

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNİK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM
RATU NARODA JUGOSLAVIJE

ZBORNİK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM

XII

KNJIGA 4

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZBORNİK
DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM
XII
KNJIGA 4

REDAKTOR
Milovan Đzlebdžić, spoljni saradnik

Odgovorni urednik
Dragoslav Džinić, pukovnik

IZDAJE
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM
XII
KNJIGA 4

DOKUMENTI NEMAČKOG RAJHA 1944—1945.

BEOGRAD
1979.

**DOKUMENTI
JEDINICA, KOMANDI I USTANOVA
NEMAČKOG RAJHA**

1. januar 1944 — 10. maj 1945.

BR. 1

NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 1. JANUARA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA SPROVOĐENJE MERA ODMAZDE U OKUPIRANOJ SRBIJI¹

KTB²

POVERLJIVO³

H. Qu.⁴, 1. 1. 1944.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Abt.⁵, Ia⁶, pov. br. 58/44⁷

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: AVII), Nacionalni arhiv Vašington (dalje: NAV), T-77, rolna (dalje: r.) 1295, snimak (dalje: s.) 28—9.

² Kriegstagebuch (kriegstagebuh — ratni dnevnik). Ova skraćeni-
ca je dopisana rukom. U nekim dokumentima pisana je bez a u ne-
kim sa tačkama (K. T. B.), kao npr. u dok. br. 22.

³ To je pečat sa oznakom »Geheim« (gehajm — poverljivo). Upo-
trebljavan je na više dokumenata koji se objavljuju u ovoj knjizi. Po-
red toga, reč »Geheim« dopisivana je i na mašini (kao što je slučaj
u ovom dokumentu) ili je dopisana rukom ili se, pak, sve troje: i
pečat, i dopisano na mašini, i rukom, nalazi na istome dokumentu.
Redakcija to u sledećim dokumentima neće više objašnjavati.

⁴ Hauptquartier (hauptkvartir). U prevodu ova reč, zavisno od
ranga određene vojne organizacije, znači: štab ili glavni stan. Redak-
cija će ubuduće ovu skraćenicu, gde god se ona u dokumentima po-
javljuje, upotrebljavati izvorno, tj. H. Qu.

⁵ Abt. (Abteilung — abtajlung) Ova reč u nemačkom jeziku, u
vojnoj terminologiji, može da ima više značenja, kao npr.: odeljenje
(odsek), grupa, odred, bataljon, divizion. U ovom slučaju znači odel-
jenje. U vezi s tim, redakcija će u narednim dokumentima upotreb-
ljavati odgovarajuće skraćeniце: odelj., gr., odr., bat., div. Međutim,
ako se ova skraćeniца (Abt.) pojavljuje u nizu drugih nemačkih skra-
ćenica, tada se ona neće prevoditi. Redakcija će tom prilikom njeno
značenje objasniti u okviru čitavog sklopa (vidi dok. br. 2).

⁶ Operationsabteilung (operacionsabtajlung — operativno odelje-
nje). U organizaciji nemačkih oružanih snaga sva operativna odelje-
nja (odseci) imala su ovu oznaku Ia. Međutim, skraćeniца Ia može
da označava i operativnog oficira, ili, pak, načelnika operativnog odel-
jenja (odseka), što zavisi od teksta.

⁷ Nemci su svoja dokumenta, prema stepenu poverljivosti, stepe-
novali kao obična, poverljiva i strogo poverljiva akta. Naročito važna
akta dostavljena su na ličnost.

Poverljivo!

Prilog 1⁸

Predmet: Mere odmazde.⁹

Običan akt nosio je skraćenicu »Nr.« (Numero—broj) i ona se stavljala ispred broja pod kojim je dokumenat zaveden u delovodni protokol. Redakcija je, u ovoj knjizi, u dokumentima gde je pisalo »Nr.« upotrebila skraćenicu »br.«

Poverljiva dokumenta nosila su oznaku »geheim« ili skraćenicu od te reči (»geh.«). Reč, odnosno njena skraćenica (geh.), stavljala se iza broja i godine pod kojima je dokumenat zaveden u delovodni protokol. Reč »geheim« u prevodu znači »tajno«. Međutim, redakcija je, u duhu uobičajene terminologije, upotrebila reč »poverljivo«, odnosno njenu skraćenicu »pov.«, pa je u svim narednim dokumentima gde je akt stepenovan sa »geheim« (odnosno »geh.«) upotrebila reč »pov. br.«, kao što je slučaj i u ovom dokumentu u kome je, u originalu, napisano: »Nr. 58/44 geh.«.

Strogo poverljiva dokumenta su obeležavana na isti način kao i poverljiva, s tim što je iza broja i godine, pod kojima je dokumenat uveden u delovodni protokol, dopisana skraćenica »g. Kdos« (ili »g Kdos«) od reči »Geheime Kommandosache«, što u prevodu znači »tajni predmet komande«. Međutim, iz istih razloga kao i za poverljiva dokumenta, redakcija je tako stepenovana dokumenta označavala sa »str. pov. br.«.

Strogo poverljiva dokumenta su obično nosila i pečat sa oznakom »GEHEIME KOMMANDOSACHE«, ili je to dopisano na mašini ili rukom, ili se, pak, sve troje nalazilo zajedno. (Redakcija to neće u sledećim dokumentima objašnjavati.)

Važna strogo poverljiva dokumenta koja su se uručivala lično nosila su iza skraćenice »g. Kdos.« i skraćenicu »Chefs« od reči »Chef-sache« (»šefzahe« — »predmet načelnika«). Redakcija će u tom slučaju upotrebiti izvornu skraćenicu, tj. »Chefs« (vidi dok. br. 14). Pored toga, takva dokumenta imala su obično i utisnut pečat sa natpisom »CHEFSACHE« ili je to dopisano mašinom, odnosno rukom, ili se sve troje nalazilo zajedno. (Redakcija to neće u narednim dokumentima objašnjavati.)

Naročito važna strogo poverljiva dokumenta sa oznakom »Chef-sache« dostavljana su preko kurira-oficira i tada je bio utisnut još i štambilj »NUR DURCH OFFIZIER« (»nur durh oficir« — »samo po oficiru«).

⁸ Dopisano je rukom, i znači da je ovaj dokumenat zaveden, kao prilog br. 1, u ratni dnevnik Operativnog odeljenja vojnoprawnog komandanta Jugoistoka. Redakcija ubuduće ovo neće objašnjavati.

⁹ Ovo je, verovatno, jedno od poslednjih naređenja ove vrste nemačke okupacione uprave u Srbiji, čiji je cilj bio da se brutalnim merama odmazde spreči oružani otpor i borba srpskog naroda protiv okupatora, a prva takva naređenja su bile zapovesti komandanta 11. armijskog korpusa od 27. aprila i komandanta 2. armije od 28. aprila 1941. godine. Tim naređenjima (zapovestima) bile su predviđene smrtne kazne za sva ona lica koja vrše prepade na pripadnike nemačkih oružanih snaga, ili se nađu sa oružjem (vidi tom I, knj. 1, dok. br. 101 i 102). Međutim, kad se srpski narod, pod vođstvom Komunističke partije Jugoslavije (dalje: KPJ) s drugom Titom na čelu, digao 7. jula 1941. na opšti narodni ustanak, izdao je nešto kasnije, 16. septembra 1941, feldmaršal Vilhelm Kajtel (Wilhelm Keitel), načelnik

Veza: K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)¹⁰, Odelj. Ia/F¹¹ pov. br. 296/43. od 22. 12. 43.¹²

Kao dopuna naređenja k-ta Jugoistoka (K-de GrA»F«) Ia/F od 22. 12. 43, za *Srbiju* se naređuje sledeće:

1) Nadležni za *naređivanje* mera odmazde su *feldkomandanti*, koji mogu *izvršenje* da prenesu na nadležne krajskomandante. U specijalnim slučajevima naređenje za mere odmazde zadržao je za sebe vojnoppravni komandant.

2) Pre naređenja mera odmazde treba telegrafskim putem pribaviti *odobrenje* vojnoppravnog komandanta Jugoistoka.

Predlog mora da sadrži:

Kratak opis događaja,
Nastali gubici, odnosno štete,
Politička pripadnost vinovnika,
Predviđene mere odmazde prema vrsti i obimu.

3.— Ličnosti ili mesta pogodna za izvršenje mera odmazde treba odrediti na osnovu prethodnog dogovora sa nadležnom

---

štaba Vrhovne komande Vermahta (Chef der Oberkommando der Wehrmacht — OKW), naređenje za celo područje okupirane Jugoslavije u kome je, između ostalog, pisalo:

»... Kao odmazda za život jednog nemačkog vojnika mora se u tim slučajevima uzeti kao opšte pravilo da odgovara smrtna kazna 50—100 komunista. Način izvršenja smrtno kazne mora još pojačati zastrašujući efekat...« (tom I, knj. 1, dok. br 159).

Sprovodeći u život pomenute mere, nemački okupator je od početka okupacije (aprila 1941. godine) pa do oslobođenja Srbije (krajem 1944. godine) ubio ili uništio u koncentracionim logorima oko 80.000 ljudi, žena i dece (*Politika*, beogradsko izdanje, 19. decembar 1946).

¹⁰ U tekstu originala upotrebljene su skraćenice: »O. B. Südost (O. Kdo. H. Gr. F) — Oberbefehlshaber Südost (Oberkommando Heeresgruppe F), što u prevodu znači: Komandant Jugoistoka (Komanda Grupe armija »F«).

Grupe armija Nemci su označavali slovima (kao što je ovde slučaj), ili rečima, kao npr. Grupa armija »Južna Ukrajina«, odnosno Grupa armija »Jug«, itd.

¹¹ Ia/Finanzie (Operativno odeljenje, referat za finansijska pitanja).

¹² To je opšte naređenje komandanta Jugoistoka za celo područje Jugoistoka, u kome se, u ime firera, naređuju mere odmazde, s tim što su na području Nezavisne Države Hrvatske (dalje: NDH) za izbor lica za streljanje i stratišta nadležne ustaško-domobranske vlasti. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-501, r. 267, s. 32—36.

komandom SD¹³ i Abvera.¹⁴ Treba konsultovati srpske sreske načelnike.

4.— Trupa i policija treba da se odazovu zahtevu za izvršenje mera odmazde. Uopšte, za gubitke koje je pretrpela trupa, ona će izvršiti odmazdu. Policija daje egzekucionu jedinicu za izvršenje odmazde za svoje lične gubitke i, dalje, za sve napade na lica koja nisu vojnici i objekte koje ona osigurava.

5.— Izvršenje mera odmazde treba javljati u dnevnim izveštajima. Primerak objave o obnarodovanju, koji treba da bude potpisan sa »feldkomandant«, treba naknadno dostaviti.

6.— Uzimanje *talaca* za sprečavanje očekivanih atentata ili napada naređuju feldkomandanti na osnovu odobrenja vojno-upravnog komandanta Jugoistoka.

Što se tiče daljeg postupka važi tač. 2.

7.— Učešće srpske vlade i uprave u izvršavanju mera odmazde i angažovanja naoružanih srpskih odreda može da usledi na osnovu njihovog predloga.

8.— Naređenja komandujućeg generala i komandanta Srbije,¹⁵ Ia, pov. br. 652/43, 1, 2. i 3, izdata 28. 2. 1943,¹⁶ 29. 5.¹⁷ i 31. 7. 1943.¹⁸ stavljaju se van snage.

Postupke za odmazdu, koji su u toku, a ne odgovaraju ovom naređenju treba obustaviti.

---

¹³ Sicherheitsdienst (Ziherhajtsdienst — Služba bezbednosti).

¹⁴ Abwehr (vojna kontraobaveštajna služba).

¹⁵ Upotrebljene su reči: Kommandierender General und Befehlshaber Serbien.

¹⁶ Prvo naređenje od 28. februara 1943. sadrži mere za počinjena dela za koja se predviđa streljanje: određenu kvotu lica koja treba streljati u odnosu na počinjeno delo, lica koja dolaze u obzir za streljanje prema vrsti počinjenog dela, način objavljivanja streljanja, hapšenja taoca i logore (AVII, reg. br. 5—11, k. 27/II).

¹⁷ Odnosi se na naređenje broj 2 u kome se precizira način izvršenja kolektivnih kazni i postizanja odgovarajućeg efekta. U tom smislu se kaže: da kazne imaju dejstvo ako se izvode što hitnije po počinjenom delu; da se izvršenje mera odmazde vrši javno; da se vrši plakatiranje; da je cilj takvog načina izvršenja mera odmazde — zastrašivanje naroda (AVII, reg. br. 5—22, k. 27/II).

¹⁸ Redakcija ne raspolaže tim naređenjem od 31. jula 1943. godine.

F.d.R.²¹...²²
poručnik*Dostavljeno:*

do bat. i krajskomandantura

---

¹⁹ To je skraćena od reči »gezeichnet« (gecajhnet — potpisao). Dalje će se, umesto skraćenice »gez.«, upotrebljavati skraćena »potp.« od reči potpisao.

²⁰ Hans Gustav. U to vreme je imao čin generala i bio je na dužnosti vojnopravnog komandanta Jugoistoka i, istovremeno, i Srbije. Na taj položaj je došao 13. avgusta 1943. godine. Početkom oktobra 1944. institucija vojnopravnog komandanta Jugoistoka (Militärbefehlshaber Südost), zbog razvoja situacije u Srbiji, preformirana je u Armijsku grupu »Srbija« (Armeeabteilung Serbien), da bi Grupa potom, krajem oktobra 1944, bila rasformirana. Felber je 7. novembra 1944. premešten u rezervu Vrhovne komande Kopnene vojske (Oberkommando des Heeres — OKH). Od 20. februara do 26. marta 1945. godine nalazio se na dužnosti komandanta 7. armije, koja se borila na zapadnom frontu.

Vojnopravni komandant Jugoistoka neposredno je bio potčinjen Vrhovnoj komandi Vermahta, a² u operativnom smislu je bio potčinjen komandantu Jugoistoka.

Opširnije o tome i o organizaciji institucije vojnopravnog komandanta Jugoistoka vidi dok. br. 147; Fritz Frhr. von Siegler, *Die Höheren Dienststellen der deutschen Wehrmacht (1933—1945)*, Institut für Zeitgeschichte, Deutsche Verlags-Anstalt Stuttgart, 1953, str. 117 i 151 (dalje: fon Zigler, n. d.); AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113.

²¹ Für die Richtigkeit (fir di rihtigkajt — za tačnost).

²² Potpis nečitak.

BR. 2

IZVEŠTAJ GENERALA TRANSPORTNE SLUŽBE JUGOISTOKA OD 1. JANUARA 1944. NAČELNIKU TRANSPORTNE SLUŽBE GENERALŠTABA KOPNENE VOJSKE O FORMIRANJU TRANSPORTNIH USTANOVA I TRUPA ZA EKSPLOATACIJU ŽELEZNICA NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹

POVERLJIVO!

KTB²
PRILOG 16³

General Transportne službe Jugoistoka
AZ.⁴ 43a 11/18 Ia, Org.

1. januar 1944

P o v e r l j i v o

Predmet: Formiranje transportnih ustanova i trupa za eksploataciju železnica koje su angažovane u domenu generala Transp.[ortne] sl.[užbe] Jugoistoka.

Pozivom: Chef d.Trspw.d.Gen.St.d.H.⁵ Az: 43c Pl. Abt. (Ia Org.) 1. St.⁶ Br. 011734.42 od 3. 12. 42.⁷

PODRUČJE GENERALA TRANSPORTNE SLUŽBE JUGOISTOKA

A. Transportne ustanove

Ustanova:	Mesto rada:
I. <i>General Transportne službe Jugoistoka</i>	Beograd
II. <i>Opunomoćeni transportni oficiri</i>	
a) Bv.T.O. H.Gr. E ⁸	Solun

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 80—3.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Aktenzeichen (oznaka akta).

⁵ Chef des Transportwesens des Generalstabs des Heeres (Načelnik Transportne službe Generalštaba Kopnene vojske).

⁶ Planungsabteilung (Ia Organisation), 1. Staffel — Plansko odeljenje (Ia Organizacijsko), 1. odsek.

⁷ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom, verovatno narednjem za dostavljanje ovoga izveštaja.

⁸ Bevollmächtigter Transportoffizier Heeresgruppe E (Opunomoćeni oficir za transport Grupe armija »E«).

b) Bv.T.O. Pz.AOK2 ⁹	Vrnjačka Banja
III. <i>Transportne komandanture:</i>	
1. <i>Trsp. Kdtr.</i> ¹⁰ u Zagrebu	Zagreb
a) Ispostava Zemun Transp. k[omandan]- ture u Zagrebu	Zemun
b) Ispostava Sarajevo Transp. k[oman- dan]ture u Zagrebu	Sarajevo
c) Bhf.Kdtr. ¹¹ I/322 ¹²	Slavonski Brod
d) Bhf. Kdtr. II/42	Osijek
e) Bhf. Kdtr. II/43	Karlovac
f) Bhf. Kdtr. II/140 (mot.)	Zemun
g) Bhf. Kdtr. II/154	Vinkovci
h) Bhf. Kdtr. II/176	Bosanski Brod
i) Bhf. Kdtr. II/192	Bihac
k) Bhf. Kdtr. II/195 obaveštajni punkt	Sunja Novska
l) Bhf. Kdtr. II/209 (mot.) ist.[ovremeno] ¹³ lučki of.[icir] Obaveštajni punkt	Dubrov- nik Zelenika
m) Bhf. Kdtr. II/224 (mot.) Obaveštajni punkt	Sarajevo
n) Ausl. Komm. 3 (mot.) ¹⁴	Mostar
o) Ausl. Komm. 26 (mot.) ¹⁵	Zagreb Zagreb
2.) Transp. k-dantura Atina . . . ¹⁶	
3.) <i>Transp. k-dantura Beograd</i>	Beograd
a) Bhf. Kdtr. I/214(mot.)	Beograd
b) Bhf. Kdtr. I/309(mot.)	Niš

⁹) Bevollmächtigter Transportoffizier Panzerarmeeoberkommando 2 (Opunomoćeni oficir za transport Komande 2. oklopne armije). Nemci su armije označavali arapskim brojevima.

¹⁰) Transportkommandantur (Transportna komandantura).

¹¹) Bhf. Kdtr. (Bahnhofkommandantur — Železnička stanična komandantura).

¹²) Oznaka jedinice.

¹³) Upotrebljena je skraćena zgl. (zugleich — istovremeno).

¹⁴) Ausladungskommando 3 (motorisiert) — Motorizovana istovarna komanda 3.

¹⁵) Ausladungskommando 26 (motorisiert) — Motorizovana istovarna komanda 26.

¹⁶, ¹⁷, ²¹, ²² Sa tri tačke obeležen je izostavljeni deo teksta, koji se odnosi na raspored transportnih ustanova u Grčkoj, odnosno u Bugarskoj.

c) Bhf. Kdtr. II/17	Bitolj
d) Bhf. Kdtr. II/68 (lučki oficir)	Beograd
e) Bhf. Kdtr. II/109	Skoplje
f) Bhf. Kdtr. II/130	Lapovo
g) Bhf. Kdtr. II/208	Đevdelija
h) Bhf. Kdtr. II/245	Skoplje
i) Bhf. Kdtr. II/250	Smederevo
	Petrovgrad
	Vršac
k) Bhf. Kdtr. II/379	Kraljevo
	Kosovo
	Polje
	Beograd
	Niš
	Grdelica
	Beograd
Obaveštajni punkt	
1) Bhf. Kdtr. II/383(mot.)	
m) Bhf. Kdtr. II/458(mot.)	
n) 23.ist.[ovarna] k-da (mot.)	
o) 42. ist.[ovarna] k-da (mot.)	
Obaveštajni punkt	
p) 35.ist.[ovarna] k-da	
4.) Transp.k-dantura Sofija... ¹⁷	

B. Trupe za eksploataciju željeznica.

1.) <i>Vojna komanda žel.[eznička] 1¹⁸</i>	Beograd
a) 19. bat. za eksploataciju ¹⁹	Skoplje
b) 23. „ „ „ ²⁰	Beograd
c) 12. mašinski bat. „ „	Beograd
d) 10 radionički „ „	Beograd
e) 11. „ „ „	Solun
f) 1. bataljon za obuku	Zemun
2.) <i>Vojna žel. komanda 6</i> <i>...²¹Grčka</i>	Solun
3.) <i>Vojna žel. komanda 7</i>	Zagreb
a) Ispostava Zemun Vojne žel. komande 7	Zemun
b) „ Sarajevo „	Sarajevo
c) 5. bat. za eksploataciju „	Vinkovci
d) 22. „ „	Zagreb
e) 1. mašinski bataljon „	Zagreb

¹⁸ Feldeisenbahnkommando 1 (Poljska željeznička komanda 1).

¹⁹ Feldeisb. Betr. Abt. 19 — Feldeisenbahnbetriebsabteilung 19 (19. poljski željeznički bataljon za eksploataciju).

²⁰ Feldeisb. Masch. Abt. — Feldeisenbahnmaschinenabteilung 12 (12. poljski željeznički mašinski bataljon).

4.) Štab za transportovanje Sofija

a) ^{***}₂₂ želj. stanični štab 2/232

Pirot

I.V.

^{..}₂₃

gen. štab. potpukovnik

Podela:

Posebna podela.

BR. 3

**NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIJE OD 1. JANU-
ARA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
ZA SPROVOĐENJE OPERACIJE »VALDRAUŠ«, U SADEJST-
VU SA 5. SS-KORPUSOM, NA PROSTORU TRAVNIK — KU-
PRES — GLAMOČ I SPROVOĐENJU MERA ODMAZDE NAD
PRIPADNICIMA 29. NOU DIVIZIJE ZBOG UBISTVA KAPE-
TANA KIRHNERA¹**

Ia, str. pov. br. 17/44 od 2. 1. 44.²

Ru³

Radiogram
br. 809

Primljeno: 2. 1. 44. u 04.40

Poslato: 1. 1. 44. u 21.45

Kr⁴

XV brd. AK

²³ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog rukom) u AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 761—7.

² Dopisano naknadno rukom na radiogramu; to su podaci o zavođenju dokumenta u delovodni protokol Operativnog odeljenja Komande 15. brdskog armijskog korpusa.

³ To je paraf koji se pojavljuje na više dokumenata koji se objavljuju u ovoj knjizi, ali redakcija nije mogla da ustanovi koje se lice u Komandi 15. BAK tako potpisivalo.

⁴ To je oznaka stepena hitnosti: hitno. Pored ove oznake stepena hitnosti (hitno), Nemci su radiograme i telegrame stepenovali još sa oznakom Kr Blitz (vrlo hitno) i SSD (sehr, sehr dringlich — vrlo, vrlo hitno, odnosno najhitnije).

Veza: Telegram V SS-korpusu str. pov. br. 127/43 od 31. 12. 43.⁵

- 1.) Planiranje načelno usaglasiti gore navedenom pod »Veza«.⁶
- 2.) Kod »Valdrauša« [»Waldrausch«] neophodno je da se spreči povlačenje prema zapadu neprijateljskih bandi koje se nalaze u operativnom rejonu.⁷
- 3.) Posle povlačenja 114. lov. div.⁸ iz rejona **Livno**, tamo ostaje Borbena grupa 4. puka »**Brandenburg**«, ojačana 105. izviđačkim bataljonom⁹, da bi sprečila prodiranje bandi

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁶ Po završetku decembarskih operacija u Sandžaku, severnom delu Crne Gore, istočnoj Bosni (operacije »Kugelblic« i »Šnešturm«), Dalmaciji (operacije »Citen« i »Herbstgevitter«) i srednjem delu Hrvatske (operacija »Panter«), Komanda Jugoistoka je smatrala da su u tim operacijama postignuti postavljeni ciljevi. Nakon toga je, u skladu s opštim planom zimskih dejstava 1943/1944, u drugoj polovini decembra 1943. trebalo ofanzivne operacije preneti najpre u srednju i zapadnu Bosnu, a zatim, preko planine Dinare, u severnu Dalmaciju. Zadatak je, kao i za decembarske (u prvoj polovini meseca) operacije, dobila Komanda 2. oklopne armije, čija je opšta zamisao bila da jakim snagama (1. brdska, 7. SS-brdska dobrovoljačka »Princ Eugen«, 187. rezervna, 369. legionarska divizija »Vražja« i ojačana 2. brigada 1. kozačke divizije) nastupa sa linije Derventa — Teslić — Zenica — Sarajevo — Konjic — Jablanica ka Vrbasu, odbaci 1. proleterski i 5. korpus NOVJ sa magistrale Brod — Sarajevo — Mostar (operacije »Valdrauš« i »Napfkuhen«), odakle da produži dejstva glavinom (1. brdska, 7. SS i 369. divizija) ka Livanjskom i Duvanjskom polju, a slabijim delovima (187. rezervna divizija i delovi 1. kozačke konjičke i 373. legionarske divizije »Tigar«) sa Kozarc ka dolini reke Une (operacije »Vajnahtsman«, »Ristov« i »Brandfakel«).

U isto vreme, radi sadejstva sa glavnim snagama, koje će iz doline Bosne nastupati ka zapadu, iz šireg rejona Banje Luke uputiti jake motorizovane jedinice (ojačani 92. motorizovani grenadirski puk i 901. oklopni nastavni grenadirski puk) delom ka Kotor-Varošu i Jajcu (operacija »Jajce«) a delom, preko Mrkonjić-Grada i Mliništa, prema Glamoču.

Cilj je bio da se razbiju 1, 5. i 8. korpus NOVJ, uspostave garnizoni u većim mestima Bosne, obezbede komunikacije i produže ofanzivna dejstva u severnoj Dalmaciji i Gorskom kotaru uz učešće 114. lovačke i 392. legionarske divizije (operacije »Nibelungenfart«, »Krbavsko polje« i »Drežnica«).

Opširnije o tome vidi: dok. br. 4, 5, 6, 10, 11 i 13; tom IV, knj. 35, dok. br. 183, 184, 187 i 201); Grupa autora, *Oslobodilački rat narodu Jugoslavije 1941—1945*, Vojnoistorijski institut, 1965, Beograd, knjiga druga (drugo izdanje), str. 15, 18, 23, 52 i 63 (dalje: Grupa autora, *ORNJ*).

⁷ Vidi dok. br. 6.

⁸ Misli se na izvlačenje 114. lovačke divizije u Istru radi smene 71. pešadijske divizije (vidi dok. br. 11).

⁹ Tačan mu je naziv: 105. SS-izviđački bataljon. Pripadao je 5. SS-brdskom armijskom korpusu (5. SS-BAK).

Samostalni bataljoni (divizion) pri štabovima korpusa nosili su posebnu numeraciju. Tako, npr., u 5. SS-BAK-u (kao što je ovde

preko rejonu Livno prema jugu. U ...¹⁰ Grupu »Livno« treba da ojača Gren. puk (92. mot.)¹¹, koji prilikom prodora iz **Banje Luke** prema jugu treba da se uvede u sastav kao prednji puk, dok 901. okl. gren. nastavni puk treba pravovremeno da se izvuče iz operacije tako da on bude na raspolaganju 15. 1. 44, spreman za ukrcavanje na željezničkoj pruzi kod **Oučana**.

- 4.) Udar iz **Banje Luke** prema jugoistoku, koji je neophodan u cilju otvaranja puta za dotur i evakuaciju 1. brd. div., treba da izvrši 901. okl. gren. nastavni puk, ojačan jednim bataljonom XV brd. AK, tako da 901. okl. gren. nastavni puk, uz ostavljanje bataljona XV brd. AK za osiguranje puta za dotur u rejonu jugoistočno od **Banje Luke**, otprilike od 8. 1. 44. bude na raspolaganju za prodor iz **Banje Luke** prema jugu, zajedno sa 92. gren. pukom (mot.)¹²
- 5.) V SS-korpus će što pre izvestiti o odgovarajućim namerama za sprovođenje operacije »Valdrauš«, istovremeno sa zadacima za XV brd. AK o:
  - a) Prodor iz **Banje Luke** prema jugoistoku;¹³
  - b) Prodor motorizovane grupe iz **Banje Luke** prema jugu;¹⁴
  - c) Nastupanju 114. lov. div. iz rejonu **Livno** prema severu, istovremeno sa zadatkom za Borbeni grupu »**Brandenburg**« koja ostaje u rejonu **Livno**.¹⁵

Dalje, V SS-korpus će što pre izvestiti o planovima za operaciju »Napfkuchen« [»Napfkuchen«]¹⁶ i za dalje vođenje operacije »Herbstgeviter« [»Herbstgewitter«]¹⁷ sa vremenskim planom.

---

slučaj) nosile su te jedinice oznaku »105«, 15.BAK-u — »315«, a u 21. BAK-u — »421«.

¹⁰ Sa tri tačke označena je reč koju na snimku originala nije bilo moguće pročitati. Verovatno je reč o nekom mestu, ali o kome, to redakcija nije mogla da ustanovi.

¹¹ Tačan naziv puka je: 92. motorizovani grenadirski puk.

¹² Reč je o operaciji »Jajce« (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 35, 38, 48 i 198).

¹³ i ¹⁴ Vidi dok. br. 9.

¹⁵ Bliže o tome vidi dok. br. 11.

¹⁶ Opširnije o toj operaciji vidi dok. br. 13.

¹⁷ Reč je o operaciji (»Jesenja oluja«) za zauzimanje grupe južnodalmatinskih ostrva: Korčule, Mljeta, Hvara, Brača i Šolte, a koja su branili delovi 26. NOU divizije. Ta operacija je bila u sklopu zimskih operacija Komande Jugoistoka. Cilj operacije je bio da se zauzimanjem ovih ostrva obezbedi deo jadranske obale na odseku Split —

- 6.) Predviđeno je da se izvrše mere odmazde za ubistvo nosioca Ordena gvozdenog krsta sa hrastovim lišćem, kape-tana **Kirhnera**¹⁸, koje su izvršili crveni, tako što bi se likvidirao, po mogućstvu, veliki broj crvenih zarobljenika iz, za pomenuti slučaj odgovorne, 29. div., koja se nalazi u **Hercegovini**.

U tu svrhu V SS-korpus, u cilju dovodenja dovoljnog broja (oko 200) zarobljenika 29. div., treba što pre da isplanira jedan poduhvat na crnogorsko-hrvatskoj jugoi-

Dubrovnik od eventualnog savezničkog iskrcavanja u sadejstvu sa jedinicama NOVJ. U tome smislu izdala je Komanda 5. SS-brdskog korpusa 13. decembra 1943. zapovest kojom je precizirala zadatke, sastav borbenih grupa, početak iskrcavanja i šifrovane mazive akcija za zauzimanje pojedinih ostrva. Tako je predviđeno da se izvrši iskrcavanje na Korčulu 16. decembra pod šifrom »Herbstgeviter II«, na Mljet 24. decembra 1943. pod šifrom »Herbstgeviter III«, na Hvar 3. januara 1944. pod šifrom »Herbstgeviter IV«, na Brač 9. januara pod šifrom »Herbstgeviter V« i na ostrvo Šoltu, takođe 9. januara, pod šifrom »Herbstgeviter VI«. U operaciji je, prema navedenoj zapovesti, predviđeno učesće sledećih jedinica: 750. puk 118. lovačke divizije sa 3 bataljona, Brdski artiljerijski divizion 668 ap, 1 inž. četa 118. inžb, 2 voda 118. paac, 5 oklopnih automobila 1. č 105. SS tb, 2 baterije 7. SS paad, Bataljon obalskih lovaca »Brandenburg«, 1. bat. 738. puka 118. lovačke divizije, mornarički delovi (2 skele, 8 borbenih čamaca, 2 torpedna čamca, krstarica »Cattaro«, 1 topovnjača, 1 parobrod) i vazduhoplovstvo: 1 avio-izviđačka eskadrila, 1 eskadrila jurišnih bombardera »štuka« i 1 lovačka eskadrila (AVII, NAV-T-313, r. 193, s. 7453762-7). Međutim, iskrcavanja nisu tekla po planu usled teškoća u prebacivanju jedinica i materijala, pa je tako iskrcavanje na Korčulu izvršeno 22. decembra 1943, na Mljet — 30/31. decembra 1943, na Hvar — 21. januara 1944, na Brač nešto ranije, 31. decembra 1943. na 1. januar 1944, i na ostrvo Šoltu — 13. januara 1944. godine. U toku priprema, akcija na Brač dobila je novu šifru »Morgenvind« (»Morgenwind« — »Jutarnji vetar«), a na ostrvo Šoltu — Morgenvind II«, mada su je nazivali i operacija »Šolta« (Unternehmen Solta). Opširnije o tome vidi dok. br. 8 i 18: tom II, knj. 11, dok. br. 199 i knj. 12, dok. br. 175; tom XII, knj. 3, dok. br. 185; AVII, NAV-T-313, r. 193, s. 7453414-5: izveštaj K-de 5. SS BAK od 11. decembra 1943. K-di 2. OkA o planiranju operacije »Herbstgeviter« i njen obaveštajni izveštaj od istog datuma s podacima o partizanskim snagama na ostrvima — s. 7453768-72, NAV-T-311, r. 285, s. 676-7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 29. decembra 1943. Vrhovnoj komandi Vermahta o toku i planiranju operacije »Herbstgeviter«, NAV-T-313, r. 189, s. 7448929-34; ratni dnevnik K-de 2. OkA za 27 (toga dana je zauzeta Korčula), 30. i 31. decembar 1943. godine (tada je počelo iskrcavanje na Mljet).

¹⁸ Reč je o kapetanu Joakimu Kirhneru (Joachim Kirchner), komandiru 15144. avio-eskadrile u Mostaru. Njemu je 17. decembra 1943, u borbi sa američkim avionima, zapaljen avion, i on je tom prilikom iskočio s padobranom, ali su ga uhvatili borci Južnohercegovačkog NOP odreda. Nemačka kolona koja je upućena da ga traži uništena je 20. decembra od strane Bataljona »Marko Mihić« Južnohercegovačkog NOP odreda. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 143. Reakcija nije mogla da ustanovi da li je odmazda sprovedena.

stočnoj granici. Izvestiti o namerama sa vremenskim planom.

Od K-de 2. OkA Ia, str. pov. br. 1/44.

F.d.R. Šindler¹⁹

Tekst obaveštenja uz radiogram br. 809²⁰

Pod odeljkom 2.)

Za tu svrhu je predviđeno da se 114. div. 10. 1. 44. izvede iz rejonu **Livno** i uputi prema severu tako da ona u dnevnim marševima, od po oko 20 do 25 km, do 20. 1. 44. dostigne glavnu železničku prugu severno od **Save** na sektoru severno od **Gradiška — Dubica**.²¹ Nastupanjem 114. lov. div. moći će se, u vezi s prodorom motorizovane grupe iz Banje Luke prema jugu, postići izvesno zaprečavanje prema zapadu. Sa delovima 92 (mot.) gren. puka, kao i sa specijalnom četom **Bekel**²² (**Brandenburg**) treba iz **Banje Luke** preduzeti specijalnu akciju u cilju zauzimanja Glavnog štaba²³ u **Jajcu**.

F.d.R.
Šindler

---

¹⁹ Schindler. Redakcija mu nije mogla ustanoviti ime.

²⁰ Ovo je poseban dodatak uz ovaj dokumenat (AVII, NAT-T-314, r. 558, s. 766-7).

²¹ Prvobitno je bilo predviđeno da se 114. lovačka divizija uputi u Istru železničkim transportom sa pomenute linije (Bosanska Gradiška — Bosanska Dubica). Međutim, ta je odluka kasnije izmenjena, pa je 114. lovačka divizija, u maiševskom poretku, upućena preko Gorskog kotara i severne Dalmacije u Istru. Opširnije o pravcima izvlačenja i usputnim operacijama vidi dok. br. 11.

²² Boeckel. Redakcija nije mogla da ustanovi o kakvoj je to specijalnoj četi reč. Bekel je verovatno prezime komandira te čete.

²³ Misli se na Vrhovni štab NOV i POJ.

BR. 4

IZVEŠTAJ 373. LEGIONARSKE DIVIZIJE »TIGAR« OD 1. JANUARA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O REZULTATIMA I TOKU OPERACIJE »RISTOV« NA KOMUNIKACIJI BOSANSKI NOVI — PRIJEDOR OD 24. DO 28. DECEMBRA 1943. GODINE¹

373 (hrvat.) peš. div.

Ia, pov. br. 70/44 — 5. 1. 1944.²

Ia

Div. St. Qu, 2. 1. 44.

1 prilog³

K-di XV brd. AK

Šef ⁵	9.1.
Ia	8.1.
01 ⁶	

U prilogu se dostavlja borbeni izveštaj sa 2 priloga⁷ o operaciji »Ristov« od 24. do 28. 12. 43.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 400—3.

² Ovi podaci o zavođenju izveštaja u delovodni protokol Operativnog odeljenja K-de 15. BAK su dopisani rukom dok je datum utisnut numeratorom.

³ Odnosi se na izveštaj koji se kao prilog dostavlja uz ovaj prpratni akt.

⁴ Pečat primaoca (K-de 15. BAK) sa datumima o vremenu prijema izveštaja od strane korisnika.

⁵ To jest: Chef (na nemačkom). Ova reč u prevodu znači: šef, načelnik. U ovome slučaju ima značenje: načelnik.

⁶ To je oznaka za 1. ordonans-oficira u štabu (1. Ordonnansoffizier des Stabes).

^{7, 13, 19 i 20} Reč je o priložima broj 1 i 2. Prilog br. 1 je zapovest 373. legionarske divizije od 22. decembra 1943. potčinjenim jedinicama za operaciju »Ristov« (»Ristow«). Izvod iz ove zapovesti objavljen je u tomu IV, knj. 20, kao dok. br. 210, i to kao prepis Međunarodnog suda u Nirnbergu, dok se autentičan tekst zapovesti u celini nalazi u AVII, NAV-T-314, r. 561, s 405—7.

Prilog br. 2 je operacijska karta (AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 404).

K-da XV (brd.) AK	8
Prim.: 5. jan. 1944	
Prilozi: 2	
Br.: pov. 86	
Odelj.: Ia	

Za Komandu divizije
Prvi generalštabni oficir⁹

I.V.
.....¹⁰
major

Prilog uz	11
K.T.B.	
Br. D 2	
.....	

.....¹²

POVERLJIVO

373 (hrv.) peš. divizija
Ia

Div. St. Qu., 1. 1. 1944.

Pov. br. 7/44

2 priloga¹³

*Borbeni izveštaj operacije »Ristov«
od 24. do 28. 12. 43.*

Za obezbeđenje radova na ponovnom osposobljavanju
železničke pruge između Bos. Novi — Prijedor upućena je
24. 12. 43. borbena grupa pod komandom majora Ristova¹⁴ da
očisti rejon Blagaj — Suhača — Prijedor.¹⁵

⁸ i ¹¹ Pečati primaoca.

⁹ To jest: načelnik štaba.

¹⁰ Potpis nečitak.

¹² Dopisano rukom pet reči, ali ih, zbog nečitkog rukopisa, redakcija nije uspela da prevede.

¹⁴ Ristov. Redakcija nije mogla da mu ustanovi ime.

¹⁵ Na toj prostoriji nalazile su se 6. i 8. krajiška brigada 4. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 132, 141 i 152, i knj. 21, dok. br. 74, 83 i 191; Grupa autora, *ORNJ*, str. 15).

Jedinice:

juž.[na] obala Sane: I/383, 2 ojač.[ane] č, II/383, 15/383, pod komandom majora Ristova.

Za to potčinjeni: 1 btr. I/373. ap i 3 tenka 3/202. tenk. bat.¹⁶, koji su bili angažovani na sev. obali Sane.

Sev.[erna] obala Sane: delovi I/384, delovi 11. brd. p.[uka] pod komandom pukovnika Nardelija (k-t 11. bp)¹⁷; btr.¹⁸ i tenkovi bili su upućeni na sadejstvo s njim. Divizijska zapovest, vidi prilog 1.¹⁹

Uvođenje u borbu i sprovođenje, vidi priloženu skicu (pril. 2).²⁰

24. 12.:

Borbena grupa »Bos. Novi«²¹ dostigla je do 15.00 časova, posle više borbi, liniju kota istoč. od linije Suhača — Blagaj.

Borbena grupa »Prijedor«²² dostigla je, posle slamanja slabog neprijateljevog otpora, liniju k. 168—Bišćani — k. 203, odsek Ljubija.

Neprijatelj je poseo kote oko Cikota i sprečavao je prelaz preko mosta kod Ljubije. Zbog gubitka radio-stanice, nije bila moguća art. podrška. Bobrena grupa vratila se bez odobrenja u Prijedor.²³

25. 12.:

Za 25. 12. divizija je naredila da se, radi zaštite radova na pruzi, južna obala Sane pročešlja, osigura i brani.²⁴

¹⁶ Reč je o 3. četi 202. tenkovskog bataljona.

¹⁷ Anton Nardelli. Kasnije je proizveden u čin generala. Kao ratnog zločinca, Vojno veće Višovnog suda Demokratske Federativne Jugoslavije osudilo ga je 22. septembra 1945. na smrt streljanjem, zajedno sa još 16 ustaško-domobranskih zločinaca, dok ih je 17 drugih osuđeno na vremenske kazne (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 13. i 23. septembra 1945).

¹⁸ U tekstu originala upotrebljena je skraćénica Battr. (Batterie — baterija).

²¹ Ovu borbenu grupu sačinjavali su: 1. bataljon 383. pp, Štabna četa (15. č) 383. pp i 3 tenka 202. tb. (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 191; Franc Šraml, n. d., str. 175—8).

²² U sastav ove borbene grupe ušao je 2. bataljon 383. pp bez 1 čete. Bobrena grupa »Prijedor« dejtvovala je sa 5 grupa: »Nađ«, »Šmit«, »Retih«, »Hofnaleg« i »Štajnberg« (tom IV, knj. 21, dok. br. 191).

²³ Tu odluku doneo je poručnik Berner, komandant 2. bataljona, bez odobrenja K-de 373. pd, pa je zbog toga ukoren (tom IV, knj. 21, dok. br. 191).

²⁴ Lozinka za izvršenje ovog zadatka bila je »Anemari« (»Annemarie«), a naređenje (radiogram) je primljeno na KM 383. pp oko ponoći

Posle slamanja slabog otpora neprijatelja, oko 15.30 časova posednuta je linija kota oko 2 [km] j. od Sane od kote z. od Grabovišta — grupa kuća 1 [km] si. 281 — 218 — 235 — 307.²⁵ Neprijatelj je sledio ove pokrete delom sa jakim snagama i poseo liniju 307 — 281 — 280.²⁶

26. 12.:

Zadatak: držanje dostignute linije, pročešljavanje rejonu do Sane i upućivanje jače borbene izvidnice ka jugu i jugoistoku. *Rezultati izviđanja:* 280, linija 229 — 261 — 212 — 166 neprijateljske straže, koje su se delom, posle art. vatre, povukle pravcem Radomirovac.

Na obalu Sane izvučena su 4 potopljena velika čamca i uništena.

27. 12.:

Zadatak: Prodor Borbene grupe »Ristov« u pravcu Prijedora. Major Ristov je radi toga prikupio svoju borbenu grupu 27. 12. u rejonu 127 — 213 — 207 — 235 i naredio da Grupa »Prijedor« krene za Martin-brdo radi prebacivanja na južnu obalu Sane. Za polazni položaj za proboj prema Prijedoru, zauzete su i posednute kote 280 — 220 — 166. Neprijatelj se povukao prema jugu. Jače snage bandi ustanovljene su u rejonu Cikota i južno.

28. 12.

Kote 187 i 242 južno od Dragotinje zauzete su na juriš. I/383, koji je dejstvovao desno, dostigao je k. 238, od desnog krila oko podneva nije bilo izveštaja, ali stalno se mogla čuti borbena buka. Posle podne divizija je bila obavještena da je komandant bat. I/383. poginuo i da je bat. bio jako napadnut. Neprijatelj je vrlo jako nadirao sa svih strana tako da je borbena grupa morala da organizuje kod k. 187 položaj za kružnu odbranu i da se brani. Čitava situacija se tek razjasnila kad je major Ristov stigao u Div. da podnese izveštaj.²⁷ Na osnovu dosadašnjih otposlatih radiograma, Divizija nije imala jasnu sliku o situaciji kod neprijatelja. Na osnovu izlaganja majora Ristova, dobijena je sledeća slika: Početkom dana sve je teklo po planu. I/383. prilikom nastupanja dobio je vatru iz svih pravaca. Kad je tokom prepodneva poginuo

---

24/25. decembra. Međutim, lozinka je 27. decembra ukinuta, pošto se napad 2. bataljona 383. pp smatrao bezizglednim (tom IV, knj. 21, dok. br. 191).

²⁵ i ²⁶ To su kote.

²⁷ Borbenom grupom, u odsutnosti majora Ristova, komandovao je poručnik Berner (tom IV, knj. 21, dok. br. 191).

komandant bat. i kad je ispao iz stroja jedan V.B.²⁸, izgleda da je bataljon zahvatila panika i mogao je da se prikupi tek kod kote 242. Major Ristov predao je borbenu grupu por. Berner u 15.00 časova otišao. U međuvremenu borbena grupa je organizovala položaj za kružnu odbranu i bila je tučena mitralj. i minobac. vatrom. On je tvrdio da se položaj za kružnu odbranu bez daljeg može držati, ali, pak, da bi pročešljavanje prema Prijedoru bilo skopčano sa vrlo velikim gubicima. Kote u rejonu Cikota bile su posednute jakim neprijateljskim snagama. Uz ovo bi došle i nepremostive poteškoće na odseku Čemernice i Ljubije. Na osnovu izlaganja komandanta borbene grupe i činjeničnog stanja da su Štab p. i I/383. hitno potrebni u Banjoj Luci,²⁹ divizija je izdala zapovest da se brane na juž. obali Sane i po pristizanju gumenih čamaca, koji će u toku noći dopremiti 373. inž. bat., da pređu na sev. obalu Sane.

Oko 20.00 časova javio je por. Berner da se na borbenu grupu vrši jak napad, ali da je napad odbijen.

U ranim jutarnjim časovima divizija je primila izveštaj da je borbena grupa pod komandom por. Bernera samostalno krenula u pravcu Prijedora. Berner je, samo sa dva ranjena, oko 11.00 časova, nastupajući juž. obalom Sane, stigao u Prijedor, dok je manji deo, sa Štabom p, u toku dana, bez dodira sa neprijateljem, kod Dragotinje prešao na sev. obalu Sane i uveče stigao u Prijedor.

Radi obezbeđenja odstupnog marša osiguravala je 3. brd. brig.,³⁰ sa delovima II/383. i jednim V.B. iz Prijedora, kote sev. od okuke Sane i neprijatelja na kotama oko Cikota neutralisala osmatranom vatrom.

Operacije na sev. obali Sane u vremenu od 24. do 30. 12. (završetak radova na ponovnom uspostavljanju železničke pruge) protekle su uopšte po planu i bez dodira sa neprijateljem. Samo 373. izv. bat., koji je bio angažovan od 28. do 30. 12., trebalo je još da artiljerijskom vatrom u više navrata eliminiše nepr. vatru sa juž. obale Sane.

---

²⁸ To je skraćena od reči vorgeschobener Beobachter (istaknuti osmatrač).

²⁹ Nemci su, preko uhvaćenih i dešifrovanih depeša jedinica NOVJ, kao i preko svoje obaveštajne službe, otkrili nameru 5. korpusa NOVJ da napadne Banju Luku, pa su preduzeli mere za ojačanje njene odbrane. U tom smislu je naređeno i upućivanje Štaba 383. pp sa 1. bataljonom u Banju Luku (vidi dok. br. 9).

³⁰ Tačan naziv te brigade je: 3. gorski zdrug.

Gubici Borbene grupe »Ristov«

poginulo: 1 ofic. (N),³¹ 5 podof. (N), 3 voj. (N), 13 voj. (H)³²

ranjeno: 2 ofic.   13 podof. (N), 3 voj. (N), 51 voj. (H)
nestalo: 13?   13 voj. (H)

Gubici u naoružanju i opremi:

2 mitr.
2 l. min. bac.
6 tromblona
4 aut.
3 pištolja
12 karabina
5 signalnih pištolja
3 karete sa rudama i arnjevima
1 mali gumeni čamac

Gubici u konjima:

7 1. zaprežnih konja
23 tovarna grla.

Konačan stav divizije može da usledi tek po dobijanju borbenog izveštaja od 383. pp. Dostaviće se naknadno.³³ Koliko se do sada može ustanoviti, situacija kod neprijatelja je potpuno pogrešno procenjena.³⁴

Dostavljeno:
vidi koncept.

Aldrian
General-lajtnant i komandant div.

³¹ Nemač (Nemci)

³² Hrvati

³³ Taj izveštaj napisao je Štab 383. pp 5. januara 1944. U Štab 373. pd prispeo je tek 19. januara, a konačan stav (izveštaj) Štaba divizije dostavljen je 26. januara 1944. K-di 15. BAK-a. Oba ova dokumenta objavljena su u tomu IV, knj. 21, kao dok. br. 191, ali su nepotpuna, jer su ista izvodni prepisi originala koji su se nalazili u Arhivu Međunarodnog suda u Nirnbргу, obrazovanog za suđenje ratnim zločincima u drugom svetskom ratu. Potpuna dokumenta (sa kojima tadašnja redakcija nije raspolagala) nalaze se u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 360—1: izveštaj Štaba 373. pd od 26. januara 1944. K-di 15. BAK-a i s. 362—9: izveštaj Štaba 383. pp od 5. januara 1944. o toku operacije »Ristov« sa skicama (skice su na snimku broj 368—9).

³⁴ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 191.

BR. 5

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ODSEKA KOMANDE 373. LEGIONARSKOJ DIVIZIJE OD 1. JANUARA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O DEJSTVIMA U OPERACIJI »PANTER«, NA PROSTORU DVOR NA UNI — CAZIN — VELIKA KLADUŠA, OD 10. DO 22. DECEMBRA 1943. GODINE¹

POVERLJIVO

Ia, 71/44 pov.² 5. I. 1944.³

Div. St. Qu.⁵, 2. 1. 1944.

373 (hrv.) peš. div.⁴

Ia

pov. br. 1/44

1 prilog⁶

Šef	
Ia	
01	

⁷

K-di XV brd. AK

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 506—10.

² Ovi podaci dopisani su rukom. Odnose se na broj pod kojim je izveštaj zaveden u delovodni protokol Operativnog odeljenja K-de 15. BAK-a.

³ Datum 5. I 1944. utisnut je numeratorom i označava vreme kada je dokumenat uveden u delovodni protokol Operativnog odeljenja K-de 15. BAK-a.

⁴ Pun naziv je: 373 (hrvatska) pešadijska divizija »Tigar« — 373 (kroatische) Infanterie-Division »Tigar«. U našoj historiografiji ova divizija se zove: 373. legionarska divizija (»Tigar«).

⁵ Div. St. Qu. (Divisionstabquartier) — Štab divizije

⁶ Odnosi se na izveštaj koji se kao prilog dostavlja uz ovaj propratni akt.

⁷ Pečat primaoca u koji su se unosili podaci o obradi primljenih dokumenata.

Dostavlja se priloženi borbeni izveštaj o operaciji »Panter« [»Panther«]⁸ sa 2 priloga.⁹

K-da XV (brd.) AK ¹⁰
Prim. 5. jan. 1944.
Prilozi: 1
br. pov 87
Odelj Ia

Za komandu divizije:
1. generalštabni oficir¹¹
I. V.¹²
...
m a j o r

⁸ Cilj ove operacije bio je da se u Baniji i na Kordunu razbije 4. korpus NOVJ, unište njegove baze za snabdevanje i izvrši deportacija stamovništva kako bi se oslobodile komunikacije koje iz doline Save izvode ka jadranskoj obali i time obezbedila dublja pozadina jedinica nemačke 2. Oka na obalskom pojasu. K-da 2. Oka izvršenje ovoga zadatka poverila je K-di 15. BAK-a, koji je za ovu operaciju upotrebio 371. pd, delove 373. pd i glavninu 1. kozačke divizije, kao i ustaško-domobranske snage (4 puka).

Operacija je počela 7. i trajala do 20. decembra 1943. godine. Opširnije o tome vidi tom II, knj. 11, dok. br. 111; tom IV, knj. 35, dok. br. 183, objašnjenje 6; tom V, knj. 22, dok. br. 140 i 143; Grupa autora, *ORNJ*, str. 41—48, 51 i 134.

⁹ i ¹³ Redakcija nije mogla da ustanovi o koja se to dva priloga radi, a i same reči »2 priloga« u dokumentu su dopisane rukom. Međutim, ako se analizira izveštaj 373. divizije o operaciji »Ristov«, koji je po obliku i načinu pisanja istovetan s ovim izveštajem (vidi dok. br. 4), tada je zapovest 373. pd od 7. decembra 1943 (tom V, knj. 22, dok. br. 150) prilog br. 1, dok bi skica plana dejstava (vidi AVII, NAV-T-315, r. 2171, s. 663) trebalo da bude prilog br. 2.

Zapovest K-de 373. pd objavljena u tomu V, knj. 22, kao dok br. 150, nije potpuna. Redakcija u to vreme nije imala na raspolaganju priloge (tri) koji se pominju u toj zapovesti. Potpuni tekst zapovesti, sa priložima, nalazi se u AVII, NAV-T-315, r. 2171, s. 644—663. Zapovest je na snimku broj 644—8, prilog br. 1 (obaveštajni izveštaj) je na snimku broj 649—60, prilog br. 2 (naređenje za snabdevanje) je na snimku broj 661—2, dok je na snimku br. 663 plan (skica) dejstava.

¹⁰ Četvrtasti pečat primaoca.

¹¹ To je naziv za načelnika štaba divizije.

¹² I. V. (In Vertretung). Bukvalno prevedeno: u zastupstvu; u uobičajenoj terminologiji: zastupa.

pov. br. 1/44.

POVERLJIVO

2 priloga¹³

Borbeni izveštaj o operaciji »Panter«

Situacija kod neprijatelja: kao što je izneto u aktu K-de XV brd. AK pod str. pov. br. 984/43 od 1. 12. 43.¹⁴

Angažovanje snaga: (vidi priloženu skicu 1)¹⁵

373 (hrv.) peš. divizija sa 373. izv. bat.¹⁶, I/384¹⁷, I/383, 373. pion. bat. bez 2 č., ojač. 10/383¹⁸, I/373. ap bez 1. btr., musli-

¹⁴ Reč je o izveštaju Obaveštajnog odeljenja (Ic) K-de 15. BAK. Opširnije o njemu vidi NAV-T-315, r. 2169, s. 862—3.

¹⁵ Vidi objašnjenje 9 i 13 u ovome dokumentu.

¹⁶ U tekstu dokumenta upotrebljena je skraćena A. A. 373 (Aufklärungsabteilung 373) — 373. izviđački bataljon. Izviđački i drugi samostalni bataljoni (divizion) pri štabovima divizija (inženjerski, bataljon za vezu, bataljon za snabdevanje, transportni bataljon, protivtenkovski divizion, artiljerijski, sanitetski) obično su nosili broj divizije u čijem su se sastavu nalazili. Međutim, samostalni bataljoni u nekim drugim divizijama nosili su drugu numeraciju. Tako, npr., u 1. brdskoj diviziji nosili su samostalni bataljoni brojnu oznaku »54« (54. izb, 54. inžb, 54. brb, itd) ili u 1. kozačkoj konjičkoj diviziji: 55. izb, 55. inžb, itd. (vidi dok. br. 23).

Arapskim brojevima, pored navedenih bataljona, označavana su još odeljenja, kolone, vodovi, čete, odredi, divizije, feldkomandanture i armije.

Neke divizije su bile označavane imenima (retko), obično svojih komandanata (vidi dok. br. 156 i 168).

¹⁷ Odnosi se na 1. bataljon 384. pešadijskog puka. Nemci su redne brojeve bataljona (divizona) u sastavu pukova i brigada pisali na taj način što je u brojteltju rimskim ciframa označavan redni broj bataljona, a u imeniteltju, arapskim ciframa, broj puka (pp, ap, inžp, tp, okp, itd.). Međutim, samostalni bataljoni (divizion) pri štabovima divizija označavani su kako je navedeno u prethodnom objašnjenju.

Rimskim brojevima obeležavani su još korpusi i vojni okruzi. Međutim, do dobijanja numeracije, korpusi su pokatkad označavani i imenima, obično svojih komandanata (vidi dok. br. 144, 150 i 168).

¹⁸ To jest: ojačana 10. četa 383. puka. Ta četa je pripadala 3. bataljonu. Čete su označavane (kao što je rečeno u objašnjenju, 6) arapskim brojevima, i to po rednom broju počev od 1. čete 1. bataljona pa do poslednje bataljonske čete, zavisno od broja bataljona u puku. Legionarske divizije u okupiranoj Jugoslaviji (369. legionarska divizija »Vražja«, 373. legionarska divizija »Tigar« i 392. legionarska

manskom organizacijom Huske Miljkovića¹⁹, imala je zadatak da, u sadejstvu sa 371. pd²⁰ i 1. koz. divizijom²¹, uništi bande²², razbije njihove baze za snabdevanje, naročito u juž. Šamarici i u rejonu Zrin, i da jakim snagama spreči povlačenje neprijatelja²³ ka jugu preko Gvozdansko — Bužim — Cazin.

Za ovo su bili angažovani:

Borbena grupa »Bosn. Novi«:

(Pod komandom divizije) 373. izv. bat., I/384, I/383. bez 1 ojač. č., I/373. ap bez 1. btr. iz rejona Bos.[anski] Novi.

a) 373. izv. bat., ojač. 1. btr. I/373. ap, imao je zadatak da nastupajući 12. 12. dostigne Gvozdansko, da spreči povlačenje neprijatelja preko drumu Dvor²⁴ — Gvozdansko i da 14. 12. naslanjajući se desno na I/384, širokim frontom nastupi ka severu, da očisti južni deo Šamarice sev. od Gvozdanskog i da uspostavi vezu sa Grupom »Ristov«, koja 12. 12. treba da sprovede izviđanje od Bužima prema severoistoku, i sa delovima 371. pd, koji oko 14. 12. treba da nastupe od severozapada prema južnom delu Šamarice.

---

divizija »Plava«) imale su po 3 puka sa po 3 bataljona, a u svakom bataljonu po 4 čete (3 streljačke i 1 tešku četvu). Prema tome, čete u svakom prvom bataljonu numerisane su rednim brojevima 1 do 4, u drugom — 5 do 8, a u trećem bataljonu 9 do 12 (teške čete uvek su nosile zadnji redni broj u odgovarajućoj jedinici, tj. 4, 8 i 12). Trinaesta četa u puku bila je teška (mešovita artiljerijska), 14. četa — pt četa, a 15. četa — štabna (vidi: Franz Schraml, *Kriegsschauplatz Kroatien*, Kurt Vowinkel Verlag, Neckargemünd, 1962, str. 30 (dalje: Franc Šraml, n. d.).

¹⁹ Reč je o Muslimanskoj miliciji Huske Miljkovića. Opširnije o njenim dejstvima i o Huski vidi tom V, knj. 22, dok. br. 82, 87, 90 i 125.

²⁰ Opširnije o zadacima i dejstvima 371. pešadijske divizije vidi zapovest K-de 15. BAK-a od 1. decembra 1943. za operaciju »Panter« u AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 470—3 i AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 493—505: završni izveštaj K-de 371. pd o toku operacije »Panter« na sektoru divizije.

Nepotpuna zapovest K-de 15. BAK-a objavljena je u tomu V, knj. 22 kao dok. br. 140.

²¹ Prva kozačka (konjička) divizija učestvovala je u operaciji »Panter« bez 2. kozačke (kavkaske) brigade. Opširnije o njenim dejstvima vidi AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 511—8: izveštaj K-de 1. kozačke divizije od 22. decembra o učešću i dejstvima u operaciji »Panter«, kao i zapovest K-de 15. BAK-a iz prethodnog objašnjenja.

²² To je bio uobičajeni izraz koji je okupator upotrebljavao za pripadnike NOVJ. Međutim, trpeći sve teže i teže udarce od NOVJ, okupator je bio primoran da se koriguje (vidi dok. br. 76 i 135).

²³ Odnosi se na 7. i 8. NOU diviziju sa potčinjenim jedinicama (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 122, 123 i 125).

²⁴ Dvor na Uni

- b) I/384. imao je zadatak da, po nastupanju 373. izv. bat, spreči povlačenje neprijatelja prema jugozapadu preko Žirovca do doline Stupnice²⁵ i da, nastupajući 14. 12. prema priloženoj skici 1, levo naslanjajući se na 373. izv. bat, očisti područje Javornice²⁶ i jugoistočni deo Šamarice (područje zap. Zrin) i da oko 14. 12. uspostavi vezu sa 1. koz. div.

I/384. bio je upućen na saradnju sa I/373. ap.

- c) I/383., bez 1. ojač. č, imao je zadatak da nastupajući 11. 12. spreči povlačenje neprijatelja prema istoku preko linije Kuljani — Dvor i da 14. 12., prema priloženoj skici 1, od Divuše, posle uspostavljanja veze sa I/384, pročešlja jugoistočni deo Šamarice (rejon Zrin) i da sa delovima 1. koz. div., koji treba 14. 12. da nastupe iz rejona Mečenčani — Kostajnica²⁷ prema jugu i jugozapadu, uspostavi vezu.

Borbena grupa »Ristov« [Ristow]:

373. inžb., bez 2. č, i jedna ojač. č 383. iz rejona Otoke i 10/383, kao i muslimanska organizacija Huske Miljkovića (300 ljudi) iz rejona Cazina.

- a) *Ojač. 373. inžb* imao je zadatak da, nastupajući od Otoke 11. 12., još istog dana dostigne Bužim i da do zaklj. 15. 12. vrši živu i jaku izviđačku delatnost u pravcu istoka, severoistoka i severa do linije Gvozdansko — Žirovac — Vrnograč.
- b) *Ojač. 10/383*, koju je prožimala muslimanska organizacija Huske Miljkovića, imala je zadatak da iz rejona Cazina od 10. do 14. 12. 43. vrši izviđanje do linije Velića glava²⁸ — M. Kladuša.
- c) *I /373. ap, bez 1. btr*, imao je zadatak, sa izuzetkom delova koji su bili potčinjeni 373. izv. bat., pre svega da potpomogne nastupanje I/383. i I/384.

Zadatak za sve borbene grupe:

- a) Uništenje bandi
- b) Plansko pročešljavanje terena radi utvrđivanja poslednjeg bivaka i svih vrsta zaliha i prikupljanje svih stanovnika sposobnih za vojnu službu.²⁹

²⁵ Misli se na dolinu rečice Stupnice, koja prolazi kroz s. Stupnicu (G. i D.).

²⁶ To je reka.

²⁷ Misli se na hrvatsku Kostajnicu, koja se nalazi na levoj obali r. Une i naziva se Kostajnica, za razliku od Bosanske Kostajnice, koja se nalazi na drugoj, tj. desnoj obali r. Une.

²⁸ K. 385, kod V. Klačuše, nosi naziv Velića glava.

²⁹ To je, u stvari, bila deportacija muškog stanovništva i izvodila se pod šifrom »Zilberštraifen« (Silberstreifen). U tu svrhu organizo-

375. (Kroat.) Inf. Division

Div. St. Qu., den 1.1.44

Nr. 1/44 jch.

Geheim

2 Anlagen

Gefechtsbericht über das Unternehmen "Fischer".

Grundlage: Wie durch Gen. Kdo. XV. Geb. A.R. mit Nr. 984/43 jch. Kdo. V. 1.1.44 gegeben.

Ansatz der Kräfte: (Siehe beiliegende Planpause 1)

375. (Kroat.) Inf. Division mit A.A. 373, I./384, I./385, II. Btl. 373 ohne 2. Btl. verst. 10./383, I./A.R. 373 ohne 1. Btl. (Muselmanenorganisation Husko Miljkovic hatte den Auftrag, in Zusammenarbeit mit 371. J.B. und I. Kos. Division, die Banden zu vernichten, ihre Versorgungsgebiete bis zum 10. in der südl. Samaria und im Raum Zrin zu zerschlagen und ein Ausweichen des Gegners mit stärkeren Kräften nach Süden über Gvozdansko - Buzin - Cetin zu verhindern.

Wegen wurden eingesetzt:

1. Gruppe Bosh. Novi

(Ihrung Division) A.A. 373, I./384, I./385 ohne 1. verst. Bpl., I./A.R. 373 ohne 1. / aus Raum Bosh. Novi.

a) A.A. 373 verst. durch 1. Btl. I./A.R. 373 hatte Befehl, am 12.12. südlich Gvozdansko zu erreichen. Ausweichen des Gegners nach Cetin über die Straße Dvor - Kladusa - Gvozdansko zu verhindern. Am 14.12. rechts angelehnt an I./384 in breiter Front nach Norden anzutreten, Südteil der Samaria nördl. Gvozdansko zu säubern und Verbindung mit Gruppe Ristow, die am 12.12. Aufklärung von Buzin nach Nordosten vorreiben sollte, und mit Teilen 371. J.B., die etwa 14.12. von Nordwesten gegen Südteil der Samaria vorgehen sollte, aufzunehmen.

b) I./384 hatte Befehl, nach Ansetzen A.A. 373 Ausweichen des Gegners nach Südwesten über Zirovac bis zum Stupica-Pass zu verhindern und am 14.12. antretend nach anliegender Planpause 1, links an A.A. 373 angelehnt, das Gebiet der Javorica und den Südostteil der Samaria (Gebiet westl. Zrin) zu säubern, mit 1. Kos. Div. etwa am 14.12. Verbindung aufzunehmen. I./384 war auf Zusammenarbeit mit I./A.R. 373 angewiesen.

c) I./385, ohne 1. verst. Bpl., hatte Befehl, am 11.12. antretend Ausweichen des Gegners nach Osten über Linie Juljan - Dvor zu verhindern und am 14.12. nach anliegender Planpause 1 antretend, von Divus nach Verbindungsaufnahme mit I./384 Südostteil der Samaria (Raum Zrin) zu durchkämmen und mit Teilen 1. Kos. Div., die mit 14.12. aus Raum Kladusa - Kostajnica nach Süden und Südwesten ansetzen sollte, Verbindung aufzunehmen.

2. Gruppe Ristow:

375 ohne 2. / und eine verst. Bpl. 385 aus Raum Otoka und 10./383 die Muselmanenorganisation Husko Miljkovic (300 Mann) aus Raum Cetin.

1. verst. Bpl. 373 hatte Befehl, von Otoka aus am 11.12. antretend, nach 2-3-tägigen Tagen Buzin zu erreichen und bis 15.12. südlich Otoka und starke Aufklärung nach Osten, Nordosten und Norden bis zur Linie Gvozdansko - Zirovac - Vrnograd vorzutreiben.

1. verst. 10./383, die die Muselmanenorganisation Husko Miljkovic durch Kladusa, hatte Befehl, aus Raum Cetin bis zur Linie Velica - Dvor - Kladusa von 10. - 14.12.43 aufzuklären.

- 2 -

10. 12. započela je operacija »Panter« sa prepadom radi izviđanja i prikupljanja podataka o drumskom mostu kod Vojnici na odseku divizije.

Delovi Borbene grupe »Ristov«, koji su 11. 12. 43. prodrli od Otoke i Cazina, dostigli su, uprkos težih uslova na putevima kod desne borbene grupe³⁰ (izgrađeno 9 mostova), prema planu naređene dnevne ciljeve. Huskin odred je u borbi kod Podzvizda sa bandom³¹ srednje jačine zarobio 28 lica i zaplenio oružje i municiju.³²

12. 12. krenuo je 373. izv. bat. u napad ka Gvozdanskom da bi sa I/384, koji je sledio 373. izv. bat., sprečio povlačenje neprijatelja preko druma Dvor — Gvozdansko prema jugu. Protiv neprijatelja koji se uporno branio (radilo se o 2. i 4. brigadi 7. divizije), i pri izuzetno teškim uslovima na putevima (ukupno je podignuto 15 mostova), dostignuto je 14. 12. Gvozdansko. Naročito žestoke borbe vođene su sev. od Rujevca i Gvozdanskog.³³ Banditi su se povukli opštim pravcem sz. Odred, koji je iz zaprečnog položaja na putu Dvor — Divuša krenuo u izviđanje prema zapadu, nije imao dodira sa neprijateljem.

Delovi Borbene grupe »Ristov« koji su iz rejona Bužim izviđali prema Vrnograču i Žirovcu javili su da su Žirovac i kote sev. od Vrnograča posednute.³⁴ Rejon južno od ove linije čist. Veza sa delovima 371. pd nije mogla da se uspostavi.

Leva borbena grupa sa Huskinim odredom imala je 12. 12. još jednom borbeni dodir zap. V. Kladuše, kojom prilikom

---

vani su sabirni logori u Sisku i Karlovcu i trebalo je ovom merom da bude obuhvaćeno oko 6.000 ljudi (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 140, objašnjenje 5, i Grupa autora, *ORNJ*, str. 41).

³⁰ Misli se na ojačani 373. inženjerski bataljon.

³¹ Odnosi se na 1. bataljon 4. brigade 7. NOU divizije koji je, iznenađen, bio opkoljen i potpuno razbijen (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 122).

³² Prema izveštaju Štaba 7. NOU divizije od 27. decembra 1943, poginula su 4, ranjeno 3, a nestalo 17 pripadnika 1. bataljona 4. NOU brigade, dok su izgubljeni 1 laki minobacač, 3 teška i 2 puškomitraljeza (tom V, knj. 22, dok. br. 122).

³³ Reč je o borbama koje su vođene sa 2. brigadom 7. NOU divizije (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 122).

³⁴ Te položaje zaposela je 4. brigada da bi obezbedila zaleđe 2. brigade 7. NOU divizije, koja se borila na pravcu Dvor — Žirovac. Ovi izviđački delovi Borbene grupe »Ristov« mogli su biti uništeni da 1. bataljon, čim ih je primetio, nije napustio položaj. Zbog toga su zamjenik komandanta bataljona i komandir 1. čete smenjeni s dužnosti i postavljeni na niže položaje (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 55, 63 i 122).

je zaplenjeno 4 mitr. 14. 12. kod Johovice zarobljena je izviđačka patrola »Mašvina« odreda,³⁵ jačine 6 ljudi.

14. 12. u 21.45 časova radiogram od K-de kor.[pusa]:³⁶

»Nastupanje 371. pd odugovlači se. Stizanje u Žirovac verovatno tek 16. 12. 373 (hrvat.) peš. div. skreće ka severu i jakim levim krilom čisti naređeni odsek. Veza sa 1. koz. divizijom važna. Potrebno vreme za čišćenje 3 dana«.

Naređenje K-de korp., pošto nije postojala veza sa 371. pd, zahtevalo je ubrzano dovođenje novih snaga da bi se obezbedilo levo krilo prema zapadu i jugu. Zbog toga su 2 č Borbene grupe »Ristov«, sa štabom, kamionskim transportom prebačene iz rejonu Bužim preko Bos. Novog u Gvozdansko i raspoređene na odseku 373. izb.

15. 12., u 10.00 časova krenule su sve borbene grupe da bi jakim levim krilom očistile rejon između puta Divuša — Dvor — Gvozdansko i sev. granice divizije.

Levo krilo, koje je prodiralo u pravcu Leskovca, odbacilo je, uz art. podršku, prema severu neprijatelja koji se žilavo branio, skrenulo je 16. 12. prema severoistoku, zauzelo u ogorčenoj borbi Čavić Brdo i 17. 12. dostiglo naređenu liniju 588—615—577.³⁷ Prepadi radi izviđanja dalje prema severu do k. 566 nisu na ovom odseku doveli do uspostavljanja veze sa 1. koz. divizijom.

Na drugim odsecima došlo je samo do manjih neprijateljskih dodira sa razbijenim grupama bandi. Samo delovi I/384, koji su prodirali do Lovče radi uspostavljanja veze, naišli su u večernjim časovima 17. 12. na jakog protivnika. Lovča je zauzeta na juriš i privedeni su zarobljenici.

Pošto veza sa 371. pd do 17. 12. uveče nije bila uspostavljena, uspeo je banditima, koji su saznali o nastupanju nemačkih snaga sa severa, da iz rejona sev. od Leskovca, gde se nalazila glavnina neprijateljskih snaga, zaokrenu i da se izvuku kroz još uvek postojeću brešu između Gvozdanskog i Žirovca. Marševski put bio je verovatno Žirovac — Majdan —

³⁵ Tako piše u dokumentu. Odnosi se na odred iz sela Mašvina, jugozapadno od Johovice.

³⁶ U dokumentu je upotrebljena skraćenica Gen. Kdo (General-kommando — Komanda korpUSA). Ovde se misli na K-du 15. BAK-a, kojoj je 373. pd bila potčinjena. Redakcija će ubuduće gde god se pojavljuje nemačka skraćenica Gen. Kdo — upotrebljavati skraćenicu: K-da K.

³⁷ Odnosi se na borbe protiv 2. brigade 7. NOU divizije. Štab brigade je prilikom procene situacije došao do zaključka da će glavni pravac neprijateljevog napada biti usmeren prema Leskovcu, pa je stoga i angažovao glavninu svojih snaga na tome pravcu. Usled toga je i došlo do žilavih borbi (tom V, knj. 22, dok. br. 122 i 125).

Bužim. Ostali razbijeni delovi provukli se prema istoku, jugoistoku, uznemiravali i u više navrata minirali naš put dotura Dvor — Gvozdansko.³⁸ Severni delovi su zarobljeni a manji deo je prebegao.

Opšti utisak 17. 12. uveče bio je da je komandni aparat 7. divizije koncentričnim napadom naših 3 divizija bio tako razbijen da o planskom uvođenju u borbu neprijateljskih snaga nije više moglo biti govora.³⁹

18. 12. u 10.30 časova konačno je izviđačkim patrolama uspostavljena veza sa 371. pd. Takođe je i sa izviđačkim patrolama 1. koz. divizije u više navrata uspostavljena veza u juž. Šamarici.

Do 20. 12. ceo kazan je planski pročešljan i očišćen.

Na odseku Bužim — Pećigrad pojačao se pritisak neprijatelja.⁴⁰ Neprijatelj je 19. 12. zauzeo Bužim. Naše snage na ovom odseku (2 voda) bile su preslabe da bi mogle da napadnu bande, delove 7. divizije koji su se probili prema jz.

Banditi na odseku Pećigrad, koji su napadali jakim delovima, bili su 19. 12. odbačeni u protivnapadu do M. Kladuše, a 20. 12. u Petrovu goru; izbrojano je 20 poginulih neprijatelja, 7 zarobljeno, zaplenjena 2 mitr. i 50 pušaka. Sa sigurnošću se može pretpostaviti da je neprijatelj imao znatno veće gubitke.

Kod neprijatelja se radilo o 2. brigadi 8. divizije koja je, verovatno, početkom operacije nastupanjem 371. pd bila potisnuta u Petrovu goru.⁴¹

Za pojačanje Borbene grupe »Bužim«, divizija je 19. 12. mot. maršem prebacila 373. pd koji je 20. 12. rano krenuo u napad i ponovo zauzeo Bužim.

---

³⁸ Opširnije o tome i uspešnom izvlačenju glavnine 7. NOU divizije iz okruženja vidi tom V, knj. 22, dok. br. 122 i 125, i Grupa autora, *ORNJ*, str. 44).

³⁹ Taj podatak nije tačan. Štab 7. NOU divizije imao je situaciju u svojim rukama. O tome vidi izvore navedene u prethodnom objašnjenju.

⁴⁰ Reč je o ofanzivnim akcijama 2. brigade 8. NOU divizije. Cilj je bio da se srez cazinski očisti od Huskine Muslimanske milicije. U tom cilju, po zapovesti Štaba 2. brigade 8. NOU divizije od 18. decembra 1943, potčinjene jedinice su 19. decembra u 2 časa ujutro prešle u napad (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 87). Međutim, taj napad nije uspeo (tom V, knj. 22, dok. br. 104), pa je zbog toga Štab 4. korpusa NOVJ 21. decembra ponovo naredio 8. NOU diviziji da sa pridatim Cazinskim odredom i ojačana jednom baterijom korpusnog Haubičkog divizionara pređe u napad na Huskinu Muslimansku miliciju 22. decembra (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 101). Opširnije o rezultatima tih borbi vidi u tomu V, knj. 22, dok. br. 128 i 131, i AVII, NAV-T-314, r. 555, s. 450—60: izveštaj K-de 373. pd od 20. decembra 1943. o borbama kod Bužima i Pećigrada.

⁴¹ Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 104.

19. 12. radiogram K-de XV brd. AK: Sa 20. 12. završiti »Panter«. Do 22. 12. naknadna čišćenja.

Istovremeno divizija je primila radiogram da 371. pd čisti 20. 12. rejon Leskovac — Brestik — Mijočinovići. Glavni udar od Mijočinovića prema jugu. 373 (hrvat.) pd zatvara južni deo ovog kazana oko Leskovca.

Dok je Borbena grupa »Ristov«, prema zapovesti, zatvarala južni deo kazana oko Leskovca, druge borbene grupe krenule su 20. 12. u naknadno čišćenje zadobijenog rejona i 22. 12. dostigle su put Gvozdansko — Dvor.

Delovi 8. kordun. divizije⁴², koji su kod Pećigrada 22. 12. ponovo napadali, opkolili su Borbenu grupu »Šnivind« [»Schnieuwind«] u zamku Pećigrad.⁴³ Pokušaj Huskinog odr.[eda] da je deblokira bio je odbijen. Tek 23. 12. uspelo je alarmnim jedinicama⁴⁴ iz Bihaća da deblokiraju borbenu grupu, pošto je posada odbila 6 napada bandita.⁴⁵

Rezultat:

Operacijom »Panter« najveći deo 7. divizije potpuno je raspršen a rukovodstvo razbijeno.⁴⁶ Nije postignuto uništenje glavine neprijatelja pošto je, usled kasnog pristizanja 371. pd, koja je trebalo da izvrši zatvaranje kazana sa zapada, omogućeno izvlačenje većeg dela 7. divizije. Uprkos tome, gubicima neprijatelja, kako se vidi iz pregleda, ne treba pridavati mali značaj. Nasuprot tome, u privrednom pogledu banditi su pretrpeli prilično velike gubitke usled odvođenja velikih zaliha stoke.

Divizija je za vreme operacije u prvom redu vodila borbe protiv neprijateljskih udarnih brigada koje su delimično bile nadmoćnije i imale art. podršku. Ukupno su delovi divizije imali 40 borbi, a Huskin odr. 6 (vidi skicu). Težište je bilo kod 373. izv. bat. i Borbene grupe »Šnivind«.

⁴² Tako su zvali 8. NOU diviziju (kordunašku).

⁴³ To opkoljavanje izvršio je 2. bataljon 3. brigade 8. NOU divizije (tom V, knj. 22, dok. br. 131).

⁴⁴ Reč je o jedinicama koje su Nemci formirali po većim garnizionima od ljudstva koje se iz ma kojih razloga nije moglo javiti u svoje matične jedinice, kao i od raspoloživog (prekobrojnog) ljudstva iz pozadinskih jedinica i ustanova.

⁴⁵ Pećigrad je zauzet bez borbe 23. decembra u 15.10 časova (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 131).

⁴⁶ Taj podatak nije tačan, iako je bilo dosta slabosti u jedinicama 7. NOU divizije. Stab 7. NOU divizije dao je realan kritički osvrt na stanje u diviziji posle operacije »Panter«. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 125.

Trupa se dobro borila i borbena vrednost, naspram ranijih operacija, znatno je porasla.

Huskin od.[red] se izvrsno borio i zadobio mnogo zarobljenika i plena u oružju.

*Sopstveni
gubici:*

poginulo: 2 ofic. 3 podof. 5 voj. (10 Huskinih)
ranjeno: 2 ofic. 2 podof. 16 voj. (30 Huskinih)
nestalo: 10 voj.

*Gubici nepri-
jatelja:*

poginulo (izbrojano): 142
ranjeno (osmotreno): 116
zarobljeno: 82
pobeglo: 19
(Huska nakn. javio 170
izbrojanih poginulih
neprijatelja)

Zaplenjeno:⁴⁷

84 puške
3 mitr.
6 puš. mitr.
2 s. min. bac.
1000 metaka municije
413 goveda
88 svinja
149 ovaca

Dostavljeno:
vidi koncept

U konceptu potp.

Aldrian⁴⁸

General-lajtnant⁴⁹ i komandant div.[izije]

F. d. R.:

...⁵⁰

m a j o r.

⁴⁷ Bliže o ljudskim i materijalnim gubicima vidi tom V, knj. 22, dok. br. 122 i 125.

⁴⁸ Eduard

⁴⁹ Generalleutnant. Odgovara činu general-potpukovnika.

⁵⁰ Potpis nečitak. Potpis je isti kao i na propratnom aktu, ali redakcija nije mogla da ustanovi ko je potpisnik, pa je na oba mesta stavila tri tačke.

NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KOR-
PUSA OD 4. JANUARA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA DEJSTVA U OPERACIJI »VALDRAUŠ« NA PRAVCU
BANJA LUKA — KOTOR-VAROŠ¹

POVERLJIVO

K-da 15. brd. AK

O.U.², 4. 1. 1944.

Ia, pov. br. 46/44

Pred.: »Valdrauš« [»Waldrausch«]

8 primeraka
7. primerak

- 1) Neprijatelj se povukao iz reiona **Banja Luka**, sa jačim delovima u povlačenju preko **Sitnica**, sa drugim delovima sa područja juž. **Banja Luka** preko **Kotor-Varoš**.³ Situacija kod neprijatelja u rejonu **Jajce** nije poznata.
- 2) U nastavku operacije »Šnešturm« [»Schneesturm«,]⁴ 5. SS-brd. korpus čisti područje zapad. **Bosna**.⁵

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 748—9. Dokumentat je mestimično teže čitljiv.

² To je skraćenica od reči Ortsunterkunft (mesto smeštaja, položaj).

³ Reč je o neuspejoj banjolučkoj operaciji, koja je izvođena pod komandom Štaba 5. korpusa NOVJ, od 31. decembra 1943. do 3. januara 1944. Pošto se nije uspelo ovladati Banjom Lukom, usled jakih neprijateljevih snaga koje su se nalazile u gradu i neprijateljevih protivnapada koji su usledili nakon dovođenja jakih pojačanja, Štab 5. korpusa, uviđajući necelishodnost daljih napada, naredio je svojom zapovešću od 2. januara 1944. povlačenje svojih jedinica na polazne položaje za napad na Banju Luku. Tako se, u vezi s tim, prema Sitnici povlačila Treća grupa (3. krajiška proleterska NOU brigada, Udarni odred i 2. artiljerijski divizion), dok se u pravcu Kotor-Varoša povlačila Druga grupa (5. i 12. krajiška NOU brigada). Opširnije o tome vidi dok. br. 9; tom IV, knj. 20, dok. br. 137 i knj. 21, dok. br. 8.

⁴ Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 13.

⁵ Nemci su nastavak operacije »Šnešturm« nazivali operacija »Valdrauš« (»Huk šume«). Izvođenje operacije »Valdrauš« K-da 2. OkA poverila je K-di 5. SS-BAK-a, pa je u tom smislu K-da 5. SS-BAK-a izdala zapovest 29. decembra 1943 (AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 717—24). Po toj zapovesti, osnovni zadatak bio je razbijanje jedinica NOV i POJ na prostoru južno od Banje Luke, zapadno od Travnika i u rejonu Glamoča i Livna. Zadaci potčinjenih jedinica bili su sledeći:

92. motorizovani grenadirski puk i 901. oklopni grenadirski nastavni puk upućuju se 2. januara 1944. iz istočne Bosne, preko Slavenskog Broda, radi prikupljanja na komunikaciji Staro Petrovo Selo — Nova Gradiška — Kozarac (dotad su učestvovali u operaciji »Šnešturm«). Po izbijanju na određenu prostoriju, 92. puk iz Banje Luke

U tu svrhu krenuće jake snage pre svega do linije **Jajce — Travnik — Busovača — [Klokoti]⁶ — [Kreševo]⁷ [Konjic]⁸**. Desno krilo: 1. brd. div. treba da nastupa 4. 1. do **Doboja**, da bi sev. pored **Teslića** preko **Obodnik** (32 jugo-

prodire preko Sitnice u Mrkonjić-Grad i Jajce, gde dolazi u dodir sa 1. brd. divizijom, sa kojom potom produžava nadiranje ka Glamoču. U isto vreme 901. puk iz Banje Luke, sa jednim bataljonom 383. p. 373. pd, nastupa ka Kotor-Varošu u cilju sadejstva 1. brdskoj diviziji, a potom dolinom Vrbasa prodire do Krupe radi sadejstva sa 92. pukom.

1. brdska divizija nastupa sa linije Doboj — Žepče na zapad u dolinu Vrbanje, a potom izbija na liniju Jajce — Turbe, odakle, preko komunikacija Jajce — Travnik i Jajce — Bugojno, vrši prodor prema Glamoču.

7. SS-brdska dobrovoljačka divizija »Princ Eugen« (dalje: 7. SS-divizija »Princ Eugen«) nastupa sa linije Žepče — Zenica prema liniji Travnik — Busovača — Klokoti, odakle dalje vrši prodor prema Kupresu i Livnu.

369. legionarska divizija »Vražja« nastupa sa linije Fojnica — Kreševo — Ivan-Sedlo — Konjic — Jablanica prema Celinskoj planini i sa odseka Ostrožac — Rama izbija u dolinu Rame i Doljanke.

Delovi 118. lovačke divizije zatvaraju odsek Posušje — Studenci, dok Borbena grupa »Mostar« zatvara dolinu Drežanke, a domobranska 2. gorska pukovnija zatvara odsek u rejonu Ostrovače.

Operacija je počela 4. i trajala do 20. januara 1944. Prema nemačkim podacima (»Studija na Jugoistoku«), u ovoj operaciji Nemci su ubili 1162, a zarobili 295 partizana (AVII, NAV-T-77, r. 781, s. 5507484—5). O ovoj operaciji i njenom toku vidi dok. br. 3 i 9; tom IV, knj. 21, dok. br. 25, 38, 39, 48, 49, 54, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 66, 68, 76, 82, 93, 95, 96, 100, 102, 103, 104, 117 i 134; AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 676—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 29. decembra 1943. Vrhovnoj komandi Vermahta o planu operacije, NAV-T-314, r. 558, s. 757—60: zahtev K-de 5. SS-BAK-a od 3. januara 1944. K-di 15. BAK-a za ostvarenje sadejstva, NAV-T-314, r. 558, s. 755—6: izveštaj K-de 15. BAK-a od 3. januara 1944. K-di 2. OkA o angažovanju 114. pd i Borbene grupe »Livno« u rejonu Sinj — Livno i Gospić, NAV-T-311, r. 285, s. 639—40: izveštaj K-de 2. OkA od 6. januara 1944. k-tu Jugoistoka o planu operacije »Valdrauš«, koja će se izvoditi od 4. do 20. januara na prostoru Mrkonjić-Grad — Travnik — Kupres — Glamoč uz učešće 1. bd, 7. SS i 369. pd, 4. puka »Brandenburg« sa 105. SS-izb, 92. mot. gren. pukom, 901. okl. gren. nast. pukom i jednim bataljonom 373. pd, NAV-T-314, r. 561, s. 82, 83, 154—9, r. 563, s. 1014—5, 1017—8 i 1025: izveštaji Komande 15. BAK-a od 5, 6, 9, 10, 17, 18. i 20. januara 1944, upućeni K-di 2. OkA o toku i rezultatima operacije »Valdrauš«.

Skoro u isto vreme, kao sastavni deo operacije »Valdrauš«, između r. Save i severno od linije Doboj — Teslić — Banja Luka, izvodila se operacija »Napfkuhen« (vidi dok. br. 3 i 13), koja se potom produžila kao operacija »Brandfakel« (vidi dok. br. 3 i 13).

U toku operacije »Valdrauš«, neke jedinice činile su takva nasilja i pljačke da su se i same ustaško-domobranske vlasti žalile na takve postupke (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 49 i 68).

⁶, ⁷ i ⁸ Dokumentat je na tim mestima oštećen. Analizom ostalih nemačkih dokumenata, pre svega zapovesti K-de 5. SS-BAK-a od 29. decembra 1943, redakcija smatra da su ta mesta Klokoti, Kreševo i Konjic (moguće i Mostar), i ta je mesta stavila u uglaste zagrade.

istočno **Banja Luka**) prodrla prema **Jajce**. Izviđanje će se vršiti od **Klupe** (20 ist. **Kotor-Varoš**) prema **Spasevići** (12 severozap. **Klupe**) i prema **Kotor-Varoš**.

- 3) Mot. grupa (92. mot. p i 901. okl. gren. nast. p) prodire od **Banja Luka** prema jugu da bi se isprečila neprijatelju koji se povlači i da ga uništi.

Oba puka za vreme operacije potčinjena su K-di 15 brd. AK.⁹

- 4) 92. mot. p (bez 1 ojač. č i 1 btr), sa potčinjenom jedinicom »Bekl« [Boeckl], prodire 5. 1. sa glavnom od **Banja Luka** preko **Sitnica** i **Mrkonjić-Drad**, a delovima duž doline **Vrbas** prema **Jajce**, da bi partizanski štab, za koji se pretpostavlja da se tamo nalazi, iznenadnim zahvatom likvidirao.¹⁰ Neprijatelj, koji se iz **Banja Luka** povukao, treba da se uništi tamo gde se može naći.

Ipak radi se o tome da se jakim delovima po mogućstvu brzo dostigne **Jajce** i da se drži.¹¹

1 ojač. č i btr. ostaju kao korpusna rezerva u **Banja Luka**.

- 5) 901. okl. gren. nast. p, sa potčinjenim I/383, kreće 5. 1. sa snagama raspoloživim na dan 4. 1. u Banjoj Luci prema jugoistoku i napada neprijatelja za koga se pretpostavlja da je oko **Kotor-Varoš**. Zatim treba da prodire dalje do raskrsnice puteva 12 jugoistočno **Kotor-Varoš**.

Sa delovima koji su angažovani prema **Prijedor** treba po povratku koliko god je moguće prodirati preko **Musl. Čelinac** prema istoku. Zatim treba p[uk] tako blagovremeno prikupiti da bi 8. 1. ujutro bio na raspolaganju za druge zadatke.¹²

I/383. treba da se angažuje za osiguranje komunikacije za dotur **Musl. Čelinac** — **Kotor-Varoš** — raskrsnica puteva 12 km jugoistočno od toga da... Istureno uporište [organizovati] na raskrsnici puteva. U ostalim zadržati snage i pojačati življe izviđanje sa održavanjem veze.

Sa povratkom 901. okl. gren. nast. p u **Banja Luka** prestaje potčinjenost I/383.

⁹ K-da 15. BAK-a dobila je 5. januara 1944. odobrenje od K-de 2. OkA za potčinjavanje ovih pukova (vidi AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 743—4).

¹⁰ U Jajcu se u to vreme nalazio Vrhovni štab NOV i POJ (dalje: VS NOV i POJ), AVNOJ i Štab 1. proleterske divizije NOVJ (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 93).

¹¹ Jajce je zauzeto 9. januara (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 163 i 202).

¹² Odnosi se na 383. pp 373. pd, koji se u to vreme nalazio u širem rejonu Prijedora (vidi dok. br. 9; Franc Šraml, n. d., str. 178).

- 6) *Vazduhoplovstvo*: Izviđanje puteva nastupanja sa bacanjem izveštaja borbenim grupama.
 7) *Održavanje veze*: radio sa K-dom K.

Izveštaji najmanje svaka 4 časa. Večernji izveštaj u 20.00 časova, jutarnji izveštaj u 06.00 čas.

f. Lejzer¹³

Dostavljeno.

901. okl. gren. nast. p	1. prim.
92 (mot.) gren. p	2. prim.
383. gren. p (ostatak štaba)	3. prim.
Ia,	4. prim.
Ic, ¹⁴	5. prim.
IIa, ¹⁵	6. prim.
Qu, ¹⁶	7. prim.
<i>Na znanje</i> : ¹⁷	
383. div.	8. prim.

¹³ Ernst von Leyser (Ernst fon Lejzer), general pešadije. Tada je bio k-t 15. BAK-a. Sudio mu je američki vojni sud u Landsbergu, na procesu sto dvadeset sedmorici ratnih zločinaca, na čelu sa Vajksom, bivšim k-dantom Jugoistoka. Proces je trajao od 8. jula 1947. do 19. februara 1948. Redakciji nije poznato na koliko je godina Lejzer osuđen, ali je vrlo brzo posle toga otpušten iz zatvora (vidi dok. br. 14; Josef Folttmann / Hanns Möller-Witten, *Opfergang der Generale — Trnoviti put generala —*, Verlag Bernard und Graefe, Berlin SW 68, 1953, str. 182 — dalje Foltman / Meler-Viten, n. d.).

¹⁴ Tako su označavani svi obaveštajni organi u nemačkoj vojsci, a pored toga to je bila i oznaka za obaveštajna odeljenja, odnosno odseke (Feindnachrichtenabteilung).

¹⁵ To je oznaka za prvog ađutanta (1. Ađutant), ali i za Personalno odeljenje za oficire.

¹⁶ Quartiermeister. Skraćenica »Qu« upotrebljavana je u jedinicama ranga korpusa i odnosila se na načelnika pozadine, odnosno na pozadinu kao organ korpusa.

¹⁷ U dokumentu je upotrebljena skraćenica »nachr.« od reči »nachrichtlich« (na znanje). Iz praktičnih razloga, redakcija će ubuduće, bez obzira da li je u tekstu upotrebljena skraćenica ili puna reč, to uvek prevesti sa: »na znanje«.

BR. 7

**PREGLED GUBITAKA U LJUDSTVU JEDINICA POTČINJE-
NIH 2. OKLOPNOJ ARMIJI OD 5. JANUARA 1944. ZA PERI-
OD OD 11. DO 20. DECEMBRA 1943. GODINE¹**

A.H.Qu.², 5. 1. 1944.

Komanda 2. oklopne armije
Odelj. IIa, pov. br. 17/44

POVERLJIVO

Pred.: Izveštaj o gubicima XI³
od 11. do 20. 12. 43

Izveštaj o gubicima izražen u brojkama

Jedinica	Oficira			Podof. i vojnika			Primedba
	Zarob.	Ranj.	Nest.	Zarob.	Ranj.	Nest.	
100. lov. div.	—	2	—	29	67	1	
114. lov. div.	—	—	—	5	7	—	
114. lov. div.	—	—	—	18	46	—	Dopuna izvešt. od 28. 11. do 10. 12. 43.
118. lov. div.	—	—	—	3	3	1	
173. rez. div.	—	—	—	1	6	—	
181. peš. div.	—	1	—	1	11	—	
187. rez. div.	—	—	—	3	—	—	
264. peš. div.	—	—	—	2	16	—	
264. peš. div.	—	—	—	—	19	—	Dopuna izvešt. od 18. 11. do 6. 12. 43.
297. peš. div.	—	—	—	3	5	—	
369 (hrv.) peš. div.	1	—	—	8	33	3	

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-313, r. 196, s. 7457287.

² A. H. Qu. (Armeehauptquartier — Štab armije).

³ Na sn. br. 7457288 nalazi se tabelarni pregled br. 11 sa poimeničnim spiskom poginulih, nestalih i ranjenih oficira. Redakcija taj prilog ne objavljuje.

Jedinica	Oficira			Podof. i vojnika			Primedba
	Zarob.	Ranj.	Nest.	Zarob.	Ranj.	Nest.	
371. peš. div.	—	4	—	18	132	6	
373 (hrv.) peš. div.	1	2	—	5	12	3	
373 (hrv.)peš. div.	—	—	—	11	46	2	Dopuna izvešt. od 19. 11. do 8. 12. 43.
1. brd. div.	1	1	—	3	40	2	
1. koz. div.	—	1	—	2	2	—	
»Princ Eugen« 901. oklopni grenad.	—	—	—	2	12	—	
nast. puk Korpus. i arm. jedinice za osig.[uranje] itd.	—	—	—	—	—	—	
Izveštaj o gubicima XI	4	12	—	124	481	21	
Izveštaj o gubicima od 1. 9. 43.	68	109	14	1317	3942	717	
Ukupno: 6791	72	121	14	1441	4405	738	

Za tačnost
...⁴
pukovnik i ađutant

⁴ Nečitak potpis.

BR. 8

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 6. JANUARA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA ZAUZIMANJE OSTRVA BRAČA (OPERACIJA »MORGENVIND«) I ŠOLTE (OPERACIJA »MORGENVIND II«)¹

Ia
Ru²

Telegram
XV BRD. AK

Strogo poverljivo

Predato: 6. 1. 16.00
Primljeno: 6. 1. 18.30

1) Ostrvska operacija za zauzimanje Brača³ ima šifru »Mor-

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog rukom) u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 140—1. U gornjem desnom uglu nalazi se više zabeleški i parafa.

² To je paraf. Pojavljuje se češće u dokumentima, ali redakcija nije mogla da ustanovi na koga se odnosi.

³ Brač je najveće ostrvo srednje Dalmacije i zauzima površinu od 395 km². Odbrana Brača, kao i Solte, bila je poverena 12. brigadi 26. NOU divizije i Bračko-šoltanskom NOP odredu. Međutim, 29. decembra naređeno je prebacivanje svih jedinica (osim jednog manjeg dela) na o. Vis, pošto se saznalo za planove neprijatelja posle njegovog iskrcavanja na o. Korčulu 22. decembra 1943 (operacija »Herbstgevitter II«) i teškog poraza jedinica Operativnog štaba za odbranu Korčule. Da bi se izbegli gubici pred nadmoćnijim neprijateljem, glavnina jedinica je napustila Brač u noći između 31. decembra 1943. i 1. januara 1944. Nemci su se posle toga iskrcali, skoro bez otpora, 13. januara na tri mesta: kod Povelje, Pučišća i u Konopljikovoj vali (zatonu), i celo ostrvo zauzeli za tri dana. U iskrcavanju su učestvovali 738. lovački puk (bez ojačanog 1. bataljona) 118. lovačke divizije, Bataljon obalskih lovaca »Brandenburg« i 2. č 118. inžb. Kod Povelje se tom prilikom iskrcao ojačani 3. bataljon 738. lov. puka, dok se ojačani 2. bataljon istog puka iskrcao kod Pučišća, a Bataljon obalskih lovaca »Brandenburg« u Konopljikovoj vali. Iskrcavanje su podržavali 3. ad 668. bap iz rejona Lokve, 7 km istočno od Omiša, i 12. i 13. baterija obalske artiljerije iz rejona Baške Vode. Prva baterija 668. bap i 1 vod 105. SS-tenkovskog bataljona bili su spremni za dejstva na odseku Baške Vode — Makarska. Zaštitu iz vazduha obezbeđivali su po jedan vod 7. paad u rejonu Omiša, odnosno Makarske. Organizaciju veza obezbeđivali su delovi 118. bataljona za vezu (vidi dok. br. 3 i 18; tom II, knj. 11, dok. br. 168; tom V, knj. 23, dok. br. 24, 52, 57, 78, 146, 161, 162 i 166—9; AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 128—31; obaveštenje K-de 5. SS-BAK-a od 9. januara 1944. upućeno K-di 15. BAK-a o planu dejstava i snagama koje učestvuju u operaciji »Morgenvind«, s. 140—1; naređenje K-de 2. OkA od 10. januara 1944. K-di 5. SS-BAK-a za zauzimanje Brača, s. 128—31; izveštaj K-de 5. SS-BAK-a od 12. ja-

genvind«⁴, operacija za zauzimanje Šolte⁵ šifru »Morgenvind II«.⁶

nuara 1944. K-di 2. OkA o određivanju 13. januara za x-dan, tj. dan iskrcavanja).

Kasnije, 1/2. juna 1944, izvršen je desant jedinica 26. NOU divizije uz učešće britanskih komandosa i brodova, ali su se usled brze intervencije nemačkih jedinica te snage povukle, tako da su Brač konačno oslobodile 1. i 12. brigada 26. NOU divizije 12. septembra 1944. (vidi tom II, knj. 12, dok. br. 345; Todor Radošević, *Ofanziva za oslobođenje Dalmacije*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1965, str. 101—14.

⁴ »Morgenwind« (»Jutarnji vetar«). Ranija šifra je bila: »Herbstgeviter V« (vidi dok. br. 3).

⁵ Ostrvo Šolta zauzima površinu od 58,98 km² i, zajedno sa Bračom, predstavljalo je jednu od ključnih pozicija za odbranu srednjodalmatinske obale. Zbog toga su Nemci i preduzeli operaciju za zauzimanje Šolte da bi se na taj način obezbedili od eventualnog iskrcavanja jedinica NOV i POJ i saveznika na kopno. Solti su branili 4. bataljon 12. brigade 26. NOU divizije i 2. bataljon Bračko-šoltanskog NOP odreda. Međutim, i ove jedinice, iz istih razloga kao i u slučaju Brača, napustile su ostrvo u noći između 31. decembra 1943. i 1. januara 1944. godine. Ojačani 2. bataljon 893. pp 264. pd se iskrcao na ostrvo 11/12. januara i zaposeo ga, uz neznatan otpor, do 16. januara 1944. Opširnije o tome vidi dok. br. 3; tom V, knj. 23, dok. br. 57, 78, 160, 161 i 164; AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 132—3; izveštaj K-de 264. pd od 11. januara 1944. K-di 15. BAK-a o planu i sprovođenju akcije za zauzimanje Šolte, s. 125—6; izveštaj K-de 264. pd od 12. januara K-di 15. BAK-a o iskrcavanju (bez otpora) ojačanog 2. bataljona 893. pp u Maslinici i Grohotama, s. 124; izveštaj K-de 264. pd od 15. januara K-di 15. BAK-a o zauzimanju ostrva, s. 378—81; izveštaj K-de 264. pd iz januara 1944. o toku akcije na o. Šolti, s. 684—5; završni izveštaj sa skicom K-de 264. pd od 2. februara K-di 15. BAK-a o zauzimanju Šolte.

Skoro u isto vreme, nemačke jedinice su se iskrcale 19. januara na o. Hvar (operacija »Herbstgeviter IV«), a 21. januara u 6 časova zauzele grad Hvar. Na ostrvu se u momentu iskrcavanja nalazila samo jedna četa NOVJ, pošto su ostrvo njegovi branioi već ranije napustili: 1. NOU brigada — 31. decembra 1943, a 11. NOU brigada i 4. pomorski sektor, po naređenju VŠ NOV i POJ, 18. januara 1944 (vidi tom V, knj. 23, dok. br. 32, 57, 78, 164, 166, 167, 169 i 170; AVII, NAV-T-77, r. 781, s. 5507499; Studija za Jugoistok). Na ostrvo su se dva meseca kasnije, 21. marta 1944, iskrcali 2 bataljona 1. dalmatinske NOU brigade i 300 britanskih komandosa, izvršili prepad i posle desetodnevni borbi povukli se 30/31. marta na o. Vis (vidi tom II, knj. 12, dok. br. 186 i 192). Hvar je konačno oslobodila posle petnaestodnevni borbi, 23. septembra 1944, Prva dalmatinska NOU brigada (vidi Todor Radošević, n. d., str. 101—14).

Takođe je 30/31. januara izvršeno iskrcavanje i na o. Uljan (vidi dok. br. 18).

Nemci su, takođe početkom godine, planirali i zauzimanje ostrva Visa — operacija »Frajšic« (»Freischütz« — »Slobodni strelac«). Međutim, usled nastalih događaja u Mađarskoj, kao i nedostatka potrebnih snaga, Hitler je 23. aprila 1944. odustao od ove namere. Vidi Percy Ernst Schramm, *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)*, Band IV, Erster Halbband, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961, str. 655—8 (dalje: Persi Ernst Šram, n. d.).

⁶ Ranija šifra je bila »Herbstgeviter VI« (vidi dok. br. 3).

- 2) Celokupno rukovođenje operacijom »**Morgenvind**« i »**Morgenvind II**« ima komandant 118. peš. div.⁷ On pri tom ima da reguliše vremenski tok obadve ostrvske operacije i da utvrdi pitanje raspodele brdskog prostora. Angažovanje Obalskog lovačkog bataljona »**Brandenburg**« naređuje komandant 118. peš. div. Za sprovođenje same operacije ostaju zatim zadržane 118. peš. div. i 264. peš. div.
- 3) Jedinice potrebne za operaciju »**Morgenvind II**« (1 ojač. bat.) treba da budu od strane XV brd. AK tako prikupljene da budu spremne za operaciju 12. 1. 44. Privremeno uzimanje snaga sa poluostrva **Primošten** razume se samo po sebi. Pristanište **Rogoznica** treba u svakom slučaju sigurno držati u sopstvenim rukama.

K-da 2. OkA, Ia
str. pov. br. 51/44

F.d.R.
Šindler

---

⁷ Ova odluka je izmenjena 7. januara, pa je 118. lov. divizija bila odgovorna samo za operaciju »Morgenvind«, a 264. pd za operaciju »Morgenvind II« (vidi naređenje K-de 15. BAK-a od 7. januara 1944. pod tač. 3).

**IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPU-
SA OD 6. JANUARA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE
O NAPADU 5. KORPUSA NOVJ NA BANJU LUKU OD 31.
DECEMBRA 1943. DO 2. JANUARA 1944 GODINE¹**

H.Qu., 6. 1. 1944.

Komanda: XV (brd.) AK
Abt. Ic², pov. br. 78/44

Pred.: Izveštaj o napadu na Banju Luku
od 31. 12. 43 — 2. 1. 44.

...³ ... 15/I⁴
... 18/I⁵

Pril.: 6

K-di 2. OkA, Ic/AO⁶

Jake komunističke snage napadale su Banju Luku od 22.00 časa 31. 12. 43. do po podne 2. 1. 44.

Napad nije uspeo.⁷

Iz zaplenjenog naređenja za napad 5. kraj. brig. (pril. 1)⁸ i letka koji je izdao 5. kraj. korpus za stanovništvo Banje Luke (pril. 2)⁹, jasno se vidi obim i zadatak operacije.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 1096—1102. Na margini druge strane dokumenta nalazi se nečitka zabeleška.

² Obaveštajno odeljenje (Abteilung Ic).

³ Sa tri tačke označeni su parafi lica (verovatno iz sastava Komande 2. OkA) čija se imena na osnovu parafa nisu mogla ustanoviti.

⁴ i ⁵ To su datumi kad su pojedinci (verovatno iz sastava 2. OkA) koristili ovaj izveštaj (vidi prethodno objašnjenje).

⁶ To je skraćena od reči: Abwehroffizier (Abver-officir — oficir Abvera, tj. oficir vojne kontraobaveštajne službe).

⁷ Taj neuspeli napad na Banju Luku (u jugoslovenskoj historiografiji poznat pod imenom »Prva banjolučka operacija«), izvršile su jedinice pod komandom 5. korpusa NOVJ. Opširnije o organizaciji ove operacije na Banju Luku vidi zapovest Štaba 5. korpusa NOVJ od 25. decembra 1943, objavljenu u tomu IV, knj. 20, kao dok. br. 137.

⁸ Bliže o toj zapovesti vidi AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 819—21.

⁹ Taj prilog se nalazi u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 1110. Original (od 30. decembra 1943) nalazi se u AVII, reg. br. 22—9, k. 457B i u njemu, između ostalog, piše:

»Narodno-oslobodilačka vojska bori se da oslobodi našu Banju Luku... Pružite joj svaku pomoć. Pokazujte joj gdje je neprijatelj. Organizujte se i ubijajte njemačke špijune i ustaško-četničke sile-džije...«

U naređenju se kaže:

»5. korpus se danas nalazi pred jednom od najvećih bitaka koja će biti zabeležena u istoriji naših naroda. Ovu veliku ofanzivu treba čitav svet da objavi kao treći front. Bitka će sigurno da donese još jedan korpus«.

U letku od 30. 12.:

»NO vojska bratski će prigrliti stanovnike Banje Luke. Biće praznik na ulicama Banje Luke«.

(Letke su komunisti u zauzetim mestima i delovima grada ostavljali u rasutom stanju ili u svežnjevima.)

1.) *Plan.*

Uz ovo vidi priloženo naređenje za napad sa kartama.¹⁰ Ono daje opšti plan i ograničava se, uostalom, na 5. kraj. brig. pretpotčinjenu 11. diviziji.

2.) *Sprovođenje:*

Bili su angažovani:

28. div. i delovi 12. div.   iz Slavonije prema Okučanima¹¹ i Gradiški¹² radi zauzimanja mesta i rušenja mosta preko Save.

11. kraj.[iška] brigada   od jz.¹³ prema Bosan. Gradiški.
Kozarski odred   od z. prema nemačkom naselju Vindhorst [Windhorst].¹⁴

12. slavon.[ska] brigada   za zatvaranje prema Derventi.

¹⁰ Bliže o kartama vidi AVII, NAV-T-314, r. 553, s. 1092—4. Karte (skice) su prilog izveštaju Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 12. januara 1944. o borbama za Banju Luku (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 1077—83).

¹¹ Napad na Okučane izvela je 12. NOU divizija, i on nije uspeo (tom V, knj. 23, dok. br. 20 i 31).

¹² Odnosi se na Bosansku Gradišku gde se nalazio pontonski most, dok je napad (demonstrativnog karaktera) na Staru Gradišku izvršio Posavski odred u sastavu 28. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 137 i tom V, knj. 23, dok. br. 20 i 31).

¹³ To jest: jugozapada. Nemci su u dokumentima za položaj mesta u odnosu na strane sveta upotrebljavali skraćenice »malim slovima«: z. (zapadno), i. (istočno), j. (južno), s. (severno), sz. (severozapadno), si. (severoistočno), ji. (jugoistočno) itd., pa to redakcija ubuduće neće više objašnjavati. Međutim, kada su se u tekstu strane sveta pojavljivale kao imenice (sever, istok, zapad, jug, ili severoistok, jugoistok itd.), tada su upotrebljavali skraćenice velikim slovima (S, I, Z, J, SI, JI, itd). Razumljivo da su u tekstu originala upotrebljavana prva slova imenice (priđeva) na nemačkom jeziku (N, O, W, S, NO, SO itd).

¹⁴ Tako se u nemačkim dokumentima naziva Topola — Donja, Srednja i Gornja, kod Bosanske Gradiške (sada: Nova Topola), koju

14. kraj. brigada i Prnjavor.[ski] odred sa ji. na Klačnicu, aerodrom Zalužani i Trapistanski samostan.¹⁵
5. kraj. brigada protiv Trapistanskog samostana.
12. kraj. brigada iz reiona j. Banja Luka prema j. d.¹⁶ grada i Gornjem Šeheru.
3. prol.[eterska]¹⁷ brigada prema jz. delu grada.
6. i 13. kraj. brigada sa z. prema Banjoj Luci.

Ukupno najmanje 12.000 ljudi 4. i 11. kraj. div., kao i 12. i 28. slavon. divizije.¹⁸

Napad je usledio po planu prvo na Trapistanski samostan, Gradišku,¹⁹ kao i na aerodrom Zalužani,²⁰ i na južni i zapadni deo Banje Luke.²¹

Uprkos prodora komunista u Gradišku, most na Savi ostao je neoštećen. Napad na Vindhorst nije imao uspeha.²² Aerodrom Zalužani je ponovo zauzet, i.o.²³ takođe napadnut min. bac. vatrom.

su u to vreme naseljavali većim delom pripadnici nemačke narodnosne grupe (die deutsche Volksgruppe) — folksdojčeri.

¹⁵ To je bilo uporište u Trapistima, nazvano po redovnicima Trapistanskog reda. Napad na ovo uporište vršila je 5. krajiška brigada 11. NOU divizije — Druga grupa (tom IV, knj. 20, dok. br. 137) i knj. 21, dok. br. 85.

¹⁶ To jest: južnom delu.

¹⁷ Odnosi se na 3. proletersku (krajišku) brigadu 1. proleterske divizije. Brigada je 28. decembra 1943. u svome sastavu imala 1753 borca i rukovodioca, od toga 182 žene (tom IV, knj. 20, dok. br. 157).

¹⁸ Redakcija nije mogla da ustanovi broj boraca koji su pod komandom 5. korpusa NOVJ napadali Banju Luku. Verovatno da se ta cifra kreće oko broja datog ovom procenom. Tako je, npr., 4. NOU divizija imala 15. decembra 1943. po spisku 5382 borca, a na licu 4628 (tom IV, knj. 20, dok. br. 76).

¹⁹ Odnosi se na Bosansku Gradišku. Napad na to mesto vršila je Četvrta grupa (11. krajiška NOU brigada sa jednim bataljonom 8. krajiške NOU brigade i Gradiško-lijevčanskim NOP odredom). Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 137.

²⁰ Zalužane je napadala 3. lička brigada (vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 137).

²¹ Taj deo Banje Luke napadale su jedinice 1, 2. i 3. grupe 5. korpusa NOVJ. Opširnije o njihovom sastavu vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 137.

²² Napad na Topolu vršila je 4. grupa. O tome vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 137.

²³ U originalu je upotrebljena skraćena »u. a.« od reči: unter anderem, što znači: između ostalog.

Svi napadi su bili bezuspešni.

Trapistanski samostan je bio zauzet, nem. zalihe u odeći i stoci odnete; pilana i električna centrala zapaljene, fratri su ostavljeni na miru. Zauzimanje mosta na Vrbasu nije uspelo. Uporište Čelinac je bezuspešno napadano.²⁴ Posada (373 (hrvat.) pd) je odbila pismeni zahtev za predaju (pril. 4).²⁵ Do pristizanja jedinica za deblokadu (901. okl. gren. nast. p)²⁶, 2. 1. u 14.00 časova, uspeali su komunisti da prodru do centra grada, da zauzmu više uporišta hrvatskih domobrana i policije i da prodru u neposrednu blizinu nem. stambenih objekata, koji su bili uređeni kao uporišta. Do deblokade održali su se pre svega zgrada Komande, hotel Palas (delovi 373 (hrvat.) pd) i Kaštel na Vrbasu²⁷ (373 (hrvat.) pd i nem. policija). Vojna bolnica bila je jako ugrožena, pošto su komunisti već zauzeli fabriku cigareta koja se nalazila između zgrade komande i bolnice.

*Gubici komunista:*²⁸

372 izbrojana mrtva neprijatelja, osim toga 600 mrtvih neprijatelja, na osnovu procene,
190 zarobljenih
1.160 civilnih žrtava.

Plen:

12 P[uško] M[itr.]	7 S cevi
1 1. MB ²⁹	1 nišanska sprava za
3 Pak ³⁰ (1/5 cm; 2/3,7 cm)	sred. MB
81 puška	8 municijskih sanduka
2 dvostruke karete ³¹	1 rezervni zatvarač za mitr.
3 postolja za P.M.	1 tromblon
4 doboša sa šaržerom	600 metaka puš. municije
1 konj sa opremom	1 poljski telefon.
1 konj sa samarom	

²⁴ To uporište napadao je 3. bataljon 5. krajiške NOU brigade (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 85).

²⁵ Taj prilog redakcija nije pronašla.

²⁶ Reč je o 901. oklopnom grenadirskom nastavnom puku, koji je, usled ugrožavanja Banje Luke, počeo sa prebacivanjem svojih jedinica 30. decembra 1943. iz istočne Bosne prema Banjoj Luci (vidi AVII, NAV-T-313, r. 189, s. 7448933-4).

²⁷ Tako se zove tvrđava na r. Vrbasu u blizini centra Banje Luke.

²⁸ Tačnije podatke o gubicima jedinica 5. korpusa NOVJ vidi: Grupa autora, *ORNJ*, str. 50.

²⁹ To jest: minobacač.

³⁰ To je skraćeni za nemački protivtenkovski top (Panzerabwehrkanone). Brojevi u zagradama znače da su zaplenjeni jedan pt top od 50 mm i 2 pt topa od 37 mm.

³¹ Dvokolice za vuču materijala (sredstava veze, municije i dr.).

Rukovođenje velikom operacijom bilo je u rukama 5. kraj. korpusa i prema svim znacima bilo je pripremljeno uz jaku podršku Vrhovnog kom.[unističkog] štaba.³² To potvrđuje dovođenje 3. kraj. i 3. ličke brigade iz rejona Livno, angažovanje slavn. snaga na Okučane i Gradišku³³ i, pre svega, američki napad iz vazduha na Prijedor, izvršen 3. 1.

Kom. radio-stanica »Slobodna Jugoslavija« u svojoj emisiji od 5. 1. izričito naglašava povezanost napada iz vazduha na Prijedor i operacije na Banju Luku.

Kom. korpus i divizije koji su učestvovali nisu se sami pojavljivali za vreme napada, koliko se to može zaključiti iz načina vođenja borbe, formiranja težišta i iz reagovanja na naše mere. Razvoj se odvijao prema opštem planu, ali treba imati u vidu da umešno komandovanje nije bilo moguće usled nedostatka prikladnih sredstava veze.

Pripreme za napad

5. korpus je, neposredno pre toga, obimno sprovedenom akcijom snabdeo svakog kom. borca sa privremenom ispravom (vidi pril. 6).³⁴ I potčinjena 3. lička i 3. prol. brig. dobile su ove isprave. One su pronađene skoro kod svakog mrtvog komunista i olakšale su u znatnoj meri identifikaciju jedinica koje su napadale. Štampanje letaka mora da je već odavno bilo pripremljeno. Upotreba ćirilskog pisma može da se protumači nedostatkom latinskih slova, ali može takođe da se dovede u vezu i sa time što su krajiške jedinice većim delom sastavljene od bos. Srba. (Letak je u međuvremenu iskorišten u propagandističke svrhe na taj način što je nemački odgovor štampan na poledini letka.)

Tajnost operacije nije bila potpuna. Već 14 dana pre toga govorili su četnici, obaveštajci i prebeglice o predstojećoj operaciji protiv Banje Luke. Privlačenje snaga 11. divizije od Bosne prema Vrbasu i 31. 12. iz više izvora potvrđene vesti o prikupljanju glavnine 4. divizije zapad. od Banje Luke pojačale su utisak da treba da se računava sa napadom. Vazдушnim izviđanjem utvrđeno nastupanje jače bande sa tovarnim grlima

---

³² Reč je o Vrhovnom štabu NOV i POJ. Bliže o tome vidi tom II, knj. 11, dok. br. 174; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 1119, 1140—5: depeše Vrhovnog štaba NOV i POJ od 3, 4, 5, 7. i 8. januara 1944. uhvaćene od strane nemačke radio-prislušne službe.

³³ Bliže o tome vidi tom II, knj. 11, dok. br. 147, 170 i 178.

³⁴ Zaplenjeno je više isprava. Redakciji u ovome slučaju nije poznato na koju se ispravu konkretno misli. Komanda 15. BAK sačinila je više fotokopija ovih dokumenata. Bliže o njima vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 1120, 1135 i 1138.

od Sitnice prema s.[everu] i izveštaj iz s. Qu.³⁵ (početak operacije 31. 12) odstranili su i poslednju sumnju.

Taktika napada

Kako je u zaplenjenom planu za napad bilo predviđeno, grad je bio tučen artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Neprijatelj, pak, nije jurišao jakim grupama da bi likvidirao naša uporišta, već je posle proboja prodirao korak po korak kroz hrvatske položaje³⁶ u rejone koji nisu bili osigurani od naših jedinica. Pri tome je bilo karakteristično kako su se grupe srednje jačine neopaženo privukle u zgrade koje su se nalazile nasuprot naših objekata i odatle sa prozora otvarale vatru.

Tempo napada je mestimično bio dobar, ali u većini slučajeva neznatan. Upotreba teškog naoružanja nije usledila sasređeno. Topovi nisu nikad dejstvovali po baterijama. Malobrojni topovi, usled povoljnog vatrene položaja, uspešno su dejstvovali. Dejstvo naših tenkova bilo je uprkos toga dobro, naročito u moralnom pogledu. Borba protiv njih sa flašama benzina u više navrata je pokušana, ali samo na jednom mestu uspešno (1 MT³⁷ izbačen iz stroja).

Pojava Oklopno-grenadirskog puka potpuno je poremetila celokupan plan napada. Bez preterivanja, može se reći da su komunisti prestali sa napadom čim su prvi tenkovi ušli u grad. Dva sata kasnije vođene su borbe samo sa zaštitnicama neprijatelja. Jugozapadni deo grada napustila su osiguranja tek 3. 1. ujutro. Očigledno je da je povlačenje usledilo na osnovu naređenja više komande,³⁸ ali se pretvorilo, što se jasno

³⁵ To je skraćena od reči: sicher Quelle (ziher kvele — pouzdani izvor), tj. iz pouzdanog izvora.

³⁶ U terminologiji nacističkih komandi i ustanova za ustaško-domobranske snage i akcije se često, neosnovano, upotrebljava termin »hrvatske«, a četničke i Nedićeve jedinice i organizacije se najčešće identifikuju sa »srpskim«. Ovde je reč o položajima ustaško-domobranskih jedinica.

³⁷ To je tip srednjih tenkova (vidi Bukhart Müller-Hillebrand, Das Heer 1933—1945, Verlag E. S. Mittler und Sohn, Frankfurt/M, 1956, Band II, str. 106 (dalje: Miler-Hillebrand, n. d, sv. I, odnosno II).

³⁸ Naređenje za povlačenje jedinica izdao je Štab 5. korpusa NOVJ 2. januara 1944, pošto je 901. oklopni grenadirski nastavni puk izvršio prodor iz Bosanske Gradiške prema Banjoj Luci, a u isto vreme iz Prijedora je upućen 1. bataljon i 15. četa 383. puka 373. legionarske divizije »Tigar« (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 8; AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 67 i 68; izveštaji 2. OKa od 1. januara 1944. o prodoru 1. bataljona i 15. čete 383. puka u Banju Luku, s. 913, 918 i 929; izveštaji K-de 15. BAK-a od 2. januara 1944. o početku deblokade Banje Luke i prodoru 901. oklopnog grenadirskog nastavnog puka u 13,15 č u grad; Franc Šraml, n. d., str. 178—82).

moglo zapaziti, većim delom u neorganizovano bekstvo, koje čak nije dozvolilo da se ponesu ranjenici. Na taj način pali su u naše ruke 1 nemački i 2 jugoslovenska pt topa.

Više puta je bilo objavljeno o učešću žena u borbi. Kod Gradiške se, navodno, borila jedna četa žena.³⁹ Ovi ženski banditi navodno su ubijali borce kukavice. Njihova surovost odrazila se na civile.

Razaranja i grozote

Prave ulične borbe karakterisale su poslednju etapu napada na Banju Luku. To potvrđuju pustošenja izvršena sa obe strane. Više zgrada je izgorelo, među kojima i bivši ital.[ijanski] konzulat i mesna sanitetska ambulanta. Najveći hotel (Palas),⁴⁰ pošto su svi prozori bili razbijeni, naše jedinice su za barikadirale popunjavanjem svih prostorija drvenim gredama. Grad je posle borbe, sa razbacanim leševima komunista, pokidanim telefonskim vodovima, gorućim kućama, razbijenim prozorskim oknima i gusto izrešetanim stambenim zgradama, pružao sliku građanskog rata . . .

Držanje hrvatskih jedinica

Domobranske jedinice i policija borili su se, kao što je poznatno, samo tako dugo dok napadači nisu prodrli u neposrednu blizinu njihovog objekta. Onda su se predavali ili se blagovremeno povukli sa položaja. Posle završetka napada 700 domobrana je »nestalo«, među kojima 11 oficira.⁴¹ U međuvremenu, njih oko 340 vratilo se nazad, od kojih 129 u civilnoj odeći, 90 sa oružjem.

Ustaše su za vreme borbe malo došle do izražaja. Prilikom odbrane »crne kuće«⁴² (zatvora) ne može biti reči o ozbiljnom otporu Hrvata. Komunisti su uspeli da oslobode oko 250 komunističkih zatvorenika, koji su svoje oslobodioce oduševljeno pozdravili. Među oslobođenima nalazi se i jedna devojka koju su na najgrozniji način ustaše mučile i koja će komunistima pružiti značajne podatke.⁴³ Odvedena su 33 dobrovoljna radnika za rad u Nemačkoj.

³⁹ Redakcija nije mogla da ustanovi o kojoj je četi reč.

⁴⁰ Nalazio se u centru grada.

⁴¹ Reč je o pripadnicima domobranskog 4. lovačkog zdruga (7. i 13. lovačke pukovnije), 3. oružničke pukovnije, 7, 8. i 11. topničkog sklopa i delovima 10. oružničke pukovnije (tom IV, knj. 20, dok. br. 137, objašnjenje 3; AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 979—80: naređenje 4. lovačkog zdruga od 31. oktobra 1943. za odbranu Banje Luke).

⁴² Tako su zvali zloglasni ustaški zatvor u Banjoj Luci.

⁴³ Redakcija nije mogla da ustanovi ime devojke na koju se to odnosi, jer je u zatvoru bilo više žena komunistkinja.

Držanje legionara 373 (hrvat.) pd pod komandom nem. kadrovskog jezgra nije moglo da se uporedi sa samopouzdanom nadmoćnošću nem. vojnika, ali bilo je znatno iznad bezglavosti i delimičnog kukavičluka domobrana. Nisu bili dorasli jačim opterećenjima. U jednom slučaju prilikom protivudara, uprkos podršci tenkova, jedna cela četa otkazala je poslušnost posle prvog neprijateljskog vatrenog naleta.

Vanredno stanje

Odmah po prestanku napada opet su se pojavile ustaše u većim grupama (pretežno civili sa trakama), i započeli su sa takozvanom operacijom čišćenja. Nakon toga komandant korpusa proglasio je vanredno stanje,⁴⁴ hrvatskim predstavnicima vlasti usmeno službeno stavio to do znanja, i još u toku noći 2/3. bila su odgovarajuća obaveštenja plakativana.

Ova mera u svakom pogledu se pozitivno odrazila i sprečila širenje započetih zahvata. Čišćenje grada, koje je odmah sprovedeno od strane jedinica i nem. policije, kao i pretres pojedinih zgrada doveli su do hapšenja mnogobrojnih rasturenih partizana. Mnogi od njih obešeni su u drvoredima najprometnije ulice, ispred hotela Palas. Dalje je uhapšeno 152 lica, od kojih je veći broj posle proveravanja otpušten.

Držanje stanovništva

Stanovništvo Banje Luke držalo se za vreme napada lojalno. Tamo gde je pucano iz kuća, barem za katol.⁴⁵ deo grada, može se sa sigurnošću reći da se radilo o partizanima koji su tamo prodrli. U većini slučajeva stanovnici su bili zaključani i njihovi stanovi korišćeni su kao vatreni položaji. Na osnovu više izveštaja, u muslimanskim delovima grada postoji utisak da su sakrivali mnogobrojne simpatizere. Jedan broj partizana treba da je već za vreme Božića⁴⁶ došao u grad. O stvarnom učešću stanovništva u samom napadu ne može biti govora.

Neuspeli opšti napad ojačao je pozitivni stav stanovništva Banje Luke prema nem. Vermahtu. Iznenadni dolazak mot. p.⁴⁷

⁴⁴ Vanredno stanje uvedeno je 2. a ukinuto 17. januara 1944. u 17 časova (AVII, NAV-T-314, r. 1455, s. 43: obaveštenje Komande 15. BAK o ukidanju vanrednog stanja u Banjoj Luci).

Uvođenju vanrednog stanja prethodilo je zavođenje policijskog časa (vidi AVII, NAV-T-314, r. 1455, s. 5: izveštaj Komande 15. BAK od 31. decembra 1943. Drugoj OkA o zavođenju policijskog časa).

⁴⁵ katolički

⁴⁶ Misli se na praznik koji slave svakog 25. decembra u godini pripadnici rimokatoličke veroispovesti.

⁴⁷ motorizovanog puka

bio je demonstracija. Strahote noći, kad su se vodile borbe, jako su se odrazile na psihu pojedinih ljudi, naročito žena. Nemač. Vermaht je jednodušno priznat kao snaga koja može grad u slučaju ponovnog napada da odbrani od najgoreg. Mere preduzete od strane komandanta oblasne policije odobrene su kao i vešanja bandita. Ali strahuje se da će vlast opet prebrzo da se preda u ruke Hrvata. Postoje već izveštaji da pojedine porodice, s obzirom na ponovni pokušaj napada, već sada žele da napuste grad. Nastala razaranja, usled žilavog držanja nem. jedinica, pripisuju se komunistima.

Neuspeli napad na Banju Luku predstavlja težak udarac Titovom ugledu. Neuspeh pada utoliko teže jer je napad imao dalekosežnije ciljeve i mora da se uvrsti u poraze koje su komunisti poslednjih meseci na Balkanu morali da pretrpe.⁴⁸ Veliki gubici doprineće, nadalje, opadanju borbenog duha i kolebljivosti sastava crvenih brigada.

Prema obaveštenjima komun. radio-stanice, Tito se još i danas bori na ulicama Banje Luke. Treba računati da će on da ponovi napad čim hrvatske snage preuzmu osiguranje grada.⁴⁹

Za komandu korpusa
Načelnik štaba

koncept potpisao
Pfaferot⁵⁰

gen. štab.⁵¹ pukovnik

F. d. R.

... 52

⁴⁸ Napad 5. korpusa NOVJ na Banju Luku imao je ograničen cilj: da se olakša položaj 3. korpusa NOVJ za vreme nemačkih operacija u decembru 1943. u istočnoj Bosni (operacije »Kugelblic« i »Šnešturm«). Bliže o tome vidi: Grupa autora, *ORNJ*, str. 46—51.

⁴⁹ Po izvršenoj deblokadi Banje Luke od strane Nemaca, u gradu su se nalazile sledeće nemačke i ustaško-domobranske i oružničke jedinice: Komanda 15. brdskog armijskog korpusa, Brdski bataljon za vezu 15. BAK-a, 1. četa 202. tenkovskog bataljona, alarm. jedinice Komande mesta, Štab 383. puca sa pukovskim jedinicama i 1. bataljonom, 373. poljski dopunski bataljon (bez 1 čete), 1 četa policije, Štab 4. lovačkog zdruga sa 2. bojnom (bataljonom), 13. i 3. bojna 7. lovačke pukovnije (bez 1 čete), Podoficirska nastavna četa, štabovi 8. i 22. topničkog sklopa (divizion) sa po jednom bitnicom (baterijom), Štab 11. topničkog sklopa sa 2 bitnice i 1 četa oružnika (žandarma). Opširnije o tome vidi pregled Komande 15. BAK-a od 4. januara 1944. o nemačko-ustaško-domobranskim snagama u Banjoj Luci u AVII, NAV-T-314, r. 558, s. 815.

U samom gradu se 20. decembra 1943, pre napada 5. korpusa NOVJ, nalazilo 105 oficira, 5 službenika, 219 podoficira i 1976 vojnika, tj. ukupno 2305 ljudi (AVII, NAV-T-314, r. 555, s. 851).

⁵⁰ Verner (Werner Pfafferott).

⁵¹ generalštabni

⁵² Potpis nečitak.

NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 8. JANUARA 1944. PRVOJ KOZAČKOJ I 373. LEGIONARSKOJ DIVIZIJI ZA DEJSTVA U OPERACIJI »BRANDFAKEL« NA ŠIREM PODRUČJU KOZARE¹

STROGO POVERLJIVO

O.U. 8. 1. 1944.

Ru

K-da XV brd. AK

Ia, str. pov. br. 32/44.

Pred.: Operacija »Brandfakel«² 7 primeraka
4. primerak

- 1.) Na području oko **Kozare** više većih z.T.³ stacioniranih bandi⁴ uznemiravaju železničku prugu **Banja Luka — Bos. Novi** i ugrožavaju **Prijedor, Gradišku** i aerodrom **Banja Luka**.

Velike postojeće zalihe, naročito u luku **Una — Sana**. Poznato je da su u Orahovu velike zalihe sena.

Pretpostavlja se da će neprijatelj da izbegava nepodobnu **Kozaru** i da će se povući prema jugu ili da će pokušati da se prikrije u gusto naseljenim područjima sev. od luka **Una — Sana**.

- 2.) *Borbena grupa »Ebert«* (»Eberth«) (2. koz. brig.⁵ i 187. napadna grupa,⁶ pod komandom pukovnika Eberta, sa

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 181.

² »Brandfackel« (baklja, buktinja). Ova operacija je u stvari nastavak operacije »Napfkuhen« (vidi dok. br. 13 i AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 180: izveštaj K-de 15. BAK-a od 5. januara 1944).

³ zum Teil (cum teil — delimično)

⁴ U to vreme se na širem području Kozare nalazila 4. NOU divizija. U ovoj nemačkoj operaciji bile su izložene napadu 8. i 11. krajiška NOU brigada. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 81, 83, 84, 89, 107 i 188.

⁵ Druga kozačka brigada (kavkaska) pripadala je 1. kozačkoj konjičkoj diviziji. Komandant brigade bio je pukovnik Ebert (Eberth), po kome je borbena grupa dobila i ime (vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 188). Redakcija mu nije mogla da ustanovi ime.

⁶ Pripadala je 187. rezervnoj diviziji, koja se tih dana preformirala u 42. lovačku diviziju (vidi dok. br. 13). U sastavu 187. napadne grupe nalazio se 2. bataljon 133, 2. bataljon 135. i 2. bataljon 482. rezervnog pešadijskog puka (AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 215: skica ope-

sredstvima komandovanja 187. rez. div.) čisti ovo područje i konfiskuje postojeće rezerve svih vrsta koje služe bandama za snabdevanje, odn.[osno] uništava ih.

- 3.) U tu svrhu treba da se 2. koz. brig.⁷ angažuje sev. od **Kozare**, a 187. napadna grupa juž. od **Kozare**. Zatim sa obe jedinice izvršiti pritisak u luku **Una — Sana**.

Tom prilikom Borbena grupa »Ebert« uspostaviće lokalno sadejstvo sa delovima 373. div.⁸, koji se nalaze na granici rejona predviđenog za čišćenje.

- 4.) **Polazni rejoni**: 2. koz. brig. **Bos. Gradiška** (isklj.) — **Orahovo** (mora se zauzeti) — **Podgadci** — **Berek** (isklj.). 187. napadna grupa rejon **Klašnice**, **Zalužani**, **Ivanjska**.

Komandno mesto borbene grupe u prvo vreme **Banja Luka**.

- 5.) *Nastupanje* u polazne rejone posle dvodnevno odmora. Vreme će se narediti.⁹
- 6.) Vreme dok se 2. koz. brig. nalazi u polaznom rejonu treba iskoristiti za što detaljnije ustanovljavanje zaliha svih vrsta, naročito sena oko **Orahova**. Ograničeni mot. kol. prostor¹⁰ staviće na raspolaganje Qu.

f. Lejzer¹¹

racije »Brandfakel«). O tome vidi i zapovest 187. rezervne divizije od 8. januara za razbijanje 11. krajiške NOU brigade na području Kozare u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 172—6.

⁷ O dejstvima 2. kozačke (kavkaske) brigade (3, 5. i 6. puk) vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 188: izveštaj 1. kozačke divizije od 24. januara 1944 (ovaj izveštaj je izvod iz dokumentacije sa procesa fašističkim rukovodiocima nemačkog Trećeg Rajha u Nirnbergu. Original izveštaja nalazi se u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 344—7) i plan operacije u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 216.

⁸ Divizija je imala zadatak da obezbedi dejstvo Borbene grupe »Ebert«. Bliže o tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 167—70: izveštaj Borbene grupe »Ebert« od 17. januara o završetku operacije.

⁹ O zauzimanju polaznog položaja za napad Borbene grupe »Ebert« 9. januara 1944. vidi izveštaj K-de 15. BAK-a od 9. januara 1944. u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 155.

Operacija je počela 11. a završena je 16. januara 1944. godine. Nemačke jedinice nisu uspele da nanesu poraz 8. i 11. krajiškoj NOU brigadi, koje su uspele da se pravovremeno izvuku i da nemačke jedinice potom napadnu s leđa. Opširnije o toku ove operacije vidi dok. br. 13; tom IV, knj. 21, dok. br. 188; AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 205—6, 211—2, 229—30, 232 i 237—8; izveštaje K-de 15. BAK-a od 12. do 17. januara 1944. o toku akcije i završni izveštaj K-de 15. BAK-a od 21. januara 1944. na snimku br. 166; NAV-T-314, r. 561, s. 167—70; izveštaj Borbene grupe »Ebert« od 17. januara 1944. o toku i završetku operacije »Brandfakel«; Grupa autora, *ORNJ*, str. 52, 54, 57 i 68.

¹⁰ motorizovani kolski prostor

¹¹ Ernst

Dostavljeno

Borbenoj grupi »Ebert«
373. div.
1. koz. div.
Ia, Qu, Ic, IIa¹²

1. primerak
2. primerak
3. primerak
4, 5, 6, 7. prim.

BR. 11

**NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KOR-
PUSA OD 10. JANUARA 1944. GODINE 114. LOVAČKOJ DI-
VIZIJI ZA SMENU U SEVERNOJ DALMACIJI I GORSKOM
KOTARU, TE O PRAVCIMA PREMEŠTANJA 114. DIVIZIJE
U ISTRU RADI SMENE 71. PEŠADIJSKE DIVIZIJE¹**

512 — 10. 12 — 14.30²

STROGO POVERLJIVO

Ru

Telegram

KR

114. div. pred.: 1740³

na znanje: 392. div. pred.: 1825⁴

Prilog uz
K.T.B.
Br. C 2 28/44

¹² Personalno odeljenje za oficire

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 993.

^{2, 3 i 4} Podaci o vremenu i datumu predaje dokumenta dopisani su rukom.

⁵ Četvrtasti pečat K-de 15. BAK-a.

- 1.) 114. div. treba u odbrani obale da smeni 71. p. d. (komandno mesto **Opatija**).⁶ U tu svrhu 114. div. stiže u **Istru** maršovanjem.⁷

Konspirativni naziv pokreta »Nibelungenfart«.⁸

- 2.) Zadaci div. pri premeštanju:

- a) Razbiti bande koje se nalaze u **Lici** i **Primorju** sa obe strane puteva za marš.⁹

Poželjno prokrstariti patrolama područje jugozapad. **Krbavsko polje**.¹⁰

- b) Severnodal. luke, pre svega na odseku **Karlobag — Senj**, do smene od strane 392. div. držati u svojim rukama.¹¹

---

⁶ Ta divizija formirana je 1939. godine; januara 1943. razbijena je kod Lenjingrada; aprila 1943. preformirana u Danskoj; avgusta 1943. prebačena je u Istru, odnosno Sloveniju; januara 1944. povučena je u Italiju; decembra 1944. vraćena ponovo na istočni front (u južnu Mađarsku). O tome vidi *Order of Battle of the German Army*, Military Intelligence Division, War Department, Washington 25, D. C., 1945, str. 162 (dalje: *Order of Battle of the German Army*). Sedamdeset prva pd je do 11. januara bila spremna za marš sa glavninom raspoređenom u Opatiji, Rijeci, Postojni i Trstu (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 900: izveštaj K-de 15. BAK-a od 11. januara 1944).

⁷ Prvobitno je bilo predviđeno (2. januara 1944) da se 114. lovačka divizija prebaci u Istru (u sastav 14. armije) železnicom (ukrcni rejoni na odseku Karlovac — Zagreb). Međutim, kasnije, 8. januara, taj plan je izmenjen pa je naređeno da se divizija uputi maršem. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 1014—5: naređenje K-de 2. OkA od 2. januara 1944. K-di 15. BAK-a za premeštaj 114. divizije, s. 1000—2, 1013 i 1016: naređenja i izveštaji K-de 15. BAK-a od 3, 4. i 8. januara 1944. i s. 995—9: zapovest K-de 114. lovačke divizije od 6. januara 1944. za marš pravcem Obrovac — Sinj — Drniš — Knin — Lapac — Bihać — Slunj radi utovara na prostorijsi Karlovac — Zagreb.

⁸ »Nibelungenfahrt« (»Lutanje Nibelunga«, »Putovanje Nibelunga«)

⁹ U Lici i Primorju u to vreme nalazile su se jedinice Operativnog štaba za Liku i 13. NOU divizije (tom V, knj. 23, dok. br. 91 i knj. 24, dok. br. 28 i 77; Grupa autora, *ORNJ*, str. 38 i 64—7).

¹⁰ Ova rečenica je u originalu dopisana rukom. Inače, ta akcija je dobila šifrovani naziv operacija »Krbavsko polje« (Unternehmen »Krbavsko polje«). Međutim, K-da 2. OkA svojim naređenjem od 18. januara 1944. tu operaciju nije odobrila (AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1074). O tome vidi ratni dnevnik K-de 15. BAK-a u AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1062 i naređenje K-de 15. BAK-a od 13. januara 1944. o odlaganju akcije (s. 1076).

¹¹ Komanda 15. BAK-a, u svome izveštaju od 8. januara 1944. K-di 2. OkA, predvidela je čišćenje ovoga odseka u sadejstvu 114. lovačke divizije sa 392. legionarskom divizijom i 92. grenadirskim motorizovanim pukom (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 1000—1). O tome vidi i tom V, knj. 24, dok. br. 77.

- c) Crveni komandni centar, za koga se pretpostavlja da se nalazi u **Drežnici** (22 severoist. od Senja), specijalnom akcijom iznenadno likvidirati.¹²
- 3.) Marševska ruta za glavninu div.: **Gračac — Gospić — Otočac — Žuta Lokva — Senj — Crikvenica — Rijeka**, sa delovima, pre svega noćnim marševima, od **Karlobaga**, preko **Jablanca**, za **Senj**.¹³
- 4.) Pokret iz reiona **Gračac — Knin** 12. 1. Prednji odred napred. Prednji odr. mora 20. 1. da stigne u komandno mesto 71. pd., u **Opatiju**, pored toga konačarske grupe pukova i bat. za preuzimanje novih obalskih sektora.¹⁴

¹² Ta operacija (u sklopu opšte operacije »Adler« — »Orao«), u kojoj su učestvovali delovi 114. i 392. divizije i ustaško-domobranske i četničke snage, izvodila se pod šifrom »Drežnica«. Operacija je počela 23. a završila se 29. januara 1944. Plan operacije bio je da se napad na širi rejon Drežnice izvrši sa dve borbene grupe: Severnom iz sastava 297. legionarske divizije, i Južnom, iz sastava 114. lovačke divizije. Severna grupa (ojačani 847. puk) imala je zadatak da nastupa pravcem Ogulin — Jasenak — Drežnica, a Južna pravcem Oštarije — Jezerane. Cilj im je bio da se obe spoje kod Jezerana (koje je 114. divizija trebalo da zauzme do 25. januara), a potom da preko Brinja produže za Senj. Rezerva (392. izviđački bataljon) nalazila se u Ogulinu. Nemačke jedinice su u ovoj akciji bile vrlo okrutne. Na prostorijski Drežnice pale su sve kuće, a dobar deo stanovništva streljale. Uništile su 20 uređenih partizanskih bivačnih prostorija i spalile partizansku bolnicu u Mošunama sa 50 kreveta. Opširnije o toj akciji vidi tom V, knj. 23, dok. br. 91 i 107; knj. 24, dok. br. 28 i 77; AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 266, 271, 290—1, 311 i 521 i r. 562, s. 960, 968 i 969; izveštaji i naređenja K-de 15. BAK-a od 22, 23, 27. i 30. januara i 4. februara 1944. o organizaciji, toku i rezultatima operacije na »partizansku Drežnicu« (operacijska karta je u r. 562, s. 1017); Arhiv VII, reg. br. 1/12—6127—34 i 1/3—5746—49, k. 41/I; izveštaj 114. divizije o dejstvima u drugoj polovini 1944. godine i o počinjenim zločinima.

¹³ Za izvršenje ovoga zadatka, 114. divizija formirala je tri marševske grupe: »Berger« (721. lovački puk, bez 1. bataljona, sa 114. izviđačkim bataljonom, 2. i 3. divizion 661. art. puka, 3. četa 114. inž. bataljona, 114. protivtenkovski divizion i 661. dopunski bataljon), »Nidermajer« — Niedermeier (Štab 661. art. puka sa 1. bataljonom 721. lovačkog puka i 1. četom 114. inž. bataljona) i »Šoh« — Schoch (741. lovački puk sa 2. četom 114. inž. bataljona i 1. četom 721. lovačkog puka). Bliže o tome vidi zapovest Štaba 114. lovačke divizije od 10. januara 1944. i AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 978—85.

Inače, za ovaj plan marša 114. lovačke divizije K-da 15. BAK-a, na svoj zahtev od 12. januara (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 988—9), dobila je saglasnost K-de 2. Oka 13. januara 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 986).

¹⁴ Bliže o pokretima Prednjeg odreda i pojedinih grupa i rokovima za pristizanje u pojedine rejone za smenu 71. pešadijske divizije, vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 978—85, s. 988—9; izveštaj K-de 15. BAK-a od 12. januara 1944. godine i s. 987; naređenje K-de 15. BAK-a od 12. januara 1944. o izmenama u planu marša.

Karta marša je u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 1017.

- 5.) Oko 25. 1. krenuće glavnina 392. p. d. iz rejonu **Ogulin** prema jugu za posjedanje obalskog odseka **Senj — Karlobag**. Vremenski interval biće premošćen angažovanjem jednog pion. des. bat. Naređenje o tome izdaće se kasnije.¹⁵

XV brd. AK
Ia, str. pov. br. 51/44.
10. 1. 44.

...¹⁶

f. Lejzer¹⁷

Pfaferot¹⁸

¹⁹Odaslato: Qu, Ic, Ia
Nafü²⁰

Dvadeset sedmog januara za 114. diviziju završena je operacija »Drežnica« i K-da 15. BAK-a joj je tada naredila da, zbog situacije u Istri, mora do 31. januara 1944. sa svojim zadnjim delovima napustiti armijsko područje (vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 965 i 967), što je, stvarno, i učinila: 1. februara napustili su poslednji delovi divizije (osim jednog bataljona) područje 15. BAK-a odnosno 2. OkA (vidi AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1096: ratni dnevnik K-de 15. BAK-a za 31. januar 1944. s podacima da su jedinice divizije za vreme dejstava na području NDH ubile 18.737, a zarobile 386 neprijateljskih vojnika, i da su istovremeno sopstveni gubici divizije iznosili 803 vojnika, podoficira i oficira, NAV-T-312, r. 1639, s. 636—7: izveštaj Armijske grupe »fon Cange« od 25. januara 1944. K-di Jugozapada (Grupa armija »C«) o pokretu 114. divizije, NAV-T-314, r. 361, s. 496: izveštaj K-de 15. BAK-a od 1. februara 1944. K-di 2. OkA o prebacivanju skoro cele divizije u širi rejon Rijeke i s. 382—5: izveštaj Štaba 114. lovačke divizije od 31. januara 1944. K-di 15. BAK-a o prelazu korpusne granice.

¹⁵ Naređenje je izdato 13. januara 1944. Po tome naređenju, 392. legionarska divizija imala je da pređe u nastupanje 23. januara od Ogulina, preko Jasenka i Drežnice, i da je u rejonu Zagreb — Karlovac smeni 1. kozačka divizija (AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1066: ratni dnevnik K-de 15. BAK).

¹⁶ Nečitak paraf.

¹⁷ Ernst

¹⁸ Verner

¹⁹ Dalji tekst je dopisan rukom.

²⁰ Nachrichtenführer (nahrihtenfirer — načelnik službe veze).

BR. 12

IZVEŠTAJ OPUNOMOĆENIKA RAJHSFIRERA SS ZA HRVATSKU OD 11. JANUARA 1944. RAJHSFIRERU SS I ŠEFU NEMAČKE POLICIJE HAJNRIHU HIMLERU O STANJU MATERIJALNOG ZBRINJAVANJA PRIPADNIKA SS I DOBROVOLJACA U POLICIJI, INFLACIJI I IZBEGLICAMA U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ¹

Opunomoćenik rajhsfirera SS
za Hrvatsku³
VS-Tgb⁴ pov. br. 44/44

Lični štab rajhsfirera SS²
Uprava Arhiva
Akt. Br. Pov. / 120

Ka/Ba.⁵

Zagreb, 11. januara 1944.

POVERLJIVO

Predmet: Situacija zbrinjavanja za pripadnike SS i dobrovoljaca u policiji u Hrvatskoj.

Prilog: 1

Za
rajhsfirera SS i
šefa nemačke policije⁶

Komandno mesto Hohwald [Hochwald]

sa molbom za prijem na znanje:

- 1.) Nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj,⁷
Zagreb

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 679—88.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ To jest: NDH.

⁴ Tagebuch (tagebuh — dnevnik, delovodnik).

⁵ Oznaka obrađivača.

⁶ Tada se na toj dužnosti nalazio Hajnrih Himler (Heinrich Himmler). Postavljen je na taj položaj 17. juna 1936. i ostao je na njemu do kraja rata. Bio je jedan od najvećih fašističkih ratnih zločinaca u drugom svetskom ratu. Zarobljen je krajem maja 1945. od strane Engleza i prilikom prepoznavanja otrovao se pregrizavši ampulu sa cijankalijem.

⁷ Na toj dužnosti bio je dr Edmund Glez fon Horstenau (dr Edmund Glaise von Horstenau), general pešadije i bivši načelnik austrijskog Ratnog arhiva. Na tome položaju nalazio se od maja 1941, do 15.

- 2.) Nemačkom poslaniku⁸ u Zagrebu
- 3.)⁹ Šefu Glavne uprave SS za zbrinjavanje i snabdevanje Berlin V 15, Kurfirstendam 217
- 4.) Šefu Uprave SS za zbrinjavanje i snabdevanje za inostranstvo, Prag II, Laznovsky-obala 60
- 5.) Šefu Glavne uprave SS¹⁰ Berlin — Grinvald, Douglas ul. 7
- 6.) Šefu Glavne uprave SS za privredu Berlin — Lihterfeld — Zapad, Unter den Ajhen 126/35
- 7.) Šefu Policije za javni red¹¹ Berlin NV 7, Unter den Linden 74
- 8.) Komandantu V SS-brdskog korpusa¹², Mostar

avgusta 1944. Zamenio ga je Hans Jupe (Hans Juppe), general-lajtnant (Generalleutnant).

General Glez fon Horstenau izvršio je samoubistvo u američkom zarobljeništvu 20. jula 1946. godine neposredno pred suđenje (vidi fon Zigler, n. d., str. 120).

⁸ Na toj dužnosti bio je tada Zigfrid Kaše (Siegfried Kasche), SA-obergruppenfirer (SA-obergruppenführer). Suđeno mu je kao ratnom zločincu pred Vrhovnim sudom NR Hrvatske od 29. maja do 7. juna 1947. Osuđen je na smrt streljanjem. Na tom procesu suđeno je, pored njega, i ratnim zločincima ustašama: Slavku Kvaterniku, Mehmedu Alajbegoviću, Fridrihu Navratilu i dr. (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 28. maja do 8. juna 1947. godine).

⁹ Redakcija nije mogla da ustanovi kako su se zvali rukovodioci ustanova pod tač. 3, 4, 6. i 10.

¹⁰ Na dužnosti načelnika tada je bio Gotlob Berger (Gottlob Berger), obergruppenfirer i general vafen SS (Obergruppenführer und General Waffen SS). Suđeno mu je od strane američkog Vojnog suda u Nirnbergu (Nürnberg) kao ratnom zločincu. Jedanaestog aprila 1949. izrečena mu je kazna od 25 godina zatvora, zatim mu je smanjena na 10 godina, da bi, ubrzo posle toga (pre 1953), bio oslobođen daljeg izdržavanja kazne (vidi dok. br. 49; *Order of Battle of the German Army*, str. 527; fon Zigler, n. d., str. 112).

¹¹ Zvali su je i Policija poretka (Ordnungspolizei). Šef Policije poretka bio je tada Kurt Dalige (Kurt Daluege), oberstgruppenfirer i generaloberst policije (Oberstgruppenführer und Generaloberst d. Polizei). Od 5. juna 1942. do 25. avgusta 1943. bio je (posle izvršenog atentata na Hajnriha Hajdriha) opunomoćeni protektor Trećeg Rajha (Reichsprotektor) za Češku i Moravsku. Osuđen je od čehoslovačkih vlasti, kao ratni zločinac, na smrt vešanjem, i obešen 24. oktobra 1946. godine (vidi fon Zigler, n. d., str. 115).

¹² Komandant 5. SS-brdskog armijskog korpusa bio je tada Artur Fleps (Arthur Phleps), obergruppenfirer i general vafen SS. Na toj dužnosti bio je Fleps do 26. avgusta 1944, kad je opozvan a na njegovo mesto imenovan Fridrih Vilhelm Kriger (Friedrich Wilhelm Krüger), obergruppenfirer i general vafen SS. Kriger je umro 1945. godine, dok je Fleps poginuo početkom iste godine (vidi Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 71, 127 i 128).

- 9.) Komandantu 13. SS-dobrovoljačke bosansko-hercegovačke brdske diivzije (hrvatske) Nojhameru¹³, preko VIII vojnog okruga, Vroclav
- 10.) Oficiru za zbrinjavanje vafen SS Hrvatske
- 11.) Komandi za popunu vafen SS na Jugoistoku, Beč XIII, Glorietegase 14—16
- 12.) Komandi za popunu vafen SS na Jugoistoku, Dinstštele¹⁴ Hrvatska
- 13—20.) Rezerva

Rajhsfireru!

Porast cena i situacija snabdevanja u Hrvatskoj iziskuju da se visina sadašnjih plaćanja hranarine odmah podvrgne kontroli i povećanju.

Plaćanja koja se sada vrše, a koja daleko zaostaju za hrvatskim nadnicama i platama, ne daju porodicama — koje imaju pravo na zbrinjavanje — nikakvu osnovu za život. Kod najvećeg broja onih koji dobijaju hranarinu vlada teška beda, koja u sve većem broju vodi do dezertiranja dobrovoljaca, a često i do totalnog nemanja volje za obavljanje službe i do zamora od rata.

Postoji opasnost da se izgubi poverenje hrvatskih državljana prema nemačkom zbrinjavanju i nemačkoj pravdi, što, pak, neprijatelji Rajha temeljito koriste u propagandne svrhe.

Svaki dalji uspeh vrbovanja će izostati i teško da bi se moglo sprečiti raspadanje postojećih jedinica ako se ne izvrši hitna izmena.

Nemački Vermaht, sa svim svojim hrvatskim jedinicama, nalazi se u istoj situaciji, osim kod određenog kruga oficirskog kora, koji osim nemačkih plata vuče još i hrvatsku platu, no isto je do sada kod SS i policije poglavnik¹⁵ odbijao.

I. Porodično zbrinjavanje

Kao što je poznato, porodično zbrinjavanje (AU)¹⁶ se izračunava prema dohotku koji je dobrovoljac imao u momentu odlaska u vojsku.

¹³ Neuhammer

¹⁴ Dienststelle. Redakcija je zadržala nemački naziv, pisan fonetski, pošto nema odgovarajućeg naziva u prevodu. Odgovarao bi najpribližnije pojam: službeni ured.

¹⁵ Ante Pavelić. Umro novembra 1959. u Madridu (Španija).

¹⁶ Skraćenica od reči Angehörigenunterhalt (porodično zbrinjavanje).

Sledeći primer je jedan od većine slučajeva porodičnog zbrinjavanja u Hrvatskoj: jedan fabrički radnik — u poljoprivredi je situacija još gora — zarađivao je, prema svojevremenoj proceni zarada, prilikom svog dobrovoljnog odlaska u vojsku u martu—aprilu 1943. godine mesečno oko

kuna¹⁷ 6.000,—

on danas dobija sa dodatkom za dvoje dece mesečno

kuna 3.800,—

Da ovaj čovek nije otišao u vojsku, danas bi zarađivao mesečno

kuna 10.000,—

i više i tako bi raspolagao ovim iznosom za životne troškove svoje porodice.

Ovo povećanje mesečnih primanja ne postiže se samo povećanjem mesečnih zarada, već naročito vanrednim i od države propisanim dodacima.

U Nemačkoj jedna porodica i danas još može da živi od porodičnog zbrinjavanja koje je utvrđeno na početku rata. Opađanjem kupovne moći kune, u Hrvatskoj više nije data osnova za život sa hranarinom čija je visina utvrđena pre 6 meseci (kao što to gornji primer pokazuje). Ovo je naročito naglašeno jednom novom, neobjavljenom naredbom poglavnika, prema kojoj se, sa dejstvom od 1. 1. 1944. godine, svim hrvatskim državnim službenicima (uključujući i oficire i podoficire) povećava plata do 250%.

Dodeljivanje namirnica od strane hrvatskih vlasti uz limitirane cene vrši se samo u nekoliko hrvatskih gradova i samo za određene fabrike koje proizvode naoružanje.

Naši primaoci zbrinjavanja jedva da imaju neke koristi od ovih plaćanja na osnovu odredaba i okolnosti. Osim toga, količine koje se dodeljuju nisu dovoljne za normalan život. Najveći broj onih koji primaju zbrinjavanje samim tim moraju da nabavljaju svoje potrebe za život *u slobodnoj trgovini*.

Molim Vas da cene u slobodnoj trgovini uzmete iz priložene specifikacije koju je izdala NSDAP¹⁸ — Nacionalna grupa u Hrvatskoj¹⁹ — za mesec oktobar 1943. Od oktobra do decembra nastalo je dalje, vrlo uočljivo, povećanje cena, delimično može da se registruje i udvostručenje istih. Novu predmetnu specifikaciju izdaće NSDAP za državu Hrvatsku u januaru 1944. U januaru—februaru 1944. god. očekuje se daljnje vrlo veliko povećanje indeksa troškova života na osnovu novih

¹⁷ Novčana jedinica u NDH.

¹⁸ To je skraćena za Nationalsocijalističku nemačku radničku partiju, zvaničan naziv nacističke partije (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei).

¹⁹ Na snimku originala piše: Landesgruppe Croatien.

poreskih zakona, čime će trenutni indeks poskupljenja od okruglo 9000 (100 u mesecu avgustu 1939. godine) i dalje rapidno porasti.

Jedna porodica sa zbrinjavanjem od mesečno kuna 3.800 mogla je za ovaj novac da kupi za tri osobe sledeće:

<i>U oktobru 1943. god.</i>	<i>U januaru 1944. god.</i>
oko 13 kg brašna ili	3 kg brašna ili
4,5 kg mesa ili	2,5 kg mesa ili
2,5 kg butera, odn. masti, ili	1,5 kg butera, odn. masti, ili
0,30 m ³ drva.	0,20 m ³ drva.

O nekim novim nabavkama, kao odeći, rublju ili cipelama, kao ni o većim opravkama, pođonjenju cipela, itd., ne može biti ni reči. Kako platiti sve ostalo što je potrebno za život, npr. kiriju, svetlo, troškove lekara, školske knjige itd., ostaje otvoreno pitanje.

Sagledavajući situaciju, hrvatska vlada je u više navrata izdala naredbu da se isplate jednokratne pomoći svim zaposlenima.

Tako je u avgustu i decembru 1943. godine isplaćena pomoć od po 10—20.000 kuna (zavisno od porodičnog stanja).

Zatim je naređeno da se za Božić mora isplatiti dupla plata za mesec decembar. U januaru—februaru 1944. verovatno će se opet narediti neka vanredna isplata.

Hrvatska vlada i ustaše takođe daju svojim pripadnicima, u dozvoljenoj i nedozvoljenoj formi, takozvana jednokratna primanja u gotovu i u robi, jer i njihovi pripadnici inače ne bi mogli da opstanu.

Nasuprot tome stoji činjenica da oficir za zbrinjavanje u vafen SS nije mogao da isplati jednokratnu pomoć za zimu u visini poslednje hrvatske pomoći, koju sam tražio, iako je iznos — potreban za ovo plaćanje — odmah odobren od Uprave SS za zbrinjavanje i snabdevanje za inostranstvo, jer je isplatu u kunama odbila Vrhovna komanda Vermahta. Molim Vas, rajhsfirere, da po proveri ove situacije, naredite da se

- 1.) jednokratna pomoć za zimu odmah isplati i da se za to potrebni iznosi u kunama odmah najhitnije stave na raspolaganje od strane Vermahta ili nekog drugog mesta,
- 2.) od januara 1944. godine tekuća mesečna porodična hrana rina poveća za 100%, uključujući i razne dodatke,
- 3.) ako je potrebno, ovlasti oficir za zbrinjavanje da u pojedinačnim slučajevima isplati dalje jednokratne pomoći do kuna 20.000 godišnje za svaku porodicu,

- 4.) pri daljem dokazanom inflacionom razvoju troškova života u Hrvatskoj odmah prilagode stavovi porodičnog zbrinjavanja novom nivou cena na osnovu indeksa troškova života, koji utvrđuje NSDAP — za državu Hrvatsku —.

II. Vojna primanja

Naredbom vafen SS i policije, jedinstveno su utvrđeni stavovi vojnih primanja. Prema toj naredbi, obračun se mora izvršiti prema »zvaničnom obračunskom kursu«. Posledica ove naredbe i utvrđenog obračunskog kursa, koji je u praksi odavno prevaziđen, je sledeća:

Primer za jednog podoficira — vojni platni razred 14:

- a) Oženjen podoficir u Rajhu prima mesečno RM²⁰ 145.
Sa ovim RM 145, podoficir, odn. njegova žena, može pod određenim uslovima da živi u Rajhu.
- b) U Rumuniji ista žena podoficira može sa RM 145 koji joj pripadaju da živi bolje nego u Rajhu.
- c) U Srbiji će ista žena podoficira moći da živi još samo jako bedno.
- d) U Hrvatskoj će žena podoficira sa primanjem od RM 145 umreti od gladi.

Ovaj primer podoficira razumljivo da se može isto tako primeniti na sve druge grupe vojnih platnih razreda.

Kapetan prima u Hrvatskoj za svoju ženu RM 270 = *kuna* 5.400, od kojih ona jednostavno ne može da živi ako ne nađe još neka dodatna primanja u bilo kakvoj formi.

No, prema običajima zemlje, za ženu oficira je tako reći nemoguće da obavlja manuelni rad ili da se negde zaposli.

Gore navedena činjenica izgleda da se na osnovu svih naših zahteva pročula i u Berlinu, jer je sada odobreno 100%-no povećanje stavova vojnih plata — *ali samo za rajhsdojčere*.²¹ Ova odluka, koja je ovde nerazumljiva, poražavajuće se odražava u Hrvatskoj na sledeći način:

- a) Porodica podoficira Adama, rajhsdojčera, koja živi u Brodu na Savi, dobija 100%-no povećanje vojnih primanja i time, umesto dosadašnjih RM 145, dobija sada RM 290. Jeste da ovo povećanje ni izdaleka ne odgovara indeksu poskupljenja, ali ipak predstavlja neku olakšicu.

---

²⁰ Reichsmarke (nemačka novčana jedinica — rajhsmarka iz vremena Trećeg Rajha).

²¹ Reichsdeutscher (Nemac rođen i nastanjen u Trećem Rajhu), za razliku od Volksdeutscher (Nemca rođenog i nastanjenog van granica Trećeg Rajha).

- b) Hrvatski podoficir Sertić, koji se rame uz rame sa njim bori protiv istog neprijatelja, ne dobija nikakvo povećanje, tako da njegova žena, koja takođe živi u Brodu, i nadalje mora da izađe na kraj sa RM 145, tj. mora i dalje da glada u istom obimu.

Jedan oženjeni hrvatski podoficir u hrvatskoj vojsci ili hrvatskoj policiji dobija, pak, umesto dosadašnjih kuna 4.050 = RM 202,50, sada od 1. 1. 1944, na osnovu nove naredbe poglavnika, kuna 9.850 = RM 492,50.

Gornji primeri mogu se opet proizvoljno proširiti na sve oficire.

Više je nego razumljivo da sa ovakvim odlukama gubimo simpatije hrvatskih ljudi i oficira. Štaviše, ovakvim postupcima ih neminovno teramo neprijatelju u ruke.

Svakako da se ovako ne mogu tretirati prijateljski narodi, naročito pak pripadnici sopstvenih trupa, koji su svi jednako položili zakletvu Adolfu Hitleru.

Molim Vas, rajhsfirere, da naredite:

- 1.) da se odmah isplati 100%-no povećanje vojnih plata svim drugim primaocima vojnih primanja, a ne samo rajhsdojčerima,
- 2.) da se ubuduće u svim slučajevima izostavi klasifikacija na rajhsdojčere i nerajhsdojčere, jer bi političke posledice jednog takvog odvajanja morale da dovedu do katastrofe po pitanju poverenja u Rajh,
- 3.) da se visina vojnih platnih razreda, isto kao i hranarina za porodice, prilagodi analogno mom predlogu I, tačka 4.

III. Obezbeđenje ishrane

U smislu usmene naredbe rajhsfirera SS od 12. jula 1943, počeo sam da podižem jednu sopstvenu organizaciju za podelu namirnica (prodavci pod ugovorom, trgovci itd.) pripadnicima SS i dobrovoljaca u policiji.²²

Do sada je u 11 raznih mesta otvoreno 12 mesta za izdavanje namirnica, koja, zajedno, snabdevaju okruglo 17.000 članova porodica sa malim sledovanjima namirnica. Ova sledovanja

---

²² Ta ustanova nazivala se »SS-Fürsorgeoffizier Kroatien im Agram« i imala je u svome sastavu 10 oficira, 25 podoficira, 142 vojnika i 53 službenika. Međutim, traženo je njeno rasformiranje, jer se smatralo da je ustanova u povlašćenom položaju u odnosu na pripadnike drugih rodova vojske (osim za SS-pripadnike) i vođena je oko toga problema prepiska, u februaru i martu 1944, između Vrhovne komande Vermahta i rajhsfirera SS i drugih ustanova SS. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 614—641.

su prema hrvatskim propisima iznosila u poslednjim mesecima:

dnevno	150 g hleba
mesečno	1 kg brašna
	200 do 300 g šećera
	200 g ulja ili masti
	4 do 5 kg krompira
	200 g soli.

Teškoće, koje se sa svih strana suprotstavljaju ovim organizacijama za podelu namirnica, su neopisive. No, uprkos tome dalja široka izgradnja ove organizacije za snabdevanje jedina je mogućnost da se barem jednom delu od okruglo 200.000 članova porodica stvori sasvim skromna osnova za život, bez obzira na dalje posledice inflacije.

Da bi se ova akcija i dalje uspešno razvijala, molim Vas, rajhsfirere, da izdate sledeća naređenja:

- 1.) Obezbeđenje ishrane i životnih potreba za članove porodica pripadnika SS i dobrovoljaca u policiji iz Hrvatske, koji imaju pravo na zbrinjavanje, treba potpomagati daljom izgradnjom mesta za raspodelu i nabavkom potrebnih životnih namirnica i potrošnih artikala. Teškoće i birokratske smetnje se moraju prebroditi.
- 2.) Glavna uprava SS za WV [privredu] stavlja na raspolaganje kapital koji je potreban za nabavku životnih namirnica, itd. Troškovi organizacije i gubici koji se pojavljuju kod nabavljanja robe (napadi partizana, gubitak pri transportu) idu na teret Rajha.
- 3.) Železnički transport koji je potreban za obezbeđenje ishrane ima da se vrši kao transport za vafen SS, celokupno obezbeđenje ishrane je institucija vafen SS.

IV. Opskrba izbeglica

Usled borbi partizana u Hrvatskoj, trenutno se nalaze u bekstvu okruglo 230.000 ljudi, od toga samo oko 210.000 sa bosanskog područja. Položaj ovih ljudi je najgori što se može zamisliti. Kakve se sve tragedije odigravaju među ovom masom, pre svega niko ne može ni da opiše.

Staranje o izbeglicama koje vrši hrvatska vlada je pokušaj sa nedovoljno sredstava, koga niko živi ne uzima za ozbiljno. Do kraja decembra je u 99 raznih okruga obuhvaćeno brojčano okruglo 208.000 izbeglica.

Prema pažljivoj proceni, među ovih 208.000 izbeglica nalazi se najmanje 80.000 članova porodica pripadnika SS i dobrovo-

ljaca u policiji, koji imaju pravo na zbrinjavanje.²³ Obuhvatiti iste poimenično i proveriti to, do sada je uspelo samo kod nekoliko hiljada, pošto izbeglicama u većini slučajeva nedostaju dokazi svake vrste za njihove podatke. Osim toga, najmanje 80% izbeglica je nepismeno, što naročito otežava njihovo registrovanje.

Većinu izbeglica predstavljaju Muslimani. U velikom broju slučajeva oni su i u mestima gde su izbegli bespomoćno izloženi teroru svojih neprijatelja i često korupciji svojih zaštitnika.

Do sada sam pažljivo pratio problem izbeglica i u nekim slučajevima sam mogao da intervenišem preko šefa policije područja, kao i preko oficira za zbrinjavanje vafen SS. Više do sada nisam mogao da učinim, pošto postoji opasnost da bi svaka intenzivnija opskrba osoba koje imaju pravo na naše zbrinjavanje naišla na odbijanje ili, u najmanju ruku, na neprijatan prijem kod hrvatskih vladinih mesta, koji bi ovakvu prioritetnu opskrbu tumačili kao potpomaganje muslimanskih stremljenja ka autonomiji.

S obzirom na Muslimane u 13. SS-dobrovoljačkoj bosansko-hercegovačkoj brdskoj diviziji,²⁴ kao i na svetski problem muslimana, ipak ponovo treba proveriti da li Vi, rajhsfirere, ipak ne zahtevate naročiti tretman izbeglica koje imaju pravo na zbrinjavanje.

U slučaju da Vi, rajhsfireru, naredite naročito zbrinjavanje, molim Vas da izdate naređenja:

- 1.) Izbegle članove porodica pripadnika SS i dobrovoljaca u policiji koji imaju pravo na zbrinjavanje, treba posebno tretirati. Izbeglice najpre treba smestiti u odgovarajuća mesta (izbegličke logore), odvojeno prema veroispovestima, i snabdeti ih najpotrebnijim stvarima za život.

Čim se muslimanska područja oslobode od neprijatelja i očiste, Muslimane treba vratiti u ova područja. Kod ponovnog naseljavanja treba izbeglice — u okviru mogućnosti — materijalno pomoći i potpomagati ih.

- 2.) Dodatna sredstva koja su potrebna za zbrinjavanje izbeglica treba da pripremi Glavna uprava SS za WV u saradnji sa Glavnom upravom SS za zbrinjavanje i snabdevanje. Visina potrebnih iznosa može se utvrditi tek na osnovu iskustva iz prvih meseci.

---

²³ U vezi toga stanja, SS-obergruppenfirer Berger predložio je 14. februara 1944. da svaki pripadnik SS dobije poklon-paket sa 6 kg brašna, 150 g masti, 200 g šećera, 200 g soli, 200 g testenina i 500 g mahunastog povrća (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 630).

²⁴ Bliže o formiranju te divizije vidi tom IV, knj. 35, dok. br. 140.

3.) Za šefa snadbevanja izbeglica kod opunomoćenika rajhsfirera SS u Hrvatskoj određujem SS-oberfirera²⁵ i majora policije Kaserera [Kasserer].²⁶

Pošto ne treba očekivati da će, pri sadašnjem položaju partizana, u sledećim mesecima doći do okupiranja policijske zone IV u Kninu policijskim snagama, SS-oberfirer Kaserer bi se mogao osloboditi za ovu dužnost. Pošto oberfirer Kaserer zna jezik zemlje, a i inače je energičan, čini mi se da je pogodan da preuzme ovaj vrlo, vrlo težak zadatak i da ga uspešno reši.

Pokušao sam, rajhsfirere, da Vam gore u kratkim rečenicama dam sliku sadašnje situacije zbrinjavanja u Hrvatskoj.

Svestan sam da svaka daljnja izgradnja zaštite za porodice pripadnika SS i dobrovoljaca u policiji predstavlja politiku prvog reda, pošto sredstva koja su potrebna za ovo verovatno mogu da se ostvare jedino izmenom sadašnjeg, neodrživog obračunskog kursa rajhsmarka — kuna.

Istovremeno sam sebi dozvolio da Vama, rajhsfirere, podnesem predloge za Vaše naredbe za dalji rad po pitanju zbrinjavanja u Hrvatskoj. Moji predlozi usaglašeni su sa pojedinim referentima u mojoj komandi.

Na kraju želim još jednom da ukažem na hitnost rešenja mojih gore navedenih predloga, kako bi se hranarina u Hrvatskoj prilagodila devalvaciji novca i ponovo dovela na visinu koja je potrebna za život.

Hajl Hitler!²⁷
Vaš pokorno odani
Kamerhofer²⁸
SS-gruppenfirer
i general-lajtnant policije²⁹

Lični štab RF SS	Prilozi	³⁰
Prilmljeno: 17. jan. 1944	Pril.	
Del. br.: p 32/2/44		
na: ... ³¹		

²⁵ Oberführer. Odgovara međučinu između pukovnika i general-majora KoV-a.

²⁶ Redakcija nije mogla da mu ustanovi ime.

²⁷ Heil Hitler! (Živeo Hitler). Nemački nacistički pozdrav kojim su se međusobno oslovljavali pripadnici nemačkih oružanih snaga uz uporedno podizanje desne ruke s ispruženom šakom.

²⁸ Konstantin Kammerhofer. Bio je tada opunomoćenik rajhsfirera SS za Hrvatsku.

²⁹ SS-Gruppenführer und Generalleutnant d. Polizei. Odgovara činu general-potpukovnika.

³⁰ Četvrtasti pečat primaoca: Lični štab rajhsfirera SS (RF SS).

³¹ Nečitak paraf.

BR. 13

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 42. LOVAČKE DIVIZIJE OD 14. JANUARA 1944. KOMANDI 69. ARMIJSKOG KORPUSA O DEJSTVIMA DIVIZIJE U SLAVONIJI I SEVEROISTOČNOJ BOSNI OD 13. DECEMBRA 1943. DO 12. JANUARA 1944. GODINE¹

42. lovačka divizija²
Ia/E Az. 5 LB³

Prilog 14a

Pov. br. 662/44

St. Qu. 14. 1. 1944.

KTB

POVERLJIVO

Predmet: Procena situacije.

Komandi 69. AK

Procena situacije za vreme od 13. 12. 43. do 12. 1. 44.

Uz I: Politička situacija:

U izveštajnom periodu opet se potvrdilo da su uspehe koje je nemački Vermaht izborio, oružjem i svojim pristojnim držanjem, po njegovom povlačenju hrvatske civilne i vojne vlasti u najkraćem vremenu proćerdale. Hrvatska stranka ništa

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-315, r. 1556, s. 454—9.

² Ta divizija se do 10. januara 1944. nazivala: 187. rezervna divizija. Njeno preformiranje naređeno je u januaru 1944. godine, kad je 10. januara dobila naziv: 42. lovačka divizija. Ali je njeno potpuno formiranje trebalo da se završi tek do 1. maja 1944. Brojno stanje 42. divizije je 11. januara 1944. bilo: 181 oficir, 47 službenika, 1507 podoficira, 9921 vojnik, 95 pripadnika drugih nacionalnosti i 1811 konja, a od naoružanja: 381 mitraljez i puškomitraljez, 88 minobacača, 12 pt topova i 28 topova i haubica (AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 812; brojno stanje 187. rezervne divizije, odnosno 42. lovačke divizije, na dan 11. januara 1944, r. 1545, s. 1305; naređenje 69. rez. AK za preimenovanje 187. rezervne u 42. lovačku diviziju).

³ Nemci su obično na tome mestu stavljali inicijale lica koje je dokumenat obrađivalo. U ovom slučaju redakcija nije mogla da ustanovi čiji su to inicijali. Međutim, ponekad se za delovodni protokol upotrebljavala i skraćenica LB od reči Leitfadenebuch. Mada se ova skraćenica obično upotrebljavala ispred broja, redakcija ne isključuje mogućnost da je u ovom slučaju stavljena iza broja.

ne čini da bi na ove uspehe nadogradila i jednakim i pravednim postupkom prema svim slojevima stanovništva, hrvatskim ili srpskim, obezbedila poverenje. Naprotiv, koristi se situacija koju je stvorio nemački Vermaht da bi se obavili sopstveni poslovi. Seljaku se otkupljuju njegovi poljoprivredni proizvodi po jednoj ceni s kojim on, usled inflacionog stanja valute, ne može ništa da započne.

Ali monopolska roba, kao so, šećer, duvan i petroleum za osvetljavanje itd., na koju seljak polaže pravo kao na pružanju, može da se nabavi samo na crnoj berzi po preterano visokim cenama. Naravno da banditi iskorišćavaju ovaj »prinudni otkup« za stvaranje raspoloženja protiv Nemačke na taj način što šire glasine da se sve te stvari šalju u Nemačku.⁴ Hrvatske vlasti ne preduzimaju ništa da se ovim glasinama stane na put. Niti preko štampe kao ni preko radija. Stanovništvo ništa ne zna šta se iz Rajha stalno uvozi u Hrvatsku.

Hrvatska vojska dozvoljava da joj banditi nametnu zakon delovanja. Čeka šta će neprijatelj preduzeti umesto da sama deluje, da pronade neprijatelja, da ga goni ili, pak, da ga samo uznemirava. Ali, kad se usled sopstvene neangažovanosti nešto dogodi, ili, pak, samo zbog neproverenih glasina nešto sazna o prikupljanju bandi i navodnim namerama neprijatelja na ovu ili onu hrv. posadu, onda se kuka za nemačkom pomoći i ogromno se preteruje u jačini bandita.

Prebegavanje hrv. bataljona ili pojedinih vojnika banditima smanjilo se, nasuprot tome množe se slučajevi da se hrvatski vojnici, koji odlaze na odsustvo obučeni u nove nemačke uniforme, cipele, itd., sa odsustva vraćaju u civilnoj odeći sa potvrdom predsednika opštine da su im uniformu oduzeli banditi. Da li se to stvarno dogodilo, ili je vojnik na odsustvu jednostavno banditima ili bilo kome svoju opremu prodao, ne može se proveriti zbog nepouzdanosti hrvatskih vlasti.

Usled teških gubitaka koje su banditi imali poslednjih meseci, opet su prišli u pojačanom obimu prisilnom regrutovanju u mnogobrojnim mestima na području divizije. Rezultat toga bio je da se veliki broj hrv. dezertera javio svojim ustanovama. U nekim mestima došlo je do oružanog sukoba između bandita i stanovništva koje se suprotstavilo banditima. Ove pojave mogu s jedne strane da se protumače tako da se sve više i više sumnja u konačan uspeh bandita, a s druge

---

⁴ Te »glasine« su bile tačne. Okupator je u toku rata nastojao da putem pljačke, rekvizicije, konfiskacije i drugim merama obezbedi slanje u Nemačku što većih količina poljoprivrednih, industrijskih i drugih proizvoda. Bliže o tome vidi dok. br. 194.

strane time da se kod bandita zapažaju metodi GPU-a⁵ i da se od toga strahuje.

Prilikom poslednjih operacija divizije, lojalno stanovništvo je u više navrata prilazilo nemačkim trupama i žalilo se da u ravničarskom predelu stanovništvo ne dobija nikakve novine, vesti, kao ni propagandističke informativne biltenne, dok partizani ovu priliku koriste i ravničarski predeo zasipaju improvizovanim novinama, vestima i propagandističkim biltenima.

Uz II: Situacija kod neprijatelja:

Početak decembra 43, posle zauzimanja Čazme od strane komunističkih, što se tiče procene neprijatelja u severozapadnom području divizije, primećuje se pojačani pritisak prema Narta — Bjelovar iz severne Moslavine.

1. i 2. moslavačka brigada prodrle su u rejon Dubrava — Srp. Kapela, gde su predstavljale opasnost za prugu Križevci — Dugo Selo.

Jače snage 12. kom. divizije, koje su došle iz rejona Virovitica — Podr. Slatina, povukle su se u rejon oko Podr. Slatina — Našice — Paučje. Delovi ove bande napali su 14. 12. 43. Đakovo.⁷ U poslednje vreme javljeno je o većem prikupljanju bandi u rejonu . . .⁸ Gradac — Rogovac — Lozan — Vu-kosavljevica — Špišić-Bukovica (. . . do 12 sz. Virovitica), čija glavnina treba da se nalazi u rejonu Pitomača. Radi se o delovima 28. divizije, koji su, prema sig.[urnom] izvoru, početkom decembra opet prešli Savu između Križa i Lekenika i kroz Moslavinu se povukli u rejon sz. od Virovitice.⁹ Zapadno

---

⁵ To je skraćena od ruskih reči Государственное полицейское управление (Državna policijska uprava).

⁶ Čazmu su 28. novembra 1943. oslobodili 2. brigada i Moslavački NOP odred 2. operativne zone NOV i PO Hrvatske. Opširnije o borbama za Čazmu vidi tom V, knj. 22, dok. br. 12.

⁷ Bliže o neuspehom napadu 12. NOU divizije na Đakovo vidi tom V, knj. 22, dok. br. 48.

⁸ Nečitak deo teksta redakcija je označila s tri tačke.

⁹ Prema naredenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 29. novembra 1943, Dvadeset osma divizija imala je zadatak da se iz rejona Čazme (Moslavina) prebaci na prostor Pokuplja (Turopolje) radi zajedničkih dejstava sa 8. NOU divizijom. Prebacivanje preko r. Save izvršeno je kod s. Oborova 6/7. decembra 1944 (tom V, knj. 22, dok. br. 15, 39, 47 i 74). Prema tome, jedinice 28. NOU divizije nisu prešle Savu prema Moslavini, već od Moslavine prema Pokuplju. Povratak 28. NOU divizije iz Pokuplja u Moslavinu usledio je po naredenju Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 24. decembra 1943. Prelazak preko Save vršio se sada obrnutim pravcem. Divizija je u svome kretanju prema Moslavini, odnosno Slavoniji, ponovo prešla Savu kod s. Oborova 26. decembra 1943 (tom V, knj. 23, dok. br. 11).

odatle priključuje se Bilogorski odred. Južno od Virovitice treba da se nalazi 16. brigada, a o slabijoj koncentraciji bandi, nepoznate pripadnosti jedinica, javljeno je i iz rejonu istoč. od grada.¹⁰ Na području koje osigurava 45. rez. gren. puk, stalnu opasnost za glavnu prugu, naročito ji. od Vinkovaca, predstavljaju grupe bandi koje na smenu dolaze na područje divizije iz Fruške gore i dalje preko Save i obratno. U ovom rejonu minerski vodovi Borbenog bat. »Vojvodina«¹¹ izvršili su planske sabotaže na glavnoj pruzi i sporednim linijama.

U poslednje vreme, usled koncentracije bandi u rejonu Čelić, Bukvik — Vitanović, Zovik — Palanka i Mrtvice — Popovo Polje, počinje da se opaža povećano ugrožavanje Brčkog sa juga.

12. divizija pojavila se početkom januara, sa delovima koji su došli istočno od pruge N. Kapela — Pleternica i pojačana snagama koje su iz rejonu ji. od Daruvara prodrle u trougao Banova Jaruga — Lipik — Okučani (Daruvarski odred, Češka brigada),¹² severno od linije Novska — Nova Gradiška — Nova Kapela i na ovom odseku povećala ugrožavanje glavne pruge i mesta koja leže na njoj. Usled operacije sprovedene od strane I/486. u rejonu Šagovina, povukla se Češka brigada u Moslavinu u rejon oko Rogoža — Bršljanica, dok su se drugi delovi pomerili u rejon na pruzi Nova Kapela — Pleternica. U rejonu Podgarić — Prokop — Popovača sada se nalazi Moslavački odred sa 3 bat.

Uz III: Sopstvena taktička situacija:

Prilikom operacije očišćenja 17. 12. 43. u rejonu Daruvar — Sirač — Pakrac sa delovima 4. hrvatske brd. brigade,¹³ ubijeno je 7 bandita, a zaplenjeno 5 pušaka, jedan pištolj i municija. Delovi 8. hrv. brd. puka¹⁴ raspršili su 23. 12. 43. u rejonu severno od Pakraca, posle dvočasovne ogorčene borbe, jake snage bandita.¹⁵ Sopstveni gubici: 5 mrtvih (1 oficir), 2 ranjena, 3 nestala; gubici neprijatelja: 9 mrtvih izbrojano, osim toga, verovatno još veći broj mrtvih i ranjenih.

---

¹⁰ Na području Virovitice početkom decembra 1943. dejstvovala je 1. čehoslovačka brigada »Jan Žižka« 12. NOU divizije, a polovinom decembra Bilogorski odred Zapadne grupe NOP odreda (tom V, knj. 22, dok. br. 7 i 97).

¹¹ Redakcija nije mogla da ustanovi na koju se to jedinicu odnosi.

¹² Daruvarski NOP odred pripadao je Zapadnoj grupi NOP odreda (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 47).

¹³ To jest: domobranski 4. gorski zdruk.

¹⁴ Tačan naziv mu je: 8. gorska pukovnija.

¹⁵ Bliže o tim dejstvima protiv Bilogorskog NOP odreda vidi tom V, knj. 22, dok. br. 103.

U noći 23/24. 12. 43. dobro usmerenom art. vatrom razbi-
je su i rasterane jače grupe bandita koje su napale skladi-
šta municije kod Gromačnika.¹⁶ Gubici neprijatelja: 9 mrtvih
izbrojano, među kojima jedan komesar, daljih 60 mrtvih, po
naredjenju bandita, otpremili su stanovnici obližnjih mesta. O-
sim toga, verovatno još veći broj mrtvih neprijatelja.

27. 12. 43, prilikom akcije izviđanja, delovi 5. brd. puka¹⁷
razbili su kod Kapelice (13 si. Kutina) više grupa bandi.¹⁸ Sop-
stveni gubici: nema; gubici neprijatelja: 7 mrtvih, 10 ranje-
nih. 1. 1. 44. napali su banditi snage 1. brd. puka¹⁹ koje su bi-
le angažovane za osiguranje radova na mostu. Uz pomoć od-
mah upućenog pojačanja, banditi su rasterani. Sopstveni gu-
bici: 2 poginula, 5 ranjenih; gubici neprijatelja: 15 poginulih
izbrojano, 2 zarobljena. Veći broj poginulih i ranjenih bandi-
ti su povelili sa sobom.

Prilikom čišćenja rejona jz. od Pakraca 4. 1, delovi 8. hrv.
brd. puka²⁰ razbili su kod Lovske (8 z. Lipik) jaču neprijatelj-
sku grupu.²¹ Sopstveni gubici: 3 poginula, 8 ranjenih, gubici
neprijatelja: 18 poginulih; osim toga verovatno još veći broj
poginulih neprijatelja.

5. 1. manji delovi posade Podr. Slatine naneli su banditi-
ma osetne gubitke. Uz naša 2 poginula i 2 ranjena, banditi su
imali 48 izbrojanih poginulih i 20 ranjenih.²² Prilikom sprovede-
ne akcije čišćenja u šumi Breza (21 i. Našice), 2. ustaška
brigada ubila je 26 bandita, 27 ih je zarobila a 35 njih je iz-
vršilo samoubistva.

7. 1. 44. Rez. gren. bat. I/486,²³ sa ojač. 3. č. I/486, jednom
čet. domobrana i jednom policijskom čet., sproveo je operaci-

---

¹⁶ Napad na neprijateljevo uporište u Gromačniku izvršile su je-
dinice Operativnog štaba (2. bataljon 1. čehoslovačke brigade »Jan
Žižka« i 3 čete Diljskog NOP odreda), ali, i pored više uzastopnih ju-
riša, bez uspeha. Prema izveštaju štaba 12. NOU divizije od 26. decem-
bra, gubici jedinica Operativnog štaba bili su 6 mrtvih i 17 ranjenih,
dok su neprijateljski gubici nepoznati (tom V, knj. 22, dok. br. 105.
107, 113, 119 i 121).

¹⁷ To jest: 5. gorske pukovnije.

¹⁸ To su bili delovi Moslavačkog NOP odreda (tom V, knj. 22, dok.
br. 177).

¹⁹ Tačan naziv je: 1. gorska pukovnja.

²⁰ Reč je o 1. bojni 8. gorske pukovnije (tom V, knj. 23, dok.
br. 31).

²¹ To su bili 1. i 2. bataljon Posavskog NOP odreda. Bataljoni su,
uprkos slabom rukovođenju u borbi, uspeli da spreče upad 1. bojne
u sela Korita i Lovsku (tom V, knj. 23, dok. br. 31).

²² To je bio sukob jednog bataljona Bilogorskog NOP odreda kod
s. Cabune sa ustaškom bojnom iz Podravske Slatine. Bataljon je u toj
borbi imao 2 poginula (tom V, knj. 23, dok. br. 31).

²³ U dokumentu piše: Res. Gren. Btl. I/486 (Reserve Grenadierba-
taillon I/486 — 1. rezervni grenadirski bataljon 486. puka).

ju čišćenja u rejonu Šagovina Kat.²⁴ i Prav.²⁵ Posle slabijeg otpora neprijatelja zauzeta je Šagovina Prav. i, pošto je bila poznata kao selo bandita, spaljena. Mnogobrojna municijska skladišta eksplodirala su, velike količine rezervi namirnica uništene. U gudurama, 500 i 800 m istočno od Šagovine Prav., uništen je 21 bunker za stanovanje, sa namirnicama, odećom i municijom. 900 m zapadno od Šagovine Kat. tročasovna borba sa 18. kom. brigadom,²⁶ oko 800 ljudi jakom, naoružanom sa mnogo mitraljeza i teških bacača. Sopstveni gubici: 1 poginuo (domobran), 6 ranjenih iz 1. rez. gren. bat. 486. puka, 1 ranjeni žandarm. Gubici neprijatelja: 43 poginula izbrojano, oko 50 ranjeno, daljih 100 do 150 poginulih banditi su poneli sobom, 7 zarobljeno. Plen: 2 puškomitraljeza, jedna engl. protivtenkovska puška.

3. bat. 4. brd. puka razbio je 9. 1. u rejonu jz. od Daruvara više grupa bandita. Sopstveni gubici: nije bilo; gubici neprijatelja: 13 poginulih.

8. i 9. 1. 44. jedna borbena grupa, sastavljena od delova pukovskih jedinica 45. rez. gren. puka, policije i jedne čete 2. sremske brigade,²⁷ očistila je od bandita rejon Retkovci — Prkovci — Šekovci²⁸ do puta Cerna — Babina Greda i šumu Banovdol (sve jz. od Vinkovaca). Sopstveni gubici: 1 poginuo, 4 ranjena, gubici neprijatelja: 45 poginulih izbrojano, procenjuje se da je broj poginulih dvostruko veći, broj ranjenika takođe vrlo velik.

Kod Korita (7 z. Lipik), delovi 1. hrv. brd. brigade razbili su 9. 1. posle dvočasovne borbe bez gubitaka, jednu grupu bandita jačine 250 ljudi. Gubici neprijatelja: 10 poginulih, 3 naoružane prebeglice.²⁹

---

²⁴ Šagovina Katolička

²⁵ Tačan naziv je: Šagovina Pravoslavna.

²⁶ Brigada je pripadala 12. NOU divizionu i nalazila se na odmoru u Šagovini Katoličkoj. Borba je trajala od 7.45 do 16.30 časova. Brigada se povukla ostavivši 2 mrtva na bojnopolju, pošto ih nije mogla izvući, dok je 10 ranjeno. Od materijala izgubila je brigada jednu pt pušku, 1 puškomitraljez je raznesen, zajedno sa nišandžijom, od neprijateljeve minobacačke mine a nestali su 1 puškomitraljez i 1 puška (tom V, knj. 23, dok. br. 26 i 51).

²⁷ Tačan naziv je: 2. sremski zdruk.

²⁸ Na toj prostoriji bila su 2 bataljona Županjskog sektora (vidi tom V, knj. 23, dok. br. 83).

²⁹ To je bila borba u susretu koju je kod s. Korita vodila 1. čehoslovačka brigada »Jan Žižka« na maršu za Baniju. Brigada tom prilikom nije imala gubitaka (tom V, knj. 23, dok. br. 51).

U Novoj Rači (14 j. Bjelovar) uhapsili su 11.1. delovi Rez. gren. bat I/135.³⁰ 25 lica pod sumnjom da su banditi i likvidirali odbor bandita.³¹

Operacija »Kugelblic«

17. 12. 43. završena je operacija »Kugelblic«³² (vidi procenu situacije od 14.12.43.). Sopstveni gubici: 29 poginulih, 59 ranjenih, 2 nestala. Gubici neprijatelja: 806 poginulih izbrojano, sa sigurnošću se ceni da ima veći broj poginulih, 200 ranjeno, verovatno mnogo više, 39 zarobljeno, 4 prebegla. Zaplenjeno: 96 pušaka, 8 bajoneta, jedan automat, 5 puškomitraljeza, 2 mitraljeza, jedan laki bacač, 1 nemački protivtenkovski top 3,7, jedna protivtenkovska puška, 5060 kom. peš. municije, 16 sanduka za art. municiju, 60 kom. granata 10,5, 60 razornih granata, 96 kom. minobacačkih mina 8 cm, 10 mina, 2 sanduka eksploziva, 4 sanduka sredstava za eksploziju, 30 kg dinamita, 3 poljska telefona, 1 km poljskog telefonskog kabla, 3 para gvozdених penjalica, 2 poljska kazana, 1 poljska kovačnica, 2 laka motorcikla, 1 radio-aparat, 21 konj sa samarom, 2 samara, 3 tovarna grla, 3 kola.

Operacija »Šnešturm«³³

20. 12. 43. krenula je Borbena grupa »Brauner«, sastava: 187. napadna grupa, 901. okl. gren. nast. puk, 92. gren. puk (mot.), 2 (mot.) diviz. 51. art. puka i 3. bat. 5. SS-policijskog puka, iz rejona Zvornika na čišćenje rejona između Drine — Save — Bosne i Spreče i tom prilikom pre svega razbila neprijateljske snage koje su se nalazile na planini Majevici i odbacila ih prema zapadu. Sopstveni gubici: 3 poginula, 5 ranjenih. Gubici neprijatelja: 212 poginulih izbrojano, veći broj po-

³⁰ To jest: 1. rezervni grenadirski bataljon 135. puka.

³¹ Misli se na narodnooslobodilački odbor.

³² U toj operaciji 42. lovačka divizija nije bila još preformirana, pa je dejstvovala kao 187. rezervna divizija.

U operaciji »Kugelblic« delovi 187. rezervne divizije učestvovali su pod imenom: Borbena grupa »Brauner« (Kampfgruppe »Brauner«). Zvali su je i »Napadna grupa 187«. Grupa je 28. decembra 1943. u svome sastavu imala 2. bataljon 133. puka, 2. bataljon 135. puka i 2. bataljon 462. puka i pomoćne jedinice sa ukupnim brojnim stanjem od 32 oficira, 143 podoficira i 1179 vojnika. Za vreme operacije »Kugelblic« dejstvovala je u severoistočnoj Bosni (tom IV, knj. 35, dok. br. 184; AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 1343; brojno stanje 187. rez. divizije na dan 28. decembra 1943. i NAV-T-315, r. 1556, s. 537—8; izveštaj 187. rez. divizije od 4. januara 1944. za decembar).

³³ Bliže o toj operaciji vidi knj. 3, dok. br. 178 i 179; tom IV, knj. 35, dok. br. 201.

ginulih prema proceni, 129 ranjenih, 86 zarobljenih, 16 prebeglih. Plen: 76 pušaka, 1 puškomitraljez, 5.700 kom. puščane municije, 10.000 kom. ital. puščane municije.

Operacija »Napfkuchen«³⁴

Radi uništenja neprijateljskih snaga koje su se nalazile u rejonu Sava — Derventa — Doboj — Teslić — Kotor-Varoš — Vrbas, krenula je 3. 1. 44 Borbena grupa »Brauner«, sastava: 2. kozačka konjička brigada, 1. hrv. lovačka brigada,³⁵ 187. napadna gupa, iz rejona Derventa — Doboj — Ularice — Sivša — Teslić — Rankovići — Jelah. Operacija je završena 6. 1. 44. Gubici neprijatelja: 272 poginula izbrojano, 20 zarobljenih; sopstveni gubici: 5 poginulih (1 oficir), 12 ranjenih.

Operacija »Brandfakel«³⁶

11. 1. 1944. započela je operacija »Brandfakel« sa ciljem da se razbiju neprijateljske snage koje su se nalazile na području Kozare. Za ovo je bila angažovana Borbena grupa pukovnika Ebertha, sastava: 2. koz. konj. brig. i 187. napadna grupa. Operacija za sada još nije završena.

Uz IV: Situacija u vazduhu:

Nemačko vazduhoplovstvo opet je bilo angažovano za izviđanje i bombardovanje koncentracija neprijatelja, utvrđe-

³⁴ Operacija »Napfkuchen« (»Napfkuchen« — »Pogača«) imala je za cilj uništenje 11. NOU divizije, koja se nalazila u srednjoj Bosni. Izvođenje operacije bilo je povereno K-di 5. SS-brdskog armijskog korpusa. Prvobitnim planom k-ta Jugoistoka i K-de 2. Oka, pored 187. napadne grupe, 2. kozačke konjičke brigade (3, 5. i 6. puk) i domobranskog 1. lovačkog zdruha (4. i 6. lovačka pukovnija), bilo je predviđeno i učešće 92. motonizovanog grenadirskog puka i 901. oklopnog grenadirskog puka. Međutim, zbog situacije kod Banje Luke i početka operacije »Valdrauš«, 92. i 901. puk su povučeni iz istočne Bosne i prebačeni u rejon Banje Luke, gde je 901. puk učestvovao u njenom deblokiranju, a potom su oba puka — 92. i 901. bili angažovani u operaciji »Valdrauš«. Opširnije o tome vidi dok. br. 3; tom IV, knj. 21, dok. br. 3, 19, 20, 32, 33, 71, 72, 85 i 188; AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 676—7; izveštaj k-ta Jugoistoka od 29. decembra 1943. Vrhovnoj komandi Vermahta o planu operacije »Napfkuchen«, NAV-T-313, r. 193, s. 7433540—1; direktiva K-de 2. Oka od 25. decembra 1943. k-dama 5. SS-BAK, 15. BAK i 69. rez. AK za sprovođenje operacije »Napfkuchen«, NAV-T-314, r. 1544, s. 660; naređenje K-de 69. rez. AK od 29. decembra 1943. Stabu 187. rez. divizije za operaciju »Napfkuchen« pod komandom 5. SS-BAK-a, NAV-T-313, r. 193, s. 7453545—8; zapovest K-de 5. SS-BAK-a za sprovođenje operacije »Napfkuchen« i s. 7453531; izveštaj K-de 5. SS-BAK-a od 2. januara 1944. K-di 2. Oka o planu operacije.

³⁵ Tačan naziv je: 1. lovački zdruk.

³⁶ Blže o toku operacije »Brandfakel« i njenom završetku vidi dok. br. 10.

nih položaja itd. Naročito uspešno je bilo angažovanje nemačkog vazduhoplovstva u rejonu Virovitice, gde su banditi 8. 1. u Špišić-Bukovici, kako je javljeno od očevidaca, usled dejstva 9. Ju 87³⁷ imali preko 220 poginulih i više od 60 ranjenih.³⁸

Da banditi koji se sa jakim snagama nalaze u rejonu Virovitice (vidi situaciju kod neprijatelja) do sada nisu krenuli u veće napade na Viroviticu može se pripisati uspešnim dejstvima nemačkog vazduhoplovstva.

Neprijateljski avioni opet su preletali divizijsko područje, ali nigde nije došlo do bombardovanja.

Uz VII: Saobraćajna situacija:

I dalje se nastavljaju dizanje u vazduh, miniranje i odnošenje šina na glavnoj železničkoj pruzi, naročito na području hrvatske 1. brd. brigade, a što se može pripisati jakoj koncentraciji snaga bandita u Moslavini. Od sporednih pruga banditi su razorili železničke pruge između Slav. Požega — Nova Kapela, Banova Jaruga — Pakrac, Bjelovar — Vel. Pisanica i Bjelovar — Križevci. Železnički saobraćaj je opet bio u prekidu više dana. Saobraćaj na železničkim prugama Križevci — Koprivnica, Bjelovar — Kloštar, Daruvar — Suhopolje nije do sada mogao da se uspostavi zbog stalne jačine neprijatelja i dužine razorenih pruga i zbog nedostatka sopstvenih snaga za osiguranje. Dalje, železnički saobraćaj u dolini Drave od Koprivnice do Podr. Slatine skoro je potpuno obustavljen.

U izveštajnom periodu banditima je ponovo uspelo da napadnu pojedinačne kamione i da likvidiraju pratioce, u ovom slučaju radi se samo isključivo o vozilima nepotčinjenih jedinica, koja nisu poštovala naređenja izdata od strane divizije da puteve na komandnom području mogu koristiti samo veće i na odgovarajući način osigurane kolone. U noći 23/24. 12. 43. napali su banditi u Sibirju 1. bataljon 6. transportnog puka NSKK,³⁹ jačine 5 četa, zbog nedovoljnog obezbeđenja, pri čemu je banditima uspelo da zapale 36 kamiona, koji su potpuno izgoreli. Bataljon je imao 7 mrtvih i 12 ranjenih.⁴⁰ U zad-

³⁷ To su nemački jurišni avioni zvani »štuke« (Sturmkraftbomber).

³⁸ U Špišić-Bukovici nalazio se za vreme bombardovanja Bilogorski NOP odred, koji je tom prilikom imao 15 ranjenih. Verovatno da je bilo žrtava i među civilima, ali u svakom slučaju taj broj je preuveličan (tom V, knj. 23, dok. br. 70).

³⁹ Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps — Nationalsocijalistički automobilski korpus.

⁴⁰ Taj napad na Sibirj izvršili su 1. i 3. bataljon 1. čehoslovačke brigade »Jan Žižka« 23. decembra 1943. u 20.30 časova. Prema izvešta-

nje vreme ponovo je konstatovano da banditi preduzimaju miniranje i glavnih saobraćajnih puteva.

Uz X: Zdravstveno stanje:

Zdravstveno stanje trupe u vremenu od 13. 12. 43. do 12. 1. 44. nije bilo naročito zadovoljavajuće (3,1%, 3,3%, 2,7%).⁴¹ Izuzetno veliki broj obolelih bio je uslovljen stalnim angažovanjem napadne grupe. Infektivna oboljenja, osim tri slučaja veneričnih oboljenja, nisu zapažena.

Koncept potpisao:
Brauner⁴²
General-lajtnant

F. d. R.

...⁴³

Dostavljeno prema konceptu.

---

ju te brigade od 26. decembra 1943. zapaljeno je 98 kamiona i 20 motocikla, zarobljeno 9 neprijateljskih vojnika (5 Ukrajinaca, 1 Italijan i 3 Nemca) i ubijena 3 neprijateljska vojnika, a zadobijen je i veliki ratni plen u naoružanju, municiji i drugoj opremi. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 97, 105, 119, 121, 171—4.

⁴¹ Verovatno da se prvi procenat odnosi na procenat obolelih oficira, drugi na podoficire, i treći na vojnike.

⁴² Jozef (Josef Brauner). Umro u sovjetskom zarobljeništvu (vidi Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 142, 174 i 177).

⁴³ Nečitak potpis.

ZAPOVEST KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 15. JANUARA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA I ORGANIMA ZA ORGANIZACIJU ODBRANE U SLUČAJU OTVARANJA SAVEZNIČKOG DRUGOG FRONTA NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹

PREDMET NAČELNIKA

KTB 159

Samo po oficiru!

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
Komanda Grupe armija »F«

H.Qu., 15. 1. 1944.

Ia, str. pov. br. 010/44, Chefs.

13 primeraka

13. primerak

...²

Z a p o v e s t
za pripremu odbrambene borbe na
području Jugoistoka

Upadljivo jak naglasak neprijateljskih priprema za obrazovanje drugog fronta na Zapadu ostavio je utisak da glavni udar na evropsku tvrđavu možda ipak treba izvesti na drugom mestu. Za ovo, iz političkih i vojnoprivrednih razloga, u prvom redu u pitanje dolazi Balkan sa bazom za vazdušni desant u južnoj Italiji, koja je povoljna za saveznike.

Jake snage za jednu takvu akciju postoje već sada u Sredozemnom moru. Dalji dotur pri neprijateljskoj nadmoćnosti u vazduhu i na moru moguć je u svako doba kroz Gibraltarski moreuz neposredno pre ili, možda, tek posle početka operacije.

U jednom takvom slučaju mora se računati sa promenom neutralnog stava Turske.

U cilju odbrane od raznih neprijateljskih mogućnosti za napad treba *pripremiti* sledeće varijante:

1.) *Napad iz Jegeja na Trakiju.*

Lozinka »Stihling«.³

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 915—25. Ovome naređenju prethodila je direktiva Vrhovne komande Vermahta od 6. januara 1944. k-tu Jugoistoka za organizaciju odbrane Jugoistoka (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 909—12).

² Na snimku originala dopisan nečitak tekst rukom.

³ »Stichling« (»Zet«). Vidi Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV₁, str. 82—3.

Predviđeno je sledeće dovlačenje snaga:

a) *Sa područja K-de GrA »E«:*

1. *talas.*

4. SS-pol. okl. gren. div. (u pešačkom stroju).
i 1 mot. art. diviz. (u pešačkom stroju),

2 inžb (mot.)	(u pešačkom stroju),
1. puk »Brandenburg«	(u pešačkom stroju),
201. jurišni art. diviz.	(E-transportom ⁴),
2 art. div. iz RSO ⁵	(železničkim transportom)

2. *talas.*

K-da XXII. brd. AK⁶ (železničkim transportom ili u pešačkom stroju),

Što je moguće više jakih delova 104. lovačke divizije (železničkim transportom), tek na opoziv.

117. lov. div treba da se koncentriše u rejonu Soluna kao rezerva k-ta Jugoistoka (železničkim transportom),

b) *Sa područja 2. okl. armije:*

1. *talas.*

92. gren. puk (mot.)	(u pešačkom stroju),
2. i 4. puk »Brandenburg«	(u pešačkom stroju),
1 inžb (mot.)	(u pešačkom stroju),
2 art. diviz. (RSO)	(železničkim transportom),
1 tenk. bat. ⁷	(železničkim transportom)

2. *talas.*

Što je moguće više jakih udarnih grupa 7. SS-brd. div. »Princ Eugen«.

c) *Rejoni ciljeva: (uz a.) i b.)*

Delove u pešačkom stroju treba dovesti u rejon Seres.

Jedinice koje su prebačene železničkim transportom treba iskrcati u rejonu Đevđelije i Simitli.

2.) *Napad sa južnog Jadrana na Albaniju.*
Ložinka »Šprote«.⁸

⁴ Eisenbahntransport (Ajzenbantransport — železnički transport).
Dalje: železnički transport.

⁵ To je skraćena od reči; Raupenschlepper Ost i odnosi se na artiljerijska oruđa na guseničku vuču tipa »Istok«.

⁶ Gen. Kdo XXII. Geb. A. K. (Generalkommando des XXII. Gebirgsarmeekorps (Komanda 22. brdskog armijskog korpusa).

⁷ Pz. Abt. (Panzerabteilung — Tenkovski bataljon).

⁸ »Sprotte« (»Ruska sardela«).

Predviđeno je sledeće dovlačenje snaga:

a) *Sa područja K-de Grupe armija »E«:*

4. SS pol. okl. gren. div.	(u pešačkom stroju)
i 1 mot. art. diviz.	(u pešačkom stroju)
što je moguće više jakih delova	104. lov. div. (u pešačkom stroju pored obale),
2 inž. bat. (mot.)	(u pešačkom stroju),
1. puk »Brandenburg«	(u pešačkom stroju),
2 artil. diviz. (RSO)	(železničkim transportom),
201. juriš. artil. divizion	(železničkim transportom)

b) *Sa područja 2. OkA:*

1. talas.	
7. SS brd. div. »Princ Eugen«	(u pešačkom stroju),
92. gren. puk (mot.)	(u pešačkom stroju),
2. i 4. puk »Brandenburg«,	(u pešačkom stroju),
1 inžb (mot.),	(u pešačkom stroju),
1 artil. diviz. RSO	(železničkim transportom),
1 tenkovski bataljon	(železničkim transportom),

c) *2. talas: Kao rezerva k-ta Jugoistoka od strane K-de Grupe armija »E«:*

117. lov. div. (železničkim transportom), u rejon Soluna.

d) *Rejoni ciljeva:*

Delovi jedinica u pešačkom stroju:

Uz a) Delove 104. lov. div. treba dovesti na prostor Valona — Berat, a ostale jedinice na prostor Bitolj — Ohrid.

Uz b) Dovođenje 7. SS brd. div. »Princ Eugen« u, prema situaciji, potreban rejon preko Podgorice [sada: Titograd], a ostalih jedinica istim putem ili prema sadašnjem rejonu borbenih dejstava preko Užica — Kraljeva — Mitrovice — Prištine.

Iskrčavanje

delova, koji treba da se transportuju železnicom, na prostoru Skoplje — Veles ili Bitolj — Florina.

3.) *Napad sa Jadrana na dalmatinsku obalu (severni Jadran). Lozinka »Sardine«.*

Predviđeno je sledeće dovlačenje snaga:

a) *Sa područja K-de Grupe armija »E«:*

1. talas.

1. puk »Brandenburg«	(u pešačkom stroju),
2 inžb (mot.)	(u pešačkom stroju),
1 art. diviz. (mot.)	(u pešačkom stroju),
2 art. diviz. RSO	(železničkim transportom),
201. jurišni art. divizion	(železničkim transportom)

Rejoni ciljeva se pravovremeno posebno naređuju.

2. talas.

4. SS-pol. okl. gren. div. (u pešačkom stroju i železničkim transportom).

Transportovanje će se izvesti tek na posebnu zapovest.

b) *Sa područja 2. okl. armije:*

2. i 4. puk »Brandenburg« (u pešačkom stroju),
K-da 69. rez. kor. (železničkim transportom).

Dalje, pri neodložnoj potrebi za angažovanje treba planirati: što je moguće više jakih *udarnih grupa*, privremeno mot., 187. rez. div. (42. lov. div.), 1. koz. div., 8. SS-konj. div. i 18. SS-okl. gren. div.

4.) *Ako su napadi »Stihling« i »Šprote« istovremeni:*

a) Dovlačenje snaga u Trakiju u okviru Grupe armija »E« predviđeno je samo kao za varijantu »Stihling« (tač. 1a), a delova 104. lov. div. za Albaniju.

b) Upućivanje snaga u područje 2. okl. armije, u Albaniju, predviđeno je samo kao za varijantu »Šprote« (tač. 2b).

5.) *Ako su napadi »Šprote« i »Sardine« istovremeni:*

a) K-da Grupe armija »E« daje za 2. okl. armiju samo one snage koje su kao 1. talas predviđene za varijantu »Stihling« (tačka 1a). Delove 104. lov. div. treba koncentrisati na grčko-albanskoj granici u cilju angažovanja u Albaniji. 117. lov. div. treba da se prikupi za transportovanje železnicom i da se pre svega preveze u rejon Soluna. O daljem transportovanju biće doneta odluka.

b) 2. okl. armija za varijantu »Sardine« (tač. 3b) preduzima predviđene mere.

6.) *Ako su napadi »Sardine« i »Štihling« istovremeni:*

a) Dovlačenje snaga u okviru Grupe armija »E« predviđeno kao za varijantu »Štihling« (tač. 1a).

Izuzetak: Divizion jurišne artiljerije ostaje na raspolaganju k-tu Jugoistoka.

b) Mere na području 2. okl. armije predviđene su kao za varijantu »Sardine« (tač. 3b). Upućivanje snaga sa teritorije Albanije verovatno neće biti moguće.

7.) *Ako su napadi »Štihling« i »Sardine« istovremeni:*

a) Dovlačenje snaga u okviru Grupe armija »E« predviđeno je kao za varijantu »Štihling« (tač. 1a).

Izuzeci:

Delove 104. lov. div. treba prikupiti za angažovanje u Trakiji ili Albaniji.

1 inžb (mot.) treba koncentrisati u rejonu severno od Soluna na raspolaganje k-tu Jugoistoka.

b) Na području 2. okl. armije predviđene su mere kao za varijantu »Sardine« (tač. 3b).

8.) *Dovlačenje snaga sa drugih ratnih poprišta:*

Komandantu Jugoistoka je obećano dovlačenje još nekih jedinica koje pre svega ostaju operativne rezerve komandanta Jugoistoka. Kao rejoni za iskrcavanje predviđeni su: Zagreb — Karlovac — Bihać, Beograd — Novi Sad — Osijek — Vinkovci, Niš — Skoplje, Niš — Sofija.

Dalje upućivanje iz ovih rejlona uslediće prema situaciji.

9.) *Za sve varijante treba obezbediti*

a) *Zaštitu pruga:*

Zidani Most — Zagreb — Beograd — Solun — Atina (preko Niša — Skoplja i Kraljeva — Raške), Osijek — Beograd, Novi Sad — Beograd, Beograd — Niš — Sofija — Simitli (ukoliko je u nemačkom delokrugu komandovanja), Solun — Edesa — Florina, Bitolj — Veles, Kraljevo — Sarajevo, Brod — Doboj — Sarajevo — Mostar, Zagreb — Sisak — Bihać, Zagreb — Karlovac.

b) *Zaštitu puteva:*

Zagreb — Beograd — Solun — Atina, Niš — Sofija — Plovdiv (ukoliko je u nemačkom delokrugu komandovanja), Karlovac — Gospić — Knin, Zagreb — Bihać, Okučani — Banja Luka, Brod — Sarajevo — Mostar, Sarajevo — Kraljevo — Priština — Skadar, Priština — Skoplje, Solun — Bitolj — Tirana (ukoliko je u nemačkom delokrugu komandovanja), Larisa — Janjina, Bitolj — Edesa — Solun — Kavala — Dedeagač, Sofija — Seres — Solun (ukoliko je u nemačkom delokrugu komandovanja).

- c) Pojačanje snaga, koje su već angažovane na *saobraćajnim arterijama*, uz koncentraciju jedinica, u datom slučaju uz privremeno napuštanje međuprostora,
- d) *Formiranje alarmnih jedinica kod svih jedinica*, štabova, komandi, stalnih postrojenja tako da se one u datom slučaju mogu van svojih sadašnjih rejona dovesti sopstvenim motornim vozilima, doturenim transportnim prostorom ili železničkim transportom kao *udarne grupe* u obalskoj odbrani ili za zadatke osiguranja.
Vežbati prikupljanje i postrojavanje snaga kao i ukrcavanje!
- e) Pripremu komandnih mesta za pojačanja koja se očekuju i rezervnih komandnih mesta za operativne štabove,
- f) Podešavanje *linija veze* za zadatke koji se očekuju,
- g) *Pripremu uništenja* sveg nepokretnog oruđa i onoga za koje ne postoji opslužujuće ljudstvo ili municija.
- h) Borbena dejstva iz pokreta svih delova jedinica i alarmnih jedinica voj. upr.[avnog] k-ta Jugoistoka i voj[nog] at[ašea] u Sofiji van njihovih delokruga komandovanja,
- i) O. Qu⁹ Jugoistoka treba da *obezbedi* rejone za iskrcavanje rezervi i *da izvrši popis transportnog prostora motornih vozila*, uključujući i civilna vozila.

10.) *Gen. d. Trspw.*¹⁰

će pomeranjem jedinica na svom području i dovlačenjem operativnih rezervi raditi na potrebnom prevoženju jedinica. On će u to samostalno, preko Bev. T. O.¹¹, zahtevati transportne snage delova jedinica navedenih u pomenu tim varijantama. Obezbediti brzo preuzimanje železničkog saobraćaja u Hrvatskoj i bugarskoj Makedoniji.

- 11.) Pokrete koji su pomenuti pod tačkama 1—7 i u tačkama 9d, 9e i 9h treba *prema kalendaru* pripremiti tako da dovlačenja snaga mogu da otpočnu u najkraćem roku posle izdavanja lozinke. U radu se treba držati kalendara i proveravati ga do 1. i 15. svakog meseca.

⁹ Oberquartiermeister (Oberkvartirmajster — načelnik pozadine).

¹⁰ General des Transportwesens (general des transportvezens — general uprave za transportovanje trupa i materijala). To je slobodniji prevod. Međutim, kako u K-di Jugoistoka pojam uprave nije postojao, ovome bi više odgovarao pojam: načelnik saobraćajne (transportne) službe ili načelnik za transport trupa i materijala.

¹¹ Bevollmächtigter Transportoffizier (befolmehtigter transportoficir — oponumoćeni oficir za transport).

- 12.) *Nezavisno* od izdavanja lozinke treba preduzeti sledeće:
- a) Pomeriti 376. *pd* za pojačanje obalskog fronta u rejonu Splita od 1. 2.¹²
  - b) Koncentrisati snage 1. *brd. div.* na prostoru Livno — Sinj i 7. *SS-div.* »Princ Eugen« u rejonu Mostara kao rezerve za obalsku odbranu posle završetka operacije »Valdrauš«.¹³
  - c) Premestiti 201. *jurišni art. divizion* u rejon severno od Soluna.
  - d) Izvući 117. *lov. div.* iz angažovanja u obalskoj odbrani pomoću Tvrđ[avskog] peš. bat. i Bat[aljona] »Istok«.
  - e) Ukoliko situacija dozvoljava, premestiti jedinice, koje su prema tač. 1—7 predviđene za pomeranje, u blizinu ukrcnih železničkih stanica ili puteva,
  - f) Ubrzati pripravnost za dejstvo onih jedinica koje se nalaze u formiranju, tvrđavskih pešadijskih bataljona i Bat[aljona] »Istok«.
  - g) Ubrzati obuku obalske artiljerije i uvoditi u borbu trofejno oružje.
  - h) *Ubrzati radove* za izgradnju obalskog utvrđenja, za izradu skloništa za osiguranje u pozadini i pored železničkih pruga (u tu svrhu bezobzirno angažovati civilno stanovništvo, stvarati radne kolone), muško stanovništvo sposobno za vojnu službu evakuisati iz naročito ugroženih oblasti (ovo tek po odobrenju k-ta Jugoistoka), nabaviti protivtenkovske prepreke svih vrsta, minirati obronke, izgraditi zidove, zamke, postaviti mine itd., *postaviti* nepokretne trofejne tenkove kao utvrđene zaklone.¹⁴
- 13.) *Povrh toga treba preduzeti sve moguće mere u granicama delokruga komandovanja za dalje ojačanje ugroženih sektora.*
- 14.) *Preko K-de GrA »E« i 2. okl. armije podneti prve izveštaje do 1. 2. 44. O izmenama uz tačke 1. (—7.) izveštavati svakog meseca do 5. i 20. Izvestiti:*
- a) *o vremenu potrebnom da se kod pešačkih delova uspostavi gotovost za marš od momenta izdavanja lozinke, kao i o*

¹² Ta divizija je stavljena na raspolaganje k-tu Jugoistoka od 6. januara 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 909—12).

¹³ Vidi dok. br. 6.

¹⁴ U vezi izgradnje fortifikacijskih objekata i drugih radova na osposobljavanju jadranske obale za odbranu od eventualnog savezničkog iskrcavanja vidi AVII, NAV-T-77, r. 1297, s. 1010—18: naređenje načelnika Vrhovne komande Vermahta od 18. januara 1944. Vojnoprivrednom štabu Jugoistoka za preduzimanje hitnih mera na utvrđivanju obale a naročito komunikacije Zadar — Dubrovnik, dok o upotrebi civilnog stanovništva i deportaciji vidi dok br. 25 u ovoj knjizi.

- vremenu koje je kod *železničkih transportata* potrebno do dostizanja ukrcnih železničkih stanica uz davanje podataka o rejonima ukrcavanja,
- b) o nameravanom *premeštanju komandnih mesta* jedinica uključno do divizija,
  - c) o *premeštanjima* delova jedinica, koja se već sada smatraju svrsishodnim s obzirom na određena planiranja,
  - d) o broju, stajnim tačkama i predviđenom brojnomo stanju alarmnih jedinica prema tački 9;

Preko O. Qu. k-ta Jugoistoka izvestiti:

o razervisanju rejona za iskrcavanje, o zbornim tačkama za transportna motorna vozila i o predviđenoj tonaži,

Preko Gen. d. Trspw. Jugoistoka izvestiti:

o predlogu plana za transportovanje za pomenute varijante, o završetku priprema za preuzimanje železničkog saobraćaja u Hrvatskoj i bugarskoj Makedoniji;

Preko vojnoopr.[avnog] komandanta Jugoistoka i vojnog atašea u Sofiji izvestiti:

o broju, stajnim tačkama i predviđenom brojnomo stanju alarmnih jedinica.

15.) Čuvanje tajne

U obradi materijala treba da učestvuje samo najmanji krug lica. Oni treba da budu obavešteni o aktima.

Frh. f. Vajks¹⁵
general-feldmaršal

---

¹⁵ Freiherr von Weichs Maximilian (Baron fon Vajks Maksimilijan), komandant Jugoistoka. Na ovoj dužnosti bio je od 22. avgusta 1943. do 25. marta 1945, kad ga je smenio general-pukovnik Aleksander Ler. Suđeno mu je kao ratnom zločincu pred američkim Vojnim sudom na procesu u Nirnbergu od 8. jula 1947. do 19. februara 1948. godine. Tada je, po optužnici vojnog tužioca Tejlora, pokrenut postupak protiv 127 visokih fašističkih vojnih rukovodilaca Trećeg Rajha, među kojima su bili i generali koji su se nalazili na komandnim položajima u okupiranoj Jugoslaviji: Herman Ferč, Valter Kuncce, Vilhelm List, Ernst Dener, Kurt riter fon Gajtner, Ernst Lejzer, Franc Beme (otrovao se u zatvoru 29. maja 1947. pre početka suđenja), Helmut Felmi, Oto Veler i dr Lotar Rendulić. Međutim, Vojni sud je odbio dokaze za počinjene zločine u Jugoslaviji podnete od jugoslovenske vlade. Suđeno im je u atmosferi hladnog rata, pa je većina optuženih oslobođena, a manji deo osuđen na male vremenske kazne. Među oslobođenim nalazio se i Vajks, koji je otpušten iz zatvora 3. novembra 1948. iz »zdravstvenih razloga«. U vezi takve presude i stava sudije Carlsa Venerstruma (Charls Venerstrum), pomoćnik ministra spoljnih poslova SFRJ dao je, u ime jugoslovenske vlade, 23. februara 1948. izjavu u kojoj je protestovao radi takvog stava američkih sudskih vlasti. Opširnije o tome vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 12. maja, 16. i 26. jula 1947. i 21, 22. i 23. februara 1948. godine; fon Zigler, n. d., str. 114, 117, 118, 128, 129, 134, 142, 143; Foltman /Meler-Viten, n. d., str. 180—182.

Dostavljeno:

GrA »E«	1. primerak
2. okl. armiji	2. „
Vojnoupr. k-tu Ju- goistoka	3. „
Voj. ataše u Sofiji	4. „
Nem. op. gen. u Hrvatskoj	5. „
O. Qu.	6. „
Gen. d. Trspw.	7. „
H. Gr. Nafü GrA ¹⁶	8. „
Gen. d. Pi., ¹⁷	9. „
Stoart ¹⁸	10. „
L. V. O. ¹⁹	11. „
Ia (koncept)	12. „
Rezerva	13. „

---

¹⁶ H. Gr. Nafü (Heeresgruppennachrichtenföhler (heresgruppenach-
richtenfirer — načelnik za vezu Grupe armija).

¹⁷ General der Pioniere (general der Pioniere — general inženje-
rije). U stvari to je načelnik inženjerije k-ta Jugostoka.

¹⁸ Stabsoffizier der Artillerie (štabsficir der artileri — artiljerij-
ski štabni oficir).

¹⁹ Luftwaffenverbindungsoffizier (luftvafenerbindungsoficir — va-
zduhoplovni oficir za vezu).

**IZVEŠTAJ VOJNOPRIVREDNOG ŠTABA JUGOISTOKA OD
18. JANUARA 1944. VOJNOPRIVREDNOM ŠTABU VERMAHTA
O RADU VOJNOPRIVREDNOG RUDARSKOG BATALJONA
JUGOISTOKA U DECEMBRU 1943. GODINE¹**

Vojnoprivredni štab Jugoistoka   Beograd, 18. januar 1944.
Gr. Fü² Br. B. pov. br. 188/44   G/Hü³

POVERLJIVO!

Vojnoprivrednom štabu u OKW

Ia/73

— Z⁴ —

— Inl.⁵ —

OKW/W Stb ⁷	⁶
25. jan. 1944	
Az.	
Br. pov. 296/44. Anl. 1	

Pred. Vojnopr.⁸ rudarski bat. Jugoistoka.

U prilogu dostavlja se izveštaj o radu bataljona za mesec decembar 1943.

Načelnik Vojnoprivrednog štaba
Jugoistoka
Braumiler⁹

1 prilog

¹ Snimak originala (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-77, r. 1299, s. 727—35.

Na dnu prve strane dokumenta nalazi se sledeći neuokvireni pečat:

Pril. uz 296/44 ... pov. OKW/W Stb. Ia/73. Redakcija ga, iz tehničkih razloga, daje u ovoj napomeni.

² Gruppe Führung (Grupe firung — Operativna grupa).

³ Inicijali obrađivača predmeta.

⁴ Zentralabteilung (centralabtajlung — opšte odeljenje).

⁵ Inland (unutrašnjost), to jest: Odeljenje za unutrašnjost (Abteilung Inland).

⁶ Pečat primaoca.

⁷ Oberkommando der Wehrmacht /Wehrwirtschaftsstab (Oberkommando der Vermaht/ Verviršaftsštab — Vrhovna komanda Vermahata /Odeljenje za vojnu privredu).

⁸ U originalu piše: Wwi (Wehrwirtschaftliche — vojnoprivredni).

⁹ Braumiller. Po činu je bio general, ali redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

Izveštaj o radu br. 3
za mesec decembar 1943.

1.) 1. četa Mesto razmeštaja Bor (bakar)
Brojno stanje: 2 ofic. 18 podof. 225 vojnika

a) Stručna delatnost

Ukupna eksploatacija na dnevnom i dubinskom kopu, u odnosu na novembar, u izveštajnom mesecu i dalje je prilično opala.

Iskopano novembra 40 422 t
„ decembra 30 356 t

10 066 = ./. 24,9%

Na ovakav razvoj uticalo je to što, zbog situacije u pogledu električne energije (razaranje rudnika uglja Srpski Balkan), dnevni kop Coka Dulkan nije radio ceo decembar. Uz to se postavlja i pitanje radne snage koja iz meseca u mesec postaje sve traženija. To pokazuju sledeće brojke:

Radnika u oktobru 2 488
„ novembru 2 308
„ decembru 2 069

Na ovaj problem će se naročito ukazati u prilogu.¹⁰

U dubinskom kopu Coka Dulkan, gde je 1. č. sada kao i pre u prvom redu angažovana, i tamo je eksploatacija opala ali samo neznatno.

Novembra 12 609 t
Decembra 11 399 t = ./. 9,6% (porast septembar —
decembar 92%)

Celokupna produktivnost dubinskog kopa Coka Dulkan, koja je srazmerno opala za 1,5%, ipak je veća za 83% nego produktivnost u avgustu. Sada se prvi put posle angažovanja 1. čete na dubinskom kopu Coka Dulkan, posle priličnog porasta produktivnosti u mesecima od septembra do novembra, može konstatovati malo opadanje. Ova činjenica objašnjava se već u poslednjem izveštaju iznetim stanjem, da je zbog nedostatka radne snage manipulisanje ljudstvom jako zaostalo, te se zbog

¹⁰ Redakciji nije poznato o kome je prilogu reč. Možda se misli na dalji tekst dokumenta, pošto je ovaj izveštaj prilog uz propratni akt.

toga smanjio potreban broj radnika za radove na stvarnom vađenju rude. Shodno tome, smanjio se i broj smena bušilica koje je četa angažovala.

Novembra 22

Decembra 18,1.

Učinak bušilica po maš. smeni je u porastu i to:

Novembra 13,14 m

Decembra 15,45 m = + 17,6%

Postupak da se više pažnje posveti podesnom određivanju bušotina nego broju probijenih metara, pokazao je i u izveštajnom periodu dobre rezultate. Četa je po izbušenom metru iskopala 1037 kg rude nasuprot 667 kg koliko su iskopali domaći radnici, to znači 2 140 m³ rude po svakoj nemačkoj smeni bušača naspram 1 872 m³ rude po svakoj srpskoj bušačkoj smeni. Naročito je značajno da je ovim načinom ušteden skupocen materijal za bušenje i eksploziv.

Pripremni radovi koji su neophodni za osiguranje buduće eksploatacije izvršeni su povećanim radnim učinkom. Pri ovim teškim radovima, npr. otvaranje rudne žile, kao naročito korisno pokazalo se angažovanje nemačkih grupa, usled velikog nedostatka domaćih stručnih radnika.

b.) *Vojna obuka*

Četa je u decembru bila oslobođena akcija protiv partizana kako bi se izbegli gubici radnih smena. Ostala obuka sprovedena je na osnovu plana obuke i stanje obučenosti proveravano je davanjem uzbuna i smotrama.

c.) *Izrada objekata za zaštitu*

Preduzete su mere da se izgradi jedna galerija za zaštitu od napada iz vazduha.

II.) *2. četa*

Stručna delatnost

1) *Grupa Mačkatica (molibden)*

Brojno stanje: 1 ofic. 8 podof. 68 vojnika

U izveštajnom periodu eksploatacija rude opala je od 9 200 na 6600 t. Ovo smanjenje treba isključivo dovesti u vezu sa prestankom rada električne centrale (nedostatak uglja). Samo 16 dana moglo se raditi punim kapacitetom. Gubici u eksploataciji rude prouzrokovani ovim slučajem procenjuju se na najmanje 5 000 t.

Članovi grupe u prvom redu su angažovani kao nadzornici i predradnici za većinu nekvalifikovanog ljudstva. Učinak ko-

panja pijucima povećao se i to od 1,4 t na 1,6 t na čoveka i smenu = 14%. Takođe i celokupan učinak je u lakom porastu. I u Mačkatici nemački vojnici postigli su značajne uspehe u iznalaženju kopova i u uzvisinskim probojima.

U slučaju da električna centrala opet radi punim kapacitetom, treba u sledećim mesecima računati sa daljim osetnim porastom novembarske produkcije.

2.— *Grupa Trepča* (olovo, cink)

Brojno stanje: 4 podof. 45 vojnika.

Sa 33 623 t eksploatacija je nešto iznad rezultata prošlog meseca. Učinak kopanja pijucima i ukupan učinak su uglavnom na istom nivou.

Članovi grupe su pretežno angažovani u iskopavanju a preuzeli su i obučavanje zarobljenika za rad sa bušilicama.

3) *Grupa Raduša* (Rada) (hrom)

Brojno stanje: 1 ofic. 5 podof. 67 vojnika

Eksploatacija je u mesecu decembru porasla od 2000 na 2100 t. Učinak kopanja pijucima nemačke grupe je oko 33% iznad srpskog. Spoljni i pripremni radovi obavljaju se u povećanom obimu.

U rudniku Orašje za poslovođu pogona postavljen je jedan pripadnik grupe.

4.) *Grupa Jezerina* (hrom)

Brojno stanje: 3 podof. 36 vojnika

Eksploatacija je od 2 800 t u novembru opala na 2 400 t u decembru. Opadanje proizvodnje dovodi se u vezu s tim što su, zbog vremenskih prilika, dnevni kop sredinom decembra a 26. 12. i dubinski kop (zavejane galerije) morali prestati sa radom. Učinak kopanja pijucima po glavi radnika i smene povećao se od 1,40 t na 1,97 t = 40%.

b) *Vojna obuka*

Obučavanje pojedinih grupa je nastavljeno, pojedini vojnici upoznati su sa terenom i sa naročitim uslovima u pogledu dejstva. Grupa Mačkatica učestvovala je za vreme božićnih praznika u jednoj bugarskoj operaciji protiv partizana. Bugarski bataljon nije ispunio očekivanja koja su u njega polagana. 5 pripadnika grupe Makčatica palo je u zarobljeništvo i do sada još nisu oslobođeni. Uostalom, nemačka strana nema drugih gubitaka.

c) *Izrada objekata za zaštitu*

Koliko god je materijalna situacija omogućavala, osiguranja su dalje pojačavana.

III.) 3. četa *Mesto razmeštaja Zajača (antimon)*

Brojno stanje: 1 ofic. 17 podof. 119 vojnika.

a) *Stručna delatnost*

Eksploatacija rudnika u mesecu decembru povećala se dalje na 2174 t. Grupa je, pre svega, povećanim učinkom bila angažovana u iskopavanju.

	<i>septembar</i>	<i>decembar</i>
učinak pijucima	1,58	2,25 × 35%
učinak podzemnog kopa	0,29	0,42 × 30%
ukupni učinak	0,26	0,36 × 28%

Ovaj značajan porast učinka postignut je, u prvom redu, koncentracijom na veće eksploatacione rejone. Značajna razlika između učinka kopanja pijucima i učinka podzemnog kopa objašnjava se velikim opterećenjem unutrašnjeg prevoza koji se odvija pod teškim okolnostima. Poboljšanje se očekuje tek onda kad se novi delovi rudnika budu mogli bolje koristiti. U izveštajnom periodu već su započeli odgovarajući istraživački radovi. Topionica i separacija bili su oko 2 nedelje van pogona zbog prekida u proizvodnji električne energije (nestašica nafte). Uprkos tome uspelo je intenziviranjem nadzora prilično da se poveća količina koja je prošla kroz separaciju, u odnosu na protekle mesece.

u oktobru	1430 t
u novembru	1880 t
u decembru	2680 t

Pored nadzornog osoblja, u separaciji i topionici bilo je preko dana angažovano sa najboljim uspehom 20 pripadnika čete kao stručnjaci u radionicama.

b) *Vojna obuka*

Aktivnost bandi u rejonu Zajače se povećala. Akcije prilikom raznih prepada u okolini bile su povezane sa daljom planskom obukom.

c) *Izrada objekata za zaštitu*

Usled nedostatka bodljikave žice, još uvek nije mogla biti dovršena žičana prepreka započeta u novembru. Patrolna služba morala se pojačati zbog aktivnosti partizana.

Izveštaj za novu grupu Lisa,¹¹ koja je početkom decembra formirana (antimon, brojno stanje: 1 ofic. 5 podof. 15 vojnika) još nije prispeo, jer je grupa poslednjih dana bila zauzeta borbama sa jakim bandama. Napadi na rudnik i na topionicu do sada su uspešno odbijeni. Nemačka strana do sada nije imala gubitaka.

IV.) 4. četa

a) Stručna delatnost

1.) Grupa Kostolac (ugalj)

Brojno stanje: 2 ofic. 11 podof. 77 vojnika.

Na *dnevnom kopu Kostolac* angažovan je mali broj stručne radne snage grupe. Pod energičnim rukovođenjem jednog rudničkog nadzornika koga je postavila četa, omogućeno je da se dnevni učinak, pri istom brojnom stanju radnika, do kraja decembra poveća na 100 t. Eksploatacija u *dubinskom kopu rudnika Kostolac* i u *rudniku Klenovik* je u odnosu na novembar nešto opala.

	<i>Kostolac</i>	<i>Klenovik</i>
u novembru	14 600 t	8 360 t
u decembru	13 940 t	7 980 t

Ostvareni učinci su takođe nešto opali. Presudna za ovo opadanje je potpuna radna nezainteresovanost domaćih rudara. Njih se moralo pomoću specijalno određene grupe dovesti na radna mesta. Oba rudnika izričito oskudevaju u tehničkoj opremi, koja, ukoliko i postoji, potiče iz vremena svetskog rata i do sada nije obnavljana. Jedino je, u izveštajnom periodu, nastojanjima čete uspelo da se u Klenoviku postavi priključni kolosek na normalnu železničku prugu. Radovi na iskopavanju u rudniku Klenovik, sada kao i pre, u mnogome zaostaju zbog uticaja ranijeg nestručnog rukovođenja pogonom. Preduzete su mere za otvaranje novih povoljnijih rudnih nalazišta.

2.— Grupa Senjski Rudnik i Ravna Reka (ugalj)

Brojno stanje: 6 podofic. 67 vojnika.

U oba rudnika odnosi su se, uprkos teškim uslovima, pozitivno odvijali:

	<i>Novembar</i>	<i>Decembar</i>
Senjski Rudnik	1870 t	1970 t
Ravna Reka	1918 t	2117 t

¹¹ Nazvana po rudniku kod Ivanjice.

Učinak, koji zbog načina upošljavanja Srba i nemačke grupe ne može posebno da se izračuna, je u porastu. Veliki broj smena morao je stalno da se koristi za radove na suzbijanju starih žarišta požara, pri čemu se veća prednost nego do sada dala potapanju. Obe uprave rudnika zaplanirale su veću eksploataciju. Pri sadašnjem nedostatku radne snage biće rezultat prilično umanjen usled srazmerno velikog udela na izvođenju radova na održavanju rudničkih galerija.

3.— *Grupa Vreoci*

Brojno stanje: 1 Sdf.¹² 10 vojnika

U izveštajnom periodu jedan zonderfirer, koji je prekomandovan u bataljon, premešten je u Vreoce i time je sama grupa pojačana. Pored daljeg povećanja učinka u rudnicima Kolubara i Crljeni, grupi je, kao sledeći zadatak, postavljeno da izgradi uskotračnu prugu do električne centrale kako bi se omogućilo transportovanje uglja od rudnika do električne centrale. Ovaj rad je započet. Očekuje se da će, za grad Beograd od izuzetnog značaja, važna električna centrala, u do gledno vreme, prvo samo jedan deo, opet da počne sa proizvodnjom.

b) *Vojna obuka*

Uzbunama i vežbama proveravana je borbena spremnost pojedinih grupa.

c) *Izrada objekata za zaštitu*

Planovi za uzbunjivanje i odbranu su upotpunjeni, prepreke pojačane i izgrađeni rovovi za zaštitu od napada iz vazduha.

V.) *Grupa Zletovo*

a) *Stručna delatnost*

1) *Rudnik Dobrevo*

Brojno stanje: 6 podof. 51 vojnik

Iskopano novembra	3 371 t
decembra	5 674 t
povećanje	2.303 t

Ovako povoljan razvoj delom se može pripisati povećanju radne snage, koja u zimskim mesecima u većem broju pridolazi. Ali takođe se i učinak znatno poboljšao.

---

¹² Sonderführer (zonderfirer). To je zvanje, ujedno i čin; nosili su ga prevodioci i neki specijalisti u štabovima.

	<i>Makedonci</i>	<i>nemačka grupa</i>
učinak pijucima	3,1 (2,75)	4,3 (3,24)
učinak podzemnog kopa	1,0 (0,74)	
ukupan učinak	0,8 (0,63)	

Brojke pokazuju da se grupa dobro navikla na tamošnje uslove. To je utoliko važnije što je samo poslovanje, usled neredovnog pristizanja radne snage, na taj način dobilo jaku podršku. Dalje veće povećanje eksploatacije neće biti moguće zbog nedostatka električne energije, koji onemogućuje istovremeno pun kapacitet rada rudnika i separacije.

2. Rudnik uglja *Probištip*

Brojno stanje: 1 ofic. 5 podof. 39 vojnika

Eksploatacija od 1034 t u novembru povećala se na 1220 t u decembru. Učinak po čoveku i smeni je nešto opao pošto su predradnje u izveštajnom periodu morale da se pojačaju. Takođe se i na učinak rada negativno odrazilo povećano pojavljivanje vode.

b) *Vojna obuka*

U rejonu oko Zletova za sada nema partizana. Zbog toga je obuka, pored stručne delatnosti, mogla da se izvodi bez naročitog ometanja.

c) *Izrada objekata za zaštitu*

Ništa naročito.

VI.) *Tehnički vod »Rudarstvo Srbije«*

a) *Stručna delatnost*

1) *Grupa Korlace (azbest)*

Brojno stanje: 2 podof. 18. vojnika.

Rudnik se još nalazi u fazi istraživačkih i pripremnih radova. Ruda se vadi samo onda ako se azbest pojavi prilikom probijanja potkopa i poprečnih prokopa. Za vreme izveštajnog perioda moralo se mnogo iskopati jalovine. Eksploatacija je zbog toga od 465 t u novembru opala na 338 t u decembru. Učinak na produživanju pruge, naročito nemačke grupe, značajno se povećao, i to za oko 30%.

2) *Grupa Rabrovo (hrom)*

Brojno stanje: 4 podof. 16 vojnika

Iskopano novembra 513 t
decembra 428 t

Opadanje proizvodnje dovodi se u vezu sa prestankom rada kompresora. Kopanje pijucima povećalo se od 0,47 t na 0,56 t na rudara i smenu. Za pronalaženje daljeg nalazišta počeli su radovi na novom kopu.

b) *Vojna obuka*

Vojna obuka izvođena je po svim službenim granama i proverena vežbama i uzburama.

c) *Izrada objekata za zaštitu (Rabrovo)*

Posle raznih prepada na izvesne udaljene grupe u okolini, prilično su pojačane zapreke oko stambenih objekata. Započeli su pripremni radovi za izradu jedne saobraćajnice do jedne susedne vazduhoplovne jedinice.

Uopšte se može primetiti još sledeće:

- 1) U svim preduzećima na srpskoj teritoriji vlada osetan nedostatak radne snage. Dosadašnjim merama nije se postiglo temeljnije poboljšanje. Kratkotrajna obaveza ljudi koji nisu vični rudarskim radovima, za rudarstvo nije osobita ispomoć. Uz to dolazi i to što se ova akcija sa mero-davnih mesta sprovodi bez potrebne energičnosti. Obveznici za radnu službu delom se otkupljuju nesposobnim ljudima koji treba da ih zamene. Neizvršavanje radne obaveze nedovoljno se uzima u postupak. A i inače, radni elan u većini slučajeva nije na visini, izvestan broj radnika mora se silom dovoditi na radna mesta. Na kraju, na raznim mestima na angažovanje radne snage jako utiče aktivnost partizana. Pri ovim nesigurnim i nepovoljnim okolnostima, grupe bataljona pokazale su se kao preko potreban oslonac za dalji rad najvažnijih preduzeća.
- 2) Pošto su u prvo vreme pripadnici bat. u većini slučajeva bili angažovani svi zajedno, sada, pak, nailazi period popuštanja. Naročito sposobni stručnjaci sve se više postavljaju na ključne položaje u preduzeću. Dalje se započelo sa obučavanjem mnogih radnika koji nisu rudari po zanimanju.
- 3) Pokazalo se pozitivnim što su u raznim preduzećima grupe preuzele ekonomisanje materijalnim sredstvima. Zbog naročitog nedostatka uređaja, rezervnih delova itd., uredno i brižljivo ekonomisanje na ovom području je sada od velike važnosti. I odgovorno upravljanje skladištem eksploziva, zbog sigurnosnih mera, predato je naročito opunomoćenom pripadniku bataljona na rukovanje.

- 4) Jako usko grlo je i nadalje ostalo snabdevanje tekstilom i obućom. Zbog nedostatka ovih potreba, domaći radnici delom ne dolaze na rad ili to utiče na njihov radni učinak. U okviru mogućnosti, uz pomoć ovdašnjih ustanova, poboljšana je rudarska oprema nemačkih grupa, no neophodna potreba ostaje, pak, kao i pre, velika.
- 5) Ishrana je u izveštajnom periodu bila zadovoljavajuća.

...¹³
Por. i zamen. komandanta

BR. 16

IZVEŠTAJ FELDKOMANDANTURE 599 OD 18. JANUARA 1944. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU JUGOISTOKA O SITUACIJI I STANJU PARTIZANSKIH ODREDA U SRBIJI OD 15. DECEMBRA 1943. DO 15. JANUARA 1944. GODINE¹

Feldkomandantura 599
Br. Pov. Nr. 144

Beograd, 18. januar 1944.

Vojnopr. k-tu Jugoistoka
Beograd

2

Državna komisija za utvrđivanje
zloč. okupatora i njihovih
saradnika
Inv. br.: 13 133

Pred.: Mesečni izveštaj

od 15. 12. 43 do 15. 1. 44

Major R³

Veza: Vojnopr. k-t Jugoistoka, Ia, br. 270/43. od 27. 10. 43.⁴

¹³ Nečitak potpis.

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, Nemačka dokumentaciona arhiva (dalje: Nda), reg. br. 49—1, k. 27c. Dokumentat je, verovatno, nezavršen.

² Četvrtasti pečat. Ta komisija je formirana na predlog predsednika Zakonodavne komisije Predsedništva AVNOJ-a Moše Pijade od 12. aprila 1944 (vidi tom II, knj. 12, dok. br. 272), dok je odluka za njeno formiranje doneta na Drugom zasedanju AVNOJ-a, 30. novembra 1943 (vidi tom II, knj. 11, dok. br. 24).

³ Redakcija nije mogla da ustanovi čiji je taj paraf.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

Prilozi: 8 (2 puta)

U prilogu dostavlja se mesečni izveštaj za period od 15. 12. 43. do 15. 1. 44 (bez izveštaja Odelj. IV b).

Za feldkomandanta

I.A.

...⁵
major

FELDKOMANDANTURA 599

Mesečni izveštaj

za period od 15. decembra 1943. do 15. januara 1944.

Na području Feldkomandanture Beograd⁶ i Krajskomandanture Požarevac, mir i red nisu poremećeni. Katolički kao i srpski praznici protekli su u miru. Božićna trpeza bila je ove godine bogatija; ova okolnost sa stalnim blagim vremenom uticala je na relativno dobro raspoloženje. Sporazum sa pojedinim četničkim komandantima doneo je dalje političko smirivanje stanovništva, iako veliki deo stanovništva veruje u pobedu Sovjeta. Početni uspesi Rusa u zimskoj ofanzivi zapadno od Žitomira⁷ probudili su opet nadu i čežnju, koje nikad nisu bile potpuno izbrisane, u oslobođenje zemlje od okupacione sile. Nasuprot tome, neosporno je poraslo prikupljanje nacionalnih snaga protiv Tita i njegovih pristalica. Tito kao Hrvat i njegova jugoslovenska vlada prirodno da su od nacionalnih Srba instinktivno morali biti odbijeni. Imenovanjem Tita za maršala, neprijatelji su okupacionim snagama učinili uslugu koja nije za potcenjivanje, jer suprotnosti će se proširiti do nepremostive provalije.

Nedićeva vlada nalazi u narodu jaču podršku nego ranije, jer joj je prvi put, u okviru politike Rajha, vraćena sloboda na kulturnom polju, npr. otvaranje univerziteta.⁸

⁵ Nečitak potpis.

⁶ To jest: Feldkomandanture 599.

⁷ Reč je o sovjetskoj operaciji za oslobođenje zapadne Ukrajine krajem 1943. godine. Tako su jedinice Crvene armije otpočele 24. decembra 1943. ofanzivu stupanjem u dejstvo 1. ukrajinskog fronta (tada je, u toj operaciji, Žitomir oslobođen 31. decembra), dok je 2. ukrajinski front prešao u napad 29. decembra. Bliže o tome vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, Vojnoistorijski institut, knj. 4, Beograd, 1967, str. 52 i 53; G. K. Žukov, *Uspomene i razmišljanja*, Kultura, Beograd, 1969, str. 584—607.

⁸ Nemci su dugo vremena bili protiv otvaranja Beogradskog univerziteta za vreme okupacije. Smatrali su da nema smisla da se pod nemačkom zaštitom školuje neprijateljski raspoložena slovenska inte-

I u jugozapadnom području Feldkomandanture, potiskivanjem komunista od četnika, nastalo je više sigurnosti. U rejonu severoistočno od Požarevca, u pravcu Velikog Gradišta, četnički komandant Sokolović⁹ zadao je mnogo jada jednoj partizanskoj grupi. Na strani komunista izgleda da je poginulo preko stotinu ljudi, među kojima i komandant Cerbanović.¹⁰ Četnici su imali 31-og poginulog.

Prema nepotvrđenim podacima, partizanski odredi su krajem 1943. godine bili raspoređeni na čitavoj teritoriji prema sledećem:¹¹

ligencija. Međutim, tek početkom 1944. počinju da rade samo neki ogranci i tada su primljeni na školovanje samo nedićevski, ljotićevski i četnički elementi sa područja Srbije i Crne Gore. Tako se, na primer, u predlogu Štaba Danilovgradske četničke brigade, od 27. marta 1944, Nacionalnoj upravi za Crnu Goru u vezi školovanja studenata, između ostalog, kaže:

»... Pitanje produženja studija naših studenata na Beogradskom univerzitetu, a naročito pitanje izbora studenata, postali su vrlo aktuelnim, ne samo kod studenata, već u redovima nacionalne vojske, naročito stoga što je broj studenata koji će biti primljeni na produženje studija ograničen — veoma ograničen...

Pitanju izbora studenata iz Crne Gore i Boke za produženje studija na Beogradskom univerzitetu treba pokloniti punu i osobitu pažnju stoga što danas nikome nije svejedno: ko treba tamo da pođe, već najstrožije utvrditi koji zaista zaslužuju, po dosadašnjem radu i držanju, ...«

U vezi s takvim stavom, predloženo je 8 kandidata za produženje studija i za njih su napisane opširne biografije, iz kojih se vidi da su sve to bili aktivni borci protiv NOP-a (AVII, Čda, reg. br. 16—1, k. 141). Prvi rektor Nedićevog Univerziteta bio je dr Nikola Popović, koji je zbog saradnje sa okupatorom osuđen 10. maja 1946. u Beogradu na kaznu od 6 godina lišenja slobode s prinudnim radom (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 11. maja 1946; AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 307—12, 318 i 329: međusobna prepiska generala Paula Badera, komandanta Srbije, Augusta Majsnera, komandanta SS i policije u Srbiji, i Hajnriha Himlera, rajhsfirera SS od 29. oktobra, 11, 20. i 22. novembra i 11. decembra 1942. i 8. i 23. januara 1943. godine.

⁹ Redakcija nije mogla da ustanovi na koga se to odnosi. Verovatno je to ovdje greška u pisanju i da se to odnosi na Simeuna Ocoljčija (zvali su ga i Siniša Pazarac), komandanta Mlavsko-smederevske grupe korpusa (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 119).

¹⁰ Redakcija nije mogla da ustanovi na koga se to odnosi.

¹¹ Krajem 1943. i početkom 1944. u Srbiji su postojali sledeći NOP odredi: 1. južnomoravski sa 4 bataljona (Kukavički, Pustorečki, Toplički i Pasjački »Ratko Pavlović«), 2. južnomoravski sa 3 bataljona (Udarni, Vranjski i Lužnički), Jastrebački »Nikodije Stojanović Tatko«, 1. šumadijski, Kosmajski, Rasinski, Požarevački, Ozrenski, Valjevski, Kosovski, Čačanski, Crnotravski. Međutim, do 16. januara 1944. formirane su i 4 južnomoravske brigade od kojih 1. južnomoravska brigada 9. oktobra 1943, Druga 21. novembra 1943, Treća 13. januara 1944. i 4. južnomoravska brigada 16. januara 1944. godine.

Opširnije o tome vidi dr Milivoje Perović, *Južna Srbija*, Nolit /Prosveta, Beograd, 1961, str. 238, 269, 271, 282, 302, 329 i 336—42; Alek-

1.) Leskovački	odred oko 200 od toga 40 članova partije
2.) Jablanički	„ „ 300 „ 30 „ „
3.) Jastrebački	„ „ 300 „ 60 „ „
4.) Babički	„ „ 50 „ 10 „ „
5.) Šumadijski	„ „ 250 „ 90 „ „
6.) Kosmajski	„ „ 150 „ 80 „ „
7.) Vranjski	„ „ 300 „ 40 „ „
8.) Rasinski	„ „ 150 „ 40 „ „
9.) Krajinski	„ „ 50 „ 10 „ „
10.) Boljevački	„ „ 100 „ 30 „ „
11.) Knjaževački	„ „ 50 „ 20 „ „
12.) Požarevački	„ „ 50 „ 20 „ „
13.) Ozrenski	„ „ 40 „ 20 „ „
14.) Valjevski	„ „ 50 „ 10 „ „

Partijski komitet za Srbiju¹² raspolagao je sa preko 400 aktivnih partizana na teritoriji Srbije. Šabac, Čačak, Jagodina i Kraljevo nemaju ni organizaciju ni odrede.

BR. 17

ZABELEŠKA ODELJENJA ZA INOSTRANSTVO ABVERA KOMANDE JUGOISTOKA OD 20. JANUARA 1944. U VEZI IZVEŠTAJA NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA U HRVATSKOJ OD 5. JANUARA 1944. GODINE¹

Uprava za inostranstvo/ Abver

20. 1. 44.

Odeljenje² za inostranstvo str. pov. br. 129/44 Inostr. II A3

sandar Vitorović, *Centralna Srbija, Nolit/ Prosveta*, Beograd, 1967, str. 487, 532, 546, 555, 560 i 573.

¹² To jest: Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 882, s. 5630627—30. Na margini prve strane dokumenta dopisane su rukom sledeće tri grupe reči: Predati načelniku Vrh. komande Vermah-ta 1 prilog, Abver i Dostavljeno: Abv. I 3 str. pov, a takođe se nalazi i par nečitkih parafa.

² U originalu piše: Ag. To je skraćunica od reči: Amtsgruppe. Redakcija je to prevela kao: odeljenje.

Zabeleške za referisanje

- Predati načelniku
Vrh. komande
Vermah-
ta
1 prilog
- Izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 5. januara 1944.*
- Hrvatska je uspela da se oslobodi italijanske hipoteke u drugoj polovini 1943. g. Ova je također nanela najdublje rane odbrambenoj moći u organizatorskom i etičkom pogledu.³ Druga teška hipoteka, koja sve više opterećuje iz meseca u mesec također i nemački Vermaht je rat protiv bandi. Teške optužbe su podignute u širokoj javnosti protiv kursa vladavine koji je od nas usmeren. Pravoslavni su u početku gotovo sami bili nosioci ustanka;⁴ oni su isključeni iz vojne obaveze. Ipak osećaju i borci hrvatske nacionalnosti borbu protiv partizana kao rat protiv brata. U 1943. godini postala je činjenica ono što su jedno pola godine ranije, u razgovorima sa merodavnim nemačkim generalima, poglavnik i maršal⁵ odbijali kao nepodnošljivo: celokupne hr-

---

³ Misli se na preuzimanje vojne i civilne uprave u područjima koja su se nalazila do kapitulacije Italije, 8. septembra 1943, pod italijanskom upravom, a koja su bila pripojena Italiji ili su se nalazila pod njenom upravom posle komadanja Kraljevine Jugoslavije nakon završetka aprilskog rata 1941. Bliže o tome vidi tom XIII, knj. 1, dok. br. 19, 20 i 22.

⁴ Misli se uglavnom na pripadnike srpske nacionalnosti koji su živeli na teritoriji tzv. NDH. U vezi s tim dr Vladimir Bakarić, član Predsedništva SFRJ i SKJ, u svome intervjuu glavnom uredniku lista »27. srpanj«, između ostalog, rekao je i sledeće:

»U Hrvatskoj smo masovno počeli revoluciju sa Srbima. Doduše, počeli smo s Hrvatima, ali u relativno malim razmjerama. Prvi partizanski odredi bili su hrvatski. Ne samo seljački. Postojao je barem još jedan hrvatski partizanski odred prije masovnog ustanka Srba.

Što se, međutim, pokazalo? Pokazalo se da smo Srbe morali pokrenuti, jer bi ih bili uništili. I zbog toga ih je bilo lakše masovno pokrenuti nego Hrvate. Hrvate smo u to vrijeme samo masovno pokrenuli u Primorju...

To je bio početak i to je stvorilo dojam da su Hrvati kasnili. Kasnije, kada smo razvili revoluciju — a razvili smo je u toku 1942. godine — mi smo u Hrvatskoj imali najžešći građanski rat. Osim dijela Crne Gore, nitko u Jugoslaviji nije imao tako žestok građanski rat što smo ga imali mi u Hrvatskoj.

Prema tome nije tačno da hrvatski narod nije bio uz nas. Ali nije tačno ni to da je bilo gdje i bilo koji narod bio listom uz nas od samog početka. Svagdje se Partija izborila za većinu, i to ogromnu većinu. Negdje uz veće žrtve, negdje uz manje. To — razumije se — vrijedi i za Hrvatsku... Da, neki kažu da je to bio srpski ustanak. Međutim, bez utjecaja Partije ne bi bilo ustanka ni kod Srba ni kod Hrvata« (Vjesnik, 26. i 27. srpanj 1974, str. 9).

⁵ Misli se na poglavnika Antu Pavelića i ustaškog maršala Slavka Kvaternika, zamenika poglavnika i ministra domobranstva, koji je,

Dostav-
ljeno:
Abv. I
3 str.
pov.

vatske trupe i glavni deo ustaške milicije bili su na putu da budu prilikom angažovanja potčinjeni nemačkim starešinama preko nemačkog opunomoćnog generala. Tolerisanje krvavih, neljudskih izliva ustaške politike dalekosežno je naškodilo razvoju prijateljstva prema Nemačkoj u Hrvatskoj. Također se čine Nemci odgovornim za drugo zlo, npr. za privrednu i finansijsku tešku situaciju.

Početkom 1943. g. pristupilo se ostvarenju organizacijskog plana, koji je nešto pre izradila Vrhovna komanda Vermahta/Operativni štab za Hrvatsku. Jednovremeno je bačena u borbu 369. divizija⁶ kao 1. hrvatska legionarska. U martu i aprilu počelo se sa formiranjem jedne SS-policijske i muslimanske divizije⁷ jednovremeno sa formiranjem prvih hrvatskih⁸ lovačkih brigada na području komandanta nemačkih trupa. Druga »legionarska divizija«, 373.⁹ nastala je u Delershajmu.¹⁰ Dobijanje ljudstva bilo je skopčano sa raznoraznim teškoćama; ipak se moglo pristupiti formiranju još jedne legionarske divizije.¹¹ Sve četiri planirane lovačke brigade mogle su se formirati pravilno. Njihovo naoružavanje i podizanje lovačkih brigada na 6 bataljona napreduje, pri čemu 5. i 6. bataljon svakako bi trebali da bu-

---

kao ratni zločinac, uhapšen 17. septembra 1946. Suđeno mu je od 29. maja do 7. juna 1947. pred Vrhovnim sudom NR Hrvatske, zajedno sa ratnim zločincima dr Mehmedom Alajbegovićem, ministrom spoljnih poslova u NDH, Fridrihom Miroslavom Navratilom, generalom Vladimirom Košakom i Zigfridom Kašeom, nemačkim poslanikom u Zagrebu. Osuđen je na smrt streljanjem (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 20. septembra 1946. i od 28. maja do 8. juna 1947. godine).

⁶ Misli se na 369. hrvatski puk koji je, posle razbijanja kod Staljingrada, poslužio kao jezgro za formiranje nemačke 369. legionarske divizije »Vražje« (1. hrvatska). Bliže o njenom formiranju vidi tom IV, knj. 29. dok. br. 146 i knj. 35, dok. br. 192; Franc Šraml, n. d., str. 23—31.

⁷ Reč je o 13. vafen SS-dobrovoljačkoj bosansko-hercegovačkoj brdskoj diviziji »Handžar«, ali se ona u jugoslovenskoj historiografiji obično naziva 13. SS-divizija »Handžar«. Bliže o njenom formiranju vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 5 i knj. 35, dok. br. 140; *Order of Battle of the German Army*, str. 343.

⁸ Tako su Nemci nazivali domobranske jedinice.

⁹ To je 373. legionarska divizija »Tigar«. Formirana je u proleće 1943, u Delershajmu. Bliže o tome vidi Franc Šraml, n. d., str. 155.

¹⁰ Döllersheim. To je bio jedan od dva nastavna centra gde se vršila obuka i formiranje ustaško-domobranskih jedinica. Drugi je bio u Stokerau (Stockerau).

¹¹ Reč je o formiranju 392. legionarske divizije »Plave« u jesen 1943 (vidi Franc Šraml, n. d., str. 229).

du najpre formirani kao okvirne trupe. Oficirska i podoficirska škola u Štokerauu, koja postoji od jeseni 1941. god., dala je hrvatskoj oružanoj snazi, zajedno sa legionarskim divizijama, dosada okruglo 2700 starešina¹² i podoficira. Pri tom su održavani različiti drugi kursevi za obuku i lovačkim i brdskim brigadama isto tako su davani nemački nastavnici. Naročiti predmet brige i pažnje ostala je brigada za obezbeđenje železnica.

Vojničku efektivnu sposobnost hrvatskog naroda nemačke su vođe ocenjivale iz nedelje u nedelju nepovoljnije. O nedostatku muške discipline, borbenog duha, o bekstvu iz vojske, prelaženju celih bataljona, pod komandom oficira koji su pogazili zakletvu, o izdaji neprijatelju i sporazumu sa njim javljano je sve više i više. Odlučujuće probleme treba tražiti, kao i pre, u pitanju vođstva i, na žalost, na političkom terenu. Velika oskudica u sposobnim, u svakom pogledu odgovarajućim oficirima tek bi se mogla unekoliko tokom godina ublažiti.

Na političkom polju, posle izdaje Badoljove¹³ Italije, u Hrvatskoj su se mnogostruko nadali da će uspeti pridobiti vođu ranije seljačke partije¹⁴ za saradnju u vladi. Pokušaji da se dođe do šire baze za vladu ipak su se izjalovili usled antipatija oba partnera pregovarača. Poglavnik i njegov krug pomišljali su najpre na to da se drže sile, ma koliko to koštalo. Može se također primetiti da žale što su u bolja vremena dozvolili da uopšte odustanu od terorističkih metoda. Za nemačko ratno vođstvo i za stav nemačkog vojnika bilo bi oživljavanje ustaškog terora tu skoro nepodnošljivo. U njihovoj oružanoj sili, u »domobranima«, ne vidi sadanja hrvatska vlada instrumenat za održavanje. Ona veruje da jedino i samo u ustaškoj miliciji isti poseduje.

Koje bi dejstvo u hrvatskoj zemlji moglo imati učvršćenje nepr. snaga koje dolaze spolja, ne dá se

¹² To jest: oficira (u dokumentu piše Führers).

¹³ Maršal Pietro Badoljo (Pietro Badoglio) bio je, posle svrgavanja sa vlasti Benita Musolinija 25. jula 1943, određen za novog predsednika vlade. On je 27. avgusta raspustio italijansku fašističku stranku i uklonio njene institucije. Osmog septembra 1943. proglašena je kapitulacija italijanskih oružanih snaga (Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 3, str. 479, 480, 496 i 497).

¹⁴ Misli se na dr Vladimira (Vlatka) Mačeka, predsednika Hrvatske seljačke stranke (dalje: HSS).

jasno predskazati. Sposobnost za otpor nacionalnih hrvatskih trupa i samih vojnika legije postavljeno je na nadasve tešku probu.

Kod ustaške milicije, po svom karakteru dobrovoljačke trupe, uspeli bi se postigli kad bi se ona mogla više izvući iz uticaja politike i njenih metoda, i time postepeno mogla zadobiti za sebe poverenje širih narodnih krugova. Problem se mora sagledati s vojničke strane. Ustaška milicija ne bi smela samo na papiru već takođe i u stvarnosti da bude sastavni deo hrvatskih oružanih snaga i po svim službama da bude potčinjena ministru rata. Trzavice, na koje poslednji [dogadjaji] ukazuju, bile bi uticajem svih merodavnih nemačkih službenih instanci Vermahta savladane. Odgovarajućim, jednostavnim regulisanjem komandnih odnosa sprečilo bi se da milicijske jedinice vode posebni, potpuno sopstveni, život izvan hrvatske oružane sile i da zapovesti dobijaju od drugih a ne od svojih vojnih pretpostavljenih, među koje se kao vrhovni komandant uračunava poglavnik, koji je i ustaškoj miliciji posebno zaklet. Samo bi se tada moglo odgovoriti i sa nemačke strane firerovom uputstvu od 29. oktobra 1943.¹⁵ bez bitnih trvenja.

Problem hrvatskog vazduhoplovstva jedva da je manje zapleten od kopnene snage. Kao pomorac, Hrvat se dobro pokazao u okviru nemačkih pomorskih snaga i pomorskih uređaja, po svim predviđanjima prema njegovom tradicionalnom glasu.

---

¹⁵ Redakcija ne raspolaže tim uputstvom.

NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KOR-
PUSA OD 22. JANUARA 1944. DVESTA ŠEZDESET ČETVR-
TOJ PEŠADIJSKOJ DIVIZIJI ZA ZAUZIMANJE OSTRVA
ULJAN¹

STROGO POVERLJIVO

568—22. 1 19.40²

Radiogram

KR

Prilog uz ³ K.T.B. Br. C 52
--

7 primeraka
1. primerak

264. div. bef.⁴ 2320

- 1.) Na **Uljanu**, verovatno, 1. prekomorska brigada.⁵ U rejonu **Šibenika** i na poluostrvu **Primošten** iskrcane jake bande.⁶ Jake bande između obale i planinskih masiva. Mogući su pokušaji daljih iskrcavanja neprijatelja.
- 2.) Iskrcane neprijateljske snage moraju biti uništene i ostrvo ponovo očišćeno.
- 3.) 264. div. ima pre svega sledeće zadatke:
  - a) Ponovo zauzeti **Uljan** i očititi.⁷ **Pašman** držati.⁸

¹ Snimak radiograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 274—5. Na dokumentu su, na više mesta, rukom vršene ispravke.

² Ovi brojevi su dopisani rukom i znače: broj telegrama (568). datum i vreme prijema (22. 1 19.40).

³ Četvrtasti pečat.

⁴ Skraćenica od reči befördert (beferdert — dostavljen, ekspedovan, poslan).

⁵ Ostrvo Uljan (Ugljan) zauzeo je Kombinovani odred (nepotpuna četa Sjevernodalmatinskog NOP odreda, jedna desetina Dopunske čete 3. pomorsko-obalskog sektora i 50 skojevaca i terenskih radnika iz Preka — glavnog mesta na ostrvu) posle iskrcavanja u Preku, 20. januara 1944 (tom V, knj. 23, dok. br. 170).

⁶ U rejonu Šibenika nalazili su se delovi 19. NOU divizije (tom V, knj. 24, dok. br. 2 i 6).

⁷ Naređenje za zauzimanje Uljana i srednjodalmatinskih ostrva kod Zadra, kao i čišćenje toga područja izdala je 22. januara K-da 2. OkA (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 44—60). Iskrcavanje na Uljan (kod Preka) izvršio je ojačani 1. bat. 98. brd. puka 1. brdske divizije i 2. bat. 891. gren. puka 264. peš. divizije 30/31. januara 1944. u 17.00 časova, i ostrvo je zauzeo u toku 31. januara bez otpora. Nemci su potom,

- b) Razbiti grupe bandi koje u obalnom području između **Zadra** i **Kap⁹ Primoštena** ugrožavaju naš put dotura i obalska uporišta. U vezi toga prikupiti sopstvene snage na težištu.
- c) Zgusnuti obalsku odbranu na naročito ugroženim mestima i držati u pripravnosti pokretne rezerve.
- 4.) 264. div. biće dodeljeni i potčinjeni:
- a) 92. mot. puk
- b) Pt. div.[izion] 1. brd. div.[izije].
- c) Bat. obalskih lovaca »Brandenburg«. Prenošenje naređenja preko HaKo¹⁰ **Split**. Po mogućstvu noćni marševi u sporazumu sa mornaricom.
- d) 2 dalje ptč¹¹ i 1. inžč (mot.) od 1. brd. div. preko **Trilja** za **Sinj**, kao i verovatno 1 impr. mot. bat. 1. brd. div. preko **Sinj** — **Knin** za **Benkovac**. Vreme naknadno.
- 5.) Dalje, 264. div. će, verovatno, još pre kraja januara u pozadinskom rejonu da smeni 1. brd. div. O ovome specijalno naređenje. U slučaju potrebe, 264. div. treba odmah da osposobi za marš važan most na **Cetini** severoist. od **Sinja**.
- 6.) Ojač. 105. izv. bat. od 22. 1. u Sinju na raspolaganju K-di 2. OkA.¹²
- 7.) 92 mot. p imao je teške akcije; zbog toga, prema situaciji, po mogućstvu, pre angažovanja 2 dana odmora u rejonu **Knin** — **Kistanje**.
- 8.) Komandant avijacije potpomaže težišta borbenih dejstava div. Zahteve upućivati neposredno.
- 9.) Mornarica sa 1 torpednim čamcem i eskortnim čamcem ometa iskrčavanje bandi na obalsko područje oko **Zadra**.
- 10.) Treba naročito računati sa pojačanom aktivnošću savezničkog vazduhoplovstva u obalskom području i u unutra-

po zauzimanju Uljana, deportirali na kopno 350 muškaraca. Operacijom iskrčavanja lično je rukovodio k-t 15. BAK-a. Bliže o tome vidi dok. br. 23, tom V, knj. 23, dok. br. 171 i 188, knj. 24, dok. br. 13, 34, 105, 116 i 117; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 9—10: izveštaj K-de 264. pešadijske divizije od 1. februara 1944. o zauzimanju ostrva i »evakuaciji« 350 stanovnika, plenu i obostranim gubicima; s. 18, 19 i 27: izveštaji K-de 15. BAK-a od 30. i 31. januara 1944. K-di 2. OkA o iskrčavanju na Uljan, r. 561, s. 747—8, 754—5 i 749—50: plan akcije 891. gren. puka od 30. januara i izveštaji od 3. i 11. februara za iskrčavanje na Uljan.

⁸ Nemci su 11. februara 1944. napustili sve severnodalmatinske otoke, osim Uljana i Pašmana (tom V, knj. 24, dok. br. 105, str. 509).

⁹ rt

¹⁰ Hafenkommando (hafenkomando — lučka komanda).

¹¹ Prva i 3. ptč 1. brdske divizije (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 44—60).

¹² Cela rečenica pod tač. 6.) dopisana rukom. Inače, 105. SS-izviđački bataljon pripadao je 5. SS-BAK-u.

šnjosti. Zbog toga preduzeti sve moguće aktivne i pasivne mere za zaštitu od napada iz vazduha. Naročito rastresiti raspored jedinica na maršu i odmoru.

- 11.) Osim dnevnog izveštaja, kratke izveštaje o situaciji svakodnevno do 06.00, 12.00 i 18.00 časova. Naročite događaje odmah javljati.

XV brd. AK

Ia, str. pov. br. 127/44
22. 1 44.

*Pfafferot*¹³

...¹⁴

...¹⁵

Dostavljeno:

gen. st. majoru Bergeru ¹⁶	2. primerak
Qu.,	3. primerak
Ic,	4. primerak
Ila,	5. primerak
KTB	6. primerak
Rez.[erva]	7. primerak

BR. 19

NAREĐENJE KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 22. JANUARA 1944. DVESTA DEVEDESET SEDMOJ DIVIZIJI ZA BORBUN PROTIV PARTIZANA U ŠIREM REJONU ĐAKOVICE¹

Komanda XXI brd. AK
Ia, pov. br. 1229/44

H. Qu, 22. 1. 44.

POVERLJIVO

297. *peš. diviziji*

- 1.) U severnoj Albaniji pojavio se novi komunistički centar bandi u rejonu z. Đakovica, koji je u stalnom porastu, sa težištem u rejonu Tropoja — Koljgecaj — Dega. Komandant ove bande, čija se jačina procenjuje na oko 400 ljudi, je Fadilj Hodža.² Verovatno je i prisustvo engl. ofic. za ve-

¹³ Verner (Werner Pfafferott).

¹⁴ i ¹⁵ Nečitki parafi.

¹⁶ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 1081—3.

² Fadilj Hodža Avdulj Tahiri Blini. Tada je bio komandant Glavnog štaba NOV i PO za Kosovo i Metohiju (tom I, knj. 19, dok br. 86).

zu.³ Sa bandom Muharema Bajraktarija u rejonu j. i ji. Kukesa postoji tesna veza.⁴ Većina stanovnika saraduje sa bandama. Naoružanje, koje se stalno popunjava bacanjem od strane Eng., sastoji se od pušaka i mitr. O teškom naoružanju nije javljeno. Obe bande do sada još nisu prešle na aktivnu borbu, njihova delatnost ograničava se uglavnom na izgradnju sopstvene organizacije i na vrbovanje pripadnika na celokupnom severnoalbanskom prostoru. O pojedinostima vidi prilog.⁵

- 2.) 297. peš. div. stavlja se u zadatak da pripremi jednu operaciju za razbijanje ovih neprijateljskih snaga. Kao rok za sprovođenje, u obzir dolazi 1. polovina februara.⁶ Potrebne podatke o neprijatelju treba na najoprezniji način prikupiti u tesnoj saradnji sa Abverovim trupovima Matl,⁷ Hausding⁸ i Hens.⁹ Svako stupanje nemačkih trupa na naznačeni rejon treba pre svega izbegavati, da se bande ne bi u svojoj dosadašnjoj bezbrižnosti uznemirile i da bi se pružila mogućnost za prepadni udarni obuhvat. Do 5. 2. treba javiti namere o sprovođenju i koje snage će biti angažovane.

Za komandu korpusa
Načelnik štaba

...¹⁰

...¹¹

---

³ Reč je o članovima Britanske vojne misije pri GŠ NOV i PO za Kosmet (vidi tom I, knj. 19, dok. br. 94).

⁴ Muharem Bajraktari, pukovnik bivše kraljevske albanske vojske i albanski nacionalista. Živeo je kao emigrant za vreme Kraljevine Jugoslavije u Nišu. Proglašen ratnim zločincem radi saradnje s okupatorom u toku rata. Emigrirao posle rata u inostranstvo, gde i danas živi (u Briselu — Belgija). O vodećim albanskim nacionalistima vidi AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 251—2.

⁵ Redakcija taj prilog objavljuje uz ovaj dokumenat.

⁶ Bliže o toj akciji vidi zebelešku rađenu u K-di 2. OkA od 26. februara 1944. o borbama koje je 297. peš. divizija vodila kod Kukesa od 13. do 21. februara 1944 (AVII, NAV-T-77, r. 1299, s. 73); Ali Hadri, *NOP na Kosovu*, str. 372; *Hronologija oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945*, VII, Beograd, 1964, str. 692).

⁷ Jozef.

⁸ i ⁹ Redakcija nije mogla da ustanovi njihova imena.

¹⁰ Potpis je nečitak, ali se na više dokumenata nalazi isti potpis, kao potpis načelnika štaba. U to vreme načelnik štaba bio je Eberhart Kaulbak (Eberhardt Kaulback), pa je i to, verovatno, njegov potpis (vidi AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 1314—7; ratna lista oficira 21. BAK-a od 1. januara do 30. juna 1944). Vidi dok. br. 22, objašnjenje 8.

¹¹ Nečitak paraf.

U rejonu z. Đakovica prikupljaju se, izgleda pod uticajem engl. agenata (navod. 12 ofic.), komunističke grupe. Koliko je do sada poznato, težište ovog organizacionog pokreta nalazi se na području Tropoja — Krasnići — Dega (30 z. do 27 jz. Đakovica) i Ujimište (18 j. Kukës). Ukupna jačina javljenih grupa bandi pod komandom Fadilja Hodže i Muharema Bajraktarija ne prelazi 800 ljudi. Verovatno su u vezi sa crnogorskim Titovim bandama.¹² Glavne bande sastoje se iz stanovnika područja i iz bandi koje su došle iz Đakovice i Skadra. Prema više puta potvrđenim izveštajima, komandanti glavnih bandi su meštani, 12 vođa bandi treba da su sa malom pratnjom došli iz Skadra. 75% stanovnika saraduje sa komunistima. Disciplina kod bandi, kako se javlja, je dobra i stroga, dotur namirnica treba da je dobro regulisan. Naoružanje se uglavnom sastoji od pušaka i automatskog oružja; ono se stalno popunjava bacanjem iz engl. aviona. Do sada nije javljeno o postojanju teškog naoružanja. Potvrđeno je postojanje dve radio-stanice u Degi. Dosadašnja aktivnost ograničila se na izgradnju sopstvene organizacije i vrbovanje daljih saradnika iz obližnjih rudarskih preduzeća. Javljeno je o jakoj komunističkoj propagandi j. Drim do puta za dotur Kukës — Puka i to u mestima Kalimaši, Truni, Ibala i Dušmani. U Đakovici treba da se nalazi organizacioni štab.¹³

Kao kom. centri do sada su se pojavili.

1. područje oko Dege
2. „ „ Tropoje
3. „ „ Krasnići (dolina Valbone)¹⁴

1.) Na području Dege treba da se nalazi ukupno oko 400 komunista čiji vođa je verovatno Adem Hodža iz Dege. Javljeno je 13. 1. da su 3 veće kom. bande došle u taj rejon, i to prva iz Skadra, 2 (Bajram Curi),¹⁵ prema nazivu iz Đakovice, pod komandom Mehmeda Bajraktarija¹⁶ i braće

---

¹² Taj podatak nije tačan. Sa Muharemom Bajraktarijem pripadnici NOV i POJ nikada nisu održavali vezu.

¹³ Reč je o Glavnom štabu NOV i PO za Kosovo i Metohiju. U to vreme Glavni štab se nalazio u Malesiji (predeo) kod Đakovice (tom I, knj. 19, dok. br. 84).

¹⁴ To je r. Valjbona (Valbona) u sev. Albaniji.

¹⁵ To je Bataljon »Bajram Curi« (»Bairam Curri«). Ovaj bataljon i Bataljon »Prljat Redžepi« (»Prlat Redžepi«) bili su u sastavu Malesijskog NOP odreda (tom I, knj. 19, dok. br. 89 i 95).

¹⁶ Vidi tom I, knj. 19, dok. br. 89.

Veli i Mađun Nemoni¹⁷ kao i 3. banda sa područja Krasnići. Na rudarskom području Dukađini¹⁸ kod Kalimaši (8 z. Kukes) vrbuju agitatori kako bi bandu u Degi ojačali. Više puta je potvrđeno prisustvo od 5—6 engl. ofic., koji su se spustili padobranima, a koji stanuju u kući Adema Hodže¹⁹ u Deği. Takođe je javljeno da se u rejonu Dege nalaze dva ruska agenta. 4. 1. javljeno je da se 2 engl. i 2 ital. ofic. sa 80 komunista nalaze na maršu od Dege za Truni (11 jji. od Dege). Ostali komunisti treba da se iz rejona Dege prebace za Truni. Javljeno je da su eng. avioni iznad Truni bacali ratni materijal i predmete opreme.

- 2.) Na području Tropoje nalazi se vođa bandi Ram Muja²⁰ sa bandom jačine oko 300 ljudi. 6. 12. 43. javljeno je da se tri engl. agenta nalaze u s. Tropoja, a 13. 1. 44 da se 1 engl. ofic. nalazi u Berbati. Banda je potčinjena Fadilju Hodži.
- 3.) Jedna jača kom. banda treba da se nalazi u rejonu Krasnići. Ista dobija pojačanje sa područja Skadra. Kod vođa bande označen je Đovalin Luka. U Koljgecaj (28 z. od Đakovice) nalazi se 250 komunista pod njegovom komandom. Takođe je javljeno da se tu nalazi 6 engl. ofic. Skladište oružja i mun. treba da se nalazi kod Koljgecaja.
- 4.) Muharem Bajraktari nalazi se u okolini ji. i j. Kukes. Jačina njegove bande varira od 300—500 ljudi. On se za sada ograničava na organizaciju svoje bande i hoće sa ostala 22 komandanta bandi da formira jaču naoružanu silu. Usled prisustva 5 Engleza treba računati sa jakim engl. uticajem. Više puta je potvrđeno održavanje veze sa bandama u rejonu Dege.

Bande oko Dege za sada navodno nisu isturile osiguranja.

---

¹⁷ Po izjavi Imera Hadži-Dautija, potpukovnika JNA, prezime im je Nimani.

¹⁸ Dukađin. Tako se zove područje Metohije i severoistočnog dela Albanije, na severu od r. Drima.

¹⁹ Vidi tom I, knj. 19, dok. br. 86.

²⁰ Muja Ram je u početku bio pripadnik NOP-a i nalazio se na dužnosti zamenika komandanta NOP odreda »Emin Duraku«. Međutim, on je kasnije, krajem 1943, okupio oko sebe jednu grupu od oko 20 ljudi, ostao na nacionalističkim pozicijama i odbio da se potčini Glavnom štabu NOV i PO za Kosmet, te je zbog toga početkom 1944. došlo do raskida i obračuna s njim (tom I, knj. 19, dok. br. 34, 47, 52, 89 i 92).

BR. 20

**IZVEŠTAJ ABVER-GRUPE K-DE JUGOISTOKA OD 23. JANU-
ARA 1944. O UGOVORU VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA
JUGOISTOKA SA INSPEKTOROM ČETNIČKIH ODREDA
DRAŽE MIHAILOVIĆA U SRBIJI O ZAJEDNIČKIM DEJ-
STVIMA PROTIV JEDINICA NOV I POJ¹**

STROGO POVERLJIVO

Prepis

Komandant Jugoistoka
(K-da Gr. A »F«)

H. Qu, 23. 1. 44.

Abver-grupa /AO Str. pov. br. 629/44.

U nastavku dostavlja se prepis ugovora između vojno-
upravnog komandanta Jugoistoka i inspektora četničkih odre-
da Draže Mihailovića, pukovnika Simića², koji je sačinjen
17. 1.

Prepis

UGOVOR

Između vojnoupravnog komandanta Jugoistoka, kao naj-
višeg organa okupacionih snaga u Srbiji i predstavnika nemač-
kog Rajha u odnosu na srpsku vladu, s jedne strane, i inspek-
tora četničkih odreda Draže Mihailovića, pukovnika Jevrema
Simića, s druge strane,

zaključuje se sledeći sporazum o oružanom primirju:

1.) Svrha sporazuma je zajedničko vođenje borbe protiv ko-
munističkih partizana, u kom cilju će se sve jedinice DM-čet-
nika potčinjene pukovniku Jevremu Simiću uklopiti u borbu
nemačkih i bugarskih oružanih snaga, kao i srpskih vladinih
jedinica, protiv komunista.

Pri tome je predviđena izgradnja zajedničke obaveštajne
službe kao i međusobno pružanje podrške.

2.) Ugovoreno područje obuhvata sledeće srezove:

Umka, Vračar, Grocka, podunavski, Jasenica, Kosmaj, Mlade-
novac, Oplenac, Orašac, kačerski, Kragujevac, gružanski, le-
penički, Veliki Orašac, kolubarski II i proteže se, sem toga,

¹ Snimak prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77,
r. 883, s. 5632508—10.

² Jevrema

prema zapadu do 5 km zapadno od železničke pruge Obrenovac — G. Milanovac.

3.) Na ugovorenom području neće se za vreme trajanja sporazuma vršiti hapšenja i dejstva protiv pripadnika DM-pokreta ukoliko ne bi bile takve mere nužne zbog krivičnih dela pojedinih pripadnika.

4.) Pukovnik Simić potvrđuje da se na ugovorenom području unutar jedinica koje su njemu potčinjene ne nalaze pripadnici sila koje su u ratu sa Nemačkom, niti kao oficiri za vezu niti u bilo kojem drugom svojstvu.

Pukovnik Simić prihvata obavezu da će na ugovorenom području onemogućiti sve obaveštajne kanale koji bi mogli neprijateljima velikonemačke ili bugarske oružane sile da prikupljaju obaveštenja o nemačkim vojnim pokretima.

5.) Za vreme trajanja ugovora suzdržaće se DM-četnici svake neprijateljske delatnosti prema nemačkim, bugarskim i srpskim jedinicama i ustanovama policije, kao i protiv vojnih i civilnih upravnih organa. Rekrutacija za jedinice srpske vlade neće se sprečavati, čak ni propagandom. Jednako će se prekinuti vršenje represalija i pretnji prema porodicama onih Srba koji su u službi srpske vlade ili okupacionog aparata kao vojnici, činovnici, nameštenici, radnici ili u bilo kojem drugom svojstvu.

6.) Ukoliko se na ugovornom području pojave jedinice DM sa kojima nije sklopljen ugovor o oružanom primirju, pukovnik Simić će te jedinice ili potčiniti sebi ili će se postarati da one napuste taj rejon. Za držanje pripadnika takvih jedinica, koje bi bilo protivno duhu ugovora, pukovnik Simić odgovara okupacionim vlastima. Niže starešine pukovnika Simića koje ovaj sporazum ne priznaju, treba da budu odstranjene sa ugovornog područja.

7.) Četnici DM obavezuju se da će se u ugovornom području isključivo angažovati u borbi protiv komunističkih partizana i time podupirati borbu snaga za održavanje poretka u Srbiji.

8.) Ukoliko četnici DM raspolažu sa podacima da pripadnici nemačkih, bugarskih ili srpskih jedinica ili ustanova ili pojedine osobe vrše komunističku delatnost ili se nalaze u vezi sa komunistima, u tom slučaju neće sami intervenisati i vršiti pravdu, već će dokazni materijal, a ako je opasnost neposredna, također i lica, izručiti nemačkim službenim ustanovama.

9.) O pojavi, poreklu i pravcu marševa komunističkih jedinica, njihovoj snazi i naoružanju na ugovornom području, četnici DM će najhitnije obavestiti najbližu ustanovu javnog poretka.

Četnici DM će, ukoliko su njihove snage dovoljne, smesta prihvatiti borbu sa takvim jedinicama. Po potrebi, u tom cilju će ih se snabdjeti municijom i sanitetskim materijalom.

Ukoliko snage DM-četnika nisu dovoljne, pružice im snage za održavanje poretka pomoć jedinicama, a po potrebi i teškim naoružanjem. Ranjeni DM-četnici zbrinjavaće se u nemačkim vojnim bolnicama.

10.) Za borbu protiv komunista, četnici DM stavljaju na raspolaganje snagama za održavanje poretka svoje podatke i svoju obavještajnu službu.

U cilju obostrane izmene informacija, pri štabu pukovnika Simića formiraće se organ za vezu. Pored toga će na ugovornom području službeni organi okupacionih vlasti i vlade biti zaduženi da u duhu sporazuma sarađuju sa četnicima DM i da prenose informacije.

11.) Po međusobnom dogovoru četnici DM preuzimaju i dele odgovornost za obezbeđenje saobraćajnih uređaja i sredstava protiv napada, pljačke i sabotaze takođe i sa strane Anglo-Amerikanaca i njihovih dejstava sa zemlje.

Četnici DM preuzimaju u okviru ugovornog područja posebnu odgovornost da će u uslovima pokretnog vođenja rata obezbeđivati sledeće saobraćajnice:

- a) cestu Beograd — Ripanj — Topola — Kragujevac — Kraljevo,
- b) železničku prugu Obrenovac — Lajkovac — G. Milanovac, uključujući odvojak Lazarevac — Aranđelovac — Mladenovac,
- c) železničku prugu Beograd — Mala Krsna — Velika Plana, sa odvojkom za Požarevac,
- d) železničku prugu Beograd — Mladenovac — Lapovo.

Zadržavanje i pretresanje vozova svih vrsta, takođe i na stanicama, smatraće se neovlaštenom intervencijom na železničkom saobraćaju i zbog toga je zabranjeno.

12.) Zaključivanje ovog sporazuma treba držati u tajnosti. On stupa na snagu odmah po obostranom potpisivanju (17. 1.) i važi do 31. marta 1944. godine.

Po ovlaštenju vojnoupavnog
komandanta Jugoistoka

potpisao vojvoda fon Vrede [Wrede]³
konjički kapetan

---

³ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

Uprava za inostranstvo⁴
Str. pov. br. 329/44

STROGO POVERLJIVO

O.U., 7.2. 1944.

Prepisano:

Inostranstvo	I A
„	II A
„	I B
Abver	I
	III

WFST⁵

Fr H West⁶

W P₂⁷ imaju

S molbom na znanje

I.A.⁸

...⁹

---

⁴ To je bio organ neposredno potčinjen Operativnom štabu Vermahta. Na čelu uprave nalazio se viceadmiral Leopold Birkner (Bürckner). Bliže o njegovim zadacima vidi fon Zigler, n. d., str. 143; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV², str. 1776.

⁵ Wehrmachtführungsstab (Vermahtfirungsštab — Operativni štab Vermahta). Na čelu Štaba nalazio se general-pukovnik Alfred Jodl.

⁶ Fremde Heere West (Fremde Here Vest — Strane armije — Zapad).

⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi koji je to odsek u Vermahtu.

⁸ Im Auftrag (po ovlašćenju).

⁹ Nečitak potpis.

BR. 21

IZVEŠTAJ 264. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 25. JANUARA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O SOPSTVENIM I NEPRIJATELJSKIM GUBICIMA U OPERACIJI »FRILINGSGEVITER« NA PROSTORU KNIN — KISTANJE¹

POVERLJIVO

KR

Prilog uz
K.T.B.
Br. C 56

Predato: 25. 1. u 1612
Primljeno: 25. 1. u 2030

XV BRD. AK

Ru

Sumarni izveštaj »Frilingsgeviter«:³

- 1.) Delimičan ogorčeni otpor neprijatelja kod Ervenika, Bratiškovaca, Kistanja, Radučića slomljen je energičnim zahvatom. Banditi iznenađeni prodorom 92. gren. p. (mot.) od sz. prema Kistanju.
- 2.) Gubici:⁴
  - A.) sopstveni: 1 poginuo, 3 ranjena, 1 četnik poginuo.
  - B.) neprijatelj: 66 poginulih izbrojano, procenjuje se da njih 60 do 70 poginulih i ranjenih. 35 zarobljenika u eng. uniformama iz Štaba 19. dalm. div. i 5. brig.⁵

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 287.

² Četvrtasti pečat.

³ »Frühlingsgewitter« (»Prolećna oluja«). Ova operacija, koju su izveli delovi 264. peš. divizije, 92. motorizovani grenadirski puk i 3. bataljon 98. brdskog lovačkog puka 1. brdske divizije, uz učešće četnika, imala je za cilj čišćenje prostora Knin — Kistanje. Počela je 25. a završena 26. januara 1944. Nemci su u ovoj operaciji, vodeći borbe protiv delova 19. NOU divizije, uspeali da iznenade njene jedinice na tome sektoru i da u dvodnevним akcijama ovladaju prostorom zapadno od Knina, pri čemu su zauzeli Ervenik, Radučić, Bratiškovce i Kistanje (vidi dok. br. 23; tom V, knj. 23, dok. br. 117 i AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 278 i 280; izveštaji K-de 15. BAK-a od 24. i 25. januara 1944. o toj operaciji).

⁴ Podaci o gubicima znatno se razlikuju od podataka datih u izveštaju Štaba 19. NOU divizije od 29. januara 1944. Bliže o tome vidi tom V, knj. 23, dok. br. 117.

⁵ Ta brigada pripadala je 19. NOU diviziji i nalazila se na prostoru gde je napadao neprijatelj (tom V, knj. 23, dok. br. 117).

C.) Zaplenjeno: 1 mitr., 3 puš. mitr., 42 autom., 2 pt puške, 1 l. minob., 1 telefon, 46 karab., 30 eng. mina, 10.000 metaka peš. mun., 60 kom. mina za l. minob., 3 engl. bicikla.

F.d.R.

264. peš. div.

...⁶

Ia, pov. br. 423.

Obgef⁷

BR. 22

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 10. FEBRUARA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O PREDUZIMANJU OPERACIJE »PIK« U ŠIREM REJONU KIČEVA I ĐAKOVICE¹

K-di 2. OkA

K.T.B.

43

POVERLJIVO²

Pred.: Oper.[acija] »Pik«

Veza: 1.) Tamoš. tel. pov. br. 944/44 od 8. 2.³

2.) Tel. k-de XXI AK. Ia, pov. br. 1474/44 od 7. 2. 44.⁴

K-da kor. javlja:

U vezi 1.) tač. 1)

Početak oper. »Pik« kako je predviđeno 12. 2.⁵

⁶ Potpis nečitak.

⁷ Obergefreiter. Odgovaralo bi činu desetara. Međutim, i ova skraćena je nečitka, pa redakcija smatra da je, ako je u pitanju desetar, jedino moguće da se to lice potpisalo pri predaji telegrama.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 1229.

² Četvrtasti pečat.

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Verovatno je to zahtev K-de 2. OkA za dostavljanje izveštaja u vezi planiranja operacije »Pik«.

⁴ To je izveštaj K-de 21. BAK-a od 7. februara 1944. K-di 2. OkA o nameri da, uz učešće 297. peš. divizije, preduzme akciju protiv komunista u rejonu Kičeva (AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 1212).

⁵ Operacija je počela po teškom nevremenu, sa zakašnjenjem od 24 časa, tj. 13. februara 1943. godine. Trajala je 8 dana i završila se

Tač. 2) Verov. trajanje, ako se odvija po planu, 4—5 dana.
Tač. 3) Vidi telef. izveštaj.

U vezi 2.) Pošto za sada nije moguć improvizovani prelaz preko Drima usled visokog vodostaja, to je potrebno novo angažovanje borbenih grupa, i to:

Borbena gr. »A« (ojač. II/524) iz rejona Tropoje 20 z. Đakovica preko Luže na Degu, slabiji delovi preko Koljgecaja na Raju.⁶

Borbena gr. »B« (ojač. I/524 iz rejona Zogaja 16 jz. Đak[ovica] preko Kepeneka na Maš.

Borbena gr. »C« (ojač. 297. FEE)⁷ od Kukesa zapad. obala Drim na Vau i Darvu.

Poterni odr.[ed] (1 ojač. č. 297. FEE) od Vasijaja 26 z. Kukesa preko Fleti — Trun na Darvu.

Kopija:
K.T.B.

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 1539/44
od 10. 2. 44.

...⁸

---

21. februara. Borbe su vođene na dva različita pravca: zapadno od Kičeva, i južno od Đakovice, prvenstveno protiv tamošnjih partizanskih snaga Albanije kao i zatečenih partizanskih jedinica Glavnog štaba NOV i PO Makedonije i Glavnog štaba NOV i PO za Kosmet (vidi AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 610 i 624; ratni dnevnik K-de 21. BAK-a za 5. i 13. februar 1944, s. 1212, 1236, 1240, 1246, 1260, 1286, 1287, 1325: izveštaji K-de 15. BAK-a od 5, 7, 12. do 17. i 21. februara o toku akcije).

Skice operacije za vreme od 13. do 16. februara su u AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 1288.

⁶ Ta borbena grupa je po završetku operacije upućena preko Đakovice za Prizren (AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 1337).

⁷ To je skraćena od reči Feldersatzbataillon (felderzaczatajlon — poljski dopunski bataljon). U ovom slučaju: 297. poljski dopunski bataljon.

⁸ Potpis je nečitak, a potpisalo ga je isto lice kao i u dok. br. 19, obj. 10.

**IZVEŠTAJ 1. BRDSKE DIVIZIJE OD 10. FEBRUARA 1944.
KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O BORBA-
MA PROTIV 19. NOU DIVIZIJE NA PODRUČJU OBROVAC
— GRAČAC — KNIN U PRVOJ DEKADI FEBRUARA 1944.
GODINE¹**

Poverljivo   Ia pov. 1167/44²

1. brdska divizija
Ia, pov. br. 222/44

Prilog uz KTB Br D26

Predmet: Borbeni izveštaj o   Div. Gef. Std.⁴, 10. 2. 44.
operaciji »E mil«
— 2 priloga⁵ —

Komandi XV (brd.) AK/Ia

K-da XV (brd.) AK Prim.: 25. feb 1944 Prilozi: 2
--

Br. pov. 1429

Odelj. Ia

I) Situacija kod neprijatelja:

Do 31. 1. situacija kod neprijatelja u rejonu zapadno od Knina prikazivala se, prema podacima 264. peš. divizije, izjavama četnika angažovanih u cilju izviđanja i rezultatima izviđanja sopstvenih trupa, tako da se crvena 19. divizija (VI⁷ i V⁸, XIII brigada) nalazila sa težištem u

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 668—76.

² Dopisano rukom.

³ i ⁶ Četvrtasti pečati.

⁴ Divisiongefechtsstand (diviziongefechtsstand — divizijsko komandno mesto, odnosno komandno mesto divizije).

⁵, ²⁴ i ²⁵ Prilog br. 1 je skica dejstava na dan 4. i 5. februara 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 561, s. 741), dok prilogom br. 2 redakcija ne raspolaže.

⁷ Šesta dalmatinska brigada bila je, po rednom broju, 2. brigada 19. NOU divizije.

⁸ Peta dalmatinska brigada bila je, po rednom broju, 1. brigada 19. NOU divizije.

rejonu Bijeline (12 km severozap. od Kistanja) — Kolašac (6 km severozap. od Kistanja) — Ervenik — Bogatnik, dok su se slabije neprijateljske snage nepoznate jačine nalazile u planini Velebit zapadno od puta Zrmanja Vrelo, Sučevići.⁹ Pošto je neprijatelj, koji se tamo nalazio do 26. 1, razbijen prodorom 92. gren. mot. puka preko Ervenika prema Kistanju, odnosno od Knina prema Kistanju, i maršom III/98. blp od Knina preko Ervenika, Bogatnika, Obrovca (27—29. 1.) odbijen neprijatelj prema jugu i severozapadu,¹⁰ bande su se mogle opet koncentrisati u naznačenom rejonu i izvidale su prema Kistanju i Erveniku uz maskiranje južnog boka. Delovi crvene 19. divizije povukli su se iz rejona Gračac — Sučevići (VII brigada) prema severu. Posle posedanja ovog rejona od strane II/98. blp, izgleda da je neprijatelj odustao od namere da sa snagama 19. divizije, koje se nalaze u južnom rejonu, drži ili da traži vezu. Operacija čišćenja koja je počela severno od puta Sučevići — Gračac, u rejonu Glogova (8 km istočno-severoistočno od Gračaca) ostala je bez bitnog uspeha. *1. brd. div. je shvatila* da su snage crvene 19. divizije bile jedini stvarni borbeni neprijatelj na širem području divizije. Akcije, koje je u obalskom rejonu počinjala 264. pd, nailazile su svuda samo na mali neprijateljski otpor. Na osnovu ove procene situacije, divizija je *odlučila* da napadne pomenutog neprijatelja i da ga uništi. Odluku je odobrio gospodin komandant korpusa.¹¹

II) *Situacija na dan 31. 1., 1. i 2. 2. 44:*

31. 1. uveče divizija je putem radiograma dobila zapovest od K-de XV (brd.) AK da se pripremi za kratkoročni transport. Delimično jači neprijatelj napada 1. 2. izviđačke patrole i k-du za popis stočne hrane u rejonu Gračac — Obrovac.

Divizija je naredila za 2. 2. izvođenje operacije »Emil« u cilju uništenja crvene 19. divizije.

1. 2. uveče divizija dobija preko radija naređenje K-de XV (brd.) AK za hitno izvlačenje iz borbe i za odstupni marš do utovarnih železničkih stanica Brod i Okučani

---

⁹ Bliže o rasporedu 19. NOU divizije krajem januara i početkom februara 1944. vidi tom V, knj. 23, dok. br. 117 i knj. 24, dok. br. 2 i 14.

¹⁰ Reč je o operaciji »Frilingsgeviter« (vidi dok. br. 21).

¹¹ Misli se na komandanta 15. BAK-a, na kome položaju je u to vreme bio general Ernst fon Lejzer.

(utovar treba da počne 15. 2.).¹² Na osnovu ove zapovesti mora se otkazati izvođenje operacije »Emil«.

Jak neprijatelj napao je 2. 2. pre podne jedan konvoj 98. brd. lov. puka na putu Gračac — Obrovac. Neprijatelj zaprečava put koji vodi kroz tesnac i koji vezuje oba mesta.¹³ Delovi II/98. blp iz pravca Gračaca i III/98. blp iz pravca Obrovca odmah napadaju neprijatelja svaki sa svoje strane i do večeri put je opet otvoren. Pritom neprijatelj trpi velike krvave gubitke. Kod ovih snaga se bez sumnje radi o delovima crvene 19. divizije koji su pokušavali da se povuku prema severozapadu. U toku dana stiče se utisak da kod neprijatelja postoje namere za napad na Kistanje.¹⁴ Odstupni marš 1. brd. div. pod datim okolnostima nije ni u kom slučaju moguć, pošto joj postojećim borbenim dodirom sa neprijateljem na pojedinim mestima neće otrpe počti za rukom da se otrgne od istog. *Zato se divizija odlučuje da sada od 3. 2. izvodi operaciju »Emil« uz angažovanje sva tri bataljona 98. blp, 54. brd. inž. bat., I6/98. blp, 16/99. blp i delova IV/79. bap.* O ovome se izveštava korpus i saopštava se da divizija nije spremna za marš pre 10. 2. O ovoj odluci izveštava se k-t korpusa, koji je stigao po podne, i dobija se njegovo odobrenje.

III) Izvođenje operacije »Emil«:

1.) Planiranje:

Angažuju se:

I/98. blp iz rejonu D. Karin najpre prema jugoistoku.

III/98. blp sa linije D. Karin — Obrovac prema istoku.

Delovi II/98. blp iz rejonu južno i istočno od Gračaca prema jugu.

Ojačani 54. brd. inž. bat. iz rejonu Radučić — Kistanje prema zapadu.

Po dostizanju linije Jaruga (13 km zap. od Kistanje) — M. Gospa (18 km severozap. od Kistanje) — Bogatnik (12 km istočno-jugoistočno od Obrovca), I i III/98. blp treba da skrenu prema severoistoku ka putu Ervenik—Bogatnik i da unište

¹² Bliže o tome naređenju vidi AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 1073.

¹³ To je bila zaseda koju je postavila 19. NOU divizija na komunikaciji Obrovac — Gračac, i tom prilikom je zapaljeno 6 automobila i kamiona (tom V, knj. 24, dok. br. 20 i 32).

¹⁴ Ta procena je bila tačna. Jedinice 19. NOU divizije su 2/3. februara izvršile demonstrativan napad na Kistanje, Mokro Polje, neke zaseoke i logore u Zrmanji (tom V, knj. 24, dok. br. 20).

neprijatelja koji se nalazi u tom rejonu. II/98. blp angažuje se sa po jednom četom iz rejona južno i istočno od Gračaca i treba da dostigne zaprečnu liniju reka Krupa — visovi severoistočno od Ervenika. 54. brd. inž. bat. (bez 2. čete) sa potčinjenom 16/98. blp i 16/99. blp, 1 btr. IV/79. bap treba da nastupa sa linije Mokro Polje — Kistanje prema zapadu u cilju zaposedanja puta Ervenik — Kolašac. Zatim treba, priključujući se desnom krilu 98. brd. lov. puka, da napada prema severu.

2.) *Izvođenje akcije:*

3. 2.

Pokreti otpočinju rano 3. 2. I/98. blp, koji je bio angažovan u jednoj ostrvskoj akciji zapadno od Zadra¹⁵, dostiže do 3. 2. uveče D. Karin (a 4. 2. predviđeni polazni položaj za napad). Savlađujući slabijeg neprijatelja, jedinice su do 3. 2. uveče zauzele visove južno i zapadno od puta Biovičino Selo, Kolašac, Kistanje. Ervenik i visove istočno i jugoistočno odatle branio je jači neprijatelj koga najpre opkoljava jedna četa, koja se probila iz Mokrog Polja prema zapadu. II/98. blp dostiže sa desnim krilom sektor Krupe, dok 6. četa, angažovana na levom krilu, nailazi kod Dubokog Dola na jak otpor neprijatelja i zadržava se.

4. 2.

U noći na 4. 2. pokušava jači neprijatelj da se iz istočnog dela planine Velebit probije kod Zrmanje Vrela prema istoku napadom na slaba osiguranja 54. zar. nos. bat.¹⁶ koja vrše obezbeđenje duž puta Pađene — Sučevići. Neprijatelj prodire do iznad puta i biva odbačen našim protivnapadom. Na osnovu ove situacije, u 6.45 časova prebacuje se jedna četa 54. brd. lov. bat. (bat. ima samo dve lov. čete), koji je u rejonu Kistanje spreman za marš u pravcu Sinja, kamionima u Sučeviče sa zadatkom da produži severno krilo 54. zarob. nos. bat. i da na visovima 5 km jugozap. od Sučevića spreči neprijateljski prodor prema severoistoku.

I/98. blp dostiže liniju Jaruga — M. Gospa, ne naišavši na znatniji otpor neprijatelja.

7/98. blp polazi u 6.00 časova sa sektora Krupe prema istoku u cilju rasterećenja 6. čete koja se bori kod Dubokog Dola. Jači neprijatelj se povlači pred ovim pokretom prema jugoistoku.

¹⁵ Bataljon je bio angažovan u operaciji »Uljan« (vidi dok. br. 18).

¹⁶ Pedeset četvrti zarobljenički nosački bataljon. To je bataljon u kome su se nalazili zarobljenici raznih nacionalnosti (Italijani, Rusi i dr.).

Uveče 4. 2. Divizija procenjuje situaciju polazeći od toga da se u rejonu Duboki Dol — Turovac i na visovima zapadno od puta Sučevići — Zrmanja Vrelo nalaze jače neprijateljske snage koje pokušavaju da se probiju prema severoistoku i istoku. Još u noći, u Sučeviče se dovodi još jedna ojačana četa 54. brd. lov. bataljona (koja se zapadno od Mokrog Polja nalazi u napadu protiv neprijatelja koji se nalazi kod Ervenika, posle smene od strane 16/98. blp) i 1 baterija IV/79. bap kojima se potčinjavaju delovi 9. i 10/98. blp (Štabna četa i komora Teške čete) novoformirane Grupe »Špindler«. Grupa »Špindler« ima zadatak da 5. 2. napada prema jugozapadu i da zadobije liniju Turovac — kote 1060 — 1031 — 1041 (5—6 km zapadno-jugozapadno od Sučevića).

5. 2.

U toku čitave noći na 5. 2. neprijatelj pokušava da se probije prema istoku preko puta Palanka — Zrmanja Vrelo. U 11.00 časova počinje protivnapad jedne nosačke čete 54. zar. nos. bat. iz rejona Budimir (18 km severozap. od Knina). Četa do popodneva zaposeda važan prevoj između kota 573 i 622 (2 km severozap. od Budimira).

Grupa »Špindler« zauzima desnim krilom Duboki Dol, koga je neprijatelj bio ponovo zaposed. Grupa »Daumiler«, I. i III/98. blp polaze u napad prema severu i severoistoku. Do popodneva prelaze cestu Ervenik — Žegar — Bogatnik prema severu.

Za pojačanje fronta 54. zar. nos. bat[aljona] upućuje se u 14.00 časova na marš prema Budimiru (18 km od Knina) jedna borbena grupa koja se sastoji iz delova 44. brd. pt div.[izionia].¹⁷

Divizija ima utisak da je glavnina neprijatelja sada sabijena u severoistočnom delu planine Velebit (Sedlo 1058 — Paripovac 1060 — Jelovac 1031 — 1041) i da očekuje da se probije prema istoku i severoistoku.

U 14.00 časova sve borbene grupe dobile su zapovest: »Neprijatelj je sabijen u rejonu Vršak—kote 1041—1051. Očekuje se veliki uspeh! Sve borbene grupe će odmah poći u napad pravcem kota 1041.«

Jaki napadi neprijatelja iznad sedla između kota 1060 i 1051 prema severu, čiji prednji talas delom prodire do kote 933 (4,5 km jugozap. od Sučevića), odbijaju se uz koncentraciju svih snaga prema jugu.

¹⁷ Tako piše u dokumentu; pogrešno, treba: 54. brd.[skog] pt div.[izionia]. U sastavu 1. brdske divizije nalazio se 54. brdski protivtenkovski divizion, pa je do greške došlo verovatno prilikom pisanja izveštaja.

Grupa »Špindler« napada visiju Paripovac, kota 1060, kako bi zaposela sedlo koje se nalazi istočno odatle. Leva borbena grupa angažuje se za napad od Vrška preko kote 1041 na kotu 1051. Usled ometanja radio-veze, četa tek u 17.00 časova prima zapovest koja je data u 14.00 časova.

Napad se prekida posle žilave borbe 40 m ispod vrha. Neprijatelj se učvršćuje na prevoju. Levo krilo III/98. blp zadobija uveče, uz neprijateljski otpor, Duboki Dol. 7. četa, koja sa zaprečne linije na južnoj ivici planine kod Krupe stupa u napad prema severu, zadobija Crni vrh, kota 1088, uz povlačenje neprijatelja. U 18.30 časova neprijatelj, uz koncentričnu vatru od 20—30 mitraljeza i mnogih minobacača, stupa u napad prema severu sa kote 1060 na najuži rejon. Na sektoru dva lovačka voda napada 400—500 vojnika. Prelaze se sopstveni položaji. Neprijatelj u napadu nailazi na komandno mesto bataljona u Mrkićima, koje se drži u bliskoj borbi. Na osnovu ove situacije, sa čijim se pojedinostima divizija upoznala oko 20.30 časova, bacaju se prema Sučevićima delovi 54. brd. pt divizionu, koji se još nalaze kod Budimira kao divizijska rezerva, sa zadatkom da zatvore put koji vodi od Sučevića prema zapadu, na sektoru Pušća — Sučevići, da bi sprečili neprijateljski prodor. 13. četa, koja se nalazi kod Dubokog Dola, angažuje se u napadu na Turovac. 6. četa, koja prodire sa juga preko G. Javornika na Zrmanju Vrelo, dovodi se, i pored najjačeg iscrpljenja lovaca, preko Trojica (3 km južno od Sučevići) u Mrkiće, u cilju pojačanja Grupe »Špindler«.

Posle vezivanja naših snaga u rejonu kota 933 — sedlo istočno od kote 1060 — Mrkići, probijaju se jake snage neprijatelja kod Turovca prema severu i prelaze put zapadno od Pušća i to pre nego što je izvršeno zaprečavanje ovog puta. Od 22.00 časa dovode se u Pušću ukrcane u kamione dve inžinj. čete koje se nalaze u rejonu severno i severoistočno od Ervenika, a u cilju daljeg pojačanja.

6. 2.

6. 2. oko 2.00 časa borbe popuštaju. 98. blp je sa I. bat. do ovog vremena i posle 18-časovnog marša dostigao liniju Vršak, kota 839 (5 km jugozap. od Sučevići) — Crni vrh, kota 1088.

6. 2. u podne, posle čišćenja planine Velebita i rejona između ove i puta Sučevići — Gračac, završena je operacija »Emil«.¹⁸

---

¹⁸ Opširno o teškim borbama koje su jedinice 19. NOU divizije vodile protiv 1. brdske divizije u operaciji »Emil«, vidi tom V, knj. 24, dok. br. 20 i 32.

IV) *Uspesi:*

*Neprijateljski gubici:*¹⁹

327 mrtvih, izbrojanih,
50 mrtvih, procenjeno,
400 ranjenih,
77 zarobljenih

ukupno 854 vojnika

Plen:

19 mitraljeza
2 mitraljeska lafeta,
1 minobacač,
1 podloga minobacača,
12 automatskih pištolja,
131 karabin,
3 srednja munic. skladišta,
2 veća munic. skladišta, } uništeni
1 top 105 m
1 top 15 mm

*Sopstveni gubici:*²⁰

9 poginulih
28 ranjenih
12 nestalih (jedan deo od njih se vratio).

V.) I pored jakog napora sopstvenih snaga i junačke borbe, a naročito 54. brd. pt div.[iziona], nije se više mogao sprečiti prodor jakih delova neprijatelja prema severu. S osvrtnom unazad, divizija dolazi do mišljenja da su se jači delovi crvene 19. divizije povukli prema severozapadu već 2. 2. preko puta Gračac — Obrovac.²¹ O uhvaćenom radiogramu neprijatelja od 31. 1, u kome se 19. diviziji naređuje povlačenje u planinu Velebit u cilju izbegavanja opkoljavanja, [naša] divizija je saznala tek 5. 2. rano izjutra. Do ovog vremena 1. brd. divizija je morala misliti da glavninu crvene 19. divizije treba tražiti u rejonu Bije-

¹⁹ i ²⁰ Prema izveštaju Štaba 19. NOU divizije od 9. februara 1944. ukupni gubici divizije u tim borbama i pri probijanju iz okruženja od 1. do 6. februara iznosili su: 23 mrtva, 22 ranjena i 23 nestala, dok je ubijeno 186 neprijateljskih vojnika, a zarobljeno 16, od toga 14 Rusa (tom V, knj. 24, dok. br. 32).

²¹ i ²² Devetnaesta NOU divizija probila se iz obruča 5. februara, boreći se od 11.00 do 23.30 časa, kada su njene jedinice izvršile proboj preko linije Gračac — Otrić. Prema oceni Štaba 19. NOU divizije, u borbi su se slabije držali bataljoni 13. brigade i 1. i 2. bataljon 2. brigade, koji su u toku borbe bili razbijeni (tom V, knj. 24, dok. br. 32).

line (13 km severozap. od Kistanja). Da se ranije saznala sadržina pomenutog radiograma, prestao bi obuhvat izdaleka s juga. Bilo bi moguće da se, uz uštedu snaga na južnom krilu, pojača severni front obruča sa još jednim bataljon.

Na osnovu konstatovanih, a povrh toga procenjenih, odnosno izjavama zarobljenih potvrđenih, gubitaka neprijatelja, može se opšti uspeh sagledati kao dobar. Može se pretpostaviti da su oko dve brigade 19. divizije uništene i da su ostali delovi jako razbijeni.²²

I. V.
Remold²³

Prilog 1 — Skica²⁴,
Prilog 2²⁵ — Prepis dnevnih izveštaja Grupe »Špindler«²⁶

BR. 24

IZVEŠTAJ VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 19. FEBRUARA 1944. MINISTARSTVU PRIVREDE RAJHA O VAĐENJU, PROIZVODNJI I TRANSPORTOVANJU RUDA I METALA SA PODRUČJA JUGOISTOKA¹

VRHOVNA KOMANDA VERMAHTA 20./2.
Aktz² 66 b 2140/IX Berlin W 35, 19. feb. 1944.
Tirpicova obala 72—76

W Stab/Inl./³ 2 II (2d) pov. br. 278/44

POVERLJIVO

Predmet: Izveštaj o vađenju, proizvodnji i transportovanju ruda (osim ruda hroma),⁴ retke zemlje i metala sa područja Jugoistoka

²² To je pukovnik Remold, komandant 99. brdskog lovačkog puka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime (vidi Hubert Lanz, Die 1. Gebirgsdivision 1935—1945, Verlag Haus-Henning Podzun, Bad Nauheim, 1954, str. 311 — dalje: Hubert Lanc, n. d.).

²⁶ Borbena grupa je nazvana po imenu majora Špindlera (Spindler), komandanta 54. brdskog lovačkog bataljona (vidi Hubert Lanc, n. d., str. 314).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-84, r. 80, s. 1368357—63. Na kraju teksta prve strane dokumenta (propratnog akta) postoji nečitka zabeleška od 10 reči sa parafom, a u gornjem desnom uglu više kraćih nečitkih zabeleški.

² Aktenzeichen (aktencajhnen — oznaka akta).

³ Wehrwirtschaftsstab /Inland — Vojnoprivredni štab za unutrašnjost.

⁴ O eksploataciji hroma vidi dok. br. 62.

Ministarstvu privrede Rajha
u ruke gospodina rudarskog kapetana Gabela o. V.⁵
i. A.⁶

Berlin W 8

Berenštr.⁷ 43 O. B. H 349/44³

U prilogu se, s molbom da se primi na znanje, dostavlja izveštaj o vađenju, proizvodnji i transportovanju ruda (osim ruda hroma), retke zemlje i metala sa područja Jugoistoka za mesec decembar 1943. Podaci za Hrvatsku poslaće se naknadno po njihovom prijemu.

I. A.

...⁹

1 Prilog

13. 3.

Prepis u vidu izvoda

O.B.H. 00348/44¹⁰

Za pregled o ukupnoj eksploataciji u 1943. godini
služe sledeće brojke:

	<i>Izvađeno</i>	<i>Izvezeno</i>
Sirovi bakar i elektrolitički bakar sadržaj <i>bakra</i>	t 22,002	23,751
Rafinada olova, olovni koncentrat siva šljaka, sadržaj <i>olova</i>	„ 30,096	31,058
Koncentrati cinka Sadržaj <i>cinka</i>	„ 8,526	8,076
Rafinada antimona Sadržaj <i>antimona</i>	„ 996	1,085
Rude nikla Sadržaj <i>nikla</i>	„ 495	294
Koncentrat molibdena Sadržaj <i>molibdena</i>	„ 41,763	37,538
Pirit Sadržaj <i>sumpora</i>	„ 52,971	54,876
Liskun Poluproizvod i završni proizvod	„ —	109,215
Azbestno vlakance	„ 173,341	159,106
Mikroazbest i azbestno brašno	„ 840,85	799,75
Magnezit, kaust,	„ 3,841	4,601

⁵ ohne Verzögerung (one fercegerung — bez zakašnjenja).

⁶ im Auftrag (po ovlašćenju)

⁷ Behrenstrasse

⁸ Dopisano rukom.

⁹ Potpis nečitak.

¹⁰ Slova i brojevi utisnuti su na dokumentu numeratorom.

Izveštaj o vađenju, proizvodnji i transportovanju ruda, retke

Rudnik odnosno topionica	Vrsta	Stanje na dan 1. gore navedenog meseca	Vađenje odnosno proizvodnja u gore navedenom mesecu
Područje Srbije: »Bor« — Rudnik bakra i topionica A.D. ¹¹	Obogaćena ruda		
	6,1% Cu	1947 t	5277
	Sirova ruda		
	Osiromašena ruda	13197 t	24446
	3,32% Cu		
	Bakar za cementiranje	204 t	52
	72,28% Cu		
	Sirovi bakar	—	—
	99,25% Cu		
	Anodni bakar	1526 t	—
	91,50% Cu		
	Elektrolitički bakar	120 t	20
	99,90% Cu		
Trepča Mines Ltd ¹²	Koncentrat pirita	953 t	1496
	50,71% S		
	Zlato 784% Au	100087 g	22591
	Srebro 99,9% Ag	639023 g	—
	Olovo/Cink sirova ruda		
	7,79% Pb/2,21% Zn	1423 t	34226
	Koncentrat cinka		
	47,58% Zn	—	1314
	Olovni koncentrat		
	80% Pb	—	3197
	Sirovo olovo 98,3% Pb	335 t	2018
	Rafinada olova	429 t	1641
	Bizmut	—	3270
	Koncentrat srebra		
	27,13% Ag/70,5 Pb	63464 kg	11579
	Koncentrat bakra		
	15,30% Cu/9,11 Pb	—	123
Koncentrat pirita			
45,3% S/47,5% Fe	97 t	3799	
Siva šljaka			
43,96% Pb	109 t	779	
Antimon A.D.	Sirova ruda 5,5/2,5% Sb	7140 t	2740
	Antimon metal		
	99,5% Sb	31 t	—
S.A. Mines de Cuivre ¹³ Majdanpek	Škriljac		
	43,18% S	9045 t	2769
Rudna Glava	Gvozdena ruda 53,5% Fe	646 t	—
	Gvozdena ruda 50% Fe	8800 t	—

¹¹ Akcionarsko društvo

¹² Trepča Mines Limited (Trepča Majns Limited — Rudnik Trepča — Akcionarsko društvo sa ograničenim jemstvom). Deo akcija u ovome rudniku pre rata držali su Englezi, pa otuda i naziv firme na engleskom jeziku.

zemlje i metala na području Jugoistoka u decembru 1943.

Izvoz (Prodaja)	Rashod Prerada	Drugo	Stanje zadnjeg dana gore navedenog meseca	Primedba
—	—	—	7224 t	
—	14147	—	23496 t	
—	—	—	256 t	
—	—	—	—	
—	—	—	1526 t	
120	—	—	20 t	
1633	—	—	816 t	
—	—	—	122678 g	
501869	—	—	37154 g	
—	34082	—	1567 t	
—	1314	—	—	
259	2916	—	22 t	
—	1840	—	513 t	
1709	—	—	361 t	
—	—	—	3270 kg	
67677	—	—	7366 kg	a) za Mađarsku b) Kao otpad na kupište
123	—	—	—	
1169	—	—	2727 t	
260	—	—	628 t	
—	3042	—	6895 t	
10	—	—	21 t	
2691	—	—	9123 t	
—	—	—	646 t	
480 a)	—	—	8320 t	

¹³ Soci t  par actions Mines de Cuivre (Akcionarsko dru tvo rudnika bakra). Pre rata deo akcija u ovome rudniku dr zali su Francuzi, te otuda i naziv firme na francuskom.

Magnesit A.G. Südost ¹⁴	Sirovi magnezit	2930 t	550
	kanst. lom. magnezit	338 t	106
Azbestno rudarsko društvo	Azbest — mineral	43 t	21
Jugoistok A.D.	Čist azbest	219930 kg	93370
Nemačko rudarsko društvo u Prokuplju	Liskun	107630 kg	—
<i>Područje nove Bugarske:</i>			
Trepča Mines Ltd	Olovo, sirova ruda 10,8% Pb	2525 t	5674
Pogon Zletovo	Olovni koncentrat 74,59% Pb	45 t	616
Jugo Montan A.D.	Sirova ruda molibdena 0,067% Mo	3440 t	6618
	Koncentrat molibdena 30,25% Mo	—	7988
Nemačko rudarsko društvo, pogoni kod Prilepa	Liskun	111660 kg	
Antimon A.D., Rudnik Bujanovo	Ruda antimona	25 t	75
Magnezit Jugoistok A.D. rudnik Pčinja & Vardar	Magnezit lom.	18 t	20
Azbestno rudarsko društvo, Jugoistok, Skoplje	Sirovi azbest	82 t	90 t
<i>Područje stare Bugarske:</i>			
Pirin A.D.	Sirova ruda	1826 t	8697
Kirdžali	Koncentrat olova 68,4%	427,6 t	898,6
	Koncentrat cinka 43%	227	591
	Koncentrat pirita	1212,5 t	529,5
Firma »Erz« Sofija <i>Područje Albanije:</i> Goleš	Liskun	Podaci se sada ne mogu dobiti.	
	Sirovi magnezit	1161 t	480 t
	Magnezit lom.	111 t	178
<i>Područje Grčke</i> .... ¹⁵			

¹⁴ Magnesit Aktiengesellschaft Südost (Magnezit — Akcionarsko društvo za Jugoistok).

¹⁵ Redakcija je sa tri tačke označila deo pregleda koji se odnosi na područje Grčke. To je cela poslednja stranica ovoga dokumenta (s. 1368358).

—	395	—	3085 t	
90	—	—	354 t	
—	3	—	61 t	
61400	—	—	251900 kg	
1605	—	95 b)	105930 kg	X) Stanje iz- mireno
—	4744	—	1260 t	X)
30	—	—	631 t	
—	6716	—	3342 t	
6169	—	—	1819 kg	

Rudnik u rejonu bandi, nedostaju izveštaji

—	42	—	58 t
23	—	—	15 t
—	—	—	172 t
—	8280	—	2243 t
677,8	—	—	648,4 t
347	—	—	471 t
136	—	—	1606 t
12	390	—	1239 t
45	—	—	244 t

BR. 25

**INFORMACIJA NEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA
U HRVATSKOJ OD 26. FEBRUARA 1944. UPUĆENA MINI-
STARSTVU ORUŽANIH SNAGA NDH O MERAMA 2. OKLOP-
NE ARMIIJE ZA DEPORTACIJU MUŠKOG STANOVNIŠTVA
KOJE ŽIVI NA OTOCIMA ISPRED JADRANSKE OBALE¹**

Nemački opunomoćeni general
u Hrvatskoj

Zagreb, 26. 2. 1944.
Poverljivo

Odelj. Ia, pov. br. 2800/44

K-da 2. OkA	Na znanje
Prim. 1. marta 1944	
B. B. pov. br. 659/44. Pril.	...
Pov. br. od 01466/44	
Obr. odelj.: Qu. 2	Načelnik

- 1) Ministarstvu oružanih snaga
*na ruke gospodinu ministru
ustaškom pukovniku Vokiću³*
- 2) Ministarstvu unutrašnjih poslova
*na ruke gospodinu ministru
dr Lorkoviću.⁴*

Zagreb

K-da 2. oklopne a[rmije] predvidela je da hitno regrutuje muško stanovništvo koje živi na ostrvima ispred hrvatske obale za rad na fortifikacijskim objektima na obali.⁵

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-313, r. 199, s. 74610999—74611000 (dalje: bez četiri prve cifre). Ovaj dokumenat poslužio je Međunarodnom vojnom sudu u Nirnbergu kao dokaz na suđenju fašističkim vođama Trećeg Rajha za počinjene ratne zločine protiv naroda i narodnosti (genocid) u okupiranoj Jugoslaviji za vreme drugog svetskog rata. Vidi AVII, Nemački dokumentacioni fond (dalje: Ndf), reg. br. 29—12, k. 5.

² Četvrtasti pečat primaoca. Redakcija je s tri tačke označila nečitak paraf u pečatu.

³ Ante. Bliže o njemu vidi dok. br. 120.

⁴ Mladen. Bliže o njemu vidi dok. br. 120.

⁵ To je predviđeno naređenjem K-de 2. OkA od 13. februara 1944 (AVII, NAV-T-313, r. 199, s. 0984—6). Usledilo je u vezi s naređenjem k-ta Jugoistoka od 15. januara 1944 (vidi dok. br. 14).

U vezi toga proizilazi sledeći predlog s molbom za hitan blagonakloni stav i za dopunu pojedinih pitanja.

- a) Regrutovaće se i na kopno prebaciti svi muškarci od 1904. do 1927. godišta.
- b) Mešovite komisije sastavljene od po jednog hrvat. oficira kopnene vojske i ustaške milicije, kojima će biti pridodat po jedan nemački oficir za održavanje veze sa nemačkim ustanovama, obezbeđuju regrutovanje i prebacivanje ljudi u saradnji sa mesnim hrvatskim vlastima.
- c) Lica 1924. i 1925. godišta, ukoliko nisu pravoslavne verispovesti, privešće se kao regruti hrvatskih oružanih snaga i predaće se za to nadležnim hrvatskim vojnim ustanovama.
- d) Ostalo ljudstvo biće na raspolaganju tvrđavsko-pionirskim štabovima za građevinske radove na fortifikacijskim objektima na obali.
- e)⁶ Ukoliko se prilikom regrutovanja utvrde politički nepouzdanе osobe, iste treba uvrstiti u radne bataljone izvan obalskog područja.
- f) Za snabdevanje ljudstva navedenog pod d) važe osnovne direktive hrvatskog Ministarstva unutrašnjih poslova br. VT 11/44 od 22. 1. 1944.⁷
- g) Predaja ljudstva mora se obaviti do 15. marta 1944.

Za nemačkog opunomoćenog generala
u Hrvatskoj
Načelnik štaba
fon Zotfang⁸
pukovnik

Na znanje:

K-di 2. oklopne arm. (veza: Ia/O. Qu/Qu. 2. str. pov. br. 0975/44)⁹

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka (veza: O. Qu/Qu. 1 od 23. 2. 44)¹⁰

⁶ Na margini dokumenta, u visini stava pod e), rukom je dopisana nečitka primedba.

⁷ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁸ Sothfang. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁹ To je naređenje (za koje je 26. februara dato objašnjenje da je samo pripremljeno prirode) K-de 2. OkA od 13. februara 1944. o merama koje treba preduzeti za deportaciju svih za borbu sposobnih muškaraca sa ostrva i priobalnog područja jadranske obale okupirane Jugoslavije (AVII, NAV-T-313, r. 199, s. 0984—6). To naređenje je potom dopunjeno 3. marta. U dopuni, K-da 2. OkA je naredila da se mere u vezi »evakuacije« stanovništva odnose na odseke Zadar — Biograd — Šibenik — Split, Omiš — Makarska i Dubrovnik — Kotor kao i na Split, čiju evakuaciju je trebalo predvideti u najkraće vreme (bilo je

V SS-brd. korpusu

XV brd. AK

Insp.¹¹ za utvrđivanje »Istok«

Komandantu Tvrđavskih pionira 14

29. tvrđavsko-pionirskom štabu

33. tvrđavsko-pionirskom štabu

...¹²

predviđeno da se iseli oko 5.000 lica). Nešto kasnije, 7. marta, naređen je početak deportacije sa ostrva.

U vezi s tim, K-da 15. BAK-a je predvidela deportovanje stanovništva u dva stepena i to u I stepenu pojedine gradove i naselja, a u II stepenu celokupno stanovništvo u zoni zaprečavanja. Tako je trebalo komunikacijom Knin — Bihać iseliti oko 200.000 lica u rejone severno od Save.

U međuvremenu, i K-da 5. SS-BAK-a izvestila je 22. marta o početku deportacije, a u svom izveštaju od 30. marta obavestila je da je evakuacija ostrva na njenom području završena i da je evakuisano 3.929 za borbu sposobnih muškaraca. U međuvremenu je intervenisala i K-da Grupe armija »F« u vezi svoga naređenja od 23. marta upućenog K-di 2. OkA, kojim se zahtevalo da se evakuacijom obuhvate svi muškarci rođeni od 1896. do 1927. godine, i da se na ostrvima ostave samo ljudi stariji od 50 i deca ispod 17 godina.

K-da 21. BAK-a takođe je u svom izveštaju od 26. marta izvestila da će se u Albaniji evakuisati 73.000, a u Crnoj Gori 12.000 ljudi.

U toku sprovođenja deportacije muškaraca, bilo da su prisilno regrutovani i odvedeni za popunu nemačkih i ustaško-domobranskih jedinica ili da su, pak, odvođeni na prisilan rad na fortifikaciji obale, nemački okupator je bio brutalan. Sela su spaljivana (npr. Borovci kod Metkovića), stoka i materijalna dobra pljačkani, a iz nekih čisto hrvatskih sela celokupno stanovništvo deportovano je u Sarajevo (Ostojčići, Kresovići, Graci, Radljići i Krum kod Metkovića). Takođe su, u rejon Sarajeva, deportovani i muškarci sa ostrva ispred Biograda, Splita, Trogira i Šibenika. Tako je do 16. aprila deportovano sa Brača 396 muškaraca, Pelješca — 1094, Hvara — 1252, Korčule — 1566, Mljeta — 420, Šipana — 65, Lopuda — 20, itd. Takođe je izvršena deportacija muškaraca sa Šolte, Drvenika, Prvića, Zlarina, Krapnja, Rogoznice, Uljana itd. Te mere su, prema izveštajima nemačkih komandi, dovele do masovnog odlaska muškaraca u partizane. K-da 5. SS-BAK-a zahtevala je, npr., 18. juna da se odobri deportacija muškaraca iz Bologa, Selca, Novog Sela i Sumartina, pošto stanovništvo u tim mestima pomaže partizane, dok je K-da 15. BAK-a čak 2. oktobra 1944. zahtevala odobrenje za deportovanje muškaraca iz sela Mrkića i Jankovaca kod Bihaća kao potpuno komunistički nastrojenih mesta. Koliko je na taj način deportovano ljudi, redakcija nije mogla tačno da ustanovi. Prema proceni, taj broj deportovanih se verovatno kreće oko 30.000 za borbu sposobnih muškaraca. Opširnije o tome vidi dok. br. 54; NAV-T-313, r. 199, s. 988—95, 1001, 1027, 1030, 1037, 1047, 1084, 1108—9, 1121, 1125—6, 1157, 1203—4 i 1225; NAV-T-314, r. 560, s. 1167 i NAV-T-314, r. 663, s. 220; naređenja i izveštaji k-ta Jugoistoka, K-de 2. OkA i K-de 5. SS, 15. i 21. brdskog armijskog korpusa za period februar — oktobar 1944. godine.

¹⁰ Tim dokumentom od 23. februara 1944. redakcija ne raspolaže.

¹¹ Inspektor

¹² Redakcija je s tri tačke označila nečitak deo teksta, dopisan rukom na kraju dokumenta.

BR. 26

DIREKTIVA KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIJE OD 27. FEBRUARA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA O OSNOVNIM ZADACIMA NA UTVRĐIVANJU OBALE I O BORBI PROTIV PRIPADNIKA NOV I POJ¹

Prepis

*Depeša Komande 2. oklopne armije od 27. II 1944.
stigla 5. 3. 44.*

*Veza: Komanda 2. oklopne armije, Operativno odeljenje str.
pov. br. 298/44 od 31. 1. 44.*

Tiče se borbe protiv bandi.

- 1) Osnovni zadatak korpusa 2. oklopne armije ostaje da odbrambenu snagu obalskog fronta, daljim produženjem radova na utvrđivanju obale i pripremama zaprečavanja, sa svim naporima stalno jačaju i da dalje organizuju odbrambene mere. Pri tome moraju držati slobodne neophodne železnice za dotur i puteve dotura koji su neophodni za obalsku odbranu, s obzirom na rastuću napetost pomorsko-saobraćajne situacije. Pored toga, mora se zahtevati neprestano angažovanje svih raspoloživih snaga i sredstava da bi se neprestano napadale bande, koje su poslednjih meseci, u velikim operacijama u prostranim oblastima armijskog područja, tučene i čija je borbena vrednost znatno oslabljena, kao i da im se ne dozvoli da dođu do predaha. Radi uspešnog savlađivanja bandi, mora se potpuno iskoristiti vreme pre početka proleća, koje uslovljava manju pokretljivost bandi, otežanu prolaznost planskog terena i povećane teškoće u snabdevanju bandi.

Pošto, za sada, za velike operacije ne stoje na raspolaganju sopstvene snage u dovoljnom broju, moraju se male operacije sprovesti kod svih divizija, jačine najmanje do jednog ojačanog bataljona, a kod korpusa jačine najmanje do jednog ojačanog puka, tako da u divizijskom (korpusnom) području stalno teče jedna od ovih operacija.

Cilj operacija je što je moguće veće slabljenje bandi. Postizanje ovog cilja podržava se celishodnim razbijanjem

---

¹ Snimak overenog prepisa depeše (pisane na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 83—4.

crvene organizacije snabdevanja uz istovremeno sprečavanje neprijateljskog prekomorskog snabdevanja.

I dalje treba težiti zahvatu banditskih štabova, inostranih komandi za vezu, i tako dalje, putem angažovanja snaga za specijalnu upotrebu. Detaljno prethodno obaveštavanje sa svim raspoloživim izviđačkim sredstvima (takođe zajedno sa kontraobaveštajnim odeljenjem), tačne pripreme, najstrože održavanje tajnosti i iznenadno stupanje u borbu sa najširim iskorišćavanjem motorizovanog transporta su pretpostavke za uspeh. Za sada postojeća snežna situacija jako ograničava mogućnosti smeštaja i pokreta bandi, demaskira pećinska skrovišta jasno uočljivim stazama. Upravo sadašnje vreme je naročito pogodno za savlađivanje bandi. Teškoće sopstvenih jedinica u vođenju borbe treba solidno otklanjati odgovarajućim komandnim i organizacionim merama kako bi se mogao postići cilj borbe.

- 2) Trajanje operacija proteže se, kao i dosada, samo na nekoliko dana, tako da se ovo kratkotrajno slabljenje obezbeđenja skoro svuda može podneti.
- 3) Pripreme i sprovođenje operacija treba široko koristiti za obuku jedinica. Zato, neposredno nakon završetka pojedinih borbenih dejstava celokupne operacije, treba da se sprovedu diskusije sa komandantima, starešinama jedinica, nižim komandnim kadrom i jedinicama.
- 4) Do kraja marta, svaki deo pešadijske jedinice ima da sprovede najmanje dve višednevne operacije protiv bandi. Specijalne rodove u odgovarajućem obimu priključiti ovome. Ako se u naročitim slučajevima ne pokaže korisno odvajanje delova jedinice od zadataka obezbeđenja, komanda korpusa treba u svakom slučaju da obezbedi da se, putem odgovarajućih smena u turnusu, izbegne učmalost jedinica u stagniranim zadacima obezbeđenja.

Takođe čestim premeštanjem hrvatskih jedinica najbolje se ometa eventualno uspostavljanje veza sa mesnim bandama. Povremena popuna delova jedinica alarmnim jedinicama služi istovremeno i podizanju borbene snage alarmnih jedinica.

- 5) Korpusna komanda stalno izveštava, pod lozinkom »Zečji lov«,² o operaciji koja treba da se sprovede na osnovu ove naredbe, i to 10 dana pre njenog početka, o nameravanom planiranju i sprovođenju, uz usvajanje posebne šifre

---

² »Hasenjagd«

za svaku operaciju. Trebovanja pogonskog goriva blagovremeno uputiti Komandi pozadine 2. armije.

Komandant
2. oklopne armije
potp.: Rendulić³

Operativno odeljenje str. pov. br. 581/44

Za tačnost prepisa

...⁴
kapetan i ordonans-oficir

BR. 27

OBAVEŠTENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 28. FEBRUARA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O FORMIRANJU MUSLIMANSKE LEGIJE NA PODRUČJU CRNE GORE I SANDŽAKA S MOLBOM DA SE ZA NJU PREDVIDI SNABDEVANJE KAO I ZA NEMAČKE JEDINICE¹

KTB

Prilog 85

POVERLJIVO!

K-di 2. OkA

Veza: Telefonski razgovor general f. Grolman² — pukovnik fon Gajtner³ 27. 2.

³ Lotar (dr Lothar Rendulic). Rendulić je imao čin general-pukovnika i nalazio se na dužnosti komandanta 2. oklopne armije od sredine avgusta 1943. do 25. juna 1944, kada je smenjen s dužnosti zbog neuspeha u drvarskoj operaciji. Suđeno mu je kao ratnom zločincu na procesu u Nirnbergu 19. februara 1948, kada je osuđen na 10 godina zatvora, da bi decembra 1951. bio pomilovan i oslobođen daljeg izdržavanja kazne (vidi fon Zigler, n. d., str. 34).

⁴ Nečitak potpis.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 142. U gornjem desnom uglu četiri nečitka parafa.

² Helmut (Helmuth Grolmann), načelnik Štaba 2. oklopne armije. Imao je čin general-majora. Dvadeset šestog jula 1944. primio je dužnost načelnika štaba Grupe armija »Južna Ukrajina« (20. septembra preimenovana u Grupu armija »Jug«), na kojoj je dužnosti ostao do 24. marta 1945 (vidi fon Zigler, n. d., str. 121).

³ Kurt Ritter fon (Kurt Ritter von Geitner). Tada je bio na dužnosti načelnika štaba vojnoupravnog komandanta Jugoistoka. Proizveden je u čin general-majora 1. aprila 1944. Suđeno mu je, kao ratnom zločincu, na procesu u Nirnbergu od 8. jula 1947. do 19. februara 1948. Međutim, redakciji nije poznato da li je i osuđen (vidi dok. br. 14, obj. 15).

Komandant SS i policije⁴ javlja da je od crnogorske milicije, koja je potčinjena hauptsturmfireru⁵ fon Krempleru,⁶ 2000 ljudi predviđeno za formiranje jedne muslimanske legije.⁷ Ova treba da bude formirana po istom principu kao i SS-bosanska div.,⁸ dakle uniformisana, opremljena i snabdevena od strane Nemaca. On moli da za ovu legiju bude predviđena tablica sledovanja hrane kao i za nemačke trupe.

Vojnoupr. k-t Jugoistoka /Ia, pov. br. 1203/ 44
28. 2. 44

Pismo: K-tu SS i pol.[icije]
u štabu: O. Qu.

---

⁴ Höherer SS-und Polizeiführer.

⁵ Hauptsturmführer (zvanje u SS-jedinicama; odgovara činu kapetana kopnene vojske). Međutim, ovo je greška u prenošenju telegrama. Krempler je imao zvanje standartenfirera (Standartenführer), odnosno čin pukovnika. Vidi navedena dokumenta u narednom objašnjenju.

⁶ Karl (Karl von Krempler). Bio je okružni komandant za Sandžak, faktički je bio potčinjen K-di 2. OkA (AVII, NAV-T-313, r. 190, s. 7450658: naređenje K-de Grupe armija »F« od 31. marta 1944, *Order of Battle of the German Army*, str. 582).

⁷ Bliže o formiranju Muslimanske legije »fon Krempler« u Sandžaku vidi AVII, NAV-T-175, r. 81, s. 2601482—3: izveštaj fon Kremple-
ra od 13. marta 1944. rajhsfireru-SS o stanju legije, NAV-T-501, r. 256, s. 352: informacija k-ta Jugoistoka od 26. marta o formiranju legije (sa oko 2.000 ljudi).

⁸ Misli se na 13. vafen-SS dobrovoljačku bosansko-hercegovačku brdsku diviziju »Handžar«.

**IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 1. MARTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O
BROJNOM STANJU PRIPADNIKA ITALIJANSKIH FAŠISTI-
ČKIH JEDINICA »CRNIH KOŠULJA« NA PODRUČJU CRNE
GORE¹**

Telegram

K-di 2. OkA

Primeraka 8

K. T. B.

Pred.: Brojna stanja ital. jedinica crnih košulja² u Crnoj Gori³

Štab 72. legije, Podgorica: 15 ofic. 190 podof. i vojn.	
72. bat. crnih koš., ⁴ Danilovgrad:	18/355 ⁵
111. bat. crnih koš., Nikšić:	14/295
Štab 86. legije, Bar:	9/115
86. bat. crnih koš. ⁶ Rijeka: ⁷	18/350
82. bat. crnih koš. »Musolini«, Budva:	11/490
144. bat. crnih koš., Cetinje:	12/220
1 č. 33. bat. crnih koš., Podgorica:	6/53
1 č. 81. bat. crnih koš., Podgorica:	11/110
94. bat. crnih košulja, Bar:	16/390

Brojna stanja sa stanjem početkom godine.

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 1851/44
od 1. 3. 44.

...⁸

...⁹

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 12.

² To su fašističke jedinice italijanskih oružanih snaga, poput SS-jedinica u nacističkoj Nemačkoj; posle kapitulacije Italije, 8. septembra 1943, potčinjene su nemačkoj komandi.

³ Reči »u Crnoj Gori« dopisane su u originalu rukom.

⁴ i ⁶ Ti bataljoni (72. i 86.) rasformirani su prema naređenju K-de 21. BAK-a od 26. marta 1944. Vojnici i podoficiri su upotrebljeni za popunu 31. i 81. bataljona »crnih košulja«, dok su oficiri upućeni u Dulag 172 u Zemun (Durchgangslager — prolazni zarobljenički logor). O tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 56; predlog K-de 21. BAK-a od 7. marta 1944. K-di 2. OkA za rasformiranje 72. i 86. bataljona i s. 222: naređenje K-de 21. BAK-a od 26. marta 1944. Štabu 181. peš. divizije za popunu 31. i 81. bataljona »crnih košulja« i upućivanje oficira u Dulag 172.

⁵ U brojitelju je prikazan broj oficira, a u imenitelju — podoficira i vojnika.

⁷ To jest: Rijeka Crnojevića.

⁸ Verovatno: Kaulbak (vidi dok. br. 19, objašnjenje 10).

⁹ Nečitak paraf.

BR. 29

INFORMACIJA 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 5. MARTA 1944.
KOMANDANTU SREMA O POKRETIMA I PRIKUPLJANJU
JEDINICA U SREMU I SLAVONIJI ZA PREDSTOJEĆU
OPERACIJU »KANE«¹

STROGO POVERLJIVO!

Str. pov. 238/44²

Prepis

KR. Telegram str. pov. br. 917 od K-de 2. OkA od
5. 3. 1944 u 16.00 časova,³ predmet za komandanta, samo po
oficiru
(Umoljava se potvrda prijema str. pov.)

Az.: Chefs. ⁴	01/44
R. Nr. . . 1 . .	

Komandantu Srema

1.) Situacija u vezi bandi zahteva da sredinom marta započne
velika operacija čišćenja rejonu između Save i Drave.

*Konspirativni naziv: Kane*⁵

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 672, s. 21—4. U gornjem desnom uglu nalaze se dva nečitka parafa.

² Dopisano rukom.

³ Tim dokumentom redakcija ne raspolaže.

⁴ Četvrtasti pečat primaoca.

⁵ To nije bio pravi cilj operacije »Kane« (»Cannae«), pa je taj zadatak bio postavljen samo zato da bi se sačuvao u tajnosti njen stvarni cilj, koji je zapravo bio u tome da se izvrši prikupljanje nemačkih jedinica u Banatu, Sremu, Slavoniji i Međumurju radi upada u Mađarsku i njene okupacije delom snaga sa područja okupirane Jugoslavije. Usputno je postavljen zadatak jedinicama koje su se prikupljale na tome području da vrše pročešljavanje rejonu prikupljanja kako bi se zamaskirao glavni cilj operacije. Okupacija Mađarske provedena je pod šifrom »Margarete I« (»Margarethe I«) kako bi se sprečilo istupanje Mađarske iz rata na strani fašističke Nemačke i obezbedilo dovođenje na vlast Ferencu Salašija, vođe fašističke organizacije »Strelastih krstova«. Okupacija Mađarske počela je 19. marta 1944, dok su pripreme i planiranje počeli još 29. septembra 1943. Opširnije o tome vidi dok. br. 31; tom I, knj. 8, dok. br. 46, 53, 58, 59, 63 i 66; tom V, knj. 25, dok. br. 72 i 80; AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 589—698: direktive, izveštaji i naređenja k-ta Jugoistoka, 2. OkA i 69. AK-a od 7.

Do sada naredene operacije čišćenja na ovom području otpadaju. Ali mora se računati s tim da će neprijatelj, radi rasterećenja svojih snaga koje su tamo napadnute i radi vezivanja nemačkih snaga na obalskom području, za vreme predviđene operacije vršiti na obali, naročito na odseku Šibenika, Splita, kao i protiv ostrva, učestale i ofanzivne operacije.

2.) Zbog toga treba do 12. 3. prebaciti i staviti na raspolaganje:

a) *Na području 69. AK odnos.[no] k-ta Srema:*

XV brd. AK:

202. tenk. bat. (bez 1. čete) žel. transportom od Bihaća u rejon Novska — Okučani.

1. č 202. tenk. bat. maršem od Banje Luke u isti rejon.

92. gren. puk (mot.) maršem od Knina preko Mostara u rejon Bos. Brod — Andrijevci. Guseničarske delove od Mostara utovariti žel. transportom. Zbog toga treba stići u Mostar do 8. 3. 44.

92. gren. puk (mot.) i jednu četvu 45 (mot.) inž. bat. maršem pak u Vinkovce.

1. brd. div. sa svim delovima u rejone prikupljanja: Sisak — Petrinja — Glina, Dubica — Kostajnica — Sunja, Bos. Gradiška — Zalužani, uz pridržavanje 24-tvoročasovne spremnosti za marš. Upotreba delova divizije kao rezerve za protivnapad na Banju Luku otpada pristizanjem u rejone prikupljanja.

V SS-brd. korpus:

4. puk »Brandenburg« (bez III) maršem u rejon Pakrac — Banova Jaruga

45 (mot.) inž. bat (bez 2. č) maršem u Vinkovce.

K-dant Jugoistoka (K-da Gr. armija. »F«):

Meš. č za vezu Škole za borbenu obuku u Nišu žel. transportom za Zagreb.

Grupa armija »E«: 22. brd. AK

sa jedinicama veze žel. transportom u Rumu.

jednu bateriju 201. divizionu jurišnih topova žel. transportom u Vinkovce.

b) *Na području vojnopravnog komandanta Jugoistoka:*

V SS-brd. AK:

---

do 13. marta 1944; AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 442—690: direktive, izveštaji i naređenja Operativnog štaba »Margarete« od 13. do 19. marta 1944. godine; Persi Ernst Sram, n. d., knj. IV¹, str. 177—247 i 626—9.

jednu č 45 (mot.) inž. bat. u jedan rejon južno od Beograda, koji treba tek da se naredi. Tamo pod komandu 5. pol. p.[uka]

- 3.) Verovatno će se formirati sledeće borbene grupe:
- a) Bobrena grupa »Cvade«:⁶ trupe 330. brd. div.
  - b) Bobrena grupa »fon Štetner«:⁷ trupe 1. brd. div., 202. tenk. bat., 4. puk »Brandenburg«
  - c) Bobrena grupa »Brauner«:⁸ trupe: delovi 42. lov. div. (shod. tač. 6)

b) bb),
delovi 8. SS konj. div. (shod. tač. 6)

b) cc),
92. gren. puk (mot.)
45 (mot.) inž. bat. (bez jedne č)
jedna baterija 201. div. jurisnih topova.
23. i 65. tenkovski vod.

- d) Bobrena grupa »Uc«:⁹ trupe: delovi 100. lov. div, koji su do 12. 3. stigli u rejon Indija — Mitrovica — Petrovaradin.
5. pol. puk (mot.)
jedna č 45 (mot.) inž. bat.
64. tenkovski vod

Pristizanjem u naredene rejone biće navedene jedinice u pogledu snabdevanja i što se tiče smeštaja potčinjene 69. AK, odn. k-tu Srema. O taktičkoj potčinjenosti [jedinica] uslediće naređenje. Ove komandne instance će u neophodnom obimu upoznati sa ovim planiranim formiranjem borbenih grupa samo k-te divizija odn. k-te samostalnih jedinica, radi hitnog uspostavljanja veze.

---

⁶ Nazvana po general-majoru Cvadeu (Zwade), komandantu 330. brdske divizije.

⁷ Nazvana po general-lajtnantu Valteru Štetneru, plemiću od Grabenhofena (Walter Stettner, Ritter von Grabenhofen), komandantu 1. brdske divizije. Nestao je 15. oktobra pri proboju njegove divizije iz okruženja kod Beograda (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113; Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 34 i 98).

⁸ Nazvana po general-lajtnantu Jozefu Brauneru (Josef Brauner), komandantu 42. lovačke divizije. Zarobljen je na istočnom frontu 1945 i umro u zarobljeništvu (vidi Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 142, 144 i 147).

⁹ Nazvana je po general-lajtnantu brdskih trupa Vilibaldu Ucu (Willibald Utz), komandantu 100. lovačke divizije.

- 4.) Za, shodno tački 2, nastala ispadanja iz stroja treba da XV brd. AK-u hitno prebaci:
- a) K-da 2. OkA:
 Žel. transportom od Kragujevca u Bos. Novi:
 jedan štab puka z. n. u. (mot.) i Okl. gren. jurišni bat.
 2. okl. armije.
 Stizanje na mesto cilja najkasnije 10. 3.
- b) Nemački opun. general u Hrvatskoj:
 1. puk »Brandenburg« (bez II)
 maršem preko Skadra, Dubrovnika, Metkovića, Sinja u rejon Knina, kao pokretna udarna rezerva. Stizanje na cilj najkasnije 10. 3.
 Planirano angažovanje bat. za operaciju »Frajšic« [»Freischütz« — »Slobodni strelac«] ovim ostaje ne-taknuto.
 105. izviđ. bat. ostaje XV brd. AK, kao pokretna udarna rezerva, do daljnog potčinjen.
- 5.) Potrebe pogonskog goriva za mot. delove trupa i po mogućstvu improvizovano utovarivanje jedinica na mot. transportna sredstva koje proizilaze prebacivanjem naređenih snaga naznačenih u tački 2. i 4. treba hitno trebovati od komandanta pozadine 2. OkA.
- 6.) V SS brd. AK obezbediće da 7. SS brd. div. »Princ Eugen« hitno preuzme i drži rejone koje je do sada osiguravao 4. puk »Brandenburg«, odn. 45 (mot.) inž. bat. Odbrana Jajca mora da se obezbedi i protiv jačih neprijateljskih napada. Izv. bat. 1. lovačkog rez. puka treba što je moguće pre prebaciti XV brd. AK, najkasnije čim OKW odobri zahtev za prevremeno i vanplansko angažovanje 13. SS- B. H. dobrov. brd. div. i ista može da preuzme osiguranje rejona Tuzla. Termin će se narediti.
- 7.) a) XV brd. AK obezbediće, angažovanjem odgovarajućih snaga, odbranu Banje Luke i Prijedora. Zatvaranje obalskog odseka mora se u potpunosti održavati i stalno naknadno poboljšavati. Treba predvideti držanje u pripravnosti udarnih rezervi u dubini obalske zone.
- b) LXIX AK obezbediće:
- aa) odmah 24-časovnu pripravnost za marš svih delova 330. brd. div. u sadašnjem rejonu razmeštaja odlazuci dosadašnje namere.
- bb) do 10. 3. uspostavljanje pripravnosti za akciju borbene grupe 42. lov. div. u sadašnjem rejonu razmeštaja oko Broda, što je 42. lov. div. javila teleg. Ia

pov. br. 2646/44 od 29. 2.,¹⁰ uz istovremeno 100% motorizovanje iste. Ukoliko uspostavljanje pripravnosti za akciju ne ide na uštrb, mogu svi delovi divizije i dalje da se angažuju za lokalne zadatke osiguranja.

- cc) Do 10. 3. pripravnost za akciju najmanje jednog alarmnog bat. i jedne alarmne baterije 8. SS konj. div. u rejonu Osijek.

Pripravnost za marš 330. brd. div. treba javiti do 7. 3. 44, a pripravnost za akciju i raspored delova 42. lov. div. i 8. SS konj. div. do 9. 3.

- 8.) Novi raspored komandnih područja naređen od strane K-de 2. OkA, Ia, Str. pov. br. 627/44¹¹ treba najkasnije do 9. 3. u 12.00 časova izvršiti. Uz to je predloženo da se LXIX AK potčini i prebaci na područje korpusa cela 18. SS oklop. gren. div. U gore naved. tački 6 naređena potčinjavanja Komandi ostaju na snazi ukoliko se prethodnim naređenjem nisu promenila.

- 9.) Pravovremeno izvlačenje i marševske ciljeve jedinica koje se ustupaju treba stalno javljati, isto tako i namere za novi razmeštaj na osnovu ustupanja odn. pridavanja jedinica.

Bezuslovno se treba pridržavati naređenih vremenskih termina za pristizanje.

K-da 2. OkA Ia/Fü¹² str. pov, 18/44 predmet načelnika.

F. r. A.

...¹³

major

---

¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim telegramom.

¹¹ To je naređenje K-de 2. OkA od 1. marta 1944. K-di 69. AK za regulisanje komandnih odnosa na teritoriji NDH. Po ovome naređenju, Komanda pozadine 582. prima komandu u Sremu pod nazivom »Komanda Srema« sa komandnim mestom u Vukovaru (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 219—20).

¹² Verovatno: Ia/Führungsgruppe (Operativno odeljenje/Operativna grupa).

¹³ Nečitak potpis.

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 9. MARTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O
ZAJEDNIČKOJ NEMAČKO-ČETNIČKOJ OPERACIJI »BORA«
PROTIV JEDINICA 2. KORPUSA NOVJ NA PROSTORU
DANILOVGRAD — CETINJE — PODGORICA¹

K. T. B. 45

Telegram

K-di 2. OkA

POVERLJIVO

- 1.) *Sumarni i iskustveni izveštaj:* Operacija »Bora« od 27. 2. do 3. 3. 44. Sprovedena je četnička operacija »Bora«, pod nemačkom komandom, radi čišćenja rejona Danilovgrad — Čevo — Cetinje — Podgorica.²
- 2.) *Jedinice koje su učestvovala:*
4000 ljudi nacionalne žandarmerije, milicije, 215. abver-trup, jedna brdska baterija iz ratnog plena, lovačko poterno odeljenje 181. peš. div.
Naoružanje:
Puške, 60 puškomit. r.
- 3.) *Rukovođenje:*
Samost.[alna] feldk.-tura 1040 Cetinje.
- 4.) *Komandovanje:*
K-t mesta Podgorica³
- 5.) *Sprovođenje:*
U delom. oštrim borbama, kolone, koje su nastupale od i., ji., i j., polako su osvajale teren. 29. 2. zauzeto je Čevo. Neprijatelj (jačine 250 ljudi) izvukao se prema sz. Posle odlaska nemačkih snaga i započinjanja neprij. protivnapa-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 65.

² Na tom prostoru dejstvovala je Primorska operativna grupa 2. korpusa NOVJ. Usled neaktivnosti grupe, četnici su uspeli da ovladaju komunikacijom Danilovgrad — Nikšić, pa je zbog toga Štab 2. korpusa naredio 1. marta 1944. da se preduzmu ofanzivna dejstva (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 77 i 86; AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 397, 1390, 1396, 1397, 1405, 1414, 1415, 1422 i 1425: izveštaji K-de 21. BAK-a od 26, 27, 28. i 29. februara i 1, 2, 3. i 4. marta 1944).

³ Sada: Titograd.

da, četnici⁴ su se delom, u paničnom strahu, povukli na svoje polazne položaje. Neprijatelj je ponovo zauzeo teren očišćen operacijom.

6.) *Gubici neprijatelja:*

32 mrtva, 68 ranjenih, 23 zarobljena.

Plen:

2 p. mitr., 1 mitr., 15 pušaka, 1 radio-stanica, propagandni materijal i hrana.

Sopstveni gubici:

20 mrtvih, 31 ranjen, 46 nestalih.

7.) *Iskustva:*

a) Građanska zaštita, usled nedovoljne opremljenosti i slabog borbenog morala, nije pogodna za izvršavanje borbenih zadataka; žandari, milicija, četnici, uz učešće nemačkih trupa, podesni za borbene zadatke i zadatke osiguranja.⁵

b) Kavkaski dobrovoljci 215. abver-trupa pokazali se dobro.

c) Uzimanje sa sobom teškog naoružanja samo uz nemačko osiguranje.

d) Snabdevanje hranom domaćih jedinica neprikladno, marševski obrok hrane potreban.

e) Prilikom sličnih operacija preduslovi za uspeh su učešće nemačkih trupa, podrška teškim naoružanjem i veza do pojedinih borbenih grupa. ...⁶ ...⁷

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 1991/44
od 9. 3. 44.

...⁸

---

⁴ Bliže o njima i njihovom porazu 3/4. marta, u borbi protiv 2. dalmatinske i 5. crnogorske brigade i Lovčenskog NOP odreda, vidi tom III, knj. 7, dok. br. 86, 91, 94, 97 i 100; Grupa autora, *ORNJ*, str. 213—5; AVII, Čda, reg. br. 17—2, k. 140: naredba Kolašinskog nacionalnog odreda o pohvali jedinica za dejstva od 26. februara do 8. marta 1944. protiv jedinica NOV i POJ u Katunskoj mahiji; reg. br. 13—6 i 14—6, k. 140: izveštaj Štaba Vučedolske četničke brigade od 14. i 17. marta o dejstvima kod Čeva i Nikšića.

⁵ U ratnom dnevniku 21. BAK-a za 3. i 6. mart 1944, između ostalog, piše da poduhvat nije dao očekivane rezultate; da četnici nisu sposobni sami, bez učešća nemačkih trupa, da izvode operacije protiv komunista; da je potrebno četnicima dodeljivati teško naoružanje i obezbediti dobru vezu sa borbenim grupama; da je očišćeni teren ponovo u rukama partizana (AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 671 i 679).

⁶ i ⁷ Dva nečitka parafa.

⁸ Verovatno: Kaulbak (vidi dok. br. 19, objašnjenje 10).

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 10. MARTA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA O NOVIM POSTUPCIMA U OPERACIJI »KANE« NA PODRUČJU SREMA I SLAVONIJE RADI DOVOĐENJA PROTIVNIKA U ZABLUDU¹

STROGO POVERLJIVO

Br. B. ³ Nr. str. pov. 1/44	2
--	---

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

H. Qu., 10. 3. 1944.

Ia, str. pov. br. 1050/44

Prilog br. 710	4
----------------	---

90 primeraka

Ch.⁵ 47. primerakPrim.: 10. 3. 44⁷

44	6
Az.: ...	
2	
Br.: ...	

Kdr⁸

Osnovna operativna direktiva br. 1
Za operaciju »K a n e«

Dosadašnje operacije većih razmera protiv bandi pokazale su da neprijatelj uvek blagovremeno sazna o našoj koncentraciji i na osnovu toga lako zaključuje pravac i cilj operacije. Skoro nikad nije uspelo iznenađenje, a odlučujući uspesi većinom se nisu mogli postići.

U predstojećoj operaciji »Kane« primeniće se iz osnova novi postupci. Oni se sastoje:

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 672, s. 28—9.

², ⁴ i ⁶ Redakcija nije mogla da ustanovi kome pripadaju ovi četvrtasti pečati. Verovatno su to pečati k-ta Jugoistoka uz predmet »Kane«.

³ Briefbuch (brifbuh — delovodnik).

⁵ i ⁸ Oznake u ovim okruglim pečatima znače: Ch (Chef — načelnik), odnosno Kdr (Kommandeur — komandant).

⁷ Dopisano rukom.

- a) u lažnim pokretima velikog obima kako za vreme koncentracije tako i za vreme same operacije,⁹
b) iz naređenja, koja pod izvesnim uslovima moraju brzo da se opozovu i zamene novim i suprotnim.
Ovakav postupak zahteva od svih štabova komandi i jedinica:

- 1) *Krajnju elastičnost u izdavanju naređenja*, koja mora da se obezbedi stalnom pripravnosti za rad svih postojećih sredstava za prenošenje naređenja. Naređenje koje je vremenski poslednje *dato* važi!
- 2) *Držanje potčinjenih združenih i osnovnih jedinica na uzdi*, t.z.¹⁰ izdavanje obimnih borbenih zadataka, ali postaviti kraće međuciljeve i strogo regulisanje službe obaveštavanja.
- 3) *U svako doba brzu spremnost za marš* u svim i u potpuno neočekivanim pravcima.
Pri tome hitno novo organizovanje izviđanja, osiguranja na maršu, podelu jedinica i veze.
- 4) *Kratkoročno formiranje mešovityh borbenih grupa svih rodova* (prednji odredi) za specijalne zadatke, a da se ne sme izgubiti jasna slika organizacije komandovanja i orijentacija o situaciji, zadatku, susedu itd.

Treba obezbediti da se sa ovim zahtevima upoznaju oficiri svih činova, u datom slučaju i prethodnom promenom komandanta — bez obzira na rang, samo na osnovu znanja i brzog reagovanja. Obezbeđenju rezerve starešina radi dobijanja ordonans-oficira, z. s.¹¹ se pridaje naročita važnost.

Dostavljeno:
Kane I

baron f. Vajks
general-feldmaršal

---

⁹ Ti pokreti i prebacivanje jedinica vršeni su pod šifrom »Trojanski konj« (»Trojanisches Pferd«) — vidi Persi Erenst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 193.

¹⁰ To znači. U originalu je upotrebljena skraćenica d. h. (das heisst).

¹¹ Za sada. U originalu je upotrebljena skraćenica z. Z. (zur Zeit).

IZVEŠTAJ ARMIJSKE GRUPE »FON CANGEN« OD 10. MARTA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »C« O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U ISTRI I SLOVENIJI OD 24. JANUARA DO 29. FEBRUARA 1944. GODINE¹

POVERLJIVO

Armijska grupa »f. Cangen«
Odelj. Ic, pov. br. 877/44

A. H. Qu., 10. 3. 1944.

Izveštaj o radu Odelj. Ic
za vreme od 24. 1. — 29. 2. 1944.

24. 1. 44, Komanda 87. AK, smenivši K-du 14. a[rmije], preuzela je komandu nad njenim dosadašnjim područjem uz dodatak oznake »Armijska grupa f. Cangen«.² Prebačena je u dosadašnje sedište K-de 14. a[rmije] sa Operativnim odeljenjem u Cola'di Lazise³ i Poz. odeljenjem u Garda (provincija Verona).

I. Stanje kod neprijatelja

A. — Situacija na kopnu (stanje bandi):

I na području Armijske grupe, u okviru vođenja rata na kopnu, situacija kod neprijatelja ograničavala se na pojavljivanje bandi i na dalje razvijanje banditizma. Banditske snage koje operišu na području Armijske grupe organizovane su na principu pokrajina uglavnom po sledećem:

1.) *Severna i severozapadna Italija:*

...⁴

2.) *Istra i Slovenija:*

- a) rejon s. i i. Trst i Tržič,
- b) rejon j. Sv. Petar na Krasu,
- c) rejon Buzet.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 1640, s. 940—55.

² »Armeegruppe von Zangen«. Korpus je u stvari preformiran u armijsku grupu, i kao takav prestao da postoji (vidi *Order of Battle of the German Army*, str. 137).

Nazvana je po imenu njenog komandanta generala Gustava fon Cangena (Gustav von Zangen).

³ Mesto u Italiji.

⁴ Redakcija je s tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Italiju.

- d) rejon s. Pula,
- e) rejon Rijeka — Sušak,
- f) rejon Gorica,
- g) rejon Kobarid — Tolmin — Videm,
- h) rejon Ljubljana.

uz 1.):

Za strukturu snaga bandi na ovom području važe još konstatacije date u izveštaju o radu K-de 87. AK za vreme od 1 — 23. 1. 44.⁵ Razvoj još nije izašao iz stadijuma organizacije. Još nije postignuto organizovano formiranje snaga i stroga koncentracija s tačke gledišta komandovanja, što bi omogućilo jedinstveno istupanje protiv snaga okupacione sile. Delatnost se uglavnom ograničavala na pribavljanje namirnica, novca i odeće, radi održavanja sopstvenog opstanka, kao i opreme, naoružanja, municije, motornih vozila i pogonskog goriva, prepadima na seljačka imanja, radnje, fabrike motornih vozila, ustanove organa vlasti u manjim mestima, magacine, karabinijerske stanice i milicijske straže. Susreti sa nemačkim Vermahtom i sada kao i pre, po mogućstvu, se izbegavaju. Prekoračenje okvira ličnog snabdevanja do sada se jedino zapaža u povećanoj sabotazi na železničkim prugama, putevima i mostovima, ometanju železničkog saobraćaja i prepadima na vozove, sabotazama na kablovima i drugim atentatima na javne ustanove. U ovome se vidi namera da se prekinu i poremete saobraćajne i komunikativne veze koje su od životne važnosti za nemački Vermaht.

Kod ovih banditskih grupa povećavaju se izvesni znaci premorenosti i rasula. Povremeno se moglo zapaziti da pojedini komandanti (pukovnik Rosi,⁶ kap. Davide⁷) teže da ponude skupnu predaju čitavih jedinica s oružjem radi pristupanja instancama Vermahta za specijalne zadatke osiguranja i borbe.⁸ Ozbiljna želja značajnijih grupa snaga za uključivanje u obnovu nove italijanske države i za pouzdano potčinjavanje nemačkom Vermahtu ipak do sada ne može da se zapazi, nasuprot tome, i sada kao i pre, kod komunističkih i patriot-skih bandi mržnja protiv fašizma i okupacione sile, koja ga potpomaže, isto tako je velika. Takođe ima znakova težnji da se pokret oba pravca objedini pod jedinstvenim rukovodstvom za zajedničku akciju, pri čemu jasno dolazi do izražaja zahtev komunista za rukovođenjem.—

⁵ Redakcija ne raspolaže pomenutim izveštajem.

⁶ Rossi. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁸ Ovde je reč o italijanskim partizanima.

uz 2.)

U ovom području nadležnost komandanta u Operacijskoj zoni Jadranskog primorja u celokupnom rukovođenju podleže izvesnim ograničenjima u korist prvenstva visokog komesara u Operacijskoj zoni Jadranskog primorja.⁹

Stroga vojna formacija partizanskih snaga pod jedinstvenim vojnim rukovodstvom postigla je nove uspehe. Na taj način povećana je sposobnost taktičke upotrebe. Štabovi za vezu i pojedini vojni savetnici anglo-američke i sovjetske sile kod vrhovnog rukovodstva partizanskih snaga,¹⁰ delom čak i već kod srednjeg rukovodstva, osiguravaju presudan uticaj savezničkih neprijateljskih snaga na pokret i stvaraju preduslov za buduće iskorištavanje banditskih snaga u ostvarivanju eventualnih budućih anglo-američkih operativnih namera.

Jedinice koje su prvobitno bile vezane za istarsko slovenačko područje, obuhvatajući celokupan velikojugoslovenski prostor, pretopile su se u predviđenu organizaciju Titovih bandi. Prvobitno obeležavanje divizija napušteno je u korist tekućeg nabiranja u Titovim jedinicama.¹¹ Jedino u označavanju brigada umesto brojne oznake zadržalo se tradicionalno obeležavanje imenima ličnosti.¹² Vezivanje jedinica za garnizone ili samo za područja ne postoji. Sem stalnih pokreta manjih jedinica u cilju izvođenja akcije, u poslednje vreme, delom pod utiskom većih neuspeha pri susretima sa nemačkim Vermahtom, koji dovode do promene raspoloženja i dezertiranja, dolazi do pokreta povećanog razmenjivanja i većih jedinica između hrvatskog, istarskog i slovenačkog prostora. Susreti sa nemačkim snagama uglavnom se ne izbegavaju već se, oslanjajući se na svoju premoć, čak i traže.—

---

⁹ Visoki komesar u Operacijskoj zoni Jadranskog primorja bio je tada Frederik Rajner (vidi dok. br. 159).

¹⁰ Misli se na Vrhovni štab NOV i POJ. Međutim, tada su se savezničke vojne misije nalazile već i pri glavnim štabovima, kao i korpusima, pa, prema tome, i pri Glavnom štabu NOV i PO Slovenije. Bliže o zadacima savezničkih vojnih misija vidi tom II, knj. 12, dok. br. 24, 30, 33 i 46 i Uputstvo vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita od 1. januara 1944. Glavnom štabu NOV i PO Slovenije o radu savezničkih vojnih misija (tom II, knj. 11, dok. br. 173).

¹¹ Neke divizije u početku formiranja nosile su nazive po imeni oblasti ili pokrajina (npr.: Srednjobosanska divizija, Gorička, itd.). Međutim, te divizije su, pre ili kasnije, dobile svoj redni broj.

¹² Veći deo brigada GŠ NOV i PO Slovenije, pored rednog broja, nosio je imena poginulih komandanata ili književnika i sl., kao na primer: 1. udarna brigada »Tone Tomšič« i 2. udarna brigada »Ljubo Šercer« 14. NOV divizije ili 6. udarna brigada »Slavko Šlander« 4. operativne zone, te brigade »France Prešeren«, »Fran Levstik«, »Miloš Zidanšek« itd.

Veliko brojno povećanje snaga bandi treba pripisati povećanom prinudnom regrutovanju čak i u područjima koje drži ili kontroliše nemački Vermaht. Snabdevanje oružjem, municijom i ostalim materijalom temelji se delom na kontingentima koji su pali u ruke nakon rasformiranja italijanskih oružanih snaga i od manjih italijanskih jedinica koje su još do sada postojale kao bande, a delom na anglo-američkom snabdevanju vazдушnim putem. Nabavka novčanih sredstava i hrane vrši se sistemom prikupljanja od stanovništva, simpatizera ili pomoću terora nad stanovništvom kontrolisanih područja, osim toga i pomoću operacija u cilju pljačkanja.

U ideološkom delovanju iz propagandističkih razloga proklamira se kao cilj nacionalno oslobođenje i propagira se demokratsko-federativna zajednička jugoslovenska država sastavljena od Srbije, Hrvatske, Slovenije, Crne Gore i Makedonije. U rukovodstvu pokreta jasno se pak opaža komunistička prevaga, koja radi na potčinjavanju sovjetsko-ruskoj prevlasti. Nacionalistički zakamuflirana propagandna akcija, vojni aparat i komunistička partijska organizacija u njihovom delovanju tesno su međusobno povezani. Težnja komunista da rukovode u trupi ostvaruje se preko sistema političkih komesara, koji ima najveći uticaj. Pored organizacije banditskih jedinica koja se stalno nalazi pod oružjem, postoji i »terenska organizacija«.¹³ U ovoj su obuhvaćeni oni stanovnici koji su, doduše, spremni za partizansko ratovanje ali, usled njihovih zanimanja, vezani za mesto, naročito seosko stanovništvo, koji su naoružani pa ipak ostaju u svojem prebivalištu, obavljaju svoje dužnosti i spremni su za upotrebu u akcijama na terenu da bi, pre svega, u slučaju glavnog angažovanja organizacije, u sadejstvu sa savezničkom invazijom, sabotazama na komunikacijama, sredstvima veze i snabdevačkim ustanovama, napali s leđa nemački Vermaht, onemogućili eventualno povlačenje i razaranje od strane nemačkih trupa objekata važnih za rat.—

U italijansko-slovenačkom izmešanom prostoru, u nacionalnom pogledu ne može se više govoriti o želji italijanskog elementa za političko samoodržanje. Italijani koji su se opredelili za borbu protiv fašizma i nemačkog Vermahta često se svesno bez traga pretapaju u naglašeni opšti partizanski pokret, rukovođeni od Slovena.

---

¹³ Misli se na vojno-teritorijalne organe (komande područja i vojne oblasti) i njihove jedinice.

Grupisanje snaga banditskih trupa i njihovo uvrštenje u celokupan sastav Titovog pokreta:

Naziv komunističke banditske vojske jeste: Narodnooslobodilačka vojska i (jugosl.) banditski pukovi (odn. prema pojedinim delovima države); skraćena: NOV-POJ za čitavu Jugoslaviju, NOV-POS za Sloveniju. Vrhovni rukovodeći organ sa nazivom »Vrhovni štab« formiran je pošto je jedna delegacija pokreta imenovala vođu komunista Josipa Broza Tita, hrvatskog porekla, za maršala.¹⁴ Kod njega se nalazi jedna ruska, jedna engleska i jedna američka vojna misija (sedište verovatno u rejonu Jajca, 48 km j. Banja Luka). Pod Vrhovnim štabom celokupnog aparata nalaze se u pojedinim delovima države, nazvani prema njima, »glavni štabovi«, tako za Sloveniju — Glavni štab Slovenije. Pri ovome nalazi se jedna engl. vojna misija i jedna američ. komanda za vezu. Pod Glavnim štabom Slovenije banditske snage formirane su u 7. i 9. korpus.

Nameravanu formaciju korpusa treba računati na 10 divizija, koje su delom još u formiranju. Borbenim dodirima, naročito izjavama zarobljenika i stanovništva, iz zaplenjenih dokumenata, sopstvenim izviđanjem i iz izveštaja agenata saznalo se za 14, 15, 16, 18, 30 (ranije 26. slov. triglav.), 31 (ranije 27. slov. ili gorička) i 32 (ranije 28. slov.) diviziju.¹⁵

U daljoj podeli na brigade, poznate su brigade: Prešeren,¹⁶ Gorica,¹⁷ Gregorčič,¹⁸ Ivan Gradnik,¹⁹ Kosovel,²⁰ Šercer,²¹ Can-

---

¹⁴ Vrhovni komandant NOV i POJ Josip Broz Tito dobio je to zvanje odlukom Predsedništva Drugog zasedanja AVNOJ-a, 30. novembra 1943, kao znak priznanja za rukovođenje u operacijama NOV i POJ i istrajnost koju je pokazao u njenom stvaranju i njenom vojničkom i političkom podizanju (vidi tom II, knj. 11, dok. br. 2).

¹⁵ Na području Glavnog štaba NOV i PO Slovenije i pod njegovom komandom nalazile su se 14, 15. i 18. divizija (7. korpus NOVJ), 30, 31. i 32. divizija (9. korpus NOVJ). Međutim, vidi se da Nemci nisu imali potpune podatke, pa su tako pomešali brojeve nekih divizija. Tako je, na primer, ranija Gorička divizija bila u stvari 27. divizija. Ona je od decembra 1943. preimenovana u 32. a krajem januara u 30. diviziju. Triglavska 26. divizija krajem decembra 1943. preimenovana je u 31. diviziju (vidi Grupa autora, *ORNI*, knj. 2, 121—7).

¹⁶ »France Prešeren«. To je 7. brigada 31. NOU divizije.

¹⁷, ²³ i ³⁰ Ovde je reč o istarskim brigadama (1, 2. i 3.).

¹⁸ »Simon Gregorčič«. To je 17. brigada 30. NOU divizije.

¹⁹ To je bila 3. brigada 31. NOU divizije.

²⁰ »Srečko Kosovel«. To je bila 19. brigada 30. NOU divizije.

²¹ »Ljubo Šercer«. To je bila 2. brigada 14. NOU divizije.

kar,²² Primorska,²³ Tomšič,²⁴ Gubec,²⁵ Levstik,²⁶ Vojko,²⁷ Gorenjska,²⁸ Krastna (proleterska) brigada,²⁹ Idrijska,³⁰ Tolminska,³¹ bez tačne pripadnosti divizijama.

U osnovi korpus se sastoji iz 2—3 divizije, divizija iz 2—3 brigade, brigada iz 3—5 bataljona, bataljon iz 3—4 čete, četa iz 3 voda, vod iz 2 odeljenja. Iz ovog proizilazi sledeće normalno brojno stanje:

2 odeljenja po 10 ljudi	= 1 vod (20)
3 voda	= 1 četa (60)
3—4 čete	= 1 bataljon (240)
3—5 bataljona	= 1 brigada (1000)
2—3 brigade	= 1 divizija (2000—3000)

Stvarno brojno stanje umnogome se razlikuje od normalnog brojnog stanja usled gubitaka u borbi i poteškoća u preformiranju.

Kao teritorijalne formacije postoje »pukovi«,³² karaktera vojnih područja, sa zadatkom vršenja regrutacije, formiranja nastavnih jedinica i upućivanja obučениh vojnika u boračke jedinice. Načelno se regrutuju muškarci od 18 do 45 godina. Na osnovu dobrovoljnog prijavljivanja regrutuju se i žene.—*Za dostavljanje izveštaja služi jako razgranata kurirska služba na osnovu pukovske formacije. Kurirske stanice u većini slučajeva smeštene su po privatnim kućama.*

Terenska organizacija formirana je u »terenske čete«. Njihovi pripadnici stoje na raspolaganju »Antifašističkom veću narodnog oslobođenja«, odn. njegovom komitetu, odn. mesnom komitetu, za izvođenje zadataka ometanja i sabotaza na njihovom mesnom području. (Formacija odgovara ustrojstvu teritorijalnih jedinica.)³³

²² »Ivan Cankar«. To je bila 5. brigada 15. NOU divizije.

²⁴ »Tone Tomšič«. To je bila 1. brigada 14. NOU divizije.

²⁵ »Matija Gubec«. To je bila 4. brigada 15. NOU divizije.

²⁶ »Fran Levstik«. To je bila 8. brigada 18. NOU divizije.

²⁷ »Janko Premrl Vojko«. To je bila 16. brigada 31. NOU divizije.

²⁸ Verovatno su tako zvali jednu od dve brigade 4. operativne zone, tj. 6. brigadu »Slavko Slander« ili 11. brigadu »Miloš Židanšek«.

²⁹ Jedina proleterska slovenačka brigada bila je 1. udarna »Tone Tomšič« 14. NOU divizije.

³¹ Redakciji nije poznato na koju se to brigadu odnosi. U to vreme postojao je Tolminski NOP odred, pa je moguće da se na njega misli.

³² Pukovi u jedinicama NOV i POJ nisu postojali, ali se kao teritorijalni organi pojavljuju komande vojnih područja i oblasti.

³³ i ³⁵ Očito je da podaci nisu potpuni, ali su u velikoj meri tačni. Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ),

Kao komandni organ pojavljuje se i pojam »Komanda operativne zone«. O njenom položaju između Glavnog štaba, dela države (Slovenije) i korpusa, o broju i razgraničenju takvih operativnih zona, ne postoji jasna predstava. Poznat je, bez bližih podataka, naziv »Primorska operativna zona«. ³⁴

U čitavom Titovom pokretu Narodnooslobodilačka vojska organizacijski je uključena kao vojno oruđe »AVNOJ-a« (»Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije«). Ova organizacija predstavlja vrhovni zakonodavni i izvršni organ Jugoslavije sa pravima i dužnostima jednog privremenog parlamenta (predsednik dr Ivan Ribar).

Kao stalni organ koji predstavlja ovo veće prema inostranstvu je »Predsedništvo antifašističkog veća narodnog oslobođenja« (predsednik takođe dr Ivan Ribar). Iz Predsedništva proizilazi sa funkcijom »vlade« »NKOJ« sa 17 članova ³⁵ (Nacionalni komitet (izvršni organ)), pod predsedništvom Tita, preko čije dopunske dužnosti, kao poverenika za narodnu odbranu u ovoj vladi, istovremeno je uspostavljeno pravo naređivanja vojnoj organizaciji. Istovremenom Titovom funkcijom generalnog sekretara Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, jednovremeno se ostvaruje organizacijsko pripajanje i istovremeno uključivanje antifašističkog pokreta narodnog oslobođenja i vojnog aparata u Komunističku partiju.

Aktivnost bandi, odn. borbeni dodir sa bandama, u izveštajnom periodu:

Prepadi, sabotaze i atentati svih vrsta	
odn. sukobi naših snaga sa bandama	= 215
od toga prepadi na železničke pruge	= 50

---

kao vrhovno zakonodavno i izvršno predstavničko telo naroda i države Jugoslavije kao celine konstituisano je na Drugom zasedanju AVNOJ-a 29/30. novembra u Jajcu. AVNOJ je tada formirao i Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) kao privremeni organ vrhovne narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme NOR-a. »Terenske čete«, o kojima je ovde reč, nisu imale nikakve veze sa AVNOJ-em, već su kao takve bile vezane za organe narodne vlasti na terenu — narodnooslobodilačke odbore (vidi tom II, knj. 11, prilog br. 6, 12, 18, 22 i 27).

³⁴ Ta zona je postojala, ali je ukinuta 6. oktobra 1943, i od njenih jedinica, štabova i ustanova formirane su Triglavska, Gorička i Tršćanska divizija i tri NOP odreda (Tolminski, Briško-beneški i Idrijski) (vidi Grupa autora, *ORNJ*, knj. 1, str. 569). Krajem 1943. u Sloveniji su postojale još 3. i 4. operativna zona. Međutim, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 22. decembra 1943, Treća zona je preimenovana u 9. korpus NOVJ, pa je na teritoriji Slovenije ostala samo 4. operativna zona (6. i 11. brigada i više odreda). Vidi Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 121—3.

Prepadi i atentati na vozove i ostali vozni park	= 14
Prepadi na puteve	= 6
Prepadi na mostove	= 5
Sabotaže na kablovima	= 42
Atentati na javne objekte svih vrsta, naročito na one za snabdeva- nje električnom energijom	= 5
Atentati na rukovodeće ličnosti javnog života	= 5
— među kojima ubistvo 2 gaulajtera, jednog predsednika op- štine —	
Štrajkovi	= 4
Nasuprot ovome naše operacije o kojima je javljeno	= 32

Prepadi i atentati, odn. susreti od većeg
značaja, u pojedinostima:

28. 1. 6 km sz. Volčji vrh — Postojna (37 km si. Trst) banditi izvršili prepad na naše odeljenje jačine 16 ljudi. Sopstveni gubici: 15 poginulo, 1 ranjen.

...

4. 2. teretni voz sa vazduhoplovnom opremom i hranom, 4 km s. Borovnica (20 km si. Postojna), usled miniranja iskočio iz šina. 10 vagona se prevrnuo. Od pratećeg odeljenja 4 vojnika teže povređena, peti nestao. Mašinovođa i vozovođa odvedeni. Ložać poginuo.

U noći 4/5. 2. u nemačkom uporištu na severnom izlazu iz Pule pobunila se 22 turk. legionara (Kalmici).³⁶ Ubijeno 7 nemačkih vojnika a 4 ranjena. Legionari pobešli.

6. 2. Kod Podboneseca (28 km si. Videm) jača banditska grupa izvršila prepad na 2 kamiona Vermahta. 3 nemačka podoficira, 7 vojnika kao i 7 legionara poginulo.

8. 2. 2 km jz. Nabrežina (13 km sz. Trst), voz sa ugljem naišao na minu. Na upućenu jedinicu za pomoć otvorena vatra. 4 nestalo.

...

9. 2. u Kanfanaru (27 km s. Pula) u župničkom domu otkrivena zavera za ubijanje nemačkih oficira i podoficira. Uhap-

³⁶ i ³⁸ Reč je o pripadnicima 162. pešadijske divizije, čiji je veći deo boraca s područja Turkmenije i Kavkaza. To su bili, u stvari, zarobljeni crvenoarmejci, koji su potom, najvećim delom dobrovoljno, stupili u ovu jedinicu. Bliže o toj diviziji i njenom razmeštaju na području Istre u to vreme vidi AVII, NAV-T-312, r. 1638, s. 493 i r. 1639, s. 106—7; izveštaji Armijske grupe »fon Cangen« od 31. januara i 12. februara 1944. i *Order of Battle of the German Army*, str. 188.

šeno 7 karabinijera i 188 sumnjivih civila. Sveštenik javno obešen.

15. 2. policija izvršila evakuaciju i razaranje banditskih gnezda Rihemberk (22 km s. Trst), Komen (17 km s. Trst) i malih okolnih sela.

18. 2. kod Srednjeg (14 km jz. Tolmin), kota jz. odatle i između Dreke (9 km zjz. Tolmin) — Debenje (2 km j. Dreka) — Rukin (3 km j. Dreka) neprijatelj pružio jak otpor našoj operaciji. Kod Dolenja (16 km jz. Tolmin) naša borbena grupa privremeno opkoljena. Naše vazduhoplovstvo stupilo u dejstvo. Prilikom razbijanja banditske grupe i čišćenja, neprijatelj je imao 189 poginulih a 29 je zarobljeno. Zaplenjeno: 4 mitr., 9 puškomitr., 3 tovarna grla, municija, hrana. Prema izjavama zarobljenika i stanovnika, razbijene su 17, 18. i 19. brigada 32. divizije. Gro prisilno mobilisanih regruta dezertirao; samo manji deo banditske divizije, prvobitno 2500 ljudi jake, povukao se u ji. pravcu.³⁷

22. 2. između Žminja i Pazina (32 odn. 43 km s. Pula) pretesterisano 100 telefonskih stubova.

22. 2. na železničkoj pruzi j. Hrpelje — Kozina (16 km j. Trst) u dužini od 1,5 km posečeni telefonski stubovi i nabačeni na šine.

23. 2. na putu Pula — Trst, oko 50 km s. Pula, banditi izvršili prepad na kurirsku pratnju. Sopstveni gubici: 2 poginula, 3 ranjena, 1 oficir, 1 podof. i 4 vojnika nestali. Kurirska pošta ostala u našim rukama.

29. 2. između Trsta i Tržiča, 1,5 km pre stanice Devin, ekspr. voz naišao na minu. Lokomotiva i 3 vagona iskliznuli. Posle iskliznuća na voz otvorena mitr. vatra. Nije bilo gubitaka.

Dizanje u vazduh železničke pruge s. Pezaro. Izvršiooci su verovatno 2 agenta, koji su se 28. 2. gumenim čamcem iskrkali kod Pezara.

29. 2. posle žestoke borbe zauzeti Cerkno (15 km ssz. Idrija) i Čeples (14 km s. Idrija). 210 poginulih neprijatelja.

Gubici neprijatelja:

917 poginulih
591 zarobljen
1563 sumnjiva civila uhapšena.

---

³⁷ Reč je o dejstvima 30. NOU divizije (vidi Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 122; tom VI, knj. 11, dok. br. 55 i knj. 12, dok. br. 70).

Plen:

1 mitr. 34	1 gumeni čamac
5 mitr.	1 konj
1 mitr. postolje	6 tovarnih grla
28 puškomitr.	2 zaprežna vozila
2 minobacača	2 prijemnika
149 pušaka	1 tajna radio-stanica
7 autom.	1 radio-uređaj
6 pištolja	1 kompresor
155.300 metaka pešadijske mun.	1 rotaciona mašina
69 ručnih bombi	delovi opreme
1 džak dinamita	(čebad, šatori itd.)
10 kg dinamita	
10 kg razorne municije	
250 dinamičkih patrona	
250 detonatora	
3 eksplozivna punjenja	

Sopstveni gubici: (nemački vojnici, Italijani i pripadnici istočnih jedinica³⁸)
142 poginula (od toga 84 Nemca)
126 ranjeno (od toga 74 Nemca)
106 nestalo (od toga 58 Nemca).

B. Situacija na moru:

- 1.) 3. 2. na Senigallia (25 km sz. Ankona) 2 nepr. jedinice otvorile vatru sa mora.
- 2.) U noći od 10. na 11. 2, na jadranskoj obali 2 neprij. broda tukla su mesta Porto San Đorđo, Porto Civitanova i Porto Rekanati.

C. Situacija u vazduhu:

U izveštajnom periodu bilo je 73 bombardovanja i mitraljiranja, poznatih bacanja i borbi u vazduhu.

Značajniji napadi i borbena dejstva u pojedinostima:

...

30. 1. jače bombarderske formacije uletele u rejon Gorica — Videm. 3 neprijateljska bombardera oborena. Izgubljen jedan nemački lovac. Pilot se spasao.

...

8. 2. bačeno 8—12 padobrana na plato i. Doberdo (10 km jz. Gorica). Snabdevanje bandi oružjem i municijom.

...
24. 2. bombardovana Rijeka. Rafinerija nafte i fabrika torpeda pogođeni. Tankovi za naftu zapaljeni, železnička pruga Rijeka — Matulje (pravac Trst) u prekidu.

25. 2. prilikom bombardovanja železničke pruge kod Borovnica (19 km jz. Ljubljana) oboreno 5 neprijateljskih aparata.

25. 2. prilikom napada na Pulu paa oborila 2 neprijateljska aviona.

II Unutrašnja situacija Italije

A. Raspoloženje i držanje ital. civilnog stanovništva.

...

B. Izgradnja nove italijanske vojske:

U odnosu na prethodni izveštaj, u izgradnji i organizaciji navedenih ital. jedinica, kao i u pojavama koje su karakteristične za razvoj, nije došlo do bitnih promena. U povećanom obimu ispoljava se teror bandi na regrutovanje na područjima koje bande kontrolišu ili samo vrše uticaj. Vojni obveznici nove ital. vojske potpadaju pod prinudnu regrutaciju organizacija bandi. Oni koji su voljni da stupe u vojsku ne odazivaju se pozivu jer ih sprečavaju pretnje da će njihovi članovi porodice biti bojkotovani. Kod vojnika koji se već nalaze u trupi povećava se sklonost za dezertiranje. Na kraju izveštajnog perioda, od brojnog stanja ital. jedinica koje su na području armijske grupe uvrštene, odnosno potčinjene nemačkim jedinicama, od oko 20.000 vojnika bilo je oko 4.500 dezertera. U izveštajnom periodu na području armijske grupe javljeno je za oko 1250 slučajeva nedozvoljenog napuštanja (dezertera) ital. vojnika, odn. dobrovoljaca.

Obrada svih zadataka koji su u vezi sa izgradnjom i rukovođenjem ital. jedinica u nemačkom Vermahtu preneti je Štabu Armijske grupe, Odeljenju Ia/Ital.³⁹

III Abver

...

IV Intelektualno zbrinjavanje

1.) Materijal za zbrinjavanje

U izveštajnom periodu Armijskoj grupi stajao je na raspolaganju sledeći materijal za zbrinjavanje:

3150 svezaka, novela ili knjiga

---

³⁹ Bliže o rasporedu i brojnog stanju italijanskih fašističkih jedinica pod nemačkom komandom vidi AVII, NAV-T-312, r. 1652, s. 801—4: izveštaj Armijske grupe »fon Cangen« od 1. marta 1944. godine.

5	sanduka sapuna
2200	aparata za brijanje
14.900	nožića za brijanje
750	češljeva
38	slika firera
10	sanduka briljantina
300	pari kožnih pertli
17.000	igala za gramofon
1	gramofon
30	kopalja
27	garnitura domina
90	čaća za vodu
9	garnitura karata
1	sanduk imalina
60	vojničkih pisama
15	pepeljara
12	radio-aparata.

Raspodela materijala za zbrinjavanje izvršena je proporcionalno 75. AK, komandatu u Operacijskoj zoni Alpsko predgorje⁴⁰, komandantu u Operacijskoj zoni Jadransko primorje⁴¹, 188. rez. brd. div. i Vojnotehničkoj školi k-ta Jugozapada.

Osim toga, preko ustanove za zbrinjavanje u Veroni nabavljeno je i upućeno:

1000 novela razl. vrsta k-tu u Operacijskoj zoni Alpsko predgorje,

1000 novela različitih vrsta k-tu u Op. zoni Jadransko primorje,

200 novela jednom marševskom bataljonu.

2.— *Štampa:*

Isporuka frontovskih novina »Južni front« odvija se bez smetnji. Raspodela se vrši delom što štampu jedinice same podižu, delom pomoću naših kurira ili preko vojne pošte. Italijansko izdanje frontovskih novina »Južni front«, koje izlaze jednom nedeljno — tiraž oko 6000 prim., dostavlja se po 1500 prim. u području komandanta u operacijskim zonama Alpsko predgorje i Jadransko primorje i 75. AK 3000 primeraka.

Nemačke novine raspodeljuju se srazmerno prema dostavljanju. Osim toga štabno vazduhoplovstvo Armijskoj grupi svakodnevno stavlja na raspolaganje 1500 primeraka frontov-

⁴⁰ Komandant te zone bio je general SS i komandant policije Ervin Rezener. Bliže o njemu vidi dok. br. 200.

⁴¹ Komandant Operacijske zone Jadransko primorje bio je komandant SS i policije grupenfirer Odilo Globočnik (Odilo Globocnick).

skih novina »Orao na jugu« i nedeljno 50 primeraka »Vazduhoplovna flota Jug«.

3.) *Pozorišne grupe KdF*⁴²

Uprkos više puta ponovljenom zahtevu i uvek nadležnoj hitnosti, Armijskoj grupu su stajale na raspolaganju samo sledeće pozorišne grupe:

- a) Ital. pozorišna grupa »Mi igramo za vas«, gostovala od 15. do 26. 2. na području Alpsko predgorje
- b) KdF — pozorišna grupa »Žene među nama«, gostovala od 23. do 28. 2. na području Alpsko predgorje, 28. 2. povučena zbog lošeg nastupa.

U bolnicama u Veroni i na jezeru Garda nastupili su:

- a) KdF — pozorišna grupa »Gospođa Klos«⁴³ (2 finske dame) od 10. 2. do 28. 2.
- b) KdF — pozorišna grupa »Gospođica Olec« (5 dama) od 27. 2. do 29. 2.
- c) KdF — pozorišna grupa »Everhard«⁴⁴ od 1. 2. do 8. 2.
- d) KdF — pozorišna grupa »Pipino«⁴⁵ od 1. 2. do 8. 2.
- e) Ital. pozorišna grupa »Mi igramo za vas« od 1. 2. do 14. 2.

4.) *Filmovi:*

Dodela filmova vršena je preko ispostave OKW u Veroni i bila je uglavnom zadovoljavajuća.

5.) *Predavanja:*

Major Osdorf⁴⁶ od 15. do 29. 2. držao je na području Armijske grupe predavanje po temi »Japan, naš saveznik«. Angažovan od 16. do 21. 2.: K-da 75. AK; od 22. do 29. 2.: K-da Witthöft.

Lengsfeld⁴⁷
k a p e t a n

---

⁴² To je nacistička kulturna organizacija Kraft durch Freude (Kraft durch Freude — Snaga kroz radost).

⁴³ Kloss

⁴⁴ Everhards

⁴⁵ Pippino

⁴⁶ Osdorf. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁴⁷ Oskar Laengsfeld. Bio je na službi u Operativnom odeljenju Armijske grupe »fon Cangen« (AVII, NAV-T-312, r. 1639, s. 232).

BR. 33

DNEVNI IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JU-
GOISTOKA OD 12. MARTA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI
VERMAHTA O POKRETU 2. I 5. NOU DIVIZIJE IZ ISTOČNE
BOSNE I SANDŽAKA PREMA SRBIJI¹

POVERLJIVO

K.T.B.
prilog 58
12. 3. 1944.
...²

Grupi armija »F« (po kuriru)

na znanje OKH/Gen. Qu. (Abt. Verw.)³
OKH/WFSt (Qu.)
K-di 2. OkA
Nem. op. gen. u Hrvatskoj
Nem. gen. u Albaniji

Dnevni izveštaj od 12. 3. 1944.—

Srbija:

Stanje nepromenjeno.

Potvrđen izveštaj o većim prikupljanjima crvenih snaga
ispred jz. i z. granice.⁴

¹ Snimak overene kopije originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 264.

² Redakcija je sa tri tačke označila načitke parafe na dokumentu.

³ Oberkommando des Heeres /Generalquartiermeister /Abteilung Verwaltung (Vrhovna komanda Kopnene vojske /načelnik pozadine/Upravno odeljenje).

⁴ Reč je o prikupljanju 2, 5, 16. i 17. NOU divizije za prodor u Srbiju. U stvari, to je bila realizacija ideje vrhovnog komandanta NOV i POJ maršala Tita o prodoru jedinica NOV i POJ u Srbiju, u proleće 1944, a koju je Vrhovni komandant izneo u naređenju upućenom Štabu 2. korpusa NOVJ 6. decembra 1943. Odobrenje za prodor 2. i 5. NOU divizije u Srbiju izdao je Vrhovni štab NOV i POJ 20. odnosno 26. februara 1944. Ovoga puta plan Vrhovnog štaba za prodor jedinica NOV i POJ u Srbiju sastojao se u sledećem: »16. i 17. divizija iz istočne Bosne, uz sadejstvo ostalih jedinica 3. udarnog korpusa, da forsiraju r. Drinu i upadnu u zapadnu Srbiju, gde bi stvorile pogodnu osnovicu za prodor u Sunadiju i povezivanje sa tamošnjim partizanskim jedinicama, a 2. i 5. divizija da pređu Lim i da se preko Ibra prebace u Toplicu i Jablanicu, pruže pomoć tamošnjim partizanskim jedinicama, i zatim, zajedno sa srpskim, kosovsko-metohijskim i makedonskim jedinicama Narodnooslobodilačke vojske, stvore veću slobodnu teritoriju između Ibra, Zapadne Morave, Bugarske, Ovčeg polja i Kosova i Metohije, kao oslonac za ofanzivna dejstva prema istočnoj Srbiji, Sumadiji i Makedoniji...« (Vidi dok. br. 34; tom II, knj. 11, dok. br. 101 i knj. 12, dok. br. 80 i 94; Petar Višnjić, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1966, str. 18—21.

Delovi crvenih snaga ispred z. granice izgleda da su povučeni niz Drinu.

Četnici su odbili pokušaj crvenih bandi da 22 jji. od Višegrada pređu Lim.⁵ Kod četnika 35 poginulih, kom. gubici nepoznati. Na strani kom. upotrebljeni mitr., puškomitr., jedan top i jedan pt top.

Operacija »Friling« nastavljena posle smene 5. SS-pol. puka. Jače snage DM ustanovljene u manastiru Tumane (10 j. Golubac). Operacija započeta.⁶

Na pruzi Niš — Grdelica banditi otvorili vatru na voz, bug. stražari ih rasterali.

Prilikom operacije čišćenja Bat. »fon Kenen« [von Koenen]⁷ u rejonu z. G. Milanovac, muško stanovništvo napustilo sela. 14 i. Lazarevac i 19 jz. Užice sukobi između DM i komunista. Dosadašnji gubici: DM 2 poginula, kom. navodno 12 poginulih.

U Beogradu uhapšeno 9 komunista.

Nem. op. general u Hrvatskoj.

Nedostaje izveštaj.

Voj. K-dant Grčke

...

Nem. general u Albaniji.

Nema naročitih događaja.

Nemci su za ovaj plan prodora jedinica NOV i POJ južno od Višegrada i na odseku Ljubovija — Bajina Bašta saznali, preko svojih agenata, 20. februara, tj. istog dana kada je Vrhovni štab izdao naređenje za stvaranje zajedničkog štaba 2. i 5. NOU divizije za prodor u Srbiju (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 14: ratni dnevnik vojnoupravnog k-ta Jugoistoka za 20. februar 1944. i s. 214: obaveštenje vojnoupravnog k-ta Jugoistoka od 4. marta 1944. upućeno K-di 1. bugarskog okupacionog korpusa i Feldkomandanturi 619 o Titovim namerama za prodor u Srbiju i merama bezbednosti koje treba preduzeti).

⁵ Reč je o četnicima Drinskog četničkog korpusa, koji su vodili borbe sa jedinicama 2. proleTERSKE divizije pri njenom pokušaju da forsira Lim kod Stragačine, Rudog i Mioča 9/10. marta (vidi Petar Višnjić, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, str. 38—40).

⁶ »Frühling« (»Proleće«). Okupator je ovu operaciju sproveo na prostoru Smederevo — Požarevac — Petrovac na Mlavi — Golubac, a bila je uperena ne samo protiv četnika već i partizanskih jedinica na tome području. U toj operaciji (završena 17. marta) uhapšeno je 365 lica, 1 komunista ubijen pri pokušaju bekstva i spaljene su dve kuće (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 225, 236, 246, 256, 270: izveštaji vojnoupravnog k-ta Jugoistoka od 5, 7, 8, 9, 10. i 14. marta 1944. i reg. br. 22/16, k. 2 (Ndf): izveštaj vojnoupravnog k-ta Jugoistoka od 17. marta).

⁷ To je 3. bataljon 4. puka »Brandenburg« (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 3 i 4: ratni dnevnik vojnoupravnog k-ta Jugoistoka od 2. februara 1944).

Sam. F. K. 1040 Crna Gora
Bande zaprečile put Risan — Grahovo, 5 j. Grahovo.

Vojnoupr. k-t Jugoistoka
Ia, pov. br. 1501/44
potp. f. Gajtner [v. Geitner]⁸

F. d. R.
...⁹
potporučnik

BR. 34

NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 17. MARTA 1944. NEMAČKOM ŠTABU ZA VEZU PRI 1. BUGARSKOM OKUPACIONOM KORPUSU ZA PREDUZIMANJE MERA U VEZI POKRETA 2. PROLETERSKE I 5. NOU DIVIZIJE PREMA JUGOZAPADNOJ SRBIJI¹

KTB
Prilog 69

Strogo poverljivo, šifrovano

17. 3. 44.
K.R.

Nem. štabu za vezu pri I. bug. okup. korpusu.
Na zn.: 24. bug. diviziji preko nem. of. za vezu
F.K.² 610

1.— 2. i 5. crvena div. približavaju se prednjim delovima jugozapadnoj granici Srbije.³ Prednji delovi na liniji Zmajevac (12 ji. Vardište) — visovi južno od Vardišta. Dalje snage u nastupanju preko Strmice (10 jz. Višegrad).⁴

⁸ Kurt riter fon Gajtner. Tada je imao čin pukovnika i bio je načelnik štaba vojnoupravnog k-ta Jugoistoka (vidi dok. br. 27).

⁹ Potpis nečitak.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 277.

² Feldkommandantur (feldkomandantura).

³ Misli se na granicu Nedićeve Srbije prema Sandžaku.

⁴ To je situacija posle forsiranja Lima od strane jedinica 2. i 5. NOU divizije 14/15. marta 1944 (vidi dok. br. 33; tom II, knj. 12, dok. br. 160; Petar Višnjić, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, str. 42, 43 i 47; AVII, Ndf, reg. br. 22—16, k. 2: izveštaj vojnoupravnog k-ta Jugoistoka od 17. marta 1944).

- 2.— Potrebno je što pre tačno ustanoviti grupisanje snaga i jačinu četničkih odreda Đurišića⁵ i Kalajitovića,⁶ koji se nalazi duž granice.⁷
- 3.— 1. bug. okup. korpus povući će svoje isturene snage ispred nadmoćnog neprijateljskog pritiska na liniju Mokra Gora — Semegnjevo — Palisad. Ovu treba po svaku cenu držati blagovremenim angažovanjem rezervi.
- 4.— Ojačani peš. p. i art. divizion, koji su određeni za rezervu vojnopr. k-ta Jugoistoka prebaciće se železnicom u rejon Užice—Požega. Angažovanje i delova istog samo uz saglasnost vojnopr. k-ta Jugoistoka.
- 5.— Naročito je važno blagovremeno saznati težište neprijateljskog napada. U tu svrhu treba stalno vršiti izviđanja.

Vojnopr. k-t Jugoistoka, Ia,
Str. pov. br. 247/44...⁸

BR. 35

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 24. MARTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O ZAUZIMANJU OSTRVA RAB¹

POVERLJIVO

SSD

1264 — 24. 3 — 2204²

Telegram

K-di 2. okl. arm[ije]

Prilog uz K.T.B. C 191a Br.

Pred.: Sumarni izveštaj »RAB«

847. gren. puk iskrcao se 19. 3, pre svitanja, sa 9 velikih desantnih čamaca i 7 jurišnih čamaca 771. inž. desant. bat. sa

⁵ Pavle. Bio je tada komandant četničkih snaga u Crnoj Gori.

⁶ Vuk. Bio je tada komandant 2. mileševskog četničkog korpusa (AVII, Čda, reg. br. 46—1, k. 143).

⁷ Bliže o tim četničkim snagama vidi tom II, knj. 12, dok. br. 160 i 161.

⁸ Nečitak paraf.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 174. U gornjem delu telegrama dopisano je rukom više brojeva i slova, a nalaze se i dva nečitka parafa.

² Dopisano rukom.

³ Četvrtasti pečat K-de 15. BAK-a.

dve č. jugoist. **Lopar** i dve č. (**Jablanac**) na južnoj obali 4 km severozap. **Jablanac**.

Borbene grupe spojile se bez otpora u 09,30 časova kod **Raba**. Prilikom pročešljavanja 20. 3. uhvaćeno 12 uniformisanih bandita. Neprijatelj je sa glavninom već dan pre toga, a sa ostatkom u noći 18. na 19. 3, napustio ostrvo.⁴ Obećano sadejstvo mornaričkih snaga opozvano je po otpočinjanju operacija. 100 uhvaćenih i 25 Jevreja prebačeno u **Rijeku**. Plen: 2 mitr., 1 p. mitr. Jedinice koje su vršile napad dostigle su bez gubitaka 19. 3. uveče svoja uporišta. Na ostrvu privremeno ostaju delovi 847. gren. puka oko grada **Raba**. Nepr. vazduhoplovne ili pomorske snage nisu dejstvovale.

XV brd. AK
Ia, pov. br. 642/44
24. 3. 44.

Pfaferot⁵

...⁶

⁷prim. 0500
posl. 0540
otp. 0640

---

⁴ Na Rabu su se nalazili manji delovi 2. pomorskog sektora Mornarice NOVJ, čije su ga jedinice prethodno, 15. marta, oslobodile. Međutim, ostrvo Rab je predstavljalo jednu od ključnih tačaka za organizaciju odbrane obale na severnom odseku, te su Nemci stoga preduzeli ovu operaciju u cilju njegovog ponovnog zauzimanja (tom V, knj. 25, dok. br. 32 i 127, obj. 83, 154 i 156).

⁵ Verner

⁶ Nečitak paraf.

⁷ Do kraja dopisano rukom, a skraćenice znače: primljen (ang. — angenommen), poslat telegrafski (ver. — verdrahtet), otposlat (bef. — befördert).

**IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPU-
SA OD 25. MARTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O
GUBICIMA PRILIKOM NAPADA BRITANSKIH KOMANDO-
SA NA OSTRVO ŠOLTU¹**

POVERLJIVO

1312/13 — 25. 3.— 1791²*Telegram*1) *K-di 2. OkA*

Qu — Bihać

Prilog uz K.T.B. Nr. C 181

Tačni gubici na Šolti:³

- a) nestalo: 1 ofic., 16 podof., 88 vojnika
 b) gubici u naoružanju: 2 mitr., 1 s.[rednji] min. bac., 11 puš.
 mitr. 42,
 1 puš. mitr. ital., 4 automatske puške,
 4 tromblona, 4 snajperske puške, 16

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 213. Na dokumentu ima više parafa, brojeva, slova i datuma čije poreklo i značenje redakcija nije mogla da ustanovi.

² Dopisano rukom.

³ Reč je o gubicima koje je pretrpela 2. četa 892. puka 264. peš. divizije prilikom napada britanskih komandosa 19. marta 1944. na uporište u s. Grohotama na o. Šolti. Pošto je Šolta predstavljala značajnu kariku u grupi srednjodalmatinskih ostrva, to je K-da 2. OkA naredila 21. marta K-di 15. BAK-a da se ostrvo neodložno ponovo zauzme (prethodno je zauzeto 16. januara 1944). U akciji za ponovno zauzimanje ostrva angažovana je Borbena grupa »Hunold« (100 vojnika iz Bataljona obalskih lovaca »Brandenburg« i delovi 1. bataljona 892. puka — 200 vojnika). Operacija iskrcavanja za ponovno zauzimanje ostrva počela je 23. marta u 03.20 časova; 24 marta ostrvo su ponovno zauzele nemačke jedinice. Opširnije o tome vidi dok. br. 8 i 56; tom V, knj. 25, dok. br. 154 i 156; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 153—6; izveštaj K-de 15. BAK-a od 19. marta o borbama sa iskrcanim neprijateljevim snagama na Šolti, s. 166; naredenje K-de 2. OkA od 21. marta o neodložnom ponovnom zauzimanju ostrva, s. 225; izveštaj K-de 15. BAK-a od 29. marta o iskrcavanju britanskih komandosa na ostrvu i toku daljih borbi za ostrvo, s. 142—8; izveštaj Štaba 264. peš. divizije od 7. aprila o borbama na ostrvu od 19. do 24. marta.

autom. 40, 42 pišt. 38, 62 karabina
98 k, 6 pušaka ital., 69 bajoneta.

XV brd. A.K.
Ia, pov. br. 1586/44
25. 3. 44.

Pfaferot⁴

...⁵

BR. 37

IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 27. MARTA 1944. GRUPI ARMIJA »F« O PRODORU 2. I 5. NOU DIVIZIJE I PREDUZETIM PROTIVMERAMA U OPERACIJI »KAMERJEGER« KAO I O ODBIJANJU ZAHTE- VA KVISLIŠKE CRNOGORSKE VLADE ZA PRIPAJANJE SANDŽAKA CRNOJ GORI¹

POVERLJIVO

KTB Prilog 120

Grupi armija »F« (po kuriru) ...² 27. 3. 1944.

Na znanje: OKH/Gen. Qu. (Abt. Verw.)
OKW/WFSt (Gen. Qu.)
K-di 2. OkA
Nem. opun. gen. u Hrvatskoj
Nem. generalu u Albaniji
K-tu Srema (samo Srbija)

Dnevni izveštaj od 27. 3. 1944.

SRBIJA:

Operacija »Kamerjeger«:³

⁴ Verner

⁵ Nečitak paraf.

¹ Snimak overene kopije originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 357.

² Nečitak paraf.

³ »Kammerjäger« (»Lovac na pacove«). Prvobitna šifra za ovu operaciju bila je »Falkenjagd« (»Sokolov lov«), ali je, oko 25. marta 1944, izmenjena u »Kamerjeger« (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 190; ratni dnevnik vojnoupravnog k-ta Jugoistoka za 22. i 25. mart 1944).

2. i 5. crvena div. prekinule su borbe u rejonu Ivanjice i posle probijanja slabijeg bug. odbrambenog fronta j. od Ivanjice glavniom snagom prešle put Ivanjica — Sjenica u pravcu planina Golija — dolina Ibra. Dosadašnji gubici kod neprijatelja navodno preko 340 mrtvih i ranjenih.⁴

Kao protivmere otpočeto je:

- 1.) Gonjenje od strane 4 oj.[ačana] bug. bat., uz sadejstvo četničkih odreda. Preostali delovi 24. bug. div. čiste dosadašnje bojište uz osiguranje doline Moravice.
- 2.) Formiranje Bobbene grupe »Šreder« (»Schröder«) u cilju zaprečavanja doline Ibra.

Ovoj su potčinjeni:

4. puk RZK, koji je tamo angažovan za osiguranje pruge

nem. i srp. jedinice koje se tamo nalaze, kao i alarmne jedinice 2. okl. armije iz pozadinskih jedinica.

Spremaju se za dovlačenje:

2. puk SDK, 4. puk SDK, 1 bat. 1. puka SDK (ukupno 5 bataljona)

696 (mot.) bat. polj. žand. i 1 nem. pol. dobr. bat.

Za dolinu Ibra naređen je 1. stepen bojne gotovosti, a za mesto Rašku — 2. stepen bojne gotovosti.

Otežani su pokreti usled stalnih snežnih padavina.

Z[apadno] od Prokoplja odbijen je kom. prepad na bug. transportne kamione.

I[stočno] od Lazarevca borbe između četnika i komunisti. Poginulo 5 četnika i 20 komunista.

Z od Mladenovca zarobljeno 5 naoružanih bandita.

K-t odbrane Gvozd.[enih] vrata⁵ uhapsio je 17 talaca.

1 engl. izviđački avion primećen je na velikoj visini iznad Bora.

Nem. opun. gen. u Hrvatskoj.

Nedostaje izveštaj.

F.K. 1040 Crna Gora.

---

⁴ Opširnije o prodoru Udarne grupe (2. i 5. NOU divizija) do Ibra i njenim gubicima vidi: Petar Višnjic, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, str. 57—90.

⁵ Tada bio major Wagner (Wagner). Redakcija nije mogla ustanoviti njegovo ime (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 393).

Težnje crnogorskog vladinog odbora za užim pripajanjem Sandžaka⁶ naišle su na oštro odbijanje tamošnjih Muslimana. Namere: Sandžak će se potčiniti neposredno vojnoopr. k-tu J[ugo]i[stoka] kao samostalan vojno-upravni srez.⁷

Nem. opun. gen. u Albaniji.

Odbijeni su napadi bandi jz. Berat i na naše uporište ji. od Valone, uz sadejstvo nacionalnih snaga i uz gubitke kod neprijatelja.

Vojnoopr. k-t Grčke.

Grčki nacionalni praznik protekao je uglavnom mirno.

...

Vojnoopr. k-t Jugoistoka
Ia, pov. br. 1852/44
potp. Felber

F.d.R.

...⁸

poručnik

---

⁶ To nije bila težnja samo toga odbora za pripajanjem Sandžaka Crnoj Gori i uspostavljanjem kvislinške vlasti, već je to bila želja i drugih kvislinga: Milana Nedića i Ante Pavelića. Prvi je želeo da pripoji Sandžak Srbiji i ostvari federalnu uniju sa Crnom Gorom, tj. stvaranje velike Srbije, dok je poglavnikova želja bila da integrira Sandžak u NDH (vidi AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 179: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 13. mart u vezi razgovora vojnoupravnog k-ta Jugoistoka generala Hansa Felbera i opunomoćenika nemačkog Ministarstva spoljnih poslova i poslanika u okupiranoj Srbiji dr Hermana Nojbaehera (dr Hermann Neubacher) o namerama Milana Nedića, predsednika srpske vlade, da krizu vlade reši pitanjem reorganizacije i stvaranjem zajedničke države Srba i Crnogoraca na federalnim osnovama; Petar Višnjjić, n. d., str. 53).

Međutim, kao što se vidi, stav Nemaca je bio sasvim drugačiji. O tome vidi i dok. br. 86.

⁷ Upravno odeljenje vojnoupravnog k-ta Jugoistoka predložilo je 20. marta 1944. da Sandžak dobije samostalnu upravu pod vođstvom štandartenfirera Kremplera (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 189).

Sandžak je, međutim, tek od 10. septembra 1944. u 00.00 časova, po odluci k-ta Jugoistoka stavljen u nadležnost vojnoupravnog k-ta Jugoistoka; do tada je bio neposredno vezan za k-ta Jugoistoka. Time su bile potčinjene vojnoopr. k-tu Jugoistoka i sve nemačke jedinice koje su se u to vreme nalazile u Sandžaku: Muslimanska legija »fon Krempler«, 2. puk »Brandenburg« (bez 1 bat.), 696. bataljon Feldžandarmerije i policijske jedinice (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 286: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 2. septembar 1944).

⁸ Potpis nečitak.

**IZVEŠTAJ ŠTABA MOTORIZOVANOG PUKA ZA NAROČITU
UPOTREBU OD 28. MARTA 1944. ŠTABU 373. LEGIONAR-
SKE DIVIZIJE »TIGAR« O TOKU OPERACIJE »FEN«, ZA
OTVARANJE KOMUNIKACIJE PRIJEDOR — BANJA LUKA,
OD 20. DO 25. MARTA 1944. GODINE¹**

Štab (mot.) puka z.b.V.
2. OkA.

O. U. 28. 3. 1944.

Poverljivo!

**Borbena izveštaj za operaciju »Fen«²
od 20. 3. 1944. do 25. 3. 1944.**

1.) *Zadatak:*

Otvaranje puta Prijedor — Banja Luka i razbijanje neprijatelja koji se nalazi zapad. od Banje Luke.³

2.) *Angažovane snage:*

Borbena grupa »Zapad«:

20. 3, 21. 3, 24. 3. i 25. 3. 1944.

Štab (mot.) puka z.b.V. sa motocikl. vodom.

Okl. gren. jurišni bat. sa Nast. art. baterijom,
teško naoružanje motorizovano,
prtljag na kamionima, inače marš peške.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 474—9. Redakcija raspolaže primerkom koji je 373. legionarska divizija 31. marta 1943. prosledila Komandi 15. brdskog armijskog korpusa (NAV-T-314, r. 562, s. 473).

² »Föhn« (»Južni vetar«). Tu operaciju planirala je K-da 15. BAK-a u prvoj polovini marta, u okviru opšte operacije »Hazenjagd« (»Hasenjagd« — »Lov na zečeve«). O tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 114: izveštaj K-de 15. BAK-a od 11. marta 1944. K-di 2. OkA o planiranju operacije.

Operacija »Hazenjagd« je u stvari opšti naziv za čitav niz operacija na celom području 2. OkA. Cilj operacije bio je: da se obezbedi odbrana jadranske obale od eventualnog savezničkog iskrcavanja; da se spreči dotur materijala i hrane partizanima; da se sprečavaju partizanska dejstva; da akcije teku kontinuirano i da se izvode na nivou divizije, u jačini najmanje 1 ojačanog bataljona, i na nivou korpusa — u jačini najmanje 1 ojačanog puka (kao što je slučaj u operaciji »Fen«); da se mesečno izvedu najmanje po dve takve višednevne akcije (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 83—4: naređenje K-de 2. OkA od 27. februara 1944. za sprovođenje operacije »Hazenjagd«).

³ Na komunikaciji Prijedor — Banja Luka i zapadno od Banje Luke dejstvovala je 4. NOU divizija (vidi tom IV, knj. 23, dok. br. 135 i knj. 24, dok. br. 3).

Borbena grupa »fon Rudno«:

22. 3. i 23. 3. 1944.

Štab (mot.) puka z.b.V. sa motocikl. vodom,

Okł. gren. jurišni bat. sa Nast. art.

baterijom,

1 slabi bat. 383. pp,

1 slabi bat. 4. hrv. lov. brigade,⁴

71 četnik

- 3.) Marš u polazni rejon za napad na Prijedor 20. 3. 1944. Polazak u 4.30 časova iz Bosan. Novog. Maršovalo se sa priličnim osiguranjem i minoistraživačem. Odstranjena jedna, 4 kg teška, mina. Pre nego što je marševska kolona prošla krivinu kod Cikota, jedna četa posela je na putu koji skreće kod uporišta Dragotinja kote duž puta nastupanja. Teško naoružanje zauzelo je položaj na ulazu u krivinu a ostalo je ubrzano prebačeno na izlaz iz krivine. Svako otvaranje mitralj. i puščane vatre na marševsku kolonu uvek je odmah bilo učutkano vatrom svih teških oruđa. Marševska grupa stigla je u 13.30 časova u Prijedor i tamo je prenoćila.

- 4.) *Oslobađanje puta Prijedor — Ivanjska 21. 3. 44.*

U 5.30 časova, *Borbena grupa »Zapad«* krenula je iz Prijedora u pravcu Ivanjske. Glavnina se zadržala u Crnićima dok je 1. ojačana četa, obuhvatajući Kozarac, bila upućena na kote 478 i 386. Ipak nije uspela da iznenadi neprijateljska osiguranja koja su bila u Kozarcu i čije se povlačenje preko snežnih polja prema severoistoku moglo jasno da vidi.⁵

Samo u Podgrađu došlo je do kratkog borbenog dodira sa osiguranjima, koja su se povlačila, kojom prilikom su zarobljena 4 partizana. Osim toga u Podgrađu je uhapšen jedan čovek koji je klao tele, za koga je stanovništvo reklo da je komesar za snabdevanje⁶ Kozaračkog odreda.

Pošto je 1. četa stigla na kote 478 i 386, glavnina *Borbene grupe* prošla je kroz Kozarac do Rustića, gde je stigla u 10.45 časova. Odavde je 2. četa preko k. 255 — Gradina — Babići krenula ka koti 624. 3. četa je bila raspoređena sa obe strane puta kojim je prolazilo teško naoružanje ispred

---

⁴ Tačan naziv brigade je: 4 lovački zdrug a bataljona o kome je reč: 1. bojna 13. lovačke pukovnije (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 114).

⁵ Na pravcu Prijedor — Ivanjska dejstvovala je 11. krajiška brigada 4. NOU divizije. Na osiguranju u Kozarcu nalazila se jedna četa 1. bataljona, dok su pravac Ivanjska — Kozarac obezbeđivali 1. i 4. bataljon (tom IV, knj. 23, dok. br. 135).

⁶ Misli se: intendant.

mot. kolone. 1. četa povučena je sa kota 478 i 386 i sledila sasvim blizu, na odstojanju od 3 km.

Istočno od [Gornjih] Jakupovića neprijatelj se nalazio na kotama s obe strane doline potoka. Dalje u Prpošima i Berićima i pokušavao je da zaustavi naše nastupanje.

Pošto su teška oruđa zauzela položaje, a artiljerija angažovana kao jurišna oruđa na oko 1000 m ispred nepr. položaja, slomljen je dobro organizovan neprijateljski otpor. Neprijatelju je uspelo da se sa kolonom tovarnih grla povuče u pravcu kote 898 a da 2. četa, koja je vršila obuhvat i koja je na teškom terenu mogla samo polako da napreduje, to nije mogla da spreči.

Može se računati da je neprijatelj imao gubitaka. Izviđački avion tukao je svojim naoružanjem i bombama neprijatelja koji se povlačio.

U 14.00 časova čelo Bobbene grupe [»Zapad«] stiglo je do porušenog mosta preko srednjeg izvornog potoka Krivaje kod Dukića. Za podizanje mosta bilo je potrebno 1^{1/2} sat.

U 16.30 časova u Bešenićima došlo je do spajanja sa Borbenom grupom »Istok«, koja je pre podne odbacila neprijatelja. Bobbene grupe »Istok« i »Zapad« došle su pod komandu Štaba puka z. b. V. Okl. gren. jurišni bat. i Štab puka smestili su se u 18.00 čas. u Bešenići — Zmijanci, a Grupa kap. Arenta⁷ u Ivanjskoj.

5.) *Prodor na Bronzani Majdan 22. 3. 1944.*

Borbena grupa »Rudno« krenula je 22. 3. 1944. u 6.00 časova iz rejona razmeštaja, u 3 marševske grupe, u rejon za polazni položaj za napad, preko železničke pruge prema jugu:

Jurišni bat. sa Štabom puka preko Babići — Dabići; Bat. »Arent« preko Savići — Salamići — Kneževići; slabi bat. 383. pp.⁸ duž železničke pruge.

Desna granica polaznog rejona za napad Kremenovići; leva granica stanice Piskavica.

U 10.00 časova posednut je polazni položaj za napad. Jurišni bat. trebalo je da nadire preko visinskog masiva između Brkološa⁹ i potoka Gomjenice prema Bronzanom Majdanu.

---

⁷ Ahrendt. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Bio je komandant 1. bataljona 383. puka 373. legionarske divizije »Tigar«. Bataljon se nalazio u sastavu Bobbene grupe »fon Rudno« (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 114; Franc Šraml, n. d., str. 184).

⁸ Reč je o 1. bataljonu 383. puka.

⁹ To je rečica između Omarske i Piskavice.

Snage prikupljene uz Grupu »Arent« (1 slabi bat. 383. pp., 1 slabi bat. 4. hrv. lov. brigade¹⁰) trebalo je da nastupaju istočno od Brkološa, preko Talića, i da zauzmu Kremeno-viće.

Prilikom marša u polazni rejon za napad, slabije neprija-teljske patrole povukle su se ispred Grupe »Arent« u rejon istočno od Brkološa. Tokom daljeg nastupanja Grupa »Arent« je stalno imala slab dodir sa neprijateljem.

Jurišni bat. uspeo je, posle priličnih terenskih poteškoća, da stigne u Plavljanu i da preko kota 309—269 sa jednom četom ešaloniranom levo napred krene u nastupanje.

Neprijatelj, jačine oko 600 ljudi, izgleda da je bio upozoren od izviđačkih patrola koje su se povlačile ispred Grupe »Arent« i očekivao je napad Grupe »Arent« na istočnom delu Rakitovača.

Pojava Jurišnog bat. u 13.50 časova preko Nišića potpuno je iznenadila neprijatelja. On je pokušao da se ispred Ju-rišnog bat. brzo povuče na dominantne kote. Pre nego što je i jedan protivnik stigao na ove kote, uspelo se da se 1. četa prebaci u klanac istočno od 366. Ostali delovi bat. nisu se mogli prebaciti preko kota koje su ležale oko 150 m niže Rakitovače, pre svega zbog jake neprijateljske vatre koja je iznenadno započela.

1. četa uspevala je da obuhvati neprijateljske snage koje su se povukle ispred Jurišnog bat., izvršila juriš na kotu 449, i u 14.40 časova bila je u našim rukama, posle čega se neprijatelj pod vatrom 1. čete bežeći povukao. Posle toga je na nepreglednom planinskom i levkastom zemljištu pronađeno 18 poginulih, među kojima i jedan viši ruko-vodilac. Jedan deo poginulih imao je engleske šinjele. 3. i 4. četa, koje su takođe nadirale, ubile su 2 partizana, 2. četa, koja je vršila obuhvat levo, imala je u Panićima kratak borbeni dodir, kojom prilikom su ubijena još 3 bandita.

Na ispresecanom i žbunjem pokrivenom zemljištu bataljon nije mogao tako brzo da napreduje da bi mogao da pre-duzme gonjenje neprijatelja koji se nalazio u bekstvu. Ipak, uspelo je da na padini visa kod Prerada blagovre-meno 1. mitr. vod i 2 minobacača tako zauzmu vatreni položaj da je neprijatelj, koji se preko potoka Gomjenice povlačio prema zapadu i severozapadu, mogao stalno da bude obuhvaćen neprekidnom vatrom. Izviđačkom avionu pruženi su ovde dobri ciljevi tako da je mogao da ispuca

---

¹⁰ Odnosi se na 1. bojnu 13. lovačke pukovnije.

svu municiju. Mora da je neprijatelj, pri ovim stalnim pokušajima da se u grupama kao i sa tovarnim grlima pod vatrom povuče, imao još teških gubitaka.

Padom mraka, Jurišni bat. se smestio u Trmošljiku i Prerade, a Grupa »Arent« u Kremenoviće.

U toku noći, jedna jača neprijateljska grupa približila se predstraži kod Kremenovića. Došlo je do kratkog vatrene okršaja. Neprijatelj je imao 3 poginula a, prema izjavama civilnog stanovništva, još i 7 ranjenika.

6.) *Pročešljavanje rejona istoč. i severoist. od Bronzanog Majdana prema Banjoj Luci*

U 7.00 časova prodrli su delovi Jurišnog bat., bez dodira sa neprijateljem, u potpuno razoreni Bronzani Majdan.¹¹ Posle toga usledila je priprema za napad. Grupa »Arent« desno, Jurišni bat. levo. Širina oko 6 km. Levo krilo uglavnom duž puta Kremenovići — Banja Luka.

Iz Banje Luke, delovi tamošnjeg puka (hrvat.), potpomognuti teškim naoružanjem Jurišnog bat., poseli su zaprečni položaj kota 399 — 371 prema zapadu.

Sa polaznog položaja krenula je u 9.00 časova Grupa »Rudno« prema istoku i pročešljala je, bez dodira sa neprijateljem, teren do visine zaprečnog položaja izgrađenog pod komandom kap. Frencla.¹² U 18.15 časova smestila se u Banju Luku.

7.) *Povratak štaba puka z. b. V. sa Jurišnim bat. 24. i 25. 3. 1944. u Bosn. Novi*

Pešadijski delovi železnicom a mot. delovi maršem stigli su u 11.00 časova u Ivanjsku. Zbog poteškoća oko istovara konja, marš cele grupe mogao je da počne tek u 13.00 časova. Maršovalo se sa osiguranjima, a čelnoj četi pridato je dovoljno teškog naoružanja i artiljerije.

Oko 14.00 časova, sa visova severno od Savića, pošto je čelna četa već prošla most koji se nalazi južno odatle, otvorena je jaka vatra na motorna vozila koja su se spuštala u dolinu. Ovaj otpor nastavljao se od visa do visa, sve do Zrnića. Svaki planinski lanac moralo se pojedinačno običi i zauzeti, dok je objedinjeno teško naoružanje prikivalo neprijatelja. Tu je izbrojano 13 poginulih neprijatelja. Može se sa sigurnošću tvrditi da je neprijatelj imao još gubitaka.

---

¹¹ Na sektoru Savići — Bronzani Majdan nalazio se Sanski NOP odred. Odred je u borbi oko Bronzanog Majdana 22. marta imao 8 mrtvih i 6 ranjenih (tom IV, knj. 23, dok. br. 120, knj. 24, dok. br. 3).

¹² Frenzl. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

Oko 16.00 časova počelo je postavljanje mosta, namesto porušenog, preko srednjeg izvornog potoka Krivaje i pre pada mraka susrela se marševska grupa kod džamije na južnom izlazu iz Kozarca, bez daljeg neprijateljskog otpora, sa delovima hrv. legije, koji su joj dolazili u susret iz Prijedora. Oko 23.00 časa, marševska grupa smestila se u Prijedor.

25. 3. 1944. nastavljen je marš od Prijedora za Bosn. Novi. Krivina kod Cikota još je jače osigurana nego što je to bila prilikom prolaska. Ovo se pokazalo kao vrlo potrebno, jer je neprijatelj uvek pokušavao da našu marševsku kolonu obaspe vatrom. On je dejstvom teškog naoružanja bio paralisano. Porušena je jedna kuća, iz koje je otvorena vatra, direktnim pogotkom iz art. oruđa.

Oko 16.00 časova bat. je stigao u Bosn. Novi i smestio se u stare objekte.

Zaključak:

Gubici neprijatelja: 39 poginulih izbrojano, među kojima 1 komandant
50 poginulih prema proceni.
Broj ranjenih neprijatelja mora da je znatan.

Naši gubici: 1 ranjen.

Neprijatelj se vešto održavao i odličnim korišćenjem terena birao mesta za vršenje prepada ili za pružanje otpora koja su za njegove namere bila najpovoljnija.

On je, pak, većinom prerano otvarao vatru i loše je gađao. Tako je bilo moguće da se on, usled nadmoćnosti objedinjene i odmah otvarane vatre iz teškog naoružanja, art., Pak i Flak kao i mitr., uvek brzo izbaci iz njegovih položaja a da Jurišni bat. nije imao gubitaka.

Kod neprijatelja nije se pojavljivalo teško naoružanje. Dva bataljona (Sanski Most) koja su tučena kod Ranilovca, usled teških gubitaka i neorganizovanog bekstva, mora da su u svom držanju i moralu prilično demoralisana.

Držanje i marševska naprezanja Jurišnog bat. bili su dobri. U toku 6 neprekidnih dana, pri potpunom opterećenju vozila i sa celokupnom municijom, grenadirske čete i pridodato naoružanje 4. čete prešli su na brdovitom i ispresecanom zemljištu oko 250 km.

Rudno¹³

major i komandant puka

---

¹³ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

IZVEŠTAJ ODELJENJA ZA UNUTRAŠNJOST II MINISTARSTVA SPOLJNIH POSLOVA TREĆEG RAJHA OD 1. APRILA 1944. RAJHSFIRERU SS I ŠEFU NEMAČKE POLICIJE HAJNRIHU HIMLERU O EVAKUACIJI FOLKSDOJČERA SA UGROŽENIH PODRUČJA U HRVATSKOJ¹

MINISTARSTVO INOSTRANIH POSLOVA

Inl. II pov. 558

Berlin, 1. aprila 1944.

Lični štab rajhsfirera SS ² Uprava arhiva Akt Br. Pov./120	*** 7/4
---	------------

POVERLJIVO

Prema jednom izveštaju nemačke ambasade u Zagrebu, SS-grupenfirer Kamerhofer³ i folksgrupenfirer Altgajer⁴ započeli su obimnu *evakuaciju folksdojčera* iz područja Hrvatske *ugroženih od partizana u istočni Srem* i na teritoriju oko Osijeka. Do sada je već oko 25.000 folksdojčera preseljeno iz približno 30 opština.

Na žalost, SS-grupenfirer Kamerhofer propustio je da se pre započinjanja ove akcije poveže sa Nemačkim poslanstvom u Zagrebu, tako da ni ovome, a niti Ministarstvu inostranih poslova nije data mogućnost da daju svoja mišljenja o ovom poduhvatu sa političkog stanovišta.

Ne ulazeći u pitanje da li je ovo preseljenje samo po sebi bilo potrebno, treba konstatovati da isto, koliko već danas, ima znatno političko protivdejstvo i to utoliko što je sa hrvatske strane izraženo iznenađenje zbog toga što je jedna mera predostrožnosti u tako velikom obimu izvršena bez hrvatske saglasnosti, a i sa srpske strane nastale su bojazni, jer su iseljenici smešteni u mesta sa srpskim stanovništvom, tako

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526725. U gornjem desnom uglu nalazi se par signatura.

² i ⁸ Pečati primaoca (Rajhsfirera SS).

³ Konstantin Kammerhofer, komandant SS i policije u Hrvatskoj.

⁴ Branimir Altgayer. Saveznici su ga posle rata predali našim vlastima. Osuđen je, kao ratni zločinac, na smrt 1947. Bliže o njemu vidi AVII, Ndf, reg. br. 1/3, k. 40D: saslušanje Branimira Altgajera; AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 6856—8: izveštaj Bergera od 21. decembra 1942. o nekim karakternim crtama i sposobnostima Altgajera.

da se Srbi, voljni za vraćanje, ponovo potiskuju prema partizanima.

Zato Ministarstvo inostranih poslova moli da se izda nalog da se evakuacija obustavi i da se ovo pitanje proveri, uzimajući u obzir političke zahteve ovog područja, i reguliše u obostranom sporazumu.⁵

U zastupstvu

...⁶

...⁷

Za
Rajhsfirera SS
i šefa nemačke policije — Lični štab
Berlin SW 11
Princ Albreht ulica 8

LIČNI ŠTAB RF SS	PRILOZI ⁸
Primljeno: 6. apr. 1944	
Del. br. p. 40/31/44	
na: RF	

⁵ U vezi ovoga izveštaja, Ministarstvo spoljnih poslova Trećeg Rajha intervenisalo je kod Hajnriha Himlera, rajhsfirera SS. Objašnjenje po pitanju preseljavanja folksdojčera dao je 12. aprila 1944. SS-obergruppenfirer Verner Lorenc (Werner Lorenz), rukovodilac Folksdojčec mitelštele (Folksdeutsche Mittelstelle), ustanove direktno potčinjene rajhsfireru SS. U tome objašnjenju upućenom Himleru, između ostalog, se kaže: da su mu sumnje Ministarstva spoljnih poslova bile poznate; da nije obavestio Ministarstvo spoljnih poslova jer mu je naređenje rajhsfirera SS bilo jasno i razumljivo; da je obavio razgovor sa SS-gruppenfirerom Kamerhoferom, folksgruppenfirerom Altgajerom i legatskim sekretarom dr Volfom (Wolff) iz Nemačkog poslanstva u Zagrebu i da je pri tome konstatovao sledeće: da se ne radi o nekom preseljavanju, već o privremenoj evakuaciji i regulisanju strujanja izbeglica koja se već nalaze u toku; da su nemačka naselja bila iz dana u dan napadana; da je držanje hrvatske vlade nerazumljivo, pogotovo što ista nije u stanju da ugroženim pripadnicima folksgrupe pruži zaštitu; da je do sada evakuisano 18.362 folksdojčera; da je 11. aprila vodio razgovor sa poslanikom Nojbaherom u Beogradu i da isti, s obzirom na situaciju kod Srba, principijelno nema šta da prigovori evakuaciji folksdojčera sa teritorije ugrožene od partizana (AVIL, NAV-T-175, r. 21, s. 2526718—21).

⁶ i ⁷ Nećitki potpisi.

2 312167/215

Auswärtiges Amt

Berlin, den 1. April 1944

Gebei.

Nach einem Bericht der Deutschen Gesandtschaft in Zagreb haben SS-Gruppenführer Kammerhofer und Volksgrenadierführer Altgayer eine umfangreiche Evakuierung der Volkdeutschen aus den bandengefährdeten Gebieten Kroatien nach Ostserbien und in den Raum von Kaszeg eingeleitet. B. St. seien bereits etwa 25 000 Volkdeutsche aus annähernd 30 Gemeinden umgesiedelt.

Leider hat es SS-Gruppenführer Kammerhofer verfehlt, sich vor Einleitung der Aktion mit der Deutschen Gesandtschaft in Zagreb in Verbindung zu setzen, so dass weder dieser noch auch dem Auswärtigen Amt Gelegenheit gegeben war, sich zu dem Vorhaben vom politischen Standpunkt aus zu äußern.

Ohne auf die Frage einzugehen, ob diese Umsiedlung an sich notwendig war, ist festzustellen, dass dieselbe bereits Leute erhebliche politische Rückwirkungen hat, und zwar insofern als von kroatischer Seite Befremden darüber zum Ausdruck gebracht wurde, dass eine Massnahme von so grossem Umfange ohne kroatische Zustimmung durchgeführt wird und auch von serbischer Seite Besorgnisse darüber entstanden sind, da die Umsiedler in Orten mit serbischer Bevölkerung untergebracht wurden, so dass rückkehrwillige Serben wieder zu den Sonden abgeurteilt werden.

Das Auswärtige Amt bittet daher zu veranlassen, dass die Evakuierung eingestellt wird und die Angelegenheit unter Berücksichtigung der politischen Erfordernisse dieses Raumes geprüft und im gegenseitigen Einvernehmen geregelt wird.

An den
Reichsführer-SS
und Chef der deutschen
Polizei - Persönlicher Stab-
Berlin, den 11
Prinz Albrecht Str. 8

In Vertretung

Heinrich

Hausjürgel

41131/449

**IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 3. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O
PRIPREMAMA ZA DEJSTVA, U SARADNJI S ČETNICIMA,
NA PROSTORU PODGORICA — CETINJE — NIKŠIĆ¹**

Tel[egram]

R²

K. T. B. 16

POVERLJIVO

*K-di 2. OkA*Veza: K-da 2. OkA, Ia, pov. br. 2375/44, od 1. 4. 44.³

Sa procenom situacije u rejonu Podgorica — Cetinje — Nikšić, navedenom u g. n. aktu saglasni smo.

K-da korp. namerava, posle sprovođenja operacije »Vindroze«⁴ od strane V SS brd. korpUSA, u dalje dve operacije raspoloživim snagama da očisti od bandi navedeni rejon kao i rejon severno od puta Podgorica — Nikšić.

Put Danilovgrad — Nikšić je već, kao uvod u ovu operaciju čišćenja, operacijom »Dombas«⁵ uspešno očišćen a bande u

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 298.

² Verovatno paraf majora Hana Raša (Han Rasch), načelnika Operativnog odeljenja K-de 21. BAK-a.

³ Redakcija ne raspolaze tim dokumentom.

⁴ »Windrose« (»Vetrokaz«). K-da 21. BAK-a prvobitno nije imala nameru da učestvuje u ovoj operaciji, pošto je smatrala da 181. peš. divizija i četnici Ivana Janičića, komandanta Vučedolske četničke brigade, nisu spremni da učestvuju usled iscrpljenosti u dotadašnjim borbama. Međutim, K-da 2. OkA nije se saglasila s prednjim stavom 21. BAK-a, pa je jedan ojačani bataljon 181. peš. divizije, u sadejstvu s delovima 369. legionarske divizije, učestvovao u ovoj operaciji u rejonu Vilusa protiv jedinica 29. NOU divizije. Operacija je počela 6. a završila se 8. aprila 1944. (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 17, 31, 37 i 44; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 258: obaveštenje K-de 21. BAK-a od 30. marta 1944, upućeno K-di 5. SS-BAK-a, o nemogućnosti učestvovanja u operaciji »Vindroze«, s. 733: ratni dnevnik K-de 21. BAK-a za 31. mart s podacima o stavu 2. OkA, s. 291: obaveštenje K-de 21. BAK-a od 3. aprila, upućeno K-di 5. SS-BAK-a, o učešću u operaciji s jednim bataljonom, s. 345, 355, 749, 755 i 756: izveštaji K-de 21. BAK-a i podaci u ratnom dnevniku od 6, 7. i 8. aprila o toku operacije).

⁵ To je bila operacija izvedena protiv jedinica Primorske operative grupe u okviru opšte operacije »Hazenjagd« (vidi dok. br. 39). U operaciji su učestvovala dve borbene grupe: Severna i Južna, obe jačine oko 4 bataljona Nemaca i četnika (od toga i 1 1/2 bataljon Nemaca i 750 četnika, žandarma i milicije). Počela je 27. a završila se

neposrednoj blizini, s obe strane puta, primorane na povlačenje.

Put za sada još osiguravaju delimične snage 363. g.[renadirskog] p.[uka] jz. od puta Danilovgrad — Podgorica. Pojediniosti o ovoj operaciji javljene su armiji sa konspirativnim nazivom »Nahvinter«.⁶ Početak verovatno 4—5 dana po završetku »Vindroze«. Za otklanjanje neprijateljskog pritiska iz sev. pravca na Podgoricu i Danilovgrad 181. peš. div. priprema jednu drugu operaciju protiv rejona Nikšić — G. Morakovo (10 ji. Nikšić) — Klopot (8 si. Podgorica) — Podgorica. S tim u vezi biće privučena glavčina 363. g.[renadirskog] p.[uka]. Pojediniosti o tome biće još javljene.⁷

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 2340/44
od 3. 4. 44. u 23.30 časova.
R.⁸ ...⁹

---

31. marta (vidi tom III, knj. 7, dok. br. 119, 121—124, 127, 129 i 143; Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 215; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 221, 238, 248—9, 256—7 i 261—2: izveštaji K-de 21. BAK-a od 26. do 31. marta 1944).

⁶ »Nachwinter« (»Posle zime«). Tu operaciju K-da 2. OkA nije odobrila (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 267—8).

⁷ To je akcija »Forfriling« (vidi dok. br. 48).

⁸ Paraf majora Hana Raša.

⁹ Nečitak paraf.

OBAVEŠTENJE KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 8. APRILA 1944. ŠTABU 181. PEŠADIJSKE DIVIZIJE O ZAJEDNIČKOM NEMAČKO-ČETNIČKOM PLANU ZA OPERACIJU »FRILINGSERVAHEN« PROTIV JEDINICA 2. KORPUSA NOVJ NA PROSTORIJI BIJELO POLJE — PLJEVLJA — KOLAŠIN¹

62

KR Poverljivo R²

K.T.B.

POVERLJIVO

*181. peš. div.[iziji]**Pred.: Operacija »Frilingservahen«³*

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 357.

² Paraf majora Hana Raša.

³ Frühlingserwachen« (»Prolećnje buđenje«). Cilj ove akcije bio je: najpre ovladati dolinom Lima, zatim prodreti ka Kolašinu i spojiti se sa snagama koje će napadati iz Podgorice; na taj način razdvojiti 2. korpus NOVJ i prebaciti ga na planinski masiv Sinjajevine i Durmitora. Operacija je počela 11. aprila, napadom na jedinice 37. NOU divizije (3. i 4. sandžačku i 8. crnogorsku NOU brigadu). Razvučene na liniji Berane — Bijelo Polje — Brodarevo — Maoče — Celebić, jedinice 37. NOU divizije nisu uspele zadržati položaje, pa je posle njihovog proboja, 12. aprila, neprijatelj uspeo da zauzme istog dana i Bijelo Polje, a zatim, 14. aprila, da izvrši prodor u rejon Mojkovca (zauzeo ga je 15. aprila). U takvoj situaciji, Štab 2. korpusa NOVJ odlučio je da sa 3. i 37. divizionom brani slobodnu teritoriju, a 16. aprila izdao je zapovest za napad na neprijateljske snage, koje su izbile južno od Mojkovca. Međutim, nemačko-četničke jedinice prešle su u protivnapad 17. aprila i primorale jedinice NOVJ na povlačenje. Štab 2. korpusa doneo je 22. aprila odluku da obnovi protivnapad kod Mojkovca sa dve napadne kolone. Desna kolona (5. brigada i delovi 7. brigade) imala je zadatak da nastupa u pravcu Bijelog Polja, a Leva kolona (3. sandžačka, 8. crnogorska i delovi 1. brigade italijanske partizanske divizije »Garibaldi«) imala je da nastupa pravcem Mojkovac — Cer. Četvrta sandžačka brigada dobila je zadatak da sadejstvuje 3. sandžačkoj brigadi kako bi se neprijatelj odbacio prema Pljevljima. Protivnapad je otpočeo po planu i već sutradan, 24. aprila, zauzeti su Šahovici, a četnici potpuno razbijeni i demoralisani. Noću 29/30. aprila oslobođeno je Bijelo Polje, dok je Komski NOP odred oslobodio Andrijevicu, a 7. brigada 5. maja Berane. Tako je ova neprijateljeva operacija završena bezuspešno. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 7, dok. br. 163, 164, 168 — 171, 175, 176, 178, 179 — 225 i 232; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 298—301: izveštaj K-de 21. BAK-a od 3. aprila 1944. K-di 2. Oka o planiranju operacije »Frilingservahen«, s. 357, 383—5, 391—3, 401—2, 430—5, 440, 453, 495, 518, 539, 575 i 577: naređenja i izveštaji K-de

1.) Niže navedeni plan majora Đurišića za sprovođenje operacije »Frilingservahen« na znanje:

Prva borbena grupa, 700 ljudi, iz si. pravca preko rejona 5 km j. Bijelo Polje za Mojkovac (16 km ssi. Kolašin).⁴

Druga borbena grupa, 1200 ljudi, pod komandom Đurišićevog Operativnog štaba, od Brodareva preko Šahićeva [sada: Tomaševo] za Mojkovac — Kolašin.⁵

Treća borbena grupa, 1000 ljudi, od sredine puta Pljevlja — Prijepolje pravcem Mojkovac.

Četvrta borbena grupa, 1500 ljudi, od Pljevalja pravcem Mojkovac. Mojkovac treba da bude dostignut za 2 dana. Posle toga skretanje glavnine u rejon z. Tara — sz. Kolašin — Mojkovac.⁶

Nemačke snage:

1 ojač. mot. č.⁷ prodire od Brodareva do Bijelog Polja.

1 ojač. mot. č.⁸ od Pljevalja do prelaza preko Tare 22 jz. Pljevlja. Bat. SDK, 600 ljudi, sledi nemačke snage za Bijelo Polje, onda skreće za Mojkovac.

Milicija iz Brodareva, 700 ljudi, čisti svoj rejon i prodire od Brodareva ka jz.

Početak napada: 10. 4. 44.

2.) 181. peš. div. obezbediće odgovarajuće informisanje četničke Grupe »Jug« (major Lašić⁹ i Bukatonović¹⁰ u Podgorici) kao i Grupe »Nikšić«.¹¹

---

21. BAK-a od 8, 10, do 17, 19, 22, 24. i 25. aprila, r. 662, s. 622, 648, 755, 800—2 i 1395: izveštaji i naređenja K-de 21. BAK-a od 8, 11, 26. i 30. aprila 1944. godine; Grupa autora, *ORNJ*, str. 215—17.

⁴, ⁵, ⁶ i ¹¹ Redakcija nije mogla da ustanovi o kojima je četničkim jedinicama reč. Verovatno su to bile jedinice Nikšićkog, Durmitorskog i Komskog korpusa, kao i jedinice Starog Rasa (1. i 2. mileševski korpus).

⁷ Pripadala je 1. bataljonu 1. puka »Brandenburg« (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 575).

⁸ Pripadala 2. bataljonu 1. puka »Brandenburg« (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 575).

⁹ Đorđe Poginuo je u proleće 1944 (vidi AVII, Čdf, reg. br. 29—6, k. 140: izveštaj Štaba Vučedolske četničke brigade od 22. maja 1944).

¹⁰ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Međutim, ovde je, verovatno, greška i treba da piše: Vukadinović. Ime mu je Savo. Tada je bio po činu major, delegat četničke Vrhovne komande za Crnu Goru i oficir za vezu s nemačkim jedinicama.

Namere za učestvovanje u operaciji treba javiti K-di XXI
brd. AK

K-da XXI brd. AK.
Ia, pov. br. 2498/44
od 8. 4. 44. u 12.30 časova
Raš¹²

BR. 42

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPU- SA OD 9. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O NOVOJ USTAŠKOJ FORMACIJI I ODNOSIMA SA USTAŠKIM KOMANDAMA U SEVERNOJ DALMACIJI¹

POVERLJIVO

Koncept

Komanda XV (brd.) AK
Abt. Ia/Ic pov. br. 2094/44

H. Qu., 9. 4. 1944.

Veza: Ovdašnji tel. Ic, pov. br. 2078/44 od 9. 4. 44.²

Predmet: Nove formacije ustaša u severnoj Dalmaciji

Prilog: — 1³ —

K-di 2. OK[LOPNE] A[RMIIJE]

28. 3. 44. molio je k-t 771. inž. des. bataljona za odobrenje da
iz Rijeke u Ražanac (20 km severno-severoist. od Zadra) pre-
baci 400 ustaških oficira i podoficira. Grupa armija »F« upu-
tila je ustaše na njega. Korpus je dao svoju saglasnost.
Prilog 1⁴

¹² Han

¹ Snimak koncepta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 13—5. U desnom gornjem uglu dopisani su rukom dve nejasne pribeležke i 2 nečitka parafa.

² To je izveštaj K-de 15. BAK-a od 9. aprila 1944. K-di 2. OkA o postavljenju pukovnika Vjekoslava Servacija (Servatzy) za ustaškog komandanta u severnoj Dalmaciji (AVII, NAV-T-314, r. 566, s. 162).

Prvobitni naziv ustanove na čijem se čelu nalazio Servaci bio je: Zapovjedništvo područja sjeverna Dalmacija, a od 25. aprila 1944: Zapovjedništvo područja Velebit — Dinara, skraćeno: ZAVELDI (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 11).

³ i ⁴ Taj prilog je prevod naređenja Glavnog štožera (Generalštaba) Ministarstva oružanih snaga NDH od 7. marta 1944. o komandovanju područjem severne Dalmacije (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 16—7; original je na s. 18—9, u istoj roli).

7. 4. javio se kod komandanta korpusa i komandanta 264. div. ustaški pukovnik Servaci sa svojim načelnikom štaba, ustaškim pukovnikom Čudinom⁵, i predao zapovest koja je priložena u prevodu.

Pukovnik Servaci je jedan od najstarijih saputnika poglavnika i navodno je sa ovim, i još jednim trećim pripadnikom ustaša, učestvovao kao vodeći u marseljskom atentatu.⁶ On ostavlja utisak energičnog i pametnog čoveka, čoveka svesnog cilja, govori tečno i umešno nemački, učestvovao je 1942. god. kao vodeći u borbama na Kozari kod Bobene grupe »Stal« (Gen. Štal, k-t 714. div.)⁷, a potom je bio komandant rejona Gospić. On je izložio svoje političke ciljeve koje je želeo poglavnik, uz jasno upoznavanje dosada učinjenih grešaka: jačanje i reorganizacija hrvatskih sredstava sile, a tek potom rešenje hrvatskih pitanja. Pri tom, putem pregovora, treba navesti četnike, koji potiču iz Srbije, da napuste hrvatsku teritoriju. Hrvatski pravoslavac navodno se ugrađuje u hrvatsku državu kao ravnopravan i pogodan za vojnu službu. On je priznao da se u Zagrebu nepovoljno sudilo o neprijateljskom stavu nemačkog Vermahta prema Hrvatima, a naročito k-de 264. div., dok se on nedavno uverio u netačnost podignutih optužbi. Iz dosadašnjeg razgovora ne može se još doneti nikakva pozitivna ili negativna ocena o poštenju izloženih namera. Pukovnik Servaci najodlučnije uverava da i na političkom planu ništa neće preduzimati bez saglasnosti komandanta korpusa, a naročito u pogledu pitanja četnika, čiji razvoj do današnjeg stanja on doslovno isključivo svodi na hrvatsku izreku »dobro je kad nisu prisutni«.

Pukovnik Čudina izgleda više fanatik i čovek koji mrzi Srbe. Konačno o njemu se ništa ne može reći pošto on govori samo malo nemački i u pregovorima se ne ističe.

O vojnim pitanjima pukovnik Servaci je izložio:

»On je u operativnom pogledu potčinjen k-tu XV (brd.) AK i moli za podatak u kom rejonu treba da se smiri i da radi. Njegov rejon sada doseže od Novog do Trogira, pri čemu je izuzet rejon Gospića. On će, širenjem svog područja, da pređe na celo područje korpusa. Sa Desantnim inženjerskim bata-

⁵ Milan

⁶ Reč je o atentatu na kralja Aleksandra I Karađorđevića, koji su izvršile ustaše u Marselju (Francuska) 9. oktobra 1934. Pored kralja, tom prilikom je poginuo i Luj Bartu, ministar spoljnih poslova Francuske.

⁷ Reč je o nemačkoj operaciji na Kozari od juna 1942. godine (vidi tom IV, knj. 35, dok. br. 66).

Komandant te divizije bio je general-lajtnant Fridrih Stal (Friedrich Stahl).

ljonom on je poveo 108 oficira i službenika, 282 ustaška podoficira i vojnika, poneo 130 tona opreme (uz to 4.000 garnitura odeće). Na raspolaganju mu stoje kao načelnik štaba ustaški pukovnik Čudina, a kao k-t novoformirane brigade ustaški pukovnik Cecet;⁸ ovaj zadnji na izričitu želju 264. div. (pukovnik C. bio je dosada komandant ustaške pukovnije na području divizije).

Sa dovedenim kadrom formiraju se navodno najpre jedna bojna Telesne garde i VII ust. brig. (5 bojni). Vojnika ima u dovoljnom broju, većinom partizana kojima je dosadilo gerilsko ratovanje.⁹ Oficiri i podoficiri dolaze u dovoljnom broju, pošto je poglavnik za ustaše odustao od vrbovanja među domobranskim oficirima i podoficirima. Mesta formiranja su uglavnom veća mesta kao Obrovac, Benkovac, Zemunik, Drniš itd. Uzimaju se u obzir želje K-de korpusa. Mesta akcije i akciju određuje sam k-t korpusa. Između ostalog, moli se da se iziđe u susret željama za organizaciju i umirenje određenih rejona.

Što se tiče snabdevanja, odeća je obezbeđena gotovo 100%. Od nemačke komande se moli hrana (shodno obećanju u Zagrebu). Na raspolaganje se stavlja hrvatski kolonjski prostor¹⁰ (u kojoj meri nije poznato). XV brd. AK moli naoružanje i municiju i uopšte celokupno preostalo snabdevanje prema obećanju nemačkog opunomoćenog generala. Od sopstvenog naoružanja postoji samo ono koje je sa sobom poneo kadar i ono koje su poslali partizani kojima je dosadilo gerilsko ratovanje. Dakle, praktično ništa. Posle rasporeda snaga, koje je završeno za 4 sedmice, vodiće se navodno borba protiv bandi sopstvenom taktikom. Biće mnogo noćnih patrola, zaseda itd. Pošto poznaju teren i jezik, ustaše će moći uspešnije da rade nego nemački vojnik. Njegov glavni zadatak od poglavnika je da Vermaht potpuno rastereti od policijskih zadataka kako bi se on potpuno oslobodio za spoljnjeg neprijatelja i za to potrebne pripreme.

Odgovor komandanta korpusa:

Kod K-de korpusa nije ništa bilo službeno poznato o ovim namerama, otuda se pre svega ne može ništa obećati za snabdevanje, naoružanje i municiju. Načelno se, pak, pozdravlja namera da se ovdašnje jedinice reorganizuju, da se formiraju ustaše, da se odvuku oni koji su sposobni za vojnu službu od zahvata partizana i da se umiri pozadina. Hitno se,

⁸ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁹ Odnosi se na dezertere iz jedinica NOV i POJ, bivše pripadnike domobranskih jedinica.

¹⁰ To jest: transportni park (prostor).

pak, mora zahtevati da se samostalno ništa ne preduzima što bi otežalo postojeće prilike (naročito pitanje četnika). Do kasnije dodele sopstvenih operacijskih zona, ustaša ne sme ništa da preduzme bez saglasnosti nemačkih jedinica, pošto bi inače mogli nastati incidenti, na primer kod zaseda. Kao najhitniji rejoni za pacifikaciju, dodeljuju se obalski rejon Nina (severno od Zadra) do poluostrva Murtera, uključno i pojas duž obalskog puta Obrovac — Karlobag. Kao mesta za formiranje jedinica poželjna su pre svega manja mesta, a mesta koja su Nemci već zaposeli, s obzirom na potrebnu rastresitost snaga, manje su hitna. Isto tako delatnost ustaša treba po mogućstvu usmeriti na najudaljenija mesta i na ostrva. U okviru mogućnosti, K-da korpusa će potpuno pomagati rad pukovnika Servacija i njegovih komandi.

Pukovnik Servaci je obećao punu podršku korpusu, ponovo naglasio svoju potčinjenost i izričito uveravao da neće ništa preduzimati bez prethodnog razgovora sa K-dom korpusa, a naročito u političkom pogledu. Njegova direktiva je zadatak poglavnika da se nemačkim jedinicama oduzmu svi policijski zadaci kako bi se one potpuno oslobodile za spoljnog neprijatelja.

Stav:

Pukovnik Servaci je ponovo uveravao o svojim poštenim namerama. On, bez sumnje, pre svega ima interesa da sa nemačkom pomoći sprovodi svoj rad na izgradnji. Da li dublji razlozi leže u drugačije usmerenim političkim zamislima, ne može se reći prema dosadašnjem razgovoru. Pre svega rad bi bez sumnje doveo do velikog rasterećenja nemačkih jedinica, a u izvesnim rejonima bi vezao svaku delatnost partizana. U daljem napretku moglo bi se u osnovi oslabiti nepoželjno vezivanje nemačkih komandi sa četnicima, a možda bi *postupno* bilo i potpuno obustavljeno. Da li će ovo poći od ruke, a da se ne optereti novim nemirima, koji tada prete od četnika, zavisi od političke razboritosti i umešnosti hrvatske strane. Dokle god pukovnik Servaci odlučuje, a pukovnik Čudina ne stiče nikakav veliki uticaj, izgleda da je dato sigurno jemstvo za razuman razvoj. Po svoj prilici pukovnik Servaci potcenjuje teškoće planiranih novih formacija bez odgovarajućih pomoćnih sredstava. Za ovo je odlučujući starešinski kadar koji mu stoji na raspolaganju.

K-da korpusa se zauzima za molbu pukovnika Servacija i moli da se izda zapovest kako treba rukovoditi sa snabdevanjem i da li i koja komanda će dovesti naoružanje i municiju za nove formacije.

f. Lejzer

**IZVEŠTAJ 264. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 10. APRILA 1944.
KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O VOJNO-
POLITIČKOJ SITUACIJI U SREDNJOJ DALMACIJI¹**

POVERLJIVO

264. peš. divizija
Od. Ia, pov. br. 2010/44

Ia, pov. 1992/44²
Div. Gef. Std., 10. 4. 1944.

12. IV. 1944

Prilog uz K.T.B. D 49 Br.	³	Šef	13.4	⁴
		Ia		
		01		

Komandi XV (brd.) AK

K-da XV (brd.) AK Prim.: 12. apr. 1944	⁵	IIa
Br. pov. 318		Ic
Odelj. Ic		Stopi
		Ia
		13. 4

Procena situacije

I) *Politička situacija*

Politička situacija nije se bitno promenila od poslednjeg mesečnog izveštaja.⁶ Ugled hrvatske države⁷ u narodu još više je opao. Ovaj razvoj je pretežno na tome zasnovan, što hrvatske vlasti neaktivno stoje u odnosu na rastuće teškoće u ishrani. Postojeća prehrambena sredstva dele se, uz podmitljivost zvaničnih organa, prema ličnim odnosima. O ravnomernom uzimanju u obzir svih potrošača ne može biti govora.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 489—99. Na prvoj stranici originala nalazi se više parafa i kraćih nečitkih pribeleški Ia, Ic, IIa, Qu i Stopi, što znači da je dokument, zbog svoga značaja, bio na knjiženju u svim organima K-de 15. BAK-a.

² Dopisano rukom.

^{3, 4 i 5} Četvrtasti pečati primaoca. Na pečatu označenom brojem »4« nalaze se u 1. i 2. horizontalnoj rubrici dva parafa: jedan pukovnika Pfaferota, a drugi majora Raša.

⁶ To je izveštaj od 11. marta 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 237—45).

⁷ Misli se na Nezavisnu Državu Hrvatsku.

Ove prilike, za koje se nemačke oružane snage smatraju saodgovorne, pogoduju u povećanoj meri približavanju stanovništva banditskim i komunističkim krugovima.

Isto tako hrvatska država malo preduzima mere za odbranu od pojačane neprijateljske propagande, naročito komunističke. Neke instance hrvatske državne uprave otvoreno su se izjasnile da su nesposobne da se uspešno suprotstave propagandi bandi. Ovo držanje je, po svoj prilici, zasnovano na težnji da se izbegnu stroge mere, kako se ne bi izazivalo nezadovoljstvo komunista. Hrvatske vlasti očigledno poseduju vrlo malo poverenja u trajno postojanje vlastite vlade.

Čak, tobož i državotvorni pokret ustaša je delom pristupačan komunističkom uticaju, naročito u prostoru Split — Drniš (vidi i izveštaj o ustašama 264. pd., Od. Ic, pov. br. 557/44 od 16. III 1944).⁸ Poverljiviji su ustaše u rejonu Zadra; ali i tamo izgleda da su oni malo skloni da izvestan, delimično znatan, broj prebeglih vojnički obučavaju i politički školuju.

Nasuprot ovom, četnike treba ceniti kao jedini pouzdani faktor borbe protiv komunističkih bandi. Oni raspoložu, pored jednog boljeg rukovođenja i organizacije, i potrebnom inicijativom u borbi protiv bandi za sopstvena obaveštavanja i poduhvate i redovno javljaju upotrebljive rezultate izviđanja.⁹

Zadarski prefekt vratio se polovinom meseca iz Italije sa nalogom dučea¹⁰ da čvrstom rukom dovede u red civilne prilike u Zadru. Duče uskoro računa sa jednim sastankom sa firerom na kome treba da se reši i konačna pripadnost Zadra.

U rejonu Splita narod veruje u iskrcavanje Anglo-Amerikanaca u skoroj budućnosti. Oni ovo zaključuju po prikupljanju neprijateljskih snaga na Visu i odbrambenim merama koje nemačka vojska preduzima u obalskoj oblasti. Od iskrcavanja narod se uglavnom nada boljim životnim uslovima.

Tobožnji padobranski desant bivših jugoslovenskih oficira u rejonu severoistočno od Drniša mnogo se prepričava od strane naroda. Oficiri su, navodno, zadušeni da odvoje četničke jedinice od saradnje sa Vermahtom i da pripreme

⁸ To je izveštaj od 18, a ne od 16. marta 1944. Dostavljen je s propratnim aktom od 26. marta 1944. Komandi 15. BAK-a (vidi AVII, NAV-T-314, r. 564, s. 740—2).

⁹ Odnosi se na četnike popa Momčila Đujića, komandanta četničke Dinarske oblasti i tzv. Dinarske četničke divizije.

¹⁰ Benito Musolini (Benito Mussolini), vođa fašističkog pokreta u Italiji i šef države do 25. jula 1943, kad je svrgnut sa vlasti i uhapšen. Međutim, njega je, po nalogu Hitlera, uspeo da oslobodi Oto Skorцени (Otto Skorzeny), pa je Musolini i dalje vršio formalno vlast u delu Italije koji su Nemci držali pod okupacijom sve dok ga nisu italijanski partizani uhvatili prurušenog kod Donga, u severnoj Italiji, i obesili na trgu u Milanu 28. aprila 1945.

iskrcavanje Engleza u pozadini, naročito da izvide nemačke aerodrome.

II) *Neprijateljeva situacija*

Ostrvo Vis

Ostrvo Vis je glavni saobraćajni oslonac za snabdevanje između Italije i Dalmacije. Ovde se nalazi »kanal-komisija« koja organizuje saobraćaj preko kanala u severnoj i srednjoj Dalmaciji.¹¹

Prostor Zadar — Obrovac — Knin — Šibenik

Oblast severno od puta Zadar — Obrovac slobodna je od neprijatelja i obezbeđena uporištem sopstvenih snaga i mešnih jedinica.

Ostrva ispred Šibenika i Zadra služe kao međuoslone tačke za saobraćaj preko kanala i obezbeđene su bataljonima III pomorskog sektora i slabim snagama 19. div[izije].

Mesta za iskrcavanje za severnodalmatinski kanal leže u obalskom odseku Biograd — Murter. Kao obezbeđenje ovog odseka, sa težištem u Banjevci — Stankovci, angažovan je Zadarski odred.

Južno od puta Knin — Obrovac nalazi se Sjevernodalmatinski odred i 19. divizija koja je vraćena iz Like, sa zadatkom da organizuje saobraćaj preko kanala i sprovede regrutaciju. Iste zadatke imaju slabi delovi 19. div. i Kninski odred u oblasti severno od puta Knin — Obrovac,¹² kao i jedna brigada 6. divizije u rejonu Bruvno.¹³ Jaka naša aktivnost za uznemiravanje ne može trajno sprečiti niti transport niti regrutaciju. Izgleda da ove banditske snage nemaju napadne zadatke. Oni izbegavaju naše napade i, uprkos dobrom naoružanju, samo prisilno prihvataju borbu.

Prostor Šibenik — Split — Sinj

I ovde je saobraćaj preko srednjodalmatinskog kanala mogao biti sprečen samo prolazno i to jakom našom aktivnošću. I. Brig. 20. div.¹⁴ koja je, pod pritiskom ove aktivnosti, poku-

¹¹ Kanali su bili partizanski pomorski putevi za snabdevanje jedinica NOV i POJ na kopnu i održavanje saobraćajnih veza sa Visom.

¹² Ti podaci su tačni. Vidi tom V, knj. 25, dok. br. 77.

Krajem marta 1944, na prostoru Mazin — Bruvno nalazila se 3. brigada 19. NOU divizije (tom V, knj. 25, dok. br. 132, str. 689).

¹³ Šesta (lička) proleterska divizija »Nikola Tesla« dejstvovala je početkom aprila na komunikaciji Srb — Lapac, severoistočno od Bruvna (tom V, knj. 26, dok. br. 22).

¹⁴ Prva brigada, tj. 8. dalmatinska brigada 20. NOU divizije.

šala da se povuče prema Bosni, vraćena je ponovo u rejon istočno od Primoštena. Ovo ukazuje na novo uvećanje transporta. Osim ove brigade, angažovani su u ovom prostoru Trogirsko-šibenski od[red] i Moseć—Svilaja odr[ed]¹⁵ sa zadacima obezbeđenja. Ometanje našeg putnog saobraćaja pomoću mina jako je poraslo.

Prostor Sinj — Bos. Grahovo — Plavno

Srednjodalmatinski kanal završava se u Vrduvu, sedištu intendanture VIII korpusa. Odavde se materijal dalje sprovodi preko Bos. Grahovo — Drvar.

Bande koje se nalaze na ovom odseku, ocenjujući po pljačkaškim ispadima, ne pokazuju sada nikakve napadačke namere, već izgleda da su angažovane na obezbeđenju pozadinskih oblasti. Od neprijateljskih jedinica ovde se nalaze od jugoistoka prema severozapadu: II brig. 20. div., Dinarski od[red], delovi 9. div., Grahovsko-peuljski od[red], jedna brigada 6. divizije. Pre svega, jedinice 6. div[izije] su vrlo dobro naoružane i poseduju uočljivu borbenu vrednost.

Stecište kanala, kao i težište snabdevanja preko vazdušnih puteva, leži u rejonu Drvara. U istoj oblasti nalaze se štabovi I i VIII korpusa. Vrhovni štab *T i t o*, sa jakim banditskim snagama, treba da se nalazi na Grmeč-planini. Prostor s obe strane puta Drniš — Knin je slobodan od neprijatelja, s obzirom na slabe bande, koje u Promini sprovode regrutovanje.

III) Naša taktička situacija i namere

Situacija nepromenjena.

Treba zabeležiti bitno smirivanje banditske situacije u desnom pukovskom odseku od strane 1. puka »Brandenburg«.

Angažovanjem 264. polj.[skog] dop.[unskog] bat. u prostoru Boraja — Prapatnica stvorena je nova linija za snabdevanje na levom pukovskom odseku.

Za pripremu ojačanja za ostrvske oslone tačke, koje su napadnute od strane neprijateljskih diverzantskih akcija, nedostaje traženi brodski prostor.

U narednom vremenu divizija ima sledeće zadatke:

- a) Obezbeđenje puteva dotura i izviđačka aktivnost, kao i lov na bande putem manjih operacija.

---

¹⁵ Tačni nazivi tih NOP odreda su: šibensko-trogirski, odnosno Svilajsko-mosečki. Pripadali su Sjevernodalmatinskoj grupi NOP odreda, u kojoj su se, pored ova dva, nalazili još i Dinarski i Mosorski NOP odred (tom V, knj. 26, dok. br. 16).

- b) Prema korpusnoj naredbi, čišćenje ostrva (K-da XV (brd.) AK, Ia, str. pov. br. 588/44 od 7. 4. 44).¹⁶
- c) Izgradnja obalskih utvrđenja, izvršenje odnosno priprema zaprečavanja.
- Težište sada, kao i ranije, leži na zadatku pod c), za šta će dalje biti angažovane sve snage koje ma kako stoje na raspolaganju.

IV) *Obalska odbrana i izgradnja položaja*

Izgradnja obalske odbrane i ostrvskih oslonih tačaka je dobro napredovala.

Teškoće stalno pričinjava snabdevanje sa pozicijskim materijalom, pošto se ne raspolaže niti dovoljnim kamionskim prostorom za dovlačenje kopnenim putevima, niti dovoljno brodskog prostora stoji na raspolaganju za dotur uporištima morskim putem.

Gotov je telefonski vod Drniš — Benkovac — Zadar i Drniš — Vrpolje — Prapatnica — Trogir — Split.

Aparati za radio-linije koji su prispeli za komandu artiljerije su neupotrebljivi i mogu se samo delimično popraviti sredstvima jedinica.

V) *Pomorska situacija*

Pomorska situacija se i dalje pogoršava. Mornarici potpuno nedostaju snage za izviđanje i obezbeđenje.

Naš saobraćaj za snabdevanje je, usled kontrole od strane neprijateljevih pomorskih i vazduhoplovnih snaga, skoro prekinut.

VI) *Vazduhoplovna situacija*

I dalje potpuna neprijateljeva vazдушna nadmoćnost.

¹⁶ To je naređenje K-de 15. BAK-a od 7. aprila 1944. za preduzimanje operacija »Role« (»Role« — »Uloga«), »Handštant« (»Handstand«) i »Vele« (»Welle« — »Talas«) — vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 442—3.

»Role« je šifra za operaciju ponovnog zauzimanja ostrva Žirje, Ravni i Kameni zakon.

»Handštant« je konspirativni naziv za operaciju ponovnog zauzimanja ostrva Dugi otok. Ta šifra je kasnije promenjena u »Fojerzange« (»Feuerzange« — »Vatrena klješta«). Vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 618—22: zapovest 264. peš. divizije od 21. maja 1944. za zauzimanje Dugog otoka i Kornata. Prema ovoj zapovesti, šifra »Handštant« je ostala kao lozinka za početak operacije.

»Vele« je bila šifra za ponovno zauzimanje Kornata.

Sva navedena ostrva su oslobodile jedinice 8. korpusa NOVJ u aprilu 1944 (tom V, knj. 25, dok. br. 141, obj. 145).

Gubici koji su nastajali nakon neprijateljevih Jabo¹⁷ letova, pri lovu na putevima, doveli su, u poslednje vreme, do premeštanja glavnog auto-saobraćaja u večernje časove.

Izvesno rasterećenje donosi angažovanje I divizionu 9. protivavionskog puka.

VII) Saobraćajna situacija:

1) Situacija na železnicama:

Nastavljenim vazдушnim napadima na železničke stanice Knin i Šibenik, razorene su dve lokomotive koje su bile sposobne za pogon. Stoga je železnički saobraćaj na pruzi Knin—Drniš—Šibenik morao biti obustavljen. Divizija je usled toga bila prinuđena da povećanim automobilskim opticajem preuzme zadatke železnice. Planirano premeštanje u pozadinu iz rejona oko Šibenika došlo je time u pitanje. U nastupajućim toplim mesecima, snabdevanje vodom od Drniša i Šibenika stavljeno je u pitanje usled prekida železničkog saobraćaja, pošto je u prošloj godini snabdevanje vodom bilo sprovedeno pomoću jedne kompozicije za vodu sa vagon-cisternama iz Knina.

Gore navedeno teško stanje moglo se ublažiti angažovanjem dve šinske lokomotive i jednog broja vagon-cisterni, uz dođelu potrebnih količina pogonskog goriva.

2) Situacija na putevima:

Divizijski putevi dotura prohodni su samo u konvoju. Stalno miniranje puteva od Drniša prema Splitu dovelo je u mesecu martu do visokih gubitaka u kamionima i jako je naškodilo opticaju kolona.

Neprijateljeva prevlast u vazduhu prisiljava na noćni saobraćaj kolona.

VIII) Stanje snabdevanja i dotura

A) Opšte:

Snabdevanje divizije i dalje je osigurano iz zaliha, sa izuzetkom snabdevanja sa:

- a) senom i slamom, za koje se traži hitni dotur
- b) sveže povrće, odnosno dovoz tableta C-vitamina, radi sprečavanja pojave avitaminoze.

Dotur preko mora sasvim otpada, usled ugrožavanja od strane neprijateljskih brzih čamaca i vazduhoplovnih snaga. Za evakuaciju skladišta plena i trofejne imovine, kao i za sprovođe-

---

¹⁷ To jest: lovačko-bombarderskih. Jabo je skraćena od reči Jagdbomber (lovac-bombarder).

nje naređenog premeštanja u pozadinu, neophodno je potrebno angažovanje dodatnog transportnog prostora, pošto je divizijski transportni prostor potreban za tekuće snabdevanje divizije.

B) *Pojedine oblasti snabdevanja*

1) *Municija:*

a) Stanje municije iznosi 1 1/2 borbeni komplet. Nedostatak postoji kod pionirskog eksplozivnog materijala za izgradnju zapreka i odskočnih mina. Pošto do sada nije usledilo nikakvo slobodno izdavanje municije iz trofejnih municijskih skladišta za trofejna oruđa, to se ova nisu mogla dovesti na traženi bojevi komplet municije.

b) *Naoružanje i pribor:*

Do sada još nema doznake za hitno traženu kolvku za laku poljsku haubicu 18/40. Pošto, usled popuštanja zaptivanja tečnosti za kočnje, pneumatski amortizeri i cevne kočnice nisu više bez zamerke, postoji opasnost pri većem vatrenom opterećenju da oruđa otpadnu.

2) *Upravljanje*

a) *Ishrana:*

Blagovremeni dovoz mineralne vode za rejon borbenih dejstava siromašan vodom pojavljuje se kao veoma hitan za nastupajuće toplo godišnje doba, pošto otpada voz za dovoz vode na pruzi Knin — Drniš.

b) *Odeća:*

Uprkos doznakama odeće, koja se još nalazi na prevoženju, i dalje postoji nedostatak u odeći, naročito planinskim cipelama.

c) *Roba za kantine*

Roba za kantine od meseca decembra 1943. uskladištena je još u Bihaću, pošto je nedostajao transportni prostor da se ona doturi diviziji. Vrlo je uočljiv nedostatak duvanskih prerađevina i predmeta lične upotrebe (češljevi, četkice za zube, žileti za brijanje itd.).

d) *Novčana opskrba:*

Novčana opskrba divizije je redovna.

e) *Obalsko ribarstvo:*

Komanda Šibenika ima nameštenih 150 ribara. Namerava se dozvoliti lov ribe u većem obimu.

3) *Sanitetska služba.*

- a) Broj kreveta u mesnoj bolnici Šibenik i u vojnoadministrativnim mestima Split, Zadar i Knin je dovoljan, takođe je dorastao i većem broju ranjenika i bolesnika.
- b) Vašljivost je uspešno otklonjena hitnim merama i dezinfekcijom u dezinfekcionim postrojenjima. Dezinfekciona postrojenja su skoro svuda postojala.
- c) Lekovi i zavojni materijal su postojali do sredine aprila 1944. Dotur je otežan, pošto se stalno mora računati sa najmanje četvoronedeljnim zakašnjenjem.
- d) Evakuacija ranjenika i bolesnika ne nailazi na veće poteškoće.
- e) Lekarsko-apotekarsko zbrinjavanje civilnog stanovništva je vrlo loše. Snošljivo je samo ukoliko je potpomognuto od strane divizije.
- f) Epidemije se do sada nisu pojavljivale.

4) *Veterinarska služba*

a) *Ishrana konja.*

Dotur sena i slame je potpuno nedovoljan. Konji mogu jedno duže vreme biti spaseni od gladovanja povećanim sledovanjem zobi. Nadoknadu za nedostajuće seno i slamu ipak ne može predstavljati ova dodatna zob, pošto ne postoji mogućnost ispaše.

b) *Zaraze:*

Šuga se ponovo pojavljuje i dalje slabi konje. Usled nedostatka sena i slame, sporo napreduje oporavak konja nakon lečenja u stanicama za šugu.

c) *Dotur veterinarskog pribora:*

Dotur veterinarskog pribora pristiže redovno. Jedinice su time dovoljno snabdevene.

d) *Veterinarska četa:*

Vet[erinarska] četa, usled vazdušne opasnosti, može samo još noću da vrši posao u veterinarskoj stanici za šugu u južnim kasarnama u Kninu. U Požaru će se urediti jedna dalja zarazna stanica.

5) *Automobilizam:*

a) *Automobili:*

Usled velikih gubitaka od strane neprijateljskih aviona i mina (7 potpuno, 7 teško i 39 lako oštećenih automobila), stanje automobila mora se označiti kao napregnuto, pošto se ne može računati ni sa kakvim dopunskim doturom

automobila. Uz to dolazi i novo formiranje 264. t[eške] pt čete (mot.Z)¹⁸ i preformiranje 264. bat.[aljona] za vezu u jedan bataljon za vezu nove vrste. Iz trofejnog fonda ne može se izvršiti dopuna, odnosno popuna novoformiranih jedinica, pošto tamo postoje još samo oštećeni, odnosno neupotrebljivi trofejni automobili.

b) *Pogonsko gorivo:*

Snabdevanje pogonskim gorivom za sada je zadovoljavajuće.

c) *Gume:*

Do sada nije usledila nikakva doznaka kamionskih guma. Stoga smo morali, radi ispravnog održavanja transportnog prometa, razmontirati gume sa automobila koji se nalaze na remontu. Za sada je, osim toga, 6 kamiona konzervisano zbog nedostatka guma.

Potrebno je ustrojavanje jedne male radionice za remont guma (2—3 čoveka sa vulkanizerskim priborom) na području divizije, pošto se gume za remont moraju slati u Beograd, te se, usled saobraćajne situacije, tek posle 2 meseca vraćaju jedinicama. Iz istih razloga bezuslovno je potrebno premeštanje jednog automobilskog remontnog voda na područje divizije, pošto divizija ne može više da savlada I stepen remonta, koji joj pripada. Evakuacija HKP¹⁹ Zagreb nailazi na teškoće transportnog prostora (loši putevi dotura i dugi evakuacioni putevi) i nedostatak uređaja za evakuaciju (dubokih prikolica).

IX) *Privredna situacija*

Od privrednih preduzeća za sada su u pogonu samo još fabrika cementa u Solinu i rudnik Širitovci. Ostala privredna preduzeća obustavila su rad usled neprijateljskog dejstva i nedostatka prometa.

X) *Zdravstveno stanje*

1) *Zarazne bolesti:*

8	slučajeva	pegavog tifusa
3	„	difterije
2	„	tifusa (abdominalis) ²⁰
2	„	malarije (tertiana)

¹⁸ Tako piše u dokumentu. Redakcija nije mogla da ustanovi šta znači slovo Z iza reči mot., tj. (mot. Z).

¹⁹ Heereskraftfahrpark (hereskraftfarpark — auto-park, auto-baza)

²⁰ trbušni

Polne bolesti:

8 slučajeva gonoreje
3 „ sifilisa

2) Bolesnički pokreti:

Sanitetski voz u mesecu martu 1944.

ranjenika — 51

bolesnika — 502, od toga 2 oficira

kao sposobni za službu ponovo vraćeni jedinicama

406, od toga 4 oficira.

- 3) Vašljivost kod angažovanih jedinica uspešno je savladana. Naročito je nužno nabaviti novi materijal za cipele kod angažovanih jedinica, pošto, zbog povećanog habanja obuće na karsnom terenu i nedostatka zamene, nastupa povećano ispadanje iz stroja u jedinicama, zbog bolesti na nogama.
- 4) Zdravstveno stanje jedinica je dobro. Avitaminozna obojenja pojavljuju se u sasvim pojedinačnim slučajevima.
- 5) Ne javlja se o pojavi zaraznih bolesti kod civilnog stanovništva. Lekarska nega i snabdevanje lekovima kod civilnog stanovništva su i dalje vrlo rđavi.

XI) Stanje konja:

Jedinice koje su predviđene za pokretnu upotrebu, sposobne su za pokret.

Stanje ishrane i snage konja ozbiljno popušta usled nedovoljnog davanja sena i slame. Delimično dodavanje povećanih obroka zobi nije nikakva punovažna nadoknada, pošto su konjima, pored zobi, neophodno potrebni seno i slama.

Pojavili su se dalji slučajevi šuge, ipak su jedinice ponovo primile natrag prve konje izlečene od šuge.

XII) Stanje rezervi

1) Stanje oficira:

U stanju oficira nisu nastale nikakve bitnije promene u odnosu na prošli mesec.

U mesecu martu morala je divizija ustupiti 6 oficira za rezervu OKH, Zosen, i dalja 2 oficira kao nezamenljive²¹ [stručnjake] u dopunske jedinice. Kao rezerva upućeno je 5 oficira u diviziju, koji se do 1. 4. 44. još nisu javili na komadno mesto divizije.

Usled upućivanja na kurseve za usavršavanje, lečenja u bolnicama i dodeljivanja oficira u posadne baterije i centre za

---

²¹ U originalu piše: u. k.-Stellung, to jest: unabkömmliche Stellung.

upravljanje vatrom, prosečno u bateriji nalazi se samo po jedan oficir.

2) Podoficiri

Napeto personalno stanje kod podoficira ostalo je nepromenjeno prema prethodnom mesecu.

3) Vojnici

Radi velikih gubitaka u mesecu martu, a uzimajući za osnov novu K. St. N.²² 264. polj.[skog] dop.[unskog] bat., ukupna nepopunjenost se popela na 9⁰/₀ formacijskog sastava. Kod dva bataljona nepopunjenost iznosi čak preko 10⁰/₀, tako da se ovde popuna morala tražiti.

Ukupna nepopunjenost bi se još više popela, ako bi se i kod 264. bat.[aljona] za vezu uzela za osnov nova K. St. N., koja za sada²³ još nije tu.

...²⁴

BR. 44

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 13. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O ZAVRŠETKU OPERACIJE »VRHOVINE« NA KOMUNIKACIJI GOSPIĆ — OTOČAC¹

POVERLJIVO

3015—13. 4 — 13.08²

Telegram

K-di 2. okl. arm.[ije]

Prilog uz K.T.B. Nr. C 237

Sumarni izveštaj operacije »Vrhovine«.³ Ovom operacijom bande su izgubile važno, dobro snabdeveno uporište i smeštaj za

²² Kriegsstärke-Nachweisungen (kriigsšterke-nahvajzungen — ratna formacija).

²³ U tekstu originala za reči »za sada« upotrebljena je skraćeni-ca z. Z. (zur Zeit).

²⁴ Nečitak potpis.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 388. U gornjem desnom uglu nalaze se dva nečitka para-rafa.

² Dopisano rukom.

³ Reč je o operaciji koju su 30/31. marta 1944. preduzele nemačko-ustaške jedinice (392. izviđački bataljon i 3. bataljon 846. puka 392.

više štabove.⁴ Uspostavljena naša veza između rejona **Gospić** i **Otočac**. Na taj način otežana je aktivnost bandi u području blizu obale. 207 mrtvih neprijatelja, 41 zarobljen, 11 prebeglo, 1 top 6,5, 6 puš. mitr., 1 l. min.bac., 1 pt.top 4 cm, 1 mitr., 392 puške, 4 autom., 1 pištolj, 3 signalna pištolja, 100 granata, 38.000 metaka puš.mun., 30 T-mina, zapaljiva sredstva, skladište duvana i ručnih baterijskih lampi, sredstva veze, namirnice, 10 konja, 100 komada goveda, više stotina ovaca. Banditi su sami digli u vazduh 1 veliko skladište mun. i više kuća sa namirnicama, odn. zapalili. Sopstveni gubici: 10 mrtvih (od toga 2 ustaše), 34 ranjeno (od toga 12 ustaša).

Pfaferot⁵

XV brd. AK
Ia, pov. br. 2010/44
13. 4. 44.—

R⁶

⁷Prim.[ljeno] 1420
Šifr.[ovano] 1445 — 1505
Pred.[ato] 1607

...⁸

---

legionarske divizije i 19, 31. i 34. ustaški bataljon) u cilju ovladavanja Vrhovinama, važnom partizanskom bazom u Lici. Na prostoru Otočac — Gospić — Vrhovine, u to vreme nalazile su se jedinice 8, 13. i 35. NOU divizije. U ovoj operaciji, 392. izviđački bataljon, 3. bataljon 846. puka i 19. ustaški bataljon uspeali su da 1. aprila zauzmu Vrhovine i pored otpora 1. brigade 35. NOU divizije. U Vrhovinama se tada nalazila divizijska baza 35. NOU divizije (vidi tom V, knj. 25, dok. br. 132 i knj. 26, dok. br. 21, 58, 69, 141, 146 i 169).

⁴ Na toj prostoriji nalazio se i GŠ NOV i PO Hrvatske (vidi tom V, knj. 26, dok. br. 169, objašnjenje 5).

⁵ Verner

⁶ Paraf majora Hana Raša.

⁷ Podaci o prijemu, šifrovanju i predaji telegrama dopisani su u originalu rukom.

⁸ Nečitak paraf.

**PREDLOG VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 14. APRILA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNE
VOJSKE ZA REORGANIZACIJU FELDKOMANDANTURA,
KRAJSKOMANDANTURA I KOMANDI MESTA U SRBIJI¹**

Prilog 58

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia/pov. br. 1643/44

H. Qu., 14. 4. 1944.
POVERLJIVO!

Predmet: Reorganizacija feldkomandantura, krajskomandantura i komandi mesta u Srbiji.

Veza: 1.) OKH/GEN Qu./Qu 5 II pov. br. 1982/44 od 18. 3. 44.²
2.) OKH/GEN Qu./Qu 5 (II) br. 3463/44 od 30. 3. 44.³

Prilog: 1⁴

OKH/ GEN Qu. 5 (II)

U cilju postizanja jedinstvene organizacije komandovanja na području Jugoistoka podnosi se za Srbiju sledeći *predlog reorganizacije:*

1. Reorganizacija F.K. 599 Beograd, uključno jednu ispostavu i jednu k-du mesta II, jednu vojnoupravnu grupu i službu za održavanje reda i poretka u Beogradu kao i jednu k-du mesta I u Požarevcu, već je izvršena shodno OKH,⁵ načelnik uprave za naoružanje i BdE⁶ (AHA)⁷ Stab I (II) pov. br. 4885/44 od 10. 2. 44.⁸
2. U domenu nadležnosti Feldkomandanture 610 Čačak, krajskomandanture
  - 832 u Kragujevcu
  - 833 u Kruševcu

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 475—8.

², ³ i ⁸ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

⁴ i ¹⁴ Prilog je na sn. 478; objavljuje se uz ovaj dokumenat.

⁵ Oberkommando des Heeres (Komanda Kopnene vojske — KoV).

⁶ Befehlshaber des Ersatzheeres (komandant rezervnih trupa).

⁷ Allgemeines Heeresamt (Glavna uprava za opšte poslove KoV-a).

834 u Jagodini⁹
838 u Kos. Mitrovici
847 u Užicu

se preinačuju u komande mesta I. U Kraljevu ostaje kao i dosada jedna ispostava.

3. U domenu nadležnosti F.K. 809 u Nišu, krajskomandanture

857 u Zaječaru i
867 u Leskovcu

se preinačuju u komande mesta I, a dosadašnja K-da mesta I/289 u Boru preinačuje se u k-du mesta II. U Prokuplju se ustanovljava nova k-da mesta II, jer tri sreza, obuhvaćena ovom, a koja obuhvataju dolinu Toplice, iziskuju strogo uključivanje. Isto tako se, zbog neophodnosti jednog strožijeg upravljanja srpskim srezovima, u Kladovu i Jabukovcu ustanovljava jedna ispostava radi boljeg uključivanja u administrativnom i poljoprivrednom pogledu, kao i radi uže saradnje sa komandantom odbrane Gvozdenih vrata u Kladovu.

4.) U domenu nadležnosti F.K. 816 u Šapcu, Komanda mesta 861 u Valjevu reorganizuje se u komandu mesta I, a u Šapcu i Obrenovcu ustanovljava se po jedna ispostava namesto dosadašnjih komandi mesta.

5.) Do sada samostalna Krajskomandantura 823 u Velikom Bečkerek¹⁰ reorganizuje se u komandu mesta I tako da se ova komanda mesta prema ratnoj formaciji uvodi u sastav F.K. 599 u Beogradu, ali je, prema naređenju, i dalje, kao i dosada, neposredno potčinjena komandantu Jugoistoka.

6.) Prethodni uslov za gore predloženu reorganizaciju je da

a) dosada angažovani komandanti ovih komandi ostanu, mada one kao B./R.¹¹ — odnosno B — mesta¹² nisu u svim slučajevima popunjene sa odgovarajućim činovima. Ali teške političke, privredne i vojne prilike u Srbiji zahtevaju bezuslovno jednog oficira koji je najbolje upoznat sa zemljom. Dosadašnji komandanti uživaju poverenje vojnog zapovednika, jedinica i civilnih ustanova.

b) se odobri predlog načelnika Voj[ne] upr[ave] vojnoopr. k-ta Jugoistoka koji je postavljen početkom marta ove godine i o kome se pretresalo sa OKH/Gen Qu (višim

---

⁹ Sada: Svetozarevo.

¹⁰ Sada: Zrenjanin.

¹¹ i ¹² Formacijske oznake.

savetnikom Vojne uprave Dr Janijem)¹³ a u pogledu odobrenja posebnih administrativnih jedinica za sve nove komande mesta I, uključno već preustrojenu komandu mesta I u Požarevcu, sa popunjavanjem 4 administrativna službenika (2 visoka, 1 viši i 1 srednji), uključujući mesta koja pripadaju tumačima i vojnicima.

- c) Usled posebnih prilika u Banatu treba da se, shodno predlogu načelnika Vojne uprave, administrativna jedinica koja je predviđena za k-du mesta I Veliki Bečkerek proceni na 10 administrativnih službenika (5 visokih, 4 viša i 1 srednji), pošto krug zadataka dosadašnje Samostalne krajskomandanture Veliki Bečkerek i prostorno i po zadacima odgovara polju rada jedne feldkomandanture. Od 14 službeničkih mesta predviđenih za jednu vojnoupravnu jedinicu, moglo bi se kod 7 mesta predviđenih za ukidanje u slučaju Bečkerek ukinuti samo 3, dok je, na primer, za Feldkomandanturu Beograd, sa odobrenjem OKH /Gen. Qu, ukinuto 5 mesta. S druge strane, shodno predlogu načelnika Vojne uprave, kod 9 komandi mesta I predviđeno je ne samo po 7, nego po 10 službeničkih mesta za ukidanje, tako da se ovim potrebuje 27 službenika manje (vidi prilog).¹⁴
7. Što se tiče prikomandovanja lica službi javnog poretka u pojedine feldkomandanture i komande mesta kao i ispostave, ukazuje se na molbu štabnog oficira Feldžandarmrije pri vojnoopr. k-tu Jugoistoka od 16. 2. 44, upućenu OKH (Gen. Qu) — viši of[icir] Feldžand[armerije], u kojoj se moli za pristanak za preustrojstvo dosadašnjih grupa u jedinicama Feldžand[armerije] sa 1 of[icijom] i 27 vojnika.
8. Prema istoj formaciji 2201a,¹⁵ neophodno je dodeljivanje jednog blagajnika u centralnu upravu u svakoj komandi mesta I i II. Komande mesta ne moraju da se staraju samo o pripadnicima svoje komande, uključujući službenike i radnike — folksdojčere, kao i o dodeljenim prekomandovanim pripadnicima oružanih snaga, već one, pre svega, imaju da snabdejavu mnoge vojnike koji su u prolazu marševskim obrokom hrane, platama itd., i da rukovode vojničkim domovima i vojnim zatvorima, izrečenim novčanim kaznama i novcem dobijenim od prodaje konfiskovane robe. U srez Banat dolazi, između ostalog, transfer ušteđevina i nasleđeni novci za 25.000 folksdojčera koji se bore u SS-div. »Princ Eugen«, zamena ponesene razne valute.

¹³ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁵ i ¹⁶ Redakcija ne raspolaže tim formacijama.

U Krajskomandanturi Veliki Bečkerek isplaćeno je, na primer, za vreme od 1. do 25. 3. 44. od strane blagajni 325.000 rajhsmaraka. Organizacija dopunskih stanica za zbrinjavanje snabdevanja vojnika u prolazu marševskim obrokom hrane, platama itd. uslovila bi jedan bitno veći aparat.

9. U novoj formaciji 2201a u odnosu na staru formaciju 2202B,¹⁶ koja je važila za dosadašnje krajskomandanture, nema *nikakve dodele kamiona*. Tri laka kamiona koja su predviđena za k-du mesta I nove vrste, odnosno 1 laki kamion za k-du mesta II, ne udovoljavaju ni na koji način stvarnim potrebama komandi mesta, koje stalno nabavljaju hranu, odeću, rezervne delove i dr., postavljaju zaštitu u rejonima koji su pod uticajem bandi i moraju prilikom iznenadnih prepada biti pokretne i u tu svrhu su im potrebni kamioni. Uzimajući u obzir teške saobraćajne prilike, stalno dizanje u vazduh koloseka itd., smatra se da je hitno potrebna dodela najmanje po 1 kamiona za svaku k-du mesta I i II.
10. Predložena reorganizacija izvršiće se isključivo u okviru postojećeg i odobrenog brojnog sastava i preko nje će se delimično pokazati čak dalje uštede u podoficirima i vojnicima.

Felber

Dostavljeno:

IIa/IIb¹⁷

O. Qu

Šefu Voj.[ne] upr.[ave]

Ia

KTB

---

¹⁷ IIa/IIb je oznaka za Personalno odeljenje: za oficire (IIa), odnosno za podoficire (IIb).

Prilog
uz dopis vojnopr. k-ta Jugostoka /Ia pov. br. 1643/44 od
14. 4. 1944.

Ustanova	Mesta za uki- danje prema K. St. N. ¹⁸			Treba da ostanu			Stavlja se na raspolaganje		
	Visoki	Viši službenici	Srednji	Visoki	Viši službenici	Srednji	Visoki	Viši službenici	Srednji
F. K. Beograd	7	4	3	—	—	2	7	4	1
Šabac	7	4	3	2	—	2	5	4	1
Niš	7	4	3	1	—	2	6	4	1
Čačak	7	4	3	1	—	2	6	4	1
K-da mesta									
Bečkerek	7	4	3	2	—	2	5	4	1
Požarevac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Valjevo	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Leskovac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Zaječar	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Jagodina	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Kruševac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Kragujevac	7	4	3	5	3	2	2	1	1
Kos. Mitrovica	7	4	3	5	4	2	2	1	1
Užice	7	4	3	5	3	2	2	1	1

¹⁸ Kriegsstärke-Nachweisungen (ratna formacija).

**DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG
KORPUSA OD 23. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE
ARMIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU KORPUSA I DEJSTVI-
MA SOPSTVENIH JEDINICA¹**

3556/60 — 23. 4. — 0827

WB 1144(5)

KR

POVERLJIVO

5264

Telegram

Prilog uz K.T.B. Nr. C 256

A²: 0830

K-di 2. OkA

V³ 1020

K-tu avijacije Hrvatske

B⁴: 1100

Nem. op. gen. u Hrvatskoj (samo za k-ta)
V. SS-brd. korpusu
Qu.

Dnevni izveštaj od 23. 4. 1944.

Vreme: Oblačno, na obali povremeno kiša, na severu vedro.

Opšta situacija: očekuje se pojač. aktivnost bandi u severnodalm. kanalu:⁵

264. div.

Uporište zaliv **Stari Trogir** bez neprijatelja. Nedavno u obalskom pretpolju signali optičkim sredstvima. Ispred **Vinjerac** (24 si. **Zadar**) otvorena jaka vatra sa kopna na pomorske jedinice. Zajedno sa mornaricom preduzeta operacija čišćenja. Posle napada bande teškim naoružanjem, novo uporište hrv. borbenog sastava 7 iji. **Obrovac** evakuisano. Kao odmazda za

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 432. Svi brojevi i slova iznad reči telegram dopisani su rukom.

² Angenommen (primljeno).

³ Verdrahtet (poslato telegrafski).

⁴ Befördert (ekspedovano).

⁵ Bliže o tome partizanskom pomorskom putu (kanalu) za snabdevanje vidi u dok. br. 43.

napad na naše kamione⁶, 2 naselja 4 sz. **Trogir** delimično spaljena.⁷ Banditi su 2 z. **Trogir** ubili 2 vojnika. Do sada uhapšena 2 sumnjiva lica. Operacija »Šlojder«⁸ (rejon **Vrdovo**): desna borbena grupa posle neutralisanja neprijateljskog otpora izvršila je dnevni zadatak — zauzela visine 11 ssi. **Sinj**. Do sada javljeno za 4 poginula neprijatelja i 1 zarobljenog. Izveštaji od drugih grupa nisu stigli.

Namera: Nastavak »Šlojder«.

»Minhauzen«:⁹ put 3 ji. **Benkovac** banditi na više mesta prekopali, postavili kamene i minske zapreke. Naša izviđačka patrola sev. od zapreka imala dodir sa neprijateljem. Noćnim izviđanjem 12 z. **Kistanje** neprijatelj odbačen prema severu, tom prilikom 8 neprijatelja poginulo. 19. 4. 12 zjz. **Bribirske** dve mine razminirane.

392. div.:

Operacija »Dolhštih«¹⁰ naišla na jakog neprijatelja s. i ji. **Babin Potok** (art. 3 tenka).¹¹ Posle žestokih borbi neprijatelj odbačen, protivnapad odbijen uz velike gubitke. Dosad 29 neprijatelja poginulo, 3 mitr. (neispravna), 1 minb. i 8 pušaka zaplenjeno, 11 naših ranjeno. Jaka banda, 4 s. **Senj**, posle žestoke borbe povukla se prema si., 15 poginulih neprijatelja, 4 zarobljena, 1 naš poginuo, 2 ranj.

Namera: Prikupljanje plena »Kojlenšlag«.¹²

⁶ U širem rejonu Trogira dejstvovao je Šibensko-trogirski NOP odred Grupe sjevernodalmatinskih NOP odreda. Taj odred je u to vreme izvršio na toj prostoriji više akcija na nemačke kolone. Verovatno je ovde reč o akciji Odreda 22/23. aprila (tom V, knj. 26, dok. br. 110 i 130).

⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi o kojim naseljima je reč.

⁸ »Schleuder« (»Pračka«). U ovoj operaciji protiv jedinica 20. NOU divizije (1. i 2. brigade), koja je počela 22. aprila (a završila se 24. aprila posle zauzimanja Vrdova, koje je tom prilikom i razoreno), učestvovali su 105. SS-izviđački bataljon, 2 ojačane čete 3. bataljona 893. puka, 2 čete domobrana i 27. ustaška bojna (sa 2 satnije) 9. posadnog zdruza. Za pripremu ove operacije, Štab 20. NOU divizije saznao je već 7/8. aprila, preko svojih obaveštajnih organa. Bliže o tome vidi tom V, knj. 26, dok. br. 49 i 98; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 428, 429, 430 i 435: izveštaje K-de 15. BAK-a od 18, 19, 21. i 24. aprila 1944. godine.

⁹ »Münhausen«. To je operacija koja je završena 28. aprila 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 454).

¹⁰ »Dolchstich« (»Ubod kamom«).

¹¹ U rejonu Babinog Potoka nalazila se 3. brigada 35. NOU divizije. Brigada je, prema izveštaju od 24. aprila 1944, u borbi koju je vodila 23/24. aprila protiv delova 392. legionarske divizije i 19. ustaške bojne, imala 8 mrtvih i 3 ranjena (tom V, knj. 26, dok. br. 111).

¹² »Keulenschlag« (»Udarac maljem«). Bliže o ovoj operaciji vidi dok. br. 51.

373. div.:

»Aprilšauer«,¹³ 4 sz. **Kulen-Vakuf** borba sa slabijom bandom koja je u bekstvu, 2 zarobljena. Izvidnica 4 sz. **Bos. Krupa** naišla na neprijatelja. Izviđačka patrola 9 ji. **Bos. Novi** ubila 3 neprijatelja, 2 zarobila.

Namera: Operacija »Milenšturm«¹⁴ sa Jurišnim bat. i delovima II/384. iz **Lapca i Doljana** prema **Martin-Brodu**. Operacija »Kleterštajg«¹⁵ sa III/383. i delovima I/384. rejon jz. **Sučevići**.

XV brd. AK Ia, pov. br. 2190/44.
23. 4. 44.

16

---

¹³ »Aprilschauer« (»Aprilski pljusak«). Ovo je operacija koju su preduzeli delovi 373. legionarske divizije »Tigar« protiv delova 6 (ličke) proleterske divizije (vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 166, obj. 17 i 19; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 422, 426 i 432: izveštaji K-de 15. BAK-a od 21, 23. i 24. aprila; Franc Šraml, n. d., str. 185).

¹⁴ »Mühlensturm« (»Žrvanj«). Ova operacija je počela 23/24. aprila, na prostoru Turovac — Jelovac — Martin-Brod, protiv 1. brigade 6. proleterske divizije, koja se nalazila u rejonu V. i M. Cvjetnić — Martin-Brod — Boboljunci. Operacija je završena 24. aprila zauzimanjem Martin-Broda. Nemci su tom prilikom spalili 7 sela i pobili veći broj civilnog stanovništva. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 166, obj. 17 i 19; AVII, Ndf, reg. br. 2/3—115, k. 44/5: izveštaj Štaba 373. legionarske divizije »Tigar« od 24. aprila 1944; NAV-T-314, r. 563, s. 435: izveštaj K-de 15. BAK-a od 24. aprila 1944.

¹⁵ »Klettersteig«. Počela je 23, a završila se 24. aprila 1944. spaljivanjem 5 sela u rejonu Turovac — Jelovac. Na toj prostoriji nalazila se 2. brigada 19. NOU divizije (tom V, knj. 26, dok. br. 87 i 144; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 435—6: izveštaj K-de 15. BAK-a od 24. aprila; AVII, Ndf, reg. br. 1/4—1513, k. 41/D: izveštaj Štaba 373. legionarske divizije »Tigar« od 24. aprila 1944. i reg. br. 3—2, k. 44/F, str. 39: izveštaj K-de 15. BAK-a od 24. aprila 1944. godine.

¹⁶ Nečitak potpis. Moguće da je to potpis majora Franca Eriha (Franz Erich), na službi u odeljenju Ia (vidi AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1050—3).

**IZVEŠTAJ KOMANDE ABVERA 111 PRI KOMANDANTU JU-
GOISTOKA OD 27. APRILA 1944. ODSEKU ABVERA OBA-
VEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA JUGOISTOKA O
ZADACIMA I STANJU U KOMANDI I POTČINJENIM
TRUPOVIMA¹**

STROGO POVERLJIVO

Komanda Abvera 111

O. U., 27. 4. 44.

pri komandantu Jugoistoka

(K-da GrA »F«)

K. T. B.

Str. pov. br. 450/44

3 primerka
2. primerak

Pred.: Jedinice Abvera I na području k-ta Jugoistoka (K-da
GrA »F«)

Pril.: 1 karta sa ucrtanim nemačkim višim štabovima i jedini-
cama Abvera I.²

I c AO/Abw.

A.) *Komanda Abvera 111 Beograd (brojnog stanja komande):³
U disciplinskom pogledu potčinjeno: GrA »F« Ic/AO*

Zadatak:

a) Rukovođenje u stručnom pogledu svim trupovima I
na području GrA »F«.⁴

Trijaža i upućivanje dalje svih izveštaja po liniji
Abver I koji su prispeli u K-du GrA »F«.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 188, s. 1138—41 i 1081.

² To je u stvari šema i nalazi se na s. 1081; objavljuje se kao prilog uz ovaj dokumenat.

³ Tako piše u originalu.

⁴ Prema obaveštenju Uprave Abvera Vrhovne komande Vermah-
ta od 10. aprila 1944, na području K-de Grupe armija »F« imalo se for-
mirati 6 trupova Abvera: 124, 125. i 126. trup Abvera na području Ju-
goslavije, a 127, 128. i 129. u Grčkoj i Albaniji (AVII, NAV-T-311, r. 188, s. 1142—3).

Komanda Abvera 111 izvestila je 14. aprila 1944. k-ta Jugoistoka
o preduzetim merama za formiranje trupova na području Jugoistoka
(AVII, NAV-T-311, r. 188, s. 1146).

Prim.:					
28. apr. 1944					
Ic/AO Br.: str. pov. 0508					
Ia	03	02	06		St. Prop.

⁵ Rukovođenje celokupnom R-mrežom⁶ na području k-ta Jugoistoka.

b) angažovanje njenih agenata u južnoj Italiji, okupiranoj od strane neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na Jugoistoku.

B.) Na području K-de 2. okl. arm.

1.) *Rukovodeći 176. trup Abvera pri K-di 2. OkA /Vrnjačka Banja* (brojnog stanja k-de):
U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA, Ic/AO.

Zadatak:

a) rukovođenje trupovima Abvera 172, 173, 174. i 126. u stručnom pogledu.

b) angažovanje njegovih agenata u od neprijatelja okupiranoj južnoj Italiji; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi u Srbiji, Hrvatskoj, Crnoj Gori i Albaniji.

2.) *172. trup Abvera/Knin* (brojnog stanja trupa):
U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA/Ic/AO.

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području XV AK.

Istureni obaveštajni punktovi: Bihać, Senj.

3.) *174. trup Abvera/Mostar* (brojnog stanja trupa):
U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA Ic/AO.

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih

⁵ Pečat primaoca.

⁶ To jest: mrežom rezidenata (poverenika, agenata).

snaga i bandi na području obalskog odseka 5. SS-korpusa.

Istureni obaveštajni punktovi:

Split (verovatno će ga u najskorije vreme preuzeti 172. trup Abvera), Dubrovnik, Kotor.

4.) 173. trup Abvera/Tirana (brojnog stanja trupa)

U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA Ic/AO.

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području XXI AK.

Istureni obaveštajni punktovi:

Valona, Korča i Peć (ovaj poslednji verovatno će u najskorije vreme preuzeti 125. trup Abvera)

5.) 126. trup Abvera/Zagreb — Sarajevo (brojnog stanja komande)

Podeljen na

Polutrup Hrvatska — zapad (kap. dr Oto [Otto] — Zagreb)

Sa obaveštajnim punktovima u Zagrebu, Karlovcu, Banjoj Luci i

Polutrup Hrvatska — istok (kap. Aman [Amann] — Sarajevo) sa obaveštajnim punktovima Sarajevo, Tuzla i Brod.

U disciplinskom pogledu potčinjen: K-di 2. OkA (Ic) AO.

Zadatak:

izviđanje bandi u Hrvatskoj, Crnoj Gori, Albaniji i, kao novi zadatak, formiranje mreže agenata u Istri i Sloveniji.

C.) *Na području GrA »E«.*

1.) 171. trup Abvera/Janija (brojnog stanja trupa):

U disciplinskom pogledu potčinjen: GrA »E« Ic/AO

Zadatak:

angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja; pripremanje dezertera za slučaj invazije, posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području Grupe korpusa Janjina.—

Istureni obaveštajni punkt:

Krf.

2.) 170. trup Abvera/*Psychiko kod Atine* (brojnog stanja trupa):

U disciplinskom pogledu potčinjen: GrA »E« Ic/AO.

Zadatak:

- a) rukovođenje 124. trupom Abvera u stručnom pogledu (izviđanje bandi u Grčkoj).
- b) angažovanje agenta u južnoj Italiji, okupiranoj od neprijatelja i na ostrvima ispred Turske, uklj. Dodekanez i Krit; pripremanje dezertera za slučaj invazije; posebno izviđanje o saradnji između neprijateljskih oružanih snaga i bandi na području LXVIII AK.

Obaveštajni punktovi:

Agrinjon i Volos (oba će verovatno u najskorije vreme da preuzme 124. trup Abvera). U formiranju: obaveštajni punkt Rodos.

3.) 124. trup Abvera/*Solun* (brojnog stanja komande):

U disciplinskom pogledu potčinjen: GrA »E« Ic/AO.

Zadatak:

izviđanje bandi u Grčkoj, uklj. ostrva u Jonskom moru, i na najvažnijim ostrvima Egejskog mora.

Obaveštajni punktovi:

- a) *formirani:* Solun, Poligiros.
- b) *u formiranju:* Kozani, Larisa
- c) *formiranje daljih obaveštajnih punktova* posle dodele ljudstva.

D.) *Na području vojnopravnog komandanta Jugoistoka:*

125. trup Abvera/*Beograd* (brojnog stanja komande):

U disciplinskom pogledu potčinjen: Komandi Abvera 111.

Zadatak:

Izviđanje bandi na području vojnopravnog kom. Jugoistoka (Srbija, uklj. Banat) i, kao nov zadatak, u rejonu Skoplje — Prilep.

Obaveštajni punktovi:

Koviljača, Užice, Sjenica, Leskovac, Bor, Niš, Negotin, Požarevac. (U formiranju: Skoplje.)

E.) *R-mreža na području Komande Abvera 111.*

1.) 127. trup Abvera/*Psychiko kod Atine* (brojnog stanja trupa):

U disciplinskom pogledu potčinjen: Vojnoupr. k-tu Grčke.

Zadatak:

formiranje R-mreže u Grčkoj i uklj. egejska ostrva sa Kritom.

Obaveštajni punktovi:

Retimnon — Krit.

2.) *128. trup Abvera/Beograd* (brojnog stanja trupa):
U disciplinskom pogledu potčinjen: Komandi Abvera 111.

Zadatak:

formiranje R-mreže u Srbiji i Albaniji.

3.) *129. trup Abvera/Zagreb* (brojnog stanja trupa):
U disciplinskom pogledu potčinjen: Nem. opunom [oćenom] generalu u Hrvatskoj.

Zadatak:

formiranje R-mreže u Hrvatskoj i Crnoj Gori.

F.) Čim situacija na *bugarskoj* suverenoj teritoriji bude zahtevala operativne mere, Abver I će na području KO Bug. formirati:

Rukovodeći 177. trup Abvera (brojnog stanja k-de) i *175. trup Abvera* (brojnog stanja trupa), u disciplinskom, ekonomskom i taktičkom pogledu potčinjene k-tu Jugoistoka /Ic, a na taj način u stručnom pogledu Komandi Abvera 111 pri k-tu Jugoistoka (GrA »F«).

Komanda Abvera 111 i svi trupovi Abvera (osim 127, 128. i 129. trupa Abvera) imaju još sledeći zadatak:

Pružanje pomoći u traženju pogodnih agenata za R-mrežu (127, 128. i 129. trupa Abvera), shodno »Stručnim direktivama Abvera br. 1« (K-da Abv.[er] 111, str. pov. 122/44 od 19. 2. 44.).⁷

Harling⁸

Dostavljeno:

pre[ma] konceptu

⁷ Redakcija ne raspolaze tom direktivom.

⁸ Bio je načelnik Ic/AO kod k-ta Jugoistoka. Po činu je bio generalštabni potpukovnik. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 28. APRILA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O
PLANIRANJU OPERACIJE »FORFRILING« PROTIV JEDI-
NICA 2. KORPUSA NOVJ NA PROSTORIJI PODGORICA —
CETINJE — DANILOVGRAD¹

Telegram

214
KR Poverljivo

POVERLJIVO

K-di 2. Oka

...²Pred.: Operacija »Forfriling«³ (karta 1 : 200.000).

K-da Korpusa namerava da sa delovima 181. pd izvede operaciju (konspirativni naziv »Forfriling«) za čišćenje rejona Podgorica — Danilovgrad — Čevo — Dub Resna — Cetinje.⁴

Rukovođenje: 181. peš. div.[izija]

Komandovanje: K-t 363. gren. puka

Angažovanje snaga: 6 borbenih grupa sastavljenih iz:

glavnine 363. gren. puka

glavnine Div. fiz. bat. (A. A.) 181. pd

2. i 7/359. gren. puka

2 pt voda samohotki

2/222. ap

4/109. ap

1 l.[aki] pt vod i jurišni topovi.

Planirano sprovođenje: blagovremeni ešalonirani prodor po jedne borbene gr.[upe] duž puta Danilovgrad — Markovina i puta Cetinje — Dub Resna ka Čevu. Pročešljavanje rejona između puta Podgorica — Cetinje i puta Danilovgrad — Dub Resna u sz. pravcu od strane 4 borbene grupe.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 601.

² Dva nečitka parafa.

³ Vorfrühling« (»Predproleće«).

⁴ Operacija je počela na pomenutoj prostoriji, 29. aprila 1944, protiv jedinica Primorske operativne NOU grupe, a završila se 1. maja, pošto su prethodnog dana zauzeti Čevo i Simunja. Nemci su u toj operaciji privremeno postigli glavni cilj: otvaranje komunikacije Danilovgrad — Čevo — Dub Resna. Bliže o tome vidi tom III, knj. 7, dok. br. 246; Grupa autora, ORNJ, knj. 2, str. 216—7; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 618—9 i 641: izveštaji K-de 21. BAK-a od 30. aprila i 1. maja 1944. godine.

Pravci prodora: Dobrsko Selo (3 ji. Cetinje) — Dub Resna,
Rhasi — Malošin Do,
Bugor — Čevo,
Farmaci — Markovina.

Početak: 29.4.

Potrebno pogonsko gorivo: 12 m³ benzina, 6 m³ dizel-goriva.
Umoljava se da se što pre odobri operacija i doturi pogonsko
gorivo.

K-da XXI brd. AK
Ia, pov. br. 2928/44
od 28. 4. 44.

Dost.⁵

Ic

Qu

KTB

⁶Operacija odobrena F.S./K-de 2. OkA od 28. 4. uveče.

...⁷

BR. 49

**PISMO MINISTRA RAJHA I ŠEFA KANCELARIJE TREĆEG
RAJHA LAMERSA OD 29. APRILA 1944. RAJHSFIRERU SS
HAJNRIHU HIMLERU U VEZI PISMA CENTRALNOG KO-
MITETA DRUGE ALBANSKE LIGE IZ PRIZRENA OD 29.
MARTA 1944. VOĐI TREĆEG RAJHA ADOLFU HITLERU O
SPREMNOSTI ZA SARADNJU S NACISTIČKOM NEMAČ-
KOM¹**

RAJHSMINISTAR I ŠEF
RAJHSKANCELARIJE
Rk. 2924 D

Berlin W8, 29. april 1944.

Rajhsfirer SS Kancelarija 1. maj 1944.
--

²

Gospodinu rajhsministru unutrašnjih
poslova i rajhsfireru SS Himleru

⁵ Podaci o ekspediciji dopisani rukom.

⁶ Tekst do kraja rečenice dopisan rukom.

⁷ Paraf nečitak.

¹ Snimak prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-
-T-175, r. 81, s. 2601485—90.

² Pečat primaoca.

Veoma poštovani partijski družo Himleru!

U prilogu vam pokorno dostavljam prepis jednog pisma upućenog vođi Rajha od strane predsednika Centralnog komiteta II albanske lige iz Prizrena od 29. prošlog meseca, s molbom da me obavestite da li bi se i u ovom slučaju možda nešto moglo preduzeti.³

Hajl Hitler!
Vaš veoma odani!
Lamers⁴

Prepis uz Rk. 2924 D
...⁵

Lični štab rajhsfirera SS Uprava arhiva Akt. br. Pov. 61/1
--

Predsednik Centralnog komiteta
II albanske lige iz Prizrena
za odbranu Kosova

Prizren, 29. mart 1944.

VAŠA EKSELENCIJO!

Centralni komitet II albanske lige iz Prizrena naložio mi je da visokoj i prijateljski naklonjenoj pažnji **Vaše ekselencije** izložim sledeće:

I.

Militarizacija Kosova i oslobođenih albanskih područja pod nemačkim vođstvom.

Centralni komitet II albanske lige, vodeći računa o ovoj fazi, punoj napetosti, u kojoj se našao albanski problem usled zahteva koje nameće sadašnje stanje rata, a u punoj saglasnosti sa vladom i narodom, odlučio je da sprovede militarizaciju Kosova i svih albanskih područja koja su, blagodareći junaštvu nemačke vojske, bila 1941. godine priključena Albaniji.

---

³ Redakcija u prilogu ovoga dokumenta objavljuje Himlerov odgovor od 4. maja 1944.

⁴ Dr Hans Hajnrih (dr Hans Heinrich Lammers), ministar Rajha i šef Kancelarije Trećeg Rajha (Reichsminister und Chef der Reichskanzlei).

⁵ i ⁸ Zaglavlje u prepisu dokumenta dva puta je napisano (jedno ispod drugog): prvo na albanskom, a zatim na nemačkom jeziku. Redakcija je izostavila zaglavlje napisano na albanskom jeziku i to je označila s tri tačke.

Time bi se u predstojećim borbama obezbedilo konačno oslobođenje albanskog naroda na strani Nemačkog Rajha.

Ova militarizacija ima za cilj podizanje jedne armije jačine 120 000 — 150 000 boraca voljnih da ratuju, a koja bi bila sposobna da s uspehom primi na sebe borbu protiv srpsko-crnogorskih partizana za celo vreme trajanja sadašnjeg rata. Ona bi bila sposobna da brani stvar Albanaca pod svim okolnostima koje bi se posle rata mogle pojaviti usled teškog i opasnog stanja.

II.

Tri su osnovna uslova koje treba ispuniti da bi se sprovela ova militarizacija:

1. Savremeno vojno naoružanje i pristojna savremena druga oprema.

2. Pridodati izvestan broj oficira i podoficira u svojstvu organizatora, instruktora i komandnog osoblja pojedinim delovima ove armije.

3. Ispravka, na strategijskim osnovama, dosadašnje albanske granice prema Crnoj Gori i Srbiji.

Ni albanska država ni albanski narod nisu u stanju, uključujući i sredstva koja je prikupila albanska liga, da ispune ova tri osnovna uslova. Albanija uopšte nema industriju naoružanja, a albanska država je suviše siromašna da bi iz sopstvenih sredstava mogla podneti troškove naoružanja i odevanja.

II albanska liga iz Prizrena odobrava to što je u izgledu da u aprilu tekuće godine počne formiranje jedne SS-divizije od albanskog ljudstva.⁶ Ipak, time će biti obuhvaćen samo jedan neznatan deo od 120 000 — 150 000 za borbu sposobnih ljudi sa Kosova.

Što se tiče privremene granice prema Crnoj Gori i Srbiji, koja je 1941. ugovorena između Nemačkog Rajha i Italije, ona je stavila Kosovo u nepovoljan položaj ne samo sa čisto strategijske tačke gledišta, već i u nacionalnom i istorijskom pogledu.⁷

⁶ i ¹¹ Reč je o formiranju 21. Vafen SS brdske divizije »Skenderbeg«. Opširnije o tome vidi Wolf Keilig, *Das deutsche Heer 1939—1945*, Podzun Verlag, Bad Nauheim, 1956, registar 141, str. 120 (dalje Volf Kajlig, n. d); AVII, NAV-T-354, r. 160 s. 5939—50: izveštaj k-ta divizije od 2. oktobra o formiranju divizije; *Order of Battle of the German Army*, str. 346.

⁷ Bliže o komadanju i podeli Kraljevine Jugoslavije između fašističkih saveznika: Nemačke, Italije, Bugarske i Mađarske, vidi tom XII, knj. 1, dok. br. 1.

Sa sadašnjim granicama veoma je teško odbraniti Kosovo i Albaniju od jednog srpsko-crnogorskog napada, kako za vreme ovog rata, tako i posle njega.

EKSELENCIJO!

Centralni komitet II albanske lige iz Prizrena naložio mi je da vam se obratim i da vam ukažem da je samo **Vaša ekselencija** u stanju, zajedno sa II albanskom ligom, da izdejtstvuje formiranje ove armije, koja će biti sposobna da u svakom pogledu obezbedi granice Kosova i oslobođenih područja.

U nadi da ćemo od **Vaše ekselencije** dobiti jedno, kako za Nemački Rajh, tako i za Albaniju, povoljno rešenje, molim vas, **Ekselencijo**, da primite izraze mog dubokog poštovanja.

Predsednik
II albanske lige
iz Prizrena
za odbranu Kosova:
potp. Bedri Pejani

(M. P.)

Prepis uz Rk. 2924 D

...⁸

Lični štab Rajhsfirera SS Akt Br. Pov. 61/1
--

Predsednik Centralnog komiteta
II albanske lige iz Prizrena
za odbranu Kosova

Prizren, 19. marta 1944.

D o d a t a k

1. I albanska liga iz Prizrena delovala je od 1878. do 1881. godine. Njen cilj je bila borba protiv odluka Sanstefanskog sporazuma i Berlinskog kongresa. Ona je uništila crnogorsku armiju kod Plava, dok se ni srpske ni grčke armije nisu usudile da pokušaju da izvojuju vojničko rešenje. Albanija se nije mogla rasparčati. Velike sile su konačno rešile da sruše I albansku ligu, što se i dogodilo posle trodnevne bitke kod Uroševca.⁹

⁹ Prva albanska liga, odnosno Prizrenska liga, osnovana je 10. juna 1878. u Prizrenu. Cilj joj je bio ujedinjenje svih oblasti nastanjenih pripadnicima albanske nacionalnosti. Sa svojim programom je predstavljala najснаžniji oslobodilački i revolucionarni pokret albanskog naroda u devetnaestom stoleću, u borbi za jedinstvo interesa

2. II albanska liga iz Prizrena osnovana je 16. IX 1943. i ostaje, pod svim okolnostima, verna tradiciji svoje prethodnice.

Predsednik
II albanske lige
iz Prizrena
za odbranu Kosova:
pot. Bedri Pejani

(M. P.)

RF/M. 36/70/44. off.

Lični štab rajhsfirera SS
Uprava arhiva
Akt. Br. Pov. 61/1

4. maj 1944
Ratno komandno mesto¹⁰

Veza: Vaš dopis od 29. 4. 44, Rk. 2924 D.

Veoma poštovani partijski družo Lamersu!

Dobio sam vaše pismo od 29. 4. zajedno sa prepisom dopisa predsednika Centralnog komiteta II albanske lige iz Prizrena.

U ovom trenutku 1. albanska divizija nalazi se u formiranju.¹¹ Kako ona stoji, idem na formiranje 2. divizije,¹² a zatim na formiranje jednog albanskog korpusa.¹³

Bio bih vam zahvalan kada biste predsedniku Lige nagovestili da će rajhsfirer SS posle formiranja 1. divizije odmah misliti na formiranje sledećih jedinica.

Hajl Hitler!

Vaš veoma odani
potp. H. Himler

---

albanskih progresivnih snaga. Međutim, odlukama Sanstefanskog ugovora od 3. marta 1878. i revizijom toga ugovora donetom na Berlinskom kongresu 13. juna 1878 (dakle, praktično, pre formiranja ove lige), velike sile donele su odluke, koje su, pre svega, odgovarale njihovim interesima. Opširnije o tome vidi Grupa autora, *Historia e Shqipërisë*, Universiteti Shtetëror i Tiranë dhe Instituti i Historisë dhe Gjuhësisë, Tirana, 1965, str. 112—38, 155—7, 305—11; dr Vaso Čubrilović, *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka*. Prosveta, Beograd, 1958, str. 347—9; Pajazit Nuši, *Povodom stogodišnjice Prizrenske lige*, Komunist, br. 1007 i 1008, Beograd, 1978

S druge, pak, strane, II albanska liga imala je čisto profašistički karakter i njeni osnivači stavili su se otvoreno u službu okupatora.

¹⁰ Feldkommandostelle (feldkomandoštele).

¹² Druga albanska divizija nije formirana.

¹³ Nije formiran.

2. SS-obergruppenfirer Berger¹⁴
3. SS-obergruppenfirer Fleps¹⁵
4. SS-brigadefirer Fictum¹⁶
5. SS-šturmbanfirer Grotman¹⁷

Umnoženo sa prepisom pisma predsednika II albanske lige i sa molbom za upoznavanje, dalje dostavljeno.

... 18
SS-štabartenfirer

BR. 50

NAREĐENJE KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 29. APRILA 1944. GODINE 21. VAFEN SS BRDSKOJ DIVIZIJI »SKENDERBEG« ZA PREUZIMANJE OSIGURANJA POKRAJINE KOSOVO¹

Komanda XXI brd. AK
Ia, pov. br. 2962/44.

229
K. H. Qu., 29. 4. 44.

POVERLJIVO

K. T. B.

Pred.: Osiguranje pokrajine Kosovo.

Vafen SS brdska divizija »Skenderbeg« preuzima odmah, pod komandom K-de XXI brd. AK, osiguranje albanske pokrajine Kosovo.

Razgraničenje: Tetovo (isklj.)² — Bicaaj (uklj.)³ — Kukes (uklj.) — Gusinje (40 jz. Peć) (uklj.)

¹⁴ Gotlob

¹⁵ Artur (Phleps). Komandant 5. SS-brdskog armijskog korpusa.

¹⁶ Jozef (Josef Fitzthum). Imao je zvanje SS-brigadefirera i general-majora Vafen-SS i policije. Bio je tada na dužnosti k-ta SS i policije u Albaniji. Poginuo je početkom 1945. pri jednom avio-napadu (vidi fon Zigler, n. d., str. 118).

¹⁷ Grottmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime, kao ni položaj.

¹⁸ Nečitak paraf.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 620.

² isključno

³ uključno

Delovi albanske milicije koji se nalaze u pokrajini Kosovo biće u taktičkom pogledu potčinjeni Vafen SS brdskoj div. »Skenderbeg« za izvršenje ovog zadatka. U osiguranje treba uvrstiti obezbeđenje železničkih linija Priština — Peć, Skoplje — Mitrovica⁴ u okviru albanskih granica. Nem. gen. u Albaniji⁵ upoznaće Vafen SS brdsku div. »Skenderbeg« sa do sada sprovedenim merama za osiguranje pokrajine.

Snabdevanje alb. milicijskih jedinica koje ostaju u pokrajini Kosovo odmah će preuzeti Štab SS-brig. fir.⁶ Fictuma.⁷

Ovim se naređenje K-de XXI brd. AK, Ia, pov. br. 8689/44 od 5. 12. 43.⁸ (samo za nem. gen. u Alb. i 297. div.) stavlja van snage. Naređenje korpusa br. 6, tač. 5, treba u tom smislu ispraviti. Za Vafen SS brdsku div. »Skenderbeg« i za Štab SS-brig. fir. Fictuma biće priložen prepis.

Vafen SS brdska div. »Skenderbeg« javiće K-di XXI brd. AK izvršeno preuzimanje zadataka osiguranja do 7. 5.

Dalje, što je moguće pre, dostaviti K-di korpusa procenu vrednosti borbene snage milicijskih jedinica.

Fen⁹

Dostavljeno:

Vafen SS brd. div. »Skenderbeg«
Štabu SS-brig. fir. Fictuma
297. peš. div.
181. peš. div.
Pomorskom k-tu Albanije¹⁰

⁴ Kosovska Mitrovica

⁵ Reč je o nemačkom opunomoćenom generalu u Albaniji (Deutscher Bevollmächtigter General in Albanien). Tada je na toj dužnosti još bio general Teodor Gajb (Theodor Geib). Gajba je, krajem aprila ili početkom maja, zamenio na dužnosti general-lajtnant Oto Gulman (Otto Gullmann).

Gajb je poginuo jula 1944, dok je Gulman nestao krajem rata 1945. na jugoslovenskom ratištu (fon Zigler, n. d., str. 67 i 119).

⁶ SS-Brigadeführer (SS-brigadefirer). Odgovara činu general-majora kopnene vojske.

⁷ Jozef

⁸ Odnosi se na naređenje K-de 21. BAK-a od 5. decembra 1943. nemačkom generalu u Albaniji za obezbeđenje vojnih objekata i komunikacija na području Kosova i Metohije (vidi AVII, NAV-T-314, r. 662, s. 310).

⁹ Gustav (Fehn), general oklopnih trupa. Bio je tada k-t 21. BAK-a. Nestao je 1945. godine na jugoslovenskom ratištu (vidi Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 37, 92 i 69).

¹⁰ U originalu dokumenta piše: Seekdt Albanien (Seekommandant Albanien — pomorski komandant Albanije).

K-tu av.[ijacije] Albanije¹¹
K-tu pvo. Albanije¹²
DGA Albanije¹³
Qu
Ic
Ia /KTB i konc.[ept]

BR. 51

**IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 1. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O ZAVR-
ŠETKU OPERACIJE »KOJLENSLAG« U REJONU DREŽNICE¹**

KTB

POVERLJIVO

4253 — 2. 5 — 1910²

...³ Ic

Telegram

K-di 2. Oka

Prilog uz K. T. B. Br. C 272

Završeno je naknadno čišćenje u nastavku operacije »Koj-
lenšlag«,⁴ koje je 392. div. od 18. 4. do 24. 4. vršila radi uni-

¹¹ U originalu dokumenta piše: Fliefü Albanien (Fliegerführer Albanien — komandant avijacije).

¹² Komandant protivvazdušne odbrane Albanije (Flakführer).

¹³ DGA (Deutscher General Albanien — nemački general u Alba-
niji).

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-
T-314, r. 562, s. 551.

² Dopisano rukom.

³ Nečitak paraf.

⁴ Reč »Kojlenšlag« (»Keulenschlag« — »Udarac maljem«) u tek-
stu dopisana rukom. Inače, sama operacija počela je 18. aprila 1944,
uz učešće 392. izviđačkog bataljona i delova 846. i 847. puka 392. le-
gionarske divizije i ustaško-domobranskih jedinica, protiv 13. NOU
divizije. U ogorčenim borbama neprijatelj je uspeo 19. aprila da za-
uzme Drežnicu. Nešto kasnije, 25/26. aprila, 2. brigada 13. NOU divi-
zije pokušala je da ponovo zauzme Drežnicu, ali bez uspeha. Istovre-
meno, jedinice 13. NOU divizije napadale su bezuspešno i Bosiljevo.
Gubici divizije u ovim borbama su znatni, te se podaci o njima i
plenu razlikuju od iznetih u ovom dokumentu. Opširnije o tome vidi
tom V, knj. 26, dok. br. 99, 102, 135, 141, 172 i 174; AVII, NAV-T-314, r.
562, s. 408, 422 i 435; izveštaji K-de 15. BAK-a od 19, 20. i 24. aprila;
AVII (Ndf), reg. br. 1/4—5773 i reg. br. 12/6134—7, k. 41/I; izveštaji Štaba
392. legionarske divizije; Franc Šraml, n. d., str. 248—9.

štenja uporišta bandi u rejonu oko **Drežnice**. Zadobijen sledeći plen:

93 t municije (peš., art., minob. i eksploziva)
3 haubice 10,5 (i),⁵ 4 topa 7,5 (i), 2 pt topa 4,7 (i),
30 mitr. (i), 2 puš. mitr. (i), 1 minob. (i), 130 pušaka (i),
1,8 m³ benzina, 3,9 m³ dizel-goriva, 48 automobilskih cirada,
1 agregat za struju, 3 dinamama, 10 kamiona (nekompletnih), više skladišta hrane, soli, duvanske prerađevine i drva.

Uništeno: jedan šumski logor sa 30 zemunica, 1 skladište [smešteno] u barakama, 1 sanitetska i 1 štabna baraka i 1 veća štamparija. Veći deo plena nalazi se kod ustaša, koji su učestvovali u operaciji, i upotrebiće se za opremanje novoformiranih jedinica.

Gubici neprijatelja od 86 poginulih, 2 komesara, 1 ofic., 18 zarobljenih i 6 prebeglih već su javljeni.

Bandi je na taj način, naročito u organizaciji snabdevanja, zadat težak udarac. Vrlo dobro isplanirana i umesno vođena operacija predstavlja novi zapažen uspeh 392. div. u borbi protiv bandi.

Pfaferot

XV brd. AK
Ia, pov. br. 2337/44.
1. 5. 44.

...⁶

---

⁵ italijanske

⁶ Nečitak paraf.

IZVEŠTAJ OPERATIVNOG ŠTABA 1. PUKA »BRANDENBURG« OD 6. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O SPROVOĐENJU OPERACIJE »DENK CETEL« NA PODRUČJU KISTANJE — SKRADIN — BELKOVAC KRAJEM APRILA I POČETKOM MAJA 1944. GODINE¹

POVERLJIVO

1. puk »Brandenburg«
Operativni štab
Odelj. Ia, pov. br. 294/44.

Rgt. Gef. Stand², 6. 5. 1944.

Prilog uz K.T.B. Br. D. 56 a
----

³14. V. 1944.⁴

Borbena izveštaja
o operaciji »Denk cetel«⁶

Šef	19. 5
-----	-------

⁵

Ia

01

A. Neprijatelj:

Sopstvenim izviđanjem ustanovljeno: od 15. 4. 44. neprijatelj drži rejon **Brgud — Dobropoljci — Rodaljice**. Jedna udarna brigada nalazi se u rejonu **Brgud** sa verovatnim zadatkom da ponovo otvori severnodalm. kanal dotura.⁷ Neprijatelj je minirao puteve koji prolaze preko područja koje je poseo.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-514, r. 562, s. 645—8. Na snimku br. 648 postoji operativna karta dejstva 1. puka »Brandenburg«. U gornjem delu dokumenta nalazi se više nečitkih parafa čiju pripadnost redakcija nije mogla da ustanovi.

² Regimentgefechtsstand (regimentgefechtsstand — komandno mesto puka, pukovsko komandno mesto).

³ i ⁵ Četvrtasti pečati primaoca. Na pečatu označenom brojem »5« u prvoj horizontalnoj rubrici je paraf pukovnika Pfaferota, u drugoj majora Raša, a u trećoj nepoznat paraf.

⁴ Datum utisnut numeratorom.

⁶ »Denkzettel« (»Amajlija«)

⁷ To je partizanski pomorsko-kopneni put za snabdevanje iz Italije jedinica 8. korpusa NOVJ preko ostrva Visa. Bliže o kanalu vidi dok. br. 43. Inače, na prostoriji Brgud — Dobropoljci — Rodaljice nalazila se 1. brigada 19. NOU divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 12).

B. Sopstvena situacija:

Štab puka:

III/1: Štab, 10. i 11. č
9. č

Skradin

Benkovac

Bribirske Mostine, delovi
angažovani za osiguranje
mostova kod Bribirskih
Mostina.

II/1: Štab, 5. i 7. č
6. č

Kistanje
Đevrske.

Brojna stanja:

Štab puka:

82 : 2 : 6

III/1:

10 : 34 : 372

II/1:

11 : 46 : 266

C. Namera:

Borbeno grupa sa III/1. čisti rejon **Brgud — Dobropoljci — Rodaljice** i drži II/1. u rejonu **Kistanje** kao udarnu rezervu u pripravnosti.⁹

D. Planirani razvoj:

Bataljoni uspostavljaju gotovost za dejstvo do 27. 4. u 03.00 časa.

III/1. sa potčinjenom četničkom brigadom organizuje se za napad na **Brgud** tako da jednom borbenom grupom iz rejona **Podotavac** sa jz., drugom borbenom grupom iz rejona **Lepuri** sa j., u osvitku dana 27. 4. 44, može da krene u napad na **Brgud**, zauzima **Brgud** i odatle prodiru dalje na **Rodaljice**.

II/1, udarna rezerva borbene grupe, biće, po naređenju puka, u slučaju jačeg otpora neprijatelja kod III/1, upućen u napad na **Brgud** ili preko **Đevrsaka — Dobropoljaca** ili preko **Benkovca**.

E. Stvarni tok:

II/1. i III/1. javili su u 03.00 časa gotovost bataljona za dejstvo u operaciji »Denkctel«.

⁹ Prva cifra prikazanog brojnog stanja znači broj oficira, druga — podoficira a treća — vojnika. Svi brojevi su dopisani na snimku originala rukom.

⁹ Na prostorijski Brgud — Dobropoljci nalazila se 1. brigada 19. NOU divizije i ona je prihvatila borbu sa jedinicama 1. puka »Brandenburg«. Prvi bataljon 2. brigade obezbeđivao je desni bok 1. brigade, dok je Srednjodalmatinski NOP odred zatvarao pravce Kistanje — Nunić — Biovičino Selo i Đevrske — Dobropoljci (tom V, knj. 27, dok. br. 12).

III/1. poseo je, u osvitak dana 27. 4. 44, sa 3 borbene grupe polazne položaje za obuhvatni napad na **Brgud**. 1. borb. gr.¹⁰ (9. č sa potčinjenom grupom sr. bac.),¹¹ nastupajući od **Lepura**, stigla je oko 0.50 na k. 321, 1,5 km jji. od **Brguda** i tu se organizovala za napad. 9. č je oko 04.00 uputila preko **Lepura** ka **Brgudu** jednu T¹² izviđačku patrolu, jačine 1 : 3 i 10¹³ četnika, sa zadatkom da izvidi neprijateljska osiguranja i da ih likvidira. 2. borb. gr. (10. č sa potčinjenom grupom sr. min. bac. i potčinjenom četničkom brigadom, jačine: 200 četnika) pripremila se za borbu u rejonu k. 285, 2,5 km si. **Podotavac**. 3. borb. gr. (jedinica »Hut«, 7/891. gren. puka) posela je polazni položaj u rejonu 1,5 km s. **Lisičić**. Teško naoružanje: L. G.,¹⁴ vod peš. oruđa 891. gren. puka i jedan pt top zauzeli su u rejonu 1 km i. **Lisičić** položaje tako kako bi mogli da nadziru nastupanje borbenih grupa. Posle kratke pripreme borbenih grupa, u 05,15 časova izdato je naređenje za napad na **Brgud**. Uprkos jakog i hladnog vetra—bure i kraškog terena, napad na **Brgud** razvijao se po vodovima. 1. borb. gr. stigla je oko 06.00 na k. 364, odatle je upućena na **Banić** i oko 06,45 časova, posle kraćeg vatrenog okršaja, zauzela je **Banić**. 2. i 3. borb. gr., posle zauzimanja **Banića**, upućene su iz okoline **Drenovače** na **Rodaljice**, sa zadatkom da preko kota 371—428 prodru ka **Rodaljicama**, da četnici posednu kote i da uklone kamene zapreke i mine na putu za **Rodaljice**. Nastupanje dveju borb. gr.[upa] podržavala su 2. G. i vod peš. oruđa sa novih vatrenih položaja, 500 m ji. k. 364. Prilikom pretraživanja si. dela **Banića**, na 1. borb. gr. otvorena je jaka mitr. vatra iz **Uzelca** i kota si. odatle. Bob. gr. odmah je upućena na **Uzelac** i kote si. odatle, sa zadatkom da zauzme **Uzelac** i kote, da prodre dalje prema i., da zauzme k. 303 i 302 i da obezbedi desno krilo bataljona prema ji. Nastupajući po vodovima slomljen je neprijateljski otpor i zauzet je **Uzelac** i kote 302 i 309. Delovi 1. gr. koji su vršili izviđanje prema **Šapanu** imali su kratak vatreni okršaj sa slabijim neprijateljem koji se povlačio prema si. Neprijatelj je nastupajućim 2. i 3. borb. gr. pružio uporan i ogorčen otpor iz dobro izgrađenih položaja na koti 493. Neprijatelj je angažovao mitralj., puškomitr. i teš. minobacač. U uzornoj saradnji sa teškim oruđima, 2. i 3. borb. gr., pod jakom vatrom neprijatelja, prodirale su prema **Rodaljicama** i posle polučasovnog žestokog vatrenog okršaja zauzele ih. Posle zauzimanja **Rodaljica**, 2. borb. gr. upućena je na

¹⁰ borbena grupa

¹¹ srednji bacač

¹² trupnu

¹³ To jest: 1 podoficir, 3 vojnika i 10 četnika.

¹⁴ Leichtes Geschütz (laki top)

kotu 397, sa zadatkom da zauzme kotu 397, da osigura levo krilo bataljona prema si. Jedna neprijateljska grupa pokušala je da opkoli pt top, koji se nalazio na desnom krilu 1. borb. gr., ali, preciznom vatrom pt. topa i protivnapadom grupe za osiguranje, bila je razbijena. Posle zauzimanja linije k. 302—303—348, k-t puka uputio je II/1. preko **Đevrsaka**, sa zadatkom da prodre preko **Đevrsaka — Gošića** i da širokim frontom dostigne liniju **Mrkelnje — Sv. Jure**. U 09.30 časova, II/1. mot. maršem stigao u **Đevrske** i odande je peške krenuo, raspoređen po sledećem:

Desno 5. č, ojačana odeljenjem sr. minobac., krenula je preko kote 315 za **Bljaiće** i preko **Gaćešina** na kotu 270, levo 6. č, bez jednog voda, ojačana odeljenjem sr. minobac., krenula preko **Gošića** na kotu 381, jedan vod 6. č krenuo od **Ostrovičkih Lišana** na kotu 390, sa zadatkom da tamo uspostavi vezu sa četom. Teška oruđa (vod pt top., LG vod) krenula su putem **Ležajić — Miodraž** sa zadatkom da nadziru nastupanje obeju četa. U 11.30 časova, na 5. č otvorena je vatra sa kote 270, uz podršku teškog naoružanja, iznenadnim nastupanjem zauzeta je kota 270 i sa kota 259 i 248 odbačen slabiji neprijatelj. Neprijatelj se povukao u pravcu si. Kolone tovarnih grla koje su se povlačile prema si., tukle su L. G. i vod pt topova u rejonu **Bljaići** sa osmotrenim dobrim uspehom. U 13.00 časova 6. č dostigla je k. 381 i sa levo isturenim vodom uspostavila vezu. **Kondovača** je bezuspešno pretražena. Oko 13.20 časova otvorena je na vod 5. č, koji je nastupao ka **Bljaići**, jaka vatra iz šume **Kordumov stan**. Za pojačanje krenula je u 13.30 časova 5. č, bez jednog voda, sa kota 270 i 259 na **Bljaići**, 500 m jz. **Bljaići** otvorena je jaka mitralj. i minobac. vatra na četu, naročito sa kote 380. Posle polučasovnog vatrenog okršaja, u žilavoj borbi zauzeti su **Bljaići** i kota 380, banditi su uporno branili kotu 380, ipak su morali popustiti jakom pritisku i povukli su se na kotu 361. Mnogi tragovi krvi na koti 380 ukazivali su na velike gubitke neprijatelja. Sa kote 397 primećeni su u rejonu **Šapan — Miodraž** pokreti neprijatelja. K-dant puka je zatim odmah uputio delove II/1. sa zadatkom da prodru ka **Miodraž** i **Šapan** i da unište neprijatelja koji se bude suprotstavio. 6. 8. krenula je ka **Miodraž**, odbacila slabijeg neprijatelja koji se povukao ka **Dobrići**. K-dant puka uputio je četu dalje ka **Dobrići**. Neposredno južno od **Dobrića** neprijatelj je pružao žestok otpor, on se utvrdio u kućama i na visinskom grebenu s. odatle. Jedan vod, koji je upućen levo u obuhvat, dostigao je visinski greben s. **Dobrići**, dok je jedan drugi vod 6. č prodro sa j. kroz mesto. Pt. i L. G. vod uspešno su tukli neprijatelja koji se povlačio prema sz. K-t puka uputio je desno krilo bataljona na **Sasinu**. Radi onemo-

gućavanja ugrožavanja boka, jedan vod 5. č upućen je na kotu 361, dok je glavčina čete krenula na **Sasinu**. U nastupanju po vodovima i slamanju slabijeg neprijateljskog otpora, zauzeta je **Sasina**. U 18.00 časova uspostavljena je veza sa oba bataljona i završena operacija.

Sopstveni gubici:

10 ranjenih, među kojima ppor. Hezeke,¹⁵ 9/1., teško ranjen.

Gubici neprijatelja:

42 poginula, 2 ranjena.

Zaplenjeno:

200 minob. granata 8,1 cm, ital.
ručno vatreno oružje
13 mina uništeno.

F. Iskustva:

- 1) Naročito karakteristična je bila disciplina vatre kod bandita, koji su čete koje su napadale u tri slučaja pustili na blisko odstojanje pre nego što su otvorili vatru.
- 2) Odvajanje bandita vršeno je velikom brzinom i dobro pripremljeno. U svim slučajevima banditi su angažovali mitraljeze i sr. minobac. za podršku delova koji su se izvlačili.
- 4) Saradnja sa potčinjenim četničkim jedinicama bila je dobra ukoliko nisu bili angažovani za borbene zadatke već kao izviđači i za osiguranje već pročešljanog terena.

Valter¹⁶

Dostavljeno:

Diviziji (H) K-di XV AK

Diviziji (E) Puku

---

¹⁵ Höseke. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁶ Walther. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo prezime.

IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 10. MAJA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O
DEJSTVIMA PROTIV 2. I 5. NOU DIVIZIJE NA KOMUNIKA-
CIJI UŽICE — VIŠEGRAD¹

POVERLJIVO

KTB

10. 5. 1944.

...²

Grupi armija »F« (po kuriru)

Na znanje: OKH/Gen. Qu. (Upr. od.)
OKW/WFSt (Gen. Qu.)
K-di 2. OkA
Nem. opun. gen. u Hrvatskoj
Nem opun. gen. u Albaniji
Komandantu avijacije
Hrvatske, Zagreb
V SS-brd. AK (samo Srbija)
K-tu Srema (samo Srbija)

Dnevni izveštaj od 10. 5. 1944.

Prilog 34

Srbija.

I. Situacija kod neprijatelja:

Prema izveštaju jedinica i iz s[igurnog] i[zvora], glavnina div. Grupe »Morača«³ sa štabom još se nalazi s. od puta Užice — Višegrad, na planini Tari. U toku noći 8/9. 5. i 9. 5. samo slabijim delovima je uspelo da se, uz gubitke, probiju do Južne grupe, koja se već nalazila u rejonu Jablani-

---

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 709—10.

² Nečitak paraf.

³ Vrhovni štab NOV i POJ, svojom naredbom od 20. februara 1944, odredio je da štab 5. NOU divizije rukovodi dejstvima obeju divizija prema Srbiji. Komandant 5. NOU divizije bio je tada Milutin Morača. Nemci su znali za ovu odluku pa su, po imenu komandanta 5. NOU divizije, ovu udarnu grupu divizija nazivali Grupa »Morača« (vidi tom II, knj. 12, dok. br. 80; Petar Višnjić, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, str. 20).

ca — Semegnjevo.⁴ Južna grupa uzmiče u borbi i pljačka sela.⁵ U toku jučerašnjeg dana javljeno je da je neprijatelj imao 30 poginulih, 50 — 60 ranjenih i 2 ranjenika zarobljena.

II. Situacija kod naših snaga.

A) Grupa »Holman«⁶ je, posle odbijanja jačih neprijateljevih napada na isturenu četu III. bat.⁷ kod Bioska (6 km sz. od Kremne) i ponovnih pokušaja noćnog proboja kod Mokre Gore, danas izjutra otpočela pokret sa III/ »Brdbg.«,⁸ 297. izv. bat., 698. bat. Feldžand. i II/»Brdbg.« u cilju napada na neprijatelja na planini Tari. I. bat. sa novodovedenim četnicima i SDS⁹ goni neprijatelja u rejonu Jablanica — Semegnjevo.

B) *Borbena grupa »Vajel«* je sa Severnom četničkom kolonom u nastupanju preko puta Užice — Bioska u pravcu Šljivovica i sa Južnom četničkom grupom vrši zaprečavanje puta Užice — Ljubiš i južno odatle.

C) *24. bug. div.* učestvuje u napadu protiv neprijatelja na Tari sa 2 čete II/64. i tenkovima preko manastira Rače (6 km jz. od Bajine Bašte), a sa I/64. u pokretu iz Dervente prema jugoistoku u pravcu Bjeluša.

III/64. nalazi se kod Kremne, sa zadatkom osiguravanja puta. Z.[apadno] odatle nalazi se i 200 četnika sa istim zadatkom. Ojačani I/63. dostigao je Čajetinu. Na do-

---

⁴ Taj podatak je uglavnom tačan. Pošto je glavnina Udarne grupe divizija uspela 6/7. maja da pređe komunikaciju Užice — Bajina Bašta kod s. Zaglavak, a 1. krajiška brigada (kao posebna kolona) na raskrsnici kod k. 562, Graba i Gredice, to su se sve jedinice našle u širem rejonu pl. Tare, odakle je počelo povlačenje u Crnu Goru. Tako su se, 8/9. maja, jedinice 5. NOU divizije (dve brigade) prebacile preko komunikacije Užice — Višegrad kod ž. st. Mokre Gore (4. krajiška brigada) i na Šarganu (10. krajiška brigada), i 9. maja izbile u s. Semegnjevo, gde su zatekle svoju 1. brigadu. Ove snage nazvali su Nemci Južnom grupom, misleći pri tom, verovatno, na 1. krajišku brigadu, koja je u s. Semegnjevo prispela u 4 časa ujutro. Severno od drumu Užice — Višegrad nalazila se 2. proleterska divizija, i ona je tek 9/10, na oseku Kremna — Mokra Gora, uspela pod teškom borbom da se probije u pravcu s. Semegnjevo, gde se spojila s delovima 5. NOU divizije (Petar Višnjić, n. d., str. 299—315; AVII, NAV-T-501. r. 256, s. 646—650: ratni dnevnik vojnoupravnog komandanta Jugoistoka za period od 5. do 11. maja 1944).

⁵ Ne radi se o pljački već o prikupljanju hrane koje su narodno-oslobodilački odbori vršili za potrebe jedinica NOV i POJ.

⁶ Nazvana je po majoru Holmanu (Hollmann). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁷ i ⁸ Taj bataljon pripadao je 4. puku »Brandenburg.«

⁹ Srpska državna straža

deljenu 13. btr/1. izvršen je napad kod Mačkata. Bliži izveštaj još nije dostavljen.

D) *Grupa »Tatalović«*.¹⁰ Angažovanjem minobacača od strane I/2. SDK rasteran je neprijatelj, koji je s. od Fakovića, na obali Drine, sa hrvatske strane, izgradio položaje.

I/1. SDK stigao je kod II/1. SDK u rejonu Zaglavak.

III. *Namere.*

Gonjenje neprijatelja na Tari i u planini Zlatiboru uz dovlačenje novih raspoloživih bug. i četničkih snaga i snaga SDK.

Ostali deo Srbije.

Prema izveštajima stanovnika, snage DM u rejonu j. od Kruševca vode žestoke odbrambene borbe protiv nadmoćnih kom. bandi.

20 km sz. od Prokuplja otpočeo je poduhvat lovačkih četa 27. bug. div. sa 4 nem. jurišna topa i 1 četom SDS. Na strani neprijatelja 15 mrtvih. Zaplenjena su tri skladišta životnih namirnica.

Posle obaranja neprijateljskih aviona, kod Bora je izvršen iznenadni napad na komandu za radarsko izviđanje PAA¹¹ (verovatno četnici). Ubijena su 3 nem. vojnika i 1 je ranjen. Neprijatelj je imao 2 mrtva. Gubici kod neprijatelja su verovatno veći.

Prema izveštaju F. K. u Nišu, s one strane demarkacione linije, u rejonu ji. od Vlasotinaca, prikupljanje jakih bandi, koje su se povukle očigledno ispred tekuće bug. operacije.

Sz. od Arandjelovca, kom.[unisti] izvršili prepad na opštinu i došli su u sukob sa četnicima DM.

Saobraćaj na Dunavu z. od Moldave od 9. 5. opet slobodan.

Izveštaj o pokretima.

Štab I (bug.) art. div. i 1. btr., koji su učestvovali u operaciji »Kamerjeger«, premestili su se u Niš.

Nem. opun. general u Hrvatskoj.

Prema saopštenju k-ta hrv. oružanih snaga, delovi nemačke obrade plana za odbranu Zagreba pronađeni su kod streljanih komunista. Istraga je u toku.

¹⁰ Nazvana je po potpukovniku Radoslavu Tataloviću, načelniku štaba Srpskog dobrovoljačkog korpusa.

¹¹ U originalu piše: Flack-Such-Kdo (Flack-Such-Kommando).

Samost. F. K. 1040 Crna Gora.

Situacija u Sandžaku, kao i ranije, zategnuta.

...¹²

Vojnoupr. k-t Jugoistoka
Ia, pov. br. 2935/44
potp. fon. Gajtner

F. d. R.

...¹³

poručnik

BR. 54

IZVEŠTAJ KOMANDE 5. SS-BRDSKOG ARMIJSKOG KOR- PUSA OD 11. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O POSLEDICAMA I MERAMA ZA SPROVODENJE DEPORTA- CIJE CIVILNOG STANOVNIŠTVA IZ OBALSKOG PODRUČJA SREDNJE DALMACIJE¹

H. Qu.
11. 5. 44.

K-da V SS-brd. korpusa
Qu.

POVERLJIVO

Pov. br. 555/44.

Pred.: Sprovođenje evakuacije obale

Veza: Tel. K-de 2. OkA, O. Qu od 23. 4. 44. pov. br. 02739/44.²

---

¹² Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Albaniju i Grčku.

¹³ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-313, r. 199, s. 7461125—6.

² To je naređenje K-de 2. OkA od 22. aprila (a ne od 23. aprila kako piše u dokumentu) 1944. k-dama 5. SS i 15. BAK-a za dostavljanje predloga o naknadnoj evakuaciji pojedinih rejona, pošto se evakuacija po prethodnim naređenjima završava do 1. maja 1944. godine (AVII, NAV-T-313, r. 199, s. 74611095).

R

2. okl. armija	Na znanje
Prim. 18. maj 1944	
Br. del. pov. 1513/44 Anl.: o	
Odelj. pov. br. 3366/44	
Qu 2	

Prema mišljenju Korpusa predviđena i od strane hrv. vlasti dugo vremena pripremana evakuacija (npr. propagandnim putem), uz nepoverenje koje vlada kod hrv. stanovništva prema svim merama njihove vlade, dovešće do toga da će ljudi sposobni za vojsku, a koji treba da budu evakuisani, radije blagovremeno preći partizanima pre nego započnu mere evakuacije, da se ne bi izložili potpuno neizvesnoj sudbini masovnog transportovanja, sa svim uobičajenim pojavama koje to prate, i potpuno neizvesnoj budućnosti.

Učešće hrv. vlasti treba zbog toga, pre svega, da se ograniči na organizaciju prihvata i transportovanja evakuisanih, dok početak akcije, iz vojnih razloga, na najvažnijim punktovima obalskog odseka treba iznenadno da sprovedu nemačke trupe, pri čemu je poželjno učešće osoba hrv. vlasti na sam dan evakuacije, da bi se izbegle lokalne poteškoće. Uspostaviće se kontakt sa Feldkomandanturom 1035 u Mostaru, kao i sa nem. opun. za transp.⁵ u Hrvatskoj, ispostava Sarajevo, i isto tako obezbediće se uređenje prihvatnih logora u Metkoviću i Mostaru kao i stavljanje na raspolaganje potrebnih železničkih vagona za transportovanje. Sa Feldkomandanturom 1034 u Sarajevu urediće se smeštaj evakuisanih u rejonu severno od Sarajeva. Prema iskustvima evakuacije sa ostrva, treba prebacivanje u prihvatne logore vršiti samo kamion. transportom, jer samo na taj način može da se izbegne odugovlačenje samog prebacivanja i s tim u vezi neminovno povezane krize u snabdevanju i poteškoće u nadzoru.

³ i ⁴ Četvrtasti pečat primaoca s više nečitkih parafa. Na originalu pečat se nalazi na margini dokumenta, na mestu označenom sa »M. P.«

⁵ Nemački opunomoćenik za transport; u originalu: Dt. Trsp. Bev. (Deutscher Transportbevollmächtigter)

Pošto Korpus ne može da pokrije ova specijalna prevoženja iz sopstvenih kontingenata pogonskog goriva, potrebna je naknadna dodela pogonskog goriva za potrebe etakuacije.

Da se ne bi potpuno paralisao privredni život na primorskom području i na taj način opet, slično kao i na ostrvima, izazvale poteškoće u snabdevanju civilnog stanovništva koje ostaje, a koje će sačinjavati žene, deca i starci kao i predstavnici vlasti, mesni činovnici, sveštenici, lekari i pojedini stručnjaci, unapred će se utvrditi koji se delovi stanovništva neće evakuisati.

Dostavljaju se ove namere za evakuaciju obale sa molbom da se o tome donese odluka i da se izdaju odgovarajuće direktive. Dok se ne dobiju iste, neće se preduzimati napred pomenute mere kod feldkomandantura i hrv. vlasti.⁶

⁷Evakuacija treba uglavnom da usledi samo po posebnom naređenju armije. Dati do znanja!

Za Komandu Korpusa
Načelnik štaba
I. A.
potp. E b e r h a r t⁸
SS-oberšturmbanfirer

F. d. R.

...⁹

---

⁶ Vidi dok. br. 25.

⁷ Ovaj tekst je u originalu dopisan rukom.

⁸ Eberhardt. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁹ Potpis nečitak.

IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNE GRUPE »KONRAD« OD 11. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O PREGOVORIMA SA ČETNIČKIM VOJVODOM MOMČILOM ĐUJIĆEM, ODRŽANIM 9. MAJA 1944. KOD KNINA¹

STROGO POVERLJIVO

K-da Abv 201²
 Primljeno 22. 5
 Tgb. Br. str. pov. 3821/44

***

Jedinica »Konrad«

pri K-di 2. OkA Strogo pov. br. 42/44

O. U., 11. 5. 44.

Tiče se: vojvode Đujića³

6 primeraka
 3. primerak

Načelnik Obaveštajnog odeljenja armije bio je tu skoro lično obavešten, prilikom njegovog boravka u Kninu, da vojvoda Đujić već nekoliko nedelja traži vezu sa merodavnim nemačkim generalštabnim oficirima, da bi svoju situaciju jedanput temeljito izložio, i drugo, da bi *postigao saradnju u znatno većem obimu*. Načelnik Obaveštajnog odeljenja armije morao je, s obzirom na političku opasnost jednog takvog susreta, da to izbegne. Sada je, ipak, 9. 5. uveče, došlo do sastanka kome su sa nemačke strane prisustvovali: načelnik Štaba XV AK⁴, načelnik Obaveštajnog odeljenja XV AK⁵ i poručnik Konrad⁶,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 42—4. Na margini prve i pri dnu druge strane dokumenta nalaze se tri manje nečitke zabeleške dopisane rukom.

² Pečat Komande Abvera 201.

³ Momčilo

⁴ Načelnik 15. brdskog armijskog korpusa tada je bio pukovnik Verner Pfaferot.

⁵ Načelnik odeljenja Ic bio je poručnik Šojer (Scheuer). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 971—2).

⁶ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Međutim, poznato je da je poručnik Konrad, zajedno s četnicima Mijovićem i Kapetanovićem, na sastanku u Kosovu kod Knina, formirao četničko-gestapovsku obaveštajnu grupu (Konrad-Ajnhajt) u kojoj je bilo oko 30 četnika i Nemaca. Ta grupa bila je smeštena u s. Zablacu kod Šibenika i zadatak joj je bio da hapsi, ubija i muči pripadnike NOP-a. Oblačila se, prema potrebi, u nemačku, civilnu ili partizansku odeću i deistvovala je kao trup. Bila je na vezi kod dr Maksa Hamera, načelnika Obaveštajnog odseka 893. puka 264. peš. divizije. Bliže o tome

dok su sa suprotne strane bili prisutni: vojvoda, major Kapetanović⁷ kao politički savetnik, kapetan Mijović⁸ kao generalštabni oficir i neki gospodin Radovan⁹ kao tumač.

Vojvoda je pre svega izložio istorijski razvoj njegove borbe, njegovu sadašnju situaciju i njegove namere. U odgovoru na ovo, pukovnik Pfaferot, nakon izražavanja zadovoljstva o dosadašnjoj saradnji, insistirao je na razjašnjenju nekih pitanja:

1) Vojvodi je bilo saopšteno da, na osnovu dokumenata zaplenjenih u Srbiji, proizilazi da on stoji u vezi sa D. M., da ga izveštava i da od njega prima naredjenja. Doveden u škripac, najzad je rekao: »I ako bi to tako bilo, Vi bi morali jednu takvu vezu samo pozdraviti, jer mi ona, sama po sebi, daje mogućnost da izvršim svoj uticaj kod Draže Mihailovića, da on shvati opasnost saradnje sa Englezima«.

2) Zašto se vojvoda do sada nikada nije stavio u vezu sa nemačkim oficirima. Razlozi koje je vojvoda naveo, i koji su već bili izneti u ovdašnjem dopisu br. 98/44 od 11. 3.¹⁰ nisu bili dovoljno ubedljivi.

3) Saopšteno mu je da je sa pravoslavne strane bio planiran napad na jednog nemačkog oficira. Očigledno časno revoltiran, ovo je bilo odbačeno kao nemoguće. Prilikom ovog prekora radilo se o ličnosti poručnika Liperta¹¹, koga je vojvoda, u toku večeri, u dugom činjeničnom izlaganju, ocrtao kao jednu ličnost nepovoljnog karaktera. Pomoću dokumentovanih podataka, on je izneo optužbu pasivnog podmićivanja. Kada mu je sa nemačke strane bilo ukazano na to da bi takve optužbe protiv nemačkog oficira morale biti dokazane, on je zamolio za istragu o delatnosti poručnika Liperta u vezi s vođom bande Manom Rokvićem¹², podvlačeći da bi ovo bilo i u nemačkom interesu.

4) Na prigovor da je on, na osnovi pronađenih dokumenata, tražio preko Draže Mihailovića bombardovanje Bihaća, odgovorio je ironično da bi on isto tako znao da spreči bombardovanje pravoslavnih mesta kao što su Knin i Kosovo.

Odgovor uz ovu tačku protivreći, kao u prvom slučaju, verodostojnim izvorima.

---

vidi saopštenje Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, objavljeno u *Politici* (beogradsko izdanje) od 17. decembra 1945. godine.

⁷ Miodrag. Bio je tada komandant tzv. 502. četničkog korpusa (zvali su ga: 2. dalmatinski četnički korpus).

⁸ Novak. Bio je tada načelnik štaba Dinarske četničke divizije.

⁹ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo prezime.

¹⁰ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

¹¹ Lippert. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹² Bio je četnik.

Za izjašnjavanje može se načelno reći da su iz njega meridavni oficiri korpusa mogli stvoriti jedan lični utisak o ovdašnjem pravoslavnom oficirskom koru. Pri rastanku sa govornika naglasio je pukovnik Pfaferot da je ovaj utisak u osnovi bio pozitivan. Pre svega bio je on ubeđen o karakternoj čistoti i disciplini unutar Đujićeve borbene skupine.

Krajem sastanka podneo je kapetan Mijović jedan pregled vojnih namera s molbom da se odluči da li bi se one mogle sprovesti. Radilo se pri tom o različitim operacijama u prostoru severne Dalmacije. Pri tom bi pravoslavne formacije *sadejstvovale pod nemačkom komandom*. Treba tu onemogućiti stvaranje većih partizanskih slobodnih teritorija aktiviranjem i praktičnim angažovanjem jedinica potčinjenih korpusu. Mada se ovde radi o nadležnosti Operativnog odeljenja, ipak je kapetan Tajfer¹³ primetio posle rastanka sa pravoslavcima da to sprovođenje stvara ogromne teškoće u vezi sa snabdevanjem municijom.

Karakteristično za sadašnju trenutnu situaciju i shvatanje vojvode bejaše činjenica da se sa šovinističke — hrvatske strane (ustaški pukovnik Servaci sa ostalim saradnicima — Janka Pusta¹⁴) vrši jedno organizovanje i ponovno ustrojavanje većih jedinica oko pravoslavnih teritorija, s očitom namerom da se ovde izazove ponavljanje događaja od 1941. godine. (Prema iskazima poručnika Ankofa,¹⁵ pukovnik Servaci je isto izrazio rečima, sa dodatkom da, nakon stvaranja jakih ustaških snaga, nemačke trupe koje su se ovde istrošile u partizanskim borbama, uprkos svim dobrim željama, neće više moći pružiti nikakav otpor hrvatskim namerama).

U toku večeri došlo je do dve izjave sa nemačke strane.¹⁶ U ovom trenutku one obadve imaju svoj puni značaj, ali, pri

---

¹³ Teifer. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Nalazio se na dužnosti u Obaveštajnom odeljenju K-de 15. BAK-a.

¹⁴ Janka Pusta je mesto (salaš) u Mađarskoj, gde su se ustaški teroristi pripremili za ubistvo kralja Aleksandra I Karađorđevića u Marselju, kao i za vršenje drugih terorističkih akata u Kraljevini Jugoslaviji.

¹⁵ Ankoff. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁶ Reč je o pismenim izjavama koje se, kao prilog 1 i 2, prilažu uz izveštaj Komande 15. BAK-a od 10. maja 1944. K-di 2. OKa o pregovorima sa Đujićem. Taj izveštaj K-de 15. BAK-a je po svome sadržaju sličan izveštaju koji se objavljuje u ovoj knjizi. Međutim, neki problemi su zaobidjeni ili drukčije postavljeni.

Prilog br. 1 je pismena izjava majora Kapetanovića i kapetana Mijovića, u kojoj se iznose problemi saradnje i međusobnih odnosa četnika i Nemaca. Posebno se ukazuje da su u Kninskoj krajini i Primorju sva hrvatska sela, s malim izuzecima, komunistička i da su postala glavne baze za snabdevanje partizana. U izjavi se dalje zahteva dodela naoružanja i povećanje sledovanja obroka koje četnici već

daljoj izgradnji ovdašnjih ustaških pozicija, jednog dana ne bi mogle opstati više jedna pored druge:

1) Nemačke trupe neće nikada dozvoliti istrebljenje ovdašnjeg pravoslavnog življa. One će zaštititi ne samo pravoslavne dobrovoljce koji se sa njima zajedno bore nego i žene i decu od eventualnog ponavljanja događaja od 1941. godine.

2) Nemačka i hrvatska vojska su saveznici. Ako stoga pravoslavni povedu ofanzivu protiv ustaških pripadnika, nemačka vojska morala bi stati na stranu ustaša.

Doći će se, dakle, jednog dana (i po svoj prilici vrlo skoro) na definiciju ovdašnjih nemira. Od strane Hrvata priča se o jednoj pravoslavnoj ofanzivi (već danas su divizija i korpus preplavljeni dnevno sa više ili manje izopačenim izveštajima, dok se stvarno nemački štabovi u povećanom obimu bave političkim ubistvima pravoslavnih od strane ustaških pripadnika). Pošto se, na žalost, na osnovu dosadašnjih iskustava, teško može pretpostaviti da će se istiniti sud nemačkih vojnih instanci, dobijen na licu mesta, moći sprovesti uprkos političkim odlukama u Zagrebu i Berlinu, dobijenim na osnovu one sive knjige tipičnih falsifikata i izvrtnja, postoji opasnost, pri produženju sadašnjeg razvoja, da na kraju nemačka vojska ne bude više gospodar situacije u severnoj Dalmaciji. Izgleda tako da je *vojvoda jasno uvideo ovu vezanost nemačkih vojnih vlasti i na osnovu toga, u ultimativnoj formi, zahteva odluku za jedan od dva sledeća puta:*

1) Povećanu saradnju sa nemačkim vlastima, kako bi se eliminisala nadmoćnost ustaša koji se prijateljski odnose prema partizanima. *Ili*

2) Osamostaljenje vojničke delatnosti pravoslavnih borbениh skupina, da bi postigao koncentraciju snaga na jednom čisto pravoslavnom otoku, za predstojeću borbu za opstanak ovdašnjeg starosedelačkog pravoslavnog življa.

---

primaju, hapšenje četničkih komandanata Mane Rokvića, Đure Marića, Momčila Marića i Pere Rajca, koji stoje pod zaštitom poručnika Liptera, i zajednička organizacija akcije protiv partizana, kao i »zaštita« pravoslavnog življa od ustaškog terora.

Prilog br. 2 je stav K-de 15. BAK-a prema nasilju, saradnji Đujića sa Dražom Mihailovićem, obaveštajnoj delatnosti četnika protiv Nemaca u korist Londona, odnosima Nemačkog Rajha i NDH kao njenog saveznika, srbovanja četnika. Na kraju, u zaključku priloga br. 2, se kaže:

»Vermaht u Hrvatskoj ima zadatak da održi red u zemlji, da štiti hrvatsku državu i njene ustanove. On će, u ovom smislu, ponuditi svoju zaštitu i pravoslavcima u Hrvatskoj protiv prepada. Ali Vermaht, u smislu nemačke državne politike, nije u situaciji da trpi napade protiv hrvatske države i nada se da će baš učinjeno izlaganje doprineti tome da jedni sa drugima sarađuju u punom poverenju (AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 652—60).

Poznavajući ovdašnje prilike, sa nemačke vojničke strane priznaje se hitnost ovako formulisanih alternativa i treba se bojati da bi dalje izostavljanje smernica i sredstava pomoći, koji bi omogućili povećano okupljanje pravoslavnih borbenih skupina za borbu protiv partizanštine, dovelo do stvaranja jedne takve situacije iz koje bi se nemačke jedinice izvukle samo uz velike gubitke.

Konrad

poručnik i starešina jedinice

Dostavljeno:

1. primerak K-di 2. OkA Ic/Ao
- 2.— 4. „ Komandi Abvera 201
- 5.— 6. „ Jedinici »Konrad«

STROGO POVERLJIVO

O. U. 4. juni 1944.

Komanda Abavera 201
pri komandantu Jugoistoka
(K-da Gr A »F«)
Str. pov. br. 382/44

Grupi armija »F« /Ic/AO (Abv)
prosleđeno

...¹⁷
potpukovnik i komandant

Komandant Jugoistoka (K-da Gr. A »F«) Grupa Ic/AO Br.: str. p. 438 Pril.:							18
Ic	03	05	07	D	Ic/L	z.b.V.	
AO	AI	AII	AVI	Si.P	G.F.P.		

¹⁷ Potpis nečitak.

¹⁸ Pečat primaoca.

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 12. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O REZULTATIMA ISKRCAVANJA DELOVA 26. NOU DIVIZIJE 10. MAJA NA OSTRVO ŠOLTU¹

POVERLJIVO

*Telegram*4900 — 12. 5. — 1733²

O. U. 12. 5. 1944. ...

K-di 2. Oka...⁴ 12. 5. 2030 Az 23

Prilog uz K. T. B. Br. C 181

4

*Privremeni sumarni izveštaj Šolta*1.) *Opis borbi.*

10. 5. u ranim jutarnjim časovima neprijatelj se na 3 mesta iskrcao na ostrvo Šolta i to s. **Gornje Selo**, juž. **Grohote** i kod **Maslinica**. Iskrcavanje s. **Gornje Selo** primećeno je u 00.40 časova.⁵

Posle toga odmah je pripremljeno pojačanje, jačine čete, i pod komandom k-ta bat. (kap. Morman),⁶ sa polaskom u 04.00 č, prevezeno na Šoltu.

Iskrcavanje je usledilo za vreme masiranog napada avijacije na uporište s. **Grohote**, koji je počeo posle 06.00 časova

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 77—8. Dokumentat je na više mesta ispravljan, precrtavan i dopunjavan rukom.

² Dopisano rukom.

³ Četvrtasti pečat primaoca.

⁴ Redakcija je nečitku telegrafsku oznaku od 7 slova, čije je značenje, verovatno, »poslato«, označila s tri tačke. Brojevi iza oznake u originalu dopisani su rukom.

⁵ Iskrcavanje (po drugi put) su izvršili 1. dalmatinska brigada i 3. bataljon 12. dalmatinske brigade 26. NOU divizije. Zapovest za ovaj desant izdao je Štab 26. NOU divizije 4. maja. Iskrcavanje su izvršile dve desantne grupe (kolone): Zapadna (1. i 2. bataljon i Minobacačka četa 1. dalmatinske brigade i 3. bataljon 12. dalmatinske brigade) i Istočna (3. i 4. bataljon 1. dalmatinske brigade i Minobacački vod 12. dalmatinske brigade). O tome i daljim dejstvima vidi dok. br. 36; tom V, knj. 27, dok. br. 22, 29, 60, 62, 181—183.

Šoltu je konačno oslobodila 12. dalmatinska NOU brigada 23. septembra 1944 (vidi Todor Radošević, n. d., str. 114).

⁶ Mohrmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

i proširio se i na jedinice koje su se iskrcale. To je dovelo do prvih velikih gubitaka i uništenja brodova. Ponovljeni napadi neprijatelja, koji su posle toga usledili uz podršku mnogobrojnog teškog naoružanja, bili su svi odbijeni. Kap. Moran prikupio je sve snage, osim onih u uporištu, probio je nepr. obruč i poveo je svoju jedinicu u više protivnapada, kojima, usled nadmoćnosti neprijatelja, nije mogla da osvoji teren.

Neprijatelj je zauzeo osmatračku stanicu na koti 197; od 18 članova posade, palo je 8 vojnika. Posle podne, posle ponovnog masiranog napada avijacije, povećali su se napadi do žestokog napada glavnim snagama. I on je bio odbijen. Uveče, usled naših gubitaka, situacija je postala kritična, pošto je izgledalo da je neprijatelj u toku dana privukao pojačanje. Pre podne istog dana bile su već preduzete mere da se prikupe još ostale snage za pojačanje (1 bat. štab, 3 čete) i obezbedi potreban brodski prostor. U 21.30 časova počelo je prebacivanje bataljona⁷ za pojačanje a iskrcao se poslednjim delovima, bez nezgoda, na **Soltu** u 03.30 časa. Neprijatelj je, videvši nepokolebljiv otpor posade i svoje velike gubitke, i pošto je saznao o dovođenju novog pojačanja, evakuisao ostrvo u ranim jutarnjim časovima 11. 5.

2. Naše jedinice.

a) Na početku napada, na ostrvu se nalazila jedna č[eta] formacijske posade uporišta, jedna četa koja je nešto pre 10 dana iz predostrožnosti, kao pojačanje, prebačena i, osim toga, č[eta] pod komandom k-ta bat., koja se iskrcala neposredno pre napada.

b) U noći na 11. 5. iskricali su se: štab bat. sa 3 č i vod peš. topova.

3. Neprijatelj:

Prema sigurnim izvorima, oko 3000 ljudi; prema izviđanju jedinica, pored bandita bilo je crnaca a, navodno, i Amerikanaca kao i jedan uniformisani i naoružani ženski bat. Neprijatelj vrlo dobro naoružan mitr., teš. minob., brd. top. i lak. topovima sa položenom putanjom. Art. podrška sa skela.

4. Gubici neprijatelja:

Do sada izbrojano 50 poginulih, prema proceni još 100 poginulih, stalni transporti ranjenika pod znakom ženevskog Crvenog krsta osmotreni i od strane nemačkih jedinica nije otvarana vatra na njih.

⁷ Bio je iz sastava 892. puka 264. peš. divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 62)

5. Naši gubici:

Poginulo: KoV: 2 ofic., 25⁸ podof. i vojnika. Mornarice: 1 ofic., 6 podof. i voj. Ranjeno: KoV: 3 ofic., 79⁹ podof. i voj. (10 od njih lakše). Nestalo: KoV: 1 ofic., 74¹⁰ podof. i voj. Mornarice: 7 podof. i voj. Stalno se pronalaze poginuli. Jedan vod je nestao bez traga, moguće je da je bio odsečen i zarobljen ili uništen tepihom bombi iz aviona. Traganje se nastavlja.

6. Naše jedinice su se primerno tukle. One su se borile bez straha, žilavo i odlučno, uprkos neuobičajeno velikim gubicima (ukupno 200 ljudi, to je preko polovine posade ostrva). Duša otpora bio je k-t bat. kap. Morman.

Naš sistem osmatranja i dostavljanje izveštaja dobro su se pokazali, art. podrška uvek je munjevito dejstvovala.

7. Pojednostosti o događajima i izveštaj o iskustvu slede kasnije.¹¹

XV brd. AK
Ia, pov. br. 2525/44
od 12. 5. 44.

... 12

Pfaferot

¹³Poslato: IIa, Ic, Qu
Saopš.[teno]: 264. div.

... 14

---

⁸, ⁹ i ¹⁰ Ti brojevi su u originalu ispravljeni rukom.

¹¹ O pojednostostima, toku i iskustvima u toj operaciji, koje su Nemci stekli u borbi protiv iskranih delova 26. NOU divizije, vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 79—86, 585—6 i 667—70: izveštaji K-de 15. BAK-a od 11, 13. i 21. maja 1944. godine.

¹² i ¹⁴ Nečitki parafi.

¹³ Tekst do kraja (oba reda) u originalu dopisan rukom.

**IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 13. MAJA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O
BORBAMA SA 2. I 5. NOU DIVIZIJOM NA KOMUNIKACIJI
UŽICE — VIŠEGRAD¹**

KTB

POVERLJIVO

13. 5. 1944.

Prilog 52

Grupi armija »F« (kurirom)

obavestiti: OKH/Gen. Qu (Abt. Verw.)
OKW/WFSt (Gen. Qu) (Operativni štab Vermahta)
2. OkA
Nem. opunom. gen. u Hrvatskoj
Nem. opunom. gen. u Albaniji
Komandant avijacije Hrvatske, Zagreb
V. SS brd. AK (*samo Srbija*)
K-t Srema (*samo Srbija*)

Dnevni izveštaj od 13. 5. 1944.

Srbija:

I. Situacija kod neprijatelja

2. i 5. divizija (prema iskazu zarobljenika, 30% prisilno regrutovano, bez oružja, brojni ranjenici i bolesnici) [nalazi se] istočno od puta Užice — Nova Varoš², a dve brigade su verovatno još u prostoru Semegnjeva.³ Poslednji neprijateljski delovi su u noći 11/12. 5. prešli put Užice — Višegrad ka jugu.⁴

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 732—3.

² U to vreme, istočno od puta Užice — Nova Varoš nalazila se samo 5. NOU divizija (Petar Višnjić, *Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944*, str. 323—328).

³ U rejonu Semegnjeva do 12. maja nalazila se 4. proleterska NOU brigada sa ranjenicima. Tada je bila primorana, usled teških borbi s četnicima Zlatiborskog četničkog korpusa i jednim bataljonom 1. puka SDK, da se 12. maja povuče u rejon D. Jablanice (Petar Višnjić, n. d., str. 315 i 340).

⁴ Odnosi se na pokret 2. proleterske i 3. srpske brigade, koje su 11/12. maja prošle tu komunikaciju u pravcu kretanja 5. NOU divizije (Petar Višnjić, n. d., str. 339).

Namera neprijatelja, prema sigurnom izvoru: gro snaga da se priključi 2. crvenom korpusu u Sandžaku⁵, a dve brigade, sa 400 iskusnih srpskih boraca, da se upute u srednju Srbiju.⁶

II. Sopstvene snage

A) Grupa »Holman«

696. bat. feldžand[armerije] krenuo je jutros sa četnicima u napad duž puta Nova Varoš — Ljubiš. II/4. p. »Brand[enburg]« na maršu Sjenica — Maskova. Komandno mesto Grupe »Holman« — Nova Varoš. III/4. p »Brand[enburg]« na maršu Užice — Ivanjica — Maskova.

B) Grupa »Vajel«

Napad Severne četničke grupe na jakog neprijatelja jugoistočno od Rožanstva nije uspeo uprkos visokih gubitaka i na strani četnika i na strani neprijatelja, pa će jutros biti ponovljen s I/»Brand[enburg]«. Podređeni 1. bataljon 63. puka u obezbeđenju na visovima između Čajetine i Rožanstva.⁷

C) 24. bug. div.

III/64. nije uspeo u noći 11/12. 5. da kod Mokre Gore spreči neprijateljske zaštitnice da izmaknu ka jugu. Danas je sa I/1. srp. puka i 1.000 četnika počelo čišćenje prostora Semegnjevo — Čajetina.⁸ 8. bataljon teških mitraljeza na maršu Požega — Arilje. II/63. biće naknadno privučen.

D) Grupa »Tatalović«

Srpski dobrovoljački korpus uključio se kod Ljubovije u borbe na hrvatskoj obali Drine i prihvatio četnike koji su se povlačili. Kod Rogatice 4 prebeglice.

---

⁵ Taj podatak je tačan. Pošto su raspolagali šiframa, Nemci su sigurno uhvatili radiogram Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. maja 1944, u kome je naredeno da se divizije prebace na Goliju i oslone na 2. korpus, koji je u to vreme oslobodio skoro ceo Sandžak (Petar Višnjić, n.d., str. 315).

⁶ Taj podatak je samo delimično tačan. Osmoga maja odlučeno je da se, posle kraćeg odmora na Tari, 2. proleterska i 3. srpska brigada, sa Štabom 2. divizije, preko Jelove gore i Povlena, prebace u Šumadiju. Međutim, pošto se 2. i 3. brigada nisu mogle odmoriti na Tari, to je 10. maja odlučeno da se i one upute preko drumu Užice — Višegrad za 5. NOU divizijom. Tako se odluka o povezivanju ove dve brigade sa 2. šumadijskom brigadom i partizanskim odredima sa toga terena nije mogla realizovati (Petar Višnjić, n. d., str. 310 i 341).

⁷ Bliže o tim borbama vidi Petar Višnjić, n. d., str. 322—330.

⁸ Bliže o tome vidi Petar Višnjić, n. d., str. 344.

III. *Namere*

Nepromenjeno.

Preostali deo Srbije

Borbe između DM-četničkih formacija Keserovića⁹ i komunističkih bandi traju i dalje s promenljivom srećom u prostoru jugoistočno od Kruševca, uz obostrane gubitke.

U bugarskom poduhvatu 20 km zapadno od Prokuplja na dan 10. 5. navodno je razbijena jedna komunistička brigada, koja je imala 50 mrtvih.

Prema sigurnom izveštaju, četnički komandant Račić¹⁰, koji je učestvovao u borbi protiv Grupe »Morača« u prostoru Valjevo, naredio povratak u svoje dotadašnje operacijsko područje, jer neće više da se »prlja« saradnjom sa okupatorom. 10. 5. četnici su kod Kremne izvukli iz voza tri civila koji su radili za nemačke oružane snage, jednog ubili, a ostale išibali. Bolnički brod na Dunavu naišao kod Velikog Gradišta na minu. Brod uspeo da se nasuče; 1 mrtav, 7 ranjenih.

Izveštaj o pokretima

II/122. iz Kruševca za Leskovac.

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj

Nedostaje izveštaj.

Samostalna feldkomandantura 1040 Crna Gora

Situacija u Sandžaku je i dalje napeta. 2.000 izbeglica iz srednje Crne Gore stiglo u Sjenicu. U toku su mere za sređivanje situacije.

...¹¹

Vojnopr. k-t Jugoistoka
Ia Pov. br. 3000/44
potp. fon Gajtner

F. d. R.

...¹²

poručnik

---

⁹ Dragutin

¹⁰ Dragoslav. Ubijen je kao odmetnik 27. novembra 1945 (vidi tom IV, knj. 35, dok. br. 12, obj. 5).

¹¹ Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Albaniju i Grčku.

¹² Nečitak paraf.

OBAVEŠTENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 14. MAJA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O SAGLASNOSTI S DOSTAVLJENIM PREDLOGOM DA SE OBALSKO PODRUČJE DALMACIJE PROGLASI BORBENOM ZONOM¹

Prepis

14. 5. 44.

WFSt/Qu. 2(Istok)

SSD — Telegram

6 primeraka
4. primerak

Na znanje:

- 1.) K-t Jugoistoka
- 2.) Nem. op. general u Hrvatskoj
- 3.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
- 4.) Ministarstvo spoljnih poslova, poslanik Ritter² (kao dopis)

Veza: FS K-t Jugoistoka, Ia str. pov. br. 2137 od 9. 5. 44.³

Sadr[žaj]: Bobrena zona u obalskom području Dalmacije. Namera komandanta Jugoistoka da obalsko područje Dalmacije — omeđeno područjima feldkomandantura 1037 i 1005 — proglasi za borbenu zonu, što bi hitno trebalo stupiti na snagu, prihvata se uz sledeće napomene:

¹ Snimak neoverenog prepisa dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 563 i 846.

² Karl (Karl Ritter), poslanik i zamenik ministra spoljnih poslova Trećeg Rajha (vidi Persi Ernst Sram, n. d., knj. IV¹, str. 746 i IV², str. 1934).

³ i ⁵ Reč je o depeši (FS) k-ta Jugoistoka kojom se 9. maja 1944, naređuje nemačkom opunomoćenom generalu u NDH da sa Pavelićem reguliše hitno proglašenje priobalnog područja »borbenom zonom« (AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 1506—7).

U vezi s tim, nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj, u svome izveštaju od 21. maja 1944, izvestio je Vrhovnu komandu Vermahta i k-ta Jugoistoka o višednevnim pregovorima s Pavelićem o uspostavljanju borbene zone (»Kampfzone«) u dalmatinskom obalskom području. Po ovome izveštaju, borbena zona se deli na dva obalska odseka: »Liku« i »Neretvu«; ustaško-domobranska vlast se organizuje pod rukovodstvom dvojice ustaško-domobrinskih generala, kojima se potčinjava sva civilna i vojna vlast; kao komandanti su predviđeni general Ivan Tomašević za područje 15. BAK-a (odsek »Lika«), sa sedištem komande u Gospiću, i general-poručnik Vilko Begić za područje 5. SS BAK-a (odsek »Neretva«), sa sedištem komande u Mostaru (AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 5631825—6).

U vezi proglašenja obalskog područja borbenom zonom, vodili su razgovor, 6. maja 1944, Pavelić i Zigfrid Kaše, nemački poslanik u Zagrebu (AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 5631849).

- a) objavlivanje te mere treba da izvrši sam poglavnik, koji je izjavio spremnost da to uradi;⁴
- b) treba da se provedu sve namere u odnosu na ustrojstvo komandovanja u skladu sa aktom komandanta Jugoistoka str. pov. br. 2137/44⁵;
- c) odnosi između nemačkih i hrvatskih vojnih komandi treba da se regulišu po hrvatskom zakonu za vanredno stanje od 18. 1. 43.⁶

potp. Kajtel⁷
OKW/WFSt/ Qu. 2 (Istok)
str. pov. br. 004983/44.

WFSt/Ic
Str. pov. 004983/II Ang.

F. H. Qu., 16. 5. 1944

<p>Grupa za inostranstvo (1. odsek) Prim. 18. maj 1944 Br. str. pov. 1287/44 Pr. . . .</p>	8
--	---

Gr.[upi] za inostranstvo
Cepelin⁹

Prosleđuje Vam se prednji prepis s molbom na znanje.

I. A.

. . .¹⁰

⁴ Redakcija ne raspolaže originalnim dokumentom o objavljivanju područja Dalmacije borbenom zonom, ali je, u Vjesniku MINORS-a br. 42/44 (službeni vojni list Ministarstva oružanih snaga NDH) objavljeno postavljenje generala Ivana Tomaševića za zapovednika Obalskog odseka »Lika«, a general-poručnika Vilka Begića za zapovednika Obalskog odseka »Neretva«. Međutim, Begić je odmah povučen i na njegovo mesto određen general Adolf Sabljak.

U Arhivu VII, NAV-T-77, r. 883, s. 1817—8 nalazi se fotokopija ustaško-domobrinskih službenih novina u kojima je 20. maja 1944. objavljen tekst Pavelićevog saopštenja (od istog datuma), na temelju Zakona za vanredno stanje od 18. januara 1943. U saopštenju su regulisani odnosi i područja obuhvaćena vanrednim stanjem.

⁶ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Inače, taj zakon je objavljen u Službenim novinama od 18. februara 1943 (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 1105).

⁷ Vilhelm (Wilhelm Keitel), feldmaršal. Tada je bio načelnik Vrhovne komande Vermahta, na kojoj se dužnosti nalazio od 4. februara 1938. do kapitulacije — 8. maja 1945. Na suđenju u Nirnbergu osuđen je 1. oktobra 1946. na kaznu smrti vešanjem, a osuda izvršena 16. oktobra. Bliže o njemu vidi tom XII, knj. 1, dok. br. 1; fon Zigler n. d., str. 125.

⁸ Cetvrtasti pečat. S desne strane pečata nalaze se 2 nečitka parafa i brojevi Ia i IIa.

⁹ Zeppelin

¹⁰ Nečitak potpis.

INFORMACIJA VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 16. MAJA 1944. O DRŽANJU PREMA ČETNICIMA¹

POVERLJIVO!

K. T. B. Ia

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia

Primlj. 28 5. 44 Br. pov. 136/44

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia/O. pov. br. 3380/44

O. U., 16. 5. 44

Prilog 71

Držanje prema DM-pokretu

Lokalna saradnja delova nemačkih i srpskih trupa sa DM-četnicima u borbi protiv Titovih bandi, u zapadnom i jugozapadnom području Srbije, dovela je u nedoumicu nadležne instance u pogledu odnosa prema DM-pokretu. Da bi se to pitanje razjasnilo, konstatuje se sledeće:

1. DM-pokret bio je i ostaje neprijateljski.
2. Njihova saradnja sa nemačkim i legalnim srpskim jedinicama protiv crvenih proističe samo iz saznanja da su komunisti u Srbiji njihov neprijatelj br. 1.
Neprijatelj br. 2 ostaje ipak okupaciona sila.
3. Saradnja se koristi radi popune zaliha municije, koje su se veoma smanjile (oružje se nije nikad davalo).
4. Prema dosad stečenim iskustvima, četnici se protiv crvenih angažuju, u nekim slučajevima samo uzdržano, nastojeći, po svojoj prilici, da suviše ne prolivaju krv.

Sa ponovnom neprijateljskom orijentacijom DM-pokreta prema okupacionoj sili mora se u svako doba računati, čak i u oblastima gde se dosad zajednički borilo protiv komunista. Zbog toga treba postupati na sledeći način:

Sve mere DM-pokreta koje bi mogle ugroziti interese nemačkih oružanih snaga, srpskih legalnih jedinica, Nedićeve vlade i njenih upravnih organa, dakle ne samo izvršene napade na naše trupe, već i prisilnu regrutaciju, sprečavanje da se prikuplja stoka i žito, ugrožavanje srpskih činovnika uprave, predsednika opština itd, treba smatrati »neprijateljskim po-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 754—5.

stupcima« i preduzimati mere. Svim sredstvima treba sprečavati svaku novu ili ponovnu izgradnju DM-pokreta, pre svega u njegovim štabovima i centralama, jer to treba smatrati merom koja ugrožava sigurnost okupacione sile. Četničke grupe koje se nalaze u borbi sa komunistima ne treba nikako ometati niti ih napadati, već ih podupirati u borbi. Saradnja s četnicima u borbi protiv komunista, uz najštedljiviju isporuku municije i pod nadzorom okupacione sile, može biti samo lokalna i u cilju akutne borbe protiv partizanskih bandi. U tome slučaju potrebno je isporučivati i sanitetski materijal i negovati ranjenike.

Za svaku isporuku municije potrebno je odobrenje vojno-pravnog komandanta Jugoistoka.

Preporučujemo da se u svim prilikama obraća nesmanjena pažnja DM-pokretu i njegovim postupcima.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Felber

Dostavljeno:
Kao u konceptu.

IZVEŠTAJ 42. LOVAČKE DIVIZIJE OD 17. MAJA 1944. KOMANDI 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU O TOKU I REZULTATIMA BORBI, U OPERACIJI »UNGEVITER«, NA PROSTORU SLAVONSKA POŽEGA — NAŠICE — PODRAVSKA SLATINA¹

POVERLJIVO!

42. lovačka divizija
Ia, pov. br. 3157/44.

Na zn. K-di LXIX AK²
6 primeraka³ 342
Div. Gef. St.⁴ 17. 5. 1944.

Chef	⁵
------	--------------

Sumarni izveštaj⁶
o operaciji »Ungeviter«⁸

Komanda LXIX AK Prim. 23. maj 1944. ..... Odelj ..... Ia Br .... Pril. 6	⁷
--	--------------

I. Priprema

uz pov. 6521⁹1.) *Zadatak:*

Posle razgovora 15. 4. kod k-ta Srema, gde je k-t 42. lov. div. izložio svoju zamisao o operaciji za razbijanje bandi u rejonu Suhopolje — Voćin — Slav. Požega — Našice — Podr. Slatina, divizija je dobila zadatak da, po pristizanju Borb. gr. »Brauner«¹⁰ iz Mađarske i iskrcavanju iste u rejon Požega — Nova Gradiška — Nova Kapela, sa glavninom prodre iz Požeške kotline prema severu i u pravcu Voćina, a sa jednom jačom borb. gr. iz rejona Suhopolje prema jugu na Voćin i posle toga da planinu Papuk ist. od linije Suhopolje — Bučko Kamensko očisti, prema

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 420—30. Izveštaj je rađen 17. maja, ali ga je Štab 42. lovačke divizije dostavio 25. maja.

^{2, 3} i ⁹ Dopisano rukom.

⁴ Divizijsko komandno mesto

⁵ i ⁷ Četvrtasti pečati primaoca.

⁶ Jedan primerak izveštaja dostavljen je 25. maja i K-di 2 OkA.

⁸ »Ungewitter« (»Nepogoda«)

¹⁰ Ta grupa je učestvovala u operaciji »Margarete« — okupacija Mađarske — u drugoj polovini marta 1944 (vidi dok. br. 29).

istoku sa namerom da banditske snage koje se tamo nalaze istera iz planine prema istoku i da ih posle razbije. U tu svrhu diviziji su bili potčinjeni:

Operativni štab opunomoćenika Rf SS¹¹ za Hrvatsku sa 1. pol. pukom, 6. i 9. pol. bat., 3. bat. ustaša i više manjih jedinica. Obećana je podrška od strane komandanta avijacije za Hrvatsku.

2.) Što se tiče snaga bandi pretpostavljalo se:

6. korpus (štab u Zvečevu) sa
12. divizijom (Kokočak)¹²
27. brig. u Orahovici
18. brig. u Miklešu i 26. brigada, koja
pripada 28. diviziji, u Čaćinci i
28. divizijom (štab Voćin),
25. brig., 17. brig. i 21. brig. (udarna brig.)
(rejon juž. Virovitice)
kao i mnogobrojna skladišta za snabdevanje i ustanove u Slat. Drenovac — Orahovica — Zvečevo.

3.) Namera:

Operaciji »Ungeviter« postavljen je cilj da se, po pristizanju Borb. gr. »Brauner« u naredeni rejon borbenih dejstava, prvo očisti područje između glavne železničke pruge Nova Gradiška — Brod i glavnog grebena planine Dilja sev. Brod — Pleternica — Slav. Požega — put Slav. Požega—Nova Gradiška, kao i istočni ogranak planine Dilj sa istoka, da bi se obezbedila slobodna pozadina za operaciju i osigurala veza sa glavnom železničkom prugom. Zatim je trebalo, uz istovremeno zatvaranje izlaza iz planine sa dve grupe za zatvaranje, prodreti sa 3 borb. gr. u šumoviti predeo, i to iz rejona:

- a) oko Slav. Požege na Zvečevo i glavni greben planine Papuk,
b) oko Suhopolja — Podr. Slatina na Voćin, uz istovremeno otkrivanje rejona Humljani — Mikleuš,
c) oko Grubišno Polje — Daruvar na Voćin — Zvečevo bilo je predviđeno, prema razvoju situacije kod neprijatelja, gonjenje bandi i čišćenje područja u pravcu sev. prema Našicama ili u pravcu zap. ka liniji zaprećavanja koju je trebalo da zaposedne 4. hrv. brd. brig.

¹¹ Führungsstab Beauftragter Reichsführer SS für Kroatien. Opunomoćenik rajhsfirera SS za Hrvatsku bio je tada komandant SS i policije SS-obergruppenfirer Konstantin Kamerhofer.

¹² Štab 12. NOU divizije nalazio se 5. maja na grebenu Psunja, na G. Klupama (tom V, knj. 27, dok. br. 27).

4.) *Raspored snaga:*

U tu svrhu naređeno je prikupljanje snaga, formiranje borbenih grupa, odn. grupa za zaprečavanje, i to:

a) »Širovski«:¹³

Snage: 25. Ip,¹⁴ 142. inž. bat., III/142. ap, 12. tč z. b. V. (5 samohotki (i.),¹⁵ 8 1. tenkova (f.)).¹⁶

Prebacivanje žel. transportom iz Mađarske u rejon: štab puka, 1. bat., 16. i 17. č, III/142. ap Slav. Požega, II/25. Ip Nova Kapela, III/25. Ip Pleternica, Inž. bat. Staro Petrovo Selo, delovi 12. tč koji su bili u Sibirju trebalo je dana X da se maršem prebace.

b) *Bor. gr. 1. pol. p.*

Snage: Operativni štab opunomoćenika Rf SS za Hrvatsku, 1. pol. puk, 6. i 9. pol. bat., 5/86. inž. bat., 11. pol. tč, 2. pol. top. bater.[ija], 34. i 67. žand. vod (mot.), Štab 2. ust. brig.¹⁷ sa 1/2 btr. 10 cm i vod pt top. XV ust. bat., XVIII ust. bat., XVI ust. bat. (bez jedne č).

Prikupljanje u rejonu Podr. Slatina — Sladojevci — Suhopolje — Virovitica.

Borb. gr. 1. pol. puka trebalo je na početku operacije sa svim delovima da bude potčinjena 42. lov. diviziji.

c) *Bor. gr. »Hofman«:*¹⁸

Snage: II/40. Ip, 1/2 9/142. ap, 2. bat.[aljona], 1 btr. i 1 vod lak. tenkova 4. hrv. brd. brig.¹⁹

Prikupljanje u rejonu Grubišno Polje — Daruvar.

d) *Grupa za zaprečavanje »Zadar«:*

Snage: glavnina 4. hrv. brd. brig. (4 bat., 2 btr., brig. jedinice). Polazni položaj u rejonu Lipik — Pakrac — Daruvar.

e) *Grupa za zaprečavanje »Istok«.*

Snage: I/40. Ip Sibirj, 1. teš. btr (bez zaprege) Brod, III hrvat. bicikl. bat.²⁰ Brod, K-da sreske žand.

---

¹³ Kampfgruppe »Schirovski« (Borbena grupa Širovski). Nazvana je, verovatno, po prezimenu k-ta 25. lovačkog puka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁴ lovački puk

¹⁵ italijanski

¹⁶ francuski

¹⁷ Tačan naziv ove ustaške jedinice je; 2. stajaći djelatni zdrg.

¹⁸ Nazvana je, verovatno, po prezimenu (Hofmann) k-ta 2. bataljona 40. lovačkog puka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁹ Tačan naziv jeste: 4. gorski zdrg.

²⁰ Tačan naziv jeste: Treća domobranska koturaška bojna.

Brod, ustaške jedinice u Sibirju, 1/2 II/462. Andrijevi, 1/2 bat. 606. p za osiguranje Đakovo, železničke jedinice za osiguranje u rejonu Kapele Nove — Brod — Strizivojna sa 2. okl. voza. Zatraženo je potčinjavanje 301. voda okl. izv. automobila.

f) *Divizijska rezerva:*

Snage: 142. bpač²¹ u Slav. Požegi, delovi 142. dop. bat.²² u Slav. Požegi sposobni za angažovanje.

II Sprovođenje²³

1.) *Transportovanje i zauzimanje rasporeda za napad:*

Transportovanje Borb. gr. »Brauner« iz Mađarske izvršeno je u 22 transportne kompozicije. Usled male propusne moći transportne rute, u početku je tempo bio 2 kompozicije, a kasnije određen na 3. Početak transporta 18. 4. 44.

Pošto je vreme prevoženja pojedinih transportnih vozova iznosilo 2 1/4 do 2 1/2 dana, nije se moglo računati sa pristizanjem poslednjeg transporta pre 27. 4. 44. — Zbog toga je početak operacije bio predviđen za 28. 4. 44.

Prvi transportni vozovi nisu bili istovareni u naređena odredišta, već su od strane K-de žel. stanice Brod, koja je izjavila da je dobila odgovarajuće naređenje od K-de transp.[orta] Zagreb, upućeni u druge rejone. Tek posle energičnog istupanja ostatka komande, uspelo je da se izdejstvuje da se transporti upućuju na pravo mesto. Naređenju da se transporti na hrv. teritoriji prevoze samo po danu nije u potpunosti udovoljeno. Kao uzrok tome većim delom smatra se sporo i nemarno obavljanje dužnosti nemačkog železničkog prometnog nadzornog osoblja u Vinkovcima.

Na osnovu naređenja K-de 2. OkA, za vreme odvijanja transportovanja pomeren je početak operacije na 26. 4., to je bilo moguće jer su poslednji transporti jedinica mogli tako da se ubrzaju da do 25. 4. uveče stignu u rejon iskrcavanja.

---

²¹ 142. brdska protivavionska četa

²² 142. dopunskog bataljona

²³ Opširno o borbama protiv jedinica 6. korpusa NOVJ vidi izveštaj Štaba 6. korpusa NOVJ od 20. maja 1944. o borbama potčinjenih jedinica korpusa za vreme ove neprijateljeve operacije od 26. aprila do 8. maja 1944. godine (tom V, knj. 27, dok. br. 82 i 103).

26. 4. po naređenju Komande transporta u Zagrebu, zaustavljeni su transporti koji su bili u toku (intendantura) i onemogućen istovar ostatka transportne kompozicije (pozadinski delovi 25. lp). Tek posle oštrog protesta, uspelo je da se transportovanje nastavi. Ovaj događaj ubedljivo je pokazao da je od strane divizije bilo ispravno stanovište da se sa početkom operacije pričeka dok ne stigne poslednja kompozicija sa jedinicama.

2.) *Početak [operacije] »Ungeviter«*: (prilog 1)²⁴ (neprijatelj: prilog 3).²⁵

26. 4. započela je po planu operacija čišćenja brdovitog terena sev. od glavne železničke pruge. Grupa za zaprečavanje »Istok« dostigla je, uz delimičan slab otpor neprijatelja, svuda dnevne ciljeve. Čišćenje terena između Požege — Nova Gradiška — Nova Kapela od strane Borb. gr. »Širovski«, ojačane delovima III/40. lp (Nova Gradiška), proteklo je po planu, bez značajnih dodira sa neprijateljem, osim jednog okršaja u Busnovi, u kome je više pripadnika bandi pružilo žilav otpor.

27. 4. krenula je Borb. gr. »Širovski«, po planu, iz njenog rejona prikupljanja i sa desnom i levom bočnom kolonom, uz samo slab neprijateljski otpor, do uveče dostigla svoj dnevni cilj. Srednja (glavna) kolona (III i II/25. lp), usled puta raskvašenog stalnim kišama, polako je napredovala i posle podne naišla na jači otpor iz sela na ji. ivici zadnje strane Gredina, koji je posle stupanja u dejstvo artiljerije slomljen. Tu nije u potpunosti dostignut dnevni cilj.

28. 4. zauzet je tesnac Bučko Kamensko i zatvoren. Glavnina Borb. gr. prodirala je duž i sa obe strane doline Brzaje prema severoistoku i posle čišćenja celog područja stigla u Kamenski Vučjak.²⁶ Sledećih dana Borb. gr. pretražila je rejon do Zvečeva i bočne doline ist. od puta i uništila je skladišta za snabdevanje koja je tamo pronašla. Prilikom ove operacije čišćenja naišle su jedinice u svim dolinama i klisurama na slabe grupe bandita koje su se većinom, posle kraćeg vatrenog okršaja, povukle u planinu. Desnokrilni bat. (I/25), koji je bio ojačan sa

---

²⁴ To je operativna karta 42. lovačke divizije sa unetim početnim rasporedom nemačkih jedinica i tokom dejstava od 26. aprila do 2. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 431).

²⁵ To je šema rasporeda jedinica NOVJ (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 433).

²⁶ Na tome području nalazila se 18. brigada 12. NOU divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 82).

Grupom »Dernfeld«²⁷ (2 č. 142. polj. dop. bat.) i improvizovanom 8/142 ap sa konj. vučom, dostigao je 28. 4., posle uništenja jednog banditskog sela, Slat. Drenovac i zatvorio je na liniji Velika — Jankovac — Slat. Drenovac prolaz bandama sa istoka prema zapadu i obratno.

Borb. gr. Pol. puka dostigla je, pošto je 27. 4. krenula po planu, sa levom i srednjom napadnom kolonom, bez otpora neprijatelja, dnevni cilj.

Desna (glavna) kolona naišla je na miniran put koji vodi od Pčelića prema jugu i zbog toga nadirala je istočno od puta prema jugu.

Kod Hum Varoš naišla je na otpor neprijatelja i posle stupanja u dejstvo neprijateljskih minobac. povukla se u Pecku, a u toku noći u Cabunu.

Borb. gr. »Hofman«, koja je samo uz slab otpor neprijatelja po planu dostigla svoj dnevni cilj, dobila je naređenje da, zbog potpomaganja Borb. gr. Pol. puka, 28. 4. nastupa pravcem za Hum Varoš i u sadejstvu sa policijom da razbije neprijatelja sev. Voćin.²⁸ Borb. gr. Pol. puka je naređeno da sa svim raspoloživim snagama razbije neprijatelja sev. Voćin i da prodre ka Voćinu.

II/40 (Borb. gr. »Hofman«), uz samo slab otpor neprijatelja kod Kuzma — Lisičine, stigao je u Hum Varoš napušten od neprijatelja i, pošto se nije mogla uspostaviti veza sa Borb. gr. pol. p., krenuo je sam na Voćin. Neposredno sz. Voćin naišao je II/40. na nadmoćnijeg neprijatelja (17, 21. i 25. brig.)²⁹ i morao je posle viščasovne žestoke borbe, da bi izbegao opkoljavanje, uveče da se povuče u Lisičine, pošto se 6/40, koja je bila kod Kuzma opkoljena, protivnapadom probila.

Borb. gr. Pol. puka ponovo je 28. 4. krenula na Hum Varoš, nije u njemu naišla na neprijatelja, ali nije krenula dalje pošto nije uhvatila vezu sa II/40. i ostala tako oko 4 km si. od Voćina mada se iz pravca Voćina više časova mogla čuti bučna borbena huka. Tri brigade, napadnute od II/40, mogle su se u noći na 29. 4. delimično povući prema severozapadu, a sa glavninom u brda prema zapadu i jugozapadu. Za 29. 4. Bobrena grupa Pol. puka dobila je ponovo zapovest da napadne Voćin i da ga zauzme. U cilju podrške pozvani su da dođu II/40. sa severozapada i I/25. sa glavnog grebena planine Papuk severno od Velika pre-

²⁷ Dörnfeld

²⁸ Na prostoru Hum — Voćin nalazile su se 21. i 25. brigada (Brodaska) 28. NOU divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 82 i 83).

²⁹ Kod Voćina se nalazila 21. NOU brigada. Ona je u dvodnevni borbama razbila te snage (tom V, knj. 27, dok. br. 83).

ko Slat. Drenovac — Sekulinci. Borbena grupa Pol. puka otpočela je pokret sporo u kasnim prepodnevničkim časovima i mogla je po podne bez borbe da zauzme Voćin.³⁰

Potom je II/40. očistio rejon Lisičine — Kuzma i predveče konstatovao da su se jači delovi XXI brigade istočno od Lisičine — Kuzma pripremili za odbranu. Zato je za 30. 4. II/40. ponovo izdato naređenje za napad na XXI brigadu. Radi podrške i zaprečavanja prema severu, trebalo je da se delovi Borbene grupe Pol. puka severno od Voćina probiju prema zapadu. II/40. izvršio je napad po planu i mogao je da razbije neprijatelja. Delovi bandi razbežali su se u raznim pravcima. Podrška i zaprečavanje prema severu su izostali pošto su policijske snage (preko 3 bataljona), koje se nalaze u Voćinu, napadnute u praskozorje iz raznih pravaca. U 08.30 časova, Borbena grupa Pol. puka je izvestila: »Situacija u Voćinu je ozbiljna, angažovane su zadnje rezerve«. Ali se uskoro pokazalo da je ovaj izveštaj bio preteran. Prema kasnije prispelim izveštajima, to bi svakako moglo biti samo nekoliko izviđačkih patrola koje su izviđale prema Voćinu. Pošto u rejonu Voćina nije više bio potreban, I/25. je pozvan da dođe opet na glavni greben Papuka, južno od Slat. Drenovac.

Izvidnica, koju je Borbena grupa Pol. puka angažovala po podne iz Voćina prema jugozapadu, naišla je 3 km jz. od Voćina na neprijatelja i povukla se.

U cilju vršenja zaprečavanja prema jakim delovima 12. divizije, koji su se još očekivali u rejonu Orahovice, formirana je od delova II hrv. bicikl. bataljona u Brodu i I/I/40. Grupa »Hageman« [Hagemann] i angažovana na prostoru Velika — Slat. Drenovac da bi sprečila proboj neprijatelja prema zapadu.³¹ I u rejonu Lom — Točak — Crni vrh očekivane su jače banditske snage protiv kojih su policija i II/40. angažovali kompletnu izvidnicu.³²

3.) Prikupljanje jačih bandi zapadno od Zvečeva.

U noći na 1. 5, Borbena grupa »Širovski« snažno je napadnuta kod Vučjaka sa zapada i kod Vrhovi.³³ Do zore pošlo je za rukom da se neprijatelj uz znatne gubitke odbaci u planinu. Naš izviđački avion dobio je pre podne

³⁰ Prema izveštaju Štaba 28. NOU divizije od 17. maja 1944, Nemci su zauzeli Voćin 2. maja (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 83, str. 349).

³¹ Na tome prostoru dejstvovala je Istočna grupa NOP odreda (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 100).

³² i ³³ Na tom prostoru nalazila se 17. brigada 28. NOU divizije. Brigada je uspela da odbaci snage neprijatelja prema Vučjaku i Lomu, ali su Nemci ponovo uspeali da potisnu jedinice Brigade (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 83).

jaku odbrambenu vatru iz rejona glavni greben Papuka — Lom — Točak. Zato bi za čišćenje ovog rejona na jugozapadnim obroncima planine Papuk 2. 5. trebalo da se probiju snage koncentrično prema bandama, a za to potrebni I/25. trebalo bi da bude smenjen na svojoj zaprečnoj liniji od strane II/92 (mot.), da bi se probio duž glavnog grebena planine Papuk prema zapadu.

Zaprečna linija, koju je formirala 4. hrvat. brd. brigada, bila je već u noći na 30. 4. između Doljani Podbor. [ski] i Kip napadnuta i izvršen je proboj.³⁴ U noći na 1. 5. probile su se ponovo jače neprijateljske snage (verovatno XXVI i delovi XXI brigade) sa zapada prema zaprečnoj liniji i sa delovima su se probile pravcem Bijela. Odatle, kao i usled noćnog napada iz Ravne gore protiv Bobbene grupe »Širovski«, usledila je pretpostavka da protivnik ima nameru da u rejonu zapadno od Papuka pruži jači otpor. Zato se razmišljalo da se pre nameravanog čišćenja rejona Orahovice najpre od bandi očisti rejon zapadno od puta Voćin — Bučko Kamensko. Ovo je bilo utoliko više potrebno što u slučaju postojanja jačih banditskih snaga u rejonu zapadno od puta nije bilo dovoljno ostavljanje samo slabih delova Bobbene grupe »Širovski« u rejonu Vučjak — Zvečevo da bi se oslobodila glavnina za poduhvat protiv Orahovice. Pošto su u noći na 2. 5. jače neprijateljske snage ponovo sa zapada napale Bobbenu grupu »Širovski« kod Zvečeva, ponovo je potvrđena neophodnost da se najpre očisti ovaj rejon. Osim toga, izgleda da su jači delovi 12. divizije, koja se očekivala u rejonu Orahovice, prešli u rejon Zvečeva i zapadno od Zvečeva tako da se u ovom rejonu sada moglo tragati za glavinom banditskih snaga.

Čišćenje jugozapadnih obronaka grebena Papuka, koje je predviđeno za 2. 5., izvršeno je po planu, delom uz slamanje znatnog neprijateljskog otpora, naročito na visovima glavnog grebena Papuka.

4.) »Ungeviter«, 2. deo: (Prilog 2).³⁵

Za čišćenje rejona zapadno od puta pripremili su se 3. 5.:

---

³⁴ Pošto su Nemci uspeali da ovladaju prostorom oko Vučjaka, Loma, Ravne gore i Zvečeva, jedinice 28. NOU divizije, u dve kolone, prebacile su se u Moslavinu tako što se prva kolona (17. i 25. brigada) smestila na prostor V. Vukovje — Rogoža — Bršljanica — Dišnik, a druga kolona (21. brigada) povukla se pravcem Metla — Sirač — Kip — Tomašica i zaposela prostor Popovac — Kostanjevac — Dišnik (tom V, knj. 27, dok. br. 83).

³⁵ To je operativna karta sa ucrtanim dejstvima nemačko-ustaških jedinica od 3. do 8. maja (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 433).

Borbena grupa »Hofman« sa hrvatskim jedinicama u rejonu D. Vrijeska — Bastaji — Katinci. Sa II/40. u Đulavec.

Borbena grupa 25. lov. puka u rejonu Zvečevo — Vučjak.
Borbena grupa 142. inž. bataljona (ojačan 142. inž. bataljon) u rejonu Bučko Kamensko.

U cilju zaprečavanja bokova dovučeni su po jedan policijski bataljon u Đulavec i Pivnicu sa namerom da sa ovima od 5. 5. vrše čišćenje jugoslovenskog dela Bilo-gore. Borbena grupa »Dernfeld« za zaprečavanje tesnaca kod Bučko Kamensko.

Borbena grupa »Hageman« trebalo bi za sve vreme trajanja akcije čišćenja da vrši dalje zaprečavanje na liniji Velika — Slat.[inski] Drenovac.

Nameravano dovlačenje II/92 (mot.) iz Slat. Drenovca za pojačanje zaprečne linije na zapadu nije se moglo izvršiti pošto je put Voćin — Pivnica — Đulavec — Bastaji bio trajno porušen za pokret motorizovanih jedinica.

4. 5. pojedine borbene grupe su otpočele pokrete po planu iz svojih polaznih rejona i to: II/40. lov. puka preko visinske linije Crni vrh — Petrov vrh. 25. lov. puk u 3 kolone u rejonu s obe strane šumske železnice od Zvečeva prema zapadu i na Ravnoj gori.

142. inž. bat. duž i južno od puta Bučko Kamensko — Pakrac.

Pošto su pojedini putevi, dodeljeni za izvršenje marša, sa izuzetkom puta od Bučko Kamensko prema Pakracu, bili neprohodni za vozila svih vrsta, morala je Borbena grupa za vreme ove višednevne operacije sa sobom da nosi sve svoje teško naoružanje i municiju. Kao hrana za ove dane je izdavana hrana jurišnih grupa.³⁶

Dok je severna kolona mogla da izvrši pročešljavanje i čišćenje, kao i rušenje mnogih rezervnih skladišta bez bitnog otpora neprijatelja, južna kolona 25. lov. puka (III/25) na Ravnoj gori i 142. inž. bat. južno od Glavica naišli su na jak otpor neprijatelja.³⁷ Inžinjerijskom bataljonu je uspelo da posle angažovanja art. divizionu i 12. tenk. čete z. b. V. razbije neprijatelja (XVIII i XXV brigada) i sebi oslobodi put. III/25. lov. puka je, posle uporne

³⁶ To su suhi obroci (konzervirana hrana).

³⁷ Tu borbu je prihvatila 25. NOU brigada (Brodsko). U borbi za k. 856 na Ravnoj gori vođena je borba prsa o prsa. Nemci su izvršili četni protivjuriš (tako da se gazilo po leševima) i Brodska brigada se, pod pritiskom jačih snaga, morala povući na Metlu iznad s. Koturića (tom V, knj. 27, dok. br. 83).

borbe u šumi, prognao neprijatelja sa Ravne gore, a zatim je mogao dalje da nastavi put bez bitnog kontakta sa neprijateljem. 142 inž. bataljon imao je i dalje pred sobom još jak otpor neprijatelja, nailazio na mostove dignute u vazduh, na minirane puteve ili obično porušene. Ali i pored toga njemu je polazilo za rukom da još — naročito sa južnom kolonom, potiskujući neprijatelja koji uvek ponovo pruža otpor — do večeri dostigne dnevni cilj.

5. 5. borbene grupe su bez bitnog neprijateljskog otpora dostigle zaprečnu liniju na zapadu i time je uspostavljena veza sa 4. hrv. brd. brigadom.

Da bi se sprečilo da se jači delovi bandi, koji su se, kako se moglo pretpostaviti, 4. 5. povukli u Psunj, povuku prema zapadu, dobili su 4. hrv. brd. brigada i III/40. lov. puka zapovest da u rejon jugozapadnih izlaza Psunja, u rejon Rogolja, upute kompletnu izvidnicu. Osim toga, komandant 4. hrv. brd. brigade sa 1 ord.³⁸ oficijom je prilikom pripreme, u vožnji putničkim automobilom između Badljevine i Omanovca, dospeo 4. 5. u zarobljeništvo bandi, a načelnik Ia je poginuo.³⁹ Potom je 4. hrv. brd. brigada povukla zapovest za izviđanje u rejonu Rogolja.

Iz ovog razloga i s obzirom na jedan izveštaj iz sigurnog izvora, prema kome 28. divizija ima zapovest da se povuče u Moslavinu, predložila je divizija 4. 5. po podne telegramom k-tu Srema da sa delovima 1. konj. div.⁴⁰ zapreči sektor Ilova da bi sprečila povlačenje 28. divizije u Moslavinu.

5.) *Završavanje operacije:*

5. 5. stigla je zapovest da se jedan lov. bataljon pripremi za otkomandu u jednu diviziju na istoku. U noći 5/6. 5. naređen je 10. 5. kao termin za ovo. Pošto jedan bataljon 40. lov. puka za ovu otkomandu nije dolazio u obzir, iskrslo je pitanje da li je operaciju »Ungeviter« trebalo odmah prekinuti da bi se dovukao puk za popunu bataljona koji treba otkomandovati ili da li je trebalo izvesti pročešljavanje rejona koje je još potrebno. U zadnjem slučaju moglo se računati s tim da je bataljon koji se otkomanduje najranije 8. 5. uveče mogao stići u Požegu⁴¹

³⁸ ordonans

³⁹ Tu akciju izvršio je Daruvarski NOP odred. Tom prilikom su zarobljeni potpukovnik Vilim Kristofić, zamenik komandanta 4. gorskog zdruga, i tumač, dok je poginuo bojnik Dragomir Marković, načelnik štaba (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 114 i 175).

⁴⁰ Reč je o 1. kozačkoj konjičkoj diviziji.

⁴¹ To jest: Slavonsku Požegu.

u cilju reorganizacije i da se usled teških prilika nije mogao pripremiti podesno terminu. S obzirom na ugroženost glavne železničke pruge, što je potvrđivalo da se u Psunju koncentrišu jače neprijateljske snage, k-t Srema je naredio da se operacija »Ungeviter« nastavi sa pročešljavanjem Psunja, ali da bi se termin 10. 5. za otkomandu bataljona morao ukinuti.

5. 5. naređeno je Borbenoj grupi Pol. puka da, uz čvrsto držanje Voćina i Čeralija, sa delovima izvrši čišćenje istočnog dela Bilo-gore, kojoj bi se 6. 5. trebalo da priključi i Borbena grupa »Hofman« (bez 1 bataljona).

6. 5. izvršio je 25. lov. puk pregrupisavanje snaga i u rejonu Lipik — Rogolji pripremio se za čišćenje Psunja. 1 bataljon 25. lov. puka i Inž. bataljon imali su da zapreče put Bučko Kamensko — Dragović uz pokušaje bandi da se probiju iz Psunja.

U noći 6/7. 5. pošlo je za rukom jednoj jačoj banditskoj grupi, pošto je prilikom prvog pokušaja odbijena, da se probije istočno od Buč prema severu.⁴² Čišćenje Psunja od strane 25. lov. puka vršeno je 7. i 8. 5. bez bitnog kontakta sa neprijateljem. Porušena su mnoga skladišta za snabdevanje, a mali razbijeni delovi bandi su razjureni, odnosno uništeni.

U cilju gonjenja delova bandi koji se vraćaju u Ravnu goru, 4. hrv. brd. brigada je dobila zapovest da se, uz ostavljanje samo slabih osiguranja na zaprečnoj liniji na zapadu, sa glavninom probije u rejon Ravna gora — Zvečevo da bi uništila bande koje su tamo stigle i porušila njihova skladišta.

Operacija je posle razbijanja ostataka pojedinih bandi i uništenja još nekih pronađenih skladišta za snabdevanje uspešno izvođena u dane od 8 — 10. 5. bez većih borbenih dejstava.

Delovima Pol. puka koji su bili angažovani za čišćenje Bilo-gore naređeno je da se do 7. 5. vrate u rejon Podr. Slatine da bi otuda otpočeli pokret u cilju čišćenja rejona Orahovice. Sa dostizanjem Podr. Slatine Borbena grupa Pol. puka izašla je iz organizacije potčinjenosti 42. lov. div.[izije]. II/92. se 8. 5. uveče potčinio Borbenoj grupi Pol. puka.

Borbena grupa »Hofman« je rasformirana 7. 5, II/40. je stupio u garnizon Bjelovara, a hrvatske jedinice su se vratile u Daruvar.

---

⁴² Reč je o proboju 18. brigade 12. NOU divizije (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 32 i 103).

Pošto, usled naređenog transportovanja jedinica 42. lov. divizije, ove više nisu mogle učestvovati u nastavljaju akcije za čišćenje rejonu Orahovica, jedino je 9. 5. rano izjutra kompletirana jedna jedinica za osiguranje na liniji Kutjevo — Velika, koja je imala da kontroliše obronke na južnoj strani planine. Ovo osiguranje je 11. 5. došlo na određenu liniju, pošto su jedinice koje su bile angažovane morale da se povuku u rejon za ukrcavanje.

6.) *Podrška od strane vazduhoplovstva.*

Operaciju »Ungeviter« aktivno je pomagao komandant avijacije Hrvatske. Izviđači, koji su leteli svakodnevno, uglavnom rano izjutra i po podne donosili su dragocene rezultate i pored krajnje nepogodnih prilika za osmatranje usled jakog olistavanja šuma. Više akcija borbenih mašina i jurišnih aviona potpomagale su kopnene jedinice rušenjem skladišta i razbijanjem delova bandi.

III. Rezultat i iskustva

- 1.) Akcija čišćenja u Papuku, u rejonu Psunja, u Ravnoj gori i zapadno od Zvečeva donela je mnogobrojni plen (prilog 4).⁴³ Neprijatelj je u dane kada se vodila borba, od 26. 4. do 8. 5. pretrpeo znatne gubitke, dok je, nasuprot tome, divizija imala samo neznatne gubitke. (Vidi prilog 5.)⁴⁴
- 2.) Za vreme operacije »Ungeviter« ponovo se pokazalo da jedinice nemačko-hrvatske policije, koje su bile objedinjene u Borbenoj grupi Pol. puka, ne odgovaraju za jednu takvu operaciju niti po komandnom sastavu i obuci niti po opremi. Potpuno se ne obazirući na to što mali broj nemačkih oficira i podoficira kod ovih jedinica nije dovoljan, hrvatskim vojnicima lično nedostaje obuka da bi mogli da se vode u borbu i da bi oni mogli da vode u akciju jedan bataljon ili jednu borbenu grupu. Iz toga su, između ostalog, proizašle i nepotpune ocene situacije i izveštaji koji nikako nisu odgovarali činjenicama. Nepotrebno opterećivanje susednih borbenih grupa i jedinica kopnene vojske bili su neizbežne posledice.

Komandovanje Borbenom grupom Pol. puka preko radija bilo je veoma otežano, pošto su se, s jedne strane,

---

⁴³ Prilog broj 4 je izveštaj o plenu (AVII, NAV-T-314 r. 1546, s. 434—6). Iz njega se vidi, između ostalog, da su Nemci spalili 3 mosta, 127 baraka, 34 brvnare, 50 stambenih zgrada, 1 bolnicu, 1 klanicu, 2 vodenice i čitav niz drugih objekata.

⁴⁴ Iz tog pregleda se vidi da su nemačko-ustaško-domobranski gubici iznosili 63 poginula, 134 ranjena, 46 nestalih, tj. 243 ukupno izbačena iz stroja, dok su jedinice NOVJ imale 417 prebrojanih poginulih (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 437).

morala izdavati naređenja opširno u svim pojedinostima, a, s druge strane, radio-veza divizije sa Borbenom grupom bila je preopterećena usled dugotrajnih radiograma Borbene grupe. Posle jedne tehničke radio-smetnje, koja je trajala celu noć, komandant Borbene grupe ostao je pri tome da su se svi radiogrami, poslani u vreme smetnje, a koji su usled događaja već bili prevaziđeni, morali predati preko radija, što je za posledicu imalo ponovno veliko odugovlačenje u dostavljanju izveštaja i zapovesti.

- 3.) Slične teškoće su nastale i kod angažovanja hrvatskih jedinica. 4. hrv. brd. brigada, koja je, bar u početku, angažovana samo za zadatke osiguranja i zaprečavanja, izvršavala ih je doduše, ali je pri tom pokazivala nedostatak inicijative. Pojedine jedinice brigade koje su bile potčinjene neposredno jednoj borbenoj grupi izvršavale su svoje zadatke na zadovoljavajući način. Jedinice nemačko-hrvatske policije i hrvatskih oružanih snaga mogu se sa uspehom angažovati za takve zadatke samo onda ako se one nalaze pod strogom komandom. Ali to nije uvek moguće u potrebnom obimu, ako je za dostavljanje zapovesti na raspolaganju samo radio.
- 4.) Bande su u najvećem broju slučajeva zazirale od borbe sa nemačkim jedinicama. One su se pokazale osetljivim naročito na artiljerijsku vatru i teško naoružanje. Prilikom angažovanja teškog naoružanja, bande su većinom uzimale i povlačile se u planinu, gde su se, usled svoje veće pokretljivosti na tom terenu, mogle uvek brzo skloniti sa nišana. Jako razuđeni teren, obrastao gustim drvećem sa šumaricom, olakšavao im je da brzo umaknu. Pošto angažovane snage na prostranom i nepreglednom terenu nisu bile dovoljne za obrazovanje potpunog obruča opkoljavanja, i naročito pošto su policijske jedinice u tu svrhu polazile u pokret uvek isuviše kasno ili uopšte nisu polazile, bandama je uvek bilo moguće da se probiju na onim mestima gde su postojale breše.
- 5.) Za gonjenje ovih bandi i za brzo zatvaranje takvih breša, bezuslovno je potrebno imati na raspolaganju brzo pokretne snage kao rezervu.

Obične motorizovane jedinice ne odgovaraju, pak, u šumovitim brdima, pošto se one, vezane samo za ceste i bolje puteve, isuviše dugo zadržavaju usled zapreka koje su svuda postavljene. Za takve zadatke potrebne su motociklističke jedinice koje su brzo pokretne, ali nisu vezane za puteve tako kao motorizovane jedinice sa vozilima na četiri točka.

- 6.) Nedovoljna opremljenost Borbene grupe sa modernim sredstvima veze pričinjavala je znatne teškoće za dostavljanje izveštaja i zapovesti. Na primer, prilikom pročešljanja rejonu zapadno od puta Voćin — Bučko Kamensko od strane 25. lov. puka, nije se sa sobom mogla nositi radio-stanica srednje jačine. Pokušano je da se davanjem jedne komandantske radio-veze održava veza sa pukom koji maršira u planinu. Ali domet komandantske radio-stanice takođe nije odgovarao, tako da u toku 2 dana nije postojala nikakva veza sa 25. lov. pukom. Radio-zapovest puku morala se, na primer, predati preko radio-stanice kod 4. lov. brd. brigade, koja je za prenošenje na hrvatsku telefonsku mrežu morala ovaj radiogram da prevede na hrvatski jezik. Zapovest je u ruke k-ta puka dolazila sa zakašnjenjem od mnogo časova i jako okrnjena. Za takvu operaciju u brdskom terenu na velikom prostoru neophodna je opremljenost jedinice sa jednom dalekosežnom radio-stanicom koja se može nositi. Nekako bi se moralo predvideti rasterećenje na tovarna grla.
- 7.) Izveštaj o snabdevanju za vreme izvođenja operacije »Ungeviter (Vidi *prilog 6*).⁴⁵

Dostavljeno:

Prema konceptu

Brauner⁴⁶

---

⁴⁵ Prilog broj 6 je izveštaj o stanju pozadinskih službi (AVII NAV-T-314, r. 1546, s. 437—8).

⁴⁶ Jozef (Josef). Bio je tada komandant 42. lovačke divizije i imao je čin general-lajtnanta; po poreklu bio je Austrijanac. Bliže o njemu vidi dok. br. 13.

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 18. MAJA
1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA
IZVRŠENJE PRIPREMA ZA OPERACIJU »ŠAH« PROTIV
JEDINICA 4. KORPUSA NOVJ NA PODRUČJU BANIJE I
KORDUNA¹

Radiogram

STROGO POVERLJIVO
KR

Ia , str. pov. br. 806/44²
19. V. 1944

Poslat: 18. 5. u 22.00
Primljen: 19. 5. u 01.00

Poš[iljalac]: K-da 2. OkA

XV. brd. AK

Šef	18.5.	³
Ia		
01		

1. K-da 2. OkA namerava da operacijom veće razmere razbije neprijateljske bande koje se nalaze na području **Banije i Korduna**.⁴

Konspirativni naziv: »Šah«. Početak: 22. 5. 44.⁵

Rukovođenje: K-da 2. OkA.

Komandovanje: LXIX AK.

2. Jedinice:

a) Snage koje se nalaze na liniji **Bosn. Novi — Sunja — Sisak — Zagreb — Karlovac** prema odluci LXIX AK (uzimajući u obzir da osiguranje železnice bude obezbeđeno u dosadašnjem obimu).

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog rukom) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 339—43. U gornjem delu radiograma nalaze se dva redakciji nepoznata parafa.

² Dopisano rukom.

³ Četvrtasti pečat sa dva parafa: jedan Pfaferota u rubrici »Šef«, i majora Raša u rubrici »Ia«.

⁴ Tada su se na području Banije i Korduna nalazile 7. i 8. divizija i Unska operativna grupa 4. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 123, 200 i 202).

⁵ Operacija »Šah« (»Schach«) trebalo je da počne 24. maja, a počela je dan ranije, kada je Borbena grupa »Arent«, usled zabune pri prenošenju naređenja, prešla u napad prema Žirovcu (vidi dok. br. 73 i Franc Šraml, n. d., str. 187).

Operacija »Šah« završena je 30. maja (vidi dok. br. 73).

- b) Borbena grupa XV brd. AK, komandovanje (XV brd. AK), sa 92 (mot.) gren. pukom (**Bihać**), 54. brd. izv. bat. (**Bihać**), delovima 373. pd (sa linije **Otočac — Bihać**), 2. hrv. lovačkom brig. (**Bihać — Bosan. Krupa**).⁶
- c) Delovi Tjelesne garde **Poglavnika** i ustaške snage (određivanje neposrednim sporazumom LXIX AK sa hrv. Ministarstvom oružanih snaga).⁷
3. Angažovanje snaga:
 Koncentrično nadiranje iz dosadašnjih rejona razmeštaja dana X⁸ pravcem V. **Kladuša — Vrginmost**. Formiranjem jakih borbenih grupa treba od **Bihaća** (Borbena gr. XV brd. AK treba da krene pre 22. 5) pravcem **Slunj** i iz okoline **Generalski Stol** pravcem **Slunj** sprečiti privremeno povlačenje bandi prema jugu. Pošto opšta situacija može da zahteva da se sve snage angažovane u operaciji »Šah« u što kraćem roku prebace na druga mesta armijskog područja, LXIX AK treba da obezbedi da snage angažovane u operaciji »Šah«, naročito borbena grupa (XV brd. AK), u što kraćem roku opet, u svojim polaznim rejonima, budu spremne za raspolaganje K-di 2. OkA.
5. Zamoliće se k-t avijacije u Hrvatskoj da podržava »Šah« raspoloživim snagama i da pojediniosti reguliše u neposrednom dogovoru sa LXIX AK.
6. LXIX AK javiće hitno:⁹
- a) namere sa rokovima (istovrem. radi znanja XV brd. AK);
- b) koje hrv. snage, prema tački 2c, mogu naknadno da se stave na raspolaganje za »Šah« i kada i kako se planira njihova upotreba.
7. Treba narediti što je moguće veću tajnost koliko god to omogućava kratak rok za početak »Šaha«, ...¹⁰

K-da 2. OkA
 Ia, Str. pov. br. 1465/44

F.d.R.

...¹¹

⁶ i ⁷ Bliže o tim snagama vidi, dok. br. 65.

⁸ To jest: dana D.

⁹ Vidi izveštaj K-de 69. AK z. b. V. od 20. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 547, s. 172).

¹⁰ Nečitak tekst.

¹¹ Nečitak potpis.

IZVEŠTAJ NAČELNIKA ZA PRIVREDU PRI KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 18. MAJA 1944. KOMANDI POZADINE 2. OKLOPNE ARMIIJE O SITUACIJI I STANJU EKSPLOATACIJE RUDNIKA HROMA U MAKEDONIJI, NA KOSOVU I U ALBANIJI¹

POVERLJIVO

Načelnik za privredu
pri K-di 2. OkA

St. Qu, 18. maj 1944

Br. B. pov. br. 887/44.

*Zabeleške o
situaciji u rudnicima hroma u Albaniji*

Eksploataciju hromne rude u Albaniji ranije su sprovodili Italijani na području

Prizren (Đakovica i Kuks)
Klos
Struga — Podgradec

Ruda se transportovala kamionima preko planina na obalu i tu utovaravana u brodove. Jedan deo rude sa područja Đakovice 1942/43. utovarivan je u žel. vagone u Peći. Iz italijanskih izveštaja jasno se vidi da je već i u ono vreme, usled nedostatka kamiona i velikih udaljenosti preko prevoja, bilo poteškoća u transportovanju.

Za vreme sloma Italije banditi su u rudnicima hroma uništili stambene objekte i mašine, opljačkali zalihe eksploziva, materijala i tovarna grla. Čim situacija kod bandita omogući, eksploatacija hromne rude biće od strane Nemaca opet nastavljena i to prvo na području Kuksa i Đakovice, dok ostala područja, zbog opasnosti od bandi, još nisu mogla da budu obrađena.

---

¹ Snimak kopije originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1299, s. 148—50. Snimak originala dokumenta nalazi se u AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 74622367, ali mu nedostaje druga strana. Međutim, na tome snimku nalazi se četvrtasti pečat primaoca: Komande 2. oklopne armije, O. Qu, sa podacima o prijemu (20. maj, 1944) i brojem pod kojim je dokumenat zaveden u delovodni protokol (pov. br. 03430/44). Redakcija se odlučila za objavljivanje kopije, pošto je dokumenat potpun.

Područje hromne rude Đakovica i Kuks

Eksploatacija hromne rude u severoistočnoj Albaniji dobro se već razvila preko očekivanja. 1/T.B. Bergbau (mot.) 26² vodi pogon, i on je u stručnom pogledu potčinjen nač. za priv. (K-de 2. OkA). Uključeni su još GBM³ i Montana — Jugostok. Dok su Italijani eksploataciju hromne rude vršili kao sezonski rad, sada se i preko zime 1943/44. radilo, pri čemu su uglavnom snežne prilike bile naročito povoljne.⁴ Radi se o visoko kvalitetnoj rudi, koja je, posle gubitka turske hromne rude, vrlo značajna za snabdevanje nemačke privrede za naružanje.⁵ Ruda će se kamion. transportovati sa područja Đakovice do železničke stanice Peć, a sa područja Kuks do železničke stanice Uroševac, odn. Peć.

Pošto je za eksploataciju hromne rude do sada samo srazmerno mali broj vozila bio na raspolaganju, a čije je stanje i opremljenost gumama bilo vrlo nezadovoljavajuće, armija je stavila na raspolaganje za put Kuks — Uroševac prazne kamione, kojima su naknadno mogle da se otpremaju znatne količine hromne rude. Vađenje rude još je uvek znatno premašalo utovar u železnicu, jer transportne mogućnosti kamienskog prostora nisu bile dovoljne. Otežavajuća okolnost je i to što se put Đakovica — Peć nalazi u vrlo lošem stanju (zatraženo je da se isti popravi).

Prilikom preuzimanja pronađena je zaliha od 13.043 t hromne rude. Eksploatacija hromne rude pokazala je sledeći razvoj:

	Transportovano do železničke stanice i utovareno u vagon	Iskopano
oktobra 1943	1.322 t	354 t
novembra „	1.541 „	422 „
decembra „	1.147 „	802 „
januara 1944.	1.032 „	1.306 „
februara „	682 „	1.847 „
marta „	1.643 „	3.282 „
aprila „	3.153 „	4.358 „

² 1/Technische Bergbau-Bataillon (motorisiert) 26 (1. č 26. motorizovanog tehničkog rudarskog bataljona).

³ Generalbevollmächtigter für Metallerzgruben (opunomoćenik za rudnike metala).

⁴ Vidi dok. br. 24.

⁵ Turska je sa Trećim Rajhom, pod pritiskom saveznika, prekinula 2. avgusta 1944. ekonomske i diplomatske odnose.

Od količine hromne rude koja je trebalo da se utovari u vane, prevezeno je vojnim kamionima

u martu	622 t i
u aprilu	1462 t

od Kuksa u Uroševac.

30. 4. 44. kod rudnika bilo je 14.535 t, a u međudepoima 2197 t hromne rude.

Vađenje hromne rude, kako se predviđa, može se povećati u mesecima bez snega na 3.500—4000 t na području Đakovice i na 2.000—2.500 t na području Kuksa. Transportovanje ovih količina hromne rude nije moguće kamionima koji sada stoje na raspolaganju. I pored toga, ako se dodeli još kamiona, hitno je potrebno ubrzano izvođenje planiranih radova na pruzi uskog koloseka (60 cm) od železničke stanice normalnog koloseka Peć do Đakovice i, po mogućstvu, produženje ove pruge do Kuksa. Na taj način moguće je ne samo da se količine hromne rude redovno otpremaju već i ušteda velikih količina pogonskog goriva i automobilskih guma kao i rastećenje puteva koji, usled nedovoljno čvrstog donjeg postroja, naročito zimi, neobično stradaju usled transportovanja hromne rude. Naročite terenske poteškoće za izgradnju ove železnice ne postoje. Ministar Rajha Šper⁶ dao je saglasnost za izgradnju pruge Peć — Đakovica sa sporednom prugom za Kromnja (područje hromne rude Đakovica). Glav. građ. upr. Org. Tot⁷ u Skoplju dobila je zadatak da izvrši predradnje. Prema dosadašnjem planiranju, sa izgradnjom treba da se započne tek u leto 1944. i da krajem 1944. bude završena, pošto ranije angažovanje Org. Tot, zbog radova na vijaduktu, nije moguće. Jedan deo šina i pragova već se tu nalazi. U slučaju da radove izvode samo crnogorski radnici, plate radnika čine najveći deo izdataka za izgradnju, pošto se isti moraju isplaćivati u albanskoj moneti. Obezbeđenje novca u albanskoj valuti je izuzetno teško. Zbog ovog razloga mora se uzeti u razmatranje angažovanje građevinskih odeljenja od italijanskih vojnih interniraca i inž. železničkih jedinica. Prema podacima Građ. upr. Org. Tot, efektivno vreme za izgradnju že-

---

⁶ Albert (Speer). Na procesu fašističkim ratnim zločincima Trećeg Rajha osuđen je 1. oktobra 1946. na 20 godina lišenja slobode. Kaznu je izdržavao u zatvoru Špandau.

⁷ Glavna građevinska uprava Organizacije Tot. Organizacija Tot je bila nacistička poluvojna radna organizacija. Nazvana je po imenu njenog osnivača, generalnog inspektora saobraćaja Trećeg Rajha, Frica Tota (Fritz Todt). Posle njegove smrti, 15. februara 1942, na to mesto došao je ratni zločinac Albert Šper. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 102, obj. 15.

ležišne pruge Peć — Dubrava treba da iznosi 3 — 3 1/2 meseca.

Utovarivanje hromne rude u vagone na železničkoj stanici Peć ne pričinjava nikakve poteškoće ali na železničkoj stanici Uroševac to nije slučaj, jer se ovim ometa vojni dotur. Već je zatraženo da se u Uroševcu izgradi jedan novi kolosek za utovar.

Područje hromne rude Klos

Ponovno vađenje hromne rude na području Klos stvorice posebne poteškoće pošto je područje vrlo udaljeno, širu okolinu nastanjuju pripadnici Žogua,⁸ a podizanje jednog porušenog drumskog mosta u okolini Deba zahtevaće nesrazmerno mnogo vremena.

Područje hromne rude Struga — Podgradec

Eksploatacija hromne rude na području zapadno od Ohridskog jezera do sada nije mogla da se obavlja zbog opasnosti od bandi. Izviđanja su pokazala da su raniji stambeni objekti uništeni, jamska građa za oblaganje galerija opljačkana, a oprema i mašine odvučeni, tako da će ponovno otvaranje pričiniti prilično veće poteškoće nego na području Đakovica — Kuks. Ovo može da se obavi samo ako se prebaci još jedna rudarska četa. Angažovanje delova 1/T. B. Bergbau (mot.) 26 u mnogome će se odraziti na eksploataciju na području Đakovica — Kuks. Mašine, pribor, materijal i kamioni kao i radna snaga takođe se ne mogu uzeti sa područja Đakovica — Kuks, već se moraju iznova dopremiti.

Oprema za laku žičaru još se nalazi u armijskom skladištu inž. opreme u staroj Albaniji i već je stavljena na raspolaganje.

Kod jama se nalazi još izvesna količina hromne rude koju treba kamionima prebaciti u Strugu, najpre tovarnim grlima i volovskim kolima mora da se prebaci do magistrale.

Za eksploataciju hromne rude većeg obima mora da se izgradi još dovodnih puteva a i stari da se poprave. Čim se konačno naredi preuzimanje eksploatacije hromne rude i okonča osiguranje radne snage, tehničkog pomoćnog materijala i vozila, područje mora stalno da se obezbeđuje.

O. Qu/2. OkA

⁸ Misli se na albanske monarhiste, pristalice bivšeg albanskog kralja Ahmeda Žogua, koji se u to vreme nalazio u egzilu.

⁹ Nečitak potpis.

BR. 63

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 19. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O IZ-
VRŠENIM PRIPREMAMA I ZADACIMA POTČINJENIH JE-
DINICA ZA OPERACIJU »RESELŠPRUNG«¹

STROGO POVERLJIVO

1158—19. 5 — 0145 —²

Prilog uz
K. T. B.
Br. ....

³

PREDMET NAČELNIKA!
Samo po oficiru!

⁴

od 25. 5. 44.
Str. pov. br. 875/44⁵

KR

Telegram

K-di 2. okl. armije

Tiče se: »Reselšprunga«⁶

- 1) SS-padobranski bat.⁷ iskače X-dana⁸ sa jednom grupom na Omar (južno od Drvara), sa jednom na Kamenicu (zapadno od Drvara), odstranjuje tamošnje anglo-američke vojne misije i prodire koncentrično ka Drvaru (stočna pijaca). Tamo je Vrhovni štab i Tito.⁹ Po sopstvenom

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 715—6. Primedbe K-de 2. OkA na ovaj izveštaj objavljuju se kao dok. br. 64 u ovoj knjizi.

² i ⁵ Dopisano rukom.

³ i ⁴ Pečati primaoca.

⁶ »Rösselsprung«. U jugoslovenskoj istoriografiji ova operacija se naziva: drvarska operacija. Mnogi je nazivaju »Konjički skok«, »Skok konjića« i slično. Redakcija smatra da je najpravičnije da se ova operacija naziva drvarskom, odnosno »Reselšprung«.

⁷ Reč je o 500. SS-padobranskom lovačkom bataljonu (vidi dok. br. 66. i tom IV, knj. 25, dok. br. 185 i 186.).

⁸ Dan »X« je u stvari dan napada: 25. maj 1944. Lozinka za operaciju »Reselšprung« bila je »Bliher« (Blücher«) — vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 915: naređenje 15. BAK-a od 24. maja 1944.

⁹ Za desant 500. SS-padobranskog bataljona (654 padobranca) formirano je 9 borbenih grupa (6 grupa se prebacivalo transportnim jedrilicama, a ostale 3 su bile padobranske grupe). Borbeni grupa »Panter« (»Panther«) imala je zadatak da zauzme sedište Vrhovnog

nahodeњу vezuje štabove i komandne instance Titovog štaba. Grupa za deblokadu nastupa rano X-dana od Srba prema istoku.

- 2) 1. puk. grupa 373. div.¹⁰ nastupa rano X-dana od Srba prema istoku, deblokira još istog dana SS-padobranski bataljon u Drvaru i uništava u rejonu Drvara zatečene komandne instance Titovog štaba. Nastojati na vezi sa Bosanskim Petrovcem.
- 3) Grupa »Lapac« (1 bat.),¹¹ nastupajući preko Kulen-Vakufa, zauzima X-dana Vrtoče i, za slučaj potrebe, pored držanja Vrtoča otvara put Bihać — Vrtoče. Nakon stizanja motorizovane grupe iz Bihaća za Vrtoče, Grupa »Lapac« ostaje za obezbeđenje puta.
- 4) Ojačani 92. mot. puk sa potčinjenim 54. brd. izv. bat., nastupajući preko Vrtoča, zauzima X-dana Bosanski Petrovac, obezbeđuje tamo zatečena pozadinska skladišta i uništava zatečene komandne instance. Sa Grupom »Lapac« (1 bat. 373. div.), upućenom na Vrtoče i Bosansku Krupu (1 puk 2. hrvat. lov. brigade),¹² tražiti vezu.¹³
- 5) 1 puk. grupa 2. hrvat. lov. brigade nastupa X-dana od Bosanske Krupe na Bosanski Petrovac. U Vrtoču uspostaviti vezu sa 92. motorizovanim pukom.
- 6) 7. SS-brd. div. napada sa 1 bat. grupom od Banje Luke, preko [Han-] Kola, na Ključ, sa 1 pukovskom grupom od Jajca, preko Berića, na Mliništa, a odatle, prema nahodeњу divizije, na zapad do rejona Bosanski Petrovac — Drvar, sa zadatkom da spreči izvlačenje neprijateljskih snaga prema istoku, da obezbedi neprijateljska skladišta za snabdevanje i da razbije neprijateljski komandni aparat.¹⁴
- 7) Ojačani 105. SS-izv. bat. sa potčinjenim 369. izv. bat. napada X-dana, nastupajući od Livna duž Livanjskog polja preko Bosanskog Grahova na Drvar, sprečava neprijateljske proboje prema jugoistoku i razbija neprijateljski

---

štaba NOV i POJ i zarobi Tita, dok su borbene grupe »Grajfer« (»Greifer« — »Hvatač«) i »Breher« (»Brecher« — »Razbijač«) imale zadatak da zauzmu sedište anglo-američke vojne misije (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 186).

¹⁰ To je bila Bobrena grupa »Vilam« (ojačani 384. puk) — vidi dok. br. 81.

¹¹ Bliže o sastavu te grupe vidi dok. br. 81.

¹² Tačan naziv te brigade je: 2. lovački zdrug.

¹³ Vidi dok. br. 81.

¹⁴ Opširnije o tome vidi zapovest 7. SS-divizije »Princ Eugen« od 23. maja za operaciju »Reselšprung« (tom IV, knj. 25, dok. br. 184).

komandni aparat. U Bosanskom Grahovu naši četnici, u Drvaru naši padobranci.¹⁵

- 8) Ojač.[ani] 1. puk »Brandenburg« nastupa X-dana od Knina prema severu. Zauzima rejon Bosanskog Grahova i prebacuje se, angažovanjem za n[arocitu] u[potrebu], u rejon rečica Drvara — Glamoč, protiv neprijateljskog izvlačenja iz rejona Drvara, razbija neprijateljski komandni aparat i traži vezu sa puk. grupom SS-divizije, koja nastupa od Jajca prema Drvaru.¹⁶
- 9) Šifru »Reselšprung X-dan datum« daje se, po odobrenju armije, 7. SS-brd. div., 105. SS-izv. bataljonu, 1. puku »Brandenburg« i 373. diviziji.
- 10) Računati sa neprijateljskim niskoletjećim napadima.
- 11) Znaci raspoznavanja za prijateljsko mesno stanovništvo: bela traka na levoj mišici ili bela — a zatim crvena — signalna raketa.

Predato: 19. 5. 07,00¹⁷

K-da XV Brd. AK
Ia, str. pov. br. 6/44
(Predmet načelnika)
19. 5. 1944.

...¹⁸

---

¹⁵ Vidi dok. br. 81.

¹⁶ Opširnije o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi dok. br. 82.

¹⁷ Dopisano rukom.

¹⁸ Nečitak paraf.

BR. 64

PRIMEDBE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIJE UPUĆENE 20. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA U VEZI NJEGOVOG PREDLOGA ZA DEJSTVA POTČINJENIH JEDINICA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

Ia, str. pov. br. 9/44 20. 5.²

STROGO POVERLJIVO

Radiogram

Prilog uz K.T.B. Br.	³	PREDMET NAČELNIKA Samo po oficiru!	⁴
---------------------------------	--------------	---------------------------------------	--------------

KR-Blitz Primljeno: 20. 5. u 22.00 Ekspedovano: 20. 5. 14.00 časova

Veza: Vaše Ia str. pov. br. 6/44 od 19. 5. 44.⁵

25. 5. 944.

str. pov. br. 877/44⁶

U vezi sa gore navedenim predmetom naređuje se:

I — Opšte odredbe:

- 1) Cilj operacije »Reselšprung« je razbijanje neprijateljskog komandnog ustrojstva i pozadinske organizacije u prostoru Drvar (Vrhovni štab sa savezničkim vojnim misijama) — Bosanski Petrovac (snabdevački centar i aerodrom), kao i bandi i pozadinskih organizacija koje se zahvate u području operacije »Reselšprung«. Uspeh operacije ima odlučujući značaj za celokupno vođenje borbe u unutrašnjosti zemlje i na obali. Komandanti borbenih grupa moraju biti potpuno svesni značaja operacije da bi zahtevali od svakog

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog na mašini, u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 711—3. Pečat označen objašnjenjem broj 4 utisnut je pri vrhu svake stranice originala. Redakcija ga objavljuje samo na 1. strani.

² i ⁶ Svi ovi delovodstveni podaci dopisani su rukom na radiogramu.

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca.

⁵ To je izveštaj K-de 15. BAK-a od 19. maja 1944. o zadacima borbenih grupa u operaciji »Reselšprung« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 715—6). Objavljuje se kao dokument br. 63 u ovoj knjizi.

pojednog vojnika odgovarajuće maksimalno zalaganje.⁷ U ovom smislu formulirati zapovesti borbenim grupama.⁸

- 2) Zapovesti koje treba blagovremeno izdati borbenim grupama, pod obavezom čuvanja tajne, moraju sadržati nužne podatke svakoj borbenoj grupi (naročito neprijateljska situacija, zadaci i jačina suseda, odnosno SS-padobranskog bataljona, jasni borbeni zadatak uz naročito naglašavanje onog što je bitno, sadejstvo sopstvenog vazduhoplovstva, obaveštenja i veza, takođe i sa vazduhoplovstvom, podnošenje izveštaja, regulisanje snabdevanja).

Zapovest za Borbenu grupu »Princ Eugen« (»Prinz Eugen«), ojačani [Oklopni] grenadirski jurišni bataljon Komande 2. okl. armije, kao i za Borbenu grupu 105. izv. bat. treba izdati telegrafskim putem V SS-brd. AK, za 7. SS-brd. div. zapovest da se da što pre. Sve zapovesti informativno dostaviti K-di 2. okl. armije do 24. 5. 44.

---

⁷ Vrhovni komandant oružanih snaga JNA i predsednik SFRJ maršal Josip Broz Tito, govoreći delegaciji opštine Drvar, 15. aprila 1974, o značaju drvarske operacije povodom njene tridesete godišnjice, rekao je, između ostalog, i sledeće:

»Pošto mu nije uspjelo ni u šestoj ofanzivi da razbije Narodno-oslobodilačku vojsku, pokušao je da uništi Vrhovni štab, da mene, na svaki način ili ubije, ili uhvati, da razbije AVNOJ.

Pripreme za to su počele poslije Drugog zasjedanja AVNOJ-a, koje je strašno ozlojediło Nijemce i ustaše. Svi su oni bili zabrinuti zbog odluka koje smo donijeli i zbog toga što smo tako brzo jačali. Zato su htjeli da nas svakako likvidiraju. A mislili su da će to najlakše postići ako uhvate mene kao vrhovnog komandanta. Tako je došlo do tog desanta.

Za Hitlera je tada bila jako nepovoljna i veoma teška situacija. On je mislio da će mu taj desant uspjeti kao što je, pomoću padobranaca, uspio da otme Musolinija. Ali, ovdje je malo drukčije ispalo...

Narod se nevjerojatno hrabro držao...

Neuspjeh toga desanta je pokazao da su naša vojska i naš narod nešto sasvim drugo nego što su zamišljali Nijemci, pa i neki naši saveznici... Mi smo tu uspjeli da se odbranimo, na žalost, sa velikim žrtvama. A to nije bila stvar samo Drvara i Bosne, nego cijele Jugoslavije. Jer to je bio napad na Vrhovni štab i druga najviša tijela koja su stvorena u Jajcu, na AVNOJ, jednom rječju na glavno rukovodstvo cijele zemlje...

O toj operaciji se malo pisalo. To nije bila samo obična borba kakvih smo imali na stotine i hiljade. To je bila borba na život i smrt... Ta bitka za nas ima historijski značaj. Da nismo tada uspjeli, mnogo štošta se moglo poremetiti...

To je jedna od najznačajnijih epizoda naše oslobodilačke borbe. I bitka na Neretvi je bila teška, ali smo pobijedili. Najteža bitka koju smo uopće vodili u toku rata u Jugoslaviji, bila je na Sutjesci, gdje smo izgubili oko osam hiljada ljudi. No, ovdje je bilo, uglavnom, najviše rukovodstvo cijele Jugoslavije. Zato drvarska operacija spada u red velikih bitaka...« (*Politika ekspres* od 1. juna 1974, str. 2).

⁸ Vidi dok. br. 67.

3007111

20. 4/44 g. 20. 5. 44

Punktspruch
Heimliche Kommandosache Chefsache !
Nur durch Offizier !

Entnommen : 20.5.44

Abgang : 20.5.440 Uhr

Blitz

K T 13

Chefsache!
Nur durch Offizier !

Bezug : Dort. Ia Nr. 6/44 g. 100. Chefsache v. 19.5.44.

Obenangeführter Bezug wird befohlen :
Heimliche Kommandosache

I. Allgemeines:

- 1.) Zweck "RÜCKELSPRING" ist Zerschlagen der feindlichen Führungs- und Versorgungseinrichtungen und Stäbe im Raum DRVAR (Hauptstab TITO mit alliierten Militärmissionen) - 105. PETROVAO (Versorgungszentrum und Flugplatz) , sowie der im Raum "RÜCKELSPRING" erfassten Banden und Versorgungseinrichtungen. Dem Gelingen des Unternehmens kommt entscheidende Bedeutung fuer die gesamte Kampfführung im Landesinneren und an der Küste zu. Die Führer der Kampfgruppen müssen sich über die Bedeutung des Unternehmens klären sein, um den entsprechend höchsten Einsatz von jedem einzelnen Soldaten zu fordern. Nur so ist Erfolg zu erwarten. Befehle an Kampfgruppen dementsprechend formulieren.
- 2.) Die an die Kampfgruppen unter Wahrung der ^{Abhaltung} Verheimlichung zeitgerecht zu gebenden Befehle haben alles für die jeweilige Kampfgruppe Notwendige zu enthalten (insbesondere Feindliche Aufträge und Stärke der Nachbarn, bzw. des Fallschirmjäger-Blitz, klaren Kampfauftrag unter besonderer Betonung des Wesentlichen, Mitwirkung eigener Luftwaffe, Nachrichtenverbindungen, auch zur Luftwaffe, Ausrüstung, Regelung der Versorgung. Die Befehle für Kampfgruppe "Prinz Eugen" verst. Fern. Gren. Sturmabtl. 12. AOK. 2 sowie Kampfgruppe Aufkl. Abt. 105 sind fernschriftlich an V. 11. Geb. A. E. für 7. 8. Geb. Div. baldigst zu geben. Alle Befehle nachrichtlich an 12. AOK. 2 bis 24. 5. 44.
- 3.) Beginn "RÜCKELSPRING" (x-Tag) voraussichtlich 20. 5. 44. Vorbefehl für x-Tag wird durch 12. AOK. 2 am x-Tag minus 1 Tag an XV. Geb. A. E., V. 1. Geb. A. E. (für Kampfgruppe "Prinz Eugen" und Kampfgruppe Aufkl. Abt. 105), an Fallschirmjägerbtl. 500, Luftwaffen-Ido. Sudost, zugleich für Fliegerführer Kroatien gegeben. X-Tag abhängig von geeigneter Wetter für Fallschirmjäger. XV. Geb. A. E. stellt sicher, dass je nach Wetterlage Antriebe aller Kampfgruppen durch Stichworte kurzfristig befohlen oder aufgehoben werden kann. Veranlassung ist zu melden.

- 3) Početak operacije »Reselsprung« (X-dan), verovatno 25. 5. 44. Prethodnu zapovest za X-dan izdaje Komanda 2. okl. armije na X minus 1 dan⁹ XV brd. AK, V SS-brd. AK (za Borbenu grupu »Princ Eugen« i Borbenu grupu 105. izv. bat.), 500. padobranskom bataljonu, K-di vazduhoplovstva Jugoslavije, a u isto vreme i komandantu avijacije u Hrvatskoj. X-dan zavisi od pogodnog vremena za padobranski bataljon. XV brd. AK obezbeđuje da se, i po svakoj vremenskoj situaciji, kratko naredenom šifrom, nastupanje svih borbenih grupa može narediti ili prekinuti. Javiti šta se odluči.
- 4) Formiranje borbenih grupa, prema napred navedenoj vezi, takođe javiti.
- 5) Dovođenje i potčinjavanje službe bezbednosti, Abvera i ratnih izveštača biće posebno naredeno.
- 6) Dodelu inženjerskih snaga pojedinim borbenim grupama treba specijalno regulisati — javiti K-di 2. okl. armije.
- 7) Stalno treba računati sa jačim angažovanjem savezničkog vazduhoplovstva (takođe i napadima u niskom letu). Baziranje savezničkog vazduhoplovstva na **Visu** omogućava napade savezničkog vazduhoplovstva, u borbama na zemlji, na kratkoročni zahtev bandi.
- 8) Četiri vazduhoplovna trupa za vezu, koje upućuje komandant avijacije u Hrvatskoj treba angažovati kod SS-padobranskog lov. bataljona, 373 (hrvat.) peš. div., 92. gren. puka (mot.) i kod borbene grupe 7. SS-brd. div.

II — Pojedinosti za napred navedenu vezu:¹⁰

Uz tač. 1: Zadatak za ojač. SS-padobranski lov. bat. daje K-da 2. okl. armije, a XV brd. AK dostaviti informativno.

Uz tač. 2: Borbenu grupu 373. peš. div. formirati što je moguće jaču (artiljerija, minobacači, pioniri). Nakon deblokade 500. SS-padobranskog lov. bat., bataljon se taktički potčinjava Borbenoj grupi 373. peš. divizije.

Uz tač. 3: Za Grupu »Lapac«, zavisno od okolnosti, treba brzo da zauzme **Vrtoče**, tada, prema situaciji, neodložno da nastupa na **Bos. Petrovac**, ili prodorom na severozapad da otvori marševski put 92. gren. puku (mot.). Za obezbeđenje i dovođenje u ispravnost puta dotura **Bihać — Bos. Petrovac**, XV brd. AK ima da predvidi pionirski bataljon 1. koz. div. (bez 1 č) koji se 25. 5. 44. privlači u Bihać. Grupa

⁹ X minus 1 dan, tj. dan pre početka napada.

¹⁰ Misli se na dokumenat naveden u objašnjenju br. 5.

»Lapac« posle uspostavljanja veze potčinjava se 92. gren. puku (mot.).

- Uz tač. 4: Za Borbenu grupu 92. gren. puka (mot.) sa naknadno potčinjenim Inž. bat. 1. koz. div. (bez 1 č), presudno je bilo da se brzo i neodložno angažuje u zauzimanju **Bos. Petrovca**, da razbije tamošnje bande i štabove, kao i da uzme u ruke aerodrom i ustanove za snabdevanje. Tada 92. gren. puk (mot.), oslobađajući i čisteći oblast **Bos. Petrovca**, prodire delovima na **Drvar**, sprečava pri tom eventualno povlačenje neprijatelja na putu od **Drvara** prema severu i uspostavlja vezu sa 500. SS-padobranskim lov. bataljonom, odnosno Borbenom grupom 373. peš. divizije.
- Uz tač. 5: Borbeni zadatak za Borbenu grupu treba tačno formulisati! Nakon uspostavljanja veze sa 92. gren. pukom (mot.), Borbena grupa se potčinjava 92. gren. puku (mot.).
- Uz tač. 6: Za Borbenu grupu 7. SS-brd. div., nakon slamanja neprijatelja zapadno od **Mrkonjić-Grada**, prodirući, zavisno od okolnosti, širokim frontom ili zbijeno, severno od pošumljene planine između reke **Sane** i **Drvara**, uništava tamošnje bande i obezbeđuje pozadinske ustanove, kao i da spreči bežanje prema istoku bandi, odnosno štabova razbijenih kod **Drvara**. XV Brd. AK strogo rukovodi pokretom Borbene grupe. 1. četa 202. okl. bat. da se do 23. 5. 44. privuče u **Banju Luku** i po pristizanju da se potčini Oklopnom grenadirskom jurišnom bataljonu Komande 2. okl. armije. Nakon potčinjavanja, odmah je predvideti na **Ključ** a potom, kako se predviđa, neodložno na **Bos. Petrovac**. U slučaju da tamo nema dalje upotrebe, neophodno da stupi u vezu sa 7. SS-brd. div. (zaprečavanje puteva).
- Uz tač. 7: Ojač. 105. izv. bat. (sa potčinjenom SS-tenk. četom) razbija neprijateljske bande koje se nalaze u **Livanjskom polju**, zauzima neke pozadinske ustanove koje se tamo nalaze, a onda, nastupajući preko **Bos. Grahova** na **Drvar**, sprečava izvlačenje bandi, štabova i savezničkih vojnih misija prema jugu. 369. izv. bat. treba da krene u ograničeni prodor od **Livna** u pravcu **Glamoča**, da bi mogao izviđati i kontrolisati **Glamočko polje**, protiv neprijatelja koji se povlači od **Drvara**, ali s druge strane da zagarantuje sigurno zauzimanje **Livna**.

Uz tač. 8: Ojač. 1. puk »Brandenburg« (bez I bat.), sa potčinjenom Hrvatskom borbenom zajednicom¹¹, brzo zauzima **Grahovo** i odatle neodložno nastupa sa više borbenih grupa, u širokom frontu i uz maksimalno iskorišćavanje domaćih borbenih snaga, na liniju **Prekaja — Drvar**, da pohvata ili razbije banditske štabove i snage koje se eventualno povlače iz rejona **Drvara**. Angažovanje za n[aročitu] u[potrebu] pr[ema] posebnoj zapovesti.

K-da 2. OkA
Ia, str. pov. br. 56/44, predmet
načelnika

F.d.R.

12

---

¹¹ Misli se na četnike (Kroatische Kampfgemeinschaften) — vidi dok. br. 82.

¹² Nečitak paraf.

ZAPOVEST KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU OD 20. MAJA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA DEJSTVA U OPERACIJI »ŠAH« PROTIV JEDINICA 4. KORPUSA NOV I POJ NA BANJI I KORDUNU¹

STROGO POVERLJIVO

K. T. B.

K. H. Qu., 20. maja 1944

K-da LXIX AK z. b. V.

Ia, str. pov. br. 724/1850/44.

2 priloga (Situacija kod neprijatelja,² 17 primeraka
specijalna naređenja za sred- 14. primerak
stva veze³)

Koncept

Kdr. Gen. ⁴

*Korpusna zapovest
za operaciju »Šah«*

Chef ⁵

1.) Operacijom »Šah« treba bande sa područja Banije i Korduna sabiti na uski rejon Petrove gore i tu ih uništiti.⁶

Rukovođenje: Komanda LXIX AK. z. b. V., Zagreb

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 155—7.

² To je prilog br. 1 uz ovaj izveštaj (AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 158).

³ To je prilog br. 2 uz ovaj izveštaj (AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 159—60). Sema radio-veza je na s. br. 161 u istoj rolni.

⁴ Četvrtasti pečat komandanta (Kommandierenden General) 69. AK z.b.V.

⁵ Četvrtasti pečat načelnika štaba 69. AK z.b.V.

⁶ Glavni cilj ove operacije bio je, u stvari, da se vežu jedinice NOV i POJ na području Banije i Korduna i odstrani pažnja od glavnog zadatka K-de Jugoistoka u to vreme — napada na Vrhovni štab NOV i POJ u rejonu Drvara (operacija »Reselsprung«). Vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 139—141.

2.) Jedinice, sadašnji rejoni razmeštaja:

- a) *Borbena grupa XV brd. AK*, komandant: pukovnik f.[on] Hillebrandt⁷ (glavnina 92 (mot.) gren. puka, 54. brd. izv. bat., Puk. grupa 2. hrv. lov. brig).⁸
Rejon Bosan. Krupa — Otočac — Bihać (glavnina oko Bihaća).
- b) *Borbena grupa »Hameršmit«*,⁹ komandant: p. puk. Hameršmit (1. lov. rez. p., II/25. lov. p.¹⁰, Okl. izv. vod LXIX. AK z. b. V.).¹¹ Rejon Karlovac — Generalski Stol.
- c) *Borbena grupa »Poglavnik«*.¹² Komandant: major Berger¹³ (jedan bat. Div. Pogl. tel. garde, ojač. 7. pol. bat., Pol. okl. izviđ. vod).
Rejon: Zagreb — Karlovac.
- d) *Borbena grupa 1. koz. brig.*, komandant: pukovnik f. Bose¹⁴ (R. R. 1¹⁵, R. R. 2¹⁶, 1/2 55. izv. bat.¹⁷, D/55. ap)¹⁸
Rejon Sisak — Petrinja — Kostajnica — Sunja.

---

⁷ Hillebrandt (komandant 92. motorizovanog grenadirskog puka). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁸ Ta borbena grupa, u tome sastavu, nije učestvovala u operaciji »Šah«, već samo delovi 10. lovačke pukovnije. Ostale jedinice dobile su nove zadatke radi učešća u operaciji »Reselšprung« (vidi dok. br. 63 i 73).

⁹ Hammerschmidt (komandant 1. lovačkog rezervnog puka). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁰ To jest: 2. bataljon 25. lovačkog puka. Puk je pripadao 42. lovačkoj diviziji. Ulazak ovog bataljona u sastav Borbene grupe »Hameršmit« naredila je K-da 69. AK 19. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 193).

¹¹ O dejstvima ove borbene grupe u opraciji »Šah« vidi tom V, knj. 27, dok. br. 200 i AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 759—67: izveštaj Staba 1. lovačkog rez. puka od 1. juna 1944. godine.

¹² To je bio Regrutni bataljon Poglavnikovog tjelesnog zdruge (brigade), koga su Nemci nazivali: Divizija Poglavnikove tjelesne garde (vidi tom V, knj. 27, str. 123).

¹³ To je bio komandant nemačkog 7. policijskog puka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Bliže o dejstvima njegove grupe vidi izveštaj od 31. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 754).

¹⁴ Bosse. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁵ i ¹⁶ To su 1. i 2. konjički puk (R. R. — Reiterregiment).

¹⁷ To jest: pola bataljona 55. izviđačkog bataljona. Taj bataljon pripadao je 1. kozačkoj diviziji.

¹⁸ Opširnije o dejstvima delova 1. kozačke divizije u operaciji »Šah« vidi izveštaj 69. AK z.b.v. od 12. juna 1944 K-di 2. OkA o dejstvima 1. kozačke divizije (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 746).

e) *Borbena grupa »Arent«*. Komandant: Kap. Arent¹⁹
(I i II/383, 1/2 55. izv. bat.).²⁰

Rejon Bosan. Novi.

Formiranje i prikupljanje borbenih grupa je specijalno naređeno.

3.) *Borbene zone; granice:*

Borbena grupa XV brd. AK, desno (prema Borbenoj grupi »Arent«) Rudice (6 jz. Bosan. Novi) — Vrnograč — potok Glinica do juž. Katinovac (Kam. Most.) — potok Bubljen. *levo* (prema Borbenoj grupi »Hameršmit«) Otočac — Jesenica — Slunj — Klokoč (8 sz. Cetingrad) — Prisjeka (11 sz. V. Kladuša) (mesta za XV. brd. AK).

Borbena grupa »Hameršmit«:

levo (prema Borbenoj grupi »Poglavnik«)

Novi Grad (7 z. Karlovac) — Dugaresa (5 jz. Karlovac) — Barilović — na reka Korana 11 j. Karlovac — Krnjak (17 jji. Karlovac) — kota 228 (3 jz. Vojnić) (mesta za 1. lov. rez. puk.).

Borbena grupa »Poglavnik«:

levo (prema 1. koz. brig.)

Jastrebarsko — Blatnica (14 isi. Karlovac) — Udbina (duž železničke pruge 16 ji. Karlovac) — Utinja (8 ssi. Vojnić) — Radonja (3,5 iji. Vojnić) (mesta za »Pogl.«).

Borbena grupa 1. koz. brig.:

levo (prema Borbenoj grupi »Arent«)

Dvor (2 s. Bosan. Novi) — Rujevac (14 sz. Bosan. Novi) — Brubno — kota 305, Orlovac (6 jz. Topusko) — V. Vranovina (2 j. Topusko) — Perna (8 zjz. Topusko).

4.) *Zadaci, rokovnik*

a) *Borbene grupe XV brd. AK i »Hameršmit«* treba do 21. 5. u 20.00 časova, nastupajući po mogućstvu duž više puteva, da dostignu i posednu sledeću liniju: Jabukovac (5 jji. Vrnograč) — Todorovo — Šabići (7

---

¹⁹ Ahrendt. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

²⁰ Bliže o dejstvima ove grupe (ojačana sa 50 četnika) vidi tom V, knj. 27, dok. br. 202; AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 755—8; izveštaj K-de 1. bataljona 383. puka 373. legionarske divizije »Tigar« od 3. juna 1944. godine; AVII, Ndf, reg. br. 19—15, k. 6/A; izveštaj Štaba 383. puka od 30. maja 1944. Štabu 373. legionarske divizije »Tigar« o dejstvima od 23. do 30. maja na prostoru Bosanski Novi — Glina; Franc Šraml, n.d., str. 187—92.

jji. M. Kladuša) — reka Korana — Slunj (ovde spoj sa 1. rez. lov. p) — reka Korana.

Zadatak: Sprečavanje povlačenja bandi prema jugu i jugozapadu.

Specijalni zadatak 1. rez. lov. p.: čišćenje rejonu između reke Korane i reke Mrežnice ji. Generalski Stol.

Borbena grupa »Arent«: treba do večeri 21. 5., nastupajući putem Bosan. Novi — Glina, da dostigne rejon Žirovac (22 sz. Bosan. Novi).

Zadatak: Osiguranje ovog rejonu, naročito prema severu i severozapadu, izviđanje pravcem zapad, Jabukovac.

- b) 22. 5, sa polaskom u 05.00 časova, treba *sve borbene grupe* da, sa do tada dostignutih linija, odn. sa njihovih rejonu razmeštaja, krenu na nastupanje po mogućstvu duž više puteva i da do 20.00 časova dostignu sledeću liniju:

Reka Glina (8 sz. Vrnograč) — V. Kladuša — Prisjeka — Vojnić — Vrginmost — Topusko — potom Glina (4 j. Topusko).

Zadatak: Bobrena grupa XV brd. AK i Bobrena grupa »Hameršmit« treba da, sa linije koju su prethodne večeri dostigle, napadom širokim frontom odbace baditske snage prema severu i severoistoku i da onemoguće infiltriranje ili probijanje pojedinačnih banditskih snaga prema jugu ili jugozapadu.

Ostale borbene grupe treba da dostignu, bez upuštanja u pročešljavanje terena po strani pravca nastupanja, a što zahteva mnogo vremena, naredenu liniju uveče 22. 5, tako da u 20.00 časova bude potpuno zatvoren obruč.

- 5.) *Namere za 23. 5.* Utvrđene su kako sledi:

Borbene grupe 1. koz. brig., »Arent« i glavnina XV brd. AK sužavaju nastupanjem u 06.00 časova obruč oko Petrove gore, tako da do 23. 5. u 11.00 časova severoistočna i južna strana Petrove gore budu potpuno zatvorene. Tom prilikom radi se o tome da se napadom širokim frontom, sa čvrstim obostranim naslonom, dostigne i drži sledeća linija:

kota 282 (4 i. Vojnić) — Novo Selo (4, 5 zjz. Vrginmost) — Kajgansko br. (2, 5 j. Vrginmost) — Pernik (1,5 z. Perna) — M. Pecka (10 zjz. Topusko) — Crni Potok — kota 330 (6 ssi. V. Kladuša) — kota 367, Kamenita (6 s. V. Kladuša) — severna strana Svinica — Krstinja. Prela-

zak linije u pravcu Petrove gore u unutrašnjost je zabranjen.

Borbena grupa »Hameršmit«, kojoj će biti potčinjene jedinice na levom krilu XV brd. AK i Borbena grupa »Poglavnik«, napada, sa polaskom u 09.30 časova, preko linije Krstinja — Vojnić — kota 286 (4 i. Vojnić) prema istoku i uništava planskim nastupanjem po delovima banditske snage u Petrovoj gori.

- 6.) *Komandant avijacije u Hrvatskoj, upućen na sadejstvo, potpomaže pripremu operacije izviđanjem prelaza preko Kupe istočno od Karlovca do 10 km zapadno od Petrinje. Vršiti aero-foto-snimanje Petrove gore. Izviđa stanje puteva: Bihać — Slunj — Tounj, Otoka — Vrnograč — V. Kladuša, Bosan. Novi — Glina.*

U toku 21. 5. treba da nadzire nastupanje borbenih grupa XV brd. AK i »Hameršmit«, i da izvrši napad na centre bandi Vrnograč, Cetingrad, V. Kladuša i Slunj. 22. 5. treba da nadzire i podržava nastupanje ostalih borbenih grupa, istovremeno da bombarduje neprijatelja i da baca letke na područje Petrove gore.

Treba da održava vezu sa pojedinim borbenim grupama. Borbenim grupama narediće se da uredi mesta za bacanje izveštaja i da ih označe. Naročito se ukazuje na označenje prednje linije.

Vazduhoplovnog oficira za vezu pri LXIX AK z. b. V. uputiće k-dant avijacije u Hrvatskoj, pri 92 (mot.) gren. p (XV brd. AK) uputiće XV brd. AK.

7. *V e z a:*

Žična: LXIX AK z. b. V. sa isturenim komandnim mestom i 1. kozačkom brigadom.

Radio: sa XV brd. AK kao i sa svim borbenim grupama.

- 8.) *Izveštaji:*

a) 21. 5. u 21.00 čas: pristizanje na naređene linije za zaprečavanje, odn. u rejone razmeštaja.

b) 22. 5. u 06.00 časova: izvršen pokret svih borbenih grupa,

c) izvršeno priključivanje svih jedinica na liniju shodno tač. 4 b.)

d) osim toga, svaka 4 sata dostavljati vanredne izveštaje o dostignutim ciljevima, neprijatelju, uspesima i namerama.

e) Predviđena komandna mesta za 21. i 22. 5. treba hitno javiti, promene komandnih mesta u vanrednim izveštajima.

- 9.) Neutralnu zonu Pisarovina, jedinice ni u kom slučaju ne smeju da povrede.
- 10.) Štab Korpusa Zagreb, istureno komandno mesto: Karlovac.

Dostavljeno prema konceptu

Koncept potp, Ringel²¹

F. d. R.

...²²

---

²¹ Julius (general brdskih trupa i general-lajtnant). Primio je dužnost komandanta 69. AK (do tada je bio k-t 5. brdske divizije) 20. marta 1944, posle odlaska Ernsta Denera (Ernst Dehner) na novu dužnost (u rezervu u OKH). Ringel je na dužnosti k-ta 69. AK ostao do 27. juna 1944, kad je premešten na dužnost zamenika k-ta 18. AK. Na njegovo mesto je tada postavljen general pešadije Helge Auleb (vidi AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 690 i r. 1548, s. 35—42).

Ernstu Deneru sudio je, kao ratnom zločincu, američki vojni sud u Nürnbergu, zajedno sa Vajksom, ali je on, posle kraće kazne, otpušten iz zatvora (vidi dok. br. 14, obj. 15; Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 182).

²² Nečitak potpis.

BR. 66

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 21. MAJA
1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA
DEJSTVA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

KR
RADIOGRAM

2981/56
Ia, str. pov. 14/44
od 21. 5

²
Prilog uz
K. T. B.
Br. ....

³
PREDMET NAČELNIKA!
Samo po oficiru!

Str. pov. br. 882/44
25. 5. 44.⁴

Predat: u 14.45 časova 21. 5.

Primljen: u 18,58 časova 21. 5. 44

[K-di] XV brd. AK

- 1) Crveni komandni centar u **Drvaru** (po svoj prilici Vrhovni štab **Tito**, u **Drvaru**, na staroj stočnoj pijaci, Američka vojna misija **Trninić Breg**, u **Prnjavoru** Engleska vojna misija, preostala Ruska misija neotkrivena⁵). Treba računati sa mesnim obezbeđenjem, pre svega na visovima severoistočno, istočno i zapadno od **Drvara**, u datom slučaju i na protivvazдушnu odbranu. Dalji podaci o neprijatelju po-

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 690—2. U gornjem uglu nalazi se više kraćih pribeleški. Pečat označen objašnjenjem broj 3 utisnut je pri vrhu svake stranice originala. Redakcija ga objavljuje samo na 1. strani.

² i ³ Četvrtasti pečati primaoca.

⁴ Svi podaci u gornjem desnom uglu, s podacima o zavođenju u delovodni protokol, dopisani su rukom.

⁵ Ti podaci nisu bili u potpunosti tačni. Vrhovni štab NOV i POJ nalazio se u pećini u Drvaru, na desnoj obali Unca, i u kućama ispred nje, dok su se članovi savezničkih vojnih misija nalazili u okolini Drvara (vidi dok. br. 63, 64, 67 i 91; Grupa autora, *ORNJ*, str. 101; tom IV, knj. 25, dok. 111).

stepeno se saopštavaju komandantu 500. padobranskog lov. bat. od strane Ic K-de 2 okl. armije i majora **Beneša**⁶.

- 2) Operacija »**Reselšprung**« treba da ukloni crveni komandni centar oko **Drvara**.

Komandovanje »**Reselšprung**«: XV brd. AK, istaknuto komandno mesto **Bihać**.

Za operaciju »**Reselšprung**« nastupaju X-dana (spuštanje padobranskog lov. bat.) na **Drvar**:

- a) Borbena grupa 373. pd (1 ojač. puk) od **Srba** u čisto istočnom pravcu na **Drvar**. Zadatak: deblokada 500. SS-podobranskog lov. bataljona.
- b) Ojač. 92. gren. puk (mot.) od **Bihaća** na **Bosanski Petrovac**. Odatle delovima nezadrživo nadirati na **Drvar**. Zadatak: uspostavljanje veze sa padobranskim bataljonom, vezivanje bandi koje se povlače na putu od **Drvara** na **Bosanski Petrovac**.
- c) Ojač. 105. SS-izv. bat. iz rejona **Livno** na **Bosansko Grahovo—Drvar**. Zadatak: razbijanje tamošnjih neprijateljskih bandi; doček neprijateljskih bandi koje odstupaju iz rejona **Drvara** prema jugu i jugoistoku.
- d) Ojačana Borbena grupa 1. puka »**Brandenburg**« (bez 1. bat.) sa potčinjenom Hrvat. borbenom zajednicom, od **Knina** na **Bosansko Grahovo**, odatle u više borbenih grupa protiv linije **Prekaja** (14 km ji. od **Drvara**) — **Drvar**. Zadatak: Doček bandi i štabova koji se povlače prema jugu. Grupe nose maskirno odelo.
- 3) 500. SS-podobranski lov. bat., komandant šturmbanfirer **Ribka**⁷, sa potčinjenom SS-padob. nast[avnom] četom (očekuje se konačno odobrenje rajhsfirera SS), 40 ljudi odreda »**Beneš**« i 6 ljudi kontraobaveštajne službe spuštaju se X-dana, u trenutku što je moguće ranije, u crveni komandni centar **Drvar** i uklanjaju munjevitim napadom naročito Vrhovni štab **Tito**, kao i ostale crvene komandne štabove i savezničke, odnosno ruske vojne misije. U tu svrhu 500. SS-podobranski lov. bat., prema već poznatim određenim ciljevima (ukupno 5, uporedi tačku 1), treba na prvom mestu da odredi naročito odabrane borbeno snažne udarne vodove, uključujući u njih delove potčinjene grupe »**Beneš**« i kontraobaveštajne službe, koji imaju zadatak da, odmah posle stupanja u neposrednu blizinu svojih napadnih ciljeva, neodložno i bezobzirno uklone pre

⁶ Benesch. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Pod njegovom komandom bila je četnička grupa.

⁷ Rybka. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

svega Vrhovni štab **Tito**, kao i do sada poznate vojne misije.

- 4) Komandant avijacije Hrvatske će angažovanjem jakih vazduhoplovnih snaga neposredno pre spuštanja SS-padobranskog lov. bat. sveobuhvatnim napadom po ciljevima razbiti poznate neprijateljske bande i štabove, obezbeđenja i protivvazdušne položaje i nagnati neprijatelja u protivvazdušna skloništa.⁸ Za vreme spuštanja 500. SS-padobranskog lov. bat. komandantu avijacije pada u zadatak da za sve vreme sprečava intervenciju protiv padobranskog bataljona, naročito onih neprijateljskih snaga koje se nalaze na visovima sa obe strane **Drvara**, a da u daljem toku ove delove, u neposrednom sadejstvu sa SS-jurišnim bataljonom,⁹ razbije ili pritisne vatrom.
- 5) Ojačani 500. SS-padobranski bataljon postavlja se u bojevu gotovost na startnim uzletištima ujutro 24. 5, kako sledi:
  - a) grupa »**Ribka**« (padobransci) sa štabom, delovi 2, 3. i 1. voda 4. čete u **Velikom Bečkereku** (ukupno 314 ljudi).
  - b) Sa glavninom 4. čete (bez prvog voda), 1. četa, kao i 40 ljudi odreda »**Beneš**«, 6 ljudi kontraobaveštajne službe, kao i Vazduhoplovni trup za vezu (ukupno 320 ljudi) u **Zagrebu**.
  - c) Sa 2. talasom padobransci (ostatak 2. čete i padobransci Nastavne čete, oko 220 ljudi) u **Banjaluci**. Komandantu avijacije Hrvatske potčinjava se 500. SS-padobranski lov. bat. od početka ukrcavanja do spuštanja na cilj. Zatim se bataljon neposredno potčinjava Komandi XV brd. AK. Nakon uspostavljanja veze sa jednom borbenom grupom XV brd. AK, upućenom na **Drvar**, Padobranski bataljon potčinjava se taktički ovoj borbenoj grupi, radi jedinstvenog vođenja borbe.
- 6) SS-padobranski bataljon treba, što je moguće ranije, da prikupi u rejonu **Bosanske Krupe** automobilski transportni prostor za prebacivanje SS-padobranskog lov. bat. posle izvršenja njegovog zadatka. Po njegovom stizanju tamo, potčinjava se Komandi XV brd. AK **Bihać**. Oficira za vezu uputiti ranije u korpusno komandno mesto.

---

⁸ Komandant avijacije Hrvatske angažovao je delove 10. eskadrole za operaciju »Reselšprung« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 666—71: zapovest komandanta avijacije u Hrvatskoj od 21. maja 1944). Avijacija je samo 25. maja izvršila 440 avio-poleta (AVII-NAV-T-77, r. 781, s. 7503—7: Studija K-de Jugoistoka).

⁹ To je bio Oklopni jurišni grenadirski bataljon 2. OkA. U operaciji »Reselšprung« nalazio se pod komandom Štaba puka z. b. V. (vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 350—1: izveštaj štaba puka z. b. V. od 11. juna 1944. o dejstvima u operaciji »Reselšprung« od 25. maja do 5. juna 1944).

- 7) Specijalna naređenja za obaveštajne veze i snabdevanje prema posebnoj zapovesti.
- 8) Uspeh operacije ojačanog 500. SS-padobranskog lov. bat. zavisi, pored bezobzirnog zahvata, pre svega od potpunog iznenađenja neprijatelja. Stoga instrukcije starešinama i jedinicama ima da uslede tek nakon prispeća borbene zapovesti 500. SS-padobranskom bataljonu na startnim uzletištima.
Saopštavanje borbene zapovesti obezbeđuje Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka.
Od momenta stizanja borbene zapovesti do momenta starta, 500. SS-padobranski lov. bat. odgovorno obezbeđuje potpuno održavanje punog sastava jedinica i potčinjenih delova. Moli se Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka da naredi odgovarajuće delovima vazduhoplovstva. Kao cilj premeštanja na startna uzletišta, proturiti vesti o premeštaju 500. SS-padobranskog lov. bat. u Italiju.
- 9) 500. SS-padobranski lov. bat. izveštava K-du 2. okl. armije, kao i K-du XV brd. AK:
- Gotovost na startnim uzletištima pod šifrom »Rajner stigao« [»Reiner eingetroffen«].
  - Stizanje borbene zapovesti pod šifrom »Rajner obavešten« [»Reiner unterrichtet«].
  - Spuštanje na cilj pod šifrom »Rajner odlazi« [»Reiner geht los«.]
  - Dalje stalno najmanje svaka dva sata: neprijateljska situacija, sopstvena situacija i namere.

K-da 2. OkA

Ia, str. pov. br. 63/44.— predmet načelnika!

...¹⁰

F. d. R.

...¹¹

¹⁰ Nečitak paraf. Moguće je da je to paraf generalštabnog potpukovnika barona Farnbilera fon Hemingena Urliha (Freiherr Varnbüler von und zu Hemmingen Urlich). Tada je bio načelnik Operativnog odeljenja K-de 2. OkA.

¹¹ Nečitak paraf.

BR. 67

NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KOR-
PUSA OD 21. MAJA 1944. TRISTA SEDAMDESET TREĆOJ
LEGIONARSKOJ DIVIZIJI »TIGAR« I 92. MOTORIZOVANOM
GRENADIRSKOM PUKU ZA DEJSTVA U OPERACIJI
»RESELŠPRUNG«¹

STROGO POVERLJIVO

Predmet načelnika²
Samo po oficiru!

K-da XV. brd AK
Ia, str. pov. br. 12/44.

O. U. 21. 5. 1944.

Pred.: »Reselšprung«

5 primeraka
4. primerak

373. peš. div.
92. mot. puku

25. 5. 44
Str. pov. br. 880/44³

1. — *Neprijatelj:*

U zapadnoj Bosni vrhovno komunističko rukovodstvo u ustanovama za snabdevanje i štabovima u rejonu **Drvar** (Titov Glavni štab sa savezničkim vojnim misijama) — **Bos. Petrovac** (Centar za snabdevanje i aerodrom). Na čitavom području ukupno oko 12.000 ljudi sa teškim naoružanjem (takođe artiljerija i protivavionska oruđa) kao i navodno nekoliko tenkova u rejonu **Petrovac**. Putevi na pravcu napada jako minirani i zaprečeni. Jak otpor treba očekivati od 1. prol. div. u rejonu zapad. **Mrkonjić-Grad** i od 6. div. u rejonu istoč. gornje **Une**.

2. — Na neprijatelja biće izvršen koncentrični napad, uz angažovanje padobranskih jedinica i našeg vazduhoplovstva, sa ciljem da se razbije neprijateljsko rukovodstvo, unište ustanove za snabdevanje i štabovi u rejonu **Drvar—Petrovac** kao i bande koje budu uhvaćene u rejonu i pronađene ustanove za snabdevanje.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 700—2.

² Četvrtasti pečat.

³ Dopisano rukom.

Komandovanje: K-da XV brd. AK.
Konspirativni naziv za operaciju: »Reselšprung«.

Uspehu operacije pridaje se odlučujući značaj za celokupno vođenje rata u unutrašnjosti zemlje i na obali: odlučno, odvažno komandovanje borbenim grupama i najpotpunije angažovanje svakog pojedinog vojnika su preduslovi za potpun uspeh.⁴

3.—

- a) 373. div. nastupa sa jednom puk. grupom (Borbena grupa »Vilam«)⁵ dana X u 06.00 časova iz rejona **Srb** i prodire najbrže preko **Trubar** za **Drvar** i na svaki način još istog dana deblokira SS-padobranski lov. bat. u **Drvaru**. Posle spajanja, 500. SS-padobranski lov. bataljon potčinjava se Borbenoj grupi »Vilam«. Sva komandna mesta i vojne misije u rejonu **Drvar** treba uništiti. Sa delovima, uz držanje rejona **Drvar**, treba prodirati dalje prema **Bos. Petrovac**.

Borbena grupa »Vilam« treba po mogućstvu da bude jaka (art. teško naoružanje, pioniri).

- b) Jednu drugu borbenu grupu, po mogućstvu jačine bat. (Borbena grupa **Lapac**)⁶ treba 373. div. dana X u 05.00 časova da uputi iz **Lapca** preko **Kulen-Vakufa** za **Vrtoče**. Radi se o tome da se raskrsnica puteva **Vrtoče** brzo zauzme i posle, prema situaciji, da se put **Bihać—Vrtoče** prodorom prema severozapadu otvori odostrag.

92. mot. puk (neposredno potčinjen K-di XV brd. AK sa potčinjenim 54. brd. izv. bat.⁷ i Puk. grupom 2 (hrv.) lovačke brigade prodire dana X u 05.00 nastupajući iz rejona **Bihać** i **Bos. Krupa** prema jugoistoku, da bi što brže zauzeo **Bos. Petrovac**, tamo razbio bande i štabove i zauzeo aerodrom i ustanove za snabdevanje. Energičnom prodoru ove borbene grupe pridaje se odlučujući značaj. Posle toga ojač. 92 (mot.) gren. puk prodire, oslobađajući područje **Bos. Petrovac**, sa delovima ka **Drvaru**, u toku toga sprečava eventualno povlačenje neprijatelja putem od **Drvara** prema severu i uspostavlja vezu sa 500. SS-padobranskim lov. bat., odn. borbenom grupom »Vilam« 373. div.

1. koz. inž. bat.⁸ (bez jedne č) stići će 25. 5. u **Bihać** i preuzeće i za 92. mot. puk opravku i osiguranje puta

⁴ Takve formulacije zadataka učinjene su na sugestiju K-de 2. OkA (vidi dok. br. 64).

⁵ i ⁶ Bliže o sastavu i dejstvima tih grupa vidi dok br. 81.

⁷ Pripadao je 1. brdskoj diviziji.

⁸ Pripadao je 1. kozačkoj diviziji.

Bihać—Petrovac. U slučaju potrebe predviđa se potčinjavanje 92. mot. puku.

500. SS-padobranski lov. bat. spušta se, 1. dana napada ujutro, posle pripreme izvršene od štuka,⁹ u **Drvar** i tamo uništava štabove.

1. puk »Brandenburg« sa potčinjenim hrv. borbenim skupinama prodire od **Knina** za **Bos. Grahovo** i posle toga delom kreće u specijalnu akciju protiv linije **Prekaja—Drvar**.¹⁰

Ojač. 105. SS-izv. bat. prodire od **Livna**, preko **Grahova**, za **Drvar**. Sa istoka napadaju delovi SS-div. preko gornje **Sane** prema zapadu.

Mora se u svako doba računati sa jačom aktivnošću sa-vezničkog vazduhoplovstva, takođe i sa njegovim učešćem u borbama na zemlji.

Naše vazduhoplovstvo, shodno opštoj situaciji, potpomagaće štukama i lovačkim jedinicama. Besprekorno označavanje prednje linije! Komandant avijacije u Hrvatskoj uputiće po jedno vazduhoplovno odeljenje za vezu u 373. div. i 92 (mot.) gren. puk.

7. Služba veze:

Radio-veza od XV brd. AK prema 373. div. i 92. mot. p. Od ovih na potčinjene borbene grupe. U svako doba mora da bude moguće uspostavljanje veze po frontu sa susedom.

8. Snabdevanje:

Pokret sa potpunim borbenim potrebama. Dotur od korpusa u **Bos. Petrovac**.

9. *Početak operacije:* dana X (verovatno 25. 5.). Prethodno naređenje izdaće se dana X—1 uveče pod lozinkom »Konferencija komandanata — datum«. Posle toga treba izvršiti pripremu za pokret u 05.00 časova naređenog dana. Konačno naređenje za pokret izdaće se dana X lozinkom »Bliher«¹¹. U slučaju da se naređenje za pokret opozove, to će se javiti lozinkom »Zakašnjenje voza«.

Lozinke će biti izdate 373. div. i 92 (mot.) gren. puku.

10. Izveštavanje

Borbene grupe izveštavaju svaka 4 sata, u 00.00, 04.00 časa itd., o situaciji, uspesima i namerama. U 24.00 sumarno, kao dnevni izveštaj, i uz to gubitke i plen.

11. *Komandno mesto:* K-da XV brd. AK od dana X blizu **Bihaća**.

⁹ Sturmkraftsbomber (jurišni bombarder), odnosno Yu-88.

¹⁰ Bliže o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi dok. br. 82.

¹¹ Blücher

12. *Mere tajnosti:*

Borbenoj grupi »Lapac«, 54. brd. izv. bat. i Puk. grupi 2 (hrv.) lovačke brigade naređenja izdavati samo u potrebnom obimu. Planiranje operacije ne sme za sada da bude uočljivo.

13. Ovo naređenje od dana X treba tretirati kao »poverljiv predmet komande« a po završetku operacije kao »poverljivo«.

f. Lejzer

BR. 68

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 23. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O SOPSTVENIM I NEPRIJATELJSKIM GUBICIMA POSLE ZAVRŠETKA DEJSTAVA U KRBAVSKOM POLJU (OPERACIJA »MORGENŠTERN»)¹

Telegram

K-di 2. OkA Ia i Ic

POVERLJIVO

Prilog uz
K. T. B.
Br. C 278

*Sumarni izveštaj »Morgenštern«.*³

Prilikom operacije »Morgenštern« (čišćenje **Krbavskog polja** od strane delova 392., 373. div., 92. mot. p., 1. puka »Brandenburg« i ustaša) neprijatelj je izgubio: 681 poginulog, od toga:

297 izbrojano
384 prema proceni
118 zarobljeno
39 prebeglo
12 uhapšeno, ukupno 850 izbačeno iz stroja.
21 top
1 sred. pt top (uništen)

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 243—4.

² Pečat primaoca.

³ Vidi dok. br. 69.

- 16 minobacača
  - 4 superteška mitraljeza
  - 2 avionska automatska oruđa
- 118 mitr.
  - 2 pt. puške
- 502 puške
- 220 t. municije, osim toga uništeno 12 municijskih skladišta
- 123 mine
  - vrlo skupocenih optičkih instrumenata i uređaja za vezu
- 225 zaprežnih vozila (od toga 142 uništeno)
  - 4 ital. tenka
  - 53 kamiona
  - 1 omnibus
  - 7 put. vozila
  - 5 motocikla rezervnih delova
- 516 cirada za mot. vozila
  - 9 m³ pogonskog goriva, 2 motorne pumpe za benzin, 1 komplet alata
  - 5 skladišta hrane raznih veličina
  - 14 t žitarica, osim toga 4 skladišta žitarica uništeno
- 229 konja
- 1077⁴ rogata stoke
- 5162⁵ ovaca
  - 1 skladište avio-uređaja materijal za potkivanje konja
  - oprema za jednu bolnicu sa aparatom za kiseonik i za prečišćavanje vode
  - 2 skladišta san. materijala, 2 šivaće mašine, 2 pisaaće mašine.

Osim toga uništeno je:

- 2 bolnice
  - 2 skladišta u barakama sa ukupno 24 barake veće štale i skladišta stočne hrane
- 2 pekare
- 2 kancelarije

Sopstveni gubici:

- 8 poginulih
- 65 ranjenih
- 1 RSO

---

⁴ i ⁵ U tekstu originala ispravljeno rukom. Rogata stoka (krave, volovi) i ovce nisu bili nikakav ratni plen, već je to bila najobičnija pljačka naroda na tome području.

- 1 guseničar
- 2 kamiona potpuno uništena
- 4 tenka, 1 terensko vozilo, 4 kamiona i 1 tegljač oštećeni.

Ovom operacijom je neprijateljska snabdevačka baza **Krbavsko polje** uništena i komunističkim bandama zadat težak udarac.

XV brd. AK
Ic/Ia, pov. br. 2704/44
23. 5. 44.

BR. 69

IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA 392. LEGIONAR-SKE DIVIZIJE OD 23. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O TOKU I POSTIGNUTIM REZULTATIMA U OPERACIJI »MORGENSTERN«¹

392 (hrv.) peš. div.
Odelj. I c

Div. Gef. St., 23. maj 1944.

K-da XV (bd) AK Prim.: 4. juni 1944. Prilozi:	Ia
Br.	
Abt. Ic	

Predm.: Izveštaj Ic o operaciji »Krbavsko polje«.

K-di XV (brd.) AK

Početkom aprila, posle evakuisanja uporišta Vrhovine — Crna Vlast,² 11. korpus i Glavni štab Hrvatske računali su, kako proizilazi iz saslušanja, sa daljim nastupanjima pravcem Prijeboj i preko Ramljane pravcem Bunić. Jake kordunaške snage (I i III)³ prebačene su u Lička Jesenica — Babin Potok,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 628—32. U zaglavlju dokumenta nalazi se više kraćih zabeleški i parafa dopisanih rukom.

² Bliže o dejstvima na tome području vidi dok. br. 44.

³ Reč je o I. i 3. brigadi 8. NOU divizije. Bliže o njihovim dejstvima na prostoru Lička Jesenica — Babin Potok vidi tom V, knj 27, dok. br. 24.

pošto je partizansko rukovodstvo smatralo da je ugrožen i Slunj a odatle i ceo Kordun. Posle žestokih, uz velike gubitke, i pored toga bezuspešnih, napada pravcem Vrhovine, 11. korpus (zapljena zapovest)⁴ još jednom je prikupio sve snage (dve brigade 8⁵, dve brigade 35⁶, III/13⁷, kao i artiljeriju i 2. tč)⁸ da bi likvidiranjem posade u Duman i Ramljane otklonio preteću opasnost od upada u Krbavsko polje. Sam napad je uspeo⁹, ali ni u kom slučaju nije omeo prodiranje naših snaga.¹⁰

Mada je 35. divizija na putu pravca napada za Bunić — Korenica pružala još pojedinačni jači otpor, ipak je sabijena u rejon Krbavice i uspela je da se izvuče sa III/13, i I/8. u rejon jz. Bunić. Od tog vremena nije više bilo moguće tačno pratiti pokrete banditskih snaga. Sa velikom verovatnošću, jake snage 35. divizije i Štab pobjegli su posle prelaska Krbavskog polja severno od Udbine, prema istoku, u Plješivicu. I za Štab 11. korpusa, koji se 5. 5. nalazio kod Turjanski, može se reći da je krenuo istim putem. Iz Plješovice je divizija, posle iznenadnog odlaska naših snaga, vršila izviđanje sa 2.

⁴ Redakcija nije pronašla tu zaplenu zapovest, već raspolože zaplenjenim izveštajem 11. korpusa NOVJ od 19. aprila 1944 (vidi AVII, NAV-T-314, r. 1565, s. 166—78). Inače, ta zapovest je objavljena u tomu V, knj. 27, kao dok. br. 11.

⁵ To jest 8. NOU divizije. U obezbeđenju napada na uporište Duman, koje je branila 34. ustaška bojna, 8. NOU divizija učestvovala je samo s I. NOU brigadom (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 11).

Ramljane je 5. maja zauzela 3. brigada (tom V, knj. 27, dok. br. 107).

⁶ To su bile 1. i 2. brigada 35. NOU divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 11).

⁷ Bliže o dejstvima 3. brigade 13. NOU divizije vidi tom V, knj. 27, dok. br. 17.

⁸ Reč je o 2. tenkovskoj četi Tenkovskog bataljona 11. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 11).

⁹ Napad na ustaše u uporištu Duman izvršila je 5. maja 1. brigada 35. NOU divizije i istog dana ga je i zauzela, dok su obezbeđenje napada vršile njena 2. brigada i 3. brigada 13. NOU divizije. Treća brigada 8. NOU divizije je vodila borbe kod s. Ramljana. Bliže o tome vidi tom V, knj. 27, dok. br. 11, 17, 23 i 39.

¹⁰ Reč je o početku operacije »Morgenstern« (»Morgenstern« — »Jutarnja zvezda«, »Zvezda Danica«) 7. maja 1944 (završena 23. maja). Cilj operacije bio je da se uništi 35. NOU divizija i izvrši zaposedanje slobodne teritorije Like. U operaciji (zvali su je i operacija »Krbavsko polje«) učestvovali su delovi 392. legionarske divizije (846. puk, 2. četa 847. puka, 392. izviđački bataljon), 373. legionarske divizije (373. izviđački bataljon i 1. i 3. bataljon 384. puka) i 4. stajači djelatni ustaški zdug, a od 12. maja i 1. puk »Brandenburg« i 92. motorizovani grenadirski puk. Opširnije o tome vidi dok br. 68 i 74; tom V, knj. 27, dok. br. 31 i 108; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 115, 236—9, 283, 292, 294, 297 i 678; naređenja i izveštaji K-de 15. BAK-a od 5, 10, 11. i 22. maja 1944. godine; Grupa autora, *ORNJ*, str. 144—6; Franc Šraml, n. d., str. 186, 251—2.

brigadom severno, sa 1. južno Kravica—Bunić prema zapadu (prikupljanje naših snaga u rejonu Gospić, na osnovu zaplenjenog naređenja Sektora »B« zapad.[ne] Like¹¹, zbog očekivanog napada na Gospić — Perušić i sadejstva savezničkog vazduhoplovstva).

III/13. i I/8. bili su takođe potisnuti od jz. Bunić dalje prema jugu, učestvovali su u odbrani Vrebac, ali posle toga još im se nije moglo ući u trag¹².

---

¹¹ To je zapovest Štaba Sektora »B« zapadne Like od 15. maja 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 641—2). Pored ove zapovesti zaplenjen je i čitav niz drugih dokumenata GŠ NOV i POH, 11. korpusa i drugih jedinica (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 213—240 i 643—651).

¹² Posle prodora nemačko-ustaških jedinica u Kravsko polje, 35. NOU divizija, 3. brigada 13. NOU divizije i 1. i 3. brigada 8. NOU divizije napustile su taj prostor, izvukle se na padine planine Plješivice i Kravicu (a kasnije i na Velebit), i dejsstvovale za celo vreme operacije u sledećim rejonima, odnosno na pravcima:

jedinice 35. NOU divizije dejsstvovale su na pravcima: Pećane — Bunić — Čanak — Ramljane, Pećane — Korenica (sada: Titova Korenica) i Bunić — Podlapac;

3. brigada 13. NOU divizije na prostoru Vrebac — Srednja Gora, štiteći oko 200 ranjenika;

1. i 3. NOU brigada 8. NOU divizije na prostoru Plitvički Ljeskovac — Prijeboj — Korenica i Srednja Gora. Njihov zadatak je bio, između ostalog, da obezbede prebacivanje ranjenika na slobodnu teritoriju u rejonu Bihaća, dok je Omladinski bataljon iz 1. brigade otišao sa ranjenicima na Velebit, gde su zaštitu ranjenika preuzeli 1. bataljon Ličkog NOP odreda i još 5 novoformiranih bataljona.

Obezbeđenje ranjenika koji su ostali u Srednjoj Gori, u sadejstvu sa 3. brigadom 13. NOU divizije, vršila je i 3. brigada 19. NOU divizije. Ukupno je bilo oko 200 teških i nepokretnih ranjenika i oko 100 pokretnih. Sto sedam nepokretnih ranjenika smešteno je na Malo Rujno (Podgorje), a oko 100 pokretnih na Velikoj Poljani (Velebit), dok je 95 preostalih teških i nepokretnih ranjenika ostalo zabunkersano u Srednjoj Gori, ali su, zbog razvoja situacije, tek 20. maja otvorene zemunice i preduzete mere da se prebace na sektor Kremen.

Opširnije o tome vidi tom V, knj. 27, dok. br. 51—55, 61, 63, 65, 74, 78, 79, 86, 88, 89, 91, 92, 95, 96, 98, 99, 105, 106, 110, 115, 118 j 164.

U vezi ranjenika, Glavni štab NOV i POH neprekidno je bio u vezi s 11. korpusom, i izdavao odgovarajuća naređenja. Glavna brigada GŠ NOV i POH i jedinica 11. korpusa bili su ranjenici i narod. Tako se u depešama GŠ NOV i POH od 12. i 13. maja, između ostalog, kaže:

»Javite odmah gdje ste sklonili ranjenike. Ranjenici ni u kom slučaju ne smiju pasti u ruke neprijatelju. U slučaju potrebe evakuacije, upotrebite nosila i konje...«

»Javlajte nam sela gdje se nalaze vaše jedinice i ranjenici po imenima naših poznatih drugova iz tih sela. Glavninu snagu angažujete u borbi za ranjenike, koji ne smiju pasti neprijatelju...«

»Momentano nije moguće prebacivanje ranjenika brodovima zbog aktivnosti nepr. na odsjeku XIX div. Pratite budno razvoj situacije kako bi vi mogli doneti pravilne odluke u vezi sa ranjenicima. Imajte u vidu Bosnu i Kapelu...« (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 164, str. 659—60).

Kao opšti utisak može se konstatovati da u stvari Krbavsko polje uopšte neće više biti branjeno, jer su snage predviđene za to pre toga razbijene. U više slučajeva otpor neprijatelja ukazivao je na postojanje skladišta. Partizani su izgleda računali samo sa kratkim zadržavanjem ili prolazom naših snaga. U prilog tome naročito govore ponovo pronađeni ispravni kamioni, tenkovi i topovi.

Evakuacija uporišta, skrivanje raznih uređaja i premeštanje bolnica usledilo je u trenutku kada su prve jedinice iz Bihaća ušle u Prijeboj.

1. *Naseljena mesta i stanovništva*

Korenica, Udbina, Bunić i većina ostalih sela Krbavskog polja bili su skoro potpuno razoreni. To isto važi za crkve i javne zgrade. Čitave su ostale jedino pojedine kuće koje su partizanima služile za bolnice ili za smeštaj civilnih vlasti i vojnih ustanova.

Sva naseljena mesta — radi se isključivo o naseljima pravoslavaca — prilikom usluga jedinica bila su pusta. Nema sumnje da su partizani civilno stanovništvo planski evakuisali. Stoku, žitarice i celokupno pokućstvo poneli su sa sobom. Samo uz veliki trud moglo se u naseljima pronaći stolove i stolice potrebne za obavljanje službe u jedinicama.¹³

Da su naselja ranije bila jako naseljena moglo se odmah zapaziti po tome što su sva polja bila obrađena i što su zatečena prilična krda goveda i ovaca.¹⁴ Civilno stanovništvo iz Krbavskog polja pobjeglo je u Plješivicu i, prema izjavama ustaša, prema jz, čak na Velebit. Oskudica u vodi primorala je begunce uglavnom da se vrlo brzo vrate u dolinu i većinom, i iz sopstvenih pobuda, izjavljivali su da su se samo bojali od ustaša, ali ne od Nemaca.

2. *Ustaše*

Jako angažovanje ustaških bataljona iz rejonu Gospića i Otočca u rejonima naseljenim Srbima dovelo je do uništenja čitavih naselja koja su do sada bila pošteđena od partizana. Uprkos ponovnim ukazivanjima na reperkusije takvog postupka, nije bilo moguće da se stane na put njihovim ujdurmama. Disciplina koja je vladala u garnizonima toliko je popustila posle ulaska u srpska mesta da je svaki pojedini čovek kolima, konjima ili peške odvlačio ono što je njemu izgledalo najvrednije. Skoro svaki čovek je nabacio na sebe jedno seljačko čebe ili jagnje i bataljon, razvučen u dužinu od neko-

¹³ Narod (veći deo) je izbegao na Velebit i sa sobom poveo oko 12.000 do 15.000 grla stoke (tom V, knj. 27, dok. br. 105).

¹⁴ To što je ostalo, Nemci i ustaše su opljačkali (vidi dok. br. 68).

liko kilometara, pružao je primer balkanskog načina ratovanja. Vatra i oblaci dima označavali su put ustaških bataljona.¹⁵ Mnogo puta primećene su žene, koje su kao članovi porodice ustaša došle u područje borbe da bi se domogle plena. Uprkos tome, ne može a da se ne prizna da su se bataljoni uopšte dobro držali u borbi. Naročito 19. bataljon pod kap. Mesićem.¹⁶

3. Zapreke

Neprijatelj je Krbavsko polje osigurao zaprekama u manjem obimu nego što se očekivalo. Polaganje mina engleskog porekla vršeno je na dosadašnji način i, prema količini i načinu polaganja, nema nekih novih momenata. Veće zapreke od drveta postavljene su jedino na putu od Vrebac za Ledenice. Potkopavanje i nasipanje kamenja nisu mogli u većoj meri da uspore saobraćaj mot. vozila niti da ga ograniče. Ni u jednom slučaju zapreka nije bila osigurana i vatrom. Za vreme borbenih dejstava samo su postavljane pojedinačne zapreke. Neprijatelj za to jednostavno nije imao vremena.

4. Uporišta.

Ni u jednom slučaju kao i u ranijim operacijama nije uspelo da se likvidiraju stambeni objekti, ustanove, škole, radio-stanice itd. Blagovremeno upozorene, ove ustanove su mnogo pre bile premeštene. O pojedinostima njihovog sastava i delovanja, samo u retkim slučajevima moglo se nešto saznati u samim mestima, pošto je stanovništvo, iz straha od ustaša, bez izuzetka pobeglo. Pripadnici operativnih jedinica, pak, nisu mogli o tome ništa da kažu.

5. Skladišta

Skladišta svih vrsta, prema podacima iz raznih izvora, većim delom su pronađena i sadržaj sklonjen. Nemoguće je opisati pojedina skladišta. Najupečatljiviji je bio Laudonov gaj. Ova Laudonova šuma sastoji se od visokih borova, dru-

---

¹⁵ GŠ NOV i POH uputio je 13. maja Štabu 11. korpusa NOVJ sledeću depešu:

»Javite kakva je politička situacija na sektoru gdje neprijatelj vrši ofanzivu. Da li neprijatelj pali? Je li narod izbegao«.

Na to je Štab 11. korpusa NOVJ odgovorio 14. maja 1944:

»Neprijatelj je spalio Srednju Goru, Podlapac, Tolić, Mekinjar. Teški ranjenici su u Srednjoj Gori u zemunicama. Lakši su prebačeni uglavnom na prostor Kamensko — Bijeli Potok... Nameravamo sa ranjenicima krenuti preko Plješivice pravcem Kordun...« (tom V, knj. 27, dok. br. 164, obj. 112).

¹⁶ Verovatno: Milan.

gi delovi od belogorice sa gustim šibljem, a severni deo od retkog listopadnog drveća. Zemljište je peskovito kao u pokrajini Brandenburg. Ove pogodnosti su banditi iskoristili. Duž puteva ali i dalje odatle, po čitavoj šumi, raspoređena su bezbrojna manja i veća skladišta. Sama skladišta su bila vrlo različita. Njihovo maskiranje delimično nepotpuno, a delom takvo da su se mogla pronaći samo pomoću specijalnog minoistraživača. Često su rupe imale veličinu 1x2 m. Oruđa su bila neposredno uz sam put potpuno ukopana u zemlju, prostor popunjen peskom. Posle su pronađene pravilne podrumске prostorije veličine soba za stanovanje, koje su mogle biti izgrađene samo velikim angažovanjem radne snage i višenedeljnim radom. One su bile uredno obložene i snabdevene poklopcem koji nije propuštao vodu i u njih se moglo ući samo kroz ulaz veličine jednog kvadratnog metra. U jednom slučaju više ovakvih podruma bili su povezani hodnicima.

Minoistraživač se naročito dobro pokazao u Laudonovom gaju. Ipak, treba uzeti u obzir da je baš iz tog razloga bio otkriven mali broj skladišta hrane i odeće, dok su municija, naoružanje i aparati bili odmah registrovani. Plen u Laudonovom gaju bio je zamašan. Bez obzira na to, sigurno je da je to samo jedan deo postojećih rezervi. Sadržaj skladišta potiče većim delom od italijanskih kontingenata. Samo američke puške, konzerve, so i mali broj delova uniformi, kao i sanitetski materijal, su savezničkog porekla.¹⁷ Pretpostavlja se da je više puta spominjana isporuka naoružanja ili još brižljivije sakrivena ili da su saveznici uglavnom doturali naoružanje i uniforme italijanskog porekla.

Kamioni koji su za vreme čitave operacije zaplenjeni, sa malim izuzetkom, bili su odvučeni na potpuno nepristupačna mesta. Oni se nisu mogli videti iz vazduha a tamo gde drveće nije bilo gusto bili su pažljivo maskirani granjem. Radilo se skoro isključivo o italijanskim vojnim vozilima, koja su samo u izvesnim slučajevima bila sposobna za vožnju ili se mogla osposobiti za vožnju jer su nedostajali točkovi i osnovni delovi motora. Za odvlačenje ovih olupina u većini slučajeva bilo bi potrebno angažovanje tegljača tako da se, sa malim izuzetkom, moralo odustati od njihove dalje upotrebe.

Štamparija, za koju je rečeno da je u Korenici, pronađena je u jednoj prirodnoj pećini kod Šeganovac (3 si. Korenica). Pre toga zarobljen je jedan Jevrejin, koji je radio kao slugač u štampariji, ali nije mogao da pokaže skrovište.

---

¹⁷ O pljački skladišta u Laudonovom gaju i Krbavici vidi tom V, knj. 27, dok. br. 92, a o evakuaciji ostalih zemunica Ekonomskog odseka GŠ NOV i POH vidi dok. br. 95 u istoj knjizi.

Jedan seljak koji je u blizini mesta bio uhvaćen i koji je banditima pomagao u radu, pokazao je put do pećine. Radi se o jednoj automatskoj štamparskoj mašini sa tipkama sa latinskim slovima. Mašina je bila potpuno rastavljena, valjci nisu mogli biti pronađeni, izvesni delovi bili su razbacani po obronku. Prema izjavi Jevrejina štamparija je štampala novine »Vjesnik« i »Srpska riječ« kao i propagandističke brošure. Štampani materijal nije pronađen ali boje, srednja štamparska hartija i hartija za pakovanje jesu. Delovi štamparije su uništeni.

U istoj pećini pronađena je jedna kasa sa devizama, vrednosti od oko 25.000 RM. Devize su se sastojale od jugoslovenskih i srpskih dinara, kuna, italijanskih lira i savezničkog okupacionog novca AMGOT za južnu Italiju (lire). Razna sredstva plaćanja potvrđuju očigledno izveštaj da je Tito njihovu ravnopravnu važnost na njegovoj teritoriji primao.

6. Služba veze

Postojanje široko razgranate i dobro održavane telefonske mreže za rejon Kravsko polje više puta je javljano. Vodovi sa neizoliranom žicom stvarno su postojali u velikom broju i na veća udaljenja, npr. Korenica—Udbina; Bunić—Udbina. Vod od Plitvički Ljeskovac — Uvalica protezao se preko izolatora koji su, bez razlike, bili zabijeni u stabla. Telefonske centrale nisu mogle da se pronađu, međutim kod Tuka (3 sz. Bunić) zaplenjeni su uređaji za vezu. Bataljon za vezu poskidao je veliki deo neizoliranog telefonskog kablova.

7. Propaganda

U većim mestima, ali i između njih, ponovo su postavljeni do 4 m dugi panoi. Manji panoi iste izrade pronađeni su na kućama i ogradama. Poznate parole na zidovima kuća nisu pokazivale neke specifičnosti u odnosu na sadržaj ili ispisivanje. U Korenici, na zgradi opštinskog narodnooslobodilačkog odbora, bile su postavljene jedna pored druge slike Tita i Lenjina. U pojedinim slučajevima izgledalo je da se naročita pažnja poklanjala ispisivanju i crtanju, pošto su se za to koristili stručnjaci. Gde je vreme dozvoljavalo, komunističke parole zamenjivali su propagandni vodovi nacionalnim natpisima.

Potpuno likvidiranje zalih na teritoriji Kravskog polja može da urodi plodom samo ako rejon bude stalno zaposednut od naših jedinica. Onda može da uspe da se, pomoću civilnog stanovništva koje se vraća nazad, pronađu sva glavna skrovišta. Niže navedeni pregled daje sliku o gubicima neprijatelja. Operacijom prouzrokovan poremećaj u obuci, službi

veze, funkcionisanju službe snabdevanja i moralni poraz verovatno će uticati da Krbavsko polje neće više poprimati dosadašnji značaj glavnog uporišta Glavnog štaba Hrvatske.

Od naročitog značaja je ipak prekid savezničkog dotura vazдушnim putem i onemogućavanje izgradnje aerodroma za savezničko i banditsko vazduhoplovstvo. Već više od godinu dana razni izvori govore o tome da su kod Bjelog Polja i Udbine uređeni aerodromi ili da su u izgradnji. Kod Bjelog Polja ceo rejon koji bi došao za to u obzir običen je putničkim automobilom i ni najmanji nagoveštaj za izgradnju aerodroma nije otkriven. Nisu pronađeni ni tragovi o uništenim uređajima. Kod Bjelog Polja postoje pak mogućnosti za uzletanje i spuštanje aviona usled ravničastog i šljunkovitog terena, ali nisu uopšte preduzeti ikakvi radovi koji bi mogli da se protumače kao pripremanje aerodroma.

Nasuprot tome kod Udbine u. z.¹⁸ 2,5 si., između 726 i 747, moglo se stvarno konstatovati početak radova na jednom aerodromu.¹⁹ Jasno se videlo da je jedna površina od 150 m x 1000 bila označena stubovima debljine ruke i 40 cm dužine na rastojanju od 80 m. Uglovi su naročito bili označeni sa metar visokim borovim granama pričvršćenim kamenjem. Osim ovih radova, nisu se mogli zapaziti ni najmanji znaci o uređenju aerodroma. Neverovatno je da je postojao neki iole vazdušni saobraćaj. Nigde nisu bili primećeni tragovi od aviona koji su se verovatno spuštali ili podizali. Sveži drveni stubovi navode na zaključak da je obeležavanje izvršeno tek poslednjih nedelja. Izgleda da su svi izveštaji o uređenju aerodroma bili mnogo preuveličani i da su nastali više kao plod mašte nego na osnovu uvida agenata. Da je postojala organizacija banditskog vazduhoplovstva, prema pronađenim dokumentima, u to nema sumnje. Ali ona je 99% bila samo na papiru. Na kraju se može zaključiti da je za značaj Krbavskog polja kao avio-baze na kraju potpuno beznačajno da li će se na takozvanim aerodromima nešto poboljšati ili ne, pošto se mnogobrojne površine po svojoj prirodi bez daljnog mogu koristiti kao poletno-sletne staze.

Neprijatelj je izgubio:

A. 186 izbrojanih, 250 prema proceni poginulih, 117 zarobljenih, 13 prebeglih.

---

¹⁸ Ungefähr zum (otprilike, oko).

¹⁹ Tu se nalazila avio-baza s jednim avionom (tom V, knj. 27, dok. br. 164, obj. 83).

B. 485 pušaka	1 automatsku štamparsku mašinu
1 pt pušku	1 kasu za novac (sadržaj: vrednost: 25.000 RM)
123 mitr.	5 ormana za telef. priključke
20 postolja za mitr.	11 telefona
14 minobacača	1 oprema za bolnicu (vredna)
21 top	6 kamiona sanit. materijala
219,5 tone municije	6 vreća san. pribora
4 tenka	1 aparat za kiseonik
49 kamiona	1 sanduk potkivačkog materijala
6 put. automobila	8 praznih buradi za benzin
2 motorcikla	2 skladišta municije dignuta u vazduh
1 tešku prikolicu za kamion	2 aparature za film
31 seljačka kola	2 šivaće mašine
2 radio-stanice u automobilu	3 pisaće mašine
432 auto-gume	100.000 cigara
6.800 litara pogonskog goriva	15 vreća soli
1.000 litara motornog ulja	15 centi zobi
2 motorne pumpe za benzin	13 tona žitarica
1 stok delova za mot. vozila	20 sanduka ribljih konzervi
2 pa reflektora	1 tona mesnih konzervi
1 daljinomer	7.815 ovaca
57 konja	22 svinje
1.035 goveda	
2 tovarna grla	
1 baterijski durbin za osmatranje	

Šojer²⁰
poručnik

²⁰ Scheuer. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIJE OD 25. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA PREDUZIMANJE MERA PRI NAPADU NA VRHOVNI ŠTAB NOV I POJ KOJI SE, PREMA PODACIMA SPECIJALNE JEDINICE »KIRHNER«, NALAZI NA PROSTORU POTOCI—UVALA¹

STROGO POVERLJIVO

Radiogram

Predato: 25. 5. 2100

Primljeno: 26. 5. 0130

KR

Ia, str. pov br. 857/44
26. 5. 44²

XV brd. AK

Specijalna jedinica »Kirhner«³ (Div. »Brandenburg«) javila 23. 5. uveče: 1.) Prema tvrđenju osvedočenog poverenika, Glavni štab i Tito preselili su se poslednjih dana iz hrv. Drvara u Potoci—Uvala⁴ (20 isi. Drvar). U Drvaru i Ribniku još štab Korpusa.

2.) Svi znakovi govore u prilog **Potoci**.

Agenti, uprkos upozorenju, potpuno ubeđeni.

Iz **Potoka** evakuisano stanovništvo. Kirhner [ide] direktno u objekat da bi se sam uverio. U noći dostaviće izveštaj. Borbena grupa 7. SS-brd. div. formira, uključivanjem delova ljudstva bat. »Beneš« koji su potčinjeni 7. izv. bat, lako pokretne specijalne jedinice, jačine četa, sa zadatkom da što je brže moguće prodru do **Potoci—Uvala** da bi pravovremeno izvršile napad na **Titov** Generalštab ili da bi ga bar gonile, u slučaju da pre vremena napusti sedište štaba. Treba predvideti angažovanje dovoljno jakih snaga Bobbene grupe 7. SS-brd. div. na **Potoci—Uvala** za upotrebu ovih poternih četa.

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 645—6.

² Dopisano rukom na radiogramu.

³ Kirchner. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁴ Taj podatak nije bio tačan. Vrhovni štab sa drugom Titom nalazio se u pećini u Bastasima, pa je u pećinu, više Drvara, prešao uoči 25. maja dok su se ustanove VŠ NOV i POJ nalazile u Drvaru i zaseocima oko Drvara. Tada su se na prostoru Potoci — Uvala nalazile samo neke od ustanova VŠ NOV i POJ (Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 101 i 102).

Treba uspostaviti radio-vezu sa jedin. »Kirhner«, koje se nalaze u rejonu **Potoci—Uvala**, preko K-de 2. OkA ili neposredno sa Bat. »Vildšić«⁵ (Div. »Brandenburg). Zahtev za učesće vazduhoplovstva u napadu na **Potoci—Uvala** uputiti blagovremeno preko K-de korpusa.

K-da 2. OkA, Ia, str. pov. br. 1543/44

FdR.

....⁶

BR. 71

NAREĐENJE KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 25. MAJA 1944. PRVOM PUKU »BRANDENBURG« ZA DEBLOKIRANJE OPKOLJENOG 500. SS-PADOBRANSKOG BATALJONA U DRVARU, U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

Telegram

1. puku »Brandenburg«

5696 — 25. 5. — 2355

nar. Yu — 80 26. 5. 0418²

500. SS-padobranski lov. bat. na dominirajućim položajima u Drvaru opkoljen od neprijatelja.³ Izvlačenje nemoguće. 70 ranjenika. Puk nastavlja napad u praskozorje i deblokirače posadu u **Drvaru**.⁴

Pfaferot⁵

XV brd. AK

Ia, pov. br. 2743/44

25. 5. 44.

⁵ Wildschütz

⁶ Nečitak potpis.

¹ Snimak overenog teleograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 768.

² Dopisano rukom, i verovatno znači da je 26. maja u 04.18 časova naređena upotreba aviona Yu-80 za transport ranjenika.

³ Opkoljavanje 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona u Drvaru izvršila je 3. brigada 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, jedan bataljon 1. brigade 6. divizije i 1. bataljon 1. brigade 9. NOU divizije (Grupa autora, *ORNJ*, str. 103 i 104).

⁴ Deblokadu nije izvršio 1. puk »Brandenburg«, već Borbena grupa »Vilam« (»Willam«) 373. legionarske divizije »Tigar« (vidi dok. br.

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 25. MAJA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O POČETNIM DEJSTVIMA POTČINJENIH JEDINICA ANGAŽOVANIH U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

KR
 Telegram K-di 2. OkA Ia/Ic 25710 26. 5. 0935
 prim. 1035
 šifr. 1137
 pred. 1402

Operacija »Reselšprung«:

Koncentrični napadi borbenih grupa svuda su naišli na neprijatelja spremnog za odbranu, koji je pružao žestok otpor na izgrađenim položajima i delom u protivnapadu. Čitavog dana dejstvovalo je savezničko vazduhoplovstvo, koje je naročito dejstvovalo u rejonu **Bihać** i tuklo aerodrom i mot. ciljeve.

500. padobranski lov. bat. čistio je posle spuštanja mesto **Drvar** i branio grad. Nisu ustanovljeni nepr. operativni štabovi. Plen. Do podne 70 sopst. ranjenika.

373. puk. grupa, koja je napadala, i zbog probojne snage bila ojačana 373. izv. bat., zauzela je u borbi protiv delova 6. div., koji su se u toku dana stalno pojačavali, rejon **Vagan**

81 i AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7: izveštaj Štaba 1. puka »Brandenburg« od 20. juna 1944. o dejstvima u operaciji »Reselšprung«).

U vezi opkoljavanja toga bataljona, maršal Tito, u razgovoru s delegacijom opštine Drvar 15. aprila 1974, između ostalog, rekao je i sledeće:

»Poznato je kako se to dalje odvijalo. Nijemci su po Drvaru divljali, poubijali su dosta ljudi, naročito omladine. Tražili su mene... Padobransci nisu ništa našli nego to odijelo, koje je bomba pocijepala... I izdržali su dok nije došla lička brigada (reč je o Pratećem bataljonu i Oficirskoj školi koji su branili prilaz pećini i 3. ličkoj brigadi koja je pristizala u pomoć — prim. red.). Kada je ona stigla, razumije se, situacija se sasvim izmijenila. Nijemci su bili sabijeni na groblje. Zaklanjali su se iza spomenika, iza križeva i betonskog zida. A naši su ih bacačima tukli, tako da je neprijatelj imao grdne gubitke. ... Grdno su nastradali. Dakle, ovaj desant nije uspio, kao onaj Skorcenijev tamo gdje je Musolini bio zatočen...« (*Politika ekspres*, 1. juni, 1974, str. 2).

⁵ Verner.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 639.

² Svi podaci (delovodstveni) o primopredaji dokumenta dopisani su rukom.

³ Nečitak paraf.

(3 ji. **Trubar**). Nepr. potivnapad u bok odbijen. Naše izvidnice na visovima 6 i. **Trubar** morale su uveće, zbog protivnapada, da se povuku. Borbena grupa krenula je u 04.30 časa na **Drvar**.⁴ Izbrojana 54 poginula neprijatelja, naših 5 poginulo, 22 ranjeno, neznatan plen.

92. mot. puk zauzeo je, uprkos zadržavajućoj borbi neprijatelja i mnogobrojnim zaprekama, rejon 14 ji. **Bihać**. I dalje u borbi.

54. izv. bat. odbacio neprijatelja prema jugu i sa pridolom lov. brig. prodro na planinske visove 13 j. **Bos. Krupa**. Okl. gren. juriš. bat., pošto je premostio mnoge zapreke iza neprijatelja koji se povlačio, prodro je do rejona 4 jugozapadno **Sitnica**. U daljem prodiranju ka **Ključu**.

Puk. grupa 7. SS-div. bori se protiv žestokog otpora kojeg pruža 1. prol. div. Visove oko **Podrašnica** (9 z. **Mrkonjić-Grad**) zauzela i od **Jezerca** prodrila prema jugozapadu do oko odseka potoka i j. **Šipovo**. 1. nepr. oruđe izbačeno iz stroja. Sa 105. SS izv. bat. nema veze.

1. puk »Brandenburg, posle uklanjanja više drumskih zapreka, odbacio neprijatelja sa visova 4 z. **Grahovo**. Porušeni mostovi i zapreke na putevima usporavaju pokrete mot. kolone za 2 dana⁵. Zadatak: zauzeti **Grahovo** i s. odatle prodrati u šumoviti predeo i očistiti. Puk prema izveštaju k-ta puka nije sposoban za izvršavanje spec. zadat.[ka].⁶

Ic/Ia

XV brd. AK, pov. br. 2748/44

25. 5. 44.

Pfaferot

4

⁴ Vidi dok. br. 81.

⁵ Bliže o tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7: izveštaj Štaba 1. puka »Brandenburg« od 20. juna 1944. o dejstvima u operaciji »Reselšprung«.

⁶ Najverovatnije da se to odnosi na zadatak koji je puk dobio u vezi s deblokiranjem opkoljenog 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona. Bliže o oceni sposobnosti toga puka vidi dok. br. 82.

NAREĐENJE KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA
NAROČITU UPOTREBU OD 25. MAJA 1944. POTČINJENIM
JEDINICAMA ZA PRODUŽENJE OPERACIJE »ŠAH«, U SMA-
NJENOM OBIMU, NA PROSTORIJI VOJNIC — BARILOVIĆ
— R. KORANA — MIHOLJSKO¹

STROGO POVERLJIVO

K. T. B.

K-da LXIX AK z. b. V.

K. H. Qu. 25. maj 1944. 338

Ia, str. pov. br. 745/1888/44

12 primeraka
10. primerak

Pred.: Operacija »Šah«

- 1). Usled nastalih važnih izmena u formaciji naših snaga, operacija »Šah« sprovede se u manjem obimu.² Cilj operacije sada je da se u rejonu Vojnić — Barilović — reka Korana do Bukovac — Miholjsko postojeće snage bandi sabiju i unište.
- 2.) Biće angažovani:
  - a) *Borbena grupa »Hameršmit«* (Komandant p. puk. Hameršmit«)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 445—6. Na više mesta u dokumentu su vršene ispravke i dopisivanja rukom.

² Reč je o angažovanju 92. motorizovanog grenadirskog puka u operaciji »Reselšprung«, kao i o izvlačenju iz borbe Borbene grupe »Arent«. Borbena grupa »Arent« dejstvovala je u operaciji »Šah« od 23. do 27. maja, kada je, posle teških borbi s jedinicama 7. i 8. NOU divizije, iznurena i sa većim gubicima, povučena u Petrinju. Naime, Borbena grupa »Arent«, usled zabune u prenošenju naređenja, prešla je u napad 23. umesto 24. maja, i potom 25. maja bila opkoljena kod Katinovca i Starog Sela od jedinica 2. i 3. brigade 7. divizije i 2. brigade 8. NOU divizije. Nalazeći se u teškoj situaciji, Borbena grupa »Arent« nije mogla da izvrši proboj, pa je K-da 69. AK z. b. V. naredila Borbenoj grupi 1. kozačke brigade da izvrši deblokadu opkoljene grupe. Za deblokadu Borbene grupe »Arent« upućena su 4 bataljona (1. konjički puk i 1 bataljon iz 2. puka). Deblokada je izvršena 26. a Grupa se potom, preko Gline, 27. maja uputila u Petrinju. U ovoj borbi 1. bataljon je imao 15 mrtvih i 45 ranjenih, dok se, na primer, 5. četa vratila u Petrinju samo sa 45 ljudi (vidi dok. br. 65, AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 35 i 44: izveštaji Borbene grupe »Arent« od 25. maja, s. 49 i 52: izveštaj i naređenje K-de 15. BAK-a u vezi situacije s Borbenom grupom »Arent«; Franc Šraml, n. d., str. 187—188).

Jedinice: 1. rez. lov. puk
55. izv. bat.
Okł. izv. vod. LXIX AK z.
b. V.

b) *Borbena grupa »Berger«*³ (Komandant major Berger)
Oficir za vezu kod K-de korpusa major Marek.⁴

Jedinice: jedan bat. Poglavnikove tjelesne garde,
7. policijski bat.
1 vod tenkova

c) *Borbena grupa »f. Bose«*⁵ (Komandant pukovnik f. Bose [v. Bosse]).

Jedinice: 1. konj. puk
2. konj. puk
I/55. ap

3.) *Zadaci za 25. 5. 44.*

a) *Borbena grupa 1. koz. brig. kreće u zoru 26. 5. 44. iz dosadašnjeg rejona i, nastupajući preko Vrginmost — Vojnić — Miholjsko, zauzima odsek potoka oko 3 km zap. Miholjsko, i tamo nastavlja vezu sa 55. izv. bat., koji prodire sa zapada, i u sadejstvu sa ovim sprečava provlačenje snaga bandi prema istoku i jugu. U Vojniću treba da uspostavi vezu sa delovima Borbene grupe »Poglavnik« koji dolaze sa severozapada i da je održava.*

Posle toga brigadu treba tako rasporediti da od Vojnića (uključno) do mesta dodira sa desnim krilom 55. izv. bat. može da osujeti proboj delova bandi u oba pravca, naročitu pažnju obratiti noću.

U noći 25/26. 5, sporednom operacijom treba iznenadnom akcijom likvidirati štab IV korpusa u Topuskom.

b) *Borbena grupa »Hameršmit« nastupa 26. 5. 44, s polaskom u 03.00 časova, sa 55. izv. bat. i mot. kolonom*

---

³ U ranijim naređenjima ova borbena grupa se zvala: *Borbena grupa »Poglavnik«* (vidi dok. br. 65), a u tač. 3, pod c), ovog dokumenta ponovo se pojavljuje taj naziv.

⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁵ U prethodnim naređenjima ova grupa se nazivala: *Borbena grupa 1. kozačke brigade* (vidi dok. br. 65), a isto tako i u tač. 3, pod b) i c), i u tač 4 ovog dokumenta.

putem Karlovac — Leskovac do Bukovac, sa Bat. »A«⁶ od Generalski Stol na zapadnu obalu Korane u rejon Kestenjak, sa Bat. »B« od Tounja, preko Primišlja, na zapadnu obalu Korane, u rejon s obe strane Bukovac, iznuđava prelaz preko Korane i upućuje 55. izv. bat. u pravcu Miholjsko do uspostavljanja veze sa delovima Borbene grupe 1. koz. brig.

Bat. »A« i »B« formiraju mostobrane i vrše borbeno izviđanja u istočnom pravcu. Pre svega treba nastojati da se veza između bat.[aljona] i sa I koz. brig. uspostavi i održava i onda kad Bat. »B« mora da se izuzme za drugu upotrebu.

- c) *Borbena grupa »Poglavnik«* nastupa 26. 5. 44, sa polaskom u 07.00 časova, iz Karlovca i sa Bat. »Poglavnik« dostiže opštu liniju Barilović — Krnjak (uklj.), sa 7. policijskim bat. Krnjak (isklj.) — Vojnić i tu se organizuje za odbranu, sprečava provlačenje snaga bandi prema severu. Sa Borbenom grupom 1. koz. brig. treba u Vojniću da održava vezu. Sa borbenom grupom »Hameršmit« na istočnoj obali reke Korane treba uspostaviti vezu borbenim izviđačkim patrolama.

4.) *Namere za 27. 5.*

Uništenje sabijenih neprijateljskih snaga istovremenim napadom na Krnjak delova Borbene grupe I. koz. brig., Bat. »A« i 55. izv. bat. Pojedinstosti za sprovođenje K-da korp. naredice 26. 5. odn. 27. 5.

- 5.) Veze i izveštaji shodno korpusnoj zapovesti za operaciju »Šah« od 20. 5. 44.⁷

- 6.) Komandno mesto Korpusa: K. H. Qu. Zagreb, od 27. 5. ujutro Karlovac.

Za Komandu Korpusa
Načelnik štaba

...⁸

---

⁶ Nemački 1. lovački rezervni puk imao je u svome sastavu i dva bataljona: Bataljon »A« i Bataljon »B«, sa po 5 četa. Brojno stanje puka 1. juna 1944. iznosilo je 3.993 oficira, podoficira i vojnika (AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 863).

⁷ Bliže o toj zapovesti vidi dok. br. 65, a o izveštajima tom V, knj. 27, dok. br. 200 i 202, AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 726, 754, 755—8, 759—67 i AVII, Ndf, reg. br. 19—15. k. 6/A.

Operacija »Šah« završena je 30. maja neuspehom jedinica 69. AK z. b. V. Prema izveštaju 69. AK od 1. juna, korpus je imao 54 mrtva, 137 ranjenih i 16 nestalih. O tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 794; ratni dnevnik K-de 69. AK za 1. juni, r. 1547, s. 874; izveštaj 69. AK od 30. maja 1944. o završetku operacije.

⁸ Nečitak potpis. Načelnik štaba 69. AK u to vreme bio je generalštabni pukovnik Hans Štajnbek (Steinbeck) i verovatno da je on ovaj dokumentat i potpisao.

Dostavljeno prema konceptu.

°Svetleći signali:

belo: tu se nalazimo

crveno: neprijatelj napada

zeleno: prenošenje vatre.

BR. 74

**IZVEŠTAJ 1. PUKA »BRANDENBURG« OD 26. MAJA 1944.
KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O TOKU
I REZULTATIMA BORBI U OPERACIJI »MORGENŠTERN«¹**

POVERLJIVO

Ia, pov. 2994/44, 4. VI. 1944²

Komandno mesto, 26. 5. 1944.

1. puk »Brandenburg«
Od. Ia, pov. br. 229/44.

Op. Gen.⁵

Prilog uz
K. T. B.
Br. ....³

Šef	6.6	⁴
Ia	4.6	
01		

*Borbena izveštaj
o operaciji »Morgenštern« od 10. 5. do 17. 5. 1944.*

A. Neprijatelj: 10. 5. 1944. u 19.30 telegram, vrlo hitno, od XV (brd.) AK, Ia, 1. puku »Brandenburg«:⁶

- 1.) 1. puk »Brandenburg«, bez II bat., za nastavljajanje jedne operacije, koja je u toku, u **Krbavskom polju** biće potčinjen 392. diviziji i prebačen u **Udbinu**. Marševska ruta **Knin — Srb — Lapac — Mazin — Udbina**. Polazak odmah. Komandant puka u Komandu korpusa.

⁹ Dalji tekst na originalu dopisan rukom.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 245—50. Na dnu margine prve strane dokumenta nalazi se pečat prijema K-de XV (brd.) AK (4. jun 1944, Br. pov. 673/44).

² Dopisano rukom, datum utisnut numeratorom.

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca. U horizontalnim rubrikama, na pečatu označenom sa objašnjenjem broj 4 nalaze se 3 parafa. U prvoy horizontalnoj rubrici je paraf Pfaferota, a u ostale dve su parafi čije poreklo redakcija nije mogla da ustanovi.

⁵ Dopisano rukom (opunomoćeni general).

⁶ Vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 293.

- 2.) Mostove **Bribirske Mostine** i **Skradin** treba da drže pozadinski delovi. Ovi i II bat. (angažovan u rejonu **Vrpolje** za osiguranje puta **Šibenik — Trogir**) do povratka puka biće u taktičkom pogledu potčinjeni 264. peš. div.«

U 19.35 č telefon. naređenje puka I i III bat. Prvi stepen bojne gotovosti. Napuštaju se garnizoni **Đevrske** i **Kistanje**. Pozadinske delove I/1. prebaciti u **Benkovac**. Bat.[aljoni] u 20.00 č da upute kod mosta **Bribirske Mostine** lica za prijem naređenja. U 19.40 pismeno naređenje puka bata[ljonima]:

Naređenje puka br. 19/44

- 1.) Po naređenju XV (brd.) AK, puk će bez II/1. biti angažovan za nastavljanje jedne već započete operacije i odmah po izvršenoj pripremi za marš kreće za **Udbinu**.
- 2.) *Marševska ruta: Skradin — Knin — Srb — Lapac — Mazin — Udbina.*
- 3.) *Dužina marša: oko 200 km.*
- 4.) *Trajanje operacije: verovatno 6 dana.*
- 5.) Pojediniosti o operaciji još nisu poznate puku.
- 6.) Mostove **Bribirske Mostine**, **Skradin** i dalje treba da osiguravaju i drže delovi puka.
- 7.) **Kistanje**, **Đevrske** kao garnizoni se napuštaju.
- 8.) *Pripreme*
  - a) *osiguranja:*

Most **Skradin** Štab puka
Most **Bribirske Mostine** i garnizon **Benkovac** objedinjeni pozadinski delovi I/1. i III/1. pod komandom p.por. Jegera.⁷
- 9.) *Telefonske linije: Bribirske Mostine — Kistanje* treba, na osnovu direktive oficira za vezu puka, demobilisati.
- 10.) U garnizonima treba obavestiti tamošnje jedinice da se **Kistanje** i **Đevrske** za nekoliko dana napuštaju, pošto puk privremeno odlazi.
- 11.) *Potčinjavanje:* Svi delovi puka koji ostaju biće potčinjeni 264. peš. div. P.por. f. Moric⁸ zastupaće sve interese puka i istovremeno preuzima komandu nad svim delovima koji ostaju.

---

⁷ Jäger. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁸ Von Moritz. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

12.) Bataljoni odmah preduzimaju pripreme za marš. O gotovosti za marš obavestiti puk.

U 22.00 č bataljoni su krenuli na marš za **Udbinu**. K-t puka krenuo je ispred puka i javio se korpusu radi uvođenja u situaciju.

Situacija:

Banditi se sa 2 brigade nalaze u rejonu **Krbavsko polje**, zatim u rejonu se nalaze velika skladišta za snabdevanje i visoke upravne ustanove bandita. Put do [Velike i Male] **Popine** osiguran, do **Gračaca** treba računati sa slabijim neprijateljem, od **Gračaca** do **Udbine** situacija kod neprijatelja nepoznata. Visoravan **Krbavsko polje** služi banditima kao avio-uporište. Ovde savezničko vazduhoplovstvo svakodnevno baca opremu i potrebe za snabdevanje.

B. *Naša situacija:* Sa si., i. i sz. prodrle 3 borbene grupe prema visoravni **Krbavsko polje**, koje su jačeg neprijatelja odbacile prema jugu i za sada se nalaze neposredno s. od visoravni.

Od strane XV (brd.) AK *planirano:* operacija »Morgenštern«, koncentrični napad na visoravan **Krbavsko polje**, za to je angažovan 1. puk iz pravca juga.

11. 5. 1944. u 01.00 čas. usmeno naređenje od Ia XV (brd.) AK. p.puk. Valteru:⁹ puk nastupa od **Knina preko Palanka — Bulina na Gračac** i zatim otvara put za **Udbinu**. U **Udbini** potčinjava se 392. hrv. diviziji. Zadatke za operaciju »Morgenštern« [dobija] od 392. hrv. div. u **Udbini**.

Puk, bez 2. bat., stigao je 11. 5. u 17.00 bez smetnji u **Gračac** i tu se smestio. U 17.10 k-t puka dao je zadatak I/1. za izviđanje mosta 5 km sz. **Gračac**.

U 17.45 I/1. javio rezultate izviđanja. Posle kraćeg vatrenog okršaja stigao do mosta, most porušen, prelaz moguć gazom.¹⁰ K-t puka izdao zadatak I/1: u noći na 12.5. gaz tako urediti da vozila 12. 5. 44 u osvitak dana mogu lako da prođu.

Oslobađanje puta za Udbinu

Neprijatelj: Neprijatelj zatvara sa jakim snagama put **Gračac Lovinac — Udbina**. Neprijatelj treba da je dobro opremljen sa puškomitr., mitr. i minobacačima. Moguće je da ima i brd. topove. Put, verovatno, blokiran minama i zaprekama.

⁹ i ²⁴ Walther. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁰ Na pravcu Gračac — Udbina dejstvovala je 3. brigada 19. NOU divizije (tom V, knj. 27, dok. br. 61).

Odluka: Angažovanje bataljona u operaciji u vidu skokova sa *namerom*: oslobodjenje puta **Gračac — Lovinac — Udbina**.

12. 5. 1944.

Stvarni tok događaja:

U 04.00 puk je krenuo u nastupni marš ka **Udbini**. Marševski poredak: III/1, štab puka, I/1. Oko 05.00 čelo stiglo u **Ričići**. Od **Ričića** I/1. preuzeo čelo kolone sa zadatkom da prodre ka **Lovincu** i da ga zauzme.

Juž. od **Lovinac** prihvatile su borbu slabije grupe bandi, koje su, posle kraćeg vatrenog okršaja, odbačene prema s.

U 09.30 č, čelo je dostiglo **Lovinac**, u kojem nije bilo neprijatelja. Prema izjavama stanovnika, jedna grupa bandi, jačine oko 100 ljudi, u bekstvu je napustila mesto. U **Lovincu** je pronađeno i sklonjeno žito bandita.

I/1. je zatim, preko kote 661, 723, upućen od j. na **Ploča**, a 3/1, preko kote 733 i 772, od jz. na **Ploča**. Teška oruđa nadzirala su nastupanje bat. sa položaja 1000 m z. od kote 661. U nastupanju po vodovima, dobro naoružane banditske grupe srednje jačine odbačene su sa kote i, posle kratkog vatrenog okršaja, oko 11.00 č, zauzeta je **Ploča**. U **Ploča** uništeno je jedno skladište žitarica i jedno malo skladište oružja bandita.

III/1. upućen je na kote 661, 628, 733 i 934 sa zadatkom: zauzeti kote, slabim snagama osigurati ih i nadzirati nastupanje I/1. preko prevoja **Klanac** za **Udbinu** a zatim, po naređenju puka, sa pozadinskim delovima puka produžiti za **Udbinu**. Prilikom prelaza prevoja **Klanac** I/1, u nastupanju po vodovima, slomio je nepr. otpor u rejonu j. **Udbina**. Kod **Brda** zarobljen je jedan banditski konvoj za dotur i privedeni zarobljenici. Bez većeg otpora neprijatelja, samo razbijajući slabije neprijat. zaštitnice, oko 17.00 č, puk je stigao u **Udbinu**.¹¹ Jedna banditska grupa u bekstvu napustila je **Udbinu** prema s. I/1. upućen je da uništi banditsku grupu. Jaka olujna kiša otežala je vidljivost i omogućila pojedinim banditima da

¹¹ Udbinu su branili 3. i 4. bataljon 3. brigade 19. NOU divizije. Bliže o tim dejstvima 12. maja vidi tom V, knj. 27, dok. br. 80.

pobegnu. U **Jošane**, 7 km s. **Udbina**, pronađeno je jedno skladište municije. Preko noći puk se smestio u **Udbinu**. Sa 392. hrv. div. uspostavljena je radio-veza.

13. 5. 44. Zadatak za puk:

Pretraživanje rejonu **Srednja Gora** i pronalaženje skladišta za snabdevanje bandita.

Situacija kod neprijatelja:

U rejonu **Udbina** jedna brigada. Prema izveštajima Ic, u **Tolić**, 10 km sz. **Udbina**, štab Ličkog odreda¹² i sreski — KP.¹³ U **Podlapac**, 3 km z. **Tolić**, skladište municije. U **Srednja Gora**, 8 km jz. **Udbina**, skladište municije. Radionice u kući Ilije **Basta** i u delu naselja **Metić Dragi**. Zatim visoke upravne instance, skladišta Glavnog štaba u šumi jz. **Srednja Gora**.¹⁴ Treba računati da će neprijatelj vršiti miniranje u većem obimu.

Naša situacija:

Puk se smestio u **Udbini**.

Namera: pročešljavanje i čišćenje rejonu **Udbina** — **Pišać** — **Podlapac** — **Srednja Gora**.¹⁵

Zamišljeni razvoj događaja:

I/1. krenuće sa jednom jakom mot. grupom iz **Udbine** prema j., preko **Brda** — **Klaići** — **Srednja Gora**, sa 2. grupom, ojačanom četnicima, na putu od **Udbine** prema z., **Čojluk**, kota 890, severni izlaz **Srednja Gora**. Neprijatelja koji se bude pojavio treba primorati da prihvati borbu i uništiti ga. Privesti zarobljenike. **Srednju Goru** i teren na putu nastupanja treba detaljno pretražiti zbog eventualnih skladišta. Skladišta treba preuzeti. 3/1. ostaće za sada u **Udbini** da bi bio spreman kao udarna rezerva za 1/1. ili da prodo-

¹² Taj podatak je tačan (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 50).

¹³ Misli se na sreski komitet KP (Komunistische Partei). Redakcija nije mogla da ustanovi da li su ti podaci tačni.

¹⁴ Bliže o tim skladištima vidi tom V, knj. 27, dok. br. 92 i 95.

¹⁵ Na tom prostoru nalazile su se 2. brigada 35, 1. brigada 8. i 3. brigada 13. NOU divizije, kao i Divizion 11. korpusa. Opširnije o tome i borbama koje su vođene u tome rejonu od 9. do 14. maja vidi tom V, knj. 27, dok. br. 52 i 74.

rom prema **Mekinjar** za **Breštane**,¹⁶ 5 km s. **Mekinjar**, spreči eventualno povlačenje neprijatelja prema jz.

Stvarni razvoj događaja:

Mot. grupa I/1. prodrla je 13. 5. 1944. iz **Udbine** preko **Brda** za **Klaići**. U **Klaići** su napuštena vozila da bi se šumoviti predeo levo od mesta **Srednja Gora** pretražio. Od **Udbine**, na koti 961, 6 km z. **Udbina**, primećeni su jači pokreti bandi, III/1. dobio je zadatak da sa jednom četom, sa desnim naslonom na borbenu grupu I/1, prodre na kote 961, 911, neprijatelja koji se bude suprotstavio uništi i otkrije skladišta i zborišta bandita.

Borbena grupa I/1. i 10. četa pročešljali su teren bez jačeg otpora neprijatelja. 10. č sakupila je već krda stoke bandita i otpremila ih za **Udbinu**. Pošto je mot. grupa I/1. stigla na kotu 731, primetila je više velikih oblaka dima. Po napredovanju utvrđeno je da su banditi zapalili dva velika ital. automobila sa radio-stanicom i sa potpunom opremom. Tri bandita, koji su tamo držali stražu, ubijeni su u bekstvu. U blizini automobila sa radio-stanicom pronađeni su u okolnom šipražju jegan tegljač, jedna prikolica za motocikl, 2 superteška ital. mitr. Pri daljem prodiranju, posle uspostavljanja veze sa grupom koja se kretala peške, a koja je posle manjeg dodira sa neprijateljem stigla do severnog izlaza **Srednja Gora**, u nastavku pretraživanja rejona sz. — izlaz **Srednja Gora** pronađena je banditska bolnica za 100 ljudi koja je bila evakuisana.¹⁷ San. materijal i šatori sklonjeni na sigurno mesto. Manja skladišta municije i oružja pronađena su u pećinama ili zakopana ispod grmlja. K-t puka odlučio je, pošto se pretpostavlja da u ovom rejonu postoje još skladišta za snabdevanje bandi, da I/1. ostavi u **Srednjoj Gori** da bi 14. 5. još jednom detaljno pretražio čitavu okolinu.

Oko 16.00 č upućena je 9. č preko **Brda** — **Klaići** — **Srednja Gora** u rejon **Koviljača** sa zadatkom:

---

¹⁶ Štab 11. korpusa NOVJ nalazio se 12. maja u tome mestu (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 51).

¹⁷ Bliže o bolnici i evakuaciji ranjenika iz Srednje Gore vidi dok. br. 69, obj. 12; tom V, knj. 27, dok. br. 88, 102 i 105.

izvideti rejon **Koviljača** i skladišta za snabdevanje bandita zaposesti.

U večernjim časovima, jake banditske grupe napale su **Srednja Gora**. Posle dvočasovnog vatre-nog okršaja, banditi, koji su se probili do 30 m ispred naših položaja, odbačeni su nazad.¹⁸

Gubici neprijatelja: 15 poginulih, veći broj ranjenih, 1 zarobljen.

Naši gubici: 1 ranjen.

Komandno mesto puka, I/1, 9. četa ostali su preko noći u **Srednja Gora**, glavnina III/1, pozadina štaba puka i I/1. u **Udbini**.

14. 5. 44. *Situacija kod neprijatelja:* kao i 13. 5. 44.

Naša situacija: puk bez 10. č i pozadinskih delova u **Srednja Gora**. 10. č i pozadinski delovi u **Udbini**.

Namera: Pročešljavanje i čišćenje rejona **Podlapac — Jagodnje**.

Zamišljeni tok događaja: Upućivanje III/1. sa 9. i 11. č iz **Srednja Gora** za **Podlapac**, 10. č iz **Udbine** preko **Mekinjar** za **Podlapac**, I/1, pošto III/1. zauzme **Podlapac**, za **Jagodnje**.

Stvarni tok događaja:

U 04.50 č pošlo se u pročešljavanje i čišćenje rejona **Podlapac — Jagodnje**. U rejonu **Kokovilja** III/1. otkrio je 2 veća skladišta oružja i municije. Zaplenjen je jedan tenk. Zatim je III/1. produžio sa nadiranjem prema **Podlapcu** i zauzeo ga.¹⁹

I/1. krenuo je za **Jagodnje** i dostigao ga bez dodira sa neprijateljem. Bataljoni su pročešljavali rejone, poseli pojedina skladišta za snabdevanje. Zatim je uništeno 86 banditskih zaprežnih kola i veća krda stoke neprijatelja oterana za **Udbinu**.

Pročešljavanje terena i čišćenje rejona **Podlapac — Jagodnje** završeno u 19.00 č. Štab puka i III/1. smestili se u **Udbini** a 1. bat. u **Mekinjar**.

¹⁸ Ovde je reč o borbi koju je vodila 1. brigada 8. NOU divizije radi spasavanja ranjenika (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 102).

¹⁹ Pravec **Siroka Kula — Podlapac** branila je četa Komande mesta u **Perušiću**, dok je 3. brigada 13. NOU divizije kasno primila naređenje 11. korpusa NOVJ i, kada se uputila prema **Podlapcu**, neprijatelj je već zauzeo to mesto (tom V, knj. 27, dok. br. 61 i 74).

15. 5. 44. *Situacija kod neprijatelja*: jače grupe bandita povukle se iz rejonu **Podlapac — Jagodnje — Bulić** u rejon **Vrebac**.

Naša situacija: puk prikupljen u rejonu **Udbina**. 92. mot. p. 15. 5. 44. u napadu iz si. na **Vrebac**.

Namera: puk bez 1. čete, koja je upućena u **Gračac** za osiguranje jedne prazne kolone, pročelja i očititi rejon ji. **Vrebac**.

Zamišljeni tok:

Celim pukom prodreti do **Ploča**. Odatle III/1. napada preko kota 733, 695, 987 i 840 sa ciljem put **Vrebac — Podlapac**. Ostatak I/1, uz to i teško naoružanje III/1, nadziravaju nastupanje III/1. od puta **Ploča — Vrebac**.

Stvarni tok:

Puk je mot. maršem krenuo u 04.00 č iz **Udbine** za **Ploča** i oko 06.00 stigao u **Ploča**, bez naročitih događaja.

III/1. upućen je preko kota 733, 695, 987, 840 za **Vrebac**. Glavnina I/1. i 11. č krenuli su iz **Ploča** putem za **Vrebac** i obezbeđivali nastupanje III/1. Bez dodira sa neprijateljem, III/1. stigao je na kotu 833. Uništeno je više manjih skladišta žita. Sa kote 837, prilikom našeg približavanja, slabije banditske grupe povukle su se prema s. Na njih je 9. č otvorila bočnu vatru. Dostignuta je kota 937. Neprijatelj je slabim snagama na nepreglednom terenu izvršio napad na bok delova 9. č i drugim uvođenjem u borbu 9 č, koja je odmah krenula u napad, isti je odbačen. Odatle je bat. upućen prema jz. izlazu **Vrebac**.

I/1, nastupajući po ešelonima, stigao je, pošto je uništio manja gnezda otpora, u **Vrebac**. **Vrebac** bez neprijatelja. Posle jednočasovnog vatrenog okršaja neprijatelj je odbačen i povukao se prema si.²⁰

Oko 19.00 č operacija je završena.

Puk se prikupio u rejonu **Ilinac** i odatle je krenuo nazad za **Udbinu**.

---

²⁰ Prvi bataljon Ličkog NOP odreda je imao zadatak da brani **Vrebac**. Odred se tada nalazio pod komandom 3. brigade 19. NOU divizije, koja je u to vreme zatvarala pravce **Gračac — Udbina** i **Lapac — Udbina** (vidi tom V, knj. 27, dok. br. 61).

16. 5. 44. *Zadatak*: Od 392. hrv. div. 1. puku:

Operacija »Morgenstern« završena. Puk se vraća preko **Gračac** — **Knin** u stare garnizone.

U 11.00 puk je iz **Udbine** krenuo na marš za **Gračac** i tamo stigao oko 16.00 č bez naročitih događaja.²¹

U **Gračacu** novo hitno telegraf. naređenje XV (brd.) AK puku: Zbog neprijateljske situacije u rejonu **Gospić**, odmah krenuti. Od **Gračaca** preko **Obrovca**.²²

K-t puka odmah je uputio III/1. sa zadatkom da prodre do kote 952, razminira put i da osigura put za ostale delove koji treba da slede. U tu svrhu potčinjen je III/1. četvorocevni pa top. U 19.00 č III/1. dostigao je prevoj bez dodira sa neprijateljem. Štab puka i I/1. nastupili su u 19.00 č. Oko 23.00 č jedno mot. vozilo 15[t] 9. č naišlo je, 8 km si. **Obrovac**, na minu i remontna služba ga je improviziranim sredstvima opet osposobila.

U 24.00 č puk ponovo nastupa i dostiže.

17. 5. 44. u 01.00 č u **Obrovac**. U **Obrovcu** je dat jedan sat za teh. zastanak.

U 02.00 č naređen je nastavak marša preko **Karin** za **Benkovac**, gde se stiglo oko 05.30 č.

C. *Naši gubici*: 2 poginula

4 ranjena, među kojima p.por. Freleker,²³ koji je umro u bolnici.

1 lakše ranjen.

D. *Neprijateljski gubici*: 36 poginulih izbrojano.

45 poginulih na osnovu procene

11 zarobljeno

E. *Plen*:

1 bacač 81 cm

2 superteška mitr.

15 mitr. — 20 postolja za mitr.

163 puške

²¹ Tim naređenjem Štaba 392. legionarske divizije redakcija ne raspolaze. Međutim, postoji naređenje K-de 15. BAK-a od 15. maja 1944. Štabu 392. divizije da se iz operacije »Morgenstern« odmah izvuče 1. puk »Brandenburg« i uputi na marš preko Gračaca i Obrovca u rejon Gospića (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 261).

²² Bliže o tome naređenju vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 260.

²³ Froelecker. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

1 tona pešadijske municije
 0.6 tona municije za superteški mitr.
 120 mina za minobacač 8,1
 120 granata 15 cm
 36 mina za minobacač 3,7
 10 mina
 2 pa reflektora
 1 eng. radio-aparat za traženje po-
 moći na moru
 1 daljinomer
 1 komplet alata
 2 pekare
 1 put. vozilo
 1 ital. tegljač
 2 ital. radio-stanice na automobilu
 1 prikolica za motocikl
 4 cirade za kamion
 3 cirade za motocikl
 90 seljačkih kola
 2 banditske pekare (uništene)
 1 bolnica
 4 skladišta žitarica
 2200 ovaca
 340 goveda
 200 koza
 10 konja

F. Brojno stanje puka:

Štab puka	4 ofic.,	2 službenika,	10 podof.	47 vojnika
1/1. p	5 „	2 „	55 „	307 „
3/1. p	8 „	—	36 „	250 „

G. Iskustva: Kao pri ranijim operacijama.

Koncept potpisao
Valter²⁴

p.puk i komandant puka

Za tačnost:

...²⁵
kapetan

²⁵ Nečitak potpis. Moguće da je potpisano sa Vander (Wandeer).

**OBAVEŠTAJNI IZVEŠTAJ 373. LEGIONARSKJE DIVIZIJE
»TIGAR« OD 28. MAJA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG AR-
MIJSKOG KORPUSA O MESTU BORAVKA MARŠALA TITA
I VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ, ZAPLENJENIM DOKU-
MENTIMA, SAVEZNIČKIM MISIJAMA I POTREBAMA PO-
VEĆANJA SOPSTVENE PROPAGANDE RADI DEMORALI-
ZACIJE PROTIVNIKA¹**

KR

RADIOGRAM

Poslat: 28. 5. u 17.52
Primljen: 29. 5. u 06.15

6739 Ic
Šalje: 373. pd

15. brd. AK
Ic

Operativnoj grupi korpusa

Podaci o **Drvaru**

Samo mesto, zbog bombardovanja iz vazduha, raseljeno već pre »Resešprunga«. Na padinama planine štabovi bandita, naročito Glavni štab. Tito je stalno menjao mesto boravka oko Drvara, imao je u steni izgrađeno komandno mesto i delimično 15 m duboke galerije, koje su za sada, zbog zatrovanosti drvnim gasom, nepristupačne.² U **Drvaru** savezničke misije samo privremeno. Glavno sedište **Bos. Petrovac**. Sedište Sovjetske misije još nije otkriveno. U **Drvaru** 216. trup Abvera uhvatio 3 engl. i 1 američkog izveštača (propagandista) od kojih je 1 engl. izveštač pobjegao.³ Nije zatečena nijedna vojna misija. 216. trup Abvera zaplenio je mnogo pisanog materijala i karata,⁴ iz kojeg uglavnom proizlazi:

¹ Snimak radiograma (pisanog rukom) u AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 708—13.

² Opširnije o kretanju maršala Tita i članova VŠ NOV i POJ posle napuštanja pećine vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 111.

³ Zarobljeni su Englezi Džon Četvind Talbot (John Chetwind Talbot), dopisnik »Rojtera«, i Džon Frederik Slejd (John Frederik Slade), fotoreporter, kao i američki fotoreporter Ganter Erza Fauler (Gunter Erza Fawler), dok su novinara dr Stojana Pribičevića, Amerikanca jugoslovenskog porekla (Ličanina), posle dvanaestočasovnog zarobljeništa oslobodili pripadnici NOVJ. Zarobljeni novinar i fotoreporter bili su upućeni 30. maja u Sisak (vidi AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 739: izveštaj K-de 15. BAK-a od 15. juna 1944; *Politika ekspres*, U *Drvaru pre 30 godina*, od 10. maja 1974, str. 19).

⁴ Bliže o zaplenjenim dokumentima u Drvaru vidi AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 681 i 682.

- 1.) Obaveštenost bandita o nemačkom radio-saobraćaju, sa talasnim dužinama, sistemom šifriranja i sredstvima za šifriranje,
- 2.) Osobe za vezu u većim gradovima **Hrvatske**, fabrikama, pri hrvatskim državnim i vojnim ustanovama i pri nemačkim vojnim ustanovama.
- 3.) Organizacija sa ličnom formacijom većeg dela bandi.
- 4.) Prepiska **Čerčilovog** sina⁵ sa engleskom Vrhovnom komandom i Intelidžens-servisom.

Div. je još zaplenila važan materijal, naročito karte. Biće najhitnije dostavljen. Mnogo materijala je uništeno razaranjem SS-padobranskog bat.

Banditi, u noći na 26. 5. izvršili protivnapad sa I. i II/6. ličke div., koje su najhitnije prebačene iz rejona sz. **Drvar**, i sa III/1. div. od ji.

Prema izjavama zarobljenika i prebeglica, velika potištenost i povećan porast pojava demoralizacije kod bandi⁶ koje su dobile naređenje da se delovi, podeljeni na vodove, prikupe u planini **Klekovača**.⁷

Hitno se ukazuje: propaganda velikog obima pomoću letaka, koja će ukazati na vojnički uspeh zauzimanja **Drvara** i na udarnu snagu nemačkog Vermahta. Zatim dokazi koji doprinose razobličavanju laži pol.kom. i o skorom slomu bandi.—

Ic
F.d.R.
...⁸

⁵ Zaplenjeno je 12 pisama majora Randolfa Čerčila (Randolf Churchill), koji se kao član anglo-američke vojne misije nalazio pri VS NOV i POJ. Međutim, redakcija raspolaže samo informacijom, ali ne i pismima (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 675).

⁶ Taj podatak nije tačan. U razgovoru s delegacijom opštine Drvar, 15. aprila 1974, maršal Tito je, između ostalog rekao:

»... O toj operaciji se malo pisalo... Naši ljudi pokazali su se odlično. Ja sam gledao kako su mirno i hrabro dočekivali neprijatelja... Jedinice koje su se tamo kasnije nalazile imale su veoma teške situacije, na raznim sektorima, znam kako su krajiške jedinice oko Šatora i tamo dalje od njega imale teške sukobe. Pratila ih je glad, i svašta je bilo... Ja imam veliku obavezu da zahvalim narodu Drvara, ljudima toga kraja, koji su se tako junački, tako herojski držali. Bili su to primjeri zbilja visokog morala i velike hrabrosti...« (*Politika ekspres*, 1. jun 1974, str. 2).

⁷ U širem rejonu planine Klekovače nalazila se 6. proleterska (lička) divizija »Nikola Tesla« (tom IV, knj. 25, dok. br. 137).

⁸ Nečitak potpis.

INFORMACIJA VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 30. MAJA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA I USTANOVAMA O ISKUSTVIMA STEČENIM U OPERACIJI »KAMERJEGER« PROTIV 2. I 5. NOU DIVIZIJE¹

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia, pov. br. 3432/44

Prilog 124. K.T.B.
H. Qu., 30. 5. 1944.

Predmet: Zaključci iz iskustava stečenih u borbi sa crvenom Divizijskom grupom »Morača« (s. a. naređenje vojnoopr. k-ta Jugoistoka, Ia pov. br. 2414/44 od 24. 4. 44.)²

- 1.) *Neprijatelj* se bori fanatično.³ On je dobro naoružan i teškim naoružanjem. Snabdevanje municijom nije uvek dovoljno. Borbena obuka u jedinicama je loša. Veličina puta pređenog na maršu i u noći je izvrsna. Svoje uspehe traži iznenadnom pojavom na boku i u prepadima i noćnim napadima. Nije uvek lako da se pravovremeno primeti pokret njegovih glavnih snaga, pošto maskiranjem ili napadom delimičnim snagama na drugom pravcu ume veoma dobro da obmane. Dobro poznaje teren, kreće se ne putem, već brdskim stazama (putevi na visovima) uz vodstvo onih koji znaju put. Njegova obaveštajna služba je dobra. Posebno su omiljeni prevoji.
- 2.) Izviđanje ne sme nikada da se prekine. Svaki starešina je i bez zapovesti na to obavezan; ukoliko je jedna jedinica duže vremena postavljena na istom mestu, to može biti znak gubljenja vremena ako se početak naredenih pokreta odlaže zbog prethodnog izviđanja. Borbeno izviđanje mora se vršiti do u dubinu neprijatelja. Ono ne sme da služi samo osiguranju. Najvažniji zadatak izviđanja je da se ustanovi: »Gde je neprijatelj, u kom pravcu se kreće.« Drugi izveštaji o njegovoj jačini su od neznatnog značaja. Nadmoćnost naših jedinica u obuci i naoružanju dopušta da se prihvati i borba protiv brojno nadmoćnijeg neprijatelja. Imati u sebe poverenje! Izvi-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 858—61.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Bliže o borbama protiv 2. i 5. NOU divizije vidi dok. br. 33, 34, 37, 53 i 57.

đanje je najbolje osiguranje, a najbolje izviđanje je napad.

- 3.) Istovremeno sa izviđanjem ide rekognosciranje *zemljišta*. Proučavanjem karte i ispitivanjem stanovnika mora poći za rukom da se već prilikom pripreme jedne operacije ustanove planinske staze i uobičajeni brdski prelazi. Proučavanje i poznavanje ovih puteva je od odlučujućeg značaja za planiranje i uspeh u borbi protiv bandi u planini.
- 4.) I *oficiri* većih jedinica su većinom suviše daleko udaljeni od jedinica. Ne uzimajući u obzir gubitak u vremenu za dostavljanje izveštaja i zapovesti, time se isključuje lični uticaj na potčinjene i jedinice. Očekujem da je potrebno samo da se ukaže na to da bi se ubuduće postiglo poboljšanje. Bojazan od odgovornosti mora da iščezne.
- 5.) *Metode vođenja borbe:*
  - a) *Okružavanje velikih bandi* retko uspe; za velika okruženja nedostaju snage, a stvaranje uskog obruča neprijatelj uvek pravovremeno primeti, tako da može da se povuče.
  - b) Važno je da se što je moguće brže i iznenadno probije u redove neprijatelja koji je primećen i, bez dugog izviđanja pojedinosti i bez duge pripreme, primorati ga na borbu i tada ga više ne pustiti iz kandži.
  - c) Pravovremenom žurbom i temeljnim proučavanjem karti oficirima blagovremeno mora biti jasno rukovođenje borbom, naročito organizovanje vatrene zaštite. Dugo odugovlačenje daje neprijatelju vremena za protivmere i uglavnom je pogrešno u borbi protiv bandi.
  - d) Rejoni bandi moraju posle prvog pretraživanja da ostanu zaposednuti duže vremena. Pri tom svakom bataljonu treba dodeliti njegov rejon za temeljno naknadno čišćenje.
  - e) Bezuspešna je želja da se neprijatelj neutrališe samo zaprečavanjem izvesnih prevoja i raskrsnica nekoliko puteva, koje on u svako doba može da izbegne. Isto tako utvrđivanje bataljona i četa na položaju za kružnu odbranu nema nikakvog uspeha bez ofanzivnog dejstva prema spolja; to može da dođe u pitanje u najbolju ruku privremeno, za noć. Potpuno je besciljno kada jedan bataljon, koji je angažovan za zaprečavanje jednog puta, organizuje položaj za kružnu odbranu 1 — 2 km sa strane puta, i kada veruje da će time pri mesečini moći ispuniti svoj zadatak. Be-

skorisni su poduhvati koji se preduzimaju uzgred, samo u prolazu kroz rejon bandi, bez čišćenja među-prostora.

- 6.) Kod osobite naklonosti neprijatelja za noćne napade potrebno je
  - a) da se napad blagovremeno primeti (borbena predstraža na 1,1/2—3 km udaljenosti ispred glavne borbene linije; pojačana delatnost izviđačkih patrola)
  - b) da su izvršene sve pripreme za odbranu od noćnog vatrenog napada (zaprečna vatra, koja automatski treba da se otvori)
  - c) da se nekako izmeni dosadašnji raspored snaga, ako se pretpostavlja da ga je neprijatelj upoznao.
- 7.) Molim da se vodi briga o tome da iz jedinica iščezne »strah od boka«. Breša i otvoreni bokovi riskantni su u pokretu samo onda kada se ne zna ništa o tome ili kada otkaže izviđanje. Ko energičnim napadom primora neprijatelja na borbu protiv sebe, ne treba da ima nikakav strah za svoje bokove. Gotovo uvek brojno stanje neprijatelja na bokovima pokazalo se kao preterano ili pogrešno.
- 8.) Još uvek se jedinice suviše mnogo drže puteva, dok ih neprijatelj upravo izbegava. U planini je važno *da se u posedu drže visovi*. Samo onaj ko ima brda, ovladaće dolinama. Iz iskustva se zna da u Srbiji gotovo na svim planinskim grebenima ima staza koje se mogu upotrebljavati. Kod ispravnog postupanja, i u planini je isključeno iznenađenje. Teškoće u kretanju planinskim stazama nadoknađuju se boljim ovladavanjem terenom i boljim mogućnostima za osmatranje.
- 9.) *Saradnja sa vazduhoplovstvom je nedovoljna.* Osnovni principi za PVO⁴ službu osmatranja i raspoznavanja između zenilje i vazduha moraju biti opšte dobro svih starešina. Pravovremenim razvijanjem žutih platna, zastava sa kukastim krstom i ispaljivanjem raketa oranž boje, izbegavaće se greške.
- 10.) I snabdevanje iziskuje prethodno razmišljanje i improvizaciju, naročito u planini. Uvek je teška greška kada se napad odugovlači ili kada ostaje nerešen, jer snabdevanje nije pravovremeno obezbeđeno. Nošenje konzervi hrane za najmanje 2 dana daje jedinicama mogućnost da istraju i bez dotura. Ubuduće ustaću protiv svakog

---

⁴ protivvazdušnu odbranu

starešine koji zbog otkazivanja snabdevanja ostaje neodlučan ili čak odustaje od naređenog napada.

- 11.) Ovo naređenje treba isto tako kao i naređenje od 24. 4. 44. pov. br. 2414/44 hitno dostaviti na znanje svim komandama i moraju postati opšta dobrobit jedinica.

Felber

Dostavljeno:
Do krajskomandantura
i bataljona

BR. 77

IZVEŠTAJ 847. GRENADIRSKOG PUKA OD 2. JUNA 1944. ŠTABU 392. LEGIONARSKJE DIVIZIJE O TOKU I REZULTATIMA OPERACIJE »VIKINGER« ZA ZAUZIMANJE GRUPE OSTRVA NA ODSEKU NOVI — SENJ — JABLANAC KRAJEM MAJA I POČETKOM JUNA 1944. GODINE¹

STROGO POVERLJIVO!

847 gren. puk (hrvat.)
Odelj. Ia, str. pov. br. 160/44.

Rgt. Gef. St.², 2. juni 1944.

Štab 392 (hrvat.) peš. div. str. pov. 170/44. 2. juni 1944. Br.: _____ Pril. _____	³
Obrađivač	

Abt. Ia Br. 392/44 3. juni 1944. Str. pov Pril.: _____	⁴
--	--------------

*Izveštaj o operaciji »Vikinger«⁵
847. gren. puka (hrvat.)*

1.) *Planiranje*

Pripreme i planiranje utvrđeno je prilikom konferencije sa komandantom 771. inž. desant.[nog] bat. Prema naređenju

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 833—6.

² Regimentsgefechtsstand (regimentsgefechtsstand — komandno mesto puka).

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca.

⁵ U prevodu znači: viking. Tako su se zvali norveški preci koji su na prekomorska osvajanja išli brodićima.

392 (hrv.) peš. div., odelj. Ia, str. pov. br. 327/44⁶, trebalo je likvidirati uporišta bandi na niže navedenim ostrvima i dotična ostrva očistiti.⁷

Ilovik,
Silba,
Olib,
Premuda,
Škarda,
Isti
Molat.

Za ovo su bile predviđene sledeće snage:

ceo III bat.
ceo II bat.
Inž. vod Štabne čete
Štab puka
I bat. sa štabom, 1. i 3. četom.

Brodski prostor za iskrcavanje obezbediće 771. inž. desant. bat.:

2 manja jurišna čamca
1 teški jurišni čamac
1 desantni čamac
5 skela (trajekata).

U pojedinostima bilo je planirano:

Isplovljavanje snaga 30. 5. 1944. u večernjim časovima iz polaznih luka Novi, Senj, Jablanac.

Formiranje 3 desantna talasa:

Desantni talas 1: III bat. (2 skele). Isplovljenje iz Novog: 30. 5. 1944. u 19,00 časova. Iskrcavanje na Olib 31. 5. 44. oko 4,00 časa na severozapadu (zaliv Draga) i na jugu (zaliv Južna Slatina). Čišćenje ostrva 31. 5. 1944. U toku noći prebacivanje na Silbu, iskrcavanje 1. 6. 1944. oko 8,00 časova na severu u zalivu (sasvim severozapadno od kote 29) i jugu, 1 km jugoistočno od Nozdre.

---

⁶ To naređenje redakcija nije pronašla. Međutim, Komanda 15. BAK-a naredila je 23. maja 1944. Komandi 392. legionarske divizije da zauzme ostrva o kojima je u ovom dokumentu reč (Arhiv VII, NAV-T-314, r. 562, s. 628). Komanda 2. oklopne armije odobrila je ovu operaciju 24. maja (vidi ratni dnevnik Komande 15. BAK-a u AVII, NAV-T-314, r. 560, s. 1277).

O iskustvima stečenim u ovoj operaciji vidi i izveštaj komandanta severne Dalmacije, upućen admiralu Jadrana i Komandi 15. BAK-a 14. juna 1944, u AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 865—6.

⁷ O borbama za ova ostrva vidi tom V, knj. 28, dok. br. 118 i tom IX, knj. 2, dok. br. 127.

1. 6. 1944. čišćenje ostrva Silba. Početkom sumraka povratak u polaznu luku.

Desantni talas 2: Štab puka, II bat., Inž. vod Štabne čete (1 teški jurišni čamac, 1 desantni čamac, 2 skele). Isplovljenje iz Senja: 30. 5. 1944. u 19,30 časova. Iskrčavanje na Molat na 2 mesta (zaliv Zorljeвица na jugu i zaliv Vodomarka, 2 km severo-severozapadno od Brgulje) 31. 5. 1944. oko 4,00 časa. Čišćenje ostrva pre podne 31. 5. 1944. i spajanje obe grupe na krajnjem severnom delu. Oko podne prebacivanje desantnog talasa na Ist. Istog popodneva prebacivanje jedne čete na Škardu. U noći od 31. 5. na 1. 6. 1944. prebacivanje glavnine sa Ista na Premudu, a jedne ojačane čete sa Škarde na Ilovik. 1. 6. 1944. čišćenje oba ostrva. U noći od 1. 6. na 2. 6. 1944. povratak u polaznu luku Senj.

Desantni talas 3: I bat. sa Štabom, 1. i 3. četa (1 skela). Isplovljenje 30. 5. 1944. u 21.00 čas iz Jablanca za Košljun (zapadna obala Paga). Tamo pre svega ostati kao rezerva. U noći 31. 5. na 1. 6. 1944. prebacivanje na Maun i Škardu, čišćenje ostrva i povratak u uporište u noći od 1. 6. na 2. 6. 1944.

2.) Izvršenje:

Izvršenje proteklo sasvim po planu shodno tački 1.). *Desantni talas 1* iskrcao se 31. 5. 1944, kako je bilo predviđeno, oko 4,00 časa na planiranim mestima: severna grupa (Štab, 9. četa i 1/2 10. čete) i južna grupa (11. četa i 1/2 10. čete) spojile se u rejonu mesta Olib. Jednom motornom čamcu koji je ulazio u luku, posle kraćeg žestokog okršaja, onemogućeno je isplavljenje. Ukupni rezultati na Olibu:

- 6 poginulih izbrojeno,
- 4 zarobljena,
- 1 naš vojnik (Hrvat) ranjen.

Plen:

- 1 motorni čamac,
- 2 italij. mitr.,
- 2 američ. autom.,
- 15 pušaka,
- 1000 metaka.

I iskrčavanje 2. *desantnog talasa* odvijalo se po planu. Severna grupa bila je ojačana 5. četom, dok je glavnina 2. bat.

sa Pion. vodom pročešljavala ostrvo od juga. Tom prilikom pronađeno je kod luke Molat jedno skladište rezervi:

245 pari cipela,
32 bale odeće.

Čizme su podeljene jedinicama; odeća će biti upućena diviziji. 7 ljudi je uhapšeno.

Oko 11,40 časova prebačena je 5. četa na Ist, a oko 13,30 časova glavnina 2. bat. Čišćenje ostrva proteklo je bez naročitih događaja; 1 folksdojčer je dezertirao. Traganje proteklo bez rezultata.

Oko 18,00 časova prebačena je 5. četa na Škardu i čistila ostrvo.

3. *desantni talas* dostigao je, prema planu, u jutarnjim časovima 31. 5. 1944. Košljun i ostao tamo na raspologanju komandantu puka.

U noći od 31. 5. na 1. 6. 1944. 1. desantni talas prebacio se na Silbu, 2. desantni talas sa glavninom na Premudu, a jedna ojačana četa na Ilovik i 3. desantni talas na Maun i Škardu. Čišćenje proteklo bez naročitih događaja: na Premudi uhapšeno 6 ljudi, na Silbi 5 i na Maunu 1 čovek.

Za vreme čitave operacije dignuto u vazduh i potopljeno:

116 čamaca,
26 jedrenjaka sa jednim jarbolom,
6 obalskih motornih brodića,
5 velikih kutera,
1 motorni čamac.

Povratak svih desantnih talasa usledio je po planu u noći od 1. 6. na 2. 6. 1944. Oko 6,00 časova sve jedinice su opet stigle u svoja uporišta.

3.) *Iskustva:*

Prilikom planiranja i sprovođenja moralo se naročito uzeti u obzir da svi pokreti na moru mogu da se izvode samo noću. Za vreme kratkih noći (kao u ovom vremenu) moraju se dugi marševi raspodeliti.

Noći sa mesečinom treba uopšte tretirati kao nepodesne pošto čamci budu osvetljeni i zbog toga su relativno dobro vidljivi. Pri živom neprijateljskom noćnom izviđanju to znači otkrivanje sopstvenih pokreta. Primena padobrana za osvetljavanje i svetlećih snimaka primećena je na polasku i povratku, ali ipak nisu mogli da otkriju naše desantne talase.

Pri sadašnjoj situaciji u vazduhu jasno se pokazalo da je ostajanje velikih desantnih plovniha objekata (skele) kod ostrva isključeno; korištenje skrovitih mesta, udaljenih od operacijskog područja je nedopustivo. Uprkos tome otkriva-

nje istih treba očekivati, kao što je pokazao naš slučaj: 2 skele koje su našle skrovište u jednom zalivu u blizini južnog vrha ostrva Cres, napalo je 6 lovaca bombardera. Samo zahvaljujući protivavionskoj odbrani, koja je odmah stupila u dejstvo, mogao je napad da se odbije i jedan neprijateljski avion da se ošteti.

Iskrcavanja koja su usledila pokazala su još da su takvi desanti, sa skelama, na obalu koju drži neprijatelj, isključeni, pošto u tom slučaju na skelama, usled masiranja trupe, na palubi može da dođe do neželjenih gubitaka. Za takav slučaj potreban je veći broj jurišnih čamaca koji jedinicu brzom vožnjom prebacuju na kopno da se neprijatelju ne bi pružila ni najmanja mogućnost za otvaranje precizne vatre. Iskrcavanje samo pomoću skela je opravdano samo na obalske delove koje nije poseo neprijatelj.

Ukupno uzevši, vrlo dobro se iskazalo navigacijsko umeće desantnih pionira u vođenju skela i čamaca.

Rajzinger⁸

potpukovnik i k-t puka

BR. 78

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 6. JUNA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O ISKUSTVIMA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG« ZA PERIOD OD 25. MAJA DO 6. JUNA 1944. GODINE¹

Nije preuzeto, samo preko . . .²

K-da XV brd. AK
Ia

O. U., 6. juni 1944.

Izveštaj o iskustvima »Reselšprunga« K-da korp. dostavlja, da bi prva iskustva i opšti utisak o »Reselšprungu« blagovremeno prenela; izveštaj je za period od 25. 5. — 8. 6. 44.

⁸ Reisinger. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 354—60. Dokument je, verovatno, koncept i nije završen, ali je po svojoj sadržini značajan i redakcija ga stoga objavljuje.

² Dopisano rukom. Međutim, šest reči na kraju primedbe nisu čitljive, kao ni paraf.

Po primitku izveštaja o iskustvima i borbenih izveštaja od pojedinih borbenih grupa, naknadno će se dostaviti sumarni izveštaj.³

1.) *Priprema*: Da bi se nameravana operacija po mogućstvu što manje demaskirala, zakazana je bila konferencija u K-di 2. OkA⁴. Na njoj su učestvovali: načelnik štaba XV brd. AK, Ia 7. SS-brd. div. (kao predstavnik V SS-korpusa), Ia K-de vazduhoplovstva Jugoistoka, major Beneš [Benesch].⁵ Proanalizirani su zadaci, utvrđen način izvršenja operacije i usaglašene lozinke. Na taj način trebalo je u svakom slučaju da izostane izdavanje zapovesti koja bi padala u oči.

Naređenje armije koje je kasnije usledilo zahtevalo je jedno iscrpno naređenje i promenilo je lozinke. To se prilično negativno odrazilo na sredstva veze već pre početka i dovelo do prvih nesporazuma. Lozinke za Bat. za vezu nikad nisu stigle.

2.) *Komandno mesto*:

Premeštanje komandnog mesta korpusa u Bihać trebalo je da obezbedi bolju telefonsku vezu sa K-dom arm.[ije]. U stvari, skoro isključivo — ukoliko je uopšte postojala veza — razgovori su se vodili preko Knin — Split, tako da je staro komandno mesto moglo da bude povoljnije. Takođe i za radio-vezu promena položaja, tamo i natrag, uslovila je dva potpuna prekida od okruglo 12 časova (skokovita promena položaja, zbog udaljenosti, ugrožavanja iz vazduha i nemanja snaga za obezbeđenje, nije bila moguća), kao i gubitke od mina i lovaca-bombardera i nanovo uigravanje pod izmenjenim i otežanim uslovima.

Za održavanje veze sa komandantom avijacije, položaj komandnog mesta u B.⁶ bio je povoljan. Pošto je već bilo utvrđeno da se za 2 dana skoro sve jedinice povuku, to se ova uska saradnja ispoljila samo na napad jurišnih aviona kod 373. div.

---

³ Taj sumarni izveštaj Komande 15. BAK-a redakcija nije pronašla, te se zbog toga objavljuju samo pronađeni zaključni izveštaji potčinjenih jedinica i to: 373. leg. divizije i 1. puka »Brandenburg« (vidi dok. br. 81 i 82).

Za ostale jedinice koje se pominju u ovome izveštaju, redakcija nije pronašla završne izveštaje.

⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi kada je ova konferencija održana.

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁶ Bihać

3.) *Veza*

Uprkos najvećoj revnosti svih vezista, uz angažovanje jednog dela skoro bez odmora (npr. Šifrantsko odeljenje K-de Korpusa), veza ni na koji način nije mogla da sledi taktičkim zahtevima. K-da korpusa predlaže da se ovo pitanje podvrgne iscrpnom stručnom ispitivanju. K-da korp. glavne uzroke vidi u:

- a) previše komplikovanoj organizaciji radio-tehnike (uspоставljanje veze sa prvobitno nepredviđenim mestima moguće je tek posle dostavljanja dokumentacije, što oduzima dosta vremena);
- b) stalnom preopterećivanju sredstava veze, koja nikako više ne dozvoljavaju dopunske zahteve;
- c) nemogućnosti predaje preko reda taktičkih izveštaja, pošto se oznake reda hitnosti opet zloupotrebljavaju za manje važna ukazivanja na termine, itd. Tako dano jedno hitnije naređenje 7. SS-div. poslato je tek posle više časova, pošto je stalno moralo da prima KR⁷-izveštaje od drugih instanci —verovatno svoje sopstvene k-de;
- d) u obuci vojnih radista uopšte (stalni izveštaji da u određenim vremenskim razmacima nije moguća radio-veza, pojedine radio-stanice to opovrgavaju jer skoro uvek dobijaju vezu);
- e) u nedovoljnoj obuci taktičkih organa da stalno kratko ali ipak iscrpno javljaju.

Izuzetak, koji pada u oči za čitavo vreme operacije, predstavljala je 7. SS-brd. div. Njen aparat službe veze i javljanja radili su dobro.

O pojedinostima vidi prilog 1.⁸

4.) *Izdavanje naređenja.*

Izdavanje zapovesti trpelo je usled nejasnoće nadležnosti. Obe zapovesti za nastavljanje operacije, izdate od K-de korp., bile su prevaziđene odgovarajućim naređenjima armije, koja su sadržavala sve pojedinosti, i zahtevala su protivnaređenja, koja su se naročito odrazila na područje veze i snabdevanja.

Jedno armijsko naređenje, kojim je naređen pokret za sledeći dan u 04.30 časova, stiglo je tek prethodnog dana i uopšte nije moglo da bude kod borbenih grupa do 03.30 časova.

Nameće se potreba da naređenja za sledeći dan stignu blagovremeno kako bi još pre čestih radio-ometanja u toku noći mogla da se dalje proslede.

⁷ hitne

⁸ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

5. Izviđanje, kontraobaveštajna služba.

Prethodno izviđanje je zakazalo. Ono je trebalo da izvidi zadatke koji su nedeljama sledili u vezi Drvara. O promenama koje su u toku operacije nastale, K-da korp. je samo delimično informisana, tako da je verovatno da su Armija i K-da korp. pošle od različitih procena neprijatelja.

Hitno korišćenje zaplenjenih dokumenata⁹ moglo je uslediti ukoliko su se dokumenta nalazila kod K-di korp. potčinjenih jedinica.

Trup Abvera¹⁰ je svoje rezultate neposredno javljao armiji. Samo upućivanjem 1c korpusa,¹¹ koji je u **Drvaru** pretrpeo teško bombardovanje, mogli su se saznati izvesni rezultati.

6. Vazduhoplovstvo:

- a) Saradnja sa komandantom avijacije Hrvatske bila je dobra i bez problema.
- b) Napad jurišnih aviona 26. 5. ispred 373. div. odlučujuće je potpomogao prodor ove grupe.
- c) K-da korpusa nije upoznata sa rezultatom istrage napada na 1. p »Brandenburg« (nemački He-126¹² i italijanski aparati iz plena sa nemačkim oznakama). Na žalost, ista eskadrila je prilikom odlaska potpuno uništila kamione jedne kolone za dotur na putu za Bihać.
- d) Na priloženom aero-foto-snimku (pril. 2)¹³ uneti su ciljevi napada predviđenih od komandanta avijacije. Iz aero-foto-snimka (pril. 3)¹⁴ proizilazi da su štuke¹⁵ skoro potpuno promašile. Verovatno nedostaje na snimku pogodaka učinak eskadrile koja je letela za **Knin**.

7.— Čuvanje tajnosti:

Čuvanje tajnosti bilo je naročito naglašeno. U stvari, pojedini referenti vodili su više telefonskih razgovora i pozivali se na »predstojeću operaciju«, dogovorene namere«, i sl. K-da

⁹ Vidi dok. br. 75.

¹⁰ Odnosi se na 172. trup Abvera (AVII, NAV-T-314, r. 565, s. 1255).

¹¹ Načelnik Obaveštajnog odseka bio je poručnik Šojer.

¹² Heinkel-126 (Hajnkcl-126) — tip aviona.

¹³ i ¹⁴ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

¹⁵ Sturmkraftbomber (šturmkraftbomber — jurišni bombarder, skraćeno nazvan »štuka«). To su poznati jurišni bombarderi iz drugog svetskog rata (Ju-87), sa ugrađenim snažnim sirenama. Mnogi gradovi i sela širom porobljene Evrope, a posebno u Jugoslaviji, Poljskoj i SSSR-u uništeni su uz masovnu upotrebu ovih aviona. Obrušavajući se sa velikih visina, uz zaglušujući urlik sirena, Nemci su sa ovim avionima sejali smrt, terorizali stanovništvo i vršili masovna razaranja, pre svega civilnih objekata.

poz., koja nije bila upoznata, primila je 23. 5. *otvoreni* telegram koji je dat kao prilog 4.¹⁶

U stvari, *pre nego što je K-da korp. bila upoznata*, pro- nosile su se u Bihaću vesti o predstojećoj operaciji. Aerođrom- sko osoblje vazduhoplovstva zaključilo je iz jedne zabrane bombardovanja **Petrovca** i **Bihaća** da je tamo usmerena operacija. U **Bihaću** je 23. 5. pronošena vest da sada treba Tito da bude uhvaćen. U to vreme od strane K-de kor. o pred- stojećem bili su upoznati:

- a) Ia¹⁷ i O1¹⁸ korpusa
- b) disp[ečer] veze korpusa¹⁹ Svi sa isključivom obavezom,
- c) K-t 1. p »Brandenburg«²⁰ nikoga dalje ne upoznavati.
- d) K-t²¹ i Ia 373.²² div.
- e) Komandant avijacije Hrvatske.

Vanredna telef. raspitivanja armije u vezi situacije i o slede- ćim namerama olakšavala su rad neprijateljskoj obaveštajnoj službi.

Delimično su bili upoznati:

- f) načelnik veze Korpusa i njegov referent za radio-veze (ofic.)
- g) načelnik veze komandanta avijacije Hrvatske
- h) komandant pozadine Korpusa

Moguće je da su od Abverovih ili drugih instanci potekli pre odgovarajući zadaci za izviđanje u tom pravcu.

Iz jednog saslušanja zarobljenika proizilazi da je, na- vodno, Titovom Štabu bio poznat dan napada.²³

8) *Borbena vrednost:*

- a) 373. div.: Dosadašnje iskustvo se potvrdilo da hrv. voj- nici pod strogom nemačkom komandom u napadu i u kraćim borbenim dejstvima ne uzmiču. Ne mogu da izdrže za duže vreme. Hrvat. jedinice trebaju naročito dobre nemačke starešine. Od njihovog ličnog primera

¹⁶ Pošto ne raspolaže tim prilogom, redakcija nije mogla da usta- novi na koji se to telegram odnosi; za taj datum ima više naređenja.

¹⁷ Načelnik Operativnog odeljenja 15. BAK-a.

¹⁸ Prvi ordonans-oficir (Ordonansoffizier).

¹⁹ Redakciji nije poznato ko je u to vreme bio dispečer veze u K-di 15. BAK-a.

²⁰ Tada je bio potpukovnik Valter.

²¹ Komandant 373. legionarske divizije »Tigar« bio je u to vreme general-lajtnant Eduard Aldrian (vidi dok. br. 81).

²² Načelnik Operativnog odeljenja bio je tada generalštabni pot- pukovnik Vinkelbrand.

²³ Pripreme neprijatelja za taj napad nisu ostale potpuno neza- pažene. Još u martu mesecu počeli su da pristižu podaci o priprema- nju napada (vidi Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 101).

zavisi rast ili opadanje borbene vrednosti njihovih jedinica. Ne uzimajući u obzir kratak momenat slabosti, koji, pored nedovoljne mogućnosti snabdevanja (nedostatak borb. vozila posle prelaza planine), treba pripisati značajnom gubitku svake veze (delom usled napada iz vazduha), div. je ispunila očekivanja koja su polagana u nju.²⁴

- b) 1. p »Brandenburg:« Nema mesta sumnji u energiju i spremnost starešina i pripadnika puka za dejstvo. Uprkos tome, puk je potpuno razočarao. Jednu spec. akciju odbio je k-t kao nemoguću, pošto ne raspolaže dovoljnim brojem prevodilaca.²⁵ U taktičkoj upotrebi p.[uka] nije mnogo učinio jer, prema strukturi njegovog sastava, smatra da nije sposoban. U stvari, puk se ni na jednom mestu naspram neprijatelja nije opravdao. Taktičko komandovanje i služba javljanja nisu odgovarali. U slučaju iskrcavanja ne treba previše očekivati od borbene vrednosti i planiranog protivnapada puka.²⁶

Prema dosadašnjim iskustvima, mora se posumnjati u svrsishodnost formacije puka. Pri sadašnjem sastavu izgleda da nije *potpuno* prikladan ni za jedan ni za drugi zadatak. Oznaka »puk« uvek će dovesti do krive pretpostavke.

- c) 7. SS-brd. div. i delovi V SS-korpusa: kao jedine brdske jedinice ponele su SS-jedinice teret operacije i glavne uspehe. Treba istaći spremnost jedinica za dejstvo, srčanost (naročito čet. i bat. rukovodstvo dobro), jasno komandovanje i u vezi s tim jasno izveštavanje.²⁷
- d) 92 (mot.) gren. puk.: rukovodstvo puka nije zadovoljilo. Nije težilo, prema situaciji, da se ide napred. Izgleda da su se potvrdila ranija iskustva, na osnovu kojih puk nerado napušta komunikaciju i nerado zalazi na teren i na taj način nikad stvarno ne zahvata neprijatelja. Nema sumnje da je puk, usled stalnih akcija, otupeo, ne angažuje se u potpunosti, ali prema stanovništvu istupa grubo. Slučajevi nepotrebnih paljevina, nedostatak svakog ratnog plena i zaplenjenih dokumenata, to

²⁴ Opširnije o dejstvima 373. legionarske divizije »Tigar« vidi dok. br. 81.

²⁵ Redakciji nije poznato o kakvoj je akciji ovde reč. Verovatno se radi o ubacivanju nekog trupa na pravcu izvlačenja VS NOV i POJ.

²⁶ i ³² Bliže o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi dok. br. 82.

²⁷ Redakcija nije pronašla završni izveštaj 7. SS brdske divizije »Princ Eugen«.

su konstatacije koje se čine prilikom svakog angažovanja puka. Aktivnost će se ovde i dalje pratiti.²⁸

- e) 500. SS-padobranski bataljon²⁹ i Okl. gren. jurišni bat.³⁰ ne mogu se detaljno oceniti zbog kratkoće angažovanja i stalne promene potčinjenosti. Koliko je do sada poznato, svim postavljenim zadacima su udovoljili.
- f) 2 (hrv.) lov. brigada: kao što se predviđalo, borbena vrednost brigade, boravkom na nem. trupnom poligonu, jedva da se promenila. Oficiri su isto tako nesposobni, uobraženi i kukavice kao i pre. Njihovo odbojno držanje prema svemu nemačkom još se pojačalo. Za vreme operacije 1. lov. puk pojavio se samo kao masa za popunjavanje, bez sopstvenog učinka; ostatak brigade u mnogome je zatajio u osiguranju glavnog puta dotura.³¹
- g) 1. p. »Brandenburg«:

Za angažovanje u specijalne svrhe, puk, prema izveštaju k-ta puka, nije bio prikladan jer nije imao na raspolaganju dovoljno prevodilaca. U grupnom angažovanju puk nije odgovorio svim očekivanjima. Razlog tome u prvom redu je nedostatak opreme i mogućnosti snabdevanja u borbi van puta i u planini. Bobrena snaga uskoro je opala usled lošeg snabdevanja. Uz to dolazi i to da je puk, sa maksimalnim brojnim stanjem borbene delatnosti od 300 [vojnika], najčešće bio prisiljen da se bori na izvanredno teškom terenu protiv nadmoćnog neprijatelja u dobro izgrađenim položajima. Nema mesta sumnji u energiju i spremnost za akciju starešina i trupe. Služba javljanja nije zadovoljila.³²

---

²⁸ Redakcija ne raspolaže zaključnim izveštajem K-de 92 (motorizovanog) grenadirskog puka, da bi se detaljnije sagledala njegova dejstva.

²⁹ O dejstvima 500. SS-padobranskog bataljona vidi dok. br. 81; tom IV, knj. 25, dok. br. 185, 186 i 190.

³⁰ Oklopni grenadirski jurišni bataljon pripadao je 2. OkA i na početku operacije »Reselšprung« bio je pod komandom Štaba Motorizovanog puka za naročitu upotrebu. Bliže o tome i sumarnom izveštaju o gubicima vidi dok. br. 81; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 466—9: depešu Štaba Motorizovanog puka za naročitu upotrebu od 6. juna 1944. K-di BAK-a o sopstvenim i neprijateljevim gubicima.

³¹ Redakcija ne raspolaže potpunijim podacima o dejstvima domobranske 2. lovačke brigade.

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 8. JUNA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O POSTIGNUTIM REZULTATIMA I OBOSTRANIM GUBICIMA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

Telegram

K-DI 2. OkA Ia/Ic

Veza: Vaš [dopis] Ia pov. br. 4079/44²*Uspeh operacije »Reselšprung«*

Operacija je postigla značajan uspeh za rukovođenje bor-bom protiv bandi na hrvatskoj teritoriji. Uspelo je:

- 1) Razbijanje matičnih oblasti komunističkih bandi zauzimanjem njihovih najvažnijih komandnih i snabdevačkih centara i time osetno slabljenje njihove situacije snabdevanja.
- 2) Elitne komunističke jedinice (1. proleterska divizija³ i 6. lička divizija⁴) bile su prinuđene na borbu i u žestokim borbama tako teško potučene da su, iscrpljene i izmorene, uz nedostatak municije i životnih sredstava, bile prisiljene na povlačenje. One su dobile naređenje da izbegavaju dalje borbe. Velike gubitke pretrpele su i 9.⁵ 39.⁶ i 4. banditska divizija.⁷
- 3) Zauzimanje uzletišta za savezničke avione,⁸ gubitak organizovane vlasti, kao i mesta štabova inostranih misija, pri-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 444—5.

² Odnosi se na naređenje K-de 2. OkA od 8. juna 1944. za dostavljanje sumarnih izveštaja o rezultatima u operaciji »Reselšprung« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 470—1).

³ Opširnije o dejstvima 1. proleterske divizije NOVJ vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 113, 118, 121, 128 i 158 i knj. 26, dok. br. 21 i 45.

⁴ Detaljnije o borbama 6 (ličke) proleterske divizije »Nikola Tesla« vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 137 i 153.

⁵ O dejstvima i gubicima 9. NOU divizije vidi tom V, knj. 28, dok. br. 41.

⁶ Iscrpnije o dejstvima i gubicima 39. NOU divizije vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 160 i knj. 27, dok. br. 7.

⁷ Bliže o dejstvima i gubicima 4. NOU divizije vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 142 i 152 i knj. 26, dok. br. 8 i 25.

⁸ Misli se na avione saveznika NOV i POJ. Tada su se pomoćni aerodromi nalazili kod Bosanskog Petrovca, na Glamočkom i Kupreškorn polju.

siljava bandite na potpuno novu organizaciju i novu izgradnju, čak i kod ponovnog napuštanja prostora od strane naših jedinica.⁹

- 4) Savezničke misije su neposrednim uvidom dobile pravu sliku borbene snage bandi.
- 5) Za našu borbenu taktiku dobiveni su najvažniji obavestajni materijali i ključna dokumentacija, radio-stanice i odbrambena dokumentacija, mada su, osim toga, jedinice bile uništile mnogo dragocenog materijala.¹⁰
- 6) Ovaj uspeh izborile su naše jedinice uz najteža odricanja. Jedinice, nepokretne na planinskom zemljištu i motorizovane, morale su prodirati kroz besputni planinski teren ostavljajući u pozadini svoje teško naoružanje. Osetljivo ispadanje vozila iz stroja, prouzrokovano napadima niskoletećih aviona, i višestruke pregrupacije snaga, doneli su teškoće u snabdevanju. Uticao je i nedostatak tovarnih grla tako da su jedinice, u vrelim vremenskim uslovima, preuzele na sebe velike telesne napore. Gde je neprijatelj prihvatao borbu, borio se on sa retkom ogorčenošću, pri čemu su mu išla na ruku svojstva zemljišta. Naše jedinice, tamo gde su stupale u borbu, energično su se borile, uprkos moralne opterećenosti usled neprijateljeve vazdušne nadmoćnosti.
- 7) Ukupni gubici potčinjenih jedinica Komande korpusa na dan 6. 6. iznose:

Kod naših jedinica: 136 mrtvih (među ovima 4 oficira), 432 ranjena (među ovima 2 oficira), 41 nestao (među ovima 1 oficir). Kod neprijatelja: mrtvih izbrojano 1452, procenjeno 705 (među ovima 2 komandanta brigade,¹¹ 2 engleska oficira,¹² 1 komesar brigade¹³), 63 zarobljena, 29 prebeglih. Neprijatelj je izgubio: 3 protivavionska topa, 3 bacača granata, 79 mitraljeza, 1 engleski Piat¹⁴, 5 protivtenkovskih pušaka, 9 puškomitraljeza, 325 pušaka. Muni-

---

⁹ Nikakva reorganizacija tada nije vršena u jedinicama NOV i POJ.

¹⁰ Opširnije o zaplenjenim dokumentima vidi dok. br. 75.

¹¹ i ¹³ Nije poginuo ni jedan komandant ni komesar brigade. Ranjen je samo Milan Šijan, komandant 3. ličke brigade, a poginuli su Stevo Nikoliš, komesar i Jovica Mraović, zamenik komandanta — oba iz 5. bataljona 13. proleterske brigade »Rade Končar« i Mičo Obradović, komandant 4. bataljona 2. ličke brigade (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 137 i knj. 26, dok. br. 39).

¹² Redakciji nije poznato koji su engleski oficiri poginuli.

¹⁴ Reč je o pešadijskom protivtenkovskom oruđu, težine oko 15 kg, čija je mina probijala oklop debljine 10 cm. Reč »Piat« je skraćena od »Projector Infantry Anti Tank«. Bliže o njemu vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 4, obj. 11.

cija: 42.500 mitraljeskih i puščanih metaka, 45.000 metaka za puškomitraljez, 1100 metaka dum-dum, 2300 protivavionskih metaka 2 cm, 20 mina, 8 radio-aparata, 1 tajni odašiljač, 1 kino-kameru, 1 kamion, 2 tenka, 2 skladišta odeće, 2 mašinske radionice, 1 skladište hrane, 41 konj, 8 neprijateljskih lovaca sigurno a 1 verovatno oboren, sanitetski materijal.

Naši gubici: 1 četvorocevni protivavionski top, 2 protivtenkovske puške, 1 protivoklopni top 7,5, 2 mitraljeza, 1 radio-aparat, 98 automobila, 4 oklopna izviđačka kola, 1 oklopni transporter, 1 tenk, 1 komandna kola i 1 pontonska kola (komplet). Ispalo iz stroja za duže vreme: 46 automobila, 2 oklopna izviđačka kola i 1 transporter.

Od toga: 373. *pd*: 40 sopstvenih poginulih (među ovima 2 oficira), 85 ranjenih (među ovima 1 oficir), 22 nestala, 472 izbrojano i 55 procenjeno poginulih kod neprijatelja, 34 zarobljena, 9 prebeglih, 1 protivavionski top, 3 bacača granata, 21 mitraljez, 1 engleski Piat, 3 protivoklopne puške, 6 puškomitraljeza, 189 pušaka. Municija: 20.500 mitraljeskih i puščanih metaka, 45.000 puškomitraljeskih metaka, 1100 metaka dum-dum, 2300 protivavionskih metaka 2 cm, 1 radio-aparat, 1 tajni odašiljač, 2 tenka, sanitetski materijal, 4 neprijateljska lovca oboreno.

Sopstveni gubici: 54 automobila, 1 tenk, 1 pontonska kola (komplet), za duže vreme ispalo iz stroja 15 automobila. 1. puk »Brandenburg«: 10 sopstvenih izginulih, 105 ranjenih. Neprijatelj: 298 izbrojano a 63 procenjeno mrtvih, 7 zarobljenih, 3 prebegla, 1 protivavionski top, 7 mitraljeza, 24 puške, 17.000 mitraljeskih metaka, 20 granata, 1 neprijateljski avion oboren.

Sopstveni gubici: 11 automobila za duže vreme, 1 sanitetski automobil, 1 oklopna izviđačka kola, 1 komandna kola potpuno ispala.¹⁵

- 8) O ostalim borbenim grupama javljeno preko K-de Ia-pov. br. 3090/44 od 7. 6. 44.¹⁶

XV brd. AK

Ic/Ia, pov. br. 3103/44

8. 6. 44.

¹⁵ Podaci o nemačkim gubicima i gubicima jedinica NOV i POJ su kontradiktorni, te redakcija, zbog toga, objavljuje ovaj dokument i izveštaj Komande 15. BAK-a od 9. juna 1944, kao dok. br. 80. O tome vidi i izveštaj o gubicima i plenu K-de 15. BAK-a od 7. juna 1944. K-di 2. OkA u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 484—5 (objavljen je u tomu IV, knj. 26, kao dok. br. 121).

¹⁶ To je telegram K-de 15. BAK-a, upućen K-di 2. OkA, u kome se iznose podaci o gubicima i ratnom plenu od 25. maja do 5. juna 1944.

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 9. JUNA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O KONAČNIM OBOSTRANIM GUBICIMA U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

Od Qu prosleđeno²

KR

9267 — 11. 7. 0046³6979 — 10. 6 — 0030⁴R⁵

Telegram

K-di 2. okl. arm.[ije]

Konačni sumarni izveštaj borbenih grupa potčinjenih K-di korpusa 6. 6. o operaciji »Reselšprung«

Neprijatelj je ukupno izgubio:⁶

1186 izbrojano, 1075 po proceni poginulo, 238 zarobljeno, 35 prebeglo, 2 pt topa 3,7, 7 pa mitr. 2 sm, 3 minob., 62 mitr., 4 autom., 2 pt puške, 1 engl. Piat, 251 pušku, 80.040 peš. municije, 45.000 metaka za autom., 2300 metaka za pa mitr., 3 vreće dinamita, 124 mine, 16 radio-stanica, 1 filmsku kameru, 150 šaržera za mitr., 4 tenka, 2 skladišta odeće, 4 t žitarica, 2000 osušenih koža od životinja, 750 kg suhe hrane, 41 konja, 18 goveda, 75 ovaca, 4 neprijateljska lovca sigurno, a 1 verovatno oboren.

kod Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona 2. OkA, 54. brdskog izviđačkog bataljona, 3. čete 500. SS-padobranskog bataljona i 4. čete 92 (motorizovanog) grenadirskog puka. Prema tome izveštaju, Jurišni bataljon je imao 18 poginulih, 56 ranjenih i 1 nestalog, Izviđački bataljon 9 poginulih, 18 ranjenih i 6 nestalih, 3. četa 50 poginulih, 132 ranjena i 6 nestalih, dok je 4. četa imala 9 mrtvih, 38 ranjenih i 6 nestalih. U telegramu se takođe daju podaci i o gubicima jedinica NOV i POJ kao i o ratnom plenu (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 483).

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 372—4. Na kraju telegrama nalazi se par nečitkih reči.

^{2, 3 i 4} Svi ovi podaci dopisani su rukom.

⁵ Redakcija nije sigurna da li se ovde radi o nečijem parafu u K-di 2. OkA ili je to skraćenica za reč Rundfunk (radio-stanica), mada Nemci obično za ovu reč upotrebljavaju skraćenicu »Ru«.

⁶ O gubicima vidi i dok. br. 79. Navedeni gubici za jedinice NOV i POJ u ovom dokumentu, kao i dokumentu br. 79, nisu tačni. Nemci su u gubitke računali i civilno stanovništvo, koje su bespoštedno ubijali u ovoj operaciji, a naročito u samome Drvaru.

Sopstveni gubici: 122 poginula (3 ofic.), 635 ranjeno (5 ofic.) 26 nestalih (1 ofic.), potpuno uništeno: 1 samohodni četvorocevni pa top, 2 samohotke, 1 pt top 7,5, 1 radio-stanica, 89 mot. vozila, 1 tenk, 4 okl. autom., 1 okl. transporter, 2 mitr., 1 kam. za prevoz pontonskog materijala, 1 štabna kola; oštećeno: 54 motor. voz., 1 oklop. transp.[orter], 3 okl. izviđ. automob.

373. *div.*

319 poginulih izbrojano, 70 zarobljeno, 13 prebeglo, 3 minob., 9 mitr., 1 engl. Piat, municije: 42.000 peš., 45.000 za autom., 2300 za pa mitr., 3 vreće dinamita i detonatora, 4 radio-stanice, 1 postolja za pmitr., 4 tenka (od kojih 1 uništen, 2 predato SS-u) 13 sopstvenih poginulih, 32 ranjena, 2 nestala, potpuno uništeno 44 mot. vozila, 1 kamion za prevoz pont. materijala, 1 tenk; oštećeno 15 mot. vozila.—

1. p. »*Brandenburg*:«

143 izbr., 63 po proc[eni] poginula, 8 zarobljenih, 3 prebegla, 3 mitr., 1 aut., 7 pušaka, 12.000 metaka peš. mun., 21 mina, 1 radio-stanica, 9 sopst. poginulih, 80 ranjenih (2 ofic.), potpuno uništeno: 1 samohodni četvorocevni pa top, 1 pt top 7,5, 1 radio-stanica, 1 okl. izv. autom., 1 Kon⁷, 1 prikolica za motocikl; oštećeno 9 mot. vozila.

92 (*mot.*) *gren. brigada*:

61 izbr., 75 po proceni poginulih, 24 zarobljena, 16 prebeglih, 1 pt top, 39 mitr., 1 autom., 1 pt puška, 3 pa mitr. 2 sm, 72 puške, 21.000 metaka peš. mun., 600 metaka za pt pušku, 60 granata za pt top, 103 mine, 5 radio-stanica, 1 filmska kamera, 150 redenika za mitr., 2 skladišta odeće, 4 t žitarica, 6 konja, 18 goveda, 75 ovaca, 750 kg suhe hrane.

9 sopst. poginulih, 38 ranjenih, 6 nestalih, 2 neprijateljska lovačka aviona oborena.

500. *SS-padobranski lov. bat.*

421 izbr., 800 po proc[eni] poginulih, zarobljeno 126 bandita, 2 Engleza, 1 Amerikanac; zaplenjeno: 4 pa mitr. 2 sm, 12 mitr., 100 pušaka, 10.000 metaka za mitr., 4 radio-stanice, 2.000 osušenih životinjskih koža.

61 sopst. poginuo (1 ofic.), 205 ranjenih (2 ofic.), 11 nestalih. 1 kamion potpuno uništen, 4 kam. oštećena.

---

⁷ Tako piše u originalu. Redakcija nije mogla da ustanovi na šta se ta skraćunica odnosi.

1. hrv. lov. puk:

16 poginulih neprijatelja, 8 zarobljenih, 8 pušaka, 4 fišeklije,
40 metaka peš. mun.

1 sopst. poginuo, 4 ranjena.

55. koz. inž. bat.

2 sopst. poginula, 2 ranjena.—

⁸posl. 0100
prim. 0509
primeraka 12

XV brd. AK
Ic/Ia, pov. br. 3137/44...⁹
9. 6. 44

BR. 81

IZVEŠTAJ 373. LEGIONARSKJE DIVIZIJE »TIGAR« OD 10. JUNA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O DEJSTVIMA SOPSTVENIH JEDINICA NA PROSTORIJI DRVAR — BOSANSKO GRAHOVO U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

373 (hrv.) peš. div.
Ia

K-da kor.²
Div. Gef. St. 10. 6. 1944.

pov. br. 1328/44.

Ia pov. 3540/44³
29. VI. 1944⁴

6 priloga⁵

Borbeni izveštaj o operaciji »Reselšprung«

1.) Prodor preko Trubarske kotline na Drvar za deblokiranje 500. SS-padobranskog bat. 25. i 26. 5. 44.⁶

⁸ Ovi podaci su dopisani rukom.

⁹ Nečitak paraf.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 419—32. Ovaj izveštaj K-da 15. BAK-a uputila je 8. jula 1944. K-di 2 OkA sa svojim primedbama (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 350—1).

² i ³ Dopisanom rukom.

⁴ Datum utisnut numeratomom.

⁵ Redakcija ne objavljuje priloge uz ovaj dokumenat, već će za svaki prilog dati potrebno objašnjenje kroz tekst izveštaja.

⁶ Bliže o opkoljavanju 500. SS-padobranskog bataljona, na groblju u Drvaru vidi dok. br. 71; AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 642: naređenje K-de 15. BAK-a od 25. maja 1944. Štabu 373. legionarske divizije za deblokadu opkoljenih padobranaca; Grupa autora, ORNJ, str. 103—4.

- 2.) Akcija pročešljavanja u rejonu Drvar 27. i 28. 5. 44.⁷
- 3.) Prodor preko Prekaja, kroz dominirajuće visinske položaje si. Prekaja, ka Potoci — Uvala 28 /29/ 30. 5. 44.⁸
- 4.) Pročešljavanje u zoni napada u povratku do Prekaja, operacije za razbijanje snaga bandi u rejonu Tičevo 31. 5, 1, 2, 3, 4, 5. 6. 44.⁹

Uz 1.) Zadatak:

- a) 373. pd kreće se jednom p.¹⁰ grupom (Borbena grupa »Vilam«) D-dana u 05.00 časova iz rejona Srb, najbrže prodire preko Trubar za Drvar i još istog dana bezuslovno deblokira 500. SS-padobranski bataljon u Drvaru. Posle spajanja, 500. SS-padobranski bat. potčinjava se Borbenoj grupi »Vilam«. Sva komandna mesta i vojne misije u rejonu Drvar treba uništiti. Uz čvrsto držanje rejona Drvara, treba sa delovima dalje prodirati ka Bos Petrovac.

Borbena grupa »Vilam« treba, po mogućstvu, da bude jaka (art. teš. naoružanje, inž. jed.).

- b) Jednu drugu borbenu grupu, po mogućstvu jačine bat. (Borbena grupa »Lapac«) treba 373 (hrv.) pd D-dana u 05.00 časova od Lapca da uputi preko Kulen-Vakufa na Vrtoče. Važno je da se raskrsnica puteva Vrtoče brzo zauzme a zatim, prema situaciji, prodorom u pravcu sz. odpozadi otvori put Bihać — Vrtoče.

Zadatak pod b), posle razgovora sa K-dom 15. brd. AK 24. 5, izmenjen je utoliko što — zbog proširivanja mosta na Uni kod Kulen-Vakufa, a čija će popravka zbog dubokog kanjona Une dugo da traje, i zbog malog brojnog stanja borbenih delova 384. pp (Grupa »Vilam«), — borbena grupa (373. izv. bat.), koja je navedena pod b), treba od Doljane prema Martin-Brodu da izvrši samo kratak prodor radi rasterećenja i vezivanja snaga, kako bi mogla brzo da pojača Borbenu grupu »Vilam« za odlučujući prodor preko planinskog grebena jz. Trubar.

---

⁷ i ⁸ Tih dana dejstvovali su Borbena grupa »Vilam« i 92. mot. gren. puk protiv jedinica 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, 3. krajiške NOU brigade i 3. bataljona 1. brigade 1. proleterske divizije (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 134, 135, 137, 147 i 153; Grupa autora, *ORNJ*, str. 105—8).

⁹ i ²⁷ U rejonu Tičevo nalazio se Štab 8. korpusa NOVJ sa potčinjenom 9. NOU divizijom (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 152 i 156; Grupa autora, *ORNJ*, str. 106).

¹⁰ pukovskom

Angažovane snage i njihova borbena brojna stanja

a) Borbena grupa »Vilam«	ofic.	podof.	vojnika
Operativni štab (štab puk.)	2	1	4
Delovi Štabne č	2	5	37
I/384 (bez 1 č)	8	45	205
II/384.	9	55	275
III/384.	6	53	244
14/384	3	10	57

Mešoviti art. diviz. 3 btr. sa potrebnim ljudstvom
za izvršenje određenog zadatka

2/373. inž. bat. 2 9 75
delovi 2/202. tenk. bat. 2 tenka.

13. četa 384. puka, sada u reorganizaciji (predavanje topova 7,62 t.[ovarni]) za srednje minobacače koji nisu spremni za uvođenje u boj (it[alijanski]), nije privučena za operaciju.

b) 373. izv. bat.	ofic.	podof.	vojnika
Štab	4	4	18
1. eskadron	2	13	85
2. eskadron	1	11	80

Zadatak: vidi priloženu div. zapovest (prilog 1)¹¹

Tok:

Borbena grupa »Vilam«, saobrazno zapovesti, nastupajući iz rejona D. Srba 25. 5. u 5.00 časova, naišla je, kako se i očekivalo, na visoravni istočno od Donjeg Srba, na slabog neprijatelja, koji je sprečavao napredovanje borbene grupe, vešto koristeći zemljište i boreći se žilavo sa jednim mitraljezom, uz zaprečavanje i miniranje puteva. Angažovane snage (jedna četa I/384), koje su laganim zauzimanjem terena vremenski ranije pošle u napad da bi sprečile neprijateljsko flankiranje sa kote 1006 i 680 (Gradina), bile su donekle usporene. Za slamanje nepr.[ijateljskog] otpora bio je preko visoravni potreban razvijeni poredak većeg dela puka, pošto se neprijatelj vrlo dobro tukao na putevima. Pre svega, nastali su gubici kod Inž. č, koja je bila angažovana na čelu, radi traženja mina i uklanjanja prepreka.

U 8.00 časova bila je zauzeta crkva-kota (667 Osredci), koja je bila presudna za dalje nastavljanje operacije. Pošto se pukovsko komandovanje od samog uvođenja u boj pokazalo neodlučnim, intervencijom gospodina komandanta korpusa i komandanta div[izije], bili su odmah uvedeni u napad desno III/384., a levo II/384, protiv kota 628—697 (istočno od Osred-

¹¹ Bliže o toj zapovesti vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 411—3.

ci), koje su iz ranijih operacija bile poznate kao jako posednute od strane neprijatelja. Napad je izvršen bez razvoja teškog naoružanja kod crkve (kota) i bez čekanja na zauzimanje kote 1006 i 680 (Gradina). Bataljoni su nezadrživo napredovali, zadržavani samo zbog nepreglednosti i teškog terena. II/384 [puka] izbegao je neprijateljsko flankiranje delimično podrškom artiljerije po istočnim padinama k. 680 (Gradina). Četa upućena na Gradinu naišla je na jak neprijateljski otpor i lagano je napredovala, vezujući neprijatelja, ali tako da je izvršila zadatak koji je od nje očekivan — sprečavanje neprijateljskog bočnog flankiranja. Kota 1006 bila je zauzeta u 10,30 časova, nakon jake borbene buke koja se čula.

Divizijskim naređenjem od 9.45 časova prekinuta je operacija 373. izviđačkog bataljona, koju je bataljon, bez znatnijeg neprijateljskog otpora, vodio do Martin-Broda i kasnije bio povučen u motorizovanom maršu.

Na nepreglednom terenu bila je izgubljena veza pogledom sa III/384. i II/384, 2/373. inž. bat., 14/384, delovi 202. tenkovskog bataljona i komora, kao i provizorna motorizovana baterija probili su se na put Osredci — Dugo Polje, koji je u izvesnoj meri prolazan. Neprijatelj je stalno pružao vešt otpor. Putevi višestruko razrušeni i minirani. Jedna neprijateljska grupa sa tovarnim konjima kod železničke stanice Trubar, koja se povlačila prema jugoistoku, bila je stavljena pod vatru svih raspoloživih oruđa, pri čemu su očigledno nastupili jaki gubici. U 12.45 časova bila je zauzeta železnička stanica Trubar.¹² U međuvremenu, četa koja je napadala Gradinu nastupala je protiv jedne srednje bande i (u 11,50 časova) zauzela Gradinu. Sa bataljonima koji su napredovali preko kote 679 (III/384) i na Podvučjak (II/384) nije bilo nikakve veze. Po stalnoj tutnjavi može se zaključiti da su jedinice u stalnom borbenom dodiru sa neprijateljem koji polako odstupa. Stanje puteva iza železničke stanice Trubar bilo je vrlo loše. Izviđanje puteva koji su bili pogodni za dovlačenje teškog naoružanja stajalo je vrlo mnogo vremena. Osim toga, neprijatelj je pokušao da sa zadnjih visinskih padina severno od železničke stanice Trubar, koje su obrasle gustim žbunjem, stalno dejstvuje protiv desnog boka kolona koje su nastupale (osim toga, 4—5 m široke drumske zapreke od ogromnih naslaga kamenja), zbog čega je zemljište polako zauzimano, pošto su drugi bataljoni bili zadržani neprijateljevim otporom na planinskom vencu kote 793 (Vučjak) — kote 697.

Situacija na nepreglednom terenu i prodor kroz tesnace, koji su bili opkoljeni visovima obraslim sitnim žbunjem i posed-

¹² Trubar su branili delovi 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 118).

nuti od strane neprijatelja, jako su usporavali napredovanje kolona, pa se otpor neprijatelja mogao slomiti tek angažovanjem teškog naoružanja, koje se moralo izraziti kroz minobacačku vatru sa otvorenih vatrenih položaja. Ovuda su izgubljeni mnogi dragoceni časovi, pošto se, takođe, zbog neprijateljevog položaja, nikako nije mogla dobiti jasna predstava o nastavku jednog puta koji je bio prolazan za teško naoružanje. To je trajalo najmanje dva sata, dok nije slomljen neprijateljev otpor i napredovanje se moglo nastaviti.

Kada je čelo kolone oko 15.00 časova, nakon slamanja neprijateljevog bočnog ugrožavanja, zauzelo visinski greben severno od Dolova, videli su se delovi ostalih bataljona u pokretu ka trubarskoj crkvi (kota 630). Obadva tenka koja su stajala na raspolaganju odmah su krenula radi uspostavljanja veze i da bi podržali i ubrzali napredovanje ovih delova na Vagan. Kolona je neodložno nastavila nadiranje. Komandant puka (pukovnik Vilam) pošao je sa malim osiguranjem napred, da bi ostale delove koji su bili stigli u Trubar ponovo u zamahu pokrenuo napred.

Za svo vreme operacije komandant divizije i načelnik operativnog odeljenja bili su stalno na čelu borbene grupe da tako uplivišu na jedinice radi nezadrživog nadiranja i da intervencijom pruže pomoć starešinama.

Oko 17 časova, čelo kolone je dostiglo Vagan. Neprijatelj je zaposeo obe strane Trubarske kotline na visovima i stalno je napadao s boka borbene grupe koje su nastupale dobro položenom mitraljeskom i puščanom vatrom, bez da se u pojedinostima cilj mogao besprekorno otkriti i teškim naoružanjem efikasno savladati. U rejonu Trubara, u blizini crkve, bio je izgrađen jedan oslonac sa teškim naoružanjem (1 btr., 14/384), iz koga se mogla podržavati Bobrena grupa »Vilam« pri penjanju preko dominirajućeg planinskog grebena k. 1264, za koji se pretpostavljalo da će ga neprijatelj posesti ili je već bio posednut. U 18,50 časova, baterija i teško pešadijsko naoružanje bili su spremni za otvaranje vatre. Put u pravcu Vagana bio je zaprečen jednim tenkom koji je naišao na dve mine (jedna istočno od crkve) i totalno ispao iz stroja.

Borbena grupa je bila naredila jedan kraći odmor, radi snabdevanja municijom i dotura hrane za ljude. Jedinice su morale biti snabdevene za više dana ovim obema potrebama, pošto je planinski greben onemogućavao svaki dotur različitih potreba iz rejona Drvara. Za snabdevanje iz rejona Drvara trebalo je da bude slobodna nova veza preko Bosanskog Petrovca, sa čim se moglo računati, prema tadašnjoj situaciji, tek u sledećim danima.

Jedinice, već premorene operacijama 23. i 24. 5. preko karsnih visova od 1200 m i više, 25. 5. pri žarkoj vrućini i najtežem zemljištu (visinske razlike više od 100 m) u čisto karsnom terenu, bez odmora i u stalnom borbenom dodiru sa neprijateljem, prevalile su udaljenje od samo 15 km vazdušne linije. Mora se prihvatiti da je čoveku natovarenom municijom, oružjem, hranom, radi osveženja za penjanje preko planinskog grebena, koji je bio posедnut od neprijatelja, iako ne jako, bio neminovan odmor. Nakon što se komandant divizije osvedočio o izvršenju hitnih zadataka oko municije i hrane, a pukovnik Vilam, nasuprot tome, još jedanput jasno shvatio značaj svoga zadatka, posle koga on treba da u toku noći nastupa ka Drvaru, komandant divizije je sa načelnikom Operativnog odeljenja napustio borbenu grupu oko 19,30 časova. Što se tiče stanja kod neprijatelja, nije se više računalo sa jakim otporom, teška oruđa bila su razvijena i sam komandant borbene grupe procenjivao je situaciju suviše **optimistički**.

Borbena grupa nastavila je marševanje čelom u 21.00 čas. Puk je bio jako prikupljen i bez neposrednog dodira sa neprijateljem. Oko 22.00 časa, severoistočno od Vagana, usledio je u mraku jedan iznenadni vatreni prepad, iz neposredne blizine po koloni bombama, lakim mitraljezima, teškim mitraljezima, i minobacačima, tako da su jedinice isklizle iz ruku starešina i izbila je panika.

Vidi telefonski razgovor poručnika Štrunka¹³ sa načelnikom Operativnog odeljenja od 25. 5. u 22,25 časa i telefonski razgovor komandanta divizije sa pukovnikom Vilamom (prilog 2).¹⁴

U ovom razgovoru pukovnik Vilam je opisao situaciju tako da se on posle ovog događaja nije osećao u stanju da bi se mogao držati sa preostalim delovima puka, koji su kod trubarske crkve uređivali oslonce teškog naoružanja. Na to je, od komandanta divizije, dobio naređenje da sredi puk, da ponovo čvrsto drži u rukama sve ljude i da pristupi izvršenju zadatka što je moguće pre, a najkasnije 26. 5.¹⁵

¹³ Štrunck. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁴ Redakcija ne raspolaže tim prilogom.

¹⁵ K-da 15. brdskog armijskog korpusa, u analizi borbenih dejstava jedinica 373. legionarske divizije (Borbene grupe »Vilam« i Bobbene grupe »Lapac«) koje su učestvovalе u operaciji »Reselšprung«, dala je negativnu ocenu o borbenoj spremnosti pomenutih grupa (vidi dok. br. 78). U izveštaju K-de 15. BAK-a od 12. jula 1944. K-di 2. OkA se kaže da borbene grupe 373. divizije nisu iskoristile sve mogućnosti uspeha, da su im bile slabe veze, da je bilo slabo komandovanje 384. pukom, da je slabo izveden prodor Potoci — Uvala — Tičevo (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 348—9).

Komanda XV brd. arm. kor. i načelnik štaba bili su obavješteni o ovom slučaju i nameri, i izjasnili su se da se slažu. Prema ocrtanoj neprijateljskoj situaciji, bila je ponuđena podrška avijacije za 26. 5. izjutra po planinskom grebenu k. 1264, i pre svega hitno po kotama 869 i 881, koje su bile povoljne za flankiranje.

Vatreni prepad od 25. 5. naveče, pukovnik Vilam je suviše teško video i ocrtao. Ukupni gubici: 1 mrtav, 11 nestalih, od kojih su se 9 ponovo vratili u jedinice.

1/373. izv. bat. sa delovima II/384, saobrazno zadatku, nastavili su marš, mada su u pozadini konstatovali pucnjavu. U toku noći oni su prešli planinske prevoje bez otpora i 26. 5. u 06.00 izbili su na visove zapadno od Drvara (kota 751—714). I odavde je lično komandant eskadrona, kao prvi deo snaga koje su nastupale, uspostavio 26. 5. u 07.00 časova vezu sa 500. SS-padobranskim lov. bat., koji ga je srdačno pozdravio. Mada je vazduhoplovstvo bilo obavješteno od strane divizije da njene jedinice mogu biti 26. 5. rano u okolini Drvara, i mada je 1/373. izv. bat. davala, radi raspoznavanja, dimne znake, zastave kukastog krsta i bele svetleće rakete, sopstvena ih je avijacija napala i imali su gubitaka 2 mrtva i 2 ranjena. Borbena grupa »Vilam« nastavila je marš i 26. 5. rano bila je pri penjanju na visove efikasno podržana od sopstvene avijacije i bez nezgoda dostigla 26. 5. u 17.00 časova Drvar. Nakon dostizanja prevoja južno od kote 1264, komandant divizije morao je stalno podstrekavati pukovnika Vilama da požuri, iako je bio detaljno orijentisan o ozbiljnom položaju 500. padobranskog lov. bataljona za vreme noći 25/26. 5, čak je pukovniku Vilamu bilo zabranjeno duže zadržavanje radi odmora u cilju ishrane. Ranije postavljena žičana linija sa borbenom grupom, uprkos očekivanju, ipak nije bila porušena, glavni graditelji linije nisu pristigli na vreme, pošto tovarna grla nisu bila naviknuta na napore marševe preko planina. Divizija je stoga ostala čitavo posle podne bez vesti. Tek 26. 5. oko 19.00 časova bilo je javljeno o dostizanju Drvara, uspostavljanju veze sa 500. padobranskim lov. bataljonom i o događajima kod 1. čete 373. izviđačkog bataljona. Delovi I/384, koji su bili angažovani kao obezbeđenje na koti 1006, uspešno su odbili, u popodnevnim časovima 25. 5, koncentrični napad jedne bande od oko 300 ljudi, pri čemu je došlo do bliske borbe u gustim šumskim predelima i zadržali su kotu 1006, koja je važna za slobodno držanje veze u Trubarskoj kotlini. Izviđanje slabijih bandi protiv oružanog oslonca kod trubarske crkve (kota 630) i protiv Gradine bilo je blagovremeno otkriveno i neprijatelj je proteran.

Telefonski vod koji je vučen od Srba prema Drvaru bio je, kako se moglo i očekivati, 27. 5. porušen od strane bandi. Sa premeštanjem divizijskog komandnog mesta 27. 5. posle podne u 17.30 časova za Drvar, bilo je naređeno uklanjanje ove linije. Ona je dotle ispunila svoj cilj i omogućila tesnu vezu divizije sa Borbenom grupom »Vilam«.

Uz 2) Dostizanjem Drvara, Borbena grupa »Vilam« primila je priloženu zapovest da što pre sprovede akcije pretraživanja bliže okoline Drvara.

(Prilog 3)¹⁶

Na teren su bile upućene manje grupe za pretraživanje, koje su se vratile 27. 5. naveče izvršivši uspešno zadatak. Po naređenju Komande korpusa, odmaršovalo je istaknuto komandno mesto divizije 26. 5. u 21.00 čas iz Donjeg Srba, napunilo prazne kamione 373. izviđačkog bataljona u Bihaću sa hranom i stiglo 27. 5. u 17,30 časova u Drvar.

Uzimanje hrane sa sobom, za čiji se prijem u Bihaću izgubilo suviše mnogo vremena, što je bilo kritikovano od strane gospodina komandanta korpusa, pokazalo se u Drvaru kao vrlo korisno. Zalihe hrane nisu postojale u rejonu Drvara i pošto će korpusna baza u Bosanskom Petrovcu tek od 29. 5. biti popunjena, jedinice, koje su sa sobom mogle nositi samo dva obroka hrane po čoveku, ne bi mogle biti snabdevene.

U Drvaru se javio komandant 105. SS-izv. bataljona. Sa pukovnikom Vilamom i s komandantom 105. SS-izv. bataljona bilo je ugovoreno razbijanje neprijateljskih snaga u rejonu V. Tičevo.

Namera se može videti iz zapovesti 1. puka »Brandenburg« (prilog 4),¹⁷ koji je 27. 5. u 0,00 časova potčinjen diviziji. Preko planinskog venca bila je angažovana Grupa »Vilam« sa II i III/384, za zatvaranje visova južno od Ljeskovica bili su predviđeni 373. izv. bat. i 105. SS-izv. bat.[aljon].

Namera nije mogla biti sprovedena pošto je 105. SS-izv. bat., po naređenju korpusa, Operativno odeljenje, pov. br. 2781/44. od 27. 5,¹⁸ stigao kod divizije 27. 5, i odmah je morao biti upućen na marš prema Glamoču.

¹⁶ To je naređenje Štaba 373. legionarske divizije od 27. maja 1944. K-di 384. puka o potčinjavanju, u rejonu Drvar — Mokronoge — Vidovo Selo, 500. SS-padobranskog lovačkog bataljona i 105. SS-izviđačkog bataljona Borbenoj grupi »Vilam« (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 415).

¹⁷ Bliže o tome naređenju Štaba 373. legionarske divizije od 27. maja o potčinjavanju 1. puka »Brandenburg« i njegovim dejstvima u rejonu M. Tičevo — Mokronoge — Drvar vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 416.

¹⁸ Odnosi se na naređenje o potčinjavanju 105. SS-izviđačkog bataljona K-di 15. BAK-a (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 873).

Zato je 27. 5. u 22.10 časa bilo naređeno Grupi »Vilam« da se 28. 5. u 04.00 silom probije preko Mokronoge i jednim delom snaga napreduje prema rejonu Drvar — Mokronoge, drugim delom u rejon južno od Drvara, i da sa 373. izv. bat. u rejon Bastasi (nekadašnje sedište Vrhovnog štaba) pročešlja i pretraži ove rejone.

500. SS-padobranski lov. bataljon imao je da sprovede dalje obezbeđenje, pretraživanje Drvara i pregled plena, kao i prikupljanje sopstvenih aparata koji su bili oboreni za vreme borbe.

28. 5. rano odstupile su jedinice saobrazno naredbi. One su, na osnovu naređenja komandanta korpusa, koje je stiglo u diviziju u 04.00 časa, bile okrenute radi angažovanja na pravcu Potoci — Uvala. One su bile snabdevene sa dvodnevnom obrokom hrane i prikupljene 28. 5. u rejon Mokronoge.

Uz tač 3) *Zadatak*:

Borbena grupa 384. peš. puka rejon Mokronoge i jugoistočno, u bojevoj gotovosti za napad u svitanje prema severoistoku. Za 28. 5. prekinuti postavljenu operaciju pročešljavanja. Ovo naređenje stiglo je kod Operativnog odeljenja divizije 28. 5. u 04.00 časa. Hitnim telefonskim pozivom kod ađutanta 384. peš. puka, jedinici, koja je oko 04.00 časa bila povučena radi pročešljavanja, bilo je naređeno da se vrati u polazne položaje rejona Mokronoge.

Pošto se računalo sa višednevnim operacijama, bilo je sprovedeno izdavanje obroka za najmanje dva dana. Telefonska depeša stigla je do bataljona, koji su već bili na maršu, prosečno između 07.00 i 08.00 časova. Dalji zadatak Komande XV brdskog armijskog korpusa za nastupanje na Potoci — Uvala došao je u diviziju 28. 5. u 08.35 časova.¹⁹ U podnevnim časovima 28. 5, puk je stajao spreman za novi zadatak i nastupao je radi dostizanja dnevnog cilja — osvajanje kote 1075 (2,5 km severoistočno od Prekaje) — koji je bila naredila divizija.²⁰

II/384, pročešljavajući teren sa obe strane puta Drvar — Mokronoge — Prekaja, imao je već slabi dodir sa neprijateljem

---

¹⁹ Potpunije o tome naređenju K-de 15. BAK-a vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 848. Ovo naređenje 15. BAK-a usledilo je na osnovu radiograma K-de 2. OkA od 27. maja u 20.45 časova za prodor glavnine Korpusa pravcem Potoci — Uvala (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 613—4).

²⁰ Verovatno je ovde reč o naređenju Štaba 373. legionarske divizije od 27. maja (AVII, NAV-N-T-314, r. 563, s. 415).

na koti koja leži odmah istočno od Mokronoge.²¹ U podnevnoj vrućini, jedinice, koje su od 04.00 časa bile na putu, lagano su napredovale. Naročito je bio dosadan protivnik svojim flankiranjem sa padina kote 1133, koje su se spuštale prema putu. Napredovanje 373. izviđačkog bataljona bilo je naročito zadržano raznim mestima zaprečavanja, porušenim mostovima na putu Drvar — Prekaja. Oko 17.30 časova dostignuta je okolina mesta Škrbići. Neprijatelj²² je bio nabačen kod samih Škrbića i na visove severno od njih. Borbena grupa 384. pešadijskog puka borbom je dostigla postavljeni dnevni cilj nešto posle 20.00 časova. Banditi (prema iskazima prebeglih, delovi 1. proleterske divizije) su se žilavo branili i povlačili se veoma lagano prema severoistoku. Jačina neprijatelja: 300 ljudi sa najmanje 6 lakih i teških mitraljeza i sa minobacačima. Napadni teren 384. pešadijskog puka bio je za sopstvene jedinice vrlo nepovoljan. Preko velikih visinskih razlika, puk se morao tući u jednoj nizini, koja je kružno bila opkoljena dominirajućim karsnim visovima, obraslim niskim žbunjem, koji su pružali protivniku dobar zaklon i mogućnost dejstva, a našim jedinicama, kojima su nedostajali i artiljerija i drugo teško pešadijsko naoružanje, izuzev srednjih minobacača, jako otežavali napredovanje, a nije se moglo računati ni sa angažovanjem dovoljnih količina municije.

54. brd. izv. bat., koji je naređenjem Komande korpusa od 28. 5. dodeljen i potčinjen diviziji, dostigao je Drvar uveče 28. 5. On je sa delovima Borbene grupe 384. pešadijskog puka bio naknadno doveden radi osiguranja slobodnog prolaza putem Drvar — Prekaja, a sa ostatkom je zatvarao put Drvar — Oštrej radi sprečavanja neprijateljskog proboja prema padu. Osim toga, 54. izviđačkom bataljonu bilo je naređeno pročešljavanje i pretraživanje osvojenog terena, naročito kotlina kod Mokronoga i Vidova Sela. Izvršenje je bilo sprovedeno 29. 5. Nikakav plen nije dobijen, sem nekoliko Titovih naredbi, propagandnih spisa i školskih naređenja podoficirske škole u Vidovom Selu.

Pošto je Grupa 384. peš. puka 28. 5. dostigla dnevne ciljeve, puk se za vreme noći razvio za odbranu. Pošto se popunila municijom, Grupa 384. peš. puka dobila je 29. 5. zapovest za nastupanje.

---

²¹ Zatvaranje pravca Drvar — Mokronoge — Prekaja vršili su 3. lička (proleterska) brigada 6. proleterske divizije i delovi 3. krajiške brigade 1. proleterske divizije (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 134, 137 i 147 i knj. 26, dok. br. 23).

²² To su bili delovi 3. ličke (proleterske) brigade i 2 bataljona 3. krajiške (proleterske) brigade (tom IV, knj. 25, dok. br. 147 i knj. 26, dok. br. 23).

U toku noći neprijatelj je četiri puta napadao 384. peš. puk.²³ Napadi su bili odbijeni. Puk je imao nekoliko gubitaka u ranjenima. Pukovnik Vilam je javio da se bez artiljerijske ili avio-podrške i bez dotura municije napad može nastaviti samo uz gubitke, pošto se neprijatelj žilavo brani i jak je. Borbena avio-podrška je tražena, ali je bila odbijena. Pošto korpusna baza u Petrovcu još nije bila ustrojena, ni popuna municijom odavde nije mogla uslediti. 29. 5. odvezao se komandant divizije kod 384. peš. puka, obezbedio ispomoć sa municijom oduzimanjem iste iz opreme 54. brdskog izviđačkog bataljona, i povukao teško pešadijsko naoružanje teškog eskadrona u rejon Prekaje, da bi bar tako mogli izbeći flankiranje od kote 1133, koja se nalazila u neposrednoj blizini. Domet teškog naoružanja nije bio dovoljan da bi podržao napad. Popuna municijom i hranom nije mogla da se izvrši do 29. 5. naveče, zbog naročito jake vazdušne opasnosti ovog dana. Ubedena izveštajem pukovnika Vilama i ličnim utiskom o neprijateljevoj situaciji, divizija se priključila mišljenju puka da bi se, pri teškom stvoru zemljišta, napad mogao produžiti samo posle ovih priprema, i naredila je produženje napada za 30. 5. izjutra.

Organizacija napada bila je od strane divizije naređena po sledećem: Presudno je bilo zauzimanje planinskog grebena kota 1432 — kota 1441, koje je neprijatelj najjače branio. Zato je bilo predviđeno da se dva bataljona uvedu koncentrično. Povoljnost situacije, stvorenu njihovim napadom, iskoristio bi preostali bataljon da sa glavninom prođe preko prevoja na Potoci — Uvala i da sa delovima, u napadu sa ograničenim ciljem, vezivanjem neprijatelja, spreči moguće neprijateljsko flankiranje od kote 1634, gde su se pretpostavljale samo slabe posade.

Noć 29/30. 5. protekla je mirno.

Pukovnik Vilam, komandant 384. peš. puka, javio je 29. 5. naveče da je bolestan. Borbenu grupu preuzeo je komandant 373. izv. bataljona, major Jireš²⁴ koji je 30. 5. izjutra najavio predviđeni početak napada u 07.00 časova. Komandant divizije i načelnik Operativnog odeljenja dovezli su se 30. 5. izjutra kod Grupe »Jireš«. Prema direktivi divizije, major Jireš smatra nužnim da uputi jednu četu za bočnu zaštitu preko kota 1133 — 1634. Posle dolaska komandanta divizije dostigla je četa kotu 1133 bez znatnijeg neprijateljevog otpora. Time je bila potvrđena procena divizije o neprijateljevoj si-

---

²³ Te napade vršila je 3. lička (proleterska) brigada (vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 147).

²⁴ Jiresch. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

tuaciji. Uvođenje čete bilo je uzaludno. II/384. bio je u pret-hodnici prema masivu, kota 1432 — kota 1441, protiv slabi-jeg neprijateljskog otpora. Ostatak grupe, zbog osećanja pre-terane sigurnosti, nalazio se još na polaznom položaju, da sačeka najpre zauzimanje masiva kota 1432 — kota 1441 i kote 1634.

Komandant divizije i načelnik Operativnog odeljenja, na osnovu ličnog utiska, ovako su predstavili neprijateljevu si-tuaciju: masiv kota 1432 — kota 1441 bio je još posednut od strane neprijatelja. Dva mitraljesca i više strelaca sa puškom bili su sigurno otkriveni. Ali ovaj neprijatelj je vezan II ba-taljonom 384. puka, koji neprekidno prednjači u napadu. Kota 1634 mogla je biti samo slabo posednuta. Situacija kod prevoja 1138, odnosno 1128, još je bila nejasna, ali su se pretpostavljale samo slabe neprijateljeve snage, pošto su iz-viđački delovi, koji su jutros rano tamo upućeni, naišli na slaba protivdejstva. Utisak nije mogao da prevari, da se ne-prijatelj noću 29/30. 5. izvukao.

Divizija je stoga naredila da četa na koti 1133 odmah nastupa sa jedne strane padine masiva od kote 1634 na kotu 1128, i hitan napad ostalih delova borbene grupe, svaka četa jedna za drugom u rastresitom poretku i preterano ešelonirane po dubini. Teško pešadijsko naoružanje bilo je na južnim padi-nama kote 1075 na položaju i moglo je vrlo dobro kontrolisati napredovanje streljačkih četa odnosno eskadrona.

Napad protiv slabog otpora neprijatelja, koji je pokušao da zadrži napredovanje sa 2—3 mitraljeza, išao je vrlo dobro i neprekidno napred. Bilo je lepo gledati kako jedinice svojim napredovanjem popravljaju ono što su ranije bile propustile zbog preterane obazrivosti i neodlučnosti komandanta grupe. Posle tri četvrt sata penjanja, glavnina je prešla prevoj kota 1138 bez gubitaka i iščezla u šumovitom predelu. Teško pe-šadijsko naoružanje, teški mitraljezi, srednji minobacači bili su od strane divizije odmah upravljani tamo gde bi se ispo-ljivao slabi neprijateljev otpor. Isto tako bilo je naređeno II/384. da izbije s jedne strane na visove masiva kota 1432 — 1441, posle čega bi bataljon, vremenski i prostorno dobro upravljanim vatrenim udarima svih bataljonskih oruđa sa u-bacnom vatrom, lomio otpor neprijatelja koji bi pokušao da bekstvom dostigne šumski predeo koji se nalazi neposredno iza masiva. Bataljon odmah treba da traži vezu sa glavninom borbene grupe.

Isto tako, četa upućena preko kote 1133, napredujući uz ve-like napore i po žarkoj vrućini, dobro je sadejstvovala, i, bez znatnijeg neprijateljevog otpora, uskoro se spojila sa glavni-nom borbene grupe. Kada je čitava borbena grupa, u zbijenim

poretcima, otpočela nastupanje kroz šumski predeo na Potoci — Uvala, komandant divizije i načelnik Operativnog odeljenja napustili su jedinice.

Borbena grupa sa svim delovima dostigla je 30. 5. oko 20.00 časova liniju Potoci — Uvala bez neprijateljevog otpora i uhvatila je vezu sa 13. SS-pukom,²⁵ koji je tamo bio stigao pre nekoliko časova. Prilikom pročešljanja terena bila su porušena železnička postrojenja, vagoni i lokomotive, zaplenjeno 2 tenka i jedno veliko municijsko skladište, koje je kasnije bilo predato 13. SS-puku. Bili su privedeni dva zarobljenika i jedan prebegli, gubici kod neprijatelja sa sigurnošću se procenjuju na 15—20 ispalih iz stroja.

Na osnovu korpusne zapovesti,²⁶ koja je dostavljena Borbenoj grupi od strane divizije tek nakon dostizanja linije Potoci — Uvala, da se nakon dostizanja borbenih ciljeva, napadnim patrolama pročešlja teren prema pozadini, Borbena grupa je 31. 5. ponovo maršovala u pravcu Prekaju.

Plen je bio predat 13. SS-puku, koji je i dalje ostao u ovom rejonu. Bez neprijateljevog otpora, uništavajući i dalje železnička postrojenja, Borbena grupa je 31. 5. oko 17,30 časova dostigla prednjim delovima Prekaju.

Uz 4) Prema sigurnim izveštajima, u rejonu Tičevo nalazi se štab VIII banditskog korpusa sa razbijenim delovima 6. odnosno 9. banditske divizije.²⁷ Cilj divizije, od dolaska divizijskog štaba u Drvar, bio je da se ove snage zahvate i da se zapleni, odnosno uništi, snabdevačko skladište bandi, koje se, po svoj prilici, nalazi u rejonu Tičeva. Divizija je bila uverena u ovo svoje shvatanje situacije još i stalno povećanim letovima za snabdevanje u ovom prostoru od strane savezničkog vazduhoplovstva. Pošto usled ponovne zapovesti komandanta korpusa nije došlo do sprovođenja operacije, koja je za 28. 5. bila predviđena sa 1. pukom »Brandenburg«, 105. SS-izv. bataljonom i Borbenom grupom 373 (hrvatske) peš. div. (vidi pod 2), to je divizija nameravala da 28. 5. sprovede nastupanje sa 1. pukom »Brandenburg«²⁸ iz reiona Bos. Grahovo prema Tičevu (zapovest 1. puku »Brandenburg« od 28. 5. u 04,20 časova).²⁹ Cilj operacije je bio da se bar razjasni neprijateljeva situacija u rejonu Tičeva. Divizija je bila mi-

²⁵ Pripadao je 7. SS-diviziji »Princ Eugen«. Bliže o njegovim zadacima u operaciji »Reselšprung« vidi tom IV, knj. 25, dok. br. 184.

²⁶ Bliže o toj zapovesti K-de 15. BAK-a od 30. maja 1944. vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 565.

²⁸ Bliže o dejstvima 1. puka »Brandenburg« vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7.

²⁹ Potpunije o toj zapovesti vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 586.

šljenja da se nastupanjem sopstvenih snaga na Prekaju vežu banditske snage iz rejonu Tičeva. Ona je ovih dana procenivala snage neprijatelja u rejonu Tičeva kao slabe, jer se nije pretpostavljalo da su se bande ponovo organizovale, posle neočekivanog udara u njihovim skrovištima, i da je glavina 9. divizije stigla radi ojačanja u rejon Tičeva. Isto tako nije se pretpostavljalo da bi se deo 6. proleterske divizije mogao angažovati za borbu, pošto je našim prodorom preko Trubar-ske kotline jako tučen i izmoren, što se kasnije i potvrdilo izveštajima.

Veza sa 1. pukom »Brandenburg« bila je vrlo loša.

Kada je 28. 5. posle podne 54. brd. izv. bat. stigao u Drvar, dobio je zadatak da nastupa od Prekaje prema jugu protiv Tičeva, radi hvatanja veze sa 1. pukom »Brandenburg«. Divizija je morala pretpostaviti, da je 1. puk »Brandenburg« izvršio zapovest od 28. 5. na 29. 5. U 19,10 časova 29. 5, taktičko vreme 15.30 časova, stigao je izveštaj od 1. puka »Brandenburg« da on, usled naredbe XV brd. AK, nije nastupao na Tičevo, pošto je navodno bio suviše slab (sopstveni delovi jačine 300 ljudi). 1. puk »Brandenburg« dobio je tom prilikom od XV brd. arm. kor. zadatak da i dalje obezbeđuje rejon Bosanskog Grahova.

Pošto su sve ostale snage na prostoru Potoci — Uvala bile povučene, divizija nije mogla misliti, pre svega, na ostvarivanje svojih planova, da nastupa na Tičevo.

Pri nastavljanju napada na liniju Potoci — Uvala, 30. 5. u popodnevnom časovima, iz okoline Poljice čula se jaka borbena buka od Prekaje i osmotreno je angažovanje savezničkog vazduhoplovstva. Pretpostavljalo se da se deo 7. SS-divizije nalazi u ovom rejonu u borbi sa neprijateljem. Kada je Borbena grupa 373 (hrv.) peš. div. (»Jireš«) 31. 5, po naređenju Komande XV brdskog armijskog korpusa,³⁰ nakon dostizanja linije Potoci — Uvala, vraćena za Prekaju, primila je zapovest za 1. 6.³¹ da uputi jako borbeno izviđanje prema Poljicama, radi razjašnjenja tamošnje situacije. Izviđački delovi su stvarno uspostavili vezu sa delovima 7. SS-divizije (13. SS-puk) i tamo doznali da je 1. bataljon ovog puka dobio zadatak da prodre prema Tičevu. Ovaj zadatak SS-bataljona bio je iskorišćen, bez naređenja pretpostavljenih komandi, da bi se ponovo započela operacija protiv banditskih snaga. Radi toga je Borbena grupa »Jireš« 2. 6. imala da održava stalnu vezu svojim levim krilom sa delovima SS-divizije, a sa

³⁰ Bliže o toj zapovesti vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 556—7.

³¹ Reč je o naređenju Štaba 373. legionarske divizije od 1. juna 1944. Potpunije o njemu vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 826.

jakim poternim grupama (glavnina bataljona) da nastupa preko linije Markov kamen — Mokro polje prema planinskom grebenu severozapadno od Tičeva i da u dolini Unca izgradi guste zaprečne linije između Drvara i Prekaje. Na prostranim šumskim terenima, sa puno klisura, moralo se računati sa tim da bi se neprijatelj mogao probiti prema severoistoku, bez dodira sa nastupajućim poternim grupama. 1. puk »Brandenburg« primio je, preko 54. brd. izv. bataljona, koji je 31. 5., po zapovesti XV brd. AK, koja je stigla 31. 5. u 14,30 časova, trebalo da maršuje prema Bosanskom Grahovu, ponovo pismenu zapovest da sa potčinjenim 54. brd. izv. bataljonom nastupa delom snaga putem Bosansko Grahovo — Resanovci radi zaprečavanja, a sa 105. SS-izv. bat. 1. 6. u 04.30 časova, sa linije D.[onje] Peulje — Bosansko Grahovo radi uništenja neprijatelja u rejonu Tičevo (prilog 5).³²

Divizija je morala računati sa 105. SS-izv. bat. jer su veze ovih dana sa Komandom XV brdskog armijskog korpusa bile vrlo loše. Izveštaji i naređenja putovali su prosečno 2—3 dana. U jednom izveštaju 1. puka »Brandenburg« od 30. 5. u 18,50 časova, koji je kod divizije stigao 31. 5. u 12.35 časova, rečeno je: »Delovi 105. SS-izv. bataljona nastupaju 31. 5. u 04,30 časova«. Verovatno, pošto je 1. puk »Brandenburg« češće brže primao zapovesti od XV brdskog armijskog korpusa, da je 105. SS-izv. bat.[aljon] bio potčinjen diviziji za operacije.

1. puk »Brandenburg« nije nastupao 1. 6. I izveštaje, koje je divizija trebalo da primi o jasnoći divizijske borbene zapovesti, uprkos nastojanjima divizije, nije mogla dobiti. Sve do 2. 6. pristigli izveštaji nisu sadržavali nikakvih podataka da je bila izvršena izdata divizijska zapovest.

1. 6. naveče u 21.00 čas stigao je u Drvar Štab Puka z. b. V. sa Jurišnim bataljonom.³³ Divizija je saznala da je Štab Puka z. b. V sa Jurišnim bataljonom potčinjen 1. puku »Brandenburg« i trebalo je da dostigne Bosansko Grahovo. Jurišni bataljon marširao je dalje u pravcu Bosanskog Grahova sa namerom da predani 2. 6. kod prevoja 7 km jugo-jugozapadno od Drvara. Tek 2. 6. u 10.35 časova stigla je zapovest Komande XV brdskog armijskog korpusa od 1. 6. u 19,40 časova³⁴

---

³² To je naređenje Štaba 373. legionarske divizije od 31. maja 1944. Štabu 1. puka »Brandenburg« za dejstva kod Tičeva (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 417).

³³ Tačan naziv toga bataljona je: Oklopni grenadirski jurišni bataljon 2. OkA.

³⁴ Bliže o tome naređenju K-de 15. BAK-a od 1. juna 1944. 373. legionarskoj diviziji o potčinjavanju 1. puka »Brandenburg« i Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 827.

u diviziju, koja se odnosila na potčinjavanje 1. puka »Brandenburg« i Oklopnog grenadirskog jurišnog bataljona z. b. V. diviziji.

Sopstvena borbena grupa držala je svojim levim krilom (II/384) dalju vezu sa 13. SS-pukom, koji je 2. 6. nastupio od Preodac na Tičevo. U toku nastupanja bataljon je imao slab dodir sa neprijateljem. Neprijatelj je bio odbačen. II/384. puka imao je da 3. 6. nastupa na Tičevo u naslonu na 13. SS-puk. III/384. puka ovladao je 2. 6. u 17,00 časova kotom 1263 (10 km jugoistočno od Drvara) u početku protiv jakog a kasnije slabijeg postojećeg neprijateljevog otpora. Zadatak kao za 1. 6. (da nastupa preko linije Markov kamen — ka planinskom grebenu) bio je ponovo naređen. Bataljon je, osim toga, trebalo da pokretnim izviđanjem u rejonu Velikog Tičeva uhvati dodir sa neprijateljem i da ustanovi i spreči eventualno povlačenje neprijatelja prema severoistoku. Ostali delovi II i III/384. puka treba da, uz tesno održavanje veze sa napadnim pokretima, napuste rejon Prekaja, i da ovim merama pojačaju zauzete slabe zaprečne linije u dolini Unca na pravcu Drvara. Ovo su dopunski zadaci za II i III/384. puka.

Dalje probijanje neprijatelja, preko planinskog venca severozapadno od Tičeva, u pravcu severozapada, bilo je sprečeno jednom četom SS-padobranskog bataljona i 1. četom 373. izviđačkog bataljona na serpentinama j. jz. od Drvara, koje su ove čete posele već od 2. 6. pre, odnosno posle podne.

Na osnovu zapovesti K-de XV brd. AK, Ia br. 291/44. od 2. 6. u 02,36 časa³⁵ — stigla 2. 6. u 08.52 — po kojoj treba da se sve raspoložive snage uvedu u koncentrični napad u rejonu Tičevo, bilo je naređeno 1. puku »Brandenburg«, 2. 6. u 17.00 časova, da, nastupajući jakim desnim krilom, ponovo pređe u napad najkasnije do 04.30 časa 3. 6. sa linije Donje Peulje — Bosansko Grahovo. Dnevni cilj za 3. 6. Veliko i Malo Tičevo. Nakon uspostavljanja veze sa 384. pešadijskim pukom, 1. puk »Brandenburg« je imao da zaokrene prema severozapadu, i da pročešlja prostor Tičevo — Drvar — Resanovci prema putu Drvar — Bosansko Grahovo. Ova zapovest je bila slepo otkucana 2. 6. u 22.05 časa i 3. 6. u 03.10 časa, a kasnije je lično uručena od strane poručnika Rothamela iz 373. bataljona za vezu u 06.30 časova 3. 6. (prilog 6).³⁶

³⁵ Ta zapovest je zavedena u delovodni protokol pod brojem 2931, a ne 291, kako piše u ovome dokumentu. Detaljnije vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 824.

³⁶ Prilog br. 6 je zapovest Štaba 373. legionarske divizije od 2. juna 1944. godine 1. puku »Brandenburg«, 54. izviđačkom bataljonu i Oklopnom grenadirskom jurišnom bataljonu za naročitu upotrebu za zauzimanje M. Tičeva (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 418).

Komandant divizije odvezao se rano 3. 6, zajedno sa načelnikom Operativnog odeljenja (poručnik Benke)³⁷ i ađutantom 373. bataljona za vezu, poručnikom Rothamelom, kod 1. puka »Brandenburg«, da bi onemogućio drukčije izvršenje zapovesti, kako se to, na osnovu iskustva, dešavalo.

Komandant divizije stigao je kod 1. puka »Brandenburg« u 06.30 časova. Takođe i sada puk nije pokazivao nikakvu sklonost da nastupa na Tičevo.³⁸

Na lično naređenje komandanta divizije, 1. puk »Brandenburg« krenuo je sad konačno u napad 3. 6.³⁹

Dok je 1. puk »Brandenburg« bio angažovan iz Grkovaca duž zapadnih padina kote 1376 (1485) i kote 1727, preko Nosića brda, na Tičevo, Jurišni bataljon z. b. V, koji se još u ovo vreme nalazio u Bosanskom Grahovu, imao je da nastupa iz Peulja kota 1201 (1343) (1457) i da isto tako zaokrene na Veliko Tičevo. 54. brd. izv. bataljon maršovao je duž drumu Bosansko Grahovo — Resanovci do planinskog prevoja. Zadaci 384. pp, 1 č[ete] 500. SS-padobranskog bat. i 1. čete 373. izv. bat. ostali su kako je i naređeno.

3. 6. prošao je uglavnom bez dodira sa neprijateljem. Slabe neprijateljeve grupe — po svoj prilici obezbeđenja — bile su bačene na planinski masiv Jedovnik. Oko 23.00 časa Jurišni bataljon z. b. V. dostigao je Tičevo, prilično iscrpljen, pošto su jedinice bile vrlo zamorene i preopterećene stalnim angažovanjem po teškom terenu i nepovoljnim vremenskim prilikama.

U Tičevu je bila uhvaćena veza sa 7. SS-divizijom, dok su severno odatle, u prostoru Mokro polje, ustanovljene vlastite jedinice (384. pp), koje su stalno držale tesnu vezu sa 13. SS-pukom.

Od 1. puka »Brandenburg« nije došao nikakav izveštaj. Kako se kroz obaveštenja pokazalo, 3. 6. naveče nije bilo ništa utvrđeno o 1. puku »Brandenburg«, pre svega, u rejonu Tičeva nije se mogla dobiti nikakva veza sa II bataljonom 1.

³⁷ Böhnke. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

³⁸ Deveta NOU divizija 8. korpusa NOVJ zatvarala je pravce koji izvode ka Tičevu i njene su jedinice neprekidno vodile borbe na toj prostoriji od 1. do 10. juna 1944 (vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 61).

³⁹ Toga dana, jedinice 9. NOU divizije nisu mogle da izdrže pritisak nadmoćnijeg neprijatelja na prostrou Tičeva (Velikog i Malog), pa su se razdvojile u dve kolone: jedna brigada sa bolnicom, sa položaja Peulje — Grkovci, uputila se u pravcu Dinare, dok su se ostali delovi divizije (2 brigade i prištapski delovi) sa Štabom 8. korpusa NOVJ uputili u pravcu Jadovnika (trig. 1650). Kolona koja se uputila prema Dinari probila se bez borbe, dok se druga kolona 5. juna našla u obručju na prostoriji Crni vrh (k. 1519) — k. 1536 — Jedovnik (trig. 1539). Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 61.

puka, koji je trebalo da se naslanja na levo krilo Jurišnog bataljona.

3. 6. kod divizije je vladao utisak, pošto se borbena buka jedva čula, da se neprijatelj povukao na severozapad na planinski masiv i da se delovima izvukao već nekoliko dana ranije prema jugozapadu. Direktivom komandanta divizije bili su dati zadaci 1. puku »Brandenburg« za 4. 6, da prodre prema severozapadu i da pritisne neprijatelja prema putu Bosansko Grahovo — Drvar.

Zadatak zaprečnih linija na putu prema planinskom prevoju, nakon zrelog rasuđivanja izgledao je necelishodan, s obzirom na neprijateljevu situaciju i s obzirom na razriveni i prašumski teren. Stoga je naročita pažnja bila skrenuta 500. SS-padobranskom bataljonu i 1. četi 373. izviđačkog bataljona, koji su bili angažovani na prevoju i na obe njegove strane. Osim toga, svi slobodni delovi 54. brd. izv. bataljona dobili su za borbeni zadatak 4. 6. napad na planinski greben u pravcu Tičeva.

Noću uoči 4. 6. pokušala je i tada jedna banda, na odseku zaprečavanja duž puta Bosansko Grahovo — Drvar, da pređe preko puta ka zapadu, a isto tako jedna izviđačka grupa, koja je bila uvedena 3. 6. od serpentina prema koti 1332, uhvatila je dodir sa neprijateljem. Time je bila potvrđena procena o neprijatelju koja je doneta 3. 6. Razbijeni neprijateljevi delovi, po pretpostavci, nalazili su se na masivu Jedovnik, koje je trebalo uništiti koncentričnim napadima 4. 6.

384. pešadijski puk nadirao je, širokim frontom, preko teško prohodnog zemljišta ispresecanog dubokim i strmim odsecima prašumskog terena, prema visokom masivu i uhvatio je dodir sa neprijateljem kod kote 1072. Neprijatelj je bio nabačen prema masivu.

Jurišni bataljon nastupio je 4. 6. u 04.30 časova prema severozapadu, bez veze sa 1. pukom »Brandenburg« na svom levom krilu, ali ovo se i moralo pretpostaviti u krugu Jurišnog bataljona. Napad 1. puka »Brandenburg«, koji se pretpostavljao u rejonu Jadovnika (kota 1650),⁴⁰ morao se, prema proceni situacije Jurišnog bataljona, izdejsstvovati daljim sopstvenim napredovanjem.

Kako se kasnije ispostavilo, 1. puk »Brandenburg« bio je daleko izostao i nije mogao da se očekuje blagovremeni napad, tako da je Jurišni bataljon sam podneo glavni teret borbe. Jurišni bataljon je 4. 6, oko 19.30 časova, osvojio planinski masiv, kota 1536, u borbi protiv neprijatelja koji se ogorčeno borio i koji se bezobzirno zalagao za zaštitu banditskih štabova koje je obezbeđivao. Bataljon je tamo morao da

⁴⁰ To je trigonometar 1650.

odbija neprijateljske protivnapade delom u bliskim borbama. U 21.15 časova bila je uspostavljena veza 1. puka »Brandenburg« sa Jurišnim bataljonom na koti 1519. Bilo je uočeno produženje napada protiv dominirajućeg visa k. 1539. Deo 54. brd. izv. bataljona, koji je koncentrično nastupao 4. 6. od severozapada preko kote 1062 (Glavica) — k. 1267 Osječenica⁴¹ na kotu 1489, napredovao je u početku dobro, bez neprijateljevog otpora. Kasnije se znatno ojačao neprijateljev otpor kod kote 1489. I ovde se jako osećalo zaostajanje 1. puka »Brandenburg«. Ova grupa je zaleгла i s mukom se mogla spasti okruženja. Napadom 1. puka »Brandenburg«, koji se očekivao za 5. 6, trebalo je teško postignuti uspeh u osvajanju zemljišta u toku 4. 6. pretvoriti u potpuni uspeh. Neprijatelj je bio polukružno opkoljen. Tamo gde je proboj bio jedino moguć nalazila se jedna dobro izgrađena zaprečna linija.

384. pešadijskom puku bilo je 5. 6. naređeno produženje nastupanja protiv visokog masiva, uprkos upadljivo nesavladljivim terenskim teškoćama, koje su jako uticale na napredovanje od 4. 6.

U ovoj situaciji stigle su zapovesti XV brd. arm. korpusa (4. 6. u 15,15⁴² časova i 4. 6. u 23,26 časa⁴³) u kojima je bio naređen odlazak 54. brd. izv. bataljona i Štaba Puka z. b. V sa Oklopnim gren. jurišnim bataljonom, s tim da se odmah, odnosno 4. 6. naveče, krene na marš, odnosno da se pripreme za marš.

XV brdski armijski korpus naređio je 1. puku »Brandenburg« da se sa potčinjenim jedinicama uputi iz rejona Knina za Knin. Na traženo zadržavanje ovih snaga pod divizijom do završetka operacije »Tičevo«, nije usledio nikakav odgovor, odnosno ne blagovremeno. Sa 1. pukom »Brandenburg« ponovo nije bilo veze. Pretpostavljalo se da je puk neposredno primio radio-razgovor sa Komandom korpusa i da se već nalazi na povratku. Istovremeno se javio 54. brd. izv. bataljon 4. 6. u 19,30 časova, da i oni kreću za Knin 4. 6. u 20.15 časova. Operacija koja je jasno nagoveštavala uspeh bila je potom prekinuta. Jurišni bataljon z. b. V. ostao je za vreme noći kružno raspoređen na koti 1536. Noć je protekla mirno. Kako se kasnije javilo, neprijatelj se beše povukao.

384. pešadijski puk, u prvim jutarnjim časovima 5. 6. u rejonu Markov kamen, zajedno sa delovima angažovanim na zaprečavanju, odbijao je pokušaje proboja jedne srednje bande koja je u bekstvu odstupila u šumske predele u jugozapadnom pravcu. Odlučujući udar nije više stigao neprija-

⁴¹ To je trigonometar 1267 (Osječenica).

⁴² i ⁴³ Iscrpnije o tim zapovestima vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 734 i 813.

telja, koji se očigledno skrivao po nepreglednim šumskim terenima. Pretpostavka Jurišnog bataljona, da se neprijatelj u toku noći izvukao ispred bataljona, potvrdila se.⁴⁴

Jurišni bataljon z. b. V. vraćao se maršem na Bosansko Grahovo, bez dodira sa neprijateljem, i dobio je dva dana odmora koja je tražio. 384. pp, uključujući četu 500. SS-padobranskog lov. bataljona i 1/373. izv. bataljona, koji su bili angažovani na putu Bosansko Grahovo — Drvar radi zaprečavanja visinskih prevoja, bio je 5. 6. naveče povučen, pošto je dan protekao bez dodira sa neprijateljem, a u noći uoči 6. 6. prikupio se u rejonu Drvara.

Prethodna odlučujuća zapovest Komande XV brd. arm. korp. za operaciju »Tičevo« stigla je, iako izopačena, u diviziju 4. 6. u 13.00 časova preko divizijskog radio-centra Donji Srb.⁴⁵ Zapovesti Komande XV brd. arm. korp. od 2. 6. i 3. 6, upućene diviziji radi ubrzanja operacije, našle su time svoje objašnjenje.⁴⁶ Operacija je već bila pripremljena i u sprovođenju, kako je bilo predviđeno i naređeno.

Sopstveni gubici

	Mrtvih	Ranjenih	Nestalih
384. pp	8	17	1 tenk na mine (potpuno uništen)
373. izv. bat.	5	15	2
54. brd. izv. bat. (za vreme potčinjenosti)	6	2	
Štab puka z. b. V. (mot) sa Oklop. gren. jurišnim bat. (za vreme potčinjenosti u operaciji »Tičevo«)	6	19	
1. lov. hrv. puk	1	4	
	26	57	2
500. SS-padobranski lov. bat.	61	114 teških	11 laki

⁴⁴ Prema izveštaju Štaba 8. korpusa NOVJ od 15. juna 1944, posle opkoljavanja dve brigade 9. NOU divizije sa Štabom korpusa na položajima Crni vrh — k. 1536 — Jedovnik, doneta je odluka da se neprijatelj razbije na čitavoj liniji Tisove kose i da se izvrši manevar u pravcu severa. Manevar je vršen s tri bataljona i 5/6. juna jedinice su se probile iz obruča preko k. 745 i 791 do Suhog potoka (tom IV, knj. 26, dok. br. 61).

⁴⁵ Reč je o naređenju K-de 15. BAK-a od 3. juna 1944. Štabu 373. legionarske divizije za raščišćavanje situacije kod Tičeva (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 819).

⁴⁶ Potpunije o tim zapovestima vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 748, 819 i 826.

Neprijateljski gubici

	Mrtvih	Zarobljenih	Prebeglih	Plen
384. pp preb. [rojano]	247	58	10	1 PVO mitraljez, 3 teška mitr. 5 lakih mitraljeza, 3 laka bacača, 4 tenka, 4 radio-stanice, 1 pion. auto, 1 lafet mitralj. 45.000 metaka puškomitr. ruski, 20.500 raspr. met., 2300 metaka PVO, 3 džaka dinamita, 2 rolne brzo gor. štapina, 100 m štapina, (od toga 1 okl. eskpl. granata, 2 okl. granate, 45.000 puškomitralj. metaka, 12.500 raspr. zrna, 2300 PVO municije, preuzeo 13. SS-puk)
373. izv. bat.	72	12	3	21.500 raspr. metaka, 1 mitr M42
54. brd. izv. bat.	52			1 protivoklopna puška, 2 automata 4 puške
Štab puka z.b.V (mot.) sa Okl. gren. jurišnim bat. (za vreme potčinjenosti u operaciji »Tičevo«)	81		2	2 laka mitraljeza, 6 karabina, 5000 raspr. metaka. Uništeno:
1. hrv. lov. puk	16	8		1 pt top 3,7 sm 2 laka mitr., 10 karab., 8 pušaka
	468	78	15	

U ovaj broj mrtvih nisu uračunati poginuli koji su procenjeni a kojih je sigurno više od prebrojanih mrtvih.

500. SS-pado- branski lov. bataljon	421 prebrojanih 129 zarobljenih 800 procenjenih	42 sm protiv. avion. top 12 mitraljeza, oko 100 pušaka (neuporeblji- ve) 4 radio-stanice 2000 suvih koža
---	---	---

Iskustva

1. Oprema divizije za izrazitu planinsku borbu nedovoljna je, pošto jedinice nisu mogle sa sobom voziti dovoljno municije i hrane (ni jedne poljske kujne). Ovaj nedostatak je naročito tada bio presudan, ako se jedinica sa sadašnjom opremom udalji više dana od baze, do koje je mogu slediti vozila, ili ako se vozila, po jako obilaznim putevima, tek posle višednevnog podvoza priključe jedinicama. Ako, kao u ovom slučaju, snabdevanje sa terena nije moguće, tada je pokretljivost čoveka veoma sužena teretom municije i hrane koju nosi sa sobom. Telesni naponi, koji su usled teškog zemljišta i vremenskih prilika neuporedivo veći, teško su podnošljivi.

Druga je stvar kod motorizovanih jedinica, koje u toku angažovanja po pravilu koriste puteve i koje se samo privremeno, to jest za jedan ili dva dana, udaljavaju od svojih pozadinskih vozila.

2) Radi brzog prebacivanja ili premeštanja, smanjenjem tereta komore i unutrašnjih službi, 373. izviđački bataljon bio je improvizovano ukrcan na vozila. Pripadajući bicikli bili su ostavljeni u rejonu razmeštaja. To se nije pokazalo kao dobro, pošto jedinica tada nije sposobna za život. Dovođenje vozila u ispravno stanje je nedovoljno, dopunska odeća nedostaje, dovlačenje municije i pogonskog goriva u neophodnim i dovoljnim količinama nije zajemčeno. Pametnije je, korišćenjem bicikla, uslovno smanjenu pokretljivost primiti kao nužno zlo i odreći se brže pokretljivosti za račun održavanja borbene snage, koja se postiže privremenim rasterećenjem.

3) Kod brzo promenljivih situacija u borbi protiv bandi i kod terenskih prilika, glavno sredstvo veze je radio, naročito ukoliko su odnosi snaga manji. Od pukova na više, često je bilo moguće da se uspostavi žičana veza (mada je bila upadljiva) iskorišćavanjem drumova i puteva. Dometi pešadijskih d-radio-stanica pokazali su se u planini kao potpuno nedovoljni. Komandovanje samo pomoću

radija je vrlo otežano zbog atmosferskih smetnji i ovdašnjih neobjašnjivo loših radio-prijema. Intervencija višeg komandovanja većinom kasni. Stoga je poželjno raditi sa instrukcijama i da se sva komandna mesta popune ličnostima koje poseduju dobar taktički pogled, polet i snagu samostalnog odlučivanja.

- 4) Potrebna je bolja i bogatija oprema divizija sa radio-stanicama većeg dometa. Ako zadatak obezbeđenja divizije ostaje, što je u većini slučajeva verovatno, tada je potrebno, naročito kod prostranosti odseka i osetljivih telefonskih veza, radio-vezu uglavnom zbiti, a jedinice koje učestvuju u operaciji moraju se snabdeti sa dodatnim radio-stanicama. (Vidi nedovoljne domete d-radio-stanica.) Tada, uglavnom, ne dostiže broj aparata. Radijalni saobraćaj postaje nužan, i stoga je, kod preopterećenja, podnošenje izveštaja usporeno, a kroz to komandovanje postaje skoro nemoćno.
- 5) Izdavanje radio-dokumentacije ne sme kasno da usledi, čak i kada bi ranije izdavanje moglo ići na račun održavanja tajnosti. Bilo bi potpuno nemoguće da se u malo sati koji stoje na raspolaganju blagovremeno izda radio-dokumentacija jedinicama.
- 6) Ponovo se pokazalo ne samo da je celishodno, nego je čak nužno, da se svakoj borbenoj grupi (bataljon) dodeli V. B.⁴⁷ Kod opreme sa samo dva radio-aparata na bateriju, moraju svi radio-aparati čitavog artiljerijskog puka biti koncentrisani kod grupe koja učestvuje u operaciji, zbog čega pak nastaju teškoće kod neizvežbanog ljudstva za vezu.

I kod ovih operacija se ponovo pokazala neophodnost da V.B. ne samo gađa svojim baterijama, nego mora biti obezbeđen prethodnim regulisanjem radio-saobraćaja, da može raditi sa svim baterijama koje stoje na raspolaganju, što je naročito potvrđeno u operacijama u okruženju. Nužno: ponovo opremljenost baterija sa po 3 radio-aparata.

- 7) U planini se teško pokretljiva zaprežna baterija lake polj. haub. pokazala opet suviše sporom. Njeno uvođenje u borbu, uprkos neposrednog praćenja pešadije, suviše kasni i pored jakog naprezanja konja, te ne može u planini biti dovučena na položaje, na koje se sa motorizovanom artiljerijom može stići. Naoružanje brdskim topovima može otkloniti ovaj nedostatak.

---

⁴⁷ Vorgeschobener Beobachter (istaknuti osmatrač).

- 8) Provizorna motorizacija oruđa, predviđenih inače za konjske zaprege, nije se dobro pokazala. Kod utovarivanja na kamione, vozila stradaju usled težine oruđa. Karoserija se ugiba. Kod iskorišćavanja kamiona kao vučnog sredstva, kod oruđa nastaje jako naprezanje, pa su nakon takve upotrebe nužne duže opravke. Kod planinskih puteva koji su bogati krivinama, vozilo i oruđe, koje se mora vući sa prednjakom, je suviše dugo, a s druge strane konstrukcija kamiona — naročito francuskog porekla — je suviše visoka i nije dozvoljeno neposredno prikopčavanje oruđa. Stoga je potrebna višestruka prepravka, a to košta mnogo vremena.

Provizorno motorizovanu artiljeriju treba pretpostaviti zaprežnoj, i to obavezno. Stoga svaka divizija, da bi mogla slediti ovaj zahtev, mora raspolagati sa više od dva vučna vozila ili šlepera.

- 9) Gađanje sa vremenskim upaljačima, koje kod jedinica nije omiljeno, u planini je jedini način u većini prilika. Stoga je apsolutno potrebno vežbanje.
- 10) Na karsnom zemljištu odeća strada daleko više nego normalno. Bez izuzetka, 50% čojanog odela bilo je pocepano, drugo, čizme, kao planinske cipele, nisu izdržale naprezanja.
- 11) Naše jedinice, naročito hrvatski pripadnici, žilavo su se pokazali u savlađivanju vremenskih prilika, organizacijskih teškoća i većih dnevnih ciljeva, koji su uslovljavali telesna naprezanja, a najveća odricanja shvatali su kao nužna. U napadu protiv bandita koji su se nalazili na povoljno izabranim položajima, kod naših jedinica nije konstantovano ničega štetnog. Iako su u prvim momentima pojedini mitraljezi uticali na njihovo napredovanje, one su išle stalno napred gde je komandovanje to shvatilo da treba da ih napred pokrene.
- 12) Komandovanje u većim jedinicama još neodlučno i nedostatak pravog iskorišćavanja svakog uspeha treba pripisati do sada malo pruženim prilikama vežbanja u većim jedinicama.
- 13) Banditi, naročito 6. proleterska divizija u Trubarskoj kotlini i 1. proleterska divizija u rejonu Prekaja, borili su se žilavo i vešto, zahvaljujući njihovom dobrom poznavanju zemljišta. Ipak nisu bili dorasli nadmoćnoj vatrenoj snazi i odlučnom i koncentričnom stezanju. Ponovo je bilo potvrđeno, da su se oni naročito čvrsto i ogorčeno borili tamo gde im je neprolazno zemljište omogućavalo neprijetno i povoljno izvlačenje. Do navedene borbe prsa u

prsa došlo je samo na visokom masivu severozapadno od Tičeva, gde je njihov borbeni duh bio bodren prisutnošću štabova i misija koje su oni štitili, inače, oni su pokušavali da blagovremeno prekinu borbu i da se povuku. I ovde je za divljenje ponovo njihova nadmoćnost u iskorištavanju zemljišta i njihova pokretljivost. Osećaj inferiornosti podstiče ih da dolaze do uspeha samo putem podmuklih prepada na slabije obezbeđene kolone, koje slede.

- 14) Operacija je, uglavnom, dala jedinicama, uprkos mnogih nevolja, pokretnu snagu, što bi se moglo iskoristiti kod budućih angažovanja.

Aldrian⁴⁸

general-lajtnant i komandant div[izije]

Dostavljeno:

K-di XV brd. AK 2 komanda

KTB 1 komad

Rezerva 1 komad

Koncept 1 komad

---

5 komada

*Spisak priloga*⁴⁹

Za 373 (hrv.) pd Ia pov. br. 1328/44 od 10. 6. 1944.

Prilog 1: 373 (hrv.) pd Ia str. pov. br. 171/44 od 24. 5. —
5. primerak

Prilog 2: službeno

prilog 3: službeno

prilog 4: službeno

prilog 5: 373 (hrv.) pd Ia pov. br. 1114/44 od 31. 5. 44.

prilog 6: službeno

⁴⁸ Eduard. Umro u Gracu 1955. godine (Franc Šraml, n.d. str. 204). Aldrian je 20. oktobra 1944. otišao na novu dužnost. Zamenio ga je, za kratko vreme, pukovnik Karl Herman (Karl Herrmann), k-t 384. peš. puka. Od 14. novembra 1944. pa do kraja rata, divizija se nalazila pod komandom general-majora Joakima Grafenštajna (Joachim Gravenstein).

Karl Herman, kao ratni zločinac, osuđen je u Beogradu 4. aprila 1947. na 20 godina lišenja slobode, dok je general Grafenštajn, na istom procesu, osuđen na smrt streljanjem (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 5. aprila 1947; Franc Šraml, n.d., str. 204 i 297).

⁴⁹ Prilozi 1 do 6 objašnjeni su kroz tekst u objašnjenjima 11, 14, 16, 17, 32 i 36.

Dostavljeno

K-di XV brd. AK 2 komada

KTB 1 „

Rezerva 1 „

Koncept 1 „

BR. 82

IZVEŠTAJ ŠTABA 1. PUKA »BRANDENBURG« OD 19. JUNA 1944. KOMANDI 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA O ISKUSTVIMA STEČENIM U OPERACIJI »RESELŠPRUNG«¹

POVERLJIVO

Ia pov. br. 3398/44²

21. VI. 1944

1. puk »Brandenburg«

Rgt. Gef. Stand, 19. 6. 44.

Operativni štab

KTB

Odelj. Ia, pov. br. 405/44.

Prilog uz
K.T.B.
Br. C 310

³

Šef ... 22

Ia ... 216

O1 Ru

⁴

Pred.: Iskustva iz operacije »Reselšprung«⁵

Veza: Radiogram XV (brd.) AK, Ia, pov. br. 3216/44. od 12. 6. 44.⁶

Komandi XV (brd.) AK

Odelj. Ia

- 1.) Kao polaznu bazu za skoro sve napade u operaciji, puk je imao rejon **Peulje — Grahovo — Peći**. Teren otvoren,

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 729—32.

² Dopisano rukom. To su podaci o zavođenju izveštaja u delovodni protokol Operativnog odeljenja K-de 15. BAK-a.

³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca. U pečatu pod brojem 4 nalazi se u rubrici »Šef« i »Ia« po jedan nečitak paraf, i to je označeno sa tri tačkice.

⁵ Komanda 1. puka »Brandenburg«, pored ovog izveštaja o iskustvima stečenim u operaciji »Reselšprung«, dostavila je 20. juna K-di 15. BAK-a i borbeni izveštaj o dejstvima puka, po danima, od 24. maja do 6. juna 1944. Redakcija taj izveštaj ne objavljuje. Opširnije o njemu vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7.

⁶ Redakcija pomenuti radiogram nije pronašla.

valovit, skoro bez ikakvog zaklona, koji u čitavoj širini nadvisuje planinski lanac **Marino brdo** visinskom razlikom od 500—600 m⁷, a prema jugoistoku strmo se spuštaju obronci bez ikakvog zaklona, dok je sam visinski greben i teren severno odatle pokriven gustom, skoro neprohodnom šumom, i pruža neprijatelju najbolje mogućnosti za zaklanjanje. Usled jakog posedanja kota (do 4 brigade sa natprosečnom brojnom opremljenošću teškim naoružanjem, minob. i brdskim topovima)⁸ bile su naše jedinice već prilikom uvođenja u borbu terenski i brojčano u jako nepovoljnom položaju.⁹ Napadi, iz istog razloga, nisu zaostajali za teškim napadnim borbama na istočnom frontu i imali su za posledicu nesrazmerno velike gubitke, prema kojima uspeh ne stoji ni u kakvoj srazmeri.

- 2.) Same jedinice bile su upućene sa svih strana koncentrično prema rejonu **Tičevo** — **Jedovnik** sa namerom da neprijateljske snage u rejonu opkole i unište. To nije postignuto, jer
  - a) je teren jako krševit i mestimično pokriven prašumom, koja neprijatelju pruža bezbrojne mogućnosti da bataljoni mogu nestati bez traga, i jer
  - b) su naše snage, u poređenju sa veličinom rejona, bile slabije da bi unekoliko teren pročešljale i međusobno održavale vezu.

Tom prilikom ponovo se potvrdilo da obrazovanje kazana ima samo tada vrednost ako se opkoljavanje može sprovesti bez breše. Ono će u borbi protiv bandi samo onda dovesti do uništenja neprijatelja ako se ograniči na manji rejon a svesno odustane od delova neprijatelja koji se nalaze izvan ovog rejona.

Neprijatelj se u prednjem slučaju izvukao iz rejona **Tičevo** prema ji. i sz., dozvolio je da naši delovi prodiru ne prihvativši borbu i posle nekoliko dana opet se našao u rejonu **Tičevo** skoro u potpunom brojnom stanju i čak su se, posle izvesnog vremena, u istom rejonu spustila

---

⁷ metara

⁸ Reč je o 1, 2. i 3. brigadi 9. NOU divizije i Grahovsko-peuljskom NOP odredu.

⁹ Prvi puk »Brandenburg« učestvovao je u operaciji »Reselšprung« sa 1. i 2. bataljonom, dok je 3. bataljon obezbeđivao komunikaciju Skradin — Bribirske Mostine — Benkovac. Brojno stanje puka (bez 3. bataljona) iznosilo je 18 oficira, 81 podoficir i 469 vojnika. Pored toga, puku su bile potčinjene 11. četa 883. grenadirskog puka i 1. četa 373. inž. bataljona (vidi AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7).

Za dejstva u operaciji »Reselšprung«, puk je od strane K-de 15. BAK-a dobio vrlo negativnu ocenu. Bliže o tome vidi u dok. br. 78.

4 transportna aviona, koji su poneli eng.-američku delegaciju.

Na terenu koji neprijatelju pruža takve povoljne mogućnosti za izvlačenje potrebno je da naši delovi posle napada ostanu na tom području u priličnoj jačini i da zasedama i gerilskim načinom vođenja borbe stalno slabe i uznemiravaju neprijatelja i na taj način ometaju njegovu novo organizovanje na istom području.

Za to, pak, treba vremena, potpuna samostalnost trupe koja je ostala u rejonu i izuzimanje od drugih zadataka.

- 3.) Dnevni ciljevi napada često su mnogo udaljeni. U vezi sa napred iznetim razumljivo je da se za jedan dan event. može postići udaljenost od 5 km na karti uprkos najstrožih zahteva trupi.
- 4.) Informisanje puka o garnizonima i situaciji kod drugih jedinica koje učestvuju bilo je katkad nedovoljno, zbog čega je došlo do puškaranja između delova Okl. gren. jurišnog bat. i SS-puka.¹⁰ Na ovako ispresecanom zemljištu naročito je važno detaljno informisanje kako bi se izbegli gubici naneti sopstvenim oružjem.
- 5.) Naročito nepovoljno se odrazilo na puk što su ustanove koje su rukovodile akcijom premalo obraćale pažnju na činjenicu da su angažovani delovi po svom borbenom brojnom stanju najčešće odgovarali jednom normalnom bataljonu, pošto bataljoni retko imaju više od 2 lovačke čete, koje su, osim toga, usled dosadašnjih gubitaka vrlo oslabljene. Okl. gren. jurišni bat., npr., ima isto brojno stanje kao oba bataljona puka zajedno. Zadaci koji se postavljaju puku često nisu usaglašeni ovoj činjenici. Ali objašnjenja i prigovori, na koje je prisiljen oficir svestan odgovornosti, dovode često do nerazumevanja i do mišljenja da dotični trupni starešina želi neopravdano da poštedi svoju jedinicu ili da nema dovoljnog samopouzdanja. To je u operaciji »Reselšprung« dovelo dotle da se posumnjalo u sposobnost k-ta puka da komanduje pukom, iako je puk bez odmora, ne obazirući se na srazmerno visoke sopstvene gubitke,¹¹ bio angažovan u borbi. Tek posle ličnog referisanja k-ta puka, utvrđeno je da su ove sumnje bile neopravdane.

---

¹⁰ Reč je o 13. SS-puku 7. SS-divizije »Princ Eugen«.

¹¹ Puk je, prema izveštaju od 20. juna 1944., imao sledeće gubitke: 1 oficir i 9 podoficira i vojnika poginulo, a 6 oficira i 95 podoficira i vojnika ranjeno, što je, u stvari, 20% gubitaka od ukupnog brojnog stanja (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7).

6.) *Služba veze:*

Naročito je bilo otežano komandovanje pukom usled potpuno nedovoljne veze između 373. pd i puka. Prema obaveštenjima, do otkazivanja je došlo zbog nesposobnosti radista divizijske radio-stanice, koja je navodno delom popunjena hrvat. osobljem. Naređenja su katkad stizala u puk tek posle više od 24 časa, kada su delimično već bila prevaziđena. Isto toliko je bilo potrebno da pukovski izveštaji stignu u diviziju. Veze prema svim ostalim pretpostavljenim ustanovama i unutar puka bile su skoro bez prekida i bez poteškoća. Ali, pošto je u planini jedino moguće sredstvo komandovanja radio, treba da se osigura besprekorno funkcionisanje radio-stanice, naročito između divizije i puka.

- 7.) Upotreba mot. jedinice u planini nailazi na prilične poteškoće. Ona se bori pod mnogo nepovoljnijim uslovima nego jedna obučena brdska jedinica. Usled nedostatka kolone tovarnih grla ili nosača, svaki pojedini vojnik morao je teško da nosi dodatnu municiju koju mora da ponese, i na taj način bio je već toliko opterećen da se moralo potpuno odustati od nošenja vode i skoro potpuno od nošenja hrane. Za vreme operacije bile su čete zbog toga do 30 časova bez hrane pri najvećim naprezanjima. Mali broj tovarnih grla nabavljenih na području bandi morao se upotrebiti za nošenje s.¹² minob. i minobac. municije. Evakuacija ranjenika, pod ovim okolnostima, ostala je nerešiv problem. Isto tako ne može se ni pomisliti na evakuaciju plena. Pošto teško naoružanje puka nije pogodno za upotrebu na planinskom zemljištu, mora potpuno da se odustane da se ponese sa sobom. Utoliko se dragocenijim pokazao tromblon. Mnogobrojna mot. vozila i teško naoružanje koje je ostalo predstavljaju za puk, angažovan u borbi na planinskom zemljištu, teško opterećenje. Nalazeći se usred područja bandi, ne mogu biti dovoljno osigurani samo od vozača i ostalih ostavljenih delova i zbog toga su u priličnoj meri izloženi opasnosti da budu uništeni. Delovi puka koji se nalaze u borbi neće u takvoj situaciji moći blagovremeno da intervišu. Odgovorni trupni starešina nalazi se zbog toga pred pitanjem da li da ostavi lovačke delove za osiguranje i na taj način još više oslabi svoje borbeno brojno stanje ili da preuzme rizik da osiguranje mot. vozila prepusti samim vozačima. U prednjem slučaju k-t puka bio je pri-nuđen da prihvati rizik.

---

¹² srednjih

- 8.) Snabdevanje puka moglo je da se uhoda tek za vreme operacije, pošto nije postojalo naređenje za snabdevanje. Ova činjenica zadaje više posla i zahteva radio-vezi. Naređenje za snabdevanje je, izgleda, puku neophodno potrebno, pri čemu bi, pored svih stvari, trebalo misliti na snabdevanje san. potrebama.
- 9.) Saradnja sa svim potčinjenim delovima puka bila je uopšte vrlo dobra i tekla je bez zastoja.
- 10.) Saradnja sa K.K.G.¹³ nailazi uvek ponovo na poteškoće zbog nediscipline njegovih pripadnika, neraščišćenih unutrašnjih političkih odnosa i pitanja snabdevanja hranom, a pre svega municijom. Njihovo veliko brojno stanje nema nikakav značaj pri ozbiljnim borbenim dejstvima. Jedina korist koju je puk imao od prisustva ovih jedinica sastojala se u tome što je puk stalno bio informisan o stanju pokreta neprijatelja i o približnoj jačini protivnika i na taj način mogao da pojača sopstvena osiguranja. Prilikom izvođenja sopstvenih napadnih operacija treba zbog toga računati samo na sopstveno brojno stanje za borbu.
- 11.) Neprijateljsko vazduhoplovstvo postiglo je za vreme operacije znatne uspehe. Ustanovljena je besprekorna saradnja između njega i bandi, pri čemu je prilikom naših pokreta došlo do izražaja u povećanoj meri. Ono je za čitavo vreme operacije potpuno vladalo celokupnim vazdušnim prostorom. Ni efikasna odbrambena vatra pa topova od 2 cm¹⁴ i mnogobrojnih mitraljeza nije donela vidno olakšanje našim jedinicama. Samo na jedan pa četvorocevni top, koji je dejstvovao iz svih cevi, nadletao je, npr., jedan lovac-bomb. sa velikom upornošću do na 30—40 m, pri čemu su čitava posada pat,¹⁵ usled ranjavanja, i oruđa potpuno izbačeni iz stroja.

Da bi se omeli neprijateljski noćni letovi u cilju snabdevanja, postavljene su zamke sa vatrom i signalima. U jednom slučaju uspelo je na taj način da se zarobi nekoliko kontejnera sa municijom, dok u većini slučajeva, posle uspostavljanja optičke veze između zemlje i aviona,

¹³ Reč je o manjim četničkim jedinicama potčinjenim nemačkim komandama. Stvarane su po direktivama K-de 2. OKA od 4. marta i 13. maja 1944. na području NDH. Nazivali su ih Kroatische Kampfgemeinschaften (Hrvatske borbene grupe — zajednice), te otuda i skraćena K.K.G. (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 391 i 394—5). O tome vidi i naređenje K-de 69. AK od 30. maja 1944. za stvaranje tih četničkih grupa na području korpusa (AVII, NAV-T-314, r. 1546, s. 398—90).

¹⁴ Puk je u svome sastavu imao i jedan pa vod (AVII, NAV-T-314, r. 563, s. 433—7).

¹⁵ protivavionskog topa

avion je posle odgovora raznim svetlosnim znacima odletao bez izbacivanja tereta. Iz toga proizilazi da se neprijateljski avijatičari za snabdevanje striktno pridržavaju uputstva i da samo prilikom potpuno jasnog sporazumevanja pristaju na izbacivanje tereta.

- 12.) Od našeg vazduhoplovstva za čitavo vreme operacije nije ništa zapaženo, izuzev u dva slučaja kada je puku vazdušnim putem doturena municija. Tom prilikom naši kontejneri izbačeni su sa vrlo male visine, tako da se u malom broju slučajeva padobran otvorio, i veći deo municije bio je neupotrebljiv.
- 13.) Sopstveno teško naoružanje puka malo je došlo do izražaja za vreme operacije, pošto je, kako je već napred napomenuto, nepodesno za upotrebu na brdskom zemljištu.
L.G. 42¹⁶ pokazao se neupotrebljiv čim neprijatelj raspolaze svojom art., pošto se njegov vatreni položaj vrlo lako otkriva usled neuobičajeno jakog dima prilikom opaljivanja. U prednjem slučaju ležali su pogoci neprijateljskog brdskog topa, već posle nekoliko zrna ispaljenih za korekturu, u centru našeg vatrene položaja. T. minb. 12 cm,¹⁷ koji je u najmanju ruku isto toliko potreban kao i L.G. 42, mnogo je prikladniji pri približno istoj efikasnosti gađanja. S. minb.¹⁸ 8 cm pokazao se kao potpuno dobar, a isto tako, i to naročito u napadima, posle kojih je dolazilo do borbe prsa u prsa, tromblon.
- 14.) Ostavljanje jednog bataljona u starom borbenom području pričinilo je puku mnoge poteškoće. Delovi štaba puka morali su, usled ove okolnosti, da ostanu tamo. Na taj način skoro je nemoguće jedinstveno rukovođenje pukom u svim trupnim poslovima. Vrlo važna personalna pitanja i termini na taj način se delom odlažu na štetu trupe. Treba nastojati, posle kao i pre, da se angažuje celi puk, a prilikom angažovanja koje zahteva premeštaj u udaljenija područja da se potpuno odvoji od starog područja i oslobodi od svih drugih zadataka, kako je to uobičajeno kod drugih mot.— pokretnih jedinica na području Balkana.

Valter¹⁹

*Dostavljeno
prema konceptu*

¹⁶ Leichtes Geschütz (lajhtes gešic — laki top)

¹⁷ teški minobacač

¹⁸ srednji minobacač

¹⁹ Walter. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Bio je tada komandant puka i imao je čin potpukovnika.

IZVEŠTAJ ARMIJSKE GRUPE »FON CANGEN« OD 29. JUNA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »C« O SITUACIJI I DEJSTVIMA NA PODRUČJU ISTRE ZA PERIOD OD 11. DO 25. JUNA 1944. GODINE¹

Strogo poverljivo

²Prilog Br. 1 uz Armijsku grupu »f. Cangen«
Odelj. Ic Br. str. pov. 980/44

Armijaska grupa »f. Cangen«
Odelj. Ic, str. pov. br. 980/44. A.H.Qu., 29 6. 1944.

Veza: FS³ K-de GrA »C«/Ic
pov. br. 7196/44. od 23. 3. 44.⁴ 6 primeraka
5. primerak

Predmet: Izveštaj o stanju bandi na području
Armijske grupe — pojavljivanje i
aktivnost bande — u vremenu od 11. 6.
do 25. 6. 1944.

Komandi Grupe armija »C«/Ic

A. Glavne oblasti bandi

I) *Teritorija gornje Italije*

a) *Zapadno područje Armijske grupe (zona za osiguranje obale Grupe »Lib«)⁵:*

c) *Severno područje Armijske grupe (operacijska zona alpsko predgorje) i Severozapadna oblast Alpa:*

1) *Operacijska zona alpsko predgorje:*

...⁶

2) *Severozapadna oblast Alpa (Lombardija i Pijemont)*

...

---

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-312, r. 1640, s. 1024—1031. Uz izveštaj se nalaze i dve skice sa ucrtanim rasporedom i brojnim stanjem partizanskih jedinica i komandi u severnoj Italiji i Istri (skice su na sn. br. 1032 i 1033).

² Pečat bez četvrtastog okvira.

³ Fernschreiben (telegram)

⁴ Redakcija tim dokumentom ne raspolaže.

⁵ Gruppe »Lieb«

⁶ Redakcija je s tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Italiju.

II) Operacijska zona Jadransko primorje

a) Pojavljivanje i pokreti bandi:

Raspored i rejoni dejstva jedinica bandi nisu se bitno promenili u odnosu na prethodni izveštajni period.⁷ Nastavlja se infiltriranje hrvatskih banditskih snaga u Istru, naročito na prostorijsku masiva pl. Učke, koja se sada nalazi u rukama bandi. Tome se pridaje naročiti značaj jer će usled toga biti zakočena i obližnja oblast rudnika uglja Raša, čiji radnici, pod uticajem pretnji, delimično izostaju sa posla. Eksploatacija je primetno opala.⁸

b) Organizacija:

Prema višestruko potvrđenim izveštajima, rukovodstvo bandi je ukinulo oslovljavanje pretpostavljenih sa »ti« i »druže« kao i pozdrav podizanjem desne pesnice. Osim toga, ustanovljeno je da su banditi na svojim kapama zamenili crvenu sovjetsku zvezdu drugim oznakama (T jednako Tito, P II jednako Petar II) ili sa zvezdom bele boje.⁹ Ovi slučajevi ukazuju na izvesnu verodostojnost izjave, koju je neprijateljska strana u više navrata javila, o sporazumu između Tita i Petra II.¹⁰ Možda se ipak radi samo o jednoj, prikladno odobrenoj, koncesiji komunista nacionalističkim elementima da bi ih podstakli na pojačanu saradnju za svoje ciljeve.

c) Aktivnost bandi:

Aktivnost bandi povećala se u celoj operacijskoj zoni. Uopšte se zapaža nastojanje rukovodstva bandi da svoje snage prikupe, sa težištem na naše linije za dotur, s krajnjim ciljem ne samo da ometaju saobraćaj, već da ih zauvek zatvore. Može se kao sigurno uzeti da se na taj način vodi računa o zahtevu Anglo-Amerikanaca. Takvi težišni rejoni su zapadni

⁷ Prethodni izveštajni period obuhvatao je vreme od 25. maja do 10. juna 1944. i obrađen je u izveštaju Armijske grupe »f. Cangen« od 14. juna 1944 (vidi AVII, NAV-T-312, r. 1640, s. 1034—44).

⁸ Na području planine Učke dejstvovao je u to vreme 1. partizanski NOP odred »Učka«. Bliže o njegovim dejstvima u junu 1944. vidi tom V, knj. 29, dok. br. 41.

⁹ Taj podatak nije u potpunosti tačan. Oslovljavanje i oznake na kapama (titovkama) ostali su do kraja rata, a i posle rata isti. Međutim, pozdravljanje pesnicom zamenjeno je pozdravom ispruženom šakom desne ruke, što se zadržalo i danas u redovima JNA. Inače, petokrata zvezda bila je i ostala crvene boje.

¹⁰ Nije došlo ni do kakvog sporazuma između maršala Tita i kralja Petra II, već je ovde reč o sporazumu između delegacije Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (dalje: NKOJ), s maršalom Titom na čelu, i mandatora za sastav nove vlade Kraljevine Jugoslavije u izbeglištvu, dr Ivana Šubašića, sklopljenom 16. juna 1944. na ostrvu Visu (vidi: Grupa autora, *ONRJ*, str. 330—342).

Jeo Provincije Ljubljana, sa železničkom prugom Postojna — Ljubljana, i rejoni istočno i severno od Trsta, kao i plato Bainsizza,¹¹ severoistočno od Gorice, sa železničkom prugom Trst — Gorica — Piedicolle¹² i putevima Trst — Postojna i Gorica — Tolmin.¹³

B. Delatnost bandi u brojkama

Mogućnost za poređenje sa ranijim vremenom podnošenja izveštaja nije data, pošto se rejon borbenih dejstava Armijske grupe smanjio.

Ukupan broj delatnosti bandi	199
Od toga:	
Prepadi i napadi na železničke pruge i mostove kao i na vozni park	53
Napadi na puteve i mostove na putevima	17
Prepadi i napadi na nemačke vojnike	46
Sabotaže na telefonskim linijama	22

C. Gubici kod neprijatelja i plen

Gubici kod neprijatelja:

Mrtvih	909
Zarobljenih	218
Uhapšena osumnjičena civilna lica	736
Prebegli	28

Plen:

Puške	52
Mitraljezi	10
Automati	2
Pištolji	4
Topovi	1
Minobacači	1
Kamioni	9
Pokretna radio-stanica	1

¹¹ i ¹² Odnosi na Banjšku planatu i Podbrdo.

¹³ U Istri su dejstvovalе jedinice Operativnog štaba za Istru, 9. korpusa NOVJ i delovi 7. korpusa NOVJ. Blіže o njihovim dejstvima u to vreme vidi tom V, knj. 29, dok. br. 41 i tom VI, knj. 14, dok. br. 66, 72, 93 i 107.

Telefonski aparati	2
Bicikli	6
Konji/Mule	17

D. Naši gubici (samo nemački)

Mrtvih	47	(1 iz OT ¹⁴ , 1 iz SD ¹⁵ , 1 železničar)
Ranjenih	79	(1 železničar)
Nestalih	39	(2 pripadnika SS-formacija)
<hr/>		
165		

E. Rezime

Vanredno živa delatnost bandi, koja je otpočela početkom invazije, još se povećala u vreme za koje se podnosi izveštaj. Kao novi rejonni bandi konstatovani su:

- 1.) Rejon zapadno od Venecije
  - 2.) Severni deo provincije Belluno,
  - 3.) Rejon zapadno od Etach (Provincija Trst).
- Naročito zaoštavanje situacije kod bandi može se zabeležiti u sledećim rejonima:

- 1.) Zelena linija,
- 2.) Položaj na alpskom predgorju,
- 3.) Zapadni deo sektora obalske odbrane 42. lovačke divizije.¹⁶

Preduzete su, odnosno u pripremi su, mere za borbu protiv bandi.

Proširenje delatnosti bandi na nove rejone, kao i zaoštavanje situacije kod bandi u rejonima koji su naročito važni za vođenje rata jasno ukazuju na upravu koja je svesna cilja i ukazuju na nameru protivnika da ne samo ometa, odnosno preseca pozadinske veze fronta na kome se vode borbe, nego i da trajno sabotira izgradnju važnih odbrambenih linija. Ovo je protivnik postigao u velikoj meri.

Ovaj partizanski rat u pozadini fronta na kome se vode borbe, podstican većom radio-propagandom i propagandom putem letaka, uzima sve ozbiljnije oblike.

Dosada preduzete protivmere pokazale su se kao nedovoljne. Potpuna pacifikacija u celokupnom delokrugu komandovanja

¹⁴ Organisation Todt (Organizacija Tot).

¹⁵ Sicherheitsdienst (Služba bezbednosti).

¹⁶ Ta divizija je premeštena u Istru.

ne može se očekivati ni pri primeni drakonskih sredstava. Samo jačim zaposedanjem sa nemačkim jedinicama moglo bi se postići bitno smanjenje delatnosti bandi.

Za Armijsku grupu
Načelnik štaba
Nagel¹⁷

1 prilog (5. primerak)
(rezerva)

BR. 84

**DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 1.
JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVI-
MA NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹**

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj   K.T.B.
K-ta Jugoistoka   5/VII

(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 1. 7. 44.

I. Aktivnost neprijatelja:

Situacija na moru:

30. 6. dalmat. ostrvsko područje nije izviđano, ispred italijanske istočne obale nije otkriveno ništa bitno.

...²

Situacija u vazduhu:

Normalno izviđanje nad Jegejskim morem u grčko-albanskim obalskim područjem, pojedinačna izviđanja iznad Niša, Beograda i zapadne Bosne. Jenjavanjem borbi u južnoj Albaniji, neprijatelj je sve više vršio preorijentaciju svoje patrolne aktivnosti po slobodnom izboru: zapadno od Soluna izvršen napad na voz sa vojnicima koji

¹⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 670—3.

² Redakcija je u ovome dnevnom izveštaju, kao i u svim sledećim dnevnim izveštajima k-ta Jugoistoka koji se objavljuju u ovoj knjizi, sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se ne odnosi na područje Jugoslavije, i to ubuduće neće više objašnjavati.

su bili na odsustvu (20 ranjenika; lokomotiva oštećena), na pruži Skoplje — Veles 7 vagona jednog snabdevačkog voza izgorelo; na pruži Veles — Bitolj uništeno 26 vagona sa pogonskim gorivom, oštećene 2 lokomotive. Sledeći ciljevi bezuspešnih dejstava avionskim streljačkim i topovskim oružjem: ... bombardovanje aerodroma kod Zagreba, Banjaluke, Siska, Broda, kao i železničke pruge Zagreb — Nova Gradiška i istočnog dela pristanišnog nasipa u splitskoj luci, nije prouzrokovalo naročitu štetu ... istočno od Skoplja oboren jedan Ju 52.³ Intenzivno snabdevanje bandi, uz angažovanje najmanje 60 engleskih aviona, pretežno u bugarskom delu Makedonije⁴ i u jz. Srbiji, kao i u Crnoj Gori i z. Hrvatskoj, a 10 ruskih aviona snabdevalo je bande u s.[evernoj] Srbiji i Bosni.

II. Područje k-ta Jugoistoka:

1) Gr[upa] a[rmija] »F«

Normalna neprijateljska aktivnost u vazduhu i na moru, neznatna lokalna aktivnost bandi.

Vreme: sunčano.

...

2) 2. OkA:

Intenzivna neprijateljska aktivnost u vazduhu, lokalna aktivnost bandi.

Vreme: vedro.

XXI brd. AK:

297. div.

...

SS-divizija »Skenderbeg«:

Prilikom dodira sa neprijateljem južno od Krakovice neprijatelj je imao 12 mrtvih; napad bandita 42 km istočno od Prištine, kojom prilikom je izbrojano 68 mrtvih pripadnika bandi, a napad je odbijen.⁵

V. SS-brd. AK:

118. lov. div.:

Nastavak operacije »Zora I« (»Morgenrot I«) uz neznatne neprijateljske gubitke.⁶

³ Tip transportnog aviona.

⁴ Misli se na područje Makedonije, u sastavu okupirane Jugoslavije, na kome su se nalazile bugarske okupacione jedinice.

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi na koga se taj napad odnosi.

⁶ Redakcija nije mogla da ustanovi kada je i gde ta akcija počela. Završena je 2. jula 1944. Međutim, 118. lovačka divizija dejstvovala je u to vreme na širem području Aržana, Obrovca i Trilja (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 699—702: dnevni izveštaj k-ta Jugoistoka od 2. jula 1944. o završetku poduhvata »Morgenrot I«).

7. SS-brd. div.

Akcija »Amor« završena. Sledi izveštaj o završetku ove akcije.⁷

II hrvatski korpus:

Jak napad bandita na Derventu. Ovaj napad je odbijen našim protivnapadom.⁸

XV brd. AK:

392. div.:

Operacija »Floret« (»Florett«): Nakon savlađivanja, u borbama protiv jakog neprijatelja, mnogobrojnih zapreka na putu kod Mrkoplja i visova 6 km severno od Crikvenice, zauzeti su Vrbovsko i Mrzla Vodica, gde je neprijatelj bio slabiji.⁹

U cilju vezivanja neprijateljskih snaga u Krbavskom polju, upućene su naše borbene grupe iz Babinog Potoka prema ji., te je neprijatelj izbačen iz više mesta, pri čemu je imao 22 mrtva. Zaplenjena su 4 pm sa municijom.

373. div.:

U noći 30. 6/1. 7. odbijeni jaki napadi bandi na otporne tačke i prolaz s. od Bos. Grahova.

---

⁷ Redakcija nije mogla da ustanovi gde je ova akcija izvođena, kao ni da pronađe završni izveštaj o ovoj akciji. Sedma SS-divizija nalazila se u to vreme delom u širem rejonu Prozora, u borbama protiv jedinica 1. proleterskog korpusa, a delom u Sandžaku (vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 156 i knj. 27, dok. br. 4, 16 i 148). Verovatno je da je akcija vođena u rejonu Prozora (vidi knj. 27, dok. br. 156).

⁸ Reč je o napadu na Derventu, 27. juna 1944, koji su izvršile 5. krajiška (kozarska) i 14. i 18. srednjobosanska NOU brigada. Borba je trajala dva dana i jedinice NOV i POJ su uspele da ovladaju skoro celim gradom, ali su potom, u protivnapadu, potisnute 28. juna (vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 10, 151 i 162).

⁹ Na toj prostoriji nalazili su se manji delovi 1. i 2. brigade 13. NOU divizije (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 23 i 107).

Dvadeset osmog juna 1944. naredila je K-da 15. BAK-a 392. diviziji izvođenje operacije »Floret« radi sprečavanja povlačenja 13. NOU divizije u Sloveniju. Operacija je počela 30. juna, a završena 2. jula 1944. Napad na delove 13. NOU divizije izvršile su tri borbene grupe: »Drežnica« (2. bataljon 846. puka), »Novi« (3. bataljon 847. puka) i »Kraljevica« (392. izviđački bataljon) u sadejstvu sa 33. ustaškom bojnom iz Ogulina. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 820: naređenje K-de 15. BAK-a od 28. juna za sprovođenje operacije, s. 817, 821, 822, 827, 1102: naređenja i izveštaji K-de 15. BAK-a od 28. 29. i 30. juna 1944, r. 650, s. 1340: ratni dnevnik K-de 15. BAK-a za 30. juni o početku operacije i NAV-N-T-311, r. 191, s. 699—702: izveštaj k-ta Jugostoka od 2. jula 1944. o završetku operacije.

LXIX AK z. b. V.

Sabotaže na železničkim prugama: porušene pruge zapadno od Virovitice, kod Kutine i kod Sunje.

1. rez. lov. puk:

Jake snage bandita okružile Bosiljevo. Okruženje počelo 30. 6. rano. Naše trupe (80 nemačkih vojnika iz 1. rezervnog lovačkog puka, jedna ustaška četa) pružile žilav otpor. Odbijen ustaški napad u cilju deblokade; kasnije su bande zauzele i samo mesto. Upućene su naše borbene grupe.¹⁰

Operacija »Dinkirhen«: Nakon zauzimanja dvaju mesta zapadno od Jastrebarskog, izvučeno je snagâ u cilju pregrupacije, prema odluci o kojoj smo izvestili 30. 6.¹¹ Neprijateljski gubici: izbrojano 35 mrtvih, zaplenjen 1 puškomitraljez.

---

¹⁰ Napad na Bosiljevo izvršile su jedinice 15. NOU divizije, dok je obezbeđenje napada vršila 13. NOU divizija. Radi uspešnijeg izvršenja postavljenog zadatka od strane 8. korpusa NOVJ, ove dve divizije formirale su zajednički Operativni štab. Napad je počeo 30. juna u 1 čas. Deblokadu opkoljene posade pokušala je da izvrši 33. ustaška bojna, ali bez uspeha, pa je mesto ubrzo posle toga (istoga dana) oslobođeno. Ovoj borbi prisustvovao je i komandant Glavnog štaba NOV i PO Slovenije Franc Rozman Stane (poginuo nesretnim slučajem 7. novembra 1944; proglašen posmrtno za narodnog heroja). Opširnije o borbi za oslobođenje Bosiljeva vidi tom V, knj. 29, dok. br. 23 i 24 i tom VI, knj. 14, dok. br. 88 i 89.

¹¹ Ta operacija (»Dünkirchen« — »Denkerk«), koja je počela 27. juna, imala je i šifru »Dinkirhen I«, pošto je, po njenom završetku, 30. juna, počelo pregrupisanje snaga za nastavak operacije pod šifrom »Dinkirhen II«. Operacija »Dinkirhen I« izvodila se na prostoriji Jastrebarsko — Zdenčina — Samobor i u Žumberku s ciljem da se razbiju partizanske snage u tome rejonu (8. i 34. NOU diviziju) uz učešće 1. lovačkog rezervnog puka, 2. bataljona 4. policijskog puka, Nastavne jedinice ustaške Poglavnike tjelesne divizije iz Karlovca i delova 10. ustaške bojne. Operacija nije uspela, pošto su se jedinice 8. i 34. NOU divizije izvukle, te su Nemci bili primorani da preduzmu nastavak operacije s većim snagama (»Dinkirhen II«). Opširnije o tome vidi dok. br. 92 i 98, tom V, knj. 29, dok. br. 24 i 31; AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 283, 566, 841, 842, 843—4, 846, 852; izveštaji K-de 69. rezervnog armijskog korpusa za naročitu upotrebu (dalje: 69. rez. AK) od 20, 24, 26, 28, 29. i 30. juna i 1. jula 1944, s. 522; plan operacije 1. lov. rezervnog puka od 25. juna 1944, s. 445—6; zapovest K-de 69. rez. AK od 3. jula 1944; r. 1545, s. 838; ratni dnevnik K-de 69. rez. AK za 27. i 30. juni o početku i završetku operacije, r. 1546, s. 295; obaveštenje 69. rez. AK od 21. juna 1944. Operativnom štabu za borbu protiv bandi u Ljubljani o početku operacije u Žumberku (27. juna); NAV-T-311, r. 196, s. 606—7; skica operacije »Dinkirhen I« od 29. juna 1944 godine.

1. koz. div.:

Operacija »Binenhaus« sprovedena i završena uz neznatan dodir sa neprijateljem.¹² Gubici neprijatelja: 5 izbrojanih mrtvih, 18 zarobljenih; zaplenjen jedan puškomitraljez.

Poglavnikova tjelesna garda

Odbijen napad bandi na Koprivnicu.

Komandant Srema:

Operacija »Blic«. Pročešljavanje rejona severno od Đakova uz samo slab dodir sa neprijateljem.¹³

B[orbena] gr[upa] »Lob« (Loob):

Prilikom razbijanja banditskih snaga jugozapadno od Prijepolja, neprijatelj je imao 36 mrtvih.

3) Srbija:

Mestimična aktivnost bandi.

Završni izveštaj o bugarskoj akciji jz. od Leskovca: 133 mrtva neprijatelja, 1 oficir, vratilo se 60 prebeglica iz bugarskog 123. pešadijskog puka.

¹² Tu operaciju (»Bienenhaus« — »Košnica«) izvodila je 1. kozačka divizija u dve etape: »Binenhaus I« i »Binenhaus II«. U prvoj etapi cilj je bio da se razbiju partizanske snage (33. NOU divizija) u rejonu Čazme. Operacija »Binenhaus I« počela je 25, a završila se 27. juna bez većeg uspeha pošto su se jedinice 33. NOU divizije izvukle. U vezi s tim, Nemci su izvršili pregrupisanje snaga i nastavili operaciju (2. etapa) 29. juna pod šifrom »Binenhaus II« u rejonu Ivanić-Grada, koja je završena takođe bez većih rezultata do 30. juna. U operaciji »Binenhaus« učestvovali su 1. i 4. konjički puk, 55. izviđački bataljon, domobranski 1. gorski i ustaški 5. stajaći djelatni zdruk i nemačke policijske snage. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 28, dok. br. 141 i knj. 29, dok. br. 12 i 18; AVII, NAV-T-314, r. 1545, s. 826, 842 i 844; ratni dnevnik K-de 69. rez. AK za 20, 26, 29. i 30. juni 1944, r. 1546, s. 260, 263 i 264; izveštaji K-de 69. rez. AK od 28. i 30. juna o sopstvenim i partizanskim gubicima i planu dejstava, s. 319—20; predlog 1. kozačke divizije od 19. juna za operaciju, r. 1547, s. 841, 843—4, 847, 848 i 851; izveštaji K-de 69. rez. AK od 21, 24, 25, 26, 28. i 30. juna 1944. o toku i završetku operacije; NAV-T-311, r. 196, s. 606—7; skica operacije od 29. juna 1944. godine.

¹³ Tu operaciju (»Blitz« — »Munja«) izvodila je 1. kozačka divizija sa 3. i 5. konjičkim pukom 2. kozačke (kavkaske) brigade, u dve etape: »Blic I« i »Blic II«. U prvoj etapi cilj je bio da se razbiju partizanske jedinice (12. NOU divizija) u širem rejonu Đakova. Operacija je počela 26. a završila se 29. juna. Potom je izvršeno pregrupisanje snaga radi nastavka operacije na prostoru Našice — Pleternica (druga etapa), od 2. do 5. jula 1944, kada je operacija »Blic II« okončana radi učešća jedinica 1. kozačke divizije u operaciji »Dinkirhen II«. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 28, dok. br. 93, 94, 95, 108 i 142 i knj. 29, dok. br. 9, 10, 109, 117 i 119; AVII, NAV-T-311, 191, s. 699—702, 721—3, 745—8, i 765—7; izveštaji k-ta Jugoistoka od 2, 3, 4. i 5. jula 1944, r. 196, s. 606—7; skica operacije »Blic«; NAV-T-314, r. 1545, s. 836—44; ratni dnevnik K-de 69. rez. AK od 26. do 30. juna 1944, r. 1547, r. 1547, s. 435 i 442—3; naređenje K-de 69. rez. AK od 3. jula 1944. godine.

Bug. snage na Moravi u polaznom rejonu [u skladu sa operacijom] »Trumf« (Trumpf)¹⁴ (s. T. M. od 30. 6).¹⁵ Neprijatelj odbačen uz gubitke.

Zapadno od Knjaževca stalne borbe između bugarskih bataljona i komunista.

SDK, na sopstvenu inicijativu, posle borbe zauzeo mesto za bacanje materijala iz aviona ji. od Kruševca. Zaplenjeno skladište živežnih namirnica i municije. Neprijateljske snage u rejonu Brusa pomeraju se u planinu Jastrebac, gde već otpočinju borbe sa četnicima.

III. Vazduhoplovstvo:

Izviđanje: ... izviđaju se ... dalmatinska ostrva, ...

Posebni događaji: Neprijateljska lovačka patrola oborila jedan Ju 52, 10 km istočno od Skoplja.

...

Snabdevanje naših trupa u rejonu Fojnica (7423).

30. 6. angažovanje transportnih aviona na relaciji Krit — Rodos.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia br. 3022/44 pov. od 1. 7. 44.

Načelnik štaba:

I. A. I. V.

genšt. potpuk.

potp. Rathgens¹⁶

Za tačnost:

...¹⁷

konjički kapetan

¹⁴ Reč je o operaciji poznatoj pod nazivom, »topličko-jablanička operacija«, čiji je cilj bio razbijanje 21, 22, 24. i 25. NO divizije u jugoistočnoj Srbiji. U operaciji su učestvovala snage bugarskog 5. okupacionog korpusa (22. i 27. divizija i delovi 29. divizije), nemački 5. SS-motorizovani puk i 12. tenkovski bataljon za naročitu upotrebu, delovi 4. puka belogardejskog Ruskog zaštitnog korpusa, Nedićeve snage dislocirane na tome području, Borbena grupa »Vajel« (četnici 4. grupe jurišnih korpusa, Rasinsko-toplička grupa korpusa i 2. kosovski jurišni korpus — oko 12.000 četnika) i delovi SDK. Operacija je počela 10. jula 1944. napadom na 16. brigadu 25. NO divizije na Jastrepcu, a završena 17. jula jugozapadno od Leskovca kad je počelo pregrupisanje snaga za operaciju »Keraus«. Opširnije o ovoj operaciji vidi dok. br. 85 i 92; tom I, knj, 9, dok. br. 178; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 798—834; ratni dnevnik Operativne grupe k-ta Jugoistoka za period od 10. do 17. jula, r. 191, s. 721—3, 745—8, 801—3, 872—4, 885—7 i 901—4; izveštaji k-ta Jugoistoka od 3, 4, 7, 10, 11. i 12. jula 1944, r. 192, s. 9—12; izveštaj k-ta Jugoistoka od 16. jula, r. 196, s. 613; operativna karta za operaciju »Trumf«; Grupa autora, *ORNI*, str. 253; Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije 1944*, str. 28—30.

¹⁵ Vidi AVII, NAV-T-78, r. 344, s. 1644—5.

¹⁶ Rathgens. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁷ i ²¹ Nećitak potpis.

Poverljivo

K. R.

5/VII

Telegram

- 1.) OKW/WFSt. (Op./H) Jugoistok
- 2.) OKH/Gen. St. d. H./Op. Abt.

Dostavljeno:

1.) Ia (FS)	5.) Ic
2.) Ia (F)	6.) Stoart/Stoflak ¹⁸
3.) Id	7.) K-t Frontlajtštele ¹⁹
4.) KTB	8.) Frontlajtštele Beograd
	9.) Gen. d. Pi. ²⁰

Izveštaj o pokretu od 1. 7. 1944:

I. GrA »E«: ...

II. 2. Ok armija:

297. div.: ...

SS-brd. div. III/28. SS p. od Maglaja za Lukavicu
»Handžar«: Kaštel (18 km sev. od Tuzle).

264. div.: I/92. p. iz prostora Muć — Ramljane u
prostor Omiša.

392. div.: Istureno kom. mesto div. u Drežnici, 392.
izviđ. bat. iz Otočca za Drežnicu.

LXIX AK z. b. V.: 3. č. 202. tenk. bat. u Kostajnici.

Bor. gr. »Deb«: 3. č. 12. tenk. bat. z. b. V. (bez 1 voda)
na maršu iz Uгла za Prijepolje.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)

Za tačnost: Ia, pov. br. 3022/44 od 1. 7. 44.

²¹

konjički kapetan

¹⁸ Skraćenica od reči Stabsoffizier der Artillerie (artiljerijski štap-ski oficir).

¹⁹ Kommandeur der Frontleitstelle. Frontlajtštele je nemačka ustanova koja je imala zadatak da upućuje jedinice, komande, štabove i druge ustanove na front i sa fronta, i da pruža podatke o njihovom kretanju. Moglo bi se prevesti kao: frontovska uputna stanica. Međutim, redakcija zadržava nemački naziv.

²⁰ General der Pioniere (general inžinjerije)

**BELEŠKA ZA REFERISANJE GRUPE ABVERA OBAVEŠTAJ-
NOG ODELJENJA KOMANDE JUGOISTOKA OD 1. JULA
1944. O SITUACIJI U OKUPIRANOJ JUGOSLAVIJI¹**

POVERLJIVO!

Grupa Ic/AO

H. Qu., 1. 7. 1944.
12a/VII

Beleška
za referisanje 2. 7. 1944.

Stanje kod neprijatelja oko i u Evropi okarakterisano je sa: nastavljanjem borbi u Italiji i Francuskoj², početkom velike nove ruske ofanzive na srednjem sektoru³, kao i nastavkom ofanzive protiv Finske⁴, daljom ruskom pripremom na južnom sektoru istočnog fronta, prividnim održavanjem turskih odbrambenih mera u z.[apadnoj] Anadoliji i Trakiji, kao i sve većim pripremanama za desant savezničkih jedinica u rejonu Egipta i Levanta.

Ovde u pojedinostima:

..⁵

Težište neprijateljskog osmatranja u Grčkoj usmereno je na aerodrome. Neprijatelj proširuje aktivna dejstva iz južnoalbansko-grčkog pograničnog prostora sve do glavne železničke pruge grčka granica — Solun — Larisa i u prostor Bitolj — Prilep — Prizren.

Albanija

U južnoj Albaniji sprovodi se operacija »Gamsbok« sa ciljem razbijanja područja zauzetog od strane bandi.⁶ Nepri-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 685—694.

² Detaljnije o tome vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1967, knj. 4, str. 479—482, 557—9.

³ Reč je o sovjetskoj ofanzivi koja je počela 23. juna na centralnom delu sovjetsko-nemačkog fronta, u rejonima Vitebska i Bobrjuska (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 4, str. 286—97).

⁴ Reč je o svirsko-petrozavodskoj operaciji u južnoj Kareliji kao nastavku vihorške operacije (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 4, str. 277—85).

⁵ Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se ne odnosi na Jugoslaviju.

⁶ Tu operaciju (»Gamsbock« — »Divojarac«) izvodila je 1. brdska divizija sa 2. pukom »Brandenburg« i albanskim kvislinškim jedini-

jatelj je pri tome pretrpeo velike gubitke. Do sada je bilo prebrojano, odnosno dovedeno, ukupno

1.484 mrtva,
1.098 zarobljenih,
174 prebegla, kao i
bogat plen.

Time su za sada, verovatno, saveznicima oduzete mogućnosti sprovođenja neprijateljskih planova protiv južne Albanije i sev.-zapadne Grčke.

...

Bugarska

Sem porasta komunističke aktivnosti u poslednje vreme, naročito na teritoriji istočno od Vranja, nema nekih naročitih događaja.

Srbija

Osetno se zaoštrava položaj na jugoistoku Srbije. Ovo se označava kroz:

- a) Izgradnja i stroga organizacija komunističkih jedinica uz pomoć Engleza,⁷
- b) Pokušaj komunista da zapreče dolinu Ibra i Južne Morave, kao i, verovatno, dolinu Timoka, i da se povežu sa komunistima bilo u Šumadiji, bilo u severoistočnoj Srbiji. Sve ove akcije preduzete sa ciljem da se stvore povoljni preduslovi za sjedinjenje na Ibru sa 2. korpusom iz Crne Gore.

Opšte pomeranje komunista iz jugoistočne Srbije na sever i zapad, jake borbe komunista na teritoriji Brusa, jači pritisak sa Jastrepca prema Kruševcu, napredovanje jedne komunističke grupe od Sokobanje na teritoriju severozapadno od Knjaževca jasno potvrđuju ove namere.

Pod nemačkim uticajem, u toku su protumere od strane D. M. Pri tome su prebačene iz severoistočne Srbije jake četničke snage i angažovane na teritoriji Knjaževca, a sa jugozapada Srbije na Ibar, odnosno na teritoriju severno od Brusa.⁸ U sadejstvu sa našim trupama, uspelo je komuniste da se zaustavi, odnosno da ih se potisne, na teritoriji Brusa

cama od 6. do 24. juna 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 997, 1154—5 i 1185: skice operacije, s. 1054—6, 1059—62, 1226 i 1232—3: izveštaj K-de 21. BAK-a od 7, 8, 24. i 25. juna 1944).

⁷ Taj podatak nije tačan. Pri Glavnom štabu NOV i PO Srbije nalazili su se samo članovi savezničkih vojnih misija radi koordinacije dejstava i prihvatanja pomoći u naoružanju i drugom materijalu.

⁸ Reč je o prebacivanju četničkih snaga radi učešća u operaciji »Trumpf« (vidi dok. br. 84).

i severozapadno od Knjaževca. Uprkos povećanih poteškoća, treba računati da će komunisti i dalje nastojati da sprovedu u delo već jednom usvojene namere. To su: vojnički i politički zauzeti Srbiju, kroz sadejstvo komunističkih snaga unutar i van Srbije, i time ostvariti neophodne preduslove za stvaranje predviđene federativne balkanske države.

Treba da se utvrdi i to da je u porastu neprijateljski stav četnika prema okupatoru u celoj zemlji.

Crna Gora

Sa ciljem oduzimanja inicijative 2. korpusu i ometanja planiranog upada komunista u Srbiju, naše snage provode akcije na teritoriji Bijelo Polje. Ne treba da se isključi mogućnost napada komunista na prostoru Pljevlja — Prijepolje za zadatkom rasterećivanja.

Nastavljaju se pripreme 2. korpusa za sprovođenje planiranog pokreta prema Srbiji.⁹ Ipak, kako izgleda, komunisti imaju poteškoća po personalnim pitanjima kao i u snabdevanju. Koliko god je to moguće treba da sprečavamo pokušaje da se to otkloni prebacivanjem potrebnog osoblja iz Italije, odnosno sa Visa, kao i otvaranjem kanala za snabdevanje preko Save prema Sremu.

Hrvatska

U istočnoj Bosni i dalje ostaju bezuspešni obnovljeni pokušaji komunista da preko Majevice prodru u severozapadnu Srbiju. Komunističke snage, u jačini od oko 2 divizije, koje su pri tome sudelovale, povučene su u srednju Bosnu prema Zavidovićima.¹⁰ Trenutno one izbegavaju naše protivzahvate preko teritorije južno od Tuzle na istok. Borbena vrednost ovih jedinica treba verovatno da je ograničena, s obzirom na oskudicu u ljudstvu i slabu snabdevenost. Ove poteškoće trebalo bi, kao što je već ranije pomenuto, da budu otklonjene pomoću ponovnog otvaranja kanala za snabdevanje preko Save, iz Srema za Majevicu.

Znatno je otežan pokušaj komunista da snage iz srednje Bosne prebace u Crnu Goru, zbog naših protuakcija na teritoriji južno od Travnika. Uprkos tome, mora se računati sa

---

⁹ O dejstvima 2. korpusa NOVJ u drugoj polovini juna 1944. vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 223—5.

¹⁰ Reč je o dejstvima 16. i 17. divizije 3. korpusa NOVJ, koje su, po naređenjima Vrhovnog štaba NOV i POJ od 21. aprila i 5. maja 1944, imale zadatak da preko Drine izvrše prodor u Srbiju i olakšaju nastupanje 2. i 5. diviziji. U borbama koje su potom vođene, 16. i 17. divizija nisu uspele da izvrše nameravani prodor, i pored dva pokušaja, pa su, usled snažnih neprijateljskih protivmera, morale odustati od postavljenog zadatka (Grupa autora, *ONRJ*, knj. 2, str. 200—6 i 233—5).

namerom 1. komunističke divizije¹¹ da se probije prema Crnoj Gori. Verovatno je da se kod 1. divizije nalazi štab komunističkog korpusa,¹² kao i Vrhovni štab Tita.¹³

Više znakova daju mogućnost da se zaključi da se na Visu vrše pripreme za nove pothvate komandosa protiv dalmatinskih ostrva.

Izgleda da su delimično opet u upotrebi kanali za snabdevanje bandita na dalmatinskom obalnom pojasu.

Raspolažemo sa više nepotvrđenih izveštaja o premeštanju glavnina snaga 8. korpusa prema dalmatinskoj obali.¹⁴

Javljeno nam je o namerama komunista za napad protiv Livna¹⁵, Drvara¹⁶ i Koprivnice.¹⁷ Pripreme neprijatelja za ovo su u toku.

Jaki vazdušni napadi usmereni su naročito na obe železničke stanice u Brodu, kao i na železničku prugu Zagreb — Novska — Brod. Diverzantski napadi protiv železničkih postrojenja i aerodroma kod Zagreba. Diverzije na vozove na pruzi Brod — Mostar opet se preduzimaju; one su dovele do osetnih gubitaka lokomotiva.

Težište neprijateljskog izviđanja upravljeno je prema aerodromima i saobraćajnim postrojenjima između Mostara i Đerdapa.

Sa molbom za odobrenje predloga¹⁸

2. 7. 44. ...¹⁹

1. 7.

---

¹¹ Misli se na 1. proletersku diviziju.

¹² Misli se na štab 1. proleterskog korpusa NOVJ.

¹³ Vrhovni štab NOV i POJ nije bio tada sa štabom 1. proleterskog korpusa, već se nalazio na Visu.

¹⁴ Po završetku drvarske operacije, 8. korpus NOVJ imao je zadatak da dejstvuje na komunikacije koje iz Zadra, Sibenika, Šplita i Ploča izvode ka unutrašnjosti zemlje i obezbedi vezu između ostrva i kopna radi prihvata materijala iz savezničke pomoći i evakuacije ranjenika. U vezi s tim, 8. korpus NOVJ, po naređenju GŠ NOV i PO Hrvatske, naredio je 19. diviziji da uputi jače snage ka obali (vidi tom V, knj. 28, dok. br. 41, Grupu autora, *ORNJ*, str. 113).

¹⁵ Vidi tom V, knj. 28, dok. br. 139.

¹⁶ Vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 139 i 152.

¹⁷ Koprivnica tada nije napadana, već je 27/28. juna, verovatno, vršen neki demonstrativan napad (vidi tom V, knj. 28, dok. br. 144.)

¹⁸ Ta rečenica dopisana je rukom.

¹⁹ Dva nečitka parafa.

**ZAHTEV KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. JULA 1944.
OPERATIVNOM ODELJENJU (H) JUGOISTOK VRHOVNE
KOMANDE VERMAHTA ZA UPUĆIVANJE OFICIRA ZA
VEZU SA CRNOGORSKIM DOBROVOLJAČKIM KORPUSOM¹**

K. R.	Dostavljeno pismeno:
<i>Telegram</i>	1.) Ia (FS)
POVERLJIVO	2.) Voj. upr. k-t Jugoistoka
	3.) II
	4.) Id
	5.) KTB... ²

Zamen. načelnika WFSt/OP (H) Jugoistok
Gospodinu generalu artiljerije
Varlimontu³ 17/VII

Vojnoupr. k-t Jugoistoka uzalud pokušava da dobije hitno potrebne nemačke oficire za vezu⁴ sa Crnogorskim dobrovoljačkim korpusom, čije je osnivanje odobreno od strane firera.⁵ Hitnost je uslovljena opštom situacijom. Bio bih

¹ Snimak overenog originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 706.

² Nečitak paraf.

³ Valter

⁴ Nemački Štab za vezu pri Crnogorskom dobrovoljačkom korpusu postavljen je formacijski, verovatno, još u maju 1944, ali bez odgovarajuće popune. Taj zaključak proističe iz naređenja k-ta Jugoistoka od 30. maja Štabu za formiranje jedinica pri Crnogorskom dobrovoljačkom korpusu, u kome se iznose zadaci nemačkog Štaba za vezu (AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 862).

⁵ Pripreme za formiranje Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa, po uzoru na Srpski dobrovoljački korpus, počele su još krajem 1943. i početkom 1944. godine. Prvo je usledilo naređenje K-de 2. OkA, od 3. januara 1944, Pavlu Đurišiću za formiranje nacionalne milicije. Potom je dr Herman Nojbaher, poslanik i specijalni opunomoćenik ministra spoljnih poslova za Jugoistok, u jednom svom izveštaju od 21. januara 1944, izvestio o nastojanju da se crnogorski četnički dobrovoljci koji vrše osiguranje komunikacije Podgorica — Cetinje pridobiju za jednu organizovanu antikomunističku organizaciju, dok je k-t Jugoistoka, 18. maja 1944, predložio da se formira Crnogorski dobrovoljački korpus (CDK) od 3 puka sa po dva bataljona (oko 5.649 četnika). Međutim, do stvaranja jedne takve kompaktne organizacije praktično nikada nije ni došlo zbog toga što su pukovi samo formalno postojali. Inače, zbog četničkih tendencija u Crnoj Gori, kao i želje Nedića da se Crna Gora prisajedini Srbiji, taj tzv. Crnogorski dobrovoljački korpus nazivan je i 2. srpskim dobrovoljačkim korpusom i, u vezi s tim, njegov 1. puk smatrao se 6. pukom, pošto je u Srbiji postojao 1. srpski dobrovoljački korpus s 5 pukova. Nemci to, kao i

zahvalan na odgovarajućem naređenju OKH/Gen. St. d. H/Org. Abt. und H. P. A.⁶ Svako dalje odlaganje je nedopušteno.

K-t Jugoistoka, načelnik štaba
Vinter, general-major

Za tačnost:
Ratgens
gen. št. p.pukovnik

⁷K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia Br. str. pov. 3041/44
od 2. 7. 44

prisajedinjenje Crne Gore Srbiji nisu uopšte prihvatili, pa se formiranju CDK trebalo pristupiti po njihovoj šemi. Pukovi nisu bili kompaktne vojničke jedinice, već su formirani samo formalno od postojećih četničkih brigada u Crnoj Gori i Sandžaku. Tako, na primer, u sastav 6. crnogorskog dobrovoljačkog puka za dejstva protiv jedinica NOV i POJ u operaciji »Draufgenger« ušle su Beranska, Kolašinska, Andrijevička i Bjelopoljska brigada i Prateći bataljon. To formalno formiranje crnogorskih dobrovoljačkih četničkih jedinica završeno je, najverovatnije, u avgustu 1944, pošto je K-da 21. BAK-a naredila 28. jula 1944. Štabu 181. pešadijske divizije da formira 3 puka Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa, da bi nešto kasnije, 12. avgusta 1944, u operaciji »Ribecal«, uzeo učešća u borbi ceo Crnogorski dobrovoljački korpus (1, 2. i 3. puk), ili tačnije rečeno skoro svi crnogorski i sandžački četnici (potpadali su pod komandu Pavla Đurišića). Opširnije o tome vidi dok. br. 37, 87 i 108; AVII, NAV-T-77, r. 882, s. 30658—60, NAV-T-311, r. 191, s. 706, r. 192, s. 1035—8, NAV-T-313, r. 194, s. 5267, NAV-T-314, r. 664, s. 337 i 869, NAV-T-501, r. 254, s. 925—8 i 974—9, r. 256, s. 471, 478; AVII, Cda, reg. br. 29—6, k. 140 i reg. br. 4—2, k. 143; izveštaji i naređenja od januara do septembra 1944. o procesu formiranja Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 708.

⁶ Heerespersonalamt (Personalna uprava KoV-a).

⁷ Ovo je pečat k-ta Jugoistoka, odštampan masnim slovima na obrascu telegrama.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. JULA 1944.
VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITIČKOJ
SITUACIJI U SRBIJI I MOGUĆNOSTIMA SARADNJE SA
ČETNICIMA¹**

STROGO POVERLJIVO

39/VII

Komandant Jugoistoka
K-da GrA »F«
Grupa Ic/AO str. pov. br. 5560

H. Qu., 5. 7. 1944.
8. primeraka
6. primerak

OKW/WFSt

lično gen. art. Varlimontu

Veza: O. B. SO. Okdo H. Gr. »F«, Ic AO, str. pov, br. 4620²
Predmet: Vojno-politička situacija u Srbiji.

- I. Mogućnosti da se srpske nacionalističke snage³ mobilišu na strani nemačkog Vermahta protiv Tita su politički uslovne. Da se one reše, nije zadatak O. B. SO. Ali, izgleda da je nužno da se ukaže na razočarenje kojim se karakterišu antikomunistički srpski nacionalisti koji su spremni na aktivnu saradnju. Ovde se javlja o pojedinostima:
1. Neosporan je gubitak prestiža predsednika vlade general-pukovnika Nedića, koji se sada, kako od svojih sledbenika tako i od Srpskog dobrovoljačkog korpusa, sve više smatra nesposobnim da dobije bilo kakvu protivuslugu od strane okupacionih vlasti za svoju dosadašnju lojalnu saradnju, koja bi odgovarala nacionalnim očekivanjima.
  2. S ovim u vezi stoji i gubitak autoriteta Nedićevih upravnih organa u zemlji, koji svoje zadatke mogu da izvršavaju samo utoliko ukoliko nalogoprimci Draže Mihailovića ili mesni ustanički rukovodioci to dopuste. Odgovarajući i dovoljan naknadni pritisak preko nemačkih policijskih organa je praktično nemoguć pri njihovom malom broju i masi nemačkih snaga.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 770—3.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Misli se na pripadnike oružanih snaga Milana Nedića, Draže Mihailovića i Dimitrija Ljotića.

3. Nedićev upravni aparat je, zahvaljujući datim unutrašnjim političkim odnosima, duboko prožet pristalicama D. M.⁴ sve do vrha.

4. Akcije regrutovanja za SDK, koje su raspisane u Nedićevo ime, nisu uspele, s jedne strane zbog straha od represalija D. M. protiv srodnika, a s druge zbog nesposobnosti Nedićevih organa. U junu je takođe javljeno prvi put i o dezertiranju u velikom obimu iz SDK, pre svega novomobilisanog ljudstva.

5. U samom SDK vlada politička kritika njegovog rukovodstva, kome se prebacuje da svoje zadatke rukovođenja izvršava samo vojnički, u interesu nemačke oružane sile, a sve više zaboravlja da je SDK nacionalna — srpska borbena formacija.

6. Ustanovljenje Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa⁵ imalo je za cilj da poveća borbenu snagu crnogorskih četnika, oštro protivkomunistički orijentisanih i, usled višestruke krvne osvete, sigurno protiv komunizma neprijateljski raspoloženih, kao i da se izbegnu neuspesi do kojih je došlo u majskim operacijama u crnogorskom području.⁶

Istovremeno trebalo je da se raskinu i poslednje veze Đurišićevih ljudi sa D. M., sa kojim su u izvesnom smislu vladali zategnuti odnosi.

Ujednačavanje po organizacionoj formi sa SDK i ravnanje prema Nediću trebalo je da, u za nas neobaveznoj formi, podstakne nadu srpskih i crnogorskih nacionalista na uže zблиženje Crne Gore i Srbije. Jedno privremeno rešenje, koje pri nerešenoj političkoj problematici prostora, ne treba da ima nikakav uticaj na konačno, tj. političko rešenje. Odbijanje potpunog željenog uključenja u SDK od strane Crnogoraca i izbegavanje imena »SDK« je svakako teško opteretilo nameravano delovanje kako na srpskoj tako i na crnogorskoj strani. Zabrana potčinjavanja CDK Srp. dobrovoljačkom korpusu (OKW/WFSt /Op. (H) Jugostok, str. pov. br. 005967/44. od 14. VI. 44)⁷ staviće konačno u pitanje nameravano dejstvo.

7. Nemogućnost predsednika vlade Nedića da ma šta učini u smislu približavanja Crne Gore Srbiji, daje mogućnost Draži Mihailoviću da, kao i ranije, izbacuje paru o oslobođenju Crne Gore od strane monarhista, a

---

⁴ Draže Mihailovića

⁵ Bliže o formiranju Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa vidi dok. br. 86.

⁶ O tim operacijama vidi dok. br. 40 i 48.

⁷ Redakcija ne raspolaze tim dokumentom.

time i političkog i vojnog priključenja srpskom području kojim on vlada. (Uporedi ovde: OB Südost, Ic/AO, str. pov. br. 5210/44. od 23. VI. 1944).⁸ Pošto se crnogorski četnici sa svoje strane u prvom redu bore za ovaj cilj, a ne za bilo kakve interese okupacionih vlasti ili ideje evropskog poretka, samo se po sebi nameće ponovo jačanje upravo oslabelih odnosa između crnogorskih četnika i D. M.

8. Skupljanje drveta, kukuruza i šljiva je, odnosno biće, moguće, prema izveštaju Vojne uprave, samo uz saglasnost D. M. To znači, u najmanju ruku, direktne pregovore sa D. M, odnosno njemu potčinjenim vođama o pitanjima uprave, pri čemu uticaj D. M. progresivno raste, a uskraćuje se funkcija posredovanja Nedićevim upravnim organima. Ova činjenica ne može ostati u tajnosti i znači sa svoje strane razočarenje za srpske dobrovoljce koji sa našom podrškom obrazuju jaku protivtežu frontu D. M. i, prirodno, na svako približavanje ili pak-tiranje sa D. M., nametnuto sticajem okolnosti, gledaju s nepoverenjem.

- II. Napred navedeno činjenično stanje i otuda shvatljiv politički razvitak približava opasnost da do sada spremne na saradnju s nama srpske formacije, razočarane u svojim nacionalnim aspiracijama od Nemačke, u celini napuste Nedića i zbog toga pristupe D. M., koji integralno zastupa nacionalističke ciljeve, ili da potpuno pređu na njegovu stranu.

Otuda svako slabljenje Nedićevog kursa znači ne samo jačanje D. M., nego i potkopavanje idejnih osnova srpskih i crnogorskih dobrovoljaca.

- III. Ovaj položaj u Srbiji bio bi nezamisliv, kada se ne bi računalo sa krizom u pogledu dovođenja snaga sa druge strane. Ali, pošto se kao posledica opšte situacije, sasvim suprotno najavljuje izvlačenje snaga iz jugoistočnog prostora, trebalo bi ovo ugrožavajuće pomanjkanje da bude izravnato zaobilazno, putem jačanja antikomunističkih srpskih snaga Nedića.

Očuvanje pouzdanja nacionalnih srpskih jedinica SDK i vezivanje crnogorskih dobrovoljaca za nas je u prvom redu goruće političko pitanje i zahteva rešenje bez odlaganja od strane političkog rukovodstva, pri čemu se moraju uzeti u obzir podneti predlozi poslanika Nojba-hera Ministarstvu spoljnih poslova. Čisto privremene me-

---

⁸ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

re, kakve su do sada predlagane, ne bi smele više da nas zadovoljavaju.

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
Vinter⁹

Dostavljeno:

1. OKW/WFSt	5. Ic Jugoistoka
2. OKH/Odeljenje stranih armija — Zapad	6. K.T.B.
3. OBS/vojnopr. k-t Jugoistoka	7. Rez.[erva]
4. [precrtano u tekstu]	8. Koncept

BR. 88

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. JULA 1944.
ODELJENJU STRANIH ARMIJA — ZAPAD (IV) KOMANDE
KOPNE NE VOJSKE O RASFORMIRANJU ALBANSKE MI-
LICIJE I TOKU FORMIRANJA 21. SS-BRDSKE DIVIZIJE
»SKENDERBEG«¹**

SSD

Telegram

POVERLJIVO

KTB

Akt D1 110 Br. 30. ²

...

Na znanje:

1. OKH (GenStdH) Odelj. stranih armija — Zapad (IV)	2. OKW (WFSt) Op. (H) Jugostok

Veza: OKH (Strane armije — Zapad) pov. br. 7382/44 od 1. 7.³

⁹ August Winter, general brdskih jedinica i general-major (od 1. septembra 1944 — general-lajtnant). Na dužnosti načelnika štaba Grupe armija »F« nalazio se od 11. marta 1944. do 15. oktobra, kada je premešten u Vrhovnu komandu KoV-a za zamenika načelnika Operativnog štaba. Na njegovo mesto došao je general-major Hajnc Gildenfeldt (Heinz Gyldenfeldt). Vidi AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113; fon Zigler, str. 143.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 655.

² Četvrtasti pečat.

³ To je naređenje Odeljenja stranih armija — Zapad (IV) Komande Kopnene vojske od 3. jula 1944 (a ne od 1. jula kako piše u dokumentu) za dostavljanje podataka o stanju i formiranju 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg« (AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 656).

Zbog potpunog otkaza formiranih jedinica albanske milicije (Korpus narodne zaštite i domobrani), ove su potpuno raspuštene.

Iskorišćenje oružane sile albanske države vrši se sada u okviru albanskih jedinica, uspostavljenih od strane rajhsfira SS, pod nemačkom komandom. U toku je formiranje SS-brdske divizije »Skenderbeg«.⁴ Nakon toga planirano je formiranje jedne sledeće divizije.⁵

Za k-ta Jugoistoka, načelnik gen.
štaba
potp.: Vinter

Za tačnost:
Grof f. Fichum⁶
gen.št. major

⁷K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia/Id, str. pov. br. 4231/44
od 5. 7. 44

---

⁴ Opširno o formiranju i stanju 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg« vidi izveštaj njenog komandanta od 2. oktobra 1944 (AVII, NAV-T-354, r. 160, s. 3805939—50) i AVII, NAV-T-175, r. 181, s. 1482—3: izveštaj načelnika Glavne uprave SS od 13. aprila 1944. o toku formiranja.

Inače, ta divizija je tokom druge polovine 1944. potpuno razbijena. Veći deo ljudstva albanske nacionalnosti predao se jedinicama NOV i POJ, dezertirao ili izginuo. Od ostataka divizije, po naređenju K-de Grupe armija »E« od 24. oktobra 1944, formirana je Borbena grupa »Skenderbeg« (AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 917—8). Bliže o tome vidi dok. br. 103 i 162.

⁵ Do formiranja druge albanske divizije nije nikada ni došlo, jer se i ova postojeća, još u procesu formiranja, tako reći raspala.

⁶ Graf von Vitzthum

⁷ Vidi dok. br. 86, obj. 7.

ZAPOVEST KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU OD 7. JULA 1944. POGLAVNIKOVOM TJELESNOM ZDRUGU ZA DEJSTVA U OPERACIJI »ROUEN« NA ŠIREM PODRUČJU KALNIKA¹

STROGO POVERLJIVO

K-da LXIX AK z.b.V.

Ia, str. pov. br. 916 /2516/ 44

K. H. Qu,² 7. juli 1944.

22 primerka

18. primerak

Zapovest

Operacija »Rouen«
za čišćenje planine Kalnik

- 1.) *Neprijatelj*: Prema prethodnom naređenju K-de LXIX AK z.b.V. Ic, str. pov. br. 885/2435/44. od 4. 7. 44.³ i obaveštajnom biltenu o neprijatelju (prilog)⁴
- 2.) *Namere*: Neprijatelja koji se nalazi u planini Kalnik treba opkoliti sa severozapada, zapada, jugozapada i juga i posle toga napadom sa istoka i jugoistoka razbiti.⁵
- 3.) *Organizacija komandovanja trupe*:
Rukovođenje: K-da LXIX A.K. z.b.V.
a) Tjelesna div. poglavnika⁶ (ojač. 5. ust. brig.,⁷ Pol. bat.⁸)

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 983—7.

² Korpshauptquartier (korpshauptkvartir — Štab korpusa)

³ Vidi AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 1073—5.

⁴ To je izveštaj K-de 69. armijskog korpusa za naročitu upotrebu (z.b.V. — zur besondere Verwendung) od 4. jula o rasporedu jedinica i komandi 6. i 10. korpusa NOVJ (AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 1072). Uz izveštaj se nalazi i skica rasporeda 6. i 10. korpusa NOVJ na dan 4. jula 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 1082).

⁵ Odnosi se na jedinice 10. korpusa NOVJ (32. i 33. diviziju) koje su se u to vreme nalazile na širem području planina Kalnika i Bilogore. Opširnije o borbama, u operaciji »Rouen«, vidi tom V, knj. 29, dok. br. 6, 30, 51, 52, 96, 121 i 122 i knj. 31, dok. br. 7, 17 i 41.

⁶ Tako piše u dokumentu (Leibgarde Division Poglavnik). Međutim, tačan naziv telesne garde poglavnika Ante Pavelića bio je: Poglavnikov tjelesni sdrug (PTS). O tome vidi tom V, knj. 29, dok. br. 6, obj. br. 3.

Kasnije se pominje kao Tjelesna divizija poglavnika, a u ORNJ, kao Pavelićeva tjelesna divizija).

⁷ Tačan naziv te brigade je bio: 5. ustaški stajaći djelatni zdrug (zvali su ga i »Crna legija«). Komandant zdruga je bio poznati krvolok

- Križevci, 1 bat. ust. Saobraćajne brig., Ust. podof. šk.⁹⁾
 b) mađarska Udarna grupa (2 ojač. puka)¹⁰⁾
 c) mađarska Grupa za zaprečavanje (1 ojač. puk i 1 bat.)¹¹⁾
 d) mađarska Rezervna grupa (1 ojač. puk bez 1 bat.),¹²⁾
- 4.) *U tu svrhu treba do dana D + 1 u 19.00 časova da se razmeste:*
- a) *Ojač. Tj[elesna] div.:*
- aa) 5. ust. brig. (Tj[elesnoj div.] kao i dosad potčinjena) u rejon Vojakovac — Carevdar (6—9 si. Križevci) za napad u pravcu severa i severozap.
 bb) Pol. bat. Križevci (potčinjen Tj[elesnoj] div.) u rejon Ivanec — Sv. Helena, za napad prema severu.
 cc) Jedan ojač. puk (3 bat., glavnina Tenk. bat. i Art. divizion) u rejonu Bočkovec (8 s.sz. Križevci) — G. Kolarec (9 ji. Hum), za napad prema severu i severoistoku.
 dd) Grupa za zaprečavanje (3 ojač. bat) na odseku Vinično — Hum — Novi Marof, za sprečavanje nepr. proboja prema zapadu i za napad prema severoistoku.

i ratni zločinac Rafael Boban (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 107, obj. br. 6).

⁸ To jest: Policijski bataljon.

⁹ Ustaška podoficirska škola.

^{10, 11} i ¹² Prema prvobitnom planu k-ta Jugoistoka i na intervenciju Vrhovne komande Vermahta, mađarski Generalštab i vlada dali su saglasnost za učešće 4 mađarske ojačane pukovske grupe i to: dva puka iz rejona Barča i Đekenješa — na dužu upotrebu, a dva puka iz rejona severno od Osijeka i sa područja Mure — na kraću upotrebu. Međutim, 9. jula, iako su dva mađarska puka stavljena u stanje pripravnosti, mađarski namesnik Nikola Horti (Nikolaus Horthy) odbio je da mađarske jedinice (koje je trebalo da budu spremne za dejstva do 7. jula) pređu liniju Koprivnica — Varaždin, pa je tako propalo sadejstvo u ovoj operaciji sa nemačko-ustaško-domobranskim snagama. O tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 779, 782 i 795; ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-ta Jugoistoka za 5, 6. i 9. juli; NAV-T-314, r. 1548, s. 1044; izveštaj od 6. jula nemačkog oficira za vezu pri mađarskom 4. korpusu o stavljanju na raspolaganje mađarskih jedinica za operaciju »Rouen«, s. 844—2; izveštaj K-de 69. AK z.b.V. od 10. jula 1944. o odustajanju od upotrebe mađarskih snaga usled razvoja političke situacije i s. 818; izveštaj 69. AK z.b.V. od 10. jula 1944. K-di 2. OKa o uslovima koji su diktirali da se predvidi učešće mađarskih jedinica u operaciji »Rouen«; NAV-T-311, r. 191, s. 907—8; izveštaj k-ta Jugoistoka od 12. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o uzrocima i posledicama otkazivanja učešća mađarskih pukova u operaciji »Rouen«.

- b) *Mađarske snage:*
  - aa) Mađarska Udarne grupa (ojač. puk) u rejon Carevdar (isk.) — Koprivnica (isk.), za napad prema severozapadu.
  - bb) Mađ. Grupa za zaprečavanje (1 ojač. puk i 1 bat.) na liniju Varaždinske Toplice — G. Poljana — Hrastovsko — Ludbreg (isk.), za sprečavanje nepr. proboja prema zapadu i severozapadu.
  - cc) Jedan rezervni puk (bez 1 bat.) u rejon Ludbreg, za napad juž. ili istoč. pravcem, po naređenju K-de Korp.

5.) *Prikupljanje, posjedanje polaznog položaja za napad do dana D + 1 u 19 časova;*¹³ izvršenje će se narediti pojedinačnim naređenjima.

Raspored vremena:

a) *dana D:*

- aa) *Grupa za zaprečavanje:* 1 mađ. puk iz rejona Čakovec do 19.00 časova stiže u rejon severozap. Varažd. Toplice.
- bb) *Udarne grupa:* mađ. Operativni štab i 1 mađ. puk stižu u rejon Koprivnica.
- cc) 2 mađ. puk. železnič. transportom i iskrcavanje u rejon Legrad — Đekenješ.
- dd) Tj[elesna] div. poglavnika priprema smenu za zatvaranje Novi Marof — Ludbreg, tako da ona može da usledi dana D + 1.

b) *dana D + 1:*

- aa) Prikupljanje svih delova Tj[elesne] div. poglavnika predviđenih za napad i zaprečavanje do 19.00 časova u rejone shodn. tač. 3a i b.

¹³ Prethodna dejstva, sa manjim snagama, počela su 1. jula 1944 (tom V, knj. 25, dok. br. 6, obj. br. 3 i 121). Međutim, usled snažnog otpora jedinica NOV i POJ, uvedena su nova ojačanja, pa su ta dejstva nastavljena pod imenom operacija »Rouen«. Pripreme za napad za dan D (prikupljanje i posjedanje polaznog položaja za napad) počele su 5. jula. Međutim, Poglavnikov tjelesni sdrug prešao je u napad 6. jula uveče, a da o tome uopšte nije obavestio K-du 69. AK, dok su mađarske jedinice bile spremne za napad tek 9. umesto 7. jula. Time je osujećeno (kako se kaže u izveštaju k-ta Jugoistoka od 12. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta) razbijanje partizana na prostoru Koprivnica — Ludbreg — Križevci, a uspelo je samo da se, u početnom delu operacije, spreči njihov prodor u pl. Ivanšćicu. Operacija je trajala do 18. jula. Opširnije o tome vidi dok. br. 92; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 779 i 787; ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-ta Jugoistoka za 5. i 7. juli; r. 191, s. 832—4, 885—7, 901—4, 907—8, 913—16; r. 192, s. 30—3; izveštaje k-ta Jugoistoka od 8, 11, 12, 13. i 17. jula 1944; NAV-T-314, r. 1548, s. 717; naređenje 69. AK od 15. jula 1944. Prvoj kozačkoj diviziji i Feldkomandanturi 1038 za nastavak operacije »Rouen« i čišćenje Bilogore, s. 693; karta operacije.

- bb) 5. ust. brig. i mađ. borbena grupa iz rejona Koprivnica — Đekenješ . . .¹⁴ prema jugozapadu, prodiru u proređene rejone shod. tač. 3a i b.
- cc) Prodor Pol. bat. u rejon shod. tač. 3a.
- dd) Marš mađ. rezervnog puka iz rejona Đekenješ — Legrad za Ludbreg. Pojačanje Grupe za zaprečavanje angažovanjem jednog bat. na odseku Poljana — Ludbreg. Puk (bez 1 bat) na raspolaganje K-di korpusa u Ludbregu.

6.) *Napad (zadaci za dan D + 2)*

Iz dostignutih rejona, shod. tač. 4, kreću u napad dana D + 2 u 05.00 časova mađ. Udarne grupa i ojač. Tjelesna div. pravcem severozap., zapad i severoist., kako bi neprijatelja sabili u planini Kalnik.

Do 19.00 časova treba da se dostigne sledeća zatvorena linija: raskrsnica puteva 1.5 km severoist. Rasinja (9 z.sz. Koprivnica) — V. Grabičani — dolina potoka Gliboki — Ivanova str. (10,5 s. Križevci) — Kamešnica — južni obronak Kalnika — Korenić (kota 539, 7 ji. Novi Marof) — Dubovčić (6 ji. Novi Marof) — Kapela (5 si. Novi Marof) — Varažd. Toplice — Ludbreg.

Borbene zone:

a) *Mađ. borbena grupa:*

Desno krilo duž puta Koprivnica — Ludbreg

Granica levo prema ojač. Tj[elesnoj] div.: Donjara (2,5 si. Carevdar), Koprivnička Reka, Ivanec (11 sz. Carevdar); Jesenovac — Slanje (16 jz. Ludbreg) (sva mesta uklj.)

b) *Tj[elesna] div. poglavnika:*

Granica levo prema mađ. Grupi za zaprečavanje:

Severna ivica Novi Marof — južna ivica Veliki Drenovec, ovde tesna veza sa desnim krilom mađ. Grupe za zaprečavanje.

7.) *Vođenje borbe:*

a) *Izviđanje* vršiti stalno u pravcu Kalnika i prema susjedima, kako bi se uočili pokušaji neprijatelja da se probije prema zapadu i pokreti povlačenja prema jugoistoku, i da se dobije jasna slika o stanju kod neprijatelja južno Koprivnica.

b) *Veze* po liniji, shodno tač. 6, moraju stalno da obezbede sve jedinice.

¹⁴ Redakcija je sa tri tačke označila izostavljenu jednu nečitku reč u tekstu dokumenta.

- c) *Osiguranje* rejonu južno Koprivnica (Bilo-gora) i pozadine mađ. Udarne grupe treba vršiti jakim izviđačkim patrolama.
Rejon severoist. od linije Koprivnica — Ludbreg treba osigurati izviđačkim prodorima mađ. udarnih grupa rezervnog puka u Ludbregu. Intervencija jakom udarnom grupom (1 četa) iz Koprivnice mora biti obezbeđena.
- d) *Zatvaranje* na severnom i severozapadnom obronku Kalnika mora biti tako sprovedeno da pokretnim lokalnim rezervama, u datom slučaju, protivnapadom mogu da se razbiju nepr. pokušaji proboja kod Slanje, juž. Varažd. Toplice ili Huma.
- e) Prodor iz Koprivnice prema jugozapadu dana D + 1, po redosledu 5. ust. brig., mađ. Udarne grupa, treba tako borbeno grupisati da se angažovanjem art. i teš. naoružanja polazni položaji za napad izbore nastupanjem po vodovima.
- f) *Napad* mađ. Udarne grupe treba razviti sa jakim levim krilom u tesnom dodiru sa 5. ustaš. brigadom. Iza napadnog ešelona, koji nastupa širokim frontom, treba držati u pripravnosti udarne rezerve da bi se odmah osujetili pokušaji proboja neprijatelja.

8.) *Rezerve:*

Na raspolaganje K-di korp. pripremiti:

- a) od Tj[elesne] div. poglavnika 2 ojač. gren. č (ukrcane na mot. vozilo) u rejonu sz. Križevci,
- b) od mađ. Rezervne grupe jedan ojač. puk bez 1 bat. u rejonu Ludbrega.
- c) od mađ. Udarne grupe jednu ojač. biciklističku č u Koprivnici,
- d) K-da LXIX AK z.b.V. i komandant mesta Varaždin, Okl. izviđački vod 69. AK i 2 č (mot. pokretne) 6 km j.ji. Varaždin.

9.) *Oficiri za vezu:*

Radi se na tom da se zajednički neprijatelj Tito i njegove boljševičke bande razbiju. Sebičnjaci lokalnih interesa treba u vezi ove vojničke dužnosti da čute. Svi komandanti treba da poučavanjem i objašnjenjem otklone event. nesporazume a ličnom intervencijom nepotrebne razmirice i odugovlačenja.

Kao oficire za vezu i prevodioce treba da upute:

- a) *nemački Vermaht*: jednog štabnog ofic. sa sredstvima veze u štab mađ. Udarne grupe Koprivnica;

- b) *hrv. oružane snage*: po jednog štabnog ofic. (ofic. za vezu sa prevodiocem) u:
  - aa) Operativni štab mađ. Udarne grupe i 2 puka (3 ofic.)
  - bb) mađ. Grupu za zaprečavanje (1 ofic.).
- c) *mađ. oružane snage*: 1 štabnog ofic. u K-du LXIX AK Varaždin.
 Oficiri za vezu (po mogućstvu mot. sa prevodiocima) treba da se jave do 8. 7. 44. u 12.00 časova štabovima kod kojih su prekomandovani.

10.) *Komandna mesta*:

- a) K-da LXIX AK z.b.V. (istureno komandno mesto) Varaždin od 7. 7. 44. u 20.00 časova.
- b) Tj[elesna] div. poglavnika: u prvo vreme Križevci, kasnije severozapadno.
- c) Mađarska Udarne grupa: Koprivnica.
- d) Mađarska Grupa za zaprečavanje: Varaždinske Toplice.
- e) Mađarska Rezervna grupa: Ludbreg.

11.) Dan D narediće se preko radija.

12.) Naređujem najstrožiju tajnost.

Pre početka operacije zabranjuje se da se telefonskim putem predaju taktičke mere ili naređenja za snabdevanje.

Koncept potpisao
 A u l e b¹⁵
 general pešadije

Za tačnost

...¹⁶

gen. štab. major

Prilozi:

- a) 1 obaveštajni bilten o stanju neprijatelja,¹⁷
- b) Spec. naređenja za snabdevanje¹⁸ } sieđe.
- c) Spec. naređenje za službu veze¹⁹ }

Dostavljeno prema konceptu

¹⁵ Helge

¹⁶ Nečitak potpis.

¹⁷ Objavljuje se uz ovaj dokumenat. Bilten je na sn. 987.

¹⁸ Redakcija ne raspolaže ovim prilogom.

¹⁹ Ovaj prilog redakcija ne objavljuje. Nalazi se u AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 988.

Strogo poverljivi predmet

Prilog a) Uz akt K-de LXIX AK z.b.V.
Ia, str. pov. br. 916/2516/44.
od 7. 7. 1944.

Stanje neprijatelja rejon Varaždin — Križevci — Đurđevac
— državna granica
Stanje: 6. 7. 1944.

Usled operacije »Binenhaus«,²⁰ snage 10. korpusa i delovi 6. korpusa pomerili su se prema sz. u rejon Đurđevac — Novi Marof — Ludbreg da bi odatle prodrli u planinu Ivanščica.

Sadašnji položaji:

- a) štab 10. korpusa, 21. brig. 28. div.,²¹ 1. i 2. mosl. brig. 33. div. u rejonu planine Kalnik (1500 ljudi);²²
- b) brig. »M. Gubec« i »Braća Radić«²³ kao i delovi Kalničkog²⁴ i Bjelovarskog odreda²⁵ i Štab 32. div. u rejonu Ludbreg — Novi Marof (1600 — 2000 ljudi);
- c) 25.²⁶ i 17. brig.²⁷ 28. div. kao i delovi Kalničkog odreda u rejonu 12 z. Đurđevac (oko 1800 ljudi). Navodno rezerva za operaciju u rejonu Ludbreg.
Ukupna jačina u gornjem rejonu oko 6000 ljudi.²⁸

²⁰ Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 84.

²¹ Ta brigada je u julu 1944. u svome sastavu imala 1112 boraca (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 108).

²² Trideset treća NOU divizija (pripadala je 10. korpusu NOVJ) imala je u svome sastavu samo te dve brigade. Brojno stanje divizije 1. juna iznosilo je 994 borca i rukovodioca (tom V, knj. 28, dok. br. 4).

²³ Brigade »Matija Gubec« i »Braća Radić« nalazile su se u sastavu 32. divizije 10. korpusa NOVJ. Brojno stanje divizije 1. juna 1944. iznosilo je 1567 boraca i rukovodilaca.

²⁴ Kalnički NOP odred pripadao je Zapadnoj grupi NOP odreda 10. korpusa NOVJ. Grupa je u svome sastavu imala I. zagorsku brigadu, Kalnički, Zagrebački i Zagorski NOP odred i Omladinski bataljon. Brojno stanje grupe 1. juna 1944. iznosilo je 1548 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 28, dok. br. 4 i knj. 31, dok. br. 7).

²⁵ Bjelovarski NOP odred pripadao je Istočnoj grupi NOP odreda, koja je u svome sastavu imala: Bjelovarski, Moslavački i Posavski NOP odred i dva bataljona: Udarni i Srpski. Brojno stanje grupe 1. juna 1944. iznosilo je 1012 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 28, dok. br. 4 i knj. 31, dok. br. 7).

²⁶ Ta brigada se zvala i Brodska. U julu 1944. brojno stanje Brodske NOU brigade iznosilo je 980 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 29, dok. br. 108).

²⁷ Brojno stanje te brigade iznosilo je u julu 1233 boraca i rukovodioca (tom V, knj. 29, dok. br. 108).

Naoružanje:

28. div.: 6 topova, 3 pt topa, 2 pt puške, 7 minob., 25 mitr., 30 automata.²⁸

32. div.: 2 topa, 4 pt topa, 19 minob., 40 mitr., 46 autom.

33. div.: 7 topova, 49 mitr., 45 autom.

Prema izveštaju Tjelesne divizije poglavnika 17/28, div. je vrlo dobro opremljena i raspolaže engleskim i američkim naoružanjem.

4. 7. izvršeni su napadi na Novi Marof³⁰ i Ludbreg,³¹ planiran je napad na Varaždinske Toplice.³²

Ostale neprijateljske snage:

Na državnoj granici u rejonu Prelog nalazi se Međumurski odred³³ (jačina nepoznata).

Strogo poverljivi predmet

Prilog c) uz akt K-de LXIX AK z.b.V.
Ia, str. pov. br. 916/2516/44.
od 7. 7. 1944.

Specijalna naređenja za službu veze, primaocce naređenja, izveštaje za operaciju »Rouen«.

---

²⁸ Ta procena je približno tačna. Treba imati u vidu da su na terenu bile i jedinice pozadinskih vojnih vlasti. Tako je ukupno brojno stanje 10. korpusa NOVJ 1. juna 1944. iznosilo 7570 ljudi, a 28. NOU divizije (u julu) 3496 ljudi, odnosno ukupno 11.066 boraca i rukovodilaca (tom V, knj. 28, dok. br. 4 i knj. 29, dok. br. 108). Međutim, sve jedinice iz Istočne i Zapadne grupe NOP odreda nisu bile obuhvaćene u operaciji »Rouen«, već samo njihova 2 odreda sa oko 500 boraca, takođe i iz komandi područja, a deo boraca se, verovatno, nije nalazio na licu (ranjenici i dr.), tako da je ta cifra približno tačna, što pokazuje da je neprijatelj imao dobro organizovanu obaveštajnu službu na terenu.

²⁹ Dvadeset osma NOU divizija imala je u julu 3 topa, 17 lakih i 6 teških minobacača, 14 pt pušaka, 37 mitraljeza i puškomitraljeza i 70 automata (tom V, knj. 29, dok. br. 108).

³⁰ Napad na Novi Marof 31. jula u 1 čas izvršile su jedinice 32. NOU divizije, ali bez uspeha (tom V, knj. 29, dok. br. 5 i 51).

³¹ Napad na Ludbreg izvršila je 17. brigada 28. NOU divizije 6. jula 1944. u 1 čas, ali bez uspeha. U napadu na Ludbreg podbacila je obaveštajna služba, pa je brigada imala teške gubitke: 14 poginulih, 71 ranjen i 73 nestala. Među poginulim i nestalim nalaze se 2 komandanta bataljona i 6 komandira četa, dok je više rukovodilaca ranjeno. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 29, dok. br. 6 i 40.

³² Tada nije vršen napad na Varaždinske Toplice.

³³ Redakcija nije mogla da ustanovi o kome je to odredu reč.

A. *Služba veze:*

I. Treba uspostaviti:

- 1.) Telegrafsku, telefonsku i radio-vezu od isturenog komandnog mesta K-de LXIX AK z.b.V. do K-de LXIX AK z.b.V. u Zagrebu.
- 2.) Radio-vezu od isturenog komandnog mesta LXIX AK z.b.V.
  - a) do oficira za vezu pri mađ. Udarnoj grupi;
  - b) do mađarske Grupe za zaprečavanje,
  - c) do Tjelesne div. poglavnika u Križevcima
  - d) do K-de 2. OkA.
- 3.) Telefonsku vezu od isturenog komandnog mesta LXIX AK z.b.V. do Ludbrega.

II. K-da LXIX AK z.b.V., za pravilno funkcionisanje predstojeće veze, upućuje:

- 1.) Oficiru za vezu pri mađ. Borbenoj grupi 1/80 vata — radio-odeljenje,
- 2.) Tjelesnoj div. poglavnika 1/15 vata — radio-odeljenje.

B. *Primaoci naređenja:*

Treba uputiti ofic.[ire] (mot. pokretne):
iz Tjelesne div. u K-du LXIX AK, Varaždin,
iz mađ. Grupe za zaprečavanje u K-du LXIX AK, Varaždin,
iz mađ. Rezervne grupe u K-du LXIX AK, Varaždin.

C. *Izveštaje:*

treba dostaviti:

- a) sa polaskom i pristizanjem u rejone istovara, odn. polazne rejone, odn. položaje,
- b) prilikom 1. dodira sa neprijateljem,
- c) za vreme borbe svaka 4 sata,
- d) prilikom svakog naročitog događaja odmah,
- e) *večernje izveštaje*, uspehe, dostignute ciljeve, utisak o neprijatelju, sopstvene namere, svakodnevno do 19.30 časova.

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPU-
SA OD 11. JULA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O
PRIPREMAMA ZA OPERACIJU »FALKENAUGE« NA PRO-
STORU DEBAR — PEŠKOPEJA¹

WB — 840²

59

KTB

STROGO POVERLJIVO

2 primerka
2. *primerak*

K-di 2. Oka

KR

Formiranje jednog novog uporišta neprijat. snaga u rejonu Debar — Peškopeja³ i severn.[ije] zahteva produženje operacije »Falkenauge«,⁴ čije se izvođenje predviđa prema sledećem:

- 1.) *Rukovođenje:* K-da XXI brd. AK.
- 2.) *Grupisanje snaga:*
Južna grupa: 2 ojač. bat. 297 pd⁵

¹ Snimak overenog originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 166—7.

² Broj telegrama dopisan rukom.

³ Tačan naziv toga mesta na albanskom jeziku je: Peshkopia. Na nekim kartama, to mesto se naziva: Piškopeja.

⁴ Ta operacija (»Sokolovo oko«) imala je za cilj da uništi jedimice NOVJ i NOV Albanije (u rejonu Peškopeje). U to vreme, krajem juna i početkom jula, u širem rejonu pl. Karaorman, odnosno Debra, nalazile su se 1. makedonska i 1. kosovsko-metohijska brigada (formirana 24. juna 1944. od 1. i 2. kosovskog bataljona i jedne čete). Naime, prva etapa ove operacije (»Falkenauge« I) počela je krajem juna na prostoru Elbasan — Berat — Debar. Međutim, kako tada nisu postignuti odgovarajući rezultati, to je izvršeno pregrupisanje snaga od 4. do 8. jula, pa je tada (8. jula) počela druga etapa ove operacije (»Falkenauge« II) koja je preneti i na područje severne Albanije i južnog dela Metohije (prostor Kuks — Đakovica). Operacija je završena 29. jula 1944. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 19, dok. br. 149 i 152; tom VII, knj. 3, dok. br. 94; AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 80, 101, 114, 115, 164 i 444: izveštaj i naređenje K-de 21. BAK-a od 1, 3, 4, 7. i 10. jula i 3. avgusta 1944, NAV-T-311, r. 191, s. 699—702, 745—8, 780—3, 801—3 i 832—4; izveštaji k-ta Jugoistoka od 2, 4, 6, 7. i 8. jula 1944; NAV-T-314, r. 663, s. 1358 i 1394: ratni dnevnik K-de 21. BAK-a za 8. i 29. juli 1944. godine; Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 182—4.

⁵ Pripadali su 524. puku 297. peš. divizije (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 114).

II/2. puka »Brandenburg«
3 bater.[ija] 297. ap
II alb. žand. patr. bat.⁶
nacionalne bande⁷
Komanduje: 297. pd

Severna grupa: 1 ojač. bat. (Štab bat. i 2. ojač. č od SS-div. »Skenderbeg«)
2 ojač. č i 1 vod 1. F.H.⁸ (mot.) od 181. pd
kao i nacionalne bande
Komanduje: SS-div. »Skenderbeg«

3.) *Vođenje borbe:*

Južna grupa posle čišćenja rejona oko Debra i držanjem Debra prodire glavniom, uz angažovanje nacionalnih, bandi, širokim frontom, i sa napred ešalonirana oba krila, prema s[everu]. Čim Južna grupa stigne do visine Peško-peje, prodire iznenada Severna grupa iz rejona Kuksa prema j[ugu] i poseda zaprečni položaj sa frontom prema j. u liniji 1080 — 1268 — 1390 (24 km j. Kuks).

Da bi se osigurao momenat iznenađenja, Severna grupa će se prebaciti u Kuks tek u noći pre nastupanja. Južna grupa ostaje nastupajući po vodovima pravcem sev. linija zaprečavanja. Napred ešaloniranim krilima obeju borbenih grupa treba da se, po mogućstvu, onemogući prevremeno izvlačenje neprijatelja iz doline Drima prema z.[apadu] i i.[stoku].

- 4.) Raspored vremena u pojedinostima zavisi od razvoja situacije oko Debra. Verovat. pokret Južne grupe iz Debra 13. 7. ujutro, Severne grupe iz Kuksa 14. 7. ujutro.
Trajanje operacije: 10 — 14 dana.
- 5.) Da bi se obmanuo neprijatelj, proširiće se vest da će Južna grupa posle čišćenja rejona Debra krenuti pravcem z.[apad] za Kruju.
- 5.) Potrebe u pogonskom gorivu javiće se naknadno.

K-da XXI brd. AK
Ia, str. pov. br. 788/44.
od 11. 7. 44 u 2.15 časova

...⁹

⁶ Pun naziv je: 2. žandarmerijski patrolni bataljon.

⁷ Misli se na albanske kvislinške formacije.

⁸ Feldhaubitze (poljska haubica)

⁹ Dva nečitka parafa.

BR. 91

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 13. JULA 1944. KOMANDI 69. KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU U VEZI PREDUZIMANJA MERA ZA OTKLANJANJE NEDOSTATAKA U OPERACIJI »KAZANOVA«¹

KR

Telegram

Br. 9437²

Primljeno: 14. 7.
Poslato: 13. 7. 22.00
69. AK z.b.V.

Komanda LXIX AK Prim. 14. juli 1944. Br. str. pov. 984 Abt. Ia Br. 2654 Pril. 0
--

³

Str. pov.

KDR. GEN
----

⁴

CHEF
------

⁵

Veza: K-da 2. OkA, Ia, Str. pov. br. 1898/44 od 25. 6. 44.⁶
Pred.: Uspeši »Kazanova«⁷

1.) U prvih 10 dana borbe protiv nepr. snabdevanja vazdušnim putem uspelo nam je da lažnim merama obmanemo više neprijat. aviona za snabdevanje da materijal izbace našim jedinicama.

A.) Područje K-de XXI brd. AK:

Noću 1/2. 7. **Botun** (15 s.sz. **Struga**): 6 kontejnera za snabdevanje.

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 126—8.

² Dopisano rukom i označava broj pod kojim je telegram zaveden na ekspedicionoj stanici.

³ Četvrtasti pečat primaoca.

⁴ Četvrtasti pečat komandanta korpusa (Kommandierenden General).

⁵ Četvrtasti pečat načelnika (Chef).

⁶ To je naređenje K-de 2. OkA kojim se reguliše angažovanje svih raspoloživih snaga za ometanje snabdevanja jedinica NOV i POJ od strane saveznika. Bliže o njemu vidi AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 150—4.

⁷ »Casanova«. O ovoj operaciji vidi AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 108—9.

Noću 3/4. 7. kod **Poum** (12 s. **Struga**): 11 kontejnera za snabdevanje

B.) Područje K-de XV brd. AK:

Noću 7/8. 7. si. **Cazin**: 6 vreća.

Noću 7/8. 7. rejon **Knin**: 5 vreća.

C.) Područje Više K-de CG [Crne Gore]:

Noću 7/8. 7. i. **Bijelo Polje**: 15—20 vreća sa artiklima ishrane.

Ukupno oduzeto bandama sredstava za snabdevanje i dotureno nemačkim jedinicama: 30 pušaka, 128 mina za minobacač, 80 ručnih bombi, 15 pt mina, 1650 kom. municije SSOL(D),⁸ 1 NN⁹ SSOL(D), 280 kom. SSOL (POL)¹⁰, 6750 kom. SSIL (D),¹¹ 4 municijska sanduka, 16 reflektora,

3 radio-uređaja, 12 padobrana, artikle ishrane (suvi krompir, sušeno povrće), čokolade i san. i propagand. materijal.

2.) Izbacivanje materijala za snabdevanje iz neprijat. aviona postignuto je na sledeći način:

A.) Kod XXI brd. AK.: posle tačnog posmatranja nepr. sistema izbacivanja pripremljeno je, u blizini uočenog mesta za izbacivanje, lažno mesto za izbacivanje. Pri približavanju nepr. aviona zapaljene su 4 velike gomile granja u obliku kvadrata sa rastojanjem od 100 m. Posle toga avioni su više puta kružili i davali jedan za drugim svetlosne signale (belo — slovo D; zeleno — slovo L, crveno — slovo A). Naš vojnik koji se nalazio u centru kvadrata ponovio je na isti način svetlosne signale. Posle toga usledilo je izbacivanje materijala i avioni su odmah odleteli. Neprijateljski svetlosni signali menjaju se svakog dana.

B.) Kod XV brd. AK: A) Obeležavanje mesta za izbacivanje u obliku velikog T od 7 vatri, 3 popreko, 4 po dužini, rastojanje od vatre do vatre 30 m, koje se pale prilikom približavanja aviona. Jedan avion za snabdevanje spustio se niže, kružio 4 puta iznad obeleženog mesta, onda je avion dao 3 svetlosna signala. Posle toga je odmah usledilo izbacivanje. Posle izbacivanja avion je ispalio 2 zelene rakete, verov. sovjet. avion. Padobrani kao i vreće nosili su oznaku SSSR.

Prilikom približavanja aviona zapaljena na zemlji na-ređena vatra. Avion je tri puta kratko signalisao re-

^{8, 9, 10} i ¹¹ Oznake za određenu vrstu municije. Tako skraćeni- ca SSOL (pravilno je: s.S.o.L.) znači: schwere Spitzgeschosse ohne Ladestreifen — teško špicasto zrno bez pojasa punjenja.

flektorom. Ljudstvo na zemlji odgovorilo je džepnom lampom naređena slova. Posle toga izbacivanje.

- C.) Prilikom približavanja aviona zapaljena naređena vat-ra. Avion izbacio teret bez prethodnog svetlosnog signala.
- 3.) Kao privremeni uspeh »Kazanove« može se konstatovati:
- A.) Uspeha je svuda bilo gde su jedinice shvatile značaj »Kazanove« i prema tome bile angažovane. Ogromne oblasti armijskog područja sa poznatom živom delatnošću snabdevanja bandi iz vazduha, još su potpuno nedovoljno obuhvaćene.
  - B.) Uspeh se može postići najjednostavnijim sredstvima.
  - C.) Saradnja između k-di korp. i komandanata avio-jedinica u vezi »Kazanove« mora da bude još tešnja.
  - D.) Pošto su bacanja u obalskom području retka, težište vođenja borbe »Kazanove« leži na pozadinskim jedinicama svake vrste. Potrebno je baš ove jasnim naređenjima u punom obimu angažovati za vođenje borbe »Kazanove«.
  - E.) K-da V-SS brd. AK., LXIX AK z.b.V. i k-t Srema do sada nisu imali nikakvih uspeha u »Kazanovi«. Potrebno je proveriti preduzete mere.
- 4.) Angažovanje vazd. za »Kazanovu« do sada samo pojedinačno moguće. Pojačano angažovanje vazd. shodn. n.[a-pred] n.[avedenom] telegramu tač. 4, očekuje se uskoro. Komande korpusa citirane u p.n.¹² telegramu tač. 3 treba i dalje da sprovode »Kazanovu« u povećanom obimu, energično i uz korišćenje svih mogućnosti. Aktivnu saradnju jedinica svih rodova vojske i policije, osim stalnim objašnjavanjem značaja »Kazanove« i odgovarajućim naređenjima, treba podstaknuti svim sredstvima. U vezi toga naređuje se:
- A.) Svi artikli za ishranu i uživanje a koji se zaplene u »Kazanovi« pripadju, bez ikakvog obračuna po tablici sledovanja, itd., načelno jedinici koja je postigla uspeh.
  - B.) Ostala sredstva za snabdevanje svake vrste (naoružanje, municija, odeća, oprema, san. materijal) ostaju jedinici koja je postigla uspeh ukoliko je zajamčena svrsishodna upotreba istih. Prepuštanje drugima samo po naređenju odn. komande korpusa, itd., uz odgovarajuću nadoknadu (npr. kontejnerska roba).

---

¹² Prema navedenom. Misli se na naređenje u objašnjenju 6 u ovome dokumentu.

- C.) Za rukovodstvo važna sredstva (radio-aparati, prop [agandni] materijal, uzorci hrane, uzorci odeće, specijalna oružja) treba smesta, u datom slučaju specijalnim kurirom, poslati K-di 2. OkA, Ia sa naznakom jedinice koja je postigla uspeh. Dotočnoj jedinici K-da 2. OkA naknadno će dostaviti odgovarajuću kontejnersku robu.
- D.) Priznanje za naročite uspehe u »Kazanovi« ostavlja se komandama korpusa na način koji važi kad se peš. naoružanjem obori neprijateljski avion.
- 6.) Shodno p.n. telegramu, tač. 10, kojim je naređeno da se u dnevni izveštaj stavi i tač. »Kazanova«, treba od sada odmah postupiti. K-de korp. itd. obezbediće specijalnim naređenjem odgovarajući izveštaj od potčinjenih jedinica ukoliko još po tome nije postupljeno. Po mogućstvu, u izveštaju naznačiti jedinicu koja se naročito istakla ili pojedinca, kako bi to ušlo u armijsku dnevnu zapovest.

K-da 2. OkA, Ia, str. pov. br. 2053/44.

...¹³

BR. 92

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 14. JULA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹

KTB
101/VII²

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj
k-ta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 14. 7. 1944.

I. Aktivnost neprijatelja

Situacija na moru:

Razmeštaj u luci Vis, prema preciznom korišćenju vazdušnih snimaka, nije se bitno promenio, 3 pomoć-

¹³ Nečitak paraf.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 927—33.

² Dopisano rukom.

na ratna vozila, 5 LCM³, 7 LCA⁴, 80 malih brodića, 50 malih čamaca.

U zalivu Komiža 6 ASB⁵, 1 LCI⁶, 5 LCM, 7 malih brodića, oko 50 malih čamaca.

Na području mora, južno od Visa, osim toga, uočena 4 brza čamca. U luci Hvar 20—30 srednjih i malih čamaca na vesla, inače na južnoj i zapadnoj obali ostrva nije viđeno ništa. 100 km zapadno od Lastova 2 razarača pravac jug.

...

Situacija u vazduhu

Slabo izviđanje u Egejskom moru i nad zapadnom Hrvatskom. Slabe patrole uglavnom u obalskom području između Krfa i Šibenika. Pri napadu iz niskog leta na skladište pogonskog goriva u Lapcu izvesna šteta.

Oko 32 aviona — snabdevača gerile u Crnoj Gori i Hrvatskoj.

Razmeštaj na aerodromu Vis otprilike nepromenjen.

...

II. Područje vojnoupravnog k-ta Jugoistoka

1) Grupa armija »E«

...

2) 2. OkA

Neznatna vazдушna aktivnost neprijatelja. Engleski komandosi. Operacija ostrvo Hvar. Lokalna aktivnost bandi.

Vreme: promenljivo oblačno.

XXI brd. AK

297. div.

...

181. div.

Čišćenje rejonu Kotor završeno bez daljeg dodira sa neprijateljem.

---

³ Skraćenica od engleskih reči: Landing Craft Medium (srednji desantni brod).

⁴ Skraćenica od engleskih reči: Landing Craft Assault (desantni brod).

⁵ Skraćenica od engleskih reči: Assault Sturm Boat (jurišni čamac).

⁶ Skraćenica od engleskih reči: Landing Craft Infantry (mali desantni brod za prevoz pešadije).

SS-div. »Skenderbeg«

Neprijateljski izviđački ispad kod Murina odbijen. Severozapadno od Murina ustanovljeno neprijateljsko pojačanje.

V SS-brd. AK

369. div.

Operacija »Zonenstih«⁷ (više delimičnih akcija) započela u cilju razbijanja nepr. snaga koje se nalaze u rejonu Trebinje — Gacko — Nevesinje — Buna — Hutovo (16 km j. od Metkovića) — Popovo polje.⁸ Angažovane sopstvene snage: III/370, 369. izv. bat., delovi 369. art. puka, poterna od. 369. pt divizion, 369. dop. bat., glavnina II/370, glavnina I/369. i lok [alne] borbene grupe.⁹

Sa linije Domanovići — Blagaj — Nevesinje, uz do sada neznatan dodir sa neprijateljem, doprli su: III/370. do Hodova, 369. art. puk do Rotimlja, 369. izv. bat. do Kamena, Dopunski bat. Golo Brdo (6 km j. od Nevesinja).

118. lov. div.:

Posle borbenog dodira sopstvenih izviđača (4—19) s nepr. snagama u Bogomolje (Hvar) i zarobljavanja 17 Engleza, sopstvena izviđačka patrola napadnuta po nadmoćnom neprijatelju i pretežnim delom zarobljena, uračunavši i više ranjenih. Ranjeni komandir voda s kurirom i jedan dalji teško ranjeni su se probili. Sopstveno izviđanje, koje je odmah stavljeno u pokret za Bogomolje, utvrdilo je da u mestu nema neprijatelja.

Prema izjavama stanovnika, Englezi su, zajedno s zarobljenima i ranjenima, napustili ostrvo.¹⁰

---

⁷ Sonnenstich (»Sunčanica«). Ta operacija u jugoslovenskoj istoriografiji naziva se sniježničko-trusinska operacija (vidi Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 264—6).

⁸ Na toj prostoriji nalazile su se jedinice 29. NOU divizije. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 63, 146 i 158.

⁹ Opširnije o angažovanju nemačkih, ustaško-domobrinskih, fašističkih italijanskih i četničkih snaga u ovoj operaciji vidi zapovest Štaba 369. legionarske divizije »Vražje« od 11. jula 1944 (tom IV, knj. 27, dok. br. 158); tom IV, knj. 29, dok. br. 21; Grupa autora, *ORNJ*, str. 264—6).

¹⁰ Reč je o akciji engleskih komandosa (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 131 i 132).

7. SS-brd. div.:

»Blicliht«¹¹: II/SS-13. i pored neprijateljskog otpora, dopro do linije 4 km i. od Kupresa — 14 km ji. od Kupresa, dalje prodor prema zapadu.

Namera: sjedinjenje II i III/SS-13. u rejonu Šujica, prodor prema severozapadu.

2. hrv. korpus:

Situacija Doboj — Tešanj mirna. Sopstveni napad na Teslić privremeno odložen usled slabih sopstvenih snaga.

SS-brd. div. Handžar:

Za operaciju »Fligenfenger«¹², u cilju čišćenja rejona Osmaci (25 km ji. Tuzla) (banditski aerodrom), nastupila 2 ojačana bataljona i četnici.¹³

Gubici neprijatelja: 20 izbrojanih mrtvih, 2 zarobljena.

XV brd. AK:

264. div.:

Pri pročešljanju rejona jz. od Pirovca, ustaše našli: 3 mitraljeza, 150 pušaka, 3 automata, municiju peša-dijsku i bacačku.

Namera: 14. 7. operacija »Pestbojle«¹⁴

Snage: 92. mot. gren. brigada, 1. puk »Brandenburg« i 1. bat. 264. div.

---

¹¹ »Blitzlicht« (»Svetlost munje«). Ta operacija je počela 13. jula 1944. na području Livno — Glamoč — Kupres. U njemu su, pored delova 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, učestvovali i delovi 118. lovačke divizije (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 913—6: izveštaj k-ta Jugoistoka od 13. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta).

U to vreme nalazili su se na prostoriji Livno — Glamoč — Kupres delovi 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« (3. brigada), delovi 10. NOU divizije (9. brigada) i delovi 39. NOU divizije (13. brigada). Vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 51, 55, 65 i 74 i knj. 30, dok. br. 175; tom V, knj. 29, dok. br. 134 i 136.

¹² »Fliegenfänger« (»Muholovka«). Opširnije o tome poduhvatu vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 91.

¹³ Aerodrom Osmaci je zauzet 15. jula i pri tom razoren. Branili su ga delovi 27. NOU divizije. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 91; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 63: ratni dnevnik K-de Jugoistoka za 15. jula 1944.

¹⁴ »Pestbeule« (»Kužna guka«, »Ćir«). Poduhvat je počeo 15. a završio se 17. jula 1944. Dejstva protiv jedinica 19. NOU divizije odvijala su se u širem području južno od Benkovca (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 53, 75 i knj. 31, dok. br. 20; AVII, NAV-T-314, r. 562, s. 780, 782 i 785: izveštaji K-de 15. BAK-a od 16. i 18. jula 1944).

Aktivnost u polaganju mina i prepadima u rejonu Pržanac — Sinj — Drniš.

Pri borbi sa jačom gerilom severozapadno od Pirovca 17 neprijatelja mrtvih, 13 uhapšeno.

392. div.:

Verovatno u cilju rasterećenja 35. banditske divizije, pritešnjena našim napadom u rejonu Krbavsko polje¹⁵, napad 13. banditske divizije iz planine 30 km severno od Novog prema jugu. Istovremeno prikupljanje jačih banditskih snaga u rejonu severno od Ogulina. Jaki noćni napadi protiv naših uporišta Drežnica i Tužević (8 km. sz. od Brinja).¹⁶

Oba uporišta napuštena posle žestoke borbe. Tužević u rano jutro ponovo zauzet od naših jedinica za zabunu i održan protiv ponovljenih napada protivnika. Naše deblokacione snage iz Novi — Krivi Put — Jezerane i Ogulin u napadu, borbe još u toku.

Operacija »Keselštajn«:¹⁷ Saveznički avioni za niski let umešali su se u borbu na zemlji na Krbavskom polju. Naše borbene grupe u napadu doprle do linije Pišać — Bunić — zapadna ivica Krbavskog polja protiv neprijatelja koji se žilavo bori. 1. bat. 846. puka, progoneći bandu koja se povlači, dopro do Korenice.

U protivudaru su odbačene banditske snage koje su se posle upada u Prijeboj povukle prema severu.

Borbena grupa »Lapac« (delovi 373. div.) u prodoru na Udbinu.

373. div.:

Prepadi minama na drumu za dotur zapadno od Bihaća i severno od Drvara. Uništeno sabotažno odeljenje u rejonu Nebljusi, 7 neprijatelja mrtvih.

Namera: zasede protiv rezervnih položaja bandi.

Sabotaža minama na železnicu Otoka i drum jugoistočno od Vrtoča.

---

¹⁵ i ¹⁷ Reč je o operaciji »Kesselstein« (»Kesselstein« — »Kamenac«) koju su preduzele jedinice 392. i 373. legionarske divizije (1. bataljon 846. puka, 392. izviđački bataljon i dve borbene grupe iz sastava 373. legionarske divizije), 19, 32, 34. i 35. bojna ustaškog 4. stajaćeg djelatnog zdruga i jedna domobranska bojna. Operacija je počela 11, a završila se 17. jula. Bliže o tome vidi tom V, knj. 29, dok. br. 27, 29, 42 i 82; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 885—7 i r. 192, s. 30—3: izveštaji k-ta Jugoistoka od 11. i 17. jula 1944.

¹⁶ Ta uporišta napale su 13. jula jedinice 35. NOU divizije (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 29 i 57).

LXIX AK z.b.V.

Železn. sabotaza: razaranje pruge Karlovac — Generalski Stol i Bos. Novi — Kostajnica.

1. lov. rez. puk:

Operacija »Dinkirhen«.¹⁸ Pri čišćenju dosegnutog prostora, 18 izbrojanih nerijatelja mrtvih, 1 zarobljen (oficir).

Namera: 14. 7. napad svih borbenih grupa na neprijateljske položaje i koncentracijska mesta u rejonu istočno i severoistočno od Metlike.

1. koz. div.:

Pri čišćenju rejona Pleternica — Požega, 4 izbrojana neprijatelja mrtva, 5 zarobljenih, plen neznatan.

IV hrv. lov. brigada:

Pri borbama na drumu Banjaluka — Prijedor, zajedno s delovima 3. hrv. brd. brigade, dosada 20 neprijatelja mrtvih, 2 zarobljena.

Poglavnikova tjelesna garda

»Rouen«¹⁹: Sopstvene borbene grupe: 1 ojačani puk Divizije poglavnikove tjelesne garde, sa linije Križevci — Koprivnica, 1 puk 5. ustaške brigade iz Novigrada i delovi 4. hrv. brd. brigade i 1 polic. bataljon iz Bjelovara 13. 7. u uspešnoj borbi s jakom bandom u rejonu severno-severozapadno od Bjelovara.

U gonjenju delova neprijatelja koji se povukao prema jugoistoku dosegnut rejon 10—15 km si. od Bjelovara.²⁰

Namera za 14. 7.: Gonjenje načetog neprijatelja prema jugoistoku, pretičući s delovima, izbacivanjem unapred, motorizovanih delova na

---

¹⁸ Reč je o operaciji »Dinkirhen II« (»Dünkirchen II«) kao nastavku operacije »Dinkirhen I« (vidi dok. br. 84). Operacija »Dinkirhen II« imala je za cilj razbijanje Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih jedinica: 8, 13, 15. i 34. NOU divizije, u širem rejonu Žumberka, a uz učešće 1. lovačkog rezervnog puka, ojačanog 4. pukom i 55. izviđačkim bataljonom 1. kozačke divizije, jednim policijskim bataljonom, 1. bataljonom Železničkog transportnog puka i dvema četama ustaša iz Samobora. Počela je 9, a završila se 17. jula, posle zauzimanja Metlike. Bliže o tome vidi dok. br. 88 i 103, tom V, knj. 29, dok. br. 50; AVII, NAV-T-311, r 191, s. 749, 801—3 i 849—53 i r. 192, s. 30—3 i 86—90: izveštaji k-ta Jugoistoka od 7, 9, 17. i 21. jula 1944.

¹⁹ Opširnije o operaciji »Rouen« vidi dok. br. 89.

²⁰ Vidi tom V, knj. 29, dok. br. 51.

drumu Đurđevac — Virovitica. Znatni neprijateljski gubici, izveštaj sledi.

Komandant Srema:

U rejonu ji. Šida pojedinačni prodori neprijatelja sa juga odbijeni.

Koncentracija bandi si. od reke Bosut raspršena od strane 64. tenk. voda.

U rejonu Andrijevci — Cazin, napad gerile i razaranja pruge. Dalja razaranja sprečena sopstvenim patrolama, 15 eksplozivnih punjenja iskopano.

Viša komanda Crne Gore:

Živa sopstvena izviđačka delatnost u rejonu Pljevlja — Prijepolje.

Pripreme za operaciju »Draufgenger«²¹

Srbija:

Neznatna lokalna delatnost bandi.

Kao privremena protivmera protiv namere neprijatelja (srp[ski] izv[ori]) da sa dve divizije (16. i 36)²² upadne preko Drine u zapadnu Srbiju, II/1. SDK, koji se nalazio na putu za operaciju »Trumpf«, promenjen je pravac kretanja i poslat je na marš za Ljuboviju, a I/3. SDK iz Koviljače za Čuline (12 km. jz. od Zvornika) sa zadatkom obezbeđenja Drine.

Namera: 2 čete 1. puka RZK, ojačane teškim oružjem, za Zvornik, III/5. puka RZK iz Umke za Koviljaču, izviđanje preko Drine.

Operacija »Trumf«²³ neprijatelj se sa glavninom povukao preko Toplice, a delovi su se povukli prema

---

²¹ Opširnije o operaciji »Draufgenger« (»Draufgänger«) vidi dok. br. 103.

²² Te divizije su se nalazile tada u istočnoj Bosni. Vrhovni štab NOV i POJ, u svojoj depeši od 11. jula 1944. upućenoj Štabu 3. korpusa NOVJ, naredio je:

»U cilju ostvarenja ranije nameravanih operacija, stavljamo pod vašu komandu i 12. korpus. Pojaćaćemo vas, verovatno, i sa XI divizijom. Od sada treba da imate pripreme najmanje dve divizije. Da se ne bi otkrile namere, trupe ne koncentrisati već ih postaviti za dejstvo na takve operativne sektore sa kojih će se moći brzo otisnuti« (tom IV, knj. 27, dok. br. 143, obj. 21).

Ova zamisao Vrhovnog štaba o prodoru 11, 16. i 36. NOU divizije u Srbiju ostvarena je u prvoj polovini septembra 1944 (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 19, 26, 27, 72 i 133).

²³ »Trumpf« (»Adut«). Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 84.

istoku preko Morave. Na severozapadnom obronku Jastrepca još borbeni dodir sa slabijim neprijateljem. Namera: Uz ostavljanje četničkih jedinica u cilju dopunskog čišćenja rejonu južno od Kruševca, pregrupacija sopstvenih snaga za napad na neprijatelja južno od Toplice. Četničke jedinice »Vajel« [Weyl] sa z.[apada], bug. 27. div. sa severa, Borbena grupa »Dizener« [»Diesener«] sa i.

23. banditska divizija najvećim delom još u rejonu Krivi Vir — Valakonje, ponovno izviđajući s delovima prema jugu i severu.

Na žel. pruzi Bor — Metovnica, komandosi RZK u dodiru s neprijateljem, malom grupom bandita, 7 neprijatelja mrtvih, 1 zarobljen.

U planinama ji. Niš, četnici i srpska policijska odeljenja za obezbeđenje u borbi sa tamošnjim crvenim neprijateljskim snagama (22. crvena banditska divizija).

Drum Leskovac — Lebane ponovo miniran.

SDS, odeljenja za obezbeđenje i četnici u borbi s komunistima jugoist. od Lazarevca, navodno 23 neprijatelja ubijena.

III. Vazduhoplovstvo:

...

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)

Ia, pov. br. 3247 od 14. 7. 44.

Načelnik štaba

I. A.

potp. Zelmajer²⁴, gen. št. pukovnik

Za tačnost:

...²⁵

poručnik

---

²⁴ Jozef (Josef Selmayr)

²⁵ i ²⁶ Nečitak potpis.

Poverljivo

KR

Dostavljeno:

Telegram

1.) OKW (WFSst.) Op. (H) Jugoistok	1) Ia (FS)
2.) OKH (Gen. St. d. H.) Op. Abt.	2) Ia/F
	3) Id
	4) KTB
	5) Ic
	6) Stoart/Stoflak
	7) K-t
	8) Ustanovi za upuć. na front, Beograd
	9) Gen. d. Pi.

Izveštaj o pokretima od 14. 7. 1944:

2. okl. armija:

297. div.: II/524. iz Klenja za Papratnik (4 km j. od Debra)

392. div.: III/846. iz Babinog Potoka za Homoljac (7 km od Korenice).

1. hrv. brd. brig.: 6. i 7/5. brd. puka iz Križa, 10/5. brd. puka iz Popovače za Sunja — Kostajnica.

1. koz. div.: I. i 2/55. inž. bat. iz Bihaća za Petrinju, 4/55. inž. bat. železnicom iz Banove Jaruge za Petrinju.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 3247/44 od 14. 7. 44.

Za tačnost:
poručnik

...²⁶

**IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 15. JULA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »F« O RAZ-
GOVORU, VOĐENOM 14. JULA 1944. U KRUŠEVCU, SA
ČETNIČKIM KOMANDANTOM NEŠKOM NEDIĆEM U VEZI
ZAJEDNIČKIH DEJSTAVA PROTIV JEDINICA NOV I POJ¹**

POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka (K-da Gr. A »F«) Grupa Ic/AO Br: pov. 5373 Pril.: — 15. juli 1944							2
Ic	03	05	07	D	Ic/L	z.b.V.	
AO	AI	AII	AIII	S.Po	G.F.P.		

H. Qu., 15. 7. 1944

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Ic, pov. br. 5330/44

14. 7. 44. u 9.00 časova pre podne vodio sam razgovor u Krajskomandanturi Kruševac sa merodavnim četničkim komandantom Neškom Nedićem³ iz štaba Draže Mihailovića. Razgovor je vođen na molbu pomenutog Nedića. Neško Nedić je sada načelnik štaba četničke grupe koja se sa nama bori u akciji

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-311, r. 195, s. 725—6. Na margini dokumenta nalaze se zabeleške: 1) VA 15/7 i 2/Ic, i R.

² U originalu dokumenta pečat se nalazi ustisnut pri dnu levog ugla prve stranice.

Brojevi i slova u pečatu znače: Ic (Obaveštajno odeljenje), 03, 05, 07 (3, 5, odnosno 7, ordonans-oficir), D (Dolmetscher — tumač), Ic/L (Ic Luftwaffe—Ic /vazduhoplovstvo), z.b.V. (zur besondere Verwendung — za naročitu upotrebu), AO (oficir Abvera), A I (referat Abvera za obaveštajnu službu), A II (referat Abvera za diverzije i sabotaže), A III (referat Abvera za kontraobaveštajnu službu), SiPo (Sicherheitspolizei — policija bezbednosti), G.F.P. (Geheimfeldpolizei — Tajna vojna policija). Bliže o organizaciji rada i zadacima Ic/AO vidi AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 244—6.

Na margini dokumenta utisnut je i pečat načelnika k-ta Jugoistoka koji je bez uobičajenog okvira:

Abt. 08/Chef
Br. pov. 1635/44

Qu Br. 1864

³ Bio je načelnik štaba 4. grupe jurišnih korpusa. Komandant korpusa bio je Dragoslav Račić.

»Trumpf«⁴ i čija se jačina može proceniti na oko 10.000 ljudi. U uvodnom izlaganju, Nedić je napomenuo *da su četnici u Englesku izgubili svako poverenje*, pošto su ih Englezi izdali i sada Titovim bandama liferuju naoružanje i municiju, usled čega četnici moraju da krvare i da umiru. Pošto su oni sami u borbi protiv komunizma i suviše slabi, uvideli su da moraju tražiti oslonac u nemačkom Vermahtu *kome će se bezuslovno potčiniti sa puno poverenja*. Oni su spremni da se bore protiv komunizma svuda tamo gde bih ih ja postavio. Na drugoj strani, Nedić je molio ponovnu pomoć u vidu *isporuke municije i naoružanja, a naročito teškog naoružanja*. Četnici su spremni da daju svaku garanciju da će se isporučeno naoružanje i municija upotrebiti samo protiv komunizma. On je molio dvostruki borbeni komplet pešadijske municije, koja treba da bude izdata pod kontrolom Štaba za vezu Vajel,⁵ na primer uz povraćaj praznih čaura; dalje je molio isporuku nekoliko italijanskih teških minobacača. Molio me je za odluku. Ja sam ukazao na štetu koju su pripadnici Draže Mihailovića naneli nemačkom Vermahtu na drugom mestu, a naročito u Beogradu i na severoistoku, a isto tako i na neprijateljsku propagandu koja se provodi u novinama i na drugim mestima. Ja sam priznao lojalno držanje četnika koji se bore, a kojima, međutim, nasuprot stoji sasvim drugi četnički duh, a naročito u Beogradu. Preduslov za bolji odnos je da se ovde izvrši temeljna promena. Od Nedića sam zahtevao da ovo i kod svojih najviših komandi jasno stavi do znanja. On je ovo obećao i naglasio još veliku mržnju svih četnika prema Engleskoj. *U ovom osećanju mržnje našli bi se štaviše spremni da se stave na raspolaganje sadašnjoj srpskoj vladi kao legalni četnici*. Ovo je, međutim, *neizvodljivo iz političkih razloga*, pošto bi onda, s obzirom na mentalitet jednog velikog dela srpskog naroda, važili kao izdajnici u nacionalnoj stvari i *mnoge Srbe oterali u ruke crvenih*, koji bi se onda bez sumnje postavili kao jedini spasioci otadžbine. Neško Nedić je još jednom molio za poverenje ne samo ovdašnjih nemačkih komandi nego i čitavog nemačkog naroda, kao i za priznanje srpskog naroda kao najvećeg neprijatelja komunizma na Balkanu. *Kao dokaz svog unutaršnjeg raspoloženja ponudio je da se lično dalje bori na istočnom frontu posle čišćenja Srbije od komunizma* i siguran je da bi to, slično njemu, učinio i jedan veliki broj četnika.

Ja sam obećao da ću ispitati želje. Međutim, brzu odluku ne mogu da donesem, pošto je odnos prema četnicima u veli-

⁴ Bliže o toj akciji vidi dok. br. 84.

⁵ Weyl (nemački major). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

koj meri politička stvar u kojoj treba da učestvuju još i druge merodavne nemačke komande.

Moj lični utisak je da se ovog puta *radi o potpuno ozbiljnoj ponudi četnika, koju treba prihvatiti*. Po mom mišljenju, ovdje se pruža *zadnja šansa* i ako se ne iskoristi mogao bi to biti propust sa teškim posledicama. Ako četnike ponovo odbijemo, teramo ih, bar delimično, u logor crvenih. Nemački oficir za vezu, major Vajel, nosilac Krsta viteškog reda, koji se od pre dužeg vremena nalazi kod četnika, izrazio mi je *isto shvatanje* o ozbiljnosti ponude.

Felber⁶
general pešadije

Dostavljeno:

GrA »F«	= 2
Poslaniku Nojbaheru ⁷	= 1
Höh. SS u. Pol. Fhr ⁸	= 1
Uprav[nom] štabu	= 1
Načelniku	= 1
Ic	= 1
Ia /KTB	= 1

- 91) To mora DM sam da kaže i to zvanično.
- 2) Ponuda i želje nisu ništa novo.
- 3) Četnicima u južnoj Srbiji Tito se nalazi na vratu. Stoga oni to prihvataju.
- 4) Svi Srbi su prevrtljivi.

---

⁶ Hans Gustav

⁷ Herman

⁸ Höherer SS und Polizeiführer (komandant SS- i policije). Na toj dužnosti tada je bio dr Herman Berends (vidi dok. br. 125).

⁹ Tekst pod 1), 2), 3) i 4) u originalu je dopisan rukom. Redakcija nije mogla da ustanovi koje je lice (verovatno u K-di Jugoistoka) to dopisalo.

**INFORMACIJA OPERATIVNOG ODELJENJA NEMAČKOG
OPUNOMOĆENOG GENERALA U HRVATSKOJ OD 18. JULA
1944. O VOJNO-POLITIČKOJ I PRIVREDNOJ SITUACIJI U
NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ¹**

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj
Ia /8e19 pov. br. 11451/44.

Zagreb, 18. 7. 1944.

Predmet: Ia/Ic Izveštaj o situaciji za vreme
od 15. 6. do 14. 7. 1944.

Na raspodelu po razrezima

I. Politička situacija

U odnosu na prošli izveštaj, situacija se nije izmenila. Od političkih snaga koje su u zemlji aktivne, za sada je to samo ustaški pokret koji — najvećim delom i više što sledi nuždi nego svom nagonu — bez većih rezervi stoji uz Nemačku. Iako i tu sigurno ne manjkaju kontakti sa protivnom stranom, ipak kažu prominentne ustaške starešine da za njih jedva da postoji neki put ka saveznicima. To će naročito i uvek moći da primete razni izaslanici u Švajcarskoj, kao što je to, na primer, nedavno pokazala jedna diskusija koja bez sumnje potiče iz jugoslovenskih krugova, o knjizi »La Dalmatie« od dezertera dr Digovića u »Bazelskim najnovijim vestima«. Zbog tog glasine o »Badoljo-namerama«,² koje navodno dozrevaju u pojedinim ustaškim krugovima,³ jedva da treba ozbiljno uzeti. Doduše, ni među pristalicama režima nisu neskloni da tu i tamo Nemcima pokažu da se u njima ne gleda više jakog čoveka. Stalno se, na primer, do krajnje mere pokazuje nepopustljivim u pojedinim slučajevima u kojima bi se pre godinu dana odmah popustilo. Isto tako, sve se daje na to da se dobijeni suverenitet dokaže time što se njegove tvorce, nemačke saveznike i drugove po oružju, vešto zaobilazi u

¹ Snimak overenog originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 286, s. 79—84.

² Misli se na obrazovanje vlade u Italiji, na čelu s maršalom Pjetrom Badoljom, posle sloma fašističkog režima u Italiji 25. jula 1943 (Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 3, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964, str. 479).

³ To nije bilo »navodno«, već tačno. Opširnije o tome vidi dok. br. 120.

svim mogućim odlukama. Naravno da se naš metod može da sastoji samo u tom da snagu, koja sigurno još uvek postoji, pokažemo tamo gde se može sa njom prodrati. Mogućnosti za to ima dosta, moglo bi ih se samo više koristiti. Gestove bez oslonca na snagu trebalo bi svakako samo štedljivo upotrebljavati.

Na saradnju bivše Seljačke stranke⁴ ne treba računati pre temeljne izmene celokupne ratne situacije. Iako Tito bojkotuje njihove starešine koje su ostale kod kuće, ipak se oni nadaju da će anglosaksonske snage u poslednjem trenutku okrenuti vesla u njihovu korist i tako toj stranci stvoriti slobodan put. Bez razloga se Čerčilovom naklonošću ne hvali njihov partijski drug u emigraciji, Krnjević,⁵ koji se drži po strani od momentalne konstelacije. Zagrebački vladini krugovi postupaju poslednjih nedelja naglašeno ljubazno prema bivšim rukovodiocima Seljačke stranke. Platonski kontakti ne manjkaju između ova dva lagera. Među umerenijim ustaškim starešinama delimično se priznaje da bi stari Maček,⁶ koji je držan u podnošljivoj izolovanosti, mogao još da bude faktor hrvatske politike.

Ustanička se situacija nije bitno izmenila. Borbe koje su protiv ustanika vođene početkom jula severno od Zagreba izazvale su prolazno i na hrvatskoj strani pomisao na mađarsku pomoć. To kasnije nije bilo aktuelno. Šef mađarske vlade bi je dodelio samo na izričiti pismeni zahtev poglavnika. Uopšte uzev, na pojavu mađarskih trupa gleda se u Hrvatskoj vrlo nerado. Izveštaji sa područja 13. SS-divizije⁷ pružaju u odnosu na smirenje potpuno prijatnu sliku. Naravno da je više nego problematično da li bi postignuto stanje po odlasku divizije bilo trajno. Jedan deo ustanika koji su bili u tom području, očito je pobeo prema zapadu i jugu. Kao što je u izveštajima nemačkog opunomoćenog generala stalno navođeno, smirivanje zemlje upravo predstavlja okupacioni problem. Dok god taj problem usled nedostatka jedinica ne može da bude rešen, uspesi su po pravilu samo vremenski i teritorijalno ograničeni.

Angažovanje četnika od strane nemačkih starešina stalno čini vrlo veliku nevolju Hrvatima svih boja. Svaki dan pristižu vladi uzbudljive vesti koje se vrlo često pokazu kao netačne.

⁴ To jest: Hrvatske seljačke stranke (HSS).

⁵ Juraj. Bio je jedan od istaknutih rukovodilaca HSS-a koji je za vreme aprilskog rata pobeo u inostranstvo i za celo vreme emigracije bio je ogorčeni protivnik NOP-a.

⁶ Vladimir (Vlatko). Bio je šef HSS-a.

⁷ Pun naziv te nemačke divizije je: 13. SS-brdska divizija »Handžar«.

A, s druge strane, pristalice oštrog kursa prema pravoslavicima dobijaju stalno nove impulse. Ideje o »samopomoći« protiv četnika postaju glavne, što se, naravno, u interesu vođenja rata, ne može da trpi.

Po pitanju hrvatske vojske potvrdilo je jedno putovanje načelnika štaba vojnoupravnog komandanta Jugoistoka po južnoj i zapadnoj Hrvatskoj da tip legije predstavlja ipak najupotrebljiviju formu organizovanja hrvatske vojske, uprkos odbijanju koje ta forma stalno doživljava u hrvatskim nacionalističkim krugovima. Temeljna obuka delova hrvatskih trupa u Delershajmu⁸ skraćena je za osam nedelja potrebom da se 3. lovačka brigada, koja se upravo vratila kući, odvoji za Slavoniju — Srem da zaštiti žetvu, pošto nemačko vođstvo nije moglo da oslobodi zamenu iz borbenih oblasti. Vojno rukovođenje i obezbeđenje skupljanja žetve u već navedenim predelima (županiji Vukovar, Sisak, Brod, Nova Gradiška) preneto je jednim ugovorom sa poglavnikom na komandanta LXIX armijskog korpusa,⁹ kome je kao hrvatski savetnik potčinjen jedan poglavnikov opunomoćenik, tako da se, ne upotrebljavajući kobnu reč »izvršna vlast«, može u odnosu na žetvu postići za nemački uticaj isti efekat. Ako ovlašćenja, preneti navedenom generalu, ne bi bila dovoljna, to povećanju istih ništa ne stoji na putu.

Poglavnikov rođendan (13. 7.) doneo je mnoga unapređenja i brojna odlikovanja. Ministar vojske Vokić¹⁰ imenovan je (kao drugi posle maršala Kvaternika) za »krielnika« (general pešadije) ustaške milicije; šef ustaškog štaba, pukovnik Sertić,¹¹ u jugoslovenskoj vojsci bio major, posle emigrant, za general-majora armije. Vokić se trudi da pridobije poverenje vodećih oficira domobranstva. Uprkos tome, očevitno je da i njemu, kao i poglavniku, pre svega na srcu leži izgradnja ustaške milicije, pa ako treba i na štetu vojske. Isto tako unutrašnja suprotnost između domobrana i ustaške milicije jedva da je postala manja. Nedavno objavljenom procesu za izdaju zemlje, koji je stao glave dva generalštabna oficira i četiri ostala optužena, među njima i dve žene, sledi sad još jedan monstruozi proces pred vojnim sudom protiv 53 optužena od kojih je većinu naveo jedan major na davanje priloga za Crvenu pomoć. Različiti iskazi na oba procesa daju potresnu sliku o nečuvenoj zbrci političkih i nacionalnih odnosa a, s tim u

---

⁸ Döllersheim. To je mesto u Austriji u kome se nalazio nastavni centar za obuku ustaško-domobranskih i legionarskih jedinica.

⁹ Komandant 69. armijskog korpusa bio je tada general Helge Auleb (vidi dok. br. 65, objašnjenje br. 21).

¹⁰ Ante. Bliže o njemu vidi dok. br. 120.

¹¹ Tomislav

vezi, i shvatanja. Poznavaoći situacije naravno tvrde da je vojna policija, koja je potpuno u rukama ustaša, stroga i neumoljiva samo prema domobranima, dok se vrlo teški delikti ustaša mudro ne napadaju. Ova praksa izaziva veliko ogorčenje dobrih pouzdanih oficira vojske.

Operat. odelj. /Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

II. *Situacija kod neprijatelja*

Ne postoji izveštaj.

Pošto nemačkom opunomoćenom generalu nisu potčinjene borbene trupe, upućuje se na izveštaje nadležnih zapovednika trupa.

Operat. odelj. /Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

III/IV *Naš taktički položaj*

Feldkomandantura 605 — Brod¹²

Stav hrvatskog stanovništva prema nemačkoj vojsci zaoštren. Zbog teških napada iz vazduha na Brod, jaka nervoza spopala je kako civilne tako i vojne hrvatske vlasti, tako da već na preduzbunu svi bežeći napuštaju grad. Intervencija jedva moguća, pošto hrvatski štapiski oficiri i poljska žandarmerija i sami beže. Bande tad imaju svuda gotovo neometan pristup. Aktivnost feldkomandanture jako otežana stalnim vazдушnim uzbunama i njihovim dejstvom na civilno stanovništvo. Vojnoprivredni pogoni i četvrti za stanovanje jako oštećeni. Drveni most preko Save potopljen, umesto njega predviđene tri motorne skele. Započeta popravka drvenog mosta i pojačavanje potpornika. Istražuje se mogućnost za rezervni most i proračunava materijal. Uprkos dobre žetve snabdevanje poljoprivrednim proizvodima rđavo, jer seljaci jedva da snabdevaju nedeljne pijace.

Mesna komanda I — Banjaluka. Stav četnika nejasan. Mesna komanda se mnogo bavi stvarima uprave zato što hrvatske vlasti mogu da obave samo malo posla (radno vreme od 6 — 9 i od 18 — 20 časova). Armijska vojna škola preseljena iz Banjaluke. 4. hrvatska lovačka brigada zamenjena 3. hrvatskom brigadom.

Snabdevanje stanovništva i zanatska aktivnost malo poboljšani.

Feldkomandantura 725 — Zagreb:

Pokret Mesne komande I u Dugo Selo (20 km istočno od Zagreba) predviđen za 18. 7.

¹² To jest: Slavonski Brod.

U porastu je suzdržljivost a delimično i odbojnost prema nemačkim vojnim i civilnim licima. U vezi sa rasterećenjem Zagreba i dalje velike teškoće. Uz to stalno zahtevi za stanove za nove službe. Mali gubici u ljudstvu i štete srednje težine prilikom vazdušnog napada 30. 6. na aerodrom i stanicu Zagreb — Istok. Ponašanje stanovništva pri uzbuni najčešće bez discipline. Stoga se mora računati sa većim gubicima i štetama pri pojačanim napadima na nemačke ciljeve u gradu, koje treba očekivati na osnovu raznih informacija.

Politička nepouzdanost hrvatske vojske i policije iznova se pokazuje u tom što je 10. 6., zbog veza sa partizanima i davanja priloga za Crvenu pomoć, streljano 22 policajca kojima je bilo povereno čuvanje ličnosti oko poglavnika.

Feldkomandantura 1033 — Osijek:

Raste neraspoloženje protiv Nemaca. Jako se sumnja u nemačku pobjedu ali je ipak ponašanje vlasti korektno. Stanovništvo zamera nemačkoj vojsci nedostatak interesovanja za spremanje žetve, dok u drugim predelima Hrvatske traju akcije bandi. Borbeni moral hrvatskih oficira vrlo mali, otud ponovno u porastu dezertiranje iz domobranstva. Mesne zaštite i teritorijalna straža folksdojčera dobro su se pokazali. Povećana aktivnost bandi traje. Policijske snage u manjim operacijama uspešne, ipak nigde ne ostaje mirno. Aktivnost bandi obuhvata i mađarsku oblast (istočno-severoistočno od Osijeka). Izgradnja skloništa i dalje dobra. Služba za vazdušnu uzbunu u Osijeku loša. Očekuje se poboljšanje izgradnjom centralne stanice vazdušnog osmatranja i javljanja u Borovu (28 km jugoistočno od Osijeka). Vazdušnim napadima na Osijek 14. 6. preko 500 mrtvih i povređenih, velike štete na industrijskim objektima i kućama. Prvi put javljeno miniranje Dunava istočno od ušća Drave. Nema broskog saobraćaja. Stanje letine u Sremu izvrsno, pijace dobro snabdevene.

Mesne komande: vazdušni napad 2. 7. na Vinkovce i Vukovar. Mali gubici u ljudstvu i male štete na zgradama. Zapadno od Vinkovaca uništeno 20 vagona. Brojni napadi aviona za niski let na ciljeve na železničkoj pruzi. Gradsko područje Zemuna, po naredbi vojnoupornog komandanta Jugoistoka, potpalo u nadležnost garnizona Beograd a u pogledu obezbeđenja i odbrane potčinjeno komandantima Beograda, isključujući angažovanje srpskih jedinica.

Feldkomandantura 1034 — Sarajevo:

Mesna komanda II premeštena iz Sarajeva za Zenicu.

...

Feldkomandantura 1035 — Mostar:

Mesna komanda I prebačena 14. 6. iz Mostara u Dubrovnik a tamošnja Mesna komanda II u Makarsku. Nova mesna ko-

manda II zatražena za Mostar. Pošto još nije odobrena, veliki manjak osoblja u Feldkomandanturi.

Nestašica stanova zbog doseljavanja službi i jedinica. Aktivnost generala Begića¹³ (oficir za vezu hrvatske vlade sa V. SS-brdskim armijskim korpusom) pokazala se kao korisna (obimna inspekciona putovanja, blizak kontakt sa stanovništvom, smenjivanje nepouzdatih službenika, itd.). Zaoštren odnos ustaše — četnici. Mesna komanda Dubrovnik i Makarska: potpomaganje stanovništva u ribarstvu. Izgledi za žetvu dobri. Izvrstan prinos voća. Saradnja Feldkomandanture i trupa dobra.

Feldkomandantura 1036 — Karlovac.

Izveštaj još nije stigao.

Feldkomandantura 1038 — Bjelovar:

Postoji poverenje sitnijih građana i seljaka u nemačku borbenu moć i volju za pobedom. Inteligencija nepouzdana. Primećuje se da je štetna smena ranijeg energičnog velikog župana dr Sabolića¹⁴ nekim dr Trgovčevićem.¹⁵ Šef policije dobar. Mere za evakuaciju folksdojčera spore.

Mesna komanda Varaždin: poboljšano raspoloženje stanovništva prema nemačkom Vermahtu. Saradnja sa hrvatskim vojnim i civilnim vlastima dobra.

Mesna komanda Križevci: dobra saradnja sa vlastima.

Zbog promene granica Velike županije nužno je postavljanje nekoliko komandantura. Traženo je: jedna feldkomandantura za područje Gospića sa mesnom komandom I, mesnom komandom II i jednom ispostavom. Dalje, mesna komanda I za Zenicu, 3 mesne komande II za Viroviticu, Jajce, Mostar. Sto skoriji dotur za feldkomandanturu poželjan. Odluka vojnoupornog komandanta Jugoistoka još ne postoji.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

V. Doturi — stanje snabdevanja

Uprkos čestih prekida pruge, obezbeđeno snabdevanje trupa hranom. Stvaranje zaliha ipak nije moglo da se sprovede kod svih divizija u onoj meri kako je naređeno. Dotur morskim putem kod Zadra povećan. Nabavka krompira iz ovogodišnje žetve nije moguća zbog visokih cena. Oskudica u senu i dalje. Poboljšano nabavljanje zelene hrane. Snabdevanje civilnog stanovništva uopšte uzev dovoljno.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

¹³ Vilko

¹⁴ Verovatno: Marijan.

¹⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

VI. Stanje saobraćaja

I dalje pogoršano zbog porasta aktivnosti bandi i povećanih napada iz aviona. Linija snabdevanja Zagreb — Karlovac i Sunja — Bos. Novi stalno ometana čestim rušenjem. Po obimu su porasla razaranja glavne pruge na deonicama Zagreb — Sunja i Zagreb — Dugo Selo — Banova Jaruga. Na uskotračnoj pruzi skoncentrisani su napadi na deonicu Konjic — Sarajevo, otud znatne poteškoće u transportu boksita. Teška oštećenja na stanicama Zagreb — Istok, Slav. i Bos. Brod i Vinkovci. Uništen velik broj lokomotiva i teretnih vagona. Osim toga, izbačene brojne lokomotive napadima aviona za niski let. Pretovarni saobraćaj za Bosnu jako ometan.

Operat. odelj./Obaveš. odelj. Izveštaj o situaciji nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

VII. Stanje uprave

20. 6. objavljivanje zakonske odredbe po kojoj se podela velikih županija ponovno reguliše. Sedište velike županije nije još konačno određeno. Velikom županu su potčinjene sve vlasti opšte uprave, policija i samouprava.

Zakonskom odredbom od 30. 6. može se sprovođenje zaštitnih mera pri prepadima i sabotazama protiv javnog reda i sigurnosti preneti na posebnog opunomoćenika kojeg imenuje poglavnik na predlog ministra unutrašnjih poslova. U Velikoj župi Zagreb već sprovedeno.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

VIII. Stanje privrede

Povećana neprijateljska vazдушna aktivnost, naročito pogođene rafinerije nafte, železnički čvorovi, saobraćajne linije (Osijek, Brod, Caprag). Potrebno pojačano angažovanje lake protivavionske artiljerije protiv napada aviona za niski let. Velike štete na lokomotivama i fabrici vagona Brod.

Transport drveta iz područja Krivaje potpuno zastao zbog razaranja mosta.

Transport boksita iz mostarskog basena i železne rude iz rudnika Prijedor — Ljubija, uprkos stalnim vazдушnim napadima, i dalje teče iako ne u željenom obimu.

Novac u opticaju popeo se na 62,4 milijarde kuna.

Eksploatacija uglja 65.000 tona mesečno, prema normalnoj 270.000 tona mesečno.

Veliko smanjenje dodele goriva.

Podizanje nove rafinerije u Svetoj Klari kod Zagreba.

U junu posredovanjem otišlo u Rajh 723 radnika, time ukupan broj 150.000.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj nemačkog opunomoćnog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44.

IX. Stanje propagande

Neprijateljska propaganda i dalje živa ističući tvrdnju da snage Nemačke polako malaksavaju. Za vojsku je propaganda suviše prosta, dok civilno stanovništvo delimično sluša neprijateljsku propagandu, naročito radio-vesti. Korektnim ponašanjem prema civilnom stanovništvu nemačke trupe će izvući tlo neprijateljskoj propagandi. Naša propaganda biće određena uspesima »V 1«¹⁶ i podvlačenjem mržnje protiv angloameričkih bombardera. U ratnoj propagandi protiv neprijatelja ističe se loše raspoloženje kod bande i podvlači činjenica da bande građaninu i seljaku uzimaju sve što poseduje. Iznenaadni napad na Titov Vrhovni štab propagandno se i dalje iskorišćava.

Operat. odelj./Obavešt. odelj. Izveštaj nemačkog opunomoćnog generala u Hrvatskoj 15. 6. — 14. 7. 44

X. Stanje popune

I dalje se poboljšava naknadnim regrutovanjem u Dalmaciji. Jedva da ima upotrebljivih oficira za zamenu.

I dalje velika oskudica u podoficirima.

Ljudstvo: iz dopunskih jedinica preuzeto:

400 vojnika sposobnih za pom. službu, za dve radne čete pri Štabu za osiguranje železnice,

4000 vojnika za popunu žandarmerije,

300 vojnika za »Brzu brigadu«

179 regruta za Nastavnu brigadu »Štokerau«¹⁷,

370 vojnika za Sisak za popunu III/4 komande odseka sigurnosti.

protuavionskoj legiji dodeljeno je 1500 sposobnih za rad ali nisu svi dovedeni.

Sreska komanda za popunu Knin: 1745 vojnika, godišnje 21—26 za ustašku miliciju.

¹⁶ Reč je o nemačkim bombama na raketni pogon koje su u drugom svetskom ratu upotrebljene za bombardovanje Londona i drugih engleskih gradova.

¹⁷ Nazvana je po mestu Štokerau (Stockerau) u Austriji u kome se nalazio nastavni centar za obuku ustaško-domobranskih i legionarskih jedinica.

188 vojnika iz radne službe za nastavnu brigadu »Štokerau« kao kandidati za podoficire.

Nemački opunom. general u Hrvatskoj
Šef štaba
na konceptu potpisao:
fon Zelhov
pukovnik

Za tačnost:

...¹⁸
major

BR. 95

BELEŠKA KOMANDANTA POLICIJE BEZBEDNOSTI I SLUŽBE BEZBEDNOSTI U DONJOJ ŠTAJERSKOJ OD 20. JULA 1944. O MERAMA ZA RASELJAVANJE I ODVOĐENJE U KONCENTRACIONE LOGORE ČLANOVA PORODICA »DRŽAVNIH NEPRIJATELJA« U DONJOJ ŠTAJERSKOJ¹

Komandant Pol. bezb. i SB
u Donjoj Štajerskoj
IV b — M V 1/44 — Zw.²

Maribor, 20. 7. 1944.

Pred: Mere protiv članova porodica državnih neprijatelja u Donjoj Štajerskoj.³

1. Beleška

19. 7. 1944. u Gracu vođeni su razgovori sa ORR.⁴ dr Karstaniom,⁵ šefom Folksdojčemitelštele⁶ za pokrajinu

¹⁸ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 12—5, k. 35.

² To su početna slova prezimena obrađivača izveštaja. Nemačke ustanove su na taj način obeležavale dokumenta, da bi se znalo ko ih je obrađivao. U ovome slučaju to lice je bilo iz Odeljenja IVb.

³ Državnim neprijateljima smatrani su pripadnici NOP-a.

⁴ Oberregierungsratgeber (viši vladin savetnik).

⁵ Dr Carstani. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁶ Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi). To je bila posebna ustanova Trećeg Rajha za koordinaciju poslova po pitanju nemačkih manjina. Osnovana je 1936. i bila je pod kontrolom NSDAP. Za šefa te ustanove postavljen je SS-grupenfirer Verner Lorenc (Werner Lorenz) ukazom (od 1. januara 1937) Rudolfa Hesa (Rudolf Hess), rajhsministra i Hitlerovog zamenika. Pomoćnik Lorencov bio je dr Herman Berends, kasnije komandant SS- i policije u Srbiji (došao je na tu dužnost posle

Štajersku, o merama protiv članova porodica državnih neprijatelja u Donjoj Štajerskoj, a na osnovu naređenja CdZ⁷ od 15. 3. 1944, i tom prilikom postignuta je sledeća saglasnost:

a) Dr Karstanin odmah stavlja na raspolaganje, za potrebe raseljavanja, logor za preseljavanje u St. Mihael kod Leobena, Gornja Štajerska, koji sada može da primi oko 450 lica.

b) Prijem raseljenika može se vršiti svakodnevno. Za transporte većih razmera, umoljava se da se isti 1—2 dana ranije najave u Grac na telefon 03-06 SA-oberšturmfireru⁸ Kalistou⁹ ili šefu pokrajinske službe Dericu.¹⁰ Kod manjih transporata dovoljno je da se telefonira pre polaska istog.

c) Logor stoji na raspolaganju za decu i majke. Prema sporazumu koji je postigao sa bundesfirerom Štajndlom,¹¹ a na osnovu napred spomenutog naređenja CdZ, treba muškarce od 16 do 60 godina predati kažnjeničkom logoru za specijalnu službu u Šterntalu a ženska lica, istih godina starosti, logoru za specijalnu službu u Celju. Kapacitet logora u Celju je ograničen. Od ove mere izuzimaju se majke sa sitnom i malom decom i iste treba sprovesti u logor za preseljavanje u St. Mihael.

d) Logor za preseljavanje u Fronlajtenu¹² je za sada prepunjen, tako da isti ne može da primi ni jednog raseljenika.

e) Stare i nejakе osobe, koje nisu više sposobne za rad, treba, po mogućstvu, izuzeti od raseljavanja i predati ih rođacima na negu.

f) Raseljenici treba da ponesu sobom rublje, odela, cipele (radno odelo), ćebad, pribor za jelo, kao i lične isprave. Treba odustati od toga da se ponese obiman prtljag.

g) Dr Karstanin sporazumeće se sa merodavnim instancama u Berlinu kako bi se raseljenici mogli razmestiti u Stari Rajh¹³

Augusta Majsnera). Dvadeset šestog decembra 1941. prešla je ova ustanova u nadležnost rajhsfirera SS Hajnriha Himlera (vidi Dušan Biber, *Nacizem in Nemci v Jugoslaviji 1933 — 1941*, Cankarjeva založba v Ljubljani, 1956, str. 276—8).

Inače, u prevodu, VoMi bi odgovaralo pojmu: Centralni ured za folksdojčere.

⁷ Chef der Ziwilverwaltung (šef Civilne uprave).

⁸ Odgovara činu poručnika kopnene vojske.

⁹ Calisto. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁰ Derits. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹¹ Steindl (savezni vođa). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹² Frohnleiten

¹³ Misli se na teritoriju Trećeg Rajha, bez pripojenih oblasti, pre početka agresije fašističke Nemačke na susedne zemlje (Austriju, Čehoslovačku, Poljsku, Francusku, Holandiju, Belgiju i Jugoslaviju).

da bi logor za pres. u St. Mihaelu bio u svako vreme spreman za prihvata.

2. Dostavljeno:

Ref. IV Ia u Komandi
III odelj.

Ispostavama u Celju, Trbovlju, Ptuju, Brežicama i Lutenbergu radi znanja.

Radi obaveštenja

Saveznom rukovodstvu St. H.B.¹⁴ z.H.v.¹⁵ bundesfireru SA-oberfireru Štajndlu.

Sreskim rukovodiocima St. H.B. Maribor-grad, Maribor-polje, Celje, Ptuj, Trbovlje, Brežice i Lutenberg.

Gospodi okružnim načelnicima u Maribor-polju, Celju, Ptuju, Trbovlju, Brežicama i Oberradkersburgu,
Gospodinu direktoru policije Maribor,

Folksdojčemitelštele, pokrajinsko rukovodstvo za Štajersku, na ruke.

g. O.R.R. Dr Karstaninu.

potp[isao] Štage¹⁶
šturmbanfirer

F.d.R.

...¹⁷
unteršturmfirer

Da je prepis veran originalu tvrdi
referent
Vg...¹⁸

---

¹⁴ Steierische Heimatsbund (Štajerski domovinski savez).

¹⁵ Zu Hand vorlegen (na ruku proslediti, tj. lično).

¹⁶ Stage. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁷ Nečitak potpis.

¹⁸ Prva dva slova su: Vg. Redakcija nije mogla da ustanovi ime toga referenta.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 22. JULA 1944.
VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA
PODRUČJU JUGOISTOKA¹

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj
K-ta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

K.T.B.
145/VII

OKW/WFSt od 22. 7. 44.

I. Aktivnost neprijatelja:

Situacija na moru:

Luke Visa, prema preciznom iskorišćenju vazdušnih snimaka, samo nebitno promenjene.

...

Situacija u vazduhu:

Osim normalnog izviđanja, živa delatnost patrola sa 40 aviona u albansko-hrvatskom obalskom području, napad iz niskog leta na žel. stanicu i žel. eksploatacionu radio-nicu Skoplje, žel. stanicu Vinkovci, napad lovcima na uporišta i prugu Larisa — Solun i Kraljevo — Priština (ukupno 6 lokomotiva oštećeno, bilo je i žrtava), bombardovanje Zenice, ...

21/22. 7. patrole u obalskom pretpolju između Bara i Zadra, napad iz niskog leta na žel. stanicu Kosovo (šteta neznatna). Oko 80 borbenih aviona nadletelo u pravcu Beča. 7 aviona miniralo Dunav između Smedereva i Bele Crkve. Oko 55 aviona-slabdevača bandi u severozapadnoj Bugarskoj,² Crnoj Gori i istočnoj Hrvatskoj.

II. Područje komandanta Jugoistoka:

1.) ...

2.) 2. OkA

Normalna neprijateljska vazдушna aktivnost, lokalna aktivnost gerile.

Vreme: Vedro

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 108—113.

² Odnosi se na teritoriju prema Zaječaru, kao i vranjskog i pirotskog okruga, a koju je fašistička Bugarska, po završetku aprilskog rata, anektirala 1941. godine.

***
Jako obezbeđeni snabdevački konvoj Debar — Struga napadnut po snažnoj banditskoj grupi, o gubicima nije izvešteno.

SS-div. »Skenderbeg«:

»Draufgenger«: Postojano snažni otpor neprijatelja.³ Bor[bena] grupa »A«⁴ zauzela kotu 1566 (12 km si. od Murina) i dalje prodire prema severu.

Bor[bena] grupa »B«,⁵ odbivši nepr[ijatelske] protivnapade, prednjim delovima, zadobila rejon oko Trepče (7 km ssi. od Andrijevice),⁶ a del[ovima] zapadno odande prebacila se preko potoka Trebačke prema zapadu. Zaštitni front zapadno od Andrijevice odbio neprijateljeve pokušaje uznemiravanja.

Viša komanda Crne Gore: Bez osobitih događaja.

5. SS-brdski arm. korpus:

369. divizija:

»Zonenštih«:⁷ više neprijateljskih noćnih napada severno od Studenca odbijeno.

Dosadašnji gubici neprijatelja: izbrojan 191 mrtav neprijatelj.

118. lov. divizija:

»Ruepauze«:⁸ (vidi dnevni izveštaj od 20. 7.)⁹ otpočela severoistočno od Makarske s oko 3 mešovita bataljona.

Na Pelješcu naša kolona tovarnih grla raspršena od neprijatelja.

---

³ Opširnije o toj operaciji vidi dok. br. 103.

⁴ i ⁵ Bliže o sastavu borbenih grupa »A« i »B« vidi dok. br. 103.

⁶ O borbama koje su se vodile oko Trepče (u rejonu Andrijevice) protiv jedinica 2. korpusa NOVJ vidi tom III, knj. 8, dok. br. 34.

⁷ Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 92.

⁸ »Ruhepause« (»Odmor«). Ova akcija imala je za cilj razbijanje partizana severno od Makarske, u planini Biokovo. Tada su se na tome prostoru nalazile jedinice Južnodalmatinskog NOP odreda (tom V, knj. 29, dok. br. 140; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 124—7: izveštaj k-ta Jugostoka od 23. jula 1944. o završetku akcije).

⁹ Bliže o tome dnevnom izveštaju vidi AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 75—7.

7. SS-brd. div.:

»Blicliht«:¹⁰ akcija nastavljena uz mestimičan dodir s neprijateljem.

Glavnina neprijateljskih snaga izmakla prema istoku, preko drumu Jajce — Gornji Vakuf.

SS-brd. div. »Handžar«:

»Reslajn«:¹¹ pretežni deo neprijateljskih snaga u rejonu severno od Kladnja. Pokušaj neprijatelja da s delovima ponovo prodre u rejon Šekovića.

¹²J[užna] grupa u napadu protiv neprijateljskog otpora 10 km jugoistočno od Vlasenice.

S[everna] grupa kod Živinica i Prnjavora.

I[stočna] grupa drži rejon Šekovića.

7. izv. bat. zauzeo Ribnicu uz otpor neprijatelja.

XV brd. AK

264. div.:

Odbijen noćni napad banditske grupe srednje veličine severoistočno od Sinja.

Ponovno oživljena neprijateljska aktivnost južnodalmatinskog banditskog kanala za dotur.

Operacija »Bergruč«¹³ u pripremi u rejonu Benkovca.

---

¹⁰ Detaljnije o toj akciji vidi dok. br. 92.

¹¹ »Röslein« (»Ružica«). Odluka za izvođenje ove akcije doneta je 14. jula, a akcija je počela 18. jula na prostoru Kladanj — Vlasenica — Sokolac protiv jedinica 3. korpusa NOVJ. Nemci su u ovoj operaciji angažovali delove 7. SS i 13. SS-divizije i četnike, s ciljem da se spreči prodor jedinica NOVJ iz istočne Bosne u Srbiju (vidi dok. br. 100; tom IV, knj. 29, dok. br. 91; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 60 i 109; ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 14. i 28. juli 1944 i r. 192, s. 30—3; izveštaj k-ta Jugoistoka od 17. jula 1944).

¹² Sastav tih grupa bio je sledeći:

Južna grupa (zvali su je i Borbena grupa »Jug«): dva bataljona iz 7. SS i jedan bataljon iz 13. SS-divizije »Handžar«;

Severna grupa (nosila i naziv Borbena grupa »Sever«): 1. i 3. bataljon 27. SS-puka 13. SS-divizije);

Istočna grupa (ili Borbena grupa »Istok«): 2. i 3. bataljon 28. SS-puka 13. SS-divizije (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 60—4; izveštaj k-ta Jugoistoka od 19. jula 1944).

¹³ »Bergrutsch« (»Klizanje brega«, »Odron zemlje«). Ova operacija počela je 24. jula 1944. na prostoru severozapadno od Knina i Benkovca, gde su se u to vreme nalazile jedinice 19. divizije 8. korpusa NOVJ. Nemci su u ovoj operaciji (završena 28. jula) angažovali delove 264. peš. divizije, 1. puk »Brandenburg«, 92 mot. gren. puk, 1. i 3. bataljon 384. puka i 3. bataljon 383. puka 373. legionarske divizije »Tigar« i ustaško-četničke snage s toga područja (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 142, knj. 31, dok. br. 82; Arhiv VII, NAV-T-311, r. 192, s. 144—8 i 240—2; izveštaji k-ta Jugoistoka od 24. i 27. jula 1944).

373. div.:

Banditskoj grupi napadnutoj kod Prijeboja ustaše ubili 29 ljudi i zaplenili nešto oružja. U rejonu Vrtoče, delovi 1. hrv[atškog] lov[ačkog] puka razorili posednuta banditska skloništa uz 58 mrtvih neprijatelja.¹⁴

»Mauzetot«:¹⁵ ponovo 8 mrtvih neprijatelja, 70 prebeglica.

LXIX AK z. b. V.

Železnička sabotaža: razaranje šina kod Turopolja i Sunje, voz Bos. Novi — Rudice naišao na minu.

1. lov. puk: bez osobitih događaja.

U pripremi akcija za ponovno zaposedanje Bosiljeva.¹⁶

1. koz. div.:

Pretežni deo divizije u pokretnoj upotrebi u cilju obezbeđenja žetve na prostranim područjima.

Komandant Srema:

Lokalna aktivnost neprijatelja, naročito sabotaža žetve.

3.) Srbija:

Lokalna delatnost bandi s pojedinačnim sabotažama žetve i napadima na četnike.

»Keraus«¹⁷: protivnik nastavlja pokret izvlačenja pre-

---

¹⁴ Na prostoru Vrtoče dejstvovala je 8. krajiška NOU brigada i Drvarsko-petrovački NOP odred (tom IV, knj. 27, dok. br. 131 i 178).

¹⁵ »Mausetot« (»Mišja smrt«). Cilj operacije bio je čišćenje šireg rejona Cazina uz učešće 5. ustaške bojne, delova 373. poljskog dopunskog bataljona i 373. pt divizionu i 2. baterije iz 373. ap (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 60—4: izveštaj k-ta Jugoistoka od 19. jula 1944. godine). U rejonu Cazina nalazila se u to vreme Unska operativna grupa 4. korpusa NOVJ. Bliže o tim borbama vidi izveštaj Unske operativne grupe od 29. jula 1944. objavljen u tomu V, knj. 29 kao dok. br. 100; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 86—90 i 144—8: izveštaje k-ta Jugoistoka od 21. i 24. jula 1944. o početku i završetku operacije).

¹⁶ Nemci i ustaše su 26. jula napali položaje 4. bataljona 2. brigade 13. NOU divizije. Bataljon je branio Bosiljevo. Tom prilikom neprijatelj je uspeo, posle sedmočasovne borbe, da prodre u Bosiljevo i da ga zauzme, ali je to mesto potom ponovo napustio (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 98).

¹⁷ »Kehraus« (»Čistka«). Cilj ove operacije (počela je 19. a završena 26. jula, s naknadnim čišćenjem do 6. avgusta) je bio da se razbiju jedinice NOVJ (21, 24. i 25. divizija) na širem području Prolomske planine i Lebana, odnosno dejstva u međurečju Toplice i Južne Morave i Jablanice. U stvari, ova operacija je nastavak operacije »Trumf« (vidi dok. br. 84). Obe ove neprijateljske operacije (»Trumf«

ma jugu i jugoistoku, naša borbena grupa ima samo neznatni dodir s neprijateljem. Delovi 22. bug. div. s potčinjenim 5. pol. pukom (bez 3. bat.) nastupili protiv crvenih snaga u rejonu severno od Sokobanje.

III. Vazduhoplovstvo:

Izviđanje: konvojski put Bengazi — Malta, vazdušni snimak luke Bari, pretpolje Vieste—rt Penna, vazdušni snimak Visa, banditskih aerodroma Glamoč i Tičevo i planine Papuk.

Upotreba jurišnih aviona za podršku operacije »Draufgenger« s dobrim podacima. Lovačka zaštitna pratnja nije uočila neprijatelja. Potraga za minama (3 [aparata] Ju 52) bez uspeha u čišćenju.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 3368/44 od 22. 7. 44.
Načelnik štaba
I. A.
potp. Zelmajer¹⁸, gen.št. pukovnik

F. d. R.:

...¹⁸
konjički kapetan

Poverljivo

145/VII

K. R.

Dostavljeno:

Telegram

- 1.) OKW /WFSt./ Op. (H) Jugoistok
- 2.) OKH /Gen. St. d. H./ Op. Abt.

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Ia/F
- 3.) Id
- 4.) KTB
- 5.) Ic
- 6.) Stoart/Stoflak
- 7.) K-t
- 8.)
- 9.) Gen. d. Pi.

i »Keraus«) poznate su u jugoslovenskoj historiografiji pod imenom »Topličko-jablanička operacija«. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 9, dok. br. 26, 28, 33, 34, 35, 36, 178 i 184; Grupa autora, *ORNJ*, str. 253—7; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 9—12, 47—50, 60—4, 75—7, 107—13, 240—2, 273—5: izveštaje k-ta Jugoistoka od 16, 18, 19, 20, 22, 28. i 30. jula; NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 66, 77, 99, 111, 143 i 148: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 16, 19, 26. i 28. juli i 6. avgust 1944; AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 9453—9 i 9465—70: izveštaje k-ta Jugoistoka od 25, 26 i 28. jula 1944. godine.

¹⁸ Jozef

¹⁹ i ²⁰ Nečitak potpis.

Izveštaj o pokretima od 22. 7. 44.:

I. ...

II. 2. OkA

SS-div. »Skenderbeg«: Divizijsko komandno mesto iz Ržanice za Ulotinu (6 km z. od Ržanice)

264. div.: III/1. puka »Brandenburg« iz rejona Šibenika u rejon Dazline (6 km si. od Pirovca), II/1. puka »Brandenburg« u rejon Bribirske [Mostine] — Đevrske, Štab puka »Brandenburg« u Skradin.

392. div.: I/92. mot. gren. brig. iz rejona Šibenik u rejon Vrane. Štab 392. izv. bat. i 3. eskadron iz Drežnice za Kamenicu (2 km sz. od Križpolja). 35. ust. bat. iz Metka za Lovinac, I/846. iz Bunića za Gračac.

1. koz. div.: 55. izv. bat. na maršu iz akcije »Dinkirhen« za Novu Gradišku, Štab i II/4. rus. puka za Pračno (2 km j. od Siska). 1023. lan[des]šic[en] bat.: Štab sa 2. i 3. četom iz Sunje za Kostajnicu.

3. hrv. brd. brigada: Štab II/3. brd. puka sa 5, 7, 8. četom od Ivanjske za Banjaluku.

Komandant Srema:

3. hrv. lov. brigada: Štab I/5. hrv. lov. puka i 8. četa, II/8. hrv. lov. puka i 14. četa u Strizivojna-Vrpolje. Štab 8. hrv. lov. puka sa 14. četom 5. puka i 15. četom 5. puka u Andrijevcima. Štab 2. bat. 5. puka sa 5, 6. i 7. četom u Garčinu.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)

Ia, pov. br. 3368/44 od 22. 7. 44.

F. d. R.

...²⁰

konjički kapetan

**ZAPOVEST KOMANDANTA POLICIJSKE POKRAJINSKE
KOMANDANTURE »BANAT« OD 22. JULA 1944. POTČINJE-
NIM JEDINICAMA ZA DEJSTVA U OPERACIJI »HAJMAT«
PROTIV PRIPADNIKA NOV I POJ NA PROSTORU VELIKI
BEČKEREK — SRPSKA CRNJA — ALEKSANDROVO¹**

Komandant Policije poretka O. U., 22. juli 1944.
u Srbiji, Sandžaku i Crnoj Gori
Polijska pokrajinska komandantura »Banat«

Zapovest za operaciju

Opšta situacija

Iz dana u dan teroristička aktivnost komunističkih banditskih grupa u Banatu je u porastu. Svake noći događaju se ubistva, prepadi i sabotaže. Prinudne regrutacije i odvođenja stalne su pojave u severnom i srednjem Banatu.²

Specijalna situacija

Značajno žarište nemira čine opštine Aleksandrovo i Karađorđevo (na uskotračnoj pruzi Bečkerek³ — Srp. Crnja⁴) pored atara Rogendorfa,⁵ Srp. Itebeja, Karađorđeva i Aleksandrova, istočno od napred spomenute železničke linije.

Zadatak

Pretražiti teren od kanala Begej u severo-severozapadnom pravcu do Aleksandrova, južna granica kanal Begej, zapadna granica železnička pruga Bečkerek — Srp. Crnja, istočna granica linija istočna ivica Srp. Itebej, severoistočna ivica Aleksandrovo, u cilju pronalaženja bandi i skloništa i pretražiti opštine Srp. Itebej, Karađorđevo, Aleksandrovo u cilju pronalaženja bandi, oružja i propagandnog materijala.

---

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 20—4, k. 32.

² U severnom i srednjem Banatu u to vreme dejstvovala su jedinice Banatske operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine (Severnobanatski i Južnobanatski NOP odred). Oba ova odreda, nešto kasnije, preformirana su u 5. odnosno 4. banatski NOP odred. Bliže o tome vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 245.

³ Veliki Bečkerek (nazivali su ga i Petrovgrad); sada: Zrenjanin.

⁴ To jest: Srpska Crnja.

⁵ Verovatno: Ridica.

Snage 2 ofic. 200 vojnika vazduhoplovstva
6 stareš. 300 vojnika »Dojče manšaft«⁶
1 ofic. 70 „ BSW⁷

Policija bezbednosti i SB, Komanda javne bezbednosti.

Zatvaranje

Zatvaraju:

I odsek: »Dojče manšaft«, sa 200 vojnika, od mosta na kanalu Begej na severnom izlazu Sv. Đorđe duž železničke pruge u pravcu severa do u visinu severnog izlaza Aleksandrova.

II odsek: vazduhoplovstvo sa 150 vojnika, severni izlaz Aleksandrova, uključno sa »Dojče manšaft«, u pravcu jugoistoka do Srp. Itebeja.

III odsek: 50 vojnika vazduhoplovstva, 100 vojnika »Dojče manšaft«, 70 vojnika BSW, Policija bezbednosti i SB, Komanda javne bezbednosti Srp. Itebej, uključno za vazduhoplovstvo II odsek kanal Begej u pravcu jugozapada do mosta na kanalu Begej severni izlaz Sv. Đorđe.

Sa osvitkom dana, pod komandom šefa Policije bezbednosti i SB SS-hauptsturmfirera Šredera⁸ nastupa III odsek u pravcu severo-severozapada u cilju pročešljanja terena. Sa napredovanjem III odseka, slobodne snage I i II odseka priključuju se kao rezerve za pretraživanje III odseka.

Priprema za napad

Snage treba da budu na naređenim linijama za zatvaranje 23. 7. 44. u 3.00 časa.

Naoružanje

Puškomitr., autom. i puška — svaki vojnik 60 metaka, svaki treći vojnik jednu ručnu bombu.

Ishrana

Hranu za 23. 7. 44. treba poneti sa sobom. Topli obrok izdaće se tek predveče.

---

⁶ To su bili pripadnici nemačke milicije, regrutovane od pripadnika nemačke narodnosne manjine, odnosno folksdojčera, koji su svoje redovne dužnosti obavljali u civilu, ali su se, po potrebi, okupljali u svojim matičnim jedinicama radi izvršenja određenih borbenih zadataka.

⁷ Banatische Staatswache (Banatska državna straža)

⁸ Schröder. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

Mesto prikupljanja

Mesto za prikupljanje uhapšenih i ranjenih: zgrada opštine Česterek.

Lozinka: »Domovina« [»Heimat«]

Zborno mesto

Jedinice treba da budu 22. 7. 44. u 20.30 časova na železničkoj stanici Bečkerek — fabrika šećera.

Rukovođenje akcijom: Komandant akcije SS-oberšturbanfiring i potpukovnik Šucpolicije⁹ Štecel¹⁰

Komandno mesto 23. 7. 44. od 2.00 časa: zgrada opštine Česterek

potp. Štecel
SS- oberšturbanfiring i
potpukovnik Šucpolicije.

Dostavljeno:

Rukovodstvu	=	2
K-tu Pol. poretka	=	1
Vazduhoplovstvu	=	3
Policiji bezbednosti i SB	=	2
»Dojče manšaft«	=	3
Komandi BSW	=	2
Komandi javne bezbednosti	=	1
Rezerva	=	2
		<hr/>
	ukupno	= 16

⁹ Zaštitne policije. To je bila policija koja je obezbeđivala važnije vojne i privredne objekte.

¹⁰ Stötzel. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

IZVEŠTAJ KOMANDE 69. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU OD 23. JULA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O ISKUSTVIMA STEČENIM U DEJSTVIMA PROTIV JEDINICA NOV I POJ U ŽUMBERKU, U OPERACIJI »DINKIRHEN«¹

POVERLJIVO

Koncept

K-da LXIX AK z.b.V.
Ia pov. br. 3988/9788/44

K. H. Qu., 23. juli 1944

Kdr. Gen. ²

Komandi 2. oklopne armije

U prilogu Komanda korpusa prosleđuje izveštaj o iskustvima u operaciji »Dinkirhen«.³

1 prilog
Uz akta
»Dinkirhen«

Za Komandu korpusa
Načelnik štaba
...⁴

G r o b⁵
Generalšt. major

Iskustva iz operacije »Dinkirhen«

Za vreme operacije »Dinkirhen« našim jedinicama nisu se više, kao uvek do sada, suprotstavljale grupe bandi sa manje ili više velikom borbenom vrednošću, već trupa kojoj više ne odgovara izraz »bande«, koja bi se pre morala nazvati »ustanička trupa«, pošto je prihvatila borbu, vojnički dobro vođena i raspolaže sa dobrim i dovoljnim naoružanjem.⁶

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 1547, s. 207—10.

² Četvrtasti pečat komandanta 69. AK z. b. V.

³ Detaljnije o toj operaciji vidi dok. br. 84.

⁴ Nečitak potpis. Načelnik štaba tada je bio generalštabni pukovnik Hans Štajnbek (Hans Steinbeck).

⁵ Helmut. Tada je bio na dužnosti načelnika Obaveštajnog odeljenja K-de 69. AK (AVII, NAV-T-314, r. 1548, s. 35—42: ratna lista oficira 69. AK na dan 30. juna 1944).

⁶ Reč je o jedinicama Operativnog štaba hrvatskih i slovenačkih jedinica (8, 13, 15. i 34. NOU divizija). Opširnije o tome vidi dok. br. 84 i 92.

Neprijatelj je prihvatio borbu na duboko ešaloniranim odbrambenim položajima i izgrađenim ojačanim težišnim tačkama, branio se žilavo, na ugroženim odsecima uvodio rezerve, i tamo koncentrisao dejstvo svog teškog naoružanja i vršio efikasne protivnapade. Upravljanje vatrom teškog naoružanja vršeno je žičanom i radio-vezom i bilo je vrlo pokretljivo. Zbog dobre snabdevenosti municijom (možda se to može objasniti time što neprijatelj još nikad nije bio energično zahvaćen u Žumberku i zbog toga je raspolagao velikim rezervama municije) i spretnosti rukovodstva, potpomognut dobrim obaveštajnim izvorima kojima je raspolagao, bio je protivnik koga treba potpuno ozbiljno shvatiti. Što se tiče borbenog morala, u svakom slučaju nije dorastao našim jedinicama.

Prilikom stupanja na slovenačku teritoriju moglo se konstatovati da jedinice koje se tamo bore nemaju ništa zajedničko sa bandama koje se bore u Hrvatskoj, već se smatraju oslobodilačkom vojskom koja treba da omogući da njihov narod dođe do svojih ranijih prava. Tako, npr., hrv. bande ne smeju da pređu u Sloveniju. Oni bi tamo odmah bili primorani na borbu.⁷ Slovenci, pak, da bi svoju sopstvenu zemlju poštedeli, vrše pljačkaške pohode na hrvatskoj teritoriji u cilju popunjavanja životnim potrebama i naoružanjem.⁸

Slovenačke brigade koje se po ubeđenju i formacijski nalaze na strani Tita, sami Slovenci smatraju kao nenarodne. Natpisi na kućama i javnim zgradama, pored kojih je jedinica prolazila, svi proklamiraju slobodnu i nezavisnu Sloveniju, pri čemu se, istina, »fašizmu«, isto kao i svakoj drugoj sili koja želi ovu samostalnost da podjarmi, nagoveštava borba.

Naše jedinice imale su prilične terenske poteškoće zbog nedostatka inžinjerijskih snaga, pošto je protivnik sve mostove, serpentine, puteve i tesnace, koji se teško obilaze, najtemeljnije razorio. Za radove na ponovnom osposobljavanju često je bilo potrebno mnogo časova. Borba na takvom terenu samo onda garantuje uspeh ako se ove komunikacijske poteškoće najbrže otklone, kako neprijatelj, koji je već jednom načet, ne bi mogao ponovo da se organizuje za odbranu i na taj način primorao i naše jedinice na ponovno zauzima-

---

⁷ Takva konstatacija lišena je svakog osnova. Samim tim što je operacija »Dinkirhen« vođena u Žumberku, gde su se zajednički borile hrvatske i slovenačke jedinice pod objedinjenim rukovodstvom, najbolji je dokaz pogrešne procene majora Groba.

⁸ Ta je tvrdnja potpuno pogrešna i maliciozna. Pljačka je bila, u osnovi, tuđa pripadnicima NOV i POJ. Poznati su primeri iz NOR-a da su pojedinci kažnjavani i smrću za prisvajanje neznatnih materijalnih vrednosti.

nje rasporeda za napad. Osim toga, neophodno je potrebno da se jedinice koje budu operisale na brdskom zemljištu učine stvarno pokretnim ispomaganjem sa čitavog korpusnog i armijskog područja privremenim stavljanjem na raspolaganje samara. Svako vozilo-točkaš, usporava tempo trupe. Vozila često moraju, kod poteškoća na putevima, da se ostave daleko nazad. Ovo opet zahteva odgovarajuću jaku zaštitu i na taj način stalno se slabi sopstvena udarna trupa.—

Najefektnije oružje u borbi na brdskom zemljištu, pri nedostatku brdskih oruđa, je srednji i teški minobacač. Dovoljan broj ovog oružja i dovoljne količine municije omogućavaju brzo neutralisanje neprijateljskih mitr. gnezda, čije eliminisanje inače zahteva priličan gubitak vremena.

Ako za borbu na brdskom zemljištu u pitanje dolaze jedinice kao kozačka divizija, koja je opremljena samo topovima i ne raspolaze brdskim oruđima, potrebno je da im se dodeli nekoliko baterija l. p. haub. (na puk po 1 btr.) Poljski top 7,5 cm prilikom upotrebe u planini ima znatne poteškoće što se tiče putanje zrna.

Prilikom izvođenja operacija ponovo se potvrdilo da se prisluškuju telefonski razgovori i prenose neprijateljskom rukovodstvu i da se tamo odmah iskorišćuju. Ponovo se potvrdila neophodnost ograničenja telefonskog saobraćaja, koje je pre dužeg vremena naredila K-da kor., i zabrana svih telefonskih razgovora taktičkog sadržaja takođe i od divizije najviše. Ako se 100% bude pridržavalo ovog zahteva, izbeći će se da neprijatelj prevremeno bude upoznat sa našim namerama. Da zbog toga, naročito kod divizija i komandnih instanci, u pridržavanju kratkoročno postavljenih termina dolazi do odlaganja, mora se uzeti u obzir.

Grob

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 25. JULA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE ZA PRIPREMU OPERACIJE »RIBECAL« PROTIV JEDINICA 1. PROLETERSKOG I 2. KORPUSA NOVJ NA ŠIREM PODRUČJU PLANINE DURMITORA¹

Komandant Jugoistoka
Ia, str. pov. br. 0169/44

H. Qu., 25. juli 1944.

STROGO POVERLJIVO
Samo po oficiru!

5 primeraka
4. primerak

K-t Jugoistoka	2
(K-da GrA »F«)	
Prim.: 26. 7. 44.	
Ia/KTB Br. str. pov. 27/44	
Prim.: 4 Pril.	

Direktiva
za pripremu operacije »Ribecal«⁴

Predmet načelnika 1.) Operativni razvoj crvenih snaga,
XV/44³ jačine 10 do 12 divizija, zapadno od opšte linije Andrijevića — Berane — Priboj i na području jugozapadno od Zvornika u cilju prodora u Srbiju, bliži se svome kraju.⁵ Operacija »Drauf-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII. NAV-T-311, r. 191, s. 567—9.

² Ovaj četvrtasti pečat nalazi se na margini prve stranice dokumenta u visini prvog pasusa. Redakcija ga je iz tehničkih razloga stavila na ovo mesto.

³ »Predmet načelnika XV/44« dopisano je u originalu rukom na margini prve strane dokumenta. Redakcija je ovu zabeležku, iz tehničkih razloga, postavila ispod štambilja.

⁴ »Rübezahl« (»Krkonoški duh«). Ta operacija je u jugoslovenskoj istoriografiji poznata kao durmitorska operacija.

⁵ Zapadno od linije Andrijevića — Berane i jugozapadno od Zvornika nalazili su se 1. proleterski korpus NOVJ (1. i 6. divizija), 2. korpus NOVJ (3. i 37. divizija), 12. korpus NOVJ (16. i 36. divizija) i Operativna grupa divizija (2, 5. i 17. divizija) — vidi tom III, knj. 8, dok. br. 39; Grupa autora, *ORNJ*, str. 258—66.

0000000000

Der Oberbefehlshaber -Stabs
In Nr. 0163 / 43 v. Kdo. Stabs.

St. u., Gen 25. Juli 44

Chefsache
Nur für den Stabschef!

4. Ausfertigung

Die Vorbereitung des Unternahmens "Brückenkopf"

1.) Die Bereitstellung roter Kräfte

in Stärke von 10 - 12 Divisionen westl. der allgemeinen Linie Andriewica - Nerane - Tribelj und L. auch a. d. westl. Seite mit einfall nach Verblich ihrer Abschlus. entgegen. Das Unternehmen "Brückenkopf" hat near starke Feindkräfte auf sich gezogen, die veranlassen Feindbesätzen jedoch nicht wesentlich zu stören vermocht.

Edl. Prognose ist es gelungen, die dort sich bildenden wahrscheinlich aus operativen Zusammenhängen bestimmten Großgruppen nach Süden abzudrängen und damit eine un- mittelbare Befreiung des Gebietes vorerst zu besitzigen.

2.) Aufgabe der 2. Div. Armes ist es, nach Ausführung der 1. Div.

iv., der 3. Tech. Brig. 201 und des Fallsch. Jg. Stl. Brandenburg, sowie unter Ausnutzung aller irgendwie freizumachenden Kräfte aus t. d. r. wichtigen Einheiten (insbes. Abts), die in Westengr. massierte Feindgruppe ausgreifen und so zu beschleunigen, daß pyrrhische Opfer diversierten für lange Zeit unterbunden werden und eine dauernde Verbindung zwischen Ost- und Westengr. hergestellt sind. Gleichseitig ist die nördliche Feindgruppe durch Angriffe auf bevorzugten Zielen zu fixieren und hierdurch ein Überdrängen der Kräfte zu hindern.

3.) Taktische Führung der Operation ist den Kom. d. V. d. A. zu übertragen ohne Rücksicht auf die in Ostengr. Gebiet weiter g. l. tigen Abschnittswesen. Hinsichtlich der

Westengr. Verteidigung ist Abschnitt des V. d. A. 4. ist der Elteste Div. Stab. als verantwortlicher Vertreter zu bestimmen, die generalstabsmäßige Bearbeitung der Führung und Verzweigungsfragen auf den Kom. d. Wege sicherzustellen.

b.w.

O. B. Sudost
(O. Kdo. H. Gr. F.)
Empf. 26. 7. 44
In IKT B Nr. 29, 11, 1/44
Y. Ant. -

Chefsache
XV/44

gänger«⁶ je, istina, privukla na sebe jake neprijateljske delove, no nije bila u stanju da bitno omete neprijateljske verovatne namere.

Uspeli smo da južno od Prokuplja potisnemo prema jugu velike bande koje su verovatno namenjene za operativno sadejstvo (bandama koje nadiru u Srbiju).⁷ Time je u prvo vreme otklonjena opasnost neposrednog ugrožavanja doline Ibra.

- 2.) 2. oklopna armija ima zadatak da, nakon dovođenja 1. brdske divizije⁸, 201. brigade jurišnih topova i Padobranskog lovačkog bataljona »Brandenburg«, kao i nakon izvlačenja svih jedinica gde god ih je moguće izvući [iz dodira sa neprijateljem] sa manje važnih sektora angažovanja (uključujući i Primorje)⁹, napadne neprijateljsku grupu masiranu u Crnoj Gori¹⁰ i da je tako razbije da neprijateljske ofanzivne namere budu za duže vreme onemogućene, te da se neprijateljske snage trajnije vežu [na prostori] između Sandžaka i Cr-

---

⁶ Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 103.

⁷ Reč je o Operativnoj grupi divizija, potčinjenoj 2. korpusu NOVJ, koja je u to vreme imala zadatak da vrši prodor prema Kopaniku, sadejstvuje 1. i 12. korpusu u operacijama u Srbiji, i olakša položaj jedinicama Glavnog štaba NOV i PO Srbije (21, 24. i 25. diviziji), koje su se borile u to vreme u međurečju Toplice i Jablanice (širi prostor Prokuplje — Lebane). Opširnije o tome vidi tom I, knj. 9, dok. br. 34, 35, 36, 37; tom III, knj. 8, dok. br. 39; Grupa autora, ORNJ, str. 258—66.

⁸ i ¹⁵ Prva brdska divizija bila je u to vreme angažovana u operacijama »Štajnadler« (»Steinadler« — »Suri orao«) i »Štajnbok« (»Steinbock« — »Kozorog«) u Grčkoj i imala je zadatak da se prikupi do 20. jula na prostori Florina — Prilep — Bitolj, odakle bi se, nakon popunjavanja uputila za dejstva u operaciji »Ribecal«. Međutim, sa prikupljanjem 1. brdske divizije se kasnilo, pa je zbog toga i prvobitni termin za početak operacije — 7. avgust — pomeren na 12. avgust. Opširnije o tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 26, 29, 34, 85 i 94; ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 7, 8, 9, 21. i 24. juli 1944., r. 191, s. 570—88; informacija k-ta Jugoistoka od 26. jula 1944. o savetovanju u firerovom Glavnom stanu; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 682—6.

⁹ Bliže o nemačkim i kvislinškim jedinicama koje su učestovale u operaciji »Ribecal« vidi dok. br. 108.

¹⁰ To su bile jedinice 1. proleterskog i 2. korpusa NOVJ.

ne Gore. Zadatak je da se napadne istovremeno i severna neprijateljska grupa, i to sa ograničenim ciljem vezivanja [neprijateljskih snaga], te time i njihovog sprečavanja da pređu Dri-
nu.¹¹

3.) *Taktičko komandovanje akcijom* prenosi se na Komandu V SS-armijskog korpusa, bez obzira što i dalje važe postojeće linije razgraničenja na primorskom području. U pogledu odbrane Primorja odrediti na sektoru V SS-armijskog korpusa najstarijeg komandanta divizije kao odgovornog zastupnika, koji će komandnim putem obezbediti štabnu obradu komandovanja, kao i obradu pitanja snabdevanja.

4.) *Konkretni zadaci:*¹²

a) Pripremiti jednu težišnu grupu za napad sa jakim levim krilom preko linije Berane — Kolašin protiv linije Bijelo Polje — Sinjajevina planina. Pri tome angažovati čitavu 1. brdsku diviziju koja će, u okviru operacije »Draufgenger«, stvoriti odn. očuvati polaznu osnovicu na području zapadno i severozapadno od Peći.

b) Obrazovati drugu *jaku* grupu, u koju uključiti glavne delove snaga angažovanih u operaciji »Draufgenger« (14. SS-brd. lov. puk) i 201. brigadu jurišnih topova, koje tako razviti u polaznom rejonu Prijepolje — Pljevlja da budu u mogućnosti

---

¹¹ i ¹⁴ Odnosi se na jedinice 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«. Ta operacija, koju su Nemci preduzeli za sprečavanje prodora 12. korpusa NOVJ i 6. divizije, nazvana je operacija »Hakflajš« (vidi dok. br. 105).

Međutim, po završetku te operacije i operacije »Ribecal«, pri čemu je samo privremeno odložen prodor 12. korpusa NOVJ i 6. divizije u Srbiju, Nemci su ponovo preduzeli jednu manju operaciju s istim ciljem, i nazvali je »Ribensnicel«. Bliže o njoj vidi dok. br. 115.

¹² Opširnije o sastavu borbenih grupa u okviru postavljenih zadataka i kasnijih izmena iznetih u direktivi br. 2 od 7. avgusta 1944. vidi dok. br. 105 i 108.

- da što pre sadejstvuju sa borbenom grupom 1. div. napadajući u pravcu juga.
- c) Od snaga 181. pd obrazovati jednu borbenu grupu jačine najmanje 2 ojačana bataljona. Ova grupa da nastupa pravcem grad Nikšić, Šavnik, te da vrši jak pritisak na leđa neprijateljskih snaga, pri čemu treba da izbije bar na Taru istočno od Zabljaka i da upadne u tamošnji neprijateljski centar za snabdevanje.
  - d) Formirati jednu borbenu grupu jačine oko 4 ojačana [bataljona] od snaga 369. pešadijske divizije za upućivanje iz rejona Foča — Goražde protiv neprijateljskog levog krila jugoistočno od Pljevalja.
  - e) Spuštanje Pad. lov. bat. »Brandenburg« predvideti na neki važan neprijateljski centar za komandovanje ili snabdevanje. Ovaj momenat spuštanja uskladiti sa operacijama na zemlji.
  - f) Jake delove SS-div. »Princ Eugen« i »Handžar«¹³ pripremiti za dejstvo protiv neprijateljske grupe jugozapadno od Zvornika.¹⁴
- 5.) *Zadatak vojnoupravnog komandanta Jugoistoka* je da, prvo, brani srpsku zapadnu granicu protiv svakog neprijateljskog prodora, i drugo, da aktivnim borbenim dejstvima protiv crvenih jedinica u južnoj i istočnoj Srbiji ovima onemogućiti da vrše operativni uticaj na borbe u Crnoj Gori i istočnoj Bosni.
  - 6.) *Gotovost za početak operacija* sa odgovarajućih polaznih rejona mora biti obezbeđena 7. 8.¹⁵
  - 7.) Za slučaj da *neprijatelj pređe u napad* pre završetka naših priprema, napasti ga iz pokreta, i to što je moguće više s boka, i razbiti ga.

---

¹³ To jest: 13. SS-divizije »Handžar«.

8.) *Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka* se moli da operaciju »Ribecal« podrži intenzivnim izviđanjem, borbenim i uznemiravajućim akcijama, kao i da stavi na raspolaganje Padobraskom bataljonu avione za upotrebu.

potp. bar.[on] f.[on] Vajks
general-feldmaršal

Za tačnost:

Zelmajer

gen. štab. pukovnik

Dostavljeno:

2. okl. armiji

Vojnoupr. komandantu Jugoistoka

K-di vazd. Jugoistoka

KTB

1. prim.

2. prim.

3. prim.

4. prim.

Ia (u konceptu)

5. prim.

BR. 100

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 27. JULA 1944.
KOMANDI KOPNE NE VOJSKE O DEJSTVIMA NA PODRUČ-
JU JUGOISTOKA¹

Poslato: 27/7. 44 u 21.30

Primljeno: 28. 7. 1944. u 09.25

Gen. Stb. d. H. Op. Abt.	
Prim.: 28. juli 1944	
Br.: pov. 8769/44	Pril.

OKH /Gen. St. d. H./ Op. Abt.

Poverljivo

KR

Telegram

Br. 03184

Dnevni izveštaj k-ta Jugoistoka (K-da GrA »F«)
OKW/WFSt od 27. 7. 44.

I. — AKTIVNOST NEPRIJATELJA

...

Situacija u vazduhu:

Izviđačka aktivnost kao i prethodnih dana, uz napad niskoletećih aviona na železničke pruge u rejonu Skoplja, Kraljeva, Dubrovnika, Brod — Zagreb. Ukupno 39 lokomotiva i više vagona pogodeno. Veće ljudske žrtve, kod Niša 1 bolnički voz pogoden. U napadima iz niskog leta na Gacko i Nevesinje u podršci bandi učestvovalo 22 k³.

Dalje nadletanje:

26/27, pored normalnog izviđanja na Egejskom moru i ispred naše obale, neprijatelj je ispoljio intenzivnu aktivnost patroliranja sektora Korčula — Pelješac. Oko 70 aviona preletelo

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 6289460—4. U gornjem desnom uglu nalazi se par redakciji nepoznatih parafa.

² Četvrtasti pečat primaoca (Generalštab Kopnene vojske, Operativno odeljenje — Generalštab des Heeres, Operationsabteilung).

³ Vidi AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 9465—71.

prilikom napada na Ploešti. Oko 50 aviona snabdevača bande u Bosni, Crnoj Gori i bugarskoj Makedoniji, pojedinačni letovi nad srednjom Grčkom i Kritom.

II. — PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA

GrA »E«:

Normalna neprijateljska aktivnost u vazduhu. Neznatna me-
sna aktivnost bandi.

Vreme — sunčano, toplo.

LXVIII AK:

...

XXII AK:

...

2.) 2. okl. armija:

Živa aktivnost neprijatelja u vazduhu,
mestimična aktivnost bande.

Vreme: — Vedro ...

XXI brd. AK:

SS-div. »Skenderbeg«: »Draufgenger«: U pokretu odvajanja
iz borbe prema i.[istoku], ponovo zauzeto Murino. I[stočna]
borbena grupa (222. poljski dop. bat[aljon]) i delovi Divizije
»Skenderbeg« u nastupanju na prevoj Čakora.⁴

Namere nepromenjene, vidi dnevni izveštaj od 26. 7.⁵

Viša komanda Crne Gore:

Na sektoru severno od Bijelog Polja naša obezbeđenja odbac-
čena od neprijatelja. Nепrekidne borbe s[evero]-z[apadno]
od Prijepolja protiv jačih neprijateljskih snaga.

V SS-brd. AK:

— 369. div.:

»Zonenštih«: nakon slamanja jačeg otpora neprijatelja j[ugo]
i[stočno] od Nevesinja, borbene grupe naišle na jake nepri-
jateljske snage.⁶

7. SS-brd. div.:

Otpočela je operacija »Fojerver«⁷, u cilju razbijanja neprija-
telja koji se nalazi u pokretu prema istoku između železničke
pruge Brod — Maglaj i Vrbasa, sa II koz. brig. i 13. SS-pukom

⁴ Opširnije o tim dejstvima vidi dok. br. 103.

⁵ Vidi AVII, NAV-T-78, r. 332, s. 6289454—9.

⁶ Odnosi se na 12. i 13. hercegovačku brigadu 29. NOU divizije
(vidi tom IV, knj. 27, dok. br. 146 i knj. 28, dok. br. 13).

⁷ »Feuerwehr« (»Fojerver« — »Gašenje požara«).

(bez III/14. SS p.) ojač.[anim] delovima 3. i 4. hrv.[atske] brd. brig.[ade].⁸

SS-brd. div. »Handžar«:

»Reslajn«⁹: mes[timični] borbeni dodir sa neprijateljem u rejonu Šekovići i Vlasenica.¹⁰

XV brd. AK:

264. div.:

U odbacivanju neprijateljskih snaga preko puta Knin — Drniš na istok (s. T. m. od 26. 7.)¹¹ i sprečavanju prodora tih neprijateljskih snaga na sektor Knina, situacija u tom području napeta.

»Bergruč«¹²: Glavnina nepr. snaga izvukla se prema planini Velebitu. Razbijene neprijateljske grupe su još ispred napadnog klina naših snaga. Na prostoru Gračaca do sada 22 neprijatelja mrtva, zaplenjeno 3 mitraljeza, 56 pušaka i pribora.

392. div.:

Dobro naoružane neprijateljske snage na sektoru Babinog Potoka razbijene uz gubitke neprijatelja.¹³

⁸ Cilj operacije »Fojerver« bio je da se spreči prelaz 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« i 11. NOU divizije preko reke Bosne u istočnu Bosnu da ne bi učestvovala u nastupajućim operacijama u zapadnoj i jugozapadnoj Srbiji. Nemci su raspolagali tačnim podacima o kretanju ovih divizija, kao i 16. NOU divizije, koja je imala zadatak da obezbedi prihvat 6. i 11. divizije pri forsiranju Bosne. Nemačka radio-izviđačka (prislušna) služba, ustanovljena još septembra 1943, hvatanjem radio-depeša jedinica i komandi NOV i POJ, uspela je i ovom prilikom da otkrije namere VŠ NOV i POJ. Znajući za te namere, Nemci su organizovali ovu operaciju, ali ipak nisu uspeli da spreče prelaz ovih divizija preko Bosne. Opširnije o tome vidi dok. br. 96; tom IV, knj. 27, dok. br. 121, 128, 132, 143 i knj. 29, dok. br. 91.

⁹ »Röslein« (»Ružica«).

¹⁰ Bliže o toj operaciji vidi dok. br. 96.

¹¹ sieh Tagesmeldung (zi Tagesmeldung — vidi dnevni izveštaj).

¹² »Bergrutsch« (»Klizanje brega«, »Odron zemlje«). Ta operacija je počela 24. jula 1944. napadom delova 264. i 373. legionarske divizije (1. i 3. bat. 384. puka), 92. mot. gren. puka, 1. puka »Brandenburg«, četnika i ustaša na jedinice 19. NOU divizije. Posle upornih borbi koje su trajale do 28. jula, Divizija je prešla u protivnapad na odseku Žegar — Ervenik, i prisilila neprijatelja na povlačenje (vidi tom V, knj. 29, dok. br. 142; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 144—8: izveštaj k-ta Jugoistoka od 24. jula 1944).

¹³ Odnosi se na jedinice 35. NOU divizije. Divizija je pre toga, 22. jula, napadala na uporište Babin Potok, i pri tome, pretrpevši veće gubitke, postigla delimičan uspeh (tom V, knj. 29, dok. br. 83, 142, 143 i 145).

Pri uspešno izvršenoj zasedi na sektoru Ogulina, izbrojano 40 mrtvih na strani neprijatelja.

LXIX AK z.b.V.:

Sabotaže na žel. pruzi. Na više mesta minirane žel. šine kod Banove Jaruge i pruge Sunja — Kostajnica.

Komandant Srema:

Sprečene sabotaže na žetvi.

3.) *Srbija:* Glavnina neprijateljskih snaga, koje su u »Keraus«¹⁴ jače tučene i odstupile na jug, nakon neuspelog pokušaja da izbegne na albansko područje, ponovo je napadnuta na sektoru Medveđe od Borbene grupe »Dizener«¹⁵ i četnika.¹⁶ Gubici neprijatelja u operaciji »Keraus« 24. i 25. 7. su: 29 mrtvih, 302 zarobljena, 8 mitraljeza, 2 bacača i preko 200 pušaka.

Snage bandi na sektoru Sokobanja — Aleksinac u odstupanju pred našim snagama. U ostalom delu Srbije mestimična aktivnost bande, naročito komunističke. Sabotaže na žetvi i saobraćaju u Banatu od komunista i napadi četnika na baze za snabdevanje na teritoriji stare Srbije.

III. — VAZDUHOPLOVSTVO

Izviđanje: konvojski put Bengazi — Malta (pritom 1 JU 88 zakasnio), ital. i[stočna] obala, dalm[atinska] ostrva, banditski aerodromi s[everno] od Ohridskog jezera i fotografisanje banditskih aerodroma na sektoru Mostar — Sarajevo — Nikšić — Dubrovnik. Izviđanje M. K.¹⁷ prema bandama u rejonu »Draufgenger«. Angažovanje jurišnih aviona protiv banditskog aerodroma Čemernica (5666).¹⁸ Pri ovome: jaka odbrana pomoću flakova 2 cm i mitraljeza.

¹⁴ Opširnije o operaciji »Keraus« vidi dok. br. 96.

¹⁵ »Diesener«

¹⁶ Reč je o napadu na 21. i 24. diviziju na desnoj obali Toplice i u Pustoj reci. Obe ove divizije bile su usleg toga primorane da napuste dotadašnji prostor i da se prebace u rejon Đulekare — Medveđa, pošto su prethodno pokušale da pređu na područje Kosova (koje su Nemci smatrali albanskom teritorijom) tj. granicu koju je okupator povukao između Srbije i Kosova u rejonu sela Vrućevce i Bujkovci i Ogoške reke (potok). Bliže o tome vidi tom I, knj. 9, dok. br. 7, 38, 39 i 178.

¹⁷ To jest: marševskih kolona.

¹⁸ i ¹⁹ Tako piše u originalu. Brojevi su verovatno namenjeni za kodiranu kartu. Redakcija nije mogla sa sigurnošću da ustanovi gde se Čemernica i Ulotina nalaze ni da li su to mesta ili predeli. Verovatno se radi o Čemernici kod Pljevalja, i Ulotini kod Ivangrada.

Angažovanje lovaca protiv većeg naleta nepr[ijateljske] avijacije, bez osmatranja neprijatelja.

Obezbeđenje 2 konvoja na Egejskom moru, pri čemu je neprijateljska podmornica neutralisana, bez osmatranja dejstva. Otkrivanje mina (2 JU 52) bez uspeha. Angažovanje na transportu Krit — Rodos. Snabdevanje iz vazduha naših trupa u Ulotini (9343).¹⁹

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«), Ia. pov. br. 344/44 od 27. 7. 1944.

Načelnik štaba I. A.
potp. Zelmajer
gen. št. pukovnik

BR. 101

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 31. JULA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE ZA PRUŽANJE POMOĆI POLICIJSKIM SNAGAMA U BANATU I NA PODRUČJU BEOGRADA U BORBI PROTIV JEDINICA NOV I POJ¹

	KR	Pismeno dostavljeno:
	<i>Telegram</i>	1.) Ia (FS)
5a/VIII	POVERLJIVO	2.) Gen. d. Trspw.
	<i>2. okl. armiji</i>	3.) O. Qu.
		4.) Nafü GrA
		5.) KTB
		6.) Vojnoupr. K-t Jugoistoka
		7.) Höh. SS u. Pol. Fhr.

Aktivnost bandi u Banatu i na području Komande garnizona u Beogradu ugrožava ubiranje žetve, a u pojačanom obimu i transportne puteve. Komandant SS i policije je zadužen da uništi žarišta bandi i da obezbedi uzimanje žetve. Policijske snage nisu za to dovoljne. Zbog toga je važno da od strane trupa svih rodova bude pružana podrška

- pri izvođenju i obezbeđenju,
- pri razbijanju bandi koje napadaju, odnosno koje budu pronađene izviđanjem.

Komandant Jugoistoka očekuje da će sve jedinice i ustanove koje su smeštene u pomenutom rejonu, odgovarajući traženju

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 937.

pomoći komandanta SS- i policije, pružiti efikasnu pomoć davanjem izviđačkih patrola, grupa za obezbeđenje i eventualno pozivanjem jedinica za uzbunu 1. i 2. stepena.

K-t Jugoistoka (K-t GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 3513
od 31. 7. 44

Za tačnost:

Zelmajer
gen. štab. pukovnik

BR. 102

IZVEŠTAJ MORNARIČKOG ŠTABA ZA VEZU HRVATSKE OD 1. AVGUSTA 1944. KOMANDI RATNE MORNARICE O SITUACIJI I STANJU USTAŠKO-DOMOBRA NSKE MORNARICE¹

Mornarički štab za vezu
Hrvatske
Br. str. pov. 334/44

Sedište štaba, 1 avgust 1944

Strogo poverljivo

Upućeno:

Komandi Pomorske grupe »Jug« — Oper. štab
— Sofija (primerak 1 i 2)

Komandi Ratne mornarice /1 pom. operat. štab
— Berlin (primerak br. 3)

Informativno: Vrhovnoj komandi Vermahta — Uprava za
inostranstvo — Berlin (primerak
br. 4)

Komandi Ratne mornarice /Odelj. pom. odbrane
(primerak br. 5)

Komandi Ratne mornarice/Pom. operat štab,
adm. Qu II (primerak br. 6)

Komandi Ratne mornarice/Od. pom. izasl. —
Berlin (primerak br. 7)

Admiralu Jadrana — Opatija
(primerak br. 8)

---

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 5631330—344.

Nemačkom opunomoćenom generalu — Zagreb
(primerak br. 9)

Sadržaj: Procena situacije

U prilogu dostavlja se »Procena situacije« i izveštaj o dejstvima u junu/julu 1944.

M. P.²

Primljeno 14. augusta 1944.
Br. 1992 str. pov., primerak 1

*Procena situacije i izveštaj o delatnosti
u junu/julu 1944.*

I. Vojna situacija

Vojna situacija na hrvatskoj teritoriji je nepromenjeno napeta. Neprekidna borbena dejstva većeg ili manjeg opsega, koja su za naše jedinice gotovo beziznimno bila pobedonosna, čime su partizanima naneti znatni gubici u mrtvima i zarobljenima, imala su kao rezultat mestimična čišćenja u operacionom području. Ipak, ne može biti govora o trajnijem smirivanju ni u jednom većem sektoru na tom prostoru.

Napadna dejstva partizana usmerena su prvenstveno na železničke saobraćajnice i ceste kojima se vrši dotur. Pri tome ih efikasno podržava saveznička avijacija. Svakodnevne sabotaze svih vrsta na železnici, zajedno sa masovnim vazдушnim napadima na železničke čvorove i prepadi lovačko-bombarderske avijacije na teretne i putničke vlakove prouzrokuju neprekidno znatne gubitke materijala, ređe ljudi, ali posebno lokomotiva i vagona. Ovo ima poseban uticaj na jugu zemlje, gde se raspolaze samo sa jednom uskotračnom glavnom prugom ograničenog kapaciteta, a transporti na malobrojnim cestama su neprekidno ugroženi — bilo od partizana, bilo iz vazduha. Pošto je i obalski saobraćaj brodovima izložen čestim napadima — danju od aviona, noću od torpednih čamaca — problem dotura, posebno za jug, postaje stalno sve složeniji.

Drugi cilj protivnikovog napada, u poslednje vreme, je prosečno vrlo dobra žetva (pljačke i pre svega paljevine). Povećano angažovanje naših snaga za njenu zaštitu obećaje po dosadanjim rezultatima zadovoljavajući uspeh.

U severnoj Dalmaciji uočava se kod partizana tendencija kretanja i jačanja snaga u pravcu obale. Ostaje da se još ustanovi da li ovo kretanje ima za cilj da se izađe u susret

---

² Pečat Prvog odseka Uprave za inostranstvo nemačke Vrhovne komande Vermahta.

eventualnom savezničkom iskrcavanju ili pak ono ima isključivo lokalne taktičke ciljeve.

II. Politička situacija

Političko držanje stanovništva, uključujući i vodeće krugove, je izrazito očekujuće. Već smo ranije izvestili da prema Nemcima prijateljski kurs poglavnika i njegovog ustaškog pokreta, zbog najraznovrsnijih razloga, ima u zemlji samo ograničen broj pristalica i da se po držanju rukovodećih ličnosti, takođe i unutar vlade i vojske, uočava nastojanje za postizanjem neke vrste »duplog obezbeđenja« u odnosu na drugu stranu i to posebno u odnosu na Anglosaksonce. Ova tendencija se u poslednje vreme očigledno pojačala.³ Uzrok za ovo je pre svega razvoj na frontovima na Zapadu i u Italiji. Tome se, naime, dodaje zabrinutost za držanje Turske,⁴ čije bi preokretanje dovelo do zaoštavanja odnosa na Balkanu, a time bi postala realna pretnja približavanja rata i sa te strane. Ove mogućnosti izazvale su kod Hrvata, čija je — upravo kao vojnika — uvek bila jaka strana hrabrost u rizičnim jurišima, a slabost da teško podnose uzvratne udarce, sumnju da su svojom politikom igrali na krivu kartu. Porast inflacije, sa svim usputnim pojavama — oskudica kod činovništva, crna berza, nedozvoljena trgovina i korupcija —, vrši svoj uticaj na pojačanje opšteg raspoloženja malodušnosti. Doduše, visoki nemački borbeni moral, koji se očitovao posle događaja 20. jula,⁵ najava da će se uskoro upotrebiti nova oružja kao i *ohrabrujuće* izjave nemačkih rukovodilaca imali su i ovdje povoljno dejstvo. Ipak, čeka se i razmišlja kako da se u kritičnom trenutku raskinu obaveze saveza, koji je i inače za Hrvata šovinistu, koji stalno ističe nezavisnost svoje države, pričinjao dosta poteškoća.

Koliko duboko su takove tendencije prodrle i među ustaše za sada je teško pouzdano utvrditi. Njihovi vodeći ljudi vrlo verovatno su već orijentisani na to da sa drugom stranom uspostave bilo kakav dodir. Ali za pojedinca, za masu, takova mogućnost bez daljnjea postoji i ona se neprekidno podupire veštom Titovom propagandom, koja, naglašeno odstupajući od komunizma za koji hrvatski seljak ima malo afiniteta, pokret prikazuje kao čisto nacionalni pokret. Skidanje komunističkih amblema sa uniformi »boraca za slo-

³ Vidi dok. br. 120.

⁴ Turska vlada je 2. avgusta 1944. prekinula diplomatske odnose s Trećim Rajhom.

⁵ Misli se na neuspeo pokušaj atentata grofa fon Štaufenberga na Adolfa Hitlera u Gerličkoj šumi kod Rastenburga (u istočnoj Pruskoj), gde se nalazio Hitlerov Glavni stan.

bodu«, bez sumnje predstavlja veoma veću protumeru poglavnikovoj objavi amnestije. Lakoverni Hrvati posve zanemaruju činjenicu da praksa, kako je to među ostalim pokazao primer Italije, izgleda drugačije.

U praksi svakodnevnog dodira sa predstavnicima vlasti, negativni odnos, koji za sada još ocenjujemo kao stav iščekivanja, očituje se time — kako su mi potvrdile razne nemačke komandne ustanove — da se sa hrvatske strane pokazuje manje predusretljivosti prema nemačkim zahtevima i potrebama, a, s druge strane, oni sami postavljaju takve zahteve na koje se pre kraćeg vremena nije moglo ni pomisliti.

Promene pomenutog stanja mogu se očekivati jedino izmenjenom ratnom situacijom u našu korist.

III. Stanje unutar mornarice

1. Uticaj promena u Komandi hrvatske mornarice

Za razliku od nezadovoljavajućih prilika koje su gore iznesene, situacija u mornarici se promenila bitno na bolje. S obzirom na njenu malobrojnost, njen politički značaj je, bez daljnjega, u odnosu na kopnenu vojsku, ustaški pokret i ostale političke činioce u zemlji, minimalan. Takođe, moraće se odstraniti pojedinci iz oficirskog sastava i ljudstva. Ipak, treba konstatovati da je izmenom u Komandi mornarice, koju je, na predlog tadanjeg šefa Mornaričkog štaba za vezu, naredio poglavnik, o čemu je opširno izvešteno brojem str. pov. 217/44 od 7. 5. 44., nastupila suštinska promena u stavovima mornarice i njenoj spremnosti za saradnju. Dok je za vreme bivšeg komandanta mornarice svaka delatnost otežavana nepoverenjem i suzdržljivošću, sad vlada otvorenost i poverenje. Naše predloge, koji su nailazili na otvoreno suprotstavljanje ili su bili odlagani na dugu stazu, novi komandant mornarice je sam ponovo izneo i delimično ih počeo već ostvarivati. Kontraadmiral Štajnfl⁶ potpuno odgovara očekivanjima i nadama koje su u njega polagane prilikom njegovog naimenovanja (vidi izveštaj). Prema njegovim vlastitim rečima, on se oseća bezrezervno vezan za nemačku stvar, a to potvrđuje i u praksi svojom spremnošću da bezuslovno angažuje sva sredstva koja mu stoje na raspolaganju za postizanje zajedničkog cilja rata. Odlučan je u nameri da energično otkloni sve postojeće nedostatke.

2. Oficirski sastav

Osnovna teškoća u radu na podizanju oficirskog kora leži u nepogodnosti njegovog sastava. On se u višim činovima

⁶ Nikola. Bliže o njemu vidi dok. br. 120.

sastoji, sem nekih izuzetaka, od prestarelih oficira koji su izgubili naviku da plove i koji su nepogodni za borbene ili ostale odgovorne dužnosti. Mlađim oficirima nedostaje — izuzimajući one koji su angažovani u Crnomorskoj legiji — bilo kakvo iskustvo sa ukrcanja i ratno iskustvo, a delom čak i bilo kakva osnovna obuka. U znatnoj meri nedostaju srednji činovi, koji bi bili pogodni za dužnosti komandanata i rukovodilaca malih pomorskih sastava. Tome još treba dodati teškoću što mlađi i srednji činovi samo delimično govore nemački, jer je taj jezik za vreme Jugoslavije bio omalovažavan. Potpuno nedostaje duhovno i političko vaspitanje oficirskog sastava. Komandant mornarice je već pokušao da raznim novim postavljenjima reši neke najhitnije slučajeve. Otklanjanje svih tih nedostataka zahtevaće ipak jedan duži period.

3. Podoficirski sastav

Isto što je rečeno za oficirski sastav, važi i za podoficirski sastav koji je nepotpun po broju i obučenosti. Prestareli podoficiri najviših činova koji su navikli na kancelarijski rad veoma su brojni, a mlađi podoficiri su najčešće bez bilo kakvog temeljitijeg stručnog obrazovanja. Podoficira mašinske struke praktično nema. I tu se može naći celovito rešenje samo temeljitom obukom u Nemačkoj.

4. Nepouzdanost mornaričkog ljudstva u Šibeniku i na »T 7«.

Mornarička komanda za vezu primila je u izveštajnom periodu više izveštaja o nepouzdanosti hrvatskog mornaričkog ljudstva u Šibeniku i posebno hrvatske posade na torpednom brodu »T 7«. Takovo držanje treba, po mišljenju hrvatskog komandanta mornarice, povezati ne toliko sa političkom orijentacijom tih ljudi, koliko sa manjkavom borbenom gotovošću, koja je izazvana prestarevanjem kadrova, dugom upotrebom na kopnu, neaktivnošću i slabim komandovanjem. Načelnik komande hrvatske mornarice odredio je novu posadu za »T 7« kojoj se ne mogu staviti nikakvi prigovori, a za komandanta izabrao je jednog proverenog, energičnog i politički potpuno pouzdanog poručnika bojnog broda (folksdojčera), a istovremeno je naredio povlačenje celokupnog mornaričkog ljudstva iz Šibenika i njihovo nadomeštanje pouzdanim vojnicima. Još pre no što je pristigla nova posada, dezertirao je jedan zastavnik (bivši podoficir) i deset mornara. Taj događaj treba ipak oceniti kao pojedinačni slučaj, koji ne bi smeo uticati na načelnu odluku da, kao što je planirano, posada raspoloživih plovnih jedinica bude sastavljena od Hrvata. Na žalost, »T 7« je sa svojom posadom 25. 6. prilikom

premeštanja iz Šibenika u Rijeku uništen od neprijateljskih dejstava, kojom prilikom je poginuo komandant i 12 mornara.

5. Uključivanje Crnomorske legije

Crnomorska legija, koja se vratila krajem maja, bila je prilikom svog dolaska u Zagreb svečano dočekan. Mornarička sedmica, koja je tim povodom bila organizovana, pružila je svojim raznovrsnim priredbama, pri čemu je sudelovala i muzika komandanta odseka Kukshafen, dobrodošlu prilikom da se u širim krugovima populariše mornarica i time doprinese lakšem vrbovanju za pristupanje u njene redove. Vojnici su dobili više sedmica odsustva. Nepovoljni politički uticaji, sa čime se računalo s obzirom na situaciju u zemlji, nisu se ispoljili. Legionari su sada, ukoliko već nisu ukrcani ili upućeni na kurseve u Nemačku, prikupljeni u mornaričkom bataljonu (logor Sv. Bartol kod Trsta), kako bi kao politički, vojnički i stručno najbolji deo mornarice bili raspoređeni na plovne jedinice koje su predviđene za hrvatsku mornaricu. Na žalost, to se neće tako brzo ostvariti, pošto su rokovi za isporuku brodova, a posebno jurišnih čamaca, koji su za legiju naročito pogodni, produženi. Kao prvi posve hrvatski brodovi — ako se zanemari »T 3« i nekoliko HS brodova — biće, kako se predviđa, popunjeni ljudstvom bivše 4. legije jurišni čamci koji su nedavno stigli na Jadran.

Dosadnji komandant Crnomorske legije, kapetan bojnog broda Vrkljan,⁷ postavljen je 8. 7. 44. za načelnika Štaba Komande mornarice.

IV. Organizacijska i nastavna pitanja mornarice

1) *Premeštanje hrvatskih regruta u 2. istočno pomorsko područje*

Po naređenju Komande mornarice, sva hrvatska regrutna odeljenja koja se nalaze u Nizozemskoj pri 4. pomorskom nastavnom puku biće premeštena u Nemačku (Kamin i Sasnic) sa ciljem da se svi Hrvati iz 2. severnog pomorskog područja prebace u 2. istočno pomorsko područje. Ešalonizirano prebacivanje je u toku.

2) *Novi način regulisanja osnovne obuke*

Pošto postojeći kontingent regruta koji se trenutno nalazi u Rajhu, odnosno u Nizozemskoj na osnovnoj obuci (okruglo 1560 ljudi) zadovoljava za 1944. godinu predviđene okvire izgradnje hrvatske mornarice, ubuduće će se osnovna obuka provoditi kako sledi:

⁷ Ante

a) Izobrazba ljudstva za popunu (osnovna obuka) vršiće se do daljnjega u *hrvatskoj* regrutnoj školi u Sisku.

Obišli smo je 18. 7.; ona odgovara zahtevima koji se pred nju postavljaju. Organizovana je jednostavno, ali svrsishodno; čistoća i red besprekorni, nastavni kadar pod rukovodstvom komandanta, jednog mlađeg kapetana fregate, ostavio je dobar utisak, jednako kao i regruti — tek kratko vreme na obuci — koji sa vidljivim zalaganjem obavljaju svoje dužnosti. Treba poboljšati smeštajne uslove. Raspoloživi prostor, koji je predviđen za 120—150 ljudi, je komandant, delimično na upravo pronalazački način, proširio za preko 300 ljudi. Međutim, za trajno rešenje neophodno je proširenje. Mornarički štab za vezu je zbog toga poduzeo mere da podigne 3 barake.

b) U cilju dobijanja popune za *podoficire*, ubuduće će se svaka 4 meseca, počev od 1. 7. 44. upućivati u Nemačku 50—100 dobrovoljaca na rok od 6 godina, na *osnovnu obuku* u trajanju od 4 meseca. U nastavku, isti će tamo pohađati i odgovarajuće stručne kurseve.

3.) *Popuna plovnim jedinicama i ukrcavanje Hrvata na nemačke brodove*

U zajedničkom dogovoru između komandanta pozadine Admiralštaba i načelnika Mornaričkog štaba za vezu Hrvatske sa komandujućim admiralom Jadrana, dana 13. maja 1944. utvrđeno je da se stari plan za dodeljivanje plovnih jedinica hrvatskoj mornarici, zbog gubitaka, produženih rokova i drugih poteškoća, neće moći izvršiti. Bilo je predviđeno da — ukoliko se ne zauzmu suprotna stanovišta — sem HS flotile, Hrvati posednu:

- 2 GA broda (G 102 i G 104)
- 4, kasnije 8 torpednih čamaca
- 3 torpiljerke (uključujući »T 7«)
- 4 R broda (tek sept./okt.)

Sem toga, u sporazumu i na predlog komandanta hrvatske mornarice, odlučeno je da se odmah započne sa ukrcavanjem hrvatskih mornara na nemačke brodove i to na jedinice 11. diviziona za obezbeđenje. Takva odluka je donesena jer će plovne jedinice koje su predviđene za hrvatsku posadu najvećim delom biti tek kasnije gotove, a, s druge strane, izgledalo je pogodno da se što pre ukrcaju hrvatski mornari iz logora Sv. Bartol, da bi im se dala dodatna stručna obuka na palubi i ratno iskustvo, koje im nedostaje. Ukrcavanje je otpočelo 7. 6. 44. po planu komandanta 11. diviziona za obezbeđenje, po kojem je predviđeno, u skladu sa brojem slobod-

nih mesta, bilo stalno ukrcanje bilo dopunska ukrcanja samo za pojedine akcije. Za sada je popunjenost preko formacije. Ukoliko se Hrvati na pojedinim mestima afirmišu, oni će ostati na dužnosti i time osloboditi nemačko ljudstvo. Predviđeno je da se nemačke jedinice posednu do 1/4 hrvatskim ljudstvom. Trenutno stanje ukrcanih:

Formacijskih mesta	2 oficira	—	20 podof.	—	112 mornara
Preko formacije	1 oficir	—	2 podof.	—	21 mornar

Dosadnji rezultati su dobri. Hrvatski vojnici pokazali su se kao upotrebljivi, revnosni i borbeni mornari. Teškoće nastaju zbog nedovoljnog poznavanja jezika.

Daljnja ukrcanja predviđena su na 10. L i 6. transportnu flotilu.

4. Raspored ljudstva u obalske baterije

U okviru istog dogovora kao pod 3), sporazumeli smo se o privlačenju hrvatskog pomorskog osoblja za posade mornaričkih obalskih baterija u zoni admirala Jadrana. U kasnijem dogovoru sa načelnikom Komande hrvatske mornarice kod komandujućeg generala za Jadran utvrđeno je: krajnji cilj je formiranje dveju hrvatskih pomorskih jedinica ukupne jačine oko 1000 ljudi. Pošto se taj broj treba popuniti tek u perspektivi, mogli bi se odreći 500 Hrvata koji se nalaze pri inspektoru kopnene vojske kod nemačkog opunomoćenog generala u okviru rezerve KoV, jer su oni unapred ocenjeni kao malo upotrebljivi i politički nepouzđani. Umesto toga potrebno ljudstvo bi mogli dobiti iz vlastitih mornaričkih sastava. Odmah nam stoji na raspolaganju:

17 oficira
13 podoficira
294 vojnika,

koji se već nalaze na prostoru Dalmacije i delom su već bili angažovani u okviru obalske artiljerije na Krimu. Oni su sada raspoređeni po nemačkim mornaričkim obalskim baterijama, gde u okviru jedinice vrše obuku pa, ako pokažu dobra svojstva, mogu u celini da oslobode nemačke mornaričke artiljerce. Na isti način uklopiće se čitavo potrebno ljudstvo. Od njih je već početkom jula upućeno 40 ljudi, posle završene osnovne obuke u Sisku, u 540. mornarički artiljer. divizion. Daljnjih 200 ljudi, koji su završili osnovnu obuku pri 4. brodskom nastavnom puku, je ovih dana stiglo u Trst za popunu baterija u pomorskoj komandi severne i južne Dalmacije. Sposobni oficiri i podoficiri, čim to bude moguće, treba da budu upućeni na daljnju obuku na artiljerijske kurseve u Rajh.

5. *Hrvati u zoni Inspektorijata za čišćenje mina na Dunavu*

U cilju ispunjavanja zahteva da se hrvatski mornari upotrebe kao posada na čistačima mina na području Inspektorijata za čišćenje mina na Dunavu, u toku meseca jula upućena su 104 podoficira i vojnika koji su najvećim delom završili obuku u zaprečavanju, pod komandom dvaju oficira, u Zemun. To ljudstvo treba, zbog sprečavanja nesuglasica sa Srbima, da bude smešteno u Zemun i angažovano, po mogućnosti, samo na brodovima sa čisto hrvatskom posadom, u svakom slučaju ne sme ih se angažovati zajedno sa Srbima. Do sada je inspektor za čišćenje mina za taj zadatak opremio dva putnička rečna broda i to »Zagreb« i »Petar Zrinski«. Zbog protesta što ga je, zbog zaplene brodova, uložilo hrvatsko Ministarstvo za trgovinu, vode se pregovori preko nemačkog opunomoćenog generala i nemačke ambasade. U slučaju potrebe, Uprava oružanih snaga za transport — Jugoistok preneće pravo odluke na specijalnog opunomoćenika firera za Dunav. Oba broda su već rekonstruisana za novu ulogu i u najkraće vreme treba sa hrvatskom posadom — specijalisti Nemci — i pod hrvatskom zastavom, da uđu u operativnu upotrebu. Hrvatska mornarica namerava da još 7 malih šlepova pripremi kao čistače mina.

Pored toga, hrvatski komandant mornarice je svom komandantu rečnog odseka u Zemunu i rečnoj flotili u Brodu — ukoliko su njihove plovne jedinice upotrebljive za taj zadatak — naredio da se potpuno stave na raspolaganje inspektoriju za čišćenje mina u cilju izvršavanja njegovih borbenih zadataka. Pri tome treba pomenuti da je jedna od dveju topovnjača, »Bosna«, na žalost, 16. 7. o.g. naletela na minu i potonula, pri čemu su komandant kao i još jedan oficir i 12 mornara poginuli. Efekat pomoći sa hrvatske strane bi se mogao pojačati kako pri čišćenju mina tako i u borbi protiv partizana na odseku Dunav i Sava kad bi uspelo požuriti izgradnju 7 patrolnih motornih čamaca u Nemačkoj. Odgovarajući koraci su poduzeti. Još 12 motornih čamaca je u izgradnji u Zagrebu, doduše tek u početnom stadiju.

6. *Drugi hrvatski građevinski bataljon za Mornarički štab za izgradnju fortifikacijskih objekata*

Drugi hrvatski građevinski bataljon, koji je bio predviđen za upućivanje Mornaričkoj pionirskoj grupi za podizanje fortifikacijskih objekata u Splitu (Prvi bataljon je već angažovan), bio je, pod komandom jednog mornaričkog inž. kapetana, sastava 521 vojnik i uz to 35 ljudi nemačke i 40 ljudi hrvatske prateće komande, u premeštanju za Mostar. Transport je bio 2. 7. 44. na železničkoj stanici Derventa (južno od

Broda) napadnut iz vazduha i potpuno razbijen. Gubici: preko 100 mrtvih (među njima 9 Nemaca) i 78 ranjenih. Ostatak bataljona se je za vreme i posle napada raspršio, ostao je jedino prevodilac. Inspektor kopnene vojske obezbedio je organizovanje novog bataljona s tim da se, u cilju izbegavanja dugih transporata, ta jedinica formira od rezervi sa kojima se raspolaže na južnodalmatinskom prostoru (okolina Sinja).

7. Naoružanje

- a) Hrvatska mornarica je 14. 7. predala dva kontingenta artiljerijske municije, za rečne monitore mađarskoj mornarici. Pošiljka od 500 pušaka koja je trebalo da usledi kao protuusluga nije realizovana jer ih nemaju. Još se izučava mogućnost drugih protuusluga (3 putnička kola).
- b) Hrvatska mornarica primila je 25. 7. 44.:
600 karabina 98 K i 1000 bajoneta (od skladišta oružja kopnene vojske — Ured Posen preko opšte uprave KoV /F a I N), dalje 1000 šlemova i opasača, kao i 600 fišeklija (od Ureda za odjeću i obuču kopnene vojske—Hannover). Hrvatski vojnici koji se po završenoj osnovnoj obuci vraćaju iz Nemačke trebalo bi da u buduće krenu na marš sa ličnim naoružanjem. Time su do daljnega zadovoljene najnužnije molbe hrvatske mornarice za lično naoružanje.

V. Upravna pitanja

1) Uniforma hrvatske mornarice

Pitanje uniforme hrvatske mornarice regulisano je naredjenjem Admiralštaba od 14. 7. o.g. S obzirom na praktične razloge (snabdevanje iz nemačkih magazina) i s obzirom na činjenicu da sada osnovu mornarice sačinjavaju delovi Crnomorske legije, koji se nerado odvajaju od uniforme koju su sa poštovanjem nosili nekoliko godina, provedeno je široko poistovećivanje sa uniformom nemačke mornarice. Starešine svih činova nose nemačku uniformu sa hrvatskom kokardom i oznakom hrvatske države na kapi i na desnom delu grudi.

Na vrpici kapâ podoficiri i mornari nose natpis »Ratna mornarica«.

Za oficire zadržane su oznake širitima na rukavu, nalik na oznake bivše austrijske mornarice. Ukupan broj odeće 1. 6. o.g. pokrivaio je potrebe 4722 lica, a do kraja 1944. g. predviđa se porast za 1010 lica.

2. Regulisanje prinadležnosti

Posle uključivanja Crnomorske legije u mornaricu pojavila se potreba da se izjednače prinadležnosti. Uzimajući u

obzir stalno poskupljenje u Hrvatskoj i posebne uslove hrvatske mornarice u poređenju sa nemačkim i hrvatskim jedinicama kopnene vojske, predložena je za hrvatsku mornaricu specijalna uredba, što je Admiralštab 29. 7. o.g. prihvatio. Ova uredba predviđa:

- a) Hrvatska mornarica isplaćivaće plate i dodatke prema hrvatskim propisima o prinaldežnostima svim mornarima i vojnim službenicima (sem kaplarima i mornarima koji koriste poseban dodatak pripadnosti — odnosno koji primaju prinaldežnosti po legionarskom osnovu).
- b) Nemačka mornarica plaća:
  - 1) Iznose za učestvovanje u dejstvima Hrvatima koji su angažovani u pojedinim akcijama.
  - 2) Odgovarajući dodatak za skupoću oženjenima odnosno hraniocima, bez obzira da li su angažovani u dejstvima ili ne.

Ovim pravilom postiglo se da, s jedne strane, isplata ratnih prinaldežnosti — kao kod legionara — nije više zadovoljavala u pojedinim slučajevima, a, s druge strane, pojavilo se oštećivanje onih mornara koji su služili neposredno pod nemačkim mornaričkim operativnim komandama i koji su delimično u istim jedinicama bili angažovani sa nemačkim vojnicima i čije je učestvovanje bilo odgovarajuće naporima mornaričkih ili SS-legionara, a što je neodrživo. Zbog toga izgleda da je najpogodnije primeniti specijalno pravilo po kojem

- a) će svi hrvatski mornari (bivši legionari i nelegionari) na izvršavanju istog zadatka biti jednako nagrađeni,
- b) se sprečava preterano plaćanje neoženjenih, a, s obzirom na inflacionističke tendencije, obezbeđuje se oženjenima dovoljno izdržavanje za njihove porodice, što znači da su obeštećeni u istoj meri kao i nemački vojnik koji prima ratne (odnosno mirnodopske) prinaldežnosti.

Pri tome je zadovoljena socijalna strana pitanja jednako kao i vojnodisciplinska (unapređenje borbene gotovosti, sprečavanje crne berze), a na kraju postignuti su i politički efekti što je dosta značajno.

3. Snabdevanje novcem nemačkih mornaričkih jedinica u hrvatskom području

Pokazalo se kao korisno postavljanje jednog intendantskog oficira kod Mornaričkog štaba za vezu.

Snabdevanje finansijskim sredstvima mornaričkih jedinica koje su angažovane na teritoriji Hrvatske pričinjavalo je u početku admiralu Jadrana poteškoće, pošto jedan deo jedi-

nica gotovo pola godine nije dostavljao propisana trebovanja sačinjena po ključu, sa obrazloženjima i obračunima, pa je, zbog po formi i po rokovima neispravnih zahteva, glavni intendant oružanih snaga odbijao da im zadovolji. U postupku su se stekla iskustva i on se sada odvija bolje, iako još uvek uz teškoće, do kojih dolazi pre svega zbog slabih veza. Za podizanje kasarni i taktičkih gradnji uveden je pojednostavljeni sistem trebovanja.

Finansijska situacija je izvanredno teška. Sredstva glavnog intendanta oružane sile su nedovoljna, zbog čega se moralo odustati od znatnog broja planiranih potreba. Inflacija koja vlada dovodi do toga da cene u trenutku kad se sredstva stave na raspolaganje budu uglavnom znatno više od iznosa koji su trebovani. To se posebno ispoljilo pri planiranju sredstava za potrebu Inženjerijskog štaba za utvrđivanje Jadrana, čime je ugrožen nastavak radova na utvrđivanju. Nastavak radova obezbeđuje se na taj način što se traže dopunska odobrenja za isplatu nadnica ili se prelivaju sredstva namenjena za druge potrebe, s tim što se kasnije dopunjavaju nastale praznine.

U vezi sa pitanjima dotura nema posebnih zapažanja.

...⁸

---

⁸ Nečitak potpis.

**IZVEŠTAJ 21. SS-BRDSKE DIVIZIJE »SKENDERBEG« OD
1. AVGUSTA 1944. KOMANDI 21. BRDSKOG ARMIJSKOG
KORPUSA O TOKU I REZULTATIMA OPERACIJE »DRAUF-
GENGER« NA PROSTORU ANDRIJEVICA — BERANE —
MURINO¹**

STROGO POVERLJIVO!

Vafen SS-brdska divizija
»Skenderbeg«
Ia, str. pov. br. 97/44.

Div. St. Qu, 1. 8. 1944

9 primeraka
5 primerak

priloga: 6

Komanda	
XXI (brd.) AK	
Prim.: 10. 8. Del. br. 2426 s. pov.	
Abt. Ia Del. br. str. pov. 942	
Broj pril. 1	

Borbeni izveštaj

o operaciji »Draufgenger«³
od 18. 7. do 28. 7. 1944

A.) *Zadatak* za operaciju »Draufgenger« bio je da se iz rejonu čelnih osiguranja na području Murina nastupa s obe strane puta Murino — Andrijevica, da bi se posle zauzimanja uzvišenja s obe strane Andrijevice dalje nastupalo radi zauzimanja Berana, izolovali logori bandi i skladišta hrane i materijala za koje se pretpostavlja da su u dolinama potoka sev.-zap. od Berana i, u sadejstvu sa albanskim graničnim osiguranjima i Više komande Crne Gore, uništile neprijateljske snage, koje se nalaze istočno od Berana (vidi naredenje K-de 2. okl. armije str. pov. op. br. 2040 od 12. 7. 44).⁴

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 278—94. U gornjem desom uglu, oko pečata, nalazi se par nečitkih parafa.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ »Draufgänger«. Ova operacija se u jugoslovenskoj istoriografiji naziva andrijevičkom operacijom. O njoj vidi i Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 681—2.

⁴ Redakcija ne raspolaze tim dokumentom.

Geh: Kommandosache!

Saffen-gebirgs-Division II
"Kanderberg"
In Verb. Nr. 57/44 gäđos.

DIV. Nr. 44, den 1.8.1944

Anzahl: 6

10 P.
Ic
Defektverteilung

Für das Unternehmen "Bedufingler"
vom 18.7. - 28.7.1944.

A.) Aufklärung für das Unternehmen "Bedufingler" SWF. aus Ge-
samt vorläufiger Sicherungen im Gebiet KURIA beiderseits Straße
KURIA - ANKILIVIA vorzustoßen, um nach Inbesitznahme des Hü-
gelrückens beiderseits ANKILIVIA zur Wagnahme von BIRANK
weiterzustoßen, dort die in den Bachtälern SW BIRANK angekom-
menen Ständen- und Versorgungsplätze auszuscheiden und die O BIRANK
stehenden Feindkräfte im Zusammenwirken mit alb. Grenzsicherun-
gen und Kšado, Mostanagro zu vernichten (s. Pr. AK. 2 in Nr.
2040 gäđos. vom 12.7.44).

B.) An Feindkräften waren bekannt:

II. Korps in KURIA mit:

1. Div. (2000 Mann) im Raum ANKILIVIA - KURIA,
2. Div. (1600 Mann) im Raum BIRANK und O davon,
3. Div. (1200 Mann) in der Verlegung aus dem Raum S PLIVIA
in den Raum S BIRANK,
17. Div. (1200 Mann) und
37. Div. (1800 Mann) im Raum S und SW PLIVIA.

Mit Eingriffen dieser Divisionen und weiterer neu herangeführ-
ter Feindkräfte (z. B. 1. Div. aus Raum SW PLIVIA) muss im Ver-
lauf des Unternehmens gerechnet werden.

C.) An albanischen Kräften standen für das Unternehmen zur
Verfügung:

Stab/Saffen-gebirgs-Division I "Kanderberg",
1. Gr. LIA-Gr. Hgt. St. z. b. v. Kuro
mit 1. Gr. A 2 sp. Geb. IV. "Kanderberg" (440 M.)
mit 1. Gr. B 2 Pr. Gr. St. Mtl. mit unterm. Lehr-Attr.
(mot.) (zusammen 770 Mann)
3. Gr. Pl. 7 (150 Mann)
11. Alb. Jg. Sgt. 7 (220 Mann)
1. Gr. LIA-Gr. V-Geb.-Jg.-Sgt. 74 (ohne III. St.) mit unterm.
4. Gr. St. A. 7 (zusammen 1500 Mann), die in
1. Gr. C (I. und II./74) und
1. Gr. D (verst. Hgt.-Streif-Gr.) gegliedert wurde.

ferner rund 1000 Mann albanische Stills.

Die Auslieferung der Kampfgruppen hat sich im Verlaufe des Ge-
fechtes geändert.

- 2 -

B.) O neprijateljskim snagama poznato je:⁵

II korpus u Kolašinu sa:

- 3. div. (2.000 ljudi) u rejonu Andrijevića — Kolašin
- 2. div.⁶ (1.600 ljudi) u rejonu Berane i istočno odatle,
- 5. div. (1.200 ljudi) u toku premeštanja iz rejona j. od Pljevalja u rejon sev. od Berana,

17. div. (1.200 ljudi) i

37. div. (1.800 ljudi) u rejonu južno i jugozap. od Pljevalja. U toku akcije treba računati sa napadima ovih divizija i drugih novodovedenih nepr. snaga (npr. 1. divizije iz rejona sev.-zap. od Pljevalja).

C.) Za akciju bile su na raspolaganju sledeće naše snage: Štab SS-brdske divizije »Skenderbeg«,

Borbena grupa »Lim—istok«: Štab z.b.V. »f. Rudno« sa Borbenom grupom »A«: 2 čete SS-brd. divizije »Skenderbeg« (440 ljudi),

sa Borbenom grupom »B«: Okl. gren. jurišni bat. sa potčinjenom Škol. bat. (mot.) (ukupno 770 ljudi), 3/7. SS-inž. bat. (150 ljudi).

Borbena grupa »Lim—zapad«: 14. SS-brd. lov. puk (bez III bat.) sa potčinjenom 4/7. SS-brd. art. puka (ukupno 1.500 ljudi), koja je bila podeljena na Borbenu grupu »C« (I i II/14. puka) i Borbenu grupu »D« (ojačana pukovska poterna četa).

Potom oko 1.000 ljudi iz albanske milicije.

Sastav borbenih grupa menjan je u toku borbi.

D.) Plan borbenih dejstava: (vidi akt SS-»Skenderbeg« str. pov. br. 73/44 od 13. 7. 44).⁷ Prema naređenju K-de 2. okl. armije, 2. faza izmenjena je utoliko što je trebalo da Borbena grupa »Lim—istok« odmah nastavi napade prema Beranama a demonstrativni manevar Borbene grupe »Lim—

---

⁵ Redakcija nije mogla da utvrdi brojna stanja pomenutih jedinica u to vreme, pošto ne raspolaže odgovarajućim podacima, ali se oni mogu uzeti kao približno tačni. Na primer: 3. NOU divizija 12. maja 1944. imala je 2.882 borca (vidi tom III, knj. 10, dok. br. 51). Što se tiče rasporeda jedinica 2. korpusa NOVJ, podaci su tačni. Bliže o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 14, 18, 20 i 23; Grupa autora, ORNJ, str. 257—9.

⁶ Druga, 5. i 17. divizija bile su u sastavu Operativne grupe divizija i samo su taktički bile potčinjene 2. korpusu NOVJ. Njihov je zadatak bio da se odmah upute, najpogodnijim pravcem, prema Srbiji zbog izuzetno teškog položaja srpskih jedinica u međurečju Toplice i Jablanice. Opširnije o tome vidi dok. br. 96; Grupa autora, ORNJ, str. 257—9.

⁷ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

zapad« prema Han-Drndirskom i Lisi⁸ trebalo je da se izvrši samo do linije Kralje — Rudo brdo — Okolišta.

E.) *Tok borbe.*

Prikupljanje borbenih grupa izvršeno je do 17. 7. ujutro u rejonu Velika — Čakor. Ono je bilo usporeno zbog toga što se

- a) put Peć — Čakor može da koristi samo kao jedno-smerni put,
- b) saobraćaj kamionima mogao vršiti samo po mraku, usled opasnosti od napada iz vazduha,
- c) istovar zbog maskirne discipline morao vršiti već na prevoju Čakor.

Od 17. 7. ujutro izviđanje preneto na meštane; utvrđeno je protezanje nepr. položaja i na zemljištu utvrđen plan borbenih dejstava.

U noći 17/18. 7. planski je zauzet polazni položaj.

18. 7. 1944.

(prilog br. 1)⁹

Borbene grupe prešle su u napad po planu i uz žilav i jak otpor neprijatelja, delimično borbom prsa u prsa, dostigle svoje ciljeve.¹⁰

Borbena grupa »A« krenula je u 4.00 časa sa linije k. 2005 — Štit, zauzela k. 1989 i u daljem napadu prema k. 1747 sprečena nepr. prodorom sa pravca Visibabe i dostigla liniju 700 m sev.-zap. i sev. od k. 1989.

Borbena grupa »B«, polazeći u 4.00 časa sa linije čelnih osiguranja 1 km severno do zap. od Murina, zauzela je, i pored žilavog nepr. otpora, Zorić, Kruševo, Ulotinu i visove k. 1441, 1261 i dostigla liniju Graovo — Luge — k. 1547.

Borbena grupa »C«, polazeći u 1.00 čas sa grebena,¹¹ slomila je nepr. otpor na k. 2111 i u teškim borbama prsa u prsa zauzimala vis po vis do linije k. 1114 — Anđelat — k. 1271.

Borbena grupa »D«, lomeći slabiji otpor neprijatelja, stigla je na Peh i tamo je predveče okružena.

Vreme: pre podne kišovito, po podne vedro.

Neprijateljska avijacija nije dejstvovala.

Komandno mesto divizije: G. Ržanica.

---

⁸ To je trig. 1877, kod Andrijevice.

⁹ Prilog 1 je skica borbenih dejstava za period od 18. do 21. jula 1944 (vidi AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 295).

¹⁰ Tada su napadnuti položaji 2. proleterske i 9. crnogorske NOU brigade (vidi tom III, knj. 10, dok. br. 82).

¹¹ Greben ispred kote 2111.

19. 7. 1944:

(prilog br. 1)

Namera: nastavljanje napada saobrazno planu. Radi otvaranja puta ka Andrijevići težište se prebacuje na zauzimanje uzvišenja istočno od Andrijevice. U tom cilju glavnina Bobbene grupe »B« u noći 18/19. 7. prebacuje se na istočnu obalu Lima.

Borbena grupa »A« zauzela je u podne, uz slabiji otpor neprijatelja, k. 1747 i 1609.

Borbena grupa »B« vršila je čišćenje zemljišta oko Visibabe i uz žilav i jak otpor neprijatelja zauzela k. 1599, 1500 i 1555, a potom izvojevala prolaz kroz klisuru Lima.

Borbena grupa »C« krenula je u napad u 3.00 časa i u 9.00 čas. zauzela Andrijeviću¹² i visove k. 1443, Zuljevo brdo. Pošto je zauzet vis, odbijeni su nepr. protivnapadi sa zapada i severa.

Borbena grupa »D« u noći 18/19. 7., uz podršku 1 čete iz Bobbene grupe »C«, razbija obruč oko Peha. Odbačena je na k. 1443 i tamo sa pravca k. 1172 žestoko napadnuta. Pri nastupu mraka izgubljena je k. 1443, ali je u žestokim borbama prsa u prsa, potpomognuta delovima Bobbene grupe »C«, u ponoć povraćena.

Vreme vedro i toplo, uveče oblačno.

Neprijateljska avijacija nije dejstvovala.

Komandno mesto divizije: G. Ržanica.

20. 7. 1944.:

(prilog br. 1).

Namera: nastavljanje napada Bobbene grupe »B« prema Beranama s obe strane Lima, s tim da borbene grupe »C« i »D« vrše zaštitu zapadnog boka. Za obezbeđenje pozadinskih veza i rasterećenje trupa koje vrše napad, upotrebiće se regrutna četa »Skenderbeg«. Miliciji u Plavu i Gusinju izdato je naređenje da nastupaju prema severu do potoka Perućica.

Borbena grupa »A« vršila je čišćenje visova k. 1671 i k. 1898 i izviđala prema Šekularu.

Borbena grupa »B« u noći 19/20. 7. vršila je pregrupisanje i prikupila se sa 1 četom na k. 1555 a sa glavinom u rejonu Andrijevice radi napada s obe strane puta ka Beranama. Na planinskom lancu k. 1599 — 1555 ostavljen je II bataljon 1. albanskog lovačkog puka radi odbrane prema severoistoku.

Glavnina Bobbene grupe »B« krenula je u napad u 13.00

¹² Bliže o zauzimanju Andrijevice vidi tom III, knj. 8, dok br. 28.

časova, zauzela Borovu glavu, Zabrdę, Trešnjevo, k. 930 i k. 1061, gde se pojačavao otpor.

Borbene grupe »C« i »D« (14. SS)¹³ odbijale su u toku celog dana jake napade neprijatelja sa zapada prema k. 1443 i Zuljevom brdu. Efikasan napad naših aviona »štuka« na Oblo Brdo i k. 1172 doneo je osetno rasterećenje.

Novodovedene regrutne čete »Skenderbeg«, koje su ušle u sastav Borbene grupe »E«, predveče su smenile II/14. SS [puka] i pojačane milicijom preuzele odbranu na liniji južno od k. 1443 — k. 1271 — Đuliće sa otpornim tačkama na k. 1547, k. 1261 i k. 1441. II/14. SS biće koncentrisan za napad 21. 7. 44. od Andrijevice prema severu ka Rujištu. Vreme vedro i sunčano.

Nekoliko nepr. lovaca i bombardera nadletalo je rejon »Draufgenger«. Naši avioni »štuke« napadali su Oblo Brdo i k. 1172.

Komandno mesto divizije: Ulotina.

21. 7. 1944:

(prilog br. 1)

Namera: nastavljanje napada Borbene grupe »B« sa težištem s obe strane puta Andrijevice — Berane; vezivanje nepr. snaga Borbenom grupom »A« i zaštita zapadnog boka »Draufgenger« borbenim grupama »C« i »D«. Dovođenjem ostalih regrutnih četa, izvlačenje I/14. SS pomoću Borbene grupe »E«.

Borbena grupa »A«, uz slabiji nepr. otpor, zauzima Jankovu gl. (k. 1566).¹⁴ Neprijatelj se povlači ka sev.-zapadu. Iz rejona Orah jaka bočna vatra na levo krilo. Napad naših aviona »štuka« na rejon Jankova gl. donosi Borbenoj grupi »A« osetno rasterećenje.

Borbena grupa »B« u 12.00 časova nastavlja napad s obe strane puta i do 14.00 časova, i pored žilavog i jakog otpora neprijatelja, zauzima k. 938 i k. 1034, a do 19 časova Trepču i k. 1014. Čete koje su napadale istočno od Lima, usled žilavog otpora i neprekidnih protivnapada iz doline Šekularske reke, vrlo malo su napredovale.

Borbena grupa »C« (II/14. SS), nastupajući sa 1 četom preko k. 1280, uz slab otpor neprijatelja zauzela je k. 1734, a sa glavninom bataljona preko k. 1482, k. 1649 i k. 1762 zauzela je Rujišta.

Borbena grupa »D« (I/14. SS i Jurišna četa) odbila je slabije napade prema Zuljevom brdu i k. 1443.

¹³ To jest: 14. SS-puka.

¹⁴ To nije kota, već trigonometar 1566.

Borbena grupa »E«, posle dovođenja novih regrutnih četa i potčinjavanja II/1. alb. lovačkog puka (bez 1 čete), 1 mitraljeskog voda i 1 minobacačke grupe 14. SS [puka] i svih jedinica milicije koje se nalaze na odseku, smeniće u noći 21/22. 7. I/14. SS puka i preuzima odbranu prema zapadu na odseku Spaljevića do Stubice.

Vreme vedro i sunčano.

Življa aktivnost nepr. lovačke avijacije. Napad naših aviona »štuka« na Jankovu gl.

Komandno mesto divizije: Ulotina.

Procena situacije 21. 7. 44. u 22.00 časa.

- 1.) Otpor neprijatelja istočno od Lima od 19. 7. znatno je slabiji. Nije poznato gde se nalaze glavne snage tamošnje nepr. grupe. Nije verovatna mogućnost da su se te snage pre napada Borbene grupe »A« povukle ka zapadu u rejon južno od Ržanice. Verovatno su se vratile u rejon istočno i neposredno južno od Berana. Treba računati sa pojačanim otporom na liniji Zagrađe — Dapsice — Zagorje. Otpor neprijatelja zapadno od Lima i dalje je jak i žilav, dok se izgleda ne očekuje naš napad na planinama dalje prema zapadu.
- 2.) Izgleda da je neprijatelj očekivao naš napad s obe strane puta za Kolašin. Nova osmatranja ukazuju da je Lisa posednuta jakim nepr. snagama. Napadi, koji su počeli još 19. 7. a 20. 7. vođeni naročitom žestinom i masovno iz rejona južno od puta Kolašin — Andrijevića, pre svega prema Zuljevom brdu — k. 1443, 21. 7. doveli su samo do neznatnih lokalnih prodora. Mora se računati sa daljim jakim napadima sa zapada i pokušajima obuhvata južno od Đulića. Pretpostavlja se da se s obe strane Lima u rejonu Berane — Andrijevića nalaze 2. i 3. divizija (prema izjavi meštana u Trepči su II i IX brigada).¹⁵
- 3.) Operacija »Draufgenger« nastaviće se po planu. Pri tome Borbenoj grupi »A«, Borbenoj grupi »Kacuber« i delovima Više komande Crne Gore dodeliće se zadatak da vezuju nepr. snage istočno od Lima, dok Borbena grupa »B«, koja je na težištu, treba da izvede odlučujući udar na Berane. Borbene grupe »C« i »D« štitiće zapadni bok Borbene grupe »B« napadom na Lubnice i preseći put neprijatelju, koji se bude povlačio iz Berana prema zapadu. Borbena grupa »E«, novoformirana od dovedenih regrutnih četa SS-brd. divizije »Skenderbeg« (500 vojnika) biće u odbrani na liniji Slatina — Kralje — k. 1443 — Đuliće obezbeđu-

¹⁵ Vidi tom III, knj. 8, dok. br. 28.

jući puteve za dotur i pomoću poternih odreda vezivaće nepr. snage. Za obezbeđenje puteva za dotur istočno od Đulića prema jugu nema raspoloživih snaga izuzev nepozdane milicije.

- 4.) Da bi neprijatelj bio gonjen u stopu predložiće se da se što pre angažuje 1. brdska divizija i to iznenadno, maskirano i po borbenim grupama namesto planske koncentracije, tako da se ne primeti odlazak 1. brdske divizije i na jugu.

22. 7. 1944.:

(prilog br. 2).¹⁶

Borbena grupa »A« u 9.30 časova napadnuta je od neprijatelja, navodno jačine 4.000 ljudi.¹⁷ Neprijatelj je još u toku noći neprimetno zauzeo k. 1747 i k. 1989 i istočno od Kaludre prodro kroz liniju osiguranja milicije na albanskoj granici u pravcu Hađevića i Čafa Ebres.

Borbena grupa odbijala je napade nadmoćnijeg neprijatelja, dobro naoružanog naročito automatskim oružjem, potpomognutog vatrom od najmanje 8 srednjih minobacača, 1 brdskog topa i 1 pa topa 2 cm. U 15.30 časova, borbena grupa, vodeći teške borbe uz obostrane visoke gubitke, povukla se u pravcu k. 2005 i tamo — uz jak pritisak neprijatelja — posela prihvatni položaj.

Čim je neprijatelj počeo da napada, milicija se razbežala. Prve nepovoljne vesti o povlačenju borbene grupe do linije k. 2005 — Štit, stigle su u diviziju 22. 7. u 22.00 časa. U svanuće 22. 7, neprijatelj je iz Šekularske doline otpočeo sa jakim napadima na delove Borbene grupe »B« istočno od Lima, odbacio 1. četu, koja je bila u odbrani na Borvojoj gl., u dolinu Lima i produžio sa napadima prema k. 1555, zauzevši taj vis po odbacivanju albanske posade. I zapadno od Lima neprijatelj je vršio žestoke napade sa severa i sev.-zapada prema k. 1014, koji su delimično bili odbijeni borbom prsa u prsa. Planirani napad glavnine Borbenih grupa »B« i »D« je odložen, da bi se pre svega povratila uzvišenja istočno od Lima. U protivnapad su upućeni: sa Lukinog Vira 3. četa 7. SS- inž. bataljona prema istoku, iz Andrijevice Poterna četa /14. SS

¹⁶ Prilog br. 2 je skica borbenih dejstava za 22. juli 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 296).

¹⁷ Reč je o protivnapadu 2. proleterske i 17. NOU divizije radi sprečavanja neprijateljskog prodora od Andrijevice prema Beranama. Bliže o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 32, 33 i 39.

Po naređenju Štaba 2. korpusa NOVJ od 21. jula 1944, tome protivnapadu 2. i 17. divizije sadejstvovala je i 3. NOU divizija na svome sektoru, tj. prema Andrijevi (tom III, knj. 8, dok. br. 34).

[puka] preko Sućeske ka k. 1443 i 2. [četa] 14. SS [puka] preko Seoce ka k. 1555. Posle teških borbi predveče su povraćena uzvišenja istočno od Andrijevice. Komandovanje na odseku k. 1599 — Borova gl. preuzeo je I/14. SS [puka].

Odbijeni su ponovni jaki napadi neprijatelja na k. 1014.

Borbena grupa »C« (II/14.SS), kojoj je dodeljena 1/14. SS [puka] radi zaštite levog boka na k. 1649, nastupala je sa 1 četom od k. 1734 prema k. 1473. Odbijeni su nepr. napadi vođeni sa zapada prema k. 1649 u pravcu levog boka.

Borbena grupa »E« u toku celog dana i noći odbijala je nepr. napade u obe strane puta Kolašin — Andrijevice prema k. 1443, k. 1271 i k. 1094. Tom prilikom naročito su se istakli mladi SS- regruti. Jedan prodor na k. 1094 očišćen je odlučnim protivudarom. Većina milicionera, pod zaštitom mraka, napustila je položaje.

Vreme vedro i sunčano.

Življa aktivnost nepr. avijacije.

Komandno mesto divizije: Ulotina.

Procena situacije 22. 7. 44. u 22.30 časa

- 1.) Neprijatelj i dalje vrši napade na sve borbene grupe. Naši napadi morali su se obustaviti i jedinice pregrupisati za odbranu. 500 bandita napalo je Borbenu grupu »A« kod k. 1566 i ova je odbačena na polazni položaj k. 2005 — Stit (5 km sev. ist. od Murino). Prema izveštaju milicije, izgleda da su banditi u rejonu jugoistočno od Kaludre probili liniju osiguranja milicije na albanskoj granici u pravcu istoka.
- 2.) Naš protivnapad na nepr. grupu južno od Rijeke Marsenića obustavljen je usled jakog otpora neprijatelja i jedinice su prešle u odbranu na liniji k. 1599 — 1500 — 1443 — Lukin Vir. Neprijatelj je poseo Mezgalje i Rijeku Marsenića. Pretpostavlja se da je neprijatelj u ovom rejonu jačine oko 400 ljudi.
- 3.) I dalje traju napadi neprijatelja prema levom krilu Borbene grupe »B«. K. 1014 još je u našim rukama.
- 4.) Prema Borbenim grupama »C« i »E« slabiji napadi neprijatelja.
- 5.) Prema izjavama zarobljenika i zaplenjenim dokumentima, u rejonu sev. i sev.-zap. od Trepče nalaze se: II brig., III brig. (2. div.) i celokupna 3. divizija. Borbenim izviđanjem Kacubera utvrđeno je da neprijatelj i dalje jakim snagama drži rejon istočno od Berana. Prema saopštenju Više komande Crne Gore, osmotrena je jedna nepr. kolona na maršu u pravcu Berana jačine oko 1.000 ljudi. Treba pret-

postaviti da se u rejonu »Draufgengera« nalazi ukupno: nepr. grupe za napad istočno od Lima prema jugu — 2 brigade. U rejonu Berane — Lubnice — Trepča 5 brigada (2 iz 2. divizije, 3 iz 3. div.). S obe strane puta Andrijevića — Kolašin najmanje po 1 brigada severno i 1 brigada južno od puta.

- 6.) Prema gledištu divizije, kod ovih napada se ne radi o protivnapadima usmerenim protiv snaga »Draufgenger« nego o naveliko zasnovanim operacijama.
- 7.) SS-»Skenderbeg« namerava da drži dostignutu liniju Planinica — k. 2005 — Štit — Visibaba — k. 1599 — 1500 — 1443 — Lukin Vir — Trepča — k. 1014 — k. 1473 — k. 1734 — k. 1762 — k. 1649 — k. 1482, a odavde će Borbena grupa »E« držati liniju obezbeđenja, da bi se na taj način dobio povoljniji polazni položaj za operaciju »Ribecal«¹⁸. Koncentracija crvenih omogućava, ako se najhitnije dovede 1. brdska divizija i snage upotrebe u vidu klešta sa linije Kacuber — Petnica s jedne strane i od Andrijevice preko Lubnice ka Beranama s druge strane, da se okruže i unište preko 2 divizije.
- 8.) Obrazovanje linije obezbeđenja istočno od Lima pomoću 2 novodovedene regrutske čete »Skenderbeg« koje treba da stignu 23. 7. pre podne.
- 9.) Pošto odbrambeni front istočno od Lima i južno od puta Andrijevića — Kolašin gotovo isključivo drže regrutske čete bez podrške teškog naoružanja i sredstava veze, da se nastavi »Draufgenger« po mogućstvu bez dovođenja većih pojačanja.

Noć 22/23. 7. 1944.

Na osnovu procene situacije, planirana je upotreba regrutskih četa, koje su trebale da stignu verovatno 23. 7. ujutro, na Visibabi. Oko 22.00 časa upućena je 3/14. SS od Murina preko k. 1635 radi posedanja linije Štit — Bare. Severno od k. 1635 četa je naišla na neprijatelja i odbačena na k. 1635.

U 3.00 časa primljen je izveštaj iz Borbene grupe »A« da se i dalje povlači prema prevoju Čakor. Jače nepr. snage su pokušale da na k. 2005 obiđu Borbenu grupu »A« i da na taj način stignu na Čakor.¹⁹ Pošto tamo nije bilo ni-

¹⁸ Vidi dok. br. 99, 104 i 108.

¹⁹ Prema zapovesti Štaba 2. korpusa NOVJ od 23. jula 1944, Srednja kolona (5. NOU divizija i 4. proleterska brigada) imala je zadatak da napada i razbije neprijatelja na pravcu Planinica — Vaganica — Čakor, dok je Desna kolona (2. proleterska divizija bez jedne brigade) imala za cilj zatvaranje pravca Rujište — Turija — Trepča — Gradina, i, posle izbijanja Srednje kolone na Čakor, gonjenje ne-

kakvih jedinica za osiguranje i postojala opasnost da neprijatelj bez borbe zauzme Čakor, to se Borbena grupa »A« tamo povukla. Nadalje, primljen je izveštaj od jedinica koje vrše dotur da se put Čakor — Murino nalazi sa severa pod mitraljeskom i puščanom vatrom.

Procena situacije 23. 7. 44. u 6.00 časova

- 1.) Izveštajem I bataljona 1. alb. lovačkog puka potvrđen je prodor neprijatelja na položaju milicije. 22. 7. pre podne neprijatelj je zauzeo k. 1856 i k. 1714 i produžava nastupanje prema istoku. Borbena grupa »A« odbačena na prevoj Čakor. Nepr. jedinice ispred Bobbene grupe »A« su jače nego što se pretpostavljalo, javljeno je da su jačine 4.000 (?) ljudi. Prema tome, u rejonu jugoistočno od Berana verovatno su 5. i 17. divizija.²⁰ Neprijatelj je već zauzeo Štit i k. 2005. Postoji verovatnoća napada neprijatelja prema Veliki i Murinu, kao i prekida puta Čakor — Murino. Treba računati sa daljim koncentracijama nepr. snaga ispred ostalih odseka divizije, naročito severno i zapadno od Andrijevice. Prema izjavama zarobljenika, najveći deo artikala za snabdevanje i štabova već je evakuisano iz Berana.
- 2.) Od naših snaga Borbena grupa »A« na Čakoru pretrpela je velike gubitke i može se pojačati tek 24. 7. dolaskom novih regrutnih četa. Ova grupa nije u stanju da osigurava vezu do divizije. Nasuprot tome postoji opasnost da će i ona biti odsečena od strane neprijatelja koji se nalazi severno od Čakora.
- 3.) a) Glavne snage operacije »Draufgenger« mogu da nastave napad na Berane, bez obzira na odbranu u pozadini, da bi se ispunio zadatak. Berane bi moglo da bude u našim rukama verovatno 24. 7. Divizija bi tada bila odsečena od svih veza, dok bi se vezane nepr. glavne snage istovremeno približile Sandžaku. Pri premeštanju neprijatelja putevima koji iz Berana izvode ka severu i jugu, postojala bi opasnost da se oko 100 motornih vozila, koja se nalaze u okruženju, ne bi moglo vratiti do naših položaja. S druge strane može se sa sigurnošću pretpostaviti, da je neprija-

---

prijatelja u pravcu Andrijevice. U isto vreme, Desna bočna kolona (5. i 9. crnogorska brigada i Dopunski bataljon 2. korpusa) imala je zadatak da napada neprijatelja u pravcu Murina, dok je Leva kolona (17. divizija) dejstvovala delom snaga prema Rugovu i Čakoru (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 36).

²⁰ Bliže o rasporedu tih divizija, u to vreme, vidi tom III, knj. 8, dok. br. 35 i 38 i knj. 10, dok. br. 82.

telj evakuisao svoje baze i da će napad na Berane udariti u prazno.

b) Povlačenjem klina napada do linije Lim — visovi s obe strane Andrijevice i prelaskom tamo u odbranu, 14. SS biće na raspolaganju i moći će borbom da očisti pozadinu divizije. Time će se vezivati jake nepr. snage van sandžacke granične zone bez mogućnosti da se na to utiče. Osim toga, visovi pružaju povoljan polazni položaj za docnije nastavljanje operacije »Draufgenger« odnosno za zamah operacije »Ribecal«.

Divizija se odlučila da se izvrši ova druga mogućnost.

23. 7. 1944:

(prilog br. 3)²¹

Borbena grupa »A« odbijala je slabije napade neprijatelja i sa jednom novodovedenom regrutnom četom »Skenderbeg« pojačala glavnu borbenu liniju na liniji k. 2110 — k. 2077 — k. 1849 — k. 2046. 3/14. SS [puka] povučena je sa k. 1635 na jugoistočnu ivicu Kruševa radi odbrane nepr. napada sa pravca istočno od Murina.

Nekoliko napada neprijatelja na Borbenu grupu I/14. SS i borbene grupe »B« i »C« odbijeno je. U 10.00 časova Borbena grupa »B« planski se povukla na liniju k. 938 — 1034. Počev od 12.00 časova prebacivani su u Grudice štab 14. SS i 1/14. SS, koja je izašla iz sastava Borbene grupe »C«. Već u kasnim večernjim časovima 1/14. SS stigla je do Visibabe i istu zauzela.

Počev od 20.30 časova povučene su Borbene grupe »B« i »C«, kao i desno krilo Borbene grupe »E« na liniju k. 1555 — k. 930 — Peovac — Zuljevo brdo — k. 1443. II/14. SS [puka], koji je na taj način bio na raspolaganju, upućen je kao pojačanje posadi na Visibabi i za ponovno zauzimanje linije k. 2005 — Štit i čišćenje pravca za dotur Murino — Čakor.

Oslobodeni delovi II/ 1. alb. lov. puka treba sa 1. četom da posednu k. 1547 a sa ostalim četama da pojačaju glavnu borbenu liniju Borbene grupe »E« u rejonu s. Đuliće.

Borbena grupa »E« potčinjena je Borbenoj grupi »Rudno« (ranije: »Lim — istok«).

Vreme vedro.

Življa aktivnost nepr. avijacije, naročito u rejonu severno i sev.-ist. od Berana.

²¹ Taj prilog je skica dejstava za 23. juli (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 297).

Pa artiljerija (Grenad. jurišnog bataljona) oborila je jedan lovački avion.

Komandno mesto divizije: Ulotina.

24. 7. 1944:

(prilog br. 4).²²

Namera: Borbena grupa »Rudno« (borbene grupe« »B« i »E«) u odbrani na položaju Andrijevića — Đuliće a 14. SS [puk] napada iz rejona Visibaba — Murino radi uspostavljanja veze sa Borbenom grupom »A« i čišćenja puta koji služi za dotur.

U ranim jutarnjim časovima 24. 7. situacija se izmenila i to: na Visibabu je do 6.00 časova iz ojačanog II/14. SS [puka], koji je u toku povlačenja bio izvučen, stigao samo štab sa 7. četom i zbog toga odgođen je napad 14. SS [puka].

U svanuće žestok napad neprijatelja sa severa i sev. istoka prema Visibabi.

3/7. SS-inž. bataljona, koja se povlačila sa Borove gl. ka k. 1555, radi smene Borbene grupe I/14. SS [puka], iznenada je napadnuta i odbačena u dolinu Lima kod Trešnjeva. Četa se vodeći borbu morala probijati do Andrijevića. Borbena grupa I/14. SS [puka], ne čekajući da bude smenjena 3/7. SS-inž. bataljona i jednom četom II/1. alb. lov. puka, ostavljajući samo slabija osiguranja na liniji k. 1599—1555, umesto da je napadala na k. 1609 — k. 1989, kao što je bilo naređeno, spustila se u dolinu Lima, da bi iz Murina zauzela k. 1989. Čim je glavčina Borbene grupe I/14. SS otišla, neprijatelj je zauzeo greben k. 1599 — k. 1555. Pod zaštitom mraka, probili su se delovi nepr. snaga nepoznate jačine kroz front Borbene grupe »Rudno«, proterali osiguranja na k. 1547, 1261, 1441 i Stubica — Zeletin i utvrdili na samom grebenu. Time je neprijatelj u stvari probio glavnu borbenu liniju divizije, koja se bila organizovala za kružnu odbranu, razdvojio diviziju na 2 grupe i ovladao putem Murino — Andrijevića i celom dolinom Lima.

Divizija izdaje naređenje:

Napad 14. SS [puka], koji je bio predviđen, otpada. Delovi 14. SS koji su na Visibabi treba ovu da drže po svaku cenu. 2 čete 14. SS, koje se još nalaze u Andrijeviću, odmah će otuda izvršiti napad na k. 1555 i zauzeti greben k. 1599 — 1555. Štab divizije, ojačan razbijenim delovima Borbene

---

²² To je skica dejstava za 24. juli (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 298).

grupe »E« i 3/14. SS preći će u odbranu na liniji Luge — neposredno istočno od grebena k. 1261 — k. 1441 — greben u produženju ka zapadu do neposredno istočno od Kruševa, dok će Pukovska poterna četa 14. SS [puka] napadati od Ulotine preko k. 1261 na k. 1547. Borbena grupa »Rudno« biće u odbrani na dosadašnjem položaju i potpomagati napad Poterne čete 14. SS [puka] napadom jedne udarne grupe iz Andrijevice prema k. 1547.

Tok borbenih dejstava 24. 7. 44:

Borbena grupa »A« (situacija nije bila poznata diviziji): Od 1.00 čas neprijatelj vrši napad na vis k. 2110 i k. 1777. Usled odstupanja milicije, visovi su izgubljeni. Povraćeni su tek oko 8.30 časova napadom jedne regrutske čete »Skenderbeg« koja je stigla u ranim jutarnjim časovima. Odbijeni su lokalni napadi neprijatelja koji su trajali preko celog dana. Ponovljeni napadi neprijatelja jačine do 400 ljudi, sa severa i istoka prema Visibabi, potpomognuti artiljerijom i minobacačima, odbijeni su delimično borбом prsa u prsa a lokalni prodori očišćeni.

3. četa Gren. jur. bataljona, 5. i 6. četa 14. SS, i pored jakog otpora neprijatelja, uspele su, vodeći borbu, da se popnu na uzvišenja istočno od Andrijevice i u 14.30 časova zauzmu k. 1555. Nastavljanje napada prema visu istočno od k. 1555 nije bilo moguće zbog gubitka 2 komandira četa i nadmoćnijeg neprijatelja. Pošto je Borbena grupa »B«, usled neprekidnih napada sa zapada prema Andrijevici, vodila teške borbe, to je 3. četa Gren. jurišnog bataljona odmah ponovo vraćena u Andrijevicu.

Borbenu grupu »Rudno« neprijatelj je neprekidno napadao sa nadmoćnijim snagama, potpomognut minobacačima, artiljerijom i 7 bombardera i naročito dobro naoružan automatskim naoružanjem, prema k. 930, Andrijevici, Zулjevom brdu, k. 1443, k. 1271 i k. 1094. U žestokim borbama prsa u prsa, prodori su očišćeni. U kasnim popodnevним časovima morala se k. 930 napustiti. Oko 19.00 časova, 300 bandita, u ponovljenom napadu, prodrlo je do k. 1443 i izbilo do južne ivice Andrijevice.²³

---

²³ Taj napad u pravcu Andrijevice izvršila je 2. proleterska divizija (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 40), dok su jedinice 3. NOU divizije vršile napad u pravcu Murina i Plava a delom snaga (9. crnogorska brigada) obezbeđivale napad 2. proleterske divizije u pravcu Andrijevice (tom III, knj. 8, dok. br. 41). Deveta brigada je izvršavajući taj zadatak ušla u Andrijevicu 24. jula, zajedno sa 3. srpskom brigadom 2. proleterske divizije (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 44, knj. 10, dok. br. 82).

Napad *Poterne čete 14. SS [puka]* zaustavljen je jakom vatrom sa k. 1261 i k. 1574, pošto Borbena grupa »Rudno«, usled sopstvene teške situacije, nije mogla da potpomogne njen napad. U 15.00 časova, u nadi da će se visovi s obe strane Lima istočno od Andrijevice moći povratiti još u toku popodneva, to je borbenim grupama saopštena namera divizije da će se po padu mraka povući na liniju k. 1555 — k. 1547 — k. 1261 — k. 1441 — Zeletin. U 18.00 časova izdato je naređenje Borbenoj grupi »Rudno«, da se, zajedno sa svim ranjenicima, vozilima i opremom, probije do linije osiguranja Borbene grupe Štaba divizije Luke — Luge — neposredno istočno od k. 1547 — k. 1261 — k. 1441 — Kruševo i sa svim delovima prođe kroz klisuru Lima, dok će Borbena grupa na k. 1555 štititi povlačenje Borbene grupe »Rudno« na severu a potom, u sva-nuće, pod vatrenom zaštitom celokupne divizije probiti se na Visibabu. Usled gubitka radio-stanice, to naređenje nije preneto Borbenoj grupi »Rudno«. Naređenja Borbene grupe »Rudno«, usled prekida radio-veze i pošto su izgignuli i svi kuriri, nisu stigla do Borbene grupe »E«, dok je, zbog istih uzroka, samo polovina teksta stigla do Borbene grupe na k. 1555.

Čim se počeo spuštati mrak, na osnovu izdatog naređenja, probijala su se sva vozila sa svim ranjenicima i materijalom Borbene grupe »Rudno« pod zaštitom 3/7. SS-inž. bataljona, otvarajući vatru na sve strane, čime su držali neprijatelja u šahu, od Andrijevice kroz klisuru Lima do linije osiguranja Borbene grupe Štaba divizije. Potpuno su izgubljena samo 2 kamiona. Pošto su evakuisana sva vozila, Borbena grupa »B«, zadržavajući pritisak neprijatelja koji je snažno nadirao, probijala se borbom kroz neprijateljske grupe koje su izvršile prodor, i na k. 1547—1261 posela nov položaj za kružnu odbranu.

Delovi II/1. alb. lov. puka, koristeći pogodnosti zemljišta i vođeni milicionerima, koji dobro poznaju terenske prilike, bez značajnijeg otpora, napuštajući svoja art. oruđa i minobacače, povukli su se sa svojih položaja i preko k. 1441 stigli na liniju osiguranja Borbene grupe Štaba divizije.

Pošto Borbena grupa »E« nije primila naređenje za povlačenje, to je protivudarom povratila k. 1443 i na visovima k. 1443, 1271 i k. 1094 posela položaj za kružnu odbranu odbijajući neprekidne jake napade bandita.

Vreme: oblačno.

Aktivnost nepr. avijacije neznatna.

Naši avioni »štuka« bacali su municiju i hranu.
Komandno mesto divizije: Ulotina.

25. 7. 1944.:

(prilog br. 5).²⁴

Borbena grupa »A« (situacija nije bila poznata diviziji). Počev od 24. 7. 44. u 23.00 časa, neprijatelj ponovo vrši napade na greben k. 2077 — 1777. Uspeo je da zauzme nekoliko gnezda u kojima su grupe pružale otpor i da se približi prevoju na udaljenju od 400 m. Prodor je blokiran. Oko 1.30 čas, nadmoćnije nepr. snage vrše napad sa severa i zapada na greben k. 2077 — 1777 i sa zapada i juga na visove južno od prevoja Čakor. Napad neprijatelja potpomagan je jakim minobacačkom i mitraljeskom vatrom i protivtenkovskim puškama. Vis 500 m istočno od k. 2046, koji je trebalo da drže albanski žandarmi, pao je bez borbe u nepr. ruke i nepr. je uspeo da na nekoliko mesta prodre u glavnu odbrambenu liniju. Usled gubitka inače malog broja nemačkih viših i nižih starešina, grupe su se postepeno sve više povlačile, tako da se posle 3.00 časa prevoj nije više mogao održati. Delovi koji su odstupali prihvaćeni su u rejonu Kućišta i tu, s obe strane ovog mesta, ponovo raspoređeni za odbranu.

Namera divizije za 25. 7. 44. za delove koji vode borbu u rejonu Ulotine:

Prihvatanje svih borbenih grupa na položaju Ulotine, organizovanom za kružnu odbranu, sređivanje i pregrupisanje jedinica.

Borbena grupa »Visibaba« i u toku noći i po danu odbijala je nekoliko žestokih napada neprijatelja.

Borbena grupa na k. 1555 (2 čete 14. SS [puka]) u jutarnjim časovima, pod zaštitom Borbene grupe »B« na k. 1547, povukla se u dolinu Lima i dodeljena 14. SS [puku] na Visibabi.

Borbena grupa »B« primila je naređenje da se 25. 7. pre podne povuče na liniju osiguranja Luke — Luge — prema zapadu do s. Kruševo i da se na toj liniji organizuje za odbranu. Pošto je odbijeno nekoliko lokalnih napada neprijatelja, povlačenje i organizovanje za odbranu planski je sprovedeno. Da bi se uštedele snage, odustalo se od planiranog napada na Zeletin, koji je poseo neprijatelj.

Borbena grupa »E« (situacija kod Borbene grupe »E« diviziji nije bila poznata. Pretpostavljalo se da se povukla u pravcu Plava). U toku noći i pre podne odbijala je žestoke

---

²⁴ To je skica dejstava za 25. juli (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 299).

napade neprijatelja, koje je vršio sa nadmoćnijim snagama, uz podršku minobacačke i art. vatre. Ovom odbranom data je mogućnost diviziji da izgradi odbrambenu liniju. Tek oko 11.00 časova, kada je komandant borbene grupe utvrdio da su se ostali delovi divizije morali povući, on je otpočeo povlačenje sa svojim regrutima boreći se na sve strane, uz obostrane velike gubitke, preko k. 1441 na divizijski položaj, organizovan za kružnu odbranu. U toku tog povlačenja borbena grupa je bila rasterećena napadom jedne čete iz Ulotine prema k. 1441. II/1. alb. lovačkog puka, zajedno sa svim milicionerima, prikupljen je u s. Murino, koje je neprijatelj ponovo napustio i upotrebljen za odbranu rejona Pepići — Murino. Predveče se ova borbena grupa, jačine 500 ljudi, ne pružajući otpor napadima neprijatelja, povukla u pravcu Plava.

Vreme: vedro.

Aktivnost nepr. avijacije neznatna. Snabdevanje je vršeno pomoću naših »štuka«.

Komandno mesto divizije: Kruševo.

26. 7. 1944:

(prilog br. 6).²⁵

Namera: grupisanje i pripreme za napad u pravcu istoka
27. 7. 44.

Izuzev obostrane izviđačke aktivnosti i minobacačke i art. vatre, nije bilo većih borbenih dejstava. Na putu Murino — Kućište, neprijatelj je digao u vazduh i porušio mostove i postavio drumske prepreke bez da ga je divizija u tome mogla bitnije da ometa.

Sa starešinama pretresan je plan napada za 27. 7. 44.

Vreme: vedro.

S obzirom na neznatnu aktivnost nepr. avijacije, naše »štuke« vršile su snabdevanje jedinica.

Komandno mesto divizije: Kruševo.

27. 7. 1944.:

(prilog br. 6).

14. SS [puk], ostavljajući 2 čete radi osiguranja na liniji Visibaba — Graovo, u 0.00 časova, sa II bataljonom vrši iznenađan napad na položaj Štit — k. 2005 i isti zauzima iako je neprijatelj bio jak, ali nije pružao žilav otpor. 3/14. SS još u toku noći 25/26. 7. zauzima k. 1221 i Murino i odatle preko k. 1635 napada Štit.

---

²⁵ Taj prilog je skica dejstava od 26. do 28. jula 1944 (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 300.

Pukovska poterna četa 14. SS vrši napad iz Murina duž puta prema Čakoru i zauzima greben istočno od G. Ržanice.

Borbena grupa »Rudno« u noći 26/27. 7. povukla se na greben sev. do zap. od Kruševa i u svanuće sa 1 četom zauzima Pepiće i k. 1300.

Borbena grupa »E« osiguravala je kretanje borbene grupe na liniji Kruševo — Murino prema zapadu.

3/7. *SS-inž. bataljona* do 19.00 časova izgradila je privremeni most preko Lima tako da se, po prelazu svih vozila preko Lima, linija odbrane mogla povući ka zapadu do linije Stit — k. 1635 — Murino — k. 1221.

Vreme: vedro.

Nepr. avijacija nije dejstvovala.

Naši avioni »štuka« vršili su snabdevanje vazдушnim putem.

Komandno mesto divizije: Krivać.

28. 7. 1944:

(prilog br. 6).

Uz odbranu prema zapadu nastavljen je u svanuće napad prema istoku, gde je neprijatelj pružao slabiji otpor. *SS-14* u 11.00 časova nastupajući preko Planinice ponovo je uspostavio na Čakoru vezu sa čelnim delovima za osiguranje 222. dopunskog bataljona.

Gren. jurišni bataljon zauzima k. 1089 i organizuje odbranu linije Murino — k. 1221 — k. 1300 — k. 1174 — k. 1089.

Borbena grupa »E« vrši čišćenje terena u rejonu s. Velike a samu Veliku, po dobivenom naređenju, ruši do temelja, jer je dokazano da je stanovništvo Velike održavalo vezu sa banditima i u toku operacije »Draufgenger« vršilo kuirsku i špijunsku službu u korist neprijatelja.

Situacija kod neprijatelja u akciji »Draufgenger«

Pretpostavlja se da su u rejonu »Draufgenger« za vreme operacije bile glavne snage 6 nepr. divizija.²⁶

a) Protivnapad sa pravca jugoistočno od Berana prema liniji Murino — Čakor vršile su verovatno 2 divizije, pri čemu je 17. divizija dejstvovala prema Čakoru (na pa-

²⁶ i ²⁷ Taj podatak o broju divizija nije bio tačan. U rejonu operacije »Draufgenger« nalazile su se samo 4 divizije: 2, 3, 5. i 17. Međutim, do ove pogrešne procene je došlo zato što nemačke komande nisu znale za manevar 2, 5. i 17. divizije, pa su tako mehanički došle do broja od 6 divizija (vidi objašnjenje 19 u ovome dokumentu).

pirima nađenim kod poginulih nepr. ljudi nalazi se štambilj VI bosanske udarne brigade) a 5. divizija (prema izjavama zarobljenika) prema Visibabi. Nadalje tamo je dejstvovala i II majevička brigada. Delovi ovih divizija ili jedne od ovih, napadali su u pravcu juga prema Plavu.

- b) U rejonu Andrijevice — Berane bile su u odbrani 2. divizija (prema izjavama zarobljenika II i III brigada) i 3. divizija. Treba pretpostaviti da su protivnapad vršile obe divizije.
- c) Protivnapad jugozapadno od Andrijevice vršile su 2 divizije, od kojih jedna prema grebenu južno od Andrijevice a druga udar u pravcu Đuliće — Plav. Ne postoje podaci, koje su jedinice u pitanju.²⁷ Kod Plava se pojavila Plavska muslimanska brigada.

Pošto su protivnapadi vršeni jednovremeno na sva 3 odseka, to nije bilo moguće da jedna te ista divizija bude angažovana u 2 razne udarne grupe.

F.)

Naši gubici
18. 7 — 28. 7. 44.

jedinica	poginulo					ranjeno					nestalo				
	O	P	V	A	D	O	P	V	A	D	O	P	V	A	D
14. SS-brd. lov. puk	—	4	31	—	—	2	13	101	—	—	—	—	5	—	—
Gren. jur. brig.	1	5	14	—	2	4	21	84	—	5	—	2	16	—	3
III/2. SS [puk] »Skenderbeg«	1	1	6	—	—	1	3	22	—	—	1	—	—	176	—
Regrutska četa »Skenderbeg«	1	3	2	21	—	3	2	—	24	—	—	4	4	237	—
3/7. SS-inž. bataljona	—	1	6	—	—	—	4	14	—	—	—	—	1	—	—
Štab divizije »Skenderbeg«	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3	—	1
UKUPNO:	3	14	60	21	2	10	43	221	24	5	1	7	29	413	4

1.) *Napomena:*

- O — oficir,
 P — podoficir,
 V — vojnik,
 A — albanski vojnici
 D — dobrovoljci.

- 2.) Može se računati, da se kod 1/3 — 1/2 nestalih III/2. SS i Regrutske čete »Skenderbeg« radi o ljudstvu iz razbijenih jedinica i da se nalaze kod tuđih jedinica ili su na maršu preko planina.
- 3.) Albanske oružane snage i milicija imali su ukupno oko 20 gubitaka.

G.) *Gubici u oružju i opremi*

18. 7 — 28. 7. 44.

Oružje i oprema	14. SS [puk]	Gren. jur[išna] brig[ada]	III/SS-2 („Bor- man“)	3./7. SS inž. bat.	Regrutska četa „Skender- beg“	Štab divi- zije
mitraljeza	—	2	6	—	—	—
puškomitralj.	—	—	14	5	14	—
srednjih mi- nobacača	—	1	6	—	—	—
lakih minoba- cača	—	—	2	—	—	—
pušaka	6	—	185	8	298	—
noževa	6	—	155	—	94	—
pištolja	3	—	20	2	40	4
signalnih						
pištolja	2	—	20	6	3	—
automata	1	4	13	4	26	1
minobac. cevi	2	—	5	2	—	—
lafeta	—	—	8	—	—	—
mitralj.						
sanduka	13	—	170	—	120	—
radio-stanica	—	1	3	—	—	—
korpe za nošenje	—	—	12	—	—	—
btr. durbin	—	—	1	—	—	1
mitralj. cevi	4	—	60	—	—	—
samari	—	—	57	—	—	—
putn. automobila	—	—	1	—	—	1
kamiona	—	4	1	—	—	2
brd. topova	2 (1 se survao, kod drugog prsla cev)					—

1.) Gubici u oružju i municiji mogu se raščlaniti na:

- a) uništenja proizašla dejstvom neprijatelja,
- b) usled gubitka posluge,
- c) usled uništenja okružene borbene grupe.

Sa znatnim smanjenjem napred navedenih brojeva, naročito ručnog vatrenog oružja, može se računati po dolasku ostalih razbijenih jedinica.

2.) U ovaj pregled nisu uneti podaci gubitaka milicije i albanskih oružanih snaga.

H.) *Gubici neprijatelja*

18. 7 — 28. 7. 44.

1.) *Gubici:*

<i>poginulo:</i>		<i>ranjeno:</i>		<i>zarobljeno:</i>
<i>izbrojano</i>	<i>ocenjeno</i>	<i>izbrojano</i>	<i>ocenjeno</i>	
617	600	79	150	6

2.) *Gubici u oružju i municiji:*

(zaplenjeno)

mitraljeza	1
puškomitraljeza	17
pušaka	17
lakih minobacača	1
mitralj. magacina	22
lafeta za mitraljeze	1
automata	1
pištolja	2
rovovskih radio-stan.	1
pešad. municije	11.360
municije za automate	2.900
granate za minobac. 8 cm	191
art. municije	34
ručnih bombi	31
munic. sanduka	4
mitralj. cevi	1
minobac. levaka	1
konja sa samarom	1
pisacih mašina	1

Gubici neprijatelja proizašli našom avijacijom, teškim naoružanjem kao i za vreme povlačenja, nisu uračunati.

I.) *Zaključna ocena:*

1.) *Neprijatelj:*

U operaciji »Draufgenger« nisu više učestvovali banditi u dosadašnjem smislu, nego se radilo o trupi, jedinstveno uniformisanoj na engleski način, vrlo dobro opremljenoj i obučenoj, pod upadljivo dobrim rukovodstvom. U automatskom naoružanju neprijatelj je bio daleko nadmoćniji u poređenju sa našim jedinicama. Na 4—5 njihovih boraca dolazio je jedan engleski mitraljez, dok je velika većina bila naoružana automatima. Neprijatelj je malo upotreb-
ljavao pušчанu vatru i ova je većinom bila karakteristična za naše jedinice.

Neprijateljsko rukovodstvo pravilno je uočilo da mi nemamo dovoljno snaga za osiguranje puteva za dotur. Koristeći zemljište, koje je bilo naročito pogodno za to, neprijatelj je preduzimao, pravilno ceneći te okolnosti, sa težištem na prevoj Čakor, masivan udar u naše duboko zaleđe, sa ciljem, da se put kojim se vrši snabdevanje, rušenjem mnogobrojnih mostova, trajno onesposobi za saobraćaj.

Očevidno je da je selo Velika, naseljeno Crnogorcima, na odgovarajući način neprijatelju pružalo pomoć. Prema izjavi jednog zarobljenika iz Velike, tamo su ponovo boravila propagandna odeljenja bandita i zavrbovali su 20 mladih Crnogoraca. Stanovništvo nije nikada izveštavalo o dolasku ovih crvenih propagandnih odeljenja. Tako isto nisu obaveštavali o prelasku mladića na stranu bandita i odlasku u Crnu Goru. U odbrani, neprijatelj se borio žilavo i ogorčeno i stalno pokušavao da izgubljeno zemljište povрати protivudarima.

U napadu, neprijatelj je primenjivao taktiku da sa odeljenjima naoružanim automatima i velikim brojem mitraljeza izvrši prodor i da glavnim snagama mesto prodora što više produbi a ne proširi, da bi u daljem toku mogao da dejstvuje iza naših leđa.

Neprijatelj je težio da noć koristi za infiltriranje kroz naše prednje linije.

U velikoj meri bile su prisutne i prostitutke,²⁸ takođe u engleskim uniformama.

...

Prema podudarnim izjavama oficira, podoficira i vojnika 14. SS-puka i Okl. gren. jurišnog bataljona, koji su se naročito istakli u borbama sa bandama, borbe u toku operacije »Draufgenger« bile su dosad najžešće i ne mogu se uporediti sa onima u operaciji »Reselšprung«. Može se slobodno uzeti, da su zapadni saveznici bili na najboljem putu da na teritoriji Crne Gore organizuju efikasnu i operativno sposobnu trupu za potpomaganje njihovog iskrcavanja u zaleđu nemačke obalske odbrane. Stepen obučenosti i borbeno vrednost ovih militarizovanih bandita pokazala se iznenađujuće dobra. Jedinice i njihove starešine mogu se izjednačiti sa najboljim evropskim trupama. Samo angažovanju jedinica koje su se istakle u borbama sa bandama može se zahvaliti što su 3 1/2 bataljona uspela da vezuju masu od 6 nepr. divizija i da im nanesu velike gubitke.

2.) Naše trupe:

Težak teren, povezan sa žestinom kojom su vođene borbe, iziskivao je od naših jedinica ogromne fizičke napore, pošto je gotovo svakodnevno trebalo savladavati visinske razlike od 800—1000 m.

- a) 14. SS-brd. lov. puk kao i Okl. gren. jurišni bataljon, dobro naoružan pt oruđima i pa artiljerijom (pre svega četvorocevnim pa topovima), odlučujuće je potpomagao naše napade. Prema dejstvu ovih oruđa neprijatelj je bio manje otporan, kao i prema vatri granata.
- b) 1/2 III/2. SS [puka] »Skenderbeg«, koji je pripadao 13. b.[osansko] h.[ercegovačkoj] SS-diviziji (Bor. gr. »A«),²⁹ sa gledišta borbenog morala, u svojoj zoni napada, nije bila dorasla po broju i naoružanju nadmoćnijem neprijatelju; odatle se objašnjavaju i veliki gubici u ovom polubataljonu.
- c) Albanski regruti Brdske divizije »Skenderbeg« bili su upotrebljavani isključivo u odbrani i pod komandom

²⁸ Tako su Nemci nazivali žene-borce u redovima NOVJ, žene i devojke koje su ostavile svoja ognjišta da bi se kao borci i rukovodioci borile, rame uz rame sa svojim drugovima, protiv fašističkih zavojevača i njihovih slugu.

²⁹ Taj bataljon je bio ranije u 13. SS-diviziji »Handžar«, pa su ga Nemci, po naređenju rajhsfirera SS, povukli pri formiranju 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg« (vidi izveštaj načelnika Glavne uprave SS od 13. aprila 1944. o toku formiranja 21. SS-divizije »Skenderbeg« u AVII, NAV-T-175, r. 81, s. 1482—3).

nemačkih oficira i podoficira i odlikovali su se svojom velikom istrajnošću. Naročito se isticala u borbama prsa u prsa Podoficirska školska četa, koja je formirana od bivših jugoslovenskih ratnih zarobljenika albanske narodnosti. Ona je u herojskoj borbi, u kojoj je poginuo i nemački komandir čete, gotovo cela uništena i mnogo je doprinela da Borbena grupa »Rudno«, prilikom svog povlačenja kroz klisuru Lima istočno od Andrijevice, nije bila još jače napadima pritešnjena. Pokazalo se da je visoka borbenost albanskih SS-vojnika, koja je postojala dok su bili pod komandom nemačkih oficira i podoficira, izgubljena u onom momentu u kom je nestalo nemačkog rukovođenja. Prema tome neophodno je potrebno da se divizija snabde nemačkim oficirima i podoficirima sve do komandira odeljenja.

- d) Albanska vojska i milicija su bez ikakve borbene vrednosti.

Komandant divizije

...³⁰

SS-oberfirer

---

³⁰ Komandant divizije bio je SS-brigadefirer i general-major Vafen SS August Šmidhuber; redakcija nije sigurna da se on i potpisao.

BR. 104

**DIREKTIVA BROJ 2 KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 7.
AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O TEŽI-
ŠTU DEJSTAVA U OPERACIJI »RIBECAL«¹**

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA

SAMO PO OFICIRU!

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Vonoupr. k-tu Jugoistoka
- 3.) KTB

2. OkA

K-da vazd. Jugoistoka

XX/44

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«) Prim.: 7. 8. 44 Ia /KTB Br. str. pov. 32/44 Prim. 3. Pril.
--

²

Veza: K-dant Jugoistoka Ia, str. pov. br. 0169/44, od 25. 7.³

Direktiva br. 2 za operaciju »Ribecal«

- 1.) Po mišljenju komandanta Jugoistoka, prodor neprijateljskih delova preko Ibarske doline na istok nije za sada od odlučujućeg značaja.
- 2.) Prema tome, operaciju »Ribecal« treba sprovesti onako kako su joj postavljeni ciljevi u odgovarajućem naređenju pod tač. 2.⁴ Radi se o tome da se, iskorišćavanjem do sada

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 595—6.

² Četvrtasti pečat.

³ To je direktiva broj 1. Ona se objavljuje kao dok. br. 99 u ovoj knjizi.

⁴ Vidi dok. br. 99.

postignutih uspeha, koji u svakom slučaju znače slablje-
nje neprijateljske grupe koja se nalazi u Crnoj Gori, za-
uzme severoistočni deo Crne Gore, te da se uspostavi veza
sa južnim delom Crne Gore. Jedan od naročito važnih
ciljeva je zauzimanje Berana kao neprijateljske snabde-
vačke baze.

- 3.) Zadaci vojnoupravnog komandanta Jugoistoka ni u čemu se ne menjaju. Pošto se mora računati sa pojačanjima neprijateljskih snaga koje se nalaze između Ibra i Morave, ne sme se propustiti ni jedan mogući pokušaj da se dovedu sve naše raspoložive jedinice, te da se neprijatelju bar spreči sloboda manevra, a ako je moguće treba ga i razbiti. Nezavisno od toga mora biti zagarantovana odbrana srpske zapadne granice sa težištem između Višegrada i planine Golije.
- 4.) Linija razgraničenja između 2. okl. armije i vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 7. 8. 18.00 časova: srpska južna i zapadna granica.
- 5.) Moli se Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka da operaciju 2. oklopne armije u Crnoj Gori podrži na težištu dejstava, a i da intenzivnim izviđanjem, naročito istočno od Ibarske doline, otkrije jačinu neprijatelja i njegove pokrete.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0184, Chafs
od 7. 8. 44.

Za tačnost:
Zelmajer⁵
gen. št. pukovnik

---

⁵ Jozef

BR. 105

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 7. AVGUSTA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O PLANU ZA
DEJSTVA SOPSTVENIH JEDINICA U OPERACIJI
»RIBECAL«¹

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

46/VIII

Pismeno dostavljeno:

1.) Ia (FS)

2.) KTB

OKW/WFSt Op. (H) Jugoistok

Odnosi se na: »Ribecal«.

- I. Na osnovu primljenih borbenih izveštaja i obaveštenja dobijenih iz pouzdanih izvora, neprijateljske snage, koje su se poslednjih dana probile preko Ibarske doline prema istoku, verovatno su jače nego što je to do sada smatrano. Treba imati u vidu da se na Kopaoniku nalaze delovi 2, 5. i 17. divizije u sastavu II korpusa i da su uspostavili ili će uskoro uspostaviti vezu sa delovima Glavnog štaba Srbije.² Bez sumnje, ove jedinice su u proteklim borbama pretrpele znatne gubitke. Jaki delovi ovih jedinica odsečeni su i odbačeni u pravcu jugozapada. Prema ovoj pretpostavci, u severoistoč. Crnoj Gori nalaze se samo još 3, 1. i 37. komunistička divizija sa izvesnim brojem nepokretnih pomoćnih jedinica i ³možda nekim delovima 5. i 17. divizije. Dovođenje XII komunist. korpusa iz rejona Vlasenice sa zadatkom zaposedanja rejona južno od Pljevlja — Prijepolje može da se znatno otegne zbog naše operacije »Hakflajš«.⁴

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 1060—1. Na dokumentu su na više mesta vršene manje ispravke i dopisivanja rukom.

² Bliže o zadacima Operativne grupe vidi dok. br. 99.

³ Tekst do kraja rečenice dopisan rukom, na desnoj strani dokumenta.

⁴ Odluku za ovu operaciju doneo je k-dant Jugoistoka 3. avgusta 1944. Operacija je imala za cilj razbijanje jedinica NOVJ (3. i 12. korpusa i 6. ličke divizije) na prostoru Ribnica — Vareš — Olovo — Vlasenica — Kladanj (ovoj operaciji je prethodila operacija »Reslajn« na nešto užoj prostoriji). Za ovu operaciju (počela je 5, a završila se

II. Uprkos koncentracije snaga u južnoj Srbiji, koja je u toku, k-t Jugoistoka stoji čvrsto pri odluci da sa prikupljenim snagama tuče neprijatelja u Crnoj Gori. Iz ovog proizlazi da će se veza Sandžaka sa crnogorskom obalom, koja je bila mesecima prekinuta, ponovo uspostaviti. Mogućnost da se ova namera brzo sprovede u delo je, zbog smanjenja neprijateljskih snaga u tom rejonu, povećana. 2. oklopna armija već je primila odgovarajuća uputstva da bez odlaganja započne sa operacijom »Ribecal«. Vojnoupравни komandant Jugoistoka ima zadatak da sa snagama koje mu stoje na raspolaganju tuče ojačanog neprijatelja u južnoj Srbiji i da ga drži u šahu bar tako dugo dok se ne završi operacija »Ribecal« i dok ponovo ne bude moguće uvođenje u borbu 1. brdske divizije na odseku između Ibra i Morave. Kod preuzimanja ovog rizika očekuje se da će se 4. SS-policajska oklopna gren. divizija,⁵ po završetku operacije »Krojcoter«,⁶ iz političkih razloga ponovo vratiti na železn. prugu Skoplje — Niš i bar sa nekim svojim delovima učestvovati u operaciji protiv snaga Glavnog štaba Srbije.

III. Plan operacije »Ribecal« je sledeći:⁷

1.) Uvode se u borbu:

- a) 1. brdska divizija, sa linije zapadno od Rožaja i istočno od Andrijevice, nastupajući prema liniji Bijelo Polje — Mojkovac, sa težištem na južnom krilu, koje će preko Andrijevice i Kolašina nastupati ka Mojkovcu.

---

do 16. avgusta) bile su angažovane kompletna 13. SS-divizija »Handžar«, delovi 7. SS-divizije »Princ Eugen« (1. i 2. bataljon 13. SS-puka, 3. bataljon 14. SS-puka, 7. SS-izviđački bataljon i delovi 7. SS-inžinjerijskog bataljona). Opširnije o tome vidi dok. br. 96; tom IV, knj. 28, dok. br. 36 i 146 i knj. 29, dok. br. 128; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 133, 139 i 143; ratni dnevnik komandanta Jugoistoka za 3, 4. i 5. avgust, r. 285, s. 1001—4: izveštaj k-ta Jugoistoka od 5. avgusta 1944. godine.

⁵ Ta divizija (4. SS-pol. okl. gren.) nije tada upotrebljena. Njeno izvlačenje počeo krajem avgusta 1944. usled prodora jedinica Crvene armije u Rumuniju i događaja koji su potom nastali (istupanje Rumunije iz rata). Tada je ona prebačena u južni Banat (vidi dok. br. 124; tom IV, knj. 31, dok. br. 146, objašnjenje 15).

⁶ »Kreuzotter« (»Zmija šarka«). Ovu operaciju su izvodili Nemci u Grčkoj protiv jedinica ELAS-a, uz učešće jedinica 22. brdskog armijskog korpusa (4. SS-policajske oklopne grenadirske i 104. lovačke divizije). Počela je 5. avgusta 1944 (vidi AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 633—4: beleške za referisanje vojupravnog komandanta Jugoistoka od 5. avgusta i NAV-T-78, r. 332, s. 9509 i 9516: izveštaji k-ta Jugoistoka od 5. i 6. avgusta 1944. godine; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 677—80).

⁷ Detaljnije o planu za operaciju »Ribecal« vidi dok. br. 108.

- b) Borbena grupa 14. SS-puka, sa delovima K-de »M«, nastupa iz rejonu Pljevlja — Prijepolje prema liniji Mojkovac — Bijelo Polje.
  - c) Borbena grupa 181. divizije (1 ojačani puk 181. div. sa III/13. puka i delovima Muslimanskog dobrovoljačkog korpusa iz Podgorice, nastupa prema liniji Kolašin — Mojkovac.
  - d) Padobranski desantni bataljon biće upotrebljen protiv Berana ili Kolašina ili Mojkovca.
- 2.) Komandantu V SS-brd. AK, koji je 7. 8. 44. u 18.00 časova preuzeo komandu nad svim trupama koje učestvuju u operaciji, naređeno je da neprijateljsku odbranu na širokom frontu probije na više mesta kako bi pravovremeno zauzeo važna pozadinska uporišta i zatim odcepljene i zaostale delove neprijateljskih jedinica od pozadi pojedinačno uništavao.
- 3.) Kao X-dan biće određen 11. 8. 44.⁸
- IV. Izveštaj o snagama koje će angažovati vojnoupravni komandant Jugoistoka još nije primljen i biće dostavljen naknadno.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 3624
od 7. 8. 44.

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

---

⁸ To jest: dan početka napada (»D«-dan). Međutim, operacija je, zbog nepravovremenog pristizanja 1. brdske divizije, počela 12. avgusta (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 21).

IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 7. AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O PLANU OPERACIJE »FRIC« PROTIV JEDINICA NOV ALBANIJE I NOV I POJ U ŠIREM REJONU PLANINE KARAORMAN¹

Telegram

21

²Abt. Ia
U. R.³ na: Qu

K-di 2. OkA

Veza: 1) K-da 2. OkA O. Qu/Ia pov. br. 5329/44. od 28. 7.⁴

2) K-da XXI brd. AK, Ia pov. br. 5133/44. od 25. 7.⁵

Pred.: Operacija »Fric«⁶

Poverljivo

K-da korp. obaveštava u vezi t. 1), i kao dopunu u vezi t. 2), kako planira da izvede operaciju »Fric«.

1.) *Rukovođenje*: 297. peš. div.

2.) *Komandovanje*: K-t 524. gp⁷

3.) *Angažovane snage*: kao udarne grupe:
II/522. gp (ojač. 1 brd. btr) i Borbena
gr. II/524 (2 str. č i 1 brd. btr)

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 464.

² Dopisano rukom.

³ Međunarodna skraćenica od reči »urgent« (hitno).

⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Verovatno se odnosi na odobrenje 2. OkA za izvođenje operacije »Fric«.

⁵ To je izveštaj K-de 21. BAK-a od 25. jula 1944. K-di 2. OkA o koncentraciji jakih neprijateljskih snaga na planini Karaorman, u kome, takođe, moli za odobrenje da ih uništi (AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 327).

⁶ »Fritz«. Ovu operaciju (počela je 8. avgusta 1944) sproveli su Nemci protiv jedinica Narodnooslobodilačke vojske Albanije (NOVA) i 1. makedonske i 1. kosovsko-metohijske NOU brigade, koje su se u to vreme nalazile u širem rejonu pl. Karaorman. Bliže o tome vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 11; Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 345; AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 1414; ratni dnevnik K-de 21. BAK-a za 7. i 8. avgust, r. 664, s. 327 i 540; izveštaji K-de 21. BAK-a od 25. jula (o planiranju operacije) i 16. avgusta (o završetku operacije) i s. 474; skice dejstava od 3. do 12. avgusta 1944. godine.

⁷ Tadašnji komandant 524. grenadirskog puka zvao se Burgemeister (Burgemajster), pa je i borbeno grupa nazvana po njemu (AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 1414).

za zatvaranje:

1/522.gr. 5/524, 4/297. izv. bat., delovi
297. marševske čete nacionalne grupe.

4.) *Planirano sprovođenje:*

Prodor ojač. II/522. i Bobene gr. II/524. iz rejona Dolgas (11 jji. Debar) prema i. do s. obronka planine Karaorman, odatle zalamajući prema j. na Ržanovo, Zbaždi i Prisovjani, radi razbijanja tamošnjeg banditskog centra. Neposredno posle toga, prodor preko planine Karaorman prema i. i pretresanje rejona z. Laktinje radi pronalaženja mesta gde nepr. iz vazduha baca materijal.⁸

Zatvaranje prema z.: (s obe strane Burinec) 1/522. i 5/524.
Zatvaranje prema i.: 4/297 fiz./bat. i uporište na putu
297. marš. č između Laktinje i Botun.

Zatvaranje prema j.: nac. grupe na liniji Botun — Globočica.

5.) Početak napada: verovatno 9. 8. uveče.

6.) Potrebne količine pogonskog goriva za već izvršenu zame-
nu bat., prikupljanje i sprovođenje:

16,66 m³ benzina

9,2 m³ dizel-goriva.

K-da XXI brd. AK

Ia, pov. br. 5462/44

od 7. 8. 44. 22.35 časa

R⁹

---

⁸ To je bio aerodrom, na pl. Karaorman, kod s. Alipašica (tom VII, knj. 4, dok. br. 11).

⁹ Paraf majora Hana Raša.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. AVGUSTA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O VOJNO-POLITI-
ČKOJ SITUACIJI NA JUGOISTOKU¹

Str. pov. 0186/44.²

KTB

STROGO POVERLJIVO

OKW/WFSt/Op (H) Jugoistok

K o n c e p t

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 9. 8. 44.
Ia/KTB Br. pov. 33/44
Prim.: Konc. Pril.

³

PREDMET NAČELNIKA SAMO PO OFICIRU!
----

⁴PREDMET NAČELNIKA XXI/44.⁵

I.

Opšta situacija na području Jugoistoka u velikoj meri⁶ se zaoštrila:

- 1.) *rastućim ugrožavanjem severozapadne Grčke:*
Pojedinstvi situacije:
...⁷
- 2.) *prodorom većeg broja Titovih jedinica u Srbiju:*
Pojedinstvi situacije:

- a) Na području između Ibra i Morave nalaze se jake crvene snage iz Crne Gore u nastupanju protiv njima u susret bačenim četničkim jedinicama, policijskim, SDK i bugarskim bataljonima. Radi se nesumnjivo o II korpusu sa oko 3 crvene div.[izije], koje nismo mogli da zahvatimo, kao što smo u početku mislili, za vreme

¹ Snimak koncepta originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 597—607. Redakcija ne raspolaže originalom. Datum je uzet sa četvrtastog pečata k-danta Jugoistoka.

² i ⁵ Dopisano rukom.

³ i ⁴ Četvrtasti pečati.

⁶ Reči »u velikoj meri« u konceptu originala su precrtane.

⁷ Redakcija je s tri tačkice označila izostavljeni deo teksta koji se odnosi na Grčku.

njihovog proboja kroz Ibarsku dolinu zbog toga što su [dobro] koristile zemljište.⁸

- b) U sadašnjem momentu, crvena 37. div.[izija] nalazi se u nastupanju sa područja severno od Prijepolja, preko Nove Varoši, prema Ivanjici (35 km j.jz. od Čačka) i uskoro će izbiti na Ibar severno od Ušća.⁹
- c) Divizije crvenog XII korpusa uspele su da, po svom planu, preduzmu marš u pravcu severnog dela Crne Gore. I pored toga što su delovi 7. SS div.[izije] odmah preduzeli gonjenje, mora se računati sa tim da će [ovaj crveni korpus] za nekoliko dana stići u rejon Pljevalja.¹⁰
- d) Sve u svemu, dobija se slika jednog skoro planskog toka dugo očekivane Titove ofanzive u cilju zauzimanja južne Srbije, i pored toga što su pojedine jedinice koje učestvuju u ovoj ofanzivi potučene...¹¹ Prema podacima dobijenim iz s[igurnih] iz[vora], kao i prema rezultatima izviđanja sa zemlje, može se zaključiti da će se crvene snage koje prodru u Srbiju spojiti sa jedinicama Glavnog štaba za Srbiju i da imaju nameru da čvrsto zaposednu teren s obe strane pruge Stalać (12 km s.si. od Kruševca) — Niš — Grdelica, te da efikasno vrše prekide glavne snabdevačke saobraćajnice Jugoistoka, i da južnu Srbiju potčine komunističkoj vladavini eliminišući svaki uticaj Draže Mihailovića.
- e) Naše trupe koje se u sadašnjem momentu tamo nalaze neznatne su [jačine] i velikim delom ispod prosečne vrednosti. Još uvek se ne može prosuditi zbog kojih motiva ili razloga četnici i srpski dobrovoljci imaju malo volje za borbu, verovatno je to prouzrokovano političkim uticajima. Upadljivo je izrazito pasivno držanje komandi I bug[arskog] okup[acionog] korpusa, koje na [naša] naređenja za njihovo angažovanje [u borbi] stalno odgovaraju neopravdanim izgovorima.

---

⁸ Reč je o pokretu Operativne grupe divizija (2, 5. i 17. divizije), koja je nastupala preko Kopaonika radi zauzimanja Brusa (vidi tom I, knj. 9, dok. br. 87 i 88).

⁹ Namere 37. NOU divizije u to vreme su bile da sa svojim jedinicama dejstvuje u pravcu Sjenice, Zlatibora i dalje (vidi tom I, knj. 16, dok. br. 228 i 323).

¹⁰ Jedinice 12. korpusa NOVJ nalazile su se u to vreme u jugoistočnoj Bosni u odstupnom maršu prema Mratinju, Pivskoj planini i Durmitoru (vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 36 i 101 i knj. 29, dok. br. 97; Grupa autora, *ORNJ*, str. 263, 267 i 270).

¹¹ Na kraju ove rečenice ubačen je još jedan red teksta, pisan rukom, ali, zbog nečitkog rukopisa, redakcija nije uspela da ga prevede, i to je označila s tri tačke.

II.

Vesti iz Turske posle prekida diplomatskih i ekonomskih odnosa govore da nije verovatno da će za idućih nekoliko nedelja sa te strane doći do neposrednih vojničkih delovanja. Ta okolnost je značajna za tretiranje pitanja kako i kada treba dovesti nemačke trupe ili ih pripremiti za dovođenje. Pri odgovarajućem uticaju Ministarstva spoljnih poslova i načelnika generalštaba Vrhovne komande Vermahta na bugarsku vladu i bugarsku vrhovnu komandu moglo bi se postići takvo smirivanje koje bi omogućilo da se ne mora odmah slati pomoć [Bugarima].

III.

- 1.) Gledišta iznesena pod I. primoravaju nas da predložimo da se operativne rezerve (1. brd. div. i 4. SS-pol. okl. gren. div.) stave na duže raspolaganje k-dantu Jugostoka.¹²
- 2.) Zamisao za najskoriju upotrebu pomenutih dveju jedinica je sledeća:
  - a) 1. brd. div. napada na Crnu Goru prema predlogu k-danta Jugoistoka Ia str. pov. br. 3624/44 od 7. 8. 44.¹³
  - b) 4. SS-pol. okl. gren. div., nakon završetka [operacije] »Zmija šarka«, ili rasporediti tako da, zajedno sa 11. vazd. polj. div., bude u gotovosti za napad na Zervasov mostobran, ili je, posle kratkotrajne demonstrativne upotrebe na području XXII korpusa (vršenje pritiska na tok pregovora), ponovo vratiti u rejon Larise.
- 3.) Obrazloženje:
  - a) Do daljnjeg se moramo pomiriti sa kritičnom situacijom u južnoj Srbiji, i to zbog čišćenja Crne Gore koja je u pogledu odbrane morske obale važnija.¹⁴ Težiti, koristeći sva moguća improvizovana sredstva [i načine] da železnička pruga bude upotrebljiva za naš saobraćaj.
  - b) Za oko 3 nedelje biće moguće angažovati 1. brd. div. u borbama protiv neprijatelja u južnoj Srbiji, a eventualno bi mogla da sadejstvuje i 4. SS-pol. okl. gren. div., ukoliko ova divizija ne bi morala, zbog razvoja

¹² Taj deo teksta, koji je redakcija izostavila, odnosi se na sprovođenje operacije »Krojccoter« (vidi dok. br. 105), i akcije protiv Zervasova vođe grčkih nacionalista, koji je u to vreme prekršio primirje s Nemcima.

¹³ To je izveštaj. Objavljuje se u ovoj knjizi kao dok. br. 105.

¹⁴ Reč je o operaciji »Ribecal« (vidi dok. br. 99 i 104).

situacije u Epiru, da bude angažovana u samom Epiru ili da bude raspoređena u pripravnosti za jedno takvo angažovanje.

IV.

Ako uopšte¹⁵ bude trebalo da se 4. SS-pol. okl. gren. div. pomeri iz Grčke, sa čime se računa, ne uzimajući u obzir naša planiranja, najkasnije u jesen, zbog daljeg razvoja situacije u Bugarskoj, moglo bi doći u obzir da se 11. vazd. polj. div. pomeri na njeno mesto, u Tesaliju, a zato u Atici da se angažuje 4. puk »Brandenburg« (posle nje-govog preformiranja za desantnu upotrebu), kao i upravo sada sa Parosa vraćeni 1010. tvrđavski pešadijski bataljon, a osim toga još i snage od 1 1/2 bataljona, koje bi se mogle izvući sa manje ugroženih ostrva Kefalonije i Zante. Najvažniji razlozi za ovaj predlog:

- a) Značaj tesalijskog područja kao baze glavnih snaga Grupe armija »E«, angažovanih sa težištem na pregradi na ulazu u Jegejsko more i u južnoj Grčkoj;
- b) neophodna potreba da se raspolaže jednom dobro obučenom i integralno čvrstom jedinicom u blizini železničke pruge, jedinicom koju je moguće brzo angažovati i upotrebiti na više pravaca.

Molimo da se ova naša gledišta proslede na nadležno mesto i da se, ukoliko se ona prihvate, načelno odobri predloženo, odn. perspektivno pomeranje snaga.

V.¹⁶

... 17

---

¹⁵ Reč »uopšte« je u konceptu precirtana.

¹⁶ i ¹⁷ Koncept se ovde završava. Dalji tekst nedostaje, mada je dokumenat parafiran (nečitko).

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 12. AVGUSTA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O SASTAVU BOR-
BENIH GRUPE I NJIHOVIM PRAVCIMA NAPADA U OPE-
RACIJI »RIBECAL«¹**

SSD

T e l e g r a m	Pismeno dostavljeno:
STROGO POVERLJIVO	Ia (FS)
	KTB

OKW/WFSt./Op. (H) Jugoistok

86/VIII

Predmet: Planiranje »Ribecal« [Rübezahl]²,

1.) Snage koje učestvuju:

- a) Južna grupa: glavni deo 1. brd. div., albanska milicija i delovi SS-div. »Skenderbeg«,
- b) Bor[bena] grupa »Jugozapad«: 2 ojačana bataljona 181. peš. divizije sa III/13. SS-puka
- c) S[evero] z[apadna] grupa: 2. puk »Brandenburg« (bez 1 bat.), 3/12. tenk. bat. z.b.V., CDK i četnici (Drinski korpus).
- d) S[everna] grupa: 14. SS-puk (bez III).
- e) I[stočna] grupa: Viša k-da III/363. puka, 696. bat. Feldžandarmerije, delovi 297. izv. bat., 2/201. brig. jur. topova.
- f) Grupa »Krempler«.
- g) Padobranski lov. bat. »Brandenburg«³,

2.) Angažovanje snaga:

Južna grupa: Iz rejona zapadno od Rožaj — Velika (zapadno od Čakorskog prevoja) sa jakim levim krilom prema zapadu na liniju Andrijevića — Berane [sada: Ivangrad], a onda sa glavnom iz rejona Berana prema Mojkovcu, sa delovima iz rejona Andrijevića, preko Kolašina, na Mojkovac.

J[ugo] z[apadna] grupa: Iz rejona Podgorica preko Lijeve Rijeke, na Kolašin.

S[evero] z[apadna] grupa: Sa glavnom iz rejona Pljevlja prena jugu na liniju Vlahovići — Ljutići i, u vidu

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 486—7.

² Vidi dok. br. 99, 104 i 105.

³ To je bio 500. SS-padobranski lovački bataljon.

prepada, zaposedanje prelaza Tare, kod oznake 606, sa delovima iz rejonu Papkov Dol — Čelebić (jugoistočno od Foče) duž Tare u cilju preprečavanja prelaza na Tari prema jugu, ostavljajući trupe za preprečavanje u rejonu Hum — Papkov Dol — Čelebić a, po potrebi, i sa daljim angažovanjem prema jugoistoku na liniju Vaškovo — Bliškovovo.

Severna grupa: Iz rejonu Jabuka — Prijepolje, sa jakim desnim krilom prema jugu, na opštu liniju Brodarevo — Klanac, a zatim prema jugu na Šehoviće i Bijelo Polje.

Grupa »Krempler«: U cilju obezbeđenja zaleđa Severne grupe, u rejonu Priboj — Nova Varoš.

I[stočna] grupa: Ponajpre nastupanje levog krila u cilju stizanja do sektora Lima do reke Lešnice, a kasnije podrška J[užnoj] i S[evernoj] grupi odgovarajući razvoju napada obeju grupa.

X...⁴

369. divizija ima nalog da potisne 29. crvenu diviziju prema si., u cilju sprečavanja nastupanja u pravcu Nikšića i Šavnika.

- 4.) *Komanda:* Operativni štab »Ribecal« (Ogrführ.⁵ Fleps⁶) s isturenim komandnim mestom u Raškoj, zatim u Novom Pazaru, kasnije u Sjenici.

7K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 3704—44
od 12. 8. 44.

- X... *Padobranski lov. bat. »Brandenburg«* kao rezerva za eventualnu desantnu upotrebu u rejonu Novi Pazar — Raška.⁸

Za tačnost:

...⁹

konjički kapetan

⁴ Tako piše u originalu (X...). Ovde dolazi tekst uz koji stoji objašnjenje 8.

⁵ To jest: SS-Obergruppenführer (SS-obergruppenfirer). To je čin u SS-jedinicama i odgovara činu general-lajtnanta (general-potpukovnika) kopnene vojske.

⁶ Artur

⁷ Vidi objašnjenje broj 7, u dok. br. 86.

⁸ Ovaj tekst od »X...« pa dalje dopisan je naknadno u originalu, a mesto mu je u delu telegrama označenom objašnjenjem 4.

⁹ Nečitak potpis.

**IZVEŠTAJ VOJNOPRIVREDNOG ŠTABA JUGOISTOKA OD
15. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O VOJNO-
POLITIČKOJ I PRIVREDNOJ SITUACIJI U SRBIJI¹**

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Vojnoprivredni štab Jugoistoka

Ia, pov. br. 2807/44g G/Zi Beograd, 15. avgusta 1944.
Poverljivo

Izveštaj o situaciji u Srbiji

1.

Opšte

Započeo je očekivani veliki Titov napad na Srbiju. Dok su u istočnoj Bosni, na Drini, pripremljene jedinice bile tako desetkovane našim akcijama da mu tamo samo slabe snage stoje na raspolaganju, dotle je jačim delovima Titovih jedinica, koje su bile u centralnom delu Crne Gore, oko 3 divizije, pošlo za rukom da upadnu u južnu Srbiju i da pređu dolinu Ibra.² One sada u rejonu između Ibra i Južne Morave, po sjedinjavanju sa tamošnje 3 srpske crvene divizije, ugrožavaju obe glavne saobraćajne arterije prema jugu.³ Slobodu pokreta ovih, oko 10.000 ljudi jakih i dobro naoružanih, združenih jedinica uspeći smo, istina u teškim borbama i uz mnogo gubitaka, pomoću nemačkih, bugarskih i srpskih snaga (četnici i SDK) da suzimo; ipak, one su preslabe da bi, s obzirom na otkazivanje bugarskih jedinica, izborile odlučujuće uspehe.⁴ U istočnoj Bosni operišu dve druge crvene divizije.⁵

Ovo masiranje jakih komunističkih snaga oko obe od životne važnosti saobraćajne linije prema jugu i s tim povezano

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1300, s. 310—5. Izveštaj je, najverovatnije, dostavljen k-tu Jugoistoka.

² Reč je o prodoru Operativne grupe divizija (2, 5. i 17. divizije). Ta grupa je 3/4. avgusta izvršila forsiranje Ibra na odseku Ramna — Rudnica, da bi u daljem nastupanju do 10. avgusta prešla Kopaonik, izbila na zapadne padine Jastrepcu, zauzela Brus i s prednjim delovima se našla pred Trstenikom i Kruševcem (vidi tom I, knj. 9, dok. br. 60, 61, 62, 67, 68, 71, 72, 74, 92, 100 i 117).

³ Reč je o 21, 24. i 25. diviziji (vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178).

⁴ Bliže o tome vidi dok. br. 84 i 96.

⁵ U istočnoj Bosni dejtvoovao je u to vreme 3. korpus NOVJ s tri divizije (11, 27. i 38). Vidi tom IV, knj. 28, dok. br. 126.

ugrožavanje ključnog položaja Balkana kao i razvoja celokupne situacije, naročito i na Balkanu, s obzirom na promenu bugarskog stava, konačno, dalje narastanje komunističkog pokreta pod jakim uticajem savezničkih štabova za vezu, doveli su do značajne političke promene, koja i nemačku okupacionu silu primorava na dalje odluke. Sada je u toku formiranje nacionalnog srpskog jedinstvenog fronta protiv komunizma sa ciljem potpunog razumevanja između Nedićeve vlade i pokreta D. M.⁶ da se zajedničkom borbom spreči boljševizacija Srbije.⁷ Za vođenje ove borbe, uz formiranje nacionalne srpske armije, zahteva se od nemačkog Vermahta pomoć u opremi i naoružanju. Dok će onda vojni delovi srpskog nacionalnog pokreta biti spremni da se bezuslovno stave pod nemačku komandu, dotle je držanje političkog sektora još nejasno.

Opšta privredna situacija u odnosu na prošli mesec nije se bitno izmenila. Usled daljih pozivanja za stupanje u četnike i, povezano s tim, samostalne akcije pokreta DM u rukovodstvima preduzeća, naročito usled povećane nestašice radne snage u runicima kao i držanja nižih četničkih starešina na područjima seče drveta, ekonomske prilike su se delimično pogoršale.

2.

Ishrana

Perspektiva žetve pšenice i ozimog ječma je dobra a jarog žita srednja. Kukuruz se dobro razvija.

Za staru Srbiju određen razrez za pšenicu je 86.000 t, za ječam 6.000 t i za zob 15.000 t. Preuzimanje žitarica sprovodi se polako jer za sada je još u velikom obimu u toku vršidba.

U Banatu, gde se prikupljanje sprovodi po nemačkom sistemu, već je uveliko započela isporuka pšenice; do sada je preuzeto 40.000 t pšenice. Sabotaža žetve kreće se u užim granicama; ipak, do sada je već preko 1500 t žitarica izgorelo. Tendencija porasta isporuke stoke nije se održala, pošto je deo odeljenja za preuzimanje morao da se povuče.

Snabdevanje fabrika važnih za rat žitaricama i mahunjačama obezbeđeno je isporukom ostatka iz Banata i sa 9.500 t pšenice koja je isporučena iz Rumunije u zamenu za kukuruz.

---

⁶ Dragoljuba (Draž) Mihailovića

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 112.

3.

Angažovanje radne snage

Kao i pre, jako zategnuta situacija u pogledu angažovanja radne snage malo se poboljšala i to zato što su za najhitnije potrebe rudnika metala i uglja dovedeni iz Albanije Srbi i Italijani. Od 4000 italijanskih vojnih interniraca koje će Vermaht da stavi na raspolaganje privredi, treba oko 1200 da dođu na rad u najvažnije srpske rudnike metala. (Ostalih 2800 već su angažovani i to: u rudniku hroma u Makedoniji oko 2000, 400 u Grčkoj i 400 u Albaniji). Broj pristalica nešto se povećao u Beogradu i Nišu, nasuprot drugim mestima, naročito u onima koja su stradala od terorističkih napada, gde je i dalje jako opao.

U julu je samo 369 srpskih radnika zavrbovano za rad u Rajhu i otpremljeno.

4.

Snabdevanje ugljem, elek. energijom i pogonskim gorivom, kao i drvima

Vađenje uglja od oko 55.000 t u maju i dalje opalo na 49.400 tona u junu — od 100 do 120.000 t mesečno pri normalnim uslovima (ne raspolaže se podacima za juli). Uzroci su, kao i pre, u samovoljnim neradnim smenama, koje su se povećale za 21% u odnosu na prethodne smene, u povećanom broju mobilisanih u formacije D. Mihailovića; komunističke smicalice u južnoj i zapadnoj Srbiji a odsada i prikupljanje letine zadržava od posla u rudnicima uvek veliki deo radnika. Da bi se otklonio nedostatak radne snage, u nekim rudnicima angažovani su italijanski civilni radnici koji su ranije bili zaposleni u Albaniji.

Snabdevanje jamskom građom nije se poboljšalo, a nedostatak sredstava za podmazivanje postaje sve više zabrinjavajući.

Uvoz uglja iz Rajha skoro potpuno je prekinut zbog prekida saobraćaja na železnici i nedovoljnog saobraćaja na Dunavu; samo Banat je dobio 3000 t (umesto predviđenih 8000 t). Iz Bugarske nije bilo uvoza.

Centrala za prenos struje iz elektrana na veće rastojanje Vreoci morala je opet za izvesno vreme da ograniči isporuku struje, jer su komunističke bande jače ometale eksploataciju uglja u snabdevačkim rudnicima. Elektranu u Leskovcu uništile su komunističke bande. Preduzete su mere za ponovno osposobljavanje iste.

Situacija u vezi snabdevanja *pogonskim gorivom*, iz poznatih razloga, jako je napregnuta; preke potrebe poljoprivrede mogle su se uglavnom još pokriti. Snabdevanje *pogonskim mazivom* je nedovoljno.

I u julu je samo nekoliko vozila prerađeno na *generatorski pogon*.⁸ Snabdevanje drvima za generatore nije bilo moguće za područje eksploatacije Dobre na Dunavu, osim 750 pr. m⁹; prebacivanje još oko 38.000 pr. m, koji se tamo nalaze, za sada je propalo zbog odbijanja nižih starešina D. M.

Snabdevanje drvima je i nadalje nedovoljno iz razloga navedenih u prošlom izveštaju, što sve treba pre svega pripisati držanju četnika na područjima za seču drva. Vrlo velike potrebe Vermahta mogle su se pokriti samo angažovanjem sopstvenih jedinica za preuzimanje drva, za što ipak nedostaju potrebne snage. Očekivani uvoz iz Rumunije nije se mogao ostvariti.

5.

Saobraćaj

Železnica

Saobraćajna situacija u Srbiji znatno se pogoršala usled ugrožavanja od strane komunista na jugu, a naročito usled dejstva neprijateljske avijacije. Od napada iz vazduha u vremenu od 15. 7. do 15. 8. ispalo je iz stroja preko 100 lokomotiva, što je prouzrokovalo znatno smanjenje efekta eksploatacije. Istočna pruga Niš — Skoplje od 7. 8. ne saobraća, pošto su bande u Makedoniji digle u vazduh dva železnička mosta.¹⁰ Usled borbi u dolini Ibra, morao se obustaviti saobraćaj na zapadnoj pruzi Kraljevo — Kos. Mitrovica od 3. do 11. 8. Posle toga, usled bombardovanja Kraljeva iz vazduha 11. 8, saobraćaj je bio prekinut oko 24 časa; posle osposobljavanja jednog koloseka, saobraćaj prema jugu mogao se opet odvijati zapadnom prugom; radni učinci jako su opali i usled nedostatka srpskog osoblja za lokomotive i razaranja na žel. stanici Kraljevo. Poslednje nedelje jula pojavili su se u severnom Banatu po prvi put poremećaji u saobraćaju usled miniranja koja su dovela do toga da se ograniči brzina.

⁸ To jest: pogon na drvni gas (plin). Naime, usled nestašice benzina, suvo i jedro drvo sečeno je na sitne kockice, koje su, u posebnim uređajima — generatorima, sagorevale i proizvodile plin, a ovaj, hlađen vodom u generatoru, pretvarao se u tečno stanje i služio na taj način za pogon kao zamena za benzin.

⁹ To jest: prostornih (kubnih) metara.

¹⁰ Te mostove su rušili pripadnici 22. NOU divizije i 3. makedonske brigade (vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 3, 4, 7 i 10).

Usled prekida saobraćaja od i za Grčku, novu Bugarsku¹¹ i Albaniju, morao se ograničiti priliv teretnih vagona na granicama da bi se izbeglo nagomilavanje istih. Saobraćaj od i za staru Bugarsku odvijao se u izveštajnom periodu bez zastoja.

Vozovi koji su bili određeni za Tursku, posle prekida odnosa¹² zadržani su u srpskom prostoru; pri ovoj napregnutoj saobraćajnoj situaciji, zaustavljanje vozova predstavlja osetno opterećenje. U drugoj polovini izveštajnog perioda nastale su privremene poteškoće u izvozu u Rajh usled ograničenog preuzimanja od strane Mađara.

Stavljanje vagona na normalnom koloseku na raspologanje privrednim dobrima bilo je nedovoljno usled velikih potreba Vermahta, naročito je nedostatak vagona bio primetan u Banatu. Na uskotračnoj pruzi nedostatak vagona je i nadalje zabrinjavajući.

Unutrašnja plovidba

Brodaska plovidba Dunavom, uprkos i nadalje stalnom bacanju mina, u izveštajnom periodu odvijala se bez ograničenja saobraćaja. To je imalo za posledicu da je samo u srpskom prostoru izgubljeno 7 šlepova usled nailaska na minu a jedan brod tegljač i jedan šlep su oštećeni. Bacanje mina u Sipski kanal dovelo je do gubitka šlepova, ali to ipak nije uticalo na plovidbu brodova.

Prazni prostor šlepova, zatečen u srpskom prostoru, većim delom korišten je za potrebe Vermahta. Transportovanje ruda kao i žetvenih prinosa opalo je zbog toga u odnosu na prošlu godinu. Dunavska plovidba neće biti u stanju ove godine da preveze žetvu žitarica preko Dunava, pošto nema dovoljno tegljača i šlepova na raspolaganju.

Grupa angažovana na uklanjanju potopljenih brodova postigla je zapažene uspehe; radovi na uklanjanju su u punom jeku. Protivvazдушna odbrana angažovana na osiguranju Dunava uspešno je odbila razne napade aviona iz brišućeg leta; dalja izgradnja protivvazdušne odbrane od strane vazduhoplovstva je u toku.

6.

Eksploatacija sirovina

Niže navedeni proizvodi rudnika dobiveni su u mesecu julu i otpremljeni u Rajh, odn. prijateljske zemije:

¹¹ Misli se na staru Bugarsku (u granicama do aprilskog rata) proširenu okupiranim jugoslovenskim područjima.

¹² Odnosi su prekinuti 2. avgusta 1944.

	Iskopano odn. proizvedeno	Poslato
<i>bakar</i> u obliku koncentrata		
i cementni bakar	1.295 t	1.278 t
<i>olovo</i> u obliku koncentrata	2.119 t	1.743 t
<i>čink</i> u obliku koncentrata	530 t	530 t
<i>antimon</i> u obliku rafinade	114 t	90 t
<i>pirit</i>	12.183 t	10.167 t
<i>magnezit</i> sirov	216 t	—
„ kaust.	80 t	124 t
<i>hrom</i> u obliku hromne rude	8 t	42 t
<i>srebro</i> u obliku čvrstog srebra		
i olova bogatog srebrom	2,932 t	4,965 t
<i>azbest</i> čist	7,6 t	15,5 t
<i>liskun</i> sirov	1,568 t	2,477 t
<i>bizmut</i>	3,155 t	—

(Kod bakra, olova, cinka, antimona, hroma, srebra i bizmuta cifre označavaju sadržaj metala).

Kod Borskog rudnika i topionice bakra AD porasla je proizvodnja od oko 26.000 t na oko 32.700 t, pošto su radovi na popravkama mogli prilično da se ograniče. Broj radnika ostao je, otprilike, na istom nivou, pošto je rashod begunaca, itd., mogao biti izravnat s radnicima na prinudnom radu, naročito Jevrejima.

Predviđeno dovođenje italijanskih vojnih interniraca još nije bilo moguće, jer za čuvanje njih i ostalih mnogobrojnih radnika na prinudnom radu ne stoji na raspolaganju dovoljno snaga za osiguranje. Dve trećine potrošnje uglja, zbog manjka uvoza iz Nemačke i Bugarske, moralo se pokriti iz rezervi koje mogu da podmire potrebe još samo za 8 nedelja. Nepodobna maziva prouzrokuju oštećenja na skupocenim rudarskim mašinama. Flotacija je imala bolje rezultate a i topionica je uspela da ostvari veći učinak.

Kod *Rudnika i topionica olova i cinka Trepča Mines*¹³ proizvodnja sa 34.000 t bila je nešto veća nego prošlog meseca, ipak sadržaj olova u rudi bio je znatno manji jer se samo još moglo iskopati siromašnije partije rude. Opet je započeta proizvodnja bizmuta. Jedan napad iz vazduha 13. 8. oštetio je flotaciju koja će za dve nedelje opet biti potpuno osposobljena.

U pogonima *Antimon a.d.*¹⁴ proizvodnja u Zajači sa 2.100 t je otprilike na nivou iz prošlog meseca dok je u Lisi povećana

¹³ i ¹⁴ Vidi objašnjenje za ovo u dok. br. 24.

na 90 t (naspram 40 t u martu i 77 t u junu) i pored uklanjanja 8.000 t jalovine. Borbe protiv bandita u blizini rudnika nisu ometale odvijanje radova u rudnicima, ali ipak su jako smanjile brojno stanje radnika u rudnicima. Proizvodnja rafinade nije se mogla održati na visini od prošlog meseca. U Lisi još nije mogla da započne sa radom novoizgrađena topionica zbog nedostatka radnika kao i drva i drvnog uglja, tako da se još radi u staroj topionici. Rudnik i topionica Krupanj prestali su sa radom, jer zastareli uređaji topionice proizvode samo gubitke i ono malo radnika što je ostalo prebačeni su u jedan rudnik uglja i u pogon Zajača.

Porast proizvodnje *pirita* naspram prošlog meseca objašnjava se time što je vađenje pirita kod Bora moglo opet da se poveća za 2000 t.

Od oba mala srpska rudnika *hroma* radi samo jedan; o drugom nema vesti zbog dejstva bandita.

Rudnici *liskuna* kod Prokuplja opet su dali samo neznatne količine.

Prikupljanje starog gvožđa

Štab za vezu za Jugoistok, Štab majora Šu¹⁵, koji od januara o.g. dejstvuje na području k-ta Jugoistoka, prikupio je do kraja jula, u Srbiji, Grčkoj, Albaniji i Crnoj Gori, kao i na malom delu Hrvatske, ukupno oko 15.400 t starog gvožđa i oko 130 t nemetala i sve to otpremio.

Osim toga, Štab za vezu na području Jugoistoka angažovao je jednu grupu za demontiranje motornih vozila radi dobijanja rezervnih delova za motorna vozila, a koja ima zadatak da rastavi 2.500 vozila iz ratnog plena i vozila Vermahta u Albaniji i Grčkoj. Do kraja jula, od te količine rastavljeno je 510 vozila i dobijeni delovi su otpremljeni.

7.

Industrija

U snabdevanju gvožđem nastupila je osetna nestašica, tako da je povećanim zahtevima Vermahta moglo samo 25% da se udovolji. Pošto je u valjaonici i čeličani Sartid¹⁶ prebrođena nestašica uglja, sada ona prilično trpi zbog nedostatka radnika; brojno stanje radnika iznosi samo oko 1/3 od potrebnog broja za potpuno korištenje kapaciteta. Takođe i u fabrikama cementa i ciglanama naročito nedostaje radna snaga. Jedina

¹⁵ Schu. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁶ Tako se zvala čeličana u Smederevu za vreme bivše Jugoslavije.

fabrika hartije u Čačku ne može potpuno da iskoristi kapacitete mada je isporuka hartije iz Rajha već mesecima potpuno obustavljena. Fabrika prozorskog stakla u Pančevu još nije mogla ponovo da započne sa radom.

Što se tiče rada za potrebe Vermahta, isporučeno je u julu proizvoda u vrednosti od

4.564.000 RM

pri čemu nisu obuhvaćene vrednosti isporuka GL-frontovskim pogonima za remont (211 motora i 35 uređaja za pogon vozila).

Ukupno stanje porudžbina iznosilo je krajem jula:

OKH/WaA ¹⁷	RM	1,898.000
Brodova	RM	25.000
Uprava za nab. voj. opr. (od[eća] i op[rema]) ¹⁸	RM	196.000
Vazduhoplovstvo, uklj. optika	RM	46,817.000
Lok.[alne] potrebe jedinica	RM	5,428.000
Uprava vojn. građev.[inarstva]	RM	974.000
Div.[izijske] porudžbine (trgov. potrebe)	RM	313.000
	RM	55,651.000

Porast cena se nastavlja. Između ostalog povećane su cene energije i prevoza brodom; za cement domaće proizvodnje povećana je cena za 68%.

Za vojnoupravnog komandanta Jugoistoka
Načelnik Vojno-privrednog štaba

...¹⁹

¹⁷ Oberkommando des Heeres/Waffenamt (Vrhovna komanda Kopnene vojske/ Uprava za naoružanje).

¹⁸ U originalu piše: Wehrm. Besch. Amt (Bekl. u. Ausr.) — Wehrmacht Beschaffungsamt (Bekleidung und Ausrüstung) — Uprava za nabavku vojne opreme (odeća i oprema).

¹⁹ Nečitak potpis. Verovatno je to potpis generala Braumilera (Braumüller).

PREGLED GUBITAKA U JULU 1944. JEDINICA POTČI-
NJENIH KOMANDANTU JUGOISTOKA PISAN 20. AVGUSTA
ISTE GODINE¹

STROGO POVERLJIVO

Odeljenje II b

Str. pov. br. 232/44

20. 8. 1944

167/VIII

3 primerka

2. primerak

Gubici od 1. do 31. 7. 1944.

	oficiri			podoficiri/vojnici		
	mrtvi	ranjeni	nest.	mrtvi	ranjeni	nest[ali]
I. Grupa armija »F« s neposredno potčinjenim:						
a) Pripadnici nem. vojske;	—	—	—	15	39	2
II. Grupa armija »E«: ²	9	16	5	448	667	401
III. 2. oklopna armija:						
a) Pripadnici nem. vojske,						
1. brd. div.	3	5	—	44	130	8
1. koz. div.	2	4	—	9	22	1
98. peš. div.	—	1	—	6	21	—
118. lov. div.	1	6	—	42	120	60
181. peš. div.	—	2	2	46	19	34
264. peš. div.	2	2	—	19	74	30
297. peš. div.	—	5	—	23	47	2
369 (hrv) pd	1	—	—	8	17	—
373 (hrv) pd	1	2	—	12	44	7
392 (hrv) pd	4	—	—	9	25	2
92. gren. brig. (mot.)	—	—	—	8	29	1
1. puk »Brandenburg«	—	—	—	28	69	—
1. lov. rez. puk	—	2	—	8	21	4
606. puk za obezb.	—	—	—	13	6	—

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 734—5.

² Redakcija je dala za Grupu armija »E« samo zbirne podatke, pošto se njene potčinjene jedinice (koje se navode u pregledu) nisu u to vreme nalazile u Jugoslaviji.

	oficiri			podoficiri/vojnici		
	mrtvi	ranjeni	nestali	mrtvi	ranjeni	nest[ali]
Nemački štab za obezbeđenje železnica u Hrvatskoj	—	—	—	7	32	6
Dopunske i druge trupe	4	7	—	41	63	2
b) <i>Pripadnici SS i pol.</i>						
7. SS-dobr. brd. divizija »Princ Eugen«	2	5	—	84	306	26
SS-div. »Handžar«	2	3	—	87	178	38
c) <i>Inostrani vojnici:</i> ³						
1. brd. div.	—	—	—	6	22	—
1. koz. div.	—	—	—	80	47	2
181. peš. div.	—	—	—	1	—	—
297. peš. div.	—	—	—	1	6	10
369 (hrv.) pd	—	—	—	13	36	3
373 (hrv.) pd	—	—	—	18	62	8
392 (hrv.) pd	—	—	—	17	71	14
<i>Ukupno:</i>						
a) Pripadnici nem. vojske	18	36	2	323	739	157
b) Pripadnici SS i pol.	4	8	—	171	484	64
c) Inostrani vojnici	—	—	—	136	244	37
IV. <i>Vojnoupr. k-t</i>						
<i>Jugoistoka</i>						
a) Pripadnici nem. vojske	2	2	—	35	45	13
V. <i>Nemačka vojna misija u Bugarskoj</i>						
a) Pripadnici nem. vojske	—	—	—	3	3	—
<i>Područje k-ta Jugoistoka</i>						
<i>Ukupno:</i>						
a) Pripadnici nem. vojske	29	52	4	718	1228	399
b) Pripadnici SS i pol.	4	10	—	233	696	73
c) Inostrani vojnici	—	—	3	280	300	202

³ To jest: pripadnici stranih nacionalnosti u nemačkim jedinicama.

⁴ Nečitak potpis.

Dostavljeno:

- U. R.: 1. prim. — načelniku
Id (da zadrži).
2. prim. — KTB

BR. 111

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 21. AVGUSTA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNE NE VOJSKE O ISKU-
STVIMA STEČENIM U BORBAMA NA DALMATINSKIM
OSTRVIMA BRAČU, HVARU, KORČULI, MLJETU I SOLTU¹**

POVERLJIVO

Komanda Jugoistoka
Komanda Grupe armija »F«
Ia/Stoart,² pov. br. 957/44

H. Qu., 21. 8. 1944
166/VIII

Pred.: Izveštaj o iskustvima.

*OKH/Gen. St. d. H./Gen. d. Art.*³

U prilogu donosi se izveštaj o iskustvima, koja su stečena na dalmatinskim ostrvima, u borbi protiv neprijateljskih desantnih komandos.

Prilog: 1

Za komandanta Jugoistoka
(K-t GrA »F«)
Načelnik štaba
Vinter

Kopija za:

Gen. d. H. Küst. u. Fest. Art.⁴

K T B

Stoart (»E«)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 730—3.

² Stabsoffizierartillerie (artiljerijski štabni oficir, tj. artiljerijski oficir u štabu).

³ General der Artillerie

⁴ Generalstab des Heeres Küsten und Festungsartillerie (Generalštab KoV, Odeljenje za obalsku i tvrđavsku artiljeriju).

IZVEŠTAJ O STEČENIM ISKUSTVIMA

Česte akcije komandosa protiv ostrva, rasprostranjenih prema dalmatinskoj obali, povod su za iznošenje sledećih iskustava, stečenih u odbrani tih ostrva.

- I) 1. Iskustva su stečena u borbama na ostrvima Korčuli, Mljetu, Hvaru, Braču i Šolti.⁵ Zemljište je jako brdovito, do brdovito kraško i slabo pošumljeno. Gusto grmlje često ometa preglednost. U dolinama se često nalaze veće površine pod vinogradima, a brojne kamene ograde štite poljoprivredno korištene površine od vetra i raznašanja zemlje.
  2. Iskrčavanja su najčešće usledila, zbog slabe odbrane ostrva, neprimetno u mraku ili zamračenju, uz pomoć jedrilica i drugih barki upotrebljivih za desant. U pojedinim slučajevima primećeno je učešće desantnih čamaca. Iskrčane bande često su stajale pod engleskom komandom. Povremeno su primećene odvojene, manje grupe engleskih i američkih vojnika. Općenito, iskrčane neprijateljske snage raspolažu u većoj meri sa teškim pešadijskim oružjem.
  3. Zbog samo slabog zaposedanja ostrva od strane naših snaga, odustalo se od angažovanja baterija obalske artiljerije kopnene vojske na ostrvima. U naročitim slučajevima formirane su privremeno pozicijske baterije, koje su bile zaposedane od snaga divizijske artiljerije. U svim slučajevima, gde je to bilo samo moguće, na dominirajućim tačkama ostrva uređena su bila uporišta, sa kojih se je, u određenim vremenskim razmacima, vršilo pročešljavanje ostrva.
- II) 1. Protiv, u svakom slučaju brojčano premoćnog, protivnika a pre svega u teškom oružju, uporišta su se mogla održati ako je bila moguća dovoljna artiljerijska pomoć.
  2. Ugrađivanje dalekometnih baterija na ostrva (baterije za dejstvo protiv ciljeva na moru) nije svrsishodno, ako nije mogao biti napravljen i istovremeno zaposednut jedan neprekidni odbrambeni sistem, pošto se neprijateljske snage položaje mogu svuda neprimetno iskrcati i zaobići vatrene položaje.
  3. Podrška uporišta od strane divizijske artiljerije sa kopna, usled udaljenosti ostrva, općenito je bila moguća samo sa teškim baterijama.

---

⁵ Bliže o borbama za ta ostrva vidi dok. br. 8, 18, 35, 36, 43 i 56.

4. Ograničena oprema četa i bataljona teškim oružjem prisiljava na pojačavanje artiljerijske podrške. Velika širina divizijskog odseka, kao i stalno angažovanje u ratu sa bandama, ne dopušta jedno povećano premeštanje divizijske artiljerije na ostrva. Ne uzimajući u obzir već spomenute položaje baterija, samo u malo slučajeva može za to da se postigne hitno potrebna zaštita uporišta od strane teškog oružja artiljerije.

Zaposedanje pozicijskih baterija od strane doko-mandovanog ljudstva divizijske artiljerije ostaje uvek nedovoljno, tako da nije moguće puno iskorišćavanje brzine gađanja. Istovremeno, kroz zaposedanje položajnih baterija, pokazalo se slabljenje baterija divizijske artiljerije, koje se ne bi moglo dozvoliti u dužem roku.

Zbog toga je neophodno angažovane posade uporišta na ostrvima opremiti, preko količina koje im pripadaju, pre svega sa teškim minobacačima. Na ostrvima, sa izgledom na uspeh, mogu da se upotrebe samo brdska oruđa.

5. Baterije divizijske artiljerije, koje su nakon iskrcavanja neprijateljskih snaga prevezene na ostrva za borbu protiv neprijatelja, imaju naročite poteškoće sa doturom stočne hrane. Naime, ograničeni brodski prostor koji stoji na raspolaganju za snabdevanje, bio bi stočnom hranom opterećen preko svoje nosivosti. Zato se pokazalo kao svrsishodno da svaka baterija drži svega jedan vod pokretljivim, kao i najpotrebnije ljudstvo za položajnu bateriju i obaveštenja, za pomoć lovačkim komandama. Veći deo konja baterija mora biti ostavljen na kopnu.
6. Na osnovu ograničene mogućnosti angažovanja divizijske artiljerije za borbu za uporišta i ostrva, treba, u cilju izravnavanja, angažovati obalske baterije, koje se nalaze na kopnu. Uporišta treba za to, po mogućnosti, tako izabrati da se nalaze još unutar zone dometa punog dejstva obalskih baterija.
Dokazalo se kao korisno da svaka obalska baterija uputi u uporište jednog istaknutog osmatrača sa vlastitim sredstvima veze. Prenos komande za otvaranje vatre preko sredstava veze koja ne pripadaju bateriji, nije dao pozitivne rezultate.
7. Na Korčuli i na Braču baterije su izgubljene, pošto se nije mogla otpočeti izgradnja vatrenih položaja, odnosno zastala je u početku. Izgradnja vatrenih po-

ložaja, i, pre svega, obezbeđenje zaklona za posadu oruđa, isprepletanje žičanih prepreka i miniranje položaja, nužno je pre angažovanja jedne baterije. Inženjerijske i radne komande, u cilju ubrzanja izgradnje, moraju dovesti pozadinske jedinice.

8. Baterijska uporišta treba da se premeste u veće uporište, ili ih tako izabrati da je obezbeđena međusobna potpora, odnosno pravovremeno oslobađanje od opsade. Na ove mere prisiljava nepregledno zemljište, pošto inače postoji opasnost prevremenih gubitaka.
9. Kod izbora artiljerijskih uporišta treba osobito obratiti pažnju na polje dejstva za samoodbranu, kako bi se sprečilo da budu zauzeta iznenadnim napadom. U slučajevima kada se nije vodilo računa o položaju artiljerijskih uporišta, također nije bio dovoljan ni pešadijski vod, pridodan za obezbeđenje. Naime, taj vod nije mogao da zajamči, na ovom nepreglednom zemljištu, istovremeno izviđanje i obezbeđenje na sve strane. Pešadijsko obezbeđenje može da se drži u manjem obimu, ukoliko se stvori dovoljna zona dejstva za samoodbranu.
10. Teški uslovi vidljivosti pri osmatranju i izviđanju na ostrvima često prisiljavaju da se baterijski položaji moraju postaviti daleko od uporišta. Razlog tome je potreba da bude pregledna linija obale, odnosno predviđeno mesto iskrcavanja neprijatelja. Takvi baterijski položaji izloženi su, naročito noću, udaru akcija neprijateljskih komandos.
U slučaju da ne može biti obrazovano dovoljno pešadijsko obezbeđenje za zbrinjavanje sopstvenog uporišta, baterijski bi se položaji morali, ili privući tako blizu glavnog uporišta da je moguća sa njega vatrena podrška istima, ili pak da se baterije preko noći povuku natrag u uporišta.
11. Ograničeni broj baterija angažovanih na ostrvima ne dopušta upravljanje vatrom od strane divizionara, niti koncentraciju vatre. Zbog toga, komandir baterije i komandant uporišta, odnosno komandant ostrva, moraju utvrditi, što je moguće opsežnije, sadejstvo između teškog pešadijskog oružja i angažovanih baterija, u cilju uzajamnog popunjavanja i podrške.
12. Dovođenje i premeštanje pojačanja na ostrva može uslediti samo noću. Pošto u tamnoj noći nije moguća orijentacija čamaca, koji plove bez ikakvih pomoć-

nih nautičkih sredstava, treba sa kopna pokazivati smer ispaljivanjem hitaca za pravac. Komandant broda vodi svoj brod, bilo po putanji zrna, bilo po detonaciji udara.

- III) Na osnovu svih dosadašnjih iskustava, može da se ukratko ponovo kaže da nisu dovoljne mogućnosti artiljerijske podrške posadama uporišta. Oružje koje bi na ovom zemljištu, i pod uslovima koji vladaju na ostrvima, potpuno zadovoljilo zadatke artiljerijske podrške je minobacač (12 cm). Teški minobacač ima, u odnosu na brdske topove, prednost što mu je povoljnija putanja leta zrna, ima veće dejstvo i veću brzinu vatre, kod istovremene potrebe za manjim brojem osoblja. Prikupljeno angažovanje od 6 minobacača (12 cm), kao minobacačke baterije, ili dopunska oprema svakog pešadijskog uporišta sa više ovakovih bacača, obećava pun uspeh.

... 6

---

⁶ Baron fon Kap-her (Freiherr von Kap-herr), pukovnik, bio je tada načelnik pozadine k-danta Jugoistoka. Međutim, redakcija nije potpuno sigurna da je pukovnik fon Kap-her potpisao ovaj izveštaj, pošto sam potpis nije dovoljno čitljiv, pa je to obeležila s tri tačke.

SLUŽBENA BELEŠKA OFICIRA ABVERA KOMANDE JUGOISTOKA OD 22. AVGUSTA 1944. SA REFERISANJA KOMANDANTA JUGOISTOKA VOĐI TREĆEG RAJHA ADOLFU HITLERU¹

Ic/AO, str. pov. 6810/44

STROGO POVERLJIVO

5 primeraka

3. primerak

188c/VIII

B e l e š k a

sa izlaganja komandanta Jugoistoka, gospodina general-feldmaršala barona fon Vajksa kod firera 22. 8. 1944
(17,45 — 20,00 časova)

Učesnici: F i r e r

general-feldmaršal Kajtel²,
general-feldmaršal baron fon Vajks³,
rajhsfirer SS⁴,
ministar spoljnih poslova Rajha⁵,
poslanik dr Nojbaher⁶,

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 802—12.

² Villhelm

³ Maksimilijan

⁴ Rajhsfirer SS bio je Hajnrih Himler.

⁵ Joahim fon Ribentrop (Joachim von Ribbentrop) bio je tada ministar spoljnih poslova Trećeg Rajha (1938—1945). Posle kapitulacije fašističke Nemačke pokušao je da izbegne hapšenje skrivajući se u svome privatnom stanu, u Hamburgu, gde je i uhvaćen, u prvoj polovini juna 1945. Osuđen je 1. oktobra 1946. od strane Međunarodnog vojnog suda u Nirnbergu na smrt vešanjem; kazna je izvršena 16. oktobra. Vidi *Nirnberšku presudu*, Arhiv pravnih i društvenih nauka, Beograd, 1948; *Politiku* (beogradsko izdanje) od 16. juna 1945; saopštenje novinske agencije *Rojter* o hapšenju Ribentropa.

⁶ Herman (dr Hermann Neubacher). Bio je tada nemački poslanik u Beogradu i specijalni opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova Trećeg Rajha za Jugoistok (1943—1945). Uhapsili su ga Amerikanci novembra 1945. u provinciji Salzburg, u Austriji, a kasnije je izručen jugoslovenskoj vladi, da bi kao svedok učestvovao na suđenju Draži Mihailoviću. Proveo je zatim jedno izvesno vreme u jugoslovenskom zarobljeništvu. Potom je, po otpuštanju, posle nekoliko go-

general-pukovnik Jodl⁷,
general artiljerije Varlimont.⁸

1.) General-feldmaršal baron fon Vajks iznosi, oslanjajući se na belešku⁹ sačinjenu za izlaganje kod firera, vojne posledice za srpsko područje, koje proizlaze iz razvoja situacije u Bugarskoj. Uz čitanje bugarskih radiograma, prisluškivanih izviđanjem sredstvima veze, koji upućuju na to da se kao efekat govora bugarskog premijera Ba-grjanova¹⁰ može očekivati *uskoro povlačenje* 1. bugarskog operativnog korpusa iz Srbije, on ukazuje

a) na dosadašnje slabo držanje bugarskih trupa prema bandi;

b) izražava da će, usled povlačenja Bugara iz područja koje oni sada okupiraju, veliki delovi Srbije biti ne-posednuti.¹¹

Gospodin komandant Jugoistoka utoliko zauzima stav prema ostalim snagama koje ostaju u tom području (SDK¹² i RZK¹³) što priznaje do sada u borbenom i ideološkom pogledu pozitivnu vrednost SDK, no moli da se efekat krize u vezi DM¹⁴ ne ispusti iz vida; borbenu vrednost RZK, koji je velikim delom po godištima prestar, on ocenjuje samo kao neznatnu.

2.) U vezi sa tim, gospodin komandant Jugoistoka iznosi najnoviji razvoj situacije neprijatelja u Srbiji (vidi belešku o izlaganju).¹⁵ U celini se uz to utvrđuje da

a) je Tito spoznao da svoje velike političke ciljeve može da postigne samo zaposedanjem Srbije,

---

dina provedenih u carevoj službi u Etiopiji, umro 1. jula 1960. u Beču (vidi Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 712; *Politika*, beogradsko izdanje, od 21. novembra 1945).

⁷ Alfred. Tada je bio na dužnosti načelnika Operativnog štaba Vrhovne komande Vermahta (na toj dužnosti nalazio se od aprila 1938. do kapitulacije — 8. maja 1945. godine). Suđeno mu je kao ratnom zločincu pred Međunarodnim vojnim sudom u Nirnbergu, gde je 1. oktobra 1946. osuđen na smrt vešanjem; obešen je 16. oktobra (vidi fon Zigler, n. d., str. 125; *Nirnberšku presudu*, Arhiv pravnih i društvenih nauka, Beograd, 1948).

⁸ Valter

⁹ i ¹⁵ Redakcija ne raspolaže tom beleškom.

¹⁰ Ivan (Иван Багрянгов). Govor je održao 17. avgusta 1944. pred bugarskim Sobrañjem. (Tekst toga govora, prevedenog na nemački, nalazi se u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 602—12.) Opširnije o tome i razvoju situacije vidi i ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-danta Jugoistoka za 18. avgust 1944. u AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 194.

¹¹ Vidi dok. br. 117.

¹² Srpski dobrovoljački korpus

¹³ Ruski zaštitni korpus

¹⁴ Draže Mihailovića

- b) je našim akcijama protiv neprijatelja — Tita, koji je upao i koji povrh toga stoji spreman na granicama, u praksi postignuto razdvajanje Titovih grupacija u 3 grupe, uspeh, koji je prvobitne generalne planove Tita suštinski osujetio,¹⁶
- c) snabdevanje Titovih bandi usleđuje od strane Anglo-Amerikanaca u znatnom obimu (čitanje priloga u izvodu) i prema opremi oružjem četničkih bandi stoji u odnosu koji je znatno nepovoljniji za četnike,
- d) 1. brd. div., pri razvoju celokupne situacije kakva se očekuje, može da bude samo privremeno stavljena na raspolaganje za borbu protiv bandi.¹⁷

Posledica povlačenja bugarskog 1. operativnog korpusa,¹⁸ s jedne strane, kao i razvoja situacije u pogledu bandi u Srbiji, s druge strane, može, uz sve svoje reakcije, naročito u odnosu na saobraćajne puteve u Srbiji i prema Grčkoj, da bude samo *dovođenje naših novih snaga*.

Pri tom se u prvom redu radi o tome da se s njima preuzme

- a) saobraćajne puteve,
- b) zahvatanje u zemlji [žetva, rudno blago] i
- c) zaštita privrednih preduzeća koja su od naročite važnosti za naoružanje.

3.) Izlažući *ponudu Nedić* — DM u njenim glavnim tačkama,¹⁹ gospodin komandant Jugoistoka ukazuje onda na

¹⁶ Misli se na Operativnu grupu divizija (2, 5. i 17. divizija), 1. proleterski (1. i 6. proleterska divizija) i 12. korpus (16. i 36. NOU divizija).

¹⁷ U to vreme nalazila se angažovana u operaciji »Ribecal« (vidi dok. br. 99, 104, 105 i 108).

¹⁸ Vidi dok. br. 115 i 123.

¹⁹ Ovde je reč o ponudi, odnosno zahtevu koji je proizašao kao rezultat sporazuma koji su postigli Milan Nedić i Draža Mihailović u s. Ražani, kraj Kosjerića, u prvoj polovini avgusta 1944. Hronologija događaja povezanih s tim zahtevom, koji je Milan Nedić podneo 17. avgusta na sastanku kod komandanta Jugoistoka, je sledeća:

Polovinom avgusta (verovatno 12. ili 13. avgusta) Milan Nedić i Draža Mihailović održali su u s. Ražani tajni sastanak na kome su se dogovorili o zajedničkoj borbi protiv jedinica NOVJ, koje su u to vreme u velikoj meri ugrozile položaj okupatora i kvislinga u Srbiji. Na tome sastanku s Nedićeve strane prisustvovali su general Miodrag M. Damjanović, šef Nedićevog kabineta, i Dragomir Dragi Jovanović, upravnik Uprave grada Beograda i šef Srpske državne bezbednosti, dok su s Dražine strane bili prisutni Luka Baletić i Miroko Lalatović, članovi četničke Vrhovne komande Jugoslovenske vojske u otadžbini, Dragoslav Račić, major i komandant 4. grupe jurišnih korpusa i kapetan Nikola Kalabić, komandant Grupe korpusa Gorske garde. Sastanak su dogovorili Dragomir Jovanović i Predrag Raković, komandant 2. ravnogorskog korpusa i Dražin predstavnik u Beogradu za vezu

efekat koji bi nastao usled načelno odbijajućeg držanja prema ponudi (vidi belešku o izlaganju).

Pri *oceni motiva* koji su doveli do ponude Nedić — Draža Mihailović, gospodin komandant Jugoistoka ukazuje

s Milanom Nedićem, preko generala Damjanovića. Na sastanku je postignut sporazum u pet tačaka:

- da Nedić obezbedi platu Dražinim oficirima;
- da se preko Nemaca izdejstvuje za četnike 30.000 pušaka, 3.000.000 kom. peš. municije, 500 puškomitraljeza i isto toliko minobacača;
- da se oružje neće upotrebljavati protiv Nemaca;
- da se sve Nedićeve oružane snage (Srpska državna i Srpska granična straža) stave pod Dražinu komandu;
- da se pribavi potreban broj uniformi i obuće.

U vezi s tim Nedić je zatražio 16. avgusta sastanak sa komandantom Jugoistoka feldmaršalom Vajksom, pa je sastanak održan 17. avgusta u 18 časova, pošto se Vajks prethodno dogovorio o zauzimanju stava s Nojbaherom, Felberom, Gajtnerom, Harlingom i ađutantom poručnikom Riterom (Ritter). U međuvremenu k-t Jugoistoka obavestio je odmah (16. avgusta), Vrhovnu komandu Vermahta o prirodi ponude Nedića i Draže Mihailovića. Neposredno pre toga (13. avgusta), predstavnik vojnoupravnog komandanta Jugoistoka ritmajster knez fon Wrede (Wrede) imao je sastanak s Kalabićem, Račićem i Neškom Nedićem u Topoli.

Nedić je na sastanku tražio da Nemci obezbede naoružanje za 50.000 ljudi pod Dražinom komandom, dok je Vajks tom prilikom obećao 250.000 metaka kao prvu pomoć.

U vezi s tim razgovorom, Vajks je 19. avgusta zatražio sastanak kod Hitlera, na što je Vrhovna komanda Vermahta 20. avgusta izvestila k-ta Jugoistoka da je Hitler zakazao referisanje za 22. avgust. (Ovaj dokumentat se odnosi na to referisanje.)

U međuvremenu, 16. avgusta 1944, načelnik Operativnog odeljenja K-de Jugoistoka pukovnik Jozef Zelmajer obavestio je Grupu Abvera pri Obaveštajnom odeljenju k-danta Jugoistoka da će se četnicima moći isporučiti u prvi mah 7.000 italijanskih pušaka, sa po 100 metaka na pušku, 50 srednjih mitraljeza, sa po 13.000 metaka na mitraljez, i 42 laka minobacača, sa po 250 mina na minobacač.

Kako su tekli razgovori kod Hitlera vidi se iz ovoga dokumenta. Vajks se 25. avgusta vratio nazad u Beograd, pošto je prethodno imao i jedan kraći sastanak u Beču, s general-pukovnikom Lerom.

Po dolasku u Beograd kontakti su nastavljani, pa je Nedić 28. avgusta ultimativno nastupio kod Vajksa, tražeći oružje za četnike, pri čemu je izneo i svoj stav: da će, ukoliko se oružje ne isporuči, dati ostavku.

U međuvremenu došlo je do istupanja Rumunije iz rata na strani sila Osovine, prodora Crvene armije prema Mađarskoj, Jugoslaviji i Bugarskoj, prodora jedinica NOV i POJ u centar Srbije i previranja u Bugarskoj. K-da Jugoistoka našla se u teškoj situaciji da rešava i ove za nju, u tome momentu, drugostepene probleme, pa je Nedić preuzeo na sebe zadatak da sam naoruža 16.000 ljudi, stupajući u vezu s Mađarima, dok su Nemci isporučili oko 6.000 pušaka, jedan broj mitraljeza i potrebnu količinu municije. Nedić je, pored toga, poslao Draži 100.000.000 dinara.

Opširnije o tome vidi *Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom* (stenografske beleške i dokumenta sa suđenja Dragoljubu

- a) na neosporno postojeće ugrožavanje svih nacionalnih Srba, čijim se spikerom²⁰ Nedić napravio kao osvedočeni srpski nacionalist, s jedne strane, i anglomrzac, s druge strane,
- b) na ličnost DM, koji je u stvarnosti vođa svih antikomunističkih i za borbu voljnih elemenata Srbije, no koji, iz obzira prema svom narodu, koji u njemu želi da vidi nepomirljivog nacionalnog heroja, i s obzirom na kasniji vojnički i politički razvoj u Srbiji, želi da svojoj ličnosti nametne svaku političku suzdržljivost. Kad DM, iz nužde, zbog situacije u kojoj se nalazi, danas više-manje ultimativno zahteva municiju i oružje, to se, na osnovu dosadašnjih iskustava, može biti ubeđen da će on to oružje i municiju upotrebiti u borbi protiv Tita. Za razmišljanje je međutim to što, pri slaboj disciplini četničkih bandi, a pre svega pri nedostatnoj disciplini u pogledu vatre, ne može da garantuje *potpuno iskorišćenje mogućnosti oružja u tehničkom pogledu.*
- 4.) Na *poseban interes firera* nailaze podaci gospodina komandanta Jugoistoka o *efektu neprijateljskog raspoloženja bandi DM protiv privrednih interesa* okupacione sile. Podaci koji su u vezi s tim izneti u izvodu o obimu zahvatanja iz zemlje (vidi belešku o izlaganju) pritom nedvosmisleno osvetljavaju
- a) nužnost da se učini sve, da bi se održao dosadašnji obim
- b) zahtev za dovođenjem daljih nemačkih snaga.
- 5.) I ne čekajući na političko izlaganje specijalnog opunomoćenika Ministarstva spoljnih poslova za Jugoistok, *firer odmah zauzima stav* prema izvodima gospodina komandanta Jugoistoka.
- Firer pri tom ukazuje načelno na *dva bitna momenta*, i to:
- a) na efekat, koji će se praktički pokazati iz isporuka oružja i municije četnicima,
- b) na pojave, koje će doći do izražaja u budućnosti, pri pozitivnom stavu prema celokupnim srpskim zahtevima.

Draži Mihailoviću), Beograd, 1946, str. 1646—8, 230—43, 393—9, 461—7; Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije 1944*, Vojnoistorijski institut, Beograd 1972, str. 119; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 166, 907, 948, 952, 963 964, 968, 971, 975, r. 192, s. 565—82, 700—1, 948—51, 974—8, 1000—7, r. 195, s. 956—73, 977—8 i r. 883, s. 3175—6: izveštaji i zabeleške u vezi ponude Draže Mihailovića za saradnju s Nemcima od 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 28, 29, 30. i 31. avgusta i 24. septembra 1944. godine; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 709—712.

²⁰ govornikom

U detaljima:

- a) Po mišljenju firera, činjenica je da Englezi ne mogu da isporučuju oružje DM jedino iz straha pred Staljinom, čiji je izaslanik u Hrvatskoj Tito. Oni bi se time doveli u momentanu opoziciju prema Rusiji. Usled toga su, verovatno, sugerisali Srbima da oružje, koje će bez sumnje biti upravljeno protiv Staljina, pribave od Nemaca. *Ono će, međutim, jednom kasnijom prilikom — to firer izričito naglašava — biti upravljeno protiv Nemaca.* Ja sam se, tako je firer rekao, dosta dugo morao boriti protiv shvatanja da se narodi Istoka mogu s uspehom angažovati u borbi. Uvek su mi ponovno iznosili da je moguće pouzdati se u njih bez naročitog razmišljanja. Danas mogu da ukažem na držanje tih naroda Istoka pri borbama u povlačenju Grupe armija »Centar«, kao i u Francuskoj, koje je opravdalo moje stanovište. Nema pouzdanja u te ljude!
- b) Na Balkanu treba u suštini rešiti hrvatsko, srpsko i bugarsko pitanje. U vezi s tim ja bih, reče firer, utvrdio sledeće:
- b1) Hrvati nemaju nikakvu predstavu o državnosti i neće je nikad ni moći imati. Onaj ko je 500 godina bio bez nje, ne može se nikad ni razviti u državu. Kasnije jednom doći ćemo na to, da Hrvatsku inkorporiramo u Rajh ili da iz nje napravimo protektorat. Danas možemo u najmanju ruku — a to u suprotnosti prema ostalim balkanskim narodima — samo prividno ići zajedno sa sadašnjom hrvatskom vladom.
- b2) *Srbi* su narod koji je određen da ima državu i koji je kao narod održan. Njihova ideologija je velikosrpska. U njima postoji bezobzirna otporna snaga. Pri jednoj takvoj upotrebi, oni će uvek zastupati velikosrpsku ideju. Ono što dolazi iz Beograda znači opasnost. Ja sam 1941. godine učinio Srbima ponudu koja je bila neuobičajena. Ja sam samo zahtevao da ostanu neutralni i za to sam im obećao Solun. Veću cenu nisu mogli da dobiju. U stvarnosti je međutim došlo do razvoja koji nikako ne odgovara toj velikodušnoj ponudi. Uostalom, ukazujem na to da, ako danas ponovno uspravimo Srbiju, Hrvatska propada. Tito jest i ostaje komunista. I on zastupa jugoslovensku ideju. No njegov će cilj pritom biti da dobije oslonac na Rusiju. Za mene ne postoji sumnja u pogledu toga da će Tito, kad taj željeni cilj jed-

nom postigne, svu inteligenciju poubijati. *Pobeda Tita znači stvaranje komunističkog režima, koji će jugoslovenske narode izručiti Staljinu.*

Engleska, i to je za mene jasno, želi nacionalnu Srbiju, a povrh toga nastoji da i Hrvatsku dobije u svoje ruke. To isto važi i u pogledu Grčke, a možda i Bugarske. Engleska danas više no ikad dejstvuje prema načelu: »U nuždi đavo svašta pojede«. Ako bi mi s naše strane pristali na srpsku ponudu, i ako bi im stavili na raspolaganje oružje i municiju, onda, doduše, verujem da će se Srbi s uspehom boriti protiv Tita. No isto tako sam ubeđen da će onda velikosrpska ideja odmah ponovno da zaplamt i na našu štetu. A to je nepodnosivo. Srbi se nikad ne bi odrekli velikosrpske ideje.

- 7.) Potrebu da se obezbede saobraćajni putevi i privredna preduzeća u Srbiji, firer priznaje. S tim u vezi postoji namera,
- a) da se SS-konjička divizija, koja se u ovom času nalazi u formiranju u Mađarskoj,²¹ prebaci na područje Srbije. Njena jačina, po ličnom sastavu, iznosi 13.500 ljudi, od kojih su 4 Nemci iz Rajha a 4 folksdojčeri. Broj konja iznosi samo 6.000. Diviziji treba da budu dodeljeni, uz personal koji već postoji i koji je za to izvežban, jedan divizion jurišnih topova i jedna četa tenkova (»Škoda«),
  - b) da se policijski puk koji postoji u Srbiji popuni do punog nivoa.²² Povrh toga, treba da mu se pridoda teško oružje i jedna četa jurišnih topova (15 škoda).
  - c) Da se 5 tvrđavskih bataljona, koji će biti spremni između 25. i 31. 8, prebace u područje Srbije,²³
  - d) da se ispita pitanje prebacivanja daljih turkmenskih bataljona,²⁴

---

²¹ Reč je o formiranju 22. SS-dobrovoljačke konjičke divizije (mađarske) od mađarskih folksdojčera. Međutim, ta divizija je, usled razvoja situacije u Mađarskoj, po završenom formiranju prebačena u severnu Transilvaniju (*Order of Battle of the German Army*, str. 347; Volf Kajlig, n. d., registar 141, str. 20).

²² Odnosi se na 5. SS-policijski puk pod komandom pukovnika Dizenera.

²³ To su bataljoni koji su se prebacili iz Grčke, a nalazili su se kao posada na graničnim ostrvima, bilo kao samostalne jedinice ili u okviru Tvrđavske divizije »Rodoss«, odnosno 41. tvrđavske divizije.

²⁴ Tada se nalazio samo jedan turkmenski, odnosno turkeštanski bataljon, i to je bio 782. turkeštanski bataljon, koji je prebačen u istočnu Bosnu.

f) da se stavi na raspolaganje Škola za borbenu obuku u Nišu, koja će, kako se predviđa, u kratkom roku biti slobodna.

- 8.) Šta će biti s *Bugarskom*, to sada još nije potpuno jasno. Držanje je labilno. Na žalost, isporučene su znatne količine oružja, koje će sad, slično kao kod Finaca i kod drugih naroda, za nas biti izgubljeno. Protiv Turaka će se Bugari verovatno boriti, ali do toga jedva da će još doći. Međutim, borbena vrednost Bugara protiv Slovena mora da se oceni kao vrlo neznatna.

Najveća intrigantkinja u Bugarskoj jest, tako je izložio firer, kraljica,²⁵ za koju sam ubeđen da je sukrivac za smrt svog muža kralja Borisa.²⁶ Ja sam spreman da po pitanju nekog unutrašnjeg prevrata, koji bi međutim morao da usledi u najkraćem roku, dam svoj pristanak.

(Tom pristanku firera prethodila je kratka diskusija s rajhsfirerom SS i ministrom spoljnih poslova Rajha, pri čemu je prvi obećao da će za nekoliko dana predložiti odgovarajući plan, a poslednji je ukazao na to da je jedan takav poduhvat, kojem on nije protivan, moguć samo ako postoje odgovarajuće sopstvene trupe i spremnost bugarskih jedinica.)

- 9.) *Zaključujući, firer je ustanovio, da on*
- a) nema ništa protiv »malih taktičkih manevara« s pokretom DM,
  - b) da zatraženo formiranje armije, koja bi bila jačine 50.000 ljudi, nikako ne bi moglo doći u obzir.
- 10.) Specijalni opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova za Jugoistok zastupao je lični integritet i lojalnost Nedića, koji se nesumnjivo 100% stavio na nemačku stranu i pri tom nedvosmisleno antiengleski eksponirao. U pogledu DM-četnika sigurno je da su antikomunistički [raspoloženi] iz razloga svojih nacionalnih potreba, tako da je njihovo angažovanje u borbi protiv crvenih bandi na našoj strani moguće i, zbog političkog i vojničkog značaja srpskog centralnog prostora za celokupnu situaciju na Balkanu, dotle potrebno dok naše snage ne budu doveđene. Razumljivo je da saradnja s njima nikad ne bi smela da ide dotle da im se prepusti zaštita apsolutno životno važnih objekata. To važi u prvom redu za železnice u ugroženom južnosrpsko-makedonskom području,

²⁵ Frederika

²⁶ To jest: cara Borisa III. Umro je, pod misterioznim okolnostima, 28. avgusta 1943 (vidi *The Encyclopedia Americana*, Americana Corporation, New York, 1971, Volume 4, str. 277.

koje u svakoj situaciji mogu pouzdano da budu zaštićene samo od strane nemačkih trupa.

Pokušaj specijalnog opunomoćenika Ministarstva spoljnih poslova za Jugoistok da po fireru ograničenu mogućnost — mali taktički manevri — jedne saradnje s četnicima proširi do generalne punomoći za komandanta Jugoistoka, nije uspeo.

Dostavljeno:

Načelnik

Ia

KTB

Vojnopr. k-t

Spec. opun. Min. sp. poslova za Jugoistok

BR. 113

**NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 23. AVGU-
STA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE ZA PREBACIVA-
NJE JEDINICA U REJON BEOGRADA, NIŠA I SKOPLJA U
VEZI RAZVOJA SITUACIJE U RUMUNIJI¹**

KR

T E L E G R A M

STROGO POVERLJIVO

K-di 2. oklopne A
uz obavest:

Komandi Vazduhoplovstva
Jugoistoka

*Pismo dostavljeno:
7 primeraka*

- 1.) LaN (FS),
- 2.) Gen. d. Trspw. SO.,
- 3.) H. Gr. Nafü.
- 4.) Vojnopr. K-t Jugoistoka,
- 5.) Ic,
- 6.) O. Qu,
- 7.) Koncept.

182a/VIII

---

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 784.

Razvoj situacije u Rumuniji² zahteva:

- 1) Momentane mere:
  - a) 4. puk »Brandenburg« (bez jednog bataljona), nasuprot dosadašnjim naređenjima, ne za Larisu nego u rejon Niša.
  - b) 468. okl. izv. četa žel.[ezničkim] transportom za Beograd.
  - c) 2/201. divizion jurišnih topova žel. transportom za Niš.
- 2) Mere koje treba pripremiti:
  - a)³ 1. brd. div. žel. transportom i pešad. maršem u rejon Niša, Motorizovana borbena grupa ili s ciljem Skoplje ili Niš.
  - b)⁴ 92 (mot.) gren. brigada žel. transportom u rejon Niša.
  - c)⁵ 202. tenk. bat. žel. transportom u rejon Beograda.
  - d) II/109. lakog ap (RSO) iz Albanije žel. transportom u rejon Niša.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Bf. Tgb. OB/Chef Str. pov.
br. 1882—44
od 23. avg. 1944.

F. d. R:
Zelmajer [Selmayr]

Ia K-t Jugoistoka (G. A. »F«) E. 24. avg. 1944 Ia str. pov. br. 3927 Pril. Obradivač Ia	Na znanje
--	-----------

² U Rumuniji 23. avgusta 1944. došlo je do oružanog ustanka u Bukureštu pod vođstvom Komunističke partije Rumunije, a 24. avgusta Rumunija je istupila iz rata na strani fašističke Nemačke (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 4, str. 332—4; Colonel V. Anesku i dr., *Romania in razboiul antihitlerist*, Institutul de studii istorice și social-politice de pe linga C.C. AL P.C.R., Editura Militara, 1966, str. 61—89).

³, ⁴ i ⁵ Slova su u originalu precrтана mastilom.

ZAPISNIK SA SAVETOVANJA ODRŽANOG 26. AVGUSTA 1944. KOD KOMANDANTA JUGOISTOKA POVODOM NJEGOVOG BORAVKA KOD HITLERA 22. AVGUSTA 1944. U VEZI SITUACIJE NA JUGOISTOKU I ODNOSA S ČETNICIMA¹

Poverljivo

Ic/VAA²

Savetovanje kod gospodina komandanta
26. 8. u 10,30 časova

Učesnici:

<u>Komandant Jugoistoka:</u>	Spec. opunomoćenik Ministarstva spolj. poslova za Jugoistok:
K-t ³	
Načelnik ⁴	Poslanik Nojbahe ⁷
Ic ⁵	VLR Junker
VAA	GR Brude
<u>Voj. upr. k-dt Jugoistoka:</u>	
k-t ⁶	
Načelnik	General Fibig ⁸
Ic	SS-Gruppenfirer Berenc ⁹

Gospodin komandant izveštava o toku izlaganja kod firera 22. 8. Stav firera po pitanju Srbije čita se iz izveštaja o savetovanju Obaveštajnog odeljenja.¹⁰

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 837—40.

² To je nemačka skraćenica za Vertreter Auswertiges Amts, tj. predstavnik Ministarstva spoljnih poslova.

³ Komandant Jugoistoka tada je bio general-feldmaršal Maksimilijan fon Vajks.

⁴ Načelnik štaba je tada bio general August Vinter.

⁵ Misli se na načelnika Obaveštajnog odeljenja potpukovnika Harlinga.

⁶ Vojnoupravni komandant Jugoistoka je bio general Hans Gustav Felber.

⁷ Herman

⁸ Martin (Martin Fiebig). General avijacije Fibig bio je tada na dužnosti komandanta avijacije Jugoistoka. Kao ratnog zločinca izručili su ga Englezi jugoslovenskim vlastima, koje su ga 1946. osudile na smrt zbog zločina počinjenih bombardovanjem nezaštićenih mesta u toku rata.

⁹ Bio je tada komandant policije u Srbiji.

¹⁰ Potpunije o tome vidi dok. br. 112.

Poslanik Nojbaheer ukazuje na to da je firer, povrh formulisanja koje je upotrebljeno u izveštaju, priznao kao dozvoljivu podršku četnika DM¹¹ u okviru »onog što je taktički poželjno«. Firer, međutim, nije pristao na predlog specijalnog opunomoćenika da tu formulaciju proširi opštim izdavanjem jedne generalne punomoći k-tu Jugoistoka. Specijalni opunomoćenik je zastupao stanovište, nasuprot fireru, da premijera Nedića¹² treba oceniti kao pouzdanog i da se on, uostalom kao jedini od svih državnika Jugoistoka, nedvosmisleno antiengleski postavio. Ljudi DM su bez sumnje antikomunistički iz razloga nacionalne potrebe. Poverenje koje treba imati u četnike ne bi nikad smelo da ide tako daleko da im se eventualno poveri zaštita životno važnih objekata. U tom smislu, četnici nikad ne bi smeli biti pripušteni železnicama. Po shvatanju specijalnog opunomoćenika, firer je pridržao pravo da se za srpsku kartu uhvati onda kad izolirani razvoj u Bugarskoj to bude pokazao celishodnim.

Posl. Nojbaheer je dalje izložio da se situacija, koja je služila kao preduslov za zajedničko izlaganje kod firera u pitanju DM, iz osnova promenila usled rumunske objave rata¹³ i bugarskog držanja (izveštaj o bugarskoj ponudi za primirje u Ankari). Draža Mihailović i srpski nacionalisti nalaze se sada u konfliktu između nade na skoro oslobođenje od okupatora i straha od poplave komunizma. DM u ovom času nije u stanju, u pogledu naoružanja, da se suprotstavi komunizmu s izgledom na uspeh. Pošto on i njegove pristalice i sada, kao i pre, gaje nadu da će Englezi na srpskom području ipak igrati na nacionalnu kartu, DM mora da razmisli da li je sad za njega došao momenat narodnog ustanka, da bi si time obezbedio aktivnu legitimaciju za savezničku stranu. Po izjavi beogradskog predstavnika DM, DM još uvek stoji na dosadašnjem stanovištu. Uprkos tome, s naše strane je potrebna dvostruko oprezna procena, pošto četnici ili beže od crvenih, usled nedostatka oružja, ili pak akcijama moraju da čuvaju obraz prema savezničkoj strani. Predstavnik DM u Beogradu je, uostalom (naravno ne znajući tačno kakva sad razmatranja vladaju u taboru DM), na našu izjavu da će nove nemačke snage biti prebačene na područje Srbije dobro reagovao, naime s primedbom da će onda za snage DM biti potrebno samo manje oružja. Iz toga treba zaključiti da kod DM i sada kao i ranije u prvom redu vlada strah od komunističkog re-

¹¹ Draže Mihailovića

¹² Milana

¹³ Rumunija je istupila iz rata 23. avgusta 1944. narodnim ustanom u Bukureštu, pod vodstvom Komunističke partije Rumunije. Sutradan, 24. avgusta, Rumunija je objavila rat Nemačkoj.

šenja u Srbiji (pri tom naravno nada na naknadno legalizovanje po Englezima).

Situacija, koja se promenila usled rumunskih događaja, zahteva bezobzirno preispitivanje dosadašnjih razmatranja o srpskom području. Pošto Draža Mihailović, prirodno, svoje ljude sad još u manjoj meri drži u ruci, pravilna politika bi bila izraz nemačke snage momentanom pojavom kompaktnih nemačkih vojnih snaga u Srbiji, koje bi iz političkih razloga trebalo da promarširaju kroz Beograd kao centar svakog mogućeg ustaničkog pokreta.

Posle izlaganja posl.[anika] Nojbahera treba računati s time da će Englezi, i protiv ruskih interesa, na Balkanu svoj uticaj u pogledu vlasti pojačano ostvarivati. Sklonost Engleza da popuštaju pred ruskim zahtevima opada u jednakoj meri kao što invazija na zapadu iz faze borbe za neki ugroženi mostobran prelazi u fazu obezbeđenog kontinentalnog fronta. Za englesku politiku je veliki crnac sa Istoka bez sumnje svoju dužnost uveliko ispunio. Saveznici se nalaze u Parizu. Usled toga postaje mogućom i promena engleskog kursa u politici prema DM, tj. ponovno uspostavljanje veza. Na liniji aktiviranja engleske politike na Balkanu bitni su izveštaji sa Zervasovog mostobrana kao i prvi izveštaj koji postoji kod vojno-upravnog komandanta Jugoistoka o navodnom ponovnom uspostavljanju veza Engleza sa DM, odašiljanjem majora Čerčila.¹⁴ Za ocenu raspoloženja ljudi DM idućih dana manje su važne njihove usmene izjave nego činjenica njihovog držanja u borbama protiv komunista. Celishodno je da se četnike na što je moguće više mesta dovede u borbeni dodir s crvenim i da se pri tom kontroliše njihovo držanje. Držanje četničkih bandi u vojničkom pogledu biće nepogrešiv barometar za stanje njihovih odnosa prema saveznicima.

Neki razgovor sa samim DM kao inicijativa s nemačke strane je besmislen. Specijalni izaslanik bi bio spreman za razgovor samo u slučaju inicijative koja bi dolazila od strane Draže Mihailovića, protiv kojeg razgovora firer, u zajedničkom izlaganju od 22. nije imao ništa. Jedva se međutim može računati s time da će DM sada učiniti takav korak. U celosti uzev, lokalne kombinacije, kao što je izdavanje oružja DM koje je bilo uzeto u kombinaciju, moraće se podvrgnuti brižljivom preispitivanju, kad čitavo okolno područje u političkom pogledu promeni svoju strukturu.

K-t Jugoistoka i načelnik štaba k-ta Jugoistoka izlažu da kao zahtev iz vojničke situacije proizlazi formiranje jednog izrazitog težišta u južnoj Srbiji.

---

¹⁴ Randolph

Vojnoupravni komandant Jugoistoka spominje molbu premijera Nedića da bude primljen kod gospodina komandanta. Specijalni opunomoćenik moli za prijem, pošto će Nedić time ponovno da bude vezan za nas.

Dalji predmet diskusije jest:

pitanje razoružanja bugarskog Ekspedicionog korpusa i celishodnost da se pri tom uključe četnici, celishodnost planiranog pothvata protiv Zervasa... Grčka.

Specijalni opunomoćenik izražava bojazan da će Bugari preduzeti akciju protiv železničke linije u Makedoniji i južnoj Srbiji da bi time ispunili jedan saveznički zahtev. Vojničke protivmere su u političkom pogledu potrebne. On ponovo ukazuje na nužnost održavanja stalnog borbenog dodira između četnika i komunista.

Činjenicu potpunog napuštanja Beograda od stacioniranih nemačkih trupa treba oceniti kao izrazito ohrabrenje pristalica narodnog ustanka u taboru DM. Zbog toga je celishodan skori marš SS-konjičke divizije,¹⁵ koja je stavljena u izgled, kroz Beograd. Načelnik štaba k-ta Jugoistoka će telefonom preneti štabu rajhsfirera SS shvatanje o hitnosti momentanog odašiljanja SS-konjičke divizije na područje Srbije. Ukazuje se na naročito značenje koncentracije ustanova u Beogradu, posle iskustva iz Varšave¹⁶ a posebno iz Pariza.¹⁷ Pojave dezorganizacije pozadinskih ustanova mogu da se spreče naređenom oštrom kontrolom na mostovima...¹⁸

---

¹⁵ Nije jasno na koju se diviziju misli. Možda se odnosi na 8. SS-konjičku diviziju »Florjan Gejer«, koja se u to vreme nalazila u Transilvaniji. Međutim, do toga nije došlo.

¹⁶ i ¹⁷ Misli se na varšavski ustanak od 1. avgusta i ustanak u Parizu od 19. avgusta 1944. Oba ustanka su bila uperena protiv Nemaca. Dok su Nemci sravnili Varšavu sa zemljom, Pariz je oslobođen 25. avgusta 1944.

¹⁸ Nečitak paraf.

**NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 26. AVGU-
STA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE ZA PREBACIVA-
NJE 1. BRDSKE DIVIZIJE U PRAVCU SKOPLJA I NIŠA, TE
PREDUZIMANJE MERA, POD ŠIFROM »JUDAS«, ZA RAZO-
RUŽANJE 1. BUGARSKOG OKUPACIONOG KORPUSA I AN-
GAŽOVANJE ČETNIKA U CRNOJ GORI I SRBIJI ZA BORBU
PROTIV NOVJ¹**

KR	Pismeno dostavljeno:
Telegram	1.) Ia (FS)
STROGO POVERLJIVO	2.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
2. OkA	3.) GrA Nafü
PREDMET NAČELNIKA	4.) O. Qu
Samo po oficiru!	5.) Ic
	6.) KTB

XXIV/44

K-t Jugoistoka	2
(K-da GrA »F«)	
Prim.: 26. 8. 44.	
Ia/KTB Br. str. pov. 36/44	
Prim. 6 . . . . Pril.	

- 1.) Završena je operacija »Ribecal«.³ Borbe u cilju gonjenja, koje su sada u toku, nastavljaju se sredstvima 2. OkA pod komandom K-de V SS-brd. AK.⁴
K-du K rasformirati, generalštabnog potpukovnika Gajtnera što pre uputiti na njegov novi zadatak.
- 2.) 1. brd. div. odmah preduzima marš prema južnoj Srbiji. U prvo vreme treba da se prikupi na liniji Mitrovica — Raška — Kraljevo, sa frontom prema istoku. Od 12.00

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 616—7.

² Četvrtasti pečat.

³ Vidi dok. br. 99, 104, 105, 108 i 109.

⁴ i ⁸ Reč je o produženju operacije »Ribecal« pod šifrom »Ribensnicel« (Rübenschnitzel« — »Rezanci od repe«) protiv jedinica 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«, a uz učesće 7. SS-brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, 2. puka »Brandenburg«, delova 297. peš. divizije, 12. tenkovskog bataljona z.b.V., 696. bataljona Feldžandarmerije, 1. i 2. puka SDK i Muslimanske legije »fon Krempler«. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 9 i knj. 30. dok. br. 53; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 16; ratni dnevnik k-danta Jugoistoka za 27. avgust 1944. godine.

časova 27. 8. divizija stupa pod neposrednu komandu k-danta Jugoistoka. Radi se o tome da se što pre ima u gotovosti u rejonu Mitrovica jedna jaka motorizovana borbeno grupa koja bi, u slučaju potrebe, mogla, pod neposrednom komandom komandanta divizije, preduzeti nastupanje u pravcu Skoplja i Niša. Obezbediti sigurnu vezu sa k-dantom Jugoistoka preko komande 2. OkA, ako je potrebno i slanjem jednog ordonans-oficira.

- 3.) Operativni štab Auleb⁵ da odmah bude spreman za funkcionisanje i izvršenje sledećih zadataka:
  - a) sa snagama koje su do sada bile na raspolaganju u južnoj Srbiji vezivati crvene jedinice na području koje će vojnoopr. k-t Jugoistok tačnije odrediti,
  - b) po dovođenju 1. brd. div. razbiti crvene jedinice. Šifra: »Vervolf«⁶,
  - c) sa ili bez 1. brd. div. razoružati I bugarski okupacioni korpus prema detaljnijim uputstvima vojnoupravnog k-ta Jugoistoka. Šifra: »Judas«.⁷
- 4.) Jedan od čvornih zadataka K-de 2. OkA i vojnoupravnog k-ta Jugoistoka jeste i taj da odmah sve četničke jedinice u Srbiji i Crnoj Gori dovedu u borbeni dodir sa crvenim snagama i da se staraju da se taj dodir održava. Na ovaj način ne dopustiti četnicima da sami dođu do inicijative, kako bi se, s obzirom na opštu situaciju, mogla okrenuti i protiv Nemačke. Odbijanje četnika da stupe u borbu protiv komunista smatrati kao opasan simptom i odmah o tome izvestiti.
- 5.) Poslati izveštaj:
  - a) K-di 2. OkA:

O preuzimanju komande od strane K-de V SS-brd. AK i o namerama u pogledu nastavljanja dosadašnje operacije »Ribecal«.⁸

---

⁵ Nazivan je po imenu Helga Auleba, k-ta 69. AK. Taj štab je formiran privremeno i kasnije je prerastao u Korpusnu grupu »Šnekenburger« (vidi dok. br. 124).

⁶ »Wehrwolf« (»Vukodlak«). Bliže o tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 4, 7: ratni dnevnik k-danta Jugoistoka za 28. avgust 1944. godine.

⁷ »Judas« (»Juda«). Ta operacija za razoružanje bugarskih jedinica 1. okupacionog korpusa (22, 24. i 25. divizija) u Srbiji, kao i bugarskih jedinica u Makedoniji, planirana je po naređenju Vrhovne komande Vermahta od 26. avgusta 1944 (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 13, 14, 17 i 66: ratni dnevnik k-danta Jugoistoka za 27. avgust i 7. septembar 1944, s. 616—7: informacija k-danta Jugoistoka od 26. avgusta 1944).

b) 1. brd. diviziji:

O izvođenju marša do stizanja u Ibarsku dolinu.

c) Vojnoupr. k-t Jugoistoka:

Preuzimanje komande od strane Operativnog štaba Auleb i prvi zadaci toga štaba.

⁹K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0202 Chefs
od 26. 8. 44.

Za tačnost:

Zelmajer

gen. št. pukovnik

BR. 116

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 26. AVGUSTA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE ZA PREDUZIMANJE MERA, POD ŠIFROM »TROJBRUH«, U SLUČAJU NEPOVOLJNOG RAZVOJA SITUACIJE U BUGARSKOJ I ZA ČVRSTO DRŽANJE SAOBRAČAJNOG ČVORA U SKOPLJU DO PRISTIZANJA POJAČANJA¹

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

GrA »F«

2. OkA

Šef Nem. voj. mis.
u Bugarskoj

OKW /WFSt/ Op (H) Jugoistok

Lw. Kdo Jugoistok

Dostavljeno pismeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
- 3.) Gen. d. Trspw.
- 4.) Ic
- 5.) Flivo
- 6.) KTB

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim. 26. 8. 44
Ia/KTB Br. str.
pov. 37/44
Prim. 6... Pril.

XXV/44

⁹ Vidi objašnjenje 7 u dok. br. 86.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 618—9.

² Četvrtasti pečat.

Razvoj situacije u Bugarskoj³ može nas prinuditi da u najkraće vreme preuzmemo pod svoju kontrolu Skoplje i železničku prugu Grdelica — Skoplje — Đevđelija.

Ako usledi takav slučaj naređuje se:

- 1.) Zadatak komandanta *Vermahta* u Skoplju je da po svaku cenu drži saobraćajni čvor u Skoplju do pristizanja nemačkih pojačanja.⁴ Za ovaj zadatak neodložno prikupti sve Nemce u centre otpora. Važno je da se čvrsto drži u rukama železnička stanica, centrale veze i aerodrom.
- 2.) *1. brd. div.* vrši udar prema Skoplju sa jednom motorizovanom borbenom grupom što veće jačine, pod komandom komandanta divizije, zaposeda grad ili ga zauzima, bez obzira na svaki otpor, i drži ga dok ne usledi preuzimanje daljih mera. Pomenuti zadatak *1. brdska divizija* izvršava bez obzira na situaciju u južnoj Srbiji.⁵ Lozinku za ovaj zadatak dobiće *1. brd. div.* preko Komande *2. OkA*, bez obzira pod čijom se komandom bude našla u tom momentu.
- 3.) *Vojnopr. k-t Jugoistoka* napada duž železničke pruge Grdelica — Skoplje sa delovima snaga prikupljenim na svom području i uspostavlja improvizovano obezbeđenje železničke pruge.
- 4.) *GrA »E«* nastupa sa juga sa trupama naročito za to prikupljenim i jednim udarom zauzima deo pruge Đevđelija — Skoplje, te na tom delu pruge organizuje novo obezbeđenje.⁶
- 5.) *Gen. transp. Jugoistoka* brzo otklanja rušenje i preduzima, pomoću nemačkog, srpskog i grčkog službenog personala, starije o eksploataciji.

...

³ Reč je o previranju u Bugarskoj posle prodora Crvene armije u Rumuniju (i istupanja Rumunije iz rata), i o objavljivanju, 25. avgusta, »neutralnosti« od strane bugarskih vlastodržaca (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 4, str. 342—3; Grupa autora, *ORNJ*, str. 347).

U vezi s mogućnošću istupanja i Bugarske iz rata, komandant Jugoistoka izdao je 18. avgusta direktivu za preduzimanje mera u slučaju da nastupe takve okolnosti (AVII, NAV-T-311, r. 286, s. 67—9).

⁴ Opširnije o posedanju Skoplja od nemačkih jedinica koje su pristigle kao pojačanje vidi dok. br. 115, 124 i 127.

⁵ Prikupljanje te motorizovane grupe *1. brdske divizije* izvršeno je u rejonu Kosovske Mitrovice i Raške u toku 27. avgusta (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 890—4; beleške telefonskih razgovora Ia k-danta Jugoistoka od 27. jula 1944. i s. 993—7; izveštaj k-danta Jugoistoka od 29. avgusta 1944; r. 190, s. 763—1007, str. 226; ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-danta Jugoistoka za 24. avgust 1944).

⁶ Bliže o tome vidi AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 763—1007, str. 226 i 227.

- 7.) Moli se *K-da vazd.*[*uhoplovstva*] *Jugoistoka* da izviđanjem, borbenim angažovanjem, a, u slučaju potrebe, i vazдушnim transportima prema Skoplju, što je moguće više podrži ove mere kopnene vojske.
- 8.) Pripreme za zadatke navedene pod tač. 1—7 sprovesti sa najvećom mogućom brzinom.
- 9.) *Izvođenje* mera po gornjem naređenju otpočinje pod šifrom »Trojbruh«.⁷

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia str. pov. br. 0205 Chfs
od 26. 8. 44

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

BR. 117

ZAPOVEST KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 29. AVGUSTA 1944. KOMANDANTU GRUPE ARMIJA »E« ZA ODBRANU PODRUČJA JUGOISTOKA¹

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO
PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) K-t 2. OkA
- 3.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka,
informativno:
- 4.) K-t K-de vazd. Jugoistoka
- 5.) K-tu Morn[aričke] grupe »Jug«
- 6.) Ic
- 7.) O. Qu
- 8.) *KTB*

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 29. 8. 44.
Ia/KTB Br. str. pov. 39/44
Prim. 8. Pril.

²

⁷ »Treubruch« (»Verolomstvo«). K-t Jugoistoka dopunio je ovu direktivu novim instrukcijama od 27. avgusta 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 620—1).

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 622—5.

² Četvrtasti pečat.

Zapovest br. 7 za odbranu područja Jugoistoka

- 1.) Ispadanje Rumunije³ i politički prodor saveznika u Bugarsku stavlja naše vojno vođstvo u novu situaciju. Dok su rumunske oružane snage skoro bez izuzetka prešle na stranu neprijatelja, *Bugarska* još odugovlači sa otvorenim raskidom saveza. Prikriveni neprijateljski stav prema Nemačkoj jednog dela bugarskih vlasti i dela bugarskih oružanih snaga ipak se već sada može konstatovati. Što se tiče pojedinosti, treba da očekujemo:
  - a) Povlačenje I bug. okup. korp. iz Srbije⁴, u kom cilju su već otpočeli prvi pokreti,
  - b) povlačenje 7. bug. div. iz Grčke,
  - c) zahtev da nemačke trupe napuste bugarsko područje. Ovaj zahtev je do sada oprezno nagovešten,
  - d) napuštanje trakijskog područja, novopripojenog 1941,
  - e) evakuaciju Makedonije ili, pak,
  - f) držanje ovog područja prema posebnim sovjetsko-ruskim uputstvima, koristeći ga kao izolaciono područje između od Nemaca okupirane Grčke i severnog dela Balkanskog poluostrva i kao bazu sovjetske prevlasti na području Jugoistoka.

³ Rumunija je istupila iz rata 24. avgusta 1944 (vidi dok. br. 113).

⁴ Raspored 1. bugarskog okupacionog korpusa u okupiranoj Srbiji bio je 14. avgusta sledeći: Štab korpusa i 22. pešadijska divizija (Štab sa 63. i 66. pukom) u Nišu; Štab 25. divizije u Požarevcu (70. puk u Arandelovcu, a 103. u Zaječaru), Štab 24. divizije u Užicu (61. puk u Uzičkoj Požegi, a 64. puk u Kremni), Štab 27. divizije sa 65. pukom u Prokuplju (122. puk u Kuršumliji, 123. puk u Lebanu, a 69. puk južno od Prokuplja) — vidi AVII, NAV-T-311, r. 286, s. 530: skica rasporeda bugarskih jedinica u okupiranoj Srbiji na dan 14. avgusta 1944.

Inače, Bugari su 15. avgusta imali ukupno 22 pešadijske divizije, 2 konjičke divizije, 1 tenkovsku brigadu i 2 granične brigade (vidi AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 391—7: izveštaj Komande Grupe armija »F« od 15. avgusta 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta).

Bugarska vlada naredila je 29. avgusta povlačenje 1. bugarskog okupacionog korpusa iz Srbije i 7. divizije iz Grčke (Trakije), ali ne i 5. armije i glomaznog policijskog aparata iz Makedonije, jer je ona Makedoniju smatrala svojom provincijom, i nadala se da će je kao takvu moći i zadržati (Grupa autora, *ORNJ*, str. 347; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 965—9 i s. 993—7: izveštaji k-danta Jugoistoka od 28. i 29. avgusta 1944).

U takvoj situaciji vrlo su verovatni *napadi na spoljni front* područja Jugoistoka. Opasne tačke predstavljaju Zervasov mostobran oko Parge, područje srednjodalmatinske obale od Šibenika do Splita (u prvo vreme opasnost je ovde samo ograničenih razmera), a nakon daljih anglo-američkih napredovanja u pravcu doline Poa i područje Istre i sektor Like.

Pokret bandi će dobiti naročiti polet u uslovima korišćenja mnogostrane zauzetosti nemačkih trupa i u sadejstvu sa operacijama velikih sila.

- 2.) *Zadatak K-de Jugoistoka* je da čvrsto drži srednji deo Balkanskog poluostrva koji je važan za ratnu privredu i da obezbedi funkcionisanje najvažnijih saobraćajnih veza na području Jugoistoka.
- 3.) Da bi se dobile potrebne snage za izvršenje gornjih zadataka, preduzeti sledeće:
  - a) prikupiti u rejonu Beograd — Niš — Skoplje pokretne rezerve k-danta Jugoistoka. Pojediniosti će se regulisati posebnim naređenjima,
  - b) smanjiti posade na jonskim i jegejskim ostrvima, a što je moguće više prorediti zaposedanje položaja na primorskim sektorima južne i srednje Grčke,
  - c) bez odlaganja pripremiti povlačenje svih trupa i postrojenja južno od linije Krf — Janjina — Kalabaka — Olimp i uspostavljanje novog fronta na toj liniji.
- 4.) *GrA »E«* počinje, uz preduzimanje svih mera maskiranja, *bez odlaganja* sa
  - a) odvoženjem sa svih ostrva, osim sa Rodosa i Krfa, borbenih jedinica i operativnih štabova. Prilikom sprovođenja ovih mera mora se očuvati odbrambena sposobnost Krita. Sa Lemnosa uzeti jedan bataljon i ne smanjivati više snage na njemu. Postojeće transportne kapacitete morskim i vazdušnim putem u potpunosti iskoristiti, i to u okviru granica postavljenih oskudicom u pogonskom gorivu i neprijateljskom nadmoćnošću,
  - b) što dubljim rasporedom obalske odbrane, koja je do sada bila linijska, pri čemu napustiti sve grupe uporišta koja se ne nalaze blizu velikih luka. U južnoj i srednjoj Grčkoj od mnogostruke je važnosti besprekorno obezbeđenje malog broja puteva i železničkih veza,
  - c) sa preuređenjem načina snabdevanja, i to
    - (1) na području južno od linije Krf — Olimp i na ostrvima ne treba više povećavati zalihe, nego sa-

mo, ukoliko je moguće, održavati njihovo sadašnje stanje,

- (2) doturanje potreba za snabdevanje na područje južno od linije Krf — Olimp i na ostrva vršiti samo radi pokrivanja najnužnijih potreba tekućih borbenih dejstava. Prestati sa upućivanjem snabdevačkih vozova koji bi prevazilazili razmere snabdevanja date ovim smernicama, te to uzeti u obzir prilikom budućeg zahteva,
  - (3) delimično pomeranje zaliha i ustanova snabdevanja, voznih parkova, itd. koji nisu neophodni za samo *izvođenje borbenih dejstava*, sa područja srednje i južne Grčke prema severnom delu područja Grupe armija »E«,
  - (4) rastresit raspored svih snabdevačkih baza po dubini i duž pravaca snabdevanja važnih u pogledu većih pokreta trupâ
- d) prekidom izvođenja svih planiranih fortifikacijskih radova južno od linije Krf — Olimp i premeštanjem na ovaj način dezangazovanih službenih mesta, firmi i vojnih interniraca na druga mesta u cilju angažovanja u okviru Grupe armija »E«, odn. prema naređenju k-danta Jugoistoka;
- e) odvoženjem iz cele Grčke svih jedinica i službenih ustanova, kao i pojedinačnih lica, koji nisu neophodni za rat, a prema naređenju k-danta Jugoistoka, Ia br. 4032/44, str. pov. od 27. 8.,⁵ čija se važnost ne odnosi samo na velike gradove, kao što je prvobitno zamišljeno. Dobra važna za rat, a koja nisu potrebna za neposredno izvođenje borbenih dejstava, uputiti u Nemačku ili na sigurna mesta, prema naređenjima koja će se izdavati od slučaja do slučaja. Za ovo upućivanje koristiti železničke kapacitete u povratku. Redosled odvoženja prema stepenu hitnosti, od čega se može odstupiti samo u slučaju ako bi, zbog pridržavanja stepena hitnosti, došlo do usporavanja optičaja vagona, što se mora apsolutno izbeći.
- 5). *GrA »E« pripremiće* po sistemu kalendarskog planiranja *evakuaciju Grčke* južno od linije Krf — Janjina — Ka-

---

⁵ To naređenje se odnosi na postupke i mere u vezi evakuacije službenih i drugih ustanova, na osnovu iskustava u Francuskoj i Rumuniji, u slučaju neposredne opasnosti u Beogradu i Zagrebu, te evakuaciju folksdojčera nesposobnih za borbu (AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 816—20).

labaka — Olimp, kao i evakuaciju isturenih ostrva. Pri-
državati se sledećih gledišta:

- a) situacija u pogledu bandi zahteva, a sklop zemljišta
olakšava, postupno povlačenje uz privremenu odbranu
bokova na većoj dubini.
  - b) brzo izviđanje i priprema linija otpora, bar organizo-
vati snabdevačka uporišta i sprovesti organizaciju
veza,
  - c) konačno precizirati glavnu borbenu liniju Krf —
Olimp — Solun — odsek Strume i preduzeti njeno
fortifikacijsko uređenje, izgraditi jake »zaprečne foro-
ve« na prolazima, sa posadama za obezbeđenje i reše-
njem pitanja njihovog snabdevanja,
  - d) prekontrolisati pripremljena zaprečavanja i rušenja,
kao i regulisanje naređenja za njihovo ostvarenje,
  - e) odmah porušiti sve aerodrome i luke za koje se pro-
ceni da nam više neće biti potrebni.
- 6.) U produžetku, odn. pozadi glavne borbene linije Krf —
Olimp — Struma precizirati drugi položaj koji će se
protezati
- a) uglavnom duž bivše jugoslovensko-bugarske granice.
Ovo za slučaj da i bugarske oružane snage delimično
učestvuju u izvršenju ovog zadatka i pod pretpostav-
kom čvrstog držanja položajâ Krf — Olimp. Ovo će
izvršiti K-da GrA »E«,
  - b) grubo na liniji Skadar — odsek Drima — Južna Mo-
rava — srpsko-bugarska granica do Turnu Severina, a
dalje u produžetku do GrA »Južna Ukrajina«,⁶ za
slučaj da bugarske oružane snage zauzmu neprijatelj-
ski stav. Ovo će izvršiti K-da 2. OkA. Pri ovome pred-
videti i varijantu isturenih položajâ koji bi obuhvatali
nalazišta hromne rude oko Skoplja na opštoj liniji
južno od Skadar — Veles — Kriva Palanka — bivša
bugarsko-jugoslovenska granica
- 7.) *Prilikom preduzimanja svih ovih mera važno je da se
što je moguće duže izbegne utisak evakuacije.*
Ovo važi kako u odnosu na civilno stanovništvo tako i
u odnosu na naše trupe. Svaki Nemač treba da zna da
će njegov položaj u datom momentu biti utoliko teži uko-
liko neprijatelj bude ranije orijentisan u pogledu naših
namera. No, i pored toga, taktički zadaci koje dobija
trupa mora u svakom slučaju da budu jasni. A ti zadaci

---

⁶ Grupa armija »Južna Ukrajina« preimenovana je 20. septembra
1944. u Grupu armija »Jug« (vidi fon Zigler, n. d., str. 21).

su: »Odbrana do poslednjeg metka i do poslednjeg čoveka sve dotle dok ne stigne provereno naređenje za prekid borbe«.

- 8.) GrA »E« poslaće što pre izveštaj o:
- nameranim pomeranjima trupa i o potrebnom vremenu,
  - namerama po pitanjima snabdevanja,
  - planu evakuacije južnog i srednjeg dela Grčke,
  - predlogu za organizaciju i posedanje predviđenih položaja na liniji Krf — Olimp — Struma, pod pretpostavkom da raspoložemo samo sopstvenim snagama,
  - stanju priprema za zaprečavanje i rušenje,
  - objektima koje treba odmah porušiti.
- 9.) Mole se K-da vazd.[uhoplovstva] Jugoistoka i Mor.[narička] k[oman]da Grupe »Jug« da svoje mere prilagode, uz tesnu saradnju sa K-dom GrA »E«, ovim smernicama i da nas što pre obaveste o svojim namerama iz svog delokruga.

10.) *Odredbe u odnosu na čuvanje tajnosti:*

O ovoj opštoj instrukciji mogu biti obavesteni samo viši komandanti, načelnici viših štabova i 1. generalštabni oficiri onih komandi koje su naznačene u adresi.

Svi ostali oficiri štabova kao i potčinjeni komandanti mogu biti upoznati samo *izvodno* uz najstrožu obavezu da se pridržavaju »Osnovnog firerovog naređenja od 11. 1. 40«⁷

Trupama izdavati naređenja koja se odnose samo na pojedinosti! Široko se koristiti usmenim uputstvima!

Izvodna naređenja ne smeju biti takva da se iz njih mogu izvući zaključci o opštim namerama.

potp. bar[on] f. Vajks
general-feldmaršal

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0217/44, Chefs
od 29. 8. 44

Za tačnost:

Zelmajer

gen. št. pukovnik

---

⁷ Redakcija ne raspolaze tim naređenjem.

**PROCENA SITUACIJE ODELJENJA STRANIH ARMIIJA —
ZAPAD NEMAČKE VRHOVNE KOMANDE KOPNE NE VOJ-
SKE OD 29. AVGUSTA 1944. O SITUACIJI U BUGARSKOJ I
O NAREĐENJU VRHOVNOG KOMANDANTA NOV I POJ JO-
SIPA BROZA TITA ZA ZATVARANJE KOMUNIKACIJA U
MAKEDONIJI¹**

006195/1700²

STROGO POVERLJIVO!

KR

*uništiti³**4 primerka**Telegram*

1.) FS

2.) Flivo, O. Qu.

3.) Vojnoupr. k-t
Jugoistoka4.) *Funk. KTB*

K-di 2. OkA, Ic/AO

Grupi armija »E«, Ic/AO

245/VIII

Nem. op. gen. u Hrvatskoj, Ic

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka, Ic/AO (*kao pismo*)

---

*Kratka ocena neprijatelja »Zapad« br. 1370**(OKH/ Strane armije — Zapad od 27. 8. 44)**Samo za ograničen krug primalaca!**Italija: ...⁴**Balkan:*

Izvestan broj indicija dozvoljava da se na celokupnom prostoru Balkana može primetiti usklađivanje neprijateljskih namera s razvojem situacije u Rumuniji:

- 1.) Sada je već i iz Sofije zvanično objavljeno da se vode *pregovori između Bugarske i saveznika* (u Ankari).⁵

---

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 990—1.

² i ³ Dopisano rukom.

⁴ Redakcija je izostavila deo teksta koji se odnosi na Italiju i to je označila s tri tačke.

⁵ Bliže o tim tajnim pregovorima vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 347; AVII, NAV-T-311, r. 1900, s. 1001: ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-ta Jugoistoka za 25. avgust 1944.

- 2.) *Zahtevi Bugarske*, pod jakim pritiskom saveznika, naročito Rusa, izgleda da su svakim danom *sve veći* (razoružanje delova nemačkih jedinica koje su prešle na teritoriju Bugarske, kratkoročna evakuacija stalnih trupa i vojne imovine).
- 3.) *Povlačenje* ovih delova bugarskog *Okupacionog korpusa* koji se nalaze u zapadnoj Srbiji (24. divizija) za sada do žel. linije koja vodi kroz centralnu Srbiju.
- 4.) Operacija Titovih snaga iz područja Hrvatske u *Srbiju*, koja je, kao *prolaz* ka južnom Balkanu, *odlučujući važna*.
- 5.) Ponovljeno *strogo* naređenje Tita dvema grupacijama za zatvaranje saobraćajnih puteva (drumovi i železnica u pravcu juga) u rejonu Skoplje — Debar — Veles između 1. i 10. 9 (srpski izvori).⁶

⁶ Reč je o direktivi Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 17. avgusta 1944. za rušenje najvažnijih putnih i železničkih komunikacija, u sadejstvu sa savezničkom avijacijom, širom okupirane Jugoslavije. Dogovor za tu zajedničku jugoslovensko-savezničku operaciju, najveću takve vrste tokom drugog svetskog rata, postignut je za vreme razgovora, od 6. do 14. avgusta, između vrhovnog komandanta NOV i PO Jugoslavije maršala Josipa Broza Tita, premijera Velike Britanije Vinstona Čerčila (Vinston Churchill) i savezničkog komandanta na Sredozemlju Henrija Mejtlanda Vilsona (Henry Maitland Wilson), u Kazerti i Napulju. Cilj operacije bio je rušenje glavnih saobraćajnih objekata (putnih i železničkih) u svim okupiranim delovima Jugoslavije jednovremenim napadom jedinica 8 korpusa NOVJ (24 divizije i 1 operativna grupa sa 79 brigada i 62 odreda, sa oko 120.000 ljudi) i 4 operativne zone NOVJ, te jedinica glavnih štabova NOV i PO Slovenije, Srbije, Vojvodine i Makedonije, kao i savezničkih vazduhoplovnih snaga: Balkanskih vazduhoplovnih snaga (Balkan Air Forces—BAF) i američke 15. vazduhoplovne armije (15. United States Army Air Forces — USAAF) iz sastava MAAF (Mediterranean American Air Forces — Američkih vazduhoplovnih snaga u Sredozemlju), odnosno MASAF (Mediterranean American Strategic Air Forces). Operacija je počela 1. septembra 1944. jednovremenim napadom na 27 komunikacija (16 putnih, 10 železničkih i 1 rečnoj) i trajala je do 7. septembra. Za vreme te operacije (nosila je šifrovani naziv »Retvik« — »Ratweck« — »Nedelja pacova«) jedinice NOV i POJ zauzele su 8 naselja i 49 železničkih stanica, porušile prugu na 73 mesta, a zarušile na 1.003 mesta, zarušile ceste na 100 mesta, porušile 97 mostova i 83 propusta, uništile ili oštetile 12 lokomotiva i 318 vagona i 5 oklopnih vozova, a zapalile 35 vagona. Pored toga, porušeno je 77 km telegrafsko-telefonskih linija, uništeno 37 bunkera, a u borbi ubijeno 4187, a zarobljeno 5.782 neprijateljska vojnika. Savezničko vazduhoplovstvo je napalo 11 naseljenih mesta (saobraćajnih čvorova), među kojima: Beograd, Karlovac, SlavonSKI Brod, Niš, Kraljevo, Leskovac i dr., kao i 10 drugih uporišta, te više desetina železničkih transporta, preko 20 železničkih mostova i prelaza, i više drugih objekata. Opširnije o tome vidi Milovan Dželebdžić, *Dejstva na komunikacije u Jugoslaviji od 1. do 7. septembra 1944. godine*, Vojnoistorijski glasnik br. 3, 1970, str. 7—61; Milovan Dželebdžić, *Dejstva po komunikacijama u Jugoslaviji od 1. do 7. septembra 1944. godine*, Vojno delo, br. 1, 1971, str. 115—129.

6.) Pojačana aktivnost banditskih grupacija i dalja izgradnja saobraćajne mreže na *istarsko-slovenskom području*.

Posmatrano u celini, po tome se mogu prepoznati mere i operacije koje su jedne s drugima dovedene u saglasnost sa ciljem da se onemogući formiranje novog fronta na istočnom Balkanu. U isto vreme izgleda da snage koje stoje na raspolaganju na području zapadnog i južnog Balkana (Tito, Zervas⁷) imaju zadatak da puteve dotura na severozapadnom Balkanu i području Srbije trajno blokiraju i da svim sredstvima vežu nemačke snage.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ic/AO, str. pov. br. 6878/44
od 29. 8. 1944.

F. d. R.
Merem⁸
kapetan

BR. 119

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 31. AVGUSTA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O FORMIRANJU SPECIJALNOG ŠTABA »BACING« I PLANIRANJU OPERACIJE »VASERNIKSE« ZA IZVLAČENJE REČNIH PLOVNIH OBJEKATA, SA MATERIJALOM, BLOKIRANIH U ĐERDAPU¹

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

291/VIII

OKW /WFSt/ Op (H) Jugoistok (Vidi takođe 270/VIII)²

Veza: Tam.[ošnji] tel. str. pov. br. 0010569/44.³

⁷ Napoleon. Inače, Englezi su planirali da izvedu sličnu operaciju i u Grčkoj, u saradnji sa ELAS-om, pod šifrom »Nojeva barka« (»Noah's Ark«). Međutim, ona nije dala željene rezultate (vidi Milovan Dželebdžić, navedeni članak u Vojnoistorijskom glasniku br. 3/1970, str. 10).

⁸ Merrem. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1123.

² Dopisano rukom. Inače, taj prilog je naređenje k-ta Jugoistoka od 30. avgusta za formiranje Specijalnog štaba »Bacing« (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1085).

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

K-t Jugoistoka izveštava o formiranju jednog Specijalnog štaba pod komandom generala inženjerije⁴ pri k-tu Jugoistoka, general-majora Bacinga.⁵ General-major Bacing poznaje lokalne prilike već po svojoj delatnosti iz 1941. godine. On je potčinjen vojnoopr. k-tu Jugoistoka sa zadatkom da, u cilju proboja Ratne mornarice, sa snagama Kopnene vojske i uz podršku vazduhoplovstva, ukloni rumunske jedinice koje vrše preprečavanje na severnoj obali Dunava ili da ih privremeno neutrališe. Pripreme teku od 30. u podne, u tesnoj saglasnosti s Ratnom mornaricom i Komandom vazduhoplovstva Jugoistoka. Kao prva faza, stavljena je u pokret operacija »Vasernikse«⁶. Ispituju se mogućnosti za produženje te operacije a isto tako i problem da li prodor duž drumu na severnoj obali Baziaš — Moldava prema Oršavi obećava uspeh.⁷

Za k-ta Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
I. V. Zelmajer, gen. štabn. pukovnik

Za tačnost:
Zelmajer⁹
gen. štabn. pukovnik

⁸K-t Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 4161
od 31. 8. 44.

---

⁴ Odgovara funkciji načelnika inženjerije. Nemci su za taj položaj u višim komandama imali naziv: General der Pioniere (General pionira, tj. inženjerije).

⁵ Bazing

⁶ i ⁷ Wassernixe (»Vodena vila« ili »Vila brodarica«). Cilj operacije bio je da se izvrši prodor Dunavom oko 200 šlepova (natovarenih hranom i materijalom) i više manjih drugih plovnih ratnih objekata. Prodor je trebalo izvršiti na odseku Turnu Severin — Baziaš, uz podršku jedinica Specijalnog štaba »Bacing« (Borbena grupa »Re« — Kampfgruppe »Rehe«) i mornaričkih jedinica Dunavske flotile. Prodor je počeo 4. septembra. Drumom južno od Dunava napadala je Bobena grupa »Re« (operacija »Vasernikse«), a drumom severno od Dunava 92. motorizovana grenadirska brigada (operacija »Donauelfe« — »Dunavski vilenjak«). Opširije o tome vidi dok. br. 35, 129 i 168; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 31—2 i 37; ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 30. i 31. avgust 1944, r. 192, s. 1044 i 1109—12; beleške i izveštaj k-ta Jugoistoka od 30. i 31. avgusta, i s. 1124—5; plan Specijalnog štaba »Bacing« od 31. avgusta za operaciju, r. 193, s. 172—5, 200—3, 273—7, 315—20, 481—7, 576—82, i 603—7; izveštaji k-ta Jugoistoka od 4, 5, 7, 12, 14 i 15. septembra 1944. o početku i toku akcije.

Detaljnije o sastavu Dunavske flotile vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 217; izveštaj Bobene grupe »Gvozdena vrata« od 21. septembra 1944.

⁸ Na obrascu telegrama odštampan je naslov komande.

⁹ Jozef

**ZABELEŠKA NAČELNIKA VOJNE POLICIJE PRI KOMANDI
GRUPE ARMIIJA »F« OD 31. AVGUSTA 1944. O HAPŠENJU
LORKOVIĆA I VOKIĆA, MINISTARA U VLADI NEZAVISNE
DRŽAVE HRVATSKE¹**

POVERLJIVO

Ia ... 1. 9
O. U., 31. 8. 44

Načelnik Vojne policije
pri Komandi Grupe armija »F«

Pov. br. Br. B. 2910/44 (II)

Zabeleške

Ic

Pred.[met].: Ministri Lorković i Vokić razrešeni dužnosti.

Major M e c g e r,² ađutant generala Glez-Horstenaua u 12.00 časova izvestio je preko telefona o pojedinostima u vezi promene u hrvat. vladi sledeće:

Saopštenje, koje je noćas dato, da je poglavnik naredio da se ministar unutrašnjih poslova L o r k o v i ć³ i ministar rata V o k i ć⁴ uhapse ne odgovara činjenicama. Informaciju je general Glez-Horstenau dobio od SD.⁵

Cinjenica je da je Pavelić oba ministra razrešio njihovih dužnosti. Oni mogu slobodno da se kreću, ali pretpostavlja se

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 896. U gornjem desnom uglu nalazi se jedan nečitak paraf i par kraćih pribeleški.

² Metzger

³ Mladen. Do razrešenja dužnosti i stavljanja u kućni pritvor, bio je ministar unutrašnjih poslova od 1942. godine (vidi dok. br. 134). Umesto njega, za ministra unutrašnjih poslova imenovan je dr Mehmed Alajbegović.

Vrhovni sud NR Hrvatske osudio je 7. juna 1947. ratnog zločinca Mehmeda Alajbegovića na smrt streljanjem (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 8. juna 1947).

⁴ Ante. Bio je ministar oružanih snaga u vladi NDH. Neposredno pre odstranjivanja sa dužnosti i stavljanja u kućni pritvor dobio je, 13. jula 1944, kao treći čovek (iza Pavelića i Slavka Kvaternika) u ustaškoj hijerarhiji, zvanje »krilnika« (generala pešadije ustaške milicije). Vidi dok. br. 134 i AVII, NAV-T-311, r. 286, s. 97—84: izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 18. jula 1944.

Na mesto smenjenog Vokića određen je doadmiraal (viceadmiraal) Nikola Štajnfl (Steinfel), koga su Nemci nazvali »Pupe« (»Lutka«). Vidi AVII, NAV-T-77, r. 781, s. 7550 i 7648; nemačka »Studija za Jugoistok« i NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9: beleške o promenama u vladi NDH.

⁵ Sicherheitsdienst (Služba bezbednosti)

da se njihovo kretanje prati. Kao razlog za ovu meru pretpostavlja se njihov odnos sa Seljačkom strankom (Maček), možda i namere ustaških krugova da dobiju veći uticaj na razvoj.⁶

Bliže pojedinosti za sada nisu poznate. General Glez-Horstenau razgovaraće u toku dana sa poglavnikom i o rezultatu će obavestiti Grupu armija.

Viši načelnik Vojne policije

...⁷

Dostavljeno:
Ic (AO) Abv.

Abt OB/Chef
Br. 194/44

Qu Br. 2214

Prim.: 31. avg. 1944 Ic/AO Br.: pov 02916/44					
LI	03	05	07		

⁶ Vokić i Lorković su smenjeni, a potom pritvoreni, zbog pripreme puča, veza s Mačekom i jednom stranom obaveštajnom službom. Posle pritvaranja, ustaški sud Tjelesne garde poglavnika im je svojom presudom od 5. septembra oduzeo sva zvanja i činove i isključio ih iz ustaških redova (vidi AVII, NAV-T-77, r. 781, s. 7648 i r. 883, s. 1309—10; NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9; NAV-T-120, r. 3133, s. 511329: obaveštenje Glavne uprave bezbednosti Rajha — RSHA — od 6. septembra 1944; NAV-T-175, r. 21, s. 611—3: informacija iz Berlina od 8. oktobra o detaljima pripreme puča i hapšenjima).

⁷ Nečitak potpis. Viši načelnik Vojne policije pri k-tu Jugoistoka u to vreme bio je dr Los (Loos), a njegov zamenik dr Stefainski (Stephainski). Međutim, redakcija nije mogla da ustanovi čiji je to potpis (AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 244—6).

⁸ Četvrtasti pečat primaoca.

⁹ Pečat bez uobičajenog okvira.

DNEVNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 1. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹

POVERLJIVO

K. T. B.

Dnevni izveštaj

5/IX

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 1. 9. 1944.

I. DEJSTVA NEPRIJATELJA:

Situacija na moru:

...

Situacija u vazduhu:

31. 8. slabija izviđačka aktivnost, redovno patroliranje sa napadima iz niskog leta na kamione, koji saobraćaju u tur-nusima, kod ošt[ećenog] mosta u Čupriji, napadi za uznemi-ravanje na art. položaj kod Gračaca i železničku stanicu u Konjicu, lovačka avijacija nadletela je prugu Lapovo, odno-sno Kruševac — Kraljevo. Oko 120 četvoromotornih bombard-dera, sa jačom zaštitom lovačkih aviona, preletela je u 2 na-padne grupe u Rumuniju (spuštanje u Rumuniji, a moguće je da će jedan deo odleteti u Rusiju).

31. 8/1. 9. intenzivnije izviđanje sa bezuspešnim napadima na konvoj severno od Krita i u jonskom ostrvskom području. 54 engleska aviona snabdevaju bande u Albaniji, Crnoj Gori, Bosni, zapadnoj i severnoj Hrvatskoj, u rejonu Beograda i Niša, a prvi put i u Atiki.

1. 9. oko 120 četvoromotornih bombardera izvršilo je napad na železničku stanicu i vazduhoplovnu bazu u Nišu; podaci o šteti još nisu primljeni, a 40 istih izvršilo je napad na mostove na Moravi kod Kraljeva (pogođeni su drumski i železnički mostovi).²

II. PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA:

1.) GrA »E«:

Živa aktivnost neprijatelja u vazduhu a redovna na moru. Na kopnu pojačani prepadi i sabotaže.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 12—18.

² To su vazduhoplovne operacije saveznika u vezi operacije »Ret-vik« (vidi dok. br. 118).

4. SS-pol. okl. gren. div., usled porušenih pruga i mostova u rejonu Đevđelija — Veles, bila je prisiljena da neke delove iskrca pre vremena.

Vreme: vedro.

LXVIII AK:

...

XXII brd. AK:

...

LXXXXI AK. z.b.V:

...

2.) 2. OkA:

Pojačane sabotaze na železnici u Sremu. Naređeno je da se pooštire mere protivvazdušne zaštite na celom području armije. Albanske jedinice, uključujući i SS-diviziju »Skenderbeg«,³ sve su nepouzdanije.

Vreme: vedro:

XXI brd. AK:

Viša komanda C[rne] G[ore]:

1. alban. lov. puk,⁴ posle jake borbe, povukao se iz Berana u rejon Kazube.⁵

Neprijatelj je ponovo zauzeo Berane, Andrijevicu i Murino.⁶

»U rejonu Kolašina: u toku je prodor Borbene grupe »Harendorf« iz Mateševa prema severu. Borbena grupa »Nordšturm« krenula je iz rejona Pljevalja i to sa delovima pravcem Brodarevo — Bijelo Polje — Berane — Andrijevicu ka Mateševu, a sa ostalim snagama preko Šahovića ka Kolašinu, da bi se sa Borbenom grupom »Harendorf« popravila situacija u Kolašinu. Dosad na neprijateljskoj strani 10 mrtvih a ceni se da je bilo još 30. Delovi 696. bat. Feldžand.[armerije] vrše pročešljanje Zlatar planine.

2. puk »Brandenburg« odbio je jake nepr. napade, neprijatelj je imao 40—50 poginulih, položaje je preuzeo II/363.

Namere: delovi Puka »Brandenburg« da izvrše prodor ka Priboju radi uspostavljanja veze sa 14. SS-pukom.⁷

³ i ⁸ Prema izveštaju k-ta Jugoistoka od 3. septembra 1944, iz 1. puka 21. SS-divizije »Skenderbeg« pobeglo je, sa oružjem, 908 vojnika (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 97—9). Bliže o raspadanju te divizije vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 90.

⁴ Misli se na 1. puk 21. SS-divizije »Skenderbeg«.

⁵ Nedostaju završna slova, verovatno: Kacuber.

⁶ Bliže o tome vidi dok. br. 103.

⁷ i ⁹ Reč je o nastavku operacije »Ribecal« protiv jedinica 1. i 12. korpusa NOVJ pod imenom »Ribensnicel« (vidi dok. br. 115; tom IV, knj. 29, dok. br. 9).

181. divizija:

Aktivnost bandi u porastu.

Dezertirao II alban[ski] poterni bat[aljon] (Debar).

U bekstvu su delovi iz jednog bataljona SS-puka »Sken-derbeg«.⁸

V SS-brd. AK:

7. SS-brd. div.:

Delovi 13. puka vrše gonjenje XII crvenog korpusa.⁹

XV brd. AK:

264. div[izija]:

Za obalski rejon Drniša i Bihaća određen je I stepen pripravnosti, a za Knin II stepen pripravnosti.

373. div.:

Pošto je Gračac deblokiran, situacija nije više zategnuta.

II/846. krenuo je prema severu, ka Sučeviću, gde se nalaze jače nepr. snage.

Komanda Srema:

U toku noći 31. 8/1. 9. izvršeno je nekoliko rušenja na glavnoj železničkoj pruzi Vinkovci — Zemun.

3.) Srbija:

a) Situacija na Dunavu:

Odsek Oršava — Gvozdena vrata: minobacačka i art. vatra (do 15 cm) otvara se i dalje.

Otok Ada Kale se u rumunskim rukama.

Četnički odredi, koji su prilikom razoružavanja bugarskih jedinica zaplenili 8 mitraljeza, 24 puškomitraljeza, 8 minobacača i 540 pušaka, zauzeli su, na južnom dunavskom predpolju, rejon Petrovac — Žagubica — Kučevo.

Obrazovan je Štab gen. pionira Bacinga, koji je potčinjen vojnoopr. k-tu Jugoistoka, sa zadatkom da pomoću jedinica ratne mornarice, vazduhoplovstva i kopnene vojske obezbede slobodu plovidbe na deonici katarakta¹⁰ i sprovođenja kroz ustavu onih brodova koji plove uzvodno sa južnog dela Dunava.¹¹

b) Kretanja I bug. okup. korpusa:

Prema nepotvrđenim izveštajima, 24. i 25. bug. div. nameravaju da se preko Knjaževca i Zaječara (s obzirom na zemljište nije verovatno) vrate u Bugarsku.¹² U tom cilju

¹⁰ To jest: slapova u klisuri Đerdap.

¹¹ Reč je o operaciji »Vasernikse« (vidi dok. br. 119).

¹² Prema izveštaju k-ta Jugoistoka od 2. septembra 1944, u Ču-priji se tada nalazila bugarska 25. divizija (čiji se komandant tada vratio iz četničkog zarobljeništva), a 24. divizija u rejonu Stalaća (AVII,

trebalo bi da 22. bug. div. u navedenim mestima obrazuje jaka uporišta. Kao protivdejstvo krenuće u taj rejon 1. brd. divizija.

c) *K-da Gr[upe] »Auleb«:*

Posle uspešnog odbijanja jučerašnjeg noćnog napada, popustio je pritisak crvenih na Leskovac.¹³ Izbrojano je 110 mrtvih nepr. vojnika a punim pogotkom uništena su 2 nepr. pt topa.

Komunisti izvršili prepad na auto DVK 30 sa gen. štab. potpuk. Rasthauzenom¹⁴ i 3 pratioca zapadno od Doljevca. Auto je spaljen, a posada nestala.

d) *Zapadna Srbija:*

Dolina Ibra: sabotaze i ometanja železničkog i drumskog saobraćaja.

Crvene snage prešle su železničku prugu na odseku Užice — Požega.¹⁵

Posade Srpskog dobrovoljačkog korpusa iz Bajine Bašte vode borbu sa crvenim bandama.

4.) *Nemačka voj[na] mis[ija] u Bugarskoj.*

...

5.) *K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:*

1. *brd. div.:*

U noći 30/31. 8, 200 bandita izvršilo prepad na automobilsku kolonu kod s. Leposavići (u dolini Ibra). Naši gubici: 2 poginula, 4 ranjena, 1 kamion potpuno onesposobljen, 3 oštećena.

Razaranje železničkog mosta na Moravi kod Kraljeva (vazdušnim napadom 1. 9. pre podne) uticalo je na prevoženje železnicom 99. brd. lov. puka. Preduzete su mere da se pruži pomoć.

III. VAZDUHOPLOVSTVO:

Izviđanje: aerofoto-snimanje Auguste (noćno snimanje), Sirakuze, Katanije i Mesine (noćno snimanje), morskog pod-

---

NAV-T-311, r. 193, s. 57—9). Sedmog septembra, ove divizije bile su u potpunom rasulu (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 7. septembra).

¹³ Reč je o demonstrativnom napadu 24. NOU divizije na Leskovac 30/31. avgusta (vidi tom I, knj. 11, dok. br. 80, 81, 87 i 92).

¹⁴ Tako, pogrešno, piše u originalu, a treba da piše Bornhauzen (Bohrnhäusen). Vidi beleške telefonskih razgovora Operativnog odeljenja k-ta Jugoistoka od 31. avgusta 1944. u AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9.

¹⁵ Reč je o dejstvima jedinica 37. NOU divizije i 1. proleterskog korpusa NOVJ (vidi tom I, knj. 11, dok. br. 58 i 65).

ručja zap. Dalmacije i zapadne obale Istre, kontrola i aerofoto-snimanje Dunava, aerofoto-snimanje rejona Oršava — severoistočno od Niša, drumova i železnice na bugarsko-tur-skoj pograničnoj zoni.

Izviđanje i kontrola Dunava na delu Kalafat — Turnu Severin radi zaštite našeg rečnog saobraćaja. Severno od Kalafata oštećen 1 rumunski brod.

Protiv velikih nepr. vazd. formacija, koje su naletale, angažovani su lovci, oborena su 2 aviona (od kojih je 1 »Lujtning«); 2 naša aviona su nestala.

Na Dunavu se vrši traganje za minama sa 1 čistačem mina. Angažovani su transporteri na relaciji Krit — Grčka sa 41 avionom tipa Ju-52, od kojih je 1 Ju-52 oboren južno od Milosa. Posada i ljudstvo koje se nalazilo u avionu, spa-seni su.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia pov. br. 4208/44 od 1. 9. 44.
Načelnik štaba
potp. Vinter

Za tačnost:

...¹⁶
kapetan

POVERLJIVO!

K. R.   *Dostavljeno:*

Telegram

- 1.) OKW/WFSt./Op.(H)Jugoistok
2.) OKH/Gen. St. d. H./ Op. Abt.

Izveštaj o kretanju od 1. 9. 1944:

I. GrA »E«:

...

II. 2. Oka:

- 1.) Ia (FS)
2.) Ia/F
3.) Id
4.) KTB
5.) Ic
6.) Stoart/Stoflak
7.) K-tu Frontlajtštele¹⁷
8.) Frontlajtštele Beograd
9.) Gen. d. Pi

297. div.: Diviz. fiz. bat. maršuje iz Kičeva prema Strugi.
2 (pt) 48. brzog div. maršuje iz rejona Lušnja; 4/ 48. brzog div.
na maršu iz Rogozine u Strugu.

¹⁶ i ¹⁰ Nečitak potpis istog lica.

¹⁷ Frontleitstelle. To je nemačka ustanova koja se bavila upućivanjem jedinica na front i davanjem potrebnih informacija o njihovim kretanjima i dislokacijama. Redakcija je zadržala nemački naziv te ustanove, pisan fonetski, mada bi se ona mogla nazvati, u prevodu: Frontovska uputna stanica.

SS-brd. div. »Handžar«: 28. puk maršuje iz rejona jugoistočno od Vlasenice u stari rejon obezbeđenja. 27. puk u rejonu Milići — Srebrenica (30 km ist.-jugoist. od Vlasenice).

118. lov. div.: 105. izv. bat. krenuo iz Šujice u Livno.

373. div.: Štab 202. tenk. bat. maršuje iz Srba u Skočaj. I/92 (mot.) gren. brigade (u jednom vozu) stigao iz Sarajeva u Beograd radi upućivanja u rejon Vršac — Bela Crkva.

392. divizija: 392. izv. bat. maršuje iz Ogulina u Lički Osik. XXXV ust.[aški] bat.[aljon] u pokretu za Gračac.

1. koz. div.: I/1. R. R. [na maršu] iz Bjelovara u [Sv.] Ivan Žabno.

III. K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:

1. brd. div.: do sada iz Kraljeva krenulo 7 vozova sa: štab puka i štapska četa, 1/2 I/99, delovi I/79 i 1 H. V. pl.¹⁸ Od ovih, dosad je stigao u Jagodinu 1 voz.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4208/44 od 1. 9. 44

Za tačnost:

...¹⁹
kapetan

BR. 122

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. SEPTEMBRA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O STAVLJANJU SANDŽAKA I JEDINICA NA TOME PODRUČJU POD KOMANDU VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA¹

KR

Telegram

STROGO POVERLJIVO

K-di 2. OkA

Na znanje:

K-di vazd. Jugoistoka

22/IX

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Vojnoupr. k-t Jugoistoka
- 3.) O. Qu.
- 4.) Nafiü
- 5.) Gen. d. Pi.
- 6.) Ic
- 7.) II
- 8.) Gen. Trspw.
- 9.) Flivo
- 10.) KTB

¹⁸ Redakcija nije mogla da ustanovi šta znači ta skraćenica.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 64.

Veza: [akt] k-de 2. OkA pov. br. 2477/44²,
vojnopr. k-ta Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 1004/44.³

1.) Od 10. 9. u 0 časova Sandžak ulazi u komandno područje vojnopr. k-ta Jugoistoka. Nova granica proteže se od trougla drž. granica severozapadno od Priboja — duž severne crnogorske granice do Tare — zatim r. Tarom do Mojkovca — Mojkovac (pripada vojnopr. k-tu Jugoistoka) — Berane (pripada vojnopr. k-tu Jugoistoka) — Strane (pripada K-di 2. OkA) — albansko-crnogorska granica do trougla drž. granica zapadno od Novog Pazara.

2.) Od istog časa potčinjavaju se vojnopr. k-tu Jugoistoka muslimanski odredi štandartenfirera Kremplera, 2. puk »Brandenburg« bez jednog bataljona, 696. bat. Feldžand. [armerije] i policijske jedinice koje se nalaze u Sandžaku. Potrebno je da se uspostavi jedinstveno komandovanje.

3.) Radi se o tome da se obezbedi saobraćaj na drumovima Novi Pazar — Sjenica — Pljevlja, zatim Pljevlja — Priboj i Prijepolje — Berane.

4.) U cilju smirivanja crnogorske teritorije, Komandi 2. oklopne armije potčinjavaju se svi crnogorski dobrovoljački korpusi.⁴

5.) Podneti izveštaj o predaji, odnosno prijemu komande nad novim odsecima i komande nad navedenim jedinicama.

⁵K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia Br. str. pov. 4253
od 2. 9. 44
Načelnik št.[aba], I. A. Zelmajer
gen. štab. pukovnik

Za tačnost:
Zelmajer
gen. štabni pukovnik

---

² i ³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

⁴ Verovatno se misli pukovi. U to vreme postojao je samo jedan korpus i on se zvao: Crnogorski dobrovoljački korpus (vidi dok. br. 86).

⁵ Naslov komande odštampan je na obrascu telegrama.

NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 3. SEPTEMBRA 1944. PRVOJ BRDSKOJ DIVIZIJI ZA RAZORUŽANJE 1. BUGARSKOG OKUPACIONOG KORPUSA I PRITVARANJE ŠTABA, KAO I BLOKIRANJE BUGARSKIH INTENDANTSКИH SKLADIŠTA U DOLJEVCU, KRALJEVU, NIŠU, NIŠKOJ BANJI I PROKUPLJU¹

KR
 Telegram
 STROGO POVERLJIVO
 1. brd.[skoj] diviziji,
 na znanje:
 K-di vazd. Jugoistoka

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Voj. upr. k-tu
 Jugoistoka
- 3.) Ic   ...
- 4.) Flivo
- 5.) KTB

39/IX

Držanje bugarske vlade prisiljava nas da preduzmemo represalije.² U tom cilju će 1. brd. div. u noći 3/4. 9. pritvoriti generala Nikolova³ i njegov uži štab a po mogućstvu i komandante 22, 27. i 6. bug. div.[izije].⁴ Komandantima i štabovima treba da se saopšti da će im odlazak u Bugarsku biti dozvoljen tek onda kada nemačka materijalna dobra i nemačke jedinice budu evakuisani iz Bugarske. Svaku vezu navedenih štabova sa Sofijom treba sprečavati svim sredstvima. Inače, sa njima treba da se postupa korektno.

Odlazak Bug. ok.[upacionog] kor.[pusa] u staru Bugarsku sprečiti upotrebom po jedne borbene grupe kod Bele Palanke i Zaječara, s tim da se uporedo pripremi njegovo razoružanje. Obratiti pažnju na mogućnost napada sa istoka radi deblokiranja. Ukoliko se raspolaže sa dovoljno snaga, bloki-

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 109. U gornjem desnom uglu nalaze se dva nečitka parafa.

² Drugog septembra 1944, vlada bugarskog predsednika Ivana Bagrjanova podnela je ostavku, a dužnost premijera nove bugarske vlade poverena je Konstantinu Muravjevu, koji 4. septembra ponovo proglašava »neutralnost« Bugarske. Potom, bugarska vlada 6. septembra donosi odluku o objavi rata fašističkoj Nemačkoj (SSSR je objavio rat Bugarskoj dan ranije, tj. 5. septembra) i to je zvanično obnarodovala 8. septembra u 18.000 časova. Međutim, taj manevar fašističke Bugarske nije uspeo (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 347—8; Persi Ernst Šram, n. d., knj. IV¹, str. 715).

³ i ⁴ Ivana. Pritvorila ga je 1. brdska divizija 4. septembra u 5.30 časova, dok su 5. septembra pritvoreni i štabovi 6. i 22. divizije (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 172—6, i 200—3: izveštaji k-ta Jugoistoka od 4. i 5. septembra 1944.)

rati bugarska intendantska skladišta u Nišu, Niškoj Banji, Prokuplju, Kraljevu i Doljevcu.⁵

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka izdata su uputstva za najtešnju saradnju. Specijalna komanda »Guderian⁶ u Nišu potčinjava se za lokalne zadatke s tim da, i pored toga, u roku od 4 časa bude spremna za pokret. Izveštaj podnositi svakih 6 časova.

Dodatak za vojnoupr. k-ta Jugoistoka:

Vojnoupr. k-t Jugoistoka potpomagaće svim sredstvima izvršenja zadataka 1. brd. div., naročito tamo gde 1. brd. div. ne bude imala nikakvih mogućnosti da interveniše. Prema tome, pritvaranje komandanta 25. bug. div. spada u zadatak vojnoupr. k-ta Jugoistoka.

7K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia Br. str. pov. 4286
od 3. 9. 44
potp., bar. f. Vajks G. F. M.]

Za tačnost:

Zelmajer

gen. št. pukovnik

---

⁵ Bugarske divizije (22, 24. i 25) povlačile su se u velikom rasulu i ostavile velike količine oružja, municije i druge opreme u skladištima, koje je 1. brdska divizija zaplenila (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 7. septembra 1944).

⁶ Bliže o toj komandi i njenim zadacima vidi AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 871—2.

⁷ Vidi objašnjenje 5 u dok. br. 122.

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. SEPTEMBRA 1944. KOMANDANTIMA GRUPE ARMIJA »E« I 2. OKLOPNE ARMIJE ZA BORBENA DEJSTVA U MAKEDONIJI I SRBIJI¹

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0244/44

Strogo poverljivo
H. Qu., 5. 9. 44
XXXIII

12 primeraka
11. primerak

PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

K-t Jugoistoka	2
(K-da GrA »F«)	
Prim.: 8. 9.	
Ia/KTB. Br. str. pov. 45/44 Prim :.11 Pril	

P[redmet]
načelnika

Instrukcija za borbena dejstva u Makedoniji i Srbiji
Karta 1 : 1 000 000

- 1.) U pogledu komandovanja na istočnom frontu Grupe armija »F« ovlašćuju se:
  - a) Između ušća Strume i preseka grčko-makedonske granice sa bivšom jugoslovenskom granicom (25 km i. od Dojrana): Komanda Grupe armija »E«;
  - b) na granici između Makedonije i stare Bugarske do uključno Klisura (45 km ji. od Leskovca): komanda 2. okl. armije;
  - c) na odseku Klisura (isklj.) — Bela Palanka — Zaječar — Negotin — Oršava — Mehadija (22 km s. od Oršave), kao i na istočnoj granici Banata: vojnoopr. k-t Jugoistoka.
- 2.) Privremena linija razgraničenja prema Grupi armija »Južna Ukrajina«: Baia de Arama — Anina — Kakova — istočna granica Banata do južno od Segedina.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 633—5.

² Četvrtasti pečat.

3.) *Zadaci:*

a) Komanda GrA »E«: obezbeđenje prema Trakiji duž grčke granice. U slučaju da intervenišu savezničke trupe, držati odsek na Štrumi, zatvoriti Rupelski prelaz sa frontom prema severu.

b) K-da 2. OkA: obezbeđenje železničkih i putnih veza Devđelija — Veles — Skoplje — Vranje, odn. Mitrovića.³ Čvrsto držati Skoplje kao administrativni centar i centar saobraćajnih i poštanskih veza, uključujući i rudnik hroma...⁴

Obezbeđenje starobugarsko-makedonske granice na glavnim prelazima istočno od Strumice, kod Carevog Sela, Krive Palanke, Bosiljgrada. Na sektoru između grčke granice i južno od Skoplja učiniti odgovornim u pogledu komandovanja komandanta 1021. pozadinske oblasti (general-lajtnanta Gulmana)⁵, a na sektoru između Skoplja i srpske granice komandanta 11. vazduhoplovne poljske divizije.⁶

Održavati najtešnju vezu sa komandantom V bugarske armije (general-lajtnant Stojanov).⁷ Izaći će posebne instrukcije za regulisanje saradnje sa nemačkim generalnim konzulom radi političke kontrole novobugarskog (makedonskog) područja;

c) Vojnopr. k-t Jugoistoka: odbrana fronta koji se, otprilike, proteže duž srpsko-bugarske granice i na Dunavu između ušća Timoka i Oršave, kao i odseka na Černi. Težište severno od Dunava; bez odlaganja zatvoriti sve planinske prelaze (rušenje, miniranje, prepreke od bodljikave žice), naročito Kazan, kao i put i železničku prugu Anina — Mehadija — Oršava.

Pošto se računa sa skorim nastupanjem ruskih, naročito motorizovanih, snaga, napasti brzo i smelo rumunske snage koje se nalaze zapadno od Černe.

Istočnu granicu Banata obezbediti što je moguće jačim snagama. Težiti da se brzo zauzme Temišvar — po mogućnosti istovremeno sa nastupanjem delova GrA »Južna Ukrajina« prema Aradu.

---

³ Kosovska Mitrovica

⁴ Izostavljen nečitki deo teksta označila je redakcija s tri tačke.

⁵ Oto (Otto Gullmann). Bio je do tada na dužnosti nemačkog generala u Albaniji (vidi dok. br. 50).

⁶ Komandant 11. vazduhoplovne poljske divizije bio je do 26. oktobra general-major Koler (Kohler), kada je premešten u OKH, a na njegovo mesto je postavljen general-major Gerhard Henke (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113).

⁷ Kočo

4.) *Dodatne snage:*

a) GrA »E« prema sopstvenoj proceni (u pogledu upućivanja snaga vidi tač. 4.b);

b) 2. OkA: pretpotčinjava se 11. vazd. polj. div. čim ova divizija pređe grčko-makedonsku granicu.

GrA »E« uputiće, bez odlaganja, 2. OkA najmanje 3 bataljona za obezbeđenje železničkih pruga. Ovi bataljoni za obezbeđenje pretpotčinjavaju se 2. OkA čim pređu grčko-makedonsku granicu. Predviđa se dovođenje 117. lov. div. kao sledećeg ešelona.

c) Vojnoupr. k-t Jugoistoka odmah se pretpotčinjavaju: Operativni štab »Auleb«,⁸
Brig. štab »Fišer«,⁹

1. brd. div. (angažovati je na odseku Klisura — Zaječar (uključno). Težište u rejonu Bela Palanka).¹⁰

Ojač. 92. gren. brig. (mot.) angažovati severno od Dunava.

5.) Pored zadataka navedenih pod tač. 4.), stvoriti i mogućnost brzog prikupljanja 11. vazd. polj. div. i 1. brd. div., da bi ove mogle, na lozinku »Hundeszon«¹¹, da preduzmu nastupanje u pravcu Sofije. 2. OkA i vojnoupr. k-t Jugoistoka pripremiće razoružavanje V brdske armije i I bug. ok. korpusa; razoružavanje otpočeti na lozinku »Juda«.¹²

---

⁸ Helge. Imao je čin general-lajtnanta i bio je do tada na dužnosti k-ta 69. AK z.b.V. Po određivanju na funkciju u Operativnom štabu za rukovođenje jedinica u istočnoj Srbiji, Auleba je zastupao nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj Glez fon Horstenau (vidi dok. br. 125; AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 992: ratni dnevnik Operativnog odeljenja k-ta Jugoistoka za 24. avgust 1944).

⁹ Adolf. Bio je po činu general-lajtnant. Obešen je kao ratni zločinac u Jugoslaviji.

¹⁰ Prema naređenju k-ta Jugoistoka od 5. septembra 1944, Prva brdska divizija imala je zadatak da obezbedi odbrambeni odsek Bela Palanka — Zaječar. Za izvršenje ovoga zadatka potčinjena joj je Borbeno grupa »Zaupe« (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 225).

Bliže o Borbenoj grupi »Zaupe« u Zaječaru vidi dok. br. 126.

¹¹ »Hundessohn« (»Kućkin sin«). Do ove operacije nije došlo, pošto su Bugari dopustili da se Nemci nesmetano povuku iz Bugarske. Bliže o merama za sprovođenje ove operacije vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 182: naređenje k-ta Jugoistoka od 4. septembra 1944. i r. 191, s. 17 i 44: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 27. avgust i 2. septembar 1944. godine.

¹² »Judas« (»Juda«). Pripreme za ovu operaciju počele su još u trećoj dekadi avgusta 1944 (vidi dok. br. 115; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 13, 14 i 17: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 27. avgust i s. 616—7: naređenje k-ta Jugoistoka od 26. avgusta 1944. Prvoj brd. diviziji za operaciju »Juda«.

- 6.) Uz što je moguće brži tempo prikupiće se i staviti na raspolaganje K-tu Jugoistoka:
 4. SS-pol. okl. gren. div. u južnom Banatu,
 18. brd. pol. puk u rejonu Vršca.
- 7.) Komanda 2. OkA i Vojnoupr. k-t Jugoistoka izvestiće prvom prilikom o nameravanoj organizaciji komandovanja i o raspodeli snaga.
- 8.) Moli se K-da vazduhoplovstva Jugoistoka da stalno izviđa preko bugarsko-rumunske granice (zapadno od Bukurešta). Radi se o tome da je nužno da se blagovremeno otkrije i stalno prati prodor ruskih snaga u Bugarsku i nastupanje ruskih snaga preko Olte u pravcu zapada i severozapada.

potp. bar. f. Vajks
 general-feldmaršal

Za tačnost:
Zelmajer
 gen. št. pukovnik

Korisnici:

K-da GrA »E«	1. primerak
K-da 2. OkA	2. primerak
K-da vazd. Jugoistoka	3. primerak
Vojnoupr. k-t Jugoistoka	4. primerak

Informativno:

GrA »Južna Ukrajina«	5. primerak
OKW (Operativni štab)	6. primerak
OKW/WFSt (H) Jugoistok	7. primerak
Ic/K-da Jugoistok	8. primerak
O. Qu/K-da Jugoistok	9. primerak
Nafü/K-da Jugoistok	10. primerak
KTB	11. primerak
Ia (koncept)	12. primerak

NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 7. SEPTEMBRA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA O REGULISANJU KOMANDNIH ODNOSA U SRBIJI¹

STROGO POVERLJIVO

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Ia, str. pov. br. 1108/44

Štab, 7. sept. 1944.

16 primeraka
1. primerak

Komanda LXIX AK ² Prim. 12. sep. 1944 35 Odelj. Ia Br. 37 Pril.

Novo regulisanje komandnih odnosa u Srbiji
(Karta 1 : 500.000)

A) *Istočna granica*

- 1) Nesigurno držanje Bugara, neprijateljske akcije od strane Rumuna i već najavljeni pokreti ruskih jedinica preko Krajove u pravcu Gvozdenih vrata primoravaju na preduzimanje naročitih mera na istočnoj granici.
- 2) Vojnoupr. k-t Jugoistoka dodatno preuzima *odbranu srpske istočne granice*.
Linija razgraničenja
  - a) prema 2. okl. armiji — linija Vlajara³ (uklj.) — Klisura, 45 km jugoistočno od Leskovca (isklj.) — Breznik, 50 km ji. od Pirota (isklj.)
  - b) Prema Grupi armija »Južna Ukrajina« banatsko-rumunska granica od Hatzfelda do severozapadno od Krajove — Štajerdorf Anina — Baia de Arama, 45 km si. od Oršave (sve zaključno).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 42—4. U gornjem desnom uglu nalazi se par nečitkih parafa.

² Četvrtasti pečat 69. AK. Korpus je u to vreme dejstvovao u Hrvatskoj. Međutim, usled nastale situacije u Srbiji, formiran je Operativni štab »Auleb« od dela Štaba 69. AK s komandantom korpusa Helgeom Aulebom na čelu, pa je otuda i ovaj pečat 69. AK na ovome dokumentu (vidi dok. br. 124).

³ Tako piše u originalu. Redakcija nije mogla da ustanovi o kome je mestu reč.

Pozadinsku granicu *borbenog područja* čini tok Južne Morave, Morava do ušća, zatim linija Kovin — Dolovo — Novo Selo — Padina (sve zaklj.). Sve jedinice vojno-upravnog komandanta Jugoistoka i policije, koje se nalaze u tako ograničenom rejonu, potčinjene su niže navedenim komandantima, izuzev jedinica koje su angažovane za obezbeđenje železnica, kao i 803. bat. za obezbeđenje, koji se nalazi u zaštiti industr. postrojenja.

- 3) 1. brd. div. (general-lajtnant Štetner, vitez od Grabenhofena)⁴ — potčinjena neposredno vojno-upravnom komandantu Jugoistoka — brani sektor od Klisure, 45 km ji. od Leskovca — tamo naslon na 2. oklopnu armiju preko Bele Palanke, otprilike u potezu srpsko-bugarske granice, do linije Debela planina — Podgorac (zaklj.) — Zaječar (zaklj.) — Vidin (isklj.). Ona će težište preneti u rejon Bele Palanke. Prelaze jugoistočno od Svrlijiga, jugoistočno od Knjaževca i jugoistočno od Zaječara treba zaposednuti. Izgradnja utvrđenja prema specijalnom naređenju.
- 4) Komanda Operativne grupe »Šnekenburger«⁵ (sedište štaba, verovatno, Kovin/Dunav).

Linija razgraničenja:

prema 1. brd. div. vidi tač. 3

prema Grupi armija »Južna Ukrajina« vidi tač. 2.

U odbrani Dunava potrebna je uska saradnja s Dunavskom flotilom i inspektorom službe za vađenje mina.

Treba formirati:

- a) *Borbenu grupu »Fišer«* (sedište štaba Palanka)

---

⁴ Puno prezime i ime mu je, sa titulom: Stettner Ritter von Grabenhofen Walter (Štetner riter fon Grabenhofen Valter). Poginuo je 15. oktobra kod Beograda (vidi dok. br. 28).

⁵ Grupa je nazvana po imenu njenog komandanta, generala peša-dije, Villija Šnekenburgera (Willi Schneckenburger), šefa nemačke Vojne misije u Bugarskoj do 8. septembra 1944. Ranjen je od sopstvenih »štuka« 13. oktobra u borbama za Beograd; podlegao ranama 14. oktobra (AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 34 i NAV-T-311, r. 197, s. 17).

Jedinice pod njegovom komandom prešle su, pri povlačenju iz Bugarske, bugarsko-srpsku granicu 7. septembra 1944. u 7 časova (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 7. septembra 1944).

Devetog septembra 1944. Šnekenburger je preuzeo Operativni štab »Auleb« pod svoju komandu, a general Auleb se vratio na svoju formacijsku dužnost komandanta 69. AK z.b.V (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113).

Potčinjeni:

Komandant odbrane Bora

*Grupa polic. [ijskog] potpukovnika Zaupea,*⁶ koju je formirao u Prahovu *admiral Cib [Zieb]*

*Grupa »Re«*⁷

Komandant odbrane Gvozdenih vrata (uklj. uvrštene pa jedinice)

duž južne granice Dunava

4. puk Srpskog dobrovoljačkog korpusa u Požarevcu (u dovođenju), uglavnom na upotrebu u cilju obezbeđenja doturnih drumova Petrovac [na Mlavi] — Žagubica — Zajčar.

Zadatak: Odbrana sektora Timoka do ušća i Dunava do Tekije, kao i sadejstvo u zatvaranju severnog drumu doline polazeći od južne obale.

- b) 92 (*mot.*) *gren. brig.*, pukovnik fon Hilebrand⁸, zadržava energičnim nastupanjem sektor Černe od Oršave do severne granice i drži ga. Težište Oršava. Zatvaranje drumu Štajerdorf Anina — Mehadija.

Linija razgraničenja:

desno: Dunav

levo: Padina (isklj.) — Alibunar (zaklj.) — Vatin (isklj.) — Kakova (iskj.) — Štajerdorf Anina (zaklj.) — Baia de Arama (zaklj.).

- c) Grupa »Berends⁹ obezbeđuje banatsko-rumunsku granicu od Vatina prema severozapadu. Ona uskoro treba da stvori jednu dovoljno snažnu grupu za napad na Temišvar. Granica razgraničenja prema jugu: vidi tač. 4 b.

- 5) *Potrebno je neodložno zatvaranje svih važnih planinskih prelaza* a naročito tesnaca kod Kazana. Treba se izdašno služiti minama i dizanjem u vazduh.

---

⁶ Bliže o toj borbenoj grupi vidi dok. br. 124 i 132.

⁷ Bliže o njenom sastavu vidi dok. br. 132.

⁸ Hillebrand. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁹ Nazvana je po imenu njenog komandanta general-lajtnanta Vafen-SS Hermana Berendsa (dr Hermann Behrends), koji se do tada nalazio na dužnosti komandanta SS- i policije u Srbiji (na tu dužnost došao je posle Augusta Majsnera). Pre toga, jedan duži period bio je pomoćnik šefa Folksdojčemitelštele u Berlinu (1939—1943). Zarobljen je i, kao ratni zločinac, osuđen na smrt streljanjem 30. oktobra 1947. od Vojnog suda u Beogradu (vidi dok. br. 95; *Politiku* od 1. novembra 1947, beogradske izdanje).

- 6) Kao rezerve će biti sakupljene:
4. SS-okl. gren. divizija u rejonu Kovin — Deliblato — Vladimirovac — Novo Selo¹⁰ — Starčevo — Brestovac.¹¹
  18. brd. pol. puk u Vršcu.
  - Jedan puk za uzbunu u Beogradu.
  202. tenk. bat. u Beogradu.
  468. okl. izv. četa z.b.V u Požarevcu.

B. Ostali zadaci

7) Obezbeđenje železnica:

Od Beograda do Niša 5. štab sektora za obezbeđenje železnica s 288, 562. i 977. LS bat., 837. Si. bat. (u dovođenju) i III/4. ruskog puka.¹²

Od Lapova preko Kraljeva do Kos. Mitrovice potpukovnik Graf¹³ sa sopstvenim jedinicama kao i Štab i II/3. ruskog puka, II/2. ruskog puka i 5. ruski puk bez II i II/4. ruskog puka.¹⁴

U ostalome kao do sada.

- 8) Obezbeđenje rejlona van borbenog područja je u Srbiji stvar feldkomandanata, koji se u tu svrhu postavljaju za komandante odreda koji se nalaze na njihovom području, i to:

Severozapadni sektor, do sada kao F. K. 816 — Šabac, pukovnik Hug.¹⁵

Jugozapadni sektor F. K. 610 — Čačak, general-major Štrak.¹⁶ *Ostatak područja* F. K. 809 — Niš zapadno od Morave Feldkomandanturi Niša, pukovnik Fen.¹⁷

Ostatak područja F. K. 599 — Beograd Feldkomandanturi i komandantu odbrambenog područja Beograd, general-lajtnantu Štefanu.¹⁸

O izgradnji odbrambenog područja Beograd biće izdato specijalno naređenje.

- 9) Obezbeđenje Sandžaka u rejonu ugla triju zemalja severozapadno od Priboja — crnogorska granica do Tare —

¹⁰ Banatsko Novo Selo

¹¹ Banatski Brestovac

¹² i ¹⁴ Ti ruski pukovi (bataljoni) pripadali su belogardejskom Ruskom zaštitnom korpusu.

¹³ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁶ Verovatno: Karl Strack.

¹⁷ Fehn. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁸ Fridrih (Friedrich Stephan). Nestao 1945. godine na jugoslovenskom ratištu (vidi Foltman/ Meler-Viten, n.d., str. 171). Za komandanta odbrane Beograda određen je 7. septembra 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 300).

tok Tare do Mojkovca — Berane [Ivangrad] (zaklj.) — Strane (isklj.) — ugao triju zemalja zapadno od Novog Pazara preuzima štandartenfirer i pukovnik policije fon Krempler, s isturenim komandnim mestom u Sjenici.

- 10) *Štab Operativne grupe »Auleb« i Borbena grupa »Fišer«* izvestiće o času preuzimanja komande.

Podela u konceptu

Felber

BR. 126

NAREĐENJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 8. SEPTEMBRA 1944. KOMANDANTU ODBRANE BORA I 1. BRDSKOJ DIVIZIJI ZA PONOVRNO ZAUZIMANJE ZAJEČARA¹

Prepis.

POVERLJIVO

8. 9. 44.

- 1.) Komandantu odbrane Bora
- 2.) *kao obavest:* 1. brd. diviziji.

oboje hitno

Oslobođenje Zaječara² i razbijanje tamošnjih crvenih snaga je od naročite važnosti za sprečavanje sadejstva između Tita i sovjetskih snaga iz Rumunije.

Komandovanje: 1. brd. divizija.

U tu će svrhu pripremiti:

- a.) 1. brd. divizija jednu snažnu grupu severno od Knjaževca za napad sa juga³

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 45).

² Zaječar je 7. septembra 1944. oslobodila 23. divizija 14. korpusa NOVJ (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 288). Posadu u Zaječaru sačinjavali su dva nemačka policijska dobrovoljačka bataljona i jedan bataljon SDK, sa oko 1.000 ranjenika i 500 izbeglica. Posadu je, po probijanju iz obruča, prihvatila borbena grupa upućena iz Bora (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—4: izveštaj k-ta Jugoistoka od 7. septembra 1944).

³ To je bila motorizovana Borbena grupa »Ajzl« 1. brdske divizije, u čijem su se sastavu nalazili 1. bataljon i delovi 3. bataljona 98. brdskog lovačkog puka, jedna baterija iz 191. brigade jurišnih topova i jedan tenkovski vod. Grupa je 8. septembra 1944. zauzela Knjaževac,

b.) Komandant odbrane Bora⁴, kojem se potčinjava Grupa »Zaupe«⁵, uz dovoljno obezbeđenje Bora, jednu borbenu grupu za napad sa severozapada. Drum Zaječar — Negotin zatvoriti u cilju sprečavanja prodora neprijatelja prema severu. 1. brd. div. [izija] da što pre izvesti o jačini odreda i vremenu izvršenja. Hitno je.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka/Ia
pov. br. 6342/44
od 8. 9. 44.
pot. f. Gajtner⁶, general-major

Po otpremi:
K-t Jugoistoka, GrA »F«
Gen. Auleb
Gen. Fišer

F. d. R. d. A.
...⁷
potporučnik

---

a 9. septembra, u popodnevnim časovima, i Zaječar. Ta borbena grupa nazvana je po imenu njenog komandanta majora Ajzla (Eisl). Bliže o tome vidi dok. br. 127; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7 i 315—20: izveštaje k-ta Jugoistoka od 7. i 8. septembra 1944; Hubert Lanc, n.d., str. 310

⁴ i ⁵ Bliže o jedinicama pod komandom k-ta odbrane Bora i sastavu Borbene grupe »Zaupe« vidi dok. br. 132 i AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108.

⁶ Kurt Ritter von (Kurt Ritter von Geitner).

⁷ Nečitak potpis.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. SEPTEMBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA
NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj

KTB
154/IXK-t Jugoistoka
(k-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 9. 9. 44.

I. DEJSTVA NEPRIJATELJA:

Situacija na moru:

...

Situacija u vazduhu:

8. 9. slabije izviđanje na širokoj prostoriji od Beograda do Broda. Za vreme patroliranja jugozapadno od Beograda verovatno je oboren naš avion He 111. Nalet oko 350 četvoromotornih bombardera sa slabijom zaštitom lovaca, od kojih su 30 bombardovali Brod (porušen je železnički most na Savi a železnička stanica u Bos. Brodu teško oštećena); oko 120 bombardovalo je aerodrome Sarajevo—Butmir i Rajlovac, kao i samo gradsko područje (izveštaj o prouzrokovanoj šteti nije primljen), oko 100 bombardovalo je grad Niš i železničke objekte (železnička stanica Crveni krst potpuno je porušena, bačene su bombe na Popovac, koji je teško oštećen), oko 100 bombardovalo je Beograd (o šteti vidi jučerašnji izveštaj).² Prilikom napada iz niskog leta, koji su vršili lovci iz pratnje, nanete su neznatne štete na železničkim prugama Vinkovci — Zemun i Pančevo — Bečkerek. Prilikom napada iz niskog leta koji su izvršile dve samostalne grupe aviona »Mustang« na vazduhoplovnu bazu u Banatu, potpuno je uništeno ukupno 85 aviona.

8/9. 9. slabiji patrolni letovi nad rejonom Niša. Oko 30 engleskih aviona za snabdevanje bandi naročito nad Srbijom, kao i Crnom Gorom, Bosnom i zapadnom Hrvatskom, 13 ruskih aviona za snabdevanje bandi nad Srbijom.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 355—62.

² Vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 315—20.

Rumunija:

...

II. PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA:

1.) *GrA »F«*:

...

*W. B.*³ *Makedonije*:

General Šojerlen,⁴ sa načelnikom štaba i operativnim odeljenjem, stigao je u Bitolj i preuzeo komandu nad Makedonijom.

Bugarske snage koje su započele sa borbenim akcijama protiv nemačke posade u Bitolju, posle kraće borbe razoružane su i zarobljene.⁵

11. inž. bat. angažovan je za opravku železničke pruge jugoistočno od Velesa.

2.) *2. okl. armija*:

U hrvatskim domobranskim jedinicama pojave rasula i dalje se šire.

Usled prebegavanja, dosad je javljeno o sledećim gubicima: 111 oficira, 2065 podoficira i vojnika.

Gubici u oružju u 1. hrv. lov. puku:

620 pušaka, 32 puškomitraljeza, 9 mitraljeza, 7 srednjih minobacača, 7 lakih minobacača, 58 automata, 190 pištolja, 4 protivoklopna topa kal. 3,7 cm, 3 kamiona, 100 konja, 54 kola, 26 kareta.

Osim ovih prebeglo je (nisu uračunati u gornje brojeve)

1 lov. puk i oko 5 četa, većinom sa oružjem.⁶

Vreme: sunčano, toplo.

XXI brd. AK:

297. div.:

Prepadi bandi jugozapadno od Tirane, u rejonu Kruje, Berata i otporne tačke kod rudnika hroma zapadno od Kačanika (15 km jugozapadno od Uroševca).

³ Wehrmachtbefehlshaber (vermahtbefelshaber — komandant oružanih snaga).

⁴ Hajn (Hein Scheuerlen). Do tada je bio vojnoupravni komandant Grčke. Na položaj komandanta oružanih snaga u Makedoniji postavljen je 6. septembra 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 999—1113).

⁵ Opširnije o zarobljavanju Bugara u rejonu Bitolja vidi dok. br. 129.

⁶ i ¹⁰ Reč je o domobranskoj 1. lovačkoj pukovnijii 2. lovačkog zdruga. Pripadnici ove pukovnije (oko 500 domobrana, 15 oficira i 50 podoficira i 35 Nemaca iz Nastavnog bataljona pri 2. lovačkom zdrugu) predali su se 7. septembra 1944. Drvarsko-petrovačkom NOP odred. Opširnije o tome i predaji domobrana i Nemaca u septembru vidi dok. br. 131; tom IV, knj. 29, dok. br. 61, 62 i 146.

Viša komanda Crne Gore:

Prilikom napada ojačanog I/363. na Andrijevicu uništen 1 nepr. bataljon a mesto zauzeto.

V SS-brd. AK:

Mnogobrojne pojave rasula u svim hrvatskim jedinicama, u SS-brdskoj diviziji »Handžar« i u 369. diviziji.⁷

7. SS-brd. div.:

U rejonu Kremne došlo je do borbenog dodira sa jačim neprijateljskim delovima. Glavnina 14. puka prikuplja se u rejonu Mokre Gore radi napada na Užice.⁸

SS-brd. div. »Handžar«:

Bezuspešan napad bandi na Konjic.⁹

56 vojnika koji su bili na obezbeđenju železnice Dubrovnik — Metković prebeglo neprijatelju.

XV brd. AK:

Neprijatelj neprekidno pokušava da zatvori klanac (južno od Srba). Usled prebegavanja delova 2. hrvatske lovačke brigade,¹⁰ situacija na glavnim putevima za dotur je teška. Otpočelo je pregrupisanje naših snaga.

LXIX AK z.b.V:

Rejon Prijedora: borbeno grupa, sastava: ojačani I/383, usled jakog pritiska neprijatelja, napustila rudnik u Ljubiji¹¹ i uz

---

⁷ Bliže o dezertiranju i pojavama rasula u to vreme kod 13. SS-divizije »Handžar« (samo kod ove divizije od 1. do 18. septembra 1944. dezertiralo je preko 2000 podoficira i vojnika) i 369. legionarske »Vražje« divizije vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 81, 146 i 148.

⁸ Reč je o napadnim dejstvima 1. proleterskog korpusa u pravcu Beograda (vidi tom I, knj. 11, dok. br. 134 i 172; Grupa autora, *ORNJ*, str. 279—81; Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije*, str. 134—7; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 481—7: izveštaj k-ta Jugoistoka od 12. septembra 1944. o angažovanju 7. SS-divizije »Princ Eugen« u širem rejonu Užica).

⁹ Na komunikaciji Mostar — Sarajevo dejstvovala je 10. NOU divizija (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 71).

Konjic su 9. septembra napala tri bataljona 17. i 2. bataljon 9. krajiške brigade 10. divizije, ali bez uspeha (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 164).

¹¹ Napad na Ljubiju-Rudnik i Ljubiju (Pravoslavnu i Muslimansku) vršili su delovi 6. i 8. krajiške NOU brigade i Podgrmečki NOP odred 6/7. septembra 1944. u sklopu operacije 5. korpusa NOVJ za zauzimanje Prijedora. Međutim, tada te jedinice nisu uspele u prvom naletu da zauzmu Ljubiju i Ljubiju-Rudnik usled jakih snaga koje su ih branile (Borbeno grupa »Arent« sa oko 3.000 ljudi: Nemaca, ustaša, domobrana i četnika). Međutim, po oslobođenju Prijedora (7. septembra), angažovane su na tom prostoru jače snage 4. NOU divizije, pa

teške borbe stigla u Bos. Novi. Neprijatelj napada Bos. Novi sa istoka.

Borbena grupa iz Banjaluke (2 bataljona sa 2 baterije) upućena na Prijedor.

II (bicikl.[istički])/2. koz. konj. puka, sa delovima posade iz Kostajnice, napada sa severa na neprijatelja istočno od Bos. Novog.

Komandant Srema:

Hrvat. Inž.[injerijska] škola u Kamenici (j. od Petrovaradina) dezertirala zajedno sa oficirima (250 vojnika). Prebegli II/5. lovačkog puka, posle odstranjivanja vođe zavere, našim protivmerama ponovo je prikupljen u s. Andrijevcu. Biće raspoređen u 8. lov. puk.

Žandarm. pratnja 20 km južno od Indije upala u zasedu bandi, 13 mrtvih, veći broj ranjenih i nestalih.

3.) *Srbija:*

U cilju odbrane istočne granice Srbije na odseku od Klisure (46 ji. Leskovac) do Mehadije (22 km s. od Oršave) upotrebjeni su:

desno: 1. brd. divizija,

levo: K-da Gr. »Šnekenburger«.

Linija razgraničenja: Debela plan. — Zaječar (pripada 1. brd. div.),

K-di Gr. »Šnekenburger« su potčinjeni:

južno od Dunava: Bobena grupa »Fišer«¹² sa 2. pukom »Brandenburg« (dosad su stigli samo delovi I i III bat.), severno od Dunava: 92. gren. brigada (mot.), (dosad je stigao samo I bat.).¹³

a) *Situacija na Dunavu:*

»Donauelfe«:¹⁴ 8. 9. uveče, uz slab otpor Rumuna, zauzeta je Svinica. Uspostavljena je veza sa posadom otporne tačke u D. Milanovcu. Dunavska flotila potpomaže dalje nastupanje. »Vasernikse«:¹⁵ Bobena grupa »Re«¹⁶, pojačana delovima 468. tenk. izv. čete z.b.V. i 300 vojnika iz 214. desantnog inž. bat.

---

su Nemci bili primorani da to mesto napuste 7. septembra u popodnev-
nim časovima, i u teškim borbama da se probiju prema Bosanskom
Novom (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 43 i 58).

¹² Potpunije o sastavu Bobene grupe »Fišer« vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108.

¹³ Vidi dok. br. 119.

¹⁴ i ¹⁵ Bliže o akcijama »Donauelfe« i »Vasernikse« vidi dok. br. 119.

¹⁶ Detaljnije o sastavu Bobene grupe »Re« vidi dok. br. 119.

nalazi se u rejonu j. od Kostola (ji. od Kladova). 9. 9. ujutro primljen je izveštaj preko radija da su u rejonu Kladova uništeni ruski padobranci.

b) *1. brd. div.:*

Jake crvene snage i dalje se kreću iz rejona Zaječara prema severoistoku sa namerom da se sjedine sa očekivanim sovjetskim snagama.¹⁷

Borbena grupa »Ajzl« (I/98, 1/2 III/98, 1 btr. 191. brig. jur. top.), nastupajući iz Knjaževca preko Kraljevog Sela i Vratarnice, u borbi sa slabijim neprijateljem zauzela je 9. 9. po podne Zaječar.¹⁸

Zarobljen je komandant I bug. ok. korpusa sa 3 komandanta divizija i njihovim štabovima, kao i delovi 34. bug. divizije.¹⁹ Poslednju marševsku grupu divizije napale su 7. 9. uveče jake bande u okolini Polumira (u dolini Ibra). Prema dosadašnjim izveštajima bilo je 8 poginulih i 45 ranjenih. Situacija u Boru, u kome ima preko 20.000 stranih radnika (među kojima 6.000 Jevreja i 6.000 italijanskih vojnih interniraca), 1.200 ranjenika i 1.500 Rumuna povratnika, krajnje je teška. Proizvodnja je obustavljena, pošto nema mogućnosti da se materijal izveze.²⁰ Preduzete su mere za evakuaciju lica koja ne spadaju u borce i neangažovane radne snage.

Bande su okružile 200 vojnika 803. bat. za obezbeđenje i Vojnopr[ivrednog] rudarskog bat[aljona] u rejonu rudnika si. od Čuprije.

S[evero]z[apadno] od Jagodine,²¹ četnici su izvršili prepad na kolonu teretnih automobila i opljačkali 3 kamiona sa 3.000 l pogonskog goriva. 2 vojnika su ranjena, 7 je nestalo.

c.) *Zapadna Srbija:*

Situacija u dolini Ibra se zaoštrila.

Prepadi na naše marševske kolone traju i dalje, bande su zauzele delove železničke pruge. Naše jedinice za obezbeđenje opkoljene su kod Ušća.

¹⁷ Reč je o pokretu jedinica 14. korpusa NOVJ. Bliže o tome vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, Beograd, 1964, str. 117—9.

¹⁸ Vidi dok. br. 126.

¹⁹ Bliže o tome vidi dok. br. 121 i 123.

²⁰ Po naređenju Hitlera, iako je proizvodnja obustavljena, Bor se morao obezbeđivati jakim snagama. Zbog toga je k-t Jugoistoka naredio vojnoupravnom k-tu Jugoistoka da se Bor obezbedi na taj način što će pravac dotura za odsek Zaječar — Gvozdena vrata ići preko Bora (vidi dok. br. 132; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 457—61: izveštaj k-ta Jugoistoka od 11. septembra 1944).

²¹ Sada: Svetozarevo.

U toku je čišćenje užičkog kraja.

Četnički odred Račića u žestokim borbama sa 1. crvenom divizijom u rejonu sz. od Užica.²²

4.) *K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:*

4. SS-polic. okl. gren. div.:

4. okl. izv. bat., u noći 8/9. 9, motorizovanim i železničkim transportom prešao Dunav i stigao na pripremljene položaje. Delovi 8. puka stižu u Beograd u noći 9/10. 9.

Kretanje 4. SS-polic. okl. gren. div. i 11. vazd. polj. divizije odvijaju se u okviru tehničkih mogućnosti. Obe jedinice jako su se međusobno izmešale, pošto se dopunjavaju u osiguranju železnice, odnosno neposredno moraju da se smenjuju. Premeštanje će se sprovoditi kombinovanjem železničkog transporta i pešačenjem, već prema situaciji u saobraćaju, imajući u vidu najveće moguće ubrzanje. Usled toga, i s obzirom na neprekidne nove prekide saobraćaja na železnici, ne može se proračunati vreme njihovog stizanja u rejon Beograda, odnosno Skoplja.

U kojoj će meri eventualan prodor ruskih snaga preko Sofije ka makedonsko-srpskoj granici ili sve veća ugroženost odseka Negotin — Gvozdna vrata uslovljavati da se privukla stražnje borbene grupe 4. SS-polic. okl. gren. div., još se ne može sagledati.²³

III. VAZDUHOPLOVSTVO:

Izviđanje: ruskog nastupanja Rumunija — Bugarska, Peskara — Gargano.

Traganje za minama na Dunavu — bez rezultata.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4538/44 od 9. 9. 44.
Načelnik štaba
potp. Vinter

Za tačnost

..²⁴

kapetan

²² Reč je o borbama 1. proleterskog korpusa NOVJ protiv četničke 4. grupe jurišnih korpusa, kojom je komandovao Dragoslav Račić. Jedinice korpusa (1. i 6. divizija) potpuno su razbile 9. septembra tu četničku grupaciju i izbile na liniju Granica — Kosjerić — Dubnica (vidi Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije*, str. 138—9).

²³ Bliže o prodoru sovjetskih snaga preko rumunsko-jugoslovenske i bugarsko-jugoslovenske granice vidi dok. br. 168.

²⁴ i ²⁶ Nečitki potpisi istoga lica. Redakcija nije mogla da ustanovi na koga se to odnosi, iako je imala na raspolaganju, za taj period, ratnu listu oficira k-ta Jugoistoka.

POVERLJIVO

Telegram

K. R.

Dostavljeno:

- 1.) OKW/WFSt./Op.(H)Jugoistok
2.) OKH /Gen. st. d. H/ Op. Abt.

- 1.) Ia (FS)
2.) Ia/F
3.) Id
4.) KTB
5.) Ic
6.) Stoart/Stoflak
7.) K-t Frontleitstellen
8.) Frontleitstelle Beograd
9.) Gen. d. Pi.

Izveštaj o kretanjima 9. 9. 1944.

I) *GrA »E«*

...

154/IX

LXXXXI arm. korpus za naročitu upotrebu:

11. vazd. polj. div.: od vozova koji su krenuli iz Atine, 2 su stigla u Gradsko. U železničkom transportu krenuli su: Štab 11. vazd. polj. div., 11. inž. bat. (v.²⁵) (bez 2. čete), 1/11. pt divizona (v.), 14/21. lov. puka (v.), XII/11. art. puka (v.), 11. fiz.[ilirski] bat. (v.), delovi jedinica za dotur 11. [vazd. polj. divizije] 18. SS-art. div. I/21. lov. puka (v.) stigao u Solun, dalje produžuje peške.

XXII brd. A. K.:

...

II 2. okl. armija:

7. SS-brd. divizija: III/13. iz Vardišta na Mokru Goru (ji. od Dobruna).
264. div.: III/1. puka »Brandenburg« iz Đevrske, a štab puka iz Skradina u rejon Bihaća.
392. div.: III/847. iz Krivog Puta u Žutu Lokvu (12 km. iji. od Senja).
373. div.: I/1. puka »Brandenburg« iz rejona Bihaća u rejon Bos. Novog;

²⁵ vazduhoplovni

II/1. hrv. puka iz Petrovca u Dubovsko (16 km jugoistočno od Bihaća).

297. izv. bat. (2 eskadrona) stigao iz Vrnjačke Banje.

Delovi I i III/2. puka »Brandenburg« maršujući peške, stigli su u Beograd.

Ostatak I i III/2. puka kreće naknadno železnicom.

II/2. puka »Brandenburg« prevozi se železnicom u Skoplje. 4. puk »Brandenburg«: u sledeća 2 voza sa ostatkom bojne komore III/4. puka »Brandenburg« iz Batajnice (z. od Zemuna) u Erdelj.

III *Vojnoupr. k-t*
Jugoistoka:

II/92. gren. brigade (mot.) u noći 8/9. 9. 1 voz istovaren je u Karlovcima (južno od Petrovaradina), čete su stigle do određenih mesta maršujući peške. 9. 9. 1 voz (1 četa) stigao je u Beograd. Od još nedostajuća 3 voza, 2 su verovatno iskrcana u Vinkovcima radi daljeg pešačenja, o 3. vozu dosad nedostaje izveštaj o odlasku iz Bihaća. 1 voz sa ostatkom 202. tenk. bataljona između Bihaća i Beograda.

K-t Jugoistoka:

4. SS-pol. okl. gren. div.: 4. okl. izv. bat. u motorizovanom i železničkom transportu stigao na pripremne položaje (u južnom Banatu).

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4538/44

Za tačnost:

...²⁶
kapetan

ZAPOVEST VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. SEPTEMBRA 1944. BORBENOJ GRUPI »FIŠER« ZA SPREČAVANJE SPAJANJA 25. NOU DIVIZIJE SA SOVJETSKIM JEDINICAMA KOJE NASTUPAJU U PRAVCU TURN SEVERINA, ONEMOGUĆAVANJE PRELASKA JEDINICA CRVENE ARMIIJE PREKO DUNAVA I ORGANIZACIJU ODBRANE, NA LINIJI R. TIMOK — DUNAV, OD ZAJEČARA DO ORŠAVE¹

STROGO POVERLJIVO

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Ia, str. pov. Br. 1145/44

Štab, 9. 9. 1944.

15 primeraka
... primerak

Komanda 69. AK Prim.: 12 sep. 1944 32 Odelj. Ia Br. 34 Pril. ./.

Z a p o v e s t

za snage koje se potčinjavaju Borbenoj grupi »Fišer«³

- 1) Crvene snage (verovatno 25. divizija), po zauzimanju Zaječara, po svoj prilici su u nadiranju ka s.⁴ Nastoje da se sjedine sa rusko-rumunskim snagama koje se očekuju sa pravca od Turn Severin.
- 2) Napad 1. brd. div. i k-ta odbrane u Boru na Zaječar izvršice se 10. 9.
- 3) Cilj je da se spreči eventualan prelazak rusko-rumunskih snaga preko Dunava i Timoka; snage koje pređu uništiti

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 40—1. U gornjem desnom uglu nalazi se više nečitkih parafa i slova.

² Četvrtasti pečat primaoca (vidi dok. br. 125, obj. 2).

³ i ⁸ Vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108.

⁴ To jest: ka severu. Dvadeset peta NOU divizija izbila je 12. septembra na Dunav, kod Donjeg Milanovca, ali ga nije uspela da zauzme. U tome periodu uspostavljeni su direktni kontakti između Glavnog štaba NOV i PO Srbije i Crvene armije, ali direktan kontakt između jedinica 25. NOU divizije i Crvene armije uspostavljen je tek 24. septembra kod Miroča (vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 118—20; Grupa autora, *ORNJ*, str. 298).

i braniti liniju Timok — Dunav od Zaječara (isklj.) do Oršave.

- 4) Zadatak *k-ta odbrane*⁵ *Gvozdениh vrata* za sada ostaje nepromenjen. Održavati trajnu vezu sa Borbenom grupom »Re« u rejonu Kladovo.
- 5) *Borbena grupa »Re«*⁶ brani se na uzvišenjima j. od Kladovo i Kostolac.
- 6) *Snage uporišta Prahovo*⁷ brane svoj sadašnji položaj. Vezu sa Borbenom grupom »Re« održavati na vodi i kopnu. Brodovima naoružanim artiljerijom kontrolisati Dunav od ušća Timoka do rejona Kladovo. Po pristizanju 2. puka »Brandenburg« uporište se njemu potčinjava.
- 7) 2. puk »Brandenburg«, za sada bez 2. bataljona, nastupa 10. 9. pre podne počev od svanuća preko Požarevac — Petrovac — Žagubica u pravcu Negotin. Za marš potčinjavaju mu se od Požarevca 2 grupe, svaka po 3 oklopna izviđačka automobila iz sastava 468. oklopne izviđačke čete za specijalnu upotrebu.
Borbени zadatak: Obezbediti slobodan put ka Negotinu i put Negotin — Brza Palanka. Odbrana odseka Timok — Dunav sa težištem odbrane mesta prelaza kod Bregovo i dalje do Brza Palanka zaklj. Sprečavanje svakog pokušaja prelaska. Po pristizanju u uporište Prahovo potčinjavaju mu se mornaričke jedinice koje se tamo nalaze.
- 8) *Borbena grupa »Zaupe«* brani liniju Zaječar (isklj.) u naslonu na 1. brd. div. — Bregovo (isklj.). Namerava se upućivanje daljih snaga.
- 9) O jedinicama komandanta odbrane Bora i eventualnoj njihovoj kasnijoj upotrebi sledi zapovest. Isto tako i o obezbeđenju pravaca snabdevanja.
- 10) Čuvanje u tajnosti ove zapovesti naročito je važno.
- 11) Komandno mesto »Fišer« — Požarevac.
Preuzimanje komande predviđeno za 11. 9. 44 u 00.00 čas.⁸

Dostavljanje naznačeno na originalu.

Felber

---

^{5, 6, 7} Vidi dok. br. 132.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 10. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O DEJSTVIMA NA PODRUČJU JUGOISTOKA¹

POVERLJIVO

Dnevni izveštaj
K-ta Jugoistoka

KTB
171/IX

(K-da GrA »F«)

OKW/WFSt od 10. 9. 44.

I. DEJSTVA NEPRIJATELJA:

1.) *Situacija na moru:*

...

2.) *Situacija u vazduhu:*

...

Nalet oko 40 jurišnih aviona nad rejonom Sarajeva (nije primljen izveštaj o napadu).

...

13 engleskih aviona za snabdevanje bandi letelo je u Srbiji sa težištem nad Kruševcom.

3.) a) *Rumunija:*

...

b) *Bugarska:*

...

II. PODRUČJE K-TA JUGOISTOKA:

1.) *GrA »E«:*

Normalna aktivnost neprijatelja na moru i u vazduhu. U severnoj Grčkoj ne prestaju masovne sabotaze na komunikacijama.

Zaoštrena situacija u Makedoniji.

...

W. B. Makedonija (Komandno mesto — Skoplje).

Dok je akcija razoružanja bugarskih jedinica u rejonu Bitolja (8.000) sprovedena uz neznatan otpor², dotle su u rejonu

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 398—404.

² Do razoružanja jednog dela bugarske 5. armije (ostim garnizona u Prilepu) u Makedoniji, od strane malobrojnih jedinica generala Šojlerlena, došlo je usled izdajničkog držanja i lojalnosti prema Nemicima

Prilepa u toku žestoke borbe.³

Istočno od Prilepa, Bugari i bande napali su jedan naš bataljon. Borbena grupa II/22 (v.)⁴ biće privučena u rejon Bitolj — Prilep. U borbu je stupila i bugarska avijacija sa avionima tipa »Mustern«.

U cilju zatvaranja tesnaca kod Krive Palanke, krenula je iz Skoplja borbena grupa 11. vazd. polj. div. prema bugarskim motorizovanim snagama za koje je javljeno da nastupaju sa istoka.⁵

Delovi 11. vazd. polj. div., u noći 10/11. 9. smenili su poslednje delove 4. SS-pol. okl. gren. div., koji su bili angažovani na zaštiti železnice.

2.) 2. okl. armija:

U hrvatskim jedinicama i dalje traje dezertiranje.

U Albaniji su u porastu prepadi na drumove i uporišta.

Vreme: vedro.

...

Viša k-da C[rne] G[ore]:

Područje Sandžaka, koje obezbeđujemo potčinjava se 10. 9. u 00.00 časova Vojnoupravnom komandantu Jugoistoka.⁶ Ukida se Viša komanda C[rne] G[ore].

V SS-brd. AK:

7. SS-brd. divizija:

7. pt div.[izion] probio se s juga u Doboju⁷ gde je zarobljeno 26 nepr. vojnika i zaplenjeno 39 konja. Neprijatelj još drži visove s obe strane ovog mesta.

---

komandnog sastava 5. armije, na čelu sa generalom Kočom Stojanovom (tom VII, knj. 4, dok. br. 43, Grupa autora, *ORNJ*, str. 347—50; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 18: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 28. avgust 1944).

³ U Prilepu su se, od bugarskih jedinica, nalazili: jedan bataljon 45. puka 15. divizije, dva artiljerijska divizion 15. ap i delovi 10. graničnog odseka. Taj garnizon je, posle dugih pregovora sa Štabom 41. NOU divizije, pristao na saradnju 8/9. septembra. Pošto su Nemci saznali za pregovore, oni su 9. septembra ujutro napali bugarsku kasarnu artiljerijskom vatrom. Tada su bugarske jedinice, u neredu i uz gubitke, napustile Prilep i posle konsolidacije, zajedno s jedinicama 41. NOU divizije, napale grad i do mraka ga zajednički oslobodile (vidi tom VII, knj. 4, dok. br. 41, 43 i 46; Grupa autora, *ORNJ*, str. 349).

⁴ Reč je o 2. bataljonu 22. puka 11. vazduhoplovne poljske divizije.

⁵ Bliže o tim borbama vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 457—61 i 576—82: izveštaji k-ta Jugoistoka od 11. i 14. septembra 1944.

⁶ Vidi dok. br. 122.

⁷ Doboju su 8. septembra 1944. u 22 časa napale 14. srednjobosanska brigada Srednjobosanske NOU divizije (od decembra 1944. — 53. NOU divizija) i 21. slavonska NOU brigada (tada se nalazila privremeno pod komandom Srednjobosanske divizije). Tom prilikom, u bor-

118. lov. div.:

Rezultat po završetku operacija »Bliher«⁸ i »Zeroze«⁹:
130 čamaca uništeno, 159 sklonjeno.

XV brd. AK:

264. div.:

Napad jakih snaga bandi na Benkovac, koji su naše jedinice, posle žestoke borbe i podbačaja ustaša, privremeno napustile. Otpočeo je napad sa pristiglim pojačanjima radi ponovnog zauzimanja ovog mesta.¹⁰

Na Pašmanu nalazi se jaka banda, navodno 1.000 ljudi.

373. div.:

U rejonu Bihaća dezertiralo 15 legionara.

Da bi se učvrstila situacija u Bos. Novom, naređeno je da se srede jedinice 4. hrvatske lovačke brigade i upotrebe na odseku železnica severno od Bos. Novog.

Delovi I/383. zauzeli su Rudice, koje su napustili domobrani.¹¹

LXIX AK z.b.V.:

Drum Zagreb — Tounj ponovo je osposobljen za saobraćaj, na nepr. strani dosad 38 poginulih i 34 ranjena.

Sve raspoložive snage biće upotrebljene s težištem na osiguranju glavne železničke pruge.

---

bama koje su vođene 8, 9. i 10. septembra, zauzet je veći deo grada, a jedinicama NOVJ predalo se oko 1100 domobrana. Međutim, 10. septembra, delu opkoljene posade u Doboju pritekli su u pomoć 7. SS-protivtenkovski divizion 7. SS-divizije »Princ Eugen« i dve ustaško-domobranske bojne, pa su se 14. i 21. brigada povukle (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 181).

U isto vreme kada je napadnut Doboju, 18. brigada Srednjobosanske NOU divizije napala je Derventu i tom prilikom je zauzela (tom IV, knj. 29, dok. br. 50).

U borbama za Doboju i Derventu potpuno je razbijen 1. lovački zdruk, a veći deo njegovih jedinica se predao jedinicama NOVJ, pa je taj zdruk, prema zapovesti Zapovjedništva 2. zbornog područja od 25. oktobra 1944, brisan iz oružanih snaga NDH (tom IV, knj. 29, dok. br. 181, obj. 27).

⁸ i ⁹ Obe ove operacije »Bliher« (»Blücher«) i »Zeroze« (»Seerose« — »Lokvanj«) izvele su jedinice 118. lovačke divizije. Cilj je bio da se zaplene čamci i brodići kako ih ne bi koristili partizani u svojim akcijama. Tom prilikom je uništeno 130, a zaplenjeno 159 čamaca i brodića (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 49 i 82: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 3. i 10. septembar 1944).

¹⁰ Opširnije o borbama za Benkovac vidi tom V, knj. 33, dok. br. 128.

¹¹ Pripadali su 13. lovačkoj pukovniji 4. lovačkog zdruga. Bliže o tome vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 182.

3.) Srbija:

a) *K-da Gr. »Šnekenburger«:*

»Donauelfe«: I/92¹² u rejonu Gornea (16 km ji. od Moldava Nova) u borbenom dodiru sa rumunskim odredima,¹³ koji vrše izviđanje prema jugu. Prednji delovi su i dalje u Svinici. Privučena su 3 oklopna izviđačka automobila.

Potčinjena Brd. lov. četa odbila je s.[everno] od Moldava Nova nekoliko napada, koje su vršila 2 rum. bat., potpomognuta artiljerijom i minobacačima. Izbr[ojano] je 35 nepr.[ijateljskih] [vojnika] poginulih, ceni se da je ranjeno 200, a 25 je zarobljeno.

Izviđanjem iz vazduha utvrđen je pridolazak nepr.[ijateljskih] pojačanja u Turn Severin.

Vazd. polj. alarmna jedinica, koja je dejstvovala i. od Bele Crkve, uspostavila je borbeni dodir sa neprijateljem (Rumunima) kod Naidasa (14 km iji. od Bele Crkve).

II/92, sa 1 btr. i inž. četom, stigao u Belu Crkvu.

»Vasernikse«: na desnoj obali Dunava vlada mir. Borbena grupa »Re« (3 alarm. bataljona, delovi 214. inž. des. bat., 1 mot. btr. Škole za borbenu obuku iz Niša, 1 mot. jur.[išni] inž. vod, 9 okl. izviđačkih automobila) i dalje je u rejonu Kladovo — Kostol. U napadu na Kladovo, Rusi su imali 10 poginulih (izbrojano) a, prema izjavama meštana, imali su još 80. Naši gubici: 11 poginulih, 35 ranjenih i 6 nestalih.

Prilikom iskrcavanja Inž. des[antnog] bat. u Milutinovcu, usled dejstva neprijatelja sa rumunske obale Dunava (pun pogodak na 2 skele), poginulo je 107, ranjeno 38 a nestalo 60. Jačina uporišta (otporne tačke) u Prahovu: 1418 oficira, podoficira i vojnika a, pored ovih, još 192, kao posada na brodovima.

b.) *1. brd. div.:*

Crvene bande drže Rgotinu (10 km s. od Zaječara), sa glavnim snagama otišle su iz Bora.

Namera: nastavljanje napada prema severu sa I/98. i delovima 54. izv. bataljona.

Bor. gr. »Malter«¹⁴, ojačana III/79. brd. ap i 1 btr. 191. brig. jur. topova, na liniji k. 1482 — 1295 — Klenje — Babin Kao

¹² To jest: 1. bataljon 92. motonizovanog grenadirskog puka. Bliže o operaciji »Donauelfe« vidi dok. br. 119.

¹³ Detaljnije o borbama između Nemaca i rumunske 4. armije kod Moldave Nove (tada je počela rumunsko-sovjetska ofanziva u Transilvaniji) vidi Colonel V. Anescu i dr., n. d., str. 210—19.

¹⁴ To je 99. brdski lovački puk. Nazvana je po imenu njenog komandanta potpukovnika Maltera (vidi Hubert Lanc, n. d., str. 311).

— k. 1220 (9 km jz., 7 km ji., 3 km i., 11 km ji., 16 km si. od Bele Palanke).

Borb. gr. »Ajzl« [»Eisl«] sa II/98. kod raskrsnice puteva u Kalni (22 km ji. od Knjaževca), sa II/98. u Knjaževcu.

54. brd. lov. bat. na maršu u Borindolu (26 km i. od Leskovca). Mere zaprečavanja: veliki železnički most, 10 km i. od Bele Palanke, posle savlađivanja nepr. otpora, potpuno je porušen.

Pruga Bela Palanka — Niš pripremljena je za rušenje.

Situacija u Leskovcu i dalje je zaoštrena.

U noći 8/9. 9. odbijen je napad bandi.

Pešadijskim oruđima oboren je 1 bugarski avion tipa Me-109.

c) Zapadna Srbija:

U rejonu Užica uglavnom nema neprijatelja.

Kod Kosjerića (20 km s. od Užica) jake crvene snage vode borbe sa četnicima.¹⁵ Gubici na strani četnika: 66 poginulih i 350 ranjenih.

4.) K-tu Jugoistoka neposredno potčinjeni:

4. SS-pol. okl. gren. div.: marševska i transportna kretanja vide se iz izveštaja o kretanju.

III. VAZDUHOPLOVSTVO:

...

Patroliranjem »Mustanga« oborena su 2 naša aviona He 111 jugoistočno od Beograda.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4567/44 od 10. 9. 44
Načelnik štaba
potp. Vinter

Za tačnost

...¹⁶

kapetan.

---

¹⁵ Borbe su vođene s četnicima 4. jurišnog korpusa. Kosjerić je oslobođen 11. septembra 1944. od strane delova I. proletarskog korpusa (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 280—1; Petar Višnjić, *Operacije za oslobođenje Srbije 1944*, str. 139—41; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 457—61: izveštaj k-ta Jugoistoka od 11. septembra 1944).

¹⁶ i ¹⁷ Nečitki potpisi istog lica.

POVERLJIVO!

KR

Telegram

- 1.) OKW /WFSt./ Op. (H) Jugoistok
- 2.) OKH /Gen. st. d. H./ Op. Abt.

Dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Ia/F
- 3.) Id
- 4.) KTB
- 5.) Ic
- 6.) Stoart/Stoflak
- 7.) K-t Frontlajtštele
- 8.) Frontlajtštele Beograd
- 9.) Gen. d. Pi

171/IX

Izveštaj o kretanju 10. 9. 1944.

I. GrA »E«:

...

LXXXXI AK z.b.V:

11. vazd. polj. divizija: od 16 vozova koji su krenuli iz Atine, dosad je stiglo u Đevđeliju 5 vozova.

II. 2. okl. armija:

373. div.:

I/383. iz rudnika Ljubije u Bos. Novi.

Štab 373. pionirskog bataljona iz Skozaja (?) u Knin.

392. div.:

392. izv. bat. u Vrhovinama. II/846 u Babinom Potoku. III/847 iz Žute Lokve u Kamenicu.

II/1. p. »Brandenburg« na maršu ka Zrmanja Vrelu.

III. Vojnoupr. k-t Jugoistoka:

1 voz sa ostatkom 202. tenk. bat. stigao u Beograd.

IV. K-t Jugoistoka:

4. SS-pol. okl. gren. div.:

dosad u Beograd stiglo ukupno 4 voza.

Novodošli:

štab puka i pukovske jedinice
8. SS-puka.

delovi operat. odeljenja,
I/8 (bez 1 čete).

Delom železnicom, delom peške, krenuli su iz Skoplja 8. 9. uveče:

II/7, II/4. art. puka, 4. tenk.
bataljon;

9. 9. uveče:

III/4. art. puka,

Div. štabna četa,

4. SS-inž. bat.

Div. prat. četa,

Ostatak Operativnog odeljenja,

4. četa za vezu.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, pov. br. 4567 od 10. 9. 44.

Za tačnost:

...¹⁷

kapetan

BR. 130

MESEČNI IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 13. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNE NE VOJSKE O SITUACIJI U POZADINI U POGLEDU SNABDEVANJA NA DAN 1. 9. 1944. I PREGLED STANJA REZERVI NA PODRUČJU GRUPE ARMIIJA »F« NA DAN 24. AVGUSTA 1944. GODINE¹

STROGO POVERLJIVO

K. T. B.
58

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)

O. U., 13. 9. 1944.

O. Qu/Qu 1 str. pov. br. 2170/44.

Veza: OKH/GenStdH/²GenQu/ Načelnik grupe, pov. br. I/1700/44 od 21. 7. 44.³

¹ Snimak originala (pisanog na mašini), u AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 444 i 461.

Redakcija objavljuje samo prilog br. 11/B iz ovoga izveštaja. Prilog je na sn. br. 461.

² Generalstab des Heeres (Generalštab des Heres — Generalštab kopnene vojske).

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. Verovatno je to na- ređenje kojim se reguliše način dostavljanja izveštaja.

Predmet: Mesečna ocena situacije u pogledu snabdevanja, stanje od 1. 9. 44.

— 9 priloga —

3 primerka
2. primerak

OKH/GenStdH/ Gen Qu.

U prilogu se dostavljaju:

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«):

Ocena situacije u pogledu snabdevanja

(Prikaz prema naređenju pod »Veza«:

Prilozi 1—9 (2—9 u dva primerka)⁴

	Prilog
Prilozi 11A — 11D (u jednom primerku)	1 ⁵
Pregled sa prikazom jedinica za snabdevanje	2 ⁶
Pregled sa prikazom ustanova za snabdevanje	3 ⁷

⁴ Prilog br. 1 je izveštaj o stanju snabdevanja. Iz izveštaja se vidi da se na snabdevanju pri k-tu Jugoistoka nalazilo oko 920.000 ljudi i 110.000 konja sa stanjem na dan 20. avgusta 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 445—8).

Prilog br. 2 je izveštaj o popunjenosti municijom uopšte (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 449).

Prilog br. 3 je izveštaj o stanju intendantske službe (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 450).

Prilog br. 4 je izveštaj o stanju sanitetske službe (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 451).

Prilog br. 5 je izveštaj o stanju veterinarske službe. Iz izveštaja se vidi da k-tu Jugoistoka po formaciji sleduje 102.581 konj, a da ih ima 95.088 (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 452—3).

Prilog br. 6 je izveštaj o stanju automobilskog parka. Iz izveštaja se vidi da K-da Jugoistoka raspolaže sa 45.350 motornih vozila i da je popunjena sa 87% od formacijskog stanja (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 454—5).

Prilog br. 7. je izveštaj o načinu popune s rezervnim delovima (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 456).

Prilog br. 8 je izveštaj o upotrebi pomoćne dobrovoljne radne snage pripadnika drugih nacionalnosti (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 457).

Prilog br. 9 je izveštaj o stanju privrede (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 458—9).

⁵ To su, u stvari, 5 priloga i to:

Prilog br. 11A je izveštaj o stanju popune municijom po kompletima za 2. oklopnu armiju, i Grupu armija »E« (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 460);

Prilog br. 11B je na sn. 464 i objavljuje se uz ovaj dokumenat.

Prilog br. 11C je izveštaj o stanju goriva i maziva (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 462);

Prilog br. 11D je izveštaj o brojnom stanju naoružanja (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 463—4).

Međutim, uz ovaj prpratni akt nalazi se i opšta procena situacije za 2. OkA i Gr. A »E« (NAV-T-311, r. 190, s. 466—7), kao i Prilog 11E o stanju brodova. Iz priloga 11E vidi se da su Nemci raspolagali sa 35 brodova, sa 24.862 BRT, i sa 376 manjih plovnih jedinica, sa 21.665 BRT (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 465).

Grupa armija »E«:

Ocena situacije u pogledu snabdevanja	4 ⁸
Pregled sa prikazom jedinica za snabdevanje	5 ⁹
Pregled sa prikazom ustanova za snabdevanje	6 ¹⁰

K-da 2. OKA:

Ocena situacije u pogledu snabdevanja	7 ¹¹
Pregled sa prikazom jedinica za snabdevanje	8 ¹²
Pregled sa prikazom ustanova za snabdevanje	9 ¹³

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik pozadine
Kap-her¹⁴

Dostavljeno:

OKH/ GenStdH/ GenQu.	— 1.	prim[erak] (9 priloga: 1—9)
K. T. B.	— 2.	„ (7 priloga: 1—4, 7—9)
Koncept	— 3.	„ (1 prilog: 1).

---

^{8—13} Redakcija ne raspolaže tim priložima.

¹⁴ Frajher fon Kap-her (Freiherr von Kapp-herr), generalštabni pukovnik.

PREGLED STANJA REZERVEI NA PODRUČJU GRUPE ARMIIJA »F«

(Dan: Grupa armija »F« i »E«...¹⁵ 8. 44, za K-du 2. okl. A nedostaje izveštaj za 24. 8. 44)

STROGO POVERLJIVO!

	p	q		a	b	c	d	e	f	g	h	i	(i)	
	osobje	konji	rezerve	povrće	stoka za klanje	stalni komplet za ručak	večernji komplet mesa	večernji komplet m. prer.	mast	pecivo	zrnasta hrana	seno	s'lama	Napomena
1.)	<i>Gr. armija »F«:</i>													
	Baza za snabdevanje Beograd—Niš													
	— rezerve po formaciji													
				12	—	12	4	2	8	10	10	10	10	
	Stanje:													
				6	4	6	4	2	6	6	2	3	—	
2.)	<i>Gr. armija »E«:</i>													
	Stanje:													
	308000	19000		98	12	141	48	27	198	80	101	70	57	<i>ukupno</i>
	Arm. skladište													
	68000	3400	120 ¹⁾	71	46	130	20	23	119	96	136	123	160	1) rezerve = 90 tek. snabd. = 30 120
	XXII AK													
	29500	5630	120	75	3	67	30	7	76	62	47	44	20	— „ —
	LXVIII AK													
	108000	3800	120	90	1	96	33	33	120	41	207	121	83	— „ —
	Peloponez													
	32000	4500	90 ²⁾	52	7	47	34	10	43	31	33	20	25	2) rezerve = 60 tek. snabd. = 30 90
	Krit													
	42000	500	210 ³⁾	91	1	246	141	36	420	140	125	98	2	3) rezerve = 180 tek. snabd. = 30 210
	Dodekanez. san. bat.													
	17000	600	210	116	—	113	35	29	154	128	51	92	—	— „ —
	— „ — poz. bat.													
	11000	400	210	169	—	236	91	33	133	134	118	26	—	— „ —
3.)	<i>K-da 2. okl. A:</i>													
	561000	8200		76	15	73	30	16	33	25	18	28	9	<i>ukupno</i>
	Arm. skladište													
			90 ⁴⁾	45	8	50	20	8	21	16	8	8	6	4) rezerve = 60 tek. snabd. = 30 90
	XV brd. AK													
	77000	10000	90	62	8	63	26	23	34	34	32	42	3	— „ —
	XXI brd. AK													
	69000	7000	90	57	4	41	15	11	27	10	25	52	11	— „ —
	LXIX AK													
	43000	14000	90	42	12	24	11	7	14	13	10	14	6	— „ —
	V SS-brd. K													
	117000	23000	90	53	20	32	16	11	11	9	4	23	1	— „ —

¹⁵ Datum nečitak.

OBAVEŠTENJE ODELJENJA ZA INOSTRANSTVO OPERATIVNOG ŠTABA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 15. SEPTEMBRA 1944. OFICIRU ZA VEZU ODELJENJA ZA INOSTRANSTVO U VEZI DEZERTIRANJA U DOMOBRANSKIM JEDINICAMA NDH¹

Primljen
od: LdN 15. 9. 22,55

STROGO POVERLJIVO

TELEGRAM br. 18
SSD

WFSt/V. O. Odelj. za inostranstvo

Na osnovu telefonskog razgovora majora Tevaga,² teleprintrom ponavljamo u nastavku telegram vazduhoplovnog izaslanika Zagreb str. pov. 213/44 od 12. i 13. 9.:³

1.) Dezertiranje pripadnika hrvatskih oružanih snaga ustanicima, u zadnje vreme se znatno pojačalo. Računa se u prvoj dekadi septembra na 4000 do 4500 ljudi i to ne kao pojedinci, već kao formacijske jedinice.⁴ Vazduhoplovni školski puk iz Petrovaradina je kao celina, sa oko 400 oficira, podoficira i vojnika, prešao neprijatelju. Preduzete su protumere. Slični pokušaji u Sarajevu, gde je, međutim, uspelo samo dvadesetorici oficirskih pripravnika da dezertiraju. U izvesnom broju slučajeva su izdajnički oficiri prisiljavali verno ljudstvo da prebegne. Na hrvatskoj strani ove pojave se povezuju sa raspuštenim oficirskim sastavom. Stvarni razlog biće u paničnom strahu što ga je izazvao Titov poziv da će onaj ko se ne bude do 15. 9. dobrovoljno javio biti izveden pred partizanski sud.⁵ Sa strane hrvatskog vojnog rukovod-

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 883, s. 1301. Na margini telegrama, u rubrici »Primedbe Stanice za ekspediciju« dopisani su rukom podaci: »Preko V.O. por. Beru (Behre) LdN posle razgovora sa majorom... iz Odeljenja za inostranstvo 15. 9. 1944. u 23.00 časa«. Redakcija je s tri tačke označila izostavljeni deo teksta (nečitko ime majora).

² Tewaag. Bio je na službi u Vrhovnoj komandi Vermahta. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime (vidi Volf Kajlig, n.d., registar br. 46, str. 1).

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁴ Potpunije o tim jedinicama vidi dok. br. 127; tom IV, knj. 29, dok. br. 81, 145, 148 i 181.

⁵ Bliže o tome pozivu vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita za predaju i prelaz u redove NOVJ do 15. septembra 1944.

stva zapažena ozbiljna nastojanja da se zaustavi daljnje osipanje.

2.) Na nemačkoj strani ceni se da broj dezertera iznosi oko 3500 ljudi. Broj od 4 — 4500, koji sam javio, zasnivao se na podacima sa hrvatske strane. Poneke grupe ljudstva su se već javile i vratile, što potvrđuje već rečenu pretpostavku da su povod za dezertiranje u prvom redu dali oficiri. Noću od 12. na 13. 9. dezertirala je u gradu Zagrebu sa položaja teška PA baterija, uključujući komandira, 2 oficira (oko 100 ljudi); komandant divizionara sa ađutantom, vodom za vezu i vodom za instrumentalno izviđanje, koji su bili smešteni u blizini, priključili su im se. Teška oruđa su ostavili, 2 laka oruđa su oštetili.

WFSt/Odelj. za inostranstvo
II A 3, str. pov. br. 2352/44

...

BR. 132

IZVEŠTAJ BORBENE GRUPE »FIŠER« OD 15. SEPTEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE »ŠNEKENBURGER« O BROJNOM STANJU I FORMACIJI POTČINJENIH JEDINICA¹

POVERLJIVO

Hitno — Telegram Br. 520 15. 9. 44. 11.25 čas.

Grupi »Šnekenburger«/op. odelj.²

Ratna formacija

A) BORBENA GRUPA »BRANDENBURG«³

3 bataljona po 300 vojnika, ukupno oko 1100

---

pripadnika neprijateljskih jedinica, vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 56, 99 i 146.

⁰ Nečitak potpis.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 100—3.

² Bobrena grupa »Fišer« prvobitno je bila potčinjena Operativnom štabu »Auleb«, a potom Grupi »Šnekenburger« (vidi dok. br. 124 i 125).

³ To je 2. puk »Brandenburg«. Bliže o njegovom rasporedu vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108.

B) GRUPA »ZAUPE«

- 1) Štab
- 2) 1. dobr. bat. (3 čete, uklj. teški vod, bez mitraljeza)
- 3) 1 bataljon Srpskog dobrovolj. korpusa (3 čete s teškim vodom).

C) GRUPA »RE«

- 1) Štab grupe: 3 oficira, 5 vojnika, svega 8.
- 2) 1 vod oklopne izviđačke čete 468. bataljona za posebnu namenu: 2 oficira, 5 podoficira, 37 vojnika, ukupno 44.
- 3) Udarni inž. vod (motorizovan): oko 30.
- 4) Baterija Škole za borbenu obuku u Nišu (mot.):
2 oficira, 13 podoficira, 54 vojnika, ukupno 69.
- 5) 1. bataljon za uzbunu (udarni bataljon, motorizovan):
8 oficira, 57 podoficira, 295 vojnika, ukupno 360.
- 6) 2. bataljon za uzbunu (delimično motorizovan):
4 oficira, 96 podoficira, 354 vojnika, ukupno 454.
- 7) 214. desantni inž. bataljon, delimično motorizovan:
11 oficira, 58 podoficira, 340 vojnika, svega 409.
- 8) Mornarički bataljon:
7 oficira, 99 podoficira, 525 vojnika, svega 631.
- 9) 563. landesšicen-bataljon:
7 oficira, 18 podoficira, 206 vojnika, svega 231.
- 10) Transp[ortna] kol[ona] za uzbunu, motorizovana:
2 oficira, 11 podoficira, 59 vojnika, ukupno 72.
- 11) Motorizovana vazдушna četa za vezu, s radio-odeljenjem:
12. tenk. bat. z.b.V.:
1 oficir, 6 podoficira, 14 vojnika, svega 21.
- 12) Ostale jedinice: 7 oficira, 5 podoficira, 131 vojnik, ukupno 143.
- 13) 3. bataljon 3. puka RZK:
9 oficira, 1 podoficir, 339 vojnika, ukupno 349.
- 14) 1 tenk. vod: 1 of., 3 podof., 24 vojnika, svega 28.

D) KOMANDANT ODBRANE GVOZ.[DENIH] VRATA

- 1) Štab za obezb[eđenje] Dunava (k-ta odbrane Gvoz. vrata):
11 oficira, 63 podoficira, 202 vojnika, ukupno 276.
- 2) 923. landesšicen-bataljon: 9 of., 47 podof., 294 vojnika,
ukupno 350.
- 3) 777. laki pa divizion: 4 of., 17 podof., 74 vojnika, ukupno 95.
- 4) 1. i 3. bataljon 2. puka Ruskog zaštitnog korpusa: 768.

E) KOMANDANT ODBRANE BORA⁴

- 1) Komanda mesta I/289 (Štab komandanta odbrane)
- 2) 592. landesšicen-bataljon: 11 of., 54 podof., 353 vojnika, ukupno 418.
- 3) Konjički vod 2. puka Ruskog zaštitnog korpusa:
1 oficir, 4 podoficira, 24 vojnika, ukupno 29.
- 4) Vod pešadijskih topova 2. puka Ruskog zaštitnog korpusa:
1 oficir, 2 podoficira, 39 vojnika, ukupno 42.
- 5) 1. vod 4. čete 12. tenk. bat. z.b.V.:
3 podoficira i 8 vojnika, ukupno 11.
- 6) 1 vojno-priv. građevinski bataljon:
2 oficira, 85 podoficira i 203 vojnika, ukupno 290.
- 7) 13. i 15. četa 1. polic. dobr[ovoljačkog] puka:
3 oficira, 29 podoficira i 197 vojnika, ukupno 229.

F) 2. puk RZK (samo Požarevac) 152

G) 4. puk SDK:

1. bataljon	oko	160
2. „	oko	250
3. „	oko	160

Borbena grupa »Fišer«
Oper. br. 123/44 Pov.

F. d. R.

...⁵

---

⁴ Komandant odbrane Bora bio je potpukovnik Vunderlich (Wunderlich). On je bio zadužen za odbranu rudarskog bazena. Međutim, za organizaciju evakuacije rudarskih postrojenja bio je odgovoran viši građevinski rukovodilac Ajhberger (Eichberger) iz Organizacije »Tot«. U slučaju nesporazuma između Vunderliha i Ajhbergera, konačnu odluku donosio je general Fišer (vidi naređenje k-ta Jugoistoka od 15. septembra 1944. u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 329).

⁵ Nečitak potpis. Izgleda da je potpisao Fetke (Fädke), ali redakcija u to nije sigurna.

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 17. SEPTEMBRA 1944. NEMAČKOM OPUNOMOĆENOM GENERALU U MAĐARSKOJ O NESAGLASNOSTI KOMANDANTA JUGOISTOKA ZA DIZANJE U VAZDUH MOSTOVA KOD NOVOG SADA, OSIJEKA I TITELA¹

KR	<i>Pismo dostavljeno:</i>
Telegram	1.) Ia (FS) 2.) Gen. d. Trsp. 3.) Gen. d. Pi. 4.) KTB
	<hr/> 279/1X

Nem. opunomoć. gen. u Mađarskoj

K-t Jugoistoka nije saglasan sa generalnim naređenjima mađ. Ministarstva rata da se mostovi kod Novog Sada, Osijeka i Titela pripreme za miniranje jer bi se eksploziv, u slučaju prepada bandi, mogao aktivirati suprotno nameri nem. rukovodstva. Nema se ništa protiv skidanja eksploziva i upaljača, uz prisustvo nemačkih stražara, na mostovima. K-t Jugoistoka naredio je potčinjenim jedinicama da spreče sve dalje pripreme za dizanje u vazduh.²

U vezi sa telefonskim razgovorom sa Ia, još jednom se umoljava da se ovo saopšti mađ. komand[nim] instancama.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 4799/44
od 17. 9. 44. 12.00 časova

Po nared. načelnika št.[aba]
Zelmajer, gen. št. pukovnik

Za tačnost:

Zelmajer
gen. št. pukovnik

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 692.

² Bliže o detaljima za rušenje mostova kod Novog Sada, Osijeka i Titela vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 86: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 11. septembar 1944, r. 188, s. 630; informacija k-ta Jugoistoka od 24. septembra i r. 193, s. 1081: naređenje k-ta Jugoistoka od 27. septembra 1944. K-di 2. OkA za pripremu za rušenje mostova kod Novog Sada i Titela.

Lozinka za rušenje ovih mostova bila je »Cigojner baron« (»Zigeunerbaron« — »Ciganin baron«) — vidi AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 841—3: izveštaj K-de 2. OkA od 20. septembra 1944.

**IZVEŠTAJ VOJNOPRIVREDNOG ŠTABA JUGOISTOKA OD
19. SEPTEMBRA 1944. UPRAVI ZA VOJNU PRIVREDU VR-
HOVNE KOMANDE VERMAHTA O SITUACIJI NA PODRUČ-
JU NDH I UTICAJU TITOVOG POZIVA OD 15. SEPTEMBRA
1944. GODINE NA PREDAJU USTAŠKO-DOMOBRAANSKIH
I LEGIONARSKIH JEDINICA¹**

Vojnoprivredni štab Jugoistoka
Ia, str. pov. br. 360/44 god.

OKW/Fwi Amt/	²
26. sep. 1944.	
Az. 13/10	
Br. str. pov. 1869 Anl.	

901
Beograd, 19. sept. 1944.
G/ Me
6 primeraka
2 primerak

Upravi za vojnu privredu Vrhovne komande Vermahta

— Ia —
Un.[utrašnjost]
In.[ostranstvo]

STROGO POVERLJIVO³

Predmet: Hrvatska.

Rekonstrukcija vlade u Hrvatskoj⁴ dovela je do pojačanog ustaškog kursa, koji se sa nemačke strane odobrava. Posledica toga je, štaviše, ponovna potpuno neprijateljska nastrojenost prema pravoslavnima i odgovarajuće držanje četnika. Ovi su sada podigli ustanak po dalekim delovima srednje i istočne Bosne.⁵

Tito je hrvatskim oružanim snagama postavio ultimatum da mu priđu do 15. 9. 44.⁶ Ovo je dovelo do pojava rasula

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1299, s. 628—9. U gornjem delu dokumenta nalazi se par nečitkih parafa.

² i ³ Četvrtasti pečati primaoca.

⁴ Reč je o promenama u vladi posle hapšenja dr Mladena Lorkovića, ministra spoljnih poslova i Ante Vokića, ministra oružanih snaga u NDH. Opširnije o toj rekonstrukciji vlade vidi AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1090—9 i NAV-T-77, r. 883, s. 1309—10, 1319—20 i 1373.

⁵ U stvari, do napada četnika na nemačke jedinice i garnizone u jednom delu NDH nije došlo zbog ovog, već što su se četnici nadali savezničkom iskrcavanju na dalmatinskoj obali (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 94).

⁶ Vidi dok. br 131.

unutar hrvatskih oružanih snaga, koje su, napuštajući svoje položaje po bataljonima i pukovima, prelazile komunistima; ovo se odnosi na delove legionarskih divizija koje su obuku završile u Nemačkoj.

Osipanja postoje i u muslimanskoj SS-diviziji »Handžar«, koja još drži Tuzlanski basen.⁷

Potreba da se delovi nemačkih trupa dosad angažovani u Hrvatskoj povlače prema Srbiji, da bi tamo zaustavili napredovanje jakih komunističkih odreda prema severu, ima za posledicu da nemačke oružane snage koje ostaju u Hrvatskoj mogu da izvrše samo jako ograničen broj zadataka. Ovi se, uglavnom, sastoje u tome da se obezbede komunikacije neophodno potrebne za kretanje trupa i dotur.

Za sada su svi putevi dotura prema jadranskoj obali prekinuti. Na svim železničkim prugama sabotaže su u porastu. Voz od Sarajeva za Brod je na pruži do Doboja više puta bačen u vazduh. Osiguravaju se samo još pruge Zagreb — Beograd (severni krak ceo, južni krak samo još od Zagreba do Capraga i od Sunje do Novske), Sunja — Bihać, Brod — Mostar kao i Vinkovci — Osijek i Indija — Novi Sad.

Rejon oko planina Papuka i Psunja severno od Save (rejon za goroseču, posebno bukove građe) se evakuše, isto tako i rejon oko Jajca. I rejon Prijedor — Ljubija, koji za sada zaposedaju bande, ne može se opet povratiti. Time, kao što je već izvešteno, otpadaju dalje isporuke gvozdene rude.

U mostarskom basenu stanje je dosad mirno. Transport boksita zavisi samo od prilika na železničkoj pruži Mostar — Brod, kojom je u vremenu od 1. maja do 10. septembra moglo da se preveze samo 600 tona. Preko pontonskog mosta, napravljenog kod Broda usled razaranja železničkog mosta, a kojim se može voziti samo noću, može da se prevozi samo trupni dotur.

Proizvodnja nafte u Gojilu teče. Od 115 vagona-cisterni koje odavno stoje, 53 vagona-cisterne je napunjeno i odvezeno za Rajh, 37 praznih vagona-cisterni je za sada na punjenju. Trenutni kapacitet hrvatske rafinerije iznosi 1500 tona mesečno, tako da se za izvoz u Rajh raspolaže sa do 3000 tona sirove nafte mesečno.

Pošto je deo hrvatske artiljerije povučen sa Gojila, pitanje protivavionskog obezbeđenja je postalo još hitnije. General protivavionske artiljerije je zamoljen za dodelu protivavionske artiljerije, no predlog ima malo izgleda na uspeh.

---

⁷ Iz 13. SS-divizije »Handžar«, samo od 1. do 18. septembra 1944. dezertiralo je preko 2000 podoficira i vojnika (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 133 i 148).

Obnova rafinerije u Osijeku se forsira, za šta je Vojnoprivredni štab Jugoistoka uputio potporučnika Florijana⁸ i 3 vojnika iz 2 čete 33. tehničkog bataljona naftaša. Da li će u isti mah uspeti nameravana obnova rafinerije Caprag, zavisi od njih tamo.

U fabrici vagona Brod, čiji su pogoni premešteni u Okučane i Novu Gradišku, odvedeni su generalni direktor i vodeći rukovodilac pogona.

Opšte stanje privrede je izvanredno teško zbog manjkavog dovoza uglja, pogonskog goriva i životnih namirnica.

Načelnik Vojnoprivrednog štaba
J u g o i s t o k a

...⁹

---

⁸ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo prezime.

⁹ Verovatno je to potpis general-majora, Brudermilera, ali redakcija u to nije sigurna, mada je on u to vreme bio na toj dužnosti, te je stoga to označila s tri tačke (vidi AVII, NAV-T-77, r. 1300, s. 301—5: ratna lista oficira Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka na dan 30. septembra 1944).

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 20. SEPTEMBRA 1944. NAČELNIKU OPERATIVNOG ŠTABA VERMAHTA O SITUACIJI NA PODRUČJU JUGOISTOKA I OCENI JEDINICA NOV I POJ¹

KR

Telegram 2 *primerka*
 1 prim.—LdN² (FS)
 2. prim. — KTB

PREDMET NAČELNIKA
 Samo po oficiru!

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Prim.: 21. 9
Ia /KTB Br. str. pov. 47/44
Prim. 2 Pril. 0

Načelniku W. F. S₁
*general-pukovniku Jodlu*⁵ Strogo poverljivo XXXV

Situacija na Jugoistoku danas, 20. 9, koliko se može sagledati još nije sazrela za donošenje neke odluke od odlučujućeg značaja, odluke koja bi prevazilazila dosadašnje odluke. No, ocrtavaju se događaji koji me podstiču da Vam saopštim svoja razmatranja u cilju stvaranja zajedničkog gledišta i u cilju razjašnjavanja osnovnih elemenata ovdašnje situacije. Ostavio bih Vam da oba gledišta u potpunosti ili delimično iznesete fireru onda kada budete smatrali da je došao moment za to.

Pojedinosti situacije:

- 1) Pomeranje težišta na Jugoistoku odvija se sa područja južne Grčke prema srednjem i severnom delu Balkanskog poluostrva, prema firerovoj zapovesti, uz [istovremeno] napuštanje ostrva i Epira. Pokreti se odvijaju samo delimično po planu. Planiranje ugrožavaju sledeći faktori:

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 637—42.

² Leiter des Nachrichtenbetriebes (glavni dispečer veze)

³ i ⁴ Četvrtasti pečati.

⁵ Alfred

- a) Mnogi znaci ukazuju na to da, suprotno od procene situacije komandanta Jugoistoka br. 4810/44. str. pov. od 17. 9. 44, 20.00 časova,⁶ ruske snage vrše pokrete u cilju prelaska zapadne granice stare Bugarske. Već uspostavljeni borbeni dodir [naših snaga] sa bugarskim jedinicama na najvažnijim graničnim prelazima može se oceniti kao borba sa prethodnicama, ako se uzme kao najverovatnije da bugarska armija obezbeđuje razvoj ruskih snaga i da im poboljšava lokalne uslove toga razvoja. Može se pretpostaviti da je cilj ruske ofanzive iz Bugarske prema zapadu trajno prekidanje saobraćajnih puteva između Grčke i severnog dela Balkanskog poluostrva, a povrh toga, samo se po sebi razume, zadbijanje kontrole nad Makedonijom i Srbijom. Ovo se poklapa sa namerom Sovjeta, namerom koja je u međuvremenu potkrepljena raznim [njihovim] izjavama, da naše okupacione snage ne samo proteraju sa područja Jugoistoka, nego da ih na tom području unište. U najnovije vreme nema znakova — suprotno onome kako smo ranije pretpostavljali — da bi Anglo-Amerikanci hteli ili imali snage da protiv toga intervenišu. Naprotiv, treba konstatovati da oni vazдушnim napadima, kao i snabdevanjem bandi iz vazduha, čine sve da potpomognu svog ruskog saveznika. Ovu činjenicu ništa ne menja *američka* (ne engleska) teoretska podrška Draži Mihailoviću u pogledu njegovog antikomunističkog stava, podrška koja se daje preko oficirâ za vezu. Prema tome, komandant Jugoistoka je suočen sa pretećim neprijateljskim napadom na širokom frontu protiv žile kucavice našeg područja, a da do daljnega ne raspolaže dovoljnim snagama za sigurno odbijanje tog napada.
- b) Koordinirano sa političkim i operativnim uspesima neprijatelja na rumunskom i bugarskom području, crvene jedinice bandi u unutrašnjosti područja Jugoistoka su prešle u odlučujući napad na saobraćajne linije i pozicije oružanih snaga okupacionih trupa. Težište je, neosporno, u Srbiji i Makedoniji. Treba, konačno, smatrati pogreškom klasifikaciju toga neprijatelja kao »banditskog protivnika« a [isto tako i klasifikaciju] borbi koje se vode protiv njega kao »rat protiv bandi«. Radi se, izuzimajući novoformirane jedinice, o operativno i taktički dobro vođenim, teškim oružjem do zavidne mere naoružanim grupacijama snaga, koje se odlikuju dinamikom koju ne treba potceniti i čija broj-

---

⁶ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

nost stalno raste. Nisam naklonjen grešci da neprijatelja precenim, jer su upravo sadašnje borbe, sa uspesima i gubicima na obe strane, objektivna osnova za [ovakvu] procenu. Zadatak ovog unutarnjeg neprijatelja je takođe uništenje svih Nemaca, to je njegov krajnji cilj. Za postizanje toga cilja njegovo glavno sredstvo je otežavanje, odn. sprečavanje pomeranja nemačkih snaga, naročito prema severu, jer bi time Nemci mogli postići koncentraciju svojih snaga kojoj se on [neprijatelj] u datom slučaju ne bi mogao odupreti. U stvari, Tito je već uspeo da, u sadejstvu sa anglo-američkim vazduhoplovstvom, skoro potpuno paralizuje odvijanje železničkog saobraćaja iz Grčke prema Beogradu, da [naše] trupe koje su vršile pomeranja rasparča na velikim odstojanjima i da ih mnogostruko veže, kao i da u najvećoj meri teško poremeti saobraćaj cisterni i dovoz uglja prema jugu, te da skoro ukoči transporte [naše] evakuacije (pogonsko gorivo!). Za kretanja jug — sever za sada ne toliko značajnoj, ali u daljoj perspektivi ni malo manje važnoj saobraćajnoj vezi Beograd — Zagreb preti ista sudbina. Iako unutarnji neprijatelj na hrvatskom području za sada operiše sa neznatnim snagama i služi se više sredstvima malog rata, on ipak i tu postiže značajne uspehe, jer su hrvatske oružane snage, veliki delovi hrvatskog naroda, a u najnovije vreme najveći deo i pravoslavnih etničkih grupa, podlegli neprijateljskoj propagandi zasnovanoj na efikasnim parolama, propagandi koja govori da će Nemačka izgubiti rat.

- c) Privlačenje svih snaga sa jegejskih i jonskih ostrva, kao i sa Peloponeza, znači samo na izgled dobitak znatnih snaga za severni i srednji deo Balkanskog poluostrva. Ovakvo shvatanje dolazi do izražaja u zapovestima koje svakodnevno pristižu od svih delova Vermahta, pa i od Vrhovne komande Vermahta /Operativnog štaba. U tim zapovestima već se te snage određuju i za druga područja. To je nemoguće. Ne treba izgubiti iz vida da svi pokreti na području Jugoistoka zavise u najvećoj meri od tehničkih mogućnosti, te su na taj način postavljene apsolutne granice i najenergičnijim težnjama. Istina, uspeli smo da na kopno prebacimo veliki broj vojnika sa njihovim ličnim naoružanjem, ali nismo uspeli da, bar u približnom obimu, spasemo teško oružje i opremu. Dakle, dok je s jedne strane borbena vrednost nekih ranije istaknutih jedinica sada dosta ograničena, s druge strane radi se o tvrđavskim bataljonima i trupama za

osiguranje, koje su kao takve bile upotrebljive samo kao stalne posade, odn. nisu imale dovoljno borbenog morala (999).⁷ To znači: u istom momentu kada se u Grčkoj rasplamsava ustanak, i to bez pojave, kao što smo se mi nadali, brzog dolaska do unutarpolitičkih suprotnosti između ustanika nastrojenih komunistički i ustanika nastrojenih nacionalno,⁸ te prema tome i bez njihovog međusobnog neutralisanja [u tom istom momentu], mali broj naših upotrebljivih divizija (4 SS pol. okl. gren. divizija, 11. vazd. polj. divizija, 117. lov. divizija) napuštaju područje Grupe armija »E« preduzimajući pokrete u pravcu severa. Zbog hitnosti njihovog angažovanja na severoistočnoj granici područja Jugoi-stoka, ovakva smo pomeranja forsirali svim sredstvima, a pri tome nismo — kao što smo predviđali kad smo to pre planirali i kao što smo se nadali — Grupi armija »E« istim tempom dovodili nove snage kao nadoknada sa vanjskih položaja. Međutim, dokle god smo primorani da držimo Grčku (isključujući Peloponez i južni Epir), dakle uključujući i Atiku — a izgleda da ćemo to morati sve dotle dok ne završimo sa evakuacijom ostrva — po svemu onome što je gore rečeno neizbežno je stalno slabljenje srednjeg dela osovine Jugoi-stoka, tj., prema tački 1a i 1b, slabljenje makedonskog i južnog srpskog područja, koje spoljnji i unutarnji neprijatelj ugrožava, odn. napada kao težišno važno područje. Da bi se ovakav razvoj [situacije] zadržao u snošljivim granicama, neophodno je da se u dogledno vreme, osim određenih krupnih jedinica, na gore pomenutom području angažuje svaki bataljon koji se u Grčkoj izdvoji iz borbe. Moramo izričito naglasiti da pri tome neće ništa preostati za zaštitu eksploatacije rudnika ili drugih objekata u Makedoniji i južnoj Srbiji, a da i ne govorimo o mogućnosti pojačavanja obezbeđenja železničkih pruga u Hrvatskoj (na primer pruge za izvoz boksita). »Gumena vrpca«⁹ dugačka 800 km (istočna Slovačka — Riga), koja je jednim krajem pričvršćena u Atici i koja se u Beogradu nateže, i inače mora ranije ili kasnije da se u Makedoniji prekine.¹⁰

⁷ To su bile kažnjeničke jedinice, i one su nosile oznaku »999«.

⁸ O nastalim suprotnostima i oružanoj britanskoj intervenciji u Grčkoj, u jesen 1944, vidi Milovan Dželebdžić, n. č., Vojnoistorijski glasnik br. 3/1970, str. 10.

⁹ Verovatno se misli na elastično držanje fronta pod pritiskom nadmoćnijih sovjetskih oružanih snaga.

¹⁰ Ova rečenica nije dovoljno jasna. Naime, ako je ovde reč o Rigi, na obali Baltičkog mora, onda je dužina »gumene vrpce« skoro 3.000

2) Dalji razvoj situacije, razvoj koji je zapravo nejasan samo u pogledu samog tempa, a u pogledu krajnjeg rezultata teško da ima nekih sumnja, mogao bi dovesti do toga da firer uskoro i iznenadno bude stavljen pred alternativu da li i dalje držati Grčku u cilju nastavljanja evakuacije sa ostrva i uz upotrebu tako evakuisanih snaga, pri čemu bi Grčka bila odsečena od ostalog dela područja Jugoistoka, ili se, pak, zbog celovitosti prostorije za izvođenje borbenih dejstava, Grčka mora, bez ikakvih obzira, napustiti. U prvom slučaju, Grupi armija »E« bi se kasnije mogao nametnuti zadatak da se, pod vrlo teškim uslovima (npr. bez pogonskog goriva), uz velike ljudske, a verovatno i materijalne žrtve, probija prema severu. Drugo rešenje znači žrtvovanje svega onoga što bi se u datom momentu našlo na ostrvima, a u pogledu materijala i u Atici, što znači da bi gubici takođe bili neobično veliki, ali to znači u isto vreme i veću verovatnoću da će glavčina borbenih trupa i dalje biti upotrebljiva, te da će se na taj način očuvati plansko izvođenje borbenih dejstava na Jugoistoku.

Istovremeno sa brzom evakuacijom Grčke, evakuacijom koja bi ipak trajala više sedmica i koja ne bi bila završena na nekadašnjoj severnoj grčkoj granici, nego bi se u najmanju ruku završila obrazovanjem fronta na liniji Skadar — Skoplje — Leskovac, što je jedanput već razmatrano, postepeno bi i trupe pune borbene vrednosti, angažovane u albanskom primorju, bile dezangažovane. Da li bi, na ovaj način postignuti, dobitak snaga, koji bi tek u tom slučaju bio od neke važnosti, bio dovoljan za stabilizaciju situacije i za stvaranje trajne i čvrste pozicije na srednjem i severnom delu Balkanskog poluostrva — za sada se ne može predvideti. Ovo pitanje će u odlučujućoj meri zavisiti od događaja na južnom krilu Grupe armija »Južna Ukrajina« i od razvoja političke situacije u Mađarskoj i Hrvatskoj,¹¹ kao i od mogućih anglo-američkih operacija u Istri i,

---

km. Međutim, ako je Riga mesto u Slovačkoj, što redakcija nije mogla da ustanovi, tada je formulacija ove rečenice jasna. Tada je komandant Jugoistoka time hteo reći da će južni bok istočnog fronta, na jugoslovenskom ratištu, ostati da »visi« bez čvrstog oslonca i veze na tome boku.

¹¹ Nemci su u svojim procenama u pogledu Nezavisne Države Hrvatske i Mađarske računali na sličnost razvoja događaja, analogno onima koji su nastali posle 23. avgusta u Rumuniji, odnosno 9. septembra 1944. u Bugarskoj. Zato su, kada su saznali za kontakte mađarske vlade sa saveznicima u vezi istupanja Mađarske iz rata, organizovali puč, i 15. oktobra 1944. doveli na vlast Ferencu Salašija, vođu fašističkog pokreta »Strelasti krstovi« u Mađarskoj. Salašija su uhapsili Amerikanci i izručili posle rata mađarskoj vladi. Obešen je, kao ratni zločinac, 12. marta 1946.

preko Istre, u pravcu bečkog bazena. Upravo ova poslednja mogućnost, čiju aktuelnost ja nisam u stanju da prosudim, opet upućuje na verovatnu i skoro neophodnost neke dalekosežne odluke u pogledu daljeg izvođenja borbenih dejstava u Grčkoj, Makedoniji i južnoj Albaniji.

Ja sam pokušao, sasvim otvoreno, da Vam iznesem sliku [postojeće situacije]. Ova slika, ubeđen sam, nije nastala pod uticajem nekog pesimizma, nego ona pokazuje date činjenice. Čvrsto sam ubeđen da možemo postati gospodari ove situacije, no ne sme se izgubiti iz vida njena izvanredna ozbiljnost, koja je naročito vidljiva poslednjih dana, a dužnost nalaže da se ona ne prećuti. Imamo poverenja u firera i mirno ćemo sačekati njegove odluke, a sprovedćemo ih sa najvećom energijom i zalaganjem. Jediní cilj ovog izlaganja jeste pribavljanje osmišljenih podataka za takve [firerove] odluke, onoliko koliko smo mi u stanju da to učinimo.

potp. baron f. Vajks [Weichs]
general-feldmaršal

(K-t Jugoistoka,
Ia, str. pov. br. 0276/44
od 29.¹² 9. 44)

...¹³

Slične su procene postojale i u vezi NDH, naročito posle hapšenja Vokića i Lorkovića, ali do nemačke intervencije nije došlo, pošto je Pavelić ostao jedini verni nemački saveznik do kraja rata (vidi Persi Ernst Šram, n.d., knj. IV¹ str. 750—4).

¹² Tako piše; treba: 20 (vidi datum u četvrtastom pečatu i tekst).

¹³ Nečitak paraf.

BR. 136

ZABELEŠKA OFICIRA ABVERA IZ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 21. SEPTEMBRA 1944. O NAMERAMA 1, 2, 12. I 14. KORPUSA NOVJ DA ZAUZMU BEOGRAD I USPOSTAVE VEZU SA CRVENOM ARMIJOM¹

*Zabeleška*²

Ic/AO

KTB
325/IX ...

Srbija

Poslednja kretanja XIV korpusa, II korpusa, I i XII korpusa pokazuju neosporno da se težište komunističkih snaga premešta iz južne u severnu Srbiju. Ako bi se potvrdili izveštaji o prebacivanju komunističkih snaga iz Bosne prema severozapadnoj Srbiji³ i o dovođenju komunista iz Fruške gore na okuku Save zapadno od Beograda, to bi se iz toga dobila slika koncentričnog komunističkog nastupanja prema Beogradu, verovatno sa ciljem da se zauzme ovaj saobraćajni čvor i da se uspostavi veza sa sovjetskim Rusima.

Ic/načelnik

21/9

...⁴

KTB

...⁵

---

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 837. Na dokumentu se nalaze dva nečitka parafa i par nejasnih signatura.

² Dopisano rukom.

³ Reč je o prebacivanju preko Drine 11. NOU divizije 16/17. septembra. Posle forsiranja Drine ušla je 11. divizija u sastav 12. korpusa NOVJ (vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 72 i 133).

⁴ i ⁵ Nečitki parafi.

**IZVEŠTAJ KOMANDE 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA
OD 23. SEPTEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E«
O REORGANIZACIJI, POD NEMAČKOM ZAŠTITOM, ČETNI-
ČKOG CRNOGORSKOG DOBROVOLJAČKOG KORPUSA¹**

97

STROGO POVERLJIVO

*K-di GrA »E«**Veza:* Tamnoš. Ia/Id pov. br. 9555 od 21. 9. 44.²*Predmet:* C. D. K.³

C. D. K. od 3 puka, pod komandom potpukovnika Đurišića, formiran neposredno od strane K-de 2. OkA, bio je do sada u službenom pogledu potčinjen K-di 2. OkA a u snabdevačkom i taktičkom pogledu 181. peš. div., koja je trebalo da se obimno uključi u obuku.

Kako su puk.[ovi] u borbi u Crnoj Gori bili jako desetkovani i jedan deo se razbežao, sada je u toku reorganizacija, odn. novo formiranje. Planirano: 3 puka, sa ukupno 1500—2000 ljudi, u rejonu Danilovgrad — Spuž.

C. D. K. u borbi protiv komunista do sada se dobro pokazao, ipak sumnjiv u svojoj pouzdanosti prema nemačkom Vermahtu, zbog Đurišićevog držanja punog protivurečnosti.

K-da XXI brd. AK.

...⁴Ia, str. pov. br. 1195/44
od 23. 9. 44.— ...⁵

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 664, s. 817.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

³ Crnogorski dobrovoljački korpus. Bliže o njegovom formiranju vidi dok. br. 86.

⁴ i ⁵ Nečitiki parafi.

PREDLOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 29. SEPTEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA U VEZI OBEZBEĐENJA BANJE LUKE POSLE NJENOG PONOVOG ZAUZIMANJA OD NEMAČKIH JEDINICA 28. SEPTEMBRA 1944. GODINE¹

Telegram

STROGO POVERLJIVO

Pismeno dostavljeno:

1.) Ia (FS)

2.) KTB

423/IX

OKW/WFSt. Op. (H)
Jugoistok

Predmet: Banja Luka

Pošto je na dan 28. 9, nakon teških borbi, ponovo zauzeta Banja Luka,² trebalo bi, prema dosadašnjoj firerovoj zapovesti, da bude držana, po pravilu, samo angažovanjem hrvatskih jedinica. Komanda 69. AK je nakon pažljivog ispitivanja, u saradnji sa nemačkim generalom u Zagrebu, za ovo odredila 6 ustaških bataljona. Od ovih 6 bataljona treba da budu tri angažovana u samom gradu, a tri za osiguranje 60 km dugih puteva dotura.

---

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 1136—7.

² Po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944, izvršen je napad na Banju Luku 18. septembra u 22 časa. U napadu su učestvovala 4. 39. i Srednjobosanska NOU divizija, uz podršku artiljerije i avijacije. Jedinice Korpusa uspele su, posle teških borbi, da do 22. septembra zauzmu ceo grad, osim Kaštela (tvrđava u centru grada, na obali Vrbasa). Uviđajući vojno-politički značaj Banje Luke kao privrednog, političkog i saobraćajnog centra u Bosanskoj krajini, Nemci su isplanirali operaciju »Sturm« (»Sturm« — »Juriš«), kako bi deblokirali opkoljenu posadu u Kaštelu (posada je 22. septembra odbila ultimatum 5. korpusa NOVJ za predaju, pošto je znala da se priprema deblokada). U deblokiranju su učestvovala dve borbene grupe: Bobrena grupa »fon Panvic« i Bobrena grupa »Rudno«. One su uspele da 29. septembra prodru u grad, deblokiraju opkoljeni garnizon u Kaštelu i potisnu jedinice 5. korpusa NOVJ iz Banje Luke. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 29, dok. br. 80.

U vezi toga, k-t Jugoistoka zauzima sledeći stav:

- 1.) Broj od 6 bataljona nije dovoljan za odbranu grada od jačih napada bandi, odnosno za držanje puteva za snabdevanje. Dakle, pre ili docnije, doći će ponovo do gubitka, možda do opkoljavanja, i radi toga do obnovljenog zapomaganja poglavnika za oslobađanje i nemačku pomoć.
- 2.) K-da 2. OkA, na osnovu bezbrojnih pritisaka na drugim mestima, nije u stanju da odvoji, po drugi put, jače snage, koje su angažovane na drugim zadacima, te da ih upotrebi za napad protiv jednog cilja, koji sa nemačke strane ne zaslužuje više nikakav interes. Stvarna vrednost ovog uporišta više ne postoji. Grad je već bio, u vezi sa operacijom »Reselšprung«, znatno bombardovan, a na kraju, u okviru lokalnih borbi, gotovo potpuno razoren.
- 3.) Zbog toga se predlaže, da se odustane od držanja Banje Luke, a 6 hrvatskih bataljona, koji su bili predviđeni za taj grad, treba angažovati kao dodatak za osiguranje železničke pruge severno od Save. Ove mere bi dovele do osetnog poboljšanja eksploatacije železnica, a usled toga bi također i hrvatska država imala više koristi, nego rasparčavanjem snaga za jednu sumnjivu stvar prestiža. Moli se za brzu odluku.³

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 5165/44
od 29. 9. 44   čas.

Načelnik Št[aba], Vinter, gen. potp.

Za tačnost:

Zelmajer

gen. štabni pukovnik

---

³ Taj predlog nije usvojen.

**NAREĐENJE KOMANDE GRUPE »ŠNEKENBURGER« OD
30. SEPTEMBRA 1944. KOMANDANTU ODBRANE VRŠCA ZA
ODBRANU GRADA¹**

POVERLJIVO

KR — Telegram od 30. septembra 1944.

Koncept

Komandant

Dostaviti:

- 1) Šturmbanfireru Hanu², Vršac.
  - 2) Borbenoj grupi »Valter« [Walter]
- 1) Šturmbanfirer Bahman³ dejstvovaće u ulozi komandanta odbrane Vršca.
  - 2) Za odbranu Vršca potčinjavaju mu se svi Nemci pod oružjem u tome mestu. Njih uključiti u sastav čete za vazdušno osmatranje i čvrsto ih objediniti. Posebno uključiti u sastav jedinice za vazdušno osmatranje i javljanje 7. SS-divizije pripadnike Dojče manšaft i rumunske Nemce.
  - 3) Pt četa »Grom« [»Donner«] (bez 1 1/2 voda) (4 topa) dejstvovaće u saradnji sa jedinicom za vazdušno osmatranje »Bahman«. Pri svakoj upotrebi ove čete u rejonu Vršca, jedinica za vazdušno osmatranje »Bahman« davaće peša-dijsko obezbeđenje.
  - 4) Spremiti plan odbrane. Sa fortifikacijskim uređenjem mesta za odbranu odmah otpočeti, upotrebljavajući sva raspoloživa sredstva.

---

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 390.

² Hahn. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime. Inače zvanje šturmbanfirera (Sturmbahnführer) odgovara činu majora SS-trupa.

³ Bachmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

O sastavu, jačini i naoružanju nemačkih jedinica upotrebljenih u Vršcu⁴, ne računajući delove Grupe »Dinsing«⁵, izvestiti Grupu 1. 10.

Grupa »Šnekenburger«
Pov. OBr. 326/516/44.

...⁶

83) Qu

4) Ic

...⁷

BR. 140

DOPUNA DIREKTIVE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 30. SEPTEMBRA 1944. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA ODBRANU BEOGRADA¹

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
Ia str. pov. br. 0289/44

H. Qu. 30. 9. 44.
6 primeraka
4. primerak

STROGO POVERLJIVO
Samo po oficiru!

Koncept

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka
gospodinu gen.[eralu] pe-
š[adije] Felberu

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«) Prim.: 30. 9. 44. Ia/KTB Br. str. pov. br. 50/44. Prim.: 4 Pril. 0
--

²

PREDMET NAČELNIKA XXXVIII

Kao *dopunu* instrukcije od 26. 9 /Ia, str. pov. br. 0284/44³ dajem sledeće smernice za dalje vođenje borbe, kao i za odgovarajuće pripreme na području gde je nadležan vojnoupr. k-t Jugoistoka:

⁴ Vršac su oslobodili 2. oktobra 1944. delovi 10. streljačkog korpusa Crvene armije, u sadejstvu s Belocrkvanskim i Vršačkim NOP odredom (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 4, str. 432; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 174).

⁵ Duensing

⁶ i ⁷ Četiri početka parafa.

⁸ Podaci pod 3) i 4) dopisani rukom.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 651—4.

² Četvrtasti pečat.

³ Redakcija ne raspolaže tom instrukcijom.

1.) Jak pritisak neprijatelja na liniju Negotin — Štajerdorf — Denta — Jaša Tomić, kao i koncentracija bandi u rejonu Valjeva, prinuđavaju nas da računamo sa mogućnošću *koncentričnog napada na Beograd*. Sasvim su očigledne prednosti, kako na vojnom tako i na političkom polju, koje bi Sovjetska Rusija mogla izvući iz zauzimanja Beograda.

2.) *Naš odgovarajući razvoj snaga odugovlači se. U dovođenju su sledeće snage:*⁴

a) Glavnina 18. pol.[icijskog] brd.[skog] puka (samo uslovno upotrebljiv protiv spoljnog neprijatelja),

b) 117. lov.[ačka] div.[izija] (bez velikih borbenih iskustava),

c) jedna grupa, jačine puka, iz 104. lov.[ačke] div.[izije] (za sada još uvek angažovana u severnoj Grčkoj),

d) Gren[adirski] puk »Rodos« (bez teškog naoružanja i slabo pokretljiv) transportuje se vazдушnim putem,

e) jedna pukovska grupa iz 297. peš[adijske] div[izije] (još u južnoj Albaniji i Makedoniji).⁵

U vezi toga potrebno je:

a) da sve komande i ustanove svim silama pospešuju i ubrzavaju prevoženje,

b) da *svaki* prispeli deo trupe *neodložno* bude osposobljen za borbenu upotrebu i da u prvo vreme bude u gotovosti za odbranu šireg područja. Naročito je važno da se svi delovi trupa koji nisu u divizijskim sastavima čvrsto vežu energičnim odgovarajućim naređenjima.

3.) Neposredne pripreme za odbranu Beograda obuhvataju:

a) izradu položaja za odbranu šireg područja, kao i za neposrednu odbranu grada sa težištem *severno* od Dunava.

Za ovaj zadatak treba angažovati stanovnike Beograda, Organizaciju »Tot« i sve trupe s drugih strana koje nisu u punom obimu zauzete. Beograd mora u najkraće vreme postati tvrđava u pogledu izrađenih fortifikacijskih objekata. Sa najvećom energijom forsirati ugrađivanje svih raspoloživih posadnih oruđa, naročito protivoklopnih, i to tako da čine jedan protivoklopni front, te prići obuci posluga, formiranih od prispelih i zatečenih vojnika. Pokretna teška protivavionska artiljerija, angažovana za protivvazдушnu odbranu, mora biti u stanju da na znak uzbune, raščlanjena u protivvazdušne

⁴ Detaljnije o prebacivanju nemačkih jedinica iz Grčke u širi rejon Beograda vidi dok. br. 142.

⁵ Reč je o Borbenoj grupi 524. grenadirskog puka 297. pešadijske divizije (vidi dok. br. 168; tom IV, knj. 31, dok. br. 105, obj. 67).

grupe, izade na pripremljene položaje u dubini spoljnog odbrambenog pojasa. Pored toga, u spoljnjem pojasu Beograda (širi pojas odbrane Beograda) sva mesta koja su zaposele trupe moraju biti uređena za kružnu odbranu, te se mora proveriti postojanje jasnih uputstava za odbranu, a najvažniji saobraćajni čvorovi u Banatu (Pesarovic⁶, Bela Crkva, Vršac, Bečkerek) moraju, dopremanjem teškog oružja (protivoklopnog), biti tako čvrsti u odbrambenom pogledu da oni, pod komandom probranih komandanata, budu u stanju da se i prema nadmoćnom neprijatelju pokažu kao bedem koji odoleva talasima;

b) treba organizaciono obuhvatiti *sve* za borbu sposobne nemačke ljude i detaljno pripremiti njihovo angažovanje bilo na spoljnoj odbrani grada bilo u odbrambenim blokovima u unutrašnjosti grada. Obezbediti sprovođenje ovih mera svakodnevnim delimičnim probama i brojnim uzburkama punog obima. Ove vežbe mora da imaju za osnovu situacije koje pretpostavljaju oklopljenog neprijatelja koji dolazi iz severoistočnog i severozapadnog pravca, pored toga još i bande koje nastupaju i s jedne i s druge strane Save, a istovremeno i ustanak nekih u grad prokrijumčarenih, dobro naoružanih bandita. Svakom vojniku treba da bude jasna ozbiljnost situacije, a isto tako treba da mu budu jasni i nesumnjivi izgledi na uspeh ako se pruži planski otpor i preduzme protivnapad.

c) Svakako da treba blagovremeno ojačati Štab odbrane Beograda artiljerijskim komandantom, komandantom protivavionske artiljerije i inženjerskim oficirima.

U vezi ovoga, u slučaju neposredne opasnosti, a po posebnom naredjenju, javljaju mu se i pretpotčinjavaju:

aa) artiljerijski oficir iz komande za Jugoistok sa ađutantom.

bb) jedan komandant protivavionskog puka, koga će odrediti Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka,

cc) jedan štabni inženjerski oficir koga odredi inspektor kopnenog utvrđivanja za Istok.

4.) Predviđa se da će se ova lokalna situacija, nakon preduzimanja i sprovođenja mera navedenih pod 2.) i 3.), postepeno poboljšavati. Tamo gde još nema dovoljno snaga za odbranu frontova — kao što je slučaj severno od Dunava i u zapadnoj Srbiji — važno je da se u prvo vreme vodi borba za dobitak u vremenu. Za ovakav zadatak pogodno je izvođenje *nekretnih borbenih dejstava*. Međutim, pitanje izvođenja

⁶ Piše: Pessarowitz. Redakcija nije mogla da sa sigurnošću ustanovi na koje se to mesto odnosi. Verovatno: Perlez kod Zrenjanina.

pokretnih borbenih dejstava je stvar isključivo viših komandi. Sama trupa mora dobiti nedvosmislena naređenja za odbranu ili za napad. Ne treba se osvrtni na *gubitke* u ljudstvu i materijalu ako ti gubici u izvesnoj meri odgovaraju gubicima nanesenim neprijatelju i dobitku u vremenu. *Korišćenje zemljišta i sopstvene pokretljivosti* omogućavaju uspehe i protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja. Biće mogućnosti da se neprijatelj obmane. Bezobzirnim usmeravanjem težišnih dejstava na uvek druga i sve nova mesta moguće je naneti neprijatelju teške udarce koji će za duže vreme ukočiti njegovu inicijativu. Iskustvo je pokazalo da čuvanje (od napora) trupe angažovane u pokretnim dejstvima prouzrokuje veće gubitke nego kad svaki pojedinac napregne svoje snage do krajnjih granica. S obzirom na ovo, više nema, za sada, odmaranja ni spavanja. Preko dana se vodi borba, a noću se maršuje. Ako oficiri i podoficiri ne mogu da odgovore ovakvim zahtevima, treba ih smeniti i na njihovo mesto postaviti poletne ljude, pa makar oni bili i suviše mladi.

5.) Sledeći uslov za izvršenje zadataka sa ciljem da se spreči približavanje neprijatelja ili bar da se to približavanje za duže vreme odgodi jeste uspostavljanje, održavanje i korišćenje pouzdanih *veza*. Situacije koje se stalno menjaju zahtevaju brze odluke, koje samo u tom slučaju mogu biti donesene blagovremeno i u skladu sa situacijom ako se raspolaže sa najnužnijim podacima za procenu situacije. Za ovo je od odlučujućeg značaja aktivnost generalštabnih oficira, ađutanata i oficira za vezu, te, u slučaju potrebe, tu aktivnost treba povećavati i uz primenu drastičnih sredstava. Slušanje radio-saobraćaja potčinjenih i susednih jedinica ima pri ovome veliki značaj. Pomoćna sredstva izveštavanja kao što su izabrana linija za pokazivanje ciljeva po karti, tablica signala, itd., mora da budu poznati svima ili da se vrlo brzo usvoje.

6.) Zaprečavanja i rušenja saobraćajnih veza severno od Dunava su hitna i od bitne važnosti od onog momenta kada putevi i železničke pruge više ne mogu poslužiti za izvođenje naših borbenih dejstava. Vojnoupr. k-t Jugoistoka regulisaće prema svojoj oceni hitnost, vreme i odgovornost [za zaprečavanja i rušenja]. Ako neprijatelj izvrši nagle prodore, svaka *trupa* ima pravo da na svoju inicijativu izvrši rušenja, ako to u pogledu određenih, operativno važnih objekata nije izričito zabranjeno. Zaprečavanja *operativnog značaja južno* od Dunava vezana su za prethodno odobrenje Komande Jugoistoka.

Baron fon Vajks
general-feldmaršal

Dostavljeno:

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka	1. prim.
K-di vazd. Jugoistoka	2. „
K-tu vazd. severnog Balkana	3. „ (Nije primio instrukciju od 26. 9.)
KTB	4. „
Ia (koncept)	5. „
Rezerva	6. „

BR. 141

NAREĐENJE ARMIJSKE GRUPE »FELBER« OD 1. OKTOBRA 1944. ŠTABU OPERATIVNE GRUPE »ŠNEKENBURGER« ZA DEJSTVA U BANATU I ZA POTČINJAVANJE JEDINICA¹

STROGO POVERLJIVO

12 primeraka

poverljivo — posle prijema strogo pov.
1. 10. 1944

HITNO

**ŠTABU OPERATIVNE GRUPE
»ŠNEKENBURGER«²**

1) General-potpukovnik Kilvajn³ sa Štabom divizije »Brandenburg« preuzima s važnošću od ovog trenutka komandovanje nad nemačkim jedinicama koje su angažovane u rejonu Bečkereka.⁴ On će biti potčinjen Štabu operativne grupe »Šnekenburger«.

2) *Linija razgraničenja:*

- a) prema 92. mot. gren. brig. Rešica — Moravica — Uzdin — ušće Tise (mesta prema div. »Brandenburg«).
- b) prema 4. SS pol. okl. gren. diviziji (LVII tenk. korpus) Karansebes — Libling — Otelek — Melenci — Bačko

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 169—70.

² Nazvana je po generalu Viliju Snekenburgeru, šefu Nemačke vojne misije u Bugarskoj.

³ Tada je bio komandant divizije »Brandenburg«.

⁴ Sada: Zrenjanin.

Gradište — Odžaci — ušće Drave (mesta prema LVII tenk. korpusu)

- 3) Diviziji »Brandenburg« bivaju potčinjeni:
  - a) Bobrena grupa »Dinsing,
  - b) Gren. puk »Rodos«,⁵ čije će iskrcavanje iz vazduha, koje počinje 1. 10. uveče, biti izvršeno u Bečkereku.
  - c) U krugu nadležnosti sve postojeće jedinice za uzbunu kao i one koje još treba formirati.
- 4) Premeštaj ugroženih vazduhoplovnih jedinica može da počne odmah, no samo aviona i njihovih posada. Smesta treba stupiti u vezu s general-majorom Hagenom, načelnikom vazduhoplovstva za severni Balkan.
- 5) Sve vojnike svih jedinica oružanih snaga i za vojsku sposobne civile upotrebiti za odbranu.

General-potpukovnik Kilvajn prima ovim sva ovlašćenja da brutalnim sredstvima spreči samostalno ili izmudreno izbegavanje.
- 6) Civilna evakuacija je u rukama višeg SS i policijskog vođe, koji, uz angažovanje svih raspoloživih organa i u najtešnjoj saradnji sa Komandom oblasti Banata i general-potpukovnikom Kilvajnom treba da se pobrine da ne nastane neko stihijsko bežanje i da evakuaciona vozila ne spreče borbena dejstva.

Armijaska grupa »Felber«⁶
Ia, str. pov. 1320/44
od 1. 10. 44
Felber

---

⁵ Pripadao je Jurišnoj diviziji »Rodos«, stacioniranoj na Rodosu i drugim grčkim ostrvima.

⁶ Tako su je tada zvali, dok 5. oktobra 1944. nije preformirana u Armijsku grupu »Srbija« (vidi dok. br. 168).

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. OKTOBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O PREDUZETIM
MERAMA I SITUACIJI NA ŠIREM PODRUČJU BEOGRADA,
TE NAMERAMA I POKRETIMA JEDINICA NOV I POJ NA
TOME SEKTORU¹**

KR   Pismeno dostavljeno:
                              1.) Ia (FS)
Telegram   2.) KTB

STROGO POVERLJIVO

OKW /Wfst/ Op (H)
— Jugoistok —

PREDMET NAČELNIKA²
Samo po oficiru!

K-t Jugoistoka ³
(K-da GrA »F«)
Prim.: 8. 10.
Ia/KTB Br. str. pov. 51/44
Prim.: 2   Pril.: 0

XXXIX

Veza: Vaša instrukcija str. pov. br. 773544/44⁴   Predmet načelnika

Situacija na severoistočnom krilu područja u mojoj nadležnosti izvanredno se zaoštrila za poslednjih 48 časova. Smatram da je došao momenat da uglavnom prekinem sa prebacivanjem personala sa jegejskih ostrva na kopno i da naredim da se postojeći transportni avioni i rezerve pogonskog goriva upotrebe za prebacivanje trupa iz rejona Atine u rejon Beograda, što je sada težišni zadatak. Prekid sa evakuacijom ostrva utoliko je hitniji s obzirom da [nepovoljna] vremenska

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 655—7.

² i ³ Četvrtasti pečati.

⁴ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

situacija, a naročito uticaj neprijatelja, sve više sprečavaju plansko izvršenje ovog zadatka. Tražio sam od Komande Grupe armija »E« da mi u kratkom roku iznese svoje stanovište. Kad stigne njen odgovor, podneću svoj konačni predlog.

U pogledu pojedinih tačaka Vaše instrukcije izveštavam:

- 1.) Evakuacija grčkog područja vrši se, od momenta kad smo primili zapovest za preorijentaciju težišnih dejstava, svim mogućim sredstvima. O smetnjama sam stalno izveštavao, a izložio sam ih posebno i u mojoj proceni situacije od 20.⁵ i 26. 9.⁶ Kao primer kako se sporo odvija prebacivanje trupa, i pored svega preduzetog, navešću:
  - a) Prvi voz 117. lov.[ačke] div.[izije] pošao je iz južne Grčke 18. 9, a stigao je u Beograd 2. 10. uveče.
  - b) Prebacivanje aviona Gren. puka »Rodod« naređeno je 28. 9, a prva partija od 200 ljudi ovog puka dostigla je svoj cilj 1. 10.
- 2.) Napad većeg broja ruskih armija preko linije Temišvar — Kula⁷ učinio je nemogućim izvršenje zadatka datog pod tač. 2. b.), a izvršenje zadatka pod tač. 2. c.) snagama koje se vrlo sporo dopremaju sa grčkog područja već sada je došlo u pitanje. Mora se računati da je Banat izgubljen, a zato više nije moguće ni uspostavljanje veze sa juga sa Grupom armija »Jug.« Neprijateljskom težištu kod Zajčara⁸ nismo u mogućnosti da nešto odgovarajuće suprotstavimo, te je na taj način ugrožen severni deo doline Morave, zajedno sa železničkom prugom i putem, i pored toga što se još neko vreme može računati sa uspešnim trajnim otporom 1. brd. div. i 7. SS-brd. div. U takvoj situaciji neizvodljiv je neki protivnapad samo tim snagama, koje su vezane u teškim odbrambenim borbama. Prema tome, neko popuštanje zategnutosti situacije moguće je očekivati samo u sadejstvu sa Grupom armija »Jug⁹, koja planira ofanzivu na južnom krilu. Istu ofanzivu ću podržati i sa poslednjom puškom koja mi bude na raspolaganju.
- 3.) U vezi sa Titovim jedinicama koje su prikupljene u rejonu Šapca¹⁰ i koje se planski pomeraju prema severu, računam

---

⁵ Vidi dok. br. 135.

⁶ Redakcija ne raspolaže tom procenom situacije.

⁷ Bliže o tome vidi Colonel V. Anesku i dr., n. d., str. 237—243.

⁸ Reč je o dejstvima 64, 68. i 75. streljačkog korpusa sovjetske 57. armije i 14. korpusa NOVJ (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih automata, *Beogradska operacija*, str. 149—50; tom I, knj. 13, dok. br. 5 i 6).

⁹ To je bivša Grupa armija »Južna Ukrajina«; preimenovana je 20. septembra u Grupu armija »Jug«.

¹⁰ Reč je o 12. korpusu NOVJ (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 11 i 21).

sa njihovim pokušajem da izvrše spajanje sa ruskom napadnom grupom oko Bečkereka, i da na taj način zatvore prilaze Beogradu sa zapada. Nemačke snage koje bi bile u mogućnosti da, sa izgledom na uspeh, održe železničku prugu i put Beograd — Vinkovci ne postoje, s obzirom na takvu situaciju. Dovođenje SS-div. »Handžar« razmatra se neposredno sa rajhsfirerom SS, ali [njena upotreba na ovom području] znači, vrlo verovatno, osipanje ove jedinice zbog dezertiranja čim ona napusti bosansko područje.¹¹ Jedina mogućnost je neodložno razoružavanje Muslimana, obrazovanje od pripadnika nemačke narodnosti jedne brze brigade i njeno angažovanje u rejonu [Sremske] Mitrovice (Sava) i istovremeno predavanje dragocenog teškog oružja delovima trupa Grupe armija »E«, koji će pristizati i koji su sasvim nedovoljno naoružani. Teška kriza koja neposredno predstoji opravdava, po mom mišljenju, ovakav neobični organizacijski zahvat, za koji se mora dobiti i saglasnost rajhsfirera.

- 4.) Zato što se snage dovedene iz Grčke vrlo kasno angažuju u rejonu Beograda, neće do daljeg biti moguće pojačavanje hrvatske linije veze i priključenje istarskom području, kako je to naređeno pod tač. 2. a.) i 2. d.) pomenute instrukcije. To je utoliko teže sprovesti što bi pruga Beograd — Zagreb mogla uskoro postati jedina osa snabdevanja područja Jugoistoka. S obzirom da se Rusi stalno približavaju ovoj pruzi, kozaci i Hrvati nisu više dovoljni kao njena zaštita. Zbog toga ponovo molim da se odustane od vezivanja onih nekoliko nemačkih bataljona u Banjoj Luci, tj. da se od firera traži dozvola za napuštanje ovog grada,¹² jer je njegovo trajnije držanje bez nemačke pomoći isključeno, a ni u kom slučaju nećemo imati snaga za njegovo ponovno zauzimanje nakon što ga Hrvati izgube.
- 5.) U pogledu energičnog usmeravanja pokretâ, kontrole korišćenja transportnih kapaciteta i izvršenja rušenjâ, itd., odgovarajuća naređenja su izdata, vrši se neprekidna kontrola i — koliko je to tehnički izvodljivo — sve se to sprovodi u delo. Imam puno poverenje u meni potčinjene

---

¹¹ Pripreme za napuštanje bosanskog područja od strane 13. SS-divizije »Handžar« počele su 16. oktobra, dok su pokreti jedinica Divizije za napuštanje severoistočne Bosne (gde su se tada nalazile) počeli 21. oktobra. Deo preostalih snaga Divizije počeo je prebacivanje na komunikaciju Novska — Ivanić-Grad, dok je drugi deo jedinica Divizije prebačen u širi rejon Batine. Tako je 13. SS-divizija »Handžar« praktično prestala da postoji u novembru 1944. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 82.

¹² Bliže o tome prvobitnom zahtevu vidi dok. br. 138.

više komandante, trupne komandante i opunomoćene komesare da će oni svuda intervenisati sa oštrinom kakva se traži. Dosadašnje odvijanje svih pokreta, i pored vrlo respektivnih teškoća koje iskrsavaju na samom području, dokaz je da je rad trupe i štabova besprekoran i efikasan. Zbog toga što su veze vrlo slabe i nedovoljne, a i bande ih svuda ometaju, ne uspevamo da stalno i neprekidno imamo jasan pregled situacije. Čak i upućivanje generalštabnih oficira i ordonans-oficira avionima ne može više da se sprovede u potrebnom obimu, jer je na severnom delu Balkanskog poluostrva već u punom obimu nastupilo jesenje vreme.

- 6.) Iako nisam u stanju da dovoljno procenim namere i mogućnosti Rusa kao neprijatelja, ipak moram računati sa mogućnošću dubokog prodora u bok nadležnog mi područja, koje se za sada još uvek proteže od Rodosa do Zagreba, i koje je relativno usko i po dužini razvučeno. I pored svega toga, svakako je moguće izbeći bezizlaznu situaciju Grupe armija »E« sve dotle dok postoji i dok se drži jadranski front, zbog čega ja ovaj front, dakle, više ne smem bitno slabiti. Utoliko mi izgleda važnije da se snage Grupe armija »E« što je moguće brže prikupe i srede, te da se dobije mogućnost da se s njima izvode operacije celovito i masirano. Ako bih bio stavljen pred izbor da žrtvujem normalno naoružane jedinice Grupe armija »E« pojedinačno ili da uključim manji broj loše naoružanih ostrvskih posada, ja bih se odlučio za ovo poslednje. Svoju konačnu, vremenski preciziranu odluku za početak napuštanja Grčke podneću fireru najkasnije za 24 časa.¹³

pot. bar. f. Vajks
general-feldmaršal

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0293/44
od 2. 10. 1944, 23.30 časa

Za tačnost:
Zelmajer
gen. št. pukovnik

---

¹³ Redakcija ne raspolaže tim predlogom.

**DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 2. OKTOBRA
1944. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU JUGOISTOKA I
FELDKOMANDANTURI 599 ZA SPROVOĐENJE MERA OKO
EVAKUACIJE CIVILNIH I VOJNIH USTANOVA IZ
BEOGRADA¹**

STROGO POVERLJIVO

30/X

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Ia/Id str. pov. br. 5988/44

H. Qu., 2. 10. 1944.

9 primeraka
5. primerak

*Direktiva
za sprovođenje evakuacije iz Beograda*

- 1.) Razvoj situacije može da nametne potrebu da se u najkraćem roku iz Beograda evakuišu one vojne i civilne ustanove koje neće biti angažovane za *odbranu grada*. Naređenje za to daće vojnoupravni komandant Jugoistoka. Neophodno je potrebno da se tom prilikom spreči po svaku cenu i pomoću drakonskih sredstava bezglavo i nekontrolisano kretanje preko Save ka zapadu, pri kome bi svako napuštao Beograd na svoju ruku sa svojim prnjama. Radi jedinstvenog rukovođenja svim evakuacionim kretanjima u Beogradu, »komandant proširenog odbrambenog rejona Beograda« dobija nadležnost oružanih snaga. Sve vojne i civilne ustanove u tom pogledu imaju izvršavati njegovu naređenja.
- 2.) Da bi se tok evakuacije odvijao bez zastoja, potrebna je jedna dobro smišljena *čvrsta organizacija*, čije pripremanje treba odmah da preduzme i sa najvećom brzinom da sprovede »komandant proširenog odbrambenog rejona Beograda« general-potpukovnik Štefan.² Vojnoupravni komandant Jugoistoka odmah će da postavi u Feldkomandanturi 599 jednog posebno energičnog i obazrivog oficira, koji će rukovoditi celokupnom evakuacijom. Za izvršenje njegovih zadataka njemu će se staviti na raspolaganje ce-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 153—4.

² Fridnih

lokupna Feldžandarmerija, koja je potčinjena vojnoupravnom komandantu Jugoistoka i Feldkomandanturi 599.

3.) *Pripremne mere koje se odmah preduzimaju:*

- a) Angažovati štabne oficire u F. K. 599 radi evakuacije Beograda.
- b) Tačno odrediti i obučiti ustanove i organizacije koje će u slučaju evakuacije ostati na raspolaganju »komandantu proširenog odbrambenog rejona Beograda« za borbu, pa se stoga evakuacija njih neće ticati.
- c) Upoznati sve vojne i civilne ustanove koje su stavljene u potčinjenost Komandanturi Beograda (ne računajući one nabrojane pod b), da će u slučaju evakuacije Beograda, koja bi usledila po naređenju, zajednički odlazak biti regulisan i rukovođen od strane Feldkomandanture 599 i da je zabranjeno svako samovoljno napuštanje grada. Treba postaviti odgovarajuće znake na ulicama i putevima preko kojih će se kolone prikupljati na odgovarajući pravac za vreme evakuacije.
- d) Odrediti mesta za prikupljanje trupa, polazne tačke za izlazak na Savski most (na što je moguće širem prostoru unutar grada), prilazne ulice i puteve, ulice kojima je zabranjeno kretanje.
- e) Regulisati saobraćaj i organizovati pokazivanje puta od strane Feldžandarmerije u gradskom rejonu i na odstupnim putevima do Zemuna (uključno).
- f) Predvideti mere koje će bezuslovno sprečiti bežanje stanovništva preko savskih mostova. (Zabranjena zona!)

4.) *Sprovođenje evakuacije:*

- a) Sve jedinice i ustanove koje napuštaju grad uputiće na marš štabni oficir za evakuaciju Beograda na osnovu tačno utvrđenog »plana prevoženja«, koji će se utanačiti otprilike na 12 časova pre početka evakuacije.
- b) Polazna tačka, vreme polaska, regulativna tačka za označavanje vremena kada Savski most i Zemun moraju biti pređeni, kao i putevi za izvršenje marša, moraju biti dostavljeni svakoj jedinici najmanje na 8 časova pre početka evakuacije u obliku pismenog naređenja za marš. Kao put za izvršenje marša načelno treba odrediti drum Zemun — Stara Pazova — Ruma.
- c) S obzirom da partizani ugrožavaju put za izvršenje marša, treba, koliko god je moguće, formirati smaknute marševske grupe, barem dok se ne stigne u Rumu. Sva lica koja maršuju moraju biti u neprekidnoj bojnoj gotovosti.

- d) Organe za regulisanje saobraćaja, ukoliko budu stajali na raspolaganju, treba uključiti u marševski poredak radi regulisanja i kontrole saobraćaja.
- e) Prilazni putevi, koji se nalaze između polazne tačke i Savskog mosta, imaju za vreme evakuacije biti zatvoreni za svaki saobraćaj ka glavnoj ulici.

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
potp. Vi n t e r³

Za tačnost:
Grof Fictum⁴
gen. št.[abni] major

Dostavljeno:

Vojnoupr. k-tu Jugoistoka	1.	prim.
Feldkomandanturi 599	2.	„
O. Qu	3.	„
Gen. z.b.V.	4.	„
KTB	5.	„
Ia/Id (koncept)	6.	„
<i>na znanje:</i>		
K-di 2. OkA	7.	„
K-di vazd. Jugoistoka	8.	„
MVO ⁵	9.	„

³ August

⁴ Ekštät (Graf Vitzthum von Eckstadt)

⁵ Marineverbindungsoffizier (mornarički oficir za vezu). Tada je, verovatno, na toj dužnosti bio kapetan fon Bot (von Both).

**IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA
OD 2. OKTOBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »F« O
SITUACIJI KOD POTČINJENIH JEDINICA I DEJSTVIMA
U SRBIJI I VOJVODINI¹**

POVERLJIVO

Grupi armija »F« (po kuriru)
radi znanja: Komandi 2. oklopne armije

2. 10. 1944.

Načelnik veze Vermahta pri vojnoupravnom komandantu Jugoistoka Primljeno 2. 10. 1944 Br. pov. 3394/44		2
Odsek za obra- du podataka	Oznaka akta	

Dnevni izveštaj od 2. 10. 1944.

Komanda Korpusa »Miler«³ primila je komandu 1. 10. 44 u 10 časova južno od Dunava.

7. SS-brdska divizija

Situacija kod neprijatelja je nepromenjena. Nепrekidna izviđačka delatnost i artiljerijska uznemiravajuća vatra. Naša borbena grupa, koja je napala iz Leskovca, sprečila je da neprijatelj podigne most preko Morave kod Nomanice.

Jedna borbena grupa se priprema u rejonu Zaječara da bi oslobodila put prema Negotinu.

1. brdska divizija

I u toku 1. 10. 44. divizija je, u teškim odbrambenim borbama, odbila brojno i materijalno veoma nadmoćan napad novou-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 176—7.

² Pečat se nalazi pri dnu prve stranice originala. Redakcija ga je, iz tehničkih razloga, postavila na ovo mesto. Sa strane pečata nalazi se više parafa.

³ Müller

vedene sovjetske 113. streljačke divizije u rejonu Negotina, uz teške neprijateljeve gubitke.⁴

Prodor na južnom krilu kod 592. landesšicen-bataljona izravnat je pomeranjem fronta unazad. Neprijatelj sa tenkovima nastupa prema zapadu u pravcu Bora (verovatno 5. divizija) sa namerom da obuhvati naše južno krilo.

Izveštaj o gubicima: teški neprijateljevi gubici, koji u pojednostima nisu utvrđeni, naneti su pre svega našom artiljerijskom vatrom, zaplenjeno je 5 pt topova, 3 pa topa 2 cm, 6 desantnih čamaca sa četvorocevnom pa topovima, 10 mitraljeza, mnogobrojne puške i drugi ratni materijal.

Komanda Korpusa »Šnekenburger«

Na dunavskom putu nema neprijateljevog pritiska. I/2. puka »Brandenburg« prebačen je na južnu obalu i u Donjem Milanovcu potčinjen 1. brdskoj diviziji. Sovjeti (najmanje 2 ojačana puka) odbacili su naše slabe i nasumce skupljene snage preko Vršca na odsek reke Karaša koji istočno od reke brane I i ostaci II/92. puka sa ostacima I/18. policijskog puka i II/18. policijskog puka. Prema izviđanju iz vazduha, naše snage još uvek drže Vršac.⁵ Jak neprijatelj maršuje sa severa na grad. 34. sovjetska gardijska streljačka divizija zaustavljena je 1. 10. uveče ispred istočne ivice Velikog Bečkereka i protivnapadom Borbene grupe »Dinsing« i prvog dela Jurišnog puka »Rodos« (oko 200 ljudi), koji je stigao vazдушnim transportom, odbačena u Lazarevo. Borbe sa neprijateljem koji ponovo nastupa u rejonu oko Bečkereka traju neprekidno, aerodrom i grad se nalaze pod art[iljerijskom] i minobac[ačkom] vatrom.⁶

General Kilvajn⁷, k-dant Div[izije] »Brandenburg«,⁸ preuzeo je komandu nad snagama koje se bore u rejonu Vel[ikog] Bečkereka. Neprijateljevi gubici nisu podrobno utvrđeni ali

⁴ Bliže o dejstvima 113. streljačke divizije sovjetskog 68. streljačkog korpusa vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 150—7; Hubert Lanc, n.d. str. 279—80.

⁵ Vršac su oslobodile sovjetsko-jugoslovenske jedinice 2. oktobra 1944 (vidi dok. br. 139).

⁶ Veliki Bečkerek (zvali su ga i Petrovgrad; sada: Zrenjanin) oslobodile su 3. oktobra 1944. jedinice 31. streljačkog korpusa u sadejstvu sa 5. banatskim NOP odredom (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 174).

⁷ Kühlwein

⁸ i ¹⁰ Divizija »Brandenburg«, posle ovih borbi i gubitaka polovinom oktobra, preformirana je u tri puka: 1. i 2. lovački (bivši 1, 2. i 4. puk »Brandenburg«) i 3. grenadirski puk »Rodos« (bivša Jurišna divizija »Rodos«). Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 119, objašnjenje 5.

su teški; mi smo imali velike gubitke kod Alarmnog bataljona »Luftvafe«⁹ i kod SS-alarmnih jedinica, koji su izvučeni kao neupotrebljivi; isto takvi su gubici u oficirima kod 92. mot [orizovane] gren[adirske] br[igade] i Grupe »Kilvajn«. Poginuo je komandant 6. tenkovskog voda, dok su komandanti Jurišnog puka »Rodos« i I/1. puka »Brandenburg« ranjeni. Komandno mesto Komande Korpusa »Šnekenburger«: Banatski Karlovac. II i III/1. puka »Brandenburg« svedeni su u jedan bataljon od 3 čete.¹⁰

117. lovačka divizija.

I/749. brd. lov. puka sa 1. i 2. č[etom], motorizovani delovi 117. bat[aljona] za vezu, 16. ptč 749. puka i 117. san[itetska] automobilska četa stigli su u Kraljevo. 1, 2. i 3. četa 737. lov [ačkog] puka, Štabna baterija I/670. ap, delovi 1/670. ap i 3/670. ap u Raškoj spremni za ukrcavanje. Štab 1. i 3/117. iz[viđačkog] b[ataljona] i Štab divizije stigli su u Mitrovicu¹¹ u železničkom transportu. Prvi delovi divizije biće iskrcani 2. 10. u rejonu Beograda.

Ojačani 14. SS-puk.

Bez jednog bataljona i 1 voda artiljerije nalazi se u Kragujevcu spreman za ukrcavanje.

O ojačanom I bataljonu koji se nalazi u Topoli nema nikakvih vesti. Štab II divizionu i 1/18. brdskog artiljerijskog puka prisneli. Ostatak delova II divizionu još je kod Kraljeva.

Komandant Proširenog odbrambenog rejona Beograda.¹²

1. crvena divizija izvršila je, u toku noći na 2. 10, napad na Vreoce¹³ i Ub,¹⁴ koji je, na osnovu sigurnih izvora, bio očekivan. Iz Uba nema nikakvih vesti. Posada Vreoca (2 rudarske čete vojne privrede) nalazi se u teškim borbama. Razoreni su vodovi i transformatorska stanica električne centrale.

Prilikom uspešne akcije protiv 1. srpskog puka na severnim padinama planine Kosmaja, utvrđeno je kod neprijatelja 100 mrtvih, 20 zarobljenih komunista je streljano, mi smo imali 3 mrtva i 12 ranjenih. II bataljon Grenadirskog puka »Tvrđava Beograd«¹⁵ premešten je u Pančevo.

⁹ vazduhoplovstva

¹¹ Kosovska Mitrovica

¹² Bliže o tome rejonu vidi dok. br. 143.

¹³ Napad na Vreoce 1/2. oktobra izvršila je 13. proleterska brigada »Rade Končar« 1. proleterske divizije. Bliže o tome vidi tom I, knj. 13, dok. br. 8.

¹⁴ Ub je napala 2. oktobra 1. proleterska brigada 1. proleterske divizije (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 8).

¹⁵ Grenadier-Regiment »Veste Belgrad«. Formiran je, kao Alarmni puk »Beograd«, po naređenju k-ta Jugoistoka od 5. septembra 1944, od

*Borbena grupa »Jungenfeld«.*¹⁶

Neprijatelj je kod Debrca sa jačim snagama stigao do Save i posle borbe sa našim slabim osiguranjima presekao je put Obrenovac — Šabac. Ispred Šapca lokalna borbena dejstva. Prilikom uspešnog napada zaplenjeno je: 1 mitraljez, 1 autom, 1 pt-puška kao i bataljonska pisarnica; neprijatelj je imao jednog mrtvog i jednog ranjenog.

Vazduhoplovstvo:

Angažovano je za izviđačka i borbena dejstva na području dejstva Komande Korpusa »Šnekenburger«, sa težištem u rejonu Jaše Tomića.

Namere vojnopravnog komandanta Jugoistoka (dostaviti samo po uskom ključu):

Komanda Korpusa »Miler«: odbrana i zatvaranje prodora između 1. brdske divizije i 7. SS-brdske divizije.

Komanda Korpusa »Šnekenburger«: odbrana grada Bečkereka i odbrana odseka na reci Karašu.

Borbena grupa »Jungenfeld: borba za oslobađanje puta Obrenovac — Šabac.

Vojnopr. k-t Jugoistoka
Pov. br. 7280/44
Potp. f. Gajtner

F. d. R.

..*¹⁷
Poručnik

---

vojnika koji su se vraćali iz Rajha, a nisu se mogli priključiti svojim matičnim jedinicama iz bilo kojih razloga (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 58 i r. 1943, s. 223). Naređenjem k-ta Jugoistoka od 14. septembra 1944. preimenovan je u Grenadirski puk »Tvrđava Beograd« (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 99). Detaljnije o formiranju alarmnih jedinica (jedinica za uzbunu) vidi naređenje k-ta Jugoistoka od 14. avgusta 1944 (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 524).

¹⁶ Bliže o toj grupi vidi dok. br. 168.

¹⁷ Nečitak potpis.

**ZAPOVEST ARMIJSKE GRUPE »FELBER« OD 4. OKTOBRA
1944. ZA ORGANIZACIJU KOMANDOVANJA¹**

STROGO POVERLJIVO

Armijaska grupa »Felber«
(vojnopravni komandant Jugoistoka)

Štab, 4. 10. 44.

Oper. odeljenje br. 1351/44 str. pov.

13 primeraka
1. primerak

Zapovest za preformiranje unutar Armijske grupe »Felber« (vojnopravni komandant Jugoistoka)

- 1) Odnosi komandovanja unutar *Komande korpusa »Fr. v. Miler«* ostaju nepromenjeni.
- 2) Komanda korpusa »Šnekenburger« preuzima od 5. 10. u 12.00 časova komandu na sektoru ušće Morave—ušće Tise. U tom cilju, Komandi korpusa »Šnekenburger« potčinjavaju se borbeni komandant proširenog odbrambenog područja Beograda sa svim potčinjenim delovima trupa i svim u pomenutom sektoru angažovanim ostalim jedinicama kopnenih snaga (izuzetak vidi tač. 4. i 5.).

Od momenta premeštaja Operativnog odeljenja Armijske grupe »Felber« (tačno vreme će još biti naređeno) pod komandu korpusa »Šnekenburger« stupaju nadalje i divizija »Brandenburg« i Borbena grupa »fon Junginfeld«.

- 3) Komanda korpusa »Šnekenburger« ima *zadatak* da brani Dunav od ušća Morave do ušća Tise i granicu Tise, odn. granicu Grupe armija istočno od Bačkog Gradišta. Za sada je važno da se na celom sektoru, naročito između Beograda i Titela, izgradi obezbeđenje reke, u slučaju potrebe uz privlačenje pouzdanog folksdojčerskog stanovništva. Postavljanje jedne obaveštajne mreže mora da zajamči da svaka priprema neprijatelja za prelaz reke dođe ubrzano do znanja Komande korpusa »Šnekenburger«. Neprijatelj, koji je prešao, ima sa prikupljenim delovima protivudarom da bude bačen natrag.

Dobrovoljno povlačenje više ne dolazi u obzir.

Moldavski sektor Veliko Orašje — ušće Moldave isto tako treba kontrolisati.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 469—70.

S Borbenom grupom »fon Jungenfeld«, prelaz crvenih snaga na sektoru Obrenovac — Šabac preko Save u pravcu severa treba sprečiti.

- 4) 117. lov. divizija, smeštena u rejonu Beograda, ostaje i nadalje neposredno potčinjena Armijskoj grupi »Felber« u taktičkom pogledu. U pogledu snabdevanja potčinjava se Komandi korpusa »Šnekenburger«.

Divizija ima zadatak da se u rejonu Beograda tako pripremi za borbu, da

a) može neodložno napasti i uništiti neprijatelja koji se prebacio preko Dunava,

b) može odbraniti napad crvenih snaga protiv južnog fronta Tvrđave »Beograd«,²

c) može biti angažovana za napad u pravcu jugozapada protiv crvenih snaga koje nadiru s juga prema Savi.

- 5) Zadatak i odnos potčinjavanja Štaba 5. sektora za obezbeđenje železnica prema odredbi Operativnog odeljenja pov. br. 7057/44. od 26. 9. 44. ostaju nepromenjeni.

- 6) Granica sektora:

Desno: Morava.

Levo za sada: linija Dunava od [Bačke] Palanke do ušća Tise.

Posle premeštanja Operativnog odeljenja Armijske grupe »Felber«:

Torza — Bačko Gradište — Melenci (mesta prema Grupi armija »Jug«).

Određivanje granice pozadine borbenog područja Komande korpusa »Šnekenburger«:

Vk. Orašje — Lazarevac — drum Valjevo — Loznica — Drina — Sava do Boljevaca (severno od Obrenovca) — Dobanovci — Golubinci — Maradik — Kać — Temerin — Turija (sva mesta ka komandi korpusa »Šnekenburger«)

Komandno mesto Komande korpusa *ima* da se prebaci u južna predgrađa Beograda u blizinu drumu Beograd — Mladenovac.

Armijska grupa »Felber«

(vojnoupравни komandant Jugoistoka)

Felber

Podela u konceptu

Za Grupu »Šnekenburger« su napravljena 2 prepisa 1. primerka (pozadina, načelnik veza)

1. prepis 1. primerka za pozadinu ...³

2. „ 1. „ za nač. veza ...⁴

² Tako su Nemci nazivali utvrđeni Beograd (Veste »Belgrad«)

³ i ⁴ Nečitki potpisi.

**PREDLOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 5. OKTOBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA ZA ORGANIZACI-
JU ODBRANE NA LINIJI RIJEKA — SENJ — GREBEN
PLANINE VELEBITA — KNIN — LIVNO — MOSTAR —
NEVESINJE — GACKO¹**

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia
- 2.) KTB

Telegram

PREDMET NAČELNIKA

Samo po oficiru!

OKW/WFSt (Op) H
— Jugoistok —

K-t Jugoistoka	2
(K-da GrA »F«)	
Prim.: 8. 10	
Ia/KTB Br. str. pov. 62/44 Prim.: 2. Pril.: ϕ	

Predmet načelnika XXXX³

Dosadašnje dovođenje snaga za napadnuto severoistočno kri-
lo k-ta Jugoistoka nedovoljno. Prebacivanje ljudstva avionima
iz Grčke brojčano nedovoljno, međutim, neprijatelj je u
nadmoćnosti pre svega zbog toga što nemamo dovoljno tešk-
kog oružja. Potrebne velike i integralno čvrste jedinice.

Sa jadranskog fronta bi se moglo izvući 2 nemačke divizije
(118. lov. div.⁴ i 264. peš. div.⁵) pod sledećim uslovima:

- 1.) Pomeranje glavne borbene linije na liniju Rijeka — Senj
— greben planine Velebita — Knin — Livno — Mostar —
Nevesinje — Gacko.
- 2.) Odbranu ove glavne borbene linije mogle bi da preuzmu
392, 373. i 369. peš. div., pri čemu bi se na sektorima 373.
i 369. peš. div. odbrana morala izvoditi po težišnim prav-
cima koji izvode u unutrašnjost planinskog zemljišta.
Trebalo bi organizovati ustaška uporišta na najvažnijim
mestima neposredno na morskoj obali.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-
T-314, r. 191, s. 658—9.

² Cetvrtasti pečat.

³ Dopisano rukom.

⁴ i ⁵ Od tih divizija, krajem oktobra, prebačen je samo ojačani
750. grenadirski puk 118. lovačke divizije sa Štabom divizije (vidi dok.
br. 168).

3.) Za ojačanje odbrane 373. peš. div. mogao bi se ostaviti jedan nepotpuni ojač[ani] puk (2 bat.) 264. peš. div., a za ojačanje odbrane 369. peš. div. takođe ostaviti jedan nepotpuni ojač[ani] puk 118. lov. div. Glavnina obe gore pomenute nemačke divizije mogla bi biti angažovana ili na liniji ušće Drine — Šid — ušće Drave, dakle u smislu organizacije prihvata, ili — ako to nije moguće — na istočnoj granici Srema.

Rizik ovakvog rešenja vrlo je velik. Iako nije verovatno da će se Englezi i Amerikanci iskrcati na dalmatinskoj obali, ipak treba računati sa brzim izvršenjem pritiska od strane neprijateljskih bandi i izbegličkih jugoslovenskih delova. S druge strane, pak, na ovaj način bi se dobile borbene snage na *odlučujućem* mestu, što je daleko bolje nego da se vrše improvizacije sa alarmnim jedinicama i ostrvskim trupama. Pošto je ruska ofanziva dovela u pitanje egzistenciju čitave Grupe armija, smatram da je nužna celovita i smela odluka. Zato molim da mi se dozvoli sloboda donošenja odluke, koja će zavisiti od razvoja situacije za sledećih 48 časova.

Komanda 2. oklopne armije je dobila zadatak da pripremi sve procene u smislu donošenja gore pomenute odluke.⁶

potp. bar. f. Vajks
general-feldmaršal

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 0299/44
od 5. 10. 44. časova

Za tačnost:

Zelmajer

gen. št. pukovnik

---

⁶ Komandant Jugoistoka naredio je 9. oktobra K-di 2. OkA da zauzme nove odbrambene položaje (vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 203).

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 6. OKTOBRA 1944. VOJNOUPRAVNOM KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA PROMENU NJEGOVOG NAZIVA U ARMIJSKA GRUPA »SRBIJA«¹

Prepis

VRHOVNA KOMANDA VERMAHTA

WFSt/Qu (Verw. 1) Str. pov. br. 0012013/44

F. H. Qu., 6. 10. 44.

Strogo poverljivo!
30 primeraka
12. primerak

STROGO POVERLJIVO

Predmet: Vojnoupravni komandant Jugoistoka.

S obzirom na pretežan deo operativnih zadataka, Vojnoupr. k-t Jugoistoka nosiće od sada naziv *Armijska grupa »Srbija«* (Vojnoupr. k-t Jugoistoka).²

Ovim se ne menja personalni sastav štaba.

I. A.
potp. Polek³

---

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 1297, r. 493.

Na originalu dokumenta nalazi se više kraćih zabeleški sa oznakama odeljenja.

² Usled nastale situacije na Balkanu i povlačenja nemačkih jedinica iz Grčke i Albanije, komandant Jugoistoka predložio je 1. oktobra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta promenu naziva institucije vojno-upravnog komandanta Jugoistoka u Armijska grupa »Srbija« (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 167). Prema jednoj belešci od 10. oktobra 1944, ta promena naziva odobrena je 3. oktobra, s tim da se Vojna uprava odvajala od vojno-upravnog komandanta Jugoistoka (AVII, NAV-T-501, r. 258, s. 732). Međutim, naziv Armijska grupa »Srbija« pojavljuje se zvanično u Ratnom dnevniku k-ta Jugoistoka 5. oktobra, kad su data razgraničenja operativno-taktičkih od vojno-upravnih zadataka i kad su vojno-upravni zadaci preneti na načelnika Vojne uprave, generalštabnog pukovnika barona fon Farnbilera (Freiherr von Varnbüller). Vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 185 i 186. Prema tome, najverovatnije je da su promena naziva i prenošenje funkcija izvršeni 5. oktobra 1944. godine.

³ Polek (generalštabni pukovnik). Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

Fwi Amt/Ia

F./O., 11. 10. 44.

Str. pov. br. 1957/44

2 primerka
2. primerak

Priloženi prepis dostavlja se na znanje.

...⁴

14 X

Dostavljeno:

Z 1. primerak
Inl. 2. primerak
...⁵ 11/X

BR. 148

IZVEŠTAJ ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD 7. OKTOBRA 1944. NAČELNIKU ŠTABA KOMANDANTA JUGOISTOKA O OSNOVNIM UZROCIMA KOJI SU DOVELI DO NAPUŠTANJA GRADA PANČEVA I SUŽAVANJA MOSTOBRAHA KOD TOGA MESTA¹

STROGO POVERLJIVO

Armijska grupa »Srbija«
Ia, str. pov. br. 1364/44

H. Qu., 7. 10. 1944.

3 primerka
1. primerak

72/X
Ia (KTB)

K-tu Jugoistoka (K-di GrA »F«)
Na ruke načelnika štaba
Gospodinu general-lajtnantu *V i n t e r u*³

...²
8. 10

Veza: Dopis k-ta Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 5322/44 od 6. 10. 1944.⁴

⁴ Nečitak potpis.

⁵ Nečitak paraf.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 253—5. U originalu je na više mesta podvučen tekst s par kraćih nečitkih zabeleški dopisanih rukom.

² Dva nečitka parafa.

³ August

⁴ To je naređenje komandanta Jugoistoka od 6. oktobra 1944. Armijskoj grupi »Srbija« za uspostavljanje mostobrana na severnoj

K-t Jugoistoka (k-da GrA »F«)
Abt. OB/Chef
Prim.: 9. Okt 1944
Br. str. pov. 2245/44
Priloga 1

6

- I.) *Osnovni uzroci* koji su doveli do napuštanja grada Pančeva⁵ i do smanjivanja mostobrana koji se nalazi severno od Dunava su sledeći:
- 1.) *Izveštaji o situaciji* komandanta odbrane Pančeva, pukovnika Cimermana [Zimmermann], komandanta Vermahta u Beogradu, general-lajtnanta Štefana, k-ta Grupe »Šnekenburger«, od 5. 10. 44. po podne, počev od 18.00.

Sva tri komandanta izvestila su podudarno da je jak neprijatelj (jedna divizija) 5. 10. po podne napao Pančevo sa severa, severoistoka i jugoistoka, s vremena na vreme razdvojeno, i da je dopro do na 150 metara od prednjeg kraja odbrane (istočna ivica). U toku je bilo dejstvo minobacačkom vatrom po izlazima iz grada. Pojedini manji prodori koje je neprijatelj uspeo da ostvari bili su očišćeni. Nove neprijateljske snage, jačine jednog bataljona, zauzele su Borču i na taj način ugrožavale put snabdevanja, mesta skelskih prelaza i železničku prugu Zemun — Beograd. Druge koncentracije neprijatelja u blizini Dunava južno od Pančeva i dalje severno, kao i istočno, od Stare Pazove navodile su na zaključak da se vrše pripreme za prelaz preko reke sa obe strane Beograda. Ocenjeno je da bi bilo beznađežno dalje držanje grada Pančeva protiv snažnih neprijateljevih napada i istovremenog natkriľjavanja, s obzirom na teško stanje angažovanih snaga i njihov nizak unutrašnji borbeni moral. Kada se mora voditi računa o *važnosti očuvanja borbene* snage za dalju odbranu Beograda, onda dolazi

---

obali Dunava i držanje istog do »poslednjeg vojnika«, a ujedno i zahtev za izjašnjenje zbog napuštanja mostobrana kod Pančeva (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 251—2).

⁵ Pančevo su oslobodile 6. oktobra jedinice Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine i sovjetske 46. armije (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 174).

⁶ Četvrtasti pečat primaoca.

u pitanje samo trenutno uzmicanje na neki pogodniji položaj koji leži dalje pozadi.

2.) *Nedovoljne snage za »Mostobran Pančevo«*

Svojevremeno je planiran jedan mostobran, širok 20 kilometara, od Dunava do Dunava, u koji bi se uključilo i Pančevo. Usled nedostatka snaga, moralo se odreći toga plana. U toku borbi, u pokretnoj odbrani sa linije Bela Crkva — Vršac, Pančevo je dobilo ulogu uporišta. Prednji kraj odbrane protezao se po ivici grada, usled čega je flankirajuće dejstvo teškog naoružanja bilo jako umanjeno. Položaj naseljenog mesta Pančeva u odnosu na skelsko mesto prelaza kod Beograda ne može se zamisliti nepovoljnijim, jer grad Pančevo leži 15 km severoistočno od Beograda, zbog čega je i njegov prilazni put izložen svakom neprijateljevom napadu sa severa. O jednom »Mostobranu Pančevo« se onda nije moglo ni govoriti 5. 10. Put kojim je povezano to naseljeno mesto sa Beogradom, dug 10 km, koji se u opštim crtama proteže pravcem istok — zapad, ležao je potpuno otvoren u odnosu na nadiranje neprijateljevih snaga sa severa, a za njegovo osiguranje nije bilo na raspolaganju nikakvih snaga. Isto tako, držanjem Pančeva ne bi se mogao sprečiti napad neprijatelja iz Borče na taj drum, kao ni na skelsko mesto prelaza na Dunavu. Uprkos tome, u početku se čvrsto nastojalo na izvršenju naređenja da se Pančevo drži, mada je postojala opasnost da snage koje se bore u Pančevu budu odsečene i uništene, a da ta žrtva ipak ne bi doprinela nekom većem uspehu. Prebacivanje novih snaga preko Dunava, kao što je zahtevao komandant, pešadijski general Šnekenburger, nije dolazilo u obzir, jer su snage koje su stajale na raspolaganju 5. 10. uveče na južnoj obali (1 1/2 bataljon 117. lov. div. i jedan landesšicen-bat.) bile bezuslovno određene za zaštitu Beograda. Stoga je izgledalo da je došlo vreme da se pređe na jedan uži, povoljniji mostobran, koji bi inače mogao da bude podržavan artiljerijom sa južne obale Dunava.

3.) Razgovor komandanta sa načelnikom Grupe arm. »F«, 5. 10. uveče, ostavio je utisak da je Grupi armija »F«, doduše, stalo do što dužeg držanja Pančeva, ali da se, s druge strane, mora takođe bezu-

slovno zajemčiti odbrana Beograda. Prema tome, na osnovu shvatanja ovog komandanta, veliku važnost je dobijalo nastojanje da se, po mogućstvu, održi borbena vrednost snaga koje su angažovane ispred Dunava. Instrukcije Grupe armija »F« za dalje vođenje borbe, prema kojima je mostobran trebalo bezuslovno održati, stigle su kod ove armijske operativne grupe tek 6. 10. ujutro.

- II) uz a) 5. 10. pre podne, neprijatelj, jačine oko 2 bataljona, podržan sa tri tenka, posle jake artiljerijske i minobacačke pripreme, izvršio je napad drumom Pančevo — Novo Selo i zapadno od železničke pruge Pančevo — Jabuka. Napad je bio odbijen. U isto vreme, neprijatelj, jačine jednog puka, napao je iz jugoistočnog pravca na jugoistočnu ivicu Pančeva. Jedan prodor koji je ovde uspeo likvidiran je protivnapadom i zarobljeno je 30 neprijateljskih vojnika, izbrojano je 85 mrtvih. Po podne je neprijatelj ponovio svoj napad sa obe strane drumu sa severoistoka. Neprijatelj je dovukao nove snage (40 kamiona sa pešadijom), koje su već uveče uvedene u napad. U toku popodneva, jugoistočno od Pančeva, u Vojlovici i severoistočno odatle, ukazali su se polazni položaji za snage jačine oko 2—3 puka. U toku noći neprijatelj, podržan snažnim artiljerijskim napadom i minobacačima, izvršio je napad. Prilikom izvlačenja snaga iz Pančeva, zaštitnice su već od 5.00 časova 6. 10. primetile da neprijatelj vrši sa severa obuhvat u pozadinu.
- Uz b) Gubici Borbene grupe »Cimerman« 5. 10. do predaje Pančeva bili su: 18 mrtvih, najmanje 50 ranjenih, najmanje 45 nestalih, 5 mitraljeza, 1 teški mitraljez, 1 srednji minobacač, 3 protivavionska topa 8,8 cm.
Broj teškog naoružanja u Pančevu: 9 t. m., 17 sr. min. bac., 18 pt top., 29 pa top.
- Uz c) Predaju grada Pančeva predložila su sva tri komandanta (vidi I, 1), nezavisno jedan od drugoga. Usled kratkoće vremena koje je stajalo na raspolaganju, nije moglo biti preduzeto proveravanje njihovih izveštaja u pogledu stvarne tačnosti. Ovaj komandant je smatrao da može da se osloni na pouzdanost komandanata, koji su mu poznati kao veoma iskusni ratnici, i na svoje vlastite utiske koje je dobio prilikom obilaska Pančeva.

Uz d) Predaju Pančeva odobrio je komandant Armijske grupe. Naređenje o tome je glasilo: »Pošto ostavi zaštitnice, Borbena grupa »Cimerman« ima da se izvuče iz neprijateljevog dodira i prebaci se, vodeći zadržavajuću borbu i pošto razruši oba mosta koja se nalaze na izlazu zapadno od Pančeva, na jedan novi uži mostobran sa obe strane drumu Pančevo — Beograd. Taj novi mostobran mora se držati po svaku cenu do poslednjeg metka. Neprijatelja kod Borče uništiti.«

III) O borbenoj vrednosti pojedinih jedinica potčinjenih komandantima u borbi, komandant Vermahta u Beogradu i pukovnik Cimerman daju sledeći sud: 92. mot. brigada, četa Puka »Rodos« i 4. SS-pa div. dobri; ipak je motorizovana brigada, zbog gubitka u ljudima i materijalu, kao i zbog izvanrednih borbenih opterećenja poslednjih nedelja, jako oslabljena, naročito I bataljon, čija je 1. četa jaka samo 14 ljudi sa 3 mitraljeza.

18. pol. puk: Borbena vrednost izvanredno niska, otporna snaga i borbena jačina znatno su oslabljene borbama koje su vođene u poslednje vreme. Rukovodstvo slabo. Trupa je jako premorena neprekidnim borbama koje je vodila poslednjih nedelja, a zbog perioda lošeg vremena jako je propatila.

Alarmne jedinice: (»Tvrđava Beograd« i Vazduhoplovstvo) nemaju veliku borbenu vrednost, nisu unutrašnje učvšćene. Najvećim delom nemaju iskustva za pešadijsku borbu, pri najmanjem dodiru sa neprijateljem povlače se.

Oficiri i podoficiri: U 18. pol. puku i alarmnim jedinicama ispod proseka; raspoložu sa malo borbenog iskustva.

Činjenica da jedan veoma visok procenat brojnog stanja ljudstva (preko 50%) ima bolesne noge, ima odlučujući značaj kod procene borbene vrednosti trupe.

Ukupna borbena jačina pešadijskih jedinica okruglo 1000 ljudi.

Felber

**NAREĐENJE KOMANDE KORPUSA »ŠNEKENBURGER«
OD 7. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU ODBRANE »TVRĐA-
VE BEOGRAD« ZA ORGANIZACIJU ODBRANE MOSTOBRA-
NA »BEOGRAD—SEVER«¹**

POVERLJIVO

Koncept²*Hitno — teleks od 7. 10. 1944.*

Dostaviti:

1) Komandantu odbrane »Tvrđave Beograd«

2) K-tu, p[uka] »Rodos« *U akta*Na zna[nje:] 3) 117. lov. div.³ 4*Predmet: Vođenje borbe u »Tvrđavi Beograd«.*

- 1) Mostobran Beograd—Sever braniće se na svojem sadašnjem prostoru, sa mostobrana vršiti ispade i napade sa ograničenim ciljem.
- 2) Izvršiti ojačanje mostobrana:
  - a) Popunjavanjem ličnog sastava, odnosno popunom jedinica upotrebljenih na mostobranu.
  - b) Pojačanom izgradnjom fortifikacijskih objekata, žicom, minama.
  - c) Izvršiti pripreme za smenjivanje 92. grenadirske brigade (mot.) drugim jedinicama visoke borbene sposobnosti (puk »Rodos«), zapovest sledi.⁴ Predložiti smenjivanje drugih jedinica nedovoljno sposobnih za borbu delovima puka »Rodos«.
  - d) Koncentraciju vatre upotrebljenih protivavionskih snaga planski pripremiti i vežbati.
 Zabranjuje se slabljenje ličnog sastava i materijalno slabljenje posade mostobrana.
- 3) 13. grupa za patrolnu službu z.b.V. za vreme nameravanog povlačenja⁵ još jednom će proveriti sposobnost za upotrebu

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 474.

² Dopisano rukom.

³ Prema naređenju K-de Korpusa »Šnekenburger« od 8. oktobra 1944, ta divizija je potčinjena Korpusu (AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 488).

⁴ Reči »zapovest sledi« dopisane rukom.

⁵ Reči »nameravanog povlačenja« u dokumentu su dopisane rukom.

vojnika jedinica za vazdušno osmatranje združenih jedinica i staraće se da ti vojnici ne budu izgubljeni za borbenu jačinu jedinica.

- 4) Pored izgradnje i ojačavanja sadašnjeg mostobrana, stalno vršiti ojačavanje položaja na ivici grada Beograda, položaj na obali Dunava i na jugoistočnoj ivici grada. Civilnu radnu snagu i dalje dovlačiti,⁶ stražu za tu radnu snagu, pored ostalih, davaće i Dopunski puk Feldžandarmerije, šančani alat obezbediće Grupa armija »Felber«.
- 5) O nameravanom daljem pregrupisavanju u mostobranu Beograd—Sever posle smenjivanja 92. mot. grenadirske brigade, eventualno po upućivanju daljih delova, izvestiti Komandu Korpusa do 9. 10. u 12.00 časova sa skicom 1 : 50.000 u prilogu.

Dostavljeno u Komandi:

Ic

IIa

Qu

Stopi⁷

Nafü

K-da Korpusa »Šnekenburger«
Pov. br. 372/612/44

..⁸

..⁹

00,42

---

⁶ To angažovanje civilne radne snage bilo je u duhu naređenja komandanta Jugoistoka od 27. septembra 1944. o angažovanju stanovništva za izvođenje inženjerskih i drugih radova za odbranu Beograda (AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 1085).

⁷ Stabsoffizier der Pioniere (inženjerski štabni oficir).

⁸ Dva nečitka parafa.

⁹ Nečitak potpis.

ZAPOVEST KOMANDE KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILER« OD 7. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA POVLAČENJE NA GLAVNU BORBENU LINIJU NA PROSTORU KNJAŽEVAC, ZAJEČAR, DONJI MILANOVAC¹

KTB

K-da Kor[pusa] »Fridr. Vilh. Miler«²

Ia, pov. br. 47/44

H. Qu., 7. 10. 1944.

20.00 časova

208

KORPUSNA ZAPOVEST BR. 1

za povlačenje na novu glavnu borbenu liniju

1. *Neprijatelj*: prodorom neprijatelja ka liniji Dobro Polje — Boljevac — Podgorac — Zlot, obilazeći Zaječar severno i južno, i nadiranjem neprijateljskih snaga od Bora opštim pravcem ka Žagubici, uz istovremeni pritisak neprijateljskih snaga sa istoka i severoistoka ka Klokočevcu, delovi Korpusa »Fridr. Vilh. Miler« izloženi su opasnosti da ih protivnik razdvoji na pojedinačne borbene grupe.³
2. Korpus »Fridr. Vilh. Miler« organizovaće svoje snage u toku povlačenja ka novoj glavnoj borbenoj liniji tako da se po završenoj koncentraciji snaga na pravcima glavnih puteva obrazuje nova glavna borbena linija pred protivnikom.
3. Nova glavna borbena linija: do Knjaževca kao do sada, zatim 728 — 725 — 694 — 672 — 643 — 612 — 583 — 581 — 552 — 533 — 514 — 502.⁴
4. Korpus »Fridr. Vilh. Miler« braniće se na glavnoj borbenoj liniji, sprečavaće proboje neprijatelja na pravcima glavnih

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 849, s. 1150—1.

² Korpus je nazvan po imenu njegovog komandanta general-lajtnanta Fridriha Vilhelma Milera (Friedrich Wilhelm Müller).

³ Taj prodor su izvršili 68. i 75. streljački korpus sovjetske 57. armije. Na tom prostoru sovjetskim jedinicama sadejstvovale su i 23. i 25. divizija 14. korpusa NOVJ (spojile su se u rejonu Miroča i Klokočevca). U borbama na tom prostoru izgubili su Nemci oko 8.000 vojnika, dok ih je 2.680 zarobljeno (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 16, 39, 46 i 59; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 155—165).

⁴ To su šifrovane koordinate po kodiranoj karti. Redakcija nije mogla da ih dešifruje.

puteva, a hvatanjem veze između pojedinačnih grupa na težištima sprečavaće ponovno obuhvatanje borbenih grupa na pravcima glavnih puteva.

5. 7. SS-div.: brani front divizije od južnog krila do Knjaževca kao do sada.

a) Posadu u Knjaževcu pojačati, odbranu tamo voditi tako da se putem mreža očuva za sopstveni saobraćaj i da se pokušaji obilaska severozapadno od Knjaževca mogu odbiti.

b) Vođenje borbe kod Zaječara: 8. 10. 44. 14. SS-puk sa Alarmnim bataljonom »Niš« i I/79. ap bez 2/79. ap napada radi deblokiranja Zaječar, hitne evakuacije i povlačenja, po mogućnosti po mraku, na novu glavnu borbenu liniju. Od posade Zaječar zahtevati da se iz okruženja probije ka zapadu.

c) 2/79 ap koja pristize upotrebiti za prihvatanje sa položaja zapadno od Boljevca.

6. 1. brd. div.: vodeći zadržavajuću odbranu, povlači se na novu borbenu liniju. Pri tome Grupa »Fišer«⁵ drži Valakone i Podgorac i sprečava da protivnik sa severa napadne Boljevac. 99. puk iz rejonu severoistočno od Slatine skreće na z. i organizuje odbranu s obe strane puta Bor — Žagubica u rejonu zapadno od Krivelja, sa frontom ka ji. Od neprijateljskih delova koji su već prodrli preko te linije, obezbediti se prema sz.

Grupa D. Milanovac sa I/2. puka »Brandenburg« probiće se na z. sa zadatkom da planinski prelaz 8 km zsz. od D. Milanovca zapreči prema si.

...⁶

7. O obezbeđenju puteva za dotur od bandi staraće se i dalje armijski korpus.

Za obezbeđenje puta za dotur Paraćin — Boljevac upotrebljen je ... 77. landešicen-bataljon⁷ sa pravca Paraćin — Lukovo.

8. Veze:

Radio i žičana veza kao do sada.

---

⁵ Bliže o sastavu te grupe vidi AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 108, a o stanju i izveštaj Borbene grupe »Fišer« od 11. oktobra 1944. K-di korpusa »Šnekenburger« u AVII, NAV-T-314, r. 849, s. 883—5.

⁶ Redakcija je sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta, koji glasi: »Komanda Korpusa »Fr. V. Miler« Korpusna zapovest br. 1 List 2«. Time je obrađivač telegrama imao nameru da objasni prelaz na drugu stranicu.

⁷ Prva brojka ovoga bataljona u originalu je napisana nečitko. Verovatno treba da piše: 977 (*Order of Battle of the German Army*, str. 411.).

Nova: Žičana veza od Paraćina do Boljevca, na koju će se priključiti 14. SS-puk i Borbena grupa »Fišer«.

9. Korpusno komandno mesto nepromenjeno.

Miler

Dostaviti:

1. brd. div.

7. SS-div.

Qu

Ic

Ia/KTB 2 ×

Ia/kon[cept]

Napomena za dostavljanje:

1. brd. diviziji unapred usmeno i u izvodu radiom.

7. SS-div. unapred usmeno.

BR. 151

ZAPOVEST KOMANDANTA DIVIZIJE »BETHER« OD 9. OKTOBRA 1944. ZA PRIKUPLJANJE BORBENE GRUPE »FON RUDNO« I OBEZBEĐENJE DESNE OBALE DUNAVA¹

Strogo poverljivo! Kao obavest Kom. Oper. grupe »Šnekenburger«

Divizija »Bether«

Ia str. pov. br. 619/44

Kom.[andno] m.[esto] div.[izije], 9. 10. 44.
Takt. vreme: 18.00 čas.

7 primeraka

4. primerak

Zapovest za prikupljanje Borbene grupe »fon Rudno« i obezbeđenja dunavske obale.

1.) *Neprijatelj*: Banditske snage u Fruškoj gori i u luku Save bez naročitih namera da napadnu. Otpočela je akcija Borbene grupe »fon Jungenfeld« i Srpskog dobrovoljačkog korpusa u cilju uništenja bandi južno i severno od Save iz rejona zapadno od Beograda u zapadnom pravcu.

Ruske snage su doprle do istočne obale Dunava na sektoru Zemun—ušće Tise i istočnu obalu Tise, držanje mirno. Mešta Belegiš i Surduk, koja su posele bande, 7. i 8. 10. 44. zauzela Borbena grupa »Gosman« (St. Pazova).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 522—3.

2.) *Divizija »Bether«:*

- a) ojačani 750. lov. puk (3 bataljona)² — koji se upravo transportuje za Rumu — s potčinjenim III/668. ap³

1 btr. 105. SS-korp.[usnog] art. div[iziona]⁴

1 pt četa 118. [divizije]

3. četa 118. inž. bat.[aljona]⁵

- b) Borbena grupa »fon Rudno« s potčinjenim Okl. gren. jurišni bat.[aljon] 2. okl. armije s bat.[erijom] i

I/4. puka »Brandenburg«

Štab majora Gosmana (s domovinskom stražom i žandarm. stanicama Belegiš — Surduk — Slankamen)

- c) 606. puk za osiguranje — sastojeći se od:

811. bataljona za osiguranje

812. bataljona za osiguranje

i potčinjene

Borbene grupe »Mertel«

1 č[eta] nemačka

2 čete policije

1 l.[aka] polj.[ska] haubička bat.[erija]

64. tenkovski ustaški vod

II [bataljon] 1. pol. dobrovolj. puka

III [bataljon] 1. pol. dobrovolj. puka

6. ust.[aški] bataljon

7. posadna (hrvatska) brigada

I [bataljon] 5. lov.[ačkog] puka (hrvatskog) s potčinjenom l.[akom] bat.[erijom] polj.[skih] haubica

Nemačka žandarmerijska kapetanija (s potčinjenim

žandarm. područjima i stanicama)

je 9. 10. 44. u 10.00 časova preuzela obezbeđenje zapadne obale Dunava na sektoru Batajnica—ušće Tise.

Desna granica prema Armijskoj grupi »Srbija«: Drina — Jarak — Batajnica (prema Armijskoj grupi »Srbija«).

Leva granica prema Borbenoj grupi »Kilvajn« (komandno mesto divizije: Žabalj):

Ušće Tise — tok Dunava.

3.) *Na sektoru Dunava se angažuju:*

Borbena grupa »fon Rudno« s potčinjenim

Okl. gren. jurišnim bataljonom 2. okl. armije (s bat[erijom] Okl. gren. jurišnog bat.[aljona]

1. bataljon 4. puka »Brandenburg«

^{2, 3 i 5} Pripadali su 118. lovačkoj diviziji.

⁴ Taj divizion je pripadao 5. SS-brdskom armijskom korpusu.

Štab majora Gosmana (s domovinskom stražom i žandarm. stanicom Belegiš — Surduk — Slankamen).

- 4.) *Zadatak za Borbenu grupu »fon Rudno«:*
  - a) obezbeđenje zapadne odbale Dunava protiv pokušaja prelaza protivnika,
  - b) uočeni neprijatelj istočno od Dunava ima stalno da bude neutralisan vatrom, a koliko to stanje u pogledu municije bude dozvoljavalo, da bude uništen,
  - c) protivnik koji pređe treba da se napadne i uništi. Važno je, zadržavanjem glavnine jurišne brigade kao intervencione rezerve, pokretnim angažovanjem svih teških oružja (naročito baterija) zavarati protivnika u pogledu stvarne jačine sopstvenog obezbeđenja, a napadačke namere protivnika pravovremeno upoznati. Treba ispitati mogućnosti za akcije izviđačkih patrola i udarnih odeljenja s one strane Dunava. Treba uhvatiti vezu s desnim i levim susedom.
- 5.) Odmah treba otpočeti sa izgradnjom položaja, bezobzirno uzimajući civilno stanovništvo mesta koja su blizu Dunava.
- 6.) *Snabdevanje:* Naredba će posebno izaći.
- 7.) *Veze svih vrsta:* Načelnik veze divizije će uspostaviti žičanu i radio-vezu do Borbene grupe »fon Rudno« i održavati je.
- 8.) *Komandno mesto divizije:* Ruma.

Bether

General-potpukovnik i kom. divizije

Kao obavest:

Borbenoj grupi »Šnekenburger«

ZAPOVEST KOMANDE KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILER« OD 13. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ODBRANU MORAVE¹

K-da Kor.[pusa] »Fr.[idrih] Vilh.[elm] Miler«
Ia, str. pov. br. 18/44

KTB

H. Qu., 13. 10. 44.
izdata u 19.00 čas.

15 primeraka
12. primerak

483

*Korpusna zapovest
za odbranu Morave*

1. Neprijatelj sa težištem u rejonu Niš napada sa j.² i i.³ na južno krilo ovog armijskog korpusa.⁴ Na severu neprijateljski prodor preko Velika Plana — Topola sa zaokretom na s. ka Beogradu.⁵ Južne delove protivnika kod Lapova i u rejonu južno od Topole obezbeđuju jake grupe bandi.⁶ Sa napadom u pravcu j. na Kragujevac mora se računati.⁷

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 849, s. 737—9.

² i ³ To jest: sa juga i istoka, odnosno u daljem tekstu: severa, zapada.

⁴ Plan za oslobođenje Niša, donet u Krajovi, detaljno je razrađen 7. oktobra u Stabu 13. korpusa NOVJ, u Pirotu. Za vreme borbi za Niš, u njegovom širem rejonu nalazili su se: na jugu — 13. korpus NOVJ (22, 24. i 47. divizija), na istoku — bugarska 2. armija (4, 6, 9. i 12. divizija i Tenkovska brigada), na severu — 45. divizija 14. korpusa NOVJ i delovi sovjetske 223. streljačke divizije (tenkovi). Međutim, u borbama za oslobođenje samoga Niša (oslobođen je 14. oktobra) učestvovali su 22. i 45. NOU divizija, tenkovi 223. streljačke divizije i bugarska 6. divizija (vidi dok. br. 167 i 168; tom I, knj. 13, dok. br. 68, 73, 77, 99, 144 i 156; Grupa autora, *ORNJ*, str. 306—9; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 182—9).

⁵ Reč je o prodoru 68. i 75. steljačkog i 4. mehanizovanog korpusa sovjetske 57. armije, 1. i 14. korpusa NOVJ (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 186—194).

⁶ Južno od linije Topola — Lapovo nalazili su se delovi 1. proletarskog korpusa NOVJ (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 314).

⁷ U napadu na Kragujevac (oslobođen je 21. oktobra) učestvovali su 17. NOU divizija i 93. i 113. streljačka divizija Crvene armije (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 154 i knj. 14, dok. br. 217; Grupa autora, *ORNJ*, str. 314; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 256—9).

Pred srednjim delom fronta neprijateljski izviđački delovi sporo nastupaju. Mora se računati sa težištem grupisanja neprijateljskih snaga u rejonu Aleksinac i i. od Jagodine.

2. Zadatak je korpusa da brani liniju Morave i da se bori za svaku stopu zemljišta da bi se značajna železnička linija sa juga zaštitila što duže. Ukoliko je to neophodno zbog nepreglednosti zemljišta, glavna borbena linija može se pomeriti na podnožje brdovitog zemljišta z. od Morave. Dalje naše snage (Vazduhoplovna poljska divizija) u toku narednih dana dostići će južnu srpsku granicu i priključiće se južnom krilu armijskog korpusa.⁸
3. *Vođenje borbe.*

- a) 7. SS-div. na odseku

desna granica: Kuršumlija (isključno) — Kočane (4 km j. od Orljane (zaključno) — k. 1822 (26 km ji. od Niš),

leva granica (sa Borbenom grupom »Fišer: Prevešt (30 km sz. od Kruševac) (zaključno) — Obrež (21 km s. od Kruševac (isklj.) — k. 783 (38 km si. od Kruševac), povlači se dalje sa svim delovima odmah na zapadnu obalu Morave i sprečava neprijatelju prelazak preko Morave. Ukoliko se, radi evakuacije Niša, tamo ma i privremeno mora obrazovati uži mostobran, time se ne sme oslabiti odbrana, naročito odbrana južnog krila. Ako neprijatelju pođe za rukom da izvrši prodor u rejon Orljani, onda će težište odbrane moravskog odseka biti s. od planine Mali Jastrebac, a jedna samostalna borbena grupa, vodeći zadržavajuću odbranu, povlačiće se od Orljani na s. preko Prokuplje. Zadržavanje na odbrambenim linijama regulisaće korpus planom na paus-papiru.

Divizijsko komandno mesto: Kruševac.

- b) *Grupa »Fišer«* brani moravski odsek

od desno kao leva granica 7. SS div.,

privremena severna granica: s. od Kragujevac — Batočina (isklj.) — Medveđa 2...⁹ km i. od Lapovo.

---

⁸ Reč je o 11. vazduhoplovnoj poljskoj diviziji. Međutim, usled uspešnih borbenih dejstava jedinica Crvene armije i NOVJ, presečena je komunikacija koja vodi Vardarsko-moravskom dolinom, pa se ta divizija probija od Skoplja, preko Kosovske Mitrovice, Kraljeva, Čačka, Užica i dolinom Drine prema Dravi (vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 105, 118 i 130, AVII, Ndf, reg. br. 21—1, k. 2: »Veliki preokret povlačenja na Jugoistoku« (skice).

⁹ Druga brojka je nečitka i to je redakcija označila sa tri tačke; treba da piše: 20, pošto se s. Medveđa nalazi 20 km vazdušne linije istočno od Lapova.

Grupa »Fišer« ostaje potčinjena 14. SS-puku, kao i Grupa »Grot« sa svima do sada dodeljenim delovima. Komandno mesto: privremeno Jagodina.

- c) *Borbena grupa »Dauner«* za prvi mah ostaje neposredno pod komandom korpusa, vodi borbu s. od linije Kragujevac — Batočina — Medveđa sa zadatkom da neprijatelja izbaci iz Lapova i da zauzme i drži k. 214 i k. 216. Grupa će se dovođenjem novih snaga pojačati, a krilo će se, verovatno, produžiti ka zapadu. Grupa mora sprečiti neprijatelja da sa linije Markovac — Topola prodre na j. u dubinu boka armijskog korpusa. Komandno mesto Batočina.
4. Korpusu se potčinjavaju svi železnički transporti koji pristižu do Kragujevca sa grčko-srpske teritorije, s tim što će se trupe i oprema, zavisno od situacije i borbenog zadatka korpusa, najpre upotrebiti za pojačanje severnog krila, a kasnije za povećanje gustine fronta divizija na Moravi.
5. *Obezbeđenje puteva*
- a) 803. bat. za obezbeđenje osigurava put i žel. prugu Kruševac — Kraljevo na južnoj obali Zapadne Morave. KM bat.: Trstenik...¹⁰
- Ukoliko se delovi bataljona nalaze na drugim borbenim rejonima, osloboditi ih za navedeni zadatak. U taktičkom pogledu i u pogledu snabdevanja, bataljon se potčinjava 7. SS-div.
- b) 977. *landesšicen-bat[aljon]* upotrebiće se od strane Grupe »Fišer«, kojoj ostaje i dalje potčinjen, za obezbeđenje puta Jagodina — Kragujevac na odseku Dragocvet — Sabanta, sa komandnim mestom u Slatina.
- c) 592. *landesšicen-bat[aljon]* (bez 2. i 3. č) uputiti u Kragujevac, gde će biti na raspolaganju korpusa za dalje zadatke obezbeđenja puteva (verovatno od Kragujevca ka Kraljevu). Komandant bataljona da se javi na KM korpusa.
6. 37. *pa puk* (bez 1. baterije u sastavu Grupe »Fišer«) sarađivaće sa 7. SS-div. Po naređenju Armije, u saglasnosti sa K-dom vazduhoplovstva Jugoistoka, 1/891. pa puka prebaciti iz Niša u Kraljevo.
7. Dosadašnji komandanti odbrane u Paraćinu i Čupriji, kao i komandant odbrane u Jagodini, potčinjavaju se Grupi

¹⁰ Nečitak deo teksta od par reči, i to je redakcija označila sa tri tačke.

»Fišer«. Ukoliko više nisu potrebni, preko Komande Korpusa predložiti da se stave na raspolaganje Feldkomandanturi 809 u Nišu; promenu komandanta odbrane u Jagodini po mogućnosti izbeći, zbog poznavanja mesnih prilika od strane dosadašnjeg komandanta.

Komandant odbrane u Kragujevcu potčinjava se neposredno Komandi Korpusa.

8. 1. *brd. div.*, bez delova koji su sada j. od linije Markovac — Topola, potčinjava se Komandi Korpusa »Šnekenburger« od 12. 10. u 12.00 časova. Jedinice za snabdevanje upotrebiće se za snabdevanje Grupe »Fišer« i Bobbene grupe »Dauner«, kasnije isključivo za snabdevanje Grupe »Fišer«.
9. U dosadašnjim borbama došlo je do velikih gubitaka u oružju i opremi. Može se smatrati da je isključen dotur naoružanja i opreme iz Rajha. Korpus se, dakle, mora snabdevati iz raspoloživih rezervi na ovoj prostoriji i materijalom dopremljenim sa grčke teritorije. Jedinicama se stavlja u dužnost krajnja štedljivost u upotrebi oružja i opreme. Ne sme se dopustiti da popuna izvršena radi uspostavljanja borbene sposobnosti dovede do gubitaka u oružju i opremi u dosadašnjem obimu, jer se može smatrati da se tom popunom rezerve praktično iscrpljuju. To mora imati na umu svaki vojnik.
10. *Linije veze:*

Korpusni bataljon veze uspostavlja i održava ove linije veze:

  - a) *Žičane:*

Od KM korpusa do 7. SS-div. preko Kraljevo — Kruševac, koristeći se postojećim tt-linijama;
do Grupe »Fišer«, koristeći se tt-linijom duž puta Kragujevac — Jagodina;
ka Bobbenoj grupi »Dauner«, koristeći se železničkom tt-linijom Kruševac — Lapovo.
Dalje linije duž puta Kragujevac — Topola pripremiti za svrhe upotrebe novih jedinica.
Ka 7. SS-div. i Grupi »Fišer« uspostaviti teleprintersku vezu, kasnije poprečnu vezu između Grupe »Fišer« i 7. SS-divizije duž puta Kruševac — Slatina.
  - b) *Radio:*

ka Armijskoj grupi »Srbija«
ka 7. SS-div.
ka Grupi »Fišer«

ka Borbenoj grupi »Dauner«
ka komandantu Vermahta u Makedoniji i K-di Kor.
»Šnekenburger«

11. KM korpusa: Kragujevac, tamo i Pozadinsko odeljenje.

Miler

Dostavljeno:
kao u konceptu

BR. 153

**DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 14. OKTOB-
RA 1944. KOMANDANTIMA 2. OKLOPNE ARMIIJE I ARMIIJ-
SKE GRUPE »SRBIJA« ZA REGULISANJE KOMANDNIH
ODNOSA¹**

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
la str. pov. br. 5523/44

H. Qu., 14. 10. 44.

10 primeraka
9. primerak

140/X

Direktiva od 14. 10. u 18,00 časova za dejstva:

- 1.) Nova podela komandovanja od 15. 10. u 12,00 časova:
  - a) Armijska grupa »Srbija«, u cilju komandovanja na istočnom frontu potčinjava se taktički 2. okl. armiji severno od linije razgraničenja shodno b) (disciplinsko-administrativna potčinjenost k-tu Jugoistoka kao do-
sad).
  - b) Linija razgraničenja između GrA »E« i 2. okl. armije:
hrvatsko-crnogorska granica — hrvatsko-srpska granica
do Bajine Bašte — Topola — Markovac — Žagubica
(sva mesta za oklopnu armiju)
- 2.) Zadatak
  - a) 2. okl. armija zaustavlja neprijateljsku ofanzivu najka-
snije na liniji Drina — Sava — Dunav — Tisa. Beograd

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 442—3.

držati dotle dokle to izgleda svrsishodno u okvirima opšte situacije. To će, u prvom redu, zavisiti od prikupljanja snaga koje su istočno od Beograda, a koje je u toku (borbena grupa 1. brd. div.).² Ako tim snagama više ne bude moguće probijanje ka Beogradu, ili ako mostovi na Savi moraju biti pre vremena razoreni,³ onda se one imaju probiti južno pored Beograda, preko kolubarskog odseka, na mostobran Šabac. Zato se šabački most ima održati za saobraćaj u svakom slučaju. U vezi toga veliki značaj ima i most kod Zvornika.

Ispitati da li se borbena grupa na Tisi može i mora oslabiti u korist odbrane Srema.

Kao oslonac odbrane Srema ubrzano izgraditi Nibelunšku liniju.⁴

Za napuštanje mostobrana Beograd potrebno je prethodno odobrenje k-ta Jugoistoka.

Evakuacija jadranske obale mora se forsirati svim sredstvima da bi delovi 118. lov. div. i 264. peš. div. bili na raspolaganju severno od Save što je pre moguće.⁵ Zadatak 2. okl. armije je dalje da u rejonu Sarajeva stvori bazu za snabdevanje Grupe armija »E«, i za kasnije pokrete njenih snaga.

- b) GrA »E« poostrava tempo pokreta sa juga na sever, uz bezobzirno naprezanje ljudstva i materijala do krajnosti, da bi sebi održala otvorenim puteve Veles — Skoplje — Mitrovica — Kraljevo — Užice — Višegrad i Mitrovica — Novi Pazar — Prijepolje — Višegrad protiv bugarskog i ruskog neprijatelja, koji vrši pritisak sa istoka na širokom frontu, kao i protiv Titovih bandi. Računati sa tim da će možda delovi Grupe armija »E« morati sebi da krče put preko Skadra — Nikšića — Trebinja ka Mostaru.⁶ Obalski put i komunikacije od njega ka Trebinju i Metkoviću imaju se u toku pokreta 2. oklopne armije trajno razoriti.

Bar. f. Vajks
General-feldmaršal

---

² Vidi dok. br. 168.

³ Vidi dok. br. 158.

⁴ Reč je o odbrambenim položajima koji su se protezali linijom Opatovac — Lovas — Tovarnik — Šid — Adaševci — Bosut (vidi dok. br. 154; AVII, NAV-T-315, r. 1300, s. 941—3: zapovest Štaba divizije »Bether« — »Böttcher«, od 23. oktobra 1944).

⁵ Vidi dok. br. 168.

⁶ Vidi dok. br. 155.

Dostavljeno:

2. OkA	1. prim.
Armijskoj grupi »Srbija«	2. prim.
O. Qu	3. prim.
Ic	4. prim.
Vazd. kdi Jugoistoka	5. prim.
Flivo	6. prim.
Nafü	7. „
Ila	8. „
KTB	9. „
Ia (koncept)	10. „

BR. 154

NAREĐENJE KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIJE OD 14. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU SREMA ZA EVAKUACIJU FOLKSDOJČERA, PRIVREDNIH DOBARA I CELOKUPNOG ŽETVENOG PRINOSA¹

STROGO POVERLJIVO

A. H. Qu., 14. 10. 44.

16 primeraka

13. primerak

Koncept

Komanda 2. oklopne armije

O. Qu. (IVa) Qu. 2, str. pov. br. 00110/44

Pred.: Mere rasterećenja i evakuacije na području k-ta Srema.
Veza: K-da 2. OkA, O. Qu (IVa) Qu. 2. str. pov. br. 00106/44 od 14. 10. 44.²

Komandantu Srema

Gore pomenutim naređenjem naređene su opsežne mere evakuacije i spasavanja u istočnom Sremu istočno od linije: ušće Drine — Erdevik — Ilok. Za rukovođenje i sprovođenje

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-313, r. 212, s. 7475625—6.

² To je naređenje K-de 2. OkA za rekviziciju stoke i prikupljanje žetve u Sremu i Bačkoj istočno od linije: ušće Drine — Erdevik — Ilok — Kula i za evakuaciju folksdojčera. Pored specijalnog komandnog mesta u Rumi, formirano je i sedam drugih pomoćnih organa (AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 1696—1700).

ovih mera formirano je specijalno komandno mesto u Rumi. Za ostalo tam. komandno područje zapadno od spomenute linije naređuje se sledeće:

- 1.) K-t Srema treba što je moguće većom brzinom da sprovede transportovanje folksdojčera iz rejonu južno od linije Vukovar — Vinkovci — Vrpolje (mesta uklj.) do Save (II evakuaciona zona nem. narodnosne grupe u Hrvatskoj), a shodno tački 5 gore pomenutog naređenja, jer je evakuacija folksdojčera žena, dece i nemoćnih iz ove zone naređena 13. 10. 44. Ukoliko bude naređena evakuacija iz rejonu severno od spomenute linije do Drave (III evakuaciona zona nem. narodnosne grupe), za ovaj rejon važi ista direktiva.
- 2.) K-t Srema treba da, po mogućstvu, istovremeno sa evakuacijom, odn. povlačenjem stanovništva, sakupi svu stoku i živinu, kao i sve konje, ukoliko stanovnici nisu iste povelili sobom, shod. tački 6 gore navedenog naređenja.
- 3.) Dalje, za evakuaciju treba sva voj. i privredna dobra, koja podležu evakuaciji, iz ostalog tam. komandnog područja tako pripremiti da bi se evakuacija mogla izvršiti u što kraćem roku. Treba početi sa evakuacijom nepotrebnih vojnih dobara I stepena hitnosti kao i poljoprivrednih mašina, koje su ostavili evakuisani stanovnici, u Rajh, na područje za prikupljanje koje je predviđeno za armiju. Odgovarajuće prijave za transportovanje treba hitno podneti K-di 2. OkA (O. Qu) Qu 2.—
- 4.) Pored ovih mera, treba celokupni žetveni prinos na komandnom području, shodno tački 9 gore spomenutog naređenja, prikupiti. U prilogu dostavlja se spisak sa naznačenom količinom stoke i žitarica, koja se još nalazi u pojedinim mestima.
- 5.) Sve voj. int.[ernirce] i rat. zarob.[ljenike] koji se nalaze na komandnom području, ukoliko privremeno nisu neophodni trupi za hitne vojne potrebe, treba odmah prebaciti u odeljak 161. prolaznog zarobljeničkog logora³ u Vinkovcima radi transportovanja u Rajh.
- 6.) Mere predviđene u tač. 1—5 treba primeniti i na deo II evakuacione zone nem. narodnosne grupe koja se nalazi na komandnom području IX vafen SS-brd. korpusa. Ukoliko se ukaže potreba za pomoć od strane IX vafen-SS-brd.

---

³ U originalu je upotrebljena skraćenica: Dulag (Durchgangslager — prolazni zarobljenički logor).

korpusa,⁴ treba to neposredno regulisati sa K-dom IX SS-brd. korpusa. Narediće se K-di IX SS-brd. korpusa da na svom komandnom području pruži potrebnu pomoć i da k-tu Srema neizostavno dostavi preglede o svim, na njegovom komandnom području, nalazećim dobrima koja podležu evakuaciji i prikupljanju. Odgovoran za celokupnu teritoriju ipak ostaje k-t Srema.—

- 7.) Za sprovođenje svih naređenih mera merodavne su odgovarajuće odredbe gore pomenutog naređenja. Rukovodilac tam. komandnog mesta za evakuaciju ima od sada nadležnosti shod. A II naređenja K-de 2. OkA., O. Qu/Qu 2, str. pov. br. 03207/44. od 12. 5. 44.⁵
- 8.) Naređeno dostavljanje izveštaja prema tački 15 gore navedenog naređenja važi i za napred navedene mere.
- 9.) Skreće se pažnja na obavezu čuvanja tajnosti shod. tački 16 gore navedenog naređenja.

Za Komandu Oklopne armije
komandant pozadine

...⁶

Prepis dostavljen:

K-di 69. AK	2. primerak
K-di IX SS-brd. k.	3. „
Div. »Bether» ⁷	4. „
Nem. op. gen. u Hrvatskoj	5. „
P. K. Osijek ⁸	6. „

⁴ Taj korpus (odnosno štab korpusa) formiran je u leto 1944. na području Hrvatske radi kontrole delatnosti novoformiranih SS-jedinica na Jugoistoku. Kasnije, u jesen 1944, prebačen je u Mađarsku, gde je bio odgovoran za odbranu Budimpešte 1944/1945. godine (vidi *Order of Battle of the German Army*, str. 335).

⁵ Redakcija ne raspolaze tim dokumentom.

⁶ Nečitak paraf.

⁷ Böttcher. Ta divizija je privremeno formirana, u Sremu, početkom oktobra 1944. godine. U njenom sastavu su se tada nalazile četiri borbene grupe: »Cimerman« (»Zimmermann«), »Lindenblat« (»Lindenblatt«), »Cirngebil« (»Zirngiebel«) i »Zalevski« (»Zalewski«) obrazovane od jedinica za uzbunu (alarm-jedinice), delova 118. lovačke i 264. pešadijske divizije i policijskih jedinica. Divizija je dejstvovala u Sremu i prestala je da postoji 2. novembra kada je njen odbrambeni odsek preuzela 118. lovačka divizija (vidi dok. br. 153, AVII, NAV-T-315, r. 1300, s. 941—3, 944—6, 961—3 i 966—8; zapovesti Štaba divizije od 23, 24, 26. i 27. oktobra 1944. godine; NAV-T-311, r. 191, s. 200—277: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka od 9. oktobra do 3. novembra 1944. godine).

⁸ Komanda mesta Osijek (Platzkommandantur Esseg).

Opun. R. F. SS za Hrv. ⁹	7. „	
Ia/Id	8. „	
Ic	9. „	
IVa	10. „	
Bv. T. O.	11. „	
Qu. 1	12. „	
Qu. 2 (konc.)	13. „	
rezerva	14. i 15. „	
O. Qu. KTB	16. „	14. prim 68. AK 4. 11. 44. ¹⁰

BR. 155

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 16. OKTOBRA 1944. KOMANDI 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA DRŽANJE OTVORENOM KOMUNIKACIJE SKADAR — PODGORICA — NIKŠIĆ RADI NJENOG ODLUČUJUĆEG ZNAČAJA ZA POVLAČENJE KORPUSA PREKO TREBINJA ZA MOSTAR¹

STROGO POVERLJIVO

KR

5 prim. Pril. 165
3. prim.

Telegram

K-di XXI brd. AK

Ovdašnje naređenje Ia, str. pov. br. 0263 od 13. 10. 44² ukida se za XXI brd. AK. Put Skadar — Podgorica — Nikšić treba držati otvorenim. K-da 21. brd. AK treba da ima na umu da će u toku daljih pokreta u cilju povlačenja put Podgorica — Nikšić — Trebinje — Mostar, kao put maršovanja, biti od odlučujućeg značaja za sve snage XXI brd. AK, a osim toga i za snage koje se povlače iz južne Grčke.³ Naročiti zna-

⁹ Beauftragter Reichsführer SS für Kroatien (Opunomoćenik rajhsfirera SS za Hrvatsku).

¹⁰ Dopisano rukom.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 183, s. 573. Telegram je na više mesta ispravljen; u gornjem delu originala (pri vrhu) dopisano je rukom nekoliko nečitkih pribeleški i parafa.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ Tu komunikaciju (Podgorica — Nikšić — Trebinje) Nemci nisu uspeli da održe otvorenom usled dejstava 2. korpusa NOVJ, pa su bili primorani da se probijaju pravcem Podgorica — Kolašin — Mojkovac — Višegrad (vidi dok. br. 175; tom IV, knj. 30, dok. br. 32).

čaj treba dati obezbeđenju ovog puta od obale z. od Skadra
i kod Kotora.—

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 10. 953.
od 16. 10. 44.
(Šmit-Rihberg⁴, gen. maj.)
00.35 17.10

Za tačnost:
Resegir⁵
gen. št. major

Ia	6
Komanda Grupe armija »E«	
Prim.: 17. okt. 1944	
Br. str. pov. 3929	
Prim.: Pril.	
Obrađivač	

Dost.: Ia, LdN, OB/KTB, Ic, O Qu.
⁷Načelnik Br. str. pov. 2265/44

---

⁴ Erih (Erich Schmidt-Richberg)

⁵ Resseguiet

⁶ Četvrtasti pečat primaoca.

⁷ Pečat

**NAREĐENJE KOMANDE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD
16. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ORGA-
NIZACIJU ODBRANE NA LINIJI DRINA — SAVA — DUNAV
— TISA I PRIHVAT JEDINICA KOJE SE BORE U REJONU
BEOGRADA¹**

STROGO POVERLJIVO

K-da Armijske grupe »Srbija« H. Qu., 16. 10. 1944.
Ia, str. pov. br. 1398/44 Pril. 101

15 primeraka
12. primerak

- 1.) *Armijaska gr. »Srbija«*, u taktičkom i snabdevačkom pogledu potčinjena K-di 2. OkA, a u službenom pogledu k-tu Jugoistoka, treba sa 15. 10. u 12.00 časova da komandu nad K-dom Korp. »Miler« preda Grupi armija »E« i istovremeno da preuzme komandu nad Div. »Bether« i Borbenom grupom »Kilvajn«.
- 2.) *Linije razgraničenja:*
  - a) desno sa Grupom armija »E«: Bajina Bašta — Topola — Žagubica (mesta za Armijsku gr. »Srbija«)
  - b) između komandanta odbrane Beograda i Div. »Bether«: Zemun (za Beograd) — Bazaj (za »Bether«) — Sava do Šapca — mostobran (za »Bether«) — ušće Drine (za »Bether«)
  - c) između Div. »Bether« i Borbene grupe »Kilvajn« kao do sada
  - d) između Armijske grupe »Srbija« i Grupe armija »Jug«: Petrov kanal — Melenci (14 sz. Bečkerek).
- 3.) Armijaska grupa »Srbija« zaustaviće nepr. ofanzivu najkasnije na liniji Drina — Sava — Dunav — Tisa. Uz to, pre svega, od odlučujućeg značaja je da se jedinice koje se nalaze i. od Save prikupljeno i planski prebace u rejon Srema. Preduslov za to je neizostavno posjedovanje Savskog mosta u Beogradu.²
- 4.) *Korpusna grupa »f. Štetner«*, posle uspostavljanja veze, nastavlja borbu u zajednici sa svim jedinicama angažovanim i. od Save i u Zemunu. Potrebno je:

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1238—9.

² Vidi dok. br. 158.

- a) smesta uspostaviti vezu sa »Tvrđavom Beograd« i držati je, zatim
  - b) opštim napadom od ji. naročito razbiti neprijatelja koji se nalazi na putu Rakovica — Beograd i z. od puta i koji nadire prema s.
  - c) odbranu mostobrana Savskog mosta u Beogradu tako učvrstiti da se obezbedi planska evakuacija svih neborbenih jedinica i materijala
  - d) što pre premestiti ojač. Jurišni bat. »fon Rudno« u rejon Stara Pazova, kao i 92 (mot.) gren. brig. u rejon Rume na raspolaganje Armijskoj gr. »Srbija«.
- 5.) *Komandant odbrane Beograda.* Drži mostobran za prihvata Korpusne grupe »f. Štetner«. Savski most treba jako osigurati od napada iz vazduha i protiv iznenadnog prepada od s. i j. kao i iz samog Beograda.
- 6.) *Div. »Bether«:* Osigurava liniju Sava — Mitrovica³ — Beograd (isklj.) Drži otvorenim mostove kod Mitrovice i Šapca, brani Dunav, vrši izviđanje i vodi borbu protiv bandi. U tu svrhu biće joj potčinjeni Štab pukovnika Dizenera (Surčin), sa komandantom odbrane Šapca i 555. inž. most.[ovnim] bat. Borbena grupa SDK za borbu protiv bandi. Evakuisane komore iz Beograda treba prikupiti za osiguranje linije Sava i za dalja odbrambena dejstva.
- 7.) *Borbena grupa »Kilvajn«.* Osiguravanje odseka Tise i linije Petrov kanal do Vrbasa protiv iznenadnog nepr. napada u rejon Novi Sad. Osiguranje i izviđanje na severnom krilu u dodiru sa levim susedom.
- Mađari: Borbeno sposobne jedinice treba potčiniti. Dezorganizovane jedinice treba razoružati. Naoružanje i sredstva za snabdevanje ovih jedinica treba skloniti na sigurno mesto.
- 8.) *Treba izvestiti:*
- Preko Div. »Bether«, Borbenu grupu »Kilvajn« do 18. 10. 44. po kuriru sa kartom 1 : 200.000 (ukoliko to još nije učinjeno).
- Raspored jedinica, grupisanje (uklj. snage za osiguranje), brojna stanja, potrebne udarne rezerve i za ove pripremljene rejone dejstva.
- 9.) *Komandno mesto Armijske grupe »Srbija«:* Ruma. Pok [retno] ist[aknuto] kom. mesto od 18. 10. 44. po pod.[ne] okolina Zemuna.

Felber

---

³ Sremska Mitrovica

Dostavljeno prema konceptu

Načelnik inženjerije		4
Vojnoupravni komandant Jugoistoka		
Primljeno: 18. X. 1944.	...	5
Prilozi:		
Odelj.	str. pov. 1/44	

BR. 157

NAREĐENJE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD 17. OKTOBRA 1944. ZA PROBOJ 1. BRDSKE DIVIZIJE PREMA BEOGRADU¹

Prepis

Radiogram

Centar veze Br.
H B F X T 172

POVERLJIVO

Primljeno
17. 10. 2400 Veza

Odaslato Upućeno

Dan 17.10

Vreme 23.40

Vrlo vrlo hitno

1. brdskoj diviziji

a obavest o tome: komandantu
odbrane Beograda

- 1.) Namera—proboj 18. 10 — 5.00 časova na Topčider odobrena.² Snage držati, bezuslovno, usko prikupljeno. Topčiderski visovi treba da budu zauzeti uveče 18. 10.
- 2.) U cilju rasterećenja Grupe »Štetner«³ 18. 10. — 7.00 napadaju:

⁴ Četvrtasti pečat.

⁵ Nečitak paraf.

¹ Snimak overene depeše (pisane na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 257, s. 146.

² Taj proboj 1. brdske divizije nije uspeo. Opširnije o tome vidi dok. br. 168; Milovan Dželebdžić, *Borbe u Sremu 1944/1945. godine*, Vojnoistomjski glasnik br. 2, Beograd, 1975, str. 17—19.

³ Blžiše o toj grupi vidi dok. br. 168 i Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 17—19.

- a) puk »Cimerman« od Čukarice i južno na visove 1.5 km severno od Dedinja.
- b) Ojačana Jurišna brigada »Rudno« sa Divizionom jurišnih topova sa juga drumskog mosta na isto mesto.
- 3.) Vazduhoplovna podrška 6.30 — 7.15 časova napadu grupa »Cimerman« i »Rudno«.
  2. vazduhoplovna podrška u 10.00 čas, predviđena za 1. brdsku diviziju, posle tog vremena zatražiti ciljeve od Armijske grupe »Srbija« do 18. 10. u 8.00 časova.
- 4.) Samo jako koncentrisani bezobzirni napad 18. 10. garantuje dalji opstanak združene jedinice Korpusne grupe »Štetner«.

Armijska grupa »Srbija«
 Ia pov. br. 7611/44
 potpis. Felber, general pešadije

Za ispravnost prepisa:

...⁴
 poručnik

BR. 158

OBAVEŠTENJE NAČELNIKA INŽINJERIJE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« OD 19. OKTOBRA 1944. NAČELNIKU INŽINJERIJE KOMANDANTA ODBRANE BEOGRADA O PRIPREMAMA DESANTNIH SREDSTAVA ZA PREBACIVANJE TRUPA I MATERIJALA U SLUČAJU ONESPOSOBLJAVANJA SAVSKOG MOSTA¹

O. U., 19. oktobra 1944.

Načelnik inžinjerije
 pri K-di Armijske grupe »Srbija«

Sadržaj: Prelaženje preko reke.

Komandantu odbrane Beograda / Načelniku inžinjerije.

U slučaju da za vreme prelaženja preko reke, usled neprijateljevog dejstva, mora da otpadne most »Princ Eugen«,²

⁴ Nečitak potpis.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1224.

² Pošto je bilo naređeno da se pripremi rušenje mosta »Princ Eugen« (stari most kod železničke stanice), to je K-da Armijske grupe »Srbija«, 17. oktobra 1944, naredila da se do 19. oktobra, u zoru, izgradi jedan pešački jurišni most, dužine 300 metara, severno od mosta »Princ Eugen« (ovaj izveštaj je u vezi toga naređenja). Što se, pak,

mostovske jedinice su pripremile sledeća sredstva za prelaz preko reke i postavile ih na skelska mesta prelaza koja su označena na priloženoj skici:³

- 5 brzih čamaca,
- 2 inženjerska desantna čamca,
- 4 B-skele od 8 tona.

U prilogu se nalaze tri skice koje treba predati komandantu odbrane Beograda.

Inženjerski desantni čamci i brzi čamci upotrebiće se za prevoz i u slučaju ako je prelaženje preko mosta osigurano, kao dopunska prevozna sredstva.

Midza⁴
Major

Priloga: — 3⁵ —

---

tiče mosta »Princ Eugen«, Nemci nisu uspeali da ga poruše, i pored svih pokušaja. U izveštaju načelnika inženjerije od 29. oktobra 1944. se iznosi da most nisu uspeali da poruše zbog toga što obezbeđenje grupe za rušenje nije bilo efikasno, što je neprijateljska artiljerijska vatra bila veoma snažna, što je detonatorski štapim bio neupotrebljiv, te nije moglo da dođe do paljenja, što je prodor partizana bio veoma brz. Naknadni pokušaj da se most poruši pomoću kamiona natovarenog avio-bombama, uz podršku jurišnih topova, takođe nije uspeo, jer su kamion pogodile granate, pa je došlo do prevremene eksplozije. Opširnije o tome vidi dok. br. 168 i AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1235: naređenje K-de Armijske grupe »Srbija« od 17. oktobra 1944. za izgradnju pontonskog mosta preko Save, s. 1210: izveštaj načelnika inženjerije Armijske grupe »Srbija« od 18. oktobra o pripremanju za rušenje mosta »Princ Eugen« i s. 1188 i 1208—9: izveštaj načelnika inženjerije Armijske grupe »Srbija« od 29. oktobra 1944. o razlozima za neuspeh rušenja mosta »Princ Eugen«.

³ Skica je prilog br. 3, na s. 1227. Redakcija je ne objavljuje.

⁴ Miedza. Naređenjem vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 27. septembra 1944, major Midza postavljen je za komandanta grupe inženjerskih bataljona (522. i 555. inženjerskog pontonirskog bataljona i jednog voda iz 771. inženjerskog bataljona). O tome vidi AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1322.

⁵ Ta tri priloga (prilog br. 1, 2 i 3) su skice i podaci o sredstvima namenjenim za obezbeđenje prelaza preko r. Save u slučaju rušenja mosta, ali ih Redakcija ne objavljuje. Bliže o njima vidi AVII, NAV-T-501, r. 256, s. 1225—7.

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 20. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA PREBAČIVANJE SRPSKOG DOBROVOLJAČKOG KORPUSA U ISTRU¹

STROGO POVERLJIVO

KR hitno

Poslato: 20. 10

Priljeno: 21. 10 0250

K-tu Jugoistoka

Ia	2

Ic
Id
R 23/X

Akt D1 Br. ³
----

*GLTD*⁴: K-tu Jugoistoka — K-tu Jugozapada, Obav[estiti] rajhsfirera SS, Operativni štab — Obavestiti komandanta Operativne zone »Jadransko primorje«, na ruke namesnika Rajha Rajnera.⁵ — Obavestiti Min. za spoljne poslove, na ruke poslanika Ritera.⁶—

Veza: K-t Jugoistoka Ia/Id, str. pov. 6172/44 od 14. 10. 44.⁷ 1.) Srpski dobrovoljački korpus dobro se borio u borbama sa Titovim bandama u Srbiji i oštro je antiboljševički nastrojen. Nakon povlačenja fronta na jugoistoku, zaslužni dobrovoljački korpus ne sme da bude prepušten svojoj sudbini, već mora da bude angažovan na drugom mestu za naše potrebe.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 285, s. 657.

² Tekst u ovome pečatu je nečitak.

³ Četvrtasti pečat.

⁴ Geltend (važi za)

⁵ Frederik (Frederick Reiner). Bio je na dužnosti državnog namesnika i gaulajtera za Korušku, šefa civilne uprave okupirane Goronjske i vrhovnog komesara u Operativnoj zoni »Jadransko primorje«. Devetnaestog jula 1947. osuđen je na smrt vešanjem od strane Vojnog suda u Ljubljani na procesu protiv još 14 ratnih zločinaca (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 11. i 20. jula 1947).

⁶ Karl

⁷ To je predlog k-ta Jugoistoka od 14. oktobra 1944. za dalju upotrebu ostataka Srpskog dobrovoljačkog korpusa (4 puka sa oko 4.000 ljudi) u vezi situacije u Srbiji (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 444—5).

2.) Firer je stoga naredio da se Srpski dobrovoljački korpus (oko 4.000 ljudi) ima najbrže dodeliti k-tu Jugozapada za borbu protiv banditskih snaga i za osiguranje granica Hrvatske u rejonu Istre. Zbog navedenih teških borbi, njegovo naoružanje i oprema su teško stradali. Poželjno je stoga njihovo hitno obnavljanje iz trofeja ili iz pozadinskih rezervi k-ta Jugozapada.

3.) K-t Jugoistoka dostaviće vremenski plan prebaziranja a k-t Jugozapada izveštaj o angažovanju i potčinjavanju kao i nameravanim merama za obnavljanje.

I, A. potp.: J o d l⁸ — OKW /WFSt/ Op. (H) Jugoistok, str. pov. br. 0012539/44.

BR. 160

OBAVEŠTENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »F« OD 20. OKTOBRA 1944. GRUPI ARMIIJA »E« O SITUACIJI POSLE NAPUŠTANJA BEOGRADA¹

Hitna depeša   Operativno odeljenje
Komanda Grupe armija »E«
20. oktobar 1944.
str. pov. br. 11076

Komandi Grupe armija »E«

Noću 19/20. 10. napušten je beogradski mostobran, sem nekih 800 ljudi,² koji treba da se prebace naredne noći, kako bi se spasli ostaci onih jedinica, koji su nedeljama usporavali napad 2 ruska korpusa i 1 mehanizovane brigade. Treba računati sa nastavljanjem neprijateljske ofanzive od Beograda prema zapadu, u sadejstvu sa ruskim snagama koje napreduju severno preko Tise. Komanda 2. oklopne armije, nasuprot tome, za odbranu linije Drina — Sava — Dunav — Tisa, odnosno kasnije Nibelunške linije³ raspolaže nedovoljnim snagama, koje su ili jako iscrpljene udarima ili su drugoklasne. Mogućnosti brzog oporavka su ograničene. Prebacivanje

⁸ Alfred

¹ Snimak originala depeše (pisane na teleprinteru) u AVII, NAV.-T-314, r. 158, s. 1143—4.

² Reč je o Borbenoj grupi »Cimerman« (vidi dok. br. 168).

³ Potpunije o toj nemačkoj utvrđenoj liniji u Sremu i njenom protezanju kao i o drugih šest neprijateljevih odbrambenih položaja vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., Vojnoistorijski glasnik br. 2, Beograd, 1975.

snaga oklopne armije sa jadranske obale prema severoistoku otežano saobraćajnim prilikama, a u najnovije vreme i jakim napadima bandi, prvenstveno lokalnim.

Moli se Komanda Grupe armija »E«, da njen sopstveni zaštitni front, koga sada formira u južnoj Srbiji, ima odmah dovoljne snage na slučaj potrebe.

Dalje avio-transportovanje snaga oslobođenih iz rejonu Soluna da se sprovede na sektoru Komande 2. oklopne armije.

Komandant Jugoistoka (K-da Grupe
armija »F«)

Ia str. pov. br. 5653/44

Načelnik štaba

...⁴

Vinter

general-p.pukovnik

BR. 161

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 23. OKTOBRA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE O FIREROVOM ZAHTEVU ZA DRŽANJE MOSTARA KAO KLJUČNOG POLOŽAJA ZA NOVOFORMIRANU GLAVNU BORBENU LINIJU 2. OKLOPNE ARMIIJE¹

KR

Telegram

2. okl. armiji

Na znanje:
OKW/WFSt

Pismeno dostavljeno:
1.) Ia (FS)
2.) KTB

Firer je ponovo ukazao na odlučujući značaj držanja Mostara, koji ima karakter ključnog položaja za novoformiranu glav.[nu] brd.[sku] borbenu liniju 2. okl. armije. Ovom zahtevu treba udovoljiti angažovanjem raspoloživih snaga na

⁴ Redakcija je s tri tačke označila nečitljiv deo teksta dopisan rukom na originalu depeše.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 655.

težištima, naročito art., kao i pojačanom izgradnjom položaja i zaprečavanja.

K-t. Jugoistoka (K-da GrA »F«)

Ia, str. pov. br. 5702/44

od 23. 10. 44. 13.06 časova

Nač. št., I. A. Zelmajer, gen. št. pukovnik

Za tačnost:

Zelmajer

gen. št[abni] pukovnik

BR. 162

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 24. OKTOBRA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIIJE ZA PREFORMIRANJE 21. SS-BRDSKE DIVIZIJE »SKENDERBEG« U PUKOVSKU GRUPU »SKENDERBEG«¹

STROGO POVERLJIVO

Pril. 241

SSD

4 prim.

4. prim.

Ia	
Komanda Grupe armija »E«	
Prim.: 24. okt. 1944	
Ia/KTB Br. str. pov. 3999	
Prim. Pril.:	
Obradivač	T10/24

²

Telegram

K-di XXI brd. AK

SS-div. »Skenderbeg«

Prihvatnom štabu Hese-Vortman³

kao dopis:

O Qu.

IIa/b.

KTB

Pred.: Preformiranje SS-div. »Skenderbeg«.

SS div. »Skenderbeg« treba, razoružanjem svih nenačakih vojnika⁴, preformirati i kao Pukovsku grupu »Skenderbeg« ponovo oformiti.⁵

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII-NAV-T-311, r. 186, s. 915—6.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Hesse-Wortmann

⁴ Misli se na vojnike koji nisu nemačke nacionalnosti.

⁵ Dvadeset prva SS-divizija »Skenderbeg«, posle teških gubitaka u operaciji »Draufgenger«, i masovnog dezertiranja, prestala je prak-

Ovu meru treba tako sprovesti i propagandistički pripremiti da ne bi došlo do političke reperkusije.

U pojedinostima:

- 1.) *Nova formacija:* Štab puka sa Štabnom č.[etom]
3 lov. bat. sa štabom, 3 lov. č, 1 t[eška]
č
Puk. jedinice:
Štabna lov. č
1 č peš. oruđa
1 meš. teš. č
1 č veze
1 san. č sa pridatim bol. auto-vodom.
Kao primer za ugled važi formacija peš. jedinica 44. peš. div.⁶
- 2.) Nem. osoblje ostaje kao kadrovski sastav shod. tač. 1.) za jedinice koje treba formirati.
- 3.) Puk. grupa »Skenderbeg« biće popunjena vojnicima mornarice.
- 4.) Prihvatni štab Hese-Wortman dobiće naređenje da u Uroševcu prihvati slobodne jedinice mornarice koje još nisu oformljene za borbu i marš i da iste preda Puk. grupi »Skenderbeg« za popunu.
SS-div. »Skenderbeg« će zbog toga prekomandovati u Prihvatni štab H. V. jednog ofic. za vezu.
Popunu bat. treba tako ravnomerno sprovesti da jedinice mogu u svako doba da budu angažovane.
- 5.) Prilikom raspoređivanja treba, po mogućstvu, uzeti u obzir borbenu obuku vojnika mornarice.

---

tično da postoji. Divizija je, prema ovome naređenju, 2. novembra 1944, na prostoriји Peć — Đakovica — Prizren, preformirana u jednu brojno slabiju jedinicu, koju su sačinjavali oko 3000 ljudi (preostali vojnici i komandni kadar divizije nemačke nacionalnosti) i oko 4000 nemačkih mornara, pridošlih iz Grčke preko Uroševca. Za komandanta je postavljen nemački opunomoćeni general Albanije, SS-gruppenfirer i general-lajtnant policije Jozef Fictum (Josef Fitzthum — poginuo početkom 1945. pri jednom avio-napadu). Grupa je tada imala tri lovačka bataljona, izviđački bataljon i artiljerijski divizion. Opširnije o tome i daljnim dejstvima ove grupe vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 90; AVII, NAV-T-354, r. 160, s. 5939 — 50; izveštaj komandanta divizije od 2. oktobra 1944; fon Zigler, n. d., str. 118.

⁶ To je nemačka divizija koja se u oktobru 1943. borila u Sloveniji, potom je prebačena u Italiju, da bi zatim, novembra i decembra 1944, bila angažovana kod Batine i Mohača, u Mađarskoj. Nosila je počasni naziv: Rajhsgrenadiriska divizija »Hoh- und Dojčmajster« — Reichsgrenadierdivision »Hoch- und Deutschmeister« (*Order of Battle of the German Army*, str. 153; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 1—555; ratni dnevnik k-ta Jugostoka).

- 6.) Kao mesta gde će se formirati jedinice određuje se: za Štab puka i puk. jedinice — Prizren, za jedan bat. — Đakovica, za jedan bat. — Peć, za jedan bat. — Priština.
- 7.) Puk. grupa »Skenderbeg« ostaje potčinjena K-di XXI AK. Ona je, prema svojim mogućnostima, odgovorna za popunjavanje oružjem, opremom i mot. vozil. O naročitim poteškoćama treba najhitnije izvestiti K-du GrA »E« Id/O. Qu.
Prilikom pokreta treba odustajati od mot. vozila i u velikoj meri preći na konje i zaprežna vozila (marš na brdskom zemljištu).
- 8.) Planirano preformiranje u pojedinostima treba do 29. 10. 44. javiti K-di GrA »E«/Id.

K-da GrA »E« Ia/Id, str. pov. 11. 159.
od 24. 10. 1944.

Resegir⁷, gen. štabni major
25. 10. 1.30 čas

Za tačnost
Langenfas⁸
gen. štabni major

---

⁷ Resseguier

⁸ Langenfass

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 25. OKTOBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O SITUACIJI I
DEJSTVIMA POTČINJENIH JEDINICA¹

STROGO POVERLJIVO

KR

Telegram

Pismeno dostavljeno:

- 1.) Ia (FS)
- 2.) Ic
- 3.) KTB

OKW/WFSt/Op (H)
—Jugoistok—

uz obavest:
OKH Genst. d. H. Op. grupa
K-di Morn. gr. Jug.²
K-di vazd. Jugoistoka

Ocena situacije i namere u domenu K-ta Jugoistoka od 25. 10.,
12 časova

Pošto je uspelo stabilizovati situaciju u Beogradskom rejonu i prihvatiti kod Šapca znatne delove Korpusne grupe »fon Štetner«³, koja se od donje Morave probija prema zapadu, tačka pritiska u domenu komandanta Jugoistoka leži nedvosmisleno na severoistočnom krilu i boku Grupe armija »E« u rejonu Kraljeva i severozapadno odande.

1.) GrA »E«

- a) Pri XXII brd. A. K. i Grupi »Šolc«⁴ uspelo je zaustaviti napredovanje 4, 1. i 2. bugarske armije. Dok je pri XXII brd. AK situacija učvršćena a brza podrška zaokretanjem snaga marševskog pokreta jug — sever moguća u svako doba, Grupa »Šolc« na sektoru Uroševac — Raška treba dalju podršku

---

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 674—6.

² Komandi Mornaričke grupe »Jug« (Mar. Gruko Süd — Marine Gruppenkommando »Süd«).

³ Bliže o dejstvima Korpusne grupe »fon Štetner« vidi dok. br. 168.

⁴ Nazvana je po imenu general-majora Eriha Šolca (Erich Scholz), komandanta artiljerije Grupe armija »E«.

protiv stalnih protivničkih pokušaja proboja i opkoljavanja kroz planine.

Pri *Korpusu »Miler«* sad je otpočeo napad sa više strana jakih snaga rus. 57. armije na mostobran Kraljevo.⁵ Osim toga, angažovanje i pokreti nepr. snaga protiv severozapadnog boka korpusa s ciljem da se na potezu drumu Čačak — Višegrad ispreče pred kasnijim pokretima povlačenja.

Pokreti povlačenja sa područja Grčke do sada se planski odvijaju, uz stalno, iako podnošljivo, ometanje od strane bandi i nepr. vazduhoplovstva. Snage Specijalnog štaba »Sojerlen«⁶ pošle u cilju otvaranja drumu Novi Pazar — Prijepolje — Višegrad.

b) *Namere:*

Pored potpore Grupi »Šolc«, dovođenje, po mogućstvu, jakih snaga komandi Korpusa »Miler«, da bi se time omogućilo držanje mostobrana Kraljevo i pokrivanje severozapadnog boka u rejonu severno od Čačak — Užice. Za to su predviđeni 104. lov. div. (žel. transportom), čiji su prvi delovi stigli u Gradsko, kao i tvrđavski peš. bataljoni koji postaju slobodni čim drum Novi Pazar — Višegrad bude otvoren, da bi se i tim putem dovele snage (41. tvrđ. div.)⁷ i da se nastupanjem iz rejona Višegrad otvori za Korpus »Miler« drum istok — zapad kod Užica. Krajnji je cilj da se Korpus »Miler« učini toliko jakim da može da si, kako nastupanjem na Zvornik, izbori naslon na 2. oklopnu armiju, tako

---

⁵ Reč je o napadu 17. NOU divizije i delova 68. streljačkog korpusa sovjetske 57. armije. Međutim, Kraljevo je oslobođeno tek 28. novembra 1944. dejstvima 2. proleterske i 25. NOU divizije i 68. streljačkog korpusa (vidi dok. br. 164; tom I, knj. 14, dok. br. 134; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 264).

⁶ Scheuerlen. Nazvan je po imenu komandanta grupe, generala avijacije Hajna (Hein) Sojerlena, vojnoupravnog komandanta Grčke, i kasnije (u oktobru) komandanta nemačkog Vermahta u Makedoniji (vidi dok. br. 127). Njegova grupa je kasnije, pri otvaranju komunikacije Višegrad — Sarajevo, rasformirana 4. decembra u Sarajevu, i tada je u svome sastavu imala: jedan policijski puk od 3 bataljona, 639. puk za osiguranje »Eberlajn« (dva nemačka bataljona i jedan bataljon Severokavkazana), Vazduhoplovni puk »Bemer«—»Böhmer« (tri bataljona), četiri bataljona belogardejaca (delovi 3, 4. i 5. puka RZK) i dve pa baterije (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 35).

⁷ Bliže o pokretu te divizije, njenom prebacivanju preko Drine kod Višegrada i upućivanju na sremski front pravcem Višegrad — Sarajevo — Dobož — Slavonski Brod, vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 104.

i obezbedi odbranu na Drini u rejonu Višegrada. U tom smislu je predviđeno i GrA »E« ponovo naređeno da blagovremeno pokrije rejon severno od Užica i da zadobije područje Valjeva. U pogledu pokreta povlačenja, GrA »E« je izvestila: »Za čitavo vreme pokreta povlačenja sada, kao i ranije, od svih potčinjenih jedinica zahteva se krajnje ubrzanje. Skraćenje do sada izveštenih vremena biće verovatno moguće. U tu svrhu, međutim, bezobzirno uništenje svih teško pokretnih vozila i sve opreme koja nije potrebna za borbu za vreme pokreta povlačenja. U tom pravcu je potrebna oštra intervencija k-de.

U cilju ubrzanja pokreta povlačenja namerava se, pri daljem toku pokreta XXII brd. AK⁸, povlačenje snaga koje vrše preprečavanje u jezerskim tesnacima preko Struge, Elbasana, Tirane, a jedinica u rejonu Skoplja predvidljivo preko Uroševca, Prizrena, Skadra, kao i u potezu drumu Uroševac, Peć, Andrijevića, Berane [Ivangrad], Pljevlja, odn. Uroševac, Mitrovica, Novi Pazar, Višegrad.

c) *Organizacija komandovanja:*

Komanda LXXXXI AK⁹, nakon što u rejonu Grčke bude slobodna, treba da preuzme sektor »Šolc«.

2.) 2. *okl. armija:*

Pokret povlačenja *Armijske gr[upe]* »Srbija« teče po planu, a da neprijatelj do sada suštinski ne nadire za njom. Između Save i Dunava pokret se vrši po mogućstvu polako, da bi se dobilo vremena za izgradnju položaja između obe reke u kraju s obe strane Šida. Izgradnja odbrambenog fronta na Drini od strane 1. brd. divizije verovatno će uspeti pre no što delovi protivnika dopru do reke.¹⁰

⁸ Bliže o povlačenju 22. BAK-a vidi AVII, Ndf, reg. br. 12—1, k. 2: pregled k-ta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku«.

⁹ Bliže o pravcima povlačenja 91. armijskog korpusa iz Grčke vidi AVII, Ndf, reg. br. 12—1, k. 2: pregled k-ta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku«; AVII, NAV-T-314, r. 1630, s. 761—4: izveštaj K-de 91. AK od 1. januara 1945. K-di Grupe armija »E« o aktivnosti korpusa od Grčke do r. Drine.

¹⁰ Ostaci Prve brdske divizije, posle proboja iz obruča u rejonu Beograda, prikupili su se kod Šapca a potom, 23. oktobra, prešli u istočnu Bosnu, gde je divizija imala zadatak da obezbeđuje levu obalu reke Drine od Zvornika do njenog ušća i tako omogući izvlačenje jedinica Grupe armija »E« koje su se povlačile dolinom Drine (vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 82 i 86).

Severno od Dunava, između Tise i Dunava, nastupanje protivnika se usporava pokretnim snagama. Neko naknadno dolaženje jakih nepr. snaga iz rejonu s obe strane Beograda prema zapadu za sada se ne može razaznati. Tome odgovara i odvlačenje snaga iz okoline Beograda istočno od Tise prema severu (X. AK? 4. gard. meh. korpus). Armija ima zadatak da i sa svoje strane iz okoline Loznice izvrši potisak unapred na Valjevo. *Pri V SS-brd. AK* situacija kod Metkovića još nije potpuno raščišćena, no protivniku je, napadom koji je usledio energično koncentrisanim snagama, zadatak znatan udarac. Armija kojoj je ponovo ukazano na značaj rejonu Mostara,¹¹ držaće ga južno od grada nemačkim snagama.

Otvaranje drumu Sarajevo — Rogatica — Višegrad je uspelo. Armiji je data direktiva da pođe u susret Gr. arm. »E« po mogućstvu u pravcu Užica. *Inače* pokret povlačenja s jadranske obale teče planski u javljenom okviru.

- 3.) Gospodinu komandantu je podnet izveštaj, njegova saglasnost postoji.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«
Ia str. pov. br. 5739/44
od 25. 10. 44, 12.00 časova
Načelnik štaba f. Gildenfelt¹²
gen.-major

Za tačnost:

Zelmajer¹³

gen. štab. pukovnik

---

¹¹ Vidi dok. br. 161.

¹² Hajnc (Heinz Gyldenfeldt). Na dužnost načelnika štaba k-ta Jugoistoka došao je 15. oktobra 1944. smenivši dotadašnjeg načelnika štaba Augusta Vintera (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 499).

¹³ Jozef

IZVEŠTAJ KOMANDANTA GRUPE ARMIIJA »E« OD 26. OKTOBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O SITUACIJI NA KOMUNIKACIJI KRALJEVO — ČAČAK — UŽICE I POKRETIMA 91. ARMIJSKOG KORPUSA PREKO MAKE-DONSKO-GRČKE GRANICE¹

KR

Telegram br. 153

Predato: 26. 10. 2105

Primljeno: 27. 10. 1020

K-tu Jugoistoka

Ia	2
K-t Jugoistoka /K-da GrA »F«	01
Prim.: 27. okt. 1944	
Ia pov. 9767	
Prim. Pril.	
Obrađivač Ia	

3

K-t Jugoistoka /K-da GrA »F«
 Odelj. K-t/Načelnik
 Prim.: 27. okt. 1944
 Br. 2404/44/str. pov.
 Prilozi

Veza: K-t Jugoistoka/Ia, str. pov. br. 5737⁴ od 25. 10. 44⁵

I deo:

1.) Da bismo predupredili boljšev[ičke] snage koje traže da izvrše obuhvat sa severa, čiji puni značaj smo odmah u početku spoznali, već 20. 10. angažovali smo raspoložive snage kod Kraljeva radi zatvaranja komunikacija koje izvode prema liniji Čačak — Užice.³

Međutim, prednji od[red] je već pri dostizanju linije Čačak — G. Milanovac naišao na nadmoćnog neprijatelja (93. div. i delovi 4. gard. meh. korpusa). U sadašnjem momentu se do vode pojačanja i on vrši napad radi sigurnog držanja rejona

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII-NAV-T-311, r. 187, s. 212—3. Na margini telegrama nalazi se par nečitkih zabeleški.

² i ³ Cetvrtasti pečati primaoca.

⁴ Broj 5137 u dokumentu precrtan i preko njega napisan rukom broj 5737.

⁵ To je naređenje k-ta Jugoistoka od 25. oktobra 1944. K-di Grupe armija »E« za zarušavanje najvažnijih objekata na brdsko-planinskom zemljištu, a naročito ceste Užice — Valjevo, zbog ugrožavanja boka Grupe armija »E« na pravcu povlačenja: Skoplje — Višegrad (AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 857—8).

⁶ Vidi dok. br. 163.

Čačka. U isto vreme preduzeto je nasilno izviđanje jakim snagama od Čačka južnim putem prema Požegi⁷, pošto je severni put jako porušen.

Sto se tiče naših namera za dodelu novih snaga K-di Kor. »Miler«, vidi naš akt Ia, str. pov. br. 11112/44 od 22. 10. 44.⁸ i dnevni izveštaj.⁹ Komanda, pak, mora već sada da ukaže na to da čak i ako se pokreti budu odvijali bez ikakvih smetnji, K-da Kor[pusa] »Miler«, i pored svih dodeljenih pojačanja, neće biti u stanju da izvede inače poželjnu napadnu operaciju do rejonu Valjevo, jer bi sama činjenica da je sve dotle dok se taj napad ne ispolji K-da Kor[pusa] u pogledu snabdevanja upućena na samu sebe, mogla da isključi jednu takvu operaciju.

Zaštita severnog boka će se zbog toga po svoj prilici morati ograničiti na zatvaranje planinskih puteva u zahvatu opšte linije G. Milanovac — Ražana i na isturanje snaga u zahvatu drinskog puta prema Zvorniku.

2.) Poslednji delovi LXXXXI AK, delovi koji maršuju u 3 marševske kolone, preći će grčko-makedonsku granicu oko 2. 11. severno od Florine, kod Đevđelije i kod Dojrana, a sa glavninom ovaj korpus će stići u rejon Skoplja 7. 11.¹⁰

Tako su ove trupe, koje su velikim delom maršovale čak od Peloponeza (prosečno 35 km dnevno, ne računajući zadatke osiguranja i dane odmora), dale od sebe najveće marševske napore. Nemoguće je od njih tražiti da još povećavaju ove napore, već sada u velikoj meri ima pojava ispadanja konja iz stroja zbog iscrpljenosti, a time je došla u pitanje pokretljivost ovih trupa i njihova borbena gotovost.

3.) Od sada će pristizati iscrpniji izveštaji o stanju marševskih pokreta, pošto su već prevaljena velika odstojanja koja su pravila teškoće u pogledu veza.

Načelnik štaba K-de GrA »E«, str. pov. br. 2333/44 od 26. 10. 44. Potp. Ler general-pukovnik

---

⁷ Užička Požega

⁸ To je izveštaj K-de Grupe armija »E« od 22. oktobra 1944. o situaciji i borbama kod Kraljeva, povlačenju iz Grčke i naporima da se otvori komunikacija do Višegrada (AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 964—70).

⁹ Bliže o tome izveštaju Grupe armija »E« vidi AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 948—51.

¹⁰ Bliže o pokretu 91. armijskog korpusa vidi AVII, Ndf, reg. br. 12—1, k. 2: pregled k-ta Jugoistoka »Veliki pokreti povlačenja ka Jugoistoku«; NAV-T-314, r. 1630, s. 761—4; Karl Hnilicka, *Das Ende auf dem Balkan 1944/45*, Musterschmidt, Göttingen, 1970, str. 86—100 (dalje: Karl Hnilicka, n. d.).

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 27. OKTOBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O OZNAKAMA (ŠIFRAMA) GLAVNIH MARŠEVSKIH PUTEVA ZA POVLAČENJE GRUPE ARMIJA »E«¹

KR

Telegram

Pismo dostavljeno:

STROGO POVERLJIVO

Ia (FS)

Ia/F

Gen. d. Pi

KTB

- 1.) OKW /Wfst./Op. (H) Jugoistok
- 2.) GrA »E«
- 3.) K-di 2. OkA

Glavni marševski putevi GrA »E« od 1. 11. imaće sledeće oznake:

- a) plavi put: Bitolj — Struga — Elbasan — Tirana — Skadar — Podgorica — Trebinje — Stolac — Mostar.
- b) ljubičasti put: Štimlje (sz. Uroševac) — Prizren — Kuks — Skadar.
- c) crveni put: Prizren — Peć — Andrijevića — Berane — Pljevlja — Uvac.
- d) zeleni put: Uroševac — Mitrovica — Raška — Kraljevo.
- f) crni put: Kraljevo — Čačak — Užice — Višegrad — Rogatica — Sarajevo.

²*K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)*
Ia, str. pov. br. 5700
od 27. 10. 44.

Načelnik štaba I. A. potp.
Zelmajer³, gen. št. pukovnik

Za tačnost:

...⁴

kapetan

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 703—4.

² Vidi dok. br. 122, obj. 5.

³ Jozef

⁴ Nečitak potpis.

IZVEŠTAJ KOMANDE 34. ARMIJSKOG KORPUSA OD 2. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O OSUJEĆENJU POKUŠAJA PROLASKA ČETNIKA IZ SRBIJE KROZ ALBANIJU PREMA GRČKOJ I NJIHOVIM SADAŠNJIM POKRETIMA U PRAVCU ČAJNIČA¹

Telegram

2. 11. 44. 16,45 časova

Od: K-de XXXIV A. K., Ic
Za: K-di GrA »E«, Ic/AO

Poverljivo!
»SSD«

Pregovori generala Trifunovića² sa Džafer Devom³ (šef Kosova, Albanac) u cilju prolaska četnika kroz Albaniju, osujećeni.

Iskracane jedinice u Splitu i Dubrovniku, nasuprot očekivanjima četnika, nisu nikakve čisto anglo-američke jedinice. Stoga se Trifunović odlučio da drži svoje jedinice u senci nemačkog Vermahta i naredio je potčinjenim četnicima (oko nekih 30.000 ljudi) da odmaršuju u pravcu Čajniča (32 km sz. od Pljevalja — izvori vodeći četnici).⁴

Ic
Vortman⁵
poručnik

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 9.

² Miroslav (divizijski general i četnički komandant za Srbiju).

³ Albanski nacionalista.

⁴ Taj podatak je bio tačan. Pošto nisu dobile odobrenje od Nemaca da se preko Kosova i Albanije spoje sa saveznicima u Grčkoj, skoro sve četničke jedinice iz Srbije (oko 15.000 četnika), bežeći pod snažnim udarima 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ u septembru i oktobru 1944, a i kasnije pod pritiskom 13. i 14. korpusa NOVJ u Srbiji i 37. divizije 2. korpusa NOVJ u Sandžaku, početkom druge polovine novembra povukle su se u Sandžak (na prostor Pljevlja — Čajniče — Goražde). Tako su se povukle: Sumadijska grupa četnika (oko 2.000 četnika), Srpski udarni korpus (oko 2.500 nedicevacu pod četničkom komandom), Grupa korpusa Gorske garde (oko 2.700 četnika), Rasinsko-toplička grupa četničkih korpusa (oko 1.500 četnika), Južnomoravska grupa četničkih korpusa (oko 1.500 četnika), Mlavsko-smederevska grupa četničkih korpusa (oko 600 četnika), Avalski i Javorski korpus (oko 100 četnika), Opšta rezerva četničke Vrhovne komande (oko 2.500 četnika). Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 47 i prilog 2 u ovoj knjizi: Ratni dnevnik Grupe armija »E«.

⁵ Wortmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 7. SS- DIVIZIJE »PRINC EUGEN«
OD 3. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O
BORBAMA DIVIZIJE U REJONU ZAJEČARA, NIŠA, KRAGU-
JEVCA I PROKUPLJA I GUBICIMA OD 25. SEPTEMBRA DO
25. OKTOBRA 1944. GODINE¹**

KR

Telegram Ia, pov. 195/44²

K-di GrA »E«

Pošiljalac:

7. SS-div. »P. E.«

Poslato: 3. 11. 44.
u 19.00 časova

Grupi armija »F«, Ia
na znanje: rajhsfireru SS

Div. je od 27. 9. stigla u rejon Niša i, po vremenu pristizanja bataljona, preuzimala odsek Leskovac — Zaječar od 1. brd. div. Južni odsek, uprkos širine bataljonskih [položaja] od 30 km, ubrzo je ojačan. Na severnom odseku za sada nema naših delova. Neprijateljski proboj severno od Zaječara. 1. 10. upućena Grupa »Nojman«³ (delovi 1. bd, 7. izv. bat. i IV/7. ap) preko Zaječara za uspostavljanje veze sa 1. bd. Grupa »Nojman« od 4. do 8. 10. u Zaječaru opkoljena. Doveden 14. p iz borbe sa bandama kod Topole i angažovan po batalj.[onima] za deblokadu Nojmana.— II/14. probio obruč, sa opkolj. glavninom 14. p ostao ispred zaprečnog položaja zap. od Zaječara. Od 8. do 10. 10. proboj Grupe »Nojman« prema zapadu (visoki gubici).⁴

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 7—8. U gornjem delu telegrama nalazi se više kraćih zabeleški dopisanih rukom.

² Dopisano rukom.

³ Neumann

⁴ Te borbe vodila je 7. SS-divizija »Princ Eugen« protiv jedinica sovjetskog 64. streljačkog korpusa i 23. i 45. NOU divizije. Zaječar su 8. oktobra oslobodili 64. streljački korpus, prednji delovi sovjetskog 4. mehanizovanog korpusa i 45. NOU divizija. U borbama za Zaječar, sovjetske jedinice i jedinice NOVJ zarobile su 1600 neprijateljskih vojnika, dok je poginulo oko 1500. Tom prilikom je razbijena i delimično uništena Borbena grupa »Grot« (»Groth«). Tako je samo njen 79. poljski dopunski bataljon imao oko 620 koje poginulih koje ranjenih ili nestalih u borbi za Zaječar (vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 167 i 175—8; Hubert Lanc, n. d., str. 279—281).

14. p sa II/7. ap od 10. 10 potčinjen Grupi »Fišer« (general-lajtnant Fišer)⁵.

Protiv rejona Niša pojačali se napadi neprijatelja sa jakom art. i tenk. podrškom (2. bug. armija). Div. imala na raspolaganju samo 13. p sa I i III/7. ap. Prot. tenk. div.[izion] sa Diviz.[ionom] samohot.[ki] angažovan kod Beograda, 7. inž. bat. kod Kraljeva, glavnina 7. izv. bat. na liniji Lapovo — Kragujevac. Prot. tenk. odbrana potpuno nedostaje. 9. 10. izgubljeno Vlasotince,⁶ a 10. 10. Knjaževac (visoki gubici)⁷. 12. 10. K-da kor. naredila je evakuaciju Niša i povlačenje na zapadnu obalu Morave. Velike poteškoće prilikom evakuacije snabdevačkih ustanova, teritorijalnih delova i 700 ranjenika prema zapadu. Kod suženog mostobrana Niš, južno krilo potpuno otkriveno. 14. 10, prilikom marševanja mot. kolone preko Prokuplja prema z., neprijatelj izvršio napad 1 div.[izijom] sa tenk. brigadom sa j. u bok i uništio glavninu mot. kolone.— Mostobran se još drži i evakuisaće se kako je naređeno. Kolona ranjenika je prošla. Div. se prikupila na južnom obronku planine Jastrebac i probila se preko pl. Jastrebac — Brus — pl. Kopaonik u dolinu Ibra.⁸

Od 24. 10. div. sa 13. p i I/7. ap angažovana na mostobranu Kraljevo. 14. p sa II/7. ap kod Grupe »Fišer«, 20 sz. Kraljeva. Gubici od 25. 9 — 25. 10 (bez Pt. div. i 7. dop. bat.)

poginulo	11 starešina	350 vojnika
ranjeno	26 starešina	1212 vojnika
nestalo	41 starešina	1984 vojnika

Izgubljeno 900 mot. vozila, topovi III i IV/7. ap, 7. pt. div. (sa 1007. div[izionom] samohotki, 14/13. i 14/14.) uništen u rejonu Beograda.

Brojno stanje na licu (uklj. ojač. 14. p) 8.231 vojnik.

»7. SS dobr. brd. div. »Princ Eugen«

Kum¹⁰

Ia, pov. br. 38/44.

⁵ Bliže o toj grupi vidi dok. br. 168.

⁶ Oslobodila ga je 22. NOU divizija 30. septembra 1944 (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 14).

⁷ Napad na Knjaževac izvršili su 10. oktobra delovi 45. NOU divizije sa 9. i 10. mitraljesko-artiljerijskim bataljonom 1. gardijskog utvrđenog rejona Crvene armije. U jednodnevnim uličnim borbama ubijeno je oko 700 nemačkih vojnika, dok ih je preko 100 zarobljeno. Knjaževac je predveče istoga dana oslobođen (vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 179—81).

⁸ Bliže o borbama za Niš vidi dok. br. 152, 168 i 169.

⁹ Tekst do kraja dopisan rukom.

¹⁰ Oto (Otto Kumm). Bio je tada komandant divizije, a po činu SS-brigadefirer (SS-Brigadeführer), što bi odgovaralo činu general-majora kopnene vojske.

**PREGLED DEJSTAVA POTČINJENIH JEDINICA VOJNOU-
PRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA (ARMIJSKE GRU-
PE »SRBIJA«) OD 23. AVGUSTA DO 4. NOVEMBRA 1944.
GODINE¹**

ARMIJSKA GRUPA »SRBIJA«

Ia

BORBE ARMIJSKE GRUPE »SRBIJA« (VOJNOUPR. K-t
JUGOISTOKA)

od avgusta do oktobra 1944

H. Qu., 4. 11. 1944

Vojnoupr. k-t Jugoistoka imao je posle svog formiranja, u avgustu 1943, *dvostruki* zadatak:²

On je bio, s jedne strane, OKW neposredno podređeni teritorijalni glavni zapovednik nad komandantima angažovanim na Jugoistoku (komandant Grčke, opunomoćeni general Albanije, Samostalna F. K. Crne Gore, opunomoćeni general Hrvatske), a s druge strane Komandni štab u *Srbiji*, dok je po pitanjima obezbeđenja zemlje dobijao uputstva od k-ta Jugoistoka (K-de GrA »F«).

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-77, r. 780, s. 5506951—83.

Tekst označen objašnjenjima br. 30, 35, 37, 46, 57 i 64 u originalu se nalazi sa strane (na margini).

² Reč je o reorganizaciji koja je izvršena 13. avgusta 1943. Do tada je na Jugoistoku, pored funkcije komandanta Jugoistoka, postojala i funkcija komandujućeg generala i komandanta Srbije, odnosno 65. viša komanda (Kommandierender General und Befehlshaber Serbien — Höhere Kommando LXV). Na tom položaju bio je general Paul Bader. Trinaestog avgusta, ta institucija komandovanja reorganizovana je i dobila je naziv vojnoupravni komandant Jugoistoka (istovremeno i vojnoupravni komandant Srbije). Na taj položaj je imenovan general Hans Gustav Felber. Njemu su bili potčinjeni vojnoupravni komandant Grčke, komandant tvrđave Kريت (Komandant der Festung Kreta), nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj, nemački opunomoćeni general u Albaniji, nemački opunomoćeni general u Crnoj Gori i nemačke vojne institucije u Bugarskoj. Potom je, 5. oktobra 1944, došlo, usled nastale situacije na Balkanu, do promene naziva institucije vojnoupravnog komandanta Jugoistoka u Armijsku grupu »Srbija«, koja je nešto kasnije, 27. oktobra, rasformirana. Vojnoupravni komandant Jugoistoka bio je direktno potčinjen Vrhovnoj komandi Vermahta, a u operativnom smislu komandantu Jugoistoka. Bliže o tome vidi dok. br. 156; fon Zigler, n. d., str. 36—38 i 151.

Težište njegove delatnosti bilo je već od početka na njegovoj drugoj funkciji, usled saznanja da je Srbija političko jezgro Balkana i da je obezbeđenje veza dunavske doline i moravske doline, odn. veza ibarske doline, za celokupnu odbranu j[ugo]i[stočnog] prostora bilo od presudnog značaja. Pored toga je niz rudnika, kao Bor (bakar i sumpor), Trepča-rudnici kod Kos. Mitrovice (cink), isto kao i Zajača — Krupanj i Lisa (antimon), za nemačku vojnu privredu bio od naročitog značaja.

Početak avgusta 1944, vojnoopr. k-tu Jugoistoka stajalo je, u cilju obezbeđenja navedenih objekata i veza, na raspolaganju:

8 nemačkih landesšicen-bataljona — odnosno bataljona za obezbeđenje sa neznatnom jačinom i neznatnom borbenom moći,

1 tenk. bat. zbV, koji se sastojao od prosečno 50—60 za upotrebu podesnih trofejnih tenkova franc. i engl. starijih modela,

1 nemački, usled stalnog učešća u borbi protiv bandi i usled nedostatka rezervi u pogledu ljudstva, slabi pol.[icijski] puk (mot.),

3, pretežno od stranog ljudstva sastavljena, u pogledu njihove borbene vrednosti malo vredna, pol. dobr. puka,

5, usled naoružanja i opreme oruđem kao i starosnog sastava (emigranti), samo uslovno za upotrebu sposobnih ruskih pukova,³ kao i

5 pukova Srp. dobr. korpusa, kojih borbeno vrednost treba da je otprilike jednaka onoj ruskih pukova. Konačno su stajali na raspolaganju: Dunavska flotila sa

10—12 jedinica

1 l[aki] tenk. vod i

niz improvizirano naoružanih postojećih štabnih zaštitnih vodova, kao i nekoliko tehničkih i rudarskih četa i samo neznatna sredstva komandovanja.

Osim navedenih jedinica, bio je potčinjen vojnoopr. k-tu Jugoistoka od rezervista sastavljeni bug. Okup.[acioni] korpus sa 35 bataljona, koji je usled nespretnog komandovanja, nedostatka naoružanja, nedostatka obuke i slabog raspoloženja za borbu, jedva odgovarao borbenoj vrednosti nemačkih landesšicen-jedinica.

S ovim snagama je vojnoopr. k-tu Jugoistoka uspelo da do kraja jula 1944, uprkos pritisku bandita, koji se postepeno

---

³ Pripadali su belogardejskom Ruskom zaštitnom korpusu (RZK) — Russisches Schutzkorps (RCK).

pojačavao, održi otvorenim životno važne saobraćajne veze i da za rat važnu proizvodnju održi u redovnom toku.

Već u julu se sve očiglednije pokazivala Titova namera da Srbiju koncentrično napadne. U tu svrhu on je pripremio otprilike polovinu svojih jedinica, tj. 15 band.[itskih] div. [izija], među kojima i one u istočnoj Bosni i Crnoj Gori, koje su po borbenoj moći najsnažnije, a aktivirao je i terenske komuniste u ji. Srbiji pomoću štabova za veze i stalno pojačanog dotura oružja i materijala od strane savezničkog vazduhoplovstva.

Uprkos mobilizaciji jedinica za uzbunu i koncentraciju neznatnih rezervi, uz bezobzirno ostavljanje oktrivenih širih delova zemlje, prodor Titovih snaga preko Ibarske doline prema j[ugo] i[stoku] Srbije u žestokim borbama nije mogao da bude sprečen.

Grupa armija »F« je protiv Titovih snaga, pripremljenih u Crnoj Gori, bacila u borbu 1. brd. div.[iziju].⁴ Izmičući njenom pritisku, druge Titove jedinice su početkom avgusta prešle j[ugo] z[apadnu] granicu Srbije. Isprva je namera vojnoopr. k-ta Srbije bila da otkloni glavno ugrožavanje u ji. Srbiji. U tu svrhu je 28. avgusta *Komandi Grupe »Auleb«*⁵ povereno komandovanje nad svima jedinicama koje su bile angažovane u ji. Srbiji. Trebalo je da napad počne posle dovođenja 1. brd. div. iz Crne Gore.

Tada je kapitulacija Rumunije od 23. 8.⁶ iz temelja izmenila situaciju u političkom i vojničkom pogledu. Na Dunavu i na granici Banata nastao je novi istočni front, a podređene bugarske snage otpale su i koncentrilase su se, napuštajući prostore koje su obezbeđivale, krajem meseca, duž glavne pruge od Velike Plane do Leskovca, u cilju odlaska za Bugarsku.⁷ Rus[ke] i srpske, kao i pol.[icijske] dobr.[ovoljačke] jedinice i četničke jedinice, koje su se do tada, uprkos svih razočarenja, borile na strani nemačkog Vermahta, postale su nesigurne, poslednje čak i delom neprijateljske.

Situacija je zahtevala momentanu mobilizaciju svih snaga koje su u tom prostoru stajale na raspolaganju, kao i dovođenje drugih nemačkih snaga iz ostalog jugoistočnog područja i njihovo angažovanje za formiranje novog istočnog fronta.

⁴ Reč je o operaciji »Ribecal« (vidi dok. br. 99, 104 i 108).

⁵ Vidi dok. br. 124 i 125.

⁶ Tada je došlo do oružanog ustanka u Bukureštu, pod vođstvom Komunističke partije Rumunije. O tome i daljem razvoju događaja vidi dok. br. 113.

⁷ Vidi dok. br. 117 i 123.

Obezbeđenjem Banata bio je zadužen komandant SS- i policije u Srbiji⁸, kojem su u tu svrhu stajale na raspolaganju, osim jedinica za uzbunu vazduhoplovstva i SS jedinica, samo 2 nemačka pol. bat.[aljona].⁹ On je taj zadatak rešio bez neprijateljskog pritiska, dok nije iz Grčke dovedena 4. SS-pol. okl. gren. div.[izija], neposredno potčinjena Grupi armija »F«, iz severnog Banata preduzela napad na Temišvar.¹⁰

26. 8. Rumuni su na Dunavu otpočeli neprijateljstva i najpre sprečili plovidbu na odseku Bazias — Turn-Severin.¹¹ Slaba nemačka posada severne obale Dunava (pretežno protivavionska odbrana) bila je posle borbe uglavnom povučena na srpsku obalu. Istovremeno su naša slaba uporišta na Dunavu (1 landesšicen-bat., 2 rus. bat.) na odseku Gradište — Kladovo napadnuta od četnika s kopna. U međuvremenu je s donjeg Dunava bilo stiglo u Prahovo 12 jedinica ratne mornarice sa 35 natovarenih šlepova, kojima je dalje kretanje uzvodno bilo sprečeno.¹² Komandovanje s obe strane Dunava povereno je generalu Bacingu¹³, komandantu inženjerije Grupe armija »F«, koji je potčinjen vojnoopr. k-tu Jugoistoka. Njemu su za to stajali na raspolaganju:

— I bat. 92. gren. brig. (mot.), koja je bila još zauzeta svojim dovodenjem,¹⁴

— 1. alarmni bat. vazduhoplovstva,

⁸ Na toj dužnosti je tada bio dr Herman Berends, general-potpukovnik SS. On je 29. avgusta preuzeo dužnost komandanta svih nemačkih i kvislinških snaga u Banatu (vidi dok. br. 125; AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 993—7; izveštaj k-ta Jugoistoka od 29. avgusta 1944).

⁹ Bliže o jedinicama koje su se nalazile pod komandom generala Berendsa vidi njegovo naređenje od 8. septembra 1944. u AVII, NAV-T-314, r. 32, s. 85—6.

¹⁰ Prvobitni napad na Temišvar Bobbene grupe »Berends« 14/15. septembra 1944. nije uspeo, pa je, odmah po prebacivanju 4. SS-poličijske oklopne grenadijske divizije u rejon Vršca, formirana jedna borbena grupa, koja je preduzela napad na Temišvar, važan saobraćajni centar, ali ga nije zauzela. Tada je Štab 4. SS-divizije preuzeo komandovanje na tome odseku, a 20. septembra je 4. SS-divizija potčinjena Grupi armija »Južna Ukrajina« (vidi AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 617—8, 813—9; izveštaji k-ta Jugoistoka od 15. i 20. septembra 1944).

¹¹ Bliže o tome vidi Colonel V. Anesku i dr., n. d., str. 503—6.

¹² Taj prodor je izvršila Grupa za čišćenje mina »Donji Dunav« sa 12 skela i 35 šlepova sa oko 213.000 tona vojne opreme (AVII, NAV-T-311, r. 192, s. 1109—12; izveštaj k-ta Jugoistoka od 31. avgusta 1944). O tome vidi i dok. br. 119, 127 i 129.

¹³ Vidi dok. br. 119.

¹⁴ Taj bataljon je stupio u dejstvo 6/7. septembra 1944, a 2. bataljon nešto kasnije (vidi dok. br. 119, 127, 129; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 273—7 i 315—20; izveštaji k-ta Jugoistoka od 7. i 8. septembra 1944).

- *Borbena grupa »Re« (Rehe)* (2 bataljona), sastavljena od pomorskih i kopnenih delova i pojačana 1 l.[akom] bat. [erijom] FH i 8 okl. izv.[iđačkih] kola,¹⁵ kao i
- Grupa »Gvozdena vrata« *Dunavske flotile*.

U toku narednih dana uspelo je, pomoću Borbene grupe »Re«, osloboditi uporišta na Dunavu koja su bila ugrožena s kopna, pojačati ih flakovima, prebačenim s druge strane obale, evakuisati iz slapovitog dela Dunava uzvodno 29 dragocenih teretnih brodova delimično u žestokoj vatrenoj borbi i s I/92. gren. brig. (mot.) prodreti duž severnog dunavskog drumu preko Sv. Elena do istočno od Svinite, a posle dovođenja II bat.,¹⁶ prodor od Prahova, usled niskog vodostaja i brojnih oruđa koja su dejstvovala sa rumunske obale, nije uspeo ni nakon pokušaja skopčanog s visokim gubicima. Nakon što su ispucali svoju municiju, koju nije bilo moguće iz tog prostora popuniti i posle iskrcavanja rezerve pogonskog goriva, brodovi su razoreni a posada uvrštena u Borbenu grupu »Re«.¹⁷

Iako je na taj način uspela izgradnja jednog, ma i slabog, novog fronta na Dunavu i u Banatu, to je ipak potreba za njegovim pojačanjem i produženjem do u rejon Niš — Skoplje pravila znatne teškoće. Ova potreba izazvana je neprijateljskim obaveštenjima o prodoru jakih ruskih snaga (2 armije i jedan meh.[anizovani] i jedan sam.[ostalni] streljački korpus) ka Turn-Severin — Oršava i preko Dunava u Bugarsku.¹⁸

Za ovo su bile predviđene: u Nerdenu 4. SS-okl. pol. gren. divizija, a na istoku 1. brd. divizija. Iz rejona Hrvatske dove-

¹⁵ Potpunije o njenom sastavu vidi dok. br. 132.

¹⁶ Taj bataljon je takođe pripadao 92. motorizovanoj grenadirskoj brigadi. Brigada je dejstvovala duž komunikacije na severnoj obali Dunava (Turn-Severin — Bazias), i ta operacija nosila je naziv »Donauelfe« (»Dunavski vilenjak«). Ova severna grupa je sadejstvovala jedinicama koje su obezbeđivale prodor duž komunikacije na južnoj obali Dunava (operacija »Vasernikse«). Bliže o tome vidi dok. br. 119, 127 i 129.

¹⁷ Pokušaj prodora izvršen je 7. septembra. Međutim, piloti Flotile »Donji Dunav« nisu uspeali da prođu usled niskog vodostaja, pa su šlepovi potopljeni, a skele sa pa oruđima i 192 člana posade uključeni u odbranu uporišta Prahova, zajedno sa ostalim jedinicama (Mornarički bataljon, 3. bataljon 3. puka RZK, 566. landesšicen-bataljon i neki manji delovi sa ukupno 1610 ljudi). Bliže o tome vidi dok. br. 119, 127 i 129); AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 272—7 i 340—2; izveštaj vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 11. septembra 1944. o brojn. stanju Borbene grupe »Re«.

¹⁸ Prodor su izvršili delovi 46. armije, 57. armija i 4. motorizovani korpus (vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 149—151, i skicu na str. 188—9).

deni su 202. tenk. bataljon, 468. okl. izv. četa i 2. puk »Brandenburg«.

Sva kretanja, naročito pak ona u moravskim dolinama, bila su ometana planskim vrlo upornim bombardovanjem svih velikih železničkih mostova i čvorišta u razdoblju od 29. 8. do 4. 9. Uz to su još dolazila i stalna razaranja od strane Titovih snaga, koje su potpuno onesposobile pruge Višegrad — Kraljevo i Skoplje — Leskovac i neprekidno ometale još jedino eksploatisanu prugu kroz Ibarsku dolinu.

U međuvremenu je snažni politički i vojnički pritisak Sovjeta iznudio izjavu neutralnosti Bugarske a kasnije prekid odnosa s Nemačkom.¹⁹ Time su nemačke ustanove i specijalne jedinice, koje su bile angažovane u Bugarskoj, bile prisiljene da napuste Bugarsku, dok su još ranijih dana nemački vojnici, koji su pobeгли iz internacije, bez prekida prebacivani preko srpske granice.²⁰

Ovi su, delimično prikupljeni u alarmne jedinice, uvršteni u graničnu odbranu. Iz Štaba šefa nemačke vojne misije u Bugarskoj bilo je Operativno odeljenje vojnoopr. k-ta Jugostoka konačno popunjeno generalštabnim položajima, a dalje, u kasnijem toku, formirana je Komanda Korpusa »Snekenburger«,²¹ na koju je bilo preneto komandovanje trupama s obe strane Dunava. Od vojnika koji su dolazili iz Nemačke, a kojima je dalji put do njihovih jedinica koje su bile angažovane na jugu bio onemogućen, bili su formirani Puk »Veste Belgrad«,²² više baterija za uzbunu, dve teške protivoklopne čete, te jedna četa jurišnih topova (ital.), jedinice koje su u kasnijem toku borbi mogle da budu uspešno upotrebljene.

Otpadanje Bugarske i, u kasnijem toku, preteći sovjetski udar prema Nišu izazvali su potrebu ubrzanog dovođenja 1.

¹⁹ Vidi dok. br. 123 i AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 325—6.

²⁰ Prve nemačke jedinice prešle su, pod komandom generala Snekenburgera, bugarsko-jugoslovensku granicu 7. septembra (vidi dok. br. 125). Inače, Nemci su organizovali operaciju »Elefant« (»Slon«) u Bugarskoj da bi, ne birajući sredstva, omogućili bekstvo nemačkih vojnika koje su Bugari, posle proglašenja »neutralnosti«, internirali prilikom njihovog povlačenja preko Dunava ispred nadirućih snaga Crvene armije u Rumuniji (vidi dok. br. 123; AVII, NAV-T-311, r. 193, s. 107—8; naređenje k-ta Jugostoka od 3. septembra 1944. šefu vojne misije u Bugarskoj za organizovanje operacije »Elefant«, r. 191, s. 50: ratni dnevnik k-ta Jugostoka za 3. septembar.

U isto vreme je predviđeno razaranje i uništenje svih onih objekata i dobara koja se ne mogu izvući u Srbiju (operacija »Unterwelt« — »Podzemlje«) — vidi AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 31, 56 i 61.

²¹ To je prvobitno bila grupa (vidi dok. br. 125).

²² To jest: Puk »Tvrđava Beograd«. Puk je formiran prvobitno 5. septembra 1944. kao Alarmni puk »Beograd«, pa je, nešto kasnije, preimenovan u Grenadirski puk »Tvrđava Beograd«. Detaljnije o tome vidi dok. br. 144.

brd. divizije u ovaj rejon. Prvobitna namera GrA »F« da je upotrebi ili za čišćenje banditskog centra u ji. Srbiji, i kasnije, da je upotrebi za udar prema Skoplju, odn. Sofiji, bila je napuštena. Sada je njezin zadatak glasio: odbrana srpske i.[stočne] granice na odseku od Klisure do Zaječara zaklj. [učno]. Severno otuda pa do Dunava stajale su u početku na raspolaganju samo neznatne sopstvene, pretežno alarmne jedinice i policijske snage, prikupljene pod Borbenom grupom »Fišer«.²³

5. 9. 44 po prvi put su se pojavile ruske izviđačke snage u Turn-Severinu, i jake snage, među kojima i motorizovane, u prostoru Krajove. Isprva su one, kroz dolinu Černe, okrenule sa većinom snaga prema severu. Jedan pokušaj slabijih snaga kod Kladova da dosegnu srpsku obalu bio je razbijen od strane Borbene grupe »Re«.

U međuvremenu su jake snage Titovih bandi zaposlele dolinu Timoka i posle žestokih borbi zauzele Zaječar.²⁴ Time je bio prekinut jedini upotrebljivi put za dotur do Dunava kao i poprečna veza pozadi istočnog fronta, koji je trebalo tek organizovati. Daljnje banditske snage prodrle su iza leđa naših sopstvenih uporišta u dunavskom luku, da bi sadejstvovala sa nastupajućim sovjetskim snagama i da bi im olakšale formiranje jednog mostobrana. Kao protivmera naređeno je dovođenje i poslednjih delova 1. brd. div., korišćenjem svih sredstava transporta, u njen novi rejon, kao i napad na Zaječar, koji je zauzet 11. 9.²⁵ Istovremeno je 2. puk »Brandenburg«, koji je bio stigao u Beograd, doveden u moto-maršu u luk Timok — Dunav, drumom Požarevac — Žagubica — Bor, koji je bio preplavljen bandama.

Oslobođenje Zaječara i drumu za Bor privremeno je omogućilo odlazak tamo koncentrisanih 20.000 stranih radnika, 1200 ranjenika i više stotina specijalista iz Nemačke. Pošto inače nije bilo više mogućnosti za otpremu, proizvodnja rudnika bila je obustavljena.

Početkom septembra počele su *Titove snage* II i XII crvenog korpusa pokrete iz j. i jz. Srbije u opštem severnom pravcu. U upornim borbama bilo je oslobođeno Užice, koje je od njih bilo danima opkoljeno. Međutim, delom jako izmorene naše jedinice (pol.[icijske], SDK i RZK), nisu mogle da spreče dalji prodor u dolinu Kolubare i ka Valjevu. Valjevo je bilo opkoljeno. Pošto se moralo računati s daljim prodiranjem crvenih prema Savi, to je 14. 9. štabnom oficiru za protivoklopnu odbranu vojnopr. k-ta Jugoistoka, *pukov-*

²³ Bliže o toj grupi vidi NAV-T-314, r. 32, s. 108.

²⁴ i ²⁵ Detaljnije o borbama za Zaječar vidi dok. br. 126.

niku f. *Jungenfeldu*, povereno komandovanje u s[evero] z[apadnoj] Srbiji. Njemu su isprva potčinjeni 5. pol. puk i delovi 1. i 3. srp. dobr. puka, kao i 2. puk RZK. Usled zaoštravanja situacije u srednjoj i z[apadnoj] Srbiji, Grupa armija »F« je stavila na raspolaganje 14. SS-puk 7. SS-brd. div. (»Princ Eugen«). Njegovo nastupanje od Uba prema Valjevu odužilo se, međutim, zbog teškoća u snabdevanju. Za deblokadu posade Valjeva, koja se nalazila u teškim borbama, Grupa armija »F« je uputila I bat. 1. puka »*Brandenburg*«, koji se nalazio u prebacivanju, i jednu četvu 202. tenk. bataljona, a koji su potčinjeni pukovniku f. *Jungenfeldu*, i koji su posadu, koja je bila sabijena u policijskoj kasarni u Valjevu, 16. 9. u poslednji čas deblokirali i narednog dana, posle žestoke borbe, uspeali da je prebace u Lajkovac.²⁶ Držanje Valjeva nije bilo moguće, pošto su snage za deblokadu bile stavljene na raspolaganje samo za kratko vreme.

Posle zauzeća Valjeva, banditske snage vršile su pritisak jednim delom u pravcu severa prema Savi, a pretežnim delom u pravcu Topola — Arandjelovac, gde su ugrožavale glavni magistralni drum Beograd — Niš. Vojnoupr. k-t Jugoistoka imao je nameru da tuče tamo koncentrisane glavne Titove snage napadom sa s.[evera] sa dva, tenkovima ojačana, bataljona »*Brandenburg*«, a s j[uga] jednim pukom SS-div. »Princ Eugen«. Ispostavilo se, međutim, da su angažovane snage bile preslabe i naročito su mot. bata[ljoni] »*Brandenburg*« imali znatne gubitke u planini Rudnik, od ogorčenog i borbenog neprijatelja. Usled uskoro otpočetog udara ojačanog 14. SS puka preko Čačka — Gor. Milanovca na Topolu, izbegnuto je, doduše, neposredno ugroženje druma Beograd — Niš, no nije usledilo željeno uništenje neprijatelja, čija je namera očigledno bila da u sadejstvu sa sovjetskim snagama sačeka pogodan trenutak za napad na sam Beograd.²⁷

---

²⁶ Valjevo su oslobodile, 18. septembra 1944, Prva i 6. proleterska divizija 1. proleterskog korpusa NOVJ. Međutim, građani grada Valjeva proslavljaju kao dan oslobođenja 15. septembar 1944, tj. dan kada su 1. i 6. divizija zauzele celo mesto (osim kasarne na Krušiku), pre intervencije Borbene grupe »*Jungenfeld*« za deblokiranje opkoljene nemačko-ljotičevske grupacije u pomenutoj kasarni (vidi Petar Višnjic, *Operacije za oslobodenje Srbije 1944*, str. 143—9).

²⁷ Reč je o operaciji »*Cirkus*« (»*Zirkus*«). Cilj operacije bio je ovladavanje kolubarskim pobjrdem. Operacija je počela 24. septembra 1944, uz učešće 7. SS-divizije »Princ Eugen«, 1. puka »*Brandenburg*« (bez 1. bataljona), 202. tenkovskog bataljona, delova 5. policijskog puka i četnika Šumadijske i Kolubarske grupe korpusa. Opširnije o tome vidi NAV-T-311, r. 193, s. 857—8; naređenje k-ta Jugoistoka od 21. septembra 1944. za operaciju, s. 845—8, 886—9, 928—31, 962—5, 1042—4 i 1100—4; izveštaji k-ta Jugoistoka od 21, 22, 23, 24, 26. i 28. septembra;

Na zahtev vojnoopr. k-ta Jugoistoka, Grupa armija »F« stavila je na raspolaganje celu 7. SS-brd. diviziju. Postojala je namera da se, po dolasku onih delova koji su se još nalazili u rejonu Višegrad — Užice, ponovno napadnu Titove snage u planini Rudnik, da se sabiju u dolinu prema Savi i da se tamo unište u sadejstvu sa Borbenom grupom »f. Jungfeld«. Do izvršenja ovih namera nije, međutim, više došlo, usled razvoja na srpskom i.[stočnom] frontu.

Tamo su, sredinom septembra, na jugu Bugari prešli u napadna dejstva, koja su sva odbijena, uključivši i jedan ofanzivni ispad tenkovima 17. 9. protiv fronta 1. brd. div. u rejonu Bela Palanka, pri kojem je 10 tenkova IV²⁸ izbačeno iz stroja.

Severno od Dunava nastavljalo se dovođenje sovjetskih snaga preko Turn-Severina u prostor Temišvara. U takvim okolnostima posedovanje odseka Černa, a naročito Oršave, bilo je od značajne važnosti. Uz to je trebalo da se na ovom sektoru angažovanoj ojač[anoj] gren. mot. brig. iz rejona Negotina, preko D. Milanovca, dovede jedan bataljon 2. puka »Brandenburg«. Posle isprva uspešnog prodiranja na najširem frontu do linije Borloveni Vehi i Ograđena Vehi, pri čemu su rumunske snage, u jačini od najmanje jednog puka, razbijene, napad 92. mot. brig. zaustavljen je 20. 9. pred neprijateljem koji se stalno pojačavao, sada štaviše i Rusima s artiljerijom, dok si je Bat. »Brandenburg« teško probio put, kroz bande i mnogobrojne drumske zapreke, za D. Milanovac, da bi se posle prelaza pripremio za napad na Oršavu.

92. gren. mot. brigada prodrila je u daljem napadu na Oršavu sve do blizu samog mesta, kad su se jače ruske snage, 22. 9, s tenkovima iskrcale u dunavskom luku, i posle kratkih žestokih borbi raspršile ili odbacile prema jugu ili zapadu slaba obezbeđenja i alarmne jedinice koje su se tamo nalazile, a koje su istovremeno napadnute s leđa od strane bandi, i time su isforsirale obustavljanje napada na Oršavu.

92. gren. mot. brig. bila je, uz temeljito uništenje drumu na severnoj obali, u borbi protiv nadmoćnog neprijatelja, koji je žestoko nadirao, postepeno povučena do u okolinu istočno od Svinite, dok je Bat. »Brandenburg« ponovo prebačen na j[užnu] obalu.

1. brd. div. je najpre naređeno da svoje težište prebaci prema s[everu] i da preda 2 ojač.[ana] lov. bataljona u cilju

NAV-T-501, r. 257, s. 176—7: informacija k-ta Jugoistoka od 2. oktobra 1944. o završetku operacije; Petar Višnjić, *Operacija za oslobođenje Srbije 1944*, str. 167, 176—8.

²⁸ Tip srednjeg tenka, jednog od četir tipa tenkova sa oznakom I, II, III i IV.

čišćenja dunavskog luka. Pošto se, međutim, neprijatelj stalno pojačavao i 25. 9. već dopro do linije Mihajlovac — Jabukovac, 1. brd. div. je primila naređenje da, ostavljajući privremeno slabe delove na svom dosadašnjem frontu, pređe u napad protiv neprijatelja koji se iskrcao u dunavskom luku. Pri tom joj je bio potčinjen 2. puk »Brandenburg« i sve u dunavskom luku angažovane jedinice.²⁹

Prilog br. 1 (skica)³⁰

U dotadašnji odsek 1. brd. div. prebačena je 7. SS-brdska divizija (»Princ Eugen«).³¹ Usled toga, ta divizija nije više mogla da izvrši svoj zadatak, naime, da posle dovođenja njenog 2. lov. puka nastavi napad na Titove snage u srednjoj Srbiji. Ostavljajući privremeno jedan ojač. lov. bataljon u rejonu Topole, preuzela je dosadašnji odsek 1. brd. divizije.

Jedan dan kasnije, 27. 9, morao je i 1. puk »Brandenburg«, s izuzetkom I bataljona, koji je bio upotrebljen na ugroženom mostobranu Šabac, da bude izvučen iz rejona Topola — Aranđelovac i premešten u rejon Vršac — Bela Crkva, zajedno sa 191. brig. jur. oruđa (bez jedne čete, pri 1. brd. div.).

Tamo se nazirao jedan neposredno predstojeći ruski napad s najmanje dve divizije u prvoj liniji maskirane iza rumunskih snaga. Istovremeno se pojačao pritisak na bataljone 92. gren. mot. brig., koji su se primerno tukli u neprekidnim borbama, naročito onaj kod Bozovića, gde je II/92. opkoljen od nadmoćnih ruskih snaga. Posle svih neuspelih pokušaja da se deblokira, bataljon se probio u noći 28/29. 9. ka zapadu, odnoseći svoje ranjenike, ali izgubivši sve svoje teško naoružanje i vozila.

Takođe ni uvođenje u borbu ojačanog I/18. pol. brd. puka, koji je stigao iz Grčke i odmah ubačen u borbu, nije moglo sprečiti da ruske snage, u jačini 2 puka, konačno prodru preko Štajerdorfa na Vršac i Belu Crkvu i da time isforširaju prilaz Banatu.

Istovremeno su Rusi pošli u napad jakim snagama iz rejona Temišvara u pravcu Velikog Bečkereka. 4. SS-okl. pol. gren. divizija, dalje severno, potčinjena Grupi armija »Jug«, bila je vezana napadima na sopstveni front, tako da je za

---

²⁹ Bliže o dejstvima 1. brdske divizije u to vreme vidi Hubert Lanz, n. d., str. 278.

^{30, 35, 46 i 64} Ti prilozii su na snimcima broj 975 (prilog 1), 976 (prilog 4) i na sn. 980 — prilog 6.

³¹ Potpunije o tome vidi dok. br. 167.

odbranu od ruskog udara u početku stajalo na raspolaganju samo, iz 2 bataljona 1[puka] »Brandenburg« i jurišnih oruđa formirana, *mot. borbena grupa*, kao i pol.[icijske] i jedinice za uzbunu vazduhoplovstva.³²

Ovim slabim snagama moglo je neprijateljsko napredovanje u međuprostoru između s.[evernog] krila 92. gren. mot. brig. i j.[užnog] krila Grupe armija »Jug« da bude odloženo samo elastičnim komandovanjem. Pritom je Borbena grupa »Valter«,³³ uprkos žestokog rumunskog otpora, 28. 9. privremeno zauzela Detu a 30. 9. Žamul Mare i Klopadiju.

1. 10. bila je borbena grupa železnicom prebačena u prostor oko Bečkereka i još je blagovremeno prispela, da bi, zajedno s pa artiljerijom vazduhoplovstva i prvim, vazdušnim, pristiglim delovima *Jurišnog puka »Rodosa*«, u početku sprečila zauzimanje grada od Rusa³⁴, i da bi omogućila planско napuštanje grada kao i evakuaciju kola nemačke nacionalne manjine iz Banata preko Tise prema z.[apadu].

Prilog³⁵ br. 2 (skica)

Po izvršenju ovog zadatka, naše, sada Štabu Divizije »Brandenburg«³⁶ potčinjene, snage bile su, pod jakim pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja zapadno od Bečkereka i kod Titela, povučene pozadi Tise, sa zadatkom da brane liniju Tise. Kod Titela je isprva držan jedan mali naš mostobran.

Za vreme ovog borbenog dejstva spustili su se dalji delovi *Jurišnog puka »Rodosa*« na aerodromima Pančevo, Kraljevićevo i Zemun. Oni su kasnije bili uključeni u odbranu Pančeva, Zemuna i Beograda.

Istovremeno je neprijatelj u prostoru zapadno od Bele Crkve pokušao da nadmoćnim snagama, koje su nastupale na širokom frontu, obuhvati 92. *gren. mot. brig.* koja je, uprkos žilavom otporu, postepeno do 3. 10. bila odbačena ka Pančevu. Posada Pančeva (jedan bataljon Puka »Veste Belgrad«, jedan SS-pa divizion, 2 čete *Jurišnog puka »Rodosa*«,

³² Detaljnije o tome napadu od Temišvara prema Velikom Bečkereku, koji je izvršio sovjetski 31. gardijski streljački korpus, vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, skicu između 188. i 189. strane.

³³ Nazvana je po imenu potpukovnika Valtera (Walter), komandanta 1. puka »Brandenburg«.

³⁴ Veliki Bečkerek (sada: Zrenjanin) oslobodile su, 3. oktobra, jedinice 31. gardijskog streljačkog korpusa i 5. banatskog NOP odreda (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 174).

³⁵ i ³⁶ U to vreme Divizija »Brandenburg« je preformirana (vidi dok. br. 144, obj. br. 8 i 10).

kao i veći broj pa baterija vazduhoplovstva) krvavo je odbijala sve napade neprijatelja do 5. 10.

Prilog³⁷ br. 3

Pošto snage nisu bile dovoljne za uspešnu odbranu mostobrana, koji je bio po površini veliki, nepovoljnog protezanja (25 km), i za odbranu od neprijateljskih snaga koje su već sa severa dejstvovala na drum Beograd — Pančevo, to je 6. 10, posle evakuacije dragocenog materijala i preko 4000 motornih vozila na više skela, mostobran Pančevo sužen uz napuštanje samog mesta.³⁸ Posle toga je neprijatelj na ovom frontu vršio napade samo mestimično i sa slabijim snagama. U noći od 7. na 8. 10. prešao je iznenadno preko Dunava kod Ritopeka (istočno od Beograda), otprilike u jačini bataljona, i zaposeo visove j[ugozapadno] od mesta. Momentanim protivnapadom s Izv. bat. 117. lov. div., koja je sa Štabom i prednjim delovima od 2. 10. sa j[uga] polako pristizala iz Grčke, uspeo je, doduše, neprijatelj još pre podne 9. 10. zbaciti s tih visova koji dominiraju cestom Beograd — Smederevo, ali pokušaj da se u celini unište neprijateljske snage koje su prešle Dunav nije uspeo ni daljim uvođenjem u borbu jednog bataljona Puka »Rodoss« ni sa više iz Beograda prebačenih baterija. Jedan mali neprijateljski mostobran, koji ni uprkos ponovljenim planskim protivnapadima, uz dovlačenje daljih delova 117. lov. divizije, nije više mogao da bude uklonjen, u daljem toku vremena delovao je tako da je vezivao snage koje su bile potrebne da drže otvorenim važan put snabdevanja Beograd — Smederevo.

Sovjetska ofanziva s. od Dunava, koja je, gledano u celini, služila samo za maskiranje njihovog glavnog udara iz rejonu Temišvar — Arad u mađarsku niziju, time je privremeno i završena. Težište borbe je, međutim, u prvim danima oktobra, sa pojačanom žestinom prešlo na istočni front južno od Dunava. U to vreme morala je Armijska grupa »Srbija« da ispita mogućnost promene komandnog mesta. K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«) je 5. 10 premetio svoje komandno mesto iz Beograda u Vukovar. Postojale su za to 2 mogućnosti: ili premeštanje u Srem ili u rejon Kraljeva. U prvom slučaju postojala bi, doduše, dobra veza sa GrA [»F«], no moralo bi se računati s tim da će se prekinuti veza s Komandom Korpusa »Miler«. U slučaju premeštanja u rejon Kraljeva, trebalo je, doduše, računati s prekidom veza sa Komandom Korpusa

³⁷ Prilog je na sn. 977 i objavljuje se uz ovaj izveštaj.

³⁸ Zbog napuštanja mostobrana Pančevo, komandant Armijske grupe »Srbija«, na traženje k-ta Jugoistoka, morao je da dostavi izveštaj (vidi dok. br. 148).

»Šnekenburger«, pa i sa GrA »F«, no Armijska grupa bi u tom slučaju zadržala u rukama komandovanje verovatno pretežnom većinom svojih jedinica, koje je trebalo da se dovlačenjem s juga stalno pojačavaju. Pritom je trebalo računati i s tim da se pre sredine oktobra nije moglo očekivati premeštaj GrA »F« u rejon Srbije, a snabdevanje Armijske grupe bilo je moguće samo preko GrA »F«. Usled toga je 11. 10. O. Qu.-Abt. vazдушnim putem prebačeno u Kraljevo. Do posedanja komandnog mesta Operativnog odelj.[enja], koje je u Kragujevcu bilo pripremljeno, posle ruskog prodora sa j[uga] prema Beogradu, ipak nije više došlo.

Administrativni zadaci vojnopr. k-ta Jugoistoka bili su, usled razvoja situacije, potpuno potisnuti u pozadinu. Pa i prenošenje »izvršne vlasti«, po odlasku Nedićeve vlade u Nemačku³⁹, ostalo je bez praktičnog značenja. Nasuprot tome, taktički zadaci su apsolutno stali u prvi plan. Usled toga je Operativni štab, po naređenju k-ta Jugoistoka od 6. 10, uz istovremenu smenu načelnika, oslobođen svih administrativnih zadataka, a naziv mu je preinačen u *Armijska grupa »Srbija« (Vojnopr. k-t Jugoistoka)*⁴⁰ Njemu su bili potčinjeni Štab Korpusa »F. V. Miler«, koji je komandovao na istočnom frontu južno od Dunava, i Štab Korpusa »Šnekenburger«, koji je komandovao na istočnom frontu severno od Dunava.

Krajem septembra, napad 1. brdske div. na neprijatelja koji je prešao reku u luku Dunava imao je dobar uspeh, u prvom redu zbog razbijanja najmanje 2 puka i zadobijanja mnogobrojnog plena. Kad se, međutim, neprijatelj, koji je sve dalje prodirao prema j. pojačao na ukupno 5 divizija, morala je divizija da pređe u odbranu.⁴¹ Brojna nadmoć protivnika i manjak municije i goriva, koji je stalno rastao, primoravali su na povlačenje prema zapadu. Danima su divizija i njoj podređeni delovi bili upućeni samo na snabdevanje iz vazduha, koje je bilo moguće malim brojem JU52⁴², pošto je put za dotur Petrovac — Žagubica — Bor, razaranjem drumskog klanca kod Gornjaka od strane partizana, učinjen neupotrebljivim a drum Niš — Zaječar — Prahovo bio s obe

³⁹ Milan Nedić je, zajedno s vladom, napustio Beograd 5. oktobra 1944. Tada su Beograd napustile i nemačke upravne komande i ustanove (AVII, NAV-T-501, r. 258, s. 736—7).

⁴⁰ Bliže o reorganizaciji institucije vojnog komandanta Jugoistoka vidi dok. br. 147.

⁴¹ i ⁴³ Bliže o tim borbama u luku Dunava i kod Zaječara vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 150—6, 159, 162—5.

⁴² Tip transportnog aviona (Junkers-52).

strane Zaječara prekinut od strane jakih snaga 57. sovjetske armije, koja je nastupala iz Bugarske.

Posle junačkog odbijanja koncentričnih napada neprijatelja, koje je trajalo danima, od strane posade opkoljene u Zaječaru (Izv. bat. 7. SS-brdske div., PT divizion 117. lov. div. i Dop. bat. 1. brd. divizije),⁴³ prodro je neprijatelj jakim snagama pored Zaječara u pravcu Bora i time razdvojio 1. brd. div. od 7. SS-brd. divizije. Uprkos čvrstoj volji, u toku sledećih dana, da se napadima sa s[evera] i j[uga] breša zatvori, neprijatelj je mogao, neometan od naše avijacije, da privuče jake snage (jedan meh. korpus i jednu strelj.[ačku] diviziju). Ovi pokreti su isprva ostali nezapaženi, usled lošeg vremena, koje je danima trajalo i koje je onemogućavalo vazdušno izviđanje.

9. 10. je jedan ruski izv. mot. odred, sa 17 tenkova i 2 puka, potpuno neočekivano prešao Moravu⁴⁴ kod Svilajнца i zauzeo železničko čvorište Lapovo.⁴⁵ Vazdušno izviđanje 10. 10. utvrdilo je tada 200 — 300 tenkova, 1000 — 1500 kamiona i preko 1000 zaprežnih vozila na drumu Zaječar — Petrovac. Time je prodor jakih ruskih snaga kroz naš istočni front u dolini Morave potpuno završen. 1. brd. div. bila je u opasnosti da bude napadnuta s leđa i odsečena.

U isto vreme je u rejonu Bela Palanka — Vlasotince 2. bugarska armija prešla u glavni napad protiv 7. SS-brd. div. mada iz početka nije mogla postići naročite uspehe. Jedino je jedan udar sa oko 60 tenkova prema Leskovcu dopro tamo do Morave.

Zaposedanje Lapova od neprijatelja imalo je za posledicu prekid pokreta j[ug]—s[ever] preko linije Skoplje — Kraljevo — Beograd. U cilju otklanjanja tog prekida trebalo je odmah staviti u pokret sve upotrebljive snage za koncentričan napad na zasad još srazmerno slabe neprijateljske snage na zapadnoj obali Morave.

Prilog 4⁶⁰ (skica)

Sa juga su svi delovi koji su iskrcani u Kragujevcu, a koji su se samo vrlo sporo pojačavali, i to: 297. peš. div., 117. lov. div., kao i mornaričke i pozadinske jedinice, od strane Komande korpusa »F. V. Miler« bačeni u susret neprijatelju. I pored početnih uspeha, taj napad nije prodro dalje od Lapova. I jedna protivtenkovska grupa, sastavljena od snaga

⁴⁴ Veliku Moravu

⁴⁵ Taj prelaz preko Velike Morave izvršili su delovi sovjetskog 68. streljačkog i 4. gardijskog mehanizovanog korpusa (vidi Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 191—3; Grupa autora, *ORNJ*, str. 300—1).

protivavionske i protivoklopne artiljerije, bila je upotrebljena za napad od Beograda u pravcu Velike Plane, gde je naišla na nadmoćnog neprijatelja koji je s tenkovima nadirao prema severu.⁴⁷

Treća grupa, koja se sastojala od 7. pt divizionu, dovučenog iz Hrvatske munjevitim transportom, sa jednim dalje prebačenim bataljonom 117. lov. divizije, bila je, preko Topole, upotrebljena za napad prema i[stoku]. Ni ova jaka borbena grupa nije došla do izražaja, pošto je već pri istovaru u rejonu Mladenovca bila napadnuta od jakih banditskih snaga.

Konačno je, a što je i njenim sopstvenim namerama odgovaralo, l. brd. div. naredeno da, iz pokreta za odvajanje od neprijatelja, napadne bok neprijatelja kod Petrovca, i da, kao nastavak toga, prodre do Morave kod Vel[ike] Plane. Napad se odužio usled terenskih teškoća i naišao je na toliko za odbranu spremnog, nadmoćnog neprijatelja, da nije uspeo s prodorom.

Na taj je način neprijatelju uspelo da sa većinom svojih združenih jedinica za napad (IV korpus i I streljačka divizija) forsira Moravu na više mesta. *Napad na Beograd*, u zajednici sa jakim Titovim snagama koje su se nalazile u rejonu Mladenovca i zapadno od njega, i time ugrožavanje prelaza preko Save, neposredno je predstojao. Daljih sopstvenih snaga za odbranu u ovom trenutku *nije* bilo na raspolaganju.

U toj situaciji Armijska grupa je, uz pristanak k-ta Jugostoka, odlučila da organizuje nov odbrambeni front *zapadno* od Morave.⁴⁸ U tu svrhu bilo je naredeno:

1. Privući 7. SS-brd. div. na Moravu zapadno od Lapova;
2. odvojiti l. brd. div. od neprijatelja i zadobiti zapadnu obalu Morave, uz prihvat od strane Grupe »Vitman«⁴⁹ (delovi 117. lov. divizije, 92. mot. brig. 2. [puka] »Brandenburg«),
3. napuštanje mostobrana »Beograd—Sever« u cilju dobijanja snaga, i

⁴⁷ U širem rejonu Velike Plane nalazio se 68. streljački korpus sovjetske 57. armije, koji se u Palanci spojio sa 5. NOU divizijom (vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 193).

⁴⁸ Detaljnije o tome vidi dok. br. 152.

⁴⁹ Grupa je nazvana po imenu komandanta 117. lovačke divizije general-lajtnanta Augusta Vitmana (August Wittmann). Vitman je, posle pogibije generala Štetera, komandanta 1. brdske divizije, u oktobru 1944, preuzeo dužnost k-ta te divizije. Grupa »Vitman« je u svome sastavu imala: 92. motorizovanu grenadirsku brigadu, 44. pt ad, 2. bateriju 191. jurišne artiljerijske brigade, 116. izviđački bataljon, 2. bataljon 737. puka 117. lovačke divizije, Puk »Rodos«, odrede (grupe) »Ostervic« — »Ostervitz« (2. i 3. bataljon 2. puka »Brandenburg«) i »Serenberg« — »Scherenberg« (vidi Hubert Lanc, n. d., str. 282 i 301).

4. povući I/l. [puka] »Brandenburg« i 202. tenk. bat. (bez 2. č) u Beograd na raspolaganje Armijskoj grupi »Srbija«.

Dok je u toku 12. 10. Borbenoj grupi »Vitman«, sa snagama oslobođenim 10/11. usled planskog napuštanja mostobrana »Beograd—Sever«, uspelo da napadom prema jugu obezbedi naređeni prihvatni položaj za 1. brd. div., neprijatelj je s masom meh.[anizovanog] korpusa napravio prodor prema jugu, pored borbene grupe, u *rejon Topole*.

Posle sjedinjavanja sa Titovim snagama koje su se u ovom rejonu sakupile, protivnik je sam prešao u napad na Beograd duž drumu koji vodi prema severu.

Uprkos uništenja 29 tenkova, prvenstveno od Div.[iziona] jur.[išnih] top.[ova] SS-divizije »Princ Eugen«⁵⁰, neprijatelju je uspelo da probije liniju otpora na Avali, koja je organizovana na brzinu, sa samo slabim snagama i slabom borbenom vrednošću, i da uveče, 13. 10, izbije pred južnu ivicu grada.

Odbrana grada je, usled odvajanja ono malo raspoloživih i za borbu sposobnih snaga za front na Moravi radi prihvata 1. brd. div[izije], trpela, s jedne strane, od nedostatka pešadijskih snaga a, s druge strane, od potpune rascepanosti u mnogobrojne, samo u organizacionom pogledu prikupljene alarmne jedinice i novodovedene delove jedinica. Tako su, npr. prednji delovi 750. lov. puka⁵¹, koji su iskrcani u Topčideru u noći 13/14, morali par časova kasnije odbijati, na potpuno nepoznatom terenu i bez teškog naoružanja, glavni udar protivnika kroz topčidersku dolinu. Pored teških gubitaka kod neprijatelja, bili su znatni i naši gubici nastali u tim borbama. U prednjoj liniji pao je, u napadu, general peš. [adije] Šnekenburger.⁵²

Posle njegove smrti, pošto su trupe kojima je on do tada komandovao bile upotrebljene u odbrani grada, Komanda Korpusa »Šnekenburger« je rasformirana, a svi delovi koji su bili u borbi van Beograda prikupljeni su u rejonu donje Morave u Korpusnu grupu »f. Štetner«⁵³ a komandant odbrane Beograda⁵⁴ neposredno je potčinjen Armijskoj grupi.

Kad je snabdevanje i komandovanje *Komande Korpusa »Miler«* od strane Armijske grupe »Srbija«, posle ruskog prodora na Beograd, postalo nemoguće, k-t Jugoistoka je

⁵⁰ Vidi dok. br. 167.

⁵¹ Pripadao je 118. lovačkoj diviziji.

⁵² Vidi dok. br. 125.

⁵³ Nazvana je po imenu njenog komandanta Štetnera viteza od Grabenhofena Valtera (Stettner Ritter von Grabenhofen Walter), generala brdskih trupa (i general-lajtnanta) i komandanta 1. brdske divizije (vidi dok. br. 28).

⁵⁴ Vidi dok. br. 143.

Komandu Korpusa »Miler« potčinio Grupi armija »E«. K-da Arm. gr. »Srbija« je 13. 10. u podne naredila premeštanje svog komandnog mesta u tvrđavu Kalemegdan. Premeštanje na drugu obalu Save smatrano je necelishodnim radi stalne potrebe da operativno rukovođenje neposredno deluje na nivo borbenosti trupa.

Grupa armija »F« je, međutim, naredila, iz operativno-taktičkih razloga, premeštanje komandnog mesta na sev[er]nu obalu Save, pošto su Armijskoj grupi sada potčinjene snage Div. grupe »Bether«⁵⁵ koje su se nalazile u Sremu i Grupa »Kilvajn«⁵⁶, koja je obezbeđivala front na Tisi. Sama Armijska gr[upa] »Srbija« potčinjena je u taktičkom pogledu i u pogledu snabdevanja Komandi 2. OkA, a disciplinski — prema dosadašnjim popunama. Razlozi za potčinjavanje izneti su u pismu gospodina k-ta GrA »F« od 14. 10, a koje je priloženo u izvodu.

Prilog 5⁵⁷

U jutarnjim časovima 14. 10, Armijska grupa je premestila svoje komandno mesto prvo u Surčin, a sutradan u Rumu. Jedno istureno komandno mesto pripremljeno je u Batajnici da bi bilo što je moguće bliže borbenim delovima. Jedna mera koja se pokazala vrlo dobrom.

Glavni zadatak Armijske grupe »Srbija« bio je sad taj da svim sredstvima pokuša prihvatiti Korpusnu grupu »f. Štetner«, koja je sastavljena od sposobnih delova jedinica, za dalja dejstva na frontu Dunav — Sava.

Za to su postojala dva puta: ili kratki put kroz velegrad Beograd, preko Savskog mosta, uprkos snažnog neprijateljskog otpora, s kojim je trebalo računati, ili prelaz preko Save zapadnije, izbegavajući jači neprijateljski otpor. Ako bi trebalo sa sobom izvući glavninu motornih vozila, zadnja alternativa bi bila isključena, pošto za otprilike 1500 vozila Grupe »Štetner« nije više bilo nikakvog goriva na raspolaganju. Poslednjih raspoloživih 50 m³ goriva bilo je, uz velike teškoće, dotureno 13/14. 10. Korpusnoj grupi »f. Štetner« u Smederevo. Ova je količina upravo dostajala za obezbeđenje marša za Beograd. Korpusna grupa »f. Štetner« je stoga primila naređenje da najbržim putem, sa isturenim motorizovanim delovima, prodre u pravcu Beograda.

---

⁵⁵ Nazvana je po imenu njenog komandanta Karla Bether (Karl Böttcher).

⁵⁶ Kühlwein (komandant Divizije »Brandenburg«).

⁵⁷ Objavljuje se uz ovaj dokument. Prilog i je na s. 979.

16. 10. su motorizovani delovi Grupe »f. Štetner«, uz uporni stalno pojačani otpor neprijatelja, dospeli do rejonu ji. od Mokrog Luga.

Namera generala f. Štetnera je bila da smanjenim ešeloniranjem u svojoj korpusnoj grupi na dan 18. 10. prodre do grada s obe strane drumu Grocka — Beograd. Nasuprot tome, Armijska grupa je bila mišljenja da frontalni udar na neprijatelja koji je spreman za odbranu obećava manje uspeha nego jedan udar između južne ivice grada i Avale kroz topčidersku dolinu do grada. Ovaj udar bi, osim toga, vodio u pozadinu neprijateljskih teških oruđa, koja su ugrožavala prelaz preko Save. General f. Štetner je ostao čvrsto pri svojoj nameri uz motivaciju da je pri stanju municije i goriva kod njega najbliži put do Save jedino izvodljiv. Armijska grupa je prepustila odluku generalu f. Štetneru zato što je general imao bolju mogućnost procene na samom licu mesta.

Kad su 17. 10, posle teške borbe, zauzeti visovi Mokrog Luga, a Korpusna grupa videla ispred sebe neprijatelja u izgrađenom položaju »glava do glave«, sa nagomilanim teškim oružjem, general f. Štetner je napustio svoju nameru da se probije do Save duž drumu. Javio je da sad treba da počne napad, kao što je bilo predloženo od strane Armijske grupe, kroz topčidersku dolinu, no istovremeno je zamolio da mu se u slučaju da se i taj put pokaže neprolaznim, dadu određene ruke za prodor mimo Beograda i prelaz preko Save zapadnije. 1. brdska divizija je, takođe, jednom na nju neposredno upućenom radio-porukom GrA, naročito upućena na prelaz preko Save kod Šapca. Od tada je svaka veza sa Korpusnom grupom »f. Štetner« prekinuta.

U međuvremenu je *komandant odbrane Beograda* sprečio sve neprijateljeve pokušaje da se domogne mosta na Savi, delom i u borbi prsa u prsa. Pritom se pukovnik f. Jungenfeld, koji je bio angažovan kao komandant mosta, naročito istakao energičnim ličnim angažovanjem.

Protivnapad Brigade »f. Rudno«, ojačane jurišnim topovima, koja je stavljena na raspolaganje od strane 2. OkA, zajedno sa delovima 5. polic. puka, koji je postao slobodan posle napuštanja mostobrana Obrenovac, odbacio je neprijatelja 16. 10, u žestokoj borbi za svaku kuću, sa predela kod železničke stanice tako daleko natrag u grad, da je otklonjeno neposredno ugrožavanje Savskog mosta i gađanje streljačkim oružjem. Osim toga, jedna borbena grupa je u delu grada Čukarica, pod komandom puk. Cimermana,⁵⁸ nepokolebivo odolevala svim napadima.

⁵⁸ Zimmermann

Posle javljanja odluke od strane Korpusne grupe »f. Štetner« da će se 18. 10. probiti preko Topčidera, K-da Korpusa je naredila istovremeno napad sa mostobrana na Savi u topčidersku dolinu, da bi se na taj način otvorio put Korpusnoj grupi. U teškim borbama za svaku zgradu, u kojima je s obe strane bilo znatnih gubitaka, u napadu na nepreglednom zemljištu železničke stanice moglo se zadobiti vrlo malo terena, pa ni u drugoj liniji nameravano spajanje borbenih grupa Savski most i Čukarica nije uspeo.

Nije se moglo ništa primetiti [da se sprema] napad Korpusne grupe »f. Štetner«. Radio-poruke, koje su je trebale obavestiti o njenim ciljevima, nije primila, dok je jedan donosilac naređenja, ujutro 18. 10, sa Rodom⁵⁹ oboren. Izviđanje iz vazduha nije pružilo nikakav upotrebljiv podatak o mestu gde se Grupa nalazi. Prema uhvaćenim neprijateljskim radiogramima, Grupa očigledno nije bila u Topčideru, nego je nastupala prema z[apadu] u cilju proboja. Rusi su javljali visoke cifre o zarobljenima, kao i plenu. Pojedini pripadnici Korpusne grupe, koji su bili razbijeni, stigli su u toku 19. 10. na severnu obalu Save kod Surčina i javili da se Korpusna grupa podelila na pojedine grupe i da se, gonjena od Rusa tenkovima i od partizana, probija ka z[apadu]. 19. 10. usmereno izviđanje iz vazduha je u rejonu j[uzno] i j[u-go]z[apadno] od Beograda utvrdilo njene pokrete prema zapadu.⁶⁰

Tako je postalo jasno, da se više ne može računati s tim da se znatniji delovi Korpusne grupe »f. Štetner« još namejavaju probiti u Beograd.

Posle toga je otpao svaki argumenat za dalje držanje otvorenim mostobrana Beograd, koje je bilo omogućeno pod komandom komandanta odbrane Beograda, general-lajtnanta Štefana, u požrtvovanim borbama, u kojima je bilo velikih gubitaka.

Armijskoj grupi je, na njen zahtev, 19. 10. u 10.30 časova data puna sloboda akcije od strane GrA »F« i 2. OkA u cilju napuštanja mostobrana u Beogradu. Povlačenje je naređeno za noć 19/20. 10. *Napuštanje severnog mostobrana*, uključivo i tvrđave Kalemegdan, sprovedeno je do 5.30 časova bez većih

---

⁵⁹ Tip aviona malih brzina. Služio je za prenos pošte, a upotrebljavali su ga i za izviđanje, kao i za prevoz pojedinih lica. Mogao je aterirati skoro na svakom terenu, pošto mu je za to trebalo vrlo kratko uzletišta.

⁶⁰, ⁶⁵ i ⁶⁶ Bliže o probijanju iz obruča (u kome je ostalo oko 5.000 vojnika) Korpusne grupe »Štetner« i njenom prihvatanju u rejonu Šapca, te angažovanju na levoj obali Drine, od Zvornika do njenog ušća, vidi Hubert Lanc, n. d., str. 284—289.

gubitaka. Usled otkazivanja sredstava za paljenje, razaranje Savskog mosta je samo nepotpuno uspelo.

Iskorišćavajući ovu okolnost, neprijatelj je odmah prodro i isprva se sa slabijim snagama učvrstio na severnoj obali Save. U toku dana proširio je svoj mostobran pod zaštitom brojnih, na dominirajućoj j[uznoj] obali postavljenih teških oruđa, a delimično je već i teško oruđe prebacio preko mosta.

U večernjim časovima je preduzet poslednji pokušaj razaranja Savskog mosta. Odvažni prodor jednog kamiona, napunjenog eksplozivom, pod zaštitom 4 jur[išna] topa, dospo je, doduše, kroz neprijateljske redove sve do početka mosta, ali su tamo kamion, kao i 2 prateća jur[išna] topa, pogodeni koncentrisanom vatrom protivtenkovskih topova. Usled paljenja tovara u kamionu, most je ponovo bio samo neznatno oštećen.⁶¹

Povlačenje *Borbene grupe »Cimerman«* sa mostobrana Čukarica, u noći na 20. 10, nije uspelo usled nedostatka sredstava za prebacivanje, od kojih je jedan deo bio uništen vatrom neprijatelja. Borbena grupa je tokom celog dana odbijala koncentrične napade a uništila je 9 tenkova. Njeno povlačenje je uspelo u noći na 21. 10. bez većih gubitaka. I ovde je neprijatelj odmah nadirao za njom preko Ade Ciganlije i učvrstio se na severnoj obali Save.

Opasnost od natkriljavanja na s[everu] i j[ugu] naših položaja Dunav — Sava izazvala je potrebu da se odstupi na povoljnije položaje u međurečju. Izgradnja ovog položaja, takozvane *»Nibelunške linije«*⁶² koja duž Drine — odsek Bosut — prolazeći istočno od Šida dostiže Dunav kod Opatovca, bila je već započeta od 2. Okt. Za dalje vođenje operacija bilo je od važnosti da se, prvo, dobije u vremenu za dalju izgradnju *»Nibelunške linije«*, a drugo, da se zaposedne sa što snažnijim jedinicama.

Dok, južno od Save, neprijateljski pokreti, osim grupa koje su progonile Borbenu grupu »f. Štetner«, nisu isprva primećeni, neprijatelj je privukao prema severu jake delove svojih snaga koje su bile angažovane u Banatu i u Beogradu i uputio ih na odsek Stari Bečej preko Tise u pravcu Sombor — Dunav.

Borbena grupa Divizije *»Brandenburg«*, koja je bila angažovana na ovom odseku, bila je preslaba da bi mogla na neki način da utiče na rusko napredovanje. Pošto je pored toga postojala opasnost da ta borbena grupa bude obuhvaćena na njenom zapadnom krilu, Armijska grupa je 21. 10.

⁶¹ O tome vidi i dok. br. 158.

⁶² Bliže o njima vidi dok. br. 153.

naredila povlačenje borbene grupe preko Novog Sada pozadi Dunava. Povlačenje je planski sprovedeno. Most u Novom Sadu bio je razoren.⁶³ Borbenoj grupi je stavljeno u zadatak da brani dunavski odsek Ilok — Apatin.

Za povlačenje iz [istočnog] Srema na »Nibelunšku liniju«, Armijska grupa je stvorila plan, koji je predviđao povlačenje sopstvenih snaga na 6 uzastopnih linija otpora. Za sprovođenje ovog pokreta, Armijska grupa je imala slobodne ruke. U toku pokreta, koji su planski izvedeni, bez jačeg frontalnog pritiska od strane neprijatelja, no uz stalnu opasnost obuhvatanja severnog krila iz Fruške gore, koja je bila posednuta bandom, Div. k-da zbV »Štefan« predala je 23. 10. komandu Div. k-di »Bether« i bila je zadužena zadacima regulisanja saobraćaja i nadzora nad pokretima u rejonu armijske pozadine.

Prilog 6⁶⁴ (skica)

21. 10. pre podne stigao je u Armijsku grupu izveštaj da je više hiljada pripadnika Korpusne grupe »f. Štetner«, pod vodstvom gen. lajt[nanta] Vitmana, stiglo čelom kolone u Šabac.⁶⁵

Na to su odmah preduzete potrebne mere za prihvatanje, odmor i popunu jedinica, od oko 12.000 ljudi, koje su usled marša i borbi bile izvanredno izmorene i najčešće bez teškog naoružanja i bez ijednog motornog vozila.

1. brd. div. i delovi 117. lov. div. bili su, posle kraćeg odmora u rejonu Sr. Mitrovica — Kuzmin, premešteni u rejon Bijeljina — Zvornik, za odbranu drinskog odseka.⁶⁶ Tamo je divizija snabdevena oružjem i opremom, uz istovremeno razoružanje nepouzdatih delova Divizije »Handžar«.⁶⁷ Pripadnici Divizije »Brandenburg« i Jurišnog puka »Rodos« bili su predati Diviziji »Brandenburg«.⁶⁸ Ostali delovi bili su prebačeni u pozadinu Armijske grupe. 23. 10. je mostobran Šabac planski napušten a most na Savi razoren.

Kad je 27. 10. bio završen planski pokret prebacivanja na liniju istočna Sremske Mitrovice — Radinci — Bešenovo — Remeta, Armijska grupa je, shodno naređenju, predala komandu Komandi LXVIII AK, koja je vazдушnim putem prebačena iz Grčke.

— — — — —
Gledano u celini, za Armijsku grupu je bilo važno to da neznatnim snagama kojima je raspolagala drži otvorenim put

⁶³ Vidi dok. br. 133.

⁶⁷ Bliže o oduzimanju teškog naoružanja od 13. SS-divizije »Handžar« i stanju u toj diviziji vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 82.

preko Skoplja — Kraljeva — Beograda za povlačenje GrA »E« iz Grčke, koje je počelo posle rumunske kapitulacije.

Uslovi u kojima se Armijska grupa borila bili su, kako se i može zamisliti, teški. Prema njoj je, kao neprijatelj, stajalo ukupno oko 10 bugarskih divizija⁶⁹, 4 rumunske divizije⁷⁰, 15 banditskih divizija⁷¹ i 17 sovjetskih streljačkih divizija⁷², ojačanih sa 3 mehanizovane brigade i 2 tenkovske brigade.

Ovoj postavi protivnika mogle su biti bačene u susret od naših snaga samo 1. brdska divizija, koja je stekla iskustvo u velikim borbama, 7. SS-brd. div. koja je izvežbana samo u borbi sa bandama, delovi 117. i 118. lov. div., jačine po jednog puka, i mot. bat[aljoni] »Brandenburg« kao i 92. mot. brig., jačine oko jedne divizije, i Puk »Rodos«, izvučen iz aviona i bez teškog naoružanja. Sve ostale jedinice, kao što su policijske, jedinice za obezbeđenje i alarmne jedinice, jačine, ukupno, oko 25 bataljona, bile su usled njihova sastava, naoružanja i slabog iskustva za velike borbe, prema jednom punovrednom protivniku samo uslovno upotrebljive.

Ove jedinice nikako nisu stajale na raspolaganju od početka, nego su delimično pridošle tek u toku borbenih dejstava i najčešće odmah ubačene u borbu, a da im pripadajuće službe snabdevanja još nisu bile pristigle. Jedininstveno komandovanje unutar jedinica nije stoga nikako bilo moguće.

Svi *pokreti* su bili, naročito u periodu nastupanja, žestoko sprečavani nadmoćnom avijacijom, koja se, u uskim planinskim dolinama, isticala stvaranjem naročitih smetnji, i stalnim prepadima bandi, koji su delom imali za posledicu potpuno paralizovanje saobraćajne mreže naročito u [istočnoj] Srbiji (razaranje mostova i pruga). *Snabdevanje trupa*

---

⁶⁹ Taj podatak o broju bugarskih divizija nije tačan. U dejstvima protiv jedinica Armijske grupe »Srbija« nalazila se bugarska otečestvenofrontovska 2. armija s četiri pešadijske, jednom konjičkom i 1. ustaničkom divizijom i po jednom tenkovskom i graničnom brigadom, dok su delovi bugarske otečestvenofrontovske 1. i 4. armije dejstvovali na pravcu Sofija — Skoplje i u Makedoniji. Na taj način, krajem septembra, duž bugarsko-jugoslovenske granice bilo je grupisano 13 bugarskih divizija, od čega se 8 divizija nalazilo na niškom pravcu (vidi dok. br. 152); Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 90 i 91; Grupa autora, *ORNJ*, skica niške operacije između 312. i 313. strane).

⁷⁰ Vidi Colonel Anesku i dr., n. d.

⁷¹ Misli se na jedinice NOV i POJ. U Srbiji su tada dejstvovali 1. proleterski korpus (čiji sastav u vreme beogradske operacije je bio: 1, 5, 6, 17. i 21. divizija), 12. korpus (11, 16, 28. i 36. divizija), 13. korpus (22, 24, 46. i 47. divizija), 14. korpus (23, 25. i 45. divizija) i 2. proleterska divizija — ukupno 17 divizija (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 288 i 311).

⁷² Detaljnije o sovjetskim snagama vidi Grupu sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 91.

- 23 -

In Würdigung des Einsatzes des Stabes der Armee-Abt. Serbien und der unterstellten Truppen hat der Herr Oberbefehlshaber der H.Gr.F am 3.11.1944 folgenden Tagesbefehl erlassen:

Tagesbefehl

Am 27.10.44 scheidet der Stab Armee-Abteilung Serbien, der in schwerer Stunde aus dem Stab des Militärbefehlshabers Südost gebildet wurde, aus seiner Tätigkeit aus. Damit findet eine mehrjährige besonders schwierige Arbeit zur Befriedigung des Südostraumes einen durch erfolgreiche Truppenführung gekrönten Abschluss.

Der sáhe Kampf um Nordserbien gegen erdrückende Übermacht wird als Beispiel soldatischen Heldentums, militärischer Organisation und Improvisation, sowie insbesondere einer unerschütterlichen Führung in die Kriegsgeschichte eingehen.

Ich spreche dem Herrn Oberbefehlshaber, General der Infanterie Felber, und allen Angehörigen seines Kommandostabes meine volle Anerkennung und meinen herzlichsten Dank aus und wünsche jedem von ihnen Wiederverwendung an entscheidendem Platz im Ringen um Deutschlands Zukunft.

gez. Freiherr von Weicha
Generalfeldmarschall

General der Infanterie

32

je, pri širokim frontovima, mnogobrojnosti jedinica i ugroženim putevima dotura, nailazilo na najveće teškoće. Snabdevanje iz vazduha, koje je svojim položajem bilo višestruko uslovljeno, bilo je sasvim nedovoljno usled nedostatka aviona. Ono što je, međutim, najviše kočilo sprovođenje naših mera, bio je stalni, ozbiljni nedostatak pogonskog goriva, usled kojeg su, pri velikom učešću motornih vozila, često i najnužniji pokreti mogli biti izvedeni samo nepotpuno, a pri prebacivanjima su nastajali i znatni materijalni gubici.

Iako, pri opisanom odnosu snaga i nepovoljnim uslovima za borbu, u četvoronedeljnim najupornijim borbama, put za Beograd nije mogao da bude održan otvorenim, to je neprijatelj ipak pretrpeo znatne gubitke u ljudstvu i materijalu (samo u rejonu Beograda uništeno je preko 100 tenkova). Osim toga, dobiveno je vreme za organizaciju zaprečnog fronta u dolini Zapadne Morave i Drine — »Nibelunške linije«, koja pruža opravdane nade da će pretežni deo GrA »E«, ako ne preko Beograda, to barem preko Višegrada, uspeti da se priključi trupama koje se nalaze na zapadnom Balkanu.

Ceneći dejstva Štaba Armijske grupe »Srbija« i potčinjenih joj trupa, gospodin komandant GrA »F« je 3. 11. 1944. izdao sledeću *dnevnu zapovest*:

Dnevna zapovest

Na dan 27. 10. 44 prestaje s dejstvom Štab Armijske grupe »Srbija«,⁷³ koji je u teškim časovima formiran iz Štaba vojnoupravnog komandanta Jugoistoka. Višegodišnji, naročito teški, rad oko umirenja jugoistočnog prostora će time dobiti završetak, okrunjen uspešnim komandovanjem.

Žilava borba za severnu Srbiju protiv goleme nadmoći ući će u istoriju ratova kao primer vojničkog junaštva, vojne organizacije i improvizacije, i naročito nepokolebljivog rukovođenja.

Izražavam gospodinu glavnokomandujućem, pešadijskom generalu Felberu, kao i svim pripadnicima njegovog komandnog štaba, moje puno priznanje i moju srdačnu hvalu i želim svakome od njih da budu ponovno upotrebljeni na najodsudnijem mestu u borbi za budućnost Nemačke.

potp.: baron fon Vajks
general-feldmaršal

Felber
general pešadije

⁷³ Bliže o formiranju te grupe vidi i dok. br. 147.

Inženjerijski štabni oficir
pri Armijskoj grupi »Felber«
(Vojnoupr. k-t Jugoistoka)

Br. B. Br. 3601/44

Predmet: Upotreba dunavskih skela u prevoženju

Za vreme teških dana borbi na mostobranu severno od Dunava obezbeđen je, neprekidnim danonoćnim radom, pod najtežim vremenskim uslovima i okolnostima, pri jakom nevremenu i neprekidnoj kiši, prolaz trupama koje su se vraćale sa severa, pri čemu su oficiri, podoficiri i vojnici u ovom trodnevnom dejstvu dali sve od sebe.

Skele su u ta tri dana napravile 208 prelaza i evakuisale pritom okruglo 18.416 tona u vojnom pogledu najvažnijeg materijala.

Ljudi je bilo prevezeno, ukoliko je uopšte prebrojavanje bilo moguće:

9.786 vojnika i
7.436 civila, pretežno pripadnika
nemačke narodnosne manjine.

Prevučeno je:

4.262 motorna vozila
861 zaprežno vozilo
363 topa sa sredstvima za vuču,

a osim toga:

3.152 konja
1.552 goveda i ovaca.

U ovim ciframa nisu sadržani delovi prevučeni na prelazima 3 i 4.

5. prilog
H. Qu, 14. okt. 1944

Komandant Jugoistoka

Komandantu Armijske grupe »Srbija«
pešad. generalu Felberu

Poslednjih nedelja Armijska grupa se, u teškim borbama protiv brojno daleko nadmoćnijeg neprijatelja, izvanredno dobro pokazala. Ja izražavam Vama, Vašem štabu i Vašim hrabrim trupama moje puno priznanje i moju hvalu. Ako nije

uspelo sprečiti prodor neprijatelja u Srbiju, to je isključiva zasluga izvanredne brojne nadmoći protivnika i pomoći koju je u svakom pogledu imao od stanovništva zemlje. Tim veću ocenu treba dati sopstvenom dejstvu Komande i trupa.

Pošto u 00.00 časova 16.10, Korpus »F. V. Miler« prelazi pod Komandu Grupe armija »E«, to nameravam da Štab Armijske grupe izdvojim iz fronta čim budem imao na raspolaganju odgovarajuću komandu korpusa za komandovanje na istočnom frontu kod Beograda i severno od njega.

Za obezbeđenje i odbranu istočnog fronta, koji se za sada mora bitno osloniti na liniju Drina — Sava — Dunav — Tisa, mogu da dobijem dodatne snage samo iz područja 2. oklopne armije. Pošto se istovremeno mora računati sa znatno jačom napetosti u obalskom pojasu Dalmacije, kao i u unutrašnjosti Hrvatske i u rejonu severno od Dunava, *izjednačenje snaga* bezuslovno zahteva *jedinstveno* taktičko komandovanje, koje se, prema stanju stvari, može preneti samo na komandnu ustanovu, naime na 2. oklopnu armiju. Pošto pored toga ovoj armijskoj komandi nužno podleži i snabdevanje Armijske grupe »Srbija« (bez Korpusa »F. V. Miler«), to ću Armijsku grupu u taktičkom pogledu i u pogledu snabdevanja potčiniti 2. oklopnoj armiji, sve dok ova ne bude zamenjena nekom komandom korpusa. *U disciplinskom pogledu Armijska grupa mi ostaje neposredno potčinjena.*

potp.
baron fon Vajks
general-feldmaršal

7. prilog

Ocena potčinjenih jedinica

1. brd. div.

Izabrani ljudski materijal — približno potpunog sastava — sa iskustvom u velikim borbama i borbama s bandama. Odlično se tukla kako u napadu tako i u odbrani.

S oružjem i opremom najbolje snabdevena.

7. SS-brd. div. »Princ Eugen«

Komandni kadar uglavnom iz Nemačke, pretežni deo ljudstva pripadnici nemačke narodnosne manjine iz Banata, mlada godišta, sastava u skladu sa ratnom formacijom, upražnjenih mesta malo.

Borbena vrednost dobra. Postoji iskustvo u borbi s bandama, a time i u velikim borbama.

Div. »Brandenburg« (1. i 2. puk i 1/4 puka):

Lični sastav je, usled posebnih učestvovanja u borbama, delimično mešan sa nemačkom narodnosnom manjinom i dobrovoljcima drugih nacija. Neznatne borbene jačine. Mlada, za dejstvo sposobna i pouzdana jedinica. Rukovodstvo odano više specijalnim zadacima negoli pešadijskim borbama velikih razmera.

U pogledu oružja i opreme dobro snabdevena (bez artiljerije). Kao potpuno motorizovana jedinica, ona je na planinskom zemljištu ograničena u kretanju.

92. gren. brig. (mot.)

Jačina: Jedan puk, koji se sastoji od 2 bataljona.

Potpuno motorizovana. Jedinica koja se bori s voljom i koja je u borbi proverena.

Oprema oružjem i priborom dobra. Kao motorizovana jedinica, ona je na teškom terenu uslovno pokretna, a vrlo osetljiva u borbi peške.

117. lov. div. (samo delimično dovedena)

Podređeni delovi približno pune jačine.

Mlada godišta. Pri dobroj izobrazbi, neznatno borbeno iskustvo. Potpuno naoružana.

5. SS-pol. puk

Usled neprekidne upotrebe u borbama protiv bandi, borbena jačina neznatna. U pogledu godišta mešana. Iskustvo u borbi s bandom, ali bez iskustva u borbama velikih razmera.

Potpuno motorizovana. Naoružanje osrednje.

18. SS-pol. brd. puk

Srednja, delimično starija godišta, velikim delom pripadnici nemačke nacionalne manjine i stranci. Neznatne borbene jačine. Iskustvo samo iz borbi s bandom. Borbena vrednost neznatna, komandovanje osrednje, nepouzdana.

Naoružanje dobro (Artiljerijski divizion potpuno motorizovan).

Alarmni puk »Tvrđava Beograd«

Jedinica sastavljena od povratnika sa odsustva svih mogućih delova oružanih snaga i godišta, bez unutrašnje veze.

Jačina: oko 1200 ljudi. Usled nedovoljne jedinstvene obuke, borbena vrednost osrednja. Naoružanje improvizirano, teškog oružja malo, nedovoljno snabdevena opremom, nepokretna.

12. tenk. bat. za naročitu upotrebu:

Pune jačine. Mlada godišta. Zadatke izvršava s puno volje. Usled toga što je opremljen lakim francuskim tenkovima, sposoban samo za borbu protiv bandi i za obezbeđenje. Nije upotrebljiv za borbe velikih razmera.

Bataljon nije upotrebljavan kao celina, nego po četama u raznim delovima Srbije.

Odeljenja lovaca na tenkove dobro su se pokazala i u borbi protiv sovjetskih tenkovskih snaga.

202. tenk. bat.

Dobro obučena mlada jedinica. Opremljena srednjim ital. tenkovima.

Sa dobrim iskustvom iz borbe s gerilom, dok je borbena vrednost za borbe velikih razmera uslovna.

191. brig. jur. topova:

Mlada godišta, pune jačine. Borbeno iskustvo neznatno. Bobena vrednost i borbeno raspoloženje nejednako. Oprema: jurišni topovi 105 mm bez baterijskog durbina za osmatranje.

Landesshizen-bataljoni (287, 288, 562, 592, 654, 923, 977, 1202 M)

Bataljoni za obezbeđenje (803, 837) i 786. turk. bat.

Stara godišta, delimično telesno defektna.

Približno pune jačine, podesni samo za zadatke obezbeđenja. Iskustvo u borbi s bandom neznatno. Bobena vrednost: neznatna i u napadu i u odbrani. Opremljeni trofejnim naoružanjem, pokretljivost neznatna.

Puk »Rodos«:

(Za vreme borbenih dejstava dopremljen vazдушnim putem i usled kritične situacije ubačen u borbu u malim borbenim grupama, koje nisu bile za to izvežbane).

Mlada, za dejstvo sposobna, za borbu orna jedinica, dobro izvežbana. Bobena jačina slaba, borbeno iskustvo nedovoljno.

Opremljeni samo pešadijskim ručnim naoružanjem. Nije snabdeven priborom. Nepokretan.

750. lov. puk (118. lovačke divizije)

Približno pune jačine. Mlado ljudstvo. Borbeni duh dobar, no iskustvo za velike borbe neznatno. Dobro opremljen oružjem i priborom.

R. Z. K. (5 pukova)

Pretežno starija godišta. Podesni samo za zadatke obezbeđenja. Orni za borbu. Imaju iskustva u borbi s bandom, no borbena vrednost nejednaka.

Ne treba ih upotrebljavati protiv Rusa. Delimično su samo uslovno pouzdani.

Opremljeni trofejnim naoružanjem, bez automatskog oružja, pokretljivost neznatna.

S. D. K. (5 pukova)

Pukovi, sa po 2 za borbu potpuno spremna bataljona, približno pune jačine. Samo mlada godišta. Oprobani u borbi s bandom. Orni za borbu. Pri različitom komandovanju, različita i borbena vrednost. Bez iskustva za velike borbe. Nisu za upotrebu protiv Rusa. Opremljeni ital. trofejnim naoružanjem.

522. inž. most. bat.

4/771. inž. des[antno]-most[ovska] č[eta]

18. most. četa B (mot.)

2/402. most. četa B (mot.)

644. most. četa (mot.)

Inž. bat. za uzbunu »Midza«

555. inž. most. bat. (ital., pod nemačkom komandom)

Približno pune jačine. Mešana godišta, bez iskustva u pešad. borbama. Dobra borbena vrednost u okviru inžinjersko-tehničkih specijalnih zadataka. Dobro raspoloženi za upotrebu.

Naoružanje: Pešadijsko ručno oružje, delom trofejno oružje.

Borbena grupa »R«:

Jedinica koja je na brzinu sastavljena u kritičnoj situaciji (otpadanje Rumunije i Bugarske). Jedinica je sastavljena od pripadnika teritorijalne odbrane, pripadnika Ruskog zaštitnog korpusa, jedinica protivavionske odbrane za osiguranje Dunava, povratnika svih delova oružanih snaga iz Rumunije i Bugarske kao i pripadnika Mornarice dunavske plovidbe.

Pretežno starija godišta. Nikakva unutrašnja veza, većinom bez ikakvog borbenog iskustva. Delimično slabe volje za borbu. Protiv jakog, dobro opremljenog protivnika, nedovoljno naoružana, slaba pokretljivost.

303. okl. voz:

2 velike i 5 malih ital. oklopnih dresina

Mlada posada, voljna da se bori.

Dobro naoružanje. Dragocena podrška pri sprečavanju sabotaza na železnici i borbi protiv bande.

BR. 169

IZVEŠTAJ KOMANDE KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILLER« OD 6. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O GUBICIMA SVOJIH POTČINJENIH JEDINICA OD 1. DO 28. OKTOBRA 1944. GODINE¹

STROGO POVERLJIVO

81

Koncept

KTB

K-da Korp. »Fr. Vilh.Miler«

Ia, str. pov. br. 92/44

H. Qu., 6. 11. 44.

Prim. 8. 11. 44

K-di Grupe armija »E«

U vremenu od 1. do 28. 10. 44. jedinice potčinjene K-di korp. (ne računajući glavninu 1. bd i pripadajuće borbene grupe, koje su zbog proboja neprijatelja Bor — V. Plana istupile iz potčinjenosti) imale su sledeće gubitke:

	O ²	S ³	P ⁴	V ⁵	ukupno
a) poginulo:	33	1	148	1273	1455
b) ranjeno:	78(17)	1	536(85)	3098(294)	3713(396)
c) nestalo:	59	4	325	2352	2740
Ukupno:	170(17)	6	1009(85)	6723(294)	7908(396)

( ) = od toga ostalo u trupi.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 135.

² oficira

³ službenika

⁴ podoficira

⁵ vojnika

Veliki broj nestalih nestao je uglavnom u borbama SS-div. »Princ Eugen« u rejonu jugoist. i istoč. od Niša i oko Niša. — Ovi znatni gubici, koji većim delom padaju na teret borbenih delova, pružaju sliku o oštrini borbi u kojima su u velikom broju učestvovala od svih rodova formirane alarmne jedinice. Samo bezobzirno odlučno delovanje omogućilo je da se neprijatelju u borbenoj snazi suprotstavi sve što se moglo prikupiti na području K-de korp. Pošto dovođenje jedinica sa područja GrA »E« ne može uvek da drži korak sa povećanjem prostorije koju treba držati i sa očekivanim pojačanjima neprijatelja, koji neometano izvodi pokrete, Kom. korp. je i dalje prisiljena da rasformiranjem komora, spajanjem jedinica i prikupljanjem svih pripadnika otcepljenih grupa sposobnih za borbu iz svih rodova vojske, policije, žandarmerije, Org. »Tot« itd., iskoristi sve mogućnosti kako bi brojno stanje borbenih delova postojećih jedinica popunila do posadne formacije.

M⁶

BR. 170

BROJNO STANJE JEDINICA POTČINJENIH KOMANDI KORPUSA »FRIDRIH VILHELM MILER« NA DAN 6. NOVEMBRA 1944. GODINE¹

Telegram

Od K-de korp. »Fr. Vilh. Miler«	Ia	H. Qu., 6. 11. 44.
K-di GrA »E«, Ia	»KR«	Vreme:
		84 KTB

Brojna stanja za borbu posle smanjenja komora i spajanja jedinica:

1./ 7. SS-div. ukupno	6.150
13.SS I. »Nojman« ²	450
II. »Kajzer« ³	520

⁶ Paraf Fridriha Vilhelma Milera, komandanta korpusa.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 138—9. U originalu se nalazi par nečitkih zabeleški i ispravki pisanih rukom.

² Neumann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime, kao ni ostalima u objašnjenjima od 3 do 32 i 34.

³ Kaiser

III. »Vigand« ⁴	510
14.SS I.	620
III. »Kirš« ⁵	710
bat. veze	280
7. SS ap I.	420
II.	290
III. »Kirš« ⁶	220
IV. (bez or.)	140
7. inž.	220
2./ 117. lov. div. ukupno	3.300
737. lov. p I. »Kokert« ⁷	450
III. »Vistefeld« ⁸	420
749. lov. p II. »Bader«	260
III. »Vishoj« ⁹	530
670. ap II. »Pleva« ¹⁰	470
III. »Anenštajner« ¹¹	380
117. inžb »Mardić« ¹²	230
3./ 1. bd ukupno	1.760
III /99. p »Herman« ¹³	620
54. izv. bat. »Kost«	440
79. dop. bat. »Visman« ¹⁴	240
I/79. ap »Dreer« ¹⁵	420
4./ 297. pd ukupno	1.600
522 gp I. »Frank«	380
524. gp I. »Nagi« ¹⁶	290
II. »Hanke«	250
II/297. ap »Rojter« ¹⁷	240
5./ 104. lov. div. ukupno	2.880
I/724. p »Trel« ¹⁸	250
III/724. p »Majer« ¹⁹	200
I/734. p »Šelde« ²⁰	520

⁴ Wiegand

⁵ Kirsch

⁶ Dopisano je rukom. Verovatno je greška, pošto se ovo ime po-
minje i u obj. 5. Redakcija nije mogla da ustanovi šta je tačno.

⁷ Kockert

⁸ Wüstefeld

⁹ Wisheu

¹⁰ Plewa

¹¹ Anensteiner

¹² Marditsch

¹³ Hörmann

¹⁴ Wissmann

¹⁵ Dreher

¹⁶ Nagy

¹⁷ Reuter

¹⁸ Tröl

¹⁹ Mayr

²⁰ Schelde

104. pt div. »Šrajber« ²¹	230
104 izv. bat. »Dorner«	400
I/654. ap »Perger«	350
II/654. ap »Štender« ²²	380
104. bat. veze	400
104. inž. bat.	40
6./ 181. pd ukupno	710
I/359. p »Franke«	310
I/222. ap »Hajnce« ²³	300
7./ Ostale jedinice: ukupno	7.130
12. tb z.b.V.	80
1001. tvrđ. i peš. bat. »Lant« ²⁴	650
1012. tvrđ. peš. bat. »Naue« ²⁵	490
592. landesšicen-bat. »Bartman« ²⁶	190
977. landesšicen-bat. »Minster« ²⁷	400
880. landesšicen-bat. »Holc« ²⁸	280
803. bat. za osigur[anje] »Berlin«	360
696. bat. Feldžand. »Daniel«	450
Alarm. bat. »Niš«	130
jedinice pao	1.010
I/4. RZK »Šel« ²⁹	400
I/4. RZK »Popov« ³⁰	520
IV/4. RZK »Šebalin« ³¹	310
III. kavk.[aski] bat. »Bergman« ³²	280
845. n.-arapski peš.bat. ³³	450

Rekapitulacija:

1./ 7. SS-div.	6.150
2./ 117. lov. div.	3.300
3./ 1. bd	1.760
4./ 297. pd	1.600

²¹ Schreiber

²² Stender

²³ Heinze

²⁴ Landt

²⁵ Naue

²⁶ Barthmann

²⁷ Münster

²⁸ Holz

²⁹ Schell

³⁰ Popoff

³¹ Schebalin

³² Bergmann

³³ To jest: 845. nemačko-arapski pešadijski bataljon

5./ 104. lov. div.	2.880
6./ 181. pd	710
7./ Ost. jedinice	7.130
	<hr/>
	23.530

K-da kor. »Fr. V. Miler«
str. pov. br. 97/44.
(pot. bar. f. Ketelhot³⁴, genšt.major)

BR. 171

IZVEŠTAJ KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 11. NOVEMBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O POSTIGNUTOM SPORAZUMU SA ČETNICIMA KOJI SE POVLAČE IZ SRBIJE PREMA FOČI ZA ZAJEDNIČKA DEJSTVA PROTIV JEDINICA NOV I POJ¹

KR

Pril. 105

Telegram

Strogo poverljivo!

11. 11. — 15.00 ...²

K-tu Jugoistoka (K-di GrA »F«) — Ic/AO

1. Grupa Marković³ (2500—3000), u sporazumu sa nem. vojskom, osigurava odsek Mitrovica — Raška (mesta uklj.) — Novi Pazar. Izviđanje protiv Bugara, Tita i Sovjeta. Do sada nije bilo ozbiljnih incidenata. Potrebna je opreznost.
2. Trifunović⁴, sa oko 10.000 četnika Račića i Keserovića, uporedno sa nem. pokretima u rejonu Prijepolje. Pravac marša Foča.⁵ U početku učešće u borbenim dejstvima na

³⁴ Freiherr von Ketelhodt

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 501. Na margini dokumenta je zabeleška od pet reči od kojih su dva slova DM (Draža Mihailović). Ostalo redakcija nije uspela da pročita.

² Nečitak paraf.

³ Živorad Žika. Bio je tada komandant 2. kosovskog korpusa.

⁴ Miroslav

⁵ Detaljno o pokretu ostataka skoro svih četničkih jedinica iz Srbije (oko 15.000 četnika), koje su se, razbijene od strane 1, 12, 13. i 14. korpusa, povlačile u neredu preko Sandžaka prema jugoistočnoj Bosni, vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 44 i 47.

nemačkoj strani (zaštita bokova). U poslednje vreme samo saputnici. Utisak: dokle god postoje zajednički interesi — uopšte mir. Ako vide mogućnost uspeha, bezuslovno treba očekivati prepade na nemački Vermaht, naročito na odvojene grupe.

3. Moli se da se dostavi rezultat pregovora DM — zastupnik Min. sp. posl.⁶

K-da GrA »E« — Ic/AO
Str. pov. br. 3865/44. od 11. 11. 44.
Varnštorf⁷, gen. štab. p.puk.

F. d. R.
Varnštorf

gen. štab. p.puk.
Ia... 11. 11.
KTB

L. D. N. Prim. 11. nov. 1944. Odelj. Pril. pov. 09319 1440
---

⁸

BR. 172

DIREKTIVA KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 13. NOVEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIJA »E« ZA DEJSTVA POSLE PREUZIMANJA KOMANDE, 15. NOVEMBRA, NA OPERATIVNOM PODRUČJU 5. SS-BRDSKOG KORPUSA¹

STROGO POVERLJIVO

Telegram

KR Hitno

Predato: 13. 11. 1830

Primljeno: 13. 11

Ia, str. pov. 11611
od 13. 11. 1944.

K-di GrA »E«

Direktiva za rukovođenje borbom GrA »E« od 13. 11. 1944.

- 1) Zadatak GrA »E«, nakon dostizanja hrvat[ske] jugoistočne granice, je da u glavnim crtama brani ovu granicu hrvatske teritorije. Sa odbranom 2. okl. armije na Drini

⁶ Reč je o pregovorima Hermana Nojbahera (Hermann Neubacher) sa D. Mihailovićem. Opširnije o tome vidi H. Neubacher, Sonder Auftrag Südost 1940—1945, Berlin—Frankfurt 1956, VI poglavlje.

⁷ Warrnstorff

⁸ Četvrtasti pečat. Sa desne strane pečata nalaze se dva nečitka parafa.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 1379—81. U gornjem desnom uglu nalazi se više nečitkih parafa.

uhvatiti spoj u predelu južno od Zvornika. O nameravanom protezanju linija treba javiti. Tom prilikom treba imati u vidu da prostor Mostar ostaje čvrsto u našim rukama i da se mora obezbediti sigurna veza ovog prostora sa istočnim frontom.

- 2) Preuzimanje komande u prostoru V SS-brdskog korpusa, dodeljenom depešom k-ta Jugoistoka, Ia str. pov. br. 6023/44², izvršiti 15. 11. 44. u 12.00 časova.
- 3) U pogledu organizacije komandovanja treba imati u vidu da, osim Komande XXI AK, treba angažovati jednu dalju k-du korp., praktično K-du XXXIV AK zbV³, radi komandovanja na istočnom frontu sa obe strane Višegrada. Nakon preuzimanja ove obadve kor.[pusne] k[oman]de, koje treba dodeliti na jadranski i istočni front sadašnjeg V SS-brd. AK, K-da V SS-brd. AK biće izvučena radi drugog zadatka. O K-di XXII brd. AK je skoro bilo odlučeno depešom Ia, str. pov. br. 6124/44 od 11. 11⁴ (Operativni odsek Zvornik — ušće Drave).
O K-di LXXXXI AK, po prelasku hrvatske granice, biće rešeno na drugom mestu.
- 4) Pri angažovanju jedinica na položaje koje treba držati na jugoistočnoj hrvatskoj granici, treba težiti da se ponovo pročiste divizije koje su sada jako pomešane, itd.
GrA »E« izvestiće o nameravanom angažovanju uz naznačavanje organizacije komandovanja, kao i koje će jedinice postati suvišne nakon posedanja odbrambenih položaja.
Pri tome nisu uzete u obzir divizije o kojima je već odlučeno prema naređenju k-ta Jugoistoka, Ia, str. pov. 6124/44 (11. vazd. polj. div., delovi 1. brd. div. i 117. lov. div., 7. SS-brd. div. »Princ Eugen«, 104. lov. div.).
- 5) Neminovno je pojačanje snaga koje su do sada bile angažovane u prostoru Mostara. Isto tako biće neophodno ojačanje snaga u rejonu Knina pri kasnijem preuzimanju odseka XV brdskog armijskog korpusa.

---

² To je naređenje Komande Grupe armija »F« od 6. novembra 1944. za razgraničenje između Grupe armija »E« i 2. OkA, te potčinjavanje 5. SS-BAK-a K-di Gr A »E« (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 852).

³ To je bivši Korpus »Fridrih Vilhelm Müller«, koji je preimenovan u 34. armijski korpus za naročitu upotrebu.

⁴ To je direktiva komandanta Jugoistoka od 11. novembra 1944. za dejstva na odseku Drava — Dunav, razgraničenje između Gr A »E« i 2. OkA, te dodeljivanje zadataka 22. BAK-u na odseku Zvornik — ušće Drave i njegovom potčinjavanju 2. OkA (AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 922—3).

Za obezbeđenje pruge Sarajevo — Brod treba angažovati pozadinske delove.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. 6157/44 od 13. 11. 44.
u 18,20 časova

Nač. št[aba] potp. f. Gildenfelt,
gen. lajt.[nant]

BR 173

INFORMACIJA KOMANDE GRUPE ARMIIJA »F« OD 16. NOVEMBRA 1944. UPUĆENA KOMANDAMA GRUPE ARMIIJA »E« I 2. OKLOPNE ARMIIJE O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI U HRVATSKOJ I ODNOSIMA PREMA USTAŠAMA¹

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
(Komanda Grupe armija »F«)
Ic /abveroficir
Str. pov. br. 8815/44

H. Qu. 16. 11. 1944.

7 primeraka
6. primerak

Za ratni dnevnik

Sadržaj: Vojno-politička situacija u Hrvatskoj.

Vojno-politička situacija od strane vodećih hrvatskih krugova, a na osnovu pristiglih izveštaja o tom i nakon mnogobrojnih utisaka i razgovora sa nemačkim i hrvatskim službenim instancama, daje približno sledeću sliku:

1) Spoljni neprijatelj

Opasnost, koja je sa upadom ruskih trupa u Srbiju stigla sada i na granice Hrvatske, ne shvaća se u punom smislu, ili se čak potcenjuje. U vladinim krugovima razmišlja se do duše o tom i uviđa ozbiljna opasnost za Hrvatsku od ruskog prodora koji kroz južnu Mađarsku vodi na zapad. Ipak protivmere, koje bi kao prirodna reakcija morale izazvati odgovarajuće angažovanje snaga u severnoj Hrvatskoj, nisu ili

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 989—91.

skoro nisu ni dotaknute. Očekuje se upravo odgovarajuće angažovanje snaga nemačkog partnera — koji je za sve odgovoran — i preko svega veruje se da će se otkloniti rusko nadiranje uz pomoć Anglo-Amerikanaca i crkve, čije su ambicije usmerene na jednu nacionalnu Hrvatsku i katoličku religiju.

1) *Unutrašnji neprijatelj*

Rastuća jačina Titovih formacija i njihovo plansko angažovanje prema zahtevima saveznika, opterećuju naročito vojni potencijal više nego do sada i dovode korak po korak do jednog letargičnog stanja, koje suštinski prouzrokuje apsolutnu podređenost različitih hrvatskih formacija. Izveštaji ovih formacija Ministarstvu vojnom sve više sadrže konstatacije da se ni pri najboljoj volji ne može više parirati nadmoćnijem oružanom dejstvu neprijatelja. Praktični rezultat toga je postepeno sklanjanje u stranu ili prebegavanje. Posledice ovoga za pojedince osećaju se bez velikog rizika.

Uzaludno je tragati za eventualnim greškama u prošlosti i na to vraćati sadašnju situaciju. Danas može biti bitno još samo saznanje onoga što je još u stanju da donese izvesne koristi. To jest: široka podrška eksponiranog ustaškog kursa koji nije često puta imao odgovarajuće držanje, i istovremeno nastojanje da se u vojnom rukovodstvu obimno infiltriraju pogodni ustaše i oficiri prijateljski raspoloženi prema Nmcima. O tome ne može biti nikakve sumnje da ustaški pokret sam uživa poverenje poglavnika² i zna da ovo iskoristi kako u njihovom, a samim tim i u njegovom smislu. Ko tome protivstane je, više ili manje, propao, ko priđe — taj ima u džepu nužno osiguranje za najbližu budućnost.

Da je ova alternativa povedena od strane ustaša i za ilegalno vrbovanje u legionarskim divizijama, poznato je kroz događaje 369 (hrvatske) legionarske divizije i na žalost široko dokazano u paralelnim pojavama (373. hrvatska legionarska divizija, »Handžar«-divizija).³ Da infiltriranje oficira, koji izrazito nisu odani ustašama ali su ipak prijateljski raspoloženi prema Nmcima, među ustašama i drugim formacijama može tome da smeta, ali da, s druge strane, koristi sopstvenim, tj. nemačkim interesima, jasno je kao dan.

Stoga je potrebno usmeriti kurs ustaša i izbeći sve što bi moglo da navuče bez sumnje postojeće, možda čak opravdano, nepoverenje. Ukoliko je situacija u Hrvatskoj i na njenim granicama opasnija, utoliko se više mora pokušati

² Ante Pavelića

³ Misli na pojave dezertiranja i prebegavanja pripadnika nemačkih 13. SS-divizije »Handžar« i 369. »Vražje« i 373. legionarske divizije »Tigar«.

da se dobiju i iskoriste snage, koje su svojim dosadašnjim držanjem proigrale široki put jedne »bolje« budućnosti.

3) *Izvlačenje zaključaka:*

Poslednji je čas da se komandovanje i jedinice ubede u neminovnost prijateljskog kursa prema ustašama i da ih svojim držanjem i podrškom praktično podupru. Neprihvatanje ustaša može samo voditi jednoj neprijateljskoj reakciji, koja i pri najmanjoj spremnosti da shvati sve nemačke neprijatelje kao svoje sopstvene vrlo brzo će povući krajnje konsekvence. A to se mora toliko dugo izbegavati koliko je god moguće.

Za komandanta Jugoistoka
(Komanda Grupe armija »F«)
Načelnik štaba
Gildenfelt

...⁴

BR. 174

PREGLED BROJNOG STANJA JEDINICA POTČINJENIH GRUPI ARMIJA »E« NA DAN 16. 11. 1944. GODINE¹

Prilog 1.²

Brojno stanje

1.) *Pregled sadašnjeg brojnog stanja za marš:*

a) XXXIV AK

	vojnika	konja
1. brd. div.	13.000	3.000
117. lov. div.	10.000	4.000
11. vazd. polj. div.	10.000	2.000

⁴ Na zadnjoj strani dokumenta, u levom uglu, rukom je dopisano kome je dokumenat upućen. Tekst je prilično nečitak i jedino se može razaznati da se informacija upućuje Grupi armija »E« i Komandi 2. oklopne armije, pa je redakcija stoga taj deo nečitkog teksta označila s tri tačke.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 376—7.

² i ¹² Prilog 1 je na sn. 376, a prilog 2 na sn. 377. Oba priloga su dodatak izveštaju Komande Grupe armija »E« od 16. novembra 1944. o pozadinskoj situaciji (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 370—5). Redakcija taj izveštaj, zbog uopštenosti, ne objavljuje.

104. lov. div.	10.000	4.000
SS-div. »Princ Eugen« ³ }	7.000	—
»Skenderbeg« ⁴ }		
Grupa »Fictum« ⁵ }	10.000	—
korp. 1 arm. jed. }		
	<hr/>	<hr/>
	60.000	13.000

b) *Put Raška — Višegrad — Sarajevo:*

Grupa »Šojerlen« ⁶	10.000	—
»Šolc« ⁷	10.000	—
41. tvrđ. peš. div.	10.000	2.000
22. peš. div.	12.000	4.000
Korpusne jed. XXII AK	3.000	—
Vazduhoplovstvo	10.000	—
Pvo ⁸	5.000	—
jedinice za snabd./mornarica	20.000	—
korpusne jed. LXXXXI AK	3.000	—
Grupa »Voldan«	2.000	—
	<hr/>	<hr/>
	85.000	6.000

c) *Put Skadar — Sarajevo:*

181. div.	10.000	4.000
297. div.	11.000	4.000
Štajrer ⁹	8.000	2.000
Korpusne jed. XXI AK	3.000	—
Crnogorci ¹⁰	10.000	—
Vazduhoplovstvo	5.000	—
	<hr/>	<hr/>
	47.000	10.000

d) *Ukupno od 1 do c)*

uz to		
369. div.	24.000	4.000
2. hrv. brd. brig. ¹¹	5.000	800
Sarajevo	28.000	1.000
	<hr/>	<hr/>
	249.000	34.800

³ To jest 7. SS-divizija »Princ Eugen«.

⁴ To je 21. SS-divizija »Skenderbeg«.

⁵ Fitzthum

⁶ Scheurlen

⁷ Scholz

⁸ Protivvazdušna odbrana, tj. paa jedinice.

⁹ Steirer

¹⁰ Misli se na četnike Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa.

¹¹ To je domobranski 2. gorski zdrug.

2.) Pregled budućih brojnih stanja:

a) XXXIV AK

22. peš. div.	12.000	4.000
104. lov. div.	10.000	2.000
delovi LXXXXI AK	3.000	—
	<hr/>	
	25.000	6.000

b) Put Višegrad — Sarajevo:

Grupa »Šojerlen«	10.000	—
„ »Šolc«	10.000	—
41. tvrđ. peš. div.	10.000	2.000
Pvo	5.000	—
Grupa »Voldan«	2.000	—
biv. korpusne jed. 22. i LXXXXI AK	6.000	—
jedinice za snabd. itd.	20.000	—
	<hr/>	
	63.000	2.000

c) XXI brd. AK:

181. div.	10.000	4.000
297. „	11.000	4.000
Štajrer	8.000	2.000
Korpusne jedinice	3.000	—
Crnogorci	10.000	—
369. div.	24.000	4.000
2. hrv. brd. brig.	5.000	800
	<hr/>	
	71.000	14.800

d) Sarajevo:

28.000 1.000

e) Ukupno od a) do d)

187.000 23.800...¹³¹³ Nečitak paraf.

DIREKTIVA KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 28. NOVEMBRA 1944. KOMANDAMA 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA I 91. ARMIJSKOG KORPUSA ZA NAROČITU UPOTREBU ZA PROBOJ IZ OKRUŽENJA 21. KORPUSA PRAVCEM KOLAŠIN—MOJKOVAC—PRIJEPOLJE—PLJEVLJA¹

Radiogram

STR[OGO] POV[ERLJIVO]

Poslato: 28. 11. u 01.30
Primljeno: 28. u 10.10

Prilog 159
Pošiljalac: K-da
GrA »E«

K-di LXXXXI AK z.b.V.

Važi i za: K-du XXI AK
K-du Korp. »Miler«
Alberih²
K-ta nem. vazd., Grčka

Direktiva za proboj XXI AK

- 1.) Neprijatelj³ je saznao namere XXI AK za proboj preko Mateševa za Prijepolje — Pljevlja. Neprijatelj ispred odseka Bioče još slab i za sada nije u stanju da osujeti naše namere za proboj. Neprijatelj je ipak u stanju da preko aerodroma Berane brzo dovede jače snage. Treba bezuslovno računati s oštrim nadiranjem neprijatelja severno od Danilovgrada i južno od Podgorice i sa početkom povlačenja.
- 2.) XXI AK kreće već sada, neovisno od osposobljavanja mosta Bioče, po mogućstvu jakim delovima, pokretnim po brdskom terenu, s obe strane puta Podgorica — Mateševo, da bi blagovremeno zauzeo vis Vjeternik (10 si. Bioče) i vis Mateševo. Put Bioče — Mateševo tom prilikom treba tako osigurati da glavnina XXI AK posle osposobljavanja

---

¹ Snimak overenog radiograma (pisanog rukom) u AVII, NAV-T-314, n. 1630, s. 617—22. U gornjem desnom uglu nalazi se par kraćih zabeleški.

² Alberich. Verovatno šifra neke komande. Redakcija nije mogla da ustanovi o kojoj je komandi reč.

³ Odnosi se na 2. korpus NOVJ.

mosta Bioče (verovatno 1. 12.) može da krene u zbijeni proboj preko Kolašin — Mojkovac ili preko Andrijevica — Berane za Bijelo Polje, uz jednovremeno odvajanje od protivnika na odseku Danilovgrad i južno od Podgorice.

- 3.) K-da LXXXXI AK z.b.V. kreće da bi podržala proboj XXI AK što je moguće pre, najkasnije 30. 11, sa glavnom 22. pd od Prijepolja, preko Brodareva, za Bijelo Polje i zauzima, pre svega, osiguravajući put prema istoku, raskrscnicu puta j. Bijelo Polje. Posle toga, 22. pd treba, uz jako obezbeđenje rejona j. Bijelo Polje, hitno uputiti u prodor na Mojkovac i za uspostavljanje veze sa prednjim delovima XXI AK. Zbog toga je važno da budu u pripravnosti dovoljne rezerve za uvođenje iza 22. pd.⁴ Prodor 22. pd treba obezbediti angažovanjem jedne borbene grupe od Pljevalja za Šahoviće prema zapadu i uz pomoć zaštitnice na »zelenom« putu.⁵
- 4.) Posle prihvatanja XXI AK od LXXXXI AK, mot. delovi XXI AK stižu preko Prijepolja u rejon Višegrad, a pešađijski delovi preko Pljevalja, Goražda u rejon Rogatice na raspolaganje K-di GrA »E«. LXXXXI AK osigurava odlazak XXI AK i posle toga se povlači preko Goražda na položaj na Drini.—
- 5.) K-t poz. preduzeće mere za snabdevanje XXI AK i 22. pd vazдушnim putem. Zahtev za snabdevanje vazd. putem preko K-de korp. samo u slučaju teške krize u snabdevanju i pošto se iscrpu sve ostale mogućnosti.
- 6.) Nač. veze GrA hitno će obezbediti neposrednu radio-vezu između XXI AK i LXXXXI AK i između 22. pd i XXI AK.

K-da Gr. armija »E«
Ia, str. pov. 1180 od 28. 11
Šmit-Rihberg,
gen. maj.

F. d. R.

***⁶

---

⁴ Opširnije o dejstvima 22. pešađijske divizije, koja je angažovana za deblokiranje opkoljenog 21. BAK-a (spojili su se 18. decembra kod Mojkovca), vidi Grupu autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 394—400; Friedrich August v. Metzsch, *Die Geschichte der 22. Infanterie-Division*, Verlag Hans Henning, Podzun, Kiel, 1952, str. 73—75 (dalje: fon Meč, n. d.); Erih-Šmit Rihberg, n. d., str. 70—73.

⁵ To je šifra za glavni marševski put Kosovska Mitrovica — Novi Pazar — Prijepolja — Priboj — Višegrad (vidi dok. br. 165).

⁶ Nečitak potpis.

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 3. DECEMBRA 1944. KOMANDI 34. ARMIJSKOG KORPUSA ZA PROBIJANJE JEDINICA DOLINOM DRINE I USPOSTAVLJANJE VEZE SA KORPUSNOM GRUPOM »KIBLER« ZBOG POGORŠANE SITUACIJE SEVERNO OD DRAVE¹

Prilog 17

STROGO POVERLJIVO

KR

5 prim.,

5. prim.

Telegram

K-DI XXXIV AK

Povećano zaoštavanje situacije sev. Drave ponovo zahteva da se svim sredstvima ubrza prebacivanje snaga na sever.² Potrebno je, pre svega, da se, bezobzirnim angažovanjem svih raspoloživih snaga, što je moguće brže uspostavi veza preko Bijeljine sa Korpusnom grupom »Kibler«.³ Istovreme-

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 770.

² Reč je o prodoru sovjetskih jedinica preko Dunava u pravcu Blatnog jezera. U vezi s tom situacijom, Vrhovna komanda Vermahta naredila je da se 2. OkA, sa svim svojim snagama, odmah prebaci severno od r. Drave, i da se 2. decembra u 0.00 časova potčini Grupi armija »Jug« (vidi Grupu autora, *ORNJ*, s. 498—9; AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 439—41 i 445: ratni dnevnik k-ta Jugoistoka za 1. i 2. decembar 1944).

³ Nazvana je po imenu njenog komandanta general-lajtnanta Jozefa Kiblera (Josef Kübler), bivšeg komandanta 118. lovačke divizije. Tada je komandovao svim nemačkim jedinicama između Save i Dunava. Osuđen je, 16. februara 1947, kao ratni zločinac (zajedno sa general-pukovnikom Lerom i grupom generala), na smrt streljanjem. Njegova divizija (118) počinila je takve zločine da su ga čak i ustaše optuživale. Tako, na primer, u izveštaju Ustaškog ravnateljstva za propagandu u Splitu od 3. aprila 1944, u vezi jedne akcije, između ostalog, piše:

»Nisu bili samo ubijeni muškarci sposobni za oružje, nego isto tako i žene i djeca i starci. Nije bio zaklan samo pojedini član obitelji, nego sva obitelj, bez razlike. To je najobedaniji dokaz da to nisu bili pothvati čišćenja nego pothvati trijebljenja hrvatskog življa...« (*Politika*, beogradsko izdanje, od 6. i 17. februara 1947).

Inače, ni njegov rođeni brat, general brdskih lovaca, Ludwig (Ludwig) Kibler, komandant 97. BAK-a, nije bio ništa bolji od Jozefa. I on je, 19. jula 1947, na procesu pred Vojnim sudom u Ljubljani (sudilo mu se u grupi na čelu s Rajnerom), osuđen na smrt vešanjem (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 20. jula 1947).

no svim sredstvima ubrzati prodor Bobbene grupe »Fictum« na Zvornik.⁴

Za osiguranje novoizgrađenog fronta na Drini potrebno je zatim da se X⁵ [i] 7. SS brd. div. »Princ Eugen«, uz krajnje marševske napore, probiju prema severu.—⁶

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 11.904, od 3. 12. 44.

Šmit-Rihberg, gen.maj./ 23.15

X delovi 1. brd. div.
— „ — 117. brd. div.

Za tačnost:

Resegir

gen. štabni p.puk.

Dost[avljeno]: Ia, LdN, Ic, OQu, OB/KTB,

⁷Načelnik, Br. Str. pov. 1503/44

---

⁴ Tada se Bobbena grupa »Fictum« nalazila na komunikaciji Sokolac — Vlasenica u borbi s jedinicama 3. korpusa NOVJ. Njen je zadatak bio, prema naredenju Grupe armija »E« od 21. novembra 1944, da sa Bobbenom grupom »Ajzele« otvori komunikaciju Rogatica — Sokolac — Vlasenica — Drinjača — Zvornik. Grupa je 2. decembra dostigla Vlasenicu, a 6. decembra Drinjaču, gde se spojila s jedinicama 11. vazduhoplovne poljske divizije. Po naredenju K-de GrA »E« od 7. decembra, Grupa je rasformirana. Pukovska grupa »Skenderbeg« potčinjena je 7. SS-diviziji »Princ Eugen«, a policijski delovi Grupe ušli su u sastav 5. SS-BAK-a. Opširnije o formiranju, sastavu i akcijama Bobbene grupe »Fictum« (nazivane po imenu njenog komandanta Jozefa Fictuma, SS-gruppenfirera i bivšeg nemačkog opunomoćenog generala u Albaniji) vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 118 i knj. 31, dok. br. 24 i 90; AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 929; naredenje K-de GrA »E« od 7. decembra 1944. za rasformiranje grupe.

Podatke iznete u tomu IV, knj. 30, dok. br. 118 i knj. 31, dok. br. 24 i 90 ispraviti u vezi imena.

⁵ U originalu je ovo »X« dopisano rukom, a isto tako i objašnjenje, dato na kraju dokumenta, u kome se kaže o kojim je jedinicama reč.

⁶ Detaljnije o probijanju ovih jedinica dotinom Drine, preko Bijeljine i Brčkog, u Srem vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 33, 62 i 146.

⁷ Pečat bez uobičajenog okvira.

**IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPU-
SA OD 3. DECEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E«
O SITUACIJI U KNINU, OPKOLJENOM OD JEDINICA 8.
KORPUSA NOVJ¹**

STROGO POVERLJIVO!

KR

Ia	2
K-da Grupe armija »E«	
Prim.	
Ia . . . Br. str. pov. 11914	
Pril.	
Obrađivač	

Radiogram
Predato: 3. 12. u 19.06 č
Prilmljeno preko radija:
4. 12. u 16.25
Na znanje GrA »E«

- 1.) Knin od 29. 11. ponovo opkoljen.³ Armija je 1. 12. dala odobrenje da se glavna borbena linija Knin premesti iza Krke i Butušnice, ukoliko bi prilikom proboja došlo do gubitka ili razbijanja većih združenih jedinica. Do toga je, prema mišljenju korpusa i izveštaju za gen. i Ia 373. hrvat. pd. (obe opkoljene u Kninu), 2. 12. i došlo. Zato je premeštanje glavne borbene linije naređeno 2. 12. u 19.00 časova. Korpus je još i tada čvrsto držao otvor sa severa i severozapadni deo Knina sa poslednjim raspoloživim snagama.
- 2.) U međuvremenu, grupa Vađene (može se zvati i Pađene)⁴ (oko 2 dop. bataljona), koja je danima bila opkoljena, tek oko 3. 12. u 12.00 časova, usled utroška municije, mogla je da bude savladana, pri tome veza sa rejonom koji je držala severna grupa, tik do južno od Palanke, bila je

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 797—8. Drugi stav telegrama vrlo je nejasno napisan i stilizovan, tako da ga je redakcija nešto slobodnije prevela.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Knin je opkolio 8. korpus NOVJ (9, 19, 20. i 26. divizija i delovi 1. tenkovske brigade) sa oko 26.000 boraca, 70 topova, 25 tenkova i 11 oklopnih kola (vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 97; Grupa autora, *ORNJ*, str. 417).

⁴ Tako piše u originalu; pogrešno, nije Vađene, već, kako piše u zagradi, Pađene.

rascepkana, pa je stoga, prema poslednjim izveštajima komandanta div., došao zadnji momenat da se izvrši probijanje borbom na sever, te je ovo, da bi se izbegao jedan potpun poraz, naređeno u 14.00 časova.⁵

- 3.) Razlog za osujećenu deblokadu, pored neprekidnog iscrpljivanja, je pre svega pad borbene moći i borbenog morala hrvatskih legionarskih jedinica, koje su se pokazale da nisu više u ovom obliku dorasle za sudar snaga velikih razmera. Držanje u Kninu, slično utvrđenim punktovima, nije moguće usled nedostatka rezervi, u prvom redu peš. municije, uključujući teško naoružanje i hranu, kao i stanje obezbeđenja u Kninu. Usled najteže situacije u pogledu dotura, nije se u zadnje vreme moglo obezbediti čak ni tekuće snabdevanje. Predviđeno snabdevanje iz vazduha nije bilo moguće usled vremenskih prilika.⁶

---

⁵ Pađene je zauzela, 3. decembra 1944, Peta brigada 19. NOU divizije, uz sadejstvo delova 1. tenkovske brigade. Tom prilikom potpuno je uništen 383. puk 373. legionarske divizije »Tigar«, dok se 847. puk 392. legionarske divizije »Plave« (upućen kao pomoć garnizonu u Pađenima) uspeo, sa manjim snagama, probiti iz obruča. U borbama za Pađene zarobljen je i komandant puka, pukovnik Wild (Wäld) s delom štaba (vidi Todor Radošević, n. d., str. 268).

⁶ Knin je oslobođen 3. decembra. To je bila jedna od najuspešnijih operacija NOVJ (u jugoslovenskoj istoriografiji poznata je pod imenom »kninska operacija«). Obostrani gubici su bili vrlo teški. Osmi korpus NOVJ imao je oko 3.242 poginula borca i rukovodioca, dok je nemačka 264. peš. divizija skoro u potpunosti uništena, kao i 383. puk 373. legionarske divizije, a 847. puk 392. legionarske divizije je praktično desetkovan i izbačen iz borbe (vidi dok. br. 180; Todor Radošević, n. d., str. 253—70 i 278; Grupa autora, *ORNJ*, str. 418—21).

Komanda Grupe armija »E« odobrila je povlačenje 4. decembra, tj. tek onda kada je garnizon praktično bio uništen (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 797—8).

Od 264. pešadijske divizije, do 6. decembra do 10.00 časova, prikupljeno je samo oko 800 ljudi bez naoružanja, dok se 6 slabih bataljona 373. i 392. divizije nalazilo u rasulu (odnosi se na 383. i 847. puk). Borbena vrednost jedinica pala je na 20—30%, kaže se u izveštaju komandanta Jugoistoka od 7. decembra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta. U istom izveštaju, između ostalog, piše i sledeće:

»...Naređenje da se drži do poslednjeg čoveka, kod Hrvata nemoguće je teoretski i praktično i u sadašnjoj situaciji nije više izvodljivo...« (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 102—3).

U ratnom dnevniku k-ta Jugoistoka za 10. decembar 1944. napisano je da je u borbama za Knin izgubljeno 4488 ljudi; od toga je 2730 poginulo ili nestalo, 700 ranjenika je palo u neprijateljske ruke, a 1058 spašeno, dok je izgubljeno sve teško naoružanje, između ostalog, 41 top, 57 pa topova i 6 pt topova. Od cele 264. pešadijske divizije, 5. decembra nalazilo se na licu mesta samo 1.526 ljudi (AVII, NAV-T-311, r. 191, s. 480 i 481).

Veza: Telegram k-ta Jugoistoka od 3. 12. u 11.00 časova.⁷
XV brd. AK, Ia, str. pov. br. 2173.⁸

Potp[isao] Fen⁹

BR. 178

FORMACIJA KOMANDANTA JUGOISTOKA NA DAN 4. DECEMBRA 1944. GODINE¹

SSD

Telegram

STROGO POVERLJIVO

Pismeno dostavljeno:

Ia (FS)

Id

KTB

30/XII

OKW /Wfst./ Op. (H) Jugoistok

Formacija K-t Jugoistoka od 4. 12. 1944:

1) *GrA »E«*:

XXI brd. AK: 297. pd (b.² 524. ojač. gren. puka),
181. pd (b. 359. ojač. gren. puka)
964. i 1067. tvrđ. brig.

LXXXXI AK z.b.V.: 22. pd
41. tvrđ. div. sa 938. i 965. tvrđ. pukom.

⁷ Redakcija tim telegramom ne raspolaže.

⁸ To je izveštaj K-de 15. BAK-a od 4. decembra 1944. K-dli Grupe armija »E« o opkoljavanju 264. i 373. divizije u rejonu Knina i izdatom naređenju za njihovo povlačenje (vidi AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 797—8).

⁹ Hans Gustav Fehn (vidi dok. br. 50).

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 64—2.

² To jest: bez.

XXXIV AK z.b.V.: 104. lov. div. sa Puk. gr. 181. pd.
7. SS.brd. div. sa Puk. gr. 297.
pd.
(u borbama za Beograd razbijen I/749. kod LXVIII AK)³ 11. vazd. polj. div. sa borb. gr. 117. lov. div. (bez štaba div., Bat. za vezu, II/737, Štab puka i I/670. ap) i Bob. gr. 1. brd. div.
(III/99, 54. izv. bat., 79. dop. bat., I/79. ap, jedinice za snabd[evanje])
SS-puk »Skenderbeg«.

Grupa »Kibler«: 118. lov. div. (b.[ez] 738. lov. p. [uka] kao i štab I. i III/750. lov. p) sa ojač. 893. gren. p. (po jedan bat. od 891, 892. i 893. p.), Štab div. z.b.V. »Štefan« sa 2. polic. p, 18. polic. p i 606. p za osig. [uranje].

V SS-brd. AK: 369. hrv. pd sa 738. lov. p.

XV brd. AK 264. pd (b. 893. ojač. gren. p)
373. hrv. pd.
392. hrv. pd.

2) LXIX AK z.b.V.:

1. koz. div.

1. lov. rez. puk.

Kod K-de 2. OkA angažovani su:

LXVIII AK sa 44. rajhs. gren. div. H. u. D.⁴ sa 750. 1p (b. II) 71. pd

1. brd. div. (b. del. kod XXXIV AK)

92. (mot.) gren. p.

---

³ Tekst u zagradi dopisan naknadno mašinom na margini dokumenta.

⁴ Pun naziv te divizije glasi: 44. Reichsgrenadierdivision »Hoch- und Deutschmeister« (44. rajhsgrenadijska divizija »Hoh- und dojčmajster«) — vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 105.

Borb. gr. »Brandenburg« sa Okl.
gren. jur. bat.

Borb. gr. 13. SS-div. »Handžar«.

U prebacivanju K-da XXII brd. AK sa 41 (mot.) inž. bat.

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)
Ia, str. pov. br. 6581/44 od 4. 12. 44.

Načelnik št. I. A., potp.
Zelmajer, gen. štabni pukovnik

Za tačnost

...⁵
kapetan

BR. 179

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 8. DECEMBRA
1944. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O PREDUZETIM
MERAMA ZA ODBRANU IZMEĐU SAVE I DRAVE¹**

KR

Telegram

POVERLJIVO

Pismeno dostavljeno:

1.) Ia (FS)

2.) KTB

63/XII

OKW /WFSt/ Op. (H) Jugoistok

Komandant GrA »E«, general-pukovnik Ler, naredio je
7. 12. Korpusnoj grupi »Kibler« sledeće:

- 1.) »Svako izbegavanje borbi ili povlačenje Korpusne grupe
»Kibler« može dovesti do daljeg zaoštavanja situacije na
prostoru između Save i Drave. Zato treba kod rukovodstva
i jedinica najoštrije suzbiti sve takve namere i ideje.

⁵ Potpis nečitak.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-
-T-311, r. 195, s. 117.

- 2.) Posle podnetog izveštaja o situaciji uopšte, odlučujuće je da se otkloni opasnost na železničkoj pruzi Brčko — Vin-kovci i oslobodi put Otok — Komletinci — Orolik. Kasniji cilj je ponovno zadobijanje Nibelunške linije.²
- 3.) U tom cilju treba brzo dovesti i staviti na raspolaganje: Borbenu grupu »Dauner« i prednje delove 11. vazd[uho-plovne] polj.[ske] div[izije], koji treba da stignu.«

Komandant Jugoistoka je odgovorio dole navedenim telegramom:

»Saglasan sam u potpunosti sa tamošnjim borbenim zadatkom, pozdravljam i protivnapade koji su ponovno izvedeni i tražim da se isti češće izvode. Oni jedinicama uvek donose osećanje nadmoćnosti. Potp. bar. f. Vajks, general-feldmaršal.«

K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«)

Ia, pov. br. 6656

od 8. 12. 44 u 10.45 časova

Načelnik štaba I. A. Zelmajer, gen. štabni pukovnik

Za tač.

Zelmajer

Gen. štabni pukovnik

---

² Bliže o toj odbrambenoj liniji vidi dok. br. 153.

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 8. DECEMBRA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O ZAVRŠETKU BORBI ZA KNIN, VISOKIM GUBICIMA 264. PEŠADIJSKE DIVIZIJE I RASPADU VEĆEG DELA 373. LEGIONARSKJE DIVIZIJE »TIGAR«¹

STROGO POVERLJIVO

O. Qu			2
K-da GrA „E“			
Prim.: 13. dec. 1944			
O. Qu. br. 2578 str. pov.			
Abt. . . . . Pril.			
Obrađivač			

Ia			3
Komanda Grupe armija „E“	01		
Prim. 13. dec. 1944.			
Odelj. Nr. Str. pov. br 12071			
Prim. Prilog			
Obrađivač			

STROGO POVERLJIVO!

Radiogram br. 1160
SSDPoslato: 8. 12. 44, u 1313
Primljeno: 9. 12. 44. u 0040

K-da GrA „E“							4
Ic, Ao							
Br. 4181 str. pov. Pril.							
Ia	03			Ao	Ic/L	vo	

K-di GrA »E«

Sa prodorom borbene grupe Knin — Padene prema Zrmanja-Vrelo i izgradnjom jednog zaprečnog položaja završena je borba za Knin.⁵

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 979—80. U četvrtastim pečatima se nalazi više nečitkih parafa. Pri dnu prve strane telegrama nalazi se neuokvireni pečat sledeće sadržine.

Načelnik Br. str. pov. 2540/44

Redakcija ga, iz tehničkih razloga, daje u objašnjenju.

², ³ i ⁴ Četvrtasti pečati primaoca.

⁵ Jedinice 8. korpusa NOVJ pokušale su od 3. do 9. decembra 1944. da potpuno unište neprijateljeve snage, koje su uspele da se probiju iz obruča, iz rejona Knina, u rejon Zrmanje. Međutim, u tome nisu u potpunosti uspele, mada su oslobodile čitav niz mesta: Zrmanja-Vrelo, Marčetiće, Doljane, Otrić i dr. (vidi Todor Radošević, n. d., str. 270—7).

Grupa je, uprkos višestrukoj brojnoj i materijalnoj nadmoćnosti neprijatelja, odsečena od svakog snabdevanja (3 divizije), hrabro izdržala i nanela neprijatelju znatne gubitke (do 1. 12. više od 2.000 mrtvih).

U borbama, punim požrtvovanja, sopstveni gubici su vrlo visoki i doveli su do razbijanja 264. peš. div. i raspada jednog većeg dela 373 (hrvat.) peš. div.⁶ Prema dosadašnjim izveštajima, snage angažovane u borbama u prostoru Knin — Zrmanja-Vrelo izgubile su u vremenu od 1. do 5. 12. 4488 ljudi, od toga 1058 ranjenih i evakuisanih, 700 ranjenih, koji su ostali u rukama neprijatelja, i 2730 mrtvih ili nestalih.

Rezultat je privremen, pošto se razbijeni [delovi] još uvek sakupljaju. Ukupna jačina 264. peš. div. na dan 5. 12. iznosila je 1526 ljudi. Ne raspolaže se podacima o ukupnoj jačini 373 (hrvat.) peš. divizije. Materijalni gubici: posle teških borbi, koje su na vatrenim položajima prelazile u borbe prsa u prsa, i nakon utroška municije, bili su ostatak div. [izijske] art.[iljerije] 264. peš. div. i 944. obal.[skog] art. [iljerijskog] div.[iziona] Kopnene vojske, kao i delovi div. [izijske] art.[iljerije] 373 (hrvat.) peš. div.[izije] angažovane u prostoru Knin — Pađene, uništeni ili od strane neprijatelja razoreni i to: 16 oruđa obalske art.[iljerije] Kopnene vojske nepokretnih, 15 oruđa div. art. 264. peš. div. (od toga 3 oruđa nepokretna), 6 oruđa div. art. 373 (hrvat.) peš. div., ukupno 37 oruđa (od toga 19 nepokretnih).

Osim toga, 6 protivoklopnih topova 8,8 cm, 4 brdska topa 7,5 cm (italijanska) i skoro celokupno teško naoružanje 264. peš. div. i 383. peš. puka (bez II bat.), kao i 581. bat. morn. pešadije, među ovim 57 protivavionskih oruđa 2 cm (pri tom 9 četvorocevnih). Za najveći deo oruđa stigli su sigurni izveštaji o uništenju. Jedan deo je izbačen usled neprijateljevog dejstva. Još nisu pristigli detaljni izveštaji o gubicima.

K-da XV AK, Ia, Str. pov. br. 2210

---

⁶ Vidi dok. br. 177.

**OBAVEŠTENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 13.
DECEMBRA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA O FORMI-
RANJU I SASTAVU USTAŠKO-DOMOBRAANSKIH
DIVIZIJA¹**

STROGO POVERLJIVO

Komanda Grupe armija »E«
Ia/Id str. pov. br. 12259/44.

H. Qu., 13. 12. 1944.

10 primeraka

9. primerak

Pred.: hrvatske divizije

Pril.:

K-di XV brd. AK	1. prim.
K-di XXXIV AK (Korpusna gr. »Kibler«)	2. „
K-di XXI AK	3. „
K-di LXXXXI AK z.b.V.	4. „
K-di V SS-brd. AK	5. „
Borbenoj grupi »Šolc« [Scholz]	6. „
Ia	7. „
O. Qu.	8. „
KTB	9. „
	10. „ (konc.)

U prilogu dostavlja se naredba Ministarstva hrvatskih oružanih snaga o formiranju hrvat. div.² Prema do sada postojećim podacima, stupa na snagu sledeća nova formacija

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 1141—2.

² Redakcija ne raspoláže tom naredbom. Međutim, prema postojećim ustaško-domobranskim dokumentima, tu naredbu o reorganizaciji ustaško-domobranskih jedinica i formiranju 15 divizija izdalo je Ministarstvo oružanih snaga (MINORS) 21. novembra 1944 (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 105).

Opširnije o formiranju svih tih divizija vidi tom IV, knj. 30, dok. br. 112 i knj. 31, dok. br. 105, 157, 161, 181 i 182.

A.

1.) Na području K-de V SS-brd. AK		nova oznaka
8. hrv. div. sa 1. ustaškom brig.		1. ust. brig.
11. " " "		11. " "
8. brig. za osigur. ³		18. peš. brig.
9. hrv. brd. div. sa 2. brd. brig. ⁴		
6. ust. brig.		kao do sada
9. " " "		
2.) Na području K-de 15. brd. AK		
10. hrv. div. sa 2. lov. brig.		10. lov. brig.
7. ust. brig.		7. ust. brig.
11. hrv. div. sa 4. ust. brig.		4. ust. brig.
18. " " "		18. " "
3. brig. za osig. ⁵		13. peš. brig.
3.) Na području 34. AK		
3. hrv. div.	3. lov. brig.	8. lov. brig.
	2. ust. brig.	2. ust. brig.
	13. " " "	13. " "
14. hrv. div. ⁶	14. ust. brig.	14. ust. brig.
15. hrv. div.	16. ust. brig. ⁷	16. ust. brig.
	6. brig. za osig. ⁸	16. peš. brig.

B.

Istovremeno u prilogu se dostavlja pregled⁹ procene vrednosti, sačinjen u K-di 2. okl. arm.[ije]. K-de korp., u okviru svojih mogućnosti, proveriće tačnost ovih procena vrednosti i dostaviće novu formaciju delova hrv. divizija na njihovom području, ukoliko je poznato, sa naznačenjem procena vrednosti i garnizona (ako se promenio) prvi put 10. 1. 1945. K-di GrA »E«, Ia/Id.

Ova naredba ne odnosi se na 369, 373. i 392. pd (hrv.) sa nemačkim kadrovskim sastavom.

Za Komandu Grupe armija »E«
Načelnik štaba
Šmit-Rihberg

³, ⁵ i ⁸ Tačni nazivi su im: 8, 3, odnosno 6. posadni zdruk.

⁴ Pun naziv je: 2. gorski zdruk.

⁶ Ta divizija u svome sastavu imala je, kao drugu brigadu, no-voformirani 19. pješački zdruk.

⁷ Tačan naziv te brigade je: 16. ustaški stajaći djelatni zdruk. Tako su se nazivale i ostale ustaške brigade (zdrugovi) u ovome pre-gledu.

⁹ Redakcija ne raspolaže tim pregledom.

IZVEŠTAJ KORPUSNE GRUPE »KIBLER« IZ PRVE POLOVINE DECEMBRA 1944. O DEJSTVIMA GRUPE NA SREMSKOM FRONTU OD 12. NOVEMBRA DO 12. DECEMBRA 1944. GODINE¹

KTB

196

*Borbeni izveštaj Korpusne grupe
»Kibler«² za period od
12. 11 — 12. 12. 44.*

Situacija

Pošto su ruske snage na odseku Apatin — Batina krenule u napad preko Dunava i kod Apatina i Batine obrazovale jake mostobrane,³ bilo je naređeno da Štab 68. AK,⁴ koji se do tada nalazio na području Srema, preuzme jedinstvenu komandu nad snagama dunavskog odseka koje su angažovane severno od Drave. Po naređenju K-de 2. OkA sastavljen je 12. 11. štab Korpusne grupe »Kibler« sa zadatkom da preuzme komandu nad snagama koje se nalaze na drinskom odseku i na području Srema.⁵ Korpusna grupa »Kibler« imala je u to vreme sledeći sastav:

1. brd. div. — Drina — odsek Zvornik — Sava,
118. lov. div — Sava — dunavski front (»Crvena linija«)⁶ — dunavski front od Iloka do Sotina (uključ.)

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 850, s. 1255—63.

² Grupa je nazvana po njenom komandantu general-lajtnantu Jozefu Kibleru. Bliže o njemu vidi dok. br. 176, objašnjenje br. 3.

³ Reč je o borbama jedinica sovjetske 57. armije i 51. NOU divizije za obrazovanje batinskog mostobrana na desnoj obali Dunava (vidi prilog br. 1 i 2 u ovoj knjizi za novembar).

⁴ Taj nemački korpus se nalazio severno od Drave pod komandom generala avijacije Helmuta Felmija (vidi priloge br. 1 i 2 u ovoj knjizi za novembar).

⁵ Do 12. novembra nemačke jedinice na pomenutim područjima nalazile su se pod komandom 68. armijskog korpusa (vidi priloge br. 1. i 2 u ovoj knjizi za novembar).

⁶ Bliže o protezanju »Crvene linije«, petog po redu nemačkog odbrambenog položaja u Sremu, vidi: Milovan Dželebdžić, *Borbe u Sremu u zimu 1944/1945. godine*, Vojnoistorijski glasnik br. 2, Beograd, 1975, str. 30 i 31.

Div. »Štefan« — od Sotina (isključ.) — Miholjac.
U pozadini Korpusa bilo je područje pol. obezbe. »Jug« u rejonu Vinkovci — Đakovo.

Stanje jedinica
1. brd. div:

Zbog stalnih pokreta odstupanja u Srbiji, a naročito zbog toga što je bila opkoljena u rejonu j. od Beograda, divizija je oslabljena u pogledu ljudstva, a posebno u materijalnom pogledu.⁷ Delovi borbenih jedinica i glavnina jedinica za snabdevanje bili su odvojeni od Divizije na području južne Srbije kod Grupe K-de korpusa »Miler«.⁸ Razoružavanjem SS-div. »Handžar«,⁹ po naređenju K-de 2. ok.A, popunjene su u izvesnoj meri materijalne rezerve. Osnovu Divizije sačinjava dobro ljudstvo koje je u potpunosti sposobno za napad i odbranu.

118. lov. div:

Po svom sastavu Divizija se može označiti kao alarmna pošto se jedinice koje se nalaze pod komandom te Divizije uglavnom sastoje od alarmnih jedinica iz borbi u rejonu Beograda. Tu su delovi 9 landesšicen-bataljona i bataljona za obezbeđenje, većinom starija godišta, koja su zbog starosti ili slabog zdravstvenog stanja potpuno nepogodna i neobučena za službu na frontu. Zatim delovi nemačkih i hrv.¹⁰ pol. bataljona, između ostalog 1 nastavni bataljon u kome su pripadnici prošli samo 14-dnevnu osnovnu obuku, delovi 3. hrv. lov. brigade, čije je naoružanje dobro, ali borbena vrednost minimalna. Jedina kompletna jedinica je Štab 750. lov. puka sa 3 bataljona (formacijski pripada 118. lov. diviziji) i protivtenkovski divizion 118.

Div. »Štefan«

Osim borbenih grupa »Pinkert« i »Hunold«, koje su još ostale na odseku Vukovar — Dalj, nalaze se samo jedinice nemačko-hrvatskih pol. pukova i ustaše. Bobena vrednost i naoružanje pol. i hrvatskih jedinica su veoma slabi, za odbranu

⁷ Potpunije o stanju 1. brdske divizije vidi dok. br. 168.

⁸ Taj korpus je nazvan po njegovom komandantu generalu Friedrichu Vilhelmu Mileru, ranijem komandantu Tvrđave »Krit«

⁹ Potpunije o razoružavanju dela 13. SS-divizije »Handžar« koje su Nemci izveli pod šifrom Operacija »Jesenje lišće«, vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 19.

¹⁰ Tako su Nemci nazivali pripadnike ustaško-domobrantskih jedinica.

uslovno sposobne, a za napad samo zajedno sa nemačkim jedinicama, dok su za zadatke obezbeđenja sposobne ako nema ozbiljnog neprijatelja.

Stanje kod neprijatelja

Rejon j. od Save: Titova 28. div. sa 3 brig. u rejonu ist. od Drine sa zadatkom da kontroliše put na zapadnoj obali Drine i uznemiruje kako vatrom sa istočne obale tako i pokušajima prelaska.¹¹

Na odseku Drina — Bosna — Sava, na Majevidici, Titova 38. div. sa 3 brig., kao i delovi 27. div.¹²

Namera: kontrola i zaprečavanje puta na zapadnoj obali Drine, kao i stalno ugrožavanje našeg mostobrana Brčko.

Sremski front: Delovi 6, 11, 16, 21. i 36. div. sa zadatkom da poviju i slome naš sremski front s boka.¹³

Područje Papuka: j., i. i s. rub posele 12. i 40. div, kao i Diljski i Osječki odred,¹⁴ sa zadatkom da kontrolišu rejon Vrpolje — Đakovo — Našice i po mogućnosti parališu naš saobraćaj.

Tok borbe:

U vreme preuzimanja komande na odseku Zvornik — Ilok — Osijek neprijatelj uglavnom nije bio aktivan. Odbijeni su napadi neprijatelja, jačine čete, u rejonu j. od Iloka, kao i akcije izviđačkih patrola ispred celog fronta Dunav — Sava. Uspešni poduhvati naših izviđačkih patrola do jačine čete na drinskom odseku kod Drinjača — Zvornik — Loznica — Crna Bara, kao i između Sava — Dunav kod Erdevika — Vizić — Ilok imali su za cilj da izviđaju, dovode zarobljenike i ometaju uočeno pregrupisanje protivnika.

¹¹ Ta divizija je tada bila pod komandom 1. proleterskog korpusa NOVJ.

¹² Te su divizije bile u sastavu 3. korpusa NOVJ.

¹³ Pomenute divizije nalazile su se u sastavu 1. proleterskog i 12. korpusa NOVJ, ali je na sremskom frontu do 10. novembra tim jedinicama komandovao Štab 12. korpusa. Tada su jedinice 12. korpusa (16. i 36. divizija) otpočele izvlačenje s fronta u širi rejon Novog Sada i Sombora radi odmora, preoružanja i popune, dok je nad 6, 11. i 21. divizijom neposredno preuzeo komandu Štab 1. proleterskog korpusa. Inače, 12. korpus je od polovine septembra do 10. novembra 1944. bio potčinjen Štabu 1. proleterskog korpusa, koji je istovremeno bio i Štab 1. armijske grupe NOVJ. Detaljno o dejstvima u Sremlu za period novembar—decembar 1944. izneto je u tomu I, knj. 10.

¹⁴ Te jedinice pripadale su 6. korpusu NOVJ. Potpunije o tome vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 33.

Glavni zadatak Korpusa bio je da spreči dalje nadiranje neprijatelja u Srem, a s tim u vezi da drži otvorenim put Drinjača — Zvornik — Bijeljina — Brčko, prihvatajući kod mosta Drinjača delove Gr. A »E« koji dolaze sa juga, a koji, uprkos tome što je Korpusna grupa »Kibler« nekoliko puta zahtevala, nisu krenuli putem Sarajevo — Brod. — U pozadini neprijatelj je pokušavao da zauzimanjem Našica zavlada celim severoistočnim delom Papuka i da izbori put u Podravinu. Našice su bile opkoljene od 18 — 24. 11. 44. Napredovanje 2 ojač. puk. grupe iz pol. dobrovolj. pukova u cilju deblokade teško se ostvarivalo, pošto Korpus nije raspolagao rezervama i nije mogao uputiti nemačke jedinice radi ojačanja tih pukova, jer je inače bila slabo posednuta glavna borbena linija.

Posle proširenja i spajanja dva mostobrana na Dunavu kod Apatina i Batine i nepr. proboja na odseku 68. AK, situacija je prisilila K-du 2. OkA da na front Dunav — Drava baci 1. brd. div., razgolićujući drinski odsek i time ugrožavajući put za nastupanje Grupe »Miler«, a zatim da izvuče borbene delove sa art. 118. lov. divizije sa fronta Sava — Dunav i da ih takođe baci na sever. Kao zamena za 1. brd. div. i delove 118. lov. div. angažovani su delovi 264. peš. div. i 118. lov. div. čija je borbena vrednost nedovoljna da bi se upotrebile protiv ruskih jedinica, a čije se dovlačenje sporo odvijalo.

U periodu od 12. do 29. 11. dodeljeni su 68. AK:

92. mot. brig.

III/puka Brandenburg

Jurišni bat. »Rodos« (3 čete)

SS-pt četa »Handžar« (8 topova)

1007. divizion juriš. topova

1222. divizion jurišnih topova

Štab »Rajhert«

I bataljon tvrđ. inž. 33. puka sa 1. i 2. č.

2/8. Idšic. bat.¹⁵

1 četa 264. inž. b.¹⁶

III/668. ap (mot.)

505. t. SS-ap sa 2 baterije¹⁷

1 pa č »Brandenburg« (5 topova 3,7)

550. divizion t. paa¹⁸

638. „ „ „¹⁹

I/749²⁰

¹⁵ 8. landesšicen-bataljona

¹⁶ 264. inžinjerijski bataljon

¹⁷ Teški 505. SS-artiljerijski puk

¹⁸ i ¹⁹ To jest: teški 550. i 638. protivavionski artiljerijski divizionii.

²⁰ Odnosi se na 1. bataljon 749. puka 117. lovačke divizije.

Štab »Pinkert« I/puka »Rodos«

I/99²¹

5/79. brd. ap²²

II/99. brd. lov. puka, štab puka i puk. jedinice

99. brd. lov. puk i 79. brd. ap

I/668. ap i 1/668. ap

III/79. ap i 8/79. ap

I/98 i 6/79²³

Štab 98. puka sa puk. jedinicama i II/98²⁴

4/79. ap²⁵

54. ing. bat. i 2/54. ing. bat.

delovi 54. bat. veze

III/99 i 12/79.²⁶

III/98²⁷

U periodu od 20. 11 — 2. 12. dovedeni su Korpusnoj grupi »Kibler:

1 baterija t. haub. 264. pd

Štab 264. inž. bat.

1 inž. četa 264. [inž. bat.]

4/264 i 8/264

118. izv. bat.

I/891 (bez 1 č.)²⁸

79. dopun. bat.²⁹

I/99

III/99

54. izv. bat.³⁰

} Ostaci 1. brd. div. pri K-di
korpusa »Miler«

Neprijatelj je odmah iskoristio razgoličavanje drinskog odseka za prodor na put uz Drinu sa zapadne na istočnu stranu i Titova 28. div. je prešla na nekoliko mesta sa istočne na zapadnu obalu. Delovi Grupe armija »E« morali su zbog toga da se probijaju na sever preko Bijeljine za Brčko, savlađujući snažan otpor neprijatelja i znatne sabotaze (porušene mosto-

²¹ Reč je o 1. bataljonu 99. puka 1. brdske divizije.

²² 5. baterija 79. brdskog art. puka 1. brdske divizije

²³ To su 1. bataljon 98. puka i 6. baterija 79. brdskog art. puka 1. brdske divizije.

²⁴ 2. bataljon 98. puka

²⁵ 4. baterija 79. art. puka

²⁶ Reč je o 3. bataljonu 99. puka i 12. bateriji 79. brdskog art. puka.

²⁷ 3. bataljon 98. puka

²⁸ Odnosi se na 1. bataljon 891. grenadirskog puka 264. peš. divizije.

²⁹ Pripadao je 1. brdskoj diviziji.

³⁰ Taj izviđački bataljon je pripadao 1. brdskoj diviziji.

ve, minirane puteve). Po pojačanoj aktivnosti neprijatelja, naročito na oba krila sremskog fronta, videlo se da namerava da izvrši napad.

Povlačenjem glavne borbene linije 68. AK 27. 11. uveče sa »Viland-linije« bilo je potrebno da se obrazuje mostobran Osijek (Belje — k. 88), koji su poseli:

I/891 (bez 1 č.)

III/99

1/191. brig. juriš. topova³¹

4/264. ap.

Odseci područja pol. obezbeđenja dobijaju zadatak da spreče prodiranje bandi sa Papuka prema Dravi. Delovi 1. brd. div. poseli su dravski odsek Osijek — Valpovo (uključ.) i obezbeđivali od iznenadnih rus. napada sa severa. Na osnovu procene situacije od 29. 11. kod Korpusne grupe »Kibler« bile su potrebne i predložene su sledeće hitne mere:

- a) najhitnije dovođenje 11. vazduhoplovne pešadijske divizije i ostalih snaga Gr. A. »E« preko Zvornika — Broda, pre svega radi podrške fronta Dunav — Drava;
- b) povlačenje 118. lov. div. na »Zelenu liniju« sa spojem kod Brčkog, odatle samo obezbeđivanje Drine sa težištem kod Zvornika;
- c) ostavljanje bar jednog ojač. brd. lov. puka 1. brd. div. na odseku Osijek — Miholjac, pošto u dogledno vreme nema na raspolaganju drugih snaga, a policija mora da vrši zaprečavanje od jakih bandi kod Našica;
- d) najhitnije dovođenje najpotrebnijih količina pogonskog goriva i municije, što je neophodno za uspešnu odbranu.

Nastavljanje pokušaja neprijatelja da prodre preko Dunava u jugozapadnu Mađarsku, kao i jake koncentracije neprijatelja pred mostobranom Osijek, prisilili su naše da noću uoči 1. 12. predaju taj mostobran i da produže front Drava — Dunav do [Donjeg] Miholjca, sa obezbeđenjem težišta na mostobranu Miholjac.

Mostobran Brčko, koji je obrazovan posle povlačenja 1. brd. div. sa drinskog odseka, održao se uz pomoć četnika i nasilnim izviđanjem tenkovima puta Brčko — Bijeljina.

3. 12. počeo je neprijatelj na sremskom frontu veliku ofanzivu jakom art. vatrom i uz podršku jurišnih aviona, sa težištem Fruška gora,

³¹ Reč je o 1. bateriji 191. junišne (samohodne) topovske brigade.

Na odseku Erdevik — Ilok uspeo je da se duboko probije i odmah započeo natkriljavanje iskrccavanjem snaga noću uoči 4. 12. i. od Opatovca, iskoristivši to za brzo razbijanje našeg levog krila.³²

Od rezervi, Korpus je raspolagao 118. izv. bat. i 5/891. sa 1 vodom I. p. topova. Na dunavskom frontu hrvatske jedinice su počele da beže, tako da su jedinice koje su vršile proboj dočekivane tek u art. položajima. Zbog dubokih proboja neprijatelja na severnom krilu 118. lov. div. i opasnosti za duboki levi bok kod Opatovca, kao i zbog velikih naših gubitaka, izgledalo je da će biti razbijen front 118. lov. div., pogotovo što se nije raspolagalo rezervama. Zato je 4. 12. u 13,10 časova upućen zahtev da se odobri odstupanje 118. lov. div. na utvrđenu »Nibelunšku liniju«. Grupa armija »F« odobrila je to i naredila da se front 118. lov. div. povuče sa »Crvene linije« na »Nibelunšku liniju«. Držanje tog položaja zavisilo je od toga da li će dovoljno jake snage 34. AK stići na vreme kod Korpusne grupe »Kibler«, pošto su inače slabe sopstvene snage bile znatno razbijene, a rezervama se više nije raspolagalo. Delovi 1. brd. div. (K-da korpusa »Miler«) koji su se još nalazili na odseku j. od Save dobili su naređenje da usiljenim maršem dostignu Brčko. Sopstvene snage nisu bile u stanju da skroz posednu »Nibelunšku liniju« (Adaševci — Šid — Lovas — Opatovac). Severni deo te linije kod Opatovca bio je u rukama neprijatelja. On je zaobišao Šid i Lovas i noću uoči 5. 12. prisilio južno krilo »Nibelunške linije« da se povuče na liniju Ilinci — Tovarnik.

S obzirom na ozbiljnu situaciju Korpusne grupe »Kibler« uslovljenu slabom posadom, sa probojem fronta Sava — Dunav, general Kibler je naredio da Grupa »Terner«³³ izvrši napad na Opatovac da bi zauzela glavnu borbenu liniju koju je osvojio neprijatelj i ofanzivnim nadiranjem zaustavila dalje prodore neprijatelja. Brojno stanje jedinica nije omogućilo da se uspešno izvrši napad na Opatovac sa juga i zapada. Kod Lovasa i Tovarnika su noću uoči 6. 12. opkoljene borbene grupe 118. lov. div. One su se u borbi povukle na liniju Ilinci — Orolik — Sotin. General Kibler je naredio da se neprijateljske snage koje su se probile ili infiltrirale kod Tovarnika odbiju na »Zelenu liniju« i da se odmah angažuju sve raspoložive alarmne jedinice kao podrška na »Zelenoj

³² Reč je o decembarskoj ofanzivi jedinica 1. proleterskog korpusa NOVJ i sovjetskog 68. streljačkog korpusa koja je počela 3. decembra jednovremenim prelaskom u napad na neprijateljevu »Crvenu liniju« (vidi tom I, knj. 10, dok. br 99; Milovan Dželedžić, n. čl., str. 34—36).

³³ Potpunije o sastavu Borbene grupe, jačine oko dva ojačana puka, vidi Milovan Dželedžić, n. čl., str. 36.

liniji«. — Zadatak 118. lov. div. ostao je i dalje da drži »Nibelunšku liniju« ili da je protivnapadima ponovo zauzme. Brzo izvedenim napadima izviđačkog bataljona 118. div. ponovo je zauzet Lovas. Prvi delovi neprijateljskih snaga pojavili su se 7. 12. ujutro kod Otok — Komletinci.

Daleko nadmoćniji Rusi i bande probili su »Nibelunšku liniju«. Sve je nalagalo da se protivnapadima neprijatelj zaustavi bar na »Zelenoj liniji«, gde su neprijateljske snage već izvršile obuhvatanje kod Komletinci — Orolik. Angažovane su sve raspoložive korpusne rezerve i alarmne jedinice. Na osnovu te situacije general Kibler je, uz saglasnost Grupe armija »E«, naredio 118. lov. diviziji:

- 1) da odbije neprijatelja na »Zelenu liniju« i drži je, da Grupa »Termer« obustavi napad;
- 2) da se na »Zelenoj liniji« izbori sledeći konačni raspored:
Grupa »Termer« od Sotina žel. prugom do Negoslavaca sa III/99
562. ldšc. bat.
118. izv. bat.

do njih preko Berak — Orolik na jug do Bosuta borbene grupe »Čimerman«, »Lindenblat« i »Erdman«,³⁴ kod Otok — Komletinci

54. izv. bat.;

- 3) da se kao korpusna rezerva izvuku:

1/ 509. SS-pa div.

1. i 3. /202. tenk. bat.[aljona]

118. izv. bat.

1/191. brigade jur. topova.

Posle odstupanja na »Zelenu liniju«:

Štab i 2. inž. č 264. [inž. bataljona]

Pored ovog ugrožavanja bokova sa juga iz rejona Bosuta, neprijatelj je noću uoči 8. 12. obrazovao novi mostobran kod Vukovara, te je pretila opasnost od ponovnog natkriljavanja sa severa. Neprijatelj je tom prilikom angažovao, osim 305. samostalnog (desantnog) peš. bataljona i V vojv. brig., delove 52. rus. strelj. div., kao i VIII bat. 1. gard.[ijskog] utvrđ[enog] rejona.³⁵

Radi otklanjanja opasnosti u dubokom levom boku angažovani su sa istoka poslednji borbeni delovi (118. izv. bat. i 1. baterija 191. brig. jur. topova), razgolićujući front Sava — Dunav, a sa zapada — jedina korpusna rezerva — Štab inž.

³⁴ Detaljnije o sastavu tih borbenih grupa vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 36.

³⁵ Ti neprijateljski podaci su bili tačni. O tome vidi prilog 1 i 2 u ovoj knjizi za decembar i Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 37.

i 2/264. ojačani alarmnim jedinicama. Kada je stigao štab 738. puka i I/737, sastavljene su borbene grupe »Istok« i »Zapad« pod komandom pukovnika Daunera sa zadatkom da 9. 12. što ranije krenu koncentrisanim snagama da bi odbacile i uništile neprijatelja koji se iskrcavao preko Dunava.

Posle žestokih borbi razbijen je 10. 12. ujutro neprijateljski mostobran Vukovar. Gubici neprijatelja: 248 izbroj. mrtvih, 75 zarobljenih, među kojima 4 oficira, 2 prebegla.

Plen: 9 pt topova, 23 protivtenkovske puške, 16 mitraljeza, 100 puškomitraljeza, 43 automata, 131 puška, 2 topovnjače uništene.

Za vreme borbi za mostobran Vukovar, neprijatelj je stalnim napadima na odseku Orolik — Berak, a naročito s obe strane puta Sotin, pokušao da se probije i time uspostavi vezu sa mostobranom. Te je pokušaje nastavio i posle razbijanja mostobrana, dok je istovremeno na desnom krilu 118. div. napadima na Otok i Privlaku i prekidanjem pruge Brčko — Vinkovci pokušavao da izvrši udar u pravcu saobraćajnog čvora Vinkovci.

Sa delovima 11. vazduhopl. peš. div. koji su stigli obrazovana je Borbena grupa »Ajzele«³⁶ sa zadatkom da što pre napadom zauzme »Zelenu liniju« s obe strane Komletinaca i da je drži. U isto vreme neprijatelj se, u jačini bataljona, iskrcao u rejonu sz. od Valpova kod Bistrinaca i Gata, kao i kod Moslavine, ali ga je razbila Borbena grupa »Dauner«, koja je bila slobodna kod Vukovara i brzo prebačena ovamo.

Neprijatelj se ponovo, u jačini bataljona, iskrcao 11. 12. i. od Osijeka kod Bjelog Brda, ali ga je odbio bataljon 11. vazduhoplov. peš. div. (I/22) koji je prvi stigao na dravski odsek.

Treba isključivo zahvaliti rukovođenju general-ppuk. Kiblera, kao i hrabrosti i upornosti jedinica kojima je komandovao, što su spretnom, ofanzivno vođenom, odbranom sprečeni pokušaji neprijatelja da izvrši proboj između Save i Dunava i što su razbijene sve neprijateljske jedinice koje su se iskrcavale na južnim obalama Dunava i Drave, te je tako bio slobodan put za povlačenje delova Grupe armija »E« na hrvatsko područje.

---

³⁶ O toj grupi vidi Milovan Dželebdžić, n. čl., str. 36.

IZVEŠTAJ KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 19. DECEMBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O STANJU I REORGANIZACIJI POTČINJENIH JEDINICA¹

STROGO POVERLJIVO

Komanda Grupe armija »E«	H. Qu., 19. 12. 1944.
<u>Ia/Id, str. pov. br. 12400/44</u>	20 primeraka
	16. primerak

Sadržaj: dovođenje u ispravno stanje, odnosno nova formacija divizija potčinjenih Grupi armija »E«

K-tu Jugoistoka (K-da GrA »F«)	1 — 2. primerak
Inf.[ormativno]:	
K-di XV brd. AK	3. „
K-di XXI brd. AK	4. „
K-di XXXIV AK	5. „
K-di LXXXXI AK z.b.V.	6. „
K-di V SS-brd. AK	7. „
Borbenoj grupi »Šolc« (»Scholz«)	8. „
O. Qu	9 — 11. „
IIa/b	12. „
Gen. d. Pi	13. „
Harko 314	14. „
H. Gr. Nafü	15. „
KTB	16. „
Ia/d (konc.)	17. „
rezerva:	18 — 20. „

U teškim borbama poslednjih nedelja i kroz naročita iziskivanja planinskih marševa pri predzimskim vremenskim prilikama, većina divizija potčinjenih GrA »E« pretrpele su takve gubitke u ljudstvu, materijalu, konjima i automobilima, da je postalo nužno kratkotrajno dovođenje u ispravno stanje, popuna nedostajućih mesta, odnosno nova formacija više jedinica.

A)

Prema sadašnjem obaveštenju, naročite teškoće personalnog i materijalnog karaktera javljaju se kod sledećih jedinica:

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 1279—84.

- 1) 22. *pd.* Nakon preletanja sa Krita na grčku teritoriju, divizija je bila samo improvizovano reorganizovana i opremljena. Ona je bila nedovoljno opremljena, pre svega konjima i automobilima. Teške borbe, koje je ova dobra divizija izdržala poslednjih nedelja, nanele su joj, delom, znatne gubitke u ljudstvu. Prema merodavnom izveštaju od 1. 12. 44, pešadijski bataljoni su prosečno 40% nekompletni, a dva bataljona čak 60%. Popunjenost automobilima, koja je i onako bila siromašna, i dalje je stradala u teškim angažovanjima, tako da su pokretljivost divizije a time i njena borbena gotovost do krajnjih granica ugroženi.

Pt div. raspolaže sa premalo topova.

Ok. izv. bat. je samo najminimalnije motorizovan.

Art. puk je opremljen oruđima najrazličitijih kalibara i nacionalnosti. Pozadinske jedinice su još nepotpune.

- 2) 41. *tvrd. div.* Divizija je još uvek jedinica kod koje su različiti bataljoni obuhvaćeni jednim divizijskim štabom. Za sada se kod nje nalaze:

Štab 965. tvrd. puka sa II, III i VII/999. puka (IV/999. puka rasformiran je usled velikih gubitaka).

Štab 133. puka (Borbena grupa »Jung«) sa I i II bat. (III je rasformiran usled velikih gubitaka)

Štab 938. tvrd. puka sa 1009. tvrd. peš. bat., I Bataljon za uzbunu »Atina«, 607. morn. bat. za obezb. (sastoji se još samo najmanjim delom od mornara).

Kao fiz. bat. pojavljuje se Fiz. bat. »Rodos« [Rhodos] sa 4 čete, osim toga 1 ptč i 1 pač.

Kao artiljerija: Štab ob.[alske] art.[iljerije] sa 811. i 820. div. ob. art., i (pre svega taktički potčinjena) italijanska artiljerijska jedinica »Vani« [»Vanni«]. Ukupno 8 baterija najrazličitijih kalibara i nacionalnosti. Uz to još dolazi jedna mešovita četa za vezu i kao *inž. bat.* 608. mor. i građ.[evinski] bat.[aljon] sa 705. inž. četom.

Pozadinske jedinice su samo improvizovano formirane.

- 3) 181. *pd.* Divizija je u teškim borbama XXI AK mnogo pretrpela. Od 334. i 363. gren. puka morao se rasformirati po jedan bataljon. II/334. puka nekompletan je za 76%. III/222. ap sastoji se samo iz dve baterije. Jedinice veze, pioniri i pozadinske jedinice su kompletne.

- 4) 11. *vazd. polj. div.* Kod lovačkih pukova divizije treba zabeležiti prosečno oko 40% nekompletnosti.

Div. fiz. bat. nekompletan je 51%.

III/11. ap (L)² rasformiran je u rejonu Kumanova, oruđa (plen) su zbog nedostatka municije uništena.

Inž. bat. nekompletan je 40%.

Pozadinske jedinice su prema 44. pd preformirane i kompletne.

- 5) 7. SS-brd. div. »Princ Eugen«. Kod 14. SS-brd. puka rasformiran je jedan bat. Dalje rasformiran 7. izv. bat., 7. pt div., IV/7. bap, 7. brd. bat. za vezu (od njega je formirana mešovita četa za vezu), 3 č 7. brd. inž. bataljona. Osim toga, rasformirana je većina pozadinskih jedinica. Postoji samo jedna improvizovana četa za snabdevanje, jedna auto-transportna četa, jedna automobilska četa, jedna improvizovana veterinarska četa, dve sanitetske čete i 1 sanitetska nosačka četa.
- 6) 117. lov. divizija. Glavnina div.[izije] sa 737. i 749. lov. pukom sa po dva bataljona, FEB³ i dva art. div. u rejonu GrA, Štab div. (sad u privlačenju), I/749, Štab 670. ap sa jednim divizionom, glavnina Bat. za vezu⁴ i Inž. bat. nalaze se kod K-de LXVIII AK angažovani. Zn[atna] nekompletnost kod lovačkih pukova.
- 7) 118. lov. div. Div[izija] je angažovana veoma rastureno. Štab 750. lov. puka, I. i III. ne nalaze se kod GrA »E«. Štab div., II/750, FEB, Izv. bat. i Štab 668. ap, Bat. za vezu, Inž. bat. su kod K-de XXXIV AK. 738. lov. puk kod K-de V SS-brd. AK.

Jedna baterija III i I/668. ap angažovani kod K-de LXVIII AK.

II/668. ap, usled gubitka svih oruđa, biće rasformiran.

- 8) 264. pd
- a) U zoni K-de XV brd. AK angažovana glavnina 264. pd potpuno je uništena u poslednjim borbama. Delovi divizije angažovani u zoni K-de XV AK sastoje se za sada iz jednog peš. bat. i jedne personalne jedinice od 49 oficira, 13 službenika, 48 podoficira i 885 vojnika, kao i 290 ljudi popune. Ovaj deo divizije izgubio je pre svega sva oruđa, teško naoružanje, masu konja i automobila.
- b) U zoni XXXIV AK su angažovani: 893. gren. puk sa 3 bataljona i 1, 4, 5, 6. i 8/264. ap.

---

² Luftwaffen (vazduhoplovni)

³ Feldersatzbataillon (Poljski dopunski bataljon).

⁴ Nachrichtenabteilung (bataljon za vezu).

9) *Hrvatske divizije:*

- a) 369. *hrvat. pd.* Divizija se sastoji za sada iz dva gren. puka, od po dva bat., sa minimalnom nekompletnošću (izuzev teškog naoružanja). Art. puk sa tri diviziono oruđa različitih vrsta. Bat. za vezu, Inž. bat. i pozadinske jedinice kompletni.

Pouzdanost divizije nije zavidna zbog velikog broja hrvatskih vojnika, čije je držanje uslovljeno spoljnim uspesima ili neuspesima i na čije se bezrezervno angažovanje u teškim borbama ne može računati.

- b) 373. *pd.* Divizija povećala svoju borbenu vrednost dovlačenjem jedne marševske čete i potčinjavanjem jednog bataljona 264. *pd.*; ipak i za njenu pouzdanost važi rečeno pod a).

Ona se sastoji još iz 4 zašt. bat., jednog izv. bataljona, FEB, art. puka sa dva div. i jednom bat.[erijom]. Ukupna jačina, bez pozadinskih i izviđačkih jedinica, za sada oko 3.300 ljudi sa oko 40% nemačkog matičnog kadra. Kod divizije postoji samo jedna pionirska četa, uprkos njenog popunjavanja ostacima 246. *pd.*

- c) 392. *pd.* O 392 *pd.* još ne postoje podaci u pojedinosti. Što se pouzdanosti tiče važi ono rečeno pod a).

Kod jačine pomenutih divizija treba naročito imati u vidu da je jedan znatan broj mornara-vojnika u njima angažovan, te sprovođenje naredbe o povlačenju mornara-vojnika znači dalju slabost borbene snage divizija.

B)

Osim toga, na području GrA nalazi se još veći broj tvrđ. peš. bat.[aljona] i 999. bat.[aljon], koji su većinom prikupljeni u brigade. Pošto ovim tvrđ. brig. nedostaju sve pozadinske jedinice, to je organizacija snabdevanja ovih većinom izvanredno teška, izuzev onih koje su samo veoma provizorno pokretne. Dalje postojanje većine tvrđ. peš. bat. [aljona] je stoga nepovoljno za nastavljanje borbe GrA.

Većina pripadnika 999. bat.[aljona] ponovo je, po završetku sadašnjih pokreta GrA, dostigla vojničku vrednost, tako da bi se ovi bataljoni mogli tretirati kao tvrđ. peš. bat. [aljoni].

C)

GrA »E« nastoji:

Konačnim rasformiranjem jako iscrpljenih jedinica i uključivanjem tvrđ. peš. bat.[aljona] u div.[izije], da potči-

njene div.[izije] u pogledu ljudstva učini što je moguće jačim, da im prida dovoljno teškog naoružanja i, ukoliko je moguće, artiljerije i da ih, pomoću automobila i konja, učini, ukoliko je ikako moguće, potpuno pokretljivim. Popuna ljudstvom treba da služi ne samo za pojačanje borbenog fronta, nego pre svega i za popunu dopunskih bataljona.

Predlaže se u pojedinostima:

- 1) *Za snage pod A, tač. 1).* 22. pd preformira se u 44. pd, kako je to ovde predloženo od strane Ia/Id, pov. br. 12092/44 od 10. 12. 44.⁵ Da li može biti zadržana formacija od 3 puka po 3 bataljona, kako je javljeno, za sad je objašnjeno. Namerava se uključiti 1008. tvrđ. peš. bataljon. Ako formiranje jednog izv. bat.[aljona] nije moguće, biće formiran jedan divizijski fiz. bataljon, kao što je predloženo. Sve zavisi od dovlačenja kamiona i konja.
- 2) *Za snage pod A, tač. 2).* O preformiranju 41. tvrđ. div. u 44. pd sledi izdvojeni predlog. Pri tom je nužno novo imenovanje divizije i njenih jedinica. Već sada se moli za saglasnost da se rasformiraju II, III i VII/999. puka, 133. borbena grupa i 1004. tvrđ. peš. bat.[aljon] i da se peš. bataljoni ponovo formiraju pod istim pukovskim štabom posle formiranja 44. pd. Fiz. bat. »Rodos« preformira se u Div. fiz. bataljon. Formiranje jednog pt divizionu izvršiti iz sadašnje T.[eške] čete, pa čete i pt čete, koja je upućena u Rajh radi preoružanja na protivoklopne samohotke od 38 tona. U ovom cilju potrebno je dovesti jedan štab. Nova formacija za art. puk, Bat. za vezu i Inž. bat.[aljon] prema posebnom predlogu. Potrebno je dodeliti dve inž. čete.
- 3) *Za snage pod A, tačka 3).* Za popunu znatnih mesta koja nedostaju 181. pd i za ubrzanu reorganizaciju borbene snage, moli se odobrenje za uključivanje u 181. pd, 1003, 1006. i 1007. tvrđ. peš. bataljona (uz njihovo istovremeno rasformiranje).
Istovremeno uključivanje pozadinskih jedinica u Pozadinski puk 44. pd.
- 4) *Za snage pod A, tačka 4) i 8).* Reorganizacija 264. pd izgleda više nemoguća pod sadašnjim okolnostima i sa sredstvima koja stoje na raspolaganju GrA. Stoga se predlaže rasformiranje 264. pd. Sa preostalim delovima 264. pd raspolagaće se tada kako sledi:

---

⁵ To je naređenje K-de Grupe armija »E« od 11. decembra (a ne od 10. decembra, kako piše u originalu) 1944. Komandi 91. armijskog korpusa za osposobljavanje 22. pešadijske divizije i popunu naoružanjem po pristizanju u rejon Sarajeva (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 1035—6).

- a) Angažovani delovi kod XXXIV AK (Štab 893. puka, II. i III/893. puka, neznatni pt delovi, 4. i 5. inž. četa, 6/264. ap) uključuju se u 11. polj. div. s jedne strane za popunu nedostajućih mesta u lov. puk.[ovima] a s druge strane za ponovno formiranje trećih bataljona. Time bi se mogli povući mornari-vojnici koji su ovde pretežno uključeni.
- b) Sa 1. i 8/264. ap ponovo formirati II/668. ap.
- c) Preostali delovi koji se nalaze na području XV brd. AK biće konačno prevedeni u 373 (hrvat.) pd radi ojačanja nemačkog matičnog ljudstva.
- 5) *Za snage pod A, tačka 5).* Pukovska grupa »Skenderbeg« prebacuje se i uključuje u 7. SS-brd. div. »Princ Eugen« radi popune upražnjenih mesta. Time 13. SS-brd. puk dobija ime »Artur Fleps« [»Arthur Phleps«], a 14. SS-brd. puk ime »Skenderbeg«. Time se istovremeno izdvajaju mornari-vojnici koji su pretežno uključeni u Pukovsku grupu »Skenderbeg«. O novom formiranju još nedostajućih drugih jedinica, GrA »E« očekuje naredbu rajhsfirera SS.
- 6) *Za snage pod A, tačka 6).* Za 117. lov. div. predlaže se dovlačenje još nedostajućih delova za popunu divizije. Pre svega, hitno je potrebno povećanje artiljerijske borbene snage koja bi se time postigla i dovlačenje pionira. Predlaže se uključivanje 1001. i 1012. tvrđ. peš. bat.[aljona] za popunu nedostajućih mesta uz njihovo istovremeno rasformiranje.
- 7) *Za snage pod A, tačka 7).* Reorganizacija 118. lov. div. ili nova formacija radi povećanja borbene snage nije moguća usled sadašnje razbacanosti divizije (ponovno formiranje II/668. ap, vidi tačku C pod 4b).
GrA »E« namerava da izvuče delove koji se nalaze angažovani kod XXXIV AK kao rezervu Grupe armija, a kasnije ponovo ujedinjavanje sa delovima angažovanim kod V SS-korpusa da bi bar ponovo skupila delove 118. lov. koji se nalaze u njenom području.
Ako u dogledno vreme nije moguće prikupljanje celokupne divizije kod GrA ili kod K-de 2. OkA, tada mora uslediti novo preustrojstvo. Art.[iljerija], v.[idi] tač. C pod 4b.
- 8) *Za snage pod A, tačka 9).* Da bi se iz hrvatskih divizija stvorile kompletne, snažne i poverljive divizije, nužno je široko ojačanje nemačkog matičnog kadra. GrA »E« smatra nepovoljnim regrutovanje hrvatskih regruta, predloženo od strane k-ta Jugostoka, Ia/Id, str. pov. br. 7277/44 od 6.

12. 1944.⁶ pošto oni donose samo dalje ojačanje nepouz-
danih elemenata u ovim divizijama. Stoga se predlaže:

- a) 369. *pd.* Uključivanje 1004. i 1005. tvrđ. peš. bataljona kao trećih bataljona gren. pukova, dalje dovođenje nemačkih rezervi u dopunskim jedinicama za sve rodove vojske. Pre svega dopremanje artiljerije iz sabirnih skladišta artiljerije GrA »E«. Time bi se postepeno prevela 369. *pd* u jednu nemačku diviziju.
- b) Prevođenje čitavih ostataka 264. *pd* u 373. *pd*, kako je već javljeno. Preko toga dopremanje od daljih nemačkih rezervi u dopunskim četama svih rodova vojske sa istim ciljem kao pod a).
- c) Popunjavanje 392. hrv. *pd* nemačkim kadrom mora se pomeriti na kasniji trenutak.

D)

Mere navedene pod C) treba smatrati kao prve pomoćne mere GrA za dovođenje u ispravno stanje svojih oslabljenih divizija. Dalje jačanje celokupnih borbenih snaga GrA time ipak još nije dato. Da bi se ono postiglo, hitne su naročito sledeće mere:

- 1) Dovlačenje dopunskih jedinica, pre svega pešadije i pionira, i u ograničenom obimu artiljerije.
- 2) Dopremanje baterijske opreme. Obrazloženje u pojednostima vidi u podsetniku Harko 314, str. pov. br. 4607/44 od 13. 12. 1944.⁷ Sadašnja opremljenost GrA sa oruđima raznih kalibara i nacionalnosti (najveći kalibar ne prelazi 10,5 cm) nije dovoljna za veliku borbu. Uz to dolazi mala pokretljivost baterija i teško snabdevanje municijom zbog raznolike opremljenosti topovima.
- 3) Uslovno smanjivanje *dnevnog obroka hrane*, usled teškoća u snabdevanju, već se odrazilo na borbeno stanje jedinica. Čim bude moguće, mora se, putem povećanja dnevnog obroka hrane na propisanu meru, ponovo povećati udarna snaga jedinica.
- 4) Materijalno naoružanje i opremljenost su naročito važni. Pre svega *odeća* (cipele!) je u veoma prosečnom stanju, usled izvanrednih obimnih marševa GrA i naročitih teškoća u snabdevanju. Ovde je nužna brza pomoć. Detaljne zahteve podnosi Komanda pozadine.
- 5) *Popuna konjima*: Reorganizacija većine stacioniranih jedinica GrA za marš i borbu učinila je neophodnim jednu provizornu opremljenost sredstvima pokreta. Pri tome

---

⁶ i ⁷ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

se potpuno iscrpljuju rezerve u konjima kod GrA, a osim toga konji koji su u zemlji nabavljeni ne odgovaraju zahtevima. Dugi marševi su načinili teške i nenaknadive rupe u već ionako nedovoljnom stanju konjarstva GrA.

Uprkos svim mogućim ispomocima koje je GrA preduzela, nužna je dodela jednog znatnog broja konja (6—7.000 konja) da bi se jedinice GrA, opremljene konjskim zapregama, bar donekle učinile pokretljivim i sposobnim za borbu. U slučaju da dodela traženih konja u ovom obimu nije moguća, GrA mora, radi održavanja borbene gotovosti potčinjenih jedinica, upotrebiti kao rezervu odgovarajući broj automobila.

- 6) *Automobiliska situacija*: Krajnje napetu automobilsku situaciju (pre svega sredstva vuče i kamioni) GrA je već često javljala, a poslednji put je izvešteno sa pov. br. 12332/44 od 15. 12. 1944. od strane GrA »E«, Ia/Id.⁸

Uspeh novih formiranja i dovođenja divizija u stanje borbene gotovosti, predloženih pod tačkom C), uveliko zavisi od stanja automobila. K-da GrA »E« ponovo izveštava da sa postojećim automobilskim stanjem, koje za sada stoji na raspolaganju GrA, ona neće biti u mogućnosti da održi borbenu gotovost potčinjenih jedinica ili da je ponovo uspostavi. Kako dovođenje traženih automobila (prethodno 900 kamiona) iz Rajha nosi sobom veliki rizik zbog opasnosti transporta, a s druge strane mornarički automobili koji su angažovani na području GrA bi za sada zadovoljili zahteve, to se ponovo moli za konačno ostavljanje mornaričkih automobila.

K-da GrA »E« moli saglasnost za učinjene predloge pod tačkom B) i C). Pošto je za sada preformiranje delom sprovođljivo, to se molite za hitnu i, po mogućnosti, pismenu odluku.

Za Komandu Grupe armija »E«
načelnik štaba
pot. Šmit-Rihberg [Schmidt-Richberg]

Za tačnost:
gen. štabni major
Langenfas⁹

⁸ To je naređenje Komande Grupe armija »E« od 16. decembra (a ne od 15. decembra, kako piše u originalu) 1944. Komandi 34. armijskog korpusa da se pripadnici 2. vazduhoplovnog inž. bataljona (4 podoficira i 56 vojnika), a koji se nalaze u sastavu 118. lovačke divizije, upute na raspored Komandi vazduhoplovstva u Zagreb (AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 1528).

⁹ Langenfass (načelnik Id u K-di GrA »E«).

**IZVEŠTAJ GLAVNOG KOMESARA U OPERATIVNOJ ZONI
»JADRANSKO PRIMORJE« OD 20. DECEMBRA 1944. RAJHSLAJTERU MARTINU BORMANU O RAZGOVORIMA U ZAGREBU SA FON VAJKSOM, PAVELIĆEM I DRUGIMA U VEZI PROBLEMA EVAKUACIJE USTAŠKIH PORODICA I LIČNIM ZAPAŽANJIMA O UČESNICIMA RAZGOVORA¹**

Prepis.

Lični štab rajhsfirera SS²
Uprava arhiva
Akt Nr. pov. 120

Telegram

NSDAP.³ Uprava područja Koruške
Gaulajter
Glavni komesar u Operativnoj zoni
»Jadransko primorje«

Celovec, 20. 12. 1944. godine
FS br. 4673 21.04 čas

O d m a h predati!

P o v e r l j i v o !

Za
rajhslajtera Martina Bormana⁴
Firerov Glavni stan

Poštovani rajhslajtere!

Pre nekoliko dana sam, zajedno sa Iberrajterom⁵, bio u Zagrebu. Razgovarali smo sa Kamerhoferom⁶, Kašeom⁷, Vajk-

¹ Snimak overenog prepisa telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 25266586—7.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionalsocijalistička nemačka radnička partija).

⁴ Martin Bormann, Reichsleiter und Leiter der Parteikanzlei (rajhslajter i šef partijske kancelarije). Bio je jedan od vodećih partijskih funkcionera nemačkog Trećeg Rajha. Poginuo je početkom maja 1945, pri pokušaju bekstva iz firerovog Glavnog stana (bunkera) u Berlinu. Međutim, i dan-danas postoje verzije da je Martin Bormann uspeo da pobjegne i da živi, pod tuđim imenom, u nekoj od južnoameričkih država.

⁵ Ueberreither Siegfried (Zigfrid). Bio je gaulajter u Gracu.

⁶ Konstantin Kammerhofer. Bio je tada u činu SS-gruppenfirera i na dužnosti komandanta SS-i policije bezbednosti i opunomoćenika rajhsfirera SS za Hrvatsku (Beauftragter des Reichsführer SS für Kroatien).

⁷ Zigfrid (Siegfried Kasche). Tada je imao čin SA-obergruppenfirera i nalazio se na dužnosti nemačkog poslanika u Hrvatskoj. Bliže o njemu vidi dok. br. 12.

som⁸, a posetili smo i poglavnika.⁹ Glavna tema bila je evakuacija Hrvata koji su prijateljski naklonjeni Nemcima, u slučaju da se ova oblast napusti.¹⁰ Osim toga smo se dogovorili o svim ostalim aktualnim pitanjima. Ovim vam iznosim moje utiske radi Vaše lične informacije:

- 1.) Čini mi se da je najpozitivnija ličnost grupenfirer Kamerhofer. On vidi situaciju jasno, realistično, i ne procenjuje samo vojnu situaciju, već i situaciju borbe sa partizanima. On smatra da je neophodno potrebno preventivno podizanje odbrambene linije Senj — Zagreb, ima i naloge od rajhsfirera, ali ne može da ih izvrši, jer je većina njegovih trupa, okruglo 30.000 ljudi, ustupljena vojnim snagama i kod Osijeka učestvuju u borbama.¹¹
- 2.) Kaše zastupa Rajh kao u vreme najdubljeg mira, čak i tamo gde izgleda da postoji bolji uvid, nema nikakvu inicijativu i poziva se na naređenja svog šefa resora. On se brižljivo trudi da čuva suverenitet hrvatske vlade, čak i nasuprot ratnim potrebama. Lično vrlo drugarski i simpatičan.
- 3.) Vajks, jedan otmien, umoran, stari gospodin, bez inicijative, nema celokupan pregled situacije, koju vidi samo sa vojne strane, stalno ukazuje na naređenja od gore i izgleda da kod podnošenja svojih izveštaja na gore ne razvija nikakvu inicijativu. U celini uzevši, najslabiji utisak iz cele posete Zagrebu. I njegov štab je istog kvaliteta, samo šef štaba se ističe iznad njih;¹² izgleda da je beznadno sa ovim rukovodstvom uspešno se suprotstaviti revolucionarnim, inicijativnim i aktivnim metodama maršala Tita.

---

⁸ Maksimilijan. Bliže o njemu vidi dok. br. 14.

⁹ Ante Pavelić

¹⁰ U vezi problema evakuacije Hrvata prijateljski naklonjenih Trećem Rajhu, misli se na ustaše i članove njihovih porodica. Tako se u depeši Iberrajtera od 7. decembra 1944. iznosi podatak da se u NDH nalazi oko 60—80.000 ustaša, pri čemu treba računati i na oko 200.000 članova porodica (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526594).

Inače, na ovu depešu Iberrajtera odgovorio je, 20. decembra 1944, lično Hajnrih Himler, rajhsfirer SS i komandant rezervne vojske (Befehlshaber d. Ersatzheeres), i, između ostalog, rekao da »mi sve izbeglice, koje beže u Rajh od boljševizma, moramo primiti, ma kako to za nas bilo teško« (AVII, NAV-T-175, r. 21, s. 2526593).

¹¹ Misli se na borbe na Dravi i u Baranji, te u pozadini fronta u širem rejonu Osijeka. Bliže o tome vidi tom V, knj. 37, dok. br. 35; Grupa autora, *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije*, str. 417—419.

¹² Načelnik štaba k-ta Jugoistoka tada je bio general-major Hajnc Gildenfelt.

4.) P o g l a v n i k, raspoložen, duhovit, u razgovoru se bez izuzetka pozitivno izjašnjava za Rajh, izgleda da hladno procenjuje situaciju i doslovno je izjavio da se nada da će moći da drži grad Zagreb. Njemu je i jasno da mnogo više i ne poseduje. Sledećeg dana je poslao svoju ženu za Nemačku, što može da je dokaz njegove lojalnosti. No čovek ne sme da zaboravi da je kod divljih naroda uvek bilo uobičajeno da stave supruge na raspolaganje kao taoce, da bi se potom one ostavile na cedilu. Imam utisak da bi se sa poglavnikom mogle izvesti neke stvari, kada bi se sa njim govorilo smelom krepkošću.

Sve u svemu, u ovom području nedostaje jasna vrhovna vojna komanda, koja se tako blagotvorno pojavljuje na komandnom području general-feldmaršala Keselringa.¹³

Potp. Rajner¹⁴

Hajl Hitler!

F. d. R. d. A.

...¹⁵

---

¹³ Albert Kesselring. Bio je u to vreme komandant Jugozapada i ujedno Grupe armija »C« u Italiji. Po presudi britanskog vojnog suda, osuđen je 6. maja 1947. na smrt; u oktobru 1947. kazna mu je zamenjena doživotnom robijom; 20. jula 1952. otpušten je iz zatvora zbog bolesti; 23. oktobra 1952. pomilovan (*Die Höheren Dienststellen der deutschen Wehrmacht 1933—1945*, str. 126).

¹⁴ Frederik

¹⁵ Nečitak potpis.

**ZAPOVEST KOMANDE 34. ARMIJSKOG KORPUSA OD 21.
DECEMBRA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA ZA ORGA-
NIZACIJU ODBRANE FRONTA DRINA — DUNAV —
DRAVA¹**

STROGO POVERLJIVO

II R
NSFo

K-da XXXIV Ia, str. pov. br. 210/44.	H. Qu., 21. 12. 44. <i>18 primeraka</i> 16. primerak	KTB <hr style="width: 50%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/> 22
403	R.	<hr style="width: 50%; margin-left: auto; margin-right: 0;"/> 12

Korpusna zapovest
za odbranu fronta Drina — Dunav — Drava
(karta 1 : 200.000)

- 1.) J.² od Save pokušavaju jake neprijateljske bande (Tito-divizije) da ometaju pokrete korpusa i prodiranjem napred od i. prema z.³ da prodru u dubinu boka korpusa.⁴ Na sremskom frontu bugarske div.⁵ smenjuju rus. snage. Treba računati sa ponovnim pokušajima proboja prema Vinkovci — Vukovar.

U širem rejonu Sombora pomeranje rus. snaga prema z. Z.[apadno] D. Miholjac neprijatelj nepoznate jačine (Tito-divizije, ojač. rus. teškim naoružanjem) prešao pre-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-314, r. 851, s. 166—70. U gornjem desnom uglu nalazi se više nečitkih parafa.

² južno

³ od istoka prema zapadu

⁴ U međurečju Save i Drine nalazile su se jedinice 3. korpusa NOVJ (27. i 38. divizija) i Južne operativne grupe (14. korpus NOVJ sa 23. i 45. divizijom, i 17. i 28. divizijom, neposredno pod komandom Grupe). Bliže o tome vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 88, 90, 146 i 147).

⁵ Reč je o 3. i 8. diviziji bugarske otečestvenofrontovske 1. armije. Te divizije su pristigle na sremski front između 17. i 20. decembra, gde su preuzele deo fronta, na odseku Sotin — Orolik, od 5. i 1. proleterske divizije i sovjetskog 68. streljačkog korpusa. Posle jednog neuspelog napada u pravcu Vinkovaca i Vukovara, te divizije su sa ovoga fronta povučene i prebačene u Baranju, na front na levoj obali Drave (*Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1941—1945*, str. 414; Grupa sovjetsko-jugoslovenskih autora, *Beogradska operacija*, str. 265).

ko Drave prema j.⁶ Neprijatelj verovatno namerava, zajedno sa snagama bandi u planini Papuk, da zatvori dolinu Drave i ugrožava levo krilo i pozadinu korpusa. U pozadini korpusa jače snage bandi sa težištem u rejonu Tuzle⁷ i planini Papuk.⁸ Snage bandi vrše razaranja, prepade i uznemiravanja naročito na putu i žel. pruzi Sarajevo — Brod kao i na svim putovima, osim u blizini fronta.

- 2.) *K-da XXXIV AK brani, držeći otvorenim rejone j. Sava i front Srem — Dunav — Drava, radi sprečavanja proboja neprijatelja u rejon Brod — gornja Sava i na taj način omogućava pojačanje j.[ugo] i.[stočnog] krila GrA. Oba otkrivena krila korpusa, do izgradnje jakog odbrambenog fronta, braniće se pokretnim borbenim dejstvima.*

Granice:

- a) *Desno sa V SS-brd. korpusom i Gr. »Šolc«⁹:*

Stol (27 ji. Banja Luka) — Očauš (22 iji. Stol) — Maglaj (68 j. Brod) (mesta isklj.) — Kladanj (35 j. Tuzla) — Vlasenica (26 jz. Zvornik) — Srebrnica (35 ji. Zvornik) — Vošnjak (10 ji. Ljubovija) — Valjevo (40 isi. Ljubovija) (mesta 34. AK)

- b) *Levo sa LXIX rez. korpusom:*

Stol — Bosn. Kobaš (23 zjz. Brod) (XXXIV) — tok potoka Orljave do Pleternice (22 sz. Brod) (LXIX) — Kapovac (36 ssz. Brod) — Rust (9 sz. Kapovac) — Đulavec (18 i. Virovitica) (XXXIV) — potok Breznica do ušća — Sigetvar (40 si. Virovitica).

- 3.) *Biće angažovani:*

- a) *Desno 7. SS-div., u rejonu s obe strane Save, sa težištem na jugu. Leva granica sa 118. lov. div. (kasnije 117. lov. div.): Babina Greda (28 jz. Vinkovci) (7.) — Županja (26. jjz. Vinkovci) (7.) — Lipovac (34 ji. Vinkovci) (7.) — Kukujevci (40 ji. Vukovar) (118).*

---

⁶ Sesnaesta divizija 12. korpusa NOVJ (bez jedne brigade) prebačena je 15. decembra na desnu obalu Drave, na prostor Podravska Slatina — Suhopolje, tj. u rejon Virovitičkog mostobrana (tom V, knj. 36, dok. br. 54, 61 i 124; *Završne operacije za oslobodenje Jugoslavije 1941—1945*, str. 419).

⁷ U severozapadnoj Bosni u to vreme dejstvovao je 3. korpus NOVJ (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 146).

⁸ U istočnoj Slavoniji, obuhvatajući i planinu Papuk, nalazile su se jedinice 6. korpusa NOVJ, dok su se prema Virovitičici, u to vreme, nalazile jedinice 10. korpusa NOVJ (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 35).

⁹ Gruppe »Scholz«. Nazvana po general-majoru Erihu (Erich) Šolcu.

- b) *117. lov. div.* (do preuzimanja komande još *118. lov. div.*) na sremskom frontu.

Leva granica sa *11. vazd. polj. div.*:

S. ivica Mrzović (17 *zsz. Vinkovci*) — Nuštar (117.) — 103 (3 j. Vukovar) — Bođani (9 si. Vukovar) (11.)

- c) *11. vazd. polj. div.* na frontu Dunav — Drava.

Leva granica sa *118. lov. div.* (do preuzimanja komande, odsek *118. lov. div.* ostaje potčinjen *11. vazd. polj. div.*):

Koška (16 jz. Valpovo) (118.) — Ladimirovci (4 ji. Valpovo) (11.) — Beli Manastir (19 si. Valpovo) (118.)

- d) *Levo 118. lov. div.* (uporedi b i c).

- e) *Div. z[a] n[arocitu] u[potrebu]* »Štefan« u pozadini korpusnog područja.

Granica sa a) do d):

Malovan (20 ji. Maglaj) — Miričina (23 *sz. Tuzla*) — Gradačac (30 z. Brčko) — Samac (18 z. Županja) — Vođinci (15 z. Vinkovci) — Koritna (22 *sz. Vinkovci*) — Poganovci (18 j. Valpovo) — Bokšić (21 jz. D. Miholjac) — Kapovac (36 *ssz. Brod*) (sva mesta za »Štefan«).

4.) *Borbeni zadaci*

- a) *7. SS-div.* štiti j. bok korpusa uz držanje Bijeljine pokretnom odbranom j. Save.

1 ojač. puk treba angažovati s. Save uz pomeranje gl.[avne] borb.[ene] lin.[ije] do linije Jamena — Strašinci — Soljani — Vrbanja.

J. Save treba neprijatelja pokretnom odbranom razbiti u trouglu Drina — Sava.

Posle dovođenja novih snaga predviđa se ponovno zauzimanje Zvornika i držati ga.¹⁰

Pre svega potrebno je onemogućiti dalji prodor neprijateljskih snaga neposredno j. Save prema z.

- b) *117. lov. div.*: odbrana sadašnje gl. borb. lin. sa ciljem da se, formiranjem lokalnih težišta, napadom razbije neprijateljske snage i da se gl. borb. lin. pomeri prema ji.

Prvi cilj je zauzimanje Komletinci.

---

¹⁰ Zvornik je 20. decembra 1944. zauzela 24. brigada 45. divizije 14. korpusa NOVJ u sadejstvu sa 21. istočnobosanskom brigadom 38. NOU divizije i pošto je izvršila zadatak brigada se povukla preko r. Drine na odsek Loznica — Banja Koviljača (tom IV, knj. 31, dok. br. 68 i 146).

- Brzim dovođenjem pokretnih rezervi treba neodložno uništiti neprijatelja koji se prebacio preko Dunava.
- c) *11. vazd. polj. div.*: osigurava front Dunav — Drava formiranjem težišta kod Vukovara, Erduta i u rejonu Osijeka. Neprijatelja koji se bude iskrcao treba neodložno uništiti.
- d) *118. lov. div.*: osigurava front na Dravi obezbeđujući pre svega otkriveno levo krilo pokretnom odbranom. Neprijatelja koji se bude iskrcao treba neodložno odbaciti. Neprijatelja na pozad. prost. div. treba lokalnim graničnim operacijama razbiti i osloboditi najvažnije puteve za brzo premeštanje jedinice.
- e) *Div. z[a] n[arocitu] u[potrebu]* »Štefan«: osigurava odn. otvara najvažnije saobraćajnice i razbija neprijateljske bande lokalnim i vremenski ograničenim operacijama, po odobrenju, katkad angažovanjem rezerve GrA.

Za to će joj biti potčinjen štab generala Fišera,¹¹ koji istovremeno izvršava specijalne zadatke od K-de GrA »E« (upor.¹² tač. 7.)

- 5.) Sve div. treba da imaju u pripravnosti pokretna poterna odeljenja za angažovanje protiv padobranskih i vazdušno-desantnih jedinica.

6.) *Izgradnja rezervnih položaja*

- a) Na svim div. odsecima treba odmah iza gl.[avne] borb.[ene] lin.[ije], kod naročito angažovanih odseka, od gl. borb. lin. prema pozadini, neizostavno izgraditi zaprečne položaje za ograničenje bočnih nepr. proboja, kako bi se držali otvoreni polazni rejonu za protivnapade.
- b) *7. SS-div., 117. lov. div. i 11. vazd. polj. div.* izvršice izviđanje jednog poz. rezervnog položaja na opštoj liniji: Čelić — Brčko — Županja — Vinkovci — Osijek (sva mesta uklj.) Dodirne tačke treba neposrednim dogovorom utvrditi na terenu i K-di korp. javiti do 30. 12. 44. Izgradnju ovog položaja u čvrst prihvatni položaj na verovatnim težištima treba započeti inž. i građevinskim snagama kao i ljudstvom komora i snabdevačkih jedinica, koje osloboditi od dosadašnjih dužnosti.

¹¹ Herman (Hermann Fischer), general-lajtnant i bivši komandant 181. pešadijske divizije.

¹² uporedi

- c) *118. lov. div.* izvršice izviđanje za zaprečne položaje na liniji:
  - aa) (front na istoku) Našički Markovac — D. Miholjac
  - bb) (front na zapadu) Mikleuš (31 jz. D. Miholjac) — Moslavina. Pre svega treba izgraditi položaj bb)
- d) *Div. z[a] n[aročitu] u[potrebu]* »Stefan« izvršice izviđanje i izgradiće: položaj borbenog osiguranja Brod na opštoj liniji: Modriča (32 ji.) — Jaruge (32 iji.) — Đakovo — Preslatinci (9 sz. Đakovo).
- e) Mesta Bijeljina, Brčko, Županja, Vinkovci, Vukovar, Osijek, Valjevo, D. Miholjac, Našice i Brod treba, u duhu firerovog naređenja,¹³ urediti kao samostalna uporišta, snabdeti za 10 dana potrebama (mun., hrana) i postaviti k-dante odbrane. Prezimana k-danata odbrane javiti K-di korp. Dalje, sva mesta u kojima se nalaze jedinice treba komore i štabovi da uredе za upornu odbranu, a komore u blizini fronta u velikoj meri koristiti za izgradnju položaja na gl. borb. lin.
- g) Dodela inž. i građevinskih snaga biće posebno naređena.

7.) *Osiguranje železničke pruge*

- a) prugu Maglaj — Brod V SS-brd. korpuz
- b) sve ostale pruge normalnog koloseka u eksploataciji na korpusnom području Nemački štab za osiguranje železnica Hrvatske u Brodu, koji je u taktičkom pogledu potčinjen K-di XXXIV AK.
Sve div. na svojim područjima održavaju tesnu vezu sa angažovanim snagama za osiguranje železnica i K-di korp. predlažu potrebne promene u osiguranju železničke pruge.

8.) *Mere zaprečavanja*

- a) Div. snose punu odgovornost za preduzimanje svih mera za zaprečavanje na njihovom području, naročito puteva, vojnoprivrednih preduzeća i uređaje za održavanje veze, kao i svih skloništa za snabdevanje.
- b) Preduzimanje trajnih rušenja, ako posle jednog neprijateljskog upada nema izgleda da se ponovo zauzme stara glavna borbena linija, samo po odobrenju K-de korpusa.
Ove objekte treba posebno javiti K-di korp.

---

¹³ Redakcija ne raspolaže tim naređenjem.

- c) Div. će do 30. 12. 44. dostaviti K-di korp. privremene planove za zaprečavanje za čitavo područje.
  - d) Nemački štab za osiguranje železnica Hrvatske sam je odgovoran za rušenje svih železničkih postrojenja i do 30. 12. 44. javiće K-di korp. koliko je potrebno vremena za rušenje pojedinih pruga i najvažnijih uređaja.
  - e) Pripreme za zaprečavanje treba sprovesti uz razumljivo formiranje težišta.
  - f) Treba računati s tim da će ustaše i domobrani pokušati oružjem da spreče pripreme za zaprečavanje kao i njegovo sprovođenje.
- Uprkos tome mora se obezbediti izvođenje.—

9.) *Protivoklopna odbrana:*

Div. će do 30. 12. 44. dostaviti K-di korp. planove protivoklopne odbrane svih rodova vojske, uklj. pasivnu protivoklopnu odbranu. Civilno stanovništvo treba u velikoj meri koristiti za izradu protivoklopnih prepreka i skloništa.

10.) *Potčinjavanje:*

Diviz. su na svojim područjima naredbodavci u taktičkom i teritorijalnom pogledu svim nemačkim i domorodačkim jedinicama. Izuzetak: rezerva GrA (samo po odobrenju) i jedinice za osiguranje železnice (upor. tač. 4 e) i 7 b)).

11.) *Sredstva veze:* žičana i radio prema svim div.

12.) *Korpusno KM.:* Nuštar, kasnije verov. Đakovo.

potp. F e l m i¹⁴

F. d. R.

...¹⁵
gen. štab. major

¹⁴ Helmut (Helmuth Felmy), general avijacije i k-t 34. AK.

¹⁵ Nečitak potpis.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 26. DECEMBRA 1944. VRHOVNOJ KOMANDI KOPNE NE VOJSKE O STANJU POTČINJENIH DIVIZIJA I KORPUSA¹

KR

Pismeno dostavljeno:

Telegram

1.) Ia/Id (FS)

2.) O. Qu.

STROGO POVERLJIVO

3.) IIb

4.) Stoart²

5.) KTB

197/XII

1) OKH/GenStdH/Org.

Na znanje:

2) OKW/WFSt/Op (H) Jugoistok

3) K-di GrA »E«

1.) *Gro divizija potčinjenih GrA »E«* je, usled teških borbi zadnjih meseci i istrošenosti, prouzrokovane brdskim marševima po predzimskom vremenu, *oslabio* u *ljudstvu* i *materijalno* tako da su potrebne odlučujuće mere za obnavljanje sposobnosti za dejstvo i podizanje borbene moći ovih jedinica. Gubici u ljudstvu u oktobru i novembru na celom području k-ta Jugoistoka iznose okruglo 50.000, a od toga na jedinice GrA »E« otpada najmanje 35.000.³ Dalje slabljenje nastaje oslobodenjem mornaričkog ljudstva koje je privremeno ušlo u sastav mnogobrojnih jedinica kopnene vojske.

Materijalni gubici se još ne mogu sagledati u punom obimu. Međutim, preletanjem 22. pd sa ostrva, kao i delova 133. tvrđ.[avske] div.[izije] i Jurišne div. »Rodos«, a delimično i razbijanjem 1. brd. div.,⁴ 117. lov. div.⁵ i 264. pd⁶, nedostaje ukupne materijalne opreme najmanje za 3 do 4 divizije. Pošto se sa *dovođenjem ljudstva i materijala* iz domovine u *potrebnom broju ne računa*, s obzirom na *potrebe na drugim frontovima*, k-t Jugoistoka je primoran da neodložno, u okvirima mogućnosti, iz sopstvenih sredstava pojača borbenu moć divizija rasformiranjem tvrđ.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 385—8.

² Stabsoffizier der Artillerie (artiljerijski štabni oficir)

³ Bliže o gubicima vidi dok. br. 196 i 197.

⁴ Razbijena je kod Beograda, u oktobru 1944 (vidi dok. br. 168).

⁵ Ta divizija (delovi) dejstvovala je u istočnoj Srbiji u jesen 1944 (vidi dok. br. 168; Grupa autora, *ORNJ*, str. 294).

⁶ i ⁷ Ta divizija je potpuno desetkovana u borbama oko Knina početkom decembra 1944 (vidi dok. br. 177 i 180).

[avskih] peš.[adijskih] bat.[aljona], koji inače nisu sposobni za pokretni rat, i njihovim uvođenjem u sastav divizija, kao i drugim svrsishodnim *spajanjima* i *pregrupisavanjima snaga*.

2.) Uz to se najpre moli da se ubrza donošenje odobrenja za sledeće neodložne mere.

a) 264. *pd*:

Glavnina divizije uništena je gotovo potpuno usled teških brdskih borbi u rejonu Knina⁷, izgubljeni su sva artiljerijska oruđa, teško pešadijsko naoružanje, gro konja i motornih vozila.

Preostali delovi:

aa) Kod *XV brd. AK*: 1 prosečan bataljon i 1 P.E.⁸ sa svim naoružanjem, u jačini od oko 900 vojnika.

bb) Kod *XXXIV AK. z.b.V.*: 3 prosečna bataljona, kao i 4 lake i 1 teška baterija.

cc) Kod *2. okl. armije*: 1 pionirska četa.

Namera: rasformiranje 264. pd⁹

Uvođenje delova navedenih pod aa) u sastav 373

(hrv.) *pd* za pojačanje nemačkog stalnog sastava.

Uvođenje delova navedenih pod bb) kao što sleduje:

pešadijski bataljoni i 3 lake baterije u sastav

11. vazd. polj. div. za podizanje pešadijske bor-

bene moći ove jako oslabljene divizije i za ponov-

no formiranje III/11. ap. (L)¹⁰, koji je rasformiran

u rejonu Kumanova (zaplenjena artiljerijska oruđa

su uništena zbog nedostatka municije); 1 laka i 1

teška baterija u sastav 117. lov. div. za ponovno

formiranje I/670. ap.

Uvođenje jedne inžinjeriske čete (shodno cc)) u

sastav Inžinjerijskog bataljona 117. lov. divizije.

b) 22. *peš. div.*:

Rasformiranje 1008. *tvrđ. peš. bat.* i uvođenje u sastav

22. *pd* za popunu upražnjenih mesta po formaciji.

c) 369 (hrv.) *pd*:

Rasformiranje 1001. i 1012. *tvrđ. peš. bat.* i uvođenje

u sastav 369 (hrv.) *pd* grenadirskih pukova kao trećih

bataljona.

d) 181. *pd*:

Rasformiranje 1003, 1006. i 1007. *tvrđ. peš. bat.* i uvo-

đenje u sastav 181. *pd* dvaju grenadirskih pukova za

⁸ Panzerereinheit (oklopna jedinica)

⁹ Nije rasformirana.

¹⁰ Luftwaffe (vazduhoplovstvo)

formiranje po jednog nedostajućeg bataljona, odnosno za popunu upražnjenih mesta po formaciji.

e) *117. lovačka divizija:*

Rasformiranje *1004. i 1005. tvrđ. peš. bataljona* i uvođenje u sastav *117. lov. div.* za formiranje jednog bataljona koji nedostaje, odnosno za popunu upražnjenih mesta po formaciji.

f) *41. tvrđ. div.:*

aa) *Rasformiranje 1009. tvrđ. peš. bat., 2, 3. i 7. čete 999. tvrđ. peš. bat., kao i 133. borbene grupe* (delovi *133. tvrđ. div.* koji su preleteli na kopno), uz preformiranje u pešadijske bataljone i uvođenje u sastav *41. tvrđ. div.* za koju je planirano da se preformira u *44. pd*¹¹. Oni koji su slobodni i nepodobni za nošenje oružja prebaciće se u preostale *Wü*¹² bataljone.

bb) Preformiranje *Fizil. bat. »Rodos«* u *Fizil. bat. 44. pd.*

cc) Preuzimanje štabova *133. borbene grupe, 938. tvrđ. puka i 965. puka* kao puk. štabova za peš. bataljone shodno aa).

3.) Pošto *ljudstvo* koje se *oslobađa rasformiranjem tvrđavskih pešadijskih bataljona*, itd., *ni na koji način nije dovoljno* za popunu divizija *GrA »E«*, a osim toga uglavnom pripada starijim godištim, *k-t Jugoistoka* moli da se za *GrA »E«* hitno dovede *bar nekoliko marševskih jedinica*, pre svega pešadijskih i pionirskih.

4.) O sadašnjem stanju i formaciji divizija *GrA »E«*, kao i o daljim namerama za reorganizaciju, a naročito za *22. pd* i *41. tvrđ. diviziju*, dostaviće se iscrpan izveštaj. Komandant *Jugoistoka* moli da se, nezavisno od prispeća ovog izveštaja, *odmah donese odluka o predlozima shodno tački 2.)*, kako bi se što pre moglo preduzeti dovođenje jedinica u ispravno stanje.

K-t *Jugoistoka* (K-da *GrA »F«*)
Ia/Id, str. pov. br. 7629/44 od 26. 12.
Načelnik štaba f. *Gildenfelt*¹³
gen. lajt.[nant]

Za tačnost:

Grof Fictum¹⁴

Gen. št. major

¹¹ Preformirana je u pešadijsku diviziju.

¹² Wehrunwürdige (nepodobni za oružane snage)

¹³ Hajnc

¹⁴ Graf Vitzthum

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 28. DECEMBRA 1944. KOMANDAMA 5. SS I 21. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA ZA SMENU¹

STROGO POVERLJIVO

224

KR

9 prim.

3. prim.

Telegram

K-di V SS-brd. AK

K-di XXI brd. AK

K-t Jugoistoka naredio je hitno izvlačenje štaba V SS-brd. AK i, prema ratnoj formaciji, [njemu] potčinjenih korpusnih jedinica.²

Zbog toga će k-da XXI brd. AK ubrzano, iz ruke u ruku, prema pristizanju svog štaba i korpusnih jedinica, preuzeti komandu nad dosadašnjim područjem K-de 5. SS-brd. AK sa komandnim mestom u Kasindolu. Ukoliko u prvo vreme nije moguće smestiti delove K-de XXI brd. AK u Kasindolu, treba ih privremeno smestiti u Sarajevu.

K-da V SS-brd. AK uputiće razrešene delove svog štaba i korpusne jedinice, kako koja bude razrešena, u Zagreb, odakle će uslediti upućivanje na novi raspored.

K-da V SS-brd. AK i potčinjene korpusne jedinice, čim pređu granicu Grupe armija, istupaju iz nadležnosti GrA »E« i potpadaju pod neposrednu nadležnost k-ta Jugoistoka.

Premeštanje K-de V SS-brd. AK i korpusnih jedinica treba do Broda³ uglavnom vršiti marševanjem. Za prebacivanje od Sarajeva do Broda staviće se na raspolaganje ukupno 7 transportnih vozova, koji treba, u prvom redu, da se koriste za prebacivanje mot. vozila koja troše mnogo pogonskog goriva (tenkovi i samohotke, tegljači)

Od Broda prebacivanje svih delova vršiće se žel. transportom.

Odgovarajuće prijave za transportovanje treba hitno podnositi opunomoćeniku za transport Hrvatske, ispostavi Sarajevo.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 176.

² K-da 5. SS-BAK-a sa korpusnim delovima upućena je tada na raspored u Rajh (*Order of Battle of the German Army*, str. 334). Privremeno su bili smešteni u Donjoj Štajerskoj (vidi dok. br. 200).

³ Slavenskog

K-de korp. hitno će izvestiti o verovatnom terminu konačne primopredaje dužnosti.⁴

K-da V SS-brd. AK javiće što pre namere i plan za premeštanje u Zagreb u pojedinostima.—

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 12685
od 28. 12. 44.
(Šmit-Rihberg⁵, gen. maj.)
24.20

Za tačnost

Resegir⁶

gen. štab. p.puk.

Dost.: Ia, LdN⁷, OB/KTB, Ic, O. Qu, XXI AK⁸, BvTO⁹, NaFü¹⁰,
Gen. d. Pi.

---

⁴ Redakcija ne raspolaže dokumentom o primopredaji, ali se iz dnevnika majora Aksela Bema (Axel Behm), komandanta Bataljona za vezu 421. BAK-a, vidi da je Štab 21. BAK-a stigao 1. januara 1945. u Sarajevo, i preuzeo komandu nad područjem 5. SS-BAK-a (AVII, reg. br. 1—5, k. 6).

⁵ Erih (Erich Schmidt-Richberg)

⁶ Resseguier

⁷ Leiter des Nachrichtenbetriebes (lajter des nahrihtenbetribes — glavni dispečer veze)

⁸ Dopisano rukom preko »IIa«.

⁹ Bevollmächtigter Transportoffizier (befolmehtigter transportoficir — opunomoćeni oficir za transport)

¹⁰ Nachrichtenführer (Nahrihtenfirer — načelnik veze)

IZVEŠTAJ KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 31. DECEMBRA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O SITUACIJI KOD POTČINJENIH JEDINICA U ISTOČNOJ BOSNI I HERCEGOVINI¹

STROGO POVERLJIVO

PREDMET NAČELNIKA
SAMO PO OFICIRU!

KR

2 prim.

Telegram

2. prim.

K-tu Jugoistoka/Ia

- 1) Raspored snaga koji je predložen dopisom k-ta Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 0364/44² i izlaganje situacije potpuno su u skladu sa našim mišljenjem i namerama.
- 2) Dopunske primedbe:

Obuhvatanje sremskog fronta južno od Save i prekid pozadinskih veza XXI brd. AK, koji vrše bande koje trenutno nekontrolisano nadiru preko Drine, može se sprečiti samo angažovanjem 22. divizije na drinskom frontu.³

Ubrzano dovlačenje 104. lov. div. XV brd.[skom] AK zavisi još od uspeha operacije »Lavine«⁴. Napredovanje te operacije ne zadovoljava i pored angažovanja dovoljno snaga i brižljivih priprema od strane V SS-brd. AK, jer treba savladati planski izgrađene, jake i pogodno postavljene planinske položaje, a kod jedinica koje su angažovane došlo je do pojava iscrpljenosti zbog dosadašnjih krajnjih napora, nedovoljne zaštite od hladnoće i nedovoljne ishrane.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 186, s. 194—5.

² Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

³ i ⁵ Ta divizija je učestvovala, u decembru 1944, u deblokiranju opkoljenog 21. brdskog armijskog korpusa od strane jedinica 2. korpusa NOVJ (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 36, objašnjenje 25). Prednji delovi 22. pešadijske divizije prešli su Drinu kod Višegrada tek početkom januara 1945, i preko Sokoca i Vlasenice upućeni su u dolinu Drine (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 146 i knj. 32, dok. br. 92, 94, 123 i 124).

⁴ »Lavine«. Ta operacija se izvodila na prostoru Kreševo — Fojnica — Travnik — Zenica. Cilj je bio zauzimanje Travnika i razbijanje jedinica NOVJ na tome prostoru. Opširnije o tome vidi dok. br. 201.

Međutim, držanje teritorije jugoistočne Bosne zavisi od uspeha te operacije i razbijanja jakih bandi koje ugrožavaju put i železničku prugu Sarajevo — Brod. Pri tome se ne može zaobići u datom slučaju angažovanje ostalih delova 104. lov. div. Ugrožavanje pozadinskih veza XXI brd. AK neće ni tada biti konačno odstranjeno, jer se ne raspolaze snagama za zatvaranje, odnosno osiguranje širokih breša na frontu između Nevesinja i rejonu Višegrada, kao ni onih između rejonu Sarajeva i rejonu borbenih dejstava XV brd. AK.

- 3) O razvoju opšte situacije mora K-da GrA »E« da izvesti sledeće:

Posle davanja 2 div[izije] nije više zagarantovano da će GrA »E« izvršiti zadatak. Ne treba računati s tim da će izolovane grupe snaga 369. hrvat. i 181. div. duže vremena izdržati pritisak koji se očekuje frontalno i na njihovim bokovima. Pre se može očekivati, na osnovu iskustva u rejonima Podgorica i Knin, da će ceo XXI brd. AK u jugoistočnoj Bosni ponovo zapasti u sličnu situaciju kao i u Albaniji. K-da GrA »E« verovatno neće više biti u stanju da deblokira korpus, odnosno njegove razbijene grupe,⁵ jer preostale snage jedva da su dovoljne da otklone opasnost od ugrožavanja celokupnog područja GrA sa dalmatinske i mađarske teritorije. Zadatak GrA »E« da na svojim granicama brani hrvatsku teritoriju od 47 neprijateljskih združenih jedinica (bugarske i Titove divizije na spoljnjem i unutrašnjem frontu) može se ostvariti sa malo snaga koje su ostale jedino pokretnim vođenjem borbe i odlučnim sadejstvovanjem svih snaga hrvatske države i njenih oružanih snaga. Hrvatske jedinice, međutim, sve više i više izbegavaju svako ozbiljno angažovanje. Treba računati da će usled povlačenja daljih nemačkih snaga doći do povećanih pojava rasula cele hrvatske države.

Za pokretno vođenje borbi, koje je već ionako otežano zbog širine područja i osetljivosti veza, bile bi u prvom redu potrebne dobro opremljene i obučene pokretne jedinice, spremne za zimske uslove i borbu u planinama, kao i dovoljan broj pokretnih snaga za borbu u ravnici, dodatna artiljerija i inženjerske snage, obezbeđeno snabdevanje municijom i pogonskim gorivom. Ti uslovi nedostaju. Ako se ne dobije u vremenu zbog zime i povoljnog razvoja situacije na drugim frontovima, dosadašnji zadatak GrA »E« neće se moći izvršiti, ako se ne žrtvuju naše

jače snage. Pri ovome je uzeta u obzir ovdašnja procena situacije Ia, str. pov. br. 11877 od 4. 12. 44, tačka 4.⁶

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 0278
od 31. 12. 44.

(Smit-Rihberg, gen. maj.)

Tačnost overava

Resegir

gen. št. ppuk.

Dostavljeno:

Ia (FS)

OB/KTB

BR. 189

DIREKTIVA KOMANDANTA GRUPE ARMIIJA »E« OD 31. DECEMBRA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA KORPUSA ZA ORGANIZACIJU ODBRANE VIŠEGRADSKOG MOSTOBRANA¹

STROGO POVERLJIVO

250

KR

8 *prim.*

Telegram

8. prim.

K-di LXXXXI AK

K-di V SS-brd. AK

K-di XXI brd. AK

Sadržaj: direktiva za izgradnju položaja užeg višegradskog mostobrana.

1) Nakon izvlačenja 104. lov. div. iz dosadašnjeg rejona borbenih dejstava², sa preostalim snagama LXXXXI AK treba

⁶ To je procena situacije K-de Grupe armija »E« od 4. decembra 1944, upućena k-tu Jugoistoka, s predlogom o skraćivanju fronta od Zvornika do Dunava, s tim da se, posle povlačenja poslednjih nemačkih jedinica preko Drine, linija fronta proteže pravcem Danilovgrad — Konjic — Sarajevo — Podromanija — Zvornik (AVII, NAV-T-311, r. 184, s. 787—9).

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 279—80.

² Vidi dok. br. 201.

tako izgraditi i držati položaj *šireg višegradskog mostobrana*³ da se zagarantuje neometano izvlačenje celokupnih snaga LXXXXI AK od puta »zeleno«, preko putne raskrsnice Dobrun, prema zapadu.

- 2) Nakon izvlačenja LXXXXI AK preko Drine na zapad, odbranu odseka *srednja Drina* ima da organizuje XXI brd. AK (V SS-brd. AK).
- 3) U tu svrhu, komanda LXXXXI AK dovodi u Višegrad 181. pd i potčinjava je od momenta pristizanja komandi XXI brd. AK (V SS-brd. AK). Diviziju prvenstveno prikupiti u širem rejonu Višegrada i u okviru postojećih sredstava ubrzano je dovesti u borbenu gotovost (težište: usavršavanje, zimska oprema).
- 4) XXI brd. AK (V SS-brd. AK) rekognosciranjem će izvideti *protezanje drinskih položaja*. Angažovanje 181. pd, na ovom položaju, treba da bude tako pripremljeno da se za najkraće vreme može posetiti drinski položaj, pre svega na odseku Goražda.
- 5) Pri utvrđivanju protezanja položaja i angažovanja snaga treba imati u vidu:
  - a) Da nakon izvlačenja LXXXXI AK Drinu treba držati sa obe strane Goražda.
  - b) Kod Višegrada nju treba tako braniti na jednom užem mostobranu da se na ponovo uspostavljenoj pruži Sarajevo — Višegrad može prevoziti prvenstveno do Višegrada (nakon potpunog materijalnog napuštanja višegradskog mostobrana, železnički saobraćaj održavati samo još do Mesića).
  - c) Snage treba obimno ešelonirati po dubini, jake pokretne rezerve moraju se držati na raspolaganju za aktivna borbena dejstva, za pokrivanje otvorenih krila i za sigurnost dubine divizijske zone protiv banditskih snaga.
- 6) Snage koje stoje na raspolaganju:

181. pd, uključujući angažovane delove koji se već nalaze u širem višegradskom mostobranu (poslednji tek sa zadatkom šireg mostobrana).

592. Lds. bat.

880. Lds. bat.⁴

---

³ Mostobran kod Višegrada obezbeđivala je Bobrena grupa »Hart« — »Hardt« (ojačani 359. grenadirski puk 181. pešadijske divizije 91. BAK-a). Vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 105, objašnjenje 9.

⁴ Landeschützenbataillon (880. landesšicen-bataljon)

- I (georg.)⁵ /Bergman,⁶ III(d.k.)⁷/ Bergman, nakon izvlačenja iz šireg višegradskog mostobrana. Ostale snage koje se oslobode iz šireg višegradskog mostobrana treba da se prebace u Sarajevo na raspolaganje GrA »E«.
- 7) Rekognosciranje položaja i dovođenje 181. pd sprovesti u neposrednom dogovoru između komande XXI brd. AK i LXXXXI AK z.b.V.
- 8) Komanda XXI brd. AK (V SS-brd. AK) treba da izvesti što je moguće pre o namerama, linijama položaja, nameravanom angažovanju snaga i planiranom vremenu — (delimični izveštaji!).

L e r⁸, general-pukovnik
K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 12775
od 31. 12. 1944.

F. d. R.:
Resegir⁹
gen. št. puk.

Dost.:

Ia	Nafü
Ic	Gen. d. Pi.
OQu	Harko ¹⁰ 314
BvTO	<i>KTB.</i>

⁵ Sto osamdeset prva i 297. peš. divizija imale su u svom sastavu Turkmene, Jermene, Gruzijance i druge nacionalnosti s područja pl. Kavkaza, koji su, kao bivši pripadnici Crvene armije, zavrbovani, dobrovoljno stupili u redove nemačkih jedinica. Takav je bio i ovaj 1. georgijanski, odnosno gruzijski bataljon (vidi AVII, NAV-T-314, r. 663, s. 197).

⁶ Bergmann. To je prezime k-ta puka. Cela rečenica je konfuzno napisana, tako da njen prvi deo: »I (georg.)/Bergman, III (d.k.)/Bergmann...« verovatno treba da glasi: 1. gruzijski bataljon puka »Bergman«, 3 (n.[emačko]-k.[avkaski]) bataljon puka »Bergman«. Međutim, redakcija za ovu definiciju prevoda nije sigurna.

⁷ deutsche-kaukasische

⁸ Aleksander. Bio je tada komandant Grupe armija »E«.

⁹ Resseguier

¹⁰ Höherer Artilleriekommandeur (heerer artilerikomander — komandant artiljerije). Broj »314« označava broj artiljerijske komande. Ova komanda je bila najviša artiljerijska komanda u Grupi armija »E«.

NAREĐENJE KOMANDE GRUPE ARMIJA »E« OD 31. DECEMBRA 1944. KOMANDI 34. ARMIJSKOG KORPUSA ZA DEJSTVA U ŠIREM REJONU VIROVITIČKOG MOSTOBRANA¹

STROGO POVERLJIVO

255

KR

5 prim.

Telegram

3. prim.

K-di XXXIV AK

na zn[anje:]

LXIX rez. korp.

K-tu Jugoistoka, Ia

LXIX rez. korp., posle znatnih početnih uspeha, zauzeo je Kloštar — Pitomača², za sada u pregrupisavanju za nastavljanje napada u pravcu Virovitice.³

XXXIV AK hitno će uputiti jednu borbenu grupu iz regiona Moslavine u pravcu Virovitice kako bi:

- a) potpomogla napad LXIX rez. korpusa,
- b) dosadašnje uspehe i formirana neprij. težišta ispred LXIX rez. korpusa iskoristila za sopstveni iznenadni napad. Prvi cilj napada Podrav. Slatina.⁴

Za ovu operaciju pridaje se 68. izv. bat., koji treba prida vanjem drugih raspoloživih snaga odgovarajuće ojačati. Odlučujuće je što skoriji početak operacije.

Raspored i prekomanda jedinica prema ovd. nared. Ia, str. pov. br. 12.772 od 31. 12. 44.⁵ ne smeju se odlagati.

¹ Snimak overenog teleograma (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 277.

² Prva kozačka divizija zauzela je Kloštar 20, a Pitomaču 25. decembra 1944. Ta mesta su branili delovi 32. divizije 10. korpusa NOVJ i 233. divizije Crvene armije (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 17).

³ Taj napad na Viroviticu, koji je usledio 31. decembra 1944, osujećen je uspešnom odbranom, a potom i protivnapadom 32. i 33. divizije 10. korpusa NOVJ i delova Crvene armije (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 14 i 18). Međutim, Nemci su kasnije ubacivanjem novih snaga uspešni ipak da zauzmu Viroviticu 9. februara 1945 (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 14, obj. 5).

⁴ Podravsku Slatinu Nemci tada nisu zauzeli, usled uporne odbrane 12. korpusa NOVJ. Zauzeta je tek 8. februara 1945, posle uvođenja novih snaga (vidi tom V, knj. 37, dok. br. 14 i 52).

⁵ To je naređenje K-de Grupe armija »E« od 31. decembra 1944. K-di 34. AK za raspored i dejstva u Sremu (AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 272).

K-da XXXIV AK javiće, što je moguće pre, termin za pokret na Podrav. Slatina.

Nakon toga, posle usaglašavanja sa namerama 69. rez. korpusa, narediće se pokret.

K-da GrA »E«, Ia, str. pov. br. 12.774
od 31. 12. 44.

(Šmit-Rihberg,⁶ gen.-maj.)
20.00

Za tačnost
Resegir
gen. št. p.puk.

Dostav.:

Ia

LdN

OB/KTB

Ic

OQu.

⁷Načelnik Br. Str. pov. 1/45

---

⁶ Erih

⁷ Pečat.

**IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDE GRUPE
 ARMIIJA »E« OD 3. JANUARA 1945. KOMANDANTU
 JUGOISTOKA O SITUACIJI NA PODRUČJU GRUPE ARMIIJA
 »E« I PROBOJU SREMSKOG FRONTA KOD OTOKA¹**

Telegram

Br. 669

Primljeno:

4. 1. u 10.30 časova

Komandant Jugoslovska (K-da GrA »F«) Grupa Ic/AC						
Br. 73 prv. 4. jan. 1945. Pril.						
Ic	03	05	07	D	Ic/L	z. b. V.
	—		—			
AO	AI	AII	AIII	St. P.	GFP.	

31a

— KR — Poverljivo — HMYX/FUE³ 117 s.1.45 23.00 časa
 K-tu Jugoslovska (K-da GrA »F«) (Ic) AO,

Ic — Večernji izveštaj K-de GrA »E« od 3. 1. 45.:

— Situacija u vazduhu: —

2. 1. 45. angazovanje nepr. jurišnih aviona iznad srem.[skog]
 fronta. Pritom su dva neprijateljska aviona vršila napad bom-
 bama i otvarala vatru iz avionskog naoružanja na naše polo-
 žaje na prostoru Grabovo — Sotin. 3. 1. u podne, 4 dvomo-
 torna aviona letela su iznad Konjica bez borbenih akcija.
 Istočni front: —

Ispred bočnog položaja Prijepolje samo lokalna borbeno de-
 latnost delova 37. Titove div.[izije]. U rejonu Višegrad —
 Vardište neprijatelj se i dalje mirno ponaša. U sektoru Drina
 — Sava nastavlja se neprijateljski pritisak (28. div. u rejonu
 Bijeljine). Neprijateljske snage u rejonu 6 km jz. od Bijeljine
 su razbijene. Napadi naših snaga na Janju prekinuti su,

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-311,
 r. 189, s. 787—8.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Uobičajene telegrafske oznake u radio i teleprinterskom saobra-
 ćaju o slanju telegrama.

neposredno zapadno od mesta uz jači neprijateljski otpor.⁴ Na sremskom frontu banditske snage (21. Titova div.) su se povukle pred našim napadom iz rejonu Otok, preko Komletinci — Nijemci, prema istoku.⁵ Na dunavsko-dravskom frontu, osim lokalne artiljerijske vatre za ometanje, nije bilo nikakvih naročitih događaja.

Lokacije jedinica:

Štab 28. Titove div. u Tutnjevac (22 km jz. od Bijeljine).⁶ Artiljerijska brigada 17. Titove div. verovatno se još nalazi na istočnoj obali Drine.⁷ Potvrđeno je da se 21. Titova div. nalazi na prostoru Komletinci — Nijemci, 5. Titova div. premeštena je sa sremskog fronta u rejon Beograda, u cilju odmora i popune.⁸ (Sve iz izjava zarobljenika.)

Crna Gora:

Bezuspešni napadi neprijatelja u jačini čete (verovatno VII/3 div.)⁹ sa j. i z. na zaprečni položaj Bijelo Polje. Sa obe strane puta Bijelo Polje — Prijepolje neprijatelj se mirno ponaša.

---

⁴ Bliže o tim borbama na prostoru Bijeljina — Janja vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 72.

⁵ Dvadeset prva divizija 1. armije pretrpela je tada znatne gubitke. Nemci (Borbena grupa »Burgemajster« — »Burgemeister«, ojačani 14. puk 7. SS-divizije »Princ Eugen« i delovi 11. vazduhoplovne poljske divizije, a i za njih — u drugom ešelonu — 41. pešadijska divizija) su 3. januara, napadom u zoru, u belim ogrtačima, potpomognuti tenkovima, uspešni da potpuno iznenade 21. diviziju i da je primoraju da se povuče na levu obalu Bosuta, zauzevši pri tome Komletince i Nijemce. Cilj napada je bio da se poboljša linija fronta i da se otkloni opasnost odsecanja jedinica koje su se povlačile dolinom Drine, preko Bijeljine, za Brčko. Opširnije o tome vidi dok. br. 192 i 193; Grupa autora, *ORNJ*, str. 503; Milovan Dželebdžić, *Borbe u Sremu u zimu 1944/1945. godine*, Vojnoistorijski glasnik br. 2, Beograd, 1975.

⁶ Bliže o rasporedu 28. NOU divizije vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 72.

⁷ To nije bila brigada u sastavu 17. NOU divizije, već je ovde reč o 1. artiljerijskoj brigadi Južne operativne grupe, koja je bila pridata 17. diviziji za vreme njenih dejstava u decembru. Međutim, ta i 2. artiljerijska brigada, početkom januara 1945, podržavale su, s prostornije Kovičjača — Loznica, dejstva 45. NOU divizije (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 150 i knj. 32, dok. br. 25).

⁸ Taj podatak je bio tačan. Peta NOU divizija, početkom januara 1945, nalazila se u rezervi i na odmoru. Bila je raspoređena tada na položajima na liniji Opatovac — Lovas — Tovarnik (vidi tom I, knj. 18, dok. br. 1, 2 i 10).

⁹ To jest: 7. crnogorska brigada 3. NOU divizije.

Hrvatska:

Pojačan neprijateljski pritisak (XIV/29. div.)¹⁰ u rejonu s. Trcovo¹¹ sa bezuspešnim napadima na naša uporišta. U rejonu Kreševo i dalje žilav otpor neprijatelja ji. od Fojnice. Tamo se, prema izjavama stanovnika, nalaze 3 neprijateljska tenka i više brdskih topova. Kod poduhvata »Lavine« usledili su delovi XI/4.¹² Lokalni pokreti odvajanja kod Brajkovića, koji su uslovljeni neprijateljskom situacijom, spori su. Neprijatelj, koji je prodro u rejon 9 km sz. od Zenice, povukao se posle višečasovnih borbi prema jugu. 3 jedinice VI/4.¹³ dovučene su iz rejona sz. od Busovače, preko Viteza, u rejon Grahova (9 km z.-sz. od Zenice) u cilju pružanja pomoći XI/4. (Izjave zarobljenika.) Gubici kod neprijatelja: u poduhvatu »Lavine« od 1. 1. 81 mrtav (od toga 1 ruski podoficir, Šiler) i 3 zarobljena. Štab Bosanske divizije¹⁴ u Tesliću premešten u Prnjavor (22 km jz. od Dervente).

(Izjave zarobljenika.) U Kordunu stalni neprijateljski pritisak, osim u rejonu Bihaća. Pred našim protivudarom protivnik je evakuisao visove 8 km sz. od Bihaća. Delovi II/35. div. zauzeli su Lukiće (4 km ji. od Babinog Potoka).¹⁵ Inače, podaci o neprijatelju su nepromenjeni.

K-da GrA »E« /Ic/AO pov. br. 103/45
Od 3. 1. 45 (Varnštorf,¹⁶ gen. štab[ni] potpukovnik).

---

¹⁰ To jest: 14. hercegovačka (omladińska) brigada 29. NOU divizije.

¹¹ Tako piše u originalu; pogrešno, treba: Trnovo. Tada je, početkom januara 1945, u Trnovu bio okružen 696. bataljon Feldžandarmenije od jedinica 14. hercegovačke brigade. Opoljeni bataljon deblokirao je 2. bataljon 724. puka 104. lovačke divizije (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 39).

¹² Reč je o 11. krajiškoj brigadi 4. NOU divizije. Bliže o njenim dejstvima i poduhvatu »Lavine« vidi dok. br. 201 i tom IV, knj. 32, dok. br. 40, 41 i 78.

¹³ To jest: 6. krajiške brigade 4. NOU divizije.

¹⁴ Odnosi se na 53. NOU diviziju. Ona je nosila naziv »Srednjobosanska NOU divizija« sve do 15. decembra 1944, kada je preimenovana u 53. NOU diviziju (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 86).

¹⁵ Bliže o dejstvima 2. brigade 35. NOU divizije vidi tom V, knj. 37, dok. br. 128.

¹⁶ Warnstorff

**IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDE GRUPE
ARMIJA »E« OD 4. JANUARA 1945. KOMANDANTU JUGOISTOKA
O SITUACIJI NA PODRUČJU GRUPE ARMIIJA »E«
POČETKOM JANUARA 1945. GODINE¹**

POVERLJIVO

Telegram

Br. 673

Primljeno: 4. jan.
1945. 11.15

— POVERLJIVO —

Komandant Jugostoka (K-da Gr. A „F“) Grupa Ic/AO Br. pov. 75 4. jan. 1945 Pr.1.						
Ic	03	05	07	D	Ic/L	z.b.V.
AO	AI	AII	AIII	St. P	G. F. P.	

31a

— KR — HMYX/FUE 130 4. 1. 45. 06.25 (DG HZPH/FF³
1173).

K-tu JUGOISTOKA (K-da GrA »F«), Ic/AO.
Jutarnji izveštaj K-de GrA »E« od 4. 1. 45.

Situacija u vazduhu:

3. 1, osim 4 dvomotorna aviona u rejonu Konjica o kojima je već javljeno, živa delatnost jurišnih aviona u našem rejonu prodora istočno od Otoka i delatnost lovačkih aviona u rejonu Broda. Severno od Brčkog, ruski dvomotorni izviđački avion prinudno spušten i zapaljen (3 člana posade pobešla). Na aerodromu na Visu nalazi se 25—30 aviona (izviđanje iz vazduha).

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 789—90. U gornjem desnom uglu nalazi se jedna nečitka za-beleška.

² Četvrtasti pečat primaoca.

³ Uobičajene telegrafске oznake u radio i teleprinterskom saobraćaju pri predaji depeša (radiograma).

Situacija na moru: Prema izveštaju iz vazduha od 3. 1, luka na Visu i u Splitu slobodne. U luci Komiža primećeno više malih brodova, a u pomorskoj zoni istočno od Visa 1 teretnjak (oko 1000 BRT) sa kursom jugoistočno i zapadno od Visa i 1 razarač sa kursom zapad. Istočni front: Ispred bočnog položaja Višegrad, nikakve značajne neprijateljske delatnosti. U trouglu Drina — Sava stalni pritisak neprijatelja (28, delovi 17. i, verovatno, delovi 45. Titove div.) sa juga i jugozapada na Bijeljenu.⁴ Na sremskom frontu morao se neprijatelj (21. Titova div.) povući preko Nijemci dalje prema istoku. U angažovanju nema Bugara. Izviđanjem iz vazduha primećeno je 5 neprijateljskih tenkova u Nijemci (vidi jučerašnji jutarnji izveštaj), koji su se pred našim poduhvatom povukli prema istoku. U rejonu Sotin nalazi se neprijatelj koji se ukopava (delovi 3. bugar. div.).⁵ Na Dravskom sektoru nezatna neprijateljska artiljerijska vatra za ometanje.

Lokacije jedinica:

Preko zaplenjenih dokumenata potvrđeno je da se I konj. brigada⁶ I Titovog korpusa nalazi u angažovanju na sremskom frontu.⁷

K-t I Titovog korpusa je Peko Dapčević, dosadašnji k-t 2. Titovog korpusa⁸ (izjave zarobljenika).

Hrvatska:

Situacija uglavnom nepromenjena.

XVII/38.⁹ Titove divizije iz Matijevića (22 km j. od Tuzle),

---

⁴ Bliže o tim dejstvima 17, 28. i 45. NOU divizije vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 21 i 25.

⁵ Vidi dok. br. 185.

⁶ Vidi dok. br. 193.

⁷ Reč je o 1. proleterskom korpusu NOVJ. Međutim, 1. januara izvršena je reorganizacija u NOV i POJ, pa su tada formirane armije: 1, 2. i 3. Tom prilikom, 1. proleterski korpus preformiran je u 1. armiju. Za komandanta armije postavljen je general-lajtnant Peko Dapčević, a za komesara Mijalko Todorović, dotadašnji komandant, odnosno komesar, 1. proleterskog korpusa. Bliže o formiranju armija NOVJ vidi tom XI, knj. 1, 2, 3. i 4, dok. br. 1.

⁸ Taj podatak je vremenski nepotpuno određen. Peko Dapčević je bio postavljen za komandanta 2. korpusa NOVJ 5. oktobra 1943 (vidi tom II, Bilten VS NOVJ 1941—1945, str. 355). Na toj dužnosti je ostao sve do kraja avgusta 1944, kada je postavljen za komandanta 1. proleterskog korpusa.

⁹ Reč je o 17. majevičkoj brigadi 38. NOU divizije. Ona je 3. januara izvršila pokret prema Varešu, gde se spojila s delovima 4. NOU divizije, koji su 31. decembra 1944. zauzeli Vareš (vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 87 i knj. 32, dok. br. 41 i 96).

prema izveštaju Oto¹⁰, stigla u Vareš. Prema Gl. QU,¹¹ banditske snage, verov.[atno] delovi Bosanske divizije, u nastupanju protiv četnika Srednjobosan.[skog] korpusa u planini Čečava (12 km sz. od Teslića). Četnici se nalaze u povlačenju prema istoku i jugozapadu.

K-da GrA »E« Ia/Ic/AO
 Pov. br. 145/45 od 4. 1. 45.
 (Varnštorf, gen. štabni potpukovnik)

BR. 193

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 34. ARMIJSKOG KORPUSA OD 4. JANUARA 1945. KOMANDANTU JUGOISTOKA O REZULTATIMA PROBOJA SREMSKOG FRONTA KOD OTOKA I O DEJSTVIMA U MEĐUREČJU DRINE I SAVE¹

KR
 Telegram
 Poverljivo

Primljeno: 4. 1.
 u 19.15
 Predato: 4. 1. u 09.30

Komandant Jugoistoka (K-da Gr. A „F“) 20.00 Grupa Ic/AO Br. pov. 98 4. jan. 1945 Pril.						
Ic	03	06	07	D	Ic/L	z. b. V.
AO	AI	AII	AIII	St. P	G. F. P	

Na znanje: K-tu Jugoistoka (GrA »F«), Ic/AO
 Ic Dnevni izveštaj od 4. 1. 45.

1.) 7. SS-div.

Rejon 6 ji. Brčko, naše izvid. utvrdiće jake neprijateljske snage. Napad 150 bandita na uporište 4 ji. Brezovo Polje odbijen.

¹⁰ Otto. Redakcija nije mogla da ustanovi o kome je reč. Moguće da je to šifrovano ime nekog od nemačkih agenata, ili neke četničke, odnosno kvislinške komande.

¹¹ Tako piše u originalu. Redakcija nije mogla da ustanovi šta znači skraćenica GL Qu. Međutim, o borbama 53 (Srednjobosanske) NOU divizije protiv četnika u Čečavi, vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 78. Iako je to bilo 22. decembra, redakcija ne raspolaze drugim podacima.

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 793—5.

² Četvrtasti pečat primaoca.

Borb. gr. 7. SS-div. koncentričnim napadom potpuno razbila 21. Titovu div. u rejonu Komletinci — Nijemci.³

Živa aktivnost nepr. borbenih aviona u rejonu Komletinci — Nijemci. Prema dosadašnjoj konstataciji, 10 naših poginulo i 34 ranj. Sledeći gub. neprijatelja i plen: poginulo: 746 izbr.,⁴ 150 proc.⁵ (band.[ita]), ranj. 66 izb., 150 proc. (band.), zarob. 19 band.⁶

Plen: 3 ptt 3,7 62,⁷ 17 ptt 4,5 (od toga 4 uništ.),⁸ 2 ptt 3,7 (od toga 1 uništ.),⁹ 9 ptp¹⁰ (od toga 4 uništ.), 19 sred. minob., 74 puš. mit. (od toga 25 uništ.), 6 mitr., 487 pušaka (od toga 37 uništ.), 16 autom.¹¹ (od toga 4 uništ.), 9 kamiona (od toga 2 uništ.), 33 zaprežna vozila sa naoruž., mun. i opremom, preko 1 milion peš. munic.¹²

K-t 1. prol. korpusa: gen. 1t. P. Dapčević

Pol. kom. 1. prol. korpusa: pukovnik Mijalko Todorović

K-t 1. konjičke brig.: kap. Srčko Stojanović¹³.

Pol. kom. 1. konjičke brig.: maj. Karlo Suan

K-t 1. prol. brig.: pukovnik Jagoš Žarić

Pol. kom. 1. prol. brig.: maj. Mirko Jovanović

---

³ Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 191 i 192; tom I, knj. 18, dok. br. 1 i 5.

⁴ izbrojano

⁵ procenjeno

⁶ Prema izveštaju Štaba 21. NOU divizije od 6. januara 1945, Divizija je imala 182 mrtva, 308 ranjenih i 315 nestalih, ali se smatralo da broj nestalih neće biti veći od 100, pošto su borci neprekidno pridozivali (tom I, knj. 18, dok. br. 5).

⁷ Tako piše u originalu. Trebalo bi da stoji: 3 ptt (kalibra) 7.62. To su, u stvari, topovi sovjetskog porekla, kalibra 76,2 mm, M. 42, inače poznati pod imenom ZIS-3. Namenjeni su bili kako za borbu protiv tenkova tako i za podršku pešadije. Po svojim kvalitetima spadaju među najefikasnija pt oruđa u drugom svetskom ratu. Domet im je bio oko 14 kilometara. Ovim oruđima, primljenim kao pomoć od Crvene armije, bile su prenaoružane jedinice 1, 2. i 3. armije.

⁸ Reč je o pt topovima kalibra 45 mm, sovjetske izrade. Njima su bili opremljeni protivtenkovski divizion i divizionima i pt baterije u pukovima.

⁹ To su pt oruđa kalibra 37 mm.

¹⁰ To jest: protivtenkovskih pušaka.

¹¹ automata

¹² Prema izveštaju Štaba 21. NOU divizije od 6. januara 1945, Divizija je izgubila 15 protivtenkovskih topova (od kojih je 7 uništeno), 18 minobacača, 16 teških mitraljeza i 44 puškomitraljeza, 8 lakih puškomitraljeza, 77 ruskih strojnica, 20 pt pušaka i 23 mitraljeza nemačkog porekla (zvanih »šarac«), 77 zaprežnih vozila i dr (tom I, knj. 18, dok. br. 5).

¹³ Tako piše; pogrešno, treba: Srećko Stojadinović. Bliže o dejstvima 1. konjičke brigade u to vreme vidi tom I, knj. 18, dok. br. 7 i 8.

2.) 117. lov. div.

Ispred čitavog fronta samo neznatna borbena aktivnost. Neprijateljska banda pokušala je u jutarnjim časovima, u jačini jednog voda, ist. od mosta na Bosutu (7. i. Privlaka), da se preko Bosuta povuče prema s. Protivudarom uništena. Neprijatelj kopa rovove i. Burgerov¹⁴ (3 ji. Negoslavci) i ispred glav. borb. lin. između Beraka i Orolika. Gubici neprijatelja: 38 izb. band., 2 zarob.

Plen: 1 pt puška, 1 mitr. 42, 1 engl. mitr., 5 rus. autom., 11 puš.

3.) 11. vazd. polj. div.

Slaba vatra za uznemiravanje u rejonu Osijek — Bistrinci i 4,5 z. D. Miholjac.

Art. vatra za uznemiravanje od jz. na Moslavinu.

Prodor naše izvid.¹⁵ iz Moslavine protiv jakog neprijatelja kod Martinci (4,5 z. Moslavina) nije uspeo. Izvid. kren. prema s. i uspjela da, uprkos otporu neprijatelja, zauzme ž. st. Moslavina i da prodre prema z. do Martinci. Neprij. protivnapad iz Martinci odbacio je grupu natrag na ž. st. Moslavina. Drava na pojedinim mestima do uskih kanala zamrznuta, nije prohodna.

4.) Div. z[a] n[aročitu] u[potrebu] »Štefan«:

Naknadni izveštaj: 2. 1.

60 bandita izvršilo napad na Grabarje (6,5 s. Brod)

Gubici nepr.: 3 poginula izb.

5.) 41. tvrđ. div. ništa naročito.

6.) Procena neprijatelja.

Front Sava — Drina.

Pošto je neprijatelj svoje jako desetkovane jedinice u trouglu Sava — Drina opet u rejonu jz. Bijeljine i s. od linije Bijeljina — Brcevo Polje¹⁶ — Brčko sredio, treba računati sa pojačanim pritiskom neprijatelja na Bijeljina od jz. i na rejon Bijeljina — Brcevo Polje — Brčko.¹⁷

Još zaostali delovi Titovih snaga na istočnoj obali, verov. art. 17. Tito-div., prebacili se [na drugu obalu]. Posle razbijanja 21. Tito-div. (5. i 1. div., prema iskazima zaroblj., povukle se u rejon Beograda radi osveženja)¹⁸ mo-

¹⁴ Tako piše u originalu. Odnosi se na Burgerov salaš.

¹⁵ izvidnice

¹⁶ Tako piše u dokumentu; pogrešno, treba: Brezovo Polje.

¹⁷ Na toj prostoriji u to vreme dejstvovala su 17. i 28. NOU divizija (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 21).

¹⁸ Taj podatak nije bio tačan. Prva proleterska divizija držala je front prema Oroliku, a 5. divizija — na desnom krilu — prema Sotinu (vidi tom I, knj. 18, dok. br. 2 i 16; *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1941—1945*, str. 414—5).

guće je hitno dovođenje bugarskih snaga na nepr. južno krilo sremskog fronta. Između Bosuta i Drave nema promene situacije.

Front na Dravi.

Sa potpunim zamrzavanjem Drave treba očekivati oživljavanje aktivnosti neprijateljskih izviđačkih patrola i udarnih grupa preko Drave prema j. Osnovna zamisao napada do sada još nejasna.

K-da XXXIV AK, Ic
pov. 45/45, potp. (Vortman),¹⁹ por.

BR. 194

IZVEŠTAJ KOMANDE 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 6. JANU- ARA 1945. KOMANDANTU JUGOISTOKA O EVAKUACIJI FOLKSDOJČERA I PRIVREDNIH DOBARA, O PRIKUPLJA- NJU I OTPREMANJU CELOKUPNE ŽETVE I REKVIZICI- JAMA U SREMU U POSLEDNJEM KVARTALU 1944. GODINE¹

Kom. za rat. zl.² br. 16906/II
Strogo poverljivo!

Komanda 2. oklopne armije
IVa/O. Qu/Qu 2 Str. pov. br. 006/45

A. H. Qu, 6. 1. 1945.
Koncept
7 primeraka
7. primerak

Sadržaj: Mere za evakuaciju u Sremu

Veza: F. S. K-t Jugoistoka, O. Qu./Qu. 2

Str. pov. br. 2482/44 od 10. 10. 1944.³

K-dantu Jugoistoka (K-di Grupe armija »F«), O. Qu.

¹⁹ Wortmann. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 32—1, k. 5. Ovaj dokument se nalazi i kao snimak u AVII, NAV-T-313, r. 212, s. 7475643—60.

² Komisija za ratne zločine. Bliže o formiranju te komisije vidi dok. br. 17, objašnjenje 2.

³ To je naređenje komandanta Jugoistoka od 10. oktobra 1944. K-di 2. OkA za preduzimanje mera u vezi evakuacije i rekvizicije istočno od linije: ušće Drine — Erdevik — Ilok — Bačka Palanka — Kula (AVII, NAV-T-311, r. 190, s. 390).

I. Organizacija komandovanja i zadatak

Neposredno posle premeštaja komandnog mesta armije sa srpske na hrvatsku teritoriju, K-da 2. OkA, s obzirom na razvoj taktičke situacije, preduzela je prve pripremne mere za evakuaciju severoistočnog dela armijskog područja. Početkom oktobra, s obzirom na događaje kod Beograda i u Banatu i na najavljeno preuzimanje komande na odseku Dunav — Tisa, kao i na predstojeću evakuaciju folksdojčera iz ist. Srema, utvrđene su detaljno sa svim učesnicima sve potrebne mere u duhu postojećeg plana. Za izvršenje ovih mera nač. pozadine K-de 2. OkA odredio je potpukovnika Kizova⁴, načelnika intendantskog odeljenja armije, koji mu je bio potčinjen i za koga je formiran posebni štab za evakuaciju. Kada je 2. OkA, shodno gore navedenoj zapovesti k-ta Jugostoka, dobila zadatak da na hrvatsko-mađar. teritoriji istočno od linije: ušće Drine — Erdevik — Ilok — Palanka⁵ — Kula pokupi i skloni stoku i žetvu kako bi se time obezbedilo, u prvom redu, snabdevanje trupa, tada su odmah u tome cilju izdate potrebne pripremne zapovesti. Za navedeno područje određen je potpukovnik Kizov, s tim da je za njegovo komandno mesto, kome je između ostalog bio pridat jedan intendant i jedan poljoprivredni stručnjak, određena Ruma.

Njemu su bili potčinjeni:

786, a u početku i 766. intendantska četa,
Pomoć. štab za evakuaciju »Istok« pri Štabu komandanta Srema, sa 7 ispostava,
9 poljopriv. referenata, čiji je broj, na traženje Armije, povećan na 27.

Teritorijalna nadležstva bila su dužna da izvršavaju sve direktive Štaba za evakuaciju po svim pitanjima prikupljanja i sklanjanja dobara. Istovremeno je, proširenjem pomenutog naređenja na preostali deo područja k-ta Srema, zadužen istim zadacima Štab za evakuaciju pri toj komandi.

Pojedini štabovi imali su sledeće zadatke:

a) Da potpomažu evakuaciju folksdojčera kao i onih lica koja nisu folksdojčeri ali su se dobrovoljno priključili evakuaciji;

b) da prikupljaju i sklanjaju konje, stoku, živinu i poljoprivredne mašine evakuisanog življa;

c) da oduzimaju i ostale konje i stoku uz izdavanje potvrda za rekvirirana dobra;

d) da prikupljaju i sklone celokupnu žetvu;

⁴ Helmut (Helmuth Kiesow)

⁵ Odnosi se na Bačku Palanku.

e) da sklanjaju, odnosno evakušu, sva vojna i ostala evakuaciona dobra.

Od prikupljenih dobara trebalo je, po mogućstvu, konje predati trupama. Tako je isto trebalo prvenstveno postupiti sa zalihama stoke i žitarica, a sva ostala dobra trebalo je evakušati u zapadnu Hrvatsku ili na teritoriju Rajha. Sve seme suncokreta, kao i poljoprivredne mašine folksdojčera trebalo je bez izuzetka prebaciti u Rajh, a vojnu i ostalu evakuacionu imovinu trebalo je transportovati shodno odgovarajućim specijalnim direktivama.

U daljem toku odstupanja, komandno mesto Kizova premešteno je 20. 10. 44. u Šid i 29. 10. 44. u Vinkovce, gde je ostalo sve do završetka njegove akcije 7. 12. 44. 27. 10. 44. Štab Kizova dobio je zadatak da primi poslove Štaba za evakuaciju koji se nalazio pri k-tu Srema, pošto je, usled povlačenja fronta, nastupila potreba da se svi evakuacioni poslovi koncentrišu pod jedno rukovodstvo, te je na taj način Pomoć.⁶ štab za evakuaciju »Zapad« pri k-tu Srema, sa svim svojim potčinjenim ispostavama, stavljen pod komandu Kizova. 4. 11. 44. Štab Kizova stavljen je pod komandu LXVIII AK, kome je stavljeno u zadatak da rukovodi celom akcijom evakuacije na području toga korpusa. Posle premeštanja Komande LXVIII AK, rukovođenje evakuacijom prešlo je na Grupu »Kibler«.⁷

II. Evakuacijom folksdojčera rukovodio je opunomoćenik rajhsfirera SS za Hrvatsku, sa kojim je još 23. 9. 1944. uspostavila vezu K-de 2. OkA. Sremska teritorija bila je podeljena na tri evakuacione zone, od kojih se prva poklapala sa onom koja je pomenuta u gore navedenoj zapovesti k-ta Jugoistoka, dok su se ostale dve protezale između Save i Drave i bile jedna od druge odvojene linijom Vukovar — Vinkovci — Vrpolje. Ukupan broj folksdojčera u sve tri zone, koje su prema zapadu bile ograničene linijom Vrpolje — Đakovo — Našice — Donji Miholjac, iznosio je, po proceni, okruglo 150.000 lica. Za evakuaciju prve zone izdata je zapovest 4. 10. 1944,⁸ za evakuaciju druge, južno od linije Vukovar — Vinkovci — Vrpolje, 13. 10.⁹ a za evakuaciju treće zone 22.

⁶ pomoćni

⁷ Kübler

⁸ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom. U AVII nalazi se na rečenju K-de 2. OkA od 7. oktobra 1944. (NAV-T-313, r. 200, s. 7461466) koje se odnosi na evakuaciju folksdojčera istočno od linije Sremska Mitrovica — Banoštor. Moguće je da je datum u dokumentu pogrešno napisan.

⁹ Vidi AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 7461478.

10. 1944.¹⁰ Evakuacija je uglavnom bila okončana do 7. 11. 44; do toga roka bilo je evakuisano ukupno oko 90.000 lica. Ostatak folksdojčera sačinjavala su lica koja su se nalazila na službi u Vermahtu, policiji, SS-jedinicama i teritorijal. straži ili su bila upisana u spiskove folksdojčera, ali nisu bila ubeđeni Nemci i nisu pokazala želju da se u časovima opasnosti izjasne kao folksdojčeri. Evakuacija folksdojčera bila je stalno pod kontrolom Armije i štabova za evakuaciju i potpomagana je svim silama, dodeljivanjem transportnog prostora, životnih namirnica i sanitetskog materijala. Po završetku njihove evakuacije, opunomoćenik rajhsfirera SS dobio je nov zadatak, da izvrši evakuaciju područja oko Osijeka, koje je bilo samostalno evakuaciono područje, pošto su se pojedini njegovi organi, kao sreska žandarmerija u Rumi, svojom energičnom saradnjom na poslovima evakuacije već pre toga bili istakli.

III. Sklanjanje i evakuacija imovine folksdojčera.

U početku rada Štaba za evakuaciju, taktička situacija nalazila se već u takvom stadiju da se planska evakuacija istočnog Srema mogla izvršiti samo prema datim uslovima, evakuacija folksdojčera bila je u punom jeku, sa područja pored Dunava, folksdojčeri su, pod utiskom glasina i događaja u Banatu, u većini slučajeva pobjegli u paničnom strahu, tako da u Hrvatskoj nije bilo moguće izvršiti po planu evakuaciju tamošnje narodnosne grupe. Također je bio pobjegao i veliki deo rukovodilaca nem. narodnosne grupe, a povukle su se i teritorijal. straže, tako da je bogata i dragocena imovina folksdojčera na ovome području (po njihovim podacima okruglo 28.000 svinja, 5000 goveda, 15880 tona pšenice, 4.740 tona suncokreta) ostala bez nadzora i čuvanja. Tako je u mestima duž puta Zemun — Petrovaradin lutala mnogobrojna stoka bez gospodara, koja je bila prepuštena pljački isto kao i velike količine žitarica, koje su se nalazile, još neutovarene u džakove, po pojedinim imanjima. Pošto se sav transportni prostor na železnici morao upotrebiti za evakuaciju u Rajh samih folksdojčera, to je Štab za evakuaciju mogao da radi uglavnom na prikupljanju ostavljene krupne stoke.

Već je u toku prvih 6 dana na evakuacionom području pokupljeno i evakuisano: 4389 goveda, 4.474 svinje, 581 ovca i 181 koza. Nasuprot ovome, uspjelo je da se pokupe i evakušu samo neznatne količine žita i suncokreta. Rad na planskoj evakuaciji dobara mogao je otpočeti tek po prebacivanju

---

¹⁰ Detaljnije o zapovesti od 22. oktobra 1944. vidi AVII, NAV-T-313, r. 200, s. 7461720—3.

Štaba za evakuaciju u Šid, odnosno u Vinkovce. Pa i tada se još nailazilo na znatne teškoće. Usled evakuacije folksdojčera pre sklanjanja njihove imovine, i usled smeštaja u kasarne teritor. straže, nije bilo više one pomoćne radne snage, koja je bila potrebna pri evakuaciji, kao ni lica koja bi mogla dati podatke o imovini folksdojčera. Pokušaji da se pomoću lica teritor. straže koja su se nalazila na odsustvu prikupljaju podaci o imovini folksdojčera, koja je u međuvremenu u mnogome već bila opljačkana, u cilju da se ista pronade i evakuiše, dali su samo neznatne rezultate. Pozvani folksdojčeri radili su protiv svoje volje i koristili bi prvu priliku da se priključe svojim porodicama. Neshvatanje ozbiljnosti situacije i sebični zahtevi prilikom određivanja visine odštete koju su očekivali za svoju imovinu, ometali su izvršenje mera o evakuaciji. Već 8. 10. podneti zahtevi Armije da se na radištim zadrže najvažnije folksdojčerske zanatlije i stručnjaci, naročito pekari, mlinari, kasapi, mlekari i stočari, nije usvojen. Folksdojčerska zadruga »Agrarija« predala je svoje zalihe hrvatskoj državnoj zadruzi »Depos«. Ona je time, doduše, izravnala svoje obaveze prema njima, ali je ujedno i oštetila Rajh za te količine žita, jer su Hrvati dopuštali da se iznosi iz zemlje samo folksdojčerska imovina. Transportovanje dobara vršeno je uglavnom železnicom, a samo delimično kamionima. Skoro celokupna krupna stoka oterana je u stadima, pa je preko prihvatnih stočnih stanica predata ili intendantskim službama Armije van evakuacione zone, ili upućena privrednim ustanovama u Rajhu.

Preko 800 tona žetvenih prinosa, većinom suncokreta, evakuisano je dunavskim šlepovima.

IV. Odnos sa hrvatskim nadležstvima

Uredbom poglavnika od 14. 10. 44. proglašeno je opsadno stanje na teritoriji istočne Hrvatske;¹¹ na toj teritoriji zavedena je vojna uprava i za šefa te uprave postavljen je hrvatski general Gustović.¹² Izvršnu vlast na ovoj teritoriji vršio je u prvo vreme komandant 68. armijskog korpusa, a docnije general Kibler. Pre nego što je general Gustović stigao u Vinkovce, sedište štaba, morala su biti raščišćena mnoga pitanja sa raznim hrvatskim ustanovama. Pomoću svesrdnog i uspešnog posredovanja Nemačkog poslanstva, koje je u evakuacionu zonu uputilo načelnika Trgovinsko-političkog odeljenja,

¹¹ Redakcija ne raspolaže tom uredbom.

¹² Artur. Po presudi Vojnog veća Vrhovnog suda Demokratske Federativne Jugoslavije od 22. septembra 1945, osuđen je, kao ratni zločinac, sa još 16 generala, pukovnika i ustaških funkcionera, na smrt streljanjem (*Politika*, beogradsko izdanje, od 23. septembra 1945).

savetnika poslanstva dr Kina,¹³ sa zadatkom da se posavetuje po pitanjima koja čekaju rešenje i da potpomogne da se sprovedu hitne mere, a u istom cilju uputilo je inženjera Klause¹⁴ u K-du 2. OkA, odnosno u Štab za evakuaciju, uspelo je da se uvek postigne potreban sporazum sa hrvatskim vlastima. U vezi tih poslova zaslužuje naročito priznanje hrvatski pukovnik Voska¹⁵ u Sidu, koji je davanjem radne snage i obaveštenja o imovini folksdojčera vrlo mnogo doprineo da se ista pronade i evakuiše. Također je i general Gustović pokazao puno razumevanje za važnost pitanja o prikupljanju evakuacionih dobara i starao se da se zadovolje nemački zahtevi. Svi sporovi i sve razlike u mišljenjima rešavani su sa njim lično odmah na licu mesta, tako da su izbegnuta ozbiljna međusobna trvenja.

I pored toga, nemačko-hrvatska saradnja bila je ometana time što je general Gustović tolerisao često pasivno, a delimično čak i protivničko držanje svojih potčinjenih organa u tako zategnutoj vojnoj i političkoj situaciji. Sem toga, dešavale su se česte intervencije hrvatskih centralnih ustanova u Zagrebu protivu mera koje je general Gustović naredio, pa ipak on nije ništa učinio protiv toga, iako je bio ovlašćen. Dalje, bilo je poznatih trzavica i u samoj hrvatskoj državnoj organizaciji. Zbog toga su ostale bezuspešne sve odluke, koje su doneli predstavnici nemačkog poslanstva i 2. OkA na zajedničkom sastanku 6. 11, da se evakuišu i hrvatske zalihe stoke i žita. Umesto toga je izdat nalog hrvatskim vlastima da one same izvrše evakuaciju tih svojih dobara, ali i tada nije bilo vidnog uspeha. Mada je bilo dovoljno vagona za evakuaciju (takozvanih »Kroacija«-vozova), ipak hrvatske vlasti u Vukovaru, Vinkovcima i Osijeku nisu bile u stanju da obezbede potrebnu radnu snagu za vršenje evakuacije i utovar u vozove. Ponude ovog Štaba za evakuaciju, da sa svoje strane potpomogne i ubrza evakuaciju, odbačene su sa obrazloženjem da su hrvatske organizacije u stanju da same evakuišu. Hrvatsko stanovništvo, sa malim izuzecima, nije napuštalo ugrožene oblasti. Usled intervencije generala Gustovića, iako je u početku bio dao za to svoj pristanak, nije došlo ni do izvršenja zapovesti komande LXVIII arm. korpusa od 10. XI 44,¹⁶ da se bar iza glavne borbene linije evakuiše jedna zona od 5 km širine. Tako je Štabu za evakuaciju preostalo samo to da prikuplja i evakuiše samo imovinu folksdojčera, pri čemu se često znatne zalihe nisu mogle

¹³ Kühn. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁵ Verovatno: Dragutin.

¹⁶ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

evakuisati zbog toga što su hrvatske vlasti osporavale da su ta dobra faktički pripadala folksdojčerima. Naročito je imalo štetne posledice to što hrvatske vlasti, i pored svih traženja našeg štaba za evakuaciju, nisu ništa preduzele da se evakuise preko 1000 vagona natovarenih konopljom u Vukovaru. Usled ovog neplanskog rada hrvatskih nadležstava, došlo je na kraju dotle da je 9. 12. 44. više vagona novih poljoprivrednih mašina dovezeno na područje Vinkovaca, iako se naš Štab za evakuaciju sa velikom mukom trudio da sve poljopriv. mašine i alat evakuise sa tog područja.

V. Rezultati

1) I pored svih teškoća, količina evakuisanih dobara bila je znatna. Štab za evakuaciju potpukovnika Kizova i Štab za evakuaciju pri k-tu Srema su iz evakuacione zone evakuisali:

- a) *Stoke*: 11.569 goveda
12.936 svinja
5.740 ovaca
384 koze
6 vagona živine

b) *Konja i zaprega*:

U prvim danima novembra Komanda LXVIII arm. korpusa prikupila je na svom području 1000 zaprega u cilju bolje pokretljivosti trupa. Sem toga, Štab Kizova evakuisao je još 75 konja, većinom priplodnih pastuva.

- c) *Žita*: 2889 tona pšenice
568 tona raži, ječma i zobi
138 „ kukuruza
2339 „ suncokreta
181 „ lanenog semena
140 „ semenja
247 „ raznih poljoprivrednih proizvoda (konoplje, kudelje, hmelja, slada, soje, pasulja itd.)

d) *Hrane*:

125,4 tona (suvog voća, šećera, margarina, marmelade, testenina itd.)

e) *Oružje, municija i oprema*:

28 vagona skupocene avionske municije
3 vagona oružja i opreme.

f) *Odeća i koža:*

56 tona odeće
4 tone kože i pogonskih kaiša
1 vagon krzna i kožica
1 vagon krpa.

g) *Motorna vozila i bicikli:*

12 vagona neispravnih motor. vozila
1 vagon bicikla.

h) *Zalihe »Bata«¹⁷fabrike:*

oko 2000 auto-guma
35 tona buna-gume
90 „ stare gume
50 „ čađi
75 „ hemikalija.

i) *Strugara u Mitrovici:*

svi električni motori
16 skupocenih mašina.

k) *Ostalo:*

60,27 tona sapuna i sapunskog praška
75 — „ kućnog nameštaja
3 — „ proizvoda od drveta
60,8 „ drvenih šper-ploča
30 — „ hartije i džakova od hartije
45 „ kudeljnih džakova
27 „ ambalaže
104 vagona mašina, motora i agregata
47 tona bakra i plavog kamena
27 „ antimona
84 tone veštačkog đubriva i kalijuma
5 „ špiritusa
45 „ ulja i masti
7 „ boja
4 „ arhive i štamparije folksdojčera.

---

¹⁷ To je veliki gumarsko-obučarski akcionarski kombinat (sada: Borovo), čiji su vlasnici bili braća Bata, čehoslovački državljani. Jan Bata, jedan od vlasnika, emigrirao je u Braziliju, i njega su češke vlasti, u odsutnosti, osudile 3. maja 1947. na 15 godina zatvora. Generalnog direktora, dr Tomislava Bulata, i tehničkog direktora, ing. Radoslava Lorkovića, jugoslovenski sud osudio je na smrt zbog saradnje s okupatorom, a fabrika u Borovu i sve njene filijale širom zemlje su konfiskovane (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 13. aprila, 4. maja i 29. novembra 1945).

2) Sem toga, ispostava generala za transportnu službu u Vinkovcima, u vremenu od 6. 11. do 7. 12. 44, ukupno je evakuisala 1.428 vagona vojne imovine, ili takvih dobara koja su morala biti evakuisana. Sa ovim transportnim sredstvima bilo je prvenstveno evakuisano 9.921 tona onih vojnih dobara koje je 20. 10 prijavio Štab za evakuaciju pri k-tu Srema i to ukoliko ista nisu bila data trupama za pokrivanje njihovih potreba, ili, ukoliko ista nije evakuisao Štab za evakuaciju potpukovnika Kizova, odnosno ukoliko ih same trupe pri svome premeštanju nisu sa sobom ponele.

3) Dalje, sa područja ove evakuacione zone snabdevale su se i trupe, i to za sve vreme dejstvovanja ovog štaba. Usled nedostatka tačnih podataka, kao i zbog stalnog pokreta trupa, nije moguće da se navedu ni približne cifre o tome. Štab Kizova izdao je neposredno za snabdevanje trupa u evakuacionoj zoni:

mnogo živine (za bolnice)
 25 vagona goveda
 30 vagona svinja
 920 tona pšenice
 241,6 tona ostalog žita
 15,2 tona hrane
 3 vagona sapunskog praška
 1 vagon dasaka
 9.000.000 cigareta.

Mlin u Rumi, koga je ovaj štab osposobio za rad, snabdevao je trupe brašnom.

4) Sa mađarske teritorije, istočno od linije Palanka — Kula, znatne količine zaliha nisu mogle biti evakuisane. Dobra koja su tamo prikupljena predana su skoro isključivo trupama za njihovo redovno snabdevanje.

Za Komandu Oklopne armije
 načelnik pozadine

...¹⁸

Dostavljeno
 radi znanja:

Nem. poslanstvu	2	prim.
Načelniku	3	„
A Wi Fü ¹⁹	4	„
IVa	5	„
O. Qu/KTB	6	„
Qu 2 (kon.)	7	„

¹⁸ Nečitak paraf. Načelnik pozadine bio je tada Hans Ginter Lasman (Hans Günter Lassmann).

¹⁹ Armeewirtschaftsführer (armevirtšaftsfirer — načelnik ekonomskog — intendantskog — odeljenja armije).

BR. 195

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. JANUARA
1945. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O GUBICIMA U
SEPTEMBRU 1944. GODINE¹**

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
IIb, str. pov. br. 276/44.
5. put

H. Ou., 9. 1. 1945.
4 primerka
3. primerak

Predmet: Gubici u septembru 1944.
1 prilog.

16a/X

OKW/WFSt/OP. (H)Jugoistok

U prilogu se dostavlja kratak pregled gubitaka u septembru 44, uključujući naknadne izveštaje i ispravke, koji su stigli u međuvremenu. Usled neprijateljskog delovanja, kod 117. lovačke divizije izgubljeni su svi originalni podaci. Ponovo sastavljeni izveštaji dostaviće se nakon njihovog prijema.

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
I A
Grampe²

Dostavljeno:

1. prim. = OKW/WFSt/ Op. (H) Jugoistok
2. prim. = U. R. načelnik
Ia/Id (da zadrži)
3. prim. = KTB
4. prim. = IIb (koncept)

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 194, s. 89—91.

² Pučovník Grampe bio je 1. ađutant u K-di Jugoistoka. Verovatno je to njegov potpis. Međutim, redakcija nije u to sigurna.

Prilog [izveštaju] k-ta Jugoistoka, IIb, Str. pov. br. 276/44
 Gubici u jedinicama koje su pod komandom k-ta Jugoi-
 stoka

— S e p t e m b a r 1944. —

	Mrtvi ranj. nest.			mrtvi ranj. nest.		
	Oficiri			Podoficiri i vojnici		
I Grupa armija »F«						
sa neposredno potčinjenim:						
a) Pripadnici nem. vojske:	6	5	1	72	85	49
II Grupa armija »E«:						
a) Pripadnici nem. vojske:						
11. vazd. poljska divizija	—	—	—	103	263	87
22. peš. divizija	1	—	—	81	184	23
41. tvrđ. divizija	—	—	—	22	37	59
104. lov. divizija (avg. 44.)	1	4	2	27	62	44
(septembar)	—	—	—	73	156	92
117. lov. divizija	—	—	—	—	—	—
133. tvrđ. divizija	—	—	—	—	1	32
Jurišna divizija »Rodoss«	—	1	—	32	10	164
181. peš. divizija	—	—	—	57	62	18
297. peš. divizija	—	—	—	93	135	46
Ostale trup. jed. itd.	—	—	—	5	11	1
(avg. 44.)	—	—	—	—	—	—
(septembar)	8	9	15	384	836	815
Gubici u oficirima (izveštaj o oficirima od divizija)	17	11	1	—	—	—
b) SS-i policijske jedinice:						
c) Vojnici iz drugih zemalja:						
104. lov. div. (avg. 44.)	—	—	—	8	4	6

	Mrtvi ranj. nest.			mrtvi ranj. nest.		
	Oficiri			Podoficiri i vojnici		
(septembar)	—	—	—	8	3	14
11. vazd. poljska divizija	—	—	—	3	—	118
133. tvrđ. divizija	—	—	—	—	1	32
Jurišna divizija »Rodos«	—	—	—	5	7	1
297. pešad. divizija	—	—	—	3	8	115
Ostale trup. jed. itd.	—	—	—	35	71	840
<i>Ukupno:</i>						
a) Pripadnici nem. vojske:	27	25	18	892	1769	1364
b) SS i policijske jed.	—	—	—	—	—	—
c) vojnici iz drugih zemalja:	—	—	—	62	94	1126

III 2. oklopna armija:

a) *Pripadnici nem. vojske:*

118. lov. divizija	2	10	12	71	152	587
264. peš. divizija	3	2	2	56	75	30
369 (hrvat.) pd	—	1	1	9	19	2
373 (hrvat.) pd	2	2	—	26	45	51
392 (hrvat.) pd	—	3	—	11	27	3
606. puk za osiguranje	—	—	1	15	16	20
Nem. štab za osig. žel. Hrvatske ³	4	5	1	52	55	115
Rez. lov. puk	2	2	1	26	76	—
Ostale trupne jedin. itd.	3	—	—	17	40	6

b) *SS i policijske jedinice:*

1. kozačka divizija	3	12	—	10	45	6
---------------------	---	----	---	----	----	---

³ Nemački štab za osiguranje željeznica Hrvatske (Deutsche Eisenbahnsicherungsstab Kroatien).

	Mrtvi ranj. nest.			mrtvi ranj. nest.		
	Oficiri			Podoficiri i vojnici		
7. SS-dobr. brd. div. »Princ Eugen«	—	1	1	51	165	1
V SS-brd. AK (ost. del.)	1	—	—	3	7	1
c) <i>Vojnici iz stranih zemalja</i>						
369 (hrvat.) pd	1	—	—	17	46	10
373 (hrvat.) pd	—	—	1	25	96	55
392 (hrvat.) pd	—	—	—	19	54	10
1. kozačka divizija	—	—	—	70	251	23
Ukupno:						
a) Pripadnici nem. vojske	16	25	16	283	505	814
b) SS i policijske jedinice	4	13	1	64	217	7
c) Vojnici iz stranih zemalja	1	—	1	131	447	98
IV <i>Armijska grupa »Srbija«:</i>						
a) Pripadnici nem. vojske						
Nem. gen. u Albaniji (avg.)	—	—	—	—	1	—
Oklop. gren. div. »Brandenburg«	—	—	—	41	161	21
92. gren. brig. (motor.)	—	—	—	45	215	35
Ukupno:	—	—	—	86	377	56
Ukupno u jedinicama pod komandom k-ta Jugoistoka						
a) Pripadnici nem. vojske	49	55	35	1333	2736	2283
b) SS i policijske jedinice	4	13	1	64	217	7
c) Vojnici iz stranih zemalja	11	—	1	193	541	1224

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. JANUARA
1945. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O GUBICIMA U
OKTOBRU 1944. GODINE¹

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
IIb, str. pov. br. 301/44
5. put

H. Qu. 9. 1. 1945.
4 primerka
3. primerak
138a/XII

Predmet: Gubici za mesec oktobar 1944.

—1— prilog

OKW /WFSt/Op. (H) Jugoistok

Kao prilog dostavlja se pregled gubitaka za mesec oktobar 1944, uključujući i naknadne izveštaje koji su u međuvremenu prispeli, kao i ispravke.² Za 117. lovačku diviziju svi podaci su izgubljeni usled dejstva neprijatelja. Novosastavljeni izveštaj dostaviće se po prijemu.

Za komandanta Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
Načelnik štaba
I. A.
Grampe³

Dostavljeno:

1. prim. OKW/WFSt/Op. (H) Jugoistok.
2. prim. U. R. Načelnik
Ia/Id (da zadrži)
3. prim. *KTB*
4. prim. IIb (koncept)

---

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 264—6.

² Prethodni izveštaj o gubicima za mesec oktobar dostavljen je 16. decembra 1944, ali u njemu nisu bili obuhvaćeni gubici za I. brdsku, 41. tvrđavsku, 104. i 117. lovačku diviziju (AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 235—6).

³ Vidi dok. br. 195, objašnjenje 2.

Gubici na području k-ta Jugoistoka

— oktobar 1944 —

	mrt. ranj. nest.			mrt. ranj. nest.		
	oficira			podof. i vojnika		
I. Grupa armija »F«:						
sa neposredno potčinjenim:						
a) Pripadnici nem. vojske:	4	7	1	70	138	74
c) Vojnici iz stranih zemalja:	—	—	—	4	20	1
II. Grupa armija »E«:						
a) Pripadnici nem. vojske:						
181. peš. divizija	—	—	—	46	161	137
297. peš. divizija	—	—	—	41	108	64
41. tvrđ. divizija				110	268	157
11. vazd. polj. divizija	—	—	—	73	215	56
22. peš. divizija	—	—	—	244	678	237
104. lovačka divizija	—	—	—	67	288	56
133. tvrđ. divizija	—	—	—	7	4	35
369 (hrv.) pd.	7	10	10	16	45	57
117. lovačka divizija	—	—	—	—	—	—
1. brdska divizija (od 20. 9 — 31. 10. 44)	22	48	38	450	1637	2919
Drugi delovi jedinica itd.	—	—	—	176	425	216
b) SS- i polic. jedinice:						
7. SS-dobr. brd. div. »Princ Eugen«	1	4	—	48	157	12
c) Vojnici iz stranih zemalja:						
181. peš. divizije	—	—	—	7	4	131
297. peš. divizije	—	—	—	5	12	27

	mrt. ranj. nest.			mrt. ranj. nest.		
	oficira			podof. i vojnika		
11. vazd. polj. divizije	—	—	—	2	3	32
133. tvrđ. divizije	—	—	—	1	1	13
369 (hrv.) pd	—	—	—	32	55	186
Drugi delovi jedinica	—	—	—	16	14	148

Ukupno:

a) Pripadnici nem. vojske	29	58	48	1230	3829	3934
b) SS- i polic. jedin.	1	4	—	48	157	12
c) Vojnici iz stranih zemalja	—	—	—	63	89	537

Uz to gubici jedinica KOV-a na dan 9. 10. 44. kod Sarande (objašnjenje o mrtvima, ranjenima i nestalima nije moguće) = 440 vojnika

III. 2. *oklopna armija:*

a) *Pripadnici nem. vojske:*

264. peš. divizija	1	3	3	67	297	111
373 (hrv.) pd	2	—	—	17	44	11
392 (hrv.) pd	1	2	—	7	22	—
118. lovačka divizija	2	19	5	103	513	312
Drugi delovi jedinica itd.	—	5	1	43	174	36

b) *SS- i polic. jedinice:*

1. kozačka divizija	2	4	—	5	14	1
13. SS-div. »Handžar«	1	1	—	37	138	1

c) *Vojnici iz stranih zemalja*

373 (hrv.) pd	—	—	—	18	43	6
392 (hrv.) pd	—	—	—	16	25	7
1. koz. divizija	1	—	—	16	98	17

	mrt. ranj. nest.			mrt. ranj. nest.		
	oficira			podof. i vojnika		
<i>Ukupno:</i>						
a) Pripadnici nem. vojske	6	29	9	237	1050	470
b) SS- i polic. jedinice	3	5	—	42	152	2
c) Vojnici iz stranih zemalja	1	—	—	50	166	30
IV. Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj						
a) Pripadnici nem. vojske	—	—	1	1	—	23
<i>Područje komandanta Jugoistoka, ukupno:</i>						
a) Pripadnici nem. vojske	39	94	59	1538	5017	4501
b) SS- i policijske jedinice	4	9	—	90	309	14
c) Vojnici iz stranih zemalja	1	—	—	117	275	568
Uz to gubici kod Sarande = 440 vojnika						

BR. 197

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 9. JANUARA 1945. VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA O GUBICIMA U NOVEMBRU 1944. GODINE¹

STROGO POVERLJIVO

Komandant Jugoistoka
(K-da GrA »F«)
I Ib, Str. pov. br. 320/44
3. put

H. Qu, 9. 1. 1945.
4. primerka
3. primerak
138b/XII

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 267—9.

Predmet: Gubici u mesecu novembru 1944.

Veza: 1) K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«), I Ib, str. pov. br. 320/44 od 16. 12. 44.²

2) K-t Jugoistoka (K-da GrA »F«), I Ib, str. pov. br. 320/44, 2. put, od 24. 12. 44.³

— 1 — prilog

*VRHOVNOJ KOMANDI VERMAHTA/ OPERATIVNOM
ŠTABU VERMAHTA/ OP. (H)JUGOISTOK*

U dopuni uz gore navedene dopise dostavlja se pregled gubitaka za mesec novembar 1944, uključujući dopunske izveštaje koji su u međuvremenu prispeli. Za 117. lovačku diviziju izgubljeni su svi podaci usled dejstva neprijatelja. Dopunski izveštaj će se dostaviti posle prijema novosastavljenih izveštaja.

Za komandanta Jugoistoka
(K-da Grupe armija »F«)
Načelnik generalštaba
I. A.

Grampe⁴

Dostavljeno:

OKW /Wfst/ Op. (H) Jugoistok	1. prim.
U. R. Načelnik Ia/Id (zadržati)	2. prim.
KTB dnevnik	3. prim.
I Ib (koncept)	4. prim.

*Prilog uz dopis k-ta Jugoistoka, I Ib, str. pov. br.
320/44, 3. put*

Gubici na području komandovanja komandanta Jugoistoka
— Novembar 1944 —

	mrt. ranj. nest.		mrt. ranj. nest.			
	oficira		podof. i vojnika			
I. Grupa armija »F« sa neposredno potčinjenim:						
a) Pripadnici nemačke vojske	2	5	1	23	36	52

² i ³ To su, verovatno, izveštaji o gubicima. Redakcija ne raspolaže tim dokumentima. U AVII, NAV-T-311, r. 195, s. 263 se nalazi izveštaj komandanta Jugoistoka od 18. decembra 1944. o gubicima za oktobar — novembar (zbirni izveštaj). Ovaj izveštaj je zaveden pod brojem str. pov. br. 321.

⁴ Vidi dok. br. 195, objašnjenje 2.

	mrt.		ranj.		nest.	
	oficira			podof. i vojnika		
c) <i>Vojnici iz stranih zemalja</i>	—	—	—	3	1	17

II. Grupa armija »E«:

a) *Pripadnici nem[ačke] vojske*

1. brdska divizija	—	1	—	8	22	3
11. vazduh. polj. divizija	4	9	—	71	149	90
22. peš. divizija	14	19	1	270	651	225
41. tvrđ. divizija	—	—	—	188	502	225
117. lovačka divizija	1	1	—	—	—	—
118. lovačka divizija	8	8	3	70	262	66
104. lovačka divizija	9	29	—	131	500	24
181. peš. divizija	13	15	10	217	401	222
133. tvrđ. div.	1	—	1	15	—	4
264. pd.	8	17	14	65	242	399
297. pd.	7	21	4	72	203	70
369 (hrv.) pd.	1	2	—	30	89	9
373 (hrv.) pd.	1	14	3	119	239	323
392 (hrv.) pd.	2	3	1	14	15	3
Drugi delovi jedinica itd.	27	24	14	379	1146	886

b) *SS-i polic. jedinice:*

7. SS-dobrovolj. brd. div. »Princ Eugen«	2	3	—	104	368	9
Drugi delovi jedinica itd.	—	—	—	17	46	3

c) *Vojnici iz stranih zemalja:*

11. vazduh. polj. div.	—	—	—	3	2	26
22. pd.	—	—	—	1	1	—
41. tvrđ. div.	—	—	—	4	13	4
104. lov. div.	—	—	—	7	13	7
181. pd.	—	—	—	14	18	313
133. tvrđ. div.	—	—	—	4	—	6
297. pd.	—	—	—	3	16	257
369 (hrv.) pd.	—	—	—	8	13	6
373 (hrv.) pd.	—	1	—	202	375	801

	mrt. ranj. nest.		mrt. ranj. nest.			
	oficira		podof. i vojnika			
392 (hrv.) pd.	—	—	—	49	54	26
Drugi delovi jedinica itd.	—	—	—	196	430	612
<i>Ukupno:</i>						
a) Pripadnici nem[ačke] vojske	96	163	51	1649	4421	2549
b) SS-i polic. jedinice	2	3	—	121	414	12
c) Vojnici iz stranih zemalja	—	1	—	491	933	2058
U oficirske gubitke ubrojeni su gubici za oktobar, pošto postoji samo ukupan brojni pregled za oktobar — novembar. Ostali podaci su uništeni kod Grupe armija »E« usled dejstva neprijatelja.						
III. 2. <i>oklopna armija:</i>						
a) <i>Pripadnici nemačke vojske:</i>						
44. rez. gren. div. »H. u. D.«	14	61	6	231	1045	311
Oklopna gren. div. »Brandenburg«	7	18	—	218	968	102
71. pd	1	6	1	126	398	438
Drugi delovi jedinica itd.	1	6	—	43	98	31
b) <i>SS- i policijske jedinice:</i>						
1. koz. divizija	2	2	—	2	5	—
13. SS-div. »Handžar«	3	3	—	74	123	9
31. SS-divizija	1	5	—	23	131	1
c) <i>Vojnici iz stranih zemalja:</i>						
1. kozačka div.	1	—	—	34	34	24

	mrt. ranj. nest.		mrt. ranj. nest.		
	oficira		podof. i vojnika		
<i>Ukupno:</i>					
a) Pripadnici nem[ačke] vojske	23	91	7	618	2509 882
b) SS- i policijske jedinice	6	10	—	99	259 10
c) Vojnici iz stranih zemalja	1	—	—	34	34 24
IV. <i>Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj:</i>					
a) Pripadnici nem[ačke] vojske:	5	3	—	12	23 6
<i>Područje k-ta Jugo- istoka — ukupno:</i>					
a) Pripadnici nemačke vojske	126	262	59	2302	6989 3489
b) SS- i policijske jedinice	8	13	—	220	673 22
c) Vojnici iz stranih zemalja	1	1	—	528	968 2099

BR. 198

ZAPOVEST 22. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 16. JANUARA 1945. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA DEJSTVA U REJONU VLASENICE¹

22. pešadijska divizija
I-a, pov. br. 32645

Div. Gef. St., 16. 1. 1945.

POVERLJIVO

Z a p o v e s t

za prikupljanje i osiguranje pojačanja 22. pešadijske
divizije na prostoriји Vlasenica — Sokolac.

¹ Prevod originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 5—1, k. 12. Redakcija ne raspolaže originalom, koji su jedinice 2. armije NOVJ zaplenile u januaru 1945 (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 103). Međutim, ovaj prevod je sačinjen, verovatno, u Štabu 2. armije i redakcija ga je stilski doterala. Uz ovaj dokument se nalazi i oteata s rasporedom borbenih grupa 22. peš. divizije, ali je redakcija ne objavljuje.

1) Zapadno od Drine, na prostorijsi Vlasenica — Zvornik — Tuzla — Olovo nalazi se III Titov korpus² sa delovima IV divizije.³ Ponovni napadi sa severa i istoka prema Vlasenici uz upotrebu pt topova i teških bacača. 13. 1. t. g. počeli su napadi bandi južno od Vlasenice prema našim slabim osiguranjima na cesti Sokolac — Vlasenica kod Krama i Han-Pijeska.⁴ Na istočnoj strani Drine, na prostorijsi oko Valjeva, nalazi se XIV Titov korpus koji je, od prilike od konca decembra, sa svojim delovima u pokretu prema prostorijsi Tuzle. Na prelazu kod Loznice, a naročito na mostovima kod Zvornika, opaža se poslednjih dana pojačani saobraćaj, također motorizacija, pored ostalog 7 oklopnih vozila, što je osmatrala naša A⁵ osoba.

Mogu se očekivati dalji napadi onih delova koji se nalaze na zapadnoj obali prema jugu, naročito prema cesti Zvornik — Sokolac. Valja računati sa prelazom glavnine XIV Titovog korpusa na zapadnu obalu Drine i odbranu prostorijsi Zvornik.⁶ Nije isključen ni prelaz daljnjih oklopnih vozila na zapadnu obalu Drine.

2) 963. tvrđavska pešađijska brigada (pukovnik Kloc)⁷ je od 15. ov. m. u 8 časova pod komandom divizije, drži sa 3 bataljona i obručnom odbranom štiti Vlasenicu. Slabija osiguranja cesta daje brigada oko Krama, Han-Pijeska i Han-Pogleđa.⁸

Na prostorijsi Save drži 7. SS-divizija mostobran kod Brčkog, a istureno uporište kod Bijeljine (ovde 13. SS-puk.)

---

² Bliže o rasporedu 3. korpusa NOVJ (27. i 38. divizije) vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 27, 50, 56, 65, 87 i 94.

³ Ta divizija pripadala je 5. korpusu NOVJ i nalazila se u širem rejonu Travnika. U to vreme Nemci su sprovodili operaciju »Lavine« za uništenje ove divizije i ovladavanje Travnikom (vidi dok. br. 201).

⁴ Te napade su vršile 25, 27. i 45. NOU divizija, pa je 45. divizija, polovinom januara, izvučena s te prostorijsi usled pojave četnika kod Memića (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 25, 58, 61, 62, 73, 87, 94 i 101).

⁵ agent

⁶ U rejonu Zvornika nalazila se 45. NOU divizija.

⁷ Clotz

⁸ 963. tvrđavska brigada »Kloc« upućena je 1. januara 1944. iz Sarajeva prema Vlasenici, s ciljem da se kod Zvornika spoji s delovima 34. AK i otvori komunikaciju Sarajevo — Sokolac — Vlasenica — Zvornik. Međutim, brigada su držale jedinice NOVJ (25, 27. i 45) u obruču, u Vlasenici, sve do 19. januara, kada ju je deblokirala 22. peš. divizija, čije su jedinice stupile u dejstva prema ovoj zapovesti koja se objavljuje. O tome vidi i tom IV, knj. 32, dok. br. 16, 25, 94, 97 i 104; Grupa autora, *ORNJ*, knj. 2, str. 508—10; Friedrich August von Metzsch, *Die Geschichte 22. Infanterie-Division*, Verlag Hans Henning, Podzun, Kiel, 1952, str. 76—79; Karl Hnilika, n. d., str. 322—9.

16. grenadirski puk, sa podređenom Grupom »Hajn«⁹, od 14. I je u napadu protiv dobro naoružanih i ogorčeno borbenih bandi, te je od 15. I uveče odbacio neprijatelja preko linije Dundić — Čapori prema severu.¹⁰

- 3) *Ojačana 22. pešadijska divizija*, koja pod komandom XXI (brdskog) AK drži vezu sa 963. tvrđavskom brigadom, prikuplja se uz osiguranje bokova na komunikaciji Sokolac — Vlasenica, te ima da bude spremna za napredovanje prema severu.
- 4) U tu svrhu će ojačani 16. grenadirski puk (ojačan Grupom »Hajn«) produžiti ubrzano napad na cestu prema Vlasenici, izbiti na prostorijski Vlasenica i tamo uspostaviti vezu sa 963. brigadom.

Za održavanje slobodne komunikacije, treba sa obe strane ceste ostaviti dovoljno osiguranja, koja će preuzimati nailazeći delovi divizije na svom sektoru.

Divizija će se prikupiti na cesti Sokolac — Vlasenica kako sledi:

- a) *Grupa »Bruns«*¹¹ (16. gren. puk, Grupa »Hajn«, I i II/22 ap) na prostorijski oko Vlasenice. O daljim zadacima brigade i Grupe »Bruns« odlučiće se pravovremeno.
- b) *Grupa »Laval«*¹² (47. gren. puk, III /22. ap) graničiće se sa Grupom »Bruns« na sledećoj liniji: k. 1338 — Ružina Voda — Odžaci.

Granica prema Grupi »Betman«¹³: Kuti — k. 1109 — Gradina.

- c) Grupa »Betman« (65. gren. puk., dopunski bataljon i IV /22. ap).

Granica prema Grupi »Laval« vidi kod granice prema jugu od Sokoca.

22. dopunski bataljon ima se ostaviti na prostorijski Sokoca (privremena obuka).

Zadatak ovih grupa je da unutar svojih sektora osiguravaju cestu prema zapadu i istoku, da je drže otvorenu, nadalje da izviđaju do 10 km u dubinu sa obe strane puta (težište prema severozapadu). Divizija za sebe zadržava pravo da daje dalje pojedine zadatke. Važno je da se osiguranje i izviđanje vrši u pokretnoj formi, da se

⁹ »Hein«

¹⁰ Te borbe je vodila 27. NOU divizija (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 87 i 94).

¹¹ Nazvana je po imenu njenog komandanta pukovnika Bruns.

¹² »Lawall«

¹³ »Baethmann«

neprijatelj, po mogućnosti, što duže zavarava o namerama i našoj jačini.

Grupe treba unutar njihovih sektora tako rasporediti da mogu u najkraće vreme po primljenoj zapovesti započeti daljnje napredovanje prema severu.

- 6) *Štab 22. art. puka* smestiće se na sektoru 47. gren. puka. U toku daljeg prodiranja predviđeno je da dobije zadatak kao borbena grupa u napredovanju prema severu.

- b) *22. inž. bat.* prikupiće inž. čete, koje su do sada bile dodeljene pojedinim pukovima.

Zadatak bataljona jeste da osposobi cestu Sokolac — Vlasenica, kako bi mestimično (najmanje na udaljenosti od po 1 km) bio moguć saobraćaj u oba pravca. Za čišćenje snega dodeliće se bataljonu 1 motorizirana čistilica. Treba predvideti da se za osposobljavanje ceste svakoj grupi dodeli po 1 inž. četa.

- c) *22. pa div.[izion]* preuzima obezbeđenje prostorije Sokolac — Vlasenica, sa kasnijim težištem u Vlasenici; delovi će biti oko Žljebova, Krama i Han-Pijeska.

Vodovi za odbranu iz vazduha imadu u pogledu odbrane sa zemlje sadejstvovati sa odgovarajućim grupama. U pogledu izbora položaja, valja pravovremeno uspostaviti vezu sa komandantima pojedinih grupa.

- d) *1004. i 1005. tvrđavski pešadijski bataljon*, koji se nalaze pod komandom divizije, sačinjavaju privremenu Grupu »Pflum«¹⁴. Oni će se odmarati na prostoriji zapadno od raskršća cesta Podromanija, gde će biti tako spremni da mogu 2 sata po prijemu zapovesti krenuti. Valja osigurati mogućnost primanja zapovesti preko centrale na raskršću Podromanija.

- e) Jedinice snabdevanja divizije smestiće se za sada na prostoriji Sokolac — raskršće Podromanija. Treba spremiti sve za organizaciju jake snabdevačke baze u Vlasenici.

- 7) *Regulisanje saobraćaja:*

Cesta Sokolac — Vlasenica je sa malim izuzecima sposobna samo za promet u jednom pravcu. Do završetka prikupljanja odustaje se od vremenske regulacije saobraćaja. Saobraćaj u pravcu jug—sever ima u svakom slučaju prednost pred saobraćajem u protivnom pravcu. Saobraćaj u tom protivnom pravcu kolonama valja regulisati preko veze blok-sistemom. Pojedina vozila moraju tražiti mesto gde će skrenuti.

¹⁴ Pflum

22. bataljon Feldžandarmerije podržavaće sledeće tačke za održavanje veza:

Raskršće Podromanija

1. Sokolac
2. Žljebovi
3. Kram
4. Han-Pijesak
5. Ružina Voda
6. Vlasenica jug.

8) *Komoru i vozila*, koja nisu potrebna za borbu, te otežavaju trupe u njihovoj pokretnosti, valja ostaviti na cesti »Švarc«¹⁵ (Grupe »Bruns« i »Laval« zapadno, Grupa »Betman« istočno od raskršća Podromanija), te diviziji javiti njihov broj i vrstu sa naznakom imena vođe do 18. I. Predviđeno je da ova vozila dođu naknadno preko Sarajeva — Broda.

9) *Održavanje veze:*

22. bat. za vezu osposobiće tt stubove u toku prodiranja prema severu, već prema njihovom stanju i prema količini materijala, kako bi se mogla uspostaviti veza između pojedinih grupa.

Ovaj bataljon održavaće radio-vezu sa 16, 47. i 65. grenadirskim pukom i Brigadom »Kloc«. Vreme prijema: prvih deset minuta svakog parnog sata. Glavni talas za prijem je kod Divizije stalno zauzet za vesti za uzbunu. Težišta održavanja veze biće na radio-telegrafiji. Kod održavanja telefonske veze upotrebiće se za nazive mesta sledeća linija (sekcija 1 : 100.000)

¹⁶tačka 1 R 65 80 H 48 75

tačka 2 R 65 80 H 49 05.

Linija se može u oba pravca po volji produžiti južno od tačke i dobiva minus brojke.

10) *Izveštaji:* Za izveštaje vredi sekcija 1 : 100.000

Izveštaji moraju stići:

- jutarnji u 07 sati
- dnevni u 15 sati
- večernji u 20 sati.

Izveštaji, naročito docniji, moći će se dostavljati samo bežičnim putem, vreme predaje (uključivši dešifrovanje) valja uzeti u obzir.

---

¹⁵ »Schwarz« (»crni«). To je šifra za put Kraljevo — Čačak — Užice — Višegrad — Rogatica — Sarajevo (vidi dok. br. 165)

¹⁶ Redakcija nije mogla da dešifruje te šifre za kodiranu kartu.

- 11) *Štab divizije biće u Sokocu.* Predviđeno je premeštanje u Vlasenicu.
- 12) Ovu zapovest treba nakon uzimanja podataka do 20. I uništiti.

Fribe¹⁷

Podeljeno:
pukovima i
samostalnim bataljonima.

BR. 199

IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 17. JANUARA 1945. KOMANDI JUGOISTOKA O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BOSNI I POČETKU OPERACIJE »VINTERGEVITER« NA SREMSKOM FRONTU¹

Teleprinterska stanica od 18. jan. 1945, br. 3179.

POVERLJIVO

KR HMYX/FUE 751 17. 1. 22.00

K-tu Jugoistoka, Ia/Ic/AO

Komandant Jugoistoka (K-da Gr. A „F“) Grupa Ic/AO Br. 18. jan. 1945. Pril.....					
Ic	03	05	07	O. Kr.	Ic/L O. Rv.
AO	VAA	OE	VFSS	Prop.	

31 a

¹⁷ Helmut Friebe, general-lajtnant i komandant 22. pešadijske divizije.

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 920—1. U levom gornjem uglu nalazi se više parafa.

² Četvrtasti pečat primaoca. U rubrikama donjeg dela pečata postoji više parafa referenata, čiju pripadnost redakcija nije mogla da ustanovi.

Dopuna dnevnom izveštaju k-de GrA »E« k-tu Jugoistoka, Ia/Ic/AO od 17. 1. 45:³

XXI brd. AK: U rejonu Goražde neprijatelj od prepodneva izviđa jačim snagama sa severa prema liniji Vranići — Jabuka-sedlo (7 km jz, 7 km s. od Goražde) i sa istoka sa dobro naoružanom banditskom grupom u jačini od oko 200 ljudi prema našem mostobranu.⁴ 22. pd prilikom nastavljanja napada u pravcu Vlasenice zauzela je Kraljevo Polje (8 j. od Vlasenice).⁵ Neprijateljski napadi (u jačini čete), koji su vođeni prema zaprečnom položaju 963. tvrđavske brigade, 4 km ji. i si. od Vlasenice, odbijeni su u protivudaru (kod neprijatelja je izbrojano 24 mrtva).

Samo za OBSO:⁶ Usled usporenog dovlačenja zimske odeće, uslovljenog prilikama na putevima i situacijom u pogledu pogonskog goriva, nastavljanje poduhvata »Lavine«⁷ moguće je tek 19. 1. rano izjutra.

XXXIV AK:

Na sremskom frontu odbijena je pre podne jača neprijateljska grupa ji. od Komletinci. — »Vintergeviter«:⁸ Pukovska grupa 41. tvrđavske divizije, nastupajući 17. 1. rano izjutra iz rejona Orolik — Berak⁹, probija se, uz povećan otpor neprija-

³ Redakcija ne raspolaže tim izveštajem.

⁴ Odnosi se na izviđačka dejstva 6. crnogorske i 11. hercegovačke NOU brigade pre napada na Goražde. Goražde i Jabuka napadnuti su bezuspešno 17. januara, pa se 11. brigada, potom, prebacila u rejon Trnova (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 84 i 175).

⁵ Cilj ovoga napada je bio da se deblokira opkoljena nemačka 963. tvrđavska brigada u Vlasenici. Tada su se, u širem rejonu Vlasenice, nalazile 25, 27. i 45. NOU divizija (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 64 i 87).

⁶ Oberbefehlshaber Südost (komandant Jugoistoka)

⁷ Vidi dok. br. 201.

⁸ »Wintergewitter« (»Zimska oluja«). Ova nemačka operacija imala je za cilj da se ovlada linijom Tovarnik — Opatovac, kao budućom glavnom odbrambenom linijom nemačkih jedinica na sremskom frontu. Težište napada je bilo na severnom krilu, tj. prema 5. NOU diviziji i delovima 1. proleterske divizije 1. armije. Nemci su za ovu operaciju angažovali 7. SS, 117. lovačku i 41. tvrđavsku pešadijsku diviziju. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 18, dok. br. 19, 20, 21 i 24; Grupa autora, *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945*, str. 415—417; Milovan Dželebdžić, *Borbe u Sremu u zimu 1944/1945. godine*, Vojnoistorijski glasnik, br. 2, Beograd, 1975; AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 916—7: izveštaj K-de Grupe armija »E« od 16. januara 1945. K-di Grupe armija »F« i s. 849: izveštaj nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 20. januara 1945. o potpunom uspehu operacije »Vintergeviter«; AVII, reg. br. 1—1a, k. 73/A: izjava ratnog zarobljenika Volfgangau Hauzera (Wolfgang Hauser), komandanta 41. tvrđavske pešadijske divizije.

⁹ Na tome odseku nalazila se italijanska brigada »Italija« 1. proleterske divizije i ona je odstupila s prednje linije u neredu usled čega su Nemci ugrozili pozadinu 8. crnogorske i 1. proleterske brigade (vidi tom I, knj. 18, dok. br. 19).

telja, u šumski predeo do železničke stanice Đeletovci — salaš Spajinske njive (4 km i. od Orolika) — šumska staza neposredno ji. od Čakovci. U podne, na dostignutoj liniji, odbijeni su snažni neprijateljski protivnapadi. Bobbene grupe 117. lov. div. i 7. SS-div. su izjutra, posle kratkog snažnog vatrenog udara, otpočele pokret iz rejonu Sotin i južno odatle.¹⁰ Posle proboja neprijateljske glavne borbene linije, 117. lov. div. je u udaru duž puta Sotin — Tovarnik zauzela Gladnoš pst.¹¹ uz žilav neprijateljski otpor i sa glavnim snagama, okrećući se prema zapadu, uz odbijanje nep[rijateljskih] protivnapada, zauzela Tompojevce u podnevnim časovima. Bobbena gr[upa] koja je pratila ovaj prodor na s[ever] napala je u podne Mikluševce.

7. SS-div., u neprekidnom probodu duž Dunava, zauzela je u 09.00 časova Opatovac, a u 11.00 čas. Lovas. Ona se nalazi u daljem napadu u pravcu Tovarnika, protiv neprijatelja koji se žilavo bori. Na dravskom frontu, prilikom poduhvata udarnih grupa si. od Valpova, dignut je u vazduh neprijateljski bunker na severnoj obali. Posada bunkera je pobjegla. Bobbena grupa »Fišer« sa delovima otpočela pokret sa železničke stanice Moslavina pravcem Crnac. Izveštaj Zapadne grupe još nije stigao. Gubici kod neprijatelja od 16. 1. kompletiraće se ispravkom dnevnog izveštaja. Kod neprijatelja je izbrojano 202 mrtva, 5 zarobljenih. Plen: 5 minobacača, 5 mitraljeza, 23 puškomitraljeza, 4 protivtenkovske puške, 2 automata, 4 pontona.

Sopstveni gubici:

9 mrtvih, 41 ranjen.

XV BAK:

Osim obostrane delatnosti izviđačkih patrola sz. od Bihaća i u rejonu Lapac, nema nikakvih naročitih događaja. Komandno mesto 373. pd premešteno u Nebljusi.¹²

K-da GrA »E«/Ic/AO/Ia pov. od 17. 1. 45.

Resegir ... gen. štabni potpukovnik,

---

¹⁰ Prema Sotinu nalazila se 5. NOU divizija.

¹¹ To jest: Gladnoš pustara.

¹² Tako piše u originalu; pogrešno, treba Nebljusi.

**ZAPOVEST OPERATIVNOG ŠTABA ZA BORBUN PROTIV
BANDI KOMANDANTA SS I POLICIJE U 18. VOJNOM
OKRUGU OD 17. JANUARA 1944. ZA REORGANIZACIJU
ODSEKA OBEZBEĐENJA NA PODRUČJU DONJE ŠTAJER-
SKE I KORUŠKE¹**

Komandant SS i policije
u XVIII vojnom okrugu
Operativni štab za borbu protiv bandi²

I a

Str. pov. br. L 250/45

O. U., 17. januara 1945.

STROGO POVERLJIVO

45 kopija!

40. kopija!

Vanredna zapovest

*o organizovanju odseka obezbeđenja i novom ustrojstvu od-
seka »Južna Štajerska« i »Koruškog područja bezbednosti«.*

I. Situacija neprijatelja i sopstvene raspoložive snage
zahtevaju privremenu reorganizaciju odseka obezbeđenja
i formiranje novog odseka »Južna Štajerska« i »Koruškog
područja bezbednosti«.

II. Menjajući moju vanrednu zapovest br. 1, Ia pov. op. br.
2593/44 od 8-VIII 1944³, naređujem:

1.) U saglasnosti sa komandantom 18. voj. okruga, od
dosadašnjih odseka bezbednosti II i III i delova do-
sadašnjeg odseka bezbednosti I i VI, obrazovaće se
odsek »Južna Štajerska« i biće privremeno van sas-
tava Zaštitnog područja Donja Štajerska.

Granice (karta 1 : 75.000):

Na istoku i jugu:

Državna granica od Križaneca (isklj.) do drumu Trži-
šče — Št. Janž.

Na zapadu:

Istočno od drumu Tržišče — Št. Janž — Radeče, zatim
istočno od železničke pruge Radeče — Celje, istočno od
drumu Celje — Vojnik — Konjice — Slovenska Bistrica
— Gornja Polskava

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br.
23—8a, k. 2.

² Nemci su tako nazivali pripadnike NOVJ.

³ i ⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

Na severu:

Gornja Polskava (isklj.) — Pragersko (zaklj.) — Lancova Vas (zaklj.) — Vinica (isklj.).

Komandant odseka »Južna Štajerska«
pukovnik dr Trek⁴

Zadaci:

- a) Obezbeđenje »Zagrebačkih vrata« shodno naređenju za pripremu vođenja rata u istočnoj Koruškoj, Ia pov. op. br. 1927/44 od 22. XII 1944.⁵ godine komandujućeg generala i k-ta 18. voj. okruga.
- b) Borba protiv bandi.
- c) Borba protiv neprijateljskih padobranaca i vazdušnih desanata. Pri izvršenju zadatka pod a), komandant odseka »Južna Štajerska« neposredno je potčinjen zameniku komandanta armijskog korpusa i 18. voj. okruga. Pri izvršenju zadataka pod b) i c) neposredno je potčinjen potpisanom. Pravo komandanta odseka »Južna Štajerska« na komandovanje licima koja pripadaju policiji regulisaće se vanrednom zapovešću Operat. štaba za borbu protiv bandi.

Snage:

Radi izvršenja ovih zadataka komandant odseka »Južna Štajerska« ima pravo naređivanja svim jedinicama koje se nalaze na njegovom području, i to:

- a) Vermahta (sa izuzetkom jedinica 438. divizije z.b.V. koja je angažovana na osiguranju železničke pruge).
- b) Policije za poredak, sa izuzetkom jedinica koje su potčinjene »opunomoćeniku rajhsfirera SS u Hrvatskoj« a to su:

II/5. pol. dobrov. puka i Policijska bolnica »Osijek« u Rogaškoj Slatini.

c) Donjoštajerskim pukom poslednje odbrane.⁶

d) Policijom bezbednosti, uključujući graničnu carinsku zaštitu.

Ovo se ni u kom slučaju ne odnosi na jedinice V SS brd. korpusa⁷ koje su privremeno smeštene na odseku »Južna Štajerska.

⁴ Egon Treeck.

⁶ Tačan mu je naziv Volkssturm-Regiment »Untersteiermark«.

⁷ Prištapski delovi 5. SS-BAK-a našli su se na toj prostoriiji posle izvršene smene od strane 21. BAK-a (vidi dok. br. 187).

Premeštanje jedinica pod b) i d) sme se vršiti samo uz odobrenje Operat. štaba.

- 2.) Ostali odseci bezbednosti na području Donje Štajerske ostaju u dosadašnjim granicama sa malim izmenama:

a) *I odsek bezbednosti:*

Granice:

Na istoku, severu i zapadu:

Do Križaneca (uklj.) kao i do sada,

Na jugu:

Od Križaneca (uklj.) i dalje severnom granicom Koruškog odseka bezbednosti.

b) *IV odsek bezbednosti:*

Granice:

Na istoku: zapadna granica odseka »Južna Štajerska«.

Na jugu: Državna granica do pokrajinske granice prema Gorenjskoj.

Na zapadu: pokrajinska granica od Germanda do Cezeke k. 284 (uklj.) — pokrajinska granica do Golče (isklj.) — Kobiljek (k. 820 isklj.) — Šemnik (isklj.) — Sv. Georg (isklj.) — k. 382 (isklj.) — Čemšenik (isklj.) — Sv. Primož (isklj.) — Križe (isklj.) — Suhar (isklj.) — k. 906 (isklj.) — Zamak — Ostrovec (isklj.).

Na severu: Kuder (isklj.) — Sv. Nikolaj (isklj.) — Jauzek (isklj.) Ljesnik (isklj.) — Krajnc (isklj.) — Vrh k. 572 (isklj.) — Jagriznik (isklj.) — Počivao-
nik (isklj.) — Leimer (isklj.) — Sv. Neža (isklj.) — Donja Košnica (isklj.) — rudnik uglja Pečovnik (uklj.)

Komandant:

Komandant I »Holm«/25. SS-pol. puka major d. Sch.⁸
dr Dippelhofer.⁹

Snage:

Sem snaga do sada angažovanih na ovom odseku bezbednosti, premestiće se na ovo područje I »Holm«/25. SS-pol. puka i 298. bataljon (M)¹⁰.

⁸ Major der Schutzpolizei (major šucpolicije — Zaštitne policije).

⁹ Dippelhofer

¹⁰ Marine (mornarice)

c) *V odsek bezbednosti:*

Granice:

Na jugu:

Severna granica IV odseka bezbednosti od rudnika uglja Pečovnik (isklj.) do Latkove Vasi (isklj.) — Habjan (isklj.) — Eberl (uklj.) — Vis 608 (uklj.) — Vis 700 (isklj.) — Vransko (uklj.) — Merinca (uklj.) — Vis 1056 (zaklj.) i dalje pokraj. granica do prevoja Črne.

Na zapadu:

Stara pokraj. granica.

Na severu:

Pokraj. granica do visa 1042 (si. od Uršule), zatim duž Suhodolnice do Srebom (Suhodolnica i drum zaklj.).

Na istoku:

Srebom (zaklj.) — Raz. Valdek (isklj.) — Graška Gora (isklj.) — Kahlberg (isklj.) — Škale (zaklj.) — Velenje (zaklj.) — drum Velenje — Črne — Vojnik (isklj.) — drum Vojnik — Celje (zaklj.)

Komandant:

Komandant V odseka bezbednosti je pol. major Barč,¹¹ komandant 19. SS-pol. puka.

d) *VI odsek bezbednosti:*

Granice:

Na severu: Dosadašnja granica prema VII odseku bezbednosti.

Na istoku: Zapadna granica ka I odseku bezbednosti i odseku »Južna Štajerska«.

Na jugu: Severna granica ka V odseku bezbednosti.

Na zapadu: Pokraj. granica.

Komandant VI odseka bezbednosti je komandant 17. SS-pol. puka p. pukovnik d. Sch. policije Lehtaler.¹²

e) *VII odsek bezbednosti:*

Ostaje u svojim dosadašnjim granicama.

- 3.) Po zapovesti rajhsfirera SS, V SS-brd. korpus (sa korpusnim jedinicama, 18. SS-tenkov. gren. div. »Horst Vesel« i 31. SS-dobrov. gren. div.) doći će u Donju Štajersku na odmor i izvođenje obuke.

¹¹ Bartscht

¹² Lechthaler

31. SS-dobrov. gren. div. biće razmeštena na prostoru: Pohorje (isklj.) — Zajcdorf (isklj.) — Hoče (zaklj.) — Sv. Miklavž (isklj.) — Skorba (zaklj.) — Trnovec (zaklj.) — Planiniska Nova Štifta (zaklj.) — Studenec (zaklj.) — Lemberg (zaklj.) — Šmarje pri Jelšah (zaklj.) — Črnomica (zaklj.) — Vodruž (isklj.) — Laška Vas (zaklj.).

18. SS-tenkov. gren. div. »Horst Vesel« biće smeštena na prostoriji: Celje (zaklj.) — Liboje (zaklj.) — Marija Reka (uklj.) — Loke (isklj.) — Vransko (uklj.) — Nova Štifta (zaklj.) — Luče (zaklj.) — Šoštanj (zaklj.) — Srebom (zaklj.) — Slovenj Gradec (isklj.) — Legen (isklj.) — Valdek (isklj.) — Sentflorijan (zaklj.) — Zamak Gutenhard (zaklj.) — Šentilj (zaklj.) — Hofran (?) (zaklj.) — Celje.

Naređenje za smeštaj štaba i trupa, V SS-brd. korpus izdaće po njihovom dolasku.

- 4.) Komandant Područja bezbednosti »Donja Štajerska« izvestiće me do 1. II 1945. godine o novom formiranju odseka bezbednosti i dostaviti kartu 1:75.000 sa ucrtanim rasporedom snaga na svome području. Kao osnova za razmeštaj jedinica treba da posluži priložena karta sa ucrtanim rasporedom.

Isti ovakav izveštaj podneće i komandant odseka »Južna Štajerska«.

- 5.) Protektorat »Ljubljanska provincija« ostaje u svojim dosadašnjim granicama.
6. U sklop Protektorata »Gorenjska« ulazi prostorija: Kobiljek (zaklj.) — Čemšenik (zaklj.) — Loke (zaklj.) — Ločica (zaklj.) — Farovška planina — Slopnik (zaklj.).

Komandant Protektorata »Gorenjska« dostaviće do 1. II 1945. godine novu podelu odseka bezbednosti i kartu 1:75.000 sa ucrtanim rasporedom snaga kako mu je to 17. I 1945. usmeno naređeno.

- 7.) *Područje bezbednosti »Koruška«*

a) Celokupna prostorija stare pokrajine Koruške (uključujući tu i Protektorat »Koruška«) ulazi u sastav »Koruškog područja bezbednosti«.

Za komandanta Koruškog područja bezbednosti određujem komandanta žandarmerije u Koruškoj, žand. pukovnika Emlera¹³.

---

¹³ Oemler

- b) Komandant Koruškog područja bezbednosti nadležan je za sva pitanja borbe protiv bandi.
- c) Žandarm. pukovnik Emler primiće komandu nad svim snagama Policije za poredak koje se nalaze pod mojom komandom, nad gradskom i poljskom stražom kao i nad SA-alarbnim jedinicama. Po pitanjima koja se odnose na policijsku bezbednost obraćaće se šefu držav. policije u Celovcu, kao i organima koji su ovome potčinjeni.
- d) Protektorat »Koruška« ostaje u svojim dosadašnjim granicama i sa istim zadacima, s tim što se stavlja na raspolaganje komandantu Koruškog područja bezbednosti.
- e) Posle povratka u svoje garnizone, 13. SS-policijski puk poseda planinske položaje u istočnim Karavankama i na izvornom delu Savinjske doline, sa zadatkom da spreči prelaz bandita iz Protektorata »Dolenjska«, kao i Protektorata »Gorenjska«, u »Koruško područje bezbednosti«. Puk treba da stupi u vezu sa pokrajinskom upravom Koruške, koja je obećala da će za izgradnju položaja staviti na raspolaganje potreban broj radne snage.
- Izgradiće se sledeća uporišta: kod kote 1042, kod Šent Vida (zapadno od visa 1065), kod Staknetig vrha (na visu 1095), zapadno od Bistre (na visu 1263 i 1351), kod Sv. Lenarda, kod visa 1432 i 1438, na prevoju Pantića i na južnoj padini Paulića kod visa 1517.
- Zapadno od Jezerskog prevoja na visovima 1847, 1444 i 1337, južno od Ml. Košate (1740) kod Šenkalma.
- f) Komandant »Koruškog područja bezbednosti« podneće do 1. II 1945. izveštaj o položajima koji su već izgrađeni kao i o onima koji se nalaze u radu. Sem toga, do 15. II 1945, komandant će podneti izveštaj o tome na koji način je izvršeno formiranje »Koruškog područja bezbednosti« i uz izveštaj priložiti kartu 1:200.000 sa ucrtanim rasporedom snaga.

III. Komandanti protektorata, komandant odseka »Južna Štajerska« kao i komandant Koruškog područja bezbednosti, biće mi odgovorni za to da područja koja su im dodeljena, angažovanjem svih raspoloživih snaga u najtešnjoj saradnji sa mesnim organima Policije bezbednosti i Službe bezbednosti, budu u najkraćem roku očišćena od bandi. Mora se iskoristiti sadašnje zimsko vreme, koje je za

bande vrlo nepovoljno, kako bi se na taj način sprečilo da se bande na proleće ponovo prikupe i postanu aktivne.

Taktička težišta u borbi protiv bandi:

- 1.) Predteren s obe strane železničkih pruga i drumovi na mome komandnom području.
  - 2.) Područja za rat važnih industrijskih postrojenja.
  - 3.) Dalekovodi električnih hidrocentrala.
- IV. Po pitanju veza na mome komandnom području, izdaće odgovarajuću zapovest referent za vezu ove komande i on će mi lično biti odgovoran za to da mobilizacijom svih sredstava za vezu obrazuje što gušću mrežu veza, s tim da, po mogućnosti, što više linija budu sa višestrukom vezom.

U konceptu potp. R e z e n e r¹⁴
SS-obergruppenfirer i general SS i policije

F. d. R.

15

SS-šturmbanfirer i gen. št[abni]
policijski major

Dostavljeno:

Po pregledu na
originalu

---

¹⁴ Ervin (Erwin Rösener). Imao je čin SS-obergruppenfirera i generala SS i policije (SS-Obergruppenführer und General der Waffen SS und Polizei). Bio je na dužnosti i komandanta SS- i policije za Alpsko predgorje (Alpenvorland). Suđeno mu je kao ratnom zločincu, zajedno sa Leonom (Leom) Rupnikom, od 21. do 30. avgusta 1946. Osuđen je na smrt vešanjem. Kazna je izvršena 4. septembra 1946. godine (vidi *Politiku*, beogradsko izdanje, od 22. do 31. avgusta i 6. septembra 1946).

Rupnik je tom prilikom osuđen na kaznu smrti streljanjem.

¹⁵ Nečitak potpis.

**IZVEŠTAJ 104. LOVAČKE DIVIZIJE OD 26. JANUARA 1945.
KOMANDI GRUPE ARMIIJA »E« O TOKU I REZULTATIMA
OPERACIJE »LAVINE« NA PODRUČJU TRAVNIKA KRA-
JEM DECEMBRA 1944. I POČETKOM JANUARA 1945. GO-
DINE¹**

104. lovačka divizija
Odelj. Ia, pov. br. 147/45.

Div. Gef. Stand
26. I 45.

Kdz	Ad	O. O.	Vet	V. O. I. b	²	
654.	brd.	art.	puk		IV	
Prim:	29.	JAN.	1945		a	
Br.	pov.	br.	118/45		c	
					d	
Ia	Ib	Ic	IIa	IIb	III	Ia

I (brd.) art. puk 654	³
Prilozi..... Ozn.....	
Primljeno: 29. I. 1945.	
Obrađivač: Ia, pov. 43/45	

Završni izveštaj »L a v i n e«

Pošto je izvršen nalog da se zauzme neprijateljsko uporište Travnik i razbiju neprijateljske snage prikupljene u prostoru Travnika, konstatuje se:

- a) Slika o neprijatelju, koja je pre početka akcije u mnogome bila poznata, mnogo se obistinila.

V korpus, sa 4. divizijom, pokazao se kao jedinica koja se u mnogome bliži regularnim ruskim trupama.

Naročito se istaklo rukovodstvo⁴, koje je pokazalo znanje koje treba uvažiti, a naročiti izraz je dalo u pokretljivosti i izdržljivosti. Osiguranje bokova je spomena vredno, a otpor delimično tako jak, da su pojedina uporišta morala biti zauzimana na juriš.

Brojčano mnogo jači neprijatelj⁵, što je kod borbenih jedinica iznosilo u razmeru oko 1:12, bio je našom

¹ Prepis originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 16—2a, k. 13. Prepis je sačinjen u 4. NOU diviziji, verovatno za vreme rata. Redakcija ne raspolaže originalom.

² i ³ Četvrtasti pečati primaoca.

⁴ U to vreme komandant 5. korpusa NOVJ bio je general-major Slavko Rodić, a politički komesar pukovnik Ilija Došen, dok je komandant 4. NOU divizije bio pukovnik Petar Vojnović, a politički komesar potpukovnik Dmitar Bajalica Bajo.

⁵ Četvrta NOU divizija imala je 1. januara 1945. po spisku 7.532 borca, a na licu mesta 6.681, ne računajući brojna stanja NOP odreda, dok je ceo 5. korpus NOVJ (4, 10, 39. i 53. divizija i korpusne prištapske jedinice) u isto vreme imao 37.636 boraca i rukovodilaca (vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 3).

akcijom jako načet i daleko odbačen. Njegovi gubici (vidi dole) su sigurno mnogo veći nego što se može javiti jer mnogobrojna skrovišta ispresecanog zemljišta omogućavaju vrlo dobro skrivanje mrtvih i ranjenih. Osim toga, postoje sigurni znakovi i izjave stanovništva da je neprijatelj većinu svojih oruđa i oružja na taj način sakrio. Isto tako je mnogo oružja odbačeno u snegu, koje se nije moglo sakriti. Nasuprot, mora se računati s time da neprijatelj, na temelju svoje brojčane premoći, još uvek ima dovoljno snaga na raspolaganju da bi u skorom vremenu opet pokušao protivudare, pre svega onda kad sazna za odlazak borbenih delova divizije.

Neprijateljske snage koje su nasuprot divizije mogu se označiti, prema dosadanjim iskustvima divizije, kao elitne trupe Tita.

b) *Izvođenje akcije i držanje sopstvenih jedinica.*⁶

Izvođenje akcije usledilo je uglavnom planski. Klimatske prilike su razlog koji je isključio uništenje neprijatelja. Terenske poteškoće, s obzirom na jaku ispresecanost, visinske razlike 500 do 1000 m, a pre svega na visinu snega, su neopisivo velike, tako da su rukovodioci i borci pre verovali u neizvedivost zadatka da se pobedi takvog neprijatelja koji želi po svaku cenu da održi svoj prostor.

I kada su jedinice, unatoč poteškoćama, i pritom sa zaviđajućom brzinom, slomile neprijatelja (vidi proceduru neprijatelja) mora se to priznati kao remek-delo.

Uz gred spominjem da su jedinice, bez obzira na opasnost smrzanja, divnim zamahom pregazile potok Bilu (7 m širok i 1 m dubok), što jasno govori o držanju ljudi.

---

⁶ Uviđajući značaj Travnika za obezbeđenje povlačenja jedinica Grupe armija »E« dolinom reke Bosne, Komanda Grupe armija »E« naredila je 23. decembra 1944. Komandi 5. SS-brdskog armijskog korpusa da to mesto, važnu saobraćajnu raskrscnicu, zauzme (AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 71). U tome smislu, K-da 5. SS-brdskog armijskog korpusa izdala je 27. decembra zapovest za zauzimanje Travnika pod šifrom »Lavine« (AVII, NAV-T-311, r. 189, s. 655).

Međutim, taj napad tada nije uspeo, pa su Nemci izvršili pregrupaciju svojih snaga i 19. januara prešli ponovno u napad na sektoru cele divizije napadajući s četiri borbene grupe: »Vecker« (»Wecker«), »Majer« (»Mayer«), »Dorner« i »Eberlajn« (»Eberlein«), uz učešće ustaško-domobrantskih snaga, i tom prilikom uspeali su 20. januara 1945. zauzeti Travnik. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 31, dok. br. 145 i knj. 32, dok. br. 167; AVII, reg. br. 17—8, k. 13: zapovest k-ta artiljerije 104. lovačke divizije od 10. januara 1945. za napad na Travnik.

U akciji »Lavine« upotrebljeni delovi 104. lov. divizije, potpomognuti od Grupe »Eberlajn«⁷, pokazali su se valjanim. Rukovodstvo i ljudstvo pokazali su svoju borbenu gotovost i očajničkom voljom i samopregorom ponova dokazali da se na izgled nemoguće može učiniti mogućim.

Sopstveni gubici (vidi dole) su, s obzirom na teškoću zadatka, u potpunosti snošljivom razmeru prema postignutom zadatku.

- c) *Neprijateljevi gubici:*⁹ 307 mrtvih (prebrojano), ocenjeno najmanje daljnjih 600. Po iskazima zarobljenika i izjavama stanovništva i ličnim opažanjima komandanata borbenih grupa, mora da su krvavi gubici neprijatelja još mnogo veći. Mnogo ranjenih, 21 zarobljen.

Plen:

1 teški mitraljez
17 puškomitraljeza (delom. uništeni)
2 protuoklopna topa (uništeni)
48 pušaka.
Ručne bombe, eksploziv i peša-
dijska municija u većoj meri,
mnogobrojne mine iskopane.

- d) *Sopstveni gubici:* 34 mrtva
134 ranjena
87 promrzlih
4 nestala.

- e) *Zaključak:* Diviziji je ovom akcijom opet u mnogome oduzeta mogućnost oporavka. Najhitnije se moli da se diviziji odobri traženo vreme radi oporavka, jer, na kraju, jedna oporavljena i doterana jedinica poseduje za rukovodstvo veću vrednost nego jedna jedinica koja je u neprekidnim akcijama jako proređena. Ras-
kuživanje, pranje rublja, nega konja, kožni materijal, pre svega krpljenje obuće, čišćenje oružja, opravak teških mitraljeza itd. — sve to potrebuje svoje vreme, i pravilno sprovođenje povećava borbenu gotovost.

U ovom zaključku ponovo upozoravamo na opet osetljivu smanjenu borbenu jačinu, u prvom redu lovačkih bataljona

⁷ Bliže o sastavu te grupe vidi tom IV, knj. 32, dok. br. 167.

⁸ Bliže o gubicima vidi i izveštaj 4. NOU divizije od januara 1945. koji je objavljen u tomu IV, knj. 32, kao dok. br. 167.

(prosečno 40 — 50 ljudi u četi). Popunjavanje ovih slabih borbenih jedinica sa borcima iz manje sposobnih borbenih jedinica, kao što su bataljoni za osiguranje vazduhoplovstva, bataljoni tvrđavske pešadije, izgleda vrlo korisno i ponovo se moli.

Stanje konja, koje je i onako već dosta slabo, ponovno se velikim gubicima pogoršalo.

f. Ludwiger⁹

Dostavljeno:
Do bataljona/divizionara

Da je prepis veran svome originalu
overava:

(M. P.)¹⁰ Šef Obaveštajnog odseka
major

Levi J. Moris

---

⁹ Hartwig (Hartwig von Ludwiger), general pešadije. Tada je bio komandant 104. lovačke divizije. Kao ratni zločinac osuđen je, 29. aprila 1947, na smrt streljanjem (vidi *Politika* od 30. aprila 1947).

¹⁰ Okrugli pečat na kome piše: 4. NOU divizija 5. korpusa NOVJ.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ZAŠTITNOG PODRUČJA GORENJSKE OD 30. JANUARA 1945. O VOJNO-POLITIČKOJ SITUACIJI¹

KOMANDANT
ZASTITNOG PODRUČJA
GORENJSKE

Obaveštajni Centar²
Del. br. — 32/1

O. U., 30. januara 1945.

SAMO ZA
SLUŽBENU UPOTREBU!

Mesečni izveštaj br. 1
Dogadjaji od 1. 1. 45. do 30. 1. 45.

Sastav

- 1.) Opšta situacija u Zaštitnom području Gorenjske.
- 2.) Situacija u pojedinim odsecima.
- 4.) Držanje i borbena vrednost domorodačkih pomoćnih jedinica i jedinica fabričke zaštite.
- 4.) Držanje stanovništva.
- 5.) Statistika.

Opšta situacija u Zaštitnom području Gorenjske

Aktivnost bandita u mesecu januaru u zaštitnim odsecima područja nije se povećala. Ovo se takođe može pripisati i jakim snežnim padavinama. Takođe je i velika operacija »Snegešteber«^{2a} u decembru i januaru znatno oslabila borbenu snagu bandita u zaštitnom području, naročito u I i II zaštitnom odseku. Naročito su razaranja železničkih pruga u izveštajnom periodu prilično opala. Nisu zabeleženi napadi na žandarmerijske stanice ili uporišta angažovanih snaga. Nasuprot to-

¹ Prepis originala (umnoženog na geštetneru) u AVII, Ndf, reg. br. 24—4, k. 34.

² Redakcija je reči: Zentrale Meldestelle prevela kao: Obaveštajni centar.

^{2a} »Schneegösteber« (»Snežna vejavica«). Ova operacija preduzeta je 3. decembra 1944. protiv jedinica 4. operativne zone i 14. NOU divizije, uz učešće znatnih nemačkih snaga: 18. brdskog puka »Trek« (oko 1500 ljudi), delova 25. puka (1. bataljona »Holm«), 1. bataljona 17. SS-policijskog puka, dva bataljona 13. i dva bataljona 28. SS-policijskog puka, delova 18. landesšicen-puka (611. landesšicen-bataljon), Nastavnog puka »Brandenburg«, 3. žandarmerijskog motorizovanog bataljona »Alpenland« i teritorijalnih jedinica Vermaštafta (vidi tom VI, knj. 17, dok. br. 98 i 99; Grupa autora, ORNJ, knj. 2, str. 492—3).

me, pre su se povečale nego smanjile pljačke u cilju snabdevanja, naročito pljačke velikih razmera. Pada u oči veliki broj, navodno dobrovoljnih, povratnika. Ovde se možda radi o banditima koje su banditske grupe, pošto su predali svoje naoružanje, otpustile da bi zimu proveli kod svojih rodaka i da se u proleće opet vrate banditima. Iz bezbednosnih razloga bilo bi svrsishodno da se ovi povratnici upute na rad u stari Rajh. Prema izjavama prebeglica i povratnika, ishrana kao i raspoloženje bandita navodno su za sada loši. Raspoloženje može da bude odraz velike operacije. Pokušava se da se banditi raznovrsnim propagandnim sredstvima ubede da će nemačka moć za nekoliko nedelja biti slomljena i da će se rat završiti. Sledeća namera bandi, čija borbena snaga nije za potcenjivanje, kreće se u pravcu da se opkole uporišta angažovanih nemačkih snaga kao i slov.[enačkih] dobrovoljaca i ista unište.

Situacija u pojedinim zaštitnim odsecima:

a) *I zaštitni odsek*

Banditske grupe koje operišu na I zaštitnom odseku pripadaju Tomšičevoj³ i Šlanderovoj⁴ brigadi. Brojno stanje oko 800 do 1000 ljudi. U izveštajnom periodu aktivnost bandi je prilično popustila, a što treba pripisati velikoj operaciji »Šnegešteber«. I sadašnja vremenska situacija uticala je na to. Govori se da je naoružanje bandita dobro.

Ugrožena mesta i područja:

Dolina Save — Litija — Preschgain⁵ — Krošnja dol.

b) *II zaštitni odsek*

Usled operacije velikog razmera, sprovedene u decembru i januaru, nastupilo je zapaženo rasterećenje. Brigade koje tamo operišu razbijene su i sprečena je dalja aktivnost širokog obima.

U zadnjoj polovini izveštajnog perioda opet su se povečale pljačke u cilju snabdevanja i prinudna regrutovanja. U poslednje vreme u rejonu Menina pl. i Rovte primećene su grupe bandita jačine 4—600 ljudi, verovatno delovi Tomšičeve i Šlanderove brigade. Avioni za snabdevanje, spomenuti u ranijim izveštajima, nisu više primećeni u izveštajnom periodu u II odseku.

³ To je 1. brigada »Tone Tomšič« 14. NOU divizije.

⁴ To je 6. brigada »Slavko Šlander« 4. operativne zone Glavnog štaba NOV i PO Slovenije.

⁵ Tako piše u dokumentu.

Ugrožena mesta i područja:

Kavran — Loke — Laze — severoistočni deo odseka.

c) *III zaštitni odsek*

Grupe bandita, jačine 50 do 200 ljudi, odvojeno su uznemiravale zaštitni odsek. Banditi uglavnom pripadaju Loškom odredu.

Njihova aktivnost svodila se uglavnom na manje i veće pljačke u cilju snabdevanja, kao i na prinudna regrutovanja. Razaranja železničkih pruga, koja su spomenuta u ranijim izveštajima, potpuno su prestala, osim manjih sabotaža na železnici, koje su dovele do prekida saobraćaja samo za kratko vreme.

Ugrožena mesta i područja:

Javornik i Spodnja i Zgornja Besnica.

d) *IV zaštitni odsek*

Banditske snage koje operišu u IV zaštitnom odseku pripadaju Koruškom odredu.⁶ Jačina bande, prema podacima agenata, treba da iznosi oko 150 ljudi. Banda je dobro naoružana ručnim i automatskim oružjem. U izveštajnom periodu nije bilo značajnih napada bandita. I ovde može nezatna aktivnost bandita da se pripiše visokom stanju snega. Aktivnost bandi svodila se uglavnom na pljačke u cilju snabdevanja. Prinudnih regrutovanja bilo je u vrlo malom broju.

Ugrožena mesta i područja:

Dolina Kokre

e) *V zaštitni odsek*

Na V zaštitnom odseku operišu, kao i pre, izvanredno jake snage bandi. Prema izveštajima poverenika kao i izjavama prebeglica i dobrovoljnih povratnika, stalno se izveštava da se u rejonu Cerkno — Novake — Leskovic — Železniki navodno nalazi više brigada u jačini od 4—5000 ljudi. Ove brigade su dobro opremljene i naoružane i navodno imaju 20 oruđa. Delovi jedinica bandi navodno su potpuno uniformisani. Od banditskih jedinica koje se pretežno nalaze u graničnom rejonu kod Cerkna — Novake ponovo su jače snage prodrle preko granice

---

⁶ Koruški NOP odred je krajem novembra i početkom decembra imao severno od Drave, u rejonu Celovca, 3 čete po 35 ljudi (tom VI, knj. 17, dok. br. 92).

u bližu i dalju okolinu Žirovskog Vrha radi preduzimanja većih pljačkaških pohoda u cilju snabdevanja i prinudnih regrutovanja. U januaru su banditi koji se nalaze na V zaštitnom odseku bili stalno snabdevani vazdušnim putem sa oružjem, municijom i delovima odeće. Veštom obmanom pošlo je za rukom pripadnicima samozaštite uporišta Gorenja Vas da uhvate jednu pošiljku za snabdevanje izbačenu iz aviona. Tom prilikom zaplenjeno je 2 eng. minobacača, 150 mina, 2000 metaka za ital. mitralj., kao i veće količine delova odeće. U blizini Cerkna treba da je smešten Štab Op. zone za Gorenjsku⁷ i jedna radio-stanica. Radio-stanica se može dobrim dvogledom videti iz uporišta Gorenja Vas (kota 637). Prema izjavama agenata, banditi nameravaju uskoro da unište uporište Gorenja Vas. Takođe u izveštajnom periodu, neprijateljski avioni bacili su znatne količine letaka.

Ugrožena mesta i područja:

Dolina Poljana⁸ i Selca⁹ kao i okolina Žirovskog Vrha.

f) VI zaštitni odsek

2—3 neprijat. bataljona, jačine 3—400 ljudi, stalno su aktivni u rejonu Begunje¹⁰ — Tržič — Sv. Katarina, a u poslednje vreme i u Kropu¹¹ priča se da se rukovodstvo bandi smestilo u zamku Katarina (Putterhof)¹² kod kote 775. I ovde se aktivnost bandita sastoji iz pljački u cilju snabdevanja i prinudnih regrutovanja. U poslednje vreme na pojedina mot. vozila, na autoputu Bled — Kranj, otvorena je vatra iz obližnjih šuma. Osim mitr., aut. i pušaka banditi ne nose sa sobom nikakvo drugo teško oružje.

Ugrožena mesta i područja:

Visinski put Begunje — Tržič — Lom¹³ — Reka.¹⁴

---

⁷ Reč je o 4. operativnoj zoni NOV i PO Slovenije. Bliže o dejstvima potčinjenih jedinica ove zone u tome periodu vidi tom VI, knj. 17, dok. br. 92.

⁸ To je dolina r. Poljanščice, a selo se nazivalo Poljane.

⁹ To su Selca, kod Škofje Loke.

¹⁰ Sada: Begunje pri Cerknici.

¹¹ To je verovatno s. Kropa kod Radovljice.

¹² Putterhof

¹³ Sada: Lom pod Storžičem.

¹⁴ To je reka i zove se Reka.

g) *VII zaštitni odsek*

VII odsek uznemiravaju samo manje grupe bandi, jačine 50—100 ljudi, koje se pretežno zadržavaju na području Bohinjsko jezero. I ovde glavna aktivnost bandi sastoji se iz pljački u cilju snabdevanja i prinudnih regrutovanja. —

Ugrožena mesta i područja:

Područje oko Bohinjskog jezera.

h) *VIII zaštitni odsek*

Kao i pre, manje grupe bandi zadržavaju se na području Mežakle. Dalje, javljeno je da se jedan bataljon Kokršskog odreda, jačine oko 150 ljudi, nalazi u rejonu prevoja Podkoren. Značajni napadi nisu se dogodili ni u VIII zaštitnom odseku. I ovde su u izveštajnom periodu znatno opale sabotažne akcije na železnici.

Ugrožena mesta i područja:

Područje Mežakle i Hochstuhla¹⁵ i prevoj Podkoren. *Držanje i borbena vrednost domorodačkih jedinica i fabričke zaštite.*

Na teritoriji Zaštitnog područja Gorenjske angažovane domorodačke pomoćne jedinice (samozaštita, dobrovoljci) do sada su se dobro pokazale. Naročito u V odseku angažovane snage samozaštite imale su, u izveštajnom periodu, dobre uspehe. Rukovodstvo domorodačkih pomoćnih jedinica žali se zbog nedostatka oružja i municije kao i odeće. Obuka dobrovoljaca za sada je nedovoljna. O angažovanim jedinicama fabričke zaštite nisu poznate nikakve negativnosti.

Držanje stanovništva

Stav stanovništva prema angažovanim nemačkim snagama je kao i pre uzdržljiv. Raspoloženje slov. stanovništva je vrlo samouvereno. Oni se otvoreno i skriveno raduju zbog pomeranja nemačkih frontova unazad.

Statistika

A. Pljačke i prepadi	321
B. Ubistva	4
C. Prinudna regrutovanja	165

¹⁵ Tako piše u dokumentu. Redakcija nije mogla da ustanovi na šta se to odnosi.

D. Prebegavanje bandama	7
E. Povratnici	317
F. Sabotaže na saobraćajnicama i železnici	9
G. Ostale sabotaže	11
H. Ostala hapšenja	58

KOMANDANT
ZASTITNOG PODRUČJA GORENJSKE
pot. Hajnaker¹⁶
major Zašt. pol. i komandant puka

Za tačnost:

Wronski¹⁷

Rev. p.poručnik Zašt. pol.

1. 2. 45¹⁸

BR. 203

DIREKTIVA VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 10. FEBRUARA 1945. KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA PODNOŠENJE PREDLOGA FIRERU, U VEZI SITUACIJE U MAĐARSKOJ, O PROTEZANJU OPŠTE LINIJE FRONTA U HRVATSKOJ!

Strogo poverljivo
PREDMET NAČELNIKA!
Samo po oficiru!

WFS/Op(H)

F. H. Qu.², 10. februar 1945.

Genštb. Op. od. Grupa II ³
10. feb. 1945
Br. 450089/45 Chefsache

8 primeraka
6. primerak

KR

Telegram

- 1.) K-tu Jugoistoka
- 2.) Na znanje: K-tu Jugoistoka

¹⁶ Heinacker

¹⁷ Wronski. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁸ Dopisano rukom u slabo čitljivom pečatu.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-78, r. 305, s. 6255883—4. U gornjem desnom uglu nalazi se više parafa i manjih nejasnih pribeležki.

² Führerhauptquartier (Firerhauptkvartir — firerov Glavni stan).

³ Pečat Generalštaba KoV-a (Operativnog odeljenja).

3.)	Gen. St. d.H/Op. Abt.	6. primerak
4.)	Gen. St. d. H/Gen. Qu	7. primerak
5.)	Načelniku transp.[orta] Vermahta	8. primerak

Veza: Telegram k-ta Jugoistoka/Ia, str. pov. br. 033/45, predmet načelnika, od 6. 2. 45.⁴

Razvoj opšte situacije učiniće, verovatno, nemogućim ponovo dovođenje u Hrvatsku svih onih snaga komandanta Jugoistoka koje će učestvovati u operaciji u južnoj Mađarskoj.⁵ Namere prema tuzlanskom basenu i prostoru oko Bihaća neće se zbog toga moći realizovati. Neka komandant Jugoistoka iznese za referisanje fireru predlog o podeli snaga i proceni vremena na sledećoj osnovi:

- Novi zadatak:* Držati prostor u Hrvatskoj severno od opšte linije Senj — Bihać — Banja Luka — Doboj — dosadašnji sremski front, radi zaštite boka komandanta Jugozapada⁶ i Grupe armija »Jug«.⁷
- Osigurati oblast južno od pomenute linije samo dok god je neophodno za sopstvene operativne namere.
- Od divizija predviđenih za operaciju u južnoj Mađarskoj odvojiti 297. pd, 11. vazd. poljsku div., 104. lov. div.⁸, posle završetka ove operacije, iz sadašnje nadležnosti koman-

⁴ Redakcija ne raspolaze tim dokumentom.

⁵ Reč je o nemačkoj protivofanzivi kod Blatnog jezera, tzv. operaciji »Frilingservahen« (»Frühlingserwachen« — »Prolećnje buđenje«), koju su Nemci preduzeli 6. marta 1945. da bi sprečili prodor sovjetskih trupa u zapadnu Mađarsku i Austriju, i uništili sovjetske, jugoslovenske i bugarske jedinice između Blatnog jezera, Dunava i Drave (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 5, str. 138—47; Karl Hnilika, n. d., str. 121—5).

⁶ To je područje Slovenije, Istre i Italije. Komandant Jugozapada bio je general-feldmaršal Albert Keselring, koji je istovremeno bio i komandant Grupe armija »C«.

⁷ Grupa armija »Jug« (bivša Grupa armija »Južna Ukrajina«) deštvovala je u Mađarskoj. Komandant grupe u to vreme bio je general Oto Veler (Otto Wöhler).

⁸ Zadatak ovih divizija pod komandom 91. armijskog korpusa Grupe armija »E« bio je da štite južni bok nemačke 2. oklopne armije, čije su se snage (22. i 68. AK) nalazile između Blatnog jezera i reke Drave, sa zadatkom da ofanzivno dejstvuju u nastupajućoj operaciji »Frilingservahen«.

Te tri divizije, u operaciji »Frilingservahen«, imale su sledeće zadatke:

- vazduhoplovna poljska divizija da forsira Dravu kod Valpova.
- pešadijska divizija i 104. lovačka divizija da forsiraju Dravu kod Donjeg Miholjca.

danta Jugoistoka. Teži se vraćanju 1. brd. i 7. SS-brd. div.
[izije].

I. A.
potp. J o d l⁹

OKW /WFSt/ Op (H), str. pov. br. 88330/45, Chafs.

Dostavljeno:

Načelnik WFSt	1. prim.
Zam. načelnika	2. prim.
Op (H) Jugoistok	3. prim. odn. telegram
Ic	4. prim.
Qu	5. prim.

F. d. R.
fon Brauhič¹⁰
gen. štab. major

Borbena grupa »Fišer« imala je zadatak da demonstrativno napada 15 km zapadno od Donjeg Miholjca u cilju vezivanja neprijateljskih snaga i olakšanja izvršenja zadataka gore pomenutih divizija. U toj operaciji, koja je trajala od 6. do 15. marta, Nemci nisu postigli očekivane rezultate. Ove tri divizije zadobile su na dravskom frontu mostobran u dubini od oko 18 km, ali su se potom, po naređenju K-de Grupe armija »E« od 14. marta, povukle do 20. marta na polazne položaje (vidi dok. br. 204; Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 5, str. 138—47, Karl Hnilika, n. d., str. 121—5; Erih Šmit-Rihberg, n. d., str. 101—2).

⁹ Alfred

¹⁰ Von Brauchitsch. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 23. FEBRUARA 1945. KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA SPROVOĐENJE FIREROVIH SMERNICA ZA ODBRANU SARAJEVA I DEJSTVA NA DRAVI¹

STROGO POVERLJIVO

Samo po oficiru

GENSTB. OP. ABT. Grupa Ia/II 230 1945. Nr. 450146/45 Chefsache-Anl.

Poslato: 23. 2 (19.30)

Primljeno: od OKW 23. 2. 45 u 20.15

Telegram

KR — Hitno WHHF 00220/221

Najhitnije na znanje: Generalštabu KoV Oper. od.

Važi za: KR — Hitno k-tu Jugoistoka.

Na znanje: Genstd H/Op. Abt.

Str. pov. — predmet načelnika, samo po oficiru

Veza: K-t Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 054/45.

Chefs. od 16. 2. 45.³

Zadatak k-ta Jugoistoka za naredni period ostaje: učestvovati u operaciji prema južnoj Mađarskoj⁴ shodno ovde datim zapovestima, uz zadržavanje velike teritorije Sarajeva, sa udarnom grupom od 4 divizije.

Za dalje vođenje rata u Hrvatskoj, firer naređuje:

- 1.) SS-brd. div. odvojiti iz predviđene operacije i staviti na raspolaganje k-tu Jugoistoka za upotrebu u Bosni.
- 2.) Kao popunu predvideti 1. koz. div. za napadnu operaciju severno od r. Drave. Osim toga, prikupiti sve raspoložive delove do 27. 2. 45. Pripremiti brzo prebacivanje delova angažovanih za obezbeđenje r. Drave, shodno napadu koji priprema 2. okl. armija.
- 3.) Dominirati nad velikom teritorijom Sarajeva pokretnim vođenjem rata. Glavni grad mora i tako iz političkih razloga

¹ Snimak telegrama (pisanog na teleprinteru) u AVII, NAV-T-78, r. 305, s. 6255841—2. U gornjem delu telegrama ima više parafa.

² Četvrtasti pečat Operativnog odeljenja Generalštaba KoV-a.

³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁴ Bliže o operaciji u južnoj Mađarskoj vidi dok. br. 203.

ostati u našim rukama, pri čemu se ovlašćuje k-t Jugoistoka da se 21. brd. AK koncentriše u slučaju kritičnog razvoja situacije u predloženi položaj mostobrana.

4.) Da bi se zajemčilo držanje Sarajeva, mora biti dovoljno osigurana železnička i drumska veza Sarajevo — Brod. To je zadugo moguće, ako se razbiju neprijateljske snage na velikom prostoru Tuzle i u rejonu Travnik, koncentracijom svih raspoloživih divizija (7. SS-brdske divizije, 22. peš. div., Puka »Skenderbeg«, odnosno delova 181. peš. div.).

Zatim, već prema razvoju situacije, neophodno će biti, ovde ili na drugim mestima, razbiti ponovo nastala težišta udara neprijatelja, angažovanjem jedne rezerve koja se za to stalno drži u pripravnosti. Bočna zaštita sremskog fronta mora se zajemčiti držanjem prostora Brčko — Bijeljina i napadnim dejstvima protiv neprijateljskih snaga smeštenih južno odatle.

5.) K-t Jugoistoka može, posle završetka operacije u Mađarskoj, da računa sa vraćanjem 1. brd. div. i 1. koz. div. u Hrvatsku. Dve do tri divizije (verovatno 11. vazd. polj. div., 104. lov. div. i 297. peš. divizija) moraće ostati severno od r. Drave.⁵

I. A. J o d l

OKW /WFS/ Op. (H) Jugoistok, str. pov. br. 88430/45 CHEFS

---

⁵ Te divizije su u vremenu od 15. do 20. marta povučene na svoje polazne položaje za napad (vidi dok. br. 203).

NAREĐENJE KOMANDANTA SS I POLICIJE U OPERATIVNOJ ZONI »JADRANSKO PRIMORJE« OD 11. MARTA 1945. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PREDUZIMANJE MERA U SLUČAJU NEPRIJATELJEVOG ISKRCAVANJA NA JADRANSKU OBALU¹

STROGO POVERLJIVO!

I b 142 a/45²

Komandant SS i policije
u Operativnoj zoni
»Jadransko primorje«

O. U., 11. mart 1945.

Operativni štab
Ia (str. pov.) br. 1450/45

Strogo poverljivo!

*40 primeraka
7. primerak*

Predmet: Saradnja između oružanih snaga i SS i policije u A³-slučaju

Veza: Komandno-štabna vežba izvršena 17. 2. 45. i korpusna naredba br. 47 od 10. 3. 45. — Ia (str. pov.) br. 600/45.⁴

I. Anglo-Amerikanci su pripremili jake rezerve. Treba računati sa otpočinjanjem pokreta jakih udarnih klinova, uz istovremeno iskrcavanje na jadranskoj istočnoj i severnoj obali, ili sa jednim operativnim iskrcavanjem sa težištima u venecijanskom zalivu, odn. u Operativnoj zoni »Jadransko primorje«.

Verovatni su vazdušni desanti u rejonu Udine — Pordenone.

Bande će povećati svoju delatnost, naročito na istarsko-slovenačkom području.

II. Od 12. 3. 45. do daljnjeg proglašeno je »Vreme pripravnosti«. »Vreme pripravnosti« je mera iz predostrožnosti pred oglašavanje stepena bojne gotovosti. Kod zaošttravanja situacije treba računati sa stepenima bojne gotovosti.

¹ Snimak prepisa originala (umnoženog na geštetneru) u AVII, Ndf, reg. br. 38—17, k. 32/A. U gornjem desnom uglu dva parafa, čiju pripadnost redakcija nije mogla da utvrdi.

² Dopisano rukom.

³ U slučaju iskrcavanja (Ausladung-Fall).

⁴ i ⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentima.

Shodno naređenju komandanta SS i policije od 21. 11. 44 (str. pov.) br. 652/44,⁵ Operativni štab za borbu protiv bandi dobija do ponovnog uspostavljanja normalnih prilika naziv:

»Operativni štab«.

III. Za vreme trajanja »Vremena pripravnosti« komandant SS i policije treba da preduzme sledeće mere:

1. Pojačana izviđačka delatnost:

- a) rejonu Gorica — Col — Podbrdo — Sv. Lucija od strane 10. SS-pol. puka i zasad potčinjenih jedinica,
- b) rejonu s obe strane puta Tolmin — Kobarid, sa težištem u gornj. Cola od strane I/SS-pol. »Bozen«,
- c) rejonu Natisone-dolina i zapadno odatle do linije Čedad — Tarcent od strane Kozačkog kornjičkog puka,
- d) rejonu Ponteba — Plöckenpass — Ampezzo od strane kozačkih i kavkaskih jedinica koje su ostale u rejonu,
- e) u svim drugim delovima Operativne zone »Jadransko primorje«, jedinice i komandanti osiguranja koji su tamo angažovani treba da vrše pojačanu izviđačku delatnost. Sopstvene jedinice i jedinice stranih naroda dobijaju svoje zadatke preko pojedinih zapovesti.

Zadatak:

Blagovremeno ustanovljavanje:
koncentracija bandi,
cilj i vrsta banditskih jedinica,
sastav i naoružanje bandita.

1. 188. rez. brd. lov. div. i 237. (bo).⁶ peš. div. izviđače u sopstvenom rejonu razmeštaja i neposredno istočno od Operativne zone »Jadransko primorje«. Komanda LXXXXVII AK z.b.V. se moli da mi, u cilju procene opšte situacije kod bandi, saopšti rezultate izviđanja ovih divizija.
2. U vremenu od 13. do 16. 3. komandanti SS i policije će, u cilju podrške komandanata osiguranja, angažovati sve raspoložive snage jedinica i ustanova za radove na kopanju rovova i za izgradnju protivten-

⁶ Redakcija nije mogla da ustanovi značenje tih slova.

kovskih prepreka. Uspostavljanjem kontakta u određenom trenutku nadležnim komandantima odseka treba dovući dopunske snage iz Organizacije »Pel«.⁷

Na osnovu stečenih iskustava, komandant Policije poretka treba da zameni one komandante osiguranja koji se ne pokazuju doraslim svojim zadacima.

3. Specijalna komanda »Alers«⁸ pripremiće rušenje objekata koji su joj ustupljeni. Samo, rušenje će se izvršiti tek na moju zapovest.
4. Komandant Policije sigurnosti potpomagaće izviđanje bandi u celoj Operativnoj zoni »Jadransko primorje« i aktiviraće policijsku delatnost u pogledu osiguranja u rejonu borbenih dejstava kozačkih pukova koji su potčinjeni 710. peš. div.
5. Komandant SS i policije će, shodno sporazumima zaključenim na komandno-štabnoj vežbi, dovući:
  - a) 4 kozačka puka u 710. peš. div. Posle dovlačenja, ove jedinice su u taktičkom pogledu i u pogledu snabdevanja potčinjene 710. peš. div. 3 puka su predviđena za zaposedanje položaja »Zeštern 2«⁹ kao posada osiguranja u daljem toku, a 1 puk ostaje severno od ovog položaja u rezervi.
  - b) 1 kozački puk je predviđen kao posada osiguranja na izlazu Taljamenta iz Alpa, između Monte Covria i Monte Quarnan.
  - c) 10. SS-pol. puk ostaće sa glavninom u naređenom angažovanju u rejonu Gorice. Štab I/10. SS-pol. puka, 3. i 4/10. SS-pol. puka premestiće se u Tolmin, shodno specijalnoj zapovesti. Njegovo ubrzano prikupljanje treba pripremiti tako da se može dovesti:
    - aa) u rejon između Taljamenta i Soče,
    - bb) u veliki rejon Trsta,
    - cc) u rejon Tschitschenboden [poluostrvo Istra].
  - d) III/15. SS-pol. puka ostaće kao rezerva u Trstu i Opčinama.

IV. 1. Rasformiraju se:

1. i 2. kozačka brigada,
2. Ataman kozačke vojske je kozački Nastavni i Dopunski puk, sa komandnim mestom u Ozopo,

⁷ »Pöll«. Redakcija nije mogla da ustanovi o kakvoj je organizaciji reč.

⁸ »Allers«

⁹ »Seestern 2« (»Morska zvezda« 2).

predvideo kao posadu osiguranja za položaj u alpskom predgorju na Taljamentu — izlaz između Monte Covria i Monte Quarnan, i ostaće pre svega u svojim dosadašnjim rejonima borbenih dejstava. Ataman kozačke vojske zaposešće oslobođene rejonne delovima koji još stoje na raspolaganju i obezbediće rejone, a naročito nastavljanje radova na izgradnji položaja. Do 15. 3. dostaviti im u 3 primerka novi raspored snaga i plan za zaposedanje.

V. Ataman kozačke vojske formiraće komandni štab koji je pretpostavljen štabovima brigada i koji im dostavlja zapovesti.

VI. Da bi se zagarantovala neometana saradnja između 710. peš. div. i ovog komandnog štaba, komandant Policije poretka, SS-oberfirer i pukovnik policije K i n t r u p, prebaciće težište svoje delatnosti na savetovanje i zbrinjavanje kozačke vojske koja je angažovana u okviru 710. peš. div. On treba da ustroji komandno mesto u sedištu komandnog štaba. Za ispunjavanje svojih zadataka u odnosu na angažovane kozačke delove, on će se služiti naročito nemačkim oficirima za vezu sa kozacima. Važno mi je da prvo angažovanje kozaka u svakom pogledu postigne pun uspeh i da oružane snage u svom teškom zadatku dožive punu podršku.

Načelnik Ia, kapetan policije J a s p e r s, danas je do u pojedinosti naročito instruiran.

VII. Dostići će:

1. 1. *kozačka brigada:*

a) sa 1. pukom rejon Varmo — Rivinjano — Talmasons — Bertiole.

Marš-ruta:

Sequals — Spilimbergo — Flaibano — Sedegliano — Beano.

b) sa 2. pukom, istovremeno divizijska rezerva, Lestizza — Mortegliano — Risano — Carpeneto — Silaunico.

Marš-ruta:

Tarcent — Udine — Pocuolo del Friuli.

2. 2. *kozačka brigada:*

a) sa 3. kozačkim pukom rejon jugoistočno od Palmanova (San Vito — Privano — Ajel — Vilese).

- b) sa 4. kozačkim pukom rejon zapadno od Palmanova (Bičiniko — Cuccana — Kastions — Morzano).

Marš-ruta brigade:

Rejon zapadno od Tolmeco — Ozopo — Possian — Palmanova.

Svi pokreti jedinica u jačini četa pa naviše treba da se vrše samo noću. Prvi dan polaska na marš: noć 15/16. 3. 45.

VIII. *Jedinice komande LXXXXVII AK*

1. 710. peš. div. dovući će peš. pukove u obalski rejon južno od puta Latizana — Tržič.
2. 188. rez. brd. lov. div. i 237. peš. div. ostaće u svojim rejonima.

IX. *SS-jedinice:*

1. SS-brd. lovačka brigada, otpočinjući pokret 11. 3. 45. uveče, dostići će u dva noćna marša rejon severno od Udina i predviđena je u južnom delu za odbranu okoline Udina.

Komandant Policije poretka izvešće jednu četvu Pol. puka »Alpsko predgorje« iz službe železničkog osiguranja i držaće je u Moggio pripravnu za angažovanje.

2. Šarnhorst¹⁰ i 7. SS-brd. lov. nast.[avni] i dop. bat. ostaće u Gradišću i izvršiće izviđanje pre angažovanja snaga na sektoru »Zeštern 2«.

- X. Naročito ukazujem na naređenja izdata za odbranu od neprijateljskog vazdušnog desanta. (Zapadni deo provincije Udine naročito je pogodan za vazdušni desant.)

XI. *Korpusne rezerve:*

Osim jedinica Vermahta, kao korpusne rezerve pozvani su:

1. SS-brd. lov. brigada u rejonu Udine,
2. 7. SS-brd. lov. nast.[avni] i dop. bat. Gradišće,
3. 10. SS-pol. puk u provinciji Gorica,
4. III/15. SS-pol. u prostranom rejonu Trsta.

- XII. Dok traje »Vreme pripravnosti« treba veću vrednost pridati uspostavljanju sigurnosti od tenkova u svim zasednutim mestima.

Treba forsirati okupljeni utvrđeni čvor odbrane. Proveriti već pripremljene zapreke, spremite za predvi-

---

¹⁰ Scharnhorst

đena zaprečavanja eksplozivna sredstva i sredstva za paljenje, uz uključivanje Organizacije »Pel«.

XIII. Proveriti veze svih vrsta. Vršiti prenošenje izveštaja i zapovesti, uz korištenje svih sredstava obavestajne službe. Izbegavati preopterećenje telefonske mreže.

XIV. 20% alarmnih jedinica I objediniti u borbene grupe.¹¹

XV. Zapošesti planirana komandna mesta, odn. rezervna komandna mesta.

XVI. *Izveštaji:*

1. Jedinice SS i policije koje su potčinjene korpusnim jedinicama dostavljajuće izveštaje ovima, a na znanje Operativnom štabu.

2. SS i policijske jedinice koje su pod mojom kompetencijom dostavljajuće izveštaje Operativnom štabu i kod naročitih događaja.

XVII. I b treba sa svim sredstvima da upotpunjava naoružanje i municiju kozačkih jedinica.

Komanda LXXXXVII AK zbV se moli da za automatsko naoružanje, koje sam dopunski doturio, izvrši potrebnu popunu municijom.

Poljske kuhinje iz Merana treba što pre dopremiti za kozačke jedinice.

XVIII. Proveriti tok snabdevanja pod otežanim uslovima neprijateljskog iskrcavanja s mora ili iz vazduha, uz vođenje računa o neprijateljskoj prevlasti u vazduhu. Intendant kod kozaka i Kavkazaca, SS-obersturmfirer Štojrer¹², prići će SS-oberfireru i pukovniku Šucpolicije Kintrupu.

XIX. Načelnik sanitetske službe proveriće da li su angažovani kozaci i kavkaske jedinice zbrinuti u lekarskom i zubnolekarskom pogledu i u najužoj saradnji sa načelnikom sanitetske službe kozaka obezbediće ih za vreme trajanja angažovanja.

XX. Neće se vršiti dodeljivanje pogonskog goriva. Zabranjeno je uzimanje neprikosnovenih rezervi. Treba i dalje koristiti životinje za vuču.

---

¹¹ Ova tačka je ukinuta depešom komandanta SS i policije u Operativnoj zoni »Jadransko primorje« od 22. marta 1945 (AVII, Ndf, reg. br. 38—17, k. 32).

¹² Steurer

XXI. Koncept naređenja Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 10. 3. 45. — Op. od. (str. pov.) br. 1437/45¹³ opet meni vratiti.

U konceptu potpisan:
G l o b o č n i k
SS-grupenfirer
i general-lajtnant policije

Za tačnost:
Mundhenke
(M u n d h e n k e)
SS-Stubaf i major Schp.

Dostavljeno:

Höh. SSuPF, komandno mesto, IVa, IVb, IVc po 1 . . . =	5
Operativnom štabu Ia, Ib, Ic, načelniku veze, k-tu 01,	
KTB po 1 . . . . . =	7
Organizacija »Pel«, Štab Grupe »Istok« . . . . . =	1
B. d. O. . . . . =	2
B. d. S. sa kopijom ispostavi Udine . . . . . =	2
Atamanu . . . . . =	1
Ofic[iru] za vezu, SS-hauptsturmfireru Šindelmajeru . =	1
10. SS-polic. puku . . . . . =	1
Polic. puku »Alpsko predgorje« . . . . . =	1
III/ 15. SS-pol. puka . . . . . =	1
I/ SS-pol. puka »Bozen« . . . . . =	1

Na znanje:

Gaulajteru dr Rajneru, lično . . . . . =	1
Komandi LXXXXVII AK zbV . . . . . =	1
710. peš. div. . . . . =	1
Komandantima SS i policije Udine, Gorica, Trst, Rijeka =	4
SS-Vafen brdsko-lovačkoj brigadi . . . . . =	1
7. SS-brd. lov. nastav.[nom] i 7. SS dopun.[skom] bat.	
[aljonu] . . . . . =	1
Rezerva . . . . . =	9

41

¹³ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 16.
MARTA 1945. KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA NAPUŠTA-
NJE MOSTOBRANA KOD DONJEG MIHOLJCA¹

Strogo poverljivo
PREDMET NAČELNIKA!
Samo po oficiru

WFSt/Op. (H) Jugoistok

F. H. Qu², 16. 3. 1945.
267

4 primerka
2. primerak

Genstb. Op. Abt. Gruppe Ia 17. 3. 1945. Nr. 450195/45 Chefsache Anl.
--

³

KR — Hitno — telegram

1.) K-tu Jugoistoka

2.) Na znanje: Gen. St. d. H/Op. Abt. (po kuriru) — 2.
prim.

Veza: Telefonski razgovor načelnika štaba K-de Jugoistoka
— zam[enika] načelnika WFSt od 16. 3. 45.

Napuštanje mostobrana kod Donjeg Miholjca odobreno
od strane firera.

Firer ne računa, ipak, sa time da su iz mostobrana kod
Valpova, i posle dovođenja drugih snaga, moguća još neka
aktivna dejstva. On, naprotiv, veruje da će neprijatelj kon-
centrisati sve snage oslobođene kod Donjeg Miholjca protiv
mostobrana kod Valpova.

Neka komandant Jugoistoka obavesti da li, pored toga,
namerava, s obzirom na ovu procenu, da prebaci snage radi
pojačanja mostobrana kod Valpova.⁴

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-
-T-78, r. 305, s. 6256146. U gornjem desnom uglu nalaze se dva nečitka
parafa.

² Führerhauptquartier (Führerhauptkvartir — firerov Glavni stan
— štab)

³ Četvrtasti pečat primaoca.

⁴ Na desnoj obali r. Drave i Dunava, pred frontom 3. armije JA,
od Donjeg Miholjca (zaključno) do severne ivice Vukovara, nalazila se
ojačana 11. vazduhoplovna poljska divizija, s tim što se prema Valpo-

Po naređenju
potp. Jodl
OKW/WFSt/Op (H) Jugoistok, str. pov. br.
88618/45. Chefs.

Dostavljeno:

Načelniku WFSt 1. primerak (po otpremanju)
Op. (H) Jug 3. primerak (istovr.[emeno] telegram)
K. T. B. 4. primerak

F. d. R.:
fon Brauhič, gen. št. major

BR. 207

**NAREĐENJE VRHOVNE KOMANDE VERMAHTA OD 17.
MARTA 1945. KOMANDANTU JUGOISTOKA ZA NAPUŠTA-
NJE MOSTOBRAHA VALPOVO¹**

Strogo poverljivo
ZA NAČELNIKA!
Samo po oficiru!

F. H. Qu., 17. 3. 45.

WFSt/Op (H) Jugoistok

4 primerka
2. primerak

Genstb. Op. Abt. Gruppe Ia 17. 3. 1945. Nr. 450196/45 Chefsache Anl.
--

²

KR — Hitno — telegram

- 1.) K-tu Jugoistoka
- 2.) *Na znanje: Gen. St. d. H./Op. Abt. (po kuriru) = 2. prim.*

vu nalazio 11. lovački puk a prema Osijeku — 21. lovački puk, dok se prema Donjem Miholjcu nalazio 111. lovački puk (vidi dok. br. 207; Grupa autora, *Završne operacije*, str. 560).

Inače, ova odluka je donesena posle neuspeha nemačke ofanzive kod Blatnog jezera, u Mađarskoj (operacija »Frilingservahen«), čime su bili ugroženi i položaji nemačkih jedinica koje su držale mostobrane kod Valpova i Donjeg Miholjca (11, 104. i 297. divizija). Vidi dok. br. 203; Erih Smit-Rihberg, n. d., str. 103.

¹ Snimak overenog telegrama (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-78, r. 305, s. 6256145.

² Četvrtasti pečat Generalštaba KoV-a (Operativnog odeljenja).

Veza: OKW /WFS/ Op (H) Jugoistok, str. pov. br. 88618/45,
za načelnika od 16. 3. 45³

Na osnovu daljeg pogoršavanja situacije u 6. oklopnoj armiji⁴, firer naređuje da se pripremi povlačenje mostobrana kod Valpova.

Prema tome, obaveštenje koje je traženo od komandanta Jugoistoka o daljim namerama otpada.

I. A.

F. d. R.

fon **Brauhic** [von Brauchitsch]
generalštabni major

OKW /WFS/ Op (H) Jugoistok, str. pov. br.
88626/45, Ch.

Dostavljeno:

Načelniku WFSt
Op. (H) Jug
K. T. B.

1. primerak pre (po otpremanju)
3. primerak (istovr.[emeno] telegram)
4. primerak

---

³ Taj se dokumenat objavljuje u ovoj knjizi kao dok. br. 206.

⁴ Odnosi se na 6. SS-oklopnu armiju, koja je dovedena sa zapadnog fronta, iz oblasti Ardena. Učestvovala je u nemačkoj ofanzivi kod Blatnog jezera od 6. do 15. novembra. Međutim, sovjetske jedinice prešle su u protivnapad 16. marta i 6. SS-oklopnoj armiji nanele teške gubitke (vidi dok. br. 203 i 206; Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 5, str. 148—155, Erih Šmit-Rihberg, n. d., str. 102—4).

ZAPOVEST KOMANDANTA SS I POLICIJE U OPERATIVNOJ ZONI »JADRANSKO PRIMORJE« OD 3. APRILA 1945. ZA ZAVRŠETAK OPERACIJE »FRILINGSANFANG« U DOLINI BAČE I OSIGURANJE TRNOVSKOG GOZDA¹

POVERLJIVO

Komandant SS i policije
u Operativnoj zoni
»Jadransko primorje«

²Ib 236/45

O. U., 3. 4. 1945.

Operativni štab
— Ia —

Pov. br. 2112/45

*Zapovest za okončanje operacije »Frilingsanfng«³
i za naknadno osiguranje Trnovskog gozda*

- 1.) Posle razbijanja glavnine 9. banditskog korpusa i uništenja znatnih delova istog, s obzirom na opštu situaciju, 3. 4. završena je operacija »Frilingsanfng«. Manje, jako desetakovane, banditske jedinice uspele su da se povuku u rejon između doline Bače i Idrije, gde su 2. 4. bile snabdevene vazдушnim putem.

Javljeno je da se kod Prapretna nalazi oko 400 ljudi iz raznih brigada, među kojima štab 30. div., Bazoviška brigada i 150 Rusa, delom u nemačkim uniformama, i nekoliko engl. oficira.

Nije utvrđeno teško pešadijsko naoružanje.

- 2.) a) Sve jedinice komandanta SS i policije u Operativnoj zoni »Jadransko primorje« treba 3.4. da izađu iz potčinjenosti komandanta SS i policije u XVIII vojnom okrugu.

U njihove garnizone treba odmah uputiti:

3 bat. SDK.

Četu za akciju »Šprinkštub«,

¹ Prepis originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 26—17, k. 32A.

² Ta slova su u prepisu originala dopisana rukom.

³ Frühlingsanfng (»Početak proleća«). Ovu operaciju su nemačke jedinice preduzele 27. februara 1945. protiv jedinica 9. korpusa NOVJ angažujući pri tome delove 188. brd. divizije, 730. puka 710. peš. divizije, 10. SS-polijskog puka, italijanskih fašističkih snaga i slovenačkih domobrana. Nemačke jedinice su uspjele, posle teških gubitaka, da ovladaju komunikacijama Gorica — Ajdovščina i Grgar — Trnovo — Col i da primoraju iscrpljene jedinice 9. korpusa da pređu u defanzivu (Grupa autora, *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije*, str. 455).

Četu »Alers«

Četu SB »Šmit«,

delove četničke Dinarske div. koji su bili angažovani i trupe 182. brd. pol. č za vezu koji su bili potčinjeni Grupi za zatvaranje »Blank«.

- b.) Za naknadno čišćenje i osiguranje pređenog rejona ostaje Borbena grupa »Hajnaker« (K-t SS i pol. u XVIII vojnom okrugu) do daljeg na opštoj liniji Hudajužna — Reka S. Giovanni — Otalež i u rejonu Cerkna.
- 3.) *Borbena grupa »Dalige«*, komandant: kap. pol. osig. Dalige [Daluge], Jedinice III/ 15. SS-pol. puka i jedinica »Tennis« (delovi I/10. SS-pol. p) čiste od 4.4. sa linije Reka S. Giovanni — dolina Idrije — Slap — visinski plato Št. Viška Gora i Ponikve.

Komandant Gorice već je dobio usmeno naređenje da snagama iz uporišta zatvori prema jugu dolinu Bače od Bača pri Modreji do Hudajužne.

- 4.) 10. SS-pol. puk vrši, u okviru prenetog mu opšteg osiguranja velikog rejona doline Vipave, Idrije, Bače i Soče, pojačana i stalna izviđanja u Trnovskom gozdu i formira uporišta:

- a.) Pomoću II/10. SS-pol. puka i delovima 1. slov. jurišnog puka u Slokarji (sa 1 č Slovenaca) i u rejonu Dol Otlica, — Predmeja (sa jednom nemačkom i jednom slov. č).

Izviđanje treba naročito vršiti prema Mrzloj Rup i dolini Belce. Sa Borbenom grupom »Hajnaker« treba uspostaviti vezu i održavati je.

- b.) Pomoću III/10. SS-pol. puka: sa jednom č. u Lazni i Lokovecu kod Kanala.

Jedno jako uporište u Voglarji.

Važno je naročito da se put Gorica — Britof — Čepovan ponovo osposobi za dotur i za saobraćaj i da se održi otvorenim, da se uoče nove jače koncentracije neprijatelja stalnim izviđanjem u rejonu Tribuša — Vojsko i da se uništi neprijatelj u rejonu Trnovo — Lokve i južnom delu Banjške planote.

- c.) pomoću I/10. SS-pol. puka: sa jednom ojačanom č u Slapu. U vezi sa III/10. SS-pol. puka treba put Čepovan — Sv. Lucija opraviti i održati otvoren. Pojačanom aktivnošću izviđačkih patrola treba onemogućiti koncentraciju bandi u severnom delu Banjške planote i na visinskom platou Ponikve i Št. Viška Gora.

Zatražiće se od komandanta SS i pol. u Gorici da pruži pomoć 10. SS-pol. puku u izvršavanju predstojećeg za-

datka svrsishodnim angažovanjem četničkih jedinica iz doline Vipave i snagama iz uporišta iz doline Soče i Bače.

- 5.) Borbena grupa »Han« (Brigada kraških lov[aca] i potčinjen 2. don[ski] koz. puk.) čisti sa dostignute linije dosadašnji pređeni rejon i zauzima mesta koja su određena za uporišta za III/10. SS-pol. puka do pristizanja jedinica predviđenih za to. Za 6.4. predviđeno je izdvajanje Borbene grupe »Han« i upućivanje Brigade kraš. lov. u svoje garnizone i premeštanje Koz. p. u područje gornjeg Cola. Zapovest za angažovanje Koz. puka u gornjem Colu izdaje BdO u sporazumu sa k-tom SS i pol. u Gorici.

Načelnik štaba

Mundhenke
(Mundhenke)

SS-Stubaf. i major Šuc. pol.

Dostavljeno:

Komandantu SS i policije	1
Operativnom štabu Ia, Ib, Ic, Nač. veze, IVb, KTB	6
Komandantu Policije poretka	1
Komandantu Policije bezbednosti	1
10. SS-pol. puku	2
Komandantu SS i policije Gorice	1
Borbenoj grupi »Han«, s jednim primerkom za 2. don. koz. puk	2

Radi znanja:

Komandi LXXXXVII AK z.b.V.	1
Komandantu SS i policije Udine	1
rezerva	2

18

IZVOD IZ DNEVNOG IZVEŠTAJA KOMANDE KOPNENE VOJSKE OD 6. APRILA 1945. O DEJSTVIMA U SEVERO-ZAPADNOJ DALMACIJI, U REJONU SARAJEVA I SEVERO-ISTOČNOJ BOSNI¹

STROGO POVERLJIVO

Vrhovna komanda Kopnene vojske 7. 4. 45. Načelnik
Gen. Št. d. H/Op. Abt. (III c) ... 8. 4.
Str. pov. br. 4314/45.

24 primerka
22. primerak

Dnevni izveštaj »Zapad« od 6. 4. 45.

I) *Zapad (k-t Zapada — GrA »D«)*

Grupa armija »H«:

...

III) *Balkan (k-t Jugoistoka — GrA »E«).*

XV brd.K: U severozapadnoj Dalmaciji neprijateljski napad je nastavljen nesmanjenom žestinom.³ Povlačenje naših snaga sa ostrva Paga⁴ na kopno uspelo je samo po delovima. Pod jakim neprijateljskim pritiskom, naše posade su se povukle iz Karlobaga, Gospića, Perušića, Lešća i Vrhovina na liniju Jablanac — Otočac — Dubrava.⁵ Neprijatelj je opkolio našu posadu u Babinom Potoku.⁶ Iz Prijeboja naše snage su se povukle u rejon Ličkog Petrovog Sela. Neprijatelj je zauzeo prelaz Kapela (27 km i. — si. od Senja), dok se južno odatle nalazi naše uporište Jezerane okruženo; Brinje (18 km i. od Senja), upr-

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-78, r. 304, s. 6254675—81.

² Redakcija je, u ovom i narednim izveštajima, sa tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se ne odnosi na Jugoslaviju.

³ Reč je o ličko-primorskoj operaciji 4. armije JA, u sadejstvu s 4. korpusom. Operacija je počela 20. marta a završila se 15. aprila 1945 (Grupa autora, *ORNJ*, str. 542—560; Franc Šraml, n. d., str. 215—23, Erih Šmit-Rihberg, n. d., str. 108—11).

⁴ Pag su oslobodile 5. aprila jedinice 9. divizije 4. armije JA (vidi Grupa autora, *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945*, str. 497—8).

⁵ Opširnije o oslobođenju tih mesta vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 542—560.

⁶ Posada u Babinom Potoku razbijena je 11. aprila (vidi AVII, NAV-T-78, r. 304, s. 4644—8: izveštaj Vrhovne komande KoV-a od 11. aprila 1945.)

kos jakim neprijateljskim napadima sa severa i istoka, ostalo je u našim rukama.⁷

Na drugim odsecima i dalje traju borbe sa neprijateljem, koji produžava napade.

XXI brd. K: Noću 5/6. 4, u krvavoj borbi sa neprijateljem koji je žestoko nadirao u grad, planski je napušteno Sarajevo.⁸ Za osiguranje povlačenja, naše snage drže liniju 6 km sz, 6 km z. i 10 km z. — jz. od grada.

XXXIV AK z.b. V.: u rejonu Gračanice neprijatelju je, usled povlačenja četničkih jedinica, uspelo da izbije na put Doboj — Gračanica. Na odseku Tinje, neprijateljske jake snage prodrle su ka severoistoku, zauzele Bijelu i prešle Tinju. Radi osiguranja našeg mostobrana Brčko, naše snage su po planu povučene na suženi mostobran 4 km sz, 4 km z, 4 km jz, 3 km j. i 4 km ji. od varoši Brčko. Posada Brezovog Polja, koju je neprijatelj bio opkolio, shodno naređenju, i po savladavanju žilavog otpora neprijatelja, povukla se na suženi mostobran.⁹
LXIX AK. z.b.V.: Po povlačenju desnog krila 2. I. ... mostovi na Dravi kod Varaždina planski su porušeni.

...

I. A. u. I. V.
potp. Hesel¹⁰
gen. štabni p. pukov.

Dostavljeno:

Vidi dnevni izveštaj.

F. d. R.
Gruf. **Detak** ...¹¹
major

⁷ To mesto je oslobodila 7. aprila 1945. Sedma divizija 4. korpusa (vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 554—5).

⁸ Sarajevo je oslobođeno 6. aprila 1945. U borbama za oslobođenje Sarajeva učestvovala su jedinice 2, 3. i 5. korpusa (3, 4, 10, 27, 29, 37. i 38. divizija) i Grupa brigada Zeničkog sektora. Za rukovođenje tom operacijom, poznatom pod imenom sarajevska operacija, Generalštab JA formirao je Operativni štab za oslobođenje Sarajeva. Odbrana Sarajeva bila je poverena nemačkom 21. BAK-u, u čijem su se sastavu tada nalazile ojačana 181. peš. divizija, 7. SS-divizija »Princ Eugen«, ostaci 369. legionarske divizije, 964. i 969. tvrđavska brigada, SS-pol. puk »Nagel«, delovi RZK, više samostalnih bataljona i delovi 8, 9. i 15. ustaško-domobranske divizije. Opširnije o tome vidi Grupa autora, *Završne operacije*, str. 516—534; Erih Smit-Rihberg, n. d., str. 104—7; Ratni dnevnik majora Aksela Bema (Axel Behm), komandanta Bataljona za vezu 21. BAK-a (AVII, Ndf, reg. br. 1—5, k. 6).

⁹ Bliže o tim borbama vidi tom XI, knj. 2, dok. br. 38.

¹⁰ Hessel. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹¹ Nečitak završetak potpisa.

IZVOD IZ DNEVNOG IZVEŠTAJA KOMANDE KOPNE NE VOJSKE OD 9. APRILA 1945. O DEJSTVIMA U SEVEROZAPADNOJ DALMACIJI, NA BANJI I U ISTOČNOJ BOSNI¹

STROGO POVERLJIVO

Vrhovna komanda Kopnene vojske
Gen.St. d.H/Op. Abt. (III c)

K. T. B.

Str. pov. br. 470/45.

10. 4. 1945

24. primerka

22. primerak

Dnevni izveštaj »Z a p a d« od 9. 4. 45.

I) Zapad

...

II) Italija (k-t Jugozapada — GrA »C«):

...

III) Balkan (k-t Jugoistoka — GrA »E«):

XCVII brd. K: U svome daljem napadu ka s[evero]z[apadu] i z[apadu], neprijatelj je zauzeo Jablanac i ostatke posade okružio na k. 317 s[evero]i[stočno] od naselja. Raspršeni delovi naših snaga povukli su se ka severu i kod Svetog Jurja (7 km j[uzno] od Senja) uspostavili vezu sa posadom Senja. Obuhvatnim napadom, neprijatelj je slomio severni front Zaprečne grupe »Senj«. Naše snage su okružene 3 km z. od Kri vog Puta, a ostali delovi potisnuti na Senj. Neprijateljskim napadom na raskrscnicu puteva 4 km ji. od Novog, prekinut je put Senj — Novi.²

Posle zauzimanja prepadom mosta na Korani sz. od Vaganca, naše snage su iz rejlona Ličko Petrovo Selo izvršile napad ka severu i severozapadu.

XXI brd. K: U okviru predviđenog našeg povlačenja iz rejlona Sarajeva, naše snage su se povukle ka sz. do na 10 km

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-78, r. 304, s. 6255157--61.

² Reč je o dejstvima 9, 19, i 26. divizije 4. armije JA. Deveta divizija dejstvovala je na pravcu Jablanac — Senj (duž obale); 19. divizija napadala je pravcem Otočac — Senj, 26. divizija je nastupala delom snaga pravcem Otočac — Sv. Juraj — Senj, a delom snaga južno od komunikacije Otočac — Senj. Inače, Jablanac je 9. aprila oslobodila 9. divizija (vidi Grupu autora, *ORNJ*, str. 554—7).

ji. od Busovače — 28 km ji. od Zenice. Odbijen je jedan bočni napad neprijatelja na zapadni front Zenice.³

XXXIV AK. z.b.V.: U rejonu Doboja, pod jakim neprijateljskim pritiskom, povučen je mostobranski položaj na liniju 4 km si. — 6 km i[stočno] — 5 km ji. od varoši.⁴

LXIX AK. z.b.V.: U rejonu Slunja, našoj borbenoj grupi je pošlo za rukom da posle odbijanja jakih neprijateljskih napada u Busovači (15 km s. — sz. od Slunja) uspostavi vezu sa našim snagama koje se kreću od Karlovca.⁵ U rejonu Bos. Gradiška predalo nam se do sada ukupno 5.500 četnika.⁶

...

Dostavljeno:

Dnevni izveštaj.

I. A. u. I. V.
potp. Huzen⁷
gen. štabni major

F. d. R.
Gruf. Detak...⁸
major

³ Na prostoru Zenica — Busovača — Kiseljak — Visoko — Kakanj dejstvovala su 10. divizija 5. korpusa, 29. divizija 2. korpusa i Grupa brigada Zeničkog sektora (11. brigada ovoga sektora oslobodila je 10. aprila Busovaču). Vidi Grupa autora, *ORNJ*, str. 564—9; Grupa autora, *Završne operacije*, str. 530—33.

⁴ U rejonu Doboja napadale su jedinice 2. armije (23, 28. i 45. divizija). Petnaestog aprila, 2. armija je prešla u opšti napad na Doboju i oslobodila ga 17. aprila (vidi tom XI, knj. 2, dok. br. 55; Grupa autora: *ORNJ*, str. 575—6; ratni dnevnik majora Bema u AVII, Ndf, reg. br. 1—5, k. 6).

⁵ Odnosi se na spajanje 104. lovačke divizije i Grupe »Hameršmit« — »Hammerschmidt« (ojačani 20. lov. rezervni puk 91. AK-a). Vidi Erih Šmit-Rihberg, n. d., str. 110.

⁶ Reč je o četnicima Pavla Đurišića koji su se, povlačeći se iz istočne Bosne za Istru, našli opkoljeni od ustaša. Tom prilikom su ustaše uhvatile i Pavla Đurišića, i potom ga, sa više stotina četnika, ubile u logoru Jasenovac.

⁷ Husen. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

⁸ Nečitak završetak potpisa.

NAREĐENJE KOMANDANTA SS I POLICIJE OD 9. APRILA 1945. SRPSKOM DOBROVOLJAČKOM KORPUSU ZA DEJSTVA NA PODRUČJU ILIRSKJE BISTRICE¹

O. U. Macen
9. 4. 45. u 02.10 časa

Srp. dobrov. korpusu, Postojna
Nem. štabu za vezu, Postojna
— Poverljivo —

Pred.: Čišćenje područja Snežnik.

1.)

4. Titova armija 4. 4. ponovo je, sa 8. korpusom (uz to i 1 tenk. brig.), krenula u napad protiv naših uporišta — linija Karlobag — Gospić — Babin Potok,² zauzela Karlobag i Gospić, uz istovremeni desant na ostrvo Pag,³ jakim snagama (19. i 26. div.) prodrla preko Otočca na sever i 6.4. uveče, sa čelnim odeljenjem tenk. jedin. (36 tenkova sa pešadijom na tenkovima), dostigla Brlog.

11. korpus zatvara prevoj Kapela — put i severoistočno Brinje i vrši bezuspešne napade na Brinje⁴ i Ogulin.⁵ 1. odred (43. div.), na visovima oko Lokve, zatvara put od Rijeke u pravcu Mrkopalj i Delnice.

Izgleda da Glavni štab Slovenije prikuplja jače snage (delovi 7. i 9. korpusa) u rejonu Cabar — Snežnik. Verovatna namera neprijatelja: zauzimanje severnodalmatinske obale i ostrva ispred nje, zauzimanje Rijeke.

¹ Prepis originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 2—1, k. 61.

² Ovde je reč o produženju ličko-primorske operacije (počela je 20. marta). Po završenom pregrupisanju snaga, od 29. marta do 3. aprila, 3/4. aprila prešle su jedinice 4. armije i 4. korpusa ponovo u napad na celom frontu radi probijanja neprijateljskog fronta između pl. Male Kapele i Jadranskog mora na liniji Vrhovine — Gospić — Karlobag — Pag (vidi dok. br. 209 i 210; Grupa autora, *Završne operacije*, str. 498—9).

³ Karlobag i Pag su 5. aprila oslobodile jedinice 9. divizije; Gospić je oslobodila 4. aprila 26. divizija (vidi Grupa autora, *Završne operacije*, str. 499—506).

⁴ To mesto je 7. aprila oslobodila 7. divizija (vidi dok. br. 209).

⁵ Ogulin su oslobodile 10. aprila jedinice 13. divizije (vidi Grupa autora, *Završne operacije*, str. 508).

2.)

K-da 10. arm. zatvara jakim snagama na liniji Hreljin — Lokve prilaz Rijeci.

3.)

SDK sa 3 puka sa polaskom 10. 4. 45. sa linije Ilirska Bistrica — Št. Peter na Krasu — Postojna, vršiće čišćenje područja Snežnika do Kupe i dolinu Čabranke i sprečavaće upad banditskih snaga u operativnu zonu AK.

4.) Sa ji. od Rijeke angažovanim snagama Vermahta uspostaviti vezu preko k-ta SS i pol. u Rijeci.

5.) Snabdevanje i ishranu regulisaće SDK samostalno.

6.) SDK dostavljaće dnevne izveštaje o situaciji Operativnom štabu do 19.00 časova.

K-t SS- i pol., Operativni štab
U konceptu potp. Globočnik
SS-gruppenfirer i general-lajtnant pol.

Za tačnost:

Mundhenke, SS-Stubaf. i major Šuc. pol.

9. 4. 02 56 Br. 356 Postojna/Macen

Srpski dobrovoljački korpus

Š T A B

O. Br. 1068

Postojna

..... 1945

IZVOD IZ DNEVNOG IZVEŠTAJA KOMANDE KOPNE NE VOJSKE OD 14. APRILA 1945. O DEJSTVIMA U SREMU, KOD VALPOVA I U ŠIREM REJONU RIJEKE¹

STROGO POVERLJIVO

Vrhovna komanda Kopnene vojske
Gen. St. d. H/Op. Abt. (IIIc)

14. 4. 1945.

Str. pov. br. 4644/45.

24 primerka
22. primerak

Dnevni izveštaj »Zapad« od 13. 4. 1945.

I) Zapad

...

1.) k-t Severozapada (GrA »H«):

...

III. Balkan (k-t Jugoistoka — GrA »E«)

XXXIV AK z.b.V.: Naređeno povlačenje naših snaga sa srem-skog odseka ka zapadu izvršeno je po planu.² Neprijatelj oštro prati naše pokrete. U žestokim borbama uništeno je 15 neprijateljskih tenkova (T-34). Neprijatelj je prodro do južno od Vukovara, sasvim istočno od Ostrova, istočno od Vinkovaca i istočno od Županje.

Naše snage su suzile neprijateljski mostobran koji se nalazi na 10 km i. od Osijeka.

Neprijatelju je pošlo za rukom da iz svoga mostobrana, udaljenog 10 km i. od Valpova, prodre do na 5 km jz. i 8 km ji. od varoši.³ U toku su naši protivnapadi. Našim snagama koje napadaju sa zapada uspelo je da odbace neprijatelja od Marijanaca.

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-78, r. 304, s. 6255009—3.

Redakcija je s tri tačke označila izostavljeni deo teksta koji se ne odnosi na Jugoslaviju.

² Reč je o povlačenju nemačkih jedinica posle proboja sremskog fronta 12. aprila 1945. godine. Proboj su izvršile jedinice 1. armije JA. Opširnije o tome vidi Grupa autora, *Završne operacije*, str. 545—559.

³ Reč je o forsiranju Drave kod Valpova, koje je 11. aprila u 23 časa izvršila 3. armija JA (16, 36. i 51. divizija). Jedinicama 3. armije JA sadejstvovali su 6. i 10. korpus dejstvima u neprijateljskoj pozadini (vidi Grupa autora, *Završne operacije*, str. 559—566).

XCVII AK z.b.V.: Neprijatelj je izvršio napad na naša osiguranja istočno od Lokava (25 km i. — si. od Rijeke) i odbacio ih ka zapadu.

XCI AK z.b.V.: Neprijatelj je iskrcao još snaga na zapadni deo ostrva Raba.⁴ On je zauzeo naše uporište Rab.

XXI BK: U toku naređenog odstupanja, naše zaštitnice su se povukle iz Zenice u rejon Nemile. Neprijateljski napadi sa jugoistoka i istoka u prostoru Zavidovići zatvorili su put odstupanja. Naše trupe koje se povlače imale su velike materijalne gubitke od jakih neprijateljskih napada iz vazduha.⁵

...

Dostavljeno:
Dnevni izveštaj

I. A.
potp. Hesel
gen. štab. p.pukovnik

F. d. R.
p.poručnik

...⁶

---

⁴ Po zapovesti 4. armije od 9. aprila 1945, na Rab su se 11/12. aprila iskricali delovi 9. divizije s četiri desantna odreda, i istog dana (12. aprila) su ga i oslobodili (vidi Grupa autora, *Završne operacije*, str. 507—510.

⁵ Vidi AVII, Ndf, reg. br. 105, k. 6: dnevnik majora Bema.

⁶ Nečitak potpis.

**NAREĐENJE KOMANDANTA ODBRANE LJUBLJANE OD
21. APRILA 1945. ZA ODBRANU GRADA¹**

STROGO POVERLJIVO

Ia, str. pov. br. 6/45²
Komandant odbrane Ljubljane
Odelj. Ia

A/I/5/a³
Ljubljana, 21. IV. 1945

Str. pov. br. 24/45
1 pril.
Pred.: Odbrana uporišta Ljubljane

2 primerka
1. primerak

Komandant SS i policije u XVII vojnom okrugu Operativni štab za boju protiv bandi			
Prim.: 21. apr. 1945			
SS-Gruf.	Chef d. St	Adut.	Ref.
			Ia str. pov. 169/45

Gospodinu komandantu pozadine Grupe armija »E«.

U prilogu pod 1) dostavlja se predmet o proceni zemljišta i o oceni odbrane uporišta Ljubljane sa priloženom kartom 1 : 25.000.⁵

Sadržaj ovog akta sastoji se iz detaljne orijentacije na zemljištu i na karti, koju je komandantu odbrane dao komandant SS-trupa i SS-podoficirske škole kao mesni rukovodilac izgradnje položaja za odbranu mesta. Na osnovu ove procene, u aktu se zatim iznosi plan odbrane na srednjem pojasu, potom tok glavne linije odbrane na ivicama grada sa zaprečnim položajima sa svojim zaprečnim linijama položaja i, na

¹ Original (pisan na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 34—8, k. 2. Pri dnu prve stranice originala utisnut je pečat prijema sa datumom 23. april 1945, str. pov. 6/45.

² i ³ Dopolisano rukom.

⁴ Četvrtasti pečat.

⁵ Redakcija ne raspolaže tom kartom.

kraju, plan odbrane unutrašnjosti grada — na jezgru položaja — vidi priloženu kartu.

U pojedinostima daju se sledeće napomene:

a) Procena zemljišta:

Grad i uporište Ljubljana, svojim razgranatim i nedovoljno preglednim gradskim područjima leži u jednom širokom koritu sa niskim ravnicama na severu i jugu, iz kojih se na severozapadu uzdiže visinska kosa Rožnik a na jugoistoku visinska kosa Golovec, koje potpuno dominiraju gradskim područjem. One imaju važnost izrazito ključnih položaja i kao takove ni u kom slučaju ne smeju prerano da padnu neprijatelju u ruke, pošto bi time bliža odbrana grada bila ozbiljno dovedena u pitanje, jer se na ovim visovima nalaze dominirajući vatreni položaji za sva oruđa, i jer su ovi položaji, mada nepotpuno, obezbeđeni od tenkovskih napada, a, sem toga, na njima ima i dobrih artiljerijskih osmatračnica.

Ljubljana, kao izraziti drumski čvor, ima vrlo dobro izgrađenu drumsku mrežu, koja sa svih strana vodi u grad, tako da u svakom slučaju postoji mogućnost brzog prodora neprijatelj. tenkovskih i motoriz. jedinica, sa kojima odbrana grada mora da računa. Sem toga, prostrano i samo delimično močvarno zemljište južno od grada, kao i skroz ravničasto zemljište sa tvrdim tlom severno od odbrambenog položaja, pružaju mogućnost napadaču da s ove strane glavnog drumu koji izlazi iz grada, na širokom frontu, izvrši napad sa tenkovskim jedinicama. Stoga se braniocu nameće zadatak da svoja težišta odbrane za sva oruđa obrazuje prvenstveno s obe strane drumu za Črnuče, s obe strane kranjske ceste, tršćanske ceste i drumu za Kočevje, zatim duž drumova koji iz pravca ušća Ljubljanice u Savu i iz pravca Podgrada vode ka Gradu, i, na kraju, duž drumu koji od Domžala, preko Sv. Jakoba i savskog mosta, kao i jugoistočno pored Sv. Jakoba, vodi ka Ljubljani.

Napadaču se pruža mogućnost da svoj napad potpomogne desantnim trupama i padobrancima, i to u slučaju da svoje napade povede pravcima: od Trsta na severni front grada, zatim istočno od Št. Vida i preko zemljišta istočno od Črnuča, dalje, severoistočno od Sv. Jakoba, severno od Marija Polja i, na kraju, od severoistoka, sa pravca od Save, ka gradu, kao i preko Ljubljanskog barja ka Ljubljani. Prema tome, najveću važnost za upornu odbranu imaju u svim slučajevima položaji na ivici grada.

Napred pomenute visinske kose Rožnik i Golovec moraju se braniti žilavo i što je moguće duže, jer samo zauzimanjem istih neprijatelj dobija mogućnost dejstva sa peša-

dijskim oružjem koje ima razantne putanje i na taj način može brzo da postigne svoj cilj. Na osnovu prednjeg, biće moguće da se i sa međupoložaja još dugo mogu braniti izvesni delovi Rožnika i Golovca.

I samo gradsko područje Ljubljane pruža dobru mogućnost za odbranu, ali samo pod uslovom da se isto utvrdi svim sredstvima permanentne fortifikacije. Pre svega, mora se izgraditi sistem tenkovskih prepreka, sa što većim rasporedom po dubini, jer bi u protivnom napred navedeni drumovi, duž kojih će neprijatelj vršiti svoje napade, mogli poslužiti za to da ih neprijatelj. tenkovske jedinice iskoriste za upad u unutrašnjost grada.

Zidane ograde duž toka reke Ljubljanice pružaju već sada sigurnu prepreku za tenkove na celom frontu odbrambenog položaja u unutrašnjosti grada, sem na jednom uskom odseku severoistočnog dela toga fronta.

b) Procena mogućnosti odbrane samog grada

Za odbranu uporišta Ljubljane zasad je, izviđanjem na terenu, tačno određen samo spoljni odbrambeni pojas i on je na karti obeležen šrafama. Njegov je zadatak da sa savskog mosta kod Črnuča što duže sprečava pristup neprijatelju ka ovom mostu i da sa položaja zapadno odatle sprečava brzo neprijateljsko prodiranje ka uporištu Kleče, a, pre svega da sa dela položaja kod Št. Vida onemogućiti neprijatelju da sa severnog pravca širokim frontom napadne odbrambene položaje na ivici grada. Sem toga, zadatak je ovog uporišta da sprečava prodiranje neprijatelj. tenkova kroz tenkovske prepreke istočno od Dolniča, kao i kroz tesnac zapadno od Podutika.

Na severozapadnom delu položaja na ivici grada, pešad. i tenkovske snage sa severozapadnog dela položaja treba što duže da sprečavaju neprijatelj. prodiranje s obe strane Dobrave u pravcu tršćanskog drumu. Zadatak uporišta istočno od Brezovice mora biti taj da vatrom svih oruđa i uz jaku podršku artiljerije što više usporava neprijatelj. napad na jugozapadni deo položaja na ivici grada, severno od područja Karoline, na visu 393, 1 km južno od Rudnika, dva manja uporišta imaju zadatak da prevremenim otvaranjem vatre iz svih oruđa usporavaju neprijatelj. prodiranje pravcem duž kočevskog drumu ka južnom delu položaja na ivici grada. Uporište oko mesta Orle naročito je važno zbog toga što ono može da spreči da neprijatelj na grebenu Golovca zauzme polazni položaj za napad sa frontom ka severozapadu i stoga bi ovo uporište trebalo što duže i žilavije braniti.

Istu važnost ima i grupa uporišta na visovima 415 i 381, kao i uporišta kod Sadinje Vasi, a i pošto je dolina reke

Reke naročito podesna, prvenstveno za prikriveno postavljanje i podilaženje trupa svih rodova iz jugoistočnog pravca. Zadatak uporišta oko Podgrada i Zaloga mora biti taj da borbenim rasporedom po dubini i uz podršku jake art. što je moguće duže sprečavaju prodor neprijateljskih snaga iz doline Save ka istočnom delu položaja na ivici grada.

Pošto Sava između Podgrada i Črnuča ne predstavlja nikakvu prepreku za tenkove, usled čega je omogućen na širokom frontu napad pešadije, ukrcane na tenkove, na severni deo položaja na ivici grada, to 7 malih otpornih tačaka između Save, Dobrave i Stožica imaju ulogu da što više lokalnih snaga neprijatelja vežu za zemljište i na taj način spreče brz napad neprijatelja na širokom frontu. Istu ulogu ima i uporište na mostu jugoistočno od Sv. Jakoba.

Sva navedena uporišta na spoljnjem odbrambenom pojasu, sem neznatnih izuzetaka, dosad su samo na terenu izrekognoscirana, dok je uporište na mostovima kod Črnuča utvrđeno u vidu poljske fortifikacije (bez prepreka).

Mora se pretpostaviti da će Organizacija Pel⁶ uglavnom izvršiti izgradnju *položaja na ivici grada*.

Trasa odbrambenog položaja uglavnom je povoljna. Ona dozvoljava da se sa prostora severno od grada iz jednog linearnog sistema položaja, bez dovoljne dubine, u svom sadašnjem stanju, isti mogu braniti od slabijih neprijateljskih snaga. Isto se može reći i za položaje na visovima zapadno od Rožnika. Ipak je ovde od neophodne potrebe da položaj što skorije dobije svoju dubinu, pošto bi prodor neprijatelja na nepregledno šumsko područje mogao brzo dovesti do pada Rožnika. Stoga je potrebno da se izgradi zaprečni položaj »a«, odnosno da se utvrde oslone tačke sa rasporedom po dubini na severozapadnim ograncima Rožnika (akcija »Pel«). Sistem položaja s obe strane tršćanskog drumu i neposredno sev. zap. od mesta Vič pruža povoljne prilike za odbranu razantnom, frontalnom i flankirajućom vatrom sa ovih visova u pravcu jugozapada. Međutim, celokupno zemljište između drumova prema Trstu i Kočevju, a naročito, pak, između toka reke Ljubljanice i drumu za Kočevje, karakteriše se time što je ovaj prostor uređen samo kao neka linija obezbeđenja, pošto močvarno tlo ne dozvoljava da se na njemu izgrađuju odbrambeni položaji. Sem toga, na celom prostoru između drumova za Trst i Kočevje ne postoji skoro nikakva dubina položaja. Stoga bi bilo neophodno potrebno da se za odbranu južnog fronta uporišta Ljubljana postavi na prostoru jugoistoč. dela Ljubljane jaka artiljerija i jake rezerve. Sistem

---

⁶ Pöll

položaja za odbranu Golovca, s obzirom na povoljne terenske uslove za vatreno dejstvo, izgleda da je dobro organizovan, samo se i on sastoji od jedne izgrađene linije, te je neophodno da se isti dopuni izgradnjom daljih oslonih tačaka po dubini, jer bi inače po zauzimanju visa Kapele moglo doći do sloma i prisilnog napuštanja cele glavne borbene linije postepeno od jugoistoka ka severozapadu i dalje do proboja fronta u pravcu gradskog zamka. Stoga je važno da se što skorije izgradi zaprečni položaj »b« (prva karta) kao i da se utvrde k. 438, 500 m sev. ist. od Rakovnika, u vidu niza otpornih tačaka (akcija »Pel«). Ostali deo glavnog odbrambenog položaja na ivici grada, koji se proteže preko Studeneca na severnu ivicu aerodroma i dalje preko velikog groblja na drum za Črnuče, ima vrlo celishodnu trasu. No i ovaj deo nema dovoljnu dubinu.

Izraziti nedostatak položaja je u tome što stari ital. plot od žice,⁷ koji sada većinom služi kao prepreka ispred položaja, svojom visinom zaklanja preglednost predterena i ometa vatreno dejstvo. Tako isto je, sa malim izuzetkom, izvršeno nepotpuno maskiranje svih odbrambenih položaja, te postoji velika verovatnoća da ih je neprijatelj vazdušno izviđanje već fotografisalo. Međupoložaj, koji predviđa propis »Alarmne jedinice«,⁸ dosad je lično od strane komandanta odbrane na terenu izrekognosciran, a njegova trasa je na karti obeležena jednom prostom crvenom linijom. Pri ovome se imalo u vidu da se, u slučaju povlačenja odbrambene linije u unutrašnjost gradskog područja, deo položaja na istoč. delu Rožnika sa kotom Kapela i kotom 428 s jedne strane, zatim položaji na krajnjem severozapadnom ogranku visa Golovec, sa mestom Rakovnik i sa kotom 438, koji jako dominira okolinom s druge strane, drže u našem posedu.

Detaljnije o međupoložaju napominje se sledeće:

Pod pretpostavkom da se unutrašnje područje grada utvrdi sredstvima stalne fortifikacije, grad Ljubljana pruža dobru mogućnost za svoju odbranu. Na severu, duž drumova za Črnuče, tamošnja artiljer. kasarna služila bi kao glavno uporište za odbranu. Isto tako bi se linija odbrane u svom daljem toku na zapad, sa tamošnjim gradskim rejonom i u naslonu na železničke radioničke zgrade, kao i na raskrslu na drumu za Kranj, mogla povoljno organizovati za odbranu, jer sam pravac pružanja drumova, koji je skoro upravan na

⁷ Za vreme italijanske okupacije, Ljubljana je bila opasana bodljikavom žicom u nekoliko redova.

⁸ Redakcija ne raspolaze tim propisom.

liniju odbrane, olakšava izgradnju položaja po dubini kao i udešavanje pojedinih kuća za odbranu iz kojih bi mogli djelovati pojedini strelci i pt. oruđa; i, na kraju, ta okolnost olakšava i podizanje raznih barikada kao prepreka. Sa kote 438 i sa brda Kapele ima se vrlo dobra preglednost prema zapadu, sev. zapadu i jugozapadu sa izvanrednim brisanim prostorom u navedenim pravcima i oni bi mogli poslužiti — ako bi se žilavo branili — da se neprijatelju na duže vreme onemogućiti neposredno osmatranje, odnosno neposredno tučenje vatrom pešad. oruđa unutrašnjosti grada. Jugozapadni deo grada, Rožna dolina i deo grada s obe strane tršćanskog drumu, omogućava dobro vatreno dejstvo u pravcu severozapada ka Glinicama, te je i ovde raspored kuća na spoljnoj ivici grada vrlo podesan za izgradnju permanentnih utvrđenja. Slično glavnoj borbenoj liniji na ivici grada, i ova južna ivica grada do drumu za Kočevje takođe je podesna za podizanje permanentnih utvrđenja. ali samo u organičenom stepenu, jer je ova ivica retko naseljena i jer na njenoj zoni nema objekata koji bi se mogli udesiti kao prepreke. Stoga bi ovde bilo potrebno da se međupoložaj ojača izgradnjom dobrih poljskih položaja. Visovi sveroi. od Rakovnika, koji ulaze u ovu odbrambenu zonu, mogu se vrlo dobro braniti i oni bi u borbi za položaje na ivici grada mogli poslužiti kao oslonac i u borbi po dubini položaja. Severni deo grada je gusto izgrađen i naseljen i prema tome se može dobro braniti. I dok je brisani prostor istočno od železničke stanice za sve vrste oruđa dosta malen, dotle je severoistočno od grada u pravcu ka velikom groblju on mestimično čak i vrlo dobar. Izričito se mora naglasiti da se međupoložaj, ako se ne izgradi u vidu permanentnih utvrđenja, ne može braniti na duže vreme. U organizovanju odbrane na međupoložaju dosad se uspelo samo toliko da se izrekognosciraju i na terenu tačno obeležiti zaprečni položaji »c—d« (vidi na karti crveno šrafiranu liniju). Zaprečni položaj »c« ima tu ulogu da — pri neprijatelj. upadu sa severozapada i pri gubitku visa Rožnik — sa osloncem na zemljište oko žel. stanice i na želez. liniju duž parka Tivoli, kao i sa osloncem na drum na jugozapadnoj ivici unutrašnjeg dela grada (vidi kartu) i na ušće jarka Gradašćice, koje važi kao sigurna pt. prepreka, na jednoj podesnoj liniji brani sam centar grada. Zaprečna linija položaja »d«, koja se na istoku proteže severno i jugoistočno od glavnog položaja u centru grada, ima zadatak da, pri gubitku kote 438, na liniji 1500 m istočno od visa sa gradskim zankom i istočno od delova grada koji leže neposredno severoistočno od glav. položaja, odnosno sa osloncem na ovu liniju, u danom slučaju omogućiti dužu odbranu celog međupoložaja.

Zaprečna linija položaja »e«, koja se od zapadne ivice glavnog položaja u unutrašnjosti grada proteže u pravcu glavne borbene linije međupoložaja, ima za cilj da, u slučaju neprijatelj. prodora sa juga, brani ceo međupoložaj, oslanjajući se pri tome na glavni položaj u centru grada. Upravo ovaj poslednji zaprečni položaj ima povoljne terenske uslove za odbranu, jer je njegova glavna borbena linija jarkom Gradašćice obezbeđena od tenkovskih napada i jer se ista naslanja na reku Ljubljanicu.

Kao poslednji bastion odbrane važi utvrđeni položaj u centru grada, koji je na karti obeležen plavim šrafama. On je sa svojim dominirajućim visom sa gradskim zamkom izvanredno povoljan i obezbeđen je stoprocentno od tenkov. napada, jer se ispred njega proteže zidano korito reke Ljubljance i Gruberovog kanala. On omogućava ne samo sadejstvo — iz dubine — svih vrsta teškog oružja u borbama oko međupoložaja, već on sam po sebi predstavlja jednu vrstu tvrđave i omogućava najbolje osmatranje bojnog polja skoro po čitavom gradu. Za utvrđenje ovog položaja, zemljište pruža vrlo povoljne uslove, jer svi drumovi i ulice grada iz vode takođe upravno na liniju otpora. Dominantan položaj ove terenske tačke pruža jedinstvenu priliku da se na njoj obrazuje komandno mesto komandanta odbrane, tim pre što ovde već postoji i mreža veze koja je potrebna za odbranu grada.

c) Potrebne trupe za odbranu Ljubljane

Celokupno područje grada, sa dubinom glavnog dela bojnog polja, autor ove studije podelio je — shodno iskustvu pozicijskih vojni u Italiji — na 4 pukovska odseka (granice odseka vidi na karti). Predložena jačina predstavlja, po mišljenju autora, krajnje minimalnu potrebu snaga za dužu odbranu uporišta Ljubljane od napada moderno naoružanog i nadmoćnog neprijatelja. Sem toga, važno je da barem onaj deo međupoložaja koji se nalazi juž. i ist. od glavnog položaja u unutrašnjosti grada bude već u početku borbe posednut dovoljnim snagama. Ovo isto važi i za grupno posedanje međupoložaja s obe strane drumu za Marija polje kao i drumu za Črnuče, zatim na zapadnom delu visa Rožnik (po 1 uporište na koti 438 i na koti Kapela) i s obe strane drumu za Trst. Za potpomaganje protivnapada i akcija jurišnih trupa na području grada, kao i za borbu protivu neprijat. tenkova, potreban je najmanje 1 tenkovski [bataljon] ili protivtenkov. divizion. Pošto se uspešna odbrana može postići samo onda ako bude postojao niz težišta artiljer. vatre, te je stoga potrebno imati na raspolaganju, pored već postojećih baterija teških polj. haubica, najmanje još i tri laka art. divizona,

koji bi se upotrebili za obrazovanje vatrenih težišta, kao i za borbu, pojedinačnom upotrebom oruđa, protivu pojedinih utvrđenih kuća ili blokova. Sem toga, mogao bi se upotrebiti još i 1 ceo pionir. bataljon, i to s obzirom na potrebu rušenja širih razmera kako mostova tako i drugih objekata, koja će u toku izvršenja odbrane morati nastupiti. Stoga se ukupna potreba snaga za odbranu uporišta Ljubljane ceni na 1—2 divizije.

d) Potreba izgradnje položaja

Dok je odbrambeni položaj na ivici grada toliko izgrađen da je podesan za to da se uspešno odbije napad neprijatelj. bandi, dotle još ništa nije urađeno za izgradnju celog među-položaja i glavnog položaja u unutrašnjosti grada. Ovde je potreban tako zamašan posao da bi za uspešnu izgradnju istih bilo potrebno angažovati bezobzirno i poslednju radnu snagu civilnog stanovništva do njenog iscrpljenja. Pri tome bi trebalo ukloniti sve političke smetnje koje bi stajale na putu izgradnje položaja na području samog grada. Ne postigne li se ovo, onda se Ljubljana u svome sadašnjem stanju, i pored angažovanja dobrih trupa, neće moći braniti na duže vreme protivu modernog i nadmoćnog neprijatelja.

S obzirom na kratkoću vremena, potrebno je po ovome pitanju doneti hitno rešenje. Položaje na spoljnjem odbrambenom pojasu trebalo bi, mesnom civilnom radnom snagom pod nadzorom Nemaca, bar toliko utvrditi da isti odgovaraju uslovima poljske fortifikacije.

c) Opšta ocena.

Uporište Ljubljana, u svojoj celini sposobno je za dužu odbranu samo pod uslovom da bude utvrđeno u vidu permanentne fortifikacije.

Komandant odbrane
Zeler⁹
pukovnik

---

⁹ Seeler. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

**NAREĐENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 21. APRILA
1945. POTČINJENIM KOMANDAMA ZA IZVOĐENJE FORTI-
FIKACIJSKIH RADOVA U SLOVENIJI I ISTRI¹**

Telegram
str. pov. br. 2046

Str. pov. 18/45²

Predato: 22. 4. 45 13.40

K-tu poz[adinske] ob[lasti] Grupe armija »E«³ Ljubljana,
Gaulajteru Rajneru
Odseku »Istok«, pukovnik Turner⁴, Ljubljana,
111. tvrđ[avskoj] Pak komandi, Ljubljana,
Viši inž. k-t XIII, Ljubljana.

Veza: Akt ove komande Ia/F str. pov. br. 490/45 od 18. 4. 45⁵

U cilju objedinjenja komandovanja, izviđanja i izgradnje položaja, koje treba izvršiti na području k-ta Jugoistoka, dopunjujući i delimično menjajući dosad izdata naređenja,

naređujem:

1.) Stavljam u zadatak *gen[eral]-lajt[nantu]* Cimeru⁶, višem inž. k-tu XV da rukovodi celokupnim projektovanjem, rekognosciranjem i tehničkim radnjama svih položaja koji će se podizati na području k-ta Jugoistoka. Potrebne direktive dobija od K-de GrA »E«⁷, Ia/F.

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 19—6, k. 2

² Dopisano rukom.

³ U tekstu originala piše: Komm. Gen. d. rückw. Heeresgeb. E (Kommandierender General der rückwärtigen Heeresgebietes E).

⁴ Thurner. Prema Wolfu Keiligu (*Rangliste des deutschen Heeres 1944/45*, Verlag Hans-Hening, Podzun, Bad Neuheim, 1955, str. 152), ime mu je Jozef (Joseph), ukoliko je tu uopšte o tome Turneru reč.

⁵ Redakcija ne raspolaže tim dokumentom.

⁶ Rikard (Richard Zimmer)

⁷ Komanda Grupe armija »E« bila je u to vreme istovremeno i Komanda Jugoistoka. Tu dužnost je preuzela 25. marta 1945. od Komande Grupe armija »F«, koja je tada rasformirana. Inače K-da Jugoistoka potčinjena je 22. aprila 1945. K-di Juga (vidi, fon Zigler, n. d., str. 17 i 19).

2.) *U tome cilju biće mu potčinjeni:*

a) *Tvrđ. inž. k-t XVI* sa potčinjenim inž. štabovima i trupama za izgradnju »Zvonimirovog položaja«⁸ — u obimu kako je to već naređeno:

b) *Tvrđ. inž. k-t XIII*, kome se istovremeno stavlja u zadatak da rukovodi celokupnim projektovanjem, izviđanjem i izgradnjom položaja za zaštitu Rajha na delu koji se nalazi na području XVII arm. korpusa i Ljubljanske provincije.

Za taj zadatak stavljaju se pod njegovu komandu

aa) *Za izviđanje:*

Štab za izviđanje 4, kapetan Kaltenege⁹ i izviđački štabovi br. 1, 5, 7, 12 i 13 koji su dosada bili potčinjeni Štabu odseka »Istok«. Izviđački štab »Istok« (pukovnik Turner) ovim se rasformira odmah i vraća nazad k-tu Jugoistoka.¹⁰ On ostavlja jednog podesnog oficira kod Tvrđ. inž. k-ta XIII kao taktičkog savetnika i načelnika inžinjerijskih štabova. Obratnom poštom dostaviti ime toga oficira.

bb) Svi tvrđ. inženjer. štabovi i sve tvrđ. inž. trupe koje se nalaze na ovome području.

c) Inž. štab potpuk. Klajbera¹¹, sa svim potčinjenim izviđačkim štabovima i tvrđ. inž. trupama (zadaci cl-Spion¹²), sa zadatkom da kao komandant južnoštajerskog odseka vrši izgradnju jugoistočnog bedema na odseku Južne Štajerske.

d) *Viši inž. k-t 108* sa potčinjenim izviđačkim štabovima i tvrđ. inž. trupama, sa zadatkom da podiže utvrđenja duž grebena Karnijskih Alpa i Karavanki do zaključno Donjeg Dravograda.

3.) *Zadatak:*

Fortifikacijski radovi koje treba izvršiti:

a) Završenje položaja na tetivi Čičen¹³ (grlo poluostrva Istre).

b) Podizanje zaprečnih utvrđenja na drumovima, koji sa hrv. teritorije vode na Jadransko primorje i u Ljubljansku kotlinu, i na planinskim prelazima: na opštoj liniji istočno pored Rijeke — Kočevje — Podhosta (ovde naslon na položaj

⁸ Ti nemački odbrambeni položaji protezali su se linijom General-ski Stol — Tušilović — Kamenica — Dugo Selo — Vrbovec — Križevci — Koprivnica — Zakanj (u Mađarskoj). Bliže o njima vidi Erich Schmidt-Richberg, n. d., kartu br. 5.

⁹ Kaltenege. Redakcija nije mogla da ustanovi njegovo ime.

¹⁰ Komandant Jugozapada preimenovan je 22. aprila 1945. u komandanta Juga (fon Zigler, n. d., str. 17)

¹¹ Kleiber

¹² Redakciji nije poznato na što se to odnosi.

¹³ To jest: Čičarija.

Krško). Ove zaprečne zone na drumovima i prelazima izgraditi na mestima ešaloniranim po mogućstvu što više unazad, s tim da se prema razvoju situacije ista ešaloniraju po mogućstvu što više u pravcu istoka.

Rezultate izviđanja dostaviti ovoj komandi što skorije.

Radove na izgradnji položaja »Ingrid« obustaviti.

c) Završiti izgradnju položaja Krško od Podhoste do naslona na jugoistočni bedem jugozapad. od Krškog.

d) Završiti izgradnju jugoistočnog bedema zapadno od Krškog do Drave.

e) Izgradnja zaprečnih utvrđenja na planinskim prelazima preko kojih vode putevi iz doline Drave zap[adno] od Ptuja — na zapad i jugozapad na opštoj liniji Kamnik — Slovenska Bistrica — Maribor.

f) Izgradnja zaprečnih utvrđenja na drumovima koji vode iz Donje Štajerske u Ljubljansku kotlinu: sa težištem na liniji Litiya — Trojane — St. Martin — Kaschede.

g) Izgradnja položaja na Karavankama sa težištem na liniji prevoj Podkoren — tunel ispod Karavanki — prevoj Ljubelj — Seebergsattel — Slovenj Gradec — Donji Dravograd. Jednovremeno treba izrekognoscirati i položaj na opštoj liniji Donji Dravograd — Savinjski Alpi — Tržič i sa njegovom izgradnjom odmah početi.

Rezultate izviđanja i rekognosciranja dostaviti ovoj komandi što pre.

Težište na celokupnom utvrđenju:

Po redosledu hitnosti shodno pod b, e i f i na zaprečna utvrđenja u dolini Drave kod Slovenske Bistrice i Donjeg Dravograda.

Viši inž. k-t XIII prvenstveno je odgovoran pre svega za izgradnju položaja na krilnim odsecima — i za saradnju sa susednim grupama arunija na mestima gde se sa istima dođiruje.

4) Sem toga, potrebno je da tvrđ. inž. k-ti najtešnje saraduju sa komandama korpusa na čijim područjima one izgrađuju položaje.

5) Viši inž. k-t XV podneće prvi izveštaj 15, a potom svakih 10 dana, o napredovanju radova.

Viši tvrđ. inž. k-ti XIII i XVI, Viši inž. k-t z.b.V. 108 i Inž. štab potpukovnika Klajbera podneće, nezavisno od pred-

njeg, 15. i jednu kartu o izgradnji položaja k-tu Jugoistoka (K-di Grupe armija »E«) za Ia/F. neposredno.

K-t Jugoistoka
(K-da GrA »E«)
Ia/F str. pov. br. 524/45 od 21. 4. 45.
Načelnika štaba
pot. Šmit-Rihberg
general-major

Original kod¹⁴
...¹⁵, Pi Fü¹⁶

BR. 215

IZVEŠTAJ KOMANDANTA POZADINSKE OBLASTI KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E« OD 30. APRILA 1945. KOMANDI JUGOISTOKA O BORBAMA KOD POSTOJNE¹

POVERLJIVO

Pov. 102/4²

TELEGRAM

...³

SSD

pov. br. 2695 od 30. 4. 1945

K-di Jugoistoka (Grupi armija »E«), Zagreb

Radi znanja: K-di 97. AK z.b.V. i hssupf. ozak⁴
SS-grupenfireru Globočniku, Trst.

Posle odbijenog prvog napada, uz podršku tenkova, na Postojnu (4618) noću na 29. 4, neprijatelj je izvršio drugi napad 29. 4. u 13 časova i uz podršku 1 srednjeg i 4 izviđač. tenka uspeo da sa pešadijskim delovima uveče prodre u grad.⁵

¹⁴ Dopisano rukom.

¹⁵ Nečitko ime.

¹⁶ Pionierführer (načelnik inžinjerije)

¹ Snimak telegrama (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 39—6, k. 2. U gornjem desnom uglu nečitak potpis.

² Dopisano rukom.

³ Nečitak paraf.

⁴ Höherer SS-und Polizeiführer Operationszone adriatisches Küstenland (komandant SS i policije Operativne zone »Jadransko primorje«).

⁵ Postojnu je napadala 29. divizija 2. armije JA i uspela je da je oslobodi 1. maja 1945 (vidi Grupa autora, ORNJ, str. 620).

U toku 29. 4. u Postojnu su upućeni u pojačanje: 1 bat. carinske zaštite, 1 jurišna četa, 1 pt četa sa 3 topa od 75, 2 topa od 50 i 1 top od 37 mm.

B[orbena] gr[upa] »Rupnik« drži dosadašnji položaj na liniji: kota 805 (Stanovnik) — 610 (Sv. Ignacij) — 641 — 702 — 597 — 786 — 785 (Greben) — Podlož — 756 — 598 — 691 (isključno) — 949 (Knežji V.).

SDK u daljem nastupanju pravcem Prezid — Čabar i ka Tršće.

B[orbenu] g[rupu] »Hajnaker«⁶ 29. 4. u 17 čas. neprijatelj je jako pritisnuo kod Trave i kote 1004 sa zapad. pravca. Neprijatelj prebacuje mot. maršem 29. div. sa prostora od Ogulina ovamo. Dosada je konstatovana 13. udarna brigada, dok se, prema izjavama zarobljenika, 10, 11. i 14. brigada 29. div. nalaze na maršu ka nama. Verovatno je neprijateljska namera da, uz jako obezbeđenje ka severu odnosno severoistoku, svoj napad ka Rijeci i Trstu pothranjuje iz dubine, pri tom nije isključeno da napadne i Kočevje.

Borbena grupa »Dipelhofer«:⁷ na glavnoj borbenoj liniji Kočevje — okuka Krke, dan protekao na miru.

HSSupf u. korück GrA »E«⁸
Ia, pov. br. 18506/45

i. a., pot.:
Šolz⁹
generalštabni major pol.

...¹⁰

Usled smetnji na liniji,
depeša nije mogla biti
poslana K-di 97. arm. kor[pusa]
hssupf. ozak i SS-grupen-
fireru Globočniku

...¹¹

⁶ »Heinacker«

⁷ »Dippelhofer«

⁸ Höherer SS-und Polizeiführer und Kommandeur der rückwärtigen Gebieten Heeresgruppe E (Komandant SS i policije i komandant pozadinske oblasti Grupe armija »E«).

⁹ Scholz

¹⁰ i ¹¹ Nečitki parafi.

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 8. MAJA 1945. KOMANDANTU 22. PEŠADIJSKE DIVIZIJE O IZDATIM NAREĐENJIMA POTČINJENIM ARMIJAMA I JEDINICAMA ZA PREKID BORBI I KAPITULACIJU¹

Div. St. Qu., 8. maj 1945.

22. pešadijska divizija
Komandant

OVERENI PREPIS DEPEŠE KOMANDANTA JUGOISTOKA (K-da Grupe armija »E«) GENERAL-PUKOVNIKA LERA

Pošto je Vrh. k-da Vermahta, po zapovesti velikog admiral-a Denica, naredila opštu kapitulaciju, to sam i ja prinuđen da na mom komandnom području obustavim borbu.² Naredio sam svim potčinjeninu mi armijama i trupama svih delova Vermahta da, počevši od 9. maja 1945. u 01,00 čas. po nemačkom letnjem vremenu, obustave sva neprijateljstva, ukoliko ne bi bili napadnuti i zbog toga prisiljeni na samoodbranu, i da dalje postupaju prema dobivenim naređenjima od opunomoćenih oficira jugoslovenskih, ruskih i engleskih armijskih komandi. Komandno mesto ove komande nalazi se: Operativno odeljenje u Heilensteinu istočno od Polzele (15 km z.-sz. od Celja), Odeljenje za pozadinu u Celju. Ukoliko bi bilo potrebno da moj štab produži rad u cilju preduzimanja potrebnih mera, molim da se savezničkim trupama izdaju odgovarajuća naređenja za zajamčenje daljega rada. Za opunomoćene pregovarače odredio sam: sa engleskim komandama generala vazduhoplovstva Felmija³, sa ruskim komandama

¹ Prepis originala (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 53—2, k. 2.

² Predstavnici nemačke Vrhovne komande Vermahta: Vilhelm Kajtel, general-feldmaršal i načelnik štaba, Hans Georg Frideburg (Hans Georg Friedeburg), admiral i Hans Jirgen Stumpf (Hans-Jürgen Stumpf), general-pukovnik avijacije, potpisali su akt o bezuslovnoj kapitulaciji 8. maja 1945, sa važnošću od 9. maja. Potpisivanju akta o bezuslovnoj kapitulaciji sa savezničke strane prisustvovali su: maršal Georgij Zukov (predstavnik sovjetske Vrhovne komande), britanski maršal avijacije Artur Teder (Arthur Teder) u ime savezničkih Ekspedicionih snaga, komandant strategijske avijacije general Karl Spac (Karl Spatz) u ime oružanih snaga SAD i armijski general Žan Latr de Tassinji (Jean Lattre de Tassigny) u ime francuskih oružanih snaga (vidi Grupa autora, *Drugi svetski rat*, knj. 5, str. 387).

³ Helmut (Helmut Felmy), general avijacije. Suđeno mu je kao ratnom zločincu pred američkim vojnim sudom u Nirnbergu. Tada je, 15. februara 1948, osuđen na 15 godina zatvora, potom mu je kazna

k-ta 2. oklopne armije generala artiljerije de Argelisa⁴, dok se za pregovore sa jugoslovenskom Vrhovnom komandom ja lično stavljam na raspolaganje.⁵

Potp. L e r⁶
general-pukovnik i k-t Jugoistoka
(K-da GrA »E«)

Za tačnost:

Kine⁷

general-lajtnant

BR. 217

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 10. MAJA 1945. ŠTABOVIMA 11. VAZDUHOPLOVNE POLJSKE, 369. LEGIONARSKJE I 22. PEŠADIJSKE DIVIZIJE O KONAČNIM USLOVIMA, POSTAVLJENIM OD JUGOSLOVENSKE ARMIJE, ZA KAPITULACIJU NEMAČKIH JEDINICA JUŽNO OD DRAVE¹

Radiogram

10. 5. 02.00

Od: GrA »E«

Za: XXI (brd) AK

11. vazd. polj. div.

369. pd.

22. div.

Jugoslav. armija odredila je sledeće konačne uslove za kapitulaciju:

Razoružanje i predaja opreme od strane nemačkih trupa koje se nalaze južno od Drave mora se, iz naročitih razloga, izvršiti na području južno od Drave. *Za oficire, podoficire i vojnike odrediće se posebni logori.*

smanjena na 10 godina, da bi 1951. godine bio otpušten iz Landsberga, gde je izdržavao kaznu. Vidi fon Zigler, n. d., str. 117; Foltman/Meler-Viten, n. d., str. 182.

⁴ Maksimilijan de (Maximilian de Angelis).

⁵ Bliže o tim pregovorima vidi i Milana Bastu, *Agonija i slom Nezavisne Države Hrvatske*, Rad, Beograd, 1971, str. 363—372.

⁶ Aleksander (Alexander Löhr).

⁷ Gerhard Kühne. Bio je tada komandant 22. pešadijske divizije.

¹ Prepis radiograma (pisanog na mašini) u AVII, Ndf, reg. br. 55—2, k. 2.

Naređenja jugoslav. i nemač. oficira koji su za te poslove određeni moraju se izvršavati.

U slučaju ugroženosti od strane iregularnih jedinica, izdaće se blagovremeno specijalna naređenja.

Poljske kuhinje, zaprežne i motorizovane komore za prenos hrane ostaju kod trupe. Viši štabovi sadržavaju zasad najneophodnije snage za obezbeđenje kao i vozila za rukovodstvo.

Nemačka trupa je ovlašćena da sprečava pljačke od strane civilnog stanovništva. Za legionarske jedinice Jugoslaveni će izdati posebna naređenja, čija sadržina je zasad još nepoznata.²

Šmit-Rihberg

F. d. R.:

...³

---

² Kapitulacijom nemačkih oružanih snaga komandanta Jugoistoka, u ruke JA palo je oko 300.000 zarobljenika, zaplenjeno je 173.662 puške, 24.454 automatskih oruđa, 1.520 topova, 97 tenkova, 3.751 kamion, 40 aviona i mnogo druge ratne opreme. Zarobljen je štab komandanta Jugoistoka, na čelu s njenim komandantom general-pukovnikom Lerom i načelnikom štaba general-majorom Erih Šmit-Rihbergom. Pored toga, zarobljeni su štabovi 21, 91. i 97. AK-a, a od operativnih jedinica: 22, 41, 181, 237. pd, 104. lovačka divizija, 188. brdska, 11. vazduhoplovna poljska divizija, 7. SS divizija »Princ Eugen«, 369, 373. i 392. legionarska divizija, delovi 1. i 2. kozačke divizije i 438. divizije zbV, borbene grupe »Fišer« i »Gajger«, i veći broj policijskih, tvrđavskih i drugih jedinica (Grupa autora, *Završne operacije*, str. 724; Erih Šmit-Rihberg, n. d., str. 144—146; Karl Hmlilka, n. d., str. 130—158).

³ Potpis nečitak i to je redakcija označila s tri tačke.

PRILOZI

Prilog br. 1

IZVOD IZ RATNOG DNEVNIKA KOMANDE GRUPE ARMIIJA »F« ZA PERIOD OD 1. JULA DO 31. DECEMBRA 1944. GODINE

...

1. 7. 1944.

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

5. policijski puk

Komandi 2. oklopne armije je telegramom Op. od. str. pov. br. 3017/44. naređeno da se 5. policijski puk neodložno izuzme iz svoje dosadašnje upotrebe i da se ponovo stavi pod komandu komandanta Jugoistoka. Štab puka i 1 bataljon za Kragujevac, 1 bataljon Čačak. Prilog 9/VII

...

2. 7. 1944.

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

118. lovačka divizija:

Operacija »Morgenrot I« je završena sa 27 mrtvih kod neprijatelja. Namera: preformiranje za operaciju »Morgenrot II«.

392. divizija:

Operacija »Floret« [Florett] je završena.

1. lovački rezervni puk:

Akcija »Denkerk II« [»Dünkirchen II«] je započela po planu posle pristizanja pojačanja.

---

* Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII — NAV-T-311, r. 190, s. 763 — 1007 i r. 191, s. 191—278.

Zbog ograničenosti prostora, redakcija objavljuje samo značajniji deo teksta koji se odnosi na Jugoslaviju.

Viša komanda (komanda korpusa) Crna Gora (ranije Borbena grupa »Leb«):

Operacija »Ramštos« [»Rammstoss«] je otpočela uprkos nepovoljnim vremenskim uslovima.

...

Nemački oficir za vezu za Crnogorski dobrovoljački korpus

U jednom telegramu (Op. od. pov. br. 3041/44.) načelnik štaba komandanta Jugoistoka moli zamenika načelnika Generalštaba Vermahta, generala artiljerije Varlimonta [Warlimont] da izdejstvuje kod komande KoV (Generalštab KoV), Organizacijsko odeljenje, i Personalne uprave KoV izdavanje naređenja za upućivanje nemačkog oficira za vezu koji je hitno potreban za Crnogorski dobrovoljački korpus, odobrenog od strane firera.

Prilog 17/VII

...

3. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Iz telefonskih razgovora 3. 7. 1944:

18.45 časova:

Pitanje general-majora fon Gajtnera [Geitner] o zahtevima četnika za municiju.

Načelnik generalštaba je odlučio:

komandant Jugoistoka ima slobodne ruke u pogledu snabdevanja četnika municijom; pri tome treba uzeti u obzir celokupno stanje municije i takođe se mora obezbediti da četnici ne gomilaju za sebe municiju.

19.00 časova:

Operativno odeljenje Komande 2. oklopne armije, *generalštabni pukovnik fon Farnbiler [Varnbüler]* obaveštava *generalštabnog potpukovnika Ratgensa [Rathgens]:*

Poglavnikova tjelesna garda zbog zategnute situacije u mađarsko-hrvatskoj graničnoj oblasti (neprijateljski napadi u prostoru Koprivnica), zamolila je stupanje u dejstvo mađarskih oružanih snaga.

Inicijativa potiče iz Glavne komande LXIX armijskog korpusa za naročitu upotrebu.

...

4. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

297. divizija:

Operacija »Falkenaug«: na osnovu vremenski ograničene mogućnosti upotrebe 98. brdskog lovačkog puka, namera za njegovo dejstvo je sledeća:

1. čišćenje prostora južno od Struge—Elbasan borbenom grupom 297. lovačke divizije i 98. brdskim lovačkim pukom,
2. zatim, u završnici, posle povlačenja 98. brdskog lovačkog puka, čišćenje prostora severno od puta Struga — Elbasan.

118. lovačka divizija:

Napad bandi na Aržano i Livno je odbijen. Namera: čišćenje prostora Aržano od strane posade u Aržanu, ojačane II bataljonom 369. puka.

Poglavnikova tjelesna garda:

Od 1. 7, posle uspešnih napada protivnika, neprijateljski napad u prostoru Koprivnica — Ludbreg odbijen, pri čemu je izbrojano 150 mrtvih kod neprijatelja.

Osetni sopstveni gubici.

Namera: Veća operacija u sadejstvu sa mađarskim snagama u cilju razbijanja bandi na planini Kalnik i sprečavanje prelaza preko granice Rajha na zapadu.

...

5. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

118. lovačka divizija:

Otpočela operacija »Morgenrot II« (vidi dnevni izveštaj od 30. 6).

392. divizija:

Naknadno čišćenje u okviru »Floret«.

Namera: Posle završetka naknadnog čišćenja »Floret«, pregrupisavanje snaga za operaciju »Kesselštajn« [»Kesselstein« — »Kamenac«] (čišćenje Krbavskog polja).

1. kozačka divizija:

Operacija »Blic II« [»Blitz II«] je završena.

...

Komanda korpusa Crne Gore:

Napad bandi na Pljevlja odbijen.

Više bezuspešnih neprijateljskih pokušaja prelaza preko Lima i Lješnice.

6. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Srbija:

Lokalna delatnost bandi.

Na jugozapadnoj granici crvene snage u nastupanju u pravcu severa i posle borbe sa četnicima one su zauzele Novu Varoš, Šitkovo i Negotin.

...

Upotreba mađarskih trupa na hrvatskoj teritoriji

Opunomoćeni general nemačkog Vermahta u Mađarskoj je telegramom obavestio komandanta Jugoistoka sledeće:

Vlada je dala saglasnost za upotrebu mađarskih oružanih snaga na hrvatskoj teritoriji.

Mogu se upotrebiti:

4 pukovske grupe

i to za dužu upotrebu:

1 pukovska grupa oko Barča,

1 pukovska grupa oko Đekenješa.

Za kraću upotrebu:

1 pukovska grupa severno od Osijeka.

1 pukovska grupa u oblasti Mure.

Pukovska grupa za Đekenješ treba da bude spremna 8. 7. 1944, a ostale grupe treba da budu spremne odmah.

Pošto su pukovske grupe sastavljene od imobilnih jedinica, to je neka upotreba na duže relacije u Hrvatskoj nemoguća, već se zahteva njihovo ograničavanje samo na granični prostor.

Napred navedeni telegram je pod str. pov. br. 3089/44. prosleđen Komandi 2. oklopne armije, a obavešten je i nemački general u Hrvatskoj.

Prilog 46/VII

Pripremni položaj jedne ojačane pukovske grupe u Grčkoj. — 4. puk »Brandenburg« u Kraljevo.

...

2. U cilju ojačanja 4. puka »Brandenburg« sa 2 vazdušno-desantna bataljona, što je i naređeno ovim telegramom, treba Padobranski bataljon »Brandenburg« odmah privesti u nadležnost komandanta Jugoistoka u Kraljevo i to posle prispeća. Bataljon se neposredno potčinjava komandantu Jugoistoka.

Komanda 2. oklopne armije izvršiće potrebne pripreme za smeštaj Padobranskog bataljona u Kraljevo.

Komandant Jugoistoka, Op. od. str. pov. br. 3101/44.

Prilog 47/VII (veza prilog 10/VII)

Iz telefonskih razgovora od 6. 7. 1944.

10.15 časova:

Generalštabni potpukovnik Ratgens obaveštava generalštabnog pukovnika fon Farnbilera o prispelom telegramu od strane opunomoćenog generala nemačkog Vermahta u Mađarskoj o upotrebi 4 mađarske pukovske grupe u hrvatsko-mađarskom graničnom prostoru.

(Navedeni telegram opunomoćenog generala nemačkog Vermahta u Mađarskoj je upućen takođe i neposredno LXIX armijskom korpusu).

12.30 časova:

Na pitanje *generala artiljerije Varlimonta, general-major Vinter* [Winter] ga obaveštava da upotreba mađarskih trupa na hrvatskoj teritoriji nije usledila na molbu poglavnika, nego po želji komandanta LXIX armijskog korpusa i da je, prema saopštenju generala Gleza [Glaise], hrvatska vlada sa ovim saglasna.

7. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dečlinje

...

1. lovački rezervni puk:

Priprema za operaciju »Denkerk II«.

Početak 9. 7. 1944. sa sledećim snagama: 1. lovački rezervni puk, 1. i 4. rezervni puk, 55. izviđački bataljon, 1. kozački artiljerijski divizion, 1. policijski bataljon i ustaše.

Poglavnikova tjelesna garda:

Priprema položaj za operaciju u saradnji sa mađarskim borbenim grupama.

Srbija:

Lokalna delatnost bandi. Nепrestane naizmenične borbe između četnika i komunista u prostoru Sokobanja.

Crvene snage koje su prodrle u jugozapadni deo Srbije odvojile su se u pravcu Uvac — Lim.

Nastupni marš Bugara i četnika za operaciju »Trumpf« odvija se planski. Početak 10. 7. Iz pouzdanih izvora se saznaje da je neprijatelj doznao za naš marševski pokret i namerava da noću izmakne.

...

Izveštaj o iskustvima

Izveštaj o iskustvima 3. generalštabnog oficira obaveštajnog odeljenja o službenom putu po Srbiji — Hrvatskoj (razgovori i zapažanja po pitanjima odbrane i neprijatelja, kao i o organizaciji odbrane na prostoru proputovanja),

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera str. pov. br. 5550/44.

Prilog 55/VII.

Iz telefonskih razgovora 7. 7. 1944:

9.45 časova:

General-major Vinter — general-major Vilke:

Iz zapadne Grčke ne stižu izveštaji o nekom zaošttravanju situacije. Danas je preduzeto izviđanje iz vazduha u pravcu Levanta. U prostoru Tobruka nisu primećene nikakve pripreme za iskrcavanje.

16.45 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer razgovara sa *generalštabnim potpukovnikom Lejherom* [Leyherr] o situaciji kod XXII brdskog armijskog korpusa i o borbi sa Zervasovim bandama.

17.30 časova:

Telefonska razmena mišljenja general-majora Vintera sa general-majorom Butlarom [Buttlar] o operativnim mogućnostima: General-major Vinter obaveštava general-majora Butlara o situaciji:

Koncentracija jakih crvenih snaga u jugoistočnom delu Crne Gore, po svoj prilici je priprema upada komunistu u Srbiju. Zbog toga se planira generalno čišćenje u Crnoj Gori.

...Jedinica Štetner [Stettner] (1. brdska divizija) je još vezana tekućom operacijom i mi nemamo nameru da tje u tome prekinemo. Narednih dana će se videti da li jedinicu Štetner treba osloboditi akcije u okviru XXII brdskog armijskog korpusa ili je upotrebiti za čišćenje Crne Gore, gde je sada Tito obrazovao centar.

Pismeni izveštaj o vojno-političkoj situaciji u Srbiji je na putu ka Vrhovnoj komandi Vermahta na ličnost generala Varlimonta.

General fon Butlar postavlja pitanje, da li bi se možda defanzivno mogao sprečiti prodor Titovih snaga iz Crne Gore u Makedoniju i da ne bi možda bilo celishodno da se neprijatelj pusti da izađe iz Crne Gore a da se za njim ne traga po ovoj besputnoj planinskoj zemlji.

General-major Vinter je suprotnog mišljenja u odnosu na ovaj postupak, takođe i u pogledu prikupljanja neprijatelja u južnom delu Srbije u prostoru Leskovca, gde se priprema jedna naša operacija. (General fon Butlar: akutna opasnost je sada Albanija i severna Grčka.)

General-major Vinter: odluka da se jedinica Štetner upotrebi u jednom drugom pravcu (Crna Gora) će se zbog toga teško doneti.

General-major fon Butlar: najkasnije početkom avgusta treba očekivati neprijateljsku akciju na Grčku. Mi smo zbog toga naredili pripremni položaj 1. brdske divizije na prostoru Bitolj — Florina — Prilep.

...

8. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

118. lovačka divizija:

Operacija »Morgenrot II« završena.

Srbija:

Nastupni marš za operaciju »Trumpf« odvija se planski. Za pojedinih o suzbijanju odnosno tučenju bandi vidi dnevni izveštaj.

...

Obezbeđenje prikupljanja žetve u Hrvatskoj

Za obezbeđenje prikupljanja žetve u velikoj župi Vukovar, Osijek, Brod i Nova Gradiška, Vrhovna komanda Vermahta /Generalštab naredila je upotrebu nemačkih i hrvatskih oružanih snaga.

Zadatak prikupljanja žetve u pomenutim oblastima se poverava Komandi LXIX korpusa a po uputstvu Komande 2. oklopne armije. Komandant Srema i opunomoćenik rajhsfirera SS, sa postojećim policijskim snagama u navedenim velikim župama, potčinjavaju se Komandi LXIX korpusa. Komanda 2. oklopne armije staviće na raspolaganje dodatne jedinice, naročito 3. hrvatsku lovačku brigadu, koja se u ovom trenutku nalazi u Delershajmu [Döllersheim].

Komanda LXIX korpusa oformiće za vreme trajanja prikupljanja žetve jedan operativni štab u oblasti žetve, kome će pristupiti i SS-brigadefirer dr Vagner [Wagner], kao i jedan naročiti opunomoćenik hrvatske vlade.

(Telegram komandanta Jugoistoka, Op. od. str. pov. br. 3120/44. 2. oklopnoj armiji i vojnopravnom komandantu Jugoistoka).

Prilog 61/VII

Jednovremeno komandant Jugoistoka uputio je telegram str. pov. br. 3142/44. Drugoj oklopnoj armiji, sledeće sadržine:

Transport 3. hrvatske lovačke brigade treba očekivati 11. 7. Brigadu potčiniti Komandi LXIX armijskog korpusa za naročitu upotrebu u cilju zaštite prikupljanja žetve u oblasti severno od Save.

Prilog 62/VII

...

19.00 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer obaveštava komandanta 201. brigade jurišnih topova o naređenju komandanta Jugoistoka, koje se nalazi već na putu, za energičnu akciju protiv komunističkih snaga severozapadno od Leskovca. Komandant 201. brigade jurišnih topova je odmah pripremio jednu bateriju za marš, da bi ista mogla krenuti već u 21.00 čas.

...

9. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

XXI brdski armijski korpus:

8. brdski lovački puk i 54. izviđački bataljon nalaze se na maršu ka naređenoj zoni prikupljanja za 1. brdsku diviziju (Florina — Bitolj — Prilep), posle završetka operacije »Štajnadler«.

Poglavnikova tjelesna garda:

Posle borbi punih gubitaka: severno od puta Ludbreg — Novi Marof, pri čemu je protivnik navodno izgubio pored 635 izbrojanih mrtvih, 4 minobacača i 19 mitraljeza, a zatim se rastrojen povukao ka Kalnik-planini glavnom u pravcu jugoistoka, Poglavnikova tjelesna garda sledila je neprijatelja bez bitnog dodira sa njim i tom prilikom prešla put Križevci — Koprivnica. Do 9. 7. po podne obaveštena su dva mađarska puka u Mađarskoj da se stave pod pripravnost. Njihovo

stupanje u akciju ipak za sada nije razložno. Osim toga je namesnik odbio prekoračenje puta Varaždin — Koprivnica u pravcu juga.

Srbija:

Situacija uglavnom nepromenjena.

Pod pritiskom četničkih jedinica, crvene snage se nalaze u povlačenju sa zapadne ivice planine Jastrebac u pravcu Kuršumlije. Zauzet je pripremni položaj za operaciju »Trumpf« bez dodira sa neprijateljem.

...

Hrvatska:

Mnogi još uvek nepotvrđeni izveštaji oficira Abvera o povlačenju 26. komunističke divizije sa Visa zaslužuju pažnju u vezi sa prvim izveštajem o dolasku poljskih trupa i trupa »jugoslovenske vojske izvan otadžbine« (Živković) na ovo ostrvo.

...

Iz telefonskih razgovora 9. 7. 1944:

10.30 časova:

Telefonska razmena mišljenja *generalštabnog pukovnika Zelmajera* sa *generalštabnim majorom Brudermilerom* po pitanju upotrebe 1. brdske divizije u Crnoj Gori ili u zapadnoj Grčkoj.

Pretpostavka za upotrebu 1. brdske divizije protiv komunističkih snaga koje maršuju u Crnu Goru u cilju upada u južni deo Srbije je rasterećenje situacije u zapadnoj Grčkoj — Albaniji.

18. SS-policijski puk treba da ostane na Peloponezu.

Generalštabni pukovnik Zelmajer moli generalštabnog majora Brudermilera da preispita mogućnost upotrebe jedne aktivne bugarske divizije u južnom delu Srbije.

...

19.00 časova:

Komandant 201. brigade jurišnih topova izveštava *generalštabnog pukovnika Zelmajera* o rezultatu noćne akcije protiv komunističkih snaga severozapadno od Leskovca. Znatni gubici kod neprijatelja; sledi borbeni izveštaj. (Vidi takođe i dnevni izveštaj od 9. 7.)

...

10. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Dogovor (sastanak) štaba

Na štabnom dogovoru 10. 7. načelnik štaba general-major Vinter [Winter] okarakterisao je u širem smislu opštu situaciju na sledeći način ... 3. Otpočela je operacija »Trumpf« protiv crvenih snaga koje se prikupljaju kod Leskovca, od koje pak ne treba očekivati nikakve velike uspehe.

Samo male rezerve stoje na raspolaganju feldmaršalu. 1. brdska divizija se priključila na prostoru Florina — Bitolj, dok Grupa armija »E« preduzima mere da se popuni odnosno osveži svim sredstvima.

Kapetan Merem obaveštava o pojedinostima situacije bandi na Balkanu: kao novo je to da je kod Tita prispela jedna američka vojna misija. U Banatu je došlo do bacanja zapaljivih bombi na žitna polja. U Crnoj Gori vrše se pripreme za upad komunistički pokreti i priključivanja mogli bi da stoje u vezi sa ofanzivnim namerama Saveznika.

General-major Vinter: izgleda da za sada još ne predstoji neka akcija iskrcavanja Saveznika. Za ovo nedostaju detaljni znaci. Dovođenje slovenskih jedinica izgleda da nema nikakvih osnova za neke operativne ciljeve, nego očigledno bi one trebalo da dopune Titove oružane snage.

Načelnik Obaveštajnog odeljenja generalštabni potpukovnik Harling: u prostoru Istre komunisti su ponudili lokalni prekid vatre, očigledno da nas zavaravaju, što može da stoji u vezi sa operativnim mogućnostima Saveznika na istarskom prostoru.

Načelnik Generalštaba: O personalnim promenama: general-potpukovnik fon Le Suire [von Le Suire] — 117. lovačka divizija, i general-major Kibler [Kübler] — 118. lovačka divizija, premešteni su u firerovu rezervu.

Za novog komandanta 117. lovačke divizije naimenovan je general-potpukovnik Vitman [Witmann], a za komandanta 118. lovačke divizije naimenovan je pukovnik Lamej [Lamey].

Načelnik Generalštaba je ukazao još na to da komandant Jugoistoka kod razvoja sadašnje situacije ne sme da računa ni sa kakvim dovođenjem snaga za raščišćavanje situacije u južnom delu Srbije. Komanda 2. oklopne armije je pripremila u pogledu čišćenja u Crnoj Gori dve varijante:

1. Akcija čišćenja upotrebom 1. brdske divizije i
2. Raščišćavanje situacije bez upotrebe ove jedinice...

XXI brdski armijski korpus:

297. divizija:

Odbijen napad bandi na Debar.

Operacija »Falkenauge II« bez dodira sa neprijateljem.

Namera: produžetak napredovanja borbenih grupa u pravcu severoistoka i napad na neprijateljske snage koje se tamo nalaze ugrožavajući Debar.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Operacija »Rabauke«: izvršeno je iskrcavanje i čišćenje severnog dela ostrva Ugljan bez dodira sa neprijateljem.

1. lovački rezervni puk:

Operacija »Denkerk II«: zauzet Slavetit pri jačem neprijateljskom otporu.

Namera: napredovanje svih borbenih grupa u prostoru Metlika i severno od nje sa blokadom puta od Metlike u pravcu severozapada.

Poglavnikova tjelesna garda:

Jedinice Poglavnikove tjelesne garde, sa ustaškim i policijskim snagama, stupile su u koncentrični napad protiv bandi na prostoru Topolovac (14 km istočno od Križevaca) — Kapela (8 km severno od Bjelovara). Do sada su razbijene jače neprijateljske snage pri čemu je odbrojano kod neprijatelja 232 mrtva.

Srbija:

Mestimična delatnost bandi.

10. 7. otpočela je planski operacija »Trumpf«.

Iz telefonskih razgovora od 10. 7. 1944.

11.40 časova:

Generalštabni pukovnik *Zelmajer* obaveštava generalštabnog pukovnika *Farnbilera*, da se Komanda 2. oklopne armije pri planiranju čišćenja Crne Gore ima postaviti za dva slučaja i to:

- a) učešće 1. brdske divizije u operacijama
- b) čišćenje Crne Gore bez upotrebe 1. brdske divizije.

Kod LXIX armijskog korpusa za naročitu upotrebu angažovanje Mađara za sada nije više potrebno...

11. juli 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedimje

***

XXI brdski armijski korpus

297. divizija

Operacija »Falkenaug II« u daljem napredovanju uz pojačani neprijateljski otpor. Kod Debra se neprijatelj povukao na istočne visove.

XV brdski armijski korpus

264. divizija

Operacija »Rabauke«: Završeno je čišćenje severnog dela ostrva Ugljan bez dodira sa neprijateljem. Kod akcija čišćenja u prostoru Primošten slab dodir sa neprijateljem. Namera: produžetak operacije »Rabauke« (Iž) i izviđanje avijacije u prostoru Primoštena.

392. divizija

Otpočela je operacija »Keselštajn« u cilju čišćenja Krbavskog polja.

LXIX armijski korpus za naročitu upotrebu

1. lovački rezervni puk

Operacija »Denkerk II«: borbene grupe se nalaze u daljem napredovanju u pravcu zapada, protiv bandi koje se bore u zasedama, pri čemu je dostignuta linija 3 istočno od Vivodina — Ozalj.

Poglavnikova tjelesna garda:

Operacija »Rouen« [»Rouen«]: Položaj neprijatelja severno od Bjelovara je ostao nepromenjen. Južno od prostora planine Kalnik ustanovljeno je da su razbijene pojedinačne grupe bandi.

Srbija:

Lokalna delatnost bandi.

U Banatu je streljano 40 komunista za odmazdu zbog napada na selidbeni voz.

...

Procena situacije

...

b) Tito je, uz privremeno slabljenje oblasti severno od linije Prijepolje — Pljevlja, premestio snage II korpusa (8 do 10.000 ljudi) izgleda na jug, u oblast oko Kolašina — Berane. Za sada postoji verovatnoća da će i I korpus iz sadašnjeg dostignutog prostora jugoistočno od Foče takođe biti odveden u pravcu jugoistoka, da bi našao svoju primenu severno od Pljevalja i Prijepolja. Kod Berana je uočeno dovođenje snaga vazдушnim putem.

Komandant Jugoistoka sa velikom sigurnošću računa sa komunističkom ofanzivom u pravcu južnog dela Srbije ili u oblasti Kosova sa težištem na prostoru Berane — Bijelo Polje.

Organizacijom crvenih snaga u jugoistočnom delu Srbije, sa jasnom tendencijom prodora u pravcu Ibarske doline, uočava se namera neprijatelja.

2. Komandant Jugoistoka raspolaže od 20. 7. sa 1. brdskom divizijom i 201. brigadom jurišnih topova u prostoru Florina — Bitolj — Prilep. Ova rezerva je presudni faktor za

a) odbranu od anglo-američkog pokušaja iskrcavanja u zapadnoj Grčkoj ili južnoj Albaniji,

b) razbijanje Zervasovih bandi u prostoru Janjina — Preves — Igušenica.

c) odbrana od komunističkog napada na južni deo Srbije i čišćenje Crne Gore.

3. Preteće neprijateljsko iskrcavanje će odrediti buduću primenu ojačane 1. brdske divizije. Neka neposredna opasnost spolja ne postoji, ali se mora odlučiti, najkasnije u poslednjoj trećini jula meseca, da li će se ojačana 1. brdska divizija upotrebiti prema tački 2.) pod b) ili prema tački 2.) pod c). Odluka je vrlo zavisna od konačnog uspeha protivnapada na Zervasove bande koji je u toku. Ako se uspe da se upotrebljenim malim snagama oslobode ugrožene saobraćajnice i da se borbeno vrednost Zervasovih bandi znatno umanji, onda bi komandant Jugoistoka pridao zadacima u Crnoj Gori veći značaj i u tom slučaju predlaže da se ojačana 1. brdska divizija upotrebí u Crnoj Gori pod komandom 2. oklopne armije. Planovi operacija koji iz ovog proizlaze su u obradi o čemu ćete biti blagovremeno obavješteni.

4. Po ovoj proceni situacije i namere komandanta Jugoistoka, umoljavate se za naćelnu saglasnost.

(Dato u izvodu).

Prilog 84/VII

***

12. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

V SS-brdski armijski korpus:

118. lovaćka divizija:

Zaključni izveštaj operacije »Morgenrot II«: izbrojano 76 mrtvih kod neprijatelja, 2 zarobljena, zaplenjeno ili uništeno: 1 laki mitraljez, 7 teških mitraljeza, 3 minobacaća srednjeg kalibra, 4.500 metaka pešadijske municije, 4 skladišta namirnica.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Namera: napad 2 ojaćana bataljona iz prostora severozapadno od Zvornika na aerodrom Osmaci i na neprijateljski skladišni prostor Papraća i Šekovići.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Operacija »Rabauke«: ćišćenje ostrva Iž je završeno, potopljena su 42 ćamca, neprijateljski motorni ćamac se udaljio posle vatrenog duela. Akcija ćišćenja u prostoru Primoštena se i dalje sprovodi.

392. divizija:

Operacija »Keselštajn«: Neprijatelj se polako povlaći u šumovitu oblast zapadno od Krbavskog polja na istoku, uz podršku saveznićke avijacije.

LXIX armijski korpus za naroćitu upotrebu:

Sabotaže na železnici: 1 eksplozija — rušenje severoistoćno od Jastrebarskog, napad bandi i razaranje na pruzi kod Dugog Sela. Izvaćeno 5 kg eksploziva, 3 eksplozije-rušenja na pruzi Sisak — Sunja.

1. lovaćki rezervni puk:

Operacija »Denkerk II«: dalje napredovanje borbenih grupa uz uporni otpor neprijatelja. Napredovanje je otežano jakim kišom.

Poglavnikova tjelesna garda:

Operacija »Rouen«: 4. hrvatska brdska brigada i policijska borbena grupa su zauzeli pripremi položaj u Bjelovaru.

Namera: koncentrićno napredovanje 13. 7. u pravcu neprijateljskih snaga severno od Bjelovara.

Srbija:

Lokalna delatnost bandi.

Operacija »Trumpf«: borbene grupe uz dosadanji slabi neprijateljski otpor se nalaze u planskom napredovanju.

Gubici neprijatelja prošle nedelje: 717 mrtvih, 550 ranjenih, 29 zarobljenih.

Obaveštajno odeljenje—večernji izveštaj od 12. 7. 1944.

Op. od./oficir Abvera br. 5301/44. pov.

Prilog 91/VII

Upotreba mađarskih trupa

Dopisom komandanta Jugoistoka, Op. od. br. 3215/44, strogo pov., koji je upućen Generalštabu Vrhovne komande Vermahta i opunomoćenom generalu nemačkog Vermahta u Mađarskoj, izneta su iskustva iz pripreme, ali ne i iz sprovedene upotrebe mađarskih trupa u oblasti južno od Drave.

Radi situacije u dolini Drave, Kalnika, Bilogore, pri sadašnjem nedostatku snaga, i usled velike unutrašnje zategnutosti u Hrvatskoj, može se ukazati za potrebno da dođe do dalje upotrebe pouzdanih trupa. Pripreme za brzu akciju mađarskih oružanih snaga su očigledno zbog toga poželjne. Izvršenje ovih priprema bi po mogućstvu moralo biti bez odugovlačenja i bez telefonskih razgovora, koji se na osnovu iskustva i prisluškiju, već bi to trebalo da usledi putem lozinke, odnosno ugovorenog signala preko radio-veze.

Prilog 92/VII

Iz telefonskih razgovora od 12. 7. 1944.

17.45 časova:

Telefonski razgovor generalštabnog pukovnika Zelmajera sa generalštabnim majorom Brudermilerom po pitanju upotrebe 1. brdske divizije. Opasnost iz Crne Gore se mora ofanzivno rešiti. Pri tome je gospodin komandant više naklonjen da tamo upotrebi 1. brdsku diviziju ako ne postoji bojazan iskrcavanja neprijatelja u zapadnoj Grčkoj i južnoj Albaniji. Dovođenje jedne aktivne bugarske divizije za defanzivnu upotrebu olakšalo bi odluku o upotrebi 1. brdske divizije.

Generalštabni major Brudermiler saopštava da je u izgledu dovođenje 2 mađarska bataljona za službu obezbeđenja železnice u Grčkoj. Pitanje upotrebe 3 najavljena landesšicen bataljona se razmatra (ovi su samo 50% naoružani).

Vremenska situacija

13. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

XXI brdski armijski korpus:

297. divizija:

Operacija »Falkenauge II«: čišćenje prostora južno i jugozapadno od Debra se nastavlja.

Namera: čišćenje prostora jugoistočno od Debra.

V SS-brdski armijski korpus:

118. lovačka divizija:

Otpočela je operacija »Blicliht« [Blitzlicht«] u prostoru Livno — Šujica.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Resan je oslobođen opsade 12. 7., naše borbene grupe su odbacile jače snage neprijatelja u pravcu zapada i jugozapada. Dalji napad na Teslić je u toku.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Operacija »Rabauke« je okončana, ukupno potopljeno 112 malih čamaca. Prilikom operacije u prostoru Primoštena, protiv bandi koje su se ogorčeno borile, neprijatelj je izgubio 14 mrtvih i 2 zarobljena. Namera: Operacija »Pestbojle« [»Pestbeule«] u cilju razbijanja i ometanja dotura na kanalu.

392. divizija:

Operacija »Kesselstajn«: produžetak borbi protiv neprijatelja koji se žilavo bori.

1. lovački rezervni puk:

Operacija »Denkerk II«: samo se malo napredovalo zbog jačeg neprijateljskog otpora i nastupanja snaga bandi u zaleđu severne borbene grupe, pri čemu je neprijatelj pretrpeo veće gubitke.

Poglavnikova tjelesna garda:

Operacija »Rouen«: preformiranje je završeno.

Srbija:

Slaba lokalna delatnost bandi.

Operacija »Trumpf«: operacija se nastavlja kod daljeg slabog dodira sa neprijateljem i brižljivog pročešljavanja severnih padina planine Jastrebac.

...

Iz telefonskih razgovora od 13. 7. 1944.

17.30 časova:

Telefonski razgovor *generalštabnog pukovnika Zelmajera sa generalštabnim pukovnikom Farnbilerom* o situaciji na ostrvu Hvar, Prema shvatanju Komande 2. oklopne armije, radi se, kod zauzeća zapadnog dela ostrva, samo o jednoj lokalnoj akciji bandi, kojoj ne bi trebalo pridati neki veći značaj. Preduzeto je izviđanje. 118. lovačka divizija je stupila u vezu sa posadom ostrva.

U pomorskoj oblasti Visa i Hvara življi pokreti brodova, pri čemu su zapaženi i razarači. Noću na Visu su uočeni jači svetlosni signali i signali raketama, dok su padobranci primećeni iznad Hvara.

Generalštabni pukovnik Farnbiler: saznaje se iz pouzdanih izvora, da se na prostoru bivše operacije »Kamerjeger« [Kammerjäger«] — istočna Bosna, crveni XII korpus potčinio III korpusu. Cilj ove koncentracije snaga je verovatno upad u Srbiju ili možda u planinu Ma-

jevicu. Komanda 2. oklopne armije smatra situaciju vrlo ozbiljnom i razmatra mogućnost privlačenja jednog policijskog puka Kamerhofer i 606. puka službe sigurnosti. Takođe i snage komandanta Jugoistoka bi trebalo upotrebiti sa juga u ofanzivne svrhe, kako bi se crvene snage razbile još u njihovom nastupnom maršu i kako bi se time sprečila njihova namera upada u Srbiju.

19.00 časova:

Razgovor *generalštabnog pukovnika Zelmajera* sa *general-majorom fon Gajnerom* o nastupnom maršu crvenih snaga u pravcu zapadnih granica Srbije. Komanda Grupe armija »E« je mišljenja da bi snage komandanta Jugoistoka trebalo najpre upotrebiti za zadatke zaprećavanja na Drini.

***

Vremenska situacija

14. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Komandant Jugoistoka

Dana 14. 7. ujutro uputio se gospodin komandant, praćen 1. ađutantom pukovnikom Grampcom, načelnikom nastavnog odeljenja majorom grofom Fictumom [Graf Vitzthum], i kapetanom Meremom [Merrem] avionom u Glavni stan Komande 2. oklopne armije. Tamo je izneo referat zamenik komandanta general tenkovskih jedinica Fen [Fehn]. Rano po podne gospodin general-feldmaršal fon Vajks se vratio avionom u Beograd — Dedinje.

***

2. oklopna armija:

Slaba neprijateljska delatnost iz vazduha. Akcija engleskih komandosa na ostrvu Hvar. Lokalna delatnost bandi.

V SS-brđski armijski korpus:

369. divizija:

Otpočela je operacija »Zonenstih« [»Sonnenstich«] — više delimičnih akcija u cilju razbijanja neprijateljskih snaga koje se nalaze na prostoru Trebinje — Gacko — Nevesinje — Buna — Hutovo (16 km jugoistočno od Metkovića) — Popovo polje.

118. lovačka divizija:

Posle borbenog dodira sopstvenih izviđača (4 — 19) sa neprijateljskim snagama u Bogomolju (Hvar) i zarobljavanja 17 Engleza, naša izviđačka jedinica je napadnuta od strane premoćnih neprijateljskih snaga i većim delom, uključujući tu i više ranjenika, zarobljena. Ranjeni komandir voda sa kurirrom i 1 teškim ranjenikom su uspeli da se probiju. Izviđanjem Bogomolja, koje je odmah preduzeto, utvrđeno je da je neprijatelj napustio ovo mesto. Prema iskazima stanovništva, Englezi su sa zarobljenicima i ranjenicima napustili Hvar.

SS-brdska divizija »Handžar«

Za operaciju čišćenja »Fliegenfänger« [»Fliegenfänger«] na prostoru Osmaci (25 km jugoistočno od Tuzle — aerodrom bandi) krenula su 2 ojačana bataljona i četnici.

392. divizija:

Operacija »Keselštajn«: napadi savezničkih aviona iz niskog leta i borbe na zemlji u Krbavskom polju.

Poglavnikova tjelesna garda:

Operacija »Rouen«:

Namera: gonjenje potučenog neprijatelja u pravcu jugoistoka sa jedinicama u preticanju i ubacivanje motorizovanih jedinica na putu Đurđevac — Virovitica.

Srbija:

Slaba lokalna delatnost bandi.

Kao trenutne protivmere protiv namere neprijatelja (na osnovu pouzdanih izvora) da sa 2 divizije (16. i 36) izvrši upad preko Drine u zapadnu Srbiju, privođenje II bataljona Srpskog dobrovoljačkog korpusa za operaciju »Trumpf« je obustavljeno, a isti je skrenut i upućen maršem ka Ljuboviji. I bataljon 3. srpskog dobrovoljačkog korpusa upućen je iz Koviljače za Culine (12 km jugozapadno od Zvornika). Zadatak obezbeđenje Drine.

Operacija »Trumpf«: glavina neprijatelja se povukla preko Toplice a neke jedinice su izmakle preko Morave u pravcu istoka. Za pojediniosti o operacijama bandi vidi dnevni izveštaj.

...

19.00 časova:

Razgovor generalštabnog pukovnika Zelmajera sa generalštabnim pukovnikom Farnbilerom o planiranju 2. oklopne armije za operaciju »Roze« [Rose]:

U istočnoj Bosni južno od Tuzle prikupljene su jake crvene snage da bi ponovo prišle starom planu upada u Srbiju. Komanda 2. oklopne armije planira da ovaj crveni nastupni marš razbije još pre prelaza zapadne granice Srbije. V SS-brdski armijski korpus primio je naređenje da se sa severa i juga uklini u neprijateljski nastupni marš. Nastupanje 15. 7. (najkasnije) sa 2 grupe, pre nego što crvene snage pređu Drinu.

U koncepciji operacije »Roze« predložila je Komanda 2. oklopne armije upotrebu Padobranskog lovačkog bataljona (Kraljevo), SS-brdske divizije »Handžar« a, pored toga, i dovođenje jednog od oba policijska puka (Kamerhofer) iz međurečnog prostora Sava — Drava. Za pripremu ovih predloženih odnosno zahtevanih snaga postoje sledeće poteškoće:

1) Padobranski bataljon koji je prispeo u Kraljevo biće, prema izveštaju njegovog komandanta, spreman za upotrebu tek za 4 nede-

lje. Ovaj bataljon se potčinjava u trupnom pogledu pod komandu 2. oklopne armije a u taktičkom pod komandu Grupe armija »F«. Komanda 2. oklopne armije otposlala je jednog oficira u Padobranski bataljon da ispita sposobnost upotrebe, koja treba da se postigne u roku od 8 dana.

2) Komanda 2. oklopne armije želi ofanzivno sadejstvo snaga komandanta Jugoistoka u operaciji »Roze«. Komandant Jugoistoka može da stavi na raspolaganje ukupno 8 bataljona (6 bataljona Ruskog zaštitnog korpusa i 2 bataljona Srpskog dobrovoljačkog korpusa). Ove jedinice nisu podesne za ofanzivnu upotrebu, pošto su one skoro bez motornih vozila. Sporazumno sa komandantom Jugoistoka, vojno-upravni komandant Jugoistoka će rasporediti ove jedinice u početku samo iza jake prepreke kao što je to reka Drina u cilju odbrane zapadnih granica Srbije.

3) Za učešće SS-jedinica (SS-brdske divizije »Handžar«) i policije Kamerhofera (poslednja je potčinjena Komandi 2. oklopne armije u obezbeđenju prikupljanja žetve) potrebna je saglasnost rajhsfirera SS. 19.30 časova:

Telefonski razgovor između *generalštabnog pukovnika Zelmajera* i *generalštabnog majora Brudermilera*: generalštabni pukovnik Zelmajer obaveštava generalštabnog majora Brudermilera o situaciji u istočnoj Bosni i o planu razbijanja neprijateljskog nastupnog marša u pravcu srpske zapadne granice. Generalštabni major Brudermiler se umoljava da preko Vrhovne komande Vermahta izdejstvuje kod rajhsfirera SS dodelu jedinica (3 bataljona) SS-divizije »Handžar« izvan njenog prostora smirivanja za operaciju »Roze« i 1 policijskog puka Kamerhofera za upotrebu u Bosni.

...

Vremenska situacija:

15. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

2. oklopna armija:

Normalna neprijateljska delatnost iz vazduha i lokalna delatnost bandi.

V SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Operacija »Zonenstih«: nastavlja se jak neprijateljski lokalni otpor protiv 369. poljskog dopunskog bataljona, koji je, opšte uzev, u svemu slab, pri čemu je ipak izbrojano 21 mrtav kod neprijatelja. III bataljon 4. puka »Brandenburg« je doveden u cilju podrške.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Blicliht«: javlja se samo mestimično otpor neprijatelja.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »Fligenfenger«: borbene grupe su zauzele Osmaci i aerodrom bandita nailazeći na jak otpor neprijatelja, pri čemu je izbrojano 42 mrtva kod neprijatelja. Aerodrom je razrušen.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Operacija »Pestbojle« je otpočela.

392. divizija:

Operacija »Keselštajn«: zapadna ivica Krbavskog polja i Korenica su u našim rukama. Uočeni su prvi znaci odvajanja neprijatelja u pravcu severa. Neprestana dejstva neprijateljske avijacije iz niskog leta.

1. rezervni brdski puk:

Operacija »Denkerk«: neprijatelj pruža uporan otpor u izgrađenim objektima poljske fortifikacije severoistočno od Metlike.

Poglavnikova tjelesna garda:

Operacija »Rouen«: produžetak čišćenja severozapadno od Bjelovara; neprijatelj je dobro potisnut.

Komanda korpusa Crne Gore:

Zauzet je pripremi položaj za operaciju »Draufgenger« (»Draufgänger«) od strane ojačanih delova SS-divizije »Skenderbeg« u cilju planskog i iznenadnog zauzeća Berana.

Srbija:

Operacija »Trumpf«: stanje kod neprijatelja nepromenjeno. Pregrupisanje se odvija planski (početak nastupanja ne pre 19. 7). U toku sprovođenja najavljenih namera za pojačanje bezbednosti na Drini između Loznice i Ljubovije.

***

Iz telefonskih razgovora od 15. 7. 1944.

11.30 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer saopštava generalštabnom pukovniku Farnbileru:

Rajhsfirer je dao svoju saglasnost da deo više taktičke jedinice koji je predviđen za čišćenje (SS-brdska divizija »Handžar«) može pristupiti akciji »Rezlajn« [Röslein].

17.30 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer obaveštava generalštabnog majora Brudermilera o situaciji:

***

Protiv neprijateljske grupe na prostoru južno od Tuzle mogu se upotrebiti samo slabe snage kao što je to predložila Komanda 2. oklopne armije. Započeta su dejstva sa dve borbene grupe u operaciji »Rezlajn« (»Roze«):

Sa severa dejstvuju tri bataljona a sa juga jedan bataljon 7. SS-brdske divizije. Pošto Padobranski lovački bataljon još nije spreman za upotrebu, a pitanje upotrebe policijske jedinice Kamerhofera još uvek nije raščišćeno, Komanda 2. oklopne armije se odlučila da napad na neprijatelja južno od Tuzle odgodi i sačeka dalji razvoj situacije kod neprijatelja.

...

16. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

2. oklopna armija:

Normalna aktivnost neprijatelja iz vazduha, lokalna delatnost bandi. Tri uspeha akcije »Kazanova« [»Casanova«] — mere obmane pri bacanju iz vazduha predmeta snabdevanja od strane neprijatelja.

V SS-brdski armijski korpus:

Operacija »Zonenstih«: napredovanje borbenih grupa u pravcu neprijateljskih snaga u prostoru Stolac.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Blicliht«: neprijatelj izmiče u pravcu severozapada pred prodorom borbene grupe u Glamočko polje.

XV brdski armijski korpus:

U operaciji »Pestbojle« sabijene su jače neprijateljske snage u prostor Vodice.

392. divizija:

Operacija »Keselštajn«: neprijatelj je uspešno napadnut u šumovitoj oblasti zapadno od Krbavskog polja.

1. lovački rezervni puk:

Operacija »Denkerk«:

Zauzeto je više naselja istočno od Metlike uz žilav otpor neprijatelja. Namena: Napad na Metliku uz podršku avijacije.

Poglavnikova tjelesna garda:

Operacija »Rouen«: produžava se gonjenje potučenih neprijateljskih snaga sve do pravca ka Virovitici.

Srbija:

Slaba lokalna delatnost bandi.

U toku je plansko pregrupisanje snaga koje učestvuju u operaciji »Trumpf« (bez I bataljona 5. policijskog puka) za akciju južno od Toplice (»Keraus«) [»Kehraus«].

...

17. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

V SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Operacija »Zonenstih«: borbene grupe u napadu na neprijateljske snage južno od Nevesinja.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Blicliht«: kod čišćenja Šujica — Livno neprijatelj je potisnut u pravcu Glamoča.

Učešće jedinica u operaciji »Rezlajn« (čišćenje prostora severoistočno od Sokoca).

SS-brdska divizija »Handžar«: nikakvi naročiti događaji.

Namera: upućivanje dve borbene grupe za operaciju »Rezlajn«.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Operacija »Pestbojle« je okončana; kod neprijatelja 100 mrtvih, 140 uhapšenih i zarobljenih.

392. divizija:

Operacija »Keselštajn«: naš napad je razbio bande jugozapadno od Bunica. Odbijeni su novi napadi na Prijeboj.

Operacija je okončana, naknadna čišćenja su u toku.

1. lovački rezervni puk:

Operacija »Denkerk«: zauzeta je Metlika uz podršku avijacije; time je operacija završena.

Gubici kod neprijatelja 15/16. 7: 91 mrtav, 5 zarobljenih, plen u oružju. Završni izveštaj sledi.

Poglavnikova tjelesna gardijska divizija:

Operacija »Rouen« — samo lokalni borbeni dodir.

Komanda korpusa Crna Gora:

Naše borbene grupe su odbile neprijateljske snage koje su krenule preko Lima južno od Bijelog Polja.

Srbija:

Lokalna delatnost bandi.

Patrole lovačke avijacije u napadu na železničke ciljeve.

Gubici neprijatelja iz prošle nedelje: 462 mrtva, 98 zarobljenih.

Jedinice se nalaze u pregupisavanju za operaciju »Keraus«. Neprijateljske snage, posle naizmeničnih borbi sa četnicima, prešle su Toplicu na dva mesta i krenule pravcem sever i severozapad. Glavna pruga, usled rušenja eksplozivom, u više mahova je bila kratkotrajno prekinuta.

...

Procena situacije i predlog Vrhovnoj komandi Vermahta

...

3) Marš crvenih snaga ka zapadnoj srpskoj granici se produžava otprilike na liniji Berane — Zvornik. Cilj ovog marša je, prema pouzdanim izvorima, učvršćenje njihovih pozicija u Srbiji i Makedoniji sa ispoljavanjem njihovog uticaja na Bugarsku.

4) U poređenju oba žarišta opasnosti, odlučujući značaj pripada hrvatsko-crnogorskom prostoru...

18. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

2. oklopna armija:

Slaba aktivnost neprijatelja iz vazduha i lokalna delatnost bandi.

XXI brdski armijski korpus:

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger« je otpočela u noći 17/18. 7.

V SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Operacija »Zonenstih«: III bataljon 4. puka »Brandenburg« i 369. izviđački bataljon nalaze se u napadu na neprijatelja jugoistočno od Nevesinja:

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Blicliht«: borbene grupe se nalaze u napadu na neprijateljske snage koje se nalaze na položajima visova u prostoru jugoistočno od Priluka.

Operacija »Rezlajn«: mešoviti 7. bataljon SS-brdske divizije zauzeo je naseljeno mesto severoistočno od Sokoca nailazeći na otpor neprijatelja, pri čemu su odbijeni i neprijateljski protivnapadi.

Delovi SS-brdske divizije »Handžar« zauzeli su visove južno od Prnjavora braneci se od mnogobrojnih neprijateljskih protivnapada.

XV brdski armijski korpus:

392. divizija:

Posle odbijanja mnogobrojnih neprijateljskih noćnih napada, naše trupe su predale Prijeboj a posle prispeća jedinica iz pripravnosti iz Bihaća on je ponovo zauzet, pri čemu je izbrojano 70 mrtvih kod neprijatelja.

Srbija:

Lokalna delatnost bandi, povećane sabotaže na železnici na glavnoj pruzi kod Leskovca.

Pregrupisanje za operaciju »Keraus« kod Bugara se odvija planski. Napad četnika na crvene snage, koje su prodrle preko Toplice u pravcu zapada. II bataljon ruskog 5. puka krenuo je maršem iz Zajčara u cilju pojačanja Ibarske doline. Neprijateljske grupe severno od Niša, sa glavninom na planini Bukovik, prodrle su i pored otpora četnika do prostora Zagorica.

...

Dana 18. 7. otpočele su predviđene operacije »Draufgenger«, usmerene protiv Titovog marša ispred srpske zapadne granice iz postora...

u pravcu Berana i operacija »Rezlajn« u prostoru jugozapadno od Tuzle. Obe operacije imaju malo izgleda da se sprovedu sa većim uspehom usled nedovoljnih snaga.

Iz telefonskih razgovora od 18. 7. 1944.

10.15 časova:

General fon Gajtner obaveštava generalštabnog pukovnika Zelmajera o novoj situaciji u Srbiji:

Dana 17. 7. crvene snage otpočele su napad južno od Kuršumlije (južni deo Srbije) na četničke jedinice pod komandom majora Vajela [Weyel]. Četnici su bili prinuđeni da se povuku u pravcu severozapada. Cilj komunista je verovatno lokalno pomeranje jedne divizije, pošto bi za ofanzivu u pravcu Ibarske doline bilo potrebno prethodno prikupljanje jačih snaga. Odbrana počiva samo na četnicima, a upućen je jedan ruski bataljon kao koeficijent sigurnosti uz slabljenje novo-organizovane odbrane na Drini.

...

19. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

2. oklopna armija:

Normalna delatnost neprijatelja iz vazduha, lokalna delatnost bandi. Od 1. 7, usled oštećenja koje je prouzrokovano napadima neprijateljske avijacije iz niskog leta na hrvatskom prostoru, ispala je iz upotrebe 121 lokomotiva, uglavnom na pruzi Zagreb — Beograd.

...

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«: vidi dnevni izveštaj.

V SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Operacija »Zonenstih«: produžen je napad borbenih grupa uz mnogo-brojne odbijene neprijateljske napade, jugoistočno od Nevesinja.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Blicliht«: i pored neprijateljskog otpora, borbene grupe su doprle do prostora južno od Glamoča.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Neprijatelj se povukao u prostor Vlasenice posle početnog otpora ispred J[užne] grupe (mešoviti bataljon 7. SS-brdske divizije).

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Završni izveštaj operacije »Pestbojle«: 164 mrtva kod neprijatelja, 192 zarobljena, 48 uhapšenih, 9 mitraljeza, 9 mašinskih pištolja, 58 pušaka, 27 konja i tovarnih grla, uništene ili zaplenjene velike količine oružja i opreme.

Srbija:

Pokreti crvenih divizija u južnom delu Srbije su od sve većeg značaja. Operacija »Keraus«: glavnina 27. bugarske divizije krenula je 19. 7. iz doline Toplice u pravcu juga. Borbena grupa »Dizener« [Diesener] (5 bataljona Srpskog dobrovoljačkog korpusa i 1 tenkovska četa) kreće 20. 7. sa linije Leskovac — Lebane u pravcu severozapada.

Četnička grupa »Vajel« sa zadatkom zaprečavanja linije Matorovska — Tulari nalazi se u naizmeničnim borbama sa crvenim snagama koje su prodrle preko Toplice u pravcu zapada sve do prostora Brus. Južno od toga isturene jedinice komunista doprle su u pravcu Ibra do prostora severno od Podujeva.

Za ojačanje Ibarske doline upućen je još jedan dalji ruski bataljon (I bataljon 5. puka Ruskog zaštitnog korpusa).

***

Na zapadnim granicama Srbije produžava se Titov marš, 9 — 12 crevnih divizija prikupljeno je u prostoru Berane — Zvornik sa zadatkom upada u Srbiju.

Borbe za Prokuplje — Brus se još ne mogu sagledati.

Iz telefonskih razgovora od 19. 7. 1944:

12.15 i 18.30 časova:

Razgovor *generalštabnog pukovnika Zelmajera sa general-majomrom fon Gajtnerom* po pitanju pomoći u trupama za obezbeđenje prikupljanja žetve. U neposrednoj blizini Beograda samo u jednoj noći uništene su sabotажom 22 mašine—vršalice.

***

20. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

XXI brdski armijski korpus:

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«: neprijatelj i dalje pruža snažan otpor uz privođenje pojačanja.

V SS-brdska divizija:

118. lovački puk:

Namera: priprema operacije »Ruepauze« [Ruhepause] u cilju razbijanja bandi severno od Makarske.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Blicliht«: zauzet je Glamoč uz otpor neprijatelja.

SS-divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«: Južna grupa vrši napade na jake neprijateljske snage 25 km severoistočno od Sokoca.

Ispred Severne grupe neprijatelj pruža otpor koji popušta.

***

Ubrzano prikupljanje 1. brdske divizije:

U pogledu situacije u Srbiji (potvrđeno je prisustvo crvene 22. divizije jugozapadno od Leskovca. Glavni štab Srbije, verovatno sa 25. divizijom, nalazi se severozapadno od Lebana. Prilikom naših akcija čišćenja komunističkih grupa na prostoru Kuršumlija — Prokuplje, neprijatelj je pružio snažan otpor. Javljeno je da se jedna neprijateljska grupa zapadno od Kuršumlije nalazi na maršu u pravcu zapada) i malobrojnih snaga koje stoje na raspolaganju komandantu Jugoistoka, komandant Jugoistoka je naredio da se ubrza prikupljanje 1. brdske divizije.

Telegramom Op. od. str. pov. br. 3339/44. upućeno je Komandi Grupe armija »E« sledeće:

Dislokacija 1. brdske divizije, s obzirom na zaoštavanje situacije u Srbiji, je nepodnošljiva. Grupa armija »E« treba da svim raspoloživim sredstvima sprovede prikupljanje divizije na naredenom prostoru (Prilep — Bitolj — Florina) čak i pri pojavi zamora, tako da se divizija počev od 22. 7. mora neometano prevesti u tempu 6. Nedostaci u službi se moraju podneti budući da obezbeđenje 1. brdske divizije neće više stajati na raspolaganju za borbene zadatke Grupe armija »E«.

Prilog 136/VII

Upotreba jedne aktivne bugarske divizije

Telegramom Op. od. str. pov. br. 3325/44. zamolio je komandant Jugoistoka, po nalogu Vrhovne komande Vermahta, šefa Nemačke vojne misije u Bugarskoj da ovaj izdejstvuje upotrebu jedne bugarske aktivne divizije u južnom i jugozapadnom delu Srbije u trajanju od 3 nedelje.

Predviđa se da divizija bude potčinjena jednom operativnom štabu komandanta Jugoistoka. Situacija u južnom delu Srbije zahteva prednji predlog.

Prilog 137/VII

Iz telefonskih razgovora od 20. 7. 1944:

9.15 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer izdaje generalštabnom majoru Misbahu [Missbach] zadatak da se zadatak 1. brdske divizije primeni po mogućstvu u tempu 6. 98. brdski lovački puk, koji je za sada prispeo u prostor Florine, ima naređenje da se pripremi za transport u roku od 24 časa.

11.30 časova:

Telefonski poziv načelnika generalštaba general-majora Vintera iz firerovog Glavnog stana:

General-major Vinter saopštava generalštabnom pukovniku Zelmajeru da je on baš sad, na bazi procene situacije (vidi Ratni dnevnik, prilog 118/VII), preneo predloge komandanta Jugoistoka generalu

Varlimontu. Predlog za oslobađanje 4. policijske oklopne grenadijske divizije je prihvaćen. Takođe i u vezi predložene upotrebe 1. brdske divizije prispeće posle popune ove operativne jedinice odgovarajuće uputstvo.

Generalštabni pukovnik Zelmajer izveštava da je situacija na južnom delu Srbije zabrinjavajuća. Titov marš u pravcu zapadne granice Srbije se i dalje odvija, tako da i tamo moramo računati sa jakim neprijateljskim jedinicama. Operacije »Draufgenger« i »Rezljaj« suočavaju se sa jakim otporom neprijatelja i teško da će one postići svoje ciljeve, već će, u najboljem slučaju, samo pomeriti vreme Titovog nastupanja.

General-major Vinter: nama je stalo do toga da se jedinica »Štetner« uskoro popuni odnosno osveži. Generalštabni pukovnik Zelmajer: generalu Šnekenburgeru [Schneckenburger] (šef Nemačke vojne misije u Bugarskoj) je naređeno da kod bugarske Vrhovne komande izmoli naknadnu upotrebu jedne aktivne bugarske divizije u trajanju od 3 nedelje u južnom delu Srbije.

Generalštabni pukovnik Zelmajer moli general-majora Vintera da izdejstvuje kod Vrhovne komande Vermahta da se operativni štab 1. brdske divizije što ranije premesti u novonameravanu zonu borbenih dejstava odnosno upotrebe. Operativni planovi operacija protiv Tita se razrađuju.

Generalštabni pukovnik Zelmajer upoznaje generalštabnog pukovnika Farnbilera o rezultatu referata general-majora Vintera kod generala Varlimonta i da je Komandi Grupe armija »E« naređeno da ubrza prikupljanje Divizije »Štetner«. Celokupni plan operacija protiv Tita razrađuju generalštabni pukovnik Zelmajer, generalštabni potpukovnik Ratgens i generalštabni major Fictum. Operativno odeljenje komandanta Jugoistoka je došlo do jednog drugog rešenja od onog što predstavlja operativni plan Komande 2. oklopne armije. Početak napada se predviđa tek za 14 dana.

21. juli 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Komandant Jugoistoka:

Novoimenovani komandant 2. oklopne armije general pešadije Angelis na mesto obolelog i prilikom pada aviona povređenog generala brdskih jedinica Bemea javio se pri svom proputovanju gospodinu feldmaršalu baronu fon Vajksu.

...

Iz telefonskih razgovora 21. 7. 1944:

9.45 časova:

Na pitanje generalštabnog pukovnika Zelmajera, general-major fon Gajtner izveštava o situaciji u Srbiji:

Situacija u Srbiji se za poslednja 24 časa nije zaoštrila. Četnička grupa »Vajel« je odbacila crvene snage preko Toplice u pravcu juga i navodno je imala velikog uspeha.

10.15 časova:

Generalštabni pukovnik Farnbiler obaveštava *generalštabnog pukovnika Zelmajera* o situaciji u operaciji »Draufgenger« (Crna Gora). Neprijatelj pruža snažan otpor i pitanje je da li će se moći postići postavljeni cilj (Berane). Neprijateljska pojačanja pristižu iz pravca Kolašina. Izdvojena su obezbeđenja prema zapadu. Komanda 2. oklopne armije odmerava udar u pravcu zapada umesto u pravcu severa, da bi se time neprijatelj osetio napadnutim.

1. brdska divizija se još nije prikupila na naređenom prostoru Bitolj — Florina, nego se nalazi razvučena između Metsovona i Florine. Diviziju treba tako držati spremnom da se može transportovati železnicom u roku od 24 časa.

...

22. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Područje Komande 2. oklopne armije:

Normalna delatnost neprijatelja u vazduhu, lokalna delatnost bandi.

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«: neprijatelj pruža neprestano snažan otpor.

V SS-brdski armijski korpus:

118. lovačka divizija:

Operacija »Ruepauze« (vidi dnevni izveštaj od 20. 7.) je otpočela severoistočno od Makarske sa oko 3 mešovita bataljona.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«: Glavnina neprijateljskih snaga nalazi se u prostoru severno od Kladnja. Neprijatelj pokušava ponovo da sa svojim delovima prodre u prostor Šekovići.

Srbija:

Lokalna delatnost bandi sa pojedinačnim aktima sabotaže na žetvi i prepadima četnika.

Operacija »Keraus«: Protivnik produžava sa pokretima odvajanja u pravcu juga i jugoistoka. Naše borbene grupe održavaju samo slab dodir sa neprijateljem.

...

Upotreba borbenih grupa Organizacije Tot prilikom uzbuna

Komandi 2. oklopne armije upućen je dopis op. od br. 3361/44. pov. po predmetu upotrebe borbenih grupa Organizacije Tot od strane Taktičke komandanture Split prilikom mnogobrojnih uzbuna. Ovom upotrebom se ugrožava radni program ovih snaga Organizacije Tot. Taktičkog komandanta Splita podučiti na odgovarajući način o direk-

tivama za upotrebu jedinica Organizacije Tot koje je izdao komandant
Jugoistoka Op. od. pov. br. 1202/44.

Prilog 149/VII

...

23. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

XXI brdski armijski korpus:

SS-brdska divizija »Skenderbeg«: brojno stanje 6.183.

Operacija »Draufgenger«: neprijatelj je sa severa prodro u Murino; naš saobraćaj dotura je prekinut.

Usled napada nadmoćnih neprijateljskih snaga, naši napadni vrhovi su prešli u odbranu, s tim što su povučene snage za ponovno zauzimanje Murina i oslobodjenje komunikacije dotura.

V SS-brdski armijski korpus:

SS-brdska divizija »Handžar«:

J[uzna] grupa u napadu na Murići (16 km jugozapadno od Drenice) je odbacila jače neprijateljske snage.

Severna grupa je preduzela napad preko Živinice u pravcu severa i severoistoka.

Istočna grupa se nalazi u uspešnoj odbrani u prostoru Šekovići,

Srbija:

Operacija »Keraus«:

Neprijatelj pruža mestimično uporan otpor. Neprijatelj žilavo drži grebene Sokolske i Arbanaških planina i suprotstavlja se napadima 22. bugarske divizije. Četnička grupa »Vajel« navodno je odbacila neprijatelja preko puta Kuršumlija — Bosiljevo u pravcu severoistoka. Do sada je javljeno o 229 mrtvih kod neprijatelja, 100 zarobljenih a zaplenjeno je 7 engleskih mitraljeza i 40 pušaka.

...

24. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

XXI brdski armijski korpus:

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«:

Borbena grupa »A«, se i dalje odvaja u pravcu juga i jugoistoka i sa svojim delovima brani prelaz Čakor (10 km istočno od Murina) od jačih neprijateljskih napada.

Delovi SS-divizije »Skenderbeg« (2 čete) su ponovo zauzeli Murino uz otpor neprijatelja.

Borbena grupa »B« na prostoru Andrijevića se odvojila uz žestoke borbe. Delovi obe grupe vode neprestane borbe za deblokiranje puta za dotur.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«:

Južna grupa odbacila je u pravcu severa neprijateljske snage koje su napadale na Murići. Severna grupa je posle žestoke borbe napredovala iz prostora Živinice u pravcu jugoistoka i uhvatila vezu sa Istočnom grupom kod Šekovići.

Na prostoru Šekovići (Istočna grupa) aktivnost neprijatelja popušta usled pretrpljenih gubitaka iz prethodnih dana.

7. izviđački odred se nalazi u borbi sa neprijateljskim snagama u prostoru Kladanj.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Otpočela je operacija »Bergruč« [»Bergrutsch«] sa 92. motorizovanom grenadirskom brigadom, 1. pukom »Brandenburg«, I i II bataljonom 384. puka, III bataljonom 383. puka u prostoru severozapadno od Knin — Benkovac.

373. divizija:

Operacija »Mauzetot« [»Mausetot«] je zaključena sa daljih 57 prebeglih. Zaplenjeno je 27 pušaka.

Ukupni gubici neprijatelja: 21 mrtav, 7 zarobljenih, 338 prebeglih, zaplenjeno 3 mitraljeza i 277 pušaka.

Srbija:

Slaba lokalna delatnost bandi.

Gubici neprijatelja iz prošle nedelje: 578 mrtvih, 114 zarobljenih.

Operacija »Keraus«: vidi dnevni izveštaj.

Obaveštajno odeljenje — večernji izveštaj od 24. 7. 1944.

Ob. od./oficir Abvera pov. br. 5601/44.

Prilog 163/VII

Gotovost za operaciju »Ribecal« (»Rübezahl«)

Telegramom od 24. 7. 44. Op. od. br. 3402/44. strogo pov. Komandi Grupe armija »E« i 2. oklopnoj armiji (obavešten je i komandant Jugoistoka, načelnik saobraćajne službe i komandant pozadine) naređeno je:

1. brdska divizija da se u najbržem mogućem tempu transportuje na prostor Mitrovica — Peć — Priština, konačare prebaciti u Peć.

1. brdska divizija se po njenom prispeću potčinjava 2. oklopnoj armiji. Uputstvo za upotrebu divizije će se izdati uskoro.

Prilog 164/VII

...

25. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

Priprema operacije »Ribecal« (»Rübezahl«)

Na završetku dogovora načelnika štabova van sastava komande bilo je govora i o planiranju operacije »Ribecal« (razbijanje glavnine neprijateljske grupe u Crnoj Gori) sa načelnicima štabova (Grupe armija »E«, Komande 2. oklopne armije, Komande RV Jugoistoka i komandanta Jugoistoka). Izdata je direktiva oko pripreme za operaciju »Ribecal« dopisom Op. od. str. pov. br. 0169/44. za načelnike, 2. oklopnoj armiji, komandantu Jugoistoka i komandi RV Jugoistoka. Prilog za načelnike štabova XV/44.

***

XXI brdski armijski korpus:

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«: borbene grupe su se odvojile u prostoru zapadno i severozapadno od Murina, usled prodora neprijatelja kod Andrijevica. Delovi SS-divizije »Skenderbeg« (3 čete) predali su prevoj Čakor pred napadima nadmoćnijeg neprijatelja i povukle se u pravcu istoka.

Komandant bataljona SS-divizije »Skenderbeg« iz Peći, koji se nalazi u pripravnosti, odmah je naredio pokret u pravcu prevoja Čakor da bi se prihvatile sopstvene snage u odstupanju.

Namera: privođenje 181. poljskog dopunskog bataljona u Peć radi ponovnog zauzimanja prevoja Čakor i uspostavljanja veza sa borbenom grupom u prostoru Murina.

V SS-brdski armijski korpus:

SS-brdska divizija »Handžar«

Jugozapadno od Vlasenice je Južna grupa odbacila neprijatelja. Ujedinjene Severna i Istočna grupa gone neprijateljske snage koje su se povukle iz prostora zapadno od Šekovići u pravcu jugozapad.

***

26. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

2. oklopna armija:

Normalna delatnost neprijatelja iz vazduha, naročito lovaca, lokalna delatnost bandi.

XXI brdski armijski korpus:

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«: borbene grupe u prostoru zapadno i severozapadno od Murina uglavnom odolevaju napadima nadmoćnog neprijatelja.

Murino je predato neprijatelju od strane albanskih milicijskih snaga. Komandant bataljona SS-divizije »Skenderbeg«, sa jedinicama iz pripravnosti i prihvaćenim delovima SS-divizije »Skenderbeg« (vidi dnevni izveštaj od 25. 7.), koji se nalazi u napredovanju iz Peći, dospo je na 6 km istočno od prevoja Čakor.

181. poljski dopunski bataljon iz Peći krenuo je u pravcu prevoja Čakor.

Namera: do dolaska 1. brdske divizije vezivanje neprijatelja na prostoru Peć — Berane neprekidnim napadima.

Ponovno zauzeće Murina.

Deblokiranje puta Peć — Murino.

V SS-brdski armijski korpus:

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«: južna grupa u prostoru Vlasenice nailazi na neprijateljski otpor. 60 mrtvih kod bandi. Ispred sjedinjenih grupa »Sever« i »Istok« na prostoru Šekovići nalaze se još uvek razbijeni delovi neprijatelja.

Srbija:

Operacija »Keraus«: očigledno da je glavnina neprijateljskih snaga snažno potučena i kao takva povukla se preko srpsko-albanske demarkacione linije. Dodir sa neprijateljem održava se samo sa zaštitnicama. Operacija je time završena, naknadno čišćenje se produžava borbenim grupama koje učestvuju. Mada se u toku operacije nije uspelo u razbijanju glavnine neprijateljskih snaga, ipak je pošlo za rukom, naročito masovnom upotrebom četnika, da se osujeti namera neprijatelja da prodrle u pravcu Ibra.

U prostoru Sokobanje, pod pritiskom naših i četničkih snaga, delovi bandi prešli su, pod borbom sa jedinicama iz pripravnosti za zaštitu železnice, prugu Zaječar — Knjaževac u pravcu bugarske granice, dok je glavnina, uz velike gubitke u borbama sa četnicima, prodrila u prostor Aleksinca.

Od 23. 7. četničke grupe su prodrle preko Save u Srem i tamo se od tog vremena nalaze u borbi sa komunistima. U ostalim delovima Srbije lokalna delatnost bandi, dok se u Banatu vrše neprekidne sabotaže u žetvi.

...

27. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

XXI brdski armijski korpus:

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«: u toku su pokreti odvajanja u pravcu istoka. Murino je ponovo zauzeto. Istočna borbeno grupa (222. poljski

dopunski bataljon i delovi divizije »Skenderbeg«) u napredovanju ka prevoju Čakor.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Započela je operacija »Fojerver« [»Feuerwehr«] u cilju razbijanja neprijateljskih snaga koje se nalaze u pokretu u pravcu istoka između železničke linije Brod — Maglaj i Vrbasa, sa II kozačkom brigadom, 13. SS-ojačanim pukom (bez III bataljona), III bataljonom 14. SS-puka i delovima 3. i 4. hrvatske brdske brigade.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«: lokalni dodir sa neprijateljem na prostoru Šekovići i Vlasenica.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Odbacivanjem neprijateljskih snaga prema putu Knin — Drniš u pravcu istoka (vidi dnevni izveštaj od 26. 7.) i prodorom ovih neprijateljskih snaga u prostor Knin, situacija se tamo sada zaoštrila.

Operacija »Bergruč«: glavnina neprijateljskih snaga se povukla na planinu Velebit.

LXIX armijski korpus za naročitu upotrebu

Komandant Srema:

Neprestani akti sabotaže na žetvi.

Srbija:

Glavnina snažno potučениh neprijateljskih snaga u operaciji »Keraus«, koja se povukla ka jugu, ponovo je napadnuta, posle neuspelog pokušaja da se povuče u oblast Albanije, od strane Borbene grupe »Dizener« i četnika u prostoru jugoistočno od Medveđe. Gubici neprijatelja u akciji »Keraus« na dan 24. i 25. 7.: 29 mrtvih, 302 zarobljena, 8 mitraljeza, 2 minobacača i 200 pušaka.

...

Razvoj situacije na našem području trenutno se karakteriše sledećim:

1. Prema postojećim podacima, Tito polaže naročiti značaj da se prikupljanje crvenog XI i XII korpusa izvrši u predviđenom roku. Svi znaci govore da neposredno predstoji Titova ofanziva na Srbiju.

Još 27. 7. izdato je naređenje za privođenje 1. brdske divizije iz prostora Florine u prostor Peć...

3. Postoji izveštaj da su Englezi naredili Titu da popravi put Rijeka — Karlovac. To ukazuje na mogućnost jednog prodora Saveznika iz gornje Italije u pravcu Zagreb, što bi moglo jednom postati i stvarnost.

4. Postoje izveštaji o planiranom upadu DM-četnika u Srem. To pokazuje nameru DM-četnika da se prošire izvan sadašnje granice Srbije.

5. Zategnutost sa hrvatskom vladom i hrvatskim ustanovama kao i sa raznim ličnostima (put nemačkog opunomoćeg generala u Hrvatskoj, generala pešadije Gleza [Glaise] rajhsfireru SS Himleru; razgovor o prilikama u Hrvatskoj).

...

Odlazak:

transport 98. divizije (prostor Zagreb) sa područja komandanta Jugoistoka.

28. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinj

Službeni put načelnika generalštaba komandanta Jugoistoka

Dana 28. 7. ujutro otputovao je avionom načelnik generalštaba komandanta Jugoistoka general-major Vinter za Berlin—Rangsdorf na dogovor sa rajhsfirerom SS Himlerom.

Opšta situacija rata sa bandama

Napadi iz niskog leta na železničke stanice Florina i Vevi doveli su do teških oštećenja staničnih postrojenja i u voznom parku, kao i do osetljivih gubitaka u ljudstvu (do sada 40 vojnika mrtvih i veliki broj ranjenih). Transport 1. brdske divizije od Florine za Peć je time ometen. Naređena je upotreba PA-artiljerije na ukronom i iskronom prostoru 1. brdske divizije.

U akcijama divizije »Skenderbeg« na severnom delu Crne Gore (operacije »Draufgenger«) izgleda da se uspelo sa ometanjem upada jedne neprijateljske grupe u srpsko-makedonsku graničnu oblast. Neprijatelj je morao da snage okrene na naše napadne grupe. Time nam je pošlo za rukom da se neprijatelj odmakne od Srbije.

Izgleda da neprijatelj želi da ubrza nastupni marš severne grupe na prostoru južno od Jajca (istočna Bosna). Treba računati sa upadom neprijatelja u južni deo Srbije. Protiv ovog marša neprijatelja u toku je trenutno uspešna akcija SS-brdske divizije »Handžar« (akcija »Rezlajn«). Za razbijanje neprijateljskih snaga između železničke linije Brod — Maglaj i Vrbasa koje se nalaze u pokretu sa zapada u pravcu istoka, organizovana je bila akcija »Fojerver«.

U Srbiji operacija »Keraus« je postigla potpuni uspeh; neprijatelj je bio prinuđen da izmakne u pravcu juga. Pošlo nam je za rukom da prodorom u pravcu Ibarske doline osujetimo njegovu nameru. Prema svim postojećim znacima, namera neprijatelja da upadne u Srbiju postoji i sada kao i ranije, ali naši prodoni prema severnoj i južnoj grupi doveli su do usporavanja njegove operacije, tako da smo mi time dobili u vremenu za marš (1. brdska divizija) i za operaciju »Ribecal«, i postoje izgledi da se sretne sa neprijateljem još pre njegovog upada u Srbiju.

...

29. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

2. oklopna armija:

Normalna delatnost neprijatelja iz vazduha, lokalna delatnost bandi.

XXI brdski armijski korpus:

297. divizija:

Situacija na prostoru Debar — Peškopeja se zaoštrila.

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »Draufgenger«: borbena grupa u prostoru Murina je deblokirala put do prevoja Čakor i uspostavila vezu sa 222. poljskim dopunskim bataljonom.

V SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Operacija »Zonenstih«: borbena grupa je odbacila neprijatelja preko puta Plana — Korita (severno od Bileće) u pravcu istoka i jugoistoka.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Fojerver«: delovi neprijateljskih snaga su prodrli u prostor jugozapadno od Žepča u pravcu jugoistoka preko Bosne. Preduzeto je gonjenje.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«: borbene grupe SS-divizije sa glavninom nalaze se u napredovanju u prostoru Kladanj, sa 1 bataljonom u dolini Ribnica — Krivaja.

Srbija:

Slaba lokalna delatnost bandi.

Usled stalnih napada neprijateljskih aviona iz niskog leta na železničke ciljeve, sve su veće poteškoće u održavanju saobraćaja srpskih železnica.

Glavnina neprijateljskih snaga u operaciji »Keraus«, koja se povukla u pravcu juga iz prostora 20 km jugozapadno od Lebana, prešla je u protivnapad u pravcu severa i nešto malo je potisnula Bobrenu grupu »Dizener« ka severu.

300 SS-pripadnika iz Leskovca i 2. četa 12. tenkovskog bataljona za naročitu upotrebu krenuli su maršem u cilju pojačanja tamošnje borbene grupe.

Namera: I i II bataljon 5. policijskog puka transportovati železnicom iz Aleksinca u Leskovac.

...

30. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

SS-divizija »Skenderbeg«:

Operacija »*Draufgenger*«: pojedine neprijateljske grupe nalaze se u nastupanju iz prostora Berane u pravcu Rožaja; vode se borbe sa albanskim snagama u prostoru Rožaj.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Operacija »*Fojerver*«: dalji delovi neprijatelja su prodrli u pravcu jugoistoka preko Bosne, između Žepča i Nemile, u cilju spajanja sa snagama koje su nadirale sa istoka.

Naše snage (II bataljona 13. SS-puka, 7. protivtenkovski divizion, III bataljon 14. SS-puka) krenule su u akciju sa severa i juga.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »*Rezlajn*«: vrši se čišćenje prostora Šekovići — Vlasenica — severno od Kladnja i pri mestimičnom dodiru sa neprijateljem isti je potisnut od strane SS-jedinica (27) prema jugozapadu u pravcu Kladnja.

Srbija:

Prilikom nastavljanja čišćenja u operaciji »*Keraus*«, delovi neprijateljskih snaga istočno od Lebane prodrli su u pravcu severa. Glavnina je napadnuta u prostoru Lebane od strane Borbene grupe »*Dizener*« i četnika. 5. policijski puk (bez III bataljona) je stupio u akciju sa istoka.

Borbene grupe 27. bugarske divizije (5 bataljona) ponovo će stupiti u akciju 31. 7. u cilju naknadnog čišćenja iz doline Toplice u pravcu juga.

***

31. 7. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Štabni dogovor 31. 7. 1944.

Pod rukovodstvom načelnika štaba komandanta Jugoistoka, održan je 31. 7. štabni dogovor...

Marš Titovih snaga za napad u južni deo Srbije. Naše planiranje:

a) Operacije u zapadnoj Grčkoj, da bi se stvorila pretpostavka za odbranu od neprijateljskog iskrcavanja na zapadni deo grčke obale.

b) Raščišćavanje situacije u Crnoj Gori. Marš naših jedinica u cilju razbijanja postojećih Titovih snaga je u toku.

c) Na jadranskoj obali nije došlo ni do kakvog zaoštavanja situacije. Izgleda da postoji namera kod neprijatelja za diverziju slovenskih trupa iz Italije na srednju Dalmaciju u cilju pojačanja Titovih snaga.

d) Slovenija: od 10. 8. SS-gruppenfirer Kamerhofer preuće ume-
sto LXIX armijskog korpusa rukovođenje obezbeđenjem žetve.

3. Načelnik Operativnog odeljenja: 98. divizija se nalazi u transportu iz prostora Zagreba, takođe i 201. brigada jurišnih topova (bez 1 baterije) se prevozi a na njeno mesto se dovodi u Leskovac 191. brigada jurišnih topova...

1. brdska divizija:

Divizija se od 31. 7. potčinjava Komandi 2. oklopne armije. Namera: preuzimanje prostora koji su obezbeđivali SS-divizija »Skenderbeg«, 14. SS-puk i bataljon oklopnih jurišnih grenadira.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Fojerver«: glavna neprijateljskih snaga nalazi se istočno od Bosne. Sopstvene borbene grupe u dejstvu protiv preostalih delova neprijatelja. Prelaz preko Bosne se brani napadom na neprijateljske snage koje se nalaze između Žepča i Nemile u zapadnoj Bosni.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«: nastavlja se čišćenje prostora Vlasenica — Ribnica — Kladanj. Napad III bataljona 28. SS-puka na Kladanj nije uspeo.

Dosadašnji gubici neprijatelja: 947 izbrojanih mrtvih, 1 protivtenkovski top, 2 minobacača, 1 brdski top, 8 protivtenkovskih pušaka, 15 mitraljeza, 210 pušaka, 3 radio-uređaja.

Srbija:

Naknadno čišćenje u operaciji »Keraus«. Dalje neprijateljske snage su prodrle sa obe strane Lebana protiv Bugara u pravcu severa. Visoki gubici kod Bugara u oružju i nestalima.

Namera: razbijanje neprijateljskih snaga sa obe strane Lebana Borbenom grupom »Dizener«, delovima Četničke grupe »Vajel« i 5 bataljona 27. bugarske divizije.

...

1. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

1. brdska divizija:

Preuzeto je komandovanje nad borbenom grupom operacije »Draufgenger«.

Borbena grupa je odbila slabe neprijateljske prodore.

Namera: smena grupe operacije »Draufgenger«.

Komanda korpusa Crne Gore

Neprijateljske snage izmiču istočno od Bioča u pravcu severa. Neprijateljski napadi severoistočno od Bijelog Polja, severoistočno od Brodareva i u prostoru Priboja. Priboj je zauzet od strane neprijatelja. Uzajamna povezanost između ovih pokreta još nije dokazana.

V SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

II bataljon 370. puka je razoružan i pokrenut je sudski postupak od strane ratnog suda 369. pešadijske divizije.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Fojerver«: osujećen je dalji prelaz neprijateljskih snaga preko Bosne. Neprijatelj je razbijen koncentričnim napadom 13. SS-puka.

Srbija:

Kod naknadnog čišćenja u operaciji »Keraus«, sve borbene grupe koje su učestvovalе uspešno su se oduprle snažnom neprijateljskom pritisku sa severa.

U protivnapadu, Borbena grupa »Dizener« je zadobila nešto malo zemljišta. Bobbene grupe 27. bugarske divizije krenule su iz doline Toplice u pravcu juga.

U ostalom delu Srbije i Banatu lokalna delatnost bandi sa manjim razaranjem na glavnoj pruzi.

...

2. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

18.30 časova:

Generalštabni pukovnik fon Farnbiler telefonski obaveštava orijentaciono o situaciji generalštabnog pukovnika Zelmajera:

1. Akcija komandosа na južni deo Korčule je osujećena, ostrvo je ponovo oslobođeno od neprijatelja.

2. Na prostoru operacije »Ribecal« jake neprijateljske grupe se nalaze u prodoru a u 15.00 časova su dostigle put Novi Pazar — Mitrovica. 54. izviđački i 54. brdski bataljon iz Mitrovice su započeli protivnapad. Namera sa 1. brdskom divizijom sprečiti neprijateljski prodor preko doline Ibra.

...

Hrvatska:

U istočnoj Bosni su u toku pokreti 6. i 16. divizije u pravcu istoka (delovi ovih divizija su verovatno dostigli dolinu Krivaje). Situacija kod neprijatelja je nepromenjena.

Potućena 11. divizija uzmiče posle bezuspešnog pokušaja prelaza preko Bosne, izgleda za sada u pravcu severozapada.

Crna Gora:

Neprijateljske grupe se nalaze u nadiranju iz prostora severoistočno od Berane — Priboj u opštem istočnom pravcu, sa delovima na prostoru 10 km jugo-jugoistočno od Novog Pazara (30 km istočno su verovatno delovi 2. divizije), prostor 15 km severoistočno-istočno i

14 km severoistočno od Bijelog Polja (I bataljon 5. puka i VIII bataljon 37. puka) i prostor 7 km istočno od Priboja (delovi 37. divizije). Ovim se dolina Ibra uočava kao prvi cilj neprijatelja. Nema se utisak da se već sada radi o jednoj međusobno zavisnoj ofanzivi.

...

Saradnja sa četničkim bandama

Komandantu Jugoistoka upućen je dopis Ob. od./oficir Abvera str. pov. br. 6161/44, u vidu naređenja, o isporuci oružja i municije četničkim bandama i o saradnji između nemačkih operativnih jedinica i pojedinih lojalnih četničkih bandi u cilju zajedničke borbe protiv komunističkog neprijatelja. Postavljanjem oficira za vezu u četničkim bandama treba njihovo držanje stalno nadzirati.

Prilog 13/VIII

...

3. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Područje 2. oklopne armije:

Usled prodora neprijatelja u dolinu Ibra, treba da se delovi 1. brdske divizije upotrebe odmah iz transporta.

XXI brdski armijski korpus:

1. brdska divizija:

Nastavlja se prodor neprijatelja južno od Novog Pazara dalje u pravcu istoka, čiji prednji delovi su dostigli do na 9 km jugoistočno od Novog Pazara.

Dolina Ibra je ugrožena.

Ova operacija samostalnih neprijateljskih grupa izgleda da ima zadatak nasilnog izviđanja i vezivanja snaga, a ujedno ona predstavlja i uvod u jednu ofanzivu.

Borbena grupa 54. izviđačkog odreda polazi sa linije puta Novi Pazar — Tutin u pravcu zapada a njeni delovi iz prostora 12 km jugoistočno od Novog Pazara u pravcu juga.

Borbene grupe 54. lovačkog bataljona u napredovanju u pravcu severozapada doprle su do na 15 km severozapadno od Mitrovice, gde su se sudarile sa neprijateljem.

Namera: 1. Delovi 14. SS-puka treba da nastupe iz prostora 30 km severno-severozapadno od Mitrovice u pravcu jugozapada i zapada.

2. Početi sa upotrebom I bataljona 99. puka iz Raške prema jugu.

3. Dovođenje jedne oklopne lovačke čete 1. brdske divizije na put Raška — Novi Pazar za pojačanje čete jurišnih topova koja se tamo nalazi kao osiguranje.

Komanda korpusa Crne Gore:

Vrši se pojačano izviđanje neprijateljskih snaga na prostoru Pljevlja i južno od prelaza Jabuka.

Naš napad dostigao je, uz jači neprijateljski otpor, prostor 14 km severoistočno od Bijelog Polja.

U prostoru 14 km severoistočno od Bijelog Polja, odbijeno je više neprijateljskih napada.

Namera: Posle pregrupisavanja izvršiti ponovo napad u pravcu zapada i jugozapada.

SS-divizija »Handžar«:

118. lovačka divizija:

Naši gubici prilikom akcije komandosa na ostrvo Korčulu: 1 mrtav, 7 ranjenih, uprkos jakoj vatri (oko 1.200 ispaljenih metaka) brodske artiljerije.

SS- divizija »Handžar«:

Operacija »Rezlajn«: neprijatelj je odbačen u pravcu severozapada.

Namera: 1. Produžetak napada u pravcu severozapada.

2. Akcija u cilju razbijanja neprijatelja na prostoru Ribnica

— Vareš — Olovo — Vlasenica — Kladanj.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Akcija komandosa na ostrvu Žirje bez dodira sa neprijateljem, razaranja važnih postrojenja.

Srbija:

Linija Uvac — Lim nalazi se u rukama četnika. Za vezivanje prelaza preko Ibra između Leška i Slatine, biće upotrebljena po prvi put 2 bataljona Ruskog zaštitnog korpusa i 1 oklopna četa.

Operacija »Keraus«: Borbena grupa »Dizener« nalazi se u pregrupisavanju za napad neprijatelja severozapadno od Lebana.

27. bugarska divizija nalazi se u najavljenom rasporedu za napad u pravcu juga. Za obezbeđenje glavne železničke linije kod Grdelice premešten je I bataljon 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa za Grdelicu.

Obaveštajno odeljenje — večernji izveštaj od 3. 8. 1944.

Ob. od./oficir Abvera pov. br. 5871/44.

Prilog 18/VIII

Crna Gora:

Pokret neprijatelja severno od Tutina u pravcu istoka i produžetak neprijateljskih napada istočno od Bijelog Polja pokazuju da neprijatelj privlači dalje snage u prostor južno od Novog Pazara.

Vojni izveštaj (kominike) od 4. 8. 1944. objavio je o prostoru Jugoistoka sledeće:

Pokušaj iskrcavanja neprijatelja pod zaštitom engleskih razarača i mnogobrojnih lovaca-bombardera u ranim jutarnjim časovima 2. 8.

na dalmatinsko ostrvo Korčulu odbijen je u kraćoj i žestokoj borbi od strane posade ostrva.

Operacija »Ribecal«

Komanda 2. oklopne armije je izvestila sa op. od. br. 2257/44. strogo pov. od 2. 8. 44. o planovima operacije »Ribecal« (u severoistočnom delu Crne Gore).

(Komandant Jugoistoka br. 3549/44. strogo pov. od 3. 8. 44.). Uporedi takođe i Operacijski dnevnik, strana 95, prilog za načelnika XV/44. Povodom predstojećeg početka operacije »Ribecal«, gospodin komandant namerava da u jednom telegramu ukaže Komandi 2. oklopne armije (takođe će biti obaveštena i Komanda RV Jugoistoka) na odlučujući značaj ove operacije na prostoru Jugoistoka i da podstakne trupe na najveći mogući učinak.

...

4. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Situacija u severnom delu Crne Gore i u jugozapadnom delu Srbije

Situacija u prostoru Novi Pazar — Ibar se u toku 3. 8. do krajnosti zaoštrila. Železnička pruga u dolini Ibra nalazi se pod dejstvom snaga crvenih grupa koje prodiru iz Sandžaka u pravcu istoka. Protiv ovih grupa bandi morala se upotrebiti 1. brdska divizija odmah posle njenog iskrcavanja. Pripremni položaj ove operativne jedinice za operaciju »Ribecal« se time odugovlači, a takođe će biti potrebno da se unese možda jedna izmena u planu operacije »Ribecal«. Postavlja se pitanje da li je prodor navedenih grupa crvenih snaga početak ofanzive neprijatelja na Srbiju.

Iz telefonskih razgovora od 4. 8. 1944: o borbama u oblasti Ibra.

9.15 časova:

General-major fon Gajtner javlja general-lajtnantu Vinteru: Neprijatelj je pokušao prošle noći da prodre preko Ibra, tako da su tamo u toku veće borbe. 1. brdska divizija je otpočela sa obuhvatnim udarom. Verovatno da veći broj pripadnika neprijatelja nije prešao Ibar.

9.45 časova:

Generalštabni pukovnik Farnbiler obaveštava generalštabnog pukovnika Zelmajera o situaciji:

Opšti utisak: neprijatelj se dalje istunio prema dolini Ibra, železnička pruga je delimično u prekidu; neprijatelj nastoji da se učvrsti po visovima zapadno od Ibra.

Naša namera: razbiti neprijatelja u prostoru Novi Pazar — Raška — Mitrovica. Namere neprijatelja još nisu jasne.

10.20 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer obaveštava Vrhovnu komandu Vermahta:

Dolina Ibra je u opasnosti. Neprijatelj je i tamo prispeo, željeznica je na pojedinim mestima porušena. Protivmere su u toku. Za ovo stoji na raspolaganju 1. brdska divizija. Posledice napada neprijatelja: pripremni položaj 1. brdske divizije na predviđenom položaju za operaciju »Ribecal« će zakasniti za nekoliko dana, a time i sam početak operacije. Neka kriza ipak ne postoji.

18.00 časova:

Generalštabni pukovnik Farnbiler obaveštava *generalštabnog pukovnika Zelmajera*:

Jurišni bataljon je krenuo iz Mitrovice u pravcu severa.

Namera: deblokiranje doline Ibra od strane 1. brdske divizije, a zatim zaokret ove operativne jedinice u pravcu zapada. Prema izjavi jednog četničkog vojvode, sada treba u vezi sa držanjem Turske da otpočnu opšte borbe crvenih snaga.

***

Područje 2. oklopne armije:

Živa delatnost neprijatelja iz vazduha i lokalna delatnost bandi.

XXI brdski armijski korpus:

1. brdska divizija:

Glavnina neprijatelja se rasporedila za borbu na prostoru 11 km južno od Raške — 12 km jugoistočno od Novog Pazara i 20 km jugo-jugoistočno od Raške.

Odbijeni su žestoki napadi neprijatelja na našu liniju bezbednosti Rudnica (8 km jugoistočno od Leška) — Slatina.

Od strane 1. brdske divizije oformljeno je jedinstveno komandovanje u trouglu Ibar — Raška kao i takođe nad trupama komandanta Jugostoka.

Namera: pokret i upotreba ojačanog jurišnog bataljona iz prostora severno od Mitrovice u pravcu severa i severozapada. U sadejstvu sa već upotrebljenim borbenim grupama 1. brdske divizije, razbijanje neprijateljskih snaga na prostoru Novi Pazar — Raška — Mitrovica.

Komanda korpusa »Crna Gora«:

Neprijateljski napad u prostoru 14 km severozapadno i 22 km istočno od Bičele je prihvaćen uz visoke gubitke.

Namera: protinapad i borbeno izviđanje.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija (istočna Bosna):

Operacija »Rezlajn«: neprijatelj se odvojio u pravcu severa i severozapada.

Namera: operacija »Hakflajš« [»Hackfleisch«] sa delovima 7. SS-brdske divizije i divizije »Handžar«.

Zauzet je pripremni položaj ojačanog 13. brdskog lovačkog puka na prostoru Sokolac u cilju napada u pravcu severa, a sa pojedinim

delovima 14 km severozapadno od Sokoca u pravcu severozapada, 7. izviđački bataljon iz Vareša u pravcu istoka u prostor Olovo, I bataljon 28. puka iz Ribnice u pravcu severa i severoistoka, III bataljon 28. puka iz prostora Kladanj u pravcu juga i jugozapada, borbena grupa 27. puka iz prostora Šekovići i južno od njega u pravcu juga.

Srbija:

Situacija na granici Višegrad — Prijepolje i dalje je napeta. Neprijateljske snage su se vratile preko Lima.

Operacija »Keraus«: Bobena grupa »Dizener« i 27. bugarska divizija nastupaju sa juga i severa u pravcu neprijatelja na Petrovac-planinu, 20 km severozapadno od Lebana.

...

5. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Situacija na severnom delu Crne Gore i jugozapadnom delu Srbije:

Prema izveštaju Obaveštajnog odeljenja, situacija se u Srbiji i Crnoj Gori potpuno izmenila. Težište operacije neprijatelja u pravcu južnog dela Srbije, izgleda, kao da je potvrdilo postojanje glavnine crvenih i to 2, 5. i 17. divizije (zaplenjeni papiri i prebegli), koje vrše napad na naše položaje na istočnoj obali Ibra između Mitrovice i Raške. Potpuno jasna situacija kod neprijatelja još uvek ne postoji. Slabi delovi neprijatelja su prešli Ibar na tri mesta.

Naređenje Glavnog štaba Srbije da 21. i 24. divizija (potučene u operaciji »Keraus«) iz prostora jugoistočno od Kuršumlije potpognu napad 2, 5. i 17. divizije ukazuje na sadejstvo ovih obeju grupa snaga i potvrđuje dosadašnje shvatanje da neprijatelj želi, kao prvi cilj, da prekine glavne veze u dolini Morave. S tim u vezi došlo je do pojačanih akata sabotaza crvene 22. divizije, zajedno sa madeonskim bandama, na srpsko-hrvatskom graničnom prostoru.

Naređenje Tita XII kompusu, sa 6 divizija, ubrzava 1. diviziju da dostigne prostor Brodarevo — Prijepolje — Pljevlja, što pokazuje nameravano sadejstvo takođe i ove grupe pri napadu na Srbiju. Sa njihovim nastupanjem se sada mora računati. Dosadašnji prodori neprijatelja u prostoru Brodarevo — Priboj služili su verovatno samo za izviđanje (vidi večernji izveštaj Obaveštajnog odeljenja od 5. 8. prilog 31/VIII).

Ova procena situacije ostavlja otvoreno pitanje da li se glavnina neprijatelja nalazi još uvek na operativnom prostoru na kome se namerava izvesti naša operacija »Ribecal«.

Na telefonski upit general-lajtnanta Vintera Komandi 2. oklopne armije (19.15 časova), generalštabni pukovnik Farnbiler iznosi svoje gledište kako se obaveštajni podaci još uvek razlikuju, a da konačno ipak ostaje utisak da se najveći deo glavnine neprijatelja nalazi za-

padno od Ibra, na prostoru nameravane operacije »Ribecal« (uporedi dnevni zveštaj od 5. 8, situacija kod 1. brdske divizije, prilog 30/VIII).

Na telefonski upit general-majora fon Gajtnera (12.30 časova), general-lajtnant Vinter je odgovorio u vidu konstatacije sledeće:

1. brdska divizija udara za sada na neprijatelja koji se nalazi na prostoru dolina Ibra — Novi Pazar, a što se tiče neprijatelja koji se nalazi istočno od doline Ibra to je stvar komandanta Jugoistoka, uključujući tu i osiguranje doline Ibra čim se akcija 1. brdske divizije tamo zaključí.

...

2. oklopna armija:

Neprekidna delatnost neprijatelja iz vazduha i lokalna aktivnost bandi. XXI brdski armijski korpus:

1. brdska divizija (severni deo Crne Gore — Srbija):

Glavnina neprijatelja nalazi se na prostoru Ibarska dolina — Rudnica — Leposavići (24 km severozapadno-severno od Mitrovice) — kota 1102 (5 km zapadno od Leposavića) — kota 1194 (9 km zapadno od Leška) — Manase (12 km južno od Raške). Delovi neprijateljskih snaga pokrivaju južnu flanku kod Leškove Glave (16 km severozapadno od Mitrovice) i severozapadnu flanku kod Lopužnja (10 km jugozapadno od Novog Pazara).

Pokušaj prodora neprijatelja u pravcu doline Ibra je u osnovi odbijen. Pojedini prodori su izvršeni kroz našu sigurnosnu liniju u pravcu istoka kod Rudnice, Leposavića i Slatine.

Namera: deblokirati dolinu Ibra napadom iz Rudnice u pravcu juga i iz Leposavića u pravcu severa i izviđanje u pravcu istoka.

Za ostale pojedinosti vidi izveštaj.

Komanda korpusa Crne Gore:

Neprijatelj se povukao sa prostora Pljevlja — Prijepolje u nepoznatom pravcu. Neprijateljski izviđački prodori u prostor Bijelo Polje su odbijeni.

7. SS-brdska divizija (istočna Bosna):

Operacija »Hakflajš«: 7. izviđački bataljon napadom iz pravca istoka razbio jake delove 6. crvene divizije.

Glavni udar je otpočeo rano ujutro 5. 8. sledećim snagama:

27. puk sa linije Jasen — Vlasenica — Han-Pijesak u pravcu juga i zapada, 1 ojačani bataljon 13. SS-puka iz prostora Mrkalji — Žljebovi u pravcu severozapada. Prodor III bataljona 28. puka iz Kladnja u pravcu juga i Grupa »Kajzer« [»Kaiser«] iz prostora Knežina u pravcu severa, da bi se sprečilo izmicanje neprijateljske istočne grupe u pravcu juga. 1 bataljon 13. SS-puka ostaje u rezervi.

III bataljon 14. puka nastupiće iz prostora Mokro (16 km istočno-severoistočno od Sarajeva) u pravcu severo-severozapad. 7. izviđački bataljon i II bataljon 28. puka upotrebiće se najpre za zaprečavanje linije Vareš — Kamensko.

Srbija:

Operacija »Keraus«: neprijatelj se probio na 15 km jugo-jugoistočno od Kuršumlije pod borbom u povlačenju preko Radan-planine u pravcu Mehune.

Gubici neprijatelja u operaciji »Keraus« od 27. 7, uključujući i 3. 8.: 173 mrtva, 42 zarobljena; plen: 4 mitraljeza, 12 mašinskih pištolja, 53 puške i nekoliko konja.

Namera: premeštanje štaba I i II bataljona 5. policijskog puka u Kuršumliju. Upotreba glavnih snaga četničkih grupa iz prostora Brusa protiv neprijatelja koji je prodro preko Ibra.

***

6. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Procena situacije Crna Gora — Srbija

U 10.15 časova generalštabni pukovnik Farnbiler, na telefonski upit generalštabnog pukovnika Zelmajera, izneo je situaciju kod 2. oklopne armije, takođe telefonski, po sledećem:

Neprijateljski napad od oko 5 brigada u dolini Ibra je odbijen. U noći 4/5. 8, oko 800 — 1.200 ljudi uspelo se da se provuče preko doline Ibra u pravcu istoka. Potučeni neprijatelj izgleda da se povukao u pravcu zapada. Glavnina neprijatelja je razbijena a ostatak je opkoljen. Izviđanjem kod Rudnice otkrivene su pojedinačne neprijateljske grupe, koje su danas napadnute sa dve strane.

Pretpostavlja se da se glavnina neprijatelja, prema obaveštajnim podacima, nalazi sada, kao i ranije, oko Berana. Postoje znaci da su neprijateljske operativne jedinice jugozapadno od Zvornika povučene u Crnu Goru da bi posle započete ofanzive zaposele i održale tamošnji prostor, a jednovremeno i da se popune i osveže.

Čvrsto ćemo se držati sprovođenja plana »Ribecal«. Posedanje pripremnog položaja će se odmah preduzeti čim borbe na Ibru budu završene. Pretpostavlja se da će težište plana »Ribecal« biti kod istočne grupe, shodno sadašnjem grupisanju snaga.

Padobranski bataljon »Brandenburg« je predviđen za upotrebu prvo na Berane.

(Uporedi službenu zabeležku Op. od. 6. 8, prilog 40/VIII).

19.30 časova

Telefonski upit *general-lajtnanta Vintera generalštabnom pukovniku Zelmajeru* zbog nerazjašnjene situacije kod neprijatelja na prostoru Srbija — Crna Gora. Prema obaveštajnim izveštajima, 2, 5. i 17. divizija se nalaze istočno od Ibra; na prostoru Berana (operacijski prostor plana »Ribecal«) izgleda da nema više neprijateljskih snaga.

***

2. oklopna armija:

Normalna delatnost neprijatelja iz vazduha i lokalna delatnost bandi. Borbe u trouglu Ibar — Raška se stišavaju.

XXI brdski armijski korpus:

181. divizija:

Deblokiranje puta Danilovgrad — Nikšić još nije uspelo neprijatelju koji se pojačava.

1. brdska divizija:

a) Pokušaji prelaza neprijatelja preko Ibra jugozapadno od Rudnice su odbijeni a neprijatelj je odbačen na visove zapadno od Rudnice i dalje na zapad. Novo Selo (severoistočno od Rudnice) je poseo neprijatelj, napad je u toku.

Dolina Ibra je deblokirana napadom sa južnog i severnog pravca, veza na Drenu je uspostavljena.

b) Koncentrični napad na glavninu neprijatelja zapadno od Ibra je poželjeo pun uspeh. Neprijatelj uzniče u pravcu zapada. Time je osujećena neprijateljska ofanziva koja je započeta sa 3 do 5 crvenih brigada.

Gubici neprijatelja od 2 — 5. 8. uveče (nepotpuno):

156 izbrojanih mrtvih; mnoge poginule je neprijatelj sahranio.

Namera: izdvajanje I bataljona 98. lovačkog puka u cilju čišćenja visova severoistočno od puta Lešak — Rudnica i sadejstvo sa jurišnim bataljonom iz Raške u cilju napredovanja u pravcu Rudnica — Novo Selo.

Posle kraćeg zauzeća pripremnog položaja otpočelo se sa nastupanjem za operaciju »Ribecal« sa izmenjenim težištem. Planiranje sledi.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Hakflajš«: istočna Bosna, vidi dnevni izveštaj.

Srbija:

Protiv neprijateljskih raštrkanih grupa koje su prodrle prema istoku i na mnogim mestima prešle Ibar upućeni su delovi četničkih grupa »Vajel« iz prostora Brus u pravcu planine Kopaonik.

Operacija »Keraus« je završena.

Namera: akcija Borbenom grupom »Dizener« (bez 5. policijskog puka) protiv neprijatelja na prostoru jugozapadno od Leskovca. Na ostalom delu Srbije lokalna delatnost bandi, sa neprestanim aktima sabotaže žetve, naročito na prostoru južno od Beograda.

...

Srbija — Crna Gora

Jake snage neprijatelja (3 — 5 brigada, a izgleda i pojedini delovi 2, 5. i 17. divizije) su jako potučene našim napadom na prostoru Raška — severozapadno od Mitrovice — Novi Pazar, tako da se nalaze u povlačenju u pravcu zapada. Izvan X bataljona 5. puka (uporedi jutarnji izveštaj) izgleda da je neprijatelj (verovatno delovi

17. divizije) kod Rudnice, sa slabijim snagama na 18 i 25 km severno od Mitrovice prešao Ibar i krenuo u pravcu istoka. Naši napadi sa juga u cilju deblokiranja doline Ibra naišli su na slab neprijateljski otpor. Neprijatelj je (verovatno delovi 37. divizije, navodno 1000?) posle prelaza Lima (južno od Priboja zauzeo Novu Varoš i nalazi se u daljem nastupanju u pravcu jugoistoka (izveštaj četnika).

***

7. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

Posledica nove situacije u Turskoj na Muslimane u Albaniji i Bosni. Starija generacija Muslimana, usled religiozne zatucanosti, je vrlo potištena, kod komunistički zaražene omladine posledice situacije u Turskoj se malo osećaju. U Albaniji treba računati sa jakim ohlađenjem kod većine političara. U Hrvatskoj mora se računati sa istupanjem ustaša protiv Muslimana ako se ukažu znaci nemira...

Bugarska: neprijateljska avijacija vrši napade iz niskog leta u Makedoniji, isto tako vrše se i akti sabotaže na železnici. Sve veća aktivnost komunističkih bandi

Albanija: akcije neprijateljskih komandosa na naša uporišta u prostoru Himare.

Srbija — Crna Gora: posle teških borbi jedan deo crvenih snaga je prešao Ibar.

(General-lajtnant Vinter: iz borbe u trouglu Ibar — Raška — Novi Pazar razvija se operacija »Ribecal« sa ciljem da se crvene snage razbiju u severnom delu Crne Gore i da se veza između Sandžaka i crnogorske obale ponovo uspostavi. Operacijom »Ribecal« rukovodiće komandant V SS-brdskog armijskog korpusa).

Srbija: napadi avijacije iz niskog leta na železnicu i akti sabotaže na postrojenja železnice.

Hrvatska: akti sabotaže na postrojenja železnice i napadi avijacije iz niskog leta. Crvene grupe u istočnoj Bosni su jako potučene. Odbijeni su pokušaji prelaza preko Bosne...

Situacija Crna Gora — Srbija:

Na osnovu prispelih borbenih izveštaja i podataka iz pouzdanih izvora proizilazi da su neprijateljske snage koje su prošlih dana prešle Ibar i koje su krenule dalje u pravcu istoka, verovatno postepenim ubacivanjem, postale jače nego što se pretpostavljalo. Mora se računati da se delovi 2, 5. i 17. komunističke divizije pod II korpusom nalaze na planini Kopaoniku i da su uspostavili vezu sa delovima Glavnog štaba Srbije. Jaki delovi neprijatelja su rastureni i odbačeni u pravcu jugozapada. Pretpostavlja se da se u severoistočnom delu Crne Gore sada nalaze 3, 1. i 37. komunistička divizija sa povučenim delovima 2, 5. i 17. komunističke divizije. Privođenje komunističkog XII korpusa iz prostora Vlasenice, sa zadatkom da posedne prostor

južno od Pljevlja — Prijepolje, usporiće se u znatnoj meri našom operacijom »Hakflajš«.

U 11.30 časova pretresli su preko telefona situaciju Crna Gora — Srbija generalštabni pukovnik Zelmajer i generalštabni pukovnik Farnbiler. Na osnovu postojećih neprijateljskih dokumenata, treba se odlučiti da li glavninu 1. brdske divizije, u sadejstvu sa snagama komandanta Jugoistoka, upotrebiti za razbijanje crvenih operativnih jedinica koje se nalaze u južnom delu Srbije ili, uprkos svemu, treba izvršiti napad na Crnu Goru i kroz Crnu Goru (operacija »Ribecal«), sa ciljem da se, pre nego što se privuku pojačanja iz Vlasenice, unište preostale crvene divizije koje se tamo nalaze i da se tako ostvari stara namera da se cela Crna Gora ponovo stavi pod nemačku kontrolu.

Komanda 2. oklopne armije predlaže drugo rešenje, naime, u očekivanju da se uspe u pogledu držanja crvenih snaga u šahu u južnom delu Srbije bez 1. brdske divizije, trebalo bi iskoristiti povoljan položaj 1. brdske divizije i pustiti Istočnu i Zapadnu grupu, koje su sada podesno raspoređene, da ubrzaju svoje nastupanje, kako bi se iskoristila i pogodna situacija u Crnoj Gori.

Posle izlaganja načelnika Operativnog odeljenja generalštabnog pukovnika Zelmajera (vidi službenu zabelešku od 7. 8, prilog 45/VIII) o situaciji kod neprijatelja i predloga Komande 2. oklopne armije, načelnik generalštaba general-lajtnant Vinter priključio se gledištu Komande 2. oklopne armije.

U 17.15 časova obavestio je telefonski general-lajtnant Vinter generalštabnog pukovnika Farnbilera o odluci komandanta Jugoistoka da se operacija »Ribecal« sprovede i da se neprijateljske snage koje se nalaze između Ibra i Morave, sa svim raspoloživim trupama komandanta Jugoistoka vežu i po mogućstvu razbiju.

Na osnovu ove odluke izdata je noću 8. 8. Komandi 2. oklopne armije i vojnopravnom komandantu Jugoistoka (obaveštena i Komanda RV Jugoistoka) direktiva br. 2 za operaciju »Ribecal«.

(Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje br. 0184/44. strogo pov. za načelnike).

Operacijski dnevnik prilog XX/44. za načelnike, veza komandant Jugoistoka, Op. od. str. pov. br. 0169/44. od 25. 7, prilog za načelnike XV/44.

Komanda RV Jugoistoka je zamoljena da potpomogne na težištu dejstva 2. oklopnu armiju u operaciji »Ribecal« u Crnoj Gori i da na drugim mestima, stalnim izviđanjem naročito istočno od doline Ibra, utvrdi jačinu neprijatelja i prati njegove pokrete.

U međuvremenu Komanda 2. oklopne armije, telegramom Op. od. str. pov. br. 2306/44. od 7. 8. po podne, obavestila je komandanta Jugoistoka o planu operacije »Ribecal« (Operativno odeljenje str. pov. br. 3622/44).

Za upotrebu se predviđaju:

1. brdska divizija

Grupa 14. SS-puka sa delovima Komande korpusa »M« [verovatno Montenegro — prim. prevodioca],

Grupa 181. divizije: 1 ojačani puk 180. divizije, III bataljon 13. puka i delovi NFK [verovatno nacionalni dobrovoljački korpus — prim. prevodioca],

kao i padobranski bataljon

pod komandom komandanta V SS-brdskog armijskog korpusa, kao X-dan se teži da bude 11. 8. 44.

Komandant Jugoistoka je izvestio pod Op. od. str. pov. br. 3624.44. Vrhovnu komandu Vermahta/Generalštab o situaciji Crna Gora — Srbija i o zadacima Komande 2. oklopne armije i komandanta Jugoistoka u vezi sa planovima operacije »Ribecal«.

Za pojedinosti o upotrebi snaga vidi operacijski dnevnik, prilog 46/VIII.

...

8. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Iz telefonskih razgovora od 8. 8. 44:

10.30 časova:

General-major fon Gajtner upoznaje general-lajtnanta Vintera o situaciji u jugozapadnom delu Srbije:

Iz pouzdanih izvora se saznaje da se glavnina neprijatelja preko Ibra nalazi u pokretu u pravcu severoistoka i istoka; četnici su potisnuti ka Brusu. Protivmere su započete. Zauzet je pripremní položaj 2 puka 27. bugarske divizije, 5. policijskog puka (2 bataljona) i jednog bataljona Srpskog dobrovoljačkog korpusa na prostoru Kuršumlije. Pripremní položaj je takav da grupa može stupiti u akciju kako u pravcu severozapada tako i u pravcu severa.

...

18.45 časova:

General avijacije Fibig saopštava general-lajtnantu Vinteru:

Na osnovu razgovora sa komandantom vazduhoplovstva, ispostavilo se da se ne može staviti na raspolaganje nikakav pogonski materijal za Padobranski bataljon. Zbog toga se mora odustati od upotrebe Padobranskog bataljona (na Berane ili Kolašin — Mojkovac u okviru operacije »Ribecal«).

...

XXI brdski armijski korpus:

Prilikom deblokiranja puta Danilovgrad — Nikšić, neprijatelj je izmakao u pravcu severa.

1. brdska divizija: Crna Gora

Situacija je u osnovi nepromenjena i mirna, pokreti u cilju zauzimanja pripremljenih položaja (»Ribecal«) odvijaju se planski.

Čišćenje prostora Raška — Leskovac je završeno bez dodira sa neprijateljem.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija: istočna Bosna

Jake neprijateljske snage severoistočno od Sokoca privučene su u jugoistočnom pravcu. Borbe sa banditskim snagama (koje nastupaju iz prostora Rakitnice (10 km severozapadno od Rogatice) u pravcu juga. Jak neprijatelj je prešao put Sokolac — Rogatica u pravcu juga. Preduzeto je gonjenje.

Namera: gonjenje sa preticanjem od strane naših borbenih grupa u cilju sprečavanja uzmicanja neprijatelja u pravcu jugoistoka.

Srbija:

Crvene neprijateljske snage (prema nepouzdanjoj proceni oko 4.000 ljudi) nalaze se u pokretu sa planine Kopaonik, u početku u severoistočnom i istočnom pravcu, pri čemu su četnici potisnuti na Ploče i Brus. Izgleda da će se pokret kasnije usmeriti u pravcu juga.

Preduzete mere za suprotstavljanje: vidi dnevni izveštaj.

...

Specijalni zadatak LXIX armijskog korpusa

Komanda 2. oklopne armije prenela je, aktom Op. od. br. 102/44. strogo pov. za načelnike, direktivu LXIX armijskom korpusu u pogledu odbrane Istre (komandant Jugoistoka Op. od. str. pov. br. 0185/44. od 8. 8. 44). Uporedi za ovo Operacijski dnevnik, strana 144, prilog XIX/44. strogo pov.

Dogovor sa general-potpukovnikom Jupeom [Juppe]

Dana 8. 8. održan je dogovor između načelnika Generalštaba general-lajtnanta Vintera i inspektora KoV (kod opunomoćenog nemačkog generala u Hrvatskoj general-potpukovnika Jupea po pitanju povećanja borbene snage hrvatske vojske.

General-potpukovnik Jupe predlaže potčinjavanje hrvatske nastavne brigade — Štokerau [Stockerau] pod Inspektorat pri opunomoćenom generalu u Hrvatskoj, kako bi zadobio uticaj na obuku i popunu legionarskih jedinica.

Povodom »rešenja patronata«, general-potpukovnik Jupe predlaže nemačke komande za vezu u hrvatskoj vojsci sve do bataljona. Nemačke komande za vezu bi se obrazovale rasformiranjem nastavnih bataljona a bile bi upotrebljene i za bugarsku vojsku.

9. 8. 1944.

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Obaveštajno odeljenje — jutarnji izveštaj od 9. 8. 1944.

Ob. od./oficir Abvera br. 6002/44. pov.

Prilog 61/VIII

Srbija:

Komunističke snage su odbacile četnike u prostor Brusa i severno od njega i iz tog prostora se nalaze u nastupnom maršu u pravcu istok-jugoistok, tom prilikom su dostigle na prostor 18 km istočno-jugoistočno od Brusa (verovatno delovi 5. divizije) a u nastupnom maršu u pravcu zapada 19 km zapadno od Brusa (verovatno delovi 17. divizije).

...

2. oklopna armija:

Slaba delatnost neprijatelja iz vazduha i lokalna delatnost bandi.

XXI brdski armijski korpus:

1. brdska divizija:

Vrši se pokret na pripremnom položaju za operaciju »Ribecal« bez dodira sa neprijateljem.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija: istočna Bosna

Prednje neprijateljske snage, u borbi sa našim borbenim grupama jugozapadno od Rogatice, prodrle su u pravcu juga preko Prače, dalji neprijateljski delovi između Prače i Renovice napadnuti su od strane 7. izviđačkog odreda i I bataljona 13. pešadijskog puka. II bataljon 13. pešadijskog puka, III bataljon 14. pešadijskog puka i 1 mešoviti bataljon 7. SS-divizije nalaze se u gonjenju sa preticanjem pri čemu su dostigli Drinu između Goražda i Ustiprače.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Nastavlja se čišćenje prostora Kladanj — Vlasenica — Sokolac pri slabom dodiru sa neprijateljem.

XV brdski armijski korpus:

392. divizija:

Operacija »Vekselbalg« [Wechselbalg] za čišćenje prostora Krbavskog polja sa 846. grenadirskim pukom (bez III bataljona), 1 bataljonom iz 373. divizije i ustašama.

Srbija:

1) Jače neprijateljske snage u prostoru istočno od Nove Varoši prešle su Uvac u pravcu istoka protiv četnika koji uzmiču. Po 1 bugarski bataljon je isturen kao hitna mera na Ljubiš (25 km južno od Užica) i na planinu Klisuru (18 km južno od Požege). Usled popuštanja za-tegnutosti na Drini, naređen je premeštaj III bataljona 5. puka Ruskog zaštitnog korpusa za Kraljevo.

2) Neprijateljske snage na planini Kopaoniku potiskuju ostatak četničke grupe »Vajel« u pravcu severa ka Trsteniku i sa obe strane puta Aleksandrovac — Jošanička Banja u pravcu zapada.

Dalje neprijateljske snage nalaze se u gornjem delu doline Toplice kojom protivničke snage iz Sokolske planine (10 km jugoistočno od Kuršumlje) idu u pravcu Kuršumlje.

Raspored naših snaga u osnovi je završen onako kako je nameravano (vidi dnevni izveštaj od 8. 8.). Pored toga, 2 ojačana bataljona 65. pešadijskog puka su prispela u Kruševac.

3) Situacija kod Borbene grupe »Dizener«, pri pritisku neprijatelja koji popušta, u osnovi nepromenjena.

U ostalom delu Srbije lokalna delatnost bandi.

...

Proširenje obalnog pojasa Zervasa zauzimanjem prostora zapadno od linije Paramitia [Paramythia] — Margaitio [Margaitio] i pojačanja Zervasovih jedinica u prostoru severozapadno od Prevesa (poslednji izveštaj Abvera) znači da treba očekivati dalje zaoštravanje situacije u Zervasovoj oblasti.

Procena situacije i predlozi komandanta Jugoistoka

...

U Srbiji upad više Titovih operativnih jedinica. U prostoru između Ibra i Morave jake crvene snage iz Crne Gore nalaze se u napredovanju protiv četničkih jedinica, policije, Srpskog dobrovoljačkog korpusa i bugarskih bataljona koji su im bačeni u susret. Radi se, što više ne predstavlja neki znak pitanja, o II korpusu sa oko 3 crvene divizije.

Crvena 37. divizija nalazi se trenutno u napredovanju iz prostora severno od Prijepolja za Ivanjicu. Treba računati da će ona ubrzo dostići odsek Ibra severno od Ušća.

Divizijama XII korpusa je pošlo za rukom, kako im je bilo i naređeno, da krenu maršem u pravcu severnog dela Crne Gore. Uprkos preduzetog gonjenja od strane 7. SS-divizije, mora se računati sa njihovim prispećem u predeo Pljevalja u toku par dana.

Ukratko, dobila se slika o jednom velikom i skoro planskom toku Titove ofanzive, koja je već dugo očekivana u cilju zauzimanja južnog dela Srbije, čak i ako su pojedinačne jedinice koje učestvuju potučene i mada se XII korpus bori sa velikim poteškoćama oko snabdevanja. Na osnovu podataka iz pouzdanih izvora, može se zaključiti da crvene snage koje su prispele u Srbiju, posle njihovog sjedinjenja sa jedinicama Glavnog štaba Srbije, žele da se učvrste sa obe strane železničke pruge Stalać — Niš — Đevđelija i da glavne saobraćajne arterije Jugoistoka potpuno prekinu, te da južni deo Srbije isključe od svih uticaja četnika DM, kako bi ga učinili oblašću komunističkog gospodarenja.

...

Kriza u južnom delu Srbije mora se bez daljnjeg podneti u korist raščišćavanja Crne Gore, što je važnije za odbranu obale. Održavanju železničkog saobraćaja će se težiti svim improvizovanim sredstvima.

Za oko 3 nedelje biće moguće 1. brdsku diviziju upotrebiti za borbu protiv neprijatelja u južnom delu Srbije a po potrebi i u sadejstvu sa 4. SS-policijskom oklopnom grenadijskom divizijom, ukoliko ova divizija ne bude usled razvoja situacije upotrebljena u Epiru ili se tamo već mora i dalje zadržati.

...

Hrvatske prilike

9.30 časova:

Telefonski razgovor *generala artiljerije Varlimonta* sa *general-lajtnantom Vinterom* o prilikama i odnosima u hrvatskoj vojsci. Komandant Jugoistoka je odustao od predloga za povećanje broja hrvatskih legionarskih jedinica, pošto bi se ovaj zahtev sukobio sa jakim otporom političke prirode od strane Hrvata. Predlog za patronat ostaje i dalje u važnosti. Rasformiranjem nastavnih bataljona oslobodiće se osoblje za nemačku komandu za vezu i ove treba upotrebiti u bugarskim jedinicama sve do bataljona, sa ciljem da se dođe do što uže saradnje sa bugarskom vojskom, ne samo u taktičkom nego i u trupnom pogledu.

Na osnovi ovog modificiranog predloga komandanta Jugoistoka treba da se vode i nemačko-hrvatski razgovori u Vrhovnoj komandi Vermahta.

Po predmetu »patronata« predviđen je od strane Vrhovne komande Vermahta sastanak, odnosno dogovor u Zagrebu između nemačkog poslanika Kašea [Kasche], generala Gleza i jednog predstavnika komandanta Jugoistoka.

Pitanje povlačenja Muslimana iz hrvatske vojske

Opunomoćenik rajhsfirera SS u Hrvatskoj predložio je nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj da se za formiranje SS-brdske divizije (hrvatske br. 2), koje je naredio firer, kao i za korpusne trupe IX SS-brdskog armijskog korpusa, principijelno upotrebe svi Muslimani koji se nalaze u ustaškim jedinicama ili u jedinicama hrvatske vojske. Izvesne provere su pokazale da se u ustašama i u jedinicama hrvatske vojske nalazi ukupno 11.000 Muslimana.

Pored toga, nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj predlaže da se stave na raspolaganje i Muslimani koji pripadaju rezervnoj vojsci, odnosno oni koji se još ne nalaze u ustaškim jedinicama ili u hrvatskoj vojsci. Po ovim pitanjima komandant Jugoistoka je zauzeo svoj stav koji je dostavio aktom Op. od. str. pov. br. 3643/44. Generalštabu Vrhovne komande Vermahta (obavešteni su rajhsfirer SS — feldkom. [andanture], ustanove i nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj).

Za stav komandanta Jugoistoka vidi operacijski dnevnik, prilog 66/VIII.

***

10. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

XXI brdski armijski korpus:

1. brdska divizija:

Nastupni marš za operaciju »Ribecal« odvijala se planski bez dodira sa neprijateljem. Postepeno nastupanje borbenih grupa je predviđeno za 11, 12. i 13. 8.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Istočna Bosna: operacija »Hakflajš«: glavnina neprijateljskih snaga je prodrla preko Prače u pravcu juga i dostigla svojim prednjim delovima do Jabuke (16 km severozapadno od Foče).

SS-brdska divizija »Handžar«:

Jače neprijateljske snage su prešle put Gračanica — Srnica (16 km severoistočno od Gračanice) u pravcu jugoistoka. Protiv njih su upotrebljeni Ojačani izviđački odred i 1 policijski bataljon.

Srbija:

- a) Prednji delovi snaga neprijatelja koje su bile prešle Uvac u pravcu istoka (vidi dnevni izveštaj od 9. 8) dostigle su Javor-planinu.
- b) Situacija kod neprijatelja na planini Kopaonik u osnovi je bez promene. Neprijatelj osigurava osvojeni prostor. Protivnik koji je ugrožavao Kuršumliju na jugu odbačen je od strane 5. policijskog puka, pri čemu je neprijatelj imao 26 mrtvih.
Namera: Početak akcije borbene grupe 27. bugarske divizije (5 bataljona) iz prostora Blace da bi se napale neprijateljske snage na prostoru Brus — Dupci u sadejstvu sa borbenom grupom (3 bataljona) u nadiranju iz doline Rasine. Početak dejstva se predviđa za 13. 8.
- c) Situacija kod Borbene grupe »Dizener« je mirna. Četnička grupa »Keserović« stupila je dobrovoljno pod komandu Borbene grupe »Dizener«. Novi napad na neprijateljske snage južno od Lebana uslediće 13. 8.

***

11. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Komandant:

Dana 11. 8. ujutro vratio se u Beograd — Dedinje gospodin komandant general-feldmaršal baron fon Vajks sa svog 5-todnevnog puta

po frontu u Hrvatskoj. Uporedi Operacijski dnevnik, strana 150.
Za izveštaj sa puta vidi prilog 73a/VIII

***

Komandni štab »Ribecal«: Crna Gora

Zauzimanje polaznog položaja vrši se planski bez dodira sa neprijateljem. Nastupanje prvih delova verovatno 12. 8.

V SS-brdski armijski korpus: istočna Bosna

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Hakflajš«: sprečeni su mnogobrojni pokušaji prodora neprijatelja u pravcu istoka, pri čemu je izbrojano 118 mrtvih kod neprijatelja.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Čišćenje prostora Šekovići od strane 27. SS-puka.

Srbija:

Slaba lokalna delatnost bandi; opšta situacija kod neprijatelja uglavnom nepromenjena. Borbena grupa »Dizener« i borbena grupa bugarske 27. divizije se pripremaju za napad.

Cetnici Grupe »Račić« se prikupljaju na prostoru Trstenika.

Objavljivanje I stepena pripravnosti u Srbiji

Zbog zaoštrene situacije u južnom delu Srbije, objavljen je od strane komandanta Jugoistoka na celom području Srbije I stepen pripravnosti (bez borbene škole u Nišu). Komandant Jugoistoka treba alarmne grupe jedinica u I stepenu pripravnosti što je brže moguće da prikupi i baci u oblast južnog dela Srbije, koju trenutno ugrožavaju crvene divizije i da ih tamo najpre upotrebi za pojačanje obezbeđenja železnica preko Soluna.

Za pojediniosti ovog naređenja vidi telegram komandanta Jugoistoka Op. od. str. pov. br. 3686/44, koji je upućen Komandi 2. oklopne armije, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj i vojno-pravnom komandantu Jugoistoka (na znanje Generalštabu Vrhovne komade Vermahta).

Prilog 79/VIII

Komandovanje operacijama u južnom delu Srbije

Komandovanje operacijama koje predstoje u južnom delu Srbije poverava se komandantu Komande LXIX armijskog korpusa za naročitu upotrebu, generalu pešadije Aulebu, koji se za ovo neposredno potčinjava vojno-upravnom komandantu Jugoistoka. Vreme preuzimanja komande će se narediti naknadno.

Komanda LXIX armijskog korpusa treba da formira jedan manji komandni štab. Načelnik štaba Komande LXIX armijskog korpusa i dalje će voditi poslove komande, a po principiijelnim pitanjima komandanta će u Zagrebu zastupati general pešadije Glez fon Horstenu [Glaise von Horstenu].

Načelnik veze Grupe armija staviće na raspolaganje Komandnom štabu »Auleb« jednu mešovitu četvu veze.

Telegram komandanta Jugoistoka Op. od. str. pov. br. 3686/44. upućen Komandi 2. oklopne armije, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj, vojnopravnom komandantu Jugoistoka, na znanje Vrhovnoj komandi Vermahta i Komandi RV Jugoistoka.

Prilog 79/VIII

...

12. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Komandni štab operacije »Ribecal«:

Crna Gora: nastupanje Južne i Istočne grupe je otpočelo 12. 8. i odvija se planski. Grupa »Ajsgruber« [»Eeisgruber«] — 98. brdski lovački puk, posle slamanja jačeg neprijateljskog otpora, nalazi se u napredovanju na levom krilu u tesnom dodiru sa protivnikom.

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Hakflajš«: neprijatelj koji se nalazio severozapadno od Foče potisnut je u pravcu zapada u prostor Dobro Polje i sada se nalazi u nadiranju u pravcu juga.

III bataljon 14. pešadijskog puka i 7. izviđački bataljon nalaze se u žestokim borbama severoistočno od Kalinovika, I i II bataljon 13. pešadijskog puka vode zaštitne borbe jugoistočno od Dobrog Polja.

Srbija:

Borbene grupe 27. bugarske divizije planski nastupaju (vidi dnevni izveštaj od 10. 8). Neprijatelj ometa puteve dotura u donjem toku doline Toplice.

...

Hrvatska:

Ubistvo generala Simića, zamenika hrvatskog komandanta Jadranskog obalskog područja imalo je za posledicu mere samovoljne odmazde protiv četnika, čije učešće u ubistvu nije dokazano, što je dovelo s njihove strane, ako se produži sa daljnim merama odmazde, da zaprete ustašama. Slanjem opunomoćenog predstavnika i uticajem na hrvatsku vladu, verovatno će se uspeti da se zauzdaju preteći nemiri koji, kod naročito zategnute unutrašnje političke situacije, mogu imati znatne reperkusije.

...

13. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Hercegovina: operacija »Hakflajš«: neprijatelj je u nastupanju opštim pravcem ka jugu.

Jače neprijateljske delove, na prostoru jugozapadno od Dobrog Polja, odbacio I bataljon 13. pešadijskog puka u pravcu zapada i severa. II bataljon 13. pešadijskog puka dostigao je prostor Foče. Delovi bandi su uništeni na prostoru Sokolac.

Dosadašnji gubici neprijatelja: 102 mrtva, 8 zarobljenih.

XV brdski armijski korpus:

392. divizija:

Operacija »Vekselbalg«: uspostavljen je dodir sa neprijateljem na prostoru severozapadno i severoistočno od Vrelo — jugozapadno od Ličkog Petrovog Sela.

...

14. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Bosna: operacija »Hakflajš«: neprijateljske delove južno od Foče goni III bataljon 13. pešadijskog puka i 7. izviđački bataljon.

II bataljon 13. pešadijskog puka u napredovanju iz Foče u pravcu juga da bi preprečio put preko Drine.

I bataljon 13. pešadijskog puka uspostavio je borbeni dodir na prostoru zapadno i severozapadno od Kalinovika.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Istočna Bosna: neprijatelj se nalazi u daljem napredovanju u pravcu jugoistoka, delove neprijatelja razbio je II bataljon 27. pešadijskog puka jugozapadno od Živinica, pri čemu je neprijatelj izgubio 66 mrtvih. Dalje gonjenje od strane III bataljona 27. pešadijskog puka iz prostora zapadno-jugozapadno od Živinica i od strane II bataljona 28. pešadijskog puka iz prostora zapadno-jugozapadno od Tuzle u napredovanju pravcem sever i zapad. I i III bataljon 28. pešadijskog puka u borbi sa neprijateljem u prostoru južno od Vlasenice.

15. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Komanda korpusa »Jug« (Fleps):

Operacija »Ribecal« (Crna Gora)

Za situaciju borbenih grupa vidi dnevni izveštaj.

Namera: produžetak napada svim borbenim grupama i uspostavljanje veze sa Istočnom i Južnom grupom, obuhvatni napad sa padobran-

skim Lovačkim bataljonom »Vajthehner« [Weithöhner] iz Pljevalja preko Pliješevine — u pravcu istoka.

V SS-brdski armijski korpus:

369. divizija: južna Hercegovina

Odbijeni su slabiji napadi na prostoru Stolac — Gacko i Konjic.

118. lovačka divizija: jugoistočna Bosna

Operacija »Hakfilajš«: XXI korpus bandi, pri pokušaju proboja na ušće Sutjeske, potisnut je sa visokim gubicima u pravcu Ijuga, zatim je napadnut sa leđa od strane III bataljona 14. pešadijskog puka i ponovo snažno potučen.

Preduzeto je gonjenje sa preticanjem paralelno sa 7. izviđačkim bataljonom i II bataljonom 13. pešadijskog puka. 6. divizija bandi prešla je put Kalinovic — Ulog u pravcu Ijuga, I bataljon 13. pešadijskog puka je krenuo u paralelno gonjenje (sa preticanjem).

SS-brdska divizija »Handžar«: istočna Bosna

Neprijateljski delovi na prostoru Puračić — Podgorje su snažno potučeni

Ponovno prikupljanje bandi na prostoru Pnjavor.

XV brdski armijski korpus:

264. divizija:

Pročešljavanje ostrva Solte je završeno bez dodira sa neprijateljem. Početak neprijateljske aktivnosti I i II kanala bandi. Glavnina neprijatelja u prostoru Oklaj se povukla u pravcu severa.

392. divizija:

Operacija »Vekselbalg«: zauzet je Prijedor posle snažnog neprijateljskog otpora. Neprijatelj je izmakao u prostor severno od Plitvičkih jezera.

Srbija:

Kuršumlija je posle naizmeničnih borbi ponovo oslobođena od neprijatelja.

Za situaciju borbenih grupa vidi dnevni izveštaj.

...

Hrvatska

Prilikom razgovora u Zagrebu između obergrupenfirera i generala SS-trupa Bergera sa hrvatskom vladom, napušten je zahtev za formiranje druge SS-divizije od ustaša i Muslimana koji se već nalaze u jedinicama hrvatske vojske, pri čemu su Hrvati pristali da samo Muslimane koji se nalaze u dopunskoj (rezervnoj) vojsci i Muslimane godišta 1927. mogu staviti na raspolaganje.

Za ovo uporedi takođe i akt komandanta Jugoistoka, Op. od. str. pov. br. 3643/44. od 8. 8. 44. — prilog 66/VIII.

Osim toga, kod tih pregovora obećano je od strane SS-obergrupenfirera Bergera hrvatskom vođi države da će se formirati jedna elitna ustaška divizija koja će se obučiti u Rajhu.

16.45 časova:

Nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj, general pešadije fon Glez, obavestio je generalštabnog pukovnika Zelmajera telefonski da je prilikom sahrane generala Šimića u Zagrebu došlo do demonstracija protiv Nemačke (zbog nemačkog držanja prema četnicima).

Uporedi takođe i večernji izveštaj Obaveštajnog odeljenja od 12. 8. — prilog 85/VIII.

...

16. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Komanda korpusa »Jug«:

Crna Gora: operacija »Ribecal«:

Pred delovima Severozapadne i Severne grupe pojavio se sa severa pojačani neprijatelj. Kod Istočne grupe pojedine zaštitne borbe istočno od Lima.

Ispred Južne grupe uočeni su neprijateljski pokreti odvajanja prema severu i severozapadu sa evakuacijom skladišta.

Za situaciju kod borbenih grupa vidi dnevni izveštaj.

V SS-brdski armijski korpus:

7. SS-brdska divizija:

Operacija »Hakflajš«: XII korpus bandi, koga prati 7. izviđački bataljon, nalazi se u borbi kod Mratinja (11 km jugozapadno-južno od Čureva) sa II bataljonom 13. pešadijskog puka. I bataljon 13. pešadijskog puka nalazi se u zaštitnim borbama kota 1960 (15 km zapadno od Čureva) sa neprijateljem koji nastupa na Tjentište.

III bataljon 13. pešadijskog puka zaprečava istočnu obalu Sutjeske kod Tjentišta.

XV brdski armijski korpus:

392. divizija:

Operacija »Vekselbalg« je završena. Neprijatelj je i pored dovođenja pojačanja iz prostora Prijeboja bio prisiljen na povlačenje na prostor severno od Plitvičkih jezera.

Srbija:

Novu Varoš — Priboj — Rudno su zaposeli četnici; potvrđeno je povlačenje snaga neprijatelja u pravcu juga. Kuršumljaja je opkoljena. Razaranja na pruži Niš — Prokuplje — Kuršumljaja.

Napad bugarskog 69. pešadijskog puka i 5. policijskog puka u pravcu juga, zbog bugarske pasivnosti još nije do kraja izvršen. Naređen je produžetak. Bobena grupa 65. pešadijskog puka je dobila nešto u zemljištu u svom napredovanju u pravcu Razbojne. U borbama na prostoru Kuršumljaje (vidi dnevni izveštaj od 15. 8.), bilo je 40 mrtvih kod neprijatelja, 15 mrtvih Bugara, 20 ranjenih.

U borbama na prostoru Blace — Barbatovac 50 izbrojanih mrtvih kod neprijatelja.

U borbama severozapadno od Kuršumlje (vidi dnevni izveštaj od 14. 8) 10 mrtvih Bugara, 26 ranjenih, 272 nestala; izgubljeno je 197 konja, 4 topa, 5 minobacača, 33 mitraljeza, 266 pušaka, 1 radio-uređaj. Postoje znaci bekstva.

...

Srbija:

Sporazumno sa Nedićem, Draža Mihailović je ponudio nemačkom komandovanju potpuno potčinjavanje četničkih jedinica. Pored postojanja problema davanja talaca, unutrašnjih srpskih suprotnosti i ponude za lični dogovor Draže Mihailovića sa specijalnim opunomoćenikom Ministarstva inostranih poslova, sada postoji samo zahtev za oružje za zajedničku borbu. Srpska vlada je jednovremeno zamolila prijem kod komandanta Jugoistoka i verovatno će tom prilikom biti iznesena i namera o njenoj ostavci.

Procena situacije za operaciju »Ribecal« (Crna Gora)

Prema jednom opisu situacije od strane načelnika Generalštaba 1. brdske divizije, izgleda da se neprijatelj prikupio oko Nove Varoši. General-lajtnant Vinter je zbog toga u jednom telegramu od 15. 8. u 22.15 časa predložio zaokretanje 1. brdske divizije u pravcu severa u oblast Sjenice.

Prema jednom podrobnom telefonskom razgovoru generalštabnog pukovnika Zelmajera sa generalštabnim pukovnikom Farnbilerom i načelnika Obaveštajnog odeljenja komandanta Jugoistoka 15. 8. pre podne, ispostavilo se, ipak, da je predstavljanje situacije kod neprijatelja koje je dato general-lajtnantu Vinteru bilo zabluda i da prihvatanje shvatanja da se neprijatelj koncentriše oko Nove Varoši nije još dokazano nikakvim izveštajima (uporedi takođe i večernji izveštaj Obaveštajnog odeljenja od 15. 8. i od 16. 8. — prilog 107/VIII i 112/VIII). Naprotiv, stiče se slika o pojačanju neprijatelja u operativnoj zoni južno od Prijepolja dovođenjem delova 1. i 37. crvene divizije koje su se nadvile severno i severoistočno od Prijepolja. Ne treba računati u dogledno vreme sa sjedinjavanjem crvenog XII korpusa sa snagama koje se nalaze severno od Sandžaka pošto se uspelo u sprečavanju prelaza XII korpusa preko Drine i ovaj je pri tome znatno oslabio.

Operacija koja je sada u toku, sa opštim ciljem da se neprijatelj ščepa između Lima i Tare i da se sa težištem na zapadno krilo uništi severna i južna grupa, trebalo bi da sada, kao i ranije, po svoj prilici postigne najveći uspeh, dok bi zaokretanje 1. brdske divizije u oblast Sjenice verovatno bio udar u prazno.

Na osnovu ove procene situacije, gospodin komandant se posle izlaganja načelnika Operativnog odeljenja saglasio sa promenom pravca 1. brdske divizije.

Uporedi zabelešku načelnika Operativnog odeljenja od 16. 8.

Prilog 113/VIII

...

1. kozačka divizija postaje SS-jedinica

U cilju formiranja jednog SS-kozačkog dobrovoljačkog korpusa, 1. kozačka divizija prelazi sa svojom ličnom i materijalnom formacijom odnosno sastavom u SS-trupe. Divizija ostaje taktički potčinjena Komandi 2. oklopne armije.

Komandant Jugoistoka, Operativno/Organizacijsko odeljenje pov. br. 5051/44.

Prilog 117/VIII

Povećanje odbrambene gotovosti u velikim gradovima

Aktom komandanta Jugoistoka Op. od. pov. br. 3738/44. Komandi Grupe armija »E«, Komandi 2. oklopne armije, vojnoupravnom komandantu Jugoistoka i šefu Nemačke vojne misije u Bugarskoj, dostavljeno je na znanje naređenje (Vrhovna komanda Vermahta/Štab br. 2 br. 6224/44. pov.) o uskupnom smeštaju svih nemačkih ustanova, uređaja i postrojenja u prostorije za smeštaj, u vidu odbrambenog bloka, u velikim gradovima.

Kao veliki gradovi na prostoru Jugoistoka, u smislu firerovog naređenja, smatraju se sledeći: Beograd, Zagreb, Solun, Atina, Sofija.

Od strane Generalštaba Vrhovne komande Vermahta naloženo je ubrzano sprovođenje firerovog naređenja — komandantu na Jugoistoku za Srbiju, Hrvatsku, Albaniju, Crnu Goru i Grčku, a za Bugarsku šefu Nemačke vojne misije u Bugarskoj, kao teritorijalnim komandantima.

Prilog 118/VIII

...

17. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Vojno-politička situacija na Jugoistoku trenutno se karakteriše sa dva teška vojno-politička problema:

1. Za 18. 8. je sazvano bugarsko Sobraanje na vanredno zasedanje. Bugarska opozicija zahteva povlačenje bugarskog Okupacionog korpusa iz Srbije. S tim u vezi izgleda da postoji i namera da se trupe I bugarskog okupacionog korpusa na severnom odnosno zapadnom delu Srbije privuku u prostor Niša.

(Za ovo uporedi Operacijski dnevnik, strana 182—183, telegram komandanta Jugoistoka Op. od. str. pov. br. 3753/44. od 15. 8. 44, upućen Generalštabu Vrhovne komande Vermahta.)

2. Ponuda Draže Mihailovića da se četničke jedinice potčine nemačkom komadovanju za zajedničku borbu protiv komunista i njegov zahtev za oružjem. Draža Mihailović se pri tom oficijelno priključio ministru predsedniku Nediću, koji je bio zamolio za razgovor sa komandantom Jugoistoka. Prijem srpskog ministra-predsednika Nedića kod komandanta Jugoistoka utvrđen je za 17. 8. uveče. Pre

toga održan je razgovor, pod rukovodstvom general-feldmaršala barona fon Vajksa, o ponudi za pregovore Draže Mihailovića.

Učesnici ovog sastanka su bili:

gospodin general-feldmaršal baron fon Vajks, naročiti opunomoćnik Ministarstva inostranih poslova ministar Nojbaher, vojnopравни komandant Jugoistoka general pešadije Felber, general-major Gartner, načelnik Operativnog odeljenja generalštabni pukovnik Zelmajer, koji zastupa načelnika štaba komandanta Jugoistoka, načelnik Obaveštajnog odeljenja generalštabni potpukovnik Harling, ađutant komandanta Jugoistoka potporučnik Riter.

Gospodin komandant i ministar Nojbaher izjasnili su se za prihvatanje ponude o pregovorima sa Dražom Mihailovićem. Za dokumente dogovora o ponudi Draže Mihailovića vidi operacijski dnevnik — prilog 120/VIII i 120a/VIII (službena zabeška o dogovoru).

...

Komanda korpusa »Jug«:

Crna Gora: borbene grupe 7. SS-brdske divizije potčinjavaju se Komandi korpusa »Jug«.

...

18. 8. 1944

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Srbija:

Srpski ministar predsednik Nedić, prilikom prijema kod komandanta Jugoistoka 17. 8, po nalogu srpske vlade a jednovremeno po nalogu i Draže Mihailovića, ukazujući na akutnu opasnost za Srbiju od komunizma, kao i na razvoj situacije u Bugarskoj, zatim na dosadašnju skoro besplodnu saradnju sa nemačkom okupacionom silom, odnosno besplodnu lojalnost prema nemačkoj okupacionoj sili, postavio je zahtev za odobrenje jačih srpskih trupnih kontingenata uključujući tu i zahtev za teškim oružjem.

O detaljima pregovora sa ministrom predsednikom Nedićem uputiće se Vrhovnoj komandi Vermahta poseban izveštaj.

...

V. SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Operacija »Wolfshöle« [Wolfshölle] — otpočelo je čišćenje prostora Ston — Janjina sa 1. bataljonom 370 peš. puka.

SS-brdska divizija »Handžar«: istočna Bosna.

I. bataljon 28. peš. puka i Izviđački bataljon su zauzeli Javor i Akmačiće (jugozapadno i severozapadno od Šekovića). I. bataljon 27. peš. puka, jugozapadno do Papraće u napredovanju u pravcu Šekovića. III. bataljon 27. peš. puka na prostoru zapadno od Podgorja. II. bataljon 27. peš. puka na prostoru Zukići (16 km severno od Kladnja).

Srbija:

5. policijski puk (bez II bataljona), delovi 69. peš. puka i III bataljon 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa dostigli su Kuršumliju. Neprijatelj se povukao u južnom, zapadnom i istočnom pravcu.

...

19. 8. 1944

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Komandant Srema:

Završni izveštaj o akcijama policije na prostoru Fruške gore u vremenu od 7. 6 — 11. 8. 44: 694 mrtva kod neprijatelja, 236 zarobljenih kod neprijatelja, 276 uhapšenih, zaplenjeno oružje i municija.

Srbija:

Komandant Jugoistoka izveštava telegramom Obaveštajno odeljenje/ oficir Abvera br. 6630/44 strogo pov. od 19. 8. 44, koji je upućen Generalštabu Vrhovne komande Vermahta (obavešteni Komanda KoV/ Strane armije — Zapad, rajhsfirer SS i komandant Dopunskih trupa, Komanda oklopne armije, vojnoupravni komandant Jugoistoka i specijalni opunomoćenik Ministarstva inostranih poslova za Jugoistok) o pregovorima sa ministrom predsednikom Nedićem:

Nedić je postavio zahtev za

- a) hitnu isporuku 3 miliona metaka pešadijske municije,
- b) odobrenje za formiranje srpske vojske koja bi brojala 50.000 ljudi, čije regrutovanje bi trebalo da usledi od četničkih jedinica Draže Mihailovića,
- c) isporuku oružja uključujući pri tom i teško naoružanje.

U iscrpnom razgovoru između komandanta Jugoistoka, specijalnog opunomoćenika Ministarstva inostranih poslova za Jugoistok i vojno-upravnog komandanta Jugoistoka utvrđeno je sledeće:

- a) da razvoj komunističke opasnosti u i oko Srbije zahteva korišćenje svih antikomunističkih snaga,
- b) da bi jedno principijelno odbijanje Nedićeve ponude silom prilika dovelo:

do postavljanja svih Srba protiv nemačke okupacione sile, do prelaza pojedinih četničkih jedinica u komunistički zaraženu Narodnooslobodilačku vojsku, u slučaju generalnog otkaza pomoći, dalje bi dovelo do većih uspeha dobro naoružanih Titovih bandi protiv slabih jedinica Draže Mihailovića na srpskom prostoru, dovelo bi i do konačnog prekida svih komunikacija, naročito prema Grčkoj,

konačno bi dovelo do prekida mogućnosti korišćenja izvora ratne privrede neophodne za Vermaht i otadžbinu.

Komandant Jugoistoka dalje izveštava Generalštab Vrhovne komande Vermahta:

Svestan važnosti i značaja jedne pozitivne forme ponude za celo komandno područje i za okupacionu silu, komandant Jugoistoka, sporazumno sa naročitim opunomoćenikom Ministarstva inostranih poslova za Jugoistok, namerava da vodi pregovore na sledećoj osnovi:

- a) prva isporuka municije u visini od 250.000 metaka,
- b) obećanje za formiranje daljih bataljona u okviru programa Srpskog dobrovoljačkog korpusa ili slično njemu,
- c) formiranje i obuka predviđenih jedinica pod b) pri čemu će se prikrivati naš nedostatak u oružju, ali će se ovo stalno zahtevati od višeg mesta.

Komandant Jugoistoka namerava da se, zajedno sa specijalnim opunomoćenikom Ministarstva inostranih poslova za Jugoistok, prijavi za referat kod firera, gde bi temeljno izneo situaciju sa obrazloženjem o obimu izlaženja u susret u cilju postizanja političke i vojne konsolidacije.

Prilog 143/VII

Za ovo uporedi i operacijski dnevnik, strane 190, 191 i 195.

Komandovanje operacijama u južnom delu Srbije

U vezi akta komandanta Jugoistoka Op. od. str. pov. br. 3386/44. od 11. 8., operacijski dnevnik prilog 79/VIII, upućeno je naređenje telegramom Komandi 2. oklopne armije (obaveštena je i Komanda LXIX armijskog korpusa, kao i vojnoupравни komandant Jugoistoka) pod Op. od. str. pov. br. 3830/44.:

Komandni štab »Auleb« treba odmah da krene maršem za Kruševac. Po prispeću, on će se potčiniti pod komandu vojnoupavnog komandanta Jugoistoka.

Načelnik veze uputiće mešovitu četvu veze, koja je formirana po ovoj zapovesti, što je moguće pre u Komandni štab »Auleb« u Kruševac.

Vreme preuzimanja komande odrediće komandant Jugoistoka.

Prilog 144/VIII

Uporedi takođe i operacijski dnevnik, strana 170.

Povećanje udarne snage hrvatske vojske

Aktom Op. od. (KoV) — Jugoistok str. pov. br. 009707/44 od 17. 8. Generalštab Vrhovne komande Vermahta doneo je odluku po predlozima komandanta Jugoistoka koji su dostavljeni dopisom str. pov. 0170/44, a odnose se na podizanje borbene odnosno udarne snage hrvatske vojske. Da bi se suprotstavilo poteškoćama koje stoje na putu rešenja ovog problema, nemački poslanik je razgovarao sa poglavnikom 19. 8. po ovom predmetu. Komandant Jugoistoka je zamolio telegramom Op. od. str. pov. br. 3788/44 nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj za rezultat ovog razgovora kod poglavnika.

Prilog 145/VIII.

***

20. 8. 1944

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

18.15 časova:

Generalštabni major Brudermiler saopštava generalštabnom pukovniku Zelmajeru telefonski da je Vrhovna komanda Vermahta saglasna sa svim predlozima i da će tu svoju saglasnost potvrditi i telegramom.

Na pitanje generalštabnog majora Brudermilera po predmetu ponude Nedić—Draž Mihailović, generalštabni pukovnik Zelmajer mu je odgovorio da je komandant Jugoistoka dopisom Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera str. pov. 6630/44 od 19. 8. 44 (uporedi operacijski dnevnik, prilog 143/VIII) izvestio Vrhovnu komandu Vermahta sledeće:

- 1.) šta je Draža Mihailović zahtevao preko Nedića,
- 2.) stav po ovom komandanta Jugoistoka,
- 3.) da general-feldmaršal baron fon Vajks i ministar Nojbaher žele da zajedno podnesu referat fireru.

XXI. brdski armijski korpus: Albanija.

297. divizija:

Komanda korpusa »Jug«: Crna Gora

Za operaciju »Ribecal« vidi dnevni izveštaj.

Dalja namera: a) napad na neprijatelja između Pive i Tare borbenim grupama 7. SS-brdske divizije iz severozapadnog pravca, s težištem udesno, Borbenom grupom »Ajsgruber«, 54. lovačkim bataljonom i III bataljonom 13. peš. puka sa jugoistoka, s težištem ulevo;

b) Severozapadna grupa je dostigla odsek Tare i zaprečila severnu obalu od Ograđenice (severno od Žabljaka) do Prečani (južno-jugoistočno od Žabljaka) sa jednovremenim zauzećem prevoja kod kote 606;

e) u toku je izvlačenje Borbene grupe »Sever« iz prostora prikupljanja Pljevlja za upotrebu na desnom krilu;

d) Borbena grupa »Malter« se nalazi na raspolaganju na prostoru severozapadno od Pljevalja;

c) u toku je prikupljanje izvučenih delova Borbene grupe »Leb« [Leeb] na prostoru Prijepolje — Jabuka;

f) preduzeto je izviđanje iz Pljevalja u zapadnom i severozapadnom pravcu.

V. SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Operacija »Volfshel« je završena bez daljeg dodira sa neprijateljem.

118. lovačka divizija:

Zapažen je saobraćaj motornih vozila i čamaca na zapadnom delu ostrva Hvar kao i dejstvo artiljerije. Izvršeno je iskroavanje iz dva neprijateljska čamca na prostoru Stari Grad. Preduzeto je izviđanje.

LXIX armijski korpus za naročitu upotrebu:

1. kozačka divizija:

Operacija »Vildfang« [Wildfang]:

U toku je čišćenje planine Moslavina (Slavonija).

Vidi dnevni izveštaj.

Namera: posle okončanja operacije »Vildfang« izvršiće se čišćenje prostora Daruvara.

Srbija:

Prema izveštaju I bugarskog okupacionog korpusa, odbijen je noćni napad na Blace. Lebane je napušteno pod pritiskom nadmoćnog neprijatelja.

...

Priprema zajedničkog referata komandanta Jugoistoka i specijalnog opunomoćenika Ministarstva inostranih poslova na Jugoistoku, kod firera.

Dana 20. 8. obavljen je telefonski razgovor s vezi nameravanog referata kod firera (vidi operacijski dnevnik, prilog 143/VIII) između general-potpukovnika Vintera i ministra Nojbahera, zatim između general-pukovnika Lera i generala pešadije Felbera.

Još istog dana uputio je gospodin komandant general-feldmaršal baron fon Vajks sledeći telegram načelniku štaba Vrhovne komande Vermahta general-feldmaršalu Kajtelu [Keitel].

Sporazumno sa specijalnim opunomoćenikom Ministarstva inostranih poslova za Jugoistok poslanikom Nojbaherom molim za zajednički referat kod firera:

1.) o saradnji sa Dražom Mihajlovićem i budućoj politici u Srbiji;

2.) o daljem finansiranju Vermahta u Grčkoj.

Po tački 1.) učesnici rajhsfirer SS i vojnoupравни komandant Jugoistoka.

Po tački 2.) komandant Grupe armija »E« i vojnoupравни komandant Jugoistoka.

Molim za referat čim pre, ako je ikako moguće. Poletanje 22. 8. u 5.30 časova, povratak avionom 23. 8.

O telegramu komandanta Jugoistoka Op. od. str. pov. br. 0191/44 od 20. 8. 44, upućenom načelniku štaba Vrhovne komande Vermahta, obavešteni: komandant Grupe armija »E«, rajhsfirer SS, vojnoupравни komandant Jugoistoka, specijalni opunomoćenik Ministarstva inostranih poslova Jugoistok i Komanda vazduhoplovstva preko vazduho-

plovnog oficira za vezu.

Službena zabeleška.

Dana 20. 8. obavestio je general pešadije Felber načelnika štaba komandanta Jugoistoka da je, prema jednoj radio-vesti upućenoj bugarskoj 27. diviziji, dat na znanje zahtev da se bugarski Okupacioni korpus povuče iz Srbije.

Po predmetu ponude Nedić — Draža Mihailović, ministar Nojbahter predlaže da se organizacija četničkih jedinica prenese u nadležnost višeg SS i policijskog vođe u Srbiji. Načelnik štaba komandanta Jugoistoka se saglasio s ovim predlogom.

...

21. 8. 1944

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Štabni dogovor 21. 8. 44...

3. Načelnik štaba general-potpukovnik Vinter iznosi situaciju u Crnoj Gori, istočnoj Bosni i u srednjoj Srbiji: Titove namere da upadne u Srbiju se nisu ostvarile, crvena istočna grupa u Srbiji je pasivna i zadržana. Crveni XII korpus je razbijen na manje grupe, jedna dalja neprijateljska grupa (3. i 37. crvena divizija) je u prostoru Pljevalja teško potučena. Divizija »Princ Eugen« je vrlo umešno teško potukla u paralelnom gonjenju crvena pojačanja koja su priticala iz istočne Bosne. Opasnost je uglavnom otklonjena. Stvari se ipak moraju u Crnoj Gori i u južnom delu Srbije radikalno raščistiti posle završetka operacije »Ribecal«.

...

Referat kod firera

Dana 21. 8. po podne prispelo je iz Vrhovne komande Vermahta telefonsko obaveštenje da je zamoljeni referat kod firera i predloženi program razgovora odobren (uporedi telegram komandanta Jugoistoka Op. od. str. pov. br. 0191/44 za načelnike od 20. 8, operacijski dnevnik, strana 209 i 210).

Let avionom gospodina general-feldmaršala u firerov Glavni stan je utvrđen za 22. 8. u 5.00 časova. Učešće vojnoupravnog komandanta Jugoistoka otpada (generala pešadije Felbera).

...

Bugarska:

Iz izjava koje potiču iz bugarskih generalštabnih krugova, a koje su date nemačkom vojnom izaslaniku, može se videti da bugarska vlada teži za povlačenjem I bugarskog okupacionog korpusa iz Srbije, događaj koji bi i onako zategnutu situaciju, zbog upada Tita u Srbiju, još više zaoštrio i doveo u pitanje održavanje jedinog pravca snabdevanja u Grčkoj.

...

Komanda korpusa »Jug«:

Crna Gora: Za situaciju borbenih grupa vidi dnevni izveštaj.

Namera: a) Borbena grupa »Kum« [»Kumm«] da produži napad između Pive i Tare u pravcu jugoistoka,

b) produžetak napada 1. brdske divizije (bez 99. peš. puka u sadejstvu sa Borbenom grupom »Kum« u pravcu severo-jugozapada,

c) Severozapadna grupa zaprečava prelaze preko Tare,

d) napad na neprijatelja na prostoru severoistočno od Pljevalja sa 14. SS-brdskim lovačkim pukom (bez III bataljona), 1 bataljonom milice i 2 eskadrona 297. puka.

V. SS-brdski armijski korpus:

369. divizija:

Jugoistočna Hercegovina: neprijateljske snage na prostoru severoistočno od Biće su odbačene na istok.

118. lovačka divizija:

Brač: ušančeni neprijatelj na 5 km severozapadno od Nerežišća je tučen artiljerijom.

Hvar: na zapadnom delu ostrva i dalje saobraćaj na putevima Stari Grad — Jelsa, kao i brodski saobraćaj.

SS-brdska divizija »Handžar«:

Istočna Bosna: I. bataljon 27. peš. puka nalazi se u napredovanju iz prostora Šekovići na Milice (istočno od Vlasenice).

***

22. 8. 1944

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Odlazak komandanta Jugoistoka u firerov Glavni stan

Dana 22. 8. u 05.00 časova otputovao je avionom gospodin general-feldmaršal baron fon Vajks sa ministrom Nojbaherom i načelnikom Obaveštajnog odeljenja odnosno oficijrom Abvera generalštabnim potpukovnikom Harlingom iz Zemuna u firerov Glavni stan. Tamo su prisepeli u 10.15 časova.

Naveče je generalštabni potpukovnik obavestio u nagoveštavajućoj formi general-potpukovnika Vintera o toku razgovora kod firera.

Iz telefonskih razgovora 22. 8. 44.

18.30 časova

Generalštabni pukovnik Zelmajer obavestava generalštabnog majora o situaciji: ...

Operacija »Ribecal« (Crna Gora) sprovodi se i dalje planski. Neprijateljske snage su razdvojene na dva dela. Na severu (severno do Pljevalja) pokušava I crveni korpus (1. i 37. divizija) da se izvuče u pravcu severa, dok na jugu XII korpus želi da izmakne na planinu Durmitor. Neprijatelj je u Crnoj Gori razbijen i verovatno da su njegovi planovi osujećeni. Može se računati da se Crna Gora nalazi u našim rukama. Dalje se pretpostavlja da se ova oblast može smiriti

putem njenih sopstvenih snaga (četnika Draže Mihailovića) pod komandom Đurišića.

Na dalmatinskoj obali, zapadni deo, oba ostrva, i Brač i Hvar, neprijatelj povremeno uznemirava.

Komanda korpusa »Jug«: Crna Gora.

Operacija »Ribecal«:

Južni odsek: protiv delova XII korpusa, koji izmiče u južni i zapadni deo planine Durmitor, naše borbene grupe iz pravca severa i jugoistoka se nalaze u stalnom napredovanju.

Severni odsek: 1. i 37. crvena divizija nalaze se severno i severozapadno od Pljevalja po svoj prilici sa glavninom u povlačenju preko Priboja u pravcu istoka štiteći svoj južni bok. Za situaciju naših borbena grupa vidi dnevni izveštaj.

Prilog karti:

29. Operacija »Ferrat« (»Verrat«)

(Zervasov mostobran) 23. 8. 43

23. 8. 1944

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

17.30 časova:

General-potpukovnik Vinter govori sa generalom pešadije Šnekenburgerom (šefom Nemačke vojne misije u Bugarskoj) o pismu bugarskog ministra rata gospodinu general-feldmaršalu po pitanju smene i premeštanja kod bugarskog Okupacionog korpusa u Srbiji.

General pešadije Šnekenburger stekao je utisak da Bugari žele svoje divizije u Srbiji samo da privuku na prostor koji je bliži njihovim granicama ali ne i da ih u potpunosti izvuku iz Srbije. Tripanof se drži svoje reči. Pretresanje govora bugarskog ministra inostranih poslova Draganova i nekih poslanika 22. 8. u Saboranju kao i nameravana poseta general-potpukovnika Vintera bugarskom vojnom rukovodstvu u Sofiji.

...

Komanda korpusa »Jug«:

Operacija »Ribecal« — Crna Gora.

Južni odsek: zbijen našim napadom između Tare i Pive na prostoru južno, jugozapadno i zapadno od Durmitora neprijatelj pruža pred desnim krilom Borbene grupe »Kum« južno od Borijske i pred levim krilom Borbene grupe »Ajsgruber« na Komarnici (severozapadno od Šavnika) žestok otpor. Računa se sa njegovim pokušajem da umakne preko Pive i Komarnice u pravcu jugozapada.

Severni odsek: neprijatelj je pravovremeno sprečen od strane 2. puka »Brandenburg« u pokušaju da iz prostora Priboja pređe Uvac na 6 — 7 km severno od Nove Varoši. Borbe su tamo u toku.

...

392. divizija:

Operacija »Vaseršlah« [Wasserschlauch] je otpočela sa ciljem raščišćavanja prostora Vrbovsko — Mrkopakj (13. crvena divizija).

...

24. 8. 1944

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

00.00 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer saopštava telefonski Komandi 2. oklopne armije (generalštabnom pukovniku Farnbileru) sledeće:

Komandant Jugoistoka je zbog situacije u Rumuniji naredio pripravnost I stepena na celom prostoru Jugoistoka.

1.) Naređene su sledeće hitne mere:

4. puk »Brandenburg« (bez 1 bataljona) ne upućivati u Larisu nego ga transportovati za Niš.

Sve pokrete 1. brdske divizije u pravcu zapada treba obustaviti.

468. oklopnu izviđačku četvu ne upućivati u Atinu nego je transportovati za Beograd.

2. bateriju 201. brigade jurišnih topova uputiti maršem u pravcu Niša.

2.) Mere koje treba pripremiti:

a) 1. brdsku diviziju premestiti u prostor Niša (marš suvim).

b) Motorizovane delove uputiti prethodno za Skoplje ili Niš.

c) 92. motorizovanu brigadu uputiti u Niš.

d) 202. tenkovski divizion uputiti u prostor Beograda.

e) II. bataljon RSO 109. puka uputiti u prostor Niša.

...

00.30 časova:

General-potpukovnik Vinter govori sa vojnopunovnim komandantom Jugoistoka generalom pešadije Felberom i saopštava mu da je od Vrhovne komande Vermahta primio direktivu preko telefona da se nastoji na prikupljanju što je moguće jačih snaga na prostoru Niša i da se u tehničkom pogledu pripremi njihov transport.

General pešadije Felber je obavešten od strane načelnika Generalštaba komandanta Jugoistoka o merama koje treba odmah sprovesti kao i o merama koje treba pripremiti.

Gospodin general-feldmaršal je danas u noći na referatu kod firera, a 24. 8. će se sastati sa general-pukovnikom Lerom u Beču.

Komanda 2. oklopne armije smatra da bi trebalo da general Auleb ostane u Zagrebu. Ovo je odbijeno pošto general Auleb treba da preuzme komandu nad snagama koje se prikupljaju oko Niša.

...

00.45 časova:

General-potpukovnik Vinter obaveštava načelnika Nemačke vojne misije u Bugarskoj, generala pešadije Snenkembergera, o prispeleim direktivama iz Vrhovne komande Vermahta i moli naročito nemačku

Komandu za vezu kod 5. bugarske armije u Skoplju da posebnu pažnju pokloni dejstvu događaja u Sofiji.

01.05 časova:

Generalštabni pukovnik Zelmajer telefonski obaveštava Vrhovnu komandu Vermahta (generalštabnog majora Brudermlera) o naređenim hitnim merama i pripremama kod Komande 2. oklopne armije i Komande Grupe armija »E«. Osim toga, naređena je i pripravnost svih mostovnih kolona na prostoru Beograda. Inženjerija KoV se ne može odvojiti odnosno izvući, pošto su 2 raspoloživa bataljona potrebna na području XXII brdskog armijskog korpusa; takođe i 18. SS-policijski puk ne može se privući, pošto se njime vrši obezbeđenje komunikacije Solun — Atina.

02.00 časa:

Generalštabni major Brudermler predaje telefonski generalštabnom pukovniku Zelmajeru sledeće:

Vrhovna komanda Vermahta je saglasna sa hitnim merama (4. puk »Brandenburg«, oklopna izviđačka četa, divizion jurišnih topova). Operacije »Ribecal« i »Ferrat« odvijace se za sada planski. Ostale mere pripreme (transport železnicom) treba i dalje sprovoditi.

Na osnovu direktive Vrhovne komande Vermahta uslediće ispravka telegrama koji je već bio pripremljen za Komandu 2. oklopne armije i Komandu Grupe armija »E«.

...

Štabni dogovor 24. 8, 9.15 — 9.50 časova:

Rukovodi: načelnik Generalštaba, general-potpukovnik Vinter.

Učesnici:

Načelnik štaba vojnoupavnog komandanta Jugoistoka
general-major fon Gajtner [Geitner],

Načelnik inženjerije general-major Bacing,

Načelnik veze general-major Leman [Lehman],

Načelnik Operativnog odeljenja komandanta Jugoistoka,
generalštabni pukovnik Zelmajer.

Načelnik Obaveštajnog odeljenja/oficir Abvera potpukovnik Hinterzer [Hinterseer],

Načelnik pozadine generalštabni pukovnik fon Kapher [Kapherr],

Načelnik Personalnog odeljenja za oficire pukovnik Grampe [Grampe],

Pomoćnik načelnika pozadine potpukovnik grof Štrahvic [Strachwitz],

Načelnik saobraćajne službe generalštabni pukovnik Konrad [Conrad],

Vazduhoplovni oficir za vezu generalštabni pukovnik Lampe [Lampe],

Oficir za vezu sa RM kapetan bojnog broda fon Bot [Booth],
Načelnik Odeljenja za naročitu primenu pukovnik Zis [Süss],
3. generalštabni oficir kapetan Merem [Merrem]
Zapisničar za operacijski dnevnik viši vojni arhivar Vishaupt
[Wisshaupt].

Načelnik Generalštaba general-potpukovnik Vinter orijentiše prisutne o situaciji u Rumuniji...

Vojnoupravni komandant Jugoistoka je naredio pripravnost I stepena za celo područje Jugoistoka (ovo se moralo od strane načelnika Operativnog odeljenja ukinuti za Štab Komande Grupe armija »F«).

Iz Sofije nikakvih novih izveštaja. Prkovnik fon Zelhof [Selchhof] javlja se iz Zagreba: Ovde je sve u redu.

Operacija »Ribecal« (Crna Gora) i operacija »Ferrat« i dalje se odvijaju. Privremeno je bilo naređeno zaustavljanje pokreta 4. SS-policijske oklopne grenadiarske divizije i 1. brdske divizije; ovo naređenje je ponovo ukinuto.

Telefonske veze sa Grupom armija »Južna Ukrajina« su u prekidu. Načelnik veze je dobio zadatak da vezu ponovo uspostavi, koja je za sada jedino moguća preko radio-mreže mornarice.

...

General-major fon Gajtner: u Banatu su svi (policija itd.) upotrebljeni za zaštitu granice.

Načelnik štaba: treba pripremiti prikupljanje i dovođenje što je moguće više mostovnih jedinica (kolona) u prostor Beograda.

Operativni štab »Auleb« treba opremiti sredstvima veze, pošto će on morati, verovatno sa jačim snagama, odmaršovati iz južnog dela Srbije na istok. Opremanje ostatka Štaba »Dajnhard« [Deinhard] u Zagrebu je isto tako važno.

General-major fon Gajtner predlaže pukovnika Bema [Böhm] za načelnika Operativnog štaba »Auleb«. General-potpukovnik Vinter se složio.

General pešadije fon Glez zastupaće komandanta korpusa u Zagrebu (LXIX armijskog korpusa).

Gospodin general-feldmaršal nije noćas prispeo sa referata kod firera; on će po podne poleteti avionom direktno iz firerovog Glavnog stana za Beograd. Ovde će se sastati sa general-pukovnikom Lerom, prilikom njegovog povratka za Beč.

...

13.00 časova:

Telefonski poziv generalštabnog potpukovnika fon Harlinga iz »Vučje jame«:

Ministar Nojbaher preuzima političku odgovornost za naoružanje četnika Draže Mihailovića. Oružje treba izdati.

...

18.10 časova:

Telefonski razgovor generalštabnog pukovnika Zelmajera sa načelnikom Operativnog odeljenja šefa Nemačke vojne misije u Bugarskoj.

Borbena škola »Niš« može da drži spremnim 1 bataljon (2 streljačke čete i 1 mitraljeska četa), a da se ne mora dovoditi četa koja se nalazi u Leskovcu. Oklopnih vozila nemamo, pošto su ona predana Bugarima, samo posedujemo još 5 jurišnih topova.

...

25. 8. 1944:

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

*Povratak gospodina komandanta iz firerovog
Glavnog stana*

Dana 20. 8. rano ujutro prispeo je general-pukovnik Ler iz Beča u komandu Grupe armija »F« i ostao da čeka povratak gospodina general-feldmaršala barona fon Vajksa iz firerovog Glavnog stana.

Komandant Jugoistoka morao je prekinuti u Beču svoj povratak avionom iz firerovog Glavnog stana 25. 8. zbog loših vremenskih uslova, tako da je avion poleteo iz Beča — Aspern tek u 18.00 časova a prispeo u Beograd u 19.30 časova.

Još 25. uveče održano je savetovanje između general-feldmaršala barona fon Vajksa i general-pukovnika Lera, kao i general-potpukovnika Vintera o rezultatima referisanja situacije u firerovom Glavnom stanu, kao i o direktivama koje su primljene u Vrhovnoj komandi Vermahta.

...

18.15 časova:

Razgovor generala pešadije Felbera sa general-lajtnantom Vinterom:

1. Pitanje izdavanja oružja četnicima Draže Mihailovića iz skladišta Kragujevac. Okleva se, još nikakvo oružje nije izdato, čeka se sa kakvim uputstvima dolazi feldmaršal iz Vrhovne komande Vermahta.

2. Pripravnost I stepena: danas rano ujutro predat je telegram da se ukidanje pripravnosti I stepena prepušta komandantima.

3. Koncentraciju ustanova u velikim gradovima vršiti sa oštrim merama. O tom će se izdati novo naređenje u sasvim oštroj stilu (iskustva iz Pariza).

...

19.15 časova:

Predmet razgovora generalštabnog pukovnika Zelmajera i generala Gajtnera:

468. oklopna izviđačka četa, na putu za Beograd, privremeno se službeno i taktički potčinjava vojnoppravnom komandantu Jugoistoka. Izvan Beograda, sme se angažovati jedino po odobrenju komandanta Jugoistoka.

***

Viša komanda »Juga«:

Operacija »Ribecal« u Crnoj Gori — vidi dnevni operativni izveštaj.

Za vreme operacije »Ribecal«, 54. brdski inženjerski bataljon obavio je sledeće radove: izgradio 614 m mostova, 760 m zaobilaznih puteva i gazova, 2 velika mosta od po 45 m, 1 brvno za tovarna grla dužine 40 m (na prelazu Tare, kvadrat 606), popravio mostove na dužini 316 m i izvršio rušenje na dužini 298 m.

Operativni štab general-potpukovnika Auleba

General-potpukovnik Auleb, na svom proputovanju za Niš, 25. 8, upoznat je sa svojim zadacima od strane načelnika štaba komandanta Jugoistoka:

a — neutralisanje crvenih odreda, sa snagama koje mu do sada stoje na raspolaganju u Srbiji;

b — razbijanje crvenih odreda, — po dovođenju 1. brdske divizije. Šifra operacije: »Vervolf« [»Werwolf«—»Vukodlak«];

c — eventualno razoružanje 1. bugarskog okupacionog korpusa, — prema bližoj instrukciji vojnoppravnog komandanta Jugoistoka. Šifra operacije: »Judas«.

Hrvatska

Nemački poslanik u Zagrebu obavio je kod poglavnika sklapanje hrvatsko-mađarskog sporazuma, koji se odnosi na angažovanje mađarskih trupa u Hrvatskoj.

Opunomoćeni nemački general u Hrvatskoj predao je pod Oper. str. pov. br. 01481/44. od 25. 8. komandantu Jugoistoka projekat plana za vojno sprovođenje odredaba ovog sporazuma i predložio pojedine dopune.

***

26. avgust 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

General-pukovnik Ler odleteo za Solun.

Savetovanje kod gospodina komandanta u 10.30 časova

26. 8. u 10.30 časova održano je savetovanje kod gospodina komandanta. O učesnicima i sadržini savetovanja, vidi prilog 199a—/VIII

12.00 časova:

Analiza situacije u Belom dvoru pod rukovodstvom general-potpukovnika Vintera. Učesnici: svi generalštabni oficiri Komande grupe armija.

Na dan 26. 8. nastupilo je *zaoštavanje situacije*, koju karakteriše:

1) Brzo nadiranje Rusa u Rumuniju, koje dopušta da se može očekivati brzo istupanje Bugarske iz savezničkog pakta sa Nemačkom, pre svega proglašenje o neutralnosti Bugarske.

2) Na držanje Bugarske prema Nemačkoj ukazuju sledeća naređenja:

a — bugarski Generalštab naredio je da se razoružaju nemačke jedinice koje dolaze iz Rumunije.

Poziv preko bugarskog radija za razoružanje svih nemačkih vojnika u Bugarskoj — što ne odgovara sporazumu — povećao je zategnutost i izazvao oštre protivmere;

b — bugarski načelnik Generalštaba zatražio je povlačenje nemačkih trupa iz Bugarske;

c — 24. bugarska divizija dobila je naređenje da se povuče na istok do pruge Beograd — Niš.

3) Zaoštavanje situacije na Dunavu kod Oršave, Vidina i Ruse, — gde su Rumuni otpočeli borbena dejstva protiv slabih nemačkih snaga.

Direktiva Vrhovne komande Vermahta (Generalštab)

Telegram Vrhovne komande Vermahta (Generalštab) i Kopnene vojske op. str. pov. br. 773036/44, prispeo 26. 8. u 01.50 čas.

Veza: Vrhovna komanda Vermahta (Generalštab) Operativna uprava (Kopnene vojske) str. pov. br. 773017/44, od 25. 8.

Za sprovođenje namere u tač. 2. naznačene direktive, glavni inspektor oklopnih jedinica uputiće 26. 8. iz Krakova u Niš 800 specijalista. Njihov dolazak, kako se predviđa, 27/28. 8. Da bi komandu učinili pokretnom, umoljava se komandant Jugoistoka da do jutra 28. 8. pripremi u Nišu 30 teretnih automobila.

...

Naređenje komandanta Jugoistoka

Telegram, Ia str. pov. br. 0202/44. Komandi 2. oklopne armije i vojnoupravnom komandantu Jugoistoka (na znanje Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka):

1) Operacija »Ribecal« je završena. Gonjenje, koje je u toku, nastaviti sredstvima 2. oklopne armije pod rukovodstvom komandanta 5. SS-brdskog armijskog korpusa. Takozvanu Komandu »S« rasformirati.

2) 1. brdska divizija smesta da krene na marš ka južnoj Srbiji. Ona će se najpre prikupiti na liniji [Kosovska] Mitrovica — Raška — Kraljevo sa frontom prema istoku. Divizija se 27. 8. u 12.00 časova stavlja pod neposrednu komandu komandanta Jugoistoka. Namera je da se što je moguće pre u okolini Mitrovice pripremi za borbu jaka borbena grupa (motorizovana), koja će u datom slučaju i pod ličnim rukovodstvom komandanta divizije moći da se pokrene u pravcu Skoplja ili Niša.

3) Operativni štab »Auleb« smesta da uspostavi operativnu pripravnost, u gotovosti za izvršenje sledećih zadataka:

a — sa do sada raspoloživim snagama u Srbiji, neutralisati crvene odrede u rejonu koje bliže bude odredio vojnoupravni komandant Jugoistoka;

b — razbijanje crvenih odreda posle dovođenja 1. brdske divizije. Šifra operacije: »Vervolf«;

c — sa ili bez 1. brdske divizije, razoružati 1. bugarski okupacioni korpus, a prema bližem uputstvu vojnoupravnog komandanta Jugoistoka. Šifra operacije »Judas«.

4) Jedan od osnovnih zadataka 2. oklopne armije i vojnoupravnog komandanta Jugoistoka jeste da sve četničke odrede u Srbiji i Crnoj Gori koji se nalaze u borbenom dodiru sa crvenim snagama odvрати i spreči da ispolje inicijativu, koja bi — kao rezultat ukupne situacije — mogla da se usmeri protiv Nemačke. Odbijanje da se primi borba sa komunistima smatrati kao preteći znak i odmah javiti.

(Telegram u izvodu).

Dokumenat načelnika XXIV/44.

Razvoj u Bugarskoj može nas na to prisiliti da u najkraćem vremenu zauzmemo Skoplje i prugu Grdelica — Skoplje — Đevđelija. Za ovaj slučaj pripremiti mere:

1) Da komandant oružanih snaga Skoplja održi po svaku cenu saobraćajni čvor Skoplje sve do dolaska nemačkih pojačanja.

2) Da se 1. brdska divizija probije do Skoplja sa jednom motorizovanom borbenom grupom.

3) Da vojnoupravni komandant Jugoistoka sa prikupljenim snagama od delova iz svog delokruga komandovanja izvrši napad duž pruge Grdelica — Skoplje.

4) Da Grupa armija »E« iznenadno zauzme od juga naovamo deo pruge Đevđelija — Skoplje.

Pokretanje naređenih mera uslediće pod šifrom »Trojbruh« [»Treubruch« — »Verolomstvo«].

(Komandant Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 0205/44 od 26. 8, u izvodu).

Ovo naređenje izdato je u noći 26/27. 8: Komandi Grupe armija »E«, 2. oklopnoj armiji, šefu Nemačke vojne misije u Bugarskoj, vojnoupravnom komandantu Jugoistoka, a na znanje Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab) i komandantu Jugoistoka.

Dokumenat načelnika XXV/44.

U vezi sa operacijom »Ferrat« [»Verrat« — »Izdaja«], Komandi Grupe armija »E« je sa oper. br. 3989/44. strogo poverljivo (prethodno telefonom) naređeno:

1) 4. SS-policijsku oklopnu grenadiirsku diviziju najkraćim putem dovesti do železnice i prevesti u Skoplje. Po dolasku u rejon

Skoplja, ona se stavlja pod neposrednu komandu komandanta Jugoistoka.

2) Na početku transportovanja, rasporediti u sastav jedinica stanice vazdušnog osmatranja 143. pa divizionu, koji se prevozi iz Atine.

3) Operacija »Ferrat« u dosadašnjoj formi otpada. Za dalji odnos prema snagama Zervasa postoje dve mogućnosti:

a — nastavak pregovora sa ciljem da se odloži odluka za što je moguće duže vreme;

b — napad, bez 4. SS-policijske oklopne grenadirske divizije, a po pristizanju daljnjih snaga iz južne Grčke.

Prilog 200/VIII.

...

Premeštanje komandi mostovnih jedinica

Sa Ia (general inžinjerije) str. pov. br. 625/44. naređeno je:

Za specijalnu upotrebu u železničkom transportu, odmah prebaciti nže navedene komande most. jedinica »B« i potčiniti ih komandantu Jugoistoka (generalu inžinjerije):

Od Grupe armija »E«:

— jednu mostovnu kolonu u rejon Smederevo — Kovin;

— jednu mostovnu kolonu u rejon Beograda.

Od 2. oklopne armije:

— 636. komandu mostovnih jedinica »B« u rejon Beograda;

— 900. komandu mostovnih jedinica »B« u rejon Novog Sada.

Prilog 202/VIII.

...

1) Južni odsek: Borbena grupa »Kum«: pred Borbenom grupom »Kum«, 6. crvena divizija, uporno praćena, odstupa ka severu preko lakta Tare (28 km severozapadno od Žabljaka).

12. crveni korpus, u pokretu ka zapadu, prešao crnogorsko-hrvatsku granicu u rejonu Bioče (18 km jugozapadno od Gackog).

2) Severni odsek: u rejonu Čajetine, neprijatelj je pokušao da se pod zaštitom izvuče ka jugoistoku i zapadu, po svoj prilici preko Kremne (put Užice — Višegrad) ka severozapadu.

Srbija

Borbena dejstva u rejonu južno od Užica.

Situacija u dolini Ibra ponovo se stišala. Saobraćaj vozova uspostavljen. Izviđanjem sopstvenim odredima prostoriije Kuršumljija — Prokuplje — Leskovac, u rejonu istočno od Lebana naleteli smo na jačeg neprijatelja.

...

27. avgust 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Direktiva firera o postupku prema Bugarskoj (u izvodu)

U 16.35 časova stigla je osnovna direktiva maršala Kajtela: Vrhovna komanda Vermahta (Generalštab), Operativna uprava (Kopnene vojske) str. pov. br. 773048/44. (Prethodno avizirana 26. 8. u 15.30 časova usmeno preko telefona).

Firer je naredio: Bugarskoj je stalo do toga da u narednim danima dobije u vremenu da bi pripremila sopstvene protivmere. U tu svrhu može se u malome, ne u načelnim pitanjima, da pokaže predusretljivost. Interniranje ne dolazi u obzir ni pod kakvim okolnostima. Takve pokušaje odbijati borbom do poslednjeg čoveka i do poslednjeg metka. Osim toga, neophodno je da se izvrši koncentrisani razmeštaj svih snaga uz racionalno obezbeđenje.

Kao protivmere, sprovesti:

a — 1. brdska divizija, što pre da zauzme raspored za borbu oko Niša — prema odluci komandanta Jugoistoka, a 4 SS-policijska oklopna grenadirski divizija oko Skoplja. Ukoliko je nemoguće sa ostatkom snaga nastaviti operaciju »Zervas« i ukoliko je to neophodno — prekinuti je, obezbeđujući krila i bokove od neprijatelja i odugovlačeći sa pregovaranjem.

Motorizovane delove divizija rasporediti daleko ispred položaja tako da u slučaju potrebe mogu izaći na glavnu komunikaciju i najbržim putem da stignu do Sofije;

b — preko šefa nemačke vojne misije u Bugarskoj naređena je koncentracija i pripravnost raspoloživih snaga.

Specijalnu komandu glavnog inspektora oklopnih jedinica, po njenom dolasku, potčinili šefu Nemačke vojne misije u Bugarskoj, a po mogućstvu ojačati već angažovanim delovima divizije »Brandenburg« namenjenih za specijalnu upotrebu.

Komandant Jugoistoka, Ia str. pov. br. 0209/44.

Na osnovu ove direktive Vrhovne komande Vermahta, još u toku popodneva 27. 8, izdata su potrebna naređenja Komandi Grupe armija »E«, 2. oklopnoj armiji, šefu Nemačke vojne misije, kao i vojnoupravnom komandantu Jugoistoka.

2. divizion jurišnih topova 201. brigade

2. divizion jurišnih topova 201. brigade po pristizanju u Niš, u pogledu prava upotrebe potčinjava se školi za borbenu obuku Niš. U pogledu službenog potčinjavanja, ostaje i dalje pod komandom 191. brigade jurišnih topova.

Telegram komandanta Jugoistoka, Ia str. pov. br. 4030/44.

Viša komanda »Jug«: Crna Gora

Operacija »Ribecal« završena je 26. 8. uveče. Posle izvlačenja 1. brdske divizije, dalje sprovođenje operacije nastaviće se (28. 8. 44. u 08.00 časova) pod rukovodstvom 5. SS-brdskog armijskog korpusa, pod šifrom »Ribensnicel« [»Rübenschntzel« — »Šnicla od repe«].

Osnovna zamisao operacije: nastaviti vođenje operacije »Ribenišnicel«, u kom cilju 5. SS-brdskom armijskom korpusu potčiniti:

a — delove 7. SS-brdske divizije;

b — Višu komandu »Crna Gora« sa: 2. pukom »Brandenburg« (bez 2. bataljona), 2. bataljonom 363. grupe tovarne bojne komore, 2. eskadronom 297. diviz. bataljona automatičara, 696. bataljonom Feldžandarmerije, 1. četom 12. tenkovskog bataljona za specijalnu namenu, 1. i 2. pukom Muslimanskog dobrovoljačkog korpusa i Muslimanskim odredom »fon Krempler«;

c — ojačani 1. bataljon 363. puka i delove Muslimanskog dobrovoljačkog korpusa.

Namera je sprečiti prodor crvenih snaga preko planine Zlatibora u dolinu Ibra. U tu svrhu, po mogućstvu što ranije, ostvariti sadejstvo delova 7. SS-brdske divizije koji prodiru sa juga ka severu sa borbenim grupama SS-brdske divizije »Handžar« koje se bore u rejonu istočno od Vlasenice.

Pokret 1. brdske divizije — vidi dnevni operativni izveštaj.

Prvi cilj: dovođenje na liniju Kos. Mitrovica — Raška — Kraljevo.

15. brdski armijski korpus 392. divizija

Operacija »Vekselbalg II« (»Wechselbalg« — »Kopile«) prekinuta je pre svega zbog opadanja borbenog morala kod ustaša. Borbene grupe u rejonu Lički Osik pripremaju odbrambene položaje. Postignut je cilj akcije da se smanji skupljanje žetve od strane bandita i očisti rejon Prijeboja. Prikupljeno je 400 tona neovršenog žita, krompira i povrća.

Područje Srbije

Na rumunskoj obali Dunava, od Oršave do Moldave, Rumuni su otpočeli borbena dejstva protiv slabih nemačkih snaga. Ove snage su se, posle uporne borbe i pod zaštitom Dunavske rečne flotile, najvećim delom povukle na srpsku obalu.

Posada Oršave, sa ukupno 140 ljudi, pored 60 mrtvih i ranjenih, prihvaćena je na srpskoj obali.

Saobraćaj Dunavom je privremeno prekinut zbog neprijateljskog dejstva teškim naoružanjem iz bunkera.

Situacija na rumunsko-banatskoj granici je i dalje nepromenjeno mirna.

24. bugarska divizija prikuplja se iz jugozapadne Srbije u rejon Niša, a 25. bugarska divizija iz severozapadnog centralnog dela Srbije u rejon Velika Plana — Palanka.

Preuzimanje važnijih zadataka iz domena osiguranja i njihovo prenošenje na sopstvene združene i alarmne jedinice, koje su povučene iz borbe sa bandama.

U rejonu Kruševac — Kuršumljija — Leskovac oživela su dejstva bandi, naročito na železničkoj pruzi Boljevac — Kuršumljija i Niš — Leskovac.

...

Okupiranje Bugarske. Operacija »Hundeszon« («Hundessohn» — »Pasji sin«)

Na osnovu direktive firera, Ia, str. pov. br. 0212/44. izdato je i prema razrezu dostavljeno naređenje o pripremi operacije »Hundeszon«.

Prodor 1. brdske divizije i 4. SS-policijske oklopne grenadirske divizije iz rejona Niša, odnosno Skoplja u pravcu Sofije.

Pril izmenjenoj situaciji izvršiti razoružanje bugarskih snaga u Srbiji i Makedoniji na ugovoreni znak »Judas«.

...

28. avgust 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Savetovanje u štabu

Pod rukovodstvom načelnika štaba, general-potpukovnika Vintera, održano je 28. 8. štabno savetovanje u cilju informisanja o opštoj situaciji.

1) Ađutant načelnika Oper. odeljenja, kapetan Velš, govorio je o situaciji u Rusiji.

2) Ađutant načelnika Obaveštajnog odeljenja, kapetan Merem, izneo je situaciju u Francuskoj, centralnom Sredozemlju, Italiji i Turskoj. On je takođe govorio o situaciji bandi na Balkanu.

Načelnik štaba upotpunio je izlaganje kapetana Merema, iznoseći ispadanje Rumunije i predstojeće istupanje Bugarske iz savezničkog pakta sa Nemačkom.

Krivo shvaćeni poziv preko bugarskog radija, da se razoružaju svi nemački pripadnici oružanih snaga u Bugarskoj, doveo je do obostrane nervoze i zaoštavanja situacije. Naime, poziv se odnosio na razoružanje samo onih nemačkih jedinica koje se iz Rumunije vraćaju u Bugarsku, a što je u duhu postignutog sporazuma.

Šef Nemačke vojne misije u Bugarskoj pridržava se firerove direktive: boriti se do poslednjeg čoveka i do poslednjeg metka, interniranje nemačkih jedinica uopšte ne dolazi u pitanje.

Vidi prilog 227/VIII.

Držanje Komande 5. bugarske armije, sve do juče, bilo je lojalno. Kapetan Merem izneo je zatim pojedinosti o situaciji bandi u Grčkoj i Crnoj Gori. Kod srbijanskih četnika nervoza je u porastu zbog razvoja situacije u Rumuniji i Bugarskoj.

Predsednik vlade Nedić je ipak juče izjavio da će i dalje ostati lojalan prema nama (generalštabni potpukovnik fon Harling: Nedić vrši najoštriji pritisak da se izda obećano oružje odredima Draže Mihailovića).

3) General-potpukovnik Vinter: događajima u Rumuniji i Bugarskoj ugrožena je pozadina Grupe armija »E«. Akutan problem predstavlja Bugarska. Protivmere su otpočele koncentracijom dveju motorizovanih grupa: snaga 2. oklopne armije kod Niša, a snaga Grupe armija »E« kod Skoplja. Angažovanje ovih motorizovanih grupa zavisi od daljeg razvoja situacije. General Auleb je danas preuzeo komandu nad motorizovanom grupom kod Niša.

Uveliko predstoji prenošenje težišta operacije iz južnih u centralni deo operacijske zone komandanta Jugoistoka. Odgovarajuće direktive su već izdate.

...

1. brdska divizija 27. 8. u 12.00 časova stavljena je pod neposrednu komandu komandanta Jugoistoka. Pre podne ona se nalazila u rejonu Kos. Mitrovica — Kraljevo.

...

29. avgust 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Savetovanje 29. 8. 1944. u komandi

Na dan 29. 8. 1944. održano je savetovanje kod gospodina komandanta povodom izveštaja o verovatnoj promeni u držanju pokreta Draže Mihailovića, kao i što se od toga može izvući u pogledu razvoja opšte situacije na jugoistoku.

...

Srbija

O situaciji na Dunavu, vidi dnevni operativni izveštaj.

Banat: viši policijski i SS-vođa preuzeo je obezbeđenje Srbije. Na rumunsko-banatskoj granici i dalje mirno.

Pokreti Bugara u cilju evakuacije i koncentracije traju neprekidno uz rastuću pojavu demoralizacije i prepade četnika i komunističkih.

Preuzimanje od Bugara svih zadataka na obezbeđenju postrojenja i železničkih pruga, izuzev na pruzi Lapovo — Leskovac i Niš — Bela Palanka.

1. brdska divizija

Pretpotčinjava se neposredno komandantu Jugoistoka. Marš se odvija po planu.

...

Masiranje snaga na prostoriji Niš — Beograd

Komandant Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 4104/44. javio je Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab) da masiranje sopstvenih snaga na prostoriji Niš — Beograd, koje je još u toku, uglavnom pada na teret 2. oklopne armije. Ovo masiranje dolazi u trenutku kada se računa na oživljavanje dejstava bandi u Hrvatskoj i pod okolnostima stvaranja jedne manje desantne operacije.

Komanda 2. oklopne armije, kroz oštru koncentraciju preostalih snaga i kroz obrazovanje rezervi, teži da vodi računa o situaciji. Ovo, međutim, uslovljava da se napuste rejoni koje je do sada radi pre-stiža obezbeđivala.

Radi se o sledećim uporištima: Drvar, Jajce, D. Vakuf, Bugojno, Nikšić i Debar.

Molim da se ovo odobri.

Prilog 251/VIII.

Dalji tok u vezi s tim, kao i konačno odobrenje, vidi prilog 251-a/VIII.

Zadatak 2. oklopne armije

U vezi telegrama 2. oklopne armije Ia, str. pov. br. 119/44. komandant Jugoistoka telegramom Ia, str. pov. br. 4102/44. saopštio je da akutnu opasnost za zonu operacija komandanta Jugoistoka najvećim delom predstavlja teritorija Rumunije i Bugarske, kao i ustanički pokret u Grčkoj i Srbiji. Otuda, kasniji kao i raniji zadatak 2. oklopne armije jeste da bezuslovno i čvrsto drži obalu u svojim rukama i to sa sadašnjim snagama koje su za to dovoljne. Naređenja za vođenje borbe, koja je izdala ova komanda, ostaju bezuslovno u važnosti...

Lojalnost hrvatskog državnog rukovodstva i oružanih snaga

Telegramom Ia, str. pov. br. 4103/44. naređeno je opunomoćenom nemačkom generalu u Hrvatskoj, na znanje Komandi 2. oklopne armije, da obaveštava o eventualnoj pojavi krize koja se nagoveštava, pošto je, usled zaoštrene unutrašnje situacije u Grčkoj i Srbiji, puna lojalnost državnog rukovodstva i oružanih snaga, uključno sa ustaškim jedinicama, od odlučujućeg značaja za dalje vođenje borbe na jugoistoku.

...

191. brigada jurišnih topova

Telegramom Ia, str. pov. br. 4093/44. naređeno je 191. brigadi jurišnih topova, tj. samo ljudstvu koje se nalazi u Leskovcu, da neodložno (vremenski u roku od 5 dana) preuzme zaštitu radova na opravci pruge Grdelica — Vranje, a prema bližim uputstvima 95. železničke inženjerske čete u Leskovcu.

...

Zapovest br. 7. za odbranu teritorije Jugoistoka

Na osnovu nove situacije posle ispadanja Rumunije i »neutralnosti« Bugarske, pod Ia, str. pov. br. 0217/44. izdata je zapovest br. 7. za odbranu teritorije Jugoistoka i dostavljena svim komandama koje u njoj učestvuju:

- 1) Očekuje se pooštreni pritisak neprijatelja spolja i iznutra.
- 2) Zadatak je komandanta Jugoistoka: držanje srednjeg Balkana i najvažnijih saobraćajnih veza.

3) Mere:

a — koncentracija svih pokretnih rezervi komandanta Jugoistoka na prostorijski Beograd — Niš — Skoplje;

b — slabljenje posada na ostrvima i zauzimanje jako rastresitog rasporeda u južnoj i srednjoj Grčkoj;

c — povlačenje svih trupa i ustanova južno od linije Krf — Janina — Kalabaka — Olimp.

4) Delimične zapovesti. Nastojati, kako kod stanovništva tako i kod sopstvenih trupa, da se što duže izbegne utisak da se radi o evakuaciji. Najoštrije čuvati tajnu.

...

30. avgust 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Specijalni štab »Bacing« [»Bazing«] za sklanjanje oko 200 teretnih brodova na Dunavu

Niže Gvozdениh vrata nalazi se oko 200 teretnih brodova sa dragocenim tovarom, kao i veliki broj malih jedinica Ratne mornarice.

Pošto su dosadašnji pokušaji na savlađivanju ove rečne prepreke propali, Ratna mornarica namerava da izvrši prodor uz pomoć vojske i vazduhoplovstva.

U tu svrhu formiran je Specijalni štab »Bacing«. U taktičkom pogledu, štab je potčinjen vojnoppravnom komandantu Jugoistoka, a neposredno saraduje sa Komandom vazduhoplovstva Jugoistoka i mornaričkim oficijom za vezu Grupe armija »F«.

...

31. avgust 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

92. grenadirska (motorizovana) brigada i 202. tenkovski bataljon

Telegramom Ia, pov. br. 4181/44. naređeno je Komandi 2. oklopne armije da se 92. grenadirska brigada (motorizovana) i 202. tenkovski bataljon potčinjavaju komandantu Jugoistoka.

Delove imenovanih jedinica razmestiti u bližoj okolini Beograda tako da, u slučaju ugroženosti glavnog grada, mogu u najkraćem roku da stupe u borbu.

Prema razvoju situacije, moguća je njihova upotreba u pravcu Dunava bilo ka odseku južno od Turn-Severina ili s obe strane reke komunikacijom Bazijaš — Oršava.

1. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Vazdušni transport trupa za Grupu armija »Južna Ukrajina«

Telegramom pov. br. 1042/44. vazduhoplovni oficir za vezu pri komandantu Jugoistoka dostavio je Grupi armija »Južna Ukrajina« sumarni izveštaj o vazdušnom transportu Padobranskog bataljona »Brandenburg«, Nastavnog bataljona Škole za borbenu obuku Niš i 3. bat. 4. puka »Brandenburg«.

Prilog 12/IX.

Reorganizacija u domenu nadležnosti Komande vazduhoplovstva Jugoistoka

U raspisu, komandant Jugoistoka, vazduhoplovni oficir za vezu, pov. br. 1041/44, vazduhoplovni oficir za vezu objavio je i po razrezu dostavio saopštenje o reorganizaciji komandovanja Vazduhoplovne komande Jugoistoka:

1) Komanda 2. vazduhoplovnog korpusa i komanda 30. poljske vazd. oblasti, posle objedinjavanja i reorganizacije, dejstvuju pod imenom: komandant nemačkog vazduhoplovstva Severnog Balkana. O zadatku i delokrugu komandovanja, vidi prilog.

2) Vazduhoplovni komandant Hrvatske se preimenuje u vazduhoplovni komandant Severnog Balkana.

3) Vazduhoplovni komandant Albanije se ukida.

...

2. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Srbija

Napadima iz vazduha i prepadima bandi iz zasede u toku poslednjih 48 časova, sve glavne i važnije pomoćne železničke veze na prostoriji Novi Sad — Beograd — Niš — Skoplje — Kraljevo — Kos. Mitrovica delom su trajno prekinute. Istovremeno je došlo do prekida glavnih veza za obaveštavanje.

O oštećenim, odnosno porušenim žel. mostovima, vidi dnevni operativni izveštaj.

O situaciji na Dunavu, pokretima 1. bugarskog okupacionog korpusa i 1. brdske divizije, vidi dnevni operativni izveštaj.

...

Uzimanje Sandžaka pod našu komandu

U vezi telegrama Komande 2. oklopne armije str. pov. br. 2477/44. i vojnoupavnog komandanta Jugoistoka Ia, str. pov. br. 1004/44. komandant Jugoistoka je telegramom pod Ia, str. pov. br. 4253/44. naredio Komandi 2. oklopne armije, a obavestio Komandu vazduhoplovstva Jugoistoka:

U 00.00 časova 10. 9. 44. Sandžak ulazi u delokrug (nadležnost) komandovanja vojnoupavnog komandanta Jugoistoka. U istom momentu stavljaju se pod komandu vojnoupavnog komandanta Jugoistoka: muslimanski odredi štandartenfirera Kiremplera, 2. puk »Bran-

denburg« bez jednog bataljona, 696. bataljon Feldžandarmerije kao i sve policijske jedinice koje se nalaze u Sandžaku.

***
4. SS-policijska oklopna grenadirska divizija

U telegramu Ia, str. pov. br. 4325/44. 4. SS-policijskoj oklopnoj grenadirskoj diviziji, na znanje Grupi armija »E«, naređeno je novo korišćenje 4. SS-policijske oklopne grenadirske divizije:

Zborni rejon Vršac. Divizija se stavlja pod neposrednu komandu komandanta Jugoistoka.

Prilog 60/IX.

11. peš. vazduhoplovna divizija

U telegramu Ia, str. pov. br. 4326/44. dostavljenom Grupi armija »E«, na znanje rajhsfireru SS na komandnom mestu, postavljen je zahtev da 11. peš. vazduhoplovna divizija u rejonu Skoplja bude u gotovosti za sprovođenje operacija »Hundeszon«, »Judas« itd.

***
3. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***
O situaciji na moru i u vazduhu, vidi operativni izveštaj.

3. 9. izvršen je napad na Beograd sa oko 200 četvoromotornih bombardera. (Most na Dunavu srušen na dužini 180 m, stari železnički most na Savi 6 pogodaka, putnički most na Savi 2 pogotka, štete na železničkim postrojenjima). Drugi odred bombardovao je aerodrom u Kovinu (7 aviona potpuno uništeno a 2 oštećena, rafinerija i žel. skela dobili pogotke).

***
5. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***
Formiranje Alarmnog puka »Beograd«

Odnosi se na formiranje Alarmnog puka »Beograd« od vojnika koji se vraćaju iz zavičaja i sada, usled saobraćajno-tehničkih razloga, ne mogu da se upute svojim jedinicama. U vezi sa ovim, izdato je naređenje vojnopravnom komandantu Jugoistoka, a dostavljeno na znanje Komandi Grupe armija »E«, Komandi 2. oklopne armije, Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka i komandantu Mornaričke komande »Jug«.

***
6. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Obezbeđenje istočnog boka Grupe armija »E« na odseku Strume

U svom telegramu Ia, str. pov. br. 4428/44. komandant Jugoistoka obavestio je Vrhovnu komandu Vermahta (Generalštab) da namerava obezbediti istočni bok Grupe armija »E« na odseku Strume sa: 47. grenadirskim pukom, 122. armijskim tenkovskim bataljonom i tvrđavskim pešačijskim bataljonom koji je doveden iz Lemnosa.

Prilog 98/IX.

1. brdska divizija

1. brdska divizija, pod Ia, str. pov. br. 4424/44. primila je naređenje o njenom *potčinjavanju komandantu Jugoistoka* i stavlja joj se u dužnost odbrana istočne granice Srbije (kopija vojnopravnom komandantu Jugoistoka).

Prilog 99/IX.

Telegramom Ia, pov. br. 4436/44, 1. brdska divizija dobila je naređenje da obezbedi za sebe stoku koju bugarske jedinice vode sa sobom.

Prilog 100/IX.

U telegramu Ia, str. pov. br. 4426/44. dostavljenom šefu Nemačke vojne misije u Bugarskoj i 1. brdskoj diviziji, naređeno je da se *trupe »Šnekenburger«* po dolasku na srpsku granicu odmah *potčine* 1. brdskoj diviziji.

Prilog 101/IX.

1. brdska divizija dobila je naređenje da pošalje generalu Šnekenburgeru jednog okretnog oficira iz Specijalne komande »Guderijan«, koji bi u prijateljskom objašnjavanju sa pripadnicima bugarske oklopne brigade mogao da izdejstvuje *dobrovoljnu predaju tenkova*.

Prilog 102/IX.

Iz sastava 1. brdske divizije izdvojena je 8. 9. *Udarne grupa »Sofija«* i obratnim putem otpočela pokret ka Beogradu radi dodeljivanja generalu za specijalnu namenu.

Prilog 103/IX.

Škola za borbenu obuku Niš

Telegramom Ia, str. pov. br. 4415/44. izdato je 1. brdskoj diviziji, Školi za borbenu obuku Niš i vojnopravnom komandantu Jugoistoka sledeće naređenje:

Školu za borbenu obuku Niš, bez već predatih delova, potčiniti u taktičkom pogledu 1. brdskoj diviziji.

...

Mere u slučaju da Hrvatska ispadne iz rata

Komanda 2. oklopne armije u dopisu od 6. 9. 44. dostavila je izveštaj i priložila kopiju naređenja admirala Jadrana Ia, str. pov. br. 579/44. o merama u slučaju eventualnog ispadanja Hrvatske na ugovoreni znak »Edelvajs« [Edelweiss« — »Runolist«].

...

7. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

1. brdska divizija

22, 24. i 25. bugarska divizija u punom rastrojstvu, ostavljajući za sobom brojno oružje, municiju, pribore i vozila beže u brda sa ciljem da pređu granicu između Bele Palanke i Zaječara. Praćenje je obustavljeno.

O daljoj situaciji u rejonu 1. brdske divizije kao i bugarskim povratnicima, vidi dnevni operativni izveštaj.

4. SS-policijska divizija

Pokret ka novom rejonu angažovanja u južnom Banatu 6. 9. bio je u punom toku.

...

Objedinjavanje Titovih i ruskih snaga

U dopisu Ia, str. pov. br. 4477/44. Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka skrenula je pažnju vojnom upravnom komandantu Jugoistoka na opasnost zbog koncentracije jačih komunističkih snaga u rejonu Zaječara, koje se tu nalaze radi infiltracije ruskih snaga.

Vojnom upravni komandant dobio je zadatak da smesta razbije ove crvene snage.

...

Obezbeđenje železničke pruge Beograd — Zagreb

Komandant Jugoistoka, u telegramu Ia, str. pov. br. 4463/44. dao je svoju saglasnost Komandi 2. oklopne armije da težište angažovanja svih raspoloživih snaga bude na železničkoj liniji Beograd — Zagreb, a da se napuste zadaci na obezbeđenju žetve.

...

Potčinjavanje 2. puka »Brandenburg«

2. puku »Brandenburg« i vojnom upravnom komandantom Jugoistoka, a na znanje diviziji »Brandenburg«, telegramom Ia, str. pov. br. 4461/44. poslato je naređenje:

2. puk »Brandenburg« (bez 2. bataljona) potčinjava se vojnom upravnom komandantu Jugoistoka radi upotrebe na odseku Zaječar — Kiladovo.

...

Komandant Proširenog odbrambenog rejona Beograda

U dnevnoj zapovesti vojnom upravnom komandanta Jugoistoka, Personalno odeljenje pov. br. 1857/44. izmenjene su nadležnosti u komandovanju za grad Beograd, a general-potpukovnik Štefan postavljen je za komandanta Proširenog odbrambenog rejona Beograda.

...

8. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Zona operacije 2. oklopne armije

Kod hrvatskih domobranskih jedinica, već od 6. 9. u stalnom je porastu pojava napuštanja dužnosti, koja počinje da se proširuje i na legionarsku diviziju.

Pošto su od strane savezničke avijacije prekinute obadve žel. pruge koje iz Srbije vode ka Makedoniji, sada su i sve prikladne komunikacije zaprečene ili jako ugrožene od strane bandi.

SS-brdska divizija »Handžar«

Povećavaju se pojave raspadanja hrvatskih policijskih dobrovoljačkih jedinica u severozapadnoj Bosni.

...

4. SS-policijska divizija

Štab divizije i 4. armijski tenkovski bataljon na maršu železnicom i na motornim vozilima nalaze se između Kraljeva i Beograda.

...

Žel. pruga Beograd — Zagreb i Brod — Sarajevo

U telegramu komandanta Jugoistoka Ia, str. pov. br. 4503/44. dostavljenom nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj i načelniku saobraćajne službe, na znanje Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab), naređeno je da se odmah zatvore za civilni saobraćaj pruge Beograd — Zagreb i Brod — Sarajevo.

...

9. septembar 1944. godine

...

Komandant Makedonije

General Šojerlen, sa načelnikom štaba i načelnikom Operativnog odeljenja, prispeo je u Bitolj i preuzeo komandu nad Makedonijom.

Zona operacije 2. oklopne armije

Još uvek dolazi do snažnih pojava raspadanja kod hrvatskih domobranskih jedinica.

Do sada javljeni gubici usled prebegavanja iznose: 111 oficira i 2065 podoficira i vojnika.

Gubici u oružju kod 1. hrvatskog lovačkog puka: 620 pušaka, 32 laka mitraljeza, 9 teških mitraljeza, 7 minobacača, 7 lakih bacača granata, 58 šmajsera, 190 pištolja, 4 protivtenkovska topa — 37 mm, 3 kamiona, 100 konja, 54 vozila, 26 kareta.

Osim toga, prebegli su (a u gore pomenutim brojevima nisu obuhvaćeni): jedan lovački puk i oko pet četa, najvećim delom sa oružjem.

...

10. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Zona operacije 2. oklopne armije

Dezertiranje kod hrvatskih jedinica i dalje se nastavlja.

U porastu su dejstva prepadima na komunikacije i uporišta u Albaniji.

Viša komanda »Crna Gora«

Zona osiguranja — Sandžak od 00.00 časova 19. 9. potčinjava se komandantu Jugoistoka, a ukida se Viša komanda »Crna Gora«.

...

Nadležnost komandovanja u Albaniji i premeštanje Staba 2. oklopne armije

U telegramu, Ia, str. pov. br. 4569/44. Grupi armija »E« i 2. oklopnoj armiji, a na znanje Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka, komandantu Mornaričke grupe »Jug«, vojnoupravnom komandantu Jugoistoka i Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab) izdato je naređenje u pogledu komandnih odnosa u Albaniji i naređeno premeštanje Staba 2. oklopne armije u rejon Osijek — Vukovar — Vinkovci.

Prilog 178/IX.

Lorberi zadatak 1. brdske divizije

Telegramom Ia, str. pov. br. 4568/44, 1. brdska divizija dobila je borbeni zadatak da se angažuje u borbi opkoljenih jedinica u rejonu Vladičin Han — Surdulica.

Prilog 179/IX.

Obezbeđenje žel. mosta kod Osijeka

U telegramu Ia, str. pov. br. 4580/44. upućenom opunomoćeniku rajhsfirera SS grupenfireru Kamerhoferu, komandant Jugoistoka moli za podršku obezbeđenja železničkog mosta kod Osijeka od mogućih namera Mađarske da ga razruši.

...

11. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Komandant Makedonije

Neprijatelj drži Prilep sa oko 2 pešadijska puka, 5 baterija i 20 protivtenkovskih topova. Naši bataljoni, posle teških borbi, probili su se ka Bitolju.

11. 9. u 14.30 časova izvršen je napad iz vazduha sa 9 bugarskih mašina.

U Skoplju je mirna situacija.

Situacija zahteva brzo preduzimanje odlučnih mera uz angažovanje svih raspoloživih snaga.

Zona operacije 2. oklopne armije

Nastavlja se dezerterstvo kod hrvatskih jedinica.

I ešelon Komande 2. oklopne armije u 12,00 časova krenuo je ka novom komandnom mestu (Nuštar, 5 km severoistočno od Vinkovaca).

21. brdski armijski korpus

11. 9. u 12,00 časova prepotčinjen je Grupi armija »E«.

SS-divizija »Skenderbeg«

Do sada dezertiralo 1176 Albanaca.

5. SS-brdski armijski korpus

7. SS-brdska divizija

Uporišta Jajce, D. Vakuf i Bugojno evakuisana su po planu.

Domobranski dopunski bataljion prebegao u Visoko.

69. armijski korpus za specijalnu namenu

Načelnik štaba 2. hrvatskog korpusa pobjegao je sa 3 druga oficira.

Komandant Srema

Mostobrani Petrovaradin i Osijek treba da se pripreme za rušenje sa mađarske strane.

Srbija

Komanda grupe »Snekenburger«

O operaciji »Donauelfe« i »Vasernikse«, vidi dnevni operativni izveštaj.

1. brdska divizija

15. 9. uveče završen je transport 1. brdske divizije.

Zapadna Srbija

Crna Gora: oblast Sandžaka potčinjena je vojnoppravnom komandantu Jugoistoka, a njeno obezbeđenje vrše muslimanski odredi policijskog pukovnika fon Kromplera.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjena:

4. SS-policijska oklopna grenadirska divizija

4. motorizovani izviđački bataljion 10. 9. u 02.45 časa otpočeo izviđanje Temišvara i čvrsto drži u rukama mostove na Tamišu. Ispred Temišvara, neprijateljske snage, koje su pružale snažan otpor na Tamišu, povukle su se.

Komandno mesto divizije u Beogradu.

...

Potčinjavanje 1. puka »Brandenburg«

Komandant Jugoistoka, u telegramu Ia, str. pov. br. 4599/44, izdao je Operativnom štabu divizije »Brandenburg« u Kraljevu, povodom potčinjavanja 1. puka »Brandenburg«, sledeće naređenje:

1. puk »Brandenburg«, po pristizanju u rejon Beograda, potčinjava se vojnoppravnom komandantu Jugoistoka i razmešta u neposrednoj blizini grada sa takvim proračunom da može, s jedne strane, izvršavati lokalne zadatke iz obezbeđenja koje mu bude postavio

vojnoupravni komandant Jugoistoka, a, s druge, da se može angažovati u najkraćem roku i po naređenju komandanta Jugoistoka bilo u istočnom ili zapadnom pravcu.

Štab divizije »Brandenburg« kao i ostatke Padobranskog lovačkog bataljona razmestiti u istom rejonu.

***

12. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Telefonski razgovor na dan 12. 9. 1944.

Uključujući i razgovore prenošene teleprinterom između general-potpukovnika Vintera i generala Šmit-Rihberga

Prilog 197-a/IX.

***

Zona operacije Grupe armija »E«

Živa neprijateljska dejstva iz vazduha. Živa dejstva bandi na kopnu sa težištem u severnoj Grčkoj. U Makedoniji neprekidno traje zategnuta situacija u rejonu Prilep — Štip — Kriva Palanka.

Gubici kod neprijatelja u protekloj sedmici:

121 mrtvih, 76 zarobljenih (bez bugarskih gubitaka).

Plen pri razoružavanju bugarskih trupa:

12 lakih poljskih haubica, 6 jurišnih lovačkih eskadrila, 6 protivtenkovskih topova 50 mm, 9 protivtenkovskih topova 37 mm, 2 topa 75 mm, 2.300 pušaka, 70 teških mitraljeza, 150 lakih mitraljeza i 15 minobacača.

Komandant Srema

Stalna pojava raspadanja kod hrvatskih brigada na obezbeđenju železničkih pruga.

Mađari su uklonili postavljena eksplozivna punjenja na mostu kod Petrovaradina, dok za eksplozivna punjenja na mostovima kod Osijeka vest nije potvrđena.

***

Organizacija za prihvatanje u Hrvatskoj

Komandant Jugoistoka, telegramom Ia, str. pov. br. 5579/44. izdao je Komandi 2. oklopne armije, Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka, vojnoupravnom komandantu Jugoistoka, a obavestio nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj i opunomoćenika rajhsfirera SS u Hrvatskoj, strogo naređenje protiv ma kakve pojave raspada i stalnog razređivanja rasporeda snaga. Radi ovoga osnovana je u graničnoj zoni hrvatsko-mađarska organizacija za hvatanje.

Prilog 208/IX.

Komandno mesto divizije »Brandenburg«

Telegramom Ia, str. pov. br. 4623/44. upućenim diviziji »Brandenburg«, a na znanje Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab), divi-

zija je dobila naređenje da premesti komandno mesto u rejon Beograda.

Prilog 209/IX.

18. SS-brdski policijski puk

Komandant Jugoistoka, telegramom Ia, str. pov. br. 4748/44. izdao je naređenje Grupi armija »E«, a obavestio rajhsfirera SS na komandnom mestu da 18. brdski policijski puk bez zadržavanja u Makedoniji krene za Beograd.

...

13. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Napuštanje rudnika u Surdulici

Pod Ia, str. pov. br. 1328/44, Komandi Grupe armija »E« izdato je naređenje da napusti rudnik u Surdulici.

...

14. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Ostavljanje uporišta u Hrvatskoj

U telegramu oper. br. 4713/44. strogo poverljivo, predata je Komandi 2. oklopne armije molba poslanika Kašea a u vezi ostavljanja (na svom mestu) uporišta Slatina, Doljani i Našice, da ona donese odluku o tome.

Prilog 230/IX.

Borski rudnik bakra

Pod Ia, pov. br. 4711/44. dostavljen je dopis vojnouppravnom komandantu Jugoistoka u kome je naređeno:

Firer zahteva da rudnik bakra Bor, iako je zasad prestala eksploatacija, ostane obezbeđen s dovoljno snaga.

...

Grenadirski puk »Tvrđava Beograd«

Veza: operacijski dnevnik str. 300, prilog 81/IX.

Pismenim putem Ia, str. pov. br. 5621/44. vojnouppravni komandant Jugoistoka s pozivom na gornje naređenje, obaveštava se o preimenovanju formiranog Alarmnog puka »Beograd« u Grenadirski puk »Tvrđava Beograd«.

Prilog 234/IX.

U dopisu Ia, pov. br. 4697/44, upućenom vojnouppravnom komandantu Jugoistoka, saopšteno je da se zadrže za Grenadirski puk »Tvrđava Beograd« podoficiri i vojnici art. jedinica i jedinica protivtenkovske odbrane u granicama pukovskih potreba, a za nova formiranja biti spreman na opoziv.

..

15. septembar 1944 godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Srbija

Istočni front

Komanda grupe »Šnekenburger«

Grupa »Berends« (8 km severozapadno od Temišvara) posle borbe zauzela selo Aninu i dospela u rejon severozapadno od Svinice.

1. brdska divizija

Namera: izvesti operaciju »Igel« [»Jež«] radi čišćenja planine Kruševica (20 km istočno od Leskovca).

Severozapadna Srbija

Valjevo sa delovima 5. policijskog puka okruženo nadmoćnijim neprijateljem.

4. SS-policijska divizija

Zadatak: zauzeti Temišvar.

...

16. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Komandant Makedonije

Radi raščišćavanja situacije u Prilepu, privučene su 16. 9. izjutra Borbena grupa »Gulman« iz rejona Bitolj — Topolčani i Borbena grupa 22. lovačke divizije iz rejona Gradsko — Negotino.

Zona operacije 2. oklopne armije

U vezi otoka Brač, Hvar i poluotoka Pelješca, vidi dnevni operativni izveštaj.

Vojnoupravni komandant Srbije (Srbija)

1. brdska divizija

Operacija »Igel« prekinuta je.

Zapadna Srbija

Jake crvene bande prodrle su 15. 9. u Valjevo. U toku je deblokada od strane Borbene grupe »Jungenfeld«.

...

Rudnik Bor

Telegramom Ia, str. pov. br. 4776/44, zamoljena je Komanda vazduhoplovstva Jugovistoka da zadrži na svom mestu PA baterije u Boru, pošto Bor — uprkos naređenju firera da se obustavi eksploatacija — predstavlja jaku otpornu tačku na frontu Knjaževac — Gvozdena vrata.

...

17. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

21. brdski armijski korpus

1. puk SS-lovačke divizije »Skenderbeg«, posle masovnog dezertiranja, rasformiran je.

Zona operacije 2. oklopne armije

Usled pojačanih mera obezbeđenja, poboljšala se situacija na glavnoj železničkoj pruzi.

5. SS-brdski armijski korpus

Na ostrvu Braču vode se žestoke borbe. Poluotok Pelješac bombardovan je. O pojedinostima, vidi dnevni operativni izveštaj.

SS-divizija »Handžar« obnavlja se.

Vojnoupravnom komandantu Jugoistoka

Istočni front

1. brdska divizija odbila bugarski napad podržavan sa 42 tenka iz Pirota. 10 tenkova je pogođeno.

Komanda Korpusne grupe »Šnekenburger«: 1. i 2. bataljon 92. puka i dalje polagano nastupaju.

Zapadna Srbija

Valjevo je deblokirano.

***

18. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

Zona operacije Grupe armija »E«

91. armijski korpus za specijalnu namenu

Borbena grupa 2. bataljona 16. grenadirskog puka zauzela je Strumicu bez borbe.

Komandant Makedonije

Pred jakim neprijateljem, prekinut je napad na Prilep. Koncentracija neprijateljskih motorizovanih snaga, od toga 20—30 tenkova, na prelazu puta istočno od Krive Palanke.

Zona operacije 2. oklopne armije

Neprijatelj je ispoljio jaku inicijativu protiv srednjodalmatinskih otoka.

5. SS-brdski armijski korpus

Na Hvaru, 17. 9. u podne, otpočelo novo iskrcavanje neprijatelja.

15. brdski armijski korpus

Neprijatelj, do sada nepoznate jačine, iskrcao se na Šoltu.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka

Oko 50 četvoromotornih bombardera izvršili bombardovanje Beograda i naneli neznatne štete na obadva železnička mosta na Savi.

Istočni front

1. brdska divizija: odbila jak neprijateljski napad s obe strane
Pirost — Bela Palanka.

***

Zapadna Srbija

Otpočela je planska evakuacija Užica i Požege. Izdato je naređenje da se napusti Valjevo posle evakuacije rezervi (u sredstvima životnim i borbenim potrebama) i razaranja važnijih privrednih objekata.

***

Razaranja tesnaca Gvozdena vrata uključujući i uređaje za vuču brodova

Pismenim putem, pod Ia, str. pov. br. 4837/44. izdato je vojno-pravnom komandantu Jugoistoka naređenje za zaprečavanje, odnosno temeljito razaranja tesnaca Gvozdena vrata, uključujući i uređaje za vuču brodova.

Prilog 297/IX.

1. puk »Brandenburg«

Pismenim putem, pod Ia, str. pov. br. 4838/44. potčinjava se 1. puk »Brandenburg« vojno-pravnom komandantu Jugoistoka, radi učestvovanja u kratkoročnom poduhvatu kod i istočnije od Valjeva.

Prilog 298/IX.

Evakuacija ostrva Brač

Komandi 2. oklopne armije, pod Ia, str. pov. br. 4824/44, izdato je naređenje da obratnim putem izvesti zašto je bez naređenja evakuisano ostrvo Brač.

19. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

***

SS-divizija »Handžar«

Komanda 2. oklopne armije, telegramom Ia, str. pov. br. 157/44, saopštila je zadatak koji je 13. SS-diviziji »Handžar« postavio Zaubercvajg.

(Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 02/93/44. od 19. 9. 1944.)

Usled progresivnog raspadanja SS-divizije »Handžar«, Komanda 2. oklopne armije, telegramom Ia, str. pov. br. 158/44, predložila je plan za njeno preformiranje.

(Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0274/44. od 19. 9. 1944.)

Telegramom Ia, str. pov. br. 4866/44. obavestena je Vrhovna komanda Vermahta (Generalštab) o predlogu SS-grupenfirera Zaubercvajga Glavnoj upravi SS-trupa uz molbu da Vrhovna komanda ispolji uticaj na odluku rajhsfirera SS, koja je sada u toku, u smislu rešenja koje je predložio komandant Jugoistoka.

18. SS-brdski policijski lovački puk

Veza: operacijski dnevnik str. 334 — prilog 210/IX.

U odnosu na promenu situacije, 18. brdski puk najpre će se pripremiti za borbu u rejonu Čuprije.

...

20. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Komandant Makedonije

Prilip je zauzet.

Zona operacije 2. oklopne armije

I dalje jaka neprijateljska aktivnost na srednjodalmatinskim ostrvima.

Situacija kod Banje Luke je, zbog prebegavanja hrvatske posade neprijatelju, teška.

Neprijatelj je izvršio napad iz niskog leta na Novi, a napad lovcima bombarderima na Gospić.

...

Plen: 1 protivtenkovski top, 12 mitraljeza, 2 minobacača, brojno ručno vatreno oružje, 5 vagona municije, 1 sanitetski automobil, 75 konja, 2 tenka uništena.

5. SS-brdski armijski korpus

O situaciji na Braču, Hvaru i Pelješcu, vidi dnevni operativni izveštaj.

69. armijski korpus za specijalnu namenu

Snažne borbe u rejonu i u gradu Banja Luka. Nemačka posada uporišta drži se. Hrvatska posada Banje Luke prebegla ili pobjegla.

O pojedinostima, vidi dnevni operativni izveštaj.

Komandant Srema

Znatne sabotaže na železnicama.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka

U živom lovu avijacije protiv železničkih ciljeva, naročito u rejonu Kraljeva — Priluzja — Niša, pogođen je voz sa municijom i 50 vagona uništeno. Izvršen je napad na aerodrom Niš sa oko 15 aviona (bez znatnije štete).

...

21. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Vojnoupravni komandant Jugoistoka

20. 9. vršeno je živo izviđanje rejona Kragujevac — Niš. Nalet sa 30 rusko-bugarskih aviona u rejonu Kraljevo — Priluzje — Niš (napad iz niskog leta na železničku stanicu Kraljevo, a bombarderi su bombardovali most na Moravi kod Mezgraje); 35 ruskih aviona izvr-

šili su dva napada na gradsku železničku stanicu i aerodrom Niš. Bombardovani su železnička stanica Crveni krst (pogođen je pomoćni voz, a 1 lokomotiva izgubljena) i verovatno most na Moravi severozapadno od Niša.

...

Operacija protiv crvenih snaga na prostoru Užice — Čačak — Topola — Ub — Valjevo

Komanda 2. oklopne armije i vojnoupravni komandant Jugoistoka, telegram Ia, str. pov. br. 4928/44, dobili su naređenje za potčinjavanje 7. SS-brdske divizije »Princ Eugen« i za razbijanje jakih crvenih trupa, koje su se pojavile na prostoru Užice — Čačak — Topola — Ub — Valjevo.

...

22. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Zona operacije 2. oklopne armije

Živ brodski saobraćaj između Visa, Hvara i Brača. Pri gađanju ostrva Drvenik od strane neprijateljskih ratnih plovnih jedinica, potopljen je jedan naš brod.

Živa dejstva naletima avijacije u severnoj Dalmaciji. Makarska je bombardovana. Lov avijacije na železničke ciljeve na pruzi Novska — Vinkovci, 2 lokomotive su oštećene.

Napad na grad, tvrđavu i predeo oko železničke stanice Broda izvršen sa 31 četvoromotornim bombarderom (svi koloseci su razoreni, štete u centru grada i tvrđavi). Napad na železničku stanicu Osijek (pogodi u magacine, rezervoar pogonskog goriva, pumpu za vodu i zgrade). Bombardovana je železnička stanica Vinkovci i Karlovac (sem štete na kolovozima, uništene su i 2 lokomotive).

Izvršen je jak napad bandi (400 — 500 ljudi) na uporište Šolta. Odbijen je ponovni pokušaj iskrcavanja.

Situacija kod Banje Luke i dalje je zaoštrena.

5. SS-brdski armijski korpus

Evakuisana je otporna tačka Hvar.

15. SS-brdski armijski korpus

U vezi sa Šoltom, vidi dnevni operativni izveštaj.

69. armijski korpus za specijalnu namenu

Pojedinosti o Banjoj Luci vidi u dnevnom operativnom izveštaju.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka

Rusi su vršili izvidanja iznad jugoistočne Srbije, Beograda i Banata.

Lov avijacije na železničke ciljeve na pruzi Zemun — Novi Sad, Lapovo — Niš i Lapovo — Priluzje (napad na železničku stanicu i bombardovanje Kraljeva).

Istočni front

Komanda Borbene grupe »Šnekenburger«: neprijatelj, nepoznate jačine, noću 21/22. 9. prešao Dunav između Milutinovca i Kladova.

1. bataljon 2. puka »Brandenburg« dospeo je do D. Milanovca.
Zapadna i srednja Srbija

Crvene snage 38 km južno-jugoistočno od Beograda.

...

23. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Zona operacije 2. oklopne armije

6 pomorskih brodova izvršilo je napad ispred Šolte na 2 naša desantna broda.

Prema izveštaju kontraobaveštajne službe, u toku su iskrcavanja bandi i saveznika na ostrva Mljet, Korčulu, Hvar, Brač, zapadni deo Pelješca i u rejonu Čilipi (20 km jugoistočno od Dubrovnika) koje su naše trupe evakuisale.

Nalet 13 engleskih aviona iznad južne i srednje Albanije, južne i severne Hrvatske.

...

Vojnoupravni komandant Jugoistoka

Naleti sa 23 aviona (najvećim delom rusko-bugarskih) nad rejonom Niš — Kraljevo. Ponovljen je, ali bezuspešno, napad bombama i bombardovani su mostovi i aerodrom Niš.

Istočni front

Komanda Borbene grupe »Šnekenburger«: neprijatelj nepoznate jačine zauzeo je Kladovo.

Zapadna i jugozapadna Srbija

24. 9. otpočela je operacija »Cirkus«.

...

24. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

25. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

91. armijski korpus za specijalnu namenu

Štab 22. lovačke divizije i preostali delovi 1. bataljona 65. puka prebačeni su u Dojran.

Štab 22. lovačke divizije preuzeo je komandu nad celim odsekom Struma — Strumica.

Zona operacija 2. oklopne armije

24. 9. izvršen je nalet sa 6 engleskih aviona iznad dalmatinske obale i napadnut Skadar iz niskog leta. 3 aviona za niski let izvršila

su napad na voz sa pogonskim gorivom na pruzi Doboј — Tuzla (vagони su izgoreli).

15. brdski armijski korpus

Namera: izvesti operaciju »Valkire« [»Walküre«] radi čišćenja reјona severoistočno od Zadra.

69. armijski korpus za specijalnu namenu

Namera: izvesti operaciju »Šturm« [»Sturm« — »Juriš«] u cilju deblokade Banje Luke.

...

Kod Prilepa u Makedoniji razbijena je jedna bugarska јака borbena grupa, uz neznatne naše gubitke. Ona je pustila da njeno celokupno naoružanje u topovima i teškom oružju padne u naše ruke.

...

26. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

O situaciji

Situacija se, prema izlaganju procene situacije, nije bitno izmenila.

U 22.00 časa primljen je izveštaj, sa večernjeg izviđanja, da je neprijatelj, nastupajući južno od Temišvara ka jugu i jugozapadu, na granici Banata i stigao u Sentu i Jaša Tomić.

Protivmere: uvesti u borbu Borbenu grupu »Valter« (1. puk »Brandenburg« i 191. brigada jurišnih topova).

...

Nibelunška linija

Pod Ia str. pov. br. 5091/44. predat je telegram Komandi 2. oklopne armije u kome se komandant Jugoistoka slaže sa namerama, izuzev sa početkom izgradnje linije.

...

27. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

O situaciji

1) U noći 26. 9. u 02.00 časa, јавljeno je da neprijatelj nastupa kroz veliku brešu u reјonu Temišvara između obadve grupe armija.

Odmah su izdata naređenja za preduzimanje protivmera.

Na dan 27. 9. u podne, 1. puk »Brandenburg« sa čelom kolone bio je u Beogradu, sa borbenim delovima prešao je Dunav skelom do 17.00 časova, a završio prelaženje svim komorama oko 20.00 časova.

Komandant divizije »Brandenburg« (general Kilvajn) i komandant 1. puka »Brandenburg« (potpukovnik Valter) danas su se јавili Grupi armija [»F«] i uvedeni u dužnost.

2) 1. brdska divizija neprekidno nastupa ka dunavskoj petlji.

...

28. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...

Dejstvo neprijatelja

Živa neprijateljska dejstva na moru i u vazduhu. U porastu je neprijateljski pritisak na srpski Banat.

Zona operacija komandanta Jugoistoka

1. brdska divizija odbila je napad u punom zamahu mase ruske 74. streljačke divizije, razbila dva ojačana streljačka puka, i potisnula je u Brzu Palanku.

Posle dvodnevni napadnih borbi, pri noćnom prelazu reke Vrbas, protiv jakih snaga bandi, Borbena grupa »fon Rudno« (Oklopni jurišni bataljon i 1. bataljon 4. puka »Brandenburg«), skoro bez izuzetka ostavljena sama sebi, zauzela je Banju Luku i oslobodila posadu koja je već od 19. 9. u okruženju. Grad i citadela nalaze se čvrsto u našim rukama.

...

91. armijski korpus za specijalnu namenu

Borbena grupa »Papst« (2 bataljona, 1 art. divizion jurišnih topova), nastupajući iz Štipa, preko Strumice, otpočela je napad na prevoj severno od Amceli (12 km severoistočno od Strumice).

21. brdski armijski korpus

Pukovska grupa 297. divizije (524. grenadirski puk, 1. divizion 297. art. puka), kao rezerva grupe armija; prikuplja se u rejonu Tirane.

Zona operacija 2. oklopne armije

27. 9, prema izveštaju, zapadno od ostrva Vis osmotren je konvoj od 6 većih jedinica sa kursom Šibenik (ponovnim osmatranjem, kurs ostrvo Drvenik).

12 engleskih aviona u patrolama krstarili su nad dalmatinskim primorjem (2 napada bez rezultata na Ston i bombardovanje Drniša), kao i nad južnom i severozapadnom Hrvatskom. 15 borbenih aviona bombardovali su Mostar.

15. brdski armijski korpus

Situacija kod Drvenika je nepromenjena.

O operaciji »Valkire« vidi prilog.

69. armijski korpus za specijalnu namenu

Domobranska borbena grupa deklokirala je sa juga posadu u Sunji. Operacijom »Sturm« zauzeta je Banja Luka, a deblokirana posada u citadeli.

...

Deblokada posade u Surdulici

Komanda Grupe armija »E« dobila je telegramom, pod Ia, str. pov. br. 5133/44. naređenje da deblokira posadu u Surdulici čim to

situacija kod Carevog Sela, Krive Palanke itd. dozvoli, o čemu je obavještena i Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka.

Prilog 413/IX.

Razvoj situacije u južnoj Albaniji

U vezi ranijeg naređenja Ia, str. pov. br. 0282/44. (vidi operacijski dnevnik — stranu 385), Grupi armija »E« i 2. oklopnoj armiji (na znanje Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka, komandantu Mornaričke grupe »Jug« i admiralu Jadrana) telegramom je predato naređenje Ia, str. pov. br. 5139/44. da naređena pukovska grupa 297. divizije ne krene ka 2. oklopnoj armiji, nego da se najpre, kao udarna rezerva, koncentriše u rejonu Tirane i tu da ostane.

Prilog 414/IX.

Ojačana pukovska grupa 117. lovačke divizije

Telegram oper. br. 5134/44. strogo poverljivo, Komandi Grupe armija »E« izdato je naređenje da ojačana pukovska grupa 104. lovačke divizije smesta krene na put sa najbliže ukrcne stanice i odveze se za Beograd.

Prilog 415/IX.

Grenadirski puk »Rodos«

Komanda Grupe armija »E« dobila je telegramom, Ia, str. pov. br. 5132/44 naređenje da Grenadirski puk »Rodos« što pre prebaci vazdušnim putem iz sadašnjeg rejona u Beograd.

***

29. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

O situaciji

1) Ugroženost južne Albanije zaslužuje opštu pažnju. Inostrana štampa javlja o jednovremenom i na širokom frontu desantu sa mora i iz vazduha. O tome govore znaci: pojava 1 krstarice i 3 desantna broda, povećana aktivnost komunista, određen pokret Zervasovih snaga prema severu.

Na to ukazuje i odluka maršala, doneta juče uveče, da ojačanu pukovsku grupu 297. lovačke divizije ne ostavi na ušću Neretve nego da je, kao udarnu rezervu, postavi u rejonu Tirane.

2) Komandant Makedonije dobio je zadatak da pripremi sopstvenim snagama akciju za deblokadu posade u Surdulici.

3) Postepeno se više ne može odbijati pomisao da je tobože trebalo da ruski 75. korpus i 46. armija imaju »specijalni zadatak« da sa Titovim jedinicama izvedu zajedničku operaciju sa *opštim ciljem Beograd.*

Otpočele su protivmere:

a — da ojačana pukovska grupa 104. lovačke divizije bez prekida izvrši ubrzani pokret (ako je moguće odmah, priključujući se 117. lovačkoj diviziji) u rejon Beograda.

Ova mera je svrsishodna, pošto je divizija uvukla u svoj sastav niz tvrđavskih bataljona i sada je vrlo jaka;

b — 117. lovačku diviziju prikupiti u rejonu (južno od Beograda sa mogućnošću da se angažuje prema jugu protiv Tita, a preko Dunava prema severu;

c — Grenadirski puk »Rodos« prebaciti preko reke u Pančevo.

Ove mere trajaće još neko vreme, sve dok se borba 1. brdske divizije, Borbene grupe »Valter«, 92. grenadirske brigade itd. bude ispoljavala kao *borba za dobitak u vremenu*. Mora se postići da se napad neprijatelja toliko dugo zadržava dok ne bude završena izgradnja odbrane Beograda. Težište je pri tome na severnom krilu, severno od Pančeva, sa otpornim tačkama Bela Crkva i Vršac (postavljanje teških protivtenkovskih topova 88 mm).

...

91. brdski armijski korpus

Borbena grupa »Papst« stigla u rejon Strumice.

Komandant Makedonije

Situacija na starobugarskim graničnim prevojima je nepromenjena.

Zona operacija 2. oklopne armije

28. 9. 3 engleska aviona izviđala su rejon Skadra i zapadnu Hrvatsku — Istru, 4 engleska aviona krstariła su nad rejonom Metković, a 3 rusko-bugarska nad rejonom Sr. Mitrovice i bombardovala železničku stanicu Ruma (nedostaju pojediniosti).

15. brdski armijski korpus

Situacija kod Drvenika nepromenjena. Operacija »Valkire« od-
vija se po planu.

19. armijski korpus za specijalnu namenu

O operaciji »Šturm« vidi prilog.

...

Borbena grupa »Valter«

Telegramom, Ia, str. pov. br. 5153/44. saopšteno je vojnoupravnom komandantu Jugoistoka da je generalštabni potpukovnik Duenzing postavljen za komandanta borbene grupe i da odmah počinje da dejstvuje.

...

Procena situacije

Gospodin maršal, u izdatom naređenju general-pukovniku Leru o najbržem prebacivanju vazdušnim putem Grenadirskog puka »Rodos«, dao je i procenu situacije (akutna ugroženost Beograda — najteže posledice i za Grupu armija »E«).

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0288/44. od 29. 9. 1944.

...

30. septembar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

O situaciji

Dan počinje pod utiskom izvanredno zaoštrenog neprijateljskog pritiska:

1) U rejonu Negotin — Brza Palanka, gde 1. brdska divizija izvodi vrlo teške borbe protiv 3 ruske divizije (mostobran kod Negotina i Mihajlovca), situacija se ipak ne može oceniti kao potpuno čvrsta.

2) U rejonu Bozovič — selo Anina, 2. bataljon 92. grenadirske brigade probio se iz Bozoviča ka jugozapadu, ostavljajući za sobom komoru i vozila. U rejonu od Oršave do Rešice koncentrišu se znatne ruske snage i od danas, pre podne u 10.00 časova, vrše napad sa jakim snagama istočno od Oravice.

3) Na istočnoj granici Banata, jače neprijateljske snage vrše pritisak od Temišvara preko Dete (zaposednuta od strane neprijatelja) prema jugu ka Vršcu, a preko Jaše Tomića (zaposednut od strane neprijatelja) prema jugozapadu u pravcu Bečkereka.

Podaci o neprijatelju od juče, sa postupno ocrtanim pravcem prodora ka Beogradu, ovim dobijaju dalju potvrdu.

Kao protivmere, otpočele su:

Borbenu grupu »Duenzing«, još danas, angažovati prema severu ka Jaši Tomiću. Sada, inače, ne ostaje ništa na raspolaganju.

Transportovanje vazdušnim putem Grenadirskog puka »Rodos«, koje je predviđeno u noći 30. 9/1. 10, zbog loše vremenske situacije (oblaci su se spustili na 50 m!), dovedeno je u pitanje.

Bataljon »Brandenburg« prebacuje se sa desne na levu obalu [Dunava] i angažuje protiv neprijatelja istočno od Oravice.

...
Prilog 427/IX.

Zona operacije Grupe armija »E«

22. brdski armijski korpus

Otpočelo je izdvajanje 724. ojačanog lovačkog puka radi ukrcajanja za Beograd.

Komandant Makedonije

Na graničnim prelazima nije bilo osobitih događaja.

Zona operacija 2. oklopne armije

3 engleska aviona izviđala su 29. 9. rejon Mostar — Ston i severozapadnu Bosnu. Produžili su let ka teritoriji Nemačke.

5. SS-brdski armijski korpus

29. 9. otpočela je operacija »Irgarten« (čišćenje rejona na ušću Neretve).

15. brdski armijski korpus

Situacija kod Drvenika nepromenjena.

...

1. oktobar 1944. godinc

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

...
O situaciji

Dan je počeo u znaku alarmantnog izveštaja o prodoru neprijatelja (Rumuni pod ruskim rukovođenjem) ka Bečkereku. Rano po podne, neprijatelj je stajao pred samim gradom. Od Borbene grupe »Duenzing«, za sada je tu samo 1 četa, dok se ostale približavaju prevozeći se železnicom. U 16.00 časova stigao je 1 voz sa 14 jurišnih topova i odmah uveden u borbu u napadu na Lazarevo.

Štab divizije »Brandenburg« zadužen je za odbranu Banata. Komandant divizije (general Kilvajn), sa načelnikom Operativnog odseka, poleteo je avionom »roda« u 17.00 časova, ostatak štaba ga sledi u 18.00 časova maršem prema Bečkereku.

...
7. SS-brdska divizija

Pred celim frontom živo neprijateljsko izviđanje i dejstva izviđačkih jedinica.

1. brdska divizija

Nadmoćniji neprijatelj je od 30. 9. u napadu na celom divizijskom frontu.

Komanda Operativne grupe »Šnekenburger«

Komandu preuzima 2. 10. 44. general pešadije Miler.

Zapadna i srednja Srbija

Cela Borbena grupa »fon Jungenfeld« nalazi se u povlačenju. Neprijatelj je poseo veći deo mačvanske ravnice.

...
Zadatak vojnoprawnog komandanta Jugoistoka

Komandant Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 5223/44., obavestio je Vrhovnu komandu Vermahta (Generalštab) da vojnoprawni komandant Jugoistoka, usled promenjene situacije, pored svojih teritorijalnih, ima u prvom redu operativne zadatke. Da bi se za ovo dao tačan izraz, predloženo je da se ubuduće primenjuje naziv:

»Armijaska grupa »Srbija« (vojnoprawni komandant)«.

Prilog 7/X.

Banja Luka

Telegramom, Ia, str. pov. br. 5219/44. Komandi 2. oklopne armije saopštena je naredba firera u vezi vojničkog i političkog značaja držanja Banje Luke i dat odgovarajući zadatak.

...
Situacija istočno od Bečkereka

Na osnovu situacije istočno od Bečkereka, komandant Jugoistoka je pismenim putem pod Ia, str. pov. br. 5217/44. naredio vojnopraw-

nom komandantu Jugoistoka, višem SS i policijskom vodi, Štabu divizije »Brandenburg« i Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka:

Pravo zapovedanja nad nemačkim borbenim grupama koje su angažovane u rejonu Bečkereka iz sastava Štaba divizije »Brandenburg« (general-potpukovnik Kilvajn) i njihovo potčinjavanje Komandi korpusa »Šnekenburger«.

Linija razgraničenja između 92. grenadirske brigade (motorizovane) i 4. SS-policijske oklopne grenadirske divizije.

Borbene grupe koje se potčinjavaju diviziji »Brandenburg«.

O daljnim instrukcijama vidi prilog.

Prilog 11/X.

...

Prilog 14/X.

Pukovska grupa 181. lovačke divizije na raspolaganju Komandi 2. oklopne armije

Grupa armija »E« zamoljena je da izloži stav, da li bi se pukovska grupa 181. lovačke divizije mogla izvući i dati na raspolaganje Komandi 2. oklopne armije.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 5209/44.

...

Gubici u septembru 1944.

Personalno-organizacijsko-kadrovsko odeljenje komandanta Jugoistoka pod str. pov. br. 276/44. od 9. 1. 45. [verovatno greška — prim., red.] javilo je Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab/Operativno odeljenje Kopnene vojske/Jugoistok) o gubicima u septembru 1944:

Zona operacije komandanta Jugoistoka:

— nemački vojni obveznici:

oficiri: 49 mrtvih, 55 ranjenih, 35 nestalih;

podoficiri i vojnici: 1333 mrtva, 2.736 ranjenih, 2238 nestalih.

— SS i policijske jedinice:

oficiri: 4 mrtva, 13 ranjenih, 1 nestao;

podoficiri i vojnici: 64 mrtva, 217 ranjenih, 7 nestalih.

— strani vojnici:

oficiri: 1 mrtav, ranjenih nema, 1 nestao;

podoficiri i vojnici: 193 mrtva, 541 ranjen, 1224 nestala.

O daljim pojedinostima vidi prilog.

Prilog 16a/X.

...

2. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

Konferencija u štabu

Na dan 2. 10. 1944. održana je konferencija u štabu.

Načelnik »O našoj situaciji«

1) *Preletanje sa ostrva* ometano je neprekidnim neprijateljskim masovnim dejstvima. Tako, na primer, aerodrom Rodos je pod neprijateljskom vatrom sa brodova.

Pokret jug—sever sprečavan je, pored toga, još i razaranjem pruga, rušenjem mostova, potapanjem mostova. (Tako, na primer, pokret 117. lovačke divizije teče već 14 dana i upravo su sad stigli prvi vozovi!.)

2) *U Hrvatskoj* ničeg značajnog.

3) *U Srbiji* je situacija stalno zategnuta. Crvene jedinice nadiru dalje prema severu ka okuci Save i Drine i stoje ispred Šapca i Sremske Mitrovice. Cilj je jasan:

Sjedinjavanje preko neprijateljskih snaga u Fruškoj gori sa Rusima koji na severoistoku (u Banatu) nastupaju ka Dunavu. Time je odsecanje Beograda postalo preteće blizu.

4) *U Makedoniji* namerava se da se 11. vazduhoplovna pešadijska divizija postepeno prebaci prema severu na južno knilo Komande korpusa »Miler«.

5) *Vojnoupravni komandant Jugoistoka* od sada ima glavni odbrambeni front.

Na sektoru Komande korpusa »Miler«, neprijatelj je zauzeo dunavsku petlju, 1. brdska divizija, posle prvog lepog uspeha, sada vodi teške odbrambene borbe protiv 3—4 neprijateljske divizije. Već od 30. 9. na spoju između 1. brdske divizije i 7. SS-brdske divizije i južnije, neprijatelj (takođe vrši znatan pritisak ka Zaječaru. Na ovom sektoru stoji 6 neprijateljskih divizija protiv 2 nemačke.

U Banatu su 2 ruska korpusa u napadu protiv malog broja nasumce skupljenih bataljona. Bela Crkva i Vršac juče su pali (ne može se oteti utisku da naše trupe nisu dovoljno uporne u rukovođenju i borbi). Aerodrom Bečkerek izložen je artiljerijskoj vatri i nije više za doletanje. Vođenje borbe u Banatu preneće se na komandanta divizije »Brandenburg«, koji treba sa žurno prikupljenim delovima, vazduhoplovnim alarmnim jedinicama, policijom itd, da zaustavi prodor 2 ruska korpusa. Time je stvorena akutna taktička opasnost za Beograd. Gospodin maršal naredio je da se II ešelon štaba odmah prebaci za Osijek, I ešelon za sada ostaje.

Danas je izdato naređenje za posedanje mostobrana Pančevo od strane komandanta Beograda.

Kao dalje pojačanje Beogradu, predviđena je 117. lovačka divizija koja ima zadatak da se iskrcu u rejonu Beograda. Njeno dovlačenje traje strašno dugo.

Načelnik saobraćajne službe o situaciji

Pruga Zagreb — Beograd je naizmenično razorena i opet slobodna. Pruge u Banatu su razorene, a popravljene do železničke stanice Vršac i deo pruge Vršac — Sečanj. U toku su radovi na popravci ka Bečkereku. Pruga Pančevo — Bečkerek zaprečena je borbom kod ... [nejasan tekst — prim. red].

Pruga Beograd — Niš je otvorena [slobodna]. Na zapadnoj pruzi saobraćaj preko mosta kod Kraljeva vrši se premosnicom. Pomoćni

most kod Kosovske Mitrovice poplavljen je i do 3. 9. čvrsti most biće gotov.

...

Komandant Srema

1. 10. 1944. u 12.00 časova, od komandanta 69. armijskog korpusa za specijalnu namenu, preuzeta je komanda nad rejonom Našice — Orahovica — zapadno Suhopolje.

O novim granicama vidi prilog.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka

Istočni front

Komanda korpusa »Miler« preuzela je 1. 10. 44. u 10.00 časova komandu nad sektorom 7. SS-brdske divizije i 1. brdske divizije.

O operaciji kod 7. SS-brdske divizije i 1. brdske divizije vidi prilog.

Komanda korpusa »Šnekenburger«: o situaciji vidi prilog. Komandant oklopne grenadiрске divizije »Brandenburg« preuzeo je komandu u rejonu Bečkerek.

Angažovanje SS-divizije »Handžar« u okuci Save i Drine

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5236/44. rajhsfireru SS H. Himleru, posle iscrpnog opisa situacije i priznanja opasnosti angažovanim muslimanskim jedinicama u okuci Drine i Save, zamoljen je za saglasnost da jake snage divizije »Handžar« kratkotrajno oslabe front na području pacifikacije divizije i odatle da se neodložno prebace na savski sektor: Sabac — Sremska Mitrovica — ušće Drine.

...

Obezbeđenje pruge i puta Beograd — Vinkovci

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5238/44. Komandi 2. oklopne armije izdato je naređenje da po svaku cenu obezbedi prugu i put Beograd — Vinkovci protiv Titovih snaga, koje prodiru preko Save, i zadrži ih otvorenim [slobodnim].

Ispitati mogućnost da se ubrza angažovanje SS-divizije »Handžar«.

Prilog 27/X.

Banditsko uporište Ilok

Veza: operacijski dnevnik str. 409 — prilog 14/X.

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5248/44., nemačkom opunomoćenom generalu u Mađarskoj i vojnoupravnom komandantu Jugoistoka, saopšteno je da Ilok stalno mora biti u našim rukama. Mesto je kratkotrajno bilo opkoljeno i deblokirano 1. 10. 1944. Iz ovih razloga otpada, u vezi sa ovim, naređena akcija 2. oklopne armije.

Prilog 28/X.

...

Proglašenje Srbije za borbenu zonu

Pismenim putem, pod Ia str. pov. br. 5986/44., vojnoupravnom komandantu Jugoistoka, specijalnom opunomoćeniku nemačkog Mi-

nistarstva spoljnih poslova za Jugoistok, višem SS i policijskom komandantu Srbije, proglašena je Srbija za borbenu zonu. Proglas stupa odmah u dejstvo.

***

Evakuacija Grčke

Vrhovna komanda Vermahta (Generalštab — Operativno odeljenje Kopnene vojske), pod str. pov. br. 773544/44. od 2. 10. 1944, naglasila je nužnost evakuacije sa teritorije Grčke. Kad za to dođe trenutak, komandant Jugoistoka će izvestiti.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0291/44. od 2. 10. 1944.

U telegramu, Ia, str. pov. br. 0292/44. od 2. 10. 44, komandant Jugoistoka je dostavio Grupi armija »E« — na znanje — gornji telegram Vrhovne komande Vermahta (Generalštab) i naredio joj da ga izvesti kada će morati da napusti Atinu.

U izveštaju o situaciji za načelnika, dostavljenom pod Ia, br. 0291/44. Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab), komandant Jugoistoka saopštio je da će odluku o početku povlačenja iz Grčke javiti fireru najkasnije za 24 časa.

Telegram Operativnog odeljenja str. pov. br. 0293 od 2. 10. 1944. Predmet kod načelnika XXXIX/44.

***

3. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

O situaciji

Situacija u Banatu odvija se u skokovima: Bečkerek je pao, a neprijatelj stoji zapadno odatle na Tisi!

Kod Titela još držimo mali mostobran. Neprijatelj se nalazi u Perlezu.

Posle zauzimanja Vršca i Bele Crkve, neprijatelj je u brzom nastupanju ka zapadu stigao u Alibunar i Vladimirovac.

92. grenadirska brigada (motorizovana), povlači se žilavo se boreći i uz teške gubitke u ljudstvu (brigada je sada jaka oko 200 ljudi).

***

15. brdski armijski korpus

U operaciji »Valkire« naše jedinice stigle u Benkovac.

Vojnopravni komandant Jugoistoka

Istočni front

Komanda korpusa »Miler«

1. brdska divizija: neprijateljski napad na celokupnom divizijskom frontu traje neprekidno. Zbog upornog razaranja puta za dotur Požarevac — Žagubica i zaposedanja rejonu Rgotine od strane neprijatelja, situacija u pogledu snabdevanja je teška.

Komanda korpusa »Šnekenburger«

O situaciji kod 92. grenadirske (motorizovane) brigade, vidi prilog.

Komandant Proširenog odbrambenog rejona Beograda

Evakuisanje iz Beograda svih neboraca. Stigli su u Beograd: Operativno odeljenje 117. lovačke divizije i 1. bataljon 749. puka sa 2 čete.

...

Prikupljanje 11. vazduhoplovne pešadijske divizije

Komanda Grupe armija »E« naredila je da se hitno izvrši marš 11. vazduhoplovne pešadijske divizije radi smene 22. lovačke divizije, pošto se očekuje proširenje ruske ofanzive protiv istočne Srbije u rejonu Bela Palanka, sa pravcem udara ka Nišu.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 5279/44.

...

Evakuacija Grčke

Telegramom, Ia, str. pov. br. 0294/44. od 3. 10. 1944, naređeno je Grupi armija »E« da neodložno otpočne odstupanje iz Grčke.

Telegramom, Ia, str. pov. br. 0240/44. od 3. 10. 1944, Komanda Grupe armija »E« predložila je da se sa evakuacijom otpočne oko 10. 10. 44, uz odricanje da se sve posade ostrva vrata natrag.

(Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0295/44. od 3. 10. 1944.)

U telegramu, Ia, str. pov. br. 0300/44. od 3. 10. 1944. izdata je direktiva Grupi armija »E« da napusti borbu u Grčkoj, južnoj Albaniji i južnoj Makedoniji i, što je moguće ranije, otpočne sa pokretom.

Zadatak Grupe armija »E« jeste: prikupljeno odvođenje snaga natrag do severne linije Skadar — Skoplje — Klisura (»plava« linija).

O početku pokreta i rokovima izvestiti što pre.

Predmet kod načelnika XXXXI/44.

4. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Beograd — Dedinje

O situaciji

Rusi stoje pred Pančevom: Banatsko Novo Selo palo je posle teške borbe; 92. brigada u teškoj borbi povukla se i bori pozadi razorenog mosta severoistočno od Pančeva.

Flirer se uopšte saglasio s predlogom maršala u vezi sa evakuacijom Grčke. Grupa armija »E« dobila je naređenje da što je moguće prije otpočne sa evakuacijom. Grupa armija se pripremila da istu izvede na ugovoreni znak, a trajalo je oko 4 nedelje da se Grupa armija »E« prikupi u rejonu Soluna.

Prebacivanje vazдушnim putem sa ostrva nastaviće se sve dok se ne iscrpi pogonsko gorivo na ostrvima. Masa pogonskog goriva leži, na žalost, u oblasti Atike, tako da će se pri evakuaciji morati tran-

sportovati i pogonsko gorivo. Težište preletanja sada mora da bude na liniji Solun — Beograd.

Na bugarskom frontu ocrtava se nova opasnost. Obaveštajno odeljenje javilo je da crvena 37. armija na bugarskoj granici ima Niš kao cilj napada. Time bi crveni front napada bio presudno proširen. Kao protivmera planirano je da 11. vazduhoplovna pešadijska divizija bude smenjena od strane 22. lovačke divizije i da se pomeri dalje ka severu.

...

Istočni front

Srbija je od 21. 9. 1944. od strane komandanta Jugoistoka proglašena za ratnu zonu.

Komanda korpusa »Miler«

7. SS-brdska divizija: sovjetske motorizovane snage sa jakom artiljerijom probile su se s obe strane 400. carinarnice (10 km jugoistočno od Zaječara) prema severozapadu i okružile Zaječar. Sovjeti su zauzeli Bor.

U rejonu Veliki Izvor — Vražognac (severno od Zaječara) vrši se dalje dovlačenje sovjetskih snaga železničkim transportom.

1. brdska divizija: jaki neprijateljski napadi u rejonu Štubik, u kojima su prvi put crvene bande podržane tenkovima.

Komanda korpusa »Snekenburger«

Ima zadatak da rukovodi na sektoru Gradište (isključno) do ušća reke Tise.

Čela sovjetskih napada prodrli su do položaja na mostobranu Pančevo, s obe strane puta Banatsko Novo Selo — Pančevo, kao i putem Bečkerek.

Borbena grupa »Kilvajn«

Neposredno potčinjena komandantu Jugoistoka. O liniji razgraničenja sa Komandom 2. oklopne armije vidi prilog.

...

Jugozapadno od Temišvara i na sektoru Dunava s obe strane Gvozdenih vrata naše trupe vode snažne borbe protiv sovjetsko-rumunskih jedinica koje su u napadu. Snage su kod Bele Crkve prodrle preko srpsko-rumunske granice.

...

SS-divizija »Handžar«

Veza: operacijski dnevnik strana 414 — prilog 25/X.

U telegramu, koji je rajhsfirer SS Himler uputio gospodinu maršalu, odbijena je pismeno izneta predložena zamisao o angažovanju divizije u okuci reka Save i Drine.

Isto tako odbijen je predlog potpukovnika Cirfogela Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab) da se razoružaju Muslimani, a prekobrojno oružje izda ljudstvu nemačkog porekla iz jedinica Grupe armija »E« koje ovamo prelaze.

Komandant Jugoistoka, načelnik štaba, str. pov. br. 2218/44.
Prilog 48/X.

Procena situacije od strane Komande 2. oklopne armije

Komanda 2. oklopne armije u telegramu, Ia, str. pov. br. 171/44. od 4. 10. 1944, dala je procenu situacije.

Komanda 2. oklopne armije može da oslobodi 2 divizije prema severu, ako bi se glavna odbrambena linija premestila na liniju: Rijeka — Senj — greben Velebita — Knin — Livno — Mostar — Nevesinje — Gacko.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 297/44. od 4. 10. 1944.

5. oktobar 1944. godine

Štab Grupe armija »F« premešta se u železničkom transportu i maršem na zemlji:

Operativno odeljenje u Vukovaru.

Komanda pozadine u Osijeku.

Premeštanje štaba komandanta Jugoistoka (Komande Grupe armija »F«)

Uслед razvoja situacije, nužno je da se premesti štab komandanta Jugoistoka (Komanda Grupe armija »F«).

Operativno odeljenje premešta se u Vukovar, a odeljenje pozadine u Osijek.

...

21. brdski armijski korpus

Pukovska grupa 181. divizije krenula je iz rejonu Skadra prema Uroševcu radi prebacivanja železničkim transportom za Beograd.

Zona operacije 2. oklopne armije

5. SS-brdski armijski korpus

Završena je operacija »Irgarten«. Neprijatelj je imao neznatne gubitke.

Armijska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)

Komanda korpusa »Miler«

7. SS-brdska divizija: posle neprestanih neprijateljskih napada na okruženu posadu Zaječara, Rusi su uspeli da izvrše prodor u istočni deo grada.

2. bataljon 14. SS. puka probio se sa jugozapada u centar grada i oslobodio posadu. Nedostaju pojedinosti.

1. brdska divizija: 99. lovački puk prikuplja se u rejonu kote 1100 (7 km jugozapadno od Plavna) radi napada u bok ruske borbene grupe koja prodire ka Boru.

Komanda korpusa »Šnekenburger«

Jaki neprijateljski napadi sa jugoistoka i severozapada prema mostobranu Pančevo odbijeni su — delimično i u bliskoj borbi — uz

visoke gubitke neprijatelja. Do sada nije nastupila još ni jedna neprijateljska artiljerijska jedinica.

***

Dalja neprijateljska pojačanja podilaze bojištu.

Borbena grupa »Kilvajn«

Situacija je nepromenjena.

117. lovačka divizija

Pretpotčinjava se neposredno Komandi armijske grupe »Srbija«.

***

Armijska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)

Usled odlučujućeg značaja za taktičko i operativno rukovođenje, koji su došli kao posledica prenošenja zadataka na frontu na vojnoupravnog komandanta Jugoistoka, gospodin maršal odlučio je da se stvori Armijska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka). Posle ovoga, Štab Armijske grupe »Srbija« odvaja se od Štaba vojnoupravnog komandanta Jugoistoka i rasterećuje od svih upravnih zadataka. Načelnik štaba Armijske grupe »Srbija« biće generalštabni pukovnik fon Farnbiler.

Pod načelnikom štaba vojnoupravnog komandanta Jugoistoka objedinjavaju se u jednu celinu svi preostali delovi vojne uprave u Srbiji. Kao načelnik štaba vojnoupravnog komandanta ostaje general-major vitez fon Gajtner.

O pojedinostima vidi prilog.

Telegram, Ia, str. pov. br. 5309/44, dostavljen Komandi Armijske grupe »Srbija« (vojnoupravnom komandantu Jugoistoka, generalu pešadije Felberu), a obaveštenje Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab, Operativno odeljenje Kopnene vojske — Jugoistok).

Prilog 53/X.

Direktiva za vođenje borbe

Telegram, Ia, str. pov. br. 0298/44, Komandi Grupe armija »E«, Komandi 2. oklopne armije, Armijskoj grupi »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka), Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka, Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab/ Operativno odeljenje Kopnene vojske) i Komandi Kopnene vojske (Štab Kopnene vojske), poslata je direktiva za vođenje borbe i izvođenje pokreta, shodno zadacima komandanta Jugoistoka od 5. 10. 1944. za držanje teritorija Hrvatske, Crne Gore, severne Albanije i Srbije.

Pomeranje glavne odbrambene linije Komande 2. oklopne armije

U telegramu, Ia, str. pov. br. 0299/44, od 5. 10. 1944, komandant Jugoistoka postavio je zahtev Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab) o povlačenju glavne odbrambene linije kod Komande 2. oklopne armije

(Vidi Ia str. pov. br. 0297/44, komandanta Jugoistoka od 4. 10. 1944. — operacijski dnevnik strana 424).

Naglašavajući rizik usled davanja slobode, zamoljeno je da Vrhovna komanda donese odluku.

Fredmet kod načelnika XXXX/44.

Evakuacija Grčke

Grupa armija »E«, u telegramu Ia, str. pov. br. 0242/44. od 5. 10. 44, obavestila je da će početak napuštanja borbe u Grčkoj uslediti verovatno 7. 10.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0301/44. od 5. 10. 44.

»Nibelunška« linija

Komanda 2. oklopne armije, pod Ia, str. pov. br. 168/44. od 2. 10. 44., izdala je armijsku zapovest u vezi izgradnje »Nibelunške« linije i dostavila na znanje komandantu Jugoistoka.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0302/44. od 5. 10. 44.

6. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

Neprijatelj je zauzeo Pančevo, koje smo mi evakuisali. Srazmerno mali mostobran se još drži.

Namera neprijatelja procenjuje se u tom smislu, da hoće da zauzme Beograd, ali da ne namerava da izvodi veći napad preko Tise.

Lično pismo načelnika štaba, general-potpukovnika Vintera, komandantu Armijske grupe »Srbija«, generalu pešadije Felberu

Zabrinut za dalji razvoj situacije u rejonu Beograda, načelnik štaba, general-potpukovnik Vinter, dao je procenu situacije.

***

Dnevni operativni izveštaj od 6. 10. 1944.

Upadljivo mirno u Crnoj Gori i Hrvatskoj. Pooštrava se sovjetski napad prema sektoru Bor i Pančevo. U porastu je opasnost u rejonima Bela Palanka i zapadno od Velikog Bečkereka.

Zona operacije komandanta Jugoistoka

5. 10. 44. premešteno je Operativno odeljenje u Vukovar, a pozadinsko odeljenje u Osijek.

Komanda korpusa »Miler«

7. SS-brdska divizija: vodi teške odbrambene borbe kod Zaječara. O pojedinostima vidi prilog.

1. brdska divizija: neprijatelj vrši jak napad s obe strane Plavna — Klokočevac. Delovi brdske lovačke divizije i 98. puka izvršili su prodor od Topolnice prema severu u cilju uspostavljanja veze sa posadom uporišta u D. Milanovcu.

Pošto su snage za uspešnu odbranu proširenog mostobrana bile nedovoljne, posle evakuacije u pozadinu svog materijala i preko 2000 vozila, Pančevo je evakuisano 6. 10. u ranim jutarnjim časovima.

Borbena grupa »Kilvajn«

Neprijatelj je izvršio napad na mostobran kod Titela.

...

Armijaska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5313/44. Grupi armija »E«, Komandi 2. oklopne armije, Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka, komandantu Mornaričke grupe »Jug«, Grupi armija »Jug«, Grupi armija »Jugoza-pad«, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj, nemačkom opunomoćenom generalu u Mađarskoj i odeljenjima štaba, saopšteno je:

Vojnoupravni komandant Jugoistoka vodiće se od sada pod oznakom:

»Armijaska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)«.

Prilog 59/X.

11. vazduhoplovna pešadijska divizija i 22. lovačka divizija

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5325/44. komandant Jugoistoka obavestio je Vrhovnu komandu Vermahta (Generalštab) o namerama za upotrebu 11. vazduhoplovne pešadijske divizije i 22. lovačke divizije koje su angažovane na istočnoj granici Makedonije i predložio da se nepromenjeno dalje sprovede namera u vezi upotrebe 11. vazduhoplovne pešadijske divizije.

O pojedinostima, vidi prilog.

Prilog 60/X.

779. pukovski artiljerijski štab za specijalnu namenu

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5323/44. Komandi Grupe armija »E« i Armijaskoj grupi »Srbija« izdato je naređenje da 779. pukovski art. štab za specijalnu namenu odmah otpočne pokret i to, pre svega, za Kraljevo.

Potčinjava se Komandi Armijske grupe »Srbija« radi angažovanja prema razvoju situacije.

Prilog 61/X.

1. divizion 8. protivavionskog artiljerijskog puka (motorizovanog)

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5327/44. komandant Jugoistoka saopštio je Komandi Armijske grupe »Srbija«, da je Komanda vazduhoplovstva Jugoistoka dala pristanak da 1. divizion 8. protivavionskog artiljerijskog puka (motorizovanog) ostane kod Borbene grupe »Kilvajn«, ako je obezbeđena takva upotreba da u slučaju većih borbenih dejstava neće pasti neprijatelju u ruke.

Prilog 62/X.

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5326/44. generalu protivavionske artiljerije pri Komandi vazduhoplovstva Jugoistoka saopštena je gornja odluka u vezi 1. divizona 8. artiljerijskog protivavionskog puka (motorizovanog).

Prilog 63/X.

Gubici u zoni komandanta Jugoistoka u vremenu od 1 — 31. 8. 1944.

U dopisu Personalno-organizacijsko-kadrovskog odeljenja str. pov. br. 260/44. — Prilog III, dat je pregled gubitaka za celu zonu komandanta Jugoistoka (Komande Grupe armija »F«):

Nemački pripadnici oružanih snaga

oficiri: 26 mrtvih, 56 ranjenih, 12 nestalih;

podoficiri i vojnici: 630 mrtvih, 1227 ranjenih, 324 nestala.

SS i policijske jedinice

oficiri: 4 mrtva, 6 ranjenih, — nestalih;

podoficiri i vojnici: 86 mrtvih, 355 ranjenih, 23 nestala.

Strani vojnici

oficiri: 4 mrtva, 6 ranjenih, — nestalih;

podoficiri i vojnici: 86 mrtvih, 355 ranjenih, 23 nestala.

Strani vojnici

oficiri: 1 mrtav, nema ranjenih, 1 nestao.

7. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

Velika situacija označena je jučerašnjim početkom ruskog napada glavnim snagama iz rejona Đula prema severozapadu, koji je već prvog dana doveo do velikog osvajanja zemljišta. Rusi su angažovali 7 brzih korpusa. Dejstvo na naš front još nije vidljivo. Rus se, kako izgleda, oseća dovoljno jakim da jednovremeno počne sa izvođenjem 2 divergentne operacije od kojih jedna prema severozapadu ka Budimpešti, a druga prema jugozapadu ka Beogradu. Za odbranu Beograda predviđenu 117. lovačku diviziju ne treba cepati, već je angažovati onda kada je Beograd u opasnosti.

Novo je da je jučerašnjim izviđanjem iz vazduha utvrđeno znatno i sa više pravaca koncentrisanje snaga kod Velikog Bečkereka, tako da se u najbližem vremenu očekuje napad na sektoru Tise.

Juče posle podne, neprijatelj je tobože sa 3 bataljona prešao Tisu severozapadno od V. Bečkereka. Udar u bok sa juga, koji je odmah usledio od strane generala Kilvajna, razbio je jedan bataljon ali, zbog nastupa mraka, nije mogao stvar da raščisti.

Na sektoru Tisa — Dunav, ništa novo.

Situacija kod 1. brdske divizije je naročito teška, jer se sada bori na 3 strane protiv nadmoćnijeg neprijatelja. Pokušaj probijanja prema severu ka G. Milanovcu za sada je prekinut. Izvršen je istovremeno i snažan napad na centar divizije. Najveća kriza je ipak na odseku Zaječara, gde se posada, naime, može osloboditi blokade — ali se обруč tako suzio da se mesto mora smatrati kao izgubljeno. Uvođenje u borbu 14. SS-puka usporeno je usled snažnog bočnog napada.

Obaveštajno odeljenje računa sa skorim napadom na Niš. Za borbu su pripremljene 3 bugarske divizije, a iza njih ruska 37. armija.

Kao protivmera predviđa se da 22. lovačka divizija preuzme istočni front u Makedoniji, a 11. vazduhoplovna pešadijska divizija da se probije ka Leskovcu i postavi prema boku neprijatelja u rejonu Niša.

Grupa armija »E« izvestila je da još nije moguć početak evakuacije oblasti Atike, koji je predviđen za 7. 10, pošto se moraju spasavati još uvek velike rezerve u sredstvima i borbenim i životnim potrebama. Početak će verovatno uslediti 10. 10, a prelaz prevoja Furka predviđen je za 18. 10.

Dejstvo neprijatelja

Na odsecima Zaječar i Plavna, dovlačenjem daljih pojačanja, nastavljaju se teški napadi. O jačini neprijatelja u rejonu Bor, još nema nikakvih osnova za procenu.

Zapadno od Pančeva samo lokalna borbena aktivnost. Obrazovani su mostobrani preko Dunava jačine bataljona kod Belegiša i Surduka, a jačine puka preko Tise zapadno od Novog Bečeja. Na desnoj (istočnoj) obali vrši se dovlačenje daljih snaga sa artiljerijom i jurišnim topovima.

***

9. SS-brdski armijski korpus

Preuzeo je delokrug komandovanja 7. 10. u 00.00 časova. Potčinjava mu se SS-brdska divizija »Handžar«.

O granicama vidi prilog.

Armijska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)

Komanda Korpusa »Miler«

7. SS-brdska divizija: odbijeni su bugarski napadi južno i jugoistočno od Vlasotinca. Posada Zaječara, uprkos najtežih uslova, i dalje se brani. Nije se probio napad na Planinicu.

1. brdska divizija: držanje i rezultati uspeha trupe, pri stalnom poostravanju situacije u pogledu snabdevanja, primerni su — naročito na težištima dejstava.

Komanda korpusa »Šnekenburger«

Neprijatelj je u toku 6. 10. preko Pančeva dopro na Dunav. Bandede se i dalje pojačavaju ispred Šapca.

O pojedinostima vidi prilog.

Borbena grupa »Kilvajn«

Neprijatelj dovlači tekuća pojačanja.

***

Vrhovna komanda Vermahta (Generalštab), telegramom Ia, str. pov. br. 5346/44. saopštila je da će protezanje »Plave« linije ići pravcem: Skadar — Gostivar — Veles — Osogovska planina — Klisura — Bela Palanka.

Rudnici hroma u Dakovi, Kukesu i severozapadno od Skoplja ostaju na ovaj način u našim rukama.

**

8. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

Konferencija kod gospodina komandanta

Na dan 8. 10. 1944. održana je konferencija kod gospodina komandanta, maršala barona fon Vajksa.

O učesnicima i sadržaju konferencije vidi prilog 80/X.

...

Zona operacije Komande 2. oklopne armije

Nova linija razgraničenja između 2. oklopne armije i Armijske grupe »Srbija« (od 10.00 časova 9. 10). O protezanju linije razgraničenja vidi prilog.

Borbena grupa »Kilvajn« se istovremeno potčinjava Komandi 2. oklopne armije.

15. brdski armijski korpus

Operacija »Valkire« se nastavlja.

Armijska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)

7. SS-brdska divizija: vodi teške borbe sa Sovjetima. Posada Zaječara, posle teških i herojskih borbi protiv daleko nadmoćnijeg neprijatelja, probila se prema zapadu.

1. brdska divizija: vodi teške borbe sa Sovjetima.

O pojedinostima kod 1. divizije vidi dnevni operativni izveštaj.

O borbama Komande korpusa »Šnekenburger«, Bobbene grupe »Kilvajn« i Bobbene grupe »fon Jungenfeld« vidi prilog.

...

Sjedinjavanje Jurišne divizije »Rodos« i divizije »Brandenburg«

U telegramu Ia, str. pov. br. 5382/44. Vrhovnoj komandi Vermah-ta (Generalštab, Operativno odeljenje Kopnene vojske) i zameniku načelnika Personalne uprave, general-majoru Burgdorfu, komandant Jugoistoka predložio je i iscrpno obrazložio zahtev da se odmah sjedini divizija »Brandenburg« sa Jurišnom divizijom »Rodos« i najpre organizuje jedna pešadijska divizija, a kasnije — prema razvoju situacije u pogledu materijala, i oklopno-grenadiriska divizija.

O pojedinostima vidi prilog.

Prilog 88/X.

...

9. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

...

Istočni front

Divizija »Bether«: vrši obezbeđenje zapadne (desne) obale Dunava, računajući tu žandarmeriju i zavičajnu stražu.

Borbena grupa »Kilvajn«: nikakvih naročitih događaja.

Armijska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)

Pri evakuaciji iz Banata u pozadinu folksdojčera, artikala snabdevanja i dragocenih vojnih tovara, kroz odvijanje nesmetanog pre-

voženja na mestima skelskog prelaza severno od Beograda, naročito su se istakli: 522. i 555. (italijanski) inženjerski mostovni bataljon i 771. laka inženjerska mostovna četa.

Komanda korpusa »Baron f. Miler«

Proboj jedne sovjetske združene jedinice do okoline Petrovca. Prednji motorizovani odredi sa tenkovima prodrli su do željezničke stanice Lapovo.

Posle izviđanja iz vazduha, krenule su istim putem jake motorizovane snage.

7. SS-brdska divizija: Bugari su 8. 10. otpočeli napad na odseku Bela Palanka.

1. brdska divizija: o situaciji i namerama vidi dnevni operativni izveštaj.

Komanda korpusa »Snekenburger«

Neprijatelj je 8. 10. posle dovlačenja teškog naoružanja u noći 9. 10. ojačao mostobran kod Ritopeka.

***

U Banatu i u Srbiji južno od Dunava, naše trupe su žilavim otporom i protivnapadima novodovedenih rezervi zaustavile nastupni marš neprijatelja. U rejonu borbenih dejstava zapadno od Zajčara, brdski lovci 1. divizije uništili su sovjetske bataljone koji su prodrli u njihove položaje.

Na položajima mostobrana na Tisi, nemačke i mađarske trupe zadržavaju neprijatelja koji u južnoj Mađarskoj napada na širokom frontu.

***

Prilog 103/X.

***

Pomeranje unazad glavne odbrambene linije kod Komande 2. oklopne armije

U telegramu, Ia, str. pov. br. 0308/44. od 9. 10, Komandi 2. oklopne armije, a na znanje: Grupi armija »E«, komandantu Jugozapada, komandantu Moravničke grupe »Jug«, nemačkom opunomoćenom generalu u Hrvatskoj i Vrhovnoj komandi Vermahta (Generalštab), komandant Jugoistoka naredio je da se izvrši pomeranje glavne odbrambene linije sa jadranske obale na brdske položaje, čime se postiže ušteda u snagama.

10. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

1. brdska divizija otpočela je pokret prema jugu sa ciljem da razbije neprijatelja kod Petrovca i Žagubice.

Prema bugarskom težištu dejstava kod Bele Palanke, treba dovući 11. vazduhoplovnu pešadijsku diviziju pravcem Leskovac — Niš.

2. oklopna armija treba da dovede sa primorja 2 divizije (264. lovačka divizija i 118. lovačka divizija) u rejon Rume.

Makedonija: neprijateljski prodor kod Kumanova na dubini od 9 km, zaustavljen je.

2. oklopna armija: mir;

Istočni front: mir;

Srbija: ruska grupa u dolini Morave, u istom predelu;

Mostobran Ritopek: nije očišćen;

Mostobran Beograd: mir.

U Srbiji su 3 korpusa protiv 2 divizije napravili brešu. Situacija je zategnuta Odluka: zatvoriti brešu.

2. oklopna armija dobila je odobrenje da napusti obalu kao glavnu odbrambenu liniju i povuče trupe na prve planinske prevoje.

Topove, koji se ne mogu evakuisati, ostaviti sa pešadijskom zaštitom (ustaša?). Rizik koji iz toga proizilazi, mora se snositi.

Pokreti odvajanja od neprijatelja u Grčkoj vrše se po planu. Danas je »x« dan [početak evakuacije — prim. red.].

Politički bi se moglo objasniti da prestanak vazdušnih napada i smanjivanje pokreta bandi dolazi usled zategnutosti odnosa između Rusije i saveznika.

...

Sarajevo kao prostorija za smeštaj

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5433/44. 2. oklopnoj armiji i Komandi Grupe armija »E« izdato je naređenje (veza Ia, str. pov. br. 0308/44.) da, prilikom svih pokreta, 2. oklopna armija mora na to paziti da put i železnička pruga Bosanski Brod — Sarajevo — Rogatica — Užice mogu igrati presudnu ulogu za snabdevanje Armijske grupe »Srbija« i Grupe armija »E«. Stoga se rejon Sarajeva, koji dolazi u obzir kao baza za snabdevanje, mora i sa ovog stanovišta urediti za umereni smeštaj trupa.

Prilog 110/X.

Potčinjavanje brigade »Rudno«

U telegramu, Ia, str. pov. br. 5424/44. Komandi 2. oklopne armije i Armijskoj grupi »Srbija«, izdato je naređenje o potčinjavanju Štaba brigade »Rudno« Armijskoj grupi »Srbija« i njeno dovoženje u Beograd.

...

Nova glavna odbrambena linija 2. oklopne armije

Vrhovna komanda Vermahta (Generalštab) pod Ia (Kopnene vojske) str. pov. br. 773664/44. od 10. 10. predala je odobrenje firera o izvlačenju 2 divizije i pomeranju glavne odbrambene linije 2. oklopne armije na liniju:

Rijeka — Senj — greben Velebita — Knin — Mostar — Nevesinje — Gacko.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0309/44. od 10. 10. 1944.

11. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

Tenkovska bitka kod Debrecina ne uzima za nas nepovoljan tok. Još se ne može opredeliti da li su namere neprijatelja da ide na Budimpeštu ili na obuhvat sa severa Grupe armija »Jug«.

Na istočnom frontu Srbije, zbog nedostatka snaga, moguće su samo lokalne protivmere. Odustalo se od napada na Ritopek. Bande vrše pritisak na Obrenovac i u pravcu Beograda...

12. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

...

Komandant Makedonije

1. bataljon 65. puka preuzeo je odsek Carevo Selo.

21. brdski armijski korpus

297. divizija otpočela je, po planu, pokret prema severu. U toku je evakuacija prevoja Logara i ostrva Sazano (zapadno od Valone).

Zona operacije 2. oklopne armije

Obalski pojas

5. SS-brdski armijski korpus: o situaciji kod Livna još nema nikakvog izveštaja.

15. brdski armijski korpus: sprovedeno je čišćenje ostrva Pag. U toku je operacija »Grencvaht« (»Grenzwacht« — »straža na granici«) u Gorskom kotaru.

69. armijski korpus za specijalnu namenu: o situaciji u rejonu Banje Luke i Sunje vidi prilog.

Istočni front

Novi Banovci (10 km istočno od Stare Pazove) tučeno je slabom vatrom iz minobacača.

Borbena grupa »Kilvajn«: mostobran Titel još je posednut.

Armijska grupa »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka)

Bugarski pritisak neprestano traje prema južnom krilu fronta Srbije.

Sovjetske snage još nisu krenule iz rejona polaznog položaja za napad Petrovac — Velika Plana.

Neprijateljska grupa, jačine puka, zaprečila je kod Topole glavni saobraćajni put Kragujevac — Beograd.

U toku je napad 1. brdske divizije protiv veza neprijatelja sa pozadinom i prodor borbene grupe 117. lovačke divizije u rejonu prikupljanja neprijatelja.

Komanda korpusa »Baron f. Miler«

7. SS-brdska divizija: vodeći oštre borbe, divizija se povlači u dolinu Morave.

1. brdska divizija: divizija se pretpotčinjava Komandi korpusa »Šnekenburger«.

...
Instrukcija Vrhovne komande Vermahta opunomoćenom generalu u Hrvatskoj i opunomoćenom generalu u Mađarskoj

U telegramu Ia, str. pov. br. 5468/44. saopštena je 2. oklopnoj armiji instrukcija Vrhovne komande opunomoćenom generalu u Hrvatskoj u vezi proglašavanja hrvatske teritorije za borbenu zonu i instrukcija opunomoćenom generalu u Mađarskoj u vezi evakuacije borbom ugroženih teritorija.

13. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

Grupa armija »E«: ovde se vrši samo pregrupisanje.

2. oklopna armija: samo borba sa bandama.

Srbija: kod 7. SS-divizije »Princ Eugen« situacija je nepromenjena. Napad 1. brdske divizije na Petrovac na Mlavi nije uspeo (treba ga ponoviti u pravcu Velike Plane).

117. lovačka divizija se u toku napada probila samo 5 km prema jugu.

Grupa »fon Jungenfeld« vraća se na Avalu.

...

Istočni front

Borbena grupa »Kilvajn«: mostobran kod Titela, pošto je srušen most na Tisi noću 12/13. 10, evakuisan je po planu.

Armijska grupa »Srbija« (vojnopravni komandant Jugoistoka)

Komanda korpusa »Baron f. Miler«

Pokret odvajanja od neprijatelja 7. SS-brdske divizije na prošireni mostobran Niš odvija se po planu.

Sovjetska grupa zaprečila je dolinu Morave prema zapadu, do železničke pruge u rejonu Aleksinca.

Naizmenična borba vodi se oko Lapova.

Komanda korpusa »Šnekenburger«

Napad 1. brdske divizije istočno od Petrovca na Mlavi nije uspeo.

Borbena grupa »Dizener« na južnoj padini Avale potisnuta je nazad i prihvaćena od snaga Proširenog odbrambenog rejona Beograda.

...

750. lovački puk

U telegramu Ia, str. pov. br. 5490/44, dostavljenom Komandi 2. oklopne armije i Armijskoj grupi »Srbija« (vojnopravnom komandantu Jugoistoka), naređeno je da Komanda 2. oklopne armije preda 750. lovački puk Armijskoj grupi »Srbija« i dovede sa kolonama 2. oklopne armije u Beograd.

Prilog 130 X.

Zaprečavanje puta Niš — Priština kod Prokuplja

U telegramu Ia, str. pov. br. 5502/44. saopšteno je Grupi armija »E« da nameravano zaprečavanje puta Niš — Priština kod Prokuplja ni do sada nije sprovedeno, tako da će put i za neprijatelja biti slobodan.

...

14. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

Grupa armija »E«: Atina je evakuisana. Kod Krive Palanke sužen je bugarski prodor u naše položaje.

Komanda 2. oklopne armije: bez naročitih događaja.

Armijaska grupa »Srbija«: bez veze. Sve jače usklađivanje operacija orvenih snaga sa Rusima. Intenzivna mobilizacija u Srbiji.

Vrhovnoj komandi Vermahta podnet je predlog da se uništi 7 baterija koje su ostavljene na dalmatinskoj obali, radi uštede nemačkog ljudstva za posluživanje i obezbeđenje, a nisu mogle imati nikakvog uticaja na pokušaj neprijateljskog iskrcavanja.

Vrhovnoj komandi Vermahta predloženo je da se premesti u Sloveniju jako oslabljeni Srpski dobrovoljački korpus (4000) kao snaga za obezbeđenje.

Sa Grupom armija »Jug« nemamo vezu.

...

Korpusna grupa »Štetner«

O teškim borbama vidi prilog.

Komandant Beograda

Neprijatelj je potisnuo naše trupe u unutrašnju odbrambenu zonu Beograda, a 14. 10. ujutro prodro sa juga u odsek Topčider — Dedinje.

General Šnekenburger podlegao je ranama koje je zadobio 13. 10. u borbi kod Avale.

Posle evakuacije dragocenih artikala snabdevanja, razoreni su aerodrom Zemun kao i saobraćajna postrojenja u Beogradu.

...

Spajanje Oklopne grenadirske divizije »Brandenburg« i delova Jurišne divizije »Rodod«

U telegramu, Oper./Org. str. pov. br. 6171/44. Armijskoj grupi »Srbija«, Komandi 2. oklopne armije, Oklopnoj grenadirskoj diviziji »Brandenburg«, a na znanje Grupi armija »E«, i Komandi Kopnene vojske (Štab Kopnene vojske, Organizacijsko odeljenje) naređeno je da se odmah na bojnopolju izvrši spajanje Oklopne grenadirske divizije »Brandenburg« i delova Jurišne divizije »Rodod«, o čemu je postignut sporazum sa Vrhovnom komandom Vermahta i dobijeno odobrenje od Komande Kopnene vojske.

...

15. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

Novi načelnik štaba Grupe armija »F«

Zapovest štaba

U štabnoj zapovesti od 15. 10. 44. saopšteno je: general-potpukovnik *Vinter* premešta se u rezervu starešinskog kadra Komande Kopnene vojske pod 15. 10. 44, a sa istim datumom postavljen je general-major *Gildenfelt* za načelnika štaba Grupe armija »F«.

...

Istočni front

Armijska grupa »Srbija«: od 15. 10. u 12.00 potčinjava se u taktičkom pogledu Komandi 2. oklopne armije.

...

Komanda korpusa »Baron f. Miler«: od 15. 10. u 12.00 časova potčinjava se Grupi armija »E«.

O novoj granici između Komande 2. oklopne armije i Grupe armija »E« vidi dnevni operativni izveštaj.

Korpusna grupa »Štetner«

Požarevac je 15. 10. u podne evakuisan. O pojedinostima vidi prilog.

Komandant Beograda

O borbama u gradu vidi dnevni operativni izveštaj.

Namera: držati mostobran do dolaska Borbene grupe »Štetner«, kako se predviđa, 16. 10. 1944.

...

16. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

...

Proглаšavanje teritorije Hrvatske za borbenu zonu

Telegramom Ia, str. pov. br. 5562/44. naređeno je Komandi 2. oklopne armije:

Hrvatska, istočno od linije ušće Drine — Erdevik — Ilok — Bačka Palanka, kao i oblast Velike županije Vukovar, Osijek i Brod, sa pristankom poglavnika, proglašena je za borbenu zonu.

O izvršnoj vlasti i načelniku hrvatske vojne uprave vidi — Prilog 161/X.

...

17. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

...

Grupa armija »E«: pokreti odvajanja od neprijatelja odvijaju se po planu. Situacija kod Krive Palanke je učvršćena. Opasnost prema boku pretila iz rejonu Niša, Lebana i Bujanovca. Korpus »Miler« treba da obezbedi svoj bok prema severu i da drži Kraljevo.

Komanda 2. oklopne armije: 2 bataljona bandi iskrcala su se kod Neuma na ušću Neretve. Pokušaj iskrcavanja kod Splita odbijen je. Odbijen napad na Bjelovar. Pokreti odvajanja od neprijatelja u primorju otpočeli su juče, a izvlačenje materijala je uglavnom zaključeno.

Istočni front: nije bilo naročitih događaja.

Beograd: situacija se nešto poboljšala. Ulične borbe su u punom jeku. Štetner bi mogao da stigne. Novu opasnost mogao bi da predstavlja neprijatelj (bande?) koji je tobože prešao preko Save jugozapadno od Beograda i nastupa prema Rumi.

...

Srpski dobrovoljački korpus

Telegramom Ia, str. pov. br. 6237/44. naređeno je Komandi 2. oklopne armije:

Srpski dobrovoljački korpus što je moguće brže ukrcati u Rumi i evakuisati. Cilj prebacivanja (verovatno Grac) i dalja upotreba narediće se kasnije.

O odgovornosti za ukrcavanje i sprovođenje prevoza, kao i o Nemačkom štabu za vezu pri Srpskom dobrovoljačkom korpusu vidi prilog.

..

18. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

...

22. brdski armijski korpus: na položajima zapadno od Krive Palanke, obostrana artiljerijska dejstva.

Borbena grupa »Šolc«: o granici sa 22. brdskim armijskim korpusom i Komandom korpusa »Baron f. Miler« vidi prilog.

Komanda korpusa »Baron f. Miler«: napad u dolini Zapadne Morave, zapadno od Trstenika, zastao je pred jakim neprijateljem. Neprijatelj neprekidno vrši jak pritisak na Kragujevac sa severa i zapada.

U rejonu Kraljeva — Čačka, pojačana su dejstva bandi.

Zona operacije 2. oklopne armije

Obalni pojas:

5. SS-brdski armijski korpus: protiv jakog neprijatelja u rejonu Neum u toku je operacija koncentracijom svih snaga iz rejonu Dubrovnika i Metkovića.

Borbena vrednost 369. divizije ponova je u opadanju.

69. armijski korpus za specijalnu namenu: neprijatelja, koji je 16. 10. prodro u Bjelovar, izbacila je divizija Poglavnikove tjelesne garde.

9. SS-brdski armijski korpus: evakuacija SS-divizije »Handžar« je u punom jeku.

Istočni front:

Korpusna grupa »Štetner«: od 17.00 časova 17. 10. između Armijske grupe »Srbija« i Korpusne grupe nema veze. Ovo se ne može objasniti drugom činjenicom već samo gubitkom poslednje radio-stanice. Ordonans-oficir u avionu »rodi« i sopstveni izviđač su obojeni.

Komandant Beograda: artiljerijska vatra za uznemiravanje traje neprekidno. Avijacija je vršila napade iz niskog leta bombardovanjem položaja na mostobranu. Već od 07.00 časova rano 18. 10. u toku je napad radi prihvata 1. brdske divizije, koji je — posle skromnog dobitka u teretu — doveo do teških borbi oko zgrada.

Divizija »Bethel«: na dunavskom frontu je mir.

Borbena grupa »Kilvajn«: na frontu na Tisi samo neznatna vatra za uznemiravanje.

...

Novi teritorijalni sastav

Veza: operacijski dnevnik, strana 299 — prilog 79/IX.

Komandi Grupe armija »E«, vojnoupravnom komandantu Jugoistoka, na znanje Komandi Kopnene vojske (Štab Kopnene vojske — Organizacijsko odeljenje) i Komandi Kopnene vojske (Štab Kopnene vojske — načelnik pozadine) naređeno je:

Feldkomandantura 1040 (Crna Gora) ne potčinjava se vojnoupravnom komandantu Jugoistoka nego, smesta i u svakom pogledu, Komandi Grupe armija »E«, odnosno Komandi 21. brdskog armijskog korpusa.

...

19. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

Pokreti kod Grupe armija »E« izvršavaju se, uglavnom, po planu. Englezi ne pokazuju nameru da vode velike borbe, nego odmah nastupaju za nama. Marševski ciljevi, uopšte, bili su dostizani (prelaz preko tesnaca Furka, svakako, izgleda sumnjiv).

U južnoj Albaniji, gde su pokreti odvajanja od neprijatelja bili više ometani, trupe su se morale zaustaviti, dok snage na zapadu to nisu morale.

Put Tirana — Elbasan mora se držati.

Ugrožavanje pokreta u Bugarskoj, sa istoka, ne izaziva zabrinutost. Glavna opasnost dolazi iz rejonu Kragujevca i Niša, odakle neprijatelj prodire prema Kos. Mitrovici i hoće da se prebaci u dolinu Ibra.

Sav transportni prostor kod Grupe armija »E« bio je upotrebljen za transport prema Srbiji.

Istočno od Kos. Mitrovice i Kraljeva organizovana je zaštita prema istoku, a namerava se i prema severu.

U skladu sa neprijateljskim pokretima, prebacuju se i bande prema istoku.

Dalju opasnost predstavlja to što 2. oklopna armija treba da obezbeđuje (drži otvorenim) put ka Trebinju za Grupu armija »E«, a ona to ne može, jer bi njen pokret odvajanja od obale bio ozbiljno ometan od neprijatelja koji se bude iskrcao. Nesumnjivo je da na putu II reda ka i od Grupe armija »E« ništa ne prolazi; što je ispod [južno od puta Vilusi — Trebinje — Mostar — prim. red.], mora da se probija.

Kod Beograda se neaktivnost rukovodstva pravda otkazivanjem sredstava veze i većitim savetima. Nesumnjivo je da Štetner nije stigao u Beograd. To je ozbiljno. Što juče nije uspeo, teško će danas da uspe. Štetner je, pre svega, otpisan.

1. brdska divizija se dobro, očigledno uz gubitak svih vozila i teškog naoružanja, probila prema jugozapadu ka Šapcu. Komanda, koja je računala sa ovom borbenom grupom, teško je pogođena događajima.

...

Put Vilusi — Trebinje — Mostar

Pošto Komanda 2. oklopne armije, na osnovu situacije na ušću Neretve, nije u stanju da raščisti, odnosno obezbedi put Vilusi — Trebinje — Mostar, naređeno je Grupi armija »E« da sama povede brigu da ovaj marševski put, najmanje do Trebinja uključno, bude slobodan — angažujući prednje ešelone delova 21. brdskog armijskog korpusa, koji treba uskoro da stignu.

Promena linije razgraničenja ili potčinjavanje ove borbene grupe Komandi 2. oklopne armije neće se vršiti.

Telegram komandanta Jugoistoka, Ia, str. pov. br. 5634/44, Grupi armija »E«, a na znanje Komandi 2. oklopne armije.

Prilog 183/X.

Nova organizacija komandovanja potčinjenim i pridatim jedinicama u Sremu.

Telegramom Oper/Org. str. pov. br. 6302/44. Komandi 2. oklopne armije i Armijskoj grupi »Srbija«, naređena je nova organizacija komandovanja u Sremu:

Od komandi — vojnih instanci u Sremu, koje su se nalazile odnosno koje su tu prispele, Armijska grupa »Srbija« će obrazovati:

1) Komandu 68. armijskog korpusa, od Komande korpusa »Šnekenburger« i osoblja Komande korpusa »Felmi«.

2) Komandu divizije za specijalnu namenu (Štefan), od Štaba komandanta Beograda (Feldkomandantura 599).

Štab vojnoprawnog komandanta Jugoistoka (najpre bez Odeljenja za pozadinu), po mogućnosti, neokrnjenog, izvući i zadržati na raspolaganju komandanta Jugoistoka.

...

O prelaznim odredbama vidi prilog.

Prilog 184/X.

*Teškoće u održavanju slobodnih komunikacija koje sa juga vode
naviše*

U radiogramu oper. br. 221/44. strogo poverljivo, koji je Komanda 2. oklopne armije uputila Grupi armija »E« a na znanje komandantu Jugoistoka, ukazano je na teškoće u održavanju slobodnih komunikacija koje sa juga vode naviše.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, br. 0318/44. strogo poverljivo od 19. 10. 1944.

Zadaci komandanta Jugoistoka na teritoriji Srbije

U telegramu koji je Vrhovna komanda Vermahta (Operativno odeljenje Kopnene vojske za Jugoistok, Generalštab) br. 773808/44. strogo poverljivo od 19. 10. 1944. dostavila komandantu Jugoistoka, postavljeni su zadaci komandantu Jugoistoka koji proističu iz ruskog prodora na teritoriju Srbije.

Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, br. 0319/44. strogo poverljivo od 19. 10. 1944.

20. oktobar 1944. godine

Preuzimanje poslova štaba

Novi načelnik štaba Grupe armija »F«, general-major fon Gildenfelt na dan 20. 10. 1944. u 12.00 časova preuzeo je poslove kao načelnik štaba Grupe armija »F«.

...

O situaciji

Kod Grupe armija »E« odbijeni su neprijateljski napadi kod Krive Palanke i kod Borbene grupe »Lange«.

Iz Operativne grupe »Štetner«, u toku noći, nisu stigli razbijeni delovi grupe.

Iz Beograda je izvršena evakuacija ljudstva i materijala.

Naši napadi sa severa i severoistoka na neprijateljski mostobran na ušću Neretve dobro napreduju.

...

Na Balkanu, naše trupe vode teške borbe u Beogradu i južno od njega protiv boljševika koji nadiru sa više strana.

...

Situacija kod Komande 2. oklopne armije

U telegramu oper. br. 3653/44. strogo poverljivo, posle opisa situacije u zoni operacije Komande 2. oklopne armije, zamoljena je Grupa armija »E« da organizuje dalje prebacivanje vazdušnim putem svojih izvučenih jedinica iz rejona Soluna u zonu operacije Komande 2. oklopne armije, čim stvori najnužnije snage za organizaciju sopstvenog obezbeđenja u južnoj Srbiji.

...

Linija razgraničenja sa Grupom armija »Jug«

Komandant Jugoistoka, telegramom oper. br. 5658/44. strogo poverljivo, predložio je Vrhovnoj komandi oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) sledeću novu liniju razgraničenja sa Grupom armija »Jug«:

Srbobran (35 km severno od Novog Sada — za komandanta Jugoistoka) — Apatin (komandant Jugoistoka) — Pečuj (Grupa armija »Jug«) — zapadni vrh Blatnog jezera — Kermend (25 km južno od Štajnamangera, za komandanta Jugoistoka) — put Kermend — Grac (za komandanta Jugoistoka) — Grac (za komandanta Jugoistoka).

Za odbranu oblasti severno od Drave i neposredni spoj sa Grupom armija »Jug«, prema svim predviđanjima, nedostaju snage. Zamisao je da se sopstveni severni bok štiti u ovoj oblasti pokretnim vođenjem borbe (snagama oko 1 ojačanog puka). Za prelaz preko Drave, postoje dovoljna inžinjerijska sredstva za prelaz.

...

Naređenje za dovođenje u bojevu gotovost teškog naoružanja, motornih vozila itd. i dovođenje združenim jedinicama

U telegramu op./org. str. pov. br. 6310/44, komandant Jugoistoka je podneo predlog Vrhovnoj komandi oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) i Komandi kopnene vojske (Štab kopnene vojske — Organizacijsko odeljenje), a obaveštenje Komandi 2. oklopne armije. Da bi se izgradio donekle stabilan front, potrebno je dovesti u bojevu gotovost teško naoružanje, motorna vozila, pribor i naoružanje i dopremiti iz Nemačke novoformirane ili osvežene jedinice. Predlog se dokumentuje time da se Korpusna grupa »Štetner« u celini može smatrati kao razbijena, a za organizaciju novog istočnog fronta 2. oklopna armija ne raspolaže dovoljnim snagama.

...

21. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

O situaciji

Kod Grupe armija »E«, pokret odvajanja od neprijatelja izvršava se po planu, a bugarski pokušaji da ometu pokret uglavnom su bili odbijeni. Situacija je ipak sve ozbiljnija, ukoliko se neprijatelj više približava Kraljevu. 21. armijski korpus, kao rekompensaciju za eventualni gubitak puta u dolini Ibra, moraće da otme iz neprijateljskih ruku put Nikšić — Trebinje.

Kod Beograda je pitanje šta će neprijatelj da uradi posle zauzimanja grada. Bilo bi neprijatno ako bi presekao džak u Sremu. Za to, međutim, ne postoje naročiti znaci. Ovde je pripremljena brza evakuacija sa ešeloniranjem unazad.

Na severu je neprijatelj nastupao istočno od Bečeja duž Velikog kanala (Petrovog kanala) i mogao bi da stigne u Sombor. Verovatnije je da će ovde neprijatelj vršiti obezbeđenje svoje ofanzive prema

Budimpešti nego da izvodi ofanzivu prema jugu. Kilvajn će morati da se bori u pokretu i da eventualno napusti odbranu na Tisi.

Računa se sa tim da Kilvajn pređe Dunav kod Novog Sada i Sotina, a kod Osijeka pređe na severnu (levu) obalu Drave.

Držanje većeg dela Mađara otežava naše pokrete.

Na dalmatinskom primorju, izgleda da bande žele da posednu što više teritorije, ne računajući na iskrčavanje Anglo-Amerikanaca.

...

U rejonu Zapadne Morave, naše divizije osujetile su boljševičke obuhvatne napade. Grad Beograd je, posle ogorčenih uličnih borbi i posle razaranja svih značajnijih vojnih postrojenja, predat neprijatelju. U okuci Dunav — Sava, naše trupe i dalje pružaju neprijatelju žilav otpor.

...

Srpski dobrovoljački korpus

Veza: operacijski dnevnik, strana 472, prilog 169/X.

Telegramom oper/org. br. 6237/44. strogo poverljivo, II deo, naređeno je Komandi 2. oklopne armije:

Srpski dobrovoljački korpus, radi borbe sa bandama i obezbeđenja hrvatske granice, potčiniti komandantu Jugovistoka. Cilj transporta (oblast Istre) saopštice komandant Jugozapada.

Komandi 2. oklopne armije javljeno je o verovatnoj evakuaciji i njenom sprovođenju.

...

22. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

...

Istočni front:

22. brdski armijski korpus poseo je zapadno od Krive Palanke novu glavnu odbrambenu liniju južno od puta, tj. liniju 9—15 km severozapadno od Kratova. Za glavnu odbrambenu liniju severno od puta morao je da vodi borbu protiv bandi.

Kod Borbene grupe »Šolc«, neprijatelj je pokušao u rejonu 10 km severno od Podujeva da pojačanim pritiskom natkrili naše obezbeđenje na prevoju.

Kod Korpusa »Baron f. Miler« vode se žestoke borbe istočno od Kraljeva i Kragujevca.

Zona operacije 2. oklopne armije

Primorska zona:

Kod 5. SS-brdskog armijskog korpusa, Neum je zauzet a teške borbe vode se kod Travnika.

Istočni front:

Armijska grupa »Srbija«: u toku je odlazak u rejon Srem. Mitrovice delova Korpusne grupe »fon Štetner« (od toga 12.000 ljudi 1. brdske divizije) koji su se probili 21. 10.

Na dunavskom frontu, dan je protekao u miru.
Borbena grupa »Kilvajn«: stigla je prema planu u Novi Sad.

...

Odbrana rejona Mostar — rušenje mostova na Savi

Komandant Jugoistoka, telegramom op. str. pov. br. 5676/44. izvestio je Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga):

1) U saznanju nužnosti da se u svakom slučaju drži rejon Mostara, komandant Jugoistoka je prikupio sve raspoložive snage 5. SS-brdskog armijskog korpusa u primorskoj zoni da bi odbacio u more neprijatelja koji se iskrcao kod Neuma.

2) O rezultatu akcije Bataljona jurišnih pionira za razaranje, koji nije uspeo da potpuno sruši most na Savi kod Beograda.

...

Zadatak Komande 2. oklopne armije u vezi vođenja borbe u južnoj Bačkoj i severno od Drave

Komandant Jugoistoka, telegramom oper. str. pov. br. 5688/44. naredio je Komandi 2. oklopne armije:

1) Putem borbenog izviđanja, uz jače angažovanje snaga, i merama zaprečavanja obezbediti da neprijatelj bez borbe ne zauzme južnu Bačku.

2) Putem pokretnog vođenja borbe u toku kasnije operacije severno od Drave, uspostaviti vezu sa južnim krilom Grupe armija »Jug« i usporavati neprijateljsko nastupanje.

3) Borbena grupa »Kilvajn«, koja je, protivno naređenju, skupljala i vodila sa sobom u Hrvatsku rasparčane mađarske jedinice, da hitno preko Osijeka krene u Pečuj Komandi 5. mađarske korpusne oblasti.

...

23. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Vukovar

Savetovanje u štabu na dan 23. 10. 1944.

...

Sopstvena situacija

Grupa armija »E«: kod Grupe armija »E«, pokreti su izvršavani po planu. Tempo je delimično poboljšan. Saobrazno situaciji i zadatku, pomeran je pravac pokreta od Larise prema severozapadu ka Florini — Bitolju. Zaustavljen je pritisk od Krive Palanke prema Skoplju. Južno od linije Ohridsko jezero — Tirana, zaustavile su se 104. pešad. divizija 22. armijskog korpusa i 297. pešad. divizija 21. armijskog korpusa, da bi u najgorem slučaju uspostavile kontakt preko puta za Skadar. Rusko-bugarski udar od Niša prema putu Skoplje — Kos. Mitrovica je, manje-više, zaustavljen. Naše združene jedinice moraju da lete prema severu, da se ešeloniraju prema istoku,

pri čemu dolazi do jakog mešanja. Snage barona f. Milera, koje su kod Kraljeva u kružnoj odbrani, trpe jak pritisak.

Komanda 2. oklopne armije: kod Armijske grupe »Srbija«, probijena je odbrana Borbene grupe »Štetner« na Moravi i odsečena od Beograda. Spajanje sa Beogradom nije više moguće. Grupa se probija prema zapadu ka Šapcu. Što veza sa Štetnerom nije danima postojala objašnjava se time što je načelnik veze uništio ključ šifre. U trenutku kada Štetner nije imao više šta da očekuje kod Beograda, grad je evakuisan po planu. Opšta situacija nameće kao nužno da se u daljem izvrši evakuacija džaka u Sremu. Ovdje neprijatelj brzo nadire za nama.

Juče je 5. SS-brdski armijski korpus očistio ušće Neretve od neprijateljskih snaga koje su se tu iskrcale.

Maršal je naredio da se izvrši prelaz komande Grupe armija »F« na rezervna mesta, i to: I ešelon komande (delovi koji nisu neophodni) u Zagreb, II ešelon (komandni voz) u okolinu Broda, III ešelon (Odeljenje pozadine) u Osijek.

Zadatak u prvom planu stoje 2 tačke dnevnog reda:

1) Pripremiti prihvatač Grupe armija »E« u pogledu snabdevanja i osloboditi joj puteve.

2) Što pre dovesti snage na severni bok na Dravi.

Osim toga još: zabeleške iz izlaganja na savetovanju u štabu grupe oficira Abvera iz Obaveštajnog odeljenja.

...

Mesto štaba komandanta Jugoistoka (Komanda Grupe armija »F«) od 24. 10. nalaziće se u Bosanskom Brodu (istaknuto komandno mesto).

...

Situacija i namere 2. oklopne armije na istočnom frontu, značaj rejon Valjeva

Komandant Jugoistoka, telegramom oper. str. pov. br. 5712/44. saopštio je Komandi Grupe armija »E« situaciju i namere 2. oklopne armije na istočnom frontu (vremenski plan, grupisanje borbenog poretka 1. brdske divizije) i posle toga ukazao na upozorenje firera o značaju Valjeva. U okviru dovođenja snaga sa juga, što pre izvršiti zaprečavanje puta Užice — Valjevo, a nastupanje iz Užica prema Valjevu izvršiti u vidu obruča sa ciljem da se zauzme Valjevo.

Prilog 215/X.

Širi rejon Valjeva

Komandant Jugoistoka, telegramom op. str. pov. br. 5708/44. izvestio je Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga):

Iako se zasada ne primećuju pokreti neprijatelja iz rejon Valjeva prema putu Čačak — Užice, komandant Jugoistoka je potpuno svestan latentne opasnosti od neprijateljskog prodora sa severa i

severoistoka sa ciljem da se dokopa puta koji odgovara uslovima za evakuaciju Grupe armija »E«. Za postizanje ovoga, neprijatelj raspolaze snagama koje su postale slobodne posle borbi za Beograd. Prodor ruske borbene grupe iz Kragujevca prema Čačku je u toku.

Šini rejon Valjeva je već duže vremena čvrsto u rukama bandi, a odgovarajuće raščišćavanje sadašnje situacije je sada jedva moguće. Otuda treba prvo težiti da se samo obezbedi put.

Dalje, komandant Jugoistoka je ukazao na akutnu opasnost u odnosu na celokupan pokret Grupe armija »E«, kroz jasno ocrtanu operaciju neprijatelja prema rejonu Kos. Mitrovica — Priština, na ugrožavanje rejona Skoplja, na zatvaranje izlaza preko Prizrena, Kukesa i Skadra, odnosno Kos. Mitrovice, Novog Pazara, Bijelog Polja i Višegrada, što će primorati Grupu armija »E« da odvajja snage u pokretu na pravcu jug—sever i organizuje borbeno obezbeđenje sa jačim snagama.

Povlačenje Grupe armija »E«

U vezi naređenja Vrhovne komande oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) str. pov. br. 0012651/44, komandant Jugoistoka je telegramom op. str. pov. br. 5709/44. obavestio Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) o:

- 1) Marš-ruti 41. tvrđavske divizije i 104. lovačke divizije.
- 2) Verovatnoj evakuaciji Soluna.
- 3) Zadacima 21. brdskog armijskog korpusa.
- 4) Vremenskom planu za povlačenje.

...

Značaj Mostara

Komandant Jugoistoka, telegramom oper str. pov. br. 5702/44, naredio je Komandi 2. oklopne armije a obavestio Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga):

Firer je ponovo ukazao na odlučujući značaj čvrstog držanja Mostara, koji ima karakter ključnog položaja za novoobrazovanu brdsku glavnu odbrambenu liniju 2. oklopne armije. Ovaj zahtev može se ostvariti ako se vodi računa da se raspoložive snage, naročito artiljerija, angažuju prema težištu dejstava i pojača izgradnja položaja i zaprečavanja.

Prelet osoblja protivavionske odbrane iz rejona Soluna

Veza: operacijski dnevnik, strana 481 — prilog 192/X.

Ukidaajući ranije naređenje (komandant Jugoistoka, op str. pov. br. 5476/44.) naređeno je Komandi Grupe armija »E« da za prelet iz rejona Soluna za Hrvatsku raspoređuje samo borbene jedinice koje se mogu odmah da upotrebe. Osoblje protivavionske odbrane, do daljeg, ne uzimati u obzir.

...

Na Balkanu, naše trupe — pošto su se u rejonu Niša danima branile protiv navale nadmoćnijeg neprijatelja — sada vode borbu da bi se oslobodile od neprijateljskog pokušaja opkoljavanja i uspostavile kontakt sa našim glavnim snagama.

24. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje u motorizovanom maršu premešteno je iz Vukovara u komandni voz koji je zaustavljen na pomoćnom koloseku u Bos. Vrbasu (istočno od Broda).

O situaciji

Grupa armija »E«: kod Grupe armija »E« pokreti odvajanja od neprijatelja vrše se po planu, Zaštitnice su južno od Kožana prihvatile borbu. O tačnom mestu već više dana nema izveštaja. Teški prigovori od strane Vrhovne komande oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga).

Neprijatelj je vršio jake napade prema istočnom i severoistočnom boku. Glavne tačke opasnosti su Kraljevo i Kumanovo. Zbog ovog neprijateljskog pritiska, pomeren je marševski pravac Grupi armija »E« sa severnog na severozapadni pravac.

Borbena grupa »Šolc«, u petodnevним upornim borbama, sprečavala je prodor preko železničke pruge i puta Skoplje — Kraljevo, pri čemu su se albanski odredi pokazali kao pouzdani.

Komanda 2. oklopne armije: na istočnom frontu Komande 2. oklopne armije, Rus nije potiskivao naše snage, pa može da bude verovatno da je povukao trupe iz rejona Beograda prema severu. Otada se ne može sigurno računati na napad glavnim snagama prema Sremu.

Armijaska grupa »Srbija« zbog toga može da uspori tempo evakuacije i da dobije u vremenu za dalji raspored združenih jedinica koje su preko Save pod njenom komandom. Prva brdska divizija, koja treba da preuzme odsek na Drini, od ušća do Zvornika, do sada je sa jednim bataljonom prešla preko Save.

Zbog zategnute situacije, ne može se jako iscrpljenim lovcima odobriti osvežavanje u zavičaju. Naprotiv, novonoružani i popunjeni, oni će morati da se angažuju u borbi.

U primorskoj oblasti kod Metkovića, izgleda da se situacija nešto stabilizovala. Travnik je napušten (od hrvatske posade), a 7. SS-pešadijski dopunski bataljon zauzeo je Višegrad.

Uočljiva su povećana dejstva bandi na železničkoj liniji Brod — Sarajevo — Rogatica — Višegrad, čiji je razvoj od veoma velikog značaja u pogledu snabdevanja Grupe armija »E«. Nedostaju dopunske trupe za obezbeđenje i ne vidi se odakle bi se mogle uzeti.

***

Naši pokreti u severnoj Grčkoj teku kako je predviđeno. U Srbiji su u toku žestoke borbe sa bandama, Bugarima i boljševicima.

25. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje — u komandnom vozu u Bosanskom Vrbasu.

O situaciji

Grupa armija »E«: pokreti odvajanja od neprijatelja i dalje teku po planu. Ipak, sada je neprijateljska avijacija prešla na sistematsko izvođenje napada na železničke pruge i puteve saobraćaja. Možda je ovo uticaj sporazuma u Moskvi!

Neprijatelj se iskrcao na ostrvo Milos. Zbog oskudice u prostoru za vazdušni transport, ostrvo još nije evakuisano. Na njemu je posada od oko 600 ljudi.

Na istočnom frontu istočno od Kumanova situacija se stabilizovala, pre svega dovođenjem novih snaga. Prema sektoru Uroševac — Raška, očitava se predstojeći napad jakim snagama. Specijalni štab »Sojerlen«, koji je zadužen za otvaranje puta Novi Pazar — Prijepolje — Višegrad, otpočeo je pokret slabim snagama.

Korpus »Miler« uspešno brani mostobran Kraljevo. Sada je isturio obezbeđenje prema Čačku, gde neprijatelj očigledno hoće da se postavi na putu za Višegrad.

Mora se odobriti namera Grupe armija »E«, da Armijski korpus »Miler« — dovođenjem 104. pešad. divizije železničkim transportom — tako ojača da mu omogući da se probije u zonu 2. oklopne armije a u daljem i razvoj izgradnje fronta na Drini u rejonu Višegrada.

Komanda 2. oklopne armije: u primorskoj zoni neprijatelj (Tito) prati u stopu pokrete odvajanja, a delom je pokušao i da odseče naše trupe. Težak udarac u leđa južno od Metkovića ponovo je pružio dokaze o nepouzdanosti 369. pešad. divizije.

Neprijatelj je zauzeo Stolac i Sinj. Split je evakuisan. U celoj oblasti bande izvode snažna dejstva. Ispred Dubrovnika osmotreno je 8 transportnih brodova.

Na istočnom frontu je sada dokazan odlazak 4. gardijskog mehanizovanog korpusa preko Dunava prema severu. Nove mogućnosti za njegovu upotrebu pružaju se u Bačkoj prema zapadu ili, što je jako uočljivo, dalje prema severu u rejonu Budimpešte ili Debrecina. Ovim je potvrđena pretpostavka da rusko težište dejstava nije usmereno prema Srenu. Nasuprot tome, u svim okolnostima, mora se računati da će nadirati sa pešadijom. Znatnu ulogu odigraće bande u Fruškoj gori koje neprekidno ugrožavaju severno krilo i levi bok Divizije »Bether« (Irig i Jazak su izgubljeni). Prva brdska divizija je umarširala u određeni sektor na drinskom frontu. Komandno mesto je u Bijeljini. Najnovije provere su utvrdile da se vratio znatno manji broj ljudstva.

***

Pokreti odvajanja od neprijatelja Grupe armija »E«

Komandant Jugoistoka, telegramom oper str. pov. br. 5737/44. predao je Grupi armija »E« naređenje Vrhovne komande oružanih snaga u vezi pokreta odvajanja od neprijatelja.

Uprkos ugroženosti celokupnog istočnog boka, najveća opasnost ipak leži na severu gde operišu boljševičke snage. Brdske puteve pravovremeno zaprečiti i razoriti. Izveštaji o marševskim pokretima nisu dostavljeni, a izvođenje usiljenih marševa mora se bezuslovno zahtevati.

Prilog 227/X.

26. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje — komandni voz — u Bosanskom Vrbasu.

O situaciji

Grupa armija »E«: neprijatelj je nastavio napad na ostrvu Milos.

Na istočnom frontu neprijatelj je pojačao pritisak. Kod Komande Korpusa »Baron fon Miler«, ne uzimajući u obzir skraćivanje fronta kod Vitanovca, održani su položaji protiv ijakih napada.

Komanda 2. oklopne armije: u primorskoj zoni bande su pojačale dejstvo, naročito kod Splita. O iskrcavanju kod Dubrovnika, nema novog izveštaja. Cilj [iskrcavanja], koji se još ne može saznati, mogao bi da bude Trebinje (da bi se izvršilo odsecanje Grupe armija »E«, sadejstvo Engleza sa Sovjetskom Rusijom!) ili, pri odgovarajućoj jačini, ušće Neretve.

Na istočnom frontu odbijeni su slabiji neprijateljski napadi u rejonu Rume, a južno od nje i slabije nadiranje.

Razoružanjem SS-divizije »Handžar« s kojim se, u ovakvoj formi, sigurno neće saglasiti rajhsfirer SS, morala se pokriti prva potreba za oružjem 1. brdske divizije. Istovremeno je okončana groteska da se najbolje nemačko oružje nalazi u rukama stranaca, koji ga predaju neprijatelju, ali ni u kom slučaju neće da ga koriste za Nemačku. Skupa zabluda!

...

U brdskim kotlinama srednjeg Balkana razvijaju se teške borbe. Odbijeni su bugarski prodori u rejonu istočno i severoistočno od Skoplja, kao i snažni napadi boljševika kod Kraljeva i u dolini Zapadne Morave.

Izveštaj načelnika štaba general-pukovniku Jodlu

Telegramom oper str. pov. br. 5762/44. načelnik štaba, general-potpukovnik fon Gildenfelt izvestio je načelnika Generalštaba oružanih snaga, general-pukovnika Jodla o sledećem:

- 1) Ubrzavanje marševskog pokreta Grupe armija »E«.
- 2) Ojačavanje snaga za odbranu u rejonu severno Čačak — Užice, i — ukoliko se ikako može — zauzimanje rejona Valjevo.

3) Pribavljanje snaga za severni front (na Dravi) 2. oklopne armije. Ovo momentalno ipak nije moguće zbog potrebe u snagama za pokrivanje istočnog fronta.

4) Intenzivnija izgradnja organizacije za prihvata u pozadini. Načelnik štaba će rad po ovim tačkama posebno forsirati.

...

27. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje — komandni voz, u Bosanskom Vrbasu. O situaciji

Grupa armija »E«: ...

U Albaniji i Crnoj Gori, bande mestimično pojačavaju dejstva. Javljeno je da je Struga opkoljena.

U Makedoniji, Bugari su produžili napade koji su se, neznatnim gubitkom zemljišta, uprkos veštom pokušaju obuhvata, mogli da odbiju.

Komanda Korpusa »Baron f. Miler« vodi teške ali uspešne odbrambene borbe istočno od Kraljeva i severno od Čačka.

Opšti utisak: Grupa armija »E« dobila je neophodno vreme. Dovođenjem daljih snaga (evakuacija Grčke je pred završetkom) može da dovede sve više i više do izjednačenja u snagama, čime se verovatno isključuje opasnost od bezizlazne situacije.

2. oklopna armija: dok se kod 68. armijskog korpusa, koji je danas u 12,00 časova preuzeo komandu na istočnom frontu, nisu odigrala značajnija borbena dejstva, situacija u oblasti ušća Neretve razvijala se nepovoljno. Pred neprijateljem (bande?) koji je snažno nadirao morala se napustiti borba u Metkoviću zbog jako opale borbene vrednosti 369. (hrvatske) pešad. divizije. Sada je ostalo na tome, da se bar komunikacijski čvor Stolac zadrži. Izvodljivost ovoga je neizvesna. Neprijatelj (bande) je takođe oštro potiskivao i ostale pokrete odvajanja, pri čemu nije mogao bitno da ometa njihovo plansko izvođenje.

...

Posle petodnevnih oštih odbrambenih borbi, naše divizije na Balkanu sprečile su pokušaje jakih neprijateljskih snaga kod Skoplja u Makedoniji i kod Kraljeva u dolini Zapadne Morave. Neprijatelj je izgubio preko 1000 izbrojanih mrtvih i 30 topova.

...

Glavni putevi pokreta Grupe armija »E«

Telegramom Operativnog odeljenja, komandant Jugoistoka izveštio je Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) o glavnim putevima pokreta Grupe armija »E« koji će od 1. 11. nositi sopstvene oznake (označene bojom).

...

28. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje — komandni voz — u Bosanskom Vrbasu
O situaciji

Grupa armija »E«:

...

Istočno od Kraljeva, neprijatelj je, izgleda, kratkotrajno obustavio svoje napade. Situacija kod Čačka postaje sve teža, pošto neprijatelj neprestano i dalje pretili prema zapadu.

Komanda 2. oklopne armije: situacija se u oblasti Neretve nije stabilizovala. Tamošnje snage severno od Metkovića neprijatelj i dalje potiskuje. 369. divizija nema više snage za otpor. Ostali pokreti odvajanja od neprijatelja odvijaju se po planu.

U Sremu je neprijatelj preneo svoja dejstva na našu glavnu odbrambenu liniju. Obostrana dejstva vatrom i lokalni napadi neprijatelja mogli bi da pruže sliku o jakom protivniku sa ofanzivnim namerama. Ovo se ne poklapa sa obaveštajnim podacima na osnovu kojih prema nama stoji samo jedan ad hok obrazovani ruski odred za zaprečavanje.

Isto tako i na drinskom sektoru nije jasno da li tuda nastupa jači neprijatelj. Borbeni kontakt kod Zvornika nije dokaz, pošto dobro naoružane bande — kako na celom istočnom frontu tako i ovde — maskiraju pokrete regularnih neprijateljskih združenih jedinica.

...

Situacija na istočnom frontu zone operacija i pokreti odvajanja kod Grupe armija »E«

U vezi naređenja Vrhovne komande oružanih snaga str. pov. br. 773902/44. (vidi operacijski dnevnik str. 496), a kao dopunu izveštaja komandanta Jugoistoka op. str. pov. br. 5702/44 (vidi operacijski dnevnik, strana 490, prilog 216/X), komandant Jugoistoka izvestio je telegramom op. str. pov. br. 5903/44. Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga):

1) Da bi se otklonila opasnost od obuhvata ruskih snaga sa severa, čiji je puni značaj uočen od početka, prve oslobođene snage kod Kraljeva već od 20. 10. angažovane su za zatvaranje komunikacija koje vode u pravcu Čačak — Užice.

2) Zaštitnice 91. armijskog korpusa preći će oko 2. 11. grčko-makedonsku granicu u 3 marševske grupe severno od Lerina (Florine), kod Đevđelije i kod Dojrana, ukoliko ne nastupi neki poseban događaj koji bi to omeo. Time bi se snizilo sadašnje planiranje vremena za oko 4 dana.

3) Izveštaji o stanju marševskih pokreta od sada će se dostavljati iscrpno, pošto po vezi neće savladivati tako široka područja.

4) Namere za dalje marševske pokrete kod 91. armijskog korpusa, 22. brdskog armijskog korpusa i 21. brdskog armijskog korpusa.

5) Na ubrzavanje svih pokreta kod Grupe armija »E« jako je uticalo opadanje propusne moći železnica i gubici u transportnom prostoru.

6) O situaciji na centralnom sektoru istočnog fronta Grupe armija »E«.

7) Direktiva Grupi armija »E« u vezi angažovanja jače grupe prema Trebinju.

8) Direktiva 2. oklopnoj armiji u vezi prikupljanja 264. divizije kod Sunje.

...

U smislu gornjeg izveštaja Vrhovnoj komandi oružanih snaga, izdate su odgovarajuće direktive:

Grupi armija »E«, telegramom oper. br. 5902/44. strogo poverljivo. Vidi prilog 248/X.

Komandi 2. oklopne armije, telegramom oper. br. 5901/44. strogo poverljivo. Vidi prilog 249/X.

...

Nibelunška linija

Telegramom op. str. pov. br. 5906/44. naređeno je Komandi 2. oklopne armije:

Firer je naredio, da se Nibelunška linija smatra kao drugi položaj, a da se odbrana izvodi na liniji koja se proteže istočnije od nje.

Umoljava se da se dostavi izveštaj o položaju koji se kao krajnji treba da *brani*.

...

Firerovo naređenje, položaj s obe strane Šida predvideti kao drugi položaj, braniti liniju koja se proteže dalje prema istoku.

...

29. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje premešteno železnicom u Zagreb.

Komandno mesto komandanta Jugoistoka je od 18,00 časova 29. 10. u Zagrebu.

O situaciji

Grupa armija »E«: pokret odvajanja od neprijatelja teče u potpunosti prema planu.

Na istočnom frontu, neprijatelj je uspeo da potisne nešto prema zapadu jedinice 22. brdskog armijskog korpusa, dok je za to vreme Borbena grupa »Šolc« zadržala svoje položaje južno od Orljana i južno od *Krtine*.

Kod Kraljeva i Čačka, neprijatelj je ponovo otpočeo borbu svežim snagama, ali nije mogao da postigne nikakav uspeh.

Komanda 2. oklopne armije: u zoni 5. SS-brdskog armijskog korpusa bila bi efikasna dovedena nemačka ojačanja (118. lovačka divizija). Položaji se sada protežu južno od Mostara u pravcu pred-

viđenom za glavnu odbrambenu liniju. Time su otpale pretpostavke o efikasnoj podršci proboja 21. brdskog armijskog korpusa. Dalja nezgoda je što su ovde vezani delovi 118. lovačke divizije koji su predviđeni za odlazak na istočni front. Razloge što je zatajila 369. lovačka divizija, ispitaće ratni sud. Kod 15. brdskog armijskog korpusa, pojedine posade otpornih tačaka, ostavljene same sebi, moraća da se probijaju.

Na drinskom frontu i u Sremu bez naročitih događaja. Vrhovna komanda oružanih snaga (general-pukovnik Jodl) želi da komanda pomeri krajnju glavnu odbrambenu liniju u međurečju što dalje ka istoku, otprilike duž puta Srem. Mitrovica — Ležimir. Da li je pri tome bilo razgovora o namerama Grupe armija »Jug« da Ruse izbaci iz oblasti između Dunava i Tise, nije poznato. *Naprotiv*, bilo je govora da jedan tako duboko ešelonirani položaj ne bi imao vezu ni desno ni levo. *Naprotiv*, levo bi se morao naslanjati na Frušku goru, koju su zaposlele bande. Otuda se »crvena linija« predlaže kao krajnje rešenje, a pružanje otpora na »žutoj liniji« i »crnoj liniji« da bude tako dugo dok postoje izgledi na uspeh u odnosu na stepen angažovanja snaga. Komanda 2. oklopne armije dobila je odgovarajuće direktive.

...

30. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: na Jegejskom moru neprekidno traju borbe na ostrvima Milos i Piskopi. 91. korpus za specijalnu namenu evakuisao je Solun. Njegovo severno krilo na strumičkom frontu odbilo je neprijateljske napade. Kod 22. brdskog armijskog korpusa, neprijatelj nadire sve bliže istočno od Kumanova, a jugozapadno od Bujanovca on se pred našim napadom povukao prema istoku.

Specijalni štab »Šoerlen« zauzeo je Prijepolje.

U rejonu Kraljevo — Čačak, u porastu je pritisak neprijatelja koji se neprekidno ojačava.

Komanda 2. oklopne armije: kod 5. SS-brdskog armijskog korpusa, rasulo 369 (hrvatske) divizije je očigledno. Zbog toga su morale sve snage koje su bile predviđene za napad na Livno da prenesu težište dejstava u rejon Mostara. Tako su, dakle, ispuštene iz ruku namere prema Livnu.

15. brdski armijski korpus nastavio je pokrete odvajanja od neprijatelja.

U zoni 69. armijskog korpusa za specijalnu namenu, bande vrše masovne prepade.

U Sremu je neprijatelj izvršio bezuspešan napad na Srem. Mitrovicu i severno krilo. Artiljerijska vatra na celom frontu.

...

Rasulo 369 (hrvatske) divizije

Komanda 2. oklopne armije izdala je telegramom op. str. pov. br. 235/44. od 30. 10. 1944. naređenje 5. SS-brdskom armijskom korpusu, a obaveštenje komandantu Jugoistoka, koje proističe iz rasula 369. pešad. divizije — odustajanje od napada na Livno.

***

Izbegavanje podele istorodnih jedinica

Telegramom op. str. pov. br. 5911/44. saopštena je Komandi Grupe armija »E« i Komandi 2. oklopne armije direktiva firlera:

Firer je naredio da se svim komandama — vojnim instancama ponovo i najenergičnije ukaže na to da se bezuslovno mora izbegavati podela ili cepanje jednorodnih jedinica formiranih prema ratnoj formaciji. Osnovna direktiva br. 9 zadržava važnost u punom obimu.

Komandant Jugoistoka, u nemogućnosti da sprovede direktivu i istovremeno izvede stvar načisto, ukazao je na to da se delovi jedinica, čim to situacija bude dozvolila, ponovo spoje u jedinice kojima pripadaju po ratnoj formaciji.

***

Direktiva Komandi 2. oklopne armije u vezi glavne odbrambene linije

Komandant Jugoistoka saopštio je, telegramom op. str. pov. br. 5910/44, Komandi 2. oklopne armije o obrazovanju Armijske grupe »Freter Piko« kod Grupe armija »Jug« i njen zadatak — držanje položaja između Dunava i Tise sa težištem u rejonu južno od Kečkemeta i uspostavljanje čvrste veze sa komandantom Jugoistoka.

Držanje položaja na »žutoj« liniji dobija ovde poseban značaj. Ako je ikako moguće, krajnju glavnu odbrambenu liniju ne pomerati unazad pozadi puta Srem. Mitrovica — Ležimir.

31. oktobar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: ...

Na istočnom frontu nepromenjena slika: lagano ali neprekidno napredovanje neprijatelja u borbama koje su pune promena. Čišćenje »zelenog puta«, od strane Specijalnog štaba »Šojerlen« dobro napreduje.

Uglavnom, može se reći da je sa prelaskom grčke granice zaštitnica Grupe armija »E« završena jedna faza masovnog pokreta odvajanja od neprijatelja. Pokazalo se da je Grupa armija »E« energičnim i umešnim rukovođenjem bila u stanju da obezbedi jako ugroženi istočni bok. Od sada su njene sopstvene snage dovoljno jake da izdrže i u sledećoj fazi.

Najveća opasnost sada leži kod Kraljeva.

Komanda 2. oklopne armije: 2. oklopna armija nastavila je pokrete odvajanja od neprijatelja. Evakuisan je obalski pojas od Zadra do armijske granice (izuzev Šibenika). Ovde je nezgodno što je predviđeni glavni put za evakuaciju 21. armijskog korpusa pao u ruke neprijatelju.

U Sremu je neprijatelj stigao do »žute« linije i već je preneo težište dejstava, kako se i očekivalo, u banditsko područje na Fruškoj gori. Pošto naše severno krilo ovde visi u vazduhu, posednuta je — bez neprijateljskog pritiska — »crna« linija.

Na drinskom frontu, pretpostavlja se da su 3 divizije kod Valjeva otpočele pokret prema zapadu. Cilj ovog manevra mogao bi da bude obuhvat položaja na Drini.

Operacija »Jesenje lišće«, koja je težila da se postigne dvostruki cilj (naoružanje jezgra nemačkih jedinica, a razoružanje nepouzdanih formacija), dala je povoda rajhsfireru SS da kazni SS-grupenfirera Zaubercvajga.

***

Oružje SS-divizije »Handžar«

U telegramu, op. str. pov. br. 6453/44. Komandi 2. oklopne armije, a u vezi raspoređivanja oružja SS-divizije »Handžar« u 1. brdsku diviziju, naređeno je:

Posle prijema nove opreme, koja je pristigla u toku obnove 1. brdske divizije, vratiti bez izuzetka oružje SS-borbenoj grupi »Handžar«-divizije.

***

1. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: ...

Na istočnom frontu, južno od Kumanova, Bugari su na pčimjskom sektoru forsirali reku. Ovde su otpočele protivmere. Za vreme dok su se kod Podujeva odigravale snažne odbrambene borbe protiv nadmoćnijeg neprijatelja, popustila su borbeno dejstva u rejonu Orljana a prestala istočno od Kraljeva. Izgleda da nije isključena izmena ruskih namera za izvođenje operacije.

Na jadranskom frontu, bande izvode snažna dejstva u zoni 21. brdskog armijskog korpusa.

Komanda 2. oklopne armije: na jadranskom frontu, naše slabe snage su u teškom stanju protiv jakih neprijateljskih bandi.

U međurečju neprijatelj se ustremio prema centralnom i levom odseku »crne« linije.

Ima razloga za pretpostavku, da su Rusi ovaj sektor fronta prepuštili Titovim bandama, kojima pružaju pomoć jedino u artiljeriji.

Telefonski razgovori na dan 1. 11. 1944.

17,30 časova: Generalštabni pukovnik fon Harling (načelnik Obaveštajnog odeljenja) — general fon Gildenfelt

Obaveštajno odeljenje je, zbog pojave rasula kod 369. divizije, vodilo razgovor sa nemačkim generalom. Objavljena je direktiva Hrvatima u 5. SS-korpusu da izvršavaju sva nemačka naređenja. Jedan general je poslat u ustašku brigadu da bi ovo usmeno obznanio.

...

U toku naših pokreta odvajanja od neprijatelja na Balkanu, nometano od neprijatelja evakuisan je Solun. U obadva glavna reiona borbenih dejstava Prištine i Kraljeva, osujećeni su mnogobrojni bugarski i boljševički napadi. Pred našim protivnapadom, bugarske jedinice napustile su u bekstvu bojno polje i ostavile u našim rukama jednu brdsku bateriju.

U Hrvatskoj su hrvatske jedinice očistile od bandi rejon između Drave i Save.

...

2. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: ...

22. armijski brdski korpus: preuzeo je komandu nad ostatkom sektora i trupama 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu. Situacija u dolini reke Strumice nije se izmenila. U rejonu južno od Kumanova, jake neprijateljske snage prešle su preko odseka na Pčinji i nadirnu prema visinskom zemljištu zapadno od Romanovaca. U rejonu Bujanovca odbijeni su napadi bandi.

91. armijski korpus za specijalnu namenu: Komandno mesto u Kos. Mitrovici. Preuzeo je komandu nad odsekom Borbene grupe »Šulc«. Borbene grupe »Šulc« i »Šuster-Voldan« pretpotčinjavaju mu se. U rejonu Orljana sopstveni položaj je učvršćen. Na prevojima severno od Podujeva, nadmoćniji neprijatelj je obnovio napade, odbijene su jače neprijateljske snage. Na prevoju Prepolac, neprijatelj je prodro u naš položaj, odbijen je u bliskoj borbi uz visoke gubitke. Nastavlja se čišćenje uzvišenja severno od Prijepolja, zauzeto je više položaja sa bunkerima.

Komanda Korpusa »Baron f. Miler«: u rejonu istočno od Kraljeva nastavljaju se neprijateljska artiljerijska i izviđačka dejstva. Severozapadno od Čačka odbijeno je više neprijateljskih prodora. Obezbeđenja severno od luka Morave vode promenljive borbe.

Jadranski front:

21. brdski armijski korpus: odbijen je neprijateljski napad na uporišta u rejonu Tirane. U rejonu Kotor — Cetinje, naše posade uporišta vode upornu odbrambenu borbu protiv nadmoćnijeg neprijatelja.

Komanda 2. oklopne armije

68. *armijski korpus*: u rejonu Zvornika odbijeno je više napada bandi. Na dan 31. 10. po podne neprijateljski padobrancu spuštenu su u pozadinski rejon snabdevanja Čelić (18 km južno od Brčkog). Sopstveno izviđanje utvrdilo je 1. 11. da u rejonu Čelić nema neprijatelja.

118. lovačka divizija preuzela je komandu nad odsekom Borbene grupe »Bether« (komandno mesto u Kuzminu). Neprijatelj gura ka »crnoj« liniji. Odbijena su 2 neprijateljska napada sa Fruške gore.

U porastu je neprijateljska vatra za uznemiravanje sa severne obale Dunava na aerodrom Borovo i rejon Erduta.

15. *armijski korpus*: u sopstvenoj operaciji u rejonu severozapadno od Knina, neprijatelj tvrdoglavo pruža otpor. Neprijatelj je zauzeo Vrliku.

5. *SS-brdski armijski korpus*: odbijen je napad bandi na Vis. Ustaška borbeno grupa, prodirući u rejonu Rogatice, stigla je 12 km jugoistočno od Sokolca.

69. *armijski korpus za specijalnu namenu*: pri sopstvenoj operaciji severoistočno od Sunje, neprijatelj se povukao prema jugoistoku.

Telefonski razgovori na dan 2. 11. 1944...

16,45 časova: Potpukovnik Ogilvie — operativno odeljenje

Potpukovnik Ogilvie, u vezi sa situacijom, izvestilo je da na istočnom frontu i Drini nije bilo značajnijih događaja. Glavna odbrambena linija je »crna« linija. Ipak, tamo su bande sa ruskim oružjem jako prodrle; zarobljavanje je potvrdilo da su Rusi naoružali 2 združene jedinice.

5. *SS-korpus*: noćas se južno od Mostara povlači na glavnu odbrambenu liniju. Na frontu nema engleskih jedinica već samo bande. Ove su ipak u suštini bolje. Od 369. pešad. divizije je još nešto preostalo. U Osijeku ima mnogo vojnih obveznika. General Štefan je, kao komandant, angažovan da pravi red: da uklanja starudiju. Molim da se njemu da pravo komandovanja oružanim snagama.

Kod Kilvajna su Mađari već odavno otpočeli pokret, oni su se, dakle, već predali.

Operativno odeljenje saopštilo je da će se odazvati zahtevu za izviđanjem borbenih zona u većem obimu, ipak to će trajati još nekoliko dana. Dalje je zamoljeno da se pridržavaju važnijih rokova Operativnog odeljenja (Organizacijski odsek).

17,50 časova: general fon Butlar — načelnik

General fon Butlar izneo je firerove želje u vezi sa situacijom:

1) U izveštajima o situaciji, ako se kaže da je neprijateljski napad odbijen, mora se dati i objašnjenje o povlačenju fronta.

2) Sadašnji položaj u Sremu mora se držati, tj. ne sme se evakuisati ako nema neprijatelja.

3) Obezbeđenje baze za snabdevanje Sarajevo tako organizovati da bande ne mogu dalje da dolaze i odnose njenu zimsku opremu. Ne raspolaze se nikakvim rezervama u zimskoj odeći.

Načelnik je odgovorio: o tome i mi razmišljamo. Sve će se uzeti u obzir i biće bolje ako tamo ide Oklopna armija.

Ovde nema ničeg naročitog.

Kod Kumanova juče i danas je jači pritisak. Nadamo se, da će Grupa armija »E« — pošto je to u njenoj blizini — očistiti.

Nadam se da ste zadovoljni sa pokretima odvajanja od neprijatelja. Grupa armija »E« dostigla je makedonsku liniju oko 4 dana ranije, što zaslužuje priznanje.

Situacija kod Mostara — Metkovića je nejasna. Inače sve ide po planu.

18,20 časova: načelnik — general fon Grolman

Situacija kod Grolmana je prilično zamršena.

19,10 časova: pukovnik Birker — načelnik

Pukovnik Birker izvestio je da je Fišer verovatno opkoljen. Morska obala se evakuiše da bi se uštedelo u snagama. Da bi se održali na slobodnom zemljištu, bilo bi dobro ako bi se brzo vratili na glavnu odbrambenu liniju. Prekinuta je železnička pruga Brod — Sarajevo. Lovačko-bombarderska avijacija snažno je napadala.

Načelnik je preneo firerovu želju u vezi Srema: »crnu« liniju držati kao konačnu, istina tako dugo dok vas neprijatelj ne izbací.

...

Posle iskrcavanja engleskih trupa i komunističkih banditskih snaga na zapadnoj dalmatinskoj obali kod Splita, Metkovića i Dubrovnika, povukli su se po naređenju naši odredi za obezbeđenje na pripremljene brdske položaje na obalskom pojasu.

Na srednjem Balkanu, naše trupe ponovo su razbile bugarske napade istočno od dolina Vardara i u rejonu Prištine. Bugari su pretrpeli krvave gubitke. Isto tako bili su bezuspešni boljševički napadi u dolini Zapadne Morave.

...

»Crvena« linija krajnja glavna odbrambena linija u međurečju

U telegramu oper. str. pov. br. 5895/44. komandant Jugoistoka dao je svoj pristanak Komandi 2. oklopne armije da »crvena« linija bude kao krajnja glavne odbrambene linije u međurečju.

Nezavisno od toga, ostaje se pri zahtevu da se linija koja se nalazi istočno od nje brani što duže, tj. da se samo onda preda ako na to primora napad nadmoćnijeg neprijatelja ili bude jasno da se ne može sprečiti okruženje.

Povlačenje snaga sa »crne« linije, koja je sada posednuta, na »crvenu« liniju sme odatle da usledi samo ako se pre toga dobije saglasnost komandanta Jugoistoka.

...

3. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«:

Poslednje zaštitnice u pokretu prema severu prešle su grčko-makedonsku granicu.

Istočni front:

22. brdski armijski korpus: u rejonu Kumanova, neprijateljske snage dospele su do puta Skoplje — Bujanovac (10 km jugozapadno od Kumanova) i 13 km severozapadno od Kumanova. Na odseku 11. vazduhoplovne pešadijske divizije odbijeno je više snažnih napada, izuzev lokalnog prodora kod Nikomana. U rejonu Bujanovca povećavaju se neprijateljska dejstva.

91. armijski korpus za specijalnu namenu: neprijatelj je izvršio napad na celom frontu prema Prištini i Podujevu. Posle promenljivih borbi, neprijatelj je izvršio dubok prodor južno od Orljana. U rejonu Prijepolja, Ruski zaštitni korpus odbacio je neprijatelja, zapadno od mesta, prema severu. Dostignuto je uzvišenje 3 km jugozapadno od ušća Bistrice.

Komanda Korpusa »Baron f. Miler«: u rejonu istočno od Krajljeva, neprijatelj se drži mirno. U rejonu severozapadno od Čačka, naše snage vrše uspešne protivnapade protiv neprijatelja koji se uporno brani.

Jadranski front:

21. brdski armijski korpus: u Tirani se zaoštrila situacija. U Ulcinju se vode ulične borbe. U rejonu Kotor — Cetinje, neprijatelj neprestano vrši jak pritisak.

2. oklopna armija

68. armijski korpus: odbijen je neprijateljski napad iz Lačarka i severno od njega.

Na ostalom frontu nije bilo naročitih događaja.

15. brdski armijski korpus: odbijeni su jaki neprijateljski napadi na Šibenik, Drniš i naš položaj jugozapadno od Knina. Šibenik je evakuisan u noći 2/3. 11. Posle odbrane od više napada, Kijevo je evakuisano po planu a novi položaj posednut 10 km jugoistočno od Knina.

5. SS-brdski armijski korpus: u rejonu Tomislavgrada [sada: Duvno] odbijeni su napadi bandi. Borbena grupa »Fišer« posela je krajnju glavnu odbrambenu liniju južno od Mostara.

***

118. lovačka divizija i 264. pešad. divizija

Telegramom op. str. pov. br. 5935/44. naredno je Komandi 2. oklopne armije:

Smena određenih delova 118. lovačke divizije kod Mostara sa delovima Grupe armija »E« odgovara zamisli komandanta Jugoistoka. Trenutak se još ne može predvideti.

Naređenje o pripremi borbene grupe u rejonu Okučani — Novska za eventualno angažovanje prema severu mora se do daljnjeg odložiti (zamrznuti).

Operacija »Draufgenger«

Komanda 2. oklopne armije izvestila je telegramom op. str. pov. br. 234/44. o projektu operacije »Draufgenger« 118. lovačke divizije.

4. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«:

22. brdski armijski korpus: protiv neprijateljskog pokušaja obuhvata u dolini Strumice postignut je pun odbrambeni uspeh (100 mrtvih neprijatelja). U rejonu Tripatanaca (21 km severno od Štipa), u toku su neprijateljski napadi.

U toku je čišćenje rejona Romanovce — Novo Selo. Neprijatelj je pokušao da forsira reku Pčinju između Sv. Nikole i Kumanova i Krivu reku.

U rejonu Bujanovca odvijaju se lokalna borbena dejstva.

91. armijski korpus za specijalnu namenu: u rejonu južno od Orljana izvršen je uspešan protivnapad (mnogobrojan plen).

Na prevoju kod Merdara (severoistočno od Podujeva), neprijatelj je izvršio prodor prema zapadu i jugozapadu. Neprijatelj je zauzeo Podujevo.

U rejonu Prijepolja neprekidno traju borbe sa bandama.

Komanda Korpusa »Baron f. Miler«: Neprijatelj je doveo ojačanja u dolinu Morave. 104. lovačka divizija preuzela je komandu nad rejonom Čačka. Situacija se, posle obostranih i sa puno gubitaka borbi, stabilizovala.

21. brdski armijski korpus: na teritoriji Albanije, dejstva bandi traju neprekidno.

Bande su izvršile napad na uporište zapadno od Cetinja. Posada uporišta probila se prema Cetinju.

Komanda 2. oklopne armije:

68. armijski korpus: odbijen je napad bandi iz rejona Mandelos. Pred celokupnom glavnom odbrambenom linijom dejstvuju neprijateljske jurišne grupe.

15. brdski armijski korpus: posle 36-časovne uporne borbe sa visokim sopstvenim gubicima, posada Šibenika probila se prema Drnišu.

Posle odbrane od napada bandi u rejonu jugoistočno od Knina, 383. lovački puk poseo je novi odbrambeni front 7 km jugoistočno — 8 km južno od Knina.

Telefonski razgovori na dan 4. 11. 1944.

10,00 časova: pukovnik Ogilvie -- Operativno odeljenje:

Svi Mađari iz divizije »Kilvajn« su otputovali. Komanda 2. mađarske armije zahteva pravo naređivanja nad mađarskim i nemačkim trupama. Razmatra se stvar divizije »Handžar«. Prašinu je uzvittlao telegrafski protest 5. SS-brdskog armijskog korpusa kod rajhsfirera SS protiv razoružanja 2. bataljona 28. puka kod Doboja. Postoji namera da se rajhsfireru iziđe u susret u nekoliko tačaka i cela stvar će pasti u zaborav.

10,45 časova: Operativno odeljenje — major Bence iz Vrhovne komande oružanih snaga

General-pukovnik Jodl predložio je da se obe kozačke divizije stave pod komandu 9. SS-armijskog korpusa. Za Srpski dobrovoljački korpus ne postoji vremenski plan nego samo da je na putu.

11,30 časova: pukovnik Konrad — Operativno odeljenje

Pukovnik Konrad javio je da je savski železnički most kod Broda ponovo u redu.

...

18,30 časova: pukovnik Birker — načelnik

15. brdski armijski korpus izvršio je majstorski evakuaciju morske obale. Ipak, gubici kod Šibenika bili su osetni. Komanda 15. brdskog armijskog korpusa rukovodi primerno; ona će dovesti sve bataljone. Mi ćemo stvar zaista dobro da obavimo. Mostar se stišao.

...

Ostrvo Kalkis [Kalchis], koje leži jugozapadno od Rodosa, ponovo je očišćeno od neprijatelja. U Makedoniji naše trupe vode uporne borbe sa bugarskim združenim jedinicama, koje su na mnogim odsecima ponovo otpočele napad. Naši napadi protiv boljševika u gornjem toku Zapadne Morave dobro napreduju.

...

SS-divizija »Handžar«

U telegramu Oper. odeljenja/Odsek za obuku str. pov. br. 6583/44, koji je gospodin maršal uputio rajhsfireru SS, saopšteno je da postoji podudarnost u stavovima po osnovnim tačkama, a da se pitanje razoružanja 2. bataljona 28. puka (SS-divizije »Handžar«) rešava prema nazorima rajhsfirera SS.

...

Mostobran kod Studene Bare na zapadnoj obali Pčinje očišćen je od neprijatelja, a još se vodi borba na mostobranu zapadno od mesta Pčinje.

11. vazduhoplovna pešadijska divizija odbila je lokalne prodore. Na odseku Bujanovca nije bilo naročitih događaja.

91. armijski korpus za specijalnu namenu: na odseku severoistočno od Prištine naši položaji su se učvrstili. Masa 2. lovačkog bataljona 724. puka probila se ka svojim snagama. Kod Podujeva, kako

izgleda, neprijatelj vrši pregrupisanje snaga. Sopstveni položaj za bočno obezbeđenje izgrađuje se kao polazni položaj za izvođenje nameravanog protivnapada.

Štab »Šojerlen«: u rejonu Prijepolja, naše snage otpočele su pokret prema istoku i severoistoku ka dominirajućim uzvišenjima s obe strane doline donje Bistrice. Napad zapadne grupe i dalje napreduje. Blagodareći kiši, put je postao blatnjav.

Komanda Korpusa »Baron f. Miler«: neprijatelj je na celom frontu pojačao dejstvo. 104. lovačka divizija odbila je slabe neprijateljske napade. Borbena grupa »Šrajber« zauzela je Požegu 4. 11. *Komanda 2. oklopne armije*

Istočni front:

68. armijski korpus: usled prodora neprijatelja u severni deo »crne« linije, komandant Jugoistoka odobrio je povlačenje na »crvenu« liniju pod uslovom da se izvrši napad sa južnog dela »crne« linije.

Jadranski front: saznaje se da su bande bile snabdevane u većem obimu 4. i noću 5. 11. naročito u rejonu Sarajeva.

15. brdski armijski korpus: u rejonu južno od Knina, neprijatelj prati naše pokrete sa jakim snagama. Ovde su, zbog zategnute situacije, vazani pre svega delovi 264. divizije. Protiv neprijatelja koji je zatvorio puteve severozapadno od Knina, naši protivnapadi su u toku.

5. SS-brdski armijski korpus: odbijeni su napadi bandi. Napreduje posedanje nove glavne odbrambene linije.

***

U Makedoniji se stanje malo izmenilo. Našim protivnapadom, severoistočno od Skoplja, odsečena je jedna bugarska borbena grupa. U rejonu severoistočno od Prištine, neprijateljski pritisak traje neprekidno. U dolini Zapadne Morave, ponovo su odbačene boljševičke snage koje su privremeno prodrle u odbrambene položaje.

***

Povlačenje na »crvenu« liniju

Telegramom op. str. pov. br. 6003/44. Komandi 2. oklopne armije, gospodin komandant dozvolio je povlačenje sa »crne« linije na »crvenu« liniju pod uslovom da je data garancija da će se zadržati »crvena« linija, a da je ostvarena — kao što je javljeno — operacija »Draufgenger«.

6. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

Konferencija u štabu na dan 6. 11. 1944. godine

Razvoj situacije u poslednjoj sedmici karakteriše se:

a — Planskom evakuacijom Grčke, koju je neprijatelj sledio sa oklevanjem.

b — Jakim pritiskom neprijatelja u rejonu Skoplje — Priština — Kos. Mitrovica, da bi sprečio pokret Grupe armija »E« prema severu.

c — Ruskim napadima u rejonu Kraljevo — Čačak. Dejstvo ovih napada oslabilo je poslednjih dana, kada se je moglo uočiti i znatno popuštanje ruskih združenih jedinica u rejonu borbenih dejstava kod Budimpešte kao i u rejonu severno od Dunava.

d — Borbom na dalmatinskom primorju, sa težištem dejstava na ušću Neretve u pravcu Mostara i u okolini južno od Knina. Na obadva težišta, jake banditske snage podržane engleskim materijalom izvršile su znatno nadiranje.

Pri planskoj evakuaciji Grčke, zaštitnice Grupe armija »E« prešle su od 1. do 2. 11. makedonsku granicu i time za 4 dana smanjile predviđeno vreme za evakuaciju. Za komandu i trupe, ovo je veoma zapažen uspeh. Na dan 6. 11. masa zaštitnica stigla je u rejon Skoplja, a od 9 — 10. 11. moći će — krećući se prema zapadu — da pređu albansku granicu. Neprijatelj jedva prati naše pokrete odvajanja, odnosno samo na nekoliko mesta. Mnogobrojna izvedena zaprečavanja i razaranja svih vrsta znatno su usporavala neprijateljsko prodiranje.

Na istočnom frontu, Bugari su na svim mestima prešli u protivnapad. Ipak, danas se već može konstatovati da je Grupi armija »E« uspeo da odbije sve napade, delom čak da pređe u uspešne protivnapade. Za komandu i trupe je obnovljeni i nesumnjivi uspeh i to što je Komanda Grupe armija »E« uvek uspevala da se sa tekućim snagama iz marševskih kolona, koje su se kretale sa juga u pravcu severa, zatvori prema istoku i time ponovo prevaziđe lokalnu krizu koja se ocrtavala. Naročito je bio jak pritisak neprijatelja na Skoplje, pošto su se putevi, koji od Skoplja vode prema severu, morali bezuslovno da drže slobodni, a putevi koji su se nalazili zapadnije nisu bili upotrebljivi.

U rejonu Podujeva, ocrtava se jedno dalje težište neprijateljskih napada. Kritična situacija, koja je tamo nastupila, ne bi, ipak, mogla da se prevaziđe. U pravcu istoka, front se drži na liniji Priština — Kosovska Mitrovica.

91. armijski korpus (ranije u Grčkoj) prebačen je u rejon Kos. Mitrovice i tamo je preuzeo komandu nad borbenim grupama »Šolc« i »Šuster-Voldan«.

U rejonu Kraljevo — Skoplje, prekinuti su napadi koje su Rusi izvodili jakim snagama. Kakve namere neprijatelj tamo ima, ne može se još saznati. U svakom slučaju, ovde je nastupilo znatno popuštanje zategnutosti, čime bi se moglo dobiti dragoceno vreme za stabilizaciju fronta.

Sektor komande Korpusa »Baron f. Miler« zadavao je znatne brige u toku prošlih dana. Postojala je apsolutna mogućnost da se protivnik potpuno probije kroz brešu između severnog krila Grupe armija »E« i južnog krila 2. oklopne armije da bi, zatim, ili napao

s juga duž fronta 68. armijskog korpusa, koji se još nije sasvim učvrstio, ili rokiranjem severno od Dunava prodro duboko u bok 2. oklopne armije.

Uprkos velikim teškoćama, Komandi 2. oklopne armije uspelo je od Armijske grupe »Srbija« (vojnoupravni komandant Jugoistoka, Komanda Korpusa »Šnekenburger«, kao i ostali delovi alarmnih jedinica pod komandom komandanta Beograda) da u istočnom Sremu organizuje novi odbrambeni front pod komandom 68. armijskog korpusa. Sam front je trenutno još u pokretu ka »crvenoj« liniji, koja se može označiti kao nešto izgrađenija i koja priprema položaje sa povoljnijim uslovima za odbranu. U međuvremenu se takođe uspelo da se od ostalih delova 1. brdske divizije organizuje front na Drini. Pošto do sada nisu vršeni jaki napadi prema ovom odseku fronta, očekuju se da će obnavljanje 1. brdske divizije i dalje dobro napredovati. Za 2. oklopnu armiju mora ostati kao stalna briga zaštita njenog severnog boka. Ipak, ovde razvoj dalje situacije zavisi od borbe u rejonu Budimpešte. Potpuno je moguće da će protivnik pokušati da izvede veliki operativni obuhvat u vidu klješta, udarom sa teritorije južne Mađarske u pravcu zapada i zalamanjem u pravcu Zagreba i zapadnije od njega, kao i operacijom iz dalmatinskog primorja prema severu.

Na dalmatinskom primorju situacija se karakterisala iskrcavanjem jedne dobro opremljene divizije, ojačane sa oko 60 tenkova, kojoj su se naše dragocene združene jedinice mogle da suprotstave samo u ograničenoj masi. Pošto se odsad dalmatinska obala od severne crnogorske granice do Zadra nalazi u neprijateljskim rukama, a neprijateljska težišta dejstava su se ispoljila na ušću Neretve i kod Knjina, to su potpuno moguća dalja iznenađenja, tim više što hrvatska legionarska divizija sve više gubi od svoje borbene vrednosti. Iznenada započeto snabdevanje bandi avionima navodi na zaključak da se neprijatelj neće zadovoljiti sa dosadašnjim rezultatima.

Kao zaključna, za komandanta Jugoistoka, proističe sledeća situacija:

a — Uprkos masiranih bugarskih napada na teritoriji Makedonije, neprijatelj nije uspeo da preseče odstupnicu Grupi armija »E« u toku njenog pokreta odvajanja od neprijatelja prema severu.

b — Jaki ruski napadi na frontu Komande Korpusa »Baron f. Miler«, mogli su da se preduhitre odbrambenim merama i očekuje se da tamo neprijatelj neće postići dalje uspehe.

c — Glavnu pažnju obratiti razvoju situacije na jadranskom primorju i mogućnosti udara sa teritorije južne Mađarske prema zapadu.

Grupa armija »E«, u svom daljem pokretu odvajanja od neprijatelja, imaće veće teškoće nego do sada, pošto se do stizanja u određeni rejon najpre mora izboriti za slobodu akcije pri naročito oteža-

nim uslovima zemljišta. (Prvi sneg u brdima očekuje se već idućih dana.)

...
22. brdski armijski korpus: napušten je sektor na Strumici. Čišćenje mostobrana kod mesta Pčinje do sada još nije uspelo. U rejonu Bujanovca neprijatelj je odbijen uz znatne gubitke.

91. armijski korpus za specijalnu namenu: u rejonu Podujeva, još nije likvidiran neprijateljski prodor (uklinjavanje) u naše položaje:

Štab »Šojerlen«: u promenljivim borbama protiv jakih snaga bandi, zauzeto je nekoliko uzvišenja. Jače angažovane snage za borbeno izviđanje prodrle su do Priboja.

Komanda Korpusa »Baron f. Miler«: Borbena grupa »Šrajber« zauzela je Užice, koje su branile bande.

Jadranski front: zaštitnice Grupe »Štajrer« stigle su 4. 11. u Strugu. U toku su borbe za oslobađanje puta Elbasan — Tirana.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front:

68. armijski korpus: posednut je severni deo »crvene« linije, a na južnom delu neprijatelj navaljuje na »ornu« liniju.

Jadranski front:

15. brdski armijski korpus: protivnapadom je likvidiran lokalni prodor jakog protivnika u novu glavnu odbrambenu liniju južno od Knina. U toku je čišćenje od neprijatelja na zemljištu s obe strane glavnog puta za snabdevanje.

5. SS brdski armijski korpus: naše udarne grupe izvode akcije južno od Mostara i u rejonu Nevesinja. Ustaška posada Rogatice navodno je opkoljena.

69. armijski korpus za specijalnu namenu: povećane su sabotaže i dejstva avijacije iz niskog leta. Na železničkoj liniji Sunja — Kostajnica, neprijatelj je zauzeo dva mesta severno od Kostajnice.

...
Namere protivnika na severu i severozapadu

Formiranje jedne jake pokretljive borbene grupe

Komandant Jugoistoka telegramom op. str. pov. br. 6022/44. naredio je Komandi 2. oklopne armije:

Situacija kod neprijatelja pokazuje da je protivnik, povlačeći jake snage prema severu odnosno severozapadu, znatno oslabio svoje snage pred istočnim frontom armije. Zato se mora još više računati sa pokušajem prelaza Dunava severno od Drave u vezi sa operacijom kod Budimpešte.

Komanda 2. oklopne armije će iz predostrožnosti postaviti što jaču pokretnu borbenu grupu u rejonu južno od Osijeka koja će moći — u slučaju potrebe — da brzo pređe Dravu prema severu kod Osi-

jeka, odnosno da pređe preko Drave dalje prema zapadu. Za zadnji slučaj pripremiti nužna inženjerska sredstva za prelaz.

O sastavu i mestu prikupljanja borbene grupe, dostaviti izveštaj.

7. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: Kod Grupe armija »E« težišta dejstava i dalje leže kod Kumanova i Podujeva. Ovde se očekuje da će neprijatelj pojačati pritisak. Iz toga bi proisteklo usporavanje pokreta odvajanja od neprijatelja 22. armijskog korpusa. Ali, dok se ovde situacija može smatrati kao stabilizovana, kod 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu situacija se smatra kao zategnuta. Ovde je držanje planine Kopaonika od odlučujućeg značaja. Kod Komande Korpusa »Baron f. Miler« situacija se poboljšala tako da postoji namera da se izvrši prodor od Užica prema severozapadu ka Zvorniku. Ovde treba da se provuku ostali delovi 1. brdske divizije, 117. lovačke divizije, 11. vazduhoplovne pešadijske divizije i 7. SS-brdske divizije. Borbena grupa »Furman« se poglavito bori sa teškoćama zemljišta.

Otpor bandi, naročito kod Borbene grupe »Štajrer«, jako je usporavao pokrete u Albaniji. SS-brdska divizija »Skenderbeg« (ojačana mornaričkim jedinicama) otpočela je pokret na »Crvenom putu«.

Komanda 2. oklopne armije: kod 2. oklopne armije u primorskoj oblasti, neprijatelj se prebacuje sa jugoistoka i jugozapada prema zaprečnim položajima 15. armijskog korpusa kod Knina.

U Sremu je 118. lovačka divizija izvela sa dobrim uspehom operaciju »Draufgenger«. Otpočele su protivmere protiv neprijateljske grupe koja je zauzela položaj preko Dunava severozapadno od Apatina. Obaveštenja o pokretima bandi pokazuju da se Titove snage koncentrišu u rejonu Sarajeva i južno od Zagreba. Aktivnost bandi i dalje ne prestaje na celoj teritoriji Hrvatske.

...

SS-divizija »Handžar«

Komandant Jugoistoka, telegramom oper. str. pov. br. 6033/44, izvestio je Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga):

Posle iscrpnog razgovora sa komandantom divizije »Handžar« oberfirerom Hampelom, ova združena jedinica, i posle izdvajanja 70% Muslimana, ne može se uzeti kao pouzdana, dogod ostaje na teritoriji Bosne gde je podvrgnuta negativnim uticajima okoline.

Komandant Jugoistoka zato predlaže da se Divizija »Handžar« — pretpostavljajući da će to rajhsfirer SS odobriti — angažuje u aktivnoj borbi protiv bandi s obe strane železničke pruge Zagreb — Celje u cilju zaštite ove važne železničke veze prema jugoistoku.

U cilju pravilnog organizovanja komandnih odnosa u ovom rejonu, nužno je da se istovremeno izvrši i prenošenje odgovornosti na komandanta Jugoistoka. Otuda komandant Jugoistoka moli da taktička linija razgraničenja sa 18. vojnom komandom bude sledeća: Drava do lakta Drave jugoistočno od Ptuja — Celje — put Celje — Gurkfeld do Račah — Johanestal. Sva mesta uključno za komandanta Jugoistoka.

***
8. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E« ...

Istočni front: Usled pojačanog angažovanja bombarderske avijacije za dejstvo iz niskog leta po putevima i saobraćajnim centrima, naši pokreti su znatno usporeni. Pokret odvajanja od neprijatelja sa mostobrana Skoplje tekao je prema planu. Po neprekidnom pojačavanju neprijatelja ispred cele glavne odbrambene linije 11. vazduhoplovne pešadijske divizije, može se naslutiti da će se obnoviti napadi sa pravcem glavnog udara na severno krilo. Na planini Kopaniku, odbijeno je više neprijateljskih napada i pokušaja okruženja. U rejonima Kraljevo i Čačak, vode se samo borbe od lokalnog značaja. Posle dovođenja novih snaga, očekuje se da će neprijatelj obnoviti napade.

Jadranski front: Zaštitnice Grupe »štajrer« vode borbu sa bandama u rejonu istočno od Libraša, a čela su dostigla Elbasan. Dejstva bandi protiv uporišta na putevima traju neprekidno. U toku su snažne ulične borbe sa neprijateljem koji je prodro u Cetinje.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: Uspešno je završena naša operacija »Draufgenger« u rejonu Mandelos (2 ojačana bataljona 118. lovačke divizije). Neprijatelj (bande) izbačen je sa položaja, a Mandelos zauzet. Posle odbrane od neprijateljskog protivnapada, naše borbene grupe su se ponovo povukle na »crnu« liniju.

Neprijatelj, koji je prešao reku kod Apatina u jačini od najmanje dva ojačana bataljona, zatvorio je mostobran. Naše snage (2 bataljona »Brandenburg«, 1 divizion protivavionske artiljerije i 2 motorizovane baterije) protivnapadom na dan 8. 11. nisu mogle da se probiju. Razvoj situacije kod Apatina mora se uzeti vrlo ozbiljno.

Jadranski front: Naše borbene grupe u rejonu južno od Knina, pod jakim pritiskom neprijatelja, povukle su se na novu glavnu odbrambenu liniju južno od Knina. Bombardovanjem Sarajeva, koje je izvršeno na dan 7. 11, nanete su znatne štete u predelu železničke stanice.

Kratka međusituacija Grupe armija »E«

U telegramu op. str. pov. br. 6048/44. Vrhovnoj komandi oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga), komandant Jugoistoka izneo je kratku međusituaciju za Grupu armija »E«:

U upornim i obostrano krvavim borbama likvidirana je kritična situacija kod 22. brdskog armijskog korpusa i 91. armijskog korpusa. Pokret odvajanja od neprijatelja ipak je usporen, pošto je kod oba korpusa čišćenje neprijatelja moguće samo istovarom transporta trupa koje nastupaju prema severu.

Situacija se, međutim, kod 22. brdskog armijskog korpusa učvrstila. Pokret odvajanja od neprijatelja se, posle privremenog ometanja, ponovo zahuktao.

Vremenski plan za evakuaciju Makedonije:

Evakuacija Štipa i Bitolja	7. 11.
„ Skoplja	11. 11.
„ Uroševca	13. 11.

Usled znatnog prekida pruge južno od Skoplja (eksplozija voza sa municijom posle napada avijacije iz niskog leta na dan 6. 11.), težnja da se skрати vreme jedva je moguća.

Situacija kod 91. armijskog korpusa još je zategnuta. Skromna borbena vrednost nasumce skupljenih borbenih odreda jasno je izašla na videlo.

Razvoj situacije kod Korpusa »Müller« je dobar. Posle zauzimanja Užica, otvoren je direktan put za Zvornik a time i uspostavljanje veze sa 68. armijskim korpusom, čime se opipljivo približava dovođenje snaga za severni bok Komande 2. oklopne armije.

Nastupanje Šojerlena zapinje kao i pre. Teško zemljište je, pritom, mnogo ozbiljnija prepreka nego otpor neprijatelja. Posle ponovnog uspostavljanja mosta na Limu kod Prijepolja na dan 6. 11, upućivanje druge kolone preko Pljevalja ka Uvcu, verovatno će doprineti ubrzanju pokreta. Komanda Grupe armija »E« je odsada lično na licu mesta da bi stvar gurala napred.

21. brdski armijski korpus još visi na velikom udaljenju, pošto otpor bandi u okolini Ohridskog jezera usporava brzo dovođenje Grupe »Štojrerer«. Ponovo je ukazano 21. armijskom korpusu na neophodnost veće brzine svih pokreta.

Potvrđeno je da su se neprijateljske snage u rejonu Trebinja povukle prema severozapadu, da bi sačekale rezultat svoje operacije proboja i prikupile dovoljno snaga za napad na Trebinje.

Namere za Grupu armija »E« uopšte se nisu izmenile. Za ubrzanje marševskog pokreta, borbena grupa SS-divizije »Skenderbeg«, osvežena mornaričkim jedinicama i ojačana artiljerijom i pionirima, otpočeće oko 10. 11. pokret »crvenim putem«. Na osnovu uspeha Milera, naređeno je da se 11. vazduhoplovna pešadijska divizija — koja se na jugu kao prva može evakuisati — dovede u sastav Korpusa

»Miler«. Namerava se da se od Užica preko Zvornika dovedu u rejon Sava — Dunav delovi 1. brdske divizije, delovi 117. lovačke divizije, 11. vazduhoplovna pešadijska divizija i delovi 7. SS-divizije »Princ Eugen« po napred iznetom redu.

Komanda 22. armijskog korpusa će se verovatno do 15. 11. evakuisati i premestiti u Rogaticu da bi preuzela komandu nad rejonom srednja Drina — Sarajevo. Komanda Grupe armija »E« je preuzela, najkasnije do ovog trenutka, komandu nad snagama u rejonu Mostara dok ne stigne 21. armijski korpus. Zaštitnica 91. armijskog korpusa je na »zelenom putu«.

Napuštanjem aerodroma Skoplje (7. 11.), za letove preostaju još samo aerodromi Priština (napustiće se oko 13. 11) i Kraljevo (napustiće se oko 17. 11.).

Teži se da se dalja evakuacija teške opreme »crnim putem«, pojača preko »plavog puta«.

...

Neprijateljski mostobran kod Apatina

Telegramom oper. br. 6052/44. strogo poverljivo, naređeno je Komandi 2. oklopne armije:

Koncentrišući sve raspoložive snage, armija će ponovo odbaciti preko reke neprijatelja koji se kod Apatina nalazi na obali Dunava.

...

9. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

...

O situaciji

Grupa armija »E«...

Istočni front: pokreti odvajanja od neprijatelja na mostobranu Skoplje i dalje teku po planu. Pokušaji neprijatelja da omete pokret, delimično su u protivnapadu odbijeni. Koncentričnom vatrom sveg oružja ispred glavne odbrambene linije, razbijeni su neprijateljski napadi kod Kumanova.

Kod Bujanovca je, neopaženo od neprijatelja, izvršeno povlačenje sa fronta.

Jadranski front: zaštitnica Borbene grupe »Štojerer« još je vezana u rejonu Libraš. Bande su napustile Cetinje. Otpočelo je prikupljanje borbene grupe 181. lovačke divizije radi udara na Trebinje.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: izviđačke snage 1. brdske divizije, jačine čete, odbacile su uz teške gubitke banditske snage iz njihovih položaja u rejonu Kobiljača (12 km severno od Zvornika). Zapadno od Apatina blokirani neprijatelj neprekidno se pojačava. Odbijeni su ispadi prema jugu, zapadu i severozapadu.

Jadranski front: u protivnapadu odbačen je neprijatelj koji je izvršio prodor prema severoistočnoj i istočnoj ivici Knina. Na glavnim putevima za snabdevanje južno i jugoistočno od Palanke, borbe traju neprekidno.

...

09.15 časova: *potpukovnik Ogilvie* — *potpukovnik Duenzing*: 68. armijski korpus naredio je da se u rejonu Apatina angažuje Izviđački bataljon divizije »Handžar«. Oberfirer Hampel zaustavio je pokret pozivajući se na to da je suprotan naređenju. On je sve do odluke za marš u Andrijevići pozivao i molio da združena jedinica ostane zajedno. Saglasno je utvrđeno da se izbegava izvlačenje daljih delova Divizije »Handžar«.

09.50 časova: *potpukovnik Duenzing* — *zamenik oberfirera Hampela, komandanta divizije »Handžar«*: izdato je naređenje da Izviđački bataljon bezuslovno otpočne pokret i ubuduće da izvršava naređenja. Zamenik oberfirera Hampela je poricao da je izdao suprotno naređenje.

11.10 časova: *potpukovnik Duenzing* — *major grof Fictum*: od 117. lovačke divizije, 800 ljudi (1 bataljon) raspoređeno je u 1. brdsku diviziju. Ostali deo, koji se očekuje od Grupe armija »E«, mogao bi takođe da dođe u rejon Apatina. Osim toga, mogla bi takođe i 92. motorizovana brigada (800 ljudi, od čega polovina pokretljiva) da se kod Apatina prikupi.

17.10 časova: *potpukovnik Duenzing* — *konjički kapetan fon Mol, ađutant načelnika štaba Komande 2. oklopne armije*: kod Apatina teren je težak. Naš položaj je dobar, ali vezuje mnogo snaga.

18.00 časova: *potpukovnik Duenzing* — *major Laupihler, načelnik veze*: dao je informaciju da će se Grupa armija »F« proširiti do Baje i da joj se potčinjavaju 31. SS-divizija i 44. rezervna grenadirska divizija, koja treba da se iskrca u Pečuju.

...

Komanda 2. oklopne armije: nadležnost komandovanja i zadatak

Telegramom, op. str. pov. br. 6078/44. Komanda 2. oklopne armije primila je naređenje:

1) Komanda 2. oklopne armije preuzima od 10. 11. u 12.00 časova komandu severno od Drave uključno do Baje. Linija razgraničenja sa Grupom armija »Jug«: Baja—Kapošvar (mesta uključno za 2. oklopnu armiju) — zapadna obala Blatnog jezera.

2) Snage Grupe armija »Jug« (31. SS-dobrovoljačka divizija, Grupa za obuku 44. nastavnog puka), koje su angažovane između Drave i nove linije razgraničenja, istovremeno se potčinjavaju Komandi 2. oklopne armije.

3) Zadatak: Izgradnja odbrambenog fronta na zapadnoj obali Dunava sa težištem kod Mohača i Baje, sprečavanje daljih pokušaja

neprijatelja da pređe reku i uništenje motorizovane grupe koja je prešla reku kod Apatina.

...

10. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Zona operacije komandanta Jugoistoka: 10. 11. u 12.00 časova preuzela je komandu nad angažovanim snagama unutar nove granice sa Grupom armija »Jug«: Baja—Kapošvar (komandant Jugoistoka) — zapadna ivica Blatnog jezera.

Grupa armija »E«:...

Istočni front: dok su jaki napadi bandi na Veles uspešno odbijeni, naši pokreti odvajanja od neprijatelja iz rejonu Kumanova na mostobran Skoplje teku po planu.

Stalno pojačavanje neprijatelja kao i jaka artiljerijska dejstva neprijatelja u rejonu južno od Orljana, Podujeva i na Kopaoniku, navode na zaključak da će neprijatelj ponovo pokušati da izvrši proboj. Odbijen je jači napad neprijatelja zapadno od Podujeva. Na celom frontu Komande Korpusa »Baron f. Miler« vode se samo lokalne borbe, a pojačana je artiljerijska vatra.

Jadranski front: napuštena je linija »Hajmrih«. U Crnoj Gori očišćen je od neprijatelja put Podgorica [Titograd] — Rijeka Crnojevića — Cetinje.

Komanda 2. oklopne armije:

Istočni front: 118. lovačka divizija posela je »crvenu« liniju. Neprijatelj nas slabo sledi. Na neprijateljskom mostobranu kod Apatina, situacija se nije izmenila. Uništena je neprijateljska izviđačka patrola, koja je vršila osmatranje od severa duž zapadne obale.

Jadranski front: borbe u rejonu Knina, po jačini ljudstva i materijala kao i dobrom rukovođenju od strane neprijatelja, izgubile su karakter vođenja rata protiv bandi. Prodor u glavnu odbrambenu liniju južno od Knina likvidiran je u bliskoj borbi. Ponovo je očišćen od neprijatelja glavni put za snabdevanje.

Zbog lošeg vremena, nije upotrebljena lovačko-bombarderska i transportna avijacija.

Telefonski razgovori na dan 10. 11. 1944. godine

...

Saopštene su naše namere da se 68. armijski korpus, kao komanda korpusa, angažuje severno od Drave, a da se južno od Drave privremeno obrazuje Grupa »Kibler« (1. brdska divizija i 118. lovačka divizija).

...

16.25 časova: *potpukovnik Duenzing* — *potpukovnik Ogilvie:* nema šta da se razmišlja o delovima SS-divizije »Handžar«, koji se

privremeno nalaze napred, da se angažuju severno od Drave. Delovi kod Zagreba zadržavaju se za drugu namenu. Kasnije se predviđa da se u celini upotrebi za osiguranje železnica. Na postavljeno pitanje, potpukovnik Ogilvie je saopštio da se severno od Drave nalaze jedan divizion protivavionske artiljerije kopnene vojske, jedan laki protivavionski divizion sa 2 baterije (118. lovačke divizije) i 2 jurišna topa (Grupa »Kilvajn«). Nije mu poznato o protivavionskim topovima divizije »Handžar«.

Pukovnik fon Farnbiler javiće kada će ići preko Drave. Grupa »Kibler« mora najpre da kompletira štab. Potpukovnik Ogilvie moli da se konačno odluči: pukovnik fon Farnbiler javio je da je, prema saopštenju Kamerhofera, rajhsfirer SS odredio da se upotrebe sve policijske snage u zapadnoj Hrvatskoj. Ovo bi značilo vakuum. Moli da se zauzme konačan stav.

...

18.30 časova: načelnik — general Vinter iz Vrhovne komande oružanih snaga: prema jučerašnjem naređenju izvestio je o nameri; severno od Drave angažovati Felmija, a (junžo Grupu »Kibler«, koju bi što pre trebalo smeniti jednom združenom jedinicom iz Grupe »Šmit-Rihberga«.

General Vinter je obećao da će ispitati molbu u vezi pokretljivosti snaga, mada ne vidi nikakvu mogućnost.

18.55 časova: pukovnik Birker — načelnik: 15. armijski korpus vodi teške borbe kod Knina, koje su po nadmoćnosti protivnika u ljudstvu i materijalu izgubile karakter borbe sa bandama. Železnička linija prema Jasenovcu treba da se očisti od neprijatelja. Rad na uspostavljanju mosta kod Jasenovca je mera predostrožnosti. Situacija kod Apatina je ista, severno odatle ulvaćena je izviđačka patrola ruske 233. divizije.

Načelnik je saopštio da se severno od Drave mogu angažovati delovi SS-divizije »Handžar«. Štab 68. armijskog korpusa angažovati tamo što pre, a Mađare u ovoj oblasti upotrebiti samo za pozadinsku službu.

20.50 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: snabdevanje Knina vazdušnim putem nije traženo od strane Komande 2. oklopne armije, a što je i opravdano s obzirom na stanje stvari, već verovatno linijom snabdevanja. Iz Knina su već danas izjutra javili da im nedostaje municija.

Operativno odeljenje je naglasilo da bi ovo snabdevanje vazdušnim putem išlo na račun transporta rajenika, zato bi trebalo ispitati da ne postoji drugi put za snabdevanje, utoliko više što je danas javljeno da će put biti slobodan.

U vezi pitanja o marš-ruti Komande Korpusa »Baron f. Miler« prema severu, prema dosadašnjoj orijentaciji, došao bi u obzir samo put Užice — Zvornik.

...

Divizija »Handžar«

Telegramom op. str. pov. br. 6094/44. naređeno je Komandi 2. oklopne armije:

Delovi sposobni za dejstva divizije »Handžar«, koji se nalaze u rejonu Brčko, mogu se privremeno upotrebiti na sektoru severno od Drave. Delovi koji se nalaze u rejonu Zagreba ne stavljaju se na raspolaganje. Namera je da se borbene grupe kasnije prikupe i angažuju na obezbeđenju železnice severozapadno od Zagreba.

....

11. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: izvršena je evakuacija Velesa prema planu. Kao što je predviđeno, 11. vazduhoplovna pešadijska divizija povukla se na prošireni mostobran Skoplje. Dok je u rejonu Bujanovca odbijeno više slabijih napada neprijatelja, s obe strane Orljana neprijatelj se i dalje pojačava. Neprijatelj je tukao artiljerijskom vatrom rejon Sajkovca.

Na celom frontu Komande Korpusa »Baron f. Miler«, vode se samo borbe lokalnog značaja.

Na jadranskom frontu izvođena su lokalna borbena dejstva. Odbijeno je više, od artiljerije podržanih, neprijateljskih napada na Cetinje.

Komanda 2. oklopne armije: u rejonu severozapadno od Apatina, u toku su snažne borbe protiv neprijatelja koji je ponovo prešao reku u pozadini naših zaprečnih linija.

Izgrađena je vlastita glavna odbrambena linija na nasipu zapadne ivice dunavske nizije.

Posle uništenja neprijatelja na zapadnoj obali Dunava kod Batine, neprijatelj je ponovo prešao preko reke na zapadnu obalu (1—2 bataljona). U toku su borbe u mestu i terenu oko železničke stanice Batina.

Na jadranskom frontu, pri našem prodoru u rejonu Knina radi čišćenja od neprijatelja glavnog puta za snabdevanje, neprijatelj je uz visoke gubitke odbačen prema jugozapadu.

Telefonski razgovori na dan 11. 11. 1944. godine

...

11.55 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: neprijatelj je prešao reku sa po 1 bataljonom severno i južno od Batine. Naše tamošnje snage (delovi 3 čete 31. SS-dobrovoljačke divizije »Lombard«) nisu mogle da spreče neprijatelja da se učvrsti na terenu oko železničke stanice. Sa istočne obale neprijatelj dejstvuje vatrom iz artiljerije i teškog naoružanja. Eksploatacija prelaza preko

reke teče i dalje. Naše dopunske snage doći će suviše kasno da bi sprečile obrazovanje mostobrana.

(Komanda 2. oklopne armije hoće da traži pomoć padobranskih lovaca).

15.50 časova: general fon Butlar — načelnik: general-pukovnik Jodl je zamolio da se povede računa o SS-diviziji »Lombard«. Načelnik je ukratko izložio stanje divizije, koja je formirana u kratkom roku i ne poseduje teško naoružanje. Ljudstvo je dobro. Uvođenje u njen sastav ostatka divizije »Handžar«, na što je i mislio general-pukovnik Jodl, ne dolazi u obzir.

16.30 časova: načelnik — pukovnik Birker: pukovnik Birker jutros je lično dobio jasnu sliku o stanju 31. SS-divizije »Lombard«. U teškom oružju divizija »Handžar« stoji bolje. Hrvatske združene jedinice ni na koji način, u vezi sa ovim, ne dolaze u obzir. Komanda 2. oklopne armije namerava da nešto izvuče od obalske artiljerije kopnene vojske. Ovo, međutim, zahteva prilično vremena.

17.10 časova major Brudermiler — Operativno odeljenje: razmatranje raznih pitanja:

1) 9. SS-brdski armijski korpus stavljen je Komandi kopnene vojske na raspolaganje i treba da ide za Budimpeštu. Mi nemamo nikakvo naređenje, ali isto tako i ništa protiv. Železnički transport, u okolnostima u kojima se vrši, odugovlačiće pokret.

2) 31. SS-divizija, usled kritične situacije severno od Drave, uvedena je u borbu. Operativno odeljenje naglasilo je da mi možemo da preuzmemo odgovornost za rejon Maribora samo sa pravom komandovanja nad 13. SS-divizijom.

...

18.00 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: general Kibler je odvrtao da se delovi Korpusa »Baron f. Miler« vode od Užica u Zvornik. Uslovi zemljišta u dolini Drine su povoljni za iznenadne napade bandi, a nepovoljni za odbranu. Predlaže Višegrad — Sarajevo kao udaljeniju ali bržu vezu.

Operativno odeljenje misli na iskorišćavanje noći i magle.

...

Direktiva Grupi armija »E«

Komandant Jugoistoka u telegramu oper. str. pov. br. 6124/44. izdao je Grupi armija »E«, a na znanje Komandi 2. oklopne armije, sledeću direktivu:

Neprijatelj je severno od ušća Drave na više mesta prešao Dunav. Računa se da će produžiti sa dovođenjem jačih snaga i proširiti napad na pogodnim odsecima južno i severno od njih. Cilj operacije bio bi verovatno zauzimanje Mađarske (južno od Blatnog jezera za kasniji udar na Zagreb.

Saopštena je nova linija razgraničenja 2. oklopne armije sa Grupom armija »Jug«, nadležnost u komandovanju severno od Drave i obrazovanje Grupe »Kibler«.

Komanda Grupe armija »E« će stoga predvideti:

1) Da 11. vazduhoplovna pešadijska divizija najbrže krene na odsek Drine radi verovatne smene 1. brdske divizije.

2) Da ubrza dovođenje tamošnjih delova 1. brdske divizije i 117. lovačke divizije u sastav 2. oklopne armije u cilju prikupljanja ovih združenih jedinica.

3) Pokret svih snaga 7. SS-brdske divizije »Princ Eugen« i 104. lovačke divizije prema Zvorniku.

4) Brzo uvođenje u zadatak komande 22. brdskog armijskog korpusa za rukovođenje sektorom Zvornik — ušće Drave pod komandom 2. oklopne armije.

...

Put Užice — Rogatica — Zvornik

Telegramom op. str. pov. br. 6127/44. komandant Jugoistoka saopštio je Komandi Grupe armija »E« sumnje Komande 2. oklopne armije u vezi upotrebljivosti puta Užice — Rogatica — Zvornik (uzani put, bande) i predložio obilazni put preko Višegrada.

...

SS-divizija »Handžar«

U telegramu op. str. pov. br. 6123/44. rajshfireru SS, na znanje 2. oklopnoj armiji, komandant Jugoistoka saopštio je da je posle opširnog razgovora sa oberfirerom Hampelom predložio Vrhovnoj komandi oružanih snaga da se SS-divizija »Handžar« angažuje za obezbeđenje železničke pruge Zagreb — Celje — Maribor.

Kritična situacija je prinudila da se divizija »Handžar« privremeno angažuje severno od Drave...

Namere neprijatelja u pogledu glavnog grada Hrvatske Zagreba

U telegramu op. str. pov. br. 6126/44. Komandi 2. oklopne armije, saopšteno je da neprijatelj namerava da nasilno zauzme hrvatski glavni grad i naredeno pripremanje mera koje iz toga proističu.

...

12. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: pokrete odvajanja od neprijatelja jako ometaju padanje snega i raskvašeni putevi. Prema zaprečnim položajima Skoplja, neprijatelj je vršio samo izviđačka dejstva. Odbijen je neprijateljski prodor zapadno od Bujanovca. Neprijateljski napad severozapadno od Orljana odbijen je u protinapadu. Na celom frontu Borbene grupe »Solc«, neprijatelj je pojačao vatru iz teškog naoružanja.

U rejonu severno od Kraljeva vode se lokalne borbe, a severozapadno od Čačka, vatrom iz teškog naoružanja, neutralisani su jači pokreti neprijatelja. Prednji izviđački odred Štaba »Sojerlen« stigao

je 11. 11. u Višegrad. Uspostavljena je veza sa 7. SS-dopunskim bataljonom. Zaštitnice Borbene grupe »Štajrer« stigle su u Elbasan. Bande su pojačale aktivnost prema Cetinju.

Komanda 2. oklopne armije: Grupa »Kibler«, koja je neposredno potčinjena armiji, preuzela je komandu nad 1. brdskom divizijom i 118. lovačkom divizijom južno od Drave. Komandno mesto u Nuštaru. 118. lovačka divizija odbila je napad neprijatelja od Čalme.

Zapadno od Apatina, naše borbeno obezbeđenje — uprkos neprijateljskom otporu — ponovo je u toku 12. 11. zauzelo stare položaje. Našim napadom, koji je uspešno podržavala avijacija, odbačen je neprijatelj koji je prodro u Batinu na istočnu i severnu ivicu mesta. Namerava se da se napad nastavi 13. 11.

Kod Knina je borbeno zatišje. Neprijateljsko pregrupisanje i nagomilavanje snaga i sredstava nagoveštavaju novi napad. Odbijen je napad bandi zapadno od Mostara (kod Lise). U rejonu Zenice (severozapadno od Sarajeva) vrši se čišćenje od neprijatelja.

Telefonski razgovori na dan 12. 11. 1944. godine

...

17.45 časova: general fon Butlar — načelnik: firer je prilikom izlaganja situacije ukazao da pri izvođenju protivnapada na dunavski mostobran, trebalo bi da sve snage objedinjeno otpočnu napad. Načelnik je naglasio da su u ovom smislu izdata naređenja.

18.00 časova: potpukovnik Ogilvie — načelnik: o Batini nema izveštaja. 68. korpus je procenio da je tamo situacija pozitivna. Planirano je angažovanje 44. rezervne grenadiрске divizije na severu, sa težištem dejstava Mohač. Na ostalim frontovima je mirno. Kod Knina se predskazuju novi događaji.

18.30 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: kod Apatina, naše predstraže su u borbi zaustavile napredovanje neprijatelja i ubile 20 a zarobile 10. Kod Apatina je sužen mostobran. Neprijatelj se nalazi još u severnom i istočnom delu. Sutra u 9.00 časova nastavlja se naš napad pod pretpostavkom da će u njemu — kao i danas — sudejstvovati i avijacija. Inače, pošto je artiljerija suviše slaba, izgledi na uspeh su nepovoljni.

...

Preimenovanje

U raspisu Operativnog odeljenja (Organizacijski osek) naređeno je da se izvrši preimenovanje Komande Korpusa »Baron f. Miler« u Komandu 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu.

...

13. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

Konferencija u štabu na dan 13. 11. 1944.

...

Vlastita situacija: loše vreme jako ometa pokret odvajanja od neprijatelja iz Grčke. Tempo je znatno usporen. Na zapadnom krilu, 21. armijski korpus otpočeo je pokret u pravcu Tirane. Na istočnom frontu evakuisan je Veles i posednuti položaji na mostobranu Skoplje. Dejstva neprijateljske avijacije usporavaju pokret železnicom od Skoplja prema severu.

Kod 2. oklopne armije, Rusi su otpočeli sa pregrupisavanjem snaga na severu kod Apatina i Batine: mostobran Apatin je blokiran, a sužen je mostobran kod Batine. Moguće su operacije Rusa u više pravaca. 68. armijski korpus se ovde sa delom novopotčinjenih snaga postavio na novom žarištu borbe.

Na drinskom frontu nije bilo ničeg naročitog. U Sremu je posednuta »crvena« linija. Kod Mostara se situacija stišava, dok se kod Knina vode teške borbe u kojima se povećava borbena vrednost bandi.

Povećana dejstva iz vazduha objašnjavaju se preuzimanjem ovog vazdušnog prostora od strane engleske avijacije.

Koncentracija bandi, naročito u rejonu Zagreba, i ometanje na komunikacijama.

Angažovanje vazduhoplovstva: upotreba avijacije kod Grupe armija »E« bila je efikasna u rejonu Podujeva, početkom nedelje i na severu kod Grupe armija »Jug«, a kasnije u rejonu Apatina i Batine. Ranjenici su evakuisani iz Skoplja vazдушnim putem. Protivavionska artiljerija premeštena je iz Vinkovaca u Pečuj. U rejonu Zagreba protivavionska artiljerija se obnavlja.

Završena je reorganizacija vazduhoplovstva.

Snabdevanje: obezbeđeno je snabdevanje severno od Drave, a snabdevanje Sarajeva postalo je intenzivnije. Osigurano je snabdevanje municijom (ne uzimajući u obzir oskudicu u artiklima).

Stanje transporta: usled dejstva neprijateljske avijacije i dejstva bandi, slabo je. Ugrožena je linija Brod — Sarajevo. Pored Osijeka traže se i druge mogućnosti za skretanje saobraćaja. Postoje teškoće u transportu uglja. Kod Grupe armija »E« stanje transporta je utešno.

O situaciji

Grupa armija »E«: sa poboljšavanjem vremena, nastupilo je ponovno jače angažovanje neprijateljske avijacije na teritoriji Makedonije. Pri napadu na železničku stanicu Kosovo Polje (zapadno od Prištine) zapaljen je voz sa municijom, a gubici u ljudstvu i materijalu su veliki.

Istočni front: neprijatelj se primakao 11. vazduhoplovnoj pešađijskoj diviziji na zaprečnom položaju Skoplje. Odbijen je neprijatelj koji je vršio nasilno izviđanje na južnom krilu balabanskog odseka kod Propaštice. U rejonu Kraljevo — Čačak, neprijatelj je ispred

celog fronta pojačao pokret sa istoka prema zapadu. Štab »Šojerlen«, pošto je slomio otpor bandi, stigao je 11. 11. u Pljevlja.

***

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: odbijeni su prodori iz neprijateljskog mostobrana kod Apatina prema zapadu, a likvidirani su lokalni prodori u položaje. Našim napadom, koji je podržavala avijacija, osvojeno je samo neznatno zemljište protiv jačeg neprijateljskog otpora u istočnom delu Batine. Saznaje se da na istočnoj obali Dunava neprijatelj vrši pokrete sa tenkovima, artiljerijom, priborima za izgradnju mostova i motornim vozilima. Jugoistočno od Mohača odbijen je neprijatelj pri pokušaju da slabijim snagama pređe reku na Dunavsku adu.

Jadranski front: u rejonu Knina, naše snage izvršile su uspešne udare sa ograničenim ciljem, a u rejonu Mostara izvođena su odbrambena dejstva protiv neprijateljskih napada. U toku operacije u pravcu Livna, neprijatelj je odbačen do 14 km severozapadno od Tomislavgrada.

Telefonski razgovori na dan 13. 11. 1944.

12.30 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: daje dopunski izveštaj 2. oklopne armije o njenom dvoumljenju u pogledu korišćenja puta Užice — Zvornik pošto je razoren prelaz kod Zvornika.

Kao hrvatski čovek za vezu (načelnik civilne uprave), treba u 2. oklopnu armiju da dođe dr Kumičić. 600 ljudi iz hrvatske službe rada na putu Bihać — Knin, ako nisu potrebni za popravku puta mogu biti pušteni.

***

Direktiva za vođenje borbe Grupi armija »E« od 13. 11. 1944. godine

U telegramu op. str. pov. br. 6157/44. izdata je Grupi armija »E« direktiva za vođenje borbe od 13. 11. 1944:

Po dostizanju hrvatske jugoistočne granice, Grupa armija »E« ima zadatak da brani ovu granicu hrvatske teritorije na celoj liniji. U odbrani Drine uspostaviti kontakt sa 2. oklopnom armijom u okolini južno od Zvornika.

O nameranim granicama i osama dejstva, preuzimanju komande nad zonom 5. SS-brdskog armijskog korpusa, o organizaciji komandovanja potčinjenim i pridatim jedinicama, o upotrebi združenih jedinica i jedinica ojačanja koje su dosada bile angažovane u rejonu Mostara vidi Prilog 90/XI.

14. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji:

Grupa armija »E«: na brdskom zemljištu jezgra tvrđave Krit, koncentričnim napadom 4 bataljona razbijen je skup bandi. Pri na-

padu iz vazduha na železničku stanicu Kosovo Polje, o kome je već ranije javljeno, SS-puk divizije »Skenderbeg« pretrpeo je znatne gubitke.

Posle odbrane 3 puta ponovljenog bugarskog napada između Katlanova i Studene Bare, izvršeno je povlačenje na položaj na ivici grada Skoplja. Borbeni grupa »Koler« prihvaćena je na zaprečnom položaju istočno od Gnjilana.

Pripremom položaja za rezerve i izgradnjom linije obezbeđenja u vidu otpornih tačaka na Kopaoniku, izgleda da je osigurano plansko izvođenje marševskih pokreta u dolini Ibra, čak ako bi protivnik pokušao da izvede očekivane jake prodore.

Snage borbenog izviđanja upućene u pravcu Drine, stigle su u Dub (18 km severozapadno od Užica).

Naše zaštitnice stigle su u Tiranu. Borbene grupe 964. tvrđavske brigade izvršile su rano udar na Danilovgrad i otpočele pokret ka Nikšiću.

Komanda 2. oklopne armije: na drinskom frontu i u Sremu uglavnom se izvode artiljerijska dejstva. U rejonu Zvornika u toku je akcija za uništenje neprijateljskih baterija, a isto tako i akcija čišćenja od neprijatelja na pozadinskoj prostoriji Vrpolje — Đakovo — Našice.

Severno od Drave, kod Apatina, situacija je nepromenjena. Naš napad na severni deo Batine nije uspeo.

U rejonu Knina, neprijatelj je bezuspešno vršio samo počesne napade. U rejonu Višegrada neprijatelj (bande) se povukao prema severu. Odbijen je neprijateljski napad na Rogaticu.

Telefonski razgovori na dan 14. 11. 1944. godine

18.00 časova: general fon Grolman — načelnik: situacija je prilično ozbiljna. Sada je prišla i ruska pešadija. Brojna nadmoćnost dolazi do izražaja. Mi smo propustili i ne možemo da računamo ni na kakvo ojačavanje.

18.15 časova: pukovnik Birker — načelnik: zapadno od Apatina, naša pešadija i artiljerija su suviše slabe da bi izvršile prodor u neprijateljski mostobran i tu blokirale Ruse (3 puka). Naš položaj na nasipu je povoljan. Mostobran Batina je »samo sitna stvar«, posednut samo sa 5—600 ljudi. Dominantna uzvišenja su u našim rukama. Zemljište je nepovoljno za naš napad. Rezultat današnjeg napada nije još poznat. Severno od njega (mostobrana — prim. pr.) je 31. SS-divizija »Lombard«, sa punim brojnim stanjem ljudstva ali bez naoružanja (od 14.000 ljudi, 8.000 je nenaoružano, na svaku četvrtu dolazi po 1 mitraljez).

***

U toku naših marševskih pokreta pri jakim snežnim padavinama, na Balkanu je napušten grad Kumanovo. U Hercegovini su osujećeni

neprijateljski napadi kod Mostara. Razbijen je novi sovjetski pokušaj forsiranja Dunava severno od ušća Drave.

...

U četvoronedeljnim teškim borbama u rejonu Beograda, borbeno grupa pod komandom general-potpukovnika Štetnera, viteza od Grabenhofena, primerno se borila u odbrani i protivnapadu. Efikasno podržavana od avijacije, ona je sačekala ofanzivu koja se razvijala prema rejonu Beograda u jačini od 12 streljačkih divizija i više oklopnih združenih jedinica i u snažnim borbama za proboj položaja je osujetila neprijateljske pokušaje okruženja.

...

Hrvatski oficir za vezu pri Komandi 2. oklopne armije

Telegramom op. pov. br. 6162/44. naređeno je Komandi 2. oklopne armije:

Gospodin maršal odlučio je da pri Komandi 2. oklopne armije mora da ostane jedan hrvatski oficir za vezu. Ukoliko postoji sumnja prema predviđenoj ličnosti, moli da se u izveštaju iznesu iscrpni razlozi.

...

15. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: sposobno za rad Operativno odeljenje stiglo je u Sarajevo.

...

U noći 14. 11. napušteno je Skoplje bez neprijateljskog ometanja. Zaštitnice su na zaprečnim položajima kod Kačanika.

14. 11. u 24.00 časa, 91. armijski korpus za specijalnu namenu preuzeo je komandu nad jedinicama 22. brdskog armijskog korpusa.

U rejonu Podujeva i na uzvišenjima Kopaonika izvođena su obostrana izviđačka dejstva, a neprijatelj je neznatno i u lokalnim razmerama dejstvovao artiljerijskom vatrom.

Na odseku Kraljevo vode se živa pešadijska borbeno dejstva.

Odbijen je napad bandi na grupu za zaprečavanje kod Karana (14 km severozapadno od Požege). Akcijama naših udarnih grupa u rejonu Trgovište — Guncati i napadom na položaje na uzvišenjima južno od Užica, odbačen je neprijatelj.

Borbeno izviđanje (uz jače angažovanje snaga) u dolini Drine, stiglo je 14. 11. uveče u Rogaticu nemajući kontakt sa neprijateljem.

Zaštitnice 297. pešad. divizije vezane su u rejonu Tirane. Drač (posle razaranja obalskih baterija i luke) i Cetinje su evakuisani.

Čišćenje od neprijatelja puta Danilovgrad — Nikšić sporo napreduje zbog otpora neprijatelja koji stalno raste.

Komanda 2. oklopne armije: na drinskom frontu, sa uzvišenja istočno od Zvornika, odbačene su bande prema istoku.

Sa istoka, zapada i juga neprijatelj prodire opštim pravcem Brčko. Odbijeni je neprijateljski noćni prodor severno od savskog nasipa. Odbijeni su slabiji neprijateljski prodori na zaprečni položaj zapadno od Apatina. Na mostobranu Batina neprijatelj stalno dovodi pojačanja. Situacija se zaoštava.

U rejonu Knina, borbena aktivnost je samo lokalnog značaja. U rejonu Lise u toku je čišćenje bivše posade Tomislavgrada.

Zbog lošeg vremena nije bila angažovana transportna avijacija. *Telefonski razgovori na dan 15. 11. 1944. godine*

...

18.00 časova: general fon Butlar — načelnik: čišćenje neprijatelja kod Batine nije uspelo. Ponoviće se kada bude prispela cela 44. rezervna grenadirska divizija...

18.50 časova: načelnik — general Vinter: pritisnuti smo kod Batine, protivnapad nije uspeo. Sada vršimo zaprečavanje i čekamo na dolazak 44. rezervne grenadirske divizije. Izveštaj o ovoj diviziji poslat je Vrhovnoj komandi oružanih snaga. Moli u vezi dodele jedinica oklopnih lovaca koje su ovde hitno potrebne.

Kod Apatina stvar je bezazlena, izgleda da se ovde radi o manevru obmanjivanja.

Grupa armija »E« napatila se po snegu i kiši koji su usporavali pokret. Briga o Grupi »Štojerer« nije neopravdana (jake borbe sa bandama). Ipak, nadamo se da će sve ići glatko. Grupa armija »E« izvrsno rukovodi i ima se utisak da će sve uspeti.

19.10 časova: pukovnik Birker — načelnik: kod Batine vode se teške borbe. Komanda korpusa iznela je predlog da se povuče za 1 km. Komanda armije je kategorički zabranila, sve dotle dok na to ne primoraju nepodnošljivi gubici. Zbog dominirajuće visine u Batini dolazi do protivrečnih obaveštenja: vazduhoplovstvo tvrdi da odatle dobijamo vatru. Načelnik je naglasio da se mostobran, čak i mali, mora da zadrži.

34. armijski korpus vršio je izviđanje prema Zvorniku. Ako se može probiti putem Užice — Zvornik, utoliko bolje. Pukovnik Birker je na svaki način odvrtao da se on koristi kao put za dotur.

19.45 časova major Resegir — potpukovnik Duenzing: javio je da su stigli u Sarajevo. Komanda vrši motorizovani marš, štab je sposoban za rad, a načelnik štaba će verovatno stići 17. 11.

...

Put u dolini Drine

Komandant Jugoistoka predao je, telegramom op. str. pov. br. 6191/44. Komandi Grupe armija »E« novu informaciju o putu u dolini Drine koju je primila od Komande 2. oklopne armije. Ona je

istovremeno saopštila da 1. brdska divizija, posle povlačenja SS (bosanske) dobrovoljačke divizije, nije u stanju da obrazuje mostobran preko Drine kod Zvornika, za što joj je na nepreglednom šumskom zemljištu i pred jačim protivnikom potrebno najmanje 2 bataljona. Komanda 2. oklopne armije zbog toga smatra da je korišćenje puta u dolini Drine samo tada moguće, ako bi ovde angažovane snage bile tako jake da su u stanju da se same probijaju i sopstvenim sredstvima stvore neophodne prelaze. Zato Komanda 2. oklopne armije predlaže da se snage, koje su predviđene da izvrše marš za Zvornik, vode putem Sarajevo — Brod, pošto ovaj put — iako je duži — izgleda da je sigurniji i da smanjuje gubitke.

...

Uništavanje motornih vozila zbog oskudice u pogonskom gorivu

Telegramom oper. br. 6191/44. poverljivo naređeno je Komandi Grupe armija »E« i Komandi 34. armijskog korpusa:

Pri uništavanju motornih vozila zbog oskudice u pogonskom gorivu, poštediti one združene jedinice koje 2. oklopna armija mora da dovede na severni front i angažuje iz pokreta, kao, na primer, 117. lovačku diviziju.

...

Angažovanje delova jedinica

Telegramom op. str. pov. br. 6195/44. naređeno je Grupi armija »E«:

Komanda 2. oklopne armije je borbenu grupu iz Tomislavgrada, posle napuštanja ovog položaja, dovela u rejon Mostara. Komanda 5. SS-brdskog armijskog korpusa je zadužena da od snaga oslobođenih ovim putem ojača udarne grupe predviđene za sadejstvo sa 21. brdskim armijskim korpusom, da zadrži na raspolaganju rezervu najmanje jačine bataljona u okolini Papraske, a 118. izviđački bataljon sa 2 baterije 668. artiljerijskog puka 118. lovačke divizije prebaci u međurečje. Umoljava se da po preuzimanju komande u prethodnom naređenju ništa više ne menja, a 118. izviđački bataljon, kao i delovi 668. artiljerijskog puka, bez odugovlačenja da otpočnu pokret. Za kasnije se predviđa da se i 738. lovački puk izvuče od učešća u rejonu Mostara i da se dovede u sastav svoje divizije.

...

16. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: na istočnom frontu samo neznatna, a u rejonu Kraljeva vode se živa borbena dejstva. U Tirani, zaštitnice ne prestanto vode borbu. Našim napadom u pravcu Nikšića još samo neznatno smo dobili u zemljištu.

Komanda 2. oklopne armije: bande se koncentrišu u rejonu južno i jugozapadno od Brčkog. Sa mostobrana Apatin, neprijatelj je vršio lokalne ispade prema frontu koji ga je zatvarao. Neprijatelj, koji je stalno pojačavao snage u Batini, podržan tenkovima, potisnuo je naše jedinice na jugozapadnu ivicu Batine. Odbijen je dva puta ponovljeni neprijateljski napad uz podršku tenkova, koji je bio usmeren na jugozapadni izlaz, pri čemu je uništen 1 tenk.

Upotrebom lovačko-bombarderske avijacije protiv mostobrana Batina i neprijateljskog snabdevanja životnim i borbenim potrebama, zapaljene su 3 skele a uništeno 18 zaprežnih vozila. Železničke stanice Subotica i Vaškut napadnute su sa dobrim položajem pogotka na cilju.

Kod Mokrog Polja (rejon borbenih dejstava zapadno od Knina), odbijen je napad 2 neprijateljska bataljona.

5. SS-brdski armijski korpus 17. 11. u 12.00 časova potčinjava se Grupi armija »E«.

U rejonu Karlovac — Metlika, akcija čišćenja od neprijatelja uspešno napreduje.

Telefonski razgovori na dan 16. 11. 1944. godine

08.55 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: situacija se kod Batine znatno zaoštrila. Izgubljena je kota 169. Neprijateljsko oružje ispoljilo je snažno dejstvo.

09.05 časova: major Resegir — načelnik: sutra očekujemo komandanta.

Situacija kod Grupe »Štajrer«, uprkos jakim nizbrdicama, razmatra se sa puno pouzdanja. Načelnik je podvukao potrebu da se što pre izvuku prema severu delovi koji su sposobni za borbu. Što se tiče uništenja motornih vozila, naglasio je major Resegir, uništiće se samo stara vozila sa visokom potrošnjom pogonskog goriva. Grupi armija »E« je jasno da u dogledno vreme ne može da očekuje nikakvu zamenu.

U vezi 104. lovačke divizije, kod Grupe armija »E« postoji namera da je najpre zadrži kao jedinicu koja je pokretljiva na brdskom zemljištu.

Načelnik nije dao nikakvo izričito naređenje.

10.15 časova: potpukovnik Ogilvie — potpukovnik Duenzing: Mađari hoće da rade mostobrane na severnoj obali njihove granice na Dravi. Treba da se razjasni političko pitanje.

Štab »Štefan« nije zato da se obrazuju drugi štabovi već treba da ostane kao divizijski štab za specijalnu namenu, da bi on kasnije mogao da bude angažovan kao komandant pozadine armije eventualno u južnoj Mađarskoj.

10.45 časova: potpukovnik Duenzing — Operativno odeljenje: po pitanju mostobrana (uporedi sa razgovorom u 10.15 časova), mi se nećemo uključivati. Pitanje upotrebe mađarskih trupa na teritoriji Hrvatske načelno je već pozitivno regulisano.

11.00 časova: Operativno odeljenje — major Brudermiler: za 5. i 18. policijski puk nema osnove za brigu, delovi su kod Grupe armija »E«. Artiljerija 18. policijskog puka, ukoliko je bila kod Beograda, razbijena je. Delovi su kod Grupe armija »E«.

Borbeni izveštaj, koji je zahtevala Vrhovna komanda oružanih snaga od 7. SS-divizije, pogodio je 1. brdsku diviziju. Izveštaj je tražen.

Molbi rajhsfirera SS da se divizija »Handžar« premesti u rejon Zagreb — Celje ne može se odazvati zbog zategnute situacije kod Apatina. U načelu, treba se čvrsto držati prvobitne zamisli o premeštanju.

11.15 časova: Operativno odeljenje — potpukovnik Ogilvie: traži (u vidu molbe):

1) Plan upotrebe 44. rezervne grenadirske divizije kod Batine (odbrana ili napad).

2) Pokrenuti da se proceni na višem mestu (Vrhovna komanda oružanih snaga) pitanje dovlačenja artiljerije legionarskih jedinica sa primorskog fronta i prebacivanje severno od Drave. Pri tome smo mi svesni opasnosti ove mere i prosledićemo predlog kao takav dalje.

18.00 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: kod 15. armijskog korpusa nije razoren rudnik boksita već samo postrojenja za iznošenje ruda. Prema situaciji u vazduhu, protivnik kod Batine gura dalje znatne snage. Kod Novske je 2. oklopna armija prikupila jednu borbenu grupu (štab pionirskog bataljona, pionirska četa, četa grenadira, vod lake lovačke baterije) i moli da li može ovu grupu, umesto Bataljona »Brandenburg«, da preda Grupi »Kibler« za obezbeđenje prelaza na reci.

18.05 časova: Operativno odeljenje — načelnik: odobren je zahtev 2. oklopne armije (razgovor u 18.00 časova).

18.30 časova: major Resegir — načelnik: 21. armijski korpus nalazi se severno od Danilovgrada, a Grupa »Štojerer« u Tirani. Komandant posle podne stiže u Dobrun. Lanc je juče bio odmah ispred Rogatice, a sutra uveče očekuje se u Sarajevu.

18.50 časova: pukovnik Birker — načelnik: situacija je kod 68. armijskog korpusa vrlo ozbiljna. Kod Batine su naše snage potisnute od neprijatelja koji se stalno pojačavao. Juče je linija ponovo zauzeta, a onda potisnuta 500 m — 1 km. Pojavili su se i tenkovi (15 T-34, od kojih je 1 uništen).

Izviđanjem je utvrđeno da se na istočnoj obali, sa severoistoka i jugoistoka, vrše prilično zamašni pokreti prema Batini.

Načelnik je ukazao na 44. rezervnu grenadirsku diviziju, koja je vrlo iskusna i proverena divizija, i koja dolazi tamo radi angažovanja.

Pukovnik Birker stavio je prigovor na skromni borbeni sastav. Mi smo ovamo dopremili sve snage koje smo mogli, čak i od Grupe »Kibler«.

Načelnik je saopštio da se uskoro može računati na Grupu »Lanc« (već je na motorizovanom maršu), koja vodi sa sobom 1 pionirski bataljon i 1 izviđački odred.

Pukovnik Birker ponovo je ukazao na to Rus između Apatina i Batine dolazi sa respektivnim snagama (čitava divizija, mnogo artiljerije).

Načelnik je postavio pitanje Vrhovnoj komandi oružanih snaga u vezi jačeg angažovanja avijacije: ovakvo angažovanje ne može sada još da raščisti stvar, očekuje se prikupljanje 44. rezervne grenadirske divizije.

Pukovnik Birker je još izneo:

1) Ugrožena tačka je kod Bajе! Da li će doći do proširivanja prema severu?

Načelnik ne veruje.

2) Eventualno premeštanje komandnog mesta u Pečuj, pošto je tamo gore opasnije mesto.

Načelnik nije imao ništa tome da prigovori.

Organizovane su čak veze svih vrsta.

3) Slabljenje snaga ili napuštanje borbe na drinskom frontu kroz izvlačenje 1. brdske divizije, pošto su tu samo banditske snage.

Načelnik je odbio.

Sledilo je objašnjenje o planu zamene 1. brdske divizije sa 11. vazduhoplovnom pešadijskom divizijom.

4) Predlog komandanta artiljerije da se od ruskih topova, obalske artiljerije i sredstava vodova 535. lake kartografsko-tipografske čete obrazuje artiljerijski divizion.

Načelnik se nije odlučio.

...

Preuzimanje komande nad 5. SS-brdskim armijskim korpusom od strane Grupe armija »E«

Telegramom op. pov. br. 6157/44, prilog III, Komandi Grupe armija »E« i Komandi 2. oklopne armije naređeno je da »x« dan za preuzimanje komande nad 5. SS-brdskim armijskim korpusom od strane Grupe armija »E« (vidi i operacijski dnevnik strana 568, 569 — prilog 90/XI) bude 17. 11. 1944.

...

17. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«:

Istočni front: južno od Morave odbijen je jaki neprijateljski napad. Artiljerija je vršila neutralisanje pokreta neprijatelja i pojačanja severno od Morave. Snage borbenog izviđanja stigle su bez borbe u Ljuboviju (28 km jugoistočno od Zvornika).

Prednji odred Štaba »Šojerlen«, posle slamanja otpora bandi, nastupa preko Rogatice ka Podromaniji.

U rejonu Mostara odbijen je napad na našu glavnu odbrambenu liniju uz teške gubitke. Grupa bande srušila je most na Limu (na ušću Lima u Drinu). Sa ostalih delova istočnog fronta nije bilo izveštaja.

Jadranski front: napadom u pravcu Nikšića osvojeno je malo zemljišta. Lagano nastupanje uslovalo je zaostajanje zaštitnica.

Komanda 2. oklopne armije:

Istočni front: u rejonu jugozapadno od Brčkog odbijene su izviđačke snage bandi.

U Sremu, obostrana dejstva vatrom iz teškog oružja i upotreba neprijateljske jurišne avijacije. Moguće je da neprijatelj vrši pregrupisanje radi nastavljanja napada.

Kod Apatina je u toku likvidiranje neprijatelja koji se iskrcao severno od Kazuka. Na mostobranu Batina, neprijatelj je s obe strane železničke linije sa 10 tenkova prodro u našu glavnu odbrambenu liniju na širini od 400 m. Likvidacija je u toku. Do sada je uništeno 5 tenkova.

Jadranski front: u rejonu Knina, bande su vršile samo izviđanje slabijim snagama oko Mokrog Polja. U rejonu Karlovac—Metlika postavljeno je uspešno čišćenje od neprijatelja.

Telefonski razgovori na dan 17. 11. 1944. godine

17.30 časova: Operativno odeljenje — major Brudermiler: angažovanje Poglavnikove tjelesne garde na istočnom frontu ne dolazi u pitanje, pošto ona drži odsek severno od Zagreba, a koji bi bez nje mogao da padne bandama u ruke.

Na osnovu anonimnog pisma, koje se bavi položajem nemačkih instruktora za obuku pri hrvatskim brigadama, major Brudermiler pita da li bi se ovi instruktori mogli povući. Stvar se ispituje.

18.00 časova: pukovnik Birker — Operativno odeljenje: u celoj zoni nije bilo ničeg značajnog. Samo je iz Batine izvršen novi ispad. Postoji utisak da protivnik tamo vrši ispipavanje.

Komandant se ne slaže da je prerano da Grupa armija »E« preuzme komandu nad zapadnom Bosnom.

Razoružanje Oklopnog lovačkog bataljona divizije »Handžar« nije usledilo prvi put sada i od Kiblera, već u svoje vreme u Zemunu i na zahtev komandira čete. Bataljon je sada (polovina je popunjena vojnim obveznicima) kompletiran i angažovan kod 68. armijskog korpusa.

Izviđački bataljon divizije »Handžar« bori se sasvim dobro, ostali bataljoni bili su kratko vreme angažovani. Sadašnje angažovanje predstavlja probu držanja pred neprijateljem.

18.30 časova: major Resegir — Operativno odeljenje: Grupa »Šojerlen« zauzela je Rogaticu i nastupa prema Podromaniji (34 km

istočno od Sarajeva). Načelnik još nije ovde. Od 91. armijskog korpusa nema nikakvog izveštaja. 21. armijski korpus osvojio je malo zemljišta prema Nikšiću. Lagano nastupanje objašnjava se zaostajanjem zaštitnica. Ocena situacije je pozitivna. Čelo Korpusa »Miler« je kod Ljubovije.

Operativno odeljenje je ukazalo na izveštaj da su bande podigle most kod Drinjače kao i na mogućnost da se most zauzme prepadom.

Major Resegir bi u svakom slučaju hteo da pusti da snage Korpusa »Miler« izvode marš prema severu dolinom Drine.

Predaja 5. SS-brdskog armijskog korpusa išla je glatko (malo prijatno nasleđe).

...

U južnoj Mađarskoj razbijen je ponovljeni sovjetski napad sa dunavskog mostobrana kod Batine, a trajno uništen transport na prelazima od strane naše avijacije.

18. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

...

Grupa armija »E«:...

Istočni front: zaštitnice su stigle u Uroševac.

U Balabanskoj dolini, južno od Podujeva i na uzvišenjima Kopaonika neprijatelj je — kako se i očekivalo — otpočeo napad. Južno od Podujeva, protivnapadom su odbačena 2 neprijateljska bataljona preko njihovog polaznog položaja za napad.

Protivnik je u podne 17. 11. otpočeo napad sa tenkovima i motorizovanom pešadijom s obe strane puta za Prištinu (sa pravcem glavnog udara zapadno od puta). Borbe su u punom toku.

Na Kopaoniku, neprijatelj je zauzeo dva visinska položaja 16 km severoistočno od Kos. Mitrovice. Jedno uzvišenje ponovo je osvojio. Otpočelo je temeljno čišćenje neprijatelja. Južno od Orljana u toku je borba na frontu širine 5 km. Likvidacija lokalnih neprijateljskih prodora je u toku.

U bliskoj borbi odbijen je neprijateljski napad koji je izvođen 9 km jugozapadno od Kraljeva. Pokrete protivnika na planini Kotlenik, artiljerija je uspešno neutralisala. Kod Ljubovije je počelo podizanje našeg mosta preko Drine.

Čelni odredi Štaba »Sojerlen« stigli su u Kovanj (6 km severozapadno od Rogatice). Uzvišenja koja se tamo nalaze s obe strane puta, drže bande u svojim rukama.

Južno od linije Blagaj — Nevesinje odbijeno je više neprijateljskih prodora.

U rejonu Kočerin — Posušje, u toku je operacija čišćenja bandi.

Jadranski front: Tirana i Prizren su evakuisani. Zbog žilavog otpora neprijatelja, osvojeno je prema Nikšiću malo zemljišta. Ispred

zapreka za obezbeđenje boka kod Podgorice i na poluostrvu 15 km jugozapadno od Kotora, pritisak neprijatelja je u porastu.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: u prodoru od Zvornika prema jugoistoku zauzeta je Drinjača a dostignuto Zelinje. Divizijski štab za specijalnu namenu »Štefan« preuzeo je obezbeđenje Dunava od Iloka do ušća Drave.

U rejonu Apatina severno od Kazuka, nastavlja se čišćenje od neprijatelja koji se i dalje pojačava. Kod Batine je likvidiran juče-rašnji prodor neprijatelja između železničke pruge i puta. Na dan 18. 11. neprijatelj je dva puta vršio napad s obe strane puta, ali bez uspeha.

Jadranski front: lokalna borbena dejstva izvođena su u rejonu Knina i kod Mokrog Polja. Odbijeni su, posle žilave borbe, jaki napadi bandi na uporište Poglavnikove tjelesne garde 20 km severo-istočno od Zagreba.

Telefonski razgovori na dan 18. 11. 1944. godine

10.40 časova: načelnik — general Vinter: načelnik je izrazio brigu zbog situacije na Dunavu i molio za pomoć u marševskim bataljonima. Naši gubici su znatni, a jačina naših združenih jedinica nije visoka.

General Vinter smatra da su za to mali izgledi, ali će sve da pokuša.

12.00 časova: pukovnik fon Farnbiler, načelnik štaba 68. armijskog korpusa — Operativno odeljenje: u vezi popune 44. rezervne grenadirske divizije »Hoh-und Dojčmajster«, koja je stigla gotovo bez pešadije. Imamo dobar matični kadar. Moli za dodelu marševskih bataljona. Predložili smo da se od »Lombarda« uzme 500 ljudi za popunu 44. divizije. Rajhsfirer SS će odlučiti. Dalje smo izvukli iz svih četa koje nisu streljačke 10% ljudstva od sledujuće jačine i dali streljačkim četama. Nameravamo da diviziju svedemo na 2 puka.

Kod Batine je neprijateljska artiljerijska vatra vrlo jaka, a naši gubici visoki. Ipak izgleda kao da stvar dobro ide.

16.30 časova: ...

Sa Štabom »Šojerlen« i Korpusom »Miler« nemamo vezu. Iz Albanije nije stigao novi izveštaj.

17.15 časova: potpukovnik fon Reden, načelnik saobraćaja — načelnik: most kod Zaprešića biće sposoban za saobraćaj sa jednim kolosekom na dan 24. 11. 1944. Železnički nasip Novo Selo — Križ popraviće se verovatno do 23. 11. 44.

17.30 časova: major Brudermiler — Operativno odeljenje: general fon Grolman je opet napao zbog 3 mađarske protivavionske baterije kod 31. SS-divizije »Lombard«.

Operativno odeljenje je naglasilo da 31. SS-divizija »Lombard« nema artiljeriju, a 44. rezervna grenadirska divizija svoju artiljeriju

treba za sebe. Svu artiljeriju koju dobijamo moramo da šaljemo u Batinu.

18.35 časova: major Resegir — načelnik: pošto od jutros rano nema veze, nema mnogo novosti.

Načelnik je odvrtao od promene položaja iz Sarajeva u Banju Luku, pošto je ovo mesto gomila ruševina a, pre svega, je vrlo nepovoljno za tehničko održavanje veze.

18.50 časova: pukovnik Birker — načelnik:

1) Situacija kod Batine: juče su vršeni zamašni napadi (3 bataljona), prodor u položaj mogao je da se likvidira. Rus je pokušao da se infiltrira između Batine i Apatina, ali je sprečen od strane alarmnih jedinica. Stvar se može ceniti kao pipanje celog položaja.

Kod Apatina pojavio se 1 pukovski štab 236. divizije.

Načelnik je ocenio situaciju sa više optimizma i misli da neće uspeti nameravani ruski prodor.

2) Most kod Jasenovca razrušen je napadom iz vazduha.

3) Načelnik se raspitivao o operaciji u okolini Požege. Pukovnik Birker saopštio je da su tamo Hrvati izvršili operaciju, ali je ipak nemoguće — zbog oskudice u snagama — da se Poždga zadrži. Snage se povlače.

4) Pukovnik Birker uputio je molbu u vezi težišta dejstva avijacije kod Batine.

5) Načelnik je ukazao da je vrlo važno uništavati tenkove, pošto ih Rusi verovatno ne mogu više dobiti, a to bi onda značilo veliko rasterećenje za nas.

6) U vezi zahteva Komande 2. oklopne armije (marševski bataljoni), vođen je razgovor sa Vrhovnom komandom oružanih snaga, ali su slabi izgledi.

19.00 časova: general fon Grolman — načelnik: novi napadi sa lokalnim obrazovanjem težišta dejstava doveli su do uklinjavanja, koja se moraju likvidirati. Razvoj se ne može predvideti.

...

19. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: zaštitnice su, posle ulaska u sastav grupe za zaprećavanje kod Gnjilana, posele zaprečni položaj Dobri Dub — Priština. Posle odbijanja više neprijateljskih napada, otpočelo je plansko odvajanje od neprijatelja sa balabanskog odseka na liniju istočno Priština — Kisela Banja.

Južno od Podujeva, neprijatelj je uz podršku tenkova uspeo da izvrši proboj ali je pretrpeo visoke gubitke.

Naše trupe su se u toku skraćivanja fronta povukle na uzvišenja kačandolskog odseka (severozapadno od Kisele Banje). Na Kopaoni-

ku, severoistočno od Kos. Mitrovice, odbijeni su pojačani napadi neprijatelja, a lokalni prodori likvidirani.

Na ostalim odsecima istočnog fronta, izvođena su samo lokalna dejstva. U rejonu Risan — Ledenice, odbijen je napad neprijatelja koga je podržavala artiljerija.

Naš napad na Nikšić, dospeo je do Zagrede (10 km severozapadno od Danilovgrada).

Komanda 2. oklopne armije: odbijen je napad bandi na most kod Drinjače. Severno od Save, neprijatelj je više nego bezuspešno vršio napade snagama jačine čete.

Već od jutarnjih časova 19. 11, protivnik je otpočeo jake napade sa mostobrana zapadno od Apatina i Batine uz podršku borbene avijacije koja je napadala u talasima, artiljerijske i minobacačke vatre. Napad je svuda krvavo odbijen.

Na nepreglednom i barovitom zemljištu severno od Kazuka, neprijatelj je uspeo da snagama jačine puka pređe preko nasipa na Dunavu u pravcu zapada, ali je napadom — koji je odmah usledio — odbačen natrag na zemljište oko reke.

Na jugozapadnoj ivici Batine zabeležen je potpun uspeh u odbrani protiv neprijatelja koji je više puta vršio napad podržan tenkovima, jakom artiljerijom i dejstvima jurišne avijacije.

U severoistočnom delu mesta Draž, našim protivnapadom, koji je izvrsno podržavala avijacija, slomljen je napad neprijatelja, jačine 2 bataljona, i odbačen na polazni položaj.

Posle dana proteklog u miru na južnom odseku rejona borbenih dejstava Knin, protivnik je više puta vršio bezuspešne napade kod Mokrog Polja snagama jačine bataljona.

***

17.45 časova: Operativno odeljenje — potpukovnik Ogilvie: potpukovnik Ogilvie saopštio je sadržaj telegrama pukovnika fon Farnbilerera o situaciji kod Apatina i Batine: na jugu dejstvuje lovačko-bombarderska avijacija, kod Kazuka neprijatelj je izvršio prodor, kod Batine prodor je likvidiran, kod Draža (zapadno od Batine) neprijatelj je izvršio prodor.

Reorganizacija koju je nameravao da izvrši pukovnik fon Farnbiler kod 44. rezervne grenadirske divizije (2 bataljona umesto 3), treba da izostane, pošto postoje izgledi da se dobiju marševski bataljoni.

20.45 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje: raspitivao se u vezi pionirskog bataljona i lovaca tenkova 44. rezervne grenadirske divizije.

Operativno odeljenje odgovorilo je da se stvar razjasnila, oni su na putu a bili su samo odsečeni.

23.00 časova: major Resegir — Operativno odeljenje: major Resegir javio je:

1) Danas u podne, napadom avijacije, razoren je završeni most kod Višegrada. Pomoćni most, koji je bio u izgradnji, takođe je oštećen. Ostaje kao privremeno rešenje prelaz preko reke skelama.

2) Pilot aviona »Junkers«, koji je baš aterirao, izvestio je o bacanju svetlećih bombi i iskakanju padobranaca na aerodrom Podgorica.

Operativno odeljenje: neprijatelj nema potrebe da noću tako nešto izvede. Izveštaj stoga treba primiti kao sumnjiv.

...

20. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

Konferencija u štabu

Na dan 20. 11. 1944. godine održana je konferencija u štabu. Načelnik štaba dao je *pregled situacije u zadnjoj nedelji (13 — 19. 11. 1944: ...*

2) Sopstvena situacija

a — *Grupa armija »E«*: u prošloj sedmici, pokreti odvajanja od neprijatelja tekli su još po planu. Zaštitnice stoje sada južno od Prištine, a na zapadnom krilu one su stigle u okolinu Tirane. Glavnina 21. armijskog korpusa je u pokretu severno od Podgorice. Samo Grupa »Štojerer« visi još daleko. Visoke vode usporavale su u poslednje vreme pokrete.

Prema izveštaju koji je upravo stigao, most kod Višegrada, koji je tako važan za pokret odvajanja glavnine Grupe armija »E«, tako je razoren od strane avijacije da se sa jakim usporavanjem mora da računa. Kod Podgorice su se »navodno« noćas (19/20. 11.) iskrcali padobranci.

Snage Grupe armija »E«, koje su vršile pokret prema severu, ponovo su napadnute sa istoka od bugarske 2. armije u okolini Prištine. Protivnik je odbijen.

Situacija u rejonu Kraljevo — Čačak se stabilizovala. Izgleda da protivnik odvlači dalje snage prema severu. Grupa »Šoerlen« uspela je da se probije preko Prijepolja u Višegrad i upravo se sprema da otvori put za Sarajevo.

Zbog razaranja mosta kod Višegrada, Grupa armija »E«, će koristiti i otvarati put od Užica prema Zvorniku.

b — *Komanda 2. oklopne armije*: 22. brdski armijski korpus je izvučen i izvodi marš ka 2. oklopnoj armiji da bi smenio Grupu »Kibler«.

Grupa armija »E« preuzela je komandu nad 5. SS-brdskim armijskim korpusom. Ona treba kasnije da preuzme i zonu 15. brdskog armijskog korpusa. Tada će postići nameravano grupisanje borbenog porotka.

U rejonu južno od Dunava protivnik je pasivan prema Grupi »Kibler«. Prema njemu su samo bande. Žarišta borbe su severno od

Dunava, gde je protivnik uspeo da obrazuje dva mostobrana kod Apatina i Batine. Kod Apatina, protivnik nije mogao da proširi svoj uspeh. Kod Batine, naprotiv, uspelo mu je da osvoji teren prema istoku i da zauzme mesto.

U borbama, gde su obe strane imale velike gubitke, protivnik je odbačen, sopstvena linija pređena, ali je sada opet na zapadnoj ivici Batine. Protivnik je doveo tenkove na mostobran, ali dovodi i snage na južni mostobran (Apatin).

Glavnina 44. divizije je dovedena i angažovana. Komanda 2. oklopne armije je koncentrisala sve raspoložive snage severno od Dunava. Neprijatelj vrši jak uticaj na linije dotura napadima iz vazduha na železnički most kod Osijeka. Lepo vreme imalo je za posledicu jako dejstvo engleske avijacije na železničke linije na teritoriji Hrvatske. Razaranjem mosta zapadno od Zagreba, ugroženo je naše snabdevanje. Oskudica u municiji, naročito u artiljerijskoj. Jako dejstvo lovačke avijacije po lokalnim ciljevima. Žarišta razaranja:

- glavna železnička pruga Zagreb — Zidani Most;
- uskotračna pruga Brod — Sarajevo;
- možda i Osijek, koji počinje da bude težište napada.

Produžena je linija razgraničenja prema Grupi armija »Jug«: Batasek (isključno) — Kermend — Hajligenkrojc (mesta za komandanta Jugoistoka).

...

c — *Neprijatelj*: Neprijatelj je premestio svoje težište dejstava u rejon severno od Dunava. Uočeni su stalni pokreti sa jugoistočnog pravca. Namera je protivnika da se po savlađivanju Dunava okrene u pravcu severozapada.

U rejonu Zagreba, bande i dalje navaljuju na saobraćajnu mrežu.

Na dalmatinskom primorju izvođena su samo lokalna borbena dejstva. Uprkos povlačenju združenih jedinica na severni front, situacija je ostala stabilna.

...

O situaciji

Borbe na severnom krilu komandanta Jugoistoka ušle su u odlučujuću fazu. Neprijatelj kod Apatina ima 2 divizije. Kod Batine je angažovao najmanje 3 divizije i još dovodi divizije. Može se računati sa ukupno 12 neprijateljskih divizija. Neprijatelj ima nameru da sa osvojenih mostobrana izvrši prodor prema zapadu. Komanda 2. oklopne armije je izvukla i dovela ovamo poslednje snage iz Srema, ostale delove divizije »Brandenburg«, koji su vršili obezbeđenje Dunava, i ostale delove 117. divizije, koji su vršili obezbeđenje na Drini. Strepnje Komande 2. oklopne armije da može doći do pokreta unazad bile su opravdane.

Kod Grupe armija »E« je, zbog razaranja ratnog mosta kod Višegrada od strane neprijateljskih bombardera na dan 19. 11. u

podne, zaustavljen pokret 34. armijskog korpusa. Lepo vreme poslednjih dana bilo je uzrok pojačanog dejstva anglo-američke avijacije na železničke pruge na teritoriji Hrvatske. Otuda se pravovremena pojačanja nisu mogla iz zone Grupe armija »E« da dovedu na Dunav. Isto tako i municija, kao jedina pomoć, nije se mogla doturiti 68. armijskom korpusu, jer je više puta bombardovanjem prekinuta glavna železnička pruga Zagreb — Beč, a isto tako i pruga koja od Zagreba vodi prema 68. armijskom korpusu.

Posebna situacija

Grupa armija »E«:

Istočni front: povlačenje Borbene grupe »Šolc« na naredenu glavnu odbrambenu liniju s obe strane Kisele Banje i grebene uzvišenja zapadno od kačandolskog odseka, izvršeno je po planu. Protivnik je sa oklevanjem sledio pokret.

Na balabanskom odseku (severoistočno od Prištine), odbijeno je više neprijateljskih napada jačine bataljona.

Jedanaesta vazduhoplovna pešadijska divizija, potčinjena komandi 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, preuzima komandu na drinskom odseku do Ljubovije. Razaranjem mosta na Drini kod Višegrada nastao je još veći zastoj u marševskom pokretu na putu Kraljevo — Užice. Posle razaranja ratnog mosta kod Višegrada, 20. 11. ponovo se vraćamo na prevoženje skelom.

Jadranski front: u rejonu severno od Risna, neprijatelj je, uz jaku artiljerijsku podršku, zauzeo naše uporište Ledenice. Protivnapad, koji nam je doneo osetne gubitke, nije uspeo.

Naš napad na Nikšić nije napredovao.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: sem neprijateljskog prodora snagama jačine čete severoistočno od Kuzmina i dejstva neprijateljske artiljerije na duнавskom sektoru, nije bilo naročitih događaja. Na pozadinskoj prostoriji, jake snage bandi opkolile su policijski bataljon u Našicama. Napad u cilju deblokade do sada nije još uspeo.

U rejonu jugoistočno od Zmajevca, neprijatelj je u noći 19/20. 11. doveo pojačanja. Protiv Rusa, koji su se ubacili u brešu između divizije »Brandenburg« i 44. rezervne grenadirske divizije, angažovan je slab bataljon 44. grenadirske divizije »Hoh-und Dojčmajster« i uspostavio vezu između obeju divizija.

Posle uspešne odbrane protiv dva puta ponovljenog napada neprijatelja u rejonu Kazuk — Monjoroš (jugoistočno od Zmajevca), naši jurišni avioni razbili su u ovom rejonu obnovljene neprijateljske polazne položaje za napad.

Sa novodovedenim snagama neprijatelj je ponovo, kao i prethodnih dana, podržan skoro bez pauze jurišnom avijacijom i artiljerijom (takođe i oruđima za plotunsku paljbu), preduzeo svoje napade rano 20. 11. radi proširenja mostobrana kod Batine. U promenljivim bor-

bama između puta jugozapadno od Batine i severoistočnog dela Draža, neprijatelj je pretrpeo teške i krvave gubitke, ali je u borbi protiv naših, takođe oslabljenih, jedinica uspeo da u popodnevnim časovima prodre do uzvišenja južno od puta Batina — Draž. Angažovanjem zadnje rezerve, organizovana je glavna odbrambena linija s obe strane (kote 205 (4 km jugozapadno od Batine) — orkva južno od Draža — sredina mesta Draž.

Jadranski front: situacija se u rejonu Knina nije izmenila. U toku je čišćenje od bandi južnog dela ostrva Pag.

Stalnim razaranjem železničkih pruga i puteva, napadima neprijateljske avijacije iz niskog leta i bombardovanjem na severozapadnom delu hrvatske teritorije, otežano je snabdevanje istočnog fronta i stvaranje rezerve kod Grupe armija »E«.

Kod združenih jedinica 2. oklopne armije, koje su angažovane severno od Drave, nastala je kriza u municiji.

...

Načelnik: kod nas je takođe neprijatelj izvršio napade i napravio prodore na mostobranu kod Batine. Izvanredno trošenje snaga. Na spoju obeju grupa armija treba očekivati napade.

19.20 časova: načelnik — pukovnik Birker: informisanje o situaciji kod 68. armijskog korpusa: napadi se nastavljaju, mali prodori, neprijatelj je prodro na greben uzvišenja južno od mesta Draž.

Izveštaji vazduhoplovstva: pojačani razmeštaj trupa u naseljima u rejonu Zemuna. Kod Batine je na obadve obale otpočela izgradnja mosta.

Sledi telefonska razmena mišljenja po pitanju da li je povlačenje sa obale (Jadrana) bilo celishodno.

Načelnik: po ovom pitanju se još ne može doneti konačna odluka:

...

Skidanje snaga sa fronta na Drini

13.50 časova:

Komanda 2. oklopne armije izvestila je telegramom, op. str. pov. br. 3547/44, da je nužno prisiljena da dovede dalje snage 68. armijskom korpusu.

Komanda 2. oklopne armije, pored toga, hoće da skine snage sa već oslabljenog fronta Korpusne grupe »Kibler« i da ih privede 68. armijskom korpusu:

a — angažovane delove s obe strane Vukovara na obezbeđenju reke (1 oslabljeni bataljon);

b — angažovane delove 117. lovačke divizije (kod 1. brdske divizije (1 oslabljeni bataljon).

Komanda 2. oklopne armije dalje smatra kao nužno, u slučaju da se armiji ne mogu dodeliti nove snage, da ogoli front na Drini i, počev od 22. 11, izvuče 1. brdsku diviziju — bataljon po bataljon — i

privrede 68. armijskom korpusu. Pri tome će se pokušati da se što duže zadrži rejon Zvornika, da bi 34. armijski korpus za specijalnu namenu mogao da prihvati delove koji pristižu.

Komandant Jugoistoka se saglasio sa najavljenim merama, ali nije pristao da se sasvim skinu snage sa fronta na Drini, pošto bi u nastalu brešu pokuljale prema zapadu banditske snage koje nisu za potcenjivanje, a 11. vazduhoplovna pešadijska divizija morala bi ponovo da se izbori za položaj na drinskom frontu.

20.30 časova: Komandant Jugoistoka se ipak saglasio da se izvlačenjem delova 1. brdske divizije oslabi front na Drini.

Gornja zamisao saopštena je Komandi 2. oklopne armije telegramom op. str. pov. br. 6305/44.

...

Istovremeno je ukazano Grupi armija »E« da ubrza probijanje snaga od Užica prema Zvorniku, da bi se ovim putem ostvarila mogućnost za nadoknađivanje snaga na drinskom frontu. Dovođenje 11. vazduhoplovne divizije, čija se upotreba predviđa na Drini, ubrzati svim sredstvima.

...

Divizija »Handžar«

Telegramom oper. br. 6291/44. poverljivo, ponovo je naređeno Komandi 2. oklopne armije da prikupi kod 68. armijskog korpusa čitavu diviziju »Handžar«.

574. bataljon za obezbeđenje železnica

574. bataljon za obezbeđenje železnica se od 22. 11. u 12.00 časova pretpotčinjava Grupi armija »E«. Grupa armija »E« je odgovorna za obezbeđenje železničke pruge i puta Sarajevo — Brod zaključno do Usore.

...

Upotreba nemačko-hrvatske policije

Rajhsfirer SS je zamoljen da oslobodi policijske jedinice koje su sada potčinjene Komandi 2. oklopne armije, a koje bi on hteo neposredno da potčini opunomoćeniku rajhsfirera SS za Hrvatsku, SS grupenfireru Kamerhoferu.

...

Pored toga, komandant Jugoistoka izvestio je, telegramom op. str. pov. br. 6281/44. od 20. 11, Vrhovnu komandu oružanih snaga da su policijski bataljoni, koji su angažovani u zoni Komande 2. oklopne armije, još i sada hitno neophodni za obezbeđenje komunikacija koje vode ka ugroženim frontovima. Posle evakuisanja u pozadinu dovoljnih snaga Grupe armija »E«, komandant Jugoistoka namerava da, u dogovoru sa SS-grupenfirerom Kamerhoferom, izvuče navedene policijske bataljone i da ih stavi na raspolaganje Kamerhoferu.

...

Kod Apatina i Batine na Dunavu, osujećeni su svi pokušaji boljševika da prošire svoje mostobrane. Na Balkanu, naše trupe su odbile obnovljene bugarske napade istočno od puta Priština — Kos. Mitrovica.

...

21. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«:

Marševski pokreti, koji su do sada proticali glatko, osetno su usporeni usled daljeg razaranja sredstava za prelaz reke kod Višegrada.

Na istočnom frontu nastavljen je pokret odvajanja od neprijatelja po planu, a 20. 11. uveče, snage su stigle u rejon Kos. Mitrovice i tu organizovale novi zaprečni položaj. Istočno od Kraljeva oživela je borbena aktivnost. Odbijene su uz krvave gubitke bande koje su pokušale da se probiju na put severoistočno od Požege.

Delovi 1. brdske divizije, 117. lovačke divizije i 11. vazduhoplovne pešadijske divizije, angažovani su na obezbeđenju Drine od Rogatice do Ljubovije. Izvlačenje daljih snaga sa glavne odbrambene linije biće moguće tek posle napuštanja Kraljeva (oko 30. 11). Ostaje na snazi namera da se izvrši probijanje snaga iz rejonu Užica prema severozapadu s obe strane Drine. Put Sarajevo — Višegrad otvoren je (slobodan je), ali je skelski prelaz kod Višegrada ponovo ukočen obnovljenim neprijateljskim bombardovanjem na dan 20. 11. Planirano je probijanje u Zvornik preko Podromanije.

...

Situacija u rejonu Risna, usled neprijateljskog pritiska koji stalno raste, je krajnje zategnuta. Pošto 334. grenadirski puk, usled teških gubitaka, nije više dovoljno jak da se iz Risna, preko Cetinja, probije u Podgoricu, treba da uspostavi vezu duž puta na obali sa snagama u rejonu Skadra.

U rejonu Podgorica — Danilovgrad, otpor neprijatelja ne prestaje i pojačava se.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: na Drini su odbačene bande koje su prodrle kod Drinjače. Između Loznice i ušća Drine, neprijatelj je kopao rovove i vršio izviđanje.

U Sremu su izvođena obostrana dejstva vatrom kao i jako angažovanje ruske jurišne avijacije protiv naših pokreta i položaja baterija. U rejonu armijske pozadine nije do sada uspeo obnovljeni napad na Našice u cilju oslobođenja od opsade.

Težište borbe od sada leži na 68. armijskom korpusu.

U toku prošle noći (20/21. 11) na nepreglednom zemljištu između Kazulka i Monjoroša, neprijatelj je izvršio prodor prema zapadu. Bataljon divizije »Brandenburg«, koji je još angažovan na obezbeđenju Dunava kod Vukovara, dovešće se radi likvidacije prodora.

Na mostobranu Batina, neprijatelj je u večernjim časovima 20. 11. uspeo da oduzme od naših trupa, čija je odbrambena moć oslabila usled oskudice u municiji, mesto Draž i kote 206 i 205 južno od puta Batina — Draž. Po padu mraka, bataljon, koji je sa istočne ivice Gajića počeo napad u cilju ponovnog zauzimanja kote 206, zaustavljen je jugoistočno od Gajića i pretrpeo osetne gubitke.

Oklopni grenadirski jurišni bataljon (poslednja rezerva armije), koji je u noći 20/21. 11. doveden motorizovanim maršem iz Osijeka, odbacio je u poletnom napadu u jutarnjim časovima 21. 11, zajedno sa delovima 131. oklopnog grenadirskog puka, neprijatelja sa obadve kote, ali je pretrpeo visoke gubitke.

Obnovljenim napadom neprijatelja, uz jaku podršku teškog oružja i dalekometne artiljerije, ponovo je izgubljena kota 205. U cilju oslobođenja novih rezervi, povučena je glavna odbrambena linija sa linije kote 206 — kote 85 (obala Dunava) na severoistočnu ivicu Zmajevca.

U podnevnim časovima, neprijatelj je sa severoistočne ivice sela Draž preko nasipa na Dunavu izvršio napad, ali bez uspeha. U noći 20/21. 11. neprijatelj je završio pontonski most preko Dunava između Bezdana i Batine. Zbog lošeg vremena, nije bilo moguće angažovati sopstvenu avijaciju protiv mosta kod Batine. Naša artiljerija, zbog oskudice u municiji, bila je ograničena u svojoj vatrenoj moći.

Jadranski front: ispred južnog fronta kod Knina, neprijatelj je snažno dejstvovao vatrom za uznemiravanje. Odbijene su neprijateljske jurišne grupe koje su vršile izviđanje. Bande su zaprečile put Gospić — Gračac. U severozapadnoj Hrvatskoj otpočela je nova operacija u rejonu Kostajnica — Bos. Novi.

...

Telefonski razgovori na dan 21. 11. 1944. godine...

10.50 časova: Operativno odeljenje — potpukovnik Girao: razgovor se odnosi na mogućnosti za ponovno uspostavljanje mosta kod Višegrada.

11.00 časova: pukovnik Lampe — načelnik: pukovnik Lampe izvestio je: angažovanje avijacije protiv mosta (Batina) predviđeno je, ali zbog lošeg vremena nije sada još moguće.

...

11.10 časova: načelnik — general Vinter: načelnik je informisao generala Vintera o situaciji:

Kod Grupe armija »E«, u okolini Kosovske Mitrovice, sve ide po planu. Juče su Bugari pokušali da poremete marševski pokret (91.

armijskog korpusa). Oni su odbijeni uz gubitke u tenkovima. Vrlo loše je što je razrušen most kod Višegrada. U celom pokretu (34. armijskog korpusa) došlo je do zastoja. Učiniće se sve moguće da bi se ponovo uspostavio most. Isto tako se pokušava da se poveća dalje zahodjenje u severozapadnom pravcu sa 11. vazduhoplovnom pešadijskom divizijom, koja smenjuje 1. brdsku diviziju, i da se ona stavi Birkeru na raspolaganje. Situacija (na Dunavu severno od Drave) je vrlo ozbiljna. Rusi su kod Batine uspostavili most. Kod Batine se nalaze 3, a kod Apatina 2 ruske divizije. Neprijatelj ukupno raspolaže sa preko 12 divizija. Tamo nam predstoje još vrlo ozbiljni dani. Sve će se učiniti da bi se dovela pojačanja. Dovođenje 1. brdske divizije je, međutim, jedan veliki rizik.

General Vinter veruje da sada ne postoji opasnost za zaprečne položaje u Sremu.

Načelnik: kod Grupe armija »E« je neočekivano došlo do nove situacije kod Lejzera (21. armijski korpus). Lejzer, u nameri da se probije u Nikšić, naišao je na jak otpor neprijatelja.

General-pukovnik Ler je noćas doleteo u Podgoricu. Nova situacija je poremetila naš raspored. Pokušava se da se preko Pljevalja skrenu pokreti prema severu.

17.30 časova: načelnik — general Šmit-Rihberg: telefonsko objašnjavanje o situaciji kod 21. armijskog korpusa (Lejzer) i 181. lovačkog diviziji koja je zatajila.

General-pukovnik Ler nije uspeo noćas da odleti kod 21. armijskog korpusa. On nije mogao da aterira. Grupa armija »E« je najpre naredila generalu Lejzeru da se čvrsto drži stare odluke (izvođenje pokreta odvajanja preko Nikšića), ali da istovremeno pripremi marš Bijelo Polje — Pljevlja.

Grupa armija »E« je skrenula pokret 68. izviđačkog bataljona preko Sarajeva, da bi se ovaj suprotstavio dejstvima na Korpus »Lejzer« sa pravca Mostara, a u naknadu za to ostavila je 41. pionirski bataljon (motorizovani) na maršu kod Birkeru (Komanda 2. oklopne armije).

Most kod Višegrada treba sutra (22. 11.) ponovo da se uspostavi (?). Načelnik je pristao da se dovede komanda mostovnih jedinica (900. komanda).

Naređeno je Erdmansdorfu (91. armijski korpus) da ostane kod Novog Pazara da bi prihvatio Lejzera (21. armijski korpus) u slučaju da ovaj treba da krene na marš preko Pljevalja.

Puk divizije »Skenderbeg« i delovi 11. vazduhoplovne pešadijske divizije treba što pre da smene 1. brdsku diviziju na Drini, da bi je oslobodili za Birkeru.

19.00 časova: načelnik — pukovnik Birker. Pukovnik Birker izložio je situaciju kod 68. armijskog korpusa: rezerve se ponovo upotrebljavaju radi likvidacije prodora. U pogledu municije, stanje je katastrofalno. Danas nisu uspeli počesni protivnapadi, pošto ih arti-

Ijerija — zbog nedostatka municije — nije mogla da podržava. Utisak je, međutim, da se uopšte glavna odbrambena linija drži u celini.

Načelnik: iz sastava Grupe armija »E« su na putu puk divizije »Skenderbeg« i delovi 11. vazduhoplovne pešadijske divizije da bi oslobodili 1. brdsku diviziju koja je u sastavu Borbene grupe »Kibler«.

Pukovnik Birker: jugozapadno od Osijeka u toku su znatne borbe sa bandama. Policijski bataljon je opkoljen a pokret u cilju oslobodjenja blokade, zbog jakih banditskih snaga, nije uspeo. Iz zone Borbene grupe »Kibler« bili su angažovani 2 bataljona i italijanski tenk.

Načelnik: planina Papuk mora jednom da se očisti od bandi. Maršal je izrazio svoje divljenje što protivnik u teškim situacijama može da ima uspeha izvan mostobrana.

Na putu je telegram Komandi 2. oklopne armije u vezi ovoga.

19.50 časova: načelnik — general Vinter: obavestio je o situaciji kod Lejzera (21. armijski korpus).

General Vinter najavio je novu organizaciju komandovanja. Proširenje delokruga komandovanja komandanta Jugostoka na južnu Mađarsku do rejona Budimpešte isključno, kao i potčinjavanje 3. mađarske armije.

2. oklopna armija dobiće novu združenu jedinicu, 71. lovačku diviziju, koja će se dovesti preko Pečuja.

Detaljni izveštaj o borbi kod Batine

Firer pažljivo prati tok borbe na mostobranu kod Batine i zatražio je detaljan izveštaj.

Telegramom op. pov. br. 6325/44, zamoljena je Komanda 2. oklopne armije da u izveštajima iznese i pojedinosti, pre svega obrazloženje zbog čega je došlo do neuspeha i obaveštenje o preduzetim merama.

Prilog 134/XI.

...

Izgradnja mosta na Drini

Izgradnja mosta na Drini kod Ljubovije verovatno će se završiti 30. 11. Komandi 2. oklopne armije predat je telegram op. pov. br. 6321/44:

Vrlo je poželjno da se izgradi most kod Zvornika za 1. brdsku diviziju, barem skele za zaprežna vozila.

...

22. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Kod Grupe armija »E« uspostavljen je most kod Višegrada i marševski pokret se zahuktao.

Zadatak Grupe armija »E«: odbrana hrvatske teritorije na liniji Livno — Nevesinje — Kalinovik — tok reke Drine preko Višegrada

duž srpske granice. (Uporedi uz to i Grupa armija »E« op. str. pov. br. 0400/44 od 18. 11. 1944. i komandant Jugoistoka op. str. pov. br. 0338/44. od 21. 11. 1944).

Između Grupe armija »E« i komandanta Jugoistoka izvršena je preko telefona na dan 22. 11. razmena mišljenja o konačnom grupisanju snaga. Grupa armija »E« treba da preda što više snaga za sever Komandi 2. oklopne armije. Kao prvo, odvođe se na sever delovi 1. brdske divizije, onda glavnina 117. lovačke divizije, ostatak 7. SS-brdske divizije, divizija »Skenderbeg«, 11. vazduhoplovna pešadijska divizija (delovi iste treba najpre da smene 1. brdsku diviziju).

21. armijski korpus neće uspostaviti vezu sa Grupom armija »E« preko Nikšića za Mostar, nego preko Andrijevice i Pljevalja. 297. divizija, 181. divizija, 7 tvrđavskih pešadijskih bataljona, jedinice mornarice i vazduhoplovstva treba skoro da se provedu po teškim putevima kroz tesnace.

21. armijski korpus trebalo je da brani Hercegovinu, ali su se sada izmenile ove dispozicije. Namera je da se Komanda Korpusa »Miler« uskoro angažuje u jugoistočnoj Hrvatskoj (rejon Mostara), a evakuiše Komanda 5. SS-brdskog armijskog korpusa.

U zoni operacije Komande 2. oklopne armije, situacija se severno od Drave na dan 22. 11. i dalje znatno zaoštrila. Neprijatelj je izvršio prodor na oba mostobrana (Apatin i Batina).

68. armijski korpus sada više ne može da se suprotstavi neprijatelju koji prodire. Komandant 2. oklopne armije se zato morao odlučiti da povuče front 44. rezervne grenadijske divizije. Na njenim stariim položajima u prvo vreme ostaju divizija »Brandenburg« i 31. SS-divizija. Tako je neprijatelj savladao prepreku na Dunavu. Dovode se sledeće jedinice:

Jedan slabiji bataljon 117. lovačke divizije na severno mesto prodora, 118. lovačka divizija evakuiše snage iz Srema, a delovi 1. brdske divizije takođe izvode marš u ovom pravcu ali moraju najpre da izvrše prelaz preko Save 24. 11. i za 2—3 dana će stići na bojište.

Iz zone 15. brdskog armijskog korpusa dolazi takođe jedan bataljon 264. divizije. On se očekuje na utovarnoj stanici Novska. Od 24. 11. prevoziće se 71. divizija iz rejona Udine [Videm] (Italija) za Pečuj.

Obaveštajni podaci o neprijatelju pokazuju da neprijatelj napada sa 2 korpusa, ali da pozadi ne stoje snage koje bi bile vredne pomena, pošto je povukao snage prema severozapadu (Baji). Na taj način postoji nada da neprijatelja iznuravamo ako već ne možemo da ga zaustavimo.

Severno od naše zone — kod Baje — izgleda da neprijatelj hoće isto tako da pređe Dunav. Južno od Budimpešte, neprijatelj je 22. 11. zauzeo ostrvo Čepel.

Posebna situacija
Grupa armija »E«:

Istočni front: na turskom putu severoistočno od Raške, oslobođena je opkoljena četa. Istočno od Kraljeva odbijen je neprijateljski napad. Severno i severoistočno od Požege, pritisak neprijatelja neprestano traje. Izviđačke snage odbacile su slabije bande severo-severoistočno od Užica i jugoistočno od Rogačice.

Štab »Šojerlen«: preko ponovno uspostavljenog pomoćnog mosta kod Višegrada, saobraćaj teče od 22. 11. u podne. Prednja marševska grupa stigla je u Sarajevo.

Na glavnoj odbrambenoj liniji južno od Mostara, odbijeni su noćni napadi više grupa bandi. Kod Busovače je odbačen neprijatelj, koji je prodro na glavni put Sarajevo — Doboj.

Jadranski front: 297. pešad. divizija posela je zaprečni položaj južno i jugoistočno od Skadra. Pukovska grupa 334. grenadirskog puka otpočela je od Risna pokret duž puta na obali. Grad Kotor i Kotorski zaliv su evakuisani.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: na Drini i u Sremu, samo su bande izvodile napade kod Drinjače, a kod Erduta je neprijatelj dejstvovao vatrom. Na pozadinskoj prostoriji, u borbi protiv neprijatelja koji se i dalje pojačavao, još nije uspjelo da se oslobodi posadu u Našicama. Namjera je da se nastavi napad sa 4 policijska bataljona ojačana sa 1 baterijom.

Situacija severno od Drave: pošto je na mostobran Batina u toku noći 21/22. 11. doveo jednu svežu diviziju, neprijatelj je u podne 22. 11. otpočeo napad iz mesta Draž i južno od njega, pregazio naše slabe i borbom iznurene snage na položajima na širini od 2 km i prodro do artiljerijskih položaja istočno od Podolja.

Neprijatelj je istovremeno probio na jugu našu tanku liniju osiguranja između Kazuka i Monjoroša i do večeri stigao u rejon severno od Mirkovca, odakle će sa delom snaga verovatno nastupati u pozadinu položaja na nasipu jugoistočno od Zmajevca

Utrošene su lokalne rezerve na oba mesta prodora.

Komanda 68. armijskog korpusa se nada da će moći, pre svega artiljerijom, da neutrališe neprijatelja, a na severno mesto prodora da dovede slabiji bataljon 117. lovačke divizije koga izvlači sa sremskog fronta. Zbog razaranja pruge severno od Osijeka, dolazak bataljona nije moguć pre 23. 11. po podne ali je i on nedovoljan za izvođenje protivnapada.

Opšta procena: uprkos tome što su do krajnosti dale sve od sebe i imale visoke gubitke u oficirima i podoficirima, naše trupe nisu bile u stanju da se na terasastom i pod vinogradima zemljištu odupru brojno daleko nadmoćnijem neprijatelju. Nemačke bataljone, čija jačina u proseku iznosi još 130 ljudi, divizija »Brandenburg« je obje-

dinila u 2 bataljona. Rekruti 31. SS-divizije, nastavni i dopunski pukovi 44. divizije kao i Muslimani SS-divizije »Handžar« ne mogu da izdrže vatru.

Kriza u municiji za lake poljske haubice mogla bi jedino da se ublaži.

Odluka: komandant 2. oklopne armije dobio je na komandnom mestu naređenje:

Cvrsto držeći dosadašnju glavnu odbrambenu liniju na sektorima divizije »Brandenburg« i 31. SS-divizije, organizovati novu odbranu 44. rezervne divizije, »Hoh-und Dojčmajster« približno na liniji Suza — Podolje — Duboševica.

***

Jadranski front: u rejonu borbenih dejstava Knin, obe strane dejstvovala su vatrom iz teškog oružja, a na zapadnom krilu glavne odbrambene linije odbijeni su prodori neprijateljskih izviđačkih snaga.

U severozapadnoj Hrvatskoj, očišćen je od bandi put Kostajnica — Bosanski Novi.

Telefonski razgovori na dan 22. 11. 1944. godine

12.10 časova — Operativno odeljenje — major Brudermiler: Operativno odeljenje izrazilo je mišljenje komandanta Jugoistoka o novoj organizaciji komandovanja, koju je 21. 11. uveče najavila Vrhovna komanda oružanih snaga. Proširenjem delokruga komandovanja komandanta Jugoistoka do rejona Budimpešte (isključno) i potčinjavanjem 3. mađarske armije, operacijska zona u Mađarskoj bila bi razdvojena u dva dela. Prema podnetom izveštaju Obaveštajnog odeljenja, neprijatelj priprema na Dunavu južno od Budimpešte i inžinjerijska sredstva za prelaz. Tamo treba računati na obuhvatni napad Rusa.

Major Brudermiler: juče je u 14.00 časova, izviđanjem iz vazduha, utvrđen još jedan otvor od 300 m na mostu kod Batine. Po tome Vrhovna komanda oružanih snaga sumnja da je most završen.

Operativno odeljenje smatra da je most završen, a sadašnje izviđanje iz vazduha pokazuje da je bio postavljen raspon mosta od 300 metara. Već u noći 20/21. 11. jedna streljačka divizija je prešla preko mosta na drugu obalu. Prema iskazima zarobljenika, navedena divizija je ruska 113. divizija.

17.40 časova — Operativno odeljenje — potpukovnik Ogilvie: o situaciji severno od Drave (68. armijski korpus) nema novih izveštaja. Kod Batine je protivnik nešto potisnut u gradu. Na novoj liniji izvršeno je obezbeđenje. Komandant je na putu ka Kibleru.

Delovi 1. brdske divizije još nisu otpočeli pokret. Divizija je dobila naređenje da povuče jednu združenu jedinicu, ali ne može da pređe Savu do sutra uveče (23. 11.). Utisak o jedinicama divizije »Handžar«: 1 bataljon je zatajio pri prvom dubljem prodoru kod Batine.

Divizija »Handžar« sada nije u žarištu borbe, već je samo angažovana na zaprečnom položaju.

Procena neprijatelja: 113. divizija se danas (22. 11.), kao novo, prvi put pojavila. Ostale neprijateljske divizije su već deystvovalе. Prema iskazima zarobljenika, 113. divizija treba da je na maršu preko mosta kod Batine. Prema izveštaju Obaveštajnog odeljenja, most se danju skida (isplovljava), a avijacija nije pronašla izvezene raspone mosta.

17.50 časova — Operativno odeljenje — major Resegir: major Resegir izvestio je: most kod Višegrada već od 11.30 časova ponovo je u eksploataciji. Put je obezbeđen, a saobraćaj tutnji. Komandant je odleteo dole kod Lejzera.

Operativno odeljenje je zamolilo da se Višegrad i Sarajevo opreme protivavionskom artiljerijom.

18.30 časova — načelnik — pukovnik Birker: situacija je još nejasna. Izveštaji još nisu stigli. Kod 68. armijskog korpusa, neprijatelj i dalje vrši pritisak. Nameravamo da oslobodimo nova pojačanja. Komandant je juče i danas bio napred. Naše združene jedinice su istrošene borbom.

Načelnik: moramo da ostanemo čvrsti i ljude ponovo podignemo.

18.40 časova — načelnik — general Šmit-Rihberg: general Šmit-Rihberg:

1) Komandant je danas kod Lejzera.

2) Uspostavljen je most kod Višegrada. Zbog vremena (zaleđivanje) nije bilo napada iz vazduha. Protivavionska artiljerija je postavljena.

3) Od Milera nema novih izveštaja.

Načelnik: šta je od postojeće protivavionske artiljerije doneto u Sarajevo? Kada može 15. armijski korpus da preuzme komandu? Grupa armija »E« treba da da predlog.

Pitanje promene komandnog mesta: Komanda Grupe armija »E« ostaje najpre u Sarajevu.

19.10 časova — Operativno odeljenje — pukovnik fon Farnbiler: pukovnik fon Farnbiler dao je informaciju o situaciji kod 68. armijskog korpusa: dva nova prodora. Dopunski bataljoni 44. rezervne grenadirske divizije i 31. SS-divizije dovedeni su. Jedan bataljon 117. lovačke divizije se transportuje preko Osijeka. Odbijeni su snažni napadi na kotu 236. Uveče su se ponovo rasplamsale borbe.

Ne može se više doći do novih snaga. Protivnapadi se ne mogu izvoditi. Nadamo se da ćemo sutra, za vreme dana, artiljerijom neutralisati protivnika. Usled prodora, front je ugrožen. Predlaže da se 44. rezervna grenadirska divizija povuče na liniju Suza — Podolje — Duboševica. Situacija je takva da, ako se zaustavimo napred, postoji opasnost da neprijatelj obuhvati iz pozadine delove koji su se zaustavili. »Lombard« ne može takođe da izvede protivnapad. Neprijatelj je

doveo novu diviziju (113. diviziju). Ukupno je 6 divizija prema nam. Utisak je da protivnik iza prebačenih divizija dovodi novi korpus. Stigla je prethodnica divizije »Handžar«. Divizija »Brandenburg« ostala je samo sa 130 ljudi na bataljon.

Operativno odeljenje: nova združena jedinica, »Glikhafte« (71. divizija) juri ovamo.

15.35 časova: poziv 2. oklopnoj armiji

Neugodno veliko proširivanje neprijateljskih mostobrana kod Apatina i Batine navelo je gospodina komandanta, maršala barona fon Vajksa, da uputi Komandi 2. oklopne armije sledeći telegram:

Dalje povlačenje, makar samo na pojedinim delovima fronta, ni u kom slučaju ne sme više da se desi. Svakom borcu mora biti jasno, da sa krajnjom zagriženošću i čvrstinom mora do poslednjeg da ostane na svom sadašnjem mestu da bi omogućio dovođenje pojačanja koja su u pokretu i izbegavanje neravne teške borbe u mađarskoj niziji.

Težiti svim sredstvima da se zauzmu uzvišenja koja dominiraju mostobranima.

***

Potčinjavanje nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj

Na osnovu izmenjene organizacije komandovanja potčinjenim i pridatim jedinicama u Hrvatskoj, nemački opunomoćeni general u Hrvatskoj se po preinačenom naređenju, koje odmah stupa na snagu, neposredno pretpotčinjava komandantu Jugoistoka.

***

23. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Namera Vrhovne komande oružanih snaga da nadležnost komandovanja komandanta Jugoistoka proširi prema severu do južno od Budimpešte, privremeno je odložena. 71. divizija se dovodi u Kaposvár, a odatle, pod daljom komandom 2. oklopne armije, u Pečuj. Komandant Jugozapada ocenjuje stanje ove divizije, pošto regruti još nisu obučeni [završili obuku], kao diviziju borbene vrednosti IV.

Grupa armija »E«

Istočni front: na dan 22. 11. po podne, neprijatelj je sa pojedinim tenkovima probio našu zapreku južno od Kos. Mitrovice i prodro u mesto. Protivnapadom, koji je odmah usledio, situacija je raščišćena. Marševski pokreti, evakuacijom Kos. Mitrovice i ulaskom u sastav borbenog obezbeđenja sa Kopaonika, nastavljaju se po planu.

U rejonu severno od Požege, otpočele su protivmere protiv snaga bandi koje su vršile napad u tom rejonu.

Štab »Sojerlen«: saobraćaj preko pomoćnog mosta kod Višegrada teče glatko.

Komanda 22. armijskog korpusa stigla je u rejon Podromanije. Tamo je i motorizovana borbena grupa 11. vazduhoplovne pešadijske divizije koja se koncentriše za prodor u Drinjaču (južno od Zvornika).

Jadranski front: odbijeni su prodori bandi prema bočnim položajima južno od Skadra, jugozapadno od Podgorice i severozapadno od Danilovgrada. Neprijatelj navaljuje sa zapada prema Danilovgradu.

Komandant Grupe armija »E« je, posle ispitivanja situacije na licu mesta, naredio da se obustavi napad na Nikšić, a prodor izvrši putem Podgorica — Andrijevice — Berane — Pljevlja.

(Uporedi i telefonski razgovor od 22. 11).

Našim napadom, kome je neprijatelj pružao slab otpor, osvojili smo na ovom marševskom putu uzvišenja s obe strane Bioča (severno od Podgorice). Opravka tamošnjeg mosta trajala je 5 dana.

***

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: na Drini neprijatelj vrši stalno pritisak na naše obezbeđenje u Drinjači. U Sremu su izviđači, na dunavskom ostrvu istočno od Opatovca, u borbenom dodiru sa bandama. U rejonu Vukovar — Erdut, obe strane neprekidno vrše vatrena dejstva.

68. armijski korpus: na dan 22. 11, sve do pada mraka, trajale su promenljive i za obe strane ubitačne borbe sa neprijateljem koji je, sa mostobrana kod Batine, napadao prema zapadu. Na dan 23. 11. takođe je probijena naša nova odbrambena linija. Jutros je neprijatelj sa jakim snagama otpočeo novi napad i sa grupom jačine oko puka, uz to konjica koja je nastupala iz rejona severno od Sr. Mitrovice, uspeo da zauzme rejon Kneževi Vinogradi. Istovremeno su iz rejona Podolje — Gajić neprijateljske snage, podržane sa oko 35—40 tenkova, izvršile napad prema zapadu i severozapadu. Žarišta borbe su kod Branjine i južno od Duboševice. Uništena su 2 tenka. Za vreme dok je divizija »Brandenburg« uspela da izgradi novu liniju osiguranja južno od Kazuk — Jasenovac, jako iscrpljene trupe 44. rezervne grenadirske divizije »Hoh- und Dojčmajster« i 31. SS-dobrovoljačke divizije »Lombard« izvodile su odbranu kod Kneževih Vinograda, istočno od Kotle, u jugozapadnom delu Branjine i na istočnoj ivici Duboševice.

Neprijateljske združene jedinice koje su izvodile napad 23. 11. bile su takođe podržane junišnom avijacijom koja je dejstvovala u talasima.

Jadranski front: naše jurišne grupe odbacile su neprijateljski bataljon (najvećim delom Italijani) sa visova jugoistočno od glavne odbrambene linije Knin. U severozapadnoj Hrvatskoj, anglo-američka avijacija intenzivno je dejstvovala patrolama bombardujući saobraćajne linije. Čišćenjem rejona Kostajnica — Bosanski Novi, bande su uzmakle prema zapadu u brdske predele.

***

09.10 časova: *Operativno odeljenje* — pukovnik fon Harling: pukovnik Birker je rekao da dalje slabljenje fronta u Sremu zavisi od toga da li su Rusi povukli svoj 68. armijski korpus.

Pukovnik fon Harling: Komanda ruskog 68. armijskog korpusa, kako je javljeno, nalazi se u Kuli (Bačka). Prema jutarnjem izveštaju, 52. divizija (68. armijskog korpusa) je još u Rumi.

09.30 časova: *Operativno odeljenje* — major Resegir:

Operativno odeljenje: severno na Dunavu za nas je prilično teško. Verovatno ćemo biti prinuđeni da pokrenemo 1. brdsku diviziju, čime bi nastao vakuum za nekoliko dana. Težiti da se kod Ljubovije angažuje bar osoblje nekoliko jedinica pozadinske službe. Da li je danas prednji odred 11. vazduhoplovne pešadijske divizije otpočeo pokret sa raskrsnice puteva? Molim da se marš ubrza a isto tako i marš 41. pionirskog (motorizovanog) bataljona.

Major Resegir: komandant se noćas vratio. On je usvojio predlog Lejzera i doneo odluku da se ne maršuje preko Nikšića, već putem Andrijevića — Pljevlja.

Operativno odeljenje: ovde je to već poznato.

09.50 časova: *načelnik* — general Vinter: načelnik je izvestio:

1) Situacija kod Apatina i Batine je veoma nepovoljna. Uvođenjem nove ruske divizije (113. divizija), izvršen je proboj kod Batine. Angelis, koji je bio kod prednjih jedinica, naredio je povlačenje delova — kod kojih nije izvršen proboj — na javljenu liniju. Mi smo izdali naređenje da ne sme da se povuče, osim ako to nije neophodno potrebno. Nadamo se da će se održati na novoj liniji, a ovde ćemo dovesti sve što možemo. Isto tako i združena jedinica iz sastava Grupe »Štetner« (1. brdska divizija), mada je potpuno angažovana, nije još ovde. Ovo je rizik, ali nas na to primorava situacija. Osim toga, dolazi 1 bataljon 264. divizije. Moraćemo, nesumnjivo, da dovedemo i »Glikhafte« (71. diviziju). Šta će se desiti kada protivnik izvrši proboj kod Baje, nije još jasno. Tamo, u poslednje vreme, pristižu ruske snage u velikom broju. Upadljivo je, da ruska Grupa armija »Jug« stoji tačno iza našeg spoja.

2) Ler je bio juče (22. 11) kod Lejzera i na licu mesta naredio da se probijanje trupa ne vrši preko Nikšića, već da se maršuje putem Andrijevića — Pljevlja. Lejzer je doduše izvestio da se kod ovoga marša mora ostaviti za sobom materijal, ali je Ler bio optimista. Do sada je sve išlo po planu, a sada je nastupio prvi zastoj.

Juče (22. 11) je ponovo uspostavljen most kod Višegrada, pokret opet teče.

General Vinter: nagoveštena nova organizacija komandovanja (proširenje domena komandovanja komandanta Jugoistoka do južno od Budimpešte) verovatno se neće narediti, odgođena je. Konačna odluka, međutim, još nije pala.

10.50 časova: načelnik — pukovnik Birker:

Načelnik: imate slobodu da povučete Štetnera. Tamo mora ostati izvesno osmatranje, naročito na položaju mostobrana kod Zvornika.

Pukovnik Birker: Kibler je rekao da će tamo morati da ostavi 2 bataljona, inače se ne bi mogao da probije od bandi. Radi obezbeđenja pokreta, zaštitnice treba tamo da ostanu do dolaska novih trupa. Situacija severno od Drave postala je tako zategnuta, da nema drugog rešenja.

Načelnik: ugodno je što 71. divizija dolazi ovamo, a da to ne dovodi do izmene (proširenja nadležnosti komandovanja prema severu).

Pukovnik Birker: danas je neprijatelj probio i novu liniju na 2 mesta (kod 68. armijskog korpusa). Pojavila se neprijateljska konjica.

Pukovnik Birker zamolio je, ako je ikako moguće, da se ovamo dovede Oklopni korpus »Brajt«, koji se sada nalazi zapadno od Budimpešte. Sitnim merama se ništa ne postiže.

11.30 časova: Operativno odeljenje — potpukovnik Ogilvie: situacija severno od Drave: zatvorene su, kao i do sada, obe breše na jugu kod divizije »Brandenburg«. Sada je u toku napad neprijatelja na Suzu i greben uzvišenja visine 230 metara. Dosadašnji napadi su odbijeni. Komanda 2. oklopne armije je zagrejana da stavi na raspolaganje ne samo Komandu Korpusa »Lanc« nego i Komandu Korpusa »Miler«. Miler treba da dođe na dosadašnji sektor Kiblera, a Lanc, sa Felmijem, da ide severno od Drave. Komanda 2. oklopne armije dalje moli da se avijacija jače privuče, a isto tako da vrši noćno izviđanje.

Operativno odeljenje: prednji odredi 71. divizije dovode se u Pečuj, dolazak se očekuje za 2 dana. Vrhovna komanda oružanih snaga založice se da ostanu kod »Lombarda« 3 protivavionske baterije (iz Grupe armija »Jug«).

16.40 časova: Operativno odeljenje — major Brudermler: Operativno odeljenje je:

1) tražilo obaveštenje u vezi anonimnog pisma o nemačkim instruktorima za obuku kod Hrvata;

2) raspitalo se da li bi se Komandi 68. armijskog korpusa mogla privremeno staviti na raspolaganje 1 oklopna divizija (iz sastava Oklopnog korpusa »Brajt« kod Budimpešte) radi ponovnog uspostavljanja položaja kod 68. armijskog korpusa.

Major Brudermler je posumnjao u ovo, ali će izvestiti da bi se stvar pokrenula.

...

18.30 časova: načelnik — general Smit-Rihberg:

General Šmit-Rihberg: izveštaj o poseti komandanta 21. armijskom korpusu — poslat je pismeno.

Načelnik: odluka komandanta već je poznata. Ugodno je, što on vidi da nezgode na drugom putu (u pogledu materijala) nisu tako velike.

General Šmit-Rihberg: u toku su napadi iz vazduha. Kod 21. armijskog korpusa oseća se pritisak neprijatelja sa zapada iz rejona Cetinja.

Načelnik: da li ćemo korpus na drugi put glatko da prevedemo?

General Šmit-Rihberg: bande su posele put. Most kod Bioča je razoren. Zbog toga ne možemo iznenadno da otpočnemo pokret.

Načelnik: danas u podne ovde je stigao telegram o situaciji na frontu Štetnera.

General Šmit-Rihberg: na južnom krilu Štetnera izvučene su snage.

Načelnik: gurajte što više na direktan put (put u dolini Drine) za Zvornik i pokušajte tamo nešto da prebacite. Nama je potreban Miler ili Lanc za front severno od Drave.

General Šmit-Rihberg: Milera isključiti, on upravlja celim marševskim pokretom. Lanca očekujemo večeras u Sarajevu.

Načelnik: mi ćemo, dakle, prvo ponuditi Lanca.

General Šmit-Rihberg: kod Višegrada pokret teče, avijacija je napadala celog dana. Na železničkoj liniji od Sarajeva prema severu, opet je porušen most (Zenica).

20.40 časova: načelnik—pukovnik Birker: po pitanju komande korpusa, načelnik je predložio Lanca ili Erdmansdorfa za gore. Lanc stoji odmah na raspolaganju, on je u Sarajevu i može odmah da pođe. Načelnik zamišlja ovakvu upotrebu: severno od Drave 2 korpusa: Felmi i Lanc. Kibler još ostaje i kroz 8—10 dana smeniće ga Erdmansdorf.

Pukovnik Birker se, zbog neprijatnog rada sa Kiblerom, dvoumio u pogledu ovakvog rešenja i predložio sledeću upotrebu: Lanc smenjuje Kiblera i uz to uzima dve združene jedinice severno od Drave.

Načelnik je prepustio odluku pukovniku Birkeru, ali je ipak skrenuo pažnju na novi predlog u vezi razgraničenja sa Grupom armija »E«, po kome Kibler ili kasnije Erdmansdorf treba da bude oduzet iz sastava 2. oklopne armije. Usvajanjem mog predloga (Kibler još 8—10 dana, a onda ga smenjuje Erdmansdorf), novo razgraničenje bi se moglo odmah da sprovede. Sačekajte sa ovim predlogom i odlučite se u vezi pitanja komandi korpusa. Načelnik se još raspitivao o situaciji.

Pukovnik Birker je izvestio: situacija je danas nejasna. Mi smo zaustavili protivnika na grebenima uzvišenja. O diviziji »Brandenburg« ne mogu dati informacije, pošto nismo dobili vezu sa Farmbilerom.

Načelnik je još saopštio da »Glikhafte« danas prolazi i nalazi se u vrlo dobroj formi za dejstvo (6 nedelja se odmarala).

Direktiva Vrhovne komande oružanih snaga za dalje vođenje borbe

Na dan 22. 11. stigla je sledeća direktiva Vrhovne komande oružanih snaga (Vrhovna komanda oružanih snaga/ Generalštab oružanih snaga str. pov. br. 774121/44. od 21. 11) za dalje vođenje borbe na jugoistočnoj teritoriji (Operativno odeljenje str. pov. br. 0339/44. od 22. 11. 1944):

1) Situacija se u zoni operacije Grupe armija »E« toliko učvrstila da se može računati sa planskom evakuacijom Grupe armija »E« u pozadinu. Nedvosmisleno obrazovanje težišta dejstava sovjetskog 3. ukrajinskog fronta severno na Dunavu ukazuje da protivnik hoće, koncentrišući sve raspoložive snage, da izvrši napad severno od Drave, dok vođenje borbe južno od Drave, kako izgleda, prepušta bugarskim i Titovim snagama. Uprkos tome, mora se i dalje računati sa jakim napadima između Save i Dunava. Za sada nisu uočeni znaci o neposrednom napadu anglo-američkih snaga na dalmatinsku obalu. Mora se ipak računati sa mogućnošću izvođenja kasnije zajedničke operacije sa zapadne teritorije (Sovjeti) i iz Italije preko Jadrana (Anglo-Amerikanci) protiv teritorije zapadne Hrvatske u cilju razdvajanja Grupe armija »F«.

2) Komanda Jugoistoka ima zadatak da brani Hrvatsku i spreči sovjetski prodor preko Dunava u ratnoprivrednu, uljem i boksitom — nužnim za život — bogatu oblast jugozapadne Mađarske.

Pored toga, firer je naredio:

a — Po završetku pokreta Grupe armija »E«, grupisanje snaga za odbranu na sadašnjim brdskim položajima i položajima na prevojima Dinarskih Alpa, a isto tako na Drini i Dravi, tako izvršiti da se težište posjedanja nalazi između puta Kraljevo, Sarajevo (uključno) i Banje Luke. U rejonu Mostara, po pristizanju dovoljnih snaga, odbranu pomaći što dalje ka jugu, kako bi se apsolutno garantovalo korišćenje rudnika boksita koji se nalaze u ovom rejonu kao i neometano sa zemlje korišćenje aerodroma Mostar.

Za spoj sa Grupom armija »Jug«, uključno sa prelazom kod Baje, odgovoran je komandant Jugoistoka. Pored toga, ubrzati svim sredstvima obrazovanje težišta severno od Drave, a naročito prikupljanje jedne — po mogućstvu pokretne i jake — borbene grupe pozadi levog krila radi zaštite spoja. Liniju razgraničenja između Grupe armija »E« i 2. oklopne armije tako postaviti da je osigurano jedinstveno rukovođenje u slučaju napada sovjetsko-ruskih snaga sa istoka.

b — Odbranu teritorije Hrvatske voditi, po mogućstvu, kao pokretnu. Na dalmatinskom primorju, svuda i u okolnostima kada se mogu koncentrisati dovoljne snage i za to ukaže povoljna prilika, nanositi gubitke neprijatelju ispadima (napadima sa ograničenim ciljem). U unutrašnjosti zemlje, poseban značaj, kao i pre, imaju borbe sa bandama i obezbeđenje komunikacija. Zato treba nastojati da se obrazuju posebne, brzopokretne, borbene grupe. Od prvostepe-

nog značaja je raščišćavanje od neprijatelja rudnika boksita i rejonu Bosanske Krupe.

c — 1. brdsku diviziju, oslobađanjem snaga Grupe armija »E« i čim se prikupe dovoljne snage na težištu odbrane severno od Drave, izvući iz dosadašnje upotrebe i osvežiti je u Zagrebu. Vrhovna komanda oružanih snaga nastoji da divizija ostane pod komandom komandanta Jugoistoka.

3) U slučaju nepovoljnog razvoja situacije na jugoistočnoj teritoriji, komandant Jugoistoka će nastojati:

a — da održi dosadašnji tempo pri izgradnji »položaja Margareta« između Varaždina i jugozapadnog vrha Blatnog jezera, a prema naređenju Vrhovne komande oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga, Operativno odeljenje Kopnene vojske, str. pov. br. 0013467/44. od 13. 11);

b — da pripremi izviđanje a kasnije i izgradnju zaprečnih položaja na opštoj liniji Senj — Karlovac — Zagreb, sa frontom prema jugoistoku.

4) Komandant Jugoistoka dostaviće izveštaj o nameravanom grupisanju snaga.

17.00 časova: komandant Jugoistoka je potom, telegramom op. str. pov. br. 6343/44. od 23. 11, izvestio Vrhovnu komandu oružanih snaga:

po tač. 2-a): naređenje u smislu navedene tačke, komandant Jugoistoka je već izdao;

po tač. 2-c): 1. brdska divizija, na osnovu razvoja situacije severno od Drave, mora smesta i ne čekajući na smenu od strane delova Grupe armija »E« koji kao prvi pristignu — naročito 11. vazduhoplovne pešadijske divizije — da napusti front na Drini i da se dovede severno od Drave radi angažovanja na dunavskom frontu. Ostaje da se održi kao krajnji cilj prikupljanje u rejonu Zagreba;

po tač. 4). — Zbog još neizvesnog razvoja situacije kod 21. armijskog korpusa, ostaje ponovo otvoreno pitanje konačnog grupisanja borbenog poretka, mada je već bilo predviđeno.

Komandant Jugoistoka zato moli da, posle konačnog razjašnjenja situacije u Albaniji, može da dostavi nameravano grupisanje borbenog poretka.

...

21.00 čas: *Novo regulisanje organizacije komandovanja*

Komandant Jugoistoka namerava da izmeni liniju razgraničenja između Grupe armija »E« i 2. oklopne armije po sledećem: od Splita do mesta Dabovci (25 km jugoistočno od Banje Luke) kao dosada — Bosanski Kobaš — tok reke Save do Brusnice (15 km jugoistočno od Broda) — Vinkovci (Komanda 2. oklopne armije) — Vukovar (komanda Grupe armija »E«), a istovremeno da oslobodi za upotrebu severno od Drave Komandu 22. brdskog armijskog korpusa, koja je

u pokretu ka Komandi 2. oklopne armije. Korpusnu grupu »Kibler« treba zatim da zameni komanda 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu.

***
24. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«...

Istočni front: posle zauzimanja Kos. Mitrovice, neprijatelj sa uestezanjem sledi naše pokrete u dolini Ibra. Zaštitnice na maršu nalaze se na zaprečnim položajima s obe strane Raške. Poslednja marševska grupa 966. tvrđavske brigade stigla je na visinski tesnac (20 km severo-severozapadno od Kos. Mitrovice). 22. lovačka divizija je na početku Prijepolja.

U rejonu severno i severo-severozapadno od Kraljeva oživela su borbena dejstva.

Štab »Šojerlen«: prikupljanje motorizovane borbene grupe 11. vazduhoplovne pešadijske divizije u rejonu Podromanije završeno je 24. 11.

Na istočnom krilu glavne odbrambene linije Mostar, neprijatelj dejstvuje jurišnim grupama. Naša artiljerija rasterala je neprijateljsku grupaciju. Naša borbena grupa, koja se sa severa ustremila na Busovaču, uspostavila je vezu za posadom. Bombardovanjem, 23. 11. razrušen je putni i železnički most preko reke Bosne (severno od Zenice). Ponovno uspostavljanje moguće je verovatno do 10. 12. 44, što će se snažno ispoljiti na celokupno snabdevanje.

Jadranski front: borbena dejstva ispred zaprečnih položaja severozapadno od Danilovgrada i jugozapadno od Podgorice traju neprekidno. Naš napad dopro je do mesta za podizanje mosta Bioče.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: na Drini su naše udarne grupe odbacile neprijatelja sa visinskih položaja jugoistočno od Zvornika, kao i kod Bosuta. Na dunavskom sektoru neprijatelj je neprekidno dejstvovao vatrom. Neprijatelj vrši intenzivne pokrete u rejonu Bogojevo (istočno od Erduta).

Još nije potvrđen izveštaj da je posada u Našicama deblokirana.

U rejonu borbenih dejstava Batina, naši položaji su se uglavnom održali. Lokalni prodori su likvidirani ili zatvoreni. Otpočelo je izvlačenje 1. brdske divizije sa drinskog fronta, radi angažovanja severno od Drave.

Jadranski front: kod Knina je slabiji neprijatelj uzmakao ispred naših izviđača. Neprijatelj je ponovo otpočeo da dejstvuje artiljerijom i minobacačima.

Na pozadinskoj prostoriiji, naše snage izvršile su u rejonu severo-severoistočno od Gračaca koncentrični napad (operacija »Edelvajs«) protiv 35. crvene divizije. Naše udarne grupe, u borbama koje su delom bile uporne, izvršile su uspešan prodor i izbile na liniju Glogovo — Bruvno. Napad radi vezivanja delova 13. crvene divizije u rejonu severozapadno od Gračaca, naišao je na jak otpor neprijatelja.

Na južnom delu ostrva Pag čišćenje neprijatelja se uspešno nastavlja. U rejonu Kostajnica — Bosanski Novi, kozačka divizija nastavila je operaciju.

***

Telefonski razgovori na dan 24. 11. 1944. godine ...

11.50 časova: načelnik — pukovnik Birker. Pukovnik Birker je telefonom izneo stav Komande 2. oklopne armije u vezi novog regulisanja organizacije komandovanja potčinjenim i pridatim jedinicama:

Momenat odstupanja sa teritorije južno od Save uslediće tek kad se 1. brdska divizija odvoji od Brčkog. Na Drini i teritoriji Srema, ometanje je uočljivo od strane neprijateljske artiljerije. 2. oklopna armija brani front između Save i Bajje kao jedinstvenu celinu i predlaže da se Sava, na prvom mestu, uzme kao linija razgraničenja. Ako se sada nešto i dogodi na Drini, to će Štetner tamo da zadrži. Nova linija razgraničenja takođe zavisi od momenta kada će stupiti na snagu potčinjavanje 15. brdskog armijskog korpusa Komandi Grupe armija »E«. Za sada korpus još vrši podilaženje iz zone 2. oklopne armije. Isto tako u toku su pokreti transporta 2. oklopne armije preko Vinkovaca — Vukovara.

Načelnik je ukazao na to da je, prema novim obaveštajnim izveštajima, povučena ruska 52. divizija. On je konstatovao da se Komanda 2. oklopne armije u osnovi saglasila sa novom linijom razgraničenja, ali da vidi izvesno ugrožavanje na drinskom frontu. Komanda 2. oklopne armije otuda sada izvlači 2 bataljona komande 1. puka i 1 bateriju (1. brdske divizije). Načelnik će uskladiti predloge Komande 2. oklopne armije sa namerama komandanta Jugoistoka.

Pukovnik Birker o situaciji kod 68. armijskog korpusa: veza sa korpusom je slaba. Izgleda da je neprijatelj napredovao kod Luga. Danas po podne stiže 1 bataljon 117. lovačke divizije, a 1 bataljon Lanca očekuje se severno od Osijeka. Vreme je na žalost lepo. Severno od Darde, artiljerija dejstvuje na železničku prugu. Mađarsko železničko osoblje je pobešlo.

16.20 časova: načelnik — pukovnik Birker. Pukovnik Birker tražio je telefonom obaveštenje u vezi novog regulisanja organizacije komandovanja potčinjenim i pridatim jedinicama.

Načelnik: ako bi mi naredili da se reguliše granica kao što je predviđeno, uzimajući u obzir zonu Komande 2. oklopne armije, da li bi vi tada Lanca ili Kiblera odredili za rejon severno od Drave?

Dakle sledeće rešenje:

- 1) Lanc dolazi odmah na front severno od Drave, ili
- 2) Lanc zamenjuje Kiblera južno od Drave.

Pukovnik Birker: morali bi odmah da dobijemo Lanca da bi objedinio 1. brdsku diviziju, koja sada ide preko Drave, sa divizijom »Brandenburg«.

Načelnik: Lanca ćete, dakle, odmah dobiti pod preduslovom da se s Kiblerom još koristimo kod Grupe armija »E«. Ovaj će lično slediti Lanca čim stigne komanda 21. armijskog korpusa za specijalnu namenu. Rejon Srem — Drina, međutim, stoji pod njom (Grupom armija »E«).

Pukovnik Birker: ako nam uzmete teritoriju Srema, imaćemo rđavu vezu. Ako tamo više ne komandujemo, idemo mi prema severu.

Načelnik: da! regulisanje razgraničenja nije naređeno sa kratkim rokom, nego tek kad bude uspostavljena veza (i za Grupu armija »E«). Mi ćemo izdati naređenje u ovoj formi, ono će predstavljati kompromis i ispuniti vaše prigovore (ograđivanje).

...

17.30 časova: potpukovnik Ogilvie — Operativno odeljenje. Potpukovnik Ogilvie dao je informaciju o situaciji severno od Drave: na desnom krilu divizije »Brandenburg«, naše borbeno obezbeđenje (predstraža) potisnuto je kod Podunavlja. Razbijeni su polazni položaji istočno od Luga i Grabovca. Na srednjem odseku kod 44. rezervne grenadirske divizije, neprijatelj hoće da se probije u Beli Manastir. Neprijatelj je imao uspeh na dva mesta. Južno od Branjine, izgubljena je kota 216 i treba da se zapreči dalji prodor. Neprijatelj nije vršio prodor preko Branjine. Severnije, neprijatelj prodire s obe strane Duboševice u pravcu Udvara. Severno od Osijeka, železnička pruga je pod artiljerijskom vatrom. Mađarski železničari su odatle umakli.

17.50 časova: Operativno odeljenje — major Brudermiler. Operativno odeljenje je obavestilo majora Brudermilera o nameravanom regulisanju razgraničenja između Grupe armija »E« i Komande 2. oklopne armije:

91. armijski korpus će verovatno doći na mesto Kiblera na drinskom frontu i u Sremu. Lanc će sa osnovnim delovima biti angažovan severno od Drave. Prvi korak će biti da se drinski sektor do Vukovara preda Grupi armija »E«. Lanc će imati komandu s obe strane Drave, a Felmi severnije.

Major Brudermiler saopštio je da su oba prva voza 71. lovačke divizije otišla iz Italije.

Operativno odeljenje obavestilo je o situaciji severno od Drave (vidi razgovor u 17.30 časova). Pruga Brod — Sarajevo trajno je

prekinuta. Ponovno uspostavljanje pruge Novska — Bihać treba da traje do 10. 12.

***

19.00 časova: načelnik — general Vinter. Načelnik je izvestio: kod Grupe armija »E« sve ide po planu. O Lejzeru, danas je predat duži izveštaj Vrhovnoj komandi oružanih snaga. Preko Višegrada ide sve ugodno, jedino što poledica usporava pokret.

Kod Felmija neprijatelj je u masi zadržan, ali je izvršio proboj na severnom krilu. Izgleda da je došao do puta (Osijek — Mohač). Oba prva voza 71. lovačke divizije krenula su iz Italije. Možemo li od Grolmana dobiti jednu brzu združenu jedinicu sa tenkovima?

General Vinter: zasada potpuno isključeno. Tek kad tamo dođe do popuštanja.

Načelnik: prema obaveštajnim izveštajima, koje imam pred sobom, jedan brzi ruski korpus je privučen na naš pravac. Sutra ćemo dostaviti Vrhovnoj komandi oružanih snaga dužu procenu situacije. Nameravamo da izvršimo izmenu u razgraničenju između Grupe armija »E« i Komande 2. oklopne armije. Proširićemo zonu Grupe armija »E« prema severu, tako da 2. oklopna armija bude sužena, tamo je i težište. Dajemo Lanca gore, tako da ćemo severno od Drave imati dva armijska korpusa. Erdmansdorf dolazi na mesto Kiblera. Izgleda da je ruska 52. divizija povučena ispred Lameja.

Nova linija razgraničenja između Grupe armija »E« i Komande 2. oklopne armije i novo grupisanje snaga

Na dan 24. 11. izdato je naređenje komandi Grupe armija »E« i Komandi 2. oklopne armije da se pripreme kako bi u sledećim danima mogla da stupi na snagu sledeća linija razgraničenja:

Od Splita do mesta Dabovci (25 km jugozapadno od Banje Luke) kao do sada — Bosanski Kobaš — tok Save do Donje Brusnice (15 km jugoistočno od Broda) — Vinkovci (za Komandu 2. oklopne armije) — Vukovar (za komandu Grupe armija »E«).

Sem toga, Grupa armija »E« i 2. oklopna armija treba da izvrše sve pripreme da bi se prijem odnosno predaja mogla izvršiti u kratkom roku.

Komanda Grupe armija »E« privodi komandu 22. brdskog armijskog korpusa Komandi 2. oklopne armije.

Grupu »Kibler« što pre zameniti komandom korpusa iz sastava Grupe armija »E«. General-potpukovnik Kibler će lično i što pre da dovede svoje divizije.

Nezavisno od određivanja nove linije razgraničenja, ostaje na snazi:

a — povlačenje 1. brdske divizije sa drinskog fronta 2. oklopne armije na severnu obalu Drave;

b — povlačenje jedne jake pukovske grupe 118. lovačke divizije iz Srema na severnu obalu Drave;

c — ostanak Komande 2. oklopne armije, do uređenja novog komandnog mesta, na dosadašnjem mestu.

d — privremeno ostajanje 15. brdskog armijskog korpusa u sastavu 2. oklopne armije. Prelazak Grupi armija »E« predviđen je za kasniju priliku.

Prodor 21. brdskog armijskog korpusa iz Albanije

Komandant Grupe armija »E« je proverio na licu mesta izveštaj 21. brdskog armijskog korpusa od 20. 11. da nije moguć prodor korpusa iz Albanije preko Nikšića u Hrvatsku, i o rezultatu izvestio telegramom Komandu Grupe armija »E«...

Uzimajući u obzir tekuće pojačavanje protivnika sa Zapada, a prema dosadašnjem toku borbe, ne može se očekivati da je 21. brdski armijski korpus još u stanju da sopstvenim snagama slomi određene bočne položaje na visokim brdima duž puta Danilovgrad — Nikšić i da se borbom probije dalje prema severozapadu.

Komanda 21. brdskog armijskog korpusa predložila je da se, po podizanju mosta kod Bioča i obmanjivanja neprijatelja o namerama da se prodor i dalje nastavlja u pravcu Nikšića, iznenada probije preko Mateševa i Kolašina ka Pljevljima.

General-pukovnik Ler naredio je:

a — nastaviti napad u pravcu Nikšića da bi se prikrile dalje namere za prodor;

b — ubrzati mogućnost za uspostavljanje prelaza kod Bioča (podizanje mosta je završeno tek 28. 11);

c — po ponovnom uspostavljanju mosta kod Bioča, prodor preko Mateševa i Kolašina za Pljevlja izvojevati jednom posebnom brzo pokretnom grupom velike borbene moći, koja bi gurala napred i uspostavila vezu sa snagama 91. armijskog korpusa.

»Na ovu vrlo tešku odluku«, kako dalje javlja komandant Grupe armija »E«, »koja na još nesagleđani način utiče* na plan za organizaciju novog fronta, bio sam prinuđen, pošto su se jedino u rejonu Prijepolja mogle za najkraće vreme da pripreme dovoljne i borbeno

---

* Prvobitno se nameravalo da se na pravcu protezanja opšte odbrambene linije na hrvatskoj državnoj granici Livno — Mostar — Nevesinje — Kalinovik — Drina grupišu sledeće snage:

21. brdski armijski korpus sa 369 (hrvatskom) divizijom, 297. divizijom i jednom tvrđavskom brigadom na sektoru Livno — Kalinovik, nadovezujući se na 34. brdski armijski korpus na sektoru Kalinovik — Drinjača. U rejonu Travnička 181. divizija kao operativna rezerva i za vođenje borbe sa bandama u unutrašnjosti Hrvatske...

jake združene jedinice (91. armijski korpus) da bi podržale prodor komande 21. brdskog armijskog korpusa ka glavnim snagama».

Dalje komandovanje delovima oružanih snaga koji su stigli u rejon Sarajeva

Sa odobrenjem Vrhovne komande oružanih snaga, pod op. str. pov. br. 6400/44. poslato je naređenje Komandi Grupe armija »E« da ubrza odlazak jedinica svih vidova oružanih snaga, koje nisu potrebne za odbranu jugoistočne teritorije Hrvatske ili se njihova upotreba predviđa na drugom mestu — naročito u angažovanim združenim jedinicama 2. oklopne armije — da bi se rasteretila napregnuta baza za snabdevanje u rejonu Sarajeva a ove snage što pre dovele u rejon za njihovu novu upotrebu.

Komanda Grupe armija »E« ostaje odgovorna za dalje rukovođenje svim trupama koje su se do sada nalazile u njenim združenim jedinicama sve do rejona Brod.

Za prihvata i dalje rukovođenje ovim marševskim, odnosno borbenim grupama, Komanda 2. oklopne armije je angažovala u Brodu štab divizije za specijalnu namenu »Štefan«. Umoljava se 4. vazдушna flota i Mornarička grupa »Jug« da dodele ovom štabu odgovarajuće organe.

***

25. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front: posle planske evakuacije Raške, naše zaštitnice u dolini Ibra stigle su 25. 11. u Ušće. Severozapadno i istočno od Kraljeva odbijeni su neprijateljski napadi. Severno od Kraljeva, borbe su još u toku. Zapadno od Požege neprijatelj je doveo dalje pojačanje protiv naše grupe koja je vršila napad.

11. vazduhoplovna pešadijska divizija otpočela je pokret na putu na istočnoj obali Drine u cilju prodora u Zvonik, a iz Podromanije u cilju otvaranja puta za Drinjaču.

Na putu Novi Pazar — Prijepolje — Priboj marševski pokret teče po planu. Poslednja marševska grupa stigla je 25. 11. na zaprečni položaj kod Sitnice (zapadno od Novog Pazara).

22. lovačka divizija prikuplja se u rejonu Prijepolja da bi se, po opravljavanju mosta na Limu, putem za Bijelo Polje probila u susret 21. brdskom armijskom korpusu.

Jadranski front: ispred glavne odbrambene linije južno od Mostara izvođena su samo lokalna borbena dejstva. Glavni put za snabdevanje je otvoren kod Busovače. 334. grenadirski puk je na zaprečnom položaju kod Skadra prihvatio jedinice u povlačenju. Jugoistočno od Skadra bande su bezuspešno izvodile napade. Odbijen je ponovljeni napad bandi na mostobran Bioče.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: odbijeno je više napada bandi (2 brigade) sa planine Majevice prema putu u dolini Drine kod Kozluka, uz visoke gubitke kod neprijatelja.

Na sremskom frontu i Dunavu obostrana vatrena dejstva. Neprijateljska avijacija vršila je napade iz niskog leta u dubokoj pozadini.

U pozadinskoj oblasti, posle 8-dnevnog neprijateljskog okruženja, Našice je 24. 11. u 8.30 časova oslobođeno. Naši gubici (policija) iznose oko 200 mrtvih i 300 ranjenih. Neprijatelj je imao mnogostruko više gubitaka.

U porastu je zaoštavanje situacije u jugozapadnom delu neprijateljskog rejonu proboja kod Batine.

Jadranski front: u rejonu borbenih dejstava Knin, izvođena su samo neznatna dejstva vatrom. U rejonu Gračac — Mazin — Bruvno, kao i u pozadinskoj oblasti zapadno od Une i severoistočno od Karlovca uspešno se izvodi operacija čišćenja od neprijatelja.

Na južnom delu ostrva Pag, iskrcane snage bandi (3 bataljona) povukle su se pred našim napadom i pod zaštitom neprijateljskih topovnjača u rejon Nin.

Telefonski razgovori na dan 25. 11. 1944. godine

09.20 časova: Operativno odeljenje — adutant načelnika štaba 68. armijskog korpusa. Informisanje o situaciji: kod divizije »Brandenburg« nije bilo ništa naročito. 44. rezervna divizija zadržala je Popovac u našim rukama. 1. brdska divizija je stigla. Neprijatelj vrši napad od Udvara prema jugu, na severu je zatvorena breša. Dalje prema severu, odbijeni su neprijateljski izviđači. Bataljon 750. puka »Brandenburg« angažovan je za protivnapad. Visinsko zemljište južno od Popovca i kota 243 nalaze se u našim rukama.

Gubici u zoni operacije komandanta Jugoistoka u vremenu od 1— 30. 9. 1944. godine

Ukupni gubici iznose:

Pripadnici nemačkih oružanih snaga

oficira: 32 mrtva, 44 ranjena, 34 nestala;

podoficira i vojnika: 989 mrtvih, 1750 ranjenih, 1717 nestalih.

SS- i policijske združene jedinice

oficira: 4 mrtva, 13 ranjenih, 1 nestao;

podoficira i vojnika: 64 mrtva, 217 ranjenih, 7 nestalih.

Vojnici stranih zemalja

oficira: 1 mrtav, 1 nestao;

podoficira i vojnika: 180 mrtvih, 523 ranjena, 844 nestala.

26. novembar 1944. godine

O situaciji

Grupa armija »E«...

Istočni front: bande su zaprečile put u dolini Ibra severno od Bogutovca (jugozapadno od Kraljeva). Naša zaštitnica mora da se izbori za priključenje našim snagama u rejonu Kraljeva. U rejonu severno od Požege ne prestaju promenljive borbe sa jakim bandama.

11. vazduhoplovna pešadijska divizija stigla je sa dve čete u Zvornik i smenila tamošnje obezbeđenje 1. brdske divizije. Prethodnica 11. vazduhoplovne pešadijske divizije, nastupajući s obe strane puta za Drinjaču i nemajući dodir sa neprijateljem, stigla je u rejon severoistočno od Podromanije.

Jadranski front: pred zaprečnim položajem Danilovgrad, neprijatelj je uspeo da 25. 11. izvrši prodor (uklinjavanje) u glavnoj odbrambenoj liniji. Likvidacija je u toku. Gubici kod 21. brdskog korpusa, u vremenu od 10—20. 11, iznosili su ukupno 1600 ljudi, od čega kod Grupe »Stojerac« u rejonu Tirane preko 50%. Isto tako su osetljivi gubici u naoružanju i priborima.

Zaštitnice 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu stigle su u Novi Pazar. Napuštanje mesta uslediće posle evakuacije važnih artikala snabdevanja, verovatno 28. 11. Na putu Prijepolje — Pljevlja banditske snage zatvorile su tesnac Jabuku. Za otvaranje će se 27. 11. angažovati jedan tvrđavski puk.

Komanda 2. oklopne armije

Istočni front: smena 1. brdske divizije, uz ostavljanje slabog obezbeđenja na drinskom odseku, protekla je bez značajnijeg ometanja od strane neprijatelja.

Na sremskom i dunavskom frontu obostrana dejstva vatrom. Neprijatelj je izvodio napade iz niskog leta na mestu u pozadini. U rejonu Našica očekuje se ponovni napad neprijatelja. Ukupni gubici okružene policijske grupe kod Našica iznose: 118 mrtvih, 256 ranjenih, 214 nestalih. Grupa za deblokadu imala je: 33 mrtva, 149 ranjenih, 48 nestalih.

68. armijski korpus: proširenje neprijateljskog rejona proboja prema severu i zapadu.

U pojedinostima: neprijatelj je sa nesmanjenom žestinom nastavio svoje napade na frontu 44. rezervne grenadirske divizije »Hoh-und Dojčmajster«.

Neprijatelj koji se preko Kamenca probio u Karanac, protivnapadom sa severa i juga, snaga jačine bataljona, odbačen je u istočni deo mesta. Borbe su tamo još u toku. U noći 25/26. 11, napadom nadmoćnijeg neprijatelja, izgubljen je Popovac. Dalji napadi prema jugozapadu na visinskom zemljištu južno od mesta su odbijeni.

***

Stigli su jedan bataljon 118. divizije istočno od Belog Manastira i jedan bataljon 264. pešad. divizije u Kopačevo (severoistočno od Osijeka). Iz 1. brdske divizije jedan drugi bataljon stigao je železnicom u Osijek. Prethodnica i dve čete iz 71. lovačke divizije iskrkali su se u Pečuju.

Jadranski front: posle odbrane od pojedinačnih napada bandi, neprijatelj je sa juga — posle dovođenja pojačanja, jake artiljerijske pripreme i podržan od tenkova — otpočeo novi napad protiv glavne odbrambene linije Knin.

Operacija »Edelvajks«: dok je neprijatelj iz rejona zapadno od Mazina odbačen dalje, dotle se uzvišenja severozapadno od Gračaca nisu mogla da održe pri ponovljenom i artiljerijom podržanom napadu pojačanog neprijatelja.

...

Telefonski razgovori na dan 26. 11. 1944. godine

09.00 časova: pukovnik Konrad — načelnik: pukovnik Konrad obavestio je načelnika: danas u 8.00 časova završen je železnički most kod Zaprešića (zapadno od Zagreba).

...

16.45 časova: Operativno odeljenje — pukovnik Birker. Pukovnik Birker izneo je o mogućem daljem razvoju situacije:

Proboj je proširen do južno od Mohača, a prema zapadu do mesta Majš. Kod Belog Manastira, našim protivnapadom, postignut je mali uspeh. Na severnom krilu 44. divizije i kod »Lombarda« situacija je loša. Delovi divizije »Lombard« prebegli su [neprijatelju]. Brešu koja je tamo nastala, zatvorićemo uz pripomoć 71. divizije. Divizija stiže, na žalost, sa prekidima (minске eksplozije). Mi ćemo se morati povući na »Vilanj-položaj« (Bolman — Villany — Pöspök Nadask). Iako danas još nije naređeno, mi ćemo severno krilo u okolini Mohača do Baje još da držimo. Naša namera da sa jakim koncentrisanim snagama 1. brdske i 71. divizije raščistimo situaciju ne dozvoljava više sprovođenje operacije; mi moramo da angažujemo združene jedinice koje pristižu. Ovo se moglo predvideti. Sigurne posledice: povlačenje deo po deo. Isto tako nastupiće posledice i za Kiblera. Mi ne znamo sa kojim snagama treba da se organizuje produženje obezbeđenja preko Osijeka ako se Kibler ne povlači. Povlačenje, međutim, znači ugrožavanje linija Grupe armija »E«. Mogućnosti:

Izvući brze jedinice iz sastava Grupe armija »E«, osim toga zaštititi front snagama odozgo, iz zone Grupe armija »Jug« ili nekim drugim snagama. Stvari su postale vrlo ozbiljne. Mi ćemo imati vrlo teške krize. Pitanje: šta će se dogoditi, ako se mi povučemo iz Osijeka prema severozapadu? Kibler je obavešten da treba da pripremi po-

ložaj u pozadini. Drugo pitanje je šta će se desiti sa Milerom koji ovamo dolazi preko Zvornika?

...

19.00 časova: načelnik — general Šmit-Rihberg. Informisan je o situaciji:

Kod Grupe armija »E« sve ide po planu. Prvi delovi 11. vazduhoplovne pešadijske divizije stigli su kod Kiblera.

Načelnik: Grupa armija »E« treba sve da učini da bi ubrzala pokret Lancovih trupa. Situacija se severno od Drave zaoštrila.

General Šmit-Rihberg: Lejzer će se, kao i ranije, uhvatiti stalnog posla. Neprijatelj je, zbog podizanja mosta kod Bioča, već saznao o novom pravcu marša (putem preko Kolašina a ne preko Ivangrada [Berana]). Most će biti gotov kroz 7 dana, a kod Prijepolja treba da se uspostavi sutra uveče. Tada će prvi delovi 22. lovačke divizije moći da otpočnu pokret.

Načelnik: i ovo vrše pritisak delovi sposobni za borbu koji guraju iza Lanca.

...

Načelnik: kod Grupe armija »E«, osim kod Lejzera, sve ide po planu.

General Vinter: 181. divizija je već ranije pri pokretu kod Kolašina zatajila.

Načelnik: Grupa armija »E« će sve učiniti da bi se sa 22. divizijom probila u susret 21. armijskom korpusu.

Načelnik je dalje upozorio na moguće posledice proboja kod Batine i na sremskom frontu.

General Vinter: obećao je još jednom da će preispitati mogućnost za dovođenje pojačanja.

...

27. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: marševski pokreti, uprkos višestrukog neprijateljskog dejstva, odvijali su se bez zastoja.

Istočni front: očišćen je deo puta jugozapadno od Kraljeva koji su bande zaprečile. Zaštitnica je stigla u Bogutovac. Otpočela je evakuacija Kraljeva. Severno od Požege prestao je pritisak neprijatelja.

11. vazduhoplovna pešadijska divizija preuzela je, sa jednim bataljonom, obezbeđenje u rejonu Zvornika. Glavnina divizije stigla je u Ljuboviju i Rogačicu. Prethodnica je u nastupnom maršu u Han-Pijesku.

Jadranski front: 21. brdski armijski korpus: na zaprečnom položaju južno od Skadra, bande neprekidno vrše pritisak. Jugozapadno od Podgorice u porastu su borbena dejstva. Severozapadno od

Danilovgrada, likvidirani su prodori neprijatelja u glavnu odbrambenu liniju. Proširen je naš položaj na mostobranu Bioče.

Na istočnom krilu glavne odbrambene linije Mostar, južno od Nevesinja, obostrana izviđačka dejstva.

Jedan puk 91. armijskog korpusa prešao je Lim kod Prijepolja i prebacuje se u rejon Pljevalja, da bi odatle otvorio put prema jugu do Šehovića za 21. brdski armijski korpus.

Komanda 22. brdskog armijskog korpusa otišla je železničkim transportom u Zenicu.

Komanda 2. oklopne armije: marševski pokreti 1. brdske divizije u rejonu ukrcavanja Brčko teku po planu.

Istočni front: na sremskom frontu obe strane dejstvovale su vatrom. U zoni Dunav — Drina — trougao, jak pritisak neprijatelja doveo je do znatnog proširenja severnog rejona borbenih dejstava...

Jadranski front: u rejonu borbenih dejstava Knin, neprijatelj je proširio razvijanje napada, podržanog oklopnim i motorizovanim snagama, na celi odsek fronta i postigao nekoliko prodora koji su se u suštini mogli likvidirati odnosno blokirati.

U operaciji »Edelvajs«, u rejonu Gračac — Bruvno, delimično je u bliskoj borbi odbijeno više jakih napada novodovđenih snaga bandi.

U srednjoj Hrvatskoj, u rejonu Kostajnica — Bosanski Novi, nastavlja se čišćenje od neprijatelja.

...

11.50 časova: Operativno odeljenje — major Resegir

Operativno odeljenje raspitalo se o marševskom pokretu kod Armijskog korpusa »Miler«, jer je Komanda 2. oklopne armije u krizi, da 11. vazduhoplovna pešadijska divizija i delovi 1. brdske divizije ne ostanu da vise (na velikom udaljenju od glavnih snaga).

Major Resegir saopštio je da 11. vazduhoplovna pešadijska divizija neuznemiravano maršuje, a da je komandant Miler — bez obzira prema sebi, evakuisao delove 1. brdske divizije,

Operativno odeljenje: 11. vazduhoplovna pešadijska divizija ima prvenstvo pred 1. brdskom divizijom. 1. brdska divizija treba da se neposredno spoji sa glavnim snagama.

Major Resegir: kod Erdmansdorfa stvari teku po planu i bez pritiska neprijatelja. Na turskim putevima on oseća isto što su i drugi pre njega osećali. Kod Milera vlada mir. Put jugozapadno od Kraljeva koji vodi ka Mileru počinje da se otvara na istočnom krilu. Kod Lejzera neprijatelj vrši pritisak kod Danilovgrada.

...

13.00 časova: naređenje za vođenje borbe 2. oklopne armije

Telegramom op. str. pov. br. 6436/44. izdate su 2. oklopnoj armiji sledeće direktive za vođenje borbe:

Pravac glavnog udara neprijatelja, severno od Drave, očigledno je orijentisan u pravcu zapada i severozapada. Namera da se zalomi ka Osijeku ili Dravi zapadno od Osijeka, nije se prethodno mogla da uoči.

Obezbeđenje odstupnog marš-manevra Grupe armija »E«, koja sa jakim delovima mora da pređe preko Zvornika — Vinkovaca, zahteva da se što duže održi front na Drini i »crvena« linija (Bosut — Ilok). Pošto je rejon oko Vinkovaca od značaja i za Grupu armija »E«, 2. oklopna armije treba zato da drži dosadašnji front na Drini i »crvenu« liniju.

Sa namerom Komande 2. oklopne armije da slabi južno krilo 68. armijskog korpusa u korist posade južnog dela »Viland-linije« (Bolman—Viland), komandant Jugoistoka se slaže. Pa ipak, 2. oklopna armija treba da teži da sa borbeno jakim delovima što duže zaustavi protivnika na sadašnjem položaju divizije »Brandenburg« između Kopačeva i Grabovca.

U slučaju potiskivanja snaga na južnom krilu 68. armijskog korpusa na »Viland-liniju«, držati mostobran severno od Osijeka radi vezivanja neprijateljskih snaga. Liniju Dunav — Drava, od severnog krila »crvene« linije do naslanjanja na »Viland-liniju«, obezbediti snagama dovedenim sa juga tako da se isključi mogućnost protivnika da pređe reku. Grupa armija »E« prikupiće, što brže može, borbeno jake delove u rejonu Broda.

...

28. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front: povlačenje glavne odbrambene linije istočno od Kraljeva na položaje na ivici grada proteklo je bez značajnijeg pritiska neprijatelja. U Kraljevu su razorena železnička postrojenja i objekti važni za rat. Evakuacija grada, zbog usporavanja transportovanja važnih artikala za snabdevanje, može da se završi tek noću 30. 11/1. 12. 1944. godine.

Na marševskom putu 104. lovačke divizije odbijen je neprijateljski napad severoistočno od Užica. Pokret 11. vazduhoplovne pešadijske divizije, s obe strane Drine, napreduje dobro. Prethodnica divizije naletela je jugo-jugoistočno od Vlasenice na velike putne zapreke.

Marševski pokreti 91. armijskog korpusa teku još po planu. Naša udarna jedinica za otvaranje marševskog puta za 21. brdski armijski korpus stigla je u visinu tesnaca Jabuka.

Jadranski front: Pritisak bandi na bočni položaj južno od Skadra traje neprekidno. Jedan puk 21. brdskog armijskog korpusa, da bi oslobodio put do Mateševa, otpočeo je 28. 11. rano pokret iz mostobrana Bioče.

Na istočnom krilu glavne odbrambene linije Mostar, nastavljeno je naše aktivno vođenje borbe u rejonu Nevesinja.

Komanda 2. oklopne armije

...

Jadranski front: protiv cele glavne odbrambene linije oko Knina, neprijatelj je nastavio sa svojim jakim napadima uz povremeno uragansko pojačavanje artiljerijske i minobacačke vatre, a delom i uz podršku tenkova. Neprijatelj je odbijen uz visoke i krvave gubitke, ali su i naši gubici takođe osetni. U cilju likvidiranja dva mesta prodora, dovedena su dva bataljona iz rejona izvođenja operacije »Edelvajs«. Visoka voda omela je nastavljanje operacije »Edelvajs«.

...

Telefonski razgovori na dan 28. 11. 1944. godine

...

10.40 časova: načelnik — general Vinter. Sa generalom Vinterom su pretresane sledeće tačke:

... jedinice »Brandenburg« mogu se izvući tek onda, kad stigne 3. konjička brigada. Komanda Jugoistok, u vezi upotrebe konjičke brigade, ima »slobodu rada«.

...

5) Na pitanje generala Vintera, načelnik je obavestio da se pritisak neprijatelja na sremskom frontu nije pojačao i misli da će Štab kopnene vojske postepeno doći do zaključka da je pritisak neprijatelja usmeren protiv južnog krila Grupe armija »Jug«. Načelnik je ukazao na procenu neprijatelja, koja je već 26. 11. predata (vidi telefonski razgovor od 26. 11. u 19.10 časova sa generalom Vinterom). Komanda kopnene vojske, međutim, nema slobodne snage da ih pošalje na severno krilo Grupe armija »F«.

General Vinter se raspitivao, ne bi li bilo moguće da se iz zone Grupe armija »E« dve dalje divizije prebace 2. oklopnoj armiji. Načelnik je obavestio da je već juče (27. 11.) naređeno da i 104. lovačka divizija otpočne pokret. Komanda Korpusa »Miler« je sledi.

Kod Grupe armija »E« nema ničeg novog. Tamo sve ide po planu; 21. armijskom korpusu se otvara put sa severa.

General Vinter je ponova insistirao na tome da se sa većom brzinom sprovede pomeranje trupa iz zone Grupe armija »E« prema severu. Stvar nije u tome »da nećemo« da dovedemo pojačanje, nego u tome da nema snaga na raspolaganju.

General fon Gildenfelt: ali, »pored sve dobre volje«, vreme i razaranje puteva ometaju pokrete trupa.

11.20 časova: Operativno odeljenje — pukovnik fon Harling.

Operativno odeljenje zamolilo je pukovnika fon Harlinga da preko obaveštajnih organa preispita put Zvornik — Tuzla — Dobož za predstojeći marš Korpusa »Miler«, u slučaju da drugi put nije više

otvoren. Na pomenutom putu treba utvrditi jačinu neprijateljskih posada.

...

12.40 časova: načelnik štaba — Operativno odeljenje. Operativno odeljenje je ovlašćeno da izradi pismeno naređenje, kojim se daje puna vlast svim komandantima da protiv pojave bekstva (slučaj divizije »Lombard«) preduzmu drakonske mere (preki sudovi, streljanja).

...

18.40 časova: načelnik — general Šmit-Rihberg. Informisanje o situaciji i objašnjenje o grupisanju snaga Grupe armija »E«. Konačno grupisanje snaga nije još utvrđeno već samo se razmišljalo o tome, pošto je razvoj još u toku. O hitnom dovođenju snaga bilo je razgovora kod Vrhovne komande oružanih snaga. Dosadašnji predlozi Grupe armija »E« ostaju u važnosti.

General Šmit-Rihberg: kod Korpusa »Lejzer« otpočela je 28. 11. akcija na otvaranju marševskog puta sa severa.

...

Mere protiv pojava rasula

Telegramom op. str. pov. br. 6459/44. od 28. 11. 1944, gospodin komandant je, kategorički podsećajući na postojeće naređenje Vrhovne komande oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga — načelnik pozadijne str. pov. br. 0011538/44. od 23. 9. 1944), ponovo naredio Komandi 2. oklopne armije da najoštrije preduzme odlučne mere protiv pojava rasula. U slučaju opasnosti, široko upotrebljavati preki sud.

...

29. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«: pokreti Grupe armija »E« teku još srazmerno prema planu. Situacija 21. armijskog korpusa se ipak mora smatrati kao ozbiljna. Odlučujući prodor kod Bioča još nije uspeo.

Istočni front: posle povlačenja grupe 734. lovačkog puka u Kraljevo, otpočeo je pokret 7. SS-brdske divizije sa položaja na ivici grada na liniju zaprečnog položaja Slatina — Bresnica.

Na odseku 104. lovačke divizije živa borbena dejstva sa snagama bandi severozapadno od Požege i severno od Užica. 29. 11, kod Ljubovije, završen je most preko Drine. Prednji odred 11. vazduhoplovne pešadijske divizije, usled trajno porušenog puta, zadržan je južno od Vlasenice. Radi nastavljanja na otvaranju puta prema Drinjači, ojačan je SS-pukom »Skenderbeg«.

Jadranski front: 28. 11. uveče, pod pritiskom bandi, otpočelo je napuštanje zaprečnog položaja Skadar. Jedna turkmenska četa pre-

begla je neprijatelju. Odbijeni su prodori bandi prema mostobranu Bioče. Nastavljeno je otvaranje marševskog puta do rejonu Klopot.

Na levom krilu glavne odbrambene linije, istočno od Nevesinja, bande su uzmakle pred našom operacijom prema severozapadu. U rejonu Liše odbijeno je više napada bandi, koje su prvi put bile podržane tenkovima. Na glavnom putu Sarajevo — Brod, jugoistočno od Busovače, odbačena je grupa bandi.

Kod 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, evakuacija Novog Pazara odložena je za jedan dan, inače marševski pokreti teku glatko. Uzvišenja s obe strane tesnaca Jabuka nalaze se još u neprijateljskim rukama. Namera je: ubrzati otvaranje puta Prijepolje — Bijelo Polje. Bande dejstvuju na putu Višegrad — Podromanija.

2. oklopna armija

Istočni front: na oba krila sremskog fronta razvila su se živa neprijateljska i vatrena dejstva. Neprijatelj je sa jakim snagama poseo obalu Dunava prema Vukovaru.

Na dan 28. 11. po podne neprijatelj je izvršio više prodora prema mostobranu severno od Osijeka. Noću između 28/29. 11, posle razaranja putnog i železničkog mosta preko rečnog rukavca severno od Osijeka, posednut je suženi mostobran.

...

Jadranski front: posle teških gubitaka, neprijatelj je u rejonu Knina nastavio 28. 11. svoje napade ali u malom opsegu.

Pozadinska oblast: otpočela je hrvatska operacija čišćenja od neprijatelja u rejonu južno od Varaždina i severoistočno od Zagreba.

...

Telefonski razgovori na dan 29. 11. 1944. godine...

18.45 časova: načelnik — general Smit-Rihberg.

Načelnik: Miler obratnim putem (hitno) da krene radi rukovođenja 68. armijskim korpusom. Vi ćete umesto njega dobiti Felmija. Ovo ne znači nikakvu diskvalifikaciju Felmija, već Miler ima veće iskustvo na istoku i čvrstinu. Molim, primite stvar kao hitnu.

General Smit-Rihberg: situacija kod Lejzera: napadima s obe strane i duž puta, osvojeno je zemljište, inače pokret teče po planu, snage nastupaju u pravcu severa. Most kod Ljubovije je gotov. Prednji odred 11. vazduhoplovne pešadijske divizije zadržan je kod Vlasenice ispred prepreke na putu od posečenog drveća (zaseke).

...

19.10 časova: načelnik — general Vinter. Načelnik je izvestio:

1) Za situaciju se ne može reći ništa naročito, ne kao da ništa nije bilo, već nemamo veze.

2) 68. armijski korpus premestio je danas komandno mesto. Mi se s tim nismo saglasili i naredili smo da ponovo ide napred.

3) Izmena Miler—Felmi. Razlog: Miler ima veće iskustvo na isto-

ku i uporniji je. Za Felmija ovo ne znači nikakvu diskvalifikaciju. General Vinter se s tim složio...

04.00 časa: Vođenje borbe severno od Drave

Na dan 29. 11. rano, stiglo je sledeće naređenje Vrhovne komande oružanih snaga:...

1) Proširenjem mostobrana u rejonu zapadno od Batina — Mohač, Rusi su stvorili preduslov za prodor prema zapadu. Time postoji opasnost za odsecanje Grupe armija »F« od njenih veza sa pozadinom. Sovjetskim prodorom, zapadno od Dunafeldvara prema severu, istovremeno bi bila u najvećoj meri ugrožena i Grupa armija »Jug«. Koji će pravac, po dovođenju jakih motorizovanih i oklopnih snaga, neprijatelj da izabere — za sada je još nejasno.

2) U ovakvoj situaciji, zadatak je komandanta Jugoistoka da svoje snage tako rasporedi prema težištima dejstava, da spreči operativni proboj severno od Drave i uspostavi tesnu vezu sa Grupom armija »Jug«. Po dovođenju daljih snaga, mora se težiti da vođenje borbe bude ofanzivno. Pri tom je neophodno pridržavati se načelnog zadatka kod odbrane Hrvatske, skidajući bezobzirno snage sa drugih frontova i primanjem svakog rizika.

...

Namere neprijatelja

Istraživanjem Grupe za kontraobaveštajnu službu Obaveštajnog odeljenja (oficiri Abvera) po pitanju da li se može očekivati povezivanje jedne anglo-američke operacije sa ruskim napadom glavnim snagama u zapadnoj Mađarskoj u cilju zauzimanja bečke kotline, došlo se do zaključka da u najskorije vreme ne treba računati na anglo-američko iskrcavanje (desant) u rejonu Istra — Trst.

...

30. novembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front: posle evakuacije Kraljeva, 7. SS-brdska divizija zauzela je slabo posednuti neprijateljski zaprečni položaj kod Slatine. 737. lovački puk (117. lovačke divizije), izvučen sa fronta i, na maršu za Zvornik, stigao je u rejon istočno od Čačka.

Put Zvornik — Bijeljina, posle povlačenja 1. brdske divizije, posele su bande, tako da će se 11. vazduhoplovna pešadijska divizija morati opet za njega izboriti (očistiti od neprijatelja).

Jadranski front: Skadar je evakuisan. Otvaranje novog marševskog puta 21. armijskog korpusa za Mateševo, protiv upornog neprijatelja, lagano napreduje. Uz neprekidne borbe u rejonu Lise oživela su i borbena dejstva na glavnoj odbrambenoj liniji južno i jugozapadno od Mostara.

91. armijski korpus za specijalnu namenu pri neprekidnom marševskom pokretu, noću između 29/30. 11, evakuisao je Novi Pazar. Neprijatelj sledi pokret sa oklevanjem. 49. grenadirski puk, u cilju otvaranja puta Brodarevo — Bijelo Polje, otpočeo je pokret iz Prijepolja na dan 30. 11. rano izjutra.

...

2. oklopna armija

...

Jadranski front: našim protivnapadom u rejonu zapadno od Knina protiv žilavog neprijateljskog otpora, dostignuta je stara glavna odbrambena linija kod Vrpolja. Na južnom i zapadnom odseku glavne odbrambene linije oko Knina, uglavnom su odbijeni dalji napadi neprijatelja. Kod Palanke, na glavnom putu za snabdevanje, usled neprekidne vatre neprijatelja poremećen je saobraćaj.

...

Telefonski razgovori na dan 30. 11. 1944. godine

...

11.45 časova: Operativno odeljenje — major Resegir: stanje u pogledu dovođenja trupa iz zone Grupe armija »E«, prema severu, ka 2. oklopnoj armiji:

Ludviger (104. lovačka divizija) nastupa iza 1. brdske divizije. Pored toga, slede još delovi 117. lovačke divizije i na kraju Kum (7. SS divizija »Princ Eugen«). Delovi 117. lovačke divizije već su na maršu. Ludviger je uzeo najkraći put. Bande su opet zauzele marševski put preko Zvornika. 1. brdska divizija odmarševala je ne ostavljajući za sobom obezbeđenje. Marševski put moraće 11. vazduhoplovna pešadijska divizija ponovo da oslobađa. Delovi 11. vazduhoplovne pešadijske divizije zastali su kod Vlasenice pred zasekama. Komandant artiljerije Grupe armija »E« angažovan je da izvidi stvar.

General Lanc se prekjuče (28. 11) odjavio i sada je na maršu kopnenim putem. Komanda korpusa će verovatno noćas stići u Brod.

...

12.15 časova:

Grupa armija »F« je noćas postavila zahtev 4. vazdušnoj floti da ostane protivavionska odbrana kod Osijeka i Miholjca. Pukovnik Lampe izvestio je Operativno odeljenje da će se zahtev za protivavionskom odbranom odobriti. Pošto je prelaz reke kod Miholjca već srušen, protivavionska odbrana treba da se angažuje dalje prema zapadu (Moslavina). Protivavionski divizion 55 mm mora, međutim, da bude pokretljiviji.

...

Kod Kraljeva se naši pokreti izvode bez dodira sa neprijateljem. Otpočeo je napad za otvaranje puta za Prijepolje. 523. grenadirski puk kod Bioča nije danas osvojio nimalo zemljišta.

Kod Lejzera vrši se koncentracija snaga za izvođenje pokreta novim pravcem.

...

11.00 časova: komandant Jugoistoka, telegramom op. str. pov. br. 6495/44, izvestio je Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) o ovoj proceni situacije kod neprijatelja rekavši: »Komandant Jugoistoka vidi mogućnosti za postizanje uspeha ako bi Grupa armija »Jug« uskoro izvršila udar na zapadnu obalu Dunava, od severa ka jugu. Ovim bi istovremeno došlo do rasterećenja od teških borbi na frontu 2. oklopne armije. Udar bi morao ubrzo da usledi, tj. pre nego što protivnik bude doveo na zapadnu obalu dalje, naročito motorizovane snage«.

...

Protivvazдушna odbrana za prelaz Drave kod Miholjca

Komandant Jugoistoka, telegramom op. str. pov. br. 6498/44, naredio je Komandi 2. oklopne armije i Grupi »Kibler« da tešku protivavionsku artiljeriju 55 mm angažuju za protivvazдушnu odbranu novog mesta prelaza na Dravi, kod Miholjca, ili zapadnije.

...

1. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Velika bitka u južnoj Mađarskoj stupila je u novu odlučujuću fazu. Napad neprijatelja preko Dunava proširio se prema severu preko Dunafeldvara. Sa jednom jakom grupacijom neprijatelj je napadao u pravcu severnog kraja Blatnog jezera, a sa drugom grupacijom iste jačine u pravcu južne ivice ovog jezera. Neprijateljske čelne jedinice u napadu dostigle su severno krilo 68. armijskog korpusa oko Kapošvara i planinu severno od Pečuja. Neprijatelj je u prvom naletu pregazio kod Baje dve mađarske divizije. Očevidno je da kod mađarskih združenih jedinica nije postojala volja da se bore. Zbog toga nije izveden protivnapad oklopnom divizijom (23) u pravcu Mohač — Baja, koja je 1. 12. tek dovedena na južno krilo Grupe armija »Jug«.

Pri takvom razvoju situacije, Vrhovna komanda oružanih snaga je 1. 12. uveče (avizo-naređenje telefonom) izdala direktivu o novoj organizaciji komandovanja:

2. oklopna armija, sa svim njenim delovima koji se nalaze severno od Drave, privremeno se stavlja pod komandu Grupe armija »Jug« na dan 2. 12. oko 00,00 časova. U službenom pogledu, ona ostaje potčinjena Grupi armija »F«. Sa 68. armijskim korpusom i 57. oklopnim korpusom, koga držati u pripravnosti na severnoj ivici Blatnog jezera, general Angelis treba da zaustavi neprijateljski napad. Njemu se dodeljuju, osim Komande 22. brdskog armijskog korpusa, još i zadnji delovi 1. brdske divizije.

Da li će Grupa armija »F« moći da pruži još jedan dalji doprinos dovođenjem snaga, zavisi od toga da li će 68. armijski korpus održati svoje sadašnje položaje, tj. da ne bude dalje potiskivan, kao i da ne mora sve raspoložive snage da angažuje za obezbeđenje Drave.

Grupa armija »E« preuzima, 2. 12. u 00,00 časova, i zonu Korpusne grupe »Kibler« sve do Drave. Njoj se istovremeno potčinjava u svakom pogledu i 15. brdski armijski korpus. 69. armijski korpus, na tenitoriji severozapadne Hrvatske, neposredno se stavlja pod komandu Grupe armija »F«. Namera je, dalje, da se u Sremu Korpusna grupa »Kibler« zameni 91. armijskim korpusom. Komanda Grupe armija »E« će, na osnovu ove nove organizacije komandovanja, razmotriti promenu komandnog mesta ka severu, pošto je zasada, zbog daljeg vođenja borbe (pokreti odvajanja od neprijatelja) u Crnoj Gori, još vezana za Sarajevo.

Grupa armija »E«

Istočni front: 34. armijski korpus za specijalnu namenu je 30. 11. bez pritiska neprijatelja, svojim zaštitnicama poseo zaprečni položaj u rejonu Čačak. Bande prodiru prema marševskom putu Čačak — Užice — Rogatica.

Borbene grupe delova 1. brdske divizije, koji su dosada bili potčinjeni 34. armijskom korpusu za specijalnu namenu, otpočele su 1. 12. da se iz Zvornika pribijaju prema severu.

Jadranski front

21. brdski armijski korpus: zaštitnice su posele zaprečne položaje na severoistočnom delu Skadarskog jezera. U porastu je neprijateljski pritisak na zaprečnu liniju jugozapadno od Podgorice. Nastavljen je napad protiv žilavog neprijateljskog otpora u cilju otvaranja puta jugozapadno od Podgorice.

5. SS-brdski armijski korpus: uspešno se nastavlja naša operacija na levom krilu glavne odbrambene linije istočno od Nevesinja.

91. armijski korpus za specijalnu namenu: istočno od Sjenice, organizovan je prihvatni položaj za zaštitnice. 47. grenadirski puk, koji je 30. 11. izvršio prodor od Prijepolja napredovao je do jugo-jugistočno od Brodareva; 65. grenadirski puk je izvučen sa tesnaca Jabuka, a doveden 47. grenadirski puk.

2. oklopna armija

Istočni front. Grupa »Kibler«: neprijatelj je jako poseo Bijeljimu. U Sremu, južno od Dunava, odbijeni su prodori neprijatelja snagama jačine čete. U noći između 30. 11/1. 12. posle odbrane od neprijateljskih napada, evakuisan je suženi mostobran severno od Osijeka. Mostovi na Dravi su srušeni.

Severno od Drave neprijatelj je, angažujući novodovedene snage, sa nesmanjenom žestinom produžio svoje napade protiv snaga na frontu 68. armijskog korpusa. Angažovanjem poslednjih rezervi, sačekivani su na velikoj dubini (zapadno od Pečuja do istočno od Sv.

Lerinca) mnogi neprijateljski prodori i pokušalo se da se ešeloniranjem neznatnih snaga spolja, prema severu, zaustavi neprijateljski prodor u pravcu Kapošvara.

Jadranski front. 15. brdski armijski korpus: pre svega, situacija se kod Knina učvrstila. Otpočelo je otvaranje glavnog puta za snabdevanje.

***

Direktiva general-pukovnika Guderijana za dalje vođenje borbe po naredjenju firera

U noći uoči 1. 12. stigla je sledeća direktiva Komande kopnene vojske, Štab kopnene vojske, Operativno odeljenje I/S str. pov. br. 440706/44. od 30. 11. 1944:

1) Sa mogućnošću prodora jakih neprijateljskih oklopnih snaga iz rejona Dunav — Drava — trougao prema severu, a time i padom celokupne odbrane na Dunavu, mora da se računati. Dalje, postoje znaci da neprijatelj može da otpočne napad i iz rejona južno od Budimpešte preko Dunava, ka zapadu.

2) Komandant Jugoistoka ima zadatak da, energičnim obrazovanjem težišta na severnom krilu 68. armijskog korpusa, bezuslovno održi vezu sa Grupom armija »Jug«.

3) Grupa armija »Jug« prikupiće predviđene snage u rejonu između Dunafeldvara i Štulvajsenburga. Prema razvoju situacije, u toku narednih dana, angažovati ove snage bilo protiv neprijateljske borbene grupe u rejonu istočno od Pečuja ili protiv neprijateljskih snaga koje su prešle Dunav južno od Budimpešte i u smalnutom poretku otpočinjju napad.

4) Izgradnju položaja na liniji »Margareta« ubrzavati svim sredstvima.

(Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0345/44. od 1. 12. 1944. godine u izvodu).

Na osnovu telefonskog avizo-naređenja Vrhovne komande oružanih snaga (uporedi telefonske razgovore u prilogu 2/XII), komandant Jugoistoka je 1. 12. uveče u 20,00 časova, preko teleprinteru, izdao 2. oklopnoj armiji i Grupi armija »E« sledeće naređenje:

U cilju jedinstvenog rukovođenja operacijom na prostoru Drava — Dunav — trougao, 2. oklopna armija, sa delovima koji se nalaze severno od Drave, od 2. 12. u 00.00 časova privremeno se u taktičkom pogledu potčinjava Grupi armija »Jug«. Grupa armija »Jug« izdaće bliža uputstva. U disciplinskom pogledu, ostaje potčinjena komandantu Jugoistoka.

Grupa armija »E« istovremeno preuzima odgovornost prema severu do Dunava — Drave, a na zapadu do sadašnje linije razgraničenja sa 69. armijskim korpusom.

Korpusna grupa »Kibler« i Komanda 15. brd. armijskog korpusa, potčinjavaju se u taktičkom i disciplinskom pogledu Grupi armija »E«.

Komanda 69. armijskog korpusa privremeno se potčinjava u taktičkom pogledu komandantu Jugoistoka. U disciplinskom pogledu ostaje, kao i dosada, pod 2. oklopnom armijom.

(Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 6523/44. i 6524/44).

...

Obezbeđenje železničke pruge Maribor — Zidani Most

Komandant Jugoistoka je, u cilju obezbeđenja pokreta jednog važnog transporta za snabdevanje, uputio motorizovanim maršem dve alarmne čete na odsek Lihtenvald — Ran. Ovo je samo privremena mera, pošto su za zadatke obezbeđenja u sopstvenoj zoni odgovorne sve snage koje se tu nalaze. Zato je zameniku komandanta 16. armijskog korpusa upućena hitno molba:

Protiv dejstava bandi obezbedite otuda (sa vaše strane), i sa dovoljno snaga, železničku prugu Maribor — Zidani Most. Neometani železnički saobraćaj, barem do Zagreba, s obzirom na vanredno za-tegnutu situaciju u pogledu snabdevanja, je od presudnog značaja za izvođenje operacija u južnoj Mađarskoj i Hrvatskoj.

...

Odbrambeni položaji u Sremu

Načelnik štaba Komande 2. oklopne armije, telegramom op. str. pov. br. 243/44. predao je procenu prednosti sadašnje («crvene» linije) i pozadnjih («nibelunške» i «zelene» linije) odbrambenih položaja u Sremu, koju je izradila Korpusna grupa »Kibler«.

...

2. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Jadranski front:

21. brdski armijski korpus: sa 5 bataljona otpočeo je napad na Lijevu Rijeku radi otvaranja marševskog puta. Most kod Bioča je završen, ali je bombardovanjem ponovo oštećen.

5. SS-brdski armijski korpus: u rejonu Lise i Mostara vođene su sa bandama lokalne borbe. Naša akcija, istočno od glavne odbrambene linije Nevesinje, uspešno se nastavlja.

Istočni front:

34. armijski korpus za specijalnu namenu: zaštitnice su noću između 1/2. 12. stigle u Čačak. Neprijatelj nije vršio nikakav pritisak. 7. SS-brdska divizija izvučena je sa fronta i otpočela pokret za Požegu. Bande vrše pritisak na glavni put Čačak — Užice — Rogačica. Čišćenje je u toku. Borbeni grupa 1. brdske divizije, probijajući se severno od Zvornika, udarila je na jakog neprijatelja. Posle uklanjanja

nja borbenih zaseka (prepreka od stabala), prednji odred 11. vazduhoplovne pešadijske divizije i SS-»Skenderbeg« stigli su u Vlasenicu.

91. armijski korpus za specijalnu namenu: 47. grenadirski puk u svom prodiranju nalazi se južno od Bijelog Polja. 65. grenadirski puk na prevoju Jabuka smenila je 1. tvrđavska brigada, a 47. grenadirski puk je doveden pozadi.

***

2. oklopna armija

Od 2. 12. 1944. u 00,00 časova je sa 68. armijskim korpusom potčinjena Grupi armija »F«.

Na putu severozapadno od Knina, neprijatelj je uspeo da izvrši prodor. Našim napadom iz Palanke prema jugu, neprijatelj je odbačen sa dominirajućih visova, ali put ipak nije očišćen od neprijatelja.

Komanda 15. armijskog korpusa hoće da preda Knin da bi oslobodila snage za otvaranje puta. Operacija »Edelvajs« je nastavljena napadom na neprijatelja severozapadno od Gračaca, radi uspostavljanja veze sa sopstvenim snagama koje prodiru iz rejlona Gospića.

69. korpus za specijalnu namenu, od 2. 12. u 00,00 časova je neposredno potčinjen komandantu Jugoistoka.

***

14.00 časova. Srem — front na Dravi

S obzirom na opasnost da 68. armijski korpus, usled ruske nadmoćnosti, može da bude prinuđen da uzmiče dalje prema zapadu, komandant Jugoistoka je zamolio komandu Grupe armija »E« da ispita:

Da li se može naći položaj u pozadini koji bi, s jedne strane, odlučno skratio već izduženi front na Dravi, a s druge strane osigurao pomeranje težišta iz Bosne u Slavoniju kao i snabdevanje rejlona Mostar — Sarajevo.

Istovremeno je Komandi Grupe armija »E« ukazano:

Komanda 22. brdskog armijskog korpusa i ostali delovi 1. brdske divizije, prema dosadašnjoj odluci i nezavisno od izmene u organizaciji komandovanja, predaju se Komandi 2. oklopne armije. Ostale, u prvom redu koje stoje pri ruci, združene jedinice odsada stoje Grupi armija »E« na raspolaganju radi angažovanja po svom nahođenju, sa ogradom da se svim sredstvima mora pojačati obezbeđenje severne i severoistočne granice Hrvatske. Otuda je zadatak Grupe armija »E« da na svaki mogući način ubrza prebacivanje snaga prve linije na Dravu, da bi ovim putem sprečila očekivano ugrožavanje veza sa pozadinom Grupe armija »E«.

Ubrzati premeštanje 117. lovačke divizije, kao rezerve komandanta Jugoistoka, u rejlona Zagreba. U rejlonu Zagreba je pripremljeno njeno osvežavanje.

..

3. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Jadranski front

21. brdski armijski korpus: grupa, koja je izvodila napad s obe strane puta za Lijevu Rijeku, osvojila je zemljište. Na zapadnoj liniji severoistočno od Skadarskog jezera pritisak bandi je u porastu.

5. SS-brdski armijski korpus: u rejonu borbenih dejstava Lisa i južno od Mostara neprekidno traju lokalna borbena dejstva.

15. armijski brdski korpus: u rejonu borbenih dejstava Knin, situacija se i dalje zaoštava. Jake neprijateljske snage, podržane tenkovima i artiljerijom, uspele su da sa jugozapada izvrše prodor u glavnu odbrambenu liniju. Delovi, jačine čete, koji su bili angažovani u rejonu Knina spali su na 40 ljudi. Putevi za snabdevanje su i dalje zaprečeni.

Istočni front

91. armijski korpus za specijalnu namenu: marševski pokreti kroz tesnace, usled stalnog pogoršavanja puteva, znatno su otežani. 22. lovačka divizija nastaviće 4. 12. napad prema jugu do Mojkovca da bi otvorila put 21. armijskom korpusu.

34. brdski armijski korpus za specijalnu namenu: na bočnom zaprečnom položaju kod Čačka, neprijatelj je 2. 12. izvojevao lokalni prodor. Bande vrše jak pritisak severno od puta Čačak — Užice. Napadom borbene grupe 1. brdske divizije, dostignuto je mesto Kozluk na Drini.

Pred frontom Grupe »Kübler«, pojačano angažovanje neprijateljske artiljerije i jurišne avijacije, nagoveštava veće napadne operacije u Sremu između Save i Dunava. U Fruškoj gori bande su izvršile lokalni prodor.

Jedinice neposredno potčinjene komandantu Jugoistoka

69. armijski korpus za specijalnu namenu: jake snage bandi izvršile su koncentrični napad na Bjelovar. Hrvatske snage otpočele su pokret u cilju deblokade tamošnjeg uporišta.

...

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijatelja na istočnom frontu od 3. 12. 1944. godine

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera pov. br. 8581/44.

Sa napredovanjem neprijateljske ofanzive severno od Drave, naš sektor fronta u Sremu, — koji već leži u visini rejona armijske pozadine 57. ruske armije, dobija i za neprijatelja sve veći značaj.

Posle poznate koncentracije snaga na odseku ušće Drave — Mohač, sa preostalim delovima (68. armijski korpus?) i uz dalju podršku iz pozadine banditskih divizija, neprijatelj će odsada poku-

šati da nastupanje severno od Drave prati takođe i nastupanjem južno od nje. Znaci koji na to ukazuju su: povećanje neprijateljskih dejstava na sremskom frontu, isto tako — prema podacima iz specijalnog izvora — dovođenje dve slobodne banditske divizije iz Srbije i ubrzano pomeranje 28. i 38. banditske divizije iz rejona Zvonika prema severu. Ovo se, pre svega, može videti iz nedavnog saznanja specijalnog izvora, posle koga je 223. ruska divizija imala zadatak da sa 1. utvrđenim rejonom (sremski front) sačeka dalje instrukcije. Mora se računati sa mogućnošću da grupa 28. i 38. banditske divizije, u toku njenog nastupanja duž Drine, treba otpozadi da otvori naš sremski front.

***

4. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

Konferencija u štabu

Na dan 4. 12. 1944. godine održana je konferencija u štabu. Načelnik štaba dao je pregled razvoja situacije od sredine novembra 1944. godine...

Situacija na jugoistočnoj teritoriji: situacija, koja se još pre 14 dana mogla smatrati kao stabilizovana, znatno se pogoršala. Marševski pokreti Grupe armija »E«, koji su još od sredine novembra tekli po planu, doživeli su promenu na zapadnom krilu. Kada je 21. brdski armijski korpus otpočeo pokret iz okoline Podgorice, nije mu uspeo da izvojuje prodor preko Nikšića za Mostar, jer su ovde banditske snage dobile iz Italije naoružanje i pojačanje u ljudstvu (jugoslovenske združene jedinice). Zbog toga je 21. brdski armijski korpus imao posla sa potpuno modernom naoružanim protivnikom. Komandant Grupe armija »E«, general-pukovnik Ler, je potom naredio 21. brdskom armijskom korpusu da se iz rejona Podgorice iznenada preko Andrijevica probije prema severu. Međutim, 21. brdski armijski korpus nije mogao da otpočne pokret, pre svega zato što je važan most na putu kod Bioča bio srušen. Ponovo podignuti most je bombardovanjem ponovo oštećen. Time je momenat iznenađenja izgubljen. 21. brdski armijski korpus trebalo je sada da se bori protiv krajnje žilavog neprijatelja, zbog čega je napredovanje korpusa do sada bilo neznatno. Noćas (3/4. 12) je, međutim, Grupa armija »E« izvestila da je napadom 3. 12. u pravcu severa uspešno mogao da osvoji zemljište, jer je neprijatelj povukao snage ispred 21. brdskog armijskog korpusa da bi ih suprotstavio 22. lovačkoj diviziji koja sa severa ide u susret 21. brdskom armijskom korpusu. Ova divizija je, međutim, prodirala na jug preko Bijelog Polja. Sada na jugu treba očekivati da dođe uskoro do sjedinjavanja sa 21. brdskim armijskim korpusom i da se ovaj korpus može dovesti na sever. Međutim, 22. lovačka divizija, koja je hitno potrebna na severu, ovim protivnapadom će se zadržati u Crnoj Gori i nedostajaće 21. brdskom armijskom korpusu,

pre svega, u rejonu Mostara. Znatne snage 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu moraće da ostanu u severnoj Crnoj Gori da bi mogle maskirati pokret 21. brdskog korpusa prema severoistoku.

Krajnje hitno je, međutim, dovođenje snaga na sever, gde će — severno od Drave — biti upotrebljen svaki raspoloživi bataljon.

U zapadnoj i jugozapadnoj Srbiji, pokreti odvajanja Grupe armija »E« protekli su, kao i do sada, po planu. Korpus »Miller« (34. armijski korpus) povukao se iz rejona Kraljeva a njegove zaštitnice se sada nalaze istočno od Čačka. Odstupni marš 91. armijskog korpusa, kao što je već spomenuto, morao se odložiti zbog neophodnog probijanja 21. armijskog korpusa.

Delovi Grupe armija »E« su se probili sa juga u Zvornik i uspostavili su vezu sa 2. oklopnom armijom. Oni su, međutim, bili prinuđeni da oslobode 1. brdsku diviziju na drinskom frontu, koja se morala da dopremi 68. armijskom korpusu. Neprijatelj se na Drini suprotstavio našim pokretima, a isto tako je i Bijeljину poseo sa jakim snagama.

Na sremskom frontu vladao je do pre nekoliko dana mir. Međutim, od 3. 12. ovde se osećaju neprijateljski napadi pukovske jačine. Utvrđeno je, da se protiv ovog sektora fronta vrši pojačanje banditskim snagama (dve divizije iz Srbije) a moguće je da su i ruske združene jedinice (jedna divizija) dovedene iz rejona Kraljeva, koji je evakuisao 34. armijski korpus.

Kod Mostara je, istina, situacija ostala nepromenjena. U rejonu dalje prema severoistoku zjapi veliki otvor na izgrađenom odbrambenom frontu na hrvatskoj jugoistočnoj granici, pošto je 21. armijski korpus iz Crne Gore morao da krene na marš u severnom pravcu. Snage, koje bi zatvorile ovaj otvor u jugoistočnoj Hrvatskoj, nisu prisutne. U rejonu borbenih dejstava Knin, stvorena je tačka pritiska. Jak neprijatelj doveo je 15. brdski armijski korpus u težak položaj. Tamo se nastavljaju promenljive borbe.

Situacija severno od Drave

Na dan 7. 11. 1944. neprijatelj je počeo kod Apatina a nešto kasnije i kod Batine, izvan zone komandovanja komandanta Jugoistoka, da prelazi Dunav. Komandant Jugoistoka je iz predostrožnosti ovde doveo neke snage. Na dan 10. 11. primio je komandant Jugoistoka dar Danajaca severno od Drave, gde je Grupa armija »Jug« mogla da angažuje samo nedovoljne snage. Tamo se, pored Mađara, nalazila i 31. SS-dobrovoljačka divizija poreklom iz Bačke. Sve snage koje su joj bile pri ruci, morala je 2. oklopna armija da baci na severnu obalu Drave. Ipak, ove snage nisu bile više dovoljne da spreče nadmoćnijem neprijatelju (57. armija) proširenje njegovog mostobrana i na kraju prodor u Pečuj. Opasnost, koja je ovde pretila prodorom neprijatelja u pravcu Blatnog jezera (oblast industrije i nafte), trebalo je savladati u sadejstvu sa 68. armijskim korpusom udarom privučenih snaga Grupe armija »Jug« zapadno od

Dunava prema jugu, tj. u dubinu boka Rusa koji prodiru. Komanda 2. oklopne armije dobila je zato zadatak da 68. armijski korpus sa snagama Grupe armija »Jug« (57. oklopni armijski korpus) objedini pod njenu komandu i izvede ovu operaciju. 57. oklopni armijski korpus morao je, međutim, da se kod Baje naglo okrene prema severu, jer je novodošli neprijatelj (4. ruska gardijska armija) u međuvremenu, i tamo i kod Dunafeldvara, prešao Dunav i nadirao prema severozapadu i pregazio Mađare. Dolazile su naše nove snage. U međuvremenu se, međutim, situacija dalje razvijala. Na dan 3. 12. Rusi su se nalazili na severoistočnoj ivici Blatnog jezera. Kako će sada stvari dalje teći, mi ne znamo. Međutim, mora se težiti da 68. armijski korpus što dalje ostane na istoku i ne dopusti da bude bačen ka zapadu. Stvorio bi se, inače, suviše dugačak bok na Dravi koji se ne bi mogao dovoljno da pokrije snagama, pošto su raspoloživi delovi Grupe armija »E« vezani za hrvatsku jugoistočnu granicu.

Napadi iz vazduha su takođe jako ometali dovođenje Grupe armija »E«. Rušenje mostova i pruga (most kod Zenice na pruzi Sarajevo — Brod biće tek 10. 12. opet gotov). Železničke pruge iz Nemačke su kod Celja i zapadno od Zagreba bombardovanjem i rušenjem trajno prekinute, što će se, osim toga, vrlo nepovoljno odraziti na marševske pokrete i snabdevanje Grupe armija »E«. Trupe Grupe armija »E« koje maršuju iz Albanije, Crne Gore i Srbije u Hrvatsku neće naići na očekivano snabdevanje.

O novoj organizaciji komandovanja južno od Drave

Korpusna grupa »Kibler« i 15. brdski armijski korpus Grupe armija »E« i 15. armijski korpus Grupe armija »F« su u taktičkom pogledu neposredno potčinjeni Grupi armija »F«, a u disciplinskom pogledu još su pod komandom 2. oklopne armije.

Nova organizacija snabdevanja

Pošto Grupa armija »E« u Sarajevu nije još u stanju da preuzme organizaciju snabdevanja združenih jedinica južno od Drave i u severoistočnoj Hrvatskoj, 2. oklopna armija biće na snabdevanju kod Grupe armija »Jug« a Korpusna grupa »Kibler«, 69. armijski korpus i 15. brdski armijski korpus kod Grupe armija »F«.

O konferenciji u štabu, vidi i beleške iz izlaganja na štabnoj konferenciji grupe oficira Obaveštajnog odeljenja Abvera od 4. 12. 1944. godine.

O situaciji

I — Situacija se karakteriše:

1) Vrlo brzim povlačenjem 68. armijskog korpusa severno od Drave sa frontom prema severoistoku na novu liniju istočno od Nemetlad — istočno Barč.

2) Blagodareći tome, front na Dravi je isprekidan. Rus iskorišćava ovu povoljnu situaciju tako što pokušava da sruši front u Sremu.

Od 4. 12. rano neprijatelj je u napadu, podržan artiljerijom, višecvnim oruđima i jurišnom avijacijom, na celoj glavnoj odbrambenoj liniji 118. lovačke divizije između Save i Dunava («crvena» linija: Bosut — Ilok), sa pravca glavnog udara prema Fruškoj gori. Na nepreglednom šumovitom zemljištu, s obe strane Ljube, neprijatelj je mogao da pregazi posadu položaja koja je po broju daleko slabija, i da se probije do artiljerijskih položaja.

Istovremeno sa njegovim frontalnim napadom iz Fruške gore, neprijatelj je, noću između 3/4. 12. otpočeo prelaz Dunava istočno od Opatovca u cilju udara u duboki bok Grupe »Kibler«. Angažovanjem poslednjih rezervi, prodor je privremeno blokiran.

Pad severnog dela »crvene« linije doveo je takođe do napuštanja južnog dela ovog položaja. Grupa »Kibler« morala se sa kraće »crvene« linije da povuče na dužu, neposlednutu i još neizgrađenu liniju »nibelunških« položaja (Bosut — istočno Adaševci — istočno Šid — istočno Tovarnik — istočno Sotin), pri čemu je Grupa »Kibler« morala da se razvuče. Neprijatelj je, kako izgleda, angažovao i jednu sovjetsku združenu jedinicu sa tenkovima. Mali su izgledi da će Grupa »Kibler« sa svojim, srazmerno slabim, snagama moći da zadrži »nibelunške« položaje, ukoliko se blagovremeno ne dovedu nove snage. Dobro je što su čela kolona 34. brdskog armijskog korpusa stigla u rejon južno od Bijeljine. Zbog rušenja mostova i daljeg ugrožavanja puteva podilaženja od strane bandi, potrebno je međutim još mnogo vremena dok ne stignu pojačanja Grupe armija »E«. Grupa armija »E« hoće da ih železničkim transportom dovede na severno krilo. Lakše je shvatljiva ideja da se ova pojačanja koncentrišu južno od Save radi udara u duboki bok neprijatelja, koji u međurečju prodire prema zapadu. Međutim, postoji bojazan da ne dođe do koncentracije ovih snaga i da se opet bataljon po bataljon mora da baca u borbu radi zatvaranja breša.

3) Teško pada da se pri zategnutoj situaciji u Sremu sada više ne bi mogle na ovaj ugroženi odsek da dovedu predviđene snage za ojačavanje fronta severno od Drave.

4) Postignuti prodori na mostobranu Knin, kao rezultat nastavljenog napada brojno nadmoćnijeg neprijatelja podržanog artiljerijom i tenkovima, doveli su do povlačenja 15. brdskog armijskog korpusa sa glavne odbrambene linije na skraćeni položaj na planini Velebitu sa obezbeđenjem istočnog boka, i do gubitka Knina. Gubici 15. brdskog armijskog korpusa su znatni. Korpus je u rejonu borbenih dejstava Knin imao preko nekih 11 bataljona, istina najvećim delom hrvatskih legionarskih bataljona, koji se, međutim, nisu slabo borili. Iz toga se može zaključiti o borbenoj snazi neprijatelja. Pokazuje se doprinos Anglo-Amerikanaca u osvajanju Jugoslavije dovoženjem teškog oružja, artiljerije, minobacača (masovna vatra na naše položaje kod Knina) i tenkova. Uz to dolaze izveštaji o pomolu većeg konvoja brodova sa kursom Zadar — Šibenik.

II — *Iz dnevnog izveštaja* od 4. 12. 1944. godine

Grupa armija »E«

Napadom avijacije iz niskog leta na železničku prugu Sarajevo — Brod, ponovo je sprečen dolazak vozova za snabdevanje.

Jadranski front

U rejonu Pađene, bande su zaprečile glavni put za snabdevanje 15. armijskog korpusa.

Komanda Grupe armija »E« se saglasila sa namerom Komande 15. brdskog armijskog korpusa da preda glavnu odbrambenu liniju Knin. Razlozi: pošto se, zbog situacije u snabdevanju, nije više mogao da obezbedi uspeh u daljem vođenju borbe opkoljenih snaga s jedne strane, a s druge, što se u doglednom vremenu nisu mogle staviti na raspolaganje trupe za izvođenje deblokade. Prema tome, posle mogućeg razbijanja naših snaga, nije se više mogla zagarantovati izgradnja novog fronta.

Istočni front

Zaštitnice 41. tvrđavske divizije puvukle su se na zaprečnu liniju istočno od Duge Poljane. U napadu, južno od Bijelog Polja, udarili smo na jakog neprijatelja, koji je postavio teško oružje na visinskom zemljištu koje drži južno od Lima.

Povlačenje zaštitnica 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, noću između 3/4. 12, na novu glavnu odbrambenu liniju istočno od Požege, teklo je po planu. Posle čišćenja od neprijatelja rejona Kozluk, borbena grupa 1. brdske divizije, ojačana delovima 117. lovačke divizije, nastavila je prodiranje u pravcu Bijeljine. Delovi SS-puka Divizije »Skenderbeg« otpočeli su napad protiv neprijatelja koji je, severoistočno od Sokolca, držao pod vatrom put za Vlasenicu.

Ruska artiljerija i minobacači dejstvovali su vatrom na Donji Miholjac na Dravi. Zapadno od D. Miholjca, Dunav je neobezbeđen, usled čega će — pri daljem povlačenju 68. armijskog korpusa, nastati najozbiljnija opasnost za Slavoniju. Zbog toga je 69. armijski korpus za specijalnu namenu dobio zadatak od Grupe armija »F« da, u cilju zaštite Drave, formira borbenu grupu severoistočno od Zagreba. U rejonu Slavonika Požege — Pleternica traju i dalje snažne borbe delova 1. kozačke divizije sa snagama bandi.

Dnevni izveštaj od 4. 12. 1944. godine

...

20.30 časova: Direktiva za Korpusnu grupu »Kibler«:

Na osnovu telefonskog razgovora, oko 18.10 časova, generala Vintera i načelnika štaba komandanta Jugoistoka (uporedi operacijski dnevnik — prilog 26/XII), opozvano je odobrenje, koje je telefonom saopšteno generalu Kibleru, za povlačenje na »nibelunšku« liniju i naređeno telegramom op. str. pov. br. 6589/44, da se na »crvenoj« liniji održi što duže. Gde se likvidacija prodora više ne vrši, odsečeni delovi u povlačenju treba da se tako bore da se najkasnije na »nibelunškoj«

liniji mogu zadržati. »Nibelunška« linija mora se u svakom slučaju i po svaku cenu držati.

Grupi armija »E« je dato uputstvo da do krajnosti ubrza marš snaga 34. armijskog korpusa, koje dolaze preko Bijeljine. Skrenuta je pažnja na mogućnost protivnapada protiv južnog boka neprijatelja u toku napada ili pojačavanja severnog krila Korpusne grupe »Kibler« dovođenjem prvoprispelih delova železničkim transportom.

***
Izveštaj Vrhovnoj komandi oružanih snaga o Korpusnoj grupi »Kibler«.

Telegramom op. str. pov. br. 6590/44. obaveštena je Vrhovna komanda oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) o situaciji Korpusne grupe »Kibler« i dati razlozi za proboj severnog dela »crvene« linije. Istovremeno je komandant Jugoistoka izvestio Vrhovnu komandu oružanih snaga da je Korpusnoj grupi »Kibler« saopštena direktiva.

***
Upotreba vazduhoplovnih jedinica za obezbeđenje Drave

Vrhovna komanda oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) je, s obzirom na svakodnevno rastuće ugrožavanje fronta na Dravi, kome se u prvi mah može da suprotstavi samo sa potpuno nedovoljnim policijskim trupama, zatražila ovlašćenje da se 3000 vojnika iz vazduhoplovstva, koji se sada nalaze u prihvatnom rejonu Broda, mogu upotrebiti kao alarmne jedinice za obezbeđenje Drave.

***
5. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Jadranski front: blagovremenom i kategoričnom odlukom Grupe armija »E« — o angažovanju 22. lovačke divizije prema jugu, 21. brdski armijski korpus je u napadu 4. 12. dospeo uveče u rejon Mateševa. Najveći deo motorizovanih delova korpusa išao je napred preko mosta kod Bioča. Borbena grupa jačine bataljona otpočela je 5. 12. rano da prodire prema Mateševu.

5. SS-brdski armijski korpus: nije bilo naročitih događaja.

15. brdski armijski korpus: uspeo je da se probije iz rejona borbenih dejstava Knin prema severu, ali su legionarski bataljoni izgubili masu teškog pribora. Borbena snaga je znatno opala i kriza se produžava. Namera je da nova glavna borbena linija bude na planini Velebitu.

Istočni front

91. armijski korpus za specijalnu namenu: delovi 22. lovačke divizije su u napadu radi čišćenja od neprijatelja visinskog zemljišta južno od Lima. Namera je da se zaštitnice 41. tvrđavske divizije povuku u noći između 5/6. 12. na zaprečnu liniju Sjenica.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: neprijatelj je 5. 12. produžio svoj jaki napad na frontu 118. lovačke divizije sa težištem dejstava u Fruškoj gori. Posade mesta Erdevik, Ljuba i Ilok, koje se se hrabro i ogorčeno borile, odbačene su u rejon severno od Šida (»nibelunški« položaji). Tamo su nove borbe u toku.

Na dan 5. 12. u podne otpočeo je naš protivnapad na neprijateljski mostobran na Dunavu istočno od Opatovca. Rezerve se privlače.

Severno od Osijeka osujećen je pokušaj neprijatelja da 4. 12. kasno uveče pređe Dunav snagama jačine čete.

Na dravskom frontu, neprijatelj je dejstvovao samo lokalnom vatrom za uznemiravanje.

Neposredno potčinjene jedinice komandantu Jugoistoka

69. armijski korpus za specijalnu namenu: neprijatelj je opkolio Slavonsku Požegu i Bjelovar. U toku je akcija za deblokadu.

...

17.35 časova. Direktiva za Korpusnu grupu »Kibler«

U telegramu (Operativno odeljenje br. 6611/44. strogo poverljivo) Korpusnoj grupi »Kibler«, načelnik štaba, general-potpukovnik fon Gildenfelt — po naređenju gospodina komandanta — još jednom je ukazao na to da se »nibelunška« linija bezuslovno mora održati. Povlačenje na »zelenu« liniju ne dolazi uopšte u pitanje.

Uporedi takođe operacijski dnevnik, strana 699, prilog 27/XII. Prilog 37/XII.

Namera o predaji komande 5. SS-brdskog armijskog korpusa i reorganizaciji 7. SS-brdske divizije »Princ Eugen«

Prema telegramu Vrhovne komande opružanih snaga (Generalštab oružanih snaga, Operativno odeljenje kopnene vojske — Jugoistok str. pov. br. 0044285/44) rajhsfirer SS namerava:

1) Da ovlasti komandu 5. SS-brdskog armijskog korpusa da rukovodi SS-združenim jedinicama na teritoriji Mađarske.

2) Da brdske lovačke jedinice 7. SS-brdske divizije »Princ Eugen« koncentriše u Brdski lovački puk »Artur Fleps« i, kao drugu pukovsku grupu, uvede u sastav sadašnju Borbenu grupu »Skenderbeg«.

Shodno tome, komandi Grupe armija »E« je, telegramom op. str. pov. br. 6602/44. izdato uputstvo:

1) Komanda 21. brdskog armijskog korpusa smeniće komandu 5. SS-brdskog armijskog korpusa po preuzimanju njenog zadatka.

2) Grupa armija »E« treba da vodi brigu o tome da se u toku pokreta odvajanja od neprijatelja 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu — ukoliko to borbena situacija dozvoljava — sprovede objedinjavanje Borbene grupe »Skenderbeg« sa 7. SS-brdskom divizijom »Princ Eugen« u dve pukovske grupe.

Istovremeno je javljeno Vrhovnoj komandi oružanih snaga da će komanda 21. brdskog armijskog korpusa smeniti komandu 5. SS-brdskog armijskog korpusa. Pošto komanda 21. brdskog armijskog

korpusa sada još rukovodi borbom za proboj albanskih snaga kroz Crnu Goru i za ovo joj je, pri najpovoljnijem toku pokreta, potrebno najmanje 3 nedelje, to sa oslobađanjem [razrešenjem] 5. SS-brdskog armijskog korpusa ne računati pre kraja decembra — početka januara 1945.

***
Premeštanje snaga lovačke avijacije u Sarajevo

Neprijateljska avijacija i dalje ometa železnički saobraćaj i pokrete kolona tako jako da je kod Grupe armija situacija u pogledu snabdevanja krajnje zategnuta, a razvojem situacije u južnoj Mađarskoj naročito neodložno pomeranje trupa može biti usporeno da se ne može podneti.

Ukoliko duže potraje ovakvo stanje, doći će do kritičnog zaoštravanja situacije kod Grupe armija »E«, kako u pogledu snabdevanja tako i u borbenoj situaciji na severnom krilu. Zbog toga je komandant Jugoistoka još jednom zamolio 4. vazдушnu flotu (vazduhoplovni oficir za vezu str. pov. br. 798/44) da što pre izvrši premeštanje snaga lovačke avijacije — koje je imala u vidu — u Sarajevo ili bar u Zagreb.

***
6. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

Grupa armija »E«

Situacija u zoni operacija Grupe armija karakteriše kritično stanje u rejonu borbenih dejstava Knin. Delimično rasulo hrvatskih bataljona, gubici u oružju i opadanje volje za borbu, sprečili su novu izgradnju glavne odbrambene linije. Neprijatelj je istovremeno s obe strane ponovo izvršio obuhvatni napad i 15. brdski armijski korpus, sa delovima koji su još sposobni za borbu, nalazi se pred novim opkoljavanjem. Pošto više nema snaga na raspolaganju, sem toga je izbila i kriza u snabdevanju, iznet je predlog za izmenom vođenja borbe. Zatraženo je od komandanta Jugoistoka da donese odluku i izda naređenje da se od sada *vođenjem borbe u pokretu*, sa formiranim odredima za zaprečavanje, povuče na liniju Karlobag — Gospić — Bihać. Južni bok Grupe armija »E« treba da se zaštiti dovođenjem novih snaga preko Travnika.

Jadranski front:

21. brdski armijski korpus: prodirući ka severu, stigao je u Lijevu Rijeku. U porastu je pritisak neprijatelja na bočni položaj Tuzi, na koji su se zaštitnice povukle.

5. SS-brdski armijski korpus: otpočela je operacija čišćenja od neprijatelja pretpolja glavne odbrambene linije Nevesinje — Mostar. Stab »Šojerlen« je rasformiran 4. 12. 1944. godine.

15. brdski armijski korpus: situacija borbenih grupa koje su se iz rejona borbenih dejstava Knin probile ka severu još više se zaoš-

trila obuhvatom: napadom 2 neprijateljske brigade sa istoka na Srb i istovremenim jakim napadom iz rejonu Bravno sa zapada.

Istočni front

91. armijski korpus za specijalnu namenu: u cilju otvaranja marševskog puta 21. armijskom korpusu, nastavljeno je čišćenje višinskog zemljišta južno od Lima, na kome bande pružaju jak otpor. Zaštitnice 41. tvrđavske divizije izvode marš za Sjenicu bez pritiska neprijatelja.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: u porastu je pritisak neprijatelja na zaprečni položaj oko Požege.

Borbena grupa »Fictum« (Prednji odred 11. vazduhoplovne pešadijske divizije, SS-puk »Skenderbeg«) uspostavila je preko Vlase nice kod Drinjače vezu sa glavnim snagama. Čelo kolone 11. vazduhoplovne pešadijske divizije podilazi Janji.

Grupa »Kibler«: između Save i Dunava traju teške i promenljive odbrambene borbe protiv neprijatelja koji, iz Fruške gore, sa glavnim snagama napada na »nibelunški« položaj.

Na dravskom frontu neprijatelj je dejstvovao vatrom u rejonu Osijek — Miholjac i u Moslavini.

Neposredno potčinjene jedinice komandantu Jugoistoka

69. armijski korpus za specijalnu namenu: izvršena je deblokada Sl. Požege. Prodirući u pravcu Bjelovara, hrvatska borbena grupa zauzela je Sv. Ivan-Zabno i St. Kapelu u kojima je neprijatelj pružao jak otpor.

***

Balkan: iz pojačanog pritiska Titovih snaga, naročito u Sremu, uviđa se da one teže jedinstvenom rukovođenju. U toku ruskog prodora severno od Drave, i sa njihove strane došlo je do presudnog operativnog uspeha. Dok su na jugoslovenskoj teritoriji, u čisto personalnom pogledu, ostavljene same sebi, značajna je pomoć u avijaciji a isto tako i angažovanje jurišne avijacije sa ruske strane, kao i pomoć u jedinicama za blisku (neposrednu) podršku od strane saveznika i pojačan dotur materijala preko Jadranskog mora u upadljivo jakim brodskim transportima. Sa brzim porastom borbene moći, pre svega upotrebom teškog oružja — naročito na području Dalmacije, treba računati.

7. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Jadranski front:

21. brdski armijski korpus: napad na Mateševo napreduje.

5. SS-brdski armijski korpus: u našoj akciji ispred glavne odbrambene linije Mostar naša borbena grupa, pri slabom otporu ne-

prijatelja, dospela je u rejon jugozapadno od Nevesinja. Kod Bukovice je odbijen napad bandi na glavni put dotura.

15. brdski armijski korpus: u rejonu borbenih dejstava južno od Srba, nastavljaju se uporne odbrambene borbe. Neprijatelj se sa jakim snagama približuje glavnoj odbrambenoj liniji, a prebacuje se sa istoka i zapada bliže glavnom putu dotura. Neprijateljski napad, povremeno podržavan lovačko-bombarderskom avijacijom, raketnim oruđima i artiljerijom, uz veliki utrošak municije, uglavnom je odbijen. Naše trupe su jako prikecvane [na udaru]. Kod hrvatskih legionarskih združenih jedinica pojave rasula. Iz rejona Zagreba, u toku noći 7/8. 12, dovešće se teretnim kamionima u Bihać 1 bataljon 1. lovačkog puka.

Istočni front:

91. armijski korpus za specijalnu namenu: delovi 22. lovačke divizije, sa mostobrana južno od Bijelog Polja, otpočeli su pokret radi daljeg otvaranja puta ka Mojkovcu. Uzvišenja s obe strane tesnaca Jabuka očišćena su od neprijatelja. Zaštitnice 41. tvrđavske divizije nalaze se istočno od Sjenice.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: likvidiran je prodor u zaprečnu liniju jugoistočno od Požege. Bande su zaprečile put Užice — Dub. Komanda 34. armijskog korpusa je tamo određena. Put je očišćen. Marševski pokret u dolini Drine teče po planu.

Na sremskom frontu neprestano traju borbe u kojima obe strane imaju visoke gubitke i u kojima neprijatelj i dalje osvaja zemljište. Na dan 7. 12. pre podne, neprijatelj je kod Otoka dopro do željezničke pruge Brčko — Vinkovci. Otok se moglo preoteti. Naš protivnapad na neprijateljski mostobran Opatovac, međutim, zaustavljen je bočnom vatrom.

Na dunavsko-dravskom frontu, obostrana dejstva vatrom.

Neposredno potčinjene jedinice komandantu Jugoistoka

69. armijski korpus za specijalnu namenu: odbijeni su neprijateljski napadi na uporišta u rejonu Banje Luke.

...

11.30 časova. Kritična situacija kod 15. armijskog korpusa i zahtev za promenom vođenja borbe

Komandant Jugoistoka, telegramom op. str. pov. br. 6644/44., predao je Vrhovnoj komandi oružanih snaga izveštaj komandanta 15. brdskog armijskog korpusa, generala oklopnih jedinica Fena od 16. 12. u 10.00 časova o kritičnoj situaciji u rejonu borbenih dejstava Knin.

Pošto nije data mogućnost za brže dovođenje snaga 15. brdskom armijskom korpusu, komandant Jugoistoka moli Vrhovnu komandu oružanih snaga da sada preispita da li treba da ostane u važnosti dosadašnji borbeni zadatak (»braniti Hrvatsku«). Komandant Jugoistoka je mišljenja da 15. brdski armijski korpus od sada treba da

vodi borbu iz pokreta sa punim iskorišćenjem zemljišta, kako bi održao borbenu moć snaga sa kojima još raspolaže i što više dobio u vremenu. Komandant Jugoistoka zato moli Vrhovnu komandu oružanih snaga za saglasnost da se komandant 15. brdskog armijskog korpusa ovlasti da borbu u odstupanju vodi dosadašnjim načinom borbenih dejstava sa ciljem da borbom za usporavanje dobije što više u vremenu. Pri tom, formiran u odrede za zaprečavanje i izbegavajući samo pritisak nadmoćnijeg neprijatelja, sme da se povuče do linije Karlobag — Gospić — Bihać da bi, po dovođenju svežih snaga, sa ove linije iznova otpočeo protivnapad.

Komandant Jugoistoka namerava da žurno dovede železnicom delove 117. lovačke divizije na teritoriju zapadne Hrvatske, pošto se odavde jedino ove snage mogu brzo da stave na raspolaganje. Angažovane delove 1. brdske divizije kod Korpusne grupe »Kibler«, tada tek mogu da smene delovi 11. vazduhoplovne pešadijske divizije. Međutim, pošto sve ove mere ne mogu blagovremeno da dođu do izražaja, komandant Jugoistoka smatra nužnim da se, kao što je napred javljeno, izvrši izmena u vođenju borbe. Namera je da se obezbeđenje južnog boka izvrši dovođenjem, preko Travnika, 181. ili 297. pešad. divizije. Tu se ipak radi o snagama koje Komanda Grupe armija »E«, na osnovu situacije, još ne može slobodno da stavi na raspolaganje.

...

19.00 časova. Odluka Vrhovne komande oružanih snaga

Na gornji telegram stigla je sledeća odluka Vrhovne komande oružanih snaga:

1) Direktiva Vrhovne komande oružanih snaga/Generalštab oružanih snaga, Operativno odeljenje kopnene vojske — Jugoistok str. pov. br. 77412/44. od 19. 11. (vidi operacijski dnevnik, strana 621) po kojoj komandant Jugoistoka treba da brani Hrvatsku, ostaje načelno u važnosti.

2) Najpreči zadatak komandanta Jugoistoka jeste da, u vezi sa borbama severno od Drave, svoj duboki bok na Dravi zaštiti što jačim snagama i spreči neprijatelju prodor na teritoriju Slavonije. Pored toga, treba što duže zaustaviti prodiranje neprijateljskih snaga sa dalmatinskog primorja sa juga u pravcu Bihaća. Odmah kako se ovde dovedu ma koje pogodne snage, mora se težiti da se napadnu i potuku neprijateljske grupe koje prodiru preko Knina, pošto se samo ovim putem može isključiti ugrožavanje južnog boka zone operacija i održati veza sa teritorijom Istre.

Gornja direktiva Vrhovne komande oružanih snaga saopštena je u izvodu telegramom Grupi armija »E« (komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje str. pov. br. 6655/44).

Ova direktiva Vrhovne komande oružanih snaga smatra se kao odgovor na dalekovidno planiranje maršala, barona fon Vajksa od 25. 11, a koje je razvoj situacije za poslednjih 14 dana potpuno potvrdio. (Pravovremeno, je od neprijatelja iznuđeno, pomeranje težišta dejsta-

va na skraćeni front u severozapadnoj Hrvatskoj, da bi se oslobodile snage za ofanzivno vođenje borbe).

Uparedi uz to op. str. pov. br. 0340/44. od 25. 11, operacijski dnevnik, strana 639, prilog XXXXIII/44. kod načelnika štaba, a isto tako i telefonski razgovor general-pukovnika fon Gildenfelta sa generalom Vinterom od 28. 11. 1944, operacijski dnevnik, strana 658.

...
Obaveštajni večernji izveštaj od 7. 12. 1944. sa procenom neprijatelja na istočnom frontu.

Prema radio-izveštajima, mora se sa tim računati da je neprijatelj saznao o dovođenju naših snaga duž Drine prema severu. Radi toga ima više razloga da ubrza potiskivanje našeg fronta u Sremu. Da li će on ovde da dovede, pored do sada poznatih snaga, još i ostale delove 68. streljačkog korpusa radi angažovanja na frontu (223. streljačka divizija) ili će, pak, dovesti snage koje su predviđene za upotrebu severno od Drave, može se ostaviti otvorenim za razmatranje.

Verovatno uskoro treba očekivati angažovanje bugarskih snaga u Sremu.

...
8. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Na sremskom frontu očuvan je kontinuitet fronta, uprkos neprekidnih napada neprijatelja, koji su delom bili podržani teškom artiljerijom i višecevnim oruđima, kao i lokalnom gubitku zemljišta (istočno od Otoka).

Istočni front

91. armijski korpus za specijalnu namenu: u prodoru prema jugu, delovi 22. lovačke divizije zauzeli su u jurišu Mojkovac. Zaštitnice 41. tvrđavske divizije, bez dodira s neprijateljem, stigle su u rejon istočno od Sjenice.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: Borbena grupa »Solc« preuzela je komandu nad snagama koje su se nalazile u rejonu Požega — Užice. Onde su odbijeni napadi bandi. Komanda 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu stigla je u Zvornik. U dolini Drine, čelo kolone 11. vazduhoplovne pešadijske divizije stiglo je u Bijeljino.

Grupa »Kibler«: ruski bataljon, koji je u noći između 7/8. 12. severozapadno od Vukovara prešao na južnu obalu Dunava, blokiran je. Napad neprijatelja, koji je bio usmeren prema severnom delu »zelen« linije (Orolik — Sotin), do sada je krvavo odbijen. Delovi 117. lovačke divizije, koji su nastupali železnicom, angažovani su za likvidaciju neprijateljskog mostobrana kod Vukovara.

Između Save i Bosuta oživela su dejstva bandi. Neprijatelj je zauzeo naseljena mesta u rejonu istočno i severoistočno od Brčkog.

Na istočnoj obali Dunava, severno od Vukovara, artiljerijskom vatrom je rasturena neprijateljska skupina jačine čete.

Odbijen je pokušaj prelaza preko Drave kod Moslavine neprijateljskih izviđačkih grupa.

69. armijski korpus za specijalnu namenu: pri čišćenju zemljišta od neprijatelja zapadno od Banje Luke, odbačene su jake bande. Namera je da se očisti od neprijatelja oblast između Virovitice i Drave.

***
Planiranje

U vezi dopisa komande Grupe armija »E« op. str. pov. br. 11827/44 (odnosi se na namere Grupe armija »E«, uporedi operacijski dnevnik str. 701), komandant Jugoistoka je predao komandi Grupe armija »E« telegram op. str. pov. br. 6668/44:

Vrhovna komanda oružanih snaga naredila je da se treba načelno pridržavati zadatka za odbranu Hrvatske (vidi operacijski dnevnik str. 711). Težište dejstava treba, nedvosmisleno, da bude na sremskom i dravskom frontu, kao i na sektoru Kraljevica — Knin. Potrebne snage za to dobijati bezobzirnim skidanjem snaga sa drugih frontova i primanjem svakog rizika. Ukoliko silom prilika (stalno ugrožavanje dubokih bokova i pozadine Grupe armija »E« ili unutrašnje političke krize) dolazi u pitanje skraćivanje fronta, shodno gornjem dopisu, koji se na ovo odnosi, Grupe armija »E«, odluka nije još zrela. Generalštabne pripreme treba da se izvrše. Za sprovođenje je potrebno fire-rovo naređenje, koje će maršal, u vezi sa očekivanim daljim pomeraњem snaga prema severnoj Hrvatskoj i posle razjašnjavanja podataka o neprijatelju na južnoj i jugoistočnoj granici Hrvatske, tražiti od Vrhovne komande oružanih snaga.

Borbeni zadatak za Korpusnu grupu »Kibler«

U telegramu komandanta Jugoistoka op. pov. br. 6656/44. dato je objašnjenje Vrhovnoj komandi oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) o borbenom zadatku koji je komanda Grupe armija »E« izdala Korpusnoj grupi »Kibler« na dan 7. 12. 1944:

1) Svako uzmicanje ili povlačenje pod borbom Korpusne grupe »Kibler« može da dovede do daljeg zaoštavanja situacije između Save i Drave. Sve namere i razmišljanja, koje iz toga proističu, najoštrije suzbijati kod rukovodstva i trupe.

2) Od presudnog je značaja da se isključi ugrožavanje železničke pruge Brčko — Vinkovci i očisti od neprijatelja put Otok — Komletinci — Orolik. Kasniji cilj: preotimanje »nibelunške« linije.

3) Pored toga, ubrzati dovođenje i stavljanje na raspolaganje: Borbene grupe »Dauner« i prednjih delova 11. vazduhoplovne pešadijske divizije koji pristižu.

Komandant Jugoistoka je u celini odobrio ovaj borbeni zadatak.

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijatelja na istočnom frontu od 8. 12. 1944. godine

Namera neprijatelja, koji napada na sremskom frontu, može da bude dovlačenje daljih sopstvenih snaga preko Save ka severu, pre svega daljim pomeranjem napred jakih banditskih snaga, prekinuti a zatim angažovanjem potčinjenih združenih jedinica 68. streljačkog korpusa zauzeti železnički čvor Vinkovce. Pretpostavlja se sa velikom verovatnoćom vrlo skoro angažovanje tenkova, o čemu postoji više izveštaja. Dalje se mora računati sa porastom aktivnosti banditskih snaga koje se nalaze u pozadini zone borbenih dejstava, a možda i s fronta uz učešće bugarskih združenih jedinica.

Sve skupa se pojačano ocrtava nastojanje neprijatelja da, napadom prema zapadu, uspostavi vezu sa snagama koje se nalaze severno od Drave ili je tek prelaze. Preticanje (ostalih snaga) 75. streljačkog korpusa, kako se pretpostavlja, koji treba da obezbedi operaciju u južnoj Mađarskoj severno od Drave, ima pri tom i dalje presudan značaj.

...

9. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

U Sremu neprekidno traju uspešne odbrambene borbe sa neprijateljem koji napada snagama jačine puka. Priticanjem novih snaga može se priželjkivati likvidiranje prodora u »zelenu« liniju, i neprijateljskog mostobrana Vukovar. U rejonu severno od Knina, situacija je i dalje zategnuta. Stalne kiše i teškoće zemljišta usporavaju pokrete.

Grupa armija »E«

Jadranski front

21. brdski armijski korpus: prodorom prema severu, pri stalnoj kiši i teškim zemljišnim prilikama, stigao je u rejon 4 km jugozapadno od Mateševa. 181. lovačka divizija povukla se iz rejona Danilovgrada na zaprečni položaj Spuž.

5. SS-brdski armijski korpus: bez naročitih događaja.

15. brdski armijski korpus: odbijeno je više neprijateljskih prodora u Gračac.

Istočni front

91. armijski korpus za specijalnu namenu: radi rasterećenja 22. lovačke divizije, ispred koje se neprijatelj pojačava, namera je da se izvrši napad 963. tvrđavskom brigadom iz tesnaca Jabuka preko Pljevalja na put prema jugoistoku.

Borbena grupa »Šolc«: u rejonu Požege traju neprekidne borbe sa bandama koje su u napadu.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: iz rejona Užice odmarširala je poslednja marševska grupa. Komanda 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu stigla je u Bijeljinu i uspostavila vezu sa Gru-

pom »Kibler«. Marševski pokreti između Bijeljine i Brčkog otežani su zbog visoke vode.

Grupa »Kibler«: neprijatelj je izvršio novi napad u rejonu severozapadno od Otok — Dunav sa pravcem glavnog udara prema Oroliku i jugoistočno od Sotina. Ovde su krvavo odbijeni Rusi, koji su napade izvodili snagama jačine puka, a protiv brojno jako nadmoćnijeg neprijatelja postignut je puni odbrambeni uspeh. Na neprijateljskom mostobranu, severozapadno od Vukovara, protivnapadom ojačanog 118. izviđačkog bataljona, koji je izveden sa velikim poletom, povraćena je železnička stanica. Oko dva neprijateljska bataljona su razbucani a potopljena jedna topovnjača na Dunavu. Delovi 117. lovačke divizije su na dan 9. 12. po podne otpočeli pokret radi konačnog čišćenja od neprijatelja.

Jedinice neposredno potčinjene komandantu Jugoistoka: odbijeni su noćni napadi bandi na uporište u rejonu istočno od Kutine.

10. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Od jakih kiša, koje su trajale danima, visoko nabujale planinske rečice razorile su ili oštetile u Crnoj Gori i Bosni mnoge mostove koji su od presudnog značaja za pokret, borbu i snabdevanje (Bioče, Prijepolje, Zenica). Na ovaj način, između ostalog, napredovanje 21. brdskog armijskog korpusa usporeno je za najmanje 8—10 dana. Komanda stoji pred novim teškim odlukama. Uz to još dolazi da će poplava takođe ometati dalje dovođenje snaga na sremski front.

Korpusna grupa »Kibler« izborila je lep uspeh: konačno je likvidiran neprijateljski mostobran severozapadno od Vukovara a neprijatelj pretrpeo visoke gubitke u ljudstvu i materijalu. Nasuprot tome, slabiji neprijatelj je na dan 10. 12. u podne izvršio prelaz preko Drave severozapadno od Valpova.

Grupa armija »E«

Jadranski front

Usled visoke vode, nastupila je katastrofa (kod Bioča je srušen glavni most) i zaustavila prodor 297. pešadijske divizije u Mateševo, 2-tonska most je pojačan na 4-tonska.

5. SS-brdski armijski korpus: u rejonu borbenih dejstava Mostar, sem uspešne akcije potrebnih odeljenja kod Lise, nije bilo promena u situaciji.

15. brdski armijski korpus: u rejonu borbenih dejstava, naše snage, posle odbijanja više neprijateljskih napada, noću između 8/9. 12. povukle su se na prevoj istočno od Vrpolja.

Dovedeni bataljon 1. lovačkog rezervnog puka 69. armijskog korpusa za specijalnu namenu stigao je u Bihać.

Sopstveni gubici u borbi oko Knina: 4480 ljudi, od toga 1058 ranjenih i zbrinutih, 700 ranjenika u neprijateljskim rukama, 2730 umrlih ili nestalih.

Ukupna jačina 264. pešadijske divizije na dan 5. 12.: 1526 ljudi.

Gubici u materijalu: 41 top, 57 protivavionskih topova, 6 protivtenkovskih topova i skoro celokupno teško oružje 264. pešadijske divizije.

Istočni front:

91. armijski korpus za specijalnu namenu i Borbena grupa »Šolc«: situacija nepromenjena.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: zbog preplavljenosti puta na obali Save istočno od Brčkog, usporen je tok marševskog pokreta.

Grupa Kibler«: u Sremu, između Save i Bosuta, živa borbena dejstva bandi. Neprijatelj, koji je još 9. 12. po podne bezuspešno napadao na Orolik i Sotin snagama jačine i do puka, 10. 12. je tamo izvodio nepovezani napad snagama četa—bataljon. Neprijateljski mostobran severozapadno od Vukovara, posle dvodnevni borbi u kojima se naročito istakao 118. izviđački bataljon, ojačan 1. baterijom 191. brigade jurišnih topova, razbijen je u bliskoj borbi (dva ruska bataljona) u ranim jutarnjim časovima.

Na Dravi, neprijatelj neprekidno dejstvuje vatrom. Severozapadno od Valpova, policijske snage blokirale su neprijatelja, jačine čete, koji je prodro na južnu obalu. Za likvidaciju dovedena je iz Vukovara jedna borbena grupa.

Neposredno potčinjene jedinice komandantu Jugoistoka

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u toku je naša operacija južno od Siska. Delovi 1. kozačke divizije, koji imaju zadatak da vrše čišćenje od neprijatelja južno od Drave u pravcu Virovitice, stigli su u Koprivnicu.

...

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijatelja na istočnom frontu od 10. 12. 1944. godine

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera pov. br. 8761/44.

Povećanje aktivnosti bandi na teritoriji Srema i Slavonije, koje je pretpostavljeno u proceni situacije kod neprijatelja od 8. 12. 1944, sada je nedvosmisleno potvrđeno pokretima Titovih snaga koje su tamo otkrivene. Posle toga, očekuje se da Titov 6. korpus sa 40. divizijom napreduje u rejonu Vinkovci, da se 12. divizija prebacila na odsek Osijek—Donji Miholjac južno od Drave, a da je sada i 10. korpus otpočeo pokret prema okolini Virovitice. Sadejstvo Titovih snaga sa ruskim združenim jedinicama severno od Drave nedvosmisleno se, između ostalog, dokazuje i prisluškivanjem ruskih radio-stanica vazduhoplovnih oficira za vezu.

...

11. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Katastrofom koju je prouzrokovala visoka voda, sada je poplavljen i most na Drini kod Ljubovije. Usled odronjavanja zemlje, brdski putevi u Bosni i Crnoj Gori zaprečeni su na mnogim mestima.

Grupa armija »E«

Jadranski front:

91. armijski korpus za specijalnu namenu: pred borbenom grupom 22. pesad. divizije, na visovima Tare jugozapadno od Mojkovca, neprijatelj je u dobro izgrađenim položajima. 963. tvrđavska brigada, radi olakšanja situacije 22. lovačke divizije, izvršila je udar od Pljevalja ka Šehovićima. Put Novi Pazar — Višegrad prolokan je na širokim deonicama. Marševski pokreti 41. tvrđavske divizije sada su paralizovani.

Borbena grupa »Šolc«: kod Požege i Užica odbijeni su jaki prodori bandi. Na putu Požega — Višegrad mnogi mostovi su srušeni ili teško oštećeni. Deonice puta su delimično pod vodom, čime je povlačenje na zaprečni položaj Požege ponovo usporeno.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: motorizovani delovi (7. SS-brdske divizije), koji se još nalaze na istočnoj obali Drine, zbog razaranja mosta kod Ljubovije moraće da se vode okolnim putem preko Višegrada.

Grupa »Kibler«: u nepreglednoj šumskoj oblasti između Save i Bosuta, vode se borbe sa infiltriranim grupama bandi. U toku je naš napad sa severozapada na Komletince u cilju pomeranja napred glavne odbrambene linije. Između Orolika i Sotina, neprijatelj se 11. 12. ograničio na izvođenje lokalnih prodora.

Na dugačkom boku na Dravi, neprijatelj pojačava svoja borbena dejstva. Pri pokušaju prelaska reke slabijim snagama severozapadno od Valpova, kod Miholjca i zapadno od Moslavine, pojavile su se i mađarske bande.

U vezi sa operacijom neprijatelja na dravskom frontu, ponovo su oživela borbena dejstva bandi na severoistočnoj ivici planine Papuk.

Sumarni izveštaj sa rejonu Vukovar:

Neprijatelj je izgubio: 248 mrtvih, 75 zarobljenih. Plen: 9 protivtenkovskih topova, 23 protivtenkovske puške, 16 teških mitraljeza, 100 lakih mitraljeza, 43 automata, 131 puška i 2 topovnjače su potopljene.

...

Organizacija komandovanja na severnom krilu Grupe armija »E«

Telegramom op. pov. br. 6704/44., komandant Jugoistoka dao je svoju saglasnost sa organizacijom komandovanja na severnom krilu, koju je predložila komanda Grupe armija »E«. General-potpukovnik Kibler je, po predaji dužnosti general-potpukovniku fon Ludvigeru,

krenuo ka 2. oklopnoj armiji, koja je onda dala Grupi armija »E« general-potpukovnika Vitmana da vodi 117. lovačku diviziju. General avijacije Felmi kreneće iz Zagreba 12. 12. Divizijski štab za specijalnu namenu »Štefan« će se, za prvo vreme, upotrebiti kao štab za rukovođenje na severnom boku. Generalštabni major Vajer stavlja se ovom štabu na raspolaganje.

Obezbeđenje železničke pruge Maribor — Zidani Most

Komandant Jugoistoka izvestio je, telegramom str. pov. br. 1699/44. Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) o nedovoljnom obezbeđenju važne železničke pruge Maribor — Zidani Most od strane zamenika komandanta 18. armijskog korpusa, kao i o uznemiravanju u znatnom obimu na ovoj pruzi za poslednjih 14 dana.

Na osnovu gornjeg izveštaja, Vrhovna komanda oružanih snaga izdala je direktivu načelniku naoružanja kopnene vojske i komandantu dopunskih trupa kopnene vojske da lično zamenik komandanta 18. armijskog korpusa treba da se stara o obezbeđenju pruge Maribor — Zidani Most angažujući za to teritorijalne jedinice (Folksšturm) i odlažući za kasnije druge zadatke.

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijatelja na istočnom frontu od 11. 12. 1944. godine

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera pov. br. 8781/44.

Posle sadašnje potvrde da se kod Mitrovice očekuju neprijateljski tenkovi, posebno je istaknut značaj koji neprijatelj pridaje borbama na sremskom frontu. Angažovanje će verovatno uslediti na severnom odseku sremskog fronta. Sa verovatnoćom da će učešće tenkova biti praćeno regularnim ruskim trupama, povećava se i mogućnost da se angažuju i ostale snage 68. korpusa.

Pokreti neprijatelja, koji su nedavno utvrđeni za put Virovitica — Barč, dozvoljavaju da se donese prethodni zaključak a isto tako i o prelasku reke od strane regularnih trupa u pravcu juga da bi sa ovima delovao efikasno u pozadini desnog krila 2. oklopne armije, kao i na prelaz reke od strane bandi prema severu radi dopune ruskih združenih jedinica koje su tamo angažovane na frontu.

...

12. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

1) Na dan 12. 12. 1944. u 12.00 časova 34. armijski korpus za specijalnu namenu preuzeo je komandu nad dosadašnjim sektorom (Zvornik — jugoistočno Barč) Grupe »Kibler«.

2) Situacija se karakteriše izvesnom čvrstinom napadnutih frontova u Sremu, severno od Drave i između Blatnog jezera i Dunava i neprijateljskim pokretima u cilju obuhvata severno od Budimpešte.

Da li će neprijatelj, između Blatnog jezera i Drave, i dalje napadati da bi iskoristio tamo postignuti uspeh protiv 68. armijskog korpusa, ne može se još razaznati. Činjenica je da neprijatelj ima nameru da ostavi snage prema severu.

3) Na teritoriji Bosne i Crne Gore, marševski pokreti Grupe armija »E« sada su skoro potpuno zaustavljeni, više zbog šteta zbog visoke vode nego od dejstva neprijatelja. 21. armijski korpus još nije izašao preko Mateševa, a čela napadnih kolona 22. pešad. divizije još se nalaze kod Mojkovca na Tari, gde je srušen prelaz. Mali međuprostor između 21. i 91. armijskog korpusa ne može još da se probije. Ukupno su još uvek 4 divizije (181, 297, 22. i 41) vezane u Crnoj Gori a, međutim, na severu su hitno potrebne snage.

4) Sve se više i više ocrtavaju pripreme Tita da osvoji Hrvatsku. Težište dejstava u borbi sa divizijama bandi je i dalje u rejonu severno od Knina. Kao drugo težište, kako izgleda, ocrtava se južno od Barča u rejonu Virovitice. Da li tamo otkrivena koncentracija snaga stoji u vezi sa sremskim frontom, odnosno da li se radi o pokretu neprijatelja južno od Drave u pozadinu 2. oklopne armije ili u pravcu Sisak — Zagreb, nije još utvrđeno.

Grupa armija »E«

Jadranski front:

21. brdski armijski korpus: udarna grupa, pošto je slomila jači otpor neprijatelja kod Mateševa, zauzela je 90 m dugačak most južno od mesta, koji je neprijatelj razorio.

5. SS-brdski armijski korpus: pri ogorčenom neprijateljskom otporu i osetljivim sopstvenim gubicima, nastavljena je operacija čišćenja u pozadinskoj oblasti u rejonu Busovača — Zenica — Travnik.

U rejonu borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa situacija je ponovo zategnuta. Posada Gračaca, koja je imala naređenje da se probije u Mazin, napadnuta je kod Bruvna od strane jakog neprijatelja. Mora se računati sa mogućnošću novih pojava rasula kod hrvatskih združenih jedinica.

Istočni front:

91. armijski korpus za specijalnu namenu: uopšte uzev, situacija je nepromenjena. Na borbu i marševske pokrete deluju i dalje štete koje je nanela visoka voda.

Borbena grupa »Šolc« povukla je sopstvene snage sa zaprečne linije oko Požege na zaprečni položaj Užice.

34. armijski korpus za specijalnu namenu: u Sremu, u rejonu severno od Save, bande stalno vrše jak pritisak na železničku prugu Brčko — Vinkovci. Vode se i dalje borbe sa snagama bandi koje su se infiltrirale u šumskoj oblasti severno od Save. Na dan 12. 12. rano, naša borbeno grupa nastavila je napad radi ispravljanja glavne odbrambene linije u rejonu Komletinci — Orolik. Dalje prema severu do Sotina na Dunavu, neprijatelj je 11. 12. uveče ponovo preduzeo svoj napad. Neprijatelj tamo privlači pojačanje.

Neprijateljski pokušaji prelaza preko Drave, između Bijelog Brda (istočno-jugoistočno od Osijeka) i Moslavine, mogli su da se razbiju. Sa planine Papuk, bande neprekidno vrše jak pritisak prema rejonu Đakovo — Našice.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: delovi 1. kozačke divizije, u rejonu Koprivnice, pripremili su se za proboj prema jugoistoku.

***

Grupa armija »Jug« zahteva da se Barč povrati

Komandant Jugoistoka, telegramom op. str. pov. br. 6719/44. zamolio je Komandu Grupe armija »Jug« da joj saopšti da li postoje izgledi da se front 2. oklopne armije, shodno direktivi koju je 8. 12. izdala Vrhovna komanda oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga — operacijski dnevnik, strana 715), u dogledno vreme ponovo pokrene napred prema istoku.

S obzirom na sadašnji 150 km dugi, skoro neobezbeđeni, front na Dravi, kroz koji je neprijatelj od pre nekoliko dana izvršio infiltraciju prema jugu, komandant Jugoistoka mora pridavati povećan značaj vezivanju jačih neprijateljskih snaga, naročito na južnom krilu, napadom 2. oklopne armije a, pre svega, povratku Barča.

Komandant Jugoistoka, pre svega, nema na raspolaganju snage da bi mogao da obezbedi Dravu ili bar da zaustavi napad preko Drave jačih neprijateljskih delova. Izviđanje iz vazduha otkrilo je kod Barča saobraćaj trupa na obema obalama i skelski saobraćaj. To se može odnositi na dovoženje materijala za bande a i na početak obuhvatnog pokreta prema južnom krilu 2. oklopne armije. U najnepovoljnijem slučaju, komandant Jugoistoka mora da računa sa razvojem ruskih trupa u Slavoniji sa ciljem da ubrzaju Titov dolazak do vlasti u Hrvatskoj i, u vezi sa otpočetim prodorom neprijatelja od Knina prema Bihaću, izvede uništenje Grupe armija »E«. Za sprečavanje ove opasnosti, komandant Jugoistoka smatra povraćaj Barča kao odlučujući i moli Grupi armija »Jug« da saopšti Grupi armija »F« osnovnu zamisao i plan.

13. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Jadranski front:

Ispred 21. brdskog armijskog korpusa, neprijatelj je u izgrađenim visinskim položajima, zapadno od Mateševa, zaprečio put za Kolašin. Prema putu Podgorica — Mateševo u porastu je pritisak neprijatelja. Napadi koje je neprijatelj izvodio prema zaprečnom položaju oko Podgorice, delimično su odbijeni u bliskoj borbi.

Kod 5. SS-brdskog armijskog korpusa, neprijatelj je na putu za Travnik prešao u protivnapad i potisnuo naše snage u Busovaču.

U rejonu borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, situacija je ponovo zategnuta. Jake neprijateljske snage napale su kod Bruvna našu borbenu grupu i razbile je. Masa pripadnika hrvatskih legionarskih jedinica prebegla je na neprijateljsku stranu.

Istočni front:

Kod 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, 963. tvrđavska brigada je, posle izvršenog udara radi olakšanja situacije u pravcu Šehovića, otpočela odstupni marš preko planine u pravcu tesnaca Jabuka. Zaštitnice 41. tvrđavske divizije evakuisale su Sjenicu. Čelo divizije stiglo je u Uvac (severozapadno od Priboja). Visoka voda razorila je tamošnji most.

Borbena grupa »Šolc« odbila je napad bandi na položaje mostobrana Užice. Namera je da se preko Višegrada i Sokolca dovedu u sastav 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu dva tvrđavska pešadijska bataljona sa motorizovanim delovima 7. SS-brdske divizije.

Na sektoru 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, odbijeni su prodori bandi između Save i Bosuta. Neprijatelj je na izgrađenim položajima zaustavio naš obnovljeni napad u cilju zauzimanja Komletinaca. Južno od Dunava, osim toga, uz visoke gubitke odbijen je neprijateljski napad sa pravcem glavnog udara na Sotin.

Na Dunavu i Dravi nije bilo značajnijih borbi. Na ovom sektoru angažovana je 11. vazduhoplovna pešadijska divizija sa delovima za obezbeđenje.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus: u rejonu jugozapadno od Zagreba zahuktala se operacija čišćenja od neprijatelja. Bobena grupa »fon Šulc« otpočela je pokret iz Koprivnice prema istoku.

...

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijateljske situacije na istočnom frontu od 13. 12. 1944. godine

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera pov. br. 8842/44.

Angažovanjem još i 223. streljačke divizije na severnom sektoru sremskog fronta ovde se, i osim toga, ocrtava težište dejstava u vođenju borbe neprijatelja, pri čemu se u kratkom vremenu očekuje i angažovanje otkrivenih tenkova.

Namera neprijatelja bila bi, angažujući uskoro jake, verovatno i bugarske snage, da izbori proboj u pravcu Osijeka. Ruske regularne jedinice koje su ovde koncentrisane i preko Drave postavljene, a naročito u duhu komandovanja ojačane bande, treba za to da stvore poželjne preduslove. Da će se takvim u duhu komandovanja naročito ispoljenim ruskim uticajem na bande, koje su koncentrisane južno od Drave, istovremeno aktivirati i spojiti celokupne snage bandi u

severozapadnoj Hrvatskoj, mora se pretpostaviti. Njihov uticaj na unutrašnju političku situaciju Hrvatske ne sme se prevideti.

U severoistočnoj Hrvatskoj očišćena je od neprijatelja južna obala Drave. Jugoistočno od Vukovara neprekidno traju snažne lokalne borbe sa sovjetskim snagama podržanim bandama.

14. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

21. brdski armijski korpus otpočeo je pokret iz Mateševa sa jednim grenadirskim pukom radi probijanja ka Kolašinu. Bande neprekidno vrše jač pritisak, sa zapada i istoka, na put Podgorica — Mateševo.

U Bosni i u Crnoj Gori (severoistočno od Mostara) je prekinuta operacija 5. SS-brdskog armijskog korpusa, jer se neprijatelj povukao bez borbe. U rejonu Busovače (južno od Zenice) neprijatelj je napadom, podržanim artiljerijom i minobacačima, izborio lokalno povlačenje fronta.

Da bi dobila snage za izvođenje efikasnog protivnapada protiv ojačanog neprijatelja na gornjoj Uni, Komanda 15. brdskog armijskog korpusa naredila je povlačenje sa zaprečnog položaja, na putu kroz tesnac Klanac, na uzvišenja severno od Suvaje (severno od Srba).

Istočni front:

U zoni 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, kod Mojkovca na severnoj obali Tare, borbena grupa vrši koncentraciju radi daljeg prodora prema jugu i sjedinjavanja sa 21. brdskim armijskim korpusom. Odbijen je napad bandi na zaprečnu liniju severozapadno od Sjenice.

Borbena grupa »Šolc«: neprijatelj nadire ka mostobranu 104. lovačke divizije kod Užica.

U Sremu je neprijatelj na dan 14. 12, posle jake artiljerijske pripreme i uz podršku jurišne avijacije, ponovo izvršio napad kod Sotina (južno od Dunava) na glavnu odbrambenu liniju 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, ali bez uspeha.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

U zoni 69. armijskog korpusa za specijalnu namenu, pri akciji čišćenja jugozapadno od Zagreba, u borbi protiv dobro naoružanih bandi zauzeta je Bratina.

Borbena grupa »ton Šulc«, u daljem nastupanju iz rejona Koprivnice u dolini Drave prema jugoistoku, uspostavila je vezu sa južnim krilom 68. armijskog korpusa.

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijatelja na zapadnom frontu od 14. 12. 1944. godine

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera pov. br. 8861/44.

Posle angažovanja do sada 4 divizije bandi u rejonu borbenih dejstava Knin, čije sadašnje pregrupisavanje navodi na zaključak o daljim namerama za obuhvat, mora se — po Burhardovim izveštajima — sada računati i sa dovođenjem najmanje 3 druge divizije (8, 13 i 43) sa opšteg severozapadnog pravca u rejon Bihaća, čiji se zadatak sastoji u »zauzimanju Bihaća do Božića«. Zato treba očekivati da će neprijatelj, posle dovođenja svih raspoloživih snaga, težiti da uništi naše združene jedinice koje se nalaze na sektoru Knin — Bihać, da bi zatim oslobodio put prema severu, kako za već angažovane divizije bandi tako i za nove snage koje se dovoze preko mora.

***
15. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Na istočnom frontu, u Sremu, naše trupe izvojevale su 14. 12. pun odbrambeni uspeh. Pojačanja (tenkovi, možda i bugarske združene jedinice), koja neprijatelj prebacuje sa istoka, navode na očekivanje novog napada.

U rejonu severno od Knina, situacija se ponovo zaoštrila. Neprijatelj je ovde koncentrisao oko 8—10 divizija bandi radi dvostranog obuhvatnog napada protiv borbom iznurenog 15. brdskog armijskog korpusa i prodora u Bihać.

Komanda grupe armija »E« namerava da dovede Grupu »Fišer« (1 ojačani grenadirski puk i 68. izviđački bataljon) 34. armijskom korpusu, 41. tvrđavsku diviziju a kasnije ostatak 297. pešad. divizije na dravski front radi zaštite severoistočnog boka, 104. pešad. diviziju u Bihać radi olakšanja situacije kod 15. brdskog armijskog korpusa. Nasuprot tome, komandant Jugovistoka smatra kao sada najhitniji zadatak — brzo dovođenje rezervi u rejon Bihaća. Grupi »Fišer« (sada na maršu od Sarajeva prema Brodu), treba, po tome, promeniti pravac kretanja za Bihać.

Pored toga, zamoljena je Vrhovna komanda oružanih snaga za povraćaj delova 1. brdske divizije, koji su angažovani u 2. oklopnoj armiji. Ova divizija bi se upotrebila kod 15. brdskog armijskog korpusa.

Grupa armija »E«

Jadranski front

Napad udarne grupe 21. brdskog armijskog korpusa od Mateševa prema severu napredovao je do 4 km jugoistočno od Kolašina. Delovi 181. lovačke divizije povukli su se sa zaprečne linije južno od Podgorice na uži položaj mostobrana. Time je aerodrom Podgorica napušten.

Završeno je povlačenje snaga 15. brdskog armijskog korpusa na novi zaprečni položaj severno od Srba. Sa skraćene glavne odbrambene linije oslobođene trupe na desnom krilu otpočele su kod Lapca napad protiv neprijatelja. Pri operaciji čišćenja, u rejonu s obe strane Bihaća, banditske snage u istočnom delu planine Kapela odbačene su prema jugu.

Istočni front

U zoni 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu južno od Brodareva i na zaprečnom položaju Sjenica, odbijeni prodori bandi. Posle uspostavljanja mosta na Tari kod Mojkovca, otpočeo je 16/17. 12. napad na Kolašin.

41. tvrđavska divizija prikuplja se u rejonu Priboja.

Borbena grupa »Šolc«: bez značajnih događaja.

U Sremu, na istočnom frontu 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, neprijatelj se 15. 12. držao mirno.

Na dunavsko-dravskom frontu obostrana vatrena dejstva za uznemiravanje.

U pozadinskoj oblasti u toku je čišćenje od neprijatelja puta Osijek — Našice.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u operaciji čišćenja od neprijatelja doline Drave, snage su stigle u okolinu Đurđevca.

***

Stanje Grupe armija »E«

Načelnik štaba Grupe armija »E«, telegramom op. str. pov. br. 12225/44. od 14. 12. 1944, izvestio je:

1) O prekidima komunikacija od životne važnosti u celoj zoni grupe armija, koji su nastali katastrofom zbog visoke vode.

2) O situaciji kod neprijatelja.

3) O proceni sopstvenih snaga — položaja.

4) Sopstvene namere: ubrzanje dovođenja daljih snaga za obezbeđenje ugroženog severoistočnog boka grupe armija, kroz:

a — Grupa »Fišer« (ojačani 524. grenadirski puk i 68. izviđački bataljon), preko Sarajeva za Brod dolazi u sastav komande 34. armijskog korpusa;

b — dovođenje 41. tvrđavske divizije a kasnije ostatka 297. pešad. divizije, preko Sarajeva i Broda, za izgradnju dravskog fronta;

c — prikupljanje 104. pešad. divizije u rejonu Sarajevo — Zenica za prodor, preko Travnika i Jajca, u Bosanski Petrovac i olakšanje situacije kod 15. brdskog armijskog korpusa;

d — prikupljanje 22. pešad. divizije u rejonu Sarajeva, na raspolaganje grupi armija;

e — dovođenje 181. pešad. divizije radi angažovanja na drinskom sektoru, Goražde — Višegrad.

5) Vremenski plan pokreta.

- 6) Stanje u pogledu snabdevanja.
- 7) Neophodne organizacijske mere.

***

Upotreba 1. brdske divizije

Kod 2. oklopne armije postoji namera da povuče za sobom, na severnu obalu Drave, delove 1. brdske divizije koji se još nalaze kod Grupe armija »E«. Načelnik štaba komandanta Jugoistoka izvestio je o ovome, telegramom op. str. pov. br. 6771/44, zamenika načelnika Generalštaba oružanih snaga, general-potpukovnika Vintera i zamolio ga da se suprotstavi takvim pokušajima.

Komandant Jugoistoka je trenutno u tako teškoj situaciji da se ne može odreći ni jednog jedinog borca, nego, naprotiv, da opet vraća od 2. oklopne armije, kao nužno i što pre, one delove 1. brdske divizije koji su svojevremeno poslati na severnu obalu.

Komandant Jugoistoka namerava da upotrebi ponovo sjedinjenu 1. brdsku diviziju u rejonu borbenih dejstava Bihać, gde je povraćanje izgubljenog zemljišta moguće jedino upotrebom brdskih združenih jedinica.

Izviđački bataljon — Grupa 1. kozačke divizije

Rajhsfirer SS je preko Vrhovne komande oružanih snaga (Vrhovna komanda oružanih snaga/Generalštab oružanih snaga, Operativno odeljenje kopnene vojske/Jugoistok pov. br. 07825/44) zamolio da se 55. izviđački bataljon, koji je angažovan u rejonu Banje Luke, evakuise radi formiranja kozačkog korpusa.

Komandant Jugoistoka izvestio je, telegramom op. str. pov. br. 6765/44, Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga), da je Banja Luka — od kada je ugrožen Slavonski Brod — dobila novi značaj za vezu prema južnoj Hrvatskoj. Povlačenje 55. izviđačkog bataljona, pre nego što stigne zamena pune vrednosti, zbog toga ne odgovara. Vreme dolaska pogodnih snaga Grupe armija »E« u Banju Luku, jedva tek sredinom januara 1945. godine.

Izvlačenje policijskih združenih jedinica

Rajhsfirer SS je vršio pritisak na Vrhovnu komandu oružanih snaga da se ukine potčinjavanje policijskih združenih jedinica oružanim snagama, pošto on veruje da je neodložno potrebno da su one u rejonu Zagreba, a pri daljem ostajanju policijskih jedinica i sadašnjem angažovanju, ne bi se moglo sprečiti njihovo rasulo putem prebegavanja neprijatelju.

Komanda Jugoistoka je, telegramom op. str. pov. br. 6763/44, obećala da će povući policijske jedinice iz njihove sadašnje upotrebe u Sremu i prikupiti ih u rejonu Zagreba.

Komandi Grupe armija »E« je, telegramom oper. str. pov. br. 6786/44. izdato naređenje da potčinjene policijske združene jedinice izvuče vod po vod iz sadašnje upotrebe i da ih stavi na raspolaganje grupenfireru Kamerhoferu.

***

16. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Južni front

Borbena grupa 21. brdskog armijskog korpusa zauzela je na juriš Kolašin. Most kod Mateševa, dugačak 90 m, ponovo je prohodan za kola.

U zoni 5. SS-brdskog armijskog korpusa, bande su izvodile samo lokalna borbena dejstva.

Na zapadnom krilu 15. brdskog armijskog korpusa, našim napadom protiv jakog neprijatelja na planini Plješivici osvojen je samo mali rejon.

Istočni front

Udarna grupa 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu otpoče pokret noću 16/17. 12. preko Tare ka jugu, radi sjedinjavanja sa 21. brdskim armijskim korpusom.

Na severnom krilu zaprečnog položaja Sjenica, infiltrirane neprijateljske snage odbačene su u planine.

41. tvrđavska divizija, posle ponovnog uspostavljanja mosta na Uvcu, u nastupnom maršu sa skraćenim odstojanjima za Sarajevo, čelom kolone stigla u Dobrun (istočno od Višegrada).

Borbena grupa »Šolc« povukla je snage za zaprečavanje iz rejona Užice na položaj mostobrana Bioska.

Na sektoru 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, između Save i Bosuta, bande vrše neprekidno pritisak na železničku prugu Brčko — Vinkovci. Naš napad u cilju pomeranja napred glavne odbrambene linije jugozapadno od Sotina, zaustavljen je jakom neprijateljskom odbrambenom vatrom.

11. vazduhoplovna pešadijska divizija preuzela je odsek na Dravi Vukovar — Valpovo.

Divizijski štab za specijalnu namenu »Štefan«, kao komanda pozadine grupe armija, premešten je u Đakovo.

U rejonu Moslavine, bande neprekidno vrše pritisak sa zapada. Razbijen je pokušaj prelaza na ostrvo na Dravi, severozapadno od Moslavine.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u dolini Drave odbijeno je više prodora bandi u Kalinovac (jugoistočno od Đurđevca). Nastavlja se čišćenje od neprijatelja visinskog zemljišta južno od Novigrada.

***

Međusobna razmena rasturenih delova jedinica između Grupe armija »F« i Grupe armija »Jug«

Komandant Grupe armija »Jug« pokrenuo je da se, putem međusobne razmene, sredi pitanje rasturenih delova divizija — združenih jedinica.

Komandant Jugoistoka pozdravio je telegramom op. str. pov. br. 6793/44. ovo nastojanje. Komandant Jugoistoka, sa svoje strane, poseban značaj pridaje skorom povraćaju borbenih grupa 117. i 118. lovačke divizije koje su angažovane severno od Drave.

Komandant Jugoistoka ne može da se saglasi sa željom Komande Grupe armija »Jug« da joj se preda 1. brdska divizija, pošto je ova divizija samo privremeno stavljena na raspolaganje 2. oklopnoj armiji a potrebna je u sadašnjoj situaciji u Hrvatskoj.

Izvlačenje komande 5. SS-brdskog armijskog korpusa

Na pitanje Vrhovne komande oružanih snaga, komandant Jugoistoka je, telegramom op. str. pov. br. 6787/44, izvestio Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) da je hitno izvlačenje komande 5. SS-brdskog armijskog korpusa moguće, ako bi se Komanda 22. brdskog armijskog korpusa, koja je sada angažovana kod 2. oklopne armije, stavila ponovo na raspolaganje radi angažovanja u Bosni i Hercegovini.

Gubici u zoni komandanta Jugoistoka u vremenu od 1—30. 10. 1944. godine, personalno-organizacijsko-kadrovsko odeljenje za podoficire i vojnike str. pov. br. 401/44.

	mrtvi	ranjeni	nestali	mrtvi	ranjeni	nestali
	Oficiri			Podoficiri i vojnici		
pripadnici nemačkih oružanih snaga	16	31	16	690	2084	995
SS- i policijske združene jedinice	3	8	—	53	171	13
inostrani vojnici	1	—	—	117	275	568

...
17. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Južni front:

Udarna grupa 297. pešad. divizije nastavila je, preko Kolašina, prodiranje prema severu. Put je na 500 m miniran. U toku 16. 12. neprijateljska avijacija je danju skoro potpuno paralisala marševske pokrete. Položaj na mostobranu Podgorica ponovo je sužen. Posle rušenja mosta na Zeti, evakuisan je Spuž.

U rejonu borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, naša borbeno grupa zauzela je više uzvišenja zapadno od Lapca i očistila od partizana. U planinskoj oblasti jugozapadno od Bihaća (Korenica) neprijatelj se pojačava. U toku je naš prodor iz Gospića prema Buniću.

Istočni front:

16. grenadirski puk je, noću između 16/17. 12, otpočeo pokret od Mojkovca, izborio prelaz na Tari i dalje prodire prema jugu u cilju sjedinjavanja sa 297. pešad. divizijom.

Na zaprečnom položaju Sjenica, vodi se neprekidna borba sa bandama koje napadaju.

41. tvrđavska divizija čelom kolone stigla je u rejon zapadno od Višegrada. Neprijatelj nadire prema mostobranu Bioska.

Na drinskom frontu su banditske snage ponovo prešle reku i ugrozile put Janja — Bijeljina. Neprijatelj je zaprečio put severoistočno od Zvornika. Delovi 7. SS-brdske divizije angažovani su za otvaranje puta.

Između Save i Dunava kao i na Dravi, neprijatelj se i dalje drži mirno. On vrši grupisanje svojih snaga za novi napad.

Na visinskom zemljištu južno od Novigrada i u dolini Drave, severoistočno od Đurđevca, odbačen je slabiji neprijatelj.

...

18. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji.

Posle borbi, koje su trajale nedeljama, protiv žilavog neprijatelja, klinovi napada 21. brdskog armijskog korpusa i 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu spojili su se na dan 18. 12. u 12.30 časova između Kolašina i Mojkovca.

Na sremskom frontu ocrtava se razvoj za bitku bugarske 1. armije. Ostaje da se očekuje novi napad glavnim snagama neprijatelja sa pravcem glavnog udara preko Sotina u cilju oslobađanja doline Dunava. Moguće je da bugarske združene jedinice smene ruske, da bi se ove mogle angažovati u južnoj Mađarskoj.

Grupa armija »E«

U Crnoj Gori, čelni puk 21. brdskog armijskog korpusa napreduje u napadu severno od Kolašina. Posle planskog razaranja svih mostova i prelaza, zaštitnice su evakuisale Podgoricu.

Na borbenom frontu Mostar — Nevesinje, nije bilo naročitih događaja.

U pozadinskoj oblasti Bosne, između Maglaja i Doboja, vrši se čišćenje od neprijatelja glavnog puta dotura.

41. tvrđavska divizija, na maršu za Sarajevo, stigla je čelom kolona u Rogaticu.

U rejonu borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa postavljena je naša napadna operacija iz Lapca na Udbinu i u Udbinu i u rejonu Bunić — Prijeboj. Odbijeni su slabiji neprijateljski napadi prema Gospiću.

Istočni front:

16. grenadirski puk je i dalje u napadu iz rejona Mojkovca prema jugu. Na južnom krilu zaprečnog položaja severozapadno od Sjenice, posle snažne borbe, razbijeno je više napada bandi.

Na drinskom frontu bande vrše neprekidno pritisak prema rejonu Janja — Bijeljina. Neprijatelj je opkolio Bijeljину. Bande su zaprečile put prema Brčkom. Celni puk 7. SS-brdske divizije, u napadu prema jugu, prodro je do severno od Branjeva.

Na sremskom frontu oživela su borbena dejstva.

Na drvarskom sektoru izvođena su lokalna dejstva.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice.

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u dolini Drave, u rejonu Đurđevac, 2. kozačka brigada odbila je neprijateljske napade.

...

Razmatranja o pokretima odvajanja od neprijatelja u Hrvatskoj

U vezi sa pismenim odgovorom general-pukovnika Jodla na predat memorandum 25. 11. 44, komandant Jugoistoka je po specijalnom kuriru predao Vrhovnoj komandi oružanih snaga studiju (Operativno odeljenje str. pov. br. 0357/44) o pokrenutom pitanju eventualnog pomeranja težišta dejstava u Hrvatskoj.

Mere protiv mogućeg iznenađenja u Hrvatskoj

Komandant Jugoistoka je, telegramom op. str. pov. br. 0358/44, zamolio Vrhovnu komandu oružanih snaga za ovlašćenje da može, prema kalendaru, da pripremi mere protiv mogućeg iznenađenja u Hrvatskoj, koje bi u eventualnom slučaju mogle da otpočnu na ugovoreni znak.

...

Gubici u zoni operacija komandanta Jugoistoka u vremenu oktobar/novembar 1944, personalno-organizacijsko-kadrovska odeljenje za podoficire i vojnike str. pov. br. 321/44.

Mrtvih	ranjenih	nestalih	Mrtvih	ranjenih	nestalih	Ukupno
oficira			podoficira i vojnika			
97	250	96	3055	9753	7019	20.270

O toku gubitaka, personalno-organizacijsko-kadrovska odeljenje za podoficire i vojnike, pod str. pov. br. 301/44. i 320/44, izvestilo je Vrhovnu komandu oružanih snaga o razdeobi gubitaka na mesece oktobar i novembar.

<i>novembar:</i>				
oficira 135 mrtvih	276 ranjenih	59 nestalih =	470	
<i>oktobar:</i>				
oficira 44 mrtvih	103 ranjenih	59 nestalih =	206	
<i>novembar:</i>				
podoficira				
i vojnika 3050 mrtvih	8630 ranjenih	5610 nestalih =	17.290	
<i>oktobar:</i>				
podoficira				
i vojnika 1745 mrtvih	5601 ranjenih	5084 nestalih =	12.430	
			30.396	

19. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Neprijatelj priprema nove napade na težištima dejstava, naime u Sremu, gde su trupe bugarske 1. armije smenile ruske združene jedinice.

U pogledu angažovanja ruskih združenih jedinica, koje su smeñene u Sremu, može se računati na sledeće tri mogućnosti:

1) Angažovanje severno od Drave protiv 2. oklopne armije (najverovatniji slučaj).

2) U rejonu borbenih dejstava Budimpešte (najneverovatniji slučaj).

3) Angažovanje u cilju obuhvata, preko Drave, ka jugu. Neprijateljski napadi, koji su se zahuktali na dan 18. 12. kod 2. oklopne armije, mogli bi da znače kao uvođenje za napad glavnim snagama. Pred frontom 2. oklopne armije otkrivene su nove neprijateljske trupe. Može se računati sa pokušajem obuhvata južnog boka 2. oklopne armije od strane neprijateljskih snaga koje su kod Barča prešle Dravu. Utoliko više dobija u značaju operacija Borbene grupe »fon Šulc« u dolini Drave, koja treba da osujeti ove namere neprijatelja. Zato će se puk »Engelbreht«, koji se nalazi u formiranju, dovesti Borbenoj grupi »fon Šulc«.

Uprkos završetku 35-dnevnih borbi za proboj 21. brdskog armijskog korpusa, koje su krunisane uspehom, ne može se računati sa brzim pokretom odvajanja od neprijatelja ovog korpusa. 21. brdski armijski korpus treba da izvrši svoj dalji marš kroz Crnu Goru u borbi sa krajnje teškim visokoplaninskim zemljištem, protiv žilavog neprijatelja i pri neprijateljskim napadima iz vazduha, tako da će proći još mnogo vremena dok se marševske kolone ovog korpusa daleko na jugu, od Bioča na ovamo, ne približe kritičnom rejonu.

U rejonu borbenih dejstava severno od Knina, 15. brdski armijski korpus se trudi da svoju slabost u odnosu na neprijatelja izjednači aktivnim vođenjem borbe. Na ugroženo mesto Bihać treba da bude angažovana 1. brdska divizija. Jedan dopunski bataljon i jedinice za snabdevanje ove divizije već se vode za Bihać. Izviđački bataljon 1.

brdske divizije i jednu bateriju treba sada izvući sa sremskog fronta, i takođe prebaciti u Bihać. Vrhovna komanda oružanih snaga naredila je da se ostali delovi 1. brdske divizije, koji se nalaze u 2. oklopnoj armiji, vrate komandantu Jugoistoka.

Grupa armija »E«

Južni front:

Posle sjedinjavanja klinova napada 21. brdskog armijskog korpusa i 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, u toku je ponovna opravka razorenih mostova (između Kolašina i Mojkovca razoreno je 10 mostova) i miniranih deonica puta. Zaštitnica 181. lovačke divizije otpočela je povlačenje na liniju s obe strane puta, južno od Bioča.

U zoni borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa izvodi se operacija čišćenja od neprijatelja na putu dotura Prijeboj — Korenica, u rejonu Udbina — Lapac i na putu Bihać — Bosanski Petrovac.

Istočni front:

Na zaprečnom položaju Sjenica, posle uspešne odbrane od napada bandi snagama jačine bataljona, sada se još izvode borbena dejstva lokalnog značaja. Jedan bataljon, iz rejona jugoistočno od Priboja, otpočeo je napad na centar bandi Novu Varoš.

41. tvrđavska divizija stigla je sa motorizovanom grupom u Sarajevo.

U zoni 34. armijskog korpusa: napadni klin 7. SS-brdske divizije u dolini Drine, zauzeo je Janju. Nastavljen je prodor na Bijeljinu.

Između Bosuta i Dunava, odbijeni su lokalni prodori neprijatelja u naše položaje.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u dolini Drave, 2. kozačka brigada je odbila ponovljene napade bandi na Kalinovac i Sv. Đorđe.

...

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijatelja na istočnom frontu od 19. 12. 1944. godine

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera pov. br. 9021/44.

Stalni pokreti neprijatelja na levom krilu sremskog fronta dopuštaju, pošto su sada uhvaćena i 3 zarobljenika bugarske 3. divizije, da se sa sigurnošću zaključi o smenjivanju do sada tamo angažovanih ruskih snaga od strane bugarskih združenih jedinica. Prema Burhardovim izveštajima može se računati da će bar delovi Rusa biti dovedeni u rejon severno od Drave, gde je moguće da se angažuju preko Drave, na mestu saglasnom sa odlukom, prema jugu ili u zoni 2. oklopne armije.

Podaci o neprijatelju u dravskoj niziji, zapadno od Barča, su i dalje nejasni. U porastu su znaci koji ipak ukazuju na to da se tamo skupljenim bandama, preko do sada neznatnog ojačavanja ljudstvom

i materijalom, dovode dalji regularni delovi neprijateljskih snaga. Mora se s tim računati, da će neprijatelj ovde ubrzo izvršiti jači napad u pravcu severozapada, težeći pritom da, pored daljeg aktiviranja snaga bandi, takođe ispolji dejstvo na desni bok 2. oklopne armije.

....

20. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Južni front:

Kod 21. brdskog armijskog korpusa, zbog pojačanih napada neprijateljske avijacije bombardovanjem i iz naoružanja aviona, marševski pokreti nisu više mogući danju. Na dan 19. 12. opet znatni sopstveni gubici. Ispala su iz stroja 62 motorna vozila, a mnogi mostovi su pogodeni.

Na desnom krilu glavne odbrambene linije Mostar, zahuktava se operacija čišćenja od neprijatelja.

U zoni borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, ispred zaprečnog položaja Suvaja, vode se živa borbena dejstva. Na desnom krilu, neprijatelj dovodi jake snage prema komunikacijskom čvoru Udbina i prema pozadinskim vezama u rejonu Korenica (južno od Prijeboja).

Istočni front:

U severnoj Crnoj Gori, naš izviđački bataljon, koji je sa zaprečnog položaja Sjenica gonjen u Novu Varoš, napale su bande u planini.

Južno od Mojkovca, obezbeđenja 22. pešad. divizije smenila je 297. pešad. divizija.

Snage Borbene grupe »Šolc« povučene su sa položaja mostobrana Bioska u Kremnu.

Na drinskom frontu, čelni puk 7. SS-brdske divizije oslobodio je opkoljenu zaštitnicu 11. vazduhoplovne pešadijske divizije u Bijeljini. Pod pritiskom neprijatelja, zaštitnice su odstupile na zaprečnu liniju južno od Zvornika. Neprijatelj, koji je vršio energično gonjenje, razbio je delove puka »Skenderbeg«.

Između Bosuta i Dunava, izvođena su samo lokalna borbena dejstva.

Na Dravi nije bilo događaja koje bi bilo vredno pomenuti.

U pozadinskoj oblasti ponovo je u porastu pritisak bandi na Našice.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u dolini Drave, 2. kozačka divizija otpočela je napad 20. 12. rano protiv jakog neprijatelja i na brežuljkastom zemljištu, južno od Đurđevca, zauzela više naseljenih mesta.

....

21. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Južni front:

U zoni 21. armijskog korpusa, pojačana neprijateljska dejstva avijacije ozbiljno ugrožavaju stanje (kontingent) motornih vozila i artikala snabdevanja korpusa. Napadima iz vazduha ponovo su oštećeni mnogi mostovi u rejonu Kolašina, kao i kratko vreme pred završetkom mosta na Tari kod Kolašina. Blagodareći tome, marševski pokreti su usporeni.

Pred desnim krilom glavne odbrambene linije Mostar, u toku je operacija čišćenja od neprijatelja. Na levom odseku zaprečne linije Busovača, oživela su borbena dejstva.

U rejonu borbenih dejstava severno od Knina, u porastu je pritisak neprijatelja kod Udbine i Korenice.

Istočni front:

Na istočnom krilu 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, ponovo je u porastu pritisak bandi na zaprečni položaj Sjenica. Jake bande zaustavile su naš prodor prema Novoj Varoši.

Na Drina — Sava trouglu, čelni puk 7. SS-brdske divizije probio se preko Bijeljine dalje prema severozapadu i uspostavio vezu sa mostobranom Brčko. Zaštitnice 7. SS-brdske divizije vrše pokret ka Zvorniku pod jakim pritiskom bandi.

Na sremsko-dunavsko-dravskom frontu nije bilo borbenih dejstava koje bi bilo vredno spomenuti.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u dolini Drave, napadom 2. kozačke brigade na dan 20. 12, neprijatelj je uz znatne gubitke odbačen sa svojih položaja južno od Đurđevca prema jugu.

...

22. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Južni front:

Zaštitnice 21. brdskog armijskog korpusa, posle razaranja svih mostova i mesta prelaza u rejonu Bioča, povukle su se po planu na položaj tesnaca Pelev Brijeg.

U zoni 5. SS-brdskog armijskog korpusa nastavlja se operacija čišćenja od neprijatelja u rejonu Lise.

41. tvrđavska divizija, sa čelima kolona, stigla je u Sarajevo.

U rejonu borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, pred jakim napadom neprijatelja na zaprečni položaj Suvaja, opet su se

povukle hrvatske legionarske jedinice. Neprijatelj je prodro u glavnu odbrambenu liniju. Protivnapad nije uspeo. Naše snage su se povukle na novi položaj Brotnja (severno od Suvaje). Na zapadnom krilu traju još borbe kod Udbine, koja je izgubljena. Odbijen je koncentrični napad neprijatelja na Korenicu (južno od Prijeboja).

Istočni front:

Bande vrše neprekidni pritisak na zaprečni položaj Sjenice. U toku je smena 22. pešad. divizije delovima 297. pešad. divizije.

Na položaju Kremna nije bilo značajnijih borbi.

U zoni 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, učvršćena je situacija u rejonu Drina — Sava trougao. 7. SS-brdska divizija nalazi se u rejonu Brčko i severozapadno od Bijeljine. Zaštitnice su, pod jakim pritiskom neprijatelja, odstupile iz Zvornika u Kozluk.

Severno od Bosutskih šuma, neprijatelj, u jačini 1 bataljona, iznenadno je prodro južno od Otoka sve do železničke pruge Brčko — Vinkovci. Otpočeo je protivnapad.

Između Bosuta i Dunava odbijeni su lokalni prodori neprijatelja.

Na dunavsko-dravskom frontu bila su samo neznatna dejstva vatrom.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: Poglavnikova tjelesna garda i hrvatska udarna divizija otpočele su pokret iz rejona Bjelovara radi obezbeđenja desnog boka 2. kozačke brigade prema severu i čišćenja od neprijatelja planinskog lanca Bilo-gore.

Razmene delova trupa sa Grupom armija »Jug«

Komandant Jugoistoka, telegramom op. str. pov. br. 6886/44. strogo poverljivo, obavestio je Vrhovnu komandu oružanih snaga o postignutom sporazumu između Komande Grupe armija »Jug« i Komande Grupe armija »F« u pogledu sređivanja združenih jedinica. Predaju se:

1) Komanda Grupe armija »Jug« predaje komandantu Jugoistoka sve delove 1. brdske divizije (uključujući i dopunske jedinice za ovu diviziju, koje se dovoze), sve delove 117. lovačke divizije, 1. četu 264. pionirskog bataljona (264. pešad. divizije), 1222. četu lovaca tenkova (181. pešad. divizije), štab i 3. divizion 191. brigade jurišnih topova, 522. pionirsko-mostovni bataljon.

2) Komandant Jugoistoka predaje Grupi armija »Jug« celu 118. lovačku diviziju (sem 750. ojačane pukovske grupe, koja se već nalazi kod 2. oklopne armije).

Komandant Jugoistoka moli da se odobri sprovođenje predložene razmene.

23. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Marševski pokreti teku po planu, ali na zaleđenim i snegom zavejanim planinskim tesnacima vrlo su otežani.

Južni front:

Po završetku mosta na Tari kod Mojkovca, 21. brdski armijski korpus nastavio je marš za Bijelo Polje.

U zoni 5. SS-brdskog armijskog korpusa vode se borbe sa jakim snagama bandi južno od Sarajeva.

U zoni borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, odbijen je napad neprijatelja, podržan artiljerijom na uzvišenja severno od Suvaje. Našim prodorom iz Korenice, odbačen je neprijatelj ka jugoistoku. Zapadno od Bunića, razbijeno je više grupa bandi. Opoljeno je naše uporište severno od Ostrošca, a jedna otporna tačka savladana od neprijatelja.

Istočni front:

91. armijski korpus za specijalnu namenu, u odvajanju od neprijatelja, nalazi se na mostobranu Prijepolje.

Na putu Bijelo Polje — Prijepolje, ponovo je uspostavljeno 20 mostova koje je razorila visoka voda.

Kod Borbene grupe »Ludviger« (ranija Grupa »Šolc«), izvođena su lokalna borbena dejstva na zaprečnom položaju Kremna.

34. armijski korpus: u rejonu Drina — Sava trougao, odbijeni su kod Bijeljine napadi bandi. Pretpolje mostobrana Brčko očišćeno je od neprijatelja. Između Vrbanje i Otoka, po zemljištu pod vodom, banditske snage na splavovima i čamcima nadiru prema železničkoj pruzi.

Naš napad, koji se iz Otoka izvodio u pravcu juga, nije se probio. Namera je da se ponovi 24. 12.

Ispred glavne odbrambene linije Orolik — Sotin, borbena dejstva neprekidno traju uz pojačano angažovanje neprijateljske artiljerije (uključujući i bugarsku artiljeriju).

Na Dunavu i Dravi nije bilo borbi vrednih pomena. Kod Đakova se zahuktava operacija čišćenja od neprijatelja.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: na Bilo-gori, hrvatski jurišni puk stigao je u rejon polaznog položaja za napad na Kapelu (severno od Bjelovara).

...

Pomeranje Puka »Engelbreht«

Komandi 69. armijskog korpusa izdato je naređenje da neodložno premesti u rejon Koprivnice delove Puka »Engelbreht«, čije je formi-

ranje završeno, i tamo tako izvrši pripremu da može da izvodi neophodnu obuku i istovremeno da obezbeđuju vezu sa pozadinom 2. kozačkoj brigadi. Za angažovanje izvan uže okoline Koprivnice, koje dolazi u pitanje samo u krajnjoj nuždi, potrebno je prethodno odobrenje komandanta Jugoistoka.

Razmena delova trupa sa Grupom armija »Jug«

Komanda Grupe armija »E«, telegramom oper. str. pov. br. 6906/44. strogo poverljivo, dostavila je obaveštenje da Grupa armija »Jug«, na osnovu razvoja situacije, neće moći do daljeg da privede delove 191. brigade jurišnih topova i 1222. četu lovaca tenkova kako je to bilo stavljeno u izgled. Zbog toga, radi poravnjanja snaga, Protivtenkovski divizion 118. lovačke divizije ne dolazi u pitanje za predaju 2. oklopnoj armiji.

***

24. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

***

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front:

Marševski pokreti u Crnoj Gori 21. brdskog armijskog korpusa i 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, uprkos pogoršanju vremena sa mestimičnim snažnim vejavicama, teku smaknuto i po planu.

297. pešad. divizija je 23. 12. izvučena iz nadležnosti Komande 21. brdskog armijskog korpusa i potčinjena 91. armijskom korpusu za specijalnu namenu. Neprijatelj je pokušao da udarima sa planine Zlatar omete marševski pokret.

Gubici u zoni 21. brdskog armijskog korpusa od 11—21. 12. iznose: 182 mrtva, 490 ranjenih, 57 nestalih, 356 motornih vozila, 1 četvorocetni protivavionski top, 1 protivavionski top 20 mm, 1 protivavionski top 75 mm, 1 teška poljska haubica 106 mm, 94 konja. Osim toga, u korpusnoj koloni za snabdevanje, 55 m³ pogonskog goriva, 35 t namirnica, 50 t municije.

U Sremu su snage 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu odbacile preko Drine i Save bande, koje su iz Bijeljine vodile žilavu borbu prema istoku i severoistoku.

Na severnoj ivici planine Majevice, istočno od Čelića, bande su odstupile pred našim borbeno jakim izviđačkim snagama. Naš napad protiv neprijatelja, koji je prodro kod Otoka i preko železničke pruge, nije se probio. Za likvidiranje situacije, 25. 12. angažovaće se ojačani grenadirski puk koji je ovamo doveden železničkim transportom.

Ispred glavne odbrambene linije, na odseku Orolik — Sotin, Bugari su izvodili ispade snagama jačine do 2 čete, podržane artiljerijom, koji su odbijeni.

Na Dunavu i Dravi, neprijatelj je lokalno djelovao vatrom za uznemiravanje.

Nastavljeno je čišćenje od bandi rejonu Đakova.

Jugozapadni front:

U pretpolju zaprečnog položaja 15. brdskog armijskog korpusa, severno od Suvaje, zauzeto je i očišćeno od neprijatelja više uzvišenja. Neprijatelj je pružao žilav otpor.

Na zapadnom krilu, u rejonu Tuk, bande vrše neprekidno pritisak. Naša borbena grupa, koja je prodrla do okoline zapadno od Bunića i vodila uspešnu odbranu protiv jakih neprijateljskih napada, povukla se u Gospić. U rejonu Korenice (južno od Prijeboja), uspešno je nastavljeno naše aktivno vođenje borbe. Snage bandi, koje su sa severa nastupale u Ostrožac (severoistočno od Bihaća), odbačene su.

U pozadinskoj oblasti 5. SS-brdskog armijskog korpusa, u toku je naš prodor u dolini Rame ka Prozoru. Na planinskom zemljištu južno od Sarajeva, naša operacija protiv neprijatelja, koji se tu državao i borio, doprla do visova severno od Trnova.

Kod Rakovice (zapadno od Sarajeva), odbijene su bande, jačine bataljona, koje su vršile napad protiv marševskog pokreta 41. tvrđavske divizije.

Komandantu Jugoistoka, neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: na Bilo-gori je nastavljeno čišćenje od neprijatelja visinskog zemljišta.

***

25. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Marševski pokreti Grupe armija »E«, saobrazno vremenskim uslovima, teku po planu. Na sremskom i dravskom frontu nije bilo naročitih borbenih dejstava. U zoni 21. brdskog armijskog korpusa situacija je sa promenljivim tokom.

Istočni front:

Neprijatelj je izvodio slabe udare na zaštitnice 21. brdskog armijskog korpusa.

Marševske pokrete 91. armijskog korpusa otežavaju sneg i pole-dica. Na zaprečnom položaju Sjenica neprestano traju živa borbena dejstva. Bobrena grupa »Ludviger« odbila je prodore bandi koje su vršile izviđanje zaprečnog položaja Kremna.

U zoni 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu u Sremu, u toku je čišćenje rejonu Bijeljine od neprijatelja. Put Bijeljina — Brčko bande su ponovo zaprečile. Dva puta ponovljeni napad ojačanog grenadirskog puka, u cilju zatvaranja breše na frontu kod Otoka, nije uspeo. Jugozapadno od Sotina, napad bugarskih snaga jačine čete,

koji je usledio posle jake artiljerijske pripreme, delimično je odbijen u protivnapadu.

Na Dravi nije bilo naročitih događaja.

U rejonu Đakovo nastavljeno je čišćenje od neprijatelja.

Jugozapadni front:

U zoni borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, bande vrše neprekidno pritisak prema Korenici. Odbijen je jači neprijateljski napad koji je bio usmeren sa juga prema Brotnji (severno od Suvaje).

Na desnom krilu glavne odbrambene linije Mostar 5. SS-brdskog armijskog korpusa, bande su dejstvovala artiljerijskom vatrom.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: operacija prema Kloštru se zahuktava.

Sastav snaga

Komanda konjičkog korpusa nije stigla u 2. oklopnu armiju. Komanda 22. brdskog armijskog korpusa zato ostaje privremeno još kod ove armije.

Komanda 21. armijskog korpusa stiže narednih dana iz Crne Gore u Sarajevo i smenjuje 5. SS-brdski armijski korpus.

Vrhovna komanda oružanih snaga, odnosno Komanda kopnene vojske, odobrila je predloge na osnovu pregovora sa Grupom armija »Jug« u vezi razmene 1. brdske divizije sa 118. lovačkom divizijom i rasturenih delova. Komandi Grupe armija »E« naređeno je da 1. brdsku diviziju premesti, za prvo vreme, u rejon Bihaća radi osveženja. Divizija ne treba da bude angažovana na prednjem kraju...

***

26. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front:

Marševski pokreti 21. brdskog armijskog korpusa, uprkos ometanja zbog poledice, teku po planu.

297. pešad. divizija je angažovana u zoni 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu za obezbeđenje puta između Mojkovca i Brodareva. Južno od Bijelog Polja odbijen je napad bandi na položaj mostobrana. Posle evakuisanja zaprečnog položaja Sjenica, 964. tvrđavska brigada podilazi proširenom mostobranu Prijepolje. Završeno je izvlačenje ka severu motorizovanih marševskih grupa 21. brdskog armijskog korpusa preko mosta na Limu kod Prijepolja.

Kod borbene grupe »Ludviger« (od 25. 12. potčinjena 91. armijskom korpusu za specijalnu namenu), neprijatelj je u maloj meri

vršio izviđanje položaja Kremna. Delovi 104. lovačke divizije nastavili su čišćenje od neprijatelja visova s obe strane puta Dobrun (zapadno od Vardišta) — Višegrad.

U zoni 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, završeno je čišćenje od neprijatelja u rejonu Drina — Sava trougao.

Severno od Čelića odbijen je napad bandi.

Breša na frontu kod Otoka, posle ponovnog napada na dan 26. 12, opet je zatvorena.

Kod Orolika i Sotina, neprijatelj je 25. 12. vršio ispade snagama jačine do čete. Na dan 26. 12. neprijatelj se ograničio na lokalnu vatru za uznemiravanje.

Na Dunavu i Dravi nije bilo događaja vrednih pomena.

Jugozapadni front:

U rejonu borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, neprijatelju je uspelo da između Brotnje (severno od Suvaje), i Lapca zauzme više visinskih položaja. Jake snage bandi nadiru sa zapada i severa prema Korenici (južno od Prijeboja).

Ispred glavne odbrambene linije 5. SS-brdskog armijskog korpusa Mostar — Nevesinje, očišćeni su visovi od neprijatelja.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

Operacija na Dravi 2. kozačke brigade, u sadejstvu sa Borbenom grupom »Moškov« (delovi Poglavnikove tjelesne garde i hrvatski 20. jurišni puk), dovela je do punog uspeha, 2. kozačka brigada zauzela je Kloštar, a posle razbijanja neprijateljskih bandi koje su se žilavo borile i Pitomaču. Borbena grupa »Moškov«, prodorom kroz Bilo-goru prema severoistoku, izborila je vezu sa 2. kozačkom brigadom.

Otpočelo je dovoženje grenadirskog puka »Engelbreht« iz Zagreba.

...

Ponovni predlog za povraćaj Barča

Telegramom op. str. pov. br. 6952/44. komandant Jugoistoka obavestio je Komandu 2. oklopne armije (poslato na znanje i Vrhovnoj komandi oružanih snaga/Generalštab oružanih snaga) o nameri da dosad uspešni prodor 2. kozačke brigade, podržane delovima hrvatske divizije Tjelesne garde, nastavi do puta Virovitica — Barč. Komandant Jugoistoka ponovo predlaže da i desno krilo 2. oklopne armije vrši pritisak do iste visine, u datom slučaju do povraćaja Barča, i isključio ugrožavanje boka naše borbene grupe.

...

Objedinjavanje i reorganizacija divizija

Glavnina divizija potčinjenih Grupi armija »E«, u teškim borba-ma poslednjih meseci i jakim trošenjem ljudstva i materijala kao posledice planinskog marša po predzimskom vremenu, toliko je osla-

bila da su potrebne odlučne mere za uspostavljanje bojeve sposobnosti i podizanje borbene moći ovih združenih jedinica.

Gubici u ljudstvu u oktobru i novembru 1944. godine iznosili su u celoj zoni komandanta Jugoistoka okruglo 50.000, od čega otpada na združene jedinice Grupe armija »E« najmanje 35.000 ljudi. Dalje slabljenje uslediće predajom ljudstva mornarice koje je privremeno bilo u sastavu brojnih jedinica kopnene vojske.

Zbog gubitaka u materijalu, nedostaje oprema za najmanje 3—4 divizije.

Pošto se, s obzirom na potrebu u ljudstvu i materijalu na drugim frontovima, ne može računati na dotur u potrebnom obimu iz domovine, komandant Jugoistoka je prinuđen da ukidanjem tvrđavskih pešadijskih bataljona i njihovim uvođenjem u sastav divizija, kao i drugim objedinjavanjima i reorganizacijama, hitno ojača borbenu moć divizija sopstvenim sredstvima i u granicama mogućnosti.

Uz to, pre svega, telegramom Operativnog odeljenja/Id str. pov. br. 7629/44. zamoljena je Komanda kopnene vojske (Štab kopnene vojske/Organizacijsko odeljenje) da odobri sledeće hitne mere:

a — rasformiranje ostataka 264. pešadijske divizije i njihovo raspoređivanje u sastav 373. hrvatske pešadijske divizije, 11. vazduhoplovne pešadijske divizije, kao i 117. lovačke divizije;

b — ukidanje i reorganizacija tvrđavskih pešadijskih bataljona:
1008. tvrđavski pešadijski bataljon u 22. pešadijsku diviziju,
1001. i 1002. tvrđavski pešadijski bataljon u 369. hrvatsku pešadijsku diviziju,

1003, 1006. i 1007. tvrđavski pešadijski bataljon u 117. lovačku diviziju,

1009. tvrđavski pešadijski bataljon, 2, 3. i 7. tvrđavski pešadijski bataljon, 999. kao i delovi 133. tvrđavske divizije u 41. tvrđavsku diviziju, koju se namerava formirati kao 41. lovačku diviziju.

...

27. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

U rejonu borbenih dejstava jugozapadno od Barča, 2. kozačka brigada — čije su bokove obezbeđivale hrvatske združene jedinice, postigla je odlučujući rezultat. Privedeni su zarobljenici i obiman plen u oružju i ratnoj opremi svih vrsta. Posle pauze od 2—3 dana, operacija treba da se ponovo pripremi i, maskiranjem na Dravi, da se nastavi sa ciljem Virovitica.

Marševski pokreti kod 21. i 91. armijskog korpusa teku po planu, ali su otežani ostrim vremenskim prilikama — hladnoća se povećava, a zaleđeni planinski putevi. Javljaју se gubici usled iscrpljenosti i smrzavanja. Zbog otežanih saobraćajnih prilika, zimska oprema je do sada samo delimično izdata trupi.

Grupa armija »E«

Istočni front:

181. lovačka divizija i Grupa »Štojerer« (964. i 1017. tvrđavska brigada) od 27. 12. potčinjene su 91. armijskom korpusu za specijalnu namenu.

Komanda 21. brdskog armijskog korpusa otpočela motorizovani marš radi smene Komande 5. SS-brdskog armijskog korpusa. Motorizovane marševske grupe stigle su u Rogaticu.

966. tvrđavska brigada, bez pritiska neprijatelja, povukla se sa položaja kod Sjenice na prošireni mostobran Prijepolje.

U zoni 34. armijskog korpusa na sremskom frontu, posle odbrane od više napada bandi i jugoistočno od Bijeljine, neprijatelj je odbaćen na Drinu.

U rejonu borbenih dejstava Otok, naše borbene grupe dostigle su staru glavnu odbrambenu liniju.

Na Dunavu i Dravi, — lokalna vatra za uznemiravanje.

U pozadinskoj zoni korpusa nastavljeno je čišćenje od neprijatelja u rejonu Đakovo i Našice.

Jugozapadni front:

U zoni borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa neprekidno traje jak pritisak bandi na naše otporne tačke između Brotnje i Lapca.

Vodeći borbu u pokretu, naše snage su otpočele pokret iz Korenice prema severu i iz Ličkog Osika (severoistočno od Gospića), preko Ramljani — Turjanski sa zapada, prema tesnacu Vrelo (južno od Prijebolja), koji je neprijatelj poseo.

Na desnom krilu glavne odbrambene linije 5. SS-brdskog armijskog korpusa južno od Mostara, na odseku Lise, vode se obostrana dejstva jurišnim i izviđačkim grupama.

Na brdskom zemljištu, južno od Sarajeva, naš bataljon je 25. 12. probio položaj bandi severno od Trnova i odbacio neprijatelja preko Trnova prema jugu. Tamo je uništena komora bandi.

Čelo 41. tvrđavske divizije dostiglo je Žepče.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: sumarni izveštaj o napadnoj operaciji jugozapadno od Barča:

Kod 2. kozačke brigade: gubici kod neprijatelja (Rusi i bande): 204 mrtvih, 136 zarobljenih, 8 topova (od kojih 4 122 mm), 8 protivtenkovskih topova 75 mm, 3 laka protivtenkovska topa, 1 protivavionski top 20 mm, 5 minobacača, 40 mitraljeza, 76 plamenobacača (masa razorena, pošto su ugrađeni), 13 protivtenkovskih pušaka, 72 automata, 250 pušaka, veća količina municije i eksploziva, 10 motornih vozila, 95 konja.

Sopstveni gubici: 10 mrtvih od kojih 1 oficir, 85 ranjenih od kojih 5 oficira.

Kod Bobbene grupe »Moškov«, gubici kod neprijatelja iznose: 70 izbrojanih mrtvih, verovatno su gubici još viši, 2 zarobljena, 1 protivtenkovski top, 5 motocikla, 1 teretni automobil, 17 vagona namirnica, veća količina municije i eksploziva.

Sopstveni gubici: 2 ranjena.

...

Mere protiv mogućih iznenađenja u Hrvatskoj

Na dan 26. 12. stigao je odgovor Vrhovne komande oružanih snaga (Vrhovna komanda oružanih snaga/Generalštab oružanih snaga, Operativno odeljenje kopnene vojske Jugoistoka str. pov. br. 774502/44) na telegram komandanta Jugoistoka op. str. pov. br. 0358/44. od 18. 12. 1944. Vidi operacijski dnevnik, strana 750.

Iz razloga držanja u tajnosti, ne bi smele da se po kalendaru vrše nikakve pripreme.

Obaveštajni večernji izveštaj sa procenom neprijatelja na istočnom frontu od 27. 12. 1944. godine

Obaveštajno odeljenje/oficir Abvera pov. br. 9211/44.

Angažovanje, kako izgleda, samo 1 ojačane pukovske grupe ruske 233. streljačke divizije južno od Drave, dopušta zaključak da je neprijatelj prebacio preko Drave ka jugu samo slabe delove regularnih trupa i to jedino za obezbeđenje svog levog boka. Po značaju koji sektor fronta 2. oklopne armije, kao fronta za maskiranje glavne operacije kod Budimpešte, predstavlja, izgleda da za prvo vreme ne treba očekivati aktiviranje neprijateljskih snaga koje se nalaze južno od Drave preko dosadašnje mase. Može se ipak od sada računati na novo dovođenje regularnih snaga, najmanje u dosadašnjem opsegu.

Prilog 205/XII.

Obaveštajno odeljenje/vazduh — izveštaj o situaciji od 26. 12. 1944. godine...

Procena situacije kod neprijatelja...

Trupe su utvrdile: 1. jugoslovenska brigada iz SSSR-a nalazi se kod Otoka (sremski front). Poslednji put, u novembru, otkrivena je kod Čačka. 68. streljački korpus, 52. streljačka divizija i 223. streljačka divizija povučeni su sa sremskog fronta i verovatno pomereni prema severu. Pretpostavlja se da su korpus i združene jedinice u bližoj rezervi 3. ukrajinskog fronta, pred Grupom armija »Jug«.

...

Jake nemačke snage su početkom decembra, u rejonu Podgorice i severno od Skadarskog jezera, obezbeđivale zapadni bok naših trupa koje su se povlačile iz Grčke. U međuvremenu su nadmoćne snage bandi zaprečile puteve za odstupni marš. U žilavim borbama, koje su neprekidno trajale više nedelja, nemačke borbene grupe su uspele da odbace bande i izbore proboj preko crnogorskih planina. Uprkos najtežih prilika na putevima, na kojima je najpre došlo do poplava a

onda do zamrzavanja planinskog zemljišta, one su sada izborile priključenje našim glavnim snagama koje se nalaze u severnoj Crnoj Gori.

28. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front:

Marševski pokreti na planinskim putevima usporeni su stalnim zaleđivanjem.

Puk u zaštitnici 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, bez neprijateljskog pritiska, povukao se iza zaprečnog položaja južno od Mateševa. Banditske snage nadiru prema mostobranu južno od Bijelog Polja i zaprečnom položaju Kačevo (jugoistočno od Prije-polja).

Na tesnacu Jabuka oživela su borbena dejstva bandi.

104. lovačka divizija izvučena je, ostale snage su povučene na zaprečni položaj Mokra Gora (severoistočno od Vardišta).

U zoni 34. armijskog puka za specijalnu namenu, lokalnim prodorima pri čišćenju neprijatelja, između Drine i Save, razbijene su i odbačene grupe bandi. Neprijatelj je, snagama jačine čete, vršio bezuspešne napade na novoosvojenu glavnu odbrambenu liniju kod Otoka.

Između Bosuta i železničke pruge Šid — Vinkovci, našom odbrambenom vatrom slomljeni su ponovo neprijateljski napadi jačine do bataljona.

Na ostalom delu glavne odbrambene linije i na dunavsko-dravskom sektoru, vođena su samo lokalna borbena dejstva.

Nastavljeno je uspešno čišćenje od neprijatelja, zapadno od Đakova, pozadine korpusne zone.

Jugozapadni front:

U rejonu borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, zbog dubokih prodora neprijatelja kod hrvatskih legionarskih trupa, izvršeno je — pod pritiskom neprijatelja — povlačenje sa zaprečnog položaja Brotnja na položaj Doljani.

Odbijeno je više napada usmerenih prema G. Lapcu i neprijatelj odbačen sa visova južno od mesta. Naše snage su prodrle zapadno od Vrela i u daljem nastupanju prema severozapadu doprle u Babin Potok.

Bataljon, koji je dejstvovao preko Ramljana, naleteo je na jakog neprijatelja, okrenuo se prema severu i spojio sa snagama iz rejona Vrelo, da bi zajedno napali Prijeboj koga je neprijatelj poseo.

U pozadinskoj oblasti 5. SS-brdskog armijskog korpusa napreduju operacije u cilju razbijanja neprijateljskih snaga koje se nalaze

u rejonu Kreševo (zapadno od Sarajeva) — Travnik — Zenica, a koje ugrožavaju od životne važnosti put dotura.

Komanda korpusa, kao i motorizovane marševske grupe 21. brdskog armijskog korpusa stigle su čelom kolona u Sarajevo. 41. tvrđavska divizija stigla na istaknutu moto-stanicu Brod.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: u rejonu borbenih dejstava jugozapadno od Barča nastavljeno je čišćenje od neprijatelja novoosvojenog zemljišta. Ovom prilikom, zaplenjeno je 73 plamenobacača (ukupno 149), odnosno uništeno.

...

Dnevni izveštaj od 28. 12. 1944. godine

Situacija kod neprijatelja

Iz telegrama Komande kopnene vojske (Inostrane armije — Istok) str. pov. br. 4710/44. o proceni situacije od 27. 12. 1944:

U Sremu su bugarske združene jedinice smenile bande. Pretpostavlja se da će protivnik smenjene združene jedinice bandi pomeriti na dravski sektor, da bi pojačanim angažovanjem u pozadini naših trupa podržao bugarske združene jedinice angažovane u Sremu i pojačao neprijateljske snage u rejonu Virovitice. Otkrivanje delova sovjetske 233. streljačke divizije u rejonu Virovitice potvrđuje pretpostavku da su snage bandi, koje su angažovane južno od Drave, ojačane delovima sovjetskih snaga.

...

29. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Ozbiljna situacija u Mađarskoj navela je Vrhovnu komandu oružanih snaga da naredi dalje predavanje snaga iz zone komandanta Jugoistoka (Vrhovna komanda oružanih snaga/Generalštab oružanih snaga, Operativno odeljenje kopnene vojske/Jugoistok str. pov. br. 775489/44).

Najpre se moraju predati 2. oklopnoj armiji 118. lovačka divizija i ostali delovi 1. brdske divizije. Zadatak komandanta Jugoistoka (odbrana Hrvatske i borba sa bandama) ostaje neizmenjen, uprkos ovoj predaji trupa.

Delovi 118. lovačke divizije koji su povučeni sa odseka Mostar i sa sremskog fronta, treba što brže da se najpre prikupe u rejonu Varaždina kako bi se mogli kompletni dovesti 2. oklopnoj armiji.

1. brdska divizija otpoćeće pokret kopnenim putem 30. 12. sa svojim pozadinskim jedinicama, koje se nalaze kod Novske, u pravcu Varaždina. Nju slede borbeni delovi divizije, pešadijski dopunski bataljon — koji je već trebalo da ode u rejon Bihaća, i ostali delovi jedinica koji su angažovani na sremskom frontu.

Zategnuta situacija u zoni 15. brdskog armijskog korpusa zahteva — sada — angažovanje i drugih snaga na ovom korpusnom sektoru. Namera je da se mesto 1. brdske divizije, koja još ostaje kod 2. oklopne armije, premesti u rejon Bihaća 104. lovačka divizija. Prvobitnu nameru da se ova divizija vodi putem preko Jajca i da istovremeno čisti ovu oblast prema severu od neprijatelja, moralo se napustiti. 104. lovačka divizija se premešta u rejon Bihaća koristeći veliki vojni put preko Broda.

Sa istočnog fronta u Sremu treba da se povuku delovi 118. lovačke divizije, 1. brdske divizije, jedinice policije i vazduhoplovstva i da se zamene 41. tvrđavskom divizijom, koja se još nalazi na maršu za Brod. Ova divizija prvobitno je trebalo da se angažuje na dravskom frontu koji je samo najnužnije bio obezbeđen. Otvor na Dravi ostaće još dugo vremena dok dalje snage iz zone Grupe armija »E« stignu ovamo.

Grupa armija »E«

Istočni front:

Marševski pokreti 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu, mestimično ometani, uglavnom teku po planu. Sem pojedinačnih bezuspešnih napada bandi, nije bilo borbenih dejstava vrednih pomena.

Kod 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, u rejonu Dri-na — Sava—Bijeljina, uspešno se izvode udari pri čišćenju od neprijatelja. Severno od Bosutskih šuma neprijatelj je izvršio lokalne prodore, dok se na ostaloj glavnoj odbrambenoj liniji ograničio na neznatna dejstva vatrom za uznemiravanje. 117. lovačka divizija preuzela je 28. 12. od 118. lovačke divizije komandu nad dosadašnjim sremskim sektorom.

U pozadinskoj oblasti, nastavljeno je, kod Đakova, čišćenje od neprijatelja.

Jugozapadni front:

U zoni 15. brdskog armijskog korpusa, kod Doljana, traju neprekidne borbe. Namera je da se 30. 12. izvrši napad na Prijeboj.

Na sektoru 5. SS brdskog armijskog korpusa, kod Nevesinja oživela su borbena dejstva. Operacija »Lavine« (čišćenje neprijatelja u rejonu Kreševo — Travnik — Zenica) otpočela je 29. 12.

Marševski pokreti 104. lovačke divizije, 963. tvrđavske brigade i 41. tvrđavske divizije teku po planu.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: nastavljeno je čišćenje od neprijatelja šumske oblasti između Ferdinandovca i Pitomače. Napad Borbene grupe »Moškov«, izvršen 28. 12. na visinskom zemljištu zapadno od Virovitice, na jakog neprijatelja — nije uspeo, a ponovo se zahuktao 29. 12.

***

Predaja 1. brdske divizije i 118. lovačke divizije

Na osnovu razvoja situacije na južnom delu istočnog fronta Grupe armija »Jug«, firer je naredio komandantu Jugoistoka da, sem 118. lovačke divizije, čiji je pokret u toku, dovede u što većem tempu i ostale snage. Ponovno potčinjavanje 2. oklopne armije u taktičkom pogledu, zasada nije još zrelo za rešavanje.

Prvobitna namera da se 1. brdska divizija osveži, odgađa se i zavisi od dovođenja daljih snaga iz zone komandanta Jugoistoka Grupi armija »Jug«.

(Vrhovna komanda oružanih snaga/Generalštab oružanih snaga, Operativno odeljenje kopnene vojske/Jugoistok str. pov. br. 7745589/44. — komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0363/44).

Grupisanje borbenog poretka snaga

Posle sada naredene predaje 1. brdske divizije i 118. lovačke divizije 2. oklopnoj armiji, komandant Jugoistoka je predvideo sledeće grupisanje borbenog poretka snaga:

- 1) U rejonu Mostara: 369. pešad. divizija.
- 2) Istočni front: 181. lovačka divizija s obe strane Višegrada, a 22. pešad. divizija na drinskom frontu.
- 3) Sremski front: angažovanje 41. tvrđavske divizije radi smene delova 1. brdske divizije, 118. lovačke divizije, divizije »Handžar« (već naredeno). Ovde se, prema tome, angažuju: 7. SS-divizija, 41. tvrđavska divizija i 117. lovačka divizija.
- 4) Dravski front: 11. vazduhoplovna pešadijska divizija, do sada jedina na raspolaganju. Za konačno obezbeđenje predviđena je i 297. pešad. divizija. Brigada 1. kozačke divizije dolazi sa severozapada u susret 297. pešad. diviziji radi sjedinjavanja.
- 5) Rejon Bihaća: 15. brdski armijski korpus sa jako prikovanim združenim jedinicama. Zbog povlačenja 1. brdske divizije, u rejon Bihaća mora se brzo dovesti 104. lovačka divizija.
- 6) Za južnu granicu Hrvatske, između Nevesinja i Višegrada, ne stoje nikakve snage na raspolaganju.
- 7) U unutrašnjosti zemlje: ne postoje više snage za aktivnu borbu sa bandama.
- 8) Komandant Jugoistoka, preko ovih snaga, ne raspolaže nikakvom rezervom.

Gornji plan o podeli snaga predat je, telegramom str. pov. br. 0364/44. Komandi Grupe armija »E« sa zahtevom da što pre iznese stav. Vidi prilog XXXVII/44. kod načelnika štaba. Uporedi i telefonski razgovor od 28. 12. 1944. godine.

Vremenski plan za predaju 118. lovačke divizije

Telegramom op. str. pov. br. 6997/44. strogo poverljivo, komandant Jugoistoka predao je Komandi kopnene vojske (Štab kopnene vojske), na znanje Vrhovnoj komandi oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga), vremenski plan za slanje delova 118. lovačke divizije

koji se nalaze u zoni 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu i 5. SS-brdskog armijskog korpusa.

Prilog 216/XII.

Istovremeno je predato Komandi Grupe armija »E« telegrafsko naređenje (op. str. pov. br. 7010/44) da delove 118. lovačke divizije, koji se nalaze u njenoj zoni, neodložno doveze 2. oklopnoj armiji sa rejonu za železnički transport Varaždin.

Delovi 1. brdske divizije, koji su angažovani u zoni 2. oklopne armije, do daljeg neće biti povučeni. Radi toga je komandant Jugostoka naredio da pozadinske jedinice 1. brdske divizije 30. 12. krenu preko Varaždina 2. oklopnoj armiji. Delove 1. brdske divizije, koji se nalaze u zoni 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu i 15. brdskog armijskog korpusa, Grupa armija »E« će isto tako predati — kada to bude dozvolila situacija.

Ostale delove 13. SS-divizije »Handžar«, koji se nalaze kod 34. armijskog korpusa za specijalnu namenu, transportovati takođe posle pomenutih delova trupa (118. lovačka divizija i 1. brdska divizija). Pomoćni [među]cilj transporta: Varaždin.

Oslobađanje rasturenih delova jedinica koji se nalaze u 2. oklopnoj armiji

Komanda Grupe armija »Jug«, telegramom Operativnog odeljenja/Id pov. br. 7739/44, hitno je zamoljena da oslobodi rasturene delove jedinica, koji se još nalaze u 2. oklopnoj armiji a organski pripadaju komandantu Jugostoka: delove 117. lovačke divizije, 1. četu 264. pionirskog bataljona (264. pešadijska divizija), 1222. četu lovaca tenkova (181. pešadijska divizija), štab i 2 čete 522. pionirskog mostovnog bataljona i, na kraju, štab i 3. divizion 191. brigade jurišnih topova.

...

30. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front:

Marševski pokreti u Crnoj Gori, posle napuštanja Mateševa, teku i dalje po planu.

Napadom 966. tvrđavske brigade, sa južnog krila položaja za odbranu mostobrana Prijepolje, neprijatelj je odbačen u planinu (planina Jadovnik). Na severnom krilu položaja za odbranu mostobrana, odbijen je napad neprijatelja. Otpočelo je povlačenje Borbene grupe »fon Hart« sa položaja Kremna na prošireni mostobran Višegrad.

Na Drini — okuka Save, nastavljeno je čišćenje od neprijatelja.

Na celom frontu između Bosuta i Dunava, sem mestimično snažne artiljerijske vatre za uznemiravanje, nije bilo borbenih dejstava vrednih pomena.

Odbijen je napad bandi na Našice.

41. tvrđavska divizija, potčinjena 34. armijskom korpusu za specijalnu namenu, prikuplja se u rejonu istočno od Bosanskog Broda.

Vrši se slanje delova 118. lovačke divizije i 1. brdske divizije za Varaždin.

Jugozapadni front:

U oblasti borbenih dejstava 15. armijskog korpusa, bande su vršile nove napade s obe strane puta Doljani — Dobroselo.

U jugoistočnoj Hrvatskoj, u toku je preuzimanje korpusne zone 5. SS-brdskog armijskog korpusa od strane 21. brdskog armijskog korpusa.

Operacija »Lavina«, posle dobrog napredovanja u početku, naletela je na neprijatelja u dobro izgrađenim visinskim položajima. Pri jakom mrazu, operacija postavlja sasvim izvanredne zahteve pred iscrpljene trupe, koje su samo delimično opremljene zimskom odećom.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: napadom Borbene grupe »Moškov«, ojačane 1 rezervnim kozačkim pukom, zauzeto je 29. 12. u borbama sa neprijateljem koji je pružao žilav otpor, više mesta u rejonu južno od Pitomače. Izvičanjem su otkriveni posednuti položaji neprijatelja zapadno od Virovitice. Namera je, da se noću 30/31. 12. izvrši napad na ove položaje sa delovima Grupe »Auleb« (2. kozačka brigada i Borbena grupa »Moškov«).

Dnevni izveštaj od 30. 12. 1944. godine

...

Grupisanje borbenog poretka snaga

Komanda Grupe armija »E«, telegramom op. str. pov. br. 0272/44. saglasila se sa namerom komandanta Jugoistoka u pogledu predviđenog grupisanja borbenog poretka snaga (operacijski dnevnik, strana 786).

(Komandant Jugoistoka, Operativno odeljenje, str. pov. br. 0366/44.).

Posle prijema stava Komande Grupe armija »E«, komandant Jugoistoka obavestio je, telegramom op. str. pov. br. 0356/44, Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) o nameravanoj budućoj podeli snaga posle predaje 1. brdske divizije i 118. lovačke divizije.

...

Teškoće sa ustaškim bataljonom koji se nalazi u Sušaku

97. korpus namerava i ima povoda da iseli ustaški bataljon koji se nalazi u kasarni »Zrinjski«. Komandant Jugoistoka je zamolio, telegramom op. str. pov. br. 7004/44, komandanta Jugozapada da

ustaški bataljon ostane u kasarni »Zrinjski« u Sušaku. Prisutnost jednog hrvatskog dela jedinice je prećutno odobreni gest Nemačke neu-gašenom polaganju prava Hrvatske na Sušak.

***

31. decembar 1944. godine

Operativno odeljenje Zagreb

O situaciji

Grupa armija »E«

Istočni front:

Sneg, koji stalno pada, otežava marševske pokrete. Međutim, dnevni ciljevi su se mogli uglavnom dostizati. Posle planom predviđene evakuacije Kolašina, zaštitnice 91. armijskog korpusa za specijalnu namenu posele su mostobran Mojkovac. Čela jedinica, koje su ranije bile potčinjene 21. brdskom armijskom korpusu, već su u Priboju.

Borbena grupa »Hart«, bez neprijateljskog pritiska, posela je mostobran Višegrad.

Na sremskom frontu izvođena su samo lokalna borbena dejstva.

Jugozapadni front:

U oblasti borbenih dejstava 15. brdskog armijskog korpusa, u toku je naš napad na Pribejoj u cilju otvaranja puta Babin Potok — [Ličko] Petrovo Selo (severozapadno od Bihaća). Bande vrše stalni pritisak na naše otporne tačke s obe strane puta Lapac — Doljani.

Kod 5. SS-brdskog armijskog korpusa, napadna operacija »Lavina« protiv dobro naoružanog neprijatelja koji se žilavo brani, u osvajanju zemljišta napreduje korak po korak.

Komandantu Jugoistoka neposredno potčinjene jedinice

69. armijski korpus za specijalnu namenu: Bobena grupa »Moškovec« nastavila je napad južno od Pitomače duž ogranka Bilogore.

Mostobran Barč

Izveštaj Hrvata, koji je stigao komandantu Jugoistoka, da Sovjeti tobože podižu most kod Barča, posle višestrukog proveravanja, pokazao se kao netačan.

Maršal je o tome izvestio Vrhovnu komandu oružanih snaga (Generalštab oružanih snaga) telegramom op. str. pov. br. 7032/44. i dalje izložio:

»Uz ogradu o njegovom postojanju, na osnovu opšte situacije, neprijateljski mostobran Barč će svakako u kratkom roku postati činjenica. Ja sam zbog toga uvek naglašavao opasnost potpuno otvorenog boka na Dravi u nemogućnosti da je do sada otklonim sopstvenim sredstvima, pošto sam već mesecima, počinjući sa 4. SS-policijskom grenadirskom divizijom — pod pritiskom situacije, stalno i bez odlaganja davao Grupi armija »Jug« sve snage oslobođene

drugih angažovanja, odnosno morao da upotrebim na severnoj obali Drave. Isto tako i mere koje sam nedavno započeo, zbog naređenog predavanja snaga, postale su ništavne. Angažovanje samo 2. kozačke brigade, ni u kom slučaju nije dovoljno.

Izveštavam zato, što u ovom času ne bih bio u stanju da likvidiram nastali neprijateljski mostobran. Mogao bih da izgradim efikasnu zaštitu protiv obrazovanja mostobrana tek ako bi za to predviđena 297. pešadijska divizija bila ovde dovedena (sada je još u severnoj Crnoj Gori) i zajedno sa ojačanom 2. kozačkom brigadom mogla da očisti od neprijatelja zemljište između Drave i planine Papuk.

Prilog br. 2

**IZVOD IZ RATNOG DNEVNIKA KOMANDE GRUPE ARMIIJA
»E« ZA PERIOD OD 1. OKTOBRA DO 31. DECEMBRA 1944.
GODINE***

RATNI DNEVNIK
KOMANDE GRUPE ARMIIJA »E«
ZA VREME OD 1. OKTOBRA DO 31. DECEMBRA 1944. GODINE

1. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)...

Situacija u vazduhu i na moru: 30. 9. u toku dana na celokupnom području, zbog neprekidno lošeg vremena, samo slabije izviđanje iz vazduha sa ukupno 8 aviona. U toku noći nije bilo naleta. Situacija na moru nepromenjena.

Istočni front:

— LXXXXI arm. korp.: 1. 10. ujutru je Borbena grupa »Zifgen« (II/16. ojačan pionirima i artiljerijom) otpočela pokret dolinom Strumice prema Pehčevu.

— K-t oruž. snaga Makedonije: u pozadinskom rejonu, a naročito na glavnoj pruzi Đevdelija — Skoplje, pojačana su dejstva bandi. Ispred naše akcije čišćenja u rejonu Negotino, neprijateljske snage (600 verovatno II maked. brigade sa Bugarima) povukle su se prema jugozap. Kod Skoplja delovi V prilepske brigade [vršili su] iznenadne napade.

***

Istočni front: — 91. arm. korp.: 1. 10. po podne Borbena grupa »Zifgen«, posle kraće borbe sa grupom bandita, u prodoru na Pehčevo

---

* Snimak originala (pisanog na mašini) u AVII, NAV-T-311, r. 185, s. 658—800.

Zbog ograničenosti prostora, redakcija objavljuje samo značajniji deo teksta koji se odnosi na Jugoslaviju.

zauzela je vis 1393 (22 km sev. ist. od Strumice). 122. oklopni izviđački bataljon biće dodeljen borbenoj grupi.

Unutarnja situacija: 22. brd. arm. korp.: put Berat — Lušnja ponova su zaprečile bande. Na dopunski ešelon II/524, koji se nalazio na maršu Struga — Elbasan, bande su izvršile napad. Veći materijalni gubici. Put Podgorica — Cetinje očišćen je pod borbom.

...

Motorizovani odred »Stroške«

Komanda 22. brd. arm. korp. izveštava u pogledu Motorizovanog odreda »Stroške«:

XX/999. neće iz Sarande stići u Strugu pre 17. 10. što će zavisi od evakuacije Krfa, usled čega će put za dotur 18 km sev. od Podgrada, posle izvršenog odstupanja II/524, u noći 28. 9., ostati bez dovoljnog obezbeđenja. Sa marševskom četom koja se nalazi u Strugi moguće je izvršiti samo lokalno osiguranje mosta koji se nalazi u Ohridu. Povlačenje i upotreba delova ovih snaga kao pratećeg osiguranja u pravcu Bitolja, nije stoga pogodno. Drugih snaga nema na raspolaganju. Komanda korpusa stoga moli da se Motorizovani odred »Stroške« što pre vrati.

Na ovo je u 12.35 časova dostavljeno k-tu oruž. snaga Makedonije, k-tu arm. pozadine 1021 i K-di 22. brd. arm. korp. sledeće naređenje:

Dolaskom 659. pionirskog bataljona u Bitolj izvući Motorizovani odred »Stroške« iz dosadanje upotrebe i uputiti ga suvozemnim maršem K-di 21. brd. arm. korp. u Strugu. Dolaskom u Strugu, Motorizovani odred »Stroške« biće potčinjen K-di 21. brd. arm. korpusa.

...

2. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)...

Istočni front.

— 91. arm. korp.: ispred zaprečnog položaja tesnaca Strumice (III/65) neprijatelj je izviđao i slabije dejtvoovao artiljerijom i minobacačima. Borbena grupa »Zifgen« u prodiranju na Pehčevo izbila je 1. 10. uveče neposredno pred Berovo. Mesto su posele oko 2—3 bugar. čete i banditi. Namera: 2. 10. napad na Berovo.

...

U 24.00 časa dostavljena je dopuna dnevnog izveštaja:

Istočni front:

— 91. arm. korp.: Borbena grupa »Zifgen« u jutarnjim časovima zauzela je 2. 10. Berovo savlađujući pre svega otpor bandita. Nepr. prodori sa visova oko Berova odbijeni su. Borba je još u toku. 122. oklopni izviđački bataljon stigao je u Berovo. Namera: 3. 10. produženje napada na Pehčevo.

— K-t oruž. snaga Makedonije: Dejstva naših izviđačkih i jurišnih grupa na visove ist. i juž. od Krive Palanke koje je poseo nepri-

jatelj. Od borbene grupe koja je otpočela napad od Kočana u Osogovsku planinu još nema izveštaja. Prošle noći je dignut u vazduh železnički i drumski most jugoist. od Skoplja. 3. 10. počeo je pokret II/22. za čišćenje od neprijatelja puta Kumanovo — Kriva Palanka i sev. boka Grupe »Ajzele«.

***

Ojačani 104. izviđački bataljon probio se zap. duž Prespanskog jezera do Carevog Dvora.

***

Puk. grupa 181. lovač. divizije...

K-t Jugoistoka/Ia str. pov. br. 5209 od 2. 10. u 06.10 čas. moli za mišljenje po pitanju da li može odmah jedna puk. grupa 181. lovač. div. da se izvuče i stavi na raspolaganje k-tu 2. okl. arm.

***

Na ovo je u 22.15 časa odgovoreno k-tu Jugoistoka:

Odvajanjem puk. grupe 181. pd mora se napustiti put Podgorica — Peć. Pošto put Tirana — Kukes — Uroševac obimno zaštićuju delovi div. »Skenderbeg«, to, pri poznatoj nepouzdanosti ove divizije, posle odvajanja jedne puk. grupe, 297. div. neće moći da osigura održavanje ovoga puta. Poslednji raspoloživi put Tirana — Elbasan — Struga naći će se u toku nameravanih pokreta odvajanja toliko u blizini fronta da će pouzdano održavanje puta Podgorica — Peć imati odlučujući značaj. Stoga odvajanje jedne puk. grupe 181. pd nije poželjno...

Istočni front: Rejon Kumanovo — Niš

U 16.25 časova dostavljeno je komandantu oružanih snaga Makedonije, 91. arm. korp. naređenje u sledećem:

Borbena grupa 22. pd koja je otpočela napad na Pehčevo ima, posle dostizanja Pehčeva i ostavljajući jednu grupu za zaprečavanje ist. od Pehčeva, da se neizostavno sa glavninom probije do Carevog Sela i da uspostavi vezu sa tamo angažovanim delovima 11. vazd. peš. div.

Posle uspostavljanja veze borbene grupe 22. pd sa borbenom grupom 11. vazd. peš. div. kod Carevog Sela, treba tamo angažovane delove 11. vazd. peš. div. na svaki način izvući i prikupiti u rejonu Kumanova za napad na Vranje. U cilju ubrzanja izvlačenja delova 11. vazd. peš. div. sa odseka Carevo Selo, treba Komanda LXXXXI arm. korp. neizostavno da uputi jedan bataljon 22. pd u Štip. Ovaj bataljon biće, radi smene delova 11. vazd. peš. div. kod Carevog Sela, potčinjen k-tu oruž. snaga Makedonije. Sve jače zaoštavanje situacije u rejonu Niša zahteva najveće ubrzanje svih kretanja.

3. X 1944. Operat. odeljenje (Arsakli)...

U 23.55 čas. dopuna dnevnom izveštaju:

— Istočni front:

— 91. arm. korp.: Borbena grupa »Zifgen« u napadu na Pehčevo, koji je poseo neprijatelj jačine bataljona, izbila je 3. 10. oko podne na Čiflik (3 zap. od Pehčevo). I/65. otpočeo pokret od Strumice pravac Štip. Na pozadnoj prostorijski fronta Struma, pri čišćenju ist. od Kil-kisa, dosada je bilo mnogo zarobljenika.

— K-t oruž. snaga Makedonije: Počev od 3. 10. rano neprijatelj ispred Grupe »Ajzele« otpočeo je, sa ist. i sev., u jačini od 1—2 bug. batalj. pokret na Krivu Palanku. Borbe su bile do podne delimično još u toku. Sev. ist. od Krive Palanke napušten je jedan vis. Sev. zap. zemljište je ponova zadobiveno. Povlačenje snaga koje je potrebno u cilju potpomaganja Grupe »Ajzele«, usporava pre svega nameravano otpočinjanje pokreta prema Vranju. Na pozadnoj prostorijski sve više se ugrožava put Bitolj — Prilep — Gradsko pridolaskom jakih snaga bandi iz rejona Krivo — Kastani, a na odseku Varis — Drenovo vrše se stalni napadi iz zaseda. Naređena je upotreba jednog ojačanog bataljona sa područja 22. brd. arm. korp. i to u auto-transportu.

21. brd. arm. korp.: Jedan ojačani bat. iz puk. grupe 181. pd otpočeo je 3. 10. uveče pokret auto-transportom iz Kukesa prema Uroševcu.

Puk. grupa 21. brd. arm. korp.

U 12.10 časova dostavljeno je 21. brd. arm. korpusu naređenje: Komanda korpusa će neizostavno, iz dosadašnje upotrebe, izdvojiti jednu puk. grupu (1 puk. štab, 2 peš. bataljona, jedan laki art. divizion) na raspolaganje k-tu Jugoistoka i uputiće je što pre maršem najkraćim putem u rejon Beograda. Pošto je potrebna najveća brzina, treba da se ove snage uzmu tamo gde se najbrže mogu osloboditi i tako postići naređeni cilj.

Treba nastojati da glavnina još večeras krene. Čim bude omogućeno prevoženje železnicom, odmah preći na ovo.

Evakuacija Grčke

K-t Jugoistoka/Ia str. pov. br. 0292 od 2. 10. 44. obaveštava:

Zadaci postavljeni komandantu Jugoistoka na i sev. od Dunava iziskuju da se svima sredstvima ubrza evakuacija grčke teritorije da bi se u daljem sve snage, koje bi se ma na koji način oslobodile, najbrže dovele u Beograd i da bi se što pre imale na raspolaganju snage, kako bi se prostorijski sev. i zap. od linije Skadar — Skoplje — Negotino, koju treba da drži Grupa armija »E«, pouzdano zaštitila kako unutar tako i spolja. K-t Grupe armija »E« izvestiće obratnom poštom kada će na osnovu ovih smernica i mesne situacije morati da se obustavi prebacivanje vojnika sa egejskih ostrva na kopno a u korist od sada još važnijeg zadatka u sev. delu balkanskog prostora i kada će antička prostorijski morati da se napusti.

Na ovo je 3. 10. u 22.40 časa dostavljen sledeći izveštaj K-tu Jugoistoka:

Odlučujuće za što skorije napuštanje atičke prostorije jeste potreba brzog premeštanja snaga na sever da bi se predupredila preteća opasnost od operativnog prodora neprijatelja noću na k-danta Jugoistoka — Grupa armija »Jug«. Brzo premeštanje snaga ipak se može samo još zagarantovati ako se što brižljivije budu prikupile manje snage koje još stoje na raspolaganju K-di Grupe armija »E« na grčkom kopnu i u Makedoniji i obezbedi dovoljna zaštita polaznih linija prema severu a koje su sada stalno preseccane. Predlaže se stoga da pokreti odvajanja iz južne Grčke otpočnu otprilike od 10. 10. U pogledu termina utvrđeno je da:

a) toga dana otpočnu pokreti odvajanja za skraćivanje fronta na području 21. i 22. brd. arm. korp.

b) već sada blokirana veza morem Pirej — Solun, kako se može predvideti, biće tada potpuno prekinuta,

c) situacija pogonskog goriva zahteva da se postojeće rezerve već od sada angažuju isključivo za pokrete snaga prema severu.

Pitanje daljeg prebacivanja sa ostrva ima, u odnosu na ovo, podređenu ulogu. Sa ostrva od nemačkih vojnika treba još da se prebace vazдушnim transportom:

sa Krita oko 14.000 vojnika

sa Rodosa oko 6.300 vojnika

sa Lerosa oko 1.600 vojnika

Postojeće količine pogonskog goriva za obavljanje vazdušnog saobraćaja bile bi, govoreći teorijski, dovoljne za prebacivanje 16.000 vojnika vazдушnim putem. Osnovni delovi posada ostrva neće ipak stoga moći da se prebace avionima, jer će glavni deo vazdušno-transportnog prostora morati još duže vremena, kako se predviđa, da se angažuje u pravcu Beograda a i uticaj neprijateljskih dejstava, koji se očekuje, uskoro će takođe sprečavati evakuaciju ljudstva sa ostrva.

Nezavisno od ovakvog stanja stvari i opšta situacija će takođe posle toga toliko uznapredovati da će vrlo ozbiljna i teška odluka za uklanjanje iz atičke prostorije, a uz odustajanje od željenog potpunog evakuisanja posada sa ostrva, morati da se donese i naređenje za ovo izdaće se bez odlaganja sa najvišeg mesta.

Moli se da se odluka o momentu otpočinjanja pokreta za odvajanje slobodno prepusti K-di Grupe armija »E« (izvod).

4. 10. 1944. Operativno odeljenje ...

Dnevni izveštaj (sa pregledom kretanja)

...

Istočni front:

3. 10. po podne zauzeto je Pehčevo. Borbena grupa »Zifgen« sa 122. oklopnim izviđačkim bataljonom otpočela je 4. 10. ujutru da vrši prodor prema Carevom Selu.

— Kdt oruž. snaga Makedonije: — II/22. je na maršu iz Kumanova u cilju podrške Ajzelea. Bobene grupe na Štip i Kočane: III/22. i I/21, ova poslednja je povučena iz Osogovske pl., biće dovedene u Kumanovo.

Unutarnja situacija:

...

21. arm. korp.: Odlazak puk. grupe 181. pd za Uroševac: borbeni ešeloni II/522, 5/222. art. p. noću 3/4. iz Kukesa, štab 359. grenad. puka 4. 10. ujutro, I/359, II/222. art. p. dana 5. 10. ujutro iz Skadra. Štabovi I i 1/222. art. p u toku noći 3/4. peške iz rejonu Skadra.

U 22.15 časa dostavljena je dopuna uz dnevni izveštaj.

...

Istočni front: Pri akciji u rejonu Kilkisa banda se povukla prema ist. Delovi Grupe »Zifgen« poseli su greben ist. od Pehčeva. Pred desnim krilom neprijatelj u jačini od 3 čete i jedne baterije. 122. oklopni izviđački bataljon odbio je kod Pehčeva napad neprijatelja. Obostranim izviđanjem uspostavljena je veza sa Borbenom grupom »Freh« (Carevo Selo). Grupa »Zifgen« produžila je, posle čišćenja od neprijatelja rejonu Pehčevo, nastupni marš ka sev.

...

Evakuacija južne Grčke

U 17.05 čas. dostavljeno je komandantima korpusa, k-tu oružanih snaga Makedonije, adm. Egeja i k-tu nem. vazd. u Grčkoj sledeće naređenje:

Skraćivanje fronta predviđeno shodno ovdašnjem Ia str. pov. br. 10300 od 2. 9 (Ratni dnevnik prilog 26) i uskoro očekivani početak evakuacije nameću potrebu preformiranja organa komandovanja u delokrugu komandovanja.

U tom cilju se naređuje:

1) Čim pokret »Hajnrih« planski otpočne, Komanda 22. brd. arm. korpusa premešta svoje komandno mesto u Skoplje i preuzima komandu u dosadašnjem delokrugu komandovanja k-ta oruž. snaga Makedonije kao komanadant korpusa i komandant oružanih snaga. Zadaci: zaštita ist. boka Grupe armija, držanje u vlasti i održavanje za život važnih saobraćajnica sever — jug. Unutarnje smirivanje u delokrugu komandovanja aktivnom borbom i savlađivanjem bandi, vraćanje dosadašnjih snaga 22. brd. arm. korp. na liniju »Hajnrih« i izgradnja jednog odbrambenog položaja u naslonu na 91. i 21. brd. arm. korp.

2) Komanda 21. arm. korp. priprema premeštanje komandnog mesta u rejon Kukesa — Prizren.

3) K-t oruž. snaga Makedonije premešta komandno mesto, uz jednovremeno preimenovanje u Specijalan štab »Šojerlen«, u rejon Kraljevo. Zadatak: Priprema kasnijeg preuzimanja komandovanja

Komande Grupe armija »E« na srpskohrvatskom području. Rukovođenje nepokretnim delovima Grupe armija »E« koji su evakuisani na sever. Priprema organizaciju baze za snabdevanje.

...

Komandi 68. arm. korp., a radi znanja adm. Egeja i k-tu nemač. vazduhoplovstva u Grčkoj.

Jake rus-rum.-bug. snage nadiru sa sev. i jugoist. prema rejonu Beograda, dok Titove snage jednovremeno vrše pritisak prema Beogradu sa jugozap.

Preteća opasnost potpunog odsecanja Grupe armija »E« od njenih veza sa pozadinom nameće neodložno premeštanje svih snaga sa grčke teritorije na sever...

11. vazd. peš. div. — rejon Kumanovo

4. 10. oko 11.45 čas. stiglo je od k-ta Jugoistoka naređenje:

Očekuje se ruska ofanziva prema istočnoj Srbiji do rejonu Bela Palanka pravcem udara na Niš. Hitno je potrebno što je moguće brže prikupljanje 11. vazd. peš. div. u sev. Makedoniji za intervenciju pravac Niš.

Na ovo je u 23.40 čas. dostavljeno naređenje Komandi 91. arm. korpusa i k-tu oruž. snaga Makedonije:

K-dant Jugoistoka ponova je već ukazao na to da je potrebno smenjivanje 11. vazd. peš. divizije od strane 22 pd kao i prikupljanje 11. vazd. peš. div. na prostori Kumanovo — Vranje da bi se što pre raščistila situacija kod Surdulice kako bi se time omogućilo da se jači delovi 11. vazd. peš. divizije stave u dejstvo u pravcu Niša, gde se ocrtava težište dejstava neprijatelja. Komandovanje 11. vazd. peš. div. i 22. peš. div. mora biti orijentisano o ovim namerama i o hitnosti smenjivanja i kretanja.

...

5. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)...

659. pion. bataljon

U 12.05 dostavljeno je XXII brd. arm. korp. naređenje:

659. inž. bat. treba sada neizostavno uputiti maršem k-tu oruž. snaga Makedonije u Prilep. Dalje sprovođenje iz Prilepa vrši Komanda armijske pozadine 1021.

...

Istočni front:

— 91. arm. korp.: ispred zaprečnog položaja u dolini Strumice neprijatelj se utvrđuje. U rejonu ist. od Pehčeva razbijena je neprijateljska četa koja je vršila pritisak. Namera: prodor prema Carevom Selu.

— K-t oružanih snaga Makedonije: Jak pritisak neprijatelja na Borbenu grupu »Ajzele«. Vis sev. od Krive Palanke izgubljen je posle petog napada neprijatelja. II/22. doveden iz rejonu Kumanova u cilju

upotrebe na zaokružene snage na visovima 6 km juž. od Krive Palanke, otpočeo je pokret. Prikupljanje snaga u rejonu Kumanova za prodor ka Vranju. Pri ovome su delovi I/21. koji su se vraćali iz Osogovske pl. vodili borbu sa jednom jačom neprijateljskom grupom. Grupa »Pabst« je sa prvim delovima otpočela pokret iz Kumanova pravcem ka sev. Dovedenim 361. transportnim bataljonom osiguranja smeniće se I/524.

23.55 časa

Dopuna dnevnom izveštaju:

...

Istočni front

Prema podacima od izviđanja iz vazduha ist. od Krive Palanke [kreće se] 100 mot. vozila pravcem ka zap.

— K-t oruž. snaga Makedonije: ojačana Borbena grupa »Freh« zauzela je 5. 10. ujutru Trabotivište (8 km južno od Carevo Selo) protiv pruženog otpora Bugara. Po podne je Borbena grupa »Zifgen« stigla u Carevo Selo. Deblokirana je četa Borbene grupe »Ajzele« opkoljena na visovima juž. od Krive Palanke. Na visovima sev. od mesta još traje živahna borbena delatnost. I/65. stigao u Štip i biće doveden Grupi »Freh«. Grupa »Pabst« otpočeo pokret u toku noći 5/6. iz Kumanova pravcem Vranje.

Situacija kod neprijatelja:

...

Makedonija:

U rejonu Berovo — Pehčevo, 50. maked. divizija (radio-Sofija). Jugoist. od Leskovca, 22. srp. divizija. Znatna ojačanja u teškom naoružanju (po svoj prilici snabdevanje [izvršeno] vazdušnim putem). Usled komunist. terorističkih mera u Skoplju nedostaje domaće železničko osoblje.

...

Evakuacija južne Grčke — Tesalija

U 23.05 časa dostavlja se 91. arm. korp., k-tu oruž. snaga Makedonije, 22. brd. arm. korp., adm. Egeja, k-tu nemač. vazduhoplovstva u Grčkoj, 19. pa diviziji sledeće naređenje:

Rus.-bug.-rum. snage prodiru sa severa i jugoistoka prema Beogradu, dok Titove snage, nastupajući jednovremeno sa jugozap., teže brzom zauzimanju Beograda. Potreba da se odvoje dalje snage radi raščišćavanja situacije u rejonu Beograda nameće da se sada napusti južnogrčka — tesalijska prostorija.

...

Ne može se zasad računati sa energičnijim nadiranjem anglo-amer. protivnika, ali će, naprotiv, bande pokušavati da neprekidnim trajnim prekidanjem jedine železničke pruge i puta paraliziraju naše pokrete odvajanja i dovođenje snaga u rejon Beograda. Potpomaganje

bandi regularnim padobranskim trupama moguće je u svako doba. Jednovremeno treba računati sa pojačavanjem neprijateljskog pritiska iz sev. ist. boka Grupe armije »E«. Ovde se mora računati takođe i sa pojavom ruskih snaga.

Za Komandu 91. arm. korpusa i k-ta oruž. snaga Makedonije proizlaze sledeći glavni zadaci:

a) Pojačavanje zaštite žel. linije Lamija — Solun — Mitrovica. Odsad je stalo do toga da se zahvatanjem svih raspoloživih snaga i zapostavljanjem svih prigovora obezbedi zaštita železnice tako da bi se zagarantovalo da se tok transporata trupa i evakuacija bez zastoja odvija.

b) Zaštita sev. ist. boka Grupe armija »E« na Strumi i duž makedonsko-bugarske granice takođe i protiv nadmoćnog neprijateljskog napada. Pošto se ne mogu dovoditi značajne snage za ovaj zadatak, to se mora izvršiti utvrđivanje fronta, u prvom redu obrazovanjem jedne duboke i solidne zone zaprečavanja i korištenjem svih mogućnosti. Pri tome jasno obrazovati težišta na glavnim upadnim pravcima iz trakijsko-bugarskog prostora ka sev. Grčkoj i Makedoniji.

K-t oruž. snaga Makedonije ima u okviru ovoga zadatka da što je moguće brže prikupi glavninu 11. vazd. peš. divizije na prostori Kumanovo — Vranje, da bi sa ove prostori — nastupajući preko Surdulice — uspostavio vezu sa snagama Armijske grupe »Felber«, koje se nalaze u rejonu Niša.

K-t arm. artilj. 314 potpomaže i odsad u prvom redu nadzire razvijanje zemaljske artiljerije na ist. frontu. Pri tome se naročito radi o tome da se celokupno osoblje i svi za kopneni rat upotrebljivi topovi, čim budu oslobođeni na obali, odmah osposobe za upotrebu radi ojačanja istočnog fronta.

...

6. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli) ...
15.20 čas.

Dnevni izveštaj (sa pregledom kretanja)

Opšta slika: Na istočnom frontu situacija se u rejonu Krive Palanke učvrstila. Situacija na drugim mestima, pri češćim neprijateljskim dejstvima na moru, uglavnom je nepromenjena. I pored poboljšanja atmosferskih prilika, neprijatelj samo slabije vrši vazдушna izviđanja i manje koristi lovačke nalete. Nikakvih napadnih dejstava.

...

Istočni front:

— 91. arm. korp.: na pregradni položaj u dolini Strumice neprijatelj je otvorio vatru za ometanje iz oko 3 baterije.

— K-t oruž. snaga Makedonije: I/65. otpočeo je marš iz Štipa ka Carevom Selu. Namera: Smenjivanje Borbene grupe »Freh« delovima 22. pd. Ist. od Krive Palanke stalna nepr. napadna dejstva potpomog-

nuta artiljerijom i avijacijom. Dve čete »Ajzele« angažovane na desnom krilu privučene su sev. od Krive Palanke da bi zadobile nove položaje. II/22. sa visova juž. od Krive Palanke otpočeo je pokret za proboj prema sev. istoku.

Unutarnja situacija:

22. brd. arm. korp.

...

Marševski pokreti teku planski, ostali delovi (Grupa 749) dostigli su rejon Bitolja.

21. brd. arm. korp.: marševske grupe 297. i 181. pd. sa delovima stigle u Resan odnosno Uroševac.

U 23.55 čas. dostavljena je dopuna dnevnom izveštaju.

...

Istočni front.

— K-t oruž. snaga Makedonije: rezultati vazdušnog izviđanja od 6. 10. — Marševska kolona 1200 vojnika, motor. i zaprežna vozila (u pokretu) iz Čustendila prema Krivoj Palanci kao i neprekidni napadi na položaj »Ajzele« ukazuju na to da Bugari obrazuju težište u rejonu Kriva Palanka, koja će se opasnost tek u toku našeg pregrupisanja snaga moći sasvim odstraniti.

Neprijatelju je 6. 10. pri ponovljenim napadima jačine bataljona, pošlo za rukom da izvrši proboj u ist. deo Krive Palanke i u položaje juž. od mesta. Protivnapad II/22. na k. 1645 (6 km juž. od Krive Palanke) do sada se još nije probio. Sev. zap. od Krive Palanke uspešno je artiljerijom sprečeno nastupanje nepr. čete prema putu. Borbena grupa »Pabst« (štab i puk. jedinice III/22, II/22 art. puka i jurišni topovi) u prodiranju je ka Vranju uz slab otpor bandi. 6. 10. po podne dostigao se predeo Bujanovca. Ostali delovi 524. puka stigli su u Bitolj.

— 68. arm. korp. U toku pokreta odvajanja zaštitnica, 41. tvrđ. div. povlači se na zaprečni položaj sev. do ist. Megara.

...

Komanda 68. arm. korp.

U 23.40 časova dostavljeno je naređenje K-di 68. arm. korp.:

— Komanda 68. arm. korp. će, napredovanjem pokreta odvajanja, biti smenjena iz sadanje svoje upotrebe približno oko 20. 10., i u cilju stavljanja na raspolaganje k-tu Jugoistoka dovedena u rejon juž. od Beograda.

— U toku sada naređenog premeštanja komandnog mesta u rejon Larisa, treba jedan ešelon Komande 68. arm. korp. (svi delovi koji za sadanji zadatak neće biti više potrebni) da se železničkim transportom evakuise neposredno u rejon Kraljeva. Odande treba da se javi k-tu Jugoistoka odnosno Armijskoj grupi »Srbija«.

...

7. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)...

Komandant [odlazi] kod komandanta oružanih snaga Makedonije u Skoplju.

...
Istočni front:

K-t oruž. snaga Makedonije: nastavlja se smenjivanje borbene grupe »Freh« delovima 22. pd. Situacija kod Krive Palanke je uglavnom nepromenjena. Borbena grupa »Ajzele« je, usled pretrpljenih gubitaka prethodnog dana, sposobna samo za odbranu. Raščišćavanje tamošnje situacije posle dovođenja grenad. puka — Grupe 47.

...
Put Bitolj — Prilep — 104. i 117. lovač. div.

U 01.30 čas dostavljeno je K-di 22. arm. korp. naređenje:

U vezi sa ovdašnjim Ia str. pov. 10551 od 6. 10. 44 (Ratni dnevnik, pril. 61) naređenom izmenom odseka, treba žurno uputiti osiguranje dovoljne jačine na visove kod Topolčana, koji su odlučujući da bi se put Bitolj — Prilep držao otvorenim.

Kretanje puk. grupa 104. i 117. lovač. div. mora, s obzirom na stalno zaoštavanje situacije u rejonu Beograda i u Makedoniji, da se ubrza.

Sa Feldkomandanturom Prilep treba već sad obezbediti uspostavljanje veze bez obzira na granicu odseka.

...
Jurišna divizija »Rodos«

U 01.30 čas dostavljen je telegram 68. arm. korp., Armijskoj grupi »Srbija«, Tenkovskom korpusu »Kleman«, Pomorsko-vazдушnom transportu, k-tu nemač. vazduhoplovstva u Grčkoj.

K-t Jugoistoka je naredio: Štab jurišne divizije »Rodos« i tenkovska četa za vezu treba što je moguće pre, u okviru tekućih vazdušnih transporta, da se vazдушnim putem prebace u Beograd — Zemun.

U Zemunu obrazovati poseban štab, ukupne jačine 40 ljudi, koji treba uputiti vazдушnim putem u Budimpeštu na raspolaganje Tenkovskom korpusu »Kleman«.

...
22. pd

13.00 čas. dostavljeno je k-tu oruž. snaga Makedonije, K-di 91. arm. korp. naređenje:

22. pd (jedna puk. grupa koja ostaje kod 91. arm. korp., štab 16. grenad. puka, II/16, III/16, III/47, III/65, 13. i 14./16) biće od 10. 10. u 00.00 časova potčinjena k-tu oruž. snaga Makedonije.

...
Pokret odvajanja

Izveštaj k-tu Jugoistoka o vremenskom planu pokreta odvajanja: Treba da se dostignu sledeće linije:

...

c) Grčko-makedonska granica x — 27. dan

d) »Plava« linija x — 37. dan

Pridržavanje ovog vremenskog plana mnogo će zavisi od daljeg razvoja situacije, naročito od učinka železnice. Stoga se o ovom vremenskom planu izveštava samo kao o nameri.

Potrebne snage na »plavoj« liniji: najmanje 4 div. i to jedna divizija (181. lovač. div.) na odseku Skadar;

— jedna divizija (297. pd) na odseku Kukës — Prizren;

— jedna divizija (41. tvrđ. div.) sa obe strane železničke pruge i puta Skoplje — Mitrovica;

— jedna divizija (22. pd) na odseku Preševo — Klisura.

Konačna potrebna snaga zavisiće ipak uveliko od daljeg razvoja situacije a naročito kod Armijske grupe »Srbija« i u pozadini Grupe armija. Predloženi plan ne može stoga da se smatra kao konačan. (U izvodu)

8. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)...

Istočni front:

— K-t oruž. snaga Makedonije: Odsek »Freh« preuzeo je 122. oklopni izviđački bataljon. Prvi delovi I/65. stigli su u Carevo Selo. Kod Krive Palanke pošlo je neprijatelju za rukom, posle ponovljenih napada u više mahova potpomognutih artiljerijom i jurišnim topovima, da prodre u položaj »Ajzele«. Naše snage, da bi se sprečio nepr. obuhvat, povučene su na liniju k. 1578 — 2 km zap. od Krive Palanke i položaje na grebenu sev. zap. od mesta. I/21. biće doveden za pomoć »Ajzeleu«.

Namera: Posle pristizanja 47. puk. grupe, napad za ponovno zadobijanje zaprečnog položaja ist. od Krive Palanke. Grupa »Pabst« dostigla je Bujanovac. Nastavak prodora ka Vranju tek po završetku prikupljanja snaga.

Unutarnja situacija:

...

— 22. brd. arm. korp.: Evakuisana je prostorija Mateševo — Lijeve Rijeka. Snage će biti dovedene na prostoriju osiguranja Skadar na kojoj je, posle odstupanja puk. grupe 181. pd, ostao samo rastresit raspored snaga. Marševski pokret ide po planu. Glavnine puk. grupa 297. pd. i 181. pd. stigle su u Bitolj odnosno Uroševac. Prvi transporti otišli su iz Uroševca.

...

91. arm. korp. Borbena grupa »Zifgen« je ujutru 8. 10. odbacila dve grupe bandi u jačini čete jug. zap. od Pehčeva i očistila od neprijatelja Berovo...

Borbena grupa »Pabst« dostigla je Vranje, izviđanje prema severu.

Situacija kod neprijatelja

Istočni front: Izvršen je napad bandi jug. zap. od Pehčeva, verovatno od strane delova XIV maked. brigade...

...

9. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)...

Puk. grupe 297. pd. i 104. lovač. div.

U 01.25 čas dostavljeno je k-tu oruž. snaga Makedonije naređenje:

Prema izveštaju k-ta armijske pozadine 1021, posle ponovne opravke puta kod Prilep — Gradsko, treba računati sa neometanim tokom kretanja pukovskih grupa. Dolazak u rejon Gradskog, kako se predviđa, počev od 10. 10. u 00.00 časova.

K-t oruž. snaga Makedonije pobrinuće se pri dolasku marševskih grupa u Gradsko da se što pre pređe u rastresit raspored i izvrše takve pripreme na ukrucnim stanicama kako zbog napada iz vazduha ne bi nastali veći gubici.

Brodski prostor na Ohridskom i Prespanskom jezeru.

U 01.25 čas izdato je naređenje k-dama 22. i 21. arm. korp.: Pri odlasku na liniju »Hajnrüh« treba obezbediti da se celokupan brodski prostor na Ohridskom i Dojranskom jezeru potopi odnosno uništi kako bi se sprečili naknadni pokušaji iskrcavanja neprijatelja. Obrazovanje naših flotila za kontrolu na oba jezera izgleda da bi bilo korisno.

10. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)...

Premeštanje glavnog štaba

K-tu nemačkog vazduhoplovstva u Grčkoj

K-da Grupe armija premešta glavni štab oko 15. 10. u Mitrovicu. Moli se da se aerodrom Priština — Obilić uredi i održava kao komandni aerodrom. Snabdevanje rezervama aerodroma Bitolj nije više potrebno a blagovremeno razaranje obezbediće [kopnena] vojska.

...

Istočni front, dolina Morave

U 1.40 čas dostavljeno je K-di 21. arm. korp. i 104. lovač. div. naređenje:

Ruske snage sa tenkovima prodrle su sa istoka i severa u dolinu donje Morave. Stoga je potrebno ubrzano izvlačenje daljih delova 104. lovač. div. Pokret »Hajnrüh« ubrzati. Obratnom poštom izvestiti koji su delovi 104. lovač. div. raspoloživi naznačujući i vreme.

U 13.45 časova dostavljeno je K-tu oruž. snaga Makedonije naređenje:

Ruske snage, potpomognute tenkovima (2—3 divizije), na putu Zaječar — Petrovac prodrle su u dolinu Morave. Severno od Velike Plane počev od 8. 10. u toku je bugarski napad glavnim snagama.

Nezavisno od situacije kod Krive Palanke mora se stoga, pod svima okolnostima, ustrajati u nameri da se jakim delovima 11. vazd. pešadijske divizije otpočne pokret ka Surdulici a kasnije ka Nišu. Treba imati u vidu da raščišćavanje situacije kod Krive Palanke neće biti od nikakve koristi ako ne pođe za rukom da se energično ne potpomogne južno krilo istočnog fronta Armijske grupe »Srbija«. Stoga se snage 11. vazd. peš. divizije, smenjene na drugom mestu, smeju angažovati samo onda ukoliko se delovi ove divizije nalaze kod Krive Palanke i kada je to bezuslovno potrebno za zaustavljanje neprijateljskog prodora. Konačno raščišćavanje neprijateljskog prodora zap. od Krive Palanke mora se odložiti dok ne stignu dovoljni delovi 22. pd.

...

Pokret odvajanja.

U 22.15 časa dostavljeno je Armijskoj grupi »Srbija« obaveštenje o stanju pokreta odvajanja 117. lovač. div., Puk. grupe 297. pd, Puk. grupe 104. lovač. div, Puk. grupe 181. pd i o situaciji 11. vazd. peš. divizije.

...

11. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli) 15.30 čas.

Istočni front — Carevo Selo

K-tu oruž. snaga Makedonije — K-di 91. arm. korp.

K-t Grupe armije »E« se saglasio da se snage koje su angažovane ist. od Pehčeva, povuku ka Carevom Selu.

Da bi se otežala infiltracija jakih neprijateljskih snaga, trebalo bi ipak da k-t oruž. snaga Makedonije obezbedi da put Berovo — Carevo Selo trajno bude u prekidu. K-da 91. arm. korpusa obezbediće transport u prekidu puta Berovo — Strumica.

Posedanjem u vidu otpornih tačaka dominirajućih visova sa kojih se mogu bočno tući putevi Carevo Selo — Kočani i Novo Selo — Strumica u dubini boka našeg zaprečnog položaja, moraju se sprečiti pokušaji obuhvata od strane neprijateljskih delova koji su se infiltrirali...

242. landesšicen bat. i 448. bat. za obezbeđenje; 920. landesšicen bat.

K-di 68. arm. korp., Armijskoj grupi »Srbija«, k-tu oruž. snaga Makedonije;

242. landesšicen bat. prebaciti železničkim transportom za Krajevo i potčiniti ga Armijskoj grupi »Srbija«.

448. bat. za obezbeđenje prebaciti želez. transportom u Mitrovicu, a 920. landesšicen bat. takođe železničkim transportom u Skoplje; oni će se potčiniti k-tu oruž. snaga Makedonije.

...

12. 10. 1944. Operativno odeljenje (Arsakli)

...
Istočni front: k-t oruž. snaga Makedonije: i dalje traje stalan pritisak neprijatelja na Grupu »Glic« kod Vranja. Surdulica je povremeno pod neprijateljskom artiljerijskom vatrom. Naređeno je da odsek Carevo Selo preuzme 16. puk. grupa. Štab 21. lovač. puka stigao je kod Grupe »Ajzele« i preuzima komandu nad snagama sev. od puta II/22. arm. korp. u dovlačenju iz Kumanova na odsek zap. od Krive Palanke. Namera: produženje napada »Freh« u cilju zauzimanja visova oko Bošegovci.

...
U 23.45 časa dostavljena je dopuna dnevnom izveštaju.

...
K-t oruž. snaga Makedonije: zap. od Krive Palanke neprijatelj je, 12. 10. pre podne, u jačini divizije, vršio neprekidno napade na naše položaje na širokom frontu uz jaku upotrebu artiljerije i uz podršku jurišnih topova, te je na desnom krilu Grupe »Ajzele« postigao dublji prodor. Ostali napadi su delimično u protivnapadu odbijeni. Sopstveni gubici bili su znatni. Grupa »Pabst« povukla se, usled pretećeg obuhvata od strane bandi, iz Vranja za Bujanovce. Grupi »Pabst« dovedene su dve ojačane čete. Namera: držanje položaja »Ajzele« — »Freh« i raščišćavanje prodora sa novodovedenim snagama 22. pd.

...
13. 10. 1944 Operativno odeljenje (Arsakli)

Jutarnji izveštaj

Prema saopštenju ruskog radija, Saveznici i Sovjetska Unija zahtevaće povlačenje svih bugarskih trupa i upravnih nadležstava kao preduslov za pregovore o primirju. Povlačenje u toku od 15 dana počev od 11. 10.

Pregovore je vodila vrhovna savez. voj. misija pod predsedništvom Sovjetske Unije.

Ustanovljene su sledeće trupe: bugarska Komanda 2. armije u Pirotu. U Sofiji 1. grenad. peš. div. sa 1. grenad. pukom u toku formiranja. Borbena vrednost je slaba jer se sastoji od bandita, rezervista i novovrbovanih regruta.

Na borbenom odseku 2. armije nema nikakvih sovjetskih trupa. 5. bugarska armija je u rejonu Radomir — Dupnica.

...
Situacija u vazduhu i na moru.

21. arm. korpus. — Povlačenje sev. krila.

K-di 21. arm. korp., adm. Egeja, k-tu nem. rat. vazduh. u Grčkoj. Nezavisno od kasnijeg povlačenja južnog krila 21. arm. korpusa na »plavu« liniju, severno krilo 21. arm. korp., u naslonu na K-du 2.

oklopne armije, ima se povući na liniju Gacko — ist. od Šavnika — zap. od Andrijevice — zap. od Skadra — Lješ.

Za napuštanje crnogorske obale važe sledeće smernice:

a) Pokreti treba odmah da otpočnu.

b) Obala i područje uz obalu postaju pretpolje i mora se sprečiti da ga neprijatelj brzo zauzme. Pored toga [izvršiti] temeljito razaranje svih objekata u pretpolju.

c) Ostaviti zaštitnice koje su osposobljene za pokretnu (zadržavajuću) odbranu.

d) Držati najvažnija uporišta kao isturene položaje koje u datom slučaju puštaju da budu opkoljeni i koje treba u odgovarajućoj meri snabdeti municijom i namirnicama.

e) Prilikom preduzimanja svih mera za rušenje i zaprečavanja, voditi računa da se sve od značaja za život stanovništva sačuva koliko je to moguće duže.

f) Prilikom izgradnje glavne borbene linije, voditi računa o tome da se sopstvene snage grupišu u vidu otpornih tačaka na planinskim putevima koji vode u unutrašnjost zemlje i na prevojima.

g) Stabilna, pa i ona [oruđa] koja se ni improvizacijom ne mogu učiniti pokretnim, a naročito obalska artiljerija, ostaju na obali spremna za dejstvo. Njihovo razaranje, bez borbe, zabranjuje se sem u krajnjem [slučaju].

Prema prethodnim smernicama Komanda 21. arm. korp. prebacice se sa snagama koje se nalaze u rejonu Podgorica — Nikšić — Kotor što je moguće pre na novu glavnu borbenu liniju. Pri tome se radi o tome da se put Podgorica — Berane i put Podgorica — Peć što je moguće pre kod Andrijevice zapreče prema zapadu da bi se stvorili uslovi za jedno kasnije otvaranje puta Berane — Višegrad.

Komanda oklopne armije prebacuje se iz rejona Dubrovnik pravcem Metković otpočinjući to oko 16.10 i napušta put Dubrovnik — Trebinje — Gacko. (Izvod).

...

Rejon Niš

K-di 21. brd. arm. korp. — radi znanja k-tu oruž. snaga Makedonije.

Situacija u rejonu Niša nerazjašnjena. Mora se računati sa prodorom bugarskih pokretnih snaga (nemač. tenk. 4) iz rejona Niša preko Kuršumlje za Prištinu. Neizostavno otpočeti nasilno izviđanje puta Priština — Kuršumlja i osigurati zaprečavanje puta. Komanda Grupe armija »E« nastojaće svim sredstvima da se u rejon Prištine sa juga dovedu ostale snage.

...

Situacija na istočnom frontu

K-tu Jugoistoka i Arm. grupi »Srbija« dostavljen je telegram: Pojačani pritisak neprijatelja zap. od Krive Palanke zahteva da se

kod Carevog Sela upotrebe izvučeni delovi 11. vazd. peš. divizije ume-
sto prvobitne namere (Surdulica) takođe na odseku Kriva Palanka.
Prema podacima izviđanja iz vazduha, u rejonu Kriva Palanka uočene
tenkovske snage — verovatno Rusi — ne dozvoljavaju da se sada
izvuku delovi 11. vazd. peš. div., čak ni po dolasku 47. grenad. puka sa
odseka Kriva Palanka. Prema izveštaju k-ta oruž. snaga Makedonije
11. vazd. peš. div. nije više u stanju da, zbog velikih gubitaka tokom
poslednjih dana, drži duže vreme odsek Kriva Palanka protiv nepre-
kidnih pokušaja obuhvata brojno nadmoćnijeg protivnika, a bez
dovlačenja 47. grenad. puka. Čišćenje Surdulice [izvršiti] stoga tek
kada stignu ostali delovi 22. lovač. divizije — 122. oklop. izviđ. bata-
ljon, I/65, grenad. puka. Prikupljanje ovih snaga oko Kumanova biće
završeno kako se predviđa 15. 10.

14. 10. 1944 Operativno odeljenje.

14. 10. 1944. Komanda Grupe armija »E« premestila je komandno
mesto iz Soluna u Mitrovicu. Polazak iz Mikre u 15.30 časova — do-
lazak u Mitrovicu u 19.00 časova.

Odmah po dolasku pokušala se uspostaviti veza sa Korpusom
»Miler«, što nije pošlo za rukom. Od Štaba Armijske grupe »Srbija«,
sa kojim se veza mogla uspostaviti, saznalo se da se Milerovo ko-
mandno mesto nalazi u Kragujevcu i da je on ipak ostao bez veze sa
SS-divizijom »Princ Eugen«. Štab dalje saopštava da je situacija u
Kraljevu mirna.

O promeni mesta boravka Grupe armija »E« izvešten je k-dant
Jugoistoka.

15. 10. 1944 Operativno odeljenje Mitrovica.

Prebacivanje trupa vazдушnim transportom

U 01.07 otpremljeno je pismo K-de k-tu nemač. vazduhoplovstva u
Grčkoj:

Na osnovu novonastale situacije, molim da se od sada celokupni
prostor za vazdušni transport angažuje isključivo za prebacivanje
vazдушnim putem boračkih trupa za Kraljevo, Prištinu, zapostavlja-
jući prebacivanja vazдушnim transportom sa ostrva. Određivanje
snaga koje treba prebaciti u pojedinostima regulisaće Operativno ode-
ljenje K-de Grupe armija »E«.

...

SS-divizija »Skenderbeg«

U 01.07 čas dostavljeno je K-di 22. brd. arm. korp. sledeće
naređenje:

SS-div. »Skenderbeg« obrazovaće neizostavno u Prištini jedan
prihvatni štab.

Zadatak: prikupljanje i raspoređivanje u borbene jedinice svih
delova divizije koji dolaze iz pravca Niša. Jedinice koje su postale

sposobne za ponovnu upotrebu treba što pre staviti na raspolaganje Grupi generala Solca — komandno mesto Priština (Izvod).

Ia str. pov. br. 10941

Prilog 146

Situacija kod Korpusa »Miler«

Po dolasku K-de Grupe armija »E« u Mitrovicu na dan 14. 10, nije se mogla uspostaviti veza sa generalom Milerom.

15. 10. rano pošlo je za rukom uspostaviti vezu sa Korpusom »Miler«. Načelnik štaba kod Korpusa »Miler« saopštio je načelniku [štaba] Grupe armija »E« da situacija kod SS-divizije »Princ Eugen« takođe ni tamo nije poznata, pošto ne postoji veza sa divizijom. Pretpostavlja se da se ostatak jedne grupe u jačini puka [nalazi] jug. zap. od Niša. Kod Kruševca je nastala breša zbog smetnji [na vozilima] tamošnjih vojnih ustanova koje su se povlačile iz Kruševca u pravcu Kraljeva.

Ostali delovi Milera sa nekoliko grupa drže jugoist. ist. — sev. ist. — sev. zap. Kragujevca.

Namera Milera: Otpočeti sa napadom jedne borbene grupe od Kraljeva prema Kruševcu sa zadatkom da se ponova zauzme i drži Kruševac, a ako je neprijatelj nadmoćan onda bar izvršiti zaprečavanje zap. od Kruševca. U cilju potpomaganja ovoga upotrebiće se za napad još jedna borbena grupa iz Kragujevca.

Miler je premestio svoje komandno mesto iz Kragujevca za Kraljevo.

Situacija kod Šnekenburgera takođe nije poznata generalu Mileru.

Gen. Mileru je saopšteno da je on odmah od sada potčinjen Grupi armija »E«, zatim će se u Prištini prikupiti jedna borbena grupa sa zadatkom da pruži podršku i da uspostavi vezu sa SS-divizijom »Princ Eugen« na putu Priština — Prokuplje. Generalštabni potpukovnik Varnštorf stići će [avionom tipa] »Roda« u Kraljevo da bi lično uspostavio vezu sa Milerom.

Sem toga, Mileru je saopšteno da je hauptsturmbanfirer SS-divizije »Princ Eugen« koji je vodio transport ranjenika iz Prokuplja u Prištinu izvestio Grupu armija »E« da su jači delovi divizije pod [komandom] komandanta divizije okruženi južno od Niša. Ostaci divizije trebalo bi da kod Prokuplja drže front prema istoku. Šturmbanfireru izdato je uputstvo da orijentiše Borbenu grupu pukovnika Langeru koja se prikuplja u Prištini.

Jutarnji izveštaj

Ic pov. br. 16001

Prilog 147

Situacija kod Korpusa »Miler« — Izviđanje iz vazduha:

U 12.10 časova dostavljen je izveštaj k-tu Jugoistoka:

Uspostavljena je veza sa Korpusom »Miler«. Generalštabni pukovnik fon Ševaleri zarobljen je prilikom izviđačkog leta. Zamena je hitno potrebna.

Zatvaranje breše između Šojerlena i Milera izgleda da je otpočelo uz uspostavljanje veze sa južnim krilom »Princa Eugena«, jugoist. od Niša. Korpus »Lanc« preuzima 16. 10. odsek Šojerlen.

Ia str. pov. 10918

Prilog 148

U 12.10 čas. dostavljen je izveštaj k-tu Jugoistoka:

Ni kod K-de Grupe armija »E« kao ni kod Korpusa »Miler« ne postoje izviđački aparati koji bi se mogli upotrebiti. Molim za hitnu ispomoć, kao i obaveštenje k-ta Jugoistoka kojim će se razjasniti situacija u rejonu Niš — Kruševac — sev. ist. do sev. zap. od Kragujevca.

Ia str. pov. 10917

Prilog 149

U 18.00 časova dostavljeno je pismo k-ta k-tu Jugoistoka:

K-t nemač. vazduhoplovstva u Grčkoj raspolaze samo jednim jedinim izviđačkim avionom. General Miler javlja da su letaći na jurišnim avionima, koji bi ga mogli orijentisati, povučeni; kako druga sredstva za izviđanje nedostaju, to moram na celokupnoj prostoriji da rukovodim naslepo. Ukazujem na moguće posledice pri sadašnjoj kritičnoj situaciji i hitno molim da se vazdušno izviđanje ojača. — potpis Ler, general-pukovnik.

Ia Str. pov. br. 10932

Prilog 150

17.20 čas.

Dnevni izveštaj

Opšta slika: Na istočnom frontu neprijatelj je u rejonu zap. od Krive Palanke otpočeo da vrši pojačano izviđanje prema našim bokovima. Inače je situacija, uz plansko [izvođenje] pokreta odvajanja, nepromenjena.

Istočni front:

K-t oruž. snaga Makedonije: u toku je izvršavanje smene na odseku Carevo Selo od strane 16. grenad. puka. 122. oklopni izviđački bataljon nalazi se na maršu preko Štipa za Veles.

Unutarnja situacija:

...

Otpočela je evakuacija Grahova. Tamošnje snage privlače se prema Risnu.

3/359. grenad. puka posela je zaprečni položaj sev. od Prištine. Kod SS-divizije »Skenderbeg« ponova ima 75 dezertera.

Situacija kod neprijatelja:

...

Makedonija: Pojačano prisilno regrutovanje kod komunist. bandi. Ponuda Prilepske brigade za međusobnu razmenu zarobljenika. Na području Prilepske brigade verovatno se nalazi sedište Glavnog štaba Makedonije. Uspešne borbe nacionalnih alban. odreda protiv komunist. bandi u rejonu Skoplja. Kratovo su posele bande.

Albanija — Crna Gora: Prikupljanje jačih snaga bandi neposredno sev. od puta kod Rogozine. Neprijatelj koji se nalazio na visovima

sev. i ist. od Levani, posle pruženog jačeg otpora, povukao se ispred našega napada.

I dalje se vrši koncentracija bandi u rejonu Blinište. Stalan pritisak neprijatelja na Ledenice. Jače snage neprijatelja na visovima sev. ist. od puta Herceg-Novci.

Ia/Ic pov. 10931

Prilog 151

18.00 časova

Telefonski razgovor. Načelnik [štaba] k-danta Jugoistoka sa načelnikom [štaba] Grupe armija »E«.

Međusobno orijentisanje o situaciji.

Načelnik štaba »E« saopštava: Sa gener. Milerom danas je uspostavljena telefonska veza koja će se dopuniti upućivanjem jednog generalštabnog oficira koji će se naći sa generalom Milerom u Kraljevu. Miler, koji je nama potčinjen, sa svojim borbenim grupama vodi borbu protiv jakoga neprijateljskog pritiska u rejonu Kragujevca. On ima zadatak da održi sadašnji položaj, da sa novodovedenim snagama nastupa iz Kraljeva prema istoku da bi izvršio zaprečavanje doline Morave kod i zapadno od Kruševca. Sa SS-divizijom »Miler« nema više nikakve veze. Prema upravo pristiglom izveštaju SS-divizija vodi borbu u dve odvojene grupe juž. i jugozap. od Niša a od ovih je istočnija grupa opkoljena.

Druga grupa ima zadatak da izvrši zaprečavanje kod Prokuplja.

Sa naše strane, sa ovom grupom ce se preko Prištine uspostaviti veza.

Naša namera je da, dovlačenjem preostalih snaga, osposobimo Milera da u rejonu sev. i ist. od Kraljeva bezuslovno spreči prodor protivnika iz Kraljeva. Sa drugim snagama [treba] otvoriti put preko Novog Pazara ka Višegradu. Na teritoriji k-ta oruž. snaga u Makedoniji situacija se danas stabilizovala. Lanc će tamo sutra preuzeti komandu.

Pokreti odvajanja u Grčkoj i Albaniji [teku] po planu.

Mi raspoložemo još samo jednim jedinim izviđačkim avionom. Hitno je potrebna pripomoć da bi, pri nedovoljnim vezama, bar donekle, bili obavješteni o pokretima neprijatelja.

Načelnik [štaba] k-ta Jugoistoka zahvaljuje na orijentisanju i saglasan je sa namerom Grupe armija »E«. Na pitanja on objašnjava da se kod Beograda vode borbe. 1. brd. divizija polazi u napad 15. 10. uveče da bi se probila u Beograd. Mi verujemo da je ovo još moguće uspešno [sprovести].

Naknadno dovlačenje jačih snaga neprijatelja preko donje Morave prema zapadu moglo bi se nešto usporiti.

Pojačavanje vazdušnog izviđanja biće još danas regulisano.

Putevi Nikšić — Trebinje — Nevesinje

U 15.10 časova stiglo je naređenje K-de 2. oklopne armije K-di 5. SS-korpusa, a, radi znanja, itelefonom K-di Grupe armija »E«:

Opšta situacija može kasnije na to da prisili da se trupe Grupe armija »E« odvedu natrag preko Nikšića — Trebinja — Stolca ili preko Trebinja — Gackog — Nevesinja. Stoga ove puteve ne treba zaprečavati. Zadatak je K-de 5. SS-korpusa da otvori put Sarajevo — Višegrad (Izvod).

Ia str. pov. 10939

Prilog 153

16. 10. 1944 Operativno odeljenje (Kos. Mitrovica)

Pokreti odvajanja

U 01.07 čas dostavljeno je komandantima korpusa, k-tu oruž. snaga Makedonije i k-tu nemač. vazduhoplovstva u Grčkoj, adm. Egeja, sledeće naređenje:

Jake ruske snage, po prelazu donje Morave, a u vezi sa bandama Tita i drugom ruskom grupom snaga sev. od Dunava, vrše sada koncentričan napad na Beograd. Pred ovako nadmoćnim neprijateljem mora se napustiti ideja o ponovnom otvaranju veze sa Beogradom.

K-da Korpusa »Miler« ima zadatak da bezuslovno spreči probog protivnika ka Kraljevu. Neprijatelj će sa prikupljenim rus-bug. snagama, potpomognutim jakim grupama bandi, u više navrata pokušati da dovede do sloma ist. i sev. ist. front Grupe armija. Treba očekivati grupisanje u vidu obrazovanja težišta radi udara prema zapadu duž doline Zapadne Morave na Užice kao i putevima koji vode od Niša ka Prokuplju, od Bujanovca ka Uroševcu i od Krive Palanke ka Kumanovu — Skoplju.

Nasuprot tome, odlučujuće je da se 22. arm. korp., koji od 16. preuzima komandu na prostorijski borbenih dejstava Makedonije, kao i K-di Korp. »Miler«, a za postojeće teške odbrambene borbe, što pre dovuku snage koje su postale slobodne u toku pokreta odvajanja na grč.-alb. prostorijski i da se dobiju dalje snage kako bi se izborile nove pozadinske saobraćajne veze u pravcu Sarajeva i držale otvorenim.

Stoga ja gospodinu komandujućem generalu stavljam u dužnost da, odbacujući svako dvoumljenje, još više nego do sada, požuri sa naređenim pokretima odvajanja odbacujući i uništavajući sva nepokretna teška oruđa svake vrste kao i sve zalihe i dobra u rezervi, koji nisu neophodno potrebni za vođenje borbe i život. Odluke o merama koje treba preduzeti prepustam da u punoj odgovornosti preuzme gospodin komandujući general. Zahtevam naročito od adm. Egeja i k-ta nemač. vazduh. u Grčkoj da i oni na svom delokrugu komandovanja u tom smislu donose potrebne odluke.

(U izvodu predato preko glavnog centra veze u 01.07 čas.)

Str. pov. br. 2252

Prilog 154

Organizacija komandovanja potčinjenim i pridatim jedinicama od 15. 10.

Komandama korpusa, Grupi »Solc«, k-tu nemač. vazduhopl. u Grčkoj i K-di 2. okl. armije.

Nova organizacija komandovanja potčinjenim i pridatim jedinicama počev od 15. 10. 44.:

a) Armijska grupa »Srbija« potčinjava se K-di 2. okl. armije.

b) K-da korp. »Miler« odmah se potčinjava K-di Grupe armija »E«.

Granica odseka između K-de Grupe armija »E« i K-de 2. okl. armije: hrvatsko-crnogorska granica — hrvatsko-srpska granica do Bajina Bašta — Topola — Markovac — Žagubica (mesta pripadaju K-di 2. okl. armije).

Između 22. brd. arm. korp. i Korp. »Miler« ubacuje se Grupa »Solc«. Štab k-ta oruž. snaga Makedonije biće smenjen 16. 10. od strane K-de 22. brd. arm. korp. i preuzeće komandu pozadinskog područja uz jednovremeno preimenovanje u Specijalni štab »Šojerlen«. Pojediniosti i granice odseka — vidi prilog.

(Preko centra veze u 00.30 časova)

Str. pov. br. 10937

Prilog 155

Grupa generala Šolca.

U 15.10 časova dostavljeno je K-di 22. brd. arm. korp., Korp. »Miler«, k-tu art. 314 (Grupa generala Šolca)

K-t art. 314 preuzima sa svojim štabom odmah komandovanje na istočnom frontu Grupe armija na odseku između 22. brd. arm. korp. i Korpusa »Miler«...

Zadatak:

Organizacija fronta u vidu uporišta u cilju zatvaranja breše između 22. brd. arm. korp. i Korp. »Miler«.

Zaštita železničke pruge Uroševac — Ušće. Organizacija odbrane na celokupnom području komandovanja. Treba strogo regulisati saobraćaj na putu Skoplje — Kraljevo.

Grupi generala Šolca biće taktički potčinjeni:

a) Borbena grupa »Langer«;

b) Svi delovi SS-divizije »Princ Eugen«;

c) Sve snage upotrebljene za zaštitu železničkih pruga na području komandovanja;

d) Potčinjavanje ostalih snaga naređivače se kada bude potrebno.

Gen. Šolc ima prava i nadležnost komandanta korpusa. Preuzimanje komande 17. 10. u 00.00 čas.

(Izvod)

Ia Str. pov. br. 10945

Prilog 156

K-da 22. brd. arm. korp.

U 17.11 čas. dostavljeno je komandantu oružanih snaga Makedonije i K-di 22. brd. arm. korp. sledeće naređenje:

K-da 22. brd. arm. korp. preuzima 17. 10. u 00.00 časova komandu nad dosadašnjim odsekom komandanta oružanih snaga Makedonije.

Štab k-ta oruž. snaga Makedonije stiže što je moguće pre u novi region borbenih dejstava.

...

Za 22. Titovu diviziju potvrđeno je [da se nalazi] u rejonu juž. od Niša. Div. štab 12. 10. kod Vlasotince (jug. ist. od Leskovac). Sa dejstvo 22. Titove divizije sa 45.(?) Titovom divizijom u borbama za Niš. Pored Titovih bandi i Bugara, učestvuju i rus. jedinice 57. armije.

Ia/Ic pov. br. 10968

Prilog 158

17. 10. 1944 Operativno odeljenje (Kos. Mitrovica)

Jutarnji izveštaj

Ic pov. br. 16084

Prilog 159

104. lovač. divizija

U O[8]15 čas. dostavljeno je 22. brd. arm. korp. naređenje:

104. lovač. div. treba u toku tekućih pokreta odvajanja izvlačiti vod po vod i železničkim transportom iz rejona Gradsko prebacivati u rejon Raška na raspolaganje K-di Grupe armija »E«...

U prvom redu treba izvući 104. izviđački bataljon kao pokretnu jedinicu u rezervi za izvršavanje protivnapada.

...

10.00

Telefonski razgovor načelnika [štaba] sa gen. Milerom

Načelnik [štaba] moli gener. Milera za kratko orijentisanje o situaciji.

Gen. Miler: Juče je neprijatelj vršio jak pritisak sev. od Jagodine. Prodori su odbranjeni. Sev. i sev. zap. od Kragujevca jak pritisak neprijatelja. Oslabio sam sev. front da bih ojačao zap. front. Namera: večeras ću sev. front nešto povući prema jugu i front pojačati prema sev. zap. sa namerom da se Kragujevac i put za Valjevo drže otvorenim. Naš napad zadobio je na terenu. Juče po podne ojač. bataljon (Grupa »Fišer«) stigao je u Belušić. U dodiru sa nepr. izviđanjem. — Načelnik [štaba] orijentiše gener. Milera o situaciji kod Raške. Treba računati sa jakim pritiskom neprijatelja. Neće više biti moguće da se sve dovuče. Moramo iskrcati jedan bataljon 724. da bi sprečili da pruga bude prekinuta.

Pokušaj daljih dovlačenja nastaviće se. Pre svega moramo sprečiti da se pruga prekine. Gen. Miler predlaže, pošto do sada nije korištena sopstvena avijacija, da se upotrebe ital. jurišni avioni (sada stacionirani u Zagrebu), koji su pogodni kao izviđački avioni, pošto do sada nema nikakvog sopstvenog vazdušnog izviđanja.

Gen. Miler dalje saopštava da ima mnogo nemačkih ranjenika i pita da li ne bi bilo moguće da se angažuju sanitetski transportni avioni tipa »Junkers«.

Načelnik [štaba] je odgovorio da su sanitetski avioni traženi, ali da jedva postoji mogućnost da se sa malo aviona evakuiše mnogo ranjenika. Mora se pokušati da se ranjenici povedu sa sobom pri pokretu prema zapadu.

Moglo bi se desiti da će u toku narednih dana oni morati da se kreću samostalno.

***

U 16 časova dostavljen je:

Dnevni izveštaj (sa pregledom kretanja)

Opšta slika: U rejonu Kuršumlja, zap. od Kruševca, kod Jagodine i Kragujevca, naše snage, uglavnom prepuštene same sebi, vode žestoke odbrambene borbe sa brojno nadmoćnim neprijateljem.

Pokreti evakuacije sa grčke i juž. alb. teritorije teku i dalje po planu.

Istočni front: 91. arm. korp.: reorganizacija delokruga komandovanja Makedonije. Odsek k-ta oruž. snaga Makedonije preuzeo je 22. arm. korpus. Komandno mesto Skoplje. Granica prema Borbenoj grupi general-majora Šolca sev. od puta Uroševac — Gnjilane — Bujanovce — Bela Stena. 22. brd. arm. korp.: Borbena grupa »Bruno« preuzela je odsek Carevo Selo. II/65. sa Borbenom grupom »Salvati« ubrzano je dovučen auto-transportom.

Grupa »Ajzele« je u napadu na k. 1527. Grupa »Tim« nadire grebenom sev. od puta prema ist.

Na Borbenu grupu »fon Salvati« kod Bujanovca izvršile su napad bande.

Borbena grupa general-majora Šolca: komandno mesto Priština. Grupa pukovnika Langera juž. od Kuršumlje povukla se prema jugu pod pojačanim pritiskom Bugara. III/16. grenad. puka, 3/359. i 21. SS-dopunski bataljon biće upućeni Grupi »Langer«. Grupa »Šuster-Voldan« ima zadatak: zaprečavanje puteva koji vode juž. i sev. od Raške prema Kuršumlji. Uz to se dovlače I/724. i 1. četa 104. pion. (bat). Formiranje alban. dobrovoljačkih odreda za osiguranje pozadinskih veza.

Korpus »Miler«: Neprijatelj ispred Grupe »Burgemajster« se ojačao.

***

18. 10. 1944 Operativno odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Uputstvo za vođenje borbi.

Posle operativnog proboja protivnika sa obe strane Dunava u rejon Beograda i sa ovim nastalog prekida svih dosadanjih pozadinskih (saobraćajnih) veza, nastala je za Grupu armija »E« nužnost da promeni pravac ka sev. zap. prema teritoriji između Jadrana i Save i da tako otvori nove veze i dobije naslon na sopstvene snage na severu Balkana (Komanda 2. okl. armije). Cilj ove naše operacije je od sada da se celokupne snage Jugoistoka prikupe na teritoriji zapadne Hrvatske, da bi se odavde mogla povesti odbrana jug. ist. granice Rajha i to po mogućstvu ofanzivno.

Za ovo, Grupa armija »E« mora za sebe da oslobodi borbom i drži otvorenim sledeće pravce puteva koji vode na prostoriju Mostar — Sarajevo:

Put A:

Uroševac — Prizren — Kukes — Skadar — Podgorica — Nikšić — Trebinje — Mostar.

Put B:

Raška, odnosno Mitrovica — Novi Pazar — Sjenica — Prijepolje — Višegrad, odnosno Prijepolje — Pljevlja — Goražde — Rogatica — Sarajevo:

Put C:

Kraljevo — Čačak — Užice a odavde, kao C1, dalje vodi preko Višegrada — Rogatice za Sarajevo. Kao C2 dalje vodi preko Zvornik — Tuzla za Doboj.

Dok će se za putne pravce A i C izboriti k-de 21. korpusa, odnosno Korpusa »Miler«, uz raspored sopstvenih snaga po dubini, dotle će se za otvaranje putnog pravca B upotrebiti Specijalni štab »Šojerlen«. Posle dostizanja rejonu Višegrad, Specijalni štab »Šojerlen« ima za zadatak da, u povezanosti sa snagama K-de 2. okl. arm., izgradi novu pozadinsku bazu Grupe armija »E« uz držanje otvorenim puteva koji vode prema Višegradu

Preduslov za plansko odvijanje tokom otvaranja novih veza je solidno obezbeđenje ist. boka Grupe armija prema rusko-bugarskim i banditskim snagama koje teže napred prema zap.

Prema dosadanjoj slici o neprijatelju, nastupanje znatnijih snaga prema južnomakedonskoj — severnogrčkoj prostoriji ne može se očekivati. Protivnik je ipak nameran ne samo da se probije prema zapadu na dosadanjim težištima Kriva Palanka — Kraljevo, već takođe i na breši fronta između 22. brd. arm. korp. i Korp. »Miler«. Za zatvaranje dosadašnje breše fronta upotrebljena Borbena grupa »Šolc« radi na zadatku da spreči prodor protivnika prema pruži i putu Priština — Raška. (Izvod).

...

19. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica) ...

...

Alb.-crnogorsko-srpsko područje: izdato naređenje II korpusa 3. Titovoj diviziji da, radi ometanja povlačenja nemačkih snaga, prekine saobraćaj na putevima Podgorica — Albanija — Novi Pazar — Prijepolje i Novi Pazar — Andrijevića. Radi suzbijanja prodiranja komunista u rejon sev.-zap. od Novog Pazara, DM obećava pomoć u samozaštiti Muslimana. Engleska pomoć Titovim jedinicama navodno je obustavljena, Savezničke misije pri komunističkim diviz. štabovima povučene.

I-a/I-c, pov. br. 11042.

Prilog 180.

Povlačenje.

U 22.00 časa naređeno je K-di 22. brd. arm. korpusa: po dostizanju linije »Hajnrih«, treba ovu držati. Dalje povlačenje 21. brd. arm. korpusa na »plavu« liniju naknadno će se narediti u toku napredovanja povlačenja u Grčkoj. K-da 21. korpusa treba već sada da preduzme sve potrebne mere tako da se povlačenje može nastaviti u što kraćem roku.

Planiranje izvršiti tako da se kretanje 21. brd. arm. korpusa može da vrši duž puta Tirana — Skadar — Podgorica — Nikšić — Trebinje — Mostar.

Planirani rokovi za povlačenje u Grčkoj...

20. 10. 1944. Operat. štab (Kos. Mitrovica)...

Borbena grupa »Fegtle«.

U 22.50 časa naređeno je Korpusu »Miler« i Borbenoj grupi »Šuster-Voldan«:

Borbenu grupu »Fegtle« neodložno smeniti i uputiti Korpusu »Miler« u Kraljevo, kome će biti potčinjena. O ovom naređenju obavestiti SS-div. »Princ Eugen«.

Ia, pov. br. 11069.

Prilog 189.

Borbena grupa »Šuster — Voldan«:

U 20.15 čas. naređeno je Borbenoj grupi generala Šolca i Borbenoj grupi »Šuster — Voldan«:

Borbena grupa »Šuster-Voldan« odmah se u taktičkom pogledu potčinjava K-di Grupe armija »E«. (Izvod).

I-a, pov. br. 11060.

Prilog 190.

724. pešad. puk.

U 22.50 časa naređeno je Borbenoj grupi »Šolc«:

Pukovnik Langer odmah će primiti dužnost komandanta 724. pešad. puka. U tom cilju neodložno mu dodeliti Štabnu četvu 724. lov. puka. Ovim se ne menja dosadašnji zadatak pukovnika Langer.

...

91. arm. korpus

U 21.30 čas naređeno je K-di 22. i 91. arm. korpusa: K-da 91. arm. korpusa biće X — 20 povučena iz Soluna radi novog zadatka. Komandovanje nad dosadašnjim snagama 91. arm. korpusa preuzeće K-da 22. korpusa, koja će upućivanjem jednog oficira za vezu obezbediti ubrzanu i nesmetanu primopredaju. K-da 91. arm. korpusa posle izvršene smene krenuće odmah u Novi Pazar gde će preuzeti komandovanje na odseku između Korpusa »Miler« i Korpusa »Lanc«. Nepotrebne delove 91. korpusa odmah uputiti u Novi Pazar.

I-a, str. pov. br. 11067.

Prilog 195.

Zadatak na odseku Kotora.

U 20.15 čas. naređeno je K-di 21. brd. arm. korpusa:

adm. Egeja smatra da je zbog sve jačeg zaoštavanja situacije usled dejstva bandi potrebno je da se u rejonu Kotora, posle napuštanja Dubrovnika, preduzme sledeće:

- odmah da se poruši i napusti radarski uređaj za navigaciju i torpedna baterija na spoljnom zalivu Kotora,
- da se evakuiše lučki revir u Herceg-Novom, centar veze i komanda za zaprečavanje podvodnim minama u Kumboru,
- delimično uništavanje materijala i lučkih postrojenja, kao i miniranje luke. Isto važi i za Bar.

Komanda XXI arm. korpusa odmah će dostaviti svoje predloge.

Ia, pov. br. 11058.

Prilog 196.

Put Nikšić — Trebinje — Mostar.

U 00.30 čas. dostavljen je K-di 2. oklopne armije sledeći izveštaj:

Put Nikšić — Trebinje — Mostar je za K-du Grupe armija »E« od životne važnosti. Otvaranje ovog puta ima odlučujući značaj.

21. brd. arm. korpus trenutno je u stanju da obezbedi put samo do Nikšića. Snage za prodor do Trebinja biće na raspolaganju tek onda kada povlačenja iz Grčke budu toliko uznapredovala da se i 21. arm. korpus može priključiti kretanju sever — jug. To vreme još se ne može sagledati ali ni u kom slučaju to neće biti pre 1. 11.

Molimo da se snage, koje su otuda predviđene za potpomaganje pripreme za pokret.

I-a, str. pov. br. 11047

Prilog 197.

21. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)

Specijalni štab »Šojerlen«.

Dopunjujući ovdašnje naređenje I-a br. 11033 (rat. dnevnik prilog 173), Spec. štab »Šojerlen« dobija sledeći zadatak:

a) raščišćavanje i obezbeđenje puta Novi Pazar — Sjenica — Prijepolje — Višegrad. Po uspostavljanju veze sa snagama koje Komanda 2. okl. armije upućuje iz Sarajeva, sa delom snaga što pre očistiti i obezbediti i put Višegrad — Užice — Kraljevo, da bi se ovde pomoglo rasterećenju Milerovog korpusa,

b) otkomandovanje u Mitrovicu, odnosno Rašku, Štaba za formiranje i rukovođenje daljim upućivanjem jedinica,

c) održavanje stroge discipline saobraćaja duž puteva,

d) održavanje puteva u ispravnom stanju,

e) smirivanje stanovništva s obe strane puta na što većoj dubini.

Spec. štabu potčinjavaju se:

a) Srpska državna i Granična straža, komandant — general Radovanić. Nemački oficir za vezu kapetan Furman, k-t 311. frontovskog izviđ. odreda,

b) sve snage Ruskog zaštitnog korpusa, od kojih formirati jaku borbenu jedinicu pod komandom Gončareva,

- c) borbeni ešelon K-de Grupe armija »E« pod komandom kapetana Senfeldera;
- d) Borbena grupe »Furman«,
- e) Tvrđ. pionirski štab br. 2,
- f) dodeljivanje ostalih snaga naređivaće će prema potrebi.

...

Situacija i namere. Izveštaj podnet k-dantu Jugoistoka...

1) *Sopstvena situacija:*

a) 22. arm. korpus i Grupa »Šolc« uspeli su da zaustave nastupanje 1. i 2. bugarske armije. Dok se kod 22. brd. arm. korpusa situacija stabilizovala i otuda svakog trenutka omogućeno brzo potpomaganje skretanjem snaga sa pravca kretanja jug — sever, dotle je Grupi »Šolc« na odseku Uroševac isklj. — južno od Raške, zbog neprekidnih pokušaja neprijatelja da preko planina izvrši proboj i obuhvat, potrebna dalja pomoć. Na odseku »Šuster — Voldan« bande pojačavaju pritisak ali, prema podacima naših izviđačkih delova, još nije utvrđena pojava regularnih nepr. jedinica. Kod Korpusa »Miler« treba sada očekivati koncentričan napad jakih snaga ruske 57. armije na mostobran u Kraljevu. Sem toga, vazdušnim izviđanjem i pojavom višecevnih topova u rejonu sev. od Čačka, utvrđeno je angažovanje i kretanja nepr. snaga prema severozap. boku korpusa sa ciljem da preseku docnije povlačenje putem Čačak — Višegrad.

b) Snage Spec. štaba »Šojerlen« angažovane su za čišćenje i obezbeđenje puta Novi Pazar — Prijepolje — Višegrad.

2) *Namere:*

Pored potpomaganja grupa »Šolc« i »Šuster — Voldan«, dodeljivanje što jačih snaga Mileru da bi se omogućilo držanje mostobrana u Kraljevu i zaštito severozap. bok u rejonu sev. od Čačka — Užica. Za ovaj zadatak predviđena je 104. lov. divizija, čiji su čelni delovi stigli u Gradsko, kao i tvrđav. pešad. bataljon, koji će biti na raspolaganju. Čim put Novi Pazar — Višegrad bude očišćen, i ovim će se putem dovoditi snage, da bi se nastupanjem iz rejona Višegrada otvorio put istok — zapad za Korpus »Miler« kod Užica. Konačni cilj: da Korpus »Miler« bude toliko jak da nastupanjem ka Zvorniku može da izvojuje oslonac na snage sev. od Save, koje bi mogle da osiguraju i odbranu na Drini u rejonu Višegrada. Namera da se i raspoložive snage 2. okl. armije prebace vazdušnim putem, ostaje u punoj snazi. Za celokupan tok povlačenja i dalje će se zahtevati najveće moguće ubrzanje. Da bi se povlačenje ubrzalo, planirano je da se u daljem toku kretanja 22. brd. arm. korpus, sa snagama koje zatvaraju jezerske tesnace, povlači pravcem Struga — Elbasan — Tirana, a sa odredima u rejonu Skoplja, po svoj prilici, pravcem Uroševac — Prizren — Skadar, kao i pravcem Uroševac — Peć — Andrijevića — Berane — Pljevlja.

3) Organizacija komandovanja i redosled kretanja.

Po dolasku u rejon Mostar — Sarajevo, počinjući od desnog krila: 21. brd. arm. korpus, 22. brd. arm. korpus, 91. arm. korpus i Korpus »Miler«. U vezi s tim, K-da 91. arm. korpusa, po odlasku sa teritorije Grčke odmah će preuzeti odsek »Šolc« i »Šuster — Voldan«. (Izvod). I-a, str. pov. br. 11112. Prilog 209.

...

22. 10. 1944. Operat. odeljenje (Arsakli)...

Utvrđene nepr. jedinice: u rejonu ist. od Podujeva 19. pešad. puk (4. bugarska divizija). Napade na Kragujevac vršili su 93. i 113. strelj. divizija, među kojima i VI bosanska pešad. brigada. U Kruševcu 2. Titova divizija. U rejonu ist. od Kraljeva III brigada...

Štab 724. lov. puka.

U 20.40 čas. naređeno je Korpusu »Miler« i Grupi generala Šolca: Štab 724. lov. puka uputiti u Podujevo, gde će biti potčinjen Grupi generala Šolca.

I-a br. 11099.

Prilog 222.

133. pukovska grupa

U 20.40 čas. naređeno je K-di 91. arm. korpusa i Grupi »Šolc«:

133. pukovsku grupu što pre uputiti železnicom, odnosno avionom Grupi »Šolc« u Prištinu, kojoj će biti potčinjena.

I-a, pov. br. 11107

Prilog 223.

104. lov. divizija.

U 22.40 časa naređeno je K-di 22. brd. arm. korpusa i Korpusu »Miler«:

104. lov. diviziju hitno po delovima izvući i uputiti Korpusu »Miler« u Kraljevo.

Mot. delove uputiti u Kraljevo peške a sve ostale delove iz rejona Gradskog prebaciti železnicom u Kraljevo. Marš 104. protivokl. divizionu ubrzati tako da prvi delovi stignu u Kraljevo do 25. 10.

...

23. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Utvrđene nepr. jedinice: pomoću zaplenjenih dokumenata potvrđeno je da se ispred Borbene grupe »Šolc« nalazi 12. bug. pešad. div. (31, 32. i 46. pešad. puk). U Plovdivu prvi put se pojavio Štab bug. ustaničke armije. 1. Titova divizija i III bos. brigada 17. divizije, koje su dosad bile u rejonu Beograda, sada su kod Kragujevca...

Upotreba pa artiljerije protiv ciljeva na zemlji.

Naređenje k-danta Jugoistoka K-di nemačkog vazduhoplovstva u Grčkoj:

prema izveštaju k-ta 22. brd. arm. korpusa, k-t 19, pa divizije odbio je učešće pa artiljerije u borbi protiv zemaljskih ciljeva na odseku

Kumanova sa obrazloženjem da nije nastupila krizna situacija. Ovakav postupak daje mi povoda da ukažem na sledeće:

Delovi snaga Grupe armija, jačine oko 4 divizije, sada vode najteže odbrambene borbe protiv 4 nepr. armije sa ukupno 13,5 divizija na frontu širine oko 600 km i svojom požrtvovnom borbom štite povlačenje naših snaga iz Grčke. Pri tome borbena dejstva postaju iz dana u dan sve teža; neprijatelju stoji na raspolaganju veliki broj puteva kojim i dalje dovodi jake snage, dok Grupi armija »E« samo jedan jedini put i železnica.

U isto vreme jake bande zatvorile su sve puteve prema s.z. Akcijama protiv bandi, kakve su dosad preduzimane na teritoriji Grčke, ove bande neće se moći odbaciti. Nema više nikakve sumnje da se, s obzirom na ovo stanje, cela Grupa armija sada nalazi u ozbiljnoj kriznoj situaciji. Sada postoji samo jedan cilj: držanje istočnog fronta po svaku cenu i da se time osigura saobraćaj pravcem sever—jug na jedinom putu i železnici, da bi se dobile snage za proboj ka sev. zapadu. U tom cilju izdao sam ovlašćenje odgovornim komandama na istočnom frontu da mogu da upotrebe sve snage svih vidova oružanih snaga koje se nalaze na njihovom komandnom području, ako situacija bude to iziskivala. Molim da mi se sa vaše strane pruži najveća podrška. Razumljivo je da komandanti jedinica i kolona svih vidova oružanih snaga, na osnovi naređenja koja su u međuvremenu situacijom prevaziđena, još i dalje teže da se što pre domognu Sarajeva. Ali to nije više moguće...

24. 10. 1944. Operat. odeljenje (Arsakli)...

Situacija u toku dana.

Opšta slika: neprijatelj pojačava pritisak sev. od Čačka. Uspešnom odbranom i protivnapadima sprečeni su nepr. pokušaji prodora ka Čačku i Kraljevu. U cilju otklanjanja kritične situacije na sev. krilu stracinskog položaja vrši se pregrupisanje i pripreme za protivnapad sa novim snagama.

...

Namere: general-potpuk. Fribe preuzeće odsek 11. vazd. peš. div., general-potpuk. Koler odsek 22. pešad. divizije; izvlačenje 122. protivokl. divizionu sa odseka Bujanovca radi protivnapada sa III/67, 41. pionir. bataljonom, 330. mornaričkim pionir. bataljonom pod komandom potpukovnika Tima. Odbacivanje i razbijanje nepr. snaga koje su prodrle sev. od puta Kumanovo — Stracin...

25. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

920. vazd.-desantni bataljon.

U 14.10 čas. naređeno je K-di 22. korpusa, Grupi »Šuster-Voldan«, K-di 91. korpusa:

Menjajući dosadašnje naređenje, 920. vazd.-desantni bataljon premešta se u Rašku i potčinjava Korpusnoj grupi »Šuster-Voldan«. 4. četa ovog bataljona stigla je železnicom u Skoplje i biće odmah potčinjena 22. brd. arm. korpusu.

***

Procena neprijateljeve situacije.

Posle evakuacije Trakije od strane bugarskih jedinica, treba računati sa ponovnim dovođenjem (16. i 28. div.) verovatno na južni odsek istočnog fronta...

26. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Železnički transporti

U 01.45 čas izdato je naređenje k-dama korpusa:

Od ovog časa železnicom se mogu prevoziti samo borbene jedinice i jedinice za osiguranje svih vidova oružanih snaga kao i njihove trupe za snabdevanje — ukoliko nisu motorizovane, kao i životno važni snabdevački vozovi k-de arm. pozadine. Sve ostale jedinice, komande i ustanove, bez izuzetka, imaju se kretati peške. Pojednostosti se vide iz priloga.

I-a, pov. br. 11183.

Prilog 261.

***

1. brd. divizija.

Telegram upućen Korpusu »Miler«: prilikom upotrebe delova 1. brd. divizije treba uzeti u obzir da je već u toku ponovno formiranje divizije i da se u tom cilju delovi koji su angažovani na tamošnjem području moraju kasnije vratiti u sastav divizije.

I-a, pov. br. 11190.

Prilog 264.

***

27. 10. 1944. (Kos. Mitrovica)...

Zaštitnice 91. arm. korpusa preći će grčko-makedonsku granicu u 3 kolone oko 2. 11. i sa glavninom stići u rejon Skoplja 7. 11.

27. 10. dostavljen je sledeći izveštaj o povlačenju:

91. arm. korpus povlači se sa glavninom 41. tvrd. divizije preko Verije u rejon s.z. od Soluna da bi što pre stigao do železničke pruge. Ostali delovi 91. arm. korpusa maršuju putem do Velesa, gde izbijaju na železničku prugu.

22. brd. arm. korpus povući će se sa delovima koji se nalaze na liniji »Hajnrüh« uporedo sa K-dom 91. korpusa ka severu i ove delove uputiće preko Resna i Struge K-di 21. brd. arm. korpusa. Po dolasku na grčko-maked. granicu, K-da 91. arm. korpusa biće povučena i preuće komandovanje nad odsekom »Šolc« i »Šuster-Voldan«.

21. arm. korpus, pošto primi snage od 22. brd. arm. korpusa, takođe će se povlačiti ka severu, ali pre nego počne sa povlačenjem težiće da zauzme Trebinje

Za povlačenje 21. korpusa potpomaganje 5. SS-korpusa biće odlučujuće. Prema primljenim podacima, korpus se povlači suprotno primljenom naređenju, napuštajući mere za zaprečavanje, do ulaza na planinsko zemljište i povlači južno krilo ka Nevesinju. Zbog toga se put Trebinje — Stolac — Mostar jedva može koristiti za naše povlačenje. Put Trebinje — Gacko — Nevesinje otvoriće se i krčiti borbom. Skreće se pažnja na teškoće i potrebe u novim snagama za ovu operaciju s obzirom na javljeno iskrcavanje neprijatelja u Dubrovniku...

Most u Višegradu.

U 14.30 čas. dostavljen je izveštaj k-dantu Jugoistoka:

Brzoi opravci mosta u Višegradu pridaje se naročiti značaj.. K-da Grupe armija »E« za opravku dodelila je prednjem odredu »Šojerlen« odgovarajuće pionirske jedinice, da bi po dolasku na Drinu odmah počele sa opravkom mosta, ali ove nisu u stanju da sa svog područja dopreme mostovni materijal. Zato molimo da se mostovni materijal, najbolje LZ-materijal, doturi otuda.

I-a, pov. br. 11220.

Prilog 273.

Izgradnja puta.

830. morn. tvrđ. pionirski bataljon odmah će otpočeti sa opravkom puta K. Mitrovica — Raška...

Beleška o situaciji na istočnom frontu.

Po prelasku ruskih i Titovih snaga na donjem toku Morave i nastupanju Rusa sev. od Dunava i, naposljetku, posle koncentričnog napada na Beograd, nije se više moglo računati na ponovno uspostavljanje veze Grupe armija »E« prema severu. Zbog toga nastala je potreba da se otvori nova veza skretanjem prema severozapadu, na teritoriju Srbije i Hrvatske između Jadrana i Save i da se tamo uspostavi kontakt sa našim snagama...

Pukovnik Mozeršmit saopštava nač. štaba Grupe armija »E«: opravka mosta u Višegradu, koji je od odlučujućeg značaja za buduće operacije, ne može se izvršiti sa mostovnom kolonom. Mora se dovući materijal LZ od k-danta Jugoistoka. Zahtev je već podnet. Osim toga, avionom će se prebaciti u Sarajevo jedan iskusan pionirski oficir, koji će već sada preduzeti pripreme za što hitniju opravku mosta. Pionirske snage treba dodeliti i Grupi »Šojerlen«, koja je angažovana kod Višegrada.

28. 10. 1944. Operat. štab (Kos. Mitrovica)...

Unutrašnja situacija: pokreti jačih bandi iz rejona Kukesa prema severu sa verovatnom namerom da se sjedine sa komunističkim snagama u rejonu Đakovice. Prikupljanje komunističkih i italijanskih bandi u rejonu Cetinja i Podgorice. Jake jedinice bandi u izviđanju od severa prema Herceg-Novom...

29. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Sastanak 20. 10. načelnika Obaveštajnog odeljenja, potpukovnika Varn štrofa sa komandantom 4. četničkog korpusa Markovićem.

Prilog 288.

Putevi za povlačenje.

U 21.03 čas izdato je naređenje K-di 21. brd. arm. korpusa: desant nepr. jedinica u Dubrovniku ugrožava put Nikšić — Trebinje — Stolac. Čvrsto se držimo namere da se otvori put Trebinje — Gacko — Nevesinje. 21. arm. korpus bezuslovno će izvršiti izviđanje prema Trebinju. Potom, sa prikupljenim snagama što pre izvršiti napad na Trebinje skidajući snage sa ostalih odseka. Ispitati mogućnost povlačenja putem Podgorica — Mateševo — Pljevlja uz istovremeno otvaranje prevoja na Čakoru.

30. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Čišćenje i otvaranje »zelenog« puta sporo napreduje: Teškoće su nastale u tome što smo ranije izvršili rušenja.

Za otvaranje »crnog« puta planiran je napad na Užice iz rejonu Prijepolja.

Naređeno je 21. arm. korpusu da vrši izviđanje ka Trebinju i da što pre zauzme Trebinje...

31. 10. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)

1. 11. u 12.00 čas. K-da 91. arm. korpusa predaje komandovanje 22. brd. arm. korpusu.

...

Bande, ne zna se kom odredu pripadaju, prodrle su u s. z. deo Cetinja. Jače nepr. jedinice, dobro naoružane, na izgrađenim položajima zap. od Prijepolja i na visovima s obe strane doline Lima. Prema verodostojnim izveštajima četnika, u rejonu Nove Varoši nalaze se najmanje 2 brigade 34. divizije, pojačane delovima koji su otišli iz Prijepolja, sa neprekidnim priticanjem iz sev. dela Priboja i tesnaca puta u Bijelom Brdu.

U rejonu Sjenice prikupljanje oko 14.000 četnika, koji će krenuti preko Pljevalja i Sarajeva prema zapadu.

Izvod iz I-a, pov. br. 11.322.

Prilog 324.

...

1. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Borbena grupa »Šuster-Voldan«:

Uzaludni naponi 2. bug. armije da zauzme Prištinu, koji traju već 2 dana, prisilili su nepr. komandovanje da u ovaj rejon dovodi nove snage. Pored 3 pešad. divizije, 1 tenk. brigade, 1 konjičkog puka i nekoliko Titovih brigada, koje su primećene ispred borbene grupe, utvrđeno je dovođenje još 3 nova puka. Treba očekivati pojačan pritisak pre otvaranja našeg zaprečnog položaja, da bi se na taj način

stvorila baza za prodor prikupljene 1. tenk. brigade u Podujevsku kotlinu i dolinu Ibra...

2. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

U toku 2. 11, poslednje zaštitnice prešle su grčko-maked. granicu. Borbena grupa »Štajrer« odlazi preko Ohrida u Tiranu. Spec. štab »Šojerlen« naišao je sev. od Prijepolja na bande, čiji otpor vazd. desant. bataljon još nije slomio...

3. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)

U 21.10 čas naređeno je K-di 22. brd. arm. korpusa:

povlačenje sa grčko-maked. granice prema sev.-zap. ubrzati svim sredstvima. Ojačani 65. pešad. puk i marševsku grupu koja se kreće putem Kilkis—Strumica povući bez obzira na stanje kretanja sever—jug duž železničke pruge Đevđelija — Veles, što je moguće brže, pozadi zaprečnog položaja s obe strane puta Strumica — Štip. Radi se o tome da se 65. pešad. puk i za borbu sposobni mot. delovi u rejonu Strumice što pre odvoje od neprijatelja i upute ka severu. 86. desantni pionir. bataljon, 212. tenk. bataljon, III polic. bataljon i 609. mornar. art. divizion što pre uputiti Grupi »Šolc« u Prištinu. Osim toga treba težiti da se i 65. pešad. puk prikupi u rejonu Prištine i stavi na raspolaganje Grupi armija.

U 18.20 čas. naređeno je k-di XXII brd. arm. korpusa i Grupi »Šolc«: k-da XXII brd. arm. korpusa, upuštajući se u najveći rizik, izvući će od angažovanih jedinica iz rejona Skoplje — Kumanovo 2 kompletna bataljona i jedan štab puka. Ove delove sa kamionima uputiti na raspolaganje Grupi »Šolc« u Prištinu. Pri tome se traži najveća brzina. Povlačenje s juga ubrzati svim sredstvima, da bi se dobile nove snage za upotrebu iz Prištine.

Operacije povlačenja.

U 22.55 časa naređeno je K-di Borbene grupe »Šolc« i Borbene grupe »Šojerlen«:...

Za uspešno izvršenje sledeće operacije povlačenja sada je odlučujuće:

a) što brže premeštanje težišta naših snaga sa teritorije Makedonije prema severu, dakle prema 91. arm. korpusu i Korpusu »Miler«. Položaji kod Prištine i Kraljeva moraju se bezuslovno održati. U Prištinu najbržim putem uputiti snage sa područja 22. brd. arm. korpusa. 22. brd. arm. korpus povući će što pre svoje snage sa juga makedonske teritorije na užu prostoriju Skoplje — Kumanovo — Bujanovce ešelonirajući ih što više po dubini.

b) otvaranje puta prema zapadu. Pri tom ovde mora pobediti nadmoćnost nemačkog vojnika nad bandama iako nemački vojnik dosad nije obučavan za ovakvu borbu.

c) blagovremeno primenjivanje mera zaprečavanja u napuštenim zonama, da bi se neprijatelju onemogućilo brže nadiranje.

d) sređivanje jedinica. Svaka komanda mora nastojati da razbije jedinice što pre prikupi i uputi u sastav formac. jedinica.

***

Situacija u vazduhu:

2. 11. pojačano učešće nepr. avijacije sa težištima na istočnom frontu, naročito u rejonu Priština — Podujevo i protiv železničkih objekata u rejonu Skoplja. Tom prilikom bombardovanjem potpuno je porušena glavna železn. pruga kod Kačanika...

Situacija kod neprijatelja: potvrđeno je da neprijatelj namerava da zauzme Skoplje i da prodire u Prištinsku kotlinu dovođenjem novih snaga u rejon Kumanova...

Sastanak sa četničkim delegatima.

3. 11, na molbu četničkog delegata majora Jevđevića iz Vrhovnog štaba Draže Mihailovića, održan je sastanak sa načelnikom Obaveštajnog odeljenja Grupe armija. Draža Mihailović sada se nalazi sa oko 40.000 četnika u rejonu između Novog Pazara i Višegrada. S obzirom na nastupanje Rusa, on živi u punoj neizvesnosti kako u pogledu dalje sudbine njegovih jedinica, tako i njegove zemlje. Američki oficiri za vezu koji su u njegovom štabu, navodno mu ne daju određena obaveštenja. Zato on želi da 3 četnička oficira iz svog štaba uputi u Albaniju gde bi stupili u vezu sa Anglo-Amerikancima, da bi dobili određene odgovore o daljim namerama i sudbini Srbije. Sažeto rečeno, na ovom sastanku utvrđene su sledeće tačke:

- 1.) Četnici će pratiti i potpomagati nemačke trupe u njihovom nastupanju do Sarajeva.
- 2.) Četnici ukazuju da će posle razjašnjenja situacije u savezničkom štabu za vezu:
  - a) u slučaju predaje Jugoslavije boljševizmu krenuti zajedno sa Nemcima na sever;
  - b) u slučaju da Englezi (u sporazumu sa Rusijom) proklamuju samostalnost Jugoslavije, u prvo vreme ostati na širem području Sarajeva, da bi sa ove baze nastavili borbu protiv Tita.
- 3.) U slučaju 2 b), da se četnicima pruži garantija da neće nastupati u pravcu morske obale, nego da će u slučaju teškoća u snabdevanju prihvatiti ponudu da ih snabdeva nemačka vojska.
- 4.) Kao baza za pregovore traženo je da se Nemcima predaju svi pripadnici nemačkih oružanih snaga koji se nalaze u četničkim rukama i koji su dosad bili izolovani od D. M.

***

Unutrašnja situacija na Balkanu pruža našoj nameri — proboj ka severu — nade na uspeh samo u slučaju ako se uspe da se spreči da dosadašnje kolebljivo — gotovo negativno — držanje četnika ne dovede pre vremena do otvorene borbe protiv nemačkih oruž. snaga. Postoje znaci koji na to ukazuju i bilo bi pogrešno ako bi navedenu situaciju potcenjivali. Zato, mora se pokušati svim sredstvima da se putem pregovora i u ograničenim okvirima pružanjem pomoći četni-

cima ovi održe u neutralnosti bar do trenutka dok borbene jedinice Grupe armija ne stignu u rejon Sarajevo — Mostar. Zbog toga je za protivuslugu obećano da će se navedenoj trojici četničkih oficira dati pratnja za slobodno kretanje preko Albanije. Uspostavljanje veze sa savezničkim štabom za vezu u sev. Albaniji mora se prihvatiti, pošto nema na raspolaganju drugih puteva, koji bi se mogli sagledati...

4. 11. 1944. Operat. štab (Kos. Mitrovica)...

91. arm. korpus.

K-da 91. arm. korpusa preuzeće 4. 11. u 12.00 čas. komandovanje nad dosadašnjim odsecima Grupe »Šolc« i Borbene grupe »Šuster-Voldan«. Obe grupe i 1031. poljski art. puk istovremeno se potčinjavaju 91. arm. korpusu. Zadatak: osiguranje železnice i puta Uroševac — Kraljevo od nepr. napada sa istoka, tako da se obezbedi naše povlačenje. Tako isto da budu otvoreni za naša kretanja železnica i put u Uroševcu...

Most na Drini.

U 08.05 čas. naređeno je Spec. štabu »Šojerlen«: posle opravke mosta na Drini u Višegradu, isti zaštititi od vazdušnog napada celim 310. pa divizionom.

***

Albanska milicija.

Izveštaj podnet k-tu Jugoistoka.

Albanska milicija postoji na području Kosova od dolaska nemačkih trupa. Ona je organizovana i rukovodena na seoskoj ili plemenskoj osnovi i oduvek je uživala punu podršku nemačkih vlasti i komandi. Na delu područja koji su ranije bili zauzeli Italijani, tamošnja albanska uprava obavljala je pod italijanskom komandom policijsku službu. Obe uprave štitele su alb. imovinu od komunističkih bandi i obezbeđivale albanska naselja. Vođa kosovskih Albanaca, Džafer Deva, posle sloma italijanske vladavine stvorio je u Albaniji zvanične alb. snage obezbeđenja i kao ministar unutrašnjih poslova upotrebljavao ih protiv komunističkih bandi. Posle njegove ostavke i povratka na područje Kosova, sa njim se vratio veći deo ovih Albanaca.

Porastu komunističke opasnosti usledilo je formiranje milicije na području Kosova, uz čvrstu saradnju nemačkih vlasti. Pod vođstvom Kosovskog komiteta (ministar Deva), priznatog sa nemačke strane, albanska milicija u poslednje vreme organizovana je na mnogo čvršćoj i disciplinovanijoj osnovi. Kada je, pre nekih 14 dana, na ovdašnju inicijativu, bila naređena mobilizacija svih muškaraca Albanaca od 16—60 godina radi borbe protiv bugarskih komunista, odziv je bio masovan. O brojnoj jačini milicijskih odreda postoje dosta nesigurni podaci, jer pozivanje u miliciju nije vršeno po spiskovima. Ukupna jačina svih odreda u rejonu Priština — K. Mitrovica ne prelazi 5.000 ljudi. Pošto Albanci u nacionalnom pogledu vode borbu protiv Slove-

na, to su sada otpali politički momenti. U borbi protiv komunista i Bugara dosad su se odlično borili.

I-c, pov. br. 7852.

5. 11. 1944. Operat. štab (Kos. Mitrovica)...

Rušenje željeznica

K-di 91, 22. i Korpusa »Miler«, k-tu nemačkog vazduhoplovstva u Grčkoj i 19. pa diviziji.

Ubrzavanje povlačenja zahteva korišćenje željeznice dokle god je to moguće. S druge strane time je željezničkim pionirima onemogućeno da potpuno unište željeznička postrojenja sa voznim parkom. K-de korpusa pobrinuće se da zaštitnice pružaju najveću pomoć željezničkim pionirima prilikom uništavanja voznog parka.

Povlačenje.

Grupa armija »E« nastaviće povlačenje prema severu i severozapadu sa najvećim mogućim ubrzanjem, uz jako obezbeđivanje svog istočnog i sev. boka, starajući se o bezuslovnom osiguranju planskog odvijanja kretanja, da bi se po prelasku Drine i uspostavljanju naslona na snage K-de 2. oklopne armije u Hercegovini i u donjem toku Save, mogla grupisati za izvršenje novih zadataka.

Za povlačenje stoje na raspolaganju putevi:

plavi: Bitolj — Elbasan — Skadar — Podgorica — Trebinje — Mostar, *ljubičasti:* Štimlje — Prizren — Kukes — Skadar,

crveni: Prizren — Peć — Andrijevića — Berane — Pljevlja — Uvac,

zeleni: Mitrovica — Novi Pazar — Prijepolje — Priboj — Višegrad,

smeđi: Uroševac — Raška — Kraljevo,

crni: Kraljevo — Čačak — Užice — Višegrad — Rogatica — Sarajevo.

21. brd. arm. korpus krenuće što pre sa jednom jakom borbenom grupom *plavim* putem i zauzeće rejon sev. od Mostara. 5. SS-korpus potpomagaće prodor 21. korpusa do Mostara. Po zauzimanju rejona Mostara, treba nastojati da se izgradnjom novog istočnog fronta između Nevesinja i gornjeg toka Drine što jače potpomogne južni front SS-korpusa i da se radi zaštite pozadnjih veza u pravcu G. Vakufa što više raščlani po dubini.

22. brd. arm. korpus povući će se na liniju Uroševac — Gnjilane (liniju preći bezuslovno do 13. 11), gde će biti prihvaćen od 91. arm. korpusa.

91. arm. korpus prihvatiće 22. arm. korpus na liniji Uroševac — Gnjilane, štitiće na svom odseku željeznicu i put Uroševac — Kraljevo prema istoku i jugu sve dotle dok 22. arm. korpus ne pređe Novi Pazar. Po prelasku 22. brd. arm. korpusa, 91. arm. korpus povlaćiće se *zelenim* putem do linije Pljevlja — Prijepolje. Korpus »Miler« držaće mostobran u Kraljevu do približno 18. 11. uz jednovremeno otvaranje *crnog* puta prema zapadu i povući će se — čim K-da Grupe armija »E« odobri da se napusti Kraljevo — u rejon Užica. Sa delo-

vima sposobnim za borbu što pre uspostaviti kontakt sa 68. arm. korpusom kod Zvornika. Štab »Šojerlen« otvoriće *zeleni* put i od Višegrada *crni* do Sarajeva i držati otvorenim.

Granice između odseka vide se iz priloga.

Linije, koje komande korpusa treba da dostignu, odnosno da pređu, određivaće se blagovremeno prema situaciji.

Komandno mesto K-de Grupe armija »E« u prvo vreme Mitrovica a docnije Sarajevo.

Izvod iz I-a, str. pov. br. 11420.

Prilog 44.

Četnički odredi.

Prema vestima iz sigurnih izvora, potvrđena je namera da se sve četničke snage koncentrišu u Crnoj Gori sa docnijom tendencijom:

a) da dođu u vezu sa Englezima, koji se očekuju iz Grčke,

b) da na poziv Engleza posednu odsek obale Kotor — j. od Skadra. Pokreti su otpočeli.

I-c, str. pov. br. 3778.

Prilog 45.

...

6. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Procena situacije, izveštaj dostavljen k-dantu Jugoistoka:

u teškim borbama krizna situacija kod 22. i 91. arm. korpusa raščićena, ali je povlačenje usporeno, jer je raščićavanje bilo moguće samo iskrcavanjem jedinica iz transporata koji su se kretali prema severu.

Vremenski plan za evakuaciju Makedonije, pošto je povlačenje ponovo u punom jeku:

evakuacija Stipa i Kumanova 7. 11.

evakuacija Skoplja 11. 11.

evakuacija Uroševca 13. 11.

Situacija kod 91. arm. korpusa još je zategnuta. Slaba borbena vrednost izmešanih jedinica dolazi jasno do izražaja. Borbe koje se vode za visove na Kopaoniku još nisu okončane. Držanje ovih visova ima odlučujući značaj za plansko odvijanje povlačenja.

Kod Korpusa »Miler« razvoj situacije može da obraduje.

Posle zauzimanja Užica, otvaranje direktnog puta ka Zvorniku a samim tim i uspostavljanje naslona na 68. arm. korpus, kao i dotur snaga za sev. bok 2. okl. armije pomakli su se do opipljive blizine...

Na području od Kotorskog zaliva do Danilovgrada nalaze se 6. crnogorska mot. brigada i 10. crnogorska brigada, sa ukupnom jačinom oko 3000 ljudi. Na obalskom području jugoist. od Cetinja nalaze se bande u jačini oko 2000—3000 ljudi. Prema podacima iz sigurnih izvora, 3 bataljona 3. sandžačke brigade i 7. crnogorska brigada nalaze se na desnoj obali Lima sev. od Prijepolja. 4. sandžačka brigada 37. divizije u rejonu Bistrica — Sjenica. Prema istim izvorima, komunisti traže bombardovanje i mitraljiranje Priboja, Sjenice i Novog Pazara.

..

7. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Istočni front: kod 22. brd. arm. korpusa povlačenje zaštitnica iz rejonu Strunice u pravcu Štipa odvija se planski i bez pritiska neprijatelja. Na odseku sev.-ist. od Štipa, jaka obostrana art. aktivnost. Nepr. prikupljanja na pripremnim položajima ispred sev. krila razbijena su teškim oružjem.

Grupa 966. tvrđ. brigade, posle uspešne odbrane nepr. protivnapada, zauzela je mesto Pčinju. U toku povlačenja 6. 11. uveče posednut je suženi mostobran u Štipu...

Unutrašnja situacija:

***

Na alb.-maked. teritoriji i dalje je težište jake aktivnosti bandi usmereno protiv veza, saobraćajnica i otpornih tačaka. Bande su stigle u j.z. deo Cetinja. Vode se žestoke ulične borbe.

***

8. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Zaštita železničkih mostova.

K-di XXII brd. arm. korpusa:

Zaštitu najvažnijih železničkih mostova od napada aviona za obrušavanje u tesnacu Kačanika neodložno obezbediti lakim i srednjim pa oruđima...

Uništavanje železničkog materijala.

K-di 22, 91. arm. korpusa i Korpusu »Miler«:

Politički obziri nalažu da se uništi železnički vozni park izvan teritorije Albanije i južne Srbije. Prema tome, uništenje se ima sprovoditi gotovo isključivo u Makedoniji i na području Kraljeva. Nije dozvoljeno prevoženje materijala za uništavanje na području 91. arm. korpusa.

I-a, str. pov. br. 11443.

Prilog 66.

9. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

SS-divizija »Skenderbeg«.

K-di XXI korpusa i SS-div. »Skenderbeg«:

Gotovost za ukrcavanje divizije mora se bezuslovno ubrzati.

Delovi koji su u akciji ist. od Jakova treba da budu spremni za ukrcavanje u Peći najkasnije 11. 11. ujutro. Delovi angažovani u Prizrenu stigli su železnicom u rejon Uroševca u dva dana marša bez teškoća. Dolazak poslednjih delova železnicom zavisi od stizanja 48. brzog odreda i 8. štaba tvrđ. pionira. 48. brzi odred odavde je krenuo na marš 10. 11. u podne. 8. štab tvrđ. pionira dobio je naređenje da u Prizren stigne najkasnije 11. 11. uveče.

Ia, str. pov. br. 11.501.

Prilog 76.

Obalski put Podgorica — Cetinje — Kotor — Dubrovnik ugrožava crnogorsko-komunistički obalski odred. 3. Titova divizija dobija pojačanje iz zap. Srbije. 37. Titova divizija na području Prijepolje — Priboj — Pljevlja dobija pojačanje sa severa. U rejonu ist. od Sarajeva 27. Titova divizija.

Jake komunističke snage u rejonu južno i jugoist. od Mostara. Koncentracija snaga, ukupne jačine 10 Titovih divizija, na crnogorsko-istočnobosanskoj teritoriji zaslužuje posebnu pažnju...

10. 11. 1944. Operat. odeljenje. (Kos. Mitrovica)...

Borbena grupa »Fictum«.

Sve SS-jedinice, izuzev 7. SS-div. »Princ Eugen«, i sve polic. odrede na području Korpusa »Miler« objediniti pod komandom SS-grupentirera Fictuma u SS-borbenu grupu »Fictum«, koja se potčinjava Borbenoj grupi Korpusa »Miler«. Upućivanje polic. odreda koji se nalaze pri Štabu »Šoerlen« u Borbenu grupu »Fictum« narediće se čim to bude moguće.

Borbena grupa treba što pre da stigne u rejon zap. od Užica i odavde, bilo iz Užica preko Rogačice — Zvornika ili preko Višegrada — Rogačice — Podromanije — Zvornika, da zauzme Drinski odsek Rogačica — Zvornik i da u naslonu na 68. arm. korpus vrši osiguranje prema severoistoku...

Pokret DM.

K-dama korpusa, Štabu »Šoerlen« i 19. pa diviziji:

Suprotno Titovim bandama, koje su sa ruske strane disciplinovano vođene, pokret DM se kreće između straha od crvenog neprijatelja i nade na anglo-američku pomoć, koja je dosad podbacila. Nepopustljivi u spremnosti za borbu protiv komunizma, četnici delimično traže oslonac na nemačke trupe; trenutno oni računaju i na englesku pomoć na crnogorsko-albanskoj teritoriji, odnosno u Makedoniji. Uopšte uzev, kod četnika ocrtava se jedna osnova koja traži sve puteve kako bi se pogodio iskonski neprijatelj Tito, ali ne napuštajući nadu na političku i praktičnu anglo-američku pomoć. Pokret DM u svom držanju u odnosu na nemačke trupe treba uvek smatrati nepouzdanim.

...

11. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

22. pešad. div. i 11. vazd. pešad. divizija.

22. pešad. divizija i 11. vazd. pešad. divizija po dolasku u Prištinu potčinjavaju se 91. arm. korpusu.

11. vazd. pešad. div. krenuće u Kraljevo i dodeljuje se Korpusu »Miler«.

22. pešad. divizija dodeljuje se K-di 22. korpusa koji je isturen u Sarajevo, a krenuće u rejon Sarajeva »zelenim« putem do Prijepolja a odavde preko Pljevalja u rejon Sarajeva. Iskrčna ž. st. za 11. vazd. pešad. div. biće Kraljevo a za 22. pešad. div. Raška...

Nacionalni Albanci.

Izveštaj k-dantu Jugoistoka: Albanci sa Kosova za poslednjih nekoliko nedelja borili su se vrlo uspešno i imaju svoj udeo u uspešnoj odbrani. Nacionalno albansko vodstvo obećalo je da će nastaviti borbu po odlasku nemačkih snaga. Poslednje uporište čine albanske planine sev-ist. od Skadra. Otuda će se rukovoditi ofanzivan gerilski rat protiv komunizma i bugarsko-sovjetske okupacije. Ostavljajući na području domovine Albance koji se nisu jako eksponirali obezbediće se služba veze, sabotaže i podrivačka aktivnost. K-da Grupe armija »E« ostaviće nemačkog radistu sa radio-opremom radi obezbeđenja veze...

DM učešće u borbenim dejstvima.

K-dantu Jugoistoka:

Grupa Markovića u sporazumu sa nemačkim jedinicama osigurava odsek Mitrovica — Raška — Novi Pazar. Izviđačke akcije prema Bugarima, Titu i Sovjetima. Dosad nije bilo nikakvih ozbiljnih incidenata.

Trifunović sa oko 18.000 četnika kreće se paralelno sa nemačkim kretanjima u rejonu Prijepolja u pravcu Foče. U početku učestvovali su u borbama na nemačkoj strani a u poslednje vreme su samo saputnici. Dok traju istovetni interesi, uglavnom vlada mir. Ako se nadaju uspehu neminovno treba očekivati prepade na nemačke oružane snage, naročito na usamljene grupe...

12. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Borbe za čišćenje puteva za povlačenje.

K-da Spec. štaba »Šojerlen« nastoji da sa jakim delovima što brže prodire ka zapadu. Cilj je da se što pre zauzme Rogatica i Podromanja kao i prevoji na potezu »crnog« puta, koji imaju odlučujući značaj, kao i da se taj put otvori za transportovanje opreme za vazdušno izviđanje i drži u rukama za naša dalja kretanja u rejonu Sarajeva. 7. SS-dopunski bataljon ostavlja se u Višegradu i potčinjava Štabu »Šojerlen«.

Prevoj na Jabuki i dalje obezbeđivati za docnije kretanje 22. pešad. div. preko Pljevalja i Goražda.

Ia, str. pov. br. 11.567.

Prilog 113.

Rudnik Trepča.

K-di 91. arm. korpusa:

Rudarski bataljon Jugoistoka i 26. tehnički bataljon izvršili su rušenje rudnika Trepča. Za obezbeđenje rušenja odgovorna je K-da 91. arm. korpusa.

...

Situacija kod neprijatelja: kod 4. i 1. bug. armije neprijatelj prilazi našem zaprečnom položaju kod Skoplja sa svim divizijama koje su dosad utvrđene na južnom odseku i na kumanovskom frontu. U re-

jonu Kraljeva, 25. Titovoj diviziji priključila se sa severa i 23. divizija. Dovođenje novih bandi u ovaj rejon služi verovatno pojačavanju tamošnjih nepr. snaga po odlasku ruskih jedinica...

13. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)

SS-poterni odredi.

K-dama korpusa: 16. 9. 1944. rajhsfirer SS izdao je naređenje za formiranje SS-poternih odreda pod komandom SS-oberšturbmbanfirera Skorčenja. Zadatak ovih odreda sastoji se u izvršavanju spec. zadatka, naročito u aktiviranju i rukovođenju stranim pokretima otpora. Na taj način SS-poterni odredi preuzimaju zadatke Divizije za naročitu upotrebu »Brandenburg«...

14. 11. 1944. Operat. odeljenje (Kos. Mitrovica)...

Mostovi na Drini.

K-da 2. okl. armije saopštava 13. 11. da su 2 mosta kod Zvornika porušena i da se opravka ne može izvršiti u kraćem roku. Isti tekst dostavljen je i 34. arm. korpusu.

Na to je 14. 11. poslat izveštaj K-di 34. arm. korpusa i k-dantu Jugostoka: Ovoj komandi poznato je da su porušeni mostovi kod Zvornika. Važniji je most kod Ljubovije, zato su preduzete sve mere da se zauzme prepadom.

...

15. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)

K-da Grupe armija »E« 15. 11. prelazi iz Kos. Mitrovice u Sarajevo. General-pukovnik Ler sa ordonans-oficirom i Operat. odeljenjem u 13.00 čas. krenuo iz K. Mitrovice i stigao na aerodrom u Sarajevo u 17.00 čas.

U 20.00 čas. preuzeo službene funkcije.

U 20.18 čas. poslat telegram K-di 21, 22, 34, 91, 15, 5. SS-korpusa i 19. pa diviziji da se štab Grupe armija od 20.00 časova nalazi u Sarajevu. Nač. štaba sa Obavešt. odeljenjem krenuo peške u 12.00 čas. iz K. Mitrovice pravcem Kraljevo — Čačak — Sarajevo. U noći 15/16. bio u Kraljevu...

Rukovođenje borbom.

K-di 91. i 34. arm. korpusa i Spec. štabu »Šoerlen« dostavlja se uputstvo za rukovođenje borbom od 15. 11. 1944.

Tekst koji sledi je izvod:

Posle uspešne odbrane svih pokušaja neprijatelja da spreči naše povlačenje sa teritorije Makedonije, odsad se mora računati sa još većim naporima neprijatelja da u prištinskoj kotlini napadne bok naših jedinica. Istovremeno mora se računati sa pojačanim pokušajima neprijatelja da sa sev. dela Kopaonika ometa naše povlačenje. Takođe treba očekivati da će neprijatelj i u rejonu Kraljeva ponoviti pokušaje da se uklini u mostobran Kraljeva. Zadatak Grupe armija »E« sastoji se u tome da štiti

sopstveno povlačenje, Komandi 2. okl. armije uputi što jače snage radi odbrane ugroženog sev. boka k-danta Jugoistoka i da potom sa preostalim snagama dostigne i drži opštu liniju Mostar — Nevesinje — Foča — Pljevlja — Priboj — Užice — Rogatica — tok Drine do Zvornika.

Zadatak za 21. arm. korpus ostaje kao što je ranije naređeno (vidi ratni dnevnik, prilog 44).

91. arm. korpus držaće liniju Uroševac — Gnjilane — ist. od Prištine — južni ogranci Kopaonika sve dotle, dok glavnina 22. pešad. divizije i 11. vazd. pešad. divizija ne pređu liniju u pokretu prema severu a potom nastaviće povlačenje na liniju Pljevlja — Priboj. 22. pešad. div. povlačiće se preko »zelenog« puta do Prijepolja a potom preko Pljevalja i Goražda, držeći u prvo vreme Pljevlja.

41. tvrđ. div. i 963. tvrđ. pešad. brigadu uputiti u rejon ist. od Sarajeva na raspolaganje Grupi armija »E«.

34. arm. korpus držaće u prvo vreme mostobran u Kraljevu dok se ne završi pokret snaga koje pritiču iz 91. arm. korpusa. Nezavisno od zadatka u vezi mostobrana u Kraljevu, treba K-di 2. okl. armije da se što pre upute delovi korpusa (ovdašnje naređenje I-a, br. 11621 od 14. 11.). Upućivanje putem Užice — Zvornik ili Užice — Višegrad, Podromanija — Zvornik ili Užice — Sarajevo — Brod zavisice od razvoja situacije. Posle napuštanja i evakuacije Kraljeva, korpus povući u Užice. Istovremeno treba osigurati odsek na Drini Rogatica — Drinjača. Po dostizanju linije Užice — Pljevlja planirano je da se izvuče 91. arm. korpus radi drugih zadataka.

Spec. štab »Šojerlen« osiguraće put Sarajevo — Dobrun i železn. prugu Sarajevo — Višegrad i u tom cilju upućuje se na saradnju sa 5. SS-korpusom.

I-a, str. pov. br. 11625.

Prilog —

...

Most kod Višegrada popravljen. Bande porušile železnički most na ušću Lima u Drinu 9 km j. z. od Višegrada. Izviđački bataljon 104. lov. div. izveštava da je porušen most na Drini kod Bajine Bašte.

...

17. 11. 1944. Operat. odeljenje. (Sarajevo)

5. SS-korpus

5. SS-korpus od 17. 11. potčinjava se K-di Grupe armija »E«. Granice odseka vide se iz priloga.

Zadatak: osiguranje teritorije južne Hrvatske prema dalmatinskoj obali na liniji Livno — Mostar — Nevesinje — Gacko. Pri tome po svaku cenu ima da se drži linija Lise — Mostar — Nevesinje. U Nevesinju pripremiti jednu što jaču borbenu grupu, da bi ista mogla u pogodnom momentu da potpomogne prodor 21. arm. korpusa iz Albanije ka severu, napadom u pravcu Gackog.

Osiguranje Sarajeva kao glavnog grada Bosne i Hercegovine. Osiguranje železnice i puta Maglaj — Sarajevo — Mostar i Sarajevo — Višegrad.

Zaštita za život važnih privrednih preduzeća.

Zaštita aerodroma u Sarajevu...

Povlačenje XXI brd. arm. korpusa.

U proceni situacije od 17. 11, K-da XXI arm. korpusa, između ostalog, izveštava: s obzirom na okolnost da neprijatelju na području Trebinje — Nikšić i dalje stižu pojačanja sa jakim jedinicama i artiljerijom, to uspeh proboja određenim pravcem zavisi od jačine protivudara 5. SS-korpusa a samim tim i vezivanja nepr. snaga (vidi ovd. akt Ia, str. pov. br. 4220 od 5. 11, ratni dnevnik, prilog 44). Zato 5. SS-arm. korpus treba da potpomaže proboj 21. arm. korpusa. Na to je u 22.25 čas. odgovoreno K-di 21. brd. arm. korpusa: 21. arm. korpus mora da izbori proboj ka severu sopstvenim snagama koje su dovoljno jake. Susretnoj borbi iz rejonu Mostara težiće se svim sredstvima, ali ista ne može da se postavi kao uslov za izvršenje prodora...

18. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Odbrana jugoist. teritorije Hrvatske.

K-dant Jugoistoka sa I-a str. pov. br. 6157 od 13. 11. dostavlja Grupi armija »E« uputstvo za vođenje operacija i odbranu teritorije Hrvatske na opštoj liniji jugoistočne granice. Na odbrambenom odseku Drine uspostaviti kontakt sa 2. okl. armijom u okolini Zvornika. Izveštavati o planiranim linijama dostizanja. Pri tome treba uzeti u obzir da rejon Mostara mora da ostane čvrsto u našim rukama i da se mora uspostaviti sigurna veza ovog rejonu prema istočnom frontu. U vezi organizacije komandovanja predvideti da će se pored 21. arm. korpusa za komandovanje na istočnom frontu s obe strane Višegrada ubaciti još jedan korpus. Posle preuzimanja komande nad ova dva korpusa, koje treba rasporediti na jadranski i istočni front sadašnjeg 5. SS-korpusa, Komanda 5. SS-korpusa biće povučena radi drugog zadatka. Podneti izveštaj o planiranom angažovanju navodeći organizaciju komandovanja. Biće potrebno da se pojačaju snage koje su dosad upotrebljene u rejonu Mostara. Pri docnijem preuzimanju sadašnjeg odseka XV arm. korpusa biće takođe potrebno da se upute pojačanja u rejon Knina.

18. 11. odgovoreno je k-dantu Jugoistoka:

Za izvršenje zadatka »Odbrana teritorije južne Hrvatske« na opštoj liniji državne granice odlučujući značaj predstavlja saobraćajna situacija na teritoriji Hrvatske.

Prema trenutnoj situaciji i zemljištu za odbranu, nudi se linija Livno — Mostar — Nevesinje — Kalinovik — tok Drine do Drinjače (oko 400 km). Ova linija predstavlja značajno uvlačenje teritorije Hrvatske u sistem nemačke odbrane i prema tome trebalo bi je birati i iz političkih razloga.

Ova linija je zasada posednuta samo na odseku Mostar — Nevesinje po sistemu otpornih tačaka a na odseku Višegrad — Drinjača zaštićena je jedinicama koje pristižu iz južne Srbije. Dok je na ovom odseku pri planskom odvijanju povlačenja ogarantovano posjedanje odbrambenog položaja i proširenje fronta do rejonu Goražde — Foča, a zatvaranje praznine između Nevesinja i Kalinovika izgleda moguće pridoškom 21. brd. arm. korpusa, dotle je najugroženija neposednuta praznina između Knina i Lise (120 km) zasad potpuno nezaštićena. Ista pruža neprijatelju mogućnost da neometano prođe do železničke pruge Sarajevo — Brod ili preko Banje Luke u dolinu Save.

Celokupno snabdevanje odbrambenog fronta zavisi od železničke pruge Brod — Sarajevo i njenih sporednih pruga, čiji su kapaciteti za snabdevanje 200.000 ljudi i 24.000 konja pri mogućnostima opterećenja od 650 tona dnevno — zadovoljavajući, ali nedovoljni za stvaranje rezervi. (Bliži podaci o podeli dobara za snabdevanje na pojedine pruge vide se iz priloga.) Za odbranu ove linije (180 km) potrebno je najmanje 5 divizija i 2 brigade na samom frontu i 1 divizija kao operativna rezerva, kao i dovoljno snaga za osiguranje saobraćajnih linija važnih sa taktičkog i snabdevačkog gledišta. Prilikom preuzimanja područja 15. arm. korpusa biće potrebna bar još jedna divizija i jedna brigada radi zaštite fronta 15. arm. korpusa. Ove snage mogu se dobiti — izuzev jedne divizije — iz snaga koje pritiču iz Albanije i Srbije. Ali i sa ovim snagama može se posjedanje vršiti samo po sistemu otpornih tačaka. Izuzev odseka Višegrad — Zvornik, zasad se kao neprijatelj mogu očekivati samo bande. Na odseku Višegrad — Zvornik treba još ove zime računati sa nadiranjem ruskih i bugarskih nepr. jedinica.

Potom, najkasnije sa početkom proleća, treba očekivati koncentričan napad na teritoriju Hrvatske, pošto jake snage bandi na Jugoistoku — čiju dalju organizaciju saveznici svim sredstvima pomažu — mogu da se angažuju samo u ovom prostoru a neprijatelj ni u kom slučaju neće pustiti da budu van akcije. Treba očekivati jaku podršku saveznika i jaku koordinaciju sa rusko-bugarskim operacijama.

Planirano je da se navedena linija za prvo vreme samo obezbeđuje i pripremi odbrana teritorije Hrvatske u 2. liniji.

Planirano komandovanje i angažovanje:

21. arm. korpus sa 369. pešad. div. (hrvat.), 297. pešad. div. i jednom tvrđav. brigadom na odseku Livno — Kalinovik. K-da 34. arm. korpusa na odseku Kalinovik — Drinjača sa 22. pešad. div., 41. tvrđ. div. i 104. lov. div., kao i 1 tvrđ. brig. 181. pešad. div. kao operativna rezerva u rejonu Travnika.

(Izvod iz I-a, str. pov. br. 0400).

Prilog.

Na to je k-dant Jugoistoka uputio 22. 11. u 02.50 časa sledeći radiogram K-di Grupe armija »E«:

Sa predloženim planom saglasan sam u bitnim tačkama. U pogledu detalja zauzimam sledeći stav:

- 1) Linija Livno — Mostar — Nevesinje — Kalinovik — tok Drine — Drinjača uglavnom odgovara zadatku izdatom od firera da se drži Hrvatska pa, prema tome, ne može se predvideti kao linija osiguranja, nego istu birati kao definitivan položaj.
Pored toga, molim da se ispita:
  - a) uvlačenje Gacka,
  - b) protezanje glavne borbene linije između Foče i Višegrada na južnu obalu Drine, da bi se na taj način u našim rukama držala poprečna veza sa dolinom Drine.
  - c) napuštanje mostobrana ist. od Višegrada.
- 2) Povlačenje fronta na skraćenu liniju — predloženu pod tač. 4) — ne odgovara postavljenom zadatku i ne može se opravdati pod sadašnjim odnosima snaga, jer bi se time neprijatelju prepustilo područje važno i sa političkog i tehničko-saobraćajnog gledišta (vrata prema Srbiji i Crnoj Gori). U pogledu izviđanja zemljišta i pripremanja navedene linije nemam primedaba.
- 3) Namere neprijatelja: danas je razjašnjeno toliko da sve ruske jedinice sa fronta Grupe armija »E« sigurno odlaze u Mađarsku. Anglo-Amerikanci se pojavljuju na jadranskoj obali samo kao pomagači bandi. Prema tome, sa velikom verovatnoćom treba računati samo sa Jugoslovenskom oslobodilačkom armijom. S obzirom na ovu činjenicu, prednosti brdsko-planinskog zemljišta i predstojeću zimu, potrebe u snagama protiv spoljnog neprijatelja skromno su ocenjene. Nemam primedaba u odnosu na planirani raspored i grupisanje snaga, jer pruža mogućnost da se jaki delovi jedinica, ešelonirani po dubini, upotrebe u borbi protiv bandi. Ipak sa raspoloživim snagama mora se osigurati i pojačavanje fronta 15. brd. arm. korpusa. Na osnovi pokretljivosti, 104. lov. div. izgleda da je pogodnija kao operativna rezerva nego li 101. pešad. div. Molim da po ovom pitanju zauzmete stav.
- 4) Da li se, najzad, kao operat. rezerva može ostaviti jedna cela divizija Grupe armija »E«, zavisiće od daljeg razvoja situacije kod 2. okl. armije. Ali, mislim da će Grupa armija biti u stanju, i pored odvajanja 104. lov. div. odnosno 101. pešad. div., da drži liniju navedenu u tač. 1) i da pored toga stvori dovoljnu rezervu.
- 5) U pogledu železničkih veza može se reći sledeće:
  - a) jedinstveno rukovođenje pogonom na prugama uskog koloseka već sada je regulisano Ispostavom nemačke Transportne komande Hrvatske sa sedištem u Sarajevu, kojoj su potčinjene sve transportne uprave i ustanove poljskih železnica.

(potpis) Vajks, general-feldmaršal.
k-dant Jugoistoka (Grupa armija »F«)
I-a, str. pov. br. 0338.

19. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

U podne 10—15 bombardera izvršilo pojedinačne napade na Višegrad. Pogođen ratni most, jedna skela potonula a nekoliko oštećeno. Predviđen saobraćaj skelama između preostalih delova mosta — 19. 11. uveče. Čelo napadnih jedinica i dalje vodi teške borbe na visovima s obe strane puta 8 km s. z. od Rogatice. Namera: 20. 11. angažovanje jedne mot. borbene grupe 5. SS-korpusa sa tenkovima iz Sarajeva radi uspostavljanja veze sa čelom »Šojerlen«.

Evakuacija na području Grupe armija »E« odvija se uglavnom po planu...

20. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Uništavanje aerodroma

Telegram K-di 34. arm. korpusa:

Uništavanje aerodroma u Kraljevu regulisati sa tamošnjim vazd. komandama tako da jedinice napuste mašine koje se nalaze na aerodromu 4 dana pre evakuacije a obustava vazdušnog saobraćaja i početak uništavanja aerodroma 3 dana pre evakuacije...

Kada najranije ove noći može general Lajzer da dođe na sastanak u Podgoricu?

Spec. štab »Varnštorf«.

Radi regulisanja toka kretanja preko Drine u rejonu Višegrada obrazovaće se Spec. štab »Varnštorf«.

Zadaci Spec. štaba »Varnštorf« biće u pojedinostima sledeći:

oticanje i prelaženje preko Drine jedinica i njihove opreme k-de Spec. štaba »Šojerlen«, 34. i 91. arm. korpusa od polazne tačke na raskrsnici puteva u Dobrunu, u tesnoj saradnji sa k-dama korpusa.

K-da 34. arm. korpusa treba, što pre, sa jednim komandnim štabom da preuzme zadatke Spec. štaba »Varnštorf«. Potrebne podatke za to dobiće u posebnom uputstvu.

...

21. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)

Prelaz Drine kod Višegrada. Dovođenje lovačke grupe.

U 01.15 čas poslat telegram k-dantu Jugoistoka.

Koncentrična upotreba nepr. vazduhoplovstva prema mostu u Višegradu usled nedovoljne zaštite sprečava prelaz preko Drine glavnih snaga Grupe armija »E«, koji se dosad tečno odvijao. Molimo da se dodeli lovačka grupa i uputi u Sarajevo. Pri postojećim naročito povoljnim izgledima na uspeh može se očekivati da će doći do znatnog rasterećenja inače napete situacije.

...

Snage za 2. okl. armiju.

01.17 čas telegram primljen od k-danta Jugoistoka:

situacija kod 68. arm. korpusa sev. od Drave iziskuje da 1. brd. div. odmah krene sa fronta na Drini. K-da Grupe armija »E« ubrzaće pro-

diranje snaga određenih da djeluju ka Zvorniku, da bi se time moglo da stvori izjednačenje posada na drinskom frontu. Svim sredstvima ubrzati prilaznje 11. vazd. pešad. div. jer je planirana njena upotreba na Drini.

...

22. 11. 1944. Operat. odeljenje. (Sarajevo)...

General-pukovnik Ler u toku noći 22/23. 11. avionom odleteo u Štab 21. brd. arm. korpusa...

23. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Sa aktom I-a br. 11.602 general-pukovnik Ler saopštava k-dantu Jugostoka rezultate provere izveštaja K-de 21. brd. arm. korpusa i izveštava o izdatim naređenjima:

Na osnovi situacije koju mi je podneo komandant korpusa, naredio sam:

- a) pre svega da se nastavi napad u pravcu Nikšića,
- b) hitno omogućiti prelaz kod Bioča,
- c) posle opravke mosta kod Bioča izvojevati prodor pravcem Mateševo — Kolašin isturajući jaku i brzo pokretljivu grupu s tim da se uspostavi dodir sa LXXXXI korpusom.

Na ovakvu odluku, koja treba na još nesaglediv način da utiče na planiranje izgradnje novog fronta, bio sam prisiljen, jer će samo u rejonu Prijepolja u najkraćem vremenu biti na raspolaganju dovoljno jake snage, da bi se potpomogao proboj 21. korpusa do glavnih snaga. Posebno će se razmotriti događaji koji su doveli do ovakvog razvoja kod 21. arm. korpusa.

Ler, general-pukovnik.

...

24. 11. 1944. Operat. odeljenje. (Sarajevo.)

Snage za smenu 1. brdske divizije.

U 00.45 čas. upućen je radiogram 34. arm. korpusu i Spec. štabu »Varnštorf«:

1. brd. divizija biće bez smene povučena sa osiguranja Drine. Svim sredstvima ubrzati upućivanje snaga K-di 2. okl. armije kao i izgradnju mosta u Ljuboviji. Ukoliko bude moguće, prelaskom preko reke kod Ljubovije, obezbediti upućivanje jedinica u Zvornik još pre dovršenja mosta. Imati u vidu obimno razgoličavanje drinskog odseka Rogatica — Ljubovija. Odlučujući značaj predstavlja držanje Zvornika.

...

25. 11. 1944. Operat. odeljenje. (Sarajevo)

Produženje roka za evakuaciju Kraljeva.

U 19.22 čas. upućen radiogram K-di 34. arm. korpusa:

S obzirom na razvoj situacije kod 91. i 21. brd. arm. korpusa, odobrava se predloženo produženje roka za napuštanje Kraljeva za 48 časova. Ipak korpus mora da se pripremi, da, s obzirom na mogući razvoj situacije kod 2. okl. armije i neprestano pojačavanje neprijatelja

istočno od Rogatice, po dobijenom naređenju bezuslovno prekine borbu kod Kraljeva i da se brzo povuče prema zapadu uništavajući opremu i ratni materijal koji se više ne mogu poneti...

26. 11. 1944. Operat. odeljenje. (Sarajevo)...

...

Izgradnja mostova i puta Sarajevo — Doboj.

Za održavanje puta Sarajevo — Žepče — Doboj odgovoran je 5. SS-korpus. Porušene mostove opraviti a naročito je hitna izgradnja mosta preko reke Bosne kod Nemile.

...

27. 11. 1944. Operat. odeljenje. (Sarajevo)

Predlog za upotrebu snaga upućenih od K-de 34. arm. korpusa radi smene 1. brd. div. i delova 118. lov. div. na odseku donjeg toka Drine i sremskog fronta: upućen je telegram 2. okl. armiji sa predlogom da se upotrebe SS-borbena grupa »Fictum« sa Pukovskom grupom »Skenderbeg« s obe strane Zvornika, polic. pukovska grupa za otvaranje i osiguranje puta Zvornik — Tuzla — Doboj, 11. vazd. pešad. div. od Zvornika do ušća Save i delovi 117. lov. divizije na sremskom frontu, pošto docnije treba da preuzme odsečenu Grupu »Kiblera«, to molim da K-da Grupe armija već sada utiče na konačnu odbranu.

...

Postavljenje Komande odbrane u Sarajevo

General-major Katner kao komandant odbrane Sarajeva biće potčinjen 5. SS-brd. arm. korpusu. Kao štab, u prvo vreme, služiće po dolasku u Sarajevo štab 91. puka za osiguranje. Nezavisno od toga, redovnim putem biće formiran manji radni i operativni štab.

...

28. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)

Uputstvo za proboj 21. brd. arm. korpusa.

U 01.30 čas. upućen radiogram 21. i 91. arm. korpusu:

Neprijatelj je saznao za namere 21. brd. arm. korpusa da izvrši proboj preko Mateševa ka Prijepolju, ali bi bio jedva u stanju da u ovom trenutku spreči naše namere za proboj ispred odseka Bioča. Prema tome moguće je dovođenje jačih snaga preko aerodroma Berane. Sa jakim nadiranjem iz rejlona sev. od Danilovgrada i južno od Podgorice bezuslovno treba računati da će početi povlačenje. Zbog toga 21. brd. arm. korpus treba već sada da krene sa što jačim delovima, pokretljivim na planinskom zemljištu, i blagovremeno da zauzme prevoj Vjeternik (10 km s. i. od Bioča) i visove kod Mateševa. 91. arm. korpus, radi potpomaganja, krenuće što pre sa glavninom 22. pešad. div. iz Prijepolja preko Brodareva radi zauzimanja raskrsnice 6 km južno od Bijelog Polja (u izvodu).

...

Upućivanje 104. lov. divizije.

27. 11. u 21.45 čas. primljen je od k-danta Jugostoka sledeći radiogram: Situacija kod 2. okl. armije sev. od Drave primetno se zaoštrava. 104. lov. div. što pre povući iz sastava 34. arm. korpusa i hitno uputiti u Brod, gde će se prikupiti i staviti na raspolaganje k-dantu Jugostoka (Grupi armija »F«)...

29. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Spec. štab »Šojerlen«: pojačana aktivnost bandi prema glavnom marševskom putu na odseku Višegrad — Podromanija. Na prevoju Semeć (10 km zap. od Višegrada), jača banda izvršila noćni napad na našu kolonu nanevši istoj veće gubitke. Odbijen prepad jugoist. od Podromanije.

5. SS-brd. arm. korpus: južno od Lise neprijatelj je izvršio napad prvi put uz podršku tenkova ali je odbijen. Borbe još traju. Odbijeni su nepr. noćni napadi na glavnu borbenu liniju južno i jugozap. od Mostara. Nastavljeno je čišćenje ist. boka 369. pešad. divizije u rejonu sev. od Nevesinja, gde se neprijatelj povlači prema s. z. — jugoistočno od Busovače protivnapadom odbačena je banda sa velikim gubicima. Postignut je pun uspeh u čišćenju planine 20 km s. z. od Konjica u sadejstvu sa ustaškim odredima.

30. 11. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)

Situacija Grupe armija »E«.

Izveštaj k-ta, upućen k-dantu Jugostoka o situaciji kod Grupe armija »E«.

Zaključujući izveštaj, k-t Grupe armija »E« napominje da Grupa armija u okviru svog opšteg zadatka stoji pred delom zadataka, koje će svojim sredstvima još moći da rešava. Svako novo odumiranje jedinica ili personalno razvodnjavanje smatram nepodnošljivim. Međutim, smatram da u pogledu jedinica Grupe armija »E« treba preduzeti sledeće hitne mere i ujedno molim k-ta Jugostoka da pruži pomoć u sledećem: materijalno osveženje, vraćanje zadržanih oficira, poboljšanje komandnog kadra u službi dotura i brige o ljudima, poboljšanje artiljerije, popunu teškog naoružanja i poboljšanje pokretljivosti protivoklopne odbrane, poboljšanje pokretljivosti jedinica.

...

1. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Obrana fronta na donjem toku Drine.

34. arm. korpusu upućen radiogram:

Zbog skretanja 1. brd. divizije sa drinskog fronta kod Korpusne grupe »Kibler«, nastao je otvor na frontu između Zvornika i ušća Drine u koji su već prodrle jače jedinice bandi. Put Zvornik — Srem. Raća bande su na nekoliko mesta zatvorile rušenjem mostova i miniranjem. Radi se o tome,

a) da se svi raspoloživi delovi 1. brd. div., 11. vazd. pešad. div. i 117. lov. div. što pre upute u rejon Zvornika.

- b) sa snagama koje postepeno stižu u rejon Zvornika neodložno krenuti na sever radi otvaranja puta Zvornik — Bijeljina da bi se uspostavio dodir sa snagama Korpusne grupe »Kibler« na mostobranu u Srem. Rači.

...

2. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Uputstvo za rukovođenje borbom.

U 14.47 čas. upućen telegram 34. i 91. arm. korpusu kao i Korpusnoj grupi »Kibler«, kojim se dopunjavaju, odnosno menjaju uputstva za rukovođenje borbom od 24. 11. 44, I-a, str. pov. br. 11.800.

1) Organizacija komandovanja

- a) Korpusna grupa »Kibler« angažovana na frontu na liniji Drina — Dunav — Drava od Zvornika do D. Miholjca, potčinjava se K-di Grupe armija »E« od 2. 12. u 00.00 čas.
  - b) potčinjavanje 15. brd. arm. korpusa (dalmatinski odsek) — vreme će se odrediti.
  - c) K-da 34. arm. korpusa prelazi odmah u rejon Vinkovaca i preuzima Korpusnu grupu »Kibler« na dosadašnjem području. Odmah će preuzeti komandovanje nad svim jedinicama koje prelaze liniju Ljubovija — Vlasenica prema severu. Borbena grupa »Zvornik« da uspostavi dodir sa Borbenom grupom u Brčkom.
  - d) ostale snage 34. arm. korpusa sjediniti kao Grupu »Ludviger« pod komandom 104. lov. div. i do daljeg naređenja biće potčinjene neposredno K-di Grupe armija »E«.
  - e) 5. SS-brd. arm. korpus preuzeće do 4. 12. u 00.00 čas. dosadašnje zadatke i snage Spec. štaba »Šojerlen«. Predviđeno je da 91. arm. korpus kasnije preuzme odsek »Gornja Drina« umesto 34. arm. korpusa.
- 2) a) granica odseka između 91. arm. korpusa i Grupe »Ludviger« Dobrun — Kraljeve Vode (18 km. j. z. od Užica) — Ivanjica (sva mesta pripadaju Ludvigeru).
  - b) granica odseka između 5. SS-brd. arm. korpusa i Borbene grupe »Kibler« (34. arm. korpus) odnosno Borbene grupe »Kibler« i Grupe »Ludviger«; stara granica do Kladanj — Vlasenica — Srebrenica — Vošnjak — Valjevo (sva mesta za 34. arm. korpus).
  - c) granica odseka 5. SS-brd. arm. korpusa prema 91. arm. korpusu i Grupi »Ludviger«: južna granica Hrvatske od Jadrana — okuka Drine 24 km sev. od Višegrada — Srebrenica.

3) Zadaci:

- a) 5. SS-brd. arm. korpus: izgradnja fronta na odseku Nevesinje — Goražde sa 41. tvrđ. divizionom, koja pridolazi, sa težištem na odseku Nevesinje — Kalinovik. Izgradnja mostobrana u Višegradu sa snagama Grupe »Ludviger«, koje pristižu.

- b) 91. arm. korpus: 41. tvrđ. diviziju hitno uputiti »zelenim« putem u Višegrad i potčiniti 5. SS-brd. arm. korpusu. Privremeno otpada otvaranje puta Pljevlja — Goražde.
- c) Grupa »Ludviger«: povlačiće se po delovima na mostobran Užice, odatle sve jedinice koje su bile određene za 2. okl. armiju uputiti preko Ljubovije i Zvornika K-di 34. arm. korpusa. 104. lov. div. predvideti kao zaštitnicu. Sve ostale snage uputiti 5. SS-brd arm. korpusu na mostobran u Višegradu.
- d) Korpusna grupa »Kibler« (34. arm. korpus):
  - a) držanje linije Drina — Dunav — Drava na odseku Ljubovija — Srem. Rača — Ilok — ušće Drave — D. Miholjac. Bezuslovno održavati dodir sa 2. okl. armijom.
  - b) otvaranje i osiguravanje puta Zvornik — Tuzla — Doboj.

...
 3. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).
Situacija kod Korpusne grupe »Kibler«.

...
 U 00.50 čas. upućen telegram Korpusnoj grupi »Kibler«: »Svako povlačenje tetivnog položaja Sava — Drina (»crvena« linija) moralo bi u ovom trenutku da se negativno odrazi na sva kretanja snaga Grupe armija »E«. Time bi se još više dovelo u pitanje brže dovođenje snaga za inače nedovoljno osiguranje fronta Dunav — Drava. Nezavisno od tvrdnje da linija, koja je otuda predložena, vodi uštedi snaga, što mi ne uviđamo, predlog se ipak mora odbiti«.

...
 U 00.55 čas. upućen telegram K-di 91. arm. korpusa:
 Kritičan razvoj situacije u rejonu sev. od Drave zahteva hitno dovođenje 41. tvrđ. divizije u rejon Sarajeva, gde će biti na raspolaganju K-di Grupe armija »E«. Prema tome, svim sredstvima ubrzati kretanje 41. tvrđ. divizije.

...
 U 02.10 časa upućen telegram Korpusnoj grupi »Kibler«:
 Delove 1. brd. divizije koji se nalaze na tamošnjem području ili tamo pristižu, uputiti železnicom preko Zagreba u Nađ-Kanjizu.

...
Rasformiranje K-de Spec. štaba »Šojerlen«.

5. 12. u 00.00 čas. prestaje funkcionisanje K-de Spec. štaba »Šojerlen«.

...
 4. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)

U 02.20 časa telegram k-dantu Jugoistoka (iznošenje stava prema aktu k-danta Jugoistoka, I-a, pov. br. 6536 od 2. 12.)

- 1) Za skraćenu liniju fronta između Dunava i donjeg toka Drine kod Zvornika ne nude se nikakvi prirodni, za odbranu pogodniji, terenski odseci. Protezanje fronta linijom koju je predložio Korpus

»Kibler«: Souin — Orolik — Vrbanja — Jamena — tok Save — Drina pruža pogodnije uslove, ali ovo preimućstvo otpada nastupom jakih mrazeva. Osim toga, ukidanjem kontrole krajnje tačke železnice u Palanki, neprijatelj bi se dovodio blizu našeg železničkog čvora u Vinkovcima a ne bi se postigla bitnija ušteda u snagama. Za izbor pozadnjeg položaja koji bi uštedeo snage, usled reljefa terena, ne mogu se predložiti nikakva krupna rešenja koja bi pri sadašnjem protezanju fronta nudila prednosti za lakše osmatranje velikih rečnih prepreka, pa i ako bi se front povukao na r. Bosnu i od ušća u Savu tražio naslon na Dunav. Pošto bi svako povlačenje jedinica Korpusa »Kibler« ili 15. brd. arm. korpusa moralo dovesti do pojačanog ugrožavanja jedine linije za dotur Sarajevo — Brod, koja je osetljiva na dejstva iz vazduha, ili bandi i do daljeg rizičnog sužavanja pozadine, kao manevarskog prostora Grupe armija »E«, to je K-da Grupe armija »E« odmah po preuzimanju ovih korpusnih područja nedvosmisleno odbila podnete predloge. Pri tome uticaj na napuštanje Knina ne bi više dolazio do izražaja, pošto je 15. brd. arm. korpus već ranije izdejstvovao odobrenje 2. okl. armije.

- 2) I pored toga za K-du Grupe armija »E« ostaje kao odlučujuće:
  - a) hitno obezbeđivanje po sistemu težišta jako ugroženih dubokih bokova na Dunavu i Dravi a (docnije) i u Dalmaciji.
  - b) otvaranje drugog marševskog pravca iz rejona Sarajeva preko Banje Luke prema velikim železničkim i putnim vezama u pravcu Zagreba.
  - c) u vezi sa iznetim, zatvaranje 150 km širokog otvora na frontu Knin — Mostar, kroz koji bande sada neometano protiču.

Sve mere K-de Grupe armija »E« bile su usmerene u tom pravcu. Kretanje i borba Grupe armija dosad su se uspešno odvijali. Posle iscrpljenja svih personalnih i materijalnih rezervi, koje ni k-dant Jugoistoka ne može više da popuni, uslova za to više neće biti.

Prema shvatanju K-de Grupe armija »E«, jedina mogućnost za dobijanje snaga bila bi u skraćivanju i što rastresitijem rasporedu snaga na jugoistočnom frontu u Bosni i Hercegovini. Bez obzira na operativne potrebe i taktičke razloge, preporučuje se ovaj put, jer se inače rasipaju najborbenije jedinice u odnosu na neprijatelja, koji se iz prekomorskih zemalja materijalno stalno pojačava. Potrebno je skraćivanje ove operat. zone, koja, između ostalog, nije sigurna ni za snabdevanje.

Politički uslovi ne mogu ovome da se protive, jer je i za hrvatsku državu korisnije da se održi vrlo bogato poljoprivredno područje umesto siromašnih krševitih brda.
- 3) Iz navedenih razloga, Grupa armija »E«, posle završenog povlačenja nemačkih snaga na skraćeni front, predlaže sledeće protezanje linije: Tomislavgrad — visovi j. z. i j. od Konjica i Sarajevo — Zvor-

nik sa dubokim ešeloniranjem snaga na desnom krilu u pravcu D. Vakufa radi obezbeđenja puta i tamošnjeg otvora na frontu. Pret-polje na glavnoj borbenoj liniji, koja je dosad bila predviđena, s tim da se za osiguranje koriste hrvatske, a u datom slučaju četničke jedinice.

- 4) Na osnovi razvoja situacije sev. od Drave, K-da Grupe armija »E« ima jasnu predstavu da je predloženo protezanje položaja samo privremeno rešenje, koje je moralo voditi računa o budućem razvoju, da bi trebalo — koliko se ovde moglo sagledati — da se proteže opštom linijom Bihać — Banja Luka — Brod a potom da se potraži naslon na front 2. okl. armije. Nezavisno od definitivnih zadataka za Grupnu armija »E«, za obezbeđenje ugroženog sev. boka, planirane su ili su u toku sledeće mere:
- dovođenje 41. tvrđ. divizije železnicom iz Sarajeva preko Broda na dravski front,
  - da se ubrza kretanje delova 1. brd. divizije, delova 117. lov. div i 7. SS-brd. div. sa istim ciljem,
  - dovođenje delova 21. brd. arm. korpusa (181. pešad. div.) preko Višegrada i Sarajeva u rejon Banje Luke,
  - dovođenje svih neangažovanih pojedinačnih delova na sever. Međutim, izgleda da će biti potrebno da k-dant Jugoistoka za obezbeđenje fronta na Dravi stavi na raspolaganje delove vazd. jedinica, koji su stigli u rejon Broda (dosad oko 3000 vojnika). Prema naoružanju i ratnim iskustvima stečenim u dosadašnjim borbama, ove snage su potpuno sposobne za ovakve zadatke.

...

Borbena grupa kod Korpusne grupe »Kibler«.

U 22,10 čas. poslat telegram Korpusnoj grupi »Kibler«:

Držanje »crvene« linije ima odlučujući značaj. Iscrpljene su sve mogućnosti da bi se ofanzivnim dejstvima sa dovedenim snagama situacija mogla popraviti.

Lokalno povlačenje snaga vršiti samo tamo gde su naše snage odbačene ili se slom fronta ne može izbeći.

...

5. 12. 1944 Operat. odeljenje (Sarajevo).

Situacija kod Korpusne grupe »Kibler«:

U 01,54 čas upućen telegram K-di 34. arm. korpusa: Radi bržeg dovođenja snaga na sever i skraćivanja fronta u Sremu i na Dunavu, 11. vazd. pešad. diviziju bez smene hitno uputiti iza delova 1. brd. divizije i delova 117. lov. divizije u rejon sev. od Save, gde istu angažovati za borbene zadatke. Privremeno angažovanje delova 11. vazd. pešad. div. i 117. lov. div. na području Korpusne grupe »Kibler« može se vršiti po slobodnom nahođenju.

...

Odnos prema četnicima.

12.40 čas. Telegram k-dantu Jugoistoka:

Pukovnik Borota (opunomoćenik DM za vođenje pregovora) naglašava nužnost da se četnici, u prvom redu iz ekonomskih razloga, moraju da premeštaju u rejon između Drine i r. Bosne kao i zapadno od r. Bosne. Ovo je odbijeno kao neprihvatljivo. Izgleda da postoji mogućnost da se Nemci dovedu pred svršen čin. Pokušaće se putem pregovora da četnici odu u drugim pravcima (u Valjevo ili u rejon južno od puta Rogatica — Sarajevo). Postoji namera da im se stavi na raspolaganje manja količina municije — mada je to rizično.

I-c, str. pov. br. 4050.

Prilog 44.

Telegram upućen u 12.40 čas. Borbenoj grupi pukovnika Bemera: Pošto nemačka Vrhovna komanda sa opunomoćenicima DM već pregovara, molimo da se generalu Trifunoviću predoči da sačeka uputstva od svog pretpostavljenog starešine. Utvrđivanje neke neutralne zone ist. od Sokolca ne može se dovesti u sklad sa nemačkim planovima.

Ostali predlozi DM već su dostavljeni.

U držanju nemačkog Vermahta, koje je ranije utvrđeno, prema četnicima ništa se nije promenilo. Nemački Vermaht ima nameru da zadovolji potrebe četnika u što većoj meri uzimajući u obzir i pružanje materijalne pomoći.

I-a, str. pov. br. 4069.

Prilog 45.

...

6. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Vremenski plan i namere za dalje povlačenje i pokrete jedinica.

Telegram k-dantu Jugoistoka poslat u 14.07 čas.

- a) 21. brd. arm. korpus: posle uspelog proboja prikupljanje u rejonu Višegrad — Rogatica, planirano je da 297. pešad. divizija bude upotrebljena na mostobranu u Višegradu a 181. pešad. div. da se probije u rejon Travnika.
- b) 91. arm. korpus: 41. tvrđ. div., kada stigne u rejon Sarajeva, da produži marš u rejon Broda. 22. pešad. divizija, posle uspešnog proboja 21. brd. arm. korpusa, krenuće u rejon Rogatice a odavde, prema situaciji, ka severu ili će biti upotrebljena na gornjem toku Drine.
- c) Grupa »Šolc« — dosad 34. arm. korpus — da drži mostobran u Požegi do 8. 12. a mostobran u Užicu do 13. 12. uveče.
- d) Korpusna grupa »Kibler« (docnije 34. arm. korpus): delovi 1. brd. divizije krenuće iz Brčkog radi ojačanja odbrane na »nibelunškoj« liniji, delovi 117. lov. div. krenuće iz Brčkog radi prikupljanja u rejonu ist. od Virovitice (dravski front). 11. vazd. pešad. divizija krenuće iz Brčkog radi angažovanja na dravskom frontu s obe

strane Osijeka. 7. SS-div. »Princ Eugen« treba 13.12 da stigne u Bijeljину radi upotrebe na drinskom frontu. Planirana je delimična upotreba sev. od Save. SS-pukovska grupa »Skenderbeg« upotrebiće se na drinskom frontu s obe strane Zvornika a biće potčinjena 7. SS-div.

- e) U vezi prednjeg plana ne stoje na raspolaganju dovoljne snage za:
  - aa) izgradnju drinskog fronta na gornjem toku i zatvaranja otvora prema 369. div.
  - bb) otvaranje puta Podromanija — Zvornik i osiguranje u rejonu jugoist. od ovog puta.
  - cc) otvaranje puta i železnice Zvornik — Tuzla — Doboj,
  - dd) potpomaganje XV brd. arm. korpusa.

...

Situacija kod XV brd. arm. korpusa.

U 01.30 čas upućen telegram K-di XV brd. arm. korpusa: Pešad. posadu ostaviti na ostrvu Rabu. Ponovo skrećemo pažnju da se svako napuštanje položaja, odnosno pomeranje snaga, koje dovodi u pitanje izvršavanje borbenih zadataka, može vršiti samo po naređenju K-de Grupe armija »E«.

4.12. predloženo je k-dantu Jugoistoka da se 1. hrv. lovački puk ostavi na dosadašnjem mestu.

Telegramom u 19.52 čas. dostavljeni su k-dantu Jugoistoka izveštaji K-de 15. brd. arm. korpusa. K-t korpusa u vezi situacije javlja da raspolaže sa : 800 vojnika iz 264. pešad. div., 6 teških oruđa, 6 vrlo slabih bataljona 373. i 392. hrv. legionarske divizije, koje su u rasulu. Uništenje ovih snaga pri sadašnjoj velikoj nadmoćnosti neprijatelja verovatno je samo pitanje vremena i zavisi od akcija neprijatelja. Stanje snabdevenosti neodrživo, nema dotura municije. Potrebne su energične mere Grupe armija »E« ako treba da se spreči brži uspeh neprijatelja u pravcu Bihaća. Opkoljavanje poslednje korpusne grupe u rejonima Budimira i Gračaca odvija se planski kao i kod Knina. Ne postoje snage za deblokiranje osim jedinica za osiguranje puta za dotur (domobrani).

Namera k-de korpusa: glavna borbena linija da se održi kao što je naređeno. Kada bude uništena ova korpusna grupa put prema Bihaću biće otvoren. Molimo da se još danas upute snage za deblokiranje mot. maršem.

U vezi prednjeg K-da Grupe armija »E« zauzima sledeći stav: K-da 15. brd. arm. korpusa i ako otpadne zadatak da brani obalu na odseku Bakar — Karlobag, neće biti u stanju da drži liniju Gračac — Budimir, jer su snage povučene sa odbrane obale preslabe i kasno bi stigle. Istovremeno treba očekivati da će pri napuštanju drugih obalskih odseka doći do razvoja situacije slično kao na odseku Šibenik — Knin, što bi dovelo do potpunog raspada fronta 15. brd. arm. korpusa. K-da Grupe armija »E« nije u mogućnosti da sa svoje strane

blagovremeno upućuje pojačanja ili da u dogledno vreme izvrši planirani udar u cilju rasterećenja pravcem Travnik — Jajce. Pošto se, zbog vremenskog tesnaca, ne mogu uputiti 15. brd. arm. korpusu tražene snage, to postoji opasnost da neprijatelj, kada razbije grupu Gračac — Budimir, neometano proдре ka severu prema Bihaću i dovede do potpunog sloma zaštite boka Grupe armija »E«. Zato molimo za saglasnost da se K-da 15. brd. arm. korpusa ovlasti da odsad vodi zadržavajuću odbranu i da se, formirajući odrede za zaprečavanje, u slučaju pritiska nadmoćnijih nepr. snaga može pod borbom da povlači do linije Karlobag — Gospić — Bihać s tim da po dobijanju svežih snaga sa ove linije pređe u protivnapad. Istovremeno izveštavam da udar radi rasterećenja od strane Grupe armija »E« pravcem Travnik — Jajce — Bos. Petrovac ne može da se ispolji pre 20. 12. i da se sa dovođenjem pojačanja u rejon Bihaća ne može računati pre kraja decembra. Molim da se hitno poboljša snabdevanje korpusa za koje je odgovorna 2. okl. armija.

...

7. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Telegram k-dantu Jugoistoka u 03.50 časa:

Odgovor na postavljena pitanja u vezi situacije u 15. brd. arm. korpusu.

Neprijatelj, samo Titove snage sa ukupno 13.000 boraca, 11 baterija, 35 tenkova i okl. izviđačkih automobila u neposrednoj borbi mogu se uporediti sa regularnim jedinicama. Namera neprijatelja: obostrani obuhvat naših snaga na oseku Gračac — Budimir, a sledeća namera — dejstvovati prema Gospiću. Posle preuzimanja komande nad 15. brd. arm. korpusom 2. 12, K-da Grupe armija »E« donosi odluku da se stara glavna borbena linija održi po svaku cenu. Međutim, pošto ne postoji mogućnost brzog dovođenja snaga za K-du Grupe armija »E« a ne može da ih da ni k-dant Jugoistoka, trebalo bi ispitati da li dosadašnji borbeni zadatak treba da ostane na snazi. K-da Grupe armija »E« zastupa mišljenje da bi, s obzirom na stanje naših jedinica, nepouzdanost hrvatskih oružanih snaga i neposredno pojačavanje nepr. snaga, trebalo sa raspoloživim jedinicama, radi održavanja njihove borbene moći, voditi pokretljive borbe.

...

Reorganizovanje SS- i polic. jedinica.

SS-borbena grupa »Fictum« rasformirana.

SS-pukovska grupa »Skenderbeg« potčinjena 7. SS-diviziji »Princ Eugen«. Svi polic. odredi biv. k-ta policije u Grčkoj i Srbiji, po dolasku na korpusno područje 5. SS-brd. arm. korpusa, biće ovom potčinjeni. Ove polic. odrede prikupiti u rejonu Sarajevo — Rogatica i organiz.[aciono] objediniti. Upotrebiti ih za osiguranje puta Sarajevo — Višegrad a i za aktivnu borbu protiv bandi.

...

8. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Izmena naziva.

Grupa »Ludviger« odsad će nositi naziv Grupa »Šolc«.

...

Borbena grupa »Kibler«: posle jake vatrene pripreme (»Staljinove orgulje«), potpomognut rečnim borbenim čamcima, neprijatelj je uspeo da stvori mostobran preko Dunava kod Vukovara, koji je energičnim udarom sužen. Otok privremeno izgubljen ali je u protivnapadu povraćen. U prodiranju ka Komletincima, napad je zaustavljen ispred nadmoćnijih nepr. snaga, te su naše jedinice potisnute na Otok. Napad sa severa na Komletince nije uspeo.

...

9. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Organizacija komandovanja u XV brd. arm. korpusu.

8. 12. u 16.05 čas. primljen je telegram k-danta Jugoistoka: Dostavlja se izvod iz naređenja Vrhovne komande Vermahta od 7. 12.: Osim toga prodiranje nepr. snaga sa dalmatinske obale u pravcu Bihaća treba zaustaviti koliko god je moguće južnije. Čim se dobiju ma kakve pogodne snage, mora se težiti da se napadne nepr. grupa koja je prodrla preko Knina, da se ista potuče i time otkloni ugrožavanje južnog boka područja k-danta Jugoistoka i održi veza sa teritorijom Istre.

...

10. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Proboj 21. brd. arm. korpusa.

U 02.00 časa upućen telegram 91. arm. korpusu i 21. brd. arm. korp.: Pošto 22. pešad. divizija stigne u Mojkovac a 297. pešad. div. na Jabuku, sledeći zadatak biće da se produži napad duž »svetloplavog« puta s obe strane ovog, da bi se sprečilo da se neprijatelj ponovo utvrdi u rejonu Kolašina.

...

Saradnja sa četnicima.

Telegram 34. i 91. arm. korpusu, 5. SS-brd. arm. korpusu i Korpusnoj grupi »Kibler«:

- 1) Četnici na maršu u širi rejon Valjeva privremeno će preći preko područja Rogatica — Ljubovija — Zvornik — Kladanj.
- 2) DM garantuje najlojalnije držanje prema nemačkim jedinicama i nudi saradnju. Znak raspoznavanja za saradnju između nemačkih jedinica i četnika je: Mitrovica.
- 3) Četnike u što većoj meri koristiti za službu izviđanja. Materijalna pomoć može im se obezbediti u ograničenim razmerama ukoliko se stave na raspolaganje za borbu protiv bandi.

4) K-da Grupe armija obavestila je hrvatske vlasti o navedenom kretanju.

...

11. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Situacija kod XV brd. arm. korpusa

U 11.40 čas. upućen telegram 15. brd. arm. korpusu:

Put Bihać — Novi — Dubica mora i dalje da bude otvoren i obezbeđen, inače bi nastupila opasnost potpunog odvajanja snaga 15. brd. arm. korpusa od glavnih snaga Grupe armija »E«.

K-da Grupe armija »E«, čim to bude moguće, dodeliće K-di 15. brd. arm. korpusa jedinice za osiguranje od onih koje se mogu povući iz Srbije, da bi se moglo isključiti ugrožavanje puta. Ali sa dolaskom jedinica na mesto angažovanja ne treba računati pre početka januara. Nezavisno od toga na putu Bihać — Karlovac u što većoj meri pripremiti rezerve za snabdevanje. Odgovarajuće upoznavanje k-danta Jugoistoka — k-ta pozadine, uslediće odavde.

I-a, str. pov. br. 12124.

Prilog 94.

Izmene u komandovanju kod Grupe »Kibler«.

U 17.30 čas. upućen je telegram Korpusnoj grupi »Kibler« i 34. arm. korpusu:

K-da 34. arm. korpusa preuće što pre komandu nad dosadašnjim odsekom Korpusne grupe »Kibler«. Nezavisno od toga, general-potpukovnik Ludviger preuće do 12. 12. u 12.00 čas. komandu nad Korpusnom grupom »Kibler«. General-potpukovnik Kibler vratiće se u 1. brd. diviziju. Pošto Štab Kiblera bude na raspolaganju, Štab K-de Srema biće povučen i upućen K-di 2. okl. armije. Preostalo ljudstvo upotrebiti za popunu Diviz. štaba za naročitu upotrebu »Štefan«.

...

12. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Zloupotrebe vlasti ustaša.

U 22.48 časa upućen telegram svim potčinjenim korpusima i grupama: 7. 12. ustaše su u Zagrebu nasilno zadržale transport Srpskog dobrovoljačkog korpusa a zatim neposredno posle toga streljale 36 pripadnika Srpskog dobrovoljačkog korpusa. 23. i 24. 11. ustaše su na skeli u Jasenovcu pretraživale transporte sa ranjenicima, tražeći četnike. Slične zloupotrebe dovele su do žalbi k-danta Jugoistoka podnetih poglavniku.

...

13. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo) ...

Napuštanje mosta u Ljuboviji.

U 13.00 čas. upućen telegram K-di 34. arm. korpusa:

Most u Ljuboviji u prilog što jače koncentracije snaga na sremskom frontu treba što pre da se napusti (osiguranje Drine od Drinjače pre-

ma severu). Most u Ljuboviji, bez obzira na dosadašnja oštećenja, potpuno porušiti tako da se više ne može popraviti.

O napuštanju mosta u Ljuboviji i izvršenom rušenju podneti izveštaj.

...

14. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Pripreme za ponovnu akciju »Snežna pahuljica«.

U 23.42 časa upućen telegram 5. SS-brd. arm. korpusu:

Iz dosadašnjeg toka akcije »Snežna pahuljica« videlo se da je neprijatelj hteo da iz rejonu Travnika pređe u napad na železnicu i put Sarajevo — Brod.

Da bi se obezbedila veza Sarajevo — Brod mora se težiti da se iz odbrane, koju sada vodimo, pređe u napad i da se neprijateljska grupa u Travniku odlučno potuče.

U tom cilju K-di 5. SS-brd. arm. korpusa dodeljuju se i potčinjavaju: jedna ojačana pukovska grupa 104. lov. divizije (2 lov. bataljona, 1 ostali bataljon). Dolazak peške iz rejonu Zenice najranije 22. 12. Proveriće se ubrzavanje dovođenjem transportnih sredstava iz armijske pozadine.

U pogledu privlačenja snaga sa odseka 369. pešad. div. (hrv.) treba voditi računa:

- a) da se mora obezbediti neizmenjen zadatak K-de Grupe armija »E« a samim tim i držanje dosadašnjeg položaja divizije,
- b) da treba očekivati pojačano angažovanje bandi prema ovom odseku.

Akciju »Snežna pahuljica« ponovo pripremiti na ovoj osnovi. O planu u glavnim crtama podneti izveštaj.

...

Pitanje četnika.

Saopštenje upućeno 5. SS-brd. arm. korpusu, u kome se kaže da će pregovore principijelne prirode sa predstavnicima DM voditi K-da Grupe armija »E«, da nije poželjno uključivanje u sporove između ustaša i četnika i da je za pregovore uslovljene situacijom sa četničkim nižim starešinama ovlašćena K-da 5. SS-brd. arm. korpusa, odnosno njeni delegati.

I-c, pov. br. 17.904.

Izvod iz priloga 125.

Telegramom upućenim k-dantu Jugoistoka daje se mišljenje da bi korisno bilo da se pozove pukovnik Zomerfeld, pošto se delegat DM dr Pavlović po pitanju 20 000 civila, pripadnika četničke organizacije, koji se navodno očekuju iz Crne Gore, poziva na njega.

...

15. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Proboj 21. brd. arm. korpusa.

U 02.47 časa upućen telegram K-di 91. i 21. brd. arm. korpusa:

Situacija na dubokom boku Grupe armija na mađarskom i dalmatinskom frontu primetno se pogoršava. Uz to dolazi i do krajnjeg zaoštavanja situacije u pozadini operac. područja. Radi rasterećenja, mogle su se dosada privući samo jedinice 34. arm. korpusa sa drinskog fronta. Nasuprot tome, sporo napreduju operacije za oslobođenje i dovođenje snaga na albanskoj teritoriji. Pri tome treba konstatovati da su naše snage ovde nekoliko puta nadmoćnije od bandi, koje nemaju naoružanje istog kvaliteta. Iako znam da na brže kretanje manje utiče neprijatelj a mnogo više terenske teškoće, ipak je neznatno napredovanje naših čelnih jedinica u toku napada sumnjivo i riskantno. Zato molim, odbacujući sve prigovore, da se udar čelnih odreda u napadu mnogo tečnije odvija i što pre uspostavi veza između oba korpusa.

Sve krize koje nastupaju u toku povlačenja, naročito kod 91. arm. korpusa, treba uzeti u obzir ne izazivajući sumnju, pošto će se posle uspelog kontakta između dva korpusa brzo otkloniti.

Ler, general-pukovnik

...

16. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Rukovođenje borbom kod 34. arm. korpusa:

15. 12. u 09.15 čas., 34. arm. korpus radiogramom izveštava o svojim namerama:

7. SS-div., napuštajući odsek na Drini Ljubovija — Drinjača, u odbrani jakom mostobrana u Zvorniku na istočnoj i zapadnoj obali Drine. Ostali drinski odsek do ušća osiguraće se pokretnom borbom. 117. lov. div. smeniće 118. lov. div. i to po delovima. 11. vazd. pešad. divizija preuzima dunavsko-dravski odsek. 118. lov. div. preuzima dravski odsek od Valpova do leve korpusne granice. Divizijski štab za naročitu upotrebu »Štefan« prelazi u rejon Đakova i preuzima komandu nad dosadašnjim područjem za osiguranje »Sever« i »Jug« (uključno Brod) (sa tačnim naznačenjem mesta gde se protežu granice)...

Snabdevanje četnika municijom.

Obimna potraživanja četnika ispunjena su u vrlo ograničenoj meri i to samo u pogledu municije.

...

U rejonu Otok — Privlaka pojačan pritisak neprijatelja. Naš protivnapad radi ponovnog uspostavljanja glavne borbene linije jugoist. od s. Negoslavci nije uspeo ni posle dovođenja rezervi. Noćni napad kod Grabova i nekoliko napada nepr. s obe strane puta Tovarnik — Sotina odbijeni su uz velike gubitke neprijatelja. Napad 749. lov. puka jz. od Sotina radi ponovnog uspostavljanja stare glavne borbene linije ukočen posle početnog uspeha. Posle većih gubitaka puk je povučen na polazni položaj. Na dravskom frontu življe obostrano otvaranje vatre, razbijen pokušaj nepr. da pređe na dravsko ostrvo sz. od Moslavine. Diviz. štab za naročitu upotrebu »Štefan« premešten u

Đakovo, preuzima komandu nad pozadinskim korpusnim područjem. Nad frontom i pozadinom življa aktivnost nepr. vazduhoplovstva sa težištem na željezničke objekte...

17. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

U 02.26 časa upućeni su telegrami 34. arm. korpusu i 5. SS-brd. arm. korpusu:

Snage za sremski front:

Za angažovanje na sremskom frontu stavlja se na raspolaganje ojačan 524. grenad. puk; po dolasku u Brod, K-da 34. arm. korpusa isti će hitno uputiti prema istoku. Planirano je da se docnije privuče cela 297. pešad. divizija. 5. SS-brd. arm. korpus uputiće ubrzanim maršem 41. tvrđ. diviziju u rejon Broda čim stigne u Višegrad. Po dolasku biće potčinjena K-di 34. arm. korpusa. U rejonu Broda pripremiti kraće osvežavanje divizije. 1001, 1012. tvrđ. pešad. bataljon, sve delove 7. SS-brd. div. i sve preostale delove uključiti u marš 41. tvrđ. div. i uputiti 34. arm. korpusu preko Broda.

...

Formiranje štaba generala Fišera.

Štab generala Fišera i poterni odred Fišera po dolasku u Brod biće potčinjeni 34. arm. korpusu za upotrebu u širem rejonu Broda. Zadaci:

- a) osiguranje šireg rejona Broda,
- b) pripremanje neposredne odbrane Broda,
- c) izviđanje i pripremanje mostobrana,
- d) komandovanje rezervom Grupe armija, prikupljenom u rejonu Broda,
- e) upravljanje i nadzor nad transportima trupa i osoblja, koji se iz Sarajeva upućuju k-dantu Jugoistoka,
- f) nadzor nad materijalnom popunom i opravkom jedinica, koje stižu u Brod kao rezerva Grupe armija.

68. izviđački bataljon po dolasku u Brod biće potčinjen 34. arm. korpusu i biće na raspolaganju u rejonu neposredno istočno od Broda kao rezerva Grupe armija.

...

I-a, str. pov. br. 12.357 i 12.358.

Izvod iz
priloga 156, 157.

Proboj 21. brd. arm. korpusa.

Pošto su prednji delovi 297. pešad. divizije prepadom zauzeli most na Tari kod Kolašina, može se očekivati da će, posle dosadašnjeg zamaha napada, čelni delovi 91. i 21. brd. arm. korpusa ubrzo jedni drugima pružiti ruke. Odlučujuće za tok daljeg kretanja jeste da će opravka porušenog mosta na Tari kod Mojkovca iziskivati duže vremena. Eksponirana situacija oba korpusa i krajnje zategnuta opšta situacija

zahtevaju najbrže savlađivanje svih teškoća. U tom cilju izdaje se sledeće naređenje:

- a) 297. pešad. div. po dolasku u Mojkovac bez obzira na dovršenje mosta kod Mojkovca preći će Taru i krenuti prema zapadu oslobađajući 22. pešad. div. na njenom južnom odeljku.
- b) 91. arm. korpus težiće svim silama da u najkraćem roku organizuje bar jedan skelski prelaz kod Mojkovca što većeg kapaciteta.
- c) U tom cilju će K-da 21. brd. arm. korpusa isturiti u Mojkovac sve raspoložive pionirske jedinice i postojeći mostovni materijal.
- d) Nezavisno od dovršenja mosta kod Mojkovca K-da 21. brd. arm. korpusa treba što pre da napusti rejon Podgorice i da se sa svim snagama prikupi što bliže Mojkovcu...

18. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Borbena situacija kod Grupe »Šolc«:

17. 12. u 03.50 časa izveštava Bobrena grupa »Šolc« o sledećim name-rama:

- a) povlačenje linije zaprečavanja kod Bioske na zaprečni položaj ist. od Kremne i nastavlja se prema jugozapadu na glavnu borbenu liniju. Sa jedinicama koje će se ovde osloboditi organizovaće se prihvat trupa na docnijem mostobranu u Višegradu.
- b) povlačenje linije zaprečavanja ist. od Kremne i glavne borbene li-nije koja se nastavlja prema zapadu posle napuštanja snabdevačkog centra u Kremni.
- c) i d) posedanje mostobrana u Višegradu predviđeno za 22. 12.

Na to je u 13.56 časa upućen telegram Grupi »Šolc«:

Zaprečni položaj ist. od Kremne može se napustiti samo po naređenju K-de Grupe armija »E«. Sa povlačenjem na zaprečni položaj ist. od Kremne angažovati 724. lov. puk na dubokom boku položaja kod Kremne radi pokretnog načina borbe. Radi se o tome da se udarom iz rejona ist. od Dobruna prema jugoistoku razbiju odredi bandi koji napadaju južno od zaprečnog položaja Kremne prema istoku i time istovremeno zaštite kretanja 91. arm. korpusa na »zelenom« putu prema istoku. U drugom redu dolazi u obzir napad prema severu u okuci Drine zap. od Bajine Bašte radi obuhvata bandi na severu.

...

Istočni front: 18. 12. u podne južno od Sjerogošta pružili su ruku napadni klinovi 21. brd. arm. korpusa i 91. arm. korpusa. Time su završene borbe za proboj 21. brd. arm. korpusa koje su trajale 35 dana. Ovom uspehu proboja odlučujuće je doprinela 22. pešad. divi-zija, koja je jedinicama odsečenim od glavnih snaga Grupe armija »E« otvorila gotovo polovinu od 150 km dugog probojnog puta...

Vremenske prilike i stanje puteva: suvo, oblačno. Stanje puteva nepromenjeno.

Prilog 166.

Borbena dejstva 34. arm. korpusa:

U 00.25 čas. telegram 34. arm. korpusu:

- 1) Procena situacije K-de korpusa prihvata se u bitnim tačkama.
- 2) Međutim predlog K-de korpusa ne vodi dovoljno računa o ukupnim operativnim potrebama i pruža neprijatelju mogućnost gledano i sa stanovišta K-de korpusa da udarom neposredno južno od Save izvrši obuhvat sremskog fronta.
- 3) Zadatak se menja u sledećem:
  - a) K-da korpusa napuštajući Zvornik prikupiće sve snage koje se nalaze južno od Save u rejonu Bijeljine i sa ovim izvršiće napad na nepr. snage koje se prikupljaju u trouglu Drina/Sava i iste da potuče. Napuštanje Zvornika izvršiti po mogućstvu tek po dolasku četničkih snaga koje se kreću sa jz. pravca ka Zvorniku;
  - b) posle toga predvideti privremeno premeštanje težišta ove grupe na sev. obalu Save, da bi se izvojevao mostobran u Brčkom koji bi se protezao što više prema istoku;
  - c) pri tome Bijeljini držati sa ciljem da bi se sprečilo dalje napredovanje nepr. snaga neposredno južno od Save prema istoku. Uz to okuku Sava/Drina pokretnom borbom osiguravati iz Bijeljine. Posle dovođenja novih snaga za XXXIV arm. korpus iz Bijeljine ponovo zauzeti Zvornik i držati ga.

Ler, general-pukovnik

...

Telegram K-di 34. arm. korpusa:

Držanje sremskog fronta za uspeh u operacijama Grupe armija ima odlučujući značaj. Svako rasuđivanje potčinjenih starešina i jedinica koje se protivi ovom zadatku treba sprečavati. Molim da se posebna pažnja posveti sledećim tačkama:

- a) proveravanju i poboljšanju celokupnog plana protivtenkovske odbrane kod svih vidova oružanih snaga uključujući i pasivnu pt odbranu. Pri tome u najvećoj meri koristiti stanovništvo radi pronalaženja i uklanjanja pt prepreka i pt rovova. K-tu arm. pozadine i generalu inženjerije data su uputstva da u granicama mogućnosti potpomažu 34. arm. korpus po sistemu težišta.
- b) naše jedinice moraju biti ubeđene da su u odnosu na neprijatelja i pored njegove brojne nadmoćnosti, zahvaljujući svom borbenom moralu ipak daleko superiornije. U vezi sa ovim ukazujem na uspeh koji pružaju napadne akcije sa ograničenim ciljem, ako bi se morali ograničiti na lokalne akcije, naročito ako su u pitanju bugarske divizije, koje se prvi put pojavljuju a koje, sa malim izuzetkom, u ovom ratu nikada nisu učestvovala u borbama.

...

Ler, general-pukovnik
Prilog 169.

20. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Zaprečavanje puta Sokolac — Vlasenica jedinicama 5. SS-brd. arm. korpusa.

U 14.45 čas. upućen telegram 5. SS-brd. arm. korpusu:

Sve jače zaoštavanje situacije na sremskom frontu prisiljava da se snage 34. arm. korpusa koncentrišu na odsecima težišta između Save i Drave i u vezi sa tim da se privremeno napusti drinski odsek Drinjača — Bijeljina. Zbog toga treba računati sa pojačanim pritiskom bandi iz rejona Zvornika duž puta Drinjača — Vlasenica — Sokolac na put Sarajevo — Višegrad. K-da 5. SS-brd. arm. korpusa izvršiće zaprečavanje puta Sokolac — Vlasenica sa što daljim isturanjem prema severoistoku odreda za osiguranje i to tako da se obezbede uslovi za docniji napad naših snaga iz rejona Sokolca preko Vlasenice u pravcu Drinjača — Zvornik. Naređenje za akciju izdaće se čim bude raspoloživih snaga.

...

21. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Predlozi za reorganizaciju.

Telegram upućen k-dantu Jugoistoka sa molbom da se odobre sledeći predlozi:

Da se rasformiraju 264. pešad. div. i tvrđ. pešad. bataljoni 1001, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008 i 1009. Planirano je da uđu u sastav 22. i 181. pešad. div., 117. i 118. lov. div., 369. i 3/3. hrv. div. kao i u 41. tvrđ. div.

...

34. arm. korpus: 7. SS-div., posle žestokih borbi sa čelnim odredom, uspostavila vezu sa našim snagama na mostobranu u Brčkom. Jedinice koje su sledile nastavile su borbe sa bandama koje su ponovo preprečavale put i produžile nastupanje preko Bijeljine prema s. z. Povlačenje sa mostobrana u Zvorniku počelo je po planu. Pojačan pritisak bandi sa istoka prema našim položajima kod Brezovog Polja (12 km j. i. od Brčkog). Na sremskom frontu pojačana nepr. vatra na glavnu borbenu liniju i mesta Orolik, Berak i Negoslavce. Na području divizije za naročitu upotrebu »Štefan« pri nasilnom izviđanju sev. od s. Andrijevcu neprijatelju zadati veliki gubici.

...

22. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Prikupljanja 104. lov. div. u rejonu Sarajeva.

U 14.38 čas. upućen telegram Grupi »Šolc« i 5. SS-brd. arm. korpusu: Celu 104. lov. div. povući sa dosadašnjeg zadatka. 5. SS-brd. arm. korpus uputiće ovu diviziju u Višegrad i prikupiti u rejon od Sarajeva (isklj.) do Zenice (zaklj.) za naročite potrebe K-de Grupe armija »E«.

K-da 91. arm. korpusa treba što pre da smeni Štab 104. lov. div. Štabom 22. pešad. div.

...

K-da 91. arm. korpusa preuzima komandu nad odsekom »Šolc«.

K-da 91. arm. korpusa za naročitu upotrebu preuzeće do 25. 12. u 12.00 čas. komandu nad odsekom »Šolc«.

...

Dodela municije četnicima.

Četničkoj grupi Mazića, koja je u uspešnim borbama, ali uz velike gubitke kod Kalinovika, utrošila gotovo svu municiju, dodeljena je municija odavde.

...

23. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Planiranje operacije »Lavina«

U 10.50 čas. upućen telegram 5. SS-brd. arm. korpusu Pošto situacija na našem severoistočnom frontu i dalje iziskuje brže dovođenje snaga a nastala je potreba i za izvlačenjem cele 118. lov. div., to za nastavljanje operacija »Lavina«, »Viktorija« i »Planinska partija« ne stoje na raspolaganju dovoljne snage, koje bi se blagovremeno dobile radi konačnog oslobođenja i otvaranja puta Prozor — Jajce — Banja Luka. Zbog toga mora se cilj ograničiti na razbijanje glavne nepr. grupacije u rejonu Kreševo — Fojnica — Travnik a naročito uništenje nepr. artiljerije i teškog naoružanja, zauzimanje rejona Travnika, da bi se bande potisle od ovih važnih snabdevačkih baza.

...

Predaja nadležnosti komandovanja K-de 21. brd. arm. korpusa — K-di 91. arm. korpusa za naročitu upotrebu.

Telegram upućen u 14.30 čas.

K-da 21. brd. arm. korpusa predaće što pre nadležnost komandovanja na dosadašnjem području K-di 91. arm. korpusa za naročitu upotrebu. Potom će komanda sa korpusnim jedinicama hitno preći u Sarajevo radi preuzimanja komandovanja nad 5. SS-brd. arm. korpusom. Izvestiti o vremenskom planu.

...

24. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Akcije naših izviđačkih odeljenja na drinskom odseku s obe strane Višegrada protekle dosad bez dodira sa neprijateljem.

34. arm. korpus: iznenadnim napadom 14. SS-puka povedenim iz rejona Bijeljine prema istoku i severoistoku odbačene su jake nepr. snage uz visoke gubitke i bogat plen preko Drine kod s. Popovog Sالاša prema istoku. Napad je bio silovit. Na sremskom frontu neprijatelj pojačava pritisak u rejonu Otoka i sa infiltriranim delovima vrši izviđanje do puta Županja — Vinkovci kod Gradišta. Ovde su

naši izviđački delovi odbacili nepr. izviđačke patrole. U toku je raščišćavanje situacije u rejonu Otoka sa svim raspoloživim snagama. U rejonu Čelića bande su se povukle prema istoku pod pritiskom naših izviđačkih odeljenja. Sev. od bosutskog odseka razbijeni su ponovni napadi jačih nepr. jedinica (Bugari). Kod Sotina pojačana aktivnost nepr. udarnih grupa. Na dunavsko-dravskom frontu obostrana lokalna art. aktivnost i izviđačke borbe sa jačim bandama zap. od Moslavine. Odbijen koncentričan napad neprijatelja na Našice. Protivnapadom odbijen jači napad bandi na otpornu tačku sev.-ist. od Broda. U rejonu Đakova nastavljeno čišćenje.

...

25. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Situacija u Hrvatskoj — totalna mobilizacija.

Postojeći znaci totalne mobilizacije na teritoriji Bosne svode se u prvom redu na naređenu reorganizaciju u hrvatskoj vojsci i formiranje teritorijalnih jedinica. Da je pored toga razvoj situacije kod neprijatelja kao i u unutrašnjosti zemlje i na granicama doveo do znatne uznemirenosti, koja je imala kao posledicu, između ostalog, da se vrše pripreme za odlazak delova hrvatske vlade u Nemačku i preseljavanje pripadnika vodećih lica iz državne uprave, ustaša itd. U osnovi mora se računati s time da postoje jaka vezivanja prema neprijateljskoj strani. Neizvesnost o razmerama i trenutku pomoći koja se otuda očekuje — a pored toga i opalo poverenje naroda u vodeće ličnosti — dali su povod pojavama, koje, istina, ne potiču iz nikakve mobilizacije, ali zahtevaju neprekidnu i iscrpnu kontrolu nad svim zbivanjima i pojavama unutar hrv. oružanih snaga i ustaša. O eventualnim saznanjima podnositi izveštaj.

...

26. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Povlačenje 738. lov. puka i nov raspored.

Telegram primljen 26. 12. iz 5. SS-brd. arm. korpusa.

K-da korpusa najbržim putem otpočela je naređeno upućivanje 738. lov. puka. Štab puka i 2 bataljona su na maršu, odnosno u toku smenjivanja. Samo kod poslednjeg bataljona očekuje se dolazak tvrd. pešad. bataljona koji je već u pokretu. K-da korpusa je svesna da će time borbena snaga 369. hrv. pešad. div. biti znatno umanjena. Ona dobija 2 slaba bataljona, ograničeno sposobna za marševanje, nepokretna na planinskom zemljištu, štab puka i pukovske jedinice, koji su u pogledu borbene snage daleko ispod kvaliteta 738. lov. puka čija su 3 bataljona pokretljiva na planinskom zemljištu. To se u ovom ratu naročito ispoljava iz sledećih razloga:

1) K-da korpusa je borbe na odseku 369. hrv. pešad. div. vodila uglavnom ofanzivno, pošto je sve nepr. pripreme za napad razbijala protivnapadom zahvaljujući prednostima nemačkih bataljona. Ali sada to više neće biti moguće u istoj meri.

2) Dodeljivanje 738. lov. puka značilo je za hrvatske bataljone veliku moralnu podršku. Odlazak puka na labilne Hrvate imaće negativan uticaj na njihov moral. Slabo obučene hrvatske jedinice dosad su upotrebljavane u prednjim linijama tako što su bile izmešane sa pojedinim grupama i rodovima 738. lov. puka.

3) 369 (hrv). pešad. div. nije pokretljiva na planinskom zemljištu. U pogledu snabdevanja na putevima do otpornih tačaka, do kojih nije stizala, bila je upućena na tovarna grla 738. lov. puka. Za borbene zadatke izvan puteva, na teškom planinskom zemljištu, moralo se po pravilu tražiti pomoć ovog puka. To je bio slučaj naročito tada kada je u teškim borbenim situacijama (npr. pri borbi za oslobođenje i čišćenje puteva za povlačenje) opadao moralni oslonac kod Hrvata. K-da korpusa smatra svojom dužnošću da skrene pažnju na činjenicu da su se izmenili uslovi u borbenoj zoni 369. (hrv.) pešad. div.:

a) u pogledu odbrane napada novodovedenih nepr. snaga, koji se uskoro očekuju,

b) u pogledu operativne upotrebljivosti divizije u drugom pravcu.

Zbog toga K-da korpusa moli da se proverí, da li bi se zasad mogao diviziji ostaviti jedan bataljon 738. lov. puka.

Potpis: Kriger, SS-obergruppenfirer i k-t SS- i policije, I-a, str. pov. br. 1709.

Na to je u 20.10 čas. upućen telegram 5. SS-brd. arm. korpusu: Jedan bataljon 738. lov. puka ostavlja se i dalje pod komandom tog korpusa i po završetku akcije »Viktorija«. Međutim, kada stigne popuna iste vrednosti, mora se i ovaj bataljon uzeti i dati za druge zadatke. K-da korpusa izvestiće što pre:

a) koji bataljon 738. lov. puka treba da se zadrži,

b) u koje vreme i gde će 738. puk (bez 1 bataljona) biti spreman za odlazak, odnosno za ukrcavanje u pravcu Broda.

I-a, str. pov. br. 12.627.

Prilog 218.

Upotreba 963. tvrđ. brigade.

U 21.24 čas upućen telegram K-di 5. SS-brd. arm. korpusa i 34 arm. korpusa:

963. tvrđ. brigada (5, 21. i 22/999. tvrđ. pešad. bataljon) po dolasku u Višegrad biće u svakom pogledu potčinjena 5. SS-brd. arm. korpusu, krenuće što pre u rejon sev.-ist. od Podromanije, gde će se u najkraćem roku izvršiti osvežavanje i popuna hranom. Posle toga, 963. tvrđ. brigada krenuće preko Vlasenice i Drinjače u Zvornik sa zadatkom da na odseku Drinjača — Zvornik posedne i drži zapadnu obalu Drine. Zadatak izvršiti uz korišćenje i saradnju četničkih odreda generala Trifunovića, angažovanih u rejonu sev.-ist. od Rogatice. Po dolasku na odsek Drinjača — Zvornik, u prvo vreme biće u pogledu snabdevanja i taktički potčinjena 5. SS-brd. arm. korpusu. Planirano je da se doc-

nije potčini 34. arm. korpusu. Dotle će 5. SS-brd. arm. korpus obezbeđivati put Sokolac — Drinjača...

27. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo)...

Usled glatkog leda na »svetloplavom« i »zelenom« putu, došlo je do usporavanja marševa. Nad ovim putevima aktivna je i nepr. avijacija. 34. arm. korpus: 14. SS-puk nastavio čišćenje u rejonu Bijeljine. Kod Otoka 21. i 524. pukovska grupa u snažnom napadu uspostavile su dosadašnju glavnu borbenu liniju zapadno od puta Otok — Slakovci i sa desnim krilom prešle železničku prugu neposredno južno od Otoka u napadu ka istoku. Neprijatelj je u početku davao žestok otpor a potom se povukao pod borbom. I na odseku između Bosuta i železničke pruge neprijatelj je posle uzaludnih pokušaja proboja napustio svoje isturene položaje. Na dunavskom i dravskom frontu nije bilo značajnijih borbenih dejstava...

28. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Smenjivanje 5. SS-arm. korpusa — 21. brd. arm. korpusom.

U 14.20 čas. upućen telegram 5. SS-brd. arm. korpusu i 21. brd. arm. korpusu:

Pošto je k-dant Jugoistoka naredio izvlačenje štaba K-de 5. SS-brd. arm. korpusa i potčinjenih korpusnih jedinica koje su popunjene po ratnoj formaciji, to će K-da 21. brd. arm. korpusa što pre preuzeti komandovanje nad dosadašnjim područjem K-de 5. SS-brd. arm. korpusa sa komandnim mestom u Kasindolu. K-da 5. SS-brd. arm. korpusa uputiće smenjene delove svog štaba i korpusne jedinice u Zagreb, odakle će uslediti dalje kretanje do novog mesta upotrebe. K-da i korpusne jedinice po prelasku granice Grupe armija »E« izlaze iz sastava ove komande i biće potčinjene neposredno k-dantu Jugoistoka. Kretanje do Broda vršiti pretežno peške. Za premeštanje od Sarajeva do Broda staviće se na raspolaganje 7 transportnih vozova, koje koristiti prvenstveno za prevoz motornih vozila koja troše mnogo pogonskog goriva.

I-a, str. pov .br. 12.680.

Izvod iz
Priloga 224.

Upotreba 41. tvrđ. divizije.

27. 12. u 05.00 čas. primljen je telegram 34. arm. korpusa, koji se odnosio na izvlačenje jedinica sa sremskog fronta i upotrebu 41. tvrđ. divizije:

U poslednjim nedeljama sremski front pokazao se kao žarište korpusnog odseka. Smena ruskih snaga bugarskim divizijama dovodi do neprekidnog pojačavanja nepr. snaga. Titove snage koje se bore (1. i 5. divizija) srazmerno su dobre trupe. Rejon Vinkovci — Vukovar je primamljiv cilj za nepr. pokušaje proboja. Razvoj situacije pod vođstvom Korpusne grupe »Kibler« doveo je do raznolikog angažovanja svih raspoloživih snaga bez obzira na borbenu vrednost i naoružanje.

Neprijatelj je postigao ograničene uspehe pri napadu svuda gde je naišao na iskusne naše jedinice, naviknute na borbu. Nepr. prodori u većini slučajeva nisu se mogli očistiti, pošto jedinice na glavnoj borbenoj liniji, usled nedovoljnog ratnog iskustva i velike osetljivosti bokova, nisu imale uslova za to, a s druge strane nije bilo na raspolaganju nikakvih rezervi spremnih za izvršenje udara. Tek po uvođenju u borbu delova 117. lov. div., odsek Sotin — Berak preživeo je svoju krizu. U rejonu Otoka potrebno je da se dovedu nove snage da bi se izvojevao skroman uspeh u napadu, pošto je borbena vrednost pridolaznih delova različita a njihova krajnja jačina vrlo slaba. Od pojedinačno navedenih jedinica moraju se znatni delovi izvući da bi se upotreбили na drugim mestima, tako da se sa preostalim delovima jedva može posesti jedna trećina sremskog fronta i to sa podnošljivom jačinom. K-da korpusa namerava da upotrebi jedan ojačani puk 7. SS-divizije radi zauzimanja Komletinaca. Dalje slabljenje snaga južno od Save, s obzirom na Titove snage koje se tamo bore, ne bi moglo proći bez većih poraza i ugrožavanja mostobrana u Brčkom. Držanje Bijeljine zahteva da se zadrži jedan puk. Pojačavanje nepr. snaga, koje se očekuje, i loše stanje izgrađenih položaja dozvoljavaju zasad samo neznatna pregrupisavanja i oduzimanje samo pojedinih bataljona. K-da korpusa nastoji da se angažovane snage svedu na najmanju meru i teži da umesto toga obrazuje udarne rezerve, koje sada ne postoje. Prenagljeno izvlačenje jedinica može dovesti do iznenadnog proboja neprijatelja a time i do gubitka sadašnjeg povoljnog sremsko-dunavskog fronta. Zato K-da korpusa moli da se razmotri angažovanje 41. tvrđ. div. na sremskom frontu, pošto bi se inače mogao osloboditi samo delić snaga od onih koje bi trebalo dati.

U 01.30 čas upućen telegram 34. arm. korpusu:

Podnet je predlog k-dantu Jugoistoka radi donošenja odluke za angažovanje 41. tvrđ. div. Nezavisno od te odluke, 41. tvrđ. div. po dolasku u Brod hitno prikupiti u rejonu Vrpolje — Mikanovci — Đakovo gde treba da se u što kraćem roku izvrše popuna i osvežavanje. 41. tvrđ. div. na koncentracijskoj prostoriji da izvrši pripreme tako da se u najkraćem roku može upotrebiti na sremskom frontu (kao što je K-da korpusa predložila) ili na zap. krilu dravskog fronta.

I-a, str. pov. br. 12651.

Izvod iz
priloga 225.

U 13.22 čas. upućen telegram k-dantu Jugoistoka:

K-da Grupe armija »E« nameravala je da 41. tvrđ. div. upotrebi na zap. krilu dravskog fronta, da bi se napadom u sadejstvu sa 69. rez. korpusom raščistila situacija južno od Drave kod Barča. Posle toga 41. tvrđ. div. izvršila bi pripreme za napad iza sremskog fronta. Cilj napada: dobijanje povoljnijeg (skraćenog) položaja — otprilike ranija »crvena« linija — uz jednovremeno razbijanje što jačih delova jake bugarske grupacije, koja je u pokretu. Ova operacija, prema shvatanju

K-de Grupe armija »E«, potrebna je da bi se time isključilo ugrožavanje sev. ist. boka na drinsko-sremskom frontu, koje se ugrožavanje sve jasnije ocrtava. Time bi se stvorili uslovi za docnije operacije u sadejstvu sa Grupom armija »Jug« radi uništenja neprijatelja na južnom delu mađarske teritorije. Nasuprot tome, K-da 34. arm. korpusa izveštava da je potrebno hitno angažovanje 41. tvrđ. divizije na sremskom frontu, jer da će samo tako biti moguće naređeno i bezuslovno potrebno sređivanje jedinica (izvlačenje delova 118. lov. div., 264. pešad. div., polic. odreda, vazduhopl. jedinica i pripadnika mornarice), bez ugrožavanja još uvek nedovoljno učvršćenog sremskog fronta. Pošto se sada traži hitno izvlačenje i pripadnika mornarice Puka »Skenderbeg« (u stvari raspuštanje ovog puka), to je i po mišljenju K-de Grupe armija »E« jedino moguće rešenje. Raščišćavanje situacije na zap. krilu dravskog fronta jedinicama 11. vazd. pešad. divizije u ovom slučaju izvodljivo je tek po dolasku i uključivanju delova 264. pešad. div. Isturanje sremskog fronta pomoću napada moguće je tek po dolasku 297. pešad. div. (ne pre 15. 1. 1945). Pošto se odavde ne može potpuno sagledati da li je neizbežna brza intervencija na južnom krilu 2. okl. armije južno od Drave, a s druge strane predstojeće angažovanje 41. tvrđ. div. dalekosežno utiče na opšte planiranje, molim da se saopšti stav i odluka.

...

Ler

Upotreba 104. lov. divizije

U 14.20 čas. upućen telegram 5. SS-brd. arm. korpusu i 21. brd. arm. korpusu:

K-da 91. arm. korpusa za naročitu upotrebu odmah će uputiti 104. lov. div. K-di 5. SS-brd. arm. korpusa (21. brd. arm. korp.) u Višegrad, kome će biti potčinjena, s tim da se prikupi u rejonu Sarajevo (isklj.) — Visoko — Zenica, gde da se u najkraćem roku izvrši popuna i remont. Pripremiti diviziju radi napada na D. Vakuf i Jajce radi razbijanja bandi, koje se nalaze u ovom području i zauzimanja istog.

I-a, str. pov. br. 12.687.

Izvod iz
priloga 227.

Premeštanje 118. lov. divizije.

U 13.52. čas. upućen telegram 34. arm. korpusu:

Štab 118. lov. divizije, 118. bataljon veze i sve pozadinske jedinice 118. lov. div. odmah železnicom uputiti u Zagreb, radi upućivanja k-dantu Jugoistoka. Ostale delove 118. lov. div. po dolasku 41. tvrđ. div. smeniti sa dosadašnjeg zadatka i takođe tamo uputiti. 118. pt divizion ostaje zasad potčinjen K-di 34. arm. korpusa. Svi delovi 118. lov. divizije po prelasku granice odseka 34 arm. korpusa biće potčinjeni neposredno k-dantu Jugoistoka.

...

29. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Situacija kod 15. brd. arm. korpusa.

U 01.00 čas upućen telegram 15. brd. arm. korpusu:

Ojačana pukovska grupa 104. lov. divizije kreće u napad 29. 12. iz rejonu Zenice radi zauzimanja Travnika. U međuvremenu glavnina 104. lov. divizije prikupiće se u rejonu Sarajevo (isklj). — Visoko — Zenica. Pojediniosti o nastavljanju udara na D. Vakuf i Jajce još nisu utvrđene i zavisice od razvoja situacije.

...

34. arm. korpus: jaka art. aktivnost neprijatelja, kao i neprekidno izviđanje naše glavne borbene linije na sremskom odseku ukazuje da će neprijatelj i dalje, i to u pojačanom obimu, pokušavati da izvrši proboj. Iznenađni udari na levom krilu i u pozadini korpusnog područja naneli su bandama osetljive gubitke. Napadom sa severa u rejon Janje, neprijatelj je odbačen prema zapadu. Završena akcija čišćenja obalskog zemljišta na Drini jugoist. od Bijeljine. Neprijatelj odbačen preko reke ka istoku. U rejonu Otok — Orolik odbijeno je nekoliko nepr. napada potpomognutih jakim artiljerijom. Jz. od Sotina aktivnost nepr. izviđačkih grupa, naša izviđačka odeljenja, koja su kod Erduta prešla preko Dunava izveštavaju da na severnoj obali nema neprijatelja. Na severnom frontu slabija nepr. vatra za uznemiravanje. *Unutrašnja situacija:* 91. arm. korpus: povlačenje zaštitnica sa zaprečnog položaja u Mateševu iz prihvatnog položaja izvršeno pod neznatnim pritiskom neprijatelja. Teren koji je usled napada neprijatelja jz. i ji. od Kolašina privremeno bio izgubljen, povraćen je našim protivudarom. Marševi na »svetloplavom« i »zelenom« putu odvijaju se po planu.

5. SS-brd. arm. korpus: na južnom frontu odbijeno je nekoliko nepr. napada na visove jz. od Nevesinja delimično protivudarima. 29. 12. u 04.30 čas. počela je operacija »Lavina« iz rejonu Zenica — Busovača, koju izvodi Bobena grupa »Konrad«. Sz. od Zenice i jz. od Busovače nepr. pruža žilav otpor. Do podne dostignuta je linija 6 km sz. — 5 km z. od Zenice i Kupresa. 808. bataljon za osiguranje hitno je prebačen na ugroženi odsek u Visokom (veće sabotaze na železnici i telefonskim uređajima).

...

31. 12. 1944. Operat. odeljenje (Sarajevo).

Izveštaj o situaciji podnet k-dantu Jugoistoka.

Pored telegrama podnetog k-dantu Jugoistoka, I-a, str. pov. br. 0364, dostavljen je i telegram sa dopunjujućim napomenama i izveštajem o razvoju opšte situacije:

Izvršenje zadatka K-de Grupe armija oduzimanjem 2 divizije nije više zajamčeno. Ne može se računati da će se borbene grupe 369. hrv.

pešad. div. i 181. pešad. div., koje se izolovano bore, moći održati na duže vreme. Štaviše može se očekivati da će se 21. brd. arm. korpus u jugoistočnoj Bosni naći u sličnoj situaciji kao u Albaniji a da K-da Grupe armija »E« neće biti u stanju da oslobodi Korpus, pošto su ostale snage jedva dovoljne da se suprotstave opasnosti izolovanja celog područja Grupe armija »E« od dalmatinske i mađarske teritorije. Zadatak da se teritorija Hrvatske brani na njenim granicama mogao bi se sa preostalim slabim snagama izmajstorisati samo pokretnim vođenjem borbe i uz odlučnu saradnju svih snaga države Hrvatske. Ali hrvatske jedinice sve više i više gube svaku ozbiljnu spremnost za borbu. Odlaskom novih nemačkih snaga treba računati da će pojave raspada celokupne države Hrvatske biti u porastu. Za pokretno vođenje rata, koje je samo po sebi otežano širinom prostranstava i osetljivim vezama, bile bi potrebne u prvom redu dobre naoružane i obučene jedinice, sposobne za kretanje zimi u planinama, kao i dovoljno pokretljivih snaga za borbu u ravninama, zatim popuna artiljerijskim i pionirskim jedinicama, obezbeđeno snabdevanje municijom i pogonskim gorivom. Međutim, ovi uslovi ne postoje. Ako se usled velike zime i povoljnim razvojem situacije na drugim frontovima ne dobije u vremenu, dosadašnji zadatak Grupe armija »E« neće se moći podržati, ako se ne želi žrtvovanje jačih naših snaga.

...

Uputstvo za upotrebu 41. tvrđ. div. na sremskom frontu.

U 15.30 čas. upućen telegram 34. arm. korpusu:

- 1) Tvrđ. diviziju po dolasku u 34. arm. korpus upotrebiti na sremskom frontu kompaktnu.
- 2) Pre upotrebe, diviziji obezbediti odmor od nekoliko dana.
- 3) Upotreba divizije da bude po mogućstvu ofanzivna sa ciljem da osetno ometa prikupljanje i razvoj neprijatelju, da dubokim prodorima u nepr. položaj neutrališe artiljeriju i da dobije što povoljnije položaje za naše snage.
- 4) Angažovanjem divizije mora se postići konačno sređivanje jedinica i obezbediti prikupljanje svih rasturenih grupa sa sremskog fronta. Redosled: sve delove 118. lov. div. (železničkim transportom u Varaždin, 2. okl. armiji), sve delove 1. brd. divizije (železnicom u Novsku, 15. brd. arm. korpusu), sve delove 264. div. i 11. vazd. pešad. div. (da budu u pripravnosti za raščišćavanje situacije na zap. krilu korpusa), delove 1. vazd. bataljona za osiguranje (za angažovanje na dravskom frontu), sve delove 13. SS-div. »Handžar« (Varaždin — 2. okl. arm.), polic. jedinice angažovane na borbenom području uputiti na raspolaganje K-tu SS i policije Hrvatske u Zagreb.

...

Upotreba jedne borbene grupe u pravcu Virovitice

U 20.00 čas. telegram 34. arm. korpusu:

Pošto je 69. rez. korpus posle velikih početnih uspeha zauzeo rejon Kloštar — Pitomača, to 34. arm. korpus vrši pripreme da jednu borbenu grupu neodložno uputi u pravcu Virovitice da bi se potpomogao napad 69. rez. korpusa i dosadašnji uspesi iskoristili za naš iznenadni napad i omelo neprijatelju obrazovanje težišta. Prvi cilj napada Podravska Slatina. Odlučujući značaj leži u što hitnijem početku akcije.

***

Izvod iz
priloga 255.

Prilog br. 3.

NEMAČKI DOKUMENTI ZA PERIOD OD 1. JANUARA 1944. DO 4. MAJA 1945. DOSAD OBJAVLJENI U ZBORNIKU

1. Izveštaj Prvog bataljona Četrnaestog brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« o akcijama u istočnoj Bosni od 1. decembra 1943. do 1. januara 1944. godine (tom IV, knj. 21, dok. br. 179).
2. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Poljane od 4. januara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Korušku i Kranjsku o napadu partizana na Poljane (tom VI, knj. 10, dok. br. 201).
3. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Trojane od 4. januara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku o akciji partizana u Jelenjeku (tom VI, knj. 10, dok. br. 202).
4. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 21. decembra 1943. do 5. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 203).
5. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Zagorje od 5. januara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku o akciji partizana u Znojilima (tom VI, knj. 10, dok. br. 204).
6. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 4. do 7. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 205).
7. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Poljane od 7. januara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Korušku i Kranjsku o sukobu sa partizanima kod Volče (tom VI, knj. 10, dok. br. 206).
8. Naređenje Komande Četrnaestog brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« od 8. januara 1944. za izviđanje (tom VI, knj. 21, dok. br. 180).

9. Izveštaj nemačkog Žandarmerijskog okruga Celje od 9. januara 1944. o sukobu sa partizanima kod Razotka (tom VI, knj. 10, dok. br. 207).
10. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 6. do 10. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 208).
11. Naređenje Komande Borbene grupe »Gros« od 11. januara 1944. potčinjenim jedinicama za napad na Rastovo (tom IV, knj. 21, dok. br. 181).
12. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Zreče od 11. januara 1944. o napadu na Zreče 8. novembra 1943. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 209).
13. Izveštaj Komande Borbene grupe »Gros« od 12. januara 1944. o dolasku na prostoriju Rastova (tom IV, knj. 21, dok. br. 182).
14. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 9. do 12. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 210).
15. Naređenje Komande Sedme SS divizije »Princ Eugen« od 13. januara 1944. za posijedanje prostora između Bugojna i G. Vakufa (tom IV, knj. 21, dok. br. 183).
16. Naređenje Komande Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 13. januara 1944. za prebacivanje na prostoriju Krupe i Bistrice (tom IV, knj. 21, dok. br. 184).
17. Naređenje Komande Borbene grupe »Brauns« od 14. januara 1944. za marš pravcem Gračanica — Kordići — Škrti — Pavlovići (tom IV, knj. 21, dok. br. 185).
18. Spisak borbenih akcija od 14. januara 1944. godine izvršenih na sektoru Donje Štajerske od 1. januara do 31. decembra 1943. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 211).
19. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 11. do 14. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 212).
20. Zapovest višeg vođe SS i policije pri Osamnaestoj vojnoj oblasti od 15. januara 1944. za stvaranje lakih jedinica u borbi protiv partizana (tom VI, knj. 10, dok. br. 213).
21. Izveštaj Komande Borbene grupe »Brauns« od 15. januara 1944. o dolasku na prostoriju Donjeg Vukovskog (tom IV, knj. 21, dok. br. 186).
22. Zapovest višeg vođe SS i policije pri Osamnaestoj vojnoj oblasti od 16. januara 1944. za stvaranje jedinstvene komande u borbi protiv partizana u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 10, dok. br. 214).
23. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 12. do 17. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 215).

24. Izvod vođe Vermanšafta iz Velikog Vrha od 17. januara 1944. Komandi Vermanšafta Celje o akciji partizana u selu Gorenje (tom VI, knj. 10, dok. br. 216).
25. Izveštaj železničke stanice Vuhred-Marenberg od 17. januara 1944. Višem državnom pravništvu u Gracu o napadu partizana na voz kod Janževskog Vrha (tom VI, knj. 10, dok. br. 217).
26. Izveštaj Komande Borbene grupe »Brauns« od 18. januara 1944. o situaciji na prostorijski sjeveroistočno od Šujice (tom IV, knj. 21, dok. br. 187).
27. Izveštaj nemačke žandarmerijske stanice Radeče od 19. januara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti u Mariboru o napadu na carinsku stražu u Šentjanžu (tom VI, knj. 10, dok. br. 218).
28. Izveštaj Prve kozačke divizije o akcijama protiv NOV od 21. decembra 1943. do 20. januara 1944. godine (tom IV, knj. 21, dok. br. 188).
29. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 15. do 20. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 219).
30. Izveštaj nemačke žandarmerijske stanice Hrastnik od 20. januara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti u Mariboru o rušenju pruge kod Hrastnika (tom VI, knj. 10, dok. br. 220).
31. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 19. do 21. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 221).
32. Izveštaj železničke stanice Laško od 22. januara 1944. o miniranju pruge na odseku Celje — Laško (tom VI, knj. 10, dok. br. 222).
33. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 21. do 24. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 223).
34. Izveštaj Komande Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 25. januara 1944. o dolasku na prostorijski Ljubinj — Dubočica i Vođeni (tom IV, knj. 21, dok. br. 189).
35. Izveštaj nemačke žandarmerijske stanice Jurklošter od 26. januara 1944. sreskoj žandarmeriji Trbovlje o pojavi partizana u s. Polana (tom VI, knj. 10, dok. br. 224).
36. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 23. do 27. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 225).
37. Izveštaj Komande Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 27. januara 1944. o situaciji na prostorijski jugoistočno od Ljubinja (tom IV, knj. 21, dok. br. 190).
38. Izveštaj Komande Trista sedamdeset treće legionarske pješačijske divizije o borbama Trista osamdeset trećeg pješačijskog puka na prostorijski Bos. Novi — Prijedor od 24. do 29. decembra 1943. godine (tom IV, knj. 21, dok. br. 191).

39. Izveštaj komandira Druge čete Drugog brdskog lovačkog bataljona »Hajne« od 27. januara 1944. Štabu bataljona o napadu na Cerčno (tom VI, knj. 10, dok. br. 226).
40. Izveštaj Drugog brdskog lovačkog bataljona »Hajne« od 28. januara 1944. Komandi Sto trideset devetog rezervnog lovačkog puka o napadu na Cerčno (tom VI, knj. 10, dok. br. 227).
41. Izveštaj komandira Čete za vezu 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 28. januara 1944. o napadu partizana na karabinijersku stanicu u Pivki (tom VI, knj. 10, dok. br. 228).
42. Izveštaj Komande Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 29. januara 1944. o situaciji na prostoriji Vranjske (tom IV, knj. 21, dok. br. 192).
43. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o aktivnosti partizana na sektoru Gorenjske od 27. do 31. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 229).
44. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Poljane od 31. januara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Korušku i Kranjsku o sukobu sa partizanima kod Bukovog Vrha (tom VI, knj. 10, dok. br. 230).
45. Izvod iz dnevnika Osamnaestog landesšicen puka za vreme od 3. do 31. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 231).
46. Dnevnik nemačkog Žandarmerijskog okruga Kranj za vreme od 20. decembra 1943. do 31. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 232).
47. Izvod iz dnevnika Prve čete Trećeg bataljona Četrnaestog SS puka o borbama kod Novog Mesta od 25. do 31. januara 1944. godine (tom VI, knj. 10, dok. br. 233).
48. Izvod iz zapisnika sa sednice nemačkih rukovodilaca održane 1. februara 1944. kod predsednika Štajerske pokrajinske vlade u vezi s upravom u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 11, dok. br. 108).
49. Izveštaj 1. bataljona 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 2. februara 1944. Komandi puka o nasilnom izviđanju i borbi kod Nove Oselice (tom VI, knj. 11, dok. br. 109).
50. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o aktivnosti partizana na sektoru Gorenjske od 31. januara do 2. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 110).
51. Izveštaj Oblasnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 4. februara 1944. god. o dejstvu jedinica NOV (tom I, knj. 17, dok. br. 143).
52. Naredba komandanta nemačkog Žandarmerijskog okruga Kranj od 4. februara 1944. o utvrđivanju zgrada žandarmerijskih stanica (tom VI, knj. 11, dok. br. 111).
53. Naređenje komandanta Vermanšaft bataljona Maribor-Grad od 7. februara 1944. za uzbunu četa u vezi sa akcijom protiv 14. divizije NOV i PO Jugoslavije (tom VI, knj. 11, dok. br. 112).

54. Dopunsko naređenje komandanta Vermanšaft bataljona Mari-bor-Grad od 7. februara 1944. komandama četa u vezi sa akcijom protiv 14. divizije NOV i PO Jugoslavije (tom VI, knj. 11, dok. br. 113).
55. Zapovest komandanta Vermanšaft jedinica od 10. februara 1944. za akciju protiv 14. divizije NOV i PO Jugoslavije (tom VI, knj. 11, dok. br. 114).
56. Izvod iz dnevnika nemačkog državnog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 7. do 9. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 115).
57. Izveštaj Štaba njemačke Prve brdske divizije Štabu Petnaestog brdskog armijskog korpusa o situaciji u sjevernoj Dalmaciji i o poteškoćama u borbi protiv jedinica NOV i POJ (tom V, knj. 24, dok. br. 148).
58. Obaveštenje komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 11. februara 1944. Ispostavi Službe bezbednosti u Brežicama o situaciji u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 11, dok. br. 116).
59. Beleške Štaba 611. landesšicen bataljona o akciji protiv 14. divizije NOV i POJ od 7. do 11. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 117).
60. Naredba komandanta nemačkog Žandarmerijskog okruga Kranj od 11. februara 1944. za odlučniju borbu protiv partizana (tom VI, knj. 11, dok. br. 118).
61. Naređenje njemačke Druge oklopne armije od 13. februara 1944. za evakuaciju muškog stanovništva sa otoka i jadranske obale (tom VIII, knj. 2, dok. br. 188).
62. Naredba višeg vođe SS i policije 18. vojne oblasti od 13. februara 1944. za objedinjavanje dejstava svih snaga bezbednosti na području Donje Štajerske (tom VI, knj. 11, dok. br. 119).
63. Uputstvo višeg vođe SS i policije 18. vojne oblasti od 13. februara 1944. za objedinjavanje dejstava svih snaga bezbednosti na području Donje Štajerske (tom VI, knj. 11, dok. br. 120).
64. Izveštaj Okružne uprave nemačke narodne grupe za Srem od 14. februara 1944. god. o dejstvima jedinica NOV (tom I, knj. 17, dok. br. 145).
65. Naređenje komandanta 3. bataljona 14. SS policijskog puka od 14. februara 1944. za podršku uporišta Zdenska Vas artiljerijskom vatrom iz Velikih Lašča (tom VI, knj. 11, dok. br. 121).
66. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Zidani Most od 15. februara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku o borbi kod Zagračnice (tom VI, knj. 11, dok. br. 122).
67. Izveštaj Komande 9. čete 14. SS policijskog puka od 15. februara 1944. o stanju i situaciji uporišta u Zdenskoj Vasi (tom VI, knj. 11, dok. br. 123).

68. Izveštaj Komande 9. čete 14. SS policijskog puka od 15. februara 1944. o problemima odbrane uporišta u Zdenskoj Vas (tom VI, knj. 11, dok. br. 124).
69. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 8. do 12. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 125).
70. Izveštaj nemačkog Operativnog štaba za borbu protiv 14. divizije NOV i POJ o borbama od 6. do 16. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 126).
71. Beleške štaba 18. landesšicen puka o akciji protiv 14. divizije NOV i POJ od 12. do 16. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 127).
72. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 12. do 16. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 128).
73. Obaveštenje komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 18. februara 1944. Ispostavi službe bezbednosti Brežice o rušenju železničkih pruga (tom VI, knj. 11, dok. br. 129).
74. Obaveštenje komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 18. februara 1944. o uništenju rudnika Rajhenburg (tom VI, knj. 11, dok. br. 130).
75. Izveštaj Oblasnog rukovodstva za istočni Srem od 19. februara 1944. god. o dejstvima jedinica NOV (tom I, knj. 17, dok. br. 146).
76. Izveštaj Komande 9. čete 14. SS policijskog puka od 19. februara 1944. o napadu partizana na uporište Zdensku Vas (tom VI, knj. 11, dok. br. 131).
77. Izveštaj Komande 9. čete 14. SS policijskog puka od 20. februara 1944. o dolasku pojačanja u uporište Zdensku Vas (tom VI, knj. 11, dok. br. 132).
78. Naredba višeg vođe SS i policije XVIII vojne oblasti od 21. februara 1944. za zatvaranje puteva Kamnik — Vranksko i Domžale — Vranksko (tom VI, knj. 11, dok. br. 133).
79. Zapovest Komande 9. čete 14. SS policijskog puka od 21. februara 1944. za odbranu uporišta Zdenska Vas (tom VI, knj. 11, dok. br. 134).
80. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 15. do 21. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 135).
81. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 20. do 23. februara 1944 (tom VI, knj. 11, dok. br. 136).
82. Zapovest višeg vođe SS i policije XVIII vojne oblasti od 24. februara 1944. za jednoobrazno upisivanje borbenih dejstava od 9. septembra 1943. do 17. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 137).

83. Obaveštenje komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 25. februara 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o partizanskoj aktivnosti na sektoru Donje Štajerske (tom VI, knj. 11, dok. br. 138).
84. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Zagorje od 25. februara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku o miniranju pruge između Zagorja i Save (tom VI, knj. 11, dok. br. 139).
85. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 21. do 24. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 140).
86. Izveštaj komandanta Operativnog štaba za borbu protiv 14. divizije NOV i POJ o toku i rezultatima borbi od 5. do 26. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 141).
87. Pohvala jedinica Vermanšafta od strane vođe Štajerskog domobranskog saveza od 26. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 142).
88. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o partizanskoj aktivnosti na sektoru Gorenjske od 23. do 26. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 143).
89. Izveštaj komandanta Bobbene grupe »Vinkler« od 29. februara 1944. o akciji protiv 14. divizije NOV i POJ od 10. do 26. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 144).
90. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Zagorje od 29. februara 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku o miniranju pruge između Zagorja i Renka (tom VI, knj. 11, dok. br. 145).
91. Izvod iz zapisnika sa sednice nemačkih rukovodilaca održane 29. februara 1944. u predsedništvu Štajerske pokrajinske vlade u vezi s upravom u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 11, dok. br. 146).
92. Izvod iz dnevnika 18. landesšicen puka od 1. do 29. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 147).
93. Izvod iz operativnog dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS policijskog puka za vreme od 1. do 29. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 148).
94. Izvod iz dnevnika nemačkog Žandarmerijskog okruga Kranj o aktivnosti partizana na sektoru Gorenjske od 1. do 29. februara 1944. godine (tom VI, knj. 11, dok. br. 149).
95. Izvod iz dnevnika rukovodstva fašističke Republikanske partije za Goričku pokrajinu (tom VI, knj. 11, dok. br. 150).
96. Izveštaj Bobbene grupe »Pihler« 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 1. marta 1944. o akciji protiv Narodnooslobodilačke vojske u predelu Cerknica — Dolenja Vas (tom VI, knj. 12, dok. br. 126).
97. Izvod iz izveštaja 1. rezervnog brdskog bataljona »Hajne« 139. puka 188. rezervne brdske divizije o akciji protiv jedinica Na-

- rodnooslobodilačke vojske u Cerknom (tom VI, knj. 12, dok. br. 127).
98. Izveštaj Štaba 611. landesšicen bataljona od 1. marta 1944. Štabu 18. landesšicen puka o borbama protiv 14. divizije NOVJ prilikom njenog dolaska u Štajersku (tom VI, knj. 12, dok. br. 128).
  99. Izveštaj Žandarmerijske stanice Poljane od 1. marta 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Korušku i Kranjsku o vatrenom prepadu kod Poljana (tom VI, knj. 12, dok. br. 129).
  100. Izveštaj Komande 922. landesšicen bataljona od 2. marta 1944. o borbama protiv 14. NO divizije (tom VI, knj. 12, dok. br. 130).
  101. Izveštaj komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 3. marta 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o raspoloženju stanovništva i dejstvima jedinica 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 12, dok. br. 131).
  102. Izvod iz policijskog pregleda aktivnosti jedinica 4. operativne zone Slovenije tokom februara 1944. u okrugu Celje (tom VI, knj. 12, dok. br. 132).
  103. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o aktivnosti jedinica 9. korpusa NOVJ na sektoru Gorenjske od 28. februara do 3. marta 1944. godine (tom VI, knj. 12, dok. br. 133).
  104. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o aktivnosti jedinica 9. korpusa NOVJ na sektoru Gorenjske od 27. februara do 4. marta 1944. godine (tom VI, knj. 12, dok. br. 134).
  105. Iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 10. marta 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o aktivnosti jedinica 4. operativne zone Slovenije u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 12, dok. br. 135).
  106. Osnovno naređenje komandanta Vermašafta za Štajersku od 13. marta 1944. za reorganizaciju alarmnih jedinica **Vermašafta** (tom VI, knj. 12, dok. br. 136).
  107. Izveštaj nemačke Žandarmerijske stanice Poljane od 13. marta 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Korušku i Kranjsku o sukobu sa partizanima u Bukovom Vrhu (tom VI, knj. 12, dok. br. 137).
  108. Naređenje višeg vođe SS i policije pri 18. vojnoj oblasti od 15. marta 1944. o obaveznom nošenju vatrenog oružja i grupnom kretanju (tom VI, knj. 12, dok. br. 138).
  109. Izveštaj Žandarmerijskog odeljenja Gorenja Vas od 16. marta 1944. Žandarmerijskoj kapetaniji Kranj o akciji protiv delova 31. NO divizije u rejonu Leskovice (tom VI, knj. 12, dok. br. 139).
  110. Izveštaj Oblasnog rukovodstva nemačke narodne grupe za istočni Srem od 17. marta 1944. god. o dejstvima jedinica NOV (tom I, knj. 17, dok. br. 148).

111. Izveštaj komandanta 1. bataljona 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 20. marta 1944. Komandi puka o akciji protiv 18. NO divizije na sektoru Podpeč — Rakitna (tom VI, knj. 12, dok. br. 140).
112. Izveštaj ortsgrupenfirera Nationalsocijalističke nemačke radničke partije od 21. marta 1944. Sreskom rukovodstvu partije i sreskom načelniku u Kamniku o napadu jedinica 4. operativne zone Slovenije na Moravče (tom VI, knj. 12, dok. br. 141).
113. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 24. marta 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o akcijama jedinica 4. operativne zone (tom VI, knj. 12, dok. br. 142).
114. Izveštaj nemačke žandarmerijske stanice Poljane od 25. marta 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti za Korušku i Kranjsku o borbi sa 1. četom 1. bataljona Gorenjskog NOP od reda (tom VI, knj. 12, dok. br. 143).
115. Izveštaj Komande nemačke 188. rezervne brdske divizije od 26. marta 1944. o izvođenju akcije »Daňštajn« protiv jedinica NOV i PO u predelu Črni Vrh — Col (tom VI, knj. 12, dok. br. 144).
116. Izveštaj komandanta 1. bataljona »Hajne« od 26. marta 1944. Komandi 139. nemačkog rezervnog brdskog lovačkog puka o akciji protiv jedinica NOV i PO u predelu Črni Vrh — Col (tom VI, knj. 12, dok. br. 145).
117. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 31. marta 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o akcijama jedinica 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 12, dok. br. 146).
118. Izvod iz policijskog pregleda o aktivnosti jedinica 4. operativne zone Slovenije u okrugu Celje za mart 1944. godine (tom VI, knj. 12, dok. br. 147).
119. Izvod iz operacijskog dnevnika Drugog bataljona Trinaestog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« za mart 1944. godine (tom IV, knj. 23, dok. br. 190).
120. Izvod iz dnevnika rukovodstva fašističke Republikanske partije za Goričku pokrajinu o značajnim događajima u Pokrajini od 1. marta do 1. aprila 1944. godine (tom VI, knj. 12, dok. br. 156).
121. Naređenje rukovodstva nemačke narodne grupe iz Osijeka od 3. aprila 1944. god. Oblasnom rukovodstvu za istočni Srem da dostavi izveštaj o dejstvima jedinica NOV (tom I, knj. 17, dok. br. 150).
122. Izveštaj Komande 2. čete 611. landesšicen bataljona od 6. aprila 1944. Štabu bataljona o akciji u predelu Gaberje — Sv. Križ (tom VI, knj. 12, dok. br. 148).
123. Naređenje njemačke Komande Petnaestog brdskog armijskog korpusa od 7. aprila 1944. god. 264. njemačkoj pješadijskoj diviziji za operacije na otocima (tom VIII, knj. 2, dok. br. 191).

124. Iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 7. aprila 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o akcijama jedinica 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 12, dok. br. 149).
125. Izveštaj komandira 1. čete od 10. aprila 1944. Komandi 1. bataljona »Hajne« nemačkog 139. rezervnog brdskog puka o napadu 18. SNOB »Soške« na Spodnju Idriju (tom VI, knj. 12, dok. br. 150).
126. Predlog njemačkog komandanta Jugoistoka od 12. aprila 1944. da se izvršna vlast prenese na komandante korpusa (tom VIII, knj. 2, dok. br. 192).
127. Izveštaj komandanta 1. bataljona »Hajne« nemačkog 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 13. aprila 1944. o akciji protiv jedinica NOV i PO u predelu Ledina (tom VI, knj. 12, dok. br. 151).
128. Pismo njemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 14. aprila 1944. hrvatskom ministru predsjedniku o neophodnosti evakuacije stanovništva sa otoka i iz gradova Zadra i Splita (tom VIII, knj. 2, dok. br. 193).
129. Izveštaj komandantu policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 14. aprila 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o aktivnosti jedinica 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 12, dok. br. 152).
130. Dnevnik nemačkog Žandarmerijskog okruga Kranj za vreme od 1. marta do 15. aprila 1944. godine (tom VI, knj. 12, dok. br. 153).
131. Izvod iz ratnog dnevnika 18. landesšicen puka o aktivnosti od 1. marta do 15. aprila 1944. godine (tom VI, knj. 12, dok. br. 154).
132. Izvod iz operativnog dnevnika 1. voda 1. čete 1. bataljona 14. SS policijskog puka o delatnosti delova 15. NO divizije od 1. marta do 15. aprila 1944. na sektoru Novo Mesto (tom VI, knj. 12, dok. br. 155).
133. Izveštaj komandira 1. čete Vermanšafta Celje—istok od 18. aprila 1944. Komandi 3. vermanšaft-bataljona o borbi protiv partizana na Maloj Gori (tom VI, knj. 13, dok. br. 164).
134. Izveštaj višeg vođe SS i policije XVIII vojne oblasti od 18. aprila 1944. o borbi patrole Gestapoa sa partizanima kod Desnjaka (tom VI, knj. 13, dok. br. 165).
135. Iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 21. aprila 1944. o minersko-diverzantskim akcijama na pruži Maribor — Ljubljana (tom VI, knj. 13, dok. br. 166).
136. Izvod iz dnevnika nemačkog Propagandnog ureda u Radovljici o aktivnosti partizana na sektoru Gorenjske u vremenu od 12. do 19. aprila 1944. godine (tom VI, knj. 13, dok. br. 167).
137. Izvod iz operativnog dnevnika 1. čete 1. bataljona 14. SS policijskog puka za vreme od 16. do 21. aprila 1944. godine (tom VI, knj. 13, dok. br. 168).

138. Izveštaj komandanta 2. bataljona 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 23. aprila 1944. o borbi protiv delova 16. SNO brigade »Janko Premrl Vojko« (tom VI, knj. 13, dok. br. 169).
139. Izveštaj Kranjskog industrijskog društva Jesenice o diverzantskim akcijama izvedenim od 9. januara do 25. aprila 1944. godine (tom VI, knj. 13, dok. br. 170).
140. Izveštaj komandanta Jugoistoka od 26. aprila 1944. o borbama protiv jedinica NOV i POJ u Bosni i Hercegovini (tom IV, knj. 24, dok. br. 186).
141. Izveštaj komandanta policije i Službe bezbednosti u Dojnoj Štajerskoj od 27. aprila 1944. višem vođi SS i policije 18. vojne oblasti o situaciji i aktivnosti jedinica NOV i PO Slovenije na sektoru Štajerske (tom VI, knj. 13, dok. br. 171).
142. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti Donje Štajerske od 28. jula 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o situaciji i aktivnosti jedinica NOV i PO Slovenije na sektoru Štajerske (tom VI, knj. 13, dok. br. 172).
143. Izveštaj komandanta za okupirane oblasti Koruške i Kranjske od 29. aprila 1944. o aktivnosti jedinica NOV i PO Slovenije (tom VI, knj. 13, dok. br. 173).
144. Izveštaj Komande Jugoistoka od 30. aprila 1944. o borbama protiv jedinica NOV i POJ u istočnoj Bosni (tom IV, knj. 24, dok. br. 190).
145. Naređenje komandanta 649. landesšicen bataljona od maja 1944. Komandi 4. čete za izvidanje u pravcu Bohora (tom VI, knj. 13, dok. br. 174).
146. Naređenje komandanta 649. landesšicen bataljona od maja 1944. Komandi 1. čete za izvođenje akcije na sektoru Bohora (tom VI, knj. 13, dok. br. 175).
147. Zapovest komandanta 649. landesšicen bataljona od maja 1944. Komandi 2. čete za izvođenje akcije na sektoru Bohora (tom VI, knj. 13, dok. br. 176).
148. Zapovest komandanta 649. landesšicen bataljona od maja 1944. Komandi 3. čete za izvođenje akcije na sektoru Bohora (tom VI, knj. 13, dok. br. 177).
149. Izveštaj komandira 1. čete Vermanšafta Celje—zapad od 2. maja 1944. komandantu 3. bataljona Vermanšafta o paljenju baraka kod Nazarja (tom VI, knj. 13, dok. br. 178).
150. Izveštaj komandira 1. čete Vermanšafta Maribor—okolina od 2. maja 1944. komandantu Vermanšaft-puka Maribor o učešću čete u borbama protiv delova 14. NO divizije (tom VI, knj. 13, dok. br. 179).
151. Iz zapisnika sa sednice predsednika Štajerske pokrajinske vlade i odgovornih nemačkih rukovodilaca održane 2. maja 1944. u vezi sa upravom u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 13, dok. br. 180).

152. Obavještenje njemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 5. maja 1944. Ministarstvu unutrašnjih poslova NDH o stvaranju zaštitnog obalskog područja (tom VIII, knj. 2, dok. br. 194).
153. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti Donje Štajerske od 5. maja 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o situaciji i aktivnosti jedinica 4. operativne zone Slovenije na sektoru Štajerske (tom VI, knj. 13, dok. br. 181) .
154. Naređenje Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije »Princ Eugen« od 5. maja 1944. za napad na selo Vrbaci (tom IV, knj. 25, dok. br. 169).
155. Izvod iz izveštaja komandanta za okupirane oblasti Koruške i Kranjske od 6. maja 1944. o aktivnosti pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta (tom VI, knj. 13, dok. br. 182).
156. Izveštaj komandanta nemačkog Žandarmerijskog odeljenja u Gornjoj Vasi od 6. maja 1944. Komandi vojne pošte 42611 o neuspehoj akciji protiv 2. bataljona 3. SNOUB »Ivan Gradnik« (tom VI, knj. 13, dok. br. 183).
157. Naređenje Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 7. maja 1944. za napad na jedinice 17. i 27. NOU divizije u prostoru Vučja Jama — Dragoradi i Rakova Noga — Vladojevići (tom IV, knj. 25, dok. br. 170).
158. Izveštaj komandira 2. čete Vermanšafta iz Ljutomera od 7. maja 1944. Komandi Vermanšaft bataljona u Šoštanju o sukobu kod zamka Bečve (tom VI, knj. 13, dok. br. 184).
159. Izveštaj komandanta 2. vermanšaft bataljona od 9. maja 1944. Komandi Vermanšaft puka o aktivnosti delova 1. SNOU brigade »Tone Tomšič« u okolini Šoštanja i Velenja (tom VI, knj. 13, dok. br. 185).
160. Izveštaj komandanta 2. vermanšaft bataljona od 11. maja 1944. Komandi Vermanšaft puka o aktivnosti 1. SNOU brigade »Tone Tomšič« u rejonu Sv. Duha i Velenja (tom VI, knj. 13, dok. br. 186).
161. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj od 12. maja 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o situaciji i aktivnosti jedinica 4. operativne zone Slovenije na sektoru Štajerske (tom VI, knj. 13, dok. br. 187).
162. Naređenje komandanta 811. nemačkog bataljona za osiguranje od 12. maja 1944. god. komandirima četa za raspored svojih jedinica (tom I, knj. 17, dok. br. 154).
163. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti za okupirane oblasti Koruške i Kranjske od 13. maja 1944. o aktivnosti na sektoru Gorenjske (tom VI, knj. 13, dok. br. 188).
164. Naređenje Komande 1. bataljona 14. SS brdskog lovačkog puka od 13. maja 1944. za prebacivanje u Han-Pijesak (tom IV, knj. 25, dok. br. 171).

165. Izveštaj komandanta 2. vermanšaft bataljona od 14. maja 1944. Komandi Vermanšaft puka o napadu na rudnik Velenje (tom VI, knj. 13, dok. br. 189).
166. Izveštaj komandira 3. čete Vermanšafta »Celje-istok« od 14. maja 1944. komandantu 3. vermanšaft bataljona o prepadima partizanskih patrola u okolini Velenja (tom VI, knj. 13, dok. br. 190).
167. Naređenje Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 15. maja 1944. za prikupljanje u Podgaju i za prebacivanje u Šahbegoviće (tom IV, knj. 25, dok. br. 172).
168. Izveštaj 1. bataljona 14. SS brdskog lovačkog puka od 16. maja 1944. o dolasku na prostor Podgraba (tom IV, knj. 25, dok. br. 175).
169. Naređenje Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 17. maja 1944. za nadiranje pravcima Podgrab — Bratiljevići — Jabuka i Podgrab — Orahovica — Bogovići i za zaprečavanje na liniji Gorazde — Ustikolina (tom IV, knj. 25, dok. br. 174).
170. Obrazloženje njemačke Vrhovne komande od 18. maja 1944. Vrhovnoj komandi oružanih snaga za Jugoistok u vezi evakuacije stanovništva sa otoka, iz Zadra i Splita (tom VIII, knj. 2, dok. br. 195).
171. Izveštaj Komande 1. bataljona 14. SS brdskog lovačkog puka od 18. maja 1944. o dolasku na prostor Previle i o bombardovanju snaga NOVJ kod Jabuke (tom IV, knj. 25, dok. br. 175).
172. Izveštaj Treće čete od 18. maja 1944. god. 811. nemačkom bataljonu o dejstvima protiv jedinica NOV u jugoistočnom Sremu (tom I, knj. 17, dok. br. 155).
173. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj od 19. maja 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o situaciji i aktivnosti na sektoru Štajerske (tom VI, knj. 13, dok. br. 191).
174. Naređenje 14. brdskog lovačkog puka 7. SS. divizije od 19. maja 1944. za gonjenje jedinica 17. NOU divizije pravcem Jabuka — Dobro Polje (tom IV, knj. 25, dok. br. 176).
175. Izveštaj 1. bataljona 14. SS brdskog lovačkog puka od 19. maja 1944. o pokretima i borbama na prostoru Jabuka — Modro Polje — Mazlina — Dobro Polje (tom IV, knj. 25, dok. br. 177).
176. Izvod iz izveštaja komandanta za okupirane oblasti Koruške i Kranjske od 20. maja 1944. o aktivnosti na sektoru Gorenjske (tom VI, knj. 13, dok. br. 192).
177. Naređenje Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 20. maja 1944. za dejstvo na prostoru Mrežica — Budanj — Ljubina i za spriječavanje prelaza 17. NOU divizije preko rijeke Sutjeske u Crnu Goru (tom IV, knj. 25, dok. br. 178).
178. Zapovijest Komande 500. SS padobranskog lovačkog bataljona od 20. maja 1944. za prebacivanje Bataljona na polazne aerodrome kod Bečkereka, Zagreba i Banje Luke (tom IV, knj. 25, dok. br. 179).

179. Dopunska zapovijest Komande 500. SS padobranskog lovačkog bataljona od 20. maja 1944. za prebacivanje Bataljona na polazne aerodrome kod Zagreba i Banje Luke (tom IV, knj. 25, dok. br. 180).
180. Izještaj Komande 1. bataljona 14. SS brdskog lovačkog puka od 20. maja 1944. o situaciji na prostoru Modro Polje — Varoš — Mrežica (tom IV, knj. 25, dok. br. 181).
181. Zapovijest 264. njemačke pješadijske divizije od 21. maja 1944. za napad na Dugi otok i Kornat (tom VIII, knj. 2, dok. br. 196).
182. Naređenje 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 21. maja 1944. za napad i potiskivanje jedinica 17. NOU divizije sjeverozapadno od Popovog Mosta (tom IV, knj. 25, dok. br. 182).
183. Naređenje Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 22. maja 1944. za razbijanje jedinica NOVJ na prostoru Ljubina — Kukanos — Osoje i za gonjenje pravcem Vrbnica — Ljubin grob — Kapičin Do — Javorak (tom IV, knj. 25, dok. br. 183).
184. Zapovijest Komande 7. SS divizije »Princ Eugen« od 23. maja 1944. za drvarsku operaciju (tom IV, knj. 25, dok. br. 184).
185. Zapovijest Komande 500. SS padobranskog lovačkog bataljona od 23. maja 1944. za desant na Drvar (tom IV, knj. 25, dok. br. 185).
186. Izveštaj komandira 2. ljutomerske čete Vermanšafta od 23. maja 1944. o borbi na Metulovom Vrh (tom VI, knj. 13, dok. br. 193).
187. Plan Komande njemačke 2. oklopne armije od 24. maja 1944. za raspored i dejstvo 500. SS padobranskog lovačkog bataljona u drvarskoj operaciji (tom IV, knj. 25, dok. br. 186).
188. Zapovijest Komande 13. puka 7. SS divizije »Princ Eugen« od 24. maja 1944. za napad na Janju i Šipovu (tom IV, knj. 25, dok. br. 187).
189. Dopunska zapovijest Komande 13. SS puka 7. SS divizije »Princ Eugen« od 24. maja 1944. za zauzimanje polaznih položaja na zapadnoj obali rijeke Vrbasa na liniji Grabanta — Selište i Brišće — Drenov Dol (tom IV, knj. 25, dok. br. 188).
190. Naređenje Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 24. maja 1944. za pokret ka Foči i Goraždu (tom IV, knj. 25, dok. br. 189).
191. Zapovijest komandanta Borbene grupe »Obermeier« 500. SS padobranskog lovačkog bataljona od 24. maja 1944. za pokret motorizovane kolone iz Zagreba preko Bosanske Krupe za Bihać (tom IV, knj. 25, dok. br. 190).
192. Zapovijest Komande 14. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije od 25. maja 1944. za prebacivanje na prostor Goražde — Rogatica — Sokolac (tom IV, knj. 25, dok. br. 191).
193. Izveštaj komandanta 2. vermanšaft bataljona od 25. maja 1944. Komandi Vermanšaft puka »Donja Štajerska« o brojnom stanju jedinica i o gubicima u oružju i opremi u borbama protiv delova

2. SNOU brigade »Ljubo Šercer« na sektoru Pečovnik — Rdečnik (tom VI, knj. 13, dok. br. 194).
194. Izveštaj o aktivnosti 2. čete Vermašafta Ptuj—jug za vreme od 30. aprila do 25. maja 1944. godine (tom VI, knj. 13, dok. br. 195).
195. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj od 26. maja 1944. Ispostavi Službe bezbednosti Brežice o situaciji i aktivnosti na sektoru Štajerske (tom VI, knj. 13, dok. br. 196).
196. Iz izveštaja komandira 2. čete Vermašafta Mozirje od 26. maja 1944. o borbi protiv delova SNOU brigade »Tone Tomšič« i »Ljubo Šercer« kod Šmihela (tom VI, knj. 13, dok. br. 197).
197. Iz izveštaja Žandarmerijske stanice Prevalje od 26. maja 1944. Žandarmerijskom pododseku Prevalje o prepadu delova Istočnokoruškog NOP odreda na žandarmerijsku patrolu kod rudnika Leše (tom VI, knj. 13, dok. br. 198).
198. Izvod iz izveštaja komandanta policije i Službe bezbednosti za okupirane oblasti Koruške i Kranjske od 27. maja 1944. o aktivnosti partizana na sektoru Gorenjske (tom VI, knj. 13, dok. br. 199).
199. Izveštaj komandira 2. čete Vermašafta Ptuj-jug od 28. maja 1944. Komandi 2. vermašaft bataljona o sukobu sa partizanima kod Visokog vrha (tom VI, knj. 13, dok. br. 200).
200. Izvještaj komandanta Prvog lovačkog rezervnog puka od 29. maja 1944. o borbama ovog puka prilikom pothvata »Šah« (tom V, knj. 27, dok. br. 200).
201. Izvještaj Štaba Prvog bataljona 383. puka 373. legionarske divizije od 30. maja 1944. o borbama u toku pothvata »Šah« (tom V, knj. 27, dok. br. 202).
202. Izvještaj komandira 1. čete Vermašafta Maribor—okolina od 30. maja 1944. Komandi 1. bataljona Vermašaft puka »Donja Štajerska« o borbi na sektoru Rdečnik — Zg. Razbor (tom VI, knj. 13, dok. br. 201).
203. Izvod iz dnevnika 18. landesšicen puka od 16. aprila do 31. maja 1944. godine (tom VI, knj. 13, dok. br. 202).
204. Izvod iz dnevnika nemačkog Žandarmerijskog okruga Kranj o aktivnosti partizana na sektoru Gorenjske od 16. aprila do 30. maja 1944. godine (tom VI, knj. 13, dok. br. 203).
205. Izvod iz dnevnika rukovodstva fašističke Republikanske partije za Goričku pokrajinu za vreme od 16. do 30. aprila 1944. godine (tom VI, knj. 13, dok. br. 204).
206. Izvod iz operacijskog dnevnika 2. bataljona 13. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije »Princ Eugen« o borbama protiv jedinica NOV i POJ na sektoru Jajce — Mrkonjić-Grad i Mliništa — Potoci u maju 1944. godine (tom IV, knj. 25, dok. br. 192).

207. Obaveštenje komandanta policije i Službe bezbednosti za Donju Štajersku od 2. juna 1944. Ispostavi Službe bezbednosti u Brežicama o aktivnosti jedinica NOVJ u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 14, dok. br. 126).
208. Izveštaj Žandarmerijske stanice Zagorje od 2. juna 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj o partizanskoj diverziji na železničkoj pruzi kod stanice Zagorje (tom VI, knj. 14, dok. br. 127).
209. Beleške savjetnika Njemačkog poslanstva u Zagrebu od 3. juna 1944. o drvarskoj operaciji (tom IV, knj. 26, dok. br. 120).
210. Izveštaj 1. čete »Maribor-okolina« od 3. juna 1944. Prvom bataljonu Vermašaft-puka »Donja Štajerska« o borbi protiv jedinica NOVJ u rejonu Velike i Male Kope na Pohorju (tom VI, knj. 14, dok. br. 128).
211. Izveštaj Vermašaft-puka »Donja Štajerska« od 4. juna 1944. o angažovanju potčinjenih jedinica u borbama protiv jedinica NOVJ (tom VI, knj. 14, dok. br. 129).
212. Izveštaj 1. alarmne čete »Celje-istok« od 6. juna 1944. Komandi 3. bataljona Vermašaft-puka »Donja Štajerska« o borbi koju je vodila protiv jedinica NOVJ u rejonu Šmihela (tom VI, knj. 14, dok. br. 130).
213. Izveštaj Sreske žandarmerije Trbovlje od 6. juna 1944. Okružnoj žandarmeriji Celje o napadu jedinica NOVJ na Polšnik i Podkum (tom VI, knj. 14, dok. br. 131).
214. Izveštaj Sreske žandarmerije Trbovlje od 6. juna 1944. Okružnoj žandarmeriji Celje o napadu jedinica NOVJ na žandarmerijsku ispostavu Sv. Katarina — Čeče (tom VI, knj. 14, dok. br. 132).
215. Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 7. juna 1944. Komandi 2. oklopne armije o gubicima u drvarskoj operaciji (tom IV, knj. 26, dok. br. 121).
216. Zapovijest Komande njemačke 13. legionarske SS divizije »Handžar« od 7. juna 1944. za napad na jedinice NOV i POJ na pravcima Rastošnice, Priboja i Visoke Glave (tom IV, knj. 26, dok. br. 122).
217. Izveštaj 1. čete »Maribor-okolina« od 7. juna 1944. Komandi 1. bataljona Vermašaft-puka »Donja Štajerska« o prepadu jedinica NOVJ na kantonman Dovže i o borbama u rejonu Sakeršnik — Turčnik (tom VI, knj. 14, dok. br. 133).
218. Izveštaj Sreske žandarmerije Trbovlje od 7. juna 1944. Okružnoj žandarmeriji Celje o napadu jedinica NOVJ na uporište Sv. Jurij — Podkum (tom VI, knj. 14, dok. br. 134).
219. Izveštaj Sreske žandarmerije Trbovlje od 7. juna 1944. Okružnoj žandarmeriji Celje o napadu jedinica NOVJ na uporište i rudnička postrojenja u Hrastniku (tom VI, knj. 14, dok. br. 135).

220. Izveštaj Sreske žandarmerije Trbovlje od 11. juna 1944. Okružnoj žandarmeriji Celje o napadu partizana na Žandarmerijsku stanicu Jurklošter (tom VI, knj. 14, dok. br. 136).
221. Izveštaj 1. alarmne čete »Maribor-okolina« od 11. juna 1944. Komandi 1. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o pročešljanju rejonu Črni vrh — Brešar — Turičnica (tom VI, knj. 14, dok. br. 137).
222. Izveštaj komandanta Brdskog bataljona »Hajne« od 12. juna 1944. Komandi 139. puka 188. rezervne divizije od 12. juna 1944. o borbama protiv jedinica NOVJ u rejonu Svodenj — Nova Oselica — Fužine (tom VI, knj. 14, dok. br. 138).
223. Izveštaj 1. alarmne čete »Maribor-okolina« od 14. juna 1944. Komandi 1. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o borbama protiv jedinica NOVJ u rejonu Brešar — Turičnica potok — Dovže (tom VI, knj. 14, dok. br. 139).
224. Izveštaj Alarmnog puka »Brandenburg« od 16. juna 1944. o akciji »Zonenvende« na području Gorskog kotara i Notranjske (tom VI, knj. 14, dok. br. 140).
225. Izveštaj Žandarmerijske stanice Poljane od 24. juna 1944. o borbi protiv partizana kod Malenskog vrha (tom VI, knj. 14, dok. br. 141).
226. Zapovijest komandanta Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 26. juna 1944. god. za prelaz na levu obalu Lima na sektoru Bijelog Polja (tom III, knj. 7, dok. br. 325).
227. Izveštaj 2. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« od 27. juna 1944. o napadu partizana na patrolu 1. alarmne čete »Ljutomer« u rejonu Kavče (tom VI, knj. 14, dok. br. 142).
228. Uputstva Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 30. juna 1944. potčinjenim jedinicama da otklone uočene nedostatke pri izvođenju borbi (tom VI, knj. 14, dok. br. 143).
229. Izvod iz pregleda pokrajinskog savetnika u Celju o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Štajerske od 1. do 30. juna 1944. godine (tom VI, knj. 14, dok. br. 156).
230. Izveštaj Štaba Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka o borbama Bataljona u periodu od 11. do 30. juna 1944. godine (tom III, knj. 7, dok. br. 326).
231. Izvod iz operacijskog dnevnika 2. bataljona 13. brdskog lovačkog puka 7. SS divizije »Princ Eugen« o borbama protiv jedinica NOV i POJ na prostori Ribnik — Mliništa — Prozor — Fojnica u junu 1944. godine (tom IV, knj. 26, dok. br. 123).
232. Izveštaj nemačke narodne grupe u Banatu od 1. jula 1944. god. Zemaljskom vođstvu narodne grupe o naoružanju svojih jedinica (tom I, knj. 17, dok. br. 157).
233. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 1. jula 1944. o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 144).

234. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 2. jula 1944. o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 145).
235. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 3. jula 1944. o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 146.)
236. Izvod iz operacijskog dnevnika 2. bataljona 13. puka 7. SS divizije »Princ Eugen« o dejstvu na prostoru Bugojno — Donji Vakuf — Gornji Vakuf — Rastovo od 1. do 5. jula 1944. godine (tom IV, knj. 27, dok. br. 153).
237. Izveštaj 1. alarmne čete »Maribor-okolina« od 5. jula 1944. Komandi 1. bataljona Vermašaft-puka »Donja Štajerska« o neuspehoj akciji u rejonu Rogle na Pohorju (tom VI, knj. 14, dok. br. 147).
238. Izveštaj komandanta Brdskog bataljona »Hajne« 139. puka nemačke 188. rezervne brdske divizije od 6. jula 1944. o borbama koje je vodio u rejonu Reka — Orehek — Bukovo (tom VI, knj. 14, dok. br. 148).
239. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 6. jula 1944. o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 149).
240. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 7. jula 1944. o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 150).
241. Izveštaj zastupnika komandanta Sreske žandarmerije Trbovlje od 8. jula 1944. Komandi Okružne žandarmerije Celje o gubicima koje je žandarmerijska patrola Ispostave Sv. Katarina pretrpela kod mesta Čeče (tom VI, knj. 14, dok. br. 151).
242. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 10. jula 1944. o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 152).
243. Zapovijest Komande njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«) od 11. jula 1944. za operaciju protiv jedinica 29. NOU divizije u Hercegovini (tom IV, knj. 27, dok. br. 158).
244. Obaveštajni izvještaj Komande njemačke 369. legionarske divizije (»Vražje«) od 11. jula 1944. o sastavu i rasporedu jedinica 29. NOU divizije i o odnosu stanovništva i četnika prema njemačkoj vojsci (tom IV, knj. 27, dok. br. 159).
245. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 11. jula 1944. o aktivnosti NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 153).
246. Izveštaj Operativnog štaba za borbu protiv bandi od 12. jula 1944. o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Slovenije i borbama protiv njih (tom VI, knj. 14, dok. br. 154).

247. Naređenje Brdske divizije SS trupa »Skenderbeg« od 14. jula 1944. god. svojim borbenim grupama za pravce napada na Andrijevicu i Berane (tom III, knj. 8, dok. br. 354).
248. Izveštaj Okružne uprave nemačke narodne grupe za istočni Srem od 14. jula 1944. god. nemačkoj narodnoj grupi u NDH o napadu jedinica NOV na selo Čalmu (tom I, knj. 17, dok. br. 158).
249. Izveštaj o brojnom stanju i naoružanju jedinica nemačke narodne grupe u Banatu od 15. jula 1944. godine (tom I, knj. 17, dok. br. 159).
250. Izvod iz ratnog dnevnika 18. landesšicen-puka u Celju o aktivnosti jedinica NOVJ od 1. juna do 15. jula 1944. na teritoriji Štajerske i okupatorsko-kvislinškim pothvatima (tom VI, knj. 14, dok. br. 155).
251. Izvod iz dnevnika Žandarmerijskog okruga Kranj o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Gorenjske od 1. juna do 15. jula 1944. godine (tom VI, knj. 14, dok. br. 157).
252. Naređenje Grupe »Lim-istok« od 16. jula 1944. za pripremu napada u akciji »Draufgenger« (tom III, knj. 8, dok. br. 355).
253. Izveštaj 1. alarmne čete »Celje-zapad« od 16. jula 1944. Trećem bataljonu Vermašaft-puka »Donja Štajerska« o borbi sa snagama NOV u rejonu Svetine (tom VI, knj. 15, dok. br. 146).
254. Izveštaj komandanta Sreske žandarmerije Trbovlje od 17. jula 1944. komandantu žandarmerije za Štajersku o napadu na žandarmerijsku patrolu kod Trojana (tom VI, knj. 15, dok. br. 147).
255. Izveštaj zamenika komandanta 1. bataljona »Holm« 25. SS. policijskog puka od 20. jula 1944. o akcijama na Bohoru i Oslici (tom VI, knj. 15, dok. br. 148).
256. Izveštaj 1. alarmne čete 2. bataljona Vermašaft-puka »Donja Štajerska« od 21. jula 1944. o sukobima sa partizanima u rejonu Šoštanj — Velenje — Šmartno ob Paki (tom VI, knj. 15, dok. br. 149).
257. Izveštaj 1. alarmne čete »Ptuj« 2. bataljona Vermašaft-puka »Donja Štajerska« od 21. jula 1944. o borbi s partizanima u rejonu Bohora (tom VI, knj. 15, dok. br. 150).
258. Izveštaj komandanta 1. bataljona »Hajne« (Heine) 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 23. jula 1944. o borbama u rejonu Cerkno — Šebrelje — Oblakov vrh (tom VI, knj. 15, dok. br. 151).
259. Izveštaj 6. alarmne čete 2. bataljona Vermašaft-puka »Donja Štajerska« od 23. jula 1944. o napadu na Zagorje ob Savi (tom VI, knj. 15, dok. br. 152).
260. Zapovest komandanta novoformiranog Brdskog lovačkog puka »Trek« (Treeck) od 22. jula 1944. o zadacima puka (tom VI, knj. 15, dok. br. 153).
261. Pismo nemačke narodne grupe od 24. jula 1944. god. vođi narodne grupe za Banat o potrebama da se dodeli oružje i radio-stanice (tom I, knj. 17, dok. br. 160).

262. Izveštaj Žandarmerijske stanice Črna od 26. jula 1944. Žandarmerijskom odeljenju Prevalje o situaciji na sektoru stanice i aktivnosti partizana (tom VI, knj. 15, dok. br. 154).
263. Izveštaj Okružne uprave nemačke narodne grupe za istočni Srem od 27. jula 1944. god. o paljenju žita od strane pripadnika NOV i PO (tom I, knj. 17, dok. br. 162).
264. Izveštaj 4. alarmne čete Vermanšafta »Ptuj — Ljutomer« od 29. jula 1944. komandantu 2. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o prepadu partizana na Šmartno ob Paki (tom VI, knj. 15, dok. br. 155).
265. Izveštaj zamenika zonderfirera 3. alarmne čete »Celje-istok« od 31. jula 1944. o napadu partizana na Loku pri Žusmu (tom VI, knj. 15, dok. br. 156).
266. Izveštaj komandanta 4. alarmne čete »Ptuj — Ljutomer« od 31. jula 1944. o napadu na uporište Šmartno ob Paki (tom VI, knj. 15, dok. br. 157).
267. Pregled pokrajinskog savetnika u Celju o aktivnosti jedinica 4. operativne zone Slovenije od 1. do 31. jula 1944. na teritoriji Štajerske (tom VI, knj. 15, dok. br. 158).
268. Izvod iz izveštaja 13. SS-policijskog puka od 1. avgusta 1944. o partizanskoj aktivnosti u oblasti Koruške (tom VI, knj. 15, dok. br. 159).
269. Izveštaj komandira 1. alarmne čete »Celje-istok« od 1. avgusta 1944. Štabu 3. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o napadu na uporište Rečica ob Savinji (tom VI, knj. 15, dok. br. 160).
270. Izveštaj komandira 1. alarmne čete »Ptuj« od 2. avgusta 1944. Štabu 2. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o napadu na uporište Šoštanj (tom VI, knj. 15, dok. br. 161).
271. Izveštaj komandira 1. alarmne čete »Celje-istok« od 2. avgusta 1944. o stanju u uporištu Rečica ob Savinji i o traženju da se ono napusti (tom VI, knj. 15, dok. br. 162).
272. Naređenje komandanta SS i policije 18. vojnog okruga od 4. avgusta 1944. za pojačanu borbu protiv jedinica NOV (tom VI, knj. 15, dok. br. 163).
273. Naređenje komandanta Područja za osiguranje Srema od 5. avgusta 1944. god. potčinjenim jedinicama za napuštanje zaprečne linije na Bosutu (tom I, knj. 17, dok. br. 163).
274. Izveštaj komandira 1. alarmne čete »Celje-istok« od 6. avgusta 1944. Štabu 3. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o borbama u okolini Mozirja i odlaska čete u Letuš (tom VI, knj. 15, dok. br. 164).
275. Izveštaj Brdskog lovačkog puča »Trek« od 7. avgusta 1944. o situaciji na području Puka (tom VI, knj. 15, dok. br. 165).

276. Izveštaj Žandarmerijske stanice Črna od 10. avgusta 1944. Žandarmerijskom odeljenju Prevalje o situaciji na sektoru stanice i aktivnosti partizana (tom VI, knj. 15, dok. br. 166).
277. Izvod iz Ratnog dnevnika 18. landesšicen-puka u Celju o aktivnosti u vremenu od 17. jula do 11. avgusta 1944. godine (tom VI, knj. 15, dok. br. 178).
278. Izveštaj komandanta 137. rezervnog brdskog lovačkog puka od 12. avgusta 1944. o akciji »Prin« na području zapadne Istre (tom VI, knj. 15, dok. br. 167).
279. Izveštaj komandira 2. čete 1. bataljona 137. rezervnog brdskog lovačkog puka od 12. avgusta 1944. o akciji »Prin« na području zapadne Istre (tom VI, knj. 15, dok. br. 168).
280. Izveštaj komandanta 1. bataljona 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 13. avgusta 1944. o akciji u rejonu Čepovan — Črni Vrh (tom VI, knj. 15, dok. br. 169).
281. Izveštaj komandanta Sreske žandarmerije Trbovlje od 14. avgusta 1944. Okružnoj žandarmeriji Celje o prepadu na Hrastnik (tom VI, knj. 15, dok. br. 170).
282. Izveštaj Čete za vezu 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 19. avgusta 1944. o borbi u rejonu Ravberkomande kod Postojne (tom VI, knj. 15, dok. br. 171).
283. Izveštaj Žandarmerijske stanice Črna od 20. avgusta 1944. Okružnoj žandarmeriji Velikovec o borbi u rejonu Koprivne (tom VI, knj. 15, dok. br. 172).
284. Operacijski dnevnik Prvog bataljona 14. pješadijskog puka 7. SS. divizije »Princ Eugen« za vrijeme od 1. jula do 22. avgusta 1944. godine (tom III, knj. 8, dok. br. 356).
285. Izveštaj komandira 1. alarmne čete »Celje-zapad« od 24. avgusta 1944. Štabu 3. bataljona Vermašuft-puka »Donja Štajerska« o zaprečavanju drumu Celje — Vranjsko (tom VI, knj. 15, dok. br. 173).
286. Izvod iz izveštaja 13. SS-polijskog puka od 26. avgusta 1944. o aktivnosti partizana na području puka i akciji u rejonu Črna — Solčava — Logarska dolina (tom VI, knj. 15, dok. br. 174).
287. Izveštaj 136. rezervnog brdskog lovačkog puka od 29. avgusta 1944. Komandi 188. rezervne brdske divizije o borbama u rejonu planine Krn (tom VI, knj. 15, dok. br. 175).
288. Izveštaj Šajber Jozefa iz 2. alarmne čete »Celje-istok« od 29. avgusta 1944. o napadu na uporište Luče (tom VI, knj. 15, dok. br. 176).
289. Naređenje komandanta SS i policije 18. vojnog okruga od 30. avgusta 1944. za formiranje Škole za borbu protiv partizana (tom VI, knj. 15, dok. br. 177).
290. Izvod iz Dnevnika Žandarmerijskog okruga Kranj od 18. jula do 30. avgusta 1944. godine (tom VI, knj. 15, dok. br. 179).

291. Naredba komandanta 3. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« od 30. avgusta 1944. o priznavanju borbenih dana jedinica bataljona (tom VI, knj. 15, dok. br. 180).
292. Izvod iz ratnog dnevnika 3. čete 517. landesšicen-bataljona od 1. jula do 30. avgusta 1944. godine (tom VI, knj. 15, dok. br. 181).
293. Izveštaj Žandarmerijske stanice Bled od 30. avgusta 1944. Sreskoj žandarmeriji Radovljica o miniranju električne centrale Zasip (tom VI, knj. 15, dok. br. 182).
294. Ratni dnevnik majora Bema iz Štaba Dvadeset prvog armijskog korpusa Grupe armija »E« (tom III, knj. 8, dok. br. 357).
295. Izveštaj Komande grupe Slovenačkih narodnih varnostnih straža u Postojni od 3. septembra 1944. o napadu jedinica 9. korpusa NOVJ na uporište Črni Vrh (tom VI, knj. 16, dok. br. 126).
296. Izveštaj 4. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« od 3. septembra 1944. o prepadu na patrole 3. alarmne čete kod Reštanja i o situaciji na području Kozjanskog (tom VI, knj. 16, dok. br. 127).
297. Izvještaj Komande njemačkog 2. nastavnog bataljona od 4. septembra 1944. o osujećenju namjeri zapovjedništva 9. gorske pukovnije da sa svojim jedinicama pređe na stranu NOVJ (tom IV, knj. 29, dok. br. 145).
298. Izveštaj komandanta 2. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« od 7. septembra 1944. o prepadu na grupu pripadnika NOVJ u rejonu Trnavča (tom VI, knj. 16, dok. br. 128).
299. Izveštaj dr Egon Treka od 7. septembra 1944. o borbi sa jedinicama 14. NO divizije u rejonu Konjiške gore (tom VI, knj. 16, dok. br. 129).
300. Naređenje komandanta SS i policije u 18. vojnom okrugu od 10. septembra 1944. za sprečavanje sabotažnih akcija (tom VI, knj. 16, dok. br. 130).
301. Izveštaj dr Egon Treka od 11. septembra 1944. o situaciji i o napadima jedinica NOVJ na uporišta u Podčetrteku i Kozju (tom VI, knj. 16, dok. br. 131).
302. Izveštaj pukovnika dr Egon Treka od 12. septembra 1944. o napadima jedinica 4. operativne zone na uporišta u Letušu, Šmartnom ob Peki i Mozirju (tom VI, knj. 16, dok. br. 132).
303. Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i Službe bezbjednosti u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj od 12. septembra 1944. dostavljen kao informacija Njemačkom poslanstvu u Zagrebu (tom IV, knj. 29, dok. br. 146).
304. Predlog komandanta 611. landesšicen-bataljona od 12. septembra 1944. o merama za regulisanje saobraćaja na pruzi Celje — Velenje (tom VI, knj. 16, dok. br. 133).
305. Izveštaj pukovnika dr Egon Treka od 13. septembra 1944. o borbama u rejonu Dobrovlja i prodoru jedinica NOVJ u Šmartnom ob Peki i Letuš (tom VI, knj. 16, dok. br. 134).

306. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Hrastnik od 14. septembra 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj o sukobu patrole s pripadnicima NOVJ kod Turja (tom VI, knj. 16, dok. br. 135).
307. Obaveštajni prilog izveštaju Štaba puka »Trek« od 16. septembra 1944. komandantu 18. vojnog okruga o posledicama aktivnosti 4. operativne zone Slovenije u Donjoj Štajerskoj (tom VI, knj. 16, dok. br. 136).
308. Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i Službe bezbjednosti u NDH od 18. septembra 1944. dostavljen kao informacija Njemačkom poslanstvu u Zagrebu (tom IV, knj. 29, dok. br. 147).
309. Izveštaj Komande Grupe armija »F« od 21. septembra 1944. Operativnom odjeljenju njemačke kopnene vojske za Jugostok o dezerterstvima iz redova ustaških, domobranskih i legionarskih jedinica (tom IV, knj. 29, dok. br. 148).
310. Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i Službe bezbjednosti u NDH od 22. septembra 1944. dostavljen kao informacija Njemačkom polanstvu u Zagrebu (tom IV, knj. 29, dok. br. 149).
311. Odgovor komandanta opkoljenog garnizona u Kaštelu od 22. septembra 1944. na ultimatum 5. korpusa NOVJ (tom IV, knj. 29, dok. br. 150).
312. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Gorje od 22. septembra 1944. sreskom načelniku o odmazdi nemačke voske u Srednjoj Radovni (tom VI, knj. 16, dok. br. 137).
313. Izveštaj pukovnika dr Egona Treka od 23. septembra 1944. o situaciji u rejonu Graške Gore i angažovanju jedinica borbene grupe radi što potpunije konfiskacije životnih namirnica na području Šoštanj — Velenje (tom VI, knj. 16, dok. br. 138).
314. Zapovijest Štaba Grenadirskog jurišnog puka Boborne grupe »Rudno« od 25. septembra 1944. za napad na Prnjavor (tom IV, knj. 29, dok. br. 151).
315. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Črna od 26. septembra 1944. komandantu Žandarmerijskog odeljenja u Prevalji o situaciji i stanju na području stanice u toku septembra (tom VI, knj. 16, dok. br. 139).
316. Uputstvo opunomoćenika komandanta SS i policije u 18. vojnom okrugu od 27. septembra 1944. o merama koje treba preduzeti za uspešnu odbranu uporišta od napada jedinica 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 16, dok. br. 140).
317. Naređenje komandanta SS i policije u 18. vojnom okrugu od 27. septembra 1944. o rasporedu i zadacima nemačkih oficira kod jedinica slovenačkog domobranstva (tom VI, knj. 16, dok. br. 141).
318. Dnevni raport Ajnzacgrupe policije bezbjednosti i Službe bezbjednosti u NDH od 28. septembra 1944. dostavljen kao informa-

cija Njemačkom poslanstvu u Zagrebu (tom IV, knj. 29, dok. br. 152).

319. Zapovest Štaba puka »Trek« od 28. septembra 1944. potčinjenim jedinicama za akciju na području Boč — Donačka gora (tom VI, knj. 16, dok. br. 142).
320. Izveštaj štandartenfirera Rekvarda od 29. septembra 1944. Njemačkom poslanstvu u Zagrebu o nepovoljnom razvoju situacije kod Banje Luke (tom IV, knj. 29, dok. br. 153).
321. Naređenje komandanta SS i policije u 18. vojnom okrugu od 1. oktobra 1944. za pojačanje odgovornosti oficirskog sastava (tom VI, knj. 16, dok. br. 143).
322. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Zidani Most od 1. oktobra 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj o diverziji na železničkoj pruzi kod Šavne Peči (tom VI, knj. 16, dok. br. 145).
323. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Trbovlje od 2. oktobra 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti o prepadu na Trbovlje (tom VI, knj. 16, dok. br. 146).
324. Izveštaj obavještajnog oficira pri Štabu njemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 6. oktobra 1944. o vješanju 21 rodoljuba iz Bosanske i Hrvatske Dubice (tom IV, knj. 30, dok. br. 139).
325. Izveštaj komandanta Sreske žandarmerije Prevalje od 11. oktobra 1944. Okružnoj žandarmeriji Velikovec o situaciji na području Mežičke doline (tom VI, knj. 16, dok. br. 147).
326. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Škofja Loka od 19. oktobra 1944. o napadu jedinica 7. slovenačke NOU brigade »France Prešern« na uporište Praprotno (tom VI, knj. 16, dok. br. 148).
327. Ratni dnevnik Puka »Trek« od 28. septembra do 20. oktobra 1944. o dejstvu Puka protiv jedinica 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 16, dok. br. 149).
328. Izvod iz dnevnika njemačkog Žandarmerijskog okruga Kranj o aktivnosti jedinica NOVJ na teritoriji Gorenjske od 1. septembra do 5. oktobra 1944. godine (tom VI, knj. 16, dok. br. 150).
329. Izvod iz Ratnog dnevnika 3. čete 517. landessicen-bataljona od 1. septembra do 18. oktobra 1944. godine (tom VI, knj. 16, dok. br. 151).
330. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Gorenja Vas od 22. oktobra 1944. o napadu 31. NO divizije na Poljane i o pružanju pomoći napadnutoj posadi (tom VI, knj. 17, dok. br. 121).
331. Ratni dnevnik Puka »Trek« od 21. do 25. oktobra 1944. o dejstvu protiv jedinica 4. operativne zone Slovenije (tom VI, knj. 17, dok. br. 122).

332. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Kranjska Gora od 26. oktobra 1944. o miniranju hotela »Erika« u Kranjskoj Gori (tom VI, knj. 17, dok. br. 123).
333. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Guštanj od 26. oktobra 1944. Žandarmerijskom odeljenju Prevalje o situaciji na području Stanice u mesecu oktobru (tom VI, knj. 17, dok. br. 124).
334. Izveštaj njemačkog poslanika u Zagrebu od 28. oktobra 1944. ministru spoljnih poslova Trećeg Rajha o stanju u 13. SS diviziji »Handžar« (tom IV, knj. 30, dok. br. 153).
335. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Zidani Most od 30. oktobra 1944. Sreskoj žandarmeriji u Trbovlju o diverziji jedinica NOVJ na železničkom mostu kod Loke pri Zidanom Mostu (tom VI, knj. 17, dok. br. 125).
336. Izveštaj Žandarmerijske stanice Polšnik od 31. oktobra 1944. o prepadu jedinica NOVJ na carinsku patrolu kod Borovka (tom VI, knj. 17, dok. br. 126).
337. Izveštaj Žandarmerijske stanice Zagorje od 8. novembra 1944. komandantu policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj o rušenju mostova kod Zagorja (tom VI, knj. 17, dok. br. 127).
338. Izveštaj komandira Žandarmerijskog odeljenja Prevalje od 11. novembra 1944. Okružnoj žandarmeriji Velikovec u Pliberku o situaciji na području Odeljenja (tom VI, knj. 17, dok. br. 128).
339. Izveštaj Žandarmerijske stanice Bohinjska Bistrica od 13. novembra 1944. Sreskoj žandarmeriji u Radovljici o sukobu u rejonu Stare Fužine (tom VI, knj. 17, dok. br. 129).
340. Izveštaj komandira 2. alarmne čete »Celje« od 14. novembra 1944. komandantu 3. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o napadu na uporište Buče (tom VI, knj. 17, dok. br. 130).
341. Zapovest komandanta SS policije Trščanske provincije od 16. novembra 1944. za akciju protiv 4. bataljona 9. slovenačke NO brigade na području Brkina (tom VI, knj. 17, dok. br. 131).
342. Izveštaj kapetana Haga od 16. novembra 1944. komandantu 1. bataljona 14. SS policijskog puka o akciji u rejonu Pribišje — Semič (tom VI, knj. 17, dok. br. 132).
343. Izveštaj komandanta 1. bataljona 14. SS policijskog puka od 20. novembra 1944. o dejstvu Bataljona pri upadu u Belu krajinu (tom VI, knj. 17, dok. br. 136).
344. Izveštaj komandira 2. alarmne čete »Celje« od 24. novembra 1944. komandantu 3. bataljona Vermanšaft-puka »Donja Štajerska« o borbenoj aktivnosti čete (tom VI, knj. 17, dok. br. 137).
345. Obavještenje njemačkog komandanta odbrane Sarajeva od 26. novembra 1944. višim ustanovama i jedinicama u garnizonu da je preuzeo dužnost komandanta odbrane grada (tom IV, knj. 30, dok. br. 173).

346. Izveštaj komandira Žandarmerijskog odeljenja Prevalje od 27. novembra 1944. o situaciji na području Odeljenja (tom VI, knj. 17, dok. br. 138).
347. Izveštaj komandanta policije i Službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj od 2. decembra 1944. o situaciji u pokrajini (tom VI, knj. 17, dok. br. 139).
348. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Radeče od 7. decembra 1944. o napadu jedinica 15. NO divizije na uporište St. Janž (tom VI, knj. 17, dok. br. 140).
349. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Bohinjska Bistrica od 8. decembra 1944. o borbi u rejonu Stare Fužine (tom VI, knj. 17, dok. br. 141).
350. Izveštaj komandanta Borbene grupe »Trek« od 10. decembra 1944. višem vođi SS i policije u 18. vojnom okrugu o angažovanju jedinica na području Pohorja u oktobru i novembru (tom VI, knj. 17, dok. br. 142).
351. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Črna od 11. decembra 1944. komandiru Žandarmerijskog odeljenja Prevalje o situaciji na području Stanice u prvoj polovini decembra (tom VI, knj. 17, dok. br. 143).
352. Izvod iz Ratnog dnevnika 3. čete 507. landesšicen-bataljona od 25. oktobra do 15. decembra 1944. godine (tom VI, knj. 17, dok. br. 144).
353. Izveštaj komandanta 2. bataljona 139. rezervnog brdskog lovačkog puka od 23. decembra 1944. komandantu puka o akciji u rejonu Col — Predmeja (tom VI, knj. 18, dok. br. 131).
354. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Ponikva od 30. decembra 1944. Sreskoj žandarmeriji u Celju o napadu na transportni voz između Ponikve i Doboveca (tom VI, knj. 18, dok. br. 132).
355. Izvod iz Ratnog dnevnika 3. čete 517. landesšicen-bataljona od 16. do 31. decembra 1944. godine (tom VI, knj. 18, dok. br. 133).
356. Zapovest komandanta Borbene grupe »Nikel« od 6. januara 1945. Borbenoj grupi »Flekner« za akciju čišćenja na prostoru severno i južno od drumu Št. Vid — Novo Mesto (tom VI, knj. 18, dok. br. 134).
357. Zapovest komandanta Zaštitne oblasti Ljubljanske pokrajine od 8. januara 1945. potčinjenim jedinicama za akciju čišćenja na prostoru između reke Save i drumu Št. Vid — Novo Mesto (tom VI, knj. 18, dok. br. 135).
358. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 19. januara 1945. o rasporedu i zadacima 10. divizije »Mas« (tom VI, knj. 18, dok. br. 136).
359. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 20. januara 1945. potčinjenim jedinicama za de-

- blokiranje Bataljona »Fulmine« u uporištu Trnovo (tom VI, knj. 18, dok. br. 137).
360. Izveštaj komandanta 517. landesšicen-bataljona od 30. januara 1945. Komandi 184. landesšicen-puka o aktivnosti jedinica NOV i PO Slovenije na železničkoj pruzi Kranj—Jesenice (tom VI, knj. 18, dok. br. 139).
361. Zapovest komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 2. februara 1945. Komandi 10. SS policijskoj puka za akciju Ribecal (Rübezahl) na području Trnovskog gozda (tom VI, knj. 18, dok. br. 140).
362. Izveštaj žandarmerijske stanice Vojnik od 3. februara 1945. o napadu 2. bataljona 13. slovenačke NOU brigade »Mirko Bračić« na auto-kolonu 2. bataljona 14. SS policijskog puka na drumu Frankolovo — Stranice (tom VI, knj. 18, dok. br. 141).
363. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 11. februara 1945. Komandi 10. SS policijskog puka za produženje akcije »Ribecal« na području Trnovskog gozda (tom VI, knj. 18, dok. br. 142).
364. Dnevna zapovest komandanta SS i policije u 18. vojnom okrugu od 13. februara 1945. potčinjenim jedinicama prilikom odlaska 14. SS policijskog puka (tom VI, knj. 18, dok. br. 143).
365. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 1. marta 1945. za formiranje Akcijskog štaba »Leve« (tom VI, knj. 19, dok. br. 155).
366. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 2. marta 1945. za formiranje Združenog odreda »Leve« (tom VI, knj. 19, dok. br. 156).
367. Zapovest Združenog odreda »Leve« od 2. marta 1945. potčinjenim jedinicama za napad na jedinice 30. i 31. divizije JA na području Trnovskog gozda (tom VI, knj. 19, dok. br. 157).
368. Obaveštenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 2. marta 1945. o dolasku u Istru Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa (tom VI, knj. 19, dok. br. 158).
369. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 6. marta 1945. za obezbeđenje prostora Col — — Čepovan — Gorica — Vipavska dolina (tom VI, knj. 19, dok. br. 159).
370. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 6. marta 1945. za formiranje Radne zajednice od predstavnika jedinica stranih nacionalnosti (tom VI, knj. 19, dok. br. 160).
371. Obaveštenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 8. marta 1945. o pristizanju četnika pukovnika Nikolića u Istru (tom VI, knj. 19, dok. br. 161).

372. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 11. marta 1945. za premeštanje 1. bataljona 10. SS policijskog puka, 1. bataljona SS policijskog puka »Bocen« i Dobrovoljačkog bataljona »Italija II« na područje Soška dolina — Kobarid — Tolmin (tom VI, knj. 19, dok. br. 162).
373. Izvod iz dnevnih izveštaja 517. landesšicen-bataljona od 12. marta 1945. dostavljen potčinjenim jedinicama o aktivnosti jedinica Glavnog štaba Slovenije i savezničke avijacije na železničku prugu Kranj — Jesenice u prvoj dekadi marta (tom VI, knj. 19, dok. br. 163).
374. Izveštaj komandira Ispostave Žandarmerijske stanice Arja Vas od 14. marta 1945. o napadu jedinica Kamniško-zasavskog NOP odreda na delove Protivtenkovskog lovačkog diviziona kod Kasaza (tom VI, knj. 19, dok. br. 164).
375. Pripremna zapovest komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 15. marta 1945. o zadacima Borbene grupe »Blank« za vreme ofanzive »Frilingsanfang« (tom VI, knj. 19, dok. br. 165).
376. Mesečni izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Dobovec od 15. marta 1945. Sreskoj žandarmeriji u Trbovlju o situaciji na području stanice (tom VI, knj. 19, dok. br. 166).
377. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Zagorje od 17. marta 1945. Sreskoj žandarmeriji Trbovlje o situaciji na području stanice (tom VI, knj. 19, dok. br. 167).
378. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 19. marta 1945. Štabu SS brdske brigade Kraških lovaca za prebacivanje na područje Banjške planote (tom VI, knj. 19, dok. br. 168).
379. Zapovest komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 19. marta 1945. Štabu SS brdske brigade Kraških lovaca o čišćenju Banjške planote (tom VI, knj. 19, dok. br. 169).
380. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 19. marta 1945. o dodeljivanju Štabne čete četničkoj Dinarskoj diviziji za vreme operacije »Frilingsanfang« (tom VI, knj. 19, dok. br. 170).
381. Izveštaj komandanta Sreske žandarmerije u Trbovlju od 20. marta 1945. Okružnoj žandarmeriji u Celju o situaciji na području sreza (tom VI, knj. 19, dok. br. 171).
382. Naređenje združenog odreda »Vildgraf« od 27. marta 1945. Borbenoj grupi »Lerh« za ponovno zauzimanje Sinjeg vrha (tom VI, knj. 19, dok. br. 172).
383. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 3. aprila 1945. za završetak operacije »Frilingsanfang« i za obezbeđenje Trnovskog gozda (tom VI, knj. 19, dok. br. 173).

384. Uputstvo komesara za odbranu Rajha u Štajerskoj od 10. aprila 1945. za onesposobljavanje rudnika (tom VI, knj. 19, dok. br. 176).
385. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Šoštanj od 11. aprila 1945. o napadu 2. slovenačke NOU brigade »Ljubo Šercer« na Šoštanj (tom VI, knj. 19, dok. br. 177).
386. Izveštaj komandira Žandarmerijske stanice Vojnik od 14. aprila 1945. o borbi sa 1. slovenačkom NOU brigadom »Tone Tomšič« u rejonu Stražice (tom VI, knj. 19, dok. br. 178).
387. Naređenje komandanta SS i policije u Operativnoj zoni Jadransko primorje od 20. aprila 1945. za angažovanje Srpskog dobrovoljačkog korpusa u bok i pozadinu 4. armije JA na pravcu Banja Loka — Delnice — Zlobin (tom VI, knj. 19, dok. br. 179).
388. Naređenje komandanta SS i policije te komandanta u pozadini fronta Grupe armija »E« od 4. maja 1945. da se u Ljubljani proglašava pooštreno opsadno stanje (tom VI, knj. 19, dok. br. 182).

SKRAĆENICE

A

A	Armija
A. A. (AA)	Aufklärungsabteilung (izviđački bataljon)
Abt.	Abteilung (odeljenje, odred, odsek, grupa, bataljon, divizion)
Abt. Verw.	Abteilung Verwaltung (upravno odeljenje)
Abw.	Abwehr (Abver, kontraobaveštajna služba)
ad	artiljerijski divizion
A. D. (AD)	Aktionarsko društvo
A. G.	Aktiengesellschaft (akcionarsko društvo)
A. H. A. (AHA)	Allgemeines Heeresamt (Glavna uprava za opšte poslove Kopnene vojske)
A.H. Qu. (AHQu)	Armeehauptquartier (štab armije)
A. K. (AK)	Armeekorps (armijski korpus)
A. O. (AO)	Abwehroffizier (oficir Abvera, oficir kontraobaveštajne službe)
A. O. K. (AOK)	Arnieoberkommando (komanda armije)
A. PiFü	Armeepionierführer (načelnik inženjerije u armiji)
Arko	Artilleriekommandeur (komandant artiljerije — pri-date i formacijske u diviziji, korpusu itd.)
AU	Angehörigenunterhalt (pozadinsko snabdevanje i zbrinjavanje)
Ausb	Ausbildung (s) — nastava, obuka (nastavni, školski)
Ausl. komm.	Ausladungskommando (istovarna komanda)
Az	Aktenzeichen (oznaka akta)
AVNOJ	Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije

B

b (bat.)	bataljon
b.	bei (pri)
Battr	Batterie (baterija)
bd	brdska divizija
BdE	Befehlshaber des Ersatzheeres (komandant rezervne — dopunske vojske — jedinica)
bef.	befördert (otposlato, ekspedovano)
Bhf	Bahnhof (železnička stanica)
blp	brdski lovački puk

BRT	bruto registarskih tona
btr	baterija
Bv. T. O.	Bevollmächtigter Transportoffizier (opunomoćeni oficir za transport ili saobraćajnu službu)
BZ (Bz)	Bezirk (srez)
BZKom	Bezirkskommando (sreska komanda)

C

CDK	Crnogorski dobrovoljački korpus
CdZ	Chef der Zivilverwaltung (šef Civilne uprave)
Chefs (Chs)	Chefsache (predmet — za — načelnika)
Ch. d. Gen.	Chef des Generalstabes des Heeres (načelnik Generalštaba Kopnene vojske)
St. d. H.	Chef des Transportwesens (načelnik transportne, odnosno saobraćajne službe)
Chef d. Trspw.	
CK	Centralni komitet
CKG	Croatische Kampfgemeinschaften (Hrvatske borbene grupe — zajednice)

Č

č	četa
---	------

D

d. h.	das heisst (to jest, to znači)
DGA	Deutscher General Albanien (nemački general u Albaniji)
div.	divizija
Div. Gef. Std	Divisionsgefechtsstand (komandno mesto divizije)
Div. St. Qu	Divisionsstabquartier (štab divizije)
DM	Draža Mihailović
Dt. Trsp. Bev.	Deutscher Transportbevollmächtigter (nemački opunomoćenik za transport)
Dulag	Kriegsgefangenendurchgangslager (prolazni logor za ratne zarobljenike)

E

EAM	Opštenarodni antifašistički front Grčke
ELAS	Narodnooslobodilačka vojska Grčke
EDES	Nacionalna demokratska grčka vojska
Ers.	ersatz (dopunski, rezervni)

F

F.	Feld-(poljski)
F. d. R.	Für die Richtigkeit (za tačnost)
F. d. R. d. A.	Für die Richtigkeit der Abschrift (za tačnost prepisa)
F. E. B. (FEB)	Feldersatzbataillon (poljski dopunski bataljon)
F. H. Qu.	Führerhauptquartier (Firerov glavni stan)

Feldkdr.	Feldkommandantur (feldkomandantura, oblasna voj- noupravna komanda)
F. K. (FK)	Feldkommandantur
Fliefü	Fliegerführer (komandant avijacije)
Frhr	Freiherr (baron)
Fr. H. West	Fremde Heere West (Odeljenje stranih armija — Za- pad)
FS	Fernschreiben (telegram, depeša)
Füs.	Füsilierabteilung (fizilirski — izviđački bataljon)
Fwi Amt	Führungswirtschaft Amt (Operativna uprava za vojni privredu)

G

G.	Generalstab (generalštab)
Gabo	Gasabwehroffizier — oficir za protivhemijsku zaštitu (PHZ)
GASt	Geräteausgabestelle (Stanica za izdavanje tehničke opreme)
GBM	Generalbevollmächtigter für Metallerzgruben (Glavni opunomoćenik za rudnike metala)
Geb. A. K. (AK)	Gebirgsarmee korps (brdski armijski korpus)
Geh. (geh.)	Geheim (poverljivo)
GehKdos	Geheime Kommandosache (strogo poverljivo)
gKdos	Geheime Kommandosache (strogo poverljivo)
Gen. d. Inf.	General der Infanterie (general pešadije)
Gen. d. Pi.	General der Pioniere (general inžinjerije, načelnik inžinjerije)
Gen. d. Trspw.	General des Transportwesens (general Uprave za trans- port, general Uprave za transportovanje trupa i materijala)
Gen. Qu.	Generalquartiermeister (načelnik pozadine, koman- dant pozadine, komanda pozadine)
gen. st.	generalštabni
Gen. St. d. H.	Generalstab des Heeres (Generalštab Kopnene vojske — KoV-a)
G. F. P. (GFP)	Geheime Feldpolizei (Tajna vojna policija)
GLTD	geltend (važi za)
Gr	Gruppe, Grenadier-(grupa, grenadirski-a)
GrA	Grupa armija
Gren.	Grenadier-(grenadirski)
Gr. Fü	Gruppe Fürsorge (grupa — odeljenje za socijalno staranje)
Gruf	Gruppenführer (grufenfirer, čin u SS-jedinicama; odgovara činu general-lajtnanta, odnosno general- potpukovnika KoV-a)

H

H.	Heer (Kopnena vojska)
Hako	Hafenkommando (lučka komanda, komanda luke, pri- staništa)
Harko	Höherer Artilleriekommandeur (viši artiljerijski ko- mandant, komandant artiljerije u grupi armija, ar- miji, odnosno korpusu)

H. Gr.	Heeresgruppe (grupa armija)
H. Gr. Nachr. Fü	Heeresgruppennachrichtenführer (načelnik službe veze u armiji)
H. K. L. (HKL)	Hauptkampflinie (glavni odbrambeni položaj — počas, glavna borbena linija)
H. K. P. (HKP)	Heereskraftfahrpark (auto-park, auto-baza)

I

I. A.	Im Auftrag (po ovlaštenju)
i. G.	im Generalstab (generalštabni)
Inf.	Infanterie-(pešadija, pešadijska-i)
Inf. Div.	Infanterie-Division (pešadijska divizija)
Inf. Rgt.	Infanterie-Regiment (pešadijski puk)
Inl.	Inland (unutrašnjost)
I. V. (i. V)	In Vertretung (zastupa)

J

Jabo	Jagdbomber (lovac-bombarder)
Jäg.	Jäger(lovčki)

K

K. (K)	Korpus
K-da	Komanda
K. d. F. (KdF)	Kraft durch Freude (Snaga kroz radost)
K-do	Kommando (Komanda)
K. H. Qu.	Korpshauptquartier (štab korpusa)
K. K. (KK)	Kreiskommandantur (krajskomandantura, okružna vojnoupjavna komanda)
Korück	Kommandeur des rückwärtigen Armeegebietes (komandant armijske pozadinske oblasti)
KoV	Kopnena vojska
KPJ	Komunistička partija Jugoslavije
Kr (KR)	Hitno (oznaka telegrama)
K. St. N.	Kriegsstärke Nachweisungen (ratna formacija)
K-t (k-t)	Komandant
K. T. B. (KTB)	Kriegstagebuch (ratni dnevnik)

L

L	Landesverteidigung (teritorijalna odbrana)
L. d. N. (LdN)	Leiter des Nachrichtenwesens (načelnik službe veze)
Ld. Sch. (LS)	Landeschützen (landesšicen)
L. G.	Leichtes Geschütz (laki top)
lov.	lovačka (i)
L. V. O. (LVO)	Luftwaffen-Verbindungsoffizier (vazduhoplovni oficir za vezu)
L. W.	Luftwaffe (vazduhoplovstvo)

M

M. G.	Maschinengewehr (mitraljez)
mot.	motorisiert (motorizovan)
Mil. Bfh.	Militärbefehlshaber (vojnopravni komandant)
MINORS	Ministarstvo oružanih snaga (u NDH)

N

nachr.	nachrichtlich (na znanje)
Nachr. Aufkl.	Nachrichtenaufklärungs- und Auswertungstelle 4
Ausw. St. 4	(4. stanica za radio-izvidanje i obradu podataka)
(NAAST. 4)	
Nafü	Nachrichtenführer (načelnik veze)
NaVo	Nachrichtenverbindungsoffizier (oficir za vezu)
NAV	Nacionalni arhiv Vašington
NDH	Nezavisna Država Hrvatska
NKOJ	Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije
NOR	Narodnooslobodilački rat
NOVA	Narodnooslobodilačka vojska Albanije
NSDAP	Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei (nacionalsocijalistička nemačka radnička partija)
NSFO	Nationalsozialistischer Führungsoffizier (nacionalsocijalistički oficir za ideološko vaspitanje)
NSKK	Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps (Nacionalsocijalistički automobilski korpus)

O

O 1 (O 2, O 3)	1. (2, 3) Ordonnansoffizier des Stabes (1, 2. odnosno 3. ordonans-oficir štaba)
Ob.	ober — (vrhovni, a)
O. B. (OB)	Oberbefehlshaber (vrhovni komandant, vrhovni vojni zapovednik, komandant)
O. B. Südost	Oberbefehlshaber Südost (komandant Jugoistoka)
Obgefr.	Obergrefreiter (obergefrajter; odgovara činu desetara KoV-a)
Obgrf.	Obergruppenführer (obergruppenfirer, čin u SS-formacijama; odgovara činu general-pukovnika KoV-a)
OkA	Oklopna armija
O. K. H. (OKH)	Oberkommando des Heeres (Vrhovna komanda Kopnene vojske)
Okl.	oklopna (i)
O. K. W. (OKW)	Oberkommando des Wehrmacht (Vrhovna komanda oružanih snaga)
O. Kdo H. Gr. F	Oberkommando Heeres Gruppe F (Komanda Grupe armija »F«)
O. Qu.	Oberquartiermeister (načelnik za pozadinu)
O. R. R.	Oberregierungsrat (viši državni savetnik)
Ostbf	Obersturmbanführer (oberšturmbanfirer, čin u SS-formacijama; odgovara činu potpukovnika KoV-a)
O. U.	Ortsunterkunft (mesto razmeštaja, položaj)
o. V.	ohne Verzögerung (bez zakašnjenja)

P

pa	protivavionski
paa	protivavionski artiljerijski
Pak	Panzerabwehrkanone (protivtenkovski top)
P. Abt	Planungsabteilung (Odeljenje za planiranje)
pd	pešadijska divizija
peš. div.	pešadijska divizija
pol.	policijska (i)
potp.	potpisao
pp	pešadijski puk
pt	protivtenkovski
ptad	protivtenkovski artiljerijski divizion
ptč	protivtenkovska četa
Pz.	Panzer (tenk, oklop, oklopna-i)
Pz AOK 2	Panzerarmeeoberkommando 2 (Komanda 2. oklopne armije — K-da 2. OkA)
Pz. Gren.	Panzergrenadier-(oklopnogrenadirski)
Pz. Jäg.	Panzerjäger-(protivtenkovski)
Pz. Sp. Kp	Panzerspähkompanie (oklopnoizviđačka četa)

Q

Qu.	Quartiermeister (načelnik pozadine)
-----	-------------------------------------

R

R.	Rücken (uz povraćaj)
ResK	Reservekorps (rezervni korpus)
RFSS (RfSS)	Reichsführer SS (Rajhsfirer SS, zvanje — čin najvišeg starešine SS-a u Trećem Rajhu, odgovara činu general-feldmaršala KoV-a)
Rgt	Regiment (puk)
Rk	Reichskanzlei (Rajhskancelarija)
Rgt. Gef. St.	Regimentgefechtsstand (komandno mesto puka, pukovsko komandno mesto)
R. M. (RM)	Reichsmark (rajhsmarka, marka — novčanica)
RSO	Raupenschlepper Ost (artiljerijsko oruđe na guseničku vuču, modela »Istok«)
Rittm.	Rittmeister (konjički kapetan)

S

s. (schw)	schwer (teški)
schn. Abt.	schnelle Abteilung (brzi odred, bataljon)
SD	Sicherheitsdienst (Služba bezbednosti)
SDK	Srpski dobrovoljački korpus
Seekdt	Seekommandant (pomorski komandant, komandant pomorskog rejona)
s. Qu.	sichere Quelle (siguran, pouzdan izvor)
SSD	sehr-sehr-dringlich (veoma hitno; oznaka stepena hitnosti telegrama — depeše)
St	Staffel (odeljenje, eskadrila)
Stoart	Stabsoffizier der Artillerie (artiljerijski štabni oficir)

Stopi Stabsoffizier der Pioniere (inžinjerijski štabni oficir)
St. Qu. Stabsquartier (mesto štaba, štab)
s. t. m. siehe Tagesmeldung (vidi dnevni izveštaj)

T

TB Technisches Bataillon (tehnički bataljon)
TK. (Trsp. Kdtr.) Transportkommandantur (transportna komanda)
T. O. (TO) Transportoffizier (transportni oficir, oficir za transport)
TgB Tagebuch (delovodnik)
tvrđ. tvrđavska(i)

U

U. a. Unter anderem (između ostalog)
U. R. (UR) Urgent (hitno)

V

v. (V.) von (Von) — fon (oznaka za najnižu plemićku titulu)
V. Verdrahtet (poslato telegrafski)
Verw. Verwaltung (uprava)
VII Vojnoistorijski institut
Vojna upr. vojna uprava
Vojnoupr. Vojnoupravni
VOMI Volksdeutsche Mittelstelle (Folksdojčemitelštele)
V. O. (VO) Verbindungsoffizier (oficir za vezu)
VŠ NOV i POJ Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije

W

W. B. (WB) Wehrmachtsbefehlshaber (komandant oružanih snaga)
W. F. St. (WFSt) Wehrmachtführungsstab (Operativni štab Vermahta)
Wi. Wirtschaft (privreda)
Wkr Wehrkreis (vojni okrug)
W. Stb. (WStb) Wehrwirtschaftliche Stab (vojnoprivredni štab)
Wü Wehrunwürdig (nepodoban da služi u oružanim snagama)
Wwi Wehrwirtschaftliche (vojnoprivredni)

Z

Z Zentralabteilung (Opšte odeljenje)
z. b. V. (zbV) Zur besonderen Verwendung (za naročitu — specijalnu — upotrebu)
zgl zugleich (istovremeno)
z. T. zum Teil (većim delom)
z. V. zur Verfügung (na raspolaganju, za korišćenje)
z. Z. zur Zeit (za sada)

Ostalo

Ia	operativno odeljenje, odsek (operativni oficir)
Ib	odeljenje (odsek) za pozadinu (oficir za snabdevanje i zbrinjavanje; načelnik pozadine; skraćena se upotrebljava u divizijama i grupama armija)
Ic	obaveštajno odeljenje, odsek (obaveštajni oficir)
IIa	personalno odeljenje (odsek) za oficire (načelnik personalnog odeljenja, odseka)
IIb	personalno odeljenje (odsek) za podoficire (načelnik personalnog odeljenja, odseka)
III	pravno odeljenje
IVa	intendantsko odeljenje (intendant)
IVb	sanitetsko odeljenje (načelnik saniteta)
IVc	veterinarsko odeljenje (veterinar, načelnik veterine)
IVd	sveštenička sekcija (sveštenik)
V	odeljenje za transport

REGISTAR

LIČNA IMENA

A

Ajhberger (Eichberger) — 597
 Alajbegović Mehmed — 63, 105, 552
 Aldrian Eduard — 25, 37, 336, 368
 Altgajer Branimir (Altgayer) — 179, 180
 Aman (Amann) — 213
 Angelis Maksimilijan (Maximilian de Angelis) — 865, 893, 1058, 1080
 Ankof (Ankoff) — 239
 Arent (Ahrendt) — 175, 285

B

Bacing — 551, 937
 Bader Paul — 102, 679
 Badoljo Pjetro (Badoglio Pietro) — 106, 423
 Bagrjanov Ivan — 525, 561
 Bahman (Bachmann) — 612
 Bakarić Vladimir — 104
 Bajalica Dmitar Bajo — 816
 Bajraktari Mehmed — 112
 Bajraktari Muharem — 111—113
 Baletić Luka — 526
 Barč (Bartscht) — 812
 Bartu Luj — 188
 Basta Ilija — 317
 Begić Vilko — 248, 249, 428
 Bekel (Boeckel) — 19
 Bem (Böhm) — 850, 938
 Beme Franc (Böhme Franz) — 89, 893
 Bemser — 1190
 Bence — 1013
 Beneš (Benesch) — 289, 290, 333
 Benkel — 360
 Berenc — 534

Berends Herman — 422, 431, 569, 682
 Berger — 283, 311
 Berger Gotlob (Gottlob) — 63, 70, 179, 222, 924
 Bergman — 770
 Berner — 22—24
 Bether — 646
 Birker — 1010, 1013, 1024, 1026, 1033, 1036—1038, 1041, 1046, 1050, 1055, 1058—1060, 1064, 1065, 1071
 Birkner Leopold (Bürckner) — 117
 Boban Rafael — 398
 Boris III (bugarski car) — 531
 Borman Martin — 752
 Borota — 1190
 Bose (Bosse) — 283, 311
 Bot (von Both) — 625, 938
 Brauhič (Brauchitsch) — 827, 838, 839
 Brauner Jozef (Josef) — 81, 144, 265
 Braumiler (Braumüller) — 91, 516
 Broz Josip Tito — 8, 55, 101, 112, 153, 154, 157, 164, 165, 194, 250, 272, 273, 276, 288—290, 303, 306, 308, 323, 324, 336, 353, 376, 392, 401, 422, 424, 430, 444, 460, 503, 504, 509, 525, 526, 528—530, 548—550, 571, 594, 599, 604, 620, 652, 663, 681, 684—688, 694, 713, 717, 737, 739, 753, 755, 767, 773, 774, 777—780, 802, 817, 847, 877, 879, 889, 891, 893, 899, 902, 909, 918, 929, 933, 953, 967, 968, 973, 1000, 1007, 1018, 1061, 1094, 1101, 1104, 1126, 1142, 1143, 1156, 1158, 1160, 1164, 1167, 1168, 1170, 1175—1177, 1192, 1204, 1205

Brudermiler — 601, 881, 885, 886,
931, 937, 1026, 1036, 1038, 1040,
1054, 1059, 1065
Bruns — 803
Bulat Tomislav — 788
Burgemajster (Burgemeister) —
501
Burgdorf — 983
Burhard — 1116
Butlar (Buttler) — 874, 1009, 1026,
1028, 1033

C

Cangen Gustav (von Zangen Gus-
tav) — 151
Cecet — 189
Cib (Zieb) — 569
Cimer Rikard (Zimmer Richard) —
859
Cirman (Zimmermann) — 636,
639, 696
Cirfogel — 976
Cvade (Zwade) — 144

Č

Čerčil Randolf — 324, 536
Čerčil Vinston (Churchill Vinston)
— 324, 424, 549
Čudin Milan — 188—190

D

Dalige Kurt (Daluege Kurt) — 63,
841
Damjanović M. Miodrag — 526, 527
Dapčević Peko — 777, 779
Davide — 152
Dener Ernst — 89, 287
Denic — 864
Deric (Derits) — 432
Deva Džafer — 676, 1171
Digovic — 423
Dipelhofer (Dippelhofer) — 811
Dizener — 530, 659
Došen Ilija — 816
Draganov — 935
Duenzing — 968, 1022, 1023, 1033,
1035

Đ

Đovalin Luka — 113
Đujić Momčilo — 192, 237, 239, 240
Đurišić Pavle — 167, 186, 390, 391,
393, 609, 846, 935

E

Eberhart (Eberhardt) — 236
Eberth — 79
Emler (Oemler) — 813, 814
Erdsmandorf — 1050, 1060, 1066,
1073
Erih Franc — 210

F

Farnbiler fon Hemingen Urlih (Fre-
iherr Varnbüller von und zu
Hemmingen Urlich) — 291, 634,
870, 872, 878, 882, 884, 886, 893,
894, 904, 907—909, 911, 914, 926,
936, 978, 1024, 1040, 1042, 1055,
1060
Fauler Erza Ganter — 323
Felber Hans Gustav — 11, 172, 206,
251, 328, 422, 527, 534, 571, 582,
631, 639, 659, 661, 679, 703, 704,
928, 932, 933, 936, 939, 978, 979
Felmi Helmut (Felmy Helmut) —
89, 735, 760, 864, 1024, 1059, 1060,
1065, 1066, 1077, 1078, 1103
Fen Gustav Han (Fehn) — 223, 570,
727, 883, 1095
Ferč Herman (Foertsch Hermann)
— 89
Fetke (Fädke) — 597
Fibig Martin (Fiebig) — 534, 915
Fictum Ekštät (Graf Vitzthum von
Eckstadt) — 396, 625, 763, 883,
893, 1022
Fictum Jozef (Fitzthum Josef) —
222, 223, 667, 724, 1175
Fišer Adolf — 565, 572, 597, 678
Fišer Herman (Fischer Hermann)
— 758, 1197
Fleps Artur (Phleps Arthur) — 63,
222, 508
Florijan — 601
Freleker (Froelecker) — 321
Frencl (Frenzl) — 177
Fribe Helmut (Friebe) — 806, 1165
Frideburg Hans Georg (Friedeburg
Hanss Georg) — 864
Furman — 1162

G

- Gabel — 129
 Gajb Teodor (Geib Theodor) — 223
 Gajtner (Kurt Ritter von Geitner) — 89, 139, 166, 234, 247, 527, 538, 572, 629, 870, 883, 890, 891, 893, 907, 910, 915, 928, 937—939, 978
 Gildenfelt Hajnc (Gyldenfeldt Hein) — 395, 672, 716, 718, 753, 763, 993, 1001, 1008, 1075, 1092, 1097
 Girao — 1049
 Glez (Glaise) Edmund fon Horstena — 62, 63, 552, 553, 565, 873, 900, 919, 921, 925, 938
 Globočnik Odilo (Globocnick) — 162, 836, 848, 862, 863
 Gončarev — 1162
 Gosman — 645, 646
 Grafenštajn Joakim — 368
 Grampe — 790, 794, 798, 883, 937
 Grob Helmut — 443—445
 Grolman Helmut (Helmuth Grolmann) — 139, 1010, 1031, 1040, 1041, 1166
 Grotman (Grottmann) — 222
 Guderijan — 1082
 Gulman Oto (Gullmann Otto) — 223, 564
 Gustović Artur — 785, 786

H

- Hadži-Dauti Imer — 113
 Hagemon — 618
 Hajnaker (Heinacker) — 825
 Hajdrih Hajnrih — 63
 Hajnrih Hans Lamers — 217, 218, 221
 Hamer Maks — 237
 Hampel — 1018, 1022, 1027
 Han (Hahn) — 612
 Harling — 215, 527, 534, 877, 928, 934, 938, 946, 1008, 1057, 1075
 Hausding — 111
 Hauzer Volfgang (Hauser Wolfgang) — 807
 Helge Auleb — 287, 402, 425, 539, 540, 565, 567, 568, 572, 936, 940, 947
 Henke Gerhard — 564
 Herman Karl — 368
 Hens — 111
 Hes Rudolf (Hess) — 431
 Hesel (Hessel) — 844, 850
 Hezeke (Höseke) — 230
 Hilebrant — 283, 569

- Himler Hanjrih — 62, 102, 179, 180, 217, 218, 221, 432, 524, 753, 900, 932, 973, 1007, 1013, 1018, 1027, 1036, 1040, 1047, 1092, 1110
 Hinterzer (Hinterseer) — 937
 Hitler Adolf — 45, 68, 192, 217, 276, 460, 524, 525, 527, 528, 530, 531, 534, 535, 577, 602, 610, 664, 665, 752, 825, 828, 837, 839, 877, 892, 919, 927, 930—934, 936, 938, 939, 944, 946, 958, 975, 976, 985, 997, 998, 1004, 1006, 1009, 1028, 1051, 1098, 1131, 1181
 Hodža Adem — 112, 113
 Hodža Fadilj — 110, 112, 113
 Hofman — 254
 Holman (Hollmann) — 232
 Horti Nikola (Hortty Nikolaus) — 398
 Hug — 570
 Huzen (Husen) — 846

I

- Iberrajter (Ueberreither) — 752, 753

J

- Jan Bata — 788
 Jani — 205
 Janičić Ivan — 183
 Jasper — 833
 Jeger (Jäger) — 314
 Jevđević Dobrosav — 1170
 Jireš (Jiresch) — 354
 Jodl Alfred — 117, 525, 602, 664, 827, 829, 1001, 1005, 1013, 1026, 1114
 Jovanović Dragomir Dragi — 526
 Jovanović Mirko — 779
 Jungenfeld — 686, 696
 Jupe Hans (Juppe) — 63, 916

K

- Kajtel Vilhelm (Keitel Wilhelm) — 8, 249, 524, 864, 932, 944
 Kalabić Nikola — 526, 527
 Kalajitović Vuk — 167
 Kalisto (Calisto) — 432
 Kalteneger (Kaltenegger) — 860
 Kamerhofer Konstantin — 71, 179, 180, 253, 752, 753, 883, 884, 885, 887, 902, 955, 1047, 1110

Kapetanović — 237—239
 Kap-her (fraiher fon Kap-her) — 523, 591, 937
 Karađorđević Aleksandar I — 188, 239
 Karađorđević Petar II — 376
 Karstanin (Carstanien) — 431—433
 Kaserer (Kasserer) — 71
 Kaše Zigfrid (Kasche Siegfried) — 63, 105, 248, 752, 753, 919, 958
 Katner — 1184
 Kaulbak Eberhart (Kaulback Eberhardt) — 111, 141, 148
 Keselring Albert — 754, 826
 Keserović Dragutin — 247, 713
 Ketelhot (Freiherr von Ketelhodt) — 713
 Kibler Jozef (Kübler Josef) — 723, 735, 741, 743, 785, 877, 1038, 1054, 1059, 1060, 1064—1066, 1071, 1072, 1090, 1102, 1194
 Kibler Ludwig (Kübler Ludwig) — 723
 Kilvajin — 617, 618, 627, 965, 970, 971, 981, 995, 1009
 Kin (Kihn) — 786
 Kine Gerhart (Kühne) — 865
 Kintrup — 833, 835
 Kirhner Joakim (Kirchner Joachim) — 15, 18, 306
 Kizov Helmut (Kiesow Helmuth) — 782, 783, 787, 789
 Klajber (Kleiber) — 860, 861
 Klaus — 786
 Kloc (Clotz) — 802
 Koler (Kohler) — 564, 1165
 Konrad (Conrad) — 237, 241, 937, 1013, 1071
 Košak Vladimir — 105
 Krempler (Karl von Krempler) — 140, 172, 560, 571, 956
 Kriger Vilhelm Fridrih (Krüger Wilhelm Friedrich) — 63, 1203
 Kristofić Vilim — 261
 Krnjević Juraj — 424
 Kum Oto (Kumm Otto) — 678, 1079
 Kuncce Valter — 89
 Kvaternik Slavko — 63, 104, 425, 552

L

Lalatović Mirko — 526
 Lamej (Lamey) — 877
 Lampe — 937, 1049, 1079
 Lanc — 1036, 1059, 1060, 1064—1066, 1072, 1079, 1155

Langenfas (Langenfass) — 668, 751
 Langer — 1153, 1159, 1161
 Lasman Ginter Hans (Lassmann Günter Hans) — 789
 Lašić Đorđe — 186
 Laupihler — 1022
 Le Suiire — 877
 Lehthaler (Lechthaler) — 813
 Lejher (Leyherr) — 873
 Lejzer Ernst (von Leyser Ernst) — 41, 57, 61, 89, 122, 190, 295, 1050, 1055, 1058, 1066, 1072, 1073, 1077, 1080, 1182
 Leman (Lehman) — 937
 Lengsfeld Oskar — 163
 Lenjin — 303
 Ler Aleksander — 89, 527, 674, 723, 729, 770, 864, 865, 866, 932, 936, 938—940, 968, 1050, 1067, 1086, 1154, 1177, 1183, 1195, 1199
 Levi J. Moris — 819
 Lipert — 238, 240
 List Vilhelm — 89
 Lorenc Verner (Lorenz Werner) — 179, 431
 Lorković Mladen — 134, 552, 599, 607
 Lorković Radoslav — 788
 Los (Loos) — 553
 Ludviger — 819, 1079, 1103, 1186, 1194

LJ

Ljotić Dimitrije — 392

M

Maček Vladimir Vlatko — 106, 424, 553
 Majsner August — 102, 432, 569
 Malter — 586
 Marek — 311
 Marić Đura — 240
 Marić Momčilo — 240
 Marković — 1168, 1176
 Marković Dragomir — 261
 Marković Živorad Žika — 713
 Matl Jozef — 111
 Mazić — 1201
 Mecger (Metzger) — 552
 Mejtland Henri Vilson (Maitland Henry Wilson) — 549
 Merem (Merrem) — 550, 883, 877, 938, 946

Mesić Milan — 301
 Midza (Miedza) — 662
 Mihailović Draža — 114—116, 165,
 233, 238, 240, 247, 250, 251, 387,
 392—394, 420—422, 504, 510—512,
 524—529, 531, 535, 536, 603, 713,
 714, 899, 918, 926—929, 931—933,
 935, 938, 939, 946, 947, 1160, 1170,
 1175, 1176, 1190, 1195
 Mijović Novak — 237—239
 Miler Fridrih Vilhelm (Müller Frid-
 rich Wilhelm) — 642, 643, 651,
 710, 736, 970, 997, 1020, 1055, 1060,
 1072, 1073, 1077, 1152—1156, 1158,
 1163
 Miljković Huska — 29, 30, 33, 35—
 —37
 Misbah (Missbach) — 892
 Mol (fon) — 1022
 Moric (von Moritz) — 314
 Morman (Mohrmann) — 242—244
 Mozeršmit — 1167
 Mraović Jovica — 340
 Mundhenke — 836, 842, 848
 Muravjev Konstantin — 561
 Musolini Benito — 106, 192, 276,
 308

N

Nagel — 379
 Nardeli Anton — 22
 Navratil Fridrih Miroslav — 63,
 105
 Nedić Milan — 52, 102, 166, 172, 384,
 390, 392—394, 510, 526—528, 531,
 535, 537, 691, 926—929, 931, 933,
 946
 Nedić Neško — 420, 421, 527
 Nikoliš Stevo — 340
 Nikolov Ivan — 561
 Nimani Mađun — 113
 Nimani Veli — 113
 Nojbaher Herman (Neubacher Her-
 mann) — 172, 179, 390, 394, 422,
 524, 527, 534—536, 714, 928, 931—
 —934, 938
 Nojhamer (Neuhammer) — 64

O

Obradović Mićo — 340
 Očokoljić Simeun (Pazarac Siniša)
 — 102

Ogilvie — 1009, 1013, 1022—1026,
 1028, 1030, 1035, 1042, 1054, 1059,
 1065
 Osdorf (Ossdorf) — 163

P

Pavelić Ante — 64, 104, 172, 248,
 249, 267, 283, 383, 397, 425, 461,
 552, 607, 717, 752, 753, 754, 878—
 —880, 882, 884, 886, 888, 1124, 1194
 Pavlović — 1195
 Pejani Bedri — 220, 221
 Pfaferot Verner (Pfaferott Werner)
 — 55, 61, 168, 170, 191, 202, 225,
 226, 237—239, 244, 266, 307, 309,
 313
 Pijade Moša — 100
 Polek (Poleck) — 634
 Popović Nikola — 102
 Pribičević Stojan — 323

R

Raćić Dragoslav — 245, 420, 526,
 527, 578, 713
 Radovanović — 1162
 Rajc Pero — 240
 Rajner Frederik (Reiner Frederick)
 — 153, 663, 723, 754, 836, 859
 Rajzinger — 332
 Raković Predrag — 526
 Ram Muja — 113
 Raš Han — 183—185, 187, 191, 202,
 226, 266, 502
 Ratgens (Rathgens) — 384, 391, 870,
 872, 893
 Reden — 1040
 Remold — 128
 Rendulić Lotar — 89, 139
 Resegir (Resseguier) — 657, 668,
 724, 765, 768, 770, 772, 808, 1033,
 1035, 1036, 1039, 1041, 1042, 1055,
 1058, 1073, 1079
 Rezener Ervin (Rösener Erwin) —
 162, 815
 Ribar Ivan — 157
 Ribentrop Joahim (Joachim von
 Ribbentrop) — 524
 Ribka (Rybka) — 289
 Ringel Julius — 287
 Ristov — 22—24
 Riter (Ritter) — 527, 928
 Riter Karl — 248, 663
 Rodić Slavko — 816

Rokvić Mane — 238, 240
Rosi — 152
Rothamel — 359, 360
Rupnik Leon (Leo) — 815

S

Sabolić Marijan — 428
Salaši Ferenc — 142, 606
Sertić Tomislav — 68, 425
Servaci Vjekoslav (Servatzy) — 187,
188, 190, 239
Simić — 922, 925
Simić Jevrem — 114, 115
Skorcenj Oto (Skorzeny Otto) —
192, 308, 1177
Slejd Frederik Džon — 323
Staljin — 529, 530
Stefainski (Stephainski) — 553
Stojadinović Srećko — 779
Stojanov Kočo — 564, 584
Suan Karlo — 779

Š

Šenfelder — 1163
Ševaleri — 1153
Šijan Milan — 340
Šindelmajer — 836
Šindler (Schindler) — 19, 46
Šmidhuber August — 495
Šmit-Rihberg (Erich Schmidt-Rich-
berg) — 657, 722, 724, 734, 751,
765, 768, 772, 862, 866, 957, 1050,
1055, 1059, 1060, 1072, 1076, 1077
Šnekenburger Vili (Schneckenbur-
ger) — 568, 617, 637, 684, 694, 893,
935, 936, 952, 988, 1153
Šojer (Scheuer) — 237, 305, 335
Šojerlen Hajn (Scheuerlen Heim) —
574, 583, 670, 954, 1020, 1154
Šolc Erih (Scholz Erich) — 669,
756, 863, 1153, 1157, 1159, 1161
Špac Karl (Spatz Karl) — 864
Šper Albert (Speer) — 270
Špindler — 128
Šreder (Schräder) — 441
Štajnbek Hans (Steinbeck) — 312,
443
Štajndl (Steindl) — 432, 433
Štainfl Nikola — 461, 552
Štal Fridrih (Stahl Friedrich) —
188
Štecel (Stötzel) — 442
Štefan Fridrih (Stephan Friedrich)

— 570, 623, 636, 697, 953, 1009
Štetner Valter (Walter Stettner,
Ritter von Grabenhofen) — 144,
568, 693, 694, 696, 874, 990, 992,
997, 1032, 1059, 1060, 1064
Štojrer (Steurer) — 835
Štrahvic (Strachwitz) — 937
Štrunk (Strunck) — 349
Štumpf Hans Jirgen (Hans-Jürgen
Stumpf) — 864
Šu (Schu) — 515
Šubašić Ivan — 376

T

Tajfer (Teifer) — 239
Talbot Četvind Džon — 323
Tatalović Radoslav — 233
Teder Artur (Teder Arthur) — 864
Tejlor — 89
Tevag (Tewaag) — 594
Tim — 1165
Todorović Mijalko — 777, 779
Tomašević Ivan — 248, 249
Tot Fric (Todt Fritz) — 270
Trek Egon (Treach) — 810
Trgovčević — 428
Trifunović — 1176, 1190, 1203
Trifunović Miroslav — 713
Trifunović Ilija — 676
Tripanof — 935
Turner (Thurner) — 859, 860

U

Uc Vilibald (Utz Willibald) — 144

V

Vagner (Wagner) — 171, 875
Vajel (Weyel) — 421, 422, 890
Vajer — 1103
Vajks Maksimilijan (Weichs Maxi-
milian) — 41, 89, 150, 287, 452,
524, 525, 527, 547, 566, 607, 616,
622, 633, 652, 703, 705, 730, 752,
753, 883, 893, 920, 928, 931, 932,
934, 939, 983, 1056, 1096, 1181
Valter (Walter) — 230, 315, 336, 374,
689, 965
Vander (Wandeer) — 322
Varlimont (Warlimont) Valter —
390, 392, 870, 873, 874, 893, 919

Varnštorf (Warnstorff) — 714, 1153,
1168

Veler Oto (Wöhler Otto) — 89, 826

Venerstrum Carls (Charls) — 89

Velš — 946

Vilan — 348—350, 354

Vild (Wild) — 726

Vinkelbrand — 336

Vinter August — 391, 395, 396, 519,
534, 558, 578, 587, 611, 625, 635,
665, 672, 873, 874, 876, 892, 893,
900, 907, 909—911, 913—916, 919,
926, 932—940, 946, 947, 957, 979,
989, 1024, 1033, 1041, 1049—1051,
1058, 1065, 1072, 1077, 1078, 1090,
1097, 1110

Vishaupt (Wisshaupt) — 938

Vitke — 873

Vitman August (Wittmann August)
— 693, 699, 877, 1103

Vojnović Petar — 816

Vokić Ante — 134, 425, 552, 599, 607

Vortman (Wortmann) — 676, 781

Vrede (Wrede) — 116, 527

Vrkljan Ante — 463

Vronski (Wronski) — 825

Vukadinović Savo — 186

Vunderlih (Wunderlich) — 597

Z

Zaubercvajg — 961, 1007

Zaupe — 569

Zeler — 858

Zelhof (Selchhof) — 431, 938

Zelmajer Jozef (Selmayr Josef) —
418, 438, 452, 457, 458, 497, 500,
527, 533, 540, 542, 547, 562, 566,
598, 611, 622, 633, 666, 672, 675,
729, 730, 873, 875, 876, 878, 881—
886, 890—894, 904, 907, 908, 911,
914, 925, 926, 928, 931, 934, 936,
937, 939

Zervas Napoleon — 505, 536, 537,
544, 550, 551, 560, 873, 879, 918,
943, 967

Zis (Stüss) — 938

Zogu Ahmed — 271

Zomerfeld — 1195

Zotfang (Sothfang) — 135

Ž

Žan Latr de Tasinji (Jean Lattre
de Tasigny) — 864

Žarić Jagoš — 779

Živković — 876

Žukov Georgij — 864

GEOGRAFSKI NAZIVI

A

Ada Ciganlija — 698
 Ada Kale — 556
 Adaševci (kod Šida) — 652, 741, 1089
 Agrinjon — 214
 Ajdovščina — 840
 Ajel (kod Palmanove) — 833
 Akmačići (kod Šekovića) — 928
 Albanija — 83, 85, 110, 113, 120, 132, 136, 211—213, 215, 218—220, 222, 223, 234, 247, 268, 269, 271, 379, 386, 387, 501, 511, 513, 533, 554, 584, 607, 614, 634, 667, 676, 767, 874, 876, 879, 881, 899, 913, 927, 931, 955, 964, 967, 975, 978, 991, 1002, 1012, 1018, 1040, 1062, 1067, 1088, 1154, 1155, 1160, 1170, 1171, 1174, 1178, 1180, 1208
 Aleksandrovac (župski) — 918
 Aleksandrovo Banatsko — 440, 441
 Aleksinac — 456, 648, 898, 901, 987
 Alibunar — 569, 974
 Alipašica (na pl. Karaormanu) — 502
 Alpi (pl.) — 375, 1061
 Amceli (kod Strumice) — 966
 Anadolija — 386
 Andrijevi (D. i G. kod Slav. Broda) — 255, 417, 439, 576, 1200
 Andrijevića — 143, 185, 435, 446, 470, 473—485, 489, 495, 499, 507, 555, 575, 671, 675, 722, 896, 897, 1022, 1052, 1057, 1058, 1086, 1151, 1160, 1163, 1172
 Anđelat (kod Andrijevice) — 474
 Anina — 563, 564, 959, 969
 Ankara — 535, 548
 Ankona (u Italiji) — 160

Apatin — 699, 735, 738, 994, 1018, 1019, 1021—1025, 1028—1031, 1133, 1035, 1037, 1038, 1040—1042, 1044, 1048, 1050, 1052, 1056, 1087
 Arad (kod Temišvara) — 564, 690
 Arandelovac — 116, 233, 543, 686, 688
 Arbanaške planine — 895
 Ardeni — 839
 Arilje — 246
 Arsakli — 1136, 1137, 1138, 1142, 1144, 1146—1150, 1164, 1165
 Aržano — 380, 871
 Atika — 554, 605, 606, 975, 982
 Atina — 86, 214, 588, 619, 927, 936, 937, 974, 988
 Austrija — 425, 430, 432, 524, 826
 Avala (pl.) — 694, 987, 988

B

Babići (kod Kozarca) — 174
 Babići (kod Piskavice) — 175
 Babin Kao (kod Bele Palanke) — 586
 Babin Potok — 209, 297, 381, 419, 455, 588, 775, 843, 847, 1128, 1134
 Babina Greda (kod Vinkovaca) — 77, 756
 Bača (r.) — 840—842
 Bača pri Modreji (kod Tolmina) — 841
 Bačka — 653, 996, 1000, 1058, 1085
 Bačka Palanka — 631, 781, 782, 789, 989, 1188
 Bačko Gradište — 617, 618, 630, 631
 Badljevina (kod Pakraca) — 261
 Baia de Arama — 563, 567, 569

- Baja (u Mađarskoj) — 1022, 1037, 1052, 1058, 1061, 1064, 1071, 1080, 1088
- Bajina Bašta — 165, 232, 557, 651, 658, 1157, 1178, 1198
- Bakar — 1191
- Balabanska dolina — 1039
- Balkan — 55, 82, 374, 421, 460, 510, 531, 536, 543, 544, 548—550, 602, 604—606, 618, 634, 679, 680, 703, 843, 845, 849, 877, 946, 948, 993, 999, 1001, 1002, 1008, 1010, 1094, 1159, 1170
- Balkansko poluostrvo — vidi Balkan
- Baltičko more — 605
- Banat — 142, 205, 214, 440, 456, 457, 499, 510, 511, 513, 563, 564, 566, 580, 615, 617, 618, 620, 681, 682, 688, 689, 698, 705, 782, 784, 877, 879, 898, 904, 938, 947, 953, 963, 965, 966, 969, 970, 972, 974, 983, 984
- Banatski Brestovac (kod Pančeva) — 570
- Banatski Karlovac — 628
- Banatsko Novo Selo (kod Pančeva) — 568, 570, 975, 976
- Banić (kod Benkovca) — 228
- Banija — 27, 77, 266, 282, 845
- Banoštor — 783
- Banova Jaruga — 75, 80, 143, 419, 429, 456
- Banovdol (šuma kod Vinkovaca) — 77
- Banja Koviljača — vidi Koviljača (kod Loznice)
- Banja Luka — 16, 17, 19, 24, 38—40, 47—57, 79, 86, 143, 145, 155, 173, 177, 213, 273, 280, 290, 416, 426, 439, 576, 610, 611, 621, 756, 826, 962, 963, 966, 970, 986, 1041, 1061, 1062, 1066, 1095, 1098, 1110, 1180, 1188, 1189, 1201
- Banjevci (kod Benkovca) — 193
- Banjška planota — 371, 841
- Bar — 141, 434, 1162
- Baranja — 753, 755
- Barbatovac (kod Blaca) — 925
- Bare (kod Murina) — 480
- Bari (u Italiji) — 438
- Barč (u Mađarskoj) — 398, 872, 1088, 1103, 1104, 1105, 1115, 1116, 1124—1126, 1129, 1134, 1205
- Barilović (kod Karlovca) — 284, 310, 312
- Bastaji (kod Daruvara) — 260
- Bastasi (kod Drvara) — 306, 352
- Baške Vode — 44
- Batajnica — 580, 645, 695
- Batasek (u Mađarskoj) — 1044
- Batina — 621, 735, 738, 1025, 1028—1031, 1033, 1035—1042, 1044—1046, 1048—1058, 1063, 1069, 1072, 1078, 1087
- Batočina — 648, 649
- Bazaj — 658
- Bazijaš (u Rumuniji) — 551, 682, 683, 949
- Beč (Wien, u Austriji) — 64, 434, 525, 527, 936, 938, 939, 1045
- Bečej — 994
- Bečkerek — vidi Zrenjanin
- Begej (kanal) — 440, 441
- Begunje pri Cerknici — 823
- Bela Crkva — 434, 559, 586, 615, 637, 688, 689, 968, 972, 974, 976
- Bela Palanka — 561, 563, 565, 568, 569, 587, 687, 692, 947, 953, 961, 975, 979, 982, 984, 1142
- Bela Stena (kod Bujanovca) — 1159
- Belca (r.) — 841
- Belegiš — 644—646, 982
- Belgija — 111, 432
- Beli Manastir — 757, 1065, 1071
- Beluno (provincija, u Italiji) — 378
- Belušić (kod Svetozareva) — 1158
- Belje (kod Osijeka) — 740
- Bengazi — 438, 456
- Benkovac — 109, 189, 195, 209, 226, 227, 314, 321, 370, 414, 436, 585, 896, 974
- Beograd — 12—14, 86, 91, 100—102, 116, 144, 165, 180, 203, 204, 207, 211, 214, 368, 379, 385, 419, 421, 427, 457, 509, 511, 524, 526, 527, 529, 532, 533, 535—537, 544, 545, 549, 558, 559, 568—570, 573, 578, 579, 580, 587, 588, 592, 599, 600, 604, 605, 608, 613—615, 619—621, 623, 624, 628, 630, 631, 636—639, 641, 644, 647, 651, 652, 658—662, 664, 669, 671, 672, 678, 685, 686, 689—698, 700, 703, 728, 736, 761, 774, 782, 869—871, 873—876, 878, 880, 881, 883, 885, 887, 889—891, 893—895, 897, 898, 900—905, 907, 909, 911—913, 915, 917, 920, 922, 923, 925, 927—929, 931, 933—941, 943, 946, 947, 949—977, 979, 981, 984—999, 1016, 1032, 1036, 1139, 1140, 1142, 1143, 1145, 1146, 1155, 1156, 1159, 1164, 1167

- Berak (kod Orolika) — 742, 743, 780, 807, 1200, 1205
 Berane (sada Ivangrad) — 185, 446, 450, 470, 473, 475—482, 488, 489, 500, 507, 555, 560, 571, 671, 675, 721, 722, 879, 886, 888, 890, 891, 894, 898, 902, 904, 911, 915, 1057, 1072, 1151, 1163, 1172, 1184
 Berat (u Albaniji) — 84, 172, 406, 574, 1134
 Berbati (u Albaniji) — 113
 Berek (kod Bos. Gradiške) — 57
 Berići (kod Kozarca) — 175, 273
 Berlin (u Nemačkoj) — 63, 67, 128, 129, 179, 180, 217, 240, 432, 458, 553, 569, 752, 900
 Berovo — 1137, 1143, 1147, 1149
 Bertiole (u Italiji) — 833
 Besnica (Sp. i Zg., kod Kranja) — 822
 Bešenići (kod Ivanjske) — 175
 Bešenovo (kod Sremske Mitrovice) — 699
 Bezdan — 1049
 Bičniko (kod Videma) — 834
 Bihać — 13, 36, 59, 86, 136, 143, 169, 197, 212, 238, 267, 273, 279, 283, 286, 289, 290, 293, 294, 300, 308, 309, 333, 335, 336, 345, 351, 415, 419, 556, 580, 585, 600, 775, 808, 826, 889, 1030, 1066, 1093, 1095, 1096, 1100, 1105, 1108, 1109, 1113, 1115, 1116, 1122, 1123, 1129—1131, 1134, 1189, 1191—1194
 Bijela (kod Brčkog) — 844
 Bijela (kod Daruvara) — 259
 Bijela (kod Konjica) — 908
 Bijeli Potok — 301
 Bijelina (kod Kistanja) — 122
 Bijelo Brdo (kod Prijepolja) — 1168
 Bijelo Brdo (kod Osijeka) — 743, 1105
 Bijelo Polje — 185, 186, 388, 409, 450, 454, 499, 500, 508, 555, 722, 774, 879, 888, 903, 905, 906, 910, 998, 1050, 1068, 1077, 1079, 1084, 1086, 1090, 1095, 1120, 1123, 1128, 1184
 Bijeljina — 699, 723, 724, 738, 739, 740, 757, 759, 773, 774, 777, 780, 802, 829, 1000, 1078, 1081, 1087, 1089—1091, 1097, 1099, 1100, 1113, 1114, 1117—1122, 1126, 1130, 1186, 1191, 1199, 1200, 1201, 1204, 1205, 1207
 Bileća — 901, 934
 Bilo-gora (pl.) — 260, 262, 397, 399, 401, 881, 1119, 1120, 1122, 1124
 Bioče (kod Mateševa) — 721, 722, 903, 943, 1057, 1060, 1063, 1067, 1068, 1072—1074, 1076, 1077, 1079, 1083, 1086, 1091, 1100, 1115, 1118, 1183, 1184
 Biograd (na moru) — 135, 136, 193
 Biokovo (pl.) — 435
 Bioska (kod T. Užica) — 232, 1111, 1117, 1119, 1198
 Biovičino Selo (kod Kistanja) — 124, 227
 Bistrica (r., kod Prijepolja) — 1011, 1014
 Bistrica (kod Nove Varoši) — 1173
 Bistrinci (kod Valpova) — 743, 780
 Biščani (kod Ljubije) — 22
 Bitolj — 14, 84, 86, 380, 386, 449, 574, 583, 584, 675, 874, 875, 877, 879, 892, 894, 954, 959, 996, 1020, 1137, 1139, 1145, 1146—1148, 1172
 Bjelo Polje (kod Titove Korenice) — 304
 Bjelovar — 74, 78, 80, 262, 416, 428, 559, 879, 880, 886, 990, 1085, 1092, 1094, 1119, 1120
 Blace — 920, 925, 932
 Blagaj (kod Bos. Novog) — 21
 Blagaj (kod Mostara) — 413, 1039
 Blatnica (kod Karlovca) — 284
 Blatno jezero — 723, 826, 838, 839, 994, 1022, 1026, 1062, 1080, 1087, 1088, 1103
 Bled — 823
 Blinište — 1152
 Bliškovo (kod Bijelog Polja) — 508
 Bljaići — 229
 Bobljusci (kod Drvara) — 210
 Bobrjusk (u SSSR-u) — 386
 Bočkovec (kod Križevaca) — 398
 Bođani (kod Vukovara) — 757
 Bogatnik (kod Benkovca) — 122, 123
 Bogojevo (kod Odžaka) — 1063
 Bogomolje (na o. Hvaru) — 413, 883
 Bogutovac (kod Kraljeva) — 1070, 1072
 Bohinjsko jezero — 824
 Boka — 102
 Bokšić (kod D. Miholjca) — 757
 Bol (na o. Braču) — 136
 Bolman (kod Belog Manastira) — 1071, 1074
 Boljevac — 642, 643, 946
 Boljevci (kod Obrenovca) — 631

- Bor — 92, 130, 171, 214, 233, 418, 514, 569, 571, 572, 577, 581, 582, 586, 597, 627, 643, 680, 685, 691, 692, 709, 958, 959, 976, 977, 979, 982
 Boraja (kod Splita) — 194
 Borča (kod Beograda) — 637, 639
 Boriya — 935
 Borindo (kod Leskovca) — 587
 Borloveni Vehi (u Rumuniji) — 687
 Borova gl. (pl., kod Andrijevice) — 476, 478, 479, 483
 Borovci (kod Metkovića) — 136
 Borovnica (kod Ljubljane) — 158, 161
 Borovo — 427, 1009
 Bosanska Dubica — 19
 Bosanska Gradiška — 19, 48, 49, 52, 53, 56, 57, 143, 846
 Bosanska krajina — 610
 Bosanska Krupa — 210, 267, 273, 283, 290, 293, 309, 1062
 Bosanski Brod — 13, 16, 56, 143, 429, 573, 985, 997, 1062, 1066, 1133
 Bosanski Kobaš — 756, 1062, 1066
 Bosanski Novi — 20, 21, 29, 34, 145, 174, 177, 178, 210, 266, 284, 286, 416, 429, 437, 576, 579, 585, 588, 1049, 1054, 1057, 1064, 1073, 1194
 Bosanski Petrovac — 273, 275, 279, 280, 289, 292—294, 323, 336, 339, 345, 348, 351, 354, 580, 1109, 1116, 1192
 Bosansko Grahovo — 194, 273, 274, 280, 281, 289, 294, 309, 356—361, 363, 369, 381
 Bosiljevo — 895
 Bosiljevo (kod Duge Rese) — 224, 382, 437
 Bosiljgrad — 564
 Bosna (r.) — 51, 78, 455, 737, 817, 901—904, 906, 913, 1063, 1184, 1188, 1190
 Bosna — 16, 38, 50, 55, 72, 78, 79, 164, 194, 276, 299, 379, 380, 388, 417, 436, 451, 454, 509, 530, 554, 573, 599, 621, 671, 681, 713, 756, 766, 767, 806, 828, 843, 845, 846, 882, 884, 885, 900, 903, 904, 908, 910, 912, 913, 916, 917, 920, 921, 923, 924, 933, 934, 954, 969, 1038, 1084, 1100, 1102, 1104, 1107, 1112, 1113, 1179, 1188, 1202, 1208
 Bosut (kod Srem. Mitrovice) — 652, 742, 1063, 1074, 1089
 Bosut (r.) — 417, 698, 774, 780, 781, 1098, 1101, 1102, 1106, 1111, 1116, 1117, 1119, 1128, 1132, 1204
 Bosutske šume — 1119, 1130
 Bošogovci (župa, kod Kratova) — 1150
 Botun (kod Struge) — 408, 502
 Bozovič (u Rumuniji) — 688, 969
 Brač (o.) — 17, 18, 44, 45, 136, 519—521, 934, 935, 959—964
 Brajkovići (kod Travnika) — 775
 Branjevo (kod Bijeljine) — 1114
 Branjina (kod Belog Manastira) — 1057, 1065
 Bratina (kod Jastrebarskog) — 1107
 Bratiškovce (kod Kistanja) — 118
 Brčko — 75, 724, 730, 737—741, 743, 757—759, 774, 776, 778, 780, 802, 829, 844, 1009, 1025, 1033, 1034, 1038, 1064, 1073, 1095, 1098, 1100, 1101, 1104, 1111, 1114, 1118—1120, 1122, 1186, 1190, 1200, 1205
 Brda (kod Udbine) — 316, 318
 Bregovo (u Bugarskoj) — 582
 Bresnica (kod Kraljeva) — 1076
 Brestik (kod Gline) — 36
 Breštane (kod Udbine) — 318
 Breza (kod Našica) — 76
 Breznica (potok) — 756
 Breznik (u Bugarskoj) — 567
 Brezovica (kod Ljubljane) — 853
 Brezovo Polje (kod Brčkog) — 778, 780, 844, 1200
 Brežice — 433
 Brđud — 226—228
 Brđulje (na o. Molatu) — 330
 Bribirske Mostine — 209, 227, 314, 370, 439
 Brinje — 60, 415, 843, 847
 Brisel (u Belgiji) — 111
 Britof (kod Čepovana) — 841
 Brkološ (r.) — 175, 176
 Brlog Ozaljski — 847
 Brodarevo — 185, 186, 508, 555, 722, 903, 909, 1079, 1081, 1109, 1123, 1184
 Bronzani Majdan (kod Banje Luke) — 175, 177
 Brotnja (kod D. Lapca) — 1119, 1123, 1124, 1126, 1128
 Bršljanica (Mala i Velika, kod Garešnice) — 75, 259
 Brus — 384, 387, 504, 509, 678, 891, 911, 915—917, 920
 Brusnica (D. i G., kod Bos. Broda) — 1062
 Bruvno (kod Gračaca) — 193, 1064, 1069, 1073, 1106
 Brza Palanka — 582, 966, 969
 Brzaja (r.) — 256

- Buč — 262
 Bučko Kamensko (kod Virovitice) — 252, 256, 259, 260, 262, 265
 Budimir (kod Knina) — 125, 126, 1191, 1192
 Budimpešta — 655, 986, 995, 1000, 1015—1017, 1026, 1051, 1052, 1054, 1056, 1058, 1059, 1082, 1103, 1113, 1127, 1146
 Budva — 141
 Bugarska — 13, 132, 164, 219, 387, 434, 506, 511, 513, 514, 518, 525, 527, 530, 531, 535, 540, 541, 543, 548, 549, 556, 557, 561, 565, 566, 568, 578, 583, 603, 606, 679, 681, 683, 684, 692, 708, 888, 913, 927, 928, 933, 941, 942, 944, 946—948, 991
 Bugojno — 39, 948, 956
 Bugor — 217
 Bujanovac — 989, 1005, 1008, 1011—1013, 1017, 1021, 1025, 1027, 1145, 1147, 1150, 1156, 1159, 1165, 1169
 Bujanovo (rudnik) — 132
 Bujkovci (kod Vranja) — 456
 Bukovac (kod Vojnića) — 310, 312
 Bukovica (predeo, kod Nevesinja) — 1095
 Bukovik (pl.) — 889
 Bukurešt (u Rumuniji) — 533, 535, 566, 681
 Bukvik (D. i G., kod Brčkog) — 75
 Bulić — 320
 Bulina (kod Gračaca) — 315
 Buna (kod Mostara) — 413, 883
 Bunić (kod Titove Korenice) — 297—300, 303, 415, 439, 888, 1113, 1114, 1120, 1122
 Burinec (kod Struge) — 502
 Busovača — 39, 775, 846, 1053, 1063, 1068, 1077, 1104, 1106, 1107, 1118, 1185, 1207
 Busnovi (kod Slav. Požege) — 256
 Butmir (kod Sarajeva) — 573
 Butušnica — 725
 Buzet — 151
 Bužim (kod Bos. Krupe) — 29, 30, 33—35

C

- Cabuna — 76, 257
 Caprag — 429, 600, 601
 Carev Dvor (kod Resna) — 1138
 Carevdar (kod Križevaca) — 398—400
 Carevo Selo — 564, 967, 986, 1138, 1140, 1142—1144, 1147, 1149, 1150, 1152, 1154, 1159
 Cazin — 26, 29, 30, 33, 409, 417, 437
 Celovec — 752, 814, 822
 Celje — 432, 433, 809, 812, 813, 864, 1018, 1019, 1027, 1036, 1088
 Cer (kod Mojkovca) — 185
 Cerčno — 159, 822, 823, 841
 Cerna (kod Županje) — 77
 Cetina (r.) — 109
 Cetingrad — 284, 286
 Cetinje — 141, 147, 183, 216, 217, 390, 1008, 1011, 1012, 1019, 1021, 1023, 1025, 1028, 1032, 1048, 1060, 1137, 1167, 1168, 1173—1175
 Cikote (kod Prijedora) — 22—24, 174, 178
 Coka Dulkan — 92
 Col (kod Gorice) — 831, 840, 842
 Cola di Lazise (u Italiji) — 151
 Cres (o.) — 332
 Crikvenica — 60, 381
 Crljeni — 97
 Crna Bara (kod Šapca) — 737
 Crna Gora — 16, 102, 104, 136, 139, 141, 154, 166, 167, 170—172, 212, 213, 215, 219, 232, 234, 247, 380, 387—391, 393, 412, 434, 440, 449—451, 454, 493, 494, 497—499, 503—505, 509, 515, 538, 539, 554, 573, 609, 681, 774, 874, 876—879, 881, 894, 897, 900, 902, 904, 906, 907, 909—916, 918, 919, 921—923, 925—928, 931, 933—935, 938, 940, 942, 944, 946, 956, 978, 979, 1002, 1023, 1081, 1086—1088, 1093, 1100, 1102, 1104, 1107, 1113, 1115, 1117, 1121, 1123, 1128, 1132, 1135, 1155, 1173, 1181, 1195
 Crna Vlast (kod Vrhovina) — 297
 Crnac (kod D. Miholjca) — 808
 Crni Potok (kod Vrginmosta) — 285
 Crni vrh (k. 1519, kod Drvara) — 360, 363
 Crni vrh (tt 805, kod Podr. Slatine) — 258, 260
 Crni vrh (k. 1088, kod Gračaca) — 126
 Crnići (kod Ivanjske) — 174
 Crveni krst (kod Niša) — 573, 963
 Culine (kod Zvornika) — 417, 884
 Cvjetnić (M. i V., kod Drvara) — 210

Č

Čabar — 847, 863
 Čabranka (r.) — 848
 Čačak — 103, 203, 504, 516, 570, 648, 670, 673—675, 686, 805, 869, 963, 990, 997, 998, 1000, 1002—1005, 1008, 1011, 1012, 1015, 1019, 1027, 1029, 1043, 1078, 1081, 1083, 1085, 1087, 1127, 1160, 1163, 1165, 1172, 1177
 Čačinci — 253
 Čajetina — 232, 246, 943
 Čajniče — 676
 Čakor (prevoj, k. 1849, kod Plava) — 454, 474, 480—482, 486, 488, 493, 507, 895, 897, 898, 899, 901, 1168
 Čakovec — 399
 Čalma (kod Sremske Mitrovice) — 1028
 Čanak (kod Bunića) — 299
 Čapori (kod Zvornika) — 803
 Čavić Brdo (kod Bos. Novog) — 34
 Čazma — 74, 383
 Čečava — 778
 Čedad — 831
 Čehoslovačka — 432
 Čelebić (kod Foče) — 185, 508
 Čelić (kod Brčkog) — 75, 758, 1009, 1121, 1124, 1202
 Čelinska planina — 39
 Čemernica (kod Pljevalja) — 456
 Čemernica (p., kod Prijedora) — 24
 Čemšenik (kod Zagorja) — 811, 813
 Čepel (o.) — 1052
 Čeples (kod Cerkna) — 159
 Černa (r.) — 564, 569, 685, 687
 Čepovan — 841
 Česterek — 441
 Čevo (kod Danilovgrada) — 147, 148, 216, 217
 Čičarija (pl.) — 860
 Čiflik (kod Pehčeva) — 1139
 Čojluk (kod Udbine) — 317
 Črna (prevoj) — 812
 Črne (kod Velenja) — 813
 Črnolica (kod Celja) — 813
 Črnuče (kod Ljubljane) — 852—855, 857
 Čukarica (deo Beograda) — 661, 696, 697, 698
 Čuline — vidi Culine

Ć

Ćafa Ebres (predeo, kod Ivangrada) — 478
 Ćeralije (kod Slav. Požege) — 262
 Ćilipi (kod Dubrovnika) — 964
 Ćuprija — 554, 577, 649, 962
 Ćurevo — 925
 Ćustendil — 1145

D

D. Jablanica — 245
 D. Milanovac — 576, 581, 627, 642, 643, 687, 964, 979
 D. Vakuf — 948, 956, 1189, 1206, 1207
 D. Vrijeska — 260
 Dabići (kod Piskavice) — 175
 Dabovci (kod Banje Luke) — 1062, 1066
 Dakova (u Albaniji) — 982
 Dalmacija — 16, 19, 44, 58, 187, 191, 193, 234, 239, 240, 248, 249, 329, 430, 459, 465, 558, 705, 843, 845, 902, 963, 1094, 1188
 Dalj — 736
 Danilovgrad — 141, 147, 183, 184, 216, 609, 721, 722, 768, 912, 915, 1031, 1032, 1036, 1042, 1048, 1057, 1063, 1067, 1070, 1075, 1099, 1173, 1184
 Danska — 59
 Darda — 1064
 Daruvar — 75, 77, 80, 253, 254, 262, 932
 Darva (kod Đakovice) — 120
 Dazlina (kod Šibenika) — 439
 Deba — 271
 Debar — 406, 407, 419, 435, 502, 549, 556, 878, 881, 901, 948
 Debela planina — 568, 576
 Debenje (kod Tolmina) — 159
 Debrc (kod Šapca) — 629
 Debrecin — 986, 1000
 Dedeagač (u Grčkoj) — 86
 Dedinje (deo Beograda) — 661, 869—871, 873—876, 878, 880, 881, 883, 885, 887, 889—891, 893—895, 897, 898, 900—905, 907, 909, 911, 913, 915, 917, 920, 922, 923, 925, 927—929, 391, 933—936, 939, 940, 943, 946, 947, 949—951, 953—955, 957—967, 969—971, 974, 975, 988
 Dega (u Albaniji) — 110, 112, 113, 120

- Delčevo (kod T. Velesa) — 1139
 Delershajm (Döllersheim, u Austriji) — 105, 425, 875
 Deliblato (kod Pančeva) — 570
 Delnice — 847
 Deta (u Rumuniji) — 969
 Denta (u Rumuniji) — 614
 Derventa — 16, 48, 79, 232, 381, 466, 585, 775
 Devin (kod Tržiča) — 159
 Dilj (pl.) — 253
 Dinara (pl.) — 16, 187, 360
 Dišnik — 259
 Divuša (kod Kostajnice) — 30, 33, 34
 Dobanovci (kod Zemuna) — 631
 Doberdo (kod Gorice) — 160
 Dobož — 39, 79, 86, 414, 584, 585, 600, 670, 826, 844, 846, 965, 1013, 1053, 1075, 1113, 1160, 1184, 1187, 1191
 Dobra (kod Smedereva) — 512
 Dobrava (kod Ljubljane) — 853, 854
 Dobrevo — 97
 Dobrići (kod Benkovca) — 229
 Dobropoljci (kod Benkovca) — 226, 227
 Dobro Polje (kod Boljevca) — 642
 Dobro Polje (kod Trnova) — 922, 923
 Dobroselo (kod Lapca) — 1133
 Dobrosko Selo (kod Cetinja) — 217
 Dobrun — 579, 769, 1036, 1111, 1124, 1178, 1182, 1186, 1198
 Dodekanez — 214
 Dojran — 674, 964, 1003
 Dol Otlica (kod Idrije) — 841
 Dolenje (kod Gorice) — 159
 Dolgas — 502
 Dolniče (kod Ljubljane) — 853
 Dolovi (kod Srba) — 348
 Dolovo (kod Pančeva) — 568
 Doljane — 731
 Doljani (kod Lapca) — 210, 345, 1128, 1130, 1132, 1134
 Doljani Podborski — 259, 958
 Doljanka (r.) — 39
 Doljevac — 557, 561, 562
 Domanovići (kod Čapljine) — 413
 Domžale — 852
 Dong (u Italiji) — 192
 Donja Štajerska — 431—433
 Donjara (kod Križevca) — 400
 Donji Miholjac — 736, 740, 755, 757, 759, 780, 783, 826, 827, 837, 838, 1079, 1080, 1090, 1094, 1101, 1102, 1186, 1187
 Drač (u Albaniji) — 1032
 Drava (r.) — 142, 427, 633, 648, 654, 715, 723, 729, 735, 738, 740, 743, 753, 755—758, 780, 781, 783, 822, 826, 828, 829, 837, 844, 849, 861, 865, 881, 884, 994—997, 1002, 1008, 1017—1019, 1022—1029, 1031, 1032, 1035, 1036, 1040, 1046, 1050, 1052—1054, 1059, 1060—1067, 1072, 1074, 1078, 1080—1082, 1084—1091, 1094, 1096—1107, 1109—1118, 1120, 1122—1127, 1129, 1130, 1134, 1135, 1182, 1185—1189, 1200, 1205, 1206
 Draga (zaliv) — 329
 Dragocvet (kod Svetozareva) — 649
 Dragotinja (G. i D., kod Prijedora) — 23, 24
 Dragović (kod Virovitice) — 262
 Dravograd — 860, 861
 Draž (kod Batine) — 1042, 1046, 1049, 1053
 Dreka (kod Tolmina) — 159
 Dren (kod Leposavića) — 912
 Drenica — 895
 Drenovača (kod Benkovca) — 228
 Drežanka (r.) — 39
 Drežnica — 60, 61, 224, 225, 385, 415, 439
 Drim (r.) — 113, 120, 407, 546
 Drina (r.) — 78, 164, 165, 233, 246, 388, 417, 450, 509, 608, 631, 633, 645, 648, 651, 653, 658, 664, 670, 671, 697, 698, 703, 705, 714, 722—724, 735, 739, 740, 755, 757, 766, 769, 773, 774, 777, 778, 780—782, 802, 883—886, 890, 917, 923, 926, 972, 973, 976, 989, 999, 1000, 1007, 1009, 1016, 1021, 1026, 1027, 1030—1034, 1038, 1039, 1044—1048, 1050, 1051, 1053, 1057, 1060—1065, 1067—1069, 1073, 1074, 1076, 1085—1087, 1095, 1097, 1102, 1116, 1118—1121, 1124, 1126, 1128, 1130, 1132, 1163, 1167, 1171, 1172, 1177, 1178, 1179, 1181—1188, 1190, 1194, 1196, 1189—1201, 1207
 Drinjača — 724, 737, 738, 1039, 1040, 1042, 1048, 1053, 1057, 1067, 1063, 1070, 1076, 1094, 1178—1180, 1181, 1194, 1196, 1200, 1203, 1204
 Drniš — 59, 189, 192, 194—197, 415, 455, 556, 899, 966, 1011, 1012

Drvar — 194, 272, 274—276, 280, 281,
288—290, 292—294, 306, 308, 309,
323, 324, 335, 345, 350—353, 357—
359, 361, 363, 389, 415, 948
Drvara (r.) — 274
Drvenik (o.) — 136, 963, 966, 968, 969
Dub (kod Užica) — 1031, 1095
Dub Resna — 216, 217
Dubica — 143, 1194
Dubnica — 578
Duboki Dol (kod Gračaca) — 124—
126
Duboševica (kod Belog Manastira)
— 1054, 1055, 1057, 1065
Dubovčić (kod Novog Marofa) —
400
Dubovsko (kod Bihaća) — 580
Dubrava (kod Bjelovara) — 74
Dubrava (kod Otočca) — 843
Dubrava (kod Peći) — 271
Dubrovnik — 13, 18, 88, 135, 145,
213, 427, 428, 453, 456, 575, 676,
964, 990, 1000, 1001, 1010, 1151,
1162, 1167, 1168, 1175
Duga Poljana — 1090
Dugaresa — 284
Dugi otok (o.) — 195
Dugo Polje (kod Srba) — 347
Dugo Selo (kod Zagreba) — 74, 426,
429, 860, 880
Dukići (kod Piskavice) — 175
Duman (kod Ramljana) — 298
Dunafeldvar — 1078, 1080, 1082,
1088
Dunav (r.) — 233, 247, 427, 434, 466,
511—513, 551, 556, 558, 564, 565,
568, 569, 576, 578, 581, 582, 586,
596, 614—616, 626, 630, 631, 636—
638, 641, 644—646, 651, 658, 659,
664, 671, 672, 681—685, 687, 690,
691, 695, 698, 699, 704, 705, 708,
715, 723, 735, 737, 738, 740—743,
755—758, 768, 782, 784, 808, 826, 837,
941, 947, 949—951, 964, 965, 968,
969, 976, 977, 981—984, 995, 1000,
1005, 1006, 1009, 1015—1018, 1021,
1022, 1026, 1030, 1032, 1040, 1043—
1045, 1048—1050, 1052, 1054, 1058,
1061, 1069, 1073, 1074, 1077, 1080—
1082, 1085, 1087—1089, 1092, 1094,
1097, 1098, 1100, 1103, 1104, 1106,
1107, 1113, 1116, 1117, 1119, 1120,
1122, 1124, 1126, 1132, 1136, 1156,
1159, 1167, 1186—1189, 1193, 1207
Dunavska ada — 1030
Dundić (kod Zvornika) — 803
Dupci (kod Brusa) — 920

Dupnica — 1150
Durmitor (pl.) — 185, 446, 504, 934,
935
Dušmani (u Albaniji) — 112
Duvanjsko polje — 16
Dvor (na Uni) — 26, 29, 30, 33—36,
284

D

Đakovica — 110, 112, 113, 119, 120,
268—271, 383, 406, 667, 668, 1167
Đakovo — 74, 255, 383, 736, 737, 759,
760, 783, 1031, 1105, 1111, 1120,
1122, 1123, 1126, 1128, 1130, 1196,
1197, 1202, 1205
Đekenješ — 398—400, 872
Đeletovci (kod Orolika) — 808
Đerdap — 389, 550, 556
Đevdelija — 14, 83, 541, 555, 564,
588, 674, 918, 942, 1003, 1136, 1169
Đevrske — 227, 229, 314, 439, 579
Đula — 981
Đulavec (sada Miokovićevo, kod
Daruvara) — 260, 756
Đulekare (kod Lebana) — 456
Đulice (kod Andrijevice) — 476,
477, 478, 483, 489
Đurđevac — 403, 417, 884, 1109,
1111, 1113, 1114, 1117, 1118

E

Edesa (u Grčkoj) — 86
Egejsko more — 214, 412, 453, 457
Egipat — 386
Elbasan — 406, 671, 675, 871, 991,
1017, 1019, 1028, 1137, 1138, 1163,
1172
Engleska — 421, 530
Epir — 506, 602, 605, 919
Erdelj — 580
Erdevik — 653, 737, 741, 781, 782,
989, 1092
Erdut — 758, 1009, 1053, 1057, 1063,
1207
Ervenik (kod Kistanja) — 118, 122,
124, 125, 455
Etiopija — 525
Evropa — 335, 386

F

Fakovići (kod Bratunca) — 233
 Farmaci (kod Titograda) — 217
 Farovška pl. (kod Vranskog) — 813
 Ferdinandovac (kod Đurđevca) — 1130
 Finska — 386
 Fleti (kod Kukesa u Albaniji) — 120
 Florina — 84, 86, 449, 674, 874, 875, 877, 879, 892, 894, 899, 900, 996, 1003
 Foča — 451, 508, 713, 879, 920, 922, 923, 1176, 1178, 1180, 1181
 Fojnica — 39, 384, 766, 775, 1201
 Francuska — 386, 432, 529, 545, 946
 Fronlajten (Frohnleiten) — 432
 Fruška gora — 75, 644, 699, 740, 925, 972, 1000, 1005, 1007, 1009, 1085, 1089, 1092, 1094

G

G. Jakupovići (kod Kozarca) — 175
 G. Javornik (kod Zrmanje Vrela) — 126
 G. Kolarec (kod Križevaca) — 398
 G. Klupe — 253
 G. Milanovac — 115, 116, 165, 673, 686, 981
 G. Morakovo (kod Nikšića) — 184
 G. Poljana (kod Križevaca) — 399, 400
 G. Ržanica (kod Ivangrada) — 439, 474, 475, 488
 G. Vakuf — 436, 1172
 Gacko — 413, 453, 632, 883, 924, 943, 977, 985, 1151, 1156, 1167, 1168, 1178, 1181
 Gacešina — 229
 Gajić (kod Belog Manastira) — 1049, 1057
 Garčin (kod Slav. Broda) — 439
 Garda (jezero, u Italiji) — 451
 Gargano — 578
 Gat (kod Valpova) — 743
 Generalski Stol — 267, 283, 285, 312, 416, 860
 Gerlička šuma (u Pruskoj) — 460
 Gibraltarski moreuz — 82
 Gladoš pustara (kod Tovarnika) — 808
 Glamoč — 15, 16, 38, 39, 74, 280, 351, 414, 438, 888, 890
 Glamočko polje — 280, 339, 887

Glavica (k. 1062, kod Drvara) — 362
 Glavice (kod Zvečeva) — 260
 Gliboki (potok) — 400
 Glina — 143, 284, 285, 286, 310
 Glina (r.) — 285
 Glinica (potok) — 284
 Glinice (kod Ljubljane) — 856
 Globočnica (kod Struge) — 502
 Glogovo (kod Gračaca) — 122, 1064
 Gnjilane — 1031, 1041, 1159, 1172, 1178
 Gojilo (kod Kutine) — 600
 Golče (kod Zagorja) — 811
 Goleš — 132
 Golijska (pl.) — 171, 246, 497
 Golo Brdo (kod Nevesinja) — 413
 Golovec (kosa) — 852, 853, 855
 Golubac — 165
 Golubinci (kod Stare Pazove) — 631
 Gomjenica (r.) — 175
 Gorazde — 451, 676, 722, 769, 807, 917, 1109, 1160, 1176, 1178, 1180, 1186, 1187
 Gorenja Vas (kod Kranja) — 823
 Gorenjska — 663, 811, 820, 824, 825
 Gorica — 152, 160, 377, 831, 832, 834, 836, 840—842
 Gornea (kod Moldave Nove, u Rumuniji) — 586
 Gornjak (kod Bora) — 691
 Gornja Štajerska — 432
 Gornje Selo (na o. Šolti) — 242
 Gorski kotar — 16, 19, 58, 986
 Gospić — 39, 60, 86, 188, 201, 202, 248, 299, 300, 321, 428, 843, 847, 962, 1049, 1084, 1093, 1096, 1113, 1114, 1122, 1126, 1192
 Gostivar — 982
 Gošići (kod Đevrsaka) — 229
 Grab — 232
 Grabarje Brodsko — 780
 Grabovište (predeo, kod Bos. Novog) — 23
 Grabovac (kod Belog Manastira) — 1065, 1074
 Grabovo (kod Sotina) — 773, 1196
 Grac — 368, 431, 432, 752, 990, 994
 Graci (kod Metkovića) — 136
 Gračac — 60, 121—124, 126, 127, 315, 316, 320, 321, 439, 455, 554, 556, 559, 1049, 1069, 1071, 1073, 1084, 1099, 1104, 1191, 1192
 Gračanica — 884, 920
 Gradac (kod Virovitice) — 74
 Gradačac — 757

Gradaščica (r.) — 856, 857
 Gradina (kod Andrijevice) — 480
 Gradina (brdo, kod Kozarca) — 174
 Gradina (kod Sokolca) — 803
 Gradina (k. 680, kod Srba) — 346, 347, 350
 Gradišče (kod Gorice) — 834
 Gradiška — 51
 Gradište (na Dunavu) — 976
 Gradište (kod Županje) — 1201
 Gradsko — 579, 670, 959, 1139, 1148, 1158, 1163, 1164
 Grahovo (kod Nikšića) — 166, 1154
 Grahovo (kod Zenice) — 775
 Granica (kod Kosjerića) — 578
 Graovo (kod Gusinja) — 474, 487
 Graška Gora — 812
 Grčka — 13, 132, 211, 214, 215, 234, 247, 386, 387, 449, 454, 499, 503, 506, 511, 513, 515, 526, 530, 537, 543 — 545, 547, 550, 558, 602—607, 614, 620—622, 632, 634, 656, 667, 670, 671, 674, 676, 682, 688, 690, 699, 700, 873, 874, 876, 879, 881, 902, 927, 929, 932, 933, 943, 946, 948, 949, 957, 975, 979, 985, 999, 1002, 1014, 1015, 1029, 1139—1141, 1143, 1144, 1150, 1155, 1161, 1162, 1164, 1165, 1178, 1192
 Grdelica — 14, 165, 504, 541, 906, 942, 948
 Greben (k. 785, kod Cerknice) — 863
 Gredica — 232
 Gredina — 256
 Grgar (kod Gorice) — 840
 Grkovci (kod Bos. Grahova) — 360
 Grocka — 114, 696
 Grohote (na o. Solti) — 45, 169, 242
 Gromačnik (kod Slavonskog Broda) — 76
 Grubišno Polje — 253, 254
 Grudice (kod Murina) — 482
 Guncati (kod Knića) — 1032
 Gusinje — 222, 475
 Gvozdansko (kod Dvora na Uni) — 29, 30, 33—36
 Gvozdena vrata — 171, 556, 567, 569, 577, 578, 582, 596, 949, 959, 961, 976

H

Hađević (kod Ivangrada) — 478
 Hajligenkrojc — 1044
 Hamburg (u Nemačkoj) — 524

Han-Drndirski (kod Andrijevice) — 474
 Han-Kola — 273
 Han-Pijesak — 802, 804, 805, 910, 1072
 Han-Pogled — 802
 Hanover — 467
 Hatzfeld — 567
 Herceg-Novi — 1155, 1162, 1167
 Hercegovina — 18, 766, 923, 924, 934, 1031, 1052, 1112, 1172, 1179, 1188
 Himare — 913
 Hoče (kod Maribora) — 813
 Hodovo (kod Stoca) — 413
 Hohvald (Hochwald, u Nemačkoj) — 62
 Holandija — 432
 Homoljac (kod Titove Korenice) — 419
 Hrastovsko (kod Križevaca) — 399
 Hreljin (kod Rijeke) — 848
 Hreplje (kod Trsta) — 159
 Hrvatsko primorje — 59, 104
 Hudajužna (kod Tolmina) — 841
 Hum (kod Čelebića) — 508
 Hum (kod Podr. Slatine) — 257
 Hum (kod Križevaca) — 398, 401
 Hum-Varoš (kod Podravske Slatine) — 257
 Humljani (kod Podravske Slatine) — 253
 Hutovo (kod Metkovića) — 413, 883
 Hvar (o.) — 17, 18, 45, 136, 413, 519, 520, 882, 883, 932, 934, 935, 959, 960, 962—964
 Hvar (na o. Hvaru) — 45, 412

I

Ibala (u Albaniji) — 112
 Ibar (r.) — 164, 171, 387, 497, 499, 503, 504, 509, 512, 557, 577, 678, 891, 898, 904—915, 918, 943, 945, 994, 1031, 1063, 1068, 1070, 1169
 Ibarska dolina — 496, 497, 498, 540, 681, 879, 889, 890, 891, 910
 Idrija (r.) — 840, 841
 Idrija — 159
 Igumenica — 879
 Ilinac (kod Gospića) — 320
 Ilinci (kod Tovarnika) — 741
 Ilirska Bistrica — 847, 848
 Ilok — 653, 699, 735, 737, 741, 781, 782, 937, 989, 1040, 1074, 1089, 1092, 1187

Ilova — 261
 Ilovik (o.) — 329, 330
 Inđija — 144, 576, 600
 Irig (kod Rume) — 1000
 Ist (o.) — 329—331
 Istra — 16, 19, 58, 59, 151, 158, 213,
 376—378, 544, 558, 606, 607, 663,
 664, 826, 832, 846, 859, 860, 877,
 968, 995, 1078, 1096, 1193
 Italija — 59, 104, 106, 141, 161, 192,
 193, 212, 213, 214, 219, 226, 268,
 291, 303, 386, 388, 423, 460, 461,
 548, 667, 754, 826, 845, 857, 902,
 946, 1052, 1061, 1065, 1086, 1166
 Ivan-Sedlo — 39
 Ivanec (kod Ludbrega) — 398, 400
 Ivanić-Grad — 383, 621
 Ivanova str. (k. 255, kod Križevaca)
 — 400
 Ivanjščica (pl.) — 399, 403
 Ivanjica — 171, 246, 504, 918, 1186
 Ivanjska (kod Banje Luke) — 57,
 174, 439
 Iž (o.) — 878

J

Jablanac (kod Senja) — 60, 168,
 328—330, 843, 845
 Jablanica (predeo) — 164
 Jablanica (r.) — 437, 449, 473
 Jablanica (kod Čajetine) — 231, 232
 Jablanica (kod Konjica) — 16, 39
 Jabuka (kod Foče) — 920
 Jabuka (kod Gorazda) — 807
 Jabuka (kod Pančeva) — 638
 Jabuka (kod Pljevalja) — 960, 1070,
 1071, 1077, 1084, 1095, 1099, 1106,
 1128, 1176, 1193
 Jabuka (kod Prijepolja) — 508, 931
 Jabukovac (kod Negotina) — 204,
 688
 Jabukovac (kod Topuskog) — 284,
 285
 Jadovnik (pl.) — 1132
 Jadovnik (tt 1650, kod Drvara) —
 360, 361
 Jadran — 83, 84, 134, 160, 173, 463,
 469, 847, 1046, 1061, 1159, 1094, 1167,
 1186
 Jadransko more — vidi Jadran
 Jadransko primorje — 860
 Jagodina (sada: Svetozarevo) —
 103, 204, 559, 577, 648—650, 1158
 Jagodnje (kod Udbine) — 319, 320

Jajce — 16, 19, 38—40, 145, 155, 157,
 273, 274, 276, 428, 436, 600, 900,
 948, 956, 1109, 1130, 1192, 1201,
 1206, 1207
 Jamena (kod Šida) — 757, 1188
 Janina (u Grčkoj) — 86, 213, 544,
 545, 879, 949
 Janja (kod Bijeljine) — 773, 774,
 1094, 1113, 1114, 1116
 Janjina (na Pelješcu) — 928
 Janka Pusta (u Mađarskoj) — 239
 Jankova gl. (tt 1566, kod Ivangra-
 da) — 476, 477
 Jankovac (kod Sl. Požege) — 257
 Jankovci (kod Bihaća) — 136
 Jarak (kod Rume) — 645
 Jaruga (k. 381, kod Kistanja) —
 123, 124
 Jaruge (kod Đakova) — 759
 Jasen (kod Vlasenice) — 910
 Jasenak (kod Drežnice) — 60, 61
 Jasenica — 114
 Jasenovac pst. (kod Belog Mana-
 stira) — 1057
 Jasenovac — 847, 1024, 1041, 1194
 Jastrebac (pl., Mali i Veliki) — 384,
 387, 418, 509, 648, 678, 876, 882
 Jastrebarsko — 284, 382
 Jaša Tomić — 614, 629, 965, 969
 Javor (kod Sekovića) — 928
 Javor-planina — 920
 Javornica (r.) — 30
 Javornik (kod Kranja) — 822
 Jazak (kod Rume) — 1000
 Jedovnik (tt 1539, kod Drvara) —
 360, 361, 363, 370
 Jegej — 82
 Jegejsko more — 506
 Jelah (kod Tešnja) — 79
 Jelova gora — 246
 Jelovac (k. 1031, kod Gračaca) —
 125, 210
 Jelsa — 934
 Jesenovac (kod Ludbrega) — 400
 Jezerane (kod Brinja) — 60, 415,
 843
 Jezerine (rudnik) — 94
 Jezero (kod Mrkonjić-Građa) — 309
 Jhovica (kod Cazina) — 34
 Jonsko more — 214
 Jošane (kod Udbine) — 317
 Jošanička Banja — 918
 Julijski Alpi — 832

Južna Morava (r.) — 384, 387, 418,
437, 497, 499, 503, 509, 546, 568,
570, 626, 669, 678, 692, 884, 909,
962, 963, 986, 987, 1155
Južna Slatina (zaliv) — 329

K

Kacuber (tt 1570, kod Ivangrada) — 479, 480, 555
Kačanik — 574, 1032, 1170, 1174
Kačevo (kod Prijepolja) — 1128
Kač (kod Novog Sada) — 631
Kajgansko br. (kod Vrginmosta) — 285
Kakanj — 846
Kakova — 563, 569
Kalabaka (u Grčkoj) — 544—546, 949
Kalafat (u Rumuniji) — 558
Kalemegdan (deo Beograda) — 695, 697
Kalimaši (u Albaniji) — 112, 113
Kalinovac (kod Đurđevca) — 1111, 1116
Kalinovik — 922, 923, 624, 1051, 1067, 1179—1181, 1186, 1201
Kalkis (o.) — 1013
Kalna (kod Knjaževca) — 587
Kalnik (pl.) — 397, 400, 403, 871, 875, 879, 881
Kaludra (kod Ivangrada) — 478, 479
Kam. Most (kod Vrginmosta) — 284
Kamenac (kod Belog Manastira) — 1070
Kameni zakon (o.) — 195
Kamenica (kod Drvara) — 272
Kamenica (kod Dugog Sela) — 860
Kamenica (kod Križpolja) — 439
Kamenica (kod Petrovaradina) — 576
Kamenica (kod Žute Lokve) — 588
Kamenita (tt 367, kod Vrginmosta) — 285
Kamenski Vučjak — 256
Kamensko (kod Vareša) — 910
Kamensko — 301
Kamešnica (kod Križevaca) — 400
Kanal (kod Gorice) — 841
Kanfanar (kod Pule) — 158
Kapela (kod Bjelovara) — 878, 1120
Kapela (kod Novog Marofa) — 400
Kapela (kod Senja) — 843, 847
Kapela (brdo) — 855—857

Kapela (pl.) — 1109
Kapelica (kod Kutine) — 76
Kapošvar (u Mađarskoj) — 1022, 1023, 1056, 1080, 1082
Kapovac (tt 792, kod Sl. Požege) — 756, 757
Karadorđevo (u Banatu) — 440
Karan (kod Požege) — 1032
Karanac (kod Belog Manastira) — 1070
Karansebes (kod Temišvara, u Rumuniji) — 617
Karaorman (pl.) — 406, 501, 502
Karaš (r.) — 629
Karavanke (pl.) — 814, 860, 861
Karelja — 386
Karin (D. i G., kod Benkovca) — 123, 124, 321
Karlobag — 59—61, 190, 843, 847, 1093, 1096, 1191, 1192
Karlovac — 13, 33, 59, 61, 86, 213, 266, 283, 284, 286, 287, 312, 416, 428, 429, 549, 846, 899, 963, 1035, 1038, 1062, 1069, 1194
Karnijski Alpi (u Austriji) — 860
Kasindo (kod Sarajeva) — 764, 1204
Kastani — 1139
Kastions (kod Videma) — 834
Kaštel (deo Banjaluke) — 610
Katanija — 557
Katinci — 260
Katinovac (kod Vrginmosta) — 284, 310
Katlanovo — 1031
Kavala (u Grčkoj) — 86
Kavkaz — 158, 770
Kavran (kod Kamnika) — 822
Kazan (u Đerdapu) — 569
Kazerta — 549
Kazuk (kod Apatina) — 1038, 1040, 1042, 1045, 1049, 1053, 1057
Kečkemet — 1006
Kefalonija (o.) — 506
Kepenek (kod Đakovice) — 120
Kermend — 994, 1044
Kestenjak (kod Slunja) — 311
Kičevo — 119, 120, 558
Kijevo (kod Knina) — 1011
Kiškis (u Grčkoj) — 1139, 1141, 1169
Kip — 259
Kirdžali (u Bugarskoj) — 132
Kisela Banja (kod Prištine) — 1041, 1045
Kiseljak — 846
Kistanje — 109, 118, 122—124, 127, 209, 226, 227, 314

- Kladanj — 436, 498, 756, 894, 896, 901—903, 906, 909, 910, 917, 928, 1186, 1193
 Kladovo — 204, 578, 582, 586, 682, 685, 964
 Klaići (kod Udbine) — 317, 318
 Klanac (brdo, kod Brodareva) — 508
 Klanac (kod Udbine) — 316
 Klanac (kod Srba) — 1107
 Klačnice (kod B. Luke) — 48, 57
 Kleče (kod Ljubljane) — 853
 Klekovača (pl.) — 324
 Klenovik — 96
 Klenje (kod Debra) — 419
 Klenje (kod Bele Palanke) — 586
 Klisura (kod Leskovca) — 563, 565, 567, 568, 576, 685, 975, 982
 Klisura (r., kod Kačanika) — 1147
 Klisura (kod Požege) — 917
 Klokoč (kod Cetingrada) — 284
 Klokočevac (kod Negotina) — 642, 979
 Klokoti (kod Kiseljaka) — 39
 Klopadija (u Rumuniji) — 689
 Klopot (kod Podgorice) — 184, 1077
 Klos (u Albaniji) — 268, 271
 Kloštar Podravski (kod Đurđevca) — 80, 771, 1123, 1124, 1209
 Klupe (kod Kotor-Varoša) — 40
 Ključ — 273, 280, 309
 Kneževi Vinogradi (kod Belog Manastira) — 1057
 Kneževići (kod Piskavice) — 175
 Knežina (kod Sokolca) — 910
 Knežji V. (k. 949, kod Cerknice) — 863
 Knin — 59, 60, 71, 86, 109, 118, 121, 122, 125, 136, 143, 145, 193, 194, 196—198, 212, 237, 238, 274, 289, 294, 313—315, 321, 333, 335, 362, 409, 430, 436, 455, 556, 588, 632, 715, 725—727, 731, 732, 761, 762, 767, 896, 899, 977, 985, 1009, 1011, 1012, 1014—1019, 1022—1025, 1028—1031, 1033, 1035, 1038, 1040, 1042, 1046, 1049, 1054, 1057, 1063, 1069, 1071, 1073, 1075, 1077, 1079, 1082, 1084, 1085, 1087, 1089—1091, 1093, 1095, 1096, 1098, 1099, 1101, 1104, 1105, 1108, 1115, 1118, 1179, 1180, 1188, 1191, 1193
 Kninska krajina — 239
 Knjaževac — 384, 387, 388, 556, 568, 571, 577, 587, 642, 643, 678, 898, 959
 Kobarid — 152, 831
 Kobiljek (kod Zagorja) — 811, 813
 Kočane (kod Doljevca) — 648
 Kočani — 1138, 1141, 1149
 Kočerin (kod Mostara) — 1039
 Kočevje — 852, 854, 856, 860, 863
 Kokočak (kod Vojnića) — 253
 Kokovilje (kod Udbine) — 319
 Kokra (r.) — 822
 Kolašac (kod Knina) — 122, 124
 Kolubara (r.) — 97, 685
 Kolašin — 185, 186, 450, 473, 477, 479, 480, 499, 500, 507, 555, 656, 721, 722, 879, 894, 915, 1067, 1072, 1105, 1107, 1108, 1109, 1111, 1112, 1113, 1116, 1118, 1134, 1183, 1193, 1197, 1207
 Koljgecaj (u Albaniji) — 110, 113, 120
 Komarnica (r.) — 935
 Komen (kod Trsta) — 159
 Komiža — 412, 777
 Komletinci (kod Vinkovaca) — 730, 742, 743, 757, 774, 779, 1098, 1102, 1104, 1106, 1193, 1205
 Kondovača — 229
 Konopljikova uvala — 44
 Konjic — 16, 39, 429, 554, 575, 768, 773, 776, 924, 1185, 1188
 Kopačevo (kod Belog Manastira) — 1071, 1074
 Kopaonik (pl.) — 449, 498, 504, 509, 678, 912, 913, 916, 918, 920, 1018, 1019, 1023, 1031, 1032, 1039, 1041, 1056, 1173, 1177, 1178
 Koprivnica — 80, 383, 389, 398—402, 416, 860, 870, 871, 875, 876, 1101, 1105, 1106, 1120, 1121
 Koprivnička Reka — 400
 Korana (r.) — 284, 285, 310, 312, 845
 Korča — 213
 Korčula (o.) — 17, 18, 44, 136, 453, 519—521, 904, 906, 907, 964
 Kordumov stan (šuma) — 229
 Kordun — 27, 266, 282, 298, 301, 775
 Korenić (k. 539, kod Novog Marofa) — 400
 Korenica (sada: Titova Korenica) — 298—300, 302, 303, 415, 419, 886, 1113, 1116—1120, 1122—1124, 1126
 Korita (kod Bileće) — 901
 Korita (kod Pakraca) — 76, 77
 Koritna (kod Vinkovaca) — 757
 Korlace — 98
 Kornat (o.) — 195
 Koruška — 663, 752, 809, 813, 814
 Kosjerić — 526, 578, 587
 Kosmaj — 114, 628

- Kosovo (predeo, kod Knina) — 237, 238
- Kosovo (predeo) — 164, 218, 219, 220, 222, 223, 268, 434, 456, 676, 879, 1171, 1176
- Kosovo Polje (kod Prištine) — 14, 1029, 1031
- Kosovska Mitrovica — 84, 204, 223, 512, 538, 539, 541, 564, 570, 628, 648, 652, 671, 675, 680, 713, 722, 896, 904, 905, 907—910, 912, 941, 945, 947, 950, 973, 991, 996, 998, 1008, 1015, 1039, 1042, 1048, 1049, 1056, 1063, 1144, 1147—1149, 1152, 1153, 1156, 1158—1162, 1164—1169, 1171—1177
- Kostajnica — 30, 143, 283, 385, 416, 419, 439, 456, 1017, 1049, 1054, 1057, 1064, 1073
- Kostol (kod Kladova) — 577, 582, 586
- Kostolac — 96
- Kostanjevac — 259
- Koška (kod Našica) — 757
- Košljun (zaselak na o. Pagu) — 330, 331
- Košnica (kod Celja) — 811
- Kotlina (kod Belog Manastira) — 1057
- Kotor — 135, 213, 412, 657, 1008, 1011, 1040, 1053, 1151, 1161, 1162, 1173, 1175
- Kotor-Varoš — 16, 39, 40, 79
- Kotorski zaliv — 1053, 1175
- Koturici — 260
- Kovanj (kod Rogatice) — 1039
- Koviljača (k. 868, kod Udbine) — 214, 318
- Koviljača (kod Loznice) — 417, 757, 774, 884, 1021
- Kovin — 568, 570, 943, 951
- Kozana (u Grčkoj) — 214, 999
- Kozara (pl.) — 16, 56, 57, 79, 188
- Kozarac — 38, 174, 178
- Kozina (kod Trsta) — 159
- Kozluk (kod Zvornika) — 1069, 1085, 1090, 1119
- Kragujevac — 114, 116, 145, 203, 628, 647, 649—651, 677, 678, 691, 869, 939, 962, 986, 990, 991, 995, 1152—1155, 1158, 1159, 1164
- Krajova (u Rumuniji) — 567, 647, 685
- Krakovica — 380
- Kralje (kod Andrijevice) — 474, 477
- Kraljevica — 1098
- Kraljeve Vode (sada Partizanske Vode) — 1186
- Kraljevo — 14, 84, 86, 103, 116, 204, 434, 453, 512, 538, 549, 554, 557, 559, 561, 562, 570, 628, 648, 649, 652, 669, 670, 673, 675, 678, 684, 690—692, 700, 805, 872, 884, 917, 945, 947, 950, 954, 962—964, 972, 989—991, 994, 995, 997, 999, 1001—1008, 1011, 1015, 1019, 1021, 1027, 1029, 1032, 1034, 1039, 1043, 1045, 1048, 1053, 1061, 1063, 1068, 1070, 1072—1074, 1076, 1078, 1079, 1087, 1141, 1145, 1149, 1152, 1153, 1155—1157, 1160—1165, 1171, 1172, 1174, 1175, 1177, 1178, 1183, 1184
- Kraljevo Polje (kod Vlasenice) — 807
- Kraljevo Selo — vidi Minićevo
- Kram (kod Han-Pijeska) — 802, 804, 805
- Kranj — 823, 855
- Krapanj (o.) — 136
- Krasnice (u Albaniji) — 112
- Kratovo — 995
- Krbava (predeo) — 299
- Krbavica (kod Titove Korenice) — 298, 299, 302
- Krbavsko polje — 59, 295, 297, 298, 300, 301, 303, 304, 313, 315, 381, 415, 871, 878, 880, 884, 886, 887, 917
- Kremen — 299
- Kremenovići (kod Piskavice) — 175—177
- Kremna (kod T. Užica) — 232, 247, 543, 575, 943, 1117, 1119, 1120, 1122, 1124, 1132, 1178
- Kresovići (kod Metkovića) — 136
- Kreševo — 39, 766, 775, 1129, 1130, 1201
- Krf — 213, 412, 544—547, 949, 1137
- Krim — 465
- Krit — 214, 215, 384, 454, 457, 544, 554, 558, 592, 745, 1030, 1140
- Kriva Palanka — 546, 564, 584, 957, 960, 967, 988—990, 993, 995, 996, 1137—1139, 1142—1147, 1149, 1150, 1152, 1154, 1156, 1160
- Kriva reka (r.) — 1012
- Krivač (kod Murina) — 488
- Krivaja (kod Zavidovića) — 429
- Krivaja (r.) — 901, 904
- Krivaja (potok, kod Piskavice) — 175, 178
- Krivelj (kod Bora) — 643
- Krivi Put (kod Senja) — 415, 579, 845

Krivi Vir — 418
 Krivo — 1139
 Križ (kod Siska) — 74, 419, 1040
 Križanec (kod Rogateca) — 809, 811
 Križe (kod Zagorja) — 811
 Križevci — 74, 80, 398—403, 405,
 416, 860, 875, 878
 Križpolje — 439
 Krka (r.) — 725, 863
 Krnjak (kod Karlovca) — 284, 312
 Kromnja — 270
 Kropa (kod Radovljice) — 823
 Krošnja dol. — 821
 Krstinja (kod Cetingrada) — 285,
 286
 Krško — 861
 Kruja (u Albaniji) — 407, 574
 Krum (kod Metkovića) — 136
 Krupa (na Vrbasu) — 39
 Krupa (r.) — 124
 Krupanj — 515, 680
 Kruševac — 203, 233, 247, 384, 387,
 418, 420, 504, 509, 554, 583, 648—
 650, 930, 946, 1153—1155, 1159,
 1164
 Kruševica (pl., kod Leskovca) —
 959
 Kruševo (kod Plava) — 474, 482,
 484—488
 Krušik (kod Valjeva) — 686
 Kučevo — 556
 Kućište (kod Peći) — 486
 Kukes (u Albaniji) — 111, 113, 222,
 268—271, 406, 407, 675, 982, 998,
 1138, 1139, 1141, 1147, 1160, 1167,
 1172
 Kukujevci (kod Šida) — 756
 Kula — 620, 653, 781, 782, 789, 1158
 Kulen-Vakuf — 210, 273, 293, 345
 Kuljani (kod Kostajnice) — 30
 Kumanovo — 746, 762, 985, 999,
 1000, 1005, 1007, 1008, 1010, 1011,
 1018, 1021, 1023, 1031, 1138, 1141—
 1144, 1150, 1152, 1156, 1165, 1169,
 1170, 1173
 Kumbor (kod Herceg-Novog) —
 1162
 Kupa (r.) — 286, 848
 Kupres — 15, 39, 414, 1207
 Kupreško polje — 339
 Kuršumlja — 543, 648, 876, 890,
 892, 895, 909, 911, 915, 918, 920,
 924, 925, 929, 943, 946, 1151, 1159
 Kutina (kod Sokolca) — 803
 Kutina — 76, 382, 1100
 Kutjevo (kod Slav. Požege) — 263

Kuzma (kod Podr. Slatine) — 257,
 258
 Kuzmin (kod Sremske Mitrovice)
 — 699, 1009, 1045

L

Lačarak — 1011
 Ladimirovci (kod Valpova) — 757
 Lajkovac — 116, 686
 Laktinje (kod Ohrida) — 502
 Lamija (u Grčkoj) — 1144
 Lancova Vas (kod Ptuja) — 810
 Landsberg — 41, 865
 Lapac (D. i G.) — 59, 193, 210, 293,
 313, 314, 345, 412, 808, 1109, 1113,
 1114, 1116, 1124, 1126, 1128, 1134
 Lapovo — 14, 116, 554, 570, 647, 650,
 678, 692, 693, 947, 963, 984, 987
 Larisa (u Grčkoj) — 86, 214, 386,
 434, 505, 533, 936, 996, 1145
 Lastovo (o.) — 412
 Laška Vas (kod Celja) — 813
 Laudonov gaj (šuma) — 301, 302
 Latizana (u Italiji) — 834
 Lazarevac — 116, 165, 171, 418, 631
 Lazarevo (kod Zrenjanina) — 627,
 970
 Laze (kod Kamnika) — 822
 Lazna (kod Čepovana) — 841
 Lebane — 418, 437, 449, 543, 891,
 892, 901—903, 906, 920, 932, 943,
 989
 Ledenice (kod Risna) — 301, 1042,
 1045, 1155
 Legen (kod Slovenj-Gradeca) — 813
 Legrad — 399, 400
 Lekenik (kod Siska) — 74
 Lemberg (kod Celja) — 813
 Lemnos (o. u Grčkoj) — 544, 952
 Lenjingrad — 59
 Leoben (u G. Štajerskoj) — 432
 Leposavići (kod Zvečana) — 557,
 910
 Lepuri (kod Brguda) — 227, 228
 Leros — 1140
 Leskovac — 214, 247, 383, 384, 418,
 511, 549, 557, 563, 567, 568, 576,
 587, 626, 677, 681, 684, 692, 874—
 876, 889, 891, 892, 901, 903, 912,
 916, 939, 943, 946—948, 959, 982,
 984, 1143, 1158
 Leskovac Barilovički — 312
 Leskovac (kod Bos. Novog) — 34,
 36, 204

Leskovic (kod Cerkna) — 822
 Lešak — 906, 908, 910, 912
 Lešće (kod Vrhovina) — 843
 Lešnica (r.) — 508
 Levant — 386, 873
 Ležajić — 229
 Ležimir — 1005, 1006
 Libling (u Rumuniji) — 617
 Liboje — 813
 Libraš — 1019, 1021
 Lička Jesenica — 284, 296
 Lički Osik (kod Gospića) — 559, 945, 1126
 Ličko Petrovo Selo — 843, 845, 923, 1134
 Lihtenvald — 1083
 Lijeve Rijeka — 507, 1083, 1085, 1093, 1147
 Lika — 59, 193, 298, 299, 544
 Lim (r.) — 164, 165, 166, 475, 476, 477, 478, 480, 482, 483, 485, 486, 488, 495, 508, 871, 873, 888, 906, 909, 913, 925, 926, 1020, 1038, 1068, 1073, 1090, 1091, 1094, 1123, 1168, 1173, 1178
 Lipik — 75, 76, 77, 254, 262
 Lipovac (kod Vinkovaca) — 756
 Litija — 821, 861
 Lisa (rudnik, kod Ivanjice) — 96, 514, 515, 680
 Lisa (tt 1877, kod Andrijevice) — 474, 477
 Lise (kod Lištice) — 1028, 1033, 1077, 1078, 1083, 1085, 1100, 1118, 1126, 1180, 1185
 Lisičić (kod Benkovca) — 228
 Lisičine (kod Podr. Slatine) — 257, 258
 Livanjsko polje — 16, 273, 280
 Livno — 16, 17, 19, 38, 39, 51, 88, 273, 280, 294, 389, 414, 559, 632, 871, 882, 888, 977, 986, 1005, 1006, 1030, 1051, 1067, 1178—1181
 Ločica (kod Vranskog) — 813
 Logar (prevoj) — 986
 Loke (kod Vranskog) — 813, 822
 Lokovec (kod Čepovana) — 841
 Lokve (kod Gorice) — 841, 847, 850
 Lokve (kod Omiša) — 44
 Lom pod Storžičem — 823
 Lom (k. 883, kod Slav. Požege) — 258, 259
 Lombardija — 375
 London — 240, 430
 Lopar (na o. Rabu) — 168
 Lopud (o.) — 136

Lopužnje (kod Novog Pazara) — 910
 Lovas — 652, 741, 742, 774, 808
 Lovča (D. i G., kod Kostajnice) — 34
 Lovinac — 315, 316, 439
 Lovska (kod Pakraca) — 76
 Loznica — 631, 672, 737, 757, 774, 802, 886, 1048
 Lušnja (u Albaniji) — 558, 1137
 Lubnice (kod Andrijevice) — 477, 480
 Luče (kod Soštanja) — 813
 Ludbreg — 399—405, 871, 875
 Lug (kod Belog Manastira) — 1064, 1065
 Luge (kod Murina) — 474, 484—486
 Lukavica (kod Tuzle) — 385
 Luke (kod Murina) — 485
 Lukići (kod Babinog Potoka) — 775
 Lukin Vir (kod Andrijevice) — 478, 479, 480
 Lukovo (kod Paraćina) — 643
 Lutenberg — 433
 Luža (kod Đakovice) — 120

LJ

Ljeskovic (kod Drvara) — 351
 Lješ — 1151
 Lješnica (kod Bijelog Polja) — 871
 Ljuba (kod Sida) — 1089, 1092
 Ljubelj (prevoj, kod Tržiča) — 861
 Ljubija (rudnik) — 575, 588, 600
 Ljubija (kod Prijedora) — 22, 24, 429, 575
 Ljubiš (kod T. Užica) — 232, 246, 917
 Ljubljana — 152, 161, 377, 382, 663, 723, 851—853, 855, 857—859
 Ljubljana (r.) — 852—854, 857
 Ljubljanska kotlina — 860, 861
 Ljubljansko barje (predeo) — 852
 Ljubovija — 165, 246, 417, 756, 884, 886, 1039, 1045, 1048, 1058, 1072, 1076, 1077, 1102, 1177, 1183, 1186, 1187, 1193—1196
 Ljutici (kod Pljevalja) — 507

M

M. Gospa (kod Benkovca) — 123, 124
 M. Kladuša — 30, 35, 285
 M. Pecka (kod Topuskog) — 285
 Mačkat (kod Cajetine) — 233

- Mačkatica (kod Surdulice) — 93, 94
 Madrid (u Španiji) — 64
 Mađarska — 45, 59, 131, 142, 219, 239, 252, 254, 255, 527, 530, 606, 655, 667, 740, 825, 826, 828, 829, 838, 860, 872, 875, 955, 984, 1016, 1026, 1035, 1039, 1051, 1054, 1061, 1078, 1080, 1083, 1092, 1093, 1099, 1113, 1129, 1181
 Maglaj — 385, 454, 756, 757, 899, 900, 1113, 1179
 Majdan (kod Bos. Novog) — 34
 Majdanpek — 130
 Majevice (pl.) — 78, 388, 737, 882, 883, 1069, 1121
 Majš (u Mađarskoj) — 1071
 Makarska — 44, 135, 427, 428, 435, 891, 894, 963
 Makedonija — 87, 89, 154, 164, 268, 380, 454, 511, 512, 537, 539, 543, 548, 549, 563, 574, 583, 603, 607, 614, 651, 670, 700, 874, 888, 913, 946, 954, 957, 958, 965, 972, 975, 980, 982, 985, 1002, 1013, 1014, 1016, 1020, 1029, 1140, 1142—1144, 1146, 1149, 1154, 1156, 1159, 1169, 1173—1175, 1177
 Mala Kapela (pl.) — 847
 Mala Krsna — 116
 Malesija (predeo, kod Đakovice) — 112
 Mali Jastrebac — vidi Jastrebac
 Malo Rujno — 299
 Malošin Do (kod Danilovgrada) — 217
 Malovan (tt 556, kod Maglaja) — 757
 Malta — 438, 456
 Manasi (kod Raške) — 910
 Mandelos — 1012, 1019
 Maoče (kod Pljevalja) — 185
 Maradik (kod Stare Pazove) — 631
 Marčetići — 731
 Margaitio (Margaithio) — 918
 Maribor — 431, 433, 861, 1026, 1027, 1083, 1103
 Marija Reka — 813
 Marijanci (kod Valpova) — 849
 Marino brdo — 370
 Markov kamen (predeo, kod Drvara) — 358, 359, 362
 Markovac — 649—651, 1157
 Markovina (kod Danilovgrada) — 216, 217
 Marselj — 188, 239
 Martin br. (k. 208, kod Bos. Novog) — 23
 Martin Brod — 210, 345, 347
 Martinci (kod Moslavine) — 780
 Maskova (kod Ivanjice) — 246
 Maslinica (kod Splita) — 45, 242
 Maš (kod Đakovice) — 120
 Mašvin (kod Cazina) — 34
 Mateševo — 555, 721, 1067, 1074, 1078, 1091, 1094, 1099, 1100, 1104, 1105, 1107, 1108, 1111, 1128, 1132, 1147, 1168, 1183, 1184, 1207
 Matijevići (kod Tuzle) — 777
 Matorovska — 891
 Matulje — 161
 Maun (o.) — 330, 331
 Mazin — 193, 313, 314, 1069, 1071, 1104
 Mečcnčani (kod Kostajnice) — 30
 Medak (kod Gospića) — 439
 Medveđa (kod Lapova) — 648, 649
 Medveđa (kod Lebana) — 456, 899
 Međumurje — 142
 Megar — 1145
 Mehadija (kod Oršave) — 563, 564, 569, 576
 Mehune (kod Kuršumlije) — 911
 Mekinjar (kod Udbine) — 301, 318, 319
 Melenci (kod Zrenjanina) — 617, 631, 658
 Menina pl. — 821
 Merdare (kod Prokuplja) — 1012
 Merinca — 812
 Mesići (kod Rogatice) — 769
 Mesina — 557
 Metković — 136, 145, 235, 413, 575, 652, 672, 883, 968, 990, 999, 1000, 1002, 1003, 1010, 1151
 Metla — 259, 260
 Metlika — 416, 878, 886—888, 1035, 1038
 Metohija — 113, 164, 223, 406
 Metovnica (kod Bora) — 418
 Metsovon (u Grčkoj) — 894
 Mezgalje (kod Ivangrada) — 479
 Mezgraja (kod Niša) — 962
 Mežakla (pl.) — 824
 Mihajlovac (kod Negotina) — 688, 969
 Miholjac — vidi Donji Miholjac
 Miholjsko (kod Vojnića) — 310—312
 Mijočinovići (kod Gline) — 36
 Mikanovci (kod Đakova) — 1205
 Mikleuš (kod Podravske Slatine) — 253, 759

- Mikluševci (kod Vukovara) — 808
 Mikra (kod Soluna) — 1152
 Milano (u Italiji) — 192
 Milići (kod Vlasenice) — 559, 934
 Milos (o.) — 1000, 1001, 1005
 Milutinovac (kod Kladova) — 586, 964
 Minićevo (kod Knjaževca) — 577
 Mioče (kod Višegrada) — 165
 Miodraž (kod Benkovca) — 229
 Miričina (kod Tuzle) — 757
 Mirkovac (kod Belog Manastira) — 1053
 Miroč (pl.) — 581, 642
 Mladenovac — 114, 116, 171, 631, 693
 Mliništa (kod Mrkonjić-Grada) — 16, 273
 Mljet (o.) — 17, 18, 136, 519, 520, 964
 Modriča — 759
 Mohač (u Mađarskoj) — 667, 1022, 1028, 1030, 1166, 1071, 1078, 1080, 1085
 Mojkovac — 185, 186, 499, 500, 507, 560, 571, 656, 721, 722, 915, 1085, 1095, 1097, 1102, 1104, 1107, 1109, 1113, 1114, 1116, 1117, 1120, 1123, 1134, 1193, 1197, 1198
 Mokra Gora (kod Titovog Užica) — 167, 232, 246, 575, 579, 1128
 Mokri Lug (kod Beograda) — 696
 Mokro (kod Sarajeva) — 910
 Mokro polje (predeo, kod Drvara) — 358, 360
 Mokro Polje (kod Kistanja) — 123—125
 Mokro Polje (kod Knina) — 1035, 1038, 1040, 1042
 Mokronoge (kod Drvara) — 351—353
 Molat (o.) — 329—331
 Moldava (u Rumuniji) — 233, 551, 630, 945
 Moldava Nova (u Rumuniji) — 586
 Monjoroš (kod Apatina) — 1045, 1049, 1053
 Moravica (r.) — 171
 Moravica (kod Vršca) — 617
 Morsano (kod Videma) — 834
 Moskva (u SSSR-u) — 1000
 Moslavina (ž. st.) — 780, 808, 1098, 1102, 1104, 1196, 1202
 Moslavina (predeo) — 74, 75, 80, 259, 261, 743, 759, 771, 780, 932, 1079, 1094, 1111
 Mostar — 13, 16, 18, 39, 63, 86, 88, 143, 212, 235, 248, 389, 427, 456, 466, 575, 600, 632, 652, 656, 665, 672, 675, 715, 966, 969, 977, 985, 992, 996, 998, 1004, 1005, 1009—1013, 1015, 1017, 1021, 1028—1030, 1032, 1034, 1038, 1050, 1052, 1053, 1061, 1063, 1067, 1068, 1073, 1075, 1078, 1083—1087, 1093, 1094, 1100, 1107, 1113, 1117, 1118, 1123, 1124, 1126, 1129, 1131, 1160—1162, 1164, 1167, 1171, 1172, 1175, 1178—1181, 1185, 1188
 Mošune (kod Novog) — 60
 Mratinje (na Pivi) — 504, 925
 Mrežnica (r.) — 285
 Mrkalji (kod Vlasenice) — 910
 Mrkelnje (kod Benkovca) — 229
 Mrkići (kod Bihaća) — 136
 Mrkonjić-Grad — 16, 39, 40, 280, 292, 309
 Mrkopalj (kod Delnica) — 381, 847, 936
 Mrzla Rupa — 841
 Mrzla Vodica — 381
 Mrzović (kod Đakova) — 757
 Mrtvica (kod Brčkog) — 75
 Muć (kod Sinja) — 385
 Mura (r.) — 398, 872
 Murići (kod Drenice) — 895, 896
 Murino — 413, 435, 454, 470, 474, 479—484, 487, 488, 555, 895, 897, 898, 901
 Murter — 190, 193
 Muslimanski Čelinac — 40

N

- Nabrežina (kod Trsta) — 158
 Nadask (u Mađarskoj) — 1071
 Nađ Kanjiža — 1187
 Naidas (u Rumuniji) — 586
 Napulj — 549
 Narta — 74
 Našice — 74, 76, 252, 253, 383, 737, 738, 740, 759, 783, 958, 973, 1045, 1048, 1053, 1063, 1069, 1070, 1105, 1109, 1117, 1126, 1133, 1202
 Našički Markovac — 759
 Nebljusi (kod Bihaća) — 415, 808
 Negoslavci (kod Vukovara) — 780, 1196, 1100
 Negotin — 214, 563, 572, 578, 582, 614, 626, 627, 871, 969
 Negotino (na Vardaru) — 959, 1136, 1139

- Nemačka — 53, 57, 63—65, 67—69, 73, 89, 101, 105, 114, 115, 134, 141, 179, 180, 217, 219, 220, 240, 248, 269, 270, 394, 423, 430, 431, 432, 460, 462—467, 511, 513, 514, 516, 524, 529, 533, 535, 539, 543, 545, 561, 600, 604, 629, 650, 654, 684, 691, 705, 748, 753, 754, 764, 783, 785, 860, 871, 924, 941, 942, 946, 969, 994, 1001, 1088, 1134, 1159, 1202
- Nemetlad (u Mađarskoj) — 1088
- Nemila (kod Zenice) — 850, 902, 903, 1184
- Nerden — 683
- Neretva (r.) — 276, 967, 969, 990, 992, 993, 997, 1001—1003, 1015, 1016
- Nerežišće (na o. Braču) — 934
- Neum (kod Metkovića) — 990, 995, 996
- Nevesinje — 413, 453, 454, 632, 767, 883, 888—890, 977, 985, 1017, 1039, 1051, 1067, 1073, 1075, 1077, 1083, 1093, 1095, 1113, 1124, 1130, 1131, 1155, 1156, 1167, 1172, 1178—1181, 1185, 1186, 1207
- Nijemci — 774, 777, 779
- Nikoman (kod Štipa) — 1011
- Nezavisna Država Hrvatska — 9, 61, 62, 64, 65, 67, 69, 71, 73, 87, 89, 104—106, 129, 146, 154, 179, 191, 212, 213, 215, 240, 248, 253, 324, 373, 380, 388, 412, 423—425, 427, 434, 444, 468, 515, 529, 530, 549, 552, 554, 567, 594, 599, 600, 605—607, 654, 655, 664, 693, 716, 717, 753, 764, 775, 777, 783—785, 825, 826, 828, 829, 872, 873, 874, 876, 881, 904, 913, 921, 922, 924, 927, 940, 947, 952, 957, 958, 964, 968, 972, 978, 979, 989, 996, 998, 1008, 1018, 1024, 1026, 1027, 1044, 1045, 1049, 1052, 1054, 1056, 1057, 1061, 1067, 1073, 1078, 1081, 1083, 1084, 1087, 1088, 1095, 1096, 1098, 1104, 1105, 1107, 1110, 1112, 1114, 1127, 1130, 1131, 1133, 1134, 1159, 1167, 1178—1181, 1186, 1202, 1208
- Nikšić — 141, 147, 148, 183, 184, 451, 456, 508, 652, 656, 912, 915, 948, 994, 1031, 1032, 1034, 1038, 1039, 1042, 1045, 1050, 1052, 1057, 1058, 1067, 1086, 1151, 1155, 1156, 1160—1162, 1168, 1179, 1183
- Nin — 190, 1069
- Nirnberg — 20, 25, 57, 63, 89, 134, 139, 249, 287, 524, 525, 864
- Niš — 13, 14, 86, 111, 143, 165, 204, 214, 233, 379, 418, 453, 499, 504, 512, 531—533, 538, 539, 543, 544, 549, 554, 558, 561, 562, 570, 573, 586, 587, 592, 596, 647, 648—650, 677, 678, 683, 684, 686, 691, 710, 889, 918, 921, 925, 927, 936, 940, 941, 944, 945—947, 949, 950, 952, 962—964, 972, 975, 976, 981, 982, 984, 987—989, 991, 999, 1138, 1142, 1144, 1149, 1151—1156, 1158
- Nišići (kod Piskavice) — 176
- Niška Banja — 561, 562
- Nizozemska — 463
- Nomanica (kod Leskovca) — 626
- Nosića brdo (k. 1335, kod Bos. Grahova) — 360
- Nova Gradiška — 38, 75, 252, 253, 256, 380, 425, 439, 601, 874
- Nova Kapela — 75, 80, 252, 254—256
- Nova Rača (kod Bjelovara) — 78
- Nova Stifla (kod Kamnika) — 813
- Nova Topola — vidi Topola (D., G. i Srednja)
- Nova Varoš — 245, 246, 504, 508, 871, 913, 917, 925, 926, 935, 1116—1118, 1168
- Novake (kod Cerkna) — 822
- Novi — 188, 328, 329, 415, 845
- Novi Banovci — 986
- Novi Bečej — 982
- Novigrad Podravski (kod Koprivnice) — 1111, 1113
- Novi Grad (kod Karlovca) — 284, 416
- Novi Marof — 398—400, 403, 404, 875
- Novi Pazar — 560, 571, 652, 670, 671, 713, 722, 904—908, 910, 912, 998, 1000, 1050, 1068, 1070, 1077, 1079, 1102, 1155, 1160—1163, 1170, 1172, 1173, 1176
- Novi Sad — 86, 598, 600, 659, 699, 737, 943, 950, 963, 994, 995, 996
- Novo Selo (na o. Braču) — 136
- Novo Selo (kod Pančeva) — 638
- Novo Selo (kod Raške) — 912
- Novo Selo (kod Kumanova) — 1012, 1149
- Novo Selo (kod Vrginmosta) — 285
- Novo Selo (kod Zagreba) — 1040
- Novska — 13, 75, 143, 389, 600, 621, 963, 1012, 1036, 1052, 1066, 1129, 1208
- Nozdra — 329

Nunić (kod Knina) — 227
Nuštar (kod Vinkovaca) — 757, 760,
956, 1028

O

Obilić (kod Prištine) — 1148
Oblo Brdo (kod Andrijevice) — 476
Obodnik (kod Banje Luke) — 39
Oborovo (kod Zagreba) — 74
Obrenovac — 115, 116, 204, 629, 631,
696, 986
Obrež (kod Varvarina) — 648
Obrovac — 59, 121, 123, 127, 189,
190, 193, 208, 321
Očauš (kod Banjaluke) — 756
Ogoška reka — 456
Odžaci (kod Tuzle) — 803
Odžaci (kod Vukovara) — 618
Ogradena Nehi (u Rumuniji) — 687
Ogradenica (kod Žabljaka) — 931
Ogulín — 60, 61, 415, 456, 559, 847,
863
Ohrid — 84, 1137, 1169
Ohridsko jezero — 271, 456, 996,
1148
Oklaj (kod Drniša) — 924
Okolišta (pl., kod Andrijevice) —
474
Okučani — 17, 48, 51, 75, 86, 122,
143, 601, 1012
Olib (o.) — 329, 330
Olimp (u Grčkoj) — 544—547, 949
Olovo — 498, 802, 906, 909
Omanovac (kod Tešnja) — 261
Omar (kod Drvara) — 272
Omarska (kod Prijedora) — 175
Omiš — 44, 135, 385
Opatija — 59, 60, 458
Opatovac (kod Vukovara) — 652,
698, 741, 774, 807, 808, 1057, 1089,
1092, 1095
Općine — 832
Oplenac — 114
Orah (kod Ivangrada) — 476
Orahovica (kod Našica) — 253, 258,
259, 263, 973
Orahovo (kod Bos. Gradiške) —
56, 57
Orašac (kod Topole) — 114
Orašje (rudnik) — 94
Oravica (u Rumuniji) — 969
Orle (kod Ljubljane) — 853
Orlovac (k. 305, kod Topuskog) —
284
Orljava (r.) — 756

Orljane (kod Doljevca) — 648
Orljani (kod Podujeva) — 1004,
1007, 1011, 1012, 1023, 1025, 1027,
1039
Orolík — 730, 741—743, 755, 780,
807, 808, 1097, 1098, 1100—1102,
1104, 1120, 1121, 1124, 1188, 1200,
1207
Oršava (u Rumuniji) — 551, 556,
558, 563, 564, 567, 569, 576, 581,
582, 683, 687, 941, 945, 949, 969
Osijek — 13, 86, 146, 179, 398, 427,
429, 598, 600, 601, 655, 737- 740,
743, 753, 758, 759, 780, 784, 786,
838, 849, 872, 874, 955—957, 963,
972, 977, 979, 995—997, 1009, 1017,
1029, 1044, 1049, 1051, 1053, 1055,
1064, 1065, 1069, 1071, 1074, 1077,
1079, 1081, 1092, 1094, 1101, 1105,
1106, 1109, 1191
Osječnica (tt 1267, kod Drvara)
— 362
Osmaci (kod Tuzle) — 414, 884,
886
Osogovska planina — 982, 1138,
1141, 1143
Osredci (kod Srba) — 346, 347
Ostojići (kod Metkovića) — 136
Ostrovača — 39
Ostrovec (kod Zagorja) — 811
Ostrovičke Lišane (kod Benkovca)
— 229
Ostrovo (kod Vinkovaca) — 849
Ostrožac — 39, 1120, 1122
Oštarije — 60
Oštrelj (kod Drvara) — 353
Otalež (kod Cerkna) — 841
Otelek — 617
Otočac — 60, 201, 202, 267, 283, 284,
300, 385, 843, 845, 847
Otok (kod Vinkovaca) — 730, 742,
773, 774, 776, 778, 1095, 1098, 1100,
1119—1122, 1124, 1126—1128, 1193,
1196, 1201, 1202, 1204, 1205, 1207
Otoka (kod Bos. Krupe) — 30, 33,
286, 415
Otrić — 127, 731
Ovče polje — 164
Ozalj — 878
Ozopo (u Italiji) — 832, 834

P

Padina (kod Pančeva) — 568, 569
Pađene (kod Knina) — 124, 725, 731,
732, 1090

- Pag (o.) — 330, 843, 847, 986, 1046,
 1064, 1069
 Pakrac — 75, 76, 80, 143, 254—260
 Palanka (kod Brčkog) — 75
 Palanka (kod Knina) — 125, 315,
 1022, 1079, 1084
 Palisad (kod Cajetine) — 167
 Palmanova (u Italiji) — 833, 834
 Pančevo — 516, 573, 629, 635—638,
 639, 689, 690, 968, 972, 975—977,
 979, 982
 Panići (kod Piskavice) — 176
 Papkov Dol (kod Čelebića) — 503
 Papratnik (kod Debra) — 419
 Papatra (kod Vlasenice) — 880, 928
 Papuk (pl.) — 252, 257—259, 263,
 438, 600, 737, 738, 740, 755, 1051,
 1102, 1105, 1135
 Paraćin — 643, 649
 Paramitia (Paramythia) — 918
 Parga — 544
 Paripovac (k. 1060, kod Gračaca)
 — 125, 126
 Pariz — 536, 537, 939
 Paros — 506
 Pašman (o.) — 108, 109, 585
 Paučje (kod Našica) — 74
 Pazin — 159
 Pčelići (kod Virovitice) — 257
 Pčinja — 1008, 1012, 1013, 1017, 1174
 Peć — 213, 222, 223, 268—271, 459,
 474, 667, 671, 675, 896, 898, 899,
 1138, 1151, 1163, 1172, 1174
 Pećane (kod Bunića) — 299
 Pećigrad — 35, 36
 Pecka (kod Podr. Slatine) — 257
 Pečovnik (rudnik) — 811, 812
 Pečuj — 994, 996, 1022, 1029, 1037,
 1051, 1052, 1056, 1059, 1071, 1078,
 1081, 1082, 1087
 Peh (pl., kod Andrijevice) — 474,
 475
 Pehčevo — 1136—1143, 1147—1149
 Pelev Brijeg (kod Titograda) —
 1118
 Peloponez — 592, 604, 605, 674, 876
 Pelješac (poluotok) — 136, 435, 453,
 959, 960, 962, 964
 Pepići (kod Murina) — 487, 488
 Perlez (kod Zrenjanina) — 615, 974
 Perna (kod Topuskog) — 284, 285
 Pernik (kod Topuskog) — 285
 Perućica (potok) — 475
 Perušić — 299, 843
 Peskara — 578
 Peškopeja (u Albaniji) — 406, 407,
 901
 Petnica (kod Ivangrada) — 480
 Petrinja — 143, 283, 286, 310, 419
 Petrograd (Zrenjanin) — 14
 Petrov kanal (kod Melenaca) —
 658, 659, 994
 Petrov vrh (kod Podr. Slatine) —
 260
 Petrova gora (pl.) — 35, 282, 285,
 286
 Petrovac na Mlavi — 165, 556, 569,
 582, 691—693, 984, 986, 987, 1148
 Petrovac-planina (kod Lebana) —
 909
 Petrovaradin — 144, 576, 580, 594,
 784, 956, 957
 Peulje (D. i G., kod Bos. Grahova)
 — 358—360, 369
 Pezaro (u Italiji) — 159
 Pijemont — 375
 Pirej — 1140
 Pirin — 132
 Pirot — 15, 567, 647, 960, 961, 1150
 Pirovac — 414, 415, 439
 Pisarovina (kod Zagreba) — 287
 Piskavica (kod Kozarca) — 175
 Piskopi (o.) — 1005
 Pišać (kod Udbine) — 317, 415
 Pitomača — 74, 771, 1124, 1130, 1133,
 1134, 1209
 Piva (r.) — 931, 934, 935
 Pivnica — 260
 Planinica (pl.) — 480, 488
 Planinica (kod Zaječara) — 982
 Plav — 220, 475, 484, 486, 489
 Plavljeni (kod Piskavice) — 176
 Plavna (kod Štubika) — 977, 979,
 982
 Plavno (kod Knina) — 194
 Pleternica (kod Slavonske Požege)
 — 75, 253, 254, 383, 416, 756, 1090
 Pliješevina (kod Pljevalja) — 924
 Plitvička jezera — 924, 925
 Plitvički Ljeskovac (kod Titove Ko-
 renice) — 299, 303
 Ploča (kod Lovinca) — 316, 320
 Ploče (kod Brusa) — 916
 Ploče (kod Metkovića) — 389
 Pločesti — 454
 Plovdiv (u Bugarskoj) — 86, 1164
 Plješivica (pl.) — 298—300, 1111

- Pljevlja — 185, 186, 388, 417, 450, 451, 473, 498, 500, 504, 507, 555, 560, 671, 675, 676, 721, 722, 871, 879, 906, 909, 913, 914, 918, 924, 931, 934, 935, 1020, 1030, 1050, 1052, 1057, 1058, 1067, 1070, 1073, 1099, 1102, 1160, 1163, 1168, 1172, 1175, 1176, 1178, 1185
 Po (r., u Italiji) — 544
 Pocuolo (u Italiji) — 833
 Podbonesec (kod Videma) — 158
 Podbrdo (kod Tolmina) — 831
 Podgarić (kod Garešnice) — 75
 Podgorac (kod Boljevca) — 568, 642, 643
 Podgorica (sada Titograd) — 84, 141, 147, 183, 184, 186, 216, 390, 500, 507, 656, 675, 721, 722, 767, 1023, 1040, 1043, 1048, 1050, 1057, 1063, 1072, 1081, 1105, 1107, 1108, 1112, 1113, 1127, 1137, 1138, 1151, 1160, 1161, 1167, 1168, 1172, 1175, 1182, 1184, 1198
 Podgorje (kod Puračića) — 924, 928
 Podgorje (na pl. Velebitu) — 299
 Podgrad (kod Ljubljane) — 852, 854
 Podgradci (D. i G., kod Bos. Gradiške) — 57
 Podgradec (kod Struge) — 268, 271, 1137
 Podgrađe (kod Prijedora) — 174
 Podhosta (kod Dolenj. Toplica) — 860, 861
 Podkoren (kod Kranjske Gore) — 824, 861
 Podlapac (kod Udbine) — 299, 301, 317, 319, 320
 Podlož (kod Cerknice) — 863
 Podolje (kod Belog Manastira) — 1053—1055, 1057
 Podotavac (kod Brguda) — 227, 228
 Podrašnica (kod Mrkonjić-Grada) — 309
 Podravina — 738
 Podravska Slatina — 74, 76, 80, 252—254, 262, 756, 771, 772, 958, 1209
 Podromanija — 768, 804, 805, 1038, 1048, 1057, 1063, 1068, 1077, 1175, 1176, 1178, 1185, 1203
 Podujevo — 891, 995, 1007, 1008, 1011—1013, 1015, 1017, 1018, 1023, 1029, 1032, 1039, 1041, 1164, 1169, 1170
 Podunavlje — 1065
 Podutik (kod Ljubljane) — 853
 Podvučjak (kod Srba) — 347
 Poganovci (kod Valpova) — 757
 Pohorje — 813
 Pokuplje — 74
 Poligiros — 214
 Polskava (Zg. i Sp., kod Sl. Bistrice) — 809, 810
 Polumir (kod Ušća) — 577
 Polzela (kod Celja) — 864
 Poljane (kod Škofje Loke) — 823
 Poljanščica (r.) — 823
 Poljice (kod Drvara) — 357
 Poljska — 335, 432
 Ponikve (kod Tolmina) — 841
 Ponteaba — 831
 Popina (Velika i Mala) — 315
 Popov Salaš (kod Vukovara) — 1201
 Popovac (kod Belog Manastira) — 1069, 1070
 Popovac (kod Garešnice) — 259
 Popovac (kod Niša) — 573
 Popovača (kod Kutine) — 75, 419
 Popovo polje — 413, 883
 Popovo Polje (kod Brčkog) — 75
 Pordenone (u Italiji) — 830
 Porto Čivitanova (kod Ankone) — 160
 Porto Rekanati (kod Ankone) — 160
 Porto San Đorđo (kod Ankone) — 160
 Postojna — 59, 158, 377, 847, 848, 862, 863
 Posušje — 39, 1039
 Potoci (kod Drvara) — 306, 307, 345, 349, 352, 354, 356, 357
 Poum (kod Struge) — 409
 Pöspök (u Mađarskoj) — 1071
 Povlen (pl.) — 246
 Povlja (na o. Braču) — 44
 Požar (kod Knina)
 Požarevac — 101, 102, 116—165, 203, 214, 543, 569, 570, 582, 597, 685, 974
 Požega (užička) — 167, 246, 543, 557, 674, 961, 1014, 1032, 1048, 1053, 1056, 1068, 1076, 1083, 1090, 1094, 1095, 1097, 1099, 1102, 1104, 1190
 Požeška kotlina — 252
 Prača (r.) — 917, 920
 Pračno (kod Siska) — 439
 Prag (Praha, u Čehoslovačkoj) — 63
 Pragersko (kod Sl. Bistrice) — 810
 Prahovo — 569, 582, 586, 682, 683, 691

- Prapatnica (kod Splita) — 194, 195
 Prapretno — 840
 Prečani (kod Žabljaka) — 931
 Predmeja (kod Idrije) — 841
 Prekaja (kod Drvara) — 281, 289,
 294, 345, 352—354, 356—359, 367
 Preko (na o. Uljanu) — 108
 Prelog (kod Čakovca) — 404
 Premuda (o.) — 329, 331
 Preodac (kod Drvara) — 359
 Preovac (kod Andrijevice) — 482
 Prepolac (kod Podujeva) — 1008
 Preradi (kod Bronzanog Majdana)
 — 176, 177
 Preslatinci (kod Đakova) — 759
 Prespansko jezero — 1138, 1148
 Preševo — 1147
 Preves (u Grčkoj) — 879, 918
 Prezid (kod Rijeke) — 863
 Priboj (na Limu) — 446, 508, 560,
 570, 722, 903—905, 909, 913, 925,
 935, 1017, 1068, 1106, 1109, 1134,
 1168, 1172, 1173, 1175, 1178
 Prijebaj (kod Titove Korenice) —
 297, 299, 300, 415, 437, 843, 888,
 889, 925, 945, 1114, 1116, 1117, 1119,
 1122, 1124, 1126, 1128, 1130, 1134
 Prijedor — 20, 21, 23, 24, 40, 51, 52,
 56, 145, 173, 174, 178, 416, 429, 575,
 576, 600, 924
 Prijepolje — 186, 383, 385, 388, 417,
 450, 454, 498, 500, 504, 508, 652,
 670, 721, 722, 773, 774, 879, 909,
 910, 914, 918, 926, 931, 1000, 1005,
 1008, 1011, 1012, 1014, 1020, 1043,
 1063, 1067, 1068, 1070, 1072, 1073,
 1077, 1079, 1081, 1100, 1120, 1123,
 1126, 1128, 1132, 1160, 1162, 1163,
 1168, 1169, 1172, 1173, 1175, 1176,
 1178, 1183, 1184
 Prijeska (kod Cetingrada) — 284
 Prilcp — 132, 214, 384, 449, 583, 584,
 874, 875, 879, 892, 955, 957, 959,
 960, 962, 1139, 1142, 1146, 1148
 Priluke — 889
 Prilužje — 962, 963
 Primišlje — 312
 Primorje — 449
 Primošten — 46, 108, 109, 194, 878,
 880, 882
 Prisjeka (kod Topuskog) — 285
 Prisovjani (kod Ohrida) — 502
 Prishtina — 84, 86, 223, 380, 434, 668,
 896, 988, 998, 1008, 1010, 1011,
 1013—1015, 1021, 1029, 1039, 1041,
 1043, 1045, 1048, 1148, 1151—1155,
 1159, 1160, 1164, 1168, 1169—1171,
 1175, 1178
 Privano (kod Palmanove) — 833
 Privlaka — 743, 780, 1196
 Prizren — 217—221, 268, 386, 667,
 668, 671, 675, 998, 1039, 1141, 1147,
 1160, 1163, 1172, 1174
 Prkovići (kod Vinkovaca) — 77
 Prnjavor — 288, 436, 775, 889, 924
 Probištip — 98
 Prokop (kod Popovače) — 75
 Prokuplje — 132, 171, 233, 449, 515,
 543, 561, 562, 648, 677, 678, 891,
 892, 925, 988, 1153, 1156
 Prolomska planina — 437
 Promina (pl.) — 194
 Propaštica (kod Kačikola) — 1029
 Prozor — 381, 1122, 1201
 Prpoši (kod Kozarca) — 175
 Pruska — 460
 Prvić (o.) — 136
 Pržanac (kod Sinja) — 415
 Psychiko (kod Atine) — 214
 Psunj (pl.) — 253, 261—263, 600
 Ptuj — 433, 861, 1019
 Puka (u Albaniji) — 112
 Pula — 152, 158, 159
 Puračić (kod Tuzle) — 924
 Pusta reka (predeo) — 456
 Pušća (brdo, kod Knina) — 126

R

- Rab (na o. Rabu) — 168
 Rab (o.) — 167, 168, 850, 1190
 Rabrovo (kod Kučeva) — 98
 Raca (kod Bajine Bašte) — 232
 Radan-planina — 911
 Rađeće (kod Zidanog Mosta) — 809
 Radinci (V. i M., kod Sremske Mi-
 trovice) — 699
 Radljići (kod Metkovića) — 136
 Radonja (kod Karlovca) — 284
 Radomir (u Bugarskoj) — 1150
 Radomirovac (kod Prijedora) — 21
 Radovljica — 823
 Radučić (kod Kistanja) — 118, 123
 Raja (kod Đakovice) — 120
 Rajlovac (kod Sarajeva) — 573
 Rakitnica (kod Rogatice) — 916
 Rakitovača (predeo, kod Bronza-
 nog Majdana) — 176
 Rakovica (kod Beograda) — 659
 Rakovica (kod Sarajeva) — 1122

- Rakovnik (kod Ljubljane) — 855, 856
 Rama — 39
 Rama (r.) — 39, 1122
 Ramljane (kod Knina) — 385
 Ramljane (kod Otočca) — 297, 299, 1126, 1128
 Ran — 1083
 Rangsdorf (u Nemačkoj) — 900
 Ranilovac (kod Sanskog Mosta) — 178
 Ramna (kod Novog Pazara) — 509
 Rankovići (kod Travnika) — 79
 Rasina (r.) — 920
 Rasinja (kod Koprivnice) — 400
 Rastenburg (u Poljskoj) — 460
 Raška — 86, 171, 508, 538, 541, 628, 669, 675, 713, 719, 905, 907—910, 912, 913, 916, 941, 945, 1000, 1053, 1063, 1068, 1158—1160, 1162, 1163, 1166, 1167, 1172, 1175, 1176
 Ravna gora — 259—263
 Ravna Reka — 96
 Ravni (o.) — 195
 Raz. Valdek (kod Velenja) — 812, 813
 Razbojna (kod Brusa) — 925
 Ražana (kod Kosjerića) — 526, 674
 Ražanac (kod Zadra) — 187
 Reka (r.) — 823, 854
 Reka S. Giovanni — 841
 Remeta (kod Sr. Karlovaca) — 699
 Renovica (kod Sarajeva) — 917
 Resan — 882, 1145, 1166
 Resanovci (kod Bos. Grahova) — 358—360
 Rešica (u Rumuniji) — 617, 969
 Retimnon — 215
 Retkovci (kod Vinkovaca) — 77
 Rgotina (kod Zaječara) — 586, 974
 Rhasi — 217
 Ribnica (r.) — 901, 902
 Ribnica — 436
 Ribnica (kod Visokog) — 498, 906, 909
 Ribnik — 306
 Ričići (kod Lovinca) — 316
 Riđica (kod Srp. Itebeja) — 440
 Riga (na obali Baltičkog mora) — 605
 Riga (u Slovačkoj) — 606
 Rihemberk — 159
 Rijeka — 59—61, 152, 161, 168, 187, 463, 632, 836, 847—850, 860, 863, 899, 977, 985
 Rijeka Crnojevića — 141, 1023
 Rijeka Marsenića (kod Ivanograda) — 479
 Ripanj (kod Beograda) — 116
 Risan — 166, 1042, 1045, 1048, 1053, 1154
 Ritopek (kod Beograda) — 690, 984—986
 Rivinjano (u Italiji) — 833
 Rodaljice (kod Benkovca) — 226—228
 Rodos (o.) — 214, 384, 457, 544, 618, 622, 971, 1013, 1140
 Rogačica — 1053, 1072, 1083, 1175
 Rogaška Slatina — 810
 Rogatica — 246, 672, 675, 722, 724, 805, 916, 917, 985, 999, 1009, 1017, 1021, 1027, 1031, 1032, 1036, 1038, 1039, 1048, 1081, 1113, 1126, 1160, 1172, 1176, 1178, 1182, 1183, 1184, 1190, 1192, 1193
 Rogolji (kod Pakraca) — 261, 262
 Rogovac (kod Virovitice) — 74
 Rogozina (kod Struge) — 558, 1155
 Rogoznica (kod Splita) — 46, 136
 Rogoža (kod Garešnice) — 75, 259
 Romanovce (kod Kumanova) — 1008, 1012
 Rotimlja (kod Stoca) — 413
 Rovte — 821
 Rožaj — 507, 902
 Rožanstvo (kod Užica) — 246
 Rožna dolina — 856
 Rožnik (predeo) — 852—854, 856, 857
 Rudice (kod Bos. Novog) — 284, 437, 585
 Rudna glava — 132
 Rudnica (kod Raške) — 509, 908, 910—913
 Rudnik (pl.) — 687
 Rudnik (kod Ljubljane) — 853
 Rudno (kod Ušća) — 925
 Rudo — 165
 Rudo brdo (pl., kod Andrijevice) — 479
 Rugovo — 481
 Rujevac (kod Bos. Novog) — 33, 284
 Rujšite (kod Ivanograda) — 476, 480
 Rukin (kod Dreke) — 159
 Ruma — 143, 624, 646, 653, 654, 659, 695, 782, 784, 789, 968, 984, 990, 1001, 1058
 Rumunija — 67, 499, 510, 512, 527, 532, 533, 635, 541, 543, 545, 548, 554, 571, 578, 583, 606, 681, 684, 708, 936, 938, 941, 946—948

Rupelski prelaz — 564
Rusa — 941
Rusija — vidi Savez Sovjetskih
Socijalističkih Republika
Rust (tt 772, kod Sl. Požege) — 756
Rustići (kod Kozarca) — 174
Ružina Voda (kod Tuzle) — 803,
805
Ržanica — vidi G. Ržanica
Ržanovo (kod Ohrida) — 502

S

Sabanta (kod Kragujevca) — 649
Sadinja Vas (kod Ljubljane) — 853
Salamići (kod Piskavice) — 175
Salcburg — 524
Samobor — 382, 416
San Vito (kod Palmanove) — 833
Sana (r.) — 22—24, 56, 57, 280, 294
Sandžak — 16, 139, 140, 164, 166,
170, 172, 246, 247, 381, 391, 440,
449, 481, 499, 559, 560, 570, 584,
676, 907, 926, 950, 951, 955, 956
Sanski Most — 178
Sarajevo — 13, 14, 16, 86, 136, 213,
235, 427, 429, 456, 559, 573, 575,
583, 594, 600, 670, 672, 675, 716,
719, 720, 738, 748, 756, 764, 767—
770, 802, 805, 828, 829, 843—845,
910, 985, 999, 1010, 1014, 1018, 1019,
1021, 1026, 1028, 1029, 1032—1034,
1036, 1039, 1041, 1043, 1044, 1047,
1048, 1050, 1053, 1055, 1060, 1061,
1065, 1068, 1077, 1081, 1084, 1088,
1090, 1093, 1108, 1109, 1111, 1113,
1116, 1118, 1120, 1122, 1123, 1126,
1129, 1156, 1160, 1162, 1164, 1165,
1167, 1168, 1170—1172, 1175, 1177—
1190, 1192, 1198, 1200—1202, 1204,
1206, 1207
Saranda — 796, 797, 1137
Sasina — 229, 230
Sava (r.) — 19, 27, 39, 48, 49, 67, 74,
75, 78, 79, 142, 388, 426, 466, 573,
600, 608, 611, 621, 623, 629, 631,
644, 651, 652, 654, 658, 659, 662,
671, 685—687, 695—699, 705, 723,
729, 735, 737, 738, 741—743, 755—
757, 766, 773, 777, 778, 780, 783, 802,
821, 852, 854, 875, 884, 898, 951,
960, 972, 973, 976, 995, 999, 1008,
1021, 1042, 1052, 1061, 1062, 1064,
1066, 1085, 1089, 1094, 1098, 1099,
1101, 1102, 1104, 1106, 1111, 1113,

1118—1121, 1124, 1128, 1130, 1132,
1159, 1163, 1167, 1172, 1180, 1184,
1187, 1188, 1189, 1191, 1199, 1200
Savez Sovjetskih Socijalističkih Re-
publika — 335, 409, 529, 561, 614,
946, 985, 1001, 1127, 1170
Savići (kod Ivanjske) — 175, 177
Savinjska dolina — 814
Savinjski Alpi — 861
Sazano (o.) — 986
Sećanj — 972
Sedlo (trig. 1058, kod Gračaca) —
125
Segedin — 563
Sekulinci (kod Podr. Slatine) —
258
Selca (na o. Braču) — 136
Selca (kod Škofje Loke) — 823
Semeć (kod Višegrada) — 1185
Semegnjevo (kod Titovog Užica) —
167, 232, 245, 246
Senigallia (kod Ankone) — 160
Senta — 965
Senj — 59—61, 209, 212, 328—330,
579, 632, 753, 826, 843, 845, 977,
985, 1062
Senjski Rudnik — 96
Seoce (kod Andrijevice) — 479
Seres (u Grčkoj) — 83, 86
Sibinj (kod Slavenskog Broda) —
80, 254, 255
Sigetvar (u Mađarskoj) — 756
Silba (o.) — 329—331
Simitli (u Bugarskoj) — 83, 86
Sinj — 39, 59, 88, 109, 124, 145, 193,
194, 209, 415, 436, 1000
Sinjajevina (pl.) — 185, 450
Sipski kanal — 513
Sirač (kod Pakraca) — 75, 259
Sirakuza — 557
Sisak — 33, 86, 143, 266, 283, 323,
380, 425, 430, 439, 464, 465, 880,
1101, 1104
Sitnica (kod N. Pazara) — 1067
Sitnica (kod Ključa) — 38—40, 52,
309
Sivša (kod Tešnja) — 79
Sjedinjene Američke Države (SAD)
— 864
Sjenica — 171, 214, 246, 247, 504,
508, 560, 571, 926, 1081, 1091, 1094,
1095, 1097, 1106, 1107, 1109, 1111,
1113, 1114, 1116—1119, 1122, 1123,
1126, 1160, 1162, 1173
Sjergošte (kod Kolašina) — 1193

- Skadar — 86, 112, 113, 145, 546, 606, 652, 656, 657, 671, 675, 719, 964, 968, 975, 977, 982, 996, 998, 1048, 1053, 1057, 1068, 1072, 1074, 1076, 1078, 1139, 1141, 1147, 1151, 1160, 1161, 1172, 1173, 1176
- Skadarsko jezero — 1081, 1085, 1127
- Skočalj (kod Srba) — 559, 588
- Skoplje — 14, 84, 86, 132, 214, 223, 270, 380, 384, 434, 453, 499, 512, 532, 533, 538—542, 544, 546, 549, 564, 578, 580, 583, 589, 606, 648, 652, 671, 673, 674, 683, 684, 685, 692, 700, 936, 937, 941—944, 946, 949—951, 975, 982, 996, 998, 999, 1001, 1011, 1014—1016, 1019, 1020, 1021, 1023, 1025, 1027, 1029, 1031, 1032, 1136, 1138, 1139, 1141, 1143, 1147, 1149, 1154, 1156, 1157, 1159, 1163, 1166, 1169, 1170, 1173, 1176
- Skorba (kod Ptujja) — 813
- Skradin — 226, 227, 314, 370, 439, 579
- Sladojevci (kod Podr. Slatine) — 254
- Slakovci (kod Vinkovaca) — 1204
- Slankamen — 645, 646
- Slanje (kod Ludbrega) — 400, 401
- Slap (kod Gorice) — 841
- Slatina (kod Andrijevice) — 477
- Slatina (kod Bora) — 643
- Slatina (kod Kruševca) — 650
- Slatina (kod Kraljeva) — 1076, 1078
- Slatina (kod Kragujevca) — 649
- Slatina (kod Leposavića) — 906, 908, 910
- Slatinski Drenovac — 253, 257, 258, 260
- Slavetit — 878
- Slavonija — 48, 72, 74, 142, 149, 425, 756, 932, 1084, 1090, 1096, 1101, 1105
- Slavonska Požega — 80, 252—256, 261, 416, 1041, 1090, 1092, 1094
- Slavonski Brod — 13, 38, 67, 68, 86, 122, 145, 215, 253—255, 258, 380, 389, 425, 426, 429, 453, 454, 466, 467, 549, 573, 600, 601, 670, 716, 738, 740, 756, 757, 759, 764, 767, 776, 780, 805, 829, 874, 899, 900, 954, 963, 989, 997, 999, 1010, 1029, 1034, 1044, 1047, 1065, 1068, 1074, 1077, 1079, 1088, 1090, 1091, 1108, 1109, 1110, 1129, 1130, 1178, 1180, 1185, 1188—1190, 1195, 1196, 1202—1205
- Slokarji (kod Idrije) — 841
- Slopnik (kod Vranskog) — 813
- Slovačka — 606
- Slovenija — 59, 151, 154, 157, 381, 444, 667, 826, 859, 902, 988
- Slovenska Bistrica — 861
- Slovenske Konjice — 809
- Slovenj-Gradec — 813, 861
- Slunj — 59, 267, 284—286, 846
- Smederevo — 14, 165, 434, 515, 690, 695, 943
- Smederevska Palanka — 568, 693, 945
- Snežnik (pl.) — 847, 848
- Soča (r.) — 832, 841, 842
- Sofija — 86, 87, 132, 458, 548, 565, 578, 700, 927, 935, 937, 938, 944, 946, 1150
- Sokobanja — 387, 438, 456, 873, 898
- Sokolac — 436, 724, 801—806, 888, 889, 891, 908, 909, 916, 917, 923, 1009, 1090, 1106, 1190, 1200, 1204
- Sokolska planina — 895, 918
- Solin — 199
- Solin — 12, 14, 83—86, 88, 214, 434, 546, 579, 592, 665, 921, 927, 937, 940, 975, 976, 993, 998, 1005, 1008, 1140, 1144, 1152, 1161, 1166
- Soljani (kod Županje) — 757
- Sombor — 698, 737, 755, 994
- Sotin — 735, 736, 741, 743, 755, 773, 777, 780, 808, 995, 1089, 1097, 1100—1102, 1104, 1106, 1107, 1111, 1113, 1120—1122, 1124, 1188, 1196, 1202, 1205, 1207
- Spajinske njive (kod Orolika) — 808
- Spaljevići (kod Murina) — 477
- Spasevići (kod Kotor-Varoša) — 40
- Split — 17, 88, 109, 135, 136, 143, 192, 195, 196, 198, 213, 333, 389, 486, 544, 676, 723, 777, 894, 990, 1001, 1010, 1062, 1066
- Spreča (r.) — 78
- Spuz — 609, 1099, 1112
- Srb — 193, 289, 293, 313, 314, 345, 346, 351, 559, 1094, 1095, 1107, 1109
- Srbija — 7—9, 11, 67, 100, 102, 103, 114, 115, 130, 154, 164—166, 170, 172, 188, 203, 215, 219, 231, 233, 245—247, 250, 380, 383, 384, 387, 388, 390—393, 417, 422, 436, 437, 440, 449—451, 455, 456, 499, 503—505, 509—512, 515, 525—530, 536—539, 541, 543, 549, 550, 556, 557, 563, 565, 567, 573, 576, 577, 583, 586, 587, 600, 603, 605, 608, 615, 626, 663, 665, 676, 680, 681, 684—686,

- 688, 691, 700, 703, 705, 713, 716, 736, 761, 871, 873, 874, 876—880, 882—896, 898—904, 906, 907, 909—922, 924—930, 932, 933, 935, 938, 940—943, 945—948, 950, 952, 954, 959, 960, 961, 963, 964, 970, 972—974, 976, 978, 984—986, 988, 991, 993, 999, 1086, 1087, 1088, 1142, 1167, 1170, 1174, 1175, 1180, 1181, 1192, 1194
- Srbobran — 994
- Srebrenica — 559, 756, 1186
- Srednja Gora (kod Gospića) — 299, 301, 317—319
- Srednje (kod Tolmina) — 159
- Sredozemljc — 549, 946
- Sredozemno more — 82
- Srem — 142—144, 146, 149, 179, 388, 425, 427, 555, 633, 652, 653, 655, 658, 664, 690, 695, 699, 724, 735, 737, 738, 756, 781, 782, 784, 807, 849, 898, 899, 992, 994, 997, 1000, 1003, 1005, 1007, 1009, 1010, 1015, 1018, 1029, 1038, 1044, 1048, 1050, 1052, 1053, 1057, 1058, 1064, 1065, 1067, 1065, 1081, 1083—1085, 1088, 1089, 1094, 1097, 1099, 1101, 1103, 1104, 1107—1110, 1115, 1121, 1122, 1129, 1130, 1189, 1194
- Sremska Mitrovica — 144, 621, 659, 699, 783, 788, 968, 972, 973, 995, 1005, 1006, 1057
- Sremska Rača — 1185, 1186, 1187
- Sremski Karlovci — 580
- Srnica (kod Gračanice) — 920
- Srpska Crnja — 440
- Srpski Balkan (rudnik) — 92
- Srpski Itebej — 440, 441
- St. Kapela (kod Križevaca) — 1094
- St. Mihael (kod Leobena) — 432, 433
- Stalac — 504, 556, 918
- Staljingrad — 105
- Stankovci (kod Benkovca) — 193
- Stanovnik (k. 805, kod Cerknice) — 863
- Stara Gradiška — 48
- Stara Pazova — 624, 636, 644, 659, 986
- Starčevo (kod Pančeva) — 570
- Stari Bečej — 698
- Stari Grad — 932, 934
- Stari Trogir (zaliv) — 208
- Staro Petrovo Selo (kod Nove Gradiške) — 38, 254
- Staro Selo (kod Vrginmosta) — 310
- Stol (kod Banjaluke) — 756
- Stolac — 675, 887, 924, 1000, 1002, 1156, 1167, 1168
- Ston — 928, 966, 969
- Stožice (kod Ljubljane) — 854
- Stracin — 1165
- Stragačina — 165
- Strane (kod Ivangrada) — 56, 571
- Strašinci (kod Zupanje) — 756
- Strizivojna — 255
- Strizivojna-Vrpolje — 439
- Struga — 268, 271, 408, 409, 435, 558, 671, 675, 871, 1002, 1017, 1137, 1138, 1163, 1166
- Struma — 546, 547, 563, 951, 952, 964, 1139, 1144
- Strumica — 564, 960, 964, 966, 968, 1008, 1012, 1017, 1136, 1137, 1139, 1142, 1144, 1149, 1169, 1174
- Stubica (predeo, kod Andrijevice) — 477, 483
- Studena Bara (kod Kumanova) — 1013, 1031
- Studenac — 435
- Studenec (kod Ljubljane) — 855
- Studenec (kod Kamnika) — 813
- Studenci (kod Posušja) — 40
- Stupnica (potok, kod Bos. Novog) — 30
- Stupnica (G. i D., kod Bos. Novog) — 30
- Subotica — 1035
- Sučevići (kod Knina) — 122, 124—126, 210, 556
- Sučeska (kod Andrijevice) — 479
- Suhača (kod Bos. Novog) — 21, 22
- Suša potok (kod Drvara) — 363
- Suhodolnica (r.) — 812
- Suhopolje (kod Virovitice) — 80, 252—254, 756, 973
- Sumartin (na o. Braču) — 136
- Sunja — 13, 143, 266, 283, 382, 419, 429, 437, 439, 456, 600, 880, 986, 1004, 1009, 1017
- Surčin — 659, 695, 697
- Surđuk (kod Stare Pazove) — 644—646, 982
- Surdulica — 955, 958, 966, 967, 1142, 1144, 1149, 1151, 1152
- Sušak — 152, 1133, 1134
- Sutjeska (r.) — 276, 924, 925
- Suvaja (kod Srba) — 1107, 1117—1120, 1122, 1124
- Suza (kod Belog Manastira) — 1054, 1055
- Sv. Bartol (logor, kod Trsta) — 463
- Sv. Đorđe (u Banatu) — 441

Sv. Đorđe (kod Đurđevca) — 1116
 Sv. Elena (u Rumuniji) — 683
 Sv. Helena (kod Križevaca) — 398
 Sv. Ignacij (kod Cerknice) — 863
 Sv. Ivan Žabno (kod Križevaca) — 1094
 Sv. Jakob ob Savi (kod Črnuča) — 852, 854
 Sv. Jure — 229
 Sv. Katarina (kod Radovljice) — 823
 Sv. Leric (u Mađarskoj) — 1081, 1082
 Sv. Lucija (kod Tolmina) — 831, 841
 Sv. Miklavž (kod Maribora) — 813
 Sv. Nikola (kod Kumanova) — 1012
 Sv. Petar na Krasu — vidi št. Peter na Krasu
 Sv. Primož (kod Zagorja) — 811
 Sv. Trojica (crkva, kod Sučevića) — 126
 Sv. Uršula (kod Celja) — 812
 Sveta Klara (kod Zagreba) — 429
 Sveti Juraj (kod Senja) — 845
 Svilajnac — 692
 Svinaica (kod Cetingrada) — 285
 Svinica (u Rumuniji) — 576, 586, 683, 687, 959
 Svrlijig — 568

Š

Šabac — 103, 204, 207, 570, 629, 631, 652, 659, 669, 671, 688, 696, 699, 972, 973, 982, 992, 997
 Šabići (kod Topuskog) — 284
 Šagovina (Pravoslavna i Katolička, kod Nove Gradiške) — 75, 77,
 Šahovići (sada: Tomaševo) — 185, 186, 555, 722
 Šaškovac — 1025
 Šamac — 757
 Šamarica (predeo, u Baniji) — 29, 30
 Šapan (kod Benkovca) — 228, 229
 Šargan (pl., kod T. Užica) — 232
 Šavnik — 508, 935, 1151
 Šeganovac (kod Korenice) — 302
 Šehovići (kod Goražda) — 508, 1073, 1102, 1106
 Šemnik (kod Zagorja) — 811
 Šekovci (kod Vinkovaca) — 77

Šekovići (kod Vlasenice) — 435, 455, 880, 895, 896, 898, 899, 902, 909, 921, 928, 934
 Šekular (predeo, kod Berana) — 475
 Šekularska dolina — 478
 Šentflorijan (kod Vitanja) — 813
 Šibenik — 108, 135, 136, 143, 193, 196—198, 237, 314, 389, 412, 439, 462, 463, 544, 966, 1007, 1011, 1089, 1191
 Šid — 417, 633, 671, 698, 741, 783, 785, 786, 1128
 Širaunja — 216
 Šipan (o.) — 136
 Šipovo (kod Drvara) — 309
 Širitovci (kod Drniša) — 199
 Široka Kula (kod Gospića) — 319
 Široki Brijeg (sada Lištica kod Mostara) — 96
 Škarda (o.) — 329—331
 Škofja Loka — 823
 Škrbići (kod Drvara) — 353
 Šljivovica (kod Cajetine) — 232
 Šmarje pri Jelšah (kod Celja) — 815
 Šolta (o.) — 17, 18, 44, 45, 136, 169, 242, 243, 519, 520, 924, 960, 963
 Soštanj — 813
 Španija — 64
 Št. Ilj (kod Vitanja) — 813
 Št. Janž (kod Zidanog Mosta) — 809
 Št. Peter na Krasu (sada Pivka) — 151, 848
 Št. Vid (kod Ljubljane) — 852, 853
 Št. Viška Cora — 841
 Štajerska — 809, 811, 812, 860
 Štajerdorfanina (u Rumuniji) — 567, 569, 614, 688
 Štajnamanger — 994
 Štimlje — 675, 1172
 Štip — 957, 966, 1012, 1020, 1138, 1139, 1141, 1143, 1144, 1154, 1169, 1173, 1174
 Štit (predeo, kod Murina) — 478—481, 487
 Štitkovo (kod N. Pazara) — 871
 Štokerau (Stockerau) — 105, 106, 430
 Štubik — 976
 Špišić-Bukovica — 74, 80
 Štulvajnsenburg (u Mađarskoj) — 1082
 Šujica — 414, 559, 882, 888
 Šumadija — 164, 246, 387
 Švajcarska — 423

T

- Talići (kod Piskavice) — 176
 Talmasons (u Italiji) — 833
 Taljamento (r., u Italiji) — 832, 833
 Tamiš (r.) — 956
 Tara (r.) — 508, 560, 570, 571, 926, 931, 934, 935, 940, 943, 1107, 1109, 1111, 1113, 1120, 1197, 1198
 Tara (pl.) — 231, 232, 233, 246, 451, 560, 1102, 1104
 Tarčent — 831, 833
 Tekija (na Dunavu) — 569
 Temerin (kod Novog Sada) — 631
 Temišvar — 564, 569, 620, 682, 687, 690, 956, 959, 965, 969, 976
 Tesalija — 506, 1143
 Teslić — 16, 39, 79, 414, 775, 778, 882
 Tešanj — 414
 Tetovo — 222
 Tičevo (Veliko i Malo) — 345, 349, 351, 356—363, 368, 370, 438
 Timok (r.) — 387, 564, 569, 581, 582, 685
 Tinja (r.) — 844
 Tirana — 86, 213, 574, 671, 675, 966, 967, 991, 996, 1008, 1017, 1029, 1031, 1032, 1034, 1036, 1039, 1043, 1070, 1138, 1161, 1163, 1169
 Tisa (r.) — 617, 630, 631, 644, 645, 651, 652, 658, 659, 664, 689, 695, 698, 705, 782, 974, 976, 979, 981, 982, 984, 987, 991, 995, 1005, 1006
 Tisova kosa (kod Drvara) — 363
 Titel — 598, 630, 689, 974, 980, 986, 987
 Tjentište — 925
 Tobruk — 873
 Točak (k. 887, kod Podr. Slatine) — 258, 259
 Todorovo (kod Topuskog) — 284
 Tolić (kod Udbine) — 301, 317
 Tolmeco (u Italiji) — 834
 Tolmin — 152, 159, 377, 831, 832
 Tomašica (kod Garešnice) — 259
 Tomislavgrad (sada Duvno) — 1011, 1030, 1033, 1034, 1188
 Tompojevci (kod Vukovara) — 808
 Topčider — 660, 694, 697, 988
 Toplica (predeo) — 164, 417, 418
 Toplica (r.) — 204, 437, 449, 456, 473, 884, 887—889, 891, 894, 902, 904, 918, 922
 Topola — 116, 628, 647, 650, 651, 658, 677, 686, 688, 693, 694, 963, 986, 1157
 Topola (D., i G. i Sr., sada Nova Topola) — 48, 49
 Topolčani (kod Bitolja) — 959, 1146
 Topolnica (kod D. Milanovca) — 979
 Topolovac (kod Križevaca) — 878
 Topusko — 284, 285, 311
 Torza — 631
 Tounj — 286, 312, 585
 Tovarnik (kod Vukovara) — 652, 741, 774, 807, 808, 1089, 1196
 Trabotiviste (kod Carevog Sela) — 1143
 Trakija — 85, 386, 543, 564, 1166
 Transilvanija — 530, 537, 586
 Trapisti (kod Banje Luke) — 49, 50
 Trava (kod Kočevske Reke) — 863
 Travnik — 15, 38, 39, 388, 766, 802, 816, 817, 829, 995, 999, 1067, 1093, 1096, 1104, 1106, 1109, 1129, 1130, 1180, 1190, 1192, 1195, 1201, 1207
 Trbovlje — 433
 Trebačka (r.) — 435
 Trebinje — 413, 652, 656, 675, 883, 992, 994, 1001, 1004, 1020, 1021, 1151, 1155, 1156, 1160—1162, 1166—1168, 1172, 1179
 Trepča (kod Andrijevice) — 435, 476, 477, 479, 480
 Trepča (rudnik) — 94, 130, 514, 680, 1176
 Trešnjevo (kod Andrijevice) — 476, 483
 Trgovište (kod Kraljeva) — 1032
 Tribuša (D., kod Gorice) — 841
 Trilj (kod Sinja) — 109
 Tripatanci (kod Zletova) — 1012
 Trmošljani (kod Bronzanog Majdana) — 177
 Trnina Breg (kod Drvara) — 288
 Trnovec (kod Ptuja) — 813
 Trnovo (kod Gorice) — 840, 841
 Trnovo (kod Kalinovika) — 775, 1122
 Trnovski gozd — 840
 Trogir — 136, 188, 195, 209, 314
 Trojane (kod Trbovlja) — 861
 Trovoja (u Albaniji) — 110, 112, 113, 120
 Trst — 59, 151, 158, 159, 161, 377, 378, 463, 465, 834, 836, 852, 854, 862, 863, 1078
 Trstenik — 509, 649, 918, 921, 990
 Tršće (kod Rijeke) — 863

Trubar (kod Srba) — 293, 309, 345, 347, 348
 Trubarska kotlina (kod Drvara) — 344, 348, 350, 367
 Tržič (kod Radovljice) — 823, 861
 Tržič (Monfalkone) — 151, 159, 834
 Tržišče (kod Novog Mesta) — 809
 Trun (kod Kukesa) — 112, 113, 120
 Tuk (kod Bunića) — 303, 1122
 Tulari (kod Lebana) — 891
 Tumane (manastir, kod Golupca) — 165
 Turbe (kod Travnika) — 39
 Turija (kod Srbobrana) — 631
 Turija (pl. kod Ivangrada) — 480
 Turjanski (kod Vrhovina) — 288, 1126
 Turkmenija — 158
 Turn-Severin — 546, 551, 558, 581, 586, 682, 683, 685, 687, 949
 Turopolje (kod Zagreba) — 74, 437
 Turovac (kod Gračaca) — 125, 126, 210
 Turska — 269, 460, 505, 513, 908, 913, 946
 Tušilović (kod Karlovca) — 860
 Tutin (kod Novog Pazara) — 905, 906
 Tutnjevac (kod Lopara) — 774
 Tuzi (kod Kolašina) — 1093
 Tuzla — 145, 213, 385, 388, 414, 756, 757, 777, 802, 829, 884, 887, 890, 923, 965, 1075, 1160, 1184, 1187, 1191
 Tužević (kod Brinja) — 415

U

Ub — 628, 686, 963
 Učka (pl.) — 376
 Udbina (kod Karlovca) — 284, 298, 300, 303, 304, 313—321, 415, 1114, 1116—1119
 Udine (Videm) — 152, 158, 830, 833, 834, 836, 842, 1052
 Udvar (u Mađarskoj) — 1065, 1069
 Ugao (kod Sjenice) — 385
 Ujimište (kod Kukesa) — 112
 Ukrajina — 101
 Ularice (kod Teslića) — 79
 Ulcinj — 1911
 Ulog (kod Nevesinja) — 924
 Ulotina (kod Gusinja) — 439, 456, 457, 474, 476, 477, 479, 483, 484, 486, 487

Ugljan (o.) — 45, 108, 109, 136, 877, 878
 Uljan (o.) — vidi Ugljan
 Umka (kod Beograda) — 114, 417
 Una (r.) — 16, 30, 56, 57, 292, 345, 1069, 1107
 Unac (r.) — 288, 358, 359
 Uroševac — 220, 269—271, 574, 667, 669, 671, 675, 977, 1000, 1020, 1039, 1138, 1139, 1141, 1145, 1147, 1156, 1157, 1159, 1160, 1163, 1171—1174, 1178
 Usora (r.) — 1047
 Ustiprača (kod Rogatice) — 917
 Ušće (kod Kraljeva) — 504, 577, 918, 1157
 Utinja (kod Karlovca) — 284
 Uvac (r.) — 1111
 Uvac (kod Goražda) — 675, 873, 906, 917, 920, 935, 1020, 1106, 1172
 Uvala (kod Drvara) — 306, 307, 345, 349, 352, 354, 356, 357
 Uvalica (kod Plitvičkog Ljeskovca) — 303
 Uzelac (kod Benkovca) — 228
 Užice (sada Titovo Užice) — 84, 165, 167, 204, 214, 231, 232, 245, 543, 557, 578, 587, 648, 652, 670, 673, 675, 685, 687, 805, 917, 943, 961, 963, 985, 997, 1001, 1003, 1017, 1018, 1020, 1021, 1024, 1026, 1030—1033, 1045, 1048, 1053, 1074, 1076, 1081, 1083, 1085, 1097, 1102, 1104, 1106, 1107, 1111, 1156, 1160, 1162, 1163, 1168, 1172, 1173, 1175, 1178, 1187, 1190

V

V. Grabičani (kod Križevaca) — 400
 V. Kladuša — vidi Velika Kladuša
 V. Vukovje (kod Daruvara) — 259
 Vagan (kod Srba) — 308, 348, 349
 Vaganac (kod Bihaća) — 845
 Vaganica (kod Plava) — 480
 Valakonje (kod Boljevca) — 418, 643
 Valona (u Albaniji) — 84, 172, 213, 986
 Valpovo — 740, 743, 757, 808, 826, 837—839, 849, 1100—1102, 1111, 1196
 Valjbona (Valbona, r. u Albaniji) — 112

- Valjevo — 204, 614, 631, 671—674, 685, 686, 756, 759, 802, 959—961, 963, 997, 998, 1001, 1007, 1158, 1186, 1190, 1193
 Van (kod Kukesa) — 120
 Varaždin — 398, 401—403, 405, 844, 876, 1062, 1077, 1129, 1132, 1133, 1208
 Varaždinske Toplice — 339—402, 404
 Vardar (r.) — 1010
 Vardarsko moravska dolina — 648
 Vardište — 166, 579, 773, 1124, 1123
 Vareš — 498, 777, 778, 906, 909, 910
 Varis — 1139
 Varmo (u Italiji) — 833
 Varšava — 537
 Vasijaj (kod Kukesa) — 120
 Vaškut (u Mađarskoj) — 1035
 Vatín (kod Vršca) — 569
 Vel. Pisanica — 80
 Vetebit (pl.) — 122, 124—127, 187, 299, 300, 455, 632, 899, 977, 985, 1091
 Velenje — 812
 Veles — 84, 86, 380, 546, 549, 555, 564, 574, 652, 982, 1023, 1025, 1029, 1154, 1166, 1169
 Velića glav. (k. 385, kod V. Kladašce) — 30
 Velika (kod Plava) — 474, 481, 488, 493, 507
 Velika (kod Sl. Požege) — 257, 258, 260, 623
 Velika Britanija — 549
 Velika Kladaša — 26, 30, 267, 284—286
 Velika Morava (r.) — 568, 630, 631, 647—649, 692—694, 985, 997, 1148, 1155, 1156, 1167
 Velika Plana — 116, 647, 681, 693, 709, 945, 986, 987, 1148
 Velika Poljana — 299
 Veliki Bečkerek (sada: Zrenjanin) — 204, 206, 290, 440, 442, 573, 615, 617, 618, 621, 627, 629, 558, 688, 689, 969—974, 976, 979, 981
 Veliki Drenovec (kod Varaždinskih Toplica) — 400
 Veliki Izvor (kod Zaječara) — 976
 Veliki Orašac (kod Aranđelovca) — 114
 Veliko Gradište — 102, 247, 682
 Veliko Orasje (kod V. Plane) — 630
 Venecija — 378
 Verija (kod Soluna) — 1166
 Verona (u Italiji) — 151, 162, 163
 Vevi (u Grčkoj) — 900
 Vić (kod Dravograda) — 854
 Videm — vidi Udine
 Vidin (u Bugarskoj) — 568, 941
 Vidovo Selo (kod Drvara) — 351, 353
 Vilanj (u Mađarskoj) — 1071, 1074
 Vilese (kod Palmanove) — 833
 Vilusi (kod Nikšića) — 183, 992
 Vinica (kod Varaždina) — 810
 Vinično (kod Novog Marofa) — 398
 Vinkovci — 13, 14, 75, 77, 86, 143, 427, 429, 434, 556, 573, 600, 621, 654, 730, 736, 743, 755—759, 783, 785—787, 789, 849, 955, 956, 962, 973, 1029, 1062, 1064, 1066, 1074, 1095, 1098, 1099, 1101, 1104, 1111, 1119, 1128, 1186, 1188, 1201, 1204
 Vinjerac (kod Zadra) — 208
 Vipava (r.) — 841
 Virovitica — 74, 75, 80, 254, 382, 417, 428, 756, 884, 887, 1098, 1101, 1103, 1104, 1125, 1129, 1130, 1133, 1190, 1209
 Vis — 411, 434
 Vis (o.) — 44, 45, 193, 226, 279, 388, 389, 412, 438, 776, 777, 876, 882, 963, 966, 1009
 Visibaba (k. 598, kod Gusinja) — 474, 475, 480, 482—487, 489
 Visoko — 846, 956, 1206, 1207
 Višegrad — 165, 231, 232, 245, 246, 497, 652, 656, 670—672, 674, 675, 684, 687, 703, 715, 719, 720, 722, 766, 767, 769, 773, 777, 805, 909, 943, 998, 999, 1026—1028, 1031, 1043, 1045, 1049—1051, 1053, 1055, 1056, 1058, 1060, 1066, 1077, 1102, 1106, 1109, 1111, 1113, 1124, 1131, 1132, 1134, 1151, 1155, 1156, 1160, 1162, 1163, 1167, 1170—1173, 1175, 1176, 1178—1182, 1185—1187, 1189, 1190, 1192, 1197, 1198, 1200, 1201, 1203, 1206
 Vitanovac — 1001
 Vitanović (kod Brčkog) — 75
 Vitebsk (u SSSR-u) — 386
 Vitez (kod Zenice) — 775
 Vivodina (kod Karlovca) — 878
 Vizić (kod Erdevika) — 737
 Vjeternik (prevoj, kod Bioča) — 721, 1184
 Vladičin Han — 955
 Vladimirovac (kod Pančeva) — 570, 974
 Vlahovići (kod Pljevalja) — 507

Vlasenica — 436, 455, 498, 559, 724, 756, 766, 801, 802—807, 890, 897, 898, 899, 902, 903, 906, 910, 913, 914, 917, 923, 934, 945, 1076, 1077, 1079, 1084, 1090, 1094, 1186, 1200, 1203
 Vlasotince — 233, 678, 692, 982, 1158
 Vlaškovo (kod Bijelog Polja) — 508
 Voćin — 252, 253, 257, 258, 260, 262, 265
 Vodice — 887
 Vodomarka (zaliv) — 330
 Vodruž (kod Celja) — 813
 Vođinci (kod Vinkovaca) — 757
 Voglarji (kod Gorice) — 841
 Vojakovac (kod Križevaca) — 398
 Vojlovica (kod Pančeva) — 638
 Vojnić (kod Karlovca) — 284—286, 310—312
 Vojnići (kod Dvora na Uni) — 33
 Vojnik (kod Celja) — 809, 812
 Vojsko (kod Gorice) — 841
 Vojvodina — 626
 Volčji vrh (brdo, kod Postojne) — 158
 Volos — 214
 Vošnjak (kod Valjeva) — 756, 1186
 Vračar (deo Beograda) — 114
 Vrana (kod Benkovca) — 439
 Vranići (kod Goražda) — 807
 Vransko — 812, 813
 Vranje — 387, 564, 948, 1138, 1139, 1142—1145, 1147, 1150
 Vratarnica (kod Zaječara) — 577
 Vražogrnac (kod Zaječara) — 976
 Vrbanja (r.) — 39
 Vrbanja (kod Županje) — 757, 1120, 1188
 Vrbas (r.) — 16, 39, 40, 50, 51, 79, 454, 610, 659, 899, 900, 966
 Vrbovec — 860
 Vrbovsko — 381, 936
 Vidovo (kod Vrljike) — 194, 209
 Vrebac (kod Gospića) — 299, 301, 320
 Vrelo (kod Lič. Petrovog Sela) — 923, 1126, 1128
 Vreoci — 97, 628
 Vrginmost — 267, 285, 311
 Vrhovi (kod Slav. Požege) — 258
 Vrhovine — 202, 297, 298, 588, 843, 847
 Vrljika — 1009
 Vrnograč — 30, 33, 284—286
 Vrnjačka Banja — 13, 212, 580

Vrpolje (kod Vinkovaca) — 654, 737, 783, 1031, 1100, 1205
 Vrpolje (kod Knina) — 195, 314, 1079
 Vršac — 14, 559, 566, 570, 612, 613, 615, 627, 637, 682, 688, 951, 968, 969, 972, 974
 Vršak (k. 839, kod Otrića) — 125, 126
 Vrtoče (kod Bos. Petrovca) — 273, 279, 293, 345, 415, 437
 Vručevce (kod Vranja) — 456
 Vučjak (k. 793, kod Srba) — 347
 Vučjak (kod Slav. Požege) — 258—260
 Vukosavljevica (kod Virovitice) — 74
 Vukovar — 146, 425, 427, 654, 690, 736, 742, 743, 755—759, 783, 786, 787, 837, 849, 874, 955, 977, 979, 981, 983, 984, 986—991, 994—996, 999, 1046, 1049, 1057, 1062, 1064—1066, 1077, 1097—1102, 1107, 1111, 1193, 1204

Z

Zablaće (kod Šibenika) — 237
 Zabrđe (kod Andrijevice) — 476
 Zadar — 83, 108, 109, 124, 135, 190, 192, 193, 195, 198, 208, 389, 428, 434, 965, 1007, 1016, 1089
 Zaglavak (kod Bajine Bašte) — 232, 233
 Zagorica (kod Topole) — 889
 Zagorje (kod Ivangrada) — 477
 Zagrađe (kod Ivangrada) — 477
 Zagreb — 13, 14, 59, 61—63, 86, 105, 134, 143, 179, 180, 188, 189, 199, 213, 215, 231, 233, 240, 245, 248, 255, 256, 266, 282, 283, 287, 290, 312, 380, 389, 405, 423, 424, 426, 427, 429, 453, 459, 464, 466, 545, 585, 594, 595, 600, 604, 610, 621, 622, 752, 753, 754, 764, 765, 786, 862, 890, 899, 900, 903, 919, 921, 924, 925, 927, 936, 938, 940, 953, 954, 972, 997, 1004—1008, 1011, 1012, 1014, 1018, 1019, 1021, 1023—1039, 1032, 1054, 1036—1041, 1043—1045, 1048, 1051, 1056, 1062, 1063, 1068, 1071, 1072, 1074, 1076—1078, 1080, 1083—1086, 1088, 1090, 1091, 1093—1095, 1097, 1099, 1100, 1102—1108, 1110—1113, 1115, 1117, 1118, 1120—1125, 1126, 1129, 1132, 1134, 1158, 1187, 1188, 1194, 1206, 1208

- Zagreda (kod Danilovgrada) — 1042
 Zajača — 95, 514, 515, 680
 Zaječar — 204, 434, 543, 556, 561, 563, 565, 568, 569, 571, 572, 576, 577, 581, 582, 586, 620, 626, 642, 643, 677, 685, 691, 692, 889, 893, 953, 972, 976, 977, 979, 981—984, 1148
 Zakanj (u Mađarskoj) — 860
 Zalog (kod Ljubljane) — 854
 Zalužani (kod Banje Luke) — 49, 57, 143
 Zapadna Morava (r.) — 164, 557, 648, 649, 703, 914, 918, 990, 995, 1001, 1002, 1008, 1010, 1012—1014, 1037, 1156
 Zaprešić (kod Zagreba) — 1071
 Zavidovici — 388, 850
 Zbaždi (kod Ohrida) — 502
 Zdenčina (kod Samobora) — 382
 Zelenika — 13
 Zeletin (pl.) — 483, 485, 486
 Zelinje (kod Drinjače) — 1040
 Zemun — 13, 14, 141, 427, 466, 556, 573, 580, 624, 636, 644, 658, 659, 689, 784, 934, 963, 988, 1038, 1046, 1146
 Zemunik (kod Zadra) — 189
 Zenica — 16, 39, 427, 428, 434, 766, 775, 846, 850, 1028, 1060, 1063, 1073, 1088, 1100, 1104, 1107, 1109, 1129, 1130, 1200, 1206, 1207
 Zeta (r.) — 1112
 Zičani Most — 86, 1044, 1083, 1103
 Zlarin (o.) — 136
 Zlatar (pl.) — 555, 1121
 Zlatibor (pl.) — 233, 504, 945
 Zletovo — 97, 98, 132
 Zlot (kod Zaječara) — 642
 Zmajevac (kod Belog Manastira) — 1045, 1049, 1053
 Zmajevac (kod Vardišta) — 166
 Zmijanci (kod Ivanjske) — 175
 Zogaj (u Albaniji) — 120
 Zorić (kod Gusinja) — 474
 Zoričevica (zaliv) — 330
 Zovik (kod Brčkog) — 75
 Zrenjanin — vidi Veliki Bečkerek
 Zrin (kod Kostajnice) — 29, 30
 Zrmanja (kod Gračaca) — 123, 731
 Zrmanja Vrelo (kod Gračaca) — 122, 124—126, 588, 731, 732
 Zrnići (kod Ivanjske) — 177
 Zvornik — 78, 417, 446, 451, 652, 670, 671, 674, 697, 699, 715, 724, 735, 737, 738, 740, 756, 757, 768, 802, 880, 884, 888, 891, 911, 999, 1003, 1009, 1018, 1020, 1021, 1024, 1026, 1027, 1030, 1031, 1033, 1034, 1037, 1040, 1043, 1047, 1048, 1051, 1057, 1059, 1060, 1063, 1068, 1070, 1072, 1074, 1075, 1078, 1079, 1081, 1083, 1086, 1087, 1097, 1103, 1113, 1117—1119, 1160, 1163, 1173, 1175, 1177—1180, 1183—1189, 1191, 1193, 1196, 1199, 1200, 1203
 Zukići (kod Kladnja) — 928
 Zuljevo brdo (pl.) — 475—477, 482, 484
 Zvečevo — 253, 256, 258—260, 262, 263

Ž

- Žabalj — 645
 Žabljak — 451, 931, 943
 Žagubica — 556, 569, 582, 642, 643, 651, 658, 685, 961, 974, 984, 1157
 Žamul Mare (u Rumuniji) — 689
 Žegar (kod Gračaca) — 455
 Železniki (kod Škofje Loke) — 822
 Žepče — 39, 901—903, 1126, 1184
 Žirje (o.) — 195, 906
 Žirovac (kod Dvora) — 30, 33, 34, 266, 285
 Žirovski Vrh — 823
 Žitounir — 101
 Živinice — 436, 895, 896, 923
 Žljebovi (kod Han-Pijeska) — 804, 805, 910
 Žminj (kod Pazina) — 159
 Žumberak — 382, 416, 443, 444
 Županja — 756—759, 849, 1201
 Žuta Lokva — 60, 579, 588

**VOJNE JEDINICE I KOMANDE, USTANOVE,
ORGANIZACIJE I OSTALI POJMOVI**

Armije	234, 235, 237, 239, 241, 242, 255, 266, 268, 269, 272, 275, 276, 279—
<i>američka:</i>	281, 283, 288—291, 295, 306—308, 329, 332, 333, 335, 338, 339, 341, 342, 349, 352, 358, 373, 380, 385, 390, 398, 405, 406, 408, 411, 412, 419, 434, 439, 443, 446, 449, 452, 454, 457, 470, 473, 496, 497, 499, 501, 517, 532, 538—542, 546, 548, 555, 558—560, 563—568, 574, 579, 584, 588, 591—593, 609, 611, 625, 626, 633, 645, 651—656, 658, 664—
— 15. vazduhoplovna — 549	666, 670, 671, 675, 695—698, 705, 714—716, 718, 723, 728, 734, 736, 738, 749, 762, 781—783, 785, 786, 789, 792, 796, 800, 826, 828, 865, 869, 870, 872, 875, 877, 878, 882—
<i>JA:</i>	887, 889, 890, 893, 894, 896, 897, 901, 903, 905, 907—912, 914—917, 921, 922, 927, 930, 936, 937, 941—
— 1-va — 774, 777, 807, 849	944, 947—971, 973, 976—980, 983—
— 2-ga — 777, 846, 862	988, 990, 992—1007, 1009—1012, 1014—1036, 1038, 1040—1048, 1051
— 3-ća — 777, 837, 849	—1054, 1056, 1057, 1059—1070, 1074
— 4-ta — 843, 845, 847	—1077, 1079—1084, 1087, 1088, 1103, 1105, 1108, 1110, 1112, 1115—
<i>bugarske:</i>	1117, 1119, 1123, 1124, 1127, 1129—
— 1-va — 669, 700, 755, 1113, 1115, 1163, 1176	1132, 1138, 1155, 1156, 1159, 1160, 1162, 1163, 1172, 1173, 1177—1179, 1181—1185, 1187—1189, 1192, 1194, 1206, 1208
— 2-ga — 647, 669, 678, 692, 700, 1043, 1150, 1163, 1168	— 6. SS-oklopna — 839
— 4-ta — 669, 700, 1176	— 10-ta — 848
— 5-ta — 543, 564, 565, 583, 584, 937, 946	— 14-ta — 59, 151
<i>mađarske:</i>	
— 2-ga — 1013	
— 3-ća — 1051, 1055	
<i>nemačke:</i>	
— 2. oklopna — 13, 15, 16, 18, 19, 27, 38—40, 42, 44—47, 59, 61, 79, 83—86, 88, 90, 108, 109, 111, 119, 134—137, 139, 141, 142, 145—147, 164, 167, 169—171, 183, 184, 187, 201, 212, 213, 216, 217, 224, 231,	
	<i>rumunska:</i>
	— 4-ta — 586

sovjetske:

- 4. gardijska — 1088
- 37-ma — 976, 981
- 46-ta — 636, 683, 967
- 57-ma — 620, 642, 647, 670, 683, 692, 693, 735, 1085, 1158, 1163

Bataljoni

nemački:

- 1. »Holm« 25. SS-policijskog pu-ka — 811, 820
- 3. kavkaski »Bergman« — 712
- 3. žandarmerijski motorizovani »Alpenland« — 820
- 4. okl. izviđački 4. SS-policijske oklopne grenadirske divizije — 578, 580
- 7. dopunski — 678, 834, 836, 999, 1028, 1176
- 7. izviđački — 306, 436, 499, 677, 678, 692, 746, 910, 922—925
- 7. SS-brdski lovački nastavni — 834, 836
- 7. inžinjerijski — 473, 478, 483, 485, 488, 490, 491, 499, 678, 746
- 7. SS-policijski — 283
- 8. landesšicen — 738
- 11. inžinjerijski — 574, 579
- 12. tenkovski za naročitu upotrebu — 384, 507, 538, 596, 707, 712, 901, 945
- 21. dopunski — 1159
- 22. dopunski — 803
- 22. Feldžandarmerije — 805
- 22. inžinjerijski — 804
- 22. za vezu — 805
- 26. motorizovani tehnički rudarski — 269, 271, 1176
- 41. inžinjerijski — 729, 1050, 1058, 1165
- 45 (mot.) inžinjerijski — 143—145
- 54. brdski inžinjerijski — 123—125, 128, 587—739, 904, 940
- 54. brdski izviđački — 267, 273, 283, 293, 309, 342, 354, 357—364, 711, 728, 742, 875, 904, 905
- 54. lovački — 124, 128, 905, 931
- 54. za vezu — 739
- 54. zarobljenički nosački — 124, 125
- 55. izviđački — 283, 284, 311, 312, 353, 383, 416, 439, 586, 873, 1110

- 55. inžinjerijski — 344, 419
- 68. izviđački — 771, 1050, 1108, 1109
- 79. poljski dopunski — 677, 711, 728, 739
- 86. inžinjerijski — 254, 1169
- 104. inžinjerijski — 712
- 104. izviđački — 712, 1159
- 104. veze — 712
- 105. SS-izviđački — 16, 39, 44, 109, 145, 209, 273, 274, 276, 279, 280, 289, 294, 351, 352, 356, 358, 559
- 114. inžinjerijski — 60
- 114. izviđački — 60
- 117. inžinjerijski — 711
- 117. izviđački — 628
- 117. za vezu — 628
- 118. inžinjerijski — 18, 44, 645
- 118. izviđački — 739, 741, 742, 1034, 1100, 1101
- 122. oklopni izviđački — 1137, 1138, 1141, 1147, 1152, 1154
- 122. armijski tenkovski — 952
- 142. inžinjerijski — 254, 255, 257, 260, 261
- 181. poljski dopunski — 897, 898
- 202. tenkovski — 22, 55, 143, 144, 280, 347, 385, 533, 559, 570, 580, 588, 684, 686, 694, 707, 742, 949
- 212. tenkovski — 1169
- 214. desantni inžinjerijski — 576, 586, 596
- 222. poljski dopunski — 454, 488, 898, 900
- 242. landesšicen — 1149
- 264. poljski dopunski — 194, 201
- 264. inžinjerijski — 738, 739, 742, 743, 1119, 1132
- 264. za vezu — 199, 201
- 287. landesšicen — 707
- 288. landesšicen — 570, 707
- 297. izviđački — 232, 502, 507, 580
- 297. fizilirski — 502
- 297. poljski dopunski — 120
- 305. desantni pešadijski — 742
- 330. mornarički tvrđavski — 1165
- 359-ti — 1159
- 361. transportni — 1143
- 369. izviđački — 273, 280, 413, 889
- 369. poljski dopunski — 413, 885
- 373. inžinjerijski — 24, 28, 30, 33
- 373. izviđački — 28—30, 33, 34, 298, 308, 346, 347, 350—354, 359, 361, 363—365, 381, 388

- 373. poljski dopunski — 55, 437
- 373. za vezu — 359, 360
- 392. izviđački — 60, 201, 202, 224, 298, 385, 439, 559, 588
- 448-mi — 1149
- 500. SS-padobranski lovački — 272, 273, 279, 280, 289—291, 293, 294, 307, 309, 338, 342—345, 350—352, 360, 361, 363, 365, 507, 508
- 522 (italijanski) inženjerski mostovni — 662, 708, 984, 1119, 1132
- 555. (italijanski) inženjerski mostovni — 659, 662, 708, 984
- 562. landesšicen — 570, 707, 742
- 563. landesšicen — 596
- 566. landesšicen — 683
- 574. za obezbeđenje železnica — 1047
- 581. mornaričke pešadije — 732
- 592. landesšicen — 597, 627, 649, 707, 712, 769
- 607. mornarički — 745
- 611. landesšicen — 820
- 654. landesšicen — 707
- 659. pionirski — 1137, 1142
- 661. dopunski — 60
- 668. brdski artiljerijski — 18
- 696. poljski žandarmerijski — 171, 172, 246, 507, 538, 555, 560, 712, 775, 945, 951
- 698. Feldžandarmerije — 232
- 724-ti — 1158
- 771. inženjerski — 167, 187, 328, 329, 662
- 782. turkestanski — 530
- 786. turkestanski — 707
- 803. za obezbeđenje — 568, 649, 707, 712
- 808. za osiguranje — 1207
- 811. za osiguranje — 645
- 812. za osiguranje — 645
- 830. mornarički tvrđavski pionirski — 1167
- 837-mi — 570, 707
- 845. nemačko-arapski pešadijski — 712
- 880. landesšicen — 712, 769
- 920. landesšicen — 1149, 1166
- 923. landesšicen — 596, 707
- 977. landesšicen — 570, 643, 649, 707, 712
- 999. tvrđavski pešadijski — 763
- 1001. tvrđavski pešadijski — 712, 749, 762, 1125, 1197, 1100
- 1002. tvrđavski pešadijski — 762, 1125, 1197
- 1003. tvrđavski pešadijski — 748, 762, 1125, 1200
- 1004. tvrđavski pešadijski — 748, 750, 763, 804, 1200
- 1005. tvrđavski pešadijski — 750, 763, 804, 1200
- 1006. tvrđavski pešadijski — 748, 762, 1125, 1200
- 1007. tvrđavski pešadijski — 748, 762, 1125, 1200
- 1008. tvrđavski pešadijski — 748, 762, 1125, 1200
- 1009. tvrđavski pešadijski — 745, 763, 1125, 1200
- 1010. tvrđavski pešadijski — 506
- 1012. tvrđavski pešadijski — 712, 749
- 1023. landesšicen — 439
- »Arent« — 175
- »Beneš« — 306
- brdski za vezu 16. BAK-a — 55
- Fizilirski 44. pešadijske divizije — 763
- Fizilirski »Rodod« — 745, 748, 763
- »Istok« — 88
- »Midza« za uzbunu — 708
- Okl. gren. jurišni 2. okl. armije — 145, 173—178, 210, 276, 280, 290, 309, 311, 338, 342, 358—364, 473, 483, 484, 488, 490, 494, 645, 729
- obalskih lovaca »Brandenburg« — 18, 44, 46, 109, 169, 449, 451, 452
- SS-padobranski 373. peš. divizije 276, 279, 293
- »Vajthener« (»Weithöhner«) — 924
- Vojnoprivredni rudarski — 91, 92, 1176

NOVJ:

- 1. kosovski — 406
- 2. kosovski — 406
- »Bajram Curi« — 112
- Kukavički — 102
- Lužnički 2. južnomoravskog NOP odreda — 102
- »Marko Mihić« — 18
- Omladinski — 403
- Pasjački »Ratko Pavlović« — 102
- »Prljat Redžepi« — 112
- Pustorečki — 112

- Srpski Istočne grupe NOP odreda — 403
- Tenkovski 11. korpusa — 298
- Toplički — 102
- Udarni Istočne grupe NOP odreda — 403
- Udarni 2. južnomoravskog NOP odreda — 102
- Vranjski 2. južnomoravskog NOP odreda — 102

ustaško-domobranski (bojne):

- 2. biciklistički — 258
- 2. građevinski — 466
- 2-gi 4. lovačkog zdruga — 55
- 3. domobranksa koturaška — 254
- 3-ći 7. lovačke pukovnije — 55
- 6. ustaški — 645
- 13-ti 7. lovačke pukovnije — 55
- 15-ti — 254
- 16-ti — 254
- 18-ti — 254
- 19-ti — 202
- 27. ustaški — 209
- 31-vi — 202
- 34-ti — 202
- 35. ustaški — 439, 559
- Regrutni Poglavnikovog tjelesnog zdruga — 283

italijanski:

- 31. crnih košulja — 141
- 33. crnih košulja — 141
- 72. crnih košulja — 141
- 81. crnih košulja — 141
- 82. crnih košulja — 141
- 86. crnih košulja — 141
- 94. crnih košulja — 141
- 111. crnih košulja — 141
- 144. crnih košulja — 141

Brigade

četničke:

- Andrijevička — 391
- Beranska — 391
- Bjelopolska — 391
- Danilovgradska — 102
- Kolašinska — 391
- Vučedolska — 148, 183, 186

domobranksko-ustaške (zdrugovi):

- 1. gorska — 77, 80, 383, 419
- 1. lovačka — 79, 585
- 1. ustaška 14. divizije — 734
- 2. gorska — 719, 720, 734
- 2. ustaška — 734
- 2. djelatna — 254
- 2. lovačka — 273, 283, 293, 295, 338, 574, 575, 734
- 2. sremska — 77
- 3. gorska — 24, 416, 439, 455, 899
- 3. lovačka — 425, 426, 439, 734, 736, 875
- 3. posadna — 734
- 4. gorska — 75, 253, 254, 259, 261, 262, 264, 416, 455, 880, 899
- 4. lovačka — 53, 55, 174, 264, 416, 425, 585
- 4. stajaća djelatna — 298, 415
- 4-ta 11. divizije — 734
- 5. stajaća djelatna — 383, 397, 398, 400, 401, 416
- 6. ustaška — 734
- 7. posadna — 645
- 7. ustaška — 189
- 8. posadna — 734
- 9-ta — 734
- 9. posadna — 209
- 11. ustaška 14. divizije — 734
- 13. ustaška — 734
- 14. ustaška — 734
- 16. stajaća djelatna — 734
- 18. ustaška — 734
- 19. pješačka — 734
- Saobraćajna — 398
- Poglavnikova tjelesna garda — vidi Poglavnikov tjelesni zdrug
- Poglavnikov tjelesni zdrug — 283, 397, 399, 416, 553, 870, 871, 873, 875, 1038, 1040, 1119

nemačke:

- 1. kozačka (konjička) — 283—286, 310, 311, 832
- 1. SS-brdska lovačka — 834, 836
- 1. tvrđavska — 1084
- 2. kozačka — 16, 29, 56, 57, 79, 383, 454, 832, 833, 899, 1114, 1116, 1118, 1119, 1121, 1124, 1126, 1133, 1135

- 92. motorizovana grenadirska — 414, 439, 517, 533, 551, 559, 565, 569, 576, 580, 617, 628, 639—641, 659, 682, 683, 687—689, 693, 700, 706, 738, 793, 896, 936, 949, 968, 969, 971, 974, 975, 1022
- 191. jurišnih topova — 571, 577, 586, 688, 693, 707, 740, 742, 903, 948, 965, 1101, 1119, 1121, 1132
- 201. jurišnih topova — 449, 450, 507, 875, 876, 879, 903, 936, 944
- 963. tvrđavska pešadijska — 802, 803, 807, 1099, 1102, 1106, 1130, 1178, 1203
- 964. tvrđavska — 727, 844, 1031, 1123, 1126
- 966. tvrđavska — 1063, 1126, 1132, 1174
- 969. tvrđavska — 844
- 1017. tvrđavska — 1126
- 1067. tvrđavska — 727
- Grenadirska jurišna — 491
- Jurišna »Rudno« — 661, 696, 985
- »Kloc« — 805
- Nastavna »Štokerau« — 430, 431, 916

NOVJ:

- 1. čehoslovačka »Jan Žiška« — 75—77, 80
- 1. istarska — 155
- 1. jugoslovenska — 1127
- 1. južnomoravska — 102
- 1. konjička — 777, 779
- 1. kosovsko-metohijska — 406, 501
- 1. krajiška — 232
- 1. makedonska — 406, 501
- 1. tenkowska — 275, 726
- 1. »Tone Tomšič« — 156, 821
- 1. zagorska — 403
- 1. proleterska 1. proleterske divizije — 345, 628, 779
- 1-va 6. proleterske (ličke) divizije — 210, 307, 324
- 1-va 8. divizije — 297—299, 317, 319
- 1-va 9. divizije — 307, 370
- 1-va 13. divizije — 381
- 1-va 19. divizije — 121, 127, 226, 227, 726
- 1-va 20. divizije — 209
- 1. dalmatinska 26. divizije — 45, 242
- 1. moslavačka 33. divizije — 74, 403
- 1-va 35. divizije — 298
- 1-va divizije »Garibaldi« — 185
- 2. artiljerijska — 774
- 2. istarska — 155, 156
- 2. južnomoravska — 102
- 2. »Ljubo Šercer« — 155
- 2. makedonska (5.) — 1136, 1154
- 2. proleterska — 245, 246, 474, 477, 479
- 2-ga 3. divizije — 489
- 2-ga 6. proleterske (ličke) divizije — 324, 340
- 2-ga 7. divizije — 33, 34, 310
- 2-ga 8. divizije — 35, 310
- 2-ga 9. divizije — 370
- 2-ga 13. divizije — 224, 381, 437
- 2-ga 19. divizije — 121, 127, 148, 210, 227
- 2-ga 20. divizije — 209
- 2. moslavačka — 74, 403
- 2. šumadijska — 246
- 2-ga 35. divizije — 298, 317, 775
- 3. istarska — 155, 156
- 3. »Ivan Gradnik« — 155
- 3. južnomoravska — 102
- 3. makedonska — 512
- 3. krajiška — 38, 49, 51, 345, 353
- 3. lička (proleterska) — 49, 51, 307, 340, 353, 354, 414
- 3-ća 2. proleterske divizije — 245, 246, 479, 484, 489
- 3. sandžačka — 185, 489, 1173
- 3-ća 7. divizije — 310
- 3-ća 8. divizije — 36, 297—299
- 3-ća 9. divizije — 370
- 3. srpska — vidi 3-ća 2. proleterske divizije
- 3-ća 13. divizije — 298, 299, 317, 319
- 3-ća 17. divizije — 1164
- 3-ća 19. divizije — 193, 299, 316, 320
- 3-ća 35. divizije — 209
- 4. južnomoravska — 102
- 4. krajiška — 232
- 4. »Matija Gubec« — 156
- 4. proleterska (crnogorska) — 245, 480
- 4. sandžačka — 185, 1173
- 4-ta 7. divizije — 33
- 5. »Ivan Cankar« — 156
- 5. crnogorska — 148, 185, 481
- 5. krajiška (kozaračka) — 38, 47—50, 381
- 5. vojvođanska — 742

- 5-ta 19. divizije — 121, 726
- 6. crnogorska — 807, 1173
- 6. istočnobosanska — 489
- 6. krajiška — 21, 49, 575, 775
- 6. »Slavko Šlander« — 156, 157, 821
- 7. crnogorska — 185, 774, 1173
- 7. »France Prešeren« — 155
- 8. crnogorska — 185, 1173
- 8. dalmatinska — 193
- 8. »Fran Levstik« — 156
- 8. krajiška — 21, 48, 56, 57, 437, 575
- 9. crnogorska — 474, 477, 481, 484
- 9-ta 10. divizije — 414, 575
- 9-ta — 20. divizije — 194
- 10. krajiška — 232
- 10. hercegovačka — 863
- 11. hercegovačka — 807, 863
- 11. »Miloš Zidanšek« — 156, 157
- 11. krajiška — 48, 49, 56, 57, 174, 775
- 11-ta 26. divizije — 45
- 12-ta 26. divizije — 44, 45, 242
- 12. krajiška — 38, 49
- 12. slavonska — 48
- 12-ta 29. divizije — 454
- 13. proleterska »Rade Končar« — 340, 628
- 13-ta 19. divizije — 127
- 13. hercegovačka 29. divizije — 454, 863
- 13-ta 39. divizije — 49, 414
- 14. hercegovačka (omladinska) — 775, 863
- 14. krajiška — 48
- 14. makedonska — 1148
- 14. srednjobosanska — 48, 381, 584, 585
- 16-ta 25. divizije — 384
- 16. »Janko Premrl Vojko« — 156
- 17. majevička 38. divizije — 777
- 17. »Simon Gregorčič« — 155
- 17. slavonska — 253, 257—259, 403, 404
- 18. slavonska — 253, 256, 260, 262
- 18. srednjobosanska — 381, 585
- 19. »Srečko Kosovel« — 155
- 21. istočnobosanska 38. divizije — 757
- 21. slavonska — 253, 257—259, 403, 584, 585
- 24-ta 45. divizije — 757

- 25 (Brodaska) — 253, 257, 259, 260, 403, 404
- 26-ta — 253, 259
- 27-ma — 253
- Artiljerijska 17. divizije — 774
- »Italija« 1. proleterske divizije — 807
- »Braće Radić« — 403
- »Matija Gubec« — 403

Čete

nemačke:

- »Handžar« — 738
- Poterna 14. SS-puka — 484, 485
- Regrutna »Skenderbeg« — 475, 476, 480, 482, 490, 491
- 12. tenkovska za naročitu upotrebu — 254, 260
- 18. mostovna — 708
- 117. sanitetska automobilska — 628
- 142. brdska protivavionska — 255
- 182. brdska policijska — 841
- 297. marševska — 502
- 402. mostovna — 708
- 468. okl. izviđačka — 533, 570, 576, 582, 596, 936, 940
- 535. laka kartografsko-tipografska — 1037
- 644. mostovna — 708
- 771. inženjerijska desantna — 708, 984
- 1222. lovaca tenkova — 1119, 1121, 1132

Divizije

bugarske:

- 3-ća — 755, 777
- 4-ta — 647
- 6-ta — 561, 647
- 7-ma — 543
- 8-ma — 755
- 9-ta — 647
- 12-ta — 647, 1164
- 15-ta — 584
- 22-ga — 438, 539, 543, 557, 561, 895
- 24-ta — 171, 232, 246, 539, 543, 549, 556, 941, 945

- 25-ta — 539, 543, 556, 945
- 27-ma — 543, 561, 891, 902—904, 906, 909, 915, 920, 922, 933
- 34-ta — 577

četničke:

- Dinarska — 192, 238, 841

nemačke:

- »Bether« (Böttcher) — 644, 645, 652, 655, 658, 659, 699, 983, 991, 1000
- »Brandenburg« — 306, 307, 617, 618, 627, 630, 689, 689, 698, 699, 706, 793, 800, 944, 957, 965, 970—973, 983, 988, 1044, 1045, 1049, 1052—1054, 1056, 1057, 1059, 1060, 1069, 1074, 1075, 1177
- Jurišna »Rodos« — 618, 761, 791, 792, 983, 988, 1146
- SS »Skenderbeg« — vidi 21. SS brdska »Skenderbeg«
- »Štefan« za naročitu upotrebu — 699, 728, 736, 757—759, 780, 992, 1035, 1040, 1068, 1103, 1111, 1194, 1196
- »Štetner« — vidi 1. brdska divizija
- Tvrđavska — vidi 41. tvrđavska
- 1. brdska — 16, 17, 28, 39, 43, 88, 108, 109, 118, 121, 122, 125, 126, 143, 144, 293, 386, 449, 451, 478, 480, 499, 505, 517, 518, 533, 538—541, 557, 559, 561, 562, 565, 568, 571, 572, 576, 577, 581, 582, 586, 620, 626, 627, 629, 643, 644, 650, 652, 660, 661, 671, 677, 678, 683—685, 687, 688, 691—694, 696, 699, 700, 705, 711, 712, 715, 718, 728, 735, 736, 738—741, 761, 794, 795, 799, 827—829, 874—879, 881, 892—894, 896, 898—900, 903—905, 907, 908, 910, 912, 914—917, 919, 920, 926, 934, 936, 938, 940—942, 944—947, 952, 953, 955, 956, 959—961, 965, 966, 968—970, 972—974, 976, 977, 979, 981—984, 986, 987, 991, 992, 997—999, 1001, 1007, 1018, 1021, 1022, 1023, 1027, 1028, 1034, 1036, 1037, 1046—1048, 1050—1052, 1054, 1058, 1062, 1064—1066, 1069, 1070, 1071, 1073, 1078, 1079, 1081, 1083, 1084, 1090, 1096, 1105, 1110,

- 1112, 1115, 1116, 1119, 1123, 1129—1133, 1155, 1166, 1183, 1185, 1187, 1189, 1194, 1208
- 1. kozačka (konjička) — 16, 27—30, 34, 35, 43, 56—58, 61, 85, 261, 279, 280, 283, 293, 383, 399, 416, 419, 437, 439, 517, 518, 559, 728, 771, 792, 793, 796, 800, 829, 833, 866, 871, 927, 932, 1013, 1090, 1101, 1105, 1110, 1131
- 2. kozačka — 866, 1013, 1117
- 4. SS-policajska oklopna grenadirska — 83—85, 499, 505, 506, 555, 566, 570, 578, 580, 584, 587, 588, 605, 617, 682, 683, 688, 893, 919, 938, 942, 943, 946, 951, 953, 954, 956, 959, 971
- 5. brdska — 287
- 7. SS »Princ Eugen« — 16, 39, 43, 83, 84, 88, 145, 205, 273, 276, 279, 280, 306, 309, 333, 334, 337, 356, 357, 360, 381, 414, 436, 451, 454, 499, 504, 518, 538, 556, 575, 579, 584, 585, 612, 620, 626, 629, 643, 644, 648—650, 677, 678, 686—688, 692—694, 700, 705, 710, 712, 715, 719, 724, 728, 746, 749, 756, 757, 774, 778, 779, 793, 795, 799, 802, 807, 808, 827, 829, 844, 866, 885, 887—891, 899, 901—904, 908, 910, 912, 916—918, 920—923, 925, 928, 931, 933, 945, 956, 963, 970, 972, 973, 976, 977, 979, 982—984, 986, 987, 1018, 1021, 1027, 1036, 1052, 1076, 1078, 1079, 1083, 1092, 1102, 1106, 1113, 1114, 1116, 1119, 1131, 1152—1154, 1161, 1175, 1189, 1191, 1192, 1196, 1197, 1200, 1205
- 8. SS-konjička »Florjan Gejer« — 85, 144, 146, 537
- 11. vazduhoplovna poljska — 505, 506, 564, 565, 578, 579, 584, 588, 605, 648, 715, 718, 724, 728, 730, 740, 743, 745, 749, 757, 758, 762, 774, 780, 791, 792, 795, 796, 799, 826, 829, 837, 865, 866, 951, 972, 975, 976, 980, 982, 984, 1011, 1013, 1018—1021, 1025, 1027, 1029, 1037, 1048, 1050—1052, 1057, 1058, 1062, 1063, 1068, 1070, 1072—1074, 1076—1079, 1083, 1094, 1096—1098, 1106, 1111, 1117, 1125, 1131, 1138, 1142, 1144, 1149, 1152, 1165, 1175, 1178, 1183—1185, 1189, 1196, 1206, 1208
- 12-ta — 22

- 13. SS-brdska dobrovoljačka »Handžar« — 64, 70, 105, 140, 145, 385, 414, 424, 436, 451, 455, 494, 499, 518, 559, 575, 600, 621, 699, 710, 717, 729, 736, 796, 800, 880, 882, 884—886, 888, 890, 891, 894—903, 906, 908, 917, 920, 921, 923, 924, 928, 934, 945, 954, 960, 961, 973, 976, 982, 990, 1001, 1007, 1013, 1018, 1022—1027, 1036, 1038, 1047, 1054—1056, 1131, 1132, 1208
- 14. SS — 711
- 18. SS-oklopna grenadirska — 85, 146, 812, 813
- 19. protivavionska — 1164, 1172, 1175, 1177
- 21. SS-brdska »Skenderbeg« — 219, 222, 223, 380, 395, 396, 407, 413, 435, 439, 454, 470, 473, 477, 479, 480, 484, 486, 488, 490, 494, 495, 507, 555, 666, 667, 719, 886, 889—891, 894, 895, 897—903, 956, 960, 1018, 1020, 1031, 1050—1052, 1084, 1090, 1138, 1152, 1154, 1174
- 22. pešadijska (grenadirska) — 720, 722, 727, 743, 745, 748, 761—763, 766, 791, 795, 799, 801, 803, 806, 807, 829, 864, 865, 866, 892, 959, 964, 975, 976, 980, 982, 1063, 1068, 1072, 1078, 1085, 1086, 1091, 1095, 1097, 1099, 1102, 1104, 1117, 1119, 1125, 1131, 1138, 1142, 1146, 1147, 1149, 1152, 1165, 1175, 1176, 1178, 1180, 1184, 1190, 1193, 1198, 1200, 1201
- 22. SS-dobrovoljačka konjička — 530, 719
- 31. SS-dobrovoljačka grenadirska (»Lombard«) — 800, 812, 813, 1022, 1025, 1026, 1031, 1040, 1052, 1054, 1055, 1057, 1059, 1076, 1087
- 41. tvrđavska — 530, 670, 719, 720, 727, 745, 748, 763, 774, 780, 791, 794, 795, 799, 807, 866, 998, 1090, 1091, 1094, 1095, 1097, 1102, 1104, 1106, 1108, 1109, 1111, 1113, 1116, 1118, 1122, 1125, 1129—1132, 1145, 1146, 1166, 1178, 1180, 1186, 1187, 1189, 1190, 1197, 1200, 1204—1206, 1208
- 42. lovačka (ranije 187. rezervna) — 16, 42, 56, 57, 72, 78, 79, 85, 144—146, 252, 254, 256, 262, 263, 265, 283
- 44. pešadijska — 667, 693, 728, 748, 763, 800, 1022, 1028, 1033, 1036, 1037, 1040, 1042, 1044, 1045, 1052, 1054, 1055, 1057, 1065, 1069, 1080
- 71. pešadijska — 16, 58—60, 728, 800, 1051, 1052, 1056, 1058—1060, 1065, 1071, 1166
- 98. pešadijska — 517, 900
- 100. lovačka — 42, 144
- 104. lovačka — 85, 499, 614, 670, 711, 713, 715, 719, 720, 728, 766—768, 775, 791, 795, 799, 816, 818, 819, 826, 829, 838, 846, 866, 967, 996, 998, 1000, 1012, 1014, 1027, 1035, 1074, 1075, 1076, 1078, 1104, 1108, 1109, 1124, 1128, 1130, 1146, 1148, 1149, 1158, 1164, 1178, 1180, 1181, 1185—1187, 1195, 1200, 1201, 1207
- 114. lovačka — 16, 19, 42, 58—61, 83, 84, 188
- 117. lovačka — 83—85, 88, 565, 605, 614, 628, 631, 637, 640, 690, 692, 693, 699, 700, 706, 711, 712, 715, 718, 724, 728, 738, 746, 749, 756—758, 761—763, 780, 790, 791, 794, 795, 798, 799, 807, 808, 877, 967, 968, 972, 975, 978, 981, 986, 987, 1018, 1021, 1022, 1027, 1044, 1046, 1048, 1052, 1053, 1055, 1064, 1078, 1079, 1084, 1090, 1096, 1097, 1100, 1103, 1112, 1114, 1117—1120, 1125, 1130, 1131, 1149, 1184, 1185, 1189, 1196, 1200, 1205
- 118. lovačka — 18, 39, 42, 46, 380, 413, 435, 517, 559, 585, 609, 632, 633, 645, 652, 655, 694, 700, 708, 723, 728, 735, 736, 738, 741—743, 746, 749, 751, 756—759, 792, 796, 799, 869, 871, 874, 877, 880, 882, 883, 894, 906, 924, 932, 934, 971, 984, 1004, 1005, 1009, 1011, 1012, 1018, 1023, 1024, 1028, 1034, 1052, 1067, 1071, 1089, 1092, 1112, 1119, 1121, 1123, 1129—1133, 1184, 1196, 1200, 1201, 1206, 1208
- 133. tvrđavska — 761, 763, 791, 792, 795, 796, 799, 1125
- 162. pešadijska — 158
- 173. rezervna — 42
- 180-ta — 915

- 181. pešadijska — 42, 141, 147, 183—186, 216, 223, 391, 407, 412, 451, 500, 507, 517, 556, 712, 713, 719, 720, 727, 728, 748, 758, 762, 767, 769, 770, 791, 795, 799, 829, 844, 866, 912, 915, 1021, 1050, 1052, 1072, 1096, 1099, 1104, 1108, 1109, 1116, 1119, 1126, 1131, 1132, 1138, 1139, 1141, 1145, 1147, 1149, 1180, 1189, 1190, 1200, 1208
- 187. rezervna — vidi 42. lovačka
- 188. rezervna brdska lovačka — 831, 834, 840, 866
- 236-ta — 1041
- 237. pešadijska — 831, 834, 866
- 264. pešadijska — 42, 45, 46, 108, 109, 118, 119, 121, 122, 169, 188—190, 195, 237, 243, 314, 385, 414, 436, 439, 455, 517, 556, 579, 585, 632, 652, 655, 726—728, 731, 738, 739, 743, 746, 748, 750, 761, 762, 792, 796, 799, 877, 878, 880, 862, 886, 888, 890, 896, 899, 906, 924, 1004, 1011, 1014, 1052, 1058, 1071, 1101, 1119, 1200, 1206, 1208
- 297. pešadijska — 42, 60, 110, 111, 119, 223, 380, 385, 406, 407, 412, 419, 435, 517, 518, 538, 574, 614, 692, 711, 712, 719, 720, 727, 770, 791, 792, 795, 799, 826, 829, 838, 870, 871, 877, 878, 881, 901, 931, 966, 967, 986, 996, 1032, 1052, 1053, 1067, 1096, 1100, 1104, 1108, 1109, 1112, 1113, 1117, 1119, 1121, 1123, 1131, 1135, 1138, 1145—1147, 1149, 1180, 1190, 1193, 1197, 1198, 1206
- 330. brdska — 144—146
- 369. legionarska »Vražja« — 16, 28, 39, 42, 105, 183, 413, 435, 451, 454, 508, 517, 518, 575, 632, 633, 717, 719, 720, 728, 747, 750, 762, 767, 792, 793, 795, 796, 799, 844, 865, 866, 883, 885, 888—890, 901, 904, 924, 928, 931, 934, 990, 1000, 1002, 1003, 1005, 1006, 1008, 1009, 1067, 1125, 1180, 1185, 1191, 1195, 1200, 1202, 1203, 1207
- 373. legionarska »Tigar« — 16, 20—22, 25, 27, 28, 29, 33—36, 39, 40, 43, 50, 52, 54, 56—58, 105, 173, 175, 210, 267, 273, 274, 278, 279, 284, 289, 292—295, 307, 323, 333, 334—337, 343—345, 349—352, 354—360, 363, 368, 372, 381, 415, 436, 437, 455, 517, 518, 556, 559, 579, 585, 588, 632, 633, 717, 725, 728, 731, 732, 747, 749, 750, 792, 793, 796, 799, 808, 866, 896, 917, 1125, 1200
- 376-ta — 88
- 392. legionarska »Plava« — 16, 28, 59, 60, 201, 209, 224, 225, 295, 297, 298, 313, 315, 321, 328, 329, 381, 385, 415, 419, 439, 455, 517, 518, 559, 579, 588, 632, 633, 726, 728, 750, 792, 793, 796, 799, 800, 866, 869, 871, 878, 880, 882, 884, 886—889, 917, 923—925, 936, 945
- 438. za naročitu upotrebu — 810, 866
- 710. pešadijska — 832—834, 836, 840
- 714-ta — vidi 114. lovačka
- 999-ta — 1125

NOVJ:

- 1. proleterska — 49, 309, 339, 345, 353, 389, 446, 473, 498, 526, 578, 628, 686, 700, 755, 780, 807, 909, 913, 926, 934, 935, 1164, 1204
- 2. proleterska — 164—166, 170, 171, 231, 232, 245, 246, 325, 388, 446, 473, 477—481, 484, 488, 489, 498, 504, 509, 525, 670, 700, 904, 909, 912, 913, 1164
- 3-ća — 185, 446, 473, 477, 478, 480, 484, 488, 489, 498, 774, 844, 913, 933, 1160, 1175
- 4-ta — 21, 48, 49, 56, 173, 339, 575, 610, 775, 777, 802, 816, 818, 844
- 5-ta — 164—166, 170, 171, 231, 232, 245, 246, 325, 388, 446, 473, 480, 481, 488, 489, 495, 498, 504, 509, 525, 627, 693, 700, 755, 774, 780, 807, 808, 909, 912, 913, 917, 1204
- 6 (lička) proleterska — 193, 194, 210, 307, 324, 339, 345, 347, 353, 356, 357, 414, 446, 450, 455, 498, 526, 538, 578, 686, 700, 737, 904, 909, 910, 924, 943
- 7-ma — 29, 33—36, 266, 310, 847
- 8-ma — 29, 35, 36, 202, 266, 297—299, 310, 317, 319, 382, 416, 443, 1108
- 9-ta — 194, 307, 339, 345, 356, 357, 360, 370, 725, 843, 845, 847, 850
- 10-ta — 414, 575, 816, 844, 846
- 11-ta — 48, 49, 51, 79, 455, 608, 700, 737, 904

- 12-ta — 48, 49, 74—77, 253, 256, 258, 262, 383, 737, 1101
  - 13-ta — 59, 202, 224, 298, 299, 317, 319, 381, 382, 415, 416, 437, 443, 847, 936, 1064, 1108
  - 14-ta — 155, 156, 820, 821
  - 15-ta — 155, 156, 382, 416, 443
  - 16-ta — 155, 164, 388, 417, 446, 455, 700, 737, 756, 884, 904, 1166
  - 17-ta — 164, 388, 446, 473, 478, 488, 498, 504, 509, 526, 647, 670, 700, 755, 774, 777, 780, 909, 912, 913, 917, 1164
  - 18-ta — 155, 156
  - 19-ta — 108, 118, 121—123, 126—128, 193, 210, 226, 227, 299, 315, 316, 320, 389, 414, 415, 436, 455, 725, 726, 845, 847
  - 20-ta — 193, 194, 209, 725
  - 21-va — 384, 437, 449, 456, 700, 737, 774, 777—780, 909
  - 22-ga — 384, 512, 562, 647, 678, 700, 909, 1143, 1158
  - 23-ća — 418, 571, 642, 677, 700, 755, 846, 1177
  - 24-ta — 384, 437, 449, 456, 557, 562, 647, 700, 909
  - 25-ta — 384, 437, 449, 562, 581, 642, 670, 700, 802, 807, 892, 1177
  - 26-ta — 17, 44, 45, 242, 244, 725, 845, 847, 876
  - 27-ma — 384, 414, 418, 557, 737, 755, 802, 803, 807, 844, 1175
  - 28-ma — 48, 49, 74, 253, 257—259, 261, 403, 404, 700, 755, 773, 774, 777, 780, 846, 1086, 1166
  - 29-ta — 15, 18, 183, 384, 413, 454, 508, 775, 844, 846, 862, 863
  - 30-ta — 155, 159, 840
  - 31-va — 155, 156
  - 32-ga — 155, 397, 403, 404, 415, 771
  - 33-ća — 383, 397, 403, 404, 771
  - 34-ta — 382, 415, 416, 443, 1168
  - 35-ta — 202, 209, 298, 299, 317, 415, 455, 775
  - 36-ta — 417, 446, 700, 737, 884
  - 37-ma — 185, 446, 473, 498, 504, 676, 773, 844, 905, 913, 918, 926, 933—935, 1173, 1175
  - 38-ma — 737, 755, 757, 777, 844, 1086
  - 39-ta — 339, 414, 610, 816
  - 40-ta — 737, 1101
  - 41-va — 584
  - 43-ća — 847, 1108
  - 45-ta — 647, 677, 678, 700, 755, 757, 774, 777, 802, 807, 846
  - 46-ta — 700
  - 47-ma — 647, 700
  - 50. makedonska — 1143
  - 51-va — 735, 816
  - 53. srednjobosanska — 584, 585, 610, 775, 778, 816
  - Gorička (ranije 27. sovenačka, zatim 32, pa 31) — 155, 157
  - Srednjobosanska — vidi 53. divizija
  - Triglavska (ranije 26. pa 31. divizija) — 155, 157
  - Tršćanska — 157
- sovjetske:*
- 34. gardijska streljačka — 627
  - 35-ta — 1064
  - 52. streljačka — 742, 1058, 1064, 1066, 1127
  - 74. streljačka — 966
  - 93. streljačka — 547, 1164
  - 113. streljačka — 627, 647, 1054—1056, 1058, 1164
  - 223. streljačka — 647, 1086, 1097, 1106
  - 233. streljačka — 771, 1024, 1127, 1129
- Stranih državljana u sastavu NOVJ:*
- »Garibaldi« — 185
- Ustaško-domobranske:*
- 3-ća — 734
  - 8-ma — 734, 844
  - 9-ta — 734, 844
  - 10-ta — 734
  - 11-ta — 734
  - 14-ta — 734
  - 15-ta — 734, 844
  - Poglavnikova tjelesna — 397—402, 404, 405, 416, 990

Divizioni

nemački:

- Jurišnih topova 7. SS »Princ Eugen« divizije — 694
- Protivtenkovski 1. brdske divizije — 109
- Protivtenkovski 117. lovačke divizije — 692
- 1. kozački artiljerijski — 873
- 2-gi 51. art. puka — 78
- 2-gi 661. artiljerijskog puka — 60
- 3-ći 661. artiljerijskog puka — 60
- 7. SS-protivavionski artiljerijski — 18, 44, 584, 693, 746
- 11. za obezbeđenje — 464
- 18. SS-artiljerijski — 579
- 22. protivavionski — 804
- 48. brzi — 558
- 54. brdski protivtenkovski — 125, 127
- 104. protivtenkovski — 711
- 105. artiljerijski — 645
- 114. protivtenkovski — 60
- 122. protivoklopni — 1162
- 143. protivavionski — 943
- 181. protivtenkovski — 1206
- 201. jurišni — 83, 84, 88, 143, 144, 533
- 202. tenkovski — 936
- 310. protivavionski — 1171
- 369. protivtenkovski — 413
- 373. protivtenkovski artiljerijski — 35, 437
- 509. SS-protivartiljerijski — 742
- 550. protivavionski artiljerijski — 738
- 609. mornarički artiljerijski — 1169
- 638. protivavionski artiljerijski — 738
- 777. laki — 596
- 811. obalski artiljerijski — 745
- 820. obalski artiljerijski — 745
- 944. obalski artiljerijski — 732
- 1007. jurišnih topova — 738
- 1222. jurišnih topova — 738

ustaški:

- 7. topnički — 53
- 8. topnički — 53
- 11. topnički — 53
- 11. konjički — 55
- 22. topnički — 55

Grupe

četničke:

- 4-ta jurišnih korpusa — 384, 420, 526, 578
- Gorske garde — 526
- Južnomoravska — 676
- Kolubarska — 686
- Mlavsko-smederevska — 102
- Rasinsko-toplička — 384
- »Tatalović« — 233, 246
- Šumadijska — 686

nemačke:

- armija »C« — 151, 375, 754, 826
- armija »Centar« — 529
- armija »E« — 61, 83—85, 88, 90, 143, 213, 214, 385, 412, 454, 506, 517, 541—548, 558, 563—566, 579, 583, 588, 591, 592, 605, 606, 609, 620—622, 626, 652, 656—658, 664, 665, 668, 669, 671—677, 695, 700, 703, 705, 709, 710, 713—716, 718, 721—724, 726, 727, 729, 731, 733, 734, 739, 740, 742—744, 746—751, 758, 760, 761, 763—768, 770—773, 775, 776, 778, 791, 795, 799, 800, 806, 807, 816, 817, 826, 827, 851, 859, 862, 863, 865, 877, 883, 892, 893, 896, 927, 932, 937, 942—944, 947, 951, 952, 955—958, 960, 966—969, 974—976, 978—980, 982, 984, 985, 987, 988, 989, 991—994, 996—1006, 1008, 1010—1012, 1015, 1016, 1018, — 1023, 1025—1027, 1029, 1030, 1032—1039, 1041, 1043, 1044, 1046—1053, 1056, 1057, 1060—1064, 1066—1068, 1070—1072, 1074, 1078, 1076, 1079, 1081—1088, 1090—1094, 1096—1100, 1102—1105, 1107—1113, 1116—1118, 1120—1126, 1128, 1130—1134, 1136, 1139, 1140, 1142, 1144, 1149, 1151—1163, 1165, 1167, 1172, 1173, 1176—1182, 1185—1189, 1191, 1192, 1194, 1195, 1198, 1200, 1204—1206, 1208
- armija »F« — 82, 136, 140, 164, 170, 211, 231, 241, 245, 380, 395, 420, 422, 517, 540, 552, 554, 563, 574, 590, 592, 637, 638, 664, 677, 681, 682, 685, 687, 690, 691, 695, 697, 703, 716, 741, 791, 795, 798, 807, 859, 869, 885, 892, 897, 938,

- 939, 949, 965, 977, 989, 994, 997, 1022, 1075, 1078, 1080, 1081, 1088, 1090, 1105, 1112, 1119
- armijska »Felber« (preformirana u Armijsku grupu »Srbija«) — 617, 618, 630, 631, 641, 1144
  - armijska »fon Cangen« — 61, 151, 158, 161, 163, 375—377, 379
  - armija »H« — 843, 849
  - armijska »Jugozapad« — 980
  - armija »Južna Ukrajina« (preimenovana u »Jug«) — 139, 546, 563, 564, 566—568, 606, 620, 631, 658, 682, 688, 689, 723, 826, 938, 950, 980, 986, 988, 994, 996, 1006, 1022, 1023, 1026, 1029, 1044, 1059, 1061, 1071, 1075, 1078, 1080, 1082, 1087, 1088, 1105, 1112, 1119, 1121, 1123, 1127, 1131, 1132, 1134, 1140, 1206
  - armijska »Srbija« — 11, 618, 634, 635, 645, 650, 651, 653, 658—662, 671, 679, 690, 691, 693—697, 700, 703—705, 793, 970, 977—980, 982, 983, 985—989, 991, 992, 995, 997, 999, 1005, 1016 1145—1147, 1149, 1151, 1152, 1157

Borbene (operativne):

- »A« — 120, 435, 473—483, 895
- »B« — 120, 435, 473—479, 482—484, 486, 896
- »C« — 120, 473—477, 479, 482
- »D« — 473—478
- »E« — 476, 477, 479, 480, 482, 484—486, 488
- »Ajsgruber« — 922, 931, 935
- »Ajzele« — 724, 743, 1138, 1139, 1141—1143, 1145—1147, 1150, 1159
- »Ajzl« — 571, 577, 587
- »Arent« — 175—177, 266, 284, 285, 310, 575
- »Auleb« — 557, 568, 571, 681, 1133
- »Berends« — 569, 682, 959
- »Berger« (ranije Bobbena »Poglavnik«) — 283, 284, 286, 311, 312
- »Bether« — 695, 1009
- »Betman« — 803
- »Blank« — 841
- »Bose« — 311
- »Bos. Novi« — 22, 29
- »Brandenburg« — 16, 17, 729
- »Brauner« — 78, 79, 144, 252, 253, 255
- »Breher« — 273
- »Bruns« — 803, 805
- »Bužim« — 35
- »Burgemajster« — 774, 1159
- »Cimerman« — 638, 639, 655, 661, 664, 698, 742
- »Cirngibel« — 655
- »Cvade« — 144
- »Dalige« — 841
- »Daumiler« — 125
- »Dauner« — 649, 651, 730, 743, 1098
- »Deb« — 385, 870
- »Dernfeld« — 257, 260
- »Dinsing« — 613, 618, 627
- »Dipelhofer« — 863
- »Dizener« — 418, 891, 899, 901—904, 906, 909, 912, 918, 920, 921, 987
- »Dorner« — 817
- »Duenzing« — 969, 970
- »Eberlajn« (»Eberlein«) — 817, 818
- »Erbert« — 56—58
- »Erdman« — 742
- »Fegtle« — 1161
- »Fictum« — 719, 724, 1094, 1175, 1184, 1192
- »Fišer« — 568, 571, 576, 581, 595, 597, 643, 648—650, 678, 685, 808, 827, 866, 1011, 1108, 1109, 1158
- »fon Hart« — 1132, 1134
- »fon Panvic« — 610
- »Freh« — 1141, 1143, 1144, 1146, 1147, 1150
- »Furman« — 1018, 1163
- »Gajger« — 866
- »Gosman« — 644
- »Grajfer« — 273
- »Grot« (»Groth«) — 677
- »Gulman« — 959
- »Gvozdena vrata« — 551
- »Hageman« — 258, 260
- »Hajn« — 803
- »Hajnaker« — 841, 863
- »Han« — 842
- »Hart« (»Hardt«) — 769
- »Hameršmit« — 283—286, 310—312, 846
- »Harendorf« — 555
- »Holman« — 232, 246, 254, 257, 260, 262
- »Hunold« — 169, 736
- »Istok« — 175, 436
- »Jireš« — 357
- »Jug« — 436
- »Jungenfeld« — 629—631, 644, 686, 687, 959, 970, 983, 987

- »Kacuber« — 477
- »Kajzer« — 910
- »Kibler« — 723, 728, 729, 735, 738—741, 783, 1023, 1024, 1026, 1036, 1043, 1046, 1051, 1063, 1066, 1080—1083, 1085, 1088—1092, 1094, 1096—1100, 1102, 1103, 1184—1186, 1188, 1189, 1193, 1194, 1204
- »Kilvajn« — 628, 645, 658, 659, 695, 976, 978, 980, 982, 983, 986, 987, 991, 996, 1024
- »Koler« — 1031
- »Konrad« — 237, 241, 1207
- »Krempler« — 507, 508
- »Kum« (»Kumm«) — 934, 935, 943
- »Lanc« — 1037
- »Langer« — 1157, 1159
- »Lapac« — 273, 279, 280, 295, 345, 349, 415
- »Laval« — 803, 805
- »Leb« (Leeb) — 931
- »Lim-istok« — 473
- »Lim-zapad« — 473
- »Livno« — 39
- »Lindenblat« — 655, 742
- »Lob« — 383
- »Ludviger« — 1122, 1123, 1186, 1193
- »Majer« — 817
- »Malter« — 586, 931
- »Mertel« — 645
- »Miler« — 738, 1175
- »Mostar« — 39
- »Nojman« — 677
- »Moškov« — 1124, 1127, 1130, 1133, 1134
- »Nordšturm« — 555
- »Pabst« — 668, 966, 1143, 1145, 1147, 1150
- »Panter« — 272
- »Pflum« — 804
- »Pinkert« — 736
- »Prijedor« — 22, 23
- »Re« — 551, 569, 576, 582, 586, 596, 683, 655, 708
- »Ristov« — 23, 25, 30, 33, 34, 36
- »Rudno« — 174, 175, 177, 482—485, 488, 495, 610, 644—646, 661, 966
- »Rupnik« — 863
- »Salviati« — 1159
- »Sever« — 436, 931
- »Skenderbeg« — 666—668, 724, 749, 1092, 1184, 1191, 1192
- »Širovski« — 254, 256, 258, 259
- »Šnekenburger« — 539, 568, 576, 586, 595, 612, 613, 617, 618, 636, 644, 646, 956, 959, 960, 964, 970, 987
- »Šnivind« — 36
- »Šojerlen« — 719, 720, 1038, 1167, 1182
- »Smit-Rihberg« — 1024
- »Šolc« — 669, 670, 719, 720, 733, 744, 756, 990, 995, 999, 1004, 1015, 1027, 1045, 1097, 1099, 1101, 1102, 1104, 1106, 1107, 1109, 1111, 1117, 1120, 1153, 1156, 1159—1161, 1163, 1164, 1166, 1169, 1171, 1190, 1193, 1198, 1200
- »Špinaler« — 125, 128
- »Šrajber« — 1014, 1017
- »Šreder« — 171
- »Štajrer« — 1017, 1021, 1028, 1033, 1035, 1036, 1043, 1070, 1126, 1169
- »Štal« — 188
- »Štetner« — 144, 658—661, 669, 694, 695—699, 988, 989, 991, 993—995, 997, 1058
- »Šulc« — 1008, 1106, 1107, 1115
- »Šuster-Voldan« — 719, 720, 1008, 1015, 1159, 1161, 1163, 1164—1166, 1168, 1171
- »Termer« — 741, 742
- »Tim« — 1159
- »Uc« — 144
- »Vajel« — 232, 246, 384, 418, 891, 894, 895, 903, 912, 918
- »Valter« — 612, 689, 965, 968
- »Veker« — 817
- »Vilam« — 273, 293, 307, 345, 346, 348—352
- »Visibaba« — 486
- »Vitman« — 693, 694
- »Voldan« — vidi »Šuster-Voldan«
- »Zapad« — 173—175
- za zaprečavanje »Istok« — 254, 256
- za zaprečavanje »Zapad« — 254
- »Zalevski« — 655
- »Zaupe« — 565, 569, 572, 582, 596
- »Zifgen« — 1136, 1137, 1139—1141, 1143, 1147

NOVJ:

- 1. armijska — 737
- brigada Zeničkog sektora — 844, 846
- Istočna NOP odreda — 258, 403, 404
- Južna operativna — 774
- Operativna — 498, 504, 509, 526
- Primorska operativna 2. korpusa — 147, 183, 216
- sjevernodalmatinskih NOP odreda — 209
- Unska operativna — 266, 437
- Zapadna NOP odreda — 75, 403, 404

Komande

četničke:

- Vrhovna za Crnu Goru — 186
- Vrhovna Jugoslovenske vojske u otadžbini — 526

nemačke:

- Abvera 111 — 211, 214, 215, 524
- Abvera 201 — 237, 241
- admirala Jadrana — 329, 458, 464, 465, 952, 967
- admirala Egeja — 1141—1143, 1150, 1156, 1162
- avijacije Albanije — 224, 950
- avijacije Hrvatske — 208, 231, 245, 253, 263, 267, 286, 290, 294, 335, 336

Feldkomandanture:

- 599 — 100—102, 203, 204, 205, 207, 570, 623—625, 992
- 605 — 426
- 610 — 165, 203, 207, 570
- 725 — 426
- 809 — 204, 207, 233, 570, 650
- 816 — 204, 207, 570
- 861 — 204
- 1005 — 248
- 1033 — 427
- 1034 — 235, 472
- 1035 — 235, 427
- 1036 — 428
- 1037 — 248

- 1038 — 399, 428
- 1040 — 147, 166, 171, 234, 247, 679, 991
- hrvatske mornarice — 458, 461, 463, 465
- komandanta Grčke — 679
- komandanta Juga — 859, 860
- komandanta Jugozapada — 61, 663, 664, 754, 826, 845, 860, 984, 1133
- komandanta Jugoistoka — 9, 16, 17, 39, 41, 79, 82—86, 88, 89, 114, 134, 142, 143, 149, 172, 204, 211, 212, 215, 241, 248, 249, 282, 290, 379, 380, 381, 383—386, 390—392, 395, 396, 398, 399, 406, 411, 414—416, 419, 422, 434, 436—439, 446, 449, 453—455, 457, 458, 496—500, 503, 505, 507—509, 515, 517—519, 523—527, 528, 532—542, 544, 545, 547, 550, 551, 553—563, 656, 566, 571—574, 577, 578, 580, 583, 584, 587—591, 597, 598, 602, 603, 606, 607, 610, 611, 613, 619, 622—625, 628, 632, 633, 635, 636, 641, 651, 652, 655, 658, 663—666, 669, 671—675, 679, 680, 682, 684, 686, 687, 690, 691, 693, 694, 704, 713—716, 718, 726, 727, 729, 730, 744, 749, 753, 761, 763, 766, 768, 773, 776, 778, 781, 782, 790, 791, 793—795, 797, 798, 801, 806, 807, 825—829, 837, 838, 843, 845, 849, 859, 860, 862, 864, 865, 869, 870, 872, 875, 877, 879, 880, 881, 883, 885, 892, 893, 895—897, 900, 902, 905, 907, 908, 910, 914—916, 918—922, 924, 926—934, 936, 939—944, 947—953, 955—958, 961, 965, 966, 968, 970, 971, 974—981, 983—985, 992—998, 1001, 1004, 1006, 1010, 1012, 1014, 1016, 1017, 1019, 1020, 1023, 1026, 1027, 1033, 1044, 1047, 1051, 1052, 1054, 1056, 1061, 1062, 1064, 1070, 1071, 1075, 1078, 1080, 1082—1085, 1087, 1090—1096, 1098, 1100—1103, 1105—1107, 1110—1112, 1116, 1119, 1121—1127, 1129—1134, 1138—1140, 1142, 1145, 1146, 1151—1155, 1163, 1164, 1167, 1171, 1173, 1176—1183, 1185, 1187—1195, 1197, 1200, 1205—1207
- komandanta oružanih snaga Makenodije — 574, 583, 959, 960, 962, 967—969, 986, 1136—1139, 1141, 1143—1152, 1154—1157, 1159

- komandanta SS i policije u Operativnoj zoni »Jadransko primorje« — 830, 831, 840, 842, 847, 862, 863
- komandanta SS i policije u Srbiji — 431, 457, 458, 534, 569, 682, 974
- komandanta Srema — 170, 231, 245, 252, 261, 262, 383, 417, 437, 439, 456, 556, 576, 653, 657, 782, 783, 787, 789, 875, 899, 962, 973
- komandanta Tvrđave Krit — 679, 736
- komandanta Zaštitnog područja Gorenjske — 820, 825
- komandujućeg generala i komandanta u Srbiji — 10, 679
- Kopnene vojske (OKH) — 11, 164, 170, 200, 203—205, 231, 245, 287, 385, 391, 395, 419, 438, 453, 465, 467, 468, 516, 519, 548, 558, 564, 579, 588—591, 669, 761, 796, 826, 843, 845, 849, 916, 929, 937, 941, 944, 978, 983, 985, 988, 989, 991, 993, 994, 1026, 1075, 1082, 1092, 1096, 1123, 1125, 1127, 1129, 1131

Krajskomandature:

- 832 — 203
- 833 — 203, 420
- 823 — 204, 206
- 834 — 204
- 838 — 204
- 847 — 204
- 857 — 204
- 867 — 204
- nemačkog generala u Albaniji — 164, 165, 170, 172, 223, 224, 231, 245, 564, 679, 724, 793
- nemačkog opunomoćenog generala Crne Gore — 679
- nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj — 62, 90, 103, 104, 134, 135, 145, 164, 165, 170, 171, 208, 215, 231, 233, 245, 247, 248, 423, 426, 428—431, 459, 548, 552, 565, 655, 679, 752, 797, 801, 807, 872, 900, 916, 919, 921, 922, 925, 930, 940, 948, 954, 957, 980, 984, 987, 1056
- nemačkog opunomoćenog generala u Mađarskoj — 598, 872, 881, 973, 980, 987
- nemačkog vazduhoplovstva u Grčkoj — 721, 1142, 1143, 1146, 1148, 1152, 1154, 1156, 1164, 1172
- opunomoćenik rajhsfirera SS za Hrvatsku — 656, 783, 810, 919, 957, 1047
- Policijska pokrajinska komandantura »Banat« — 440
- Pomorske Grupe »Jug« — 458, 542, 547, 669, 951, 955, 967, 980, 984
- vazduhoplovstva Jugostok — 279, 291, 333, 452, 496, 497, 532, 534, 542, 547, 551, 559, 561, 566, 615, 617, 625, 649, 653, 669, 897, 907, 914, 922, 932, 942, 949—951, 953, 955, 957, 959, 967, 971, 978, 980
- vazduhoplovstva Severnog Balkana — 617, 950
- Viša Crne Gore — 409, 417, 435, 454, 470, 477, 479, 555, 575, 584, 870, 871, 886, 888, 903, 906, 908, 910, 944, 945, 955
- vojnoupravnog komandanta Grčke — 172, 215, 670, 679
- vojnoupravnog komandanta Jugostoka — 7, 8, 10, 11, 87, 89, 90, 100, 114, 116, 135, 139, 140, 143, 164—167, 170, 172, 203, 205, 207, 214, 231, 232, 234, 245, 247, 248, 250, 251, 325, 390, 395, 412, 420, 425, 427, 428, 451, 452, 457, 496, 497, 499, 500, 516, 518, 527, 532, 534, 537—542, 548, 556, 559—562, 564—568, 571, 572, 577, 580, 581, 584, 588, 613, 616, 617, 623, 625, 626, 629—631, 634, 660, 662, 679, 680, 682—687, 703, 875, 914, 921, 922, 927, 928, 930, 933, 936—938, 940—942, 949—953, 955—958, 960—964, 968, 970—974, 978, 980, 991, 992
- vojnoupravnog komandanta Srbije — 679, 681, 959
- Vrhovna Vermahta (OKW) — 9, 11, 18, 39, 66, 68, 79, 82, 88, 91, 103, 105, 128, 145, 163, 164, 170, 231, 245, 248, 249, 379, 385, 390, 391, 393, 395, 396, 398, 399, 411, 414, 419, 434, 438, 453, 458, 459, 503, 505, 507, 525, 527, 539, 540, 550, 554, 558, 566, 573, 579, 583, 588, 594, 595, 602, 604, 610, 632, 634, 663, 664, 669, 675, 679, 723, 726, 727, 729, 761, 790, 794, 797, 798, 825, 827—829, 837—839, 864, 865, 874, 885,

888, 892, 893, 907, 919, 922, 927,
928, 931—933, 936, 937, 939, 942,
944, 961, 979, 987, 988, 993, 994,
996—999, 1001—1005, 1013, 1024,
1027, 1033, 1036, 1037, 1041, 1047,
1054, 1056, 1059, 1060, 1062, 166,
1068, 1076, 1078, 1080, 1082, 1091,
1092, 1095, 1096, 1098, 1103, 1105,
1108, 1110, 1112, 1114, 1116, 1119,
1123, 1124, 1127, 1129, 1131, 1133,
1134, 1193

Komande mesta

— Bor — 204
— Jagodina — 207
— Kos. Mitrovica — 207
— Kragujevac — 207
— Križevci — 428
— Kruševac — 207
— Leskovac — 207
— Požarevac — 205, 207
— Perušić — 319
— Prokuplje — 204
— Valjevo — 207
— Veliki Bečkerek — 205, 207
— Zaječar — 207
— Užice — 207
— Varaždin — 428

Korpusi

bugarski:

— 1. okupacioni — 165—167, 504,
525, 526, 538, 539, 543, 549, 556,
561, 565, 577, 680, 927, 932, 933,
935, 940, 942
— 5. okupacioni — 384

četnički:

— 1. mileševski — 186
— 2. dalmatinski (502.) — 238
— 2. kosovski — 384
— 2. mileševski — 167, 186
— 4. jurišni — 587, 1168
— Avalski — 676
— Crnogorski dobrovoljački — 390,
393, 507, 560, 609, 719, 720, 870
— Drinski — 165, 507
— Durmitorski — 186
— Javorski — 676
— Komski — 186

— Nikšićki — 186
— Srednjobosanski — 778
— Srpski dobrovoljački — 171,
186, 233, 245, 246, 384, 390,
393, 503, 525, 557, 596, 597, 644,
659, 663, 664, 680, 685, 708, 840,
847, 848, 863, 884, 885, 891, 906,
915, 918, 929, 988, 990, 995, 1013,
1194
— Zlatiborski — 245

nemački:

— 2. vazduhoplovni — 950
— 5. SS-brdski — 15—18, 38, 39, 44,
45, 63, 79, 109, 136, 143, 183, 208,
213, 222, 231, 234—236, 245, 248,
276, 279, 333, 337, 380, 410, 413,
428, 435, 450, 454, 500, 538, 539,
575, 584, 592, 645, 672, 714, 715,
724, 728, 733, 734, 744, 746, 749,
756, 759, 764—776, 768—770, 793,
810, 812, 817, 880, 882—885, 887—
891, 894, 895, 897—899, 901—904,
906, 908, 913, 915—917, 920, 921,
923—925, 928, 931, 934, 935, 940,
941, 944, 945, 956, 960, 962, 963,
969, 977, 986, 990, 995—997, 1004—
1006, 1008, 1009, 1011, 1013, 1014,
1017, 1030, 1034, 1037, 1039, 1043,
1052, 1081, 1083, 1085, 1091—1094,
1099, 1100, 1104, 1106, 1107, 1111,
1112, 1118, 1120, 1122—1124, 1126,
1128, 1130, 1132—1134, 1155, 1156,
1167, 1172, 1175, 1178, 1179, 1182,
1184—1187, 1192, 1193, 1195, 1197,
1200—1204, 1206, 1207
— 9. vafen SS-brdski — 654, 655,
918, 982, 990, 1013, 1026
— 15. SS-brdski armijski 15, 17, 20,
21, 25—29, 34, 36, 37, 40, 41, 43,
44, 46—48, 51, 52, 54—61, 79,
108—110, 118, 120—123, 136, 143,
145, 167—170, 173, 187—192, 195,
201, 202, 208, 210, 212, 224—226,
230, 234, 237, 239, 240, 242, 244,
248, 266, 267, 272, 274, 275, 279,
280, 283, 286, 288—295, 297, 298,
306—310, 313—315, 321, 323, 329,
332—336, 338—341, 344, 345, 349,
350, 352, 353, 356—359, 362, 363,
368—370, 381, 409, 414, 436, 455,
556, 575, 585, 592, 715, 725, 727,
728, 731—734, 744, 746, 749, 762,
766, 767, 808, 843, 880, 882, 886—
890, 896, 899, 906, 912, 917, 923—

- 925, 945, 960, 963, 965, 966, 968, 969, 974, 983, 986, 1005, 1009, 1011—1014, 1017, 1018, 1024, 1036, 1043, 1052, 1055, 1064, 1067, 1081, 1082, 1084, 1085, 1087—1091, 1093, 1095, 1096, 1099, 1100, 1106—1109, 1111, 1113—1115, 1117, 1118, 1122—1124, 1126, 1128, 1130—1134, 1177, 1179, 1180, 1186, 1188, 1191—1194, 1207, 1208
- 16. armijski — 1083
- 17. armijski — 860
- 18. armijski — 287, 1103
- 21. brdski armijski — 17, 110, 112, 119, 120, 136, 141, 147, 148, 183—187, 213, 216, 217, 222, 223, 380, 391, 406, 407, 409, 412, 435, 454, 470, 501, 502, 555, 574, 592, 609, 656, 668, 715, 719—721, 727, 733, 744—746, 764—770, 803, 807, 810, 829, 844, 845, 850, 865, 866, 877, 878, 881, 889, 891, 895, 897, 898, 901, 905, 908, 910, 912, 915, 917, 920, 924, 931, 956, 960, 966, 977, 986, 991, 994, 996, 998, 1003, 1005, 1007, 1008, 1011, 1012, 1020, 1021, 1029, 1034, 1036, 1039, 1043, 1050—1052, 1059, 1060, 1062, 1065, 1067, 1068, 1070, 1072, 1074, 1075, 1078, 1081, 1083, 1085—1087, 1091—1094, 1099, 1104, 1105, 1107, 1108, 1111, 1113, 1115—1118, 1120—1123, 1125, 1126, 1129, 1133, 1134, 1137, 1139—1141, 1143, 1145, 1148, 1150, 1151, 1160—1162, 1164, 1166—1168, 1172, 1174, 1177—1180, 1183, 1184, 1189, 1190, 1193, 1195, 1197, 1198, 1201, 1204, 1206, 1208
- 22. armijski — 83, 143, 454, 499, 555, 579, 592, 669, 671, 715, 719, 720, 729, 826, 873, 874, 937, 969, 990, 996, 1003—1005, 1008, 1011, 1012, 1017, 1018, 1020, 1021, 1027, 1032, 1043, 1057, 1059, 1062, 1073, 1080, 1084, 1112, 1123, 1137, 1139—1143, 1145—1148, 1150, 1152, 1156—1161, 1163—1166, 1168, 1169, 1172—1175, 1177
- 34. armijski — 676, 715, 720, 723, 728, 733, 734, 741, 744, 746, 749, 755, 756, 759, 760, 762, 771, 772, 781, 802, 807, 844, 846, 849, 1028, 1033, 1034, 1045, 1050, 1067, 1081, 1083, 1085, 1087, 1089—1092, 1094, 1095, 1097, 1099, 1101—1104, 1106—1109, 1111, 1116, 1119—1122, 1124, 1126, 1128, 1130, 1132, 1133, 1177, 1178, 1180, 1182—1187, 1189, 1190, 1193, 1194, 1196, 1197, 1199, 1200, 1201, 1203—1209
- 57. tenkovski — 617, 618, 1080, 1088
- 68. armijski — 214, 454, 555, 592, 656, 699, 728, 735, 738, 740, 746, 783, 786, 787, 826, 992, 1002, 1009, 1011, 1012, 1014, 1016, 1017, 1020, 1023, 1028, 1036, 1038, 1040, 1045, 1046, 1049, 1050, 1052, 1054, 1055, 1057, 1059, 1064, 1070, 1074, 1077, 1080—1082, 1084, 1085, 1087, 1088, 1103, 1104, 1142, 1145, 1146, 1173, 1182
- 69. rezervni armijski — 72, 85, 142—146, 252, 266, 267, 282, 283, 286, 287, 310—312, 373, 382, 383, 385, 397—405, 408, 416, 425, 437, 443, 456, 539, 565, 567, 568, 575, 581, 585, 592, 610, 655, 728, 756, 771, 844, 846, 870, 872, 873, 875, 878, 880, 899, 902, 916, 921, 930, 932, 938, 956, 962, 963, 965, 966, 973, 986, 990, 1005, 1009, 1017, 1081—1085, 1088, 1090, 1092, 1094, 1095, 1098, 1100, 1101, 1105—1107, 1109, 1111, 1116—1120, 1122, 1123, 1126, 1129, 1130, 1133, 1134, 1205, 1209
- 75. armijski — 162, 163
- 87. armijski — 151, 152
- 91-vi — 555, 579, 588, 671, 673, 674, 715, 719—722, 729, 733, 744, 748, 768—770, 826, 846, 850, 866, 960, 964, 966, 968, 1003, 1005, 1008, 1011—1013, 1015, 1017, 1018, 1020, 1021, 1032, 1039, 1049, 1050, 1063, 1065, 1067, 1068, 1070, 1073, 1074, 1077, 1079, 1081, 1084, 1085, 1091, 1094, 1095, 1097, 1099, 1101, 1102, 1104, 1106, 1107, 1109, 1111, 1113, 1116, 1118, 1120—1123, 1125, 1126, 1128, 1130, 1134, 1136—1139, 1141, 1142, 1144, 1146, 1147, 1149, 1159, 1161, 1164—1166, 1168, 1169, 1171—1179, 1182—1184, 1186, 1190, 1193, 1195, 1196—1198, 1200, 1206, 1207
- 97. brdski armijski — 723, 831, 834—836, 842, 845, 850, 862, 863, 866, 1133
- »Lanc« — vidi 22. armijski
- »Fridrih Vilhelm Miler« (preimovan u 34. armijski) — 626, 629, 630, 642, 643, 647, 649, 650, 658, 674, 690—692, 694, 695, 705, 709, 710, 713, 715, 721, 736, 739,

- 741, 972—974, 976, 977, 979, 982, 984, 986, 987, 989, 990, 995, 1000—1002, 1008, 1011, 1012, 1014—1018, 1020, 1021, 1023—1026, 1028, 1039, 1040, 1052, 1059, 1073, 1075, 1152—1154, 1156, 1157, 1159—1164, 1166, 1169, 1172—1175
- Ruski zaštitni — 384, 417, 418, 525, 596, 670, 683, 685, 686, 708, 712, 844, 885, 891, 906, 917, 1011, 1162
- »Šnekenburger« — 627—631, 640, 641, 643, 651, 684, 691, 694, 952, 971, 973, 975—977, 982—984, 987, 992, 1016

NOVJ:

- 1. proleterski — 16, 194, 381, 389, 446, 449, 526, 555, 557, 575, 578, 587, 608, 647, 686, 700, 737, 741, 777, 779, 879
- 2-gi — 147, 164, 185, 216, 246, 387, 388, 435, 446, 449, 473, 478, 480, 481, 498, 503, 608, 656, 676, 721, 871, 766, 777, 844, 846, 913, 918, 1160
- 3-ći — 55, 388, 417, 436, 498, 509, 724, 737, 755, 756, 802, 844, 882
- 4-ti — 27, 35, 266, 282, 311, 398, 437, 843, 847
- 5-ti — 16, 24, 38, 47—52, 55, 575, 610, 802, 816, 819, 844, 946
- 6-ti — 253, 255, 397, 403, 756, 849, 1101
- 7-mi — 155, 377, 847
- 8-mi — 16, 194, 195, 226, 345, 356, 360, 363, 382, 389, 436, 549, 725, 726, 731, 847
- 9-ti — 155, 157, 377, 840, 847
- 10-ti — 397, 403, 404, 771, 849, 1101
- 11-ti — 297, 298, 299, 301, 317—319, 642, 847, 899
- 12-ti — 417, 446, 449, 450, 498, 504, 505, 526, 538, 555, 556, 608, 620, 700, 713, 737, 756, 771, 882, 899, 909, 913, 918, 925, 926, 933—935, 943
- 13-ti — 647, 676, 700, 713
- 14-ti — 571, 577, 608, 620, 647, 676, 700, 714, 755, 757, 802

sovjetski:

- 4. gardijski mehanizovani — 647, 672, 677, 683, 692—694, 1000
- 10. streljački — 613
- 31. gardijski — 689
- 64. streljački — 620, 677
- 68. streljački — 620, 627, 642, 647, 670, 692, 693, 741, 755, 1058, 1097, 1099, 1127
- 75. streljački — 620, 642, 647, 967, 1099

Legije:

- Muslimanska »Krempler« — 139, 140, 172, 538, 945, 950
- Crnomorska — 462, 463, 467
- 72. italijanska — 141
- 86. italijanska — 141

Odredi

NOP:

- Babički — 103
- Belocrkvanski — 613
- Bilogorski — 75, 76, 80
- Bjelovarski — 403
- Boljevački — 103
- Bračko-šoltanski — 44, 45
- Briško-beneški — 157
- Cazinski — 35
- Crnotravski — 102
- Čačanski — 102
- Daruvarski — 75, 261
- Diljski — 76, 737
- Dinarski — 194
- Drvarsko-petrovački — 437, 574
- Gradiško-lijevčanski — 49, 194
- Grahovsko-peuljski — 370
- »Emin Duraku« — 113
- Idrijski — 157
- Jablanički — 103
- Južnobanatski — 440
- Južnodalmatinski — 435
- Južnohercegovački — 18
- Jastrebački »Nikodije Stojanović Tatko« — 102, 103
- Kalnički — 403
- Kninski — 193
- Knjaževački — 103
- Kokrški — 824
- Komski — 185
- Koruški — 822

- Kosmajski — 102, 103
- Kosovski — 102
- Kozarski — 48, 174
- Krajinski — 103
- Lički — 299, 317, 320
- Leskovački — 103
- Loški — 822
- Lovčenski — 148
- Malesijski — 112
- Međumurski — 404
- Moslavački — 74, 76, 403
- Mosorski — 194
- Osječki — 737
- Ozrenski — 102, 103
- Podgrmečki — 575
- Posavski — 48, 76, 403
- Požarevački — 102, 103
- Prnjavorski — 48
- Rasinski — 102, 103
- Sanski — 177
- Severnobański — 440
- Sjevernodalmatinski — 108, 193, 194
- Srednjodalmatinski — 227
- Svilajsko-mosečki — 194
- Šibensko-trogirski — 194, 209
- Šumadijski — 103
- Tolminski — 156, 157
- Valjevski — 102, 103
- Vranjski — 103
- Vršački — 613
- Zadarski — 193
- Zagorski — 403
- Zagrebački — 403
- 1. južnomoravski — 102
- 1. partizanski »Učka« — 376
- 2. južnomoravski — 102
- 1. šumadijski — 102
- 5. banatski — 627, 689

Okruzi

nemački:

- 17-ti — 851
- 18-ti — 809, 810, 815, 840, 841, 1019

Operacije

- »Adler« — 60
- »Amor« — 381
- »Aprilšauer« — 210
- »Beneš« — 289, 290
- »Bergruč« — 436, 455, 896, 899

- »Binenhaus« — 383, 403
- »Blic« — 383, 871
- »Blicliht« — 414, 436, 882, 885, 887—891
- »Bliher« — 585
- »Brandfakel« — 16, 39, 56, 57, 79
- »Cirkus« — 686, 964
- »Citen« — 16
- »Denkcetel« — 226, 227
- »Dinkirhen« (»Denkerk«) — 382, 383, 416, 439, 443, 444, 869, 873, 878, 880, 882, 886—888
- »Dizener« — 456
- »Dolhštih« — 209
- »Dombas« — 183
- »Donauelfe« — 551, 576, 586, 683, 956
- »Draufgenger« — 391, 417, 435, 438, 446, 449, 450, 454, 456, 470, 476, 477, 480—482, 488, 493, 494, 666, 886, 889—891, 893—895, 897, 898, 900—903, 1012, 1014, 1018, 1019
- »Drežnica« — 16, 61
- »Edelvajs« — 952, 1064, 1071, 1073, 1075, 1081
- »Elefant« — 684
- »Emil« — 121—123, 126
- »Falkenauge« — 870, 878, 881
- »Fen« — 173
- »Ferrat« — 935, 937, 938, 942, 943
- »Fligenfenger« — 414, 884, 886
- »Floret« — 381, 869, 871
- »Fojervert« — 454, 455, 455, 899, 900—904
- »Forfriling« — 184, 216
- »Frajšic« — 45, 145
- »Fric« — 501
- »Friling« — 165
- »Frilingsanfang« — 840
- »Frilingservahen« — 185, 186, 826
- »Frilingsgeviter« — 118, 122
- »Gamsbok« — 386
- »Grencvaht« — 986
- »Hajmat« — 440
- »Hakflajš« — 450, 498, 908, 910, 912, 914, 920—925
- »Handštanđ« — 195
- »Hazenjagd« — 173, 183
- »Herbstgeviter« — 16, 17, 18, 44, 45
- »Hundeszon« — 565, 946, 951
- »Igel« — 959
- »Irgarten« — 969, 977
- »Jajce« — 16, 17
- »Jesenje lišće« — 736, 1007

- »Juda« — 538, 539, 565, 940, 942, 946, 951
- »Kamerjeger« — 170, 233, 325, 882
- »Kane« — 142, 149, 150
- »Kazanova« — 408, 410, 411, 887
- »Keraus« — 384, 437, 438, 456, 887—889, 891, 894—896, 898—904, 906, 909, 911, 912
- »Keselštajn« — 415, 871, 878, 880, 882, 884, 886—888
- »Kleterštajg« — 210
- »Kojlenšlag« — 209, 224
- »Krojcoter« — 499, 505
- »Krbavsko polje« — 16
- »Kugelblic« — 16, 55, 78
- »Lavina« — 766, 775, 802, 807, 816, 818, 1130, 1134, 1201, 1207
- »Margarete I« — 142, 252, 1062, 1082
- »Mauzetot« — 437, 896
- »Milenšturm« — 210
- »Minhauzen« — 209
- »Morgenrot I« — 38, 869, 871, 874, 880
- »Morgenštern« — 295, 297, 298, 313, 315, 321
- »Morgenvind« — 18, 44—46
- »Nahvinter« — 184
- »Napfkuhen« — 17, 56, 79
- »Nibelungenfart« — 16
- »Panter« — 16, 26—28, 33, 36
- »Pestbojle« — 414, 882, 886—888, 890
- »Pik« — 119
- »Planinska partija« — 1201
- »Rabauke« — 877, 878, 880, 882
- »Ramštos« — 870
- »Reselšprung« — 272, 275, 279, 282, 288—290, 292, 293, 307—309, 323, 332, 338, 339, 342, 344, 349, 356, 369—371, 494, 611
- »Retvik« (»Ratweck«) — 549, 554
- »Rezlajn« — 436, 455, 886, 888—891, 893, 894, 896, 898—903, 906, 908
- »Ribecal« — 391, 446, 449, 450, 452, 480, 482, 496, 498, 499, 505, 507, 508, 526, 538, 539, 555, 896, 897, 900, 904, 907, 908, 911, 913—917, 920—923, 925, 926, 931, 933—935, 937, 938, 940, 941, 944
- »Ribenšnicel« — 555, 944, 945
- »Ristov« — 16, 20, 25
- »Role« — 195
- »Rouen« — 397—399, 404, 416, 879, 880, 882, 884, 886
- »Roze« (»Rose«) — 884, 885
- »Ruepauze« — 435, 891, 894
- »Sardine« — 84, 85
- »Sah« — 266, 267, 282, 283, 310, 312
- »Šlojder« — 209
- »Šnegešteber« — 820, 821
- »Šnešturm« — 16, 38, 78
- »Šprinkštub« — 840
- »Šprote« — 83, 85
- »Štajnbok« — 449
- »Štajnadler« — 449, 875
- »Štihling« — 82, 85
- »Šturm« — 610, 965, 966, 968
- »Topličko-jablanička« — 384, 438
- »Trojbruh« — 540, 542, 942
- »Trumf« — 417, 421, 437, 873, 874, 876, 878, 880, 882, 884, 886—888
- »Ungeviter« — 252, 253, 256, 259, 261, 262, 263, 265
- »Vajnahtsman« — 16
- »Valdrauš« — 15—17, 38, 39, 79, 88
- »Valkire« — 965, 966, 968, 974, 983
- »Vasernikse« — 550, 551, 556, 576, 586, 683, 956
- »Vaseršlauh« — 936
- »Vekselbalg« — 917, 923—925, 945
- »VeLe« — 195
- »Vervolf« — 539, 940, 942
- »Vindroze« — 183, 184
- »Vikinger« — 328
- »Viktoria« — 1201, 1203
- »Vildfang« — 932
- »Vintergeviter« — 806, 807
- »Volfshale« — 928, 931
- »Vrhovine« — 201
- »Zeroze« — 585
- »Zonenštih« — 413, 435, 454, 883, 885, 887—890, 901
- nemačko-četnička »Bora« — 147

Pukovi

bugarski:

- 15-ti — 584
- 31-vi — 1164
- 32-gi — 1164
- 45-ti — 584
- 46-ti — 1164
- 61-vi — 543
- 63-ći — 232, 246, 543
- 64-ti — 232, 246, 543

- 65-ti — 543
- 66-ti — 543
- 69-ti — 543, 925
- 70-ti — 543
- 103-ći — 543
- 122-gi — 543
- 123-ći — 543

četnički:

- 1. SDK — 171, 233, 245, 417, 538, 686
- 2. SDK — 171, 233, 538
- 3. SDK — 417, 686
- 4. SDK — 171, 569, 597
- 5. SDK — 906, 929

nemački:

- 1. konjički — 283, 310, 311, 383
- 1. lovački — 475, 477, 481—483, 485, 487, 555
- 1. lovački rezervni — 145, 283, 284, 311, 382, 416, 437, 517, 869, 872, 873, 878, 880, 882, 886—888, 1095, 1100
- 1. policijski — 254, 257, 258, 262, 263, 597
- 1. divizije »Brandenburg« — 83, 84, 145, 186, 194, 226—230, 274, 281, 289, 294, 295, 298, 307—309, 313—322, 333, 335—338, 341, 343, 351, 356—362, 369, 370, 414, 436, 439, 455, 517, 579, 588, 627, 628, 686, 688, 689, 694, 706, 896, 956, 961, 965
- 1. RZK — 417
- 1-vi 21. divizije »Skenderbeg« — 555, 556, 829, 960
- 2. divizije »Brandenburg« — 83—85, 178, 386, 407, 507, 538, 555, 560, 576, 580, 582, 595, 627, 643, 684—688, 693, 706, 935, 945, 950, 953, 964
- 2. konjički — 283, 310, 311, 576, 833, 842
- 2. lovački divizije »Brandenburg« — 627
- 2. RZK — 570, 596, 597, 686
- 2. SS-»Skenderbeg« — 490, 491, 494, 728, 1076
- 3. grenadirski »Rodos« (bivša Jurišna divizija »Rodos«) — 627, 628

- 3. kozački konjički — 57, 79, 383, 833
- 3. policijski — 869
- 3. RZK — 570, 596, 670, 683
- 4. divizije »Brandenburg« — 16, 39, 83—85, 143—145, 165, 232, 246, 506, 533, 580, 627, 645, 705, 872, 885, 889, 936, 937, 950, 966
- 4. artiljerijski — 589
- 4. kozački — 834
- 4. policijski — 382, 416
- 4. pomorski nastavni — 463
- 4. rezervni — 873
- 4. RZK — 171, 570, 670
- 5-ti 2. kozačke brigade — 57, 79, 383
- 5. lovački — 576
- 5. policijski — 78, 144, 165, 438, 530, 686, 696, 706, 810, 887, 901, 911, 912, 915, 920, 925, 929, 1036
- 5. RZK — 417, 570, 670, 889, 891, 917
- 6-ti 2. kozačke brigade — 57, 79
- 7. brdski artiljerijski — 473, 677, 678, 711, 746
- 7. policijski — 283, 311
- 8. lovački — 576, 578, 875
- 8. protivavionski artiljerijski — 980
- 8-mi 4. SS-grenadirske divizije — 588, 589
- 9. protivavionski — 196
- 10. SS-policijski — 831, 832, 834, 836, 840—842
- 11. artiljerijski — 579, 746, 762
- 11. brdski — 22
- 13. SS — 356, 357, 359, 360, 371—373, 454, 499, 500, 507, 556, 579, 678, 749, 802, 814, 820, 899, 902, 904, 908, 910, 915, 917, 922—925, 931
- 14. SS-brdski lovački — 450, 455, 473, 476—479, 482—488, 490, 491, 494, 499, 500, 507, 555, 575, 628, 643, 649, 677, 678, 686, 746, 749, 774, 899, 902, 903, 905, 910, 915, 917, 922, 924, 934, 977, 981, 1201, 1204
- 15. SS-policijski — 832, 834, 836, 841
- 16. grenadirski — 803, 805, 960, 1113, 1114, 1150, 1154, 1159
- 17. SS-policijski — 812, 820
- 18. brdski artiljerijski — 628
- 18. brdski policijski — 566, 570, 614, 627, 639, 688, 706, 728, 876, 937, 958, 962, 1036

- 18. brdski »Trek« — 820
- 18. landesšicen — 820
- 19. SS-policijski — 812
- 20. lovački rezervni 91. AK — 846
- 21. lovački — 579, 838, 1147, 1150, 1204
- 22. artiljerijski — 803, 804, 1145,
- 22-gi 11. vazduhoplovne divizije — 584
- 25. lovački — 254, 256—260, 262, 265
- 25. policijski — 811, 820
- 27-mi — 595, 909, 910, 921, 923, 928, 934
- 28. SS — 385, 436, 559, 820, 903, 909, 910, 923, 928, 1013
- 37. protivartiljerijski — 649
- 40. lovački — 254, 256—258, 260—262
- 44. nastavni — 1022
- 45. rez. grenadirski — 75, 77
- 47. grenadirski — 803—805, 952, 1081, 1084, 1146, 1147, 1152
- 49. grenadirski — 1079
- 51. artiljerijski — 78
- 55. artiljerijski — 283, 311
- 65. grenadirski — 803, 918, 925, 964, 986, 1081, 1084, 1139, 1143, 1147, 1152, 1159, 1169
- 69. pešadijski — 929
- 79. brdski artiljerijski — 123—125, 559, 586, 643, 711, 728, 739
- 91. za osiguranje — 1184
- 92. motorizovani grenadirski — 16, 17, 19, 38—41, 59, 78, 79, 83, 84, 109, 118, 122, 143, 144, 259, 260, 262, 273, 279, 280, 283, 286, 289, 292—295, 298, 310, 320, 337, 342, 343, 345, 385, 436, 455, 586, 627, 728
- 98. brdski lovački — 108, 118, 122—126, 571, 577, 586, 587, 739, 870, 871, 892, 912, 922, 979
- 99. brdski lovački — 123, 124, 128, 557, 559, 586, 711, 728, 739, 740, 742, 905, 934, 977
- 109. artiljerijski — 216, 533, 936
- 111. lovački — 838
- 118. lovački — 891
- 131. oklopni grenadirski — 1049
- 133-ći — 56, 78, 745, 748, 763, 1164
- 135-ti — 56, 78
- 142. artiljerijski — 254, 257
- 222. artiljerijski — 216, 712, 745, 1141
- 264. artiljerijski — 740, 746, 749
- 297. artiljerijski — 407, 711, 934, 966
- 334. grenadirski — 745, 1048, 1053, 1068
- 359. grenadirski — 216, 712, 727, 769, 1141
- 363-ći — 184, 216, 507, 555, 575, 745, 945
- 369. artiljerijski — 413, 871
- 370-ti — 413, 904, 928
- 373. artiljerijski — 28—30, 308, 437
- 383-ći — 22—25, 28, 29, 39—41, 52, 55, 175, 176, 210, 284, 436, 375, 585, 588, 726, 732, 896, 1012
- 384. pešadijski — 22, 28—30, 33, 34, 210, 273, 398, 345—348, 350, 351, 353—355, 359—364, 368, 436, 455, 896
- 462-gi — 78, 255
- 482. rezervni pešadijski — 56
- 486-ti — 76
- 522. grenadirski — 501, 502, 711, 1141
- 523. grenadirski — 1079
- 524-ti — 120, 406, 419, 501, 502, 614, 711, 727, 966, 1109, 1137, 1143, 1145, 1197, 1204
- 606. za osiguranje — 255, 517, 645, 728, 792, 883
- 639. za osiguranje »Eberlajn« — 670
- 654. artiljerijski — 712, 816
- 661. artiljerijski — 60
- 668. artiljerijski — 44, 645, 738, 739, 746, 1034
- 670. artiljerijski — 628, 711, 728, 746, 762
- 721-vi — 60
- 724-ti — 711, 775, 969, 1013, 1159, 1161, 1164, 1178
- 730-ti — 840
- 734-ti — 711, 1076
- 737. lovački — 628, 693, 711, 728, 743, 746, 1078
- 738-mi — 18, 728, 743, 1034, 1202, 1203
- 741. lovački — 60
- 749. brdski lovački — 628, 711, 728, 738, 746, 975, 1145, 1196
- 750-ti — 18, 632, 645, 694, 708, 728, 736, 746, 987, 1069, 1119
- 846-ti — 201, 202, 224, 298, 415, 419, 439, 556, 588, 917
- 847-mi — 60, 167, 224, 298, 328—332, 381, 579, 588, 726

- 891-vi — 108, 649, 728, 739—741
- 892-gi — 169, 243, 728
- 893-ći — 45, 209, 237, 728, 746, 749
- 901. oklopni — 16, 17, 38—41, 43, 50, 78, 79
- 938-mi — 727, 745, 763
- 965. tvrđavski — 727, 745, 763
- 999. kažnjenički — 745, 748, 1137
- 1031. poljski artiljerijski — 1171
- Brdski lovački »Artur Fleps« — 1092
- »Cimerman« — 661
- »Engelbreht« — 1155, 1120, 1124
- Grenadirski »Tvrđava Beograd« — 628, 629, 684, 689, 706, 951, 958
- Grenadirski »Rodos« — 614, 618, 620, 639, 640, 689, 690, 693, 699, 700, 707, 738, 739, 967—969
- Motorizovani za naročitu upotrebu 2. OkA — 145, 173—175, 177, 290, 338, 358, 362—364
- Nastavni divizije »Brandenburg« — 820
- SS »Alpsko predgorje« — 834, 836
- SS »Bozen« — 831, 836
- SS »Skenderbeg« — 1094, 1117
- SS-policijski »Nagel« — 844
- Vazduhoplovni »Bemer« (»Böhmer«) — 670
- Železnički transportni — 416

*ustaško-domobranci
(pukovnije):*

- 1. gorski — 76
- 1. lovački — 344, 363, 364, 437, 574, 954
- 1. slovenački jurišni — 841
- 2. gorski — 39
- 3. brdski — 439
- 3. oružnički — 53
- 4. lovački — 79
- 5. gorski — 76, 419
- 5. lovački — 439, 645
- 6. lovački — 79
- 7. lovački — 53, 55
- 8. gorski — 75, 76
- 8. lovački — 55, 439
- 10. lovački — 283
- 10. oružnički — 53
- 13. lovački — 53, 174, 176, 585
- 20. hrvatski jurišni — 1124

Sektori NOVJ

- 2. pomorsko-obalski — 168
- 3. pomorsko-obalski — 108, 193
- 4. pomorsko-obalski — 45

Štabovi

bugarski:

- Generalštab — 941

mađarski:

- Generalštab — 398

NDH:

- Glavni stožer (Generalštab) Ministarstva oružanih snaga — 187

nemački:

- Generalštab Kopnene vojske — 12, 453, 519, 558, 589, 590, 591, 825, 826, 828, 837, 838, 843, 845, 870, 1082
- Generalštab Vrhovne komande Vermahta — 838, 839, 870, 874, 877, 881, 915, 919, 921, 926, 927, 929, 930, 941, 944, 947, 952, 954, 955, 957, 961, 970, 971, 974, 976, 978, 980, 982—985, 994, 996—999, 1001, 1002, 1018, 1020, 1061, 1062, 1076, 1080, 1091, 1096, 1098, 1103, 1105, 1110, 1112, 1124, 1129, 1131, 1134
- Komandni Srbije — 679
- Mornarički za izgradnju fortifikacijskih objekata — 466
- Mornarički za vezu Hrvatske — 458, 461, 462, 464, 468
- Operativni opunomoćenika Rf SS za Hrvatsku — 253, 254
- Operativni za borbu protiv bandi — 382, 809—811, 831, 835, 836
- Operativni »Auleb« — 565, 567, 595, 922, 930, 938, 940, 942
- Operativni za oslobođenje Sarajeva — 844
- Operativni k-ta Jugoistoka — 691
- Operativni Vermahta — 117, 525, 602, 604

- Specijalni »Bacing« — 550, 551, 556, 949
- Specijalni »Šojerlen — 1000, 1005, 1006, 1014, 1017, 1027, 1030, 1038, 1039, 1040, 1056, 1063, 1093, 1141, 1157, 1160, 1162, 1169, 1171, 1175, 1176, 1178, 1182, 1185—1187
- Specijalni »Varnštorf« — 1182, 1183 —
- Upravni vojnopravnog komandanta Jugoistoka — 422
- Vojnoprivredni Jugoistoka — 88, 91, 509, 516, 599, 601
- Vojnoprivredni za unutrašnjost — 128
- za obezbeđenje železnica u Hrvatskoj — 518, 759, 760, 792
- za vezu pri Crnogorskom dobrovoljačkom korpusu — 390
- za vezu pri 1. bugarskom okupacionom korpusu — 166
- oružanih snaga za transport — Jugoistok — 466
- za naoružanje — 516
- za nabavku vojne opreme — 516
- za inostranstvo nemačke Vrhovne komande Vermahta — 117, 458, 459
- za snabdevanje i zbrinjavanje za inostranstvo — 63, 66
- za transportovanje trupa i materijala — 87, 89, 90
- Vojna vojnopravnog komandanta Jugoistoka — 204, 206, 634
- vojni ataše u Sofiji — 87, 89, 90
- Vojnotehnička škola k-ta Jugozapada — 162
- Uprava za vojnu privredu — 598

Zone

nemačke:

- Operativna Jadransko primorje — 153, 157, 162, 376, 663, 752, 830—832
- Operacijska Alpsko predgorje — 162, 375

NOV i PO:

- Banatska operativna Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine — 440
- 2. operativna NOV i PO Hrvatske — 74
- 4. operativna — 156, 820, 821, 823

Ostali pojmovi

- Abver (vojna kontraobaveštajna služba — 10, 104, 161, 148, 211—215, 279, 324, 386, 1078, 1085, 1088, 1101, 1106, 1108, 1116, 1127
- Akcionarsko društvo za Jugoistok — 132
- Akcionarsko društvo rudnika bakra — 131
- Antifašističko veće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) — 100, 155—157, 276
- Berlinski kongres — 220, 221
- Britanska vojna misija pri GŠ NOV i PO za Kosmet — 110

NOV i POJ:

- Generalštab JA — 844
- Glavni NOV i PO Hrvatske — 74, 202, 297, 299, 301, 302, 304, 389
- Glavni NOV i PO za Kosovo i Metohiju — 110, 112, 113, 120
- Glavni NOV i PO Makedonije — 1154
- Glavni NOV i PO Slovenije — 153, 155, 382, 821, 847
- Glavni NOV i PO Srbije — 387, 449, 498, 499, 504, 581, 892, 909, 913, 918
- Glavni NOV i PO Vojvodine — 440, 636
- Vrhovni NOV i POJ — 19, 40, 45, 51, 153, 164, 165, 194, 246, 272, 273, 275, 282, 288—290, 306, 323, 324, 336, 337, 352, 388, 389, 417, 430, 455

Uprave (ustanove):

- Glavna bezbednosti Rajha — 553
- Glavna SS-trupa — 63, 961
- Glavna SS za zbrinjavanje i snabdevanje — 63, 70
- Glavna za privredu — 63, 70
- nemačko poslanstvo u Zagrebu — 179, 180

- Centralni komitet Druge albanske lige — 217, 218, 221
 Centralni komitet KPJ — 157
 Drugo zasedanje AVNOJ-a — 276
 Dunavska flotila — 551, 568, 576, 680, 683
 ELAS — 499, 550
 folksdojčeri — 179, 180, 205, 432, 441, 530, 653, 654, 782—787, 983
 Grupa za inostranstvo »Cepelin« — 249
 Hrvatska borbena zajednica — 281, 289, 294, 373
 Hrvatska seljačka stranka (HSS) — 106, 424
 Komunistička partija Jugoslavije — 8
 Komunistička partija Rumunije — 533, 535, 681
 Ministarstvo privrede Rajha — 128
 Ministarstvo spoljnih poslova za Jugoistok — 528, 531, 532, 534, 929, 932, 974
 Ministarstvo spoljnih poslova Trećeg Rajha — 179, 180, 248, 394
 Ministarstvo unutrašnjih poslova Hrvatske — 135
 Ministarstvo oružanih snaga NDH — 134, 249, 267, 733
 Ministarstvo privrede Nemačke — 129
 Nationalsocijalistička nemačka radnička partija — 752
 Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) — 157, 376
 Nemačka vojna misija u Bugarskoj — 515, 540, 568, 557, 617, 892, 893, 927, 935, 936, 939, 942, 944, 946, 952
 Odeljenje stranih armija — »Zapad« — 395, 548
 Organizacija »Pel« (»Pöll«) — 832, 835, 854, 855
 Organizacija »Tot« — 270, 378, 597, 614, 894, 895
 Pokrajinski komitet KPJ za Srbiju — 103
 Sanstefanski ugovor — 220, 221
 Srpska državna straža (SDS) — 232, 527, 1162
 Srpska granična straža — 1162

S A D R Ź A J

Dokumenti jedinica, komandi i ustanova Nemačkog Rajha 1944 — 1945.

	Strana
Naređenje vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 1. januara 1944. potčinjenim jedinicama za sprovođenje mera odmazde u okupiranoj Srbiji — — — — — — — — — —	7
Izveštaj generala Transportne službe Jugoistoka od 1. januara 1944. načelniku Transportne službe Generalštaba Kopnene vojske o formiranju transportnih ustanova i trupa za eksploataciju železnica na području Jugoistoka — — —	12
Naređenje Komande 2. oklopne armije od 1. januara 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa za sprovođenje operacije »Valdrauš«, u sadejstvu sa 5. SS-korpusom, na prostoru Travnik — Kupres — Glamoč i sprovođenju mera odmazde nad pripadnicima 29. NOU divizije zbog ubistva kapetana Kirhnera — — — — — — — — — —	15
Izveštaj 373. legionarske divizije »Tigar« od 1. januara 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o rezultatima i toku operacije »Ristov« na komunikaciji Bosanski Novi — Prijedor od 24. do 28. decembra 1943. godine — — —	20
Izveštaj Operativnog odseka Komande 373. legionarske divizije od 1. januara 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o dejstvima u operaciji »Panter«, na prostoru Dvor na Uni — Cazin — Velika Kladuša, od 10. do 22. decembra 1943. godine — — — — — — — — — —	26
Naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 4. januara 1944. potčinjenim jedinicama za dejstva u operaciji »Valdrauš« na pravcu Banja Luka — Kotor-Varoš — —	38
Pregled gubitaka u ljudstvu jedinica potčinjenih 2. oklopnoj armiji od 5. januara 1944. za period od 11. do 20. decembra 1943. godine — — — — — — — — — —	42
Naređenje Komande 2. oklopne armije od 6. januara 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa za zauzimanje ostrva Brača (operacija »Morgenvind«) i Šolte (operacija »Morgenvind II«) — — — — — — — — — —	44

Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 6. januara 1944. Komandi 2. oklopne armije o napadu 5. korpusa NOVJ na Banju Luku od 31. decembra 1943. do 2. januara 1944. godine — — — — —	47
Naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 8. januara 1944. Prvoj kozačkoj i 373. legionarskoj diviziji za dejstva u operaciji »Brandfakel« na širem području Kozare	56
Naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 10. januara 1944. godine 114. lovačkoj diviziji za smenu u severnoj Dalmaciji i Gorskom kotaru, te o pravcima premeštanja 114. divizije u Istru radi smene 71. pešadijske divizije —	58
Izveštaj opunomoćenika rajhsfirera SS za Hrvatsku od 11. januara 1944. rajhsfireru SS i šefu nemačke policije Hajnrihu Himleru o stanju materijalnog zbrinjavanja pripadnika SS i dobrovoljaca u policiji, inflaciji i izbeglicama u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj — — — — —	62
Izveštaj komandanta 42. lovačke divizije od 14. januara 1944. Komandi 69. armijskog korpusa o dejstvima divizije u Slavoniji i severoistočnoj Bosni od 13. decembra 1943. do 12. januara 1944. godine — — — — —	72
Zapovest komandanta Jugoistoka od 15. januara 1944. potčinjenim komandama i organima za organizaciju odbrane u slučaju otvaranja savezničkog drugog fronta na području Jugoistoka — — — — —	82
Izveštaj Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka od 18. januara 1944. Vojnoprivrednom štabu Vermahta o radu Vojnoprivrednog rudarskog bataljona Jugoistoka u decembru 1943. godine	91
Izveštaj Feldkomandanture 599 od 18. januara 1944. vojnoprivrednom komandantu Jugoistoka o situaciji i stanju partizanskih odreda u Srbiji od 15. decembra 1943. do 15. januara 1944. godine — — — — —	100
Zabeleška Odeljenja za inostranstvo Abvera Komande Jugoistoka od 20. januara 1944. u vezi izveštaja nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 5. januara 1944. godine	103
Naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 22. januara 1944. Dvesta šezdeset četvrtoj pešadijskoj diviziji za zauzimanje ostrva Uljan — — — — —	108
Naređenje Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 22. januara 1944. Dvesta devedeset sedmoj diviziji za borbu protiv partizana u širem rejonu Đakovice — — — — —	110
Izveštaj Abver-grupe K-de Jugoistoka od 23. januara 1944. o ugovoru vojnoprivrednog komandanta Jugoistoka sa inspektorom četničkih odreda Draže Mihailovića u Srbiji o zajedničkim dejstvima protiv jedinica NOV i POJ — — —	114
Izveštaj 264. pešadijske divizije od 25. januara 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o sopstvenim i neprijateljskim gubicima u operaciji »Frlingsgeviter« na prostoru Knin — Kistanje — — — — —	118
Izveštaj Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 10. februara 1944. Komandi 2. oklopne armije o preduzimanju operacije »Pik« u širem rejonu Kičeva i Đakovice — — — — —	119

Izveštaj 1. brdske divizije od 10. februara 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o borbama protiv 19. NOU divizije na području Obrovac — Gračac — Knin u prvoj dekadi februara 1944. godine — — — — —	121
Izveštaj Vrhovne komande Vermahta od 19. februara 1944. ministarstvu privrede Rajha o vađenju, proizvodnji i transportovanju ruda i metala sa područja Jugoistoka — — —	128
Informacija nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 26. februara 1944. upućena Ministarstvu oružanih snaga NDH o merama 2. oklopne armije za deportaciju muškog stanovništva koje živi na otocima ispred jadranske obale	134
Direktiva Komande 2. oklopne armije od 27. februara 1944. potčinjenim jedinicama o osnovnim zadacima na utvrđivanju obale i o borbi protiv pripadnika NOV i POJ — — —	137
Obaveštenje vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 28. februara 1944. Komandi 2. oklopne armije o formiranju Muslimanske legije na području Crne Gore i Sandžaka s molbom da se za nju predvidi snabdevanje kao i za nemačke jedinice — — — — —	139
Izveštaj komande 21. brdskog armijskog korpusa od 1. marta 1944. Komandi 2. oklopne armije o brojnom stanju pripadnika italijanskih fašističkih jedinica »crnih košulja« na području Crne Gore — — — — —	141
Informacija 2. oklopne armije od 5. marta 1944. komandantu Srema o pokretima i prikupljanju jedinica u Sremu i Slavoniji za predstojeću operaciju »Kane« — — — — —	142
Izveštaj Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 9. marta 1944. Komandi 2. oklopne armije o zajedničkoj nemačko-četničkoj operaciji »Bora« protiv jedinica 2. korpusa NOVJ na prostoru Danilovgrad — Cetinje — Podgorica —	147
Direktiva komandanta Jugoistoka od 10. marta 1944. potčinjenim komandama o novim postupcima u operaciji »Kane« na području Srema i Slavonije radi dovođenja protivnika u zabludu — — — — —	149
Izveštaj Armijske grupe »fon Cangen« od 10. marta 1944. Komandi grupe Armija »C« o vojno-političkoj situaciji u Istri i Sloveniji od 24. januara do 29. februara 1944. godine	151
Dnevni izveštaj vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 12. marta 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o pokretu 2. i 5. NOU divizije iz istočne Bosne i Sandžaka prema Srbiji	164
Naređenje vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 17. marta 1944. nemačkom štabu za vezu pri 1. bugarskom okupacionom korpusu za preduzimanje mera u vezi pokreta 2. proleterske i 5. NOU divizije prema jugozapadnoj Srbiji —	166
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 24. marta 1944. Komandi 2. oklopne armije o zauzimanju ostrva Rab	167
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 25. marta 1944. Komandi 2. oklopne armije o gubicima prilikom napada britanskih komandosa na ostrvo Šoltu — — — —	169

Izveštaj vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 27. marta 1944. Grupi armija »F« o prodoru 2. i 5. NOU divizije i preduzetim protivmerama u operaciji »Kamerjeger« kao i o odbijanju zahteva kvislinške crnogorske vlade za pripremanje Šandžaka Crnoj Gori — — — — —	170
Izveštaj Štaba motorizovanog puka za naročitu upotrebu od 28. marta 1944. Štabu 373. legionarske divizije »Tigar« o toku operacije »Fen«, za otvaranje komunikacije Prijedor — Banja Luka, od 20. do 25. marta 1944. godine — — —	173
Izveštaj Odeljenja za unutrašnjost II ministarstva spoljnih poslova Trećeg Rajha od 1. aprila 1944. rajhsfireru SS i šefu nemačke policije Hajnrihu Himleru o evakuaciji folksdojčera sa ugroženih područja u Hrvatskoj — — — — —	179
Izveštaj Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 3. aprila 1944. Komandi 2. oklopne armije o pripremama za dejstva, u saradnji s četnicima, na prostoru Podgorica — Cetinje — Nikšić — — — — —	183
Obaveštenje Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 8. aprila 1944. Štabu 181. pešadijske divizije o zajedničkom nemačko-četničkom planu za operaciju »Frlingservahen« protiv jedinica 2. korpusa NOVJ na prostoru Bijelo Polje — Pljevlja — Kolašin — — — — —	185
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 9. aprila 1944. Komandi 2. oklopne armije o novoj ustaškoj formaciji i odnosima sa ustaškim komandama u severnoj Dalmaciji — — — — —	187
Izveštaj 264. pešadijske divizije od 10. aprila 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o vojno-političkoj situaciji u srednjoj Dalmaciji — — — — —	191
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 13. aprila 1944. Komandi 2. oklopne armije o završetku operacije »Vrhovine« na komunikaciji Gospić — Otočac — — —	201
Predlog vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 14. aprila 1944. Vrhovnoj komandi Kopnene vojske za reorganizaciju feldkomandantura, krajskomandantura i komandi mesta u Srbiji — — — — —	203
Dnevni izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 23. aprila 1944. Komandi 2. oklopne armije o situaciji na području korpusa i dejstvima sopstvenih jedinica — —	208
Izveštaj Komande Abvera 111 pri komandantu Jugoistoka od 27. aprila 1944. odseku Abvera Obaveštajnog odeljenja komandanta Jugoistoka o zadacima i stanju u Komandi i potčinjenim trupovima — — — — —	211
Izveštaj Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 28. aprila 1944. Komandi 2. oklopne armije o planiranju operacije »Forfriling« protiv jedinica 2. korpusa NOVJ na prostoru Podgorica — Cetinje — Danilovgrad — — — — —	216
Pismo ministra Rajha i šefa kancelarije Trećeg Rajha Lamersa od 29. aprila 1944. rajhsfireru SS Hajnrihu Himleru u vezi pisma Centralnog komiteta Druge albanske lige iz Prizrena od 29. marta 1944. vođi Trećeg Rajha Adolfu Hitleru o spremnosti za saradnju s nacističkom Nemačkom — —	217

Naređenje Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 29. aprila 1944. godine 21. Vafen SS brdskoj diviziji »Skenderbeg« za preduzimanje osiguranja pokrajine Kosovo — — — — —	222
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 1. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o završetku operacije »Kojlenšlag« u rejonu Drežnice — — — — —	224
Izveštaj Operativnog štaba 1. puka »Brandenburg« od 6. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o sprovođenju operacije »Denksetel« na području Kistanje — Skradin Benkovac krajem aprila i početkom maja 1944. godine —	226
Izveštaj vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 10. maja 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o dejstvima protiv 2. i 5. NOU divizije na komunikaciji Užice — Višegrad — —	231
Izveštaj Komande 5. SS-brdskog armijskog korpusa od 11. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o posledicama i merama za sprovođenje deportacije civilnog stanovništva iz obalskog područja srednje Dalmacije — — — — —	234
Izveštaj obaveštajne grupe »Konrad« od 11. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o pregovorima sa četničkim vojvodom Momčilom Đujićem, održanim 9. maja 1944. kod Knina —	237
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 12. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o rezultatima iskrcavanja delova 26. NOU divizije 10. maja na ostrvo Šoltu — —	242
Izveštaj vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 13. maja 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o borbama sa 2. i 5. NOU divizijom na komunikaciji Užice — Višegrad — — —	245
Obaveštenje Vrhovne komande Vermahta od 14. maja 1944. komandantu Jugoistoka o saglasnosti s dostavljenim predlogom da se obalsko područje Dalmacije proglasi borbenom zonom — — — — —	248
Informacija vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 16. maja 1944. o držanju prema četnicima — — — — —	250
Izveštaj 42. lovačke divizije od 17. maja 1944. Komandi 69. armijskog korpusa za naročitu upotrebu o toku i rezultatima borbi, u operaciji »Ungeviter«, na prostoru Slavonska Požega — Našice — Podravska Slatina — — — — —	252
Naređenje Komande 2. oklopne armije od 18. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa za izvršenje priprema za operaciju »Šah« protiv jedinica 4. korpusa NOVJ na području Banije i Korduna — — — — —	266
Izveštaj načelnika za privredu pri Komandi 2. oklopne armije od 18. maja 1944. Komandi pozadine 2. oklopne armije o situaciji i stanju eksploatacije rudnika hroma u Makedoniji, na Kosovu i u Albaniji — — — — —	268
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 19. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o izvršenim pripremama i zadacima potčinjenih jedinica za operaciju »Reselšprung«	272
Primedbe Komande 2. oklopne armije upućene 20. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa u vezi njegovog predloga da dejstva potčinjenih jedinica u operaciji »Reselšprung« — — — — —	275

Zapovest Komande 69. armijskog korpusa za naročitu upotrebu od 20 maja 1944. potčinjenim jedinicama za dejstva u operaciji »Šah« protiv jedinica 4. korpusa NOV i POJ na Baniji i Kordunu — — — — —	282
Naređenje Komande 2. oklopne armije od 21. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa za dejstva u operaciji »Reselšprung« — — — — —	288
Naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 21. maja 1944. Trista sedamdeset trećoj legionarskoj diviziji »Tigar« i 92. motorizovanom grenadirskom puku za dejstva u operaciji »Reselšprung« — — — — —	292
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 23. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o sopstvenim i neprijateljskim gubicima posle završetka dejstava u Krbavskom polju (operacija »Morgenštern«) — — — — —	295
Izveštaj Obaveštajnog odeljenja 392. legionarske divizije od 23. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o toku i postignutim rezultatima u operaciji »Morgenštern« — — — — —	297
Naređenje Komande 2. oklopne armije od 25. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa za preduzimanje mera pri napadu na Vrhovni štab NOV i POJ koji se, prema podacima specijalne jedinice »Kirhner«, nalazi na prostoru Potoci — Uvala — — — — —	306
Naređenje Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 25. maja 1944. Prvom puku »Brandenburg« za deblokiranje opkoljenog 500. SS-padobranskog bataljona u Drvaru, u operaciji »Reselšprung« — — — — —	307
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 25. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o početnim dejstvima potčinjenih jedinica angažovanih u operaciji »Reselšprung« — — — — —	308
Naređenje Komande 69. armijskog korpusa za naročitu upotrebu od 25. maja 1944. potčinjenim jedinicama za produženje operacije »Šah«, u smanjenom obimu, na prostoriji Vojnić — Barilović — r. Korana — Miholjsko — — — — —	310
Izveštaj 1. puka »Brandenburg« od 26. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o toku i rezultatima borbi u operaciji »Morgenštern« — — — — —	313
Obaveštajni izveštaj 373. legionarske divizije »Tigar« od 28. maja 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o mestu boravka maršala Tita i Vrhovnog štaba NOV i POJ, zaplenjenim dokumentima, savezničkim misijama i potrebama povećanja sopstvene propagande radi demoralizacije protivnika — — — — —	323
Informacija vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 30. maja 1944. potčinjenim komandama i ustanovama o iskustvima stečenim u operaciji »Kamerjeger« protiv 2. i 5. NOU divizije — — — — —	325
Izveštaj 847. grenadirskog puka od 2. juna 1944. Štabu 392. legionarske divizije o toku i rezultatima operacije »Vikinger« za zauzimanje grupe ostrva na odseku Novi — Senj — Jablanac krajem maja i početkom juna 1944. godine — — — — —	328

Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 6. juna 1944. Komandi 2. oklopne armije o iskustvima u operaciji »Reselšprung« za period od 25. maja do 6. juna 1944. godine — — — — —	332
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 8. juna 1944. Komandi 2. oklopne armije o postignutim rezultatima i sopstvenim i neprijateljevim gubicima u operaciji »Reselšprung« — — — — —	339
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 9. juna 1944. Komandi 2. oklopne armije o konačnim neprijateljevim i sopstvenim gubicima u operaciji »Reselšprung« —	342
Izveštaj 373. legionarske divizije »Tigar« od 10. juna 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o dejstvima sopstvenih jedinica na prostorijski Drvar — Bosansko Grahovo u operaciji »Reselšprung« — — — — —	344
Izveštaj Staba 1. puka »Brandenburg« od 19. juna 1944. Komandi 15. brdskog armijskog korpusa o iskustvima stečenim u operaciji »Reselšprung« — — — — —	369
Izveštaj Armijske grupe »fon Cangen« od 29. juna 1944. Komandi Grupe armija »C« o situaciji i dejstvima na području Istre za period od 11. do 25. juna 1944. godine — —	375
Dnevni izveštaj komandanta Jugoistoka od 1. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o dejstvima na području Jugoistoka —	379
Beleška za referisanje Grupe Abvera Obaveštajnog odeljenja Komande Jugoistoka od 1. jula 1944. o situaciji u okupiranoj Jugoslaviji — — — — —	386
Zahtev komandanta Jugoistoka od 2. jula 1944. Operativnom odeljenju /H/ Jugoistok Vrhovne komande Vermahta za upućivanje oficira za vezu sa Crnogorskim dobrovoljačkim korpusom — — — — —	390
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 5. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj situaciji u Srbiji i mogućnostima saradnje sa četnicima — — — — —	392
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 5. jula 1944. Odeljenju stranih armija Zapad (IV) Komande Kopnene vojske o transformiranju albanske milicije i toku formiranja 21. SS brdske divizije »Skenderbeg« — — — — —	395
Zapovest Komande 69. armijskog korpusa za naročitu upotrebu od 7. jula 1944. Poglavnikovom tjelesnom zdruhu za dejstva u operaciji »Rouen« na širem području Kalnika — — —	397
Izveštaj Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 11. jula 1944. Komandi 2. oklopne armije o pripremama za operaciju »Falkenauge« na prostoru Debar — Peškopeja — —	406
Naređenje Komande 2. oklopne armije od 13. jula 1944. Komandi 69. korpusa za naročitu upotrebu u vezi preduzimanja mera za otklanjanje nedostataka u operaciji »Kazanova« —	408
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 14. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o dejstvima na području Jugoistoka —	411

Izveštaj vojnoupravnog komandanta Jugoistoka od 15. jula 1944. Komandi Grupe armija »F« o razgovoru vođenom 14. jula 1944. u Kruševcu, sa četničkim komandantom Neškom Nedićem u vezi zajedničkih dejstava protiv jedinica NOV i POJ — — — — —	420
Informacija Operativnog odeljenja nemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 18. jula 1944. o vojno-političkoj i privrednoj situaciji u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj — —	423
Beleška komandanta policije bezbednosti i službe bezbednosti u Donjoj Štajerskoj od 20. jula 1944. o merama za raseljavanje i odvođenje u koncentracione logore članova porodica »državnih neprijatelja« u Donjoj Štajerskoj — —	431
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 22. jula 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o dejstvima na području Jugoistoka —	434
Zapovest komandanta Policijske pokrajinske komandanture »Banat« od 22. jula 1944. potčinjenim jedinicama za dejstva u operaciji »Hajmat« protiv pripadnika NOV i POJ na prostoru Veliki Bečkerek — Srpska Crnja — Aleksandrovo	440
Izveštaj Komande 69. armijskog korpusa za naročitu upotrebu od 23. jula 1944. Komandi 2. oklopne armije o iskustvima stečenim u dejstvima protiv jedinica NOV i POJ u Žumberku, u operaciji »Dinkirhen« — — — — —	443
Direktiva komandanta Jugoistoka od 25. jula 1944. Komandi 2. oklopne armije za pripremu operacije »Ribecal« protiv jedinica 1. proletarskog i 2. korpusa NOVJ na širem području planine Durmitora — — — — —	446
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 27. jula 1944. Komandi Kopnene vojske o dejstvima na području Jugoistoka — —	453
Naređenje komandanta Jugoistoka od 31. jula 1944. Komandi 2. oklopne armije za pružanje pomoći policijskim snagama u Banatu i na području Beograda u borbi protiv jedinica NOV i POJ — — — — —	457
Izveštaj Mornaričkog štaba za vezu Hrvatske od 1. avgusta 1944. Komandi Ratne mornarice o situaciji i stanju ustaško-domobranske mornarice — — — — —	458
Izveštaj 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg« od 1. avgusta 1944. Komandi 21. brdskog armijskog korpusa o toku i rezultatima operacije »Draufgenger« na prostoru Andrijevice — Berane — Murino — — — — —	470
Direktiva broj 2 komandanta Jugoistoka od 7. avgusta 1944. Komandi 2. oklopne armije o težištu dejstava u operaciji »Ribecal« — — — — —	496
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 7. avgusta 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o planu za dejstva sopstvenih jedinica u operaciji »Ribecal« — — — — —	498
Izveštaj Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 7. avgusta 1944. Komandi 2. oklopne armije o planu operacije »Fric« protiv jedinica NOV Albanije i NOV i POJ u širem rejonu planine Karaorman — — — — —	501
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 9. avgusta 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o vojno-političkoj situaciji na Jugoistoku — — — — —	503

Izveštaj komandanta Jugoistoka od 12. avgusta 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o sastavu borbenih grupa i njihovim pravcima napada u operaciji »Ribecal« — — — — —	507
Izveštaj Vojnoprivrednog štaba Jugoistoka od 15. avgusta 1944. komandantu Jugoistoka o vojno-političkoj i privrednoj situaciji u Srbiji — — — — —	509
Pregled gubitaka u julu 1944. jedinica potčinjenih komandantu Jugoistoka pisan 20. avgusta iste godine — — — — —	517
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 21. avgusta 1944. Vrhovnoj komandi Kopnene vojske o iskustvima stečenim u borbama na dalmatinskim ostrvima Braču, Hvaru, Korčuli, Mljetu i Solti — — — — —	519
Službena beleška oficira Abvera Komande Jugoistoka od 22. avgusta 1944. sa referisanja komandanta Jugoistoka vođi Trećeg Rajha Adolfu Hitleru — — — — —	524
Naređenje komandanta Jugoistoka od 23. avgusta 1944. Komandi 2. oklopne armije za prebacivanje jedinica u rejon Beograda, Niša i Skoplja u vezi razvoja situacije u Rumuniji — — — — —	532
Zapisnik sa savetovanja održanog 26. avgusta 1944. kod komandanta Jugoistoka povodom njegovog boravka kod Hitlera 22. avgusta 1944. u vezi situacije na Jugoistoku i odnosa s četnicima — — — — —	534
Naređenje komandanta Jugoistoka od 26. avgusta 1944. Komandi 2. oklopne armije za prebacivanje 1. brdske divizije u pravcu Skoplja i Niša, te preduzimanje mera, pod šifrom »Judas«, za razoružanje 1. bugarskog okupacionog korpusa i angažovanje četnika u Crnoj Gori i Srbiji za borbu protiv NOVJ — — — — —	538
Direktiva komandanta Jugoistoka od 26. avgusta 1944. Komandi 2. oklopne armije za preduzimanje mera, pod šifrom »Trojbruh«, u slučaju nepovoljnog razvoja situacije u Bugarskoj i za čvrsto držanje saobraćajnog čvora u Skoplju do pristizanja pojačanja — — — — —	540
Zapovest komandanta Jugoistoka od 29. avgusta 1944. komandantu Grupe armija »E« za odbranu područja Jugoistoka — — — — —	542
Procena situacije Odeljenja stranih armija — Zapad nemačke Vrhovne komande Kopnene vojske od 29. avgusta 1944. o situaciji u Bugarskoj i o naređenju Vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita za zatvaranje komunikacija u Makedoniji — — — — —	548
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 31. avgusta 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o formiranju Specijalnog štaba »Bacinc« i planiranju operacije »Vasernikse« za izvlačenje rečnih plavnih objekata, sa materijalom, blokiranim u Đerdapu — — — — —	550
Zabeška načelnika vojne policije pri Komandi Grupe armija »F« od 31. avgusta 1944. o hapšenju Lorkovića i Vokića, ministara u vladi Nezavisne Države Hrvatske — — — — —	552
Dnevni izveštaj komandanta Jugoistoka od 1. septembra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o dejstvima na području Jugoistoka — — — — —	554

Naređenje komandanta Jugoistoka od 2. septembra 1944. Komandi 2. oklopne armije o stavljanju Sandžaka i jedinica na tome području pod komandu vojnopravnog komandanta Jugoistoka — — — — —	559
Naređenje komandanta Jugoistoka od 3. septembra 1944. Prvoj brdskoj diviziji za razoružanje 1. bugarskog okupacionog korpusa i pritvaranje Staba, kao i blokiranje bugarskih intendantskih skladišta u Doljevcu, Kraljevu, Nišu, Niškoj Banji i Prokuplju — — — — —	561
Direktiva komandanta Jugoistoka od 5. septembra 1944. komandantima Grupe armija »E« i 2. oklopne armije za borbena dejstva u Makedoniji i Srbiji — — — — —	563
Naređenje vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 7. septembra 1944. potčinjenim komandama o regulisanju komandnih odnosa u Srbiji — — — — —	567
Naređenje vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 8. septembra 1944. komandantu odbrane Bora i 1. brdskoj diviziji za ponovno zauzimanje Zaječara — — — — —	571
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 9. septembra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o dejstvima na području Jugoistoka	573
Zapovest vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 9. septembra 1944. Borbenoj grupi »Fišer« za sprečavanje spajanja 25. NOU divizije sa sovjetskim jedinicama koje nastupaju u pravcu Turn Severina, onemogućavanje prelaska jedinica Crvene armije preko Dunava i organizaciju odbrane, na liniji r. Timok — Dunav, od Zaječara do Oršave — — —	581
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 10. septembra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o dejstvima na području Jugoistoka	583
Mesečni izveštaj komandanta Jugoistoka od 13. septembra 1944. Vrhovnoj komandi Kopnene vojske o situaciji u pozadini u pogledu snabdevanja na dan 1. 9. 1944. i pregled stanja rezervi na području Grupe armija »F« na dan 24. avgusta 1944. godine — — — — —	589
Obaveštenje Odeljenja za inostranstvo Operativnog štaba Vrhovne komande Vermahta od 15. septembra 1944. oficiru za vezu Odeljenja za inostranstvo u vezi dezertiranja u domobranskim jedinicama NDH — — — — —	594
Izveštaj Borbene grupe »Fišer« od 15. septembra 1944. Komandi grupe »Šnekenburger« o brojnom stanju i formaciji potčinjenih jedinica — — — — —	595
Obaveštenje komandanta Jugoistoka od 17. septembra 1944. nemačkom opunomoćenom generalu u Mađarskoj o neslaganosti komandanta Jugoistoka za dizanje u vazduh mostova kod Novog Sada, Osijeka i Titela — — — — —	598
Izveštaj Vojnoprivrednog štaba jugoistoka od 19. septembra 1944. Upravi za vojnu privredu Vrhovne komande Vermahta o situaciji na području NDH i uticaju Titovog poziva od 15. septembra 1944. godine na predaju ustaško-domobranskih i legionarskih jedinica — — — — —	599
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 20. septembra 1944. načelniku Operativnog štaba Vermahta o situaciji na području Jugoistoka i oceni jedinica NOV i POJ — — — — —	599

Zabeleška oficira Abvera iz Obaveštajnog odeljenja komandanta Jugoistoka od 21. septembra 1944. o namerama 1, 2, 12. i 14. korpusa NOVJ da zauzmu Beograd i uspostave vezu sa Crvenom armijom — — — — —	608
Izveštaj Komande 21. brdskog armijskog korpusa od 23. septembra 1944. Komandi Grupe armija »E« o reorganizaciji, pod nemačkom zaštitom, četničkog Crnogorskog dobrovoljačkog korpusa — — — — —	609
Predlog komandanta Jugoistoka od 29. septembra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta u vezi obezbeđenja Banje Luke posle njenog ponovnog zauzimanja od nemačkih jedinica 28. septembra 1944. godine — — — — —	610
Naređenje Komande Grupe »Šnekenburger« od 30. septembra 1944. komandantu odbrane Vršca za odbranu grada — —	612
Dopuna direktive komandanta Jugoistoka od 30. septembra 1944. vojnoppravnom komandantu Jugoistoka za odbranu Beograda — — — — —	613
Naređenje Armijske grupe »Felber« od 1. oktobra 1944. Štabu Operativne grupe »Skenderbeg« za dejstva u Banatu i potčinjavanje jedinica — — — — —	617
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 2. oktobra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o preduzetim merama i situaciji na širem području Beograda, te namerama i pokretima jedinica NOV i POJ na tome sektoru — — — — —	619
Direktiva komandanta Jugoistoka od 2. oktobra 1944. vojnoppravnom komandantu Jugoistoka i Feldkomandanturi 599 za sprovođenje mera oko evakuacije civilnih i vojnih ustanova iz Beograda — — — — —	623
Izveštaj vojnoppravnog komandanta Jugoistoka od 2. oktobra 1944. Komandi Grupe armija »F« o situaciji kod potčinjenih jedinica i dejstvima u Srbiji i Vojvodini — — — — —	626
Zapovest Armijske grupe »Felber« od 4. oktobra 1944. za organizaciju komandovanja — — — — —	630
Predlog komandanta Jugoistoka od 5. oktobra 1944. Vrhovnoj komandi za organizaciju odbrane na liniji Rijeka — Senj — greben planine Velebita — Knin — Livno — Mostar — Nevesinje — Gacko — — — — —	632
Naređenje Vrhovne komande Vermahta od 6. oktobra 1944. vojnoppravnom komandantu Jugoistoka za promenu njegovog naziva u Armijska grupa »Srbija« — — — — —	634
Izveštaj Armijske grupe »Srbija« od 7. oktobra 1944. načelniku Štaba komandanta Jugoistoka o osnovnim uzrocima koji su doveli do napuštanja grada Pančeva i sužavanja mostobrana kod toga mesta — — — — —	635
Naređenje Komande korpusa »Šnekenburger« od 7. oktobra 1944. komandantu odbrane »tvrđave Beograd« za organizaciju odbrane mostobrana »Beograd—Sever« — — — — —	640
Zapovest Komande korpusa »Fridrih Vilhelm Miler« od 7. oktobra 1944. potčinjenim jedinicama za povlačenje na glavnu borbenu liniju na prostoru Knjaževac, Zaječar, Donji Milanovac — — — — —	642

Zapovest komandanta divizije »Bether« od 9. oktobra 1944. za prikupljanje Borbene grupe »fon Rudno« i obezbeđenje desne obale Dunava — — — — —	644
Zapovest Komande korpusa »Fridrih Vilhelm Miler« od 13. oktobra 1944. potčinjenim jedinicama za odbranu Morave —	647
Direktiva komandanta Jugoistoka od 14. oktobra 1944. komandantima 2. oklopne armije i Armijske grupe »Srbija za regulisanje komandnih odnosa — — — — —	651
Naređenje Komande 2. oklopne armije od 14. oktobra 1944. komandantu Srema za evakuaciju folksdojčera, privrednih dobara i celokupnog žetvenog prinosa — — — — —	653
Naređenje Komande Grupe armija »E« od 16. oktobra 1944. Komandi 21. brdskog armijskog korpusa za držanje otvorenom komunikacije Skadar — Podgorica — Nikšić radi njenom odlučujućeg značaja za povlačenje korpusa preko Trebinja za Mostar — — — — —	656
Naređenje Komande Armijske grupe »Srbija« od 16. oktobra 1944. potčinjenim jedinicama za organizaciju odbrane na liniji Drina — Sava — Dunav — Tisa i prihvat jedinica koje se bore u rejonu Beograda — — — — —	658
Naređenje Armijske grupe »Srbija« od 17. oktobra 1944. za proboj 1. brdske divizije prema Beogradu — — — — —	660
Obaveštenje načelnika inžinjerije Armijske grupe »Srbija« od 19. oktobra 1944. načelniku inžinjerije komandanta odbrane Beograda o pripremama desantnih sredstava za prebacivanje trupa i materijala u slučaju onesposobljavanja savskog mosta — — — — —	661
Naređenje Vrhovne komande Vermahta od 20. oktobra 1944. komandantu Jugoistoka za prebacivanje Srpskog dobrovoljačkog korpusa u Istru — — — — —	663
Obaveštenje Komande Grupe armija »F« od 20. oktobra 1944. Grupi armija »E« o situaciji posle napuštanja Beograda	664
Obaveštenje komandanta Jugoistoka od 23. oktobra 1944. Komandi 2. oklopne armije o firerovom zahtevu za držanje Mostara kao ključnog položaja za novoformiranu glavnu borbenu liniju 2. oklopne armije — — — — —	665
Naređenje Komande Grupe armija »E« od 24. oktobra 1944. Komandi 2. oklopne armije za preformiranje 21. SS-brdske divizije »Skenderbeg« u pukovsku grupu »Skenderbeg« —	666
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 25. oktobra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o situaciji i dejstvima potčinjenih jedinica — — — — —	669
Izveštaj komandanta Grupe armija »E« od 26. oktobra 1944. komandantu Jugoistoka o situaciji na komunikaciji Kraljevo — Čačak—Užice i pokretima 91. armijskog korpusa preko makedonsko-grčke granice — — — — —	673
Obaveštenje komandanta Jugoistoka od 27. oktobra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o oznakama (šiframa) glavnih marševskih puteva za povlačenje Grupe armija »E« — —	675

Izveštaj Komande 34. armijskog korpusa od 2. novembra 1944. Komandi Grupe armija »E« o osujećenju pokušaja prolaska četnika iz Srbije kroz Albaniju prema Grčkoj i njihovim sadašnjim pokretima u pravcu Čajniča — — — —	676
Izveštaj komandanta 7. SS-divizije »Princ Eugen« od 3. novembra 1944. Komandi Grupe armija »E« o borbama divizije u rejonu Zaječara, Niša, Kragujevca i Prokuplja i gubicima od 25. septembra do 25. oktobra 1944. godine — — — —	677
Pregled dejstava potčinjenih jedinica vojnoupravnog komandanta Jugoistoka (Armijske grupe »Srbija«) od 23. avgusta do 4. novembra 1944. godine — — — — — — — —	679
Izveštaj Komande korpusa »Fridrih Vilhelm Miler« od 6. novembra 1944. Komandi Grupe armija »E« o gubicima svojih potčinjenih jedinica od 1. do 28. oktobra 1944. godine —	709
Brojno stanje jedinica potčinjenih komandi korpusa »Fridrih Vilhelm Miler« na dan 6. novembra 1944. godine — — —	710
Izveštaj Komande Grupe armija »E« od 11. novembra 1944. komandantu Jugoistoka o postignutom sporazumu sa četnicima koji se povlače iz Srbije prema Foči za zajednička dejstva protiv jedinica NOV i POJ — — — — —	713
Direktiva komandanta Jugoistoka od 13. novembra 1944. Komandi Grupe armija »E« za dejstva posle preuzimanja komande, 15. novembra, na operativnom području 5. SS-brdskog kopusa — — — — — — — — — — —	714
Informacija Komande Grupe armija »F« od 16. novembra 1944. upućena komandama grupe armija »E« i 2. oklopne armije o vojno-političkoj situaciji u Hrvatskoj i odnosima prema ustašama — — — — — — — — — — —	716
Pregled brojnog stanja jedinica potčinjenih Grupi armija »E« na dan 16. 11. 1944. godine — — — — — — — — — —	718
Direktiva Komande Grupe armija »E« od 28. novembra 1944. komandama 21. brdskog armijskog korpusa i 91. armijskog korpusa za naročitu upotrebu za proboj iz okruženja 21. korpusa pravcem Kolašin — Mojkovac — Prijepolje — Pljevlja — — — — — — — — — — —	721
Naređenje Komande Grupe armija »E« od 3. decembra 1944. Komandi 34. armijskog korpusa za probijanje jedinica dolinom Drine i uspostavljanje veze sa Korpusnom grupom »Kibler« zbog pogoršane situacije severno od Drave — — —	723
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 3. decembra 1944. Komandi Grupe armija »E« o situaciji u Kninu opkoljenom od jedinica 8. korpusa NOVJ — — — — —	725
Formacija komandanta Jugoistoka na dan 4. decembra 1944. godine — — — — — — — — — — — — — —	727
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 8. decembra 1944. Vrhovnoj komandi Vermahta o preduzetim merama za odbranu između Save i Drave — — — — — — — — — — —	729
Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 8. decembra 1944. Komandi Grupe armija »E« o završetku borbi za Knin, visokim gubicima 264. pešadijske divizije i raspadu većeg dela 373. legionarske divizije »Tigar« — — — — —	731

Obaveštenje Komande Grupe armija »E« od 13. decembra 1944. potčinjenim komandama o formiranju i sastavu ustaško-domobranskih divizija — — — — —	733
Izveštaj Korpusne grupe »Kibler« iz prve polovine decembra 1944. o dejstvima grupe na sremskom frontu od 12. novembra do 12. decembra 1944. godine — — — — —	735
Izveštaj Komande Grupe armija »E« od 19. decembra 1944. komandantu Jugoistoka o stanju i reorganizaciji potčinjenih jedinica — — — — —	744
Izveštaj glavnog komesara u Operacijskoj zoni »Jadransko primorje« od 20. decembra 1944. rajhslajteru Martinu Bormanu o razgovorima u Zagrebu sa fon Vajksom, Pavelićem i drugima u vezi problema evakuacije ustaških porodica i ličnim zapazanjima o učesnicima razgovora — — — — —	752
Zapovest Komande 34. armijskog korpusa od 21. decembra 1944. potčinjenim komandama za organizaciju odbrane fronta Drina — Dunav — Drava — — — — —	755
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 26. decembra 1944. Vrhovnoj komandi Kopnene vojske o stanju potčinjenih divizija i korpusa — — — — —	761
Naređenje Komande Grupe armija »E« od 28. decembra 1944. komandama 5. SS i 21. brdskog armijskog korpusa za smenu — — — — —	764
Izveštaj Komande Grupe armija »E« od 31. decembra 1944. komandantu Jugoistoka o situaciji kod potčinjenih jedinica u istočnoj Bosni i Hercegovini — — — — —	766
Direktiva komandanta Grupe armija »E« od 31. decembra 1944. potčinjenim komandama korpusa za organizaciju odbrane višegradskog mostobrana — — — — —	768
Naređenje Komande Grupe armija »E« od 31. decembra 1944. komandi 34. armijskog korpusa za dejstva u širem rejonu virovitičkog mostobrana — — — — —	771
Izveštaj Obaveštajnog odeljenja Komande Grupe armija »E« od 3. januara 1945. komandantu Jugoistoka o situaciji na području Grupe armija »E« i probou sremskog fronta kod Otoka — — — — —	773
Izveštaj Obaveštajnog odeljenja Komande Grupe armija »E« od 4. januara 1945. komandantu Jugoistoka o situaciji na području Grupe armija »E« početkom januara 1945. godine — — — — —	776
Izveštaj komandanta 34. armijskog korpusa od 4. januara 1945. komandantu Jugoistoka o rezultatima probou sremskog fronta kod Otoka i o dejstvima u međurečju Drine i Save — — — — —	778
Izveštaj Komande 2. oklopne armije od 6. januara 1945. komandantu Jugoistoka o evakuaciji folksdojčera i privrednih dobara, o prikupljanju i otpremanju celokupne žetve i rekvizicijama u Sremu u poslednjem kvartalu 1944. godine — — — — —	781
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 9. januara 1945. Vrhovnoj komandi Vermahta o gubicima u septembru 1944. godine — — — — —	790
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 9. januara 1945. Vrhovnoj komandi Vermahta o gubicima u oktobru 1944. godine — — — — —	794
Izveštaj komandanta Jugoistoka od 9. januara 1945. Vrhovnoj komandi Vermahta o gubicima u novembru 1944. godine — — — — —	797

Zapovest 22. pešadijske divizije od 16. januara 1945. potčinjenim jedinicama za dejstva u rejonu Vlasenice — — — — —	801
Izveštaj Obaveštajnog odeljenja Komande Grupe armija »E« od 17. januara 1945. Komandi Jugoistoka o dejstvima u istočnoj Bosni i početku operacije »Vintergevier« na sremskom frontu — — — — —	806
Zapovest Operativnog štaba za borbu protiv bandi komandanta SS i policije u 18. vojnom okrugu od 17. januara 1944. za reorganizaciju oseka obczbeđenja na području Donje Štarske i Koruške — — — — —	809
Izveštaj 104. lovačke divizije od 26. januara 1945. Komandi Grupe armija »E« o toku i rezultatima operacije »Lavine« na području Travnika krajem decembra 1944. i početkom januara 1945. godine — — — — —	816
Izveštaj komandanta Zaštitnog područja Gorenjske od 30. januara 1945. o vojno-političkoj situaciji — — — — —	820
Direktiva Vrhovne komande Vermahta od 10. februara 1945. komandantu Jugoistoka za podnošenje predloga fireru, u vezi situacije u Mađarskoj, o protezanju opšte linije fronta u Hrvatskoj — — — — —	825
Naređenje Vrhovne komande Vermahta od 23. februara 1945. komandantu Jugoistoka za sprovođenje firerovih smernica za odbranu Sarajeva i dejstva na Dravi — — — — —	828
Naređenje komandanta SS i policije u operativnoj zoni »Jadransko primorje« od 11. marta 1945. potčinjenim jedinicama za preduzimanje mera u slučaju neprijateljevog iskrcavanja na jadransku obalu — — — — —	830
Naređenje Vrhovne komande Vermahta od 16. marta 1945. komandantu Jugoistoka za napuštanje mostobrana kod Donjeg Miholjca — — — — —	837
Naređenje Vrhovne komande Vermahta od 17. marta 1945. komandantu Jugoistoka za napuštanje mostobrana Valpovo	838
Zapovest komandanta SS i policije u Operativnoj zoni »Jadransko primorje« od 3. aprila 1945. za završetak operacije »Frilingsanfang« u dolini Bače i osiguranje Trnovskog gozda — — — — —	840
Izvod iz dnevnog izveštaja Komande Koptene vojske od 7. aprila 1945. o dejstvima u severozapadnoj Dalmaciji, u rejonu Sarajeva i severoistočnoj Bosni — — — — —	843
Izvod iz dnevnog izveštaja Komande Koptene vojske od 9. aprila 1945. o dejstvima u severozapadnoj Dalmaciji, na Baniji i istočnoj Bosni — — — — —	846
Naređenje komandanta SS policije od 9. aprila 1945. Srpskom dobrovoljačkom korpusu za dejstva na području Ilirske Bistrice — — — — —	847
Izvod iz dnevnog izveštaja Komande Koptene vojske od 14. aprila 1945. o dejstvima u Sremu, kod Valpova i u širem rejonu Rijeke — — — — —	949
Naređenje komandanta odbrane Ljubljane od 21. aprila 1945. za odbranu grada — — — — —	851

Lektor
Nada Ribar

Tehnički urednik
Milenko Tomić

Korektori
*Nada Ribar, Vera Laćimić i
Živka Papak*

Registar
Živka Papak

Štampa završena juna 1979. godine
Tiraž 1000 primeraka

Štampa: Grafička radna organizacija »Prosveta«, Beograd,
Đure Đakovića 21